Українська музична енциклопедія

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМ. М. Т. РИЛЬСЬКОГО

Українська музична енциклопедія

КИЇВ
2008

ББК 85. 313 (4 УКР) я
У 45

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Н. Герасимова-Персидська — академік АМУ, доктор мистецтвознавства, професор
М. Черкашина-Губаренко — член-кореспондент АМУ, доктор мистецтвознавства, професор

Зареєстровано Держкомінформом України. Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1831 від 07. 06. 2004 р.

ISBN 966-02-4099-6 (загальний)
ISBN 966-02-4100 (Т. 2)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ 2-ГО ТОМУ:

К. Устиянович. Ілюстрація до кн. "Кобзарь. Зборникъ руско-украиньскихъ квартетовъ". – Л., 1885.

Основні абревіатури назв установ, організацій, інституцій, товариств тощо

А
АМУ — Академія мистецтв України
АН — Академія наук
АПМУ — Асоціація пролетарських музик України
АПН — Академія педагогічних наук
АРКУ — Асоціація революційних композиторів України
АСМ — Асоціація сучасної музики
АСМУ — Асоціація сучасної музики України
АСПАНФУТ — Асоціація Панфутуристів
АТ — акціонерне товариство
АУА — Ансамбль українських акторів

Б
Бі-Бі-Сі (BBC) — державна телерадіокомпанія Великої Британії
БК — Будинок культури
БК НСКУ — Будинок композиторів

В
ВІА — вокально-інструментальний ансамбль
ВКП(б) — Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВМІ — Вищий музичний інститут (Львів)
ВМК НКО (Вищмузком) — Вищий музичний комітет при Народному комісаріаті освіти
ВМСУ — Військово-морські сили України
ВМФ — Військово-морський флот
ВУАМЛІН — Всеукраїнська академія марксистсько-ленінських історичних наук
ВУАН — Всеукраїнська академія наук
ВУТЕКОМ — Всеукраїнський театральний комітет
ВУТОРМ — Всеукраїнське товариство революційних музик
ВУЦВК — Всеукраїнський Центральний Виконавчий комітет

Г
ГМТ — галицьке музичне товариство
ГУЛАГ — Главное управление лагерей (рос.)
ГЦММК — Государственный центральный музей музыкальной культуры им. М. И. Глинки (Москва)

Д
ДАКККіМ — Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
ДАКО — державний архів Київської області
ДАТОБ — Державний академічний театр опери та балету
ДАУ — Джазова асоціація України
ДВУ — Державне видавництво України
ДДМА — Донецька державна музична академія ім. С. Прокоф'єва
ДІТМ — Державний інститут театрального мистецтва
ДММФ — Дирекція міжнародних музичних фестивалів
ДМПІ ім. Гнєсіних — Державний музично-педагогічний інститут ім. Гнєсіних, нині РАМ (Москва)
ДМТМК — Державний музей театру, музики та кіномистецтва
ДМШ — дитяча музична школа
ДПБ — Державна публічна бібліотека, нині РНБ (С.-Петербург)
ДРОТ — Державний робітничий театр (Дніпропетровськ)
ДЦТМБ — Державний центральний театральний музей ім. Р. Бахрушина (Москва)

З
з-д — завод
ЗСУ — Збройні сили України

И
ИРЛИ — Институт русской литературы (Пушкинский дом, Москва)

І
ІМФЕ (НАНУ) — Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України
ІНО — Інститут народної освіти
ІПРІ — Інститут проблем реєстрації інформації
ІР НБУВ — Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського
ІРМТ — Імператорське російське музичне товариство

К
к/с — кіностудія
к/т — кінотеатр
КВДМУ — Київське вище державне музичне училище ім. Р. Глієра
КВО — Київський військовий округ
КДА — Київська духовна академія
КДАМ — Київська дитяча академія мистецтв
КДК — Київська державна консерваторія ім. П. Чайковського
КДМУ — Київське державне музичне училище ім. Р. Глієра
КДУТКТ — Київський державний університет театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого
КМА — Києво-Могилянська адемія
КНУКіМ — Київський національний університет культури і мистецтв
КП(б)У — Комуністична партія (більшовиків) України
КПРС — Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ — Комуністична партія України

Л
ЛДІТМіК — Ленінградський державний інститут театру, музики і кінематографії
ЛДМА — Львівська державна музична академія ім. М. Лисенка, колишні Львівський ВМІ, Львівська державна консерваторія

М
МАІ — Міжнародна академія інформації при ООН
МАКО — Міжнародна асоціація композиторських організацій
МАЛЕДОТ — Ленінградський академічний Малий театр опери та балету
МВС — Міністерство внутрішніх справ
МДУ — Миколаївський державний університет
МЗС — Міністерство закордонних справ
МіК — Мандоліни і концертіно
МІЦ — Музично-інформаційний центр сучасної музики при Асоціації "Нова музика"
МО — Міністерство оборони
МПІ — Музично-педагогічний інститут
Музфонд — музичний фонд
МЦКМ — Міжнародний центр культури і мистецтв

Н
НАНУ — Національна академія наук України
НБУВ — Національна бібліотека України
ім. В. Вернадського
НВМС — Національна всеукраїнська музична спілка
НДІ — науково-дослідний інститут
ДМШ — дитяча музична школа
НКГА — Начальна команда галицької армії
НКО — Народний комісаріат освіти
НЛУК — Національна ліга українських композиторів
НМАУ — Національна музична академія України
ім. П. Чайковського
НПК — Національний палац культури
НПУ — Національний педагогічний університет
ім. М. Драгоманова
НСДУМ — Національна спілка діячів українського мистецтва
НСЖУ — Національна спілка журналістів України
НСКУ — Національна спілка композиторів України
НСПУ — Національна спілка письменників України
НСТДУ — Національна спілка театральних діячів України
НСХУ — Національна спілка художників України
НТШ — Наукове товариство ім. Шевченка

О
ОДБ — Одеська державна бібліотека
ОДК — Одеська державна консерваторія
ім. А. Нежданової
ОДУМ — Організація демократичної української молоді (Канада)
ОЛДП — Общество любителей древней письменности
ООН — Організація Об'єднаних Націй
ОУН — Організація українських націоналістів
ОУН (б) — Організація українських націоналістів (бандерівці)
ОУН (м) — Організація українських націоналістів (мельниківці)

П
ПДТМ — Петербурзький державний театральний музей
п/к — під керівництвом
ПК — Палац культури
ПКМ — Палац культури і мистецтв
ПМТ — Польське музичне товариство
ПНДЛ — Проблемна науково дослідна лабораторія НМАУ
ПРОКОЛЛ — Производственный коллектив студентов Московской консерватории

Р
РАМ — Російська академія музики ім. Гнєсіних, кол. ДМПІ, Москва
РАОГ — Российское акционерное общество "Граммофон"
РАПМ — Революційна асоціація пролетарських музик
РДАДА — Російський державний архів давніх актів (ЦДАДА, Москва)
РДБ — Російська державна бібліотека (Москва)
РМГ — Русская музыкальная газета
РМТ — Російське музичне товариство
РНБ — Російська національна бібліотека
ім. М. Салтикова-Щедріна (Санкт-Петербург), кол. ДПБ
РНК — Рада Народних Комісарів
РСДРП — Російська соціал-демократична робітнича партія

С
СВУ — Спілка визволення України
СК — Спілка композиторів
СК СРСР — Спілка композиторів Союзу Радянських Соціалістичних Республік
СКУ — Спілка композиторів України
СП — спільне підприємство
СРКУ — Спілка радянських композиторів України
ССМШ — Спеціальна середня музична школа
СУА — Спілка українських акторів
СУМ — Спілка української молоді
СУПРОМ — Спілка українських професійних музик (Зах. Україна)
СШ — середня школа

CD — компакт-диск

Т
ТБ — телебачення
ТДіК — Театр драми і комедії (Київ)
ТОДРЛ —Труды отдела древнерусской литературы
ТЮГ — Театр юного глядача

У
УАН — Українська Академія наук
УАПЦ — Українська автокефальна православна церква
УВАН — Українська вільна академія наук
УВІ — Український вільний інститут
УВПІ — Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова (Прага)
УВУ — Український вільний університет
УГА — Українська галицька армія
УГВР — Українська головна визвольна рада
УГКЦ — Українська греко-католицька церква
УЕЛФ — Українська експериментальна лабораторія фольклору
УМІ — Український музичний інститут (США)
УМІА — Український музичний інститут Америки
УНДІП — Український науково-дослідний інститут педагогіки
УНС — Українська Національна Спілка
УПА — Українська Повстанська Армія
УПЦ КП — Українська православна церква Київського патріархату
УПЦ МП — Українська православна церква Московського патріархату
УСС — Українські Січові Стрільці
УТ — Українське телебачення
УТОС — Українське товариство сліпих

Х
ХАТОБ — Харківський академічний театр опери і балету
ХАДНБ — Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Короленка
ХДУМ — Харківський державний університет мистецтв ім. І. Котляревського

Ц
ЦБК — Центральний будинок композиторів (Москва)
ЦГАЛИ — Центральный государственный архив литературы и искусства (Москва)
ЦДА ВОВУ — Центральный державний архів вищих органів влади України
ЦДАДА — Центральний державний архів давніх актів (РДАДА, Москва)
ЦДАЗ — Центральний державний архів звукозапису РФ (Москва)
ЦДІА(К) — Центральний державний історичний архів у Києві
ЦДІА(Л) — Центральний державний історичний архів у Львові
ЦДІАУ — Центральний державний історичний архів (України)

ЦДКФФА — Центральний державний архів кінофотофонодокументів України ім. Г. Пшеничного
Центрмузінформ — Центр музичної інформації НСКУ
ЦК — Центральний комітет
ЦМШ — Центральна музична школа при Московській державній консерваторії ім. П. Чайковського
ЦТ — Центральне телебачення

Ч

ЧУГА — Червона українська галицька армія

Ю

ЮНЕСКО (UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) — Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури

ОСНОВНІ СКОРОЧЕННЯ СЛІВ, СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ТА ТЕРМІНІВ

Географічні назви

АНДР — Алжирська народно-демократична республіка
АРЄ— Арабська Республіка Єгипет
АР Крим — Автономна Республіка Крим
БРСР — Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
Вінн. — Вінницька (е, ий)
Ворошиловгр. — Ворошиловградська (е, ий)
Д. — Донецьк
Дн. — Дніпропетровськ
Дніпроп. — Дніпропетровська (е, ий)
Дрогоб. — Дрогобицька (е, ий)
Житом. — Житомирська (е, ий)
З. — Запоріжжя
Закарп. — Закарпатська (е, ий)
ЗУНР — Західно-Українська Народна Республіка
Івано-Фр. — Івано-Франківська (е, ий)
К. — Київ
Кіровогр. — Кіровоградська (е, ий)
КНДР — Корейська Народна Демократична Республіка
КНР — Китайська Народна Республіка
Л. — Львів
Ленінгр. — Ленінградська (е, ий)
Микол. — Миколаївська (е, ий)
М. — Москва
Моск. — Московська (е, ий)
НДР — Німецька Демократична Республіка (нині Німеччина)
О. — Одеса
ОАЕ — Об'єднані Арабські Емірати
Петерб. — Петербурзька (е, ий)
РРФСР — Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
Рівн. — Рівненська (е, ий)
РФ — Російська Федерація
РСР — Радянська Соціалістична Республіка
РСФРР — Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка
Севастоп. — Севастопольська (е, ий)
Сімфероп. — Сімферопольська (е, ий)
С.Пб. — Санкт-Петербург
СРСР— Союз Радянських Соціалістичних Республік
США — Сполучені Штати Америки
Терноп. — Тернопільська (е, ий)
УНР — Українська Народна Республіка
УРСР — Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР — Українська Соціалістична Радянська Республіка
ФРН — Федеративна Республіка Німеччина (тепер Німеччина)
Х. — Харків
Хмельн. — Хмельницька (е, ий)
Чернів. — Чернівецька (е, ий)
Черніг. — Чернігівська (е, ий)

Національні, етнічні, регіональні визначення:

австр. — австрійський
австрал. — австралійський
азерб.- азербайджанський
алб. — албанський
амер. — американський
англ. — англійський
араб. — арабський
арґент. — арґентинський
афґан. — афґанський
башк. — башкирський
бельг. — бельгійський
білор. — білоруський
болг. — болгарський
болів. — болівійський
босн. — боснійський
браз. — бразильський
брит. — британський
венес. — венесуельський
в'єтн. — в'єтнамський
візант. — візантійський
вірм. — вірменський
гагауз. — гагаузький
голланд. — голландський
грец. — грецький
груз. — грузинський
гуц. — гуцульський
дан. — данський
естон. — естонський
євр. — єврейський
європ. — європейський
зах. — західний
ізр. — ізраїльський
інд. — індійський
ірл. — ірландський
ісп. — іспанський
італ. — італійський
казах. — казахський
канад. — канадський
киргиз. — киргизький
кит. — китайський
колумб. — колумбійський
крим.-татар. — кримсько-татарський
кубан. — кубанський
кубин. — кубинський
лат. — латинський
латв. — латвійський
лит. — литовський
македон. — македонський
мекс. — мексиканський
молд.-молдовський, молдавський
монг. — монгольський
нідерл. — нідерландський
нім. — німецький
норв. — норвезький
перуан. — перуанський
півд. — південний
півн. — північний
польс. — польський
португ. — португальський
рад. — радянський
ром. — ромський
рос. — російський
рум. — румунський
рус. — руський
серб. — сербський
словац. — словацький
словен. — словенський
слов'ян. — слов'янський
схід. — східний
тадж. — таджицький
татар. — татарський
турец. — турецький
туркм. — туркменський
угор. — угорський
узб. — узбецький
укр. — український
фін. — фінський
франц. — французький
хорв. — хорватський
чес. — чеський
чехосл. — чехословацький
чил. — чилійський
чорногор. — чорногорський
чув. — чуваський
швед. — шведський
швейц. — швейцарський
шотл. — шотландський
югосл. — югославський
япон. — японський

Назви місяців:

січ. — січень
лют. — лютий
берез. — березень
квіт. — квітень
трав. — травень
черв. — червень
лип. — липень
серп. — серпень
верес. — вересень
жовт. — жовтень
листоп. — листопад
груд. — грудень
янв. — январь (рос.)
февр. — февраль (рос.)
апр. — апрель (рос.)
авг. — август (рос.)
сент. — сентябрь (рос.)
окт. — октябрь (рос.)
нояб. — ноябрь (рос.)
дек. — декабрь (рос.)

Основні скорочення та абревіатури, прийняті при посиланнях на бібліографічні, довідкові та інші джерела

Веч. — Вечірній, Вечірня (Київ, Одеса, Харків тощо)
Вид-во — видавництво
Губ. — губернские (ведомости)
Держ. — державна (е, ий)
ЕСУ — Енциклопедія сучасної України
ЕУ — Енциклопедія українознавства
З. а. — заслужений артист
З. д. м. — заслужений діяч мистецтв
ЗНТШ — Записки Наукового Товариства ім. Шевченка
З. пр. культ. — заслужений працівник культури
ІУМ — Історія української музики, в 6 т.
Киев. — Киевский, Киевская (телеграф, старина тощо)
Київ. — Київська, Київський (правда, вісник, старовина тощо)
КіЖ — Культура і життя
Літ. — літературна (е, ий)
Літ-во — літературознавство
Літ-ра — література
ЛНВ — Літературно-науковий вісник
Мист-во — мистецтвознавство
Муз. — Музична, Музичний, Музыкальная, Музыкальный (академия, вестник, жизнь тощо)
Муз-во — музикознавство
МЭ — Музыкальная энциклопедия
МЭС — Музыкальный энциклопедический словарь
Н. а. — народний артист
Нац. — національна (е, ий)
НТЕ — Народна творчість та етнографія
ПЗТ — Повне зібрання творів
ПіК — Політика і культура
Рад. — Радянська (культура, музика, Україна тощо)
РМГ — Русская музыкальная газета
Сев. — Северная (пчела)
СіЧ — Слово і час
СМ — Советская музыка
Сов. — Советская (культура тощо)
Соц. — Соціалістична, Социалистическая (культура, Харківщина тощо)
СЭЦ — Советская эстрада и цирк
УІЖ — Український історичний журнал
Укр. — Українська (культура, музика тощо)
УЛЕ — Українська літературна енциклопедія
УМГ — Українська музична газета
УМЕ — Українська музична енциклопедія
УРЕ — Українська радянська енциклопедія
МАЕО — Musica Antiqua Europae Orientalis

СПИСОК ОСНОВНИХ ВИКОРИСТАНИХ ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

Аверинцев С. София — Логос: Словарь. — К., 2000.

Айвазян А. Рок. 1955/1991: Инф.-справочное издание. — С.Пб., 1992.

Академія музичної еліти України. Історія та сучасність: До 90-річчя Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. — К., 2004.

Балет: Энциклопедия / Гл. ред. *Ю. Григорович.* — М., 1981.

Беларуская Савецкая Энцыклопедия. — Мінск, 1971. — Т. 3, 4.

Биографии композиторов IV–XIX веков с портретами / Иностранный и русский отдел под ред. *А. Ильинского*; польский отдел под ред. *Г. Пахульского.* — М., 1904.

Биографический словарь деятелей русской музыкальной культуры / Под ред. *Б. Асафьева* и *А. Оссовского* (рукоп.).

Білокопитов О. Композитори Радянської України. — Х., 1934.

Болотин С. Энциклопедический биографический словарь музыкантов-исполнителей на духовых инструментах. Изд. 2-е, доп. и перераб. — М., 1995.

Болховитинов Е. Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина греко-российской церкви. — С.Пб., 1818; 1827.

Бурбан М. Українські хори та диригенти. — Дрогобич, 2006.

Бурбан М. Хорова культура української діаспори. — Дрогобич, 2003.

Бурбан М. Хорове виконавство Львівщини. — Дрогобич, 1999.

В рокотанні-риданні бандур / Авт.-упор. *М. Шудря, В. Нечепа.* — К., 2006.

Вайнкоп Ю., Гусин И. Краткий биографический словарь композиторов. — Ленинград, 1967, [7]1983. — Вып. 1.

Варварцев М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.): Істор.-біогр. дослідження (Словник) — К., 2000.

Вікіпедія [Інтернет-енциклопедія] // *http://uk.wikipedia.org.*

Водяний Б., Олексин Г., Ціж М. Короткий словник діячів української музичної культури. — Тернопіль, 1992.

Вокальная школа Российской академии музыки имени Гнесиных / Сост. *М. Агин.* — М., 2004.

Володарі дум і струн (Матеріали до енциклопедичного довідника) Укладач *М. Лабінський* // В рокотанні-риданні бандур / Авт.-упор. *М. Шудря, В. Нечепа.* — К., 2006.

Вони прославили наш край: Довідник. — Луганськ, 1998.

Воронежская историко-культурная энциклопедия / Гл. ред. *О. Ласунский.* — Воронеж, 2006.

Давидов М. Київська академічна школа народно-інструментального виконавства. — К., 1998.

Енциклопедия на българската музикална култура. — София, 1987.

Енциклопедія сучасної України (ЕСУ). Видання, що продовжується. — Т. 1–6. — К., 2003–2007.

Енциклопедія українознавства: Словникова частина. В 11 т. / Гол. ред. проф. д-р *В. Кубійович*: НТШ. (ост. том — 1995). Перевид. в Україні. — Л., 1993–2003.

Енциклопедія української діяспори. У 7 т. / *В. Маркусь* та ін. — Т. 4 (Австралія — Азія — Африка) / Гол. ред. *В. Маркусь.* — К.; Нью-Йорк; Чикаго; Мельборн, 1995.

Євтушенко О. Легенди химерного краю: Українська рок-антологія. — К., 2001.

Євтушенко О. Обличчя музики: Творчі портрети українських зірок. — К., 2006.

Євтушенко О., Зелений Ю. 100 альбомів з України. Вибр. дискографія: Рок, естрада, поп, фольк. — К., 2003.

Жеплинський Б. Коротка історія кобзарства в Україні. — Л., 2000.

Журавлев Д. Композиторы Советской Белоруссии: Краткий биогр. справочник. — Минск, 1966.

Журавлев Д. Союз композиторов БССР: Краткий библиогр. справочник. — Минск, 1978.

"Журавлина" книга. Тернопільська західна українська діаспора: Словник імен / Автори-укладачі *Б. Мельничук, Х. Мельничук, Н. Совінська.* — Тернопіль, 2001.

Закордонне українство. 2003: Інформаційно-бібліогр. довідник. — К., 2004.

Золоті імена України. Видатні діячі України минулих століть: Меморіальний альманах. — К., 2000.

Їм крила дала Полтавщина: Енциклопедичний довідник. — Пирятин, 2000.

Капельгородська Н., Глущенко І., Синько О. Український біографічний кінодовідник. — К., 2001.

Києво-Могилянська академія в іменах. XVII–XVIII ст.: Енцикл. видання / Упоряд. *З. Хижняк*; Ред. *В. Брюховецький.* — К., 2001.

Кияни: Біогр. словник / *Л. Андрієнко, В. Гармасар, Ю. Дупленко* та ін. — К., 2004.

Композитори Радянської України: Матеріали ІМФЕ АН УРСР / Упоряд. *Л. Архімович, А. Касперт, Т. Шеффер* та ін. — К., 1944–1950 (рукоп.).

Композиторы Молдавской ССР: Краткие очерки жизни и творчества. — Кишинев, 1956; М., 1960.

Композиторы Российской Федерации: Сб. статей/ Ред.-сост. *В. Казенин.* — М., 1981. — Вып. 1.

Композиторы Советской Украины: Справочник / Ред. *Л. Архимович.* — К., 1951.

Корінний М., Шевченко В. Короткий енциклопедичний словник культури. — К., 2003.

Краткий биографический словарь зарубежных композиторов / Сост. *М. Миркин.* — М., 1969.

Крунтяева Т., Молокова Н., Ступель А. Словарь иностранных музыкальных терминов. Изд. 2-е, доп. — Ленинград, 1977.

Кто писал о музыке: Библиогр. словарь музыкальных критиков и лиц, писавших о музыке в дореволюционной России и СССР. В 4 т. / Сост. *Г. Бернандт, И. Ямпольский* (Т. 1–3), *Т. Киселева* **(Т. 4).** — М., 1971–1989.

Лебединская Т. Санкт-Петербург и Украина. XVIII—XX вв.: Истор.-биогр. словарь / Под ред. проф. *В. Подобеда* и *С. Полутиной.* — С.Пб., 2002.

Лисенко І. Словник музикантів України. — К., 2005.

Лисенко І. Словник співаків України. — К., Джерзі-сіті, 1997.

Лисько З. Матеріали до бібліографії та історії української музики. — Мюнхен, 1947–1961.

Литература по хоровому искуству: Библиогр. указатель. — М., 1975.

Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові. — Л., 2003. — Т. 1.

Максимюк С. З історії українського звукозапису та дискографії. — Л.; Вашінгтон, 2003.

Мала українська музична енциклопедія / Упор. *О. Залеський.* — Мюнхен, 1971.
Медведик П. Діячі української музичної культури: Мат-ли до біо-бібліогр. словника / Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; 1996. — Т. CCXXXII.
Мистецтво України: Енциклопедія. — К., 1995. — Т. 1.
Мистецтво України: Біогр. довідник / Упор. *А. Кудрицький* (ред.), *М. Лабінський.* — К., 1997.
Мистецький Олімп України. — К., 2006.
Митці України: Біогр. довідник / Ред. *А. Кудрицький*, упор. *М. Лабінський, В. Мурза.* — К., 1992.
Михайленко Н., Фан Динь Тан. Справочник гитариста. — К., 1998.
Музична література УРСР. 1917—1965: Бібліогр. довідник. — Х., 1966.
Музична Харківщина. — Х., 1992.
Музичні видання України. 1966—1971: Бібліогр. покажчик. — К., 1977. — Ч. 1.
Музыкальная энциклопедия. В 6 т. / Гл. ред. *Ю. Келдыш.* — М., 1973—1982.
Музыкальный Петербург. XVIII век: Энциклоп. словарь. В 3 кн.— С.Пб., 1996, 1998, 1999.
Музыка: Большой энциклоп. словарь / Гл. ред. *Г. Келдыш.* — М., 1998.
Муха А. Композитори світу в їх зв'язках з Україною: Довідник. — К., 2000.
Муха А. Композитори України та української діаспори: Довідник. — К., 2004.
Народжені Україною: Меморіальний альманах. У 2 т. / *О. Онопрієнко* (гол. ред.) — К., 2002.
Научные работники СССР (без Москвы и Ленинграда). — Ленинград, 1928.
Нотографічний покажчик видань музичних творів М. В. Лисенка. — Л., 2001.
Одеській державній музичній академії імені А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.
Очеретовська Н., Цицалюк Н., Черемський К. Український словник музичних термінів. — Х., 2008.
Печенюк М. Музиканти Кам'янеччини: Біогр.-репертуарний довідник. — Хмельницький, 2003.
Посвалюк В. Мистецтво гри на трубі в Україні. — К., 2006
Посвалюк В. Трубачи Киева: Прошлое и настоящее. — К., 2000.
Православная энциклопедия. — Т. 1—8. — М., 2000—2004 (видання, що продовжується).
Преображенский А. Словарь русского церковного пения. — М., 1896.
Пружанский А. Отечественные певцы. 1755—1917: Словарь. В 2 ч. — М., 1991. — Ч. 1.
Пуряєва Н. Словник церковно-обрядової термінології. — Л., 2001.
Риман Г. Музыкальный словарь / Пер. с 5-го нем. изд. *Б. Юргенсона*, доп. рус. отд. сост. при сотрудничестве *П. Веймарна* и др. Пер. и все доп. под ред. *Ю. Энгеля.* — М.; Лейпциг, 1901—1904. — 19 вып.
Рудчук Ю. Духова музика в Україні (XVIII—XIX ст.): Істор.-музикознавче дослідження. — К., 2006.
Савченко І. Українські нотні видання 1917—1923 років у фондах Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського: Наук. каталог. — К., 2007.
Семиязычный словарь музыкальных терминов: русский, немецкий, английский, французский, итальянский, испанский, венгерский. — Будапешт, 1978.
Симоненко В. Енциклопедія джазу. — К., 2004.
Симоненко В. Лексикон джаза. — К., 1981.
Словарь сценических деятелей [Приложение к журналу «Театр и искусство»]. — С.Пб., 1898—1917.
Словник українських діячів музичного мистецтва / Склали *В. Кривусів, П. Козицький.* — К., 1919 (Машиноп.).
Снєгірьов О. Піаністи України. — К., 1997. — Вип. 1; 1998. — Вип. 2.
Советские композиторы и музыковеды: Справочник. В 3 т. — Т. 1 / Сост. *Г. Бернандт* и *И. Ямпольский.* — М., 1978; Т. 2 / Сост. *Л. Григорьев* и *Я. Платек.* — М., 1981; Т. 3 / Сост. *Л. Григорьев, А. Модин, Я. Платек.* — М., 1989.
Советские композиторы: Краткий биогр. справочник / Сост. *Г. Бернандт* и *А. Должанский.* — М., 1957.
Современные дирижеры / Сост. *Л. Григорьев, Я. Платек.* — М., 1969.
Современные пианисты. 2-е изд., испр. и доп. / Сост. *Л. Григорьев, Я. Платек.* — М., 1990.
Союз композиторов СССР: Справочник / Сост. *В. Козюра* и др. — М., 1981, 1987.
Союз композиторов Украины: Справочник / Авт.-сост. *А. Муха.* — К., 1984.
Спілка композиторів України: Довідник / Упор. *А. Муха.* — К., 1962 (рукоп.).
Спілка композиторів України: Довідник / Упор. *А. Муха, Н. Сидоренко.* — К., 1968; оновл. варіант / Упор. *В. Полевой, Н. Сидоренко*, спец. ред. *А. Муха.* — К., 1973.
Справочник баяниста / Сост. *А. Басурманов.* — М., 1987.
Столярчук Б. Контрабасисти України: Біогр. словник. — Рівне, 1992, 22007.
Столярчук Б. Рівненське музичне училище (1955—2000). — Рівне, 2000.
Столярчук Б. Фольклористи України: Біогр. словник. — Рівне, 1994.
Столярчук Б., Топоровська Г. Бандуристи Рівненщини: Бібліогр. довідник. — Рівне, 2006.
Сторінки історії Львівської державної музичної академії України ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003.
Сучасні композитори України — довідник сучасних композиторів України / Кер. проекту *К. Цепколенко*, ред.-упор. *О. Перепелиця, Ю. Семенов.* — О., 2002. — Вип. 1.
CD Киев: Историческая энциклопедия. — К., 2000.
Творчий доробок українських композиторів і музикознавців. 1999—2004: Каталог-довідник. — К., 2005.
Тернопільський енциклопедичний словник. — Тернопіль, 2005. — Т. 2.
Туркевич В. Хореографічне мистецтво України у персоналіях. — К., 1999.
Украинская музыка в грамзаписи / Сост. *А. Железный.* — К., 1981.
Українська діаспора в світі: Довідник. — К., 1993.
Українська діаспора. — К.; Чикаго, 1992. — Ч. 2.
Українська літературна енциклопедія. У 5 т. — Т. 1—3. — К., 1988, 1990, 1995.
Українська радянська енциклопедія (УРЕ). У 12 т. — 2К., 1974—1985.
Український радянський енциклопедичний словник (УРЕС) У 3 т. — К., 1966—1968, 21986, 1987.
Українські композитори Київської школи / Зредагував та упорядкував *М. Гаврилюк.* — Буенос-Айрес, 1907.

Українські композитори: Біо-бібліогр. довідник / Упоряд. *М. Дитиняк.* — Едмонтон, 1986.
Фаминцин А. Биографический и исторический словарь русских музыкальных деятелей. — С.Пб., 1894.
Філософська думка в Україні: Біобібліогр. словник / Авт. кол.: *Горський В., Ткачук М., Нічик В.* та ін. — К., 2002.
Харківський інститут мистецтв ім. І. Котляревського. — Х., 1992.
Хорові диригенти України: Довідник / Автор-упор. *М. Бурбан.* — Дрогобич, 2004.
Черемшина: [Інтернет-енциклопедія]. Історія української естради: поп, рок, альтернатива *//www.kmstudio.com/ua.*
Чеські музиканти в Україні: Біобібліогр. словник / Уклад. *В. Щепакін.* — Х., 2005
Шевченківський словник. У 2 т. — К., 1976—1977.
Шевченко і музика: Нотогр. та бібліогр. матеріали (1861—1961) / Склала *А. Касперт.* — К., 1964.
Энциклопедический музыкальный словарь / Авт. и сост. *Б. Штейпресс, И. Ямпольский.* 2-е изд., испр. и доп. — М., 1966.
Эстрада России. XX век: Энциклопедия. — М., 2004.
Юцевич Ю. Музика: Словник-довідник. — Тернопіль, 2003.
Юцевич Ю. Словник музичних термінів. Вид. 2-е, перероб. і доп. — К., 1977.
Яворський Е. Зоряний шлях Національної філармонії України: Історія. Минуле. Сучасне. — К., 2003.
Ясіновський Ю. Українські та білоруські нотолінійні ірмоси 16—18 ст.: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. — Л., 1996.
Allgemeine Enzyklopädie der Musik: Personenteil 2. — Bärenreiter Kassel; Basel; London; New York; Prag; Stuttgart; Weimar, 1999.
Canadian Composers Biographies. — Montreal, 1964.
Česko-slovenski hudební slovnik osob a institucí. — Praha, 1963. — 1; 1965. — 2.
Cohen A. International Encyclopedia of Women Composers. — New York, 1987.
Encyclopèdie de la musique. — Paris, 1958.
Enciklopedia della musica. — Milano, 1972. — Vol. 1—6.
Encyklopedia muzyczna. — Warszawa, 1984 — 2006. — T. 1—8; suplementy do t. 1, 2.
Encyklopedia muzyki / Drugie wydanie poprawione i rozszerzone (Pod redakcją *A. Chodkowskiego*). — Warszawa, 2001.
Herzfeld F. Lexikon der Musik. — Berlin West, 1961.
Komorowski J. Polskie życie teatralne na Podolu i Wołyniu do 1863 roku. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1985.
Lloyd N. The Golden Encyclopedia of Musik. — New York, 1968.
Mayers Taschen Lexikon Musik. — Wien; Zürich. —1984. — B. 1.
Polski słownik biograficzny. — Kraków, 1973. — T. XVIII.
Pro domo mea: Нариси. До 90-річчя з дня заснування / Ред. *Т. Вєркіна, Г. Абаджян, Г. Ботунова* та ін. — Х., 2007.
Reiss J. W. Mała encyklopedia muzyki / Pod red. *S. Śledzińskiego.* — Warszawa, 1960.
Slonimsky N. Baker's Biographical Dictionary of Musicians. — 8New York, 1991.
Słownik biograficzny teatru polskiego. — Warszawa, 1973.
Słownik muzyków polskich. — Kraków, 1962. — 1; 1963. — 2.
Sonevitskyi I., Palidvor-Sonevytska N. Dictionary of Ukrainian composers. — New York, 1993 (computer printed); передрук: L'viv, 1997 (Львів. відд. НСКУ).

Від редколегії

Фактологічний матеріал другого тому УМЕ подано станом на вересень 2008 року. Передрук або інше використання матеріалів УМЕ можливі лише за умови посилання на дане видання. Редколегія УМЕ висловлює подяку науковим колективам, працівникам наукових і мистецьких установ, окремим фахівцям, які взяли участь у підготовці цього видання.

Доповнення і зауваження, що будуть враховані у додатках в останньому томі УМЕ, просимо надсилати за адресою: Україна, 01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.
E-mail: *etnolog@etnolog.org.ua*

Є

ЕВЕРАРДІ (Everardi, Everard, справж. прізв. Камілл-Франсуа Еврар) Камілло [15.11.1825, м. Дінан, Бельгія — 5(17).01.1899, м. Москва, Росія] — італ. співак (бас-баритон), педагог. Навч. у Льєжській конс. (Бельгія) у Жеральді. 1846 закін. Паризьку конс. (у Л. Поншара), згодом брав уроки вокалу в Гарсіа-сина, Мацціні (в Неаполі), Ф. Ламперті (в Мілані). 1850 дебютував у т-рі "Сан Карло" (Верховний жрець у "Набукко" Дж. Верді). 1851–57 співав на сценах провідних оперних т-рів Італії, Франції (Париж), Бельгії (Брюссель), Австрії (Відень) та ін. 1857–68, 1870–74 — соліст італ. оперної трупи в С.-Петербурзі. В цей же період гастролював у Лондоні, Мадриді, Барселоні.

Е. — яскравий представник *бельканто*. Мав голос красивого оксамитового забарвлення, що відзначався винятковою глибиною звучання, рухливістю, охоплював 2,5 октави. Партію Мефістофеля було написано Ш. Гуно із розрахунком на вокал Е.

1870–88 — викладач Петерб. конс., її професор (1874). 1888–97 — Київ. муз. уч-ща, з 1898 — Моск. конс.

Е. виховав цілу плеяду видатних співаків, поміж яких — *М. Бочаров, С. Габель, М. Дейша-Сіоницька*, Л. Донськой, *В. Зарудна, О. Коннор, П. Лодій, В. Лоський, О. Ляров, В. Майборода, Д. Мова, Г. Морськой, В. Самусь, М. Славіна, Ф. Стравинський, Й. Супруненко, І. Тартаков, Д. Усатов* (учитель *Ф. Шаляпіна*), *М. Удовенко* та ін. Унікальна пед. система Е. вперше за 100 років після смерті видатного маестро була узагальнена й у повному вигляді документально зафіксована у кн. останньої учениці М. Удовенко — *Н. Прокопенко* "Тайна вокала Шаляпина" (К., 1999).

Партії: Дон Жуан, Лепорелло, Мазетто ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Фігаро, Дон Базиліо, Бартоло ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Граф де Невер, Граф де Сен-Брі ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера).

Літ.: *Вайнштейн Л.* Камилло Эверарди. Биографический очерк. — К., 1895; *Його ж.* Камилло Эверарди и его взгляды на вокальное искусство. — К., 1924; *Прокопенко Н.* Тайна вокала Шаляпина. — К., 1999; Лисенко І. Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Михайлова Т.* Італійські маестро в Києві // Музика. — 1987. — № 3.

Н. Семененко

ЕВТИМОВИЧ Яків (1794, с. Тростянка Васильківського пов. Київ. губ., тепер с. Тростинка Васильківського району Київ. обл. — ?) — співак. З родини священика. 26 верес. 1806 вступив до Києво-Могил. академії, де навч. "на свій кошт". 1811 Е. — співак хору митрополита Київського й Галицького Серапіона Александровського. Ймовірно, що до спустошливої пожежі на Подолі 8–9 лип. 1811 співав у студентському хорі.

Літ.: Акти й документи, що стосуються історії Київської академії. — К., 1911. — Т. 2. — Відд. 3; ЦДІАК. — Ф. 1711, оп. 1, спр. 304.

Р. Лякіна

ЕДЕЛЬВІРА — артистка опери. 1860–61 — примадонна італ. трупи в Одесі. 27 верес. 1860 виконала роль Марії на прем'єрі опери "Марія Тюдор" А. Кашперова, написаній автором в Італії на італомовне лібрето. Тоді ж *П. Сокальський* відзначив творчий внесок артистки у постановку нового для міста й України твору.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *Фагот* [*Сокальский П.*] Одесский театр // Одесский вестник. — 1860. — 13 окт.; *Його ж.* Одесский листок // Там само. — 1861. — 12 янв.

М. Варварцев

ЕДЕР Тадей Олександрович (17.02.1943, м. Львів) — муз.-громад. діяч. З. пр. культ.України (1993). Член НСТДУ (1975) й Ліги творчих спілок Львівщини (2002). Ордени "За заслуги" III ст. (2000) та II ст. (2006), Золотий офіцерський хрест (Республіка Польща, 2001). Лауреат міжн. премії Л. Вітошинського (Австрія, 2000) і міжн. премії М. Стріхаржа (Німеччина, 2003). Закін. Львів. муз. уч-ще (1968, вок. відд., кл. *П. Колбіна*) та Львів. нац. ун-т ім. І. Франка (1974, юрид. ф-т). 1967–68 — артист оперної студії Львів. конс., хор. капели "*Трембіта*" (1969–71). 1972–87 — заст. директора Львів. т-ру опери та балету, 1988–97 — директор Львів. обл. філармонії. Від 1998 — ген. директор і худ. кер. Львів. т-ру опери та балету ім. І. Франка (від 2000 — ім. С. Крушельницької, від 2005 — національного). У філармонії і в оперному театрі провів 9 міжн. фестивалів "Віртуози", 3 міжн. конкурси оперних співаків ім. С. Крушельницької. Один із організаторів міжн. проекту "Гранди мистецтв". Здійснює сміливі творчі проекти, що привернули увагу громадськості, з-поміж яких — постановки опери "Мойсей" і балету "Повернення Баттерфляй" *М. Скорика*. Ініціатор встановлення у дзеркальному залі т-ру бюстів видатних митців, які в різний час уславили т-р (*С. Крушельницька, О. Мишуга, М. Менцинський, Я. Вощак, Є. Лисик*), а також скульптурного портрета С. Крушельницької — у музеї т-ру Ла Скала (Мілан, Італія). Бере активну участь у громад. житті Львова, голова ради директорів т-рів Львівщини (2001). Працює над відродженням і оновленням нац. культурних традицій. Брав участь у підготовці фотонарису "Львівський театр опери та балету імені Івана Франка" (Львів, 1987, тексти укр., польс. та англ. мовами). Опублікував у періодиці числ. інтерв'ю з питань театр.-філарм. діяльності у Львові.

Літ. *Козирева Т.* Парадокси оперної справи // Музика. — 2007. — №. 5.

А. Терещенко

ЕЙДЕЛЬМАН (Едельман) Олександр Лазарович (7.06.1904, м-ко Гостомель, тепер Київ. обл. —

К. Еверарді

Т. Едер

31.10.1995, м. Нью-Йорк, США) — піаніст, педагог. Лауреат Всеукр. конкурсу піаністів (1931, Харків, 1-а премія). Професор (1941). Закін. Київ. конс., кл. фп. *Ф. Блюменфельда, М. Домбровського, Генр. Нейгауза* (1923) й фп. відділ інструктор.-пед. ф-ту Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка (1929). 1925—41 — соліст Укр. філармонії, виступав з числ. концертами по різних містах кол. Рад. Союзу. Одночасно викладач фп. Київ. ССМШ, конс., 1934—41 — доцент. Під час війни 1941—45 продовжував пед. і конц. діяльність в евакуації в Росії: 1941—43 — професор об'єднаної Моск. і Саратов. конс. 1943—50 — професор Київ. конс. 1950—78 — професор, зав. кафедри спец. фп. Львів. конс. Від 1978 мешкав у США, де протягом 14 років був професором фп. у Нью-Йорк. ун-ті.

О. Ейдельман

2-а пол. 1920-х — кін. 1940-х — активно концертував. Гастролював у багатьох містах кол. СРСР — Москві, Києві, Ленінграді (тепер С.-Петербург). У воєнні роки багато виступав у радіопередачах.

Як фп. педагог розвивав традиції шкіл Ф. Блюменфельда, Генр. Нейгауза, продовжував лінію романт. піанізму. Відомо, що у Львові виконав Перший концерт для фп. з орк. *П. Чайковського*, Концерт для 2-х фп. В. А. Моцарта (разом із К. Хучуа), виступав у складі фп. дуету з *Л. Уманською*.

Лірико-романт. вик. манері Е. були притаманні наспівність, колоритність, декламаційність, віртуозність. Гра учнів Е. позначена музикальністю, технічністю, відчуттям стилю, зрілістю інтерпретації. Поміж учнів — С. Едельман (син), *Ю. Осінчук*, Д. Рахманов, лауреати й дипломанти респ. конкурсів — *М. Крих, А. Задерацька, Ю. Хурдєєва*. Традиції школи Е. продовжуються не лише у Львові, а й Росії, США, Франції та ін.

Літ.: Олександр Ейдельман: Данина шани вчителеві / Упоряд. і ред. *Н. Кашкадамова, Т. Мілодан*. — Л., 2006; *Шамаєва К.* З історії фортепіанного виконавства. О. Л. Ейдельман // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2002. — Вип. 3; *Вакарина Л.* Воспоминания о моем учителе Александре Лазаревиче Эйдельмане // Там само. — К., 2004. — Вип. 5.

Т. Старух

ЕКЗЕМПЛЯРСЬКИЙ Ілля Тихонович (бл. 1830, м. Київ — бл. 1900, м. Варшава, Польща) — конц. співак (тенор). Закін. КДА, де здобув і муз. освіту, тривалий час — соліст її хору. Мав сильний і красивий голос широкого діапазону. Уславився сольними концертами в Київ. академії та київ. салонах як вик-ць нар. пісень, романсів та арій із опер. 1861 взяв участь у концерті пам'яті *Т. Шевченка* у Петербурзі. Пізніше відійшов від вик. діяльності, викладав у 1-й Київ. гімназії. В останні роки життя — Варшав. єпископ.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

І. Лисенко

ЕКЛОГА (від *грец.* 'εκλογή — відбір) — давньогрец. жанр пастушої (буколічної) поезії, що включав діалоги між пастухами, селянами, згодом, від доби *Відродження* до 19 ст. — оповідь чи діалог на теми побут. селян. сценок. У європ. літ-рі 19 ст. — аналогічний *пасторалі*. Зустрічається в укр. кам. інстр.-анс. комп. творчості 20 ст. для дух. інстр. — для англ. ріжка (*альта* чи влч. — *Ф. Якименко*), *флейти* й фп. (*І. Щербаков*), квінтету духових інстр. (*М. Старицький*-мол.), у музиці композиторів укр. діаспори — для симф. орк. (*Ю. Фіала*).

А. Калениченко

ЕКСАПОСТИЛАРІЙ (див. *Жанри богослужбово-літургічні*)

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МУЗИКА (ЕМ., від *лат.* experimentum — спроба, дослід) — музика, що створюється з метою перевірки нових технік і методів композиції, умов виконання та сприймання творів, використання нового вихідного матеріалу та нових способів його трансформування, нових звуконосіїв, нових сфер муз. мистецтва тощо порівняно до загальноприйнятих норм свого часу. Термін ЕМ. умовний і окреслює скоріше характер прагнень творця й різновиди їх реалізації, аніж якість власне музики. ЕМ. існувала в усі часи й залежно від *стилю* епохи, худ. *напряму*, особистості композитора мала різний характер. Чимало "експериментальних" для свого часу творів згодом втратили цю властивість, як-от чимало зразків *світломузики*, вжиткової, *конкретної* та *електронної* музики. До зразків ЕМ. свого часу належали спроби реформування чинної модальної системи й відтворення в епоху *Відродження* систем античної мікрохроматики Н. Вінчентіно та створення ним архичембало й архиоргану, "Маленький гармонічний лабіринт" *Й. С. Баха*, "Багатель без тональності" *Ф. Ліста*, Етюди, *ор.* 65 *О. Скрябіна*, "Питання, що залишилось без відповіді" Ч. Айвза, "Вакханалія" Дж. Кейджа та ін. У 1950—60-х до ЕМ. зараховували конкретну й електронну музику, музику для магнітної стрічки, згодом — *стохастичну музику*, *інстр. театр*, гепенінг тощо.

В укр. музиці у 1920—30-х експеримент. характером вирізняється низка творів *М. Рославця*, Прелюдії *М. Верикіського*, створені під впливом *Б. Яворського* в дусі "новоладового мислення", атональні п'єси для фп. *І. Белзи*, свідомий "ухил у модернізм" *Б. Яновського*, пошуки нових "революційних" *жанрів* тощо, допоки будь-яке експериментування не почало переслідуватись як "антинародний формалізм". Від поч. 1960-х у недовгі часи т. зв. "хрущовської відлиги" відродження ЕМ. в Україні пов'язується насамперед з іменами *Л. Грабовського, В. Годзяцького, В. Губи, В. Загорцева, В. Сильвестрова*. Після епохи культ.-мист. репресій кінця 1960-х — поч. 1980-х ЕМ. відродилася в Україні більшою мірою у вигляді епігонського наслідування зразків зах. мистецтва й спорадично практикувалась, як правило, представниками мол. поколінь композиторів. Автори зразків укр. ЕМ. кін. 1990 — поч. 2000-х — *А. Загайкевич*,

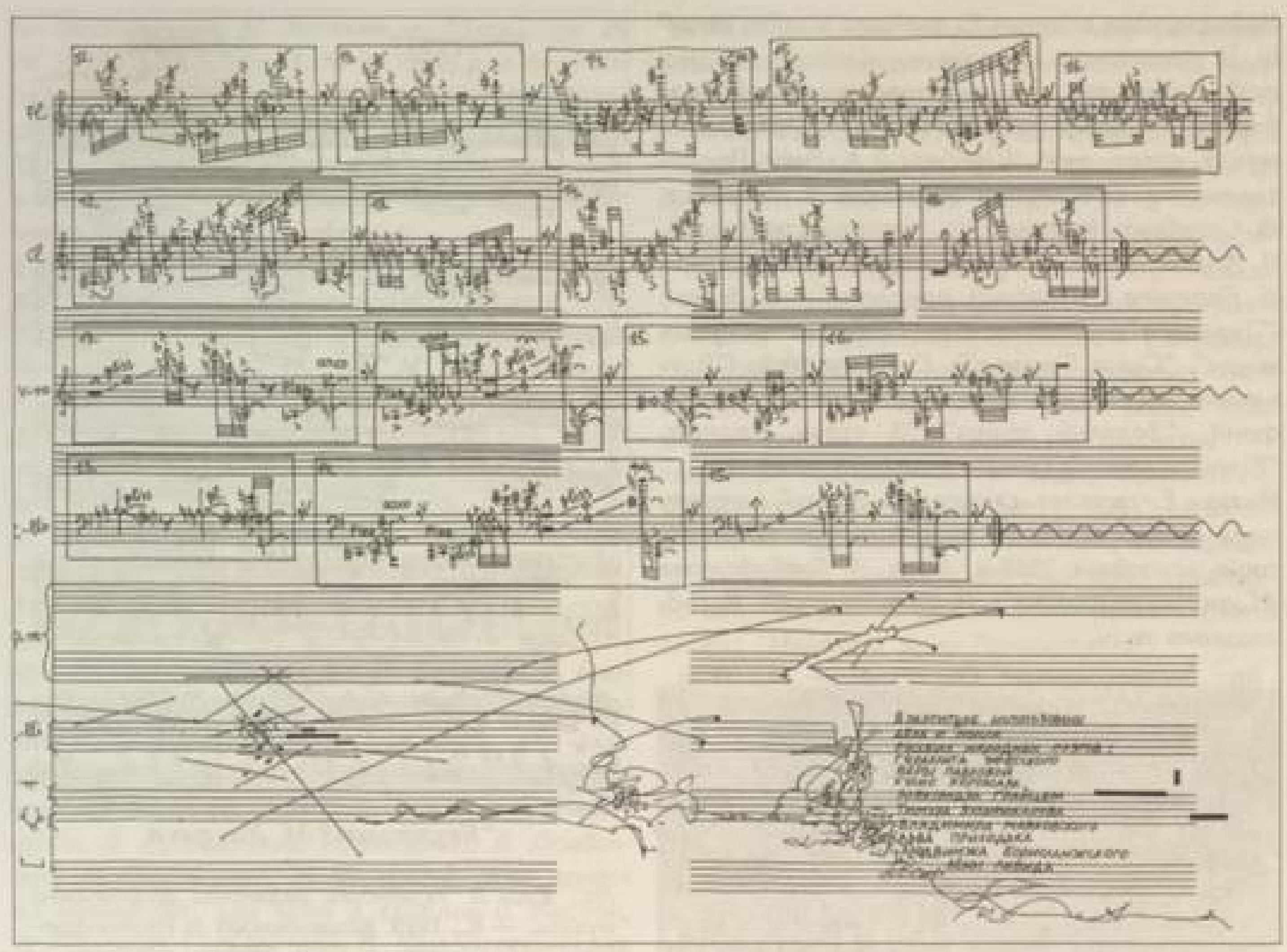

Л. Тур'яб. Пробомж-секстет для флейти, кларнета, скрипки, віолончелі, фортепіано та дзвіночків

С. Зажитько, І. Небесний, В. Рунчак, К. Цепколенко, О. Щетинський та ін.

Літ.: *Когоутек Ц.* Техника композиции в музыке XX века. — М., 1976; *Зіньке́вич О.* Український авангард // Музика. — 1994. — № 4; *Павлишин С.* Музика XX століття. — Л., 2005; *Schäffer B.* Maiy informator muzyki XX wieku. — Kraków, 1975; *Zieliński T. A.* Style, kierunki I twórcy muzyki XX wieku. — Warszawa. 1980; *Hiller Lejaren A., Isaacson L. M.* Muzyka eksperymentalna — Komponowanie z pomoci komputera // Res Facta: Teksty o muzyce wspóiczesnej (Kraków). — 1971. — Nr 5.

Б. Сюта

ЕКСПРЕСІОНІЗМ (від. *лат.* expressio — виражати) — худ. напрям, що знайшов відображення в музиці 1-ї чверті 20 ст. Е. не є єдиним *стилем*, а швидше світоглядною й творчою позицією, умовним стилевим напрямом, притаманним переважно композиторам Німеччини, Австрії, а згодом й інших країн перед, під час і після 1-ї світ. війни. Коріння музики Е. — у найглибших суб'єктивних внутрішніх переживаннях, найчастіше спричинених гострим розладом митця з оточуючим його суспільством. Мистецтво Е. передає патологічний, часом істеричний стан, заглиблюється у підсвідоме, втілює відверту еротику (напр. "Саломея" Р. Штрауса). У творах експресіоністів панують песиміст. настрої ("Очікування" А. Шенберґа), показано загубленість маленької людини у ворожому й егоїстичному світі (окремі фрагменти симфоній Ґ. Малера, "Воццек" А. Берґа), конфлікт її з оточенням, страх перед світом ("Місячний П'єро" А. Шенберґа), оголені інстинкти й стани містичного екстазу ("Поема екстазу" *О. Скрябіна*), передчуття катастрофи, зрідка — прагнення до примітивізму. Муз. Е. характеризується тональною децентралізацією й атональністю (часто — додекафонною технікою), автономізацією вертикалей, їх дисонантністю, деформацією тематичного мислення, розірваністю мелод. побудов, розпадом ритм. зв'язків, різко контрастною динамікою та розмитістю форми. На останньому етапі розвитку Е. змикається з конструктивізмом.

Вел. вплив на світоглядну основу Е. справили філос. концепції А. Шопенгауера, Е. Маха, Е.Гуссерля, З. Фрейда. Розвиток Е. в музиці йшов паралельно з розбудовою естет. основ Е. в живописі й літ-рі (О. Кокошка, М. Бекман, Ґ. Ґрос, Й. Бехер, А. Цвайг, Л. Франк та ін.). Гол. центрами мистецтва Е. були Відень, Мюнхен, Дрезден, Берлін.

В. Браунер. Фрика у вигляді страху. 1950

Найвиразніше втілення Е. знайшов у драм. музиці. Їй притаманне скорочення кількості дійових осіб, підкреслення й увиразнення деталей, позбавлення індивід. рис. Найхарактерніші зразки муз. Е. створили А. Шенберг й А. Берг. Представниками Е. в музиці вважають Е. Кшенека, О. Скрябіна (останнього періоду творчості), Ч. Айвза. Рисами Е. позначені числ. твори *Б. Бартока* ("Чудесний мандарин"), Ф. Бузоні ("Турандот"), П. Гіндеміта ("Вбивця — надія жінок", "Свята Сусанна"), *С. Прокоф'єва* ("Вогненний ангел"), *Б. Лятошинського* (II—IV симфонії, "Золотий обруч", III струн. квартет, "Відображення", Соната для скр.) тощо.

Музика Е. та естет.-світоглядні позиції напряму мали певний вплив на творчість укр. композиторів покоління 1960-х, зокр. *Л. Грабовського* ("Симфонічні фрески"), *В. Сильвестрова, В. Годзяцького* та ін.

Літ.: Экспрессионизм: Сб. статей. — М., 1966; *Павлишин С.* "Місячний П'єро" А. Шенберга. — К., 1972; *Її ж.* Музика XX століття. — Л., 2005; *Тараканов М.* Музыкальный театр Альбана Берга. — М., 1976; *Лобанов А.* "Воццек" А. Берга. — К., 1977; *Альшванг А.* Экспрессионизм в музыке // СМ. — 1959. — № 1; *Kurth E.* Romantische Harmonik und ihre Krise in Wagners "Tristan". — Bern; Leipzig, 1920; рос. пер.: М., 1975; *K□enek E.* Music here and now. — New York, [1939]; *Leibowitz R.* Schönberg et son ecole. — Paris, 1947; *Adorno Th. W.* Philosophie der neuen Musik. — Tübingen, 1949; *Edmid K.* Lebendiger Expressionismus. — Wien, [1961]; *Stuckenschmidt H. H.* Was ist musikalische Ekspressionismus? — Melos. — 1969. — Jhrg. 36. — Heft 1; *Dube W.-D.* The expressionists. — London, 1972.

Б. Сюта

ЕКСПРОМТ (від *лат.* expromptus — готовий) — інстр. п'єса імпровізац. характеру, що допускає вільне трактування жанру й форми. Як окремий муз. *жанр* виник у добу *романтизму* у зв'язку з особливим значенням, що надавалось імпровізаційності, безпосередності лір. вислову. Поміж перших творів жанру — фп. експромти Я. В. Воржишека (*op.* 7, 1822), *Ф. Шуберта* (*op.* 90, 142, 1827). У творчості Ф. Шуберта Е. отримав поштовх до розвитку форми — поемної з рисами сонатності (*op.* 90, № 1) і власне мініатюри, своєрідної "пісні без слів" (*op. 90*, № 3). Подальший розвиток Е. спостерігається у *Ф. Шопена.* Тут переважає складна 3-част. форма з яскраво вираженим контрастом між фігураційними крайніми частинами й кантиленною серединою (*op.* 29, 51). Шопенівська модель стала найбільш прийнятною для композиторів-послідовників. В укр. музиці жанр Е. найвагоміше репрезентований у фп. творчості (Й. Базел, *В. Кирейко, К. Кукловський, М. Лисенко, С. Лукіянович-Туркевич, Г. Ляшенко, І. Мартон, Я. Степовий, В. Флис*). Поодинокі зразки Е. зустрічаються в ін. жанрах — для кам. орк. (*М. Чембержі*), для фп. з орк. (*В. Зюзін*), для скр. (В. Зюзін, *О. Станко, О. Таганов*), для альта (*І. Карабиць*), для бандури (*С. Баштан*), для домри (*Л. Матвійчук*).
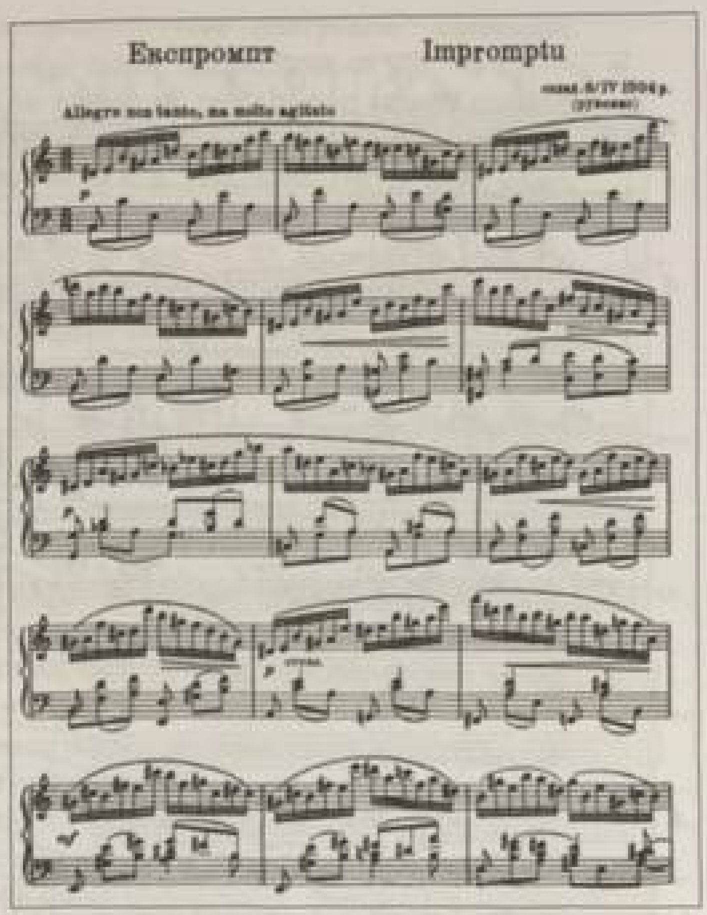
"Експромт" М. Лисенка

Літ.: *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика. — К., 1980; *Кашкадамова Н.* Історія фортеп'янного мистецтва. XIX сторіччя. — Тернопіль, 2006; *Kahl W.* Das lyrische Klavierstück Schuberts und seiner Vorgänger seit 1810, "AfMw", 1921. — Jahrg. 3. — H. 1—2; *Його ж.* Aus der Frühjahrszeit des lyrischen Klavierstücks, "ZfM". — 1922. — Jahrg. 89.

О. Кушнірук

ЕКТЕНІЯ (Див. *Жанри богослужбово-літургічні*)

ЕКФОНЕТИЧНА НОТАЦІЯ (*Див. Нотації безлінійні давньоруські*)

ЕКФОНЕЗИС (*Див. Читання церковне*)

ЕЛЕГІЯ (від *грец.* ελεγεία, спорідн. ελεγεος — траурний спів у супр. авлоса) — жанр вок. або інстр. мініатюри переважно сумного характеру, пов'язаного з мотивами самотності, страждань, нерозділеного кохання. Зародився в мистецтві Стародавньої Греції як муз.-поет. лір. жанр різноманітного змісту (войовничі, філософські, любовні, повчальні Е.). Вел. поширення Е. набула в поезії сентименталізму й *романтизму* (18—19 ст.), де розвивалися мотиви розчарування, спогадів про минуле. Особливо яскраво жанр Е. проявив себе в рос. поезії (В. Жуковський, А. Дельвіг, Є. Баратинський, М. Язиков, О. Пушкін), вплинувши на розвиток рос. романсу (*М. Глінка, О. Алябʼєв* та ін.). Муз. Е. — переважно невелика за розмірами п'єса, що виражає сум, тугу за минулим (мінорний лад, вагома роль мелодії, повільний темп). Як самостійний муз. жанр Е. зустрічається з 17 ст. ("Пасторальна елегія на смерть Дж. Плейфорда" Г. Перселла, 1687). У 19 ст. з'явились інстр. Е. (*Ф. Ліст*, Е. Ґріґ, М. Регер, Ф. Бузоні, *С. Рахманінов*). В укр. музиці жанр

Е. започаткував *М. Лисенко* — "Туга", *op.* 29 № 3 (1901), "Е.", *op.* 41, № 3 (1902) для фп. Нетрадиційне трактування жанру Е. спостерігається в *С. Людкевича* ("Елегія. Тема з варіаціями", 1917) і *В. Сильвестрова* ("Е.", 1967, написана в техніці *додекафонії*, елегійне відбивається через споглядальність образу).

Е. в укр. музиці написані для різних інстр. складів і сольних інструментів: для хору й симф. орк. (*Є. Станкович*), для симф. орк. (*Р. Верещагін, Л. Грабовський, Ю. Грицун, М. Ластовецький, Г. Любомирський, А. Солтис, Т. Хмельницька*), для скр. з орк. (*Ю. Щуровський*), для влч. з орк. (*В. Сокальський*); для кам. орк. (*В. Єфремов*); для струн. орк. (*Д. Ахшарумов, Г. Глазачов*, Є. Станкович, *О. Теплицький*); для анс. скрипалів (*В. Сапєлкін*); для кам. анс. (*О. Щетинський*), для валторни і струн. квартету (*Г. Цицалюк*), для струн. квартету (Є. Станкович), для фп. тріо (*О. Залеський*); для фп. (*Т. Безуглий, Е. Брилін, В. Губа, Л. Кузьменко, І. Мартон, О. Опанасюк, Я. Степовий, І. Щербаков*); для скр. (*В. Годзяцький, С. Жданов, І. Левицький*, М. Лисенко); для альта (*В. Полєвой*); для влч. (Р. Верещагін, *К. Кукловський*, М. Лисенко, *Л. Лісовський, В. Павенський, Н. Шульман*); для домри (*О. Некрасов*); для хору а капелла (І. Мартон, *В. Рунчак*, В. Сильвестров, *В. Шаповаленко*); для голосу (Л. Кузьменко, *П. Печеніга-Углицький*).

Літ.: *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика. — К., 1980; *Курчанова О.* Елегія в музиці: досвід жанрового моделювання (на матеріалі творів російських та українських композиторів XIX–XX ст.): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — Х., 2005; *Кашкадамова Н.* Історія фортеп'янного мистецтва. XIX сторіччя. — Тернопіль, 2006.

О. Кушнірук

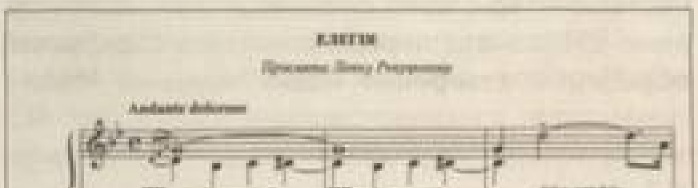

"Елегія" Б. Фільц

"ЕЛЕГІЯ" — кам. молодіжний хор (м. Івано-Франківськ). Лауреат міжн. конкурсів: ім. В. Нєдзвєдзького в Холмі (тепер Хелм, Польща, 1994) і Ялті (1999). Засн. 1993 в Івано-Франківську з випускників муз. та ін. ф-тів Прикарпат. ун-ту. Диригенти й керівники хору — Л. та Ю. Серганюки. Учасник фестивалів "*Київ Музик Фест*" і "*Музичні прем'єри сезону*". "Е." гастролювала у Польщі й Німеччині, учасниця культ. програми виставки "Expo-Kultur-forum-2000" (Ганновер, Німеччина). На базі хору 2001 створено мист. об'єднання "Е." Івано-Фр. обл. ради, куди входить також симф. оркестр. Колектив — ініціатор проведення в Івано-Франківську "Прикарпатського Музик-фесту–2001", де взяли участь *Н. Матвієнко, В. Матюхін, М. Копиця, М. Юсипович*. У межах цієї акції було проведено авт. концерт *Л. Дичко*. 2003 започатковано проект "Майбутні зірки Прикарпаття".

У репертуарі — укр. і заруб. музика різних епох; значне місце посідають твори Л. Дичко, *Є. Станковича, Г. Ляшенка* (1-е вик. кантати "Вітражі і пейзажі" на сл. Б. І. Антонича), *В. Камінського*, Я. Бабинського та ін. Вик. манері колективу притаманні багата тембр. палітра, добре володіння технікою та відчуття стилю. Колектив записав кілька аудіокасет із творами укр. і заруб. композиторів (1995–96), випустив CD "Колядки і щедрівки" (2001)

Літ.: *Костюк Н.* Expo-2000 // Укр. форум. — К., 2000. — 21–29 верес.; *Олексюк В.* Успіх хорового колективу із Івано-Франківська // Місто для людей. — 2000. — № 11; *Костриж В.* Браво, "Елегіє"! // КіЖ. — 2000. — 25 листоп.; *Назарчук Д.* Держслужбовців може потіснити тільки така музика // Галичина. — 2001. — 26 квіт.; *Анікієнко Л.* Мистецьке об'єднання "Елегія" — діамант музичного Прикарпаття // Анонс-контракт. — 2002. — № 48; *Назарчук Д.* В дивосвіті музики і муз // Галичина. — 2002. — 19 груд.; *Стефурак Н.* Давати музиці життя // Там само. — 2003. — 11 листоп.; *Заник В.* Елегія і феєрверк над містом // Західний кур'єр. — 2003. — 13 листоп.

Н. Костюк

ЕЛЕКТРОННА МУЗИКА (ЕМ.) — напрям у музиці 2-ї пол. 20 ст., музика, що створюється за допомогою електронної, електроакустичної та звуковідтворювальної апаратури у спец. студіях (див. також: *конкретна музика, музика для магнітної стрічки, стохастична музика*). У 1950-х ЕМ. називали твори, скомпоновані зі звучань, створених і трансформованих елек-

тронними пристроями (електричними генераторами й модифікаторами звуку). Такі твори могли існувати тільки будучи зафіксованими на магнітній плівці. З кінця 1960-х з'явилася можливість детального фіксування творів ЕМ. та їх відтворення (чи й виконання) за певним записом чи іншою *партитурою* безпосередньо в концертних умовах. Від 1980-х із появою доступних і мобільних комп'ютерів, а згодом і персональних комп'ютерів й уніфікованих комп'ютерних програм необхідність магнітофонної фіксації ЕМ. відійшла в минуле. Від початку 1990-х з'явилися компактні різноцільові комп'ютери, що уможливили створення повноцінної ЕМ. у невеликих приватних студіях електронної музики (напр., відомі студії ЕМ. К. Кніттеля чи Ч. Виджицького (Ч. Нємена) у Варшаві, де створюються композиції легкої та оформлювальної (студія Ч. Виджицького) та *експериментальної* академічної, театральної і кіномузики (студія К. Кніттеля). Термін ЕМ. умовний і не визначає стилю, призначення, естет. чи худ. засад музики. ЕМ. практикується, як правило, у спец. студіях вел. культ. і наук. центрів. Найважливішими з них є: "Студія ЕМ." у Кельні, "Студія муз. фонології" у Мілані, "Студія муз. фонології II" у Флоренції, "Студія ЕМ." у Токіо, студії в Олбані під Нью-Йорком та в Бєлграді, "Експериментальна студія Польського радіо" у Варшаві, "Columbia Prinston Music Centre" у Нью-Йорку, аналогічні — в Утрехті, Льєжі, Лондоні, Торонто, Мюнхені, Ейндговені, Парижі. У кол. СРСР перші досліди у цій галузі велись у 1920-х (Є. Шолпо), 1959 створено експеримент. синтезатор АНС Є. Мурзіна, але 1-а студія в Москві відкрилася лише 1967. Значну частину ЕМ., як за кордоном, так і в Україні, створено на приват. студіях. ЕМ. не передбачає уніфікації техніки компонування чи комп'ютерної обробки звукового матеріалу.

Кількість композиторів, які звертаються до ЕМ., постійно зростає. Найважливішими перевагами ЕМ. є практично невичерпні можливості моделювання та реалізації й трансформації звук. матеріалу в просторі й часі та різноманітні способи оперування ним. Проте застосовувана тут одноразова незмінна фіксація звучання (подібно до грамплатівки), з виключенням подальшого творчого втручання "живого" виконавця-концертанта, породжує суттєві проблеми.

Перші зразки ЕМ. було створено в Кельні 1953 Г. Аймертом, Р. Бейєром, К. Штокгаузеном, В. Мейєр-Епплером (фізик) та Ф. Енкелем (інженер). Найголовнішою відмінністю ЕМ. від *акустичної музики* є можливість творити власне форму звука (найчастіше засобом синтезу простих елементів), а також формувати й трансформувати його тембр. Система запису партитури ЕМ. не є усталеною і змінюється конкретним автором (часто навіть за компонування кожного наступного твору). Основою в роботі з ЕМ. до 1980-х років був матеріал, зафіксований на магнітній стрічці (амер. прототип ЕМ., створений 1951 у Прінстон. ун-ті В. Усачевським і О. Ленінґом, було названо "music for tape" — "музика для магнітної стрічки"). Із цією стрічкою проводили найрізноманітніші модифікації: монтування, синхронізації з ін. носіями звуку чи його частинами, використовуючи часом як виразовий матеріал навіть звучання зафіксованих при синхронізаціях швів склеювання стрічки. Домінуючим і визначальним тут є не сам матеріал (зрештою, незмінно багатий), а спосіб оперування ним. Із настанням ери комп'ютеризації при компонуванні ЕМ. почала переважати техніка цифрової обробки й створення нових звучань. Майже
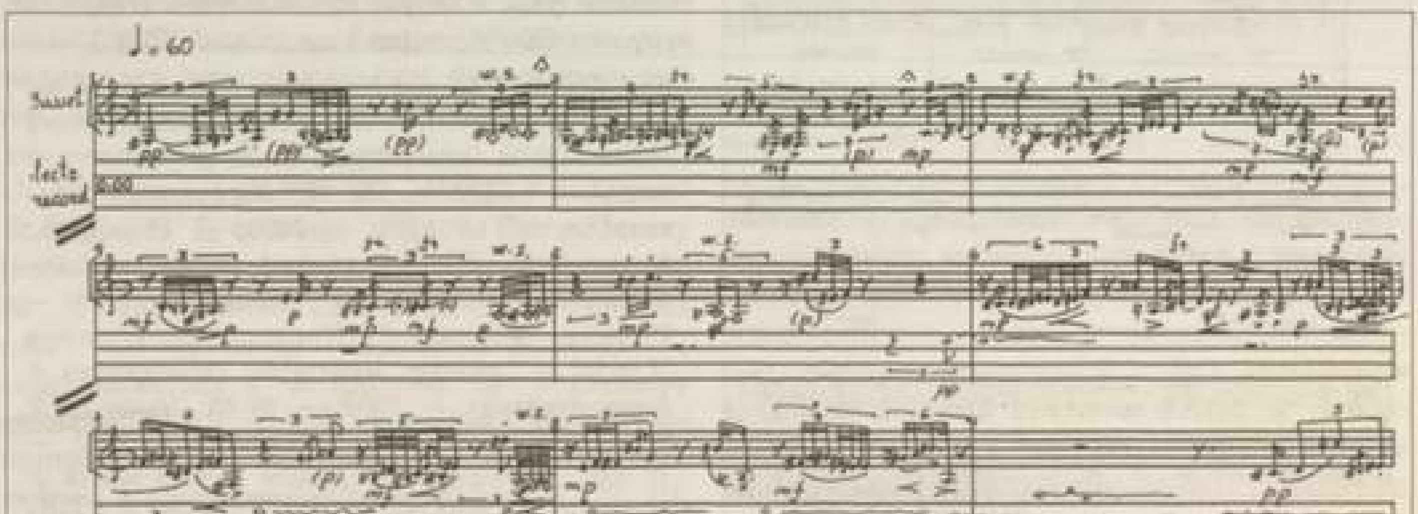
А. Загайкевич. "Пагода"
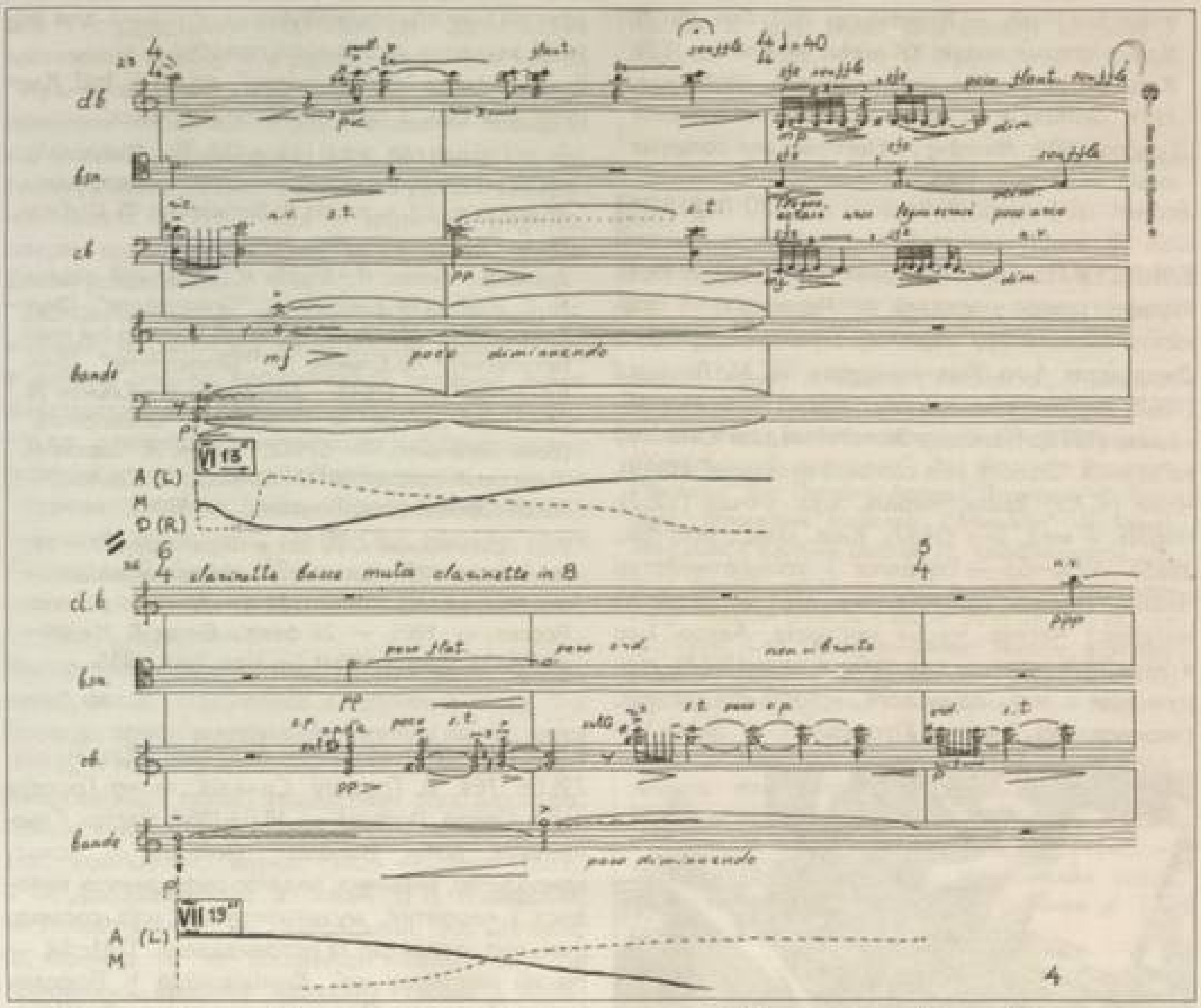
А. Загайкевич. "І поволі кружляючи я увійду в небесний став". Музика після вірша. О. Лишега "Короп".

завжди в ЕМ. обраний матеріал визначає характер твору, композитор — логіку й спосіб розгортання композиції, техніку компонування (чи застосовувану комп'ютерну програму).

Останніми десятиліттями при компонуванні ЕМ. найчастіше використовуються персональні комп'ютери і спец. комп'ютерні програми, що полегшує нотування й відтворення зразків ЕМ. Через це композитори часто включають до творів поряд із електронним обладнанням традиц. акуст. інструменти й людські голоси. Від кін. 20 ст. ЕМ., що виникла як один із напрямків *авангардизму*, перетворилася на один із конвенційних напрямків сучасн. музики. Первісно використовувані назви на окреслення творів ЕМ. (музика для магнітної стрічки та конкретна музика) нині практично вийшли з ужитку, будучи заміненими окресленнями "комп'ютерна музика" та більш загальним — *експериментальна музика*.

Відгалуженнями ЕМ. є т. зв. інтернет-музика та інтернет-концерти. Нині найуживанішими сферами застосування ЕМ. є експериментальна й оформлювальна музика в кіно, т-рі, видовищних мистецтвах та мультимедійних проектах.

Найпоказовішими зразками ЕМ. є: "Студія ІІ" (1954) і "Наспів юнаків" (1956) К. Штокгаузена, "Селекція І" (1954) Г. Аймерта, "Трансітія І" (1959) М. Каґеля, "Скамбі" (1957) А. Пуссера, "Контінуо" (1958) Б. Мадерни, "Присвята Джойсу" (1958) та "Моменти" (1960) Л. Беріо, "Артикуляції" (1958) Д. Лігеті, Симфонія (1966) Б. Шеффера, "Віолострієс" (1973) Б. Пармеджані.

В укр. музиці до ЕМ. зверталися *Л. Грабовський, А. Загайкевич, Ю. Ланюк, І. Небесний, Ю. Шевченко, О. Щетинський.* Перші зразки укр. ЕМ. було створено за кордоном.

Літ.: *Когоутек Ц.* Техника композиции в музыке XX века. — М., 1976; *Павлишин С.* Музика XX століття. — Л., 2005; *Суслова Л.* Опыт исследования электронной музыки (на примере творчества Э. Артемьева): Автореф. дисс. ...канд. искусств. — М., 1994; *Артем'єв Е.* Нотатки про електронну музику // Музична критика і сучасність. — К., 1978. — Вип. 1; *Шип С.* Електронна музика: проблеми і перспективи // Там само. — Вип. 2; *Спаринський О.* Електронна музика: вчора, сьогодні, завтра // Музика. — 1985. — № 4; *Алпарова Н.* Меня находит звук: импровизация на тему: композитор в мире электроники // Муз. академия. — 1994. — № 4; *Гайденко І.* Особливості створення музичного твору за допомогою сучасних комп'ютерних технологій // Музичний твір як творчий процес: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; [*Б. а.*]. За синтезатором — на ярмарок // Вісті з України. — 1995. — 24 трав.; *Черевко К.* Естетико-композиційні засади електронної музики та їх втілення в українській музичній культурі // Музикознавчі студії Інституту мистецтв ВДУ ім. Лесі Українки та НМАУ ім. П. І. Чайковського. — Вип. 1. — Луцьк, 2007; Experimentelle Musik. Raum Musik. Visuelle Musik. Medien Musik. Wort Musik. Elektronik Musik. Computer Musik / *Hg.* von *F. Winckel.* — Berlin, 1970; *Eimert H., Humpert H. U.* Das Lexikon der elek-

М. Ельман.

tronischen Musik. — Regensburg, 1973; *Sch□ffer B.* Mały informator muzyki XX wieku. — Kraków, 1975; *Koto□ski W.* Muzyka elektronizcna. — Warszawa, 1989; *Griffiths P.* A guide to electronic music. — London, 1979; *Manning P.* Electronic and computer music. — Oxford, 1985.

Б. Сюта

ЕЛЬГІСЕР Йосип Мойсейович (29.12.1929, с. Нова Жучка, тепер у складі м. Чернівців) — піаніст, композитор, педагог, муз.-громад. діяч. Дипломант 1-го Укр. конкурсу ім. М. Лисенка (1962), лауреат обл. літ.-мист. премії ім. С. Воробкевича (1998). Володар Золотої медалі ЮНЕСКО та звання "Золоте ім'я світової культури" (1999). Член НСКУ. Закін. Чернів. муз. уч-ще (1952), Чернів. й мед. ін-т (1952), Київ. конс., (кл. фп., 1965). 1950—55 — педагог і концертмейстер Чернів. Палацу піонерів. Від 1961 — педагог-методист Чернів. уч-ща мистецтв. Автор 1-го в Україні Концерту для туби з орк. (1968), підручників з муз. психології, історії фп. стилів, рос.-укр. муз. словника тощо.

Тв.: для симф. орк. — Концерт для туби з орк. (1968), для фп. — цикли: "Лікарські рослини", "Настрої, враження, згадки" (16 п'єс), "Немає відпочинку" (6). "Моменти" (17) тощо; для балалайки й фп. — Концерт; для фп. і дух. орк. — Концерт; хори; романси, пісні.

Літ.: *Богайчук М.* Література і мистецтво Буковини в піснях. — Чернівці, 2005.

А. Муха, А. Терещенко.

ЕЛЬМАН (Elman) Михайло (Міша) Саулович [8(20).01.1891, м-ко Тальне, нині райцентр Черкас. обл. — 5.04.1967, м. Нью-Йорк, США] — скрипаль-віртуоз, композитор. У ранньому дитинстві навч. гри на скр. у батька, згодом у Й. Гольденберга в скр. студії ім. О. Шевчика в Єлисаветграді (тепер Кіровоград), пізніше в *О. Фідельмана* в Одесі. Публічно виступав з 5 років. 1902 дав у Єлисаветграді публічний концерт, де йому акомпанував *Генр. Нейгауз.* Навч. у Петерб. конс., кл. скр. *Л. Ауера*, композиції — *Ц. Кюї* (1901—04). Після вдалих виступів у Нью-Йорку (1908) із Петерб. симф. орк. залишився у США. Багато гастролював із найкращими симф. орк. у США та ін. країнах. 1926 заснував струн. квартет. Дав 5 істор. концертів у Карнеґі-голлі (1936—37).

Виконання Е. вирізнялося віртуозністю, красою звуку. В інтерпретації мініатюр використовував оригінальні прийоми звуковидобування для імітації звучання людського голосу.

Е. присвячено "Екстаз-поему", *ор.* 21 Е. Ізаї, Концерт для скр. з орк. *Б. Мартіну* тощо.

Тв.: п'єси для скр. з фп. (у т. ч. Романс, "Гондола"), оперети, аранжування, транскрипції, перекладення для скр., у т. ч. творів Л. Бетховена, Ф. Шуберта, С. Рахманінова, нар. пісень.

Дискогр.: *Брамс Й.—Іоахім Й.* Угорський танець № 7 *A-dur*: *М. Ельман.* — "Gramophone" (Вел. Британія). — 37977; *Крейслер Ф.* Рондіно (на теми Бетховена): *М. Ельман.* — "Gramophone" (Вел. Британія). — 47948; *Бетховен Л.—Ельман М.* Сільський танець: *М. Ельман.* — "Gramophone" (Вел. Британія). — 57940; *Брамс Й.—Іоахім Й.* Угорський танець № 17 *fis-moll*: *М. Ельман.* — "Gramophone" (Вел. Британія). — 57942.

Літ.: *Поляновский Г.* 70 лет в мире музыки. — М.; Ленинград, 1981; *Кшесинская М.* Воспоминания. — М., 1982; [*А. И.*]. Концерт Миши Эльмана // Театр. Россия. — 1905. — 26 февр., *Elman S.* Memoirs of Mischa Elman's father. — New York, 1955.

М. Долгіх

ЕЛЬСНЕР (Elsner) Юзеф Ксаверій [1(за ін. від. 29).06.1769, м. Ґроткау, Силезія, тепер Ґроткув побл. Ополя, Польща — 18.04.1854, маєток Ельснерувка, побл. Варшави, Польща] — польс. композитор, диригент, педагог-реформатор, методист і теоретик, музикознавець, муз.-громад. діяч, муз. редактор та нотовидавець. 1781—88 — півчий костьолу оо. Домініканців у Бреслау (тепер Вроцлав, Польща), де навч. в Д. Шена, Ґаніша (орґан) та В. Драйріттера (контрапункт, композиція). Одночасно вивчав медицину в ун-ті (1788 продовжував заняття у Відні з 1789). 1791 — 1-а скрипка театр. орк. у Брно (тепер Чехія). Засновник у Варшаві початкової муз. школи (1810), для якої розробив програму й методику навчання, муз. відділення при Драм. школі (з 1816 або 1817 — Школі муз. і драм. мистецтва, з 1818 — Громад. початкова муз. школа), Школи орґаністів (1815), Ін-ту музики й декламації (з відділеннями композиції, диригування тощо, 1821), того самого року реорганізованого у Варшав. конс. (1-й її ректор, 1821—25, з 1834 — Варшав. муз. ін-т), що розділилася на Школу співу при Варшав. оперному т-рі й Гол. муз. школу (1826), яку очолював Е. (1826—29), Тов-ва друзів церк. і нац. музики (1815) та нотогравюрної майстерні, директор (з 1824 — член дирекції) Нац. т-ру В. Боґуславського у Варшаві, член Варшав. тов-ва друзів наук. 1824—31 — професор композиції, теорії й естетики музики Варшав. ун-ту, 1831—33 — викладач Школи співу при Варшав. оперному т-рі. Від весни 1792 до 1799 — капельмейстер Львів. нім. т-ру, де 1795—96 написав і поставив 2 свої бл. до *зінґшпілів* нім. опери "Die seltenen Bruder" ("Рідкісні брати") і "Der verkleidete Sultan" ("Переодягнений султан") та балет "Дикі люди". Автор музики до ряду польс. спектаклів (зокр. "Іскагар") для т-ру В. Боґуславського у Львові. Створив там також оперу "Амазонки, або Ермінія" (1797), 3 симфонії (*D-dur, C-dur* — обидві 1796, Es-dur, 1797), Марш із луною й Анданте, кілька мар-

шів і струн. квартетів, Реквієм. Запровадив щотижневі концерти в рамках засн. ним тов-ва "Муз. академія" (1795–97), що мало філармонійний характер. У Муз. академії поряд із симфоніями Й. Гайдна, В. А. Моцарта та ін. виконувалися також 3 нині загублені симфонії самого Е. 1799–1824 — диригент Варшав. опери, викладач Варшав. ун-ту, драм. школи В. Богуславського.

"Засновник польс. музики" (*С. Монюшко*) Е. відомий насамперед як оперний композитор, у деяких операх продовжував традиції *віден. класицизму*. Але більшість муз. творів Е. близькі до раннього *романтизму*, *фольклоризму* (вперше у польс. опері). Поміж творів — опера "Король Локетко, або Віслянки" ("Łokietek król czyli Wiśliczanki", 1818), що містить Думу Людґарди й Думку, "Дума одної литовки", сл. невід. автора, "Дума про Стефана Потоцького", сл. Ю. У. Нємцевича.

Автор теор., пед.-метод. та муз.-крит. праць, зокр. метод. підручника з навчання співу, 2-х брошур, присв. відповідності музиці польс. мови (1893), її метриці й ритміці (1818), а також плану реорганізацій польс. вищих навч. муз. закладів. Поміж учнів Е. у Гол. муз. школі — *Ф. Шопен* (кл. композиції, верес. 1826 — лип. 1829), *І. Ф. Добжиньський*, а також Т. Н. Нідецький, Є. Новаковський, А. Орловський, Ю. Стефані, Ф. Фрейєр та ін. Видавець кількох зошитів "Вибраних красних музичних творів і польських пісень".

Тв.: муз.-сценічні — 45 опер, балетів, зінгшпілів, водевілів та музика до мелодрам; вок.-симф. — 3 ораторії, 55 кантат, 33 меси, "Народна Stabat Mater"; для хору — оферторії, понад 80 псаломів і гімнів, бл. 100 хоралів; для симф. орк. — 5 симфоній, полонези, марші; для кам.-інстр. ансамблю — струн. квартети, струн. тріо, скр. дуети; для фп. — сонати, варіації, рондо, полонези тощо; пісні для варшавської масонської ложі; музика до драм. спектаклів.

Літ. тв.: Krótko zebrana nauka generałbasu. — Warszawa, 1807; Rozprawa o metryczności i rytmiczności języka polskiego. — Warszawa, 1818; In wie weit die polnische Sprache zur Musik geeignet? // Der Freimuthige. — 1803. — Nr 122; Sumariusz moich utworów muzycznych z objaśnienia o czynnościach i dziaianiach moich jako artysty muzycznego // Ruch Muzyczny. — 1957. — Nr 4, 5; Plan reorganizacji wyższych studiów muzycznych. — Рукоп.; Rozprawa o melodii i śpiewie. — 1830. — Рукоп.; статті (43) у польс. і нім. виданнях, зокр. у ж. "Allgemeine Musikalische Zeitung" (Лейпціг).

Літ.: *Кияновська Л.* Галицька музична культура XIX–XX ст: Навч. посібник. — Чернівці, 2007; *Бэлза И.* Учитель Шопена // СМ. — 1954. — № 4; *Hoesik F.* Z papierów po Elsnerze. — Warszawa, 1901; *Його ж.* Józef Elsner i pierwsze konserwatorium muzyczne w Warszawie // Biblioteka Warszawska. — Warszawa, 1900. — T. 3; *Jotejko T.* Józef Elsner. — Warszawa, 1934; *Reiss W. J.* Ślazak Józef Elsner, nauczyciel Shopina (1936); *Pomorska H.* Józef Elsner. — Warszawa, 1948; *Nowak-Romanowicz A.* Józef Elsner: W 2 tomach. — Kraków, 1957; *Її ж.* Klasycyzm: 1750–1830. Historia muzyki polskiej. — Warszawa, 1995. — T. 4; *Її ж.* Sonaty Józefa Elsnera // Rozprawy i notatki muzykologiczne. — 1936. — II; *Michael K.* Józef Elsner jako teoretyk harmonii // Muzyka. — 1956. — Nr 1; *Golachowski S.* Oratorium Elsnera // Kurier literaturno-naukowy. — 1935. — 15 kwietnia.

А. Калениченко

Ю. Ельснер

ЕМІЛІАНІ Оресто — артист опери (лір. тенор). Вик-ць провідних ролей в італ. трупі *Ф. Кастеллано*, у складі якої їздив по містах України. 1899 багато й плідно виступав перед киянами на сцені літнього т-ру саду "Шато де флер".

Партії: Герцог, Альфред ("Ріґолетто", "Травіата" Дж. Верді), Турідду ("Сільська честь" П. Масканьї), Фауст (однойм. опера Ш. Ґуно), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Рудольф ("Богема" Дж. Пуччіні), Артур ("Пуритани" В. Белліні), Вільгельм Мейстер ("Міньйон" А. Тома), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського).

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; Сад Шато-де-флер// Жизнь и искусство. — 1899. — 20 июня; *Тон* [*Пухальский В.*] Италианская опера// Киевлянин. — 1899. — 27 июня, 6, 11 июля, 13 сент.; *Z.* Италианская опера // Киевское слово. — 1899. — 29 июня; *Allegro.* Итальянская опера Ф. Кастеллано // Жизнь и искусство. — 1899. — 5 июля; *Карат.* Итальянская опера Ф. Кастеллано // Там само. — 1899. — 18 июля; *Його ж.* Итальянская опера Ф. Кастеллано. "Богема" оп. Пуччини // Там само. — 30 авг.

М. Варварцев

ЕМІГРАНТСЬКІ ПІСНІ (ЕП.) — тематичний цикл у великому масиві наймитських і заробітчанських позаобряд. пісень. Виникли в кінці 19 ст. під впливом розвитку капіталістичних відносин на селі, еміграції укр. населення до ближнього (в Угорщину, Сербію, Росію) й далекого (зокр. в Америку, Канаду, Бразилію — з 1891 року, Мексику, Уругвай) зарубіжжя. Еміграція з України (переважно селянська через малоземелля) відбувалася в основному із зах.-укр. теренів — Галичини, Буковини, Закарпаття, що перебували під владою Австро-Угорщини й боярської Румунії. Тематика ЕП. має доволі стрункий сюжетний стрижень із такими опорними мотивами: а) роздуми й настрої, пов'язані з ідеєю виїзду з краю; б) подорож на чужину, тривоги в дорозі, переправа через океан; 3) складні обставини життя в процесі освоєння нових земель; в) драматичні переживання розлучених сімей, зниження моралі; г) успішне повернення на батьківщину або й трагічне — без доробку, в осиротіле рідне гніздо; д) адаптація на чужині, поліпшення матеріального стану. Кожен із перелічених сюжетних мотивів утворює свою пісенну *парадигму* варіантів; ці самі мотиви можуть об'єднуватися в якомусь одному більшому творі, як, напр., у популярній довгій пісні "Ой Канадо, Канадочко, яка ти зрадлива", відомій у різних варіантах.

Цикл ЕП. у мініатюрі репрезентує основні стильові шари традиц. укр. пісенності — *епіку* у вигляді масштабних розповідей новелістичного характеру; рефлексійної лірики, що тяжіє до традиц. ліричної пісенності; гуморист.-сатиричні приспівки на теми емігрантського

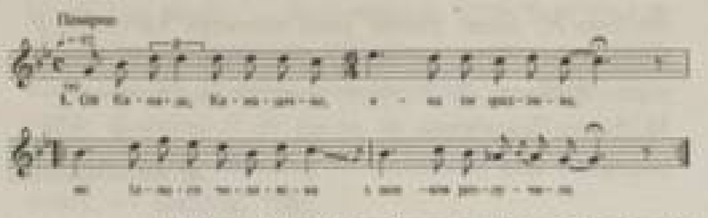

Зап. С. Грици у 1970 р. в с. [illegible]

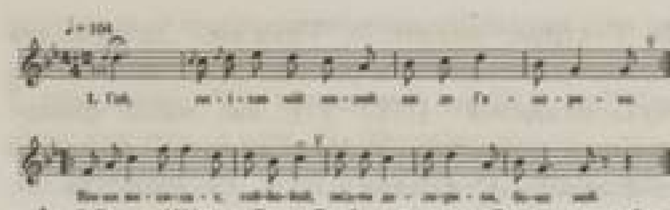

Зап. С. Грици у 1970 р. в с. [illegible]

Е. Емір

життя. Прикладами могли б послужити пісні "Подме, хлопці, подме до той Гамерички"; "Буд здрава, землице, іду к Америці", "Понад море, понад море, бридка хвиля тримат"; "Жінко моя дорогая, що будем робити?/ Я погадав йти в Канаду, а тебе лишити", "Поїхав миленький та до той Америки,/ Ніч мі не зохабив,/ А лем жаль превеликий"; "Мій муж в Гамерице, вугля си приберат"; "Серед Америки корчма мурована", "У тим Уругваю пташкове співают", "Як-єм ішов з Америки" тощо. Вербальна мова ЕП., їх мелос зберігають генетичні ознаки тих регіонів, звідкіля походять їх творці й носії — з Лемківщини, Буковини, Прикарпаття. Звідси й виразні діалектні ознаки у мові, муз. стилі, як, напр., "Добре би нам било у той Гамерице":

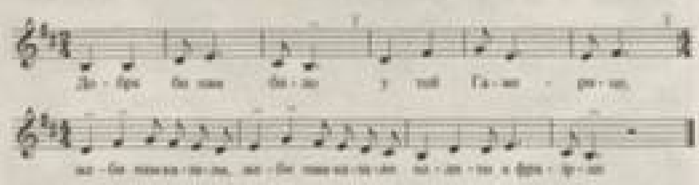

У лексиці ЕП. адаптовано чимало іншомовних слів, здебільшого англ. чи нім. походження, як-от: гавз (дім), шифа, дамшифа (корабель), шифкарта (квиток на пароплав), бас (наставник), унтир (підлеглий), фейт (вантаж), гунцут (негідник), файно (добре), пінєдзи (гроші) тощо, а також угор. і особливо зах.-слов'ян. — зі словац., польс. мов — з останніх у зв'язку з сусідством зах.-укр. населення з поляками, словаками й чехами, угорцями та їх обопільним обміном пісенною творчістю. Те саме слід сказати про мелодику ЕП., спосіб виконавства, що значною мірою зближені з мелосом і характером виконавства названих народів, виявляють нахил до мажору й танц. ритмів, пришвидшених темпів. Тут переважає речитативний тип співомовлення, значне місце посідають синкопи, десцендентні ритми ямбічного нахилу, антиметаболи; вельми поширені 2-рядкові строфи — (6+6) 2 і з тією самою структурою вірша та його розширенням через повторення серединних колін (6+6) [:6:] + 6 (як у попередньо наведеному прикладі); строфа секвентного типу АА^{5}ВА з різними силабічними структурами тексту, напр. (8+8) 2: "Ак-єм ишов з Америки/ З той желізной, з той фабрики"), з початковими і серединними рефренами ("Гей, поїхав мій милий та й до Америки./ Він ми висилає, гой-йо-йой,/ Звідси долярики, Боже мой".

В ЕП. збільшено роль індивідуальної творчості, насамперед у складанні нових поет. текстів, що розспівують (підтекстовують) під давні мелодії, поширена фольклоризація пісень літ. походження. Як і в усьому сучас. фольклорі, значне місце в ЕП. посідають жартів.-гротескні настрої, що відображають нове світобачення творців, нерідко це "сміх крізь сльози". Новелістичні, громадського змісту емігрантські співанки-хроніки складали у формі *коломийок* ("А в том року вісімсотнім девятьдесять п'ятім — про від'їзд до Бразилії). Емігрант. пісні-хроніки нерідко брали у свій репертуар зах.-укр. лірники, докладаючись і до їх творення. З ЕП. тісно пов'язані укр. пісні про імміграцію, що виникали в середовищі іммігрантів, або як ремінісценції пережитого в еміграції, маючи спільні генотипи з ЕП. і загалом з ін. жанрами укр. фольклору ("Співаймо, браття, а в тій Канаді", "Оженився Іван Булка, взяв си англічанку", "Канада є розширена на цілий світ вихвалена" тощо). Тема еміграції закарбована у славнозвісній пісні "Чуєш, брате мій", (сл. *Б. Лепкого*, муз. *Л. Лепкого*), у графіці В. Касіяна тощо.

Літ.: *Марунчак М.* Студії до історії українців Канади. — Вінніпег, 1964–65. — Т. 1; 1966–1967. — Т. 2; Буд здрава, землице. Українські народні пісні про еміграцію / Упоряд., вст. ст. і прим. *С. Грици.* — К., 1991; *Її ж.* Міграції фольклору (З приводу іммігрантських пісень з Канади) // Фольклор українців поза межами України: Зб. наук. статей. — К., 1992; *Гнатюк В.* Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності //Записки НТШ. — Л., 1902. — Т. 50; *Кузеля З.* Причинки до студій над нашою еміграцією // Там само, 1911. — Т. 105; *Колесса Ф.* Українська народна пісня в найновішій фазі свого розвитку // *Його ж.* Фольклористичні праці. — К., 1970; *Кобузан В., Чорна В.* Заокеанська міграція слов'ян у XIX — на поч. XX ст. // НТЕ. — 1989. — № 6; *Медвіцький Б.* Збирання і вивчення українського фольклору в Канаді // НТЕ. — 1991. — № 2.

С. Грица

ЕМІР Ельвіра Аппазівна (16.09.1963, м. Чимкент, Узбекистан) — композиторка, педагог. За походженням крим. татарка. Лауреатка Премії ім. М. Лисенка (2003) і Премії АР Крим (2002). Член НСКУ (1993). Закін. Ташкент. конс. (1989, кл. композиції С. Джаліла). Від 1992 — у Бахчисараї, викладачка ДМШ. У творчості широко застосовує інтонації крим.-татар. фольклору.

Тв.: вок.-симф. — Симфонія-поема (1988); для симф. орк. — Симфонія № 2; Поема (1986); "Намисто міст Крима" (2004), Балада для голосу й орк. (транскрипція для труби й симф. орк.); для різних інстр. — зокр. Струн. квартет (1994); для фп. — Альбом для юнацтва (1991), Рапсодія, п'єси; хори; романси на сл. С. Єсеніна,

Ю. Барієва та ін., пісні на сл. татар. поетів; обр. узб. і татар. пісень.

А. Муха

ЕММАНУЕЛЬ Микола Б. (1848 — ?) — нім. диригент, піаніст, композитор. Закін. Лейпц. конс. (1867). Від 1879 — у Росії, з 1881 — диригент Великого т-ру в Москві. 1883 поставив у Харків. оперному т-рі оперу "Різдвяна ніч" *М. Лисенка* (у 3-й ред.). У присутності *П. Чайковського* диригував прем'єрою його опери "Пікова дама" в Одес. оперному т-рі.

А. Муха

ЕМСЬКИЙ УКАЗ (ЕУ.)— виданий 18 трав. 1876 рос. царем Олександром II у м. Емс (Німеччина) таємний указ про заборону друку й поширення книжок укр. мовою, а також про заборону театр. вистав і читання укр. мовою та друкування й виконання укр. текстів до муз. творів. ЕУ. називали також "указом Юзефовича" — помічника куратора київ. шкільної округи. Завдав нищівного удару по укр. культурі. 16 листоп. 1881 цар Олександр III своїм указом пом'якшив дію ЕУ., дозволяючи друк укр. художніх творів і вистави укр. п'єс поряд із російськими, вокальних творів з укр. текстами, але повністю ЕУ. було скасовано 1905.

ЕНА (Єна) Василь (кін. 19 — поч. 20 ст., с. Білоцерківка Лохвицького пов. Полтав. губ.) — лірник. Зять *О. Вересая*, який перейняв від Е. *думу* "Івась Коновченко, Удовиченко".

ЕНГАРМОНІЗМ (від *грец.* 'εναρμόνιος — енгармонічний, буквально — суголосний, співзвучний, злагоджений) — 1. У старогрец. музиці — чвертьтонові кроки; 2. Поняття, що означає рівновисотність різних за написанням звуків (напр., *фа-дієз=соль-бемоль*), інтервалів (напр., *фа—сі=мі=дієз—до-бемоль=фа—до-бемоль=мі-дієз—сі=мі-дієз—ля-дубль-дієз*), акордів або співзвуч нетерцевої будови (*ля-бемоль—до—мі-бемоль—соль-бемоль=ля-бемоль—до—мі-бемоль—фа-дієз=соль-дієз—сі-дієз—ре-дієз—фа-дієз* і т. п. чи *до—фа—сі=сі-дієз—фа—сі=сі-дієз—мі-дієз—ля-дубль-дієз* і т. п.), тональностей (*До-дієз мажор=Ре-бемоль*). Поняття Е. передбачає наявність строю з рівномірною 12-щаблевою темперацією (див. *Темперація*) і, як правило, функціональної гармонії. Зміна запису нот не завжди означає правдивий Е.: напр., каденції у *Фа-дієз* і *Соль-бемоль* нічим не відрізняються одна від одної (т. зв. позірний Е.). Справжній Е., зазвичай, передбачає зміну напряму тяжінь енгармонічно замінюваних звуків. Е. є джерелом одного з різновидів раптової *модуляції* — енгармонічної, що дозволяє якнайшвидше перейти до дуже віддалених тональностей.

У нетемперованих строях, як-от у піфагорійському, енгармон. звуки не є ідентичними й різниця між ними складає 41 цент.

У музиці 20 ст. у зв'язку з прагненням до спрощення запису й читання нотних текстів, а також із одночасним використанням темперованих і нетемперованих строїв усе частіше зустрічається позірний Е. та ін. прояви хромат. змін звуків (див. *Хроматизм*).

Термін Е. в європ. муз-ві увійшов до широкого вжитку з серед. 16 ст. (1555 Н. Вінчентіно описав інструменти archicembalo й archiorgano, на яких можна було видобути всі інтервали старогрец. різновидів — діатон., хромат., енгармон.). Початки худ. застосування Е. в європ. музиці належать також до 16 ст. (А. Вілларт, дует "Quid non ebrietas"; хроматичні мадригали 16—17 ст.). Від часів *Й. С. Баха* Е. став одним із найважливіших засобів раптової модуляції (напр., "Маленький гармонічний лабіринт" Й. С. Баха для органа), відкриваючи шляхи до найповнішого використання повного кола 30-и тональностей мажору й мінору. Згодом Е. став одним із найдієвіших засобів гармон. і модуляц. техніки композиторів епох *класицизму* й *романтизму*. Найповнішого насичення Е. набув у 12-тоновій музиці, де енгармон. переключення стали фактично безперервними (див. *Додекафонія*).

Літ.: *Ренчицкий П.* Учение об энгармонизме. — М., 1930; *Оголевец А.* Основы гармонического языка. — Москва; Ленинград, 1941; *Його ж.* Структура тональной системы. — М., 1947; ²Полтава, 2006; *Тюлин Ю.* Краткий теоретический курс гармонии. — Л., 1960; *Способин И.* Лекции по курсу гармонии. — М., 1969; *Золочевський В.* Про модуляцію. — К., 1971; *Його ж.* Модуляція і політональність // Укр. муз-во. — К., 1969. — Вип. 4; *Котляревський І.* Діатоніка і хроматика як категорії музичного мислення. — К., 1971; *Тіц М.* Про сучасні проблеми теорії музики. — К., 1976; *Віроновський Г.* Музично-теоретичні системи. — К., 1978; *Когут Г., Шадрін М.* Основні звукові можливості 17-ступеневої рівномірної темперації // Укр. муз-во. — К., 1969. — Вип. 4; Когут Г. Мікротонові строї та деякі їх моделі // Наук. вісник НМАУ: Музикознавство: з XX у XXI століття. — К., 2000. — Вип. 7; Когут Г. Мікроінтерваліка — чи "...знову ті ж самі до-ре-мі..." // Українознавство (наук.-метод. зб.). — К., 2002. — Вип. 31; Тухманова З. Энгармонический рояль князя В. Ф. Одоевского // Старинная музыка. — 2005. — № 3—4; *Deldemandis P.* De Libellus monocordi (1413) // *Coussemaker E. de,*

С. Людкевич, сл. Т. Шевченка. "Сонце заходить".

Ю. Енгель

Scriptorum de musica mediaevi. Novam seriem... — Paris, 1869. — T. 3, факсим. перевид.: Kassel, 1959; *Scheibe J. A.* Compendium musices...(бл. 1730—36) // *Benary P.* Die deutsche Kompositionslehre des 18. Jahrhunderts. — Leipzig, 1961; *Levitan J. S.* A. Willaert's famous duo // Tijdschrift der Vereiniging vor Nederlandse Muziekgeschiedenis. — 1938. — Bd. 15; *Lowinsky E. E.* Tonality and Atonality in Sixteenth-Century Music. — Berkly; Los Angeles, 1961.

Б. Сюта

ЕНГЕЛЬ Юрій (Юлій) Дмитрович [16(26).04.1868, м. Бердянськ, тепер райцентр Запоріз. обл. — 11.02.1927, м. Тель-Авів, Палестина, тепер Ізраїль] — композитор, музикознавець, лектор, журналіст. 1892 закін. юрид. ф-т Харків. ун-ту й муз. уч-ще, кл. *А. Юр'яна*; Моск. конс. (1897, кл. композиції М. Іпполитова-Іванова, контрапункт і фуґу проходив у *С. Танєєва*). В різні роки — співробітник рос. газет і журналів, автор і редактор статей, лектор, редактор муз. словників, зокр. Г. Рімана — автор перекладу з нім., низки статей та ред. рос. доповнень). Поміж числ. публікацій Е. у пресі — Некролог на смерть *М. Лисенка* в газеті "Русские ведомости" (1912, 26 жовт.). Переклав з нім. Г. Рімана "Модуляция как основа музыкальной формы" (1897), "Упрощенная гармония" (1901). Автор романсів. Зібрав у зб. і гармонізував "Єврейські народні пісні".

Літ.: *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — X., 2004.

А. Муха

"ЕНЕЙ" — біг-біт-гурт (м. Київ). Існував 1968—77. В основі складу — однокласники Київ. ССМШ, згодом студенти Київ. конс.: *Т. Петриненко* (до 1971) — вокал, клавіші, автор музики й слів; В. Михалюк (до 1970) — соло-гітара; *К. Стеценко*-мол. (з 1970) — вокал, соло-гітара, скрипка, автор музики й слів; М. Кирилін (згодом чоловік *І. Кириліної*) — вокал, бас-гітара, автор музики; І. Шабловський — ритм-гітара (обидва — до 1975); К. Курко — ударні (з 1973); *О. Блінов* — ударні, автор музики; В. Давидов — саксофон (до 1970). У різний час до "Е." долучалися клавішники *Т. Мельник* (також автор музики), Р. Мельник та П. Пашков, гітаристи С. Вірозуб, *Г. Татарченко* (також вокал), бас-гітаристи Є. Осадчий, А. Турковський, С. Солдатенко, саксофоніст *Ю. Василевич*, трубач *В. Копоть*, тромбоніст Ф. Крижанівський, віолончелістка І. Гордига та ін. Від 1970 "Е." співав укр. мовою. Виступав у Києві — політех., інженерно-будівельному ін-тах, конс., ССМШ тощо. 1970—74 записи "Е." транслювали

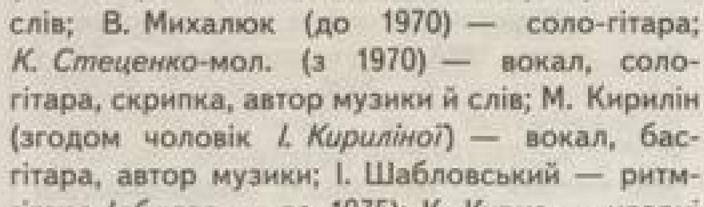

на Укр. ТБ і радіо. Перший гурт в Україні, що співав власних пісень (на власні і нар. сл., на сл. Д. Чередниченка, а також С. Руданського, *Олександра Олеся*, *П. Тичини*, В. Симоненка, Л. Костенко, Д. Павличка, В. Довжика та ін.). Окрім них, у репертуарі були обр. укр. нар. пісень, творів *Й. С. Баха*. У музиці окремих творів поєднувалися особливості укр. нар. і англ. та півн.-амер. жанрів: *думи* і блюзу, *коломийки* й рок-н-роллу, укр. *жарт. пісні* й кантрі і т. п. 1977 у зв'язку зі звинуваченням в "укр. буржуазному націоналізмі" проти учасників "Е." К. Курка, тод. випускників Київ. конс. Т. Мельника та й К. Стеценка КДБ УРСР почало слідство, що спричинило припинення діяльності гурту. Поміж найвідоміших пісень "Е." — "Еней" (муз. і сл. Т. Петриненка, який під час перебування в "Е." написав славнозвісну пісню "Україна"), "Збережи", "Ти знаєш, що ти людина", "Пісня", "Сонячне весілля" (муз. К. Стеценка, сл. відповідно власні, В. Симоненка, О. Олеся, Д. Чередниченка), "Сніги", "Мости", "Чари ночі" (муз. М. Кириліна, сл. відповідно Д. Чередниченка, П. Тичини, О. Олеся), "Чи далеко до неба" (муз. О. Блінова, сл. С. Руданського), обр. нар. пісень "Та орав мужик край дороги" (Т. Петриненко), "Хвалилася береза", "Марійка була", "Віє вітер з поля" (К. Стеценко), "Пливе кача" (Т. Мельник), акапельна обр. колядки "Добрий вечір тобі" тощо.

Літ.: *О. Є.* [*Євтушенко О.*]. Еней був парубок моторний // Галас. — 1997. — № 2.

А. Калениченко

ЕНТЕЛІС Леонід Арнольдович (26.12.1903, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл. — 2.05. 1978, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — композитор, музикознавець, лектор, педагог, кер. джаз-ансамблю. Закін. Київ. муз. уч-ще. У 1920-х — кер. муз. частини т-ру *Леся Курбаса* "Березіль" у Києві. Автор музики до спектаклів цього т-ру. 1926 створив перший у Києві джаз. ансамбль, що взяв участь у спектаклі "Ленін", поставленому в Т-рі читця Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка (музика Е.). Від 1926 — у Ленінграді, де закін. конс. як музикознавець. Викладач теорії музики в різних навч. закладах.

Літ.: [*Б. а.*]. Київський пересувний театр читця. "Ленін" // Театр—Музика—Кіно. — 1926. — № 2.

В. Симоненко

ЕНЦИКЛОПЕДІЇ МУЗИЧНІ (ЕМ., від *грец.* εγκυκλοπαίδεια — коло знань) — наук.-довідкові видання, що містять інформацію про музику й муз. діячів. На відміну від універсальних енциклопедій, що подають відомості з усіх галузей знань, ЕМ. належать до спец. галузевих довідників. Е. притаманне розміщення матеріалу в алфавіт. або темат. порядку. Праці енцикл. характеру були відомі ще в Starод. Єгипті, Римі, Китаї, пізніше у країнах араб. писемності. У Київ. Русі—Україні такі видання з'явились у 9 ст. як зб-ки законоправил. У 13 ст. почали

складатися словники незрозумілих слів, що отримали в 16 ст. назву "азбуковників".

У 19 ст. в добу нац. піднесення в Україні з'явилися вчені-енциклопедисти, інтелектуальний потенціал яких сприяв висвітленню укр. проблем у найвизначніших світ. енцикл. виданнях. Статті *М. Драгоманова* було надруковано у франц. географ. Лексиконі, *О. Огоновського* — в Нім. енциклопедії Ґрубера, *І. Франка, М. Сумцова, М. Житецького* та ін. — в Енциклопедії Брокгауза. Першим сучас. довідником українознавства можна вважати підготовлену за ініціативою *М. Грушевського* вел. збірну працю "Український народ в його минулому і сучасному" в 2-х тт. (Петроград, тепер С.-Петербург, 1914—16, рос. мовою). 3-томну Укр. Загальну Енциклопедію під ред. І. Раковського (Львів, 1930—35), підготовлену багатьма укр. вченими, за рад. часів в Україні не визнавали. Певне коло відомостей про Україну як складову частину кол. СРСР містилось у рос.-мовних енциклопедіях і довідниках.

На хвилі т. зв. "українізації" у Харкові наприкінці 1920-х було розпочато підготовку Української Радянської Енциклопедії, але вже на початку 1930-х під час розгрому укр. культури більшовицькою владою це видання було припинено.

Першою українознавчою іншомов. енциклопедією стала "Handbuch der Ukraine" у 2-х тт. під ред. І. Марчука (1942, Укр. наук. ін-т у Берліні).

1949—52 у Мюнхені було опубліковано статейну Енциклопедію Українознавства в 3-х тт. (гол. ред. В. Кубійович). У 3-у томі подано відомості про укр. просторове мистецтво, т-р, музику, науку, освіту, вид. справу, пресу, біб-ки, музеї, архіви. Завдяки реалізації ідеї одного з найбільших видавничих проектів *Наук. тов-ва ім. Т. Шевченка* було створено 10-томну словникову частину "Енциклопедії Українознавства" (ЕУ—2) п/к гол. ред. В. Кубійовича (1955—93), за винятком 10-о тому, публікацію якого завершив 1985 А. Жуковський після смерті В. Кубійовича (11-й том являє собою "Доповнення. Виправлення"). В Енциклопедії Українознавства (ЕУ—2) містилась інформація про укр. народ із давніх часів до 1960-х. У підготовці матеріалів про музику брав участь *В. Витвицький*. ЕУ—2, що досить повно й об'єктивно висвітлювала історію й культуру України, було заборонено в тод. УРСР. Початок її перевидання було ініційоване 1993 Львів. НТШ та київ. вид-вом "Глобус".

Поява ЕУ—2 стала поштовхом для відновлення Української Радянської Енциклопедії (УРЕ) у 16-и тт. (Київ, 1959—64), 1974—85 здійснено 2-е вид. УРЕ у 12-и тт. Незважаючи на більш вільне й досконале висвітлення в останній історії й культури України, це ще не означало появи справді нац. укр. енциклопедії.

Всі зазначені укр. Е. містили відомості про укр. музику та її діячів, але підготовка спец. УМЕ розпочалася лише з 1992 відділом муз-ва *ІМФЕ*. Створення спец. УМЕ спирається передусім на світ. досвід розробки енцикл.-довідк. видань, що включають загальні (універсальні) муз. енциклопедії, термінолог. словники, біогр. довідники та спец. галузеві довід.-енцикл. видання.

Поміж найвизначніших ЕМ. універсального плану — видання 19—20 ст. Франції, Німеччини, Вел. Британії, Італії, Росії, при тому в російських міститься чимало відомостей про укр. муз. мистецтво. Найзмістовнішими щодо муз. інформації є такі енциклопедії, словники та довідники: у Німеччині — *H. Mendel* und *A. Reissmann*: Musikalisches Conversations-Lexikon (Berlin, 1870—79), *H. Riemann*: Musik-Lexikon (Leipzig, 1882), перекл. рос. мовою *Г. Риман* Музыкальный словарь (М.; Лейпциг, 1896, пер. с нем., дополненный русским отделом под ред. *Ю. Энгеля*), *H. J. Abert*: Illustrieries Musik-Lexikon (Stuttgart, 1927), *F. Blume*: Die Musik in Geschichte und Gegenwart (Kassel und Basel, 1949—68), *F. Hertzfeld*: Lexikon der Musik. — Berlin West, 1961; *J Metzler*: Das neue Lexikon der Musik (Stuttgart; Weimar, 1996); у Вел. Британії — *G. Grove*: A Dictionary of Music and Musicians (London, 1878—90), The New Grove Dictionary of Music (Harmondsworth, 1958); у Франції — *A. Lavignac, L. de la Laurencie*: Encyclopedie de la musique et dictionnaire du Conservatoire (Paris, 1920—31), *F. Michel, F. Lesure, V. Fedorova*: Encyclopedie de la musique (Paris, 1958—61), Larousse de la musique (Paris, 1957); в Італії — *C. Sartori, P. Broussard*: Dizionario Ricordi della musica (Milan, 1963—64); у Польщі — *J. W. Reiss*: Podręczna Encyklopedia Muzyki (w 2-ch zeszytach, A—K, Warszawa, 1924) і Mała Encyklopedia Muzyki (pod redakcją *S. Śledzicskego*, Warszawa, 1960, ²1968), Siownik Muzyków Polskich (w 2-ch tt., Kraków, 1962, 1963), Encyklopedia Muzyczna (опубл. 9 тт. і Додатки до тт. 1—2, Warszawa, 1984—2007), Encyklopedia Muzyki (pod redakcją *A. Chodkowskiego*, ²Warszawa, 2001); у тод. Чехословаччині — Česko-slovenský hudební slovník osob a institucí (v 2 tt., Praha, 1963, 1965); у Болгарії — Енциклопедия на българската музикална култура (София, 1987); у США — *W. Hubbard*: American History and Encyclopedia of Music (Toledo, 1908—10), *J. Clifford*: Standard Musical Encyclopedia (New York, 1910), *W. Pratt*: The New Encyclopedia of Music and Musicians (New York, 1924), *J. Mize*: The International Who is Who in Music (Chicago, 1927), *O. Thompson*: The International Cyclopedia of Music and Musicians (New York, 1939), *N. Lloyd*: The Golden Encyclopedia of Music. — New York, 1968; *O. Thompson, G. Harris, N. Slonimsky, R. Sabin, B. Bohle* (1974); у Канаді — Canadian Composers Biographies (Montreal, 1964); в Іспанії — *M. Valls Gorina*: Encyclopedia Salvat de la musica (Barselona, 1958); в Австрії і Швейцарії — Mayers Taschen Lexikon Musik (B. 1, Wien; Zürich, 1984); у Росії — Музыкальный словарь (М., 1901—04), Энциклопедический музыкальный словарь (М., 1959, ²1966), Краткий биографический словарь зарубежных композиторов (М., 1969), Музыкальная Энциклопедия. В 6 т. (М., 1973—83), Кто писал о музыке: Библиогр. словарь музыкальных критиков и лиц, писавших о музыке в дореволюционной

Титульна сторінка книжки "Словник музичних термінів"

Титульна сторінка книжки "Музика: Словник-довідник"

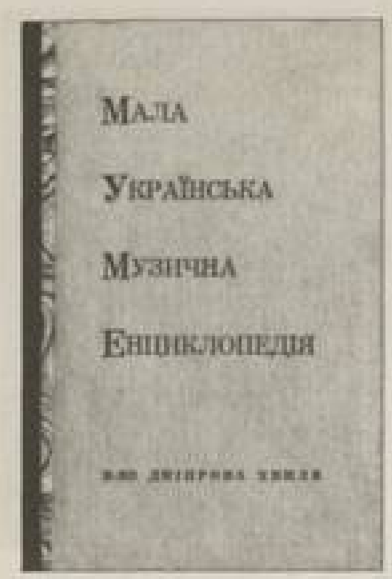

Титульна сторінка книжки "Мала Українська музична енциклопедія" (видавництво "Дніпрова хвиля". Мюнхен, 1971)

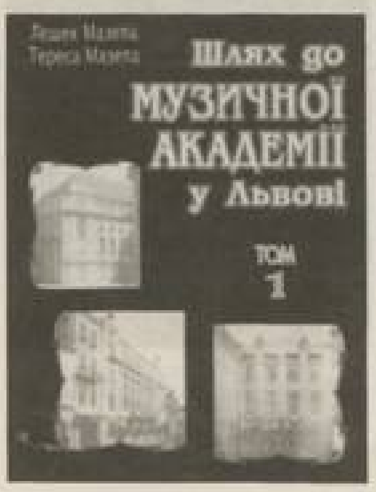

Титульна сторінка книжки "Шлях до музичної академії у Львові" Л. та Т. Мазепи

России и СССР. В 4 т. (Т. 1–3, сост. *Г. Бернандт*, Т. 4, сост. *Т. Киселева*, М., 1979–89), Музыкальный энциклопедический словарь (М., 1990); Білорусі — *Д. Журавлев*: Композиторы Советской Белоруссии: Краткий биогр. справочник (Минск, 1966) і Союз композиторов БССР: Краткий библиогр. справочник (Минск, 1978); у кількох країнах Європи та США — Allgemeine Enzyklopädie der Musik (Personenteil 2, Bärenreiter Kassel; Basel; London; New York; Prag; Stuttgart; Weimar, 1999).

В Україні в різні роки виходили муз. довідк.-енцикл. видання спец. характеру. Так, починаючи розробку муз. термінології, Ін-т укр. наук. мови УАН видав "Словник муз. термінології" (Держвидав України, 1925). Продовженням роботи в цьому напрямі був "Словник муз. термінів" *Є. Юцевича* (К., 1971, 21977). Біогр. та ін. муз. довідники й словники подають відомості про видатних муз. діячів України, її муз. культуру — *О. Білокопитов*: Композитори Радянської України (Х., 1934); *Л. Архимович*: Композиторы Советской Украины (К., 1951); Музична література УРСР: Бібліогр. довідник (Х., 1966); Музичні видання України. 1966–1971: Бібліогр. покажчик (К., 1977, т. 1); *А. Муха* й *Н. Сидоренко*: Спілка композиторів України (К, 1968, пер. рос. мовою і доп. вид. 1978, 1982); *Ю. Юцевич*: Словник музичних термінів (К., 1977) і Музика: Словник-довідник (Тернопіль, 2003); *Б. Водяний, Г. Олексин, М. Ціж*: Короткий словник діячів української музичної культури (Тернопіль, 1992); Митці України: Біогр. довідник (К., 1992); *Медведик П.* Діячі української музичної культури: Матеріали до біо-бібліогр. словника (у зб.: ЗНТШ: Праці Музикознавчої комісії, Л., 1993, 1996, тт. CCXXVI, CCXXXII); Українська музична енциклопедія. Словник (реєстр гасел, К., 1993); Мистецтво України: Біогр. довідник (К., 1997); Хто є хто в Україні: Біогр. словник (К., 1997), Музичний реєстр України 1999—2000: Каталог, К., 1999); *А. Муха*: Композитори світу в їх зв'язках з Україною: Довідник (К., 2000) і Композитори України та української діаспори: Довідник (К., 2004): Сучасні композитори України — довідник сучасних композиторів України (О., 2002, вип. 1) тощо.

Від серед. 1960-х в Україні активізувалося видання галузевих муз. словників і довідників: Шевченко і музика: Нотогр. і бібліогр. матеріали (1861–1961) (склала *А. Касперт*, К., 1967); *В. Симоненко*: Лексикон джаза (К., 1981) і Енциклопедія джазу (К., 2004); Украинская музыка в грамзаписи (сост. *А. Железный*, К., 1981); *Б. Столярчук*: Контрабасисти України: Біогр. словник (Рівне, 1992) і Фольклористи України: Біогр. словник (Рівне, 1994); *В. Іванов*: Російсько-український словник музичних термінів (К., 1994) і Словник термінів і слів українського церковного співу: Посібник-довідник (Миколаїв, 1998); *Ю. Ясіновський*: Українські та білоруські нотолінійні ірмолої: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження (Л., 1996); *І. Лисенко*: Словник співаків України (К., 1997) і Словник музикантів України (К., 2005); *О. Снєгірьов*: Піаністи України (у 2 вип., К., 1997, 1998); *Н. Михайленко* і *Фан Динь Тан*: Справочник гитариста (К., 1998); *М. Бурбан*: Хорове виконавство Львівщини (Дрогобич, 1999) і Хорова культура української діаспори (Дрогобич, 2003); *Б. Жеплинський*: Коротка історія кобзарства в Україні (Л., 2000); *О. Євтушенко*: Легенди химерного краю: Українська рок-антологія (К., 2001) і Обличчя музики: Творчі портрети українських зірок (К.; Тернопіль, 2006); Нотографічний покажчик музичних творів М. Лисенка (Л., 2001) тощо.

Енцикл.-довідкові муз. видання виходили і в укр. зах. діаспорі: Мала українська музична енциклопедія (упор. *О. Залеський*, Мюнхен, 1971), Українські композитори: Біо-бібліогр. довідник (упоряд. *М. Дитиняк*, Едмонтон, 1986), Українські композитори Київської школи (ред.-упор. *М. Гаврилюк*, Буенос-Айрес, 1997), *З. Лисько*: Музичний словник. Репринтне відтворення видання 1933 року (К., 1994) і Матеріали до бібліографії та історії української музики (Мюнхен, 1947–1961), *I. Sonevytskyi, N. Palidvor-Sonevytska*: Dictionary of Ukrainan composers (New York, 1993, передрук: L'viv, 1997).

У 21 ст. з'являються й комп'ютерні Інтернет-енциклопедії, напр., Черемшина: Історія укр. естради, поп, рок, альтернатива (*//www.kmstudio.com/ua*).

Відомості про муз. мистецтво України містять також енцикл. довідники про міста й області нашої країни. Під ред. А. Кудрицького вийшли енцикл. видання "Київ" (К., 1981; рос. перевидання К., 1982; К., 1986), "Полтавщина" (К., 1992), "Чернігівщина" (К., 1990).

На поч. 2000-х почала виходити багатотомна Енциклопедія сучасної України (К., 2003–2006, тт. 1–6), що разом із появою в Україні перших універсальних енциклопедій мистецтва, присв. окремим галузям, свідчить про розквіт нац. культури й енцикл. думки в країні. Це такі видання, як "Українська літературна енциклопедія" (К., 1988), "Мистецтво України" (К., 1995, т. 1), "Українська музична енциклопедія" (К., 2006, т. 1).

Літ.: Українські композитори Київської школи / Зредагував і упоряд. *М. Гаврилюк*. — Буенос-Айрес, 1907; *Ромaнів О.* Незнана українська енциклопедія // Вісник НТШ. — 1992. — № 4; *Сарана Ф.* Енциклопедія // УРЕ. — К., 1961. — Т. 4; *Данько Л.* Изучение и публикация источников. Справочная литература // Вопросы теории и эстетики музики. — Ленинград, 1967; *Лисько З.* Музичний словник. Репринтне відтворення видання 1933 року. — К., 1994; *Іванов В.* Російсько-український словник музичних термінів. — К., 1994; *Його ж.* Словник термінів і слів українського церковного співу (посібник-довідник). — Миколаїв, 1998; Большая энциклопедия музыки / Пер. с итал. *Г. Боффи*. — М., 2006; Музыкальный Петербург: Энцикл. словарь. — С.Пб., 1996—1999; *Coover J.* Dictionaries and Encyclopedies of Music // The New Grove Dictionary of Music and Musicians. — Washington, 1980. — V. 5; *Eggebrecht H.* Lexika der Musik // Die Musik in Geschichte und Gegenwart (Kassel und Basel,

1949—68); *Collison R.* Encyclopedias: Their History throughout the Ages. — New York, 1964.

В. Шульгіна

ЕПІСТОЛОГІЯ (*грец.* 'επιστολογία — листування, кореспонденція) — самостійна наук. складова в системі джерелознавчих дисциплін. Наука, що передбачає не тільки вивчення листів, а узагальнення за формулою: від конкретного листа — до осмислення його місця в історії. Листування є фактом культури свого істор. часу, резервом наук., інформ. потенціалу, джерелом цілісної еволюції світобачення, пізнанням епохи через особистість, а особистість — через події епохи. Джерелознавча наука листування, як і мемуари, арсенал палеографічних, археологічних, епіграфічних (написи), сорагістичних (наука про печатки), нумізматичних та ін., входить до т. зв. допоміжних дисциплін. Проте, останнім часом кожна з них серйозно розвинулась, накопичила власну наук.-методолог. базу і заслуговує на статус окремої дисципліни.

Теоретико-методологічна база науки Е., що в істор. часо-просторі розвивалася спорадично, хвилеподібно, в 20 ст. інтенсивно збагачується, особливо на європ. теренах, поступово втрачаючи функції поліжанрового істор.-наук. феномену. Походження епістолярних матеріалів, їх правдивість та достовірність не синхронізувалася з політичним часом. Небажаність з боку тоталітарних держ. структур актуалізації таких матеріалів змушувала їхніх авторів або нащадків не тільки ховати листи від цензури, але й просто знищувати. Відтак, наука обробки й опрацювання джерел-епістол з роками втрачалася, відходили в небуття покоління вчених.

Музична Е. в Україні залишається недостатньо розвиненою, відсутні праці узагальнюючого характеру, системне вивчення спадщини особистостей. Е. ще не стала самостійним наук.-методолог. об'єктом аналізу, існує на рівні емпіричних висновків, підключених до муз.-істор. концепцій. Картина публікацій епістолярних матеріалів в укр. муз-ві є доволі спорадичною. Багато епістолярних матеріалів в силу істор. обставин десятиліттями не ставали предметом аналізу вчених, інші — не допускалися до публікації або виходили з численними цензурними купюрами й без належної наук. бази. Відтак, вел. частина епістолярних публікацій існує з деформованим змістом, недостовірна за хронологією, географією, фактологією тощо.

У музикознавчій галузі епістологічна й мемуаристична науки розвивалися екстенсивно (раз на 10—12 років) шляхом не узагальнення, а накопичення знайдених матеріалів. В основному в столичних центрах (Москва, Ленінград) кол. СРСР було опубліковано матеріали з епістолярної спадщини *О. Скрябіна, Б. Бартока,* Г. Берліоза, *Л. Бетховена,* А. Шенберга, *Й. Брамса, М. Мясковського, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича* та ін. Частина з них є перекладами нім., франц., угор. видань з додатками листувань композиторів до вітчизн. митців (12 листів Б. Бартока до *Ф. Колесси,* або А. Шенберга до *О. Зілоті,* В. Каратигіна). За рівнем оформлення коментарів, системою дешифрувань вони наближаються до зразкових. Особливої уваги заслуговують три кардинальні позиції:

— етапи едиції (історії публікації епістол);
— тематико-жанрові зрізи вивчення;
— питання текстології.

В Україні порубіжжя 20—21 ст. видання листування *О. Кошиця, М. Лисенка* та *Б. Лятошинського* засвідчили, що вітчизн. наука впритул наблизилася до формування національних засад епістології, що, своєю чергою, включається до стандартів європ. джерелознавчої науки й практики. Поряд із згаданими фундамент. укр. епістолярними виданнями існує низка публікацій окремих листувань постатей нац. культури, зокр. — *П. Сениці, П. Козицького, Б. Підгорецького, М. Вериківського, Д. Ревуцького, В. Костенка, В. Барвінського* тощо.

На відміну від мемуарів, що здебільшого пишуться для нащадків, листування реально відображає поточні події, дає розуміння істинних мотивів, причин та вчинків суб'єктів життєвих колізій, що стають фактологічним джерелом наук. осмислення.

Розглядаючи Е. як частину теорії й практики *джерелознавства музичного,* наголосимо на її концепційному значенні для загальнокультурного процесу, без чого важко відтворити повну картину того чи ін. істор. періоду.

Як і ін. науки, Е. має теор.-методолог. статус для повноправного введення й актуалізації епістолярних джерел у наук. обіг. Рівні ієрархічного стану функціонування листів:

— джерело поповнення й правдивого відтворення панорами епох, країн, особистостей;
— фактор поповнення біографічної бази;

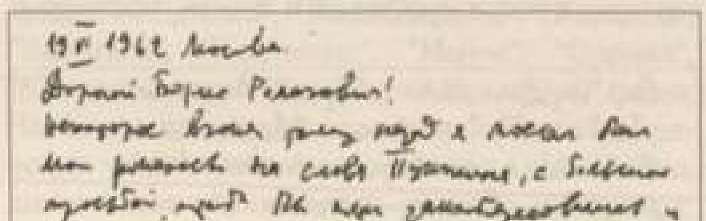

Автограф листа Д. Шостаковича до Б. Гмирі.

Титульна сторінка книжки "Микола Лисенко. Листи"

Титульна спорінка книжки "Гмиря і Шостакович"

- джерело соціокультурних, істор. портретів творчих особистостей;
- новий аспект у контексті вивчення творчої спадщини.

Пізнання епістолярних джерел розпадається на кілька етапів:

1. Віднайдення епістолог. матеріалу (етапи едиції);
2. Повний аналіз епістоли — від розшифрування, інтерпретації до детального пояснення позицій (тематико-жанр. аналіз);
3. Введення до істор. контексту епохи.

В роботі над епістолою важливі наступні фази аналізу:

- розшифровка змісту документів (аналіз почерку);
- встановлення достовірності матеріалу, місця виникнення;
- аналіз текстології (особливості рукопису, знаків, приміток, атрибуції, іменні та ін. позначки);
- розробка скорочень слів, датувань, дотримання орфографії, пунктуації;
- складання анотованих (іменних, нотогр., географ.) покажчиків творів тощо.

Фотографічний і подієвий ряд сконцентровані у векторних напрямках від біографічних факторів, рівня осмислення фахівцями — аж до рівня узагальнень творчого методу композитора, його спадщини.

Перспективи розвитку Е. — у визнанні її однією з важливих наук у заповненні, розшифровці, поясненні "білих плям" муз.-істор. науки й опрацюванні фактографічного матеріалу, що чекає на опрацювання в держ. і приват. архівах, музеях, сховищах і біб-ках. Виведення з "архівної тіні" епістол. матеріалів покликане збагатити фактографічні й концепційні засади істор.-муз. науки, всебічно розкрити багатовекторні суперечливі події й факти, пропущені через конкретні долі видатних укр. особистостей. Уведені до наук. обігу нові епістологічні документи й матеріали мають суттєво доповнити чи переосмислити ціннісні культуролог. пріоритети: адже істор. події набувають нового осмислення — змінюється методологія, оновлюються інструментарій, система джерел та підхід до них.

На поверхню нової муз. історії виходять не тільки процеси фіксації, опису знайдених епістолярних матеріалів. На сучас. етапі уможливився аналіз раніше закритих матеріалів, що спричинило викривлення уявлень про істор.-муз. процес. Відтак актуальними завданнями епістолог. науки є введення до наук. обігу нових історіогр. фактів муз. історії, документ. епістолог. джерел, юрид. документів, ілюстративних матеріалів (нотних, теор. схем), кінофотодокументів, джерел особового походження (мемуари, щоденники, державні, ділові епістолярії тощо).

Автограф листа Д. Шостаковича до Б. Гмирі

Літ.: *Редин Е.* Письма В. В. Стасова к Н. Л. Шабельской. — Х., 1908; Переписка с Н. Ф. фон-Мекк. — М., Ленинград, 1934–36. — Т. 1–3; Александр Скрябин. Письма / Сост. и ред. *А. Кашперова.* — М., 1965; С. С. Прокофьев и Н. Я. Мясковский. Переписка / Сост. *М. Козлова, Н. Ященко.* — М., 1977; Алчевський Іван: Спогади. Матеріали. Листування // Вст. ст., упоряд. і приміт. *І. Лисенка* та *К. Милославського.* — К., 1980; Л. М. Ревуцький. Літературна спадщина // Повне зібр. творів. В 11 т. / *Упор. В. Довженко.* — К., 1989. — Т. 11; Письма к другу: Письма Д. Д. Шостаковича к И. А. Гликману / Сост. и комент. *И. Гликмана.* — М.; С.Пб., 1993; Олександр Кошиць. Листи до друга (1904–1931) / Упоряд. текстів, комент., вст. стаття, покажчик імен *Л. Пархоменко.* — К., 1998; Борис Лятошинський. Епістолярна спадщина / Упоряд., автор вст. ст. *М. Копиця.* — К., 2002. — Т. І: Б. Лятошинський — Р. Глієр (1914–1956); Арнольд Шенберг. Письма / Сост. и публ. *Г. Штайна.* — С.-Петербург, 2003; Микола Лисенко. Листи / Упоряд. текстів, ілюстр. матеріалу, передм., прим., комент. *Р. Скорульська.* — К., 2004; *Принц Г. Копиця М. Цимбаліста Н.* Гмиря і Шостакович. — К., 2006; *Копиця М.* Листи Лятошинського // Art-Line. — 1998. — № 1 (у співавт. з *І. Царевич*); *Її ж.* Епістолярна спадщина Б. Лятошинського з архівів Москви — духовний пам'ятник української культури // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. Матеріали музичної спадщини. — К., 1999. — Вип. 13; *Її ж.* Листи Майстра до Маргарити // Музика. — 2000. — № 6; *Її ж.* Епістолярна спадщина Р. Глієра — Б. Лятошинського в світлі завдань музичної археології // Матеріали до укр. мист-ва. — К., 2002. — Вип. 1; *Її ж.* Епістолярна спадщина в аспекті вивчення музичного твору // Музичний твір як творчий процес: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; *Її ж.* Аура пам'яті // Vivere memento (Пам'ятай про життя). Іван Карабиць: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 31; *Її ж.* Епістолярій та його роль в трансформації курсів історії музики // Трансформація музичної освіти: культура і сучасність: Мат-ли міжн. музикологічного семінару, присв. К. Данькевичу. — О., 2003; *Її ж.* М. В. Лисенко в епістолярній спадщині Р. Глієра та Б. Лятошинського // Микола Лисенко та українська композиторська школа: Зб. наук. пр. ІМФЕ. — К., 2004; *Її ж.* Епістолярна спадщина

Бориса Лятошинського // Музика. — 2004. — № 6; *Її ж.* Юлій Мейтус. Сторінки епістолярію // Юлій Сергійович Мейтус. Сторінки життя і творчості. Спогади. Статті. Листи. Матеріали (До 100-ліття від дня нар.): Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 34.

М. Копиця

ЕПІТАФІЯ (від *грец.* επιτάφιος — надгробний, επι — на, над, τάφος — могила) — жанр віршованої поезії сумного змісту (на надгробках), поширений у Стародав. Греції й Римі. До наших часів дійшов переважно у написах античних некрополів. Поміж давніх Е. збереглося чимало присвячених музикантам, напр., сурмачеві римського війська, майстру водяних органів; є серед них і викарбовані водночас записи слів із мелод. лінією (погребіння Сейкіла у Тралах — Лідія, Мала Азія, бл. 100 р. до н. е.).

Зацікавлення Е. як муз. *жанром* спостерігається від доби *романтизму* (Г. Берліоз) та в музиці 20 ст. (*І. Стравинський*, П. Дессау, Т. Шеліговський, Л. Ноно). В укр. музиці Е. вирізняються глибокою худ.-емоційною змістовністю. 1-м до цього жанру звернувся *Л. Грабовський* — "Е. пам'яті Р. М. Рільке" (1965). Наприкінці 20 ст. було написано Е. для струн. квартету пам'яті С. Лобеля *Д. Киценка* (1981), Симфонію-Е. "Обеліски" *В. Губи* (для орк. з органом, 1987), "Е. пам'яті Б. Лятошинського" *Я. Верещагіна* (для секстету дух. інстр., 1989), дві "Е." *С. Зажитька* (для влч. з фп., 1987; 2-а — "Е. маркізові де Саду" для 2-х влч., 1996), Симф. драма №4 "Е." *В. Степурка* (Пам'яті жертв тоталітаризму, 1997), "Е. пам'яті М. Таджиєва" *М. Халітової* (для влч. і струн. орк., 1997), три "Е." для фп. *В. Загорцева* (1998), "Е." *В. Сильвестрова* (для струн. орк. і фп., 1999), "Е. 24 вересня 1941 р." *О. Канерштейна* (для кам. орк. і фп., 1999). За худ. змістом Е. входить до кола т. зв. меморіальних жанрів — траурних маршів, "Вічная пам'ять", Lamento, In memoriam. Деякі укр. композитори, зокр. В. Губа, *Ю. Іщенко*, *Л. Колодуб*, *Г. Ляшенко*, *Є. Станкович*, у творах, названих "Е.", втілили трагічні сторінки історії України (Голодомор, репресії, Чорнобильська катастрофа). Піаніст *Є. Громов* ініціював і виконав серію фп. концертів-Е.: пам'яті батька В. Громова (1995, Малий зал НМАУ), композитора М. Карєтнікова, (1996, СКУ), поета Й. Бродського (1997, вел. зал Київ. ун-ту).
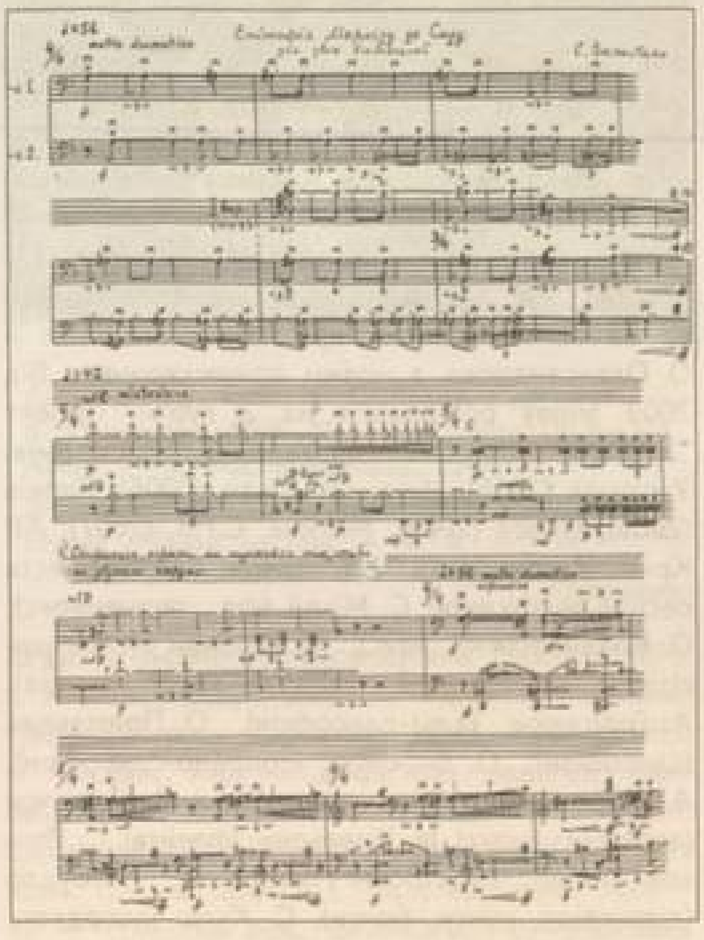
Автограф "Епітафії маркізу де Саду" С. Зажитька

Літ.: Греческая эпиграмма. — М., 1960; *Петровский Ф.* Латинские эпиграфические стихотворения. — М., 1962; *Федорова Е.* Латинские надписи. — М., 1976; *Маркевич А.* Образчик малорусских эпитафий 18 ст. // Киев. старина. — 1883. — № 6; *P‌‌lmann E.* Denkmäler altgriechischer Musik / Erlanger Beiträge zur Sprach- und Kunstwissenschaft. — Nürnberg, 1970. — Bd. 31.

В. Кузик

ЕПОС, ЕПІКА — рід оповідної прозової та словесно-муз. творчості, що охоплює систему жанрів і темат. циклів, зокр. в укр. фольклорі — міфічні легенди, казки, оповіді, *билини*, *думи*, *істор. пісні*, *балади*, *співанки-хроніки*. Слід розрізняти Е. як типологічно-стадіальну, спадкоємну творчість народів світу доістор. періоду (в укр. фольклорі — космотеїчні казки, оповіді, *колядки* про створення світу, про велетів тощо) й пізніші — про боротьбу героїв за етнічне самоствердження у протидії із зовніш. і внутріш. ворогами (билини київ. циклу — Про Іллю Муромця, Про Добриню, тощо, героїчні казки про Михайлика й Золоті ворота, Про Котигорошка тощо); нар. думи про турец.-татар. навалу й польс.-лит. поневолення. Світ. епос різних народів представлений різноманітними *жанрами* — зводами оповідей, поміж яких — "Іліада", "Одіссея", "Махабхарата" і "Рамаяна", "Калевала", "Гільгамеш", "Манас", "Олонхо", "Юнацький епос" (Про Марка Кралевіча)" тощо. Найбільш ранні епоси первіснообщинних відносин відзначаються архаїчною міфологією, діями богатирів на благо родових колективів; стадіально пізніші Е. наближені до реальної історії, зі зменшенням фантаст. начала.

Е. класичний вирізняється масштабністю нарації, специф. особливостями поетики, мелосу. Вел. роль відіграють сталі формули у словесному тексті, як, напр., слави-хвали в закінченнях билин і дум, сталі епітети — "збруя богатирськая", "віра християнськая", "Владимир-стольнокиївський" тощо — у билинах; "города християнськії", "віра бусурманськая", "військо козацьке молодецьке" тощо; синоніми риторичного характеру — "плаче-ридає", "рече-промовляє", "думає-гадає" — у думах; тип героїв, наділених надзвичайною силою, кмітливістю, відданих справі захисту Вітчизни, її обороні (Ілля Муромець, Олексій Попович, Добриня Никитич — у билинах, Голота, Самійло Кішка, Олексій Попович, Іван Коновченко — в думах і т. п.). Укр. Е.-думи відзначаються вільним нерівноскладовим віршем, що формується за принципом реченнєвих колонів/тирад, проголошуваних муз. речитативом у супр. муз. інстру-

О. Вересай

Титульна сторінка книжки "Мелос української пісенної епіки" С. Грици

ментів (билини виконувались у супр. *гусел* або проголошувались речитативом, думи — у супр. *кобзи, бандури, ліри*). В основі Е., як правило, лежать сталі мелод. формули, закладені найчастіше в зачині думи, що є основою для *імпровізації*. Мелод. модель словесно-муз. Е. має властивість об'єднувати навколо себе різні епічні сюжети. Класичний Е. є справою корпорацій спец. епічних виконавців — *скоморохів*, сказителів, часто незрячих — аедів, кобзарів, лірників, гайдошів, дзядів та ін.

Поряд із класичним Е. як його стадіальне продовження розвивається "мала" епіка — балади, істор. пісні, співанки-хроніки. Вона долає часову умовність клас. Е., має установку на реалізм зображення не тільки істор., а й побут. подій, героїв буденного життя (зокр. балади, співанки-хроніки). "Мала епіка" за поетикою й мелосом наближена до *побут. пісні*, відкрита щодо часово-просторових модифікацій, за стилем вельми різноманітна, що особливо добре простежується на територіальних варіантах тієї самої балади, істор. пісні. Співанки-хроніки, локалізовані переважно в карпат. регіоні, за стилем монолітні, за функцією близькі до дум. Билини, думи, співанки-хроніки з погляду поетики, стилю, способу виконавства мають автономні ознаки жанрів. Балади, істор. пісні, що можуть входити до різних жанр. систем (істор. колядки, *колискові*, балади тощо), утворюють темат. міжжанрові цикли. Для всіх різновидів Е. типове сольне *виконавство*, для епосу класичного — зокр. чоловіче.

Літ.: *Миллер О.* Илья Муромец и богатырство Киевское. — С.-Пб., 1889; Героїко-фантастичні казки / Упор., передм. та прим. *І. Березовського*. — К., 1984; *Грушевська К.* Українські народні думи. — К., 1927. — Т. І; Х.; К., 1931. — Т. ІІ; *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум. — Л., 1910–1913; перевид.: К., 1969; *Його ж.* Українські народні думи. Перше повне видання. — Л., 1920; *Кирдан Б.* Украинские народные думы. — М., 1962; Украинский народный эпос. — М., 1965; Співанки-хроніки. Новини / Упор., передм. та прим. *О. Дея, С. Грици*. — К., 1972; *Гриця С.* Мелос української народної епіки. — К., 1979, перевид. М., 1990; *Дей О.* Українська народна балада. — К., 1986; *Плісецький М.* Українські народні думи. — К., 1994; *Кушпет В.* Старцівство: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX — поч. XX ст.). — 2007; Українські народні думи / Упор. *С. Гриця* (кер. проекту), *А. Іваницький, А. Філатова, Д. Щириця*. Передм., коментарі *С. Грици*. — К., 2007; *Мелетинский Е.* Происхождение героического эпоса. — М., 1963. Български юнашки епос / *Р. Ангелова, Л. Богданова, Ц. Романска*. — София, 1971; *Гринцер П.* Древнеиндийский эпос. Генезис и типология. — М., 1974; *Путилов Б.* Героический эпос и действительность. — Ленинград, 1988; *Його ж.* Эпическое сказительство. — М, 1997; *Лорд А.* Сказитель. — М., 1994; *Михайлова К.* Странтващият сляп певец просяк във фолклорната култура на славяните. — София, 2006.

С. Гриця

Обкладинка CD "Епіка"

Обкладинка CD "Ер. Джаз"

"ЕР. ДЖАЗ" ("Еротік Джаз", "ЕД., м. Київ) — рок-гурт. Засн. 1988. Виконував музику в стилі нью ейдж. 1-й склад: А. Поздін — засновник, автор композицій (вокал, гітара), С. Бричко (губна гармошка, перкусія, барабани), С. Крисюк (акустична гітара), І. Кононов (скрипка), О. Олександров (флейта, перкусія). Від 1989 — А. Поздін, О. Олександров, В. Крисько (скрипка), В. Сороченко (соло-гітара), Д. Добрийвечір (бас-гітара), С. Бричко (перкусія), В. Чичулін (бонги), О. Дирдовський — постійний учасник кіно- й відеоінсталяцій та "ідейний натхненник". Цим складом "ЕД." брав участь у "Дні гумору" (Одеса, 1989), "Еротичній виставці живопису й фото" (Москва, 1989), Вуличному фестивалі т-рів "Караван миру" (С.Пб., 1989), кінофестивалі "Молодість" (Київ, 1989). Від 1990 у складі: А. Поздін, О. Олександров, В. Крисько, В. Сороченко, О. Барабаш (бас-гітара), М. Дубінін (барабани). Цим складом виступав на фестивалі "Дикі поляни" за участі вокалістки Л. Югос-Корнер (Польща, 1990), фолькфестивалі у Мішкольці за участі перкусіоніста О. Береговського (Угорщина, 1990), у Київ. планетарії в рамках слайд-показу автор. робіт О. Дирдовського (1990), на Фестивалі християнської молоді у Парижі (Франція, 1991), із сольним концертом у т-рі "Сто" в Кракові (Польща, 1991). На композицію "Чайна церемонія" було знято відеокліп, визнаний найкращим в Україні за 1991, випущено магнітний альбом (фірма "Фонограф"), що посідав перші місця в гіт-парадах Києва. Останній виступ відбувся у Буд. художника (1992), після чого гурт поділився на 2 склади: "Ер. Джаз" із лідером А. Поздіним й "*Ер. Джей Оркестра*". 1993–2000 А. Поздін мав сольні виступи в Німеччині й Хорватії. У трав. 2000 обидва колективи об'єдналися для концерту "On the hill again" ("Знову на холмі") в Київ. планетарії. Від 2000 у складі: А. Поздін, О. Олександров, В. Крисько, В. Сороченко, М. Дубінін, О. Береговський (перкусія, барабани), О. Др. Кобцев (перкусія), *О. Блінов* (віброфон, гонг), О. Умрилов (акустична гітара), О. Кабанов (сітар, гусла, сантур, колісна ліра), Г. Немировський (труба, цинк, флюгель-горн), В. Кошман (електрогітара з процесором), А. Чугуєвець (акордеон, домра, акустична гітара). 2002 видано CD альбом "On the hill again" (перевид. 2006), де за основу взято старі теми А. Поздіна й О. Олександрова з новим аранжуванням. Від 2003 знову розділився на 2 гурти. Проект "ЕД." гастролює містами України й Росії: Київ, Ужгород (2005), Мукачеве, Львів (2006), Харків (2006), Одеса (2008), Москва, С.Пб. (2007), АР Крим. У концертах "ЕД." також беруть участь сесійні музиканти: С. Міхай (фп., терменвокс), О. Кохановський (фп.), В. Кошман (електрогітара), А. Могілей (електро-акуст. гітара), А. Голоднюк (альт-саксофон), О. Примакова (саксофон), О. Доронов (сопрано-саксофон), А. Мороз (барабани, перкусія), *С. Охрімчук* (електроскрипка), М. Хмельова (флейта), С. Пучков (табла, електронні барабани), А. Шудло (діджиріду, конги, бонги), С. Куліс (акордеон, флейта пана).

Д. Одайник

"ЕР. ДЖЕЙ ОРКЕСТРА" ("ЕДО.", м. Київ) — рок-гурт. Існує з 2-ї пол. 1990-х. Склад: О. Олександров — лідер ґурту, фп., блокфлейта; А. Чугуєвець (до 2004) — гітара, домра, мандоліна, баян; В. Сороченко — бас-гітара; О. Береговський — ударні, перкусія; О. Кобцев — перкусія, вокал; В. Малежик — саксофон; В. Крисько — скрипка. До виступів і записів залучалися виконавці на ударних інстр. С. Табунщик і *С. Хмельов*, саксофоніст В. Іванов, а також М. Дубінін, В. Кошман, А. Поздін та ін. "ЕДО. " гастролював у Німеччині (1997), Литві, виступав на фестивалях в Україні: "Дніпрогастроль" (Дніпропетровськ, 1993), "Горизонти джазу" (Кривий Ріг, 1993), Польщі "Radom Jazz Days" (1996). Має записи на Укр. радіо й ТБ. Відеокліп на "Vilius Gabrielius" отримав спец. приз "Інтерньюзу" та Ґран-прі на 1-му Міжн. фест. незалежного кіно (Київ, 1994). "ЕДО." виступає досить рідко, грає переважно інстр. музику в стилі *концептуальний рок*, залучаючи нетрадиційні для рок-музики тембри й манери виконання (напр., бандуриста *Р. Гриньківа* або шамана з т. зв. горловим співом), ін. види музики (*джаз, фольклор*) та мистецтв (поезія — С. Соловйов; візуальні види мистецтва, перформенс). Спільно з *Київ. дитячим муз. т-ром* і балетмейстером *Г. Ковтуном* "ЕДО. " створив муз.-хореогр. виставу "Сірінга", а спільно з художником і режисером С. Дірдовським та актрисою Л. Дірдовською — виставу "Еремiт" із використанням слайдів, відео-, кінорядів та пластики.

Дискогр.: CD — "Er. J. Orchestra. Gabrielius". — К.: Сімфокаре, 1999; "Er. J. Orchestra. On the Hill Again". — К.: Росток Рекордс, 2002.

Літ.: *Євтушенко О.* Ер Джей: храм звуку в країні глухих // Галас. — 1997. — № 4.

О. Євтушенко

ЕРДЕЛІ Ксенія Олександрівна [8(20).02.1878, с. Миролюбівка, тепер с. Кіровка Маловисківського р-ну Кіровогр. обл. — 27.05.1971, м. Москва, РФ] — арфістка, педагог, композиторка. Н. а. СРСР (1966). 1899 закін. Смольний ін-т у Петербурзі, де також 1891—99 навч. гри на *арфі* в Е. Вальтер-Кюне. 1900—38 — солістка орк. Великого т-ру (Москва). Грала також в оркестрах ІРМТ (1899—1907), Філарм. тов-ва (1901—07), Персимфансі (1925—

К. Ерделі й А. Кос-Анатольський

32), Держ. симф. оркестрі СРСР (1936—38). Основоположниця рад. школи гри на арфі. Сприяла створенню репертуару для арфи. Спеціально для Е. писали твори *Ц. Кюї*, О. Гречанінов, М. Іпполитов-Іванов, *Р. Глієр, А. Кос-Анатольський*. Особливе місце в репертуарі посідали композиції *П. Чайковського* в перекладенні Е. Виконання відзначалося своєрідною співучо-декламаційною манерою й темпераментом. 1-а вик-ця багатьох творів, зокр. у Росії — "Інтродукції й Аллеґро" М. Равеля (1909), Хоралу з варіаціями для арфи з орк. Ш. Відора (1913, написано для неї), а також присв. їй концертів для арфи з орк.: М. Парфьонова (1935), Р. Глієра (1938), В. Цибіна (1940), А. Кос-Анатольського (1954) та ін. Виступала з відомими інструменталістами та співаками, зокр. в ансамблі з В. Петровою-Званцевою, Е. Збруєвою, *К. Держинською*, Н. Обуховою, В. Барсовою, *І. Козловським, М. Рейзеном, П. Норцовим* та ін. Організаторка різних арфових ансамблів (до 20 арф), ініціаторка створення першого у світі профес. квартету арф. Викладачка навч. закладів, у т. ч. Моск. конс. (1905—71, з перервами), з 1939 — професор. Поміж учнів — В. Дулова, Е. Кузмичова, О. Ерделі.

Тв.: для арфи — фантазія "Україна", 3 прелюдії, Елегія пам'яті М. Глінки, 10 легких п'єс у стилі рос. пісень, 40 етюдів, а також числ. перекладення, обробки, редакції п'єс для арфи різних. комп.

Літ. тв.: Моя жизнь в музыке. — М., 1962; Арфа в моей жизни. — М., 1967.

Літ.: *Полтарєва В.* Творчий шлях К. Ерделі. — К., 1959; *Борисовский В.* Талант и энергия // СМ. — 1962. — № 4; [*Б. а.*]. Жизнь — любимому искусству // Муз. жизнь. — 1978. — № 10; *Ермакова С.* (Вечера памяти)... К. А. Эрдели // СМ. — 1979. — № 3; *Арнаутова О.* На вечерах памяти К. А. Эрдели // Там само. — 1984. — № 7; *Миколаєнко Е.* Звучить арфа: До 100-річчя К. О. Ерделі // Рад. Україна. — 1978. — 23 груд.; *Долидзе Г.* Арфа и флейта // Сов. культура. — 1983. — 22 марта.

М. Долгіх

К. Ерделі

М. Ерденко

ЕРДЕНКО (справж. прізв. — Єрденков) Михайло Гаврилович [22.11(4.12).1885, с. Баранове Курс. губ. — 21.01.1940, м. Москва, РФ] — скрипаль, композитор, педагог. З. д. м. РСФРР (1934).

Й. Ермінь

М. Ерденко серед своїх студентів

Лауреат Моск. конкурсу скрипалів (1910). За походженням циган. 1-й концерт дав у 5 років. 1904 закін. Моск. конс. (кл. скр. *І. Гржималі*, золота медаль). Викладач Самар., 1910 — Київ. муз. уч-щ. 1911 удосконалював майстерність у Бельгії (кл. Е. Ізаї). Після 1917 разом із *Р. Глієром* і *К. Михайловим* брав участь у реорганізації Київ. конс. і конц. житті Києва як соліст, диригент, організатор струн. квартету. Від 1922 — у Москві, 1935—40 — професор Моск. конс. У 1920—30-х активно гастролював, зокр. у Польщі, Німеччині, Китаї, Японії. Відомий виконавець скр. мініатюр. Вик. манера позначена яскравою емоційністю, щирістю почуттів, віртуозним володінням інструменту, надзвичайно красивим, теплим та співучим звуком. У репертуарі — твори А. Вівальді, Дж. Тартіні, *Й. С. Баха*, Ґ. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, *Ф. Шопена*, *Г. Венявського*, П. Сарасате, *П. Чайковського*, О. Глазунова. 1918—19 часом виступав у дуеті з *П. Коханським*. Записи Е. зберігалися у приват. архіві його дружини — викладачки Моск. конс. Д. Гольцер.

Тв.: для скр. і фп. — Соната у старовинному стилі, п'єси; романси, каденції до творів ін. композиторів, скр. транскрипції.

Літ.: Московская консерватория. 1866—1966. — М., 1966; *Ямпольский И.* Избранные исследования и статьи. — М., 1985; *Його ж.* Скрипач М. Г. Эрденко // СМ. — 1950. — № 2; Лисенко І. Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Гинзбург Л.* Скрипач Михаил Эрденко // Вопросы музыкально-исполнительского искусства. — М., 1967. — Вып. 4; *Юсов С.* Видатні викладачі скрипкових класів Київської консерваторії // Укр. муз-во. — К., 1990. — Вип. 25.

О. Шевчук

ЕРЛ (Erl) Гобарт-Стенлі (20.12.1960, м. Каракас, Венесуела) — симф. диригент. З. а. України (1994). Лауреат премії "Прихильник України" від Асоціації українців США (1996). Громадянин США. Диригент (1991), худ. кер. і гол. диригент (з 1992) симф. оркестру Одес. філармонії. Навч. гри на кларнеті в Трініті-коледжі (Лондон), 1983 закін. дириг. ф-т Прінстонського ун-ту (США), 1983—84 навч. у Віден. конс. 1985—90 — диригент-гастролер Віден. кам. оркестру й Кам. оркестру Нідерландів. Як засн. і кер. кам. оркестру "American Music Ensemble Vienna // Ensemble for Viennese Music New York" уперше виконав багато творів сучас. авторів і відродив кілька забутих творів кін. 19 — поч. 20 ст. З оркестром Одес. філармонії гастролював у різних містах України та заруб. країнах. Записав багато CD, зокр. серію "Музика України" з симф. орк. Одес. філармонії, представлену в каталозі фірми ASV (Вел. Британія).

Літ.: *Бродавко Р.* Одеса // Музика. — 1992. — № 1; *Ілюшин І.* Диригент із США // КіЖ. — 1992. — 14 берез.; *Степанченко Г.* В одному ряду з кращими // Рада. — 1994. — 24 лют.; *Воротнюк Г.* Хобарт Ерл — людина "навпаки" // Голос України. — 1994. — 9 квіт.; *Бузина О.* Американский дирижер украинского оркестра // Киев. ведомости. — 1996. — 2 марта; *Галяс О.*, *Гудима М.* Не припиняйте старань, маестро // КіЖ. — 1998. — 12 серп.; Симфонія цвітіння // Голос України. — 1998. — 5 черв.; *Митник В.*, *Кузиков В.* На захист "мавра" // КіЖ. — 1998. — 22 лип.; *Максименко В.* Не в згоді з фактами і логікою // Там само. — 1998. — 29 лип.; *Кущ Р.* Штраус по-одесски // Столичные новости. — 2001. — 30 янв.; *Кучерина С.* Браво, Одеський симфонічний // КіЖ. — 2003. — 14 трав.; *Воротнюк Г.* Заслужений нелегал Одеси // Голос України. — 2003. — 6 листоп.; *Савранова Е.* Заслуженный американец Украины // Украина-центр. — 2003. — 20 июня; *Поліщук Т.* Гра без музики, або Як посварилися генеральний директор та головний диригент Національного одеського філармонічного оркестру // День. — 2003. — 20 листоп.

А. Муха

ЕРМІНЬ (Єрмінь, Űrmeny) Йожеф Францішкович (9.08.1960, м. Ужгород) — піаніст, педагог. З. а. України (2006). Дипломант Всеукр. конкурсу ім. М. Лисенка (1988). Лауреат премій ім. Л. Ревуцького (1993), ім. С. Людкевича (2003), почесного звання "Галицький лицар" (2003, Львів). Нагороджений Орденом Фридеріка (1997, Польща). Закін. Львів. конс. (1984, кл. фп. *М. Крушельницької*), проходив асистентуру-стажування при Моск. конс. (1985—87, кер. Є. Малінін). Від 1987 — викладач кафедри спец. фп. ВМІ у Львові. Гастролював у Польщі, Німеччині, Канаді. Постійний учасник міжн. муз. фестивалів, зокр. "*Київ Музик Фест*" (Київ), "*Контрасти*" (Львів), "2 дні і 2 ночі" (Одеса). "Міжнародні дні музики краківських композиторів" (Краків, 1996, 2000), "Варшавська осінь" (Варшава, 1996, 1997), "Московская осень" (Москва). Широку популярність здобув завдяки інтерпретаціям творів композиторів 20 ст. (*К. Шимановський* В. Лютославський, О. Мессіан), передусім укр.

(*Л. Грабовський, Ю. Ланюк, В. Рунчак, В. Сильвестров, О. Щетинський, І. Щербаков* та ін.). 1-й вик-ць багатьох творів сучас. авторів. Вик. манера позначена високою технікою, м'яким туше, тембр. багатством.

Дискогр.: CD — "Utwory Karola Szymanowskiego". *O. Pasicznyk* i *J. Ormeny*. — Polska: Muzikom, 1997.

Літ. тв.: Музична колекція Львова: грає Олег Криштальський // Musica humana. — Л., 2003. — Вип. 8. — Число 1.

Літ.: *Дувірак Д.* Піаніст за покликанням // КіЖ. — 1996. — 3 квіт.; *Юсипей Р.* Йожеф Эрминь // Киев. ведомости. — 2004. — 27 нояб.

Б. Сюта

ЕРНСТ Федір Людвігович (Теодор-Ріхард Людвігович, Львович) [28.10.(9.11).1891, м. Київ — 16.08.1949, ?] — історик мистецтва, музейний і громад. діяч, педагог. Член Спілки рад. художників (1937). За походженням німець. Навч. у Берлін. (1909—10) і Київ. (1910—14) ун-тах, учень згодом репресованого у справі СВУ Г. Павлуцького. 1914 як нім. підданий був висланий до Сибіру. Звільнений 1917. Один із фундаторів укр мист-ва — розглядав укр. мистецтво як цілісне осібне явище, здійснив спробу його періодизації, визначення стилістики. Професор Київ. археолог. і худ. ін-тів. Один із найвизначніших дослідників укр. мистецтва й культури 17—20 ст., організатор Лаврського музею культів, Київ. картинної галереї, Музею мистецтв ВУАН. Від 1923 — зав. худ. відділу Всеукр. худ. музею ім. Т. Шевченка. Від 1917 працював у галузі охорони пам'яток України. 1926 очолив Київ. інспектуру охорони пам'яток культури, що охоплювала своєю діяльністю більшу частину тод. УРСР. 2 берез. 1919 обраний редактором відділу діячів мистецтва Біографічної комісії ВУАН. Завдяки його зусиллям було укладено кількатисячну картотеку діячів мистецтва України. Член паритетної Комісії з обміну культурними цінностями між РСФРР та УСРР (від 1929).

Автор числ. розвідок і монографій (вид. лише частину) про Г. Нарбута, Г. Гольпайна, *Д. Щербаківського, Т. Шевченка*, І. Рєпіна, М. Мурашка та ін., праць із царини краєзнавства й історії культури. Укладач відомого путівника "Київ" (К., 1930).

23 жовт. 1933 Е. було заарештовано й заслано на каторжні роботи — будівництво Біломор.-Балтійського каналу й каналу Москва—Волга. 1937—38 Е. — заст. директора Казахської худ. галереї. 1938 працював у Башкир. худ. музеї в Уфі, де продовжував наук. роботу. Востаннє Е. було заарештовано більшовицькими спецслужбами 16 лип. 1941. 1949 замучений на засланні.

Літ. тв.: поміж найважливіших — Київські архітекти XVIII в. — К., 1918; Українське мистецтво XVII–XVIII віків. — К., 1919; Контракти й контрактовий будинок у Києві. — К., 1924; Український портрет XVII–XX в. — К., 1925; монографія про Г. Нарбута (1926), Київська архітектура XVIII в., Київ та його околиця. — К., 1926; Українське малярство XVII–XX ст. — К., 1929; статті — Кріпацькі капели на Україні // Музика. — 1924. — Числа 1–3; Ще про кріпацькі капели на Україні // Там само. — Числа 4–6; Герострат з Конотопу [про руйнування могили *К. Розумовського*] // Пролетарська правда. — 1927. — 3 серп.; Балет "Блазень" у київській державній опері // Рад. мистецтво. — 1928. — 6 лют.; Щоденник Федора Ернста: Охорона пам'яток культури, 1919–1920 роки // Пам'ятки України. — 1993. — № 1–6.

Літ.: Федір Ернст: Бібліографічний покажчик. — Суми, 1987; *Білокінь С.* В обороні української спадщини: Історик Федір Ернст. — К., 2006; *Його ж.* Федір Ернст // Пам'ятки України. — 1989. — № 2; *Його ж.* Федір Ернст // Сучасність. — 1990. — Числа 7–8; *Його ж.* "Київ мене породив..." // КіЖ. — 1991. — 2 лют.; *Бережина А.* Собори наших душ: Справа Федора Ернста // Пам'ятки України. — 1989. — № 2; *Грибов Р.* Історик Києва [Ф. Ернст] // Веч. Київ. — 1986. — 24 листоп.; *Ернст Т.* Із спогадів // Пам'ятки України. — 1989. — №2.

Б. Сюта

Ф. Ернст

Екслібріс Ф. Ернста

ЕСПОЗІТО (Esposito) Еудженіо (Євген Доменікович) (1863, Неаполь — після 1935, Мілан) — диригент, композитор. Активний діяч муз. культури України. Муз. освіту одержав на батьківщині (учень неаполітан. композитора Б. Чезі). Там само розпочав роботу в оперних трупах. Навесні 1892 на запрошення мецената С. Мамонтова прибув до Москви для керівництва оркестром італ. опери. Того самого року переїхав до Харкова на посаду капельмейстера. 1894—97 очолював антрепризу тамтешньої опери, що під його орудою посіла перше місце серед муз. т-рів України. Залучив до участі в ній популярних в Європі солістів О. Боронат, *О. Мишугу*, В. Ларіццу, *О. Каміонського*, Лакруа та ін. У лют. 1896 надав сцену харків. т-ру для останніх гастролей видатного трагіка Е. Россі та його трупи. У постановці опер суворо дотримувався недоторканності автор. думок, не допускав скорочення партитур. Поповнив репертуар своєї трупи новими творами "Гамлет" А. Тома, "Юдіф" *О. Сєрова*, "Снігуронька" *М. Римського-Корсакова* (1-а вистава 11 жовт. 1896), "Дубровський" *Е. Направника* (10 груд. 1896), "Король Лагорський" Ж. Массне, "Гуарані" бразильського комп. Гомеса (27 січ. 1897). До театр. сезонів включав також шедеври Дж. Россіні, В. Белліні, Г. Доніцетті, Дж. Верді, Дж. Мейєрбера, Ф. Галеві, Ж. Бізе, Ш. Гуно, Р. Ваґнера, *М. Глінки, О. Даргомижського, П. Чайковського, О. Бородіна, Ант. Рубінштейна*. Влаштовував гастролі трупи: 12 лют. — 12 берез. 1896 у Києві, 20 жовт. — 2 листоп. 1896 та в серп. 1897 у Полтаві. Виступав акомпаніатором на концертах. Співпрацював з *І. Миклашевським* та ін. харків. і київ. музикантами. З діяльністю Е. був знайомий *М. Лисенко*, який характеризував його як "досвідченого, обдарованого музиканта", "відмінного диригента й інструментатора". 1897—1904 — гол. диригент Моск. приват. опери. 1907—08 керував оркестрами оперних труп у Києві, 1908—09 — в Одесі. Автор опер "Каморра" (1909 поставлена у Києві, 1908—09 — в Одесі), "Міщанин у дворянстві", "Чорний тюрбан" (прем'єра: Київ, 1912). Цікавився укр. муз. фольклором за зб-ками

Титульна сторінка видання "Мысли вслух об эстетическом воспитании" Ю. Малышева

М. Лисенка та його творами. Надзвичайно широко запозичуючи їх матеріал, склав марш, кантату та оперету "Козацькі прадіди", яку надіслав 1911 на конкурс, присв. 100-річчю заснування хорів Кубанського козачого війська. Від 1913 — хормейстер у драм. трупах Москви. Наприкінці 1925 повернувся до Італії. 1929 на худ. виставці у київ. Всеукр. істор. музеї демонструвався зроблений олівцем портрет Е. роботи М. Врубеля.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *Иванов М.* Музыкальное обозрение // Нувеллист (С.Пб.). — 1885. — Апр.; [*Б. а.*]. Провинциальные корреспонденции // Артист (Москва). — 1894. — Окт.; [*Б. а.*]. Хроника // Там само. — Нояб.; [*Б. а.*]. Театр и музыка // Харьковские губернские ведомости. — 1896. — 1, 2, 6 февр.; *Гончаров Л.* Спектакли итальянской оперной труппы // Жизнь и искусство. — 1896. — 14 февр., 5 марта; *Чечотт В.* Итальянская опера // Киевлянин. — 1896. — 14 февр., 15 марта; [*Б. а.*]. В непродолжительном времени... // Полтавские губернские ведомости. — 1896. — 12 окт.; [*Б. а.*]. Театр и музыка // Харьковские губернские ведомости. — 1896. — 12 дек.; 1897. — 25 янв.; [*Б. а.*]. Оперный театр. Дирекция Э. Д. Эспозито // Там само. — 27 янв.; *Калнынь-Гандольфи Н.* Впечатления вокалиста от поездки в Италию // Музыка и революция (Москва). — 1928. — Март; Українське малярство XVII — XX ст.: Путівник по виставці. — К., 1929; *Лисенко М.* Лист-рецензія // НТЕ. — 1965. — № 1; Esposito // *De Angelis A.* L'italia musicale d'oggi. — Roma, 1928.

М. Варварцев

ЕСТЕТИКА МУЗИЧНА (ЕМ.)— один із предметних напрямків філос. естетики, водночас окрема галузь гуманітарного знання, що існує з кін. 18 ст. (термін "ЕМ." уперше застосував К. Ф. Д. Шубарт, 1784). У 20 ст. ЕМ. набула методолог. самостійності й інтердисциплінарної широти, опосередковано залучила до матеріалу муз. мистецтва культуролог., соціолог., психолог. методи, виявила власні специфічні можливості об'єднання й розвитку семасіологічного й текстологічного підходів. Суттєвим внеском у формування ЕМ. стали праці відомих рос. учених-естетиків А. Зися, М. Кагана. С. Раппопорта. У 1960—80-х ЕМ. набула дисциплінарної визначеності й сталості на засадах марксист.-ленін. ідеології. 1990-ті стали періодом методолог. кризи ЕМ., як і філос.-естет. знання в цілому, водночас — новою фазою імпліцитного становлення естет. науки в умовах пострадянського простору й під певним впливом постмодерністських настанов. Це стало засвоєнням й інтеграцією нових позицій соціальних наук, усвідомленням власних світоглядних інтенцій. Тоді ж відновилося фундаментальне значення для естет. науки робіт *Т. В. Адорно*, Г. Г. Ґадамера, У. Еко, феноменології О. Лосєва та епістемології М. Фуко, вчення про психологію мистецтва Л. Виготського (він сам називав його "об'єктивною естетикою"); феномен естетичного, в т. ч. у його причетності до музики, розглядається в теорії діалогу М. Бахтіна. Особливо важливими для самостійного визначення ЕМ. є праці Т. Чередниченко, де центр. місце в системі муз.-естет. категорій посідає поняття муз. смислу. У становленні вітчизн. ЕМ. значну увагу приділялося предметам і методам вивчення жанрово-стильових складових укр. муз. культури у світлі проблем нац.-етнічного самовизначення й водночас утвердження зв'язків із "культурним усесвітом". Для укр. науки така увага досить традиційна: адже з часів *М. Лисенка* й *С. Людкевича* питання про муз. творчість завжди розглядалися поруч із істор.-типологічними й естетичними.

Сьогодні вся споруда філос. естетики постає в оновленому, розширеному та ускладненому системному вигляді в роботах рос. і укр. учених В. Бичкова, Т. Гуменюк, О. Кривцуна, Л. Левчук, О. Радугіна, зумовлюючи інноваційні риси ЕМ. Провідними тенденціями сучасної ЕМ. є гносеологічна — визначення параметрів музики як естет. феномену (як "актуально-прекрасного", за Г. Г. Ґадамером); феноменологічна — виявлення форм буття музики в "життєвому світі культури" (Е. Ґуссерль); аксеологічна — типологізація й систематизація оцінково-смислових якостей, властивостей музики як форми худ. усвідомлення людського світу, його логічно-поняттєвого відтворення, автономного мовно-значеннєвого моделювання. Ост. тенденція найбільше зумовлює філос.-естет. орієнтованість теор. складових укр. муз-ва, примушує музикознавців спеціально вивчати ці складові, перетворюючи муз. науковців на гуманітаріїв широкого профілю.

До мотивів нинішнього зростання інтересу до ЕМ. на різних рівнях профес. гуманітарної діяльності належать:

- нове розуміння історії (її гол. чинників), зокр. взаємодії в ній об'єктивних і суб'єктивних засад, раціонального й ірраціонального, особистих і соціально-узагальнених внесків до неї;
- увага до типологічних психолог. ознак особистості митця;
- необхідність з'ясовувати музику як одну з можливих мов спілкування, а звідси — як "мовний голос" культури;
- принципова зміна ставлення до музики як комунікативного процесу, що веде до змін у співвідношеннях автора-композитора з усіма учасниками інтерпретації й трансляції музики, в т. ч. у взаєминах композитора й музикознавця (переконливий приклад таких змін знаходимо у монографії В. Холопової й Е. Рестаньо);
- нова символічна наповненість муз. значень, ускладненість муз. смислу, пов'язана з розширенням його контексту, що потребує особливих зусиль для осягнення змісту муз. твору, тим більш, коли йдеться про особливості нац. муз. "семіозу" й "мовостилю".

Видається цілком справедливим припущення, що саме сучас. муз. творчість з її необмеженими стильовими нашаруваннями й пошуками гранично суворих стилістичних обмежень під-

штовхує до відчутних змін у характері ЕМ. Але гол. її завданням залишається теор. з'ясування шляхів і принципів створення й сприйняття музики, її ролі у формуванні самоусвідомлення — смислового самовизначення й ціннісній самоактуалізації особистості як необхідного чинника культури.

Об'єкт ЕМ. — вираження в музиці людського прагнення до вічності, волі, насолоди, гармонізації всіх стосунків. У зв'язку з цим виникають релігійна, морально-етична, емоційно-психолог. та узагальнююча проекції муз.-естетичного, що дозволяють пояснити істор.-генетичні властивості музики на рівні значеннєвих структур, а також виявляти особливості муз. впливу, зокр. катарсису в музиці, у зв'язку з її "естетичною надмірністю" (М. Бахтін), досвідом переживання. Такий досвід розкривається як існування без опозицій (особливе вміння, малодоступне поза специфічними умовами худ. впливу), позитивне переосмислення місця людини у світі, що знімає негативні залежності особистісного "я", затьмареність свідомості, звуження сприйняття почуттями страху й гріховності. У здатності музики безпосередньо прилучати людину до такого способу переживання-присутності у світі виражається "естетична доброзичливість". Її опосередковані визначення знаходимо в роботах Г. Гессе, Б. Чичеріна, Г. Г. Ґадамера, В. Холопової, Т. Чередниченко.

Предмет ЕМ. — ціннісно-смислові пріоритети музики та їх текстові провідники, що стають знаками естет. відносин у музиці. Рух від тексту до смислу припускає виявлення єдиної семантичної спрямованості муз.-композиційних засобів та її словесно-понятійних визначень і, таким чином, репрезентує естет. зміст музики. А рух від смислу до тексту пов'язаний із констатацією семантичних функцій окремих конкретних прийомів і правил композиції, зосереджений на структурних ознаках, особливому "механізмі" муз. означення, репрезентує властивості музики як поетики — способу побудови худ. форми. Таким чином, предметом ЕМ. стає процес семантичної репрезентації у музиці як зустрічний рух естет. взаємовідношення змісту (смислової мети) й поетики (методу досягнення мети) в худ. формі музики, де естетичне одержує семантичну конкретизацію в муз. тексті, а муз. прийом — образ — широкі естет.-смислові можливості:

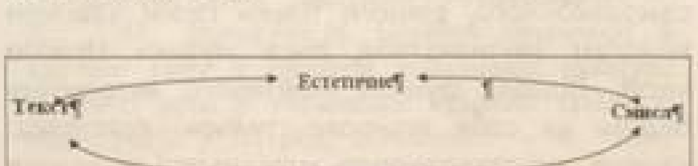

Отже, ЕМ. дозволяє конкретизувати зміст поняття про естетичне, водночас виявляючи широке смислове призначення останнього.

Символічна духовно-матеріальна природа естетичного в музиці підтверджується темпорально-спатіальною (часово-просторовою) природою муз. творчості, складність вивчення якої зумовлена тим, що муз. мова не має безпосередніх прототипів у позахудожній сфері. (Думка про те, що музика копіює тільки сама себе й має спільну з міфом природу, є ціннісною структурою, що сама себе породжує, розвивається у працях Х. Ортеги-і-Ґассета.) Мова музики символічна за природою, за умовами формування — тобто пов'язана із складно-опосередкованими шляхами семантичної конкретизації. Цю складність підсилює не-предметність, не-фактографічність, свобода від зовнішньої реальності муз. символів, їх "не-зображальність" і "не-описовість" — тобто поза-наочність і над-понятійність. Звідси випливають особливості естет. сприймання музики: воно спирається на суб'єктивно-психологічні умови — на переживання у зв'язку з провідними емоц.-експресивними значеннями муз. звучання; на часові умови — історичні й композиційні; на муз. (зокр. слухацьку) пам'ять як на естетичну — тобто пам'ять про естетично значущі відносини в музиці, що певним чином відбилися в композиційній формі музики.

Муз. символи вказують на модальність переживання як цілого, "схоплюють" естет. спрямованість переживання, дозволяють муз. звучанню стати особливим "знаком" стану людської свідомості. Таким чином, ЕМ. як особлива предметність відтворює цілісний характер переживання в музиці, адекватний цілісному смислу.

Час і переживання стають гол. "героями" музики, при тому, якщо час — тривалість, часове розгортання, фіксованість муз. композиції — дозволяє помітити переживання (тобто визначити його модус і номінацію), то переживання дозволяє помітити час як рух, стаючи його проживанням і "забарвлюючи" нейтральний перебіг часу в "емоційно-вольові, ціннісно-напружені тони" (М. Бахтін). На шляху муз.-естет. аналізу муз. тексту підтверджується думка про те, що питання про естетичне — наскрізні питання худ. осмислення і єдиний знаменник проблем семантики й поетики у музиці. Знаково-значущі функції музики виникають і визначаються в контексті естет. відношення. Естетичне характеризує ставлення до смислу як до доцільності людського життя, виражене в цілісному переживанні, зазначенні дистанції між суб'єктом і розшукуваним смислом, створює особливу цілісність, "щільність" переживання, одночасно припускаючи різні оціночні модуси, що стають характеристикою дистанції між суб'єктом і смислом — характеристикою ймовірності досягнення повноти смислу. Тож "прекрасне" знаменує повноту досягнення смислу як переживання найбільшої ймовірності його розуміння.

ЕМ. зберігає загальну філос.-естет. зумовленість теор. позицій як настанову на:
— створення картини "людського світу" у широкому розумінні її істор. змісту;
— набуття людиною відповідного їй як соціально-істор. істоті контексту культури, необхідного обсягу інформації;
— розвиток досвіду відображення й узагальнення інтелектуально-раціоналістичного світу культури в таких моделях, що "зану-

рюються" в інтегративно-смислові, тобто загальнолюдські, зосередження прикмет культури;
— прагнення до гармонії, до впевненості у красі й доброзичливості взаємин зі світом, до рівноваги й позитивних наслідків діалогу особистості з довкіллям і подібними до себе;
— потребу в ціннісно орієнтованому спілкуванні, пошук діалогічних співвідношень як гармонізуючого стабілізуючого чинника життя; визнання гармонії-краси як історично й психологічно зумовленого феномену;
— виявлення протиріч буття й свідомості людини ("екзистенційних дихотомій" (Е. Фромм) як рушіїв на шляху її самоздійснення;
— потребу в самовдосконаленні, що є, можливо, гол. прикметою духовного розвитку: якщо "картина світу" стає сумою зразків для міметичної діяльності людини, то до ідеї самовдосконалення закладено ініціативний потяг особистості — намір перетворювати існуючий світ, єдина можливість виконання якого пов'язана з перетворенням, розширенням, емоційно-вольовим піднесенням власної особистості;
— потяг до естет. переживання, почуття естет. насолоди, що з'ясовується в контексті катарсису, естет. очищення, сприяє зверненню людини до мистецтва, як і до ін. форм духовно-творчої діяльності: саме вона спонукає до створення "другої реальності" — ілюзорної на тлі побутово-предметних співвідношень, але цілком реальної й найбільш дієвої у світлі духовних цінностей образно-метафоричного світу мистецтва.

Отже, поміж гол. проблем сучас. ЕМ. насамперед зазначимо ті, що зумовлені місцем цієї дисципліни в соціумі й віддзеркалюють "життєві модуляції" естет. науки про музику. Все більше вивільняючися від зовн. ідеологічних зобов'язань, ЕМ потребує оновлення проблемного змісту, аналітичного апарату та термінології. Саме такий напрямок оновленої ЕМ., культурології репрезентують праці *Л. Кияновської*, *О. Козаренка*, *І. Коханик*, *І. Ляшенка*, *С. Тишка*, *І. Юдкіна* та ін., звернені до одного з найскладніших муз.-естет. питань — антиномічності внутрішніх і зовнішніх чинників, контекстових стимулів *стилю* в музиці, зокр. взаємодії в нац. стилі "свого" — "чужого", "доцентрових" і "відцентрових" тенденцій. Праці цих авторів засвідчують, що ЕМ. потребує історико-типологічного, об'єднуючого нарративно-культурознавчого, абстрактно-теоретичного та специфікованого аналітико-мистецтвознавчого підходів. Нова множинна єдність методології стає структурною парадигмою сучас. укр. ЕМ., відповідає потребі оновленого вивчення нац. муз культури — як укр. музики, так і будь-якої нац. школи та її жанр. артефактів.

Своє естет. "муз. історикописання" створює О. Козаренко, рухаючися від "первостилю" до "метастилю", від "муз. комунікату" до "ідеальних типів музики", "нац. звукового ідеалу". Методологічного значення набуває знайдене цим автором поняття про "креативне середовище" муз.-семіотичного процесу як про особливий його рушій, а саме про "макродіалог мовно-стильових блоків", що "реалізується на рівні окремого знаку в тонкому мікро-діалозі (часто полілозі) семантичних шарів, що починають резонувати між собою, виявляючи нові потаємні смисли, закладені в муз. тексті".

Естетико-культурознавчий погляд змінює оцінки муз. персоналій. Так, напр., саме увага до комп. особистостей дала можливість Л. Кияновській розкрити динаміку стильової еволюції галиц. муз. культури не тільки в діахронному аспекті, а й як симультанну взаємодію індивідуальних стилів і "стилів епохи", "стильових домінант" різних видів мистецтва й муз. творчості. Отже, послідовно застосований естет. підхід приводить і до певних культурологічних узагальнень: в історії нац. культури немає "спокійних часів", завжди панує особлива "перехідність" (термін *Н. Герасимової-Персидської*) худ. свідомості. Буття будь-якого етносу — динаміка культурних "зустрічей" і "розставань", злиття й відокремлення. Тож методолог. значення набувають діалогічні критерії характеристики муз.-істор. явищ, діалогізований контекст розгляду семантичної стильової еволюції нац. муз. мови, до чого спонукають праці М. Бахтіна, М. Бубера, Г. Померанця та ін.

Істор. підхід дозволяє Г. Гессе визначати передусім стійкі специфічно-муз. естетичні домінанти в їх близькості до ідеї Гри й у зв'язку з найбільш характерними "жестами" культури, а саме: веселість як прийняття всіх життєвих колізій, включаючи смерть (антитеза страху); бадьорість і доблесть, сміливість на краю всіх безодень, уміння йти вперед (антитеза зневірі); пробудження, просвітлення (очищення), пізнання краси світу, сили життя (антитеза затьмареності свідомості); упорядкованість як уміння внести ритм до всіх життєвих процесів (антитеза хаотичності). Г. Гессе також розвиває думку про ретроспективну спрямованість символічного змісту муз. (худ.) образів як таких, що виникають із передачі давнього "сакрального" знання. У його естет. інтерпретації історія європ. музики постає боротьбою 2-х тенденцій: прагнення розуму до волі, до звільнення від будь-яких авторитетів (виникає наприкінці Середньовіччя) й пошук нового авторитету, що випливає із себе самого, тобто самозаконного, рівного тільки своїм власним вимогам (визначальна риса музики Нового часу). Відтоді функції новітнього авторитету беруть на себе жанрово-стильові композиц. канони, що стверджують можливості існування музики як самостійної естет. форми.

Як у старовинній, так і сучас. муз. культурі провідними у багатьох випадках (соціоестетичних ситуаціях) стають вик. засади муз. мистецтва. Вони можуть передувати композиторським, зумовлювати вибір і тлумачення *жанрів*, часто цілком підпорядковують шляхи розвитку, напр., кам. музики. Інтерес до постаті музиканта-виконавця як до особистості, що може й повинна сама уособлювати творчу ідею, агітувати

за певну сусп.-худ. ініціативу, стає одним із переконливих показників укр. ЕМ.

Отже, до категоріального ряду, що визначає дискурсивне поле сучасної ЕМ., поруч із традиц. поняттями філос. естетики, насамперед наріжним поняттям "естет. відношення", входять поняття муз. культури, муз.-творчої особистості, муз. *виконавства*, муз. мови (мовлення), муз. семантики, муз. поетики, традиції, канону, *форми*, *тексту*, *стилю*, *жанру*, ціннісного змісту, смислу та похідні від них. Таким чином, сучас. ЕМ. утворює нові предметні й методолог. координати на шляху розвитку загальної теорії муз. мистецтва в її спорідненості із запитами сучас. муз. культури. Це є красномовним доказом потрібності муз.-естет. знань в умовах істор. сьогодення. Водночас актуальною є думка Т. Чередниченко: "Лише проінтерпретувавши саму себе, естетика музики відкриває свою "істину", а тим самим — осягає смисл власного діалогу з мистецтвом і філософією як репрезентанту культ.-істор. контексту, де живе мистецтво".

Літ.: *Гессе Г.* Игра в бисер. — М., 1969; *Котляревський І.* Діатоніка і хроматика як категорії музичного мислення. — К., 1971; *Його ж.* К вопросу о понятийности музыкального мышления // Музыкальное мышление: сущность, категории, аспекты исследования. — К., 1989; *Чередниченко Т.* Тенденции современной западной музыкальной эстетики: К анализу методологических парадоксов науки о музыке. — М., 1989; *Тышко С.* Проблема национального стиля в русской опере. Глинка. Мусоргский. Римский-Корсаков. — К., 1993; *Герасимова-Персидская Н.* Русская музыка XVII века — встреча двух эпох. — М., 1993; *Юдкін-Ріпун І.* Нариси німецької музичної культури другої половини XX століття. — К., 1994; *Його ж.* Культурологія Просвітництва. — К., 1999; *Холопова В., Рестаньо Э.* София Губайдуллина: Монографическое исследование. Интервью с Губайдулиной. — М., 1996; *Гадамер Х. Г.* Истина и метод. Основы философской герменевтики: Пер. с нем. / Общ. ред. и вступ. ст. *Б. Бессонова.* — М., 1998; *Кияновська Л.* Еволюція галицької музичної культури XIX — XX ст. — Тернопіль, 2000; Текст музичного твору: практика і теорія: Зб. ст. — К., 2001. — Вип. 7; *Шип С.* Музыкальная речь и язык музыки. — О., 2001; *Козаренко О.* Феномен української національної музичної мови. — Л., 2000; *Зинькевич Е.* Значение генетико-типологического аспекта в анализе современной музыки // Методологические проблемы музыкознания. — М., 1987; *Корнієнко Н.* Ціннісні орієнтації й картини світу в сучасній українській культурі: 80—90-ті роки // Українська художня культура: Навч. посіб. / За ред. *І. Ляшенка.* — К., 1996; *Кримський С., Парахонський Б., Мейзерський В.* Епістемологія культури // Введення до узагальненої теорії пізнання. — К., 1993; *Ляшенко І.* Історико-стильові та фольклорні джерела формування української композиторської школи // Українська художня культура. — К., 1996; *Його ж.* Міжкультурні діалоги в етномистецтвознавчому осмисленні // Там само; Чотири століття опери. Оперні школи XIX — XX ст.: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 13.

О. Самойленко

ЕСТОНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

ЕСТОНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (ЕУМЗ.). Естонію й Україну єднають глибинні істор. традиції, що сягають 11 ст. Одне із старовинних естон. міст Тарту (кол. назва Юр'єв, згодом Дерпт), що згадується в літописі від 1030, було засноване київ. князем Ярославом Мудрим, видатним діячем Київ. Русі-України. Саме тоді, на поч. 11 ст., він приєднав півд.-схід. територію сучас. Естонії до Київ. Русі-України.

Народи України й Естонії здавна цікавилися взаємною культурою. Так, ще 1869 Л. Койдула зробила переклад оповідань Марка Вовчка. Свого часу в Тарту перебувала й читала свої вірші на шевченків. вечорі *Леся Українка.* Упродовж 1898—1917 в Естонії діяла "Укр. студентська громада".

Найвагоміше місце в культур. зв'язках України з Естонією посідають муз. контакти, особливо в галузі хор. виконавства, що пов'язано з пріоритетними складовими муз. культури обох народів. Професійна естон. музика розвинулася в 19 ст. З-поміж 1-х відомих свідчень про Е-УМЗ. — діяльність укр. композитора *А. Серговського*, який організував у м. Юр'єві укр. студ. хор. Міцні творчі контакти єднали музикантів України з видатними естон. диригентами. Одним із великих їхніх друзів був н. а. Естон. РСР К. Лейнус (1889—1968), який після закінчення 1916 вищих регентських класів *Петерб. спів. капели* деякий час працював хор. диригентом у Херсоні; 1919 він створив дит. хор, відкрив безплатні муз. курси в Таллінні, заснував муз. організацію "Діти пісні". Віолончеліст і педагог *А. Глен*, який викладав у Харків. муз. уч-щі (1884—90), 1921 емігрував до Естонії (помер у Таллінні). 1922 у кількох містах було започатковано філіали дит. хорів, якими керував К. Лейнус (з 1950 — голова, диригент дит. хорів на Святах пісні Естонії). Сюди в різні роки запрошувалися укр. музиканти (*Е. Виноградова, М. Кречко, П. Майборода, С. Павлишин, Л. Пархоменко, О. Раввінов, Г. Степанченко, Л. Хлебникова*), хор. колективи — Київ. хор хлопчиків п/к О. Раввінова (1962), "*Дзвіночок*" (1974, худ. кер. Е. Виноградова), Львів. хор хлопчиків "*Дударик*" (худ. кер. *М. Кацал*), Мукачів. хор хлопчиків і юнаків (худ. кер. *В. Волонтир*).

За прикладом Київ. хору хлопчиків у Таллінні організовано хор хлопчиків Палацу культури ім. Я. Томпа під орудою гол. хормейстера оперного т-ру "Естонія", з. д. м. Естон. РСР У. Ярвели.

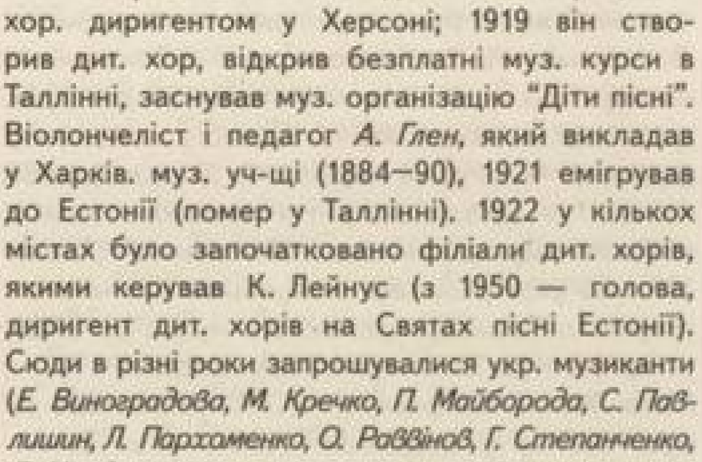

Театр опери та балету "Естонія"

Художній керівник і диригент естонського дитячого хору "Еллерхейн" Х. Кальюсте

Делегація естонських музикантів у Києві

Солістка Театру опери і балету "Естонія" А. Кааль на гастролях у Києві

Л. Аустер і Л. Грабовський (1974)

Удостоєний почес. звання "Засл. колектив Естонії" (1967), він став лауреатом Респ. конкурсу хорів (1969), учасником міжн. фестивалю дит. хорів у Будапешті (1970); виступав у Києві, Москві, Ленінграді (тепер С.-Петербург), Ташкенті. На ювілейний концерт хору 1971 запрошувались укр. колеги. У. Ярвела виступив на респ. наук. конференції з естет. виховання учнів в Україні з доповіддю "Естетичне виховання школярів засобами хорового мистецтва в Естонській РСР" (Ужгород, листоп. 1970). Там само провідний хор. диригент, н. а. Естон. РСР А. Паюпуу продемонстрував к/фільм, присв. Святам пісні в Естонії, започатк. 1869 у Тарту. 1969 у Тарту відбувся заключний тур конкурсу хорів хлопчиків, чол. хорів і духових оркестрів, очолюваний н. а. СРСР, проф. Ґ. Ернесаксом, членами журі були музиканти з України — *В. Іконник* і Л. Хлєбникова, як і в Таллінні на конкурсі дит., жін. та міш. хорів і оркестрів, де виступив акад. хор з Кіровогр. пед. ін-ту (худ. кер. — з. д. м. України *С. Дорогий*). 1986 на святі з нагоди відкриття співочого поля в м. Рапле нар. хор. капели "Лемковина" (Львів). 1971—86 укр. режисер *В. Лукашев* був членом творчої лабораторії режисерів муз. т-ру СРСР у Тартус. т-рі "Ванемуйне" п/к К. Ірда.

Після Міжн. конференції ISME (Міжн. тов-во муз. освіти) у Будапешті (1964) н. а. Естон. РСР Х. Кальюсте першим у кол. Рад. Союзі адаптував метод ладової сольмізації до нац. репертуару, створив підручники з музики для загальноосвіт. шкіл, провів наук. конференцію й семінар-ознайомлення з цим методом (від України були Е. Виноградова й Л. Хлєбникова). Естонці мали можливість познайомитися з укр. мистецтвом під час Днів літ-ри й мистецтва рад. республік. Тоді ж у Таллінні проводилися Всесоюз. фестивалі хорів (двічі на 5 років), а з 1967 — респ. конкурси виконавців (інструменталістів і вокалістів). 1972 у Таллінні відбулося Свято пісні школярів, де виступив хор хлопчиків Київ. Жовтневого палацу п/к О. Раввінова на Співочому полі й із самостійним концертом у т-рі "Естонія". Наприкінці 1970-х Київ відвідав естон. дит. хор "Еллерхейн" ("Жайворонок") п/к Х. Кальюсте. У його виконанні прозвучали твори естон. композиторів, а також кантата *Л. Дичко* для дит. хору на сл. О. Авдієнка "Здравствуй, новый добрый день". У перекладі на естон. мову кантату записано у фонд Естон. радіо. 1979 вид-во "Муз. Україна" видало репертуарний зб-к "Співає "Еллерхейн" — хор Таллінн. Палацу піонерів (упор. — худ. кер. Х. Кальюсте, автор вст. ст. — Л. Хлєбникова).

З естон. музикантами-хормейстерами Ю. Варисте, Х. Кальюсте, К. Лейнусом, А. Паюпуу, В. Тоомі, У. Ярвела укр. колег Е. Виноградову, О. Раввінова, Л. Хлєбникову пов'язувало багаторічне листування, творчі контакти, спільна робота у Проблемній раді з естет. виховання при Президії АПН СРСР (Ґ. Ернесакс, Л. Хлєбникова). 1989 у Таллінні відбулася Всесоюз. конференція-нарада композиторів з естет. виховання дітей і юнацтва засобами пісенно-хор. музики. Україну представляли *Ж. Колодуб* і *Б. Фільц*, які презентували свої пісні та твори своїх колег — *Б. Алексєєнка, І. Карабиця, А. Мухи, К. Мяскова, І. Шамо, В. Шаповаленка*. Укр. композиторки знайомилися з творчістю митців з усіх республік, у т. ч. організаторів форуму — голови СК Естонії Я. Ряетса, членів — Е. Тамберга, В. Торміса та ін.

Наприкінці 1950-х в Україні успішно гастролював Держ. акад. чол. хор Естонії (організований 1944), зокр. співав у Львів. філармонії. Тоді ж, після закін. Львів. конс., арфістка Д. Добрянська виїхала працювати до Естонії. 1958 та 1974 в Україні гастролював Держ. акад. т-р опери та балету "Естонія", виступали видатні естон. співаки Г. Отс, Т. Куузік, Держ. акад. чол. хор Естонії (1974 — у Києві), у програмі якого прозвучали пісня Е. Каппа "Балтійське море", Е. Тамберга "Пісні про далекий дім", В. Торміса "Балада Маар'янаа", хор "Сонце зайшло за липи" Ґ. Ернесакса. Естон. колектив також виконав хор "Закувала та сива зозуля" *П. Ніщинського*, обробку *П. Козицького* укр. жарт. нар. пісні "Ой, дуб, дуба" та твір рос. композитора *О. Александрова* "Поема про Україну".

1958 у ЦБК СРСР відбулася зустріч молодих композиторів України, Естонії та Москви, де свої твори репрезентували *Л. Грабовський* ("Інтермеццо" за *М. Коцюбинським* для симф. оркестру), *В. Кирейко* (фрагменти з опери "Лісова пісня" за Лесею Українкою), *В. Варицький* ("Характерні танці" для симф. оркестру), *Л. Колодуб* (1-а симфонія) — з Києва, Б. Фільц (Фп. концерт із симф. оркестром) — тоді ще зі Львова, харків'яни *М. Кармінський*

Диригент чоловічих хорів Х. Уйбо

А. Штогаренко з діячами культури Естонії

(частини із сюїти "Фанфари звучать у лісі" для дит. хору й симф. орк. на сл. Л. Галкіна), *В. Подгорний* ("Балада" для симф. орк.) та ін. Естонію представляли В. Торміс, А. Пярт (хор. твори), Е. Тамберг (Симфонія) та ін.

Творчі контакти між композиторами продовжувались і в наступні десятиліття, зокр. *Л. Дичко* з Л. Аустер, Я. Ряєтсом, В. Тормісом та Е. Тамберґом, який присвятив їй цикл дит. фп. п'єс та ін.

Естонці мали можливість ширше познайомитися з укр. мистецтвом на Днях літ-ри й мистецтва УРСР в Естонії (1974). Укр. мистецтво представляли: *Український державний заслужений академічний народний хор ім. Г. Верьовки* п/к *А. Авдієвського, Буковинський ансамбль пісні і танцю* п/к *А. Кушніренка*, Держ. симф. орк. УРСР (див. *Нац. симф. оркестр України*, гол. дир. *С. Турчак),* вок.-інстр. анс. "Мрія" (кер. *І. Поклад*), тріо бандуристок Київ. філармонії (з. а. УРСР *М. Голенко, Т. Гриценко* та *Н. Писаренко*), солісти-співаки *Д. Гнатюк, Ю. Гуляєв, В. Дорошенко, А. Мокренко, М. Огренич, Д. Петриненко, В. Тіткін, Н. Ткаченко* та ін., різні самод. колективи. В Декаді укр. мистецтва в Естонії взяли участь композитор *А. Штогаренко*, кам. конц. ансамбль Київ. філармонії "Рапсодія" (орг. — *К. Огнєвой*, кер. *О. Осадчий*), піаністка-концертмейстер *Н. Афанасьєва*, які виступали в костьолі в Тарту та ун-ті в Таллінні. У виконанні віолончеліста *В. Червова* прозвучали твори *Й. С. Баха*, А. Штогаренка (Соната й "Жартівливий марш"), *Б. Лятошинського* (Мазурка), *Ю. Іщенка* (Рапсодія). У концертах *І. Шамо* виконувалися пісні естон. мовою — Е. Арро "На гойдалці", Ґ. Ернесакса (на сл. Л. Койдули) "Моя Україна — Вітчизна-мати". Спеціально для гастролей в Естонії написав пісню "Тобі, Естоніє!" І. Шамо. Найстарший самод. хор району в м. Кохла-Ярве проспівав "Заповіт" на сл. *Т. Шевченка* укр. мовою. На заключному концерті естон. хор виконав укр. мовою "Реве та стогне Дніпр широкий". Наступного року з вел. успіхом відбулися Дні літ-ри й мистецтва Естон. РСР в Україні.

1974 гостем П'ятого злету хорів хлопчиків Прибалтики був *"Дзвіночок"* Київ. палацу піонерів і школярів (кер. Е. Виноградова). Наприкінці програми 300 хлопчиків із 4-х республік, керовані всіма диригентами по черзі, виконали мовами оригіналу укр., лат., лит. та естон. нар. пісні. 1976 укр. митці взяли участь у пленумі правління СК Естонії.

Культ. зв'язки обох народів підтримувалися як на рівні колективів і муз. закладів, так і між окремими виконавцями. 1955 Держ. симф. орк. УРСР (дир. *Н. Рахлін, К. Симеонов, Є. Шабалтіна*) дав концерти у прибалт. республіках (прозвучали твори *Р. Глієра*, А. Хачатуряна, *Ю. Мейтуса, Л. Ревуцького* та ін.), виступили й солісти Укр. респ. філармонії. Того самого року відбувся концерт естон. музики в Києві: гастролювали диригенти В. Матсов і скрипаль В. Алуме. Прозвучали Друга ("Естонська") симфонія Е. Каппа, симф. картина Х. Еллера, Полонез А. Каппа, Концерт для скр. з орк. Б. Кирвера. Перед слухачами столиці виступили співачки В. Неґус (колор. сопрано) й Ж. Симон (мецо-сопрано), які виконали твори *Ф. Шуберта*, Дж. Верді, *П. Чайковського, С. Рахманінова*, Р. Глієра та ін.

У 1970—80-х багато укр. музикантів гастролювали містами Прибалтики, в т. ч. Естонії, зокр. 1981 у Тарту й Каунасі — піаніст *О. Криштальський.* 1990 хор студентів Київ. конс. п/к. *П. Муравського* виступав в Естонії, де виконував, зокр. пісню Г. Ернесакса (укр. мовою). 2001 київ. хор солістів *"Благовість"* взяв участь у фестивалі духовної музики "Credo" в Таллінні. Серед естон. колективів, що побували на укр. землі, — анс. "Хортус музікус" (кер. А. Мустонен), що 1991 виступив у Івано-Франківську та області на фестивалі "Прикарпатська весна".

1982 вихованці Дрогоб. муз. уч-ща побували з дружнім візитом у Таллінн. муз. уч-щі, відвідали Музей т-ру й музики, репетиції й концерти від. хорів Естонії, майстер-класи педагогів уч-ща, Співоче поле (де відбуваються Свята пісні), провели спільні виступи хор. колективів обох уч-щ. В Естонії виступали також хор. капела АН України (худ. кер. *В. Мальцев*), чол. хор *"Бескид"* із Дрогобича (худ. кер. і дириг. *С. Стельмащук*), дит. хор "Рівненські дзвіночки" (тепер — *"Аве Марія"* з Рівного; худ. кер. і дириг. *М. Гончарова*), дит. хор. колективи з Києва *"Дитяча опера"* (худ. кер. і дириг. *Н. Нехотяєва*), *"Вогник"* (худ. кер. і дириг. С. Степаненко), "Дзвіночок" (худ. кер. і дириг. *Р. Толмачов*).

Ансамбль "Хортус музікус" під час виступу на фестивалі "Прикарпатська весна" (1982)

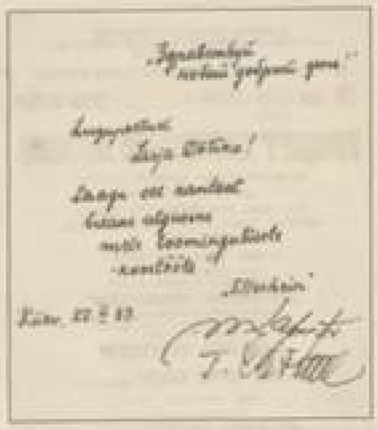

Факсиміле диригента хору "Еллерхейн" Х. Кальюсте Лесі Дичко

ЕСТОНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

Афіша концерту естонської музики в Києві

Наприкінці 1990-х в Естонії гастролювали укр. кам. оркестри *"Archi"* (худ. кер. *І. Андрієвський*) і *"Київська камерата"* (худ. кер. *В. Матюхін*).

Наприкінці 20 ст. в Естонії виникла низка укр. тов-в: "Українське земляцтво Естонії" (з 1988), "Союз українок Естонії" (з 1998), Українське земляцтво м. Сілламяе "Водограй" (з 1999) тощо. При "Укр. земляцтві Естонії" діють фольк. колектив "Журба", вок. гурт "Відлуння", дит. гурт "Струмочок", вок. студії, регулярно проводяться свята св. Миколая, Шевченківські дні тощо. 1998 спільно із "Союзом українок Естонії" проведено Дні укр. культури. При "Союзі українок Естонії" функціонує дит. танц. ансамбль "Каблучок". При Укр. земляцтві м. Сілламяе "Водограй". 1999 відкрито укр. недільну школу, де вивчається в т. ч. укр. фольклор. Нар. анс. "Водограй" (кер. Л. Липкин) при земляцтві брав участь у фестивалях нац. меншин і слов'ян. культури в Іда-Варумаа, фестивалях "Ліра" і "Слов'янський вінок —2000", у фестивальних Днях укр. культури в Сілламяе "Ми — діти твої, Україно". Мета ансамблю — збереження укр. культури й вивчення культ. спадщини ін. народів. Репертуар колективу — понад 40 укр. пісень. Він брав акт. участь у фольк. фестивалях нац. меншин Естонії, у днях культури міст Естонії (Валга, Пярну, Таллінн, Тарту, Маару, Нарва, Хаапсалу, Кунда, Йихві, Кохтла-Ярве).

2003—04 у Ніжині відбулися міжн. муз. фестивалі колективів укр. діаспори "Калинові грона" під егідою Всесв. координац. Ради українців (кер. М. Горинь), де брав участь ансамбль "Водограй". У свою чергу, фольк. гурт з України "Терен цвіт" з вел. успіхом виступав 2005 у столиці Естонії.

У сфері зв'язків муз. освіти й науки відзначимо навчання укр. піаніста й педагога *Є. Сливака* (1899—1969) у Тарту (кл. Ю. Малачевської-Покровської) стажування вихованки теор. ф-ту Одес. конс. І. Мазур 1988 у Таллінн. конс. Кларнетист естон. походження *К. Мюльберг*, який захистив канд. дис. в *ІМФЕ* у Києві, нині є зав. кафедри духових інстр. ОДМА. Укр. музикологи С. Грица, В. Задерацький, Н. Герасимово-Персидська виступали в Таллінні та на міжн. конференції з історії музики східної Европи. С. Грица опопувала канд. дисертацію дослідниці естонської нар. музики *У. Ліппус*. Укр. музикознавець *Л. Архімович* вивчила естон. мову, писала книгу про Г. Отса, в репертуарі якого була партія Михайла Гурмана з опери *Ю. Мейтуса* "Украдене щастя" (поставлена у Таллінн. опер. т-рі "Естонія" (1962) естон. мовою. Про ці факти, а також про виконання ролі Анни в тій самій опері естонкою Ю. Кювальд йдеться у кн. укр. музикознавця *М. Загайкевич* "Музичний світ Великого Каменяра".

1952 естон. співак (бас) *Ю. Кравченко* (справж. прізв. — Шнайдер) закін. Київ. конс. (кл. *Д. Євтушенка*), був запрошений солістом до Київ. опери. *М. Огренич* був нагороджений Почесною грамотою Верх. Ради Естонії. *В. Сєчкін* написав Сюїту "Естонські враження" для влч. і фп., *О. Гугель* — твір для хору з орк. та анс. "Присвята А. Пяртові", *В. Мужчиль* — цикл романсів "Обриси" на сл. естон. поетів.

В рамках творчого клубу *"Тоніка"* озвучив складну багатоголосу партитуру згаданої вище кантати Л. Дичко естон. хор "Еллерхейн".

У кін. 20 — на поч. 21 ст. в Україні посилилась увага до творчості А. Пярта. Його "Меса", "Покаянний канон" тощо (вик. Львів. кам. хором *"Глорія"*, худ. кер. *В. Сивохіп*), а також ін. твори включаються до програм міжн. муз. фестивалів у Києві (*"Київ Музик Фест"*, *"Музичні прем'єри сезону"*), Львові (*"Контрасти"*), Одесі ("Два дні й дві ночі"). 2005 під назвою "Музичні діалоги. Україна — Естонія" в *Нац. залі орган. і кам. музики* в Києві відбувся концерт, присв. 70-річчю від дня нар. А. Пярта за участю кам. оркестру "Київська камерата" п/к В. Матюхіна. Було представлено й твори укр. композиторів — *Є. Станковича, В. Сильвестрова, В. Польової, З. Алмаші, Г. Гаврилець*, виконані київ. артистами *Б. Півненко* (скр.), *Б. Стельмашенко* (фл.), *Д. Таванцем* (фп.), В. Альфавицьким (кларнет), *З. Алмаші* (влч.), *Д. Ульяновим* (ударні).

Літ.: "Співає Еллерхейн" / Вст. ст. *Хлєбникової*. — К., 1979; *Загайкевич М.* Музичний світ Великого Каменяра. — К., 1986; *Трощинський В., Шевченко А.* Українці в світі. — К., 1999; *Старух Т.* Олег Криштальський. — Л., 2000; *Муха А.* Композитори України та української діаспори. — К., 2004; *Моцак В., Макар В., Попик С.* Українці та українська ідентичність у сучасному світі. — Чернівці, 2005; *Савчук І.* У столиці республіки // Музика. — 1970. — № 2; *Кууск П.* Естонська музика // Музика. — 1972. — № 4; *Кречко М.* Фестиваль у Таллінні // Там само. — 1972. —№ 6; *Хлебникова Л.* Таллинский хор мальчиков // Муз. жизнь. — 1972. — № 8; *Ярвела У.* Естетичне виховання школярів засобами хорового мистецтва в Естонській РСР // Музика в школі. — К., 1974. — Вип. 2; *Шпренгель Л.* Мистецтво камерних хорів // Музика. — 1974. — № 3; *Пархоменко Л.* Фестивалі в Прибалтиці // Музика. — 1977. — № 5; *Її ж.* Радянське багатонаціональне мистецтво (Всесоюзний фестиваль у Таллінні) // Там само. — 1983. — № 3; *Гордійчук М.* Естонський хор у Києві ("Академія хорового співу") // *Його ж.* Музика і час. — К., 1984; *Ємець О.* Факти. Події. Хроніка // Там само. — 1990. — № 2; *Матусевич Н.* Новий балет ("Тійна" Л. Аустер в пост. театру "Естонія") // Київ. правда. — 1958. — № 153; *Михайлов М.* Естонські враження Віталія Сєчкіна // КіЖ. — 1969. — 24 серп.; *Давидов Ф.* Цей лукавий Лейбіт // Комсомольська іскра. — 1983. — 1 берез.; "Горячий джаз" Лейбита Саарсалу // Веч. Одесса. — 1983. — 15 янв.; *Дубилет М.* Джаз вдвоем // Днепр вечерний. — 1987. — 20 нояб.; *Ельс А.* Зміцнювати творчі зв'язки // Рад. культура. — 1957. — 28 берез.; *Хаммер Ф.* Поездка в столицу братской Украины // Сов. Эстония. — 1958. — 27 серп.; Вип. 2. *Трощинский В.* Украинцы Балтии // Молодёжь Эстонии. — 2004. — 29 окт.; *Попок А.* Проблеми етнічного відродження східної української діаспори //*http://www.apopok.narod.ru/etnichvidr.html*; Українське земляцтво Естонії // *http://www.hot.ee/uke/uze.htm*; Українське земляцтво міста Сілламяе "Водограй" // *http://www.hot.ee/uke/vodogukr.htm*; Союз украинок Эстонии //*http://www.hot.ee/uke/unl.htm*; *Pawiyszyn S.* Stulecie swięnta pieśni w Estonii // Ruch Muzyczny. — 1969. — Nr 19.

А. Азарова, Б. Фільц

ЕСТРАДА (від *франц.* estrade — поміст, настил) — сцен. майданчик або спеціально збудоване підвищення, де відбуваються артист. дійства, виступи співаків, віртуозів-інструменталістів, хорів, оркестрів. В Україні поширено назву Е. (від *лат.* — scaena), особливо часто вживану в 19 — 1-й пол. 20 ст.

В. Кузик

Відкрита естрада у Маріїнському парку в Києві

"ЕСТРАДА–72" — перше в Україні періодичне видання, присв. *джазові* й *естр. музиці* (передбачалось як періодичне під ред. *В. Симоненка*). Вийшов 1 випуск.

В. Симоненко

ЕСТРАДНА МУЗИКА (ЕМ.) — вид муз. мистецтва, пов'язаний із розвитком мас. жанрів — *пісні*, побут. *романсу*, *танцю*, імпровізац. музикування, — орієнтований на худ. смаки широкого загалу. ЕМ. почала формуватися наприкінці 19 ст. з появою *вар'єте*, *мюзик-холлу*, *кабаре*, т-рів мініатюр, де публіка складалася з різночинного люду й дрібної буржуазії. У 1920-х вітчизн. ЕМ. ідеологічно "пролетаризувалася" й набула ролі гол. чинника у тод. молодіжних політ. т-рах "Синя блуза"; ін. її напрямки (розважально-танцювальні, лірика "жорстокого романсу", циган. пісні й романси, фольклор декласованого середовища) гостро критикувались. 1920–50 у кол. СРСР велася гостра ідеолог. боротьба з новим явищем ЕМ. — *джазом*, що попри все набував вел. популярності; в атмосфері постійної критики розвивались АМА-джаз під кер. О. Цфасмана і ТЕА-джаз *Л. Утьосова* (Москва), джаз-банд *Б. Ренського* (Київ), джаз-ансамбль *Ю. Мейтуса* (Харків, при т-рі "Березіль") тощо.

Джаз. музикування розширило тембр. палітру ЕМ. — до традиц. інструментів додалися типові для джаз. музикування *саксофони*, *тромбони*, різні ударні установки. У 1950-х було зроблено спробу синтезувати лексику й оркестровку нац. і джаз. ЕМ., створено естр. оркестр "*Дніпро*" (1956), що популяризував пісенну творчість *П. Майбороди*, *А. Кос-Анатольського*, *І. Шамо*, *Є. Козака* та ін. Починаючи з 1960-х в Україні посилився вплив *рок-музики*, спочатку стилю біг-біт, зокр. англ. ансамблю "Beatles"; створювалися *ВІА* (вок.-інстр. ансамблі) "*Смерічка*", "*Кобза*", "*Червона рута*", "*Краяни*" та ін. Інструментарій ВІА базувався на електроінструментах (насамперед електрогітарах, йоніці, згодом електросинтезаторі). Від кін. 1980-х на естраді запанували жанри *рок-музики* у вик. числ. рок-гуртів. Їх активізація значною мірою була простимульована концепцією фестивалю "*Червона рута*", котрий скеровував увагу естр. співаків на україномовну творчість (див. — *Рок-музика*).

Термін "ЕМ." вживається лише на території кол. СРСР, в ін. країнах адекватний йому термін "*поп-музика*" (популярна музика).

Літ.: *Кулаковский Л.* Песня, ее язык, структура, судьбы. — М., 1939; *Зак В.* Мелодика советской песни. — М., 1979; *Кузик В.* Українська радянська пісня. — К., 1980; *Її ж.* Масова пісня // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Її ж.* Пісенна творчість. — Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Її ж.* У пісні є свої проблеми // Музика. — 1976. — № 4; *Алексеева Л.* Музыкально-поэтические особенности советской эстрадно-массовой песни 60–70-х годов: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — М., 1980; [*Б а.*]. Репертуар советской эстрады // Музыка — массам. — 1929. — № 1–2; *Малишев Ю.* Як же з джазом? // Мистецтво. — 1960. — № 6; *Його ж.* Думки про легку музику: В порядку обговорення // Рад. культура. — 1969. — 6 серп.; *Довженко В.* Солоспіви // Нариси з історії української радянської музики. — К., 1967. — Т. 2; *Скорик М.* Майбутнє нашої музики // Музика. — 1971. — № 1; *Сохор А.* О массовой музыке // Вопросы теории и эстетики музыки. — М., 1974. — Вып. 13; *Бялик М.* Песня (1957—1967 гг.) // История музыки народов СССР. — М., 1974; *Васина-Гроссман Б.* Песня и романс // Там само; *Булат Т.* Основные тенденции раз-

ВІА "Дзвони"

вития массовой песни // Музыкальная культура Украинской ССР. — М., 1979; *Чекан Ю.* Штрихи до великої проблеми // Музика. — 1991. — № 5; *Матвійчук А.* Її некоронована величність // Там само. — 1994. — № 1; *Козицький П.* Більше уваги естраді // Рад. мистецтво. — 1946. — 27 серп.; *Кос-Анатольский А.* К поэтам-песенникам // Правда Украины. — 1954. — 21 окт.; [*Б. а.*]. Естраді — хороший тон // Рад. культура. — 1962. — 20 верес.; [*Б. а.*]. Пути эстрадного искусства // Правда Украины. — 1946. — 14 июля; [*Б. а.*]. За високу ідейність і художність естради // Рад. культура. — 1958. — 2 лют.; [*Б. а.*]. Естраді — хороший тон // Там само. — 1962. — 20 верес.; *Дашичева А.* Советская песня и современность // Сов. культура. — 1974. — 11 февр.; *Силантьев Ю.* Время и вкусы // Там само. — 1974. — 2 апр.; *Його ж.* Эта серьезная легкая музыка // Лит. газета. — 1973. — 2 апр.; *Юхновська Н.* Легка музика теж потрібна // Рад. культура. — 1961. — 5 лют.; *Утесов Л.* Мысли о джазе // Сов. культура. — 1961. — 25 февр.; *Його ж.* "Тургенев" и легкая музыка // Лит. газета. — 1973. — 27 янв.; *Фрадкин М.* И Лемешев пел на эстраде // Там само. — 1975. — 3 февр.

В. Кузик

ЕТІНГЕР (псевд. Маркелов) Лев Маркович (29.06.1948, м. Астрахань, РФ) — композитор. Член НСКУ. Закін. Моск. муз.-пед. ін-т ім. Гнєсіних (1971, кл. композиції Г. Літинського). Від 1973 — кер. дит. ВІА (Київ), з 1979 — зав. муз. частини Респ. т-ру ляльок. Від 1997 — у Німеччині.

Тв.: комічна мультопера "Музичні казки" (за тв. Г. Сапгіра, 1976); для симф. орк. — Скерцо-поема (1979); для струн. орк. — Симфоніэта (1977); для хору хлопчиків і кам. анс. — "Багателі" (1976); для фп. — 12 мініатюр "Малюнки"; для флейти й октету — Сюїта (1975); для флейти — Соната (1982), для флейти й органа — "Музика" (1987), для саксофонів — Квартет (1987), для влч. — Соната (1977); хори; вок. цикли на сл. Р. Бернса, Ю. Тувіма, пісні; музика до театр. вистав, наук.-поп. і мультфільмів.

А. Муха

ЕТІНҐЕР (Ettinger) Макс (27.12.1874, м. Львів — ?) — композитор. Автор опер "Клавіго", "Юдиф" тощо.

Б. Сюта

ЕТНІЧНИЙ ЗВУКОІДЕАЛ (див. — *Звукоідеал етнічний, Звукоідеал традиції*)

ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ НТШ (ЕК.) — засн. у Львові 1898 при істор.-філос. секції. За мету поставила системне й планомірне збирання, дослідження й видання етногр. матеріалів, у т. ч. і музичних, шляхом застосування найновіших методів фіксування та наук. упорядкування. Одним із ініціаторів її створення був *М. Грушевський.* Тривалий час членами ЕК. були *І. Франко,* з 1900 — *В. Гнатюк.* Видавала "Етнографічний збірник" (від 1985 вийшло 40 тт.) і "Матеріали до українсько-руської етнології" (з 1899 вийшло 22 тт.). У них, а також в ін. вид. НТШ, друкувалися народознавчі матеріали переважно з Галичини й Угорської Русі (Закарпаття), що було закономірно з огляду на потужний місцевий наук. потенціал і зручність обстеження саме зах.-укр. регіону. До ЕК. у різний час входили *М. Лисенко, Ф. Вовк,* І. Франко, В. Гнатюк, *О.* і *Ф. Колесси, С. Людкевич,* З. Кузеля, *І. Свенцицький, В. Перетц* та ін. Збирацька й дослідницька робота цих учених, відображена в числ. публікаціях, стосувалася жанр. різновидів нар. словесності (пісні, казки, байки, легенди, новели, оповідання, приповідки, анекдоти), пам'яток муз. творчості, матеріалів про нар. звичаї та вірування (весільний і поховальний обряди, нар. демонологія, повір'я, прив'язані до певних дат нар. календаря), антропології, а також охоплювала матеріальну культуру Галичини й частково Наддніпрянщини (нар. одяг, взуття, харчування, олійництво, кушнірство) та мист. аспект нар. життя (писанкарство, ткацтво, інкрустація, мосяжництво, церк. дерев. архітектура) тощо.

Поміж досягнень ЕК. — 6-томне видання "Галицько-руських народних приповідок" І. Франка (Етногр. зб., X, XVI, XXIII, XXIV, XXVII, XXVIII), 5-томне вид. "Гуцульщина" *В. Шухевича,* 3-й том якого містить гуцул. інстр. мелодії (Матеріали, V, 1899—1908), та велика наук. спадщина В. Гнатюка, куди увійшли "Етнографічні матеріали з Угорської Русі" (Етногр. зб., у 6 т.), "Колядки і щедрівки" (Етногр. зб., XXXV—XXXVI), "Гаївки" (Етногр. зб., XII), "Коломийки" (Етногр. зб., XVIII—XIX) тощо.

З діяльністю ЕК. пов'язаний справжній злет у галузі муз. фольклористики. Імена Ф. Колесси, С. Людкевича стають відомі на терені європ. фольклористики. З виходом 1901 зб. *І. Колесси* "Галицько-руські нар. пісні з мелодіями" (Етногр. зб., XI) з'являється цілий ряд зб. муз. фольклору. Це *О. Роздольський,* С. Людкевич "Галицько-руські народні мелодії" у 2 тт. (Етногр. зб., XXI—XXII, 1906, 1908), Ф. Колесса "Мелодії гаївок" (дод. до вид. "Гаївки" В. Гнатюка, 1909) і "Мелодії українських дум" (Матеріали, XIII—XIV, 1910, 1913), "Мелодії укр. пісень з Поділля і Холмщини, зібр. Л. Плосайкевичем і Я. Сенчиком" (під ред. С. Людкевича з передм. Ф. Колесси, Матеріали, XVI, 1916), Ф. Колесса "Народні пісні з Галицької Лемківщини" (Етногр. зб., XXXIX—XI, 1929). Саме у виданні НТШ опубліковано одну з найвід. праць Ф. Колесси — "Ритміка укр. нар. пісень" (Записки, 1906—07). У рамках ЕК. розроблено й видано низку програм для ведення збирацької роботи, як напр., "Програмка для збирання відомостей про українсько-руський край і нарід" (Етногр. зб., І), "Програма до збирання відомостей, дотичних народної побутової техніки" (Матеріали, І) та ін. 1939 ЕК. у рамках НТШ перестала існувати. Натомість на її базі почав працювати Львів. філіал Ін-ту укр. фольклору АН УРСР (1939).

Літ.: *Дорошенко В.* Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові (1873—1892—1912 роки). — К.; Л., 1913—1914; *Квітка К.* Філарет Колесса // Музика. — 1925. — № 11—12; *Кримський А.* Розвідки, статті та замітки. — Т. 1—27. — К., 1928; *Колесса Ф.* З царини музичної етнографії // *Його ж.* Музикознавчі праці. — К., 1970.

О. Шевчук

ЕТНОГРАФІЧНЕ ТОВАРИСТВО ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ (ЕТПР.) — засн. 1935 у Мукачеві з метою збирання, дослідження та збереження пам'яток побут. культури й фольклору Закарпаття. При ЕТПР. існував музей і виходили "Вісті ЕТПР." під ред. А. Балажа. До членів тов-ва належали А. Волошин (голова), М. Обідний, О. Приходько, Ю. Головацький, І. Панькевич та ін. 1939 ЕТПР. припинило існування.

О. Шевчук

"ЕТНОГРАФІЧНИЙ ВІСНИК" ("ЕВ.") — неперіодичний журнал УАН. Видавався 1925—32. Гол. редактори — *А. Лобода* й *В. Петров*. До редколегії входили також *О. Пчілка*, *В. Камінський*, *Є. Рихлік*. "ЕВ." публікував розвідки, огляди, рецензії, статті з етнографії, фольклористики, зокр. музичної та краєзнавства. На його сторінках друкувалися А. Лобода, В. Петров, *О. Андрієвський*, О. Пчілка, *Д. Яворницький*, *Д. Чижевський*, *С. Савченко*, *Д. Ревуцький*, *К. Квітка*, *В. Харків*, *М. Гайдай*, *О. Малинка*, Є. Рихлік, *М. Левченко* та ін. Орган інформував про діяльність *Етнографічної комісії УАН*, містив критику й бібліографічні дані краєзнавчої літ-ри в Україні, матеріали про етнографію народів тод. СРСР, а також ілюстрації та муз. додатки. Журнал налагодив тісні зв'язки з широкою мережею етногр. гуртків і окр. кореспондентів периферії. Усього було надруковано 10 книг.

З кін. 1930-х здійснювалися спроби заповнити прогалину, викликану відсутністю "ЕВ.". Так, починаючи з 1937, з'являлася ціла низка журналів: "Український фольклор" (1937—39), "Народна творчість" (1939—41), "Наукові записки з питань мистецтва, фольклору та етнографії" (1947—57) і, нарешті, "*Народна творчість та етнографія*", що виходить донині.

Літ.: [*Б. а.*]. Коротеньке звідомлення про діяльність Етнографічної комісії при Українській Академії Наук // Етногр. вісник. — К., 1925. — Кн. 1; Системний каталог видань Всеукраїнської Академії Наук. 1918—1929 / Склали *М. Іванченко* та *Я. Стешенко*. — К., 1930.

О. Шевчук

ЕТНОЛОГІЯ МУЗИЧНА, ЕТНОМУЗИКОЛОГІЯ (ЕМ., від грец. ἔυνος — народ, плем'я, народ, і λογος — думка, ідея) — галузь народознавства, що займається збиранням, дослідженням об'єктів нар. муз. культури у різновидах вок., інстр., вок.-хореогр.-інстр. муз. творчості тощо. Застосовує комплексні методи порівняльного аналізу, залучаючи суміжні дисципліни — лінгвістику, психологію, історію, соціологію, кібернетику тощо. Поняття ЕМ. ввів у слов'ян. муз-во *К. Квітка* у статті "Ангемітонічні примітиви і теорія Сокальського" (1928). Раніше, ще на початку 20 ст. у нім., австр., польс. муз-ві вживався термін музична етнологія (*Хибінський А.* "Wskazówki zbierania melodii ludowych", 1925) споріднений із терміном етномузикологія, що був витіснений останнім як більш зручний для вжитку й семантично тотожний із попереднім. Названа галузь у багатьох країнах світу існувала й існує також під ін. назвами: муз. етнографія, порівняльне муз-во, муз. фольклористика, маючи скромніші у порівнянні з ЕМ. наук. завдання — збирання та систематизацію муз. фольклору окр. народів (*Bartok B.* "Das ungarische Volkslied", 1925; *Стоин В.* "Народни песни от Тимок до Вита", 1928). Термін ЕМ., що запанував у Зах. Європі, Америці, з'явився під впливом поглиблених порівняльних досліджень культур європ. та позаєвроп. народів із особливою увагою до еволюції суспільних формацій етносів світу та їх культ. артефактів у працях етнологів Л. Моргана, Е. Тейлора, Дж. Фрезера і на новішому етапі утвердився під впливом етнолог. робіт (А. Редкліф-Браун, К. Леві-Стросс, К. Маліновський та ін.), а також акуст. і психофізіолог. музикознавчих досліджень кін. 19 ст. (А. Дж. Елліс) і поч. 20 ст. (Р. Валлашек, К. Штумпф, О. Абрагам, Р. Лах).

Підвалини для розвитку ЕМ. в Україні створила праця *П. Сокальського* "Русская народная музыка великорусская и малорусская в ее строении мелодическом и ритмическом..." (1888), де застосовано порівняльні дослідження пісенності народів із залученням акуст. вимірів і теорії Г. Гельмгольца як основи психофізіолог. спільності муз. слуху людини й сприйняття нею музики. Великі зрушення в ЕМ. відбулися з винаходом фонографа Едісона (1877) та з його застосуванням для запису й транскрипції муз. фольклору, з організацією фоноархівів у Відні й Берліні п/к Е. М. фон Горнбостеля, О. Абрагама. В Україні фонограф для запису нар. пісень уперше використав *О. Роздольський* (1900), для їх розшифровок — *С. Людкевич* ["Галицько-руські народні мелодії" (зб. "Етнографічний збірник", 1905. — Т. 21. — Ч. 1; 1907. — Т. 22.— Ч. 2)]; для дум — *О. Сластіон*, (1903—04), для запису дум та їх транскрипцій — *Ф. Колесса* (1908). Останні надруковано в його праці "Мелодії українських народних дум" (1910—13), у серії видань НТШ ("Матеріали до української етнології".— Л., Т. 13—14). Напрям структурної типології в ЕМ. створили праці Ф. Колесси ("Ритміка українських народних пісень", 1907); його ж праці по вивченню пісенних діалектів ["Народні пісні з Галицької Лемківщини", 1929; "Народні пісні з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського", (рукоп. — 1932, вид. — К.,

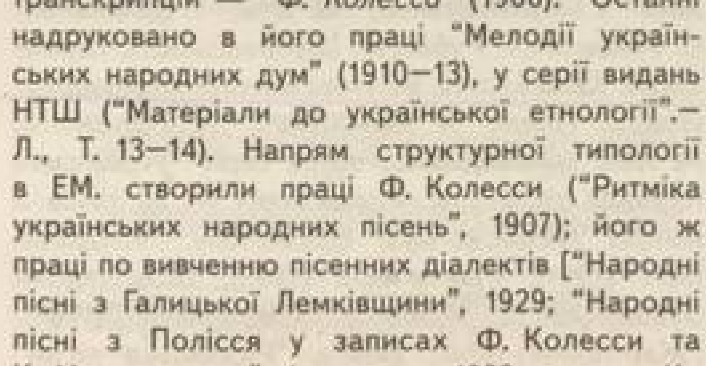

Етнографічний концерт Київської філії Музичного Товариства 9 листопада 1926. Виконавці – вулишні співці та музиканти.

Титульна сторінка видання "Етнографічний вісник" (К., 1928)

Титульна сторінка "Етнографічного збірника" ("Галицько-руські народні мелодії" Й. Роздольського і С. Людкевича)

Титульна сторінка книжки "Українська фольклористика XIX — початку XX століття і музичний фольклор" С. Грици

Титульна сторінка книжки "Українська музична фольклористика" А. Іваницького

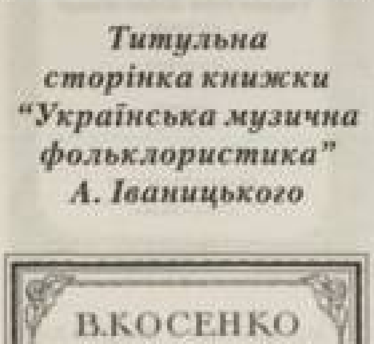

Титульна сторінка книжки "11 етюдів у формі старовинного танцю" В. Косенка

1995)] та етногенезу: ["Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті", 1934]; К. Квітки ("Ритмічні паралелі у піснях слов'янських народів. Ритмічна форма ABBA в будові строфи", 1923; "Первісні тоноряди", 1926). Працями Ф. Колесси й К. Квітки в Україні було закладено міцну аналітичну базу ЕМ. У ЕМ., опертій на порівняльні дослідження в широкому міжн. діапазоні з використанням точних методів, особливі заслуги належать Е. М. фон Горнбостелю та його учням і послідовникам Ф. Бозе, М. Шнайдеру, М. Колінському, Я. Кунсту, Е. Емсхаймеру. Важливе місце в їхніх дослідженнях посіла позаєвропейська музика, психологія звука, особливості звуковидобування у первісних народів, теорія ладозвукорядів, пограничні проблеми мови й музики у новіших амер. етномузикологів — проблеми соціальної антропології. 1944 виник Міжн. архів нар. музики в Женеві. У США існує тов-во етномузикології (Society of Ethnomusicology), що видає журнал "Ethnomusikologie" 1922 у Києві було створено *Кабінет муз. етнографії* в системі ВУАН, яким керував К. Квітка. Учений спрямував роботу на збирання укр. музичного, а також фольклору етнічних меншин, які живуть в Україні, й формування архівних фондів на базі *Етногр. комісії* ВУАН. У цьому ж напрямі працювали співробітники Кабінету й муз.-етногр. комісії *М. Гайдай, В. Харків, М. Грінченко, В. Онопа, М. Береговський, Є. Рихлік.* Кабінет муз. етнографії, Етногр. комісія стали основою для створення *Ін-ту укр. фольклору* (1936) і на його базі — *Ін-ту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії.* (1942—44). ІМФЕ ім. Рильського НАНУ має найбагатший архів укр. муз. фольклору, зібраного в експедиціях післявоєнного часу, де активно працювали музикологи *З. Василенко, М. Гордійчук, А. Гуменюк, О. Правдюк, Л. Ященко; філологи І. Березовський, О. Дей*, Г. Довженок, С. Мишанич, Г. Рубай, М. Шубравська, Н. Шумада, В. Юзвенко та ін. Нові методи впроваджують *С. Грица, А. Іваницький, Л. Єфремова, М. Хай.* Ін-т видав 28 томів серії "Українська народна творчість", поміж яких — 20 томів з жанрів словесно-муз. фольклору: "Історичні пісні" (1961), "Ігри та пісні" (1963), "Пісні Явдохи Зуїхи" (1965), "Колядки та щедрівки" (1965), "Жартівливі пісні" (1967), "Радянська пісня" (1967), "Коломийки" (1960), "Танцювальні пісні" (1970), "Весілля" (1970, у 2-х кн.), "Інструментальна музика" (1872), "Співанки-хроніки" (1972); "Рекрутські та солдатські пісні" (1974), "Наймитські та заробітчанські пісні" (1975), "Чумацькі пісні" (1976), "Пісні літературного походження" (1978), "Весільні пісні", (1982 у 2-х кн.); "Дитячий фольклор" (1984), "Балади" (1987—88, у 2-х кн.), "Дитячі пісні та речитативи" (1991), "Українські народні думи" (2007); поза серією — "Пісні Поділля" (1976) та ін. Від 1957 постійно виходить журнал "Народна творчість та етнографія". Значний поштовх до відновлення структурно-аналітичного напряму Ф. Колесси — К. Квітки в Україні дали праці *В. Гошовського* ("Украинские песни Закарпатья", 1968, "У истоков народной музыки славян", 1971), його ж розробки із застосування кібернетики в катологізації пісень ["Фольклор и кибернетика" (СМ, 1964, №. 11—12); "Армянский универсальный структурно-аналитический каталог музыкального фольклора (УНСАКАТ)", 1975; "Katalogizačni analýza. Algoritmus formalizovaneho popisu" (Informàcie Slovenskiej nàrodopisnej spoločnosci. — Bratislava, 1974 — R. 2)]; роботи С. Грици й розроблювана нею теорія *парадигматики* ("Мелос української народної епіки", 1979). ЕМ. посіла важливе місце в усьому слов'ян. світі: у Чехії [*Vetterl K., Jelinkova Zd.* "Lidové pisné a tance z Valašskokloboutska" (1955. — Č. I, 1960. — Č. II)]; Польщі (*Czekanowska A.* "Pieśni Bilgorajskie", 1961; *Bielawski L.* "Strefowa teoria czasu", 1976); Болгарії (*Христов Д.* "Теоретические основы болгарской народной музыки", 1960); Словаччині (*Elschekovà A.* "Zàkladnà etnomuzikologickà analýsa" (Hudobnovednè štúdie, VI; 1963); Росії [*Земцовский И.* "Мелодика календарных песен", 1975; *Гиппиус В.* "Общетеоретический взгляд на проблему каталогизации народных мелодий", 1980; *Пашина О., Енговатова М.* (ответсв. ред.) "Календарные обряды и песни", 2003 (Т. 1. — Похоронный обряд. Т. 2. — Плачи и поминальные стихи)]; Білорусі [*Эвальд З.* "Социальное переосмысление жнивных песен Белорусского Полесья" (СЭ., 1934, № 5); *Можейко З.* "Календарно-песенная культура Белоруссии", 1985; *Її ж* "Песни Белорусского Полесья" (1983, 1984. — Вып. I—II). Значний вплив на реанімацію автент. фольклору й поповнення фоноархівів в Україні справила акція фольк. радіоконкурсів *"Золоті ключі"* (1980—93). Від 1980-х активну експедиц. роботу по запису муз. фольклору та його каталогізації ведуть кафедри фольклору Київ. НМАУ ім. П. Чайковського, ЛНМА ім. М. Лисенка, Харків. ун-т мистецтв ім. І. Котляревського, Рівнен., Івано-Фр. пед. ун-ти. Напрям *мелогеографії* і структурно-аналітичних досліджень фольклору розробляють укр. фольклористи *Б. Луканюк, Є. Єфремов, І. Клименко* [зб. "Проблеми етномузикології" (упоряд. *О. Мурзіна*, К., 1998. — Вип. 1; К., 2004. — Вип. 2)]; А. Іваницький ("Історична Хотинщина", 2007); Л. Єфремова ("Наспіви українських весільних пісень", 2006); функціонально-структурний напрям та етносоціологічні дослідження з увагою до етнорегіональних процесів : С. Грица ["Фольклор у промисловому середовищі", 1978; "Функція словесної і музичної мови в умовах міжетнічних фольклорних контактів", 1988; Час і простір у фольклорі, його стратифікація в зв'язку з етнографічним регіонуванням України" (зб.: "Українська художня культура", 1996); "Фольклор у просторі і часі", 2000]; фольклор переселенців — *Н. Супрун* ("Українці Кубані та їхні пісні", 2005); етнопедагогіка та сцієнтичні узагальнення нац. ЕМ — А. Іваницький ("Українська народна музична творчість", 1990, "Українська музична фольклористика", 1997); етнорегіональні моногр. дослідження в галузі етноінструментознавства —

І. Мацієвський ("Ігри і співголосся. Коннотація", 2002); М. Хай ("Музика Бойківщини", 2002; "Музично-інструментальна культура українців", 2007); *Б. Яремко* ("Етноінструментознавство", 2003) та ін. Виданням автент. фольклору на CD в Україні активно займається "Арт Екзистенція УЕЛФ". Ініціативи сучас. ЕМ. патронує Міжн. рада з муз. фольклору при ЮНЕСКО — International Folk Music Council (IFMC), що видає платівки, монографії, журнал "Journal of the IFMC" і щорічник "Yearbook of the IFMC". У США існує Тов-во етномузикологів, що видає журнал "Ethnomusicology". Журнал "Acta Ethnomusicologica" виходить у Будапешті (Угорщина) тощо.

Літ.: *Колесса Ф.* Музикознавчі праці. — К., 1970; *Квитка К.* Избранные труды. — М., 1971–73. — Т. 1–2.; *Його ж.* Вибрані статті. — К., 1985–1986. — Ч. I–II; *Правдюк О.* Українська музична фольклористика. — 1978; *Іваницький А.* Українська музична фольклористика. — К., 1997; *Його ж.* Основи логіки музичної форми (проблеми походження музики). –К., 1997; Бібліографія українського народознавства. Зібрав і впорядкував М. Мороз. — Л., 1999. — Кн. I–II; *Грица С.* Українська фольклористика XIX — початку XX століття і музичний фольклор. — К.; Тернопіль, 2007; Бібліографія літератури українського фольклору. — К., 1930; *Земцовский И.* Этномузыкология // Свод этнографических понятий и терминов. Этнография и смежные дисциплины. — М., 1988; *Луканюк Б.* До історії терміна "етномузикологія" // Вісник Львів. ун-ту. Серія філолог. — 2006. — Вип. 37; *Nettl B.* Theory and method in ethnomusikology. 1964. — I; *Czekanowska A.* Etnografia muzyczna. Metodologia i metodyka. — [Warszawa], 1970; Analyse und klassifikation von volksmelodien. — Warszawa, 1973.

С. Грица

ЕТНОФОНІЯ (*грец.* έυνος — народ, ωονος — звук) — розділ муз. етнографії, предметом якого є вивчення вик. манери у нар. співі. Вперше увів і застосував цей термін *К. Квітка* у статті "Віддих в народних співах" (Етногр. вісник. — 1927. — Кн. 5, 15), вважаючи, що вик. манера є визначальним компонентом нар. муз. естетики, на що повинен звертати увагу дослідник при слуханні та записуванні нар. музики. Е. фіксує стильові відмінності між сольним і хор. співом і, загалом, між сел. і міськ. традиціями виконання. Фахові зразки опису вик. манери співу належать *М. Лисенкові* (*М. Загорська* з Чернігівщини), К. Квітці (*М. Микитенко* з Житомирщини) та *Г. Танцюрі* (Я. Сивак — *Я. Зуїха* з Вінниччини).

Літ.: *Квітка К.* М. Лисенко як збирач народних пісень. Повідомлення Музично-Етнографічного Кабінету УАН. — 1925. — № 1; *Його ж.* Комментарии к сборнику "Українські народні мелодії" (К., 1922). — Фонди ІМФЕ ім. М. Рильського НАНУ. — Ф. 14–262; *Пісні Явдохи Зуїхи* (Записав *Г. Танцюра*). — К., 1965; *Квитка К.* Избранные труды: В 2 т. — М., 1973. — Т. 2; *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1991.

О. Шевчук

ЕТЮД (від *франц.* ètude — навчання, вивчення, від *лат.* studium — старанність, заняття). 1. Муз. п'єса, призначена для вдосконалення тех. навичок гри на інструменті. Набула поширення в добу *Романтизму* (19 ст.) у зв'язку з розвитком віртуозного виконавства. Розрізняють інструктивні та художні Е. Кожний із таких Е. близький до вправи (проте завершений за формою) і розрахований на один вид техніки (гами, арпеджіо, подвійні ноти, октави тощо). У навч. практиці використовують зб. Й. Крамера ("Grosse praktische Pianoforteschule", 1815), М. Клементі ("Gradus ad Parnassum", 1817–26), К. Черні ("Die Schule der Gelaufigkeit" *op.* 299; "Die Schule der Fingerfertigkeit", *op.* 740). Подібні зб. написані й для ін. інстр. Окрім певної інструктивної мети, худ. тип Е. наділений яскравою образністю і призначений для виконання на конц. естраді. Першими прикладами худ. типу Е. стали "24 каприси" для скрипки соло Н. Паганіні (1801—07), котрі згодом склали основу для фп. транскрипцій Р. Шумана й *Ф. Ліста*. У фп. музиці романтизму цей тип Е. тяжіє інколи до камерності (*Ф. Шопен, op.* 10, 25), інколи — до масштабного стилю al fresco як вел. форма, заснована на принципах монотематизму (Ф. Ліст).

Обидва типи, особливо програмний етюд Ф. Ліста (заснований на більшій фактурній різноманітності), сприяли подальшому розвиткові жанру Е. (зокр., своєрідною модифікацією Е. стали "Етюди-картини" *С. Рахманінова* та "Етюди" О. Скрябіна).

В укр. музиці вирізняються а / інструктивні й б / художні Е. До інструктивних належать 35 фп. Е. *І. Берковича* (1950), Е. *М. Гозенпуда*, 5 етюдів *Ю. Олійника* (1969) та ін., для скр. — "Ритмічні етюди" *І. Добржинця*, Етюд *О. Москвичева*, серії етюдів (1962–84) *О. Станка* та ін., для влч. — *Ф. Муллерта*, О. Станка, домрові — *Б. Міхєєва*, валторнові — *Л. Колодуба* та ін.,
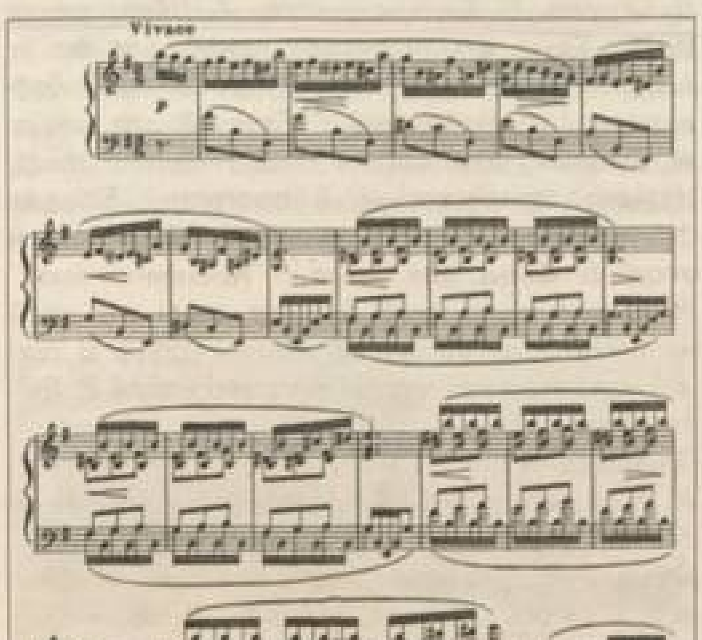
"Куранта" з фортепіанного циклу В. Косенка "11 етюдів у формі старовинних танців"

El Кравчук
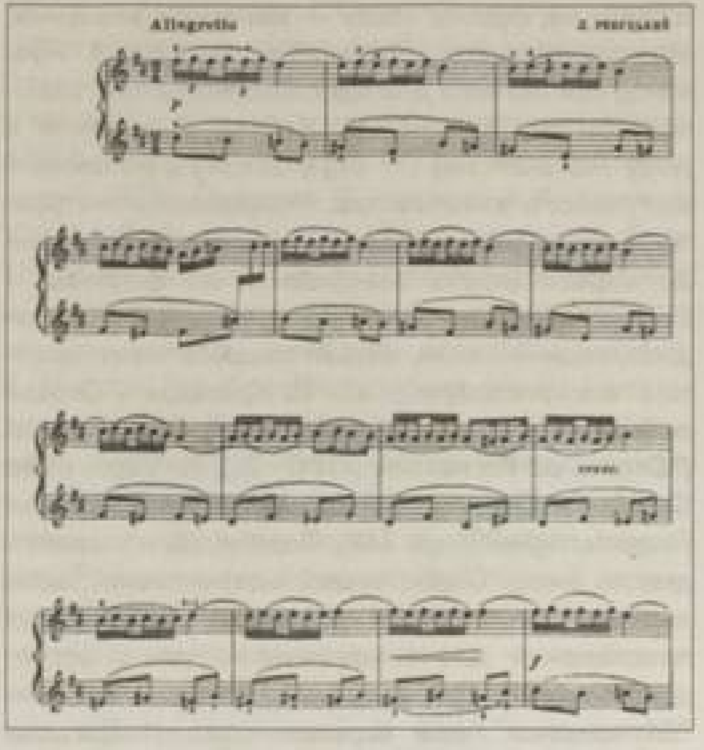
Л. Ревуцький. "Етюд"

баянові – А. Білошицького, В. Власова, М. Мяскова, для труби – *М. Бердиєва*, для бандури – "Терціальні етюди" *Г. Хоткевича*, "Поліфонічні етюди" для хору й "Етюди для співу" *С. Павлюченка* та ін., для кларнета – аплікатурні етюди *С. Ригіна* тощо.

Значно численніша група художніх Е. У запропонованій укр. музикознавцем *В. Клином* класифікації виділяються 4 типи худ. Е.: романтичний, неокласичний, експресивний, колористичний.

Першими яскравими зразками стали 2 цикли *В. Косенка* — Етюди, *ор.* 8 (1922—23) та "11 етюдів у формі старовинних танців", *ор.* 19 (1928–30), що репрезентують романт. і клас. типи. Поширенішим є експресивний тип: "Карусель" *К. Шиповича* (1928), "Вічний рух" *М. Сильванського* (1961) тощо. Традицію етюдів-картин С. Рахманінова продовжили твори *А. Коломійця* (1954–64), *О. Жука* (1965), *В. Сєчкіна*, М. Сильванського, *А. Штогаренка* (1974). Конц. етюди писали також: для фп. – *І. Белза, А. Бенш, О. Жук, О. Красотов, Г. Лапшинський, Л. Ревуцький, Г. Таранов*; для влч. – *М. Букиник*, для органа – *В. Ніколаєв* тощо. Нерідко зустрічаються й програмні Е.: для фп. – "Весняний етюд" *А. Мухи*, "Карпатський етюд" *Б. Фільц*, для баяна – "Космічний етюд" *М. Михальченка* тощо. У джаз. стилі для дітей написано "Три етюди" *Л. Юріної* (1990). В техніці магнітофонної музики створено етюди *В. Годзяцького*.

Прикладами синтет жанру є фп. Етюд-скерцо *М. Вілінського* (1918) й Концертний етюд-рондо *Б. Лятошинського* (1962).

До жанру Е. зверталися також *В. Балей, Ф. Блюменфельд, О. Грінберг, В. Грудин, В. Довженко, Ф. Євсевський, В. Кіпа, В. Костенко, Б. Котюк, О. Левич, Л. Мельник, О. Некрасов, В. Овчаренко, О. Омельський, В. Птушкін, Ю. Рожавська, А. Свєчников, М. Степаненко, В. Стеценко, С. Хіщнов, С. Яременко* та ін.

2. Нарис (літ., наук., муз.). Прикладами таких Е. в укр. музиці є оперні етюди *М. Вериківського* — "Байка про Будяка й Троянду" (сл. Л. Глібова, 1948), "Втікачі" (за *М. Коцюбинським*, 1948); вок.-симф. — "Два осінні етюди" *Л. Самодаєвої* (сл. І. Потоцького, 1986); для симф. орк — 3 симф. етюди (1989, 1991, 1992) *М. Денисенко*; симф. етюд "Fare well" (1997) *О. Красотова*, Епічний етюд (1985) *М. Ф. Старицького*, 4 етюди "Пори року" (1987) *М. Чемберджі*, "Симфонічні етюди" (1934) *Т. Маєрського*, "Етюди оптимізму" (1985) для фп. з орк. *В. Борисова*.

Літ.: *Панкратова В.* Малые инструментальные формы (прелюдия, ноктюрн, этюд). — М., 1962; *Вахраньов Ю.* Фортепіанні етюди В. Косенка. — К., 1970; *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика. — К., 1980; *Шевченко Н.* "Етюди-картини" А. Штогаренка // Музика. – 1979. – № 4.

Häfner E., Die Entwicklung der Spieltechnik und der Schul- und Lehrwerke für Klavierinstrumente. — München, 1937; *Göbels F.*, Die moderne Klavieretüde // Müsik im Unterricht. — 1952. — Jahrg. 43. — № 1; *Ganz P. F.*, The development of the etude for pianoforte. — Northwestern university — 1960 (diss.); *Themelis D.*, Etude ou Caprice. Die Entstehungsgeschichte der Violinetüde. — München, 1964.

О. Кушнірук

EL КРАВЧУК (Андрій Кравчук, справж. прізв. Остапенко) Андрій (17.03.1975, м. Рига, Литва) — поп-співак (тенор), актор, теле- й радіоведучий. Лауреат фест. "Червона рута" (Севастополь–Сімферополь, 1995, 3-я премія в жанрі сучас. танц. музики). Володар відзнаки "Золоте перо" фест. "Таврійські ігри" (Каховка, 1999, за конц. програму "Солдат кохання"), звання "Відкриття року" (1995, мист. агенція "Територія А"). Закін. Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова (істор. ф-т). Брав участь у гастрольних турне по Україні в кін. 1990-х. У репертуарі — пісні укр. авторів С. Гримальського, Є. Рибчинського, Є. Ступки та ін. Як актор виступав у театр. спектаклях "Ціна кохання" (т-р "Браво"), "Гамлет" (постановка А. Жолдака), знімався в т/серіалах тощо. Був ведучим радіо- й ТБ-програм. Має відеокліпи на пісні "Доля", "Вогонь" та ін.

Дискогр.: аудіокасета "Нічий". — К.: Western Thunder, 1997; CD — "Нічий". — К.: Caravan-CD, 1997; "То моє кіно". — К.: СТМ-рекордс, 1998.

Літ.: *Сікорська І.* "Червона рута'95": пан чи пропав? // Час-time. — 1995. — 16 черв.; *Її ж.* Андрій Кравчук — "солдат кохання" // Робітнича газета. — 1999. — 18 берез.; *Її ж.* Весенний марафон Андрея Кравчука // Украина-центр. — 1999. — 26 марта; *Мамчук О.* EL Кравчук: свято, якого ніхто не чекав // Доба. — 2001. — 28 верес.; *Музыка Л.* Певец EL Кравчук: "Согласившись дать одной девушке интервью, я был наказан: ее ревнивый муж разбил мне губу и поставил под глазом огромный синяк" // Факты. — 2007. — 20 марта; *Коваленко К.* Шустер и EL Кравчук нашли друг друга // Блик. — 2007. — 27 июня.

О. Бойко

Є

ЄВАНГЕЛІЄ — див. *Книги богослужбові*

ЄВДОКИМОВ Василь Михайлович (14.01.1928, м. Миколаїв) — баяніст, педагог, диригент. Член президії обл. відділення Всеукр. спілки баяністів-акордеоністів. Закін. Одес. конс. (1958, кл. баяна Л. Шаврука й Д. Островерхова, диригування В. Єфремова, ансамблю *В. Базилевич*). Від 1958 — в Одес. конс.: викладач, доцент (1973), професор (1992), зав. кафедри нар. інстр. (з 1982). Поміж учнів — лауреати всеукр. і міжн. конкурсів, відомі баяністи (*В. Мурза, І. Єргієв* та ін.).

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

В. Євдокимов

"ЄВОКАНС" — перший в Україні й кол. СРСР євр. жін. ансамбль (хор. капела). Організований 1929 у Києві. Засн. і дириг. *Є. Шейнін*. Складався з 28 осіб. Виконував обробки нар. пісень, актуальні рад. масові пісні (піонер., комсомол., рев., робітн.), твори вел. форми ("Дивний флот" *П. Козицького*, "Киргизька сюїта" *В. Борисова*, уривок з "Ісуса Навіна" *М. Мусоргського* з оновл. текстом тощо). Оригін. частину репертуару капели становила музика старих євр. музикантів (Ієрухом, Нісен, Бельвар, Зейдель з Рівного), а також обробки євр. нар. пісень і власні твори Є. Шейніна. "Є." концертував у Києві, Житомирі, Харкові та ін. 1939 Є. Шейніна було призначено худ. кер. Хору Укр. Радіокомітету. У 1930-х "Є." мав значний вплив на створення євр. колективів по Україні. "Є." вдавався до творч. експериментів, виконував інстр. твори *Й. С. Баха*, окр. частини симфоній *Л. Бетховена*, Фп. концерт Е. Ґріґа. Вони викликали дискусії в середовищі сучас. композиторів (*П. Козицький, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький* та ін.).

Літ.: [*Б. а.*]. Концерти капели "Євоканс" в Харкові // Червоний шлях. — 1930. — № 3; [*Б. а.*]. В Укрфілі // Рад. музика. — 1933. — № 2–3; [*Б. а.*]. Про творчий метод капели "Євоканс" // Там само. — 1934. — № 4; [*Б. а.*]. Концерти капели "Євоканс" у Москві // Комуніст. — 1935. — № 283; *Васильев-Буглай В.* Выступление еврейской государственной капеллы "Евоканс" // СМ. — 1936. — № 2; *Маркович П.* Заслуженная капелла "Евоканс" // Там само; [*Б. а.*]. Гастролі "Євокансу" // Рад. музика. — 1936. — № 3; *Шейнін Є.* Наші вокальні виступи // Вісті. — 1937. — 12 квіт.; *Барон М.* "Євоканс" на новому творчому шляху // Там само. — 1938. — № 4.

О. Шевчук

ЄВОНА (дів. прізв. — Іваницька) Тетяна Анатоліївна (3.10.1967, м. Одеса) — композиторка. Член НСКУ. Закін. Одес. конс., (1990, кл. композиції *К. Цепколенко*), асистентуру-стажування при Київ. конс. (1993, кер. *Є. Станкович*). Від 1993 — консультант Держ. агенства з авторських та суміжних прав. Від 1994 — на творчій роботі. Від 2000-х у творчості Є. превалює інтерес до хор. музики на духовні тексти.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія № 1 (1994), поема "Україна" (1991); Концерт для кам. анс. (1993); для фп. — Соната (1990); вок. цикл "Сни" (сл. З. Палванової, 1991), Хор. концерт (сл. Ф. Млинченка, 2000) тощо.

Літ. тв.: Метод побудови шкал гармонічного музичного строю з квінтами та комами різної величини / Одес. нац. академія зв'язку. — О., 2007 (у співавт. з *А. Іваницьким*). — Укр. — Деп. в ДНТБ України 16.04.07, № 25 — Ук 2007. — Реф. в: РЖ "Депоновані наукові роботи". — 2007. — № 1–2; в ВИНИТИ РАН "Депонированные научные работы". — 2007. — № 10. — б/о 22; Метод побудови мікротонових шкал гармонічного музичного строю за заданим рівнем гармонічності // Там само. — О., 2007. Укр. — Деп. в ДНТБ України 09.07.07, № 47 — Ук 2007. — № 1–2; в ВИНИТИ РАН "Депонированные научные работы". — 2007. — № 11. — б/о 3.

А. Муха

Т. Євона

ЄВРЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (Є-УМЗ.) мають давні, міцно вкорінені традиції, однак спеціального їх дослідження в належному обсязі у вітчизн. муз-ві не існує, тема потребує ґрунтовної розробки й відповідної методології. Специфічність Є-УМЗ. полягає в тому, що вони тривалий час (до встановлення у 1990-х дипломат. стосунків з Ізраїлем як суверенною країною) існували тільки на особистих чи групових контактах, де етнічний момент міг бути завуальованим. Як відомо, єврейство у світі взагалі, й в Україні зокрема виступає у вигляді замкнутих у собі компактних консервативно-релігійних общин або співтовариства осіб, відкритих загальносвітовим демокр. цінностям і культурі країни проживання, що передбачає певну асиміляцію з нею. В останньому випадку виникає делікатна проблема визначення приналежності митця до конкретної нац. культури, враховуючи існуючу різницю тлумачень критеріїв національного (етнічне походження, громадянство, самоідентифікація, об'єктивна характерність результатів творчості тощо). Ще більш ускладнюють справу вимушені чи вільні зміни митцем країни й місця проживання. Однозначний висновок зробити тоді дуже важко. Наприклад, в особистостях *Е. Гілельса, Д. Ойстраха* щільно переплелись єврейські, українські, російські складові, а у *В. Горовиця, Н. Бліндера* — додалися американські.

Хоральна синагога в Єлисаветграді (тепер Кіровоград). Архітектор О. Лишневський. 1895-1897

ЄВРЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

Єврейський музикант. Гуцульська кахля

Єврейський музикант-цимбаліст

Єврейський народ упродовж тисячоліть був розсіяний по всіх країнах світу, мав у них особливий статус — діаспори без реальної держави-вітчизни, втраченої ще 586. Проте остання існувала віртуально: у біблійних міфах і заповітах, записаних у священних книгах стародавньою мовою — івритом, у непорушних релігійних настановах, обрядах та символах, у месіанських мріях і сподіваннях на майбутнє повернення до прабатьківщини, а головне — у практичних діях, спрямованих на досягнення цієї мети. Одні митці, як-от А. Гольдфаден, *Ю. Енгель*, прагнули підтримати євр. нац. ознаки музики, інші сприяли розвиткові укр. і рос. музики. Перші згадки про присутність євреїв на території сучас. України пов'язуються з історією хозарів (не семітів), які у 5 ст. прийняли юдаїзм і в 7 ст. утворили Хозарський каганат, розгромлений у 10 ст. під натиском Київ. Русі. Через 5 століть євреї прийшли в Україну переважно з країн Зах. Європи через Польщу, рятуючись від переслідувань інквізиції, частина — з Палестини, Греції, Закавказзя, Криму тощо, у 16—17 ст. вони жили у межах Великого князівства Литовського, потім — Речі Посполитої. На поч. 19 ст. євреї зосередилися на зах. і півд. землях України і становили тут майже 70 % загальної кількості євр. населення всієї Рос. імперії. Відтак, Бердичів став своєрідною столицею євреїв, Умань — священним містом для хасидів (найбільш фанатичних ревнителів юдаїзму) з усього світу. В Рос. імперії згідно з прийнятим "законом осідлості" євреям заборонялося покидати визначені межі, мешкати в містах, купувати й орендувати землю, мати нерухомість, вони обмежувались у правах на освіту, на певні професії тощо, водночас вони могли зберігати свої традиції і спосіб життя. Втім, декому (як правило, ціною відмови від віри і традицій своїх предків) вдавалося подолати заборони. Переборюючи опір внутрішнього і зовнішнього середовища, талановиті євр. особистості наполегливо пробивали шлях до вершин мистецтва, здійснюючи свій внесок у культуру України й Росії.

Традиції євр. музики, мови, обрядів зберігалися насамперед у синагогах, де розвивалося мистецтво кантор. співу й органної музики (див. — *Кантор*). Разом із тим, поширеним було побутове, світське музикування нар. музикантів-клезмерів (див. — *Клезмерська музика*). У невеликих укр. містечках вони не мали конкурентів, бо професія музиканта не вважалася престижною та вигідною. До кін. 19 ст. в Україні число клезмерів доходило до 2 тис., нараховуючи в кожній губернії по 50—60 "капел". Такі мобільні інстр. ансамблі, очолювані скрипалем, виступали на весіллях, ярмарках, різних святах та балах. У муз. побуті євр. населення набули популярності т. зв. фрейлехси — вок.-інстр. номери й танці у чергуванні з розмов. репризами. Деякі п'єси й танці, позначені характер. інтонаційно-структурними особливостями євр. музики, мали назви, спільні з українськими (*гопак, козачок*, плескун, добридень, бубличок).

На думку сучас. ізраїл. дослідників, більшість євр. нац. мелодій походять від укр. нар. пісень,

Весілля Мойсея і Ципори. Клезмер-лютніст на обряді вінчання (із середньовічної рукописної пасхальної оповіді). Німецький національний музей, Нюрнберг.

часто є їх перекладеннями. До клезмер. репертуару входили й деякі *обробки* укр. *нар. пісень* для скр. соло чи для ін. інструмента, напр., варіації на тему "Їхав козак за Дунай"; укр. нар. пісню покладено в основу розгорнутої фантазії для скр. "Чумак" поважного клезмера А. Холоденка (Педоцера). Нац. розмаїття муз.-побут. репертуару — явище загалом поширене в укр. середовищі: у відомій зб. *С. Карпенка* "Васильковский соловей Киевской Украины" (С.Пб., 1864), складеній з укр. і деяких рос., польс., червонорус., болг., молд. пісень, є й три євр. танці. В інтонац. складі п'єси "Чабарашки" С. Людкевича відчуваються орієнтальні євр. мелодії, що не випадково, оскільки композитор чув цю мелодію від єврея-власника ресторана у Львові. Інстр. мелодії й обряд. пісні входили до євр. театр. вистав — пурим-шпілів. У Галичині та Карпатах перед масовими слухачами виступали нар. співаки (бродерзінгери) й профес. блазні (бадхени). Нар. музиканти — скрипалі, кларнетисти, трубачі тощо, грали у невеликих театр. оркестрах, співаки й актори входили до мінливого складу мандрівних укр.-рос. труп. У 2-й пол. 19 — поч. 20 ст. на профес. сценах разом із укр. і рос. виконавцями виступали (нерідко під псевд.) обдаровані євр. співаки з належною акад. підготовкою: *П. Борисов* (Вайснбейн), *К. Брун*, Й. Гладков (Глазштейн), *О. Давидов* (І. Левенсон), *О. Каміонський, С. Ленський* (Штильман), *І. Летичевський, М. Медведєв* (Бернштейн), *Ю. Модестов* (Блувштейн) та ін. Зокр. *Р. Горська* (Файнберг) виконала роль Панночки у прем'єрі "опери-хвилинки" "Ноктюрн" *М. Лисенка* (сам композитор, за сучас. відомостями, був знайомий із класиком євр. літ-ри Шолом-Алейхемом). Естр. співачка *І. Кремер* виконувала пісні різних народів, у т. ч. укр., зокр. разом із М. Мироненком (одес. кантор Маїр Каневський) записала на грамплатівки (1913—15, 1927) пісню "Реве та стогне Дніпр широкий". У Чернівцях і Дрогобичі продовжували діяльність євр. тов-ва — співоче і театральне. Українців і євреїв об'єднували підлеглість соціального становища в Рос. імперії, спільність (як і для росіян) прадавніх витоків юдаїзму й християнства при суттєвій відмінності їх настанов (міфічна "богообраність" євр. народу чи, навпаки, рівність "і елліна, і іудея" перед Богом). У традиц. христ. віруваннях, обрядах і дійствах, що їх дотримуються українці, широко перевтілено настрої, образи й символи, дійові особи й прикмети

Оркестр у єврейському народному театрі 17 ст. (сцена з "Ахашверош-шпіля"). Музей Бергсона. Варшава

оточення, зафіксовані у Старому й Новому заповітах, вони також знайшли відображення й у профес. діяльності. Запозичено характерні худ. елементи, як-от "зірка Давида" ("Звізда") у колядників, деякі церк. наспіви, євр. мелодії у драматургії укр. *вертепу* тощо. "Євреї... живуть у найближчому зв'язку з укр. народом. Це навіть не сусіди, як здебільшого ін. народи, а одна з її складових частин людності на самій же такій українській землі" (С. Єфремов). Євреї були й поміж козаків Запороз. Січі, й у складі УГА (як окремий курінь), і, згодом, у лавах багатонаціональної Рад. армії здійснюючи свій внесок у спільну перемогу над нацизмом.

Разом із тим давалися взнаки певні нац. суперечності й їх граничне загострення в часи соціальних потрясінь. Криваві євр. погроми точились і впродовж нар.-визвольної боротьби укр. народу в 17 ст. під проводом Б. Хмельницького, й повстанського руху 18 ст., і в 2-й пол. 19 ст. (проти чого одностайно виступали й церква, й передові представники вітчизн. інтелігенції), і на поч. 20 ст., надто в роки громадян. війни. Не дивно, що з України й Росії тоді й у наступні роки, позначені економ. труднощами й політ. переслідуваннями, до США і країн Європи виїхало чимало видатних музикантів-євреїв. Багато з тих, хто народилися і розпочали свій шлях в Україні, переїхали до Росії, здебільшого до Москви й

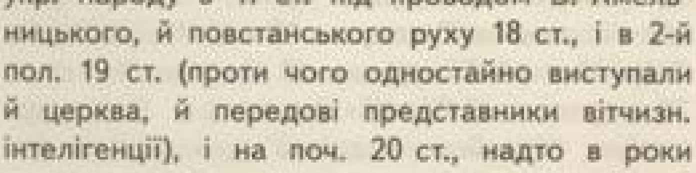

Єврейські музиканти. Франкфурт-на-Майні. 1717. Гравюра на міді

Ленінграда (тепер С.-Петербург). Поміж них — скрипалі *Д. Ойстрах, Б. Гольдштейн*, піаністи: *Е. Гілельс, Я. Зак*, композитори: *І.* та З. *Дунаєвські, Дан.* і *Дм. Покрасси*, В. Бєлий, *К. Корчмарьов, Ю. Левітін*, М. Раухвергер, музикознавці: *А. Альшванг, М. Пекеліс, В. Цуккерман* та ін.

У передвоєнні роки загальне становище євреїв в Україні було досить сприятливим для розвитку нац. культури. Існувала мережа євр. шкіл, клубів, бібліотек, музеїв; мовою ідиш, рідною для більшості рад. євреїв, видавалися книги, журнали, газети, друкувалися муз. твори, діяли культурні тов-ва. У Києві функціонував Євр. палац культури, працювали новоорганізовані держ. євр. т-ри у Києві (Всеукраїнський, "Гезкульт", юного глядача, ляльковий), Харкові, Одесі, Житомирі, Чернівцях, а також Звенигородський та ін. аматор. колективи, виступали з гастролями держ. євр. т-ри з Москви (з ним співпрацював *Лесь Курбас*) і Біробіджану. У Львові (1939) було створено євр. тов-во ім. Шолом-Алейхема типу вар'єте (мовою ідиш ставили *опери, мюзикли, муз. комедії* тощо). У Львові (1940) розпочав діяльність Теа-джаз п/к *Г. Варса*. В Одесі діяв Всеукр. музей євр. культури, було організовано Центр. євр. бібліотеку. Часто проводились концерти євр. музики. Широку популярність завоював Держ. ансамбль євр. музики "*Євоканс*" (попередня назва — "Всеукр. євр. капела") під орудою *Є. Шейніна*, до програми якого входили й укр. нар. пісні; цікавою була його творча зустріч 1939 з Анс. пісні й танцю кубанських козаків. На міжн. конкурсах відзначилися обдаровані учні школи *П. Столярського* — "фабрики вундеркіндів". У Києві розгорнув дослідження євр. муз. культури відомий муз. фольклорист *М. Береговський* — зав. Кабінету музики Ін-ту євр. пролетарської культури; певною мірою там вивчався й укр. муз. фольклор (по війні науковець викладав конс. курс укр. нар. творчості).

Титульна сторінка книжки М. Береговського "Еврейская народная инструментальная музыка". – М., 1987

ЄВРЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

Титульна сторінка книжки М. Береговського "Еврейский музыкальный фольклор". – М., 1934

Афіша концерту 25 жовтня 2003 року. Київ

Чимало композиторів зверталося до євр. тематики і нац. фольклору. В цьому доробку — балет "Мірра" *Л. Штейнберга*, симф. сюїта, вок.-інстр. сюїта "Гетто", обробки нар. пісень *О. Дашевського*, Симфонієта *Я. Файнтуха*, для фп. — зб. п'єс *І. Берковича* та Сюїта *М. Гозенпуда*, пісні *З. Заграничного*, *О. Сандлера*, *Я. Файнтуха*, твори для дітей Є. Шейніна, *Г. Компанійця*, обробки нар. пісень *С. Файнтуха* тощо. Внесок до цієї галузі зробили й колеги ін. національностей (першість належить *П. Щуровському*, автору "Єврейської елегії" для симф. орк., 1897). У 1920—30-х з'явились обробки євр. нар. пісень *А. Араратяна*, *В. Фемеліді*, *В. Золотарьова*, *Л. Ревуцького* (для голосу і фп.), *П. Козицького* (для струн. квартету), *А. Королькова* ("Єврейська рапсодія" для фп., "Єврейська фантазія" для фп. з орк.), *К. Шиповича* (Симф. сюїта), *Т. Микиші* (створені в еміграції Варіації для фп.), пісні Л. Ревуцького, *П. Батюка* та ін.

Водночас у загальний процес розвитку укр. муз. мистецтва активно включилися діячі євр. походження — диригенти *А. Пазовський*, *С. Гіндін*, *Е. Купер*, *Л. Брагінський*, *Н. Рахлін*, *С. Столерман*, *М. Канерштейн*, *В. Тольба*, *І. Паїн*, *Ю. Русинов*; режисери Я. Карасик, Ю. Лішанський, А. Гріншпун; педагоги-скрипалі *Д. Бертьє*, *Я. Магазинер*, *Н. Скоморовський*, П. Столярський, *В. Гольдфельд*; віолончелісти З. Козлов, *Г. Пеккер*; піаністи *Л. Сагалов*, *А. Луфер*, *Г. Коган*, *О. Едельман*, *Б. Рейнгбальд*; педагог *М. Геліс*; музикознавці: *М. Гейліг*, А. Альшванг, М. Гозенпуд; композитори *І. Віленський*, *О. Коган*, *В. Йориш*, *Д. Клебанов*, *Г. Компанієць*, *Я. Левін*, *Ю. Мейтус*, *Г. Фінаровський*, від 1939 львів'яни — композитор *Ю. Коффлер*, піаніст *Л. Мюнцер* та ін.

2-а світ. війна мала катастрофічні наслідки для економіки й культури країни, призвела до незчисленних людських втрат. Під час запланованого й виконуваного гітлерівцями тотального геноциду "неарійських" народів, насамперед єврейського, серед мільйонів його жертв було багато музикантів-виконавців, педагогів, музикознавців, яким не вдалося своєчасно евакуюватися, дехто загинув на полі бою. Трагедія Голокосту посилила сіоністські настрої, тож із утворенням на землях Палестини за рішенням ООН держави Ізраїль (1948) з'явилися умови для еміграції туди євреїв з усього світу. Стосовно ж рад. громадян, прояв їхніх бажань на виїзд до Ізраїлю суперечив тогочасним політ. міркуванням влади. Невдовзі заг. ставлення до євреїв та їхньої культури різко погіршилося: було закрито або не поновлено євр. театри і худ. колективи, ліквідовано Кабінет євр. культури при АН УРСР. Після серії відповідних ідеолог. кампаній чимало муз. діячів (як-от, М. Береговський, М. Гейліг, *Л. Хінчин*, *А. Гозенпуд*, *Й. Волинський* та ін.) зазнавало утисків, позбавлялося роботи, примушувалося до виїзду за межі республіки. Жорсткіше обмежувалися можливості вступу до вузів, занижувалися оцінки здібностей студента (як було з майбутнім диригентом *Р. Кофманом*) тощо.

Від поч. 1970-х розпочалася масова еміграція євреїв з кол. СРСР, безперешкодна — з 1990-х (при тому не лише в Ізраїль і не лише євреїв). Емігранти переважно не поривали зв'язків з укр. культурою. Напр. Я. Сорокер видав у Канаді англ. мовою своє дослідження укр. муз. елементів у творчості класиків, М. Гольдштейн у ФРН під псевд. *М. Михайловський* опублікував статті з питань історії укр. музики, *І. Золотовицька-Фрумін*а (США), *М. Копитман* (Ізраїль) та ін. підтримували профес. контакти.

Чимало муз. діячів-євреїв залишилися на укр. землі. В міру таланту вони сприяли збагаченню нац. укр. музики, не відокремлюючи себе від колег-українців. Така традиція закорінена в минулому: відомі плідні творчі "тандеми" композиторів з поетами (*О. Сандлер* — М. Сом, *І. Шамо* — Д. Луценко, *Я. Цегляр* — Д. Павличко), з диригентами (*Г. Майборода — В. Тольба*), виконавцями (*В. Косенко* — Я. Магазинер, *Ю. Мейтус — Г. Сухорукова*), співаків із концертмейстерами (*Б. Гмиря — Л. Острін*, *М. Ворвулєв — Н. Шульман*, *А. Солов'яненко — М. Равін*) та ін. особисті творчі контакти. Композитори України, незалежно від національності, розробляли укр. тематику, їх надихали образи поезій *Т. Шевченка*, *Лесі Українки*, *І. Франка*, сучас. поетів і письменників, нар. епосу й лірики, глибоко вивчали й органічно відчували інтонац. природу нац. пісні. До спільних здобутків вітчизн. нац. музики увійшли й кращі твори Ю. Мейтуса, Д. Клебанова, О. Сандлера, І. Шамо, *Ю. Рожавської*, Я. Цегляра, *М. Кармінського*, *Б. Яровинського*, *О. Канерштейна*, *Я. Лапинського*, *М. Шуха*, *О. Злотника*, *К. Цепколенко* та ін.

За незалежної України активізувалося звернення до євр. тематики та інтонац. джерел (1949 подібна спроба — симфонія Д. Клебанова, присв. жертвам Бабиного Яру, була різко розкритикована, 1979 виставу "Уріель Акоста" з музикою І. Шамо було швидко знято з репертуару). Від кін. 1990-х з'явилися: ораторія "Єврейська трагедія", її оперний варіант "Це мої діти або "Праведники", оперета "О-кей, Мойша!" або "Шукачі скарбів" та романси Я. Цегляра, "Епітафія: 29 вересня 1941" для кам. орк. О. Канерштейна, "Єврейська молитва" для скр. та фп. М. Кармінського, "Сумна історія, або єврейський бомж" *Л. Тур'яба* тощо. Новий помітний внесок до цієї тематики зробили й укр. автори: у 1960-х з'явився цикл романсів *В. Губаренка* на сл. Й. Уткіна, з 1980—90-х — Кадиш-реквієм "Бабин Яр", сл. Д. Павличка та "Ханука" для симф. орк. *Є. Станковича*, "Фантазія на єврейську тему" *В. Подгорного*, "Дорога до Бабиного Яру" для баяна *В. Власова*, увертюра на теми клезмер. пісень "Гном" для орк. нар. інстр. *Ю. Алжнєва*, фп. концерт "Бабин Яр" *Н. Боєвої*, "Кондуїт Бабиного Яру" *Д. Перцова*, оперні сцени "Одеська легенда" за І. Бабелем *А. Томльонової*, музика до вистави "Євреї нашого двору" *І. Поклада*, *В. Бистрякова* до к/ф "Євреї, будьмо!", обр. євр. нар. пісень *В. Годзяцького* та ін. Чимало творів у різних жанрах (гол. хорових) написано на біблійну тематику, що здавна вабила до себе

вітчизн. митців і нині активно відроджується. Показово, що 1926 *С. Людкевич* розпочав працю над оперою "Бар-Кохба", пронизаною символічною ідеєю нац. визволення, а на поч. 20 ст. було поставлено оперу вихованця С. Людкевича — *М. Скорика* "Мойсей", співзвучну тим самим мотивам. Прозвучала також монументальна ораторія "Йосип Флавій. Пори року" *О. Костіна* (лібр. *І. Мамчура*, 2006).

Приклади взаємної поваги до інонац. культури, мови, традицій, демонстрували не лише композитори. У довоєнні роки співак А. Доливо разом із музикознавцем *Д. Ревуцьким* підготував 1-е виконання "Єврейських пісень" М. Равеля. Хореограф *В. Авраменко* під час тимчасового перебування в Ізраїлі організував там школу укр. танцю, здійснив постановку хореогр. композиції "Плач Ізраїлю" на євр. мелодії. Там само виступав із гастролями укр. бандурист із Канади *В. Мішалов*. Співак *Й. Кобзон*, н. а. України та Росії, виконував пісні мовами трьох близьких йому народів.

1992 Київ. тов-во євр. культури України, фонд "Пам'ять Бабиного Яру" присвоїв звання "Праведник Бабиного Яру" й нагородив медалями *М. Єгоричеву* та її доньку З. Шуранову (Глаголєву) — викладачку Київ. муз. уч-ща (1957–2005) за порятунок євреїв під час Голокосту.

В Україні активно відроджується нац. євр. мистецтво, культура, освіта: в Києві відкрито міжн. Соломонів ун-т, євр. общинний центр "Соняшник", т-р "Мазлтов" (*Г. Татарченко* написав музику до вистави "Містер Сковорода", 1994). Я. Цегляр організував муз.-інстр. анс. "Негунем" (кер. І. Каждан). Муз. т-р "Штерн" п/к *Л. Хейфеца-Поляковського* з 1988 гастролював в Україні та за кордоном; у Харкові *О. Бєлінський* очолював (до еміграції у ФРН) муз. т-р "Унзер Вінкл". В Україні видаються євр. газети, працюють синагоги, євр. гімназії, влаштовуються мист. акції. Водночас встановилися безпосередні ізраїльсько-укр. контакти, чому сприяли Тов-во євр.-укр. зв'язків у Києві (засн. 1979), ізраїл. асоціація "Українські студії" (1992), що 1993 провела перші Шевченківські читання. Одним із перших у міжн. фестивалі фольклору "Хайфа–90" виступив київ. фольк-гурт "Українські вечорниці" п/к В. Гризлова. В Ізраїлі побували з концертами *Укр. нар. хор ім. Г. Верьовки*, кам. орк. "*Віртуози Львова*", піаніст В. Бистряков, бандуристи *Р. Гриньків* і *Л. Дедюх*, дует *В.* і *Л. Анісімових*, хор. диригент *В. Курач*, гітарист В. Козирець (лауреат міжн. конкурсу, 1996) та ін. НМАУ ім. П. Чайковського приймала гостей-студентів із Тель-Авівської конс. Стабільні зв'язки з останньою утворилися в Одес. конс.; в Ізраїлі працюють піаністи — лауреат міжн. конкурсу Я. Кудлик, проф. Й. Дорфман (кл. Е. Коваленко), Л. Банчик (кл. Л. Залевської), випускники кафедри дух. інстр. *К. Мюльберга*. Лауреатами Міжн. конкурсу ім. Арт. Рубінштейна (Тель-Авів, 1998) стали *О. Гринюк*, *В. Самошко*; І Міжн. конкурсу пам'яті В. Горовиця (Київ, 1995) — Ш. Кохен, до складу журі II Конкурсу входила Д. Іоффе.У концертах "*Київ Музик Фесту*" звучали твори ізраїл. композиторів Х. Пермонта, Х. Аджіашвілі, І. Міртенбаума, М. Цура, К. Волнянського, Е. Шифрін, *М. Копитмана*, В. Юсупова (симф. поема "Пам'яті жертв Чорнобиля", 1992), а також *Я. Лапинського* (з ФРН) і наших кол. співгромадян з Ізраїля (*В. Ільїн*, *В. Бібік*). 1998 у Київ. муз. уч-щі виступив євр. дит. ансамбль "Пінтеле" (на осн. якого створено муз. т-р п/к Л. Філіпенко) та учасники канад.-євр. муз. центру Бронфмана в Києві. 2002 у НМАУ відбувся творчий вечір, присв. святкуванню Хануки, за участі ізраїл. музикознавця Й. Тавора. У рамках культурної програми Днів Ізраїлю в Києві (2004) було представлено балетну виставу у вик. ансамблю спорт. і бального танцю "Модус-Ніка" Центру творчості для дітей та юнацтва Оболонського р-ну столиці; на молодіжному фестивалі нар. творчості "Ялта–2004" виступив ізраїл. ансамбль із Назарету з сучас. танцями на біблійні теми й танцями народів сусід. країн. 2006 у концерті-реквіємі "Музичний заповіт", що відбувся в Колонному залі ім. М. Лисенка *Нац. філармонії України* до 65-річчя трагедії Бабиного Яру, звучали твори жертв Голокосту — Х. Краси, Г. Кляйна, П. Хааса, В. Ульмана (Чехія) та А. Гурова (Бєларусь); програму виконали Симф. орк. Нац. філармонії України п/к М. Волоха (Ізраїль), струн. квартет та квінтет дух. інструментів "Mobile" у складі молодих укр. музикантів, у фойє експонувалася виставка "Історія дітей" — дит. малюнки з концтабору Терезін. Концерт було проведено за підтримки посольств Ізраїлю й Чехії в Україні та ін. організацій. У верес. 2007 концертом у Вел. залі НМАУ розпочалися Дні культури Держави Ізраїль в Україні.

Започатковано проведення міжн. фестивалів клезмер. музики, куди з'їжджаються ентузіасти цього мистецтва з-за кордону. Перші "Клезмфести" відбулися в Криму, 4-й (2003) — у Києві в Пущі-Водиці. На думку учасників фесту відмінності між клезмерською музикою в США й Україні — незначні. В архівах Нью-Йорк. б-ки нараховується до 26 тис. зразків євр. музики. Чимало фонозаписів є й у фондах ІМФЕ, Ін-ту проблем реєстрації інформації НАНУ тощо.

Відроджуються музикознавчі дослідження євр. тематики: захищено канд. дисертації С. Френкель, С. Шолохової, опубліковано розробки окр. питань (О. Астаф'єв, Т. Волошина, І. Глібовицький, *Ю. Зільберман*, О. Кавунник, *Р. Гусак*, *Б. Луканюк*, І. Малишевський, Н. Онищенко, Л. Руденко, О. Яковлева та ін.) у заг. і спец. зб-ках статей ("Біблія і музика", "Старовинна музика: сучасний погляд", "Історія музики: нові факти та інтерпретації", "Євреї Ніжина"), в окр. виданнях тощо.

Літ.: *Береговский М.* Еврейская народная инструментальная музыка — М., 1987; *Його ж.* Еврейские народные музыкально-театральные представления. — К., 2001; *Його ж.* Взаємовпливи в єврейському і українському фольклорі // Рад. музика. — 1936. — № 5; *Житомирський Д.* Против буржуазного национализма в еврейской музыке // За пролетарскую музыку. — 1931. — № 23–24; Нариси з історії та культури євреїв України. — К., 2005; *Штундер З.* Станіслав Людкевич.

Мане Кац. "Єврейський музика". 1920-і рр. Графіка

Я. Цегляр (дружній шарж)

Життя і творчість. — Л., 2005. — Т. 1 (1879–1939); *Фіалкова Л.* Коли гори сходяться (нариси українсько-ізраїльських фольклорних взаємин). — К., 2007; *Френкель С.* Орган у музичній іудаїстиці: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1994; *Розенберг Р.* Музыкальная Одесса. — О., 1995; *Кавунник О.* Світ підкоряється лише тому, хто має Батьківщину [Світлій пам'яті Тимофія Докшицера присвячується]. — Ніжин, 2006; *Вересень А.* Українські вечорниці в Ізраїлі // Музика. — 1992. — № 4; *Прат Н.* Деякі проблеми формування нації: євреї та українці: порівняльний аналіз // Філософська і соціологічна думка. — 1994. — № 1–2; *Луканюк Б.* Інструментальна музика єврейського весілля на Гуцульщині // Родовід. — 1995. — № 1; *Сабан Л.* Музичнотанцювальна традиція євреїв західноукраїнських земель // Там само; Музика і Біблія / Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4; Євреї в Україні: Наук.-допоміжний покажчик 1917–1941. — К., 1999. — Ч. 1; Євреї в Ніжині. — Ніжин, 2001; *Михалёва Е.* Евреи в мировом музыкальном исполнительстве // Другой народ. — Луганск, 2002; *Вагнер Р.* Еврейство в музыке. — М.: 2003. — Пер. с нем. — Репринт. изд.: С.Пб., 1908; *Лилонов А.* Великое княжество Литовское: исторический феномен симбиоза этнических культур. К вопросу о национальных путях возвращения в наднациональную Европу // Вопросы философии. — 2003. — № 11; *Яковлева О.* Священность текста и традиции восточно-европейского хазаната // Старовинна музика: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 24. — Кн. 1; *Зільберман Ю.* Владимир Горовиц и "еврейский вопрос" в России // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 9; *Волошина Т.* К вопросу об украинско-еврейских музыкальных связях // Історія музики: нові факти та інтерпретації: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 42; *Глібовицький І.* Полікультурна палітра музичного життя Чернігова середини XIX — поч. XX ст. // Вісник Прикарпатського ун-ту. — Ів.-Франківськ, 2004. — Вип. 7; *Гусак Р.* Музична культура "штетл" на півдні України // Єврейська історія та культура в країнах Центральної та Східної Європи. — К., 1999; *Її ж.* Про збережені традиції єврейської музичної культури на Поділлі // Матеріали IX Міжн. єврейських читань. — Запоріжжя, 2005; *Її ж.* Традиції клезмерів у сучасній культурі Поділля // Єврейська історія та культура в Україні. — К., 2005; *Грабовський В., Радевич-Винницький Я.* Яків Сорокер у контексті українсько-єврейських взаємин // Свобода (Нью-Йорк). — 2002. — 5 квіт.; *Капустин М.* Россия и евреи: // Еврейские вести. — К., 1995. — № 17–18; *Аликин А.* Со всего света на Клезфест в Украину // Эйникайт (Київ). — 2003. — Верес.; *Зінченко Н., Кириндясов Г.* Шавуот збирає друзів // Хрещатик. — 2004. — 11 черв.; *Феллер М.* Українююдаїка: правда про українсько-єврейські відносини // Дзеркало тижня. — 2004. — 11 верес.; *Сивашов І., Наомі Бен Амі.* "Наші народи поєднала трагічна історія..." // Хрещатик. — 2006. — 3 берез.; *Шехтман С.* Из истории евреев // Киев. вестник. — 2006. — 16 дек.

А. Муха

Афіша концерту "Говорить Київ" за участю О. Єфименко-Айгорн

Титульна сторінка буклету асоціації "Європа–Європа"

"ЄВРОПА–ЄВРОПА" ("Europa–Europa") — асоціація сучас. музики. Міжн. організація, засн. 1994 в рамках Бранденбурз. колоквіуму нової музики в Берліні. Об'єднує молодих композиторів, виконавців та музикознавців з різних країн Європи. Осн. мета асоціації — ліквідація "напруження в галузі культ. зв'язків, а також і політ. напружень у Європі", прагнення до побудови "сучас. європ. муз. культури" і налагодження взаємовигідних зв'язків та комунікації між музикантами й муз. ученими країн Зах. та Схід. Європи як процесу об'єднання Європи. "Є.–Є." сприяє обміну досвідом та знаннями, збереженню традиц. цінностей та розвитку сучас. муз. творчості. Найактивніший період діяльності "Є.–Є." припав на 1995–2000-і, після чого у зв'язку з фінансовими проблемами асоціація виявляє ознаки активної діяльності лише спорадично. До "Є.–Є." входять представники Німеччини, Болгарії, Росії, Чехії, Польщі, Вірменії, Литви, Угорщини, Словаччини, Албанії, Румунії, України (*В. Рунчак, Б. Сюта, Л. Юріна*).

Літ.: Jeder nach seiner Fasson — Musikalische Neuansätze heute / hrsg. von *U. Liedtke*, PFAU-Verlag für Neue Musik. — Saarbrücken, 1997.

Б. Сюта

"ЄВРОШОУ" — корпорація, засн. 1985, що займається шоу-бізнесом, представник в Україні трансєвропейського муз.-інформ. центру "IRMA" й міжн. муз. каталогу "Euro Pop Book". Президент — С. Галузін. "Є." видала 1-й муз. каталог "Музичний реєстр України" (кілька вип.). "Є." як співорганізатор проводила щорічну муз. виставку "Укр. муз. ярмарок" (від 1995), брала участь в організації в Україні значних міжн. фест. і культ. акцій, влаштовувала концерти зірок світ. музики в Україні (Кріс Де Бург, М. Кабальє, Х. Каррерас, Г. Мур та ін.).

Літ.: Музичний реєстр України 96/97 — К., 1996; Музичний реєстр України 97/98. — К., 1997.

Б. Сюта

ЄВСЕВСЬКИЙ Микола Петрович (6.12.1928, м. Пінськ, тепер Білорусь) — конц. і опер. співак (баритон). Від 1951 мешкає в Австралії. 1956 закін. оперну школу в Мельбурні. Вик. діяльність розпочав конц. виступами в Німеччині. У 1956–60-х — соліст Австралійської оперної компанії у Мельбурні. 1961–73 концертував по Австралії у складі "Українського тріо", з 1973 виступав із сольними програмами. У репертуарі — укр., нім. та італ. нар. пісні, арії з опер вітчизн. та заруб. композиторів. Популяризатор укр. культури в Австралії.

І. Лисенко

ЄВСЕВСЬКИЙ Федір Андрійович (8.04.1889, м. Бориспіль, тепер Київ. обл. — 1969, м. Париж, Франція) — композитор, диригент, педагог, скрипаль. 1914 закін. Петерб. конс. (кл. *А. Лядова* й М. Штейнберга). 1918–19 — диригент т-ру в Ромнах. Від 1920-х жив у Парижі, де організував струн. квартет, з яким гастролював у Франції, Нідерландах, Бельгії, Німеччині, Великій Британії.

Тв.: опера "Весняна казка", лібр. О. Олеся; балет "Фантастична казка"; хори — "Слухайте, слухайте", "Сонце на обрії" (обидва на сл. О. Олеся) тощо; Струн. квартет; для фп. — Соната, прелюдії, етюди; п'єси для скр., влч.; романси — "І багата я", сл. Т. Шевченка, "Ти все любиш", "То не лебідь на озері", "В долині тихій сон летить"

(сл. О. Олеся), "Замовкніть усі" (сл. Г. Мазуренка) тощо.

А. Муха

ЄВТУШЕНКО Дометій Гурійович [7(19).08.1893, с. Стара Осота Херсон. губ., тепер Олександрівського р-ну Кіровогр. обл. — 17.03.1983, м. Київ] — співак, вок. педагог. Професор (1939). З. д. м. УРСР (1943). Навч. у Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка в Києві на вок. і дириг.-хор. ф-тах (до 1925), закін. по кл. співу *О. Муравйової* (1927). Наприкінці 1920-х співав у вок. квартеті, поміж учасників якого — *З. Гайдай*. Викладач (з 1927), зав. кафедри сольного співу (1931—34) цього ін-ту. Викладач (з 1934), декан (з 1937), зав. кафедри сольного співу (1939—63) Київ. конс.

Пед. роботі Є. був притаманний комплексний підхід — формування не тільки вок., а й муз.-худ. культури учня в цілому. Вважав, що не лише вільне володіння вок. технікою є необхідною умовою досконалої передачі психологічного змісту твору, а й уважне розкриття останнього сприяє вдосконаленню вок. техніки. Разом з тим, продовжуючи традиції О. Муравйової, підходив до процесу виховання учнів диференційовано — навчаючи своїх вихованців прийомів вок. майстерності, намагався також максимально повно виявити природні особливості голосу кожного молодого вокаліста, зберегти й розвинути його найцінніші якості. Значну увагу приділяв роботі над кантиленою, звуковеденням, філіруванням звука. Одна з характерних і найцінніших якостей школи Є. — вок. довговічність його учнів: більшість із них зберігала гарну вок. форму впродовж кількох десятиліть. Школа Є. була однією з найкращих і найавторитетніших у кол. СРСР, підтвердженням чого є праця його вихованців у багатьох провідних оперних т-рах [Київ, Львів, Москва, Ленінград (тепер С.-Петербург) тощо]. Поміж найвідоміших учнів — *В. Борисенко, Н. Гончаренко, В. Грицюк, О. Дарчук, П. Кармалюк, В. Любимова, Л. Масленникова, Е. Томм, М. Шевченко, Г. Шоліна, В. Ялкут, В. Буймістер*.

Літ. тв.: Питання вокальної педагогіки. — К., 1963 (у співавт. з *М. Михайловим-Сидоровим*); Роздуми про голос. Нотатки педагога-вокаліста — К., 1979; О некоторых вопросах вокальной техники // Киев. государственная консерватория: Науч.-метод. записки. 1956. — К., 1957; Выдающийся педагог-вокалист. Воспоминания о Е. Муравьёвой // Вопросы вокальной педагогики. — М., 1967. — Вып. 3; О впевании вокальных произведений // Вопросы вокальной педагогики. — М., 1967. — Вып. 3; Слово в співі // Соц. культура. — 1967. — № 2; Великий талант [*А. Іванов*] // Музика. — 1975. — № 6; Найвища нагорода // КіЖ. — 1977. — 21 квіт.; Складові кваліфікації співака // Там само. — 1977. — № 61; упор. — Вопросы вокальной педагогики: Статьи и очерки. — М., 1967. — Вып. 3.

Літ.: Вчені вузів України. — К., 1968; *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Шевчук О., Якименко Н.* Концертне життя // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Семененко Н., Муха А.* Музична освіта // Там само. — 2004. — Т. 5; *Тольба В.* Учитель співу [Спогади про Д. Євтушенка] // Музика. — 2003. — № 5; *Чавдар Є.* Цінний посібник. "Музична Україна" випустила в світ книжку Д. Євтушенка "Роздуми про голос" // КіЖ. — 1979. — 23 серп.; [*Б. а.*]. Євтушенко Д. Г. Видатний радянський педагог-вокаліст; заслужений діяч мистецтв УРСР, професор Київської консерваторії [Некролог] // Там само. — 1983. — 27 берез.

О. Немкович

М. Тессейр, М. Єгоричева, Д. Євтушенко

Д. Євтушенко

ЄВТУШЕНКО Олександр Миколайович (27.09. 1957, м. Умань, тепер Черкас. обл.) — муз. журналіст, критик, продюсер, теле- і радіоведучий. Фахівець у галузі молодіжної мас. муз. культури. Ред. газети *"АУТ"* ("Аудіо-толока"), журн. *"Галас"* альманаху "Рок-око" — перших укр. період. видань у галузі мас. муз. культури. Автор першої в Україні друк. рок-антології (енциклопедії), підготував кілька випусків газети "Неформат" у тій самій галузі. Муз. оглядач журн. "Україна". У різні роки активно співпрацював із часописами "День", "ПіК", "Дзеркало тижня", "Собеседник", "Веч. вести", з радіо "Київ", "Нарт", "Молодим радіо", "Свобода" (ведучий програми "Муз. острів") тощо. Постійний ведучий муз. ТБ-програми "Тинди-ринди" (1994—2004), автор і ведучий радіопрограми "Рок української вдачі". Пресаташе фестивалів "*Червона рута*" (Запоріжжя, 1991), "*Перлини сезону*" (Київ, 1998, 1999), "Таврійські ігри" (Каховка, 1994, 1996), "Альтернатива" (Львів, 1995, 1996). Муз. продюсер фестивалів "*Мазепа-фест*" (Полтава, 2003) і "Кобзар forever" (Канів, 2006), де видавав спец. прес-випуски. 2002 спільно з аудіокомпанією "Атлантик" заснував вел. серіал CD (понад 20). Виконавчий продюсер ряду CD-додатків до журн. "Україна" й кількох CD-компіляцій.

О. Євтушенко

Літ. тв.: 100 альбомів з України: Вибрана дискографія. — К., 2004 (у співавт. з *Ю. Зеленим*); Українська рок-антологія: Легенди химерного краю. — К., 2004; Обличчя музики: Творчі портрети українських зірок. — К., 2006; Андрій Середа та "Кому вниз". Музика Високого Духу. — К., 2008; "ВВ" пропонують танці; Кому вниз?; Музика Брежнєва, слова Суслова, аранжування Щербицького; Похмурі демони з України; Свій стиль ми шукали в собі; Світ за склом; Сестричка Віка без "Братів Гадюкіних"; Так гартувалося "Ґроно"; "Танці" у Франції; Хлопці з Бандерштадту; Чиста дошка, або Двобій з духами // Зірки "Червоної рути". — К., 1993, тощо; упор. зб.: Зірки "Червоної рути". — К., 1993

(спільно з *Л. Брюховецькою*); числ. статті в енциклопедіях, журн. і газ; ТБ- й радіопередачі.

А. Калениченко

"ЄВШАН" (Song and Dance Ensamble Yevshan, Австралія) — ансамбль пісні й танцю. Засн. 1987 в Аделаїді з ініціативи В. Бовкуна й Р. Берека. Брав участь в укр. і багатокульт. мист. заходах, виступав із власними концертами (1987, 1990). 1990 "Є." поділився на 2 групи: танц. (хореографи — І. й Д. Гнатюки, В. Бовкун) і вок. (очолив Р. Бекер). 1990 вок. група із Сіднею разом із танц. ансамблем "*Веселка*" здійснила конц. турне під патронатом Нар. Руху України (перший з-поміж укр. муз. колективів Австралії). Танц. група 1990 нараховувала 34 учасники (муз. кер. М. Кандибко, техн. кер. П. Словачевський).

ЄГОРИЧЕВА Марина Іванівна (30.08.1903, м. Київ — 21.01.1999, там само) — співачка, педагог. Доцент (1952). Професор (1969). Канд. мист-ва (1948). У Києві закін. жін. гімназію (1919), робітн. ун-т (1930), конс. (кл. сольного співу *М. Донець-Тессейр* і *Д. Євтушенка*, 1940), аспірантуру при ній (1946). 1940—41, 1949—60 — викладачка вокалу Київ. муз. уч-ща, 1945—85 — Київ. конс., 1963—69 — зав. вок. кафедри. Першою в Україні визначила психол. основи вок.-пед. процесу й науково поєднала вок. методику з традиціями нац. пісенного мистецтва. Поміж учнів — відомі співаки, лауреати різних конкурсів *Д. Петриненко*, В. Зарков, *П. Ретвицький*, *Е. Яроцька*, *Л. Єгорова*, *Ю. Демчук*, В. Дущенко, Т. Макаренко, К. Столяр, Н. Милещук, Л. Черноусова. Брала участь у к/ф "Назви своє ім'я" (реж. С. Буковський, 2005).

Літ. тв.: канд. дис. "Психологічні основи вокально-педагогічного процесу" (К., 1948); упоряд. —Найпростіші вправи для співаків-любителів. — К., 1960; Упражнения для певца. — М., 1967; Вокалізи. — К., 1968; Старые итальянские арии. — М., 1969; Перший відкритий урок // Виконавські школи вищих учбових закладів України: Темат. зб. наук. праць. — К., 1990; Вечір радянського романсу // Рад. культура. — 1957. — 17 берез.; статті до енциклопедій;

Літ.: *Гнидь Б.* Митці консерваторії. — К., 1997; *Лисенко І.* Музична культура України. — К., 2008; *Петриненко Д.* Посібник для співаків // Музика. — 1978. — № 2; *Її ж.* Марія Іванівна Єгоричева // Виконавські школи вищих учбових закладів України. — К., 1990.

О. Литвинова

М. Єгоричева зі студентами класу

ЄГОРОВ Єгор Єгорович [22.07(3.08).1877, м. Москва, Росія — 15.02.1949, м. Свердловськ, тепер Єкатеринбург, РФ] — співак (бас), педагог. З. д. м. РРФСР (1948). Доктор мист-ва (1944). 1902 закін. Моск. конс. 1904—06 — соліст Київ., 1908—10 — Одес. опер. 1911—16 — викладач сольного співу і режисер *Муз.-драм. школи М. Лисенка*, 1916—22 — професор Київ. конс. Від 1939 — у Свердловську.

1905—06 виконував у Києві романси *О. Бородіна*, *Ц. Кюї*, *А. Аренського*, *М. Римського-Корсакова*; в анс. із М. Бочаровим, С. Варягіним, В. Селявіним викон. вок. квартети В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта*, *Р. Шумана*, *О. Бородіна*.

Поміж учнів — В. Борисенко, Г. Бушуєв, Г. Воробйов, О. Єгорова (дружина Є.), А. Окайомов, В. Попов, А. Халилеєва. Партнерами Є. були *Н. Єрмоленко-Южина*, *Н. Забела-Врубель*, М. Кузнецова-Бенуа, *А. Нежданова*, Д. Смирнов, *Л. Собінов*, *Ф. Шаляпін*.

Партії: Невідомий ("Аскольдова могила" О. Верстовського), Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Пімен ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Володимир Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Чесний відлюдник (1-й вик-ць), Варязький гість ("Сказання про великий град Кітеж", "Садко" М. Римського-Корсакова), Рене, Гремін, Світліший ("Іоланта", "Євгеній Онєгін", "Черевички" П. Чайковського), Гудал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Марсель ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Спарафучильо ("Ріголетто" Дж. Верді).

Літ. тв.: докт. дис. "Методика сольного пения" (1942). Основы единого метода постановки голоса, Культура музыкального слуха певца и постановка голоса — М., 1926.

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Лосский В.* Мемуары. Статьи и речи // Воспоминания о Лосском. — М., 1959; *Егорова О.* Е. Е. Егоров (оперный певец) // Научно-методические записки Уральской государственной консерватории им. М. П. Мусоргского. — Свердловск, 1963. — Вып. 5.

А. Пружанський

ЄГОРОВА Марія Павлівна [12(25).12.1910, м. Харків] — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Сестра *В. Попової*. Вок. освіту здобула в Одес. нар. конс. (1925—27, кл. В. Діталь). Удосконалювалась у В. Попової. 1930—32, 1944—58 — солістка Одес., 1932—36 — Харків., 1936—44 — Київ. т-рів опери та балету. Виступала в концертах. 1939 записала на грамплатівку 2 укр. нар. пісні ("Ой не спиться, не лежиться", "Хилітеся, густі

лози"), а також Пісню Галі з опери "Щорс" *Б. Лятошинського.*

Партії: Настя ("Тарас Бульба", М. Лисенка), Ясько ("Кармелюк" В. Костенка), Галя ("Щорс" Б. Лятошинського), Соломія ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Груня ("Броненосець "Потьомкін" О. Чишка), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Марфа, Марина Мнішек ("Хованщина", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Любаша, Ганна ("Царева наречена", "Майська ніч" М. Римського-Корсакова), Графиня ("Пікова дама" П. Чайковського), Амнеріс, Азучена ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді), Кармен (одноим. опера Ж. Бізе), Даліла ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Нано ("Даїсі" З. Паліашвілі).

І. Лисенко

ЄГРА, ИГРА — див. *Гра.*

ЄДЛІЧКА (Jedlička) Алоїз Вячеславович (Венцеславович) (14.12.1821, с-ще Куклени, Богемія, тепер у складі м. Градець-Кралове, Чехія — 27.09.1894, м. Полтава) — чес. і укр. піаніст, педагог, композитор, хор. диригент, муз. фольклорист. Брат *В. Єдлічки.* За походженням чех. Навч. у Праз. конс. (кл. фп., у Гордіджані та Д. Вебера, 1837—42). Від 1848 жив в Україні (1892 — у Києві), викладав гру на фп. і спів у Полтав. ін-ті шляхетних дівчат, де створив хор, що виконував обр. укр., рос. та чеськ. нар. пісень. Записував нар. мелодії, опублікував 2 зб. "Собрание малороссийских народных песен" (вид. *М. Бернарда,* 1861) та "Сто малороссийских народных песен" (вид. *П. Юргенсона,* 1869), з них широкої популярності набула пісня "Хусточка". До цих пісень у різні роки зверталися *М. Мусоргський, М. Лисенко, Ф. Колесса* та ін. Ред. музики *О. Марковича* до "Наталки Полтавки" *І. Котляревського.* Автор фп. п'єс салонного характеру, поміж них — *полька* "Прекрасна Богемія", "Польська мазурка", укр. *думки* й *шумки, фантазія* "Спогад про Полтаву", попурі "Квітоньки України" (присв. *Т. Шевченкові), мазурки,* зб. укр. нар. пісень "Кобзар", *романси* тощо.

Літ.: *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). — К., 1958; *Бачний.* Про українську музику з приводу пісень, зібраних Єдлічкою (польс. мовою) // Ruch Muzychny. — 1862. — Nr 21, 22; *Рогач П.* Рояль Алоїза Єдлічки // Наука і культура. Україна: Щорічник. — К., 1986; *Шамаєва К.* З любов'ю до Кобзаря // Музика. — 1988. — № 2; *Мартусь В.* Алоїз Єдлічка — український композитор // Зоря Полтавщини. — 1968. — 14 лип.; *Погребенник Ф.* Ой ти, дівчино, горда і пишна // Літ. Україна. — 1998. — 7 трав.

А. Муха

ЄДЛІЧКА (Jedlička) Венцеслав Венцеславович [17.09.1817, с-ще Куклени, Богемія, тепер у складі м. Градець-Кралове, Чехія — 17(19).11.1880, м. Полтава] — педагог, піаніст, громад. діяч. Брат *А. Єдлічки.* Навч. у Празькій конс. Від 1844 жив у Полтаві, де виступав з концертами, викладав музику в поміщицьких маєтках на Полтавщині. 1848—79 — викладач гри на фп. у Полтав. ін-ті шляхетних дівиць. Був знайомий з *Т. Шевченком.* Автор муз. творів, зокр. Струн. квартету на теми опери "Пророк" Дж. Мейєрбера.

ЄЛІНЕК (Jelinek) Ґустав Карлович (серед. 19 ст., тепер Чехія — після 1912) — гобоїст, диригент. За походженням чех. З родини капельмейстера. Початк. освіту здобув від батька К. Єлінека. Закін. Віден. (за ін. відом. — Празьку конс.), після чого працював гобоїстом в орк. Нац. опери п/к Г. Ріхтера в Будапешті. Від 1874 грав у оркестрі міськ. польс. т-ру С. Скарбека у Львові п/к *Г. Ярецького,* а згодом служив у оркестрах оперних антреприз *І. Сєтова* в Києві (до 1880) і П. Медведєва в Харкові (1880—83). Учасник концертів кам. музики в Києві (1880), Харкові (1881). Від 1883 жив упродовж майже 20 років в Одесі й виступав як соліст і ансамблевий вик-ць. Перший викладач гри на духових інстр. у муз. класах при Одес. відд. *ІРМТ,* з 1897 — у муз. уч-щі при цьому тов-ві. 1907—12 — гол. диригент Укр. муз. т-ру *М. Садовського* в Києві, зокр. керував постановками опер "Наталка Полтавка" *І. Котляревського—М. Лисенка* (1907), "Продана наречена" Б. Сметани (1908), "Сільська честь" П. Масканьї (1909), "Енеїда" М. Лисенка, "Галька" *С. Монюшка* (обидві — 1910), "Пан Сотник" *Г. Козаченка* (1911), "Бранка Роксолана" *Д. Січинського* (1912). 1910 у Києві урочисто відзначалося 30-річчя муз. праці Є. (виставою "Продана наречена" Б. Сметани в пер. М. Садовського й конц. відділом, де прозвучала кантата М. Лисенка у вик. зведеного хору т-ру й Київ. ун-ту п/к *О. Кошиця*).

Літ.: Отчет Киевского отделения Российского Музыкального Общества за 1879—1880 год. — К., 1881; Отчеты Одесского отделения Императорского Российского Музыкального Общества: Щорічне вид. — О., 1886—1903; *Василько В.* Микола Садовський та його театр. — К., 1962; *Стеценко К.* Спогади. Листи. Матеріали / Упор., вступ. ст. та прим. *Є. Федотова.* — К., 1981; *Богданов В.* Історія духового музичного мистецтва України: Від найдавніших часів до початку XX ст. — Х.; 2000; Чеські музиканти в Україні: Біо-бібліогр. словник. — Х., 2005; *Булат Т.* М. В. Лисенко і слов'янство: До історії українсько-слов'янських музичних зв'язків // Славістичний збірник. — К., 1962; *Муха А., Мазепа Л.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Мюльберг К.* Духовые инструменты в истории музыкальной культуры Одессы и консерватории // Одесская консерватория: забытые имена, новые страницы. — О., 1994; Ґустав Єлінек: диригент української трупи М. Садовського (з нагоди 30-літньої музичної діяльності) // Рада. — 1910. — 13 (20) лют.; 16 лют. (1 берез.).

А. Муха, Р. Пилипчук

ЄЛИСЕЙ (Ільковський, 17 ст.) — регент, композитор митрополичого хору *Петра Могили.*

Літ.: *Цалай-Якименко О.* Київська школа музики XVII ст. — К.; Л.; Полтава, 2002.

ЄМЕЦЬ Василь Костянтинович (2.08.1890, с. Шарівка, тепер Богодухівського р-ну Харків. обл. — 4.01.1982, м. Лос-Анджелес, шт. Каліфорнія, США) — бандурист-віртуоз, педагог, композитор-аматор, муз. майстер, муз.-громад. діяч. Гру на *бандурі* опановував з раннього дитин-

А. Єдлічка

Є. Єгоров у ролі Жемчужного (опера "Опричник" П. Чайковського)

М. Єгорова в ролі Кармен (однойменна опера Ж. Бізе)

В. Ємець

Я. Єнакієв у ролі Зігмунда (опера "Валькирія" Р. Вагнера)

Р. Єненко

Перша капела кобзарів. 1918 р.

ства. Навч. у Харків. і Моск. ун-тах на природничому відділенні (1911—17). 1-й конц. виступ відбувся 1911 в Охтирці на Сумщині. 1913 у Катеринодарі (тепер Краснодар, РФ) організував школу кобзарів для нащадків запороз. козаків на Кубані (1917—18). Восени 1914 виступив як бандурист на Всеслов'ян. концерті в Москві. Вчитель жін. гімназії м-ка Сосниця Черніг. губ. Співробітник Мін-ва нар. освіти за часів гетьманату П. Скоропадського, організатор *Першої капели кобзарів* (1918). 1919 виступав як соліст-бандурист на фронтах в укр. військах. 1920 емігрував до Чехо-Словаччини (навч. у Празькій і Берлінській консерваторіях), з 1936 мешкав у США, зокр. постійно в Лос-Анджелесі. Організатор Школи кобзарів (1923) і Капели бандуристів (1924) у Празі. Займався муз.-орг. і пед. діяльністю, виготовляв бандури (часто виступав з власноруч змайстрованою експериментальною "подвійною бандурою" на 50-и, 60-и струнах; виконував на цьому інструменті твори В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Ф. Шопена*, *Ф. Ліста* у власних транскрипціях). Гастролював містами Європи, Півн. Америки. У репертуарі — *думи*, укр. нар. пісні, інстр. танц. твори; власні композиції ("Передзвони", "Над Дніпром", "Про Крути", "Дума про поневолення України", "З Кримських гір" тощо), транскрипції популярних зразків світ. класики. Співпрацював з *М. Гайворонським*, *М. Голинським*.

Літ. тв.: Кобза і кобзарі. — Берлін, 1922, Нью-Йорк, 1959, К., 1994; понад 20 статей, зокр. — Кобза. До мартирології кобзарства // Календар "Свободи" на звичайний рік 1957. — Джерзі-Сіті, 1956; Гетьман Скоропадський та перша капела кобзарів // НТЕ. — 2001. — № 4; Кобзарі старих часів // Укр. слово (Берлін). — 1921. — № 102—103.

Літ.: У золоте 50-річчя служби Україні. — Торонто, 1963; *Самчук У.* Живі струни: Бандура і бандуристи. — Детройт, 1976; *Стешко Ф.* Україні. Ювілейна пам'ятка з нагоди двадцятип'ятилітньої праці Василя Ємця для українського музичного мистецтва [Рецензія] // Укр. музика. — 1938. — № 2; *Мартиненко О.* Кобзар у фраку // Пам'ятки України. — 1995. — № 1.

Школа гри на бандурі В. Ємця. Прага, 1923 р.

Б. Сюта

ЄНАКІЄВ Яків Іванович [4(16).12.1897, м. Маріуполь, тепер Донец. обл. — 19.09.1945, м. Москва, РФ] — оперний співак (драм. тенор). Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (1928, кл. *М. Чемезова*) й Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1931, кл. І. Томарса). 1931—35 — соліст Ленінгр. (тепер Маріїн.), 1935—36 — Київ. т-рів опери та балету, 1936—45 — Великого т-ру в Москві. Під час війни 1941—45 неодноразово виїздив на фронт із концертами. Трагічно загинув.

Партії: Матюшенко ("Броненосець "Потьомкін" О. Чишка), Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Манріко, Радамес, Отелло, Альваро ("Трубадур", "Аїда", "Отелло", "Сила долі" Дж. Верді), Зігмунд ("Валькирія" Р. Вагнера), Давидов, Григорій Мелехов ("Піднята цілина", "Тихий Дон" І. Дзержинського).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Енакиев О.* Материалы биографии отца // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ЄНДЖИЙОВСЬКА (спр. прізв. — Попович) Ольга (1897, м. Чернівці — ?) — оперна й конц.-кам. співачка (драм. сопрано). Вок. освіту отримала у Віден. муз. академії (1927—32). Від 1932 провадила конц. діяльність на Буковині, зокр. була солісткою хор. тов-ва *Буковинський "Кобзар"*. З успіхом виступала з концертами у Львові та ін. містах Галичини. У репертуарі — твори *М. Лисенка*, *В. Заремби*, *Л. Бетховена*, *Ф. Шопена*, *Ф. Шуберта*, Р. Штрауса, Р. Вагнера, укр. нар. пісні. Від 1940 виступала на оперних сценах Зах. Європи.

Поміж оперних партій — Тоска (однойм. опера Дж. Пуччні), Єлизавета ("Тангейзер" Р. Вагнера).

Літ.: Концерт Ольги Єнджийовської у Львові // Діло. — 1932. — 5 листоп.

І. Лисенко

ЄНЕНКО Роман Борисович (19.06.1971, м. Мурманськ, РФ — 6.04.2006, м. Київ) — співак (в автент. манері), фольклорист, художник-графік. Із студ. років брав участь у числ. фольк. експедиціях до різних регіонів України, згодом Польщі. 1995 закін. Київ. ін-т культури. Від 2002 навч. у докторантурі (аспірантурі) Європ. колегіуму польс. і укр. ун-тів (EKPiUU, м. Люблін, Польща), досліджуючи муз. фольклорист. рух (в Україні, Польщі, Росії, Литві) як соціокультурне явище. Від 1992 — соліст гурту *"Древо"*; мав високий леткий голос яскравого тембру. Співпрацював із фундацією *"Muzyka Kresów"* (Люблін, Польща) як її неофіційний член: один з організаторів баг. фольк. фестивалів, Днів укр. музики у Польщі, наук. конференцій, муз.-театр. імпрез, де брав безпосередню участь. Постійно працював викладачем укр. нар. співу

у літній школі цієї фундації ("Międzynarodowa Letnia Szkoła Muzyki Tradycyjnej: warsztaty śpiewu arhaicznego") від часу її створення в 1998. Один з лідерів руху за відродження вторинної традиції автент. вик-ва у Польщі. Засновник і кер. гурту "Селюки" (Люблін, 2004).

Неординарність світобачення Є. проявилася в його багатьох авт. графічних роботах і худ. оформленні CD нар. музики ("Рай розвився", "Володар", "Зберімося роде—2"), що вирізняється поет. вишуканістю образів, драматизмом, сплетенням християн. і дохристиян. символіки, декоративною виразністю фольк. елементів.

Дискогр.: CD — Musiques Traditionnelles d'Ukraine, 2-me partie / Упор. *Ю. Бооне.* — Paris: Silex, 1995. — Y225216; Drewo: Pieśni z Ukrainy. — Warszawa: Koka, 1998. — 028CD-3.—1; 2002. — 032CD—8—2.; Рай розвився. Християнські мотиви в укр. фольклорі. — К., 2001; *Нестеров О.* Опромінені звуки (до роковин Чорнобильської трагедії). — К.: Symphokare, 2001. — 037 S 009.; Володар, одчиняй ворота. — К.: OBERIG XXI, 2003. — 044—O—021—2.; Ой давно, давно. — К.: Саме так, 2003; Зберімося, роде. — К.: OBERIG XXI, 2005. — 045—O—022—2. — Ч. 2; Пам'яті Романа Єненка [Графіка, компакт-диск, спогади]. — К., 2006.

Літ. *Бондаренко А.* То що ми творимо? // Український журнал. — 2006. — № 4; *Кабачій Р.* "Щастя для всіх" Романа Єненка // Україна молода. — 2006. — 20 черв.; [*Н. Пастушенко, І. Клименко, Р. Кабачій* та ін.]. Пам'яті Романа Єненка: Спогади. Графіка. CD. — К., 2006. *Józefczuk G.* Malujący etnomuzykolog // Gazeta Wyborcza. — Lublin. — 1999. — 30 pazdziernika. — 1 listop.; Knittel J. Baśniowe ilustracje z Ukrainy // Gazeta Wyborcza. — 1999. — 26 kwietnia.

Ол. Шевчук

ЕПІФАНІЙ (прізв. невід., кін. 17 — поч. 18 ст.) — співчий, регент. Освіту здобув, очевидно, в Києво-Могил. колегіумі. 1702—04 — регент і вчитель співу Ростов. архієрейського хору, де заклав вик. традиції цього колективу. Згодом хор став одним з найкращих у Росії.

Літ.: *Іванов В.* Співацька освіта в Україні. — К., 1991.

І. Лисенко

ЄРГІЄВ Іван Дмитрович (4.03.1960, м. Одеса) — баяніст, педагог. З. а. України (2005). Канд. мист-ва (2006). Лауреат міжн. конкурсів: акордеоністів "Фогтландські дні музики" в м. Клінгенталі (Німеччина, 1990, диплом), "Гран-прі" у м. Андрезьє-Бутеон (Франція, 1991, золота медаль), нової музики "Приз Орфея" у м. Антверпен (Бельгія, 1995, Ґран-прі); у складі дуету "Каданс" — "Фогтландські дні музики" в м. Клінгенталі (Німеччина, 1999, 1-а премія), "Читта ді Кастельфідардо" в м. Кастельфідардо (Італія, 1999, 2-а премія); 56-й Кубок світу у м. Естергом (Угорщина, 2003, 3-я премія). Закін. Одес. муз. уч-ще (1979, кл. В. Плахтія), Одес. конс. (1984, кл. баяна *В. Євдокимова*) та асистентуру-стажування при НМАУ (1991, кер. *М. Давидов*). Від 1984 — викладач, з 1991 — ст. викладач, з 1996 — в. о. доцента, з 2006 — в. о. професора Одес. конс. Від 1988 — соліст Одес. філармонії.

Є. — баяніст-віртуоз, представник мистецтва модерн-баяну, вик-ць авангардної музики. 1994 створив кам. дует "Каданс" (з дружиною О. Єргієвою, скр.). Гастролював із сольними концертами в Росії, Монголії, Канаді, Німеччині, Італії, Іспанії, Франції, Бельгії, Нідерландах, Швейцарії та ін. Регулярно бере участь у фестивалях нової кам. музики: "Європа—Азія" (Казань, 1996), "Тиждень найкращих модерн-баяністів світу" (Амстердам, 1995), "Два дні і дві ночі" (Одеса, 1998—2006), "*Міжнародний форум музики молодих*" (Київ, 1998) тощо. Для Є. написали твори *Л. Самодаєва, К. Цепколенко, О. Щетинський*, а також заруб. композитори Й. Тамульоніс, С. Берінський, М. Броннер, Р. де Смета, Я. дер Вельдгюйс, В. Динеску та ін. Має фонд. записи на Укр. радіо, радіо БРТН (Бельгія), "Францкультюр—1" (Франція). Репрезентував відеоінсталяцію "Авангардне виконавське мистецтво" (К., 1995). Автор кількох метод. розробок.

Літ. тв.: канд. дис. "Український модерн-баян як феномен світового мистецтва" (О., 2006); Модерн-аккордеон как новое явление исполнительского искусства // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА. — О., 2002. — Вип. 3; Акордеонна творчість композиторки К. Цепколенко // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 26. — Кн. 9; Мистецтво українського "модерн-акордеона" у світовому процесі // Матли міжн. наук.-практ. конф. "Академічне народно-інстр. мистецтво України XX—XXI ст." (23—28 берез. 2003 р.). — К., 2003; Акордеон у творчості Л. Самодаєвої // Музичне мистецтво і культура. — О., 2004. — Вип. 4; Мистецтво українського "модерн-акордеона" у світовому процесі // Муз. виконавство. — К., 2004. — Вип. 40. — Кн. 10; Исполнитель-художник и его время // Музичне мистецтво і культура. — О., 2006. — Вип. 7. — Кн. 1; Іван Єргієв — засновник українського камерного дуету "Каданс" [автобіогр. нарис] // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах. — К., 2006.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Потоцкий И.* Баяна маленький оркестрик: Баянист Иван Ергиев // Независимость. — 1995. — 14 июля; *Змієвський С.* Олена та Іван Єргієви // КіЖ. — 2005. — 13 лип.

І. Сікорська

ЄРЕМЄЄВ Василь Іванович (19.02.1911, м. Ташкент, тепер Узбекистан — після 1991) — контрабасист, педагог, майстер з виготовлення муз. інструментів. Професор (1960). Навч. у Херсон. муз. уч-щі (кл. к.-баса *С. Херсонського*). Від 1936 — у Києві. 1941 закін. Київ. конс. 1949—62 мешкав і працював у Бразилії: на радіо "Глобо" виступав як соліст і оркестрант; упродовж 8 років працював в Оперному т-рі Ріо-де-Жанейро й одночасно — в консерваторії. Виступав із симф. оркестром конс. у Ріо-де-Жанейро, з орк. радіо "Національ" (вик. Концерт *Мі*-мажор для к.-баса з орк. і Симфонію *Ре*-мажор для к.-баса й альта К. Діттерсдорфа). Концертував у Сан-Пауло й Уфі, де мешкав останні роки, виготовляв скрипки й альти. Поміж учнів — професор конс. у Ріо-де-Жанейро С. Сантою, кон-

І. Єргієв

Дует "Каданс". О. та І. Єргієви

В. Єремєєв

З. Єременко

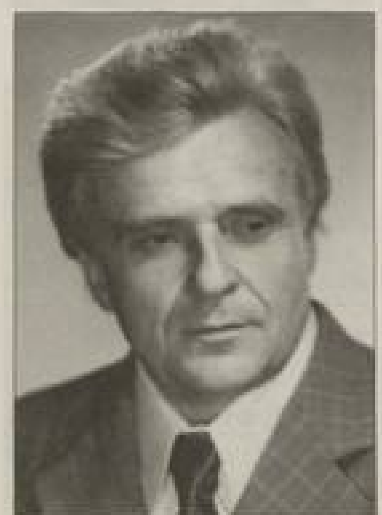

К. Єременко

В. Єресько

цертмейстер групи к.-басів т-ру Опери в Сан-Пауло М. Ферейра.

Б. Столярчук

ЄРЕМЕНКО (дівоче прізв. — Гусєва) Зоя Олександрівна (28.12.1929, м. Москва, РФ — 27.06.1994, м. Київ) — піаністка, педагог. Постійна учасниця й переможниця всесоюз. відборів та конс. конкурсів. Навч. у групі обдарованих дітей ЦМШ при Моск. конс. (кл. фп. Т. Кестнер). 1951 закін. Моск. конс. (кл. фп. К. Ігумнова, Л. Оборіна, В. Епштейна). 1960 закін. аспірантуру при Київ. конс., кл. фп. *К. Михайлова*. 1960—94 — педагог кл. спец. фп. Київ. конс., з 1985 — доцент. У широкому репертуарі — твори світ. і вітчизн. класиків, *Л. Ревуцького*, *І. Шамо*, *А. Штогаренка*, *Д. Шостаковича*, *С. Прокоф'єва*, Р. Щедріна. Виступала із сольними моногр. концертами (*Й. С. Бах*, *Л. Бетховен*, М. Метнер, *П. Чайковський*, *Ф. Шопен*, Р. Шуман та ін.), у складі кам. ансамблів, з симф. орк. (в один вечір виконувала по 3 концерти, у т. ч. *П. Чайковського*, *С. Рахманінова*, *Ф. Шопена*, Р. Шумана, К. Сен-Санса, Л. Бетховена). У виконавстві й педагогіці продовжувала клас. традиції школи К. Ігумнова з притаманними їй гармонійною рівновагою інтелектуального начала й емоц. свободи у володінні пianізмом і красивим кантиленним звуком, вдумливою інтерпретацією, романт. пориванням, бездоганним худ. смаком. Професіоналізм, яскраву індивідуальність, відчуття *стилю*, щирість виконання Є. відзначали К. Ігумнов, Л. Оборін, *К. Симеонов*, Т. Ніколаєва, В. Мержанов. Поміж учнів — О. Швецова, лауреат І премії Конкурсу молодих піаністів у Римі.

Літ. тв.: Виконавство і класична музика // Музика. — 1981. — № 5; Виховання виконавської культури у студентів консерваторії // Мистецтво і виховання творчої особистості. — К., 1988; До репертуару піаніста [Поліфонічні п'єси композитора О. Яковчука] // Музика. — 1989. — № 5; Музика — пам'ять, музика — мрія // Прес-бюлетень по Радянській Україні. — 1988. — № 5.

К. Шамаєва

ЄРЕМЕНКО Костянтин Андрійович (19.03.1924, м. Баку, Азербайджан — 13.09.2005, м. Київ) — диригент. Лауреат Держ. премії СРСР (1976). З. д. м. УРСР (1990). Закін. як піаніст Моск. (1951), як диригент — Київ. (1957) консерваторії. Концертмейстер (з 1953), диригент (1957—90) Київ. т-ру опери та балету, де диригував переважно балетними виставами. Там уперше здійснив постановки вистав: "Блакитний Дунай" Й. Штрауса, "Чорне золото" (обидві 1957) і "Кіт у чоботях" (1958) *В. Гомоляки*, "Корсар" (1958) А. Адана, "Незвичайний день" (1964) *М. Сильванського*, "Поручик Кіже" (1966) *С. Прокоф'єва*, "Легенда, що ожила" (1967) на муз. М. Метнера, "Буря" (1968) на муз. *П. Чайковського*, "Чиполліно" (1975) К. Хачатуряна, "Білосніжка і сім гномів" (1976) Б. Павловського та ін. Був диригентом майже всіх балетних вистав у Київ. оперному т-рі протягом 1960—80-х. У конц. репертуарі — твори світ. класики, в т. ч. концерти для фп. з орк. *Л. Бетховена*, К. Сен-Санса, *Ф. Шопена*, Р. Шумана, *П. Чайковського*. Вперше в кол. СРСР вик. 2-у ред. Першого концерту для фп. з орк. *С. Рахманінова* (Київ, кін. 1950-х). Гастролював у Румунії, Італії, Бельгії, Угорщині, Португалії. Робив спроби вдосконалити фп. (2-клавіатурне). Автор праць "Про перспективи розвитку симфонічного оркестру" (К., 1974), монографії "Музыка от ледникового периода до века электроники" (М., 1990), статей із питань розвитку сучас. нотної системи, муз. інструментарію тощо.

ЄРЕСЬКО Віктор Кіндратович (6.08.1942, с. Святошин, тепер у межах м. Києва) — піаніст. Лауреат Міжн. конкурсу піаністів і скрипалів ім. М. Лонг — Ж. Тібо у Парижі (1963, 1-а премія), Міжн. конкурсу ім. П. Чайковського в Москві (1963, 3-я премія). Закін. Львів. ССМШ (1959, кл. фп. *М. Лєрмана*), Моск. конс. (1965, кл. фп. Я. Флієра, Л. Власенка та Л. Наумова) та аспірантуру при ній (1967, кер. Л. Наумов). 1965—90 — соліст Моск. філармонії. Виступав з концертами у Москві (1968), Києві (1971—72) та за кордоном. У репертуарі — твори *С. Рахманінова*, *С. Прокоф'єва*, *Д. Шостаковича*, *Д. Кабалевського*, *П. Чайковського*, *М. Мусоргського*, Г. Свиридова, Р. Щедріна, *Л. Бетховена*, *Ф. Шопена*, Р. Шумана, К. Дебюссі. Вик. стиль вирізняє блискуча віртуозність у поєднанні з філософською глибиною, драматург. цілісність вибудови *композиції* фп. творів. Записав на грамплатівки фп. твори Е. Ґріґа, С. Прокоф'єва, С. Рахманінова, П. Чайковського та М. Мусоргського. Від 1990 — у США.

Дискогр.: CD — *Рахманинов С.* Музыкальные моменты, соч. 16, Этюды-картины, соч. 39: *В. Ересько* (фп.). — М.: Мелодия, 1984. — MEL 1001011.

Літ.: *Барыкина Л.* ...И покорна щемящему звуку оживает душа // Смена. — 1979. — № 14; *Т. Д.* Воздавая дань своим великим соотечественникам // СМ. — 1983. — № 2; *Бабаева З.* Непрерывные искания: В концертных залах // Муз. жизнь. — 1984. — № 8; *Перельштейн М.* Все концерты Рахманинова // Муз. жизнь. — 1985. — № 1; [*Б. а*]. Исполнено на "бис" семикратно // Сов. культура. — 1976. — 31 авг.; *Александров Д.* Чайковский на родине Моцарта // Там само. — 1976. — № 56; *Шмонов В.* Все краски музыки // Там само. — 1980. — 26 февр.; *Гуляева Г.* И снова то же дерзновенье // Там само. — 1980. — 3 июня; *Її ж.* "Сотри случайные черты..." // Там само. — 1984. — 23 окт.; *Леушева Й.* И музыки свободное теченье // Там само. — 1985. — 19 дек.; *Алова О.* Оплески — земляку // Прапор комунізму. — 1987. — 29 груд.; *Колосова В.* Заговор против таланта? // Сов. культура. — 1988. — 5 мая.

Н. Семененко

ЄРКО (Ерко, справж. прізв. — Палидович Северин, 1930-і, м. Львів) — естр. співак (США). З родини композитора й оперного диригента та співачки й танцюристки. Після 2-ї світ. війни — спочатку в таборі для переміщених осіб у Європі, згодом — у США. Виступав у Києві та Львові. Співає в манері укр. львів. шансону міжвоєнного 20-ліття. Виконує пісні М. Гайденка, з репертуару *С. Гіги*. В Україні випустив 6 CD, з піснями в аранжуванні Є. Пухлянка й І. Кирилюка із супр. ансамблю.

Дискогр.: CD — "Ерко. Львів вже спить". — К.: Росток Records, 2003; на Укрмюзік: "Ерко. Будьмо. Ще хоч раз!". — К., 2005. — UM–CD–001; "Ерко. Коли б я мав...". — К., 2005. — UM–CD–033; "Ерко. Конвалії білі". — К., 2005. — UM–CD–032; "Ерко. Тільки тобі: Кращі пісні". — К., 2005. — UM–CD–024; "Ерко. Ціле моє життя". — К., 2005. — UM–CD–031.

О. Євтушенко

ЄРМАКОВА Галина Олексіївна (4.11.1943, м. Москва, РФ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1974). Доктор мист-ва (1993). Доцент (1984). Професор (1995). Закін. Київ. веч. муз. школу робітн. молоді (1960), Київ. конс. (1969, кл. *Н. Герасимової-Персидської*), аспірантуру при ній (1973). Від 1973 — її викладачка, з 1980 — ст. викладач. Від 1980 — викладачка, з 1982 — доцент, з 1989 — професор кафедри теорії та історії музики військ.-дириг. ф-ту Моск. конс. (Ін-ту військ. диригентів). Досліджує проблеми аналізу муз. творів, муз. *естетики*, культурології.

Літ. тв.: канд. дис. "Принципы воплощения конфликта в сонатно-симофнических циклах Л. Бетховена" (К., 1973); докт. дис. "Музыкознание и культурология (на материалах отечественной науки)" (М., 1993); Поздние фортепианные сонаты Бетховена. — К., 1973; Іван Карабиць. — К., 1983; В семье искусств и в мире культуры. — М., 1988; Культурологический метод в отечественном музыкознании. — М., 1992; Музыка для духовых оркестров: Учеб. пособие. — М., 1999; Анализ музыкальных произведений: Учеб. пособие. — М., 2006; Категория "банальное" и ее место в художественной критике // Эстетические очерки. — М., 1979. — Вып. 5; Музыка в системе культуры // Искусство в системе культуры. — Ленинград, 1987; В семье искусств и в мире культуры // СМ. — 1988. — № 4; Искусствознание и культурология //Проблемы методологии современного искусствознания. — М., 1989; Ескіз про Івана Карабиця // Vivere memento (Пам'ятай про життя): Статті і спогади про Івана Карабиця. — К., 2003.

М. Копиця

ЄРМОЛЕНКО-ЮЖИНА (дівоче. прізв. — Плуговська; сцен. псевд. — Єрмоленко; в заміжжі — Южина) Наталія Степанівна (1881, м. Київ — 22.09.1948, м. Париж, Франція) — оперна співачка (драм. сопрано). Дружина Д. Южина. З. а. Республіки (1920). Навч. співу з 1900 у *М. Зотової*, потім — у Петербурзі, вдосконалювалася в Парижі (у П. Відаля) й Італії. На оперній сцені дебютувала в петерб. приват. антрепризі А. Церетелі (1900). Солістка Петерб. Маріїн. т-ру (1901–06, 1910–13, 1915–20), Моск. Великого т-ру (1906–08, 1913, 1916), Моск. опери С. Зиміна (1908–10). Гастролювала в Одесі (1914), Тифлісі (тепер Тбілісі), Баку, Казані (1905), Ростові-на-Дону (1906), Мілані (т-р "Ла Скала", 1906, 1907; разом з Д. Южиним), Парижі (т-р "Гранд Опера", 1907, 1912, де виступала у ваґнер. репертуарі). Учасниця 1-го "Рос. сезону" 1908 в антрепризі С. Дягілева (партія Марини Мнішек, за виконання якої була представлена до ордену Почесного Легіону). Співала у Півд. Америці (1907), від 1917 — у лондон. "Ковент Гардені"; гастролювала в Італії, Німеччині (1921–22), Франції (1923), США (1923), Іспанії (у т. ч. Барселоні, 1922), Росії. Від 1924 мешкала в Парижі (епізодично виступала в "Гранд Опера", концертах).

Мала унікальний за силою і красою голос широкого діапазону (співала також мецо-сопранові партії), яскраву сцен. зовнішність. Виконання відзначалося високою культурою. Після Ф. Литвин вважалась однією з найкращих вик-ць провідних партій в операх Р. Ваґнера. Репертуар охоплював понад 30 партій. Партнери: *Є. Азерська, І. Алчевський, А. Нежданова, Л. Собінов, Ф. Шаляпін*, Д. Южин. Співала п/к О. Глазунова, В. Дранишникова, А. Коутса, Ф. Мотля, *Е. Направника*, А. Нікіша, Д. Похітонова, *С. Рахманінова, В. Сука*, А. Тосканіні, Р. Штрауса.

Партії: 1-а вик-ця партій на сцені Великого т-ру — Ядвіґи Запольської ("Пан Воєвода" М. Римського-Корсакова), Поппеї ("Нерон" Ант. Рубінштейна), Електри (одноим. опера Р. Штрауса). Поміж найкращих партій — Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Марфа ("Хованщина" М. Мусоргського), Юдиф (одноим. опера О. Сєрова), Татьяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Віолетта ("Травіата" Дж. Верді), Аїда, Норма, Джоконда, Кармен (одноим. опери Дж. Верді, В. Белліні, А. Понкієллі, Ж. Бізе), Венера, Ельза, Брунгільда, Гудруна ("Лоенгрін", "Тангейзер", "Зігфрід", "Загибель богів", 1-е вик., Р. Ваґнера) та ін.

Дискогр.: (бл. 60 тв.) грамплатівки у Петерб. — "В. И. Ребиков", 1903; "Пате", 1903; "Граммофон", 1911; у Москві — "Пате", 1904, 1908; "Граммофон", 1908–10, 1912; деякі арх. записи (понад 17 CD) зберігаються в Держ. Центр. Музеї муз. культури ім. М. Глінки (Москва).

Літ.: Русский театр /Сост. и изд. *А. Шампаньер*. — К., 1905. — Вып. 1, 2; *Свириденко С.* Вагнеровские типы трилогии "Кольцо нибелунгов" артисты Петербургской оперы. — С.Пб., 1908; *Похитонов Д.* Из прошлого русской оперы. — Л., 1949; *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; Антонина Васильевна Нежданова: Материалы и исследования. — М., 1967; *Боголюбов Н.* Шестьдесят лет в оперном театре: Воспоминания режиссера. — М., 1976; *Юдин Г.* За гранью прошлых лет. — М., 1977; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Липаев И.* Московские письма // РМГ. — 1904. — № 50; *Энгель Ю.* Письма о московской опере // Там само. — 1908. — № 37; *Лінде П.* Дивовижний голос // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Тартаков Г.* На сцені Маріїнської опери // Там само; *Москалець О.* Наталія Єрмоленко-Южина // Київ. старовина. — 2006. — № 2.

О. Кушнірук

ЄРОФЄЄВ Олександр Гаврилович [20.10(2.11).1884, м. Нижній Новгород, Росія — 25.07.1969, там само)] — диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Герой Праці (1924). З. а. УСРР (1935). З. д. м. РРФСР (1946). 1904 закін. Моск. конс. 1911–12 — в орк. Харків. опери. Від 1912 — викладач Полтав. муз. уч-ща й артист симф. оркестру *Д. Ахшарумова*. 1918–28 — директор Полтав. муз. технікуму й диригент симф. оркестру, 1920–25 — кер. "Оперного трудового колективу". 1928–32 — диригент пересувних опер у Полтаві й Вінниці. 1932–38 — гол. диригент Сталінської (тепер Донец.) опери

Г. Єрмакова

Г. Єрмакова

Н. Єрмоленко-Южина в ролі Тамари (опера "Демон" Ант. Рубінштейна)

в Луганську, 1938–56 — у Горькому (тепер Н.-Новгород), де вперше на його оперній сцені поставив "Запорожця за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1940) й "Наталку Полтавку" *І. Котляревського — М. Лисенка* (1942).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Бабух В.* У музикантів також є рекорди // Голос України. — 1999. — 29 груд.

І. Гамкало

М. Єрошевський

ЄРОШЕВСЬКИЙ Микола Йосипович (10.12.1938, м. Київ) — хор. диригент, педагог, режисер, муз.-громад. діяч. З. пр. культ. УРСР (1989). З. д. м. України (1997). Від 1959 навч. у Київ. муз. уч.-щі (кл. хор. диригування *А. Поляруша*, кл. вокалу М. Лепіхової). 1965 закін. дир.-хор. ф-т Київ. конс. (кл. *М. Канерштейна*, потім *Г. Таранченка*). Від 1958 — кер. хору і вчитель співів Київ. СШ № 64 і хормейстер різних колективів худ. самодіяльності. Від 1968 — директор Київ. ДМШ № 18 (тепер ім. С. Турчака).

Автор і упор. зб. пісень для вок. ансамблів школярів старших класів (1965–76).

Літ.: *Крицевич Н.* Свято школи мистецтв // Київ та околиці. — 2003. — № 2; *Зінченко Н.* Подарунок на іменини // Хрещатик. — 2003. — 9 груд.; *Кроп Т.* Просто он работает волшебником // Правда Украины. — 2003. — 18 дек.; *Мединський Ю.* Невгамовний директор, він же співак, він же режисер // Столиця. — 2004. — 27 лют. — 4 берез.

Б. Фільц

В. Єрошенко

ЄРОШЕНКО Василь Якович (13.01.1890, укр. слобода Обухівка, тепер Бєлгород. обл., РФ — 23.12.1952, м. Москва, РФ) — музикант, мандрівник, педагог, фольклорист, етнограф, укр. і япон. письменник, громад. діяч. Із заможної сел. родини. У 4-річному віці втратив зір. Основи музики опановував удома. Згодом навч. у Моск. школі-притулку для сліпих дітей, по закін. якої отримав фах музиканта-скрипаля, а також щіткаря та кошикаря. Витримавши конкурс, став скрипалем Моск. оркестру сліпих. Паралельно оволодів есперанто п/к відом. послідовниці Л. Толстого — Г. Шарапової. 1912 виїхав на навч. до Лондон. Королів. коледжу й Муз. академії сліпих. По дорозі відвідав Варшаву, Берлін, Кельн, Париж, Дувр, Кале. 1913 повернувся в Росію. 1914 Тов-во есперантистів відрядило Є. до Японії, де він навч. у Токійській школі сліпих. Уже через півтора року Є. опанував япон. мову, почав друкувати худ. і публіцист. прозу япон. мовою й есперанто, виступав у філос. диспутах, давав концерти, займався пед. практикою. В Японії опанував гру на традиц. япон. інструментах — кото й сямісені, а також на *гітарі*, виступаючи під час своїх подорожей із концертами. Упродовж 1916–21 відвідав Сіам, Бірму, Індію, Китай, Фінляндію. У цих країнах збирав фольк. та етногр. матеріали, частково їх опрацьовував і використовував у власній прозі. 1920 залишив Японію і переїхав до Харбіна на Далекому сході (тепер — у Китаї), де увійшов до укр. громади. Всередині 1920-х остаточно переселився до тод. СРСР. Багато подорожував Сибіром і Дал. Сходом, вивчав побут, звичаї та фольклор корінного населення. Останні роки життя Є. пройшли під пильним наглядом рад. спецслужб. Більшість творів Є. неодноразово виходили друком у Японії й Китаї. Нині Є. вважають класиком япон. дит. літ-ри та літ-ри й есперанто, а також видат. діячем япон. традиц. муз. культури. Його особистий архів, перевезений до рідного села, було знищено більшовицькою владою.

Літ. тв.: Сердце орла. — Белгород, 1962; Квітка справедливості. — К., 1969; Избранное. — М., 1978; Шахова триходівка // Всесвіт. — 2000. — №7–8.

Літ.: Музыкант, путешественник, поэт, педагог / Сост. *Б. Осыков.* — Белгород, 1989; *Гордієнко-Андріанова Н.* Запалив я у серці вогонь... — К., 1973, [2]1977; *Дильова О., Патлань Ю.* Людина вогненного серця // Хроніка—2000: Культура і наука світу: внесок України. — К., 2000; *Ермоленко В.* Про нашого земляка, сліпого письменника В. Єрошенка // Америка (Філадельфія). — 1985. — 13–15 груд.; *Fejgin I.* Facetoj de personeco // Impeto 91. — Krasnojarsk, 1991.

Б. Сюта

ЄРОШЕНКО Никифор Михайлович (? — 19.02. 1917, м. Херсон) — хор. диригент, композитор-аматор, педагог. 1892 — викладач співу й кер. хору в Кишиневі, з 1897 — хормейстер в Одесі. Автор кантати "Бородино", зб. фп. п'єс для школярів, метод. розробок.

Літ. тв.: Керівні методичні нотатки до викладання співу (1895).

А. Муха

ЄРЬОМЕНКО Геннадій Васильович (13.05.1948, м. Кіровоград) — скрипаль, педагог, диригент, композитор. З. д. м. України (1999). Закін. Кіровогр. муз. уч-ще, відд. струн. інстр. (1969), Одес. конс. (кл. скр. Л. Лемберського, 1972), Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс. (факультатив, кл. оперно-симф. дириг. І. Мусіна). 1974–95 — диригент і скрипаль кам. оркестру *Кіровогр. філармонії*, одночасно — концертмейстер-диригент оркестру анс. танцю "Ятрань". 1997–2001 — худ. кер. і гол. диригент кам. орк. "*Концертино*" Кіровогр. філармонії. Від 2001 — кер. і гол. диригент оркестру *Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки*. 1974–2001 — викладач кл. скрипки *Кіровогр. муз. уч-ща*, виховав кіль-

кох лауреатів нац. конкурсів; з 2001 — *НМАУ*. Організатор струн. квартету "Cordes".

Поміж муз. творів — 1-актний балет "Зимові свята в Україні" (1991), симф. увертюра-фантазія "Купальська ніч" (1995), бл. 50 композицій для симф., кам. оркестру; перекладення для анс., орк. нар. інстр., зокр. фольк-опери *Є. Станковича* "Цвіт папороті" (2003) тощо.

Літ.: *Сікорська І.* Некамерний фестиваль камерної музики // Дзеркало тижня. — 2000. — 3 черв.; *Її ж.* З "Цвітом папороті" крізь століття // КіЖ. — 2004. — 14 січ.

А. Муха

ЄСИПОК Володимир Миколайович (26.12.1950, м. Полтава) — бандурист, педагог. З. а. УРСР (1989). Н. а. України (2006). Лауреат Всеукр. конкурсу виконавців на нар. інстр. у категорії "бандурист-співак" (1977). Перші навички гри на бандурі отримав від батька — бандуриста-аматора. Закін. Полтав. муз. уч-ще, кл. бандури сольного співу (1970), Київ. конс., кл. бандури *С. Баштана* (1975). Від 1976 — соліст *Оркестру нар. інструментів*. Ініціатор і засновник Всеукр. спілки кобзарів, з 2000 — в. о. її голови. Учасник кобзар. фестивалів (1995—2001). Гастролював як соліст-бандурист у США, Канаді, Польщі, Іспанії, Нідерландах, Бельгії, Німеччині. У репертуарі — *думи* ("Про козака Голоту", "Про козака-бандуриста"), *істор.*, *жарт.* пісні, тв. на сл. *Т. Шевченка*, інстр. музика, композиції вітчизн. композиторів. Має фонд. записи на Укр. радіо (нар. пісні, романси, інстр. музика). Записав аудіокасету "Ще не вмерла Україна" (1991). Про Є. знято фільм-концерт "Гей, літа орел" (студія КНУКіМ, 1996).

Літ. тв.: програми — "Практичне кобзарство", "Методика навчання гри на бандурі" (К., 1999, у співавт. з *Н. Брояко*); ред. і упор. реперт. зб. для бандури — "Гей, вдарте в струни, кобзарі" (К., 2000. — Вип. 1—5).

Літ.: *Чигиринець А.* З козацького кореня // Укр. культура. — 2000. — № 11—12; [*Б. а.*] Золотий ужинок бандуриста // УМГ. — 2001. — № 4.

В. Дутчак

ЄФИМЕНКО Петро Савич [1835, слобода Великий Токмак, тепер м. Токмак Запоріз. обл. — 7(20).05.1908, м. С.-Петербург, Росія] — етнограф, правознавець. Навч. у Харків. і Моск. ун-тах. Автор праці з укр. фольклору — "Українські обрядові пісні" (1859); "Збірник малоросійських заклинань"; профес. музики — "Школа для навчання півчих, які призначалися до двору" (1883) — найбільш ґрунтовної дореволюційної праці про *Глухів. спів. школу*.

ЄФИМОВИЧ Олена Іванівна (1888 — ?) —оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). 1910 закін. *Муз.-драм. школу М. Лисенка* (кл. *М. Зотової*). 1910—23, 1925—26 — солістка Київ. опери. Брала участь у концертах тов-в "*Боян*", "*Просвіта*", "*Український клуб*".

Поміж партій — Княгиня ("Русалка" *О. Даргомижського*), Любаша ("Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*) тощо.

ЄФИМОВСЬКИЙ (19 ст.) — хормейстер, співак церк. хору (бас). В юності співав у хорі КДА у Братському монастирі. У 1850-х — кер. хору 1-ї гімназії в Києві. Особливу увагу приділяв дикції, темброві та ритмові.

Літ.: *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; Воспоминания А. И. Рубца. 1853 — 1858 гг. //Столетие Киевской первой гимназии. — К., 1911.

К. Шамаєва

ЄФІМЕНКО Аделіна Геліївна (11.02.1965, м. Запоріжжя) — музикознавець, педагог, лектор, муз. критик. Канд. мист-ва (1996). Доцент (2001). Лауреатка обл. премії ім. І. Стравинського (Луцьк, 2005), Міжн. мист. програми "Verein zur Förderung von kultureller nationenübergreifender Projektarbeit". Учасниця XI Багатонаціонального хору — 2003 і XII Багатонаціонального хору — 2004 (Відень, Австрія). Стипендіатка міжн. наук. програми ДААД (2004, Лейпціг, Дрезден, 2006—07, Айхштадт, Майнц). Член НСКУ (1998). Член DGM та ISCM (з 2006). 1984 закін. теор. і фп. відділи Запоріз. муз. уч-ща, Львів. конс. (1990, кл. теорії муз. *Н. Швець*) та (1991, кл. фп. О. Осмоловської). 1991—97 — викладачка муз.-теор. дисциплін *Луцького муз. уч-ща*. 1992—96 — пошукувачка каф. історії заруб. музики при аспірантурі НМАУ (наук. кер. *Л. Неболюбова*). 1997—2001 — в. о. доцента кафедри муз.-теор. дисциплін Ін-ту мистецтв Волин. ун-ту. Досліджує естет.-філос. і жанр.-стильові особливості *реквієму* романт. доби, конц. життя Волині (від 1990-х).

Літ. тв.: канд. дис. "Еволюція жанру реквієму в аспекті трактовки теми смерті (реквієм доби романтизму)" (К., 1996); Еволюція жанру реквієму в аспекті трактування теми смерті (реквієм епохи романтизму). — Луцьк, 2005; Роздуми з приводу першого міжнародного фестивалю "І. Стравінський та Україна" // Записки НТШ. Праці Музикознавчої комісії. — Л., 1996. — Т. CCXXXII; Втретє на Волині //Музика. — 1996. — № 4; Лине пісня над Волинню // Там само. — 1999. — № 3; Реквием-кадиш Е. Станковича: взгляд современника на вечную проблему // Муз. ландшафт України (регіони, школи, індивідуальності). — Суми, 2000; Радість натхнення: проблеми інтерпретації // Музика. — 2002. — № 3; Стильові ретроспекції в творчості Віктора Тиможинського // Вісник Львів. ун-ту. — Л., 2004; Цикл В. Бібіка "34 прелюдії і фуги" в аспекті реконструкції духовного змісту барокових категорій Bewegung // Комплексне дослідження духовної культури слов'ян. — К., 2004; Типи ігрових структур у творах В. Рунчака // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. — К., 2005. — Вип. 16; Григоріанський хорал та вектори його вивчення // Мистецтвознавчі записки. — К., 2005. — Вип. 8; Творчість Володимира Рунчака в аспекті феномена гри // Вісник Держ. академії КККіМ. — К., 2006. — № 1; Ігор Стравінський — відомий і невідомий // УМГ. — 1994. — Лип.; Парадокси сучасності або барокова опера на сцені гамбурзького оперного театру // КіЖ. — 2006. — 28 груд. та ін.

О. Кушнірук

В. Єсипок

А. Єфіменко

Є. Єфремов

Л. П. Єфремова

Л. О. Єфремова

ЄФРЕМ (11 ст.) — давньорус. церк. і культ. діяч. Жив у Переславлі (тепер м. Переяслав-Хмельницький Київ. обл.), де збудував першу в місті лікарню. Чернець Києво-Печер. лаври. Є припущення, що Є. — автор слів і музики служби "Чудо святого Миколая". Був переписувачем: списав наспіви Києво-Печер. уставу.

М. Білинська

ЄФРЕМОВ Володимир Іванович (11.04.1953, м. Новоселиця Черніг. обл.) — композитор, піаніст. Заруб. член НСКУ. 1987 закін. Київ. конс. (кл. фп. *О. Александрова*, кл. композиції *Л. Колодуба*). Від 1975 — піаніст Київ. об'єднання муз. ансамблів, з 1988 — викладач муз. дисциплін Київ. пед. ін-ту. Від 1993 — у Бельгії.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія (1988), Симфонієта (1990), Увертюра; для кам. орк. — Елегія пам'яті Т. Шевченка (1988); для естр.-симф. орк. — Прелюдія (1987); для 4-х саксофонів — Квартет (1991); для 2-х фп. — Сюїта (1987); для хору — кантата "Дніпро" (1988); обр. укр. нар. пісень, музика до казки-водевілю "Принц із хохлом" (за п'єсою Ф. Коні, 1987).

А. Муха

ЄФРЕМОВ Євген Васильович (3.02.1950, м. Благовєщенськ Амур. обл., РФ) — музикознавець, етномузиколог, виконавець, популяризатор традиц. пісен. фольклору України. Канд. мист-ва (1989). Член НСКУ. Номінант премії "Київська пектораль" (2003) за муз. оформлення вистави "Кам'яне коло" (центр сучас. мистецтва "*Дах*"). 1975 закін. Київ. конс. (кл. *В. Москаленка*, від 1985 — її викладач і зав. Кабінету нар. музики, з 1993 — доцент кафедри муз. фольклористики й наук. співробітник Проблемної наук.-дослід. лабораторії муз. етнографії. 1974—77 — викладач муз.-теор. дисципліни Київ. муз. уч-ща, 1977—85 — Київ. ін-ту культури.

Одним з перших в Україні запровадив багаторічні польові дослідження локальної муз.-етногр. традиції Київ. Полісся (1978—86, 1991—2000). Зацікавлення процесуально-інтонац. стороною регіон. пісен. традиції в її живому побутуванні, прагнення до практ. оволодіння автент. манерою фольк. співу й принципами традиц. варіювання зумовили створення Є. 1-о в Україні фольклорист. гурту (1979, від 1988 — "*Древо*"), що став відомим в Україні й за кордоном. У роботі з ансамблем знайшли втілення теор. погляди Є. (зокр. у створеній ним методиці традиц. варіювання). Вагомим також є внесок Є. в методику нотації вок. нар. музики, постановки голосу в автент. фольк. манері.

Літ. тв.: канд. дис. "Вариантность и импровизационность в фольклорном исполнительстве (на материале лирических песен Киевского Полесья)" (К., 1989); Дослідження народнопісенного виконавства через моделювання інваріанта пісні // Укр. муз-во. — К., 1985. — Вип. 20; Фольклор Київського Полісся // Київ. — 1987. — № 6. Дослідження локальної народнопісенної традиції як основа діяльності вторинного фольклорного ансамблю // Укр. муз-во. — 1989. — Вип. 24 (у співавт. з *В. Пономаренко*); Русальні пісні на Київському Поліссі // Полісся: мова, культура, історія: Мат-ли міжн. конф. — К., 1996; Ритмоструктурні типи календарних наспівів на Київському Поліссі // Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. — Л., 1997. — Вип. 1: Київське Полісся; Фольклористичний погляд на проблеми етносольфеджіо // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — Вип. 1; Поліські лісові пісні-гуканки // Там само; Про традиційну фактурну будову поліських ліричних пісень // Фольклористичні візії (учні — вчителеві І. В. Мацієвському з нагоди 60-річчя): Зб. ст. і матеріалів. — Тернопіль, 2001; Ритуали викликання дощу // Проблеми етномузикології. — К., 2004. — Вип. 2.

Літ.: *Іваницький А.* Українська музична фольклористика. — К., 1990; Київська лабораторія етномузикології (1992—2007): Наук.-інформ. довідник / НМАУ, упоряд. *І. Клименко*. — К., 2007; *Брюховецька Л.* Голос рідної землі // Київ. — 1987. — № 6; *Решетилов В.* Не розірвати б серце... // Там само. — № 9, 10.

М. Хай

ЄФРЕМОВ Іван Єфремович (17 ст., м. Київ) — півчий. Співав у *Києво-Печер. лаврі*, де був дячком. 1653 запрошений до Москви півчим Андріївського монастиря.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ЄФРЕМОВА Леніна Петрівна (13.01.1924, м. Київ) — музикознавець. Канд. мист-ва (1962). Лауреат Респ. премії в галузі літ.-худ. критики (1976). Член НСКУ (1960). 1949 закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. (кл. *Л. Хінчин*, згодом — *Т. Шеффер*), 1952 — аспірантуру при ній (кер. *П. Козицький*). 1949—52 — викладачка історії рос. та рад. музики Київ. конс., з 1953 — викладачка рос. музики, ст. викладач (1955), доцент (1964), професор (1965), зав. кафедри історії рад. і заруб. музики, 1976—84 — історії музики Київ. конс. Досліджувала творчі методи й індивід. *стилі К. Стеценка, В. Кирейка, І. Шамо, М. Мусоргського, Д. Шостаковича, М. Мясковського, С. Прокоф'єва* та ін.

Літ. тв.: канд дис. "Мусоргский и Украина" (К., 1962); Мусоргський і Україна. — К., 1958; К. Г. Стеценко (у співавт. з *Н. Горюхіною*). — К., 1950; [2]1955; Игорь Шамо. — М., 1958; "Лесная песня" — опера В. Кирейко. — К., 1965; статті у зб., розділи в кн.: М. П. Мусоргский, А. П. Бородин, К. Г. Стеценко // Музыка и пение: Учеб. пособие. — К., 1955; Мусоргский и Украина // Из истории русско-украинских музыкальных связей. — М., 1956; Мусоргський і Шевченко // Шевченко і музика. — К., 1966; Симфонія-кантата С. Людкевича "Кавказ" // Історія української дожовтневої музики. — К., 1969; статті в журналах, газетах.

Літ.: *Копиця М., Бакаєва Г., Таранченко О., Кубанцева Н.* Ювілей педагога // Музика. — 1984. — № 1.

М. Копиця, О. Таранченко

ЄФРЕМОВА Людмила Олександрівна (19.08. 1953, м. Прокоп'євськ Кемеров. обл., РФ) — етномузиколог, музикознавець. Канд. мист-ва (1982). Від 1961 жила в Горлівці Донец. обл., де навч. у ДМШ. 1974 закін. муз.-теор. відділ Артемівського муз. уч-ща (Донец. обл.), 1979 — істор.-теор. ф-т Одес. конс. (кл. *Г. Вірановського*), 1982 —

аспірантуру при ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України (кер. *О. Правдюк*), докторантуру відділу фольклористики (2007). Від 1982 — в ІМФЕ: мол. (1982), наук. та ст. наук. (1996) співробітник, зав. фонотеки рукоп. фондів Ін-ту. Одночасно — викладачка Одес. конс. (1978—79), Донец. муз.-пед. ін-ту (1979), співробітник Укр. центру культурних доліджень (1996—99). Досліджує побутування обряд.-пісенного фольклору різних регіонів України, укр. нар. *щедрівки, веснянки, балади, весільні, ліричні* та ін. пісні.

Упродовж 1976—2004 записувала пісен. фольклор Житом., Хмельн., Вінн., Одес., Херсон., Микол., Кіровогр., Черкас., Харків., Донец. областей, що було узагальнено в кн.: "Народні пісні: Записи *Л. Єфремової*" (К., 2006). У наук. і наук.-попул. розвідках перевагу надає висвітленню особливостей мелодики пісень із погляду еволюції муз. мислення, генези муз. стилю у народнопісенній творчості. Працювала над створенням каталогу укр. пісен. фольклору. Брала участь у колективних працях відділу фольклористики: "Українські народні думи", "Енциклопедичний фольклористичний словник", "Українські народні пісні в невиданих записах М. В. Лисенка", "Українська народна пісенна лірика та епіка", "Мелодика обрядових пісень" тощо.

Літ. тв.: канд. дис. "Генетична єдність та регіональна специфіка українських весільних пісень" (К., 1982); бл. 50 наук. та наук.-популяр. видань, поміж яких — фольк. зб.: Українські пісні в записах М. В. Лисенка (К., 1997, у співавт. з *М. Дмитренком*); "Ой на Івана та й на Купала". — К., 1999 (у співавт. з *Л. Іванниковою*); Українські народні пісні в записах Гната Танцюри: До 100-річчя з дня нар. — К., 2001 (у співавт. з *М. Дмитренком*); Пісенна культура польської діаспори України. — К., 2002 (у співавт. з *Л. Вахніною*); Ігрові веснянки / Упор., передм., прим. *Л. Єфремової* за ред. *М. Дмитренка*. — К., 2005; Народні пісні (Записи *Л. Єфремової*). — К., 2006; Наспіви українських весільних пісень. — К., 2007; Каталог українського пісенного фольклору: Сюжетно-темат. покажчик (любовна, родинно-побутова лірика та епіка) // Народознавство — 1994. — лют.; статті у зб. — Подільські наспіви // Поділля. — К., 1994; Перспективи створення пошукових систем у фольклористиці (на матеріалі українських народних пісень) // Аспекти державотворчого процесу в Україні: реалії та перспективи. — К., 2001; Досвід створення каталогу українського пісенного фольклору; Українські народні пісні про вірність і зраду в коханні // Мат-ли до укр. етнології. — К., 2002. — Вип. 2 (5); Покажчик віршової та музичної ритміки частотного каталогу українського пісенного фольклору // Метроритм—1. — К., 2002; Вплив колискових пісень на формування світогляду дитини (історико-географічний контекст) // Мат-ли до укр. мист-ва. — К., 2003. — Вип. 2; Збування нелюба ціною життя (каталогізація та мелотипологія балад // Мат-ли до укр. етнології. — К., 2003. — Вип. 3 (6); Ігрові веснянки (мелотипологія, генезис, історико-георафічний аспект) // Там само. — К., 2004. — Вип. 4 (7) тощо.

Літ.: *Сікорська І.* Новини з видавничого світу // Музика. — 2005. — № 4.

О. Литвинова

ЄЩЕНКО Марія Олександрівна (19.06.1923, м. Харків — 5.12.2000, м. Індіанаполіс, США) — піаністка, педагог. Сестра *Н. Єщенко*. З. д. м. УРСР (1979). Дипломантка Респ. конкурсу (1945). Лауреат Міжн. конкурсу ім. Б. Сметани (1951). Канд. мист-ва (1955). Професор (1977). Закін. Харків. ССМШ (1937), конс. (1945, кл. фп. *М. Хазановського*), аспірантуру при Моск. конс. (1949, кер. *С. Фейнберг*). Як солістка Харків. філармонії (з 1946) активно концертувала в республіках тод. СРСР та за кордоном із симф. орк. п/к М. Аносова, *В. Пірадова*, Л. Гінзбурга, *І. Гусмана*, І. Шпіллера, *Є. Дущенка* та ін. Поміж сольних моногр. концертів і темат. програм — "5 концертів *Й. С. Баха*", "32 сонати *Л. Бетховена*", "24 етюди *Ф. Шопена*", "24 прелюдії *Д. Шостаковича*". Від 1992 жила в Індіанаполісі (США).

Популяризаторка клас. і сучас. укр. фп. музики, 1-а вик-ця творів *М. Тіца*, *М. Кармінського*, *В. Бібіка* та ін. Широко відомий фп. дует у складі М. і *Н. Єщенко*. Зробила фонд. записи на Харків. радіо.

Пед. діяльність пов'язана з Харків. ін-том мистецтв: викладачка (1949), доцент (1957), професор (1977); зав. кафедри спец. фп. (1971—88). Поміж учнів — лауреати конкурсів — І. Наймарк, М. Грінченко-Чернявська, Ю. Уриньова.

Літ. тв.: канд. дис. "Етюди Ф. Шопена та деякі питання їх інтерпретації" (М., 1955); Этюды Шопена (Исполнительский анализ в классе проф. С. Е. Фейнберга // Вопросы фортепианного исполнительства. — М., 1973. — Вып. 3; Грають юні // Музика. — 1983. — № 3.

Літ.: *Юферова З.* Широкий спектр // Музика. — 1983. — № 6; *Кононова Е.* Мария Александровна Ещенко — выдающийся представитель пианистической культуры Харькова XX столетия // Формування творчої особистості в інформаційному просторі сучасної культури. — Х., 2004.

Л. Трубникова

ЄЩЕНКО Наталія Олександрівна (20.03.1926, м. Харків) — піаністка, педагог. Сестра *М. Єщенко*. З. д. м. УРСР (1979). Професор (1981). 1947 закін. Харків. конс., кл. фп. *М. Хазановського*, 1954 — аспірантуру при Моск. конс., кл. С. Фейнберга. Вдосконалювалась у Н. Ємельянової, В. Мержанова. Від 1947 — викладачка Харків. конс. Здійснила прем'єрні виконання нових творів *В. Барабашова*, *М. Тіца*, *О. Жука*. Гастролювала в містах України, Росії, Польщі. У конц. репертуарі — моногр. програми з творів *М. Лисенка*, *В. Косенка*, *І. Шамо*, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Ф. Ліста*, *С. Рахманінова*, твори *Й. С. Баха*, Й. Гайдна, *Ф. Шуберта*, К. Сен-Санса, *М. Римського-Корсакова*, *П. Чайковського*, *О. Скрябіна*, Виступала як солістка з симф. орк. п/к К. Еліасберга, В. Дударової, *В. Дубровського*, А. Янсонса, *І. Паїна*, *І. Гусмана*, *Є. Дущенка* та ін. Поміж учнів — О. Чулок, Т. Башкатова, *М. Бевза*, *І. Гайденко*. Має фонд. записи на укр. радіо й ТБ.

Літ. тв.: Чекаємо професіональний оркестр // Музика. — 1987. — № 2; Про фортепіанні твори М. А. Римського-Корсакова (рукоп.).

Літ.: *Калашник П.* Викладач — взірець для учня // КіЖ. — 1980. — 18 трав.

Г. Ганзбург

М. Єщенко

Н. Єщенко

ЄЩЕНКО Олександр Миколайович (1885, м. Полтава — 24.07.1939, м. Севастополь, тепер АР Крим) — оперний і кам. співак (бас). Вок. освіту здобув у Харків. муз. уч-щі (кл. Ф. Бугамеллі, *П. Голубєва*). Був солістом Харків. і Одес. т-рів опери та балету. У 1930-х — соліст Ансамблю пісні і танцю Харків. військ. округу. У концертах виконував твори *М. Лисенка, К. Стеценка, П. Чайковського, О. Бородіна, Ант. Рубінштейна*, укр. нар. пісні.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Тоніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Єщенко М.* Олександр Єщенко // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

Ж

"ЖАБА В ДИРИЖАБЛІ" (м. Київ, 1989–95, 1997–99) — рок-гурт. Склад: Б. Харченко (до 1990); А. Гаврикова (від 1991) — вокал; С. Ачинян — вокал, гітара; С. Єдемський (1990–95) — акордеон, режисура; В. Дяченко — бас-гітара; О. Єфимов (від 1991) — лідер-гітара; Б. Грибовський (до 1995) — ударні. Лауреат фестивалів "*Червона рута*" (1991, Запоріжжя, 3-я премія в категорії рок-музики), "Нові зірки старого року" (Київ, 1994), учасник фестивалю укр. культури у Польщі "Сопот" (Польща, 1993), фестивалів "Тарас Бульба" (Дубно), "Вивих" (обидва — Львів, 1992), "Рок-н-ролл таврійський" (Нова Каховка, 1991), "Рок-н-ролл на руїнах" (Київ, 1992), "TeenWave" (Вільногірськ, 1993), "Від патології до екології" та "Золотий інтеграл" (обидва — Київ, 1990). У рамках вел. гастрольних турне переможців фест. "Червона рута" 1992 виступав у Зах. і Центр. Європі (Бельгія, Німеччина, Польща, Словаччина, Франція, Чехія) та в обл. центрах України. Започаткував в укр. рок-музиці гротескний пост-панк-рок з елементами театралізованої клоунади. Найвідоміший твір — інстр. композиція "Саддам Хуссейн". 1997–99 виступав із записаними *семплами* ударних замість "живих" інстр. Має записи на Укр. радіо й ТБ.

Дискогр.: CD "Жаба в дирижаблі. Сонця вінок польовий". — К.: Атлантік, 1999.

Літ.: *Євтушенко О.* Жаба знову полетить // Галас. — 1998. — № 3.

А. Калениченко

ЖАДАН Іван Данилович (22.09.1902, м. Луганськ — 15.02.1995, о-в Сен Джон, США) — співак (лір. тенор). З робітн. родини. З. а. РРФСР (1937). Від 9-и років жив у селі, куди батьки його відіслали навч. ковальської справи. Там проявилося раннє вок. обдарування Ж. (співав у церк. хорі, на весіллях тощо). 1915–23 (з перервою на військ. службу) — робітник Луган. патронного з-ду. Під час військ. зборів 1920 — заспівувач загону, навч. у самод. армійському вок. гуртку, де ставили уривки з опер. 1923–27 (за направленням профспілки) навч. у Моск. муз. технікумі при Моск. конс., кл. *М. Дейші-Сіоницької*, пізніше кл. *Є. Єгорова*. Під час навчання працював ковалем, згодом — інструктором Академії повітряного флоту (його учнем був майбутній відомий авіаконструктор О. Яковлєв). Від поч. 1926 працював на радіо. Від 1927 — соліст Оперної студії п/к К. Станіславського (той високо цінував Ж. за бездоганну дикцію), невдовзі (після успішно витриманого конкурсу) — основної трупи Великого т-ру. Яскраве лірич. обдарування, рідкісний тембр голосу та його діапазон, що сягав 3-х октав, приємна сцен. зовнішність сприяли стрімкій артист. кар'єрі. З вел. конц.-кам. репертуаром гастролював по всьому кол. СРСР, у т. ч. числі з шефськими концертами в армії, популяризував вок. твори укр. авторів, особливо нар. пісні. Тоді ж записав кілька платівок, зокр. 5 — з укр. нар. солоспівами. Разом з В. Барсовою, М. Максаковою, О. Пироговим гастролював у Туреччині (тод. президент Туреччини М. Ататюрк подарував співакові свій іменний золотий портсигар, збережений артистом як особлива реліквія). Неодноразово виступав у Кремлі, мав особисті контакти з Й. Сталіним, на Кунцевській дачі якого досі зберігаються платівки з голосом Ж., позначені червоними хрестиками (на деяких їх по 4). На Пушкінські свята гастролював у Ризі. Наприкінці сезону 1940–41 тріумфально гастролював з роллю Ленського ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського) в оперних т-рах Харкова й Дніпропетровська (востаннє відвідав Україну). З поч. війни 1941 родина Ж. переїхала до с. Манихіно на дачу, збудовану співаком власноруч, опинилася в окупації. 1944 разом з дружиною, молодшим сином та 13-ма артистами Вел. т-ру відступив з німцями. Його 68-літня теща не зважилася приєднатися до втікачів, і пізніше її було заслано в Краснояр. край. Репресій зазнав і старший син співака (реабілітований 1953). 1945 Ж. опинився в амер. окупаційному секторі, завдяки чому йому вдалося виїхати до США. Там спів. кар'єра не склалася, хоча Ж. двічі успішно виступив у Карнеґі-голл із сольними концертами, що було записано на грамплатівки. Завдяки трудовим навичкам, отриманим на Донбасі, Ж. працював на одному з підприємств Рокфеллера, назбирав грошей і придбав землю на о-ві Сен-Джон у Карибському морі (з населенням у 1000 осіб, здебільшого чорношкірих). Власноруч її освоїв і побудував декілька котеджів, що здавав туристам з Америки й Зах. Європи. Відомо, що його відвідував тод. президент Фінляндії М. Койвісто (партнер Ж. у *дуетах*). Особливо часто вони співали відомий романс "Очи чорные", сл. Є. Гребінки. 1990 С. Белза провів на Центр. ТБ передачу про співака. Наприкінці 1980-х Ж. зміг відновити контакти зі старшим сином у кол. СРСР, у серп. 1992 відвідав Москву, де побачився з ним. На Сен-Джоні є музей співака, утримуваний його вдовою, Дороті Жадан.

Партії: Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Індійський гість, Берендей ("Садко", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Синодал ("Демон" Ант. Рубін-

І. Жадан

І. Жадан у ролі Ленського (опера "Євгеній Онєгін" П. Чайковського)

штейна), Володимир ("Дубровський" В. Направника, Ашуг ("Алмаст" О. Спендіарова, 1-е вик., 1930); Герцог ("Ріголетто" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фауст (однойм. опера Ш. Ґуно), Джеральд ("Лакме" Л. Деліба), Вертер (однойм. опера Ж. Масне).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Антонюк В.* Іван Жадан — забуте ім'я // Кіно. Театр. — 2004. — № 3; *Її ж.* Іван Жадан // Маловідомі та забуті сторінки історії музичної історії України: Наук. вісник НМАУ. — 2006. — Вип. 55; *Кваліашвілі М.* Феноменальний тенор // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К., 2004; *Дроздов В.* Иван Жадан // Соц. Донбасс. — 1937. — 2 листоп.; *Цодоков Е.* Какая судьба! (Иван Жадан и его две жизни) // *www.vocal.ru*; Ivan Jadan Museum — *http://www.ijadan.vi/nfivanjadan.html.*

Валент. Антонюк

ЖАДАН Терешко (кін. 19 — поч. 20 ст., Україна — ?) — кобзар. 1932 від Ж. записував у Красноградському р-ні на Харківщині нар. пісні й думи П. Мартинович. Поміж них — рідкісні, зокр. "Сокіл і соколя", "Іван Богуславець", "Отаман Матяш" тощо.

Літ.: *Гримич М.* Виконавці українських дум // Родовід. — 1992. — Число 4.

О. Шевчук

Г. Жадушкіна у ролі Любові Ярової (однойменний мюзикл В. Ільїна)

ЖАДУШКІНА Галина Володимирівна (20.06.1948, м. Смоленськ, РФ) — актриса оперети, співачка (сопрано). З. а. УРСР (1981). Закін. Одес. театр. уч-ще (1968), Одес. конс. (1975, кл. вокалу *О. Благовидової*). 1967–94 — актриса Одес. т-ру муз. комедії. Від 1992 — реж. т-ру "Комедіум". Гастролювала у США, кол. ФРН (1989). Виконання Ж. відзначається іскрометним темпераментом, майстерним сцен. перевтіленням.

Ролі: Ніна, Любов Ярова ("Пізня серенада", однойм. мюзикл В. Ільїна), Сільва, Анжеліка ("Чорний дракон" Д. Мадоні), Королева чардаша, Тонгеліта ("Бал в Савойї" Р. Абрахама), Метела ("Паризьке життя" Ж. Оффенбаха) та ін.

Літ.: *Семеновский В.* Галина Жадушкина // Театр. — 1982. — № 11; *Илюшин И.* Талант большого диапазона // Сов. культура. — 1974. — 19 июля; *Максименко В.* Амплуа — примадонна // КіЖ. — 1982. — 7 берез.; *Потоцкий И.* Снова город звёздами расцвечен // Одес. вестник. — 1992. — 19 июля; *Голубовский Э.* Моя прекрасная леди // Веч. Одесса. — 1992. — 31 дек.

В. Жадько

ЖАДЬКО Вікторія Анатоліївна (23.08.1967, м. Київ) — диригентка, гітаристка, педагог. З. а. України (1994). Лауреатка Міжн. конкурсу ім. С. Прокоф'єва (1993, С.-Петербург, 1-а премія), V Міжн. конкурсу диригентів ім. А. Тосканіні у Пармі (Італія, 1993), І Нац. конкурсу диригентів ім. С. Турчака (1994, Київ, 1-а премія), III Міжн. конкурсу диригентів ім. К. Кондрашина в Амстердамі (Нідерланди, 1994). XI та XII міжн. конкурсів диригентів ім. М. Малька в Копенгагені (Данія, 1995, 1999), V Міжн. конкурсу диригентів ім. Ґ. Фітельберґа в Катовіце (Польща, 1995, 1-а премія). Закін. Ворошиловгр. (тепер Луган.) муз. уч-ще (1986, кл. М. Півника), Київ. конс. (1991, кл. гітари *М. Давидова*, 1993, кл.

симф. диригування *А. Власенка*). 1997–2000 — гол. диригентка симф. оркестру Харків. філармонії. Здійснила постановки 2-х балетів на сцені Харків. т-ру опери та балету — "Євпраксія" *О. Канерштейна* й "Лускунчик" *П. Чайковського* з колективом дит. балетного т-ру-студії Харкова. Від 1996 — доцент, з 1997 — професор кл. гітари й симф. диригування Київ. ін-ту культури. Засновниця там само 1-ї в Україні кафедри старовинної й кам. музики. Співпрацювала з провідними симф. колективами України — Нац. симф. оркестром, оркестром Нац. опери України, симф. оркестрами Одеси, Луганська, Львова та ін. Як гітаристка й диригентка гастролювала в Росії, Польщі, Нідерландах, Бельгії, Німеччині, Франції, Фінляндії, Угорщині, Вел. Британії, Данії. Від 1989 здійснила числ. фонд. записи на УТ і Укр. радіо, з 1993 як диригентка — з Симф. оркестром Нац. радіокомпанії України. 1-а викця низки творів сучас. укр. і заруб. авторів. Авторка Програми для вищих навч. закладів із спец. "класична гітара". Організаторка майстер-класів і курсів підвищення кваліфікації для викладачів *гітари* у початк. і серед. навч. закладах України. Поміж учнів — лауреати числ. регіональних і міжн. конкурсів та фестивалів.

Літ. тв.: Вікторія Жадько: Моя мета — стати не зіркою, а професіоналом // Україна. — 1994. — № 4.

Літ.: *Мельник О.* Диригент — не жіноча професія? // Музика. — 1993. — № 5; *Казанская Л.* Конкурс имени Сергея Прокофьева // Муз. жизнь. — 1993. — № 9–10; [*Б. а.*]. С именами Рахманинова и Прокофьева // Культура. — 1993. — 13 февр.; *Колотиленко Т.* Браво, Вікторіє! // КіЖ. — 1993. — 22 трав.; *Семененко Н.* Вікторія — завжди перемога // Там само. — 1996. — № 10.

В. Рожок

ЖАЙВОРОНОК Борис Григорович (25.05.1938, м. Полтава) — оперний і кам. співак (баритон). З. а. УРСР (1972). Закін. Харків. конс. (1964, кл. вокалу *П. Голубєва*). 1964–72 — соліст Харків. т-ру опери та балету, 1972–78 — Харків., від 1978 — Моск. філармоній. У концертах виконував твори укр. і рос. композиторів.

Партії: Онєгін, Роберт ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Мізгир ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: Семенова Я. Поет Борис Жайворонок // Красное знамя (Харків). — 1972. — 23 янв.; *Липчанська В.* Жайворонок // КіЖ. — 1972. — 6 серп.

І. Лисенко

ЖАНР МУЗИЧНИЙ (ЖМ., від *грец.* γένοσ — рід, походження; *лат.* genus — рід, категорія, клас). 1. **Тип** музикування або муз. твору, що природно виникає, розвивається, зникає або трансформується в культурному середовищі у відповідності до потреб суспільства. Характеризується певним комплексом функцій, умов існування, образно-змістовних та формальних властивостей. 2. **Типологічне уявлення** про муз. артефакти, що бере активну участь у створенні, виконанні та слуханні музики й зазвичай відбивається в муз.-теор. поняттях. Термін ЖМ. вживається в *музикознавстві* окремих країн. В іншомовній термінології слову *жанр* відповідають: *франц.* і *англ.* genre, *італ.* genere, *ісп.* genero, *нім.* die Gattung.

Формування жанрів обумовлюється 3-ма чинниками, заснованими на подібності певних музичних явищ. 1-й (найважливіший) — функціональна подібність конкретних артефактів й актів муз. творчості, спорідненість їх життєвого призначення. Напр., завдання магічного впливу на природні явища засобами слова й муз. інтонації зумовлює тип фольк. календарно-обряд. пісень (ЖМ. *колядки, веснянки, купальських пісень*); потреба організації колективних дій людей, консолідації їхніх прагнень сприяло появі *маршу*; потреба релаксуючого суґестивного впливу — *колискової* пісні тощо. Окрім конкретного призначення, всі муз. твори відповідають низці універсальних функцій мистецтва: естет. насолоди, емоц. експресії, пізнання, спілкування тощо. Тому нерідко муз. жанри відрізняються не так конкретним соціокультурним завданням, як акцентуацією певних життєвих і худ.-естет. функцій.

2-й чинник — к о н д и ц і о н а л ь н а п о д і б н і с т ь (від *лат.* condicionalis — підлеглий умові) муз. артефактів, тобто комплекс необхідних умов, обставин, за яких вони реалізуть свої культурні функції. Йдеться про умови місця виконання твору (напр., відкритий простір або закрите приміщення, вел. зала чи кімната); часу виконання (узгодженість із певним астрономічним часом або нейтральність до часових обставин); взаємодію музики з позамуз. худ. компонентами (словесним текстом, жестикуляцією, танцем; обряд., театр., кінематогр. дією); умови презентування худ. твору (кількість вик-ців і слухачів); предметного буття форми твору (усна чи письмова, стабільна чи мобільна форма); соціальні й етнічні умови походження й побутування муз. артефактів.

3-й чинник — с е м а н т и ч н а (о б р а з н о - з м і с т о в н а) п о д і б н і с т ь муз. творів виникає внаслідок функціональної спорідненості форм музикування. Напр., піднесене й урочисте звернення до вищих людських, природних чи надприродних сил закономірно породжують образно-смисловий тип гімнічних наспівів (*гімни, оди*, дифірамби). Образна сфера також зазнає впливу комплексу умов музикування. Приміром, пісні, що виконуються під час фізичної праці, обмежені невеликим колом образів й емоц. модальностей: здебільшого вони енергійні й похмуро-рішучі. Образно-смислову спорідненість муз. творів зумовлено типологічними властивостями їх творців, зокр., їх темпераментом, світовідчуттям, менталітетом, ідеологією, віруваннями, соціальними прагненнями, ціннісною орієнтацією тощо. Означений триєдиний комплекс чинників обумовлює ж а н р о в и й *с т и л ь* (А. Сохор), тобто індивідуально-типові властивості муз. форми творів, що належать до одного генетичного типу. Жанр. стиль охоплює всі рівні й компоненти форми: звук. матеріал, муз. мову (засади організації звуковисотності, *ритму*, темпу, артикуляції та динаміки, інтонац. тезаурус, принципи синтаксичного упорядкування муз. тексту), муз. фактуру, темат. структуру (*композицію*). Стиль є найвизначнішою ознакою певного ЖМ.

Розвиток ЖМ. залежить від соціокультурних процесів, зокр. від духовних потреб суспільства. Всі культури мають спільні потреби, що спричиняють худож. творчість: обмін інформацією, ідейна консолідація, спілкування, образне пізнання світу, вияв переживань, чуттєве задоволення, суґестивний вплив на індивіда, розвиток сенсорних та ін. здібностей тощо. Відтак закономірною є спорідненість жанр. складу муз. практики в різних культурах і цивілізаціях. В усіх розвинутих культурах є жанр. сфери *епіки* й *лірики*, серйозних і сміхових худож. дій. До універсально розповсюджених ЖМ. належать, напр., войовничі танці, гімни, ламентації, *молитви, трудові пісні.*

Жанри музичні в кожній культурі знаходяться в **системних взаємовідносинах**. Структура та якість елементів жанр. системи має значення теор. моделі конкретної муз. культури, виступає неповторною "портретною" ознакою й важливим показником її "стану здоров'я". Напр., у стародавньому Китаї існував інститут держ.-чиновницького нагляду над муз. практикою, зокр., виявом найпопулярніших у народі жанрів. На підставі цих спостережень робилися висновки про моральний стан та ідейні настрої населення.

Оскільки культурні потреби й сфери діяльності людини мають ієрархічне упорядкування, муз. жанри також утворюють своєрідну с у б о р д и н а ц і ю. Є жанри т. зв. "високої" ("сакральної" та "акад.") музики, пов'язані з найвищими духовними цінностями культури, і "низької", "побутової" (профанної) музики, що відповідає психологічним потребам людей, насамперед — потребі в розвагах, релаксації, простих чуттєвих задоволеннях. Критерії ціннісних суджень про ЖМ. — фактор суб'єктивний, а межа, що розділяє вищі й нижчі "поверхи" жанр. системи, є досить умовною. Отже, в суспільстві нерідко виникають конфліктні ситуації, коли певні жанри визнаються "непристойними" (напр., теретисма у Візантії) й навіть підпадають під заборону (як сарабанда в середньовічній Іспанії).

Часом муз. жанри об'єднуються в стійкі єдності — "супержанри", що складаються з відносно самостійних компонентів, "втягнутих" в "орбіту"

Титульна сторінка книжки В. Кузик "Українська радянська лірична пісня"

Титульна сторінка книжки Г. Ляшенка "Роль фуги у драматургії неполіфонічних форм"

Титульна сторінка книжки Б. Фільц "Фортепіанна творчість В. С. Косенка"

Титульна сторінка збірки статей "Жанри драматичного мистецтва"

Титульна сторінка книжки М. Боровика "Музичні форми та жанри"

певного комплексу функцій і умов музикування: як-от, муз.-обряд. жанр *літургії* (*меси*), до складу якої входять речитації, псалмод. *наспіви* тощо; Ж. *опери*, що зазвичай об'єднує сольний і хоровий спів, *речитатив*, *танець*, оркестр. епізоди тощо.

ЖМ. та процес жанротворення можуть бути осмислені як феномени муз. мислення. В цьому аспекті кожний ЖМ. є своєрідним **генотипом** творчої практики, тобто правилом, зразком, орієнтиром творчих дій. Жанр як генотип — це колективне уявлення, що відповідає функціонально, кондиціонально та змістовно подібним муз. артефактам, тобто це стійке типологічне образне враження й відповідна абстракція (поняття), закріплена словесним визначенням. Такі уявлення допомагають індивідові орієнтуватися в розмаїтті муз. актів і артефактів.

Розвинуте поняття ЖМ. і жанр. системи культури мають, насамперед, профес. музиканти — *композитори*, виконавці. Вони коригують із ним свої творчі дії, що набувають таких форм, як: написання твору за жанр. каноном, гарантуючи успіх втілення необхідного образного змісту й реалізації певної культурної функції (напр., наспів "на подобен" у давньорус. церк. практиці); свідоме узгодження твору з певним жанр. прототипом; неусвідомлене, інтуїтивне відтворення жанр. архетипу, (скажімо, імпровізація танц. супроводу музикантами-аматорами не може бути вільною від природного впливу архетипів танц. жанр. сфери).

Таким чином, жанр. генотип певною мірою, свідомо чи підсвідомо, обумовлює хід і результат творчого процесу, внаслідок чого кожний муз. твір може мати певні жанр. ознаки. Трапляються поліжанрові твори, де автор. визначення синтезує ознаки одразу кількох жанрів (напр., опера-балет *В. Губаренка* "Вій", кантата-симфонія "Кавказ" *С. Людкевича*, ораторія-балет "Київські фрески" *І. Карабиця*). Інколи твір засвідчує свідоме прагнення автора до порушення жанр. меж і встановлення нових стійких взаємин між функціями, умовами, змістом та стилем муз. вислову. Історія музики знає чимало експериментів, що з часом закріпились у практиці й започаткували новий жанр. різновид (IX Симфонія *Л. Бетховена*, де вперше було залучено хор, стала згодом стабільним різновидом симф. ЖМ.).

В європ. комп. практиці останніх 3-х століть спостерігаємо художньо-виражальний прийом жанрової стилізації, коли в контексті твору з'являються інтонаційно-мовні властивості, характерні для іншого ЖМ. Напр., у фп. п'єсі *М. Мусоргського* "Богатирські ворота в Києві" стилізовано молитовний спів і церк. передзвін. Завдяки відтворенню знайомих рис жанр. стилю виникають асоціації зі сферою церк. музики, з духовно піднесеними образами славної давнини. Менш очевидні зміни певного жанр. стилю створюють ефект жанр. алюзії. Жанр. стилізація полегшує слухачам розуміння муз. тексту. В рад. музикознавстві такий прийом називався "узагальненням через жанр" (*О. Альшванг*) або "жанровою конкретизацією" (*А. Муха*).

Жанр. підхід лежить в основі багатьох істор. досліджень і систематичних описів епохальних та етнічних культур. **Укр. культура**, як правило, представлена 4-а вел. жанр. системами, що знаходяться у складній взаємодії: муз. фольклором, духовною музикою, акад. музикою європ. традиції та *мас. муз. культурою*, кожна з котрих здатна утворювати власні "субсистеми".

У фольклорі функціонують, насамперед, жанр. субсистеми календарно-обрядових, родинно-побутових, епічних, ліричних, трудових тощо пісень і танців. Основними критеріями їх розпізнавання є семантика словесних текстів і умови музикування тощо. Інші компоненти — метроритм, звуковисотна система, мелодика, фактура, тип композиції — не завжди мають значення релевантних (розрізнюючих) ознак. Жанровій системі укр. фольклору притаманний вельми широкий стилістичний спектр (досить порівняти, напр., муз. мову календарних наспівів, *дум*, *кантів*, *балад*, *романсів*, *істор.* і *танц. пісень* тощо). Найхарактернішими для укр. фольклору ЖМ. (у контексті слов'ян. нар. пісенних культур) є *билини*, *скоморошини*, думи, істор. пісні, *щедрівки*, *веснянки*, гаївки, *купальські*, *жниВні*, *чумацькі пісні*, *солоспіви*, *коломийки*. Варто виділити й самобутні муз.-театр. жанри *вертепної* і *шкільної драм*, нар. інстр. *сюїти* з характерними танцями — *гопаком*, *козачком*, *чабарашкою*.

Жанр. система укр. духовної музики генетично пов'язана з греко-візант. культурною традицією. В епоху *Відродження* й *Бароко* (в Україні — 17–18 ст.) вона зазнала великого впливу зах.-християн. культури, що спричинило значну трансформацію традиц. богослужб. жанрів (див. *Жанри богослужбові*) й виникнення нових жанр. зразків, з-поміж яких найвизначнішим і нац. самобутнім став ЖМ. *партесного концерту*. Процеси взаємодії культурних традицій породили також оригінальні *паралітургічні* ЖМ. (*псальм*, кант, духовний вірш).

Європ. традиція акад. музики в Україні формувалася поетапно. На 1-у етапі (кін. 17 — поч. 19 ст.; творчість *М. Дилецького*, *Д. Бортнянського*, *М. Березовського*, *А. Веделя*) її представлено переважно ЖМ. вок. музики — сольної, хор., оперної та окремими зразками кам.-інстр. музики (духовні хор. *концерти*, *солоспіви*, *сонати*, *обробки* нар. пісень). Найпліднішими здобутками творчості укр. композиторів 19 — поч. 20 ст. стали *водевіль* і опера (*І. Котляревський*, *В. Гоголь*, *Г. Квітка-Основ'яненко*, *С. Гулак-Артемовський*, *М. Лисенко*, *М. Аркас*); солоспіви і класичні ЖМ. кам.-інстр. музики (*М. Колачевський*, *М. Вербицький*, *І. Лаврівський*, *А. Вахнянин*, *І. Воробкевич*, *Д. Січинський*); обр. нар. пісень, хор. п'єси, *кантати* (М. Лисенко, *М. Леонтович*, *К. Стеценко*, *Я. Степовий*, *С. Людкевич*). Провідна роль у збагаченні укр. музики новими ЖМ. належить М. Лисенкові (започаткував жанри героїчної, сатиричної, лірико-фантастичної, дит. опер, *елегії*, *рапсодії* та ін.).

У 20 ст. укр. композитори (зокр. *Б. Лятошинський*, *Л. Ревуцький*, *С. Людкевич*, *М. Вериківський*, *А. Штогаренко*, *Г. Майборода* та ін.) репрезентують увесь спектр клас. жанрів європ. муз.

культури, в т. ч. вершинний — *симфонію.* У 2-й пол. 20 ст. в Україні сформувалася плеяда митців, націлених на експериментування з традиц. ЖМ. та пошук нових генотипів муз. композиції (*Л. Грабовський*, В. Губаренко, *Л. Дичко, Ю. Іщенко, В. Загорцев*, І. Карабиць, *Л. Колодуб, Г. Ляшенко, В. Сильвестров, М. Скорик, Є. Станкович* та ін.).

Від 1960-х в Україні формуються ЖМ. мас. муз. культури — *традиц. муз. естрада, поп-* і *рок музика, авторська пісня*, із серед 1990-х — *сучас. танц. музика* тощо.

Теорію муз. жанру репрезентовано розмаїттям *напрямків* і концепцій. В її основі — масові емпіричні уявлення про генотипи муз. практики, безпосередньо втілені в **жанр. найменуваннях (жанронімах)**. Поява жанр. дефініції свідчить про викристалізованість відповідного ЖМ. Назви жанрів виникли у процесі муз. практики, тому серед них зустрічаються такі, що не відбивають специфіки даного муз. ЖМ. (напр., жанронім "соната" — від *лат.* sonare — звучати, вказує на акустичну природу муз. мистецтва, бо вся музика звучить). Іноді один ЖМ. твору має кілька назв (скажімо, слово "сюїта" позначає той самий генетичний тип, що й "*партита*"). Інколи одне "ім'я" пов'язане з кількома різними ЖМ. ("*шансон*"). Чимало жанр. найменувань збігається з назвами типів композиц. побудови форми (*рондо, варіації, фуга*). Отже, назва ЖМ. не завжди слугує його суттєвою характеристикою.

Утім, багато жанр. імен вказує на функціональні й кондиціональні властивості творів, істотні особливості форми й образного змісту. Напр., значна кількість найменувань нар. пісенних ЖМ. (жниві, пахотні, покосні, колискові, *плачі*, колядки тощо) формулює культурне призначення даних типів музикування. Є чимало жанр. імен, що фіксує особливості обставин виконання, віддзеркалює соціальне середовище виникнення й побутування типу творів. Напр., *чумацька пісня*, віланела (від *італ.* villanella — селянська пісня), вербункош (угор. рекрутська пісня). Жанр. імена танців — коломийка, *полонез* (букв. — польський), алеманда (букв. — німецький), хабанера (букв. — з Гавани) — позначають етногеографічні обставини генези ЖМ. Деякі жанроніми свідчать про побутування в річному й добовому часі, з чим пов'язано акт музикування: вечірня, вранішня, всенощна — в практиці христ. богослужіння; альба — ранкова пісня трубадурів, *ноктюрн, серенада*, веснянка. Специфічний аспект жанр. номінації — ступінь попередньої підготовленості муз. тексту. Він заявляє про себе в таких найменуваннях, як *імпровізація* (*італ.* improviso — непередбачений, раптовий), *експромт* (*лат.* expromtus — швидкий), *капричіо* (*італ.* capriccio — каприз, примха). Нерідко жанр. ім'я характеризує образний зміст творів даного генотипу. Напр., *кантвіват* (від *лат.* vivat — хай живе), лауда (від *лат.* laudo — хвалю), бадинера (від *франц.* badinerie — жарт, витівка), ґальярда (від *італ.* gagliarda — бадьора, смілива), фолія (від *португ.* folia — відчайдушна веселість). Чимало жанронімів вказує на формальні характеристики музики: *протяжна пісня, частівка*, речитатив, *токата* (від *італ.* toccare — тукати), ричеркар (від *італ.* ricercare — стукати). Часом стихійні жанр. імена можуть набувати строго визначеного понятійного змісту і статусу наук. терміну.

Розбудова **жанр. класифікації** становить одну з головних проблем теорії ЖМ. Спроби найпростішої класифікації здійснювалися ще за античних часів. Так, Аристотель запропонував розподіл муз.-літ. жанрів на епос, лірику та драму. Ця давньогрец. класифікація ЖМ. і досі використовується в мист-ві. Не втратила своєї актуальності й середньовічна класифікація ЖМ., що веде свою лінію від Боеція. Вона поділяє музику на класи: "musica mundana" — світова, космічна музика, "musica humana" — людська (тобто, *вокальна*) музика та "musica instrumentalis" — інстр. музика. 1-а категорія є абстракцією в дусі піфагорейської концепції числової гармонії Всесвіту; 2-а й 3-я розділяють усю створену на нашій планеті музику за ознакою звукового матеріалу. Щоправда, історія свідчить про самостійне існування змішаного класу вок.-інстр. музики, а практика 2-ї пол. 20 ст. доповнює цю класифікацію галузями *електронної* та комбінованої (такої, що поєднує традиц. акустичну звучність із електронною) музики.

Поміж жанр. класифікацій осібне місце посідають ті, що ґрунтуються на критеріях оцінки культурних функцій музики й умов худож. побутування муз. творів. Напр., Іоан-де-Грохео (кін. 13 — поч. 14 ст.) ділив муз. практику на 3 жанр. класи: "просту", "громадянську" або "народну" музику; "складну" або "вчену" музику, що називалася також "мензуральною"; музику, що об'єднувала "просту" й "учену". Критерій соціокультурної потреби відбито в дихотомічній класифікації нім. музикознавця Г. Бесселера, який розмежував ужиткове колективне творче музикування (Umgangsmusik) і музику, що пропонується, презентується митцями (Darbietungsmusik). Ця класифікація допускає широке використання: обряд. фольклор, музика релігійних ритуалів, розважальні пісні й танці окреслюють сферу ужиткової музики. Пісні-оповіді давньогрец. аеда, лицедійство *скоморохів* у гридниці київського князя, конц. виступ скрипаля-віртуоза у філарм. залі європ. міста — зразки музики, що пропонується аудиторії. Втім, існує чимало ЖМ., що виявляють невизначеність стосовно до бесселерівських класів.

Докладнішою і наочнішою є класифікація, розроблена А. Сохором. У ній визначено ЖМ.: театральні (опера, *балет, оперета, музика для т-ру*); концертні (симфонія, соната, *квартет, ораторія, кантата*, романс тощо); масово-побутові (*пісня*, танець, марш з усіма їх різновидами); культові (молитовний спів, див. — *молитва, меса, реквієм* тощо). В основі усіх 4-х класів — найважливіша ознака ЖМ., а саме обставини, коли здійснюється виконання і сприймання музики. Ця модель дозволяє майже кожний європ. ЖМ. віднести до одно-

Титульна сторінка книжки М. Гордійчука "Українська радянська симфонічна музика"

Титульна сторінка книжки Л. Архімович "Шляхи розвитку української радянської опери"

Титульна сторінка брошури "Що таке опера"

го з 4-х класів. Однак ця класифікація не дає можливості чіткого вирізнення жанр. підвидів (напр., якщо пісня визначається як ЖМ. звичаєвої музики, то подальша класифікація за критерієм обставин виконання призводить до плутанини: пісні-*плачі*, трудові наспіви й колискові очевидно належать до сфери звичаєвих ЖМ., пісні-*хороводи*, веснянки, колядки, псальми — до обряд. музики; стасими, арії античних трагедій — до галузі муз. т-ру; кіфародичні номи, романси (починаючи з 18 ст.), пісні для голосу з оркестром, естр. пісні — до концертної музики.

Заслуговує на увагу логічно струнка систематика ЖМ. запропонована О. Соколовим. Автор розрізняє класи "чистої", "взаємодіючої", "прикладної" та "прикладної взаємодіючої" музики. Щоправда, і ця класифікація не ідеальна (не всі критерії означених класів піддаються чіткому визначенню) й не універсальна щодо всієї системи жанрів муз. творчості.

Жанр. аналіз муз. творів, що в теорії музики отримав відносну самостійність, встановлює жанр. ознаки конкретного муз. артефакту, передбачає багаторівневий аналіз звуко-інтонац. форми й образного змісту твору: його назва, склад інструментів або (та) голосів, кількість виконавців, характер словесного тексту (за його наявності), ін. худож. компоненти форми, що взаємодіють із музикою, комплекс виражальних засобів (жанр. стилю) тощо. Аналіз жанр. природи муз. твору — це прямий шлях до встановлення загального значення його образного змісту. Жанр. аналіз відіграє важливу роль у публіцист. літ-рі, в галузі мас. муз. просвіти для популяризації мистецтва, муз. виховання дітей і молоді. Жанр. характеристики повинні орієнтувати звичайних слухачів у просторі муз.-творчої практики. Показовою щодо цього є система муз. виховання, розроблена *Д. Кабалевським*, в основі котрої лежить послідовне освоєння ЖМ. пісні, танцю й маршу. Незважаючи на обмеженість і спрощеність такої класифікації, принцип жанр. підходу до освоєння муз. культури не втратив актуальності для сучасної муз. освіти.

Розвитку методології жанр. аналізу сприяють теор. дослідження ЖМ. як феномену творчого муз. мислення, культури суспільства та особистості музиканта (Н. Александрова, А. Верещагіна, *О. Костюк*, *І. Ляшенко*, *В. Москаленко*, А. Муха, *І. Пясковський*, Т. Смирнова, І. Тукова, *Л. Шаповалова* та ін.)

Історія ЖМ. вивчає окремі роди й види муз. практики в їх ґенезі й розвитку. Особливу проблему становить вивчення жанр. топіки (тобто місця ЖМ. у системі ін. муз. родів). Найскладнішим є завдання розбудови істор. картини розвитку жанр. системи певної культури. Прикладом такої концепції є 3-фазова модель, запропонована Є. Назайкінським, згідно з якою система жанрів проходить послідовно стадії "синкретизму", "естетичного феномену" та "віртуальної форми".

В укр. муз-ві існує плідна традиція вивчення конкретних ЖМ. і жанр. систем, започаткована *Ф. Колессою* й *К. Квіткою*. В центрі їхньої уваги — ЖМ. укр. фольклору: обряд. пісні, *балади*, думи. Їхній доробок утворив фундамент для наступних досліджень, з-поміж яких теор. озброєністю й глибиною вирізняються наук. праці *В. Гошовського* (розробив оригінальну систему жанр. систематики, виходячи з положень семіотики, інформатики та системної методології), фольклорист. розвідки *С. Грици* (зокр., присв. жанр. системі епічного фольклору України). Цінний для теорії та історії ЖМ. матеріал зібрано й осмислено *О. Мурзіною*, *І. Польською*, *А. Іваницьким*, науковцями ІМФЕ та ін.

Укр. вчені інтенсивно досліджують укр. духовні ЖМ.: *Н. Герасимова-Персидська* (партесний концерт та ін. старовинні вок. жанри ренесансно-барокової доби), *Ю. Ясіновський*, *Л. Корній*, *О. Цалай-Якименко*, *Люд. Івченко*, *Ол. Шевчук*, *Ю. Медведик*, *К. Берденникова*, *О. Зосім* та ін. Поміж вітчизн. моногр. досліджень окремих ЖМ. класичної європ. традиції вирізняються праці *М. Гордійчука*, *О. Зіньκевич* (симф. ЖМ.), *Л. Архімович*, *М. Черкашиної* (опера), *М. Загайкевич* (балет), *А. Терещенко* (кантата й *ораторія*), *Л. Пархоменко* (хор. п'єса), *М. Ярко* (кам. кантата), *О. Литвинова* (кам.-вок. *цикл*), *Т. Булат* (солоспіви), Б. Фільц, *О. Шреєр-Ткаченко* (романс), *В. Кузик* (пісня), *Н. Горюхіної* (соната), *М. Боровика* (кам.-інстр. *ансамбль*), *М. Дремлюги*, *В. Клина*, *М. Степаненко* (фп. ЖМ.), *М. Калашник* (сюїта) тощо. Див. також *Вокальна музика*, *Інструментальна музика*.

Літ.: *Гордейчук М.* Украинская советская симфоническая музыка. — К., 1951; *Його ж.* Українська радянська симфонічна музика. — К., 1956, 2 1969; *Його ж.* Симфонічна музика. — К., 1960, 2 1962; *Його ж.* Український радянський симфонізм. — К., 1967; *Його ж.* Симфонічна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Його ж.* Симфонічна музика // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Його ж.* Симфонічна музика // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Попова Т.* Музыкальные жанры и формы. — М., 2 1954; *Архімович Л.* Українська класична опера. — К., 1957; *Її ж.* Шляхи розвитку української радянської опери. — К., 1970; *Довженко В.* Нариси з історії української радянської музики. В 2 т. — К., 1957, 1967; *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). — К., 1958; *Майбурова К.* Музичні жанри. — К., 1959; *Лисса З., Хоминский Ю.* Музыка польского Возрождения. — М., 1959; *Цуккерман В.* Музыкальные жанры и основы музыкальных форм. — М., 1964; *Фільц Б.* Хорові обробки українських народних пісень. — К., 1965; *Її ж.* Український радянський романс. — К., 1970; *Боровик М.* Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. — К., 1968; *Його ж.* Становлення багатоголосого хорового співу // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Його ж.* Хоровий концерт і його творці // Там само; *Муха А.* Принцип програмності в музиці. — К., 1966; Музыкальные жанры / Под ред. *Т. Поповой*. — М., 1968; *Сохор А.* Эстетическая природа жанра в музыке. — М., 1968; *Його ж.* Теория музыкальных жанров: Задачи и перспективы // Теоретические проблемы музыкальных жанров и форм. — М., 1971; *Гордійчук М.* Українська симфонічна музика. — К., 1969; *Загайкевич М.* Українська балетна музика. — К., 1969; *Її ж.* Драматургія балету. — К., 1978; *Горюхина Н.* Эволюция сонатной формы. — К., 1970; *Її ж.* Очерки по вопросам

Титульна сторінка брошури "Вокальна музика"

Титульна сторінка книжки Г. Конькової "Традиції і новаторство в розвитку жанрів сучасної української музики"

Титульна сторінка книжки В. Клина "Українська радянська фортепіанна музика"

музыкального стиля и формы. — К., 1985; *Терещенко А.* Українська радянська кантата і ораторія (1945–1974). — К., 1975; *Її ж.* Українська радянська кантата і ораторія (1917—1945). — К., 1980; *Соколов О.* К проблеме типологии музыкальных жанров // Проблемы музыки XX века. — Горький, 1977; *Його ж.* Морфологическая система музыки и ее художественные жанры. — Нижний Новгород, 1994; *Пархоменко Л.* Українська хорова п'єса. — К., 1978; *Каган М.* Классификация и систематика. Типы в культуре. — Ленинград, 1979; *Грица С.* Мелос української народної епіки. — К., 1979; *Її ж.* Структурно-типологічний напрям у працях академіка Ф. Колесси (до 125-річчя від дня народження) // Проблеми етномузикології / Упоряд. *О. Мурзіна.* — К., 1998; *Булат Т.* Український романс. — К., 1979; Жанрово-стилистические тенденции классической и современной музыки: Сб. науч. тр. Ленингр. гос. ин-та театра, музыки и кинематографии / Ред.-сост. *А. Порфирьева.* — Ленинград, 1980; *Герасимова-Персидская Н.* Партесный концерт в истории музыкальной культуры. — М., 1983; *Її ж.* Псалтир в музичній культурі України XVII–XVIII ст. // Музика і Біблія / Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4; Проблемы музыкального жанра: Сб. трудов ГМПИ. — М., 1981. — Вып. 54; *Конькова Г.* Традиції і новаторство в розвитку жанрів сучасної української музики (симфонія, кантата, ораторія 60–70-х років). — К., 1985; *Симакова Н.* Вокальные жанры эпохи Возрождения: Учеб. пособие. — М., 1985; *Зинькевич Е.* Динамика обновления: Украинская симфония на современном этапе в свете диалектики традиции и новаторства (1970-е — начало 80-х годов). — К., 1986; Музыкальный язык, жанр, стиль: проблемы теории и истории: Сб. науч. трудов Моск. гос. конс. — М., 1987; *Ивченко Люд.* Украинский кант XVII–XVIII вв. (характеристика жанра): Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1988; *Смирнова Т.* Проблема теории музыкального жанра: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1988; *Її ж.* Жанр как эстетическая категория // Музыкальное мышление: Сущность. Категории. Аспекты. Исследования / Сост. *Л. Дыс.* — К., 1989; Музыкальные жанры: история и современность: Тезисы докл. к науч. конф. молодых музыковедов / Горьк. консерватория. — Горький, 1989; *Лобанова М.* Музыкальный стиль и жанр: История и современность. — М., 1990; *Конен В.* Третий пласт: Новые массовые жанры в музыке XX века. — М., 1994; *Москаленко В.* Творческий аспект музыкальной интерпретации (К проблеме анализа). — К., 1994; *Корній Л.* Історія української музики. В 3 ч. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1996. — Ч. 1, 1998. — Ч. 2; 2001. — Ч. 3; *Її ж.* Українська шкільна драма і духовна музика XVII — першої половини XVIII ст. // Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. — К., 1993; *Назайкинский Е.* Стиль и жанр в музыке: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М., 2003; *Зосім О.* Українська духовна пісня західноєвропейського походження в історичному розвитку (XVII–XX ст.): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2006; *Медведик Ю.* Українська духовна пісня XVII–XVIII століть. — Л., 2006; *Середа Н.* Жанровий канон православної літургії (на матеріалі Літургій українських та російських композиторів кінця XIX — початку XX століть): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2006; *Тукова І.* Функціонування інструментальних жанрових моделей західноєвропейського бароко в українській музиці другої половини XX ст.: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2006; *Її ж.* "Жанротворчество" и творчество "в жанре" // Музичний твір як творчий процес: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; *Грінченко М.* Український романс // *Його ж.* Вибране / Упор. і ред. *М. Гордійчук.* — К., 1959; *Альшванг А.* Проблемы жанрового реализма // *Його ж.* Избр. соч. — М., 1964. — Т. 1; *Финкельштейн Э.* К вопросу о специфике жанра: Жанр как модель для композиции // Музыка и музыканты Ленинграда. — Ленинград, 1972; *Владышевская В.* О систематизации певческих жанров средневековой муз. культуры // Мат-ли 5 од меѓунар. симпозиум за балканскиот фолклор. — Охрид; Скопье, 1978; *Гошовский В.* Многомерная жанровая классификация армянских песен // МААФАТ'75; *Земцовский И.* К теории жанра в фольклоре // СМ. — 1983. — № 4; *Степаненко М.* Клавірне мистецтво України (XVI — поч. XIX ст.) // Українська фортепіанна спадщина: Хрестоматія / Упор. *М. Степаненко.* — К., 1983. — Вип. 1; *Його ж.* Клавір в історії музичної культури України XVI — XVII ст. // Укр. муз. спадщина / Заг. ред. *М. Гордійчука.* — К., 1989. — Вип. 1; *Арановский М.* Структура музыкального жанра и современная ситуация в музыке // Музыкальный современник. — М., 1987. — Вып. 6; *Березовчук Л.* Музыкальный жанр как система функций: Психологические и семиотические аспекты // Проблемы музыкознания. — Ленинград, 1989. — Вып. 2; *Загайкевич М., Литвинова О.* Музичний театр // Там само; *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // Там само; *Фільц Б.* Музикантські цехи // Там само; *Шеффер Т.* Канти і псальми // Там само; *Кузик В.* Масова пісня // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Бонфельд М.* Жанровая система в музыке XVIII века (в сравнении с систематикой литературных жанров) // VI Пуришевские чтения. — М., 1994; *Александрова Н.* От жанровых номинаций к семантике жанра: о своеобразии музыкального дискурса // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1997. — Вып. 2. — Ч. 1; *Мурзіна О.* Українські голосіння — афект та формотворення // Проблеми етномузикології. — К., 1998; *Берденнікова К.* Гомілетичні традиції у кантовій творчості Й.-С. Баха. // Музика і Біблія: Зб. наук. праць: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4; *Цукер А.* Жанровые мутации в музыке рубежных периодов // Искусство на рубеже эпох. — Ростов-на-Дону, 1999; *Шевчук Ол.* До проблеми дослідження давньоруських богослужебно-літургічних жанрів // Musicae ars et scientia:? Книга на честь 70-річчя Н. Герасимової-Персидської: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 6; *Пясковський І.* Ситуативна модальність в жанрах української народно-пісенної творчості // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Мист-во. — 2000. — № 1 (4); *Шип С.* Музичний жанр в методологічному аспекті // Культурологічні проблеми української музики (наукові дискурси пам'яті академіка І. Ф. Ляшенка): Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 16; *Його ж.* Наукова спадщина В. Л. Гошовського та проблема жанрової систематики артефактів музичного фольклору // Мистецтвознавчі аспекти славістики: До XIII Міжн. з'їзду славістів / Відп. ред. *І. Юдкін.* — К., 2002; *Його ж.* Иконические жанровые модели музыкальной культуры // Київ. муз-во: Культурологія та мистецтвознавство. — К., 2004. — Вип. 13; *Його ж.* Снова о моделировании жанрового строя музыкальной культуры (стереометрические модели) // Там само; *Коробова А.* Музыкальная топика как объект жанрового исследования // Муз. академия. — 2005. — № 3; *Besseler H.* Umgangsmusik und Darbietungsmusik im 16. Jahrhundert // Aufsätze zur Musikästhetik und Musikgeschichte. — Leipzig,

Титульна сторінка брошури А. Мухи "Країна Симфонія"

Титульна сторінка книжки Л. Пархоменко "Українська хорова п'єса"

Титульна сторінка книжки А. Терещенко "Українська радянська кантата і ораторія"

Титульна сторінка книжки Б. Фільц "Український радянський романс"

Титульна сторінка книжки Б. Фільц "Хорові обробки українських народних пісень"

1978; *Todorov Tz.* Genres in discourse. — Cambridge; New-York, 1990; *Dahlhaus C.* Die neue Musik und das Problem der musikalischen Gattungen // Schönberg und andere (Mainz, 1978); Eng. trans. in Schoenberg and the New Music (Cambridge, 1987); *Fabbri F.* A Theory of Musical Genres: Two Applications' Popular Music Perspectives. — Göteborg and Exeter, 1982; *Kallberg J.* Understanding Genre: a Reinterpretation of the Early Piano Nocturne. — Bologna, 1987. — IMSCR XIV.

С. Шип

ЖАНРИ БОГОСЛУЖБОВІ (ЖБ.) — у богослужінні правосл. церкви — види піснеспівів, що склалися здебільшого у візант. поет.-муз. творчості впродовж 4—12 ст. н. е. (див. — *Візантійська музика*). Період становлення деяких ЖБ. прийшовся на довізантійський час, коли християнство ще не було офіційно визнаною релігією. Найстаршим ЖБ., застосованим у христ. богослужбах, є давньоєвр. ***псалом*** (*грец.* ψαλμός — від назви струн. інструменту, на якому грали без плектру, супроводжуючи виконання духовної пісні в старозавітний час). 150 псалмів, пов'язаних здебільшого з іменем біблійного царя Давида (11—10 ст. до н. е.) — автора натхненних духовних піснеспівів — складають поет. книгу "Сефер Тегіллім" ("Книга похвали", в давньо-євр. Біблії — Танах), відому під грец. назвою *Псалтир*. З євр. синагогальних відправ псалми перейшли до богослужіння римської й візант. церкви, ставши невід'ємною частиною ранкових, денних та вечірніх відправ, *літургії*, обряду поховання (див. *Цикли богослужбові*). Псалми виконувалися циклами, поодиноко та окр. віршами й рядками. Від ранньохрист. часу усталилася традиція виконання віршів псалмів з приспівами Новозавітного змісту, що згодом стали самостійними поет.-муз. творами з власними жанр. назвами. Соборна й монастирська традиції виконання Псалтиря у Візантії розрізнялись: у Константинополі Псалтир було поділено приблизно на поч. 6 ст. на 76 *антифонів*, а в Єрусалимі — на 20 **кафізм** (від *грец.* καθίζω — сижу, тобто дозвіл сидіти під час виконання кафізми). Останній розподіл зберігається дотепер. Кожна кафізма включає 3 частини-"слави" або "стасіси" (*грец.* στάσις — позиція); за читанням кожного стасіса йде Мале славослов'я. Весь Псалтир, тобто всі кафізми, прочитуються повністю за тиждень (під час Посту двічі на тиждень) на ранкових і вечірніх відправах. Утреня включає цикл із 6 псалмів (*церк.-слов'ян.* **шестопсалміє**, *грец.* ἑξάψαλμον — пс. 3, 37, 62, 87, 102, 142).

Найвиразніші окр. рядки з псалмів, співзвучні христ. ученню, також стали основою піснеспівів з власними жанр. назвами. Так, до утрені й *літургії* (перед читанням Євангелія й Апостола) включено вірші псалмів, що чергуються з приспівом "алилуйя" й наз. *аллилуарії*. **Причасний** або **киноник** (*церк.-слов'ян.* **причастенъ**, *грец.* κοινωνικόν) — це вірш псалма з приспівом "алилуйя", що виконується на літургії під час причастя священослужителів; тексти причасних змінюються відповідно до святкових чи тижневих днів. В укр. *ірмологіонах* 17—18 ст. найчастіше фіксували текст причасного неділі. Згідно з давньою традицією його розспівували надзвичайно широко. **Прокимен** (*грец.* προκείμενον — розташований попереду) — 1-, 2-псалмові вірші, що випереджують читання Св. Письма (Євангеліє чи Апостол) і виконуються читцем і хором за певними правилами.

До ранкової відправи увійшли також пс. 134 й 135 — **полієлей** (*грец.* πολυέλεος — "багато єлею", *церк.-слов'ян.* **многомилостивоє**), з яким утреня називається "полієлейною" (в неділю та ін. свята). В укр. традиції 17 ст. найпоширенішим був полієлей *болгарського наспіву*, першим зразком якого був "молдавський" полієлей 16 ст. — один із шедеврів поствізант. мелізматичного стилю (записано в Супрасльському ірмологіоні кін. 16 — поч. 17 ст.).

Традиція читання й співу псалмів (та похідних від них жанрів) з часом витворила систему універсальних пластичних мелозворотів (сучас. назва — *псалмодія*). У давні часи вона становила основу системи *осмогласся*; її речитативні й співні інтонації згодом поширилися на різні ЖБ. Виконання псалмів поступово урізноманітнилося, на візант. святкових відправах (у т. ч. недільних) зазвучав їх мелізматичний розспів (див. — *асматик, візантійська музика, розспів церковний, наспів церковний*). Одним з художньо найдосконаліших явищ у спів. мистецтві всього візант. ареалу, включаючи Україну-Русь, став початковий псалом (*грец.* προοίμιον, *церк.-слов'ян.* **прєдначинатєльный**) № 103 із Всенічної, чин якої було введено у 14—15 ст. за Єрусалимським Уставом. У 17—19 ст. вірші псалмів стали текстовою основою *партесних* і *хорових концертів*.

Новозаповітні джерела (Ефес. 5, 19; Колос. 3, 16—17) згадують також про ***гімн*** (*грец.* ὕμνος) та **духовну пісню** (*грец.* ᾠδὴ πνευματική). Зміст христ. гімнів (гимнів) і пісень, порівняно з античним періодом, докорінно змінився — тобто християнізувався. У сучас. церк. лексиці термін "гімн" стосується форми вірша піснеспіву (1-на строфа) та його прославного змісту. Відтак назва "гімн" може приєднуватися до ін. визначень або їх заміщувати (напр., "гімн" замість "тропар-гімн", "пісня-гімн", "стихира-гімн" тощо). Найважливішою жанр. рисою пісень і гімнів є спосіб їх виконання від початку до кінця без перерви, що дістав відповідну назву "гімнічний" або "піснéнний" (*церк.-слов'ян.* **пѣсненный**), відмінний від давнього діалогічного (вірші псалмів із змінними й незмінними приспівами). Нині термін "*гімнографія*" став узагальненою назвою, поширеною на корпус христ. співів різних жанрів, у т. ч. і тих, що за змістом не є гімнами.

Молитви ранньохрист. часу стали основою для багатьох молитвослівних жанрів, що існують і сьогодні. Це: **ектенія** чи **єктенія** (*грец.* ἐκτενειά — напруження сил, завзяття) — ревна, посилена молитва, що має, залежно від змісту й обсягу прохань, декілька різновидів (мала, велика, просительна, заупокійна тощо), **"Многая лѣта"** (*грец.* — πολυχρονιο), **славослов'я** (*грец.* — δοξολογία) мале й велике, **величання** (*грец.* — μεγαλυνάρια).

Найстаршим візант. ЖБ. є **тропар** (*пізньогрец.* — τροπάριον від τρόπος, можливо, пов'яз. з τρέπω — повертаю, направляю; в антич. термінології τρόπος — тональність) — короткий піснеспів на честь гол. події дня. Ранній тропар мав прозаїчний склад і являв собою приспів до псалма чи ін. піснеспіву, проте вже в 4 ст. став окремим поет.-муз. жанром. Упродовж доби тропарі виконуються декілька разів, під час відправи можуть повторюватися. За змістом текстів тропарі поділяються на **троїчні**, що уславлюють Пресв. Трійцю (*грец.* — τριαδικοί); **догматики** (*грец.* — δογματικά) — про земну й небесну природу Христа; ***богородичні***, присв. Пресв. Богородиці (*грец.* — θεοτοκία); **хрестобогородичні** (*грец.* — σταυροθεοτοκία), що розповідають про страждання Її біля хреста; **мученичні** (*грец.* — μαρτυρικά) — про подвиги христ. мучеників. За місцеположенням названо тропар відпусту (*грец.* — ῾απολυτίκιον від ῾απολύω, *церк.-слов'ян.* **отпустительный**) у завершенні вечірні. Наприкінці утрені тропар виконують за великим славослов'ям; на *літургії* — після малого входу.

Одним з найдавніших видів тропаря, що сформувався, напевно, в 3 ст., є **іпакоі** (*грец.* — ῾υπακοή від ῾υπακούειν — відповідати, слухати, слідувати), що співається тоді, коли Уставом передбачено **сидальний** тропар (*церк.-слов'ян.* **сѣдаленъ**), напр., за 3-ю піснею канону чи кафізмами. У давнину іпакоі виконувалися мелізматично (в Давній Русі-Україні їх фіксували кондакарною нотацією, див. — *нотації безлінійні*), проте в сучас. традиції вони читаються, що, на думку дослідників, нівелює їх урочистий зміст.

До тропарного виду належать розміщені перед похвальними стихирами **ексапостиларії** (*грец.* — ῾εξαποστειλάριον від ῾εξαποστέλλω — висилаю, посилаю) і **світильні** (*грец.* — φωταγωγικά), споріднені між собою, де йдеться про духовне просвітлення завдяки вченню Христову (в недільних ексапостиларіях — про посилання на проповідь св. апостолів). До богослужб входять цикли, де тропарі чергуються з віршами псалмів (чи з ін. книг Св. Письма). Вони резонують між собою за змістом, тим самим символізуючи ідею спорідненості Нового й Старого Заповітів (тропарі утрені — з приспівом "Бог Господь", тропарі у 3-му антифоні Літургії — з євангел. віршами "Блаженні", недільні тропарі утрені 5-го гласу — з приспівом "Благословен єси, Господи"). Приспів до тропарів здебільшого є постійним, тому такий цикл відрізняється від стихирного (див. далі), де змінюються і псалми, й стихири.

Всебічна профес. розробка найпростіших 1-строфних жанр. форм зумовила появу й подальший розвиток на їх основі складних циклічних творів. Одним із таких є **кондак** (*грец.* κοντάκιον — букв. валик, куди накручують свиток пергаменту), що узагальнив тогочас. досягнення, передусім, сирійської гомілетико-літург. творчості. Кондаки видатного піснетворця св. Романа Солодкоспівого (1-а пол. 6 ст.) були багатострофними поемами з монологами й діалогами героїв. Перша строфа кондака, **проіміон** (*грец.* προοίμιον — вступ) або **кукулій, кукуліон** (*грец.* κουκούλιον — букв. капюшон; той, що "прикриває" текст) — своєрідний вступ до твору, відмінний за метрикою від подальших строф, поміж яких розрізнялися призначені для соліста **ікоси** (*грец.* — ῾οίκος "дім") і хор. приспіви-рефрени. Ікоси й приспіви, різні за структурою, утворювали пару пов'язаних між собою строф. Подальший текст зберігав чергування пар, структурно тотожних першій. Усі строфи поєднувалися акровіршем. Респонсорно-діалогічний принцип будови раннього кондака став провідним у 7 ст. у спорідненому з ним *акафісті*. Згодом жанр. форма кондака значно спростилася; відтак давній кондак припинив існування. Від 9 ст. поширився 1-строфний кондак, фактично початковий кукулій, що перейняв його назву. Як окр. піснеспіви збереглися й перші ікоси старих кондаків. У Давній Русі-Україні кондаки розспівували від 11 ст. мелізматично, фіксуючи їх за допомогою кондакарної нотації (див. — *Нотації безлінійні давньоруські*).

Після кондака провідну роль у системі ЖБ. посів *канон*. До виникнення цієї складної цикл. композиції привела активна розробка упродовж 4—6 ст. жанру **церковної пісні-оди**. Використаний у Септуагінті (2-е ст. до н. е.) для пісень Старого Заповіту, грец. термін "ода" (῾ωδή) згодом перейшов і на Новозаповітні пісні, зосереджені в Євангелії від Луки, що посіли чільне місце в добових богослужбах (Лк., 1, 46—55; 1, 68—79; 2, 29—32). Тексти візант. пісень спочатку складали як парафрази на тексти Св. Письма. (Напр., у жанрі Gloria — **Великому славослов'ї**, що виникло не пізніше поч. 5 ст., тільки 1-й рядок є біблійним — "Слава у вишніх Богу.") Самостійними за змістом і формою є

Благовіщенський кондакар. XII ст. – РНБ. – Q. п. I. 32, арк. 114.

пісні, що увійшли до Літургії святителя Іоанна Златоустого ("Іже херувими", "Достойно єсть", а також ті, що заміщують їх у різні дні року). Пісні утрені й вечірні, навпаки, поєднували із псалмами, співаючи їх поміж віршами псалмів як рефрени (*грец.* ˆὑπόψαλμα).

Від поч. 6 ст. збереглась особлива "пісенна кафізма" — ряд з 9 пісень, дописаних до Псалтиря. Тут, як і у псалмовій кафізмі, існує поділ на 3 частини-стасіси; кожна пісня є переказом сюжету зі Старого Заповіту, окрім останньої — Новозаповітної. Відтак у 7 ст. виник канон (*грец.* κανών — правило, норма, міра), що посів провідне місце в системі ЖБ. з 2-ї пол. 7 ст. Відтоді було створено значну кількість канонів, ірмоси яких відтворювали тематику певних біблійних пісень. Візант. канони стали основою для пізніших перекладів у різних нац. церквах. Канони увійшли до різних *циклів* і *книг богослужбових* (Мінея, Тріодь, Октоїх, *Ірмологіон*, Канонник та ін.), за присвятою відомі канони **троїчні, богородичні, седмичні (хресту, храму, апостолам), мінейні, недільні**. У ранкових службах комбінують 2–3 канони — святому, дню тижня, іноді святові.

Порівняно з кондаком, строфи якого співалися на однакову мелодію (крім кукулія), *композиція* канону ускладнилася: всі його пісні дещо різняться за мелодикою, хоча й належать до одного *гласу*. 1-а строфа кожної пісні називається **ірмос** (*грец.* ˆειρμός — зв'язок). До кожного ірмоса додається декілька тропарів (2–6, в окр. канонах більше). У візант. традиції тропарі складалися за зразком ірмоса, з точним дотриманням його поет. і мелод. будови. У слов'ян. перекладах силабічну основу грец. тексту було втрачено, через що проспівати тропар точно на взірець ірмоса стало неможливим. Тому на Русі-Україні було започатковано традицію читання тропарів канону.

Титульна сторінка збірника акафістів. Почаївська друкарня. 1793–1798

2-а пісня досить рано вийшла з ужитку (її залишили лише в деяких покаянних канонах), проте нумерація 1–9 пісень від цього не змінилася. Від 7 ст. відомі **неповні** канони, що виконувались у Великий Піст, перед Різдвом і Богоявленням (*грец.* διώδιον, τριώδιον, τετραώδιον, *церк.-слов'ян.*, відповідно — **двупѣснєцъ, трипѣснєцъ, чєтвєропѣснєцъ**; назву "τριώδιον" стали вживати для півчої книги Тріодь). Для кожного дня тижня було розроблено правила укладання неповного канону з пісень повного. Щодня неповні канони чергуються з повними, присв. пам'яті святих дня (мінейний цикл).

Повний 9-пісенний канон, поділений на 3 розділи, включає піснеспіви різних ЖБ. — мала ектенія, сідальний та іпакої за 3-ю піснею, мала ектенія, кондак та ікос за 6-ю, **пісня Богородиці** "Величить душа моя Господа" (Лк. 1, 46–55; *грец.* μεγαλυνάρια від μεγαλύνει, *лат.* magnificat) — перед 9-ю, ін. **прославна пісня** на честь Богородиці — "Достойно єсть" — після 9-ї (у будні). Наприкінці кожної пісні канону (або за 3, 6, 8, 9) ідуть заключні ірмоси — **катавасії** (*грец.* καταβασία від καταβαίνω — сходжу вниз) — для їх виконання правий і лівий хори ("лики") сходяться в центрі храму.

Від 7–8 (за ін. даними — 5–6) ст. входить до вжитку, з 10–11 ст. поширюється **стихира** (*грец.* множина στιχηρά — вірші, рядки) — різновид тропаря, за будовою — поетико-муз. строфа із силабічними віршами й здебільшого стихирарним розспівом (див. *Розспів церковний*). До 5 ст. стихирою називали різні вірші зі Св. Письма; найдавнішими були, ймовірно, стихири св. Анатолія, патр. Константинопольського († 458). Жанрова специфіка стихир полягає в їх тісному зв'язку з віршами псалмів, за якими вони виконуються. Стихири завжди розспівують на певний глас переважно у вигляді циклу, антифонно лівим і правим хорами. Кількість стихир в одному циклі (4, 6, 8, 10, 12), залежить від певного дня (буденного, недільного чи святкового) й визначається Уставом.

Жанр. різновиди стихир залежать від їх змісту й вибору певних псалмів (чи ін. віршів). Стихири Вечірні **"на Господи воззвахъ"** (*грец.* Κύριε ˆεκέκραξα) йдуть за рядками з пс. 140, 141, 129, 116. На Утрені святкових і недільних днів виконуються т. зв. **хвалитні** стихири (*церк.-слов'ян.* **"на хвалитехъ"**), поєднані з похвальними пс. 148–150. Стихирам **стиховним** (*церк.-слов'ян.* **"на стиховнѣ"**) передують вірші з Псалтиря, склад їх несталий, а вибір обумовлено днями тижня. Без псалмових віршів співають стихири **литійні**. З тими самими псалмами можуть виконуватися різні стихири. Так, частину недільних стиховних великої вечірні можуть становити **"стихири по алфавиту" (по аз букы, по аз вєди)**, яких по 3 у кожному гласі. Ін. стихири великої вечірні, що співаються в неділю, коли на неї не припадає свято, звуться **аморєєві** (від імені їх автора Павла Аморейського, † 1054). "На Господи воззвах" і "на хвалитех" можуть вико-

нуватися стихири **анатолієві** (*грец.* ˜ἀνατολικά) чи восточні (східні, *церк.-слов'ян.* **въсточны**). Більшість стихирних груп має по 8 зразків (чи циклів), відповідно до числа˜ *гласів*. Наприкінці кожного циклу стихир виконують 1–2 стихири "на Слава... і Нині..." — у відповідь на текст малого славослов'я. За 1-ю його частиною (*церк.-слов'ян.* "Слава Отцу і Сину і Святому Духу") звучить т. зв. **славникъ** (*грец.* δοξαστικόν), за 2-ю ("І нинѣ, і присно, і во вѣки вѣков, аминь", або "І нині, і прісно, і вовіки віків, амінь") — **богородичєнъ** (*грец.* θεοτοκίον). Згідно з Уставом, за повним текстом малого славослов'я, прочитаним без розділення на 2 рядки, може йти тільки одна стихира. Так, у неділю на утрені після читання Євангелія "на Слава ... І нині..." йде **стихира Євангельська** (*грец.* ˜ἑωθινόν — ранкова, те саме, що ранковий тропар), узгоджена за змістом з недільним Євангельським читанням (їх усього 11), відповідно, повний цикл стихир Євангельських охоплює 11 тижнів.

У неділю на утрені перед читанням Євангелія виконуються осмогласні **степенні** (*греці.* ˜ἀναβασμοί), що є, частково, парафразами псалмів 119–132, названих у слов'ян. Псалтирі "**пѣснь степєнєй**". Кожен глас має 9 степенних (3 групи по 3), 8-й — 12 (4 групи по 3); кожний 3-й антифон (останній у своїй групі) присвячено темі прослави Св. Духа. Степенні, авторство яких приписують прп. Феодору (Студиту), були в Студійському монастирському уставі приспівами до 18-ї кафізми, в Єрусалимському — виконуються самостійно на утрені в неділю. Від псалмів і стихир вони перейняли почерговий принцип виконання 2-ма хорами, через що їх називають степенні антифони.

Піснеспіви різних ЖБ. розрізняють за притаманною їм системою жанрово-канонічних ознак, з-поміж яких визначальними є сакральний **зміст** текстів, їх **місце й функція**. Окр. піснеспіви виконуються в різних відправах, відтак їх функція змінюється, й вони стають багатофункціональними. Напр., псалом "Хвалите Господа съ небесъ" — і заспів до стихир утрені, і причасний вірш літургії. Важливого значення набуває приналежність (або неналежність) піснеспіву до **осмогласся**. Майже кожна осмогласна стихира має додаткове жанр. визначення, що віддзеркалює її підпорядкування певній мелод.-ритм. моделі (*церк.-слов'ян.* самогласенъ, самоподобенъ, подобенъ). Осмогласність / неосмогласність і належність до жанр. циклів зумовлює певну **частотність** виконання піснеспівів (див. *Цикли богослужбові*). Вона визначає схильність їх до інтенсивної чи повільної **еволюції**, сталість чи якісну зміну жанру впродовж певного відтинку часу. В обиходному співі 16–17 ст. висока частотність виконання обумовлює, зокр., багатонаспівне виконання тексту (див. *Наспів церковний*). Важливою жанр. ознакою є канонічний тип **композиції** піснеспіву, де домінують (чи по-різному комбінуються) речитативні звороти, поспівки, *фіти*, "лица" (див. *Розспів церковний*); у неосмоглассі до них додаються також "інтонаційні блоки" (термін Л. Мазуркевич) — розгорнені суцільні мелод. побудови.

З ґенезою жанрів історично пов'язаний **спосіб виконання** піснеспівів — одна з найконсервативніших жанр. рис. Співи давніх жанрів найчастіше виконуються діалогічно — антифонно чи респонсорно, часто з приспівами — епіфонами чи іпофонами (після основних строф чи перед ними; *І. Ґарднер*), при тому, як правило, чергується читання й спів (напр., стихири — псалми, псалми — тропарі, ірмоси — тропарі канону, кондак — ікос акафісту). Інший спосіб виконання — гімнічний чи "пісенний" (*церк.-слов'ян.* **пѣснєнный**) передбачає звучання піснеспіву від початку до кінця без перерви.

З формуванням стихир у 10 ст. система візант. ЖБ. у цілому склалася; визначилося місце піснеспівів у богослужб. циклах, їх було розподілено в нотних і ненотних церк. книгах. Відтоді інтенсивного розвитку зазнала вже не жанр. система (як цілісність вказаних вище ознак), а стилістика муз. мови піснеспівів. У 10–14 ст. для окр. давніх жанрів у Візантії склалася нова система розспівів (псалми, кондаки, ірмоси, стихири). Церквою Давньої Русі-України візант. ЖБ. були успадковані у 10–11 ст., при тому грец. назви жанрів вживалися так само часто, як і їх церк.-слов. переклади (напр., киноник — причасний). Лише в рідкісних випадках змінилося призначення грец. терміну: церк.-слов. жанру **кафізма** (у значенні "розділ Псалтиря") відповідає *грец.* στιχολογία — "стихослів'я", натомість *грец.* κάθισμα визначає сидальний тропар-антифон після кафізми, *церк.-слов'ян.* **сєдаленъ**. Хоча системі давньоукр. ЖБ. у цілому притаманна стабільність, у 14–15 ст. її було розширено й частково змінено у зв'язку з прийняттям Єрусалимського Уставу, а в 17 ст. збагачено з появою *партесного концерту* й поширенням паралітургійних духовних віршів, духовних пісень, *псальм*.

Муз. медієвістика 19–20 ст. активно досліджує піснеспіви різних ЖБ. Проте деякі вчені уникають терміну "жанр" стосовно богослужб. співу, надаючи перевагу іншим (вид, клас, церк. піснеспів).

У сучас. укр. музиці ЖБ. використовуються надзвичайно активно. На їх ґрунті виникають оригінальні композиції, втім, іноді істотно віддалені від первісної семантики.

Літ.: *Филарет (Черниговский), архиеп.* Исторический обзор песнопевцев и песнопения греческой церкви — С.Пб., 1860; *Потулов Н.* Руководство к практическому изучению древнего богослужебного пения православной российской церкви. — М., [3]1884; *Никольский К.* Словарь названий молитвословий и песнопений церковных. — С.Пб., 1885; *Скабалланович М.*, Толковый типикон. — К., 1913. — Вып. 2; *Никольский А.* Формы русского церковного пения. В 2 вып. — Петроград, 1917; *Успенский Н.* Древнерусское певческое искусство. — М.; Ленинград, 1965, [2]1971; *Його ж.* Образцы древнерусского певческого искусства. — Ленинград, 1968, [2]1971; *Його ж.* Молитвы Евхаристии св. Василия Великого и св. Иоанна Златоуста (в чине православной Литургии) // Богословские труды. — М., 1961. — Сб. 2; *Його ж.* Тропарь св. апостолу Луке в греческом его подлиннике //

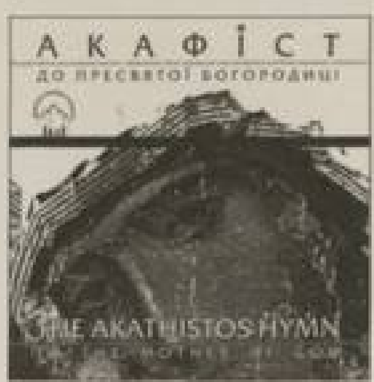

Обкладинка CD "Акафіст до Пресвятої Богородиці" В. Камінського

Там само; *Його ж.* Кондаки св. Романа // Там само. — М., 1968. — Сб. 4; *Його ж.* Устав пения тропарей и кондаков по входе на литургию // Православный церковный календарь. 1975. — М., 1974; *Крестьянин Федор.* Стихиры / Публ., расшифровка и исследование *М. Бражникова.* — М., 1974; *Аверинцев С.* Поэтика ранневизантийской литературы. — М., 1977; ^{2}1997; *Його ж.* Псалмы //Краткая литературная энциклопедия. — М., 1971. — Т. 6; *Його ж.* Акафист // София-Логос: Словарь. — К., 2000; *Його ж.* Кондак // Там само; *Гарднер И.* Богослужебное пение Русской Православной Церкви. — Нью-Йорк, 1978. — Т. 1: Сущность, система и история; *Його ж.* Певческое исполнение кафизм в древнерусской богослужебной практике // Православный путь. — Джорданвилль, 1966; *Кораблева К.* Покаянные стихи как жанр древнерусского певческого искусства: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — М., 1979; *Герцман Е.* Византийское музыкознание. — Ленинград, 1988; *Його ж.* Гимн у истоков Нового Завета. — М., 1996; *Грузинцева Н.* Стихиры-самогласны Триодного Стихираря в древнерусской рукописной традиции XII–XVII вв.: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — Ленинград, 1990; *Захарьина Н.* Интонационный словарь и композиция песнопений-осмогласников в знаменном роспеве: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — С.Пб., 1992; *Пожидаева Г.* Избранные стихиры из службы преподобному Сергию Радонежскому: Перевод крюкового письма. — М., 1992; *Її ж.* Жанры демественного пения одноголосной традиции // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1994. — Vol. X; *Сквирская Т.* Плач и покаяние в древнерусских песнопениях: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — С.Пб., 1993; *Вагнер Г., Владышевская Т.* Искусство Древней Руси. Музыка Древней Руси. — М., 1993; *Школьник И.* Византийская стихира V–XII вв. (музыкальный и литургический аспекты): Автореф. дисс. ...канд. искусств. — М., 1994; *Її ж.* Жанровая система византийской церковной музыки // Музыкальные жанры: История и современность. — Горький, 1989; *Серегина Н.* Рукописная книга "Стихирарь месячный" как памятник музыкальной культуры Древней Руси: Автореф. дисс. ...докт. искусств. — С.Пб., 1995; *Її ж.* Стихира и тропарь св. Кириллу Философу в нотированном Стихираре русской певческой традиции // Гимнология. — М., 2000. — Кн. 1; Ектения /Сост. *Ю. Евдокимова, А. Конотоп, Н. Кореньков.* — М., 1996; Трисвятое / Сост. *Ю. Евдокимова, А. Конотоп, Н. Кореньков.* — М., 1997; *Антонович М.* Musica Sacra: Зб. ст. з історії української церковної музики. — Л., 1997; *Артамонова Ю.* Песнопения-модели в древнерусском певческом искусстве XI–XVIII вв.: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — М., 1998; *Її ж.* Модели древнерусских кондаков и стихир // Келдышевский сборник. — М., 1999; *Шевчук Ол.* Київський наспів у контексті церковно-богослужбового співу України та Білорусії 17–18 ст.: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1999; *Її ж.* Псалмы в украинском православном монодическом пении Украины и Беларуси 17–18 ст. // Музика і Біблія : Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4; *Її ж.* До проблеми дослідження давньоруських богослужебно-літургічних жанрів // Musicae Ars et Scientia: Книга на честь 70-річчя Н. Герасимової-Персидської. — К., 1999; Традиционные жанры русской духовной музыки и современность: Сб. ст. — М., 1999. — Вип. 1; *Середа Н.* Жанровий канон Православної Літургії (на матеріалі Літургії українських та російських. композиторів кін. 19 — поч. 20 ст.): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2004; *Герасимова-Персидська Н.* Жанрово-стилістичні ознаки партесного концерту на Україні в 17–18 ст. // Укр. муз-во. — 1971. — Вип. 6; *Її ж.* Псалтир в музичній культурі України 16–17 ст. // Музика і Біблія. — К., 1999; *Прохоров Г.* К истории литургической поэзии: гимны и молитвы патриарха Филофея Коккина // Труды отдела древнерусской литературы. — Ленинград, 1972. — Т. 27; *Момина М.* Песнопения древних славяно-русских рукописей // Методические рекомендации по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР. — М., 1976. — Вып. 2; *Її ж.* Самоподобные песнопения automela в церковно-славянских богослужебных рукописях // Русь и южные славяне. — С.Пб., 1998; *Морохова Л.* Подобники как форма музыкально-теоретического руководства в древнерусском певческом искусстве // Источниковедение литературы Древней Руси. — Ленинград, 1980; *Гусейнова З.* Стихиры Евангельские — один из видов праздничных стихир (опыт текстологического исследования) // Проблемы русской музыкальной текстологии (по памятникам русской хоровой литературы XV–XVIII вв.). — Ленинград, 1983; *Її ж.* Жанр блаженн в церковно-певческом искусстве // Рукописные памятники: Публикации и исследования. — С.Пб., 1997. — Вып. 4; *Владышевская Т.* Речитативные хоровые жанры в древнерусском певческом искусстве // Невские хоровые ассамблеи: Всерос. фестиваль. Ленинград, 1981. — М., 1984; *Її ж.* Система подобнов в древнерусском певческом искусстве (по материалам старообрядческой традиции) // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1985. — Vol. VII; *Її ж.* О чтении и пении псалмов в Древней Руси // Там само. — Bydgoszcz, 1994. — Vol. X; *Левашев Е.* Традиционные жанры древнего хорового пения в творчестве классиков от Глинки до Рахманинова // Там само; *Мазуркевич Л.* Об одной композиционной структуре в херувимской песни знаменного роспева // Древнерусская литература. Источниковедение. — Ленинград, 1984; *Коляда Е.* Проблема жанров древнерусской гимнографии // Отечественная культура XX века и духовная музыка: Всесоюз. науч. конф. — Ростов-на-Дону, 1990; *Її ж.* Древнерусская гимнография и иконопись: некоторые общие закономерности формирования жанров // Музыкальная культура Православного мира: традиции, теория, практика. — М., 1994; *Її ж.* Жанровая система восточнохристианской и древнерусской гимнографии: Генезис, основные этапы и закономерности формирования //Ежегодная конференция Православного Свято-Тихоновского Богословского института. — М., 1997; *Її ж.* Проблема жанра в древнерусской гимнографии // Там само. — 1999; *Рамазанова Н.* Кондак в древнерусской рукописной традиции XI–XVII вв. (из истории жанра) //Источниковедческое изучение памятников письменной культуры. — Ленинград, 1990; *Її ж.* Об иерархии жанров в древнерусской службе // Там само: Поэтика древнерусского певческого искусства. — С.Пб., 1992; *Шиндин Б.* Об изучении жанров древнерусского певческого искусства (к постановке проблемы) // Традиции музыкальной науки. — Ленинград, 1989; *Його ж.* Жанровые атрибуты древнерусского профессионального певческого искусства // Музыкальная культура Средневековья. — М., 1992. — Вып. 2; *Шеховцова И.* Гимн и проповедь: две традиции в византийском гимнографическом искусстве // Музыкальная культура Православного мира: традиции, теория, практика. — М., 1994; *Лозовая И.* Проблемы певческого исполнения канона в эпоху домонгольской Руси // Там само; *Ефимова И.* Концепция

жанра в древнерусском певческом искусстве (опыт истолкования) // Художественные жанры: история, теория, трактовка. — Красноярск, 1996; *Її ж.* Системообразующие принципы жанров древнерусского певческого искусства // Там само; *Гусарчук Т.* Інтерпретація псалмів Давида у хорових концертах Артемія Веделя // Музика і Біблія: Наук. вісник НМАУ — К., 1999. — Вип. 4; *Кручинина А.* Опыт анализа древнерусского музыкально-поэтического текста (тропарь "Егда славнии ученицы") // Там само; *Кириллин В.* К истории стихословия Великого Покаянного канона св. Андрея Критского в Древней Руси // Там само; *Кантер А.* Об исполнении псалмов 102 и 145, "Блажени" и тропарей в чине литургии // Там само; *Новиков А.* О текстологическом изучении нормативных композиций знаменного роспева (на примере воскресных стихир) // Там само; *Pitra J. B.* Hymnographie de l'église grecque. — Rome, 1867; *Meams J.* The Canticles of the Christian Church, Eastern and Western, in Early and Medieval Times. — Cambridge, 1914; *Wellesz E.* A history of Byzantine music and hymnography. — Oxford, 1949, [2]1961; *Його ж.* Kontakion and Kanon // Congresso internationale di musica sacra. — Roma, 1950; Tournai, [2]1952; *Hintze G.* Das byzantinische Prokeimena-Repertoire. — Hamburg, 1973; *Maas P.* Das Kontakion // Byzantinische Zeitschrift. — 1910. — N 19; *Strunk O.* The Antiphons of the Octoechos // Journal of the American Musicological Society. — XIII. — 1960; *Levy K.* Hymn for Thursday in the Holy Week // Journal of the American Musicological Society. — 1963. — XVI; *Cali L.* Le ipacoè dell'octoichos bizantino // Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata. — 1965. — New ser. — XIX; *Velimirovič M.* Unknown Stichera for the Feast of St. Athanasios of Mt. Athos // Studies in Eastern Chant. — 1966; *Його ж.* The Prooemiac Psalm of Byzantine Vespers // Words and Music: The Scholars' View. — Harvard University, 1972; *Hussmann H.* Hymnus und Troparion // Jahrbuch des Staatlichen Instituts für Musicforschung Preussischer Kulturbezitz. — Berlin, 1971; *Mitsakis K.* The hymnography of the Greek Church in the early Christian centuries // Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik. — Wien, 1971. — Bd. 20; *Schidlovsky N.* Melody, Text and the Slavic Notation of the Byzantine Sticheron // Musica Antiqua Europae Orientalis. — 1985. — Vol. VII; *Petrovic D.* The Eleven Morning Hymns (Eothina) in Byzantine and Slavonic Traditions // Cantus Planus. Eger, 1993. — Budapest, 1995. — VI. — Vol. 2; *Kujumdzieva S.* The Kegragaria in the Sources from the 14th to the Beginning of the 19th Century // Там само; *Shkolnik I.* Alleluiaria by Theodore the Studite and the Tradition of Distributed Psalter in Byzantine Rite // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1997. — Vol. XI. Див. також літ. до ст.: *Акафіст, Візантійська музика, Демество, Знаменний спів, Ірмологіон, Книги богослужбові, Осмогласся, Цикли богослужбові.*

Ол. Шевчук

ЖАРКО Степан Сергійович (1877, ст. Канівська, Кубань, тепер Краснодар. край, РФ — 1943) — диригент, скрипаль, кларнетист. Закін. муз. уч-ще при симф. оркестрі Кубанського козацького війська, кл. кларнета і скр., грав в оркестрі (Катеринодар, 1909). Повернувшися до ст. Канівської, викладав музику і співи, працював регентом у церкві, керував аматор. драм. гуртком (1914) і симф. оркестром у вищому початк. уч-щі. Колекціонував бандури (з 1904) — мав інструменти *П. Смолки*, Г. Гусара, *О. Корнієвського*. Організатор і кер. ансамблю бандуристів ст. Канівської (С. Лазаренко, В. Лазаренко, Д. Лазаренко, С. Бриж, Я. Дорошенко, Г. Матвієнко, Е. Бочка, З. Бочка, І. Гринь, Я. Ладик, П. Смолка, П. Шеремет).

Літ.: *Нирко О.* Кобзарство Кубані // Бандура. — 1995. — № 51–52.

М. Семенюк

ЖАРКО Федір (4.06.1914, с. Михайлівка, тепер Кам'янського р-ну Черкас. обл.) — співак-бандурист. З. а. УРСР (1965). Закін. Черкас. пед. ін-т (1936). 1946–74 — соліст *Капели бандуристів УРСР*. У репертуарі — 15 randов. і сучас. укр. *дум*, нар. пісні (у т. ч. літ. походження — на сл. *Т. Шевченка, І. Франка, М. Рильського* тощо), пісні укр. композиторів і авт. твори на сл. Т. Шевченка ("Плач Ярославни"), О. Олеся ("Печенізька облога Києва") та ін. Записався на платівки.

Літ. тв.: Художник-бандурист [Г. К. Ткаченко] // Музика. — 1978. — № 2; упор. — Українські народні пісні для голосу в супроводі бандури. — К., 1967, [2]1969;

Літ.: *Омельченко А.* Бандурист Федір Жарко // НТЕ. — 1975. — № 1; *Його ж.* Покликання // Музика. — 1979. — № 2; *Немирович І.* Кобзи рокотом натхненний // Київ. — 1985. — № 6; *Правдюк О.* Музичний фольклор // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4.

В. Дутчак

Ф. Жарко

ЖАРКОВ Олександр Миколайович (9.02.1966, м. Рязань, РФ) — музикознавець. Канд. мист-ва (1994). Доцент (2001). Закін. Київ. конс. (1991, кл. *Н. Горюхіної*), аспірантуру при ній (1994) та докторантуру НМАУ (2002). Від 1992 — викладач теор. дисциплін і курсу муз. інтерпретації, 2001–05 — проректор із навч. роботи НМАУ. 1998–2002 — вчений секретар Експертної ради з мист-ва ВАК України. 2003 виступав із лекціями з проблем специфіки укр. теор. муз-ва та укр. школи муз. аналізу в Консерваторії м. Френн (Париж, Франція).

Досліджує сучас. музику й техніки композиції 20 ст., проблеми специфіки тембр. мислення в оркестрових творах композиторів різних нац. шкіл і культ.-істор. періодів, методику аналізу орк. перекладів, редакцій та транскрипцій.

Літ. тв.: канд. дис. "Художній переклад в музиці: проблеми і рішення" (К., 1994); Некоторые интегративные тенденции в искусстве накануне 21 века и парадигматический характер техники композиции // Муз-во: з 20 у 21 століття: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 7; Музыкальный текст: от знака к интонированию // Київ. муз-во. — К., 2001. — Вип. 6; Тембр как фактор интонирования музыкального произведения // Музичний твір як творчий процес: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; О пространстве музыковедческого текста // Теоретичні та практичні питання культурології: Укр. муз-во на зламі століть. — Мелітополь, 2002. — Вип. 9; Оркестровый стиль и стилевая функция тембра // Стиль музичної творчості: естетика, теорія, виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37.

Ол. Шевчук

О. Жарков

В. Жаркова

Ілюстрація до книжки "Жартівливі пісні". – К., 1971

ЖАРКОВ Юхим (Євтим) Васильович (1840, с. Красносілля, тепер Олександрійського р-ну Кіровогр. обл. — після 1866) — півчий церк. хору. Із селян. родини. 1860—66 — послушник *Києво-Печер. лаври*, співав на крилосі Успенської церкви. 1862—65 записав "весь як є лаврський нотний спів з натури, саме так, як його вживають з незапам'ятних часів до сучасного в лаврській Великій Соборній церкві" — фактично здійснив його першу наук. редакцію.

Літ.: *Шамаєва К.* З музичного побуту Києво-Печерської лаври // Київ. старовина. — 1992. — № 2; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 заг., спр. 1956; оп. 1 послушницькі, спр. Ж—14.

К. Шамаєва

ЖАРКОВА (дів. пріз. — Клименко) Валерія Борисівна (23.11.1969, м. Київ) — музикознавець. Канд. мист-ва (2000). Доцент (2003). Закін. Київ. конс. (1994, кл. *Т. Гнатів*), аспірантуру при ній (1998). Від 1993 — викладачка Київ. муз. уч-ща, з 1994 — викладачка, з 2003 — доцент НМАУ. 1999—2003 — декан, з 2003 — зав. кафедри історії музики муз. ф-ту Київ. муз. уч-ща. Розробила авт. курс історії заруб. музики. 2003 читала лекції з історії укр. муз. культури в Консерваторії м. Френн (Париж, Франція).

Досліджує специфіку мислення композиторів 20 ст., питання втілення в мистецтві феномену гри, типологію ігрових структур, розвиток франц. муз. культури кін. 19—20 ст., зокр. творчість *М. Равеля*.

Літ. тв.: канд. дис. "Ігрові структури в музиці: естетика, типологія, художня практика" (К., 1999); Деякі риси індивідуального стилю М. Скорика в аспекті ігрової естетики // Укр. музична культура XX століття: пошуки, здобутки, перспективи. — Суми, 1996; Про деякі особливості втілення гри в музиці (до питання про сутність поняття "ігрова структура") // Теоретичні та практичні поняття культурології. — К., 1997. — Вип. 1; Фортепианный концерт G-dur М. Равеля: правило игры — "игра с правилом"? // Київ. муз-во. — К., 1998. — Вип. 1; Возможности игровых структур в процессе интерпретации музыкального произведения // Там само. — К., 1999. — Вип. 2; Про художньо-естетичні принципи пізньої творчості М. Равеля // Історія музики в минулому та сучасності. — К., 2000; Актуальні аспекти дослідження "ігрових" композицій (на прикладі двох творів І. Стравинського) // Молоде муз-во: Наук. зб. ЛДМА. — Л., 2002. — Вип. 7; Об одном феномене творческого процесса М. Равеля // Музичний твір як творчий процес: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; Авторское слово в творчестве М. Равеля // Слово, інтонація, музичний твір: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 27; "Грамматика одежды" и особенности мышления французских композиторов конца XIX — начала XX веков // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 13; "Дендизм" как внестилевой фактор творчества французских композиторов эпохи "fin de siécle" // Стиль музичної творчості: естетика, теорія, виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37; К. Дебюсси и М. Равель: два взгляда на проблему "диалога традиций" // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 13.

Ол. Шевчук

ЖАРКОВСЬКИЙ Євген Емануїлович [30.10. (12.11).1906, м. Київ — 1984, м. Москва, РФ] — композитор. З. д. м. РРФСР (1968). 1927 закін. Київ. муз. технікум. Учень *В. Пухальського* й *Б. Лятошинського*. 1934 закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс., кл. фп. *Л. Ніколаєва*, кл. композиції М. Юдіної та Ю. Тюліна. 1900—35 — піаніст і кер. Анс. пісні Ленінгр. буд. Червоної армії. Переважно працював у жанрах оперети й пісні. Автор понад 300 пісень, багато з котрих присв. морякам. Широко відомими були пісні "Прощайте, скалистые горы", "Трехрядка", "Ласточка-касаточка", "Песня простых людей", "Женька", "Талисман" тощо.

Тв.: опера — "Пожар" (1939, Моск. т-р мініатюр); оперети — "Её герой" (1940), "Морской узел" (1945, Моск. т-р оперети, "Дорогая моя девчонка" (1957, Ленінгр. т-р муз. комедії), "Мост неизвестен" (1959, там само), "Чудо в Орехове" (1966), "Пионер—99" (1969, Харків. т-р муз. комедії); кантата "Неразлучные друзья" для солістів, дит. хору та орк. (1971); Концерт для фп. з орк. (1936); "Матросская сюита для дух. орк." (1947); інстр. твори, твори для фп.; вок. цикл "Песни о человечестве" (1960—61); пісні, музика для драм. т-ру й кіно.

ЖАРСЬКА Михайлина Іванівна (21.11.1891, м. Белз, тепер Львів. обл. — 28.04.1972, м. Тернопіль) — актриса, співачка (сопрано). Співу навч. в *О. Мишуги* у Львові. Працювала в Руському нар. т-рі у Львові (1907—11), в укр. трупах, зокр. *П. Саксаганського* (1915—16), т-рах Чернігова й Житомира (1920—41), Терноп. укр. муз.-драм. т-рі (1945—60). Автор спогадів про *Й. Стадника*, О. Мишугу.

Партії: Софія ("Галька" С. Монюшка), Арсена ("Циганський барон" Й. Штрауса), Юлія ("Циганська любов" Ф. Легара);

Ролі: Гордиля ("Циганка Аза" М. Старицького), Оришка ("Лимерівна" Панаса Мирного), Горицвіт ("Крила" О. Корнійчука) та ін.

П. Медведик

ЖАРТІВЛИВІ ПІСНІ (ЖП.) — один із шарів укр. муз. фольклору жартівл. чи сатир. змісту. Прояви гумору в різних його градаціях зустрічаються майже в усіх жанрах укр. нар. пісенності, оскільки гумор як одна з визначальних рис нац. ментальності супроводжував українця впродовж усього життя. Жарт. елемент простежується вже в старовинних обряд. піснях: у *веснянках* і *гаївках* ("Хвалилася береза"), *петрівочних* і *купальських* ("У Києві зорі"), *жнивних* ("Од куреня до куреня котилася кухва") тощо. Найчастіше, як у піснях весн. циклу, гуморист. образи й ситуації пов'язуються зі взаєминами молоді й подружніми стосунками. Веселим струменем насичено більшість ігрових пісень ("Просо", "Чоловік і жінка"), *колядок* ("Пречиста по груші ходила"), нар. обрядів "*Маланка*" й "*Коза*". Жарт. епізоди складають понад 2/3 весільного обряду (переспіви-змагання бояр — "Чом, буяри, не співаєте?", дружок — "Чом, світилки, не співаєте?", свах — "Хвалилася сваха" та ін.), переважаючи у 2-й його частині (понеділкування, циганщина тощо). Гуморист. сюжети зустріча-

ються в *кантах* ("Ой під вишнею"), але здебільшого вони мають пісенні аналоги. В окр. жанр укр. фольклору виділяються ЖП. переважно побут. змісту. В них висміюються людські, зокр. сімейні взаємини, риси зовнішності й поведінки, аномальні з точки зору нар. моралі. Основне змістове навантаження тут припадає на текст, розрахований на уважне сприймання, позаяк наспів, композиція строфи, засоби виконавства мають лише підсилювати комічний ефект. ЖП. беруть початок у творчості співців-*скоморохів*, згодом складалися *кобзарями*, лірниками, бурсаками, *мандрівн. дяками*, козаками та ін., виконувалися на вулицях, на вечорницях, гулянках, забавах, танцях, розважальних нар. зібраннях тощо.

Найчисл. групу жарт. пісень, т. зв. жарт. лірики, присвячено молоді, зокр. різним етапам взаємин парубка й дівчини: заклик на вулицю ("Добривечір, дівчино, куди йдеш?"), залицяння ("Ой я, молода, на базар ходила"), побачення ("Якби мені не тиночки"), освідчення ("Та не люблю я ні Стецька, ні Грицька"), сватання ("Ой ти гарний, Семене") — тобто весь цикл аж до весілля.

Наступна числ. серія висвітлює перипетії сімейного життя: порівняння його до й після одруження ("Казав мені батько"), суперечки й сварки ("Била жінка мужика"), нерівний шлюб ("Задумав дідочок"), зрада ("Я ж тебе, Галю, не лаю"), вади характеру — безгосподарність, скупість, неохайність тощо.

У жарт. піснях сформувалися певні сталі типи персонажів, що переходять з однієї пісні в другу: парубок-пияк і гульвіса, вередлива красуня, невдалий залицяльник, весела вдовиця, сварлива дружина, простуватий чоловік та ін.

ЖП. класифікуються за формою композиції або викладу змісту (*О. Дей, А. Іваницький*):

Пісні-діалоги, побудовані на контрасті, протиставленні та зіставленні ("Гей, люди їдуть по ліщину"), що найприродніше досягається за участі кількох виконавців або груп; при виконанні ж тією самою особою уявна діалогічність здійснюється засобами зміни голосу, інтонації, міміки тощо.

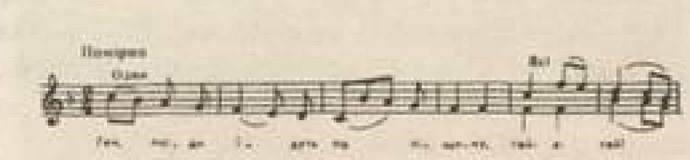

Жартівливі пісні. — К., 1967. — С. 314

Пісні-самооповіді (монологи), де співак подає самохарактеристику у смішному вигляді, розкриваючи невідповідність дійсності й побажань ("Коли б мені зранку"), наказів і вчинків ("Казала мені мати"), слів і дії ("Умираю, моя мати").

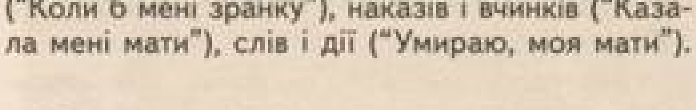

Жартівливі пісні. — К., 1967. — С. 256

Описові пісні, де текст подається від третьої особи, неначе сторонній спостерігач розповідає про кумедні події, ситуації, сцени, риси характеру тощо. У таких піснях часто присутній веселий приспів, що відтворює звучання нар. інстр. ("Тринди, ринди, риндиця"), рухи танцюристів ("Гоп, чуки, чуки, чуки") тощо. Пісенний зміст буває досить докладним: перелічуються процеси праці (сіяв, вибирав, молотив — "Кум з кумою залицяється"), події за днями тижня ("Вчора була неділенька, нині — понеділок"), дійові особи ("Сватав мене, матінко, перший") і т. ін.

Жартівливі пісні. — К., 1967. — С. 82

Пісні змішаної форми, де всі перераховані типи викладу поєднуються, як і засоби комізму. Один з найпоширеніших прийомів — накопичення, нанизування деталей, сукупність котрих яких створює комічне враження ("Ой кум до куми залицявся").
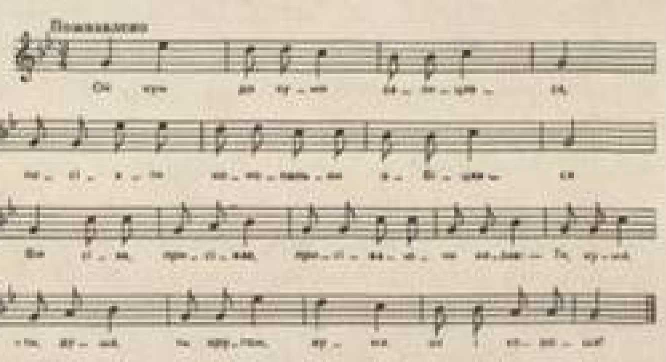
Жартівливі пісні. — К., 1967. — С. 671

Муз. мова ЖП. не має яскраво виражених жанр. ознак. У них переважає жвавий темп, неширокий діапазон мелодії, середній регістр, однорядковий наспів, що варіюється. Комічний ефект підсилюється: а) коли текст і наспів розвиваються у паралельному ключі ("Ой ішов я вулицею раз"); б) коли текст і наспів суперечать одне одному ("Чи не той то Омелько?"). У мелод. структурах домінують короткі одноелементні наспіви, часті повтори провідної мелод. фрази. Плавний розспів зустрічається лише у випадках навмисного пародіювання, напр., лірич. пісні ("Ой знати, знати, хто кого любить") чи змалювання вайлуватого парубка ("Та куди їдеш, Явтуше?"). Часто в мелодії імітується сміх ("Мав я раз дівчиноньку чепурненьку"), використовується скоромовка ("А куди їдеш, моє серденяточко, Степане?"), іронічно передається *плач*, зітхання ("Ой умру я, умру, буду ся дивити"). Варіювання мелодії, як правило, сполучається з поступовим прискоренням темпоритму ("От такий-то я, Ярема"). У структурі домінують квадратність, парний розмір (2/4; 4/4) квантитативна ритміка (кількість звуків відповідає кількості складів).

За змістом і муз. складом [*лад*, мелодика (див. *Мелодія*), *багатоголосся*] з жарт. піснями змикаються *танцювальні пісні*.

Титульна сторінка книжки "Жартівливі та сатиричні пісні" (К., 1967)

Ілюстрація до книжки "Жартівливі пісні" (К., 1982)

Літ.: *Дей О.* Народно-пісенні жанри. — К., 1977, ²1983. — Вип. 1, 2; *Його ж.* Поетика української народної пісні. — К., 1978; Весілля. У 2 кн. — К., 1970; Весільні пісні. У 2 кн. — К., 1982; Жартівливі пісні. Родинно-побутові. — К., 1967; Жартівливі пісні. — К., 1971; Жартоўныя песни. — Мінск, 1974; *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1990; Танцювальні пісні. — К., 1970; *Сікорська І.* Українська комічна опера: генезис, тенденції розвитку. — Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1994.

І. Сікорська

В. Жданкін

ЖДАНКІН Василь Олександрович (23.05.1958, ст. Гурмай Краснодар. краю, тепер РФ) — співець (баритон, співана поезія). Артист Волин. нар. хору (1983), хорист Почаївської лаври (1984), соліст Рівнен. філармонії (1984—87), львів. т-ру пісні "*Не журись*" (1988—92). Володар Ґран-прі фестивалю "*Червона рута*" (Чернівці, 1989), де на заключному концерті вперше в Україні після 2-ї світ. війни заспівав заборонений тоді гімн "*Ще не вмерла України*"; лауреат фестивалю "*Оберіг*" (Луцьк, 1990). Виступав з концертами в кол. Югославії (1988), Канаді, Польщі та США (1989), Австралії, Арґентині, Бразилії та Параґваї (1992), Бельгії, Іспанії, Люксембургу та Франції (1993), а також Білорусі, Польщі, Росії, Правобережній Україні. 1960—76 і тепер мешкає у м. Кременець Терноп. обл., 1987—90 і з 1993 — у Львові, згодом — у селі біля Почаївської Лаври (Рівн. обл.). Акомпанує собі на *гітарі* й *кобзі* з подібним до гітарного строєм. Пише пісні на духовні вірші давніх анонімних авторів, на Біблійні тексти, нар. слова, вірші *Т. Шевченка*, *І. Франка*, Б.-І. Антонича, І. Малковича, *Е. Драча* та ін., зрідка — на власні тексти. Представник епічної лінії в укр. *авторській пісні*. Має добрий, поставлений в акад. манері голос.

Тв.: "Коляда" (1987), "Життя по-грецьки біос", "Перша глава Біблії" (обидві — 1988) — всі на сл. Б.-І. Антонича, "Чорна рілля", "Кант Почаївської Божої Матері" (обидва 1988) — власна ред. нар. музики й текстів, "Билина про Крем'янець" (муз. і сл. власні) та ін.

Дискогр.: аудіокасета — "Б'ють пороги". — Л.: Студія Лева, 1990; CD—004, 2006; CD — "Одкровення". — К.: Atlantic project, 2006; окремі записи на аудіокасетах — "Червона рута—89". Співці" (1989); т-ру "Не журись": "Від вуха до вуха" (1988), "І мертвим і живим", "Вертеп" (усі 1990 — записано й вид.: Л.: Студія Лева).

Літ.: *Малкович І.* Гей, хто в лісі, озовися!.. // Україна. — 1989. — № 22, передрук. у кн.: Зірки "Червоної рути" / Упоряд. *Л. Брюховецька, О. Євтушенко.* — К., 1993; *Шот М.* Василь Жданкін // Уряд. кур'єр. — 2005. — 12 серп.; *Крупницький Л.* Свій "острів": Кобзар Василь Жданкін: покинув усе, щоб здобути більше // Дзеркало тижня. — 2007. — 30 черв.

А. Калениченко

ЖДАНОВ Олександр Васильович (26.03.1919, м. Харків — ?) — диригент. З. д. м. УРСР (1967). 1946 закін. Моск. конс., відтоді — керівник військ. оркестрів у Львові, Ленінграді (тепер С.-Петербург) та ін. 1963—72 — начальник військ.-оркестр. служби й худ. кер. оркестру штабу Червонопрапорного Одес. військ. округу.

С. Жданов

ЖДАНОВ Сергій Сергійович (2.01.1907, м. С. Петербург, Росія — 8.10.1968, м. Київ) — композитор, піаніст. Член СКУ. Племінник секретаря ЦК КПРС Ю. Жданова. Закін. Київ. муз. технікум (1929, кл. фп. *Г. Беклемішева*), Муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (1934, кл. композиції *Л. Ревуцького*). Деякі твори раннього періоду позначені рисами *модернізма*.

Тв.: опери — "Жакерія" (лібр. Є. Кротевича, 1935), "Щорс" (лібр. М. Рильського, 1937), "Багряні зірниці" (лібр. М. Рильського й О. Галабутської за М. Коцюбинським, 1967); муз. комедії — "Паливода 18 століття" (за І. Карпенком-Карим, 1938), "Божевільна красуня" (лібр. Г. Плакіді, 1941), "Тиха українська ніч" (лібр. Є. Купченка, 1958), "Генуезці" (лібр. В. Васильєва й О. Новицького, 1968); вок.-симф. поема "Тарас Шевченко" (сл. Л. Денисенко, 1962); ораторії "Київська епопея" (сл. Б. Палійчука, 1962), "Пісня з Верховини" (1963); для симф. орк. — Симфонія (1955), сюїти — "Фавн танцює", "Казкова" (1927), "Молодість" (1950), пролог до опери "Лісова пісня" (1927), Святкова увертюра; для орк. нар. інстр. — "Гуцульські наспіви" (1965), для естр. орк. — п'єси; для скр. і фп. — Елегія, "Героїчна поема" (1964), для фп. — прелюди (1929—51), Казка (1921), Соната (1934); хори; романси — "Якось йдучи уночі" (сл. Т. Шевченка) тощо; пісні; музика до драм. вистав і к/фільмів.

Літ.: [*Б. а.*]. Нова опера київського композитора С. Жданова // Червоний шлях. — 1934. — № 9; *Архімович Л.* Музика у фільмі // Сучасна українська музика. — К., 1965; *Бутук А.* До 70-річчя С. Жданова // Музика. — 1976. — № 6; *Клин В.* Фортепіанна творчість // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Кузик В.* Масова пісня // Там само; *Литвинова О.* Оперна творчість // Там само. — К., 2004. — Т. 5.

А. Муха

Є. Ждановський

ЖДАНОВСЬКИЙ Євген Тадейович (03.1892, с. Ясинуватка, тепер у межах м. Миколаєва — 8.08.1949, Сибір, РФ) — оперний співак (бас). Освіту здобув у Духовній семінарії в Одесі, де був солістом церк. хору. Закін. Моск. конс. (кл. *В. Зарудної*, 1912). Дебютував 1911 у Москві. 1912—17 — соліст Опери С. Зиміна, 1919—24 — Великого т-ру в Москві. 1924 виїхав до Італії, де 6 років удосконалювався у проф. В. Ванцо. 1925—29 — соліст Міланського т-ру Ла Скала, 1929—44 — Нар. опери в Софії.
З вел. успіхом гастролював у Мадриді (т-р "Реал", 1924), Римі, Наваррі, Вероні, Болоньї, Палермо, Мілані (Ла Скала, 1930, 1933, 1938, 1941), Барселоні, Празі, Парижі, Ріо-де-Жанейро, Буенос-Айресі. Виступав також в Україні (Одеса, Київ, поч. 1920-х). З вел. успіхом співав у Нью-Йорку ("Метрополітен-опера"). Від 1929 — болгарський підданий. 1944 був репресований (загинув у таборах Сибіру), реабілітований посмертно.
Мав вел. голос широкого діапазону, виконавський стиль вирізнявся витонченою інтерпретацією, ліризмом, виразністю, вок. і сцен. майстерністю.

Партії: Руслан, Сусанін ("Руслан і Людмила", "Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Варлаам, Борис, Іван Хованський ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусорг-
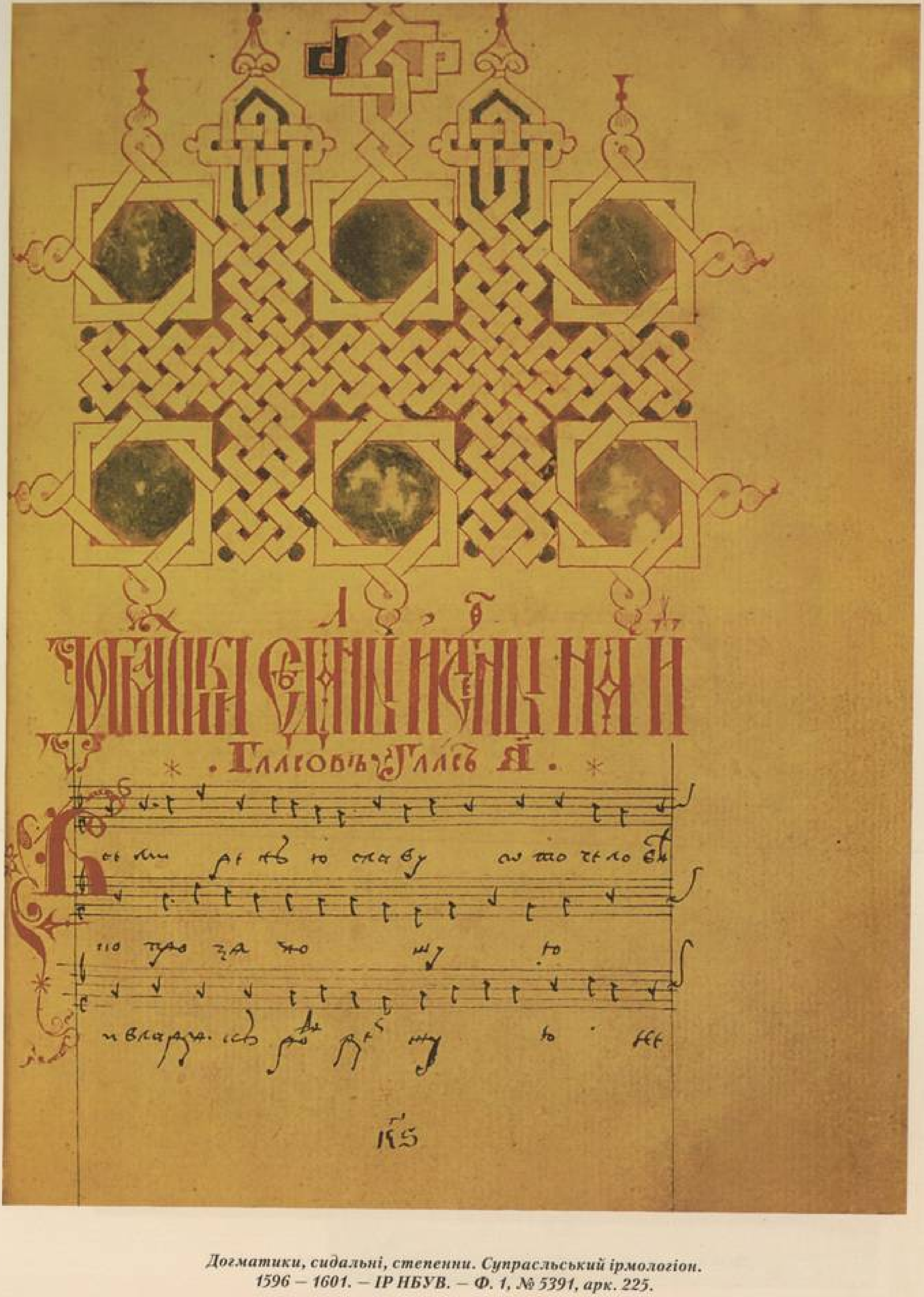
Догматики, сидальні, степенни. Супрасльський ірмологіон.
1596 – 1601. – ІР НБУВ. – Ф. 1, № 5391, арк. 225.
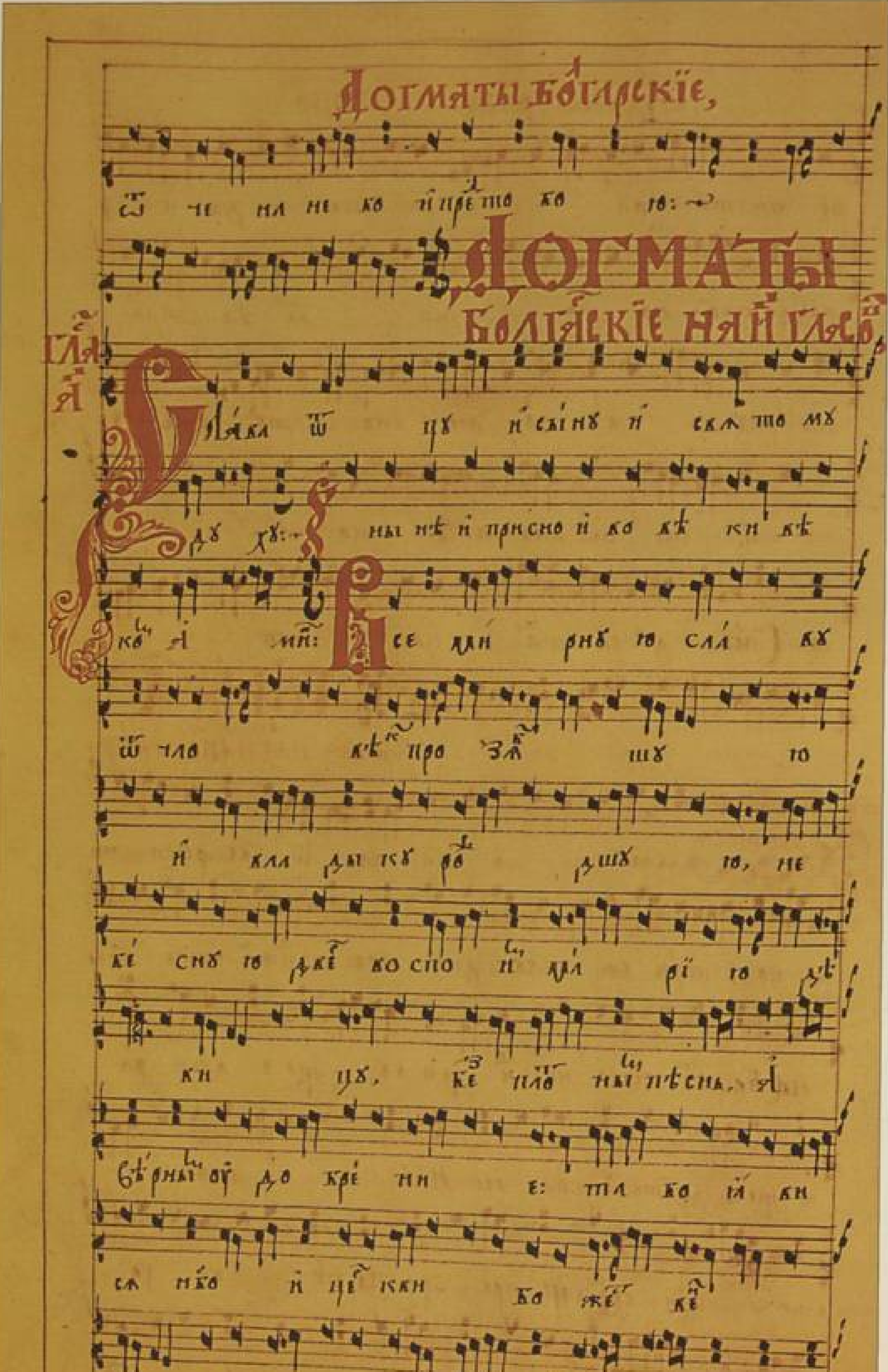
Жировицький ірмологіон. Західна Білорусь.
1620-і рр. – ІР НБУВ. – Ф. 1, № 3367, арк. 27.
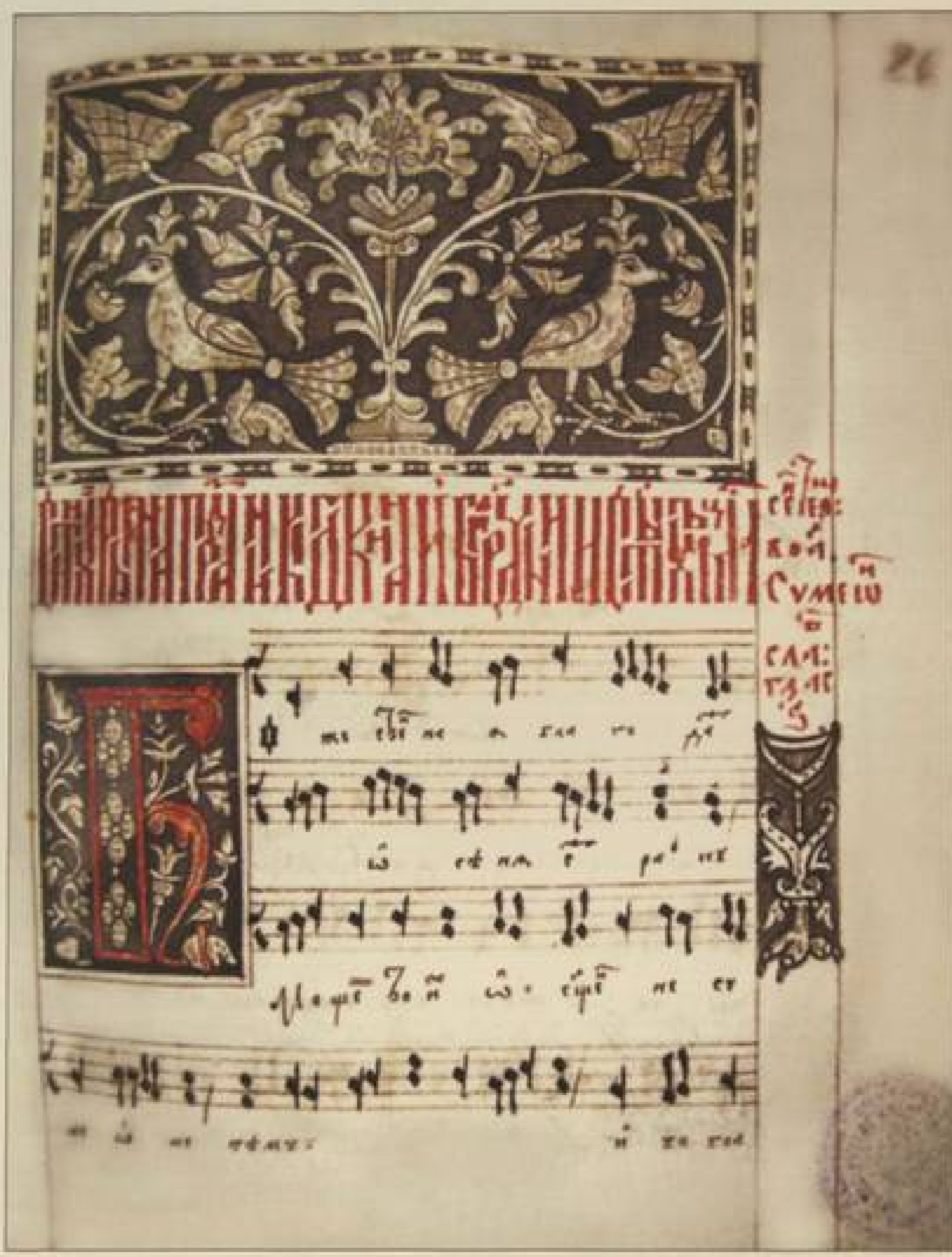
1. *“Стихиры на Праздники Г(оспод)ския...”. 1674 р. Переписувач Іоан Залавський. — Архів Сербської АН. — Рукоп. 64, арк. 26.*

2. *Ірмологіон. 1699 р. Львів. — ХДНБ ім. В. Короленка. — № 819148, арк. 60.*
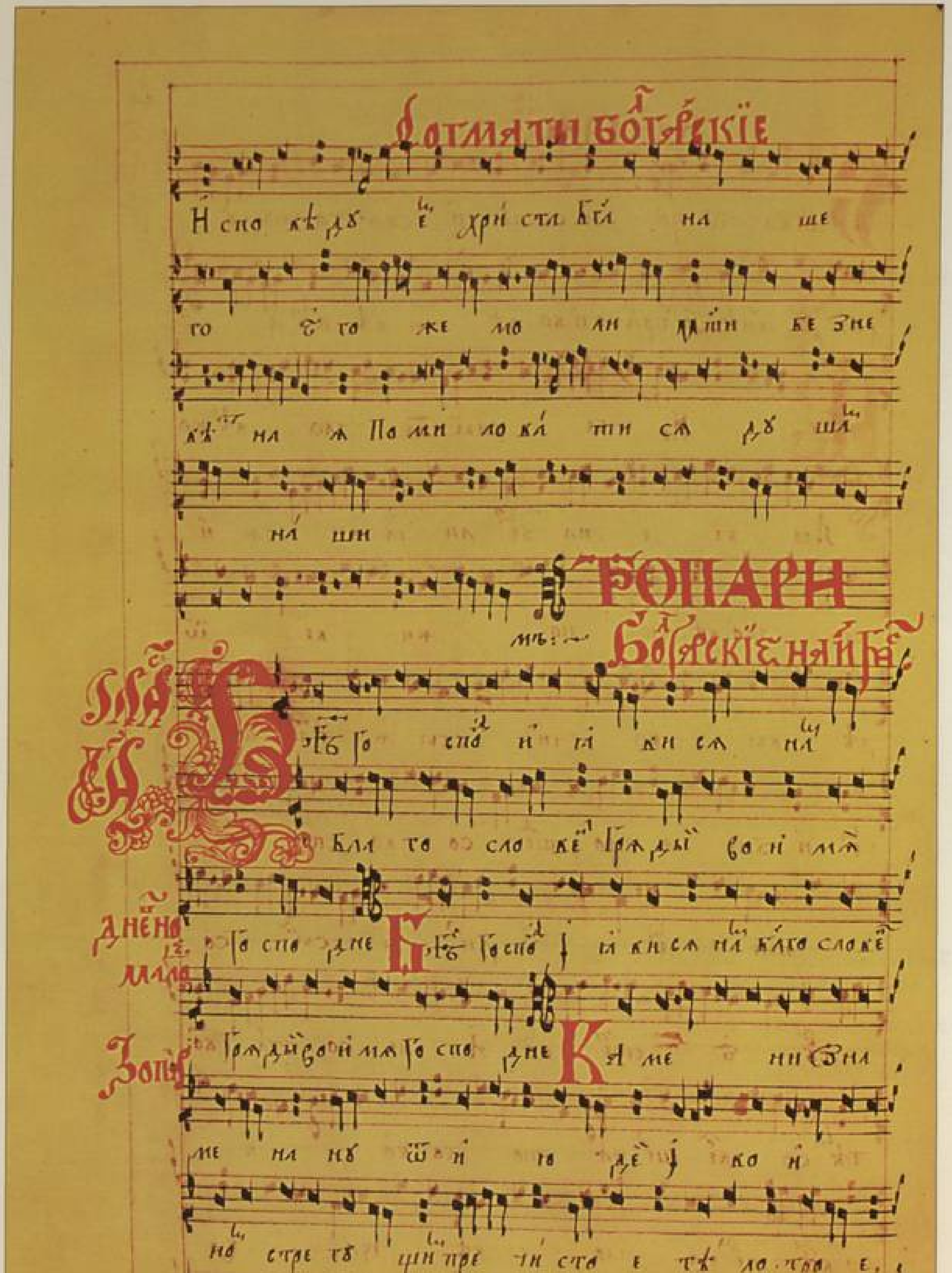
Жировицький ірмологіон. Західна Білорусь. 1620-і рр. — ІР НБУВ. — Ф. 1, № 3367, арк. 32 зв.

ського), Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Салтан ("Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Осмін ("Викрадення із сераля" В. А. Моцарта), Великий інквізитор ("Дон Карлос" Дж. Верді), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба), Альвізе ("Джоконда" А. Понкіеллі), Фафнер, Хундінг, Генріх Птахолов ("Золото Рейну", "Валькірія", "Лоенґрін" Р. Вагнера).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008.

І. Лисенко

ЖЕЛЕНЬСЬКИЙ (Żeleński) Владислав (6.07.1834, с. Ґродковіце, побл. Неполомицької пущі біля м. Кракова, Польща — 23.01.1921, м. Краків, там само) — польс. композитор, хор. диригент, педагог. Від 1846 — у Кракові, куди переїхала матір після "галицької різанини" й загибелі батька. Навч. у Кракові у *Ф. Міреццкого* (композиція), у Празі в А. Дрейшока (фп.) і Й. Крейча (контрапункт, орган), 1866—71 — в Парижі у Б. Дамке й Н. Ребера. Як композитор працював у різн. *жанрах*. Автор пісень на сл. представника укр. школи у польс. літ-рі Ю. Б. Залеського. У Львові відбулись прем'єри майже всіх опер Ж. — "Конрад Валленрод" (20 лют. 1885), "Янек" (на відкриття нов. приміщення т-ру, 4 жовт. 1900, у сезоні 1908/09 йшла також у Київ. опері) та "Стара казка" (1907), виконано "Гімн праці" (1894, на польс. виставці). У Львів. оперному т-рі під час гастролей у Кракові було здійснено також прем'єру опери "Гоплана" (23 лип. 1896). Музика позначена *романтизмом*.

Літ.: *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Муха А., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // Там само.

А. Калениченко

ЖЕЛТВАЙ Еміліан, о. [1861, с. Коротняни (тепер Словаччина) — 1906, с. Іванівці Мукачівського р-ну Закарпт. обл.] — священик, диригент, композитор. Закін. богослов. ф-т Будапештського ун-ту, професор (1888). 1891—99 — диригент хору "Гармонія", Ужгород. міськ. хору. Автор духовних композицій.

Літ.: *Росул Т.* Музичне життя Закарпаття 20—30-х років XX ст. — Ужгород, 2002.

ЖЕНЧЕНКО Віктор Васильович (11.10.1936, с. Оболонь Семенівського р-ну Полтав. обл.) — співак (бас), поет, перекладач, громад. діяч. З. а. України (1986). З. д. м. України (1997). Лауреат Всесв. фестивалю молоді та студентів у Москві (1957), літ. Премії ім. А. Малишка (2002). Член НСПУ (1975). Почесний громадянин штату Техас (1992, США). 1960 закін. Харків. конс. (кл. сольного співу В. Монахова й *П. Голубєва*). 1960—62 — соліст Сталінського (з 1961 Донец.) т-ру опери та балету, 1962 — Ташкент. Великого т-ру опери та балету ім. А. Навої, 1965—87 — Нац. філармонії України. Один з фундаторів, заст. голови Укр. фонду культури (з 1987). За роки конц. діяльності виконав понад 1 тис. творів вітчизн. і зах.-європ. композиторів, зокр. *М. Лисенка, Я. Степового, Л. Ревуцького, В. Кирейка, К. Домінчена, Ю. Мейтуса, Г.* і *П. Майбород, Б. Фільц, М. Глінки, П. Чайковського, С. Рахманінова, Ф. Шуберта*, Р. Шумана, *Л. Бетховена, Д. Шостаковича*, Г. Свиридова та ін.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Володимир Галицький, Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Сальєрі ("Моцарт і Сальєрі" М. Римського-Корсакова), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Ґуно) та ін.

Літ. тв.: Струна. — К., 1971; Батьківська скрипка. — К., 1974; Сонячний бік вулиць. — К., 1980; У сяйві тополиних грацій. — К., 1983; Яринчин віночок. — К., 1984; Поезії. — К., 1986; Зневаж свій страх. — К., 1997; Зорова поезія. — Париж; Л.; Цвіккау, 2000; Спрага на двох... Візуальна поезія. — К., 2001; Живу!.. Поезія. — К., 2006; перекл. з узб.: "Пісні Узбекистану". — К., 1972; *Назір Х.* Повісті. — К., 1975; Пригоди Туркоза. — К., 1984; окр. тв. Зульфії, Сайра, М. Бабаєва, Е. Вахідова, А. Ібодінова, Л. Махмудова, казах., татар., хорват., білор., рос., азерб., латис., кримськотатар. та ін. мов.

Літ.: *Дзюба І.* Графічне інобуття поетичного слова [Передмова] // *Женченко В.* Спрага на двох... Візуальна поезія. — К., 2001; *Мойсеєнко А.* Два крила творчості Віктора Женченка [Передмова] // *Женченко В.* Живу! Поезія. — К., 2006; *Біленко В.* Віктор Женченко: "Живу!.." // КіЖ. — 2007. — 31 січ.

Н. Семененко

ЖЕПЛИНСЬКИЙ (псевд. Же-Бо, С. Пугач) Богдан Михайлович (5.04.1929, м. Дрогобич, тепер Львів. обл.) — бандурист, композитор, музикознавець. З. пр. культури України (2006). Член НТШ (2007). Брат *Р.-А. Жеплинського*. Навч. гри на *бандурі* в *Ю. Сінгалевича*, згодом в О. Гасюка, акт. учасник Львів. капели. Закін. Томський політех. ін-т (за фахом хімік-технолог). 1950 разом з братом був безпідставно звинувачений і засланий до Сибіру. Після одержання диплому працював у Пермі, Томську (1950), займався наук. роботою, активіст клубу (керував хором, виступав із сольними концертами як бандурист). 1959 переїхав до Нового Роздолу (Львів. обл.), де організував родинний ансамбль бандуристів. Створивши капелу "Дністер", поповнив її склад ін. нар. інструментами. Від 1968 у Львові — засн. і кер. капели "Заспів" (1970—86). Один з ініціаторів концертів бандурної музики у Львові, організаторів Всеукр. спілки кобзарів України, голова її Львів. відділення (з 1989). автор праць про кобзарство.

Тв.: "Веселі коломийки", "Народний ярмарок гуде"; обробки нар. пісень "А ще кури не піли", "Ой мала я миленького", "За нашим стодолом", "Як я їхав до млина".

Літ. тв.: Коротка історія кобзарства в Україні. — Л., 2000; Кобзарськими стежинами. — Л., 2002; Книжкові знаки народного умільця // Знання та праця. — 1970. — № 9; Нескоренна пісня // Укр. культура. — 1993. — № 2; До питання про християнські основи традиційного кобзарства: Львів // НТЕ. — 1998. — № 4; Подвижник кобзарства // Незборима нація. — 2005. — Числ. 12; ін. статті у наук. зб. і період. виданнях України,

В. Желеньський

В. Женченко

Б. Жеплинський

Росії, Польщі, Німеччини, кол. Югославії, Канади, США, Австралії.

Літ.: *Мізь Р.* Ось він, бандурист // Бандура. — 1992. — № 39–40; *Литвин М.* Розстріляний з'їзд кобзарів // НТЕ. — 1998. — № 4; *Чорнописький М.* Про наше кобзарство // Укр. культура. — 2002. — № 7; *Подольська О.* Життя, присвячене кобзарству // Уряд. кур'єр. — 1999. — 8 трав.

М. Семенюк

Р.-А. Жеплинський

ЖЕПЛИНСЬКИЙ Роман-Андрій Михайлович (13.03.1932, м. Дрогобич, тепер Львів. обл.) — хор. диригент, організатор капел бандуристів і хорів, культ.- просвіт. діяч, самод. композитор, інженер-конструктор. Брат *Б. Жеплинського*. У муз. школі оволодів грою на *скрипці, гітарі* та *мандоліні*, організував оркестр нар. інстр. Навч. у Львів. політех. ін-ті, грав у капелі бандуристів. 1950 Ж. було репресовано разом з братом і заслано до Сибіру. Там брати організували виготовлення бандур і створили в селі Торба Томської обл. "Капелу бандуристів репресованих каторжан". 1956 повернувся до Львова. Разом з братом створив капелу бандуристів "Дністер" (1960) і дит. капелу-студію "Струмок", записував і опрацював нар. пісні Прикарпаття, завершив цикл "Пісні з-за грат". Закін. дир.-хор. відділення Дрогоб. муз. уч-ща. Від 1967 працював на Яворівщині. Організував хор з оркестром нар. інстр. "Яворівщина" (1969), у Новояворівську — етногр. хор "Нова Яворівщина" (1971), з 1977 — обидва народні. Сценарій Ж. "Весілля на Яворівщині", відтворений "Новою Яворівщиною", обійшов числ. сцени України, Польщі, кол. Югославії. Хор став лауреатом багатьох конкурсів в Україні та за її межами. Автор ориг. творів і обробок нар. пісень. Відтворив на сцені яворівські *гаївки, коляди, щедрівки* та *риндзівки*. 1972–78 "Нову Яворівщину" було нагороджено срібною й золотою медалями лауреата Респ. і Всесоюз. оглядів нар. творчості. Фірма "Мелодія" випустила платівки з піснями "Нової Яворівщини"; на к/с "Укртелефільм" було знято фільм про цей колектив. Хор завоював 2-е місце на Міжн. фольк. конкурсі "Бескиди–89" (Польща). 1990 брав участь у святкуванні 500-річчя козацтва в Запоріжжі. Гастролював у багатьох країнах світу.

Тв.: "Цвіти, наш Роздол", "Дзвени, бандуро" (обидві на сл. *Б. Жеплинського*).

Літ.: *Мурашова С.* Очерки истории города Томска. — Томск, 1954.

Б. Фільц

М. Жербін

ЖЕРБІН Михайло Михайлович (24.12.1911, м. С.-Петербург, нині РФ — 8.06.2004, м. Київ) — композитор, інженер-будівельник, учений, педагог. За деякими даними — внучатий племінник *М. Римського-Корсакова*. Професор, доктор тех. наук (1970). Почесний академік Укр. академії архітектури (1993). Академік Академії будівництва України (1993). З. д. науки (1978). Лауреат Держ. премії СРСР (1949), Премії ім. акад. М. Бутникова (1995). Член правління СКУ (1979–82). Голова правління Укр. відд. Музфонду СРСР (1975–81). Закін. Ленігр. (тепер С.Пб.) інж.-буд. ін-т (1935), Муз. уч-ще при Ленінгр. конс., кл. композиції А. Гладковського й диригування. Навч. у Ленінгр. конс. (1940–41, кл. композиції). Конструктор (1930–35), гол. інженер проектного ін-ту Гіпрошахт у Ленінграді й на Уралі (1935–44), начальник Центр. бюро копрів і шахтного обладнання в Сталіно (тепер Донецьк) і Києві (1944–48). Директор Ін-ту УкрНДІпроект (з 1948). В. о. професора (1964, зав. кафедри Київ. інж.-будів. ін-ту (з 1967). Паралельно з інженерно-конструктор. діяльністю професійно займався комп. творчістю. Музика позначена рисами *романтизму*. Основна її образно-темат. сфера — лірико-романтична. Записав у фонд Укр. радіо понад 100 тв., поміж яких — концерти для колор. і мецо-сопрано з орк., романси, пісні; музика до театр. вистав.

Тв.: кантата "Батьківщина", сл. Л. Брона й Б. Дзбанівського (1946); концерти для колор. сопрано (1964), для мецо-сопрано (1977, 2-а ред. 1981) з симф. орк.; Поема для струн. орк. (1961); "Лірична поема" для струн. квартету (1949); ода "Великому Кобзареві" для анс. влч. і фп. (1965); альбом п'єс "Юним музикантам" (1956–68), прелюдії (1943–63) для фп.; Прелюд, Танець, Елегія (1953), Романс (1967) для влч. і фп.; романси (понад 100), у т. ч. вок. цикли на сл. Лесі Українки, В. Сосюри, Д. Павличка, М. Упеника, О. Пушкіна, О. Блока, окремі — на сл. Т. Шевченка, П. Б. Шеллі, М. Тихого, В. Інбер та ін.; пісні (бл. 200), обр. укр. нар. пісень; муз. до театр. вистав.

Дискогр.: *Жербін М.* "Світанкова", сл. М. Тихого: *В. Любимова* й *Е. Томм*. — М.: Мелодия, 1960. — Д–6409–10; *Жербін М.* "Марш друзів миру", сл. В. Науменка: *М. Кондратюк*. — Там само, 1964. — Д–14025–26; *Жербін М.* Концерт № 1 для голосу з орк. *ля мінор*: *Т. Стерлінг* і симф. орк. Укр. ТБ. і радіо, дириг. *В. Гнєдаш*, романси: "В безмолвии садов", сл. О. Пушкіна, "Плыви, моя душа", сл. *П. Б. Шеллі*, пер. М. Тихого: вик. *Е. Акритова*, "Протекли за годами года", "Была ты всех ярче", сл. О. Блока: вик. *М. Раков*, "Золотії терни", "Останні квіти", сл. Лесі Українки, Вблизи тебя", сл. М. Лермонтова: *Л. Остапенко*. — Там само, 1980. — С–10–13343–44 тощо.

Літ.: *Стецюк Р.* М. Жербін. — К., 1978; *Альошин Ю.* [*Малишев Ю.*]. Михайлу Жербіну — 60 // Музика. — 1972. — № 2; *Трунко О.* Збагачення жанру // КіЖ. — 1977. — 29 груд.

А. Муха

Л. Жигачова

ЖИГАЧОВА Людмила Тихонівна (28.09.1934, м. Харків) — музикознавець, педагог, муз.-громад. діячка. Канд. мист-ва. (1982). 1958 закін. Харків. конс. (кл. *Г. Тюменєвої*). 1958–63 — ред., ст. ред. муз. редакції Харків. студії ТБ. Від 1963 — викладачка Харків. ін-ту мистецтв, 1986 — доцент, 1994 — професор кафедри теорії музики. Наук. інтереси пов'язані з розробкою питань муз. формотворення вок. музики, прояву сонатності у вок. (оперній) музиці та зародження клас. принципів формотворення в старов. італ. опері.

Літ. тв.: канд. дис. "О проявлении сонатности в хоровой музыке" (К., 1982); Куплетно-сонатна форма. — Х., 1985; Сонатная структура в вокальных произведениях Глинки и Даргомыжского // Вопросы музыкальной формы. — М., 1977. — Вып. 3; Риси сонатності в хорових творах А. Штогаренка // Творчість А. Штогаренка. — К., 1979; О сонатности в опере Римского-Корсакова "Садко" // Вопро-

сы музыкальной формы. — М., 1985. — Вып. 4; Композиционные структуры в операх Ф. Кавалли // История и современность. — М., 1990; До питання про виникнення сонатності // Аспекти історичного музикознавства. — Х., 1998; Тональная драматургия глинкинских крупных форм // Муз. академия. — 2004. — № 2.

О. Кононова

ЖИКАЛЯК (Жекалєк, Джигер) Дмитро Танасійович (14.02.1910, с. Красноїлів Верховинського р-ну Івано-Фр. обл. — ?) — нар. музикант. Жив у с. Головах Верховинського р-ну Івано-Фр. обл. Носій усної традиції, імпровізатор. Учень дударя І. Мартищука (з 1937). Віртуозно володів багатьма укр. нар. інструментами — *дудою, сопілкою, флоярою, телинкою, дримбою, скрипкою*. Вик-ць гуцул. нар. танців і наспівів.

ЖИЛА (Кириленко, Куриленко) Олександра Петрівна (4.05.1924, с. Сміле, тепер Роменського р-ну Сум. обл. — 6.04.1978, м. Київ) — оперна співачка (сопрано). З. а. УРСР (1958). Закін. Київ. конс. (1953, кл. *М. Снаги-Паторжинської*). 1953—65 — солістка Київ. т-ру опери та балету. Через хворобу рано залишила сцену.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Дідона ("Енеїда" М. Лисенка), Катерина (одноим. опера М. Аркаса), Милана, Мар'яна (одноим. опера, "Арсенал" Г. Майбороди), Аїда (одноим. опера Дж. Верді), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї), Ортруда ("Лоенгрін" Р. Вагнера).

Літ.: *Дворний Б.* Дівчина з села // Молодь України. — 1954. — 7 груд.; *Кладковой Н.* Все людям // Правда Украины. — 1964. — 12 груд.

І. Лисенко

ЖИЛА Петро Єремійович (18 ст., Україна) — співак. Сотник Київ. полку. Син сотника того самого полку Єремії Жили. До 1742 значиться "дворцовым певчим" у Петербурзі. Відповідно до указу імп. Єлизавети Петрівни 19 листоп. 1742 його призначено сотником Київ. полку на місце його батька.

Літ.: Архив Правительствующего сената. В 3 ч. / Сост. *П. Баранов*. — С.Пб., 1878. — Т. 3; Указатели к III тому описи высочайшим указам и повелениям, хранящимся в С.-Петербургском сенатском архиве, за XVIII век / Сост. *П. Баранов*. — С.Пб., 1878.

Л. Горенко-Баранівська

ЖИЛІНСЬКИЙ Олександр Євгенович (1.12.1955, м. Бердянськ Запоріз. обл.) — композитор, естр. співак, актор. Лауреат міжн. і респ. конкурсів, зокр. укр. пісні в Мельнику (Польща, 1991). Закін. акторський відділ Київ. ін-т театр. мистецтва (творча майстерня В. Зимньої, 1977) і Київ. конс. (кл. композиції *Л. Колодуба*, 1987). Начальник клубу Гол. Управління внутрішніх справ Києва.

Тв.: мюзикли "Пісні Славути" (1982), "Купальські бувалиці" (лібр. А. Жолдака, "Першокласшка" (1984), "Ніф-Наф-Нуф у мюзиклі буф" (1989), лібр. І. Афанас'єва, 1979; вок.-симф. — ораторія "Золоті ворота" (сл. Л. Горлача, 1979); для симф. орк. — Симфонія (1987); для струн. квінтету — Рондо (1984), для фп. — Варіації, Прелюдії тощо; п'єси — для фагота, гобоя; хор. картина "Пісня" (сл. І. Манжури, 1981); вок. триптих "Партизанські пісні" (сл. П. Воронька, 1985), цикли романсів "Гей, літа мої" і "Дороги" (сл. О. Кононенка); естр. пісні, обр. укр. нар. пісень; музика до театр. вистав, к/фільмів, телепередач.

Літ.: *Матвійчук А.* Кожен сам обирає свій шлях // Музика. — 1993. — № 3.

А. Муха

ЖИЛКІНА Людмила Іванівна (29.01.1928, с. Божедарівка, тепер смт Щорськ Криничанського р-ну Дніпроп. обл.) — оперна й кам. співачка (сопрано). З. а. УРСР (1967). Лауреатка Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (1962). Закін. Львів. конс. (1952, кл. *Л. Улуханової*). 1953—78 — солістка Львів. т-ру опери та балету. 1967—90 — викладачка (від 1982 — доцент) Львів. конс. Поміж учнів — *О. Басистюк*.
Записала на грамплатівки укр. нар. пісню "Ой співаночки мої", романс *А. Штогаренка* "Ой одна я, одна" та кілька арій з опер заруб. композиторів.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Галя ("Утоплена" М. Лисенка), Катерина (одноим. опера М. Аркаса), Мавка ("Лісова пісня" В. Кирейка), Татьяна, Іоланта ("Євгеній Онєгін", одноим. опера П. Чайковського), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Мімі ("Богема" Дж. Пуччіні), Маженка ("Продана наречена" Б. Сметани).

Літ.: *Терещенко А.* Львівський театр опери та балету імені Івана Франка. — К., 1989; *Семенів Г.* З думкою про образ сучасності // Україна. — 1967. — Жовт.

І. Лисенко

ЖИТНИЦЬКИЙ Олександр Пилипович (22.12.1909, м. Одеса — 26.11.1973, м. Мельбурн, Австралія, похов. у Львові) — тромбоніст, піаніст, аранжувальник, керівник естр. і джаз. анс. і орк. Творчу й вик. діяльність розпочав у 2-й пол. 1930-х. Керував джаз-оркестрами к/т ім. П. Постишева (1937—39) та ім. В. Короленка (1939—41) в Одесі. Від 1946 — у Львові. Грав в ансамблі *П. Кесслера*. 1948—56 керував джаз-орк. к/т "Україна". 1956—57 виступав з квінтетом у к/т ім. Я. Галана. 1957—62 — кер. джаз-оркестру

Естрадний оркестр БК Львівської південно-західної залізниці п/к О. Житницького

О. Жилінський

Л. Жилкіна

к/т "Дніпро". 1962–66 — очолював естр. оркестр Львів. БК залізничників. Від 1971 — в Австралії. Ж. — один з перших джаз. аранжувальників в Україні.

В. Симоненко

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ (ЖОФ.). Засн. 1938. Директор — з. д. м. України В. Васянович. У ЖОФ. працювали: *Борис Тен* (Микола Хомичевський), *А. Авдієвський*, *А. Пашкевич*, *Р. Кириченко*, О. Павловська, Р. Малиновський, М. Гузун, Ф. Полянин, Є. Аврамчук, Г. Поздняков, Л. Федотова-Сакс, Е. Сакс, Е. Дишнієва-Набедрик, М. Чорноруцький.

Зараз працюють: Поліський ансамбль пісні і танцю "*Льонок*" (худ. кер. — н. а. України, *І. Сльота*), тріо бандуристок "Росава" (з. а. України Н. Недашківська, Л. Нестерчук, А. Вальчук), вок.-інстр. ансамбль "Древляни" (кер. — Ю. Градовський), муз.-лекторська бригада. Солісти: з. а. України М. Желєзников, О. Цапко.

Звання "З. а. України" мають також артист хору ансамблю "Льонок" В. Гуменюк та зав. постановчої частини Р. Добролежа.

І. Копоть, Г. Мокрицький

ЖИТОМИРСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ ім. В. С. КОСЕНКА (ЖДМУ.) веде свою історію від 1905 — моменту утворення в Житомирі відділення *ІРМТ* і муз. класів при ньому. 1910 на підставі рішення Гол. дирекції ІРМТ від 4 листоп. 1910 (№ 5039) муз. класи було перетворено на Муз. уч-ще.

Першим директором (і казначеєм) був піаніст Л. Мєстєчкін. У перше 10-ліття викладання велось у класах фп. (викладачі — Л. Мєстєчкін, Г. Петровський, В. Брунс, Ф. Мєстєчкіна, М. Яницька, В. фон Фріман, Є. Галлі, С. Прокопович, Н. Связкіна-Мареш), сольного співу (А. Ферретті-Фрага, І. Матчинський, Т. Кавтарадзе), скр. (В. Зік, Г. Борушек, Я. Нівінський, Б. Левенштейн), влч. і к.-басу (І. Румянцев, І. Багрянов, В. Мареш), дух. інструментів (С. Григор'єв, Р. Рабінович), спец. та обов'язкової теорії (С. Вороніцин, Ф. Турчинський). Від 1 верес. 1911 у ЖДМУ. розпочалося викладання т. зв. "наукових предметів": Закону Божого, рос. мови, історії, географії, арифметики, чистописання, нім. і франц. мов.

З моменту свого заснування ЖДМУ. провадило широку конц. діяльність у місті. З розпадом Рос. імперії Житом. муз. уч-ще ІРМТ призупинило діяльність. Орієнтовна дата його відновлення — черв. —лип. 1919. Згідно з архівними джерелами на той час воно діяло під назвою "Пролетарская музыкально-вокальная студия подотдела искусств при ГубОНО". Відповідно до штатного розпису до складу навч. закладу входили: голова пед. ради, товариш (заст.) голови, секретар голови, 3 викладачів співів, 10 — гри на фп., 2 — на скр., 1 — на влч., 2 — на дух. інструментах, 1 — теорії музики, 4 — допоміжного фп. 1 — хор. співу, акомпаніатор. Зав. Студії з початку її заснування був *М. Скорульський*. Станом на серп. 1920 цей навч. заклад значиться в архівних документах як "Пролетарська музична школа".

1922 Школу було закрито, й відновлено її діяльність у груд. 1924. 1930 відбулася реорганізація навч. закладу: він перепрофілювався на підготовку керівників для худ. самодіяльності й отримав назву "Волинський музичний технікум". 1936 відновлено назву "Музичне училище". 1938 ЖДМУ. було присвоєно ім'я *В. Косенка*. У період окупації (9 лип. 1941 — 31 груд. 1943) ЖДМУ. продовжувало функціонувати. Посаду директора обіймав піаніст Є. Голембіовський, завуча — М. Москальов (дядько й хрещений батько *С. Ріхтера*). Кількість викладачів скоротилася з 23 (трав. 1941) до 11 (листоп. 1941), однак основний викл. склад зберігся: С. Коссова (вокал), Н. Мареш (фп.), В. Мареш (влч.), Д. Стайков (дух. інструменти). Відновилася плата за навчання, проводилися платні концерти для мешканців міста (тричі на рік).

1943–44 навч. рік почався вчасно, проте в листоп. у зв'язку з бойовими діями заняття в основному припинилися, хоча кілька викладачів продовжували роботу аж до груд. 1943.

Повоєнний період історії ЖДМУ. почався із січ. 1944. 1959 було відкрито відділ спец. фп. (1-й зав. — І. Очеретяна), 1962 — відділ теорії музики [1-й зав. — Д. Кольчинська (Бараш)].

Зараз ЖДМУ. — вищий навч. заклад 1-о рівня акредитації. Веде підготовку молодших спеціалістів за фахом: фп., орк. струн. інструменти, орк., дух. та ударні інструменти, нар. інструменти, хор. диригування, теорія музики.

Колективи — симф. оркестр (кер. — з. пр. культ. України В. Кашперко), дух. оркестр (кер. — з. пр. культ. України Б. Фішерман, В. Струков), лауреат міжн. та всеукр. конкурсів тріо баяністів (з. а. України В. Губанов, В. Омельчук, В. Богорядов, з 2003 року — С. Петрук), оркестр нар. інстр. (кер. — В. Міхєєв), ансамбль нар. інстр. "Фантазія" (кер. В. Богорядов), капела бандуристів (керівники — з. пр. культ. України М. Нечипоренко, з. а. України Н. Недашківська), акад. хор (кер. — В. Чумак).

На 1 верес. 2004 в ЖДМУ. навч. 303 студенти, працювало 113 викладачів, поміж яких — з. д. м. України О. Стецюк, з. а. України В. Губанов, *Г. Белінський*, О. Крутоус, М. Нечипоренко, О. Варьоха, а також Е. Дишнієва-Набедрик та ін.

Директор — з. пр. культ. України Б. Свириденко (з 1975).

Поміж відомих випускників ЖДМУ. — *А. Білошицький*, Д. Васильєв, *В. Гнєдаш*, В. Гур'єв, С. Жуков, *І. Копоть*, Р. Кондратюк, О. Куліш, *О. Микитен-*

ко, В. Паньков, О. Паньков, О. Стецюк, *М. Скорульський*, *К. Шамаєва*.

Літ.: Житомирське музичне училище ім. В. С. Косенка / Упоряд. *Е. Дишнієва-Набедрик*, *Г. Мокрицький*. — К. 2005.

С. Малаховський

ЖИТОМИРСЬКИЙ Даніель Володимирович [9(22).12. 1906, м. Павлоград, тепер Дніпроп. обл. — 1994, Москва] — музикознавець. Доктор мист-ва (1968). Навч. у Харків. конс., кл. фп. *М. Пільстрема*, теорії музики — *С. Богатирьова*. 1931 закін. істор.-теор. відділ Моск. конс., кл. М. Іванова-Борецького, вивчав також основи композиції у М. Жиляєва. Від 1931 — викладач Моск. (з 1936 — доцент), 1949—53 — Бакин., 1955—70 — Горьк. (тепер Нижегород.) консерваторій, з 1965 — ст. наук. співробітник Ін-ту історії мистецтв (Москва). Ред.-організатор журн. "Музыкальная самодеятельность" (1933—36), ред. Моск. філармонії (1954—55). Досліджував рос. клас. і сучас. музику, творчість Р. Шумана, розробляв проблеми муз. естетики, сучас. заруб. музики. За праці, присв. дослідженню творчості Р. Шумана, Ж. було відзначено Міжн. премією Р. Шумана (Цвіккау, 1966).

Літ. тв.: Симфоническое творчество Чайковского: Путеводитель. — М., 1936; Композиторы конца XIX и начала XX века. — М., 1945, перераб. и доп. — М., 1960; Дмитрий Шостакович. — М., 1947; Балеты Чайковского. — М.; Ленинград, 1950, перераб., 1957; Роберт Шуман. — М., 1955, испр. и доп., 1960; Роберт и Клара Шуман в России.— М., 1962; Из прошлого русской революционной песни: Очерки. — М., 1963; Роберт Шуман: Воспоминания о Г. Нейгаузе. — М., 2008; Очерк жизни и творчества. — М., 1964; Против буржуазного национализма в еврейской музыке // За пролетарскую музыку. — 1931. — № 23—24; Игорь Глебов как публицист // СМ. — 1940. — № 12; К изучению стиля Н. Я. Мясковского // Там само. — 1941. — № 4; Заметки об инструментовке Чайковского // Советская музыка. — М., 1945. — Вып. 3; Из прошлого советской музыки // Ежегодник Ин-та истории искусств АН СССР. — М., 1948. — Серия II: Театр. Музыка; К истории современничества // СМ. — 1949. — № 9; Песенное и хоровое творчество советских композиторов (20-е годы). — М., 1949. — Вып. 1; Музыка советского Азербайджана // Советская музыка: Теор. и критич. статьи. — М., 1954 (у співавт. із *З. Багіровим*); Музыкально-критические наследие Роберта Шумана // *Шуман Р.* Избранные статьи о музыке / Ред. и прим. *Д. Житомирского*. — М., 1956; Луначарский — музыкальный критик // СМ. — 1959. — № 7; Идеи и искания А. Д. Кастальского // *Кастальский А. Д.* Статьи, воспоминания, материалы / Сост., ред. и автор прим. *Д. Житомирский*. — М., 1960; Шопен и Шуман // Фредерик Шопен. Статьи и исследования советских музыковедов. — М., 1960; Шуман и русская школа // СМ. — 1960. — № 6; Три оперы Бриттена // Муз. жизнь. — 1964. — № 23; "Военный реквием" Бриттена // СМ. — 1965. — № 5; К спорам о гармонии // Музыка и современность. — М., 1965. — Вып. 3; Шостакович и Шекспир // Дмитрий Шостакович (К 60-летию). — М., 1967; К изучению западноевропейской музыки XX века // Современное западное искусство. — М., 1971; Музыка для миллионов // Там само. — М., 1972; Идеальное и реальное в музыкальной эстетике Э. Т. А. Гофмана // СМ. — 1973. — № 8; О гармонии Скрябина // А. Н. Скрябин: Сб. статей. К 100-летию со дня рождения (1872—1972). — М., 1973; Из впечатлений минувших лет // Д. Шостакович. Статьи и материалы / Сост. и ред. *Г. Шнеерсон*. — М., 1976; Из размышлений о стиле Шостаковича // СМ. — 1976. — № 9; О технике композиции в XX веке // СМ. — 1978. — № 11; Бунт и слепая стихия // Искусство и массы в современном буржуазном обществе. — М., 1979; Герман Гессе и некоторые параллели // СМ. — 1980. — № 2; Гимны революции: песни на стихи Г. М. Кржижановского // Муз. жизнь. — 1980. — № 7; Миражи музыкального прогресса // Кризис буржуазной культуры и музыка: Сб. статей. — М., 1983. — Вып. 4 (у співавт. з *О. Леонтьєвою*); Вдохновитель "Могучей кучки" // Муз. жизнь. — 1987. — № 7; В трудные годы: Г. Нейгауз и А. Г. Габричевский // Там само. — 1988.— № 12; Возродится ли утраченное? // СМ. — 1989. — № 6; Диалог о музыке XX века // Муз. жизнь. — 1989. — № 6; Фантом "классового искусства" // Там само. — 1993. — № 11—12; Шостакович Д. // Муз. академия. — 1993. — № 3; Symphony // Russian Symphony, thoughts about Tschaikowsky. — New York, 1947; Schuman in Russland // Sammelbande der Robert Schuman. — Leipzig, 1961; сост., вступ. ст. и коммент. — Роберт Шуман. Письма (1817—1840. — М., 1970. — Т. 1.

Н. Семененко

"ЖИТТЯ" (Львів) — нар. ансамбль естр. сюжетного танцю, створений 1986 (засн. і кер. з. а. України *І. Мазур*). Переможець всесоюз. конкурсів і фестивалів естр. танцю "Папуга" (м. Паланґа, 1987, 1988) та ін. фестивалів у Литві (м. Шауляй, Паневєжис), конкурсу "Білий собака" (Вітебськ, Білорусь). Виступав на муз. фестивалях "*Червона рута*" (1989, 1991, 1995), "Мелодія" (1995), "Євробачення" (2005, підтанцьовка пісні "Дикі танці" переможниці *Руслани*). Записи на Громад. рос. (кол. Всесоюз., згодом "Останкіно") ТБ (зокр. у телепередачах "Шире круг", "До 16 и старше", "Утренняя почта") й УТ. Виступав з окр. хореогр. естр. мініатюрами, супроводж. виступи поп-співаків.

А. Калениченко

ЖИТЧЕНКО Василь Андрійович [16(28).08.1899, м. Кролевець, тепер Сум. обл. — 20.10.1977, там само] — співак-бандурист. Навч. гри на *бандурі* в кобзарів Соколовського й *П. Кононенка*. Учасник 1-ї Респ. наради кобзарів і лірників (1939). Організатор і кер. самод. ансамблів бандуристів у Конотопі та Кролевці. Виступав як соліст.

Тв.: "Дума про Україну" (1925), "Мати з фронтом розмовляє" (1943).

"ЖІНКИ В МУЗИЦІ" — укр. мист. асоціація, створена за ініціативи *Л. Юріної* (голова) при КО НСКУ (2002) для популяризації *нової музики* жінок-композиторок. Її члени беруть участь у культ. обміні України й світу, є учасницями нових проектів, фестивалів, творчих майстерень, презентацій, підтримують вільний розвиток різноманітних творчих *напрямків*, контакти та мист. акції з громад. жін. організаціями. Об'єднує укр. компози-

Тріо музичного училища Житомирського відділення ІРМТ (В. Скороход, В. Косенко, В. Коломойцев)

рок, музикознавців, критиків, виконавиць, режисерок, викладачок з Одеси, Львова, Дніпропетровська та ін. До неї входять — композиторки *С. Азарова*, *І. Алексійчук*, *Г. Гаврилець*, *Л. Дичко*, *М. Денисенко*, *А. Загайкевич*, *Ж. Колодуб*, *В. Польова*, *Н. Самохвалова*, *Б. Фільц*, *Б. Фроляк*, *К. Цепколенко*, *Л. Юріна*, музикознавці *А. Бутук*, *О. Зінич*, *В. Кузик*, *І. Сікорська*, *Р. Станкович-Спольська*, *Н. Степаненко-Реймонд*, І. Щербанюк, інструменталістки Н. Сіваченко (скр.), Ю. Білоусова (влч.), І. Даценко (фп.) та ін. Заг. кількість — бл. 30 членів. Асоціація входить до всесв. жін. організації "Donne in musica" (президент П. А. Кіті), що базується в Римі (Італія) і підтримує "Декларацію Ф'юджи "Жінки в музиці" (Рим, Італія, верес. 2000). 2003 Головою Асоціації було здійснено моніторинг виконання симф. музики укр. композиторок (для доповіді П. А. Кіті в комісії з культури на зборах Європарламенту). Асоціацією проведено декілька концертів, як-от: "Симфонічна музика укр. жінок-композиторок" у рамках проекту "Мистецькі діалоги", "Іранська поезія та музика", проект "Голос душі", спільна акція зі "Спілкою жінок міста Києва". Композиторки брали участь у баг. фестивалях і концертах в Україні та поза її межами, зокр. 2004 струн. квартетом "*Archi*" виконано твори укр. композиторок І. Алексійчук, Г. Гаврилець, Ж. Колодуб, Б. Фільц, Б. Фроляк та Л. Юріної в Римі (дано 8 концертів). Асоціація формує базу даних з інформацією про своїх членів з України та цілого світу. 2008 у Києві відбувся міжн. форум "Жінки в музиці", де взяли участь квартет "Archi" й анс. сучас. музики "Nostri Temporis", поетеси Б. Матіяш, О. Мамчич, кінокритик Л. Брюховецька, художниця Н. Гронська.

Літ.: *Кушнірук О.* Нова асоціація // КіЖ. — 2003. — 5 серп.; *Левченко О.* Від жінок у музиці до форм у повітрі // Веч. Київ. — 2004. — 14 берез.; *Підлужна А.* Голос жіночої душі // Київ сьогодні. — 2004. — 18–25 черв.; *Заяць В.* Серце жіноче до музики схильне // КіЖ. — 2008. — 2 квіт.; *http://www.yurina-ludmila.narod.ru/Womeninnmusic.htm.*

Б. Фільц

Представниці асоціації "Жінки в музиці" Сидять: Л. Юріна, Т. Карташова, Л. Жук, О. Кушнірук Стоять: І. Алексійчук, Н. Сиваченко, Ю. Білоусова, О. Щоголева, Р. Станко, О. Зінич

"ЖІНХОРАНС" — жін. хор. ансамбль у складі 7 учасниць. Виник у Полтаві 1930. Засн. і худ. кер. — *В. Верховинець*. З появою "Ж." було започатковано укр. *естраду* як самостійну галузь тод. конц. життя. Типова модель програми "Ж." — чергування пісень і танців з худ. читанням. Зміст більшості виконуваних пісень був розрахований на масову рад. аудиторію, тому підпорядковувався завданням ідейно-актуального мистецтва кін. 1920–30-х (мотиви героїки, соціаліст. будівництва, антирелігійна й соц.-побут. тематика). "Ж." вводив до репертуару зразки укр. нар. хореографії ("*Шевчик*", "Бондар", "Віз" тощо). Худож. читання репрезентували переважно зразки гумору й сатири укр. рад. письменників. Виступи "Ж." відбувались у баг. клубах Полтави й Полтавщини перед студентством, залізничниками, червоноармійцями, робітниками та селянами. 1938 "Ж." з вел. успіхом гастролював на Дал. Сході, але після арешту В. Верховинця припинив існування.

Літ.: [*Б. а.*]. Здобуток української радянської естради // Музика — масам. — 1930. — № 5–6.

О. Шевчук

ЖМУРКО В. І. (кін. 19 — 1-а трет. 20 ст.) — актор, співак (бас). Наприкінці 19 — на поч. 20 ст. працював у трупах О. Суслова, Т. Колесниченка (1909), виступав у рос. оперетах.

Партії: Януш ("Галька" С. Монюшка).

Ролі: Борис ("Доки сонце зійде, роса очі виїсть" М. Кропивницького), Ясь ("Степовий гість" Б. Грінченка), Гульвіса-шахтар ("Каторжна" О. Барвінського).

ЖНИВАРСЬКІ (**ЖНИВНІ**) **ПІСНІ** (ЖП.) — цикл поетико-муз. творів сх. слов'ян, що виконується в сезон збирання збіжжя (озимини) й під час завершення жнив. Жанр. підсистема літнього труд. циклу, складова річного календарно-обряд. кола землеробів. Оскільки часові межі збирання збіжжя визначаються щороку за погодними умовами, жнивний обряд. комплекс не закріплено за певними датами церк. календаря, й це вирізняє його з-поміж ін. календарно-обряд. циклів. У 1930-х *К. Квітка* визначив жанр. приналежність мелодій ЖП. за такими критеріями: а) прикріпленість до жнив, б) особливі традиц. форми мелодій (*мелотипи*); в) особливого роду поет. тексти. За сукупністю цих жанр. ознак ЖП. утворюють кілька груп. Ядро циклу складають 2 групи. 1. Власне ЖП. типових мелоформ, що поділяються за функцією на: а) **трудові**, співані безпосередньо у процесі роботи жниці, під час перерви в роботі, дорогою додому з поля; б) **обрядові**, виконувані в ритуалі дожинок, що дало їм назву "дожинкових" або "обжинкових". 2. Осібна стилістична група — **ритуальні** приспівки-пританцьовки біля дожинкової "бороди", що за функцією прилучаються до дожинок (імовірно, це реліктові залишки ритуал. танців). Периферійна група циклу жнив — приурочені до цього періоду пісні з атрибутикою сезону жнив на початку (в інципіті) тексту.

Обрядовий контекст виконання ЖП. "**Зажинки**" — початок сезону жнив, що традиційно відзначався магічними ритуалами: зажинала дівчина або бабця з "легкою рукою", яка уособлювала "божественного зажинальника", до котрого женці зверталися з текстами "Благослови, Божа Мати, цеє житечко зжати", "Ой дай, Боже, погодоньку, на нашую роботоньку". Перший вижатий сніп вшановували встановленням його на покуті. Урочистості з приводу закінчення робіт у народі називають "**дожинки**", "обжинки" тощо. Дожинковий обряд. комплекс розвинено більше від інших етапів жнив і представлено 2-ма формами: сімейною (дожинки однієї сім'ї на власному полі) й суспільною (дожинки толокою або ж колгоспні як пізніша форма). Найважливіша складова дожинок — невижатий жмут колосся ("борода" або "дід"), що женці залишали на полі, зв'язували червоною стрічкою або ниткою, прикрашали квітами або ж закручували вузлом так, щоби зерно осипалося в землю. Одне з тлумачень "бороди" — пайка для померлих родичів, т. зв. "предків роду", від яких залежало здобуття прихильності природних стихій, а отже, й майбутній врожай. В ін. варіанті ритуалу останнє колосся

зрізали, прикрашали квітами залишені на полі стебла, зрізану "бороду" / "квітку" освячували в церкві "на Спаса" (19 серп.) та зберігали до наступної сівби, розпочинаючи її саме цим зерном. На полі навколо "бороди" виполювали бур'ян, під нею клали пожертву у вигляді хліба, меду, запрошували звірів її з'їсти або залишали невідомому подорожньому. Очевидно, що останньому зерну, як і першому, надавалося магічне значення. Характерним для дожинків (в їх суспільному варіанті) є також обряд принесення жницями господареві ниви (в радянські часи — голові колгоспу) вінка з останнього житнього колосся й отримання ними платні та частування за закінчену роботу. На Рівненському Поліссі до особи, котра несла вінок, пред'являли вимогу ритуальної чистоти — це мала бути дівчинка, яка не досягла статевої зрілості (відомості *І. Клименко*). У переважній більшості локальних традицій ритуальний спів періоду жнив пов'язано саме з дожинковим обряд. комплексом. Як і весь обряд. репертуар весняно-літнього календаря, ЖП. виконуються виключно жінками, здебільшого гуртом. У такій функції наспіви, що супроводжують обряди дожинок, відомі на більшості територій давньослов'ян. заселення України (див. карту). Однак у різних етногр. зонах спостережено значні розбіжності у функційному навантаженні ЖП.

Розширення кола функцій ЖП. властиве північним прип'ятським локусам і Лівобережжю Дніпра. У Прип'ят. Поліссі (на Верхній Прип'яті, Берестейщині, Пінщині, Туровщині, Овруччині) та сама мелодія виконує роль: 1/ жнивної трудової, 2/ дожинкової ритуальної, 3/ косарської, 4/ ягідної та 5/ повсякденної у період "від Трійці / Петра до осені". Цю широку сезонну приуроченість наспіву узагальнює поліс. термін "літо". Ще ширшу приуроченість ЖП. демонструє Лівобережжя (Чернігівщина, Сумщина, Полтавщина): тут жнив. мелотип супроводжує всі літньо-осінні польові роботи, охоплюючи ще й осінній трудовий сезон (полоття, збирання льону, конопель тощо). У Подесенні жнив. наспіви використовуються також у *купальських* обрядах. Тому можливо включити поліські й лівобережні ЖП. до об'ємнішої жанр. групи "літніх *трудових*": сюди входять мелодії, що їх селяни визначають як "косарські", "до сіна", "на замашки", "бурячні", "як льон беруть", "ягідні", "лісові" тощо. Широкі часові межі виконання обумовлюють різноманітний сюжетний спектр поліських і лівобереж. пісень: від текстів, жорстко закріплених за певними видами робіт і ритуалами — до тих, що можуть поєднуватися з мелодіями ін. обряд. і необряд. жанрів. Проблему приналежності ЖП. до трудових чи *обрядових* науковці вирішують по-різному, залежно від локальної специфіки. Стосовно Зах. України, Волині, Поділля "обрядовими у власному розумінні є пісні, приурочені до виконання закінчення жнив. Для обряду, що знаменує цей момент, в Україні найпоширенішим є термін "обжинки", рідше — "дожинки" (К. Квітка). Саме участь ЖП. у ритуалі закінчення жнив є рисою, спільною для всіх регіонів.

Отже, ЖП. у різних місцевостях реалізують себе як жанрова підсистема літнього труд. циклу по-різному. В окремих регіонах календарний термін звучання мелодій розширюється, і вони набувають значення сезонних, тоді коло різних польових робіт охоплюється одним поліфункціональним наспівом. В інших — функціональне розширення відсутнє, й типова мелоформа залишається функціонально спеціалізованою "жнивною".

Тематика текстів ЖП. Найточніше спеціальної жнив. тематики дотримуються у ЖП. у Галичині, на Волині, Поділлі. Це переважно дожинкові мотиви виготовлення "бороди (Діда)" ["Ми бороду (Діда) пололи, / рученьки покололи"], величання господарю ("Наш господар молоденький, / під ним коник вороненький"), прохання винагороди за працю, сподівання на дожинкову трапезу ("Ми жали — не лежали, / все жито пожали. / Господиня домує, / нам вечерю готує"). Однак на Поліссі й Лівобереж. Україні жнив. тексти "розчиняються" в масі ін. поет. сюжетів (баладних, лірико-побут.), що розспівуються на ті самі типові поліфункціональні мелодії. Напр., на Пінщині жнив. мелотип прилучив бл. 50-и сюжетів 5-и функц.-семантич. розря-

АРЕАЛИ ПОШИРЕННЯ ОСНОВНИХ ЖНИВНИХ МЕЛОТИПІВ УКРАЇНИ ТА БІЛОРУСІ

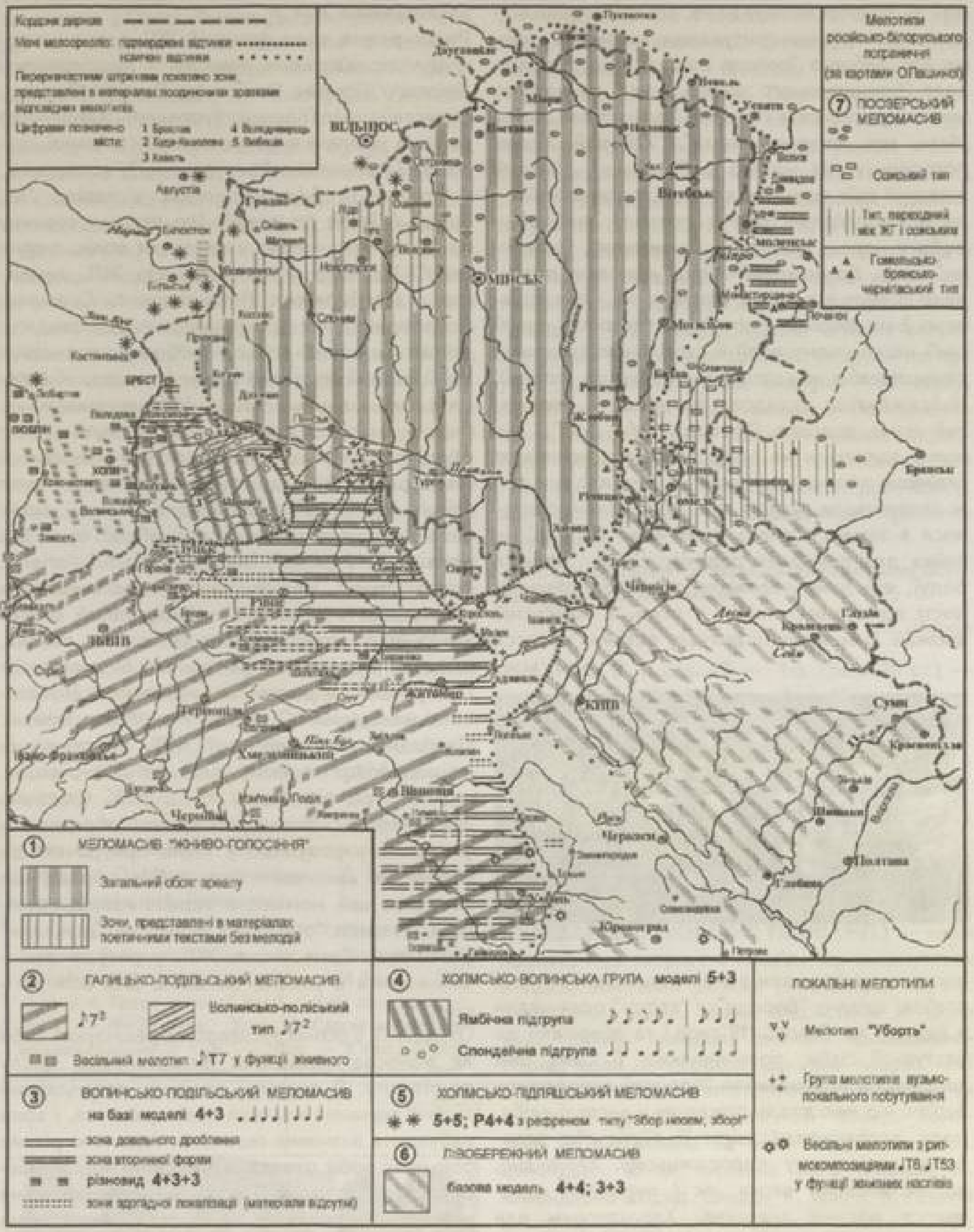

дів: 1/ виробничі сюжети: трудове змагання, заохочування до праці ("Хорошухи пожалися, / невдалиє зосталися"), скарги на тяжку працю ("Вечеря не мила, / довга нива втомила"); може бути сигнальна функція сповіщення про закінчення роботи ("Ой гукну на ниві, / хай почують пани за три милі"); 2/ дожинкові мотиви, названі вище; 3/ реліктові міфологічні мотиви, зокр. відвертання дощу ("Ой одверни, Боже, хмару") з допомогою надприродних сил "дідів-предків" ("У хмарі мий батенько, / із хмарою говорить: — Хмарочко-мамочко, / обійди чисте поле / — моє дитя в тим полю, / на чужому загону"), у пізніших формах — звертання до Бога з проханням доброї погоди; 4/ еротичні мотиви (продукуюча магія): "Дайте мені пов'язничка, / він зо мною снопка зьяже, / він зо мною спати ляже"; 5/ за окремим поліським наспівом специфічного "голосільного" характеру, що традиційно виконувався соло безпосередньо під час роботи, закріпилися лір. і баладні тексти про дівочі надії й печалі жіночої долі. Більшість таких текстів пов'язана зі жнив. тематикою ("Я в полю жито жала, / вдома біда стала / — свекруха з печі впала...", "Наказав мні свікорко / дев'ять діл ізробити. / Я, молода, хапалася, / в полю дитя забулася").

Внаслідок неоднозначності функціональних ознак і різнорідності сюжетики **жанрова систематизація ЖП** спирається не на них, а, переважно, на **мелотипологічні** й **мелоареальні** парамет-

ри. Виявлена функціональна зіставність (участь у дожинках) дозволяє розташувати ареали жнивних мелоформ на одній карті й аналізувати їх просторові взаємостосунки в одній площині.

Мелотипологія, *мелоареалогія.* Загальна кількість локальних мелоформ, закріплених в Україні за сезоном жнив, перевищує 2,5 десятки. У 1930-х К. Квітка висловив гіпотезу, що на сх.-слов'ян. теренах склалося кілька основних мелотипів ЖП., кожен з яких охоплює велику територію й на ній панує. Нові матеріали, зібрані в селах наприкінці 20 ст., дозволяють чітко окреслити картину поширення жнивних мелодій у сх. слов'ян. Встановлено, що традиція співу в жнива обіймає території в межах давньослов'ян. заселення як в Україні, так і поза нею (Полісся, Підляшшя, Берестейщина, Волинь, Поділля, частина Галицьких земель, частина середньої Наддніпрянщини, вся Білорусь та прилеглі райони Смоленщини і Псковщини РФ), де розміщуються ареали 7-и основних типологічних різновидів жнив. мелодій.

Як і для всіх фольк. вок. ранньотрадиц. жанрів, для ЖП. типологічно засадничим параметром є *ритм* промовляння складів слова у співі. В усіх слов'ян. традиціях переважають вірші силабічної будови й відповідні їм типові муз.-ритм. малюнки. Основні жнивні ритмоформи було описано К. Квіткою та І. Клименко (див. таблицю). З-поміж 7-и великих сх.-слов'ян. жнивних меломасивів **6** обіймають (цілком або частково) територію України. Ареали на карті вказано відповідно до таблиці формул: **1/ подільсько-волинський** тип силаборитм. моделі 4+3 скл. (прикл. 1, 2); 2-рядковий і 1-рядковий (4+3+3 скл.) різновиди; **2/ холмсько-волинська група** мелодій, базованих на формулі 5+3 скл. (прикл. 3, 4); **3/ полісько-білоруський** масив ЖП., відомих з праць під назвою "жниво-голосіння" — здебільшого з 2-рядковою строфою й віршовою основою 4+4 склади (прикл. 7, 8, 9), що визначаються рос. етномузикологією як загальнобілор. тип; **4/ галицько-подільський** 3-рядковий наспів із 7-складовою основою (прикл. 10); **5/ холмсько-підляський** меломасив пісень з віршем 5+5+Р4, тобто з характерним рефреном "Збор несем, збор" (прикл. 13); **6/ лівобережний** мелотип з модельною формулою (4+4)+(3+3) скл. (прикл. 11, 12). Ізомели (лінії, що обмежують мелоареали) цих 6-и великих мелоареалів ЖП. перетинаються у басейні Прип'яті, внаслідок чого він посідає особливе положення в укр.-білор. мелоконтинуумі. Головна розділова межа за півд. ізомелою білор. масиву "жниво-голосінь" виразно відокремлює ареальні опозити (див. — *Мелоареалогія*) — півн. і півд. локуси (місцевості) з принципово різним муз. оформленням жнивного сезону.

Мелотип "жниво-голосіння" (далі ЖГ.) — яскраве явище ранньотрадиційної муз. культури, що репрезентує високоорганізований рівень муз. мислення, віртуозно реалізований в умовах "мінімалістичних" засобів вираження. Тип ЖГ., попри величезне поширення (Полісся і вся Білорусь), — найменше висвітлено в спец. літ-рі. Це особливий корпус ЖП. з досить стійкою структурною основою і широким функційним призначенням. На укр. землях — у **прип'ятсько-поліській** зоні — ЖГ. співають на дожинках гуртом і, крім того, ще й сольно — безпосередньо під час роботи із серпом на полі, на сінокосі, збиранні ягід, грибів у лісі, а також у побуті без певного приурочення, проте лише в часовому проміжку від Трійці (дата щоро-

"Жнива".
Малюнок на склі
І. Сколоздри

ТАБЛИЦЯ 1. ВИДИ ОСНОВНИХ ЖНИВНИХ РИТМОФОРМ ТА ЇХ АРЕАЛИ

РИТМОПЕРІОДИ СПОНДЕЇЧНОГО (ДОЛЬНОГО) ТА ЯМБІЧНОГО ТИПУ: МОДЕЛЬНИЙ ВИД І ЗОНИ ВАРІЮВАННЯ	РИТМІЧНІ Й СИЛАБІЧНІ КОДИ	КОМПОЗИЦІЯ ТА СЕМАНТИЧНА ФОРМА	ФУНКЦІЇ	АРЕАЛИ І НУМЕРАЦІЯ ГОЛОВНИХ МЕЛОМАСИВІВ	ПРИКЛАДИ
♪♩ ♪♩ ¦ ♩ 𝅗𝅥 ♩ 𝅗𝅥 |	ЖГ / [4+4₁]	αβ, βα, αγβ / АБ, АА, ААБ	літня трудова	1. Прип'ятська Полісся і Білорусь	7,8,9
♫ ♫ ¦ ♪♪ ♩ ♪♪ ♩ | – модель ♩ 6	♫6 / [4+4₁,₂]	♫6² / АБ	літня трудова	басейн р. Уборть	6
♪ ♪ ♪ ♪ ♩ ♪ ♩ |	♪7 / 7₃	♪7²=АБ ♪7²=ААБ	трудова дожинк.	Верхня Прип'ять 2. Галичина, Поділля	– 10
♪♪ ♪♪ ¦ ♪♪ ♪♪ | ♪♪ ♪♪ ♩ |	♩43 / (4-6)+(3-5)	♩43² чи ♫43² / АБ	дожинкова	3а. Поділля, Волинь, Погориння, Зах. Смоленщина	1,2
♪♪ ♪♪ ¦ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ |	♩433 / 4+3+3	♩433^1,2 / абб; вгг	дожинкова	3б. Зах. Волинь, Холмщина	–
♪ ♪ ♪ ♩ ♪ | ♪ ♩ ♩ | ♪ ♩ ♩ |	♪533 / 5+3+3	♪533^1,2 / абб; вгг	дожинкова	4а. Зах. Волинь, Холмщина	3
♪♪ ♪♪ ¦ ♪♪ ♩ ♩ | ♪♪ ♪♪ ♩ |	♩53 / (5-8)+(3-5)	♩53² / АБ	дожинкова	4б. Зах. Волинь	4
♪ ♪ ♪ ♩ ♪ | ♪ ♩ ♩ |	♪53 / 5+3	♪53² / АБ	дожинкова	4в. Зах. Волинь	–
♪♪♪♪ ♩ | ♪♪♪♪ ♩ ¦ ♩ ♪♪ ♩ ‖	♪55²; Р44 / 5+5; 4+4	♪55²; Р44 / аб; рс	дожинкова	5. Холмщина, Підляшшя	13
♪♪♪ ¦ ♪♪ ♪♪ ¦ ♪♪♪ ¦ ♪♪ ♪♪ | ♪♪ ♪♪ | ♪♪ ♪♪ ‖ ♫ ♫ ¦ ♫ ♫ | ♫ ♫ | ♫ ♫ ‖	♫44; 33 / (6-8)2:(3-5)2 ♫433 / [4+4₁]+5₆+5₆	♫44;33=абвг ♫433=абв ♫4⁶33=абв…	літньо-осіння трудова, купальська	6. Лівобережжя, Середня Наддніпрянщина	11, 12

Цифри в квадратних дужках позначають вторинні форми, в круглих – показують діапазон коливання кількості силаб у групі

"Жнива". Малюнок на склі І. Сколоздри

ку змінюється в межах червня) до Іллі (2 серп.). Ця багатофункційність ЖГ. акцентується ємним нар. визначенням мелодій ЖГ. — "літо". За допомогою тих самих мелодій відвертають хмару, щоб забезпечити добру погоду на час жнив. За концепцією М. Толстого, магічна функція цього наспіву спирається на давні міфолог. уявлення про те, що атмосферні явища, стихії земної й небесної вологи знаходяться під владою духів померлих предків, і саме до останніх треба звертатися з проханням відвести хмару, чи, навпаки, наслати дощ. Ще в 1980-х на Рівнен. і Житом. Поліссі побутували архаїчні сюжети, розспівані на мелодію ЖГ., де йшлося про відвідини жниці духами покійних батьків, які хотіли допомогти їй у роботі. За півн. межею білор. ареалу (на Псковщині) у жнива не співають, а голосять, поминаючи "дідів". Незвичний характер звучання цих ЖП. нагадує *голосіння*; інформантки кажуть про них: "Гето співаєш — би плачеш, би голосиш, його укрик сповають". Ритуальне "голосіння" актуалізує семантику поховального обряду (за М. Толстим), спрямованого на подолання межі між світами живих і мертвих. Глибинний зв'язок полісько-білор. ЖП. з культом предків засвідчує дуже давнє походження цих мелодій. З. Евальд висловила здогад, що колишні ритуально-магічні формули пізніше набули функцій трудових пісень. Давньою можна вважати також їх муз. форму — звукоряд з 3—4-х звуків, рубатно-речитативну ритміку.

Існує велика кількість локальних різновидів мелотипу ЖГ. При тому його типологічно визначальними рисами є наявність "голосільних" терцевонизхідних поспівок, по-різному впорядкованих ритмічно. Силаборитмічна основа 4_3+4 скл. (на півночі Білорусі домінує 3+4 скл.) реалізується у 3-х основних видах мелоконструкцій-рядків, відмінних за типами кадансування (α, β та γ, див. нижче). На рівні строфи композиція варіюється від 1-о до 3-о мелорядків. Найтиповіші поєднання мелоконструкцій — 2-рядкові αβ, αγ, βγ, 3-рядкова αγβ.

На **Поліссі** авторкою встановлено 7 локальних зон ЖГ., з котрих в його укр. етнічній частині ретельно досліджено 5: три — зах.-поліських і дві — центр.-поліських.

На всьому Зах. Поліссі простежуються морфологічні риси, спільні із зах.-білор. і центр.-білор. ЖГ. **1**/ Наспіви Пінщини наближені до класичних форм цього типу: вірш 4+4 скл. із зачинним диямбом (♪♪♩ — південь локусу) або висхідним іоніком (♪♪♩ — північ), різні мелокомпозиції — αβ, αγ, αγβ (остання — прикл. 7), опорне значення 3-о щабля. **2**/ У басейні Ясельди домінує вірш 3+4 скл., решта ознак близька до зазначених вище. **3**/ На Берестейщині мелоформула α "відривається" від типової для неї форми 4+4 й об'єднується з волинським "дожинковим" ритмом вірша 5+3 (прикл. 8).

Виключна 2-рядковість композиції і домінування меломоделі β поєднують мелотипи ЖГ. Центр. Полісся і сх.-білор. регіону. Тут виділяються: **4**/ Овруччина з активним силаборитм. варіюванням ритмосхеми ("хитання" силабічної формули від 7-и до 10-и складів) і "оберненою" мелокомпозицією βα (прикл. 9). **5**/ Межиріччя Уборті-Ствиги із силабіч. формулою 4+5_6 скл.; тут очевидна 2—3-рядковість, зачинна роль мелоформи α віддзеркалює центр.-білор. впливи (прикл. 9: 2-а строфа).

Живо-голосінню півн. поширення протистоїть група "**дожинкових**" пісень, що домінують у півд. меломасиві. В останньому жнивний жанр чітко окреслений, і наспіви не несуть додаткових функц. навантажень. Колективна форма виконання, святковий настрій цього дня добре корелюють із характером дожинкових мелодій — досить швидких, ритмічних, ширших за обсягом. За ритмом дожинкові пісні діляться на ямбічні й дольні або ж спондеїчні (де основою виступають 4- або 6-дольні метричні моделі). Здебільшого всі пісні дожинкового масиву оформлено як класичні 2-рядкові ізометричні строфи респонсорного типу. Ямбічні ритмоформи більше властиві зах. теренам України: 7-складова формула (прикл. 10) обіймає центр Правобереж. України, Галичину та Поділля, ямбічні версії моделі 5+3 характерні для Волин. Полісся (прикл. 3). Малодослідженим (з огляду на маргінальність терену побутування) залишається зах. меломасив з рефреном "Збор несем, збор" (прикл. 13): цей тип відомий на крайньому заході ареалу поширення діалектів укр. мови (Холмщина й Підляшшя, тепер Польща; див. карту, де показано його східний кордон). Сучас. матеріали свідчать, що цей тип з рефреном "Plon niesiem, plon" побутував у Сх. Польщі (в околицях Кракова, Люблiна; Сандомира, Холма, Більська, Білостока — тепер Сандомежа, Хелма, Бяльська, Бялистока), а також відомий кашубам, які мешкають на узбережжі Балтики (Л. Бєлявський, А. Мьодуховська).

Ареал жнивних наспівів спондеїчного ритму (модель 4+3, прикл. 1, 2), добре знаних на Поділлі й Волині, утворює клиноподібну "затоку" за течією р. Горинь до м. Столин (Білорусь, у цій зоні ритм. модель поєднується з розширеними, розпростореними віршами вторинного типу 4+3_4+3, прикл. 2). Цей геогр. клин розбиває монолітний масив ЖГ., витісняє місцеві муз. форми й "приносить" у Погориння наспі-

Жнивні пісні: дівочий гурт "Коралі" (м. Вишгород Київської області)

ви подільсько-волин. стилістики (як наслідок потужної міграційної хвилі, що вимагає спеціального інтердисциплінарного дослідження Горині як міжетнічного контактного "коридору"). Осібний осередок мелодій такого типу зафіксовано на заході Смоленської обл. (див. карту). У дожинковому меломасиві виділяється також волинська дифузна зона з типологічним розмаїттям ЖП. і розпорошенням їх ареалів.

На околицях дожинкового меломасиву помічено практику використання типових *весільних* наспівів в обряді завершення жнив (формули тирад: Т 6 — прикл. 5, Т 7, 5+3). Модель 6-дольника також покладено в основу кількох локал. ЖП. (прикл. 6), її структурний вплив відчутний також в овруцьких зразках ЖГ. (прикл. 9: 2-а строфа).

Півн. масив жниво-голосіння й півд. масив дожинкових наспівів опонують на функц.-семантичному й мелотипологічному рівнях. Кордон між ними є непроникною межею, що не допускає дифузії суміжних діалектних явищ і свідчить про відмінність муз. мислення тих етнічних середовищ, котрим відповідають згадані ареали — це 2 "світи", що протистоять за принципом "ми"—"вони".

На відміну від цієї опозиції меломасиви "білоруський" і "лівобережний" перетинаються у басейні Дніпра. Лівобережний "літній" меломасив (обслуговує сезон від Купала до осені, прикл. 11, 12) охоплює лівобережну частину басейну Дніпра (від впадіння Березини на півночі до басейну Псла на півдні) та нешироку смугу на правому березі Дніпра (басейн р. Ірпінь, устя Прип'яті, Ужа, Тетерева). Основа ритмомалюнку лібобереж. ЖП. — 4-дольник, що розспівується переважно з розпростореними віршами 4+3, 4+4 і навіть 5+4 склади (т. зв. вторинні форми з наддробленням, прикл. 11). У цьому типі варіюється не тільки силабічна форма й композиція: північ ареалу дотримується 1-рядкової композиції — модельна ритмоформа 4+3+3 скл. (прикл. 11); центр. частина має строфічну композицію (4+4) (3+3) скл. (2-й рядок буває словесним рефреном — прикл. 12). Правобережжя демонструє схильність до тирадності: багаторазове нанизування тексту на побудову 4+4 скл. лише наприкінці твору завершується фігурою 3+3 скл. Важливою рисою лівобереж. мелотипу є характерне кадансування: завершення кінцевих фігур 3+3 скл. відповідно на 2-у й 1-у щаблях звукоряду — ця ознака є одним із найсталіших елементів мелотипу на більшій частині його ареалу.

Зі сходу ізомели лівобережного й білор. ареалів окреслюють "жнивну пустку" (на карті незаштриховано), де немає правдивих ЖП. З археологічних джерел відомо, що заселеність цієї зони з 1 тисячоліття до н. е. до 10 ст. н. е. була незначною, по суті, постійних мешканців тут не було. Приблизно на тих самих теренах засвідчено розмежування археолог. культур епохи раннього залізного віку: півд. порубіжжя милоградської культури півд. Білорусі — та півн. межі на рівні Києва, біля якої формувалися зарубинецька та ін. протослов'янські культури.

Звуковисотні (мелічні) характеристики ЖП. Як і в усіх східнослов'ян. мелодіях ранньотрадиц. шару, звукоряди укр. ЖП. зазвичай не перевищують квінти. Виразно виділяються 3 мелогеогр. масиви мелодій: **1**/ терцевого обсягу з головною лад. опорою на нижньому тоні й опозиційним терцевим тоном нейтрального нахилу (Прип'ят. Полісся, прикл. 7, 8, 9); **2**/ квінтового або квартового обсягу з опозицією опор 5↔1, рідше 4↔1, з локалізованою схильністю до мажорного чи мінорного нахилу (Поділля, Підляшшя, Галичина та ін. землі "дожинкового масиву", прикл. 1—6, 13); **3**/ лівобережний масив, де визначальними рисами є використання субзони звукоряду (3 щаблі вниз від головного опорного тону) й опозиція 2↔1 у кадансовому мелорядку (прикл. 11, 12).

ЖП. українців демонструють такі форми *багатоголосся:* строго монодійну (Холмщина, Підляшшя, прикл. 13), гетерофонну монодійного типу — з орнаментальними відхиленнями й поодинокими прохідними співзвуччями (Зах. Поділля, Галичина, прикл. 3), гетерофонну варіантного типу — функційне 1-голосся з підголосковими розгалуженнями основної мелод. лінії, опорні тони півкадансів завжди унісонні (Прип'ят. Полісся, Волинь, Сх. Поділля, прикл. 2), те саме з терцево-паралельною впорядкованістю 2-х гетерофон. ліній у кадансовому мелорядку (Лівобережжя, прикл. 11, 12). Трапляються поодинокі 2-голосі зразки, оздоблені функціонально самостійним верхнім сольним підголоском (як у лір. піснях) внаслідок новітньої конц. практики етногр. колективів ("колгоспні дожинки").

Нотні приклади:

Всі приклади зведено до висоти g^1. Реальна висота звучання зазначена ромбовидною нотою при ключі. Аудіозаписи № 1—7 зберігаються в Аудіофонді Лабораторії муз. етнографії НМАУ. Нотацію № 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11 виконано І. Клименко.

№ 1.
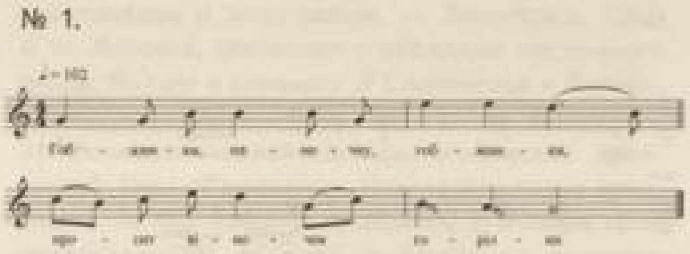
Записала *С. Копил* 1989 у с. Синиця Христинівського р-ну Черкас. обл. Нотація *С. Копил.*

№ 2.
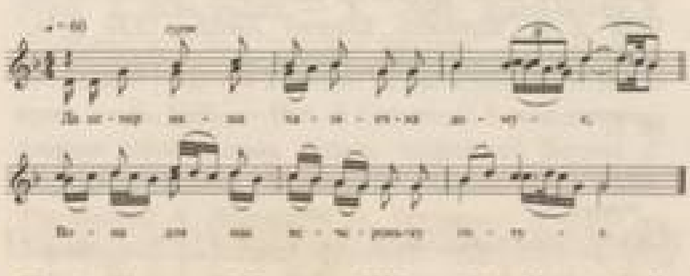
Зап. *І. Клименко* 23 серп. 1987 у с. Переброди Дубровицького р-ну Рівн. обл. від *Євсович Ганни Самійл.*, 1923 р. н.; *Євсович Надії Григор.*, 1941 р. н.; *Євсович Ганни Петр.*, 1927 р. н.; *Чмуневич Настасії Павл.*, 1946 р. н. Зразок передає розвинене гетерофонічне багатоголосся яскраво мелізматичного типу, властиве локальній традиції межиріччя Ствиги й Уборті.

№ 3.

Зап. *І. Клименко* 11 груд. 1992 у с. Повурськ Ковельського р-ну Волин. обл. від *Левчук Ганни Парфен.*, 1914 р. н. і *Гнатюк Марії Денис.*, 1922 р. н.

№ 4.
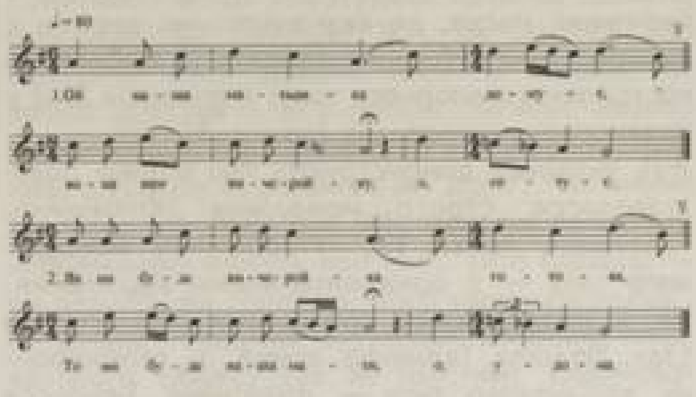
Зап. *М. Хай* 1995 у с. Видричі Камінь-Каширського р-ну Волин. обл. від жінки 1955 р. н.

№ 5.
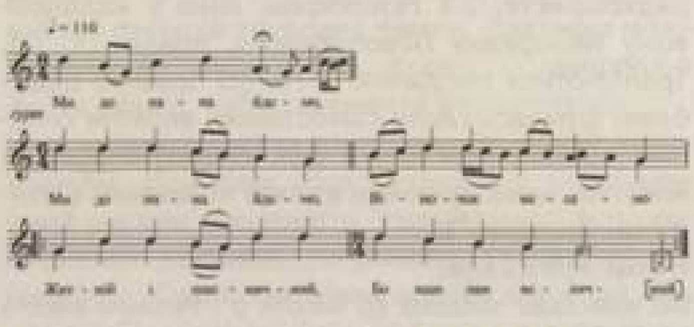
Зап. *І. Клименко* 1987 у с. Пеніжкове Христинівського р-ну Черкас. обл. від гурту жінок. Нотація *С. Копил.*

№6.

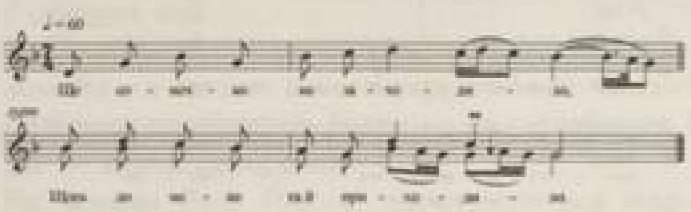

Зап. *І. Клименко* 16 трав. 1994 у с. Хмелівка Олевського р-ну Житом. обл. від *Іванової Марії Іван.*, 1932 р. н. та сестер *Євтушок Тетяни Андр.*, 1932 р. н.; *Іванової Євгенії Андр.*, 1930 р. н.; *Мосійчук Галини Андр.*, 1941 р. н.

№ 7.
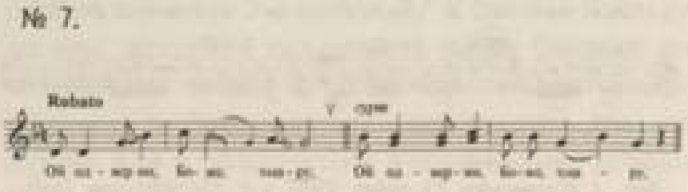
Зап. *І. Клименко* 1992 у с. Бродниця Зарічненського р-ну Рівн. обл. від *Делідона Йосипа Григор.*, 1913 р. н., що виконував твори обрядового репертуару в локальній манері ("жоноцким голосом").

№ 8.

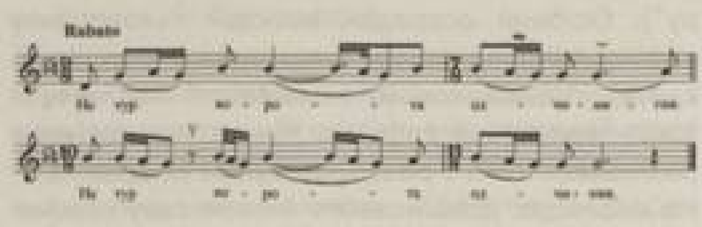

Зап. *Ю. Рибак* 1998 від жінки, 1926 р. н., з коментарем: "в нас такі плачевни були пісні". З фондів ЛДМА (ВМІ), сеанс ЕК 177/4.

№ 9.

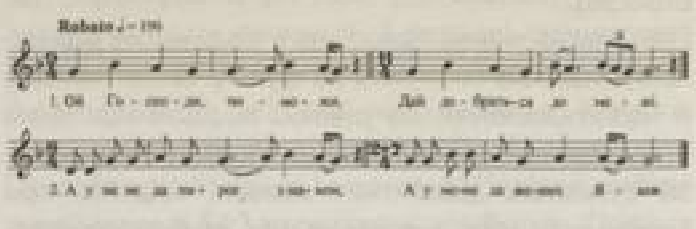

Зап. *І. Клименко* 1996 у с. Васьковичі Коростенського р-ну Житом. обл. від *Петрович Насті Іван.* ("Сєянки"), 1901 р. н.

№ 10.

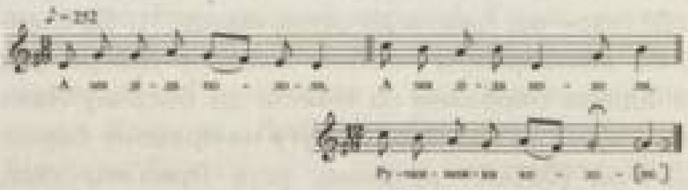

Зап. *М. Скаженик* 1997 у с. Полісся Коростенського р-ну Житом. обл. від жінки, 1927 р. н. З архіву збирача.

№ 11.
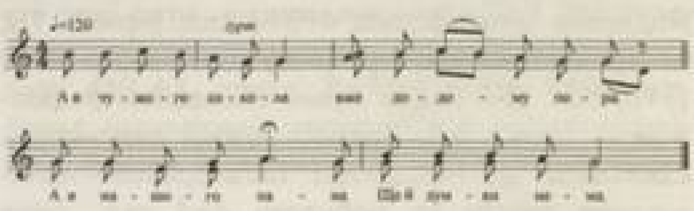
Зап. *І. Клименко, С. Копил* 1992 у с. Степне Ямпільського р-ну Сум. обл. від *Бояринової Анни Андр.*, 1913 р. н., *Циганок Марії Серг.*, 1926 р. н., *Скорозвон Євдокії Марк.*, 1914. Нотація типової строфи з прийомом наддроблення.

№ 12.

Зап. *І. Клименко* 1995 у с. Оране Іванківського р-ну Київ. обл. від *Петренко Ганни Іван.*, 1924 р. н., *Мурашко Надії Михайл.*, 1936 р. н. та *Бєляєвої Марії Омелян.*, 1924 р. н. Схематична нотація типової строфи.

№ 13.
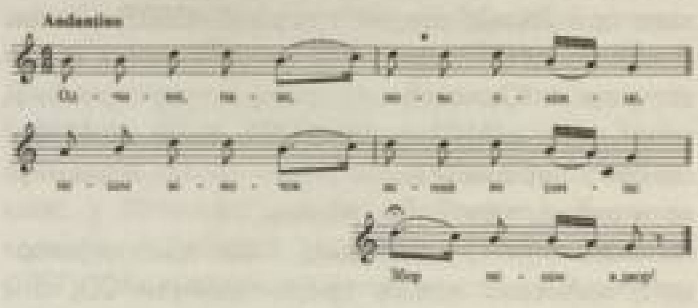
Зап. *М. Янчук* у с. Корниця Костянтинівського повіту Седлецької (пізніше Холмської) губернії // Труды музыкально-этнографической комиссии Общества любителей естествознания, антропологии и этнографии. — М., 1913. — Т. 4. — С. 229.

Дискогр.: CD — "Рано-рано да зійду на гору": Традиційна музика Полісся. — Ч. 2 / Укл. *Є. Єфремов.* — К.: Мін-во надзвич. ситуацій, 1996. — № 26–30; "Ой одверни, Боже, хмару": Традиційна музика Полісся. — Ч. 3 / Укл. *І. Клименко.* — К.: МНС, 1998. — № 1; "На нашій юлойци": Традиційна музика Західного Полісся / Укл. *Ю. Рибак.* — К., 2003. — № 13–15; "В гетой хаті": Традиційна музика Берестейщини / Укл. *Л. Лукашенко.* — Ч. 2–5; Зелений шум Полісся: Традиційна культура Поліського краю / Укл. *І. Клименко.* — AVE 014. — № 28, 29; Традиція села Кидрасівка: Пісні Східного Поділля / Укл. *Н.* і *О. Терещенки.* — Кіровоград, 2001. — № 14; Київська Русь — 1: Український автентичний фольклор. — К., 2004. — AVE-015. — № 12; Пісні Погориння: Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. — Етнодиск, CD-032-04. — № 29; "Ой як же було ізпрежди віка": Традиційні пісні Правобережної Київщини / Укл. *Г. Коропниченко.* — К., 2000. — COMP-102. — № 18–19; Традиційна музика Київщини (Лівобережжя) / Укл. *Г. Коропниченко.* — К., 1998. — KCD 031. — № 23.

Літ.: *Сумцов М.* Хлеб в обрядах и песнях. — Х., 1885; *Його ж.* Народна словесність. — Х., 1919; *Колержинський К.* Обжинки / Видання Одес. наук. тов-ва при УАН. — О., 1926; *Його ж.* Обряди збору врожаю у слов'янських народів у найдавнішу добу розвитку // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. — К., 1926. — Вип. 1–2; Жниварські пісні / Упор. *Ю. Круть.* — К., 1971; *Круть Ю.* Хліборобська обрядова поезія слов'ян. — К., 1973; *Терновская О.* Славянский дожинальный обряд: терминология и структура: Автореф. дисс. ...канд. филол. наук. — М., 1976; *Эвальд З.* Песни Белорусского Полесья. — М., 1979; *Пашина О.* Традиции жнивных песен русско-белорусского пограничья: Автореф. дисс... канд. искусств. — М., 1988; *Її ж.* Жнивные песни восточно-белорусского Полесья // Традиционное народное музыкальное искусство восточных славян: Вопросы типологии / ГМПИ. — М., 1987. — Вып. 91; Жниварські пісні: Пісенник. — К., 1990; Жнивні пісні (запис *В. Ковальчука*) // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся / Упор. *В. Ковальчук.* — Рівне, 2001. — Вип. 1; Жніўныя песні: Серія "Беларуская народная творчасць". — Мінск, 1974; *Клименко І.* Мелогеографія жнивних наспівів басейну Прип'яті: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2001; *Її ж.* Жнивні наспіви Пінщини // III конф. дослідників народної музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель. — Л., 1992; *Її ж.* Мелогеографія літніх трудових наспівів Правобережної Прип'яті // Полісся: мова, культура, історія: Мат-ли міжн. конф. — К., 1996; *Її ж.* Жнивні мелодії Овруччини (у контексті "загальнобілоруського" ареалу) // Полісся України: Мат-ли істор.-етногр. дослідження. — Л., 1999. — Вип. 2: Овруччина; *Її ж.* Жнивні наспіви ритмомоделі 4+3: типологія і мелоареалогія // Народознавчі зошити. — Л., 2000. — Зошит 4 (34); *Її ж.* Силабічна модель 5+3 у жнивних наспівах Волинського Полісся: мелоареалогічне дослідження // Вісник Львів. ун-ту: Серія філологічна. — Л., 2006. — Вип. 37; *Кутырова-Чубаля Г.* Белорусский жнивный напев: архетипы и инновации: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — М., 2002; *Її ж.* Жніўны напеў паўднёвай Беларусі: Палессе і наваколле // Загароддзе—3: Матэрыялы навукова-краязнаўчай канферэнцыі ў Беластоку "Палессе ў XX стагоддзі". — Мінск, 2001; *Рибак Ю.* Обрядові пісні верхньоприп'ятської низовини (мелотипологія — мелогеографія — культурогенеза): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — Л., 2005; *Його ж.* Сезонно-трудовий цикл у пісенній традиції Верхньоприп'ятської низовини: жнива, "літо" // Етнокультурна спадщина Полісся. — Рівне, 2004; *Його ж.* Семискладовий жнивний мелотип у верхньоприп'ятській традиції // Наук.-практична конф. до 125-річчя з дня нар. К. Квітки: Тези доп. — Рівне, 2005; *Зеленин Д.* Східньо-слов'янські хліборобські обряди качання й перекидання по землі // Етногр. вісник. — К., 1927. — Кн. 5; *Його ж.* "Спасова борода", східньослов'янський хліборобський обряд жниварський // Там само. — К., 1929. — Кн. 8; *Мажэйка З.* Жніўная песня беларускага Палесся // Весці АН БССР: Серія грамадских навук. — Мінск, 1968. — № 2; *Квитка К.* Об областях распространения некоторых типов белорусских календарных и свадебных песен // *Його ж.* Избранные труды. В 2 т. / Сост. и коммент. *В. Гошовского.* — М., 1971. — Т. 1; *Його ж.* Наспіви жнивних пісень північно-західних районів території поширення української мови // *Його ж.* Вибрані статті. У 2 ч. / Упор. *А. Іваницький.* — К., 1985. — Ч. 1; *Терновская О.* Словесные формулы в урожайной обрядности восточных славян // Фольклор и этнография: Обряды и обрядовый фольклор. — Ленинград, 1974; *Її ж.* Ареальная характеристика восточнославянской дожинальной обрядности // Ареальные исследования в языкознании и этнографии. — Ленинград, 1977; *Її ж.* Лексика, связанная с обрядами жатвенного цикла: Мат-лы к словарю // Славянское и балканское языкознание. — М., 1977; *Її ж.* Борода // Этнолингвистический словарь славянских древностей: Проект словника. Предварительные материалы. — М., 1984; *Білосвєтова І.* Жнивні пісні придеснянської традиції // Проблеми розвитку художньої культури: Всеукр. наук.-творча конф.: Тези доп. — К., 1994; *Коропниченко Г., Клименко І.* Про один тип літніх трудових пісень // Зб. наук. та наук.-метод. праць кафедри фольклору КДІК / Упор. *А. Іваницький.* — К., 1995; *Кутельмах К.* Генетичні витоки "спасової бороди" // Древляни: Зб. статей і мат-лів з історії та культури Поліського краю. — Л., 1996. — Вип. 1; *Смоляк О.* Типові ритмічні форми обжинкових пісень південної Волині // Народна музика Волині. — Кременець, 1998; *Іваницький А.* Жнивні пісні. Косовиця // *Його ж.* Українська народна музична творчість. — К., 1999; *Bieliawski L., Mioduchowska A.* Kaszuby / Instytut Sztuki PAN. — Warszawa, 1997. — Cz. 1: Pieśni obrzędowe.

І. Клименко

ЖОВНЯНСЬКИЙ Іван (серед. 19 ст., Золотоноський пов., тепер Черкас. обл. — після 1906) — кобзар. Виконував нар. пісні й *думи* ("Про

І. Жовнянський. Рисунок О. Сластіона

Ігор Жук

Іриней Жук

козака Голоту", "Про Олексія Поповича", "Про піхотинця").

Літ.: Портрети українських кобзарів О. Сластіона. — К., 1961.

Б. Сюта

ЖОВТОБРУХ Григорій (18 ст., м. Кролевець, тепер Сум. обл.) — музикант, гусляр. Належав до Ніжин. полку Кролевецької сотні. 1752—53 був "служителем-гуслистом дому" гетьмана *К. Розумовського.* 1753 перебував у Москві.

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 51, оп. 1, спр. 11504, арк. 7—7 зв.; Ф. 269, оп. 1, спр. 1383, арк. 1—3 зв., 6—17, 22—23 зв.

Л. Горенко-Баранівська

ЖОЛНАРСЬКИЙ Семен Петрович [3(15).02. 1837 — 5(18).02.1912, м. Снігурівка, тепер Микол. обл] — співак-торбаніст. Навч. у невід. торбаніста з Миколаєва, мав *торбан* з діапазоном у 4 з пол. октави. Гра відзначалася майстерністю виконання різних творів.

ЖОЛОМІГА (див. — *Джоломіга, Денцівка Дводенцівка,* Півтораденцівка, Двійниця, Близнівка)

ЖУБИНСЬКА Валентина Яківна (17.05.1926, м. Харків) — композиторка, піаністка. Канд. мист-ва (1955). Закін. Харків. конс., кл. фп. *М. Пільстрема* (1949), кл. композиції *В. Барабашова* (1950), аспірантуру при Моск. конс. Викладачка Муз.-пед. ін-ту ім. Гнесіних (Москва), доцент (1962), професор.

Тв.: Фп. концерт (1950), тв. для фп., для естр. орк., романси, пісні.

А. Муха

ЖУБР (справж. прізв. — Халецька) Єлизавета Іванівна [13(26).11.1911, м. Київ — 1979, там само] — оперна співачка (сопрано). З. а. УРСР (1947). Дружина *М. Рибалкіна.* Закін. Київ. муз. технікум (1931). 1931—38 — солістка Вінн., 1938—39 — Одес., 1939—41 — Дніпроп., 1945—55 — Львів. т-рів опери та балету. 1960—64 — викладачка Запоріз. муз. уч-ща.

Партії: Лебідь ("Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Наталія, Лушка ("Тихий Дон", "Піднята цілина" І. Дзержинського), Панова ("Любов Ярова" В. Енке, 1-е вик.), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Лакме (одноим. опера Л. Деліба), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Жубр Є.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ЖУК Ігор Теодорович (7.12.1951, с. Руда-Сілецька, Кам'янко-Бузького р-ну Львів. обл.) — співець (*авторська пісня*), художник-дизайнер, кіносценарист, фізик. Канд. фіз.-мат. наук (1990). Лауреат І Всесоюз. фест. авт. пісні (Саратов, 1986, володар спецпризу за найкращу поезію), Всеукр. фест. автор. пісні "*Оберіг*" (Луцьк, 1991—94), премії ім. В. Стуса (1997), Всеукр. поет. вернісажу "Троянди й виноград" (Фонд ім. М. Рильського, 2006), переможець конкурсу "Художник інформаційного суспільства" в категорії "Комп'ютерна графіка" (2002). Закін. Львів. ун-т (1972, фіз. ф-т, за спец. теор. фізика, кер. І. Юхновський), аспірантуру при Ін-ті теор. фізики АН України (1975, Київ). У 1970-х одним з перших у Києві почав писати й виконувати автор. пісню укр. мовою.

Пісні Ж. опубл. у періодиці, самвидаві та Інтернеті; записано кілька презентаційних CD, 1-й ліцензійний CD "Нас двоє" (спільно з *О. Богомолець,* 2006). Виступав у багатьох містах України, також у Бельгії, Польщі, Росії, США. Учасник Фестивалю укр. культури в Сопоті (1991, Польща) та ін. фестивалів. Постійний член журі й кер. творчої майстерні Всерос. дит.-юнацького фест. автор. пісні "Журавлиная родина" (Сергіїв Посад, РФ) та багатьох ін. фестивалів. Від 1979 співпрацює з к/ф "Київнаукфільм" (тепер — Нац. кінематека України). Автор пісень до істор. к/ф "Отаманщина" (1993), "Симон Петлюра" (1993), "Знак Божої іскри" (2001). Музика пісень Ж. наближається до традиц. стилістики клубів самод. пісні (КСП). Автор сценаріїв до понад 30 наук.-попул., навч. та худож.-докум. фільмів.

Тв.: понад 300 пісень на власні сл., зокр. — "Пісня Марії", "Пісня Йосипа" (обидві — з "Біблейського циклу"), "Розмова", "Галицького полку січових стрільців" (обидві — з к/ф "Симон Петлюра"), "Портрет", "Останні вершники", дует "Нас двоє", "Без сала мучусь" (парафраз на аргент. "Besa me mucho"), "Единственный художник", "Напоите белого коня" тощо; музика до мультфільму "Йшов трамвай № 9" ("Укранімафільм", 2002; Ґран-прі МКФ "Крок—2002", 1-е місце в категорії "Короткометражні фільми" і приз глядацьких симпатій МКФ "Молодість—2002", "Срібний Ведмідь" на Берлінському МКФ, 2003).

Літ. тв.: На сьомому небі. — К., 1993; Діти і радіація. — К., 1994; Золото України. — К., 1995; Посібник з роботи на комп'ютері Macintosh. — К., 1993; п'єса для лялькового т-ру: Зло, добро і мікросхема (1983, Волин. т-р ляльок); кіносценарії.

Літ.: Наполним музыкой сердца // Антология авторской песни / Сост. *Р. Шилов.* — М., 1989; *Беленький Л.* "Возьмемся за руки, друзья": Рассказы об авторской песне. — М., 1990; *Брюховецька Л.* Ігор Жук: "Всі мої "перевтілення" — то пошуки добра в людині" // Київ. — 1993. — № 4—5; *Климчук О.* Не ангели рухають зорями // Ранок. — 1977. — № 6; *Ксенз Л.* Игорь Жук: "Предназначение человека — приумножать добро. Все остальное — технологии" // Компаньйон. — 2000. — № 10; *Симчич М.* Міжзоряний Жук // Ностальгія за Україною. — Івано-Франківськ, 2004; *Косолапов Б.* Авторская песня — это фольклор интеллигенции (к американским концертам Игоря Жука) // Веч. Нью-Йорк (США).— 2003. — 28 мар. — 3 апр.; *Сверстюк Є.* Чи це ж не та, забута наша пісня? // Наша віра. — 1999. — № 9; [*Б. а.*]. Цикл публікацій про І. Жука // Віра (Faith) Української православної церкви в США. — 1997. — № XXIII. — Числ. 2—3; 1998. — № XXIV. — Числ. 2; 1999. — № XXV. — Числ. 2; № XXV. — Числ. 3.

В. Кузик

ЖУК Іриней (5.08.1943, м. Любачів, тепер Любачув, Польща) — піаніст, педагог, музикознавець

(Канада). Брат *Л. Жук*. З. а. України (1999). Член НТШ, УВАН у Канаді, представник Європ. асоціації піаністів-педагогів. Магістр (Джульярд. муз. школа у Нью-Йорку, 1969, кл. С. Городницького). Доктор філософії (муз-во, Джонс Гопкінс ун-т, Балтимор, США, 1985, кл. Л. Фляйшера). Закін. ф-ти музики й математики ун-ту Мак-Гілл і Квебек. конс. у Монреалі (кл. фп. *Л. Колесси*), Королів. коледж у Лондоні як вик-ць (1966) і педагог (1967). Стажувався в Центрі мистецтв Альберт. ун-ту в Банфі (кл. Б. Рубахіна), Муз. академії "Моцартеум" у Зальцбурґу (кл. Ф. Вюрера). Від 1974 — викладач, доцент (1981), професор (1986), від 1997 — директор муз. відділу Квінс ун-ту в Кінгстоні (пров. Онтаріо).

Від 1965 концертує як соліст, у супр. орк., з кам. складом — у Канаді, США, Європі, на Далекому Сході. Від 1971 виступає у фп. дуеті з сестрою. Сольний і кам. репертуар включає також твори *Д. Бортнянського, М. Лисенка, С. Людкевича, Я. Степового, Л. Ревуцького, В. Косенка, А. Кос-Анатольського, О. Жука, Ж. Колодуб, Г. Ляшенка, Є. Станковича; М. Кузана, І. Білогруда, Ґ. Кулеші, Ю. Фіали, А. Гнатишина, В. Витвицького* та ін.

Літ. тв.: докторат (канд. дис.) "Фортепіанний концерт канадських композиторів 20 ст." (1985); Любка Колесса: Педагогічна і концертна діяльність в Канаді // Українська фортепіанна музика та виконавство. — Л., 1994; Factors of Musical Perception: Three points of view // Canadian University Music Review. — Kingston, 1982. — N 3 (with *L. Cudd* and *D. Keane*).

Дискогр.: грамплатівки, аудіокасети, CD, зокр. — *Віллен Г.* Варіації та Епілог для 2-х фп. (1982); *Фіала Ю.* Соната для 2-х фп. (1987); *Патрікен Д.* "Мир Землі" (1987); *Білогруд І.* "Дніпро" (1988); "20-th century Canadian Chamber Music" (1993); Music for two pianos by Canadian Composers. — CNE — Societe Nouvelle d'Enregisterement, 2006.

Літ.: див. літ. до ст. *Жук. Л.*

Б. Фільц

ЖУК Ісаак Абрамович [3(16).12.1902, м. Полтава — 4.05.1973, м. Москва РФ] — скрипаль. Брат *О. Жука*. З. а. РРФСР (1951). Навч. гри на скр. в *Ю. Гольдберга* у Полтаві. Від 1917 — соліст оркестру. 1924 навч. у Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс. (кл. С. Коргуєва); закін. Моск. конс. (кл. скр. *А. Ямпольського*, 1930). Від 1926 — артист, 1930—52 — концертмейстер-соліст орк. Великого т-ру (Москва). 1952—69 — гол. концертмейстер-соліст Держ. симф. орк. СРСР. 1931 організував і очолив Квартет Великого т-ру (існував до 1968). Вик. манеру гри Ж. характеризують романт. піднесеність, увага до худ. деталей, віртуозність. 1930—40 багато виступав як соліст. 1-й вик-ць у тод. СРСР Першого скр. концерту *К. Шимановського* і Скр. концерту *В. Шебаліна*.

Літ.: *Ямпольский И.* Государственный квартет Большого театра Союза ССР (1931—1956). — М., 1957.

ЖУК Люба (5.04.1930, м. Любачів, тепер Любачув, Польща) — піаністка, педагог, музикознавець (Канада). Сестра *І. Жука*. З. а. України (1999). Доктор філософії (2007). Член НТШ, УВАН у Канаді; Європ. асоціації піаністів і педагогів (Лондон); Всеукр. муз. спілки (Київ) тощо. Лауреатка Шевченківської медалі Конгресу українців Канади (2003). Закін. муз. ф-т ун-ту Мак-Гілл, кл. Г. Блюме (1957) та Квебек. конс. у Монреалі, кл. сольного й кам. вик-ва *Л. Колесси* (1960). Стажувалась у Муз. академії "Моцартеум" у Зальцбурґу (кл. Г. Ляйґрафа) й у Центрі мистецтв Альберт. ун-ту в Банфі (кл. Б. Рубахіна). Від 1966 — викладачка, доцент (1974), професор (1983) муз. ф-ту Мак-Гілл ун-ту; доцент (1974), професор (1988) Укр. вільного ун-ту в Мюнхені.

Дослідниця музики укр. зах. діаспори, популяризаторка укр. фп. і кам. музики в концертах, по радіо й ТБ, виступала з лекціями. Консультантка й коректорка англ.-мовного видання "Енциклопедії України" (Торонто, 1956, Т. 3). Ред. відділу "Класична музика" "Енциклопедії укр. діаспори" (Вінніпеґ, з 2001 — в роботі). Авторка статей у журналах і газетах.

Від 1960 здійснила числ. сольні конц. турне у Канаді, США, Європі та Далекому Сході, з 1971 — у фп. дуеті з братом. До сольного й кам. репертуару також входять твори *М. Лисенка, В. Барвінського, С. Людкевича, Н. Нижанківського, Ф. Якименка, М. Колесси, А. Кос-Анатольського, М. Вериківського, Л. Ре-вуцького, М. Скорика, М. Фоменка, В. Грудіна, І. Білогруда, І. Соневицького, Г. Ляшенка, О. Жука, М. Кузана, Ю. Фіали, Ж. Колодуб, Ґ. Кулеші, Є. Станковича*. 1-а вик-ця в Канаді й США "Капричіо" І. Соневицького, Фп. квінтету, Кончерто да камера (1982), Сонати № 2 (1986), "Українського танцю" (1992) Ю. Фіали, Diachronie М. Кузана (1983), "Дніпра" І. Білогруда (1988), Mythologies Ґ. Кулеші (1989), Idem per idem Г. Ляшенка (1992), "Гопака" *Г. Овчаренко* (1994), Antyphohes *О. Красотова* (1995), "Драматичного триптиху" *Л. Дичко* (1997), Сюїти № 1 Ж. Колодуб (2001), "Прадавніх танців Верховини" Є. Станковича (2003) тощо.

Л. Жук

Дискогр.: грамплатівки, касети, CD, зокр. — *Віллен Г.* Варіації та Епілог для 2-х фп. (1982), *Фіяла Ю.* Соната для 2-х фп. (1987), *Патрікен Д.* "Мир Землі" (1987), *Білогруд І.* "Дніпро" (1988), *Арчер В.* "Іпак — гуаб" (1993), *Кларк Ф., Кравлей К., Кін Д.* "Канадська камерна музика" ("Canadian chamber music", 1998), Music for 2 pianos by Canadian Composers. — SNE — Societe Nouvelle d'Enregisterement, 2006).

Літ. тв.: докторат (канд. дис.) "Фортепіанні твори композиторів українського походження в Канаді і США" (2007); Фортепіанна творчість українських композиторів на північно-американському континенті. — Л., 1994; Instruments works by Composers of Ukrainian Background Residing in Canada and United States // Український вимір (Ніжин). — 2005. — Вип. 4. — Кн. 2; Українська присутність у музичному світі Північної Америки // Там само. — 2006. — Вип. 5.

Літ.: Фортепіанна творчість українських композиторів на північно-американському континенті. — Л., 1994; Українська присутність у музичному світі Північної Америки. — Ніжин, 2006. — Вип. 5; *Григуль-Самогородська О.* Дует канадських піаністів // Музика. — 1992. — № 1; *Станішевський Ю.* Дует майстрів // Там само. — 1993. — № 2.

А. Муха

О. Жук

Г. Жуковський

ЖУК Олександр Абрамович (5.11.1907, м. Полтава — 31.10.1995, м. Харків) — композитор, педагог. Брат *Іс. Жука*. Член правління Харків. відд. СКУ (1939—41). 1936 закін. істор.-теор. ф-т Харків. конс. (1938, кл. композиції *М. Тіца*). 1937—41 — викладач Харків. конс. і муз. уч-ща. 1941—44 — зав. муз. частини й дириг. Дніпродзерж. муз.-драм. т-ру. 1950—54 — зав. кафедри теорії музики Харків. театр. ін-ту, 1964—69 — Харків. ін-ту культури. Музика наближена до *постромантизму*.

Тв.: муз. комедія "Пошились у дурні" (1942); Симфонія (1938), Симфонієта (1992); концерти — для фп. з орк. (1957), для скр. з орк. (1982, 1984 — "Полтавський"); 3 поеми — для фп. (1950, 1956, 1970); Увертюра (1954) і Фантазія (1971) для орк. нар. інстр.; Фп. квінтет (1972), струн. квартети (1935, 1959), Фп. тріо (1947); п'єси для фп., скр., влч.; вок. цикли, романси, муз. до театр. вистав (1971—80).

Літ.: *Шокальський П.* Вокальний цикл Олександра Жука "Новели про Леніна" // Музика. — 1971. — №2; *Чурилова В.* Поема О. Жука // Там само. — 1980. — № 4; *Тишко Н.* Поема про Красну площу // КіЖ. — 1984. — 4 листоп.

А. Муха

ЖУКОВСЬКА Олександра Іллівна [2(14).07.1897, м-ко Устилуг, тепер Володимир-Волинського р-ну Волин. обл. — 12.04.1979, м. Київ] — оперна співачка (драм. сопрано). З. а. УРСР (1932). Вок. освіту здобула на приватних курсах В. Кружиліної в Києві (1914—18). Вик. діяльність розпочала у вок. студії *Л. Давидова* в Києві (1918—20). 1920—22, 1923—24, 1928—29 — солістка Київ., 1922—23 — Харків., 1924—25 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1925—28 — Азерб., 1929—48 — Одес. т-рів опери та балету.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Ярославна ("Яблуневий полон" О. Чишка), Горислава ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Марія, Ліза ("Мазепа", "Пікова дама" П. Чайковського), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Тоска (одноим. опера Дж. Пуччіні), Рахиль ("Жидівка" Ф. Ґалеві), Леонора, Аїда ("Трубадур", одноим. опера Дж. Верді), Ортруда ("Лоенгрін" Р. Вагнера), Валентина ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера).

Літ. тв.: На сцені Київської опери: [Ф. Орешкевич] // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; Феноменальний голос: [Ю. Кипоренко-Доманський] // Там само; Воспоминания оперной певицы // Приват. архів *І. Лисенка*.

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Эбергардт С.* Александра Жуковская в Свердловске // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ЖУКОВСЬКИЙ Герман Леонтійович (13.11.1913, м. Радивилів, тепер Рівнен. обл. — 13.03.1976, м. Київ) — композитор, піаніст, диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1958). Н. а. УРСР (1973). Лауреат Сталін. премії (1950). Член правління (1956), заст. голови правління СКУ (1967). Учасник 2-ї світ. війни. Закін. Київ. конс. (1937, кл. фп. *К. Михайлова*, 1941, кл. композиції *Л. Ревуцького*), 1951—58 — її викладач. 1941—44 — диригент Полтав. опери. Після різкої критики опери "Від щирого серця", знятої з репертуару, автора позбавили звання лауреата Сталін. премії, але згодом повернули.

У творчості надавав перевагу театр. жанрам, широко вводив цитати укр. муз. фольклору. Музика наближається до *постромантизму*. 2000 за ініціативи Рівнен. обл. відд. НВМС встановлено щорічну Обл. мист. премію ім. Г. Жуковського.

Тв.: 9 опер, у т. ч. "Честь" (1946, лібр. Г. Жуковського й Г. Плоткіна, 1-е вик. 1946), "Від щирого серця" (1950, за романом Є. Мальцева, лібр. В. Багмет, А. Коваленкова, 1-е вик. 1950, Саратов; 1951, Вел. т-р, Москва й Новосибірськ), "Перша весна" (1959, лібр. В. Багмет, 1-е вик. 1959, Київ), моноопера "Дружина солдата" (1967, лібр. Л. Ошаніна й В. Багмет); балети — "Ростислава" (1955, 1-е вик. Київ), "Лісова пісня" (1961, лібр. М. Габовича за мотивами драми Лесі Українки, 1-е вик. Москва), "Дівчина і Смерть" (1971, за Максимом Горьким); 10 кантат, у т. ч. "Слався, Вітчизно моя" (1949, сл. П. Глазового), "Дружба народів" (1949, сл. Т. Масенка), "Свято в Карпатах" (1949, сл. М. Стельмаха), "Клятва молоді світу" (1951), "Дніпро шумить" (1957, сл. П. Тичини та ін.), хор. симфонія "Живи і пам'ятай" (1976), симф. сюїти, "Гуцульське капричіо" (1967), Концерт для скр. з орк. (1953), кам.-інстр., хор., вок., муз. до к/ф (у т. ч. "Доля Марини", "Гадюка", "Киянка", "Закон Антарктиди", "Два роки над прірвою").

Дискогр.: грамплатівки LP — *Жуковський Г.* "Ростислава", сюїта з балету: Симф. орк. Укр. радіо, дириг. *В. Тольба*. — М.: Мелодия, 1960. — Д 06357—58; *Жуковський Г.* "На току", сл. *А. Малишка*: Хор Укр. радіо. — М.: Мелодия, 1960. — Д 6403—04; *Жуковський Г.* "Над Дніпром", сл. *П. Тичини*: Держ. хор. капела УРСР *"Думка"*. — М.: Мелодия, 1960. — Д 6207—08 тощо.

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Данькевич К.* Г. Л. Жуковский // СМ. — 1963. — № 11; *Майбурова К.* Герман Жуковський // Музика. — 1973. — № 5; *Її ж.* Один крок до кохання // Там само. — 1974. — № 3; *Ефремова Л.* Творческая победа // СМ. — 1974. — № 9; *Терещенко А.* Тема дружби народів у вокально-симфонічних творах радянських композиторів // НТЕ. — 1975. — № 1; *Її ж.* Гуманистический пафос украинской советской кантаты и оратории // Музыкальное искусство и формирование нового человека / Сост. *А. Костюк*. — К., 1982; *Юферова З.* Две оперы Германа Жуковского // Муз. жизнь. — 1975. — № 2; *Десятник Е.* Запевала 38-й армии // Там само. — № 5; *Загайкевич М.* "Дівчина і смерть" // Музика. — 1978. — № 4; *Майборода Г.* Спогади про друга // Там само. — 1983. — № 5; *Толошняк Н.* Українська моноопера // Там само. — 1984. — № 1; *Челалов О.* У новій редакції // Там само. — 1985. — № 2; *Гордійчук М.*, *Калениченко А.*, *Клин В.* Інструментальний концерт // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Литвинова О.* Оперна творчість // Там само; *Давидова О.* Балет Г. Жуковського "Лісова пісня" // Укр. муз-во. — К., 2004. — Вип. 33; *Олійник О.* Опера // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Терещенко А.* Кантата і ораторія // Там само; *Пархоменко Л.*, *Костюк Н.* Хорова творчість // Там само; *Носенко Н.* Полтавська опера 1941—1943 років // *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Довженко В.* Оплески авто-

ру // КіЖ. — 1972. — 8 жовт.; *Столярчук Б.* Новий лауреат премії Германа Жуковського // УМГ. — 2007. — Квіт.—черв.

А. Муха

ЖУКОВСЬКИЙ Леонід Володимирович (Лазар Вульфович) (27.03.1897, с-ще Ново-Воронцовка, тепер райцентр Херсон. обл. — 1.05.1981, м. Київ) — кларнетист, саксофоніст (альт, тенор), кер. джаз-оркестру. Муз. освіту здобув в Одес. конс. (кл. кларнета). Від 1923 — в Дніпропетровську. Грав в орк. к/т "Більшовик" (1923—27). Від 1927 — кер. оркестру к/т "Рот-Фронт" (тепер — "Батьківщина"). На його базі створив джаз-оркестр, 1935—41 гастролював з ним у різних містах України. 1941 очолив джаз-орк. к/т "Комінтерн". 1941—44 — кларнетист орк. Дніпроп. т-ру опери та балету, що перебував в евакуації в Красноярську. 1942—44 керував там джаз-оркестром. Після повернення в Україну грав у джаз-оркестрі Першого Укр. респ. т-ру мініатюр п/к *В. Рождественського* (1944), оркестрах Київ. (1944—46), Львів. (1946—47) т-рів опери та балету, Оперної студії Київ. конс. (1947—61).

Джаз-оркестр к/т "Рот-Фронт" п/к Л. Жуковського (альт-саксофон)

Літ.: *Тепер Е.* Был и такой джаз... // Днепр вечерний (Днепропетровск). — 1986. — 9 авг.

В. Симоненко

ЖУРАВЕЛЬ — нар. ігрова пісня. Муз. розмір 2/4 або 4/4. Соліст імітує рухи журавля, ін. виконавці, ставши в коло, співають пісню "Та внадився журавель до бабиних конопель". Зміст жартівливий. Іноді Ж. звучить під час весілля (комора). Ж. виконується та кож як дит. гра. Мелодію Ж. використано у Другій ("Українській") симфонії *П. Чайковського* (фінал), Варіаціях для 2-х фп. *А. Аренського*, 4-й част. Четвертого струн. квартету *Д. Клебанова.* На мелодії варіанту "Ж." поширеного на Поділлі, побудовано хор. мініатюру "Занадився журавель" *О. Некрасова.* Текст запозичено зі зб-ки *О. Яковчука* "Пісні з Поділля". Ця мініатюра є в репертуарі багатьох сучас. укр. хорів, її виконував хор *"Хрещатик"* у Німеччині, Ірландії, Угорщині.
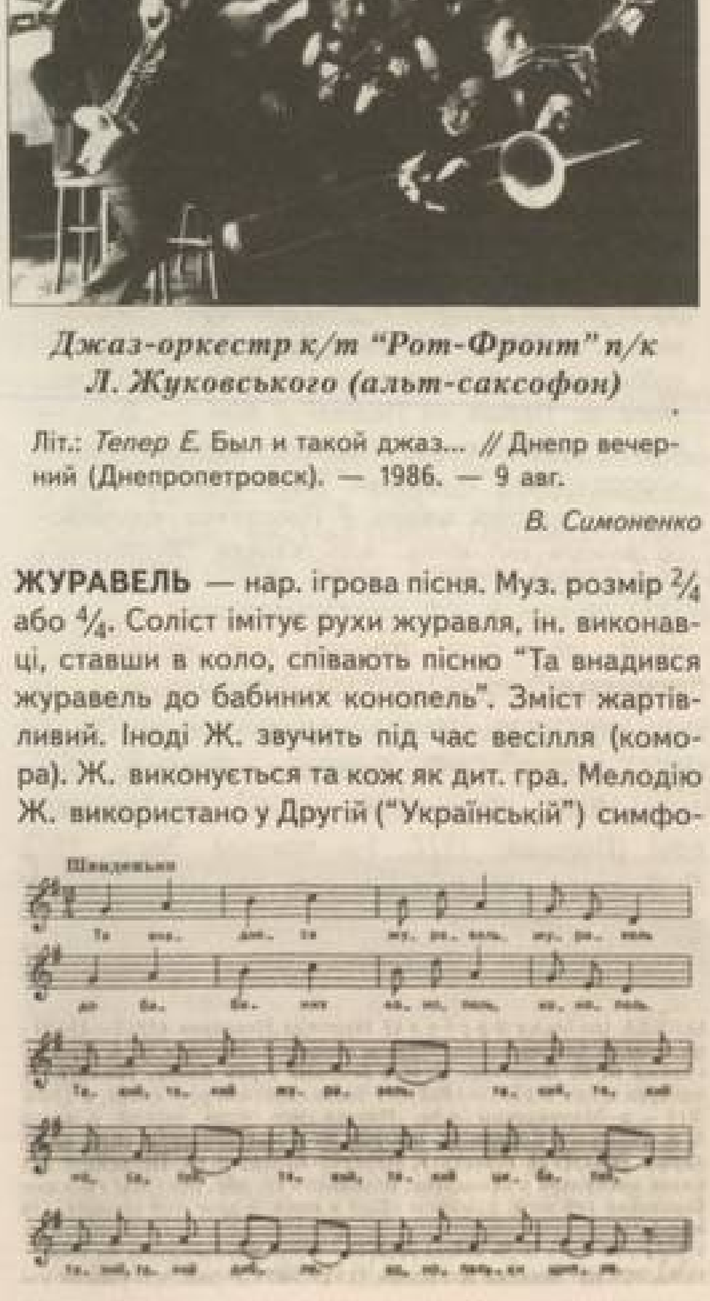
ЖУРАВИЦЬКИЙ Вадим Михайлович (3.12.1962, м. Київ) — композитор, педагог. Лауреат Респ. премії ім. Л. Ревуцького (1998), Міжн. конкурсу творів для дух. інстр. у Рівному (1997). Член НСКУ (1990). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Ю. Іщенка,* 1986) та асистентуру при ній (1995). Від 1986 — референт КО СКУ, з 1989 — викладач Київ. ДМШ № 3; з 1993 — кафедри композиції Київ. конс. (НМАУ). Від 2007 працює в Німеччині (Штуттгарт).

Творчий пошук Ж. різновекторного спрямування — фольклор, сучас. і старовин. акад. *стилі,* зокр. бароково-класичний, *джаз.* Професійно володіє новітньою муз. лексикою, підпорядковуючи технолог. засоби напруженому лір.-драм. розвитку, що розкриває естет. завдання твору, концепційність філос. думки. Композиції Ж. вирізняються відчуттям форми, гармонійністю й виваженістю побудови її складових та цілого.

В. Журавицький

Дискогр.: CD — *Моцарт В. А.* Соната для скрипки з фп.: *Н. Сіваченко* (скр.), *В. Журавицький* (фп.). — К., 2007; *Vadim Zhuravitsky.* Симфонія для струн., Соната для альт. флейти й фп., вок. цикл на сл. С. Вікмана "Последний луч". — К., 2007.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія № 1 (1987), Концерт для скр. з орк. (1989), Концерт для фп. з орк. (1995); для кам. орк. — Симфонія № 2 (2007), "Contra spem spero" (1992), "Еклога" для флейти, арфи та кам. орк. (1991), "Регтайм" (1997), "Три українські пісні" для сопрано й кам. орк. (2002); "Три пісні про мертвих королів" для сопрано і струн. квартету (1995), Тріо для кларнета, альта та влч. (1991), Тріо для флейти, фагота та фп. (1997); Квінтет для флейти, гобоя, кларнета, фагота та валторни (1995); "Тьмяне листя" для кам. анс. (2004); сонати — для труби й фп. (1986), альт. флейти й фп. (1989), бас-кларнета й фп. (1993), скрипки соло (1993), скрипки й фп. (2003), для влч. і фп (2000); для фп. — Прелюдія і Пасакалія (1987), 5 п'єс для фп. "Плинна музика" (1997), "Добрий приятель свінг", джаз. п'єси для фп. і 2-х фп. (1990), 15 двоголос. інвенцій (2001), 10 джаз. п'єс для дітей; для арфи — "Лісові гукання" (1991); для хору без супр. — "Хоровий диптих" (1988, сл. Л. Костенко й У. Вітмена), "Три псалми Давидові" (1992, сл. Т. Шевченка), хор. диптих "Чумацькі пісні" (1993), "Хоровий диптих" (1996, обр. укр. нар. пісень); вок. цикли — "Чутливі струни", сл. Л. Костенко, для мецо-сопрано й фп. (1987), "Три стихотворения А. Ахматовой" для сопрано й фп. (1988), "Последний луч" сл. С. Вікмана, для сопрано й фп. (2001), "Три стихотворения О. Мандельштама" для сопрано й фп. (2004); обр. нар. пісень; муз. для дітей.

В. Кузик

П. Журавленко в ролі Мельника (опера "Русалка" О. Даргомижського)

ЖУРАВЛЕНКО Павло Максимович [29.06(11.07). 1887, с. Никанорівка, тепер у межах м. Кіровог-

рада — 28.06.1948, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — оперний і кам. співак (бас), режисер. Н. а. РРФСР (1938). З робітн. родині. Закін. 3-класне Нар. уч-ще в Єлисаветграді (тепер Кіровоград), працював писарем у нотаріальній конторі. Початк. знання з вокалу отримав приватно в оперного співака-баритона Долинова. Від 1906 брав уроки співу в *О. Секар-Рожанського* у Москві. Дебютував на оперній сцені Казані (1911). 1912—18 — соліст Т-ру муз. драми у Петрограді (тепер С.-Петербург), з 1918 — Маріїн. і одночасно Петрогр. (тепер С.-Петерб.). Малого оперних т-рів. 1918—21 — постійний партнер *Ф. Шаляпіна* під час його виступів у Петрограді. Співав також у складі чол. вок. тріо з *В. Войтенком* і *В. Затинайком*.

Мав сильний соковитий голос красивого тембру, що звучав гнучко в усіх регістрах. Особливо виразно виконував характерні партії, мав яскравий комед. талант. Широко популяризував у Росії укр. музику, зокр. нар. пісні, а також солоспіви *М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка.* 1916 організував у Петрограді концерт укр. музики.

Записувався на грамплатівки.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Фарлаф ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Лепорелло ("Кам'яний гість" О. Даргомижського), Іван Хованський, Варлаам, Черевик ("Хованщина", "Борис Годунов", "Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Скула ("Князь Ігор" О. Бородіна), Додон, Салтан, Голова ("Золотий півник", "Казка про царя Салтана", "Майська ніч" М. Римського-Корсакова), Єрьомка ("Ворожа сила" О. Сєрова), Скупий ("Скупий лицар" С. Рахманінова), Микола Волконський ("Війна і мир" С. Прокоф'єва, 1-й вик.), Ковальов ("Ніс" Д. Шостаковича, прем'єра) та ін.

Літ. тв.: Василь Войтенко у "Музичній драмі" // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003.

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Юдин Г.* За гранью прошлых дней. — М., 1977; *Коміссарова К.* Спогад про мого партнера / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Лінде П.* Талановитий актор // Там само; *Наумова О.* Згадуючи Павла Журавленка // Там само; *Ящугін І.* Розумний актор // Там само; *Чабаненко Є.* Партнер Шаляпіна // Кіровогр. правда. — 1968. — 6 листоп.; *Лисенко І.* Оперна доля Павла Журавленка // КіЖ. — 1987. — 6 верес.

М. Долгіх, І. Лисенко

"ЖУРАВЛИК" — нар. дит.-юнац. хор. капела Кам'янець-Поділ. (Хмельн. обл.) дит. хор. школи. Лауреат міжн. конкурсів польс. духовної

музики й пісні (1994), Конкурсу коляд (1997), обидва — Краків, VII Міжн. дит. хор. конкурсу ім. Г. Струве "Артеківські зорі" (Гурзуф, АР Крим, 2004), VI конкурсу дит. хор. колективів "Весняні голоси" (Тисмениця Івано-Фр. обл., 2004), І Міжн. хор. фестивалю духовної музики "Тернопільська Зоринка—2005", VII Всеукр. фестивалю-конкурсу "Від Різдва до Різдва" (Дніпропетровськ, 2006, Ґран-прі), II Всеукр. фестивалю дит. духовної пісні "О Марія, Мати Божа, о Райський цвіте" (Тернопіль, 2004, 2005), Хмельн. обл. конкурсу "Святий Миколай і діти" (Тернопіль, 1997), обл. конкурсів хор. колективів мист. шкіл Хмельниччини (1995—2005). Створ. 1979 на базі шкільного хору "Ровесник" (засн., худ. кер. та гол. диригент — І. Нетеча, хормейстер — Л. Нечитайло, концертмейстер — О. Пастух). 1981 отримав сучас. назву, 1990 — звання народного. Вік хористів — від 10 до 20 років. У репертуарі "Ж." — понад 90 творів укр. і заруб. хор. музики, пісні народів світу. Учасник Міжн. хор. асамблеї Клубу хормейстерів дит. і юнацьких колективів "*Тоніка*" ім. *Е. Виноградової* (Київ, 2006), щорічних свят і фестивалів "Слов'янське коло", "Подільські вечорниці," "Голоси міст", "Перлини Поділля", "Козацькі забави". Гастролював у Болгарії (1989), Литві (1993), Польщі (1990, 1997, 1999, 2002), Німеччині (1996), Іспанії (2000, 2003). Знімався в т/ф "Квітка на камені", "Фортеця над Смотричем", "Музика-молитва", "Сійся, родися", "Імена". 2006 випустив CD з Різдвяною програмою (запис Нац. радіокомпанії України).

Літ.: [*Б а.*]. "Журавлик" // Ювіляри України: Події та особистості XXI століття. — К., 2006; *Вірич Г.* Рости, "Журавлику"! [Народній дитячій хоровій капелі — 10 років] // Прапор жовтня (Кам'янець-Подільський). — 1990. — 25 квіт.; *Дорошенко Т.* Учні, що перевершують вчителів // Фортеця (Кам'янець-Подільський). — 2006. — № 50; *Нечитайло В.* Оберіг духовності // Кам'янець-Подільський вісник. — 2002. — 20 квіт.; *Будзей О.* Кам'янецькі срібні птахи // Подолянин. — 2006. — 15 груд.; *Його ж.* Перша на Поділлі // КіЖ. — 2007. — 8 серп.; *Лабунець В.* Народна дитячо-юнацька хорова капела "Журавлик" Кам'янець-Подільської дитячої хорової школи // Програмка ювілейного вечора дит.-юнац. хор. капели "Журавлик", 9 груд. 2006 р.

Б. Фільц

"ЖУРАВЛІ" ("Żurawli", "Żurawie") — аматор. чол. хор Укр. суспільно-культурного тов-ва Польщі (УСКТ, тепер ОУП, Варшава, Польща). Лауреат Міжн. фестивалю хорів у м. Мєндзиздруї (Польща, 1977, 1-а премія). Засн. 1972 *Я. Полянським* (дириг. і худ. кер.) і А. Ринкевичем (з 1988 "Ж." очолювали *Р. Ревакович*, Р. Радзівонович, Я. Левків, Я. Вуйцік). Хор не має стаціонарного осередку, члени мешкають у 27 місцевостях Польщі, зокр. Перемишлі (тепер Пшемишль), Кракові, Вроцлаві, Ґданську, Любліні, Варшаві та ін. Дебютував 1972 у Муз. академії ім. Ф. Шопена у Варшаві. Від 1980 гастролював в Україні (1989, 1990), Чехії, Канаді, США. Популяризатор укр. музики серед польс. населення й поза межами Польщі. Основа репертуару —

укр. клас. спадщина 17–20 ст.: *М. Дилецький, М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель, П. Ніщинський, М. Лисенко, І. Воробкевич, М. Леонтович, К. Стеценко, Б. Лятошинський, П. Майборода* та ін. Виконує також старов. *канти, псальми*, обр. укр. нар. пісень (*істор., козац., жарт.*). Хор названо за однойм. твором *Л. Лепкого* ("Чуєш, брате мій"), сл. Б. Лепкого, що виконується "Ж." в обр. *О. Кошиця.* Творчій манері "Ж." притаманні шляхетне звучання, виразна дикція, лір. кантилена, запал і темперамент, досконало переданий дух укр. фольклору.

Дискогр.: грамплатівки LP — Chór męski "Żurawie" Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego / Dyrygent i kierownik artystyczny *J. Polanski.* Akompaniator *A. Salij-Tuz.* — Warszawa: Polskie nagrania. — Stereo S33 Z — SZ733B; Pieśni Ukraińskie: Ukraiński chór męski "Żurawie", dyrygent *R. Rewakowycz* (конц. запис: Львів, 29 квіт., 1990). — Варшава: ОУП. — 001.

Літ.: *Попович О.* Музична діяльність церковного осередку в Перемишлі в XIX і XX ст. // VI Міжн. конгрес україністів. — Д.; К., 2005 — Кн. 2; *Посадський В.* Нові успіхи "Журавлів" // Наша культура (дод. до газ. "Наше слово", Варшава, Польща). — 1980. — № 1 (261), січ.; *Семененко Н.* На сцені — "Журавлі" // КіЖ. — 1991. — 21 груд.

Б. Фільц

ЖУРАВЛЬОВ В'ячеслав Олександрович (14.08. 1940, м. Артемівськ, тепер Донец. обл.) — співак (тенор). З. а. УРСР (1981). Закін. Маріуп. металургійний ін-т (1963), вок. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (1972). 1972–95 — соліст Харків. т-ру опери та балету.

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського–М. Лисенка), Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Водемон, Ленський ("Іоланта", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Берендей, Ликов ("Снігуронька", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Герцог, Альфред ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Едгар, Ернесто ("Лючія ді Ламмермур", "Дон Паскуале" Г. Доніцетті); Рудольф ("Богема" Дж. Пуччіні).

І. Лисенко

ЖУРАВЛЬОВА Ольга Іванівна (21.11.1949, м. Кронштадт Ленінгр. обл., РФ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1985). Професор (1997). Член НСКУ (1989). Закін. Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс. за спеціальностями фп. й муз-во (1974), аспірантуру при Ленінгр. ін-ті т-ру, музики та кінематографії (1978). Отримала додаткову спеціалізацію на кафедрі естетики (наук. кер. М. Каган) філос. ф-ту Ленінгр. ун-ту. Викладачка Донец. муз. пед. ін-ту (1977), доцент (1986), професор кафедри історії музики Донец. конс. (1989). У різні роки викладала в Ленінгр. конс., Ростов. і Таганрог. пед. ін-тах, Крим. гуманітарному ун-ті, з 1995 — Донец. держ. ун-ті управління. Від 1995 представник Ради управління Амер. біограф. ін-ту підтримки досліджень США.

Наук. інтереси Ж. пов'язані із заруб. і укр. муз. культурою 19–20 ст., а також муз. краєзнавством. Вивчає праксеологічні аспекти людської діяльності, методол. і теор. проблеми етичного й естет. пізнання, сучас. релігієзнавства, прикладну й профес. етику й *естетику*, актуальні питання модернізації вищої освіти України в умовах Болонського процесу.

Літ. тв.: канд. дис. "Веризм в итальянском искусстве конца XIX — первой трети XX века" (Ленинград, 1985); Хоровые произведения донецких композиторов. — Д., 1990; Традиционный песенный фольклор Донеччины. — Д., 1990; Духовное и нравственное воспитание человека. — М., 1990; Философские идеи "любомудрия" и их влияние на художественную концепцию "Всенощного бдения" С. В. Рахманинова. — М., 1994; Веризм в Італії та його музичні представники. — К., 1995; Дидактичні аспекти педагогіки вищої школи: Навч.-метод. посібник. — Д., 2005 (у співавт. із *С. Поважним, О. Філіповим*); Вища освіта і Болонський процес: теорія і практика: Навч. посібник. — Д., 2006; Проблеми сучасного релігієзнавства: Навч. посібник. — Д., 2006; Соціологія релігії / Соціологія: Навч.-метод. посібник для тих, хто вивчає проблеми соціального управління / Заг. ред. *В. Буреги, О. Мазурика.* — Д., 2006; Стародавні релігійні вірування українців як перша історична форма "менталекультури" та "менталеосвіти" // Сучасні проблеми релігії, науки та суспільства. — Д., 2000. — Вип. 2; Методологічні проблеми курсу "Історія зарубіжної музики" // Музична освіта в Україні: Сучасний стан, проблеми — К., 2001; Феномен массовой культуры в системе современного образования (к постановке проблемы) // Проблеми сучасної педагогічної освіти. — К., 2002. — Вип. 3.— Ч. 1; Роль украинской элиты в становлении национального образования // Міжнародне співробітництво в галузі освіти. — К., 2003. — Ч. 1; Концептуальна модель сучасної вищої школи // Проблеми сучасної педагогічної освіти. — К., 2003. — Вип. 2. — Ч. 1; Перспективи, динаміка та модифікація гуманітарних дисциплін у системі економіко-управлінської освіти // Гуманітарні науки. — Ялта; К., 2003. — Вип. 2(6); Современное университетское экономико-управленческое образование за рубежом (1970–1990 гг.). // Інноваційний менеджмент у системі модернізації управління освітою: Мат-ли Міжн. наук.-практ. конф. — Д., 2004; Система випереджаючої освіти як визначний чинник сучасної вищої школи //

О. Журавльова

"Журавлі"

Актуальні проблеми входження вищих навчальних закладів України до єдиного європейського простору: Мат-ли Міжн. наук.-метод. конф. — К., 2005; "Коммерческий стайлинг" как фактор формирования эстетической культуры рынка // Наука. Релігія. Суспільство. — 2005. — № 2; Сучасні проблеми мотивації педагогічної діяльності в процесі навчання у вищої школі // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. — Ялта, 2005. — Вип. 2; Международные проекты по формированию структуры общих предметных компетенций выпускников как важнейший инструмент евроинтеграции украинской высшей школы // Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу: Мат-ли Міжн. конф. — Ялта, 2006. — Вип. 2; Повышение качества специалистов в условиях социального партнерства // Мат-ли конф. "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору" (Київ, 9—10 листоп. 2006 р.). — К., 2006; Приоритеты украинского образования на современном этапе // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. — Ялта, 2007. — Вип. 13. — Ч. 1.

Б. Фільц

ЖУРАВСЬКИЙ (Журовський) Федір Степанович (бл. 1660, м. Київ — після 1742, там само) — співак (бас), уставник, регент. Закін. Києво-Могил. академію, де здобув і муз. освіту. Співав в акад. капелі. Від 1685 — придв. співак вел. кн. Марії Олексіївни, 1687—89 — півчий хору царя Іоанна Олексійовича в Москві, з 1689 — Петра І. До 1718 — придв. півчий імп. двору. Від 1718 — півчий хору вел. кн. Марії Іоаннівни в С.-Петербурзі. 1718 за звинуваченням у змові проти Петра І притягався до слідства у справі царевича Олексія Петровича й був засуджений до страти, заміненої каторгою. 1718—30 перебував на каторжних роботах у Ревелі (тепер Таллінн), згодом повернувся до Петербурга. Бл. 1732—41 — півчий, потім уставник *Придв. слів. капели* у Петербурзі. 1741—42 — чернець Донського монастиря у Москві. 1742 року повернувся до Києва, де був регентом капели Києво-Печер. лаври.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914; История царствования Петра Великого. — С.Пб., 1859. — Т. 6; Архив Правительствующего сената. В 3 т. / Сост. *П. Баранов.* — С.Пб., 1875. — Т. 2; Указатели к I и II томам Описи высочайшим указам и повелениям, хранящимся в С.-Петербургском сенатском архиве, за XVIII век / Сост. *П. Баранов.* — С.Пб., 1875. — Т. 2; *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпеґ, 1973; ІР ЦНБУ. — Ф. 67, од. зб. 89, арк. 8.

Л. Горенко-Баранівська

ЖУРАВЧАК Олександр Петрович (8.02.1979, м. Стебник, тепер Дрогобицького р-ну Львів. обл.) — вик-ць на нар. дух. інструментах. Лауреат І Міжн. конкурсу виконавців на нар. інстр. (Хмельницький, 1995), міжн. конкурсів з нар. музики (Владивосток, 1997, Харків, 2001).

Закін. Дрогоб. муз. уч-ще (1996), КНУКіМ (2001), від 2002 — викладач останнього. Майстерно володіє нар. інструментами — *сопілками* in c, in d, *дводенцівками* in c, in d, *окариною*, конц. хромат. сопілкою (конструкції Д. Демінчука), маримбою, низкою ударних. Від 1995 співпрацює з оркестром нар. інстр. Держ. радіокомпанії України п/к *С. Литвиненка.* Як соліст виступає з ансамблями "Будьмо", "Дніпро", "Ars nova". Гастролював у Росії, США, Угорщині, Польщі, Німеччині, Нідерландах та ін. Здійснив ряд записів у фонд Нац. радіокомпанії України.

Дискогр.: аудіо-альбом "Співуча сопілка" (1995); одноим. CD (2001, з Орк. нар. інстр. Нац. радіокомпанії); CD-альбоми — Співуча сопілка—1. — 2004; Співуча сопілка—2. — 2006; Співуча сопілка—3 "Сни Карпат". — усі К.: Укрмюзік.

В. Кузик

ЖУРІНА Ірина Михайлівна (28.08.1946, м. Харків) — оперна й кам. співачка (сопрано). Н. а. РФ (1993). Закін. Харків. ін-т мистецтв (1971, кл. вокалу Л. Юкеліс). 1971—75 — солістка Харків. т-ру опери та балету, 1975—76 — стажистка, з 1976 — солістка Великого т-ру (Москва). Вик-ця творів укр. і заруб. композиторів, а також нар. пісень. Гастролювала у США, Польщі, Угорщині, Франції та ін.

Партії: Антоніда, Людмила ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Снігуронька, Марфа (одноим. опера, "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Іоланта (одноим. опера П. Чайковського), Деспіна ("Так чинять усі" В. А. Моцарта), Джільда, Віолетта ("Ріґолетто", "Травіата" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Лючія ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Вельгунда ("Золото Рейна" Р. Вагнера).

Літ.: *Ончурова Н.* Солистка Большого театра // Муз. жизнь. — 1986. — № 10.

І. Лисенко

ЖУРОВСЬКИЙ Федір Степанович — див. *Журавський Ф. С.*

З

ЗАБАВЛЯНКИ (утішки, чукикалки, дитину забавляти, загурянки (*бойк.*) — жанр *дитячого муз. фольклору*. Виконують функцію активізації дитини, сприяють її фізичному розвитку завдяки числ. рухам, що здійснюються одночасно з пісенькою. Доповнюють естет.-виховну дію *колискових пісень*, супроводжують перші фізичні вправи та стають муз. компонентами перших ігор і розваг малечі. Певний зв'язок між З. і колисковими полягає у спільності вокалізованих форм, хоча й на обмеженому *амбітусі*. У З. музика пов'язана з конкретним текстом, дією та рухами, що стають її стрижнем. Коротенькі приспівки, що супроводжують гойдання дитини в колисці, починаються звуконаслідувальними (див. *Звуконаслідування*) словами "гойда", "хиті", "гопа-па", передбачають активну муз. співтворчість дорослого й дитини.
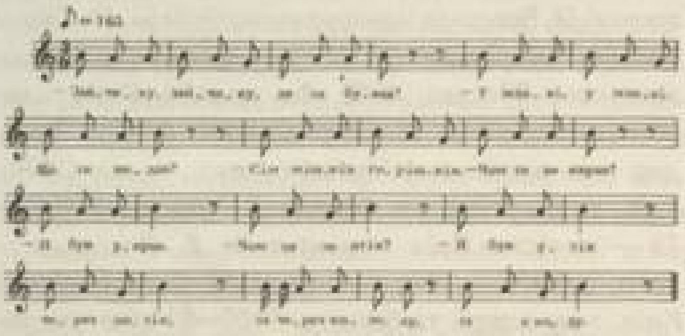
Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки / Упоряд. *Г. Довженок, К. Луганська.* — К., 1984. — С. 337.

До типових ознак *жанру* З. належать нечіткі закінчення на glissando як у висхідному, так і низхідному напрямах поза темперацією (їх можна віднести до елементів *вокалізації*), що мають чіткий енергійний ритм і відповідають характеру виконуваних рухів. Напр., приспівки "гоп-па-па", "а-та-та", "бух" вигукуються в кульмінаційний момент під час гойдання, підкидання дитини на колінах тощо. У виконанні З. превалює *мелодекламація* і діалог, властивий усім регіонам, насичений звуконаслідуваннями, дієслівними формами. Гуморист. сюжетика й образна система, близька й доступна для дитячого сприйняття, виразно постає в тексті й муз. інтонації З.

Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки. — С. 334.

Локальний колорит З. відбивається в діалектизмах назв предметно-побутових реалій: хлібних виробів ("калачі—хлібчик", "балабошки", "пеленичка"), рослин гороху ("горосьо", "оросьо"), бобових ("бобошек", "бобище"), кукурудзи ("тенґеричка"). Мелод. будові З. властива інтонац. одноплановість, багаторазовий повтор єдиної одноакцентної поспівки, відсутність контрастних мелод.-інтонац. переходів. Діапазон переважно в межах терції.

Поміж З. є твори, що перегукуються з дит. піснями. Вони активно використовуються в сімейному побуті й становлять невід'ємну частку виховного процесу.

Літ.: Українські народні мелодії / Зібрав *К. Квітка.* — К., 1922; *Степовий Я.* Повне зібр. тв. У 3 т. — К., 1965. — Т. 3; Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки / Упоряд. *Г. Довженок, К. Луганська.* — К., 1984; *Яціків Л.* Дитячі календарно-обрядові твори та поезія пестування з Бойківщини (типологія і локальна специфіка): Автореф. дис. ...канд. філол. наук. — К., 1998; *Perič-Polonijo T.* Ditjačyj fol'klor. Kolyskovi pisni ta Zabavljanky // Narodna Umjetnost (Zagreb). — 1986. — Kng. 23.

К. Луганська

ЗАБЕЙДА-СУМИЦЬКИЙ Михайло Іванович [1(14).06.1900, с. Ружаниця, тепер Брест. обл., за ін. від. с. Нестеровичі, тепер Гроднен. обл., Білорусь — 21.12.1981, м. Прага, Чехія] — оперний співак (тенор), педагог. З бідної сел. родини. 1915 виїхав у Росію. Серед. освіту здобув у Смоленську. Через громадян. війну опинився в Харбіні. Тут навч. на юрид. ф-ті ун-ту, приватно брав уроки вокалу в Ю. Плотникової (1925—29). 1929—32 — соліст Харбін. опери (спершу в рос., потім в італ. трупі). Стажувався у проф. Ф. Карпі в Мілані, 1932—35 — соліст т-ру Ла Скала (виступав в операх "Травіата" й "Ріголетто" Дж. Верді, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Фауст" Ш. Гуно). 1935—36 — соліст Познанської опери, 1936—40 — Великого т-ру у Варшаві, 1940—70 — Празької нац. опери. Активну конц. діяльність сполучав з педагогічною.

У концертах широко популяризував твори білор., укр. (*С. Гулак-Артемовський, М. Лисенко, Я. Степовий*) та зах.-європ. композиторів, а також нар., у т. ч. укр. пісні. Часто виступав в укр. концертах у Празі. 1963 гастролював у Білорусі.

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Шуйський ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського) Берендей ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Пінкертон, Рудольф ("Чіо-Чіо сан", "Богема" Дж. Пуччіні), Тітус ("Юлій Цезар" Г. Ф. Генделя).

Літ.: *Левицкий А.* Заметки русского музыканта из Чехии // Муз. академия. — 1992. — № 3; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко, І. Сікорська

ЗАБЕЛА-ВРУБЕЛЬ (справж. прізв. — Забіла) Надія Іванівна [20.03(1.04).1868, м. Ковно, тепер

М. Забейда-Сумицький

Н. Забела-Врубель у ролі Марії (опера "Мазепа" П. Чайковського)

Н. Забела-Врубель у ролі Царівни-Лебідь (опера "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова). Портрет роботи М. Врубеля

Каунас, Литва — 21.06(4.07).1913, м. Петроград, тепер С.-Петербург, РФ] — співачка (лір.-колор. сопрано). Дружина художника М. Врубеля, племінниця скульптора П. Забелло. Закін. Київ. ін-т шляхетих дівчат, де здобула початк. муз. освіту в *М. Лисенка*, 1891 — Петерб. конс. Удосконалювала спів. майстерність у Парижі. Сцен. діяльність розпочала 1893 у Києві, згодом співала в Харкові й Тифлісі (тепер Тбілісі); 1895–96, 1904–11 — в Маріїн. т-рі (С.Пб.), 1897–1902 — у Моск. приват. опері С. Мамонтова. Уславилася передусім як перша вик-ця провідних партій в операх *М. Римського-Корсакова*: Віри ("Бояриня Віра Шелога", 1898), Марфи ("Царева наречена", 1899), Царівни Ненаглядної Краси ("Кощій Безсмертний", 1902). Образ співачки було втілено в картинах "Царівна-лебідь", "Демон" та ін. М. Врубеля (1900).

Літ.: *Янковский М.* Н. И. Забела-Врубель. — М., 1953; *Барсова Л.* Вокально-эстетические принципы искусства Н. И. Забелы-Врубель: Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — Ленинград, [б. д.]; *Її ж.* Из эпистолярного наследия Н. И. Забелы-Врубель // Записки о театре. — Ленинград, 1974. *Її ж.* Врубель и Забела: Глазами современников. — Ленинград, 1982; *Ф[индейзен] Н.* Современные артисты. Н. И. Забела // РМГ. — 1900. — № 4; Надежда Ивановна Забела-Врубель [Некролог] // Там само. — 1913. — № 7; *Колосова-Держановская Е.* Замечательная русская певица // СМ. — 1948. — № 4; *Яновский Б.* Воспоминания о Н. И. Забеле-Врубель // Н. А. Римский-Корсаков. Исследования, материалы, письма. В 2 т. — М., 1954. — Т. 2, передр. укр. мовою: Українські співаки у спогадах сучасників // Авт.-упор. *І. Лисенко.* — К., 2003; *Бакуменко В.* Муза Врубеля і Римського-Корсакова // КіЖ. — 1983. — 24 лип.

І. Сікорська

В. Забіла

ЗАБІЛА Віктор Миколайович (1808, хут. Кукуріківщина, тепер с. Забілівщина Черніг. обл. — 11.1896, м. Борзна тієї самої обл.) — поет. Навч. 1822–25 у Ніжин. гімназії вищих наук. Дружив із *Т. Шевченком*, зустрічався з ним під час приїздів поета в Україну. 1847 Т. Шевченко деякий час жив на його хуторі, намалював портрет З. Літ. діяльність розпочав у 1830-х. Друкувався в альманасі "Ластівка" (1841). Повну зб-ку творів "Співи крізь сльози" посмертно видано 1906 у Львові заходами *І. Франка.* Вірші З. набули популярності як тексти пісень "Гуде вітер вельми в полі" й "Не щебечи, соловейку", покладені на музику *М. Глінкою.* Також створив мелодії до власних віршів "Не плач, дівчино", "Голуб", "Човник" та ін.

Літ. тв.: *Забіла В., Петренко М.* Поезії. — К., 1960.

Літ.: Записки Михаила Ивановича Глинки. — С.Пб., 1887; *Грінченко М.* Шевченко і музика. — К., 1941; *Нудьга Г.* Вступ. ст. // *Забіла В., Петренко М.* Поезії. — К., 1960; *Правдюк О.* Т. Г. Шевченко і музичний фольклор України. — К., 1966; *Мамаев С., Тышко С.* Странствия Глинки: Комментарий к "Запискам". — Ч. 1: Украина. — К., 2000; *Шеффер Т.* Музика в побуті // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1.

Л. Забіляста в ролі Чіо-Чіо сан (опера "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні)

ЗАБІЛЯСТА Лідія Леонідівна (8.09.1953, с. Олено-Косогорівка Кіровоградського р-ну Кіровогр.

обл.) — оперна й кам. співачка (сопрано). З. а. УРСР (1979). Н. а. УРСР (1985). Лауреатка Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (Одеса, 1978, 1-а премія), IX Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (Таллінн, 1979, 2-а премія), VII Міжн. конкурсу ім. П. Чайковського (Москва, 1982, 1-а премія), Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1982). Закін. дир.-хор. відділення Кіровогр. муз. уч-ща (1974), Київ. конс. (1979, кл. вокалу *З. Христич*). 1973–79 — солістка Київ. кам. хору ім. Б. Лятошинського, з 1979 — стажистка, з 1980 — солістка Київ. т-ру опери та балету. 1980–81 стажувалася в т-рі Ла Скала (Мілан). У концертах виконує твори укр., рос. та зах-європ. композиторів (у т. ч. 12–18 ст.), а також нар. пісні. Гастролювала у Польщі, Болгарії, Угорщині, Румунії, США, Канаді, Японії, кол. Чехословаччині, Югославії, НДР тощо. Має унікальний голос м'якого соковитого тембру, рівний у всіх регістрах, широкі вик. можливості, неабияку профес. фізичну витривалість.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Марильця ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Лізетта ("Таємний шлюб" Д. Чімарози), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Турандот (одноім. опера Дж. Пуччіні), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Джоконда (одноім. опера А. Понкієллі), Галька (одноім. оп. С. Монюшка).

Дискогр.: аудіокасета "Зачарована піснею" (2003), CD "У полоні музики" (2003).

Літ.: *Конькова Г.* Лідія Забіляста. — К., 2003; Орбіти української музики / Інтерв'ю з Лідією Забілястою // Музика. — 1982. — № 5; *Разум І.* Вдячність // Україна. — 1982. — № 51; *Іваницька Я.* Зачарована співом // Музика. — 2004. — № 3; *Чубук М.* "Золотий" голос Лідії Забілястої // Вісті з України. — 1982. — 15 лип.; *Гайко С.* Екзамен // КіЖ. — 1982. — 25 лип.; *Сікорська І.* Музичні зустрічі // Дзеркало тижня. — 2003. — 21 черв.; *Кагарлицький М.* У чарах її мистецтва // Уряд. кур'єр. — 2003. — 6 верес.; *Москалець О.* Лідія Забіляста підкорила "Оперний Еверест" // Дзеркало тижня. — 2003. — 1 листоп.; *Туркевич В.* То золото найвищої проби // УМГ. — 2003. — Лип.—

верес.; *Мельник О.* Лідія Забіляста: "Я завжди пам'ятаю, що мені Бог дав голос, і ним треба ділитися" // Укр. газета. — 2005. — 31 берез.

І. Сікорська

ЗАБОЛОТНА (Заболотная) Наталія Вікторівна (26.06.1957, м. Харків) — музикознавець, педагог. Дочка *О. Гусарової*. Канд. мист-ва (1984). Доктор мист-ва (2002). Професор (2004). Закін. з відзнакою істор.-теор. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (1980), аспірантуру при Київ. конс. (наук. кер. — *Н. Герасимова-Персидська*). Від 1980 — викладачка Харків. ін-ту мистецтв. Від 1984 мешкає в Москві: викладачка, згодом доцент, професор Рос. академії музики ім. Гнєсіних. Від 2001 — наук. (з 2002 — провідний) співробітник Держ. ін-ту мист-ва Рос. АН. Перші наук. праці й канд. дисертацію З. присвячено текстолог. дослідженням *партесного концерту* в аспекті вияву істор.-стильової динаміки, індивідуальних рис комп. творчості, типологічних зв'язків із зах.-європ. хор. музикою барокового *стилю*. Досліджує давньорус. церк.-спів. рукописи епохи Студійського уставу (11–14 ст.). Праці базуються на археогр. опрацюванні зб-ків із моск. і петерб. зібрань, є основою подальших порівняльних досліджень спадкового зв'язку давньорус. і укр. церк.-спів. музики. Характеристика різних типів *книг богослужбових*, співвідношення нотованих, ненотованих та частково нотованих пам'яток прояснює взаємодію усної й писемної традиції церк. співу в давньорус. час, особливості *текстології* книг, визначальні риси їх функцій і структури.

Літ. тв.: канд. дис. "Проблема индивидуальности художественного целого в творчестве композиторов Украины и России второй половины XVII — первой половины XVIII веков" (К., 1984); докт. дис. "Древнерусская церковно-певческая книжность XI–XIV веков" (М., 2002); Церковно-певческие рукописи Древней Руси XI–XIV веков: основные типы книг в историко-функциональном аспекте: Исследование. — М., 2001; Партесний спів — мистецтво давніх часів // Музика. — 1982. — № 6; Историко-стилевая специфика творчества в отечественной музыке XVII–XVIII вв. и ее влияние на формирование крупномасштабной музыкальной композиции // Укр. муз-во. — К., 1983. — Вип. 18; Текстологические особенности крупной композиции партесного письма // Проблемы русской музыкальной текстологии (по памятникам русской хоровой литературы XII–XVIII веков). — Ленинград, 1983; Про типологію хорового концерту: партесне письмо і творчість Шютца // Українська музична культура минулого і сучасності у міжнаціональних зв'язках. — К., 1989; З історії Києво-Печерського наспіву // З історії української музичної культури. — К., 1991; Опыт анализа пяти партесных концертов на один текст: о драматургической значимости музыкального и словесного рядов в партесном произведении // Источниковедческое изучение памятников письменных культур: Поэтика древнерусского певческого искусства. — С.Пб., 1992; Историко-типологический подход к организации каталога древнерусских певческих книг // Келдышевский сборник — 1997. — М., 1999 (у співавт. з *Ю. Артамоновою*); Триодь Моисея Киянина в аспекте историко-типологического изучения древнерусских певческих рукописей // Musicae Ars et Scientia: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 6; Древнерусские певческие рукописи эпохи Студийского устава как источник сведений о богослужебном пении // Церковные древности. — М., 2000; Древнерусские певческие рукописи Студийской эпохи в их отношении к богослужебному уставу // Гимнология. — М., 2003. — Вып. 4; сост. — Русское хоровое многоголосие XVII–XVIII вв.: Хрестоматия. — М., 1993.

Літ.: Русское церковное пение XI–XX вв.: Библиографический указатель [Список праць Н. Заболотної 1982–1999 рр.]. — М., 2001. (Гимнология. — Вып. 2).

Ол. Шевчук

Н. Заболотна

ЗАБОЛОЦЬКИЙ Юрій Миколайович (16.09.1962, м. Київ) — конц.-кам. співак (баритон), педагог. Закін. Київ. муз. уч-ще як альтист і співак (1982), Київ. конс. (1989, кл. *Т. Михайлової*, 1992–93 там само пройшов річне стажування у кл. *З. Христич*), аспірантуру при Нац. пед. ун-ті ім. М. Драгоманова (2003). Від 1989 — викладач кафедри теорії та методики постановки голосу цього закладу. 2002–06 очолював навч.-метод. відділ НМАУ. Активно концертує. Учасник київ., всеукр. та міжн. фестивалів "*Київ Музик Фест*", "*Музичні прем'єри сезону*", "Творчість молодих". 1-й вик-ць вок. творів *С. Зажитька*, *Б. Стронька*, а також ін. укр. композиторів на сл. репресованих поетів. У репертуарі також композиції *М. Вериківського*, *С. Рахманінова*, *П. Чайковського*, *М. Мусоргського*, *Д. Шостаковича*, *Й. Брамса*, *Ф. Шуберта*, Г. Форе, А. Брукнера, *К. Шимановського*.

Літ. тв.: Виховання і психологічна організація мислення музиканта-виконавця // Актуальні проблеми музичної освіти: Темат. зб. наук. праць / КДК. — К., 1990; До питання вокально-педагогічної методики М. І. Глінки // Мат-ли наук.-практ. конф. НПУ ім. М. Драгоманова. — К., 1999; До питання розвитку вокального слуху студентів у класі постановки голосу // Там само. — К., 2000; Розвиток вокально-слухових навичок студентів у класі постановки голосу // Теорія і методика мистецької освіти / НПУ. — К., 2002. — Вип. 3.

Ол. Шевчук

Ю. Заболоцький

ЗАБУГІН Іван Платонович [1846, м. Київ — 4(16).03. 1875, м. Ніжин, тепер Черніг. обл.] — піаніст. Закін. 1-у Київ. гімназію (1860) та юрид. ф-т Київ. ун-ту (1867). 1868–75 — професор громад. прав Ніжин. ліцею кн. О. Безбородька. Муз. освіту отримав приватно. Як піаніст дебютував у Києві (1864). Брав участь також у концертах ін. музикантів, у зібраннях Київ. відд. *ІРМТ*. Виступав на користь незаможних студентів (1868). Уславився як піаніст-віртуоз. У репертуарі — твори *Ф. Ліста* (1-е вик. у Києві), *Ф. Шопена*. Брав участь також в аматор. виставах і концертах Ніжин. ліцею. Був власником великої біб-ки.

Літ.: *Павловский И.* Полтавцы. — Полтава, 1914. — Т. 2; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Кашкадамова Н.* Історія фортеп'янного мистецтва XIX ст. — Тернопіль, 2006.

ЗАБУЗЬКИЙ Опанас (18 ст.) — півчий. Вок. освіту здобув у *Придв. спів. капелі* в С.-Петербурзі, де в 1750-х був солістом. 1760 відряджений

Д. Завадинський

Титульна сторінка "12 шумок" М. Завадського

до Прусії, де співав у рос. посольській церкві в Кенігсбергу.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

ЗАВАДИНСЬКИЙ Дмитро Євгенович [12(25).10. 1907, м-ко Ржищів, тепер смт. Київ. обл. — 20.08.1980, м. Київ) — диригент, педагог. З. а. РРФСР (1951). 1930 закін. Київ. ін-т нар. господарства, 1939 — ф-т симф. диригування Київ. конс. Від 1963 — її викладач, з 1965 — в. о. доцента, з 1970 — доцент. 1937–39 — хормейстер капели *"Думка"*. 1939–49 — на Далекому Сході: 1939–41 — худ. кер. військ. ансамблю пісні й танцю Першої окремої армії Примор. військ. округу (м. Уссурійськ), 1941–45 — Ансамблю Першого Далекосхідного фронту, 1945–49 — військ Далекого Сходу (м. Хабаровськ), 1949–53 — Ансамблю групи рад. військ у Німеччині (Берлін), 1953–63 — Ансамблю Моск. військ. округу.

Автор перекладень для фп. у 4 руки II Симфонії і "Молодіжної сюїти" *А. Штогаренка*, симф. творів *Л. Колодуба* та ін. укр. композиторів. Поміж учнів — *Г. Горбатенко*.

Літ. тв.: Курс чтения симфонических партитур: Учебник. — К., 1983; метод. праці, зокр. — Вибір тактових схем диригування // Питання диригентської майстерності. — К., 1980, наук. статті, рецензії в ж. "СМ", "Муз. жизнь".

І. Гамкало, Н. Лукашенко

ЗАВАДОВСЬКИЙ (Заводовський) — Див. *Герасим*.

ЗАВАДОВСЬКИЙ Єлисей (Єлисей Законник) (2-а пол. 17 — поч. 18 ст) — композитор. Вихованець Києво-Могил. колегії, ієродиякон *Києво-Печер. лаври*. 1690–98 відвідував Москву, куди на поч. 18 ст. переселився. Майстер імітац. *поліфонії* у *партесному співі*. Ймовірно, автор "Погребу" (служби на поховання) для подвійного хору й причасника "Дух твій" для 4-х голосів (1697 зберігались у біб-ці Львів. братства). *М. Дилецький* у "Граматиці музикальній" рекомендував твори З. як зразок для наслідування.

Літ.: *Дилецький М.* Граматика музикальна: Факсим. вид. / Публ., комент., вступ. ст. *О. Цалай-Якименко*. — К., 1970.

О. Цалай-Якименко

ЗАВАДСЬКИЙ Василь Григорович (1863, м. Чигирин, тепер райцентр Черкас. обл. — 1918, там само) — хормейстер, композитор, вчитель співу. Навч. в Одес. духовній семінарії. Працював регентом в одес. уч-щах і Новоросійськ. ун-ті. Вчителюючи, ставив у навч. закладах дит. опери. Зі спец. трупою гастролював в Ананьєві (тепер Одес. обл.), Єлисаветграді (тепер Кіровоград), Києві (1901–02), Одесі, Харкові. У репертуарі — опери-казки: "Сиротка", "Красная шапочка", "Снегурочка", "Кот в сапогах", "Букварь, или Карлуша Скороход", "Мальчик с пальчик" (1903).

Створена З. платна хор. капела популяризувала переважно рос. і зах.-європ. музику, дебютувала 1904 в Одесі. В репертуарі — популярні твори *М. Глінки, О. Бородіна, П. Чайковського, Ант. Рубінштейна, А. Аренського, О. Варламова*, Й. Гайдна, Ш. Гуно, окр. п'єси З. та обробки рос. і укр. нар. пісень у супр. фісгармонії.

Чітко організовані гастролі (45 хористів) по містах теперішньої України, Криму, Кавказу, Поволжя (1906), згодом поширилися на Білорусь, Прибалтику, обидві столиці Росії, Серед. Азію (1908–09, 1909–10). Останні гастролі були по Україні, Білорусі, Росії, Серед. Азії, Кавказу (1911–13). Нові програми відпрацьовувалися влітку на дачі З. в Сосновці побл. Чигирина (тепер Черкас. обл.). Упродовж 1905–15 капела дала бл. 3000 концертів.

Літ.: *Боярський П.* Спогади // Приват. архів *Л. Пархоменко*.

Л. Пархоменко

ЗАВАДСЬКИЙ Ігор Борисович (20.01.1966, м. Інта, РФ) — виконавець на кнопковому акордеоні (*баяні*). З. а. України (2000). Лауреат багатьох міжн. конкурсів акордеоністів, у т. ч. — XLIII Міжн. конкурсу "Кубок світу" в м. Сетубаль (1993, Португалія), в м. Андрезьє-Бутеон (Франція, 1994, Гран-прі й Золота медаль), IV конкурсу "Stefano Bizzari" в м. Моро д'Оро (Італія, 1995, приз "Золота ліра"), LXIII фестивалю в м. Чикаго (США, 2003), сольним концертом відкривав фестиваль у м. Кімберлі (Канада, 2005). Закін. Запоріз. муз. уч-ще (1986), Київ. конс. (1991, кл. *М. Давидова*) та аспірантуру при ній (1998). 1991–94 — акомпаніатор хору, худ. кер., згодом директор БК радгоспу "Бориспільський" (м. Бориспіль Київ. обл.). 1998–99 — викладач, згодом доцент КНУКіМ. Від 2002 — соліст Полтав. обл. філармонії. Від 1998 дає щорічні благодійні концерти на свій день народження (в Колонному залі ім. М. Лисенка, 2003, НП "Україна" 2006 тощо), до яких залучає відомих артистів і творчі колективи. Гастролював із сольними концертами у багатьох країнах Європи, Азії та Америки.

У репертуарі — клас. і сучас. твори у перекладеннях для кнопкового акордеону та в сучас. обробках. Експериментує з різними складами ансамблів — дует з клавішним акордеоном, з

клавесином, соло в супр. ансамблю акордеоністів, кам. оркестрів.

Дискогр.: CD — "Мінор. Від Баха до П'яццолли" (2001), "Мінор–2" (2002), "Янгольські трелі" (2003); "Даніельф" (2004), "Містерія" (2006).

Літ.: *Антипович Т.* Акордеонні примхи творця // ПіК. — 2000. — № 47; *Чуйко Т.* Досконалість межі не знає // Укр. культура. — 2003. — № 9; *Івченко В.* Музикант Ігор Завадський: "Хто йде назустріч своїй долі, той ніколи не програє!" // ПіК. — 2003. — № 32–33; *Іваницька Я.* Виконання як процес // Дзеркало тижня. — 2000. — 16 груд.; *Зінченко Н.* Мінор від Баха до П'яццолли: Новий CD // Хрещатик. — 2001. — 27 черв.; *ЇЇ ж.* Ігор Завадський // Там само. — 2006. — 24 січ.; *Шишко О.* Імболк — очищення // Уряд. кур'єр. — 2004. — 14 лют.; *Григоренко О.* "Містерія" від Ігоря Завадського // Веч. Київ. — 2006. — 9 листоп.

І. Сікорська

ЗАВАДСЬКИЙ (Zawadski) Михайло (Міхал) Адамович (7.08.1828, с. Михалківці, тепер Хмельн. обл. — 17.03.1887, там само) — композитор, педагог, піаніст. За походженням поляк. Навч. 1862–63 у Київ. ун-ті, одночасно студіював музику. 1862 їздив за кордон для вдосконалення освіти. Працював учителем співу в Києві й Кам'янці-Подільському (тепер Хмельн. обл.). Автор понад 500 творів, пов'язаних переважно з укр. темами, зокр., незакін. опери "Марія" (за поемою "Марія. Українська повість" А. Мальчевського, 1886), написав для *фортепіано* бл. 30 *думок*, 42 *шумок*, 45 укр. танців, 5 *чабарашок*, 4 запорізькі *марші*, 2 *рапсодії*, "Українську присядку", "Український козачок", *польки* (в т. ч. "Полішинель" і "Марія"); пісні, зокр. "Бурлацька", "Запорожці"; зробив перекладення для фп. укр. і польс. нар. пісень. Деякі з них 1859 видав *А. Коціпінський*.

Літ.: *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика. — К., 1958; Хрестоматія української дожовтневої музики. — К., 1970; *Печенюк М.* Музиканти Кам'янеччини. — Хмельницький, 2003; *Кашкадамова Н.* Історія фортеп'янного мистецтва XIX ст. — Тернопіль, 2006; *Житкевич А.* Батько української рапсодії (до 150-річчя від дня нар.) // КіЖ. — 1978. — 6 серп.

А. Калениченко

ЗАВАДСЬКИЙ Опанас Іванович [24.04.(6.05). 1871 — ?] — хормейстер, педагог. Навч. співу 1880 у приват. спів. школі в Києві, гри на *скрипці* — 1883–85 у Київ. муз. уч-щі. 1885–87 — соліст хору вел. кн. Олександри Петрівни. 1887–89 — регент хору робітників друкарні *С. Кульженка.* Згодом — помічник регента хору *Я. Калішевського*, викладач співу в Ін-ті шляхетних дівчат. Від 1910 — учитель співу й кер. хору 1-ї Київ. чол. гімназії.

ЗАВАЛІШИНА Марія Семенівна [13(26).12.1903, м. С.-Петербург, Росія — 3.07.1991, м. Київ, похов. у Львові] — композиторка, диригентка, педагог. З. д. м. України (1990). Член СКУ. 1929 закін. Ленінгр. (тепер С.Пб.) муз. технікум, кл. М. Чернова (учня *М. Римського-Корсакова* й *А. Лядова*). 1929–34 — викладачка Красноярського муз. уч-ща, зав. муз. частини Зах.-Сиб. драм. т-ру. 1939 закін. Одес. конс., кл. композиції *П. Молчанова.* 1935–36 — диригентка Одес. драм. т-ру, 1936–37 — муз. ред. Одес. радіо, 1937–38 —викладачка Одес. ССМШ, 1938–41 — інспектор музики Одес. обл. відділу мистецтв. 1941–44 — в евакуації на Сході Росії, організаторка й директорка ДМШ в м. Совєтську Кіровської (тепер Вятської, РФ) обл., викладачка теор. дисциплін у Муз. уч-щі м. Кірова, композиторка драм. т-ру. 1944–45 — начальниця муз. відділу Комітету в справах мистецтв Молд. РСР. Сприяла організації симф. оркестру, танц. ансамблю "Жок", перебудові хор. капели "Дойна". 1945–51 — викладачка Одес. конс., 1951–62 — Київ. конс. 1951–52 — заст. нач. муз. управління комітету в справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР. 1952–53 — худ. кер. Респ. філармонії.
Авторка вел. кількості творів для дітей і юнацтва. Композиції З. відзначаються ліричним спрямуванням, образністю, щирістю й чіткістю висловлювання муз. думок, емоційністю. Значне місце посідають вок. твори (написала понад 200 романсів, у т. ч. вокалізів, пісень).

Тв.: опера "Коли друзі є" (за п'єсою-казкою Н. Забіли "Коли зійде місяць", 1966); для симф. орк. — дит. сюїти "Іграшки" (1939), "Зимові картинки" (1965); для дит. хору з симф. орк. — кантата "Місяць за місяцем" у 12-ти част. на сл. Н. Забіли (1959); для фп. — Сюїта (1937), "Дитячий альбом" (1952), 10 дит. п'єс (1961), 60 п'єс для учнів 1–5 кл. ДМШ; для скр. і фп. — Романс (1938), Вальс (1968), Колискова (1969), Пісенька (1971); для влч. і фп. — Мелодія, Ноктюрн, "Маленький вальс" (1963); для гобоя — Скерцо, "Весела п'єса" (1964); для валторни — Елегія, Романс (1962); вокалізи для різних голосів; хори без супр. — "Липка" на сл. П. Воронька; "Кульбабка" на сл. О. Висоцької; "Весёлое эхо" на сл. В. Коркіна, "Прийшла зима" на сл. Г. Бойка тощо; кам.-вок. ансамблі — "Колискова" для жін. тріо на сл. Л. Компанієць, "Вінок" для жін. квартету на сл. Н. Приходько, "Цвіте бузок" на сл. І. Рєзника, "Матроська пісня" на сл. І. Іванова для чол. дуету тощо; романси на сл. М. Рильського, В. Сосюри, Л. Забашти, С. Щипачова, О. Суркова, О. Прокоф'єва, С. Капутикян та ін.; пісні для дітей на сл. Н. Забіли, Г. Бойка, М. Стельмаха, Л. Реви; зб. пісень для дітей — "На старт" на сл. Л. Реви (1970), "Соняшник" (1975); обробки нар. пісень; музика до театр. вистав і мультфільмів.

Дискогр.: грамплатівки — "Сади над Дніпром", сл. Овчаренко: *В. Ялкут.* — М.: Мелодия, 28085, 1957; "Твоя улыбка", сл. К. Іванова: *А. Бесєдін.* — М.: Мелодия, Д 004850–51, 1958; *Завалішина М.* "Игрушки", дитяча сюїта: Симф. орк. Укр. радіо, дириг. *І. Островський.* — М.: Мелодия, 1963. — Д–11713–14 тощо.

Літ.: Жінки-митці // Рад. музика. — 1937. — № 3; *Хлєбникова Л.* Композитор — дітям // Музика в школі. — К., 1974. — Вип. 2; *Герман А.* Мария Семёновна Завалишина // Они пишут для детей / Ред.-сост. *Т. Карышева.* — М., 1980. — Вып. 3; *Наш кор.* Вшанування ювіляра // Музика. — 1984. — № 2; *Шурова Н.* На юбилейных вечерах... М. С. Завалишиной // СМ. — 1984. — № 6; *Пархоменко Л.* Про юних і для юних // КіЖ. — 1967. — 9 січ.

Б. Фільц

М. Завадський

Титульна сторінка 3-ї "Української" шумки М. Завадського

М. Завалішина

А. Завальнюк

Г. Завгородня

В. Завітневич

ЗАВАЛЬНЮК Анатолій Федорович (28.04.1942, с. Клинини, тепер Волочиського р-ну Хмельн. обл.) — музикознавець, фольклорист, педагог. Канд. мист-ва (1984). Доцент (1985). Член НСКУ (1985). Закін. орк. ф-т Львів. конс. (1967, кл. баяна *В. Воєводіна*), аспірантуру при ІМФЕ (1983, наук. кер. *М. Гордійчук*). Відтоді — викладач, доцент (1985), професор (2003) кафедри теорії, історії музики Вінн. пед. ун-ту.

Ініціатор створення, автор експозиції мемор. музею *М. Леонтовича* в с. Марківка Теплицького р-ну Вінн. обл. (відкрито 1977). Основна проблематика наук.-досл. діяльності: укр. муз. фольклор, життя і творчість М. Леонтовича.

Літ. тв. (бл. 80): канд. дис. "Типологія українських літніх обрядових пісень та їх східнослов'янський субстрат" (К., 1983); Микола Леонтович. Дослідження, документи, листи. — Вінниця, 2002; [2]2004; Микола Леонтович. Листи. Документи. Духовні твори. — Вінниця, 2007 (із CD); Українські літні обряди та пісні [Монографія, зб-ка пісень]. — Вінниця, 2007; навч. посібники з укр. музики, типові програми з фольк. практики; передм. — Українські народні пісні. — К., 2003; статті в наук. зб., періодиці, зокр. — Традиційні літні обрядові пісні // Музика. — 1977. — № 5; Музей М. Д. Леонтовича на Вінниччині // Там само. — № 6; Типологія українських літніх обрядових пісень // Там само. — 1980. — № 4; Про роль традиційного фольклору в побуті села // Музичне мистецтво соціалістичного суспільства. — К., 1982; До питання реставрації опери М. Д. Леонтовича "На русалчин Великдень" // Зб. мат-лів наук. конф. — Кам'янець-Подільський, 1997; Пісня — духовна скарбниця українського народу // Зб-ка народних пісень. — К., 2003.

Літ.: Леонтович Микола Дмитрович: Композитор, диригент, педагог (До 130-річчя від дня нар.) [Бібліогр. покажчик] / Упоряд. *Т. Марчук, О. Ніколаєць*. — Вінниця, 2007; *Борщевський В.* Дорогоцінні самоцвіти // НТЕ. — 1969. — № 4; *Гордійчук М.* Музей М. Леонтовича на Вінниччині // Музика. — 1977. — № 6; *Площанська Л.* Родом із пісенності // Вінницька правда. — 1986. — 23 квіт.; *Іванов Б.* Музика безсмертна, доля — трагічна // Вінниччина. — 1997. — 6 серп.

А. Іваницький

ЗАВГОРОДНІЙ Георгій Тадейович (20.10.1924, с. Верхня Суєтка, тепер Знаменського р-ну Алтай. краю, РФ) — баяніст. З укр. родини. Н. а. України (1995). Закін. Томське муз. уч-ще, 1942, кл. І. Дорофєєва. 1942—46 — у лавах Рад. армії. 1946—50 — соліст Молд. філармонії (Кишинів). Від 1950 — концертмейстер Ансамблю танцю УРСР (тепер *Анс. танцю України ім. П. Вірського*).

І. Лисенко

ЗАВГОРОДНЯ Галина Федорівна (31.08.1946, м. Одеса) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1976). Член СК СРСР (1980), СКУ (1986). Закін. істор.-теор. ф-т Кишинів. ін-ту мистецтв ім. Г. Музическу, кл. теорії музики і композиції *М. Копитмана* (1972) та аспірантуру на кафедрі поліфонії й аналізу муз. творів, при Моск. муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (Москва), кл. проф. Ф. Арзаманова (1975). Відтоді — зав. кафедри теорії музики, ст. викладач, з 1976 — зав. кафедри поліфонії та аналізу муз. творів, 1979—86 — проректор з наук. і навч. роботи Молд. конс. ім. Г. Музическу (Кишинів). Від 1986 — доцент кафедри теорії музики та композиції Одес. конс., з 2000 — в. о. професора, 2000—03 — проректор з навч. роботи. Викладачка поліфонії та аналізу муз. творів.

Авторка понад 60-и наук.-метод. праць, статей, розробок, доповідей, курсів поліфонії та аналізу муз. творів. Осн. *напрямки* наук. діяльності: специфіка поліф. мислення, особливості сонатності у творчості композиторів 20 ст., проблеми муз. *культурології*, розширення уявлень про сучас. муз. простір на межі століть.

Літ. тв.: канд. дис. і монографія — О значении пространственных представлений в процессе анализа полифонической музыки XX века. — Кишинев, 1982; Драматургическая роль полисочетаний в современной музыке. — Кишинёв, 1983; История полифонии в системе культурологических знаний // Музичне мистецтво і культура. — О., 2000. — Вип. 1; Музыкальное произведение как системный феномен: к проблеме музыкальной текстологии // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник. — О., 2002. — Вип. 3; Консерваторська освіта у сучасному музично-інформаційному просторі // Проблеми музичної освіти. — К., 2003; Творчі аспекти сучасної музичної освіти // Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 29; статті в журналах тощо.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Самойленко А.* Талант видеть мир // Театр. — 2002. — № 6.

А. Терещенко

ЗАВЕТОВСЬКИЙ Федір (18 ст., Україна) — музикант. Малолітнім хлопчиком відпроважений до С.-Петербурга, де закін. Театр. школу при дворі імп. Анни Іоаннівни (1740). Від 1740 — соліст Придв. оркестру в С.Пб., працював п/к капельмейстера Ю. Штрауса.

Літ.: *Харлампович К.* Малорусское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ЗАВІТНЕВИЧ Василь Прокопович (24.04.1899, с. Замістя, тепер Черніг. обл. — 25.03.1983, м. Нью-Йорк, США) — диригент, музикознавець, літературознавець, педагог. Канд. філол. наук (черв. 1941). Професор. Закін. гімназію в м. Прилуки (тепер Черніг. обл.), юрид. ф-т Київ. ін-ту нар. господарства. 1926—27 доповідач і член Київ. окружної судової земельної комісії. Згодом учителював на підготовчих курсах робітфаку Київ. сільгосп. ін-ту, був завідувачем 7-ї філії держ. курсів українізації та одночасно викладачем Київ. вечірнього ун-ту. 1930 склав іспити в нар. Комісаріаті освіти за філологічною програмою і здобув кваліфікацію викладача укр. мови й літ-ри у вищих навч. закладах (прирівнювалася до звання доцента). Від 1934 — декан ф-ту літ-ри й мистецтва ун-тів культури. 1941—43 — директор Київ. пед. ін-ту. Співпрацював з *О. Кошицем, Л. Ревуцьким, Н. Городовенком* та ін. представниками укр. муз. еліти. 1948—78 — диригент Катедрального Святоволодимирського хору в Нью-Йорку, викладач Наук.-богословського ін-ту св. Софії у Баунд Бруці.

Тв.: Панахида і похорон. — Нью-Йорк, 1959; Співи із постової тріоди. — Нью-Йорк, 1960; Всеношна. Ч. 1: Вечірня. — Нью-Йорк, 1961; Антологія української пісні: колядки та щедрівки. — Нью-Йорк, 1967; Божественна Літургія. — Нью-Йорк, 1967; Співи постової Тріоді. — ²Баунд Брук, 1978; Співи Великодня. — Нью-Йорк, 1979; Похорон священика. — Нью-Йорк, 1980; Збірник Літургійних співів. — Нью-Йорк, 1988; Требник. Служебник. Молитовники. — Нью-Йорк, 1975.

Літ. тв.: канд. дис. "Життя і творчість Архипа Тесленка" (К., 1941); До п'ятдесятиліття Катедрального Святоволодимирського хору в Нью-Йорку. — Нью-Йорк, 1976.

Літ: Відзначення в соборі св. Володимира у Нью-Йорку 80-річчя від дня народження Василя Прокоповича Завітневича // Укр. Православне слово. — 1979. — Число 49; *Миронюк Т.* Василь Завітневич — видатний педагог та диригент української діаспори у США // Труди Київської Духовної Академії. — 2006. — № 4.

Т. Миронюк

ЗАВОДОВСЬКИЙ Г. (див. — *Герасим*)

ЗАВОЙСЬКИЙ Богдан Дмитрович (5.08.1931, м. Кросно, тепер Жешувського воєводства, Польща — 1992, м. Львів) — диригент, педагог. Навч. у гімназії ім. М. Коперніка в Кросно. Від 1947 мешкав у Львові. Закін. Львів. конс., кл. хор. диригування *М. Антківа* (1961). Паралельно — викладач Львів. муз.-пед. уч-ща, керівник чол. хору, від 1962 — Львів. конс., ст. викладач (1967), з 1980 — кер. міш. хору дир.-хор. ф-ту. Поміж учнів — *М. Бурбан, В. Гречинський, М. Кулик, В. Пиндик, І. Пронь.*

М. Бурбан

ЗАГАЙКЕВИЧ Алла Леонідівна (17.12.1966, м. Хмельницький) — композиторка, педагог. Член НСКУ (1994). Лауреатка Премії ім. Л. Ревуцького (2001), Премії ім. О. Довженка (2004). Стипендіатка Cite des Arts (Париж, 1995—96), Міжн. фундації Ravyaumont (1999), ґрантів "Президент України — молодим митцям" (1999), міжн. фонду "Відродження" (1998—2000). Закін. Київ. конс., кл. композиції *Ю. Іщенка* (1990), аспірантуру при ній (1994, наук. кер. *І. Пясковський*). 1986—93 у складі фольк. ансамблю *"Древо"* досліджувала укр. автент. спів, брала участь у числ. експедиціях, фестивалях, конференціях. 1995—96 навч. на Річних курсах муз. інформатики й композиції в ін-ті IRCAM (Париж, семінари з композиції Б. Фернейхоу, Т. Мюрая). Продовжувала освіту на майстер-курсах у Руайомо (Франція), Літніх курсах нової музики в Дармштадті (Німеччина). Від 1998 — викладачка НМАУ, де за фінанс. підтримки міжн. фонду "Відродження" заснувала Студію муз. інформатики; з 1992 паралельно викладає в Київ. ССМШ.

У творчості близька до *постмодернізму*, часом у поєднанні з *неофольклоризмом*. Застосовує новітні техніки, зокр. експериментує в галузі муз. електроніки, сполучає *електронну* й *акустичну музику*. Яскравий приклад творчих пошуків і експериментів — кам. опера "Числа і вітер" (за поезією і живописом поета-шістдесятника М. Воробйова). Основні жанри — симф., кам. та електронно-акустична музика, кам. муз. т-р. Твори З. виконувалися на багатьох фестивалях і концертах в Україні, Росії, Франції, Австрії, Канаді. К/ф "Козак Мамай" (К., 2003, реж. О. Санін) з музикою З. було номіновано на премію "Оскар".

Тв.: опера "Числа і вітер" (1993—98, 2-а ред. 2000); для симф. орк. — Симфонія для баритона й орк. на сл. В. Маяковського (1990), симф. поема "Сни великого дерева" за мотивами малюнків К. Білокур (1988), "Симфонічне інтермецо" (1993); Концерт для влч. з орк. (2007); "Сліпа музика" для фп. і кам. орк. (1995), Поема для струн. орк. і органа (1988), "Interlude" для кам. орк. (1998); 5 п'єс для органа "Дослухаючись до Великодньої відправи..." (1994), "Не відриваючись від землі" — для баяна, скр. та гітари (1994), "Шляхи тіней" для тромбона, ударних та к.-баса (1998), "Дуети" — для труби з органом (1989), Фп. тріо (1992), "Гравітація" для 2-х влч. (2002); для сопрано з фп. — вок. цикл на сл. М. Воробйова (1990), "Маг-Х-невідомість" за візуальною поезією А. Чужого (1997), "Ausgesetzt auf den Bergen des Herzens..." на сл. Р. М. Рільке для сопрано, органа та струн. (1996); музика до докум. фільму "Сховок" (1992), х/ф "Мамай" (2003); електронна музика для аудіо-візуальних інсталяцій (2000—02).

Літ. тв.: В полоні у художника // Музика. — 1997. — № 5; Смуток і розчарування // Там само. — 1998. — № 1; Concerto Misterioso Леоніда Грабовського — крізь мінливості відображень // Укр. муз-во. — К., 1998. — Вип. 28; Перспектива твору та авторський аналіз (на прикладі "Гравітацій" для 2-х влч.) // Художня цілісність як феномен музичної творчості та виконавства: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 48; Апостол українського авангарду // Музика. — 2005. — № 6 тощо.

Літ.: *Ракунова И.* Особенности формирования образной сферы в "Пагоде" А. Загайкевич // Художня цілісність як феномен музичної творчості та виконавства: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 48; *Її ж.* "Героней" Аллы Загайкевич — образное воплощение // Старовинна музика: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 41. — Кн. 2; *Колесник Н.* Вірту-альні суро-гати // Україна молода. — 1997. — 25 квіт; *Макаренко О.* Хто вони — творці фільму "Мамай"? // КіЖ. — 2004. — 14 січ.; *Лебедєва К.* Деталі звуку // Веч. Київ. — 2005. — 7 трав.

В. Кузик

ЗАГАЙКЕВИЧ Іван (17 ст.) — музикант. Однодумець і приятель *М. Дилецького*, спонукав його до створення підручника з партесної композиції, ймовірно, для братських шкіл.

І. Лисенко

ЗАГАЙКЕВИЧ Марія Петрівна (31.10.1926, м. Львів) — музикознавець, муз.-громад. діячка, педагог. Дочка *П. Пшенички*. Канд. мист-ва (1954). Доктор мист-ва (1982). Професор (1995). Член НСКУ (1959). Лауреатка Премії ім. М. Лисенка (2000). Закін. Львів. конс. (1950, кл. фп. *Т. Шухевича*) та аспірантуру при ІМФЕ (1954, наук. кер. *В. Довженко*). 1948—51 — концертмейстер Львів. ССМШ, 1951 — ДМШ № 1. Від 1955 — наук. співробітник ІМФЕ, з 1958 — ст., 1986—

А. Загайкевич

М. Загайкевич

2008 — провідний наук. співробітник. 1997—2007 розробила й вела курси "Історія балетної творчості" й "Укр. танцювальна культура" на Київ. ф-ті хореографії Міжн. слов'янського ун-ту.

Авторка 12-и книжок і понад 60 ст. у колективних монографіях і наук. зб-ках, 8-и розділів до акад. багатотомної "Історії української музики", відп. ред. її 3-о тому. Сфери наук. досліджень — історія укр. музики 19—20 ст., зокр. муз. культури Зах. України 2-ї пол. 19 ст., Держ. *Гімну* України, муз.-драм. т-ру (у т. ч. *М. Кропивницького*). Досліджувала творчі біографії *М. Вербицького, Л. Колодуба, С. Людкевича, Б. Фільц*, комп. творчість *В. Барвінського, М. Вериківського, К. Ліпіньського, Б. Лятошинського, М. Скорика, М. Скорульського, І. Стравинського* та ін. Вивчала проблеми міжнац. (польсько-укр., чесько-укр. та ін.) муз. взаємин, а також взаємозв'язки слова й музики (*І. Франко, І. Котляревський, М. Коцюбинський*). Значну частину творчого доробку З. складають праці, присв. балетній творчості, балетному мистецтву як синтет. худ. організмові. Активно працює в галузі *критики музичної* й публіцистики з актуальних проблем розвитку укр. музики. Веде активну роботу з підготовки наук. кадрів — п/к З. захистили докт. дис. *А. Терещенко*, канд. дисертації Г. Дзюба, В. Лапсюк, *О. Мельник-Гнатишин, Т. Росул*, О. Шаповалова, *М. Ярко* та ін., а також *Е. Нідецька* та *О. Попович* (обидві — Польща). Титульний рецензент і редактор багатьох укр. наук. видань і досліджень.

Багаторічний учений секретар Спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій при ІМФЕ, голова музикознавчої комісії КО НСКУ. На пошану З. випущено 2-й вип. зб. "Музична україністика: сучасний вимір" (К., 2008).

Б. Ступка, М. Загайкевич

Р. Лисенко, М. Загайкевич, Р. Скорульська, В. Камінський

Літ. тв.: С. П. Людкевич: Нарис про життя і творчість. — К., 1957; Іван Франко і українська музика. — К., 1958; Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; М. М. Вербицький: Нарис про життя і творчість. — К., 1961; Українська балетна музика. — К., 1969; Левко Колодуб. — К., 1973; Драматургія балету. — К., 1978; Музичний світ Великого Каменяра. — К., 1986; Богдана Фільц: Творчий портрет. — К., 1992; Богдана Фільц. — Тернопіль, 2003; Українсько-польські мистецькі взаємини: кол. монографія. — Л.; К., 1998 (у співавт. з *О. Кашубою, Р. Пилипчуком та О. Федоруком*); Михайло Вербицький: Сторінки життя і творчості. — Л., 1999; Державний гімн України: Попул. істор. нарис. — К., 2006 (автор тексту); розділи у кн., зокр., "Музика в театрі", "Музично-драматичний театр", "Музикознавство і музична критика", "Балетна музика" в "Історії української музики". — К., 1989—92. — Т. 1—4; 2004. — Т. 5 (вступ і післямова до Т. 3 та його заг. ред.); статті у зб. (бл. 60), поміж яких — Михайло Коцюбинський і музичне мистецтво // У вінок Михайлу Коцюбинському. — К., 1967; Іван Котляревський і музичне мистецтво // Слава сонцем засіяла. — К., 1967; Музыка украинского балета // Музыкальная культура Украинской ССР. — М., 1979; Музично-театральне життя першої половини XIX ст. // Київ музичний. — 1982; Драматургические функции музыки в балетном жанре // Музыкальный театр: драматургия и жанры. — М., 1983; Б. Н. Лятошинский и музыкальная франкиана // Борис Николаевич Лятошинский. — К., 1987; Певец душевной красоты // Михаил Скорульский. Письма. Материалы. — К., 1988; Украинский балет 80-х годов: тенденции развития жанра // Музыкальный театр: надежды и действительность. — М., 1993; Ігор Стравинський і українська балетна творчість // Стравинський та Україна. — К., 1996; Михайло Вербицький і перемиська музична школа // Перемишль і перемиська земля протягом віків. — Перемишль; Л., 1996; Автор першого українського балету // Михайло Іванович Вериківський: До 100-річного ювілею. — К., 1997; Українські співаки на німецькій оперній сцені // Українсько-німецькі зв'язки минулого і сьогодення. — К., 1998; "Karpaccy Górale" Ю. Коженьовського в контексті композиторської творчості М. Вербицького, музично-театральної та пісенної культури Галичини // Musica Galiciana. — Rzeszów (Польща), 1999. — Вип. 3; Мирослав Скорик: традиції і новаторство // Мирослав Скорик: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 10; Функціонування української мови в музичному мистецтві // IV Міжн. конгрес україністів: Мист-во. — О.; К., 2001. — Кн. 2; Діяльність Кароля Ліпінського в контексті української культури // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; Її музика — красива і завжди звернена до людської душі [Б. Фільц] // Митці Львівщини. Календар знаменних і пам'ятних дат на 2007 р. / Упоряд. *Н. Письменна, О. Букавіна*. — Л., 2006; Симфонічна творчість Л. Колодуба // Левко Колодуб: сторінки творчості (статті, дослідження, спогади) / Упоряд. *О. Котляревська*: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 50; Лицар української музики // Василь Барвинський: Дослідження та матеріали. — Дрогобич, 2008; Inspiracje polskie w twórczości Mychajła Werbyckego // Studia polsko-ukraińskie. — Przemyśl. — 2006. — Т. 1; числ. статті в енциклопедіях і довідкових виданнях, зокр.: Музыкальная энциклопедия. В 6 т. — М., 1974. — Т. 4; Энциклопедический музыкальный

С. Грица, М. Загайкевич, Б. Фільц

словарь. — М., 1966; Музыкальный энциклопедический словарь. — М., 1990; УРЕ, ЕСУ, УМЕ, "Шевченківській енциклопедії" тощо; журн. "Мистецтво", "Музика", "Вітчизна", "НТЕ", "Україна", "Театр", "Ukraine", "Наука і суспільство", "Перемиські дзвони", "Муз. жизнь", "Сов. балет", "Нові дні", "Наше життя" (Нью-Йорк), "Студії мистецтвознавчі" та ін. (бл. 90). Публіцист. статті й рецензії в газетах (понад 200), радіо- й телепередачі, лекції тощо.

Літ.: Марія Загайкевич: Бібліогр. покажчик /Уклад. *О. Мельник*. — Л., 2006; *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; Музична україністика: сучасний вимір [зб. на пошану *М. Загайкевич*]. — К., 2008. — Вип. 2; *Швачко Т.* Нове музикознавче дослідження // Мистецтво. — 1969. — № 6; *Станішевський Ю.* Проблеми балетної драматургії // Музика. — 1978. — № 5; *Вітківський С.* Рецензії і огляди // Там само. — 1987. — № 3; *Фільц Б.* Книжка про автора музики Державного гімну України // НТЕ. — 2000. — № 2–3; *Її ж.* Невтомний трудівник // Там само. — 1996. — 27 листоп.; *Її ж.* Нова фундаментальна книжка про М. Вербицького // УМГ. — 2000. — № 1; *Витвицький В.* Жінки в українському музикознавстві // *Його ж.* Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003; *Фрайт О.* Монографія про Богдану Фільц // Musica humana. — Л., 2005. — Числ. 2; *Фрайт О., Паламарчук О.* "Нелаковані" сторінки життя (до 80-річчя від дня нар.) // Митці Львівщини: Календар знаменних і пам'ятних дат на 2006 рік. — Л., 2006; *Сікорська І.* Бісівське царство професора Загайкевич // Хобі. — 2007. — № 8; *Її ж.* Вже 135 років українці співають "Ще не вмерла Україна" // Веч. Київ. — 1999. — 21 серп.; *Її ж.* Поповнення Лисенкіани // УМГ. — 2000. — Квіт.–черв.; *Щуровський Ю.* Цінна монографія // Рад. культура. — 1958. — 7 верес.; *Маринович Я.* Іван Франко і музика // Там само. — 1958. — 28 груд.; *Його ж.* Добрий початок // Там само. — 1961. — 24 серп.; *Терещенко А.* Портрети композиторів // КіЖ. — 1974. — 19 верес.; *Її ж.* До світової франкіани // Там само. — 1987. — 30 квіт.; *Василенко К.* Дослідниця драматургії балету // Там само. — 1980. — 24 лип.

І. Сікорська

ЗАГВОЙСЬКИЙ Йосип (Йосафат) (поч. 17 ст. — після 1656) — церк. півчий, хор. диригент, композитор, учитель хор. співу. Муз. освіту здобув у Київ. колегіумі. Регент хору Київ. Братського монастиря й капели *Києво-Печер. лаври* (1655–56). Придв. співак гетьмана Б. Хмельницького ("стояв на крилосі в Чигирині"). На поч. 1656 за наказом рос. царя Олексія Михайловича мав бути вивезений до Москви як регент і вчитель партес. співу для хору Государевих півчих дяків, проте виїхав до Чигирина (тепер Черкас. обл.): співак хору, регент Чигирин. монастиря. Згодом — старець Київ. Братськ. монастиря.

Літ.: *Разумовский Д.* Церковное пение в России... — М., 1868. — Отделение II; *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — М.; Ленинград, 1928. — Т. 1; *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1937, [2]1995; *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973; *Антонович М.* Українські співаки на Московщині в XVII ст. // Зб. на пошану Зенона Кузелі. — Париж; Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто; Сідней, 1962; *Боровик М.* Становлення багатоголосого хорового співу // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1. *Рибаков М.* Біля витоків... // Музика. — 1993. — № 3; *Витвицький В.* Легенди і дійсність // *Його ж.* Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003; *Ш-й К. [Широцький К.]* Знамениті українські артисти-співці XVII–XVIII віку // Рада. — 1914. — 18 черв.

Л. Горенко-Баранівська, Ю. Мицик

ЗАГОРСЬКА Меланія Овдіївна (дів. прізв. — Ходот) [1837, с. Покошичі, тепер Черніг. обл. — 1891 (за ін. відом. 1892), там само] — співачка (сопрано), актриса. Муз. освіти не мала. Жила переважно в с. Понорниці (тепер смт Черніг. обл.). Виступала в аматор. драм. колективі в Чернігові п/к *О. Марковича*. 1862 зіграла Наталку ("Наталка Полтавка" *І. Котляревського*). В репертуарі переважали укр. нар. пісні про жін. долю. Пісні, записані від З., відзначаються широким діапазоном мелодії, багатою мелізматикою й водночас відтінками, речитативністю, тонкою за психолог. Значна роль З. у фольк. роботі *М. Лисенка*. 27 пісень з її голосу в запису й гармонізації композитора увійшли до 3-о вип. його "Збірника укр. пісень", зокр. "Тече вода з-під каменю", "Що в Києві на риночку", "Ой ти, багачу", "Що молода жінка зі старим мудрувала", "Тяжко, важко, ой, хто кого любить", "Ой у полі билинонька колихається", "Ой оре Семен, оре". Мелодію пісні "Не співайте, півні" використали в симф. творах *О. Зноско-Боровський, В. Борисов*, хор. обробки пісні здійснили *М. Леонтович, А. Штогаренко*.

М. Загорська

Літ.: *Архімович Л., Гордійчук М.* М. В. Лисенко: Життя і творчість. — К., [3]1992; *Квітка К.* Фольклористична діяльність М. Лисенка і сучасне йому українське громадянство // *Його ж.* Вибрані статті. — К., 1986. — Ч. 2; *Його ж.* Лисенко як збирач народних пісень // Повідомлення музично-етнографічного кабінету. — К., 1923. — Ч. 1; *Ревуцький Д.* Меланія Овдієва Загорська — співробітниця Лисенка // Збірник Музею діячів науки та мистецтва України. — К., 1930; передр. у кн.: *Його ж.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003.

О. Немкович

ЗАГОРЦЕВ Володимир Миколайович (27.10.1944, м. Київ) — композитор. Лауреат премії ім. Б. Лятошинського (1997). Член НСКУ (1972). Закін. Київ. конс. (1968 кл. композиції *Б. Лятошинського* й *А. Штогаренка*). Разом з *В. Сильвестровим, Л. Грабовським* та *В. Годзяцьким* та ін. входив до числа авангардистів 1960-х. 1968–74 — муз. редактор вид-ва "Муз. Україна". Від 1974 — на творчій роботі. Композиторові властиве прагнення до тем високого звучання, епіко-драм. колізій та розробки сюжетів широкого діапазону — від узагальнено-філос. проблематики до конкретно-істор. віх розвитку укр. нац. ідеї. Його *стиль* вирізняють сучас. муз. лексика (див. *Нова музика*), заснована на синтезі засобів різних технік — серійності (див. *Серія*), *алеаторики, сонористики* (особливо у період 1960-х). Загострене конфліктно-драматург. мислення — стрижень розвитку муз. тканини творів З. Симф. музика про-

М. Полоз, В. Загорцев, Б. Лятошинський та В. Шевченко (1963 р.)

В. Загорцев

довжує традиції конфліктного симфонізму Б. Лятошинського (поміж 4-х симфоній особливо вирізняється Кам. симфонія № 2 на нар. тексти для солістів і орк.).

Кам.-інстр. опуси, насамперед фп. *сонати*, увійшли до репертуару виконавців з різних країн. "Градації" було виконано Нью-Йоркським симф. орк. п/к З. Мети (січ. 1980). Резонансною стала постановка опери "Матір" (прем'єра 1985, Львів) на власне лібр. за п'єсою К. Чапека (кам. психолог. драма). Муз. мова опери зазнає складного інтонац. розвитку полістиліст. плану. Кам.-інстр. і симф. твори З. виконувалися у Нью-Йорку, Бостоні, Лас-Вегасі (США), Берліні, Лондоні, Загребі, Братиславі; звучать у програмах укр. фестивалів — *"Київ Музик Фест"*, *"Муз. прем'єри сезону"*, "Два дні й дві ночі", *"Контрасти"*. Проводив майстер-класи в Німеччині (Мангейм, 2002, 2004).

Тв.: опера "Матір" ("Долорес", за п'єсою К. Чапека, 1982–83); для симф. орк. — 5 симфоній (№ 1 — 1968, № 2 — 1976–78 на укр. нар. тексти, № 3 — 1980–83, "Симфонія тривоги" — 1986–88, № 4 — "Симфонія мандрів", 2007), Прелюдія і Варіації (1966), "Містерія" (1965, для фп. з орк.), "Градації" (1966), "Ігри" (1968); муз. драма "У Переяславі" на укр. нар. тексти (1978); для кам. орк. — "Ігри" (1968); 9 кам. концертів (№ 1 для арфи з орк. — 1981, № 2 для скр. й фп. з орк. — 1981, № 3 — 1980–83, № 4 для влч., фп. та струнних — 1984, № 5 для квінтету духових і струнних — 1996, № 6 для квінтету духових, фп. та струнних — 1998, № 7 для скр., влч., флейти, кларнета та фп. —2000, № 8 "Gaugrewalder" для фп. і струнних — 2002, № 9 для квінтету духових, ударних, фп. та струнних — 2004); 2 кам. кантати: № 1 — "В детской" на рос. нар. тексти (1980), № 2 — "Запрошення до подорожі" на вірші Ш. Бодлера (1981–82); для кам. анс. — "Об'єми" для кларнета, сакс.-тенора, труби, скрипки та фп. (1965), Секстет (1964), 3 струн. квартети (1964, 1967, 1979), Фантазія для арфи, влч. та ударних (1971); сонати — 2 для фп. (№ 1 — 1979–91, № 2 — 1999–2000), 2 для скр. й фп. (1964, 1980), для альта й фп. (1979), для гобоя і фп. (пам'яті Б. Лятошинського, 1978), для струн., фп. та перкусії (1969); "Три епітафії" для фп. (1998), 2 п'єси для кларнета й фп. (1963); хори; "Приказки" для голосу й фп. (або орк., 1963).

Літ.: *Зінькевич О.* З прем'єр минулого сезону // Музика. — 1979. — № 5; *Ярко М.* Фольклорна символіка в творчості українських композиторів // НТЕ. — 1988. — № 2; *Балей В.* Орфей розкутий // Сучасність. — 1994. — № 3; *Швець Н.* У творчій співдружності // Музика. — 1995. — № 6; *Зосім О.* Один з шістдесятників: Розмова з композитором // Там само. — 1996. — № 4; *Ланцута Л.* Неоконструктивістська фортепіанна соната в сучасній українські музиці // Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 12; Володимир Загорцев: "Кіно дає змогу..." (бесіду вела *Н. Конончук*) // Кіно-коло. — 2002. — № 15; *Витвицький В.* Юність світу // *Його ж.* Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003; *Павлишин С.* Доля матерів і синів // Вільна Україна. — 1985. — 11 серп.; *Lloyd N.* The golden Encyclopedia of Music. — New-York, 1968; *Його ж.* Grosses Lexikon der Musik. — Goetersloh etc., 1974.

В. Кузик

"ЗАГРАВА" (м. Коломия Івано-Фр. обл. — м. Москва, РФ) — поп-гурт. Переможець Конкурсу ім. В. Івасюка (1988, Чернівці), лауреат фест. *"Червона рута"* (1989, Чернівці, 3-я премія в категорії поп-музики). Існував 1988–92. 1-й склад: *В. Павліковський* — худ. керівник, автор музики; Д. Білан — вокал, трембіта; В. Зеник — вокал; Ю. Молодій — гітара, бек-вокал; Є. Мругало — гітара; А. Білоус — бас-гітара, дримба, бек-вокал; О. Рожанський — вокал, клавішні; Т. Близнюк — клавішні, флейта, сопілка; І. Дереньків — ударні; Ю. Близнюк — скр., бек-вокал; В. Гекер — скр.; І. Кавацюк — цимбали; О. Савчук — вокал (останні двоє згодом утворили дует *"Писанка"*). Оскільки під час гастролей у Канаді 1991 значна частина "З." залишилася там на постійне місце проживання, В. Павліковський набрав новий склад: М. Левицький — клавішні; А. Мельник — бас-гітара; А. Вінцерський — ударні (всі троє згодом увійшли до рок-гурту *"Брати блюзу"*); П. Ганиш — гітара, скр.; І. Красовський — вокал; С. Гречко — вокал; Р. Гречко — саксофон; О. Бойчук — саксофон. Учасник фест. "І одна в нас мова солов'їна" (1990, Львів), "Rock Summer" (1991, Таллінн, Естонія) та багатьох ін., міжн. телемарафону "Солдаты против войны" (1992, Москва, РФ). Концертував у Канаді, США, Польщі (всі — 1991), мав гастрольне турне по всій Росії (майже весь 1992), у т. ч. першим з укр. поп- і рок-музикантів грав у концерті на Красній площі в Москві (1991), висту-

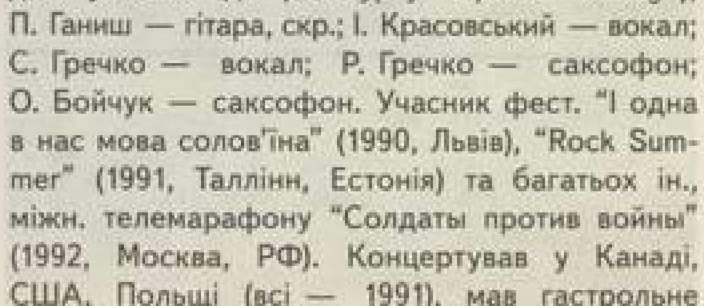

пав по всій Україні. Грав у стилі ф'южн, першим з-поміж поп- і рок-музикантів звернувся до гуцул. фольклору й почав використовувати гуц. нар. інстр. Створив т. зв. "гуцульський джаз-рок". Мав записи на Укр. радіо й ТБ, ТБ Естонії, Польщі, Росії, фірмі "*Мелодія*" (Москва). 7 пісень увійшло до фільмів "Укртелефільму" та ін. телестудій, у т. ч. у Москві.

Дискогр.: аудіокасета "Zagrava" (Нью-Йорк, США, 1991).

А. Калениченко

ЗАГРАДСЬКИЙ Микола (1766–1841) — регент, співак, викладач церк. хору (бас). Протодиякон Софійського собору в Києві. 1810 його було запрошено на посаду протодиякона імператорської палацової церкви до С.-Петербурга, але З. відмовився. Сильний голос широкого діапазону (A_2–f) вирізнявся "світлим" тембром. За керування З. хор Софійського собору досяг такого високого рівня, що перевершував славнозвісні хори крилошан *Києво-Печер. лаври*. Навчав хор. співу солдатів полковника Паскевича (майбутнього фельдмаршала), завдяки чому полковий хор відзначався високим худ. рівнем.

Літ.: *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; *Орловский П.* Протодиакон Киево-Софийского кафедрального собора Николай Заградский // Киевские епархиальные ведомости. — 1893. — № 23.

К. Шамаєва

ЗАГРАНИЧНИЙ Зіновій Давидович (10.01.1900, м. Коростишів, тепер Житом. обл. — 23.06.1966, м. Харків) — композитор, хор. диригент, педагог. З. а. УРСР (1957). 1919–22 служив у Червоній армії. Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (1927, кл. композиції *С. Богатирьова* й *В. Золотарьова*). 1927–29 — муз. кер., диригент, композитор т-ру "Веселий пролетар". 1929–41 — організатор і кер. Євр. хор. капели при Харків. філармонії. 1929–40 — викладач Муз.-драм. ін-ту, композитор і диригент т-ру "Гезкульт". 1940 — доцент, 1947 — в. о. професора, 1949 — зав. кафедри хор. диригування Харків. конс. Поміж учнів — докт. пед. наук, проф. В. Чабанний, з. д. м. України Н. Бабич, проф. О. Петросян, *Н. Андрос*.
1942–65 — худ. кер. самодіяльності труд. резервів (Ташкент–Харків). 1938–40 — член правління СКУ. 1947 брав участь у групі п/к *В. Лебединця* зі створення музики Гімну УРСР на сл. *М. Бажана* й *П. Тичини*. Володів яскравим мелод. обдаруванням, багато й плідно опрацьовував укр. і євр. фольклор.

Тв.: оперети — "Знак Зорро" (1926), "Голубі скелі" (1937), "Зухвале дівчисько" (1940–41); муз. комедія "Щасливий старт" (1950); "Сюїта на корейські пісні" (1936); Квінтет на євр. теми (1927); хори — "Гірш Леккерт" (1931), "Зимняя дорога", "Зимний вечер" на сл. О. Пушкіна, "У неділю вранці рано" на сл. Т. Шевченка (1935–36), "Бойові ешелони" на сл. І. Муратова (1936), "Заповіт" на сл. Шолом-Алейхема (1939), "Шёл кобзарь" на нар. сл. (1952), зб. хорів на сл. С. Єсеніна (1960); мас. пісні; музика до театр. вистав; обр. нар. пісень для хору — 30 укр., 40 євр., 30 рос.

Літ. тв.: Хрестоматия для хорового дирижирования для дирижерско-хоровых факультетов; Пособие по хоровому дирижированию для музыкальных училищ УССР, Учебно-воспитательная работа в хоровом коллективе трудовых резервов; Сборник хоровых распевок (усі — рукоп.).

Літ.: *Коноплъова Є.* Композитор і диригент // Музика. — 1980. — № 5; *Бєлік-Золотарьова Н.* Сузір'я майстрів: кафедра хорового диригування // Про Domo Mea. — Х., 2007.

Є. Коноплъова, Н. Шумакова

З. Заграничний

ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ Олександр Миколайович (24.02. 1937, м. Дніпропетровськ — 19.11.1993, м. Київ) — оперний співак (бас). Н. а. УРСР (1982). Лауреат Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (1968, Київ, 2-а премія), Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1976). Закін. Київ. конс. (1968, кл. *М. Снаги-Паторжинської*). 1973 стажувався в Мілан. т-рі Ла Скала. 1969–93 — соліст Київ. т-ру опери та балету. Гастролював за кордоном.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Воєвода ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Сокальський ("Полководець" Б. Лятошинського), Ярослав ("Ярослав Мудрий" Г. Майбороди), Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Борис, Досифей, Черевик ("Борис Годунов", "Хованщина", "Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Полкан ("Золотий півник" М. Римського-Корсакова), Борис Тимофійович ("Катерина Ізмайлова" Д. Шостаковича), Мефістофель ("Фауст" Ш. Ґуно).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Пепа В.* Йти до мети // Літ. Україна. — 1973. — 20 берез.; *Його ж.* Голос чистого звучання // Веч. Київ. —

О. Загребельний

О. Загребельний – Ярослав,
Л. Пащенко – Єлизавета
(опера "Ярослав Мудрий" Г. Майбороди)

Я. Загуменний

Я. Загуменний у ролі Мізгиря (опера "Снігуронька" М. Римського-Корсакова)

А. Задерацька

1979. — 26 черв.; *Ярова В.* І кожна неповторна // КіЖ. — 1987. — 8 берез.; [*Б. а.*]. Загребельний Олександр Миколайович [Некролог] // Там само. — 1993. — 4 груд.; *Медуниця М.* А верби шумлять... // Там само. — 1997. — 17 груд.

І. Лисенко

ЗАГРЕЦЬКИЙ Дмитро Станіславович (8.11.1924, м. Одеса — 5.03.1980, там само) — хор. диригент, педагог, композитор. З. д. м. УРСР (1960). Початк. муз. освіту отримав у батьків — музикантів-аматорів. Закін. Одес. конс. (кл. *К. Пігрова*, 1949). Її викладач (1949–80), зав. кафедри хор. диригування, професор (1971). Поміж учнів — *А. Авдієвський, В. Іконник, П. Горохов, Є. Кухарець*. Співав в архієрей. церк. хорі (партія 2-х тенорів). Від 1947 — помічник гол. регента, регент. Помічник керівника (1949), керівник (1950–55) хор. капели при Одес. філармонії, що на той час вважалась однією з найкращих в Україні. Гол. хормейстер Одес. т-ру опери та балету (1955–80). П/к З. виконання хору відзначалося масштабністю й бездоганністю звучання, тонким нюансуванням. Як диригент об'єднаного хору Одес. конс. і Муз. уч-ща був учасником VI Всесв. фестивалю молоді та студентів у Москві (1957). Відтоді ім'я З. стало відомим у тод. СРСР і поза його межами.

Д. Загрецький (крайній зліва) – диригент об'єднаного хору Одеської консерваторії і Одеського музичного училища

Тв.: опера "Лісова пісня" за Лесею Українкою (незакін.); хор. аранжування, хори без супр. на сл. О. Блока, С. Єсеніна, І. Северяніна, Гафіза; цикли романсів; обр. укр. нар. пісень.

Літ. тв.: Варна–70 (хоровий фестиваль) // Музика. — 1970. — № 5; Заповіти майстра [К. Пігров] // Там само. — № 6; Про виконавську і композиторську практику (в порядку обговорення) // Там само. — 1974. — № 3; Підручник з аранжування (К., 1969); Підручник з диригування (К., 1979); Хорове аранжування (у співавт., 1972, [2]1982).

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Бродавко Р.* Дар спілкування // Музика. — 1994. — № 6; *Бутенко Л.* В классе Д. С. Загрецкого // Одесская консерватория: Забытые имена, новые страницы. — О., 1994; *Заболотная Н.* Об исполнении Д. Загрецким "Crucifixus" И. С. Баха // Там само; *Лиознов Г.* Поэзия жизни и творчества Д. С. Загрецкого // Там само.

І. Сікорська

ЗАГУМЕННИЙ (справж. пріз. — Загуменнов) Яків Степанович [26.08(8.09).1883, с. Криуші, тепер Лукояновського р-ну Нижегород. обл., РФ — 1954, м. Куйбишев, тепер Самара, РФ] — оперний співак (баритон), педагог. Закін. Моск. муз.-драм. уч-ще (1911, кл. вокалу Л. Донського). 1911–15 — соліст оперної трупи Нар. дому в Москві, 1915–16 — Нар. дому в Петрограді (тепер С.-Петербург), 1916–23 — Київ., 1923–24 — Бакин., 1924–25 — Харків., 1926–27 — Перм. опер. Співав також у Куйбишеві, Уфі. 1935 залишив сцену. 1935–41 провадив пед. діяльність у Куйбишеві, кер. оперного колективу одного із заводів міста.

Записувався на грамплатівки у Петербурзі ("Орфеон", 1911) й Києві ("Артистотипія", 1915).

Партії: Остап ("Тарас Бульба" В. Траїліна), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Демон (одноім. опера Ант. Рубінштейна), Онєгін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Грязной, Мізгир ("Царева наречена", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Амонасро ("Аїда" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Тоніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Загуменнов Я.* Материалы к биографии отца // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ЗАДЕРАЦЬКА (дів. пріз. — Пушкар) Алла Пилипівна (2.02.1936, Владикавказ, Північна Осетія) — піаністка, педагог. 1-а дружина *В. В. Задерацького*. Лауреатка міжрегіон. конкурсу піаністів "Україна–Молдавія" (Львів, 1960, 3-я премія). Закін. Львів. ССМШ (1954, кл. фп. *О. Пясецької-Процишин* і *О. Ейдельмана*), Львів. конс. (1959, кл. О. Ейдельмана, після її закінчення працювала асистентом професора й вела самостійний клас студентів-піаністів). 1964 разом з В. В. Задерацьким переїхала до Новосибірська (Росія), де очолила кл. спец. фп. Новосиб. конс. Від 1967 — у Києві: викладачка кафедри спец. фп.: 1967–80 — ст. викладач, доцент (1980), в. о. професора (2001) Київ. конс. — НМАУ. Виступала в концертах із сольними програмами і з симф. оркестрами (п/к А. Янсонса, *І. Паїна, О. Кравчука* — концерти К. Сен-Санса, *О. Скрябіна*, Кам. симфонія для фп. з оркестром *В. П. Задерацького*). Як ансамблістка виступала у складі львів. тріо — Д. Москвіт-Совко (скр.), В. Третяк (влч.), з новосиб. віолончелістом Д. Чіхвадзе, львів. скрипалями *Ю. Мазуркевичем, Г. Павлієм*, київ. альтистом *А. Венжегою*. Із скрипалем *О. Гороховим* здійснила вел. конц. турне, популяризуючи укр. музику в багатьох містах України та ін. республік кол. СРСР. Наприкінці 1970-х виступала у фп. дуеті з *Е. Ткач*. У репертуарі — твори *Л. Ревуцького, В. Косенка, Я. Степового, В. Барвінського, І. Шамо, Т. Маєрського, М. Скорика, М. Сильванського, М. Коляди, Г. Ляшенка, Ю. Іщенка*, а також заруб. класика й сучас. музика. 1-а вик-ця й популяризаторка творчості для фп. В. П. Задерацького (24 прелюдії, "Порцелянові чашки", Соната *фа мінор* тощо). Авторка наук.-метод. праць, статей у періодиці. Поміж учнів — студенти з різних регіонів України, а також із В'єтнаму, Перу, Угорщини, Сербії, Хорватії, Німеч-

чини, які сьогодні працюють провідними педагогами в консерваторіях, муз. уч-щах та ін. спеціалізованих закладах України, Росії, Іспанії, Бельгії, США та ін. країн.

Літ. тв.: О фортепианных транскрипциях Рахманинова // Вопросы музыкального исполнительства и педагогики. — К., 1979; Нові виконавські завдання // Музика. — 1980. — № 3; Концерт для фортепіано І. Стравинського // Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. — К., 1981; Щасливі роки спілкування // Слово про вчителя: Олександра Пясецька-Процишин. Спогади, листи / Упоряд. *М. Крушельницька, Л. Чекас*. — Л., 2002.

Літ.: Листи О. О. Пясецької-Процишин до М. Крушельницької (Шушкевич) // Слово про вчительку: Олександра Пясецька-Процишин. Спогади, листи. — Л., 2002.

А. Терещенко

ЗАДЕРАЦЬКИЙ Всеволод Всеволодович (9.06. 1935, м. Ярославль, РФ) — музикознавець, педагог, муз.-громад. діяч. Син *В. П. Задерацького*. Чоловік *А. Задерацької*. Канд. мист-ва (1967). Доктор мист-ва (1985). Член НСКУ. Лауреат Держ. премії Росії (2003). Закін. Львів. конс. (1958, істор.-теор. ф-т, кл. *А. Солтиса* й *А. Котляревського*, 1959, кл. фп. *Т. Маєрського*), аспірантуру при Моск. конс. (наук. кер. В. Протопопов, 1965). Викладач Львів. ССМШ (1958—61), Новосиб. (1961—63), Київ. (1968—80: 1971 — доцент, 1978 — проректор з наук. роботи) консерваторій. Від 1980 — у Моск. конс. (з 1985 — професор, 1980—87 — декан теор.-комп. ф-ту, з 1987 — професор кафедри композиції). Поміж вихованців — *Л. Кияновська, В. Москаленко*. У центрі наук. інтересів — проблеми симфонізму, *поліфонії*, лексики в музиці 20 ст., статті про творчість П. Гіндеміта, *І. Стравинського, Д. Шостаковича*, В. П. Задерацького, *А. Штогаренка, М. Скорика, В. Сильвестрова, Л. Дичко, Є. Станковича, І. Карабиця, В. Бібіка, Л. Колодуба, Ю. Іщенка, Г. Ляшенка*. У 1980-х — голова комісії муз-ва й критики СК СРСР. У період роботи в Україні активно виступав як критик і муз. публіцист. У 1980—90-х — один з 8-и директорів проекту ЮНЕСКО "Всесвітня історія музики — музика в житті людини", 1982—91 — худ. експерт від тод. СРСР з організації фестивалів, присв. творчості Д. Шостаковича (1984) і *С. Прокоф'єва* (1990). 1991 започаткував у РФ практику пересувних Муз. академій (упродовж 17 років їх було засновано у 50-и містах Росії). Популяризує в Росії творчість І. Карабиця, В. Сильвестрова, М. Скорика, Є. Станковича та ін.

Літ. тв. (понад 50): канд. дис. "Полифония в инструментальных произведениях Д. Шостаковича" (М., 1965); докт. дис. "Полифоническое мышление Игоря Стравинского" (К., 1982); Полифония в инструментальных произведениях Д. Шостаковича. — М., 1969; [2]К., 1969 (укр. мовою); Музыкальная форма. — М., 1995. — Вып. 1; Про симфонізм Шостаковича // Сучасна музика. — К., 1973. — Вип. 1; Про природу і спрямованість новаторського пошуку в сучасній музиці // Там само (у співавт. з *М. Скориком*); Полифоническое мышление И. Стравинского. — М., 1980; Полифония как принцип развития в сонатной форме Шостаковича и Хиндемита // Вопросы музыкальной формы. — М., 1967. — Вып. 1; Обретение зрелости [М. Скорик] // СМ. — 1972. — № 10; О новом в украинском музыкальном творчестве // Творчество. — М., 1976; В расцвете творчества [Н. Кондратюк] // СМ. — 1977. — № 10; Комунікативність музики: діалектика традицій та новаторства // Музика. — 1978. — № 1; Осягаючи задум композитора // Роздуми після концерту з творів С. Людкевича // КіЖ. — 1978. — 2 листоп.; У розвиток жанру [про 34 прелюдії і фуги В. Бібіка] // Музика. — 1980. — № 5; У камерному жанрі [про фп. сюїту М. Сильванського] // Там само. — 1983. — № 1; Про природу та історичну функцію стилю Мирослава Скорика // Мирослав Скорик: Зб. статей. — Л., 1999; На пути к новому контуру культуры // Музыкальное искусство сегодня. Новые взгляды и наблюдения. — М., 2004. Потерявшаяся страница культуры // Муз. академия. — 2005. — № 3 тощо.

В. Кузик

В. В. Задерацький

ЗАДЕРАЦЬКИЙ Всеволод Петрович (21.12.1891, м. Рівне — 1.02.1953, м. Львів) — композитор, піаніст, педагог. Батько *В. В. Задерацького*. Навч. у Курській гімназії. Закін. юрид. ф-т Моск. ун-ту (1915), Моск. уч-ще фортифікації (1916, екзамен з фаху приймав *Ц. Кюї*), з 1911 навч. у Моск. конс., кл. фп. Г. Пахульського, потім К. Кіппа, композиції — *М. Іполитова-Іванова* й *С. Василенка*, диригування — О. Орлова. Приватно брав безкоштовні уроки з поліфонії та контрапункту в *С. Танєєва*. Заняття перервала 1-а світ. війна, тож диплом З. отримав лише 1923. Від 1916 перебував на фронті як офіцер інженер. військ. 1920—26 — викладач Рязан. муз. уч-ща (фп. і теор. дисциплін). У серп. 1926 його вперше було заарештовано й тоді ж знищено творчий архів. У серп. 1927 звільнено з концтабору й поновлено на роботі в Рязан. муз. уч-щі. 1929—34 — диригент при Всесоюз. комітеті радіомовлення в Москві. 1934—37 — педагог Муз. уч-ща в Ярославлі. 1937 заарештований удруге, засуджений на 10 років (Магадан. обл.). 1939 разом із засудж. музикантами заснував Магадан. філармонію і симф. оркестр. На поч. 1940 звільнений за амністією, повернувся до Ярославля. У роки війни 1941—45 жив у Казахстані. 1944 — худ. кер. Краснодар. філармонії. 1945—49 — викладач Житом. муз. уч-ща (1946—48 повертався в Ярославль), 1949—53 — Львів. конс. (кл. фп., ансамблю та історії піанізму). Був членом *АСМ*, СКУ (з 1932), Моск. організації СК СРСР (з 1939). Поміж учнів — К. Птиця, В. Васіна-Гроссман.

В. П. Задерацький

Доробок композитора вирізняється професіоналізмом, тяжінням до поліфонічності, використанням засобів романт. та імпресіоніст. лексики. Більшість творів З. знищено при обшуках і арештах.

Тв.: опера "Валенсіанська вдова" за комедією Л. Ф. Лопе де Веги (1934); Симфонія *до мінор* (1952), Лірична симфонієта для струнних (1933), Кам. симф. для 9-и музикантів (1931), Український концерт для домри з фп. (1948); вок. цикли на сл. І. Садоф'єва (1935), "De Profundis" (1940), "Поема про солдата" на сл. О. Твардовського (1946, вид. — М., 1973),

Д. Задор

К. Задорожна

романси (понад 60); для хору — сюїта на укр. нар. тексти (1950), поема "Косенкові" (1948); для фп. — 5 сонат (1928–36), цикли "Мікроби лірики" (1928), "Зошит мініатюр" (1929), "Порцелянові чашки" (1932), 24 прелюдії (1934), 24 прелюдії і фуги (1937–40, оригінал написано в концтаборі на звороті телеграфних бланків), 5 "Легенд" (1940), сюїти "Фронт", "Батьківщина" (1945–46).

Дискогр.: грамплатівки LP — *Задерацький В.* "Мандоліна", сл. А. Суркова, "Сердце матери" (обр. старовин. франц. балади), "Колыбельная", сл. В. Брюсова, "Лодыри и кот", сл. С. Маршака: *Е. Акритова, Р. Голубєва* (фп.). — М.: Мелодия, 1974, С12–05309–10 тощо.

Літ.: *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика (1917–1977). — К., 1980; *Його ж.* Знайомство з творчістю В. П. Задерацького // Музика. — 1972. — № 4; Семантичні аспекти слова в музичному творі. — К., 2003; *Калужский М.* Репрессированная музыка. — М., 2007; *Мирошниченко С.* Тематическая "аура" в полифонических произведениях В. П. Задерацкого // Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 28; *Лукашенко Н.* Всеволод Петрович Задерацький: парадокси життя та творчості // Стиль музичної творчості: естетика, теорія, виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37; *Будз М.* Композитор В. Задерацький // Musica humana. — 2005. — № 2; *Задерацкий В.* Потерявшаяся страница культуры. — Муз. академия. — 2005. — № 3; *Nemtsov J.* "Ich bin schonlängst tot". Komponisten im Gulag: Vsevolod Zaderackij und Aleksandr Veprik // Osteuropa. — 2007. — N 6.

В. Кузик

ЗАДОР Дезидерій Євгенович (20.10.1912, м. Ужгород — 16.09.1985, м. Львів) — композитор, диригент, піаніст, педагог, фольклорист, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1972). Член СКУ. Закін. філос. ф-т Празького ун-ту, Празьку консерваторію, кл. композиції *Я. Кржички*, кл. фп. *В. Курца*, кл. органа, кл. хор. диригування В. Талика (1934), Школу вищої майстерності при Праз. конс. (1938). 1936–39 — піаніст-концертант (Угорщина, Чехо-Словаччина, Румунія). Від 1939 — викладач муз. закладів Ужгорода, з 1945 — один з організаторів муз. життя Закарпаття. 1951–63 — худ. кер. *Закарпат. обл. філармонії*. Від 1953 — викладач Львів. конс., з 1963 — ст. викладач, з 1968 — доцент, з 1978 — професор (фп., *композиція*). Творам З. притаманні поетичність, романт. піднесеність, органічна наближеність до укр. закарп. нар. мелосу. Записав і видав закарпатські нар. пісні.
Ім'я З. носить Ужгород. муз. уч-ще. Закарп. обл. управлінням культури засн. Обласну премію ім. Д. Задора. Поміж її лауреатів — *В. Теличко* (1999).

Тв.: вок.-симф. — кантата "Карпати" (сл. Ю. Гойди, 1959), "В'язанка українських закарпатських пісень" (1959), "Балада про героя" (сл. П. Скунця, 1971), цикл "Біля колиски" (1972); вок.-інстр. цикл обробок укр. нар. пісень Закарпаття (1973); для симф. орк. — поема "Верховина" (1971), Рапсодія (1974); для фп. з орк. — Концерт (1965); для цимбалів і орк. — Концерт (1982); для струн. тріо — "Полонинські картинки" (1971); для фп. — "Закарпатська сюїта" (1949), Соната, Варіації, транскрипції; для хору без супр. — "Віночок українських народних пісень" (1978), хори на сл. І. Франка, Ю. Гойди та ін.; романси, пісні, обр. нар. пісень, зокр. — Закарпаття (вид.: Обробки для голосу і фп. — К., 1959); хори, пісні, зокр. — Народні пісні Підкарпатських русинів. — Ужгород, 1944. — Ч. 1 (у співавт. з *Ю. Костьом, П. Милославським*); музика до театр. вистав.

Літ. тв.: Про авторський концерт В. Герасимчука // Музика. — 1980. — № 5; A ruszin nepdakolteszet kolomojkai // Hajnal. — Ungvar, 1942. — T. II. — N 3–4.

Дискогр.: грамплатівки LP — "Карпати", кантата на сл. *Ю. Гойди*: Держ. хор. капела УРСР "*Трембіта*", сол. — *Д. Саганська* і *С. Осович*, Симф. орк. Львів. держ. філарм., дириг. *А. Пелехатий*. — М.: Мелодия, 1968. — Д 22315–16; Обр. укр. нар. пісні "Серед села дичка": *Г. Ципола*. — М.: Мелодия, 1971. — Д 30981–82; Обр. укр. нар. пісень: "Глибока кирниця" і "Гей, Іване": *Д. Петриненко*. — М.: Мелодия, 1978. — С32–11085–86 тощо.

Літ.: *Павлишин С.* Д. Задор. — К., 1956; *Рак Я.* Творчий портрет Дезидерія Євгеновича Задора. — Ужгород, 1997; *Її ж.* Співець Карпат // Музика. — 1998. — № 3; *Росул Т.* Музичне життя Закарпаття 20–30-х років ХХ ст. — Ужгород, 2002; *Лившиц А.* В Закарпатье // СМ. — 1956. — № 4; *Кос-Анатольський А.* Співець Закарпаття // Музика. — 1972. — № 7–8; *Грін О.* Молоді літа маестро // Карпатський край. — 1995. — № 1–4; *Конькова Г.* Магія молодості: Дезидерій Задор, "Закарпатський триптих", або у мистецтві не буває столиць // *Її ж.* Спрага музики: паралелі і час спогадів. — К., 2001; *Фільц Б.* Сольні обробки народних пісень // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Її ж.* Мелодії Карпат // Рад. Україна. — 1969. — 18 січ.; *Новак В.* Теорія трансформації коломийки, розроблена Д. Задором у 1942 році // Молоді музикознавці України: Тези VII Всеукр. наук.-практ. конф. — К., 2005; *Бабюк Л.* Композитор, педагог // Вільна Україна. — 1982. — 22 жовт.

В. Заранський

ЗАДОРОЖНА Капітоліна (1905, Харківщина — ?) — оперна й кам. співачка (сопрано). Вок. освіту здобула в Харків. конс. У 1930-х — солістка Харків., Полтав., Сум. та Крим. філармоній. 1943 емігрувала до Німеччини: 1945–49 — солістка Укр. оперного ансамблю п/к *Б. Пюрка*, з яким об'їздила всю Німеччину. 1949 переїхала до США, де провадила конц. діяльність. У репертуарі — укр. нар. пісні й романси вітчизн. композиторів. Поміж оперних партій — Оксана ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*), Наталка ("Наталка Полтавка" *І. Котляревського—М. Лисенка*).

Літ.: Книга мистців. — Торонто, 1954; *Витвицький В.* Український оперний ансамбль // *Його ж.* Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003.

І. Лисенко

ЗАДОРОЖНИЙ Іван Михайлович (10.03.1916, м. Городенка, тепер Івано-Фр. обл. — 11.02. 1972, м. Стамфорд, США) — диригент. 1939 закін. Богословську академію у Львові, де вивчав муз. предмети п/к *Б. Кудрика*. 1939–41 навч. у Львів. конс., 1942–46 — у Вищій муз. школі у Відні. Від 1949 — диригент хору "Сурма" в Чикаґо й церк. хору в Філадельфії. Від 1951 — диригент хорів у Нью-Йорку, зокр. хору "Думка" (з 1959). 1962–65 — кер. *Капели*

бандуристів ім. Т. Шевченка в Детройті. Від 1963 — професор музики Духовної семінарії в Стамфорді.

І. Гамкало

ЗАЄЦЬ Віталій Миколайович (30.06.1973, м. Звенигородка Черкас. обл.) — баяніст, педагог. З родини робітників. Лауреат міжн. конкурсів баяністів у Києві (1992, 1-а премія), Кривому Розі Дніпроп. обл. (1995, 2-а премія; 1997, диплом), Хмельницькому (1995, 1-а премія), Болгарії (1997, 1-а премія), Росії (2000, диплом). Переможець програми Укр. фонду "Нові імена України" (1995). Закін. Звенигород. ДМШ (1988, кл. А. Кошмана), Уманське муз. уч-ще (1992, кл. Б. Ягольницького), Київ. конс. (1997) та асистентуру-стажування при ній (2000, кл. *М. Давидова*). 1994—99 — соліст-баяніст Терноп., з 1999 — Вінн. філармоній. Багато гастролює з сольними концертами в Україні й поза її межами. Грі притаманні високий професіоналізм, емоційність та артистизм. Від 2000 — ст. викладач НМАУ. Відновив клас баяна-акордеона в Київ. ССМШ (2000). Поміж учнів — лауреати міжн. конкурсів Р. Гондюк, Є. Гаврилюк, М. Кащук.

Літ.: *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах. — К., 2005.

І. Сікорська

ЗАЄЦЬ Кость (1896, с. Доброводи, побл. м. Умань, тепер Черкас. обл. — ?) — лірник. Від 1916 — незрячий після захворювання на віспу. Навч. гри на *лірі* упродовж року в лірника І. Губаня, склав іспит. Співав басом під маленьку ліру високого тону. Влітку жив і співав у Києві, взимку виїжджав додому, де мав хату й город.

Літ.: Кобзарі і лірники // Етногр. вісник. — К., 1926. — Кн. 3.

О. Богданова

ЗАЄЦЬ Микола Мартинович (1902—?) — кобзар. Учасник Харків., Шишаківської та Миргородської (обидві — Полтав. обл.) капел бандуристів, згодом — кер. бандур. гуртка при 225 стрілец. полку (м. Лубни Полтав. обл.). 1918—23 служив у війську УНР. Уперше був заарештований за звинуваченнями в "економічному саботажі". Проходив у справі І. Борця; вдруге — 29 січ. 1938 як "керівний учасник контрреволюційної націоналістичної організації, створеної за завданням польс. розвідки на теренах Лубенського та Чернухівського р-нів Полтав. обл." За справою № 11924 згідно зі ст. 54-10 (ч.1), 54-11, 54-6 засуджено Особливою трійкою Полтав. обл. до розстрілу. Про виконання вироку свідчення суперечливі.

Літ.: *Черемський К.* Повернення традиції. — Х., 1999; *Його ж.* Шлях звичаю. — Х., 2002.

ЗАЖИТЬКО Сергій Іванович (9.12.1962, м. Чернігів) — композитор. Чоловік *Л. Юріної*. Лауреат Всеукр. конкурсу молодих композиторів (1979, 1-а премія). Лауреат Міжн. акад. рейтингу популярності "Золота фортуна" (2007). Грант Шведського ін-ту Резиденції Візбі (VICC, Швеція, 2005). Член НСКУ (1993). Закін. Київ. ССМШ (1982, фп. відділ), Київ. конс. (1990, кл. композиції *Є. Станковича*). 1990—94 — редактор вид-ва "Муз. Україна", 1994—2003 — референт-консультант, з 2003 — відп. секретар КО НСКУ. Працює переважно в галузі кам. музики. Брав участь у багатьох фестивалях: Всеукр. фестиваль молодих композиторів (1992), "*Міжн. форум музики молодих*" (Київ, 1992—98), "*Київ Музик Фест*" (1994, 1996, 1998—2007), "*Музичні прем'єри сезону*" (Київ, 1993—2007), "Два дні й дві ночі нової музики" (Одеса, 1996—2008), XXXIX Міжн. курси нової музики у Дармштадті (Німеччина, 2000), Міжн. літня академія танцю (Київ, 2000), "Дрезденські дні нової музики" (Німеччина, 2002) тощо. Музику З. виконували в Росії, Бельгії, Польщі, Німеччині.

Представник *постмодернізму*. Творчість позначена експеримент. пошуками в *жанрі* геппенінгу, орієнтацією на новітні засоби виразності, тяжінням до епатажу. Водночас йому властива тонка лірика й глибока емоц. напруга.

Тв.: для симф. орк. — "Entelehia" (1992), Концерт для валторни з орк. (1990); для струн. орк. — "Поховальні танці" (2003); кам.-інстр. — Струн. квартет (1987); Соната для альта й фп. (1988); Фольк-диптих для сопрано й кам. анс. на тексти укр. нар. пісень (1990); "Проминуле" для скр. і фп. (1990); "Stretto" для 6-и інстр. (1993); "Пасторалі" для дух. квінтету (1993); "Еротеми" для фагота й влч. (1993); "Герстекер" для фп. і актора (1995); "Ах ты, степь широкая" (психоделічна серенада для баритона, чол. квазівокального квартету, тромбона, скр., балалайки, ударних та танцюристів, 1995, 2004), "Епітафія маркізові де Саду" для 2-х влч. (1996), "Самюелю Беккету" для мовчазного читця й к.-баса (1996), "Ще !!!" (1996) для баритона, кларнета, альт-саксофона, валторни, джаз. труби, тромбона та ударних; "Ще!!!" (1996) для 3-х флейт-пікколо; "Ще !!!" (1997) для баритона й бича; "Граючий м'яч" (1998) для тромбона, фп. та к.-баса; "Ще !!!" (1998) для альт-саксофона, ксилофона та литавр; "Збігнев Батюк" (1998) — сцен. дія для співаючого актора, балерини та туби; "Сара Батюк" (1999) — серенада для тенора, баритона, гітари та 3-х чи більше струн. інстр. (мандоліна, балалайка чи домра); "Нестор Батюк" (2000) для читця, бубна, скр., мандоліни, гармошки та ін. звуковидобувних предметів, а також баритона та тромбона; "Лука Батюк" (2001) — історія кохання для 2-х акторів, статичної фігури, альт-саксофона, влч. та радіоприймача; "Пісня 1" із циклу "Пісні народів..." (2001) для 3-х баритонів, ударних та серпента; "Пісня 2" із циклу "Пісні народів..." (2001) для баритона й дрібних залізних предметів у тазику; "Пісня 3" із циклу "Пісні народів..." (2001) для гобоя, 4-х чол. голосів та бубна; "Фалосипед" (2002) для 6-и вик-ців; "Пісня 4" із циклу "Пісні народів..." (2003) для туби, великого барабана й тарілок; "Чорні лебеді Серафима Тигипка" (2004) для 4-х баритонів, волинки, трембіти, ударних та 4-х акторів; "ZA-ZHYT-KO" (2004) для читця, іграшкових дудок та 4-х (або більше) осіб із залу; "Вуячич" (2005) для баритону, сопрано та 2-х туб; "COWBELLA" (2006) для бас-гітари, ластри та радіоприймача; "Музика для Ангеліни Кубелик" (2007) для сопрано, баритона, струнних та литавр; для кларнета соло — "Моноверсія" (1993); для гобоя й фп. — "Танцюється" (2003), для гобоя соло "Б. Г." (2001); для баяна — "11 маленьких музичних перверзій для Анастасії Гнатюк" (2005);

В. Заєць

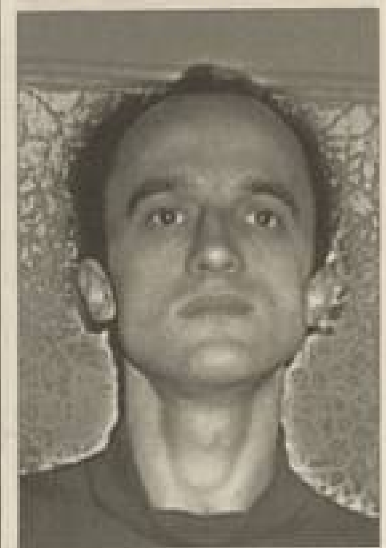

С. Зажитько

О. Зажицький

В. Зайончковська-Савелюк

І. Зайферт

для фп. — "Екзотичні фрагменти" (1983); "Ось так !!!" (1997); "Ще !!!" (1998); "Доторкання" (1999).

Літ. тв.: публіцист. статті, поміж яких — Ненормальність нормального // Art-line. — 1997. — № 2.

Літ.: *Сюта Б.* Музична творчість 1970-х—1990-х років: параметри художньої цілісності. — К., 2007; *Мовчан С.* Форум молодих — крок у майбутнє // Музика. — 1994. — № 5; *Чекан Ю.* Форум молодих: від традицій до деструкції // Там само. — 1995. — № 5; *Семененко Н.* Українська музика в постмодерністичному просторі // Матли до укр. мист-ва (на пошану А. Мухи). — К., 2003. — Вип. 3; *Десятерик Д.* Звезда бессмыслицы // На !!! — 1999. — Груд.; *Його ж.* Сергій Зажитько: "Я впевнений, що над усім можна сміятися" // День. — 2000. — 28 груд.; *Крицкая А.* Сергей Зажитько. "Вот так!" // Зеркало недели. — 1998. — 23 мая; *Змак Р.* У променях абсурду // Просвіта. — 1998. — 24 жовт.; *Іваницька Я.* Замальовки з блокноту критика // КіЖ. — 2001. — 20 жовт.; *Дьячкова О.* Фестивальні палімпсести // Критика. — 2001. — Жовт.; *Зінькевич О.* Одеські мінеї // Там само. — 2002. — Трав.; *Юсипей Р.* Волшебная палочка Сергея Зажитько // Профиль. — 2005. — 23 мая.

О. Кушнірук

ЗАЖИЦЬКИЙ (Zarzycki, Заржицький, Зарицький) Олександр (26.02.1834, м. Львів — 1.09. 1895, м. Варшава, Польща) — піаніст, диригент, муз.-громад. діяч, композитор, педагог. За походженням поляк. Закін. гімназію в Самборі, де здобув початк. муз. освіту. Як піаніст навч. у Берліні у Р. Віоле, як композитор — у Парижі в Н. Г. Ребера (1856—60), згодом — у Лондоні. Перше гастрольне турне здійснив 1856 (Львів, Краків, Познань, Ясси) разом зі скрипалем *Н. Бернацьким,* грав з ним у Львові також 1858. З успіхом концертував у Парижі, виконуючи власні твори (1860). Від 1862 виступав у Німеччині (Лейпціґ, Кельн, Вісбаден, Дрезден) й Австрії (Відень, Левенберґ). Від 1866 постійно жив і концертував у Варшаві: один з організаторів і перший директор Муз. тов-ва (1871—75), педагог і директор Варшав. муз. ін-ту (1879—88). 1892—94 — диригент кафедр. хору в костелі св. Яна. Як піаніст виступав у багатьох містах Європи, зокр. Парижі, Лондоні, Лейпцигу, Варшаві, 1894 — у Львові. Вик. майстерність відзначалася блискучою технікою, стриманістю та довершеністю. З. також керував студ. оркестрами й хорами, чимало зробив для підвищення рівня інститут. викладання. Автор творів для симф. оркестру, блискучих салонних фп. і скр. п'єс, солоспівів з відчутним впливом *Ф. Шопена* й *С. Монюшка* використанням інтонацій укр. нар. пісень, церк. хорів. Твори З. друкувались у багатьох муз. вид-вах Європи і здобули широке визнання.

Літ.: *Кашкадамова* Н. Історія фортеп'янного мистецтва XIX ст. — Тернопіль, 2006; [*Б. а.*] А. Заржицкий [Некролог] // РМГ. — 1895. — № 11; *Чарнецький С.* Відбиті від рідного берега // Назустріч. — 1934. — Число 15; *Żeleński W.* // EMTA. — 1895. — Nr 48.

А. Калениченко, П. Медведик

ЗАЗУЛЯК Михайло (1885, Галичина, — 10.11. 1936, м. Нью-Йорк, США) — кам. співак (баритон). Працював учителем у Галичині. 1912 переїхав до США, де привернув до себе увагу чудовим голосом. Вок. освіту здобув приватно (Нью-Йорк). Деякий час співав у хорі "Метрополітен-опери" (Нью-Йорк). Пізніше виступав з концертами. У репертуарі — переважно укр. нар. пісні, що він виконував з неабиякою майстерністю ("Ой гиля, гиля", "Зелена рута — жовтий цвіт", "Ой летить зозуленька", "На чужині загибаю", "Пропала надія" та ін.). У 1920-х наспівав кілька грамплатівок на амер. фірмах "Віктор" і "Колумбія". Виступав у радіоконцертах. Відомий також як автор 2-х церк. композицій — "Вірую" та "Отче наш" (вид. у США).

Літ.: [*Б. а.*]. Смерть українського співака // Діло. — 1936. — 16 верес.

І. Лисенко

ЗАЙДЕРМАН Леонід Леонович (22.08.1923, м. Київ. — після 1970-х, США) — контрабасист, кер. ансамблю. 1949—51 грав у джаз-оркестрах київ. кінотеатрів, 1952 — в анс. ресторану "Динамо". 1953—56 — кер. естр. квартету Укр. респ. естради, з яким здійснював записи на Укр. радіо для програми "Вечірні мелодії" (1956). Від 1958 — контрабасист ансамблю Укрконцерту п/к *П. Бриля.* 1973—78 — керівник колективів Київ. об'єднання муз. ансамблів. Емігрував до США.

Дискогр.: грамплатівка — Эстрадные ансамбли Украины. Ансамбль п/у *Л. Зайдермана.* Солист *И. Литвинский* (саксофон). — М.: Мелодия. — Д—00027799—800 [27 берез. 1970]. — ЕР.

В. Симоненко

ЗАЙКЕВИЧ Іван (17 ст.) — музикант. Однодумець і приятель *М. Дилецького,* спонукав його до створення підручника з партесної композиції, ймовірно, для братських шкіл.

І. Лисенко

ЗАЙОНЧКОВСЬКА-САВЕЛЮК Вікторія Станіславівна (15.12.1930, м. Київ) — контрабасистка, педагог. Навч. у Київ. муз. уч-щі: з 1946 на комп. відділі, кл. *П. Глушкова,* невдовзі на струн.-смичковому відділі, кл. *С. Херсонського.* Закін. Київ. конс., кл. к.-баса (1956) — перша укр. жінка-котрабасистка. 1955—65 — артистка оркестру Київ. ТЮГу. Від 1955 — викладачка Київ. ДМШ № 5, 1960—86 — Київ. ССМШ. Поміж випускників — 10 закін. Київ., 2 — Моск. конс., 7 — Київ. муз. уч-ще, працюють у провідних колективах Києва.

ЗАЙФЕРТ (Zifert) Ігор (7.12.1909, с. Наталівка, тепер у межах м. Харкова — 12.10.1972, м. Детройт, США) — оперний і кам. співак (тенор). З родини нім. колоніста, який у 1930-х був репресований. Вок. освіту здобув у Харків. конс. (1936—41, кл. *М. Михайлова*). Худ. діяльність розпочав солістом Оперної студії Харків. конс. 1942—43 — соліст Харків. і Полтав. опер. Виступав також з концертами в Харкові, Полтаві, Кам'янці-Подільському та ін. Від 1944 — в еміграції: 1944—48 — соліст Укр. оперного ансамблю в Німеччині (п/к *Б. Пюрка*),

з яким переїхав до США (1949). Від 1950 — соліст *Капели бандуристів ім. Т. Шевченка* (п/к *Г. Китастого*). У репертуарі — твори *М. Лисенка, Д. Січинського, М. Леонтовича, М. Гайворонського*, Дж. Верді, Дж. Пуччіні, П. Масканьї, Р. Леонкавалло, числ. укр. та італ. нар. пісні. На амер. фірмах записав на грамплатівки ряд романсів М. Лисенка ("Безмежнеє поле"), Д. Січинського ("Із сліз моїх", "Як почуєш вночі"), "Думу про Нечая", а також арії з опер заруб. композиторів.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Герцог ("Ріголетто" Дж. Верді), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Туридду ("Сільська честь" П. Масканьї).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Витвицький В.* Український оперний ансамбль // *Його ж.* Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003; *Недiлько О.* Пам'яті Ігоря Зайферта // Свобода (Нью-Йорк). — 1972. — 17 жовт.; *Гарасевич М.* Ігор Зайферт // Овид (Чикаго). — 1973. — № 2.

І. Лисенко

ЗАЙЦ В'ячеслав (? — 20.05.1915, м. Козятин, тепер Вінн. обл.) — скрипаль. Закін. С.Пб. конс. (1908, кл. Н. Галкіна й *Л. Ауера*). Активно концертував у Росії та Україні. В останні роки провадив пед. діяльність.

Літ.: [*Б. а.*]. Вячеслав Зайц [Некролог] // РМГ. — 1915. — № 27—28.

І. Лисенко

ЗАЙЦЕВ Борис Петрович (1.08.1925, с. Зайцево, тепер Мотигінського р-ну Красноярського краю, РФ — ?) — кам. співак (баритон). Н. а. УРСР (1988). Закін. Одес. конс. (1958). 1958—80 — соліст Одес. філармонії. У репертуарі — твори укр. і рос. композиторів, нар. пісні. На Одес. кіностудії про З. було знято к/ф "Я сердцем вижу вас" (1984).

Літ.: *Резников С.* У нашій пам'яті — навічно // Музика. — 1980. — № 2; *Його ж.* Жизнь — подвиг // СМ. — 1982. — № 7; *Ильюшин И.* Фильм об артисте-фронтовике // Муз. жизнь. — 1984. — № 4; *Кохрихт Ф.* Сибирский характер // Знамя коммунизма (Одеса). — 1983. — 31 трав.; *Токарев Ю.* Бачити серцем // КіЖ. — 1984. — 1 січ.

І. Лисенко

ЗАЙЦЕВА Аїда Набіївна (15.05.1949, с. Верхнє Казанище Казанівського р-ну, Дагестан, РФ) — хор. диригентка, педагог. З. а. України (1994). Закін. Дагестан. муз. уч-ще, кл. хор. диригування А. Джарджуманова, Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс. (1974, кл. хор. диригування А. Ніклусова), асистентуру-стажування при ній (1977). Викладачка хор. дисциплін Дагестан. муз. уч-ща, муз. ф-ту Пед. ін-ту (1977—78). 1978—82 перебувала в Угорщині. 1982—88 — керівниця дит. хор. капели *"Дзвіночок"* Київ. палацу піонерів. 1989 організувала й очолила хор хлопчиків та юнаків при *Чол. хор. капелі ім. Л. Ревуцького*, що став лауреатом II Всеукр. конкурсу ім. М. Леонтовича (1993), Міжн. муз. фестивалю у Великій Британії (1993), Міжн. дит. хор. фестивалю в Угорщині (Гран-прі, 1994). Колектив визнано найкращим хором Європи, а З. отримала диплом "Найкращий диригент" (Угорщина, 1994). Від 2002 — викладачка кафедри хор. диригування НМАУ. Авторка низки обробок і аранжувань для хору.

Літ.: *Фільц Б.* Українське дитяче виконавство як чинник естетичного виховання // VI Міжн. конгрес україністів. — Д.; К., 2005. — Кн. 2; *Дуброва И.* "Потом, может, и Национальная опера, а пока — хор" // Зеркало недели. — 1997. — 4 янв.; *Давиденко В.* Українська пісня у Ватикані // Освіта. — 2001. — 2–9 трав.; *Її ж.* Низка перлин з Італії // Україна. — 2001. — № 6; *Холінський С.* На висоті солов'їного польоту // Голос України. — 2003. — 20 черв.; *Жилін О.* Тонкощі вокальних арабесок // Уряд. кур'єр. — 2003. — 16 квіт.; *Сікорська І.* Янгольські голоси // Слово Просвіти. — 2003. — 14–20 трав.; *Її ж.* Свято у хлоп'ячому королівстві // Хрещатик. — 2004. — 14 трав.

Б. Фільц

А. Зайцева

ЗАЙЦЕВА (дів. прізв. — Єдлічка) Катерина Алоїзівна (2-а пол. 19 ст. — після 1907) — піаністка, педагог. Дочка *А. Єдлічки*. Навч. у батька. Часто виступала із сольними концертами у Полтаві та ін. містах, організовувала приват. концерти. Урочисто відзначалося 30-річчя творчої діяльності З. (1907), про що писав ж. "Муз. труженик" (1907. — № 24).

ЗАЙЦЕВА Олександра Богданівна (25.05.1973, м. Калінінград, РФ) — піаністка. Лауреатка Міжн. конкурсів піаністів ім. Арт. Рубінштейна в Бидгощі (Польща, 1993), ім. А. Дворжака в Чехії (1997, 1-а премія). Закін. Львів. ССМШ (1992, кл. *О. Мутмані М. Крих-Угляр*), Київ. конс. (1999, кл. *О. Снєгірьова*) та асистентуру-стажування при ній (кл. *І. Рябова*). Удосконалювалась у майстер-класі Н. Фішер (1998). Виступає з сольними концертами (з 1993) в Україні, Росії, Польщі, Чехії, Італії тощо. У репертуарі — світ. класика і твори укр. композиторів.

І. Лисенко

ЗАЙЦЕВА Олена Олександрівна (бл. 1890, м. Полтава — після 1970, Швеція) — піаністка. Дочка *К. Зайцевої* та онука *А. Єдлічки*. Початк. муз. освіту здобула в матері у Полтаві. Закін. Моск. конс. (1916), кл. фп. О. Гольденвейзера (ім'я З. занесено на "золоту дошку"). Від 1916 жила у Полтаві, виступала в концертах з місц. симф. орк., давала приватні уроки фп. 1920—

Я. Зак

21 — концертмейстер Полтав. оперного т-ру. В репертуарі — твори *Л. Бетховена, Ф. Ліста*, Р. Шумана, *С. Рахманінова*. 1916 дала концерт із симф. орк. у Москві. У 1920-х виїхала до Швеції.

Літ.: [*Б. а.*]. Полтава на "золотой доске" консерватории // Полтавский день. — 1916. — 4 серп.; *Шевченко С.* З історії українського піанізму на Полтавщині // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ЗАК Ізидор Аркадійович [1(14).02.1909, м. Одеса — 1989, м. Новосибірськ] — диригент. Н. а. СРСР (1976). Лауреат Сталін. премії (1948). Навч. 1922–25 в Одес. конс. у *В. Золотарьова*. Закін. Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс. (1928, кл. дириг. *М. Малька*). 1924–44 — диригент оперних т-рів у Владивостоку, Хабаровську, Куйбишеві (тепер Самара), 1936–37 — Дніпропетровську, Горькому (тепер Нижній Новгород). 1944–49 і 1968–89 — один з організаторів, гол. диригент Новосиб., 1949–51 — Львів. (1-а пост. в Україні опери "Далібор" *Б. Сметани*, 1950), 1951–52 — Харків., 1952–55 — Алма-Атин. (тепер Алматин.), 1955–68 — Челябін. т-рів опери та балету. 1952–55 — викладач Алма-Атин. конс. Поміж учнів — Ф. Мансуров.

Літ.: *Сырых Н.* На юбилейных вечерах // СМ. — 1984. — № 7; *Її ж.* Юбилей дирижера // Муз. жизнь. — 1984. — № 10.

ЗАК Яків Ізраїльович [7(20).11.1913, м. Одеса — 28.06.1976, м. Москва, РФ] — піаніст, педагог. Н. а. СРСР (1966). Лауреат II Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (Москва, 1935, 3-я премія), Міжн. конкурсу ім. Ф. Шопена у Варшаві (Польща, 1937, 1-а премія, спец. приз — маска Шопена за найкраще виконання мазурки). 1930–32 навч. в Одес. конс. (кл. фп. *М. Старкової*). 1935 закін. аспірантуру при Моск. конс. (кл. *Генр. Нейгауза*). Від 1935 виступав як концертуючий піаніст, належав до плеяди найвидатніших на теренах кол. Рад. Союзу. Його вик. манері були притаманні віртуозність, тонкий ліризм, глибина задуму, чудове відчуття форми. Мав величезний репертуар, був 1-м вик-цем фп. творів багатьох рад. композиторів, зокр. *В. Бєлого, Є. Голубєва, Д. Кабалевського, Ю. Левітіна, М. Чулакі* та ін. Гастролював у Бельгії, Болгарії, Бразилії, Вел. Британії, Канаді, Німеччині, Польщі, Румунії, США, Угорщині, Фінляндії, Франції, Швейцарії.

Від 1935 — викладач Моск. конс., з 1947 — професор., з 1965 — зав. кафедри фп. Поміж учнів — *Є. Могилевський, Е. Вірсаладзе*.

Літ. тв.: Статьи. Материалы. Воспоминания. — М., 1980.

Літ.: Одеській державній музичній академії імені А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Кашкадамова Н.* Історія фортеп'янного мистецтва XIX ст. — Тернопіль, 2006; *Нейгауз Генр.* Яков Зак // СМ. — 1959. — №. 4; *Ступакова О., Мирвис Г.* Педагогические взгляды Я. И. Зака // Вопросы фортепианного исполнительства. — М., 1968. — Вып. 2; *Цыпин Г.* Яков Зак — исполнитель // Яков Зак: Статьи. Материалы. Воспоминания. — М., 1980.

І. Сікорська

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ (ЗОФ., м. Ужгород) створена в жовт. 1946 постановою Закарпат. облвиконкому. Розташована у приміщенні кол. Ужгород. синагоги, побудованої 1904 за проектом угор. архітекторів Д. Паппа й Ф. Саболча. Синагогу спеціально переобладнали під вел. конц. зал з кількома адмін. приміщеннями (зведено горизонтальне перекриття на 2 поверхи: 1-й — вестибюль і кабінети адміністрації; 2-й — конц. зала бл. 600 місць із чудовою акустикою).

Першим штатним колективом ЗОФ. став Закарпат. ансамбль пісні і танцю (1945), з 1948 — *Закарпатський заслужений народний хор*. 1946 розпочав роботу муз. лекторій, 1947 було створено симф. оркестр, 1948 — анс. "Угорські мелодії" (складався з нар. і естр. груп). 1974 було придбано конц. рояль "Steinway" і встановлено конц. орган. 1975–83 при ЗОФ. успішно працював 1-й закарпат. за духом естр. ансамбль "Музики" (кер. В. Білоусов, солістка Т. Анциферова). 1978 створено кам. оркестр. 1981–86 діяв конц.-естр. анс. "Закарпаття" (кер. — з. пр. культ. України М. Керецман, солістки — з. а. України К. Лабик і О. Поляк), 1986–90 — естр. ансамбль "Шанс" (кер. — В. Іванов, В. Стойка), естр. анс. "Бескид" (кер. і соліст *С. Гіга*).

У залі ЗОФ. відбувалися планові, регулярні, різноманітні гастрольні концерти: напр., 1964–65 щорічно проводилося 1100–1200 концертів, 1986–90 — до 2-х тис. (тобто по 6–7 концертів на день). Суттєвим моментом була постійна держ. матеріальна підтримка у вигляді дотацій і додаткових асигнувань на придбання конц. одягу, інструментів, поточний і капітальний ремонти. Напр., упродовж 1980–87 ЗОФ. щорічно отримувала дотацію в розмірі 207–252 тис. крб. Починаючи з 1990-х років підтримка держави припинилася, що різко обмежило інтенсивність і якість конц. життя регіону.

У ЗОФ. у різні роки виступали: *Держ. симф. орк. УРСР* (п/к *Н. Рахліна*, пізніше *С. Турчака*), Братислав. симф. орк. і органіст І. Сокол, Держ. симф. орк. Грузії, симф. оркестри Львів. і Одес. філармоній, Київ. кам. орк. п/к *А. Шароєва*; Держ. рос. оркестр нар. інстр. ім. М. Осипова, кам. хор Новосиб. філармонії, *Київ. кам. хор* п/к *В. Іконника*, Ф. Ліпс, Держ. засл. акад. рос. нар. хор ім. М. П'ятницького, Держ. засл. хор. капела "Дойна" Молд. РСР, *Кубанський козачий нар. хор*, Оренбург. засл. нар. хор, Держ. Рязан. нар. рос. хор, Держ. засл. анс. танцю Туркменії, *Держ. засл. акад. укр. нар. хор ім. Г. Верьовки, Держ. засл. анс. танцю України ім. П. Вірського, Київ. орк. нар. інструментів*, анс. нар. інстр. "*Рідні наспіви*", хор. капела Мічиган. ун-ту (США), капела "*Думка*", капела "*Трембіта*" (Львів), *Гуцул. засл. ансамбль пісні й танцю*; піаністи Г. Аксельрод, Д. Ашкеназі, Д. Башкіров, *Е. Гілельс*, Л. Грумберг, К. Донченко, *В. Єресько*, С. Іголінський, Р. Керер, Є. Малінін, Д. Надь (Угорщина), *Є. Ржанов, С. Ріхтер, В. Сєчкін, М. Сук*, Я. Флієр; скрипалі І. Безродний, *А. Винокуров*, Т. Грінденко, О. Каган, І. Коган, *Б. Которович*, Г. Кремер, *О. Криса*,

А. Мельников, *Д. Ойстрах*, *В. Пікайзен*, *Л. Шутко*, І. Фролов; альтисти *Ю. Башмет*, С. Кристич (кол. Югославія); віолончелісти Т. Габарашвілі, М. Ростропович, *М. Чайковська*, *В. Червов*, Д. Шафран; співаки *О. Басистюк*, *Л. Божко*, *Д. Гнатюк*, *Н. Матвієнко*, *Д. Петриненко*, *А. Солов'яненко*, *Г. Ципола*, вок. дует сестер Р. і К. Лісіциан, вок. квартет "*Явір*"; духовики В. Давиденко, *Т. Докшицер*, А. Візгірда, А. Будріс, квінтет мідних духових Одес. філармонії, Братислав. квінтет дух. інстр.; клавесиністи А. Калнціємe, О. Майкапар, А. Ружичкова; органісти Л. Ройзман, І. Сокол (тод. ЧСР), Є. Лисицина, Г. Лукшайте П. Сіполнієкс, О. Янченко, (Латвія), Г. Гродберг (Москва), *А. Котляревський*, *В. Бакєєва*, В. Сталбонцян (Єреван), *С. Дайч*, *В. Пивнов* (Львів), *І. Калиновська*, *Г. Булибенко*, *В. Кошуба*, З. Самосват (Київ); Кам. орк. Загреб. радіо й ТБ, Литов. кам. орк. і С. Сондецкіс, Р. Баршай з Моск. кам. оркестром, кам. оркестри з усіх областей України; Скр. квартет Дімова (Болгарія), Квартет ім. О. Бородіна, Квартет Росконцерту, *Квартет ім. Лисенка*, Квартет ім. Леонтовича, Квартет ім. Комітаса, Квартет духових інструментів Новгород. філармонії; анс. гітаристів "Лос Парагвайос", гітаристи М.-Л. Аніде (Аргентина), *В. Петренко*, *П. Полухін*; естр. співаки Ш. Золотнаї, К. Ковач, Ю. Сюч, Я. Коош, анс. "Корвіна" (Угорщина), естр. анс. С. Суботи (тод. Югославія), Г. Вондрачкова, В. Шпінарова, група "Олімпік" (тод. Чехословаччина), естр. вок.-танц. квартет "Буенос Айрес" (Аргентина), Д. Спатару (Румунія), Ж. Агузарова, А. Барикін, А. Веске, Г. Веліканова, Л. Доліна, М. Євдокимов, *Й. Кобзон*, В. Кузьмін, *В. Леонтьєв*, Д. Маліков, І. Понаровська, *С. Ротару*, *Л. Сандулеса*, Н. Чепрага, *Н. Яремчук*, *В. Зінкевич* і ВІА "*Світязь*", *Р. Кириченко* і ВІА "Калина", *О. Білозір* і ВІА "*Ватра*", ВІА "Форум", "Поющие гитары", "Песняры", "Сябры", "Земляне", "Ария", "Веселые ребята", "*Червона рута*", "Opera", "Лейла", тріо *Мареничів*; Мексикан. балет Соні Амеліс, анс. балету Ленінгр. (тепер С.Пб.) філармонії, Київ. клас. балет, Львів. т-р опери та балету, кам. опера Ворошиловгр. (тепер Луган.) філармонії та ін.

У серед. 1980-х на базі ЗОФ. започатковано низку фестивалів. Так, з ініціативи *Й. Гарчара* й *І. Лацанича* 15–19 лют. 1985 проведено фестиваль до 300-річчя від дня нар. Г. Ф. Генделя і *Й. С. Баха*. 1985–90 щорічно проводився Респ. муз. фестиваль "Золота осінь". 1984–90 наймасштабнішим поліжанровим щорічним фестивалем був спочатку Респ., а з 1986 — Всесоюз. фестиваль мистецтв "Дружба" (7–8 днів по всій області, щодня по 3–4 концерти, кількість глядачів — до 40–50 тис., акад., нар. та естр. музика). У листоп. 1995 з ініціативи Закарпат. осередку НСКУ відбувся Фестиваль музики *Є. Станковича* за участю анс. "*Київська камерата*" п/к *В. Матюхіна*, кам. хору "*Кантус*" п/к *О. Сокача*, *Н. Матвієнко*, *В. Буймістера*, *О. Зінькевич*; у берез. 1997 — Фестиваль музики *М. Скорика* за участю Кам. оркестру ЗОФ., диригента *В. Плоскіни*, солістів *О. Ільницької*, *М. Зубанич*, *В. Теличка*, Г. Добрушкіна (фп.), В. Юроша (скрипка), студентів Ужгород. муз. уч-ща, студ. кам. орк. ВМІ п/к *А. Микитки*, хору хлопчиків та юнаків Мукачева п/к *В. Волонтира*. У лип. 1998 за ініціативи В. Плоскіни й В. Теличка започатковано щорічний благодійний фестиваль "Музичне сузір'я Закарпаття", в концертах якого виступають музиканти-уродженці Закарпаття з різних країв. Від 2000 проводиться Міжн. дит.-юнацький конкурс-фестиваль "Срібний дзвін", де, крім муз. мистецтва, діти змагаються в живопису і графіці (гол. журі 1-о — *В. Воєводін*, 2-о — Є. Станкович).

Від 1963 худ. кер. Закарпат. обл. філармонії — *С. (І.) Мартон*, з 1975 — худ. кер. її кам. ансамблю.

Літ.: *Піцур Н.* Іштван Мартон. — Ужгород, 1998; *Мустіє К.* Славне десятиріччя // Мистецтво. — 1955. — № 4; *Лившиц А.* В Закарпатье // СМ. — 1956. — № 4; *Загайкевич М.* Творчий звіт львівських митців // Рад. культура. — 1955. — 27 листоп.

В. Теличко

ЗАКАРПАТСЬКИЙ ЗАСЛУЖЕНИЙ НАРОДНИЙ ХОР (ЗЗНХ., м. Ужгород) — перший профес. муз. колектив післявоєнного Закарпаття. Створ. 1945 при *Закарпат. обл. філармонії* з найкращих самод. і профес. співаків і танцюристів. Перша назва — Закарпат. ансамбль пісні і танцю, з 1948 — нинішня. 1959 присвоєно звання "заслужений". "Обличчя" ЗЗНХ., його образ, відмінний від ін. профес. хорів, творить неголосний, делікатний, округлий спів, притаманний ЗЗНХ., закорінений в автент. закарпат. виконанні, бл. акад. манері співу, що дозволяє хористам однаково успішно виконувати твори світ. класики й нар. пісні.

1-й гол. диригент і худ. кер. — М. Добродєєв, балетмейстер — В. Ангаров, концертмейстер — Л. Маркман. Співаків супроводжувало 3 акордеони. 1-й концерт відбувся 17 черв. 1946 в

Ужгороді (зал Драм. т-ру), хор вразив незвичною злагодженістю, силою і красою виконання невідомого тоді широкому загалові закарпат. пісенно-танц. фольклору. Поміж 1-х вдалих обробок закарпат. пісень і танців, що згодом склали "золотий фонд" колективу — "Ой, звідси гора", "Гей, на високій полонині", "Увиванець", "Аркан", "Дубкани-скакуни" тощо. Преса виокремлювала виступи солістів-вокалістів *М. Кречка*, Г. Білак, В. Петрецького, танцюристів К. Керечанин, А. Кремницької, М. Ромадова.

Осінь 1946—54 — худ. кер. і гол. диригент *П. Милославський*, хормейстер М. Кречко. Перші гастролі ЗЗНХ. успішно пройшли в найбільших містах України і в Києві. Визначна сторінка біографії — творча співпраця з *І. Козловським*, який разом із ЗЗНХ. виступав у Мукачеві, Ужгороді та Москві в Конц. залі ім. П. Чайковського під час гастролей колективу (1948, пісні "Гей, на високій полонині", "Реве та стогне Дніпр широкий", "Їхав козак на війноньку", "Степь да степь кругом"), дав високу оцінку творчим можливостям колективу. 1951 ЗЗНХ. узяв участь у Декаді укр. літ-ри й мистецтва в Москві. 1951 до складу ЗЗНХ. уведено оркестр: флейта пікколо, *флейта, кларнет, баяни, скрипки, цимбали, контрабас, бубон.* Звучання колективу стало повнішим, різнобарвнішим, об'ємнішим. 1952—54 ЗЗНХ. гастролював у Білорусі, Москві, Ленінграді (тепер С.Пб.), Мурманську, містах Прибалтики, вперше побував на тривалих (бл. півроку) гастролях у містах Дал. Сходу (3—4 концерти на день), Кавказу. П. Милославський розширив репертуар ЗЗНХ. творами *М. Леонтовича, П. Чайковського, О. Бородіна, М. Римського-Корсакова, А. Кос-Анатольського,* а згодом і зах.-європ. композиторів. Водночас саме його хор. обробки стали першим поповненням репертуарного "золотого фонду" ЗЗНХ. і спричинили написання вок. обробок і автор. творів для хору *Д. Задора, С. (І.) Мартона.* Було здійснено перші записи на грамплатівки, у фонд Всесоюз. радіо. 12 квіт. 1954 під час репетиції хору П. Милославський несподівано помер. Півроку ЗЗНХ. очолював Д. Задор.

Від осені 1954 до 1969 худ. кер. М. Кречко (вихованець П. Милославського) продовжував традиції вчителя, утвердив та закріпив на тривалий час високі творчі досягнення ЗЗНХ. 1955 ЗЗНХ. виступав у Києві, містах Уралу, Центр. Азії, Кавказу, Криму. На той період репертуар становив бл. 40 хор. і 15 танц. номерів, що давало можливість оновлювати і змінювати програму безпосередньо під час гастролей. Колектив брав участь у відзначенні 100-річчя з дня нар. *І. Франка* (Київ, 1956), IV Конгресі Всесв. федерації дем. молоді (1957), Декаді укр. літ-ри й мистецтва (обидва — Москва, 1960), святі "Дніпрові зорі" (Київ, 1964), святкуванні 150-річчя *Т. Шевченка* у Вел. т-рі СРСР (1964), Міжн. жін. дні у Кремлів. Палаці з'їздів (1966), Декаді укр. літ-ри й мистецтва в РФ (1969, всі — в Москві); восени 1957 вперше гастролював за кордоном — у Польщі й тод. Чехословаччині.

Завдяки збирацькій діяльності М. Кречка до постійного репертуару хору було залучено нові яскраві й колоритні закарпат. нар. пісні "Ой, на плаю вівці пасуть", "Посадила'м черешеньку", "Іванку, Іванку", "Коли тоту команицю сіяли", "Заспіваймо собі двома голосами", "Гей, Дунаю", "Ей, горі йду, долу йду", а також "Віночок коломийок". Окрім них ЗЗНХ. виконував "Вечорниці" *П. Ніщинського*, хори — прославний з "Тараса Бульби" *М. Лисенка*, весільний і "Слався" з "Руслана і Людмили" *М. Глінки*, поселян і половецькі танці з "Князя Ігоря" О. Бородіна, селян з опери "Продана наречена" *Б. Сметани.* Саме під орудою М. Кречка було створено неповторну звук. палітру ЗЗНХ. із сріблястим тембром,

де й при наповненому, могутньому звучанні ніколи не відчувалася напруга. Однією з профес. рис хору була чітка артикуляція. Індивід. інтерпретаторська майстерність підпорядковувалась образності виконуваного твору.

Новий період в історії ЗЗНХ. пов'язаний з діяльністю *М. Поленка* (артист, з 1964 — диригент, 1969—86 — худ. кер. і гол. диригент). Розвиваючи найкращі традиції, закладені попередниками, він зосередився на пошуку нового, оригінального в закарпат. фольклорі. ЗЗНХ. успішно виступав у різних куточках кол. СРСР, брав участь у концертах: в НП "Україна" в Києві (1971, 1972, 1973, 1981, 1982, 1984), Всесоюз. фестивалі мистецтв "Кримські зорі" (1973), Всесоюз. фестивалі "Київська весна" (1975), у Свиднику (тепер Словаччина) перед 30 тис. глядачів, де йшла пряма трансляція по Інтербаченню (1975), у Кремлів. Палаці з'їздів у Москві (1976), разом з ін. колективами Закарпаття (загалом 10 тис. хористів) у зведеному хорі на ужгород. стадіоні "Авангард", Днях літ-ри й мистецтв УРСР у Білорусі (1976), Всесоюз. фестивалі мистецтв "Пензенська весна" (1978), Всесоюз. фестивалі "Білоруська музична осінь" (1980), Конц. залі ім. П. Чайковського у Москві (1983), Всесоюз. фестивалі мистецтв "Дружба" в Закарпатті, VI фестивалі Дружби молоді кол. СРСР і НДР у Києві (1983), Міжн. фестивалі миру і дружби в Кошицях (тепер Кошіце, Словаччина, 1984) тощо. Особливою подією стали концерти ЗЗНХ. у Зах. Берліні (1980). З успіхом пройшли гастролі солісток ЗЗНХ., з. а. України К. Лабик і О. Поляк у Канаді (1979). Конц. програми ЗЗНХ. у прямому ефірі й відеозапису неодноразово демонстрували по респ. і всесоюз. ТБ, було знято 3 докум. фільми про його творчість. Розширився репертуар: 1977 було виконано "Патетичну ораторію" Г. Свиридова, 1983 відбулася прем'єра кантати Д. Задора "Карпати", сл. Ю. Гойди для міш. хору, солістів та симф. орк., 1985 (на фестивалі, присв. *Й. С. Бахові* й *Ґ. Ф. Генделю*, у Закарпат філармонії) — "Хорал" Й. С. Баха й "Гімн праці" Г. Ф. Генделя. Неодноразово виконувалися твори М. Леонтовича, М. Лисенка, М. Глінки, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, *Ф. Шуберта*.

1986—92 ЗЗНХ. очолював О. Щербатий, випускник Львів. конс., який спільно з гол. балетмейстером *К. Балог* налагодив нові творчі зв'язки: здійснено гастролі до Азербайджану, Казахстану, Півн. Осетії, на Дал. Схід, міст РФ, на Міжн. фестиваль у Кошіце (1988), Міжн. свято квітів у Дебрецені (1989, Угорщина), міжн. фестиваль "Петрівський дзвін" (1990, тепер Хорватія), до міст Саболч Сатмарського комітату Угорщини (1991), Івано-Фр. обл., Рівного, Тернополя, Хмельницького, Житомира, Чернігова, Прилук Черніг. обл. (1992). Було виконано кантату *Д. Січинського*, "Лічу в неволі", кантату-поему *Л. Ревуцького* "Хустина" (обидві — сл. Т. Шевченка), "Карпатську рапсодію", сл. Ю. Шкробинця й "Хорову сюїту різдвяних колядок і щедрівок" С. Мартона, частини з кантати М. Лисенка "Радуйся, ниво неполитая", хор. концерт *М. Березовського* "Не отвержи мене...", частини з "Всенощної" *С. Рахманінова*.

1992—97 ЗЗНХ. очолював з. пр. культ. України *П. Сокач*, якому вдалося підняти звук. тонус ЗЗНХ., відновити світлі, "енергійні" барви. До репертуару було введено духовну хор. музику, відновлено найкращі попередні муз.-хореогр. композиції. ЗЗНХ. гастролював в Івано-Фр. області (осінь 1992), взяв участь у Міжн. фестивалі українців і русинів у Свиднику (1994), святковому концерті в Києві до Дня Незалежності (1995), Днях України у Празі (1996).

1998—2001 — худ. кер. і гол. диригент *З. Корінець*, якому вдалося підтримати високий профес. рівень колективу, оновити репертуар, покращити матеріальну базу. ЗЗНХ. брав участь у міжн. фестивалях у Польщі, святковому концерті в Києві для учасників форуму Європ. банку реконструкції і розвитку, міжн. фестивалі містпобратимів у Дармштадті (Німеччина, 1998), міжн. фестивалі "Меланка" у Словаччині, в Шевченківських днях у Каневі (2000), дав сольний концерт у Києві в НП "Україна"; кам. група ЗЗНХ. із солістами й оркестром тричі їздила на серію благодійних концертів до Німеччини, 4 рази брала участь у відзначенні днів Незалежності України, двічі — у мист. звітах Закарпаття в Києві в НП "Україна" (1999, 2001) та святковому концерті в Нац. опері України, присв. 55-річчю возз'єднання Закарпаття з Україною (2000).

2001—06 (худ. кер. М. Вігула) ЗЗНХ. брав участь у мист. звітах Закарпаття в Києві (2004), міжн. фольк. фестивалі "Петровський дзвін" у Хорватії, гастролях в Івано-Фр. і Чернів. областях. Від серп. 2006 худ. кер. і гол. диригент ЗЗНХ. — з. пр. культ. України Н. Петій-Потапчук.

За 60 років творчої діяльності ЗЗНХ. дав понад 8,5 тис. концертів, записав 11 грамплатівок LP, 3 CD. Про творчість ЗЗНХ. знято 4 док. фільми, зроблено записи у фонд Всесоюз., Укр., Зах.-нім. радіо, на ТБ.

Дискогр.: 11 грамплатівок LP — Закарпатський народний хор. — М.: Мелодия. — 48143—44; 48145—46; 28082—83; Д 6739—40; Заслужений Закарпатський народний хор. — М.: Мелодия. — 33НД 3476—77; Обробки укр. нар. пісень "Ой там за горою", "Козака несуть", "Пряля", "Щедрик": Держ. Закарпатський нар. хор, худ. кер. *М. Кречко*. — 1969. — Д 026 455—56; 33Д 00033041—42; 33СМ 03517—18; Співає Закарпатський народний хор. — М.: Мелодия. — 33Д 23069—70; Закарпатський народний хор. — М.: Мелодия. — 28160—61; 39875—76; Обробка укр. нар. пісні "Ой вийду я, вийду": Закарпат. нар. хор п/к *М. Поленка*. — М.: Мелодия, 1972. — Д 00033041—42; *Мартон І.* "Гей, чули гори" (В. Вовчок); Обробка укр. нар. пісні "Ой коли я руковав": Закарпат. нар. хор, худ. кер. *М. Поленко*. — М.: Мелодия, СМ 03517—18, 1972 тощо.

Літ.: *Кречко М.* Заслужений Закарпатський народний хор. — К., 1959; *Хланта І.* Історія Закарпатського народного хору. — Ужгород, 1994; Українські народні пісні Закарпаття: Для хору: З репертуару Закарпатського народного хору / Запис і обр. *П. Милославського*. — К., 1995; Нариси історії Закарпаття. — Ужгород, 2003. — Т. 3; *Кутузова М.* Диригент // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення. —

Ужгород, 2005. — Вип. 1; *Мокану Л.* Покликання // Там само

В. Теличко

ЗАКЛИНСЬКИЙ Олексій Онуфрійович, о. (27.03. 1819, с. Озеряни, тепер Тлумацького р-ну Івано-Фр. обл. — 1894, с. Старі Богородчани, тепер тієї самої обл.) — громад. діяч, поет, композитор-аматор, священик. Закін. Львів. духовну семінарію. Навч. на юрид. ф-ті Віден. ун-ту. Автор "Записок Олексія Заклинського, приходника Старих Богородчан" (1890), де вмістив пісню (муз. і сл. власні) "Там, де Чорногора" (згодом хор. обр. і фп. варіації написав *С. Людкевич*), поезії "Кажуть мені люде, що мій друг живе", "Щоб я крила мав".

Літ.: *Щурат В.* Початки слави української пісні в Галичині. — Л., 1927; *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; *Михальчишин Я.* З музикою крізь життя. — Л., 1992.

А. Муха

ЗАКЛИЧКИ — дит. пісеньки. Найдавнішими, очевидно, у зв'язку з магічно-обрядовою діяльністю дорослих, є група дит. пісень, пов'язана із звертанням дитини до явищ природи: сонця, дощу, тваринного та рослинного світу. Їх популярність у дит. тов-ва має неперехідне значення. З. відбивають дитячу віру у свої сили з метою впливу на довкілля, допомагають пізнанню світу й контактам з "братами меншими".

З-поміж З. до сил природи у сх.-слов'ян. дит. фольклорі найпоширеніші 2 — до дощу (води) й сонця. При тому до дощу функціонально розрізняються звертання 2-х видів: закликання й відвернення. Найвідомішою поміж З. є пісня "Іди, іди, дощику", де діти закликають дощик іти (або, навпаки, не йти "Не йди, не йди, дощику"), обіцяючи "зварити йому борщику". Вона поширена на Поділлі, Подніпров'ї та Волині. Пісенька має пісенну строфу-тираду з 7-складовим віршем і з наголосом на подовженому звуці. Для З. найхарактернішими є трихордні ладові будови мажоро-мінорного нахилу.

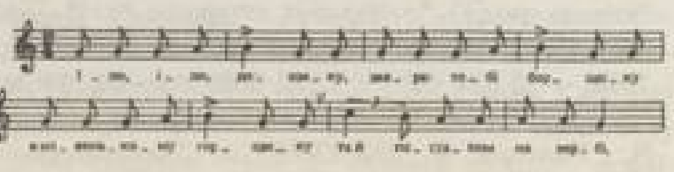

Дитячі пісні та речитативи / Упоряд. *Г. Довженок, К. Луганська,* 1991. — С. 39.

Популярні також 2 наступні дит. З. до сонечка: пісенька "Вийди, вийди, сонечко", поширена на Поділлі, де сонечку пропонується вийти на полечко (попове, дідове, бабине тощо). У ній спостерігається така сама 4-рядкова пісенна строфа із 7-складовим віршем. У З. "Сонечко, сонечко" діти закликають сонечко виглянути у віконечко. Вона поширена на Черкащині, має 6—7-складові віршові рядки й формульно-варіативний тип скандування переважно на 2-х сусідніх звуках.

Дискогр.: CD "Український дитячий фольклор": Моя Україна. Берви. — К.: Арт-екзистенція, УЕЛФ, Арт-Велес, 2007.

Літ.: *Довженок Г.* Український дитячий фольклор (віршовані жанри). — К., 1981; Дитячий фольклор / Упоряд. *Г. Довженок.* — К, 1986; Дитячі пісні та речитативи / Упоряд. *Г. Довженок, К. Луганська.* — К., 1991.

Люд. Єфремова

ЗАКОРСЬКИЙ Станіслав Іванович (25.07.1936, м. Одеса) — флейтист, педагог. З. а. УРСР (1975). Закін. Одес. конс., кл. флейти *М. Ковлера* (1958). Артист оркестру Одес. муз.-драм. т-ру (1953), оркестру Одес. т-ру опери та балету (1954—57); з 1957 — соліст, концертмейстер групи флейт симф. оркестру Одес. філармонії. Від 1963 — викладач (1980 — доцент, 1986 — професор) Одес. конс. Поміж учнів — лауреати всесоюз. і респ. конкурсів О. Базилько, О. Кайнарська, А. Пробас, В. Рябинков. Як вик-ць виступав п/к *Н. Рахліна, С. Турчака*, В. Дударової, К. Цеккі та ін.; гастролював багатьма містами України, Росії, Вірменії, Грузії, Молдови, а також в Іспанії, Канаді, Польщі, Болгарії, Японії. У репертуарі — концерти, сюїти для флейти з орк. рос. і зах.-європ. класиків, а також *А. Штогаренка, Р. Сімовича, Г. Сасько, Я. Фрейдліна. Виконавству* З. притаманні висока культура, віртуозна техніка, тонке відчуття *стилю* та *ансамблю*, чудовий звук. Поміж записів на грамплатівки — Концерт для флейти з орк. *Р. Сімовича* (вик. Симф. орк. Одес. філармонії); вок. цикл для голосу, флейти та фп. "Античная тетрадь" Я. Фрейдліна ("Мелодія", 1980); твори вірм. композиторів з Одес. ансамблем сучас. кам. музики.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

О. Олійник

ЗАКРЕВСЬКА (справж. прізв. — Менцер) Марта Іванівна [12(24).03.1885, м. Київ — після 1950, м. Тбілісі, Грузія] — оперна співачка (сопрано) педагог. Співу навч. у муз. школі *М. Тутковського* в Києві (кл. *О. Сантагано-Горчакової*, 1902—05); вдосконалювалася п/к своєї сестри *С. Друзякіної*. Від 1905 виступала на оперних сценах Харкова, Одеси, Тифліса (тепер Тбілісі), Баку, С.-Петербурга, Москви, Свердловська (тепер Єкатеренбург). Мала дзвінкий голос сріблястого тембру. Часто виступала з *Л. Собіновим* в операх "Дубровський" *Е. Направника* й "Лоенґрін" Р. Вагнера, з італ. співаком *М. Баттістіні* (1912). Співала п/к А. Асланова, І. Паліцина. Пед. діяльність провадила у Тбіліс. конс.

М. Закревська в ролі Іоланти (однойменна опера П. Чайковського)

Партії: клас. репертуар з рос. і зах.-європ. опер, у т. ч. — Ліза, Татьяна, Оксана ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін", "Черевички" П. Чайковського), Парася ("Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Аїда (однойм. опера Дж. Верді).

Літ.: *Боголюбов М.* Полвека на оперной сцене. — М., 1957; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008.

О. Шевчук

ЗАКРЕВСЬКИЙ (псевд. — М. Шагінян) Микола Васильович (24.06.1805, м. Київ — 10.08.1871, м. Москва, Росія) — історик, фольклорист, етнограф, лінгвіст, письменник. Дійсний член Тов-ва старожитностей рос. мистецтва (1869), Ради засновників цього Тов-ва (1870). Закін. Вищу гімназію в Києві (1825), навч. у Дерптському (тепер Тартуському) ун-ті на юрид. ф-ті (1829—33). Викладав у Вейсенштейнському уч-щі (рос. мова, 1831–34, тепер м. Пайде, Естонія), у Ревельській гімназії (рос. мову, історію та географію, 1834—47, тепер Таллінн, Естонія). 1849—50 — наглядач при пансіоні Рязан. гімназії, з 1850 — знов у Ревелі. Від 1859 жив у Москві, працював коректором при університетській друкарні, з 1863 — помічник бібліотекаря Моск. публ. музею. У 1-у т. своєї фундамент. праці "Старосвітський бандуриста" подав поет. тексти 190 зразків укр. нар. пісень і *дум*, що й нині мають етно гр. значущість. Там само є й окрема вклейка 32 нотних записів *мелодій*, поміж яких — маловідомі *наспіви*, подані без підтекстовки, що іноді мелоритмічно не співпадають з уміщеними окремо у кн. словами, хибують на грамотність нотного запису, тож не використовуються в муз. практиці.

Літ. тв.: Старосвѣтскій Бандуриста. — М., 1860. — Кн. 1: Избранные малороссійскія и галицкія пѣсни и думы / Собрал *Николай Закревскій*. — М.,1860. — Кн. 2: Малороссійскія пословицы, поговорки, загадки и галицкія приповѣдки / Собрал... — М., 1861. — Кн. 3: Словарь малороссійскихъ идіомовъ / Составил...; Описание Киева. В 2 т. — М., 1868.

Літ.: *Гатцук А.* "Старосвѣтскій Бандуриста" [рец.] // Основа. — 1862. — Май; *Ефименко П.* [Рец.] // Там само. — 1862. — Окт.; *Костомаров Н.* "Старосвѣтскій Бандуриста" [рец.] // Вѣстник Европы. — 1868. — Кн. 4; *Эварницкий Д.* К биографии малороссийского этнографа Н. В. Закревского (1805—1871) // Истор. вестник. — 1911. — Т. 124; *Кузик В.* Забутий фольклорист — Микола Закревський // Укр. календар—73. — Варшава, 1973; *Варшавська М., Федорова Л.* "До готової колоди добре вогонь підкладати" // Київ. старовина. — 1997. — № 25; [*Б. а.*]. Некрологъ Н. В. Закревскаго // Кіевлянинъ. — 1871. — № 96.

В. Кузик

ЗАКРЖЕВСЬКИЙ (Закревський) Юліан Федорович [17(29).09.1852, м. Косів, нині Івано-Фр. обл. — 25.04 (8.05).1915, м. Казань, тепер Татарстан, РФ] — оперний і кам. співак (драм. тенор), педагог. Навч. співу у Львів. конс. у *К. Мікулі*, згодом удосконалювався у Венеції у проф. Піццолатті. У Львові співав у хорі Ставропігійської бурси (1865—70), з 1880 — у хорі "Торбан" *А. Вахнянина*. Дебютував у Празі (1871). Виступав у Венеції (1874), Празі, Львові, Кракові, Варшаві (1876), Києві (1878—82), Москві (Великий т-р, 1882—84), Н. Новгороді (1885), Казані (1888—91, 1898; 1901 відзначив тут свій 35-річний ювілей сцен. діяльності), Харкові (1891—92), Саратові (1892), Пермі (1897—98), Астрахані. Мав сильний (особливо у верхньому регістрі) голос широкого діапазону, драм. темперамент, актор. майстерність, яскраву сцен. зовнішність. Гарна вок. школа дозволяла З. виконувати різнохарактерні партії, долати теситурні й технічні труднощі. Актор. обдарування й темперамент З. яскраво виявились у драм. і трагедійних партіях. 1907 через втрату голосу залишив сцену. Останні роки жив у Казані, де давав приват. уроки співу.

Партії (понад 50): 1-й вик-ць у Великому т-рі — Васко да Ґама ("Африканка" Дж. Мейєрбера), у Саратові — Герман ("Пікова дама" П. Чайковського); у Києві — Мазепа (однойм. опера Б. Фітингофа-Шеля); в Казані й Н. Новгороді — Йонтек ("Галька" С. Монюшка); поміж найкращих — Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Манріко, Отелло ("Трубадур", однойм. опера Дж. Верді), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Рауль, Іоанн Лейденський ("Гугеноти", "Пророк" Дж. Мейєрбера).

Літ.: *Вахнянин А.* Спомини з життя. — Л., 1908; *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; Федор Иванович Шаляпин: Литературное наследие. Письма. — М., 1976; Ю. Ф. Закржевский [Некрологи] // РМГ. — 1915. — № 23—24; Театральное искусство. — 1915. — № 18; *Таубе Н.* Четверть века Казанской оперы (1874—1901) // Из музыкального прошлого. — М., 1960. — Вып. 1; *Штейнпресс Б.* Казань. Годы 1888—1889 // Муз. жизнь. — 1960. — № 7.

О. Кушнірук

ЗАКУС Ігор Миронович (6.03.1966, м. Червоноград Львів. обл.) — бас-гітарист, композитор. Закін. Львів. муз. уч-ще (1986, кл. гобоя М. Закопець), Львів. конс. (1991, кл. гобоя *В. Цайтца*). Паралельно займався бас-гітарою. 1987—97 працював з *О. Білозір*, 1997—2005 — з *Т. Повалій*, паралельно — з *І. Білик*, 2005—07 — у гурті "Віагра". 1997—2003 заснував джаз. гурт "Фест". Вважається одним з найкращих бас-гітаристів України. Працює в стилях funk-fusion, smooth, pop jazz. Віртуозна вик. техніка, чистота інтонування поєднуються з мелодійністю, співучістю, виваженим саундом. Співзасновник, муз. директор та продюсер муз. проекту "Jazz-Коло": серія концертів укр. джаз. вик-ців, що записують на аудіо- й відеоносії (6 CD й 6 DVD). Викладач гри на бас-гітарі в КНУКіМ. 29 лют. 2008 у Львові в Т-рі юного глядача відбувся виступ З. із гуртом "Z-Band" (засн. 2003: Д. Александров, саксофон, Р. Іванов, клавішні, О. Лебеденко, ударні інстр., Д. Аду, труба, В. Шабалтас, соло-гітара, *М. Блощищак*, дух. нар. інструменти).

Дискогр.: CD й DVD-альбоми — "У колі друзів" (1999), "Присвяти" (2003), "Тут був Закус" ("Zakus was here", 2006), "Фарби" (разом з *Н. Лебедєвою*, 2006), "Биття серця" ("Heart Beat"; *Ю. Рома* (2006), "Ігор Закус, Z-Band. Коломийки live 2007" (2007), "Medium cool" (разом з *Н. Лебедєвою*, 2008).

Літ.: *Коскін В.* Універсальний Ігор Закус грає у діапазоні від "Віа Гри" до Маркуса Міллера // Портал українця; *http://www.vox.com.ua/data/2007/10/23/*; *http://www.zaxid.net/newsua/2008/2/29/150505/*; *http://www.jazz-kolo.com.ua/wp/*

І. Лісняк

ЗАЛЕВСЬКА Леокадія Казимирівна (1914, м. Одеса — 2001, там само) — піаністка, педагог. Закін. Одес. конс. (1938), кл. фп. *М. Рибицької*, 1944—79 — її викладачка. 1957—70 — зав. фп. відділу Одес. ССМШ, зав. пед. практики студентів кон-

М. Закревський

Ю. Закржевський у ролі Фауста (однойменна опера Ш. Гуно)

І. Закус

PIEŚNI
POLSKIE I RUSKIE
LUDU
GALICYJSKIEGO.
WE LWOWIE,

Титульна сторінка видання В. Залеського "Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego"

З. Залеський у ролі Гамлета

серваторії. Поміж учнів — Л. Банчик (Ізраїль), В. Бєляєва, П. Добровольський (доцент конс.), Т. Календар'ян (Німеччина), Н. Радченко. Провадила активну конц. діяльність, грала в дуетах, кам. ансамблях.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

І. Сікорська

ЗАЛЕСЬКИЙ (Zaleski, псевд. — Вацлав з Олеська) Вацлав Міхал (18.09.1799, с. Олесько, тепер смт Львів. обл. — 24.02.1849, м. Відень, Австрія) — фольклорист. За походженням поляк. Закін. Львів. ун-т. 1833 — губерніальний практикант, 1848 — губернатор Галичини. Від 1849 жив у Відні. Належав до діячів польс. культури, які залишили значний слід в історії збирання нар. пісень Зах. України. Його зб. "Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego" (у 2 т., Львів, 1833—34) з нотним додатком "Muzyka do pieśni polskich i ruskich ludu galicyjskiego, zebranych i wydanych przez Wacława z Oleska. Do śpiewu i na fortepian ułożył Karol Lipiński" (Львів, 1833) — досі не втратив своєї наук. та істор. цінності. Збирати фольклор почав у 1820-х. Поміж кореспондентів З. були укр. студенти *М. Шашкевич* (Стрийщина), І.Ількевич (Коломийщина), І. Білинський (Львівщина) та ін. До зб. увійшло бл. 500 текстів польс. і укр. пісень у лат. транскрипції. 153 пісні, поміж них 86 українських, опрацював для голосу з фп. *К. Ліпіньський*. Хоча З. тенденційно вважав польс. і укр. пісні єдиним цілим (оскільки тоді ці землі належали до однієї держави), зб. викликала значний резонанс у культурних колах України, Росії, Польщі й відіграла помітну роль у міськ. муз. побуті Галичини і творчості галиц. композиторів 19 ст.

Літ.: *Лука М., Цыбык О.* О зборниках русско-народных песен. — Зоря Галицкая. — Л., 1860; *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; *Григор'єв В.* Кароль Ліпінський. — К., 1977; *Правдюк О.* Українська музична фольклористика. — К., 1978; *Зеров М.* Галицьке літературне відродження // Історико-літературні та літературознавчі праці. У 2 т. — К., 1990. — Т. 2.

О. Шевчук

ЗАЛЕСЬКИЙ Ґдаль (бл. 1885, м. Київ — ?) — піаніст. Закін. Київ. муз. уч-ще й Лейпц. конс. (1911), кл. фп. Ю. Кленчеля, нагороджений медаллю Ф. Мендельсона. Від 1911 з успіхом концертував країнами Зах. Європи та у США. 1936 концертував у Києві. Займався також композицією.

Літ.: [*Б. а.*]. Концерт Гдаля Залеського у Києві // Більшовик. — 1936. — 8 жовт.

ЗАЛЕСЬКИЙ (Zaleski, Залевський) Зигмунт (Сиґізмунд-Адам Сиґізмундович) [9(21).09., за ін. від. 2(14.10).1885, м. Бєльци, тепер Молдова — 23.3.1945, м. Бухарест, Румунія] — оперний співак (бас-баритон), режисер. За походженням поляк. Брат *Т. Орди*. Співу навч. у Кишинів. муз. уч-щі, кл. А. Дисконті, згодом — в Одесі, удосконалювався в Римській академії "Санта Цецилія". Дебютував 1907 у Петербурзі. 1910—11 — соліст Марiїн. т-ру. 1907—18 (з перервами) — співав в Одес. і Київ. операх, з 1918 — соліст Опери С. Зиміна (Москва), згодом — режисер Варшав. опери. 1919—23 гастролював в Австрії, Болгарії, Італії, Іспанії, Німеччині, Польщі, Румунії, Угорщині, Франції, тод. Югославії, США, Півд. Америці. 1920 блискуче виконав партію Бориса ("Борис Годунов" *М. Мусоргського*), після чого А. Тосканіні запросив З. у Ла Скала. 1923—24, 1926—27, 1929—30 — соліст і режисер Великого т-ру у Варшаві, 1924—25 — у Ла Скала, 1927—29 — Познанської, 1930—33 — Львів. (один з її директорів) опер. Успішно гастролював у Парижі (Ґранд-Опера, 1925—26, 1929) і Барселоні (1929), Мілані (Ла Скала, 1935). Від 1935 — соліст Бухарест. опери, де прийняв румун. підданство, провадив пед. діяльність. У 1930-х неодноразово виступав у Кишиневі з сольними концертами, де виконував арії з опер і романси рос. і зах.-європ. композиторів.
Мав могутній, звучний голос "металевого" тембру широкого діапазону, що давав можливість виконувати як басові, так і баритонові партії, великий драм. талант. Вдало сполучав вок. мистецтво зі сцен. грою, приділяв багато уваги жестові, міміці, гриму.

Партії: Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського — співав 6-ма мовами), Князь Ігор (однойм. опера О. Бородіна), Кочубей ("Мазепа" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Мефістофель ("Фауст" Ш. Ґуно й "Мефістофель" А. Бойто), Ріголетто, Амонасро, Жермон (однойм. опера, "Аїда", "Травіата" Дж. Верді), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Вотан ("Валькирія" Р. Ваґнера).

Вистави: "Князь Ігор" О. Бородіна, "Борис Годунов" М. Мусоргського (Відень, Бухарест), "Євгеній Онєгін" П. Чайковського, "Аїда", "Фальстаф" Дж. Верді, "Фауст" Ш. Ґуно, "Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті, "Парсифаль" Р. Ваґнера, "Тоска" Дж. Пуччіні та ін.

Літ.: *Чайковский Г.* Знаменитые певцы Молдавии. — Кишинев, 1975; *Котляров Б.* Из истории музыкальных связей Молдавии, Украины и России. — Кишинев, 1982; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008.

І. Лисенко

ЗАЛЕСЬКИЙ (Zaleski) Осип (16.04.1892, с. Мала Тростянка, Галичина — 13.03.1984, м. Буффало, США) — музикознавець, композитор, педагог. У 1910-х закін. Львів. конс., кл. *А. Хибіньського* і Віден. ун-т (з теорії музики навч. у *Г. Адлера* і Р. Валлашека). 1921—23 — викладач і директор філії ВМІ ім. М. Лисенка у Станіславові (тепер Ів.-Франківськ). 1927—39 — співдиректор (з *Д. Кашубинським*) Ярослав. філії ВМІ, 1942—44 — диригент хорів *"Боян"* у Ярославі (нині Польща), товариств *"Січ"* і "Академічна громада" у Львові. Згодом викладач філії Укр. муз. ін-ту (Буффало, США). Автор кам.-інстр. творів, хорів, солоспівів на сл. укр. поетів.

Літ. тв.: Погляд на історію української музики. — Л., 1916; Музичний словник, 1927 (рукоп.); Короткий нарис історії української музики. — Філадельфія, 1952; Загальні основи музичного знання. — Нью-Йорк, 1958; Мала музична енциклопедія. — Мюнхен, 1971 [бл. 1200 ст.]; статті в журн., зокр. —

Музика, рр. 1923, 24 і 25, Київ [Рецензія] // ЛНВ. — 1925. — Т. 88; Музичний листок. Львів, падолист 1925 [Рец.] // Там само. — 1926. — Т. 89; А. Річинський. Всенародні співи в українській церкві [Рец.] // Там само. — 1926. — Т. 90; І. Левицький. Популярна наука гармонії. Л., 1929 [Рец.] // Там само. — 1930. — Т. 104; І. Недільський. Засяяло сонце золоте; марш [Рец.] // Там само. — 1936. — Т. 90; До історії пісень Українських Січових Стрільців // Календар "Свобода". — 1954. — 13 жовт.; Гнат Хоткевич і відродження бандури на західно-українських землях // На пошану Григорію Китастому у 70-річчя з дня народження. — Нью-Йорк, 1980.

Тв.: дит. опера "Цвіркунчик"; для фп. — 6 мініатюр; фп. тріо "Елегія"; для скр. з фп. — "Осіння пісня"; "Похорон жовніра", "Посланіє" (на сл. Т. Шевченка); хори (бл. 40) — "Стою на березі", "Погасло сонце", "Карпати" (сл. Р. Завадович) тощо; солоспіви (бл. 15), пісні.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Вергун-Саєнко Д.* Професор Ярославської гімназії — Осип Залеський // Ярославська гімназія. 1940—1944 рр.: Книга пам'яті з нагоди 50-річчя останньої матури / Упоряд., вступ. сл. *І. Гнаткевич.* — Л., 1994; *Витвицький В.* Нові часи // *Його ж.* Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003.

ЗАМАРЕВИЧ (17 ст.) — композитор. Майстер імітац. і гармон. техніки в партесному стилі. Автор культових муз. творів, "Служби Божої", хор. концертів "Сію ризу", "Да возрадується душа моя о Господу". *М. Дилецький* у "Граматиці музикальній" назвав З. "славним автором віку нашого", а його твори — зразками для наслідування.

Літ.: *Дилецький М.* Граматика музикальна: Факсим. вид. / Публ., комент., вступ. ст. *О. Цалай-Якименко.* — К., 1970.

ЗАМБОНІ (Цамбоні, Дзамбоні, Zamboni) (серед. 18 — 1-а трет. 19 ст.) — оперний співак, антрепренер. Організатор і керівник перших в Україні профес. труп опери та балету. Походив з династії італ. співаків і музикантів. На перетині 18—19 ст. виступав в Італ. опері в С.Пб., звідки переїхав з усім складом солістів сцени й музикантами оркестру до м-ка Романів на Волині (тепер райцентр Житом. обл.), співав в італ. оперній трупі т-ру "Новий Рим" гр. *Ю. Ілінського.* Збереглися відомості про 2 поставлені тут 1806 опери за участі З. — "Il gentiluomo alla campagna" ("Дворяни в сільському побутуванні"), текст і музику якої написав артист трупи Ненчіні, та "I Pretendenti" ("Наречені").
1809 на чолі трупи презентував опери-буф в Одесі, що спочатку виставлялися на сценах приват. будинків. Від 1811 разом з негоціантом Дж. Мантовані на субсидії одес. адміністрації заснував постійну італ. оперу в новозбудованому міськ. т-рі. Її вистави відбувалися тричі на тиждень. Спершу до складу трупи входило 16 співаків і артистів *балету.* Склад провідних виконавців періодично оновлювався за рахунок митців, яких З. ангажував безпосередньо в Італії. Найбільшою популярністю користувалася дочка З. Ґуставіна Замбоні — володарка чудового сопрано. У репертуарі трупи З. з'явились "Італійка в Алжирі" (1818) і "Севільський цирульник" (1823) Дж. Россіні, а також "Таємний шлюб" Д. Чімарози, "Ніна, або Божевільна від кохання" Дж. Паїзіелло, твори Ф. Паера тощо. Антрепризи З. тривали в Одесі з невеликими перервами до 1823, започаткувавши сталу традицію італ. опери в Україні.

Літ.: *Гозенпуд А.* Музыкальный театр в России от истоков до Глинки. — М., 1959; *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-і рр. XX ст.). — К., 2000; *Бацак К.* Італійська еміграція в Україні наприкінці XVIII — у першій третині XIX століття: Витоки. Формулювання. Діяльність. — К., 2004; *Кацанов Я.* Из истории музыкальной культуры Одессы (1794—1855) // Из музыкального прошлого. — М., 1960. — Вып. 1; *Скальковський А.* Биографический очерк Одесского театра // Одесский вестник. — 1858. — 30 янв.

М. Варварцев

ЗАМКОВ Аркадій Семенович [29.04(11.05).1884, м. Київ — 16.09.1950, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — піаніст, педагог. Закін. Київ. муз. уч-ще (1904, кл. фп.), юрид. ф-т Київ. ун-ту (1911). Від 1924 — викладач фп. ДМШ у Ленінграді, з 1935 — міськ. методист. Брав участь в укладанні "Краткого музыкального словаря" А. Островського (Ленинград; М., 1947).

Літ. тв.: Нотная азбука: Игра-пособие. — Ленинград, 1945; Э. И. Бах. Совершенная фортепианная техника [Бібліогр. ст.] // Пролетарский музыкант. — 1931. — № 2.

ЗАМОРОКО Микола Степанович (11.04.1948, м. Херсон) — піаніст, кер. джаз. анс., педагог. З. а. УРСР (1990). Закін. Київ. конс., кл. фп. (1972). 1973—79 працював в Укрконцерті, Київ. мюзик-холлі, Київ. об'єднанні муз. анс. Піаніст-концертмейстер, соліст Держ. естр.-симф. орк. України (1979, 1983—90). 1980—90 — викладач кл. фп. відділу естр.-джаз. виконавства Київ.

Конверт грамплатівки "Короткие истории. Джазовые композиции. Н. Замороко"

Титульна сторінка видання О. Залеського до 100-річчя від дня смерті Т. Шевченка

М. Заньковецька

М. Заньковецька

муз. уч-ща. Брав участь зі своїми ансамблями в концертах джаз. музики Пленуму правління СКУ "Світ музики і молодь" (Київ, 1988) і IX з'їзду СКУ (Київ, 1989), джаз. фестивалі "Голосієве–88", концертував. Від 1990 — у США.

Літ. тв.: упор. — Эстрадные и джазовые пьесы для фортепиано. — К., 1985, [2]1988; Фортепиано в джазе: Хрестоматия для эстр. отделений муз. уч-щ. — К., 1988. — Вып. 1; Джаз и фортепианная музыка первой половины XX века. — К., 1987. — Вып. 1; К., 1989. — Вып. 2 (обидва вип. разом з *В. Симоненком*).

Дискогр.: грамплатівка LP — "Короткие истории". Джазовые композиции: *Н. Замороко* (фп.) — М.: Мелодия, 1988. — С 60 26867 009.

В. Симоненко

ЗАНЬКОВЕЦЬКА (дів. прізв. — Адасовська; за чол. — з 1875 до офіційного розлучення, 1888 — Хлистова) Марія Костянтинівна [23.07(4.08).1854, с. Заньки, тепер Ніжинського р-ну Черніг. обл. — 4.10.1934, м. Київ] — драм. актриса, співачка (мецо-сопрано). З дворянської родини. 1888—1909 — цивільна дружина *М. Садовського*. Н. а. Республіки (1923). Навч. у приват. пансіоні С. Осовської в Чернігові (з 1864), де щосуботи відбувались уроки танців (викладач — кол. артист балетної трупи Нац. т-ру у Варшаві К. Прушинський, який пророкував З. майбутнє балерини) і співу (викладачка — дружина К. Прушинського). Ймовірно, закін. Ніжин. жін. гімназію 1871. Мала сильний, від природи поставлений голос. Із 15-и років виконувала разом з батьком (баритон) старовин. дуети й співала поруч із ним у церк. хорі в Заньках і Ніжині, де батько був суддею. Після закін. гімназії прагнула вступити до Петерб. конс., але батьки не дозволили. 1874–75 брала участь у переважно рос.-мовних виставах аматор. гуртка в Ніжині п/к місц. предводителя дворянства І. Раковича (за участі учнів Ніжин. ліцею), де вперше виконала роль Наталки в "Наталці Полтавці" *І. Котляревського*). 1878–80 перебувала з чоловіком — офіцером рос. армії — у військ. фортеці в м. Бендери (тепер — Молдова), де брала участь в аматор. концертах і виставах, познайомилася з М. Тобілевичем (майбутнім Садовським), навч. співу в кол. вихованки *К. Еверарді* у Петерб. конс. І. Єсипової. 1880 чоловіка З. було переведено до фортеці м. Свеаборг побл. Гельсингфорса (тепер — Гельсинки, Фінляндія), відтак 1,5 року навч. співу у Гельсингфорс. філії Петерб. конс. у Я. Гржималі. Директор місцевої опери Ребінс пропонував З. ангажемент за високу платню (незважаючи на відсутність готового репертуару), проте чоловік не дозволив. Улітку 1882 отримала запрошення від М. Садовського до новоутвореної укр. трупи *М. Кропивницького*, залишила чоловіка і 27 жовт. (8 листоп.) 1882 дебютувала (під псевд. З.) в ролі Наталки у прем'єрній виставі "Наталки Полтавки" на відкритті 1-о сезону трупи в Єлисаветграді (тепер Кіровоград). Вразила глядачів природністю актор. гри й високим вик. рівнем, красою голосу (через перенесений 1883 дифтерит він значно погіршився).

Відмовилася від пропозиції вступити на імператорську сцену. 1885—88 — актриса трупи М. Кропивницького, 1888—98 — М. Садовського, 1898—1900 — І. Найди й М. Кропивницького, 1900—03 — в об'єднаній "Малорос. трупі М. Кропивницького п/к *П. Саксаганського* й М. Садовського за участю М. Заньковецької". 1903—05 — у трупах О. Суслова, Ф. Волика, Л. Квітки, 1905—06 — у Рус. нар. т-рі в Галичині, 1906—09 — у Трупі укр. артистів М. Садовського (з 1907 стаціонарній у Києві). 1909—15 керувала аматор. гуртками в Ніжині й Кролевці (тепер Сум. обл.), періодично гастролювала в укр. антрепризах Ф. Рудикова, Л. Сабініна, Д. Гайдамаки, Б. Оршанова й В. Данченка, Є. Бораковського, Ф. Свєтлова, П. Прохоровича. На 1-у Всерос. з'їзді сцен. діячів у Москві 1897 у своїй доповіді вимагала ліквідувати тяжкі й принизливі обмеження, яких зазнавав укр. т-р у царській Росії. 1910—12 разом з П. Саксаганським вживала заходів (на жаль, безуспішних) щодо утворення "Укр. мист. т-ру" в Харкові. 1915—16 входила до складу "Тов-ва укр. акторів за участю М. Заньковецької та П. Саксаганського під орудою І. Мар'яненка", 1916—17 — у "Тов-ві укр. артистів при участі М. Заньковецької та П. Саксаганського". 1918 очолила в Ніжині "Українську трупу під орудою М. Заньковецької". 14 черв. 1918 З. було призначено довічну пенсію в 300 крб./місяць. 1918 увійшла до трупи реорганізованого з "Укр. нац. т-ру" Держ. нар. т-ру п/к П. Саксаганського в Києві, де працювала до реорганізації т-ру (1 берез. 1922). Трав.-черв. 1922 — в реорганізованому "Етногр. т-рі ім. М. Заньковецької" п/к П. Саксаганського. 15 груд. 1922 у приміщенні Троїцького нар. дому відзначалося 40-річчя сцен. діяльності З., коли вона востаннє виступила на сцені в ролі Зіньки з 4-ї дії п'єси "Дві сім'ї" М. Кропивницького. 1923 приміщенню Троїцького нар. дому присвоєно назву "Театру ім. М. Заньковецької" (тепер — Львів. нац. акад. укр. драм. т-р ім. М. Заньковецької).

Актриса широкого творчого діапазону. Створила сцен. образи, пройняті глибоким драматизмом та іскрометною комедійністю. Мала сильний голос насиченого тембру. Нар. пісню перетворювала на найсильніший засіб драм. впливу на глядачів. Спів не відривався від драм. дії, був найсильнішим виразом у найнапруженіших моментах дії. Кожний створений образ був не тільки реалістично втіленою роллю, а й продумано розробленою вок. партією; кожний вок. образ розроблявся з особливою ритмікою і ґармонійною досконалістю. Співала романси *М. Лисенка* ("Не забудь юних днів" на сл. *І. Франка*, нар. пісню "Ой у полі криниченька" в обр. М. Лисенка тощо) під його акомпанемент. М. Лисенко високо цінував мистецтво З., постійно підтримував з нею дружні стосунки, відвідував разом зі своєю родиною, приймав у себе вдома. У січ. 1893 у складі групи укр. акторів трупи М. Садовського вітала в Одесі *П. Чайковського*, який диригував оперою

"Пікова дама", подарувавши йому вінок з написом "Смертні — безсмертному". Через декілька днів П. Чайковський після перегляду вистави "Безталанна" за участі З. підніс їй вінок з написом "М. К. Заньковецькій — безсмертній від смертного". У складі різних труп гастролювала в різних містах на тод. етнічній території України, а також у Петербурзі, Москві та ін. містах Центр. Росії, у Білорусі, Молдові, на Кавказі (Азербайджан, Грузія, Півн. Осетія).

Memop. музеї З. створено в Києві (1960) і с. Заньках (1964). На могилі актриси на Байковому кладовищі в Києві встановлено надгробок (скульптор Ю. Білостоцький, 1936), в Маріїнському парку — паркову статую (скульптор Г. Кальченко, 1973), на буд. музею — пам'ятний знак (скульптор В. Медведєв, архітектор П. Куприй, 1989), у с. Заньки побл. музею — погруддя З. (скульптор Ю. Станецький, 1984), у Ніжині — пам'ятник (скульптор О. Скобликов, 1993). 1993 НСТДУ запроваджено Премію ім. З. 2004 на честь З. у Києві започатковано фестиваль моновистав "Марія".

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Горпина, Цвіркунка ("Майська ніч, або Утоплена", "Чорноморці" М. Лисенка).

Ролі: Уляна, Евжені ("Сватання на Гончарівці", "Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка), Галя ("Назар Стодоля" Т. Шевченка), Хвеська ("Кум-мірошник, або Сатана у бочці" Д. Дмитренка), Олена, Оксана, Пріська, Домаха, Зінька ("Глитай, або ж Павук", "Доки сонце зійде, роса очі виїсть", "По ревізії", "Зайдиголова", "Дві сім'ї" М. Кропивницького), Катря, Маруся Шурай, Аза, Лучицька, Проня ("Не судилось", "Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці", "Циганка Аза" за Ю.-І. Крашевським, "Талан", "За двома зайцями" за І. Нечуєм-Левицьким М. Старицького), Тетяна, Харитина, Софія, Зося ("Бондарівна", "Наймичка", "Безталанна", "Сава Чалий" І. Карпенка-Карого), Наталя ("Лимерівна" П. Мирного), Олександра Михайлівна ("Світова річ" О. Пчілки), Наталя, Харита ("Степовий гість", "На громадській роботі" Б. Грінченка), Зінька ("Лісова квітка" Л. Яновської), Настя, Жіноча постать (уособлення України) та Стариця Митродора (мати Дорошенка) ("Жага", "Гетьман Дорошенко" Л. Старицької-Черняхівської), Федора ("В холодку" С. Васильченка), "Есфір" ("Уріель Акоста" К. Гуцкова), Йо ("Загибель "Надії" Г. Гейєрманса), Христина ("Забавки" А. Шніцлера), Ягна ("У липневу ніч" Б. Горчинського), Лія ("Євреї" Є. Чирикова)

Кіноролі: Наталка ("Наталка Полтавка" за І. Котляревським, реж. М. Садовський, кінооператор Д. Сахненко, 1911), Мати ("Остап Бандура", кінорежисер В. Гардін, 1923).

Літ.: *П-в А.* Артистка малорусской труппы М. К. Заньковецкая: Краткий биогр. очерк... (по поводу десятилетия ее артистической деятельности). — О., 1892; На честь сорокалітньої праці М. К. Заньковецької: 1882–1922 / Упор. *Ю. Меженко.* — К., 1922; *Рулін П.* Марія Заньковецька. — К., 1929; *Садовський М.* Мої театральні згадки. — К., 1930; *Саксаганський П.* По шляху життя. — К.; Х., 1935; М. К. Заньковецька. — [К.; Х.], 1937; *Тобілевич С.* Корифеї українського театру: Портрети. Спогади. — К., 1947; *Її ж.* Мої стежки і зустрічі. — К., 1957; *Чаговець В.* Марія Заньковецька. — К., 1949; Вінок спогадів про Заньковецьку. — К., 1950; *Мар'яненко І.* Минуле українського театру. — К., 1953; *Дурилін С.* Марія Заньковецька. — К., 1955; [2]1982 (рос. мовою); *Ревуцький В.* П'ять великих акторів української сцени. — Париж, 1955; *Тобілевич Б.* Панас Саксаганський. — К., 1957; *Богомолець-Лазурська Н.* Життя Марії Заньковецької. — К., 1961; *Василько В.* Микола Садовський та його театр. — К., 1962; Український драматичний театр. — К., 1967. — Т. 1; Акторська майстерність корифеїв / Упор. *І. Волошин.* — К., 1973; *Пільгук І.* Марія Заньковецька. — К., 1978; Корифеї українського театру / Упор. *І. Волошин.* — К., 1982; *Бобир О.* Марія Заньковецька у колі діячів російської культури. — К., 1984; *Її ж.* Українська свідомість і російські симпатики Марії Заньковецької. — Чернігів, 2004; Марія Заньковецька як театральний та громадський діяч України: До 140-річчя від дня нар. — Ніжин, 1994. — Вип. 5: Література і культура Полісся; Талан: Життя і творчість Марії Заньковецької. До 150-річчя від дня нар. / Упоряд. *Н. Бабанська, Г. Лемещенко, К. Шев'якова.* — К., 2004; *Мандрика В.* Марія Заньковецька — перша народна артистка України. — Ніжин, 2004; *Корнійчук В.* Ave, Maria! або Психологічні особливості акторської творчості Марії Заньковецької. — Ніжин, 2004; *Хорунжий Ю.* Садовський садить сад — з Марією і без... — К., 2005; *Нечуй-Левицький І.* М. Заньковецька, українська артистка // Зоря (Львів). — 1893. — № 10; [*Б. а.*]. Мария Константиновна Заньковецкая // Корифеи украинской сцены. — К., 1901; *Петлюра С.* До ювілею М. Заньковецької // Україна. — 1907. — Кн. 11; *Уманов-Каплуновский В.* Два юбилея (М. К. Заньковецкая и А. П. Затыркевич-Карпинская) // Исторический вестник. — 1907. — № 5; *Дорошенко Д.* Марія Заньковецька (До 25-літнього ювілею її сценічної діяльности) // ЛНВ. — 1908. — Кн. 2; *Пулинець О.* Матеріали про життя і творчість М. К. Заньковецької // Записки Ніжинського інституту народної освіти. — Ніжин, 1929. — Кн. 9; *Загайкевич М.* Музика в театрі // ІУМ. — К., 1989 — Т. 2.; Укр. театр [Номер журналу присв. 140-річчю від дня нар. М. Заньковецької]. — 1994. — № 4; *Бабанська Н., Галабутська Г., Шев'якова К.* Літопис життя і творчости Марії Заньковецької: 1854–1934 // Записки НТШ. — Л., 1999. — Т. CCXXXVII: Праці Театрознавчої комісії; Листи Марії Заньковецької / Підгот. текстів *Н. Бабанської* // Там само, 2003. — Т. CCXLV; 2007. — Т. CCLIV; *Бабанська Н.* Ясна зоря українського театру // КіЖ. — 2004. — 27 жовт.

Р. Пилипчук

ЗАПИСКИ НТШ (ЗНТШ.) — видання Наук. тов-ва ім. Шевченка у Львові (тт. 1–155, 1892–1939) і в еміграції, присв. різним ділянкам наук. українознавства. Упродовж 1892–94 вийшло 4 томи (1-й — ред. Ю. Целевич, 2–4-й — ред. О. Барвінський), 1894–1913 — 122 т. (ред. *М. Грушевський*, з 1897 — його голова). За ініціативи М. Грушевського ЗНТШ. виходили спочатку як квартальник, пізніше — як двомісячник. 1897–1914 "Записки" — орган істор.-філос. (ред. І. Крип'якевич) і філол. (ред. К. Студинський, Я. Гординський, В. Сімович) секцій; 1914–24 — збірники наук. праць. Від 1948 ЗНТШ. виходили в еміграції.

Демонструючи високий рівень укр. історіографії, "Записки" засвідчили на поч. 20 ст. появу

М. Заньковецька

М. Заньковецька

сильної наук.-істор. школи в Україні, наук. надбання якої становили значне підґрунтя для розвитку суспільних і гуманітарних наук. Поряд з істор. монографіями, статтями, докум. матеріалами, журн. і газ. оглядами, рецензіями Б. Бучинського, *В. Гнатюка*, М. Грушевського, В. Доманицького, М. Зубрицького, *О. Кониського*, І. Крип'якевича, *В. Перетца*, І. Свєнціцького, О. Терлецького, *І. Франка* — тут друкувалися праці, наук. розвідки та статті філол. і народознавчого напрямків. 1909 з метою зацікавлення світ. наук. загалу українознавчою тематикою Етногр. комісія розпочала анотування поданих статей нім. мовою. 1997—12 у ЗНТШ. виходили Студії над укр. нар. піснями І. Франка (тт. 75, 76, 78, 94, 95, 101, 103—106, 110—112). Кілька видань "Записок" було ювілейними, зокр. до 40-річчя письменницької діяльності І. Франка (1913, тт. 117—118), "В 25-ліття наукової і культурної діяльності для Галицької України М. Грушевського" (1922, т. 133) та "Ювілейний збірник на пошану академіка К. Студинського" (1930, т. 99). У "Записках" було опубліковано одну з найвизначніших праць *Ф. Колесси* "Ритміка українських народних пісень" (1906, тт. 69, 71—74), розвідки — "Варіанти мелодій українських народних дум, їх характеристика і груповання" (1913, т. 116), "Українські народні думи у відношенню до пісень, віршів і похоронних голосінь" (1920—22, тт. 130—132), некролог "Микола Лисенко" (1912, т. 111) тощо. На сучас. етапі поряд з працями філол., істор.-філос., секцій етнографії і фольклористики, мист-ва — в ЗНТШ. виходять Праці комісії образотворчого та ужиткового мистецтва, театрознавчої комісії і, зокр., музикознавчої комісії (1993, т. 226; 1996, т. 232; 2004, т. 247; 2008, т. 254). Від 1899 ЗНТШ., як і ін. наук. видання НТШ, одержували через книгообмін понад 100 наук. інституцій і редакцій, поміж яких — Гарвардський, Каліфорнійський (Берклі) ун-ти США; з 1911 — 26 академій світу, зокр. Петербурзька, Краківська, Хорватська, Болгарська, Паризька та ін. Наук. контакти Галичини через ЗНТШ. підтримувалися також з Київ., Харків., Одес., Петерб., Казан., Варшав., Дерпт. (тепер Тартуським) ун-тетами тощо. 1906 відповідно до нової митної угоди між Росією та Австро-Угорщиною укр. видання обкладалися подвійним тарифом, що обмежувало можливості розповсюдження укр. наук. літ-ри в Рос. імперії. Поряд з іншими наук. виданнями ЗНТШ. відіграли значну роль у формуванні укр. нац. науки на поч. 20 ст. і сприяли її входженню у світ. наук. контекст. Рад. *історіографія* інтерпретувала ЗНТШ. у дусі "викриття антинаукових концепцій М. Грушевського" і "проявів бурж.-націоналіст. ідеології в науці й культурі" (УРЕ, т. 4). Сьогодні відбувається позитивний процес переоцінки наук. надбань НТШ в Україні.

Титульна сторінка видання "Записки Наукового товариства ім. Шевченка" (2004 р.)

Літ.: *Дорошенко В.* Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873—1892 — 1912-і роки). — К.; Л., 1913; *Купчинський О.* Дещо про форми та напрями наукової і науково-видавничої діяльності Наукового товариства ім. Шевченка. 1892—1940 рр.: Міжнародний аспект // З історії Наукового товариства ім. Шевченка: Зб. доповідей і повідомлень наук. сесій і конференцій НТШ у Львові. — Л., 1998. — Т. 10; *Романів О.* Наукове товариство ім. Шевченка — перша Українська Академія наук // Київ. старовина. — 1999. — № 2; *Зайцева З.* Інтеграція Наукового товариства ім. Шевченка у науково-інформаційний простір (1894—1914 рр.) // Пам'ять століть. — 2005. — № 3—4.

О. Шевчук

ЗАПЛАТИНСЬКИЙ Андрій (9.03.1946, м. Бамберґ, Німеччина) — скрипаль. Від 1950 — у Філадельфії (США). 1954—64 навч. у Муз. школі "Settlement" (Філадельфія, кл. скр. Е. Ортенберга). Як соліст дебютував у 9-річному віці, 1958 — з Філадельф. оркестром. Завершував навч. в Ун-ті шт. Індіана (1964—66) і Джульярд. муз. школі (Нью-Йорк, 1966—67, кл. І. Галаміана). Як стипендіат закін. студії в Католицькому ун-ті (Вашингтон, 1970). Від 1958 — соліст оркестру хору "Кобзар" (дириг. *А. Рудницький*). Артист провідних симф. оркестрів — Роттердамської філармонії (1970—72), штату Міннесота (1972—73). Як асистент-концертмейстер брав участь у програмах оркестрів США: в Детройті (1973—74), Цинциннаті (1974—81 і як соліст), Сиракузах (з 1981). Від кінця 1960-х концертує в дуеті з дружиною М. Заплатинською. Неодноразово виступав з оркестром перед президентом США Л. Джонсоном. У репертуарі — твори *Л. Бетховена, Й. Брамса*, К. Дебюссі, Ф. Крейслера.

Літ.: *І. В.* Андрій Заплатинський // Свобода (Нью-Йорк). — 1959. — 20 лют.; [*Б. а.*]. Андрій Заплатинський // Гомін України (Торонто). — 1981. — 16 груд.

І. Лисенко, Р. Савицький-мол.

"ЗАПОВІТ" ("Як умру, то поховайте...") — один з неофіційних *гімнів* України. Слова *Т. Шевченка*, музика *Г. Гладкого*. Вірш було написано 25 груд. 1845 у Переяславі (тепер Переяслав-Хмельницький Київ. обл., занотовано б/н у рукоп. альбомі "Три літа"). У зб. І. Лазаревського "Стихотворения Т. Г. Шевченка" вірш подано під назвою "Завіщаніє" (з власноручними правками поета); 1859 надрук. під назвою "Думка" (Новые стихотворения Пушкина и Шевченки. — Лейпциг, 1859), пізніше початк. 8 рядків надрук. під назвою "Заповіт" (Кобзар. — С.Пб., 1867). Уперше повний текст "З." було опубл. у львів. ж. "Мета" (1863, № 4), потім у "Кобзарі" (С.Пб., 1907) за ред. В. Доманицького. Зміст твору — заклик до єднання українців "в сім'ї вольній, новій" і ствердження ідеї укр. державності на основі братерства й рівності. За формою це — монолог поета широкого емоц. діапазону, від сумних роздумів про конечність людського життя й до пасіонарного заклику: "Поховайте та вставайте, кайдани порвіте!" Вірш визнано як вершинний зразок світ. політ. лірики, де загальнолюдські ідеї пронизують увесь худ. зміст твору; перекладено багатьма мовами, він знаний у світі як поет. символ України.

Поміж числ. звернень до вірша Ш. як текст. джерела вок. твору найбільшої популярності набула музика композитора-аматора, хор. диригента *Г. Гладкого*, створена бл. 1870: журна й стримана на початку (розспів мінор. тризвуку),

вона набуває динамічного злету в кульмінації, виявляючи приховані в ній напруження й вольове начало. "З." широко звучав у період революц. збурень 1917–22, у добу укр. відродження 1920-х, у часи боротьби за визволення України від гітлерів. загарбників. Однак 1945–90 з боку рад. ідеологів до "З." позначилося тенденційне ставлення: якщо вірш Ш. був обов'язковим для вивчення в усіх навч. програмах, то виконання його як гімнічно-хорового твору зазнало обмежень (навіть під час Шевченківських свят чи на концертах укр. нар. хорів потрібно було здобути спец. дозвіл на його спів). Від 1991 "З." широко зазвучав на площах і сценах країни.

На вірш "З." Т. Шевченка ще в 19 ст. написали музику *М. Лисенко, М. Вербицький.* У 20 ст. *С. Людкевич* створив одноим. кантату, *Р. Глієр* — симф. поему. *Л. Колодуб* подав власний варіант музики у фіналі опери "Поет". Окремі вок. твори написали *П. Демуцький, Я. Степовий, О. Спендіаров,* Д. Аракішвілі та ін. (понад 60). На основі муз. матеріалу Г. Гладкого (варіанти *аранжувань, оркестровки,* використання визначального тематизму) створено композиції *В. Барвінського, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, В. Сильвестрова.*

Літ.: *Шевченко Т.* Повне зібр. тв. У 12 т. — Т. 1: Поезія. 1837–1847: Коментарі. — К., 2001; *Його ж.* Заповіт мовами народів світу / Упор. *Д. Красицький* і *К. Шевченко.* — К., 1964; *Нудьга Г.* "Заповіт" Т. Г. Шевченка. — К., 1962; *Його ж.* Пісні революції. — Л., 1968; *Франко І.* Із секретів поетичної творчості. — К., 1969; Пісні літературного походження / Упор. *В. Бойко, А. Омельченко.* — К., 1978; *Погребенник Ф.* Наша дума, наша пісня: Нариси, дослідження. — К., 1991; *Цалай-Якименко О.* "Заповіт" Т. Г. Шевченка — народна революційна пісня // НТЕ. — 1963. — № 1; *Булат Т.* Хорові обробки народних пісень // Там само; *Її ж.* Інтонаційно-образний склад масової пісні // Проблеми укр. рад. музики. — К., 1969; *Грица С.* Народна пісенність другої половини XIX ст. // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Мельник В.* Музей Шевченкового "Заповіту" // Пам'ять століть. Планета. — 2001. — № 1–2.

В. Кузик

Титульна сторінка "Заповіту" Т. Шевченка з музикою К. Стеценка.

ЗАПОЛЬСЬКИЙ Олександр Ігорович (3.01.1951, м. Одеса) — скрипаль, кер. ансамблю, педагог. З. а. УРСР (1987). Лауреат І Респ. конкурсу ім. М. Лисенка (1974). Закін. Київ. конс., кл. скрипки *О. Пархоменко* (1976). 1976–90 — викладач кафедри струн. інструментів Донец. муз.-пед. ін-ту. 1980–85 — кер. джаз. ансамблю "Діапазон" (лауреат III Респ. конкурсу артистів естради, Чернівці, 1982), Респ. фестивалю мистецтв "Молоді голоси" (Київ, 1982), VII Всесоюз. конкурсу артистів естради (Москва, 1983). Брав з ним участь у джаз. фестивалях у Дніпропетровську, Донецьку, концертував, виступав по ТБ. 1983–90 — концертмейстер симф. орк. Донец. філармонії, з 1985 — кер. кам. ансамблю "Віола" (лауреат II Респ. конкурсу кам. ансамблів, Київ, 1987). 1990–92 — артист симф. оркестру кінематографії (Москва). Від 1992 — в Копенгагені, де працює як скрипаль симф. оркестру Данського радіо й виступає зі своїм квартетом.

О. Запольський

Літ.: *Мінкін Л.* Діапазон "Діапазону" // Музика. — 1984. — № 2.

В. Симоненко

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ (ЗОФ.) — одна з найбільших конц. організацій в Україні. Засн. 1939. Нинішнє приміщення збудоване в 1950-х (архітектор — лаур. Держ. премії УРСР Г. Весман, інженер В. Шанільський), в оформленні залів, у фойє та на портиках використано худ. ліпнину. 1955 тут було встановлено пам'ятник *М. Глінці* (скульптор А. Страхов). Має Вел. конц. зал ім. М. Глінки на 770 місць, що за своїми акустичними можливостями вважається одним з найкращих в Європі, Камерний та Малий зали (відповідно на 120 і 300 місць).

У творчому складі ЗОФ. (станом на січ. 2008 у штаті 248 осіб) — *Запоріз. симф. оркестр,* кам. орк. "Мініатюра", козацький анс. пісні й танцю "Запорожці", 3 конц. групи муз. лекторію (діє з 1968), артисти оригінального жанру. При ЗОФ. діє дит. філармонія. У 1990-х функціонував "Джаз-класик-бенд" п/к *Б. Котова.*

Кам. оркестр "Мініатюра" п/к *В. Реді* складають солісти й музиканти симф. орк. У репертуарі — твори А. Вівальді, *Й. С. Баха,* Дж. Россіні, *П. Чайковського,* популярні п'єси сучас. авторів, естр. композиції. Завданням анс. "Запорожці" (худ. кер. Л. Гринь) є відродження козацьких обрядів. В його програмах об'єднано різножанрові композиції, засновані на традиціях запоріз. краю. Хор. багатоголосся, ефектні танц. номери, елементи театралізації перетворюють концерти на муз. дійство.

У ЗОФ. працює молодше покоління: дипломантка Міжн. конкурсу ім. Г. Хоткевича О. Беженар (бандура), лаур. Міжн. конкурсу ім. М. Соколовського В. Паламарчук (гітара), С. Ремжина (сопрано), М. Квєтков (тенор).

Упродовж багатьох років користуються популярністю вок. вечори солістів ЗОФ. з. а. України В. Аністратової і В. Гаркуші "У колі друзів", "І струни душі відгукнуться". Творчий дует С. і С. Шепелів працює для дорослих і дітей з програмами "Свята й традиції народів світу", "Ave, Maria!". Сольні програми створили солісти філармонії В. Малацай — "Осіннє золото" й "Та я Вас все-таки люблю", і Н. Латун — "Ми лише знайомі" й "Непередбачувана". Естр. співаки-солісти ЗОФ. н. а. України Л. Каліцька, з. а. України О. Безсилий, Т. Єрьоменко виступають із програмами "Голос рідної землі", "Жінки кохані", "У світі танцю", "Я дарую вам любов". Упродовж останнього десятиліття в ЗОФ. гастролювали орк. "Московія" Моск. філармонії, Дніпроп. кам. орк. "Пори року" ім. Г. Логвина, солісти-інструменталісти С. Римар (кларнет, С.Пб.), О. Горбунов (тромбон, Москва), Е. Васильєва (фп., Київ), А. Ясенко (Литва), дует "Віолончеліссімо" (Одеса), солісти Нац. *будинку органної й кам. музики* Л. Лінчук (мецо-сопрано), О. Швидка (сопрано), *І. Калиновська* (фп.). Див. також — *Запоріз. симф. оркестр.*

Літ.: Запорізька філармонія // Музика. — 1973. — № 6; *Мартинюк Т.* Творча діяльність Запорізької обласної філармонії у 1962—2002 роках як чинник поширення регіональної музичної культури // Теоретичні та практичні питання культурології. — Мелітополь, 2004. — Вип. XVI; http://www.philarmonia.iatp.org.ua.

І. Лісняк

ЗАПОРІЗЬКЕ ДЕРЖАВНЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ ім. П. МАЙБОРОДИ (ЗМУ.). Засн. 1938 на базі Держ. муз. технікуму, що існував з 1930 (попередньо — з 1926, коли було відкрито Муз. профшколу для підготовки керівників худ. самодіяльності). Від 1932 у муз. технікумі працювало 2 відділи — "комуніст. освіти" (готувало фахівців гри на нар. інстр., хор. справи) і "соціаліст. виховання" (готувало муз. викладачів для труд. шкіл); з 1938 — 6 відділень (оркестрове, смичкове, дух. інстр., хормейстерське, нар. інстр., муз.-пед.). Від 1935 організовано студ. симф. оркестр, на основі якого 1938 виник міський симф. оркестр (дириг. *О. Пресич*). 1941 ЗМУ. припинило свою діяльність, відновлено 1958.

Навчання велося на 6-и відділеннях (фп., струн. інстр., дух. і удар. інстр., хор. диригування, вок., нар. інстр.; згодом додано муз.-теор. відділ). Загальний склад ЗМУ. становив 1960 — 224 особи, 1962 — 341, 1990 — 245 педагогів і 410 вихованців, а також понад 100 слухачів підгот. курсів та бл. 200 учнів дит. муз. школи пед. практики. 1967 Уч-ще одержало приміщення з конц. залом на 600 місць, фонокабінетом, біб-кою з 50 тис. прим. муз. літ-ри. У ЗМУ. було створено оркестри — симф. (кер. С. Дудкін), дух. (кер. В. Черних), нар. інстр. (кер. В. Соломаха), а також хор (кер. Л. Скориченко), ансамбль скрипалів (кер. В. Панфіло), квартет нар. інстр. "Джерело" (кер. В. Колядюк). Очолювали заклад В. Шеїн (з 1962), В. Панфіло (з 1963), А. Халін (з 1983), Т. Твердохліб (1997—2001). Поміж вихованців Уч-ща — з. д. м. України В. Овод, з. пр. культ. України А. Крюков, В. Дяченко та ін., поміж вихованців — *І. Завадський, Ю. Карнаух, В. Марунич.* 1989 Уч-щу було присвоєно ім'я *П. Майбороди.*

Літ.: Запорожское государственное музыкальное училище имени П. И. Майбороды. — Запорожье, 1990; *Пилюк Л.* Запорізьке музичне училище // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах (українська академічна школа). — К., 2005.

А. Муха

ЗАПОРІЗЬКИЙ СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР (ЗСО.) — творчий колектив *Запорізької обл. філармонії.* "Базове" приміщення — конц. зал ім. М. Глінки. Засн. 1957. 1-й дириг. *Ю. Луців* (1957—60), який із ЗСО. виконав, зокр., усі симфонії *П. Чайковського, Л. Бетховена,* твори *Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, М. Колесси, Д. Шостаковича,* В. А. Моцарта, Р. Шумана, *Й. Брамса.* 1957—87 ЗСО. очолювали з. а. України А. Апкарян, Ф. Комлєв, В. Данилов, М. Сєчкін, з. д. м. України С. Дудкін. Від 1987 — худ. кер. і гол. диригент — *В. Редя.* У репертуарі — твори Л. Бетховена, В. А. Моцарта,

К. М. Вебера, Й. Брамса, Р. Вагнера, Ґ. Малера, А. Брукнера, П. Чайковського, *С. Рахманінова, С. Прокоф'єва*, Д. Шостаковича. Було здійснено прем'єрне виконання симфоній *І. Шамо, Л. Колодуба, І. Карабиця, О. Костіна, В. Губи, В. Рунчака, Н. Боєвої*. Із ЗСО. працювали *Н. Рахлін*, Л. Гінзбург, *К. Симеонов, В. Гнєдаш*; грали піаністи *Е. Гілельс*, Л. Оборін, Б. Давидович, *Вікт. Козлов, М. Сук, В. Самошко, М. Пєтухов*; скрипалі *Л. Коган*, В. Пікайзен, *Д. Ойстрах*, Е. Грач; віолончелісти Д. Шафран, Н. Гутман, *М. Чайковська*; духовики В. Соколов (кларнет), В. Звєрєв (флейта), М. Михайлов (флейта, саксофон), *А. Ільків* (труба). ЗСО. брав участь у фестивалі "*Київ Музик Фест*" (1991), з успіхом гастролював в Австрії, Італії, Німеччині, Франції, Угорщині, Швейцарії, Півд. Кореї. Записав CD у Швейцарії й Німеччині.

ЗАПОРОЖЕЦЬ (Ішлінська) Наталя Володимирівна [8(21).09.1917, м. Київ — ?, м. Москва, РФ] — музикознавець. Канд. мист-ва (1949). Закін. теор.-комп. ф-т Моск. конс. (1943, кл. І. Способіна) та аспірантуру при ній (1947). 1941–45 — викладачка Муз. уч-ща й нац. студій при Консерваторії. 1948–50 — ст. наук. співр. науково-досл. кабінету Моск. конс. Авторка праць про *Б. Лятошинського*.

Літ. тв.: канд. дис. "Тональная структура музыки С. С. Прокофьева" (М., 1949); "Борис Годунов". — М., 1949; А. К. Лядов: Жизнь и творчество. — М., 1954; Б. Н. Лятошинский. — М., 1960; Оперы Мусоргского "Борис Годунов" и "Хованщина". — М., 1966; Музыкальный язык симфонических произведений А. К. Лядова: Аналитический очерк // Вопросы музыкознания. — М., 1954. — Т. 1; Новинки советской симфонической музыки // СМ. — 1955. — № 2; А. С. Аренский // Там само. — 1956. — № 2; Романсы Ю. Шапорина // Там само. — № 6; Некоторые композиционные особенности творчества С. Прокофьева // Вопросы музыкознания. — М., 1960. — Т. 3; Особенности тонально-аккордовой структуры музыки С. Прокофьева // Черты стиля С. С. Прокофьева. — М., 1962; Славянские образы в музыке Б. Лятошинского // СМ. — 1965. — № 1; Созидательный талант [к 70-летию Б. Н. Лятошинского] // Там само. — № 2; История гармонии в программах и курсе лекций И. В. Способина. Сведения об архиве // И. В. Способин. Музыкант, педагог, ученый. — М., 1967; Лядов и русская сказка // Муз. жизнь. — 1968. — № 15; вступ. ст. й заг. ред. кн. — *Лядов А.* Русские народные песни. — М., 1955.

ЗАПОРОЖЧЕНКО Іван Данилович [12(24).02.1872, хут. Озруби, тепер у складі с. Артюхівка Сум. обл. — 11.03.1932, хут. Олава, тепер у складі с. Ярмолинці тієї самої обл.] — поет-кобзар. Осліп у 6-річному віці. Гри на *бандурі* навч. від батька. У репертуарі — укр. нар. *побут., істор., жартівл.* пісні (зокр., "Морозенко", "Ой наступала та чорна хмара", "Хома та Ярема" тощо) та власні твори, що складав з 1901. Від З. записано бл. 60 пісень, зокр. — "Виряджала мати сина", "Вільні козаки", "Пісня про повстання", "Революція 1905 р.", "1917 рік", "Наступ Денікіна", "Пісня комсомольців", "Слава Комуні і Леніну". Окремі з них опубл. у зб-ках "Пісні" (Чернігів, 1936), "Українські народні думи та історичні пісні" (К., 1955).

Літ.: *Кириченко Ф.* Живий у пам'яті земляків // НТЕ. — 1974. — № 1.

Б. Жеплинський

ЗАРАНСЬКИЙ Володимир Іванович (7.09.1947, м. Львів) — скрипаль, педагог. Канд. мист-ва (2001). Закін. Львів. конс. (1971, кл. *Б. Каськіва*). Стажувався в Моск. конс. і Моск. муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (творчі керівники — проф. П. Бондаренко, І. Безродний, *В. Климов*). 1978–81 навч. в асистентурі-стажуванні при НМАУ (кл. *В. Стеценка*). Від 1973 — у Львів. конс: з 1988 — доцент, з 2004 — професор, 1980–92 — декан. Паралельно, з 1973 — помічник концертмейстера, 1989–92 — концертмейстер, кер. та дириг. *Львів. кам. оркестру*, з яким став лауреатом І премії Всеукр. конкурсу, виступав з відомими музикантами, концертував на міжн. фестивалі кам. музики (Польща), муз. фестивалях "*Віртуози*" й "Музика композиторів української діаспори" (обидва — Львів). Як скрипаль і альтист був учасником і 1-м вик-цем творів *М. Колесси, М. Скорика, Є. Станковича Р. Сімовича, Д. Задора* та ін.

Підготував понад 40 випускників, поміж яких — лауреати й дипломанти міжн. конкурсів А. Савицька, С. Кукоба, В. Баран, Н. Привалова, Ю. Дмитерко, В. Піріжок, С. Вільчинський, Т. Гоцко та ін.

Літ. тв.: канд. дис. "Український скрипковий концерт: Тенденції жанрово-стильової динаміки" (К., 2002); Скрипкова музика XVIII століття та особливості її виконання: Метод. розробка. — Л., 1983 (у співавт. з *М. Вайцнером*); Традиції та новаторство в скрипкових концертах Мирослава Скорика (До проблеми розвитку жанру): Метод. розробка. — Л., 1999 (у співавт. з *Н. Пославською*); Проблема інтонації як фактор виразово-художньої виконавської майстерності скрипаля. — Л., 2003; З історії Львівського скрипкового виконавства // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. Мат-ли музичної спадщини / Упоряд. *В. Шульгіна*. — К., 1999. — Вип. 13; Концерти для скрипки з оркестром // Мирослав Скорик: Зб. статей / Ред.-упор. *Я. Якубяк*. — Л., 1999 (у співавт. з *Н. Пославською*); Традиції і новаторство в українському скрипковому концерті // Наукові записки Терноп. держ. пед. ун-ту імені В. Гнатюка. — Тернопіль, 1999. — № 2 (3); Український скрипковий концерт в контексті духовних надбань нації // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура. — К., 1999. — Т. 14; З історії скрипкового виконавства // IV Міжнародний конгрес україністів: Мист-во. — О.; К., 2000; Український скрипковий концерт у педагогічному репертуарі музичних навчальних закладів // Професійна мистецька освіта: діалог традицій та інновацій. — К., 2000; Тенденції жанрової динаміки українського скрипкового концерту 70-х років XX століття // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. — Тернопіль, 2001. — № 2 (7); Український скрипковий концерт у педагогічному репертуарі музичних вузів та музичних шкіл // Мистецтвознавчі записки. — К., 2001. — Вип. 1; Жанрово-стильові трансформації скрипкової музики на сучасному етапі. Українська

І. Запорожченко

В. Заранський

В. Заремба

Титульна сторінка видання дуету "Де ти бродиш, моя доле" М. Кропивницького в аранжуванні С. Зарембы

Ю. Зарембський

музика в контексті світової культури: історичні традиції та сучасні проблеми. // Матеріали до укр. мист-ва. — К., 2003. — Вип. 3; З історії кафедри скрипки Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка // Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; Зенон Дашак // Там само; Скрипкові концерти Віктора Камінського // Музика. — 2003. — № 3 тощо; упор. — Новые произведения советских композиторов для скрипки соло. — М., 1987. — Вып. 6; Концертные пьесы: для скрипки и фортепиано. — М., 1988. — Вып. 4; Пьесы для камерных ансамблей: — Партитура. — М., 1988. — Вып. 5, 6.

Літ: *Микитка А.* Львівський камерний оркестр. — Л., 2000; понад 30 рец. у періодиці.

А. Терещенко

ЗАРЕМБА (Zaręba) Владислав Іванович [15(27).06. 1833, м. Дунаївці, тепер райцентр Хмельн. обл. — 11(24).10.1902, м. Київ] — композитор, піаніст, педагог. За походженням поляк. Батько *С. Заремби.* Музики навч. у *Й.* та *А. Коціпінських* у Кам'янці-Подільському (тепер Хмельн. обл.). Від 1862 викладав гру на фп. і хор. спів у жін. пансіонах Києва. Ім'я З. присвоєно Хмельн. муз. уч-щу (2000).

Тв.: фп. п'єси — "Прощання з Україною", "Думка-шумка", "Реве та стогне Дніпр широкий", "В кінці греблі шумлять верби", "Зібралися всі бурлаки" та ін. (вид. у Л. Ідзіковського); романси й пісні на сл. укр. (у т. ч. понад 30 — на сл. Т. Шевченка, зокр. "Якби мені, мамо, намисто", "Утоптала стежечку", "На улиці невесело", "Чого ти ходиш на могилу", "І багата я", зібрані у 2 серії) і польс. поетів; музика до драми "Назар Стодоля" (зокр. пісні Стехи "Через гору піду", "Тра-лала, на базарі була", опубл.: "Музика до "Кобзаря", соля на сопран й альт, вид-во "Україна", № 22), обр. для голосу і фп. попул. пісень — "Дивлюсь я на небо" Л. Александрової, "Де ти бродиш, моя доле" М. Кропивницького, "Ні, мамо, не можна нелюба любить"; упор. зб. — "Śpiewnik dla naszych dziatek" ("Пісенник для наших дітей"), "Mały Paderewski" ("Маленький Падеревський").

Дискогр.: грамплатівки — *Заремба В.* "Не тополю високую", "Утоптала стежечку", сл. Т. Шевченка: *Д. Петриненко* (сопрано). — М.: Мелодия, 1963. — Д—00012915—16; *Заремба В.* "Дивлюсь я на небо", сл. М. Петренка: *Б. Гмиря* (бас). — М.: Мелодия, 1972. — Д 033121—22; Те саме: *А. Солов'яненко.* — М.: Мелодия, 1980. — С 60—14471—72; *Заремба В.* Обр. укр. нар. пісні "Така її доля", сл. Т. Шевченка: *А. Мокренко.* — М.: Мелодия, 1980. — С—30—14763—64 тощо.

Літ.: *Грінченко М.* Шевченко і музика. — К., 1941; *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика. — К., 1958; *Правдюк О.* Т. Г. Шевченко і музичний фольклор України. — К., 1966; *Кашкадамова* Н. Історія фортеп'янного мистецтва XIX ст. — Тернопіль, 2006; *Золозова Т.* Владислав Заремба // Україна. — 1983. — № 25; *Прокопчук В.* Автор вічних прелюдій: В. І. Заремба, композитор // Подільської землі сини. — Хмельницький, 1993; *Мирошниченко С.* Окружение Ф. Листа: В. Заремба // Ференц Лист и проблемы синтеза искусств. — Х., 2002; *Печенюк М.* Музиканти Кам'янеччини. — Хмельницький, 2003; *Бондаренко О.* Владислав Іванович Заремба // Дослідження, досвід, спогади: Наук.-метод. вид. / Гол. ред. *В. Шерстюк.* — К., 2005. — Вип. 4.

О. Різник

Титульна сторінка видання романсів до "Кобзаря" Т. Шевченка з музикою В. Заремби

ЗАРЕМБА (Zaręba, псевд. Не-Ларош) Зігмунт (Сигізмунд) Владиславович [30.05(11.06).1861, м. Житомир — 14.(27).11.1915, м. Петроград, тепер С.-Петербург, РФ] — диригент, віолончеліст, піаніст, композитор. За походженням поляк. Закін. юрид. ф-т Київ. ун-ту, музики навч. у батька — *В. Заремби*, а також в *А. Казбирюка* (теорія), Л. Саттеля (фп.). *В. Алоїза* (влч.). Працював як педагог у Саратові. Директор Воронезького відд. *ІРМТ* і Муз. уч-ща при ньому (1896—1901), кер. симф. і кам. концертів, виступав як диригент і віолончеліст-ансамбліст. Від 1901 жив у С.-Петербурзі, працював як юрист і писав кореспонденції.

Тв.: Слов'янський танець і Полонез для симф. орк.; Сюїта для струн. орк., ор. 39; Струн. квартет; п'єси для фп.; вок. твори; обр. нар. пісень, мелодії М. Кропивницького "Соловейко".

Літ.: *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика. — К., 1958; *Кузик В.* Обробки народних пісень для голосу з інструментальним супроводом // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Бондаренко О.* Владислав Іванович Заремба // Дослідження, досвід, спогади: Наук.-метод. вид. / Гол. ред. *В. Шерстюк.* — К., 2005.

А. Муха

ЗАРЕМБСЬКИЙ (Zarębski) Юліуш Кароль [9.02 (3.03, за ін. відд. 11.04).1854, м. Житомир — 1(13).09.1885, там само] — композитор, піаніст-віртуоз, педагог. З родини польс. шляхтича. У Житомирі слухав від няньки укр. нар. пісень; згодом щороку його відвідував. Тут навч. у Л. Руцінської (фп.), Й. Несвадби та А. Яновича, закін. 1-у чол. гімназію (1870). Упродовж 1870—72 навч. у Віден. конс. (кл. фп. Й. Дахса, кл. гармонії Ф. Кренна), 1873 — екстерном закін. Петерб. конс. (за спеціальностями фп. і композиція).

1873—74 жив у Житомирі, де як піаніст нерідко виступав у концертах (напр., 20 черв. 1873, сольний концерт 28 квіт. 1874), виїжджав з концертами до Києва, де грав 10 і 21 лют. 1874 разом з Ю. Венявським і 18 лют. 1874 представляв 2-клавіатурний рояль конструктора Е. Ф. Манжо з різнобічними клавіатурами (див. *Фортепіано*). 1879 представляв його конц. можливості на Всесвіт. виставці у Парижі. Грав на ньому також у Житомирі в січ. 1880. Потому з використанням цього роялю здійснив велике конц. турне по майже всіх країнах Європи (у т. ч. Варшава, Париж, Рим, Неаполь, Константинополь, тепер Стамбул).

1874—75, 1877 удосконалював майстерність у *Ф. Ліста* у Веймарі й Римі: єдиний вихідець із України з-поміж 337 вихованців, був його улюбленим учнем. Ф. Ліст оркестрував „Галицькі танці" З. (єдиному з учнів). 1880—82 — професор Брюссел. конс. (кл. найвищої піаніст. майстерності). 1883—84 лікувався на курортах Швейцарії й Німеччини. Активно концертував містами Польщі, Росії та Півд. Європи (1874, 1877). Виступав з концертами у Києві (1874, 1879), Одесі (1874), Житомирі та ін. Був знайомий з *О. Бородіним*. У фп. *виконавстві* й комп. творчості — представник *романтизму*. У Житомирі в дит. віці написав перші муз. твори — пісню на сл. А. Міцкевича й салонні фп. п'єси. Комп. творчість — переважно інструментальна — поділяється на 2 періоди. 1-й (до *op.* 11) пов'язаний з продовженням традицій Ф. Ліста (складна віртуозна фактура, орк. трактування фп., колорист. ефекти) й *Ф. Шопена* (пошуки нових гармоній, трактування *жанрів*, інтонаційний стрій); а 2-й (від *op.* 13) — з формуванням власного комп. почерку, пошуками колористичності, навіть певної імпресіоністичності).

У комп. творчості звертався до польс. і укр. фольклору тод. Волині, зокр. до укр. нар.-муз. джерел — в Увертюрі до опери "Марія" (за "укр. повістю" А. Мальчевського), 3-х фп. "Галицьких танцях" *op.* 2 (оркестрованих Ф. Лістом) та Коломийці й Думці з сюїти "З Польщі" *op.* 23 тощо. Як піаністові З. були притаманні володіння арсеналом усіх засобів фп. техніки, яскрава образність, романт. піднесення, активний емоц. тонус, що зближувало його з лістівською школою. 1887 на одному з пілонів житомир. костьолу було встановлено мемор. дошку З. із білим барельєфним портретом (скульптор А. Прутиньський).

Тв.: для кам.-інстр. ансамблю — Фп. квінтет *op.* 34, Фп. тріо; для фп. — Концертні етюди *op.* 3 і 7, Великий полонез *op.* 6, "Польська фантазія" *op.* 9, полонези *op.* 10 і 11, цикл "Троянди й терні" *op.* 16, Балада *op.* 18, Новелета-каприс *op.* 19, Колискова *op.* 22, "Різдвяні подарунки" *op.* 27, Баркарола *op.* 31, а також вальси (у т. ч. Вальс *op.* 30), мазурки тощо.

Літ.: *Бэлза И.* Юльюш Зарембский. — М., 1960; *Його ж.* Забытые польские музыканты. — М., 1963; *Його ж.* Юльюш Зарембский // СМ. — 1963. — № 9; *Кашкадамова Н.* Історія фортеп'янного мистецтва XIX ст. — Тернопіль, 2006; *Борис Тен.* Сторінки музичного життя Житомирщини // Жадань і задумів неспокій. — К., 1988; *Травкіна Н.* Штрихи до життєпису Юльюша Зарембського // Житомирщина крізь призму століть. — Житомир, 1997; *Її ж.* Юльюш Зарембський — представник пізнього романтизму у європейській музиці другої половини XIX століття // Золоті сторінки музичної історії України: Ференц Ліст та піаністична культура XX століття: Зб. статей та матеріалів. — Кіровоград, 1999; *Її ж.* Предвосхищение стилистики музыкального импрессионизма в творчестве Ю. Зарембского // Мова і культура. — К., 2003. — Вип. 6. — Т. VII: Культурологічний підхід до викладання мови і літератури; *Шамаєва К.* „Поляк з Житомира..." // Золоті сторінки музичної історії України: Ференц Ліст та піаністична культура XX століття: Зб. статей та матеріалів. — Кіровоград, 1999; *Її ж.* До біографії Юліуша Зарембського // Українсько-польські культурні взаємини XIX—XX ст. — К., 2008; *Витвицький В.* Українські впливи у Шопена // *Його ж.* Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003; *Савицький Р.* мол. "Галицькі танці" Ю. Зарембського — Ф. Ліста // Вісник НТШ. — 2008. — Числ. 39; *Ануфрієва А.* Паганіні фортепіано // День. — 2004. — 25 берез.; *Strumiłło T.* Juliusz Zarębski. — Kraków, 1960, ²1985; *Szamajewa K.* Juliusz Zarębski w Żytomierzu // Muzyka (Варшава, Польща). — 1979. — Nr 2.

Н. Травкіна, К. Шамаєва

ЗАРИЦЬКА Євгенія (Ґена) Ромуальдівна (9.10. 1910, м. Рава Руська, тепер Львів. обл. — 8.10. 1979, м. Мальмезон, побл. Парижа, Франція) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Дочка *Р. Зарицького*. Лауреатка конкурсу співаків у Відні (1938). Студіювала філософію у Львів. ун-ті, паралельно закін. Львів. конс. (кл. *А. Дідура*, 1928). Дебютувала на сцені Львів. опери 1937 (Ліза у "Піковій дамі" *П. Чайковського*). 1939—41 удосконалювала мистецтво співу в Італії. Виступала з концертами в Римі, Неаполі, Венеції, брала участь у постановках т-ру Ла Скала в Мілані, знялась у 4-х фільмах. У 1930—50-х часто виступала по радіо у багатьох країнах, включаючи до програм твори укр. композиторів. З однаковим успіхом виконувала партії в операх італ., нім., австр. та франц. композиторів і вок.-хор. творах 18—20 ст. У 1940-х здійснила ряд конц. турне по Італії, Австрії, Німеччині. 1946—52 — солістка Лондон. т-ру Ковент Ґарден, з 1953 постійно мешкала в Парижі, провадила пед. діяльність. У 1940—60-х гастролювала у Франції, Нідерландах, Іспанії, Швейцарії, країнах Африки й Півн. Америки. Виступала як солістка з провідними симф. орк. світу п/к *І. Стравинського*, П. Гіндеміта, Е. Ансерме, В. Фуртвенглера та ін. Записала багато творів клас. музики й укр. пісень, що були видані під лейблами "Decca" і "His Master Voice". Репертуар відзначався стильовою різноманітністю й охоплював пісні, арії та романси В. А. Моцарта, *Й. Брамса*, Г. Вольфа, П. Гіндеміта, Ґ. Малера, *Ф. Шуберта*, *М. Лисенка*, *В. Барвінського*, *С. Людкевича*, укр. нар. пісні. Одна з провідних популяризаторок укр. музики за кордоном.

Є. Зарицька

Є. Зарицька в ролі Керубіно "Весілля Фігаро" (опера В. А. Моцарта, Ковент-Ґарден, 1948)

Партії в операх: "Весілля Фігаро" В. А. Моцарта, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Кармен" Ж. Бізе, "Сільська честь" П. Масканьї, "Герцогиня Герольд-Штейн" Ж. Оффенбаха, а також в ін. опе-

рах Дж. Верді, Г. Доніцетті, Дж. Пуччіні, П. Чайковського;

Дискогр.: гол. партія в опереті "Герцогиня Герольд-Штейн" Ж. Оффенбаха; романси Г. Малера, М. Мусоргського, твори М. Лисенка, Л. Ревуцького.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика. — Мюнхен, 1963; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Його ж.* Оповита легендою // КіЖ. — 1994. — 26 листоп.; *Його ж.* Євгенія Зарицька (до 85-річчя нар.) // Альманах Українського Народного Союзу на рік 1995 (Джерсі Ситі; Нью-Йорк, б. д.); [*Б. а*]. З концертних рецензій // Укр. музика. — 1937. — № 1, 2; *Савицький Р.* Ґена Зарицька // Там само. — 1938. — № 4, 5; [*Б. а*]. Співає Є. Зарицька в Римській консерваторії // Наші дні. — 1941. — № 3; *Людкевич С.* Вечір пісень і арій Ґени Зарицької // Діло. — 1938. — № 80; 1939. — № 261; *Витвицький В.* Євгенія Зарицька // Свобода. — 1959. — 13 січ.; *Герман В.* Євгенія Зарицька: безсмертний спів у храмі Мельпомени // Слово Просвіти. — 1998. — № 10; *Угрин К.* Recontre aves Eugenia Zareska // Bulletin Franco-Ukrainien (Париж). — 1963. — Ч. 14.

Б. Сюта

Є. Зарницька

В. Зарудна в ролі Зорайї (опера "Азра" М. Іполитова-Іванова)

ЗАРИЦЬКА Ірина Іллівна (2.05.1939, м. Київ) — піаністка. Лауреатка Міжн. конкурсу піаністів ім. Ф. Шопена у Варшаві (1961, 2-а премія, призи Польс. радіо й Тов-ва ім. Ф. Шопена). Закін. Моск. конс. (1963, кл. Я. Флієра) та аспірантуру при ній (1965). Виступала з сольними концертами в Росії та на Заході.

І. Лисенко

ЗАРИЦЬКА Роза Ісаківна (1892, м. Київ — після 1960, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — музикознавець. Канд. мист-ва (1946). Закін. Київ. конс. (1916, кл. фп. *В. Пухальського*), Вищі курси мист-ва за спеціальністю "муз-во" у Петрограді (тепер С.-Петербург, 1916). 1928—50 — викладачка методики муз. виховання Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс., з 1935 — доцент.

Літ. тв.: канд. дис. — "Сборники русских народных песен первой половины XIX века" (Ленинград, 1947); Петр Борисович Рязанов: Очерк жизни и творчества. — Ленинград, 1960; Балакирев и его романсы // Русский романс. — Ленинград, 1930; [Вступ. ст. до невиданих листів М. Балакірєва до Ц. Кюї] // СМ. — 1937. — № 3; Записи народной песни и ее изучение // Очерки по истории русской музыки. 1790—1825 / Ред. *М. Друскин* и *Ю. Келдыш.* — Ленинград, 1956; Воспоминания об учителе // Б. Яворский: Воспоминания, статьи и письма. — М., 1964. — Т. 1.

ЗАРИЦЬКИЙ Ромуальд (1863, Львівщина — 1932) — муз.-громад. діяч, композитор-аматор. Батько *Є. Зарицької.* Один із засновників і голова тов-ва *"Боян"* у Станіславові (1896—1900, тепер Ів.-Франківськ) і Львові (1903—05). 1901—03, 1906—09 — викладач укр. муз. школи у Перемишлі (тепер Польща), з 1909 — у м. Раві-Руській (тепер Львів. обл.). Редактор і видавець 1-о *"Ілюстрованого музичного календаря"* (1904—06), де широко висвітлювалося муз. життя Галичини, друкувалися нариси про укр. і заруб. композиторів. Автор музики до драм. алегорії "Небесні співці", сл. С. Яричевського (вид. 1902), хор. та інстр. творів, кількох статей, поміж яких — "Іван Біликовський" (1904), "Дещо про практичні інструменти до науки гармонії" (1906), "Осип Вітошинський" (1907).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Медведик П.* Діячі української музичної культури... // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці музикознавчої комісії; *Витвицький В.* Музика — нарешті // *Його ж.* Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003.

П. Медведик

ЗАРНИЦЬКА (справж. прізв. — Азгуріді) Єфросинія Пилипівна [4(16).02.1867, м. Одеса — 30.06. 1936, м. Голта, тепер Первомайськ Микол. обл.] — драм. артистка, співачка (сопрано). 1886 закін. муз. школу Тов-ва красних мистецтв в Одесі. Вик. діяльність розпочала у трупі *М. Кропивницького* (1889—93). Виступала у трупах *Г. Деркача* (1893—94), *О. Суслова* й О. Суходольського (1894—98), О. Суслова (1898—1909) та ін. 1919—24 — артистка Укр. т-ру ім. Т. Шевченка у Петрограді (тепер С.-Петербург), 1927—30 — Харків. Червонозаводського укр. драм. т-ру. За 40 років сцен. діяльності зіграла понад 200 різнопланових ролей у різножанрових виставах. Досконало володіла мистецтвом перевтілення. 1910 на фірмі "Зонофон" записала на грамплатівки низку укр. нар. пісень ("Гандзя", "Віють вітри, віють буйні", "Нащо мені чорні брови" та ін.), а також дуетів (з *Г. Гришиним, Л. Маньком*), фрагменти з опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського.*

Партії: Кулина ("Чорноморці" М. Лисенка, 1889), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського, 1889), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка, 1891), Катерина (однойм. опера М. Аркаса, 1899); одна з 1-х вик-ць на нац. сцені зах.-європ. опереткового репертуару: Серполетта ("Корневільські дзвони" Р. Планкетта, 1896), Мімоза ("Гейша" Р. Джонса, 1899), Христина ("Продавець птахів" К. Целлера, 1902).

Літ: *Мар'яненко І.* Минуле українського театру. — К., 1953; *Кінзерська Т.* Єфросинія Зарницька: Життєвий шлях та світоглядно-естетичні погляди. — К., 2005; *Її ж.* Із сузір'я корифеїв // Музика. — 1999. — № 4—5; *Її ж.* Учениця Марка Кропивницького // Укр. театр. — 2000. — № 1—2; *Її ж.* Єфросинія Зарницька — видатна українська актриса // IV Міжн. конгрес україністів: Доп. та повідом.: Мист-во. — О.; К., 2001. — Кн. 2; *Її ж.* Пророцтво Петра Ніщинського Єфросинії Зарницькій // Мист-во України. — К., 2001; *Йосипенко М.* Є. П. Зарницька // Театр. — 1936. — № 1; *Хлібцевич Є.* Театральні трупи // Український драматичний театр. — К., 1967. — Т. 1; *Маркушевський П.* Зірка української сцени // Чорноморська комуна. — 1967. — 22 лют.

Т. Кінзерська, І. Лисенко

ЗАРОБІТЧАНСЬКІ ПІСНІ — див. *Наймитські пісні.*

ЗАРУДНА (Зарудна-Іванова, за чоловіком — Іполитова-Іванова) Варвара Михайлівна [5(17).12.1857, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — 14.03. 1939, м. Москва, РФ] — оперна й кам. співачка (лір. сопрано), педагог. Дружина *М. Іполитова-Іванова.* Навч. співу в Харків. муз.

уч-щі, кл. К. Прохорової-Мауреллі (з 1876), Петерб. конс., кл. Г. Ніссен-Саломан, *К. Еверарді* (1879—82, срібна медаль). Дебютувала в Києві (антреприза *Й. Сєтова*), потім виступала в Харкові, Тифлісі (тепер Тбілісі, 1883—93, деякі партії виконувала груз. мовою). Щорічно бувала в Києві, де вдосконалювалася п/к К. Еверарді, одночасно виступала в місц. опері.

Від 1883 викладала в Тифлісі, 1893—1924 — у Моск. конс. (з 1903 — професор, з 1914 — засл. професор). Послідовниця методів викладання К. Еверарді. Поміж учнів — *О. Петрусенко*.

Мала гнучкий голос м'якого тембру, сцен. майстерність. Приваблювала музикальністю, тонким смаком. З однаковим успіхом виконувала лір., драм., колоратурні партії. Талант співачки (в ролі Марії з "Мазепи") високо оцінив *П. Чайковський*. Партнери — М. Інсарова, *П. Кошиць*, *П. Лодій*, І. Прянишников, Я. Тартаков, Л. Яковлев. Співала п/к М. Іполитова-Іванова, *Й. Прибіка*. Була чудовою кам. співачкою. Часто виступала в симф. концертах п/к В. Сафонова, *Ант. Рубінштейна*.

Партії: 1-а вик-ця партій — у Тифлісі — Татьяни, Марії, Куми Настасьї ("Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Чародійка" П. Чайковського); у Києві — Татьяни, Тамари ("Демон" Ант. Рубінштейна). Поміж кращих партій — Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Церліна ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно) тощо.

Літ. тв.: Переписка с П. Чайковским // Искусство. — 1927. — № 4; рукоп. матеріали, що зберігаються в Держ. центр. музеї муз. культури ім. М. Глінки (Москва). — Ф. 2, од. зб. 5113—20, 2070—2073.

Літ.: М. Ипполитов-Иванов: Письма. Статьи. Воспоминания / Сост. *Н. Соколов*. — М., 1986; [*Б. а.*]. В. М. Зарудная-Иванова [Некролог] // СМ. — 1939. — № 3; *Чёрная Б.* Соратница Шаляпина // Там само. — 1963. — № 10; *Яковлева А.* В. М. Зарудная-Иванова — педагог // Труды ГМПИ. — М., 1976. — Вып. 24.

О. Кушнірук

ЗАРУДЯНСЬКА Мальвіна Аронівна (18.12.1951, м. Київ) — піаністка, педагог, муз.-громад. діячка. З. д. м. України (2008). Закін. Київ. конс. (1976, кл. *А. Рощиної*). Від 1975 працює в Київ. муз. уч-щі (викладач-методист, з 1985 — зав. денним відділенням, з 1990 — заст. директора з навч.-пед. роботи, з 1992 — голова худ. ради Уч-ща). Розробниця ідеї щоріч. фест. мистецтв "Шевченківський березень" (з 1996). Одна із засновниць і координаторка роботи Міжн. конкурсу пам'яті В. Горовиця (з 1995) і "Горовець-дебют" (з 2000), Асоціації акад. муз. конкурсів (Україна). У фп. репертуарі — твори *В. Косенка*, *Б. Лятошинського*, *Л. Ревуцького*, *І. Шамо*, *А. Штогаренка*; *П. Чайковського*, *Д. Шостаковича*, *Й. С. Баха* (Концерт *f-moll* грала в Нідерландах), *Л. Бетховена*, Й. Гайдна, *Ф. Ліста*, В. А. Моцарта, С. Франка, *Ф. Шопена*, Р. Шумана та ін. У фп. дуеті з *Л. Ковтюх* виконувала твори *Ж. Колодуб*, Д. Шостаковича, К. Черні та ін. Продовжує пед. традиції укр. піаніст. школи. Поміж учнів — концертуючі піаністи, лауреати міжн. премій А. Ємець, М. Калугіна, М. Кирилова, О. Крючкова, С. Павлов та ін. Давала майстер-класи в ряді міст України і США.

Літ. тв.: Методика навчання гри на фортепіано. — К., 1990; сценарії благодійних концертів Дипломатичного корпусу МЗС України (2000, 2001), святкового концерту до 100-річчя В. Горовиця (2003), 10-річчя Міжн. благод. фонду В. Горовиця (2004), ювілейних концертів до 125- і 130-річчя уч-ща (1992, 1997); буклети та Положення про роботу журі Міжн. конкурсу пам'яті В. Горовиця (1995—2007), конкурсу "Горовиць-дебют" (2000—06), Міжн. літньої муз. академії (2000—07); Характеристика [про О. Вериківську] // Леля. — К., 2006.

Літ.: Фортепіанний відділ // 140 років Київському музичному училищу. — К., 2008.

В. Кузик

М. Зарудянська

ЗАСЛАВСЬКИЙ Семен (Самійло, Самуїл) Аронович [31.05(13.06).1910, м. Єнакієве, тепер Донец. обл. — ?] — композитор. Закін. Ростов. муз. технікум (1936, кл. композиції Е. Бромберга й І. Готтбейтера); 1936—39 навч. у Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс., кл. П. Рязанова, згодом — М. Юдіна. 1941—44 — зав. муз. частини Іркутського драм. т-ру, 1944—45 — диригент Моск. т-ру мініатюр, 1945—46 — Одес. т-ру муз. комедії. 1946—47 — зав. муз. частини Ростов. т-ру комедії. Від 1954 — у Москві. Писав переважно в жанрі муз. комедії.

Тв.: муз. комедії (оперети) — "Син моря" (1933), "Шукачі скарбів" (1941), "Слов'янка" (1949), усі — Ростов-на-Дону; "Солов'їний сад" (1938), "Зелений шум" (1939), "Марія" (1948), усі — Харків. т-р муз. комедії; "Під небом Праги" (1949, Іркутськ), "Бузкова гілка" (1963, Волгоград), "Весняні моди" (1956), "Не бий дівчат" (1970), обидві — Моск. т-р оперети; для симф. орк. — Балетна сюїта (1946), Танц. сюїта (1958), для фп. — 5 фуг (1936), обр. нар. пісень, пісні (бл. 200), хори, музика до драм. вистав.

ЗАСЛУЖЕНА САМОДІЯЛЬНА КАПЕЛА БАНДУРИСТІВ УРСР "КОБЗАР" — див. "*Кобзар*".

ЗАСПІВ — 1. Початок хор. чи анс. (*дует*, *тріо*, *квартет* тощо) *пісні* або вок. твору, що виконується одним чи кількома (якщо хор. пісня) співаками. Може бути обсягом з мотив, фразу, речення, в окр. випадках — цілий куплет або період (коли твір багатокуплетний). У пісенних формах з 2-х періодів іноді буває й на початку приспіву (зустрічається рідко). При повт. виконанні в наст. куплетах (періодах) мелод. матеріал З. може варіюватись як інтонаційно, так і регістрово. З. властивий багатьом укр. нар. хор. і анс. пісням, особливо зразкам гуртового співу. Як суттєвий елемент традиц. формотворення перейшов і до пісень та хор. композицій укр. митців рад. доби, особливо яскраво виявляючись у жанрах мас. пісні.

2. Початок ліро-епічних фольк. жанрів — *билини*, *думи*, що є ніби *прологом* до викладу осн. сюжету твору. В думному епосі такий "заспів" отримав назви "заплачки", "зачину", що відокремлюють уступи думи (своєрідні вільні періоди цієї рапсодичної форми), найчастіше будуються на варіантних імпровізац. розспівах вигуків "гой", "гей", "ой".

Г. Заставний у ролі Шакловитого (опера "Хованщина" М. Мусоргського)

Літ.: *Кулаковский Л.* Строение куплетной песни: На материале народной и массовой песни. — М.; Ленинград, 1939; *Його ж.* Песня, её язык, структура, судьбы (На материале русской и украинской народной, советской массовой песни). — М.; Ленинград, 1962; *Мазель Л.* О мелодии. — М., 1952; *Нестьев И.* Советская массовая песня. — М., 1952; *Булат Т.* Інтонаційно-образний склад масової пісні // Проблеми української радянської музики. — К., 1969; *Зак В.* О некоторых "секретах доходчивости" мелодики массовых песен // О музыке: Проблемы анализа. — М., 1974; *Сохор А.* О массовой музыке // Вопросы теории и эстетики музыки. — 1974. — Вып. 13.

В. Кузик

ЗАСТАВНИЙ Георгій Васильович (21.01.1942, с. Йосипівка, тепер Бузького р-ну Львів. обл. — бл. 2003, м. С.-Петербург) — оперний і кам. співак (баритон). З. а. РРФСР (1983). Закін. Львів. конс. (1973, кл. вокалу *О. Дарчука*). Від 1973 — соліст Ленінгр. Кіровського т-ру опери та балету (тепер — Маріїн. опера). Від 1988 — викладач Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс. У концертах виконував твори *М. Лисенка, Я. Степового, С. Гулака-Артемовського,* рос. і зах. класики. Гастролював у Афінах, Вісбадені, Лозанні, Берліні, Дрездені.

Партії: Онєгін, Єлецький, Томський, Мазепа ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", однойменн. опера П. Чайковського), Шакловитий ("Хованщина" М. Мусоргського), Жермон, Ді Луна ("Травіата", "Трубадур" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Альберт ("Вертер" Ж. Массне), Енріко ("Дзвіночок" Г. Доніцетті).

Літ.: *Заставний Г.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ЗАСТОЛЬНІ ПІСНІ (ЗП.) — 1. Нар. пісні, призначені для виконання за столом, під час трапези. Родинно-обрядові ЗП. виконуються на родинних святах обряд. значення: весіллях, хрестинах. Вони присвячені описові різних весільних страв ("Мілка капуста, мілка", "Із-за гори гуска летіла"), процесу їжі ("Не совайте та тарілкою", "Їжте ви, пийте"), поведінці весільних чинів ("Їли бояри юшку", "Їли дружечки, їли") і співаються з найпоширенішими весільними типовими наспівами святкової емоц. сфери. Позаобрядові ЗП. стосуються переважно вживання за столом алкогольних напоїв, своєрідного величання горілки й чарки ("Горілочко оковита", "Ой хто п'є, той кривиться", "Чар-чара-ра, чарка мала", "І чарочка новенькая"). Ці ЗП. належать до нар. пісень жарт.-гумористич. тематики, іноді до сатиричних пісень переважно міськ. середовища. Їх наспіви моторні, мають фактуру гомофонно-гармонічного типу мажоро-мінорну ладову сферу.

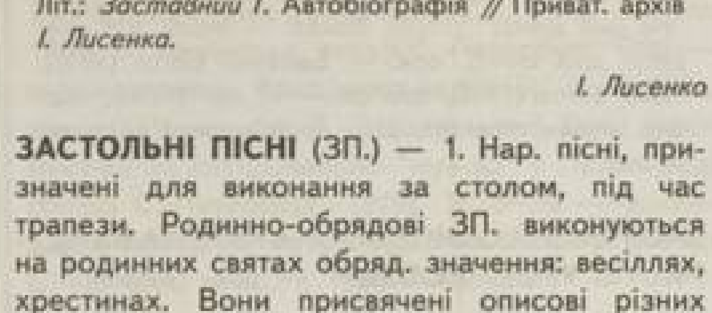

Українські народні пісні в записах М. В. Лисенка. — К., 1990. —С. 292.

Літ.: Українські народні пісні в записах М. В. Лисенка. — К., 1990.

Люд. Єфремова

2. *Жанр* міськ. побут. пісні (інакше — компанійські пісні). Перші зразки ЗП. під назвою "Tafelmusik" (*нім.*) з'явилися в Німеччині й були призначені для співу в чол. тов-ві під час бесіди за столом (zu der Tafel), застілля, бенкетування, відтак мали розважальний характер. В історії зах.-європ. музики відомими є зб. на зразок: "Musikue de Tabl" Г. Телемана й "Servizio di tavola" Й. Бейттера. Знаменитою стала ЗП. Альфреда з опери Дж. Верді "Травіата". ЗП. нім. зразка належать до одного з жанрів т. зв. Liedertafel'ів, пов'язаних з виникненням у Німеччині чол. хор. любительських тов-в, організованих 1809 за ініціативою К. Цельтера у Берліні, а згодом розповсюджених по всій Німеччині, Австрії, Швейцарії та ін. європ. країнах. На поч. етапі поширення ЗП. їх образний стрій асоціювався насамперед з патріот. тематикою, викликаною нац.-визвольною війною в Німеччині на поч. 19 ст. Здобувши вел. популярність, ЗП. почали ототожнюватися з муз. *стилем* лідертафель, виразом якого стала 4-гол. хор. композиція куплетної будови строго витриманого гомоф.-гармон. складу з чітким класичним кадансуванням. Цей стиль було трансформовано в зах.-укр. — старогалицькій побут. музиці, що поширилась у міськ. і сільськ. середовищах, не втратила актуальності й сьогодні та подекуди нагадує про себе під час родинних застіль. За образним змістом і темат. спрямованістю ЗП. відрізняються між собою. Одні з них несуть почуття товариської згуртованості, патріот. сентенції, ін. містять мотиви гедоністичного ставлення до життя з певною долею чол. легковажності й безшабашності. Особливо поширювалися ЗП. у період активізації в Галичині широкого аматор. руху, розгортання діяльності спів. і муз-хор. тов-в ("*Торбан*", 1870; "*Боян*", з 1891) та формування галиц. комп. школи. Значний слід залишили ЗП. у рукоп. зб. кін. 19 ст. Вперше їх було надруковано у зб. *В. Матюка* "Руський співаник" для шкіл народних (1884) — т. зв. компанійська пісня "Станьмо, браття, в коло". Ін. зразок — "Задзвенімо разом, браття" або "При вині" (сл. і муз. *С. Воробкевича*) опубл. у зб. "Кобзар" (1885). Відзначення 25-річчя діяльності С. Воробкевича 1887 у Чернівцях завершилося співом хору "Задзвенімо разом, браття". В. Матюк є також автором пісні "Щасть нам, Боже, щасть нам, щасть". *А.* (*Н.*) *Вахнянинові* належать пісні "Чи знаєш, де країна наша мила?" (сл. Ю. Федьковича) "Стіймо, браття, друг при друзі", "Живем, живем", "До чарки"; *М. Вербицькому* — "Тост до Русі", "Дай, дівчино, нам шампана" (сл. *М.* або А. *Шашкевича*). У 1830-х пісні на зразок "Фляшка ж — моя потіха, келишок — к радості" (сл. А. Шашкевича) ще називали **співанками.** Про популярність ЗП.
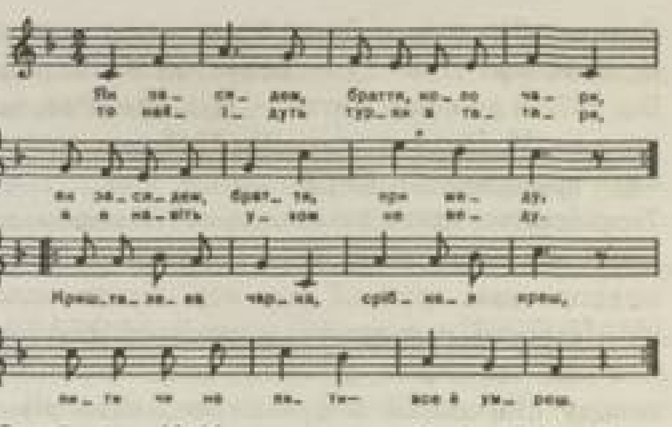
Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960. — С. 29.

у Галичині на межі 19—20 ст. свідчать рукоп. зб. О. Менцінського. В муз. побуті мелодії попул. ЗП. часто поширювалися з ін. автор. текстами. Напр., "Як засядем, браття, коло чари" співали на сл. Віри Лебедової (К. Малицької) "В Січ вставай!". Текст загальновідомої в Галичині ЗП. "Многая літа" виконувався з мелодією пісні "Ми гайдамаки, ми всі однаки", а мелодію відом. істор. пісні часів нац.-визв. війни п/к *Б. Хмельницького* "Гей не дивуйте, добрії люди" пристосовували до молодіжних ЗП. на зразок "Вип'ємо, хлопці, вип'єм, молодці". Пружний маршовий ритм і піднесений характер *мелодії* якнайкраще імпонував сусп. настроям періоду формування січового стрілецтва в Галичині на поч. 20 ст.

Літ.: Русскій співанник для шкіл народних / Уложив *В. Матюк.*— Л., 1884; "Кобзар" / Ред. *А. Вахнянина* і *П. Бажанського.* — Л., 1885; *Менцінський О.* Збірник хорів різних авторів 1893—1897. — Дрогобич; *Черепанин М.* Музична культура Галичини. — К., 1998; Львів: Автограф // ЛНБ ім. В. Стефаника. — Мнц. — 23 / п. 2; зб. хор. творів різних авторів 1897—1899 // Там само. — Мнц. — 29/ п. 5; Січовий співанник. — Коломия, 1909; *Людкевич С.* Анатоль Вахнянин (до 20-річчя від дня смерті) // *Його ж.* Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973; *Його ж.* Революційна пісня на Західній Україні // *Його ж.* Дослідження, статті, рецензії, виступи. — Л., 2000. — Т. 2; *Пархоменко Л.* Хорова творчість // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2.

О. Шевчук

ЗАТЕЛЬ Лев Сидорович [1843, м. Варшава, Польща — 16(29).04.1908, м. Київ] — віолончеліст, піаніст, педагог. 1867 закін. Муз. ін-т у Варшаві. Від поч. 1870-х жив у Києві, де відкрив приват. студію гри на влч. і фп. (існувала до 1908). 1877—81 вів клас влч. у Київ. муз. уч-щі.

ЗАТИНАЙКО Веніамін Олександрович (11.11.1923, м. Одеса — ?) — оперний співак (тенор). Закін. Одес. конс. (1947—53, кл. вокалу *І. Райченко*). 1953—83 — соліст Одес. т-ру опери та балету. Співав у складі чол. вок. тріо з *В. Войтенком* і *П. Журавленком.*

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Ликов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Герцог, Альфред ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно).

І. Лисенко

ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКА (дів. пріз. — Ковтуненко; за 1-м чол. — Затиркевич, за 2-м — Карпинська) Ганна Петрівна [8(26).02.1855, м-ко Срібне, тепер райцентр Черніг. обл. — 12.09.1921, м. Ромни, тепер райцентр Сум. обл.] — драм. актриса, співачка (мецо-сопрано). З поміщиц. родини. 1864—66 навч. у приват. пансіоні м. Прилуки (тепер райцентр Черніг. обл.). 1871 "своєкоштно" закін. Київ. ін-т шляхетних дівчат. Початк. муз. освіту здобула у пансіоні, середню — в Ін-ті, де за додаткову платню навч. сольного "італійського" співу. Поміж її викладачів музики був *В. Заремба.* Брала участь у концертах вихованок Ін-ту. Готувалася до вступу в Моск. конс. 1874 одружилася з поміщиком Д. Затиркевичем, з яким проживала в с. Болотниця (тепер Талалаївського району Черніг. обл.) і Прилуках, де брала участь в аматор. концертах і драм. виставах (зокр. зіграла роль Тетяни у водевілі "Москаль-чарівник" *І. Котляревського*). Успішний виступ у ролі Одарки в аматор. виставі "Сватання на Гончарівці" *Г. Квітки-Основ'яненка* в Ромнах 9 груд. 1882 спонукав З.-К. до вступу на профес. сцену. 20 трав. 1883 під час гастролей трупи *М. Кропивницького* у Полтаві дебютувала під псевд. Прилуцька у виставі комедії *М. Старицького* "Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка". Вступила до трупи (М. Старицький — директор, М. Кропивницький — режисер) під прізв. Затиркевич у верес. 1883. Після поділу трупи на дві, залишилася з М. Кропивницьким, працювала в його трупах (1885—88, 1889—92, 1896—98), у трупі *М. Садовського* (1892—96). Овдовівши, 1898 вдруге вийшла заміж і покинула сцену на 10 років. Відновила сцен. діяльність 1908 під прізв. Затиркевич-Карпинська. Виступала у мандрівних трупах Т. Колесниченка (1908—09), Д. Гайдамаки й О. Суслова (1909—10), Л. Касинкіна (1910), С. Глазуненка й О. Суслова (1911—12), Д. Гайдамаки (1912—15), П. Прохоровича (1916—17). 1917—19 працювала в Київ. т-рі М. Садовського, 1919—20 — у Держ. нар. т-рі в Києві. 1920 у складі групи акторів кол. Київ. т-ру М. Садовського прибула до м. Ромни, де виступала до смерті в "Українській радянській трупі при Товві "Просвіта" (1920—21).

Увійшла до історії укр. т-ру як видатна комедійна актриса. Створила неперевершені сцен. образи, не мала суперниць як вик-ця характерних ролей (сварливих і добродушних бабів, молодиць-цокотух, свекрух та матерів). Рецензенти відзначали її соковитий, невичерпний гумор, сердечну, зворушливу гру в ролях драм. плану, єдність комічного елементу з глибоко драматичним. Досягала цього досконалою мімікою, бездоганною нар. вимовою, де не губився жоден склад слова; вправним, сильним, надзвичайно рухливим голосом та інтонацією: від улесливої до лайливої, від тонкої іронії до одвертого нищівного глузування. Володіла сильним і красивим голосом, створила висо-

Г. Затиркевич-Карпинська

Г. Затиркевич-Карпинська в ролі Химки, М. Кропивницький у ролі Дяка (водевіль "Бувальщина" Л. Велісовського)

В. Захаров

П. Захаров

С. Захаров

комистецькі образи в оперних й оперетових виставах. У драм. репертуарі укр. т-ру в п'єсах зі значним муз. компонентом, майстерно виконувала вок. номери, виділяючися з-поміж тод. укр. артисток профес. підготовкою як танцюристка й вокалістка. У концертах співала романси *С. Гулака-Артемовського*, М. Кропивницького, *М. Лисенка* (передусім на сл. *Т. Шевченка*), який висловлювався про актор. талант З.-К. як про "виняткове явище на світовій сцені".

Партії: Терпилиха, Тетяна ("Наталка Полтавка", "Москаль-чарівник" І. Котляревського), Одарка ("Сватання на Гончарівці" Г. Квітки-Основ'яненка), Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Явдоха Драбиниха, Горпина ("Чорноморці", "Утоплена" М. Лисенка).

Ролі: Стеха ("Назар Стодоля" Т. Шевченка), Риндичка, Стеха, Ганна, Галка, Яциха ("По ревізії", "Глитай, або ж Павук", "Дві сім'ї", "Зайдиголова", "Зальоти соцького Мусія" М. Кропивницького), Секлета, Хівря ("За двома зайцями", "Сорочинський ярмарок" М. Старицького), Мелашка, Ганна ("Наймичка", "Безталанна" І. Тобілевича), Лимериха ("Лимерівна" П. Мирного), Домаха ("Світова річ" Олени Пчілки), Параска, Василина ("Нахмарило", "Степовий гість" Б. Грінченка), Степанида ("Лісова квітка" Л. Яновської), Василина ("На перші гулі" С. Васильченка), Софія ("Про що тирса шелестіла" С. Черкасенка), Сторожиха ("Осінь" О. Олеся), Пульхера ("Брехня" В. Винниченка), Пошльопкіна ("Ревізор" М. Гоголя, в укр. перекладі О. Коваленка).

Літ.: *Тобілевич С.* Корифеї українського театру. — К., 1947; *Її ж.* Мої стежки і зустрічі. — К., 1957; *Дібровенко М.* Г. П. Затиркевич-Карпинська. — К., 1956; Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську: Спогади, статті, матеріали. — К., 1966; Український драматичний театр: Нариси історії. — К., 1967. — Т. 1; [*Б. а.*]. Анна Петровна Затыркевич-Карпинская // Корифеи украинской сцены. — К., 1901; *Яременко В.* Г. П. Затиркевич-Карпинська (спогади) // Річник Українського театрального музею. — К., 1929. — Кн. 1.

Р. Пилипчук

ЗАТУЛОВСЬКИЙ Марк Леонтійович (11.11.1907, м. Одеса — ?) — скрипаль, педагог. Лауреат II Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців у Москві (1935, 3-я премія). Закін. Моск. конс. (1931), кл. Л. Цейтліна та аспірантуру при ній (1936). Від 1945 — соліст Моск. філармонії. Виступав з концертами у багатьох містах тод. СРСР. 1935—45 — викладач Моск., 1946—52 — Тбіліс., з 1952 — Свердлов. (тепер Єкатеринб., з 1947 — доцент) консерваторій.

І. Лисенко

ЗАХАР'ЄВ Федір (18 ст.) — співак. Навч. у Глухів. спів. школі (1739—41) у *С. Яворського*. Від 1841 — соліст *Придв. спів. капели* С.-Петербурзі.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ЗАХАРОВ Володимир Григорович [5(18).10.1901, рудник при Богодухівській балці, Донбас — 13.07. 1956, м. Москва] — композитор. Н. а. СРСР (1944). Лауреат Сталін. премій: за створення пісень (1942, 1946), за конц. діяльність (1952). 1920—21 виступав як виконавець на *балалайці* в орк. нар. інстр. п/к В. Хватова. 1927 закін. Донську (Ростов-на-Дону) конс., кл. композиції Н. Хейфеца. 1930—33 — редактор Моск. радіо. Від 1932 й до кінця життя — муз. кер. Рос. нар. хору ім. М. П'ятницького. Від 1948 — секретар, член правління СК СРСР.

Творчість пов'язана з очолюваним З. хором, для якого він писав пісні, хор. композиції. Творчо інтерпретував традиції рос. нар. *багатоголосся* й створив яскравий інд. *стиль* з урахуванням нац. специфіки, розвинув особливості муз. складу старовиної й сучас. рос. пісні різних *жанрів*. Багато пісень З., зокр. — "Ой, туманы мои, растуманы", "Куда б ни шел, ни ехал", "И кто его знает" (усі — на сл. М. Ісаковського), стали народними.

Літ.: *Брюсова Н.* Владимир Захаров. — М.; Ленинград, 1949; *Ливанова Т.* В. Г. Захаров. — М., 1954; *Її ж.* Владимир Григорьевич Захаров. — М., 1962; Воспоминания о В. Г. Захарове / Сост. *П. Казьмин, В. Хватов*. — М., 1967.

І. Сікорська

ЗАХАРОВ Павло Іванович [20.02(5.03).1906, м. Полтава — 1980, там само] — оперний співак (бас), драм. актор. Закін. Полтав. муз. технікум (1928, кл. вокалу М. Денисенко). Вик. діяльність розпочав солістом Полтав. хор. капели. 1928—34 — соліст мандрівної Лівобережної опери, 1936—41, 1958—65 — актор Полтав., 1944—58 — Чернів. муз.-драм. т-рів.

Як драм. актор створив низку образів в укр., рос. та зах. класиці.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Тарас ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Батько ("Катерина" М. Аркаса), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Рамфіс ("Аїда" Дж. Верді), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Дон Бартоло ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Цюпа І.* Актор широкого діапазону // Рад. культура. — 1957. — 10 жовт.

І. Лисенко

ЗАХАРОВ Сергій Георгійович (1.05.1950, м. Миколаїв) — естр. співак (баритон). Н. а. РФ (1996). Лауреат фестивалів "Золотий Орфей" (Болгарія, 1973) і "Сопот" (Польща, 1974, за пісню "Возвращение романса" *О. Фельцмана*). Нар. у сім'ї військового. 1971 вступив на ф-т муз. комедії Моск. муз. уч-ща ім. Гнєсіних, 1972 переведений на вок. ф-т Муз.-пед. ін-ту ім. Гнєсіних. Одночасно працював солістом Естр. оркестру п/к *Л. Утьосова*. Від 1973 — соліст Ленінгр. (тепер С.Пб.) мюзик-холлу. Закін. вок. ф-т Ленінгр. конс. (1986). 1985—88 — соліст Магадан. (РФ) філармонії, з 1988 — соліст С.Пб. спілки конц. діячів. Має унікальний за красою, силою й тембром академічного типу голос. У репертуарі романси й пісні (понад 100), арії з опер і оперет, неаполітанські пісні, композиції амер. композиторів 1930—40-х (вик. англ. мовою). Імідж З. 1980—90-х поєднує мужню романтику й драматизм. Майстерно використовує різноманітні засоби вок. виразності — зміну планів,

виразну динаміку. Працює з естр.-симф. оркестрами: п/к С. Горковенка, Моск. т-ру естради. Багато гастролює.

Літ.: *Алянский Ю.* Новый Сергей Захаров // СЭЦ. — 1984. — № 5; *Литвинская Е.* Сергей Захаров // Певцы советской эстрады. — М., 1992. — Вып. 2.

І. Сікорська

ЗАХАРОВА Дарина Федорівна [10(22).03.1887, м. Єлисаветград, тепер Кіровоград — 10.05.1963, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано), педагог. Від 1907 навч. співу у Петерб. конс. Солістка Маріїн. (1910—18), Київ. (1919—20, 1921—23, 1926—33), Харків. (1933—34) опер. Гастролювала в Одесі, Пермі, Ташкенті, Харкові (1924), Баку (1925), Ленінграді (Нар. дім, кін. 1920-х), Києві (1932), Парижі (Гранд-опера), Бєлграді. 1938—62 — викладачка Горьков. (тепер Нижегород.) муз. уч-ща.

Мала сильний рівний голос широкого діапазону, природню музикальність, сцен. темперамент. Партнери: М. Большаков, *Г. Боссе*, Є. Віттінг, *І. Єршов*, В. Касторський, *Ф. Шаляпін*. Співала п/к *М. Іполитова-Іванова*, А. Коутса, *М. Малька*. Виступала як кам. співачка.

Партії — Таня ("Яблуневий полон" *О. Чишка*, 1-а вик-ця в Києві), Марфа, Марина Мнішек ("Хованщина", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Любаша, Любава ("Царева наречена", "Садко" М. Римського-Корсакова), Амнеріс ("Аїда" Дж. Верді), Даліла ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Кармен (одноим. опера Ж. Бізе) та ін.

Дискогр.: записано 2 твори у Петербурзі ("Граммофон", 1912).

Літ.: *Вельтер Н.* Об оперном театре и о себе. — Ленинград, 1984; *Долгих М.* Д. Ф. Захарова // Украина-центр. — 1995. — 10 берез.

О. Кушнірук

ЗАХАРОВА-КОРОБКО Аліна Миколаївна (11.11. 1947, с. Петрівка-Попівка, тепер Лисянського р-ну Черкас. обл.) — кам. співачка (лір.-колор. сопрано), педагог, громад. діячка. З. а. УРСР (1979). Н. а. України (1992). Лауреатка Премії ім. С. Прокоф'єва (1992). Професор (2002). 1973 закін. Донец. муз.-пед. ін-т (кл. доц. В. Куньова). 1973—98 — солістка Донец. філармонії, де підготувала багато сольних програм, у т. ч. "Мой голос для тебя..." — романси рос. та укр. композиторів на вірші О. Пушкіна; "Мрії кохання" — твори *Ф. Ліста*, *Ф. Шуберта*, Е. Ґріґа; "Україно — пісне моя" — нар. пісні, твори укр. композиторів; "Пісні щастя та любові" — нар. пісні світу тощо. Викладачка кафедри акад. співу в Донец. конс.

ЗАХАРЧЕНКО Віктор Гаврилович (22.03.1938, станиця Дядьківська Краснодар. краю, РФ) — хор. диригент, композитор, фольклорист, педагог. З. д. м. РРФСР (1977). Н. а. РРФСР (1984). Професор (1985). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1987), Держ. премії Росії (1991). Закін. Новосиб. конс. 1965—74 — гол. хормейстер Держ. Сибірського нар. хору. Від 1974 — худ. кер. і гол. диригент *Кубанського козацького хору*. Поміж числ. записів і обр. нар. пісень З. — укр. фольклор Кубані, що посідає значне місце в репертуарі хору. Автор творів для нар. хору й ред. фольк. зб. ("Народні пісні Кубані", 1980) та ін. Кубанський козацький хор п/к З. майже щороку гастролює в Україні.

Літ. тв.: К вопросу о состоянии и задачах собирания и изучения традиционного фольклора Кубани // Современное состояние казачьей песенной традиции и проблемы её изучения: Тезисы докл. науч. конф. — М., 1983; Живая связь времен // Кубань (Краснодар). — 1984. — № 7; Бигдай А. Д. — собиратель народных песен Кубани // Новейшие иссследования по социально-экономической и культурной истории дореволюционной Кубани. — Краснодар, 1989; Українські народні пісні з Кубані // НТЕ. — 1989. — № 1; Українські пісні на Кубані // Там само. — 1990. — № 3; Слово о Г. М. Концевиче // Проблемы историографии и культурного наследия народов Кубани дореволюционного периода. — Краснодар, 1991; Спасти народные песни от забвения — значит спасти народ // Народное творчество (Москва). — 1998. — № 2; Центр народной культуры Кубани // Там само; редагування — Народные песни Кубани: Из репертуара Кубанского казачьего хора. — Краснодар, 1987. — Вып. 1; *Бигдай А.* Песни кубанских казаков. — Краснодар, 1992. — Т. 1: Песни черноморских казаков; Песни станицы Кавказской, записанные от Анастасии Ивановны Сидоровой. — Краснодар, 1993; Народные песни Кубани. — Краснодар, 1997. — Вып. 2.

Літ.: Захарченко Виктор Гаврилович: Библиографический указатель. — Краснодар, 1998; *Супрун-Яремко Н.* Українці Кубані та їхні пісні. — К., 2005; *Кагарлицький М.* Одержимість: Штрихи до портрету В. Захарченка // Дніпро. — 1989. — № 11; *Зубков А.* Козаки з Кубані // Музика. — 1990. — № 3; *Бурбан В.* Гомін України над Малиновим клином // КіЖ. — 2003. — 31 груд.

І. Сікорська

ЗАХАРЧЕНКО (Іконник-Захарченко) Валентина Іванівна (2.08.1941, м. Харків) — хормейстер, піаністка, органістка. Дружина *В. Іконника*. З. а. УРСР (1983). Н. а. України (1997). Закін. Київ. конс. (1967, кл. хор. диригування В. Іконника). 1959—62 — викладачка фп. Станіславської (тепер Івано-Фр.) ДМШ, 1967—68, 1972—73 — Київ. ДМШ № 2, 1971—72 — Львів. ДМШ № 3. 1962—67 — концертмейстер Київ. конс. Від 1964 на громад. засадах — диригент аматор. хору при Муз.-хор. тов-ві УРСР, де здійснила постановку ораторії "Пори року" Й. Гайдна, виконувала хори *Б. Лятошинського*, К. Дебюссі, М. Равеля та ін. 1968—70 — методист Київ. відділення Муз.-хор. тов-ва. 1973—85 — концертмейстер *Київ. кам. хору*. Добре володіння фп., техніка читки найскладніших партитур з листа дозволили З. поєднати роботу концертмейстера, органіста-акомпаніатора (виконувала партію органа на концертах і під час записів) та диригента (хор. спадщина Г. Шютца, *Й. С. Баха*). 1985—86 — хормейстер Кам. хору, 1986—90 — гол. хормейстер. 1990—96 — концертмейстер кафедри укр. нар. співу і фольклору, з 1996 — ст. викладач, 1996—99 — доцент кафедри нар. муз. виконавства й фольклористики КНУКіМ. Від 1992 — диригентка новоствореного *Анс. клас. музики ім. Б. Лятошинського*, з 2000 —

Д. Захарова

В. Г. Захарченко

В. Захарченко-Іконник

його худ. кер. і гол. диригент. Здійснила прем'єрне виконання в Україні "Високої меси" Й. С. Баха, ораторій "Ілія" Ф. Мендельсона й "Сім слів Спасителя на Хресті" Й. Гайдна, "Реквієма" В. А. Моцарта, "Урочистої меси" Дж. Россіні, "Німецького реквієма" *Й. Брамса*, "Страстей за Матвієм" і "Страстей за Іоанном" Й. С. Баха, "Реквієму" Л. Керубіні, Меси *Es-dur Ф. Шуберта*. Продовжує вик. традиції В. Іконника.

Літ.: Українські таланти не дають спокою манкуртам // КіЖ. — 2007. — 29 серп.; див. також літ. до ст. *Іконник В.*

І. Лісняк

Н. Захарченко

ЗАХАРЧЕНКО Наталія Йосипівна (3.07.1907, м. Ковель, тепер Волин. обл. — 25.03.1992, м. Київ) — співачка (лір. сопрано), педагог. З. а. УРСР (1940). Навч. у Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (кл. вокалу *О. Муравйової*). Закін. Київ. конс. (1931). Солістка Київ. т-ру опери та балету (1929—55). Виступала у складі конц. бригади в Німеччині (1946). 1951—87 — викладачка Київ. конс.: доцент (1956), професор (1973). Мала багатий практичний досвід вок.-тех. підготовки співаків і високий авторитет. У класі З. стажувалися співаки з різних т-рів кол. СРСР. Поміж учнів — *М. Стеф'юк, Є. Колесник*, Н. Губська, В. Лебідь, В. Мельниченко, Н. Чмихало та ін. Зробила значний внесок у розробку теор. основ вок. педагогіки, виступала на конференціях. Авторка спогадів про *М. Донця, А. Іванова, О. Петрусенко*. Створила галерею яскравих сцен. образів. Наспівала на грамплатівки 2 укр. нар. пісні ("Ой не ходи, Грицю", "І шумить, і гуде"), солоспіви *М. Лисенка* ("Садок вишневий"), *М. Радзієвського* ("Ой одна я, одна"), арію Оксани з "Запорожця за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Марильця ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Татьяна, Ліза, Пастушка, Марія ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Мазепа" П. Чайковського), Марфа, Волхова, однойм. опера ("Царева наречена", "Садко", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Дездемона ("Отелло" Дж. Верді), Ельза ("Лоенгрін" Р. Вагнера), Маженка ("Продана наречена" Б. Сметани) та ін.

Літ. тв.: Вічна пісня Оксани Петрусенко // Сільські вісті. — 1980. — 19 лют.

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Акритова Е.* Творчий шлях і педагогічний метод професора Захарченко Н. І. // Виконавські школи учбових закладів України. — К., 1990; *Козак С.* Талант співачки і педагога // Веч. Київ. — 1984. — 6 черв.; *Кагарлицький М.* О, як співали корифеї... // Там само. — 1999. — 9 лют.

О. Литвинова

Т. Захарчук

ЗАХАРЧУК Тетяна Григорівна (27.12.1960, м. Кишинів, Молдова) — співачка (лір. сопрано), педагог. З. а. України (1994). Лауреатка міжн. конкурсів оперних співаків ім. Ф. Еркеля й З. Кодая (Угорщина, 2-а премія, Срібна медаль, 1990), в Тулузі (Франція, Ґран-прі й 1-а премія, 1991), ім. П. Чайковського в Москві (2-а премія й Срібна медаль, 1994). Володарка "Золотого диска" (нагорода "Золотий Фридерік", Польща, 1998). Закін. музикознавчий ф-т (кл. *О. Маркової*, 1985), ф-т сольного співу (кл. *А. Джамагорцян*, 1990) та асистентуру при кафедрі сольного співу (1998) Одес. конс. Інспектор з наук. роботи Одес. конс. (1984), викладачка кафедри сольного співу (з 1990), доцент (1995). Член правління Нац. об'єднання укр. діаспори Республіки Польща (1997).

Брала участь у багатьох оперних постановках Одес. т-ру опери та балету, виконуючи гол. партії у спектаклях: "Михайло Воронцов" *О. Красотова*, "Quo Vadis" *Г. Успенського*; "Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Пікова дама" *П. Чайковського*; "Трубадур", "Дон Карлос", "Бал-маскарад", "Отелло" Дж. Верді; "Мадам Баттерфляй", "Тоска" Дж. Пуччіні; "Галька" *С. Монюшка*. Авторка наук.-метод. праць із питань вок. педагогіки.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Ильюшин И.* Гран-при едет в Одессу // Правда (Москва). — 1991. — 7 жовт.; *Його ж.* Ай да Одесса! // Культура (Москва). — 1991. — 7 груд.

І. Сікорська

ЗАЧИКЕВИЧ (Zaczykiewicz, дів. прізв. Сопілка) Тетяна Миколаївна (7.04.1972, м. Кишинів, Молдова) — етномузиколог, фольклористка, співачка (в нар. автент. манері), педагог. Має укр., рос. та молдав. коріння. Закін. 1990 ССМШ ім. Є. Кокі в Кишиневі, 1996 — НМАУ, кл. *Є. Єфремова*. Від 1992 — солістка анс. *"Древо"*. 1996—2002 — викладачка муз.-теор. і фольк. дисциплін *Стрітівської вищої пед. школи кобзар. мистецтва*, з 2003 — наук. співробітник *Проблемної наук.-дослідної лабораторії муз. етнографії* НМАУ. Від 1998 — учасниця-викладачка укр. фольклору на щорічних майстер-класах у Польщі (warsztaty) від фундації "*Muzyka* kresów" (Люблін), що їх постійне проведення сприяло відродженню автент. фольклорист. руху в Польщі. Учасниця наук. симпозіумів цієї фундації. Нині мешкає й продовжує наук. і творчу діяльність у Польщі.

Від 1990-х всебічно досліджує й практично освоює пісен. фольклор Полтавщини. Впродовж 15 років здійснила бл. 50-и польових експедицій до різних р-нів і зробила понад 200 годин аудіозаписів (у т. ч. — багатоканальних) пісень, відеозаписів обрядодій. На основі власних транскрипцій пісен. мат-лу дослідила принципи *багатоголосся*, жанр. систему та вик. стилістику місцевих традицій Полтавщини. Результати студій З. викладено в наук. статтях і доповідях, практично реалізовано у власному співі З. зі збереженням особливостей локальних полтав. діалектів. Найкращі зразки полтав. пісенності, записані З., увійшли до репертуару "Древа", у конц. виконанні звучали в Україні та за її межами, видані в різний час на аудіодисках цього гурту.

Дискогр.: Упоряд. декількох CD (також авторка супровідних текстів до них) з муз. фольклором полтавчан: "Радуйся, земле": Традиційні колядки і щедрівки Полтавщини (автент. виконання). —

К.: О. Захаренко, URC 02217–2, 2002; "Святки". — К., 2007; "Було так": Традиційні ліричні пісні Полтавщини (автент. виконання). — К.: URC 05082–2, 2005; "Многая літа": Традиційна музика укр. весілля (автент. виконання). — К.: Т. Сопілка, 2005; "Коло річки, коло броду": Традиційна музика Полтавщини (автент. виконання). — К.: Т. Сопілка, СПД Мельничук, 2006; "Голоси минулого": Живі перекази Полтавщини (автент. виконання). — К.: Т. Сопілка, СПД Мельничук, 2006; Див. також дискогр. до ст. "*Древо*".

Літ. тв.: Щедрівки у пісенній традиції Полтавщини (за матеріалами експедицій 1986–2000 рр.) // Проблеми етномузикології. — К., 2004. — Вип. 2; Традиційне вокальне виконавство: регіональна специфіка (деякі спостереження на матеріалі пісенної традиції Полтавщини) // Студії мистецтвознавчі. — К., 2004. — Числ. 4 (8).

Літ.: Київська лабораторія етномузикології (1992—2007): Наук.-інформ. довідник / НМАУ, упоряд. *І. Клименко*. — К., 2007; Drewo: Pieśni z Ukrainy [Текст до CD]. — Warszawa: Koka, 2002; *Кабачій Р.* Автентичне небо, фольклорні зірки: Попит на українську традицію прийде з Москви й Варшави? // Україна молода. — 2005. — 27 квіт.

Ол. Шевчук.

ЗАЯЦЬ Іван, о., (9.11.1895, м. Кременчук, тепер Полтав. обл. — 22.10.1963, США) — хор. диригент, композитор, священик УАПЦ. Від ранніх років співав у різних хорах, маючи чудовий альт; після смерті батька залишився мешкати в *Г. Давидовського* в Ростові, його ж коштом навч. у муз. школі й Духовному уч-щі. 1917 завершив навчання зі званням "хормейстер другого розряду". До 1921 — кер. хору кафедрального собору м. Бахмута (тепер Артемівськ Донец. обл.), 1921–29 — регент Покровського монастиря у Харкові. 1929 упродовж 6-и місяців був під арештом у справі СВУ. Після звільнення — диригент світськ. хору "Вік" на Дніпропетровщині. 1933 — знову заарештований і засланий до Казахстану. Після повернення до Києва під чужим прізвищем 1937 закін. конс. по кл. хор. диригування *М. Вериківського*, а 1941 — Моск. конс. як оперний диригент і композитор. 1941 повернувся в Україну (м. Сталіно, тепер Донецьк), 1943 емігрував: працював диригентом нім. опери у Кракові, з 1944 очолив Митрополичий хор УАПЦ, з яким виїжджав на гастролі до Братислави, Бреслау (тепер Вроцлав), Бад Кіссінгена, Оффенбаха та Майн-Кастля. 1948–51 керував хором у таборі для переміщених осіб у Пфорцгаймі, 1951 організував новий укр. хор у Фельдфінґу, що, перебравшися до Людвігсфельда, отримав назву "*Дніпро*"; З. виступав з ним у різних містах Німеччини. Від 1956 жив у США.

Тв.: опера "Квітка щастя" (партитура загинула під час бомбардування); для орк. — "Кавалерійський марш", "Галицька рапсодія", "Циганська фантазія"; для хору — "Кантата про отамана Петлюру", "Кантата про загинулих козаків", дві Літургії, "Доки, Господи, забуватимеш мене до кінця", Всенічна, Велике Славословіє, 2 Херувимські, Милість спокою, 3 Великодні "Величає душа моя Господа", "Господь, воцарився", "Хваліте ім'я Господнє" тощо; багато хор. аранжувань і обр. нар. пісень.

Літ.: *Sonevytsky I., Palidvor-Sonevytska N.* Dictionary of Ukrainian Composers. — Lviv, 1997.

Б. Сюта

ЗБАРАЦЬКИЙ Микола Васильович (15.02.1954, с. Ладин Черніг. обл.) — композитор-аматор. Закін. Черніг. муз. уч-ще (1977). Від 1994 — концертмейстер Черніг. обл. філармонії. Автор музики до док. к/фільмів, естр. пісень, зокр. — "Я козачка твоя", сл. Н. Галковської, "Гуси та лебеді", сл. Олександра Олеся, "Україна-чайка біла", сл. власні, "Річка дитинства", сл. В. Гея, "Соловейко співає", сл. Д. Куровського, "Золота діброва", сл. К. Журби, "Чураївна", сл. С. Реп'яха та ін.

ЗБІРЖХОВСЬКА (дів. прізв. — Бучацька; на італ. сцені — А. Флоріані-Збіржховська) Антоніна (1872, Галичина — бл. 1930, Італія) — піаністка, співачка (лір.-колор. сопрано). Навч. у Львів. конс. (кл. *В. Висоцького*), потім удосконалювала майстерність в Італії. Виступала в концертах "*Львівського Бояна*" (1891–94). Від 1898 — солістка італ. оперної трупи *Кастелано*, співала на оперних сценах Італії.

Партії: Аїда (одноім. опера Дж. Верді), Лючія, Адіна ("Лючія ді Ламмермур", "Любовний напій" Г. Доніцетті), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї), Манон ("Манон Леско" Дж. Пуччіні) та ін.

Літ.: Концерти "Бояна" // Діло. — 1892. — № 20, 27, 48, 49; Концерт М. Шашкевича // Там само. — 1893. — № 133; Галицько-русинська співачка в Росії // Галичанин. — 1900. — № 246.

П. Медведик

ЗБОРОВСЬКИЙ Петро Андрійович (5.10.1941, м. Миколаїв) — етномузиколог, фольклорист, педагог, громад.-мист. діяч. Член НСКУ (2002). Лауреат регіон. конкурсу дослідників Бойківського краю ім. М. Утриска (2001–03). Закін. Львів. конс. (1969, кл. валторни *В. Прядкіна*). 1965–70 — викладач Самбірського культ.-освіт. уч-ща, 1970–98 — викладач і директор Турківської ДМШ, з 2002 — ст. наук. співр. істор.-етногр. музею "Бойківщина" (м. Самбір Львів. обл.). Член наук.-культуролог. тов-ва "Бойківщина" (1993). Співорганізатор Всесв. Бойківських фестин, конкурсів автент. нар. творчості й наук. етномузиколог. конференцій (Турка, 1992, 1998, 2003). Багаторічний дослідник усної нар. творчості Бойківщини, її матеріальної та духовної культури. У дослідницькій діяльності порушує широке коло невивчених проблем фольклору й дотичних до нього сфер (топоніміка, персоналії видатних дослідників краю тощо). Автор низки статей і моногр. досліджень.

Літ. тв.: Різдвяна поколядь на Турківщині. — Л., 2000; Бойківське весільне ладкання. — Л., 2002; Таланти Турківщини: Енциклопедичне дослідження про видатних людей краю. — Л., 2003; Бойківський мій край: Зб. авторських і нар. пісень з голосу Марії Ільницької. — Л., 2004; Топоніміка Турківщини. — Л., 2004.

В. Грабовський

ЗВАРИЧУК Жанна Йосипівна (26.05.1964, с. Старі Богородчани Івано-Фр. обл.) — хор. диригент-

Т. Зачикевич

Ж. Зваричук

ка, викладачка, муз.-громад. діячка. Доцент (2002). З. пр. культ. України (1998). Закін. Львів. конс. (1990). Від 1994 — викладачка диригування муз. ф-ту Прикарпат. ун-ту ім. В. Стефаника. Керівниця навч. хор. колективів ф-ту. Від 1994 — кер. хору "*Кредо*" катедр. собору св. Воскресіння УГКЦ. Авторка статей з проблем хор. мистецтва, авт.-упоряд. реперт. зб. "Благослови, душе моя, Господа" (2002).

Літ. тв.: "Без пісень нема життя": Муз.-краєзнавчий альманах. — 2006; Розвиток музичної освіти Галичини у кінці 19 на початку 20 сторіччя // Музика в системі художньо-естетичної освіти молоді. — 1995; Хорова культура Прикарпаття кінця XIX — початку XX сторіччя // Музика Галичини. — Л., 1999. — Т. II; Творча постать Йосипа Кишакевича // Там само. — Rzeszów, 1999. — Т. III; Музично-хорові товариства "Боян" та їх вплив на громадсько-просвітницьке життя Прикарпаття кінця XIX — поч. XX ст. // Вісник Прикарпатського університету: Муз-во. — 2000; Аспекти проблематики у вивченні виконавських традицій духовно-хорової культури Галичини // Студії мистецтвознавчі. — 2006. — Число 4(16); Відродження традицій хорового церковного співу в Івано-Франківську в новітній час // Етнокультурні процеси в урбанізованому середовищі XX століття. — 2006; Розвиток духовного хорового виконавства Галичини другої половини XIX століття у дзеркалі періодики // Вісник Прикарпатського університету: Муз-во. — 2007; До питання про галицькі церковно-співочі традиції // Студії мистецтвознавчі. — 2007. — Число 2 (18) тощо.

Літ.: *Турковська Е.* Чотири дні в Римі // Галичина. — 1996. — 24 лип.; *Луців В.* Під знаком віри, духовності та культури // Америка (Філадельфія). — 1996. — 14 серп.; [*Б. а.*]. Вгору піднесімо серця // Галичина. — 1998. — 26 трав.; [*Б. а.*]. Нові перемоги в Уельсі // Там само. — 1998. — 6 серп.; *Назарук Д.* Велика честь для Івано-Франківська мати такий хор // Там само. — 2001. — 15 лют.; *Бодак В.* "Кредо" здобуває світове визнання // Нова зоря. — 2004. — 17 верес.

Н. Костюк

ЗВЄЗДІНА Марія Миколаївна (бл. 1925, м. Одеса) — оперна співачка (сопрано). З. а. РРФСР (1956). Лауреатка Міжн. фестивалю молоді та студентів (2-а премія, Будапешт, 1949). Закін. Київ. конс. (1948, кл. вокалу *М. Донець-Тессейр*). 1948–70 — солістка Великого т-ру СРСР. Мала надзвичайно красивий голос сріблястого тембру й неабиякий артистичний талант. Найкраща партія — Лакме (однойм. опера Л. Деліба). Знімалась у к/ф "Великий концерт".

Партії: Церліна, Сюзанна ("Дон-Жуан" В. А. Моцарта), Марселіна ("Фіделіо" Л. Бетховена), Джільда, Нанетта, ("Ріголетто", "Фальстаф" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Софі ("Вертер" Ж. Массне), Берліна ("Фра-Дияволо" Д. Обера), Мюзетта ("Богема" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Полякова Л.* Молодежь оперной сцены Большого театра. — М., 1952.

І. Лисенко

ЗВУКОІДЕАЛ ЕТНІЧНИЙ, ЗВУКОІДЕАЛ ТРАДИЦІЇ (ЗЕ.) — широко впроваджені (особливо в останнє 10-ліття 20 ст.) терміни й поняття для означення основних рис нац. характеру в музиці усної традиції (*М. Хай*) та системи естет. критеріїв мислення народу, відзначеного глобальною стереотипізацією на мікро- й макрорівнях (А. Скоробогатченко).
Вперше термін ЗЕ. висунуто і сформульовано у працях О. Ельшка, І. Земцовського, *І. Мацієвського*, проблема й проблематика ЗЕ. одержала подальший розвиток у працях С. Утегалієвої (Узбекистан), Б. Водяного, М. Хая, О. Бута (Україна) та, особливо, в монографії білор. дослідниці А. Скоробагатченко "Народная інструментальная культура Беларускага Паазер'я". Водночас поняття ЗЕ. є критерієм автентичності й автохтонності нар. музики й ширше — інтонац. модусу мислення середовища (*С. Грица*), носієм та своєрідним "каталізатором" жанрово-етногр. чистоти стилю.
Якщо для ЗЕ. народів Африки й Лат. Америки характерні звучання передовсім ударних інстр., у ЗЕ. переважної більшості азійських (східних і тюркських) культур превалює гортанний спів і тремолювання на одній струні (т. зв. "тремолююча кантилена"), то в укр. муз. традиції, як і в естетиці ін. європ. народів, домінують звучання, що відтворюють, доповнюють та супроводжують природне звучання людського голосу: регіональна манера співу, смичкова й сопілкова кантилена, бандурні, кобзові, рідше — цимбальні гармонічні "перебори" (т. зв. "відбій").
Діагностика характерних ознак ЗЕ. нар. музики, критерії їх визначеності мають свою методолог. і метод.-практичну межу, поза якою стилістика й колористика музики усної й автохтонної традиції закінчується, й починаються новітні, т. зв. "народно-академічні" та кітчеві його модифікації.

Літ.: *Земцовский И.* Песня как исторический феномен // Народная песня: Проблемы изучения. — Ленинград, 1983; *Утегалиева С.* Функциональный контекст музыкального мышления казахских домбристов: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — Ленинград, 1987; *Мациевский И.* Народная инструментальная музыка как феномен традиционной культуры: Автореф. дисс. ...докт. искусств. — Ленинград, 1990; *Водяний Б.* Народна інструментальна музика Західного Поділля: проблема еволюції традиційних форм музикування. — Автореф. дис. ...канд. мист-ва — К., 1994; *Скорабагатчанка А.* Народная інструментальная культура Беларускага Паазер'я. — Мінск, 1997 *Стеньшевский Я.* Скрипка и игра на скрипке в польской народной традиции // Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка. В 2 ч. — М., 1988. — Ч. 1; *Хай М.* Поняття етнічного звукоідеалу як критерій визначення автохтонності музично-інструментального стилю // Актуальні напрямки відродження та розвитку народно-інструментального мистецтва в Україні. — К., 1995.

М. Хай

ЗВУКОНАСЛІДУВАННЯ — 1) один із засобів виразності у фольклорі; 2) низка творів переважно дит. репертуару, що використовує засоби імітації звуків навколишньої дійсності (зокр. природних явищ), має гуморист., розважальний характер. Засоби З. використовуються як у поет. тексті пісень (підбір певних слів, складів або фонем), так і в музиці (створення відповідного колорист. ефекту інстр. звучання, ритмоінтонаційності наспіву тощо).

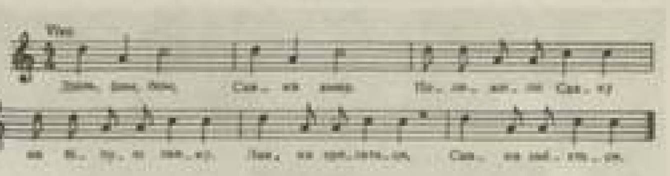

У дит. фольклорі З. трапляються в казках (імітація голосів тварин, звуків падіння предметів або живої істоти, імітація плачу, зітхання тощо), у піснях дит. репертуару: наслідування кумкання жаб ("Нум, плакать, нум", "Кум, кум, де ваш кум"), калатання *дзвонів* ("Дінь-бом-бом", "Бов-дзелень"), щебетання ластівки ("Щедрик, щедрик, щедрівочка"), співу пташки-вівсянки ("Діду, діду, сій ячмінь", "Кидай сани, бери віз"), журавлів ("Журавлі, журавлі, колесом"), ляскання батога ("Бити кицю, бити"), дріботіння дощу ("Дощику, дощику"), стукання молотка ("Кую, кую чоботок"), плескання в долоні ("Ладки, ладки") тощо. Це З. відбивається певної мірою в ритміці та інтонаційному змісті пісень.

У позаобрядовій ліриці з репертуару дорослих З. найчастіше спостерігається в *жартівл.* і *танц.* піснях, особливо у приспівах, що наслідують звук і *ритм* тупотіння танцюючих ("Дам лиха закаблукам", "Гоп, мої гречаники"), звучання інстр. супроводу ("Личко-чинда-чиричинда"), за допомогою ритму й прискорення звучання у приспіві зображується метушня, поспішна втеча ("Про Купер'яна"). Для романсової лірики типове З. співу птахів (солов'я: "Віть-віть-віть, тьох-тьох-тьох", зозулі: "Зозуленька кує: ку-ку"), звуків природи (вітру: "Віє вітер, віє буйний").

В інстр. музиці З. досягається завдяки засобам муз. виразності й технічним можливостям інструментів. Духовими інструментами легко передати спів птахів, струнно-смичковими — голос людини; кобзарі при виконанні *дум* можуть змальовувати шум бійки, зойки полонених. У танц. інстр. музиці деякі назви свідчать про намагання виконавців до З. деяких явищ природи ("Метелиця", "Соловей", "Метелик"), поведінки тварин ("Галоп"), брязкання інструментів ("Трамблям", "Дзвоник"), поведінки й дій людини ("Попадя", "Військова", "Полювання") і навіть технічних засобів ("Грамофон").

Літ.: Дитячий фольклор. — К., 1986; Дитячі пісні та речитативи. — К., 1991; *Смоляк О.* Весняна обрядовість західного Поділля в контексті української культури. — Тернопіль, 2004. — Ч. 1; *Танцюра Г.* Весілля в селі Зятківцях / Упор. *М. Дмитренко, Люд. Єфремова.* — К., 1997; Восточно-славянский фольклор: Словарь науч. и нар. терминологии. — Минск, 1993.

Люд. Єфремова

О. Кульчицька "На леваді"

ЗВУКОРЕЖИСЕР (звукооператор, тонмейстер, *нім.* — Tonmeister, *франц.* — Tonregisseur, *англ.* — sound man) — один з провідних учасників творчого процесу, пов'язаного з використанням електронно-акустичного перетворення звуку у відповідних видах і *жанрах* муз. мистецтва. Як керівник цього процесу, З. визначає умови створення й кінцеве "обличчя" звукового образу, зафіксованого на тому чи іншому звуконосієві, що передається в ефір чи відтворюється у просторі через електронно-акустичні пристрої. Витоки професії З. проглядаються в діяльності тих "керівників запису", "помічників механіка", "техніків" доби фонографу, які, для запобігання деформації звуку, розташовували виконавців особливим чином перед апаратом, а під час виконання слідкували, щоби при високих і голосних звуках вони віддалялися від рупора, а під час слабких — наближалися до нього і т. п. Сама професія З. виникла наприкінці 1920-х — на поч. 1930-х, коли на зміну механічному звукозаписові прийшли різноманітні методи електронно-акустичної та електронно-оптичної обробки, збереження й передавання звукового сигналу, а на їх основі виникли і стали бурхливо розвиватися радіомовлення, *грамзапис* та звукове кіно. Спершу функції З. (або тонмейстера — майстра звуку) полягали в технічно бездоганній фіксації чи трансляції звукового образу, створеного виконавцями. Основну увагу приділялося зниженню рівня сторонніх шумів і становленню загального звукового балансу для забезпечення розбірливості тексту, чіткого прослуховування окремих голосів та інструментів при загальному бездоганному *ансамблі*.

З удосконаленням техніки, зокр. появою багатоканальної апаратури, розширенням її можливостей починається усвідомлення творчої ролі З.: він перетворюється на повноправного учасника творчого процесу з розв'язанням не лише суто технічних, а й художніх завдань. Визначаються жанр. особливості звукорежисури в усіх видах мистецтва, зокр. музичного. Так, студійний запис вимагає створення еталонного звук. образу, ідеальної, вільної від будь-яких випадковостей, вад зразкової інтерпретації. Тут важливу роль відіграє також продюсер звукозапису. Натомість пряма трансляція цінується своєю неповторністю, унікальністю, одномоментністю співпереживання події за участю слухачів. Тут важливою є передача індивідуальної звукової атмосфери з притаманними їй сторонніми шумами й виконавськими випадковостями.

Розквіт професії З. припадає на післявоєнні десятиліття: запровадження й удосконалення магнітної техніки, а з серед. 1970-х — поява цифрової техніки звукозапису й відтворення, стереофонії та її варіантів (зокр. квадрофонії), багатоканальних комплексів, різного роду акустичних фільтрів, ревербераторів, синтезаторів, комп'ю-

Звукозаписувальний апарат Н-3 системи інженера І. Нікітіна

терів тощо — відкривають безмежні можливості маніпуляції зі звуком. Розвиток ТБ, студій звукозапису, тотальна радіофікація конц. майданчиків та стрімка "електронізація" муз. інструментів суттєво розширюють сфери діяльності муз. З., роблять цю професію масовою та ведуть до подальшої її диференціації. Поруч з різновидами студійної звукорежисури (на радіо, ТБ, в студії звукозапису) виникає потреба у звукорежисурі конц. майданчика (зали, цирку, стадіону), нарешті, звукорежисура конкретного муз., зокр. естр. колективу. Так, суто технічне обслуговування надскладної апаратури переходить до звукоінженерів, звукотехніків, монтажників. У наш час З. стає основним інтерпретатором і реалізатором ідеї автора й виконавців при створенні звукового образу, а в *естр.* та *електронній музиці* — подекуди й безпосереднім співавтором. Своєю чергою, деякі функції З. переходять до виконавців, які самостійно використовують на сцені прийоми "мікрофонного" співу й можливості деформації звуку, що надають сучас. електронні муз. інструменти, а також передбачають композитори, які працюють у сфері комп'ютерної музики.

Професія З. вимагає не лише ґрунтовних технічних знань, вільного володіння спец. навичками, а й *освіти музичної*, глибокого розуміння суті творчого процесу.

Багато років справі муз. звукорежисури у Будинку звукозапису Нац. радіокомпанії України (з 1956) віддав *Л. Бильчинський* — засновник вітчизн. школи звукорежисерів. Від 1994 він викладає звукорежисуру в Київ. нац. ун-ті т-ру, кіно і ТБ ім. І. Карпенка-Карого. Його учнями себе вважають відомі укр. звукорежисери М. Дідковський, *А. Мокрицький*, Т. Сотникова, В. Щегольський, Т. Вінницька. Ініціатором відкриття Укр. філії Всесоюз. студії грамзапису фірми "*Мелодія*" та її багаторічним З. (1968—93) був *Ю. Вінник*, який на поч. 1960-х як З. Укр. радіо здійснив перші в Україні стереофон. записи. Поміж найкращих звукорежисерів України — І. Критович, *В. Лещенко, О. Мельник, О. Ступка*, І. Прима, Д. Ципердюк, *Ю. Щелковський* та ін.

Л. Звягіна в ролі Ратмира (опера "Руслан і Людміла" М. Глінки)

Ю. Щелковський за режисерським пультом, Будинок звукозапису Держтелерадіо УРСР(1980-і)

Звукорежисер Ю. Щелковський і композитор В. Храпачов за роботою в студії (2007)

Літ.: *Бернар Ж.* Руководство по записи звука. — М., 1962; *Гарднер Дж.* Овладевайте искусством магнитной записи. — М., 1981; Рождение звукового образа: Сб. статей. — М., 1985; *Синклер Я.* Введение в цифровую звукотехнику. — М., 1990.

І. Сікорська

ЗВЯГІНА (за першим чол. — Котляревська, за другим — Вінницька) Лідія Георгіївна [1(13).12. 1864, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл. — 1943, м. Москва, РФ] — оперна співачка (контральто), педагог. Закін. Житом. гімназію та Вищі жіночі курси в Києві. Вок. освіту здобула в Київ. муз. школі *М. Тутковського* й Петерб. конс. (1882—88, кл. О. Полякової-Хвостової, Є. Цванціґер та *К. Еверарді*). 1886 виконувала сольну партію у IX симфонії *Л. Бетховена*. Влітку 1890 і 1891 удосконалювалася в Парижі у П. Віардо. 1887—89 — солістка Тифліс. (тепер Тбіліс.) опери, 1889—1909 — Великого т-ру в Москві. Гастролювала в О десі, Києві. 27 лют. 1885 взяла участь у Шевченківському концерті у Петербурзі (Зал Кононова). 1920—24 — професор Моск. конс. Поміж її учнів — Н. Ханаєв. Мала сильний низький голос оксамитового тембру й виняткову музикальність. Вик. майстерність відзначалася витонченим фразуванням, простотою та щирістю вислову.

Партії: Ратмир, Ваня ("Руслан і Людмила", "Життя за царя" М. Глінки), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ольга, Няня ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Солоха, Лель ("Ніч перед Різдвом", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова, 1-а вик-ця у Великому т-рі), Ульріка ("Бал-маскарад" Дж. Верді), Зібель ("Фауст" Ш. Ґуно), Панталіс ("Мефістофель" А. Бойто).

Літ.: Лидия Юрьевна Звягина // Ежегодник Императорских театров. — 1909. — Вып. 6—7; 50-летний юбилей службы в Большом театре Л. Ю. Звягиной // Рампа и жизнь. — 1909. — № 34.

І. Лисенко

ЗДИХОВСЬКИЙ Олександр Панасович [30.08(12.09). 1907, ст. Муравйов-Амурськ, тепер смт Лазо Приморського краю, РФ — 24.06. 1990, м. Донецьк] — оперний режисер. Н. а. УРСР (1954). 1929 закін. Вінн. муз. технікум. 1948—68 — гол. режисер Донец. т-ру опери та балету.

Вистави: "Борис Годунов" М. Мусоргського (1957), "Фауст" Ш. Ґуно (1958), "Вулкан" Є. Юцевича (1959, прем'єра).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008.

ЗДОРЕНКО Віктор Михайлович (1.07.1946, м. Київ) — диригент. З. д. м. УРСР (1990). Н. а. України (1997). Професор (1998). Закін. Київ. конс., кл. хор. (1970) і симф. диригування (1975) у *М. Колесси*. Від 1975 — дириг. Оперної студії Київ. конс., 1987—88 — худ. кер. Київ. філармонії, 1988—2005 — худ. кер. і гол. дириг. *Держ. естр.-симф. оркестру України*, з яким багато гастролював в Італії, Німеччині, Іспанії, Франції. Брав участь у фестивалях "*Київ Музик Фест*", "*Музичні прем'єри сезону*", "*Міжн. форум музики молодих*" та ін. Плідно поєднує виконавсько-гастрольний, організаційний та пед. види роботи. Від 2001 — зав. кафедри оперно-симф. диригування НМАУ. Поміж випускників — *С. Золотарьов*, *І. Сметанін*.

В. Здоренко та Естрадно-симфонічний оркестр України

Літ.: Академія музичної еліти України. — К., 2004; *Алексійчук Л.* Земні дощі, що падають на небо // Веч. Київ. — 1996. — 17 трав.; *Омельчук Ю.* До 150-річчя концертів Ференца Ліста // Там само. — 1998. — 17 груд.

Г. Степанченко

ЗЕЗУЛЯ Семен (серед. 19 ст., с. Красилівка Сосницького пов. Черніг. губ. — поч. 20 ст.) — кобзар. Виконував *думи* й нар. пісні. 1886 під час літньої відпустки на Чернігівщині *О. Сластіон* написав графічний портрет З.

Літ.: *Сластіон О.* Портрети українських кобзарів. — К., 1961.

ЗЕЛЕНЕЦЬКА Ірина Олександрівна (27.08.1937, м. Київ) — хор. диригентка, педагог, методистка. Закін. Київ. муз. уч-ще (1957, кл. А. Поляруша), Київ. конс. (1963, кл. *Г. Верьовки*). 1963—67 — викладачка співів у Київ. серед. спец. худ. школі ім. Т. Шевченка, одночасно з 1962 — кафедри музики муз.-пед. ф-ту Київ. пед. ін-ту, з 1980 — ст. викладач кафедри методики муз. виховання, співів та хор. диригування, з 1991 — доцент НПУ ім. М. Драгоманова.

Пед. робота З. пов'язана з підготовкою вчителів музики загальноосв. шкіл і викладачів пед. уч-щ. З класу З. вийшло понад 100 спеціалістів, які працюють учителями музики в різних навч. і мист. закладах України. Авторка багатьох статей, метод. рекомендацій, навч. програм, репертуарних зб-ків, репертуарно-метод. посібників. Основний напрямок її наук.-метод. роботи — репертуар для дит. і жін. хор. колективів у різних аспектах цього поняття, а також методика муз. виховання дітей та юнацтва.

Творча біографія З. як хормейстера пов'язана з керівництвом хор. колективами в системі профтехосвіти (уч-ща № 9, 16), факультетськими хорами в Київ. пед. ін-ті.

Літ. тв.: Програма роботи хорових колективів учнів 1—3 класів загальноосвітніх шкіл. — К., 1975, [2]1991; Програма роботи хорових колективів учнів середніх та старших класів загальноосвітніх шкіл. — К., 1975; [2]1991; Методика музичного виховання // Програми пед. університетів. — К., 1999; Музично-дидактичні ігри. Методика їх практичного використання на уроках музики: Метод. рекомендації. — К., 2000; Співають діти на уроках музики початкових класів: Навч.-метод. посібник. — К., 2003, [2]2005; Хто заспіває завтра в хорі // Музика. — 1990. — № 3; До питання репертуару і методики роботи над ним в хорі початкових класів // Мистецтво в школі. — К., 1997. — Вип. 2; Розучування пісенного хорового репертуару з учнями // Мистецтво і освіта. — К., 1998. — Вип. 4; Методика роботи з нечистоінтонуючими дітьми // Там само. — К., 1999; упоряд. — Хорові твори світової класики: Репертуарний посібник. — Кам'янець-Подільський, 2006; Співає хор молодших класів: Репертуарно-методичний посібник. — К., 1976; Співає хор старших класів: Репертуарно-метод. посібник. — К., 1977; Твори без супроводу для шкільного хору. — К., 1979, [2]1981, [3]1984. — Вип. 1—3; Співає жіночий хор. — К., 1990; Співають діти. Пісні і хори для дітей молодшого та середнього віку: Репертуарний збірник. — К., 2000. — Вип. 1; 55 обробок українських народних пісень:

С. Зезуля. Рисунок О. Сластіона

І. Зеленецька

О. Зелінський

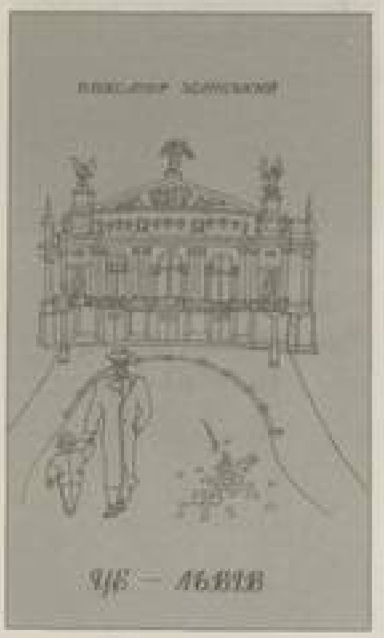

Титульна сторінка зб. пісень О. Зелінського "Це – Львів". – Л., 2005.

Репертуарний збірник. — К., 2002; Співають діти: Пісні і хори для дітей молодшого та середнього віку. — Кам'янець-Подільський, 2003. — Вип. 2; Хорові твори українських композиторів для дитячого та жіночого хору: Репертуарний збірник. — К., 2004.

Б. Фільц

ЗЕЛЕНЕЦЬКИЙ (криптонім — К. З.) Костянтин Петрович [1812, м. Одеса — 12(24).04.1858, там само] — філолог, історик літ-ри, публіцист, педагог. Професор Рішельєвського ліцею в Одесі. Писав про муз. життя Одеси 1-ї пол. 19 ст.

Літ. тв.: Жизнь в Одессе [Одеська оперна сцена] // Одесский альманах за 1839 год. — О., 1840; Госпожа Басседжио и девица Брамбилла // Одесский вестник. — 1850. — № 80; Театральные празднества в Одессе 6 декабря [Увертюра Джервазі на теми М. Глінки] // Там само. — № 99.

ЗЕЛЕНКА (Zelenka) Ладислав (11.03.1881, м. Морджані, побл. м. Прага, Чехія — 2.07.1957, м. Прага, там само) — віолончеліст, педагог. Н. а. ЧССР (1947). Закін. Праз. конс. (1902), кл. Я. Буріана. Удосконалювався в Х. Беккера у Франкфурті-на-Майні (1902—04). Від 1904 жив і працював в Одесі: 1904—11 — викладач кл. влч. Одес. муз. уч-ща, де виявив неабиякий пед. хист (поміж учнів — А. Стрнад, А. Шустер, І. Малкін). Одночасно грав у квартеті з А. Фідельманом (пізніше — *Я. Коціаном, В. Безекирським*), *Ф. Ступкою* та *Й. Перманом.* 1911—13 — член Квартету *О. Шевчика,* 1913—32 — "Чеського квартету", замінив у ньому А. Вігана, 1932—34 — Квартету К. Гофмана, 1934—45 — Чес. тріо (з К. Гофманом і Я. Германом). Уславився також як соліст (володів виразним тоном, досконалою технікою, витонченим відчуттям стилю). Блискуче виконував твори Й. Гайдна й *А. Дворжака.* Від 1922 — професор кам. класу, з 1928 — класу влч. Празької конс. (1940—42, 1945—46 — ректор), з 1936 — Школи вищої майстерності при ній, 1946—57 — Академії мистецтв (1946—48 — ректор).

Літ.: *Květ P. J. M.* Národni umělec Ladislav Zelenka a České Kvarteto. — Praha, 1948.

І. Лисенко, І. Сікорська

ЗЕЛІНГЕР Петро (18і24, Галичина — 03.1905, м. Вільно, тепер Вільнюс, Литва) — оперний і кам. співак (тенор). Муз. освіту здобув у Львові в Раффа й Ерна. Співав на оперних сценах Львова, Кракова, Кам'янця-Подільського (тепер Хмельн. обл.), Житомира, Варшави (1853—54), Вільно (1854—63). Виступав у концертах з *А. Контським, Г. Венявським.* Товаришував із *С. Монюшком.*

Літ.: [*Б. а.*]. Некролог // РМГ. — 1905. — № 16—17.

О. Шевчук

ЗЕЛІНСЬКИЙ (Вовк) Гаврило (1750, Зіньківський пов. Полтав. губ. — після 1850) — кобзар. Незрячий. Один з найстарших, хто стояв біля колиски "слобідської школи". Значну частину життя присв. Запорозькій Січі й Гайдамаччині. Був кобзарем-характерником і чудово володів прийомами рукопашу. Нерідко брав участь у т. зв. "охотницьких" двобоях зі зрячими бійцями й часто виходив переможцем (П. Мартинович). Знав багато пісень, *псальм* та кілька *дум.* До кінця своїх днів не випускав з рук *бандури* й вів активне життя. Поміж учнів — *І. Кравченко-Крюковський* та його дядько І. Кравченко (обидва — с. Гапониці Лохвицького пов.), С. Лоташ (с. Лютеньки Гадяцького пов.) — усі Полтав. губ.; С. Бідило (Богодухівський пов. Харків. губ.).

Літ.: *Черемський К.* Повернення традиції. — Х., 1999; *Його ж.* Шлях звичаю. — Х., 2002.

ЗЕЛІНСЬКИЙ Зіновій Орестович (6.12.1942, м. Львів — 8.02.1999, м. Київ) — скрипаль. З. а. України (1992). Закін. Львів. ССМШ (1964, кл. *В. Стеценка, К. Михайлова*), Київ. конс. (1972, кл. *О. Криси*) та асистентуру-стажування при ній (1975). 1975—83 — соліст оркестру Київ. філармонії, з 1983 — концертмейстер оркестру Київ. т-ру опери та балету. Виступав із сольними концертами, а також в ансамблях у Києві та ін. містах України. Гастролював у Польщі, Німеччині, тод. Югославії, Японії. У репертуарі були твори *Д. Бортнянського, М. Лисенка, Я. Степового, Ф. Якименка, Б. Лятошинського, Ю. Мейтуса, Є. Станковича, І. Карабиця,* А. Вівальді, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Й. Брамса,* Н. Паганіні, *П. Чайковського* та ін.

І. Лисенко

ЗЕЛІНСЬКИЙ Олександр Сергійович (22.06.1936, м. Київ) — музикознавець, педагог, муз. менеджер. Закін. філол. ф-т Львів. ун-ту ім. І. Франка (1960) і музикознавчий ф-т Львів. конс. (1967). 1967—69 — муз. редактор Львів. ТБ. Від 1969 — на викладацькій роботі у Львів. муз. академії. Збирач укр. фольклору й побут.-конц. пісенної музики Львова минулих літ. На основі зібраного репертуару організував ансамбль "Львівське ретро" (1989), що виконує популярну у Львові 1920—30-х музику.

Тв.: "Солоспіви". — Л., 1998; зб. пісень "Це — Львів". — Л., 2005.

Літ. тв.: Оціночні критерії української радянської музичної критики 20—30-х років. — 1984 (рукоп.); "Море неперебраннє" // Жовтень (Львів). — 1967. — № 7 (у співавт.); Із забуття у вічність // Там само. — 1971. — № 12; Безсмертя співу (До 100-річчя від дня нар. С. Крушельницької) // Там само. — 1973. — № 9; Безсмертя (До 200-річчя від дня нар. М. Березовського) // Там само. — 1977. — № 6; Видатний композитор і громадянин (До 100-річчя С. Людкевича) // Там

О. Зелінський, Б. Фільц

само. — 1979. — № 1; Критерії оцінки твору // Музика. — 1982. — № 5; До проблеми оціночних критеріїв // Там само. — 1987. — № 3; Перший галицько-український гимн та "невідомий" твір Михайла Вербицького // Musica Galiciana. — Ряшів, 1999. — Т. 3; Редакція гимну "Ще не вмерла Україна" в старих рукописах та першодруках // Там само. — Л., 2001. — Т. 6; Перші доконцертні виконання гимну "Ще не вмерла Україна" // Перемишль і Перемиська земля протягом віків. — Перемишль, 2003; Виникнення та перші кроки суспільного життя національного гімну "Ще не вмерла Україна" // Актуальні проблеми внутрішньої політики. — 2004. — № 4; "Patriarcha ukrajinske hudby" // Hudebni rozhledy. — 1979. — Nr 11; ред. наук. праць з історії, теорії муз. мистецтва різних авторів та нотних видань, зокр. повн. зібр. творів *Б. Весоловського* у 3 вип. (Л., 2001, 2002, 2008). Вел. кількість теле- й радіопередач (у т. ч. радіопостановки) переважно з проблематики муз. життя України на матеріалі життя М. Лисенка, С. Монюшка, Дж. Енеску; критичні статті про муз. життя м. Львова у місц. пресі.

Літ.: *Ніколаєва Л.* Панорама. Львів // Музика. — 1998. — № 1.

Л. Ніколаєва

ЗЕЛІНСЬКИЙ Семен (кін. 19 ст., с. Вел. Дмитровичі — ?) — лірник-самоук. Від 22-х років втратив зір і став заробляти лірникуванням, у т. ч. у Києві. У 1-й пол. 1920-х збирався поміняти *ліру* на гармоніку. Репертуар, що складався з багатьох пісень і понад 60-и *псальм*, засвоїв від лірника зі свого села.

Літ.: Кобзарі і лірники // Етногр. вісник. — К., 1926. — Кн. 3.

О. Богданова

ЗЕЛІНСЬКИЙ (Zieliński) Ярослав (31.03.1847, с. Любича Королівська, Галичина — після 1904, США) — піаніст, диригент, композитор, педагог. Член кількох муз. тов-в у Нью-Йорку. Закін. львів. гімназію, де приватно брав уроки фп. у Ґуневича, згодом — у *К. Мікулі.* По закінченні навч. у Імператорському військ. ін-ті "Терезіанум" у Відні брав уроки гри на фп. у Шульгоффа й гармонії — у Фрея. 1864 виїхав до США, де брав участь у громад. війні на боці Півночі. По закін. війни зайнявся муз. діяльністю. Оселився у шт. Мічиґан (1869, Ґренд Репідз, згодом Детруа), де виступав як піаніст із сольними концертами й диригував ораторіями. 1878—80 — кер. муз. відділення Фермонт Коледжу (шт. Теннессі) 1888 переїхав до Буффало (шт. Нью-Йорк). 1893 організував муз. відділення Ун-ту в Бейлі-Спрингз. Від 1894 — директор Консерваторії в м. Олькан (шт. Нью-Йорк), з 1901 — Консерваторії Конц. тов-ва у Буффало. Виступав у складі фп. тріо з Дж. А. й Т. А. Ґульдами. У фп. репертуарі — чимало творів польс. і рос. композиторів. Автор фп. творів.

Літ.: [*Б. а.*]. Концерты Я. Зелинского в Америке // РМГ. — 1901. — № 19—20.

А. Калениченко

ЗЕЛЬДИЧ Лазар (1912 — ?) — композитор. У довоєнні роки навч. в Одес. конс., кл. композиції *М. Вілінського*. Автор тв. для струн. квартету, кларнета, скр., романсів.

Літ.: *Анисимов В.* Композиторы Одессы // СМ. — 1938. — № 10—11.

ЗЕЛЬМАН Софія Пилипівна (?, Україна — 20.01. 1960, м. Гаага, Нідерланди) — піаністка, педагог. Закін. Одес. конс., кл. фп. Л. Черкаської і Зібера (золота медаль). Удосконалювалась у М. Метнера, Е. Петрі. Виступала з сольними концертами в Німеччині, Швейцарії, тод. Югославії, Румунії, Нідерландах тощо. Певний час викладала в Одес. конс.

Літ.: [*Б. а.*]. С. П. Зельман [Некролог] // Русские новости (Париж). — 1960. — 4 берез.

І. Лисенко

Я. Зелінський

М. Зембріх

ЗЕМБРІХ (дів. прізв. — Коханьська, за чол. — Штенгель, Sembrich-Kochańska, Stengel) Марчелла (Марцеліна) (18.02.1858, м-ко Вишнівчик, тепер Теребовлянського р-ну Терноп. обл. — 11.01.1935, м. Нью-Йорк, США) — оперна й кам. співачка (колор. сопрано), педагог. За походженням полька. Від 4-х років навч. гри на фп., з 6-и — на скр. у батька К. Коханьського; 1869—73 — у Львів. конс. ГМТ (кл. фп. В. Штенгеля, майбутнього чоловіка), 1975—77 — у Віден. конс. (кл. фп. Ю. Епштейна). Від 1874 за порадою *Ф. Ліста* почала навч. вокалу у В. Рокитанського, стажувалась у Мілані у Дж. Б. Ламперті, 1884 брала уроки співу у Ф. Ламперті-ст. 1877 дебютувала на оперній сцені в Афінах. 1878—80 виступала у Дрезден., 1880—84 — Італ. (Лондон) операх. Від 1880 гастролювала у Відні, Берліні, Парижі, С.-Петербурзі, Стокгольмі, Мадриді. Від 1895 — солістка т-ру Ковент Ґарден (Лондон), 1898—1909 — Метрополітен Опери (Нью-Йорк). Періодично виступала на конц. естраді, зокр. у Кракові (1886), Вільно (тепер Вільнюс, 1898), Львові (1898), де виконувала пісні *Ф. Шопена, В. Желеньського, О. Зарицького.* Концерти З. постійно переростали в нац. польс. маніфестації (на біс співачка виконувала польс. пісні під власний акомпанемент). Залишила сцену 1912 (за ін. відомостями — 1917, 1920). Від 1914 — викладачка вокалу Джульярд. школи у Нью-Йорку, з 1924 — Ін-ту музики Кертиса у Філадельфії (США).

Вважалася наступницею А. Патті, повсюдно викликала захоплення чудовим голосом широкого діапазону (c^1 — f^3) і артистизмом, рідкісною виразністю, тонким відчуттям стилю. В оперному репертуарі З. (7-а мовами) — твори В. А. Моцарта, Дж. Верді, Дж. Мейєрбера, В. Белліні, Ґ. Доніцетті, Р. Ваґнера, Дж. Пуччіні. 1930 амер. ж. "Музика" ("Music") опублікував спогади З. "Початки моєї артистичної праці".

Літ.: *Armin G.* Marcella Sembrich und Her Prof. Julius Hey. — Leipzig, 1898; *Klein H.* Great women-singers of my time. — New York, 1931; *Owen H. G.* A recollection of M. Sembrich. — New York, 1950.

Р. Пилипчук

ЗЕНТАРСЬКІ (Zientarski) — польс. композитори, батько й син. **Ромуальд (Григорович) З.** (1829, м. Вимислін, Польща — 26.11.1874, м. Варша-

ва, там само). Музики навч. у Варшав. муз. ін-ті (з гармонії і контрапункту — в *Ю. Ельснера* й *Т. Нідецького*), з 1865 — професор того самого закладу (кл. фп.). 1860–65 жив і працював у м. Каліші (Польща), а також у Празі й Парижі. Автор понад 600 тв., поміж яких — Велика концертна фантазія на теми укр. пісень "Ой не ходи, Грицю", "Гандзя", 2 парафрази на теми укр. *думок* "Ой не ходи, Грицю", "Ох, я нещасний" (усі видані *Л. Ідзіковським*); фп., вок.-хор. твори (частину видано *А. Коціпіньським* у Києві); *солоспіви* (зокр. "Українець"); духовна музика; школи гри на фп. і органі.

Віктор (Ромуальдович) З. (1854, м. Варшава, Польща — ?). Навч. у Варшаві в Муз. ін-ті (у *С. Монюшка* та А. Фреєра). Автор бл. 100 творів, переважно для фп., зокр.: "Мрія українки", "Думка і шумка", "Українська шумка" (всі — видано Л. Ідзіковським); транскрипція пісні *М. Глінки* "Не щебечи, соловейку", Фантазія на тему пісні Оксани "Ой казала мені мати" з опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, *Експромт* на тему укр. пісні М. Глінки "Гуде вітер вельми в полі" (всі видано у Москві), Ремінісценція на тему укр. пісні *А. Єдлічки* "Хусточка" (видано у С.Пб. у О. Гутхейля). Переклав для фп. "Вечорниці" *П. Ніщинського*, зб. пісень "Пісні, думки і шумки руського народу..." А. Коціпіньського, 50 укр. нар. пісень з 1-о й 2-о вип. "Збірника українських пісень" *М. Лисенка* (всі — видано Л. Ідзіковським).

Літ.: *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика. — К., 1958.

Л. Мазепа, О. Різник

Титульна сторінка буклету ансамблю "Зернятко"

"ЗЕРНЯТКО" — укр. дит. фольк. вок.-хореогр. зразковий ансамбль (при відділі освіти Поділ. райдержадміністрації в Києві). Лауреат дит. кінофестивалю "Золоте курча" (1996, 1998), фольк. фестивалів у Туреччині (Кушадаси, 1996) і Франції (Мец, 1996; Сен-Жерве, 2005). Створений 1990 як аматор. колектив, де з дітьми працюють досвідчені педагоги зі співів і нар. танцю. Станом на січ. 2007 "З." мав понад 250 учасників (віком 3–24 роки; розподіл на групи відбувається за віком, рівнем підготовки та місцем проживання). Ініціаторка створення й худ. керівник "З." — **Заклецька Раїса Романівна** (26.10. 1951, с. Гредьки Ковел. р-ну Волин. обл.). З. пр. культ. України (2007). Закін. Студію при *Держ. акад. нар. хорі ім. Г. Верьовки* (1970) і Київ. пед. ін-т (1982), 1970–90 — солістка Хору ім. Г. Верьовки.

Перше визнання "З." здобуло в телеконкурсі "Дебют" (УТ, 1990). Репертуар складають композиції, засновані на муз. фольклорі різних регіонів України, зокр. нар. піснях календарно- обряд. циклу, й зібраних Р. Заклецькою зразках нар. пісенності в селах Зах. України (1992–94). До програм включено й автор. твори. З дит. композиторкою *А. Мігай* записано 2 альбоми сучас. дит. пісень "Подарунок" і "Слухай казку". У 1990-х діти "З." були постійними учасниками телепрограми "Вечірня казка" на УТ-1. Обов'язковою складовою репетицій анс. є клас. хореографія (станок), партерна гімнастика, постановочна робота, тому діти і співають, і танцюють на однаково високому профес. рівні.

Ансамбль виступав з *Н. Матвієнко, Д. Гнатюком, Т. Петриненком, В. Шпортьком, О. Білозір, І. Білик, Ані Лорак, О. Василенком, О. Пономарьовим, А. Матвійчуком*, А. Пугачовою, В. Пресняковим, Є. Власовою, *М. Одольською*, Вєркою Сердючкою, *О. Пекун, І. Шинкарук*, Н. Корольовою, Л. Гурченко, Б. Ступкою, Р. Биковим, на фестивалі "Мелодія двох сердець" подружжя *Білоножків*, з гуртами "Ґрін Ґрей", "*Скрябін*", "*Плач Єремії*", "*ВВ*"; співпрацював з хор. капелою "*Почайна*". Постійний учасник звіт. концертів Києва, концертів, присв. Різдву й Новому року, дням Києва й Незалежності України та багатьох ін. мист. подій. Виступав у Вел. Британії, Греції, Грузії, Іспанії, Італії, Люксембургу, Нідерландах, Німеччині, Польщі, США, Португалії, Туреччині, Франції, Швейцарії, Японії. Від 2000 старша група "З." стала членом Міжн. молодіж. форуму; представляє Україну на міжн. заходах, зокр.: "Техногенні проблеми людства" (Франція, 2000), "Молодь — за волонтерську роботу" (Нідерланди, 2001), "Молодь — проти наркотиків" (Німеччина, 2003), "Молодь — за спорт і здоровий спосіб життя" (Німеччина, 2004), "Молодь — проти расизму і ксенофобії" (Франція, 2005), "Молодь — за демократію" (Україна, 2006).

Літ.: *Ткач Л.* Драгомановці — Котляревському // Слово Просвіти. — 2004. — № 41; *Гордійчук Н.* Миколайчики від Валентина Дрозденка // Хрещатик. — 2004. — 22 груд.; *Кулага Г.* На випуск — у костюмі // Веч. Київ. — 2006. — 19 трав.; *Горська Д.* "Ой, а це ваша сестра?" // Газета по-українськи. — 2007. — 30 січ.

В. Кузик

ЗИБІН Іван Герасимович [26.01.(8.02).1900, м. Путивль, тепер Сум. обл. — ?] — оперний і кам. співак (баритон). Вок. освіту отримав у Курському муз. технікумі (1924–26), кл. М. Шевякова, Моск. ДІТМ (1926–28), кл. *С. Друзякіної*. 1932–34 — соліст Моск. обл. опери, 1935–39 — Вінн., 1939–41, 1947–48 — Сталінського (тепер Донец.) т-рів опери та балету, 1948–49 — Вінн., 1950–60 — Station Станіславської (тепер Івано-Фр.) філармоній.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Еней ("Енеїда" М. Лисенка), Ахмет ("Перекоп" Ю. Мейтуса, В. Рибальченка, М. Тіца), Онєгін, Єлецький ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), "Демон" (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Ренато ("Бал-маскарад" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Зибін І.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ЗИМНЕНКО Леонід Орестович (19.04.1943, м. Картали Челябін. обл., РФ) — оперний і кам. співак (баритон). З укр. родини, евакуйованої на Урал. З. а. РРФСР (1981). Лауреат Всесоюз. конкурсу вокалістів (3-я премія, Вільнюс, 1971). Середню школу закін. у м. Марганець Дніпроп. обл. Закін.

Моск. конс. (1971, кл. О. Свєшникової). Від 1971 — соліст Муз. т-ру ім. К. Станіславського та В. Немировича-Данченка, з 2005 — Великого т-ру в Москві. Популяризатор у концертах творів *С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, К. Данькевича*, укр. нар. пісень. Гастролював у Швейцарії, Франції, Болгарії, тод. Чехословаччині.

Партії: Гремін, Рене ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Старий циган ("Алеко" С. Рахманінова), Старий каторжник ("Катерина Ізмайлова" Д. Шостаковича), Георгій ("Три життя" О. Тактакішвілі).

Літ.: *Зимненко Л.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

"ЗИМОВИЙ САД" (Київ) — рок-гурт. Лауреат фест. "*Червона рута*" (Чернівці, 1989, 3-я премія в категорії рок-музики). Мав 4 склади. Існував 1980—91 (ініціатори *О. Тищенко* й поет В. Колечко, 1990—91 — рок-корпорація). У провідному складі — випускники Київ. муз. уч-ща, які згодом отримали вищу муз. освіту: О. Тищенко — лідер гурту, автор музики, вокал, клавішні; І. Завгородній — лідер-гітара; В. Слинченко — бас-гітара; В. Грудинін — клавішні; В. Михальченко — ударні; з 1990 — В. Лащук, Р. Суржа (син *Е. Виноградової*), Ю. Товстоган — гітара; І. Мельничук ("Ковбаса") — бас-гітара; П. Крохмальов — клавішні (останні двоє — екс-"*Брати Гадюкіни*"), Д. Підлуський (барабанщик "*Вія*") — ударні та ін. 1982—93 — у Хабаров. (РФ, потрапив до списку заборонених гуртів), згодом — Донец. філармоніях. Гастролював у Росії (1982—83, Хабаровськ, Владивосток, Петропавловськ-Камчатський), у складі лауреатів "Червоної рути" в Канаді (1990, Торонто), по цілій Україні (1989—90) і т. ін. Виконував пісні на власні тексти, на вірші ін. поетів, зокр. *Т. Шевченка.* З-поміж найвідоміших вок.-інстр. композицій — "Доля", "Сирота", "Бандуристе, орле сизий" (всі — на вірші Т. Шевченка, остання — *балада* — увійшла до репертуару *І. Білик*), а також "Далека дорога", "Козацька сповідь", "Наші діти", "Музейна гордість", "Апостол" тощо. Грав у стилі *арт-рок*, в останній рік — здебільшого тогочас. танц. музику. Зробив записи на 2 LP грамплатівки — "Приближение дня", "Замки и розы" ("Мелодія", не вид.), аудіокасети, мав записи на Укр. радіо й ТБ.

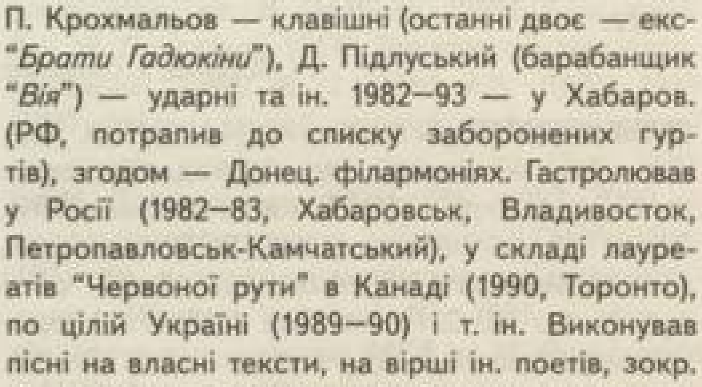

Дискогр.: аудіокасета "Світ за склом". — К.: Кобза, 1991, окр. пісні на сл. Т. Шевченка в аудіокасеті: "Червона рута—89". Рок. — К.: Кобза, 1989. — Коб 0002.

Літ.: *Євтушенко О.* Світ за склом: "Зимовий сад" // Україна. — 1993. — № 3, передрук. у кн.: Зірки "Червоної рути" / Упоряд. *Л. Брюховецька, О. Євтушенко.* — К., 1993; *Калениченко А.* Поезія Т. Г. Шевченка і рок-музика // Музична україністика: сучасний вимір: Зб. наук. статей на пошану М. Загайкевич. — К., 2008. — Вип. 2.

О. Євтушенко

ЗИМОГЛЯД Демид (19 ст., с. Терни Лебединського пов. Харків. губ., тепер Сум. обл.) — кобзар. 1863 від З. робив записи *М. Білозерський.*

Літ.: *Черемський К.* Повернення традиції. — Х., 1999; *Його ж.* Шлях звичаю. — Х., 2002.

ЗИМОМРЯ Гафія Василівна (2.02.1919, с. Голятин Міжгірського р-ну Закарпат. обл. — 01.01. 1995, там само) — нар. співачка, поетеса. Освіти не мала. 1948—89 працювала прибиральницею Міжгірської рай. лікарні. Володіла винятковою пам'яттю і творчою фантазією, зберегла сотні зразків нар. пісні *родинно-побут.* тематики. До відомих пісень додавала власні строфи-коломийки. Складала *коломийки* із своєрідними вкрапленнями автор. рефлексій, доповнювала їх виконання власним інстр. супроводом на *дримбі* й оригінальними речитативами "під діалог". Одним з перших талант З. як нар. співачки й поетеси та носія автент. бойк. фольклору відкрив фольклорист Г. Дем'ян, який записав від неї понад 200 пісень.

Вид.: *Зимомря Г.* Ой там горі, на вершечку: Нар. пісні Міжгірщини у зап. *Г. Дем'яна, М. Зимомрі, В. Кобаля* / Упоряд., вступ. ст. *М. Зимомрі.* — Ужгород, 1991. — Ч. 1; *Зимомря Г.* Верховинські співанки / У записах та упор. *Г. Дем'яна, М. Зимомрі, В. Кобаля*; передм. *І. Хланти, М. Зимомрі, В. Кобаля.* — Дрогобич, 2001.

Літ.: *Зимомря М.* Народна криниця — невичерпна [вступ. ст.] // *Зимомря Г.* Ой там горі, на вершечку: Нар. пісні Міжгірщини у зап. *Г. Дем'яна, М. Зимомрі, В. Кобаля* / Упоряд., вступ. ст. *М. Зимомрі.* — Ужгород, 1991. — Ч. 1; *Хланта І., Зимомря М., Кобаль В.* Світ пісні, різьблений з каменю [вступ. ст.] // *Зимомря Г.* Верховинські співанки / У записах та упор. *Г. Дем'яна, М. Зимомрі, В. Кобаля.* — Дрогобич, 2001.

В. Грабовський, О. Юрош

ЗІБРОВИ — діячі муз. мистецтва; брати. **Володимир Миколайович** З. (3.06.1954, с. Червоне Немирівського р-ну Вінн. обл.) — диригент, муз. менеджер. З. д. м. України (1995). 1978 закін. Моск. конс. (кл. І. Мироновича). 1978—93 — худ. кер. і гол. диригент Ансамблю пісні і танцю Збройних сил СРСР (з 1991 — Росії). 1993—94 — худ. кер. і гол. диригент Держ. ансамблю пісні і танцю Збройних сил України. Від 1995 — директор Т-ру пісні Павла Зіброва. **Павло Миколайович З.** (22.06.1957, с. Червоне Немирів. р-ну Вінн. обл.) — естр. співак (баритон), композитор, контрабасист. З. а. України (1993). Н. а. України (1995). 1976 закін. київ. ССМШ, кл. к.-баса, 1992 — Київ. конс. (1981, кл. к.-баса *Б. Сойки*; вок. ф-т —

О. Тищенко — керівник гурту "Зимовий сад"

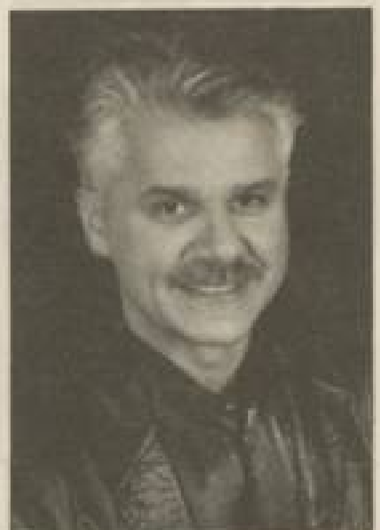

П. Зібров

О. Зілоті

Ю. Зільберман

кл. *В. Куріна*). 1986–93 — соліст Держ. естр.-симф. оркестру України, з 1994 — худ. кер. Т-ру пісні Павла Зіброва. Доцент (1995), зав. кафедри естр. музики КНУКіМ. Представник традиц. укр. естради (див. *Естрадна музика*). У репертуарі — естр. пісні (переважно власні) й рос. романси.

Дискогр.: CD — Хрещатик. — К.: НАК, 1994; Звезда любви. — К., 1995; Найкраще. — К., 1996; Женщина любимая. — К., 1996; Романси. — К., 1996; У нас є все. — К.: НАК, 1997; Так, щоб гай шумів. — К., 1998; Гори, гори, моя звезда. — К., 1998; Мелодії душі. — К.: НАК, 2002; Странная любовь. — К.: Астра, 2002; Павло Зібров // Золота колекція української естради. — К.: Artur Music, 2004. — Т. 3.

Тв.: для к.-баса з естр. орк. — Концерт (1992), для 5-и к.-басів — Квінтет (1994—95), для для к.-баса з фп. —Соната (1989), естр. пісні, поміж яких — "Хрещатик", "Наталі", "Мертві бджоли", "Лист до Парижа" (всі — на сл. Ю. Рибчинського), "Весна, полковнику, весна", "Я чекаю тебе", "Осінні вітражі", "А на дворі такий мороз", "дозволь мені, мати, криницю копати" (всі — на сл. С. Галябарди), "Телефонный звонок", сл. В. Кудрявцева, "Я люблю тебе", сл. А. Демиденка, "У нас є все", "Женщина любимая" тощо; обр. укр. і рос. нар. пісень, старов. романсів.

Літ.: *Поплавський М.* Антологія української естради. — К., 2004; *Матвійчук А.* Павло Зібров: Сьогодні потрібно бути модним // Музика. — 1994. — № 3; Павло Зібров: "Найприємніше у житті — це народження пісні" (*А. Гатненко*) // Дніпро. — 1994. — № 5–6; *Третяк Н.* Театр пісні Зібрових // Укр. культура. — 2005. — № 5–6; Павло Зібров: "На шляху до головної мети" // КіЖ. — 1998. — 11 берез.; *Моргун Т.* З коханими не розлучайтесь // Там само. — 1998. — 23 груд.; *Бахарева Т.* Павел Зибров // Факты. — 2005. — 9 верес.; http://www.zibrov.com.ua.

ЗІЛОТІ Олександр Ілліч [27.09(9.10).1863, маєток побл. м. Харків — 8.12.1945, м. Нью-Йорк, США] — піаніст, диригент, муз. діяч. Закін. Моск. конс. (1882), кл. фп. М. Звєрєва й М. Рубінштейна, кл. композиції *П. Чайковського* (золота медаль), 1886–91 — професор класу фп. Удосконалювався у *Ф. Ліста* у Веймарі. Як піаніст концертував країнами Зах. Європи. 1891–1900 жив у Німеччині, Франції, Бельгії, де виступав з концертами (рос. і заруб. класика). Від 1896 почав виступати як диригент. 1901–02 — диригент Моск. філарм. тов-ва. 1903–13 запровадив у Петербурзі щорічні цикли симф. і кам. "Концертів О. Зілоті" що відзначалися різноманітністю програм, участю найвидатніших диригентів, інструменталістів, співаків. Брав у них участь як піаніст і диригент. 1912 запровадив "загальнодоступні концерти", 1915 — "Народні безплатні концерти". 1916 заснував "Рос. муз. фонд" для допомоги бідним музикантам. Від 1919 жив у Фінляндії і Німеччині, з 1922 — у США, де здобув славу як піаніст, відтоді ж — професор Джульярдської школи у Нью-Йорку. Володів високою вик. культурою, відзначався широтою муз. інтересів. Гра була позначена інтелектуалізмом, виразністю, пластичністю фразування, блискучою віртуозною майстерністю. У репертуарі — твори *Й. С. Баха, Ф. Ліста, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, С. Рахманінова*, О. Глазунова, *О. Скрябіна*, К. Дебюссі (один із 1-х вик. у Росії). Був також ансамблістом (грав тріо з *Л. Ауером*, О. Вержбиловичем, Е. Ізаї та П. Казальсом). Автор редакцій багатьох концертів для фп. з орк., у т. ч. П. Чайковського.

О. Зілоті, П. Чайковський

Літ. тв.: Мои воспоминания о Листе. — С.Пб., 1911.

Літ.: Александр Ильич Зилоти. 1863–1945: Воспоминания и письма / Сост., авт. предисл. и прим. *Л. Кутателадзе*; ред. *Л. Раабен*. — Ленинград, 1963; *Barber Ch. F.* Lost in the Star. The Forgotten Musical Life of Alexander Ziloti. — Maryland; Oxford, 2002.

І. Лисенко, І. Сікорська

ЗІЛЬБЕРМАН Юрій Абрамович (4.11.1945, м. Харків) — музикознавець, муз.-громад. діяч, педагог. З. д. м. України (1997). Канд. мист-ва (2004). Закін. Харків. ін-т мистецтв (1972). Викладач, заст. директора Сіверськодонец. (Луган. обл.) муз. уч-ща ім. С. Прокоф'єва (1971–79), Ворошиловгр. (тепер Луган.) муз. уч-ща (1979–81), Київ. муз. уч-ща (з 1982, з 1989 — заст. директора з метод. роботи). Від 2006 — доцент НМАУ й Київ. ін-ту музики. Від 1995 ініціатор і ген. директор Міжн. конкурсу молодих піаністів пам'яті В. Горовиця. Засновник Міжн. фестивалю "Київські літні муз. вечори" (1998), Міжн. літньої муз. академиї (2000). Президент Асоціації академічних муз. конкурсів (Україна, 2001), Міжн. благодійного фонду конкурсу В. Горовиця (1996). Автор числ. публікацій з проблем муз. культури Києва.

Літ. тв.: канд. дис. "Володимир Горовиць у культурному середовищі Києва кінця XIX — початку XX століття" (К., 2004); Киевская симфония Владимира Горовица. — К., 2002 (у співавт. з *Ю. Смілянською*); Владимир Горовиц: Киевские годы. — К., 2005; Великий мастер: Истоки // Art-line. — 1997. — № 3; Киевская увертюра Владимира Горовица // Егупец. — К., 2000. — № 6 (у співавт. з *Ю. Смілянською*); Владимир Горовиц и "еврейский вопрос" в России // Київ. музво. — К., 2003. — Вип. 9; Семья Горовицев на Украине // Там само. — Вип. 11; Владимир Горовиц и городской культурный ландшафт Киева последней трети XIX — начала XX в. // Там само. — Вип. 12; Юношеские музыкальные впечатления Владимира Горовица // Там само. — Вип. 15; Владимир Горовиц — кумир ушедшего

поколения // Аристократ. — К., 2003. — № 1; Становление исполнительского стиля Владимира Горовица // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 16; До питання про джерела піанізму Володимира Горовиця // Володимир Горовиць і проблеми виконавства XXI століття. — К., 2006; Иоахим Горовиц — дед Владимира Горовица (страницы биографии) //Київ. муз-во. — К., 2007. — Вип. 20: Культурологія та мист-во; Владимир Горовиц: от Чайковского к Рахманинову (Пять комментариев к малоизвестному письму С. Рахманинова В. Горовицу) // Там само.— Вип. 21 (у співавт. із *С. Тишком*); Владимир Горовиц на родине и в эмиграции: Биографическая реальность — искаженная и восстановленная (Работа над ошибками) // Там само. — Вип. 25 (у співавт. із *С. Тишком*); Wladimir Horowitz im Vaterland und in der Emigration: Biographische Realitt — entstellt und wiederhergestellt (Fehlerberichtigung) // Київ. муз-во. — К., 2008. — Вип. 28. (у співавт. із *С. Тишком*).

Літ.: *Губаренко І.* Київська симфония Володимира Горовиця // Дзеркало тижня. — 2003. — 11 січ.; *Жукова О.* Юрій Зільберман // День. — 2005. — 2 листоп.

М. Копиця

ЗІНҐШПІЛЬ — див. *Опера комічна.*

ЗІНИЧ Олена Володимирівна (22.06.1959, м. Одеса) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (2005). Член НСКУ (1998). Закін. Київ. муз. уч-ще (теор. відд., кл. *В. Подвали*, 1980), Київ. конс. (кл. *Н. Горюхіної*, 1987). Викладачка муз.-теор. дисциплін ДМШ № 32 (1980—82), ДМШ №19 (1987—93) — теорії музики кафедри теорії та історії музики муз.-пед. ф-ту Пед. ін-ту ім. М. Драгоманова (1991—93). 1993—2000 — редакторка Центру муз. інформації СК України. 1995—99 — позаштатна оглядачка відділу культури г. "Правда України". Від 2005 — м. н. с. відділу театрознавства *ІМФЕ* ім. М. Рильського НАНУ. Авторка 85 публікацій у період. пресі, зокр. у журн. "Сов. музыка", "Музика", "Мир искусства", газ. "Культура і життя", "Укр. муз. газета", "Правда України", "Демократична Україна", "Голос України" тощо.

У сфері наук. зацікавлень — проблеми інтеграції і взаємодії мистецтв, балетного, пластичного т-ру, "contemporary dance", франц. музика 19—20 ст., сучас. вик. мистецтво.

Літ. тв: канд. дис. "Пластичність у балетній музиці М. Равеля (в аспекті взаємодії мистецтв)" (К., 2004); У майбутнє з "Танцем XX століття" // Інформаційний вісник Центру сучасної хореографії до конгресу "Танець XX століття". — К., 2001. — Черв.; Генія танцю подарувала світу Україна // Там само; Новое понимание пластичности в балетном театре начала XX века // Освітні аспекти мистецтвознавства та професійної педагогічної діяльності: Проблеми сучасного мистецтва і культури. — К., 2002; Пластичність в музиці: принципи виявлення та технологія // Молоде муз-во: Наук. зб. ЛДМА ім. М. Лисенка. — Л., 2002. — Вип. 7; Дневнегреческая пластика в балете М. Равеля "Дафнис и Хлоя" // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 10; О трех типах пластичности в балетно-симфонической музыке М. Равеля // Культурологія та мистецтво. — К., 2003. — Вип. 11; Генезис пластичності та специфіка її типологізації в музиці // Там само. — К., 2004. — Вип. 14.; Пластичність як інтегративний фактор взаємодії музики і танцю в хореографічному втіленні музичної партитури в балеті // Студії мистецтвознавчі. — 2006. — Числ. 4.

І. Сікорська

О. Зінич

ЗІНКЕВИЧ Василь Іванович (1.05.1945, с. Васильківці Ярмолинецького р-ну, тепер Хмельн. обл.) — естр. співак (драм. тенор). Н. а. УРСР (1986). Лауреат Держ. премії України ім. Т. Шевченка (1994). У 1960-х навч. у Вижницькому уч-щі нар. промислів, спеціалізувався на моделюванні фольк. одягу, водночас як аматор почав співати в самод. ВІА "*Смерічка*" з Вижниці, що виконував пісні *В. Івасюка.* Ансамбль був одним з перших ВІА в кол. СРСР і розвивав традиції музики "The Beatles" на нац. укр. ґрунті. 1969 "Смерічка" стала профес. колективом Чернів. філармонії, З. — її соліст (разом з *Н. Яремчуком, С. Ротару*). Від 1975 — соліст ВІА "*Світязь*" Волин. філармонії. Найбільшої популярності як співак здобув виконанням пісень В. Івасюка, був одним з 1-х їх інтерпретаторів. Найпопулярніші пісні з репертуару З. також — "Шлях до Тараса" (сл. Ю. Рибчинського, муз. О. Осадчого), "Новий день над Україною" (сл. С. Галябарди, муз. Б. Кучера), "Українське коло" (сл. і муз. *С. Гіги*). Веде активну конц. діяльність, гастролює у багатьох країнах світу, записав кілька платівок і касет. Представник традиц. укр. естради (див. *Естрадна музика*).

Літ.: *Качкан В.* Три колиски долі // Соц. культура. — 1987. — № 9; *Бондар В.* Той небесний вогонь: Високу духовність і незгасну любов до України несе слухачам кожною своєю піснею // Укр. культура. — 1998. — № 8; *Дудар Є.* Витязь із "Світязя" // КіЖ. — 1977. — 27 листоп.; *Токарєв Ю.* На думку Василя Зінкевича // Там само. — 1974. — 22 січ.; *Чудний В.* Пісня синіх гір // Там само. — 1979. — 9 серп.; *Міщенко М.* Зоряний час // Молодь України. — 1989. — 10 серп.; *Волга Л.* Сповідь напередодні Нового року // Уряд. кур'єр. — 1993. — 1 січ.; *Сингаївський М.* Дорога в піснях // Дем. Україна. — 1993. — 15 черв.; *Мокренко А.* Від нього віє духовною чистотою // Уряд. кур'єр. — 1994. — 29 січ.

В. Кузик, О. Кушнірук

В. Зінкевич

ЗІНКІВ Ірина Ярославівна (27.02.1956, м. Львів) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1984). Член НСКУ (1988). Закін. істор.-теор. ф-т Львів. конс. (1979, кл. теорії музики *Я. Якубяка*), аспірантуру при ІМФЕ (1982, наук. кер. *І. Ляшенко*). 1982—83 — його ст. лаборант, 1984—85 — мол. наук. співробітник. 1985—88 — ст. викладач кафедри теорії музики Львів. конс., з 1988 — доцент, з 2006 — професор. Керівниця студ. наук.-теор. тов-ва, магістерських і дисерт. робіт. Наук. інтереси зосереджено довкола муз. археології, антропології.

Літ. тв.: канд. дис. — "Генамісатонні (півторатонові) ладоутворення в творчості сучасних українських композиторів (до проблеми модальності)" (К., 1984); Словник українського сакрального мистецтва. — Л., 2006 (у співавт. з *М. Станкевич*);

І. Зінків

О. Зінькевич

Початок: Олександр Зуєв // Українські композитори — лауреати комсомольських премій. — К., 1982; Трансформація ритмоструктури коломийки // НТЕ. — 1982. — № 6; Про одне ладоутворення в українському народному мелосі // Там само. — 1984. — № 1; Камерно-інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; Особливості опрацювання регіонального фольклору в обробках Миколи Колесси // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці Музикознавчої комісії (у співавт. з *О. Шевчук*); Історична реконструкція бандури // Музичний фольклор в системі навчання та виховання молоді: Мат-ли наук.-пед. конф., Кременець, 2000. — Тернопіль, 2000; Новые аспекты исследования генезиса бандуры // Вопросы инструментоведения. — С.Пб., 2000. — Вып. 4; Деякі аспекти дослідження стародавніх українських цитр // Фольклористичні візії (учні — вчителеві І. В. Мацієвському). — Тернопіль, 2001; Бандура: проблема генези та типології інструменту // Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 16; Бандура як історичний феномен // Записки НТШ ім. Шевченка. — Л., 2004. — Т. CCXLII: Праці Музикознавчої комісії; Нові аспекти дослідження середньовічних слов'янських гусел вертикального тримання // Укр. мист-во: Матеріали. Дослідження, рецензії. — К., 2004. — Вип. 5; Об одном типе славянских лироподобных гуслей // Вопросы инструментоведения. — С.Пб., 2004. — Вып. 5; Кобзар Остап Вересай (1809—1890) // Musica humana. — Л., 2005. — Ч. 2; Давньослов'янські ліроподібні гусла VI—XIV ст.: проблеми генези та пошуки вихідного прототипу // Мат-ли і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Л., 2006. — Вип. 10; Історичними шляхами бандури: шлях перший — ліроподібні гусла // Музикознавчі студії. — Вінниця, 2006. — Вип. 11; Українські середньовічні ліроподібні гусла в контексті європейського середньовічного інструментарію // Укр. муз-во. — К., 2006. — Вип. 35; До походження епоніму "Козак-Мамай" // Укр. мист-во: Матеріали. Дослідження, рецензії. — К., 2007. — Вип. 8; Прадавній символізм українських народних картин "Козак-Мамай" // Записки НТШ ім. Т. Шевченка. — Л., 2008. — Т. CCLXIV: Праці Музикознавчої комісії.

О. Шевчук

ЗІНКОВСЬКИЙ Володимир Олександрович (16.03. 1949, м. Запоріжжя) — флейтист, піаніст, гітарист, контрабасист, кер. ансамблю. Закін. Запор. муз. уч-ще (1973) і Владивостоцький ін-т мистецтв (1979), кл. флейти. 1964—67 грав у танц. асамблях, оркестрах Запоріжжя. Від 1968 виступав з квартетом Запоріз. джаз-клубу "Синкопа", де грав на *контрабасі*, *гітарі* та *флейті*. Брав участь у джаз. фестивалях. Керував ансамблями, з якими виступав на джаз-фестивалях. Від 1992 мешкає у США.

В. Симоненко

ЗІНОВ'ЄВ Георгій Степанович (бл. 1876, Галичина — ?) — оперний співак (драм. тенор). Вок. освіту здобув в Італії, де й розпочав вик. діяльність як соліст. Співав на сцені Мілан. т-ру Ла Скала та ін. 1900—04 — соліст Моск. приватної опери, 1904—08 — опери С. Зиміна в Москві, 1910—11 — Київ. опери. Гастролював у Рязані (1901—02), Петербурзі (1907), Харкові (1907), Одесі (1908) тощо. Мав феноменальний голос надзвичайно великої сили й краси, рівний у всіх регістрах. Партнери: *М. Алешко*, О. Бахуташвілі-Шульгіна, А. Добровольська, В. Лемінська, В. Люце, В. Островидов-Тасс, Ф. Ошустович, *Ф. Шаляпін*. Співав під орудою *М. Іполитова-Іванова*, *Л. Штейнберга* та ін. Записувався на грамплатівки.

Партії: Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Головщик ("Сказання про невидимий град Кітеж та тихе озеро Світояр" С. Василенка, 1-й вик-ць), Радамес ("Аїда" Дж. Верді), Фауст ("Мефістофель" А. Бойто), Рауль, Васко да Гама ("Гугеноти", "Африканка" Дж. Мейєрбера), Елеазар ("Жидівка" Ф. Галеві).

Літ.: *Григор'єв Г.* У старому Києві. — К., 1961.

І. Лисенко

ЗІНЬКЕВИЧ Олена Сергіївна (9.11.1940, м. Свердловськ, тепер Єкатеринбург, РФ) — музикознавець, муз. критик, педагог, муз.-громад. діячка. Канд. мист-ва (1970). Доктор мист-ва (1988). Професор (1989). Лауреатка премії Мінвузу України за найкращу наук. публікацію (1987), Премії журналу "Сучасність" (1999), Премії ім. М. Лисенка (2006). Член НСКУ (1990—94 — секретар правління). Закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1966), аспірантуру при ній (1970, наук. кер. *О. Шреєр-Ткаченко* й М. Друскін). 1958—64 — викладачка ДМШ Києва, 1968—69 — Київ. пед. ін-ту. Від 1970 — викладачка Київ. конс. (НМАУ), доцент (1977), професор, зав. кафедри історії музики етносів України й муз. критики (1989). Веде курси історії рос. музики, методології, теорії та історії муз. критики, методології істор. муз-ва, сучас. музики.
Авторка 8-и книжок, понад 50 статей у наук. зб., розділів у 4-х підручниках і навч. посібниках. У сфері наук. інтересів — рос. музика 19—20 ст., інстр., зокр. симф. творчість укр. композиторів, муз. життя Києва 19 — поч. 20 ст., теор. і практичні проблеми *критики музичної*, методологія музикознавч. досліджень, муз. *постмодернізм*, *німецько-українські музичні зв'язки*, творчість *М. Лисенка*, *Б. Лятошинського*, *Ю. Іщенка*, *Г. Майбороди*, *Ю. Рожавської*, *Є. Станковича* тощо. Під наук. керівництвом З. написали канд. дис. *О. Дьячкова*, *О. Соломонова* (Панич), *Н. Степаненко*, *Ю. Чекан* та багато ін.

Літ. тв.: канд. дис. "Трагедії Шекспіра в музиці драматичного театру" (К., 1970); докт. дис. "Сучасна українська симфонія в світлі діалектики традицій та новаторства" (К., 1987); Георгій Майборода. —

В. Сильвестров і О. Зінькевич

К., 1973, ²1983; Якби Чехов був музикантом. — К., 1980; Динамика обновления. — К., 1987; Симфонические гиперболы. — Сумы, 2001; ²Ужгород, 2003; Концерт и парк на Крутояре: Киев музыкальный XIX–XX ст. — К., 2003; Память об исчезающем времени: Страницы музыкальной летописи. — К., 2005; Музична критика: Теорія та методика. — Чернівці, 2007 (у співавт. з *Ю. Чеканом*); Mundus musicae. Тексты и контексты: Избранные статьи. — К., 2007; розділи в кол. підручниках, навч. посібниках: Слухання музики в 1–3 класах. — К., 1980; Слухання музики в 4–5 класах. — К., 1984; История украинской музыки. — М., 1981; Українська радянська музика. — К., 1990; статті в зб-ках (понад 50), зокр.: "Гамлет" Шостаковича // Укр. муз-во. — К., 1969. — Вип. 4; "Ромео і Джульєтта" Лятошинського // Там само. — Вип. 5; Пісні Офелії М. Лисенка // Там само. — К., 1975. — Вип. 10; Юрий Ищенко // Композиторы союзных республик. — М., 1977. — Вып. 2; Ю. Рожавская // Они пишут для детей. — М., 1980. — Вып. 3; Симфонія наших днів // Наука і культура України. — 1981. — К., 1982; Маршрути творчих пошуків // Муз. критика і сучасність. — К., 1984. — Вип. 2; Методологические аспекты проблемы традиций и новаторства // Исторические аспекты теоретических проблем. — К., 1985; Пути развития украинской симфонии // Музыка народов СССР: Труды ГМПИ им. Гнесиных. — М., 1985. — Вып. 72; Евгений Станкович // Композиторы союзных республик. — М., 1986. — Вып. 5; Гражданственность — кредо музыкальной современности // Проблемы музыкальной науки. — К., 1987; Жизнь традиций // Борис Николаевич Лятошинский. — К., 1987; Значение генетико-типологического аспекта при анализе современной музыки // Музыкальное произведение: сущность, аспекты анализа. — К., 1988; Публицистичность как фактор социальной активности критики // Проблемы музыкальной культуры. — К., 1989; Пути обновления украинской симфонии // Новая жизнь традиций. — М., 1989; Сучасна українська симфонія // Sowjetishe Musik im Licht der Perestroika. — Chemnitz, 1990; Музична бібліографія київської газетної періодики: "Чайковський у концертному житті Києва" (1875–1917) // Чайковський та Україна: Зб. ст. / Упоряд *О. Зінькевич*. — К., 1991; Первые оперы А. Рубинштейна в контексте смены эпох // Очерки по истории русской музыки / Сост. *Е. Зинькевич*. — К., 1995; Ференц Ліст в Україні // Укр. музичний архів. — К., 1995. — Вип. 1; Австро-німецькі рецепції в українській симфонії // Musikgeschichte zwischen Ost- und Westeuropa Tagungsbericht. — Chemnitz, 1996; Музикознавство та державна ідеологія // Філософія, історія, культура, освіта / III Міжн. конгрес україністів. — Х., 1996; Немецкие музыканты в Киевском отделении РМО // Россия — Украина — Германия: Музыкальные связи в прошлом и настоящем. — С.Пб., 1996; Традиції Стравинського у творчості українських композиторів // Стравинський та Україна. — К., 1996; Метафоры музыкального постмодерна // Искусство XX века: уходящая эпоха? — Н. Новгород, 1997; Музыка как молчание // Музика і мистецтво абсурду XX ст. — Суми, 1997; Facultas udendi музыкального постмодерна // Старое и новое в музыке XX века. — Кишинёв, 1997; Тень Вагнера в Киевской опере (по материалам периодики XIX ст.) // Отражения музыкального театра. — С.Пб., 2001. — Кн. 1; Переклички текстов в семиосфере культуры // Музика у просторі культури: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 33; Элитарное и массовое в контексте постмодерна // Стиль музичної творчості: естетика, теорія, виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37; Киевский дебют С. В. Рахманинова (по материалам прессы) // Історія музики: концепції, інтерпретації, документи: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 45; Литургическое в жанрово-творческом процессе (новая жизнь забытой традиции) // Культура и глобальные вызовы мирового развития. — С.Пб., 2005; Метаморфозы современности: передел музыкального пространства // Музыка и музыкант в меняющемся социокультурном пространстве. — Ростов-на-Дону, 2005; Муза Клио в век компьютера // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА. — О., 2005. — Вип. 6. — Кн. 1; Парадоксы целостности // Художня цілісність як феномен музичної творчості та виконавства: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип 48; Служіння // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2005. — Вип. 1: Зб. наук. статей на пошану... Л. Пархоменко; Киевская премьера "Жизни за царя" в историческом пейзаже времени (по материалам прессы) // М. И. Глинка: К 200-летию со дня рождения. — М., 2006. — Т. 1; Контекст как смыслообразующий фактор // Смислові засади музичної творчості: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 59; Послесловие (об авторе статьи "Стравинский на родине") // Стравинский в контексте времени и места: Науч. труды МГК. — М., 2006. — Сб. 57; Сакральные мотивы в современном творчестве композиторов Украины // Жизнь религии в музыке. — С.Пб., 2006; Das Leipziger Konservatorium in den Briefen von Mykola Witalijowytsch Lyssenko (1867—1869). // Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa: Mitteilungen der internationalen Arbeitsgemeinschaft an der Universität Leipzig. — Leipzig, 2005. — Heft 10; Mass and Elite Art: Movements Towards One Another // Passagen. — Bärenreiter, 2007; упоряд. і ред. — Історія музики: концепції, інтерпретації, документи: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 45; *Берденникова Е.* Избранные статьи. Воспоминания // Київ. муз-во. — К., 2007. — Вип. 24 (разом з *Н. Герасимовою-Персидською* і *З. Томсон*); статті в журн. "Музика", "Муз. академия", "Муз. жизнь", "Сучасність", "Світовид", "Сов. музыка", "Art-line", "Collegium" тощо; в укр. і заруб. енциклопедіях, газетах.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Дьячкова О.* Талановито про талант // Музика. — 2001. — № 1–2; *Дзюба І.* Національна культура — обличчя України // КіЖ. — 1993. — 14 серп.; *Бараневич Л.* Двері залишаються прочиненими // Уряд. кур'єр. — 1999. — 4 груд.; *Когут О.* Почти Гонкуровская премия // Киев. ведомости. — 2000. — 2 черв.; *Чекан Ю.* Музыкальный Киев — интересно и поучительно // Киев. телеграф. — 2004. — 13–19 лют.

О. Дьячкова

О. Зінькевич, Н. Герасимова-Персидська, М. Черкашина-Губаренко

ЗІНЬКІВСЬКИЙ (19 ст., Україна) — віолончеліст. 1840 брав участь у збірному концерті в Києві. Виконував "Фантазію" Б. Ромберґа.

"ЗІРНИЦЯ" — дівочий 4-голосий хор. Створ. 1968 при Палаці творчості дітей та юнацтва Залізничного р-ну Києва у складі 200 дітей віком 12–18 років. Засн., худ. кер. та гол. диригент — *П. Мережин*, хормейстер — І. Косенко, концертмейстер Н. Колесникова. Лауреат міжн. фестивалів: Ґран-прі — "Золотий

вінок" у Братиславі (тод. Чехословаччина, 1985, 1989), в Неєрпельті (Бельгія, 1990, 1994, 1996, 1998, 2000, 2002, 2004), в Секешфехерварі (1992, Угорщина), Словенії (1997, 2003), Вел. Британії (2005); дипломант і володар нагород на конкурсах і фест. в Іспанії (1997, 1999, 2001, 2005), Франції (1991, 1995), Польщі (1991), тод. Чехословаччині (1974, 1979), Словаччині (1990, 1993), кол. НДР (1977, 1988); лауреат Всеукр. конкурсу ім. М. Леонтовича (1993) і фест. "Таланти твої, Україно" (1996, 2000, 2002, 2003). 1982 одержав звання "зразкового хору", 1995 — народного худ. колективу. За роки існування "З." дала понад 2000 концертів у 150 містах України та за її межами (Росія, Словаччина, Німеччина, Польща, Бельгія, Франція, Угорщина). У репертуарі — старовинна укр. духовна музика, хори укр., рос. та зах. композиторів-класиків, сучас. твори *Л. Дичко, А. Мухи, І. Соневицького, Б. Фільц, В. Шаповаленка*, Л. Арденсена, В. Ебена, В. Керетерса, нар. пісні. Колектив брав участь у багатьох фестивалях НСКУ й Мін-ва культури та туризму України. Переважає виконання a cappella.

Літ.: *Чередниченко В.* Щедре сяйво "Зірниці" // Музика. — 1985. — № 6; *Мельник О.* Золота осінь // Там само. — 1987. — № 6; *Кириченко Е.* Девчонки из "Зарницы" любят песни распевать и медали получать // Киев. ведомости. — 1997. — 12 черв.; *Її ж.* Подпевать, конечно, лучше хором // Там само. — 1998. — 21 трав.; *Лукомська І.* Українські хори тримають європейську марку // Веч. Київ. — 1997. — 14 черв.; *Заболотна А.* Від перших кроків до перемоги // Там само. — 1998. — 21 трав.; *Кудрявцев В.* Не все проспівано // УМГ. — 1998. — Лип.— верес.; *Цибенко О.* Концертом у сімейному колі // Веч. Київ. — 1999. — 22 груд.; *Морозова М.* Міжнародні нагороди "Зірниці" // Молодь України. — 2000. — 2 черв.; *Мельничук Д.* Рясний урожай "Зірнички" // Дем. Україна. — 2000. — 22 груд.; *Наливайко А.* Уроки Павла Мережина // Там само. — 2001. — 18 верес.; *Михайленко І.* ...І згадали про рідні домівки // Народна армія. — 2002. — 27 квіт.; *Зінченко Н.* "Зірниця" — дитячий колектив. // Хрещатик. — 2003. — 25 черв.; *Її ж.* Школярі з Народного хору "Зірниці" // Там само. — 2004. — 26 трав.; *Краевая А.* Наши дети победили в Бельгии // Газета по-киевски. — 2008. — 6–12 июня; *Яковенко В.* Павло Мережин диригує сорок років // Хрещатик. — 2008. — 15 лип.

Б. Фільц

ЗЛАТАРСЬКИЙ Яків (?, с. Жижномири Бучацького пов., тепер Терноп. обл. — ?) — лірник. Народився сліпим. Отримав "вільну" від кріпацтва. Недовго вчився у багатьох лірників, але найдовше (понад 3 роки) — в І. Хлуса в с. Заліщики Кіцманського пов. (тепер Чернів. обл). Мандрував Буковиною і Поділлям. Репертуар невідомий.

ЗЛАТОГОРОВА (справж. прізв. — Гольдберг) Броніслава Яківна [7(20).05.1905, с. Олександрівка, тепер Миронівського р-ну Київ. обл. — 1995, м. Москва, РФ] — оперна співачка (контральто), педагог. Н. а. РРФСР (1951). Вок. освіту здобула в Одес. нар. конс. (1921–22) і Київ. конс. (1922–26, кл. *О. Муравйової*). 1926–29 — солістка Харків. опери, 1929–53 — Великого т-ру в Москві. Від 1963 — викладачка Нар. спів. школи у Москві.

Мала могутнє контральто з густим нижнім і сильним, яскравим верхнім регістрами (виконувала також партії мецо-сопрано). Відзначалася неабияким драм. талантом. Найкраща партія — Ратмир ("Руслан і Людмила" *М. Глінки*).

Партії: Ваня, Ратмир ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ольга, Графиня ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Аксинья ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Азучена ("Трубадур" Дж. Верді), Кармен (одноймен. опера Ж. Бізе).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008.

І. Лисенко

Б. Златогорова в ролі Ратміра (опера "Руслан і Людмила" М. Глінки)

ЗЛОБИНСЬКИЙ Дмитро Мойсейович [8(21).09. 1906, м. Ромни, тепер Сум. обл. — 12.09.1990,

м. Харків] — гобоїст, диригент, педагог. Закін. Харків. муз.-драм. ін-т, кл. гобоя В. Бровковича (1932) і Харків. конс., кл. диригування *Є. Вейсенберга* (1936). 1929–34 — артист оркестру, 1934–37 — дириг.-асистент оркестру Всеукр. радіокомітету п/к *Е. Сенкара*, 1937–54 — дириг. Симф. оркестру Харків. філармонії. 1941–43 виконував обов'язки директора філармонії, сприяв евакуації оркестру й нотної біб-ки з Харкова. Здійснив 1-е вик. симф. поем *В. Борисова* ("Кармелюк", "Моя Батьківщина", "Про Чкалова"), Симфонії № 1 і Концерту для скр. з орк. *Д. Клебанова*, Сюїти № 2 на укр. теми *Ю. Мейтуса*. 1936–41, 1944–48 — викладач Харків. конс., 1954–60 — Муз. уч-ща.

О. Щелкановцева

ЗЛОЖИНСЬКИЙ Микола Якович [19(31).12.1888, м. Сімферополь — 18.09.1969, м. Одеса] — оперний і кам. співак (тенор). Закін. Одес. ун-т, Одес. конс. (1918, кл. *Ю. Рейдер*). 1919–23 — соліст Одес., 1924–25 — Полтав., 1925–29 — Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1929–31 — Саратов., 1934–36 — Горьків. (тепер Нижегород.) т-рів опери та балету, 1936–40 — Архангельс. філармонії.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Малхоз ("Даїсі" З. Паліашвілі), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Фауст (одноим. опера Ш. Гуно), Джеральд ("Лакме" Л. Деліба), Каварадоссі ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Седенко К.* Микола Зложинський // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ЗЛОТНИК Олександр Йосипович (15.11.1948, м. Біла Церква Київ. обл.) — композитор, муз.-громад. діяч. З. д. м. України (1996). Н. а. України (1998). Лауреат Всеукр. фестивалів "Пісенний вернісаж" (1991–2003), міжн. фестивалю "Шлягер року" (1995–2002, 1995 — Ґран-прі), премії "Золота Жар-птиця" за досягнення в шоу-бізнесі (1998), фестивалю "Золотий шлягер" (Могилів, Білорусь, 1998, 2001, Ґран-прі). Золота медаль Всесв. організації інтелектуальної власності (2003, Женева, Швейцарія). Член НСКУ (1983). Закін. Київ. ССМШ, Київ. конс., кл. баяна *І. Алексєєва*, кл. оперно-симф. диригування *М. Канерштейна* (1972), та Одес. конс., кл. композиції *Т. Сидоренко-Малюкової* (1983). Віце-президент (1998), президент (з 1999) міжн. фестивалю "Слов'янський базар", організатор міжн. фестивалю дит. творчості "Слов'янський базарчик" в Одесі (1998–2003).

Володар щедрого мелод. обдарування. Автор вел. кількості пісень традиц. укр. естради (див. *Естрадна музика*), що здобули широку популярність. Поміж них — "Гай, зелений гай," сл. Ю. Рибчинського, "Дорога до матері", сл. В. Крищенка, "На березі життя", сл. С. Галябарди, "Вишиванка", сл. Г. Булаха, "Чуєш, мамо?", сл. Мих. Ткача тощо. "Екватор" З. — 1-й вітчизн. масштабний проект за зразками амер. *мюзиклів*.

Тв.: опера-дума "Сліпий", лібр. В. Грипича за поемою Т. Шевченка (1989), мюзикли — "Да здравствует любовь", лібр. М. Каруца (1979), "Золоте курча", лібр. В. Орлова (1979), "Храбрый барабан и его друзья", лібр. М. Ліча за п'єсою Л. Устинова (1985), "Любовь — книга золотая", лібр. Ю. Рогози за п'єсою О. Толстого (1987), "Крестная мать", лібр. В. Мірського (1987), "Евеліна", лібр. О. Вратарьова (1998), "Екватор", лібр. О. Вратарьова (2003); для симф. орк. — поема "Фестивальна" (1985), Концерт (1988), Концерт для труби й симф. орк. (1983), "Клівлендська симфонія" (1989); інстр. п'єси для труби, фп., домри, бандури, скр., флейти, баяна (1978–2003); кам. твори, хори, вок. цикли на вірші Л. Мартинова, Лесі Українки, програми для Ленінгр., Моск., Ташкент., Київ. мюзик-холлів, для балетів на льоду, вар'єте, вок.-інстр. ансамблів, пісні (бл. 1000).

Літ.: *Бобрищев К.* Их знают все: Олександр Злотник. — К., 1999; *Конькова Г.* "На березі життя": Олександр Злотник. — К., 2003; *Кузнецова Н.* Олександр Злотник: "Усе на світі од любові" // Київ. — 2003. — № 4; *Сікорська І.* Зустріч на "Екваторі" // Україна. — 2004. — № 1; *Змієвський С.* Поповнення скрипкового "царя Давида" // КіЖ. — 2004. — 10 листоп.; *Вишневська І.* Олександр Злотник // День. — 2005. — 8 верес.; *Константинова К.* Олександр Злотник // Дзеркало тижня. — 2006. — 28 жовт.

І. Сікорська

ЗЛОЧОВСЬКИЙ Зенон Іванович, о. (12.04.1916, с. Кам'янка Нова, тепер Жовквівського р-ну Львів. обл. — 16.12.1994, м. Філадельфія, США) — церк. композитор, хор. диригент, муз.-громад. діяч, греко-катол. священик (митрофорний протоієрей). Навч. у Рава-Руській (тепер Львів. обл.) гімназії, де керував хором, 1935–39 — у Духовній семінарії у Перемишлі, співав у церк. хорі п/к *В. Божика*. Муз. освіту здобув самотужки, а також приватно в о. *Г. Новацького* (композиція) і *В. Новаковского* (спів). 1939–40 — учитель і кер. церк. хору с. Тарнава Нижня (тепер Турківський р-н). 1940 одержав сан священика. Від трав. 1941 — катехит у с. Тісна Ліського пов. 1942–43 працював на батьківщині в с. Кам'янка Нова. 1943 — парох у с. Команчі Сяноцького пов. (тепер Польща), згодом — у с. Явірник на Лемківщині. Всюди організовував і керував церк. хорами. У воєнні роки, в 1950–60-х перебував під Варшавою і в районі Познані. 1977 переїхав до Канади (Вінніпеґ), 1979 — до США (Філадельфія). Від верес. 1980 — настоятель греко-катол. церкви св. Михайла у Філадельфії. Організатор церк. муз. життя. Велику за обсягом комп. спадщину досліджено недостатньо.

Тв.: 82 літургії в 3-, 4-, 6-, 12-, 16-голосій розкладці на чол., міш. та жін. хори, 2 реквієми для міш.

і чол. хорів, 7 многоліть, коляди, псальми, 11 пісень на різні Господські й Богородичні свята (сл. У. Кравченко), світські патріот. хор. і сольні пісні на сл. *Т. Шевченка*, Р. Братуня, Д. Павличка (усього 40 томів заг. обсягом 8000 стор.).

Літ.: *Митрат, о.* Зенон Злочовський — композитор української священної музики. — Філадельфія, 1991.

М. Бурбан, М. Загайкевич

ЗМІШАНІ ФОРМИ (ЗФ.) — особливий клас одночастинних (нециклічних) муз. форм із своєрідною "синтетичною" композиц. структурою. ЗФ. — результат сполучення (змішування) в їх будові суттєвих ознак кількох типових муз. форм. Концептуальна засада ЗФ. — постійна комплементарна взаємодія залучених до її утворення структурних компонентів, їх синхронно-паралельне розгортання впродовж усієї композиції. Деякі найстабільніші сполуки конкретизувалися за назвами: "сонатно-варіаційна", "сонатно-циклічна", "рондо-концентрична" форми тощо. Інші ЗФ. набули статусу історично типізованої композиції, широко апробованого еталону (напр., *сонатної форми* й *варіацій*). До категорії новітніх ЗФ. не належать історично більш ранні вільнозмішані композиції барокової музики, зокр. гомофонно-поліф. *фантазії*, *прелюдії*, *токати* тощо, суттєво відмінні від новітніх зразків за стиліст. і формотворчими засадами.

Базовою основою ЗФ. є типові клас. інстр. форми. В окр. випадках композиц. структури інстр. ґенези сполучаються з принципами вок. формотворення, зокр. строфіч. форм. Виникнення їх пов'язане з пошуком нових, пластичніших і багатозначніших композиц. структур у творчості композиторів-романтиків. Перші відкриття належать *Ф. Шуберту*, Р. Шуманові, *Ф. Шопену* та *Ф. Лістові*. Орієнтовно від 1840-х ці форми набувають нових граней і яскравого нац. забарвлення у творчості представників рос. (*М. Глінка, М. Балакирєв, П. Чайковський, М. Римський-Корсаков*) і чес. (*Б. Сметана, А. Дворжак*) комп. шкіл. Специф. прикметою їхньої версії ЗФ. є переосмислення нар.-пісен. принципів формотворення, наслідування фольк. жанр. прототипам і методам варіювання. Ту саму тенденцію різнобічно продовжено укр. композиторами (*М. Лисенко, Н. Нижанківський, В. Барвінський, Л. Ревуцький, В. Косенко, Б. Лятошинський, С. Людкевич, М. Колесса, М. Скорик* та ін.). У музиці 20 ст. з'являються нові концепції ЗФ. (евристична "гра" формами) й водночас успадкування й творче переосмислення романт. надбань та їх нац.-самобутнє інтерпретування (М. Равель, Р. Штраус, Г. Малер, *К. Шимановський, С. Прокоф'єв*, А. Шнітке).

Теор. обґрунтування ЗФ. розпочалося на межі 1940—50-х (І. Способін, 1947). Засадничим для наступних концепцій і досліджень був також посібник Л. Мазеля "Строение музыкальных произведений". Серед. 1980-х — поява в істор. формуванні теорії ЗФ. концепції болгар. музикознавця П. Стоянова, позначеної відстоюванням засад "чистої" ЗФ., категоріальним звуженням "сімейства" ЗФ. Дослідник наполягає на відмінності істинно ЗФ. від т. зв. "модулюючих". Подібне бачення природи ЗФ. підтверджує О. Соколов у запропонованій ним типології і спектральному ряді муз. форм (1985), зараховуючи їх до 3-ї зони спектр. ряду, названої "форми композиційної взаємодії". У даній типології ЗФ. логічно продовжують "лінію драматург. відхилення від стереотипу" і є варіантами вільно трактованої форми. Якісно нового рівня теорія ЗФ. набуває із впровадженням у методологію аналізу головних понять, термінів та метод. рекомендацій, запозичених з теорії функціональності муз. форм В. Бобровського. Найгрунтовніше теор. висвітлення класу ЗФ. подано в навч. посібнику "Формы музыкальных произведений" В. Холопової (2001) — детальна класифікація в широкому жанр. спектрі та істор. перспективі.

Наук. полеміка супроводжує формування зведеної, комплексної теорії ЗФ. на всіх етапах її півстолітнього розвитку. Початково синонімічні означення — "*вільна*" або "змішана" ("синтетична", "нова одночастинна") — поступово відокремлюються, увиразнюються. У контексті аналізу синтет. структур більшої виразності й адресної доцільності набувають взаємозамінювані поняття форми-схеми, форми-процесу, принципів формотворення, розвитку і т. ін. Досі вимагають перегляду деякі із зазначених у теорії версій зміш. структур, у т. ч. форми з періодично-змінним і поляризованим типом композиц. взаємодії. Періодично-змінний — епізодичне долучування до типової структури "чужорідного" формотворч. елементу, періодичне підключення якого до провідного принципу формотворення не впливає радикально на первинно заданий композиц. план. Поляризований тип — зіставлення різних принципів формотворення: кожен з них виступає відокремлено, у відносно автономній зоні, зазвичай віддаленій у загальній панорамі форми від зони дії іншого. Проекція сонат. форми на експозицію і точну репризу складної 3-част. форми, що оточують звичне для неї контрастне trio, не утворює "тричастинно-сонатної" ЗФ. (Скерцо 9-ї симфонії *Л. Бетховена*). Подібне явище спостерігається при заміщенні традиц. будови крайніх частин складної 3-ч. форми варіаціями (Інтермецо *cis*-moll *op.* 117 *Й. Брамса*). Нерозривна єдність 3-част. будови з наскрізним варіюванням характеризує фп. прелюдії Б. Лятошинського — *fis*-moll *op.* 38 (за участі basso ostinato і строфічністю куплетно-варіантного типу) та *gis*-moll *op.* 44 (з принципом soprano ostinato й дзеркально-симетричною дугою). Дискусійним моментом у теорії є зарахування до класу ЗФ. "псевдозмішаних" композицій, темат. план яких збігається зі схемою ін. типової форми. У таких структурах-"двійниках" уявна "двоплановість" виводиться радше умоглядно — шляхом вдалого припасування 2-х різних схем до одного худ. об'єкту. Певне застереження викликає опис як зміш. структури подвійної 3-част. форми типу АВАСА і складної 3-част. форми із скороченою репризою (АВА-С-А), в обрисах яких "вимальовується" схема *рондо* (=рондоподібність, проте не "тричастинно-рондальна" форма синтетич. типу). З більшою вірогідністю подібне

з'єднання присутнє, напр., у "Меланхолійному вальсі" М. Лисенка, де провідна *h*-moll'на тема додатково впроваджується посеред тріо: ABA-CD(A)CD-ABA (A= quasi-Ref). Інший спосіб — з підкресленням ролі пісенно-танцювального приспіву-ритурнелю — практикує А. Дворжак у "Слов'янських танцях" *As*-dur і *e*-moll (*op.* 46): "рефрен", вилучений з надр 3-част. експозиції, ефектно додається до центр. тріо, тобто "рефренно" відтворюється приблизно посередині всієї форми. Синтезування структур — не випадковий збіг формальних схем, а вияв творчої ініціативи, винахідливості і, врешті, майстерності.

Диференціювання ЗФ. можливе за різними ознаками: 1) кількістю присутніх у формі муз.-конструктивних принципів (біфункціональні й поліфункціональні форми); 2) співвідношенням логічних родів сполучуваних форм — із внутрірродовим і міжродовим змішуванням (див. типологію О. Соколова); 3) характером поєднання форм у синтет. структурі — ЗФ. з рівноправним і нерівноправним, супідрядним зв'язком (тобто з формами 1-о й 2-о плану). Сучасна теор. наука пропонує поділ синтет. структур ще й за функціональною організацією: ЗФ. зі стійким і нестійким, рухомим поєднанням композиц. функцій (див. класифікацію В. Холопової). Стійке сполучення — послідовно витримана взаємодія форм упродовж усього твору. Взаємоопір, подекуди і взаємопоступливість сполучуваних структур породжують нестабільну ситуацію, тобто нестійке поєднання — чергування "дуетної" і "діалогічної" співучасті форм. За таких обставин складові розділи ЗФ. виявляють біфункціональність і перемінність функцій. Рухоме поєднання композиц. функцій налічує 4 види: відхилення, модуляцію, еліпсис та вставку. Відхилення — епізодичний перехід до функції ін. форми з наступним поверненням до попередньої синтет. комбінації. Еліпсис — пропуск окремого фрагменту нормативної форми; вставка — нарощування, введення додаткового розділу в типову форму (ці фактори можуть спричинити перехід до функції ін. форми). Модулююча форма змінює початково заданий курс синтезу структур, як правило, на заключному етапі, залишаючи в ньому дію лише одного композиц. складника (низхідна модуляція) або ж, навпаки, вводячи додатковий формотворчий складник (висхідна модуляція). Приклади: Полонез-фантазія *As*-dur Ф. Шопена (скл. 3-част. ф. → сонатна), фінал 6-ї Симфонії П. Чайковського (сон. ф. → проста 3-част.), Рондо *c*-moll *op.* 1 Ф. Шопена (модуляція з рондо-сонати в бік рондо через еліпсис, пропуск головної партії-рефрену на початку уявної репризи). Зарахування модулюючих форм до числа змішаних максимально розширює обрії останніх, що певною мірою втрачають термінологічні обмеження (звідси — суперечності в теорії ЗФ., пошук компромісної позиції щодо споріднювання цих структур).

Загальна класифікація ЗФ. враховує фактор типових і нетипових сполук різних структур. Типізовані ЗФ. — часто вживані, стандартні, переважно бінарні сполуки з домінуючою функцією сонат. форми. Класичний варіант типізованої структури — сонатно-варіаційна форма, де варіації супроводжують виклад гол. і поб. партій експозиції і продовжуються в репризі, набуваючи вільного з'єднання з мотивним розвитком у розробці. Тематичний матеріал — зазвичай народного пісенно-танц. походження: Фантазія "Ісламей" і "Увертюра на три російські теми" М. Балакирєва, основний розділ "Іспанської рапсодії" Ф. Ліста, III ч. Симфонії № 11 М. Мясковського тощо. Поєднання сонат. форми з вільним наскрізним варіюванням на монотемат. основі — фп. Соната *op.* 13 і Соната-балада № 2 Б. Лятошинського. Сонатно-концентрична форма виникає на ґрунті дзеркально-симетричного розміщення розділів сонат. форми, переважно завдяки зворотній послідовності партій у репризі: 3-я балада Ф. Шопена (тонально-конструкт. організація сонатного типу як противага "розімкненій" баладній драматургії), фантазія "Буря" П. Чайковського, II ч. Симфонії № 6 С. Прокоф'єва. Типізованою є й сонатно-циклічна форма, де на яскраво контрастні розділи сонатної форми спроектовано послідовність 4-х частин типового сонатно-симф. циклу: початкове сонатне Allegro, лір. центр, скерцо та фінал. Варіанти "схрещень" цих структур різні: I част. циклу "ототожнюється" з широко розбудованою драм. гол. партією (або сонат. експозицією в цілому), повільна II ч. — з побічною (або ліричним епізодом розробки), функції скерцо й фіналу переймають відповідно розробковий розділ і динаміч. реприза. Еталонні взірці такої "моноциклічної форми" репрезентують 1-част. композиції сонатного типу: Фп. концерт *Es*-dur і Соната *h*-moll Ф. Ліста, I Фп. концерт С. Прокоф'єва, Соната *h*-moll Л. Ревуцького, скрипкова соната № 2 А. Шнітке.

Нетипізовані. Особливо поширені ЗФ. індивідуального "крою", з незвичним поєднанням структур, іноді за участі 3–4-х компонентів формотворення. "Сонатно-рондальну" форму представлено різними жанр. сферами: "Казка" *h*-moll *op.* 34 і "Соната-спомин" М. Метнера, симф. "Казка" М. Римського-Корсакова, перше Allegretto 15-ї Симфонії *Д. Шостаковича* (з "мотивом Вільгельма Телля" в ролі "рефрену"). Її особливістю є "інкрустування" сонатної форми додатковим рефреном (своєрідна рондифікація базової структури) — самостійною темат. одиницею, що з'являється у вузлових точках композиції. Токата *d*-moll *op.* 11 С. Прокоф'єва: рефрен-епіграф тричі фігурує на тлі сонат. форми — перед експозицією, розробкою та кодою. Оригінальну сонатно-рондальну будову має фп. "Бурлеска" М. Скорика: в надрах вільно трактованого рондо вже на початку твору організується сонат. принцип, що домінуватиме на кінцевому етапі (ухил у бік сонатності, збагаченої quasi-рефреном). Різноманітними є "3-част.-сонатні" форми: "Пісні без слів" № 3, 10 Ф. Мендельсона (3-част. форма "переростає" свої рамки, формуючи ізсередини сонатну логіку), Скерцо *b*-moll—*Des*-dur Ф. Шопена ("симфонізована" скл. 3-част. форма з сонатною експозицією у крайніх частинах; визна-

чальна сонатна ідея — результативне синтезування тем у репризі — модифікована на користь всеперемагаючої сутності образу й тональності поб. партії), Andante 5-ї Симфонії П. Чайковського (проекція закономірностей сонат. форми без розробки на експозицію 3-част. форми, інтенсифікація співвідношень образних сфер гол. і поб. партій у руслі динамічної репризи). "Тричастинно-концентрична" версія ЗФ. — фп. п'єса "Долина дзвонів" М. Равеля (центр. темат. блок ВСВ оточено "вступним-кодальним" А). Ін. випадки нетипізованого поліфункціонального синтезу: рондо-соната з варіаціями на 2-у тему (фінал 4-ї симфонії П. Чайковського), сполучення варіацій, рондо і 3-част. форми ("Слов'янський танець" *e*-moll *op.* 46 А. Дворжака), злиття сюїтної, контрастно-складеної та рондальної форм (симф. поема "Влтава" Б. Сметани) тощо. До видат. зразків особливо "багатоярусних" змішаних структур належать увертюра "Ніч у Мадриді" М. Глінки (синтез концентричної і сюїтної форм з варіаціями на 4 теми) і симф. поема "Прелюди" Ф. Ліста (сонатна форма з рисами циклу, концентричністю та вільними варіаціями на основі монотеми).

ЗФ. в *опері* зустрічаються як будови масштабних частин (актів, картин, сцен), а також менших складових її фрагментів (номерів). Особливо розповсюдженою є рондо-концентрична форма (сцена Марфи, Сусанни та Досифея з III дії "Хованщини" *М. Мусоргського* — розімкнена 7-частинна концентричність, підкреслена мізансценою персонажів і збагачена "рефренним" відтворенням пісні Марфи "Исходила младёшенька"; 9-част. концентр. форма у сцені й арії Людмили з IV дії "Руслана і Людмили" М. Глінки, де рефреном є аріозо *h*-moll). У хор. і сольних номерах нар.-пісенного складу найтиповішим є сплав куплетно-варіац. форми (заспівно-приспівного типу) з рисами сонат. форми без розробки ("куплетно-сонатна" — за І. Лаврентьєвою). Сполучення сонатних принципів з рондо виявляють хори й вок. мініатюри М. Глінки, *О. Даргомижського* (специф. "російський варіант" рондо-сонати — вираз *Л. Жигачової*). Опис синтет. сполучень різних вок. форм (куплетно-наскрізна, 3-частинно-наскрізна та наскрізна з елементами репризності, рефренності тощо) в романсах і піснях 19—20 ст. висвітлено у спец. моногр. дослідженнях.

Літ.: *Мазель Л.* Фантазия f-moll Шопена: Опыт анализа. — М., 1937; *Його ж.* Исследования о Шопене. — М., 1971; *Його ж.* Строение музыкальных произведений. — М., 1979; *Способин И.* Музыкальная форма. — М., 1947; *Цуккерман В.* "Камаринская" Глинки и её традиции в русской музыке. — М., 1957; *Скребков С.* Анализ музыкальных произведений. — М., 1958; *Тюлин Ю.* Музыкальная форма. — М., 1965; *Протопопов В.* Вариационные процессы в музыкальной форме. — М., 1967; *Його ж.* Принципы музыкальной формы Бетховена. — М., 1970; *Бобровский В.* О переменности функций музыкальной формы. — М., 1970; *Його ж.* Функциональные основы музыкальной формы. — М., 1978; *Лаврентьева И.* Вокальные формы в курсе анализа музыкальных произведений. — М., 1978; *Назайкинский Е.* Логика музыкальной композиции. — М., 1982; *Стоянов П.* Взаимодействие музыкальных форм. — М., 1985; Анализ вокальных произведений. — Ленинград, 1988; *Холопова В.* Формы музыкальных произведений. — С.-Пб., 2001; *Соколов О.* Об индивидуальном претворении сонатного принципа // Вопросы теории музыки. — М., 1970. — Вып. 2; *Його ж.* К проблеме типологии музыкальных форм // Проблемы муз. науки. — М., 1985. — Вып. 6; *Холопов Ю.* Принцип классификации музыкальных форм // Теоретические проблемы музыкальной формы и жанров. — М., 1971; *Виеру Н.* Драматургия баллад Шопена // О музыке: Проблемы анализа. — М., 1974; *Жигачёва Л.* Сонатная структура в вокальных произведениях Глинки и Даргомыжского // Вопросы музыкальной формы. — М., 1977. — Вып. 3; *Ручьевская Е.* Формообразующий принцип как историческая категория // История и современность. — Ленинград, 1981; *Тараканов М.* О методологии анализа музыкальных произведений (К проблеме соотношения типологического и индивидуального) // Методологические проблемы музыкознания. — М., 1987; *Гончар Е.* Семантична спрямованість оновлення деяких традиційних форм (на прикладі творів М. Скорика і А. Шнітке) // Укр. муз-во. — К., 1991. — Вип. 26.

Л. Анікієнко

ЗНАМЕНА (ЗНАМЕНА) — в укр. церк.-профес. мові 17—19 ст. — ноти церк. письма, зокр. в *Ірмологіоні.* У *Середньовіччі* слов'ян. термін **знамѧ** (переклад *грец.* νευμα — знак) визначав, зокр., "нотний знак" церк. безлінійного письма. У 17 ст. цей термін поширився також на церк. ноти лінійного письма. Зокр. однією з найпоширеніших назв лінійної *київ. нотації* було "кієвское знамя" (напр., у муз.-теор. трактаті "Наука всѣѧ мусикіи" 2-ї пол. 17 ст. та ін.). Термін "З." виявився дуже стійким і застосовувався аж до кін. 19 — поч. 20 ст. у зах.-укр. друкованих спів. зб-ках, де вжито квадратні або ромбічні ноти (див. у передмові: "Части составния пінія суть звуци, і іх зна́мена, рекше ноти" — у зб-ку "Гласопіснець или напівник церковний", Львів, 1893 та ін. його виданнях). Назви нот-"знамен" визначали, водночас, щаблі *церк. звукоряду* (ут, ре, мі, фа, соль, ля): "Шестьми знаменьми все Ірмологісанія состоится художество" (Ірмологіон, Львів, 1904, "Алфавит ірмологісанія" у передмові). *І. Полотнюк* вжив замість терміну "З." термін "ірмолойні ноти" (щодо квадратних і ромбічних нот церк. книг), протиставивши їх "музичним нотам" (круглим італійським) загального вжитку.

Літ.: *Шевчук Ол.* Про генезис і етапи розвитку київської нотації // Студії мистецтвознавчі. — 2008. — Числ. 4.

Ол. Шевчук

ЗНАМЕННИЙ РОЗСПІВ (ЗР.). 1. Основний корпус рос. традиц. пізньосередньовічних піснеспівів, поширених у рос. церк.-спів. практиці. Записаний у рос. *книгах богослужбових* за допомогою зна́менної нотації (див. *Нотації безлінійні*) або *київ. нотації* (з кін. 17 ст.). Назва знаменнаго роспѣва (распѣва) відома з 16 — поч. 17 ст. Переписувачі рос. спів. книг (з 1772 — також видавці) наділяли цією назвою
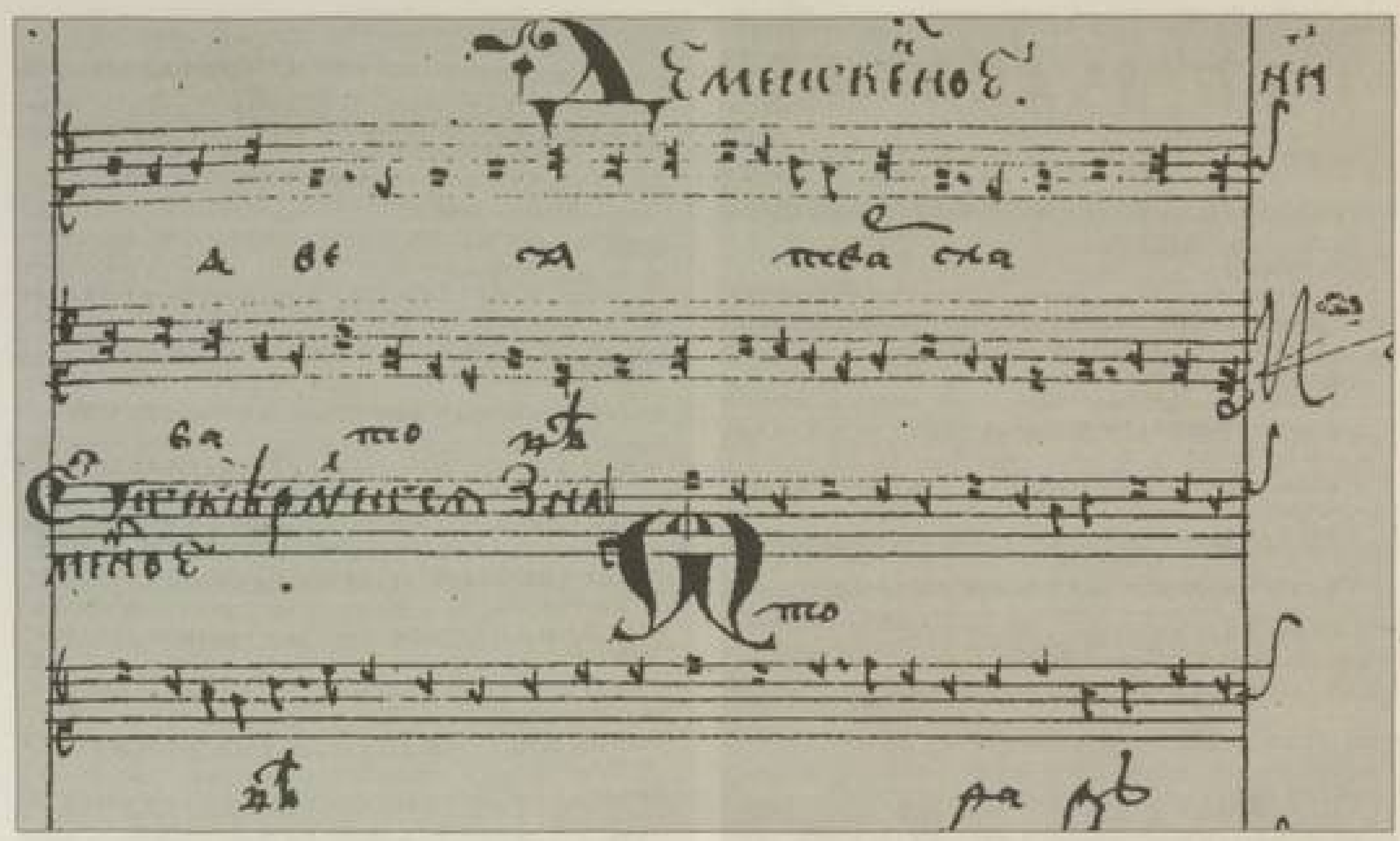
"О тебі радуеться знаменное".
Супрасльский ірмологіон. 1596–1601 рр. — ІР НБУВ, ф. 1, № 5391, арк. 58.

найтрадиційніші піснеспіви вітчизн. ґенези з метою відділити їх від зразків ін. *стилів* різного походження (*демество*, путь, *київський*, *болгарський*, *грецький наспіви*), а також рос. місцевих (смоленське, тихвінське, усольське тощо) та авторських редакцій (напр., Федора Християнина (Крестьянина), Ісайї Лукошка, інока Христофора), монастирських (напр., опекаловського) та баг. ін. відмінних перекладів *знам. співу* (инъ роспѣвъ, инъ переводъ, преводне). Усі різновиди рос. співів 16–18 ст. утворювали багатонаспівну співац. систему, основою якої був ЗР.

В укр. і білор. церк.-спів. нотолінійних *Ірмологіонах* кін. 16–18 ст. посилання на ЗР. зустрічаються дуже рідко. У Супрасльському зб-ку (1596–1601) переписувач позначив назвою ꙁнаменное нещодавно здійснений переклад піснеспіву новою на той час для сх. слов'ян 5-лінійною нотацією, пізніше названою київською. У 18 ст., за встановлення тісних контактів і обміну репертуаром з рос. традицією, в Ірмолоях заголовком "ЗР." супроводжено поодинокі рос. піснеспіви, щоб відрізняти їх від українських. Для легкого їх розмежування часом вживають також визначення россійское, великороссийскаго напѣлъ. В Ірмолоях, укладених українцями в Росії, назва ЗР. позначає місцеві рос. церк. мелодії — і традиційні, і новочасні, що виникли в 17–18 ст.

2. У рос. науці "знаменный распев (роспев)" — термін узагальненого змісту, що позначає весь корпус традиц. піснеспівів Рос. Правосл. Церкви. Ця назва первісно пов'язана зі знáменною нотацією. До ЗР. рос. науковці відносять і давньоруські (12 — поч. 14 ст.), і рос. пізньосередньовічні (15–17 ст.), і співи рос. старообрядців (кін. 17–21 ст.) — всі вони складають неперервну спів. традицію, передану єдиним видом нотації. Пізній ЗР. включає також пам'ятки в нотолінійному записі, розповсюджені в Росії приблизно з поч. 18 ст. Надійшовши з церк. практики, термін "ЗР." з 19 ст. став основоположним у рос. муз. *медієвістиці*, звідки перейшов до ін. мов і усталився в них як переклад-калька (*англ.* — znamenny chant, *нім.* — Snamenny Gesang, *укр.* — знаменний розспів тощо). В сучас. укр. муз. медієвістиці відповідником рос. терміну "ЗР." є *знаменний спів*. Стосовно укр. церк. монодії кін. 16–18 ст. термін ЗР. не вживався, хоча в Зах. Україні церк. лінійні ноти ще довго називалися "*знаменами*". Термін "розспів" вживається окремо й має ряд значень, що розрізняються в рос. і укр. термінології (див. *Розспів церковний*).

Див. літ. до ст.: *Бражников М., Вознесенський І., Наспів церковний, Розспів церковний, Спів богослужбовий.*

Ол. Шевчук

ЗНАМЕННИЙ СПІВ (ЗС.) — церк. монодійний спів правосл. конфесії сх.-слов'ян. ареалу, що записувався *нотацією безлінійною*. Назва походить від старослов'ян. слова ꙁнамѧ "знак"; *знаменами* в цій нотації ідеограф. типу фіксувалися піснеспіви. Існували й ін. назви цієї нотації, що походять від назви одного із знаків — крюкова з рос. традиції, кулизмяна — з укр. ЗС. спочатку виник у Києві після прийняття християнства. Київ. митрополія засвоїла візант. традиції монодійного богослужб. співу, перейняла у Візантії весь канонічний ритуал церк. співу, гімнографічні тексти, що використовувались у перекладах на старослов'ян. мову, систематизацію співів за 8-ма *гласами* відповідно до церк. календаря, а також безлінійні системи запису наспівів, що мали назви "екфонетична" й "палеовізантійська". Екфонетичні знаки призначалися для декламаційного виголошення богослужб. текстів у церк. службі ("мелодич-

Знаменний спів з київського рукопису 12 ст.

не читання"). Вони вказували на підвищення або пониження голосу, на характер виконання (розповідний, з молінням тощо). Найдавнішою півд.-рус. пам'яткою з екфонетичними знаками є Остромирове Євангеліє (1056—57), переписане в Києві дияконом Григорієм для новгородського посадника Остромира. Запозичено було й осн. принципи палеовізант. нотації, знаки якої — невми — показували лише напрям руху мелодики й означали поспівки-формули, що повторювалось у різних піснеспівах. Києво-рус. богослужб. практика здійснила певний відбір палеовізант. знаків, а деякі з них набули ін. графічної форми. Поступово сформувався київ. варіант правосл. співу — старокиївський ЗС. Він записувався 2-ма видами нотації — знаменною і кондакарною (нею фіксувалися наспіви з вишуканим мелод. стилем). Кондакарна нотація проіснувала до 14 ст., а знаменна поступово збагачувалася новими знаками. У знаменній нотації для позначення розспівних фрагментів використовувалися фітні накреслення (див. *Фіта*). Знаменна й кондакарна нотації (як і палеовізантійська) передбачали заучування наспівів напам'ять, а безлінійний запис знаменами служив для відтворення у пам'яті мелод. контурів відомих піснеспівів, поспівок-формул. Тому наспіви ЗС. 11—16 ст., збереженні й записані цими нотаціями, не вдається розшифрувати. У Києві укладалися й перші півд.-рус. (давньорус.) піснеспіви; їх творцем був чернець *Григорій*, який створив піснеспіви на честь св. князя Володимира Святославича й св. Феодосія Печерського. У Києво-руський період виникло чимало стихир, тропарів, канонів (див. *Жанри богослужбові*) на честь св. князів Бориса й Гліба.

Києво-Печер. лавра відіграла значну роль у поширенні київ. церк. культури, зокр. церк. співу київ. зразка по всіх регіонах Київської Русі-України. У ЗС. використовувалися різні *жанри*, що записувалися в різні *книги богослужбові*. З періоду 11—14 ст. зберігся ряд таких рукоп. пергаментних книг. У Кондакарях переважала кондакарна нотація, хоча траплялася і знаменна; існували й ненотовані тексти. У Мінеях використовувалася знаменна нотація, але більшість рукописів 11—14 ст. не мала постійної нотації. Це було характерно й для книг Тріодей (див. *Книги богослужбові*), де крім жанру *канону*, записувалися й стихири, тропарі, сідальні (див. *Жанри богослужбові*). Значно послідовніше використовувалася знаменна нотація в Стихирарях, що фіксували в основному стихири. Октоїх спочатку був ненотованою богослужб. книгою, і лише з 13—14 ст. став включати знамена. *Ірмологій* включав лише нотовані (знаменами) ірмоси *канонів*. Більшість усіх цих рукоп. книг збереглися в півн. Русі, а нині знаходяться у сховищах Москви й С.-Петербурга, і тільки уривки рукописів зберігаються в Києві (див. *Джерелознавство музичне*).

Мелодії ЗС. будувалися шляхом поєднання різних поспівок. Кожний глас мав групу характерних поспівок, з яких комбінувалися піснеспіви (поспівко-формульної системи) — це т. зв. центонна форма. Кожна поспівка мала свою назву (стопиця, крюк, стріла тощо). Упродовж багатовікового існування на різних територіях ЗС. змінювався, збагачувався мелодично, розвивалися нац. традиції монодійного співу. Зростала кількість поспівок, знаків, що зумовлювало зміни в нотації. У Моск. державі вдосконалювали знаменну нотацію додаванням різних позначок, а в Україні наприкінці 16 ст. було здійснено перехід на 5-лінійну нотацію (київську). На традиціях старокиївського ЗС. на укр. землях сформувалася укр. церк. *моно-*

дія, що записувалася 5-лінійною нотацією (див. *Спів богослужбовий*).

Літ.: *Грінченко М.* Історія української музики. — К., 1922; *Бражников М.* Пути развития и задачи расшифровки знаменного распева XII–XVIII веков. — Ленинград; М., 1949; *Маценко П.* Нариси до історії української церковної музики. — Вінніпег, 1968 (репринт. перевид. — К., 1994); *Успенский Н.* Древнерусское певческое искусство. — М., 1971; *Корній Л.* Історія української музики. — К.; Х.; Нью-Йорк; 1996. — Ч. 1; *Її ж.* Проблема джерелознавства української музичної культури (безлінійні нотовані рукописи XII–XVI ст.) // Студії мистецтвознавчі. — 2005. — Числ. 4; *Заболотная Н.* Церковно-певческие рукописи Древней Руси XI–XIV веков: основные типы книг в историко-функциональном аспекте. — М., 2001; *Стешко Ф.* Джерела до початкової доби церковного співу на Україні // Праці Українського Вищого Педагогічного інституту. — Прага, 1929. — Т. 1; *Ясиновський Ю.* Кулизмяні нотовані пам'ятки княжої доби // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXII: Праці музикознавчої комісії; *Antonowycz M.* Ukrainische geistlische Musik. Ein Beitrag zur Kirchenmusik Osteuropas. — München, 1990. Див. також літ. до ст. "*Книги богослужбові*".

Л. Корній

ЗНАТОКОВ Юрій Володимирович (6.02.1926, м. Батумі, Аджарія, Грузія — 11.10.1998, м. Одеса) — композитор, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1968). Закін. Одес. конс., кл. композиції *О. Когана* (1951). Директор Одес. ДМШ № 4 (1951–62), заст. голови правління Одес. відд. СКУ (1960–66), голова правління (1966–76). 1968–75 — член правління СКУ й СК СРСР. У творчості тяжів до *постромантизму*, сцен. жанрів, оспівував Одесу.

Тв.: балети — "Торжество кохання", лібр. М. Трегубова (1958, пост. в Одесі 1959), "Княгиня Волконська", лібр. О. Ігошина (1966, пост. у Києві), "Свіччине весілля", лібр. О. Ігошина й І. Чернишова за п'єсою І. Кочерги (1972, пост. в Одесі 1973); оперети — "Чорноморський вогник", лібр. Є. Купченко (1961, пост. в Одесі), "Песня над саванами", лібр. В. Томаха й О. Лемельса (1966, пост. у Саратові); дит. мюзикли — "Кицькин дім" (1986), "Кіт у чоботях" (1990); вок.-симф. — кантата "Слово про двадцять вісім героїв", сл. М. Тихонова (1946), Реквієм, сл. П. Богданова (1958), Симфонія пам'яті Ф. Достоєвського для міш. хору й симф. оркестру (1975); для симф. орк. — увертюри, сюїти, фантазії, поеми; 3 скр. концерти (1949, 1952, 1955), Фп. концерт (1954), Поліфонічні варіації для кам. орк. (1973); п'єси для фп. та ін. інструментів; хори, романси, пісні, музика до театр. вистав, теле- і кінофільмів.

Дискогр.: грамплатівки LP — *Знатоков Ю.* Юнацький концерт для фп. з орк.: *С. Могилевська* і симф. орк. УРСР, дириг. *Є. Шабалтіна*. — М.: Мелодия, 1963. — Д 11713–14; *Знатоков Ю.* Концерт для фп. з орк., 1-а част.: *С. Могилевська* (фп.), Симф. орк. УРСР, дириг. *Є. Шабалтіна*. — М.: Мелодия, 1972. — Д 032663–64 тощо.

Літ.: *Загайкевич М.* "Свіччине весілля" // Музика. — 1974. — № 5; *Зимко І.* Авторський вечір // Там само. — 1986. — № 3; *Илюшин И.* На юбилейных вечерах // СМ. — 1986. — № 12; *Його ж.* Композитор-фронтовик // КіЖ. — 1986. — 13 квіт.; *Драго І.* Неординарна особистість // Музика. — 1996. — № 1; *Мірошниченко С.* Новий балет Ю. Знатокова // КіЖ. — 1974. — 15 груд.; *Потапова Т.* Діапазон творчості // Там само. — 1975. — 4 верес.

І. Сікорська

ЗНОСКО-БОРОВСЬКИЙ Олександр Федорович [14(27).02.1908, м. Київ — 8.03.1983, там само] — композитор. З. д. м. УРСР (1979). З родини генерала. Навч. у Київ. муз. профшколі, кл. скр. *Я. Магазинера* (1925–27). 1932 закін. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (кл. *Л. Ревуцького*). 1931–41 — муз. консультант к/студії худ. фільмів у Києві. Від 1941 — в Ашхабаді (тепер Ашгабат). 1945–63 — зав. редакції музики вид-ва "Мистецтво". У творах переплавлено елементи укр. і туркм. фольклору, укр. і схід. імпровізаційних жанрів. Відіграв вел. роль у становленні профес. туркмен. музики. Автор 1-х в укр. музиці концертів для гобоя (1971) і тромбона (1975) з орк; сонат для скр. і влч. (1931), для влч. і струн. орк. (1972) та дуета для 2-х кларнетів (1920–30-і).

Дискогр.: грамплатівки — Обр. укр. нар. пісні "Ой сусідко, сусідко": *М. Литвиненко-Вольгемут*. — М.: Мелодия, 5254, 1937; Концерт для скр. з орк.: *Н. Будовський* і Держ. симф. орк. УРСР, дириг. *К. Симеонов*. — М.: Мелодия, 1957. — Д 03752–53; "Не стелися, барвінку", сл. В. Сосюри: *І. Козловський*. — М.: Мелодия, 1968. — Д–00025843–44; грамплатівка LP — Концертино для струн. орк. (*ор.* 46), Концерт для гобоя і струн. орк. (*ор.* 48), Соната для влч. і струн. орк., Концерт для флейти, струн. орк. та чембало: Київ. кам. орк., дириг. *І. Блажков*, соло — *М. Деснов* (гобой), *М. Чайковська* (влч.), *О. Кудряшов* (флейта). — М.: Мелодия, 1974. — С 30–05121–22 тощо.

Тв.: балет "Акпамик" (1945, у співавт. з *В. Мухатовим*); вок.-симф. — кантата "Наша перемога" (1946); для симф. орк. — 3 симфонії ("Джан-Туркменістан", 1958, 1960, 1967), увертюра "Свято дружби" (1964), симф. поема "Кос-Арал" (1964), Камерна сюїта (1968), концерти для скр. (1955), влч. (1969), гобоя (1971), фл. (1973), тромбона (1975), валторни (1976); для струн. орк. — Концертино (1970), для дух. орк. — увертюри, марші, п'єси; для струн. квартету — Укр. квартет (1959), Укр. сюїта (1959), 5 прелюдій (1969), Варіації (1971), Квартет (1977) тощо; для скр. і влч. — 2 сонати (1931, 1969), для 3-х тромбонів — Скерцо (1937), для скр. і фп. — Укр. сюїта (1852), Поема (1964), для скр. соло — 3 сонати (1951–65), п'єси для влч. і фп. (1965); хори, романси, обр. укр. нар. пісень тощо.

О. Зноско-Боровський

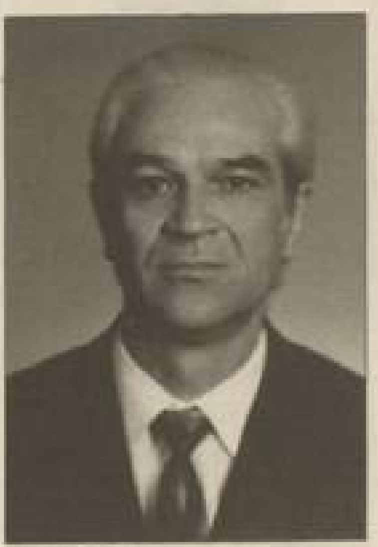

Ю. Знатоков

А. Золкін

Т. Золозова

Літ. тв.: А. Штогаренко. — К., 1947, ²1951; М. Мусоргський. — К., 1949; О. Бородін. — К., 1950, статті у періодиці.

Літ.: *Бэлза И.* Молодые композиторы Киева // СМ. — 1938. — № 10—11; *Гордейчук Н.* Украинский скрипичный концерт // Там само. — 1957. — № 4; *Тилик В.* В ім'я дружби // Музика. — 1971. — № 3; [*Б. а.*]. Джан Туркменистан // Там само. — 1972. — № 6; [*Б. а.*]. А. Ф. Зноско-Боровский [Памяти ушедших] // СМ. — 1983. — № 7; *Трунко О.* Збагачення жанру // КіЖ. — 1977. — 29 груд.

ЗОЗУЛЯ, ЗОЗУЛЬКА (окарина) — різновид керамічної (глиняної), рідше дерев'яної глобулярної *флейти* з 6—7-ма ігровими отворами, звучання якої завдяки опуклому всередині резонаторові найдостовірніше з-поміж ін. муз. інстр. відтворює кування зозулі. Прародичами сучас. окарини-З. вважаються саморобні керамічні свистунці, за якими міцно утвердилася функція дит. іграшки, оскільки недостатньо розвинутий звукоряд не дозволяє їм повноцінно конкурувати зі "справжніми" інструментами, до яких вже відносять З. На З. грають переважно звукозображальну музику, "для слухання", "для себе" тощо, а на хроматизованих зразках — і розгорнуті п'єси, й композиції сцен. типу.
Поміж відомих гуцул. традиц. виконавців на З. помітно вирізнялися *В. Попадюк*, М. Іллюк, Г. Матійчук, а поміж сценічних — *М. Тимофіїв*, Д. Левицький, М. Маркевич, Д. Демінчук, *М. Блощищак* та ін.

Зозуля

Дискогр.: аудіокасета — Музичні інструменти Гуцульщини. — К.: УЕЛФ. — 1997; CD — Берви: Український традиційний фольклор.— К.: Арт-Екзистенція, УЕЛФ, AVE — 004 — EXTRA, 2001. — Аудіочастина. — № 19.

Літ.: *Гусак Р.* Керамічний свистунець в Україні // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — Вип. 1; *Кушлик Л.* Основні способи гри на традиційних дитячих інструментах // Музичний фольклор в системі навчання та виховання молоді. — Тернопіль, 2000; *Шостак В.* Народні музичні інструменти Закарпаття (Каталог виставки). — Ужгород, 1995.

М. Хай

ЗОЗУЛЯ Іван (1866, с. Вел. Данилівка, Харківщина — після 1920) — лірник. Осліп у 18 років. Гри на *лірі* навч. у 22 роки. Мандрував по Харківщині, взимку — з *П. Древченком.* У репертуарі — 42 духовні вірші. Постійним місцем кобзарювання був харків. Благовіщенський базар (Благбаз).

Літ.: *Черемський К.* Повернення традиції. — Х., 1999; *Його ж.* Шлях звичаю. — Х., 2002.

ЗОЛДЕНКО-КРУГЛОВ (справж. прізв. — Золденко) Володимир Іванович [29.03(9.04).1884, м. Житомир — 1971, м. Київ] — оперний і кам. співак (баритон). 1909 закін. юрид. ф-т Київ. ун-ту. Вок. освіту здобув у Муз. школі *М. Тутковського* (кл. *М. Алексеєвої-Юневич*) у Києві. 1909—12 — соліст Т-ру М. Садовського в Києві, 1913—19 — Київ., 1923—24 — Одес., 1924—25 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.) опер. Мав невеликий, але приємний голос металевого відтінку, приваблював артистизмом. Відомий як інтерпретатор укр. музики, зокр. укр. нар. пісень і романсів *М. Лисенка.*

Партії: Еней ("Енеїда" М. Лисенка, 1-е вик.), Аглай-Хан ("Роксолана" Д. Січинського, 1-е вик.), Єлецький ("Пікова дама" П. Чайковського), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Троєкуров ("Дубровський" Е. Направника), Амонасро, Ріголетто ("Аїда", однойм. опера Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Альфіо ("Сільська честь" П. Масканьї), Януш ("Галька" С. Монюшка).

Літ.: *Григ М.* "Роксолана" в театрі Садовського // Рада. — 1912. — 13 берез.

ЗОЛКІН Анатолій Іванович (20.03.1942, м. Іркутськ, РФ) — композитор, педагог, баяніст. Навч. у Харків. Ін-ті мистецтв, закін. Київ. конс., кл. баяна (1969) і кл. композиції *Г. Ляшенка* (1985). Викладач культ.-освіт. уч-ща в Миколаєві, ДМШ у Києві, з 1985 — Київ. муз. уч-ща. Член НСКУ (1991). У творчості надає перевагу кам. *жанрам*, пед. репертуарові, деякі твори написано під впливом захоплення *джазом.*

Тв.: для симф. орк. — "Біля обеліску" (1985), Балада (1989); для фл. з орк. — Концерт (1992); Концерт для джаз біг-бенду (1996), Струн. квартет (1988); п'єси для фп., саксофона-альта, труби; дит. п'єси, етюди для баяна, домри; вок. цикл "Акорди моря" на сл. Е. Межелайтіса (1987), пісні.

А. Муха

ЗОЛОЗОВА (дів. прізв. — Андрущук, за 1-м чол. — Дєрская) Тетяна Василівна (1.12.1941, м. Київ) — музикознавець, педагог, сусп.-культ. діяч. Канд. мист-ва (1980). Доктор мист-ва (1989). Доцент (1983). Професор (1991). Член НСКУ (1985). Закін. Київ. ССМШ, кл. скр., Київ. конс. (кл. скр. *О. Горохова*, 1965; кл. теорії музики *Н. Горюхіної*, 1970). Викладачка Київ. конс. (1969—71, 1974—89) на кафедрах кам. ансамблю (1989—94 — зав. кафедри) й теорії музики (1974—89), з 1991 — професор. Викладала в Ін-ті музики у м. Алжир (АНДР, 1971—74). 1991—92 — працівниця відділу культури й освіти в ЮНЕСКО, 1992—99 — аташе з питань культури у Посольстві України у Франції. Залишилася там на постійне проживання. Авторка ряду наук. розвідок з питань історії та теорії укр. і франц. музики, виконавства, фольклору, заг. питань культури й історії України, Франції (понад 100 статей у різних зб., журналах, газетах).

Літ. тв.: канд. дис. "Симфонізм А. Жоліве у світлі традицій і новаторства" (К., 1980); докт. дис. "Інструментальна музика післявоєнної Франції (1944–1970)" (К., 1989; вид. — К., 1989); Роль фазових структур у першій симфонії А. Жоліве // Укр. муз-во. — 1979. — Вип. 14; Знахідка — скрипкова соната // Музика. — 1982. — № 3; Світло далекої зірки // Україна. — 1982. — № 17; Співці сонця // Музика. — 1982. — № 5; Владислав Заремба // Україна. — 1983. — № 25; Гулак-Артемовський С. С. // Наука і культура. — К., 1983; Сторінки життя Максима Березовського // Всесвіт. — 1983. — № 1; Фазовые структуры в Первой симфонии А. Жоливе // Проблемы музыкальной науки. — М., 1983. — Вып. 5; Модальная вариационность // Методология и методика анализа музыкальных произведений. — К., 1984; Принципи варіаційності в "Метаболах" А. Дютійє // Укр. муз-во. — К., 1988. — Вип. 23.

О. Литвинова

ЗОЛОТАРЕНКИ — родина музикантів 2-ї пол. 19 ст. **Микита З.** (? — ?) — старшина (з 1866) Київ. муз. цеху. **Павло Петрович З.** (1855 — 15.10.1895, м. Москва, Росія) — скрипаль. 1872–77 навч. в Київ. муз. уч-щі (кл. *І. Водольського*, *О. Шевчика*). Закін. Моск. конс. Працював в імп. т-рах. **Петро Петрович З.** [? — 15(27).10.1898] — диригент, композитор. Автор балету "Кільце кохання". **Іван Петрович З.** (?–?) — тромбоніст, скрипаль. 1874–75 навч. у Київ. муз. уч-щі (кл. І. Водольського). Останні троє працювали у Великому т-рі (Москва). **Василь Петрович З.** (?–?) — музикант-інструменталіст. **Андрій Петрович З.** (?–?) — музикант Т-ру Корша у Москві, згодом повернувся до Києва. **Михайло Петрович З.** (?–?) — скрипаль. Навч. у Київ. муз. уч-щі (кл. О. Шевчика).

Літ.: Музыкальный календарь-альманах на 1896 год. — М., 1895.

ЗОЛОТАРЕНКО Юрій Йосипович (30.01.1934, м. Дніпропетровськ) — альтист, композитор.Член НСКУ (2005). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (1954, кл. скр. А. Тушманова), Київ. конс. (1959, кл. альта *З. Дашака*), факультативно брав уроки композиції у *В. Кирейка*. 1958–61 — артист симф. орк. Укр. радіо, 1961–2007 — орк. Нац. опери.

Тв.: опера "Ярина Синьозір" (лібр. М. Томенка, 1999); "Маленька кантата" (сл. І. Жиленко); для альта з симф. орк. — Симфонія (1998); для мал. симф. орк. — "Українська увертюра", "Кримсько-татарське капричіо" (обидва — 2005); для альта з мал. симф. орк. — симфонія "Слов'янська", для альта з орк. — Концерт, для альта й струн. орк. — "Скерцино в румунському стилі", Соната (обидва — 2007), для альта, струнних та гобоя — "Прелюд-спогад" (2006); для струн. квартету — "Укр. квартет" (2006); для альта, органа та арфи — Концертино, для альта з фп. — Соната, "Орієнталь", для альта з різними інстр. — п'єси; Струн. квартет (1990, вид. у Німеччині 2000), хори, романси, зокр. — П'ять романсів на сл. М. Томенка (2007); Романси та хори. — К., 2008.

Літ.: *Сікорська І.* Захоплення, що переросло в професію [вступ. ст.] // *Золотаренко Ю.* Романси та хори. — К., 2008.

А. Муха

ЗОЛОТАРЬОВ Василь Андрійович (справж. прізв. — Куюмжю) [24.02(7.03).1872, м. Таганрог, тепер РФ — 25.05.1964, м. Москва, там само] — композитор, педагог. З. а. РСФРР (1932). Н. а. БРСР (1949). Лауреат Держ. премії СРСР (1950). Закін. *Придв. слів. капелу*, навч. композиції у *М. Балакірєва* (1893–1897). 1900 закін. Петерб. конс. (кл. *М. Римського-Корсакова*). 1909–18 — викладач скрипки, композиції та теор. дисциплін у Моск. (з 1918 — професор), 1920–24 — Кубан., 1933–41 — Мінськ. консерваторій. 1924–26 — професор Одес. конс., 1926–31 — Київ. муз.-драм. ін-ту. Поміж учнів — *А. Богатирьов*, *К. Данькевич*, *З. Заграничний*, *І. Зак*, *Л. Кауфман*, *А. Свєчников*, *В. Фемеліді*. Приятелював і листувався з *Л. Ревуцьким* (листування видано).

Представник пізнього й *постромантизму*. У творчості продовжував традиції рос. клас. музики, а також багато почерпнув з мелосу ін. нац. культур — білор. і укр. Один із засновників білор. комп. школи. Велику увагу приділяв театр. жанрам — *опері*, *балету*, музиці до драм. вистав. Автор першого в укр. музиці струн. *квінтету* й одного з перших (після *Д. Бортнянського*) фп. *квартету*. Член *Бєляєвського гуртка* (1880–90).

Тв.: опери — "Декабристи" (1925; нова ред. — "Кіндрат Рилєєв", 1957), "Хвесько Андибер" (1926, лібр. М. Рильського); балет "Князь-озеро" (1949, Сталін. премія, 1950); для симф. орк. — 7 симфоній (1902 — "Симфония гнева", премія ім. М. Глінки; "1905-й год" — 1929; "Челюскинцы", "Белорусь" — обидві 1934; "1941 год" — 1942; "Моя родина" — 1944; "Памяти М. Балакирева и Н. Римского-Корсакова" — 1962), Симфонієта (1909), Увертюра-фантазія (1898), "Єврейська рапсодія" (1902), пьєса "Сільське свято" (1901); концерти для інстр. з орк. — Конц. дует для фп. (1942), для влч. (1943), 2 концерти для емиритона (1955, 1956); кам.-інстр. анс. — 6 струн. квартетів (1899, 1902, 1906, 1912, 1915, 1943), Фп. квартет (1904), Струн. квінтет (1904); тв. для дух., нар. інстр.; кантати; "Шевченківська сюїта" (1929); хори, романси, солоспіви на вірші І. Франка ("Догоряють", "Кузня", "Пісня", 1930) та ін. поетів; записи й обр. укр. нар. пісень, музика до драм. вистав.

Літ. тв.: Фуга: Руководство к практическому изучению. — М., 1932, [2]1956, [3]1965; Воспоминания о моих великих учителях, друзьях и товарищах. — М., 1957.

Літ.: *Архімович Л.* Шляхи розвитку української радянської опери. — К., 1970; *Ревуцький В.* По обрію життя: Спогади. — К., 1998; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Акименко Ф.* Василий Андреевич Золотарев // РМГ. — 1913. — № 14; *Нисневич С.* В. А. Золотарёв. — М., 1964; *Юцевич Е.* Несколько штрихов к портрету // Лев Николаевич Ревуцкий. Статьи, воспоминания / Сост. *В. Кузык*. — К., 1989.

Б. Фільц

ЗОЛОТАРЬОВ Сергій Миколайович (20.09.1953, м. Харків) — диригент, скрипаль. З. д. м. УРСР (1989). 1978 закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. скр.), 1984 — Київ. конс. (кл. диригування *Є. Дущенка* й *В. Здоренка*). 1978–83 — артист оркестру Харків. т-ру опери та балету, 1984–93 — дириг. військ. оркестрів. Від 1993 — диригент *Зразково-показового оркестру* Нац. гвардії України (з

Ю. Золотаренко

В. Золотарьов

Титульна сторінка видання опери "Хвесько Андибер" В. Золотарьова

2000 — Нац. Президентський оркестр України). З оркестром гастролював у Польщі, Німеччині, Франції, Австрії та ін.

"ЗОЛОТИЙ ГОМІН" — див. *Фестивалі музичні.*

Н. Золотих

ЗОЛОТИХ Наталя Михайлівна (6.01.1963, м. Харків) — піаністка й клавесиністка. Лауреатка Міжн. конкурсу ім. В. А. Моцарта в Брюгґе (Бельгія, 1992, 3-я премія, приз публіки) й ансамблевого конкурсу ім. Й. Брамса в Австрії (1994). Закін. Харків. ССМШ (кл. Н. Поліщук і В. Горенко), Харків. ін-т мистецтв (1990, кл. *Г. Гельфгата*) та аспірантуру при Київ. конс. (1992, кер. *О. Снєгірьов*). Стажувалася також у Німеччині (гра на клавесині й молоточковому фп., кер. В. Нойперт). Від кін. 1990-х мешкає в Німеччині. Виступає з сольними концертами, в кам. ансамблях та з симф. оркестрами. Бере участь у фестивалях, зокр. "Харківських асамблеях" (1992, 1994). Грала на *клавесиніах Й. С. Баха* й *В. Ландовської*, фортепіано В. А. Моцарта. Поміж партнерів — А. Мельнер (влч., Німеччина), М. Загорська (*орган*, Росія). Має фонд. записи на Укр. радіо.

Обкладинка CD "Золоті ворота"

"ЗОЛОТІ ВОРОТА" — нар. хор. капела Нац. академії наук України. Лауреат обл. огляду худ. самодіяльності, присв. 150-річчю від дня нар. *Т. Шевченка* (1964, диплом 2-о ступеня), Всесоюз. конкурсу хорів у Москві (1967), дипломант міжн. конкурсу в Болгарії, двічі лауреат Шевченківських конкурсів у Києві, міжн. конкурсу "Пасхальні піснеспіви" (Дніпропетровськ, 2006, 1-а премія, диплом "Найкращий диригент" — П. Струцеві), фестивалю "Від Різдва до Різдва" (2007, 2-а премія). Учасник фестивалів "Дні музики церковної" (Гайнівка, тепер Хайнувка, Польща, 2007), А. Веделя (Київ, 2007). Створ. 1960 з ініціативи наук. співробітників акад. ін-тів — *ІМФЕ*, мовознавства та літ-ри. Початкова назва — Хор. капела АН УРСР. Організатор і незмінний

худ. керівник (до кін. 2004) — *В. Мальцев.* 2005 деякий час після його смерті Капелою керувала Н. Кречко (дочка *М. Кречка*), з верес. 2005 капелу очолює П. Струць. Учасниками хору є науковці акад., переважно гуманітарних, а також технічних ін-тів, аспіранти та службовці установ НАН України. У різні роки в хорі співали відомі укр. вчені — кандидати й доктори наук: З. Франко, М. Коцюбинська, М. Гуць, *Б. Фільц*, І. Дорофієнко, Т. Назарова, М. Павлюк, В. Авксентьєва, *Л. Пархоменко*, О. Мишанич, В. Німчук, І. Матвіяс, Л. Скрипник, *Ф. Погребенник* (багаторічний староста хору та його соліст-баритон), А. Бурячок, представники техн. спеціальностей — математик Д. Гусак, хімік Л. Самарай, металофізик О. Рябошапка, кібернетик В. Кублій, а також М. Гудович, Д. Барщевський та ін. У складі хору було чимало здібних солістів, поміж яких — В. Барчук, О. Ковальчук, В. П'янков, Р. Васильєва. Влітку 1963 відбулася перша гастрольна поїздка хору до Риги на запрошення хору АН Латв. РСР. "ЗВ." успішно гастролювали в містах України, Ленінграді (тепер С.Пб.), Москві, Приельбруссі, Таллінні. Під час конц. виступів часто зав'язувалися творчі контакти з різними колективами, напр., з хором АН Латв. РСР, чол. хором *"Бескид"* з Дрогобича тощо. У репертуарі — твори *Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, С. Людкевича, Є. Козака, А. Кос-Анатольського, Г.* і *П. Майбород, К. Данькевича, Б. Фільц, В. Верменича, В. Мальцева*, обр. укр. нар. пісень та твори заруб. композиторів — Ж. Депре, *Й. С. Баха*, В. Шебаліна, А. Ешпая та ін. 2005—07 репертуар поповнився духов. творами *М. Дилецького*, Д. Бортнянського, *А. Веделя, М. Вербицького, О. Кошиця*, Б. Фільц, *Л. Дичко*, хор. концертом № 1 "Гори мої" *В. Зубицького.* Виступає в концертах і бере участь у різних мист. заходах Київ. міськ. управління культури. Хор є активним популяризатором укр. і світ. муз. класики, творів сучас. композиторів та нар. пісенної спадщини України.

Дискогр.: CD — Народна академічна хорова капела НАН України "Золоті ворота" [духовні твори *М. Дилецького, П. Турчанінова, А. Веделя, М. Леонтовича, С. Рахманінова* та ін.]. — К., 2008.

Літ.: *Бурячок А.* Справді академічний // НТЕ. — 1967. — № 5; *Гуць М.* Знайомтеся, "Бескид!" // КіЖ. — 1984. — 5 серп.; *Халус О.* Ці золотоголосі "Золоті ворота" // Укр. слово. — 2007. — 4—10 квіт.

Б. Фільц.

"ЗОЛОТІ ЗЕРНЯТА УКРАЇНИ" ("ЗЗУ.") — щорічний фестиваль для музично обдарованих дітей (переважно Київщини). Засн. 2003 фондом "Класичні музичні інструменти". Ініціатор і директор фест. — А. Аеров. Проводиться на території Нац. заповідника "Софія Київська" за міжн. підтримки Чеськ. центру в Києві, посольств Чехії та Угорщини. 1-й фест. відбувся у жовт. 2003 (215 учас.), 2-й — трав. 2004 (294), 3-й — квіт. 2005 (315), 4-й — берез. 2006 (412), 5-й — квіт. 2007 (510), 6-й — квітень 2008 (574). У рамках "ЗЗУ." представлено всі види музикування, що

вивчають у муз. школах і студіях: гра на інструментах, спів, *композиція*, різні види ансамблів.

Літ.: [*Б. а.*]. Фестивалі, конкурси // Vivat. — 2004. — № 2; *Вапримяк Я.* Зерна будущего // Банкиръ. — 2005. — № 1; *Гавриш О.* Полюбили пианистку // Киев. ведомости. — 2003. — 6 дек.; *Павленко А.* Культура по-українськи // Львів. газета. — 2004. — 25 трав.; *Афонина А.* "Золотые зернышки Украины" // 2000. — 2004. — 17 черв.; [*Б. а.*]. 15 апреля начинается III Киевский музыкальный фестиваль "Золоті зернята України" // Там само. — 2005. — 14 квіт.; *Поліщук Т.* Шукаємо таланти // День. — 2006. — 10 берез.; *www.zozu.org.ua.*

В. Кузик

"ЗОЛОТІ КЛЮЧІ" ("ЗК.") — вок. тріо. *Н. Матвієнко* (сопрано), *В. Ковальська* (альт) та *М. Миколайчук* (контральто) — всі н а. України. Засн. восени 1968 при *Укр. нар. хорі ім. Г. Верьовки*, співачками якого вони були на той час, за підтримки *А. Авдієвського* (назву ансамблю запозичено з фольк. зб. *Д. Ревуцького* 1920-х). Перші виступи тріо відбулися в рамках конц. програм Укр. нар. хору, згодом колектив став самостійним. Для творчості "ЗК." характерні ретельний відбір репертуару та його регулярне оновлення автент. зразками фольк. спадщини (із зазначенням ареалів побутування). Пісні добираються відповідно до темат. циклів, як-то: календарні — *колядки й щедрівки, веснянки, петрівчані* й *купальські, весільні*; вагому частку складають зразки нар. лірики. Твори виконуються в характерній нар. манері інтонування з використанням типових прийомів укр. *багатоголосся* (переважно кантового плану). До репертуару входять також нар. пісні в записах і аранжуваннях А. Авдієвського, *Г. Верьовки, П. Козицького, В. Кузик, В. Матвієнка* та ін.

Тріо багато гастролювало — виступало майже в усіх республіках кол. СРСР — нині країнах СНД, в Європі, США, Канаді, здійснило багато записів до фондів Укр. радіо, було учасником низки телепередач, запрошувалося для зйомок у док. і худ. к/фільмах (зокр., за участі вид. укр. актора І. Миколайчука). До 30-річного ювілею видано CD.

Дискогр.: аудіокасета "Золоті ключі". — К.: Кобза, 1990; CD — Найкращі українські пісні. "Ой летіли дикі гуси". — К., 1999. — О—015—2; Тріо "Золоті ключі". Пісні українського народу. У 2 вип. — К., 1999. — Вип. 1. — 009 — О—004—1, Вип. 2 — 413024 ВН; "Пити чи не пити?" — К., 1999. — 021 — О—010—1.

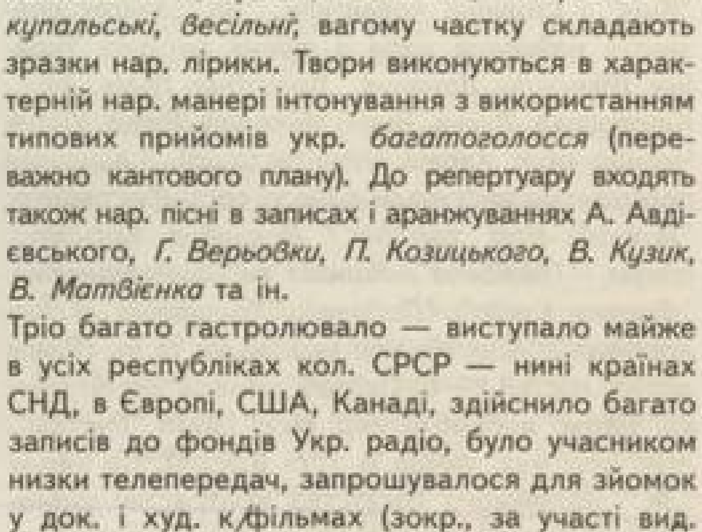

Літ.: *Матвієнко Н.* Ой виорю нивку широкую. — К., 2003; *Кагарлицький М.* Чар-зілля пісні золотого тріо // Уряд. кур'єр. — 1993. — 20 берез.; *Його ж.* Співають, як богині // Дем. Україна. — 1998. — 3 листоп.; *Токарєв Ю.* Раз у шані краса — відступає й попса // КіЖ. — 1998. — № 8; [*Б. а.*]. "Золоті ключі" відкрили французам Україну // Веч. Київ. — 1999. — 13 листоп.; *Сердюк В.* Хай лунають "Золоті ключі" // КіЖ. — 2004. — 14 січ. та ін.

В. Кузик

"ЗОЛОТІ КЛЮЧІ" ("ЗК.") — фольк. радіоконкурс (за часів кол. СРСР — респ.). Започаткований за ініціативою Гол. редакції муз. програм Укр. радіо (голова Оргкомітету — гол. ред. редакції муз. програм *Р. Стецюк*). Згідно із спец. постановами колегії Мін-ва культури та ін. інституцій (1-а — від 17 берез. 1980) проводився щороку упродовж 1980—93. Був здійснений за безпосередньої участі *ІМФЕ*, Муз. тов-ва УРСР, Респ. міжспілкового Буд. самод. творчості та Респ. наук.-метод. центру нар. творчості й культ.-осв. роботи Мін-ва культури. Поштовхом до організації "ЗК." послужив успішний виступ 1979 співробітників Укр. радіо й науковців ІМФЕ (доповідь про фольклор з муз. ілюстраціями підготувала *С. Грица*) на Європ. фольк. конкурсі Словац. радіо у Братиславі (2-а премія).

Титульна сторінка буклету радіоконкурсу "Золоті ключі"

Метою "ЗК." було віднайти й оприлюднити найкращі зразки нар. муз. мистецтва, розкрити його сучас. стан і процеси розвитку. Щороку в радіоконкурсі брало участь кілька десятків учасників (хори-ланки, родинні ансамблі, солісти, вок.-інстр. й інстр. ансамблі, у т. ч. *троїсті музики*). Записи для конкурсних програм здійснювала в різних регіонах група працівників відділу нар. творчості Укр. радіо (*Г. Верховинець*, Г. Омельченко, Ю. Боровик, К. Божко, *О. Прилипко* та ін.). До журі конкурсу входили відомі діячі мистецтв і науковці (у першому складі — *А. Авдієвський, М. Кречко, А. Бобир, О. Білаш*, С. Грица, *В. Кирейко, М. Кондратюк, П. Майборода, О. Мурзіна, Д. Петриненко, О. Правдюк*, О. Рутковська, *Є. Станкович*, Р. Стецюк, Т. Шпирний, голова — *М. Гордійчук*). Виступи учасників коментували в ефірі як члени журі, так і ін. митці — поети, художники, музиканти, педагоги (Ю. Збанацький, *А. Кочерга, В. Матвієнко* та ін.).

1980—85 програми виходили в ефір щотижня (ведуча — Г. Верховинець), згодом двічі на місяць. Постійним наук. коментатором з 1980 була С. Грица (1986—93 — ведуча разом з М. Кречком). "ЗК." велися за конкретними проблемними циклами: жанри укр. автент. фольклору, регіональні стилі, колективне й індивідуальне *виконавство*, зв'язки укр. фольклору з іншонаціональним тощо. Внаслідок цього суттєво зріс інтерес до фольк. польових досліджень, їх фіксації в аудіо- й відеозаписах, до наук. фольк. студій. Переможці "ЗК." виступили на огляді респ. автент. колективів у Москві (1987), II Всесоюз. фестивалі фольклору в Києві (1990).

С. Грица й М. Кречко. 1980-і рр.

Титульна сторінка буклету "Золотоверхий Київ"

Конкурс "ЗК." став визначною подією в культ. житті України, активізував інтерес до відродження фольк. традицій, мав значний резонанс у різних верствах населення. Фольк. редакція отримувала щороку від кількох сотень до 2–3-х тис. листів з відгуками і пропозиціями. Частину листів було опубліковано в інформ.-метод. щоквартальному бюлетені Укр. тов-ва охорони пам'яток історії та культури "Пам'ятки України", що вміщував також наук. статті про "ЗК." й нотні транскрипції окремих муз. зразків. Оцінки слухац. журі було враховано при визначенні найкращих нар. музикантів і фольк. творів. Три призови місця розподілялися між вик-цями всіх категорій. Завдяки "ЗК." широкому загалові стали відомі видатні нар. музиканти, які продемонстрували високий вик. рівень і самобутній репертуар: гурт із с. Старі Коні, співачки Д. Чекун, *У. Кот* з Рівненщини, інстр. тріо братів Прилипчанів з Буковини, хори с. Липняжка з Кіровоградщини, с. Рудки, Єрки, Кибинці з Полтавщини та ін.). Конкурс поповнив фонди Укр. радіо тисячами надзвичайно цінних записів старовин. мелодій і цікавих новотворів, що склали неоціненний матеріал для дослідників муз. фольклору, профес. музикантів та аматорів.

Літ.: *Грица С.* Фольклорний радіоконкурс "Золоті ключі" // НТЕ. — 1981. — № 4; *Її ж.* Народні пісні — безцінний скарб // Київ. — 1985. — № 3; *Її ж.* Відродження народнопісенних джерел // НТЕ. — 1987. — № 5; *Правдюк О.* Так труд перетікає у красу // Пам'ятки України. — 1985. — № 4; *Верховинець Г.* Вінок пісенних пам'яток // Там само; "Фольклор — це сучасно": Відгуки на фольклорний радіо фестиваль "Золоті ключі" // Там само; *Мурзіна О.* Знахідки, яких могло би і не бути // Там само. — 1987. — № 3.

Г. Верховинець, Ол. Шевчук

ЗОЛОТНИЦЬКА (псевд. — Арсеньєва, Белліні) Ольга Михайлівна (1871, Херсонщина — ?) — співачка (сопрано). Закін. 1889 Київ. ін-т шляхетних дівчат, 1895 — Моск. філармонічне уч-ще, кл. вокалу *С. Бжеїча.* Вдосконалювала майстерність у Парижі й Мілані. 1895–96 — солістка Київ. рос. опери, з 1898 — Маріін. т-ру в С.-Петербурзі. Багато гастролювала, в т. ч. в Одесі й Харкові (1905–07).

Партії: Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Купава ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Рогнеда, Аїда, Галька (одноим. опери О. Сєрова, Дж. Верді, С. Монюшка), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Венера ("Тангейзер" Р. Вагнера).

Літ.: [*Б. а.*]. Золотницкая в Брюсселе // Жизнь и искусство. — 1895. — 17 лют.

І. Лисенко

"ЗОЛОТОВЕРХИЙ КИЇВ" ("ЗК.") — хор. фестиваль. Засн. 1997 за ініціативою кам. муніципального хору "*Київ*" і його худ. керівника *М. Гобдича* — незмінного директора фестивалю. Мета "ЗК."— розвиток нац. хор. культури, заповнення "білих плям" і маловідомих сторінок укр. музики, знайомство громадськості з сучас. нац. хор. репертуаром, презентація укр. хор. колективів, обмін досвідом провідних хормейстерів, запис муз. творів, тиражування їх на аудіокасетах, CD, друкування нот і т. п. Найпомітніша особливість "ЗК". — персоніфікованість: щороку презентується творчий доробок певного композитора (з 2002 — 2-х персон: з давнини й сучасності). Моногр. програми-презентації було присвячено *В. Степуркові* (1997), *Ю. Алжнєву* (1998), *Л. Дичко* (1999), *Є. Станковичу* (2000), 2-м композиторам — *М. Березовському* й *В. Рунчакові* (2002), *М. Дилецькому* й *М. Скорику* (2003), *М. Вербицькому* й *В. Зубицькому* (2004), *М. Леонтовичу* й *Г. Гаврилець* (2005), *Я. Яциневичеві* й *В. Сільвестрову* (2006). *А. Веделю* й *М. Шуховi* (2007). До особливостей "ЗК." належить практика запрошення до участі у фестивалі провідних укр. і заруб. хормейстерів. Концерти, присв. композиторам-номінантам, готують хор "Київ" і столичні колективи. "ЗК." також презентує найкращі хори з різних регіонів України (Вінниця, Донецьк, Дрогобич Львів. обл., Кіровоград, Луцьк, Львів, Миколаїв, Рівне, Умань Черкас. обл., Харків, Чернігів тощо). З вільними програмами виступали почесні гості фестивалю: "*Думка*", *Нар. хор ім. Г. Верьовки*, Хор Нац. опери, "*Трембіта*", *Капела ім. Л. Ревуцького*, "*Фрески Києва*", "*Павана*", "*Хрещатик*", "*Воскресіння*", "*Кредо*", Хор укр. радіо та ін. Поміж заруб. гостей — С.-Петерб. капела ім. М. Глінки, Держ. ансамбль нар. пісні Грузії "Руставі", Жін. хор муз. уч-ща м. Горі (Грузія). Це надає "ЗК." належного багатства контрастів: різноплощинні стильові зіставлення утворюють своєрідний творчий полілог. За ініціативи запрошених колективів у концертах окреслювались або яскравий здобуток митця, напр., ораторія *О. Козаренка* "Страсті Господа нашого..." й фрагменти з його Архієрейської Літургії ("Трембіта", 5-й "ЗК."), або представлення іншої духовної

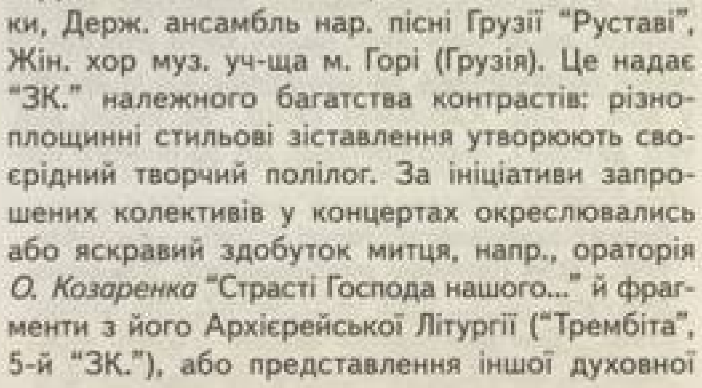

М. Гобдич, М. Скорик та хор "Київ" на авторському концерті М. Скорика (2003)

традиції — Літургія О. Гречанінова ("Кредо", 8-й "ЗК."), Муз. містерія з творів зах.-європ. композиторів 10–20 ст. (Ужгород. "Кантус", 10-й "ЗК."), нові твори, написані в Канаді — Літургія *О. Яковчука* ("Хрещатик", 10-й "ЗК."), постановка з балетом "Французьких фресок" Л. Дичко ("Хрещатик", 3-й "ЗК.") тощо.

Налагодження фахової співпраці хормейстерів (репетиційна робота, майстер-класи, круглі столи, презентації нових видань і CD тощо) сприяли помітному зростанню рівня укр. хор. *виконавства.* Завдяки системності, прогнозованості та успіхові функціювання "ЗК." за короткий час довкола нього згуртувались активні діячі хор. культури — дослідники муз. нац. спадщини, критики, сучас. композитори, в яких відновився смак до хор. творчості, фахові диригенти, сповнені нових ініціатив. За статистикою в концертах "ЗК." до 2007 взяло участь бл. 40 хор. колективів, які виконали понад 300 творів укр. митців. До 2000-ліття Християнства дирекція "ЗК." провела Всеукр. комп. конкурс "Духовні псалми", де взяли участь провідні укр. композитори з бл. 60 творами. Його переможцем стала Г. Гаврилець (Гран-прі).

Дискогр.: 10 CD — див. дискогр до ст. "*Київ*".

Літ.: *Пархоменко Л.* "Золотоверхий Київ": відлуння віків // Музика. — 2000. — № 1–3; *Її ж.* Відгомін прасвіту в концертах "Золотоверхий Київ" // УМГ. — 1998. — Жовт.—груд., № 4; *Костюк Н.* Хорові антифони // Музика. — 2000. — № 6; *Її ж.* Ave, "Золотоверхий" // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — Ч. 2; *Її ж.* Тим, хто славу творить ("Золотоверхому Києву" — 10!) // Там само. — 2006. — Числ. 2; *Степанченко Г.* "Золотоверхий Київ" // Музика. — 2003. — № 5–6; *Її ж.* "Золотоверхий" // Там само. — 2005. — № 5; *Її ж.* Хорові картини // Дзеркало тижня. — 2004. — 19–25 черв.; *Сікорська І.* "Золотоверхий Київ": хоровий фестиваль увійшов у силу // Веч. Київ. — 1998. — 14 листоп.; *Її ж.* На четвертому хоровому // УМГ. — 2000. — Квіт.—черв., № 2; *Її ж.* "Золотоверхий Київ" // Хрещатик. — 2003. — 25 черв.; *Її ж.* Дарунки від "Золотоверхого Києва—2004" // Уряд. кур'єр. — 2004. — 26 черв.; *Її ж.* Вознесіння "Золотоверхого Києва" // Там само. — 2005. — 24 черв.

Л. Пархоменко

ЗОЛОТОВИЦЬКА (Фруміна) Ірма Львівна (7.05. 1932, м. Харків) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1973). Доцент (1975). Закін. істор.-теор. ф-т Харків. конс. (1955, кл. *М. Тіца*). 1955–60 — відп. ред. муз. передач Харків. ТБ, з 1961 — викладачка, доцент (1975), з 1980 — в. о. професора кафедри історії музики Харків. ін-ту мистецтв. Від 1990 — в Ізраїлі, з 1991 — професор Тель-Авівського ун-ту: веде лекційні курси з муз.-теор. дисциплін. Була членом СКУ.

Літ. тв.: канд. дис. — "Деякі особливості тематизму драматичних симфоній українських радянських композиторів" (К., 1973); Д. Клебанов. — К., 1980; статті в наук. зб., присв. творчості Д. Клебанова, Б. Лятошинського, А. Штогаренка, М. Кармінського, В. Губаренка, В. Бібіка та ін., статті в респ. і всесоюз. журналах, газетах тощо.

ЗОЛОТУХІН Володимир Максимович (16.05.1936, м. Харків) — композитор, муз.-громад. діяч, педагог. З. д. м. УРСР (1987). Н. а. України (1996). Лауреат муніципальної премії ім. І. Слатіна (1995), премії ім. Б. Лятошинського (1997), III Всесоюз. конкурсу композиторів СРСР (1969). 1963 закін. Харків. конс. (до 1960 навч. у *В. Барабашова*, потім у *Д. Клебанова*), навч. у кл. фп. *В. Топіліна* й *О. Снєгірьова.* Викладач Харків. Ін-ту культури (1963–67), з 1967 — Ін-ту мистецтв (з 1989 професор кафедри композиції). Поміж учнів — *Ю. Алжнєв, А. Гайденко, М. Шух.*

У творчості тяжіє до масштабних композицій, складної муз. драматургії, драм. колізій, *неоромантизму* і водночас муз. мови 20 ст. (див. *Нова музика*), стилістики *джазу.*

Тв.: балет "Вогонь Еліди" (1980, лібр. В. Соболєва, й О. Чепалова); опера-мюзикл "І один у полі воїн" (1984), дит. опера "Маленька чаклунка" (1994, лібр. Д. Шевцова); вок.-симф. — Пісня-поема, балади, кантата, Симфонія № 3 (1982); для симф. орк. — поеми — "Пам'яті невідомого солдата" (1963–67), "Безсмертя" (1974), "Монолог" (1986); "Концертна увертюра" (1969), Симфонія № 1 (1970), сюїта "Вогонь Еліди" (1981), мініконцерт "Купальські ігрища" (2-а ред. 1997); для естр.-симф. орк. — Симфонії № 2 ("Лірична", 1982), № 4 ("Іспанська", 2000), для саксофона-альта з естр.-симф. орк. — Концерт-блюз (1992); інстр. концерти з симф. орк. — для скр. (1965–73), для 4-х скрипок ("Дарунок прекрасному", 1989), 2 для фп. ("Юнацький", 1960, 1991); для анс. скрипалів — "Українські інструменталі награвання" (1975), для 4-х скрипок — "Коктейль"; кам.-інстр. — Тріо-симфонія (1994), для скр. й фп. — Ноктюрн (1958), для гобоя — "Поема" (1962), Гумореска (1976), для фп. — Дит. альбом (1961), Соната (1970), "Прелюдії та новели" (1993), для 2-х фп. — "Американський альбом"; п'єси — для естр. орк. і анс., для балалайки тощо; пісні, романси на сл. О. пушкіна, Лесі Українки, Р. Гамзатова, І. Северянина; муз. до т/ф, к/ф, театр. вистав.

Дискогр.: грамплатівки LP — *Золотухін В.* Симфонія: Симф. орк. Укр. радіо, дириг. *В. Гнєдаш*, Концертна увертюра: Держ. симф. орк. кінематографії, дириг. *К. Хачатурян.* — М.: Мелодия, 1971. — Д—030317—18; *Золотухін В.* "Крила", сл. О. Марченко: *Г. Туфтіна.* — М.: Мелодия, 1973. — С—30—05133—34; *Золотухин В.* Симфония № 2 "Утренняя" для большого эстрадно-симфонического оркестра; Концерт-блюз для саксофона-альта с оркестром: Государственный эстрадно-симфонический оркестр Украинской ССР, дирижер *А. Ануфриенко*; *В. Чуриков* (саксофон-альт). — М.: Мелодия, 1987. — С—60—26871—001 тощо.

Літ.: *Гусарова О.* Володимир Золотухін. — К., 1983; *Її ж.* За популярним романом // Музика. — 1986. — № 1; *Тишко Н.* Запорука творчих успіхів // Мистецтво. — 1965. — № 6; *Некрасова Н.* Легенда і сучасність // Музика. — 1990. — № 3; *Ігнатченко Г.* Діалог з вічністю // Там само. — 1999. — № 4–5; *Його ж.* Парадигми творчості композитора // Там само. — 2006. — № 2; *Пономаренко Е.* Концерт для фортепиано с оркестром В. Золотухина (к вопросу о типологических особенностях) // Музичне мистецтво. — Д., 2005. — Вип. 5; [*Б. а.*]. У культурному центрі України в Москві // КіЖ. — 2002. — 4 груд.

А. Муха

І. Золотовицька

В. Золотухін

В. Золочевський

ЗОЛОЧЕВСЬКИЙ Віктор Никифорович (10.12. 1934, м. Харків) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1962). Доктор мист-ва (1974). Член НСКУ (1965). Закін. істор.-теор. ф-т Харків. конс. (1959, кл. *М. Тіца*), аспірантуру при ІМФЕ (1962, кер. *А. Штогаренко*). 1962—67 — наук. співробітник ІМФЕ, 1967—74 — доцент кафедри теорії та історії музики Київ. пед. ін-ту, з 1975 — доцент, професор (1977) кафедри композиції та інструментовки Київ. конс. — НМАУ.
Тематика досліджень: нац. своєрідність *гармонії* укр. музики, особливості гарм. мислення в системі діатоніки й відмінність його від гарм. основ мажоро-мінору, ладова будова укр. музики, комплексне дослідження модуляції, її нар. джерел, істор. розвитку, закономірностей модулювання в музиці 20 ст., укр. нар. музика у творчості *М. Лисенка, М. Леонтовича, В. Верховинця, Г. Таранова, А. Штогаренка, П. Чайковського*, та ін., *композиція*, муз. драматургія малих форм.

Літ. тв.: канд. дис. "Питання народності ладо-гармонічних засад української радянської музики" (К., 1962); докт. дис. "Про модуляцію" (1974); Ладо-гармонічні засади української радянської музики. — К., 1964, ²1976; Про модуляцію. — К., 1972; Українська народна музика у творчості В. М. Верховинця // НТЕ. — 1960. — № 3; На підйомі (про творчість харківських композиторів) // Мистецтво. — 1964. — № 3; Українська народна пісня у творчості П. І. Чайковського // НТЕ. — 1965. — № 3; Посилення ролі діатоніки в обробках для голосу і фортепіано // Микола Лисенко — борець за народність і реалізм в мистецтві. — К., 1965; Баллада о товарище (Вторая симфония А. Штогаренко) // СМ. — 1966. — № 3; Образна виразність модуляції // Укр. музво. — К., 1968. — Вип. 3; Модуляція і політональність // Там само. — К., 1969. — Вип. 4; Микола Дмитрович Леонтович: Композиційна і тематична побудова в обробках народних пісень Леонтовича // Творчість М. Д. Леонтовича. — К., 1977; Симфонія № 8 ("Шушенська") Г. Таранова // Укр. муз-во. — К., 1981. — Вип. 16; Про музично-драматургічний принцип несподіваної розв'язки // Там само. — 1986. — Вип. 21.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Цуккерман В.* Народные корни // СМ. — 1965. — № 7; *Аерова Ф.* Глибоке висвітлення актуальних проблем // Музика. — 1973. — № 1; *Фільц Б.* Цінне видання // Соц. культура. — 1973. — № 6; *Клин В.* Фундаментальное исследование // СМ. — 1973. — № 9; *Дремлюга М.* Перша ластівка // Рад. культура. — 1964. — 23 лип.; *Тіц М.* Цінне дослідження // КіЖ. — 1973. — 18 січ.

О. Литвинова, А. Терещенко

ЗОННЕНФЕЛЬД (Sonnenfeld, псевд. Адольфсон, можливо, Р. Адольф) Адольф (1837, м. Бреслау, тепер Вроцлав, Польща — 28.05.1914, м. Варшава, там само) — польс. композитор, диригент, нотовидавець. Навч. гри на скр. у Ф. Давіда, композиції — у М. Гауптмана й Е. Ф. Ріхтера. Від 1857 — у Варшаві. Диригент власного оркестру й Варшав. оперети. Автор багатьох оперет, балетів "Мелюзина" й "Пан Твардовський" (1860). У Нац. біб-ці у Варшаві зберігаються рукописи до невідомих муз.-сцен. творів, де З. активно звертався до укр. нар. і побут. музики (навіть використав мелодію нинішнього Держ. Гімну України "Ще не вмерла Україна"). Можливо, є автором кам.-вок. *думки* "Сіра сова" ("Puszczyk").

А. Калениченко

"ЗОРИНКА" — народна хор. капела (м. Тернопіль). Організована 1980. Засн., худ. кер. і гол. диригент — *І. Доскоч*, 2-й диригент — А. Свідун, хормейстер С. Козак, концертмейстер А. Фільварочна. "Зразковий художній колектив" (1988), "Народна хорова капела" (2001). 1996 на базі хору створено хор. школу. Лауреат премії ім. С. Крушельницької (1988, 1991). Дипломант Всеукр. фестивалю дит. творчості "Таланти твої, Україно" (1993), Всеукр. конкурсу хор. колективів ім. М. Леонтовича (1993), IV Європ. молодіжного муз. фестивалю (Будапешт, 1995), Всеукр. фестивалю-конкурсу нац.-патріот. пісні та поезії "Воля'97" (Івано-Франківськ, 1997), І Міжн. фестивалю хор. музики (Львів, 1998), І Міжн. конкурсу хор. колективів ім. Й. Брамса (Німеччина, 1999), Всесв. хор. олімпіади в м. Лінц (Австрія, 2000, дві срібні й бронзова медалі), Міжн. фестивалю дит. творчості "Артеківські зорі" (Крим, 2001, 1-а премія), X Всеукр. фестивалю духовної музики "Від Різдва до Різдва" у Дніпропетровську (2003, диплом), XXI і XXII Міжн. хор. конкурсів ім. Б. Бартока в м. Дебрецені (Угорщина, 2004, 3-я премія у 2-х категоріях; 2006, 1-а премія, дипломи "найкращий диригент" І. Доскочу й А. Свідун), І Всеукр. фестивалю "Співає юність України" (2004, Ґран-прі), XXVIII Міжн. хор. конкурсу ім. Г. Дімітрова у Варні (Болгарія, 2005, 2-а премія), Міжн. фестивалю "Krakowskie spotkania z Muzyką Cerkiewną" у Кракові (Польща, 2005). Колектив гастролював у Польщі (1983, 1985), Прибалтиці (1984), Білорусі (1985). 1996 на базі хору створено хор. школу, де навч. понад 250 дітей.
Колектив хор. школи був ініціатором і організатором фестивалів — духовної пісні "Миколай і діти" (1997), дит. пісен. творчості "Зоринка-99", благодійної акції у фонд потерпілих від повені в Закарпатті (1998), Міжн. хор. фестивалю духовної музики "Тернопільська Зоринка'2005"; авторських концертів *Б. Фільц* (1998), *Є. Садовського* (США, 2000), В. Петровського (Одеса, 2003), *Л. Дичко* (2005).

Літ.: [*Б. а.*]. "На крилах пісні" // Рідне поле (Стрий). — 1996. — 30 листоп.; *Машлянка Б.* "Зоринка" повернулася з перемогами // Місто (Тернопіль). — 2005. — 4 серп.; *Федорейко Є.* "Таланти запалює "Зоринка" // Там само. — 26 жовт.; *Белякова І.* "Зорин-
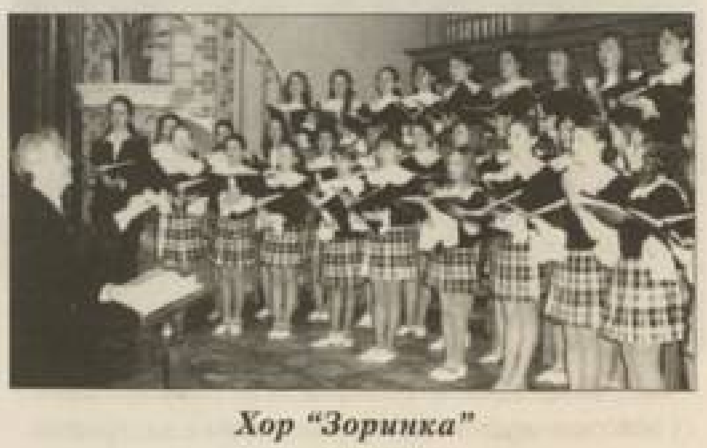
Хор "Зоринка"

ці — 25!" Вісім хорів їдуть у Тернопіль // RIA Плюс (Тернопіль). — 2005. — 26 жовт.; *Левицька Л.* Маестро Доскоч і його "Зоринка" // Голос України. — 2005. — 2 листоп.; *Шот М.* "Зоринка"-Фест" // Уряд. кур'єр. — 2005. — 17 листоп.

Б. Фільц

ЗОРИЧ (сцен. псевд., також — Зірка; справж. прізв. — Чорнобривець, за чол. — Петровська) Стефанія Петрівна [12(24).11.1892, с. Добинівка, тепер Кобеляцького р-ну Полтав. обл. — 17.02.1954, м. Москва, РФ] — оперна й кам. співачка (сопрано). З. а. РРФСР (1937). Вок. освіту здобула спочатку приватно в О. Амфітеатрової-Левицької (Москва, 1914), а потім у студії *В. Зарудної* і *М. Іполитова-Іванова* при Моск. конс. (1918).

Арт. діяльність розпочала 1908 хористкою укр. трупи Г. Колісниченка в Кременчуці (тепер Полтав. обл.), з якою виступала в Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), Новоросійську, Воронежі, Тулі. Від 1914 — солістка укр. трупи *Д. Гайдамаки*, що працювала тоді в Москві. 1919–20 — солістка оперної трупи Нар. дому в Москві, 1920–41 — Великого т-ру там само. Мала голос м'якого тембру, сцен. обдарування. Створені нею образи вирізнялися простотою і щирістю вок. *виконавства*. Постійно виступала в концертах, зокр. з 1934 — з конц. бригадами Великого т-ру на Далекому Сході, на Чорноморському узбережжі.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Катерина (одноим. опера М. Аркаса), Тетяна, Марія, Ліза ("Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Пікова дама" П. Чайковського), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Трільбі (одноим. опера О. Юрасовського), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Тоска, Мімі, Баттерфляй ("Тоска", "Богема", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ. тв.: Такая судьба ожидала меня // Сов. артист. — 1939. — № 12; Незабываемые впечатления. — Там само. — № 34.

Літ.: Наш Большой театр [Книга-альбом]. — М., 1977; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Норцов П.* С. П. Зорич // Сов. артист. — 1940. — № 1; *Його ж.* Воспоминания о Стефании Зорич // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ЗОРИЧ-КОНДРАЦЬКА Квітка-Галина Богданівна (9.03.1944, м. Львів) — хор. диригентка, педагог, муз.-громад. діячка. Мешкає в Канаді. Нагородж. Золотим Хрестом ОБВУ, має нагороди Канади й України. 1968 закін. муз. ф-т Торонтського ун-ту. Диригуванню навч. у проф. Р. Шоу та Е. Айселера. Відтоді — викладачка муз.-теор. предметів і хор. співу в школах Торонто. 1965 засн. і кер. жін. хору "*Веснівка*" — лауреата багатьох міжн. конкурсів, з яким гастролювала по містах Канади (1986), Німеччини (1982), Вел. Британії (1983), Аргентини і Бразилії (1986), України (1991), Нідерландів (1996). Від 1905 — кер. чол. хору Першої дивізії УНА "*Бурлака*" (Торонто), виступала з ним у Вел. Британії і США (1997), Україні (2000). Диригувала також "*Візантійським хором*" (Утрехт, Нідерланди) під час його гастролей у Києві й містах України 1990; "*Гомін*" (Манчестер, Вел. Британія), хорами Києва, Тернополя, Львова. У репертуарі — твори укр. композиторів 19–20 ст. Від 1990 — голова Укр. хор. федерації Канади, з 1995 — член Хор. федерації Онтаріо й хор. асоціації Америки.

Літ.: *Марунчак М.* Біографічний довідник до історії українців Канади. — Вінніпег, 1986; *Бурбан М.* Хорове виконавство Львівщини: Хори. Диригенти: Посібник-довідник. — Дрогобич; Л., 1999; *Shtohryn D.* Ukrainians in North America. — Champaign, Illinois, 1975.

І. Гамкало

ЗОРЯ Юрій Анатолійович (28.05.1954, м. Кишинів, Молдова) — джаз співак, банджоїст, гітарист, бас-гітарист, піаніст, кер. ансамблю. Закін. ДМШ, кл. фп. у Кривому Розі Дніпроп. обл. (1968) і Криворіз. пед. ін-т (1975). Керував вок.-інстр. ансамблями "Веселі музики" (1976–77, Кривий Ріг), "Олеся" (1978–84, Рівне). 1986–95 очолював "Групу композиційного джазу", що грала у стилі джаз-рок. Паралельно співпрацював з вок. ансамблем "*Джаз-хорал*" (з 1987) і диксилендом (як піаніст, банджоїст, співак, з 1989) *О. Гебеля*. Від 1996 грав у *тріо* з трубачем С. Парієвим і тромбоністом В. Баском, виступав як соліст. Учасник числ. джаз-фестивалів. З диксилендом концертував у Німеччині (1989, 1994) і Данії (1994).

Дискогр.: грамплатівка LP — "5х5". "Джаз-хорал" Александра Гебеля. — Русский диск, Р60 01 123, 1992; CD — "Someday". Olexander Gebel "Jazz Choral". — N–9574, 1994 (Канада).

В. Симоненко

"ЗОРЯНИ" — т-р музики, пісні й танцю. Від 2003 — академічний. Засн. 1984 при *Кіровогр. обл. філармонії* відомим хореографом А. Кривохижею (худ. кер. до 1997) для популяризації укр. нар. пісні як синтет. дійства, що включає музику, слово й танець. Т-р виступав у багатьох містах України, брав участь у міжн. фестивалях у містах Юбек, Кіль, Айзенберг (Німеччина), Сент (Франція), "Дунайська весна" (Румунія, Болгарія, кол. Югославія). Щороку гастролює за кордоном, зокр. у Нідерландах, Півн. Кореї. Під час гастрольного турне у Франції відбулося 45 концертів, зйомки й записи на франц. теле-радіо каналах (2005). Солістка "З." — *А. Червінська* (з 1997 — його худ. кер.). Муз. кер. — з. а. України Д. Притула, з 2007 — С. Тіттішев. Невід'ємна складова "З." — оркестр, у репертуарі якого — автент. зразки інстр. музики і твори сучас. композиторів.

А. Червінська й оркестрова група "Зорян"

С. Зорич у ролі Чіо-Чіо сан (одноим. опера Дж. Пуччіні)

К.-Г. Зорич-Кондрацька

Афіша ювілейного концерту К.-Г. Зорич-Кондрацької

Дискогр.: CD "Зоряни". — Кіровоград, 2004.

Літ.: *Токарєв Ю.* Зоряни // КіЖ. — 1992. — 31 жовт.

І. Сікорська

ЗОСІМ Ольга Леонідівна (21.08.1970, м. Київ) — музикознавець. Канд. мист-ва (2005). 1989 закін. Київ. муз. уч-ще, 1989—92 навч. в Уральській конс. (Єкатеринбург, РФ), 1994 закін. Київ. конс., кл. *Н. Герасимової-Персидської*, 2005 — Нац. ун-т ім. Т. Шевченка (класична філологія). Дослідниця давнього зах.-європ. духовного співу лат. традиції і його рецепцій в укр. музиці. Знавець з лат. літургіки й богослов'я, клас. мов, перекладачка із латини. Від 2001 — викладачка НМАУ, з 2004 — Держ. академії керівних кадрів культури і мистецтв. Розробила зміст і методику викладання навч. дисциплін "Григоріанський спів", "Латинська літургіка" у вищих навч. муз. закладах. Наук. праці й дисертацію З. присв. історії укр. духовної пісні зах.-європ. походження 17—20 ст. зокр. лат. пісням і їх укр. перекладам 17—18 ст., що часто виникали через посередництво зах.-слов'ян. традицій. Дослідила й сучас. духовну пісню римо-катол. церкви в Україні. До кола наук. інтересів належать також григоріанська *монодія*, музика катол. церкви від *Середньовіччя* до сучасності, муз.-теор. думка Середньовіччя.

О. Зосім

Літ. тв.: канд. дис. "Українська духовна пісня західноєвропейського походження в історичному розвитку (17—20 ст.)" (К., 2004); К проблеме связи украинского и словацкого духовного песенного творчества XVII—XVIII вв. // Київ. муз-во. — К., 1998. — Вип. 1; Українські різдвяні пісні та їх європейські аналоги // Там само. — 2000. — Вип. 3; Євхаристичні пісні в українських пісенниках XVIII ст. та їх польські прототипи // IV Міжн. конгрес україністів. — К., 2000. — Кн. 1: Серія Літературознавство; Запозичені пісні періоду Великого Посту в українських та російських рукописах XVII—XVIII століть // Київ. муз-во. — К., 2000. — Вип. 5; Мелодії українських духовних пісень — у пошуках першоджерел // Там само. — К., 2002. — Вип. 8; Українська духовна пісня: традиція і сучасність // НТЕ. — 2002. — № 1—2; Латинська літургічна традиція та українська духовна пісня // Старовинна музика — сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 24; Українська духовна пісня західноєвропейського походження 17—19 ст. (до проблеми інтерпретації джерел) // Там само. — К., 2006. — Вип. 42; статті в енциклопедіях.

Ол. Шевчук

ЗОТОВА Марія Василівна [1861 — 3(16).05.1913, м. Київ] — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано), педагог. Вок. освіту здобула у Петерб. конс. (кл. Л. Цванцігер). 1877—82 удосконалювалась у Парижі й Мілані. 1885—89 — солістка Київ. опери, 1889—98 — Великого т-ру в Москві. Від 1898 жила в Києві, де провадила пед. діяльність (1904—13 — професор Муз.-драм. школи М. Лисенка). Поміж її учнів — *М. Валицька, Н. Єрмоленко-Южина, Н. Калиновська-Доктор, З. Рибчинська, Л. Савранський, М. Янса.*

У Києві в концертах популяризувала укр. музику, зокр. виконувала романси й арії з опер *М. Лисенка*, нар. пісні, часто виступала в дуетах з *О. Муравйовою.*

Партії: Ваня ("Життя за царя" М. Глінки), Федір ("Борис Годунов" М. Мусорського), Весна ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Любов, Графиня ("Мазепа", "Пікова дама" П. Чайковського), Фея ("Чарівна флейта" В. А. Моцарта), Маддалена, Азучена ("Ріголетто", "Трубадур" Дж. Верді), Зібель ("Фауст" Ш. Ґуно), Урбан ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера).

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; [*Б. а.*]. М. В. Зотова. [Некролог] // Русс. слово. — 1913. — № 102.

І. Лисенко

ЗОФФАЛЬ (Zoffal) Альфред (? — 1953, м. Краків, Польща) — піаніст, педагог, композитор. З дитинства навч. у Львів. конс. ГМТ, кл. фп. *В. Курца.* 1899 у Львові публічно виконав Романс і Гумореску *П. Чайковського,* 1900 зі студ. оркестром — Концерт *fis-moll* для фп. З. Стойовського (срібна медаль). Гра позначалася віртуозністю. 1927—39 — викладач фп. конс. ГМТ. Твори З. у 1930-х виконував львів. піаніст Я. Горбати.

ЗРАЗКОВО-ПОКАЗОВИЙ ОРКЕСТР ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ (ЗПОЗСУ.) — засл. колектив УРСР (1965). Лауреат Конкурсу військ.-духових оркестрів СРСР (1971, 1-а премія), визнаний найкращим з військ. оркестрів (Сараєво, тоді Югославія, 1972), лауреат VI фестивалю "Дружба молоді СРСР і НДР" (1983), Респ. комс. премії ім. М. Островського (1984). Засн. 1992 на базі розформованого 14-о дух. оркестру штабу Київ. військ. округу, що існував у системі Збройних сил тод. СРСР з трав. 1945. Перша назва колективу — Окремий показовий оркестр Мін-ва оборони України (1992—94), нинішня — з 1995. Творчих успіхів досяг наприкінці 1960-х — на поч. 1970-х. Тоді оркестром керували Е. Парсадонян, *І. Ладановський, Е. Маркус,* Г. Кузнєцов, *В. Охріменко.* Популярність колективу забезпечили висока профес. майстерність і різноманітна конц. діяльність (виступи на Укр. радіо і ТБ, у конц. залах і парках відпочинку, озвучення докум. і худ. к/фільмів, записи грамплатівок, постійна участь у військ. парадах, святк. концертах). З оркестром виступали відомі диригенти й музиканти — С. Чернецький, М. Назаров, *Н. Рахлін, С. Турчак, Є. Чавдар, Б. Руденко, Д. Гнатюк, М. Кондратюк* та ін. Конц. програми складалися з творів клас. спадщини, тогочас. рад. і зах. композиторів, аранжувань для дух. орк. (поміж них — Орґанна прелюдія і фуга *ре мінор Й. С. Баха,* "Прелюди" *Ф. Ліста,* увертюра до опери "Тарас Бульба" *М. Лисенка,* увертюри "Ромео і Джульєтта" й "1812 рік" *П. Чайковського* тощо). Особливу увагу приділялося популяризації творчості рад. композиторів і військ.-патріот. пісні. Популярними були твори *Г.* і *П. Майбород, І. Шамо, Л. Колодуба, М. Скорика, І. Карабиця* та ін.

Новий *напрямок* творчої діяльності оркестру пов'язаний із створенням України як незалежної держави — на перше місце виходить популя-

Зразково-показовий оркестр збройних сил України

ризація укр. музики. Колектив об'єднав вел. дух. оркестр, біг-бенд, диксиленд, ансамбль нар. музики і танцю "Святовид", чол. вок. квартет "*Гетьман*", вок.-інстр. ансамбль. Керівний склад оркестру з 1992 — з. пр. культ. України В. Вінник, В. Яковенко, П. Піньківський, В. Гулько, з 1995 — Д. Антонюк. Значною подією став виступ Президентського оркестру армії США і ЗПОЗСУ. у конц. залі радіо й ТБ "Бервадхален" (запис на CD). Неодноразовий призер всеармійських конкурсів, учасник муз. фестивалів. Виступав на міжн. військ. фестивалях в Ассені (Нідерланди, 1993); "Краків–93", "Золота ліра" в Рибніку (1-е місце, Польща); в Тарасконі, Парижі та Каннах (Франція, 1994), в мм. Альбервілі, Ріомі, Ґані; "Татту–94" (Швеція), "Хамер'94" (Норвегія), в Стокгольмі (кінномузичний).

Літ.: *Жицький П.* Найкращий "посол" нашої держави // Військо України. — 1995. — № 1; *Шульга М.* "А ми тую "Червону калину" підіймемо" // Там само.

О. Литвинова

ЗУБАКОВ Павло Павлович (1891–1942) — музикант-аматор, керівник самод. молодіж. гуртка київ. вагоноремонтних майстерень на поч. 1920-х. Восени 1922 склав мелодію пісні "Наш паровоз" на сл. А. Красного (за участі ін. гуртківців). Думку про авторство тексту Б. Скорбіна спростовано групою київ. науковців.

Літ.: *Боровик М., Булат Т., Пархоменко Л.* А пісня починалась так // Молодь України. — 1966. — 13 жовт.; *Їх же.* "Наш паровоз": хто автор пісні // КіЖ. — 1966. — 30 жовт.

А. Муха

ЗУБАНИЧ Марія Іванівна (28.07.1949, смт Вел. Березний Закарп. обл.) — кам. співачка (сопрано). Н. а. України (2004). Лауреатка Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (1978), Міжн. фестивалю "Інтерліра" у Будапешті (2000, бронзова статуетка), Обл. премії ім. Д. Задора. З родини робітників. Закін. Ужгород. муз. уч-ще (1971), Львів. конс. (1977, кл. *М. Байко*). Від 1977 — солістка Закарпат. філармонії. Гастролювала у багатьох містах України, а також у Німеччині, Франції, Канаді, США, Угорщині, Словаччині, тод. Югославії, Польщі, Румунії. Неодноразова учасниця декад укр. мистецтва в республіках кол. СРСР.

У репертуарі — оперні партії, меси А. Вівальді, Дж. Перґолезі, В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта*, арії, романси вітчизн. і заруб. композиторів, обр. закарпат. нар. пісень, зокр. *Д. Задора, І. Мартона, В. Теличка, В. Гайдука*. Має фонд. записи на Укр. радіо, кілька аудіокасет і CD.

Партії: Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Донна Анна ("Дон Жуан" В. А. Моцарта) та ін.

В. Теличко

М. Зубанич

ЗУБАРЄВ Микола Гаврилович [1(13).12.1886, м. Єлабуга, Росія — 11.09.1964, м. Львів] — оперний співак (до 1917 — бас, потім — баритон), педагог. З. а. УРСР (1931). Закін. Моск. філарм. уч-ще (1911, кл. вокалу Корсі-Соколова). 1911–12 — соліст Казан., 1912–15 — Єкатеринб., 1915–16 — Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1923–25, 1928–37 — Київ. опер, 1925–28 — Великого т-ру СРСР. 1945–50 — викладач Львів., 1950–61 — Київ. консерваторій. Поміж учнів — *А. Мокренко, К. Радченко*.

Мав могутній голос красивого сріблястого тембру діапазоном у 3 октави (Fis_1–fis^1). Відзначався музикальністю, темпераментом та драм. талантом.

Партії: Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Самійло Кішка ("Дума чорноморська" Б. Яновського), Кармелюк (одноим. опера В. Костенка), Тугар Вовк ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Грязной, Мізгир, Веденецький гість ("Царева наречена", "Снігуронька", "Садко" М. Римського-Корсакова), Онєгін, Томський ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Демон, Віндекс (одноим. опера, "Нерон" Ант. Рубінштейна), Амонасро, Жермон, Яго ("Аїда", "Травіата", "Отелло" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Тоніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Тельрамунд ("Лоенгрін" Р. Ваґнера).

М. Зубарєв

М. Зубарєв у ролі Остапа (опера "Тарас Бульба" М. Лисенка)

В. Зубицький

Літ тв.: Спогади про Шаляпіна // Музика. — 1971. — № 4.

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Мокренко А.* Душа вчителя — джерело натхнення // Виконавські школи учбових закладів України: Темат. зб. наук. праць. — К., 1990; *Скоробогатько Н.* На верхній ноті "соль" // КіЖ. — 1986. — 14 груд.

І. Лисенко

ЗУБЕНКО Олександр Сергійович (1887, с. Валуйки, тепер Старобільського р-ну Воронез. обл. — 1963, м. Стара Загора, Болгарія) — композитор, диригент. Учасник нац.-визвольних змагань 1917—20-х. 1922 емігрував до Болгарії. 1935—48 — організатор і диригент хору "Хармонія".

Тв.: оперети — "Хахлушечки", "Мала Антанта" (обидві — 1923), "Горе бабіям" (1925), лібр. і текст брата — Івана Зубенка, "Сорочинський ярмарок" (лібр. І. Зубенка за М. Гоголем, пост. 1940); для симф. орк. — сюїти "Весна і кохання", "Україна", (обидві — 1932), симф. поеми — Подих Сахари", "Чернець" (обидві — 1933); фронтові марші; музика до драм І. Зубенка "Шлях до волі" (1931), "Камергер Його Величності" (1933), "Орленя", "Королева Сахари" (обидві — 1934), "Княгиня Анна" (1938).

Т. Касьяненко

ЗУБИЦЬКИЙ Володимир Данилович (2.03.1953, с. Голоскове Кривоозерського р-ну Микол. обл.) — композитор, баяніст (вик-ць на кнопковому акордеоні), диригент, педагог. З. д. м. України (1993). Лауреат Респ. комс. премії ім. М. Островського (1986), Премії ім. М. Лисенка (1994), Міжн. конкурсу "Кубок світу—75" у Гельсінки (Фінляндія, 1-а премія, звання чемпіона світу). Член НСКУ (1978). Закін. Київ. конс. (1976, кл. баяна *В. Бесфамільнова,* 1977, кл. композиції *М. Скорика,* 1979, кл. симф. диригування *В. Гнєдаша й В. Кожухаря*). Із сольними концертами об'їздив увесь кол. СРСР, гастролював у багатьох країнах Європи, Азії та Америки. Як соліст Укрконцерту (1976—79) щорічно мав по 40—50 виступів. Брав участь у числ. міжн. конкурсах, зустрічах, семінарах акордеоністів, викладав на міжн. курсах акордеоністів (Болгарія, Бельгія, Польща, Італія, Німеччина, США, Чехія). Очолював Асоціацію баяністів та акордеоністів України (1989—95).

Творчий доробок представлений у різних *жанрах* — оперному, симфонічному, хоровому, камерному. У 2-й пол. 1970 — 1-й пол. 1990-х З. — представник *неофольклоризму* й *неокласицизму.* Комп. *стилеві* притаманні щедрий мелос, що спирається на укр. фольк. джерела, у поєднанні з найсучаснішими засобами муз. мислення й оригін. *інструментовкою,* вільне оперування характерними прийомами муз. стилів різних епох, тяжіння до театралізації. Емоц. палітра творів багата й різнобарвна — від глибокого драматизму до відвертого бешкетування. Продовжувач традицій *Б. Лятошинського, М. Скорика, Є. Станковича.* У хор. творах, що потребують віртуозної техніки й специф. вокалу, трактує партії як оркестрові (напр., "Concerto strumentale", 1993). Автор числ. композицій для нар. інструментів З. першим в Україні почав писати для них муз. мовою 20 ст. (див. *Нова музика*), поповнив баянний репертуар яскравими конц. творами, поміж яких — ?"Россініана" й "Присвята Астору П'яццоллі"; бандурний — "Мадригалом", "Серенадою", Сонатою пам'яті К. Мяскова тощо.

Співпрацював з багатьма музикантами світу. На замовлення директора Ліонського ін-ту музики і танцю С. Клемана написав "Sinfonia robusta" для баяна й вел. симф. оркестру, для орк. "Віртуози Риму" — "Россініану", для італ. тріо баяністів "Vladislav Zolotarev" — сонату "Fatum", аранжував власну "Карпатську сюїту" і 3 п'єси Дж. Лігеті.

Твори З. виконують укр. і заруб. музиканти, зокр. К. Якомуччі (Японія), Ч. К'як'яретта (Італія) та ін. Його п'єси є обов'язковими на міжн. конкурсах акордеоністів, а хор. композиції — в репертуарі майже всіх дорослих колективів України.

Від 1995 мешкає в Італії, проте не пориває зв'язків з Батьківщиною. Частий гість фестивалів "*Київ Музик Фест*" і "*Муз. прем'єри сезону*" (Київ). 2004 хор. творчості З. було присв. окр. концерт фестивалю "*Золотоверхий Київ*", де відбулося прем'єрне виконання його духовних творів — молитви "Царю небесний" і псалма "Я люблю Господа".

Тв.: опери — (всі на лібр. В. Довжика), комічні "До третіх півнів" за В. Шукшиним (1981), "Палата № 6" за А. Чеховим (1982), епічна "Чумацький шлях" за мотивами укр. нар. епосу (1983); балети — "Задунайські жарти" за мотивами опери С. Гулака-Артемовського (1983), "Гей, музики" (1986); вок.-симф. — кантати "Любіть Україну", сл. В. Сосюри (1975) і "Мир", сл. В. Гуртовенко (1976), мініатюрний реквієм для сопрано, хору, органа, струн. та ударних "Сім сльозин", сл. Б. Олійника (1985), кантата-симфонія "Чумацькі пісні" на нар. тексти (1982), симфонія-реквієм для солістів, 2-х міш. хорів та орк. "Океан доль", сл. Ш. Бодлера (1985); для симф. орк. — 7 симфоній, у т. ч. № 1 (1977), № 2 "Sinfonia concertante" (1979), № 3 "Drammatico" (1980), "Concerto rustico" (1978), "Запорожець і Султан" (1987), 3 концерти для оркестру; для кам. орк. — 3 симфонії — "Sinfonia lugubre" (1983), "О, цей світ!" (1984), сл. А. Рембо, "На спомин Б. Лятошинського" (1985); для скр. і кам. орк. — Концерт (1981), для естр.-симф. орк. — Поема; 2 струн. квартети (1978, 1990); для орк. нар. інстр. — "Concerto festivo" (1982); для скр. й фп. — Рапсодія (1979); для баяна соло або з супр. орк. — кам. симфонія "Sinfonia Robusta"

В. Зубицький, М. Скорик

Є. Станкович, В. Зубицький, З. Алмаші

(1987), Дивертисмент (1993), "Присвята Астору П'яццоллі" (1997), концерт "Россініана" (1992–2000); для готово-виборного баяна соло — 3 дит. сюїти, "Карпатська сюїта", "Болгарський зошит" (1987), 2 сонати (1978, 1986), 2 Конц. партити (1978, 1990), сюїта "Враження" (1987) тощо; твори для 2-х баянів, 3-х баянів, для баяна й фп., для баяна й флейти — Шість медитацій (1988); твори для органа; сонати — для гітари, для марімби, ждя бандури; поеми, фантазії, імпровізації, тощо; для хору — "Народний хоровий триптих" (1977), концерти № 1 "Гори мої" на тексти зах.-укр. нар. пісень (1986), № 2 "Ярмарок" на тексти сх.-укр. нар. пісень (1987), № 3, сл. нар. і В. Довжика (1995), "Молитва Божій Матері", сл. Т. Шевченка (1993), романси, вок. триптих на сл. Л. Костенко (1993) тощо.

Літ.: *Сікорська І.* Українська комічна опера: генезис, тенденції розвитку: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1994; *Її ж.* Іронічний співець кнопкового акордеона // Слово Просвіти. — 2003. — 16–22 квіт.; *Гончаров А.* Неоольклористичні тенденції у баянній творчості В. Зубицького: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2006; *Зінькевич О.* Вечно ищущий // СМ. — 1986. — № 1; *Терещенко А.* "Чумацькі пісні" Володимира Зубицького // НТЕ. — 1990. — № 1; *Морозевич Н.* Специфіка нотного тексту твору В. Зубицького для бандури "Концертний триптих" // Текст музичного твору. Практика і теорія: Київ. муз-во. — К., 2001. — Вип. 6; *Гордійчук М.* Вдалий дебют // КіЖ. — 1975. — 7 груд.; *Загайкевич М.* Радісні і сумні роздуми // КіЖ. — 1992. — 25 лип.; *Вахрамєєва Р.* Незвичний концерт // УМГ. — 1994. — Жовт.–груд.; Володимир Зубицький: "Якась таємнича сила не дозволила мені зрадити інструментові" (бесіду вів *А. Семешко* // УМГ. — 2002. — № 2; *Бурбан В.* Чорні й білі клавіші життя // КіЖ. — 2003. — 16 квіт.; *Чекан О.* Про Зубицького — елегійно // Там само. — 2003. — 21 трав.; *Вахрамєєва Р.* Віртуоз баяну // Дем. Україна. — 2003. — 18 черв.; *Сущенко О.* Від Києва до Пезаро // Веч. Київ. — 2004. — 20 лип.

Т. Невінчана, І. Сікорська

ЗУБІВКА — див. *Телинка.*

ЗУБКО Степан Павлович (бл. 1890, с. Лебединець, тепер Срібнянського р-ну Черніг. обл. — 13.01.1959, м. Сімферополь) — оперний співак (баритон). Вок. освіту здобув приватно. 1910–18 — соліст Т-ру М. Садовського в Києві, 1925–26 — Харків., 1929–30 — Одес., 1930–33 — Лівобережної (пересувної) опер. 1933 був репресований. 1933–45 — соліст Медвежьєгорського т-ру (Мурман. обл., РФ) в засланні. Володів неабияким драм. талантом, мав великий голос благородного тембру, що дозволяло йому співати як баритонові, так і басові партії.

Партії: Остап, Нептун ("Тарас Бульба", "Енеїда" М. Лисенка, 1-е вик.), Тугар Вовк ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Кум ("Майська ніч" М. Римського-Корсакова), Амонасро ("Аїда" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе).

Літ.: *Тухнер С.* Матеріали до біографії Степана Зубка // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

С. Зубко

ЗУБКОВ В'ячеслав Володимирович (3.10.1976, м. Київ) — піаніст, педагог. Лауреат І Міжн. конкурсу юних піаністів ім. В. Крайнєва (Харків, 1992, 3-я премія), Всеукр. конкурсу ім. С. Рахманінова (Херсон, 1993, 1-а премія), II Міжн. конкурсу юних піаністів пам'яті В. Горовиця (Київ, 1997, 2-а премія), Міжн. конкурсу м. Марсала (Італія, 2000, 2-а премія), І Губернатор. Міжн. конкурсу в Саратові (Росія, 2000, 5-а премія), Міжн. конкурсу ім. І. Я. Падеревського у Бидгощі (Польща, 2001, 6-а премія), програми "Нові імена України" (неодноразово). Закін. Київ. ССМШ (1994), НМАУ (1999) та асистентуру-стажування (2002) — кл. фп. *Б. Архімовича.* Від 2004 — викладач кафедри спец. фп. НМАУ. Від 2007 — соліст Терноп. обл. філармонії. Плідно співпрацює з провідними оркестрами України, зокр. — *Нац. симф. орк.* (дириг. *В. Сіренко, К. Карабиць,* К. Л. Уілсон, Ф. Грінберг); *Симф. орк. Нац. філармонії України* (дириг. *М. Дядюра*); Черніг. симф. орк. "Філармонія" (дириг. *М. Сукач,* М. Такая); Одес. нац. симф. орк. (дириг. *Г. Ерл*); симф. оркестрами Донец. (дириг. О. Долінський), Луган. (дириг. Є. Тутевич, С. Йовса), Терноп. (дириг. М. Кріль) філармоній; Кам. орк. Черкас. філармонії (дириг. О. Дяченко); Нац. анс. солістів "*Київська камерата*" (дириг. *В. Матюхін*). Багато гастролює в Україні й за кордоном із сольними програмами та з оркестром: у Києві, Чернігові, Луганську, Донецьку, Вінниці, Ужгороді, Тернополі, Запоріжжі, Ів.-Франківську, Черкасах, Херсоні, Рівному, Львові; в Німеччині, Швейцарії, Угорщині, Хорватії, Росії, Нідерландах та США. Грав на сценах Concertgebouw в Амстердамі (де також здійснив запис на CD) і Carnegie Hall у Нью-Йорку, мав сольні виступи на фестивалях у Бохумі (Німеччина) й Будапешті (Угорщина). Постійний учасник концертів, присв. видатним діячам і подіям укр. культури.

В. Зубков

Важлива сторінка творчої біографії — виконання творів *С. Борткевича* [Перший, Другий (у власній транскрипції) та Третій фп. концерти у супр. симф. орк. "Філармонія" п/к М. Сукача на фестивалях: "Київські літні муз. вечори", "*Київ Музик Фест*", "Лютневі вечори" (Чернігів), а також у м. Гомель (Білорусь) та м. Віссалія (Каліфорнія, США)].

Літ.: *Lipinski K.* Pianistische Rarität // Recklinghäser Zeitung. — 1998.— 5 серп.; *Manning M.* Six Horowitz winners display a range of skill // The Boston Globe. — 1998. — 14 квіт.; *Alajbeg T.* Ukrajinski mladi virtuozi // Slobodna Dalmacija. — 1998. — 29 верес.; *André D.* Ukrainian Artists Bring Roman-

С. Зубкова

Є. Зубцов

О. Зуєв

tic Flavor // The Overture (Вісалія, США). — 2003, спецвип.

І. Сікорська

ЗУБКОВА Світлана Олександрівна (15.06.1925, м. Харків — 3.05.2006, м. Київ) — піаністка, педагог. Закін. Київ. ССМШ (1943). 1949 закін. Київ. конс. (кл. фп. *К. Михайлова*). 1948–2002 — викладачка Київ. ССМШ. Поміж числ. учнів — лауреатка II Всесоюз. конкурсу піаністів (1968, Таллінн) і дипломантка Міжн. конкурсу ім. П. Чайковського (1969, Москва) *С. Чепіга*, лауреат Респ. конкурсу ім. М. Лисенка *В. Шамо*.

А. Терещенко

ЗУБКОВСЬКИЙ (у чернецтві — Варлаам) Василь Степанович, о. (1773 — 28.04.1853, м. Київ) — регент, півчий, протоієрей, проповідник. Закін. повний курс навчання в *Києво-Могил. академії* (1785–97). 1797 у Баришівській Троїцькій церкві прийняв сан священика і служив там до 1821, був регентом "вокальної архієрейської музики". 1804 і 1824 відряджався для набору півчих до "Височайшого двору" (*Придв. співч. капели* в С.Пб.). 1821–25 — священик Михайлівської церкви с. Кибинці Миргород. пов. (тепер Полтав. обл.), тут був висвячений на протоієрея. 1825–34 — священик Лубен. (тепер Полтав. обл.) Миколаївської церкви. 1834 прийшов до *Києво-Печер. лаври* з атестатом, де засвідчувалось, що "читання, спів та катехизис знає добре". 1836 прийняв чернечий постриг, отримав посаду духовника (служив 20 років). Хоча через похилий вік З. вже не співав на крилосі, його талант і муз. освіта мали істотний вплив на культуру лаврського співу. Похов. у Китаївській пустині.

Літ. тв.: Замечания... о важных происшествиях в г. Киеве // ІР НБУВ. — № 401. — п. (231).

Літ.: *Шамаєва К.* Музыкальное образование. — К., 1992; *Її ж.* З музичного побуту Києво-Печерської лаври // Київ. старовина. — 1992. — № 2; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 чернечі, спр. 150, арк. 16, 17; оп. 2 чернечі, спр. 479, арк. 47.

Ю. Мицик, К. Шамаєва

ЗУБРИЦЬКИЙ Денис Іванович (1777, с. Батятичі, тепер Кам'янсько-Бузького р-ну Львів. обл. — 4.01.1862, м. Львів) — етнограф, історик, фольклорист. Чл.-кор. Петерб. АН (1855). 1829–47 працював у Львів. Ставропігійському ін-ті як кер. друкарні, архіву та біб-ки. Автор праць з питань укр. мистецтва й літ-ри. Стаття З. "Про пісні галицького народу" (ж. "Львівський паломник", 1823) й уміщені в ній тексти укр. нар. пісень "Шумить, шумить діброvонька", "Вже три дні, три неділі" — одна з перших на Зах. Україні публікацій з проблем укр. фольклору.

Я. Ісаєвич

ЗУБРИЧ Дмитро Іванович (1.06.1922, с. Дергачі, тепер райцентр Харків. обл. — 1.10.1968, м. Мінськ, Білорусь) — кам. співак (баритон). З. а. БРСР (1967). Закін. Харків. конс. (1952, кл. вокалу *П. Голубєва*). 1954–68 — соліст Білор. філармонії (Мінськ). Мав різнобічний конц. репертуар (понад 400 творів), де значне місце посідали укр. і білор. нар. пісні, арії з опер і романси вітчизн. і заруб. композиторів. 1961 записав на грамплатівку 2 укр. нар. пісні — "Місяць на небі" й "Ніч яка місячна".

Літ.: *Маркотенко І.* Дмитро Іванович Зубрич // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ЗУБЦОВ Євген Микитович (11.07.1920, м. Єнакієве, тепер Донец. обл. — 1.05.1986, м. Київ) — композитор, диригент, кер. оркестру. З. д. м. УРСР (1979). Член СКУ. 1954 закін. Київ. конс., кл. композиції *М. Вілінського*. 1937–41, 1945–49 — зав. муз. частини Держ. теа-джазу п/к Д. Вороніна (Ростов-на-Дону). Муз. кер. Укр. респ. естради (1954–55), Респ. естр. оркестру "*Дніпро*" (1955–59). Від 1960 перебував на творчій роботі. Від 1972 — голова комісії естр. музики СКУ. Тяжів до *жанрів* традиц. естр. музики.

Тв.: балет "Вогонь та крига" (1978); вок.-симф. твори — ораторії "Зоряна юність" на сл. Б. Палійчука (1967), "Хліб, труд, мир" на сл. Л. Татаренка (1983) тощо; для симф. орк. — симфонії, концерти для різних інструментів з орк., п'єси для естр. орк., Увертюра (1959), сюїта "Море"(1962), поема "Дороги" (1967), балетні сюїти (1964, 1981, 1982), "Закарпатська фантазія"; хори, пісні, муз. до к/ф (усього 27, зокр. "Королева бензоколонки", 1962; "Зірка балету", 1964; "Де 0-42?", 1969; "Зоряний цвіт", 1971; "Не віддавай королеву", 1975; "Капіж", 1981) і т/ф, театр. радіовистав.

Дискогр.: *Зубцов Є.* "Закарпатська фантазія": Естр. анс. — М.: Мелодия, 1960.— Д 6861–62; *Зубцов Є.* "Легенда синього моря", сл. М. Сингаївського: *Г. Туфтіна*. — М.: Мелодия, 1974. — М 62–36567–68 тощо.

Літ.: Е. Н. Зубцов: Авторы рассказывают // СМ. — 1982. — № 7; *Кирчик І.* Симфонічні вечори // Музика. — 1984. — № 1; [*Б. а.*]. Е. Н. Зубцов [Памяти ушедших] // СМ. — 1986. — № 8; *Давиденко Я.* Родному городу // Соц. культура. — 1980. — 11 лип.; Музика — душа фільму // На екранах України. — 1995. — 8 лип.

А. Муха

ЗУЄВ Олександр Іванович (30.08.1950, м. Макіївка, тепер Донец. обл.— 2.11.2006, м. Ворзель Київ. обл.) — композитор. Лауреат Респ. премії ім. М. Островського (1978). Закін. Київ. конс., кл. композиції *Ю. Іщенка* (1974). Худ. кер. ВІА "*Кобза*" (1970–75). Член СКУ (1977). Найбільшим успіхом користувались естр. пісні.

Тв.: зонг-опера "Крила удачі", лібр. О. Вратарьова (1979, пост. у Запоріжжі), муз. комедія "Істина дорожча", лібр. І. Бараха (1980, пост. у Кишиневі), мюзикли — "Снігова королева" (пост. у Луцьку 1983), "Вітрина" (1983, пост. у Києві); кантата "Ландшафт душі" за поемою Е. Межелайтіса; симф. Увертюра; Скр. концерт; Партита для кам. орк.; фп., кам.-інстр. п'єси; романси, пісні (понад 300), зокр. пісенний цикл "Корчагінська вахта" (9 пісень) на сл. Д. Луценка, М. Сингаївського, Л. Татаренка, "А ми удвох" на сл. В. Кудрявцева, "Олімпійський марш" на сл. В. Оберенка, "Русалчина квітка" на сл. В. Юхимовича та ін., обр. нар. пісень; муз. до театр. вистав, теле- й к/фільмів.

Дискогр.: *Зуєв О.* Обр. укр. нар. пісень: "Ой при лужку, при лужку", "Дударик", "На Івана Купала", "Зайчик", "Ой поїхав за снопами" (соліст — *В. Вітер*),

"Ой кину я бук на яму"; "Лісова пісня", сл. А. Навроцького, "Та й орав мужик край дороги" (соліст — *В. Вітер*), "Співайте разом з нами": ВІА "Кобза", кер. *О. Зуєв*. — М.: Мелодия, 1972. — Д 032263—64 СМ 03069—70 тощо.

Літ.: *Миронов М.* Привіт Олімпіаді // Музика. — 1980. — № 4; *Зінків І.* Початок // Українські композитори — лауреати комсомольських премій. — К., 1982; *Герасимец Н.* И песне в сердце тесно // Комсомольское знамя. — 1978. — 13 черв.; *Мороз В.* Рождается песня // Там само. — 1978. — 23 черв.; [*Б. а.*]. Пісня не забудеться моя // Молодь України. — 1978. — 1 квіт.; *Польська І.* Спорт, кохання і музика // КіЖ. — 1980. — 11 листоп.

А. Муха

ЗУЇХА (справж. прізв. — Сивак) Явдоха Микитівна (1.03.1855, с. Кущинці, тепер Гайсинського р-ну Вінн. обл. — 19.01.1935, с. Зятківці тієї самої обл.) — нар. співачка. З кріпаків, була неписьменною. За діапазоном фольк.-етногр. зацікавлень, масштабами репертуару, за потребою розмежувати буденне й духовне, вмінням піднестися над сірістю, складністю сільського життя не мала собі рівних поміж нар. співаків. Ототожнення пісні зі своїм багатством (за висловом З.) істотно увиразнило її творчий портрет. Жива артист. натура з яскравою поет. уявою і фантазією, наділена унікальною асоціативною пам'яттю й здатністю імітувати, наслідувати, перефразовувати, протиставляти, гіперболізувати, іронізувати. Одна з небагатьох нар. співачок, яка володіла поет. і співацьким хистом. Її мова — соковита й барвиста, оздоблена метафорами, прислів'ями, цитатами з казок і пісень — доповнювалася чіткою дикцією і характерною мімікою. Мала голос широкого діапазону з низьким грудним тембром (уміла "басувати") й фальцетом угорі. Вик. стиль співачки віддзеркалював реакцію на гуртовий спів, репрезентував локальне 1-голосся зі стильовими нашаруваннями схід., зах., центр. областей України, іншонац. запозичення та пізніші впливи гомофон.-гарм. складу (мажоро-мінор, альтерація тощо).

Упродовж 1918—30 *Г. Танцюра* записав від З: 1008 пісень, бл. 400 прислів'їв, поговірок, 156 казок і переказів, 45 загадок та безліч ін. фольк. матеріалу — свідчення феномен. обдарування співачки. Пісен. репертуар З. хронологічно збігається з кін. 19 — поч. 20 ст.: це традиц. корпус укр. нар. пісень, збагачений новими версіями, редакціями співачки. Поміж улюблених пісень З. — *родинно-побутові*, зокр. про жіночу долю, *наймитські*, що асоціювалися з її власним життям. Фольк. спадщина З. — визначна пам'ятка укр. нар. творчості.

Літ.: Пісні Явдохи Зуїхи / Записав *Г. Танцюра*. — К., 1965; *Танцюра Г.* Явдоха Зуїха (біографічний нарис) // Там само; *Дмитренко М.* Пісенний талант Явдохи Зуїхи // НТЕ. — 1980. — № 5; *Іваницький А.* Селянський одиночний спів // Українська народна музична творчість. — К., 1990.

О. Шевчук

ЗУЛЯК Василь Олександрович (19.03.1921, с. Германівка, тепер Борщівського р-ну Терноп. обл. — 20.07.1992, смт Мельниця-Подільська тієї самої обл.) — нар. музикант, майстер з виготовлення муз. інстр. З. пр. культ. УРСР (1966). 1948 організував при Мельнице-Поділ. районному БК 1-й у зах. областях оркестр укр. нар. інструментів і очолював до 1979. 1959 — організатор і кер. у Мельнице-Поділ. експеримент. майстерні, де було виготовлено понад 25 видів муз. інструментів України.

Літ.: *Носов А.* Василь Зуляк. — К., 1960; *Іванов П.* Музика з Поділля. — К., 1972; *Омельченко А.* Народні музичні інструменти у Мельниці-Подільській // НТЕ. — 1977. — № 1.

О. Мурзіна

В. Зуляк

ЗУНА (Zuna) Мілан (24.11.1881, м. Новий Биджов, Чехія — 3.05.1960, м. Прага, там само) — скрипаль, диригент, педагог. З. а. Чехословаччини (1955). Закін. Празьку конс. (кл. скр. Я. Мажака, композиції К. Кніттля й К. Штекера), проходив курс майстерності в *О. Шевчика*. 1903—05 — концертмейстер і соліст симф. оркестру Львів. філармонії (1904 гастролював у Києві). 1905—07 — концертмейстер і диригент Чес. філармонії у Празі, 1907—09 — гол. диригент праз. міськ. Опери на Виноградла, 1909—14 — Королівської опери в Загребі. 1914, 1916—19, 1923—26, 1930—31 — гол. диригент Львів. опери, професор кл. скрипки й диригування ВМІ ім. М. Лисенка у Львові (поміж учнів — *Я. Барнич*). 1914—16 — викладав у м. Табор (Чехія), 1919—20 — диригент опери й один із засновників конс. у Познані. 1920—23 — організатор і кер., 1946—51 — гол. диригент Нац. словац. опери у Братиславі, 1926—30 — диригент Польс. опери в Катовіце. 1933 повернувся на Батьківщину: 1933 — диригент, 1939—43 — директор Нац. т-ру в Празі; 1945—46 — організатор опери в м. Ліберец. Часто виступав як симф. диригент (до 1952). Переклав лібрето опер "Русалка" *А. Дворжака* польс. мовою, "Галька" *С. Монюшка* — словацькою.

Вистави: на Львів. сцені опери — "Валькирія" (1924), "Золото Рейну" та "Зігфрід" Р. Вагнера (1925), "Цариця Савська" К. Гольдберга (1925), "Єнуфа" Л. Яначека (1926, 1-е вик. в Україні), "Мазепа" П. Чайковського, "Фальстаф" Дж. Верді, "Вечеря насміхачів" У. Джордано (усі — 1931); балет "Покривало Перетти" Е. Донаньї (1924) тощо.

Літ.: *Barghauser Y.* Slavni česki dirigenti. — Praha, 1963; *Błaszczyk G. T.* Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX w. — Kraków, 1964.

І. Гамкало

М. Зуна

ЗЮБРАК (Zubrack) Леся (21.04.1931, м. Саскатун, Канада) — кам. співачка (сопрано), продюсерка, авторка пісень, телесценаристка. Лауреатка низки вок. конкурсів у Канаді, зокр. "Opportunity Knock" (1954), "Singing Stars of Tomorrow" (1954—55), "Nos Futures Ètoiles" (1955). З родини укр. емігрантів, які прибули до Канади із с. Торговиця Пільна (тепер Городенківського р-ну Івано-Фр. обл.). Вок. освіту здобула в Торонт. конс. Від 1955 — солістка Торонтської радіостанції. Виступала також на конц. сценах Канади і США. У репертуарі — твори *М. Лисенка*, *К. Стеценка*, *Я. Степового*, *М. Гайворонського*, *О. Аляб'єва*, Г. Доніцетті, К. Сен-Санса, Дж. Верді, Дж. Пуччі-

Л. Зюбрак

В. Зюзін

"The Вйо"

ні, числ. укр. нар. пісні. Авторка ряду сценаріїв для Торонт. ТБ.

Літ.: *Волиняк І.* Концерт Лесі Зюбрак // Нові дні. — 1956. — № 5; *Dempsey L.* Person to Person: Opera StarYearns for a Tupist's Touch // Globe and Mail — 1958. — 22 July; *Saunders D.* Lives Lived: Ivan Romanoff // Там само. — 1997. — 7 April.

І. Лисенко

ЗЮЗІН Віктор Семенович (20.02.1922, м. Приморськ Запоріз. обл. — 2.01.1997, м. Бердянськ Херсон. обл.) — композитор, диригент. З. пр. культ. України (1993). Лауреат ряду оглядів, фестивалів та конкурсів на найкращий естр. твір. Член СКУ (1976). Навч. у муз. уч-щі при Моск. конс., кл. композиції Є. Меснера (1939—41). Муз. кер. ансамблю в Краснотур'їнську (Урал, 1942—48), Магадані (1948—57), муз. кер. і диригент оркестру нар. інстр. "Азовська чайка" (Бердянськ, 1956—62, 1965—70). Брав участь у зйомках к/ф "На крилах азовської чайки" (Київ. к/с ім. О. Довженка, 1968). У творчості переважав інтерес до естр.-симф. оркестру й орк. нар. інструментів.

Тв.: муз. комедія "Де тополі шумлять про любов", лібр. П. Ребра (1959); вок.-симф. — Поема, кантати; для симф. орк. — сюїта "Арсенальці", Вальс-фантазія (1959), увертюра "Час" (1963), балада-реквієм "Вони утверджують життя" (1968), симфонія "Підкорення космосу" (1975), Рапсодія в стилі ретро (1990); для фп. з орк. — Експромт; для сопрано, контральто та кам. анс. — Концертино (1980); для орк. нар. інстр. — "Укр. фантазія" (1976), "Привітальна увертюра" (1970), Рондо (1981); для баяна з орк. — Триптих (1992); п'єси для фп., скр. з фп.; для дух. орк. — фантазія "Героям Вітчизняної", для естр.-симф. орк. — "Київська балада", "Укр. гумореска", сюїта "Олімпіада—80", "Укр. веснянки" та ін.; пісні, муз. до к/ф.

А. Муха

ЗЮЗЬКА (ЗЮЗКА, ЗЮСКА, можливо, псевд. Л. або С. Зизаніїв) (кін. 16 — поч. 17 ст.) — церк. композитор. Майстер імітаційної техніки у партесному церк. співі. Автор циклу культових творів "Пісні Мойсейові" на 5 голосів.

"THE ВЙО" (смт Кобеляки — м. Полтава) — денс-дует: Джон (Мирослав) Кувалдін, Сергій Підкаура. Лауреат фестивалю "*Червона рута*" (1995, Севастополь, 3-я премія в категорії сучас. танц. музики), володар відзнаки за сценічність "Червоної рути'93", фіналіст "Червоної рути'91". С. Підкаура — дипломант "Червоної рути'95" у жанрі *автор. пісні*. "ТВ." існує з 1989: спочатку разом з ін. музикантами як рок-гурт (стиль ф'южн), з 1993 — як денс-дует. С. Підкаура закін. Полтав. муз. уч-ще (вок. відділ), працював солістом Полтав. філармонії. Обидва виконавці закін. Полтав. пед. ін-т. Разом з ін. переможцями "Червоної рути—95" концертували в Києві, Москві, по всій Україні. Автори власних пісень, найвідоміший шлягер — "Ґанжа". У виконанні переважає *стиль* реґгі. Темношкірий Д. Кувалдін має специфічну негритян. пластику сцен. руху, у 2000-х — ведучий муз. телеканалу "М 1".

Літ.: *Євтушенко О.* Вйо, бо The Вйо // Галас. — 1997. — № 7—8; *Підкаура С.* Ми зірками не прокинулись // Високий замок (Львів). — 1997. — 25 листоп.; *Олексієнко К.* "Зе Вйо" готується здивувати // Веч. Київ. — 2000. — 10 жовт.

А. Калениченко

І

ІВАН (Johannes) (серед. 15 ст.) — музикант-інструменталіст. 1468 був міським трубачем у Львові.

Літ.: *Morawska K.* Średniowiecze. — Warszawa, 1998. — Część 2: 1320–1500.

Б. Сюта

ІВАН (кін. 18 — поч. 19 ст., Полтав. губ.) — кобзар. 1805 (за ін. від. 1805–08) В. Ломиковський від І. записав *думи* "Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі", "Олексій Попович Пирятинський", "Три брати Самарські", "Хведір Безродний", "Сірчиха і Сірченки" (належать до найбільш ранніх записів укр. дум), жарт. пісні "Дворянська жона", "Чечітка" та "Попадя".

Літ.: *Житецький П.* Мысли о народных малорусских думах. — К., 1893; *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980; *Гримич М.* Виконавці українських дум // Родовід. — 1992. — Ч. 4.

О. Шевчук

ІВАН З ЛОХВИЦІ (18 ст., м-ко Лохвиця, тепер Полтав. обл.) — співак. 1750, під час чергового набору співаків в Україні, був відряджений до Петербурга, де, здобувши вок. освіту, став солістом *Придв. спів. капели*.

Літ.: *Харламлович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ІВАН ТЕОДОРОВИЧ (14 ст.) — співак. Одним із перших поширював профес. спів в Україні. Про нього 1887 згадував історик І. Попадопуло. Працював регентом у школах, що існували при церквах.

Літ.: *Іванов В.* Співацька освіта в Україні у XVIII ст. — К., 1997.

І. Лисенко

ІВАНИЦЬКИЙ Анатолій Іванович (2.06.1936, м. Нікополь Дніпроп. обл.) — етномузиколог, педагог. Канд. мист-ва (1973). Доктор мист-ва (1991). Професор (1992). Член НСКУ (1977). Закін. Київ. конс. (1968, кл. хор. диригування *М. Щоголя*), аспірантуру при ІМФЕ (1973, наук. кер. *С. Грица*). Викладач Криворіз. (1968–71) і Вінн. (1975–79) пед. ін-тів. 1979–2001 — викладач Київ. ін-ту культури (професор з 1992). Керував фольк. експедиціями студентів (до 1983 у Київ. Полісся, 1984–89 — у Півн. Бесарабію). Від 2001 — пров. наук. співробітник ІМФЕ.

Сфера наук. зацікавлень охоплює широке коло питань вивчення й популяризації нар. муз. мистецтва. Автор перших навч. посібників з муз. фольклору й фольклористики: тим самим створив нормативну наук.-метод. базу вивчення укр. фольклору й фольклористики в навч. муз. закладах України. Опрацював нову концепцію походження музики у взаємозалежності її з мисленням і мовою, що проявилася в істор. синтаксисі муз. фольклору. Наук. доробок охоплює різні ділянки фольклористики — польову роботу, теорет. дослідження, фольклорист. педагогіку, опрацювання фольклорист. спадщини, публікації зб-к нар. музики. Кер. наук. досліджень аспірантів. У 1990-х вів авт. програми "Розкажи, бандуро" й "Фольклорна скарбниця" на Укр. радіо.

Літ. тв.: Українська народна музична творчість. — К., 1990; [2]1999; Українська музична фольклористика: методологія і методика. — К., 1997; С. Й. Грица (творчий портрет). — К.; Тернопіль, 2002; Основи логіки музичної форми (проблеми походження музики). — К., 2003; фольк. зб. (нотна частина) — "Чумацькі пісні" (1976, у співавт. з *О. Деєм, А. Ясенчук*), "Весільні пісні" (кн. 1, 1982, у співавт. з *М. Шубравською*), "Балади. Кохання та дошлюбні взаємини" (1987, у співавт.), "Балади. Родинно-побутові стосунки" (1988, у співавт. з *О. Деєм, А. Ясенчук*); "Чумацькі пісні" (1989); Набуток української фольклористики // НТЕ. — 2000. — № 4; Софія Йосипівна Грица: (слово про вчителя) // Парадигматика фольклору [Ювілейна зб. з нагоди 70-річчя від дня нар. С. Й. Грици]. — К., 2002; Генезис двох типів весільних ладкань // Там само; Ритмоструктурна типологія К. Квітки // Метроритм—1. — К., 2002; Дослідниця багатств українських народних пісень і дум: [С. Й. Грица] // НТЕ. — 2003. — № 1–2; Наукова конференція пам'яті Климента Квітки // Там само. — № 5–6; Дещо про методологічну проблематику етномузикології // Мат-ли до укр. мист-ва: Пам'яті академіка О. Г. Костюка. — 2003. — Вип. 2; До питання хронологізації народної музики // Мат-ли до укр. етнології. — К., 2003. — Вип. 3 (6); "Коментар" Климента Квітки до збірника "Українські народні мелодії": музично-фольклористична текстологія // Студії мистецтвознавчі. — К., 2004. — Ч. 4(8); "Українські пісні Закарпаття" Володимира Гошовського: перевидання // НТЕ. — 2005. — № 5; Ритмологічні аспекти підготовки до перевидання поетичної частини збірника Климента Квітки "Українські народні мелодії" // Метроритм–2. — К., 2005; Музично-етнографічні польові дослідження // НТЕ. — 2005. — № 4; Перевидання "Українських народних мелодій" К. Квітки: Наукове значення і проблематика // Там само. — 2005. — № 6; статті, рецензії, цикли радіопередач про укр. фольклор (понад 30, 1992–95); упор., комент.: *Квітка К.* Вибрані статті. — К., 1985. — Ч. 1, К., 1986. — Ч. 2; Листування К. Квітки і Ф. Колесси // ЗНТШ. — Л., 1992. — T.CCXXIII; *Квітка К.* Українські народні мелодії. — К., 2005. — Ч. 1: Збірник; Ч. 2. — Коментар; Історична Хотинщина: музично-етнографічне дослідження. Збірник фольклору. — Вінниця, 2007; Хрестоматія з українського музичного фольклору. — Вінниця, 2008.

Літ.: *Федас Й.* Анатолій Іваницький // Народознавство. — 1996. — № 27.

М. Загайкевич

ІВАНКО (17 ст., Волинь) — співак. Освіту здобув у Луцьк. братській школі. Співу навч. "коштом, старанням і працею братства Луцького". Через добру репутацію єзуїти намагалися переманити його до себе.

Літ.: *Козицький П.* Музика і спів у Київській академії за 300 років її існування. — К., 1971.

І. Лисенко

А. Іваницький

Титульна сторінка книжки А. Іваницького "Українська народна музична творчість"

А. Іванов

А. Іванов у ролі Остапа (опера "Тарас Бульба" М. Лисенка)

В. Г. Іванов

ІВАНКО Едвард (сцен. ім'я — Ed Evanko) (1940, м. Вінніпеґ, Канада) — актор, співак (драм. тенор). З родини укр. емігрантів з Тернопільщини. Закін. Ун-т Манітоби й з 1959 навч. у Вел. Британії: школі сцен. майстерності (Old Vic Theater School) і Держ. оперній школі в Лондоні.

Виступав на сценах Вінніпеґа, згодом брав участь у низці укр. фестивалів Канади і США. Виконував ролі у п'єсах В. Шекспіра (Стретфордський фестиваль, Канада), виступав у "Шекспірівському театрі" (Вел. Британія), в Японії. 1970 дебютував на Бродвеї (Нью-Йорк) у п'єсі Дж. Чосера "Canterbury Tales" (отримав нагороду). Там само згодом успішно виступив у муз. п'єсі Р. Раджерса "Рекс", "Трагедії Кармен" та у 25-и ін. постановках "Бродвея". Поміж партнерів — Дж. Сіммонс, С. Данкен, П. Фуллер, Ж. Тоцці, Т. Ваннетта та ін.

Здобув популярність у *мюзиклах* "Моя чарівна леді" Ф. Лоу, "Звуки музики", "Король і я" та в оперетах Ж. Гілберта й А. Саллівена. Записувався на фірмах RCA, Capitol, Decca, Destiny. Брав участь у радіопередачах і телемережах ABC, NBC. У Канаді популярною була його телегодина "The Ed Evanko Show".

Партії: Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Рудольф, Пінкертон, Каварадоссі ("Богема", "Мадам Баттерфляй", "Тоска" Дж. Пуччіні) та ін.

Літ.: *Волянська Л.* Ед Іванко — улюбленець публіки // Свобода (США). — 1977. — 23 лип. (Ч. 139).

Р. Савицький-мол.

ІВАНОВ Андрій Олексійович [30.11(13.12).1900, м. Замосць Люблін. воєводства, Польща — 1.10. 1970, м. Москва, РФ] — оперний і кам. співак (баритон). Н. а. СРСР (1944). Навч. у Київ. кооперат. ін-ті, 1921—24 брав уроки співу в Київ. приват. студії М. Лунда. 1925—26 — соліст пересувної Опери Ганфа, 1926—28 — Бакин., 1928—31 — Одес., 1931—34 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1934—50 — Київ. т-рів опери та балету, 1950—56 — Великого т-ру СРСР.

Від 1956 займався лише конц. діяльністю. В кам. репертуарі — твори укр. і заруб. композиторів. Відомий також як інтерпретатор укр. нар. пісень. Гастролював з концертами у багатьох містах кол. СРСР, а також у Лондоні, Берліні, Відні, Будапешті, Варшаві та ін.

Мав великий голос оксамитового тембру. Виконання відзначалось яскравою емоційністю, артистизмом. Записав на грамплатівки чимало творів вітчизн. і заруб. композиторів, числ. укр. нар. пісні.

Партії: Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Командарм ("Перекоп" В. Рибальченка, Ю. Мейтуса, М. Тіца, 1-й вик-ць), Щорс (одноим. опера Б. Лятошинського), Шевченко ("Доля поета" В. Йориша), Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Онєгін, Мазепа ("Євгеній Онєгін", одноим. опера П. Чайковського), Демон (одноим. опера Ант. Рубінштейна), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ріголетто, Ренато, Жермон (одноим. опера, "Бал-маскарад", "Травіата" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Скоробагатько Н.* Нотатки оперного концертмейстера. — К., 1973; *Тольба В.* Статьи и воспоминания. — К., 1986; *Коломенський М.* Андрій Іванов в Іркутську // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Євтушенко Д.* Великий талант // Музика. — 1975. — № 6; *Кагарлицький М.* Уславлений співак // КіЖ. — 1975. — 14 груд.; *Захарченко Н.* Воспоминания об Андрее Алексеевиче Иванове // *Лисенко І.* Музична культура України. — К., 2008.

І. Лисенко

ІВАНОВ Валентин Валентинович — Див. *Капон В. В.*

ІВАНОВ (Капон-Іванов) Валентин Гаврилович (21.01.1936, м. Часів Яр, тепер Донец. обл. — 12.04.2008, м. Харків) — композитор, домрист, педагог. З. пр. культ. України. Лауреат III Міжн. фестивалю патріот. пісні "Солдати миру" (2002). Член НСКУ (1980). Член Президії Джаз. асоціації України (з 1995). Президент Харків. караїмського нац. культ. тов-ва України "Карай". Батько *Вал. Капона (Іванова)*. Брат *Перекопа Іванова*. За походженням караїм. Закін. Харків. конс. (1958, ф-т нар. інстр.), Харків. ін-т мистецтв (1976, кл. композиції *І. Ковача*). Кер. естр. ансамблю Сталінської (Донец.) філармонії, зав. муз. частини Харків. т-ру юного глядача, викладач Чернів. муз. уч-ща (1958—59), Харків. ін-ту мистецтв (з 1966) та Ін-ту культури (з 1972), кер. естр. оркестру "Орбіта" (з 1979). Творчість І. позначена різноманітністю жанр.-стильових уподобань, прагненням поєднати риси *академізму, фольклоризму* та імпровізаційності (див. *Імпровізація*). Активно використовував караїм. фольклор, зокр. його ладові та ритм. особливості, звертався до караїм. тематики (див. — *Караїмів музика*).

Тв.: опера "Да будет Град" (за легендою Г. Квітки-Основ'яненка "Заснування Харкова"), опера-ораторія "Песнь о разбитом хрустале" ("Хрустальная ночь", лібр. З. Сагалова), для симф. орк. — 2 симфонії (1976, 1978), поема "Гулюш-Тота" (1998); для кам. орк. — "Три сестри" (за мотивами одноим. п'єси А. Чехова), "Вересень у Парижі", Прелюдія і фуга, Романс; Концертино — для домри (вид. — К., 1990), для балалайки; для фп. і кам. орк. (1975), для скр. (на 2 корейські нар. пісні); 2 струн. квартети; для фп. — 3 сонати, "Кримська сюїта", "48 прелюдій і фуг. Поліфонічний альбом", у 4-х т. (1976, 1979, 1990), "Пори року", дит. цикли "Квіти в музиці, легендах та переказах", "Мелодії караїмського весілля" (12 п'єс, вид. — Х., 2001); дит. Сюїта за мотивами казки Л. Керрола "Аліса в країні чудес" для фп., фп. у 4 руки (вид. — Х., 2006) тощо; для альта й фп. — Поема (1968); для орк. нар. інстр. — "Маленька увертюра" (1981); п'єси для домри, баяна, балалайки (всі з фп.); для труби і 3-х тромбонів — Концерт; для бігбенда — Рондо, "Джаз-вальс"; для естр. орк. — "Святкова фантазія", "Український танок" (1982); п'єси для саксофона, кларнета, тромбона, синтезатора тощо; для міш. хору — "Україні" (сл. І. Перепеляка) тощо; бл. 200 романсів, пісень та балад, зокр. пісні (зб. на сл. Лесі Українки, І. Франка, О. Пушкіна, М. Цвєтаєвої, зах.-укр. поетів, поетів Слобожанщини та ін. — 96 із них

видано в антології "Єднаймося", Х., 2005), пісні для дітей, балада "Дробицький яр" (сл. Н. Ланге); естр. пісні на сл. караїмських поетів І. Симанчука, С. Саїтової-Бараш, Я. Бараша, обр. укр., татар., караїм. нар. пісень; музика до бл. 50-и театр. вистав.

Літ.: *Мірошниченко С.* Теоретичний аналіз як умова виконавських інтерпретацій поліфонічного твору (на прикладі циклу В. Іванова) // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 18; *Калачов Ю.* Палітра композитора // КіЖ. — 1980. — 2 жовт.

А. Муха

ІВАНОВ Василь Іванович (18 ст., м. Полтава) — співак. З родини священика. 1735, під час чергового набору співаків, був відряджений до Петербурга, де здобув муз. освіту. Від 1736 — соліст *Придв спів. капели* у Петербурзі.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ІВАНОВ Володимир Федорович (13.11.1937, с. Сербка Комінтернівського р-ну Одес. обл.) — музикознавець, композитор, педагог. З. пр. освіти України (2005). Член НСКУ (1989). Канд. мист-ва (1973). Доктор мист-ва (1994). Доцент (1977). Професор (1995). Академік Академії пед. та соц. наук (М., 2001), Міжн. академії енергоінформац. наук (М., 2001), Міжн. академії фундамент. основ буття (К., 2003). Закін. вок.-хор. ф-т Одес. конс. (1967, кл. диригент. *В. Шипа*), аспірантуру при ІМФЕ (1972, кер. *М. Боровик*). Від 1967 — на пед. роботі в Кам'янець-Поділ. пед. ін-ті (1972–74 зав. кафедри музики та співів); від 1974 — Микол. пед. ін-ті: декан ф-ту підготовки вчителів початк. класів (1986–2001), з 2001 декан ф-ту мист-ва. Заст. голови Микол. відд. профспілки музикантів України (1975–97). Засн. Микол. обл. нар. філармонії (1983), власного культуролог. фонду при Микол. держ. обл. архіві. 1993 — наук. консультант з підготовки Одес. к/с наук.-попул. фільму про культуру укр. болгар. Від 1996 — керівник 1-ї на півдні України аспірантури при пед. ун-ті зі спеціальності "Історія і теорія культури". Від 2001 — голова Микол. громад. відд. Всеукр. тов-ва "Україна — світ". 2003–06 — голова Микол. осередку НСКУ. Осн. напрямок досліджень — історія укр. музики (переважно 18 і 20 ст., частково 9–17, 19 ст.), зокр., творчість у галузі духовної музики *Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка*, та ін.

Тв. (бл. 30): для баяна — Соната, 12 прелюдій, п'єси, Скерцо, Балада, Ноктюрн, "Ліричний вальс" та ін., понад 30 обробок нар. пісень країн Європи, хор. обробки укр. нар. пісень, романси на сл. О. Блока, С. Єсеніна, О. Кольцова та ін., пісні.

Літ. тв. (понад 150): канд. дис. "Хоровое творчество Д. С. Бортнянского" (К., 1973); Дмитро Бортнянський. — К., 1980; Російсько-український словник музичних термінів. — К., 1994; Короткий довідник з історії України. — К., 1994 (у співавт. з *Кураєвим І., Багметом М., Федьковим І.* та ін.); Навчання церковного співу в Україні IX–XVII ст. — К., 1997; Співацька освіта в Україні у XVIII ст. — К., 1997; Доктрина знаменного співу. — Миколаїв, 1998; Словник термінів і слів українського церковного співу. — Миколаїв, 1998; ²Миколаїв; Вінниця, 2007; Леонтович — збирач народних пісень. — Миколаїв; Вінниця, 2007 (у співавт. з *Л. Івановою*); Тадеуш Ганицький. — Кам'янець на Поділлі; Миколаїв; Вінниця, 2007; Про невідомі твори М. Леонтовича // Музика. — 1970. — № 4; Згадки про вірмен у фольклорі Поділля // НТЕ. — 1971 — № 1 (у співавт. з *Сисом Т.*); Народнопісенні інтонації в хоровій творчості Д. Бортнянського // Там само. — 1973. — № 1; М. Леонтович і музичний фольклор // Там само. — 1977. — № 6; Музика в житті Ломоносова // Музика. — 1986. — № 4; Нове про Глухівську школу // Там само. — 1988. — № 6; Музика у житті Т. Г. Шевченка // Т. Г. Шевченко і загальнолюдські ідеали. — О., 1989. — Ч. III; Березовський. Перша музична академія // Музика. — 1991. — № 1; Січова співацька школа // Там само. — 1992. — № 4; Церковний композитор К. Стеценко // Православний вісник. — 1992. — № 4; Духовний композитор Ведель // Там само. — № 6; Бортнянський, Ведель // Історія України в особах. — Миколаїв, 1993. — Ч. 2; Співаю Богу моєму (до 140-річчя П. Турчанінова) // Укр. культура. — 1996. — № 3; Християнська освіта за "молільним співом" // Там само. — 1996. — № 4; Музичні джерела опери М. Аркаса "Катерина" // Шануючи пам'ять патріота України: Документи і матеріали про життя та діяльність М. М. Аркаса. — Миколаїв, 1997; Народно-інструментальна музика південно-українських болгар // Фольклор Півдня України. — Миколаїв, 1997; Питання розшифровки знаменного письма // Різдвяні читання. — Миколаїв, 1997; Маловідомі сторінки біографії М. Леонтовича // Укр. муз. архів. — К., 1999. — Вип. 3; Етномузичні традиції українського народу у розвитку особистості школяра // Наук. вісник МДУ. — Миколаїв, 2004. — Вип. 8; Формирование графики в развитии интонационного языка человечества // Эниология XXI века. — О., 2004; Культурно-освітянські традиції "Спаса" та завдання етнопедагогіки // Там само, 2005. — Вип. 10; Співоча мова і знаменне мистецтво // Укр. культура. — 2006. — № 8; Упор., вступ. ст., комент.: Микола Леонтович. Спогади, листи, матеріали. — К., 1982; М. Леонтович. Духовні хорові твори. — К., 1993; та ін.

Літ.: *Агеев И.* Ступенька в творчество // Родной причал (Николаев). — 1989. — 5 нояб.

В. Кузик

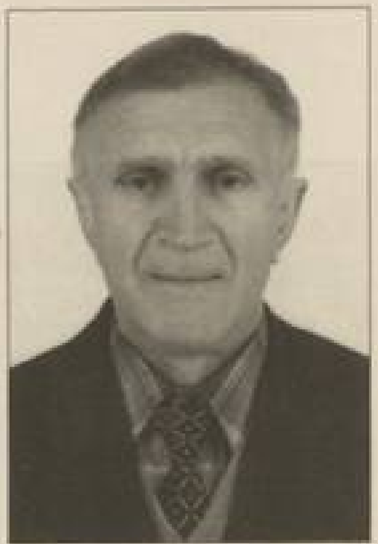

В. Ф. Іванов
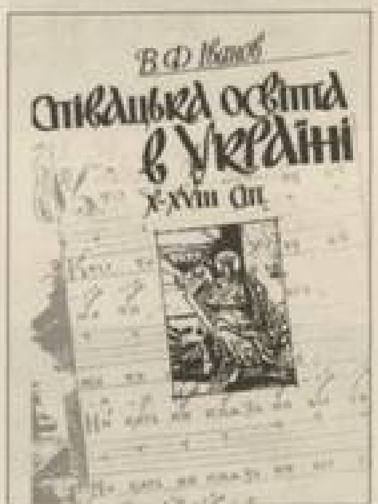
Титульна сторінка книжки "Співацька освіта в Україні" В.Ф. Іванова

ІВАНОВ Гнат (18 ст.) — співак. У дитинстві був привезений до Петербурга, де в 1730-х став солістом *Придв. спів. капели* (до 1741). Того самого року повернувся в Україну.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

Є. Іванов

ІВАНОВ Євген Миколайович (16.05.1936, м. Харків — 6.04.1991, м. Одеса) — оперний співак (бас), педагог. З. а. УРСР (1966). Лауреат Міжн. конкурсу вокалістів у Бухаресті (1964, 2-а премія). Закін. Харків. конс. (1959, кл. вокалу *П. Голубєва*). 1957–59 — соліст Харків. філармонії, 1959–70 — Одес. т-ру опери та балету. Одночасно з 1964 — викладач кафедри сольного співу Одес. конс., доцент (1977), професор

М. К. Іванов. З літографії Стодгарта

М. К. Іванов

(1987), зав. кафедри оперної підготовки (1987—90). Поміж учнів — з. а. РРФСР, лауреат Міжн. конкурсу в Барселоні М. Кіт, з. а. РРФСР, лауреат Всесоюз. конкурсу В. Навротський, лауреат всесоюз. конкурсу ім. М. Глінки та ін. конкурсів Д. Харитонов.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Тарас ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Галицький, Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Філіпп ("Дон Карлос" Дж. Верді), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно).

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової. — 90! — О., 2003; *Кнышова Т.* Класс Е. Н. Иванова // Одесская консерватория: Забытые имена, новые страницы. — О., 1994; *Іванов Є.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко, А. Муха

ІВАНОВ Кирило (17 ст.) — співак. Був придв. співаком графа Трубецького в Москві, а в 1650-х служив при дворі моск. патріарха Никона. Мав надзвичайно красивий голос.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ІВАНОВ (прізв. матері — Кабраченська) Микола Кузьмич [10.10.1810, м. Полтава — 7.07.1880, м. Болонья, Італія] — співак (тенор). З міщан. родини. Змалку виявляв музикальність, добре співав. 1822 (за ін. відом. — 1823) І. було відібрано до *Придв. спів. капели* у Петербурзі. Вокалом займався з учителями-італійцями. За свідченням *М. Глінки* мав ніжний і дзвінкий голос із прекрасним високим регістром. М. Глінка особисто займався з І. постановкою голосу, взяв його у спільну поїздку до Італії для вдосконалення вок. майстерності у відомих майстрів. 1830 у Мілані брав уроки у проф. Е. Біанкі. 1831 у Римі познайомився з Г. Берліозом, у Неаполі навч. у відомих педагогів А. Ноццарі (Нодзарі) й Ж. Фодор, здобув прихільність композитора Г. Доніцетті. 1832 був прийнятий до трупи т-ру Сан-Карло в Неаполі. Від осені 1833 — соліст Паризької італ. опери; преса відзначала прекрасну вок. техніку співака, яскраву актор. гру, щиру емоційність. У Парижі познайомився й потоваришував з композитором Дж. Россіні. Співав гол. партії в його операх "Вільгельм Телль", "Сорока-крадійка", "Севільський цирульник", "Отелло" (найкраща) тощо. 1834 успішно гастролював з концертами у Вел. Британії, де його визнали "зіркою першої величини" (відтоді виступав там). Талант співака високо цінував композитор В. Белліні, І. співав у його опері "Пуритани".

Наприкінці 1830-х слава співака була в зеніті: його голос визначали як унікальний "тенор-контральтіно", а самого І. як майстра *бельканто.* Від 1839 жив в Італії, виступав у усіх гол. оперних т-рах, виїздив на гастролі до Відня (Австрія). Дж. Верді написав для І. вставну арію в опері "Ернані" (1844). І. співав в операх Дж. Верді "Аттіла", "Розбійники", поставлених у Римі й Трієсті, під час яких вистави перетворювалися на маніфестації солідарності з італ. нац.-визвольним рухом.

Наприкінці 1840-х голос І. почав згасати й 1852 він покинув оперну сцену. Після смерті Дж. Россіні І. займався збиранням документів композитора й упорядкуванням його архіву.

Літ.: *Глинка М.* Записки // *Його ж.* Литературное наследие. — М; Ленинград, 1952. — Т. 1; *Його ж.* Записки. — Ленинград, 1953; Глинка в воспоминаниях современников. — М., 1955; *Сикевич В.* Былые встречи //Истор. вестник. — 1893. — № 4; *Мітельман Є.* Забуте ім'я // Музика. — 1985. — № 6; *Варварцев М., Мітельман Є.* "Іванов, якого я люблю, мов сина..." // Український музичний архів. — К., 1995. — Вип. 1; *Їх же.* "Його ім'я відоме всій Італії..." // Неопалима купина. — 1995. — № 5—6; *Їх же.* Українець з Полтави — музична слава Європи // Укр. діаспора. — К.; Чикаго, 1995. — Ч. 8 (передрук.: Всесвіт. — 1998. — № 4); *Берліоз Г.* Зустріч у Римі // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Глінка М.* Зустрічі з Миколою Івановим // Там само; *Керн А.* Уривки з записок // Там само; *Мельгунов М.* Наставник Миколи Іванова // Там само; *Шестакова Л.* Микола Іванов у Новоспаському // Там само; *Сєров О.* В Італії // Там само; *Смоленский С.* О теноре Иванове, сопутствовавшем Глинке в Италию // РМГ. — 1903. — № 47; *Варварцев М.* "Абсолютний перший тенор" доби бельканто // КіЖ. — 1988. — 26 черв.

В. Кузик

ІВАНОВ Михайло Гаврилович (1877, м. Бахмут Катериносл. губ., тепер Артемівськ Донец. обл. — 1919, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ) — композитор, педагог, муз.-громад. діяч. Навч. у гімназіях Бахмута, Маріуполя (тепер Донец. обл.). Закін. юрид. ф-т Київ. ун-ту. Навч. у Моск. конс. (кл. композиції *С. Танєєва*). Від 1914 жив у Катеринославі: викладач теорії музики, гармонії та оперного класу Катериносл. муз. уч-ща; музики і співу приватних (немузичних) навч. закладів. Активіст місцевої "*Просвіти*", засновник Укр. муз.-драм. школи (1918), ініціатор створення там Укр. муз. тов-ва. Активно підтримав реорганізацію Катериносл. муз. уч-ща в Консерваторію, відкриту урядом Директорії (лют. 1919). Кер. муз. сектору відділу мистецтв губнаросвіти (1918—19). Розстріляний у листоп. 1919 "за участь у замаху на життя батька Н. Махна". Похов. на Севастопольскому цвинтарі в Катеринославі (могила не збереглася). Творча спадщина не збереглася.

Тв.: опери — "Травнева ніч" (лібр. В. Атаманюка за М. Гоголем), дит. опера "Принц-свинопас" (лібр. В. Атаманюка за казкою Г. Х. Андерсена); солоспіви "На чужині", "Наче море в краях полудневих", "І нелюба свого", "Лебеді плавають" "Коли хочеш знати серденько" — всі на сл. О. Олеся, "Вечір" на сл. Т. Шевченка, а також "Вечір тане в безкраї рожевому" О. Толстого, "Сто літ" Я. Полонського, О. Апухтіна (всі — в укр. перекл. В. Атаманюка); 2 хори; 2 мелодекламації (зокр. на сл. З. Турського "Вітер"); розкладки на хор. і орк. голоси нар. пісень; 5 вальсів (вірогідно для фп.).

Літ. тв.: ст. "Дещо про мистецький світогляд П. І. Чайковського та М. А. Римського-Корсакова" (рукоп.), рукописи ін. статей про укр. джерела в муз. творах рос. композиторів.

Літ.: [*Б. а.*]. Музична спадщина М. Г. Іванова // Вир революції: Літ.-мист. збірник губнаросвіти (Катеринослав, тепер Дніпропетровськ). — 1921 (революції року 4-го). — Лип.; *Атаманюк В.* Пам'яти музики. На п'яту річницю замордування М. Г. Іванова // Зоря: Літ.-наук. та політ.-громад. ілюстрований місячник (Катеринослав). — 1925. — Груд.; *Його ж.* Пам'яти Михайла Гавриловича Іванова // Укр. пролетар. — 1920. — 6 берез.; *Чабан М.* Іванов М. Г. // *Його ж.* Діячі Січеславської "Просвіти" (1905—1921): Бібліогр. словник. — Дніпропетровськ, 2002; *Його ж.* Песня, прерванная махновской пулей // Днепровская правда (Дніпропетровськ). — 1999. — 10 груд.; [*Б. а.*]. Заявление контр-разведки // Путь к свободе: Ежедневная газ. рев. повстанцев Украины (махновцев) (Катеринослав). — 1919. — № 27; *Рябцева І.* Повернення з забуття...: М. Г. Іванов — викладач, композитор, громадський діяч // Мистецтво та освіта сьогодення. — Х., 2007. — Вип. 18.

І. Рябцева

ІВАНОВ Михайло Олександрович (5.06.1882, м. Харків — 28.02.1957, м. Москва) — гобоїст, педагог. З. д. м. РРСФР (1946). Закін. Харків. муз. уч-ще (1900, кл. Гена). 1900—03 — соліст оркестрів у Харкові, Тифлісі (тепер Тбілісі) та С.-Петербурзі, 1903—04 — перший гобоїст Одес. опери, 1917—56 (з перервою) — оркестру Великого т-ру в Москві. 1920—22 працював на Донбасі, виступав із сольними концертами. Від 1939 — професор Моск. конс.

ІВАНОВ Павло Миколайович [25.07(7.08).1904, м. Миколаїв — 6.12.1983, м. Київ] — оперний співак (тенор). З. а. УРСР (1974). Приватно брав уроки вокалу в М. Каржевіна (Харків, 1925—26), навч. у Центр. театр. ін-ті мистецтв у Москві (1928—30). Вик. діяльність розпочав як соліст балету. Як оперний співак дебютував 1930. 1930—32 — соліст Одес., 1932—39 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1941—44 — Казах., 1939—60 — Київ. т-рів опери та балету. Мав сильний голос широкого діапазону, рівний у всіх регістрах, драм. талант.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Андрій, Кобзар ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Герман, Вакула ("Пікова дама", "Черевички" П. Чайковського), Отелло, Радамес (одноім. опера, "Аїда" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Каварадоссі ("Тоска" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Льонька ("В бурю" Т. Хрєнникова), Давидов, Мишук ("Піднята цілина", "Тихий Дон" І. Дзержинського).

Літ.: *Іванов П.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ІВАНОВ (Капон-Іванов) Перекоп Гаврилович (19.01. 1924, м. Харків — 6.01.1973, м. Київ) — співак-бандурист, педагог. Лауреат Респ. конкурсу бандуристів (1957). Канд. мист-ва (1957). Брат *Вал. Іванова*. Дядько *Вал. Капона* (*Іванова*). За походженням караїм. Гри на *бандурі* харків. типу навч. у *М. Гайдамаки* (1939—40). Під час війни був на фронті. Після війни закін. Харків. військ.-мед. академію, де керував оркестром нар. інструментів. Організував ансамбль бандуристів, з яким гастролював по Україні, та оркестр укр. нар. інструментів у вечірній школі в Харкові (1959). 1962 закін. Київ. конс., кл. *М. Геліса*. 1957—62 — викладач Харків., з 1962 — Київ. конс. Водночас 1962—67 — артист і концертмейстер Капели бандуристів УРСР. Розробив нову конструкцію києво-харків. бандури.

Тв.: для бандури — п'єси, етюди (вид. 1956), обр. укр. нар. пісень для бандури.

Літ. тв.: канд. дис. "Інструменти українського народного оркестру" (К., 1957); Оркестр народних інструментів. — К., 1980; Інструменти народних оркестрів республік СРСР (рукоп.).

Б. Жеплинський, Вал. Іванов

ІВАНОВ (псевд. — Варягін) Сергій Дмитрович (1872, м. Харків — ?) —оперний співак (бас). Закін. Харків. муз. уч-ще, Петерб. конс. Удосконалювався в Італії. 1897 дебютував у Казані. Співав на оперних сценах Нижнього Новгорода, Житомира, Кам'янця-Подільського (тепер Хмельн. обл.), Кисловодська, Москви (антрепризa А. Церетелі), С.-Петербурга (антрепризa К. Гвіді, 1902; Народний дім, 1903; "Нова опера", 1904—05). Від 1907 — соліст Опери Солодовникова в Москві. Гастролював у Дрездені (1908), Берліні (1911), Мілані (Ла Скала, 1913). 1906 брав участь у виконанні вок. квартетів *В. А. Моцарта*, *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, *О. Бородіна* (в ансамблі з *Є. Єгоровим*, *В. Селявіним* та *М. Бочаровим*).

Партії: Сусанін, Фарлаф ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Варлаам ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Малюта Скуратов, Голова, Варязький гість ("Царева наречена", "Майська ніч", "Садко" М. Римського-Корсакова), Рамфіс, Спарафучільо ("Аїда", "Ріголетто" Дж. Верді), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Марсель ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Кардинал ("Жидівка" Ф. Галеві), Кецал ("Продана наречена" Б. Сметани).

І. Лисенко

ІВАНОВ Сергій Юрійович (6.11.1963, м. Клайпеда, Литва) — піаніст, кер. ансамблю. 1973 закін. Дніпродзерж. муз. уч-ще, кл. фп. 1975—85 грав у різних ансамблях, концертував у багатьох містах кол. СРСР. Від 1985 — кер. ансамблю Горлівського (Донец. обл.) джаз-клубу "Квадрат": брав із ним участь у числ. джаз. фестивалях. Від 1991 — викладач кл. фп. Горлівської школи мистецтв.

Дискогр.: грамплатівки LP — "Донецк — 118": Десятый джазовый фестиваль в Донецке. — М.: Мелодия, 1988. — С—90—27905—001; подвійний альбом — Одиннадцатый Международный фестиваль джазовой музыки "Донецк—120". — М.: Мелодия, 1990. — С 60 30789 007.

В. Симоненко

ІВАНОВ Федір (18 ст.) — співак (бас). Хлопчиком був привезений до Петербурга. У 1730-х співав при дворі графа Трубецького, а з 1740 — соліст *Придв. спів. капели* в С.-Петербурзі.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

П. М. Іванов у ролі Отелло (однойменна опера Дж. Верді)

С. Д. Іванов в ролі Мельника (опера "Русалка" О. Даргомижського)

В. Івановський

Титульна сторінка книжки В. Івановського “Теория пианизма” (К., 1927)

Б. Іваноньків

ІВАНОВ Хома (18 ст., м. Новгород-Сіверський, тепер Черніг. обл.) — співак. Хлопчиком відправлений до Петербурга, 1740–44 — соліст *Придв. спів. капели.* 1744 повернувся до Новгорода-Сіверського, де був сотником.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ІВАНОВ Ярослав Васильович (26.01.1922, м. Одеса — 4.09.1992, м. Харків) — оперний співак (баритон). З. а. УРСР (1967). Закін. Ризьке муз. уч-ще (1950, кл. Є. Віттінга). 1950–56 — соліст Бурят. (Улан-Уде), 1956–58 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1958–64 — Куйбишев. (тепер Самар.), 1964–80 — Харків. т-рів опери та балету.

Партії: Посланець (“Тарас Бульба” М. Лисенка), Борис (“Борис Годунов” М. Мусоргського), Ігор (“Князь Ігор” О. Бородіна), Томський, Єлецький, Онєгін, Мазепа, Ліонель (“Пікова дама”, “Євгеній Онєгін”, одноім. опера, “Орлеанська діва” П. Чайковського), Грязной (“Царева наречена” М. Римського-Корсакова), Демон (одноім. опера Ант. Рубінштейна), Ріголетто, Амонасро, Жермон, Ренато, Яго (одноім. опера, “Аїда”, “Травіата”, “Бал-маскарад”, “Отелло” Дж. Верді), Ескамільо (“Кармен” Ж. Бізе), Скарпіа (“Тоска” Дж. Пуччіні), Тоніо (“Паяци” Р. Леонкавалло).

Літ.: *Чепалов О.* Голос — це відлуння серця // Соц. Харківщина. — 1980. — 14 груд.

І. Лисенко

ІВАНОВА Ірина Леонідівна (12.11.1949, м. Дніпропетровськ) — музикознавець. Канд. мист-ва (1984). Закін. істор.-теор. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (1972). 1973–77 — викладачка Киргиз. ін-ту мистецтв (Фрунзе, тепер Бишкек, Киргизстан) і Фрунзенської ССМШ. 1976–81 навч. в аспірантурі Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс., кл. С. Богоявленського. Від 1977 — викладачка кафедри історії музики Харків. ін-ту мистецтв: доцент (1989), професор (1992); з 1992 одночасно — Харків. ССМШ. 1996 у Харкові за участю І. було відкрито Вагнерівське тов-во. Провадить просвітн. діяльність у Німецькому культ. центрі.

Літ. тв.: канд дис. “Музыкальный театр Алана Буша” (К., 1984); Опера и миф в музыкальном театре И. Стравинского. — Х., 1992 (у співавт. з *А. Мізітовою*); Історія опери: Посібник. — К., 1998 (у співавт. з *М. Черкашиною-Губаренко* і *Г. Куколь*); Классическая музыкальная литература XVII — первой половины XIX вв.: Учебное пособие. — К., 2003 (у співавт. з *Н. Некрасовою* й *А. Мізітовою*); Поэтика показа и переживания в русской опере XIX века и оперный театр С. Прокофьева. — Х., 2005; Фрагменты творчества Валентина Бибика. — Х., 2006.

Літ.: Pro Domo Mea: Нариси. — Х., 2007.

ІВАНОВСЬКИЙ (псевд. — Генріховський, Рогаллі) Віктор Генріхович (22.09.1880, м. Біла Церква Київ. обл. — 1943) — педагог, піаніст, композитор, музикознавець. Закін. Київ. муз. уч-ще, кл. теорії і спец. композиції (для диригентів хору) *Є. Риба* (1903), гри на фп. навч. у *В. Пухальського.* 1903–07 навч. у Моск. конс., у кл. *С. Танєєва* (теорія музики, фуга, контрапункт), кл. вільної творчості *М. Іполитова-Іванова.* Професор Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка — Київ. конс. (? — 1943). Сприяв діяльності консерваторії в окупованому Києві, загинув під час відступу нім. військ. У 1920-х паралельно з *Г. Коганом* певний час читав курс історії і теорії піанізму в Київ. конс., у наук. працях обстоював т. зв. анатомо-фізіолог. напрямок у даній галузі, з чим активну боротьбу провадили тоді *Г. Беклемішев*, Г. Коганом та ін. (у наш час він визнається лише частково як складова комплексного методу).

Літ. тв.: Теория пианизма. Опыт научных предпосылок к методике обучения игре на фортепиано. — К., 1927; статті й рец. у ж. “Радянська музика”: До питання про пальцеву техніку піаніста // 1934. — № 1; Балет “Міщанин в Тоскані”, Музика В. Нахабіна // 1936. — № 6–7; Декілька слів про 9-ту симфонію Л. Бетховена // 1937. — № 1; Мілій Олексійович Балакірев // 1937. — № 1; Про викладання контрапункту строгого стилю у вищих музичних класах // 1937. — № 3; Спогади про С. І. Танєєва // 1940. — № 4 тощо.

Тв.: Струн. квартет; Соната для скр. і фп.; 10 конц. етюдів, п'єси для фп., зокр. — Шість прелюдій. — К., 1939; Полонез-фантазія для труби (1941); Марш для дух. орк. (кінець 1920-х) тощо.

Літ.: *Танеев С.* Дневники. — М., 1985. — Кн. 3: 1900–1909; *Курковський Г.* Піаністи-педагоги Київської консерваторії (1913–1939) // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2; *Беляєва М.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Муха А.* Музикознавство // Там само; *Лисенко Р.* Спогади // Приват. архів *М. Степаненка.*

А. Муха

ІВАНОНЬКІВ Богдан Михайлович (20.01.1945, с. Ріжинці Бучанського р-ну Терноп. обл.) — диригент, педагог. З. а. УРСР (1986). Доцент (1997). 1963 закін. відділ нар. інстр. Станіславського (тепер Івано-Фр.) муз. уч-ща. 1963–67 — викладач Снятинського культ.-освіт. уч-ща Івано-Фр. обл. Від 1967 навч. у Львів. конс.: кл. хор. диригування *Ю. Луціва*, кл. сольного співу *О. Бандрівської* і *М. Байко.* 1972–74 — худ. кер. Терноп. філармонії. 1972–2000 — кер. Струсівської самод. капели бандуристів України “*Кобзар*”, з якою концертував в Україні, Польщі, Болгарії, Росії, Білорусі, Литві, Латвії, тод. Чехословаччині, тод. Югославії. Здійснив записи у фонд Укр. радіо. 1974–76 — викладач відділу хор. диригування Терноп. муз. уч-ща; 1976–78 — зав. відділу й кер. студ. хору, в репертуарі якого — кантати “Заповіт” *С. Людкевича*, “Хустина” *Л. Ревуцького*, “Москва” *П. Чайковського* тощо. 1976–86 — кер. нар. чол. хор. капели “Кооператор” Терноп. облспоживспілки, з якою записав LP грамплатівку “Співає “Кооператор”. Від 1992 — викладач Терноп. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка, з 1997 — доцент, з 2000 — кер. студ. міш. хору ф-ту. Виконав кантату “Радуйся, ниво неполитая” *М. Лисенка.*

Поміж найкращих випускників — з. а. України Я. Лемішка й Б. Ренка, кер. гурту “Світозари” І. Яснюк, вок. жін. тріо Терноп. філармонії у складі Н. Татарчук, І. Музики, О. Лісовець, солістка тієї самої філармонії Н. Бойко.

Літ.: *Смоляк О.* Богдан Іваноньків: Творчій портрет. — Тернопіль, 2005; *Марусик В.* "Сад універсіади" // Молодь України. — 1972. — 12 квіт.; *Головащенко М.* Струсівські бандуристи // КіЖ. — 1987. — 5 лип.; *Бреэдень М.* Життя коротке, мистецтво — вічне // Свобода (Нью-Йорк, США). — 1995. — 24 січ.; *Собуцька В.* Душі струна бентежна: Богданові Іваноньківу — 50 // КіЖ. — 1995. — 8 берез.; *Киба П.* Співає народ, а пісні — наче дзвони [Струсівській капелі — 40 років.] — Тернопіль, 1997 (буклет).

Б. Фільц

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ (ІФОФ.) — держ. конц.-мист. установа. Засн. 1 листоп. 1940. До її гол. завдань належить організація муз. життя краю, популяризація нац. і світ. муз. культури, координування питань гастрольної справи.

Історія заснування ІФОФ. (спочатку — Станіславської) пов'язана зі створенням Гуцул. ансамблю (1939, тепер *Гуцульський ансамбль пісні і танцю*) й симф. оркестру (1940) на базі Польс. муз. тов-ва ім. С. Монюшка, очолюваного відомим у Галичині музикантом *А. Штадлером*. 1944–50 при ІФОФ. існував вок. квартет, що мав у репертуарі вел. обсяг вок. літ-ри, зокр. уривки з опер зах.-європ. композиторів. 1972 було створено ВІА "Беркут" (керівники різних років — О. Савка, *М. Мозговий*, О. Дутко). У 1980-х функціонували мобільні конц. групи вок.-інстр. характеру "Співучі голоси Прикарпаття" й "Пісня звеличує працю".

Гол. штатними одиницями ІФОФ. є 2 творчі колективи: Гуцульський ансамбль пісні і танцю і Кам. оркестр. Останній створено 1983; до 1990 його очолював лауреат респ. і дипломант всесоюз. конкурсів Б. Дев'ятов, 1990–95 — *І. Пилатюк*, з 1996 — О. Герета. 1987 кам. оркестр став лауреатом 2-о Всесоюз. конкурсу кам. колективів, 1993 — лауреат 1-о Міжн. конкурсу кам. музики "Золота осінь" у Хмельницькому (1-а премія). У репертуарі кам. оркестру — твори світ. класики, укр. та легка музика. Творчий доробок колективу складають понад 20 темат. програм, зокр. — "Шедеври світової класики", "Перлини з романтичної скарбниці", "Музичні вітражі Італії", "Музика при свічках" та "Сім слів Спасителя на хресті" Й. Гайдна, конц. виконання опери Г. Перселла "Дідона і Еней", ораторії Г. Ф. Генделя "Іуда Маккавей". Важливою мист. подією для кам. оркестру стало виконання в постановці нім. диригента К. Хаґеля музики з балету *І. Стравинського* "Аполон Мусаґет" та струн. секстету А. Шенберга "Просвітлена ніч".

Упродовж 1992–95 оркестр записав 4 програми на Укр. ТБ. Брав участь у програмі "Класикпрем'єр" (1997), фестивалях "*Віртуози Львова*", "Прикарпатська весна".

На Чернів. ТБ про цей колектив створено 2 муз. фільми — "Камерний оркестр" і "Сім слів Спасителя" (1993, 1997, реж. Т. Собко).

Оркестр підтримує тісні стосунки з провідними артистами й муз. колективами України й зарубіжжя, веде активну гастрольну діяльність, виступає за кордоном (Італія, Швеція, 1997).

Будинок Івано-Франківської філармонії. Фото 1930-х

Літ.: *Головащенко М.* Івано-Франківський камерний // КіЖ. — 1983. — 23 жовт.; [*Б. а.*]. До Італії запрошує Коломбо — не лейтенант, а музикант // Західний кур'єр (Львів). — 1997. — 13 листоп.; *Бондарчук Н.* "Італійська публіка засвідчила нам, чого ми варті в музиці" // Там само (Львів). — 1998. — 6 січ.; *Стефурак Н.* Bellissimo, Ukraine! // Галичина (Івано-Франківськ). — 1998. — 6 січ.; Concerto di Natale, omaggio a Händel // La Gazzetta di Lecco e provincia. — 1997. — 15 dicembre.

О. Шевчук

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ ІМ. Д. СІЧИНСЬКОГО (ІФМУ.) — серед. спец. муз.-освіт. навч. заклад, що входить до навч.-наук. метод. комплексу ЛДМА. Засн. 17 січ. 1940 на базі навч. закладів, що діяли в Станіславі (тепер Ів.-Франківськ) до 17 верес. 1939 — філіях Львів. ВМІ ім. М. Лисенка і 2-х консерваторій: ім. Ф. Шопена й ім. С. Монюшка; були реорганізовані в ДМШ та ІФМУ. Перший директор — музикознавець М. Кладковий. Після війни 1945 ІФМУ. поновило діяльність (директор — Г. Дмитренко, заст. Г. Диченко). Перші викладачі — *П. Шульц*, К. Демус, О. Селіванова, В. Шлях, А. Шуплат, І. Атаман, Н. Цибрівська, *Є. Козулькевич*, Л. Лисецька, П. Зон, В. Гордєєва, В. Мелех, В. Гетьман та ін. 1-й випуск відбувся 1948 (поміж випускників — *З. Штундер, М. Гринишин*). 1951 з метою активізації худ. самодіяльності краю й відповідно до наказу Мін-ва культури ІФМУ. було перепрофільовано в навч. заклад культ.-освіт. типу, де головними стали 3 відділи: дириг.-хор., народний та духовий. Після 1959 (директор Е. Поліванова) було поновлено роботу струн.-смичкового й фп. відділів. Від 2-ї пол. 2000-х в ІФМУ. функціонує 6 відділів: фп., струн.-смичковий, орк. духових і ударних інструментів, нар. іструментів, хор. диригування та теорії музики; директор — з. д. м. України М. Мокрецький, заст. — Ю. Лісовенко. 1965, до 100-річчя від дня нар. *Д. Січинського* ІФМУ. було присвоєно його ім'я. 1989 за ініціативою викладачки ІФМУ. О. Турянської створено музей композитора. Визначними організатора-

ми фп. відділу були Г. Диченко і Ю. Новодворський. Поруч із ними сформувався високопрофес. пед. колектив, куди увійшли І. Гриневич, В. Федорова, О. Купновицька, Е. Стойка, І. Прокоп, О. Симчич, Я. Смулка, В. Гріго та ін. — здебільшого вихованці ІФМУ. і Львів. конс. Формування струн.-смичкового відділу пов'язане з діяльністю П. Шольца і *Є. Козулькевича.* До пед. складу увійшли також Л. Куцій, Т. Ковалик, Є. Мругало, Д. Коцюмбас, а також *І. Пилотюк.* Останньому належить ініціатива створення кам. оркестру викладачів ІФМУ., що об'єднався з кам. оркестром філармонії. При струн.-смичковому відділі успішно функціонує ансамбль скрипалів.

Робота відділу нар. інструментів тісно пов'язана з викл. діяльністю баяністів Г. Дмитренка, Я. Воєводіна, В. Гриневича, М. Сутягіної, О. Моїсеєва, Є. Кухаркіна, М. Семчука, Б. Парумби, М. Веретко, домристок О. Любович, С. Навроцької, Н. Судомир, бандуристок І. Стефанович, С. Жовнірович, М. Лахнюк, цимбалістів В. Ровенка, М. Петрини та ін. При цьому відділі незмінно працює оркестр нар. інструментів (кер. Г. Дмитренко, Я. Воєводін, В. Бородін, О. Мельничин, В. Поліщук, А. Дейчаківський, М. Веретко), капела бандуристок (кер. М. Лахнюк), ансамблі — домристів (кер. Н. Судомира), баяністів (кер. Б. Парумба), фольк. ансамбль (кер. В. Ровенко).

Робота відділу духових і ударних інструментів пов'язана з діяльністю викладачів В. Гетьмана, І. Грідунова, Б. Ільїна, М. Плахотника, П. Штефурака, А. Супрунюка, В. Слюсарчука, Й. Пліщинського, М. Сабова, Є. Судомира, І. Піцюри, П. Вакалюка, Я. Олеськіва, М. Рибалка та ін. Кваліфікований дух. оркестр ІФМУ. (кер. П. Гундер) володіє значним репертуаром.

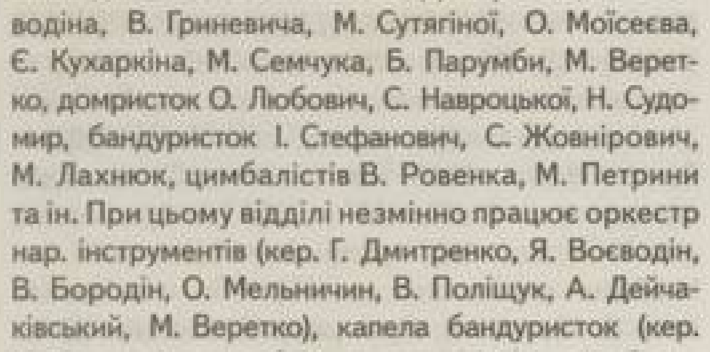

Симфонічний оркестр Івано-Франківського музичного училища

Пед. склад диригент.-хор. відділу в різний час представляли хормейстери І. Атаман, Ю. Вержбицька, А. Зотова, І. Плахотник, І. Сенко, М. Білан, А. Ставничий, С. Устяник, Б. Катамай, Г. Керниця та ін., а також вокалісти, зокр. Б. Федоров, Б. Антонович, Н. Проценко. Належний мист. рівень ІФМУ. підтримує акад. хор (кер. М. Мокрецький). 1962 почав працювати муз.-теор. відділ, до діяльності якого причетні *В. Флис*, Ю. Сливинський, Ф. Скоріна, В. Перес, *І. Мацієвський*, Ю. Адлер, М. Назарова, О. Кравців-Хрипонюк, Л. Грабар, О. Турянська, М. Сокальська, Ю. Лісовенко, Н. Петрова, Н. Аneліна, С. Теодорович, П. Сметана, Р. Колодій, Л. Анікієнко, І. Шустикевич, композитор *Б. Шиптур* та ін.

Ансамбль українських народних інструментів Івано-Франківського музичного училища

За час існування в ІФМУ. отримало муз. освіту бл. 4-х тис. фахівців. Поміж вихованців — визначні діячі укр. культури, лауреати міжн. і респ. конкурсів, висококваліфоковані музикознавці, зосібна піаністи — *Б. Тихонюк*, Ю. Жидкова, Н. Гуцул, контрабасист А. Кац, скрипалі н. а. України *П. Терплюк*, з. а. України О. Герета, лауреати багатьох міжн. конкурсів *О. Семчук*, бандуристки М. Кардаш, *Н. Брояко*, *В. Дутчак*, О. Нарожняк, І. Варварик та ін.

О. Кравець-Хрипонюк, О. Шевчук

ІВАНСЬКИЙ Роман Іванович (1.01.1945, м. Львів) — баяніст, аранжувальник, педагог. З. а. УРСР (1987). Н. а. України (1995). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1985). Закін. Львів. ССМШ (1962, кл. баяна *М. Оберюхтіна*), Київ. конс. (1967, кл. баяна *М. Геліса*). 1967—69 — соліст Черніг. філармонії, 1969—71 — у Муз. хор. тов-ві, 1971—79 — Укрконцерті й Київконцерті. 1979—98 — худ. кер. чол. квартету *"Явір"*. Від 1998 — викладач Київ. ін-ту культури, з 2000 — Нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова.

Автор обробок для чол. квартету пісень *О. Білаша*, *П. Майбороди* та ін., укр. нар пісень (бл. 80). Про співпрацю І. з квартетом "Явір" знято т/ф "Розцвітає рута-м'ята", "Земле моя, добра", "Співає квартет "Явір".

Літ.: *Мокренко А.* "Стоїть явір над водою" // Рад. Україна. — 1984. — 8 лют.; *Токарєв Ю.* Грунт для "Явора" // КіЖ. — 1984. — 5 серп.

А. Муха

ІВАНЧЕНКО Віталій Гаврилович (30.04.1941, м. Чернігів — 21.03.2007, м. Маріуполь Донец. обл.) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1977). Доктор мист-ва (2004). Доцент (1979). Професор (1983). Член СКУ (з 1983). Закін. Далекосхідний ін-т мистецтв у Владивостоці (1968), аспірантуру при Новосиб. конс. (1972). Викладач Далекосхідного ін-ту мистецтв (1968—70), ст. викладач Киргиз. ін-ту мистецтв у Фрунзе (тепер Бішкек, 1970—72); ст. викладач (1972), доцент (1979), декан (1973) Харків. ін-ту мистецтв; доцент (1982), професор (1983), зав. кафедри теорії муз. та композиції (1986) Донец. конс. 2005—07 — зав. кафедри муз-ва Приазов. держ. технічного ін-ту. Наук.-метод. роботи І. пов'язані з удосконаленням тестової форми закріплення й перевірки знань з курсу *поліфонії*. Здійснив муз.-теор. дослідження про значення поліфонії в драматургії симфоній *С. Прокоф'єва*. В комплексному плані порушив питання сприймання, аналізу, естет. оцінки симф. музики (на матеріалі творчості укр. композиторів). Методолог. підґрунтям відповідної наук. концепції І. виступає розробка ним суміжних понять філософії, *естетики*, *музикознавства* (загальне, конкретне, метод, *стиль*, зміст, форма, пізнання-оцінка, соціально-моральний ідеал, естет. ідеал).

Літ. тв.: (бл. 30) канд. дис. "Полифония в драматургии симфоний С. Прокофьева" (К., 1977), докт. дис. "Чинники та носії змісту симфонії як жанрово-видового феномена (досвід аналізу на прикладах українських симфоній)" (К., 2004); Поліфонія у симфоніях С. Прокоф'єва. — К., 1983; Форми понятійної та практичної орієнтації в курсі поліфонії. — К., 1991; Содержание и форма в симфонии. — Д., 1996; Носители и факторы стилевых свойств музыкального произведения в гносеологическом и аксиологическом аспектах анализа-восприятия содержания // Проблемы и методы анализа музыкального текста. — Ереван, 1992; Українська симфонія XX століття: чинники та носії змісту. — Д., 2002; анотації, публіцист. статті, рецензії в газетах і журналах (понад 40).

В. Гливинський

ІВАСІВКА Михайло (3.11.1910, с. Стебник на Дрогобиччині, тепер Львів. обл. — 28.11.1987, м. Нью-Йорк, США) — актор, імпресаріо. У роки 2-ї світ. війни був актором і адміністратором Укр. оперного т-ру у Львові. Займався муз. менеджментом поміж укр. митців в Арґентині, а з серед. 1950-х — у США.

Літ.: Михайло Івасівка [Некролог] // Свобода (Нью-Джерсі, США). — 1987. — 1 груд.

Б. Сюта

ІВАСЮК Володимир Михайлович (4.03.1949, м. Кіцмань Чернів. обл. — похов. 22.05.1979, м. Львів) — композитор, поет-пісняр. З родини письменника. Лауреат Держ. премії України ім. Т. Шевченка (1994, посмертно), Респ. комс. премії ім. М. Островського (1988, посмертно), дипломант Всесоюз. огляду молодих композиторів (1978). 1973 закін. Львів. мед. ін-т. 1974—79 навч. у Львів. конс. (кл. композиції *А. Кос-Анатольського* (1972—78 з перервами), потім — *Л. Мазепи*, з верес. 1978). Ще у старших класах школи виявив потяг до пісенної творчості під впливом англ. ансамблю "The Beatles", почав писати власні пісні у стилі біг-біт, згодом створив ансамбль "Буковинка" (Чернівці). Від 1967 співпрацював з *ВІА "Смерічка"* (Вижниця Чернів. обл.); очолив нову фольк. хвилю естр.-пісен. мистецтва того часу. Загинув у Брюховичівському лісі під Львовом між 24 квіт. — 18 трав. 1979. Обставини й причини трагічної загибелі досі остаточно не з'ясовано. За однією з поширених серед украïнства версій, з ним розправилися рад. органи держбезпеки, реалізуючи українофобську політику ЦК КПРС. Найвідоміші пісні-шлягери І., що здобули світ. популярність і отримали титул "Пісня року" в кол. СРСР, прозвучали саме у виконанні "Смерічки" і її солістів *С. Ротару*, *В. Зінкевича*, *Н. Яремчука*. Авторами поет. текстів більшості пісень були сам композитор, поети Р. Братунь, О. Гончар, Р. Кудлик, Д. Павличко, М. Петренко, Ю. Рибчинський, Б. Стельмах та ін. Пісні І. стали етапним явищем у розвитку укр. муз. культури, зокр. *масової молодіжної*. Використовуючи лексику найсучаснішої тоді світ. поп-музики, І. водночас розвинув нац. мелод. начала. Пісенності І. притаманні виразна локально-нац. основа (гуцул., буковин.), яскравий мелодизм, органічне поєднання поширеної на той час стилістики біг-біту з ритмікою карпат. муз. фольклору. Найбільшого поширення набули пісні І.: "Я піду в далекі гори" (1968), "Червона рута" (1969), "Водограй" (1969), "Пісня буде поміж нас" (1971), "Два перстені" (1973) тощо. Було надруковано кілька збірок пісень І. На честь пісень І. було названо популярні в 1970—80-х укр. ВІА: "*Червона рута*" (Чернівці — Ялта), "*Водограй*" (Дніпропетровськ); фестиваль "*Червона рута*" (1-й — 1989, Чернівці, імені І.). Від 1993 у Чернівцях провадиться Міжн. конкурс молодих виконавців укр. *естради* імені І. У НП "Україна" (Київ, 2004) відбувся концерт "Володимир Івасюк. Повернення", де укр. поп- і рок-музиканти виконували пісні І. в сучас. *аранжуванні*. Невідомі фп. і кам.-інстр. твори популяризує *Л. Кобільник* [ініціаторка й авторка сцен.-конц. композиції "Невідомий Івасюк" (вик. Львів, Чернівці, Дрогобич, 2007)].

Тв.: Мелодія для естр. орк.; для струн. квартету — Квартет, Сюїта-варіації (варіант для струн. орк.), "Поліфонічна сюїта" для квартету дерев. дух. інстр. і клавесина, "Імпровізація-скерцандо" для влч. і фп., для фп. — "Маленька токата", Варіації на тему буковин. нар. пісні "Сухая верба"; Сюїта (цикл обробок укр. нар. пісень) для хору без супр.; музика до вистави "Прапороносці" за О. Гончаром; пісні — "Відлітали журавлі", "Я піду в далекі гори", "Червона рута", "Водограй", "Пісня буде поміж нас", "Лиш раз цвіте любов", "Балада про мальви", "Я — твоє крило", "Ласкаво просимо", "Наче зграя птиць", "Колискова", "Мандрівна музика", "Два персні", "Там за горою, за крем'яною", "Капелюх" (усі на власні сл.); понад 40 на сл. ін. поетів, зокр. — "У долі своя весна", "Кленовий вогонь", "Літо пізніх жоржин", "Балада про дві скрипки", "Знамено", а також "Запроси мене у сни свої", "Кораблі", "Спомин", "У долі своя весна", "Роки вже відшуміли" та ін. вид.: Пісні. — К., 1977, 1983; Пісні

В. Іванченко

В. Івасюк

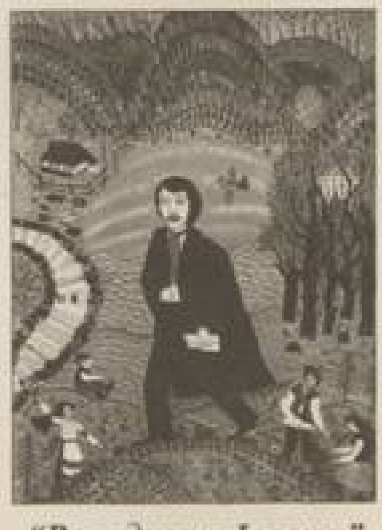

"Володимир Івасюк"
Малюнок на склі
І. Сколоздри

Івасюка. — Нью-Йорк, 1987; Моя пісня. — К., 1988; Водограй. — К., 1989; Камерно-інструментальні твори: Партитура й голоси / Упоряд. і ред. *Л. Кобільник*. — Дрогобич, 2007; Фортепіанні твори. — Дрогобич, 2007; "Я ще не все сказав". — Дрогобич, 2007 тощо.

Літ.: *Унгурян Т.* Монолог перед обличчям брата. — К., 2003; *Івасюк М.* Монолог перед пам'яттю сина // Соц. культура. — 1987. — № 6; *Його ж.* Монолог перед обличчям сина // Жовтень. — 1989. — № 9; *Кузик В.* Його пісні — з нами // Пісні Івасюка. — Нью-Йорк, 1987; *Рибчинський Ю.* ...Щоб збулась любов" // Музика. — 1989. — № 4; *Його ж.* Володя соромився своїх шлягерів // День. — 2004. — 3 берез.; *Лепша І.* Життя і смерть Володимира Івасюка // Військо України. — 1994. — № 6; *Його ж.* Його пісня поміж нас // КіЖ. — 1989. — 26 берез.; *Рубан М.* Міцне крило у леті // Укр. культура. — 1993. — № 3–4; *Опанасенко О.* Невідомий Івасюк // Музика. — 1999. — № 1–2; *Зінкевич В.* Завжди у часі // Укр. культура. — 1999. — № 2; *Його ж.* Зоря незгасна // Молодь України. — 1989. — 7 берез.; *Івасюк Г.* Мій брат Володимир Івасюк // Дзвін. — 1999. — № 3–4; *Мазепа Л.* Спогади про Володимира Івасюка // *Його ж.* Сторінки музичного минулого Львова. — Л., 2001; *Марусик Т.* Володимир Івасюк в культурно-мистецькому житті України // Мат-ли до укр. мист-ва. — К., 2002. — Вип. 1; *Пушик С.* Червона рута цвістиме вічно // Укр. культура. — 2004. — № 2–3; [*Б а.*]. Пісня буде поміж нас: спогади про композитора // Літ. Україна. — 1988. — 2 серп.; *Романюк П.* Літо пізніх жоржин // КіЖ. — 1989. — 17 верес.; *Тарасова А.* У день народження композитора // Буковина. — 1992. — 10 берез.; *Кушнірук О.* Володимир Івасюк: Повернення // УМГ. — 1998. — № 2; *Дутковський Л.* Він — той, що дивував // Буковинське віче (Чернівці). — 1999. — 3 берез.; *Савків Л.* Не розквітне поміж нас жовтий цвіт розлуки // Свобода (Нью-Йорк). — 2001. — 3 берез.; *Його ж.* ...І досі кличе невмируща "Рута" свого творця // Там само. — 2002. — 20 квіт.; *Поліщук Т.* Голгофа Івасюка // День. — 2001. — 27 квіт.; *Корнєв Ю.* Пісня буде поміж нас // Уряд. кур'єр. — 2003. — 25 жовт.; *Козирєва Т.* "У полоні печалі". Володимир Івасюк. Сімейна елегія // Дзеркало тижня. — 2007. — 2 черв.; *Змієвський С.* "Червона рута" — кривава і соняча // КіЖ. — 2008. — 21 трав.

В. Кузик

Л. Івахненко

ІВАСЮКИ — нар. дударі з Верховини (Івано-Фр. обл.), виконавці старов. і сучас. гуцульських мелодій, наспівів, танців. **Микита Васильович** (1914, с. Хорошево — 1970) — дудар, сопілкар. Жив у с. Устеріки. Працював лісорубом і на лісосплаві. У 1950-х придбав інструмент у дударя І. Михайлюка, в якого брав уроки. Виконував нар. гуцул. мелодії, наспіви, танці. Прищепив любов до музики своїм 4-м синам, вчив грати на *дуді*. Сини І. (Фидиківи): **Василь Микитович** (1939, с. Устеріки — 2.07.1982, с. Білоберізка) — виконавець, композитор-аматор. Навч. грати на дуді в батька й І. Мартищука. Брав акт. участь у аматор. гуртках с. Білоберізки й Верховинського р-ну. Автор *коломийок* і пісень, присв. істор. подіям на Гуцульщині. Здібний артист і музикант, добре грав на *дримбі, сопілці*, навчив грати на дуді своїх братів. Трагічно загинув під час повені на Черемоші. **Микола Микитович** (18.05.1954, с. Устеріки) — дудар. 1966 навч. грати на дуді від брата Василя. 1972–75 під час служби в армії брав участь у худ. самодіяльності. Від 1976 мешкає в с. Котиківка Городенківського р-ну Івано-Фр. обл. У репертуарі — гуцул. мелодії, наспіви, танці, марші. Уславився виконанням коломийок. Виступав на рай. і обл. сценах, бере участь у святах, оглядах, конкурсах. Вміє грати також на *флоярі*, сопілці, дримбі. Працює механізатором. Нагороджений орденами. Трудова й мист. діяльність І. висвітлювалась у рай., обл. та респ. періодиці. **Петро Микитович** (18.05.1954, с. Устеріки) — дудар. 1970 навч. грати на дуді від брата Василя. У репертуарі — старовинні й сучас. гуцул. мелодії, урочисті й похоронні марші. Уславився як вик-ць гуцул. співанок, куплетів коломийок у супр. дуди. Грає також на сопілці, флоярі, *трембіті*, дримбі, *баяні*. Від 1972 виступає у складі худ. самодіяльності: у школі, сільськ. клубі. Брав участь у всесоюз. оглядах. Від 1976 — директор Буд. культури в с. Устеріках. 1983 з фольк. анс. "Гуцульські вечорниці" виступав у Музеї нар. архітектури та побуту просто неба в Пирогові (Київ) перед учасниками Всесв. з'їзду славістів. Брав участь у телепередачі "Сонячні кларнети". Учасник обл. свят "Полонинська весна", "Золота осінь", "Свято народних ремесел" Знімався в т/ф "Перлини душі народної", "Карпатські джерела" (1985–86). **Степан Микитович** (26.10.1957, с. Устеріки) — нар. мультиінструменталіст. 1970 навч. грати від брата Василя. Дуду придбав у майстра В. Гафійчука. Вміє грати на сопілці, флоярі, трембіті, дримбі, баяні.

Літ.: *Желлинський Б.* Верховинські дударі // Бандура. — 1992. — № 39–40.

Б. Жеплинський

ІВАХНЕНКО Лідія Яківна (5.04.1929, м. Полтава) — журналістка, музикознавець, піаністка, педагог, муз.-громад. діячка. "Почесний косензнавець" (1998). Член НВМСУ (1993), НСКУ (2001). Закін. Полтав. муз. уч-ще (1946, кл. фп. О. Важеніна), Київ. конс. (1951, кл. історії музики *П. Козицького*, 3 курси фп. ф-ту, кл. *Є. Міліча*), аспірантуру при Київ. ун-ті (1955, філос. ф-т, відділ естетики), Всесоюз. ін-т підвищення кваліфікації кер. працівників (1982, Ленінград, тепер С.-Петербург), 1984 Нар. ун-т Київ. організації СЖУ. 1949–94 — викладачка навч. закладів Полтави, Києва. Авторка теле- й радіопередач Полтав. радіо. Має бл. 200 публ. різноманітної тематики: соціально-громадської, мистецтвознавчої, істор., військ., критичної, а також мист.-краєзнавче дослідження Полтав. обл.

Літ. тв.: Програма історії музики для 8—10 класів СШ. — К., 1984; Бандуристе, орле сизий [спогади про В. Кабачка]. — К., 1994; Анатолій Коломієць: Творчий портрет. — К., 2002; Окрилений музою [М. Фісун]. — Полтава, 2004; В світі чарівної музики [музей В. Косенка]. — К., 2007; Володимир Щепотьєв // Музика. — 1994. — № 6; За традиціями класиків [В. Кирейко] // Там само. — 1996. — № 6; Чарівник музичної казки [В. Шаповаленко] // Там само. — 1997. — № 3; 100-річчя Полтавського

музичного училища // Вайнгортівські читання. — Полтава, 2003; Джерела натхнення [О. Чухрай] // Укр. культура. — 2005. — № 9; Берегиня музею [Р. Канеп-Косенко] // Музика. — 2006. — № 2; З історії опери "Утоплена" М. Лисенка // Рідний край (Полтава). — 2007. — № 2. Статті з муз. тематики й консульт. кн.: Полтавщина: Енцикл. довідник. — К., 1992; упоряд. Українська музична література для 4 класу ДМШ: Хрестоматія. — К., 1982.

Літ.: *Тесленко Л.* В світі мистецтв. — Полтава, 2002; *Зарицька Г.* У вінок композиторові // Народна армія (Київ). — 2003. — 4 квіт.; *Муха А.* Лицар музики // КіЖ. — 2003. — № 27–28.

О. Кушнірук

ІВАШКЕВИЧ (Iwaszkiewicz) Ярослав [20.02.1894, м-ко Кальник, тепер Іллінецького р-ну Вінн. обл. — 2.03.1980, с-ще Стависько (Stawisko) під Варшавою, Польща] — польс. письменник, поет, музикознавець і муз. публіцист, громад. діяч. З родини службовця. Троюрідний брат *К. Шимановського*, який мав непересічний вплив на формування творчої особистості І., й *С. Корвін-Шимановської*, родич *Генр.* і *Ґуст. Нейгаузів*і *Сиг.*, *Ст.* та *Ф. Блюменфельдів*. Лауреат Держ. нагороди ПНР III ступеня (1952, 1954, 1970), Міжн. ленінської премії "За зміцнення миру між народами" (1970) тощо. Депутат Сейму ПНР (з 1952 — кількаразово). Закін. у Києві Першу гімназію (1912), юрид. ф-т Київ. ун-ту (1918). Відвідував муз. школу, брав уроки в Київ. конс., тоді ж пробував писати польс. фп. мініатюри. Працював зав. літ. частини т-ру "Студіо" С. Висоцької в Києві. У серед. жовт. 1918 переїхав до Варшави, де увійшов до літ. угруповання "Скамандр". 1924–29 перебував на дипломатичній службі. 1955–80 — гол. ред. ж. "Twórczość". 1945–49, 1959–80 — голова Спілки польс. письменників. Тривалий час — голова літ. секції Тов-ва ім. К. Шимановського, відкрив К. Шимановського як письменника, під час 2-ї світ. війни врятував багато його рукописів. Автор багатьох літ.-худ. творів про *Й. С. Баха*, *Ф. Шопена*, музикознавчих праць (наук. монографія "Гарнасі" Кароля Шимановського" й понад 30 муз.-публіцист. статей), спогадів про К. Шимановського, віршів до його вок. циклів "Пісні божевільного муедзіна", "Три колискові" та ряду окремих композицій, лібрето опери "Король Роґер", перекладів з польс. мови музикознавчих праць композитора, а на польс. мову — віршів його Трьох пісень на сл. Дм. Давидова й Чотирьох пісень на сл. Р. Таґора.

У літ. творчості І. яскраво проступають укр. мотиви. Чимало його прозових худ. творів тісно пов'язано з музикою (трилогія Честь і слава" або в ін. укр. перекладі "Хвала і слава", де прототипом героя Едґара Шиллера був К. Шимановський, комедія "Літо в Ноані" про Ф. Шопена тощо), кількадесят віршів навіяно нею (зб. "Італійський пісенник", "Музика ввечері", цикл "Музика до скрипкового квартету", вірші "Шопен", "Шуман", "Як пекельний Паґаніні", "Літня музика", "Остання пісня" тощо), особливо постаттю й музикою К. Шимановського ("Каролю Шимановському", "Слухаючи музику Шимановського", "Вступний сонет", "Дощ" тощо), його конкретними муз. творами, в т. ч. укр. періоду ("Джерело Аретузи", "Вітражі"). І. присвятив К. Шимановському, зокр., вірші "Деметра" і вже згадуване "Джерело Аретузи", а згодом К. Шимановський Івашкевичеві з його дружиною — 4 фп. мазурки *ор.* 50 (№ 13–16). Активно перекладали твори І. укр. мовою М. Бажан, О. Лапський, Д. Павличко, Р. Радишевський та ін. У Києві відбулася міжн. наук. конф. "Ярослав Івашкевич і Україна" (2000).

Літ. тв.: Твори. — К., 1979; Слава і хвала. — К., 1984; Поезії / Poezje. — К., 2000; Fryderyk Czopin. — Lwów; Spotkania z Szymanowskim. — Kraków, 1947, фрагменти опубл. рос. мовою в кн.: *Голяховский С.* Кароль Шимановский / *Ивашкевич Я.* Встречи с Каролем Шимановским (фрагмент). — М., 1983; Chopin. — Warszawa, 1949, перевид. укр. мовою: Шопен. — К., 1989; Jan Sebastian Bach. — Kraków, 1951; Książka moich wspomnień. — Kraków, 1957; Pisma muzyczne. — Warszawa, 1958; Stanisława Wysocka i jej kijowski teatr "Studyo". — Warszawa, 1963; "Harnasie" Karola Szymanowskiego. — Kraków, 1979; Moja lekcja kompozycji u Karola Szymanowskiego // Muzyka Polska. — 1939. — Z. 3, тощо.

Тв.: 12 мініатюр для фп., зокр. Менует і Сарабанда, Вальс тощо (всі — 1911–18, Київ).

Літ.: *Вервес Г.* Ярослав Івашкевич: Літ.-крит. нарис. — К., 1978; *Мальков М.* Музыкальные аспекты творчества Ярослава Ивашкевича // Литература и музыка. — Ленинград, 1975; *Радишевський Р.* Вічне "Джерело Аретузи": Передмова // Ярослав Івашкевич / Jarosław Iwaszkiewicz. Поезії / Poezje. — К., 2000; *Калениченко А.* Кароль Шимановський і Україна: нові погляди, матеріали, перспективи // Україна — Польща: історія і сучасність. В 2 ч. — К., 2003. — Ч. 1; *Його ж.* Ярослав Івашкевич і Кароль Шимановський. (Рукоп.); *Opalski J.* Chopin i Szymanowski w literaturze dwudziestolecia międzywojennego. — Kraków, 1980; *Його ж.* "Sprawiedliwość w pięknie" czyli O muzyce w twórczości Jarosława Iwaszkiewicza // Życie Literackie. — 1980. — Nr 10, 11; *Skarbowski J.* Literatura — muzyka: Zbliżenia i dialogi. — Warszawa, 1981; *Dubrowski B.* Mit dionizyjski Karola Szymanowskiego. — [Gdańsk], [б. д.]; *Kofin E.* Wokół sztuki: Karol Szymanowski // Odra. — 1918. — Nr 12; *Golachowski S.* Szymanowski — Iwaszkiewicz // Ruch Muzyczny (Варшава). — 1947. — Nr 1, 2; *Lewandowska E.* Szymanowski w twórczości Iwaszkiewicza // Argumenty. — 1976. — Nr 47; *Bogucka-Krenz K.* Stylizacje biograficzne: Przyjaźń Iwaszkiewicza z Szymanowskim // Punkt. — 1978. — Nr 4; *Boniecki E.* W orszaku Dionizosa: Mit dionizyjski Karola Szymanowskiego i Jarosława Iwaszkiewicza // Pamiętnik Literacki. — 1989. — Z. 1; *Його ж.* Spotkanie i więź — Szymanowski i Iwaszkiewicz // Ogrody. — 1990. — Nr 2; *Його ж.* Jak pisać o Chopinie? Wokół kontrowersji Szymanowski — Iwaszkiewicz // Ruch Literacki. — 1991. — Nr 6 тощо.

А. Калениченко

Я. Івашкевич

ІВАЩЕНКО Ганна Іванівна [15(28).08.1913, м. Київ — ?] — оперна й кам. співачка (сопрано). Учениця М. Дзюблик (Київ). Вик. діяльність розпочала хористкою капели "*Думка*" (1940). 1944–50 — солістка Київ. т-ру опери та балету, 1950–55 — Київ. філармонії. 1955–69 — викладачка Норільського муз. уч-ща. У концертах виконувала твори укр. і рос. композиторів, а також укр. нар. пісні.

В. Івко

Т. Івлєв

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Татьяна, Ліза ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Іващенко Г.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ІВАЩЕНКО Григорій Якович (1779, Глухів. пов. Черніг. губ., тепер Сум. обл. — 1855, м. Київ) — чернець (у чернецтві — Досифей), співак церк. хору. З родини сотника. Від 1806 — у *Києво-Печер. лаврі*, з 1811 — чернець. Понад 15 років співав у лаврській Соборній церкві. Після смерті залишив біб-ку з 1350 томів.

Літ.: *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; ЦДІАУК. — Ф. 128, оп. 2 чернечі, спр. 188, арк. 19, 56, 66, 205—222.

К. Шамаєва

ІВАЩЕНКО Ігор Єфремович (17.12.1931, с. Григорівка Київ. обл.) — диригент, композитор-аматор. Н. а. УРСР (1974). Закін. Київ. конс., кл. симф. диригування *О. Климова* (1957). 1956—80 — гол. дириг. *Держ. ансамблю танцю УРСР* (з 1975 — ім. П. Вірського), 1981—83 — Київ. т-ру оперети. Автор муз. обробок для танц. композицій: "Чумацькі радощі", "Ой під вишнею", "Рукодільниці", "Подоляночка", "Ляльки", "Новорічна метелиця" тощо. Заснував і вдосконалив оргінальний за складом і манерою виконання оркестр. анс.

Літ.: *Станішевський Ю.* Павло Павлович Вірський. — К., 1962; *Його ж.* Окрилені генієм Павла Вірського // Музика. — 1997. — №5; *Загайкевич М.* Українська балетна музика. — К., 1969; *Муха А.* Музика для народних інструментів // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5.

А. Муха

І. Іващенко, Н. Пенькович, А. Петрицький, П. Вірський

ІВАЩЕНКО Оксана Ігорівна (21.10.1964, м. Київ) — піаністка. З родини музикантів. Закін. Київ. ДМШ № 21 (1980, кл. *М. Левицького*), Київ. муз. уч-ще (1985, кл. Л. Донець) та Київ. конс. (1990, кл. *А. Рощиної*). Від 1990 активно концертує в Україні та за її межами, зокр. виступала у Франції, Нідерландах, Бельгії, Італії, Швейцарії. Гра відзначається неабиякою музикальністю й віртуозністю.

Літ.: *Снєгірьов О.* Піаністи України XX ст. —К., 2001.

ІВКО Валерій Микитович (18.08.1941, м. Запоріжжя) — домрист-віртуоз, диригент, педагог, композитор. З. а. УРСР (1979). Лауреат Респ. конкурсу (1968), Премії ім. С. Прокоф'єва (1997). Член НСКУ (1992). Закін. Одес. конс. (кл. домри В. Касьянова, 1963), аспірантуру при Київ. конс. (наук. кер. *М. Геліс*, 1966). Від 1966 — ст. викладач Донец. філії Харків. ін-ту мистецтв, доцент (1980), професор (1991), зав. кафедри щипкових інстр. Донец. конс. (1967). Виховав понад 60 фахівців, поміж яких — відомі вик-ці на домрі й гітарі, 18 лауреатів міжн. і всеукр. конкурсів. Здійснив числ. гастролі (Україна, країни СНД, Польща, Німеччина) з сольними програмами та в супр. симф. орк. У репертуарі — твори переважно акад. спрямування. Має понад 50 фонд. записів на кол. Центр. ТБ, на Укр. радіо і ТБ, 2 CD. Засн., худ. кер., дириг. та соліст оригінального кам. оркестру *"Лік домер"* (1992). автор творів для домри, фп., вок. і орк. п'єс, транскрипцій, а також наук.-метод. праць.

Тв.: для домри з орк. — Концерт-токата, Концертино, Поема-концерт; для домри — Соната для 2-х домр соло, Бассо остинато, Соната для домри соло, цикл "Репліки", п'єси.

Літ.: *Бендерский Л.* Киевская школа воспитания исполнителя на народных инструментах. — Свердловск, 1992; *Лысенко Н.* Методика обучения игре на домре. — К., 1990; *Лысенко Н., Михеев Б.* Школа игры на 4-струнной домре. — К., 1989; *Давидов М.* Народній музиці — міцну базу // Музика. — 1978. — № 4; *Некрасов А.* Родные напевы // СМ. — 1988. — № 6; *Його ж.* Школа Валерія Івка // Рад. Донеччина. — 1990. — 25 трав.; *Варнавська В., Філатова Т.* Геній української домри: портрет в ескізах // Музичне мистецтво Донбасу. — К.; Д., 2001; *Püffgen P.* Europäische Spitzenklasse // Gitarre & Laute. — 1993. — N 1; *Couper C.* The 4th Silesian Guitar Autumn // Classical Guitar. — 1993. — May.

В. Варнавська

ІВЛЄВ (сцен. псевд. — Трохименко) Трохим Васильович (1878 — 1933, м. Суми) — оперний і кам. співак (бас-баритон). Вок. освіти не мав. Вик. діяльність розпочав в укр. трупах *Д. Гайдамаки* й М. Ярошенка. 1910—11 — соліст Руського нар. т-ру, 1911—18 — Т-ру *М. Садовського* в Києві, 1920—23 — Вінн., 1923—33 — Бахмутського (згодом Артемівського, тепер Донец. обл.) муз.-драм. т-рів.

Мав досить сильний і добре поставлений голос приємного м'якого тембру. У концертах виконував укр. нар. пісні, а також романси *М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка* та ін.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Голова ("Утоплена" М. Лисенка), Абдул-Бакі ("Роксолана" Д. Січинського), Іван ("Катерина" М. Аркаса), Онєгін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Стольник ("Галька" С. Монюшка), Крушина ("Продана наречена" Б. Сметани).

Літ.: *Муха А., Мазепа Л.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Івлєва Т.* Спогади про Трохима Івлєва // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ІВОНІ (Брюнер) Олена Стефанівна (кін. 19 ст. — ?) — оперна співачка (драм. сопрано). Від 1907 навч. вокалу в Моск. конс. Сцен. діяльність розпочала 1910. Виступала в Єкатеринбурзі (1913—15), Москві (Опера С. Зиміна, 1915—17). Влітку 1910 гастролювала в Одесі й Сімферополі (антреприза *О. Суслова*). Мала могутній голос гарного тембру, добру вок. школу та яскраве сцен. обдарування. Партнери: В. Дамаєв, *Ю. Кипоренко-Доманський*, Ф. Мухтарова, М. Сперанський, *Ф. Шаляпін*, *С. Юдін*.

Партії: Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Марина Мнішек ("Борис Годунов" М. Мусорського), Юдиф, Даша (однойм. опера, "Вража сила" О. Сєрова), Наталья, Ліза, Оксана ("Опричник", "Пікова дама", "Черевички" П. Чайковського), Кума Настасья, Купава ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Аїда (однойм. опера Дж. Верді), Валентина, Тоска (однойм. опера Дж. Пуччіні), Галька (однойм. опера С. Монюшка), Джульєтта ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха); Міні ("Дівчина із Заходу" Дж. Пуччіні, 1-е вик., Єкатеринбург).

ІВЧЕНКО (дів. прізв. — Антонова) Лариса Василівна (16.07.1954, м. Макіївка, тепер Донец. обл.) — музикознавець. Канд. мист-ва (2000). Член Об'єднання історії музики Серед. і Схід. Європи у Тех. ун-ті м. Хемніц, Німеччина (Arbeitsgemeinschaft für die Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa an der Technischen Universität, Chemnitz), Міжн. асоціації муз. біб-тек (International Association of Music Libraries). Закін. Харцизьку ДМШ № 1 (1969), муз.-теор. відд. Донец. муз. уч-ща (1976), істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1981, кл. *Т. Гнатів*). Від 1981 — ст. редактор Відділу формування муз. фонду ЦНБ (нині НБУВ), 1982—93 — в. о. зав. сектору муз. видань; 1986 — м. н. с., 1991 — н. с., 2003 — зав. відділу формування муз. фонду НБУВ.

Наук. інтереси зосереджені на проблемах муз. *джерелознавства*, муз. *бібліографії*, історії муз. культури 18 ст., зокр. складових і шляхах формування нотної *бібліотеки Розумовських*. Авторка розробок з наук.-дослідної теми керованого нею відділу "Формування бази даних укр. нотографічного репертуару з фондів НБУВ", кер. роботи зі створення нац. бібліографії.

Літ. тв.: канд. дис. "Нотна бібліотека О. К. Розумовського як об'єкт музичного джерелознавства" (К., 2000); З любов'ю до музики // Музика. — 1990. — № 6; Знахідка // Там само. — 1991. — № 2; Таємниця симфонії синьйора Березейоло // Там само. — 1996. — № 1; Геній та аматор-музикант // Там само. — № 5; "Серената" — опера-пастіччо з колекції Розумовського // Українсько-німецькі зв'язки в минулому і сьогоденні. — К., 1998; Київський слід прусського монарха // Art-line. — 1997. — № 5; Карел Лау — капельмейстер екс-гетьмана Кирила Розумовського // Хроніка 2000: Укр. культуролог. альманах. — 1999. — Вип. 25–26: Україна — Чехія. — Ч. 1; Лист Людвіга ван Бетховена до князя А. К. Розумовського // Там само; Музика в житті Андрія Розумовського // Український музичний архів. — К., 1999. — Вип. 2; Справа № 907 [про твори *М. Березовського*] // Музика. — 2001. — № 4—6; Максим Березовський // Народжені Україною. Золоті імена: Альманах. — К., 2002; Маестро Березовський // Універсум. — 2006. — № 36; Граф Андрей Разумовский: дипломат, музыкант, меценат // Зеркало недели. — 1996. — № 38; Die Notenbibliothek der Rasumovskij-Familie Notenausgaben und Manuskripte deutscher Komponisten (V. I. Vernadskij — ZMB der NAW der Ukraine, Kiew) // Musikgeschichte zwischen Ost- und Westeuropa. Tagungsbericht Chemnitz 1995. — Sankt Augustin: Academia Verlag, 1997. Авт.-упоряд. — Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII сторіччя: Каталог /НБУВ. — К., 2004 (Серія "Нотне зібрання Розумовських з фондів НБУВ. XVIII — поч. XIX ст. Вип. 1: XVIII ст."); упоряд. — Каталог виставки "Чеська музика XVIII ст. з нотного зібрання Розумовських" / ЦНБ. — К., 1991 [укр. і чес. мовами]; Каталог творів І. Карабиця [бібліографія, дискографія, покажчики] // Іван Карабиць (1945—2002): Список творів. — К., 2006 (з *Ю. Бентєю*); наук. ред. — *Савченко І.* Українські нотні видання 1917—1923 років з фондів НБУ імені В. Вернадського: Наук. каталог / НБУВ. — К., 2006.

Літ.: *Москалець О.* Колекція Розумовських розкриває свої таємниці // Дзеркало тижня. — 2004. — № 30.

Ол. Шевчук

ІВЧЕНКО Людмила Василівна (1958, м. Душанбе, Таджикистан) — музикознавець. З родини музикантів. Канд. мист-ва (1988). Закін. Київ. муз. уч-ще (1977, з відзнакою), Київ. конс. (1982, кл. *Н. Герасимової-Персидської*). На поч. 1990-х переїхала до Росії (Москва), згодом — до Канади. Авторка дослідження укр. *канту* (істор. розвиток, риси типізації та індивідуалізації муз. мови). Упоряд. зб-ки кантів, що завдяки цьому виданню увійшли до репертуару багатьох вик. колективів в Україні та за її межами.

Літ. тв.: канд. дис.: "Український кант XVII — XVIII ст.: характеристика жанру" (К., 1988); Взаємодія усної й писемної традиції в жанрі канту // Муз. произведение: сущность, аспекты анализа. — К., 1988; Український кант і народна пісня // Фольклор і етнографія. — К., 1988. — № 3. Упоряд., вступ. ст., прим. до зб.: Український кант XVII — XVIII ст. — К., 1990.

Ол. Шевчук

ІГНАТЕНКО Володимир Дмитрович (31.01.1940, с. Ванівці, нині Перемишльського воєводства, Польща) — оперний і кам. співак (драм. тенор), педагог. Н. а. УРСР (1989). Закін. вок. ф-т Львів. конс. (кл. *М. Шелюжка*, 1963). Від 1964 — соліст Львів. т-ру опери та балету. Дебютував у партії Самозванця ("Борис Годунов" *М. Мусоргського*). За 45 років виконав майже 70 партій вітчизн. і заруб. опер. У репертуарі — також сольні партії в *кантатах*, *ора-*

О. Івоні в ролі Ярославни (опера "Князь Ігор" О. Бородіна)

Лар. Івченко

Людм. Івченко

В. Ігнатенко в ролі Дона Карлоса (однойменна опера Дж. Верді)

В. Ігнатенко в ролі Стефана, Л. Гавриленко–Ганни (опера "Страшний двір" С. Монюшка)

В. Ігнатенко в ролі Арсена (опера "Олеська балада" Б.-Ю. Яновського)

торіях, месах, а також числ. кам. твори, зокр. нар. пісні й *солоспіви* укр. і заруб. композиторів, твори укр. естради. Презентував темат. конц. програми, присв. *С. Людкевичу, П. Чайковському, С. Рахманінову, А. Дворжаку, опереті,* творчості галиц. композиторів тощо. Його концертмейстерами були *Т. Лагола, З. Максименко,* Е. Дулаєва. Виступав також з *О. Козаренком, В. Задерацьким.*

Має сильний дзвінкий голос, володіє прекрасною дикцією, почуттям ансамблю, музикальністю та добрим смаком, високим артистизмом. Створені ним оперні образи, переважно драм.-психологічного плану, вирізняють індивідуальність інтерпретації, значна амплітуда почуттів, виразний сцен. малюнок. 1-й вик-ць ряду партій у творах укр. та ін. композиторів, повернув на конц. естраду призабуті або рідко виконувані вок. твори. Виконав сольні партії у творах "Радуйся, ниво неполитая" *М. Лисенка*, "Лічу в неволі" *Д. Січинського*, "Хустина" *Л. Ревуцького*, "Жовтневі новели" *Г. Жуковського*, "De profundis" *В. Губаренка*, "Страсті Господа нашого Ісуса Христа" О. Козаренка, "Неофіти" *М. Кузана*, "Кофейна кантата" № 21 *Й. С. Баха*, "Святкова меса" Й. Гайдна, "Реквієм" В. А. Моцарта, Симфонія № 9 *Л. Бетховена*, "Реквієм" Дж. Верді, "Stabat Mater" А. Дворжака, "Заклинання вогню" А. Пярта тощо. Географія гастролей обіймає міста України, кол. СРСР, Італії, Німеччини, Польщі, Угорщини та ін. країн.

Від 1983 — викладач Львів. конс., професор (1999), зав. кафедри сольного співу (1992); паралельно — зав. вок. відділу Львів. муз-пед. уч-ща. Поміж учнів — Т. Іванів, *О. Пономарьов*, Р. Трохимук. Від 2001 — професор-викладач вок. творчості кафедри муз. мистецтва Львів. ун-ту.

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій, Вакула ("Тарас Бульба", "Різдвяна ніч" М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Максим ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Назар ("Назар Стодоля" К. Данькевича), Прокіп ("Багряні зірниці" С. Жданова), Роман ("Заграва" А. Кос-Анатольського), Микола Задорожний, Майзінгер ("Украдене щастя", "Ріхард Зорге" Ю. Мейтуса), Раду ("У неділю рано" В. Кирейка), Ярема ("Згадайте, братія моя" В. Губаренка), Азазель ("Мойсей" М. Скорика), Корнель ("Мати" В. Загорцева), Міністр-голова ("Десять днів, що приголомшили світ" М. Карміноького), Арсен ("Олеська балада" Б. Ю. Янівського), Сумління ("Час каяття" О. Козаренка), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Самозванець, Андрій Хованський ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Ликов, Моцарт ("Царева наречена", "Моцарт і Сальєрі" М. Римського-Корсакова), Герман, Водемон, Андрій ("Пікова дама", "Іоланта" "Мазепа" П. Чайковського), Молодий циган ("Алеко" С. Рахманінова), П'єр Безухов ("Війна і мир" С. Прокоф'єва), Вихор ("Повість про перше кохання" Д. Толстого, 1-е вик.), Безайс ("Героїчна молодість" Б. Шантиря); Макс ("Зачарований стрілець" К. М. Вебера), Йонтек, Стефан ("Галька", "Зачарований замок" С. Монюшка), Ернані, Дон Карлос, Отелло, Манріко, Альфред, Радамес, Ісмаїл (однойм. опери, "Трубадур", "Травіата", "Аїда", "Набукко" Дж. Верді), Неморіно ("Любовний напій" Ґ. Доніцетті), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Енцо ("Джоконда" А. Понкієллі), Тангейзер (однойм. опера Р. Вагнера), Пінкертон, Каварадоссі ("Мадам Баттерфляй", "Тоска" Дж. Пуччіні), Турідду (Сільська честь" П. Масканьї), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Гофман ("Казки Гофмана"), Менелай, ("Прекрасна Єлена" Ж. Оффенбаха), Барінкай, Айзенштайн ("Циганський барон", "Летюча миша" Й. Штрауса).

Літ. тв.: На сцені Львівської опери. — Л., 1998.

Літ.: *Терещенко А.* Львівський державний академічний театр опери та балету імені Івана Франка. — К., 1989; *Її ж.* Шлях до визнання // КіЖ — 1990. — 11 лют.; *Лагойда М.* Володимир Ігнатенко. Життєвий та творчий шлях. — Л., 2003; *Богданова А.* На оперных спектаклях // Муз. жизнь. — 1971. — № 20; *Деревенко Г.* Мазком смелым, ищущим // Львов. правда — 1969. — 18 июля; *Павлишин С.* Ожившие страницы партитуры // Там само. — 1971. — 9 янв.; *Петрова К.* Шестьдесят лет спустя // Моск. правда. — 1971. — 26 авг.; *Головащенко М.* Дерзання, варте похвали // КіЖ. — 1977. — 14 квіт.; *Паламарчук О.* Люблю характери сильні // Вільна Україна. — 1979. — 21 січ.; *Кияновська Л.* Любов на ціле життя // Молода Галичина. — 1995. — 26 січ.; *Веселка С.* Тенор на білому коні // Високий замок. — 2002. — 2 лют.; *Мельник Л.* Треба бути персонажем, а не зображати його // Львів. газета. — 2002. — 16 груд.

А. Терещенко

ІГНАТЕНКО Євгенія Василівна (31.01.1976, м. Біла Церква Київ. обл.) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (2006). Закін. Київ. муз. уч-ще (1995), НМАУ (2001, кл. *Н. Герасимової-Персидської*), аспірантуру при ній на кафедрі старовинної музики (2005). Викладачка муз.-теор. і муз.-істор. дисциплін кафедр теорії музики й старовинної музики НМАУ.

Основна тематика досліджень пов'язана з *жанром партесного* й *хорового концерту* 17–18 ст. Постійна редакторка наук. зб-ків кафедри старовинної музики НМАУ. 2008 пройшла стажування в конс. м. Афіни (Греція).

Літ. тв.: канд. дис. "Високий стиль" хорового концерту кінця XVII–XVIII ст.: до проблеми музично-поетичної цілісності" (К., 2005); А. Пярт, "Канон покаянен": традиционные жанры в современной музыкальной практике // Київ. муз-во. — К., 2000. — Вип. 5; Авторське прочитання літератур-

ного тексту у вітчизняних духовних концертах // Там само. — К., 2002. — Вип. 8; Літературні композиції у вітчизняних та західноєвропейських духовних хорових творах XVII–XVIII століть // Старовинна музика: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 24; Партесний концерт на віршований текст — нове явище художньої культури середини XVIII століття // Слово, інтонація, музичний твір: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 27; Литературный стиль Дмитрия Бортнянского в контексте художественной культуры XVIII века // Стиль музичної творчості: естетика, теорія, виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37; "Высокий стиль" партесного концерта: к проблеме интонационно-семантической целостности //Питання організації художньої цілісності музичного твору: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 51; Партесный концерт как феномен барочного искусства // Старовинна музика: сучасний погляд. Ars medievalis — Ars contemporalis: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 41; "Высокий стиль" партесного концерта конца XVII–XVIII вв.: звучание и значение // Старовинна музика: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2007. — Вип. 61. Підготовка до друку і спец. редагування нот. видання: Партесні концерти XVII–XVIII століть з київської колекції / Ред.-упоряд. *Н. Герасимова-Персидська*. — К., 2006.

Ол. Шевчук

ІГНАТИЩА Василь Іванович (бл. 1929, с. Лихобора, тепер Турківського р-ну Львів. обл.) — нар. скрипаль. Гри на *скрипці* навч. у місц. музикантів. Виступав переважно на Львівщині на нар. гуляннях, оглядах худ. самодіяльності, олімпіадах. У репертуарі — інстр. награвання, угор. *чардаші*, польс. *краков'яки*, чес., словац., польс. та укр. *польки*. Технічний рівень виконання наближається до академічного, а вик. манера — до народної. Гра відзначається красивим тембром, експресією та темпераментом, бездоганним відчуттям форми. Грає також на ін. муз. інструментах (*мандоліна*, *домра* тощо).

Літ.: *Хай М.* Бойківський скрипаль // Музика. — 1983. — № 6.

ІГНАТОВА (Волинець) Лариса Петрівна (8.01.1958, с. Головно Любомльського р-ну Волин. обл.) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (2007). Закін. теор. відд. Луцьк. муз. уч-ща (1977), муз.-пед. ф-т Рівн. пед. ін-ту ім. Д. Мануїльського (1982). 1982–86 — викладачка теор. дисциплін Луцьк. експеримент. муз. школи № 2, 1986–88 — заст. директора з навч.-виховної роботи. 1988–90 — викладачка, 1990–93 — асистент кафедри музики Луцького. пед. ін-ту ім. Лесі Українки. 1993–95 — викладачка, з 1995 — ст. викладачка кафедри муз.-теор. дисциплін Волин. ун-ту ім. Лесі Українки.

Сфера наук. інтересів: етномузикологія, муз. культурологія, муз. естетика, церк. муз. культура.

Літ. тв.: канд. дис. "Тенденції розвитку музичної культури Волині наприкінці XX — початку XXI століття" (К., 2006); Духовна музика та художній світогляд в процесі духовного відродження України // Зб. наук. праць. — Острог, 1997; Формування художнього світогляду студентів музичних навчальних закладів // Наук. вісник ВДУ: Мист-во. — Луцьк, 1998 — Вип. 11; Значення творчої спадщини Д. Бортнянського для духовного відродження України // Наук. записки ТЛІ. — Острог, 1998. — Т. 2; Музика як прояв духовності людської особистості // Там само. — Острог, 2000. — Т. 3; Вивчення регіональної історії церковної музики та її значення для сучасного педагогічного процесу // Там само. — Острог, 2001. — Вип. 2; Богослужбовий спів і його світоглядна сутність // Християнські цінності: історія і погляд у третє тисячоліття: Зб. наук. записок Нац. ун-ту "Острозька академія". — Острог, 2002. — Т. 6; Музична мова в контексті постмодерністської світоглядності // Українська культура: минуле, сучасність, шляхи розвитку: Наук. записки РДГУ. — Рівне, 2004. — Вип. 9; Актуальні проблеми викладання менеджменту музично-концертної діяльності у вищій школі // Вісник КНУКіМ: Зб. наук, праць. — К., 2005. — Вип. 13; Music education of the XXI century: globalization and autentikalization / Kultura jako fundament wspólnoty edukacyjnej. — Kraków, 2005. — Wydanie I.

Я. Іваницька

ІГНАТОВИЧ Ігор (бл. 1950, Канада) — канад. піаніст. Учень Т. Ткаченко. Закін. муз. ф-т Торонтського ун-ту. З успіхом виступає в Канаді з сольними концертами, зокр. серед укр. громад. 1972 відбувся його концерт у залі Королів. конс. Торонського ун-ту. В репертуарі — твори укр. композиторів, а також В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Ф. Шопена*, *Ф. Ліста*, К. Дебюссі, М. Равеля.

ІГНАТЧЕНКО Георгій Ігоревич (8.08.1947, м. Дніпропетровськ) — музикознавець, педагог, муз.-громад. діяч. Батько *І. Ігнатченко*. Канд. мист-ва (1985). Професор (1993). З. д. м. України (1996). Член НСКУ (1989). Закін. істор.-теор. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (1971, кл. *Т. Кравцова*), аспірантуру при Київ. конс. (1981, наук. кер. *В. Золочевський*). 1971–77 — викладач Дніпродзерж. муз. уч-ща. 1978–82 — викладач, 1982–85 — ст. викладач, з 1990 — зав. кафедри теорії музики, 1990–91 — проректор з наук. роботи, 1991–2004 — ректор Харків. ін-ту мистецтв.

Сфера наук. інтересів пов'язана з питаннями теорії муз. фактури, інтонаційно-слухової природи муз. мислення, музики 20 ст., муз. освіти, комп. творчості і *виконавства* харків. митців.

Літ. тв.: Про взаємозв'язок фактурного розвитку і форми. — К., 1981; Функционально-фонические свойства музыкальной фактуры. — Х., 1983; Функционально-логические аспекты музыкальной фактуры. — Х., 1985; Риси народно-хорової фактури у професійній музиці. — Х., 1986; Творчий процес художника. — К., 1990; Курс дво- і триголосного музичного диктанту. — Х., 1993; О динамических процессах в музыкальной фактуре. — К., 1994; Об интонационно-слуховой природе музыкального мышления. — Х., 1995; Функционально-логические аспекты музыкальной фактуры (фактура и форма-структура). — Х., 2001 тощо.

Літ.: Харьковский Институт искусств им. И. П. Котляревского 1917–92. — Х., 1992; Pro Domo Mea: Нариси. — Х., 2007.

В. Омельченко

ІГНАТЧЕНКО Ірина Георгіївна (21.05.1972, м. Дніпропетровськ) — піаністка, педагог. Дочка *Г. Ігнатченка*. Канд. мист-ва (2004). Лауреатка міжн.

Є. Ігнатенко

Г. Ігнатченко

І. Ігнатченко

Е. Ідельчук

Г. Ідзіковська
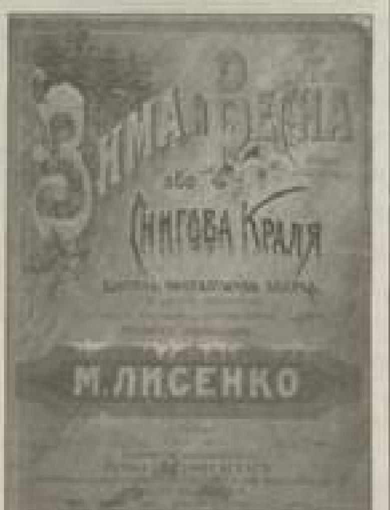
Титульна сторінка опери М. Лисенка "Зима і Весна". Видання Л. Ідзіковського

конкурсів — вик-ців кам. музики "Золота осінь" (Хмельницький, 1993, 1-а премія), молодих піаністів "Харківські асамблеї" (1995, 2-а премія). Закін. Харків ССМШ (1990, кл. *Г. Гельфгата* й *В. Макарова*), Харків. ін-т мистецтв (1995, кл. В. Макарова і Є. Нікітської) та аспірантуру при ньому (1997, кер. *І. Котляревський*). Від 1995 виступає з концертами в Харкові, Києві та ін. містах України. У репертуарі — твори *Й. С. Баха*, *Л. Бетховена*, В. Моцарта, Р. Шумана, К. Сен-Санса, Е. Ґріґа, К. Дебюссі, М. Равеля, *М. Скорика, Ю. Іщенка, А. Литвинова, В. Золотухіна, В. Птушкіна*; ряд кам. програм. Виступає також з кам. ансамблями, як солістка симф. оркестру Харків. філармонії, молодіжного симф. оркестру "Слобожанський" та ін. Авторка ряду музикознавчих статей у пресі. Від 1993 — викладачка Харків. ін-ту мистецтв.

Літ. тв.: канд. дис. "Автодескриптивний текст у музиці та метод його дослідження у творчості Й. С. Баха" (К., 2004).

Літ.: Pro Domo Mea: Нариси. — Х., 2007; *Кононова О.* На шляху до майстерності // Слобожанський край (Харків). — 1994. — 14 груд.

І. Лисенко

ІДЕЛЬЧУК Едуард Давидович (17.05.1937, м. Ростов-на-Дону, РФ — 19.08.2007, м. Тампере, Фінляндія, похов. у Києві) — скрипаль. Лауреат Респ. конкурсу скрипалів (Київ, 1962). Закін. Ростов. муз. уч-ще (1958), Харків. конс., кл. *А. Лещинського* (1963). 1963—64 — соліст Харків. філармонії, 1964—68 — Київ. кам. орк. п/к *А. Шароєва*. 1968—83 — концертмейстер Держ. симф. орк. України. Тоді ж уперше виконав Концерти для скр. *Є. Станковича* (його ж "Симфонію пасторалей"), *В. Золотухіна, В. Подвали, В. Подгорного* та ін. У складі тріо "Українські акварелі" спільно з *І.* й *В. Боровиками* уперше зіграв бл. 100 кам. творів укр. композиторів, зокр. *В. Бібіка, В. Губи, Ю. Іщенка, М. Скорика*. 1983—90 — 1-й концертмейстер Держ. симф. орк. кінематографії СРСР (Москва); 1985—89 учасник квартету Всесоюз. радіо і ТБ. За оцінками сучасників був одним з найкращих концертмейстерів України свого часу. Вик. манера відзначалася віртуозністю, співучістю тону, інтелігентністю та вишуканістю.

1986 у Москві в дуеті з фін. піаністкою Л. Кархіло уперше в Музеї ім. М. Глінки зіграв концерт із творів фін. композиторів. 1990 переїхав до Фінляндії. Виступав у складі "Московських солістів" (кер. *Ю. Башмет*), "New European Strings" п/к Д. Сітковецького, фламанд. кам. оркестру "I. Fiammingi" п/к Р. Вертена та ін. У Тампере — учасник місцевого кам. оркестру, засновник "Едуард-квартету" й тріо "Пори року", з якими виконав усі квартети *Л. Бетховена, П. Чайковського*, Я. Сибеліуса, гастролював у різних країнах.

Упродовж багатьох років не поривав зв'язків з Україною. У 1980-х завдяки організаторській допомозі *І. Карабиця* дует Ідельчук—Кархіло презентував сучас. фінську музику у Києві. 1992—2007 програма з фінської музики майже постійно була присутня на "*Київ Музик Фест*".

Літ.: *Карабиць І. І.* "Тампере Бієннале" // Хрещатик. — 2002. — 8 жовт.; *Сікорська І.* Фінський сюрприз // Слово Просвіти. — 2003. — Ч. 17; *Її ж.* "Tabula Rasa" для двох скрипок // Хрещатик. — 2005. — 14 жовт.

І. Сікорська

І. Сікорська, Е. Ідельчук, Ж. Ляшенко

ІДЗІКОВСЬКІ (Idzikowscy) — родина київ. польс. книгарів і муз. видавців. **Леон Вікентійович** [1827, м. Краків, Польща — 6(18).05.1865, м. Київ] 1858 заснував у Києві книжково-муз. магазин і вид-во, де власним накладом видав понад 200 творів польс. і світ. літ-ри. При Київ. книгарні відкрив Конц. бюро, яким користувалися *І. Я. Падеревський*, С. Барцевич, *С. Рахманінов* та ін. Після смерті Леона І. фірму очолила дружина **Герсилія Гнатівна** (1832—1917), яка 1873 розпочала вид-во нот. 1897 власником фірми "Леон Ідзіковський" став їхній син **Владислав** (1864, м. Київ — 10.06.1944, м. Варшава, Польща). Того самого року він придбав у видавця *Б. Корейва* все муз. вид-во, каталог якого обіймав значну частину творів укр. композиторів і перші муз. видання *М. Лисенка*. 1911 відкрив філію фірми у Варшаві; 1920 переніс туди ж київ. фірму, де вона існувала до 1950 (1945—50 — як антикварна).

Фірма "Леон Ідзіковський" видала бл. 7,5 тис. творів муз. літ-ри переважно 19 ст., з них протягом 1905—17 — 300 укр. творів: *К. Стеценка, Я. Степового, П. Сениці, В. Заремби, М. Завадського, В. Зентарського, Г. Ходоровського, М. Тутковського* (чимало — в серіях "Укр. ліра" й "Кобзар" *Т. Шевченка*). Фірмою "Леон Ідзіковський" було видано майже всі твори М. Лисенка. Від 1914 їй належали всі рукописи його творів і права на них. 1937 спадщину М. Лисенка (350 творів) та ін. укр. композиторів було викуплено митрополитом УГКЦ *А. Шептицьким*. Вид-во "Леон Ідзіковський" вважалося одним з осередків муз.-культ. життя Києва поч. 20 ст.

Літ.: Бібліографія українознавства. — Л., 1994. — Вип. 2; *Лисенко М.* Листи / Автор-упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004; *Ідзіковський В.* Польський

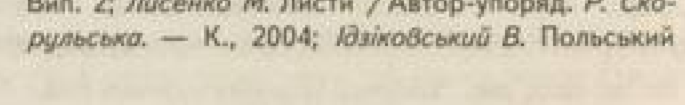

Реклама фірми Л. Ідзіковського

Приміщення нотно-видавничого відділу друкарні Ідзіковських

видавець про М. Лисенка // М. В. Лисенко у спогадах сучасників. — К., 1968; *Мартиненко О.* До історії музичної спадщини Миколи Лисенка (Владислав Ідзіковський і Андрій Шептицький) // Записки НТШ. — Л., 1993; *Ciechowski W.* Kijów i jego pamiątki. — Kijów, 1901; *Kijowski K.* [*Czokołow J.*] Opis księgarni L. Idzikowskiego // Biuletyn Księgarski. — 1913; *Idzikowski J.* Wspomnienia o firmie Idzikowski // Księgarz. — 1959. — Nr 13/14, 17/18.

О. Шевчук

ІДІОФОНИ НАРОДНІ (ІН.) — група традиц. самозвучних (джерело звука — корпус самого інструмента) інструментів. В Україні ІН. поділяються на основні групи — ударні; ті, що струшуються (брязкальця); ті, що шкребуть, та щипкові. До ударних належать *било* (Гуцульщина й Покуття), *тарілки* (як елемент *барабана* в західно- і *бухала* в півн.- і центр.-схід. традиціях українців), *калатало* (*гуцул.-бойківське* — торохкавка; *закарпат.* — торохкавка, клепач), великі, середні та малі *дзвони* (церк. служба римо-, греко-католю та православ. обрядів, сигнальна функція на всій території України), маленькі *дзвінки, дзвоники та дзвіночки* (церк. літургія, гуцул.-колядницький та великодній обряди; *бойк.-покут.* — коляда, *вертеп*, Великдень). Ті інструменти, що струшуються (брязкальця), становлять металеві *колокільці*, шелести, шелегінди, *бубенці* (атрибут весільного обряду на Бойківщині), сигнальні інструменти кінського екіпажу, елемент одномембранного *бубна* — *решітка*, тарахкальця (віднайдені на Бойківщині Л. Сабан — відомі ще з епохи палеоліту глиняні іграшки). Ті, що шкребуть, включають *деркач* (вся територія). Щипковою є *дримба* — збережений в Укр. Карпатах нар. інструмент, що нерідко (через участь у формуванні звука стовпа повітря в ротовій порожнині) помилково відносять до групи *аерофонів народних* (*А. Гуменюк*).

Окрім того, до ІН. належить також значна частина т. зв. псевдо- або квазі- чи "антиінструментів" як-от: затула, підкова (нар. аналог симф. інстр. трикутника), *рубель* і *качалка*, різний посуд (пляшки, заповнені рідиною) та ін. ремanент і приладдя, що звучить. Такі ІН. в обряд. ритуалістиці українців (напр., у понеділковій весільній "перезві") широко застосовуються для імітування й більш-менш повноцінної заміни натуральних традиц. муз. інструментів, а в сучас. худ. самодіяльності — епізодично ще й для оригінального підкреслення народності звучання.

Дискогр.: *Хай М.* Інструментальна музика // Берви. Український традиційний фольклор. — Мультимедійна частина. Розділ "самозвучні". — Аудіочастина. — № 1, 11, 27, 29.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Яремко Б.* Народні музичні інструменти. Гуцульщина. — К., 1987; *Круль П.* Національне духове інструментальне мистецтво українського народу. — К., 2000; *Хай М.* Музика Бойківщини. — К., 2002; *Його ж.* Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція). — К.; Дрогобич, 2007; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; *Кушлик Л.* Новознайдені музичні інструменти на Бойківщині // Традиційна народна музична культура Бойківщини. — Л., 1996; *Сабан Л.* Тарахкальця "невідомого автора" з Бойківщини // Там само.

М. Хай

ІЄРЕЙ — див. *Клир.*

ІЖИЦЬКИЙ (Iżycki) Владислав (19 ст., м. Львів) — скрипаль-аматор. За походженням поляк. Навч. в *А. Т. Брауна* у Львові, а також в Одесі й Петербурзі, згодом у Кракові в *А. Контського* й Парижі. Виступав з концертами. Мешкаючи у своєму маєтку побл. Кам'янця-Подільського (тепер Хмельн. обл.), утримував гарний оркестр п/к Смоліковського та Яновича. Видавав у *А. Коціпінського* свої кам.-інстр. твори.

М. Загайкевич

А. Ізмайлов

А. Ізмайлов із сином

ІЗМАЙЛОВ Андрес Олександрович (4.04.1974, м. Нарва, Естонія) — арфіст, композитор. Лауреат Всесоюз. конкурсу арфістів (1991, 2-а премія). Гри на *арфі* навч. у своєї матері — *Н. Ізмайлової*, в ІІ класі закін. Київ. ССМШ (1991); Київ. конс. (1996, кл. *Н. Кметь*). 1988–91 стажувався в Москві в М. Агазарян. 1993–95 — арфіст-стажист Нац. симф. оркестру України. Від 1995 — артист Акад. симф. оркестру С.Пб. філармонії ім. Д. Шостаковича (ЗКР) п/к Ю. Темірканова. Багато концертує у складі оркестру та як соліст, у т. ч і викць власних творів (зокр. на Моск. міжн. арф. фестивалі "Від бароко до джазу", 2005), а також у Нарві, Москві, С.-Петербурзі, Сендаї (Японія). Автор вел. кількості творів для арфи, зокр. — Фантазії на тему "Harfe" (2005), Сонатки in C (2006), Сонати у старовинному стилі (2007), "Saint Petersburg — Vienna", Дуету для 2-х арф, дит. п'єс тощо, більшість із яких опубл. англ. спеціалізованим арф. вид-вом "Adlais music publishers". Для І. написав п'єсу "Балеринка" *А. Муха* (1985).

І. Сікорська

ІЗМАЙЛОВ Енвер Серверович (12.06.1955, м. Фергана, Узбецька РСР, тепер Узбекистан) — джаз. гітарист, композитор, кер. ансамблю. За походженням кримський татарин. З. а. України (1994). Лауреат Європ. міжн. конкурсу гітаристів у Лозанні (Швейцарія, 1995, 1-а премія).

Е. Ізмайлов

Н. Ізмайлова

Член президії Джаз. асоціації України (з 1995). Закін. Ферганське муз. уч-ще, кл. фагота (1979) і Ташкент. ін-т культури (1990). Від 15 років самостійно навч. гри на *гітарі*. Дебютував в аматор. ансамблі, згодом грав у джаз-ансамблі "Сато" п/к Л. Атабекова. Виступав з ним на джаз. фестивалях у Ташкенті (1981) й Фергані (1984). Пізніше ансамбль брав участь у фестивалях в Ашхабаді (тепер Ашгабат), Москві, Таллінні й Ташкенті. 1988 повернувся на істор. батьківщину — у Крим, де працював учителем музики в Джанкої. 1990 взяв участь у Таллін. джаз. фестивалі, де виступив із сольною програмою. Відтоді переважно виступає соло й зі швейц. ударником Б. Очалом, англ. саксофоністом і флейтистом Д. Ворреном, нім. гітаристом У. Кропінські й зі своїм тріо (з 1995). Учасник джаз. фестивалів в Україні (Горлівка Донец. обл., Київ, Кривий Ріг Дніпроп. обл., Ялта АР Крим), Естонії (Таллінн), Литві (Вільнюс), Росії (Архангельськ, Владикавказ, Іжевськ, Казань, Красноярськ, Москва, Нижній Новгород, Новосибірськ, Оренбург, Ярославль), Австрії (Відень), Італії (Вальчино, Рим), Німеччині (Леверкузен, Мюнстер, Мюнхен, Нойвід, Нюрнберг, Фірзен), Норвегії (Берген, Восса, Ставангер), Фінляндії (Порі, Хапавесі), Франції (Гренобль, Париж), Швейцарії (Цюріх), Швеції (Стокгольм); багатьох гітарних, етногр., фольк. та ін. муз. фестивалів. Концертував, виступав у джаз-клубах та на радіо й ТБ в Молдові (1990), Швейцарії (1991, 1995), Франції (1992, 1993, 1995), Бельгії (1993), Німеччині (1994-96), Фінляндії (1995—97), Данії, Естонії, Нідерландах, Росії, Туреччині (1996), Данії (1996, 1998), США (1997), Австрії (1998) та ін. Провадив майстер-класи у Нідерландах, Німеччині та Фінляндії.

Для творчості І. характерне поєднання особливостей фольклору крим. татар, українців, народів балкан. країн та Індії з вик. манерою гри на електрогітарі, що спирається на винайдену ним на поч. 1980-х 10-пальцеву техніку гри (дозволяє одночасно відтворювати на інструменті мелод. лінію, акомпанемент та *бас*). Цю техніку І. розробив самостійно, незалежно від амер. гітариста С. Джордана, який започаткував її в 1970-х. Згідно з результатами анкетування, що проводила редакція газ. "Советская молодёжь" (Рига) за участі джаз. фахівців, 1986, 1988 І. посів 6-е місце серед гітаристів кол. СРСР; в анкеті "Зірки джазу—90" журналу "Джаз" (Москва) — 5-е місце в рубриці "Музикант року", 4-е — з-поміж гітаристів і 2-е як "музикант, який заслуговує на більш широке визнання". 2007 започаткував проект "Майстерня Енвера Ізмайлова".

Дискогр.: грамплатівки LP — "Легенда". Джаз-ансамбль "Сато". Рук. *Л. Атабеков*. — М.: Мелодия, 1986. — С—60—24399—006; "Передай добро по кругу". Джаз-ансамбль "Сато". Рук. *Л. Атабеков*. — М.: Мелодия, 1987. — С60 25897 003; CD — "Black Sea". *B. Ocal* — *E. Izmailov*. — [Швейцарія]: "TUN", [1991]. — UTR 5001; "At A Fergana Bazaar". *E. Izmailov*. — [Австрія]: "TUTU", [1993]. — CD 888 142; "The Eastern Legend". *E. Izmailov*. — [Росія]: "RDM", [1993]. — CD-RDM 3—05—013; "Dancing Over The Moon". Art Of The Duo *E. Izmailov & G. Warren*. — [Австрія]: "TUTU", [1995]. — CD 188 168; "Танцующее время". Дуэт "Зикр", *В. Соляник* — клавишные, *Э. Измайлов* — гитара, *Ю. Морозов* — гитара, *С. Хмелёв* — перкуссия, флейта, арфа, *Т. Мансикка-Ахо* — диджериду. — [Росія]: Ключ Records, 1996. — KRCD 002; "Весь этот Jazz": Приложение к журналу "Салон Audio Video". — [Австрія]: 1998, май-июнь. — CDRDM 803206 тощо.

Літ.: *Гордеева Л.* Человек-оркестр покорил Донецк с помощью татарского джаза // Киев. ведомости. — 1996. — 21 берез.; *Коцина И.* Крымчанин Энвер Измайлов — посол джаза в неритмичной стране // Факты и комментарии. — 1997. — 10 жовт.; *Сікорська І.* Як гітара привела хіппі в Палац піонерів // Веч. Київ. — 1997. — 16 жовт.; *Зинич Е.* Феноменальный Измайлов // Правда Украины. — 1997. — 21 листоп. тощо.

В. Симоненко

ІЗМАЙЛОВА Наталія Василівна (14.06.1941, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — солістка-арфістка. З. а. України (1978). Дипломантка Всесоюз. конкурсу (Ленінград, 1963). З династії арфістів. Гри на *арфі* навч. у своєї матері — з. а. РРФСР Лідії Олександрівни Гордзевич — солістки Маріїн. т-ру. Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1966, кл. арфи проф. Л. Гордзевич). Від 1966 — солістка-арфістка Нац. симф. оркестру України. Окрім виступів у складі оркестру мала понад 200 сольних виступів у конц. залах Києва, Ленінграда, Москви, Закавказзя, Прибалтики (1994—96, концерти-лекції), Чехії, Румунії, кол. Німеччини, тод. Югославії, у т. ч. сольні концерти у *Будинку національному органної та кам. музики* (Київ, 1984), Колонній залі ім. М. Лисенка Нац. філармонії (1985), Трапезній *Києво-Печер. лаври* (1987). Від 1998 щорічно дає благодійний сольний концерт у конц. залі Нац. симф. оркестру для учнів-арфістів і меломанів, де знайомить слухачів з новинками арфової літ-ри. Брала участь у Моск. відкритому міжн. арфовому фестивалі, зокр. "Чарівної арфи звуки" (2007), де вперше в РФ виконала Концерт для арфи з орк. *Г. Ляшенка*. Виступає також у дуеті з сином — *А. Ізмайловим*. Грала у складі анс. старовинної музики "Гармонія" п/к *О. Кудряшова* (1975—85). Здійснила понад 50 записів у фонд Укр. радіо. У репертуарі — *майже* всі наявні твори для арфи. І. присв. ряд творів укр. композиторів, зокр. Концерт для арфи й струн. орк. Г. Ляшенка (1988, вик. також у С.Пб., 1989), "Лісові гукання" *В. Журавицького*, Сонату для арфи *Ю. Іщенка*; його ж Маленьку партиту для скр. й арфи (записала з *О. Пархоменко*), Концерт для арфи, клавесина та струн. орк. (1989, з орк. "Perpetuum mobile" п/к *І. Блажкова*), Струн. квінтет з арфою (записала з *Квартетом ім. М. Лисенка*). Для І. *Є. Станкович* здійснив обробку "Експромта" *Ф. Шуберта* для скр. й арфи (записала з *Е. Ідельчуком*), *В. Губа* для того самого дуету написав Ноктюрн для скр. й арфи.

Упродовж 1979—89 вела клас арфи у Київ. конс., 1978—91 — викладачка кл. арфи Київ. ССМШ.

Дискогр.: грамплатівки LP — *Бах Й. С.* Концерт № 2 для скр. з орк.: *О. Криса* (скр.); *Гендель Г. Ф.*

Концерт для арфи з орк.; *Гранжані М.* Арія в клас. стилі для арфи і струн. орк.; *Н. Ізмайлова* (арфа), Кам. орк., дириг. *В. Кожухар.* — М.: Мелодия, 1971. — 030979—80.

І. Сікорська

ІЗЮМЧЕНКО (справж. прізв. — Гойхман) Аркадій Ісакович (18.08.1947, м. Київ) — кларнетист, саксофоніст (сопрано, альт). Закін. Горьков. (тепер Нижегород.) конс., кл. кларнета (1979). 1979 — соліст оркестру Київ. т-ру оперети. 1979—90 — концертмейстер Держ. естр.-симф. оркестру України. 1980—90 — викладач відділу естр.-джаз. вик-ва Київ. муз. уч-ща. Виступав з різними джаз. ансамблями. Брав участь у складі сексетету *М. Заморока* в концертах джаз. музики (1988). Від 1990 мешкає в Ізраїлі.

В. Симоненко

ІКОННИК Віктор Михайлович (29.09.1929, с. Іванівка Семенівського р-ну Полтав. обл. — 18.01. 2000, м. Київ) — хор. диригент. Н. а. УРСР (1989). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1982). Закін. Одес. конс. (1957, кл. *Д. Загрецького*). Відтоді — викладач Ніжин., 1961—73 — Київ. пед. ін-тів, 1961—68 — Київ. конс. 1973—89 — худ. кер. і гол. диригент Київ. кам. хору ім. Б. Лятошинського [1992 реорганізований в Ансамбль класичної музики (хор, оркестр) ім. Б. Лятошинського].

Автор хор. творів (у т. ч. "Ночь" на сл. *М. Гоголя*), обробок нар. пісень (зб. Хорові мініатюри, 1988). Зробив перші записи на LP грамплатівках усіх концертів *А. Веделя*, хор. творчості *К. Стеценка, Б. Лятошинського* (хор. цикл "З минулого" присв. І.). Їм передувала копітка праця над реставрацією цих пам'яток вітчизн. мистецтва, хорів *Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя, М. Дилецького, С. Дегтярьова.* Одним з перших в Україні ще в 1960-х почав виконувати музику *бароко*, невідомі твори 16—18 ст. Найвищим творчим досягнення колективу під орудою І. стало виконання "Високої меси" *Й. С. Баха*, ораторій Й. Гайдна "Пори року", Ф. Мендельсона "Ілія", Г. Ф. Генделя "Месія". Йому належить 1-е вик. хор. циклів *Л. Дичко, Т. Сидоренко-Малюкової, Ю. Іщенка, М. Колесси, А. Штогаренка.*

Творчому *стилеві* І. притаманні "інструментальна" манера співу, точність *інтерпретації*, де відчувались енциклопедичні знання диригента, надзвичайна худ. інтуїція та вик. майстерність.

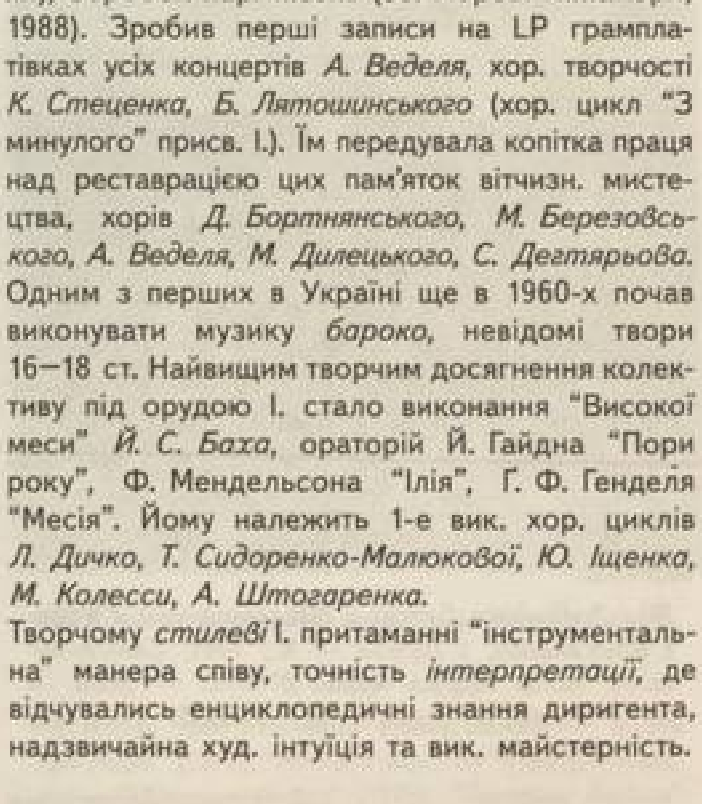

В. Іконник

Літ.: *Хіврич Л.* Духовність — краси основа // Музика. — 1989. — № 6; *Галуза М.* Київському камерному хору — 25 років // Там само. — 1998. — № 5; *Гордійчук М.* Диригує Віктор Іконник // КіЖ. — 1979. — 25 жовт.; *Степанченко Г.* Пам'ять втілюється у звуках // Дзеркало тижня. — 2000. — 22 січ.; *Слісаренко Б.* Цей незбагненний маестро // УМГ. — 2001. — Січ.— черв.

Г. Степанченко

ІКОС — див. *Жанри богослужбово-літургічні.*

ІЛІНЬСЬКИЙ (Iliński, Іллінський, Ільїнський) Януш Станіслав (1795, с. Романів, Волинь, тепер райцентр Житом. обл. — 23.12.1860, м-ко Броди, тепер Львів. обл.) — композитор, культ. і громад. діяч, сенатор, граф. За походженням поляк. Навч. музики в А. Сальєрі й Ф. Кауера, ймовірно, консультувався в *Л. Бетховена* у Відні. Був генеральним прокурором сенату Варшави, принагідно захоплювався літ-рою і композицією. Походив з магнатської родини, що плекала муз. традиції. Дід І. **Ян Каетан**, Житом. староста († 1781), організував у Романові оркестр із 100 музикантів і хор з 30 співаків. утримував у родовому маєтку оркестр і хор. Його син **Йозеф (Юзеф) Август**, рос. сенатор, збільшив симф. оркестр до 120 осіб (включав італійців, німців, поляків та спеціально навчених укр. кріпаків). Він утримував також кріпацький міш. хор із 84-х хористів, які навч. у Римі, балет (12 найкрасивіших балерин разом із 6-ма арабськими скакунами подарував рос. князеві Костянтину) та 2 оперні трупи — німецьку з Угорщини й італійську із С.-Петербурга, де, зокр., поряд із італійцями як солістка виступала романівська кріпачка під псевд. *Романі*, яка навч. у Парижі. У концертах звучала європ. музика й твори І., виступали знані віртуози, оперні співаки з Петербурга, Італії, балетна трупа з Франції, ін. оперна — з Німеччини. *Роговим оркестром* у Романові керував росіянин Сила і т. ін.

І. — автор "Проекту статуту філарм. тов-ва" у Києві, поданого Київ. генерал-губернаторові (1833). Почесний попечитель 1-ї Київ. гімназії (1834—35) і Київ. ун-ту (1835). Твори видавались у Відні (Diabelli i Mechetti).

Тв.: Симфонія *Фа*-мажор, Увертюра й Антракт до опери "Льойхттурм" Гувальда, увертюри "Марія Стюарт", "Ромео і Джульєтта", Увертюра-фуга на теми А. Сальєрі, Великий марш на інауґурацію Київ. ун-ту (1834), Кантата на відкриття Київ. ун-ту (вик. 15 лип. 1834), 4 марші для орк., 2 фп. концерти, конц. дуети для 2-х фп.; 3 хроматичні вальси для фп., 3 фуги для фп. у 4 руки, 8 струн. квартетів, Рондо для скр., Меса для 4-гол. хору без супр., 2 меси для 4-гол. хору з орк. (*ре*-мінорна вик. 1826 в соборі св. Петра у Відні), 2 реквієми (*сі*-мінор, *мі*-мінор), Te Deum для хору з орк., Stabat Mater для хору з орк., 2 псалми: De Profundis і Miserere, 4 хори без супр., 10 романсів на франц. тексти; "Der blasse Mann" — балада, сл. Фогеля; Арія італійська, Віртуозна арія (створена для А. Каталані), Preghiera i aria (вид. "l'Aurora d'Italia"), романси: Elmira, Le Solitaire de Kolonna.

Літ. тв.: Вірші: Les Rêves de l'âme, Les Brises d'antomne (франц. мовою, вид. у Парижі Dodot).

В. Іконник

Й. А. Іліньський

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Komorowski J.* Polskie życie teatralne na Podolu i Wołyniu do 1863 roku. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1985; Raptularzyk podróżny // Ruch muzyczny. — 1857. — Nr 40, *Ochocki I.* Pamiętniki. — Wilno, 1857. — T. 4 Ilinski Janusz // Ruch Muzyczny. — 1861. — Nr 2; *Gozdawa M.* Zakłady naukowe w Romanowie. — Warszawa, 1898; *Miller A.* Teatr i muzyka na Litwie. — Wilno, 1936.

Л. Пархоменко

М. Іллющенко

ІЛЛЮЩЕНКО Михайло Степанович (1869, м. Київ — 1916, м. Москва, Росія) — оперний співак (тенор). Закін. Київ. військ.-фельдшерську школу. Вок. освіту здобув приватно в *С. Біжеїча* в Москві. 1888–89 — соліст Київ., 1895–96 — Саратов., 1896–1900 — Перм., 1911–16 — Одес. опер, 1904–07, 1908–10 — Опери С. Зиміна (Москва), 1907–08 — Великого т-ру в Москві. Співав також на сценах Казані, Тифліса (тепер Тбілісі), Вільна (тепер Вільнюс), Мінська та ін.

Партії: Винокур ("Майська ніч" М. Римського-Корсакова), Овлур ("Князь Ігор" О. Бородіна), Вася ("Ворожа сила" О. Сєрова), Тибальд ("Ромео і Юлія" Ш. Гуно), Лоренцо ("Фра-Дияволо" Ф. Обера).

Літ.: [*Б. а.*]. Ильющенко М. С. [Некролог] // Театр и искусство. — 1916. — № 36.

І. Лисенко

В. Іллящевич

ІЛЛЯШЕВИЧ Володимир Миколайович (12.03. 1939, м. Київ — 30.10.2004, там само) — балалаєчник, педагог. З. а. України (1983). З. а. Амер. асоціації *балалайки* і *домри*, почесний громадянин м. Х'юстон (Техас, США, 1985). Нагороджений срібною медаллю ім. Арт. Беккера (кол. НДР, 1976). Закін. Київ. конс. (1963, кл. балалайки *Є. Блінова*). Відтоді — соліст Київ. філармонії. Доцент (1985), в. о. професора (1993) Київ. ін-ту культури. 1994 створив Київ. октет балалаєчників. Від 1979 виступав у дуеті з дипломантом Всесоюз. конкурсу *Р. Гіндіним* (*фортепіано, клавесин*). У їхньому репертуарі були клас. твори у власних перекладеннях, оригінальні композиції сучас. укр. і заруб. авторів, обр. нар. пісень. Зокр. вони вперше підготували програму "Сонатні вечори" з творів *Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, Й. Гайдна, Д. Скарлатті, *Ф. Шуберта*; програму обробок і транскрипцій віртуозних творів Н. Паґаніні (1990). Дует виступав також у США, Вел. Британії, Польщі, Угорщині, Болгарії та ін. Творчу співпрацю артистів відображено в телефільмах "З балалайкою і баяном" (Берлін, 1978) і "Соната" (Укртелефільм, 1981), у записах на Укр. радіо і ТБ.

Дискогр.: грамплатівки — *Мясков К.* Ноктюрн. Токката. — М.: Мелодия, 1973. — № 031472; Молодёжь Москвы и Берлина. *В. Белецкий* и *Н. Розанова.* Марш-гротеск. — М.: Этерна, 1977. — № 8–15–083; Грає *В. Іллящевич*: *Канерштейн О.* Концертино; *В. Сечкін.* Колискова; *Мійо Д.* Бразильєра з сюїти "Скарамуш"; *Барток Б.* Багатель № 2. — М.: Мелодия, 1978. — № 11823–24; Твори *К. Мяскова* для народних інструментів. Концерт № 1; Ноктюрн; Токата. — М.: Мелодия, 1983. — № 1971003.

Літ.: *Коляда Я.* У власній транскрипції // Музика. — 1978. — № 1; *Оношенко Є.* У своєму колі // Театр.-конц. Київ. — 1993. — № 5; *Разик М.* А балалайка, между прочим, родилась на Украине... // Новости. — К., 1995. — № 5; *Вахрамеєва Р.* Світлої пам'яті Володимира Іллящевича // УМГ. — 2005. — Січ. — берез.

А. Муха

ІЛЛЯШЕВИЧ Степан Костянтинович [1864, Україна — 26.11(10.12).1899, м. Алушта, тепер АР Крим] — оперний співак (бас). Освіту одержав у Духовній семінарії і Петерб. ун-ті. Співу навч. у Петерб. конс. (1879–82). Від 1883 виступав на оперних сценах Астрахані, Казані (1884–86), Саратова, Нижнього Новгорода (1885), Москви (рос. оперного тов-ва п/к І. Прянишникова, 1892), С.-Петербурга (антреприза В. Любимова), Києва (1893–94), Кам'янця-Подільського, тепер Хмельн. обл. (1897–98), Пермі (сезон 1898–99). Гастролював у Турині, Модені, Мілані в операх "Міньйон" А. Тома й "Африканка" Дж. Мейєрбера. Мав сильний голос широкого діапазону і сцен. обдарування. З великою майстерністю виконував укр. нар. пісні.

Партії: Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Варлаам ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Єрьомка ("Вража сила" О. Сєрова), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Кардинал ("Жидівка" Ф. Галеві).

Літ.: *Витвицкий К.* Артисты Пермской оперы. — Пермь, 1987; [*Б. а.*]. С. К. Ильяшевич [Некролог] // Театр и искусство. — 1899. — № 50.

О. Кушнірук

ІЛЛЯШЕНКО (Ілляшенко-Макушенко, Ілляшенко-Макущенко, Ілляшенко-Макушенков) Грицько (Григорій) (серед. 17 ст., м. Полтава) — цимбаліст. Цехмістер, вірогідно Полтав. муз. цеху (1649, див. *Цехи музичні*). До 1652 перебував "на Задніпров'ї", де значився музикантом-цимбалістом. Пізніше був обраний цехмістром муз. цеху. 27 верес. (7 жовт.) 1652 гетьман *Б. Хмельницький* видав "Універсал музикам на Задніпров'ї, організованим у цех із наказом слухатися цехмістра Грицька Ілляшенка-Макушенка", а також про підпорядкування муз. цеху козацькій верхівці.

Літ.: Документи Богдана Хмельницького / Упор. *І. Крип'якевич, І. Бутич.* — К., 1961; *Степаненко М.* Коло Марусі Чурай // НТЕ. — 2008. — № 1; ІР НБУВ. — Ф. І, од. зб. 55537 (Лаз. 41), т. IV, арк. 374.

Л. Горенко-Баранівська

ІЛЛЯШЕНКО Олександр Олександрович (1829, с. Хоцьки, тепер Переяславського р-ну Київ. обл. — 1870, м. Пирятин, тепер Полтав. обл.) — піаніст. Із старовинного укр. роду. 1846 закін. 1-у Київ. гімназію. Гри на фп. навч. приватно. Закін. фіз.-мат. ф-т Київ. ун-ту (1846–50). Працював учителем Полтав. гімназії. Від 1869 — мировий суддя в Пирятині. Як піаніст виступав з концертами в Києві 1866 і 1867, переважно у фп. ансамблях, де також брав участь *М. Лисенко.* У репертуарі І. були твори *Л. Бетховена*, Дж. Россіні, *С. Монюшка* та ін. Був членом Київ. відділення РМТ.

Літ.: *Кузьмін М.* Забутті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

ІЛЬЇН Вадим Григорович (5.01.1942, м. Київ) — композитор, піаніст, вібрафоніст, саксофоніст, аранжувальник. З. д. м. УРСР (1989). Лауреат всесоюз. і респ. конкурсів на найкращий твір. Заруб. член НСКУ. Закін. Київ. конс. (1971, кл. композиції *М. Скорика*). Дебютував 1957 як акордеоніст естр. оркестру "Мелодія" БК Трамвайно-тролейбусного управління п/к *І. Гасса*. Акомпаніатор Київ. держ. цирку (1959—60), кер. ансамблю Київ. групи "Цирк на сцені" (1960—61). Працював у Груз. держ. філармонії (1961). Грав в ансамблі *Ю. Братолюбова* (1961—62), у квартеті Київ. джаз.-клубу в кафе "Мрія" (1962—63), джаз. оркестрі *"Дніпро"* п/к *І. Петренка*. Кер. естр. оркестрів Київ. мед. ін-ту ім. О. Богомольця (1963—64) і Жовтневого ПК (тепер Палац культури й мистецтв, 1966—67). 1972—74 — кер. вок. ансамблю *"Мрія"*. Учасник багатьох джаз. фестивалів. Від 1991 мешкає у м. Хайфі (Ізраїль). Як композитор брав участь у *"Київ Музик Фесті"*.

Творчість вирізняється багатим мелодизмом. Винятковою популярністю на теренах кол. СРСР користувалися *мюзикли* І., що стали новим явищем у тод. муз. театр. творчості, й своєрідні за мелодикою естр. пісні.

В. Симоненко, Ю. Саульський, В. Ільїн

В. Ільїн

Тв.: опера "Грім з Путивля" (1980); балети — "Казка про мідяк" (1972), "Жінка в чорному" (1987); мюзикли — "Пізня серенада" (1975), "Товариш Любов" (1977), "Місто на зорі" (1978), "Дамських справ майстер" (співавт. *В. Лукашов*, за п'єсою М. Старицького "За двома зайцями", 1979), "Легенда про княжну Либідь та її братів" (1982) та ін.; вок.-симф. — ораторія "Тростянецьке джерело" (1987); для симф. орк. — Симфонія (1971), концерти із симф. орк. — для скр. (1970), для к.-баса (1997), концерти з естр.-симф. орк. — для фп. (1985), для саксофона (1987); Струн. квартет, п'єси для скр. і фп.; хори, романси; естр. пісні; музика до театр. вистав, теле- та к/фільмів.

Дискогр.: *Ільїн В.* "Весни примари", сл. В. Канаша: *Н. Пащенко* і *Н. Злобіна*. — М.: Мелодия, 1971. — Д—0003096—62; "Відлуння в горах", сл. В. Канаша: ВІА *"Ватра"*, п/к *Б. Кудли*, сол. — *О. Боровець*. — М.: Мелодия, 1975. — С60-0623132; тощо.

Літ.: *Некрасова Н.* Героїка і масштабність // Музика. — 1981. — № 2.

І. Сікорська

ІЛЬЇН Семен Іванович [1888 (за ін. відом. — 1886, 1890), м. Симбірськ, тепер Ульяновськ, РФ — 7.04.1972, м. Одеса] — оперний співак (бас). З. а. УСРР (1932). Закін. С.-Петерб. конс. (1915, кл. вокалу *С. Габеля*). 1911—15 — соліст Муз.-істор. тов-ва (засн. О. Шереметєв, С.-Петербург — Петроград), 1915—18, 1920—24, 1928—56 — Одес., 1924—25 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1925—26 — Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1926—28 — Київ. т-рів опери та балету. 1-й вик-ць провідних партій опер укр. композиторів. 1918—20 виступав в оперних виставах у робітничих р-нах Одеси під акомпанемент рояля. Гастролював у Н. Новгороді (1912), Миколаєві, Катеринославі (тепер Дніпропетровськ, 1918) та ін.

Партії: Захар Беркут ("Золотий обруч" Б. Лятошинського, 1-е вик.), Берсенєв ("Розлом" В. Фемеліді, 1-е вик.), Сатана ("Яблуневий полон" О. Чишка, 1-е вик.), Руслан, Фарлаф ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кочубей ("Мазепа" П. Чайковського), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Сен-Брі, Марсель ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба).

Літ. тв.: Воспоминания оперного певца. — М.: ВТТ (рукоп.).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Лисовская И.* Времён связующая нить... // Одесская консерватория: Забытые имена, новые страницы. — О., 1994; *Ільїн С.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

С. Ільїн

ІЛЬЇНА (Дундукова-Корсакова) Марія Іванівна (бл. 1850 — ?) — оперна співачка (мецо-сопрано). Закін. Петерб. конс. (1871, кл. вокалу П. Репетто). 1871—72 — солістка Маріїн. опери в Петербурзі, 1872—75 — Київ. опери. Співала також на оперних сценах Харкова, Одеси, Москви.

Партії: Лаура ("Кам'яний гість" О. Даргомижського, 1-е вик.), Рогнеда (одноим. опера О. Сєрова), Азучена ("Трубадур" Дж. Верді) та ін.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

І. Лисенко

А. Ільків

ІЛЬКІВ Андрій Васильович (24.02.1970, м. Шумськ Терноп. обл.) — трубач, педагог. Лауреат Респ. конкурсу молодих музикантів (1989, Донецьк), міжн. фест. у Тулузі (1995, Франція премія "Перший талант світу"), міжн. конкурсу трубачів (1998, Київ, 2-а премія, приз фірми YAMAHA). Закін. Хмельн. муз. уч-ще (1989, кл. Р. Андросюка), Київ. конс. (1995, кл. *О. Чуприни*, екстерном за 4 роки). Від 1993 — у брас-квінтеті *"Україна"* (2-а труба), з 1993 — соліст *Будинку нац. орган. та кам. музики України*. 1999—2007 — викладач НМАУ. 1996 виконав "Ave Maria" Дж. Каччіні з рос. музикантами — співачкою І. Архиповою й органістом О. Янченком (Київ), що стало поштовхом для створення 1996—99 укр. вок.-

М. Ільницька

О. Ільницька (Хархаліс)

інстр. тріо, де труба, голос та орґан є рівноцінними партнерами (разом з Н. Петренко-Матвійчук, сопрано, *І. Калиновською,* орґан). Засновник і перша труба квінтету "Київ-брас" (1999). Від 2000 організував серію регулярних концертів "Її величність труба запрошує" у Запоріжжі, Харкові, Дніпропетровську та ін., де як соліст-трубач виступав з оркестрами й інстр. ансамблями, вокалістами та різними інструментами соло, виконуючи музику різних *стилів* і *напрямків.* У програмах брали участь *А. Баженов* (скр.), *Ю. Кот* (фп.), *Г. Нужа* (влч.), І. Калиновська, *В. Кошуба* (орґан), М. Ліпінська (мецо-сопрано) та ін. У сольному репертуарі — музика *Відродження, бароко,* сучас. композиторів, *джаз,* зокр. — трубні партії з орк. партитур *Й. С. Баха,* Г. Ф. Генделя, *П. Чайковського, І. Стравинського, Д. Шостаковича* та ін. Грав з диригентами *І. Блажковим, В. Іконником,* С. Литвиненком, *В. Матюхіним, В. Плоскіною, В. Редею, П. Товстухою, О. Янком,* Дж. Талантом та ін. Брав участь у міжн. оркестрі "Філармонія націй" п/к Ю. Франца виступав як соліст (Концерти Г. Телемана, Й. Гайдна, Д. Шостаковича) і вик-ць партій 1-ї труби у творах П. Чайковського, *М. Римського-Корсакова,* Д. Шостаковича, Дж. Россіні, Р. Ваґнера, Ґ. Малера та ін.

Грі притаманна особлива "вокальна" манера звукоутворення (наближена до людського голосу), пошук нових тембр. і технічних можливостей інструмента, поєднання яскравої вик. індивідуальності з урахуванням автор. задуму. Здійснив багато фонд. записів на Укр. радіо з фп., кам., нар. оркестрами, *"Київ-брас"* квінтетом. Проводив майстер-класи у багатьох містах України, Італії, Франції, Німеччини. Виступав з гастролями у Вел. Британії, Іспанії, Італії, Німеччині, Польщі, Сербії, Франції; грав на сценах Queen Elizabeth Hall (Лондон), Концерт-Гауз (Берлін), Концертгебау (Амстердам), Альта Опері (Франкфурт), Мюнхен. філармонії тощо.

Дискогр.: CD — "I Grandi Eventi Musicali": *І. Калиновська* (орган), *Н. Петренко-Матвійчук* (сопрано) (1997); "Ukrainian brass" (1998, "Bauer-studio", Німеччина); "Концерти Т. Альбіноні, Б. Марчело, Г. Телемана": *І. Калиновська* (орган) (2003); "Троянда без шипів": *"Київ-брас"* квінтет (2005); "Венеціанський карнавал": Нац. орк. нар. інстр., дириг. *С. Литвиненко* (2007), "Романс для двох" Н. Ільків (фп.) (2007).

Літ.: Білоусов А. Соло труби і серця // Дзеркало тижня. — 1998. — 27 листоп.; *Васильєв С.* Праздник высокой музыки // Афиша. — 2005. — 20 июня; *Кучеренко Л.* Слухачі в ролі снайперів // День. — 2007. — 17 січ.

В. Кузик

ІЛЬНИЦЬКА (дів. прізв. — Тіпакова) Маргарита Володимирівна (17.05.1929, м. Кременчук Полтав. обл. — 12.12.2007, м. Київ) — піаністка, педагог, муз. критик, журналістка. Дочка В. Тіпакова. Член НСЖУ (2003). Закін. Львів. муз. уч-ще (1948, кл. фп. *Т. Шухевича* й *В. Тіпакова,* з відзнакою), Львів. конс. (1953, кл. фп. *Л. Уманської*). 1958 — педагог з фп. й концертмейстер Львів. муз.-пед. уч-ща, 1958—60 — педагог зі спец. кл. фп., читала курс методики фп. гри, вела пед. практику в Новосиб. муз. уч.-щі. 1960—90 — викладачка спец. фп. Київ. ССМШ. Від 1954 друкувалась у періодиці, писала рецензії на оперні й балетні вистави в газ. "Львовская правда", "Вільна Україна", "Рад. Україна". На Львів. радіо — авторка радіопередач "Хорова творчість львівських композиторів", "Композитор Станіслав Людкевич", "Львівська державна консерваторія", "Композитор Микола Колесса"), на Львів. ТБ — сценаристка телепередачі про *М. Римського-Корсакова.* Від 1989 співпрацює з журн. "Музика", де публікувала матеріали з історії укр. музики, сучас. муз. життя, *виконавства,* як муз. критик виявляла широкий діапазон творчих уподобань. Авторка понад 80 статей, зокр. про *С. Ріхтера, Л. Мюнцера, А. Міхаловського, М. Сука,* а також *В. Косенка, С. Людкевича, В. Барвінського, А. Лур'є* та ін. Від 1995 висвітлювала Міжн. конкурс молодих піаністів пам'яті В. Горовиця. Друкувалась у журн. "Арт-line", "Ренесанс", "Кур'єр Кривбасу", зб. наук. праць НМАУ й ЛДМА.

Літ. тв.: На хвилях музики в минулу далечінь круїз. — К., 2006; Корифей польської шопеністики — Александр Міхаловський // Фридерик Шопен. — Л., 2000; Передвоєнні концерти Леопольда Мюнцера у Києві // Дослідження. Досвід. Спогади: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 3; Отзвуки "Серебряного века" [А. Лур'є] // Там само. — К., 2003. — Вип. 4; Пианист века [С. Ріхтер] // Там само. — К., 2004. — Вип. 5; Музичні вечори в музеї В. Косенка // Літ. Україна. — 1997. — 23 січ. тощо.

Літ.: Гусейнов Г. Господні зерна. — Кривий Ріг, 2000. — Т. 3; *Його ж.* Том Postscriptum. — Дніпропетровськ, 2005; *Лушакова А., Евселевский Л.* Улицами старого Кременчуга. — Кременчуг, 2001; *Кульбовський М.* 10 серпня 2005 газетно-журнальному видавництву виповнюється 15 років // З подільського кореня. — Хмельницький, 2005. — Кн. 3; *Кашкадамова Н.* [Рец. на кн. "На хвилях музики в минулу далечінь круїз"] // Музика. — 2008. — № 1; [*Б. а.*]. Конкурс на краще виконання творів радянських композиторів // Рад. мистецтво. — 1947. — 28 трав.; *Гранітний А.* Конкурс в музичному училищі // Вільна Україна. — 1947. — 14 трав.

Б. Фільц

ІЛЬНИЦЬКА (Хархаліс) Оксана Петрівна (1962, с. Білки Іршавського р-ну Закарпат. обл.) — кам. співачка (сопрано). З. а. України (1998). Лауреат премії ім. Д. Задора, міжн. фестивалю "Інтерліра" в Будапешті (Угорщина, 2000, Ґран-прі). Закін. Мукачів. пед. уч-ще (1981), Рівнен. ін-т культури (1985), 1986—1990 навч. на вок. ф-ті Муз.-пед. ін-ту ім. Гнєсіних у Москві. 1995 удосконалювала вик. майстерність в Академії Старої музики в Німеччині, 1996 — у Чехії. Від 1997 — солістка Закарпат. філармонії, доцент Мукачів. муз.-пед. ін-ту. У репертуарі — старовинна, клас., сучас. музика, укр. нар. пісні. Відома в Закарпатті й в Україні як кам. співачка, солістка оперних і кантатно-ораторіальних проектів, зокр. Реквієму В. А. Моцарта, Меси *Ф. Шуберта,* "Страстей за Іоанном" *Й. С. Баха,* "Різдвяної ораторії" К. Сенс-Санса, Ґлорії, Маґніфіката

А. Вівальді, "7 слів Христа на хресті" Й. Гайдна та ін. Неодноразово з гастролями виступала в Словаччині, Чехії, Польщі, Італії, Франції, Німеччині, Угорщині, Румунії, Казахстані, Росії, Україні. 2002 співала одну з провідних ролей в опері Х. В. Глюка "Арміда" в Німеччині. Має фонд. записи на Всесоюз. і Укр. радіо.

Літ.: Жінки Закарпаття. — Ужгород, 2001.

В. Теличко

ІЛЬНИЦЬКА Олена Володимирівна (11.02.1977, м. Тернопіль) — композитор, педагог. Закін. НМАУ, кл. композиції *І. Карабиця* (2001), асистентуру-стажування НМАУ, кл. композиції *М. Скорика*. Від 2005 — викладачка композиції і муз.-теор. предметів Дит. академії мистецтв. Член НСКУ.

Тв.: Камерна кантата на сл. В. Стуса; для симф. орк. — Симфонія; для кам. орк. — Симфонієта, Камерна симфонія; для фп. — Варіації; для міш. хору — "Достойно є".

ІЛЬНИЦЬКИЙ (кін. 19 ст., Галичина — 1-а пол. 20 ст.) — цитрист, педагог. Гри на *цитрі* навч., ймовірно, самотужки. 1920–33 утримував приват. школу гри на цитрі у Стрию (тепер Львів. обл.). Виступав у концертах як вик-ць-соліст.

Б. Сюта

ІЛЬЧЕНКО Петро Павлович (1888, Україна — 1948, м. Москва, РФ) — скрипаль, педагог. Закін. Моск. конс. (1908–12, кл. *І. Гржималі*, Мала золота медаль). Дебютував у Петербурзі 1910. Був талановитим і добре підготовленим скрипалем. Від 1913 виступав із сольними концертами в Москві та ін. містах. 1927 дав великий концерт у Москві. Один з перших солістів Моск. радіо. У репертуарі були твори *Л. Бетховена*, *Ф. Шуберта*, Ф. Мендельсона, *Й. Брамса*, Е. Ґріґа, *М. Лисенка*, *Я. Степового*, *Б. Підгорецького*.

І. Лисенко

ІЛЬЮТОВИЧ Юхим Ілліч (21.02.1927, м. Харків — 2.06.1992, там само) — віолончеліст, педагог. Закін. Харків. конс. (1949, кл. влч. *Л. Тимошенка*, *І. Когана*). 1949–92 — артист симф. оркестру Харків. філармонії (з 1960 — концертмейстер влч. групи), учасник Квартету філармонії (1-й склад: С. Штейтман, Р. Рихнін, Є. Шор, І.; 2-й склад: І. Шаповалов, Н. Глушаков, В. Ковальчук, І.). 1962–67 — викладач Харків. ін-ту мистецтв.

"ІЛЮСТРОВАНИЙ МУЗИЧНИЙ КАЛЕНДАР" ("ІМК.") — періодичне видання (Львів). Видавець і редактор — *Р. Зарицький*. Вийшло 4 річники "ІМК". (1904–07); разом з останнім як додаток — "Музичний підручний календарик на 1908 р.". Складові "ІМК.": Календар (свята, поштові тарифи, адресний путівник); "Альманах музичний: Літературна часть першого ілюстрованого календаря музичного" (статті на муз. тематику, поезія); нотні додатки. Авторами статей про музику були: *І. Біликовський*, *О. Бережницький* *М. Волошин*, *С. Людкевич*, *В. Садовський*, *В. Шухевич*. Тематика статей: біогр. нариси про композиторів, співаків, зосібна — *М. Лисенка*, *М. Вербицького*, *В. Матюка*, *Й. Вітошинського*, *П. Бажанського*, І. Біликовського, *Й. Кишакевича*, *С. Крушельницьку*; автобіографія *Д. Січинського*; муз. фольклор ("Кілька заміток про т. зв. "дроби" в наших народніх піснях" С. Людкевича, "Ґрунвальдська пісня в світлі її мелодії" *В. Щурата*, "Гуцульські танці", "Гуцульські пісні", "Гуцульські інструменти" В. Шухевича); питання історії церк. музики ("Взаємини межи рускою церковною піснею а руским народом", "Руско-українські духовні композитори та їх заслуги коло піднесення церковного співу в Росії" В. Садовського); проблеми теорії музики ("Про розвій та сучасне становисько т. зв. "Програмової музики" С. Людкевича", перекл. статті К. Ваґльштедта про "кольоровий слух"); інструментознавство ("Скрипка, єї історія і значення для музики сольової і оркестральної" О. Бережницького); питання муз. освіти ("О критичнім музичнім осуді" В. Садовського); статті про хор. виконавство, галиц. хор. колективи (тов-во "Львівський *Боян*" і його відділення у містах Галичини; селянські й міські хори; Хор учнів академічної гімназії у Львові; хор тов-ва "Академічна Громада" у Львові, Хор при церкві св. Варвари у Відні), нариси з історії укр. т-ру. "Альманах музичний" вміщував світлини М. Лисенка, І. Біликовського, П. Бажанського, Й. Вітошинського, Й. Кишакевича, В. Матюка, Хору учнів акад. гімназії у Львові.

У безплатних додатках до 3-о й 4-о річників уміщено муз. твори (*колядки* в опрацюванні В. Матюка, І. Біликовського); муз.-теор. працю В. Матюка "Короткий начерк науки гармонії і композиції".

О. Осадця

ІМПЕРАТОРСЬКЕ РОСІЙСЬКЕ МУЗИЧНЕ ТОВАРИСТВО (ІРМТ) — засн. за ініціативи *Ант. Рубінштейна* в С.-Петербурзі 29.01.1859 на базі кол. Симф. тов-ва під назою Російське Музичне Товариство. Від 1869 — титул імператорського. До першої дирекції Тов-ва увійшли Ант. Рубінштейн, гр. *М. Вієльгорський*, *В. Кологривов*, Д. Каншин і Д. Стасов. Згідно зі Статутом, гол. завданням ІРМТ було стимулювання розвитку вітчизн. мистецтва шляхом організації *освіти музичної*, муз.-конц. справи, влаштування *конкурсів* на найкращі муз. твори. З цією метою тов-во зобов'язувалося виконувати й популяризувати твори рос. і заруб. композиторів, відкривати філії та муз. заклади у провінції. Муз.-культ. досвід і напрямки діяльності тов-ва в Петербурзі незабаром почали реалізовуватись у провінц. містах Росії і в Україні. У першу чергу вони стимулювали розвиток муз.-освіт. галузі. При нововідкритих місц. відділеннях тов-ва виникали муз. класи, що перетворювалися на муз. школи, а згодом на муз. уч-ща. Навколо тов-ва об'єднувалися високоосвічені профес. музиканти-виконавці — скрипалі, піаністи, диригенти, вони ж одночасно педагоги й композитори. Відділення ІРМТ було відкрито у Києві (1863), Харкові (1871), Одесі (1884), Катеринославі (тепер Дніпропетровськ, 1897), Полтаві (1899), Херсоні (1904), Чернігові

О. В. Ільницька

Титульна сторінка "Ілюстрованого музичного календаря" (1906)

Титульна сторінка "Альманаху музичного" – додатку до "Ілюстрованого музичного календаря" (1904)

М. Богданов

Г. Давидов

Р. Пфеніг

й Житомирі (обидва —1907), Умані (тепер Черкас. обл., 1911).

Київське відділення ІРМТ (з муз. класами, 1868 — муз. школа, 1883 — *муз. уч-ще*, 1913 — *консерваторія*) виникло на ґрунті діяльності "Філармонійного товариства", до якого входили *М. Лисенко*, Іван і *М. Богданови*, *Б. Каульфус*, *М. Ясінський*, *Є. Трегубов*, Ю. Клейбель, Н. Критська, А. Тальберг, Є. Милорадович та ін. Його діяльність охопила 50 сезонів симф. зібрань (1863—1913) і 38 сезонів кам.-інстр. зібрань (1875—1913). Першу Дирекцію Київ. відд. ІРМТ представляли губернатор *П. Селецький* (голова), *М. Рігельман*, *В. Бутович*, *Р. Пфеніґ* та Ф. Вітте. Цілковите підпорядкування діяльності провінц. відділень центру на початк. етапі поступово змінилося певною самостійністю, що позитивно вплинуло на їх подальший розвиток. З огляду на Статут і з урахуванням культ. потреб діяльність відділення мислилась як єдність концертного, муз.-освіт. та муз.-вик. напрямків. Тому відкриття в Києві 1867 Рос. опери й муз. школи (з 1883 — муз. уч-ще) належало до визначних культ. подій, а також мало сприятливі практичні наслідки (безоплатні надання зали опери в користування тов-ву в певні дні, як і участь оркестру опери в симф. концертах). Директорами школи були: Р. Пфеніґ (1868—75), *Л. Альбрехт* (1875—76), *В. Пухальський* (1876—88) та *О. Виноградський* (до кінця життя); вони ж ставали очільниками діяльності відділення. 1885 відкрито класи всіх дух. інстр. і *контрабаса*, що давало змогу налагодити кам. і симф. *виконавство*. Першим випускником школи став згодом відом. скрипаль *О. Колаковський*. У сезон 1872—73 до Дирекції Київ. відд. тов-ва увійшли В. Велінський, М. Лисенко, В. Рубінштейн, Т. Михайловський, М. Богданов (секретар).

На початк. етапі діяльності визначну роль відіграв Р. Пфеніґ, на якому лежала організація перших симф. концертів у Києві, репрезентативною частиною яких були насамперед твори австр. і нім. музики ("Пори року" Й. Гайдна, "Месія" Ґ. Ф. Генделя). Основу симф. оркестру складали музиканти з поміщицького орк. гр. Лопухіна, а хор. частину — любительський хор п/к К. Станіславського. Програми симф. зібрань у сезон 1863/64 охопили 6 концертів (здебільшого збірні, об'єднували окремі номери симф., кам.-інстр., сольн. і анс. вок. та кам.-інстр. музики, переважно, зах.-європ. клас. і романт. музики). Укр. і рос. музику в цей період було представлено т. зв. малорос. хор. літ-рою ("Ой Морозе, Морозенку", "Скажи мені правду") й творами *М. Глінки*, *О. Варламова*, *О. Верстовського*, Р. Пфеніґа. Твори рос. композиторів — *Е. Направника*, *О. Сєрова*, *О. Даргомижського* на укр. тематику виконували Л. Альбрехт. *А. Казбирюк*. У сезон 1882/83 виконувалася "Фантазія на малоросійські теми" В. Пухальського, в сезон 1889/90 — муз. картина "Степ" для симф. орк. *В. Чечотта* (п/к О. Виноградського). Від самого початку, а також 1879—81 у концертах тов-ва як піаніст-соліст і в ансамблях виступав М. Лисенко (виконав Концерти № 3 *Л. Бетховена* й № 4 А. Літольфа, Концерт-симфонію для фп. з орк. А. Літольфа, Парафрази *Ф. Ліста* на теми з опери "Ріґолетто" Дж. Верді, Великий септет *Й. Гуммеля*, Великий полонез К. М. Вебера для 2-х фп., Великий дует І. Мошелеса для 2-х фп. у 8 рук, Полонез Л. Бетховена для такого самого складу, Увертюру з оп. "Семираміда" Дж. Россіні для 8-и фп. у 32 руки тощо). Згодом, узявши курс на реалізацію укр. культ. завдань, М. Лисенко вийшов зі складу Київ. відділення і продовжив вик. діяльність за його межами. До значних мист. подій у діяльності тов-ва належали концерти п/к *П. Чайковського* (1891—92), присв. 50-літтю діяльності Ант. Рубінштейна (п/к *Є. Риба*), п/к *С. Рахманінова* (1912) та С. Кусевицького (1913). Значний період у діяльності Київ. відділення пов'язаний з дириг. діяльністю О. Виноградського (виконав твори Л. Бетховена, В. А. Моцарта, Г. Берліоза, Р. Шумана, *Й. Брамса*, Е. Ґріґа, М. Глінки, П. Чайковського, В. Калинникова, *О. Бородіна*, О. Глазунова, Ант. Рубінштейна. У сезон 1900/1 О. Виноградський провів серію *істор.* моног. *концертів*, присв. чеськ., нім., норвез., франц. музиці. Солістами баг. його концертів були скрипалі — О. Колаковський, *О. Климов*, *М. Ерденко*, *Я. Коціан*, хор. колективи, зокр. п/к *Я. Калішевського*, *Г. Москальова*. Відтак на поч. 20 ст. з орк. виступали диригенти-гастролери: О. Фрід, Е. Вендель, І. Лассаль, В. Сафонов, А. Коутс та ін. 1913 з ініціативи та п/к С. Кусевицького в Києві, Харкові, Одесі було виконано всі 9 симфоній Л. Бетховена. Останнє зібрання симф. концертів у Києві завершилося VI Симфонією П. Чайковського.

Кам. музикування було невід'ємною складовою діяльності Київ. відд. ІРМТ з 1875. Спочатку кам. концерти відбувалися в залі муз. уч-ща, згодом були перенесені до зали Купец. зібрання (нині *Нац. філармонія*). При тов-ві діяли *квартети* у складі: О. Колаковський, А. Шутман, Є. Риб, *Ф. Мулерт*; Ю. Пуликовський, С. Каспін, Є. Риб (*альт*), Ф. Мулерт (1905—07); К. Григорович, М. Кранц, О. Борнеман, С. Буткевич; М. Ерденко, С. Каспін, Є. Риб, Ф. Мулерт (з 1910). Як піаністи в ансамблях і соло виступали: М. Лисенко, В. Пухальський, *А. Штос-Петрова*, С. Тарнавський, *Г. Ходоровський*, *М. Лесневич-Носова*, *Г. Бобинський*, *М. Тутковський*, С. Брикнер, *К. Михайлов*, *М. Домбровський*; скрипалі: А. Колаковський, А. Шутман, *О. Шевчик*; віолончелісти: Ф. Мулерт, *В. Алоїз*. Кам. ансамблі ін. складу представляли, напр., *С. Короткевич* (*фортепіано*), М. Ерденко

Будинок Київського відділення ІРМТ

(1-а *скрипка*), С. Каспін (2-а скр.), Є. Риб (альт), Ф. Мулерт, Бондаренко, Пітецький (*віолончель*), *Ф. Воячек* (к.-бас) та ін. У кам. зібраннях виконувалася різноманітна вок. та інстр. сольна й ансамблева музика зах.-європ. і рос. композиторів. Відбувалися моногр. вечори, напр., фп. сонат Л. Бетховена; концерти, присв. П. Чайковському, Ф. Мендельсону, *А. Аренському*, Ант. Рубінштейну, О. Глазунову, *О. Скрябіну*, Е. Ґріґу; до 100-річчя від дня нар. *О. Варламова*, 50-річчя *Ц. Кюї* та баг. ін. З поч. 20 ст. помітно пожвавлюється гастрольна діяльність закордонних кам. ансамблів: виступали Брюссельський квартет (Ф. Шьорґ, Г. Дошер, П. Мірі, Ґайар або Е. Дошард); Празький квартет (Г. Герольд, Г. Брож, О. Вавра, М. Шквор; піаніст Е. Треглер); Берлін. філарм. тріо (фп. — В. Ґергард, скр. — А. Вітек, влч. — Ф. Рейц); Париз. тов-во старовинних інструментів та ін.

Харків. відділення відкрито 1871 (з муз. класами, 1883 — муз. уч-ще, 1917 — консерваторія). Упродовж 1871—1911 його очолював *І. Слатін*. Значну роль у діяльності відділення відіграли музиканти чес. походження — вихованці Праз. консерваторії: скрипалі *С. Неметц*, Ф. Сміт, *В. Сук*, альтист і диригент Ф. Кучера, піаніст *Р. Геніка*, віолончеліст С. Глазер; вітчизн. музиканти: скрипалі — К. Ґорський, С. Дочевський, віолончелісти *А. Глен*, *Є. Білоусов*, *М. Букиник*, альтист К. Брінкбок та ін. Вони брали участь у концертах ІРМТ як солісти, диригенти симф. зібрань та учасники кам. ансамблів. Відомими були тріо у складі К. Ґорського, С. Глазера та *О. Горовиця*; струн. квартет у складі К. Ґорського, С. Дочевського, Ф. Кучери та С. Глазера; К. Ґорського, І. Букиника, К. Брінкбока та Є. Білоусова або К. Ґорського, В. Слатіна, І. Букиника та Є. Білоусова. В їхньому репертуарі було баг. анс. муз. Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена, *Ф. Шуберта*, Ф. Мендельсона, С. Рахманінова, О. Глазунова, Е. Ґріґа, *Ф. Якименка* та ін. композиторів. З відділенням співпрацювали піаністи Р. Геніка, С. Брикнер, О. Горовиць, *О. Шульц-Евлер*, *О. Бенш*, які успішно виступали із сольними й моногр. програмами у зібраннях відділення. Вок. можливості відділення представляли А. Адіт, *Є. Долинін*, *А. Боначич*, Яковлєв та ін. У 1870-х Харків. відділення послуговувалося оркестром Комерц. клубу, франц. т-ру та театру рос. опери (з 1874). Натомість у 1890-х симф. зібрання набули систематичного х-ру. Їх очолювали І. Слатін, Ф. Кучера, з приїжджих диригентів — *З. Носковський*, О. Виноградов, О. Бернарді, К. Сараджев, *Л. Штейнберг*, П. Померанцев, *А. Маргулян*, *М. Малько*, М. Кленовський, *Д. Ахшарумов* та ін. Протягом 1898—1911 в саду Комерц. клубу систематично влаштовувалися літні симф. концерти за приват. ініціативою та п/к Ф. Кучери. 1896 в рамках ювілейного концерту до 25-річчя діяльності Харків. відд. ІРМТ було виконано Увертюру до опери М. Глінки "Руслан і Людмила", Урочистий Марш *А. Юр'яна*, Кантату для хору, орк. та соло ліри К. Горського та Концерт для фп. з орк. *ре* мінор Ант. Рубінштейна (соліст С. Брикнер). В історію муз. життя Харкова ввійшли автор. концерти П. Чайковського (1893), О. Глазунова (1899), п/к *М. Іполитова-Іванова*, А. Аренського (1900), О. Спендіарова, М. Черепніна, *С. Василенка*, Ф. Якименка та ін. Пам'ятними залишилися конц. виступи Ант. Рубінштейна (1880, 1892), *С. Танєєва* (1884, 1890), *О. Зілоті* (1884), В. Сафонова (1887), С. Рахманінова, В. Тіманової, О. Гольденвейзера та ін. Поміж запрошених музикантів у концертах виступали М. Ерденко, Я. Кубелік, А. Контськии, *Л. Ауер*, В. Салін, *І. Гржималі*, С. Кусевицький, Е. Петрі, *Д. Климов*, М. Агєєва та ін. У програмах симф. концертів виконувалася переважно зах.-європ., рос. музика й невелика дещиця з творів харків. композиторів. Вел. успіхом користувалися т. зв. істор. концерти п/к Ф. Кучери, що включали твори великого стильового діапазону: від музики Й. С. Баха, його сучасників, до музики поч. 20 ст. На загальному тлі виконуваної музики незначне місце посідала укр. музика: твори харків. (*В. Сокальського*, К. Горського, Ф. Якименка, О. Шульц-Евлера) та київ. (В. Пухальського, В. Чечотта) композиторів.

Одес. відділення було відкрито 1884 (1886 — муз. класи, 1897 — муз. уч-ще, 1913 — консерваторія). 1886—1908 його очолював Д. Климов. 1908 його заступив громад. діяч В. Орлов, а на посаді директора муз. уч-ща — *В. Малішевський*. Специфіка одес. муз. осередку полягала у значній концентрації виконавців-скрипалів. Тут працювали учні — вихованці скрип. школи Л. Ауера, зокр. К. Гаврилов, *Е. Млинарський*, Б. Мироненко, П. Пустарнаков, а також скрипалі чес. походж. А. Фідельман, *Й. Карбулька*, *Й. Перман*, *Ф. Ступка*, В. Алоїз, О. Вульфіус, Я. Коціан, *Л. Зеленка*, Є. Мислівечек, кларнетист І. Кутиль та ін. До діяльності Одес. відділення були причетні також чес. диригенти *О. Недбал*, *Й. Прибік*. Потужні вик. сили засвідчували існування самостійної одес. скрипкової школи. Концерти симф. зібрань у 1890-х як і в ін. містах України, містили твори симф., сольн. та анс. музики. Так, у концерті п/к В. Сафонова поруч із 3-ю симф. Л. Бетховена, Кавказьким ескізом М. Іполитова-Іванова, Концертом для влч. з орк. Ш. Лало виступав з власними фп. творами О. Скрябін (1897). Симф. концерти у 1890-х проводили В. Сафонов, Е. Направник, Л. Ауер, *М. Римський-Корсаков*, на поч. 20 ст. — О. Недбал, Й. Прибік, О. Хессин, А. Ейхенвальд, А. Ценовський, О. Орлов, Б. Соколовський-Чигиринський, Ю. Померанцев, Д. Ахшарумов та ін. На цьому етапі програми симф. концертів урізноманітнилися, стали концепційно змістовнішими. У концерті 1905 п/к О. Хессина прозвучала 6 симфоній П. Чайковського, "Баба Яга" А. Лядова, "Іспанське капричіо" М. Римського-Корсакова та фрагменти з "Осудження Фауста" Г. Берліоза. Від 1903 літні симф. концерти відбувалися в Дерибасівському саду п/к Й. Прибіка, з 1909 — п/к *Л. Штейнберга*. За певним темат. принципом відбувалися істор. концерти: від Й. С. Баха до П. Чайковського, а також окремо — російські. До визначних подій мист. характеру слід віднести святкування 25-літнього ювілею О. Глазу-

В. Кологривов

В. Пухальський

М. Рігельман

П. Селецький

М. Стороженко

О. Терещенко

нова, а також концерт пам'яті Е. Ґріґа. Сольне й ансамблеве кам. музикування в Одесі було досить інтенсивним, різноманітним за репертуаром і вик. можливостями; відбувалося в приміщенні Клубу літ.-артист. тов-ва. Від 1900 в Одесі активно концертував струн. квартет (див. — *Квартет Одес. відд. ІРМТ*) у складі Й. Карбульки (1-а скр.), А. Фідельмана (1-а скр.), Хайта (2-а скр.), Й. Пермана (альт), О. Вульфіуса (влч.). Вел. популярністю користувалися виступи т. зв. Чеського квартету у складі Я. Коціана, Ф. Ступки, Й. Пермана та Л. Зеленки. Поряд з творами чес. і зах.-європ. композиторів колектив популяризував твори рос. композиторів. В Одесі виступали також фін. диригент Р. Калнус (1909), норвез. композитор Х. Синдінг (1910), австро-нім. диригент і композитор Ф. Вейнгартнер (1912); неодноразово диригували Є. Плотников, М. Малько, *А. Пазовський* та ін. З ініціативи *В. Малішевського* (з 1913 — директор консерваторії) та під його керуванням студ. симф. оркестр виконував поряд з клас. репертуаром, музикою рос. і зах.-європ. композиторів, твори *І. Стравинського*, *М. Рославця*, *К. Шимановського*, Е. Макдоуела, А. Шенберґа, *Б. Бартока*, С. Скотта, К. Дебюссі та ін.

Катериносл. відд. ІРМТ відкрито 1898 (одночасно з муз. класами, муз. уч-ще — 1901, директор Д. Губарєв). Симф. концертами керував чех за походж. Я. Кржичка. Інтенсивністю відзначалися концерти 1908, коли поряд із збірними, виконувалися темат. програми, присв. Б. Сметані, *А. Дворжаку*, М. Римському-Корсакову (зі вступ. словом Я. Кржички). 1913 літні симф. концерти відбувалися за участі 2-х оркестрів — п/к Б. Соколовського-Чигиринського в саду Громад. зібрання й В. Молла в саду Комерц. зібрання. У програмах було представлено твори рос. і зах.-європ. композиторів (Симфонія № 6 і увертюра "1912 рік" П. Чайковського, Симфонія № 1 В. Калинникова, твори М. Глінки, М. Мусоргського, М. Римського-Корсакова, А. Лядова, О. Скрябіна, Ф. Мендельсона, К. Сен-Санса, Е. Ґріґа та ін.). Популяризація кам.-інстр. музики в Катеринославі пов'язана з діяльністю місц. квартету у складі І. Алексєєнка, А. Нагловського, С. Білоконенка, Д. Губарєва. 1907 ансамбль підготував програму, присв. творчості Е. Ґріґа.

Микол. відд. ІРМТ засн. 1892 (одночасно з муз. класами, 1901 — муз. уч-ще) на базі місц. муз гуртка. Директор відділення — піаніст Л. Щедрін, який очолював симф. концерти, а також брав участь у кам. зібраннях як піаніст. Поміж ін. музикантів — піаністи С. Ульштейн, І. Шафіро, О. Гриневич, Е. Шмигельський, співаки Е. Каверіна, Левкова-Соколовська, Р. Радіна, Робертов та ін. У кам. концертах 1900 виконувалися фп. квінтет "Форель" Ф. Шуберта, Концерт для 3-х роялів Й. С. Баха зі струн. орк. п/к Л. Щедріна (солісти І. Шафіро, О. Гриневич, Е. Шмигельська), а також квартети Й. Гайдна й В. А. Моцарта. 1905 посаду директора муз. уч-ща посів скрипаль Й. Карбулька. Відтоді розпочав свою діяльність струн. квартет у складі Натанзона, Г. Вакса, Вальховського та *А. Гайсинського*.

Полтав. відд. ІРМТ засн. (1902 — муз. класи, 1904 — муз. уч-ще) на основі Полтав. тов-ва любителів симф. музики (з 1897) на чолі з Д. Ахшарумовим — скрипалем і диригентом. Основне ядро музикантів складали скрипаль М. Волинський, альтисти С. Бродський і П. Климентьєв, віолончеліст *О. Могилевський*, флейтист І. Фріденталь, кларнетист З. Волинський, піаністи *О. Немеровський*, Є. Зайцева, *О. Вонсовська*. Від самого початку діяльність тов-ва було націлено на муз. просвітництво й популяризацію мистецтва. З цією метою започаткували концерти з обов'язковим вступним словом, що виголошували музикознавці *В. Оголевець*, *М. Фіндейзен* та Д. Ахшарумов. Про справжній розмах просв. спрямування діяльності свідчив путівник під назвою "200 концертів" (подібної практики ніде в Росії на той час не було). Концерти відбувалися в залі губерн. земськ. управи й залі міськ. т-ру. Вже 1900 відбувся перший гастрольний виїзд оркестру до Кременчука (тепер райцентр Полтав. обл.), де виконувалися Симфонія № 8 Л. Бетховена, увертюра "Робесп'єр" А. Літольфа та "Арагонська хота" М. Глінки. Відтак було проведено 11 конц. турне провінц. містечками й вел. містами України, Кубані, Росії, Прибалтики та Білорусі (1903, 1909—14). Гастролями було охоплено Кременчук, Миргород, Лубни, Хорол (тепер усі — Полтав. обл.), Прилуки (тепер Черніг. обл.), Ромни (тепер Сум. обл.), Миколаїв, Одесу, Єлисаветград (тепер Кіровоград), Херсон, Катеринослав (тепер Дніпропетровськ), Суми; Лозову (тепер Харків. обл.), Маріуполь (тепер Донец. обл.), Мелітополь, Бердянськ (тепер обидва — Запоріз. обл.); Юзівку (тепер Донецьк), Луганськ, Сімферополь; Ростов-на-Дону, Курськ, Воронеж, Пензу, Саратов, Тулу, Калугу, Смоленськ, Петербург (тепер РФ), Лодзь (тепер Польща), Вільно (тепер Вільнюс, Литва), Юр'єв (тепер Тарту, Естонія); Мінськ, Вітебськ, Гомель, Гродно (тепер Білорусь) та ін. До заслуг Д. Ахшарумова належить виконання укр. музики. У його концертах у Полтаві брав участь М. Лисенко. Українську музику було представлено творами *М. Колачевського* ("Укр. симфонія"), М. Лисенка (увертюри до опери "Різдвяна ніч", до драми *М. Старицького* "Остання ніч"; "Гімн" з опери "Сафо", "Запорізький марш", симф. фантазія "Козак-шумка"), В. Сокальського (Симфонія *соль* мінор, сюїта "Зліт соколів слов'янських"), *І. Рачинського* (сюїта "Елевзинські містерії", Адажіо з сюїти "Навесні", 2 п'єси для орк.); творами полтав. композиторів, зокр. О. Немеровського (орк. фантазія "Метелики"), *Л. Лісовського* (симф. прелюдія "Un poco di Saint-Saens", "Концертна увертюра"), В. Оголевця ("Укр. сюїта") та Д. Ахшарумова (Елегія для струн. орк., Фантазія lugubre, "Сюїта на укр. теми в стилі старовинної музики" тощо). Представницьким і всеохопним був основний симф. репертуар оркестру, що обіймав всі симфонії Л. Бетховена й П. Чайковського, № 40 і 41 В. А. Моцарта, "Воєнну", "Дитячу" та "Прощальну" Й. Гайдна, № 1 і 2 *О. Бородіна*, № 3 і 6 О. Глазунова, № 1 і 2 В. Калинникова, а також симф. твори

М. Глінки, М. Римського-Корсакова, Ц. Кюї, А. Лядова, М. Мусоргського, Е. Направника, С. Рахманінова, Ф. Мендельсоңа, Ф. Шуберта, Г. Берліоза, Ф. Ліста, А. Дворжака та баг. ін. Останній концерт Полтав. відд. ІРМТ відбувся 1918 (до 25-річчя творчої діяльності Д. Ахшарумова). У кам. зібраннях виступав квартет у складі: брати Гегнери — Я. (1-а скр.) і М. (2-а скр.), М. Давидович (альт), С. Шанкар (влч.). До першого кам. концерту було приурочено виконання квартету Л. Бетховена, Тріо М. Глінки та скр. твори Й. С. Баха, К. Гольдмарка, Д. Ахшарумова. Із сольними концертами виступали О. Брик (фп.), С. Шанкар (влч.) Ґ. Бергер (фп.). Відбулися автор. вечори Л. Лісовського й до 10-ліття пед. діяльності *Ф. Левитського* (обидва — 1907), а також кам. концерти до 25-ліття діяльності О. Глазунова та пам'яті Е. Ґріґа (обидва — 1907).

Житом. відд. ІРМТ засн. 1907 (разом із муз. класами, що 1911 перетворилися на муз. уч-ще). У 1-у симф. концерті, організованому місцевих "Артистичним товариством", що відбувся 1907 п/к Е. Волека, прозвучали твори Ф. Мендельсона, К. Сен-Санса, О. Глазунова, Ш. Ґуно та Е. Волека. Активним було кам. музикування за участі піаністів-вихованців Ф. Бузоні — *Й. Турчинського* й *В. Ружицького.* У складі Орлова, Ріка, Фінкеля та Бутковського виступав місц. струн. квартет і фп. тріо в складі Л. Мєстєчкіна, Ф. Зіке (1-а скр.), І. Румянцева (влч.). Показові конц. програми 1905, де виконувалися квартети Л. Бетховена, В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта* та тріо П. Чайковського й Л. Бетховена.

У **Черніг. відд. ІРМТ.** кам. музикування провадили 2 фп. тріо: *Є. Богословський*, С. Гаєвський (1-а скр.), *С. Вільконський* (влч.) та С. Ленквіст, С. Гаєвський і С. Вільконський, до репертуару яких входили фп. тріо Ант. Рубінштейна, А. Аренського, скр. твори зах.-європ. композиторів 17–18 ст. й романтиків. Симф. концерти в Чернігові відбувалися п/к С. Вільконського. 1911 виконувалися Симфонія № 3 Л. Бетховена, Перша сюїта з музики Е. Ґріґа до драми "Пер Ґюнт", твори М. Римського-Корсакова та Ант. Рубінштейна. Діяльність ІРМТ в Україні загалом відіграла позитивну роль у розвитку профес. муз. культури, в її популяризації, свідчила про високий вик. рівень муз.-конц. життя, сприяла розвитку комп. творчості та муз.-осв. справи. Укр. музика, її підтримка та виконання перебували фактично за межами діяльності ІРМТ і в ін. культурному полі.

Літ.: *Пузыревский А.* Императорское русское музыкальное общество в первые 50 лет его деятельности (1859–1909). — С.Пб., 1909; *Малишевский В.* Краткий исторический очерк деятельности Одесского отделения ИРМО и состоящего при нем музыкального училища за 25 лет (1886–1911). — О., 1911; Отчет деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863–1913) / Сост. *Иос. Миклашевский.* — К., 1913; Отчет Одесского отделения Императорского русского музыкального общества и состоящей при нем консерватории за 1913–1914 годы. — О., 1914; *Финдейзен Н.* Очерк деятельности Полтавского отделения Императорского русского музыкального общества за 1899–1915 годы. — Полтава, 1916; *Раабен Н.* Л. С. Ауэр. — Ленинград, 1962; *Дагилайская Э.* Чешские музыканты в Одессе // Вопросы музыкально-исполнительского искусства. — М., 1969. — Вып. 5; *Кауфман Л.* Дмитро Володимирович Ахшарумов. — К., 1971; *Булат Т.* Концертна діяльність // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // Там само, 1990. — Т. 3.; *Кононова Е.* Музична культура Харкова кінця XVIII — поч. XX ст. — Х., 2004; *Її ж.* Из истории Харьковского института искусств // Харьковский институт искусств. — 1917–1992. — Х., 1992; Русская музыкальная газета (1863–1918).

О. Шевчук

"ІМПЕРІЯ СТРАХУ" (м. Миколаїв, "ІС.") — рок-гурт. Дипломант фестивалю *"Червона рута"* (1995, Севастополь — Сімферополь, категорія рок-музики), учасник деяких ін. фестивалів. Існує з 1993. Склад: О. Анікін — вокал, О. Потоцький — гітара, В. Протченко — клавішні, В. Сигайло — бас-гітара, О. Фуринець — ударні, А. Четвериков — лідер-гітара, автор музики. Майже всі учасники починали грати в "ІС." під час навчання в Микол. філії Київ. ін-ту культури. У складі переможців "Червоної рути–95" "ІС." виступала в концертах на Лівобережній і Півд. Україні. Має записи на ТБ і радіо. В найкращих творах на вірші *Т. Шевченка* поєднуються образний світ і муз. стилістика нар. *дум*, укр. і заруб. *постромантизму* й *авангардизму*, містика прози К. Кастаньєди. Стиль гурту — сюрреалістичний театралізований фольк-арт-рок.

А. Калениченко

ІМПРЕСІОНІЗМ (*франц.* impressionnisme, від impression — враження) — муз. *стиль*, що виник під впливом І. у малярстві наприкінці 1880-х у Франції і проіснував до 1920-х. Як система сформувався й досяг розквіту у творчості К. Дебюссі й М. Равеля, хоча передвісники І. спостерігаються також у їхніх сучасників (Е. Фанеллі, Е. Шоссон, П. Дюка, Ж. Роже-Дюкас, А. Руссель, Г. Шарпантьє). Появу І. в музиці спричинило прагнення франц. композиторів протистояти засиллю ваґнеріанства й відновити нац. традицію ясності, ощадливості виражальних засобів, також їх сильне естет. враження від І. в малярстві (К. Моне, Е. Мане, К. Пісарро, А. Сіслей, Е. Деґа, О. Ренуар) та символізму в літ-рі (П. Верлен, М. Метерлінк, С. Малларме, Ш. Бодлер).

Характерною ознакою музики імпресіоністів є захоплено-гедоністичне ставлення до життя, що зумовило специфіку образності: найсуттєвішим є відбиття ледь відчутних психолог. нюансів, породжених споглядванням за навколишнім середовищем. Культ насолоди від спостереження за швидкоплинністю перебігу муз. образів, за грою ніжних прозорих барв, світла й тіні є визначальним для І. Звукові образи відтворюють багатство й різноманітність вражень від природи, що сприймається майже через усі органи чуття: слух ("Вітер на рівнині" К. Дебюссі, "Гра води" М. Равеля), зір ("Кроки

С. Уваров

Афіша концерту ІРМТ у Київському міському театрі (1863)

на снігу" К. Дебюссі, "Відображення" М. Равеля), дотик ("Мертве листя"), нюх ("Аромати і звуки у вечірньому повітрі линуть"). Істотною складовою у формуванні І. стала зацікавленість митців екзотикою інших нац. культур — Далекого Сходу, Африки, Іспанії (див. *Орієнталізм у музиці*).

Гедонізм як ідейна сутність І. зумовив вибір тематики: картини природи ("Сади під дощем"), чарівність мимохідь побаченої сценки ("Перервана серенада"), краса жін. образу ("Дівчина з волоссям кольору льону"), захоплення витвором мистецтва ("Дельфійські танцівниці") — всі К. Дебюссі, "Павана для померлої інфанти" М. Равеля тощо. Для її втілення обираються відповідні жанр. моделі: на зміну розвиненим багаточаст. симфоніям з їх активними динам. розвитком приходять симф. картини, ескізи, *поеми, сюїти* статичного плану з акварельним забарвленням звукопису; це притаманне також заснованим на просторових і звукозображальних ефектах інстр. мініатюрам імпресіоністів. В оперному жанрі унікальною є муз. драма "Пеллеас і Мелізанда" К. Дебюссі за М. Метерлінком, що зачаровує витонченістю звук. атмосфери, таємничими символами, статикою-поринанням у підсвідоме, природною вок. декламацією. Показовою також є балетна інтерпретація симф. прелюду "Пообідній відпочинок Фавна" К. Дебюссі за однойм. віршем С. Малларме.

Як і в малярстві, у музиці І. мав реформаторський характер, оскільки, розставивши нові акценти, змінив усю систему виражальних засобів. Так, особлива увага І. до фактурних і тембральних елементів "знеособила" мелодію, перетворивши її на звук. арабеску, що ледь вирізняється із загальної тканини твору. Найрадикальніша сфера новаторства імпресіоністів пов'язана з ладо-гарм. аспектом. Розхитування тональних засад через послаблення функціон. зв'язків, "емансипацію дисонансу" (Е. Курт) мало вел. значення для розвитку музики у 20 ст. Звідси нормативним в І. є застосування ускладненої акордики (нерозв'язаних нон-, септ-, ундецимакордів та співзвуч нетерцевої будови), техніки паралелізмів. Водночас спостерігається тенденція до спрощення ладового мислення (використання натур. ладів, пентатоніки, цілотонових послідовностей). Один із найважливіших засобів музики І. — фактура. Саме вона, викликаючи яскраві чуттєві асоціації (об'ємність, просторовість, "згущеність" тощо), створює багатий у своїх проявах світ імпресіоніст. образів. Нерідко зміна фактурних пластів стає провідним принципом формотворення. Оскільки основним є відображення моментів-станів, мінливих у деталях, але статичних по суті (внутрішній рух "зупиненої миті"), форма набуває мозаїчного характеру. Специфіка оркестрування в музиці І. пов'язана з використанням "чистих", персоніфікованих тембрів. Особлива увага до дерев'яних духових, *арфи*, струнних надає партитурам імпресіоністів витончено-колорист. забарвлення.
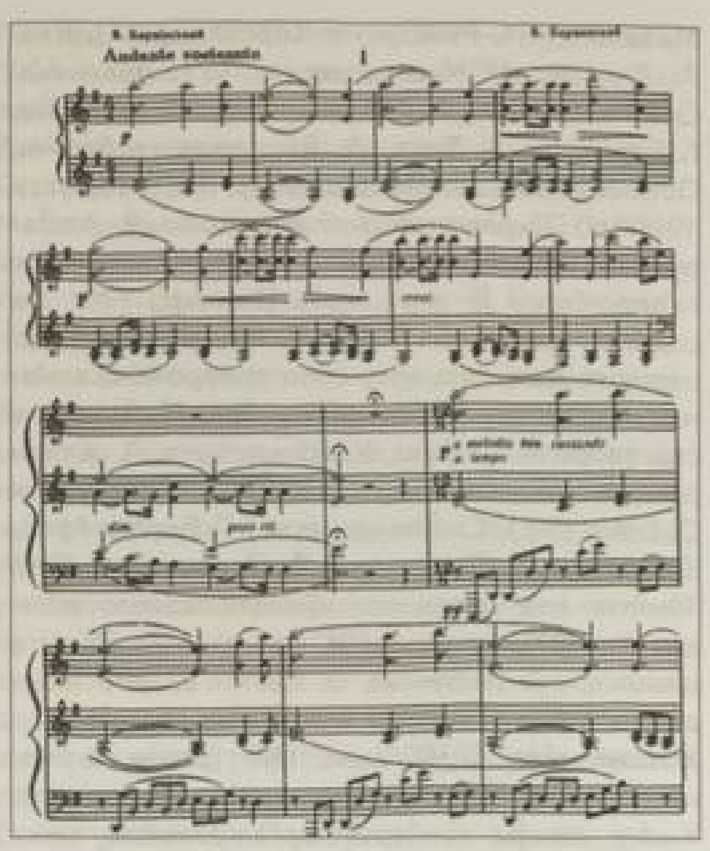
Прелюдія e-moll для фортепіано В. Барвінського

І., досягши зрілості в музиці франц. композиторів, перейшов кордони Франції: його риси спостерігаються у творчості митців Іспанії (М. де Фалья), Італії (О. Респігі, А. Казелла, Ф. Маліп'єро), Вел. Британії (В. Бейнс, Ф. Ділігус, С. Скотт), Польщі (*К. Шимановський* 1910-х), Росії (М. Черепнін, В. Рєбіков, ранній *І. Стравинський, С. Василенко*), Угорщини (ранній *Б. Барток*).

В укр. музиці виділяються 2 послідовні етапи розвитку І. Перший (1900—10-і) — початок звернення композиторів до стилістики І., з використанням притаманних йому ладо-гарм. засобів і фактурних принципів організації, поєднаних із традиц. романт. прийомами (широко розвинена мелод. лінія, структурна чіткість форми). Поміж творів цього періоду — солоспіви "Айстри" *М. Лисенка*, "В квітках була душа моя" *Я. Степового;* симф. поема "Ангел", фп. цикли "Зоряні мрії", "Сторінки фантастичної поезії" *Ф. Якименка*; симф. сюїта "Елевзинські містерії" *І. Рачинського*; солоспів "В лісі", "Жаб'ячий вальс" і фп. прелюдії *e*-moll, *Fis*-dur, частково фп. тріо *a*-moll — усі *В. Барвінського.*

Для 2-о періоду (1920-і) характерне переплетення І. з ін. стилями — *експресіонізмом* (*Б. Лятошинський* — вок. цикл "Місячні тіні", романс "Озимандія", Квартет № 2, фп. цикл "Відображення"), *неокласицизмом* (*Н. Нижанківський* — фп. сюїта "Листи до Неї"), *фольклоризмом* (*Л. Ревуцький* — вок.-симф. поема "Щороку", Симфонія № 2; *М. Коляда* — Скерцо, Соната для скр. і фп., романс "Весняний день"; *М. Колесса* — "П'ять лемківських пісень"; *Р. Сімович* — симф. поема "Карнавал"; *С. Лукіянович-Туркевич* — Сюїта на укр. теми, солоспів "Жасміни"). У фольклоризмі простежуються особливості нац. вияву рис І. через явище ладової мінливості, що водночас незалежно притаманна укр. нар. пісні й стилістиці І. Риси І. проявилися також у *нео-*

імпресіонізмі композиторів наступних поколінь — *Б. Фільц, Є. Станковича, Ю. Шевченка, В. Скуратовського* та ін.
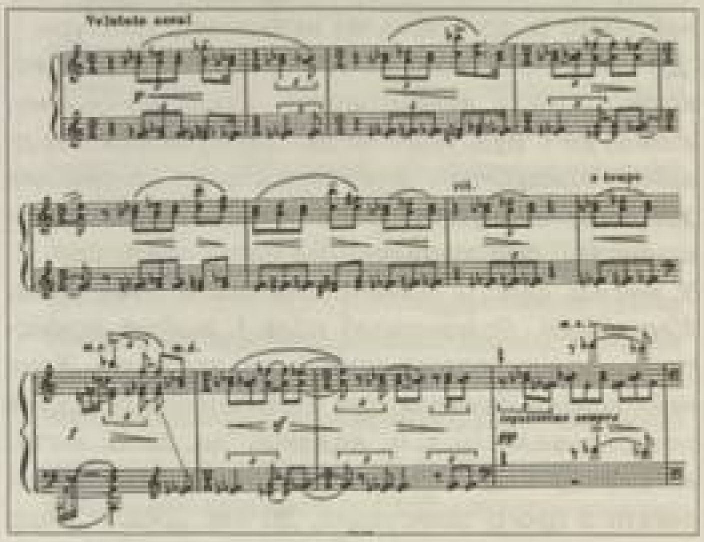
"Відображення" для фортепіано Б. Лятошинського: № 2.

Літ.: *Альшванг А.* Французский музыкальный импрессионизм. — М., 1945; *Дебюсси К.* Статьи, рецензии, беседы. — Ленинград, 1964; *Кремлёв Ю.* Клод Дебюсси. — М., 1965; *Його ж.* Импрессионизм и Дебюсси // Избр. статьи. — Ленинград, 1976; *Крейн Ю.* Стиль и колорит в оркестре. — М., 1967; *Курт Э.* Романтическая гармония и её кризис в "Тристане" Вагнера. — М., 1975; *Ролан-Манюель.* Морис Равель. — К., 1975; *Мартынов И.* Морис Равель. — М., 1979; Дебюсси и музыка XX века. — Ленинград, 1983; *Гнатів Т.* Музична культура Франції рубежу XIX — XX століть. Клод Дебюссі. Моріс Равель. — К., 1993; *Самохвалов В.* Музыкальная красочность как фактор ценностно-ориентационных отношений: к постановке проблемы // Проблемы муз. культуры. — К., 1989. — Вып. 2; *Його ж.* Про імпресіоністські тенденції в музиці Б. Лятошинського // Музичний світ Бориса Лятошинського. — К., 1995; *Кушнірук О.* Український імпресіонізм // Музика. — 1995. — № 2; *Її ж.* Творець нових барв стилю української музики XX ст. // НТЕ. — 1995. — № 4–6; *Її ж.* Риси імпресіонізму в українській музиці (джерела, прояви, тенденції розвитку): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1996; *Її ж.* Стравинський. Українські імпресіоністи. Стильові перегуки // Стравинський та Україна. — К., 1996; *Довжинець І.* Пленер в музиці // Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 22: Музичне виконавство. — Кн. 8; *Hamann R.* Der Impressionismus in Leben und Kunst. — Cologne, 1907; *Combarieu J.* Histoire de la musique. Des origines au début du XX siècle. — Paris, 1935. — T. III; *Lambert C.* Music Ho! A Study of Music in decline. — London, 1936; *Moser R.* L'Impressionisme français. — Genéve, 1952; *Kroher E.* Impressionismus in der Musik. — Leipzig, 1957; *Bek J.* Impresionismus a hudba. — Praha, 1964; *Jarocński S.* Debussy a impresjonizm i symbolizm. — Kraków, 1966, рос. переклад: *Яроциньский С.* Дебюсси, импрессионизм и символизм. — М., 1978; *Meyers R.* Modern French Music. Its Evolution and Cultural Background from 1900 to the Present Day. — Oxford, 1971; *Palmer C.* Impressionism in Music. — London, 1973, ^{2}1974; *Abraham G.* A Hundred Years of Music. — Duckworth, ^{4}1974; *Його ж.* The Reaction against Romanticism. — London, 1975; *Paja J.* "Dafnis i Chloe". Impresjonistyczne oblicze muzyki Ravela // Muzyka. — 1978. — Nr 4.

О. Кушнірук

ІМПРОВІЗАЦІЯ — спонтанний муз.-творчий акт, здійснюваний за наявності в музиканта комп. і вик. здібностей, миттєвий, без підготовки творення-виконання, відносно протилежний виконанню музики, зафіксованої в нотному записі. Однак при *інтерпретації* нотованих структур також можливі (практично неминучі) певні елементи І. З ін. боку, в І. присутні певні інтерпретаційні ознаки, тобто у пам'яті виконавця-імпровізатора існує навіть неусвідомлюваний набір типових, улюблених ним інтонац. моделей, "заготовок".

Вся нотована музика, так само, як і муз. фольклор, бере початок від попереднього імпровізац. процесу й невід'ємна від нього. Та якщо час розвитку імпровізац. структур сягає багатьох тисячоліть, то нотовані форми музики еволюціонують лише бл. 1-о тисячоліття н. е. Початк. стадія розвитку суспільства характеризується синкретизмом практичної і духовної діяльності. У процесі моделювання природних звуків, участі в ритуалах полювань, битв, ворожінь із застосуванням жеребів і рун, у церемоніальних діях, пов'язаних з народженням чи смертю, втілюваних у пантомімах, формувалася свідомість первісної людини, накопичувався фонд певних інтонац. комплексів. Ця структура включалась у примітивну колективну стохастичну І. Таким чином, імовірно, основою первісної муз. творчості була неусвідомлювана І.

У музиці прадавніх цивілізацій мав місце вже усвідомлюваний процес І., в цілому властивий тогочас. вик. діяльності обдарованих індивідуумів. Визначити стабільні й мобільні компоненти в наслідках такої імпровізації було б дуже складно. Адже, з одного боку — це музика усної традиції з превалюючими імпровізаційними плинними елементами, а з другого — муз. синкрет. культура, значною мірою пов'язана з вербальними й хореогр. складовими (містичного характеру), що вносили риси певної організованості в муз. звучання.

Стародавні грец. і візант. муз. культури, з їх ладовими й гімнічними формами імпровізац. техніки і з першими спробами кодифікації за допомогою літерної й екфонетичної нотацій, справили великий вплив на музику Зах. і Сх. Європи 1-о тисячоліття н. е., а також — на музику України-Русі.

Перші кілька століть н. е. — період історії, досить гіпотетичний у муз. відношенні. Лише наприкінці 6 ст. було зроблено першу спробу канонізації імпровізац. процесу: папа Григорій створив "Антифонарій" — зб-ку монодійних наспівів, розташованих згідно з правилами церк. календаря. Мелодії *хоралів*, втім, нотовані не були, перші записи григоріанських вербалій з'явились у 9 ст. і були здійснені за допомогою невменної (досить неточної) нотації. Тому зберігалася можливість імпровізувати метроритм. і темпові параметри.

Далі еволюція європ. форм І. періодично перетиналася різними формами канонізації, стабілізації муз. структури, чому значною мірою сприяла церква.

Одночасно почало поширюватись імпровізац. вик. мистецтво міннезінгерів, мейстерзінгерів, труверів, трубадурів. Поміж їхніх видатних представників — Б. де Борн, А. де ля Ґаль, Г. де Машо, В. фон Ешенбах та ін.

Поступово основою середньовічних І. ставала приблизна імітація. Розвиток комп. і вик. діяльності відбувався через перетворення типових монодій у багатоголосну фактуру шляхом впровадження в муз. практику принципів органума, дисканта та фобурдона. Тогочас. теоретики рекомендували записувати дискант чи фобурдон, але дозволяли виконувати їх "ex improviso", тим більше, що нотація була досить нечіткою. Методика І. (особливо в облігатних голосах) мала назву "super librum cantare" ("спів над книжкою"). Вся ця алеаторична (за терміном В. Лютославського) контрапунктична структура чудово вписувалась у музику доби *Відродження*.

Тоді виникали й цікаві форми синтетичного імпровізування. Було, напр., поширене читання вголос власних поет. творів поряд з паралельною І. музикантів чи І. акторів на життєву тематику в т. зв. "commedia dell'arte", де сюжет. контур був основою, а решта — імпровізувалася, при тому не лише текст, а й музика до нього.

Неможливість повного узгодження параметрів колективної дисонантної І., розвиток мистецтва контрапункту, а також більш досконалої лінійної системи *нотації* врешті постулювали процес індивідуалізації вик. діяльності, сприяли вихованню характерних рис комп. мислення в музикантів: почуття форми, *гармонії, ритму*, схильність до фіксації найкращих зразків своїх імпровізацій тощо.

З появою розвиненого гомофонно-гармонічного складу європ. імпровізац. практика могла спрощуватися до тривіального гарм. доповнення фактури серед. голосами.

В Україні доби братських шкіл (14–16 ст.), *знаменного розспіву*, крюкової *нотації безлінійної* спостерігався розквіт імпровізац. техніки багатогол. церк. співу, аж доки на зміну крюкам не прийшло "київське знамя", а на зміну монодійному співу — *партесний концерт*. На поч. 17 ст. з'явилися *канти* з нечітко нотованою метро-ритмікою і змінним темпом. Багато І. виконувались у *шкільних драмах* і *вертепах*. Основою їх були типові мелод. схеми і звороти. Цікаві приклади імпровізац. структури в Україні дає фольклор — нар. пісні, *плачі* та *голосіння*, де імпровізується текст-декламація, а також мелод. лінія. Дослідники фольклору відзначають оригінальний мелод. малюнок, розмиті інтонац. і метро-ритмічні схеми плачів, що максимально наближає їх до мобільної імпровізац. фактури.

До імпровізац. кола наближаються й укр. *думи*, котрі щоразу виконувалися дещо по-іншому, *танці*, де І. муз. тканини детермінувалася похідними *варіаційними формами* сталих канонічних зворотів, що утворювали контур твору. Були відомі й І. при виконанні на церк. *дзвонах*.

У музиці клас. і романт. стильових епох (див. *Класицизм, Романтизм*) поле І. майже повністю розподілилося на комп. і вик. творчість. Хоча найвідоміші композитори здебільшого блискуче імпровізували (у т. ч. каденції до своїх інстр. концертів) і за наявності видатної муз. пам'яті багато з цього записували, до нас дійшли лише окр. зразки нотованої І. *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, Р. Шумана, *П. Чайковського*, *М. Лисенка* та ін., тобто лише частина муз. спадщини тих митців.

З появою муз. *імпресіонізму* й *символізму* в нотному тексті відносно більшу частку віддавалося на волю виконавців. Приблизність темпу, нечіткість метроритміки як результат запису квазімелізматичних груп звук. тканини, тембрально-динамічна розмитість — все це давало й дає можливість інтерпретаторам цієї музики проявити себе більш яскраво з творчого боку. Паралельно еволюціонувало й мистецтво джазової І. (див. *Джаз*), що досягло наприкінці 20 ст. високого рівня за рахунок мобільних структур.

І. можна умовно поділити на малу, обмежену та повну.

До **малих** форм імпровізац. мобільності належать інтерпретація нотованих структур, *мелізматика* (чи орнаментика) та редагування малоінформативних текстів.

До **обмеженої** імпровізац. структури належать І. похідних варіаційних форм; зональні різновиди мобільності, тобто такі, що перетинаються стабільними фрагментами твору; І., паралельні нотованим частинам опусу.

До **повної** І. можна віднести різні типи *алеаторики*, що виникли як реакція на поствеберніанську серійність (див. *Серія*) представників дармштадської, польс., амер. комп. шкіл. Різновидами такої І. є алеаторика: регламентована — муз. форма, де модель створюється на сцені із заздалегідь написаних фрагментів, виконуваних у будь-якій послідовності; метро-
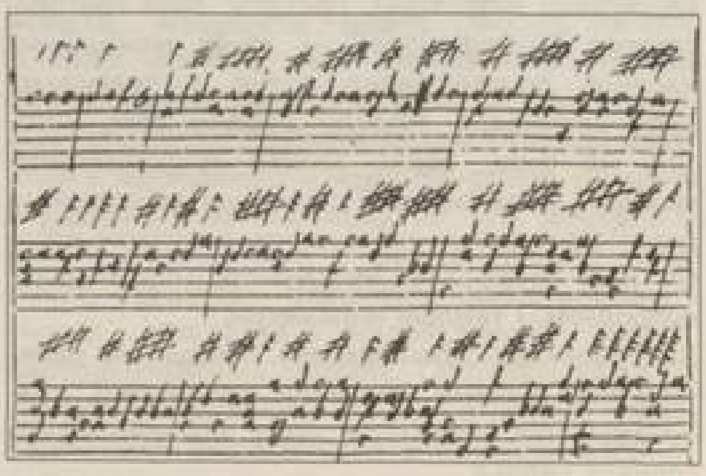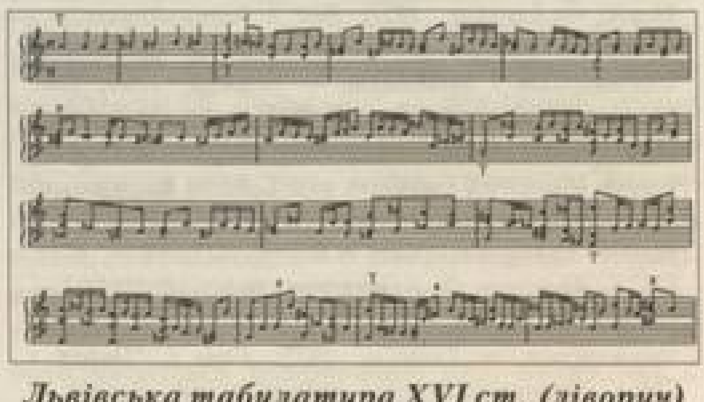
Львівська табулатура XVI ст. (ліворуч)
Розшифровка Львівської табулатури М. Скорика
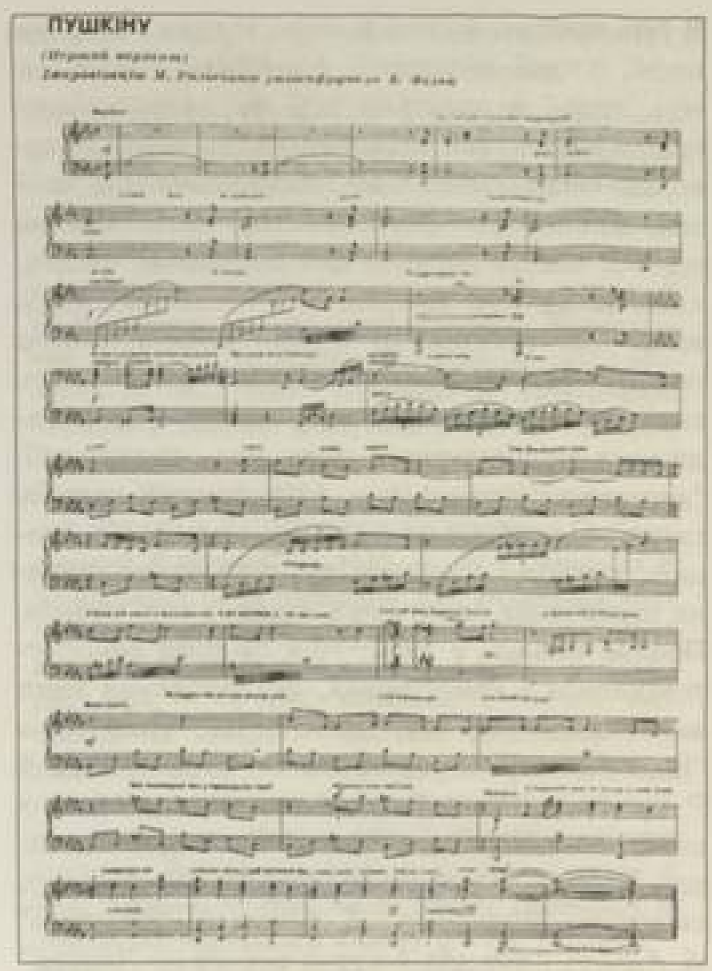
Публікація імпровізації М. Рильського "Пушкіну" (перший варіант). Розшифровка імпровізації Б. Фільц

ритмічна, де музикант грає п'єсу, записану без метро-ритмічних параметрів; звуко-висотна — імпровізац. структура на візерунок із пауз; асоційована — стохастична композиція з вільним набором муз. характеристик (як-от блискучі таперські І. *Д. Шостаковича* до німих кінофільмів, І. джаз. авангардистів, експерименти з уживанням тотальної імпровізац. структури в галузі *інстр. т-ру*, інтуїтивної музики і т. ін.).

В укр. музиці імпровізац. фактура використовувалась у творах *В. Сильвестрова* (зокр. у Симфонії № 2 для фл., ударних, фп. та струн. орк. — зразок повної алеаторики), *Л. Грабовського, В. Годзяцького* (зокр. у 2-й част. Сонати № 2 для фп. — приклад обмеженої імпровізаційної структури, імпровізації, паралельної чітко нотованій фактурі), *В. Губи, Г. Ляшенка, М. Скорика* та ін. Напр., робота М. Скорика (1962—63) з розшифрування і транскрипції для струн. оркестру Львів. лютневої табулатури, створеної приблизно наприкінці 16 ст.

Видатні досягнення в галузі нотованої муз. структури незаперечні, проте імпровізац. сфера мала і зберігає вел. значення для розвитку як прикладного, так і "високого" мистецтва.

Літ.: *Грубер Р.* Всеобщая история музыки. — М., 1965. — Ч. 1; *Бейшлаг А.* Орнаментика в музыке. — М., 1978; *Сафонов М.* Искусство импровизации. — М., 1982; *Герасимова-Персидская Н.* Партесный концерт в истории музыкальной культуры. — М., 1983; *Пясковский И.* Логика музыкального мышления. — К., 1987; *Глущенко Ю.* Импровизация как категория музыкального исполнительства: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1991; *Денисов Э.* Стабильные и мобильные элементы музыкальной формы и их взаимодействие // Теоретические проблемы музыкальных форм и жанров. — М., 1971; *Schäffer B.* Nowa muzyka. — [Kraków], 1969.

Ю. Глущенко

ІМХАНИЦЬКИЙ Михайло Йосипович (23.07.1946, м. Харків) — баяніст, педагог, музикознавець, композитор. Дипломант Всеукр. конкурсу музикантів-виконавців (1968). Канд. мист-ва (1978). Доктор мист-ва (1980). Професор (1996). Закін. Харків. ін-т мистецтв, кл. баяна *Л. Горенка* (1969), кл. теорії музики, композиції *Д. Клебанова* (1970), аспірантуру при Муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних у Москві (1976). 1971—73 — викладач Харків. ін-ту мистецтв, з 1977 — Моск. муз.-пед. ін-ту ім. Гнєсіних: доцент (1984), професор (1990).

М. Імханицький

Тв.: Симфонія, кам.-інстр. і вок. музика, Концертино для баяна з орк., Соната для баяна тощо.

Літ. тв.: канд. дис. "Музыка для оркестра русских народных инструментов на современном этапе (60-е — начало 70-х годов)" (М., 1977); докт. дис. "Формирование и развитие русской народной инструментальной культуры письменной традиции" (М., 1980); Творчество Юрия Шишакова. — М., 1976; Новые тенденции в музыке для русского народного оркестра: Учебное пособие... — М., 1981; У истоков русской народной оркестровой культуры. — М., 1987; Новое об артикуляции и штрихах на баяне. — М., 1997; История исполнительства на русских народных инструментах. — М., 2002; Музыка зарубежных композиторов для баяна и аккордеона. — М., 2004; История баянного и аккордеонного искусства: Учебное пособие. — М., 2006; Современная музыка для русского народного оркестра и задачи воспитания исполнителей // Вопросы музыкального исполнительства и педагогики / Ред.-сост. *А. Малинковская.* — М., 1984; Віктор Власов // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах: Українська академічна школа. — К., 2005; сост., общ. ред., прим. — В. В. Хватов: Воспоминания. Статьи. Письма. — М., 1985.

А. Муха

ІНДІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ реально започатковано бл. 100 років тому, хоча гіпотетично у своїх первинних витоках вони сягають найвіддаленіших праісторичних часів. Про це опосередковано свідчать моменти спільності мов т. зв. індоєвроп. угруповання, зокр. української (як сх.-слов.) і давньої індійської — санскриту. Споріднені елементи простежуються також на прикладах архаїчних зображальних знаків-символів, деяких танц. рухів (як у *голаку*), муз. інструментів, обрядів тощо. Проте через тисячоліття після великого переселення народів (4—7 ст. н. е.) Європа й Індія, розділені величезними територіями, утвердились як цілковито різні світи, маючи відмінності — мовні, релігійні, ментальні, соціально-політичні, культурні, мистецькі.

Одним з перших в Індії побував віолончелист *Г. Лебедєв*: 1785 він відвідав Калькутту (де заснував перший театр європ. типу) й Мадрас, концертував, записував інд. нар. мелодії, створив "Індійську серенаду". Інтерес до далекої екзотичної країни Індії в європ. музиці посилився з серед. 19 ст., коли з'явились опери "Лакме" *Л. Деліба*, "Фераморс" *Ант. Рубінштейна*, "Наль і Дамаянті" (за поемою "Махабхарата") *А. Аренсь-*

Р. Шанкар

Афіша концерту Р. Шанкара в Києві

Є. Абакарова

кого, "Садко" *М. Римського-Корсакова* (з "Піснею індійського гостя") тощо. На поч. 20 ст. між Україною та Індією існували лише поодинокі особисті контакти (як-от, перебування в Індії на поч. 20 ст. фольклориста, письменника та музиканта *В. Єрошенка,* конц. гастролі в 1920-х *Л. Липковської,* львів. скрипаля *І. Косиніна* — учасника Нідерл. наук експедиції, автора творів на основі інд. мелодій). Танцівник-балетмейстер Б. Лісаневич разом із дружиною-балериною 1933 прибув до Бомбею, успішно виступав по містах Індії; залишившись у Калькутті, відкрив інд.-європ. елітарний "Клуб—300". Важливим поштовхом до глибшого зацікавлення культурою і мистецтвом Індії став приїзд до кол. СРСР видат. інд. письменника, композитора, філософа Р. Таґора й популяризація його творчості. У 1920—30-х *П. Козицький* написав романс "Він шепнув мені" на сл. Р. Таґора, а *М. Алексєєв* — музику до його п'єси "Читра". Як відгук на нац.-визвольну боротьбу інд. народу з'явився балет *Б. Яновського* "Ференджі", або "Вогні над Ґанґом" (пост. 1930). Інд. наспіви й награвання використано в опері *Б. Лятошинського* "Золотий обруч" (1929—30 показано всіма оперними т-рами України). *М. Вериківський* створив обробку інд. нар. пісні для хору без супр. (вид. в авт. збірці, М., 1960), *Г. Жуковський* — поему для голосу з орк. на сл. Бімар Чандра Гхоша (1968), *Н. Юхновська* — романси на сл. Р. Таґора.

У повоєнний час активізуються взаємні мист. контакти. 1954 у Києві відбувся концерт майстрів Республіки Індії. Про своє перебування в Україні гості — професор співу В. Р. Патвардхан, танцюрист-мініст Гопінатх, танцівниця Т. Чочарі — розповіли на сторінках всесоюз. преси. 1955 *Закарпат. засл. нар. хор* виступав у Криму перед тод. прем'єр-міністром Індії Д. Неру, який знаходився там з візитом. 1961 у Львові виступив балетний т-р Бхаратія Кала Кедра. Тріо молодих бандуристок у складі: Н. Павленко, В. Третякової, Н. Москвіної дало концерти в кількох містах Індії, зокр. виконувало мовою хінді інд. пісню "Дощик", зустрілися з інд. співаком Н. Чоулдрі, знайомим з його гастролів у Києві. В Індії успішно пройшли гастролі дириг. *Г. Литвинова,* майстрів вокалу *Д. Гнатюка, Є. Чавдар, К. Огнєвого, Л. Масленникової, Г. Поливанової, О. Врабеля,* балалаєчника *Є. Блінова* ВІА "*Водограй*" з Дніпропетровська став лауреатом фестивалю "СРСР в Індії" (1978). 1979 в Індії гастролювали поп-гурт "*Ватра*" й естр. співак *І. Попович,* 1981 — балетна групи Київ. і Одес. опер. Мелодії з інд. фільмів широко звучали по радіо, у грамзаписах, входили у побут слухачів усіх республік кол. СРСР. В Україні значний інтерес викликали виступи інд. виконавця-ситариста й муз. теоретика Р. Шанкара (1985) разом з такими вик-цями, як А. Ракха (табла) та П. Сен (тампур). Із Р. Шанкаром та інд. музикознавцем Н. Меноном ще 1973 могли спілкуватися укр. учасники форуму Міжн. муз. ради при ЮНЕСКО *В. Задерацький, Л. Колодуб, А. Котляревський, Ю. Малишев, М. Скорик.*

В укр. профес. музиці ті чи ін. впливи інд. філософії, історії, міфології, *естетики,* мистецтва, муз. теорії й практики Індії як далекосхідної країни виявлялись опосередковано, через інтерес, що виник з 1960-х до заборонених тоді течій зах.-європ. муз. *авангардизму.* Останній, як відомо, вбачав ресурси для оновлення традиц. клас. засад муз. композиції у мистецтві Сходу, зокр. інд. регіону. Ці впливи досить істотно позначилися на шляхах еволюції світ. музики, включаючи українську. Це, напр., — упровадження медитативного типу муз. драматургії, "відкритих" муз. форм, модифікацій ладової системи, особливих способів темперації, специф. тембрів і прийомів гри, а також розширене тлумачення понять муз. звука, самої музики. Подібні новації у 1980—90-х свідомо використовувались у композиціях, декларований зміст яких надихнули інд. мотиви. Це — ораторія "Індія-Лакшмі" *Л. Дичко* на сл. С. Дхінкаара й Р. Таґора, присв. І. Ганді, її ж поема для баса з симф. орк. "Афанасий Никитин в Индии" на сл. рос. поета В. Клєваєва тощо, а також монумент. симфонії "Шаманата" *Т. Євони* й "Шамбала" *Л. Юріної,* п'єси для 4-х груп вик-ців — "Utsâna" та для ударних і духових інстр. — "Ekagra" *С. Крутикова,* п'єса для кам. орк. "Найдовша сутра" *М. Денисенко,* "Спомин про Країну лотосів" для струнних і фп. *Є. Станковича,* хор. твір *І. Алексейчук* на тексти з "Упанішад", вок. цикл "Ліричний зошит" *О. Томльонової* на вірші Р. Таґора. В концертах V фестивалю "*Музичні прем'єри сезону*" в Києві прозвучав твір для міш. хору та орґана "Екстериторіал" С. Бхагваті.

З нагоди 10-річчя встановлення дипломат. відносин між нашими країнами й 56-річчя незалежності Індії в Києві було проведено урочистий фестиваль (2003). У його рамках на Хрещатику відбувся великий гала-концерт, до програми якого увійшли показ нац. танців (їх історія налічує понад 2000 років), виконання традиц. музики, представленої 2-ма осн. школами ("Індустані" й "Карнатик") тощо. Вдруге (2004) у святковому концерті виступили інд. співак А. Індіан, який прибув із Вел. Британії, укр. ансамблі "Васанта" (худ. кер. С. Овруцька) й "Санган" (Вінниця, худ. кер. С. Журавель). В різних містах України діють клуби з вивчення

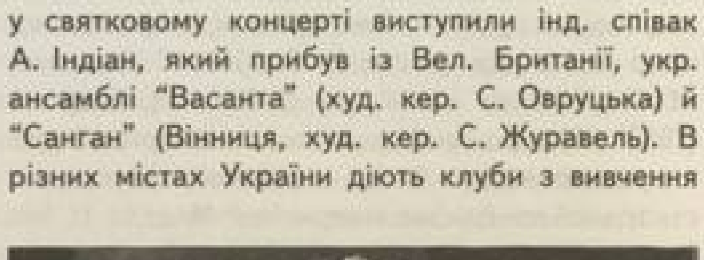

Народний колектив "Амріта" п/к Є. Абакарової (Тернопіль)

інд. нар. танців, зокр. нар. колектив "Амріта" в Тернополі (з 1995) п/к Є. Абакарової.

Літ.: *Довженко В.* Нариси з історії української радянської музики. — К., 1967. — Ч. 2; *Житомирский Д., Леонтьева О., Мяло К.* Западный музыкальный авангард после Второй мировой войны. — М., 1989; *Нараяна Менон.* Традиционное музыкальнае мышление и современная музыка // VII Междунар. музыкальный конгресс. Музыкальные культуры народов: традиции и современность. — М., 1973; *Гордійчук М.* Повернення "Золотого обруча" // Музика і час. — К., 1984; *Його ж.* Песни и танцы индийского народа // Правда Украины, 1954. — 18 сент.; "Моя музика, моє життя": з Р. Шанкаром вів розмову *О. Спарницький* // Музика. — 1985. — № 6; *Ятченко В.* Замовляння та їх значення для виявлення ментальності українців // НТЕ. — 1996. — № 1; *Козицкий Ф.* Индийские артисты в Киеве // Известия, 1954. — 16 сент.; *Філіпенко А.* Високе мистецтво: На концерті індійських артистів // Рад. Україна, 1956. — 8 верес.; [*Б. а.*] Индийские гости о пребывании на Украине // Сов. культура. — 1954. — 18 апр.; [*Б. а.*]. Концерт майстрів мистецтв Республіки Індії в столиці України // Рад. Україна. — 1954. — 15 верес.; *Вронський В.* Мистецтво індійського народу // Рад. Україна. — 1954. — 17 верес.; [*Б. а.*]. Танцює Індія // Рад. культура. — 1961. — 15 черв.; [*Б. а.*]. Индийские танцы на Крещатике // Сегодня. — 2003. — 15 серп.; *Сивашова І.* Феєрія в шафранових тонах // Хрещатик. — 2004. — 20 серп. *Снітовський О.* Чаша Амріти Еліни Абакарової // Хобі (Київ). — 2007. — № 8 (17).

А. Муха

ІНКІНА Клара Якимівна (11.03.1934, м. Дніпропетровськ) — оперна співачка (лір.-колор. сопрано). З. а. РРФСР (1978). Закін. Київ. конс. (1959, кл. вокалу *З. Гайдай*). 1959–65 — солістка хор. капели *"Думка"*, 1966–89 — Горьков. (тепер Нижегород.) т-ру опери та балету. 1970–74 — викладачка Горьков. конс.

Має красивий голос широкого діапазону, рівний у всіх регістрах. Відзначається неабиякою музикальністю й артистизмом. У концертах широко популяризує укр. нар. пісні, солоспіви й романси *М. Лисенка, Г. Майбороди, Ю. Мейтуса, В. Кирейка* та ін.

Партії: Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Тетьяна, Іоланта ("Євгеній Онєгін", одноим. опера П. Чайковського), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Графиня ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Віолетта, Леонора, Амелія ("Травіата", "Трубадур", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Мікаела, Лейла ("Кармен", "Шукачі перлів" Ж. Бізе), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Мімі, Баттерфляй ("Богема", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Адіна ("Любовний напій" Г. Доніцетті).

Літ.: *Шевчук Л.* Воплощение мечты // Сов. культура. — 1980. — 30 верес.

І. Лисенко

ІНОЗЕМЦЕВ Олександр Дмитрович (4.07.1927, м. Одеса — 11.07.08, там само) — піаніст, диригент, педагог. Доцент (1971). Професор (1977). Закін. Одес. конс. (1950, кл. фп. *Н. Чегодаєвої*). 1948–50 паралельно з навчанням — концертмейстер, педагог концертм. класу цього закладу. 1950–52 навч. у Київ. конс. (кл. оперно-симф. диригування *О. Климова*), паралельно вів у ній концертм. клас. Майстерно володів професією концертмейстера. Творче обдарування поєднувало блискучий піанізм, виразний вок. голос (міг художньо озвучити будь-яку оперну партію) та дириг. талант в охопленні муз. явища. Легко читав "з листа" найскладнішу муз. літ-ру, в т. ч. симф. партитури, орієнтувався в розмаїтті *стилів*, вільно володів будь-якою фп. фактурою (напр., під час вступних іспитів зіграв зі студентами 20 концертів). У 1950-х у складі делегації Київ. конс. виступав у Вірменії (прочитав з листа симф. партитуру одного з вірм. композиторів), у 1960-х очолював делегацію київ. музикантів до тод. Чехословаччини. Творчо співпрацював з *В. Червовим*: гастролював з ним містами кол. СРСР. 1976–87 — зав. кафедри концертмейстерства Одес. конс. За керівництва кафедри І. було сформовано основні вимоги до курсу концертмейстерства, що діють і сьогодні: щорічна здача вок. та інстр. репертуару (понад 20 творів), виступ в акад. концерті з ілюстраторами кафедри й студентами (концертм. практика), залік з читання з листа й транспонування тощо. Залучав до роботи на кафедрі яскравих вик-ців, зокр. з. а. України О. Мельник і Е. Штейнберга. У різноманітних формах роботи зі студентами прагнув збудити їхню творчу фантазію, розвинути вміння швидко орієнтуватись у новому матеріалі та відчувати муз. твір загалом.; вел. увагу також приділяв розширенню муз. світогляду студентів, враховуючи їхні індивід. особливості, ступінь обдарованості й профес. підготовки. Поміж учнів — концертмейстери, конц. вик-ці, педагоги *Н. Афанасьєва, О. Вітовський, Ю. Глущенко, Л. Добровольська,* Г. Дуденкова, І. Дудченко, Л. Іваненко, А. Ільїн, *Н. Лисенко, О. Лисоконь,* Г. Міксон, О. Павлов, Л. Пісковська, Г. Поллак, *І. Снєгірьова,* О. Хіврич та ін.

Має фонд. записи на Укр. радіо разом з В. Червовим, *З. Христич.*

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Дудченко И.* Воспоминания о выдающемся музыканте... // Collegium (Київ). — 2008. — №23; *Її ж.* "...В його постаті співіснували блискучий піанізм, виразний вокальний голос і диригентський талант" // Культура. Інформація. Творчість (НМАУ). — 2007. — Січ.–черв.

І. Дудченко

ІНСТИТУТ ІМ. М. В. ЛИСЕНКА — муз. освітній заклад у Торонто (Канада). Засн. 1952. 1-й керівник і диригент І. — *І. Ковалів* (з 1952).

Б. Сюта

ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМ. М. РИЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ (ІМФЕ). 1936–41 — *Ін-т укр. фольклору АН УРСР*; 1941–42 — відділ Ін-ту суспільних наук АН УРСР; 1942–44 — Ін-т народної творчості та мистецтв АН УРСР; 1944–99 — Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР; з 1999 по теперішній час — сучас. назва, від 1964 — ім. М. Рильського. 1939–92 діяла філія у Львові,

К. Інкіна

О. Іноземцев

згодом Ін-т народознавства НАН України; з 1994 — відділення в Херсоні, з 1995 — у Хмельницькому; з 2002 — у Слов'янську Донец. обл.; з 2003 — в Одесі). Багатопрофільна наук. установа, де досліджуються духовна й матеріальна культура України, її нар. і профес. художня творчість. ІМФЕ — світ. провідний і координаційний центр українознавчих досліджень: народознавчих і мистецтвознавчих, у т. ч. музкознавчих. При ІМФЕ діють аспірантура й докторантура, спеціалізовані вчені ради для захисту докт. дисертацій (зокр. музикознавчих — до 1985, з 1998 — з фаху 17.00.03 — "муз. мистецтво"), видаються журнали "*Народна творчість та етнографія*" (сучас. назва з 1957; з 1936 — "Український фольклор", 1939—41 — "Народна творчість") і "Студії мистецтвознавчі" (з 2002), також з 2002 — періодичні зб-ки наук. статей "Матеріали до українського мистецтвознавства" (з 2004 — "Українське мистецтвознавство"), "Матеріали до української етнології". Біб-ка ІМФЕ включає музикознавчі (істор. і теор.) та етномузикологічні праці, нотні видання акад. музики, опубліковані зб-ки нар. мелодій, насамперед укр., ширше — слов'янських. До неї входять особисті біб-ки *М. Гордійчука* й *М. Грінченка*, що містять також раритетні видання. Нині при ІМФЕ діють наук. ради з проблем "Національна спадщина і сучасний мистецький процес" та "Збереження і дослідження традиційної культури". Загальна кількість співробітників — бл. 200.

Члени Спеціалізованої вченої ради ІМФЕ 1980-х років: І. А. Котляревський, М. Загайкевич, А. Муха, І. Ляшенко

ІМФЕ, спершу як Ін-т укр. фольклору АН УРСР, засновано на базі *Етнографічної комісії* та очолюваного з 1922 *К. Квіткою Кабінету музичної етнографії ВУАН*. Їх силами публікувалися зб. і монографії, період. видання "Етнологічний вісник" (1925—32), "Матеріали до етнології" (1929—31), "Бюлетень етнографічної комісії ВУАН" (1925—30). Перші директори Ін-ту: А. Хвиля (1936—37), акад. АН УРСР Ю. Соколов (1939—41), директор філії у Львові (1939—41) — етномузиколог, акад. АН УРСР *Ф. Колесса* (там само працював *С. Людкевич*). З початком війни 1941—45 Ін-т, очолюваний музикознавцем М. Грінченком, було евакуйовано до Уфи (Башкортостан, РФ), де він продовжував роботу (напр., 1942 там захистив канд. дисертацію *М. Береговський*). У серп. 1943 — берез. 1944 ІМФЕ діяв у Москві (в Уфі та Москві відділ музики й музикознавства очолював *П. Козицький*, згодом — *М. Вериківський*), а після звільнення України повернувся до

Відділ музикознавства ІМФЕ початку 1970-х років. Сидять: Л. Архімович, Т. Шеффер, М. Гордійчук, В. Довженко (завідувач), М. Загайкевич, Т. Булат. Стоять: А. Терещенко, О. Костюк, Л. Пархоменко, А. Муха, К. Василенко, К. Луганська, О. Йовса, Б. Фільц, В. Клин, М. Боровик

Співробітники й гості відділу музикознавства ІМФЕ. 1980-і

Києва. Понад 20 років (1942—64) ним керував поет, акад. АН УРСР *М. Рильський*. Згодом ІМФЕ очолювали чл.-кор. АН УРСР М. Сиваченко (по 1973), доктор філол. наук С. Зубков, 1988—2000 — музикознавець, акад. НАН України *О. Костюк*, з 2000 — акад. НАН України Г. Скрипник. Від 1970-х музикознавці в різні часи були заст. директора ІМФЕ (М. Гордійчук, *В. Довженко*, О. Костюк, *Г. Степанченко*, *О. Шевчук*), його вченими секретарями (М. Гордійчук, *Б. Сюта*), завідували аспірантурою (*Н. Костюк*, О. Юзефчик).

Структура ІМФЕ гнучко варіювалася з огляду на розширення й зміни досліджуваної проблематики. На час свого створення Ін-т мав лише 2 відділи: оповідного й словесного фольклору, а також фонду; з 1942 існував поділ на відд. образотворчого мистецтва, музики й т-ру; фольклору (пізніше — фольклористики); етнографії та фондів. Згодом напрямки музики й театру розділили (1942), перетворивши їх на відділи музикознавства й театрознавства, та створили нові відділи — образотворчого мистецтва, кінознавства, теорії мистецтв, теор. проблем худ. розвитку мас (реорганізовано у відд. культурології та етномистецтвознавства, з 2008 об'єднаного з відділом театрознавства), відд. слов'ян. фольклористики (пізніше — відд. мистецтва й нар. творчості заруб. країн); у ІМФЕ діє Укр. етнологічний центр.

Від часів свого заснування ІМФЕ успадкував традиційні для вітчизн. муз. фольклористики й етнографії напрямки й форми діяльності — збирання, зберігання, опрацювання зразків усної словесної і муз. нар. творчості. За рад. часу негативний відбиток на цей процес наклали дедалі жорсткіші, нав'язані згори догми т. зв. "передової марксистсько-ленінської методології" з її абсолютизацією класового підходу, курсом на штучну політизацію та "радянизацію" фольклору. Діяльність науковців прискіпливо контролювалася партійно-ідеологічним апаратом, і жертвами переслідувань ставали не тільки окр. особистості та їхні праці, а й цілі наук. напрямки й інституції. У 1930-х було фізично знищено немало мистецтвознавців, фольклористів, етнографів, ліквідовано й ВУАН; у 1970-х суворих адміністративних санкцій ужито щодо представників дирекції (в т. ч. М. Гордійчука), керівників і співробітників відділів фольклору та етнографії, звільнено з Ін-ту й позбавлено права займатися наук. діяльністю *Л. Ященка* (водночас так само безпідставно його виключили з *СКУ*). Все це гальмувало дослідницький процес, спотворювало його, але не могло спинити в цілому. Так, уже в 1930-х було організовано наради збирачів фольклору, кобзарів, нар. співців та оповідачів; ще з довоєнних часів продовжувалося збагачення фондів (тепер повна назва — Нац. архівні наук. фонди ІМФЕ), що нині налічують понад 20 тис. одиниць зберігання, й понад 1,5 млн. архівних аркушів, пов'язаних із традиц. нар. культурою, історією профес. мистецтва (музикою, образотворчістю, театром), включають вел. кількість фонозаписів укр. нар. музики, при тому не лише на магніт. плівці (бл. 2000 од. зб.), а й на фонографічних вощаних валиках (бл. 200). Копії окремих записів з цих валиків зберігаються також у Біб-ці Конгресу США. Заг. фонди ІМФЕ нараховують понад 60 окр. персональних та ін. фондів і колекцій, у т. ч. колекції *Першої укр. капели бандуристів*, фольклористів *П. Демуцького*, *М. Привалова*, фонд Кабінету музичної етнографії ВУАН, іменні фонди муз. діячів М. Гордійчука, М. Грінченка, *В. Йориша*, П. Козицького, Ф. Колесси, *Б. Крижанівського*, *М. Лисенка*, *В. Нікітіна*, *О. Правдюка*, *Я. Степового*, *В. Фемеліді*, *Я. Яциневича*. Найкращі пісенні антології, теор. узагальнення, окремі наук. розвідки і спостереження співробітників ІМФЕ — К. Квітки, *Д. Ревуцького*, М. Грінченка, С. Людкевича — стали істотним внеском у дану галузь; довкола них гуртувалися колеги й числ. ентузіасти на місцях. Окрім того, попередніми фундамент. працями М. Грінченка було засновано нову галузь муз.-істор. досліджень, виокремлену й розвинуту в наступні періоди.

В роки війни до складу евакуйованого до Уфи Ін-ту входили не лише науковці (фольклористи й мистецтвознавці), а й митці (композитори, художники, архітектори): напр., членом Вченої ради було обрано композитора *Л. Ревуцького*. Зросла увага до муз. тематики: композитори *Г. Верьовка*, М. Вериківський, *С. Добровольський*, П. Козицький, музикознавець М. Береговський, диригент *О. Міньківський* висвітлювали розвиток тогочас. пісенної творчості, вивчали муз. фольклор українців Башкирії (тепер Башкортостан) і т. п.

У повоєнні роки відділи фольклористики й етнографії (за участі музикознавців) як колишні базові для ІМФЕ лишалися важливими його складниками. Напр., 1947 було видано 2-томні "Наукові записки ІМФЕ: мистецтво, фольклор, етнографія", де опубліковано написану під час

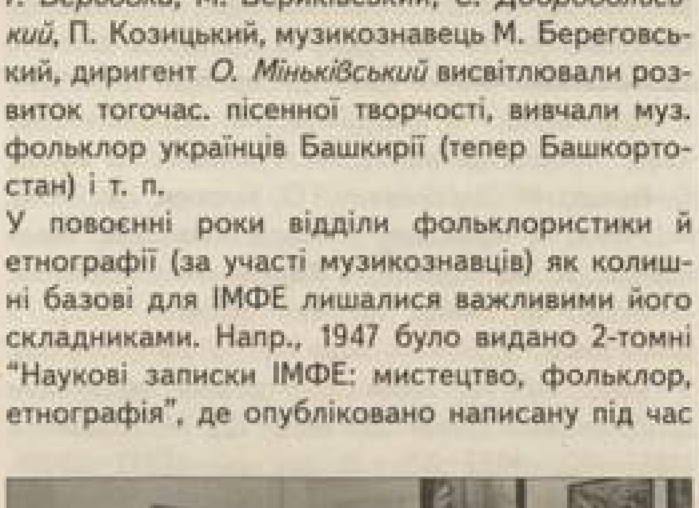

Відділ музикознавства ІМФЕ в Музеї М. Лисенка. 1990-і

Титульна сторінка першого тому академічної багатотомної "Історії української музики" (К., 1989)

Титульна сторінка першого тому академічної багатотомної "Української музичної енциклопедії" (К., 2006)

війни розвідку Г. Верьовки про нар. творчість перших воєнних років. Проводилися фольк. експедиції, різномасштабні наук.-практичні конференції та симпозіуми, видавалися багатотомна узагальнена серія "Українська народна творчість", зб-ки й антології пісень, узагальнені огляди, аналітичні розробки. Свіжим і багатющим джерелом для дослідників став нововідкритий фольклор Закарпаття після входження регіону до складу України. Діяльну участь у підготовці фольклорист. видань брали фахові музиканти різних поколінь (*П. Батюк, М. Гайдай, З. Калина*, перші кандидати мист-ва повоєнного часу *З. Василенко*, М. Гордійчук, *С. Грица, А. Гуменюк*, В. Довженко, О. Правдюк, *М. Щоголь*, Л. Ященко, бандурист *А. Омельченко* та ін.). Згодом з'явилися глибокі моногр. і дисерт. дослідження укр. нар. муз. творчості, взаємодії в ній слова й музики (*А. Іваницький*), укр. нар. *багатоголосся* (Л. Ященко), укр. пісенної *епіки* (С. Грица), *весільних пісень* (*Люд. Єфремова*), *колядок* (*Н. Якименко*), нар. пісень чернігівського Полісся (*І. Білоусвєтова*), укр. інстр. фольклору, зокр. Бойківщини (*М. Хай*), історії укр. муз. фольклористики, міжнац. зв'язків у муз. фольклорі та ладових засад укр. музики (О. Правдюк), укр.-чеськ. фольк. зв'язків (С. Чернявська) тощо.

Водночас усе впевненіше заявляло про себе муз-во як таке, спрямоване на вивчення не лише нар., а й профес. муз. творчості, активно формувалася його кадрова база. Вже з кін. 1940-х і в наст. роки ступінь канд. наук здобули, крім названих вище, штатні співробітники ІМФЕ: *Г. Кисельов, Л. Архімович, Т. Шеффер, М. Загайкевич, М. Боровик, Т. Булат, В. Золочевський, Л. Пархоменко, Б. Фільц*, О. Костюк, *А. Муха, О. Йовса, В. Клин, А. Терещенко, К. Василенко* (дослідник нар. хореографії), *О. Олійник, Г. Конькова*, Г. Степанченко, *В. Кузик, Н. Семененко*, О. Шевчук, *І. Зінків, І. Юдкін, Д. Дубірак, А. Калениченко, О. Немкович, І. Сікорська, Ол. Шевчук, О. Кушнірук*, Б. Сюта, Н. Костюк та ін. З кін. 1960-х докт. дисертації захистили В. Довженко, М. Гордійчук, *І. Ляшенко* (був канд. філософ. наук), А. Гуменюк, Т. Булат, С. Грица, М. Загайкевич, О. Костюк, В. Клин, А. Муха, О. Правдюк, Л. Пархоменко, А. Терещенко, А. Іваницький, І. Юдкін, *М. Ржевська*, Б. Сюта, М. Хай; на часі захисти канд. і докт. дисертацій науковців молодшої генерації. У відд. муз-ва, яким послідовно завідували В. Довженко (1945—53, 1960—72), М. Гордійчук (1955—60, 1973—92), О. Костюк (1992—2000), А. Муха (2000—04) та А. Калениченко (з 2004). На лип. 2008 у відділі муз-ва працює 4 доктори й 10 канд. мист-ва. До його складу в різні роки входили *Ш. Шварцман, Ю. Малишев, В. Тимофєєв, М. Головащенко*, М. Боровик, В. Золочевський, *Л. Корній* та ін., незмінний бібліограф відд. *А. Касперт*, молодші — муз. фольклористи *О. Мурзіна, С. Радченко, К. Луганська*, а також Геор. Виноградов, М. Бєляєва, *О. Котляревська*, ряд тимчасово прикріплених до відд. дисертантів та аспірантів. Окр. музикознавці працювали (одразу чи після переходу) в ін. відділах: фольклористики (С. Грица, О. Правдюк, О. Мурзіна), теорії мистецтва (Ю. Малишев, *Л. Черкашина*); Л. Архімович була зав. відд. театрознавства, де кілька співробітників та аспірантів на чолі з *Ю. Станішевським* досліджувало проблеми муз.-театр. мистецтва; І. Ляшенко ініціював і очолив відд. теор. проблем худ. розвитку мас, І. Юдкін керував створеним на його базі відд. культурології та етномист-ва й очолює об'єднаний із театрознавством відділ тощо.

Муз-во розвивалось у стінах ІМФЕ передовсім як історичне, позначаючися різноплановістю аспектів дослідження й форм реалізації. Досить вел. масив видань стосується персоналій укр. музики. Це моногр. і дисерт. праці про композиторів *М. Березовського* (*М. Юрченко*), *С. Гулака-Артемовського* (Г. Кисельов), *П. Ніщинського* (В. Довженко, Л. Пархоменко), *М. Колачевського*, П. Козицького (М. Гордійчук), М. Лисенка (Л. Архімович і М. Гордійчук, а також Т. Булат, О. Йовса, В. Кузик), *М. Вербицького*, С. Людкевича (М. Загайкевич), *М. Леонтовича* (В. Дяченко, В. Довженко, М. Гордійчук, Л. Пархоменко), *К. Стеценка* й *О. Кошиця* (Л. Пархоменко), *Я. Степового* (Ш. Шварцман, Т. Булат, Г. Степанченко), *В. Косенка* (В. Довженко, Б. Фільц, О. Олійник), Л. Ревуцького (Г. Кисельов, Т. Шеффер, В. Клин, В. Кузик), Д. Ревуцького (В. Кузик), *П. Майбороди* (М. Гордійчук, Г. Кисельов, В. Кузик), *А. Штогаренка* (М. Боровик), *Ю. Мейтуса* (Ю. Малишев, *І. Мамчур*), *А. Свєчникова, А. Філіпенка, Л. Дичко* (М. Гордійчук), *Л. Колодуба* (М. Загайкевич), *О. Білаша* (І. Сікорська), *Ю. Іщенка* (Г. Конькова), Б. Фільц (М. Загайкевич), *А. Кос-Анатольського, Р. Сімовича*, співаків *А. Солов'яненка* (А. Терещенко), *Б. Гмирі* (Л. Архімович), *Б. Руденко* (В. Тимофєєв), бандуриста *Г. Хоткевича* (*М. Семенюк*), музикознавця М. Грінченка (О. Немкович), етномузикологів Ф. Колесси (С. Грица), К. Квітки (А. Іваницький, О. Шевчук), П. Демуцького (Л. Ященко) та ін.

Висвітлювалися зв'язки з музикою в літ. творчості *Т. Шевченка*, зокр. у статтях до Шевченківського словника і, згодом, Шевченківської енциклопедії (майже всі музикознавці ІМФЕ), М. Рильського (Т. Булат, М. Боровик, М. Гордійчук, Т. Шеффер та ін.), а також *Г. Сковороди* (М. Боровик), *І. П. Котляревського, І. Франка, М. Коцюбинського* (М. Загай-

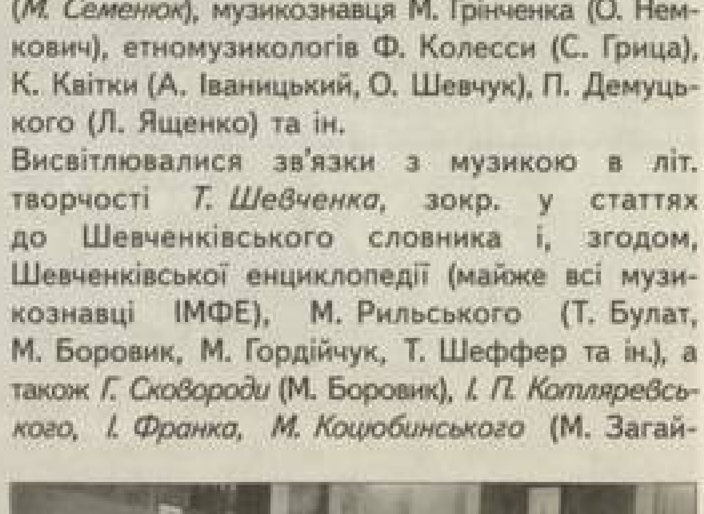

Інтер'єр Кабінету музичної етнографії. 1930-і

кевич), *Лесі Українки* (Г. Кисельов), *В. Сосюри* (Н. Семененко), істор. зв'язки профес. музики з фольклором (Т. Булат, М. Гордійчук, С. Грица, А. Калениченко, О. Правдюк, *І. Шумська* та ін.), укр.-зарубіжні муз. зв'язки (Л. Архімович, Т. Булат, М. Гордійчук, В. Довженко, М. Загайкевич, В. Золочевський, А. Калениченко, А. Муха, О. Правдюк, І. Сікорська, Н. Семененко та ін.), історія *т-рів опери та балету — Київ.* (Ю. Станішевський) і *Львів.* (А. Терещенко); *Державної заслуженої капели бандуристів* (Л. Ященко), *Українського народного хору ім. Г. Верьовки* (М. Гордійчук), *Ансамблю народного танцю ім. П. Вірського* (Ю. Станішевський), Кабінету муз. етнографії ВУАН (О. Юзефчик).

Не менше місце посідали істор.-теор. розробки *жанрів* і *стилів* укр. музики, класичної і новітньої. Написано моногр. і дисерт. дослідження, присв. розвитку укр. рад. музики (В. Довженко), *опери* (Л. Архімович), *оперети* (І. Сікорська), *балету* (Ю. Станішевський) та його муз. драматургії (М. Загайкевич), *симф. музики* (М. Гордійчук), фп. *концерту* (В. Тимофєєв), кам.-інстр. *ансамблю* (М. Боровик), *романсу* (Т. Булат, Ю. Малишев, Р. Сов'як, Л. Ященко) і окремих аспектів кам.-вок. музики (Б. Сюта, Б. Фільц), *ліричної пісні* (В. Кузик), кам.-вок. *циклу* (*О. Литвинова*), *хор. п'єси* (Л. Пархоменко), фольк. рис хор. музики (Н. Семененко), *кантати* й *ораторії* (А. Терещенко), хор. *обробки* укр. нар. пісні (Б. Фільц), *фортепіанної музики* — в цілому (В. Клин) і для дітей (О. Олійник), фп. *сонати* (*Л. Ніколаєва*), церк. *монодії* (Ол. Шевчук), а також присв. *музикознавству* (О. Немкович), хор. *виконавству* (Г. Степанченко) тощо. Окремі теор., жанр., драматург., диригвиконавські аспекти муз. мистецтва розглянуто в працях аспірантів і прикріплених до відд. театрознавства (*М. Линник*, І. Мамчур, *М. Бурбан*, *В. Рожок*, *І. Бєляєв*), кіно (Г. Фількевич). У статтях чи розділах колективних праць розглядались опера (О. Литвинова, О. Олійник), балет (М. Загайкевич), кам.-інстр. жанри (А. Калениченко, В. Клин, О. Костюк, О. Кушнерук, Б. Фільц), інстр. концерт (М. Гордійчук, А. Калениченко, В. Клин, О. Немкович), *масова пісня* (В. Кузик), обробки нар. пісень та вок. музика для дітей (Б. Фільц), кіномузика (О. Литвинова), музика для нар. інструментів (А. Муха), музична *освіта* (К. Луганська, Н. Семененко, О. Шевчук) тощо. В істор. плані висвітлювалося муз. життя Києва (Л. Архімович, В. Довженко, колективна монографія), муз. життя Зах. України (М. Загайкевич, Н. Костюк), музика в побуті міст України 1859—1914 (О. Шевчук), муз.-театральне й муз.-концертне життя 20 ст. (М. Бєляєва, Т. Булат, М. Загайкевич, В. Клин, А. Муха, О. Шевчук, Н. Якименко), розвиток клас. і сучас. муз-ва (*Р. Кулик*, А. Муха, О. Немкович). Під керівництвом науковців ІМФЕ дисертантами здійснювалися краєзнавчі дослідження муз. культури Сумщини (Г. Локощенко), Донбаса (О. Шаповалова), муз. життя Катеринославщини (В. Мітлицька) й Закарпаття 1920—30-х (Т. Росул), Перемишлянщини (*О. Попович*), істор. і метод. аспектів формування школи трубачів (*В. Посвалюк*), розвиток вітчизн. кобзар. традиції (*О. Ваврик*, *В. Дутчак*) тощо. В різні роки співробітники й аспіранти ІМФЕ зробили внесок у висвітлення старовинної укр. музики, духовної й світської (Т. Шеффер, М. Боровик, Б. Фільц, *В. Іванов*, *М. Юрченко*, Т. Компанієць, Н. Костюк, *Л. Горенко-Баранівська*, з 2005 — Л. Корній, *Ол. Шевчук*). Збирання й упорядкування довідкового матеріалу, нотографії, бібліографії здійснювали А. Касперт, Т. Шеффер, Л. Архімович, К. Луганська та ін. Вийшли в світ стислий довідник СКУ (Л. Архімович, М. Гордійчук) та розгорнуті й оновлені його варіанти (А. Муха), підготовлено довідник музики композиторів укр. кіно (О. Литвинова).

На різних етапах діяльності Ін-ту створювалися наук.-попул. праці про життя і творість *Л. Бетховена* (Г. Кисельов), *П. Чайковського* (М. Гордійчук, О. Правдюк, Н. Семененко), *С. Рахманінова* (Л. Архімович), *О. Сєрова* (Т. Шеффер) та ін., дослідження розвитку німецької повоєнної музики (І. Юдкін), польської довоєнної, зокр. творчості *К. Шимановського* (А. Калениченко), і сучас. (Б. Сюта), написано розвідку про пед. систему К. Орфа (А. Азарова). Майже всі музикознавці ІМФЕ мають у своєму доробку публікації в кол. республіках СРСР і на Заході (статті в наук. зб-ках, журналах і газетах, енциклопедіях), узагальнені ґрунтовні нариси з історії укр. музики в цілому (2-томник Л. Архімович і Т. Шеффер за участі *Т. Каришевої* та *О. Шреєр-Ткаченко*), а також з історії укр. рад. музики (ті самі автори, В. Довженко), огляди (М. Гордійчук; розділи співр. ІМФЕ до багатотомної "Истории музыки народов СССР", до 1-томного зб. ст.), зроблено огляд стану муз. самодіяльності (Т. Булат, Б. Фільц) тощо.

Від серед. 1960-х виразно окреслився й надалі зміцнювався як відносно самостійний муз.-теоретичний аспект досліджень. Предметом уваги стали: ладо-гармонічні засади сучас. профес. укр. музики (В. Золочевський), гармонія солоспіву (Б. Фільц), естет.-теор. питання укр. муз. *бароко* та естет.-психолог. проблеми виразності *ритму* (І. Юдкін), оновлене трактування фольклору в інстр. жанрах сучас. профес. укр. музики (Г. Конькова), співвідношення в ній фактури й стилю (Геор. Виноградов). Цей напрямок розвинуто в ін. дисерт. дослідженнях стосовно оновлення муз. драматургії в кам.-вок. творчості (Б. Сюта, *М. Ярко*), особливостей *імпресіонізму* в укр. музиці (О. Кушнірук), *сонористики* (*Д. Дувірак*), генамісотоніки в нар. музиці (І. Зінків), варіативного потенціалу муз. твору (*О. Котляревська*), рис *модернізму* в творчості *М. Рославця* (*О. Коменда*) і в музиці композиторів Галичини (Р. Стельмащук) і т. п.

Знаменним явищем стало започаткування в ІМФЕ нових напрямків у муз-ві на його "стику" з ін. наук. дисциплінами, утвердження комплексного й системного підходів: розробка естетико-соціолог. питань народності та нац. характерності музики, її місця в житті людини, трактування нац. традицій у музиці як істор. процесу (І. Ляшенко), естет.-теор. аналіз принципу *програмності* в музиці та комплексний розгляд процесу

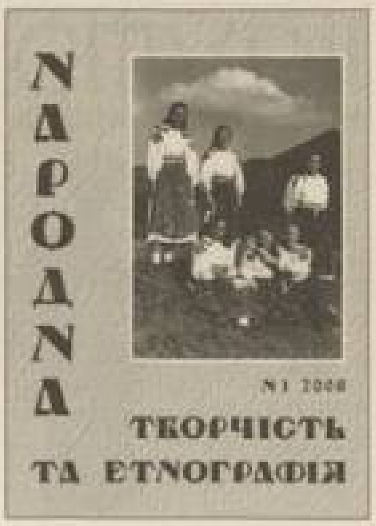

Титульна сторінка журналу "Народна творчість та етнографія" (2008. – № 1)

комп. творчості (А. Муха), вивчення питань психології і муз. сприймання, зокр. у співвідношенні з рівнем худож. культури слухача (О. Костюк), теорія слухацьких груп (Ю. Малишев), соціологічне дослідження естетико-виховної функції муз. мовлення на Укр. радіо (Л. Черкашина), питань *виконавства музичного* як виду худож.-творчої діяльності (*В. Бєлікова*) тощо. До 1960-х тривали дослідження *П. Барановського* акустико-психолог. характеру.

Досвід розробки окремих тем було узагальнено у процесі підготовки співробітниками відділу фундамент. багатотомної "Історії української музики". Перші її 4 томи вид. 1989—92, перевидд. 2008, 5-й — 2004 (у доповненому й переробленому вигляді).

З поч. 1990-х накреслюються нові й критично переглядаються колишні ідейно-методолог. засади, із сучас. позицій оцінюються здобутки й проблеми вітчизн. муз-ва, муз. творчості та муз. життя; встановлюються різнобічні контакти з муз. культурою Заходу, передусім його укр. діаспори. З урахуванням усіх таких факторів було започатковано роботу над фундамент. 3-томною Укр. муз. енциклопедією (УМЕ). Ширше й більш поглиблено вивчаються процеси минулого й сучасного укр. музики, її проблеми й тенденції. У повному, необмеженому обсязі розглядаються її зв'язки із заруб. муз. культурами зарубіжжя: зокр. вийшли 2 подібного змісту довідники композиторів (А. Муха), здійснюються спец. розробки таких зв'язків у статтях М. Загайкевич, А. Калениченка, О. Корній, О. Кушнірук, О. Литвинової, О. Немкович, І. Сікорської, Б. Сюти, Б. Фільц, О. і Ол. Шевчук. Водночас із поч. 21 ст. розпочато розгорнуті індивідуальні дослідження укр. муз. напрямків, стилів, *течій* та естет. ситуацій, зокр. нео-і постстилістики (А. Калениченко), і *постмодернізму* (Н. Семененко, Б. Сюта, Л. Черкашина, І. Юдкін), муз. культурології та *естетики* (І. Юдкін), укр. *масової муз. культури* (А. Калениченко), муз. психофізіології (Н. Семененко), наукознавчого напрямку в укр. муз-ві (О. Немкович), *музики в кіно* (О. Литвинова), укр. *літургії* 19—21 ст. (Н. Костюк). Уважно висвітлюється й по-новому осмислюється наук. і творчий доробок видат. діячів муз. мистецтва — класиків і сучасників (участь у зб. матеріалів, присв. діяльності М. Лисенка, Д. Ревуцького, М. Леонтовича, *І. Карабиця*, М. Гордійчука, І. Ляшенка, В. Довженка, О. Костюка), 2005 відд. муз-ва ІМФЕ започаткував ювілейний наук. зб. на пошану або пам'яті співробітників відділу "Музична українистика: сучасний вимір" (вийшло 5 вип.). З'являються зразки муз.

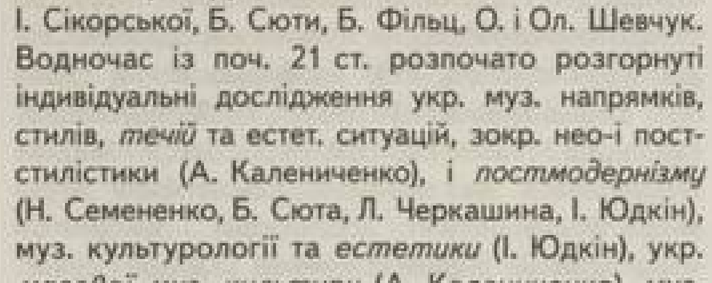

Відділ музикознавства ІМФЕ. Початок 2003

мемуаристики й дослідження муз. генеалогії (В. Кузик, А. Муха, Л. Пархоменко, Б. Фільц). Ширше й детальніше вивчалося муз. *джерелознавство*, завдяки чому в наук. обіг введено цінні архівні й документ. матеріали, відомості про незаслужено забутих діячів, теоретично узагальнено стан цієї справи в Україні (зокр. у працях Л. Корній).

ІМФЕ з його спеціалізованою радою для захисту канд. і докт. дисертацій за музикознавчою проблематикою провадить акт. діяльність із підготовки наук. кадрів найвищої кваліфікації. Поряд із Київ. конс.—НМАУ він посідав і посідає щодо цього провідне місце в Україні, а в 1980-х — у цілому кол. СРСР. У відд. музикознавства готувалися, обговорювалися та рекомендувалися до захисту праці співр. і аспірантів ІМФЕ, а також сторонніх науковців із багатьох міст України, Польщі [Перемишль, Ряшів, (Жешув)], Росії (включаючи Центр, Урал, Дал. Схід), Білорусі, Молдови, республік Балтії, Закавказзя, Центр. Азії, Палестини, а останнім часом — Польщі й Китаю. Зокр. в ІМФЕ відбулися захисти докт. дисертацій відомих науковців Г. Глущенка, В. Єлатова (Мінськ), *В. Задерацького*, М. Смирнова, В. Холопової (Москва), І. Земцовського, А. Мілки, С. Хентової (Ленінград, тепер — С.-Петербург), П. Стоянова (Кишинів), В. Лінденберг (Рига), І. Герсамія (Тбілісі), А. А. І. огли Ісазаде (Баку), канд. дис. Є. Нідецької (Ряшів), О. Попович (Перемишль) та ін.; як офіційні опоненти запрошувались *І. Белза*, Ю. Келдиш, В. Зак, В. Медушевський, Є. Назайкинський, С. Раппопорт, М. Тараканов, Ю. Холопов, *М. Імханицький* (Москва), *М. Бялик*, *А. Гозенпуд*, Л. Раабен (Ленінград, тепер С.-Петербург), Ю. Кон (Петрозаводськ), Л. Красинська (Рига), Ф. Кароматов (Ташкент), член спеціалізованої ради М. Мурадян (Єреван) та ін. Своєю чергою науковці ІМФЕ виступали як рецензенти й офіц. опоненти на дис. захистах у Москві, Ленінграді (тепер С.-Петербург), Вільнюсі, Тбілісі тощо. Нині вони входять до складу спеціалізованих рад різних навч. закладів і наук. інституцій Києва і Львова.

ІМФЕ віддавна виступає в ролі координатора й співорганізатора муз.-наук. діяльності у столиці та ін. містах України, з кін. 20 ст. розширює контакти з мистецтвознавцями країн Європи, США, Канади. Окремі співробітники відд. муз-ва працювали чи працюють у США (Т. Булат), Німеччині (І. Білосвєтова, Н. Якименко), Іспанії (Т. Компанієць), Канаді (Д. Дувірак), Росії (М. Беляєва). Відділ ініціював або брав участь у підготовці й проведенні наук. конференцій різного рівня й масштабу, світ. конгресів, нарад, темат. читань, "круглих столів", презентацій наук. видань тощо. В Ін-ті проходили стажування педагоги НМАУ, ін. навч. закладів і установ, здобувачі наук. ступенів (*Ф. Аерова*, *І. Котляревський*, *О. Маркова*, *Б. Деменко*, В. Іванов, Ю. Іщенко, *М. Копиця*, *М. Степаненко*, *А. Завальнюк*, В. Бєлікова та багато ін.). А. Калениченко пройшов річне стажування в Ін-ті мистецтв Польс. академії наук (Варшава), М. Загайкевич, В. Кузик М. Ржевська, Б. Фільц виступали в Польщі на наук. конферен-

Учасники VI Міжнародного конгресу україністів (К., ІМФЕ, 2008)

ціях, Л. Пархоменко — в С.-Петербурзі, Тамбові (РФ). Б. Фільц мала відрядження до США й Польщі, де відбулися її авторські концерти.

Окрім власне наук. діяльності, музикознавці ІМФЕ провадили й провадять постійну муз.-критичну, просвітницьку та муз.-організаційну роботу. Майже всі вони є авторами наук.-попул. брошур, активними й авторитетними рецензентами — як-от, зокр. М. Гордійчук, Л. Архімович, Т. Булат, Ю. Малишев, М. Загайкевич, А. Калениченко, Г. Конькова, О. Кушнірук, В. Кузик, О. Литвинова, А. Муха, Н. Семененко, І. Сікорська, Г. Степанченко, Л. Пархоменко, Г. Степанченко, Б. Сюта, А. Терещенко, Б. Фільц та ін. При тому Б. Сюта, Б. Фільц та А. Муха є також композиторами, а останній — до того ж упорядником попул. книжки "Музиканти сміються". Більшість музикознавців ІМФЕ систематично готувала й проводила теле- й радіопередачі: С. Грица — авторка й ведуча попул. цикл. радіопередачі "*Золоті ключі*"; А. Терещенко — бл. 100 циклів, В. Кузик — бл. 100 радіопередач, т/фільмів "Ревуцькі" (у 2-х ч.) і "Камерна та симфонічна музика", А. Калениченко — 1-ї в Україні укр.-мовної муз. ТБ-передачі ("Суботні зустрічі", 1987). Г. Степанченко й І. Сікорська — багаторічні керівники прес-груп і постійні рецензенти разом з колегами масштабних муз. фестивалів "*КиїВ Музик Фест*", "*Музичні прем'єри сезону*", "Духовні псалми" та ін.; А. Калениченко — співініціатор, співавтор творчої концепції та багаторічний (1989—99) худ. керівник фест. "*Червона рута*"; А. Терещенко — гол. редактор зб. ст. "Мистецтвознавчі записки"; Н. Костюк — відп. секр. редколегії журналу "Студії мистецтвознавчі"; В. Кузик — авторка лектор. програм "Муз. просвіта", "Муз. меморіал", "Муз. зустрічі". Багато співробітників було членами журі муз. фестивалів, конкурсів, комісій з присудження творчих премій і т. ін. Деякі з них поєднували наук. роботу з викладацькою в Київ. конс.—НМАУ (Л. Корній, Г. Степанченко, Л. Черкашина, Ол. Шевчук, І. Юдкін, Б. Сюта; І. Ляшенко ряд років очолював конс., а потім її кафедру укр. музики й Центр муз. україністики), інші — одночасно у Київ. нац. ун-ті культури і мистецтва (А. Гуменюк, А. Іваницький, В. Клин завідували кафедрою), Київ. театр. ін-ті — тепер Київ. держ. ун-ті т-ру, кіно і ТБ ім. І. Карпенка-Карого (Н. Костюк, О. Литвинова, А. Терещенко), Київ. дит. академії мистецтв (А. Терещенко працювала, а М. Ржевська працює проректором), Київ. муніципальної академії танцю ім. С. Лифаря (Ю. Станішевський — ректор), Київ. відділення Міжн. слов'ян. ун-ту (М. Загайкевич, кафедра хореографії). Музикознавці ІМФЕ входили до складу Репертуарно-редакційної колегії з музики Мін-ва культури України та її окремих комісій, ред. рад вид-ва "*Муз. Україна*", ж. "*Музика*"; худ. рад т-рів, кіностудій, радіо й ТБ; різних мист. колективів; запрошувалися головами держ. екзаменаційних комісій мист. вузів і т. ін.

Майже всі музикознавці ІМФЕ входять або входили до муз.-громад. і творчих організацій, зокр. до НСКУ. М. Гордійчук був заст. голови й відп. секр. Правління СКУ, В. Кузик і Г. Степанченко — заст. голови Київ. організації НСКУ; С. Грица, А. Гуменюк, В. Довженко, М. Загайкевич, А. Муха, І. Сікорська — в різні роки керівниками комісії муз-ва й муз. критики; А. Муха, Г. Степанченко, Б. Фільц — членами приймальної комісії НСКУ; Ю. Станішевський — секр. *Нац. Всеукр. муз. спілки*, Б. Сюта — головою Муз. фонду України, А. Калениченко, І. Сікорська та Б. Фільц — членами його правління.

Чимало музикознавців, які працювали чи працюють нині в ІМФЕ, відзначено різного роду званнями й нагородами. О. Костюк був обраний академіком НАН України, І. Ляшенко — академіком, а Ю. Станішевський, А. Терещенко та І. Юдкін — членами-кореспондентами АМУ. Почесного звання з. д. м. України удостоєні М. Гордійчук, І. Ляшенко, В. Клин, Б. Фільц та Г. Степанченко. Поміж лауреатів Премії ім. М. Лисенка — М. Гордійчук, С. Грица, М. Загайкевич, В. Кузик, Л. Пархоменко, Б. Фільц (вона також лауреатка премії НСКУ ім. В. Косенка), А. Муха. С. Грица — лауреатка Всесоюзн. премії ім. Б. Асаф'єва і Премії НАН України ім. Ф. Колесси. Нагороджено Почесними грамотами Президії НАН України С. Грицу, М. Загайкевич, Б. Фільц. Л. Архимович було присуджено Респ. премію Укр. театр. тов-ва в галузі театрознавства й театр. критики. Подяками Кабінету Міністрів України відзначено Б. Фільц, остання разом із С. Грицею, М. Загайкевич, А. Мухою, Г. Степанченко та А. Терещенко мають Подяки Київ. міськ. голови; М. Загайкевич, В. Кузик, А. Муха та Б. Фільц — Грамоти Гол. управління культури Києв. держ. адміністрації, А. Калениченко, І. Сікорська та ін. — Грамоти КО НСКУ. Стипендію Фонду інтелектуальної співпраці "Україна—XXI ст." призначено Б. Фільц, стипендії Кабінету міністрів України — С. Гриці, М. Загайкевич, Б. Фільц; стипендії Київ. міськ. голови — Г. Коньковій, А. Мусі, Л. Ященкові. Б. Фільц і В. Кузик нагороджено Орденами св. Варвари (2008).

Літ.: *Юзефчик О.* Діяльність Кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української музичної фольклористики кінця XIX — першої третини XX ст. — К., 2000; Институт искусствоведения, фольклора и этнографии им. М. Ф. Рыльского // История Академии наук Украинской ССР. — К., 1979; *Муха А.* Музикознавство // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Правдюк О.* Музична фольклористика // Там само; *Сюта Б.* Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильсь-

Титульна сторінка журналу "Студії мистецтвознавчі" (2007. – № 4)

кого АН України // Етнонаціональний розвиток України: Терміни. Визначення. Персоналії. — К., 1993; *Його ж.* Інститут ім. М. Т. Рильського в 1992 році // НТЕ. — 1993. — № 3; *Його ж.* Інститут ім. М. Т. Рильського в 1993 році // Там само. — 1994. — № 4; *Його ж.* Інститут ім. М. Т. Рильського в 1994 році // Там само. — 1995. — № 4–5; *Його ж.* Інститут ім. М. Т. Рильського в 1995 році // Там само. — 1996. — № 2–3; *Його ж.* Інститут ім. М. Т. Рильського в 1996 році // Там само. — 1997. — № 2–3; *Його ж.* Інститут ім. М. Т. Рильського в 1997 році // Там само. — 1998. — № 2–3; *Слободянюк П., Козяр С.* Подільське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ в сучасних культуротворчих процесах // Мат-ли до укр. мист-ва. — К., 2003. — Вип. 2; *Щербій Г.* Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського: сторінки історії та сьогодення // Студії мистецтвознавчі. — 2004. — № 2; *Mucha A.* Kiew Rylski Institut: Musikwissenschaftliche Institutionen in der Sowjetunion. Berichte // Beiträge zur Musikwissenschaft. — Berlin, 1969. — H. 1/2.

А. Муха

ІНСТИТУТ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ У ЛЬВОВІ (ІНТ.) почав діяти під час нім. окупації у верес. 1941 на базі створеного Раднаркомом УРСР в груд. 1939 Львів. Будинку нар. творчості (ЛБНТ). Керівництво Ін-том здійснював *о. С. Сапрун.* Його заходами ЛБНТ було реформовано спочатку у Крайовий Ін-т нар. творчості (КІНТ), а з 1942 — Ін-т нар. творчості (ІНТ.) з ширшими повноваженнями. До компетенції ІНТ. належали питання, пов'язані з відновленням муз.-конц. життя у Львові й Галичині, з діяльністю муз-освіт. закладів, з розвитком аматор. і профес. хор виконавства краю, репертуарною політикою та популяризацією муз. культури. З ІНТ. співпрацювали провідні муз. і мист. діячі того часу: *В. Барвінський, Є. Козак, М. Колесса, А. Кос-Анатольський,* Р. Любинецький, *С. Людкевич, Й. Стадник, Л. Туркевич, Є. Цегельський, Т. Шухевич,* О. Кульчицька, *Р. Прокопович, Я. Вітошинський, М. Волошин,* О. Гірняк тощо. В ІНТ. діяли різнопрофільні метод. кабінети: муз. (кер. Є. Цегельський, він же заступник директора ІНТ.), театр. (кер. Й. Стадник), образотворчого (кер. — графік М. Михалевич) мистецтв, а відтак додалося ще 2 — декораційний (кер. — худ. М. Єршов) і етногр. (М. Горгула). Координувала їх діяльність Мистецька колегія. При муз. кабінеті діяли вок. та інстр. відділи. Робота з числ.

Учасники крайового конкурсу самодіяльних митців (Львів, 1942)

сільськими й містечковими аматор. колективами здійснювалася на базі місцевих осередків муз. кабінету за допомогою керівників і референтів кабінету з центру (Є. Цегельський, М. Колесса, Є. Козак., Л. Туркевич, С. Малюца). При ІНТ. функціонувала муз. школа з очною й заочною формами навчання (без вікових обмежень), що нараховувала 120 учнів (директор Є. Цегельський; на посаді інспектора муз. шкіл — *О. Лисенко*). Навчання проводилося триступенево. Нижчий ступінь передбачав навчання в умовах місцевих муз. осередків, середній охоплював муз. грамотних учнів або тих, хто завершив навчання на І ступені, третій — абсольвенти ІІ ступеня. На базі школи створювалися різні курси, студії для навчання дириг. справі (М. Колесса), гри на різних муз. інструментах, для заочного опанування теорії музики та *композиції* (*З. Лисько*), влаштовувалися муз. конкурси й числ. концерти новостворюваних вок.-хор. і орк. колективів різного складу. Тут працювали хори "*Бандурист*" (дириг. М. Колесса), "*Боян*" (дириг. С. Сапрун), "Сурма" (дириг. *О. Плешкевич*), студентів ветеринарії (дириг. В. Панасюк). 1943 заходами муз. кабінету у Львові було проведено Крайовий конкурс солістів-інструменталістів. У рамках ІНТ. плідною була діяльність видавн. підрозділу, очолюваного С. Людкевичем, силами якого було видано бл. 40 вип. муз. літ-ри, зокр. "Народні пісні", "Мужеські хори", "Мішані хори", "Літургійні пісні", "Духовно-музичні твори", окремо — ювілейне видання творів *М. Лисенка.* Крім нот, видавалися також метод. та інструктивні матеріали, викликані навч. потребою. При ІНТ. працювала перша і єдина тоді в Галичині студія танцю для дітей і студія живого слова. З ініціативи ІНТ. спочатку діяло Крайове Концертне бюро (на чолі з *О. Гериновичем*), а невдовзі ця структура під тією самою назвою увійшла до Спілки музик. При Конц. бюро працювали евакуйовані з Наддніпрянщини мист. колективи — відома Київ. капела бандуристів п/к *Г. Китастого,* Укр. нац. хор п/к *Н. Городовенка,* а також естрадно-конц. група та джаз. оркестр (з 1943). Від 1941 почав діяти театр-ревю "Вар'єте", а з 1942 — Т-р малих форм "*Веселий Львів*". Їх зусиллями й за участі хорів "Боян" (з Дрогобича і Львова), "Думки" (зі Станіслава), "Трембіти" (з Косова) відбувалися числ. конц. виступи у Львові й усій Галичині. Вел. заслугою ІНТ. було проведення у Львові 31 лип. — 2 серп. 1942 Першого крайового конкурсу хорів у Галичині, до 100-річчя від дня нар. М. Лисенка. У конкурсі попередньо взяло участь 450 хор. колективів, з яких було відібрано 30 найкращих хорів у 3-х категоріях — 16 сільських, 10 містечкових та 4 великоміські. Найкращим було визнано хор "Боян" з Дрогобича (дириг. *Б. П'юрко*), поміж найкращих диригентів названо *В. Якуб'яка* (с. Печеніжин на Коломийщині), С. Прокоп'яка (м. Ходорів на Львівщині) та М. Колессу (хор "Думка" з Станіслава). Цей захід, проведений в умовах нім. окупації, набув вел. культ. і усп.-політ. резонансу. Другий крайовий конкурс хорів,

що планувалося присвятити *М. Леонтовичу* й *К. Стеценкові*, через воєнні події не відбувся. 1944 ІНТ. припинив існування. Наступний етап діяльності цієї установи припадає на радянський період, коли актуалізувалася діяльність Будинків нар. творчості.

Літ.: *Паламарчук О.* ...А музи не мовчали. Львів: 1941—1944 роки. — Л., 1996; *Черепанин М.* Музична культура Галичини. — К., 1997; *Довгалюк І., Шнерх С.* Інститут народної творчості у Львові та культурно-освітнє життя Галичини в 1941—1944 роках // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII: Праці музикознавчої комісії.

О. Шевчук

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РЕЄСТРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ НАН УКРАЇНИ (ІПРІ.) — провідна наук. установа в галузі високих технологій. Створ. 1987. Основні напрямки наук. досліджень: фізичні основи, принципи, методи та системи оптичної реєстрації інформації, теор. основи й прикладні методи створення комп'ютерних інформ.-аналітичних систем тощо. Осібне місце посідає розроблена в ІПРІ. система відтворення звуку з раритетних носіїв інформації, зокр. з фоногр. циліндрів Т. Едісона. На відміну від результатів заруб. учених — прибічників електродинамічного й п'єзоелектричного методів — розроблено оптико-механічний метод і створено технологію й апаратуру зчитування та перезапису звуку на сучас. носії інформації, що дозволяє без фізичного пошкодження фоновaликів отримати високоякісне звук. відтворення.

1929 *К. Квітка* у наук. доповіді наполягав на необхідності "заложення великої нац. фонотеки та лабораторного дослідження записів нар. мелосу з поміччю реєструючих апаратів", обладнав лабораторію для гальвано-пластичного копіювання фонограм (див. *Кабінет муз. етнографії*). Було створено архівний обмінний фонд з фоноархівами світу для збагачення колекції і убезпечення від знищення. Фонозаписи наук. популяризувалися через радіо, читання лекцій тощо.

З удосконаленням звукозаписувальної й відтворювальної апаратури змінювалися й технічні можливості фіксації звуку. З плином часу воскові фоновалики відходили в небуття; до їх відродження в Україні долучались окремі ентузіасти. Так, 1945—63 реставрацією та реконструкцією фоноциліндрів займався акустик-винахідник *П. Барановський* у звуколабораторії *ІМФЕ*. Переносячи звучання з воскових валиків на рентгенівську й магнітну плівки, він переписував звук. колекцію — від епічно-наративного до муз.-танц. фольклору. Зокр., відновлено фонозаписи Миргородської експедиції із записами *Ф. Колесси* від кобзарів і лірників (1908), що частково зберігаються в Києві (ІМФЕ) і Львові (ЛНМА).

1992 ІМФЕ підписав "Загальний проект збереження культурної спадщини" (Київ) із Центром фольклору Бібліотеки Конгресу США (Вашингтон) про співробітництво в реставрації й перезаписові воскових циліндрів на магнітну плівку із записами музики й співу кобзарів і лірників перших десятиліть 20 ст. Саме ці, вже реконструйовані записи, зацікавили також фахівців ІПРІ., які довели пріоритетні можливості відновлення звучання за власним методом перезапису звук. інформації з воскових циліндрів Т. Едісона цифровою оптико-електронною системою. Цю методику за ініціативою ІПРІ. було використано при відтворенні колекції *М. Береговського* із записами муз. фольклору 1912—47 (зберігається в НБУ ім. В. Вернадського НАН України). Робота здійснювалась упродовж 1996—99 за підтримки ЮНЕСКО, Міжн. муз. ради та особисто всесвітньовідомого скрипаля Є. Менухіна. З-поміж 1200 циліндрів на оптичні носії було перезаписано 800, розміщених на 11 страхових CD. За підготовленими мат-лами колекції в ІПРІ. видано 4 CD: презентаційний — "Скарби єврейської культури в Україні", що містить 41 муз. твір і відкривається виступом Шолом-Алейхема 1917; мат-ли етногр. експедиції *Ю. Енгеля* (1912) із записами 18 нар. пісень, зібраних під час 1-ї етногр. експедиції в містечках Київ. губернії (Ружин, Сквира, Паволоч); мат-ли з колекції З. Кисельгофа: релігійні пісні (31) та "Єврейські народні пісні і театр" (41) — обидва диски з аудіотреками й нотами.

В ІПРІ. розпочато роботу з фоноархівом Львів. муз. академії ім. М. Лисенка — зокр. колекцією *О. Роздольського* — піонера фонофіксації поч. 20 ст., який використав фонограф при фронтальній систематизації укр. фольклору. Наслідком його етногр. екскурсій Зах. Україною 1900—02 став вихід наук. зб-ків — "Галицько-руські народні мельодії" (Л., 1906—07, у 2-х ч.), де композитор *С. Людкевич* здійснив муз. розшифровку і класифікував порівняльно-типологічним методом 1500 мелодій. Фоноколекція охоплює майже всі періоди дослідницької діяльності О. Роздольського протягом 1900—40-х. До етногр. зон, де записувався фольклор, належать 109 сіл Галичини, Придніпров. України та Польщі. З аудіоматеріалу очевидно, що О. Роздольський започаткував звук. паспортизацію фонозаписів з репрезентацією на циліндрі виконавця-інформанта — невід'ємної частки роботи фольклориста. На жаль, унікальна пам'ятка вітчизн. культури й науки обмежена в користуванні, майже недоступна для дослідників-етномузикологів, в основному через низьку якість польових записів та механічні й фізико-хімічні пошкодження фоноциліндрів, викликаних незворотними процесами старіння воску, що покриває їх поверхню, внаслідок неправильної експлуатації та зберігання фоновaликів.

Зусиллями науковців ІПРІ. здійснюється цифрова обробка шляхом застосування складних математ. алгоритмів, що значно поліпшує якість поновленого звуку. Саме цим методом було відновлено фонотеку видатного данського композитора, муз. діяча, фольклориста К. А. Нільсена (Nielsen, 1865—1931). У Копенгаґені систематично проводяться фестивалі музики К. А. Нільсена, що спирається на данський фольклор. Завдяки кропіткій праці фахівців ІПРІ., на прохання Данського ун-ту, 1999 було озвучено фонозаписи, покладені в основу зб-ків нар. пісень

Будинок Інституту проблем реєстрації інформації НАН України

Обкладинка CD "Скарби єврейської культури в Україні: з колекції З. Кісельгофа"

Обкладинка CD "Скарби єврейської культури в Україні: записи єврейського фольклору 1912–1947"

Обкладинка CD "Скарби єврейської культури в Україні: записи єврейського фольклору 1912–1947 з колекції Ю. Енгеля"

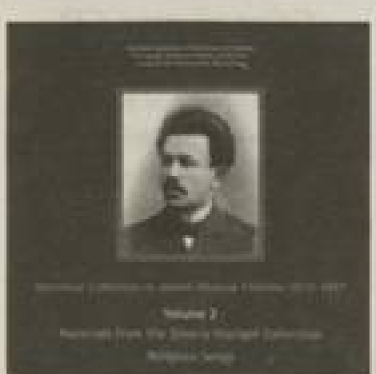

Обкладинка CD "Скарби єврейської культури в Україні: з колекції З. Кісельгофа"

К. А. Нільсена "Dansk Sanglog" (Копенгаген, 1915), "Sangblogen Denmark" (1922–24) тощо. Створена в ІПРІ. технологія та апаратура відтворення звуку дозволяє перенести та якісно відтворити інформацію з грамплатівок, магнітних плівок на сучас. носії довготривалого зберігання. Розробки ІПРІ. високо поціновано фахівцями різних країн, зокр. — директором Віден. фонограм. архіву Д. Шуллером, Є. Менухіним та ін. На світ. аудіоконгресі в Мюнхені (1997), де проводилося тестування систем перезапису різних країн світу, роботу відомих вчених ІПРІ. А. Крючина, І. Косяка, С. Шанойла, здійснена п/к академіка В. Петрова, визнано однією з найкращих.

Літ.: *Петров В., Крючин А., Шанойло С., Косяк І.* Цифрова оптико-електрична система відтворення звуку з фонографічних циліндрів Едісона // Усна епіка: етнічні традиції та виконавство: Мат-ли міжн. наук. конф., присв. пам'яті Ф. Колесси та А. Лорда. — К., 1997; *Петров В., Онищенко О., Крючин А., Шанойло С., Косяк І.* Збереження та введення до наукового обігу звукової культурної спадщини // Студії з архівної справи та документознавства. — 2000. — Т. 6; *Петров В., Крючин А., Шанойло С., Косяк И., Егупова Л.* Сохранение и введение в научный оборот раритетных музыкальных коллекций // Культурное наследие для всех: новые технологии в музеях, галереях, библиотеках, архивах: Мат-лы конф. EVA2001. — М., 2001; *Petrov V., Kryuchin A., Shanoylo S., Rjabokon I., Kosyak I.* Optomechanical method of sound reproduction from Edison cylinders // Proc. SPIE. — Vol. 3055 (Int. Conf. "Optical Storage and Transmission of Information". 14—16 May 1996, Kiev, Ukraine); *Shanoylo S., Kosyak I., Petrov V., Kryuchin A.* Reading and processing of audio information reproduced from Edison phonograph cylinders by method of laser interferometry // Proc. SPIE. — Vol. 4402: Laser Techniques and Systems in Art Conservation. — 2001. — № 10; *Petrov V., Kryuchin A., Shanoylo S., Kosyac I.* Technology for long-term storage of audio information // Konferenzband "EVA 2004 Berlin" Elektronische Bildverarbeitung und Kunst, Kultur, Historie (10–12 November, 2004, Die 11 Berliner Veranstaltung der Internationalen EVA) — Serie: "Electronic Imaging & the Visual Arts"; рецензії: *Олтаржевський Д.* Розшифровані валики Едисона // Дзеркало тижня. — 1996. — 20 квіт.; *Осипчук И.* Израиль услышит своего классика // Всеукр. ведомости. — 1997. — 9 авг.; [*Б. а.*]. Израиль услышит // Русское слово: Альманах (США). — 1997; *Сорокопуд В.* Київський звук "єврейських фоновaликів" // Дзеркало тижня. — 2007. — 3 берез.

Л. Єгупова, К. Луганська

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА МУЗИКА (ІМ., *лат.* — musika instrumentalis) — музика, призначена для виконання *оркестром*, інстр. ансамблем (див. *Ансамбль музичний*) чи окремим муз. інструментом. Відрізняється від *вокальної* і вок.-інстр. музики. ІМ. розподіляється, з одного боку, на сольну, ансамблеву, оркестрову, з другого — на нар., міську побутову, професійну (академічну й у сфері *масової муз. культури*).

Час виникнення ІМ. точно не встановлено. Гіпотетично гра на муз. інструментах (див. *Інструменти музичні*) мала прикладне значення, супроводжуючи спів і танці, виконуючи сигнальні функції і т. п. Але вже в давніх Єгипті, Греції та Римі ІМ. відігравала самостійну естет. роль під час дозвілля людей. Тоді вдосконалились *арфа*, *ліра*, старов. духові й ударні інструменти. У добу *Середньовіччя* (Ars antiqua) увійшли у побут віола, *лютня* тощо, виникли ансамблі нестабільних складів, гра на муз. інструментах практикувалася поміж шпільманів, жонглерів, менестрелів, трубадурів, труверів, міннезінґерів, мейстерзінгерів, ін. мандрівних музикантів. Згодом ІМ. увійшла до обряду Служби Божої у храмах зах. гілки християнства (*орган*). Тоді музика для орґана, лютні, *клавіра* (вірджинала, *клавесина*, *клавікорда*, спінета тощо) існувала у перекладеннях вок. мелодій, що прикрашалися й оздоблювалися; їм передували *прелюдії* пасажевого типу. В добу Ars Nova й *Відродження* поширилися багатоголосі композиції, де одні голоси, без спеціальних позначок на письмі, призначалися для вокалу, інші — для муз. інструментів. Розквіт акапельної (див. *А капела*) *поліфонії* в 16 ст. стимулював збільшення питомої ваги ІМ., і наприкінці того самого століття розпочався її бурхливий розвиток, що спричинило набуття нею самостійного значення. Виникли орґанні та ін. річеркари, канцони, прелюдії (напр., венеціанців А. і Дж. Ґабрієлі), *варіації* (зокр. іспанця А. Кабессона), *капричіо*, *фантазії*, *токати* тощо, числ. твори для лютні. У 17 — 1-й пол. 18 ст. на зміну віолі прийшли сучас. *скрипки* й *віолончелі*, вершиною виготовлення яких стали майстри Кремонської школи. З поширенням струн.-смичкових інструментів з'явились оркестри, що відігравали важливу роль в оперному мистецтві, водночас супроводжували вок. сольні, анс. та хор. партії у творах духовної музики. Зародились орк. і традиц. (для нашого часу) ансамблева музика, зокр. *тріо*, гомофонна *імпровізація* на орґані, клавесині чи лютні. Виник ряд *жанрів* ІМ., зокр. орк. *симфонії*, спочатку близької до вок. творів; інстр. *концерту* (grosso й сольного, переважно скрипкового) та *сонати* (da camera й da chiesa), нові поліфонічні (*пасакалія*, чакона, *фуга*) й гомофонно-гармонічні жанри (*рондо*, старовинна соната) тощо. На межі 17 і 18 ст. ці жанри почали використовувати у клавірній і орк. музиці, що знайшло найяскравіше втілення у барокових (див. *Бароко*) поліфон. творах (*Й. С. Бах*), гомофон.-гармонічних композиціях франц. клавесиністів (Ж. Ф. Рамо, Ф. Куперен) та англ. вірджиналістів (В. Берд, Дж. Булл). Розквітло інстр. аматорське й конц. *виконавство* (Дж. Віаллі, А. Кореллі, Дж. Тартіні), інтенсивно розвивалась ІМ. взагалі: орґанна (Дж. Фрескобальді), оркестрова, ансамблева, сольна для струн. інструментів. У 2-й пол. 17 — на поч. 18 ст. формувалися жанри *кончерто гросо* (А. Вівальді, Дж. Тартіні), церк. і кам. різновиди тріо-сонати (Дж. Віталі) й сольної сонати (скрипкової А. Кореллі, Дж. Тартіні, клавірної Д. Скарлатті). На поч. 18 ст. з'явилося *фортепіано* (1709, Б. Кристофорі). Долаючи існуючі тоді стереотипи сприймання музики як переважно вокальної, ІМ. остаточно утвердилась як рівнозначна в добу *Просвітництва* й *класицизму*, від серед. 18 ст., коли викрис-

Інструментальний ансамбль. XII ст.

талізувалися класичні моделі симфонії, інстр. концерту, сонати тощо (мангеймська школа і представники *віден. класицизму*). Епоха *романтизму* в 19 ст. збагатила ІМ. новою образністю, що передавала найтонші емоц. нюанси й порухи душі, виражальними засобами, інстр. складами, жанрами (напр., програмна симфонія, симф. *поема*, кам.-вок. і кам.-інстр. *цикл*, конц. *етюд, романс*, інстр. *елегія* тощо), активним зверненням до фольклору (*напрямок фольклоризму*) і т. п. ІМ. 20 ст. (див. *Нова музика*) позначена запереченням естет. і суто муз. цінностей і принципів (напр., тональності) романтизму, докорінним оновленням муз. образності, індивідуалізацією комп. задуму, міжвидовим і жанр. синтезом, активними пошуками й радикальними новаціями в галузях стилістики (*стилі імпресіонізму, експресіонізму, модернізму, неофольклоризму, неокласицизму*, згодом *неоромантизму, течії необароко, неоімпресіонізму*, естет. ситуація *постмодернізму* тощо), комп. техніки (*додекафонія*, модальна техніка, лади обмеженої транспозиції, згодом *алеаторика, сонористика, мінімалізм* тощо), інстр. складу, в т. ч. розквітом і збільшенням питомої ваги кам.-інстр. музики і т. ін.

На відміну від європ. музики, в Україні ІМ. до 19 ст. була менш поширена, ніж вокальна, особливо *хорова*.

На теренах України, за археолог. матеріалами, гра на ударних інструментах, хроматичній *сопілці*, дудочках, *флейті* побутувала ще за доби палеоліту; на арфі, бубонцях, *дзвіночках*, подвійній флейті, *рогах, трубах*, флейті Пана (див. *Свиріль*) — за пізньоантичного, скіфсько-сарматського періоду.

За часів становлення ІМ. мала переважно прикладне значення: виконувала сигнальні, обряд., звуконаслідувальні функції, а також була призначена для супр. танців, співу, вистав нар. театру, для слухання. Остання розподіляється на програмну (див. *Програмність*) і непрограмну. У нар. танцювальній ІМ. виділяються *гопак, гуцулка, козачок, коломийка, метелиця* та ін. танці. В укр. нар. муз. інструментах вирізняються 3 основні типи: ударні, духові, струнні. Ударні — *бубон, бугай*, згодом *тулумбас*, тамбор тощо. Духові — *дуда* (волинка), кувиця, ріг, свиріль, сопілка (її різновиди *денцівка*, зубівка, *флояра*), *сурма, трембіта* тощо. Струнні — *бандура, басоля, кобза*, ліра (реля), скрипка, *торбан, цимбали* тощо. З появою скрипки сформувався традиційний нар. інстр. ансамбль — *троїсті музики*, що спершу складався з 3-х інструментів. Інстр. склад, за винятком скрипки, не був сталим — напр.: скрипка, цимбали, бубон; скрипка, басоля, бубон; 2 скрипки, бубон і т. п. Поміж укр. нар. інструментів окремо виділяється *дримба*. У 19—20 ст. були занесені ззовні й отримали поширення *баян, балалайка*, гармонь, *гітара, домра, мандоліна* тощо.

Поряд з нар. ІМ. за часів Київ. Русі-України поширилася міська побутова ІМ. Представники — *гуслярі, скоморохи* та ін. За писемними й іконографічними джерелами, міська побутова ІМ. виконувалася на струн. щипкових (*гусла*, лютня, *псалтир*) і смичкових (*гудок*, смик) інструментах, духових (дудка або піпель, кувиця, *окарина*, ріг, свиріль, *свисток*, сопель, сурма, труба, різні свистячі флейти), язичкових духових (дуда або волинка, орган) та ударних (брязкальця, бубон, дзвіночки народні, накр, тарілки або кімвали). З появою християнства з'явилися церк. *дзвони*.

У 16 — 1-й пол. 18 ст. у надрах нар. і міськ. побут. ІМ. виникли зародки укр. профес. (академічної) музики. 1583 невід. автор написав інстр. твір "Furnitur Duma". Згодом числ. козачки, гайдуцькі танці було вміщено в ряді зах.-європ. нотних рукоп. джерел — органних, лютневих, згодом клавірних та гітарних. Багато з них, навіть якщо називалось інакше, інтонаційно було споріднено з укр. нар. танцями (напр., гопаком) і піснями.

Від 14 ст. при дворах польс. королів і вельмож працювали укр. музиканти — бандуристи *Войташко, Тарашко, Чурило*, лютнярі *Андрій, Лук'ян, Подолян, Стечко*. Войташко увійшов в історію світ. музики як композитор А. Длуґорай (1550—1619).

Згодом виникли інстр. ансамблі й оркестри (капели, див. *Кріпацькі капели й оркестри*), що побутували у магнат. і поміщиц. маєтках, деяких церк. і світських навч. закладах, пізніше — в т-рах. І хоча магнатами й поміщиками були здебільшого або неукраїнці або ж споль-

Титульна сторінка видання Квінтету для скрипки, віоли да гамба, віолончелі, арфи та фортепіано Д. Бортнянського. — К., 1990

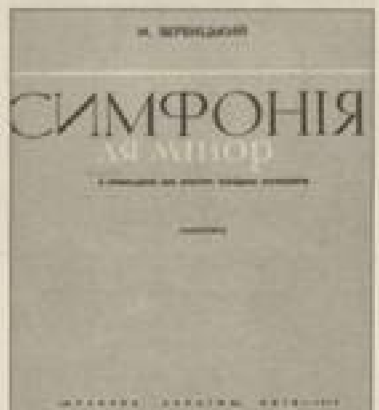

Титульна сторінка видання Симфонії a-moll М. Вербицького. — К., 1972

щені чи зросійщені українці, в капелах грали переважно місцеві укр. селяни (щоправда, зустрічались оркестри, що складалися тільки з чехів чи німців або мішані — напр., з українців, поляків, італійців та німців).

Відомо, що з поч. 17 ст. власні інстр. капели (часом високого рівня) утримували магнати й поміщики: на Волині й Подділлі у 1-й пол. 17 ст. О. Заславський і його син в Острозі, у 1-й пол. 18 ст. П. Ф. Сангушко і його син у Дубні, К. Стецький і його син у Межирічу Корецькому (тепер усі — Рівн. обл.), С. Любомирський у Рівному, із серед. 18 ст. Я. К. Ільїньський і його нащадки в Романові (тепер Житом. обл., див. *Я. С. Ілінський*), П. Потоцький у Ямполі (тепер Вінн. обл.), Л. Калиновський у Вінниці, С. Ґруя і його син від 2-ї пол. 18 ст. у с. Габріелівці (тепер Кременецького р-ну Терноп. обл.), Я. Санґушко в Ізяславі (тепер Хмельн. обл.), з 1770-х С. Щ. Потоцький у Тульчині (тепер Вінн. обл.), М. Вієльгорський у Горохові (тепер Волин. обл.), І. Санґушко в Славуті, Я. Чечель у с. Самчиках (тепер обидва — Хмельн. обл.), родина Карвіцьких у Мізочі (тепер Дубненського р-ну Рівн. обл.), з кін. 18 ст. І. С. Мархоцький у с. Миньківцях, Ю. Ґодзький у Тинні й с. Дашківцях (тепер всі — Хмельн. обл.), на поч. 19 ст. А. Ришевський у с. Жуківцях (тепер Терноп. обл.), А. Ходкевич у с. Пекалові (тепер Дубненського р-ну Рівн. обл.), К. Івановський (дід Ж. Є. К. Сайн-Вітгенштейн — цивільної дружини *Ф. Ліста*) у с. Кирилівка (Літинського пов. Подільської губ., складався з 27-и музикантів-кріпаків), Вітт у Тульчині, у 1-й пол. 19 ст. К. Пшездзельський у м-ку Чорний Острів (тепер Хмельн. обл.), А. Схабідзький у с. Пражові (тепер Житом. обл.), Б. Потоцький у Немирові (тепер Вінн. обл.) і т. п. 1858 побутував оркестр у Летичеві (тепер Хмельн. обл.). Існував оркестр п/к Яновича й Смоліковського у маєтку *В. Ґжицького* побл. Кам'янця-Подільського. Мав оркестр у Житомирі й Волин. губернатор Т. Бобер.

Інстр. кріпацькі капели й оркестри утримували польс. магнати на Галичині, напр. оркестр у Підгорецькому замку (тепер Львів. обл.), Придніпров'ї, зокр. Подоський (дід по матері Ж. Є. К. Сайн-Вітгенштейн) у м-ку Монастирищі (тепер Черкас. обл.).

Принаймні до 1850-х інстр. у магнатських і поміщицьких маєтках *Розумовських*, Г. Потьомкіна, М. Комбурлея, *Ґалаґанів*, Г. Тарновського, Г. Шидловського, Ширая, М. Куликовського, Раковича (або Райковича), В. Попова, Будлянського, Ганського та ін. теж існували кріпацькі "капелії" — оркестри (в т. ч. рогові. — див. *Роговий оркестр*) та інстр. ансамблі, де часом грали першокласні музиканти, які виконували переважно симф. і оперну музику зах.-європ. композиторів, т. зв. застільні п'єси, привітальні *марші*, *танці*. Водночас спеціально для них музику писали *Ф. Бем*, Будзевич, *І. Ф. Добжиньський*, укр. музиканти-кріпаки, імена яких не збереглися.

Від 1610-х інстр. капели виникали на Правобережжі у школах і колеґіумах ордену Єзуїтів (Кам'янець-Подільський, Луцьк, Житомир, Кременець, Острог, Овруч, тепер Житом. обл., Володимир-Волинський, Порицьк, тепер обидва — Волин. обл. тощо); ін. римо-катол. орденів — оо. Домініканців (напр., Луцьк), Босих кармелітів (Бердичів, тепер Житом. обл.), Піярів (зокр. Межиріч Корецький) і т. п. Існували капели й у школах укр. греко-катол. ордену оо. Василіянів (напр., 1765 у Шаргороді, тепер Вінн. обл.) тощо. Від 17 ст. відбувалися невдалі спроби запровадити у греко-катол. (частково й правосл.) храмах ІМ. — гру на орґані та ін. муз. інструментах, що остаточно припинилися лише перед 2-ю світ. війною.

Створювались інстр. капели у навч. закладах, де викладали гру на муз. інструментах: у муз. бурсах Єзуїтів 1610—25 у Кам'янці-Подільському, з 1740 в Острозі (на чолі з В. Брошем), у 2-й пол. 18 ст. у Порицьку, у 19 ст. у Володимирі-Волинському; 1797—1827 у засн. поміщиком І. С. Мархоцьким "муз. академії" у с. Миньківцях (тепер Хмельн. обл.), у 1-й пол. 19 ст. у Кременецькій гімназії (згодом ліцеї), з 1814 у гімназії у Вінниці, у 2-й пол. 1850-х у засн. поміщиком Я. Чечелем муз. школі у с. Самчиках. Існували оркестри і в аналогічних школах УГКЦ.

Оркестри функціонували також у т-рах, що були переважно муз.-драматичними. Напр., чес. оркестр п/к Ґрюнвальда т-ру в Кам'янці-Подільському давав там концерти.

Побутували й духові оркестри. Теж із чес. музикантів складався духовий оркестр, що виступав наприкінці 1830-х під час ярмарку в Ярмолинцях (тепер Хмельн. обл.), а у Бубнові (тепер Володимир-Волинського р-ну Волин. обл.) духовий оркестр грав 1787 під час проїзду через містечко польс. короля Станіслава Августа.

Диригували цими капелами здебільшого заруб. капельмейстери — поляки Кшиштоф, згодом Енджей Косович (у 1-й пол. 17 ст. в Острозі), Я. Левандовський (з 1740 теж в Острозі), скрипалі А. Ліпіньський, Каміньський (Межиріч Корецький), *І. Добжиньський* (Вінниця), його син І. Ф. Добжиньський (Романів), Я. Орловський (Тульчин), Т. Вірґіньський (Немирів), Соботецький (Жуківці), італійці скрипаль Л. Тоніні (в Чорному Острові) й Кореллі (в Романові), німці Й. Ф. Кірнбергер (Рівне), Р. А. Браун (Самчики), Ганс (Острог), Каршмідт (Пекалів) та Губер (Славута), чех Ландвер (Немирів), роговим оркестром у Романові керував росіянин *Сила* і т. ін. Водночас поміж диригентів були й українці. Українцем був диригент *Т. Феррарі* (кріпак, син коваля з Тульчина, який навч. у Неаполі й Римі), керував капелою в Тульчині (1778—1805), можливо, Рудницький (з 1792, Габріелівка). Капели складалися з різної кількості оркестрантів — від кількох (1619—29, Острог) чи кільканадцяти (1625—42, поч. 18 ст., Острог; 12 у Славуті, понад 20 у Тульчині) до 120 (симф. оркестр у Романові, що включав не лише поляків, італійців та німців, а й спеціально навчених укр. кріпаків). Дехто мав також італ. і яничарську музику (зокр. С. Щ. Потоцький, Тульчин). Капелянами були як вивчені укр. кріпаки (напр., бандурист і акробат Павло — син місцевих Винників, Габріелівка), можливо, тру-

Титульна сторінка видання П'єс для фортепіано О. Лизогуба. — К., 1991

Титульна сторінка видання Сюїти для оркестру Ф. Якименка. — М.; Лейпциґ [б/р.]

бач Лукаш (Габріелівка), так і запрошені заруб. музиканти — поляки віолончеліст М. Ловчиньський, скрипаль Ф. Жендзіньський, альтист Д. Качковський, валторніст Сенявський, піаніст Ц. С. Виссоґурський, скрипалі чех *Я. Лензі*, німець *А. Т. Браун*, італійці скрипаль Л. Тоніні й контрабасист А. даль'Окка, чес. валторніст Конятка, гітарист П. Мільо, німці Гросс і Нудера.

Водночас у шляхетських і міщанських салонах поширювалась укр. ІМ., особливо танцювальна.

У 2-й пол. 17 ст. осередками ІМ. були козацьке військо (див. *Військова музика*), *цехи музичні*, оркестри й інстр. ансамблі ("капелії") при міських магістратах і т. ін. Цехові музиканти грали в шинках, на вечорницях, супроводжували родин.-побут. свята, нар. ігри й розваги, театр. дійства. Їхній репертуар становили сольні й ансамблеві нар. інстр. твори (напр., у весільному обряді), укр. танці (зокр. гайдук, гопак, *горлиця*, *журавель*, зуб, козачок, коломийка, метелиця, *санжарівка*, третяк, а також пов'язані з професіями — козак-голяр, *шевчик*) та танці ін. народів. До інстр. складу входили басоля, бубон, дудка, лютня, орґан, пищавка, пузон, скрипка, труба, тулумбас або литаври, цимбали, шаламай, а з 19 ст. — віолончель, *кларнет*, *контрабас*, флейта, фп. тощо. Члени муз. цехів розподілялися, з одного боку, на православних і католиків, з другого, як у Львові, — на "сербську" й "італійську" капели. "Сербська капела" складалася з музикантів нижчої категорії, обслуговуючи побут. свята, а "італійська" — з музикантів-професіоналів. Деякі муз. цехи включали в себе також козацьких музикантів.

Наприкінці 17 ст. укр. ІМ почала засвоювати засади зах.-європ. гармонії і поліфонії.

Наприкінці 18 — на поч. 19 ст. почалося становлення укр. профес. (академічної) ІМ. Небиякого поширення набули збірки обробок укр. нар. пісень і танців (напр., *В. Трутовського*, *І. Прача*, згодом *М. Максимовича* в обробці *О. Аляб`єва*, Вацлава з Олеська (див. *Залеський В.*) — *К. Ліпінського* та ін.). Оскільки вок. мелодія часто дублювалась у фп. партії, їх можна було виконувати без співу на різних інструментах. Першим опублікованим у Росії укр. твором став "Дергунець" (1774). Багато рос. композиторів і укр. авторів польс. походження написало тоді окремі фп. п`єси (напр., *Й. Витвицький*, О. Дюбюк, *А. Коціпінський* та ін.). Особливою популярністю користувалися козачки, що виконувалися в аристократичних салонах і на балах Варшави, Відня, С.-Петербурга. Водночас з`являлися подібні твори для гітари, скрипки.

У 17 — на поч. 18 ст. поширилися військові, особливо козацькі оркестри, що складалися з невеликої кількості труб, сурм, литаврів та бубнів. На Правобережжі укр. музиканти становили в рамках польс. війська т. зв. "яничарські оркестри" й козацькі капели торбаністів. У Кам'янці-Подільському 1736 була польс. гарнізонна капела. А на Лівобережжі, після ліквідації Запорозької Січі та введення до багатьох укр. міст рос. військ, постійно існували т. зв. полкові оркестри за участю укр. вільнонайманих музикантів. У 19 ст. інстр. склад цих оркестрів наблизився до сучас. духового. Вони не лише виконували службово-стройові функції, а й публічно виступали під час урочистостей, гулянь, балів, у театр. виставах.

Утримували оркестри й деякі єпископи, *Почаївська лавра*.

У 18 — 1-й пол. 19 ст. існували також міські оркестри, що, поряд із творами зах.-європ. майстрів, виконували твори укр. композиторів (напр., *Лепехи*). У Києві без гри просто неба міського оркестру від часу його створення (1768) не обходилося жодне міське свято чи урочиста подія.

На поч. 19 ст. існували оркестри в Київ. академії, при Харків. ун-ті та архієрейському хорі (скрипковий), Ніжин. ліцеї і т. ін.

У Києві влітку вечорами на магістратській вежі грав міський оркестр, а трубач — також в ін. пори року тричі на день. Міський, академічний, кріпац. рогові чи військ. та дух. оркестри часто виступали на вулицях Києва під час перебування тут членів рос. імп. родини, оглядах озброєного корпусу з міщан і почесних купців, рекреацій спудеїв Київ. академії. У Львові музиканти місцевого братства грали на вежі Корнякта. Полкові духові оркестри виступали у парках Полтави й Ніжина.

Від 1730 почалася профес. підготовка музикантів-інструменталістів: спочатку в *Глухів. муз. школі*, а згодом — у "муз. класах" Харкова (1793—1806), Києва. Було навіть короткочасно відкрито муз. академію в Кременчуці (тепер Полтав. обл., див. *Кременчуцька музична академія*). Показово, що ще 1787 у початк. школі в Немирові дітей навчали гри на муз. інструментах.

Композиції великої і середньої форм, що стали вирішальними для утвердження профес. (академічної) ІМ., створювалися здебільшого за межами України.

Наприкінці 18 — у 1-й пол. 19 ст. в укр. ІМ. з'явилися твори нових жанрів — варіації для скрипки (*Арк. Галенковський*, *Г. Рачинський*), фортепіано (Й. Витвицький, *Г. Гесс де Кальве*, *О. Лизогуб*, В. Трутовський), віолончелі, флейти (*І. Лозинський*), шести- (*М. Вербицький*) і семиструнної ґітари (Г. Рачинський), фантазії для влч. (*Ан. Галенковський*), семиструнної ґітари (Г. Рачинський). Здебільшого темами варіацій слугували укр. нар. пісні (напр., "Їхав козак за Дунай", "Ой не ходи, Грицю, "У сусіда хата біла", "Петрусь", "Як сказала матуся" та ін.). Виникли також п`єси для скрипки (анонімні), флейти (М. Вербицький), шестиструнної ґітари (*І. Х. Сінкевич*). Перші відомі в укр. музиці варіації для струн. квартету створив Г. Рачинський (на тему рос. нар. пісні "За долами, за горами"). Згодом поширилися й жанри *мазурки* для влч. (Ан. Галенковський), скрипки (Арк. Галенковський), фп. (*М. Лисенко*, *І. Безуглий*, *А. Єдлічка*, А. Коціпінський, *В. Пащенко*, *В. Сокальський*, *П. Сокальський*, *Д. Січинський*, *М. Тутковський*), фп. *полонезу* (*М. Завадський*, М. Лисенко, В. Пащенко та ін.), маршу (І. Безуглий, М. Лисенко, В. Пащенко та ін.). В. Пащенко писав також фп. *польки*, *вальси*,

Титульна сторінка видання Варіацій для струнного квартету Л. Лісовського. — К., 1991

Титульна сторінка видання Сюїти № 2 для струнного оркестру Д. Клебанова. — К., 1991
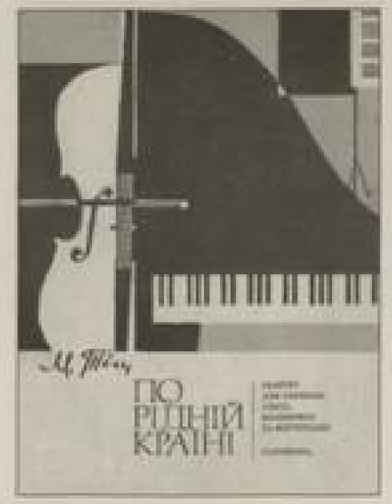
Титульна сторінка видання "По рідній країні". – Квартету для скрипки, альта, віолончелі та фортепіано М. Тіца. – К., 1979

Титульна сторінка видання Дивертисменту для симфонічного оркестру В. Борисова. – К., 1974

транскрипції укр. нар. пісні, створив жанр фп. *думи*.

У 2-й пол. 18 ст. у міськ. музикуванні побутували скрипка, бандура, гусла, лютня, труба, флейта, а від 19 ст. — також гітара, фп. Укр. музика для цих інструментів призначалася здебільшого для хатнього музикування й виконання у шляхетських салонах (див. *Салонна музика*). Це були переважно танці (в т. ч. українські), *обробки* нар. пісень.

Перша композиція високопрофесіональної укр. акад. музики, що дійшла до нас, — клавірні Варіації на тему Й. Штацера *Є. Білоградської* (орієнтовно кін. 1750 — поч. 60-х) — єдиний укр. твір, написаний у стилі *рококо*. Починаючи з ост. третини 18 ст. з'являються укр. інстр. твори великої форми, написані у стилі класицизму, що увійшли до числа вершинних в історії укр. музики. Дві клавірні сонати й Сонату для скрипки й чембало (1772) написав *М. Березовський*. В останній сполучалися риси бароко й раннього класицизму. Вона складалася з 3-х частин, остання з яких являла собою варіації на тему менуету. В Сонаті для фп. з акомп. влч. *І. Лизогуба*, опубл. у 1820-х, поєднувалися пізньокласицистичні й ранньоромантичні настрої. Стилістикою зах.-європ. класицизму пройнято числ. інстр. творчість *Д. Бортнянського* (1784—90) — три сонати для чембало, 3-частинний 2-й квінтет для фп., арфи, скрипки, віоли да ґамба та влч., Концерт для чембало з орк., Конц. симфонія для фп. організе, 2-х скрипок, арфи, віоли да ґамба, *фагота* та влч. На жаль, його інші 2 клавірні сонати, всі 3 скрипкові сонати, 4 клавірні п'єси, Гатчинський марш, *Квартет* та один з 3-х *квінтетів* загублено. Так само, як і інстр. твори *А. Барцицького*, *І. Вітковського*, Лепехи, Симфонію, увертюри, Концерт для кларнета, Дивертисмент для орк., Струн. квартет та Варіації для флейти І. Лозинського, 2 симфонії та Увертюру *П. Селецького*. Натомість збереглися створені наприкінці 18 — на поч. 19 ст. із цитатним використанням укр. фольклору 3 симфонії *Е. Ванжури* ("Українська", відома раніше як Симфонія невід. автора кін. 18 ст., "Російська", "Польська") і Симфонія невід. автора поч. 19 ст. (раніше приписувана М. Овсянико-Куликовському), що стали етапними в історії укр. музики. У Москві низку сонат та ін. композицій для скрипки створив *І. Хандошкін*.

Після цього кілька десятиліть укр. ІМ. переживала певний спад (щоправда, не враховуючи загублені симф. *кадриль* Ан. Галенковського, скр. концерти *С. Воробкевича*, І. Лозинського, *М. Сікарда*, концерт чи фантазію для 2-х фп. з орк. і дрібніші фп. п'єси Ґ. Гесса де Кальве). У 1840—60-х у Галичині з'явилось 11 увертюр М. Вербицького, пов'язаних із т-ром (автор називав їх "симфоніями"), що наближалися до фантазій на теми зах.-укр. нар. пісень і танців, найчастіше коломийок. Учнів. (студентськими) роботами М. Лисенка були Симфонія (1869), *Увертюра* на тему укр. *козацької пісні* та *Менует* і Адажіо (крім Симфонії, всі не збереглися). Вищим худ. рівнем позначена його орк. фантазія "Козак-шумка" на нар. теми (1872). Етапними для ІМ. стали Українська симфонія *М. Колачевського* (Калачевського, 1876) і Симфонія В. Сокальського (1892), де остаточно викристалізувалися риси укр. симфонізму 19 ст. — опора на нар. муз. джерела, багаточастинна композиція, зосередження ліричних образів у повільній частині елегійно-романсового характеру, жанрово-танц. (здебільшого козачковий) фінал.

Спад спостерігався і в кам. ІМ. Майже зупинився розвиток ансамблевої ІМ. (збереглися влч. Мазурка й Елегія П. Сокальського, Мазурка для скр. *М. Ясінського*, але, на жаль, загублено Струн. квартет і Фп. тріо М. Колачевського та Струн. квартет і флейтові твори В. Сокальського), а фп. музика мала салонний характер і не сягала високого худож. рівня. Продовжували створюватися цикли фп. обробок укр. нар. пісень і танців (*В. Зентарський*, А. Коціпінський, А. Кіндінгер — А. Єдлічка, *О. Рубець*, *М. Маркевич*, *С. Карпенко*, згодом Д. Січинський, *Г. Ходоровський*), варіації і фантазії, парафрази, думи, *балади* й *експромти* на нар. теми (І. Безуглий, Й. Витвицький, А. Єдлічка, М. Завадський, *В. Заремба*, В. Зентарський, *Р. Зентарський*, В. Крауз, О. Лизогуб, В. Пащенко, *Т. Шпаковський*) або на теми рос. нар. пісень (В. Трутовський), обробки пісень із муз.-театр. творів, напр., "Наталки Полтавки" (А. Барцицький). З'явилися цілі "віночки" (*попурі*) фп. обробок укр. нар. мелодій, об'єднаних в один твір (Й. Витвицький, А. Єдлічка, згодом С. Воробкевич, *О. Нижанківський*), жанри фп. козачка, коломийки, *думки*, *шумки*, *чабарашки* (Й. Витвицький, С. Воробкевич, М. Завадський, В. Заремба, *С. Заремба*, В. Зентарський, А. Коціпінський, О. Нижанківський, *Ф. Яроньський*), *баркароли* (М. Колачевський, М. Лисенко Т. Шпаковський, згодом М. Тутковський Г. Ходоровський), *ноктюрна* (*Г. Данилевський*, О. Лизогуб, згодом А. Єдлічка, М. Колачевський, М. Лисенко, П. Сокальський), романсу (М. Колачевський), елегії (*Т. Безуглий*, М. Лисенко) й *серенади* (М. Лисенко), *пісні без слів* (Й. Витвицький, М. Лисенко, О. Рубець, Д. Січинський, П. Сокальський), етюда (А. Єдлічка, П. Сокальський, згодом *В. Пухальський*), циклу фп. п'єс (М. Завадський, М. Лисенко, згодом *Т. Йотейко*, О. Рубець). Опановувався й лістівський різновид фп. *рапсодії*, але насназеної укр. пісенністю (М. Завадський, Т. Шпаковський, згодом М. Лисенко, Г. Ходоровський). Започатковано й фп. Шевченкіану (див. *Шевченко Т.*; І. Безуглий, В. Пащенко, згодом *Я. Степовий*), жанр фантазії для скрипки з орк. (*А. Тарновський*).

Починаючи від кін. 1860-х в укр. ІМ. спостерігається вплив романтизму. Кам. ІМ. почала позбавлятися рис салонності й набувати конц. характеру. Худож. вершиною ІМ. 19 ст. стала творчість М. Лисенка. Якщо його Струн. квартет і Фп. тріо ще мали ознаки студент. робіт, то наступні фп. п'єси стали класикою укр. ІМ. Міцно спираючися на укр. фольклор, М. Лисенко не лише розвинув уже існуючі в укр. музиці жанри (Соната, "Укр. рапсодія", де запровадив композиційний прийом поєднання повільної думки й рухливої шумки), а й відкрив нові (Сюїта

у формі старовинних танців на нар. теми, "Героїчне скерцо", Гавот, Елегія, Пісня без слів). Помітним явищем в укр. ІМ. 19 ст. стали Струн. *сюїта* С. Заремби, фп. п'єси М. Колачевського, програмні фантазії, муз. картини й жанрово-характеристичні п'єси П. Сокальського, програмні сюїти й фантазії В. Сокальського (останні двоє поряд з укр. тематикою освоювали також півд.-слов'янську).

Від серед. 1860-х в Україні почали створювати відділення РМТ, згодом ІРМТ (див. *Імператорське російське музичне товариство*). При них організовувалися симф. оркестри, для яких нерідко писали твори їх диригенти. Напр., у Києві з 1889 симф. оркестром ІРМТ керував голова його київ. відділення *О. Виноградський*. Для цього колективу він написав Варіації, симф. поему "Чорниця" та "Фінську арію" для скрипки з орк. Водночас він створив 2 струн. квартети й Сонату для скрипки з фп. Струн. квартети написали також *П. Данильченко* й *Р. Пфеніг*. 1898 у Полтаві симф. оркестр було створено за ініціативою диригента й композитора *Д. Ахшарумова* теж, а 1899 — місцеве відділення ІРМТ. Для цього оркестру, продовжуючи традиції М. Лисенка, Д. Ахшарумов написав Сюїту на укр. нар. теми в стилі старовинної музики (бл. 1914), "Жалобну фантазію", Варіації на теми Леклера, для струн. орк. — Елегію. Він також створив п'єси для скрипки.

Наприкінці 19 ст. виникли жанри концерту для влч. (*Ф. Муллерт* — 3) і скр. (М. Сікард) з орк.

На поч. 20 ст. відбулась остаточна професіоналізація ІМ. З'явилися нові симф. оркестри, числ. кам.-інстр. ансамблі, солісти-інструменталісти. Профес. навч. муз. заклади у багатьох містах України почали масово випускати відповідні вик. кадри. Укр. ІМ. визначалася значною питомою вагою ліричної пісенності, нерідко з опорою на укр. фольклор (*В. Барвінський, П. Козицький*, М. Лисенко, *С. Людкевич, В. Оголевець, П. Сениця*, В. Сокальський, Я. Степовий), впливом скрябінівських образів (*В. Косенко, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький*).

Порівняно з 19 ст. значно активізувався розвиток симф. музики. Поряд із збільшенням кількості симф. творів розширився їх жанр. діапазон: активного розвитку отримали симфонія [Г. Берґер, *О. Горілий* (Горєлов), *В. Золотарьов, Г. Любомирський, В. Малішевський*, В. Оголевець, В. Пухальський, *І. Рачинський, Є. Риб, М. Рославець*, П. Сениця, М. Тутковський, *В. Чечотт*], інстр. концерт (фп. — Ґ. Берґер, *Г.* Бобіньський (*Бобинський*), С. Людкевич, В. Пухальський, Л. Ревуцький; скр. — М. Рославець; влч. — *Ф. Якименко*) та неконцертний 1-част. твір для фп. з орк. (*Ф. Блюменфельд*, С. Людкевич), сюїта (Д. Ахшарумов, *Г. Козаченко*, В. Оголевець, І. Рачинський, В. Сокальський, *Б. Яновський*), фантазія (Д. Ахшарумов, *О. Немеровський*, В. Сокальський, Ф. Якименко), увертюра (*Л. Лісовський*, В. Малішевський, В. Пухальський, П. Сениця, М. Тутковський, Ф. Якименко), елегія (Д. Ахшарумов, Г. Любомирський, В. Сокальський, М. Тутковський, *П. Щуровський*) і взагалі *мініатюра* (Ф. Блюменфельд, *П. Глушков, П. Козицький*, Л. Лісовський, Г. Любомирський, С. Людкевич, І. Рачинський, *В. Рожалін*, П. Сениця, В. Сокальський, Я. Степовий, М. Тутковський, Ф. Якименко), а також нові для укр. музики жанри програмної симфонії (Ф. Блюменфельд, П. Сениця), *симфонієти* (В. Золотарьов), симф. рапсодії (В. Барвінський, В. Золотарьов), поеми (М. Рославець, Д. Січинський, В. Сокальський, Ф. Якименко, Б. Яновський) та картини (*Г. Алчевський*). Виникли й перші спроби синтезу жанрів (увертюри-фантазії В. Золотарьова й В. Сокальського, поема-ноктюрн Ф. Якименка), композиції для кам. оркестру (Я. Степовий, Ф. Якименко).

Панівним продовжував бути романтизм, зокр. його відгалуження пісенного симфонізму. Ознаки романтизму (і не тільки пісенного) позначилися не лише на муз. мові (напр., значній питомій вазі романсовості), а й тематиці (історичній, орієнтальній, казково-фантастичній), літ. програмності, образності (в т. ч. елегійній), жанрах (поширення мініатюри), формі (поемність у 2-й симфонії "Де-не-де тополі" П. Сениці). Також виникли перші твори 2-ї хвилі класицизму (*академізму* — звернення до грецької міфології І. Рачинського), *модерну* (сецесії — астрально-космогонічні твори Ф. Якименка, почасти І. Рачинського), зародки імпресіонізму (І. Рачинський) і навіть модернізму (М. Рославець, Б. Яновський). Зародилася й оркестрова Шевченкіана (Я. Степовий).

Водночас не уривався зв'язок із *симфонізмом* попередньої доби. Міцно спираючись на традиції, композитори продовжували лінії лір.-пісенного, картин.-жанрового та меншою мірою героїко-епічного симфонізму. Вони активно використовували інтонації фольклору, зокр. пісні-романсу, *ліричної, істор.* та *жарт. пісні*, лірницького награвання, танцю; не припинялися пошуки в галузі симфонізації жанрів думки й думки-шумки. Композитори писали (або оркестрували) твори на теми ін. авторів (Д. Ахшарумов, Л. Лісовський, Я. Степовий), прикладну музику (паркову, *композиції* до певних подій, танців) тощо. Існувала прикладна музика і для духових оркестрів (військ. марші, паркова музика, танці). Але даних про це майже не збереглося. Відомо лише, що для Українських Січових Стрільців писали марші (в т. ч. на теми *стрілецьких пісень*) *М. Гайворонський, Я. Ярославенко* та ін.

На поч. 20 ст. помітно активізувався розвиток інстр.-ансамблевої музики. Тривало засвоєння досвіду укр., зах.- і центр.-європ. та рос. романтизму 19 ст., ін. тогочас. стилів, у т. ч. нової музики 20 ст. Водночас завершилося становлення кам.-інстр. ансамблю як повноцінного жанру з його розгалуженою системою муз. образів і тематики, інстр. складів. Художньо досконалішою і психологічно яскравішою стала муз. мова, виразніше окреслились індивідуально-стильові особливості митців. Поряд із жанрами струн. квартету (понад 30 творів) і п'єсами для нього (П. Глушков, П. Данильченко, Л. Лісовський та ін.), фп.

Титульна сторінка видання Святкової увертюри В. Барабашова. — К., 1976

Титульна сторінка видання Симфонії № 3 "В стилі українського бароко" Л. Колодуба. — К., 1984

тріо (8), мініатюрою для скрипки (М. Лисенко, Д. Ахшарумов, В. Барвінський, *В. Безкоровайний*, Ф. Блюменфельд, П. Глушков, *М. Ерденко*, В. Косенко, *Б. Крижанівський*, Л. Лісовський, І. Рачинський, П. Сениця, В. Сокальський, М. Тутковський, Ф. Якименко та ін.), віолончелі (В. Барвінський, В. Безкоровайний, Ф. Блюменфельд, П. Глушков, О. Немеровський, І. Рачинський, Я. Степовий, *М. Тіц*, Ф. Якименко, Б. Яновський та ін.), флейти (Л. Лісовський, *Б. Підгорецький*, Ф. Якименко), відродилися фп. квартет (Б. Лятошинський, П. Глушков, В. Золотарьов) і квінтет (В. Сокальський), струн. тріо (В. Золотарьов, Ф. Якименко) та скрипкова (*В. Івановський*, М. Рославець, Ф. Якименко) й влч. сонати (Л. Лісовський, Ф. Якименко). Вперше виникли програмні струн. квартет і фп. тріо (обидва — І. Рачинський), струн. (В. Золотарьов, В. Малішевський) і програмний квінтет (М. Рославець), фп. (*Р. Глієр*) і струн. *секстет* (*П. Молчанов*), варіації для фп. секстету (В. Барвінський), п'єса для фп. тріо (С. Людкевич), віолончельна (О. Немеровський) і скрипкова (В. Косенко) сюїти, скрипкові поема (М. Рославець, Ф. Якименко) й рапсодія (В. Безкоровайний), віолончельний цикл (Р. Глієр), твори для нетрадиційних в укр. музиці інстр. складів (для *дуета* скрипок Р. Глієра, для квінтету арфи, *гобоя*, 2-х скр. та влч. М. Рославця), мініатюри для *альта*, арфи, гобоя, англійського ріжка (всі — Ф. Якименко), кларнета, *валторни* (П. Сениця, Ф. Якименко), балалайки (П. Глушков, П. Сениця), *цитри* (*Є. Купчинський*). Створено значну кількість творів для гітари композиторами Одеси. М. Лисенко започаткував скрипкову Шевченкіану. Окреме місце посідала й інстр.-ансамблева транскрипція.

Розвиток тогочас. укр. кам.-інстр. ансамблю відбувався здебільшого в романт. і пізньоромант. ключі, часто в яскравих шатах фольклоризму. Тут вирізняються лір.-драматична, жанр.-епічна, епіко-драматична та конфліктно-драматична лінії. В мініатюрі простежується ліризація, у 1-й пол. 1900-х велика питома вага елегійності, а з 2-ї пол. — також ноктюрновості. Водночас спостерігається активне стильове розширення жанру. Виникли твори, написані цілковито (чи з елементами) в руслі 2-ї хвилі класицизму (Л. Лісовський І. Рачинський, В. Сокальський, Ф. Якименко), модерну (І. Рачинський, Ф. Якименко, окремі елементи у В. Барвінського), *символізму* доби декадансу й модернізму (М. Рославець).

Активно розвивалася фп. музика, в т. ч. жанри сонати (В. Барвінський, В. Косенко, Л. Ревуцький, Я. Степовий, Ф. Якименко), сюїти (В. Барвінський, М. Вілінський, В. Сокальський, Я. Степовий), фп. циклу, зокр. прелюдій (В. Барвінський, Л. Ревуцький, Я. Степовий), поеми (В. Косенко), фантазії (Я. Степовий), варіацій (*М. Вілінський*) і особливо ліричної мініатюри, в т. ч. твори пам`яті Т. Шевченка (Я. Степовий). З`явилися спроби опанування техніки 20 ст., зокр. сонорно-кластерного трактування фп. (В. Барвінський). Виникли фп. композиції для пед. репертуару (М. Лисенко), фп. дуети в 4 руки (М. Лисенко, С. Людкевич, Д. Січинський, П. Сокальський). Таким чином, у 1-е 20-ліття 20 ст. остаточно сформувалася профес. (академічна) укр. ІМ., відбулося становлення основних жанрів, що були провідними упродовж наступного півстоліття.

Розвиток ІМ. в Україні уповільнили 1-а світ. і громадянська війни, але від 1920-х він значно активізувався. З`явилися нові симфонії (*М. Бойченко*, *В. Костенко*, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, *В. Фемеліді*, наприкінці 1930-х — *М. Гозенпуд*, *Л. Гуров*, *К. Данькевич*, *К. Домінчен*, *О. Жук*, *Г. Майборода*, *Г. Таранов*, *С. Лукіянович-Туркевич*), у т. ч. програмні ("Ашхабад" *М. Недзведського*), програмні симф. сюїти (*М. Вериківський*, М. Гозенпуд, П. Козицький, *М. Колесса*, *Ю. Мейтус*, М. Недзведський) і поеми (*В. Борисов*, С. Людкевич, згодом *Д. Клебанов*, *З. Лисько*, П. Козицький, В. Косенко, *А. Штогаренко*), нерідко на шевченківську (К. Данькевич, Г. Майборода), франківську (С. Людкевич, згодом Г. Майборода), шекспірівську (К. Данькевич), пушкінську тематику (*В. Барабашов*). У 1930-х з'явився ряд "політизованих" симф. творів, що прославляли тогочас. рад. дійсність (Д. Клебанов, *М. Коляда*, *В. Нахабін*, *В. Рибальченко*).

Динамізувався розвиток інстр. концерту — фортепіанного (передусім В. Барвінський, В. Косенко, Л. Ревуцький, *М. Скорульський*, В. Фемеліді, а також М. Гозенпуд, *Г. Жуковський*, *І. Кишко*, Б. Крижанівський, *Т. Маєрський*, Г. Таранов, *Б. Яровинський*); скрипкового (В. Косенко, В. Фемеліді згодом П. Глушков, Д. Клебанов, а також *В. Араратян*, *О. Зноско-Боровський*, І. Кишко, В. Костенко, *Н. Пруслін*, *О. Рябов*); наприкінці 1930-х — віолончельного (П. Глушков, *Л. Ярошевська*). Виник концерт для органа (*І. Белза*). Вагомими худож. здобутками позначено увертюри (В. Косенко, Б. Лятошинський, М. Недзведський, *Р. Сімович*), симф. рапсодії і фантазії (С. Людкевич). Від серед. 1920-х композитори знову різко активізували звернення до укр. фольклору.

З'явилися твори неконцертного жанру для сольного інструменту з орк. — сюїти (О. Жук), поеми (В. Борисов, *А. Лазаренко*), фантазії (П. Глушков, О. Жук), п`єси (В. Безкоровайний, О. Жук), а також композиції для фагота (П. Козицький), флейти (Н. Пруслін), *контрабаса* (*М. Чайкін*), ксилофона (*О. Чишко*), тріо (флейта, англ. ріжок та фагот) із симф. орк. (Г. Таранов), для камерного (В. Безкоровайний, *Б. Кудрик*, Т. Маєрський) чи струн. оркестру (В. Араратян, *В. Витвицький*, М. Колесса), інколи із сольним гобоєм (Л. Ревуцький), для орк. нар. інструментів (*Р. Верещагін*, *Г. Верьовка*, *Г. Литвинов*, М. Скорульський, *С. Шварц*, *Т. Шутенко*), у т. ч. із сольним ксилофоном (О. Чишко), для духового орк. (насамперед *І. Віленський*, Б. Кудрик, *В. Овчаренко*, *О. Радченко*, *А. Рудницький*, *Є. Юцевич*, Ф. Якименко, Я. Ярославенко), на Зах. Україні — для оркестру мандолін.

В укр. симфонізмі того часу вирізнялися такі типи: конфліктно-драматичний (Б. Лятошинський), героїко-епічний (В. Косенко, С. Людкевич, В. Фемеліді), пісенно-ліричний (Л. Ревуцький, згодом К. Данькевич, Г. Майборода), у 1930-х — картинний (В. Борисов, Д. Клебанов, М. Коляда,

Ю. Мейтус, В. Нахабін, А. Штогаренко). У 1920-х було відчутне засвоєння творчого досвіду *О. Скрябіна*, а в 1930-х — *П. Чайковського*, менше О. Глазунова.

У камерній ІМ. передвоєнного 20-ліття активізувався розвиток жанрів струн. квартету (Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, а також І. Белза, *С. Богатирьов*, В. Борисов, М. Вериківський, М. Гозенпуд, К. Данькевич, *Г. Компанієць*, В. Костенко, З. Лисько, А. Рудницький, П. Сениця, Г. Таранов, С. Лукіянович-Туркевич, *К. Шипович*, Б. Яновський, у 1930-х, зосібна, В. Барвінський, П. Глушков, О. Зноско-Боровський, Д. Клебанов, *О. Коган*, В. Косенко, *С. Орфеєв*, *Й. Прибік*, *А. Філіпенко*, *Ю. Фоменко* та ін.), фп. тріо (В. Золотарьов, *В. Йориш*, В. Косенко, С. Людкевич, *Н. Нижанківський*, Р. Сімович, М. Скорульський, В. Фемеліді, О. Чишко, наприкінці 1930-х М. Гозенпуд, М. Тіц, С. Туркевич-Лукіянович та ін.), фп. квартету (С. Туркевич-Лукіянович). Поширилося звернення до укр. нар пісень і танців у творах для струн. квартету (М. Вериківський, *С. Дрімцов*, О. Зноско-Боровський, П. Козицький, О. Чишко, Б. Яновський), фп. тріо (М. Вериківський, С. Дрімцов), до обр. комп. пісень, що стали народними (М. Недзведський). Розвивалися жанри сонати для скрипки (В. Барвінський, М. Вілінський, В. Золотарьов, М. Коляда, В. Косенко, Б. Лятошинський, А. Рудницький, С. Туркевич-Лукіянович та ін.), влч. (В. Барвінський, В. Косенко), фп. (В. Косенко, Б. Лятошинський, а також І. Белза, М. Гозенпуд, К. Данькевич, З. Лисько, М. Скорульський, Г. Таранов, М. Тіц, В. Фемеліді, А. Філіпенко), поеми (скрипкові — Г. Жуковський, М. Коляда, *Л. Спасокукоцький*, віолончельні — М. Гозенпуд, М. Чайкін, фортепіанні — М. Гозенпуд, *С. Добровольський*, В. Косенко, Г. Таранов), балади (скрипкова — *І. Левицький*, віолончельні — І. Белза, Л. Ревуцький, фортепіанні — М. Вілінський, С. Людкевич, Б. Лятошинський, Г. Таранов), фп. легенди (І. Белза, М. Гозенпуд, *В. П. Задерацький*, В. Косенко), казки (М. Гозенпуд, *С. Жданов*) та фантазії (Л. Ярошевська), фп. циклу (І. Белза, М. Вериківський, М. Гозенпуд, С. Жданов, В. П. Задерацький, О. Зноско-Боровський, П. Козицький, М. Колесса, В. Косенко, С. Людкевич, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, М. Скорульський, Г. Таранов), у т. ч. етюдного (І. Белза, В. Косенко, К. Шипович), поліфонічного (В. П. Задерацький, М. Колесса, Т. Маєрський, А. Філіпенко, Є. Юцевич) та для дітей (В. Косенко), інстр. п'єси. Продовжувався розвиток фп. квартету (М. Колесса) і квінтету (М. Коляда, М. Скорульський), скрипкових (*О. Губерман*, М. Коляда, В. Костенко, І. Левицький, Ю. Мейтус), влч. варіацій (В. Барвінський) та ін. жанрів, творів для флейти (М. Гозенпуд, Л. Лісовський, Б. Лятошинський, *А. Свєчников*), гобоя і англ. ріжка (Б. Лятошинський), кларнета (О. Зноско-Боровський, Б. Лятошинський, М. Скорульський), цитри (В. Безкоровайний), балалайки (В. Борисов).

Виникли нові для укр. музики жанри — цикл фортепіанних тріо (М. Тіц), альтова соната (В. Косенко), соната для скрипки й влч. (О. Зноско-Боровський), *сонатина* для фп. (М. Колесса), скрипки й фп. (М. Тіц), а також перші в галузі акад. музики твори для бандури або кобзи (*Г. Хоткевич*), квартету дерев. духових інструментів (*О. Левич*, Л. Ярошевська), фагота (О. Зноско-Боровський, Б. Лятошинський), труби (О. Зноско-Боровський, В. Івановський, О. Чишко), ксилофона (О. Чишко), к.-баса (*О. Сандлер*), домри (П. Глушков), квартету балалайок (К. Шипович) чи мандолін (Я. Ярославенко), експеримент. інстр.-ансамблевих складів — напр., флейти, гобоя, кларнета, скрипки, альта та влч. (*В. Томілін*); 2-х кларнетів або 3-х *тромбонів* (О. Зноско-Боровський); флейти, влч. та фп. (М. Гозенпуд); 2-х скрипок і фп. (Г. Верьовка); скрипки, влч., кларнета, домри та ударних (О. Чишко); струн. квартету і флейти (Б. Кудрик), квартету для дітей для 3-х скр. і фп. (З. Лисько).

Дещо динамізувався композиторський інтерес до синтезу жанрів в ІМ. — з'явилися соната-балада (Б. Лятошинський, згодом І. Белза), сюїта-варіації (Б. Лятошинський), ноктюрн-фантазія, поема-танець (В. Косенко), пісня-дума (Л. Ревуцький), елегія-варіації (С. Людкевич), рондо-фантазія (О. Жук).

В ІМ. міжвоєнного 20-ліття вирізняються 2 лінії: 1-а, в річищі нової музики, характеризувалась активним засвоєнням муз. мови 20 ст. (М. Бойченко, З. Лисько, Б. Лятошинський, на поч. 1920-х М. Вериківський, згодом І. Белза, А. Рудницький, С. Туркевич-Лукіянович), неофольклоризму (І. Белза, Б. Лятошинський, С. Туркевич-Лукіянович), а 2-а, близька до *постромантизму*, розвивала традиції укр., рос. та зах.-європ. класики 18—19 ст. (В. Барвінський, П. Козицький, В. Косенко, Л. Ревуцький, М. Скорульський, А. Штогаренко). З'явився комп. інтерес до урбаніст. тематики (Ю. Мейтус, К. Шипович), інтонац. джерел джаз. (див. *Джаз*) та модної на той час танц. музики (Ю. Мейтус, О. Сандлер). У 1930-х різко зросла питома вага програмності.

Якщо в 1920-х ІМ. вирізнялася стильовою різноманітністю і пошуковістю, то в 1930-х її стильовий діапазон внаслідок ідеолог. диктату звузився до продовження традицій рос. комп. школи 19 ст. і зах.-європ. романтизму, а худож. рівень знизився. Музика 1930—50-х становить єдиний період, позначений ідеологізацією, політичною заангажованістю, пануванням *соціалістичного реалізму* й постромантизму.

В ньому виділяються три стадії — 1930-і, часи війни 1941—45 та 1950-і.

Під час 2-ї світ. війни й у перші повоєнні роки питома вага ІМ. зменшилася, зазнала змін її тематика. На тему війни з'явилися кантата-симфонія (А. Штогаренко), симфонії (*П. Гайдамака*, К. Данькевич, Д. Клебанов, В. Нахабін), симф. поеми, менше непрограмні (П. Глушков, *А. Коломієць*), більше програмні (В. Борисов, *В. Гомоляка*, К. Домінчен, С. Людкевич, В. Рибальченко, А. Філіпенко), часом офіціозного звучання (М. Гозенпуд, Ю. Мейтус, В. Нахабін), струн. квартети (Г. Таранов, А. Філіпенко), фп. тріо (*Ю. Рожавсь-*

Титульна сторінка видання "Троїсті музики" Л. Колодуба. — К., 1980

ка), секстет (Г. Таранов), цикли (В. П. Задерацький).

Через тимчасове послаблення рос. шовіністичного тиску з воєнною тематикою тісно перепліталася тема України — в жанрах симфонії (Р. Верещагін, Р. Сімович), симф. програмної поеми (М. Вериківський, С. Людкевич, А. Свєчников, М. Скорульський), рапсодії (М. Вериківський), сюїти (В. Борисов, Д. Клебанов, Ю. Мейтус, А. Свєчников, Г. Таранов, А. Штогаренко); концерту для скр. з орк. (С. Людкевич), фп. (Фантазія на укр. теми М. Гозенпуда); фп. квінтету (Б. Лятошинський) і тріо (М. Гозенпуд, О. Жук, Б. Лятошинський), струн. квартету (П. Глушков, М. Гозенпуд, Б. Крижанівський, Б. Лятошинський, М. Скорульський, О. Чишко) і сюїти для нього (М. Вериківський, Б. Лятошинський, *В. Уманець*), квартету для дерев. духових інструментів (Б. Лятошинський, П. Сениця); скр. сонати (С. Орфеєв), поеми (*К. Домінчен*, Д. Клебанов, А. Штогаренко) і рапсодії (*М. Дремлюга*), фп. циклу (М. Вериківський, М. Дремлюга, Б. Лятошинський), зокр. сюїти (*Ф. Богданов*, М. Гозенпуд, А. Коломієць, *І. Шамо*), п'єсах для скрипки (М. Вериківський, К. Домінчен, О. Зноско-Боровський, Д. Клебанов, В. Уманець, А. Штогаренко) і влч. (М. Вериківський, Б. Лятошинський). З темою України пов'язано й меморіальну лінію того часу (Д. Клебанов, С. Людкевич, В. Уманець). Усі ці твори, де композитори зверталися до укр. фольклору, належать до напрямку фольклоризму.

Водночас укр. композитори писали інстр. твори й на теми тих народів, серед яких вони перебували в евакуації, звертаючися до тамошнього фольклору — башкир. (П. Козицький), грузин. (*О. Теплицький*), казах. (*М. Рахліс, Л. Саксонський*, М. Скорульський), осетин. (К. Домінчен), рос. (М. Вілінський, Ю. Рожавська, *Я. Цегляр*), туркмен. (О. Зноско-Боровський, після війни Ю. Мейтус), узб. (А. Коломієць).

З'явилися програмні симф. поеми за літ. творами М. Горького (В. Нахабін, *Г. Фінаровський*, згодом *Г. Глазачов*).

Не уривався й жанр. розвиток ІМ. Виникли жанри балади для фп. тріо (*Ю. Щуровський*), циклу прелюдій і фуг для струн. квартету (С. Шварц), влч. і альтової поеми (М. Гозенпуд), флейтової поеми-казки (М. Чайкін), з'явилися твори для 2-х флейт, кларнета та фп. (Г. Жуковський).

Продовжував розвиватися концерт для фп. з орк. (*І. Ассєєв, М. Гржибовський*, Т. Маєрський, *І. Польський, С. Ратнер*, Ю. Рожавська, М. Тіц) і скр. (П. Глушков, М. Гозенпуд, В. Гомоляка, *Ю. Знатоков, Н. Лапинський*).

Після 1948 внаслідок компартійних постанов, подібно до 1930-х, звузився темат., стильовий та образно-інтонаційний діапазон ІМ., посилилась її ідеологізація і політизація, панівною стала програмність, майже зникла конфліктна драматургія, припинилися пошуки нових виражальних засобів. "Політично грамотним" визнавалося продовження традицій лише романтизму, рос. та укр. класики 19 ст. ІМ. перейшла від інтенсивного до екстенсивного типу розвитку, розширюючи тільки жанр. та інстр. діапазон, географію укр. фольк. джерел (Закарпаття).

Значну частину інстр. творів було написано "на випадок", до ідеологічно "важливих" подій і дат — 10-річчя возз'єднання всіх українських земель (В. Гомоляка, К. Домінчен, *Д. Задор*, Б. Лятошинський, Г. Майборода, В. Нахабін), 300-річчя т. зв. возз'єднання України з Росією (О. Жук, О. Зноско-Боровський, *В. Кирейко, В. Кирпань*, Д. Клебанов, *І. Левітова*, Б. Лятошинський, Ю. Мейтус, С. Ратнер, *А. Солтис*, Г. Таранов, М. Тіц, І. Шамо, Ю. Щуровський), 50-річчя революції 1905 (К. Домінчен, М. Тіц), освоєння цілини й будівництва Братської ГЕС (Г. Таранов, Т. Шутенко), Міжн. фестивалю молоді та студентів у Москві (І. Шамо). "Ідеологічно витриманим" вважалося також звернення до "колгоспної" (П. Глушков, К. Домінчен, В. Кирейко, В. Нахабін, *Т. Малюкова-Сидоренко*, М. Тіц) і "молодіжної" тематики (М. Гржибовський, С. Жданов, Ю. Знатоков, А. Лазаренко, *М. Сильванський*, А. Штогаренко, *К. Шутенко, Н. Юхновська*), до фольклору народів кол. СРСР (І. Ассєєв, В. Борисов, М. Вілінський, П. Глушков, О. Зноско-Боровський, С. Орфеєв, Г. Таранов, І. Шамо, А. Штогаренко, К. Шутенко, Б. Яровинський) або тодішніх т. зв. соц. країн (І. Шамо, згодом М. Дремлюга), в т. ч. слов'янських і зокр. польських (Б. Лятошинський).

Але поміж подібних творів були й такі, що відгукувалися на справді важливі для укр. народу й державності дати й події — ювілеї *Лесі Українки* (А. Штогаренко), *І. Франка* (*Л. Колодуб*, С. Людкевич), на поч. 1960-х Т. Шевченка (О. Зноско-Боровський, Л. Колодуб, А. Штогаренко); політ Ю. Гагаріна в космос (*Я. Лапинський*).

Незважаючи на заідеологізованість, з'явився цілий ряд важливих для укр. ІМ. симфоній (К. Домінчен, М. Колесса, Д. Клебанов, С. Людкевич, Б. Лятошинський, Г. Майборода, В. Нахабін, Р. Сімович, А. Штогаренко), симф. поем (Б. Лятошинський), сюїт (В. Гомоляка), рапсодій (Г. Майборода) і балад (Б. Лятошинський); концертів для фп. з орк. (І. Ассєєв, М. Гозенпуд, *Р. Деражне*, О. Жук, Ю. Знатоков, О. Зноско-Боровський, *О. Красотов*, С. Людкевич, Б. Лятошинський, М. Сильванський, Р. Сімович, *Б. Фільц*, Г. Фінаровський, І. Шамо), скр. (Г. Жуковський, О. Зноско-Боровський, Ю. Знатоков, Д. Клебанов, Н. Лапинський, *А. Муха, М. Пархоменко, В. Рождественський, Я. Файнтух*, Л. Ярошевська) чи влч. (В. Барвінський), сюїт для фп. з орк. (А. Штогаренко).

Розвивалися різні типи симфонізму — пісенно-ліричний (В. Борисов, М. Колесса, С. Людкевич, Ю. Мейтус), лір.-драматичний (Г. Майборода, Г. Таранов, А. Штогаренко), картинний (В. Гомоляка, В. Нахабін та ін.); з'явилася симф. драма (Б. Лятошинський).

Незважаючи на скорочення інстр.-ансамблевих творів, активізувався розвиток інстр. (фп. і скр.) концерту, програмного фп. циклу, особливо сюїти, поліфонічної п'єси для фп. Як і раніше, створювалися струн. (П. Глушков, М. Тіц, І. Шамо) і фп. квартети (М. Тіц), сюїти, варіації, сонати, скр. і влч. п'єси, твори для пед. репер-

Титульна сторінка видання "Вечірня музика" І. Шамо. — К., 1976

туару; зменшилася кількість фп. тріо, зникли квінтети й секстети. З'явилися цикл прелюдій і фуг для струн. квартету (С. Шварц), квартет для 2-х флейт, кларнета та фп. (Г. Жуковський), твори для арфи (Р. Сімович), концертіни й фп. (Є. Юцевич). Поемність і баладність охоплювали нові інстр. склади (струн. квартет і альт) і синтезувалися з ін. жанрами (скр. поема-пісня, влч. соната-поема, концерт-балада, поема-концерт, поема-фантазія для фп. з орк., поема-фантазія для влч. з орк.). Поповнювався репертуар для струн. і духового оркестрів та орк. нар. інструментів.

У жанрі концерту з орк. активно розширювався склад сольних інструментів. Виникли концерти з орк. для арфи (*А. Кос-Анатольський*), флейти (Р. Сімович), труби (С. Ратнер, Я. Файнтух, Б. Яровинський), домри (Д. Клебанов, *І. Хуторянський*), балалайки (Т. Шутенко), подвійний для бандури й балалайки (Г. Таранов), а також концертино для скрипки (Г. Жуковський), п'єси для валторни та ін. інструментів з орк.

Збільшилася питома вага музики для нар. інструментів. Для оркестру нар. інструментів з'явилися симфонія (Г. Таранов), концерт для домри (К. Домінчен, Д. Клебанов), фп. (Г. Фінаровський), сюїта, увертюра, фантазія, п'єса.

У кам. музиці рівноправного значення з традиц. інстр.-ансамблевими складами набула музика для нар. і духових інструментів. Виникли композиції для баяна (сонатина, сюїта, фантазія, п'єса тощо), дуету, тріо, квартету баянів, домри, 2-х домр із фп., бандури, балалайки (І. Віленський, А. Муха, Г. Литвинов, *К. Мясков*, В. Підгорний, М. Чайкін, *Л. Шульман*, К. Шутенко, Є. Юцевич, Л. Ярошевська та ін.). Новими для укр. ІМ. були твори для квінтету духових інструментів, брас-квартету, тромбона й фп.; композитори продовжували писати для флейти, гобоя, кларнета, квартету дерев. духових інструментів, труби, валторни, для 3-х тромбонів і *туби* (П. Глушков, В. Гомоляка, О. Зноско-Боровський, Д. Клебанов, Л. Колодуб, А. Коломієць, Б. Лятошинський, В. Рождественський, А. Солтис та ін.).

Після 1958 у період "хрущовської відлиги" настала певна ідеологічна лібералізація. Компартійна постанова 1958 до певної міри скасовувала погромні положення постанови 1948, і розвиток укр. ІМ. різко активізувався. Поряд з кількісним зростанням поступово почала зменшуватися питома вага соцреалізму й постромантизму за рахунок стилю нової музики, нео- і постстилістики; фольклоризму — за рахунок неофольклоризму (детальніше див. ст.: *Необароко, Неоімпресіонізм, Неокласицизм, Неоромантизм, Неофольклоризм, Нова музика, Соціалістичний реалізм, Фольклоризм*).

В ІМ. 1960 — поч. 21 ст. вирізняються 2 лінії. Перша здебільшого розвивалась екстенсивно, у річищі попереднього посторомантизму. Продовжували традиції Л. Ревуцького, що виростали з його ліричного симфонізму, композитори здебільше старшого, частково середнього поколіня — *О. Андрєєва*, В. Барабашов, Ф. Богданов, В. Борисов, Р. Верещагін, *І. Вимер*, *А. Водовозов*, П. Гайдамака, В. Гомоляка, К. Данькевич, *В. Довженко*, К. Домінчен, *І. Драго*, М. Дремлюга, *М. Жербін*, О. Жук, Г. Жуковський, Д. Задор, Ю. Знатоков, О. Зноско-Боровський, *Є. Зубцов*, *Вал. Іванов* (Капон), *М. Кармінський*, В. Кирейко, Д. Клебанов, *І. Ковач*, М. Колесса, А. Коломієць, А. Кос-Анатольський, Я. Лапинський, С. Людкевич, Г. Майборода, Т. Малюкова-Сидоренко, Ю. Мейтус, А. Муха, К. Мясков, С. Орфєєв, *В. Подвала*, В. Рибальченко, Ю. Рожавська, М. Сильванський, Р. Сімович, А. Солтис, *В. Тилик*, М. Тіц, В. Уманець, А. Філіпенко, Г. Фінаровський, *В. Флис*, Я. Цегляр, *Г. Цицалюк*, А. Штогаренко, К. Шутенко, Ю. Щуровський, Н. Юхновська, Є. Юцевич, Б. Яровинський, Л. Ярошевська та ін., частково І. Ассєєв, М. Колесса, *Ж. Колодуб*, Л. Колодуб, Г. Таранов, Б. Фільц, І. Шамо та ін. Вони, як і раніше, традиційно трактували симфонії, симф. сюїти, увертюри, поеми, рапсодії, фантазії тощо, інстр. концерти, струн. і дух. квартети, фп. квінтети, кам.-інстр. сонати, фп. цикли, п'єси і т. п. Переважна більшість їхніх інстр. творів, на відміну від оперних, кантатно-ораторіальних чи пісенних, була політично незаангажована, чимало з них мало високий худож. рівень.

Натомість 2-а лінія, що виросла з комп. школи Б. Лятошинського, розвивалась інтенсивно й характеризується пошуковістю й експериментаторством, образним і жанровово-стильовим збагаченням, жанр. камернізацією, масовим оновленням муз. мови, опануванням зах.-європ. комп. технік 20 ст., індивідуалізацією творчих задумів, образного змісту, інстр. складів, форм тощо, розширенням інтонац. джерел. Поряд з раніше рідко або зовсім не вживаними шарами фольклору (*голосіння, веснянки, колядки* тощо) композитори почали звертатися до джазу, *рок-* і *сучас. танц. музики* (*С. Бедусенко, К. Віленський, Я. Губанов, Ю. Гусєв, В. Журавицький, А. Золкін, В. Золотухін, В. Ільїн, В. Рунчак, І. Тараненко*, П. Товстуха, Г. Юсим та ін.) і т. п.

Започаткований *М. Скориком* 1965 неокласицизм і пов'язана з ним течія необароко, чиї представники сповідували стилістику нової музики, яскраво виявились у творах *В. Бібіка, Б. Буєвського, Я. Верещагіна, В. Губаренка, В. Губи, М. Денисенко, В. Зубицького, Ю. Іщенка, В. Камінського, І. Карабиця, Д. Киценко, О. Козаренка, Л. Колодуба, Є. Льонка, В. Назарова, В. Сильвестрова, Є. Станковича, Я. Фрейдліна, Ю. Шамо, В. Шумейка, І. Щербакова, О. Щетинського* та ін. Осучаснення класичних барок. жанрів (насамперед *партити*, й concerto grosso та sinfonia concertante) й форм, використання особливостей клас. і доклас. муз. мови (зокр. поліфонії), тогочас. муз. інструментів (надто клавесина, органа), анаграми BACH, часом поєднувалися з рисами укр. неофольклоризму, зокр. його 2-ї хвилі, започаткованої 1959 *Л. Грабовським* і М. Скориком.

Від 2-ї пол. 1960-х у стилі неофольклоризму в галузі ІМ. активно працювали В. Бібік, *А. Гайденко*, В. Губаренко, *Л. Дичко*, Ю. Іщенко, І. Карабиць, *Г. Ляшенко*, Є. Станкович та ін., з 1980-ї — Я. Верещагін, *В. Дроб'язгіна*, В. Зубицький, В. Камінський, *О. Кива*, *П. Петров-Омель-*

Титульна сторінка видання Симфонії № 3 І. Шамо. — К., 1978

чук, В. Шумейко, *О. Яковчук* та ін., згодом *А. Загайкевич*, О. Козаренко, І. Тараненко, П. Товстуха, *Н. Рожко* та ін. Всі вони використовували нерозроблені або мало розроблені шари укр. нар. творчості, рідко застосовували цитування, створюючи музику у фольк. дусі, водночас часом зверталися до технік сонористики, обмеженої алеаторики та з 1990-х *магнітофонної музики*.

У 1960-х поряд з алеаторикою і сонористикою помітну роль відігравала техніка додекафонії в авангардистській творчості Л. Грабовського, *В. Годзяцького*, О. Красотова, *В. Пацери*, *П. Соловкіна* та ін. В. Годзяцький започаткував техніку магнітофонної музики, що масово увійшла в комп. арсенал у 1990-х.

Стиль неоромантизм і похідна від нього течія неоімпресіонізму стали перехідною ланкою до ситуації постмодернізму. В різних аспектах неоромантизм і неоімпресіонізм найяскравіше заявили про себе у 2-й пол. 1970-х у деяких творах Л. Дичко й В. Сильвестрова, у 1980-х — В. Бібіка, В. Губи, В. Губаренка, Л. Дичко, О. Киви, *Ю. Ланюка*, В. Сильвестрова, Є. Станковича, Я. Фрейдліна, *Ю. Шевченка*, В. Шумейка та ін.; від 1990-х — *О. Ґуґеля*, М. Денисенко та ін. У неоромантизмі від романтизму залишився ліризм, краса та пластика мелодики, ладотональна організація, а від авангардизму додалися тривалі медитативні стани, "тихі кульмінації". Натомість у неоімпресіонізмі від імпресіонізму було взято перевагу колориту над мелодикою, посилення значення кожного звуку, рафінованість, але по-новому тлумачилися програмність, медитативність, увага до тембру (остання перейшла від сонористики й алеаторики). Особливість неостилів і течій полягала в тому, що риси стилів, від яких вони пішли, були "очищені" та збагачені, пройшовши через горнило *авангардизму*.

Зародки постмодернізму спостерігаються у творчості Л. Грабовського й В. Сильвестрова 1960-х. Вони розвивалися в композиціях В. Бібіка, В. Губи, В. Губаренка, *В. Загорцева*, І. Карабиця, Г. Ляшенка, Є. Станковича 1970—80-х та ін., остаточно сформувались у ситуацію постмодернізму наприкінці 1980-х — на поч. 1990-х у музиці *Г. Гаврилець*, *Ю. Гомельської*, *О. Грінберга*, А. Загайкевич, *С. Зажитька*, *М. Ковалінаса*, О. Козаренка, Ю. Ланюка, *В. Ларчикова*, *А. Легкого*, *С. Луньова*, *І. Небесного*, *Д. Перцова*, *С. Пілютикова*, *В. Польової*, В. Рунчака, *Б. Сюти*, І. Тараненка, *Л. Тур'яба*, *Б. Фроляк*, *К. Цепколенко*, І. Щербакова, О. Щетинського *Л. Юріної* та ін. Муз. постмодернізмові властиві худож. терпимість і плюралізм, оперування культурно освоєним матеріалом, *інтертекстуальність*, гра стилів та їх змішування, *фрагментаризм*, *полістилістика*, інколи повернення до краси, виразної мелодики й тональної гармонії, ухил у ретро й водночас деканонізація та іронія, "стьоб", стирання меж між т. зв. високим мистецтвом і мас. культурою, *кічем*; прагнення до театралізації (гепенінґи, *інстр. театр*, інсталяції, перформенси), ест. поверхневість і еклектизм словесних програм і т. ін. Відтак у зв'язку з входженням в укр. культ. простір нео- і постилістики в ІМ. поширилася нетрад. програмність неоімпресіоніст. й постмодерніст. характеру.

Титульна сторінка видання Семи мініатюр для струнних В. Бібіка. — К., 1978

Симфонічну творчість стимулювала наявність симф. орк. у Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Львові, Одесі, Харкові. Поміж симфоній (див. *Симфонія*) вирізнялись їх традиційні лір.-пісенний, лір.-епічний, лір.-драматичний, епічний, епіко-драматичний різновиди, а також новіші ліричний, лір.-психологічний та конфліктно-драматичний. Виникли симфонія-концерт (О. Красотов, Г. Ляшенко, згодом *О. Томльонова* та ін.), симфонія-легенда (Л. Грабовський), симфонія-*епітафія* і квартет-симфонія (В. Губа), симфонія з голосом (Л. Дичко, *О. Канерштейн*, згодом В. Рунчак та ін.) або хором (Ю. Знатоков). З'явилися симфонії для інстр. ансамбля (зокр. для флейти і скрипки *В. Лиховида*, для 5-и солістів В. Рунчака), органа (В. Губа, Є. Льонко, В. Назаров), часом з квінтетом духових (В. Губа, Є. Льонко), органа, магнітної плівки та синтезатора (*Г. Сасько*), електронної версії (М. Іванов), навіть для хору а капела (Л. Дичко) і т. ін.

Найбільш плідно в жанрі симфонії працювали В. Бібік, Б. Буєвський, Л. Грабовський, В. Губа, К. Домінчен, В. Загорцев, В. Золотухін, В. Зубицький, Ю. Іщенко, О. Канерштейн, І. Карабиць, *А. Караманов*, В. Кирейко, Д. Киценко, Д. Клебанов, І. Ковач, Л. Колодуб, *О. Криволап*, Г. Ляшенко, Г. Майборода, В. Пацера, *М. Полоз*, І. Польський, Є. Станкович, В. Сильвестров, *Л. Соковнін*, Г. Таранов, Я. Фрейдлін, І. Шамо, А. Штогаренко, Б. Яровинський, *П. Яровинський*. Художньо цінними були також симфонії Б. Лятошинського (IV і V "Слов'янська" симфонії), *І. Алексійчук*, *З. Алмаші*, С. Бедусенка, *А. Білошицького*, О. Ґуґеля, В. Губаренка, Л. Дичко, *Т. Євони*, А. Загайкевич, Ю. Знатокова, Вал. Іванова (Капона), В. Камінського, О. Красотова, Я. Лапинського, В. Лиховида, Т. Малюкової-Сидоренко, *В. Маника*, *А. Матвєєва*, *В. Мартинюк*, *В. Пацкевича*, *Б. Працюк*, *О. Рудянського*, В. Рунчака, Г. Сасько, *О. Семенова*, *О. Скрипника*, І. Тараненка, Б. Фроляк, Г. Цицалюка, В. Шумейка, *М. Шуха*, *В. Янца* та ін. Почала активно розвиватися симфонієта. Виникли цикли симфоній (А. Караманов), симф. поем (М. Дремлюга) та ін. творів (Д. Задор), т. зв. симфонічні: повісті (В. Рибальченко, А. Штогаренко), фрески (В. Бібік — для кам. орк., Л. Грабовський, В. Губа, Л. Дичко, В. Дроб'язгіна, О. Канерштейн, Л. Колодуб та ін.), етюд (О. Красотов) тощо. Деякі орк. композиції почали називати концертами (Концерт для симф. орк. А. Солтиса, 1964, Симфонія-концерт для кам. орк. І. Шамо, 1967, "Карпатський концерт" М. Скорика, концерти І. Карабиця, М. Полоза) і навіть сонатами (Соната для влч. і струн. орк. О. Зноско-Боровського, 1972; Соната-пікколо для кам. орк. І. Ковача, 1976, сонати для кам. орк. Я. Губанова). Натомість деякі кам.-інстр. та ін. композиції почали називати симфоніями (згадані твори В. Лиховида й В. Рунчака) та концертами (напр., В. Бібік).

Розширилась інстр. палітра симф. музики. У річищі загальної тенденції камернізації комп. творчості того періоду, пов'язаної зі створенням 1963 Київ. кам. оркестру*(п/к *А. Шароєва*, згодом *І. Блажкова*, тепер *Р. Кофмана*) і згодом Ансамбля кам. музики СКУ п/к *В. Матюхіна* (тепер "*Київська камерата*"), пізніше кам. оркестрів чи не в кожному обл. центрі України, виникло чимало творів для кам. і струн. оркестрів та ансамблів. Зрештою з'явилася *симфонія камерна* (І. Шамо, 1964, В. Сильвестров, А. Штогаренко — обидва 1965, згодом В. Годзяцький, В. Губа, В. Губаренко, Г. Жуковський, В. Загорцев, В. Зубицький, О. Кива, О. Козаренко, *С. Крутиков*, В. Лиховид, *Є. Мілка*, *В. Павенський*, В. Пацера, Є. Станкович, *М. Ф. Старицький*, О. Томльонова, М. Цепколенко, М. Шух та ін.). Кам. симфонії, на відміну від традиційних, характеризується множинністю не лише драматург. рішень, а й інстр. складів: для кам. чи струн. оркестрів, для вел. кам. ансамблю, для струнних і ударних, мідних духових і струнних; часом концертністю (тобто із сольним інструментом) тощо. Найбільше кам. симфоній написали Є. Станкович (9) і В. Губа (5).

Поряд із традиц. концертами (див. *Концерт*) для фп., скр., влч. або для флейти, труби, арфи, домри, що вже раніше з'явилися в укр. музиці (поміж них особливу роль відіграли фп. "Слов'янський" концерт Б. Лятошинського, 3 фп., 4 скрипкові та Віолончельний концерти М. Скорика, концерти для різних інстр. В. Бібіка, скр. концерт-присвята "Widmung" В. Сильвестрова, фп. і скр. концерти А. Караманова, пов'язана з жанром концерту сюїта для фп. з орк. "Партизанські картини" А. Штогаренка тощо, виникли концерти із симф. оркестром для незвичних досі для укр. музики інструментів: альта — П. Гайдамаки (1975), згодом В. Бібіка, В. Борисова, Г. Гаврилець, Є. Мілки, Ж. Колодуб, В. Пацери та ін.; к.-баса — Й. Ельгісера (1968), Є. Мілки (1979), Г. Глазачова, пізніше В. Ільїна, Г. Ляшенка та ін. З'явилися концерти для гобоя — О. Зноско-Боровського (1971), пізніше П. Гайдамаки, В. Гомоляки, Ю. Іщенка, Л. Колодуба та ін.; кларнета — *С. Ригіна* (вид. 1965), згодом Ю. Іщенка, Л. Колодуба, С. Пілютикова та ін.; фагота — В. Гомоляки, М. Гржибовського (обидва 1976), пізніше Л. Колодуба та ін.; валторни — В. Гомоляки, М. Гржибовського, Л. Колодуба (всі 1972), згодом В. Бібіка, *Л. Думи*, О. Зноско-Боровського та ін.; тромбона — О. Зноско-Боровського (1975), пізніше Д. Киценка, Л. Колодуба, *О. Костіна*, В. Пацери, *О. Потієнка*, Л. Юріної та ін.; туби — *В. Беседіної*, Л. Колодуба; саксофона-альта — Концерт-блюз із естр.-симф. орк. В. Золотухіна (1992), "Єврейський бомж" зі струнними Л. Тур'яба (1996), концерти *В. Ковальової*, В. Рунчака із симф. орк.; марімбафона — Я. Лапинського (1990). Не було обійдено увагою й концерти для нар. інструментів: бандури — В. Тилика (1976, 1982), М. Дремлюги (1985), згодом Я. Лапинського; цимбал — *В. Сирохватова* (1974), Д. Задора (1981, 2-а ред. 1982); кобзи (2-а ред. поч. 1990-х), сопілки (1989), домри (всі три — К. Мясков); гітари — Я. Лапинського (1985, 1987), пізніше К. Віленського, А. Золкіна, *М. Стецюна*; баяна — К. Мяскова (1961, 1967), згодом В. Зубицького, Д. Киценка, Я. Лапинського, І. Шамо; балалайки — П. Гайдамаки (1966), пізніше К. Мяскова. Відродилися інтерес до концерту для органа соло (Є. Льонко, *В. Ніколаєв*, П. Яровинський) або зі струн. орк., як і глієрівська традиція концерту для голосу з орк. — *В. Дубравіна* (1958, студ.), М. Жербіна (1960, 1972, 2-а ред. 1973), Я. Лапинського (1961), Г. Майбороди (1969), згодом Л. Думи, Т. Малюкової-Сидоренко, *А. Нікодемовича*, В. Пацери, В. Тилика, *Чена Баохуа*. З'явилися також концерти для кількох інстр. з орк. — для 2-х труб і органа (Л. Колодуб), подвійні: для дуету скрипок (Л. Колодуб, 1988), скр. і влч. (В. Кирейко, 1971), альта й фп. (*О. Таганов*), фп. і органа (О. Водовозов, 1983), флейти й фп. (Я. Фрейдлін), флейти й арфи (В. Журавицький), гобоя і фп. (1978), арфи і клавесина (1986), флейти й фагота (2007), усі — Ю. Іщенко), кларнета й фагота (О. Канерштейн, 1985, *С. Турнеєв*), труби й тромбона (Є. Зубцов, 1964), скрипки й кларнета (*В. Ракочі*); потрійні: для флейти, англ. ріжка та фагота (Г. Таранов, 1976), 3-х труб (Я. Лапинський, 1994); для квартету скрипок ("Дарунок прекрасному" В. Золотухіна, 1989) або саксофонів (О. Потієнко, 1988, студ.); флейти, арфи, струнних та ударних (Д. Клебанов, 1994); квінтету духових (О. Канерштейн, 1987, 2-а ред. 2001), 2-х труб і 3-х тромбонів (В. Пацера, 1984); а також 4-х солістів, клавесина та органа із струн. орк. (В. Камінський, 1986), ансамбля ударних інструментів без супр. (фольк-концерт "Як козаки Султану листа писали" В. Рунчака, 1991), навіть для джаз-тріо із симф. орк. (К. Віленський) і т. ін. Інстр. діапазон розширювався й за рахунок хоч і пов'язаних із концертом, але ін. жанрів — *концертино* із симф. орк.: для туби (1986), 2-х валторн (1982), квартету *саксофонів* (1985, усі — Л. Колодуб), домри (І. Ковач, 1960) тощо; дивертисменту (для флейти, челести та струн. орк. А. Штогаренка, 1967), фантазії (для ксилофона із симф. орк. Б. Яровинського, 1959) чи поеми (для тріо бандур з орк. нар. інстр. К. Мяскова, синтезатора із симф. орк. *Л. Горової*). До складу деяких творів конц. типу входили також рок-гурт і відеоряд (В. Рунчак). У річищі камернізації в Україні виникли й поширилися також кам. концерти для сольного інстр. — із струн. (напр., Ю. Іщенко, згаданий твір В. Камінського тощо) або кам. (9 — В. Загорцев, менше — В. Губаренко, Є. Льонко, Л. Колодуб, *В. Птушкін* та ін.) орк. З'явилися концерти для сольного інстр. з ін. типами оркестрів — духовим (А. Нікодемович), естр.-симф. (В. Ільїн, *І. Кириліна*, *О. Яворик*) та джаз. (А. Караманов), оркестром нар. інструментів (Є. Льонко та ін.), окремими орк. групами: струнною (В. Камінський, О. Томльонова, *Б. Шиптур*), ударною (*В. Чеπеленко*) або їх поєднанням (І. Кириліна, Д. Клебанов, Є. Мілка, В. Ніколаєв, *А. Рощенко*). Виникли також орк. концерти без сольного інстр. — для симф. орк. (В. Зубицький, І. Карабиць, *С. Мамонов*, В. Мар-

Титульна сторінка видання симфонічної картини "Купало" В. Губаренка. — К., 1975

Титульна сторінка видання Симфонії № 1 Б. Буєвського. — К., 1976

тинюк, М. Скорик та ін.), для струнних і духових (*І. Гайденко*), духового (О. Яворик), естр.-симф. оркестрів (І. Кириліна) та орк. нар. інструментів (Б. Буєвський, В. Зубицький та ін.). З'явилися й концерти для кам. ансамбля без сольного інстр. (Л. Грабовський, О. Козаренко, С. Пілютиков), зокр. для фп. тріо (В. Бібік), фп. з кларнетом і скр. (А. Золкін) або флейтою і кларнетом (Г. Ковальова), брас-квартету (В. Чепеленко), квінтету (С. Крутиков), гобоя і фп. (В. Бесєдіна), одного (В. Зубицький) або двох (А. Водовозов) баянів, навіть для фп. і ді-джей установки (І. Тараненко).

Внаслідок синтезу концерта з ін. муз. жанрами виникли жанрові "мутанти" — концерт-симфонія (В. Бібік, А. Караманов, Є. Льонко та ін.), концерт-дивертисмент (С. Мамонов) тощо. Відбувався синтез концерта і з муз.-театр. жанрами. Поряд з театралізацією деяких інстр. концертів, вони почали проникати в т-р: напр., музика балету "Устим Кармалюк" Б. Буєвського являє собою 3 окремі концерти для струн. інструментів з орк.

Наявність Держ. (тепер *Нац.*) *оркестру нар. інструментів* УРСР (тепер *України*, від 1987 п/к *В. Гуцала*) стимулювала створення відповідних спец. композицій. Виникло багато нових неконцертних творів спеціально для такого складу (*Ю. Алжнєв*, І. Ассєєв, А. Білошицький, В. Борисов, Б. Буєвський, Р. Верещагін, А. Гайденко, В. Дроб'язгіна, В. Зубицький, В. Камінський, *Л. Катишева*, І. Кириліна, О. Красотов, Я. Лапинський, А. Муха, К. Мясков, *О. Некрасов*, П. Петров-Омельчук, *С. Острова*, В. Пацукевич, *В. Полевой*, В. Рождественський, *В. Степурко*, М. Стецюн, В. Тилик, А. Філіпенко, *В. Філіпенко, М. Чемберджі*, В. Шумейко, Т. Шутенко, Ю. Щуровський, Є. Юцевич, О. Яворик, *Т. Ярова*, Б. Яровинський, Л. Ярошевська та ін.). Функціонування духових оркестрів (Держ. акад. духового орк. УРСР, тепер України, військ. дух. орк. тощо) позначилося на розширенні репертуару для них (*В. Варицький*, О. Зноско-Боровський, Д. Киценко, Л. Колодуб, О. Красотов, В. Рождественський, *О. Стецюк, К. Троценко*, В. Чепеленко, В. Шаповаленко, Ю. Щуровський, О. Яворик, Б. Яровинський та ін.). В Україні діяв естр. оркестр Держтелерадіо УРСР п/к *Р. Бабича*, було створено Держ. естр.-симф. орк. УРСР п/к *А. Ануфрієнка*, згодом *В. Здоренка*, джаз. орк. "*Дніпро*" (Київ), джаз-бенди Київ. т-ру естради п/к *О. Шаповала*, п/к *О. Ґебеля* (Кривий Ріг Дніпроп. обл.), згодом *Радіобенд* п/к *Є. Фокіна*. Відтак композитори почали багато писати для естр., естр.-симф. або джаз. оркестру (А. Білошицький, К. Віленський, В. Годзяцький, В. Губа, В. Дроб'язгіна, *О. Злотник*, В. Золотухін, В. Зубицький, Є. Зубцов, В. Ільїн, І. Карабиць, І. Кириліна, Я. Лапинський, С. Мамонов, К. Мясков, М. Полоз, В. Філіпенко, *В. Храпачов, В. Шаповаленко*, Н. Юхновська, О. Яворик та ін.). Унісони скрипалів, віолончелістів та ін. однорідні ансамблі стимулювали появу творів для ансамблю скрипалів (*М. Безуглов*, В. Золотухін, І. Карабиць, М. Кармінський, В. Птушкін, *В. Сапєлкін, В. Скуратовський*, О. Стецюк, М. Стецюн, Б. Фільц, К. Цепколенко, Б. Шиптур, *Л. Шукайло* та ін.). і віолончелістів (М. Жербін). Виникли також композиції для ансамблю трубачів (для 16-и трубачів Є. Станковича), тромбоністів (В. Павенський), вик-ців на ударних інстр. (В. Губа, В. Дроб'язгіна, Л. Юріна), бандуристів (О. Яковчук та ін.), домристів (С. Острова), сопілкарів (*М. Корчинський*, Я. Лапинський) тощо.

Подібно до симф. музики й інстр. концерту з 1960-х розвивався також укр. кам.-інстр. ансамбль. Але як своєрідна творча лабораторія він був позначений ще більшою пошуковістю й експериментаторством, особливо в галузі інстр. складу й тембральності (детальніше у ст. *Дует, Тріо, Квартет, Квінтет, Секстет, Септет, Октет, Нонет, Децимет*). По-перше, розширився кількісний склад інстр. ансамблю — з'явилися твори для септетів, октетів, нонетів та дециметрів, і водночас через камернізацію кам. і струн. оркестрів знизився нижній кількісний поріг їх учасників, сягнувши 11 осіб. Відтак було цілком заповнено кількісний інтервал між кам. ансамблем і оркестром. По-друге, індивідуалізація творчих задумів викликала прагнення композиторів до неповторності кожного інстр. складу. Поряд із традиц. фп. і струн. тріо, квартетами, квінтетами та секстетами, квартетами для дерев. духових інстр. з'явилися брас- квартети й -квінтети, квартет саксофонів (визначальну роль тут відіграв створений 1985 *Київ. квартет саксофоністів* п/к *Ю. Василевича*), ансамблі скрипок, ударних, сопілок, домр та ін. нар. інструментів, найхимерніші поєднання інструментів. Напр., зі струнними поєднувалися не лише дерев'яні, а й мідні духові та ударні інструменти; з академічними — народні тощо. Окремі твори написано не для 1-о інстр. складу, а для 2-х, 3-х і навіть 4-х. Інколи композитор зазначав тільки кількість виконавців, не вказуючи, на яких інструментах вони грають. Повноправними членами кам.-інстр. ансамблю стали раніше не вживані в інстр.-ансамблевих складах альтова і блок-флейта, англ. ріжок, бас-кларнет, тромбон, туба, альт-саксофон, екзотичні ударні інструменти, в т. ч. кротації, руркові дзвони, там-там (див. *Барабан*), вібрафон, флексатон, челеста, клавесин, орган тощо. По-третє, різко зросла питома вага ансамблів для однакових інструментів — скрипок, віолончелей, флейт, гобоїв, кларнетів, фаґотів, труб, тромбонів, саксофонів, бандур, сопілок, баянів, балалайок, фп. (варіант — фп. і орґан) тощо. Поряд із творами для 2-х фп. або фп. у 4 руки виникли композиції для органа в 4 руки. По-четверте, у зв'язку з посиленням комп. уваги до тембр. індивідуалізації та інтонування з'явилися опуси для дуету чвертьтонових гітар, для препарованих (підготовлених) скрипки (звук пропускається через мікрофон з підсиленням), кларнета, орґана тощо в анс. інстр. складах. Виник потяг авторів до спец. електронних звук. ефектів, відтак до синтезатора й техніки магнітофонної музики.

У тогочас. укр. сонаті (див. *Соната*), як і в інстр. концерті, композитори серед. і молод-

шого поколінь почали активно розширювати образний та інстр. діапазон. Поряд із традиц. для укр. музики сонатою для фп., скр. чи влч. динамізується розвиток сонати для альта й фп. (Г. Гаврилець, В. Загорцев, В. Полєвой, В. Скуратовський, М. Ф. Старицький, В. Степурко та ін.). Виникли сонати для фп. і к.-баса (*Г. Овчаренко, О. Пушкаренко, С. Шустов*), для фп. і дерев. духових — флейти (К. Віленський, Л. Дума, Ю. Іщенко, *М. Каландьонок*, І. Кириліна, М. Чембержі та ін.), гобоя (*Ю. Бабенко*, В. Загорцев, Ю. Іщенко та ін.), кларнета (*Н. Боєва, О. Гнатовська*, Ю. Іщенко, *В. Кафарова*, О. Красотов, О. Щетинський, Т. Ярова та ін.) та фагота (В. Губа, Ю. Іщенко, С. Пілютиков та ін.). З'явилися сонати для мідних духових інструментів — труби (В. Журавицький, О. Злотник, Ю. Іщенко та ін.), валторни (Ю. Іщенко), тромбона (В. Бєсєдіна, О. Гнатовська, Ю. Іщенко та ін.), туби (В. Скуратовський) та альт-саксофона (Ю. Іщенко, Г. Ляшенко, С. Пілютиков та ін.). До орбіти інстр. сонати увійшли незвичні для конц. сольного виконавства інструменти — альтова флейта й бас-кларнет (обидві — В. Журавицький), англ. ріжок (*Валер. Антонюк*, Ю. Іщенко). Виникли сонати для арфи (Ю. Іщенко, *О. Наконечний*), ударних інструментів (С. Пілютиков), маримби (В. Зубицький). Не залишались осторонь комп. інтересу й нар. інструменти — бандура (В. Зубицький), баян (Г. Ляшенко, Г. Овчаренко, В. Пацукевич та ін.), акордеон (*Ю. Шамо*), домра (В. Скуратовський та ін.), гітара (В. Зубицький, Є. Мілка, Д. Перцов та ін.).

У вел. масиві різнорідних творів для фп. (див. *Фортепіано*) виникли спорадичні спроби відродження скрябінівських традицій кольоромузики (Поема для фп. і світлооргана В. Полєвого, 1966).

Водночас в укр. інстр. сонаті спостерігається тенденція використання соло тих інструментів, що раніше виступали здебільшого в ансамблі з іншими. Продовжують з'являтися сонати для соло скрипки (Л. Грабовський, О. Зноско-Боровський) і труби (Ю. Гусєв). Виникли нові для укр. сонати твори для соло альта (О. Щетинський), влч. (М. Іванов) та гобоя (Валер. Антонюк), сонатина для флейти соло (*Б. Стронько*). Ця тенденція виявляється й у тих інстр. творах, що не належать до жанру сонати. Це композиції для струнних соло — скрипки (Г. Гаврилець, Л. Дичко, І. Карабиць, В. Сильвестров, Є. Станкович та ін.), альта (О. Ґуґель) та влч. (Л. Грабовський, В. Сильвестров та ін.); для дерев. духових соло — флейти (М. Полоз), гобоя (О. Грінберг, С. Зажитько та ін.), кларнета (Л. Грабовський, Є. Станкович та ін.) та фагота (І. Тараненко); для ін. духових — валторни (Л. Грабовський та ін.), сопілки (В. Камінський, М. Корчинський, В. Шумейко та ін.) тощо.

Відбулося розмивання традиц. уявлень про інстр. склад сонати. З'явилися сонати для 2-х фп. (В. Маник), кларнета й органа (О. Щетинський), струн. квартету, для фп., струнних та ударних (обидві — В. Загорцев), влч., флейти та ударних (Є. Мілка), кам. орк. (Я. Губанов), флейти й арфи, навіть для магнітофона й кіно (обидві — *Є. Костіцин*).

В рамцях неокласицизму й необароко ще до відкриття мережі органних залів в Україні композитори почали звертатися до органа (І. Ассєєв, В. Борисов, М. Колесса, Л. Колодуб, *В. Сєчкін* та ін.) і клавесина (Я. Верещагін). Відкриття в Києві 1981 *Будинку національного органної і камерної музики України* активізувало інтерес митців до органа (окрім симфоній і концертів, сонати та ін. п'єси Є. Льонка, Меса та ін. композиції М. Шуха, сюїти В. Губи, Триптих-фантазія І. Карабиця, фрески Л. Дичко, п'єси А. Загайкевич, О. Козаренка, В. Назарова, К. Цепколенко, Ю. Шевченка та ін.). У той самий час зазначене відкриття пожвавило зацікавлення клавесином (Г. Сасько, згодом Валер. Антонюк та ін.), часом у дуеті з органом (*В. Гончаренко*). Необарокове спрямування властиве також циклам прелюдій і фуґ для органа (12 — Є. Льонко, 6 — Ю. Іщенко) і фп. [34 — В. Бібік, 48 — Вал. Іванов (Капон), 6 — М. Скорик тощо]. Прелюдія і фуга також увійшли до симфонії як її окремі частини (перші 2 част. 4-ї симфонії "Пам'яті Д. Шостаковича" В. Бібіка), інколи не підряд (2-а симфонія В. Губаренка, 3-я симф. І. Шамо).

Починаючи з 1980-х чимало укр. кам.-інстр. творів мало започатковану *Б. Бартоком* назву "Музика для..." (В. Дроб'язгіна, *Л. Етінгер*, А. Караманов, С. Пілютиков та ін.), а з 1990-х деякі молоді композитори-постмодерністи взагалі відмовилися від традиц. назв (соната, квартет, тріо тощо), вдаючися до оригінальної вишуканої програмності.

Активізувався й розвиток сольного та ансамблевого джазу. Помітними явищами тут стали диксиленд "Медікус" (Львів), фортепіанні джаз-тріо п/к *А. Алексаняна* й *О. Нестерова*, анс. "Джаз-імпресіоністи" п/к *С. Хмельова* (обидва — Київ), дует Л. і М. Кримових (Дніпропетровськ, згодом Київ), фп. дуети *Ю. Кузнєцова* й *С. Терентьєва* (Одеса), *Ю. Боня* й *В. Полянського* (Львів), композитор і піаніст К. Віленський (Київ), піаністи *В. Соляник* (Львів, згодом Київ), *Є. Дергунов*, *Д. Найдич* (обидва Київ), гітаристи *Е. Ізмайлов* (Сімферополь) і *В. Молотков* (Київ), трубач *В. Колесников* (Донецьк) та ін.

Від 1990-х укр. композитори почали звертатия в ІМ. до духовної тематики, тем Голодомору, укр. нац.-визвольних змагань доби 2-ї світ. війни й повоєнного періоду.

Таким чином, укр. ІМ., являючи собою невід'ємну складову світ. муз. культури, пройшла тривалий, але складний шлях розвитку зі своїми вершинами і спадами, викликаними українофобською політикою рос. царату й керівників Комуністичної партії, її ідеолог. і ест. диктатом.

Муз. культура розвивалася також в українській зах. і схід. діаспорі: до 19 ст. у Кракові й Варшаві (від 14 ст. названі виконавці й композитори), Москві й С.-Петербурзі [числ. півчі, солісти-вокалісти, диригенти, інструменталісти та композитори з 17 ст., зокр. *О. Мезенець*, згадувані Є. Білоградська, *С. Давидов*, *С. Дегтярьов* (Дехтеревський), І. Хандошкін та ін.], Лейпцигу (у 18 ст. *Т. Білоградський*), Відні (у 1880–1920-х *Є. Мандичевський*) та ін., а з 20 ст. —

Титульна сторінка видання Квартету для 2-х скрипок, альта і віолончелі І. Карабиця. – К., 1978

також в Австралії, Арґентині, Бразилії, Вел. Британії, Італії, Канаді, Румунії, Словаччині, США, Франції, Чехії, Швеції, з 1970-х — в Ізраїлі та ін. У 1880—1930-х у С.-Петербурзі Г. Козаченко написав Симфонію, 2 симф. "Східні сюїти", Фантазію для альта з орк., твори для фп.

Поміж композиторів представниками 1-ї хвилі еміграції з України були *Л. Ніколаєв*, М. Рославець та П. Сениця (всі — з кін. 1890 — поч. 1900-х — у Москві), М. Сікард (з 1913 — у Нідерландах), *Є. Турула* (з 1914 — у Німеччині, згодом Канаді), Ф. Якименко (з 1915 — у Петрограді, тепер С.-Петербург, з 1923 — у Франції, певний час у Чехо-Словаччині) та ін. 2-у хвилю (1920—30-і) становили у зах. діаспорі М. Бойченко, *С. Борткевич*, *М. Букиник*, *Б. Весоловський*, М. Гайворонський, *А. Гнатишин*, *О. Дутко*, *Г. Дяченко*, *Ф. Євсевський*, *В. Ємець*, *О. Кошиць*, *М. Кузан*, Г. Лапшинський, В. Малішевський, *П. Маценко*, *Т. Микиша*, *О. Омельськкий*, *П. Печеніга-Углицький*, *Р. Придаткевич*, *О. Стратичук*, А. Рудницький, *М. Федорів* та ін.; у схід. — Д. Ахшарумов, Ф. Блюменфельд, Р. Глієр, *В. Дембський*, В. Томілін, О. Чишко, *Л. Штейнберг*, Б. Яворський та ін. 3-ю хвилю (під час чи невдовзі після 2-ї світ. війни) зах. еміграції склали *М. Антонович*, *В. Балей*, *В. Балтарович*, *Я. Барнич*, В. Безкоровайний, *І. Білогруд*, *О. Бобикевич*, С. Богатирьов, *Р. Бородієвич*, В. Витвицький, *І. Вовк*, *В. Грудін*, *О. Залеський*, *І. Заяць*, *Г. Китастий*, *В. Кіпа*, *К. Кукловський*, *Р. Купчинський*, З. Лисько, С. Лукіянович-Туркевич, *О. Микитюк*, *А. Мірошник*, М. Недзведський, *І. Недільський*, *Ю. Олійник*, *А. Ольховський*, *Б. Сарамага*, *І. Соневицький*, *Ю. Фіала*, *М. Фоменко*, *В. Шуть*, *С. Яременко* та ін; схід. — І. Белза, М. Гозенпуд, М. Пархоменко, М. Чайкін та ін. До 4-ї хвилі належать ті, хто переважно після війни народився в еміграції або виїхав, здебільшого починаючи з 1980-х. Поміж них у зах. діаспорі народились або з раннього дитинства мешкали на Заході: *Б. Волянська*, *Л. Кузьменко*, *Х. Кузьмич*, *Г. Кулеша*, *З. Лавришин*, *Я. Ласовський*, *Л. Мельник*, *Р. Ревакович*, *І. Сембрат*, *Д. Семеген*, В. Сидоренко та ін. Приїхали з України переважно в 1990 — на поч. 2000-х *О. Бєлінський*, В. Бібік, Б. Буєвський, К. Віленський, Л. Грабовський, Я. Губанов, О. Ґрінберг, Л. Етінгер, В. Журавицький, В. Зубицький, *В. Єфремов*, В. Ільїн, Я. Лапинський, О. Левкович, А. Нікодемович, Г. Овчаренко, І. Панов, О. Потієнко, О. Тринько, Я. Фрейдлін, Ю. Шамо, Г. Юсим, О. Яковчук, П. Яровинський, *Т. Ященко* та ін.; у схід. — *С. Бондаренко*, *Т. Буєвський*, *І. Демарін*, *М. Імханицький*, В. Кирпань, В. Кікта, І. Мацієвський, М. Ф. Старицький та ін.

У галузі симф. музики композитори діаспори писали симфонії — непрограмні (В. Балей, С. Борткевич, В. Грудін, Г. Козаченко, В. Малішевський, М. Недзведський, В. Овчаренко, А. Ольховський, М. Рославець, А. Рудницький, П. Сениця, Ю. Фіала, М. Фоменко, Л. Штейнберг, В. Шуть) і програмні (Симфонія № 1 "Моя Батьківщина" С. Борткевича, Sinfonia concertante З. Лавришина, Simphonia brevis Я. Ласовського, Симфонія № 2 А. Ольховського за мотивами І. Франка, 4 симфонії Р. Придаткевича — "Українське визволення", "Тополя", "West Kentucky" та "Про гетьмана Мазепу"; 2-а симфонія "Де-не-де тополі" П. Сениці, "Українська симфонія" Ю. Фіали, Симфонія № 4 В. Шутя за мотивами Т. Шевченка, "Куликовська симфонія" В. Кікти), навіть із хором (симфонія "Miserere Domine" А. Ольховського) або сольними інструментами й читцем ("Елегія смутків" для читця, скр., фп. та кам. орк. О. Левковича на сл. Й. Бродського й В. Набокова). Створено симфонієти (Т. Буєвський, С. Лукіянович-Туркевич, А. Ольховський, В. Шуть); непрограмні (С. Борткевич, П. Сениця, С. Яременко) і програмні симф. поеми (І. Білогруд, М. Бойченко, М. Гайворонський, Г. Дяченко, К. Кукловський, С. Лукіянович-Туркевич, І. Мацієвський, О. Микитюк, П. Печеніга-Углицький, М. Рославець, А. Рудницький, М. Фоменко, Л. Штейнберг, В. Шуть); непрограмні (В. Малішевський, П. Сениця) й програмні увертюри (В. Безкоровайний, С. Богатирьов, М. Бойченко, І. Вовк, А. Гнатишин, М. Кузан, А. Рудницький, Ю. Фіала, М. Чайкін, О. Чишко); непрограмні (С. Борткевич, В. Малішевський, Л. Ніколаєв, В, Овчаренко, П. Печеніга-Углицький, О. Тринько, М. Чайкін) і програмні симф. сюїти (А. Гнатишин, Ю. Фіала, М. Фоменко, Л. Штейнберг, С. Яременко); а також рапсодії (І. Заяць), фантазії (В. Малішевський, Д. Семеген), картини (М. Чайкін, Л. Штейнберг), казки, легенди (обидві — В. Малішевський). Назви програмних композицій мали здебільшого укр. патріотичне або яскраво виражене нац. спрямування, проте траплялися й ін. назви: "Яблуко Адама" (В. Балей), "Думка-шумка" (В. Безкоровайний), "Ave Maria" (К. Віленський), концерт "Українські колядки, щедрівки та веснянки" й літопис "Володимир Хреститель" (обидва твори — В. Кікта), "Мара" Л. Кузьменко, "Брама часу" Г. Кулеші, Two movements (З. Лавришин), триптих "Липень у Карпатах" (І. Мацієвський), Симфонія-триптих (А. Ольховський) чи просто "Триптих" (Д. Семеген), "Український триптих" і Бурлеск-увертюра (Ю. Фіала), "Зустріч обмеженого і необмеженого" та "Поміж" (Р. Ревакович).

Простежується й синтез жанрів — Дума-монолог (В. Балей), "Героїчна увертюра-фантазія" (Г. Лапшинський), Симфонія-концерт для скр. з орк. (І. Мацієвський).

Створювалися концерти для сольного інструмента з орк. — для фп. (В. Балей, С. Борткевич, В. Грудін, В. Кікта, В. Кіпа — незак., Л. Кузьменко, Г. Лапшинський, В. Малішевський, Ю. Олійник, О. Тринько, Ю. Фіала, М. Фоменко, В. Шуть), скр. (В. Балей, С. Борткевич, І. Вовк, Т. Микиша, П. Печеніга-Углицький, М. Рославець, М. Сікард, Ю. Фіала, В. Шуть), влч. (С. Борткевич, А. Рудницький), труби (Г. Кулеша), туби (В. Кікта), бандури (Ю. Олійник — чотири, три з них програмні), баяна (М. Чайкін). З'явився й подвійний Концерт для влч. і фп. з орк. (В. Балей). Концерти написано також для скрипки й кам. орк., для маримби, бас-кларнета та кам. орк. (обидва — Г. Кулеша), для 2-х (Т. Микиша) і 3-х фп. (І. Мацієвський), для гобоя і кам. орк. (В. Балей), для скр., фп. та струнних (О. Левкович), ін. твори для 2-х фп.

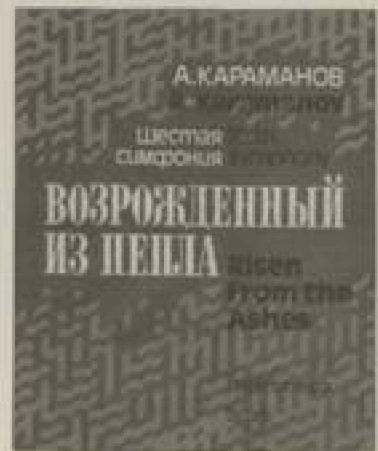

Титульна сторінка видання Симфонії № 6. "Возрожденный из пепла" А. Караманова. — К., 1985

з орк. (Л. Мельник), програмний концерт для гобоя з орк. нар. інстр. (В. Кікта). З'явилися також Концертино для флейти й духового орк. (Г. Кулеша) або для вібрафона, маримби та кам. орк. (Л. Кузьменко), Сюїта для влч. з орк. (В. Малішевський), "Геометричне" для фп. і струн. орк., "Архипіан" для флейти і струн. орк. (обидва — Х. Кузьмич), Варіації (І. Вовк), Рапсодія (О. Микитюк) і "Українські рапсодії" (М. Михайловський, А. Мірошник) та Капричіо (Ю. Фіала) для фп. з орк., Мелодія для влч. з орк. (П. Печеніга-Углицький), Фантазія для альта з орк. (Г. Козаченко), Скерцо для скр. і кам. орк. (Т. Буєвський), Думка для гобоя і малого симф. орк. (Г. Дяченко), "Фрески Софії Київської" для арфи з орк. (В. Кікта), Інтерлюдія для гобоя, арфи та 3-х струн. орк. (В. Балей).

Для струн. орк. композитори створили Симфонію (О. Левкович), Дивертисмент (Г. Кулеша), Сонату, Fuga della Fantasia (З. Лавришин), Варіації (І. Вовк), Диптих (В. Витвицький), Думку (В. Овчаренко), "Колядки" (М. Гайворонський), "Молитву" (Л. Кузьменко), "Студію" (для 16-и струн. Д. Семеген), програмні твори "Цвітка дрібная" (С. Яременко), "Woodcut" (В. Балей); для кам. — Сюїту (М. Кузан), програмні твори "Dreamteam" (В. Балей), "Розмова меншості", "ПРО" та "Подорож у безодню" (Л. Мельник), для духового — непрограмну сюїту (А. Гнатишин), програмні сюїту й рапсодію (М. Гайворонський), увертюри (М. Гайворонський, Ґ. Кулеша), фантазії, "Ритуал" (усі — Л. Кузьменко), Гімн радянській міліції (М. Рославець), марші (В. Балтарович, В. Безковорайний, С. Богатирьов, М. Гайворонський, М. Рославець, М. Чайкін), для джаз. — Парафраз (В. Балтарович); для орк. нар. інстр. — програмні сюїти (О. Чишко), увертюри (М. Чайкін); для анс. бандуристів — п'єси (Г. Китастий). Відбувався й синтез жанрів та інстр. складів (Концерт-реквієм для скр. і фп. Л. Мельника).

У галузі кам.-інстр. музики в укр. діаспорі було написано досить вел. кількість кам. ансамблів і сольних творів різних жанрів. Найактивніше композитори зверталися переважно до складу, а здебільшого й жанру струн. квартету (І. Белза, Ф. Блюменфельд, М. Бойченко, Р. Бородієвич, Т. Буєвський, В. Витвицький, І. Вовк, А. Гнатишин, В. Грудін, Г. Дяченко, Ф. Євсевський, Х. Кузьмич, З. Лавришин, Г. Лапшинський, С. Лукіянович-Туркевич, В. Малішевський, І. Мацієвський, Л. Мельник, Т. Микиша, І. Недільський, Л. Ніколаєв, В. Овчаренко, П. Печеніга-Углицький, Р. Придаткевич, М. Рославець — автор 5-и квартетів, А. Рудницький, Б. Сарамага, П. Сениця — автор 7-и квартетів, Д. Семеген, О. Стратичук, Ю. Фіала, О. Чишко, Л. Штейнберг, В. Шуть — автор 7-и квартетів, Ф. Якименко, С. Яременко та ін.), часом програмного ("Морозенко" М. Гайворонського й "Спомин про рідний край" М. Фоменка), до ін. творів для струн. квартету (І. Вовк, М. Недзведський). І. Белза, С. Лукіянович-Туркевич та В. Овчаренко написали також фп. квартети, П. Сениця — Квартет і М. Кузан — "Nyaya I" для квартету дерев. духових, М. Чайкін — "Укр. рапсодію" для квартету баяністів, Ю. Фіала — Концертино для квартета арф і для квартета саксофонів (до ост. складу звертався й Т. Микиша), Т. Буєвський — Сюїту для 4-х труб та М. Кузан — "Шлях до Аврори" для квартета електронних інстр.

Великою популярністю поміж композиторів користувалося й інстр. тріо. Як і в Україні, переважало фп. тріо (В. Безкоровайний, М. Бойченко, В. Витвицький, А. Гнатишин, В. Грудін, Х. Кузьмич, Ґ. Кулеша, З. Лавришин, Л. Мельник, Т. Микиша, М. Пархоменко, В. Овчаренко, О. Омельський, Є. Форостина, найчастіше — М. Рославець і В. Шуть, які написали по 3 тріо), інколи програмне ("Елегія" О. Залеського). Часом в інстр. складі влч. поступалася місцем альтові (А. Гнатишин). З'явилися Сюїта (Т. Микиша) й навіть Соната для фп. тріо (В. Витвицький) та Концерт для 3-х фп. (І. Мацієвський). Також було написано струнні тріо (М. Гайворонський, Х. Кузьмич, Ґ. Кулеша, С. Лукіянович-Туркевич); композиції для 3-х дух. інстр. (С. Лукіянович-Туркевич); для скр., альта та фп. (А. Гнатишин); для флейти, скр. та фп. (Я. Ласовський, Л. Мельник) або кларнета замість флейти (І. Мацієвський); для 3-х скр. (С. Яременко), інколи з фп. (З. Лисько); для 3-х флейт (Х. Кузьмич), скрипок (С. Яременко); для гобоя, влч. та арфи (всі — Х. Кузьмич); для кларнета, тромбона та влч. (Р. Ревакович), для ін. складів (Ґ. Кулеша, З. Лавришин). Програмні твори для тріо називали "Укр. тріо" (Т. Микиша), "Укр. танець" (В. Овчаренко), "Купальський триптих" (Я. Ласовський), "Мікротріо", "Три рухи" або "3x3 альтернативи" (Х. Кузьмич), "Співи" (І. Мацієвський), "Межі" (Л. Мельник), "Як тільки виникне проблиск" (Р. Ревакович)

Укр. композитори в еміграції зверталися здебільшого до різних складів інстр. квінтету — для духових (М. Кузан, Г. Лапшинський, І. Мацієвський, С. Яременко), часом тільки дерев'яних (З. Лавришин) і мідних (Л. Кузьменко), або для струн. інструментів (В. Овчаренко, В. Шуть), для кларнета або влч. і струн. квартету (Т. Микиша). Існував і традиц. фп. квінтет (С. Лукіянович-Туркевич, В. Малішевський).

Композитори укр. діаспори написали також твори для інстр. секстету — фп. (В. Шуть), для 3-х тромбонів і 3-х фп. (Партита В. Балея) та ін. складів ("Сім сходинок до невідомого" М. Кузана); октету (для дерев. духових Ю. Фіали, "Дивний світ Якова Гніздовського" М. Кузана) та децимету (Парафраз В. Сидоренка "Укр. сюїти" В. Барвінського для 10-и фп.).

Поміж інстр. дуетів найпоширенішими були твори для 2-х фп. (В. Витвицький, М. Кузан, Л. Кузьменко, Л. Мельник, Т. Микиша, Л. Ніколаєв, О. Тринько), часом з ударними інстр. (Ґ. Кулеша), чи для фп. у 4 руки (*Ст. Блюменфельд*), було написано композиції і для дуету скрипок (А. Мірошник, С. Яременко). Серед таких творів вирізняються Соната М. Кузана й Сонатина для 2-х фп. В. Витвицького, що були першими в усій укр. музиці. Часом до 2-х фп. додавались ударні (Ґ. Кулеша).

Титульна сторінка видання концерту для симфонічного оркестру "Курські карагоди" А. Гайденка. — К., 1985

Титульна сторінка видання "Фресок Софії Київської" В. Годзяцького. — К., 1984

Традиційно найбільш розповсюдженими були композиції для 2-х різних або ж 1-о інструменту. Досить часто композитори зверталися до жанрів сонати — для фп. (В. Безкоровайний, І. Белза — 5 творів, С. Богатирьов, В. Грудін, Ф. Євсевський, Г. Лапшинський, І. Мацієвський, Л. Мельник, Т. Микиша — 6 творів, М. Недзведський, М. Рославець — 5 творів, А. Рудницький, Ю. Фіала, В. Шуть), скр. і фп. (В. Балтарович, С. Лукіянович-Туркевич, В. Малішевський, І. Мацієвський, Т. Микиша, Л. Ніколаєв, Ю. Фіала; Р. Придаткевич і В. Шуть — по 3 твори, М. Рославець — 5) або скр. соло (І. Мацієвський), влч. і фп. (В. Грудін, З. Лавришин, В. Малішевський, Ю. Фіала, М. Рославець — 2 твори) або влч. соло (І. Мацієвський), гобоя (Ю. Фіала), фаґота (В. Кікта), бандури соло (Ю. Олійник), сюїти (фп. — В. Балтарович, Ф. Блюменфельд, В. Грудін, З. Лавришин, С. Лукіянович-Туркевич, І. Мацієвський, Ю. Фіала, скр. — М. Гайворонський, Р. Придаткевич — 3 твори, арфова — Х. Кузьмич, бандурна — Ю. Олійник), рідше — сонатини (фп. — З. Лавришин, Ю. Фіала, С. Яременко, скр. — М. Гайворонський, влч. — З. Лавришин, флейтова — М. Чайкін), "Укр. рапсодії" (фп. — О. Бобикевич, М. Бойченко, Т. Микиша, скр. — Р. Придаткевич — 2 твори). Ще рідше митці діаспори писали фантазії (фп. — на Шевченківські теми З. Лавришина, для лівої руки Ю. Олійника, влч. — А. Рудницького, на теми стрілецьких пісень А. Гнатишина, скр. — А. Рудницького, Fantasia quasi una sonata Ґ. Кулеші), варіації (фп. — С. Лукіянович-Туркевич, Т. Микиша, О. Омельський, скр. — І. Мацієвський, Т. Микиша, Ю. Олійник, О. Омельський, Р. Придаткевич, В. Сидоренко), у т. ч. для дітей (К. Кукловський), поеми (скр. і влч. — В. Грудін, фп. — О. Омельський, кларнетова — Т. Микиша), балади (фп. — О. Омельський, скр. — С. Яременко, влч. — М. Фоменко) та думки (фп. і скр. В. Безкоровайний, влч. А. Гнатишин, гобоєва Х. Кузьмич). Зрідка у комп. творчості зустрічалися партити (Партита № 2 для труби й фп.) і фп. думи (обидві — В. Балей), легенди (Л. Мельник), імпровізації (для саксофона й ударних Л. Кузьменко). Для кам.-інстр. творчості укр. діаспори з 1960-х характерна індивідуалізація автор. задуму чи не кожного твору, що спричинило нетрадиційність інстр. складів — для секстету 3-х тромбонів і 3-х фп. (В. Балей), для флейти, скр. та фп. (Я. Ласовський), для 2-х фп. і ударних (Ґ. Кулеша) або замість 2-х фп. одне (Т. Буєвський) чи саксофон (Л. Кузьменко), для влч. і литавр або для гобоя, влч. та арфи (Х. Кузьмич), для кларнета, тромбона та влч. (Р. Ревакович), кларнета й фаґота (В. Сидоренко) і т. ін. Ця індивідуалізація привела до появи сольних творів не лише для фп., арфи чи бандури, а й для ін. інструментів — скрипки (крім названої Сонати, "Athropos" Т. Буєвського), влч. (опріч зазначеної Сонати, "Фрагменти" Х. Кузьмич), кларнета ("Містерія" Л. Кузьменко, "Три рухи" і "Три настрої" Х. Кузьмич), гобоя (Думка Л. Кузьмич, "Fis" Р. Реваковича). З індивідуалізації випливає і своєрідність назв творів — "Sensus sonoris" (Т. Буєвський), "Nyaya II" для фп. і "Traveller in a Dark Wind" для 2-х фп. Л. Кузьменко, "Далекі стріли осені затихли" і "Глухі враження" Х. Кузьмич, "Книга вікон" Ґ. Кулеші, "12 тіней — недалеке й минуле" І. Мацієвського, "Декоративні твори" В. Сидоренка, "23 клоуни" Л. Мельника.

Найбільше інстр. п'єс композиторами укр. діаспори було написано для фп., скр. і фп. та влч. і фп. В. Кікта створив також композиції для арфи, органа, клавесина, гітари, П. Сениця — для валторни.

Музику перших 3-х хвиль еміграції написано в річищі романтизму й постромантизму. Виняток становлять М. Рославець (автор 1-х у Росії атональних творів і нової системи організації звуків із синтетакордом в її основі), В. Балей, І. Белза, З. Лисько, С. Лукіянович-Туркевич, А. Рудницький та деякі ін. М. Рославець працював у стилі модернізму, І. Белза, С. Лукіянович-Туркевич та А. Рудницький — також неофольклоризму, а В. Балей — ще й неокласицизму та постмодернізму. Натомість композитори 4-ї хвилі еміграції працювали переважно у стилях, течіях та техніках музики 20 ст., напр., у техніці електронної музики (М. Кузан, Д. Семеген та ін.).

Теж в еміграції через несправедливу сталінську депортацію з Криму (здебільшого в Узбекистан) 1944 — кін. 1980 (поч. 1990-х) перебували крим.-татар. музиканти. Але ще до того, в 1920—30-х симф. сюїти й марші писав *А. Рефатов*, якого 1937 було несправедливо репресовано. *Я. Шерфединов* створив симф. "Кримську сюїту", Симф. танці; Хореогр. сюїту, Імпровізацію для влч. і фп. У галузі симф. музики крим.-татар. композитори працювали здебільшого в жанрах сюїти й рапсодії (*І. Бакшишев*, *Е. Налбантов*), симфонієти й концерту для фп. з орк. (*Р. Рамазанов*), увертюри й програмного симф. концерту та кам. симфонії (*М. Халітова*); синтезували жанри симфонії й поеми (*Е. Емір*, М. Халітова) і т. п. Для кам. або струн. оркестрів писали варіації (*К. Кариков*), епітафії і балади для труби зі струн. орк. (М. Халітова), п'єси (Е. Налбантов) тощо. Також створювали струн. квартети (Е. Емір, Р. Рамазанов), цикли для фп. (Е. Емір, К. Кариков, Р. Рамазанов), у т. ч. поліфонічні, і 2-х фп. (Р. Рамазанов), фп. рапсодії (Е. Емір), Концертино для флейти й фп., Адажіо й Пісні без слів для влч. (Е. Налбантов), дуети для фп. і ударних (Р. Рамазанов) тощо. Значну частину творів позначено зверненням до крим.-татар. фольклору (детальніше див. ст. *Кримсько-татарська музика*).

Літ.: *Фаминцын А.* Домра и сродные ей музыкальные инструменты русского народа: балалайка, кобза, торбан, гитара. — С.Пб., 1891; *Шухевич В.* Гуцульщина. — Т. 1–3. — Л., 1902; *Демуцький П.* Ліра та її мотиви. — К., 1903; *Грінченко М.* Історія української музики. — К., 1922; [2]Нью-Йорк, 1961; *Його ж.* Українська народна інструментальна музика // *Його ж.* Вибране. — К., 1959; *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — Х., 1930; *Штелин Я.* Музыка и балет в России XVIII века. — М., 1935; *Грубер Р.* История музыкальной культуры. — М., 1941. — Т. 1. — Ч. 1; *Ольховський А.* Нарис історії української

музики. — К., 1941, ^{2}2003; *Музалевский В.* Русская фортепианная музыка: Очерки и материалы по истории русской фортепианной культуры (XVIII— первой половины XIX ст.). — Ленинград; М., 1949; *Алексеев А.* Клавирное искусство. — М.; Ленинград, 1952; *Лисенко М.* Народні музичні інструменти на Україні. — К., 1955; *Гордійчук М.* Українська радянська симфонічна музика. — К., 1956, ^{2}1969; *Його ж.* Симфонічна музика. — К., 1960, ^{2}1962; *Його ж.* Український радянський симфонізм. — К., 1967; *Його ж.* Симфонічна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Його ж.* Симфонічна музика // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Його ж.* Симфонічна музика // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Довженко В.* Нариси з історії української радянської музики. В 2 т. — К., 1957, 1967; *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). — К., 1958; *Друскин М.* Клавирная музыка. — Ленинград, 1960; *Раабен Л.* Инструментальный ансамбль в русской музыке. — М., 1961; *Його ж.* Камерная инструментальная музыка первой половины XX века: Страны Европы и Америки. — Ленинград, 1986; *Вертков К., Благодатов Г., Язовицкая Э.* Атлас музыкальных инструментов народов СССР. — М., 1963, ^{2}1975; *Гайдамович Т.* Инструментальные ансамбли. — М., 1963; *Її ж.* Русское фортепианное трио: Автореф. дисс. ...д-ра искусств. — М., 1993; *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Боровик М.* Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. — К., 1968; *Зимин П.* История фортепиано и его предшественников. — М., 1968; Інструментальна музика / Упор., вступ. ст. та прим. *А. Гуменюка.* — К., 1972; *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика. — К., 1980; *Його ж.* Фортепіанна творчість // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Конькова Г.* Традиції і новаторство в розвитку жанрів сучасної української музики (симфонія, кантата, ораторія 60—70-х років). — К., 1985; *Зинькевич Е.* Динамика обновления: Украинская симфония на современном этапе в свете диалектики традиции и новаторства (1970-е — начало 80-х годов). — К., 1986; Украинские народные наигрыши / Сост. *В. Гуцал,* вст. ст. *С. Грицы,* общ. ред. *В. Петрова.* — М., 1986; *Береговский М.* Еврейская народная инструментальная музыка. — М., 1987; *Сорокина Е.* Фортепианный дуэт: История жанра. — М., 1988; *Бялый И.* Из истории фортепианного трио: Генезис и становление жанра. — М., 1989; *Степаненко М.* Фортепианное искусство Украины в долысенковский период: Автореф. дис. ...канд. искусствоведения. — К., 1989; *Його ж.* Клавірне мистецтво України (XVI — поч. XIX ст.) // Українська фортепіанна спадщина: Хрестоматія / Упор. *М. Степаненко.* — К., 1983. — Вип. 1; *Його ж.* Клавір в історії музичної культури України XVI—XVII ст. // Укр. муз. спадщина / Заг. ред. *М. Гордійчука.* — К., 1989. — Вип. 1; *Герега М.* Камерно-инструментальные (с фортепиано) ансамбли Б. Н. Лятошинского: Некоторые вопросы музыкально-исполнительской интерпретации: Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — К., 1992; *Боровик И.* Украинский камерно-инструментальный ансамбль: Проблемы исполнительства. — К., 1996; *Корній Л.* Історія української музики. В 3 ч. — К., 1996, 1998, 2001; *Волкова Л.* Українське фортепіанне тріо 1970—80-х років в аспекті виконавських проблем: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1997; *Кашкадамова Н.* Мистецтво виконання музики на клавішно-струнних інструментах. — Тернопіль, 1998; *Її ж.* Фортеп'янне мистецтво у Львові. — Тернопіль, 2001; *Її ж.* Історія фортеп'янного мистецтва: XIX ст. — Тернопіль, 2006; *Круль П.* Національне духове інструментальне мистецтво українського народу. — К., 2000; *Його ж.* Українські камерні ансамблі духових інструментів початку XX ст. // Виконавське муз-во: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 47. — Кн. 11; *Дика Н.* Камерно-інструментальний ансамбль в Україні: Творчість і виконавство (1960—1980 рр.): Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 2001; *Польская И.* Камерный ансамбль: История, теория, эстетика. — Х., 2001; *Хай М.* Музика Бойківщини. — К., 2002; *Його ж.* Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція). — К., 2008; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; *Посвалюк В.* Історія виконавства на трубі: Київська школа: Друга половина XIX — XX ст. — К., 2005; *Його ж.* Мистецтво гри на трубі в Україні. — К., 2006; *Мацієвський І.* Гуцульські музичні інструменти (рукоп.); *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели на Україні за панщини // Музика. — 1924. — № 7—9, 10—12; *Квитка К.* К изучению украинской народноинструментальной музыки // *Його ж.* Избранные труды. В 2 т. — М., 1973. — Т. 2; *Булик З., Дем'ян Г.* Народні інструменти // Бойківщина. — К., 1983; *Герасимчук Р., Горинь Г.* Народні танці // Там само; *Яремко Б.* Народні музичні інструменти // Гуцульщина. — К., 1987; *Гордійчук М., Якименко Н.* Народні інструменти // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Сабан Л.* Народные танцы // Украинские Карпаты: Культура. — К., 1989; *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Шеффер Т.* Музика в побуті // Там само; *Її ж.* Музика в поміщицькій садибі. Військові оркестри // Там само; *Шрамко І.* Народні інструменти // Музика. — 1989. — № 6; *Шумська І.* Народна інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Зінків І.* Камерно-інструментальна музика // Там само. — К., 1989. — Т. 2; *Калениченко А., Терещенко А.* Симфонічна музика // Там само. — К., 1990. — Т. 3; *Костюк О., Калениченко А.* Камерно-інструментальна музика // Там само; *Вахраньов Ю.* Клавір і клавірна музика на Україні середини XVIII — першої чверті XIX століть в історичних та літературних матеріалах // Музична Харківщина / Упор. *П. Калашник, Н. Очеретовська.* — Х., 1992; *Калениченко А.* Камерно-інструментальні ансамблі // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Його ж.* Музика для камерно-інструментального ансамблю // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Його ж.* Музична нео- і постстилістика: спроба систематизації // Музична україністика: сучасний вимір: Зб. статей на пошану... Л. Пархоменко. — К., 2005. — Вип. 1; *Його ж.* Про деякі напрямки, стилі, течії та естетичні ситуації в українській музичній культурі // Там само: Зб. статей на пошану... Б. Фільц. — К., 2008. — Вип. 3; *Гордійчук М., Калениченко А., Клин В.* Інструментальні концерти // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Клин В., Кушнірук О.* Фортепіанна музика // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Муха А.* Музика для народних інструментів // Там само; *Немкович О.* Інструментальний концерт // Там само; *Harasymczuk R. W.* Tańce huculskie. — Lwów, 1939; Muzyka Huculszczyzny / Zebrał *S. Mierczyński,* przygotował do druku z rękopisu, skomentował i wstępem opatrzył *J. Stęszewski.* — Warszawa, 1965; *Paumgartner B.* Das instrumentalen Ensemble: Gegehwart. — Zürich, 1966; *Sachs C.* Historia instrumentów muzycznych. — Warszawa, 1975; *Komorowski J.* Polskie życie teatralne na Podolu i Wołyniu do 1863 roku. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1985 тощо.

Титульна сторінка видання Симфонії № 3 Ю. Іщенка. — К., 1980

Див. також літ. до ст.: Авангардизм, Академізм, Ансамбль музичний, Децимет, Дует, Квартет, Квінтет, Класицизм, Модерн, Модернізм, Необароко, Неоімпресіонізм, Неокласицизм, Неоромантизм, Неофольклоризм, Нонет, Октет, Постмодернізм, Постромантизм, Секстет, Септет, Тріо, Фольклоризм.

А. Калениченко

ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ТЕАТР (ІТ.) — одна з течій сучас. музики, що базується на муз. трактуванні театр. елементів, де домінує сюрреалістично-фарсове начало. Всі елементи твору в ІТ. (слово, жест, рух, *ритм*, частково й дія) об'єднуються концепцією муз. оперування матеріалом. ІТ. має багато спільного з осн. лініями розвитку т-ру абсурду. Найвідоміші представники ІТ. — Ля Монт Юнг, М. Кагель, Т. Марко, К. Штокгаузен, Б. Шеффер.

Авторський концерт Б. Шеффера (К., 2005)

Елементи ІТ. використовували у творах різного спрямування укр. комп. покоління 1960—70-х (*В. Сильвестров, Л. Грабовський*, рідше *Є. Станкович*), а також — 1980—90-х (*Л. Юріна, С. Зажитько, В. Рунчак*, менше *О. Козаренко* та ін.).

Літ.: *Когоутек Ц.* Техника композиции в музыке XX века. — М., 1976; *Schäffer B.* Mały informator muzyki XX wieku. — Kraków, 1975; *Zarius K. H.* Beiträge zur Theorie des instrumentalen Theaters. — Bonn, 1976.

Б. Сюта

ІНСТРУМЕНТИ МУЗИЧНІ (ІМ.) — А) у значенні муз. інструментарію: 1) витворені в усі іст. періоди в цілому світі; 2) ті, що використовуються у певні іст. періоди (напр., доби *бароко*), у деяких країнах (напр., кит. ІМ.), регіонах (напр., у Півд. Америці) чи середовищах (див., напр., *Українські народні інструменти*); В) — пристрої для видобування звуків, що використовуються в музиці за допомогою механічної енергії чи електричних імпульсів. Сучас. класифікація ІМ. спирається на узагальнені 1914 К. Заксом і Е. М. фон Горнбостлем засади акуст. природи, що, своєю чергою, ґрунтуються на принципах їх класифікації, вперше запропонованих В. Ш. Мейоном (1880, 1888). До традиц. груп цієї класифікації — *хордофонів* (струнних), *мембранофонів* (джерело звуку — вібрування мембрани), *ідіофонів* (самозвучних) та *аерофонів* (джерело звуку — коливання стовпа повітря) — нині долучають ще й електрофони (електроакустичні й електронні ІМ., де звук випромінюється гучномовцем).

Осн. частиною ІМ. є вібратор, що виступає джерелом коливань (струна, мембрана, стовп повітря, пружний язичок тощо), його властивості впливають на висоту й тембр утворюваного звука. Елемент, що спонукає вібратор до коливання, називається генератором (смичок, молоточковий механізм, барабанні палички тощо). Підсилення коливань з метою збільшення гучності звука відбувається за допомогою ампліфікатора (резонансна коробка, резонаторна дека, резонуюча плита тощо). Деякі ІМ. не потребують ампліфікатора (як-от, там-там, див. барабан, *тарілки* тощо), оскільки їх вібратор коливається з належною силою.

Кожна група ІМ. може, своєю чергою, поділятися на підгрупи. Хордофони розподіляються на смичкові (*скрипка, альт*, віола, *басоля* тощо), щипкові (*клавесин, арфа, гітара, бандура* тощо) та ударні (*клавікорд, фортепіано, цимбали* тощо).

Аерофони розподіляються на дух. дерев'яні (всі губні та язичкові, незалежно від матеріалу, з якого виготовлені: *флейта, кларнет, гобой, саксофон, волинка* чи коза тощо), дух. мідні (всі амбушурні, незалежно від матеріалу, з якого збудовані: *труба, валторна, туба* тощо) і *орґан* (дух. клавішний інструмент). Такі ІМ., як акордеон, *баян* та фісгармонія, з огляду на природу вібраторів, належать до групи ідіофонів. Ін. частина ідіофонів і мембранофони найчастіше поєднуються спільною назвою ударних інструментів, що, у свою чергу, розподіляються на ІМ. з визначеною (як-от, *литаври*, ксилофон тощо) й невизначеною висотою звука (*барабан*, кастаньєти і т. п.).

Електрофони розподіляються на електроакустичні (де електрика служить лише засобом підсилення механічних коливань, як-от, електрична гітара) й електронні (де коливання породжуються електричним генератором: хвилі Мартено, траутоніум — чи синтезуються електронним шляхом: електронні синтезатори й новітні муз. комп'ютери).

Окрім того, ІМ., що мають клавіатуру (струнні, щипкові та ударні, самозвучні, духові та електронні), називаються клавішними.

Історія ІМ. сягає найдавніших часів, що підтверджується наук. дослідженням примітивних культур у сучас. світі, а також даними археології (перша переддинастична культура Єгипту, трипільська й кріто-мікенська культури, культури народів Шумеру та ін.).

Очевидно, першими виникли ударні ІМ. (чи не найпершими з них були частини людського тіла), що виконували сигнальні й обрядово-магічні функції. Згодом з'явилися струнні (прототипом могла послужити тятива лука) й духові (як наслідування звуків природи: завивання вітру, свисту птахів тощо).

Літ.: *Фаминцын А.* Гусли, русский народный инструмент. — С.Пб., 1890; *Його ж.* Домра и сродные ей музыкальные инструменты русского народа: балалайка, кобза, торбан, гитара. — С.Пб., 1891;

Інструментальний ансамбль

Шухевич В. Гуцульщина. — Л., 1902. — Т. 1–3; *Демуцький П.* Ліра та її мотиви. — К., 1903; *Хоткевич Г.* Українські народні музичні інструменти. — Х., 1930; *Гуменюк А.* Українські народні інструменти. — К., 1967; *Котонський В.* Ударні інструменти в сучасному оркестрі (пер. з польс. *Л. Грабовського*). — К., 1971; *Круль П.* Національне духове інструментальне мистецтво українського народу. — К., 2000; *Боян* [*Лисенко М.*]. Народні музичні інструменти на Вкраїні // Зоря (Львів). — 1894. — № 1, 4–10; *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели на Україні за панщини // Музика. — 1924. — №. 7–9, 10–12; *Mahillon V. Ch.* Catalogue descriptif et analytique du Musee instrumental (historique et technique) du Conservatoire Royale de Musique de Bruxelles. — Bruxelles, 1880. — 1; *Sachs C., von Hornbostel E. M.* Real-Lexikon der Musikinstrumente. — Berlin, 1913; *Їх же.* Die modernen Musikinstrumente. — Berlin, 1923; *Їх же.* The History of Musical Instruments. — New York, 1940; *Їх же.* Systematik der Musikinstrumente // Zeitschrift fur Ethnologie. — 1914. — Jhrg. XLVI; *Farmer H.* The Music and Musical Instruments of the Arab. — New York; London, 1916; *Його ж.* Studies in Oriental Musical Instruments. — London, 1931. — Ser. 1–2; Glasgo, 1939.

Б. Сюта

ІНСТРУМЕНТОВКА — 1) виклад музики для виконання її певним складом *оркестру* чи інстр. *ансамблю*; 2) наук. дисципліна, що вивчає тех. та виражальні можливості окр. інструментів (див. *Інструменти музичні*), а також засади їх поєднання. Термін І. вперше з'явився в нім. літ-рі (*H. C. Koch*, Kurzgefasste Handwörterbuch der Musik, 1807), згодом — у франц. (*F. Castil-Blaze*, Dictionaire, 1821). Г. Берліоз у своєму трактаті (1844) розрізняв І., що вивчає можливості гри на даних інструментах, і оркестровку, що вивчає способи поєднання інструментів у оркестрі. Такий поділ зберігся у принципі досьогодні, хоча в укр. мові ці терміни стали нині ідентичними, при тому більш універсальний — І. — переважає.

Процес розвитку І. як формотворчого фактора бере початок із часів утвердження практики ансамблевої гри й гомофонного стилю письма. Спочатку не існувало окр. функції вик-ця, тому І. входила до науки композиції. Та згодом, у зв'язку з поступовим поділом на творців і виконавців, виникла необхідність вишколу музикантів у галузі гри на інструментах. Відтак І. розвивалася у 2-х напрямах: **1**/ як розділ науки композиції, що обмежується вивченням добору інструментів (особливо до муз. вистав) і початковими відомостями про інстр. склади (*M. Praetorius.* Syntagma musicum III, 1619); **2**/ як опис техніки гри на окремих інструментах. Спроби поєднати обидва аспекти було зроблено у працях М. Преторіуса, Й. Матезона, а також в "Essai d'instrumentation a l'usage de seux qui composent pour la clarinette et le cor" В. Розера (1767), де вперше подано також приклади з муз. літ-ри. Цілковитий синтез тод. науки І. здійснено у згаданому трактаті Г. Берліоза, де дано повний опис технічних можливостей всіх інструментів оркестру й показано на числ. зразках найефективніші способи їх застосування в ансамблевій грі. Теоретики наступних років розширили цей напрям з пед. міркувань (Й. Маркс, Л. Буслер, Р. Гофман), доповнили аналізами орк. літ-ри пізніших часів (Ф. А. Геварт, *М. Римський-Корсаков*, Е. Праут, Ш. Відор та особливо Р. Штраус). У 20 ст. з'явилися нові спроби осмислення явищ І. Одні автори випустили інструментознавчу частину (І. Е. Велеш), другі прагнули використовувати істор. аспект (Г. Ерпф) чи технологічно-темброві підходи (В. Пістон). Однак і сьогодні відсутня єдина музикознавча теорія І. як елементу муз. твору (композиції). Практично всі дослідження в царині І. є підручниками або оглядами істор. еволюції І.

Технологічними основами І. є добір інструментів і об'єднання їх у групи (смичкові, дерев. духові, мідні духові й ударні та колористичні), кількість інструментів, а також спосіб їх використання. Проте звучання оркестру (чи ансамблю) в цілому залежить не лише від наявності технологічних елементів, а й від ін. елементів муз. твору — мелодики, (див. *Мелодія*) *гармонії*, ритміки (див. *Ритм*), *агогіки*, фактури. Звідси випливає можливість поділу звучань на 2 осн. типи — однорідні (гомогенні) й різнорідні (полігенні). Гомогенні досягаються шляхом: **1**/ використання однорідного інстр. складу (й ідентичної артикуляції, у відповідності з добором регістрів) за відсутності ритм. вирізнення окр. партій; **2**/ поглинання звучання однієї групи інструментів іншою; **3**/ взаємодоповнення звучань; **4**/ нівелювання індивідуальних рис окр. інструментів. Полігенні звучання досягаються: **1**/ діалогічним (антифонним) трактуванням груп чи окр. інструментів; **2**/ відповідним просторовим розміщенням інструментів; **3**/ порушенням динамічної рівноваги окр. складових орк. звучань, що виникає, напр., через пронизливі тембри деяких інструментів (*флейта*-пiколо, *труба*), розшарування звучань шляхом використання ритм., агог. та артикуляційних контрастів.

Зародження європ. інстр. музики сягає раннього середньовіччя, але пошуки в галузі І. були переважно спорадичними, допоки в цілому не завершився процес формування орк. інструментарію і осн. груп. Саме тоді композитори почали свідомо використовувати певні інструменти і їх групи для реалізації конкретних творчих задумів. Формування сучас. оркестру тісно пов'язане зі становленням італ. опери, зокр. з творчістю К. Монтеверді, який в опері "Орфей" (1607)

Титульна сторінка книжки "Искусство инструментовки" Д. Клебанова (К., 1972)

уперше вжив у оркестрі групи інструментів відмінних тембрів для характеристики різних образів і точно окреслив місця, де їх необхідно використати. В наступних творах він теж уперше застосував ряд специф. орк. прийомів артикуляції з ілюстративною метою (pizzicato, tremolando).

Етапи розвитку мистецтва І. пов'язані з періодами розвитку європ. музики. У добу *бароко* існувало кілька напрямів становлення І. Найдавніший з них полягав у перенесенні хор. структури на інстр. *ансамбль*. Саме тоді виникли *тріо*-склади як перехідний етап стабілізації ансамблю. Найголовнішим його досягненням була техніка концертування. Першою стабілізувалася (ще в 17 ст.) група смичкових інструментів, на 4-голос. ансамбль яких спирався бароковий оркестр. Дух. інструменти мали в ньому підпорядковане становище. Наприкінці 17 ст. їх було вдосконалено так, що вони поступово почали задовольняти вимоги композиторів і складати 2-у групу в оркестрі [*труба*, особливо у т. зв. стилі "Clarino", старовинна *флейта*, *гобой* та *фагот* спершу в італ. (А. Скарлатті), а згодом у нім. (Й. К. Ф. Фішер, *Й. С. Бах*) і англ. (Г. Перселл) музиці]. Основою франц. барокового орк. був 4-голос. ансамбль смичкових інструментів. Духові спершу використовувались у хор. звучанні. Лише згодом з'явилися концертуючі фрагменти у тріо-складі. Ж. Б. Люллі в І. підкреслював тембр.-колорист. особливості інструментів. Традицію хор. трактування оркестру подолав М. А. Шарпантьє, який уперше ввів витримані голоси дух. інструментів.

Концертний *жанр* і форми музикування, гол. чином у музиці італ. традиції (*Кончерто гроссо*, сольний *концерт*), спричинили на рубежі 17—18 ст. стабілізацію складу оркестру, розвиток віртуозного елементу музики, а також опрацювання колорист. і динамічних контрастів, що досягалися за допомогою протиставлення різних за складом груп інструментів. Гол. напрямки тут визначалися творами А. Кореллі, А. Вівальді, Г. Ф. Генделя та Й. С. Баха. У театр. музиці (див. *Музика в театрі*) стабільність інстр. складу була меншою, але щораз активнішими ставали пошуки нових ефектів І. й упровадження нових інструментів. Істотну роль у бароковому оркестрі відігравала традиція *basso continuo*.

У 1-й пол. 17 ст. з'явилися тенденції до вилучення basso continuo, пов'язані, з одного боку, зі стабілізацією орк. складів і детальним їх визначенням, з другого — із загальним пересуванням орк. звучання у вищі регістри. Це викликало також поступове вилучення з оркестрів важких інструментів (крум-горнів, цинків, помортів) і заміною їх на легші (флейти, *кларнети*, *валторни*, фаґоти). На ґрунті т. зв. гармонічної музики (Harmonienmusik старовіден. школи) тривало усамостійнення інструментів.

У 18 ст. почав складатися тип класичної І., у театр. музиці (Н. Йомеллі, Т. Траетта, Ж. Ф. Рамо використовували 4-голос. склад інструментів, доповнений кларнетами й валторнами). Наступний етап розвитку І. пов'язаний з мангеймською школою. Її композитори виробили модель клас. оркестру з характеристичним поділом на групи: смичкові (основа оркестру), дерев'яні духові та ударні інструменти. Крім усталення класичного (дійсного досьогодні) складу оркестру й поділу на групи, композитори майнгейм. школи відмовилися від рівної барокової динаміки (де силу звучання визначала кількість вик-ців) і почали використовувати можливості окр. інструментів. Остаточно закріпили на практиці досягнення мангеймців Й. Гайдн і В. А. Моцарт. Основою їхнього оркестру став *квартет* смичкових інструментів (1-і *скрипки* виконували мелод. функцію, *віолончелі* з *контрабасами* реалізували лінію *басу*, 2-і скрипки й *альти* грали роль гарм. заповнення). Дерев. дух. інструменти у подвійному складі доповнювали звучання смичкових (у tutti), протиставлялися групі струнних або трактувались як сольні інструменти, збагачуючи тембр. мелодію струнних, рідше — отримували цілком самостійні соло. Основою цієї групи були гобой і фагот. Упроваджені В. А. Моцартом 2 кларнети найчастіше утворювали поряд з 2-ма валторнами витримані звучання. Групу ударних складали двоє литавр, настроєних зазвичай у тоніці й домінанті.

Класична І. тісно пов'язувалася з поділом інструментів на мелодичні й акомпануючі та із структурою твору (гол. теми твору чи частини були, як правило, закріплені за певними групами інструментів). Відмінності у складах оркестру в симф. творах здебільшого не практикувалися, проте були досить частими в оперній музиці (напр., використання, крім основного, допоміжного у В. А. Моцарта). Це сприяло подальшій емансипації дух. інструментів. Їх тембри часто трактувались як символічні характеристики певних образів (напр., тембр *тромбона* використовувався для характеристики образу Командора в опері "Дон Жуан" В. А. Моцарта). Паралельно зростав і кількісний склад оркестру (від 6-и скрипок у Й. С. Баха до 16—20 у композиторів мангейм. школи). Це було викликано, значною мірою, появою, окрім приватних, ще й муніципальних оркестрів, що виступали у вел. залах. Імовірно, саме ця обставина вплинула на формування т. зв. "бетховенського" оркестру. Дотримуючися в основному "гайднівсько-моцартівського" складу оркестру, *Л. Бетховен* упровадив тромбони, 4 валторни, малу флейту, контрфаґот. Він же почав по-новому трактувати інструменти оркестру.

Наступним кроком розвитку І. стало винайдення ще за життя Л. Бетховена вентильного механізму і вдосконалення конструкції дух. інструментів, хоча на цілковите утвердження "хроматичних" мідних пішли ще десятиліття.

І. доби *романтизму* притаманні активні пошуки в галузі колористики й оновлення тембр. характеристик звучання. Це привело до розширення групи ударних і колористичних інстр. (окрім литавр, — малі й вел. *барабани*, тарілки, трикутник, *бубон*, *дзвіночки*, ксилофон, *фортепіано*, а згодом — челеста й *арфа* з механізмом подвійного перестроювання). Група дерев. духових поповнилася різновидами існуючих інструментів (мала й альтова флей-

ти, англ. ріжок, малий і басовий кларнети), з'явилася й басова труба. Загальне наростання кількості інструментів зачепило також групу смичкових, число яких, як правило, з метою збереження акустичних пропорцій зростало до 50-и (часом і більше), що, своєю чергою, дало змогу ширше застосувати різні divisi. Все частіше використовувалися міксти-барви, утворювані засобом змішування тембрів інструментів, що належать до різних груп (Ф. Мендельсон, Р. Шуман, *Ф. Ліст*).

Базована на вченні про акуст. рівновагу І. потроху відходила в минуле. Поступовий відхід від гомофонно-гармонічної фактури сприяв рівноправному й самостійнішому трактуванню орк. інструментів, урізноманітненню артикуляційних засобів та використанню не вживаних до цього звуків і тембрів (напр., кларнет у К. М. Вебера чи флейта у Ф. Мендельсона). Почали входити у практику нетрадиційні подвоєння й потроєння голосів. Вел. значення для розвитку І. в оперній музиці мали твори Дж. Мейєрбера, який відкрив тембр. красу низьких регістрів смичкових і мідних інструментів, увів унісонові звучання в tutti. В орк. музиці особливу роль відіграли інновації Г. Берліоза (розширення складу оркестру, піднесення й усамостійнення ролі духових).

Подальший розвиток І. у творчості Р. Вагнера був пов'язаний з розвитком концепції муз. драми: введення нових інстр. (вагнерівські труби), усамостійнення інструментів, поява лейттембрів і темброінтонацій. А. Брукнер, напр., використовував трубу для мелодичних партій. Зберігаючи самостійність груп орк. інструментів, він частково повернувся до хор. способу трактування ансамблю. Плідний вплив на розвиток мистецтва І. справила творчість *П. Чайковського* (темброво-функціональне членування партій) і *М. Римського-Корсакова* (розкриття віртуозної специфіки орк. інструментів).

Тенденція до розростання складів оркестру (Г. Малер, Р. Штраус) призвела на поч. 20 ст. до кризи І. Нові *стилі* й *течії* в муз. практиці відповідно виявили нову тенденцію розвитку І., що знайшло віддзеркалення в камернізації ансамблю й кам. способі трактування інструментів, а також у більшій довільності складів (*І. Стравинський*). Почалося введення в оркестр давніх і новосконструйованих інструментів (М. Римський-Корсаков, Р. Штраус), людського голосу як незвичної інстр. барви (*О. Скрябін*, К. Дебюссі, М. Равель). Широкі можливості, що відкривались у царині змішування тембрів та індивідуалізації окр. інструментів (творчість композиторів *імпресіонізму*), зумовили поступову відмову від гегемонії мелодії як домінуючого фактора розкриття худ. образу. З'явилися т. зв. Klangfarbenmelodie (А. Шенберг) і пуантилізм (А. Веберн), що привело до практично повного усамостійнення окр. тембрів, тембр. плям і точок в І. Загальною тенденцією представників усіх стилів і течій музики 20 ст. — від *неокласицизму до серіалізму*, зокр. унаслідок зростання інтересу до нар. музики Сходу, Африки, Півн. Америки — є величезна розбудова ними групи ударних і колорист. інструментів, їх цілковите усамостійнення аж до появи творів виключно для таких інструментів (Е. Варез). Все ширше використовувалися можливості просторового звучання, артикуляційні можливості й способи звуковидобування традиц. інструментів (гра на мундштуку мідних інструментів, на обечайці смичкових, удари рукою по корпусу інструментів, стук клапанів, "підготовлене" фп. тощо).

В укр. музиці до серед. 18 ст. панував поширений в епоху бароко принцип І., базований на прагматичних засадах доступності й функціональній відповідності інстр. характерові музики та діапазонові доручених їм орк. голосів. Тоді переважали орк. колективи духових і ударних інструментів (струнні використовувалися майже виключно як сольні й кам.-ансамблеві). Унаслідок розвитку муз. культури панських садиб бл. серед. 18 ст. в Україні почався процес становлення заг.-європ. принципів орк. музикування і усталення осн. засад клас. І.

Від кін. 18 і до кін. 19 ст. у зв'язку з обмеженим арсеналом функціонування укр. орк. музики мистецтво І. як у "підросійській", так і в "підавстрійській" частинах України, розвиваючись у річищі романт. засад, перебувало у стані стагнації. Поява на межі 19—20 ст. високопрофес. орк. творів *В. Сокальського, М. Колачевського, С. Людкевича, П. Сениці, В. Барвінського, І. Рачинського, Ф. Якименка, Б. Яновського* та ін. інтенсифікувала подальший розвиток І. Особливо вагомим стимулом для її розвитку стало поширення і впливи на укр. композиторів орк. музики пізніх нім. романтиків, франц. імпресіоністів та, особливо, О. Скрябіна. Такі впливи виразно відчуваються у творчості *Л. Ревуцького й Б. Лятошинського* 1910 — поч. 1930-х. Пізньоромант. забарвлення притаманне І. укр. музики 1930—50-х, що було спричинено істор.-суспільними чинниками (див. *Постромантизм*). Подальший розвиток І. в Україні пов'язаний з іменами Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, *В. Косенка, К. Данькевича, Ю. Мейтуса, В. Борисова, Д. Клебанова, А. Штогаренка, Г. Майбороди* та ін. З'явилося гроно авторів, які стали визнаними майстрами І.: *В. Рибальченко, Б. Яровинський, В. Гомоляка, Л. Колодуб.*

Сучас. І. доповнили широковпроваджувані в оркестр електричні й електронні інструменти (А. Жоліве, О. Мессіан, К. Штокгаузен), засоби *конкретної* та *електронної музики, алеаторики.* Практично всі найновіші засоби І., починаючи з 1950—60-х, дедалі ширше застосовуються укр. авторами. Це — використання незвичних способів виконання й артикуляції на традиц. інструментах (*В. Сильвестров, Є. Станкович, В. Рунчак, К. Цепколенко, Л. Юріна, С. Зажитько, С. Пілютиков, Ю. Гомельська*), впровадження нових чи старовинних інструментів в орк. ансамблі (*М. Скорик, В. Зубицький*), використання електричних і електронних звучань (*Л. Грабовський*, В. Сильвестров, *А. Загайкевич*) тощо. Нові специф. проблеми І. виникають у синтет. жанрах, де інстр. звучання має узгоджуватись зі співом, *танцем*, драм. дією, кіно- чи телекадрами; свої особливості є й

при І. для різних типів оркестрів чи ансамблів (духових, ударних, народних, естрадних, джазових, рокових тощо). Перекладення твору з одного орк. складу на інший визначається як *аранжування*.

Літ.: *Римский-Корсаков Н.* Основы оркестровки. С партитурными образцами из собственных сочинений, под ред. *М. Штейнберга*. В 2 т. — Берлин; М.; СПб., 1913; [3]М.; Ленинград, 1946; *Василенко С.* Инструментовка для симфонического оркестра. В 2 т. / Под ред. и с доп. *Ю. Фортунатова*. — М., 1952. — Т. 1; 1959. — Т. 2; *Рогаль-Левицкий Д.* Современный оркестр. В 4 т. — М., 1953—56; *Веприк А.* Трактовка инструментов оркестра. — М., 1961; *Клебанов Д.* Искусство инструментовки. — К., 1972; *Його ж.* Эстетические основы инструментовки. — К., 1983; *Чулаки М.* Инструментовка. — М., 1974; *Денисов Э.* Ударные инструменты в современном оркестре. — М., 1982; *Berlioz Y.* Grand traite d`instrumentation et d`orchestration modernes.— Paris, 1844; *Його ж. Strauss R.* Instrumentationslehre [нім. пер. з доповненнями *Р. Штрауса*]. — Leipzig, 1905, в рос. пер. — М., 1972; *Widor C. W.* Die Technik des modernen Orchester. — Leipzig, 1904; *Wellesz E.* Die neue Instrumentation. — Berlin, 1929—30; *Piston W.* Orchestration. — New York, 1955; *Erpf H.* Lehrbuch der Instrumentation und Instrumentationkunde. — Mainz, 1959; *McKay G. F.* Creative orchestration. — Boston, 1963; *Becker H.* Geschichte der Instrumentation. — Köln, 1964 (Serie "Das Musikwerk", H. 24).

Б. Сюта

ІНТЕРЛЮДІЯ (*лат.* interludium від *лат.* inter — між і ludus — гра). **1.** Муз. *п'єса*, що розділяє чи з'єднує частини муз. твору. Зустрічається у творах муз.-сценічних (зокр. *С. Прокоф'єв.* Балет "Ромео і Джульєтта", № 8, 43, 45) і циклічних (напр., П. Гіндеміт. "Ludus tonalis" для фп.), як частина *симфонії* (І. Шамо. 3-я симфонія) або *сюїти*. Деякі І. будуються на матеріалі осн. частин твору. **2.** Імпровізаційний сполучник між строфами в органних хоралах (*Й. С. Бах.* BWV 715, 726). **3.** Вставна муз. п'єса в оперних і драм. виставах. **4.** Окремий муз. твір (зокр. Інтерлюдія для оркестру *А. Загайкевич*, Інтерлюдія для гобоя, арфи та 3-х струн. орк. *В. Балея*). Див. *Інтермедія, Інтермецо.*

ІНТЕРМЕДІЯ (від *лат.* intermedius — проміжний, серединний) — **1.** Коротка комічна або пасторальна муз. вставка чи сценка зі співами (пантоміма, *балет*), що з 15 ст. розігрувалася між актами драм. вистави. Мета І. — розділити акти вистави й водночас розважити публіку в антракті. Цю традицію в 17 ст. було перенесено в *оперу*. Іноді самі І. являли собою маленькі опери-вставки в драмі (напр., "Orfeo dolente" Беллі в "Амінті" Т. Тассо, 1616). У процесі розвитку жанру І. стали об'єднуватись єдиною сюжетною лінією. Це привело до відокремлення І. від основної дії й перетворення їх на самостійну виставу (див. *Опера-буффа*). Так, опера-буффа "Деспіна й Нісо" А. Скарлатті служила І. в його ж опері-серіа "Благородне кохання" (1714), так само як "Служниця-пані" Дж. Перголезі (1733) — клас. зразок опери-буффа — спочатку була І. в його опері-серіа "Гордий полонений" (1729). За її зразком Ж. Ж. Руссо створив свою І. "Сільський ворожбит" (1752).

В укр. культурі І. — також сценка з нар. життя, часом жарт. змісту, що вставлялася між актами у п'єсах духовно-релігійного спрямування. В цих І. широко побутували мотиви й сюжети укр. нар.-поет. творчості, а також матеріали з популярної книжної анекдотичної й сатир. літ-ри. Дослідники (*І. Франко, М. Петров*, М. Возняк та ін.) вважади, що перші І. в Україні з'явилися в 16 ст. За тогочас. теорією, І. мусила відображати веселі події буденного життя. Її герої — представники різних народів і націй — викладали свої думки простими словами, зазвичай жартували. Пристрасті мали бути спокійними, закінчення — веселим.

Одна з перших І., що дійшла до нас, — "Грання весілля" у п'єсі "Олексій, чоловік Божий" (1674). Відтворення нар.-обряд. сцени зумовило вагомий "струмінь" музики й танців (судячи з ремарок: "Тут цимбалісти й скрипки іграють", "Тут танцювати будуть" тощо).

Іноді І., що виконувалися в антрактах, були немов би пародією на осн. акт. Так, у "серйозній" п'єсі "Комічне дійство" М. Довгалевського діяв Валаам — стародавній маг, який передавав науку волхвам, а в І. — шляхтич, котрий повчав мужиків, позаяк знав, що діється в пеклі й на небі. Але мужики, яких він намагався ошукати, били його й проганяли.

Поступово зв'язок з осн. дією ставав необов'язковим. Іноді І. набували навіть більшого значення завдяки популярності їх героїв і сюжетів —пройдисвіта Цигана ("Украдена кобила"), темного Селянина, який віддає сина "в науку" ("Коротка інтермедія"), дотепних селян ("Найкращий сон", "Білорус у тенетах"), пиворізів, які мандрують по світу (одноим. І.) та ін.

Жарти й дотепи в І. будувалися на "перекрученні" мов: мужики промовляли лат. мовою або намагалися висловитися польською, переставляли порядок складів ("серимарія" — замість "семінарія", "бакуляр" — замість "бакаляр" тощо), вживали схожі за звучанням і невідповідні за змістом слова ("бакаляр" — "каламарь") тощо. У цих випадках суттєво зростала роль актора. Іноді жарти були не зовсім пристойними, приправленими "міцними" виразами.

У більшості І. діяли представники різних національностей, які не просто висловлювалися специф., характерною саме для даної нації мовою, а й демонстрували риси, як вважалося, притаманні їхній вдачі: Лях — гонор, Циган — хитрощі, Литвин — простодушність, Єврей — полохливість, Козак — сміливість і відвагу, винахідливість. І. запозичували матеріал переважно з нар. вжитку, збагачувались образами вертепної драми (див. *Вертеп*), через те в них так багато спільного в ситуаціях, характерах та образах персонажів.

Сцен. поведінка акторів у *шкільній драмі* (рухи, жести міміка) була обмеженою, тому найбільш ефектними у виставах були муз. номери, що прикрашали дію, робили її більш видовищною та емоційною (Б. Смольський). Музика І. (як і шкільної драми в цілому) не збереглась, однак

Ірмологіон XVII – XVIII ст. Сторінка з сюжетом, заставкою та ініціалом (Арк. 44).
Опубліковано: Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва: українська рукописна книга. – Л., 1995
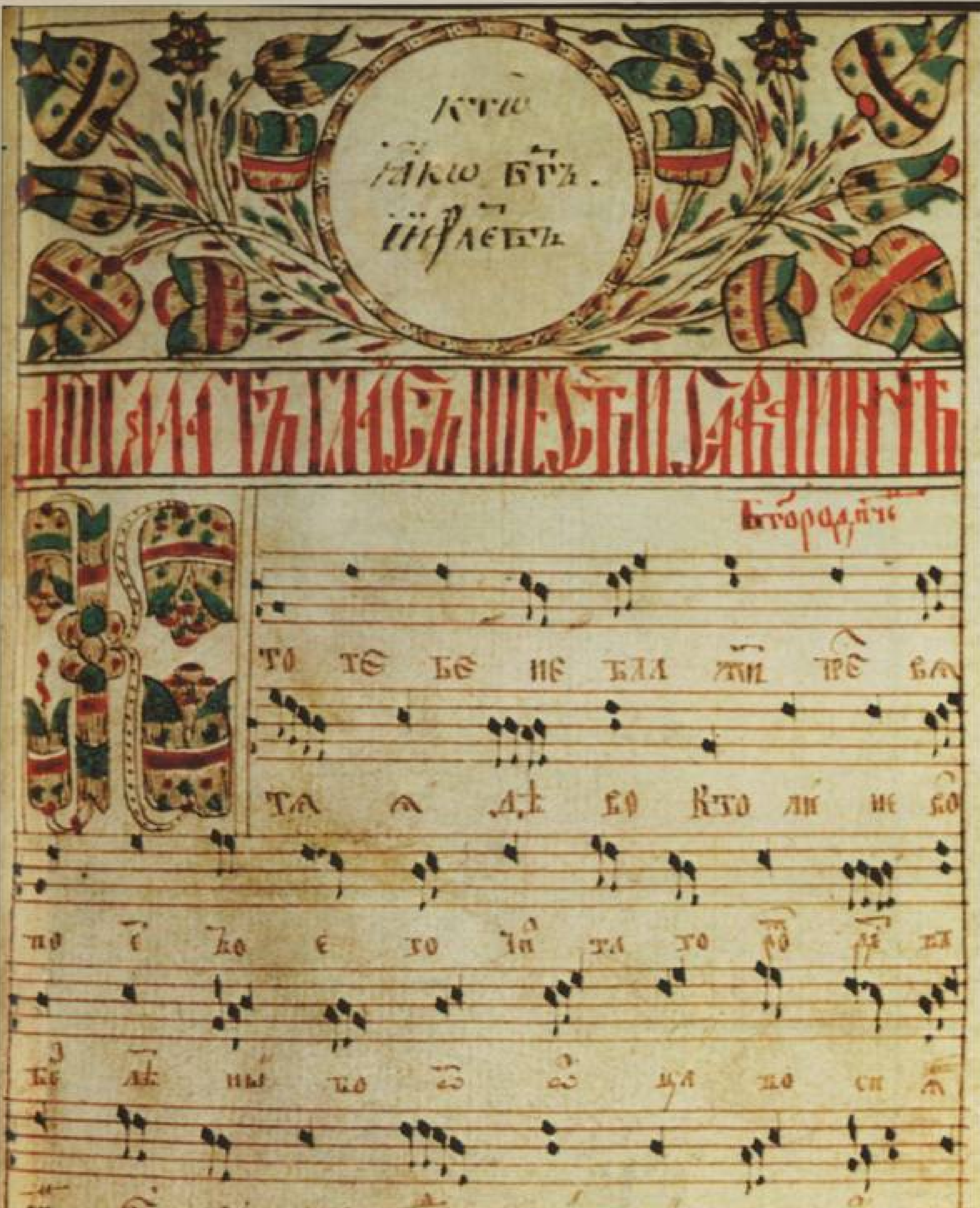
Ірмологіон (кінець XVII ст.). Сторінка з заставкою та ініціалом (Арк. 161).
Опубліковано: Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва: українська рукописна книга. – Л., 1995

Ірмологіон (1660). Сторінка з заставкою та ініціалом (Арк. 151).
Опубліковано: Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва: українська рукописна книга. – Л., 1995

Ірмологіон (1682). Сторінка з заставкою і сюжетним ініціалом (Арк. 157).
Опубліковано: Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва: українська рукописна книга. – Л., 1995.

з ремарок у текстах можна скласти уявлення про покладену на неї функцію. Зазвичай, кожна вистава супроводжувалася *кантами* чи партесами (*Д. Антонович*). Зокр., кантами закінчувався кожен акт "Комічного дійства" (IV) й "Властотворного образа" (V) М. Довгалевського: в останньому в найбільш патетичний, кульмінац. момент звучав кант Душі грішної і скорботний дует її з Натурою людською під час плачу. Іноді сцена завершувалася хором, подібно до давньогрец. трагедії (як, скажімо, хор ангелів у драмі "Володимир" *Ф. Прокоповича*). Роль т. зв. мораліте виконував хор в І. "Тато з сином" (ремарка: "А хор, що заспеваєт"), а також в І. "Жебраків двоє" (з текстом "Біда, што не той живот").

Часом зустрічаються вказівки на окремі сольні муз. номери. Так, у "Різдвяній драмі" *Д. Ростовського* (Туптала) пастухи чують "чудное пѣниє" і сперечаються між собою: один твердить, що це пташки, другий — що то діти ("робятки невелички"). За цими зауваженнями можна приблизно уявити тембр, регістр цього голосу, а також його характер. В І. Г. Кониського "Вбитий дяк" — герой "што салавей у церкве людзіям спеваєць". Прототипом майбутньої арії можна вважати пісню Козака "Мати моя старенькая" з І. "Козак, Лях і Москаль". Водночас вона є портретною характеристикою гол. героя. Чи не найпершою (з поки що відомих) муз. комічною характеристикою можна вважати пісню Чорта, під музику якої танцюють Дід і Баба в однойменній І. Ритм. малюнок пісні Чорта дозволяє припустити наявність у ній моторної танц. мелодії, можливо, близької укр. гопаковим мотивам. Ремарки з текстів І. дозволяють визначити муз. інструменти, що супроводжували спів. Так, Орфей і Аполлон грають на цевниці й *гуслях*. У "Гранні весілля" "цимбалісти і скрипки грають". Чорт у згаданій І. зветься ще "дударем". Ремарка в І. "Тато з сином" вказує: "І буде Тато грати на кобзу, а Син буде співати й скакати", а далі батько проголошує: "Маємо кобзу, будемо собі фурдате грати". Згадка про дудку й *дуду* є в І. "Байки козацькі".

Комічні сцени, особливо різдвяні й великодні, а також сатир. діалоги, написані живою соковитою укр. мовою (як "Сповідь" І. Некрашевича), з'являлися й побутували ще в 2-й пол. 19 ст. і безпосередньо підготували новий період у літ-рі й особливо т-рі. Так, інтермедіями, по суті, є сцени "розв'язування мішків" в комічній опері *М. Лисенка* "Різдвяна ніч" (1882). У 20 ст. І. вводились у муз.-сцен. твори в стилізованому вигляді: І. є опера-пантоміма *Я. Ступки* "Вареники" за одноим. байкою Л. Глібова (1926), І. про вигнання Запорожцем царя Ірода (за "Иродовою морокою" П. Куліша) вводить *М. Вериківський* у власну оперу "Вій" (1946), "Латинська інтермедія" — частина прологу опери *В. Кирейка* "Вернісаж на ярмарку" (1985) і т. п.

2. Епізод фуги між проведеннями теми.

Літ.: *Возняк М.* Початки української комедії (1619–1819). — Л., 1919; *Белецкий А.* Старинный театр в России. — М., 1923; *Антонович Д.* Триста років українського театру. — Прага, 1925; *Архімович Л.* Українська класична опера. — К., 1957; *Медынский Е.* Школьный театр в Белоруссии и на Украине XVII–XVIII вв. — К., 1958; *Волошин І.* Джерела народного театру на Україні. — К., 1960; *Махновець Л.* Сатира і гумор української прози XVI–XVIII ст. — К., 1964; *Волинський П., Пільгук І., Поліщук Ф.* Історія української літератури: Давня література. — К., 1969; *Корній Л.* Українська шкільна драма і духовна музика XVII — першої половини XVIII ст. — К., 1993; *Сікорська І.* Українська комічна опера: генезис, тенденції розвитку: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1994; *Петров Н.* Старинный южно-русский театр и в частности вертеп // Киевская старина. — 1882. — Т. 4. — Ноябрь; *Марковский М.* Южно-русские интермедии из польской драмы // Там само. — 1894. — № 7; *Рєзанов В.* Драма українська: Старовинний театр український // Зб. істор.-філол. відділу УАН. — К., 1926. — Вип. 1; *Адріанова-Перетц В.* З історії сатирично-гумористичної рукописної літератури XVII–XVIII ст. // Рад. літ-во. — 1957. — № 4; *Елеонская А.* Комическое в школьных пьесах конца XVII — нач. XVIII вв. // Новые черты в русской литературе и искусстве. — М., 1976; *Франко І.* Південноруський театр XVI — XVIII ст. // Зібр. тв. У 50 т. — К., 1981. — Т. 31.

І. Сікорська

ІНТЕРМЕЦО (від *італ.* intermezzo, *лат.* intermedius — той, що посередині, проміжний) — **1.** П'єса проміжного, сполучного значення. В інстр. музиці може виконувати роль *тріо* в 3-част. формі (Шуман Р. Скерцо із Сонати для фп., *op.* 11) або серед. частини в сонатному циклі (Шуман Р. Концерт для фп. з орк.). В опері І. може бути як суто інструментальне ("Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*), так і вок.-інстр., хорове. Побутують інстр. І., що виконуються між актами або сценами опери ("Сільська честь" П. Масканьї, "Алеко" *С. Рахманінова*). **2.** Самостійна характерна інстр. п'єса. Вперше з'явилась у творчості романтиків (див. *Романтизм*) як вияв безпосередності лір. почуття (Шуман Р. Шість інтермецо для фп., *op.* 4, 1832; А. Лядов, В. Калинников, оркестрове І. — *М. Мусоргський*). В укр. музиці І. представлено в різних жанрах, зокр. для симф. орк. *К. Білої, А. Загайкевич, М. Полоза, В. Рожаліна, Б. Яновського, Л. Грабовського* (поема "Інтермецо на укр. нар. теми" за *М. Коцюбинським*); І. для естр. орк. — *А. Гребенюка*; для орк. нар. інстр. — *М. Скорульського*; для кам. орк. — *Г. Саська, В. Сильвестрова*, для скр. і струн. орк. *С. Колобкова*; для мідних дух. інстр. — *Л. Левитової*; для струн. квартету — *Б. Фроляк*; для скр. — *Г. Жуковського, О. Киви, Л. Ревуцького*; для фп. — *Б. Кудрика, А. Сол-*
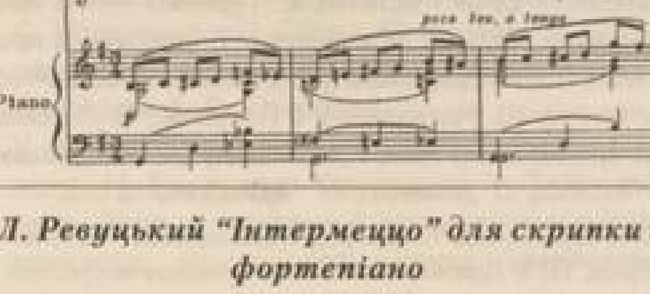
Л. Ревуцький "Інтермеццо" для скрипки і фортепіано

Титульна сторінка програми IV Міжнародного курсу інтерпретацій вокальної музики (Перемишль, 1999)

Титульна сторінка автореферату дисертації "Виконавська інтерпретація фактури прелюдій Ф. Шопена" Л. Касьяненко (К., 2001)

тиса, *Є. Толмачова*, для 2-х фп. — *Л. Хитряк*; для баяна — *М. Чембержі* тощо.

Літ.: *Лежанська З.* Адам Мечиславович Солтис. — К., 1969; *Назайкинский Е.* Логика музыкальной композиции. — М., 1982; *Загайкевич М.* Михайло Коцюбинський і музичне мистецтво // У вінок Михайлу Коцюбинському. — К., 1967; *Стояновская И.* К проблеме жанра интермеццо в музыке (рукоп.).

О. Кушнірук

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ (від *лат.* interpretatio — пояснення, тлумачення) — у вузькому практ. значенні — процес осмислення звук. реалізації виконавця нотного тексту (Н. Корихалова, Є. Гуренко). У ширшому плані І. визначається не лише як виконавське, а будь-яке (і слухацьке, і музикознавче) трактування муз. твору, що має привести до глибинного розуміння його змістово-смислової концепції (*В. Москаленко*); як пояснення будови "звукового предмету" й розкриття його муз.-інтонац. смислу (М. Бенюмов); як інтелектуально-емоційна реакція суб'єкта на певну сукупність відчуттів, уявлень, понять та сприймання (*О. Лисенко*); як логізоване відображення дійсності в різноманітних формах мовної фіксації (*І. Полусмяк*).

До серед. 18 ст. мистецтво І. було тісно пов'язане з комп. діяльністю, оскільки автор твору здебільшого був і його виконавцем. Поширення (з 19 ст.) конц. діяльності обумовило утвердження вик. типу І. У 2-й пол. 19 ст. сформувалася теор. І., спрямована на вивчення розмаїття вик. шкіл, естет. принципів, технолог. проблем вик-ва тощо. У 20 ст. вона набула статусу однієї з галузей муз-ва.

Методика І. базується на 2-х принципах: **1**/ ретроспекції, тобто реконструкції, відтворенні та відновленні смислу й значення твору (що особливо важливо й складно стосовно мистецтва давніх епох); **2**/ актуалізації, суть якої полягає у з'ясуванні нового контекстуального значення цього твору як феномена культури й збагаченні його змістово-смислового образу в умовах постійних змін, що відбуваються в сусп. та індивід. свідомості. Інакше кажучи, І. охоплює культуровідповідні (або культуродоцільні) й культуротворчі тенденції. Тож у сучас. мистецтві велику увагу приділено культурологічному аспекту І. Такий підхід загалом передбачає орієнтацію інтерпретатора на виявлення композиційно-виражальних елементів твору та їх категоризацію як засобів репрезентації смислу. Водночас тут постає завдання відтворення концепційно-конструктивного цілого з усіма наявними муз. і позамуз. зв'язками.

Існують певні відмінності у класифікації форм, типів або видів І. Так, свого часу Г. Ріман запропонував поділ І. на теоретичну й практичну; натомість сучас. естетик Є. Гуренко — на повсякденну, наукову та художню. В укр. муз-ві проблеми І. досліджуються у 2-х аспектах: естет.-теоретичному (В. Москаленко, І. Полусмяк, О. Лисенко, *Ю. Іщенко* та ін.) і вик.-практичному (*А. Задерацька*, *І. Павлова*, *Б. Деменко*, *М. Чернявська* та ін.).

Літ.: *Корыхалова Н.* Интерпретация музыки. — Ленинград, 1979; *Гуренко Е.* Исполнительское искусство: методологические проблемы. — Новосибирск, 1985; *Москаленко В.* Творческий аспект музыкальной интерпретации. — К., 1994; *Чернявська М.* Аксіологічний аспект теорії інтерпретації та проблеми музичної педагогіки: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1996; *Лысенко О.* Художественная интерпретация как эстетическая проблема // Эстетические аспекты художественной интерпретации. Серия: "Музыка". — К., 1986. — Вып. 4; *Полусмяк И.* К проблеме научно-эстетической интерпретации музыкального произведения // Гос. Респ. биб-ка УССР им. КПСС. — Серия: Музыка. — К., 1987. — Вып. 2; *Котляревська О.* У пошуках сенсу музичного твору // Філософська і соціологічна думка. — 1994. — № 7–8.

О. Котляревська

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ (від *лат.* inter — поміж і textum — тканина, зв'язок, побудова). В музиці — термін, що використовується для позначення спектру міжтекстуальних відношень, виходячи з положення про те, що будь-який текст завжди є складовою частиною широкого культурного контексту й існує за рахунок числ. текстів-попередників. Термін І. передбачає трактування муз. текстів (див. *Текст музичний*) як різновиду текстів художніх, котрі є послідовністю знаків, що становлять єдине ціле й призначені для слухання, читання, аналізу тощо. І. в музиці існує і розглядається у 2-х іпостасях: як обраний художній прийом і як метод прочитання якогось тексту. Вони відповідають 2-м сторонам І. — авторській і слухацькій (дослідницькій). І. функціонує в тих муз. творах, де взаємодіє кілька текстів. Один з них є "своїм", тож при прочитанні (прослуховуванні, аналізуванні тощо) постає проблема співвідношення особливості різних культ. традицій і *стилів* (чи різних способів розуміння однієї традиції), а їх представниками є тексти, що взаємодіють. Коли до такої взаємодії залучається свій власний текст, виникає **автоінтертекстуальність**.

Виходячи з того, що музика є певним єдиним простором культ. пам'яті, І. в худож. муз. *дискурсі* реалізується у вигляді таких основних (за Ж. Женнетом) типів текстових взаємодій: власне **інтертекстуальності**, що передбачає співіснування в одному тексті 2-х і більше різних текстів (цитата, плагіат, пастіш, алюзія тощо); **паратекстуальності** як відношення тексту до своєї частини (назви, епіграфа, вербальної і муз. частин у вок.-інстр. творі, цілого чи групи частин до однієї з частин або групи частин, іншотекстової вставки і т. п.); **метатекстуальності** як співвідношення тексту зі своїми передтекстами; **гіпертекстуальності** як пародійного співвідношення тексту із профанованими ним іншими текстами; **архітекстуальності** як жанр. зв'язків залучених текстів.

Характерними особливістями І. в музиці є формування психоаналітичної моделі, що діє при порівнянні матеріалу одного твору, що сприймається різними реципієнтами, а також комбінування прийомів і методів найрізноманітніших дисциплін. Відтак це виводить аналітичну діяльність на міждисциплінарний рівень. З точки зору слухача І. є, по-перше, наставленням на більш поглиблене розуміння тексту,

по-друге, — розв'язанням проблеми нерозуміння тексту через установлення багатовимірних зв'язків з ін. текстами, пов'язаними з даним звуко-тембровою, референційною, структурно-комбінаторною та ритміко-синтаксичною пам'яттю звучань, як і зв'язків на рівні форми, *жанру* та стилю.

Термін І. було вперше введено до широкого наук. обігу Ю. Крістевою (стаття "Бахтін, слово, діалог та роман", 1967). В укр. муз-ві термін І. почали впроваджувати наприкінці 1990-х (*І. Коханик, Б. Сюта)* — до цього на окреслення різних типів міжтекстуальних відношень у музиці використовувалися менш точні, хоч і близькі за значенням поняття "полістилістика" (обґрунтований А. Шнітке), "асиміляція" (обґрунтований Л. Березовчук), "змішаний жанр", "змішаний стиль" (обґрунтовані М. Лобановою), колаж, парафраза, пастіш, плагіат, стильова гра, стилізація, цитатність тощо.

Літ.: *Коханик І.* Інтертекстуальність та проблема стильової єдності музичного твору // Київ. муз-во: Текст музичного твору: практика і теорія. — К., 2001. — Вип. 7; *Сюта Б.* Музична творчість 1970-х—1990-х років: параметри художньої цілісності. — К., 2006; *Його ж.* Інтертекстуальність та проблеми стилю і форми в українській музиці постмодернізму // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — № 2; *Його ж.* Текстові взаємодії та організація художньої цілісності в сучасній музиці // Музичне мистецтво і культура. — О., 2003. — Вип. 4. — Кн. 1; *Його ж.* Тенденції формо- і жанротворення у польській музиці 1980—90-х років (у контексті "Нової музики" східних слов'ян) // Мист-во, фольклористика та етнологія слов'янських народів: XIII міжн. з'їзд славістів (Любляна, Словенія): Доповіді. — К., 2003; *Kristeva J.* Sémiotiké: Recherches pour une sémanalyse. — Paris, 1969; *Barthes R.* Le plaisir du texte. — Paris, 1973; *Genette G.* Palimpsestes: Le littérature au second degré. — Paris, 1982; Intertextualität: Formen, Funktionen, anglist. Fallstudien / Hrsg. von *Broich U., Pfister M.* — Tübingen, 1985; *Grivel Ch.* Thèses préparatoires sur les intertextes // Dialogizität, Theorie und Geschichte der Literatur und der schönen Künste. — München, 1982; *Riffatérre M.* La syllepse intertextuelle // Poétique. — Paris, 1979. — № 40.

Б. Сюта

ІНТОНАЦІЯ (від *лат.* intonatio, intono — вимовляю співучо, співаю перші слова, заспівую) — багатозначне поняття, що передбачає часте звук. утілення муз. думки, трактованої як вияв соціально й історично детермінованої людської свідомості. У муз-ві існують 2 осн. значення І.: **1.** Як осн. носія муз. змісту (*Б. Асаф'єв*), що відрізняє музику від мови, де смислове навантаження лягає на слово, а І. відіграє допоміжну роль. **2.** Як певної логіко-конструктивної одиниці (поєднання кількох тонів як складової муз. форми), "одиничної і подвійної системи зв'язків стійких і нестійких елементів ладу" (*Б. Яворський*). Як правило, сучас. дослідники дотримуються однієї з цих 2-х концепцій, що закріплює їх розмежування. Існують характерні інтонації, властиві нар.-пісенній культурі різних національностей, зокр. української. **3.** В акустиці й *виконавстві* І. тлумачиться як "чисте", тобто правильне, відтворення висоти тону й характеру звука (співзвуччя) на інструменті (див. *Інструменти музичні*) з вільним і рухомим устроєм (струнно-смичкові, духові та деякі ударні), а також у співі. **4.** У мовознавстві поняття І. означає засіб, що передає смислові відтінки мовлення, тембр і характер звучання голосу тощо.

Літ.: *Яворский Б.* Основные элементы музыки. — М., 1923; *Асафьев Б.* Музыкальная форма как процесс. — Ленинград, 1963; *Маркова Е.* Эстетический аспект интонационной теории и анализ музыкального произведения. — К., 1983; *Кравцов Т.* Гармонія в системі інтонаційних зв'язків. — К., 1984; *Орлова Е.* Интонационная теория Асафьева как учение о специфике музыкального мышления: История. Становление. Сущность. — М., 1984; *Александрова Н.* Основные типы музыкального интонирования в украинской камерно-инструментальной музыке 70—80-х годов: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1987; *Избицкая Н.* К проблемам интонации современной хоровой музыки: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1987.

О. Котляревська

ІОАСАФ, монах (справж. прізв. — Попов) (1721, м. Охтирка, тепер Сум. обл. — ?) — співак (бас), регент. Спочатку був ченцем Охтирсько-Троїцького монастиря. Володів чудовим голосом і проявив себе як церк. регент. 1740 запрошений до Петербурга, де співав у *Придв. спів. капелі* (з 1741 — її регент).

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914; ДПБП. — Ф. 380, карт. 6, № 3, арк. 355.

І. Лисенко

ІПАКОЇ — див. *Жанри богослужбово-літургічні.*

ІПОЛИТОВ-ІВАНОВ (справж. прізв. Іванов) Михайло Михайлович [7(19).11.1859, м. Гатчина, тепер Ленінгр. обл., РФ — 28.01.1935, м. Москва, РФ] — композитор, диригент, муз.-громад. діяч, педагог. Чоловік *В. Зарудної*. Н. а. Республіки (1922). Закін. С.-Петерб. конс. (1882, кл. композиції *М. Римського-Корсакова*, кл. к.-баса І. Ферреро, кл. диригування К. Давидова). 1879—80 відвідував зібрання "Могучої кучки". 1882—93 жив у Тифлісі (тепер, Тбілісі), очолював відділення *ІРМТ* і муз. школу, де викладав теорію та історію музики, диригував симф. концертами й оперними виставами (з 1884), записував і досліджував груз. муз. фольклор. 1895—01 — диригент Рос. хор. тов-ва, 1899—1906 — Моск. оперних т-рів С. Мамонтова й С. Зиміна, з 1925 — Вел. т-ру. Від 1922 — голова Всерос. тов-ва письменників і композиторів. Від 1893 — професор, 1905 — 18 — директор, 1919—22 — ректор Моск. конс. Викладав гармонію, інструментовку, композицію, вів оперний клас. 1924—25 — ректор і професор кл. композиції Тбіліс. конс. Поміж учнів — *Я. Вайнберг, С. Василенко, Р. Глієр, Ю. Енгель, В. П. Задерацький, С. Зорич, В. Івановський, В. Малішевський, Л. Ніколаєв, О. Соловйов.*

У творчості спирався на традиції рос. класиків, зокр. М. Римського-Корсакова й *П. Чайковського.* Творам притаманні жанр різноманітність, простота, мелодійність, емоц. урівноважен-

Титульна сторінка автореферату дисертації "Музична полістилістика у світлі теорії інтертекстуальності" Ю. Грібіненко (О., 2006)

Обкладинка книжки "Интонационность музыкального искусства: научное обоснование и проблемы педагогики" О. Маркової (К., 1983)

М. Іполитов-Іванов

ність, лір. і епіко-оповідні образи. Широко використовував муз. фольклор різних народів. Дописав 2–4 дії до незакін. опери "Женитьба" *М. Мусоргського* (за *М. Гоголем*, 1931, пост. у Москві в Радіотеатрі). Здійснив 3-ю редакцію опери *П. Сокальського* "Облога Дубна". Творчо спілкувався з *Ф. Якименком*.

Як диригент гастролював у Києві, Харкові, Одесі. Творчість І. досліджував *С. Бугославський*.

Тв.: опери — "Руфь" (за О. Толстим, 1887, Тифліс, тепер Тбілісі), "Азра" (за мавритан. сказаннями, 1890, Тифліс), "Ася" (за І. Тургенєвим, 1900, Моск. т-р Солодовникова), "Измена" (1910, Опера С. Зиміна, "Оле из Норланда" (1916, Вел. т-р); для симф. орк. — Симфонія (1907), "Кавказькі ескізи" (1894), "Іверія" (1895), "Тюркські фрагменти" (1925), "У степах Туркменистану" (1932), "Музичні картинки Узбекистану", "Каталонська сюїта" (обидві — 1934), симф. поеми, увертюра "Яр-Хміль", "Симфонічне скерцо" (1881), "Вірменська рапсодія" (1895); тв. для балалайки з орк., кам.-інстр. ансамблі, п'єси для фп., тв. для скр. і фп., для влч. і фп.

Літ. тв.: Учение об аккордах, их построение и разрешение. — М., 1897; 50 лет русской музыки в моих воспоминаниях. — М., 1936; Грузинская народная песня и её современное состояние // Артист (Москва). — 1895. — № 45 тощо.

Літ.: *Чемоданов С.* М. М. Ипполитов-Иванов. — М., 1927, [2]1933; *Бугославський С.* М. М. Ипполитов-Іванов: Жизнь и творчество. — М., 1936; *Карышева Т.* Петр Сокальский. — М., 1984.

І. Сікорська

ІРАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (ІУМЗ.). Ісламська Республіка Іран (ІРІ) — держава в Азії, на Середньому Сході, що займає територію понад 1600 тис. км^2. Кол. назва — Персія. Населення — понад 65 млн. осіб (переважно перси — 52 %, азербайджанці, курди та ін.), які сповідують іслам (шиїтське відгалуження).

Муз. культура Ірану бере початок із глибокої давнини. Відомостей про музику стародав. Персії майже не збереглось, однак *інструменти музичні* свідчать про зв'язок перської муз. культури з муз. традиціями Месопотамії. Іранська музика впродовж тривалого часу посідала провідне становище серед культур Близ. і Серед. Сходу, впливала на муз. мистецтво ін. народів. Бл. 3 ст. до н. е. — 4 ст. н. е. ірано-мовні племена скіфів і сарматів (алани, роксолани та ін.) розселились у степах від Дунаю до Тоболу, в т. ч. на території сучас. України. Прадавні впливи позначилися на різних шарах вітчизн. культури. Вважають, що в сучас. укр. мові понад 1 тис. слів має іран. походження. Муз. інструменти сарматів знаходять при розкопках на території сучас. України (напр., 1918 побл. м. Миколаєва — кутову *арфу* з горизонт. резонатором).

Деякі укр. органологи пов'язують ґенезу ряду нар. муз. інструментів (ліроподібні *гусла*, *бандура* тощо) з іран. корінням. *І. Зінків* вважає, що епонім "*козак Мамай*" походить із ведичних і давньоіранських (скіфських) ритуалів.

Іран. музика, своєю чергою, зазнавала європ. впливів. Інтенсивний розвиток європ. профес. форм муз. мистецтва розпочався в Ірані у 20 ст., особливо після 2-ї світ. війни. Було засновано Філарм. тов-во (1940), Театр опери та балету (Тегеран, 1967), муз. навч. заклади європ. типу — консерваторію в Тегерані (1918), Нац. консерваторію (1949). Від 1968 у Ширазі (кол. Персеполісі) проходить щорічний фестиваль нац. мистецтва.

Культурні зв'язки між Україною та Іраном регулювались Угодою, підписаною між урядом кол. СРСР та Шахиншахським Урядом Ірану 22 черв. 1966, згідно з якою, сторони зокр., зобов'язувалися сприяти розвитку обмінів у галузі т-ру, музики, *опери*, *балету* та ін. видів мистецтва; організації мист., наук., музейних, фотовиставок; обміну грамплатівками, магнітофон. записами нар., клас. та сучас. музики і трансляції їх по радіо обох країн; розширенню обміну книжками, журналами та ін. виданнями, що стосуються наук., технічних та культурних проблем.

Від 1979, після проголошення Ірану Ісламською Республікою, було введено ряд обмежень; перевагу було надано офіційним пісням і видам музики, пов'язаним з культовими ритуалами.

ІРІ визнала незалежність України 25 груд. 1991. Від того часу було здійснено понад 30 двосторонніх офіційних візитів на найвищому й високому рівнях, зокр. у квіт. 1992 — візит до ІРІ Президента України Л. Кравчука, у жовт. 2002 — візит в Україну Президента ІРІ С. М. Хатамі (S. M. Khatami).

1994 було підписано угоду про культурне співробітництво між ІРІ й Україною. 1997 ректор *НМАУ О. Тимошенко* відвідав Іран, де вивчав стан підготовки мист. кадрів, підписав протокол намірів між департаментом музики Мін-ва культури й ісламської орієнтації Ірану і НМАУ.

1998 *В. Рожок* як заст. міністра культури і мистецтв України здійснив візит до Ірану, де передав у дар оркестрові хор. держ. капели Тегерану нотні видання укр. музики: партитури "Запорожця за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Карпатського концерту" *М. Скорика*, 3-ї симфонії *Б. Лятошинського*, хор. обробки *М. Лисенка*, *М. Леонтовича*, *К. Стеценка*. У рамках цього візиту до Тегерану прибув також струн. квартет НМАУ на чолі з *А. Баженовим*. У берез. 1998 заст. міністра культури й іслам. орієнтації ІРІ М. Каземі здійснив робочий візит до Києва, де відвідав мист. навч. заклади, зокр. НМАУ, *Київ. ССМШ*, *Київ. дит. Академію мис-*

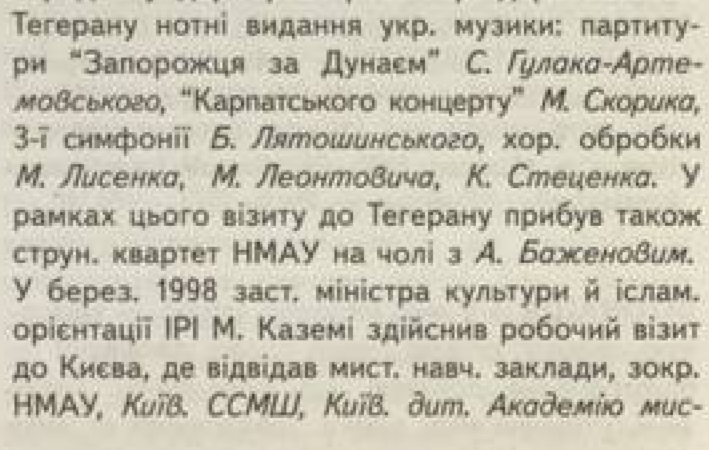

Ансамбль "Барви України" під керівництвом А. Дубини на 18-у фестивалі "Фаджр"

Обкладинка буклету 21-о фестивалю "Фаджр"

тецтв. Обговорювалася, зокр., можливість відкриття філіалу НМАУ в Тегерані. Під час цього візиту було проведено концерт іран. музики в Нац. філармонії, де Нац. симф. оркестр України п/к *М. Дядюри* виконав твори іран. композитора Х. Дехлаві.

Упродовж останнього десятиліття суттєво активізувалися різнобічні зв'язки Ірану й України, в т. ч. у галузі культури. 2003 у Києві проводилися засідання круглого столу "Перспективи розвитку політичного, економічного, наукового і культурного співробітництва двох країн" (Ін-т міжн. відносин КНУ). 2003 у рамках програми зміцнення й розвитку зв'язків у галузі культури між ІРІ й Україною було організовано курси підвищення кваліфікації викладачів і студентів-лінгвістів. В Україні 2003 діяло 17 центрів з вивчення перської мови при ун-тах Києва, Львова, Харкова та Сімферополя, де навч. бл. 800 студентів. У жовт. 2005 у Києві в Міжрегіон. академії управління персоналом відбулася наук. конференція "Діалог Іслама і Християнства". Поглиблювалося знайомство з іран. мистецтвом. 2007 фільм "Для свободи завжди запізно" режисера М. Оскуей (Іран) отримав спец. диплом журі 3-о Укр. міжн. фестивалю докум. кіно. Іран. режисер М. Махмальбаф був головою міжн. журі 37-о Київ. міжн. фестивалю "Молодість".

Від 1997 у Києві здійснюється навчання музикантів з Ірану, які по закінченні підгот. курсів вступають, зокр., до НМАУ в клас теорії музики, композиції, фп., гітари. Поміж них — Ф. Гударзі, М. Гадеріан, Ф. Хатіб, М. Ефтехарі, С. Залі, Т. Рахшанізаде, В. Самії Амiралі, М. Форугі, М. Юсефіан, М. Мірзаї, Ф. Техраніан, Е. Панжех Хамене. Нині студенти з Ірану навчаються також у муз. ВНЗ Львова, Києва, Харкова, Одеси.

2006 М. Юсефіан (кл. композиції *Є. Станковича*) створив у Києві анс. перської музики "Джам" (у перекл. з перс. — чаша Грааля, символізує "серце суфія" — особливий стан при слуханні музики) у складі: М. Юсефіан (тар, сетар, танбур, уд, томбак, деф), А. Акаїй (каманча), А. Хатаїй (сантур), Д. Робатіан (сантур), А. Казімій (вокал), І. Садиґі (дотар, бастар), А. Заманпур (деф). Учасники колективу — студенти-іранці, які навчаються в різних ВНЗ Києва. Ансамбль концертує в Києві як самостійно, так і спільно зі струн. квартетом "Collegium", фольк-гуртом "Даха-Браха". 2007 брав участь у фестивалі "Країна мрій".

Від кін. 1990-х стали здійснюватися гастрольні поїздки музикантів з України в ІРІ. 1999 за сприяння Ф. Гударзі (закін. НМАУ 2003, кл. композиції *Л. Дичко*) укр. музиканти вперше взяли участь у щорічному міжн. муз. фестивалі "Фаджр" (започатк. у Тегерані 1986), згодом ця участь стала регулярною: 1999, 2003—06 — ансамбль нар. інструментів НМАУ п/к *А. Дубини*, поміж учасників — Т. Столяр, Т. Чернета (бандура), М. Клименко (ударні), А. Войчук (*цимбали*), І. Юрова (*домра*), Е. Джамаладінова (домра), І. Жорницький (бас-*балалайка, контрабас*) та ін.; 2006 — фольк-гурт "Бряц-Бенд".

2003 М. Дядюра працював у Тегерані як запрошений диригент Нац. симф. оркестру.

Л. Дичко впродовж лют.-берез. 2003 в Ін-ті мистецтв Держ. Тегеран. ун-ту проводила заняття з композиції, аналізу муз. творів, *оркестровки*, історії укр. музики, виступала з лекціями про сучас. хор. укр. музику в різних навч. закладах Тегерану; брала участь у передачі іран. ТБ, де продемонструвала записи власних творів, а також музику М. Скорика, *І. Карабиця, О. Киви*.

У груд. 2006 у Тегерані відбулися концерти оркестру "Ренесанс" п/к *Й. Франца.* У трав. 2006 Засл. акад. симф. оркестр Нац. радіокомпанії України взяв участь у міжн. фестивалі "Музика миру", де виступав разом з іран. хором М. Нурі п/к Л. Чекнаваряна (Тжекнаворяна) у "Великому залі Ірану" (Тегеран). Як солісти виступили Ш. Кохanзад та ін. іран. вик-ці. Виконувалася музика Л. Чекнаваряна, а також твори *П. Чайковського, Й. Брамса*, В. А. Моцарта, А. Хачатуряна та ін.

Активізувалося знайомство укр. громадськості з іран. муз. культурою. 20—26 квіт. 2004 відбувся Тиждень іран. культури в Україні за участю міністра культури й ісламі. орієнтації А. Масджеда-Джамеї, який провів переговори з міністром культури України й підписав протокол про культурний обмін. У рамках Тижня пройшли зустрічі діячів культури й мистецтва обох країн. Було досягнуто домовленості про проведення 2005 Тижня культури України в Ірані.

1 лют. 2005 посольство ІРІ в Україні провело в залі міжн. конференцій НБУВ урочисті заходи, присв. 26-й річниці перемоги ісламської

Обкладинка буклету 19-о фестивалю "Фаджр"

Ф. Гударзі

Т. Чернета – українська учасниця 21-о фестивалю "Фаджр"

революції, в межах яких відбувся концерт, де виконувалися революц. іран. гімни.
Твори іран. композиторів поступово входять до культ. простору України. Зокр. 1997 симф. оркестр КНУКіМ п/к Й. Франца виконав сюїту "Біжан і Маніже" Х. Дехлаві. У програмі "*Київ Музик Фесту*'2003" виконувався твір для фп. А. Машаєкі "У пошуках втраченого часу".
2005 рок-гурт "Аби МС" і співачка Т. Радостєва записали спільну платівку "F5", де здійснено синтез укр. нар. співанок, текстів перс. мовою та інтонацій перс. музики.

Літ.: *Абаев В.* Скифо-европейские изголосы: На стыке Востока и Запада. — М., 1965; *Виноградов В.* Классические традиции иранской музыки. — М., 1982; *Зінків І.* Нові аспекти дослідження середньовічних слов'янських гусел вертикального тримання // Укр. мист-во. — К., 2004; *Її ж.* Про походження епоніму "Козак-Мамай" // Студії мистецтвознавчі. — 2007. — Ч. 4; *Олійник О.* Сарматська арфа з території України // Там само; *Куйовда С.* Українська музика в Тегерані: Інтерв'ю з В. Рожком // КіЖ. — 1998. — 13 трав.; *Панько Т.* "Тысяча и одна ночь" в музыке [WWW-документ] URL *http://daily.com.ua/articles/7/2007-04-30267.html*; [*Б. а.*]; перською мовою — Українське зерно // Мелодія: Вісник 19-го Міжн. муз. фестивалю. — Тегеран, 2004. — № 8; [*Б. а.*]. Діалог з Анатолієм Дубиною: Маємо спільне коріння // Там само. — № 9; [*Б. а.*]. Діалог з Фарзадом Гударзі: Музичні зв'язки України й Ірану // Мелодія: Вісник 21-го Міжн. муз. фестивалю. — Тегеран, 2006. — № 1; [*Б. а.*]. Можливість почути // Там само. — № 3; [*Б. а.*]. Діалог з Анатолієм Дубиною: Чим менше, тим краще // Там само. — № 4.

М. Ржевська, В. Романко
Переклад з перської О. Романка

ІРМОС — див. *Жанри богослужбово-літургічні.*

ІРМОЛОГІОН (*грец.* Ερμολόγιον) — одна з *книг богослужбових* Правосл. Церкви. Представлена 2-а видами, добре відомими в Україні, — раннім (загального поширення у візант. ареалі) й пізнім (укр. і білор.). **1.** Ранній І. — книга лише одного *жанру богослужбового* — ірмосів, від яких походить її назва. Ірмоси — це перші строфи 9-и пісень осмогласних *канонів* (див. *Осмогласся*), що спиралися за тематикою на тексти біблійних пісень (8 зі Старого Заповіту й 1 із Нового). Виник у Візантії бл. 7 ст., але примірники невменних візант. І. збереглися лише з 10 ст., нот. давньорус. — із 12 ст. Для запису співів у візант. І. застосовано невменну нотацію, у сх. слов'ян. в 12–16 ст. (у рос. традиції до 2-ї пол. 17 ст.) — *знáменну* (основну поміж давньорус. *нотацій безлінійних*), в укр. і білор. з кін. 16 ст. — нотолінійну *київську нотацію.*
Ранній нотний І. містить набір основних ірмосів (усіх пісень усіх *гласів*) як муз. взірців для виконання ін. канонів, традиційних і нових, що створювались упродовж століть у пам'ять новоканонізованих святих. В І. викладено ірмоси різ. *циклів богослужбових* — недільні й буденні (т. зв. седмичні) з Октоїха, а також з Мінеї та Тріоді (див. *Книги богослужбові*). Богослужб. канон Правосл. Церкви передбачав використання багатьох ірмосів Октоїха в календарних святкових відправах з Мінеї; своєю чергою, ірмоси канонів великих свят з Мінеї і Тріоді використовувались у канонах Октоїха. Через відсутність в нотному І. тропарів канону, за його текстом неможливо виконати канони повністю — для цього потрібно скористатися службовими Мінеєю, Тріоддю або Октоїхом, що включають увесь текст канонів (із тропарями,

Ірмологіон (1691). Сторінка із заставкою та ініціалом (Арк. 16). Опубліковано: Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга. – Л., 1995

кондаком, ікосом та ін. співами, передбаченими Уставом).

Зважаючи на величезну кількість візант. канонів, що увійшла до вжитку в 7—10 ст., виникла необхідність певним чином упорядкувати їх у зб-ках. Відтак у візант. ареалі склалося 2 традиції укладання І. — візантійська й сх.-слов'янська. У візантійському І. ірмоси виписувались у кожному гласі як ряд канонів, натомість сх. -слов'ян. І. мав своєрідну "раціоналізовану" структуру: ірмоси згруповувались у кожному гласі за піснями канонів (від 1-ї до 9-ї). Через це кожен глас сх. -слов'янського І. складається з 9-и пісень, а канони в цілісному вигляді тут відсутні. Найменше було ірмосів 2-ї пісні, оскільки їх включали лише для окремих канонів Тріоді. Давньорус. упорядкування за піснями йшло від практичної потреби поєднання різних канонів в одній відправі. Так, при необхідності виконати в ранковій службі 2 або 3 різні канони (напр., святові, святому та дню тижня), до одного ірмоса приєднували тропарі 2—3-х канонів. Ця сх.-слов'ян. традиція збереглась і дотепер.

Вже у візант. традиції визначилася функція кожного ірмоса як моделі-взірця, за зразком якого співали 2—4 тропарі, розташовані за ним. Це уможливлювалося завдяки поет. формі кожного мікроциклу — ізосилабічній структурі ірмоса й долучених до нього тропарів. Сх. слов'яни не спромоглися наслідувати цю традицію, оскільки структурна тотожність грец. ірмоса й тропарів у церк.-слов'ян. перекладах не могла бути збережена. Відтак усталилася слов'ян. традиція співати лише ірмоси, а тропарі за ними читати (за рідкісними винятками). Через це після 12 ст. тропарі канонів до слов'ян. нотного І. найчастіше не включали.

Рукоп. нотні І. різняться за кількістю ірмосів у кожному гласі й порядком їх розташування. Незмінним є, фактично, лиш 1-й ірмос кожного гласу, за яким можна впізнати всю групу (напр., початковий для всього Октоїха ірмос "Твоя побѣдительная десница" 1-о гласу). У пізніх І. ірмоси нерідко супроводжували вказівками на відповідні відправи, що унаочнювало їх атрибуцію.

У 16 ст. І. було доповнено ін. розділами, і він фактично перетворився на збірник. З часом до І. включили т. зв. "розники" (ірмоси канонів і трипіснців на повечір'ях 3-х днів напередодні Різдва й Хрещення) і приспіви до 9-ї пісні святкових канонів. Повний службовий І. включив також додаткові розділи з незмінними співами вечірньої, ранкової та *Літургії*.

Факсимільні видання, транскрипції текстів та дослідження безлінійних І. здійснюються представниками світ. *медієвістики*. Візант. І. представлено, поміж ін. видів книжок, у 3-х серіях фундамент. видання "Monumenta Musicae Byzantinae" (виходить з 1935), з-поміж яких є один давньорус. І., досліджений *М. Веліміровичем*.

Видання: 1. *Тончева Е.* За Болгарския роспев. Манастирът голям Скит — школа на "Болгарский роспев". Скитски "болгарски" ирмолози от XVII—XVIII в. В 2 ч. — София, 1981; *Hoeg C.* Hirmologium Athoum. — Copenhagen, 1938 (Série Principale — Facsimilés, Vol. 2); *Ayotanti A., Stohr M.*, rev. by *Hoeg C.* The Hymns of the Hirmologium. — Copenhagen, 1952. — P. 1 (Série Transcripta, Vol. 6); *Tillyard H. J. W.* Twenty canons from the Trinity Hirmologium. — Boston, Paris, London, Copenhagen, 1952 (Série Transcripta, Vol. 4); *Ayotanti A.*, rev. by *Tillyard H. J. W.* The Hymns of the Hirmologium. — Copenhagen, 1956. — P. III, 2 (Série Transcripta, Vol. 6); *Velimirović M.* Byzantine elements in early Slavic Chant: the Hirmologium. — Copenhagen, 1960 (Série Subsidia, Vol. 4: Studies on the Fragmenta Chiliandarica Palaeoslavica: 1); *Raasted J.* Hirmologium Sabbaiticum. — Copenhagen, 1968—70. (Série Principale. Vol. 8).

2. Ірмологіон пізнього виду — укр. і білор. церк.-спів. збірник на лінійних нотах (див. *Київська нотація*, кін. 16 — серед. 19 ст.), що мав змішаний склад. Простомовні його назви — Ірмолой, Єрмолой, Ярмолой. На відміну від візант., рос. та ін. нац. традицій, в Україні й Білорусі це єдиний вид церк.-спів. книги з монодійним канонічним репертуаром, що існував понад 2,5 століття. (Багатоголосі *партесні концерти* 17—18 ст. записували в іншому виді зб-ка — поголоснику, призначеному для певної хорової партії.) Укр. і білор. І. запозичив назву від візант. і давньорус. книги ірмосів, але співочий його зміст якісно змінився: він став багаточастинною "антологією" піснеспівів річного кола, складеною з різних жанр. циклів. Гімнографічні церк.-слов'ян. тексти для І. було взято зі службових і нот. книг давньорус. і пізньосередньовічного часу.
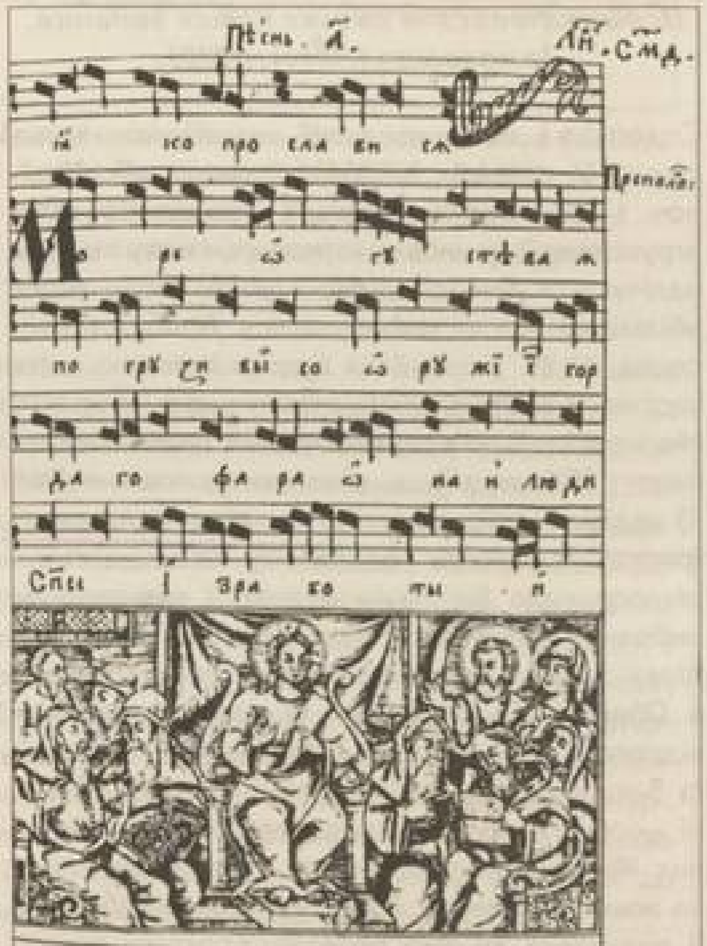
Ірмологіон (Галичина, 1691). Сторінка з ілюстрацією (Арк. 244). Опубліковано: Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга. – Л., 1995

Перше східнослов'янське нотне видання. Ірмологіон (Львів, 1700).

Структура І. залежить, зокр., від часу його написання. У старших І., збережених з кін. 16 — поч. 17 ст., значну частину піснеспівів було згруповано за жанр. групами, тому в них налічується 6—8 розділів, але це число може збільшуватися чи зменшуватися. Приблизно від серед. 17 ст. усталилася будова Ірмолою з 4-х частин: 1) постійні співи із Всенічної й Літургії (у Московії цей репертуар отримав церк.-слов'ян. назву "Обиходъ") з різними доповненнями; 2) недільні співи Октоїха — різні стихири й ірмоси; 3) стихири подобні; 4) співи на свята річного кола (святкова Мінея) з включенням вибраних співів Тріоді. Важливо, що в 4-х розділах І. діють різні принципи упорядкування: в Обиході — літургічний (у порядку ведення відправи), в Октоїху та Подобнах — гласовий (з 8-и частин-гласів); у мінейно-тріодній частині — календарний, успадкований від службових Мінеї і Тріоді. Принцип згуртування співів за жанр. групами у пізньому І. також зберігся й долучався до вже перерахованих як додатковий.

Найчисельнішими (порівняно з ін. жанрами) в І. були ірмоси 8-и гласів, що дали назву всьому зб-ку. Принцип розміщення ірмосів визначав структурний різновид книги. У старших І. ірмоси виокремлювали в окремі розділи (від цього заг. кількість частин збільшувалася, тут діяв жанр. принцип), у пізніших — розподіляли у 8-и частинах Октоїха (гласовий принцип структури за *Ю. Ясіновським*) та, іноді, в Мінейно-Тріодному розділі за днями року (календарний принцип структури). Поширеним був і змішаний принцип упорядкування ірмосів, коли їх різні цикли розподіляли між частинами книги. Ірмоси Октоїха й т. зв. "розники" могли становити собою окремі розділи. Зрідка в укр. і білор. І. зустрічається старий візант. вид упорядкування ірмосів (розташування за канонами, а не за піснями).

Склад укр.-білор. І. був несталим, що позначалося на обсязі книг (прибл. від 200 до 500 арк.). І. багатьох монастирів (Супрасльського 1596—1601, Межигірського серед. 17—18 ст., Манявського скиту 1675—1733; *Києв.-Печер. лаври* 1720—1850-х, примірники без атрибуції) призначались як для святкових (у т. ч. недільних), так і для буденних богослужб, через що відрізнялися повнотою і багатством репертуару. Парафіяльні І. містили піснеспіви переважно для святкових днів і були значно коротшими від монастирських. Великий корпус піснеспівів не було записано в нотних І., оскільки вони виконувалися за усним переданням (*І. Вознесенський*).

І. слугував не лише співною книгою, а й підручником нот. грамоти, посібником з правил розспіву богослужб. текстів. З навч.-дидактичною метою до пізніх І. вписували т. зв. "Азбуку ірмологісанія" (див. — *Абетка музична*). Заголовки початкових аркушів розділів і окр. підрозділів писали в'яззю, часто прикрашали візерунчастими заставками й ініціалами, окр. сторінки — мініатюрами із зображеннями видатних гімнографів або святих. До 1720-х належать декілька незвичних (напівдрукованих-напіврукописних) примірників Києво-Печер. лаври, де орнаментальне оздоблення сторінок і заголовки було надруковано, а текст піснеспівів вписано від руки. Від кін. 16 ст. початковий аркуш окр. І. оформлено як титульний — з художнім оздобленням і з інформацією про час і місце написання (місто, село, монастир, церква тощо), зміст книги та, іноді, про переписувача. Зразки титул. аркушів були добре відомі з тогочас. служ. друкованих видань — Служебників, Октоїхів, Міней тощо.

Церк. вжиток І. передбачав високий рівень професіоналізму його укладачів — це були переважно священнослужителі й церковнослужителі — ієреї, *диякони*, співаки — добрі знавці репертуару, церк.-слов'ян. мови та нот. письма; зрідка — дяковчителі. Монастирські І. найчастіше переписано ченцями. В окремих І. згадано імена церк. предстоятелів (напр., київ. митр. Іова Борецького). Датування І. здійснюється за водяними знаками паперу (філіграні) й уточнюється за муз.-вербальним змістом, зокр. за іменами, вказаними в заздравних / заупокійних молитвах та ін. текстах (напр., галиц. митр. Антонія, польс. короля Яна-Казимира, греко-катол. єпископа Іосафата Кунцевича), а також за окр. наспівами, що мали точний час запровадження. На полях сторінок зустрічаються *маргінальні* (див. *Маргіналії*) записи щодо власників книг та ін. відомості різноманітного змісту.

Упродовж 2-ї пол. 17—18 ст. укр. і білор. співаки вивезли частину І. до Росії. Того самого часу деякі примірники було укладено й переписано українцями безпосередньо в Москві чи

С.-Петербурзі (напр., книги *Г. Головні*); де їх типовий зміст було суттєво доповнено місцевим рос. репертуаром. Нац. особливості укр. Ірмолоїв виразно помітні порівняно з Моск. Синод. нотодруками 1772 ("Обиходъ", "Октоихъ", "Ирмологионъ"). Після включення укр. і білор. земель до складу Рос. імперії ці рос. видання набули значного поширення в Україні. Та попри це Ірмолої з традиц. укр. монодійним репертуаром продовжували переписувати на укр. землях до серед. 19 ст., іноді його доповнювали піснеспівами з рос. Синод. видань.

Від поч. 17 ст. нотні Ірмолої увійшли до вжитку Греко-Катол. церкви, у 17 ст. — переважно у Білорусі, у 18 ст. — також в Україні. Греко-катол. зб-ки 1-ї пол. 17 ст. за змістом здебільшого тотожні православним, але, починаючи прибл. від серед. 17 ст., їх репертуар дещо змінився, частина співів вийшла з ужитку (*грец. наспів* — майже повністю), натомість з'явились одиничні зразки лат. гімнографії у слов'ян. перекладі ("День гнѣва"). У деяких білор. греко-катол. зб-ках до традиц. монодійного репертуару додано багатоголосі партесні твори (напр. в ірмолоях Супрасльс. монастиря 1638 й 1662).

Від поч. 18 ст. поряд з рукописами поширилися друк. нот. Ірмолої — православні (Львівські 1700, 1709), згодом греко-католицькі (Львівські 1757, 1794, 1816, 1858, 1870, 1904; Почаївські 1766, 1775, 1794, 1796, 1816), близькі за змістом і структурою зах.-укр. рукописним. У 19 ст. зросла кількість видів греко-катол. церк.-спів. книг: окрім І. з'явилися зб-ки з ін. назвами, куди увійшов як ірмолойний, так і не записаний раніше півчий репертуар: "Гласопіснець" (Львів, 1847, 1870, 1893), "Напѣвник церковний" *І. Полотнюка* (Перемишль, 1902), "Церковне простопініє" *І. Бокшая* (Ужгород, 1904; [2]Будапешт, 1906; [3]Ужгород, 2007). У друк. греко-катол. зб-ках 19 ст. традиц. укр. тип нотації було замінено (частково або повністю) іншим — замість київ. квадратної ноти стали ширше вживати кругле (італійське) й ромбічне письмо. Відомі випадки поєднання ромбічного письма з квадратним у нотописі однієї пам'ятки.

Найбільшими архів. сховищами з колекціями рукоп. Ірмолоїв є: Ін-т рукопису НБУВ (Київ), Львів. держ. біб-ка ім. В. Стефаника, Нац. музей укр. мистецтва (Львів), Biblioteka Narodowa (Варшава), Рос. держ. біб-ка й Держ. істор. музей (Москва), Рос. нац. біб-ка (С.Пб.), Харків. держ. наук. біб-ка, Біб-ка Литов. АН (Вільнюс).

Дослідження рукоп. Ірмолою (як єдиного виду укр. і білор. зб-ка 16—19 ст. із монодійним репертуаром) має непересічне значення для історії музики (див. *Музикознавство*). Попри потребу знайомства наук. кіл з достовірними текстами джерел, факсимільне видання жодного укр. І. донині не було здійснено (виняток — фрагменти з 3-х зб-ків Манявського скиту 1675—1733, видані болг. дослідницею О. Тончевою). Наприкінці 19 ст. декілька укр. І., їх зміст і структуру було вперше грунтовно досліджено І. Вознесенським. Окр. видат. пам'ятки описали *А. Конотоп*, *Л. Корній*, Ю. Ясіновський. Варшавську колекцію укр. і білор. І. (Biblioteka Narodowa, фонд Akcesja) стисло описав за мікрофільмами *М. Антонович* (1990). Каталог (1996) і опис основного масиву рукоп. І. (1111 одиниць), доповнення до нього (2004, 18 одиниць), подальші доповнення, повну бібліографію укладено Ю. Ясіновським. Укр. дослідники вивчають зміст і структуру І. також у зв'язку з фіксацією в них *наспівів церковних — київського, болгарського*, грецького, монастирських, авторських (Ол. Шевчук), піснеспівів Октоїха (Л. Прилепа), фіт (В. Зінченко, див. *Фіта*), окремих літург. *жанрів і циклів*. Кодикологічний опис 21 ірмолою 17 ст., здійснений Л. Дубровіною, включено до видання болгар. наспівів Л. Корній (1998).

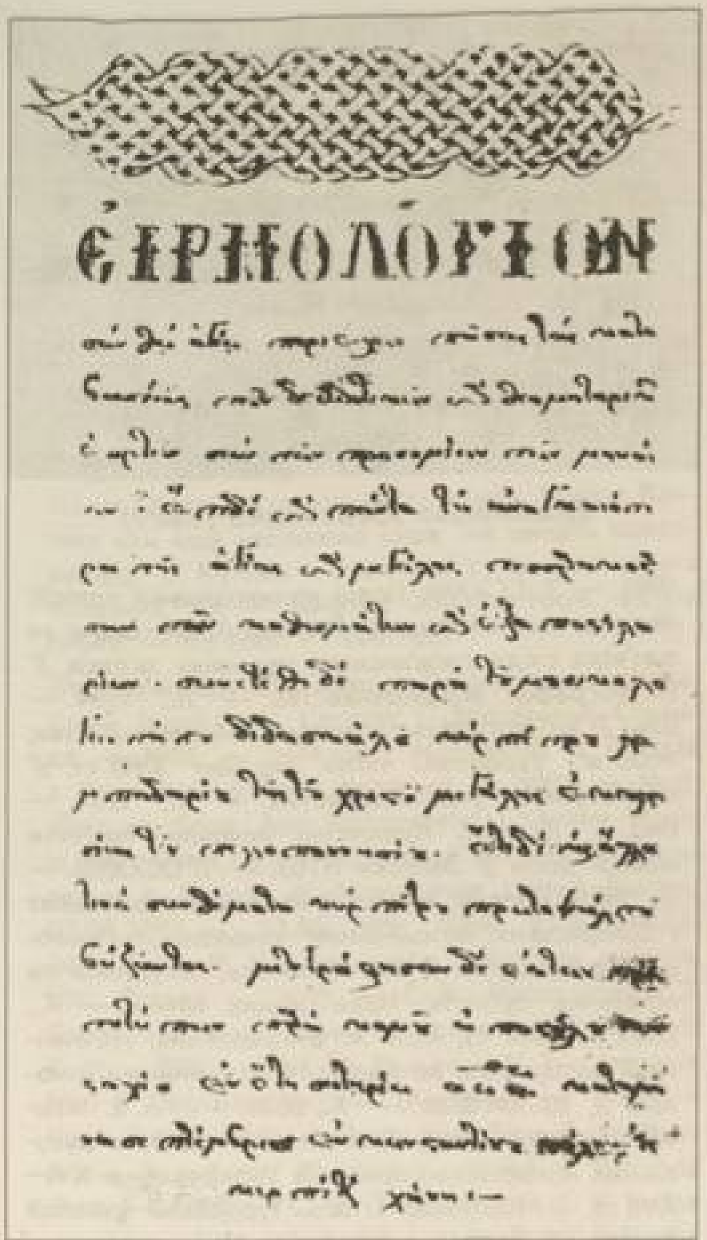

Ірмологіон Петра Пелопонеського (1805). Архів Російської АН, СПб., РАИК, № 58. Опубліковано: Герцман Е. Греческие музыкальные рукописи Петербурга. – СПб., 1999. – Т. 2.

Літ.: *Вознесенский И., прот.* Церковное пение Юго-Западной Руси по нотно-линейным Ирмологионам XVII и XVIII веков. — [2]М., 1898; *Ясиновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні Ірмологіони XVI—XVIII ст.: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. — Л., 1996; *Його ж.* Перші східнослов'янські нотні видання // Укр. муз-во. — К., 1974. — Вип. 9; *Його ж.* Беларускія ірмалои — помнікі музычнага мастацтва XVI—XVII стагоддзяў // Мастацтва Беларусі. — 1984. — № 11; *Його ж.* Український нотолінійний Ірмолой як тип гімнографічного збірника: зміст, структура // Записки НТШ. — Л.,

Ірмологіон Югасевича (1809)

І. Ірха

Ірчик зі Львова разом з Г. Кричевським

1993. — Т. CCXXVI: Праці музикознавчої комісії; *Його ж.* Нотний Ірмолой Гаврила Аранесовича як пам'ятка східнослов'янських музичних зв'язків // Бібліографія українознавства. — Л., 1994. — Вип. 2: Бібліографія та джерела музикознавства; *Його ж.* Українські нотні видання XVIII ст. // Бібліографія українознавства. — Л., 1994. — Вип. 2; *Його ж.* Кулизм'яні нотовані пам'ятки княжої доби // Записки НТШ. — Т. CCXXXII. — Л., 1996; *Його ж.* Ірмоси й канони в українських і білоруських нотолінійних ірмолоях // Православна монодія: її богословська, літургічна та естетична сутність: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 15; *Його ж.* Виправлення, уточнення й доповнення до Каталогу нотолінійних ірмолоїв // КАЛОФΩΝΙΑ. — Л., 2004. — Кн. 2; *Корній Л., Дубровіна Л.* Болгарський наспів з рукописних нотолінійних ірмолоїв України кінця XVI–XVII ст. — К., 1998; *Їх же.* Турійський ірмолой початку XVII ст. — стародавня пам'ятка церковного співу в Україні // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 1994. — Вип. 2; *Гусейнова З.* Ирмологий (нотированный): Учеб. пособие. — С.Пб., 1999; *Шевчук Ол.* Київський наспів у контексті українського та білоруського церковного співу XVII–XVIII ст. (джерела, жанри, риси стилістики): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1999; *Її ж.* Божественна Літургія (нотне видання). — К., 2008; *Її ж.* Про взаємодію української стародрукованої та рукописної нотної книжності // Старовинна музика — сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 24; *Її ж.* Про деякі особливості білоруської церковномонодійної традиції кін. 16–18 ст. // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 9; *Її ж.* Протоієрей І. Вознесенський про репертуар українських нотолінійних Ірмолоїв 17 — початку 18 ст. (сучасний коментар) // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2007. — Вип. 2; *Велимирович М.* Структура старословенских музичних ирмолога // Хиландарски зборник. — Београд, 1966. — 1; *Конотоп А.* Супрасльский ирмологион // СМ. — 1972. — № 2; *Тихомиров Н.* Ирмологий (ненотный) // Метод. пособие по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР. — М., 1973. — Вып. 1; *Герасимова-Персидская Н.* Украинский лицевой ирмологион 1-й половины XVIII ст. // Памятники культуры. Новые открытия. 1984. — М., 1986; *Корний Л.* Болгарский напев в манявских рукописях XVII–XVIII ст. // Единение народов — единение культур: Украинско-болгарские культурные связи: история и современность. (К X Междунар. съезду славистов). — К., 1987; *Маценко П.* Склад та технічна будова мелодій київського розспіву в Почаєвському ірмолоєві, вид. 1775 року // Павло Маценко. Музиколог, композитор і громадський діяч: Зб-к на пошану 90-ліття народин. — Торонто, 1992; *Мурьянов М.* Проблема реконструкции древнерусского Ирмология // Музыкальная культура средневековья. — М., 1992. — Вып. 2; *Дубровіна Л.* Супрасльский ирмологион 1601 года: некоторые аспекты кодикологического исследования // Рукописна та книжкова спадщина України: Центр. наук. біб-ка ім. В. Вернадського. — К., 1993. — Вип. 1; *Її ж.* Кодикологічне дослідження та археографічний опис нотолінійних ірмолоїв // *Корній Л., Дубровіна Л.* Болгарський наспів з рукописних нотолінійних ірмолоїв України кінця XVI–XVII ст. — К., 1998; *Казанцева М.* Печатный ирмологий и рукописная традиция // Уральский сборник. — Екатеринбург, 1997. — Вып. 1; *Лозовая И.* Древнерусский нотированный Параклит в кругу Ирмологиев XII — 1-й пол. XV вв.: мелодические варианты и версии в роспеве канонов // Гимнология: Моск. гос. конс. — М., 2000. — Вып. 1; *Цалай-Якименко О.* Стилістичні наверствування в українському Ірмолої // КАЛОФΩΝΙΑ. — Л., 2002. — Кн. 1; *Koschmieder E.* Die ältesten Novgoroder Hirmologion Fragmente. — München, 1955; *Wellesz E.* A History of Byzantine Music and Hymnography. — Oxford, [2]1961; *Petrović D.* A Liturgical Manuscript with the Russian "hammer-headed" Notation from A. D. 1674 // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1972. — Vol. III; *Velimirović M.* The Byzantine Heirmos and Heirmologion // Gattungen der Musik in Einzeldarstellungen: Gedenkschrift Leo Schrade, Erste Folge. — Bern; München, 1973; *Antonovych M.* The Chants from Ukrainian Heirmologia. — Bilthoven, 1974; *Його ж.* Ukrainische geistliche Musik: Ein Beitrag zur Kirchenmusik Osteuropas / Ukrainischen freien Universität. — München, 1990. Див. також літ. до статей *Візантійська музика, Жанри богослужбові, Книги богослужбові, Конотоп А.*

Ол. Шевчук

ІРХА Іветта Василівна (20.09.1969, м. Харків) — піаністка, педагог. Лауреатка міжн. конкурсу піаністів у Кілі (Швеція, 1996, 1-а премія), у Ніборзі (Данія, 1998, 1-а премія), "Solist Prise" (Стокгольм, 1998). Закін. Харків. ССМШ (1987, кл. *Г. Гельфгата*), Харків. ін-т мистецтв (1993, кл. *С. Юшкевича*), аспірантуру-стажування при ньому (1995, кер. *Т. Вєркіна*). Удосконалювалась у Королів. вищий муз. академії в Стокгольмі (1993–94, кл. Г. Еріксон). Виступає з концертами в Харкові, а також у Швеції, Данії, Німеччині, Россії, США (Вашингтон, Лос-Анджелес, Детройт, Нью-Йорк, Бостон та ін.). У репертуарі — твори *М. Лисенка, М. Скорика,* А. Скарлатті, Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Ф. Шопена,* Р. Шумана, *Й. Брамса, П. Чайковського, С. Рахманінова, Д. Шостаковича* та ін.). Виступає також із симф. оркестрами та як акомпаніатор. Викладачка Вищої муз. академії в Стокгольмі. Записала CD з творами В. А. Моцарта й С. Рахманінова.

І. Лисенко

ІРЧИК ЗІ ЛЬВОВА, ІРЕНА (справж. — Підлипна Ірина; 4.05.1973, м. Львів) — поп-співачка, драм. актриса. Закін дит. муз. студію по кл. фп., 1998 — Львів. ВМІ, Львів. ун-т за фахом "укр. філологія". Співала в дит. анс. "Посмішка", анс. "Свято" п/к О. Єрченка. 1990–92 — солістка "Студії Лева". Володарка призу за артистизм

фест. "Бінго" (1993, Німеччина), фіналістка фест. "*Червона рута*" (Запоріжжя, 1991), учасниця фест. "Марія" (1992, Трускавець Львів. обл.). 1993—93 співпрацювала з *І. Небесним*. Від 1996 — актриса Львів. драм. т-ру ім. М. Заньковецької. Від 1999 живе у США. Популярність здобула 1991 піснями "Укр. ламбада" й "До третіх півнів". Кілька разів міняла вик. стиль. Найкраще вдавалися молодіжні пісні танц. характеру. Під псевд. Ірена записала альбом "Літа літо" (1998).

Дискогр.: CD — "То — я". — К.: НАК, 1995; "Ірчик зі Львова. Найкращі пісні". — Монреаль (Канада): Євшан, 1999.

Ролі: Марічка (оперета "Шаріка" Я. Барнича), Офелія ("Гамлет" В. Шекспіра).

Літ.: веб-сайт — *www.lrchyk.com*

А. Калениченко

ІРШАЇ Євген Маркович (15.01.1951, м. Ленінград тепер С.-Петербург) — композитор, музикознавець, піаніст, педагог, художнік. З родини музикантів. Д-р філософії у галузі муз-ва (2002). Лауреат премії Я. Беллу. Заруб. член НСКУ, член СК Росії, Словаччини. Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс., кл. композиції В. Успенського (1974), кл. фп. П. Серебрякова (1978). Від 1992 живе у Словаччині. Викладач композиції в Муз. академії у Братиславі й ун-ті в Банській Бистриці. Твори І. постійно звучать на міжн. фестивалях у Польщі, Чехії, Швейцарії, Росії, Естонії, Україні, ін. країнах Європи, а також у США, Японії. Як соліст-піаніст концертував в Іспанії, США, Болгарії, Угорщині, записав кілька CD із творами *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Ф. Шопена*. Від 2000 творчо співпрацює з одним з найкращих словац. скрипалів М. Палею, у виконанні якого записано всі скрипкові композиції І., а також твори В. А. Моцарта, Л. Бетховена, Е. Гріга. Числ. схвальні відгуки музикознавців Росії, Вел. Британії, Словаччини, України, Польщі та ін. відзначають високий професіоналізм І.-піаніста, яскравий талант, оригінальність і свіжість муз. висловлювання І.-композитора.

Комп. творчість І. увібрала в себе найкращі стильові риси рос., зокр., петерб. школи. Автор вийшов на якісно новий рівень синтезу здобутків найпомітніших нац. комп. шкіл; вільно користується всім можливим спектром муз. виразності, вибудовує напружені драматург. колізії, вільно оперує "високим" і "побутовим", простим і складним, минулим і модерним. Останнім часом проявив себе як живописець зі своєрідною манерою письма. Його полотна охоче купують в Австрії, Чехії, Росії, Вел. Британії, Угорщині.

Тв. (понад 100): балет "Дон Жуан, або Любов до геометрії" (за драмою М. Фріша, 1978); кантата "Эпиграфы" (сл. А. Тарковського, 1985), "Missa pro liberi" для міш. хору a cappella, для кам. складу — "Дневники Кафки" (1999); концерти — для фагота з орк., "In space of love" для скр. з орк., "Quotations" для фп. з орк.; тріо "Hard Shabes" для скр., влч. та фп.; сонати — для фп. (1983), фагота й к.-баса (1978), влч. і фп. (1985), влч. і ударних (1988); для фп. і тамтама — "Exodus" (1996); для фп. і акордеона — "Турбуленції" (2000); для 2-х фп. — "Діалоги з Лігеті", для фп. — "Сни мого дитинства" (1997); для органа — "Карпатська рапсодія" (1997), для мецо-сопрано й фп. — цикл пісень на сл. Ф. Г. Лорки (1978); вок. цикли — "Настанет день" (сл. рос. поетів, 1986), "Разговор" (сл. рос. поетів, 1989), "Німецькі пісні" (сл. П. Целана, 1997) тощо; музика до драм. вистав, к/фільмів.

Дискогр: CD — Hard-Shabes: *E. Irshai.* — Kassak Centre for Intermedia Creattivity, SOZA BIEM, 2004; Omni tempore: *E. Irshai.* — Bratislava, 2004. — SF 00412131; Mozart. Beethoven. Chopin: *E. Irshai* (piano). — SOZA BIEM, 1996.

Літ. тв.: Крах!?! Крушение Критериев, Кризис Критики или еще несколько слов "на смерть композитора" // Музика в просторі сучасності: друга половина XX — початок XXI ст.: Наук. вісник НМАУ. — К., 2007. — Вип. 68.

Літ.: *Пальцевич Ю.* Словацький санкт-петербуржець Євген Іршаї: між Сходом і Заходом // Столиця. — 2006. — 7—14 квіт.; *Malinowski W.* Pianista z Peterburga // Ruch muzyczny. — 1997. — Nr 6; *Його ж.* Song And Instrumental Chamber Music in Twentieth-Century Slovakia // An Ode to Europe — A Season of Music from United Europe. 03.05.2004 — 03.05.2005: ISBN 81-83-88823-04-3; *Rataj M.* Nos na nosiče // Kultúrny magazín UNI (Praha). — 2005. — Č. 8; *Мартинакова З.* Слово о музыке, слово об искусстве // Hudobný život. — 2005. — Nr 34; *Кольонен И.* Trio Jevgenia Iršai // Соотечественник (Австрия). — 2007. — Числ. 3 (16); *Buffa I.* Quotations Slovenská filharmónia [відкриття 59 конц. сезону] // Hudobný život. — 2007. — Č. 10; *Papanetzová L.* V hudbe ma vždy zaujíma príbeh // Там само; *Šuba A.* Hudba sa nestratí // Týždeň. — 2007. — 10 верес.

В. Теличко

Є. Іршаї

ІСАКОВ Петро Іванович [5(17).01.1886, с. Комари бл. Севастополя, тепер АР Крим — 28.04.1958, м. Ленінград, тепер С.-Петербург] — гітарист, педагог. Закін. Севастоп. муз. уч-ще (1905, хор. відд.). Гри на *гітарі* навч. самотужки. Розпочав виступати в концертах у Севастополі, з 1910 — в Петербурзі. Грав також в ансамблях з видатними співаками (*Ф. Шаляпін*, *Л. Собінов*, *І. Тартаков*, *М. Фігнер*), виконував партії гітари в операх, зокр. у Маріїн. т-рі. 1916 у Петрограді (тепер С.-Петербурзі) відбувся його великий сольний концерт, що мав неабиякий резонанс. 1920—22 жив і працював у Севастополі, де був помічником Л. Собінова в Народній конс. 1922 повернувся до Петрограда, де займався вик. і пед. діяльністю. Автор перекладень для *гітари*.

Літ.: *Вольман Б.* Гитара в России. — Ленинград, 1961.

І. Лисенко

ІСАКОВИЧ Антон (12.12.1870, м. Вашківці, тепер Чернів. обл. — ?) — оперний співак (бас-баритон), хор. диригент, педагог. Вок. освіту здобув приватно в Я. Марсо. Вик. діяльність розпочав у Львові в аматор. хорах. Пізніше працював у Тернополі, з 1905 — у Кракові. Від 1927 жив у Станіславові (тепер — Ів.-Франківськ), де займався пед. діяльністю, а також очолював хор Муз. тов-ва ім. С. Монюшка.

Партії: Данкайро ("Кармен" Ж. Бізе), Вагнер ("Фауст" Ш. Гуно), Бонза ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуч-

К. Ісаченко в ролі Володимира Ігоровича (опера "Князь Ігор" О. Бородіна)

К. Ісаченко в ролі Ленського (опера "Євгеній Онєгін" П. Чайковського)

чіні), Герман ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха), Ґаспард ("Корневільські дзвони" Р. Планкетта).

І. Лисенко

ІСАЧЕНКО Костянтин Степанович [6(18).03.1882, с. Ломаківка, тепер Стародубського р-ну Брян. обл., РФ — 12.03.1959, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — оперний і кам. співак (тенор), хор. диригент, регент, вок. педагог. Закін. Петерб. конс. (1903—08, кл. вокалу *С. Габеля*). Спочатку — регент церк. хору. 1908—11, 1918—23 — соліст оперної трупи Нар. дому (Петроград, тепер С.Пб.), 1911—12 — Київ. опери, 1912—18 — Т-ру муз. драми в Петрограді (тепер С.-Петербург). 1911 виїздив з трупою С. Дягилева у Париж, Монте Карло, Лондон, де брав участь у рос. оперному сезоні. 1918—29, 1938—53 — професор Ленінгр., 1929—38 — Бакин. консерваторій. Поміж учнів — О. Батурин, З. Садовська. 1941—44 — кер. Ансаблю пісні і танцю Червонопрапорного Балт. флоту. В концертах виконував укр. нар. пісні, твори рос. і зах.-європ. композиторів. 1918 взяв участь у вел. укр. концерті в Петрограді. Записувався на грамплатівки у Петербурзі ("Зонофон", 1908) і Берліні (1911).

Партії: Шуйський ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Берендей ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Вільгельм Мейстер ("Міньйон" А. Тома), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

Літ. тв.: Воспоминания (рукоп.).

Літ.: *Ольховский Е.* Большой путь: Юбилей профессора К. С. Исаченко // Муз. кадры. — 1952. — № 6.

І. Лисенко

ІСЕНКО Олексій Іванович (16.03.1945, м. Москва, РФ) — піаніст, педагог. Канд. пед. наук. Доцент (1996). Закін. ДМШ № 1 у Севастополі (1958, кл. фп. В. Розенбергера), Акад. муз. уч-ще при Моск. конс. (1963, кл. М. Сівер), ДМПІ ім. Гнєсіних (1967, кл. Т. Гутмана), аспірантуру при ньому за спеціальністю "кам. ансамбль" (1971, наук. кер. І. Міхновський). Перший сольний концерт дав у Севастополі (1965). Від 1971 — викладач кафедри фп. (раніше — заг. фп.) ДМПІ — РАМ ім. Гнєсіних. 1968—76 одночасно працював у 1-у Моск. обл. муз. уч-щі (м. Коломна Моск. обл.), 1976—80 викладав фп. у Монголії, 1985—88 — у Йемені. Автор багатьох метод. розробок, нових курсів і систем навчання, передач на радіо. Створив пристрій для вивчення нотації (патент №2058047, зареєстровано в Держреєстрі винаходів 10 квіт. 1996). На книжку "Фортепиано: Экспресс-курс для детей и взрослых" опубл. числ. рецензії в газетах; про запропоновану в книжці методику знято т/ф "Семь чудес России" (ТБ об'єднання "Астра" для ТБ США, 1994).

Літ. тв.: Курс общего фортепиано для начинающих: Метод. пособие для преподавателей учеб. заведений культуры и искусства в системе школа — училище — вуз. — М., 1991; Обучение на моделях: Курс фортепиано для начинающих. — М., 1993; Роль фортепиано в трио *D-dur* С. И. Танеева и трио "Памяти великого художника" П. И. Чайковского. — М., 1993; Фортепиано: Экспресс-курс для детей и взрослых. — М., 1994; Начальный курс обучения на фортепиано по методике музыкального моделирования: Программа. — М., 1995; Греческий альбом: Методика ускоренного развития для начинающих пианистов. — М., 2002; Школа игры на фортепиано. — М., 2007.

Літ.: *Зубков М.* Шагнул за горизонт [рец. на кн.: "Школа игры на фортепиано"] // Наша губерния (Москва). — 2007. — 1 груд.

В. Тропп

ІСІЧЕНКО-БУРЦЕВА Тамара Миколаївна — див. *Бурцева-Ісіченко Т. М.*

ІСКРА-СЛОВАТИНСЬКА (справж. прізв. — Іскра) Наталія Степанівна (1844, с. Оране, тепер Іванківського р-ну Київ. обл. — ?) — кам. співачка (сопрано). Вок. освіту здобула приватно. Дебютувала в концерті Київ. відділення *ІРМТ* (1864). 1870—73 — активна учасниця концертів *М. Лисенка* в Києві, з яким була у дружніх стосунках. Співала з симф. оркестрами п/к *В. Вілінського* й *І. Альтані.* Протягом 10-и років виступала у благодійних концертах з М. Лисенком, *О. Шевчиком, В. Суком, В. Алоїзом.* Від кін. 1870-х співала в хорі Київ. ун-ту. 1880 виступала в кам. зібраннях Київ. відд. ІРМТ, організованих М. Лисенком. Мала голос красивого тембру широкого діапазону, рівний у всіх регістрах. Поміж творів, у виконанні яких брала участь, — ораторія Й. Гайдна "Сотворіння світу"; часто співала арії з опер рос. композиторів. Відома також як вик-ця творів М. Лисенка, *В. Заремби, А. Коціпінського,* укр. нар. пісень.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

І. Лисенко

ІСКУС (Іскусов) Іван Ісайович (бл. 1714, Новгород-Сіверська сотня Стародубського полку — 13.11.1741, м. Глухів, тепер Сум. обл.) — співак (бас). Із міщан. родини. Був придв. співаком (з 1726). З початком правління імп. Єлизавети Петрівни отримав "абшит" про звільнення (1741), з яким з'явився до генеральної військ. канцелярії м. Глухова для визначення подальшого місця служби. Раптово помер. Похов. при Волковицькій церкві.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914. *Щербаківський Д.* Набор півчих в 1790 році в Малоросії для придворної капели // Музика. — 1924. — № 1—3; ЦДІАКУ. — Ф. 51, оп. 3, спр. 8130.

Р. Лякіна

ІСОН, ІЗОН (від *грец.* 'ἴσον — рівний).
1. Витриманий тон, *бурдон,* на тлі якого виконується осн. мелодія церк. піснеспіву. Виконання з органним пунктом є первинною формою *багатоголосся* в традиц. музиці багатьох народів світу, зокр. східних. І. доручали муз. інструментові. У богослужб. співі (див. *Спів богослужбовий*) І. здавна був типовим для візант. традиції: всі співаки, а іноді й усі присутні у храмі, тихо

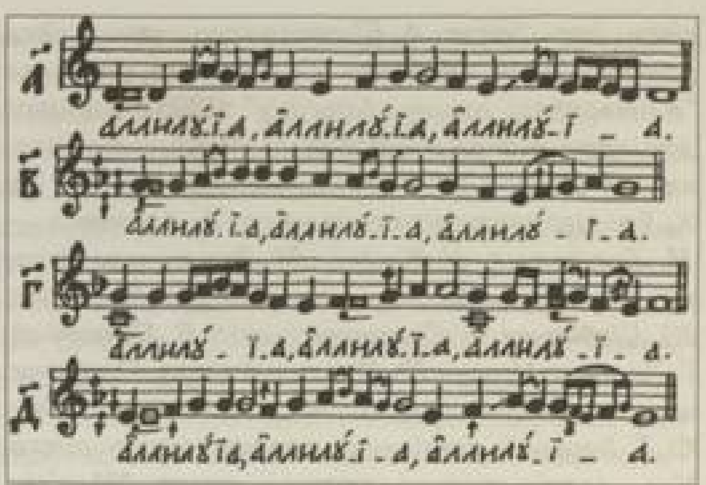

Ісон у сучасному нотному записі. Надруковано: "Псалмодія" (Упор. і автор нотації І. Сахно. – К., 2005)

"гудуть" І. без слів, позаяк соліст-протопсалт (чи група солістів) підводить мелізматично (див. *Мелізматика*) розвинену *мелодію*. Церк. спів з І. поширений у різних нац. традиціях візант. ареалу — у болгар, сербів, румунів. Хоча традиція співу з І. була дуже стійкою, в нотних книжках він не фіксувався. У той самий час напис 'ἴσον зустрічається на середньовічних грец., серб., давньорус. мініатюрах, у церк. стінописі, іконописі поряд із зображенням *доместиків*, які демонструють певні хірономічні фігури (див. *Хірономія*). Посилення греко-балканського, афонського (див. *Афон*) впливу на схід.-слов'ян. церк. музику в 15—16 ст. сприяло поширенню в укр. і рос. традиціях *демественного співу* з І.

2. Одна з невм візант. муз. нотації. Мала особне значення поміж решти знаків, оскільки позначав не хід мелодії на певний інтервал, як інші, а повторення висотного рівня попереднього звука і взагалі орієнтував на центр. тон звуковисотної системи наспіву (те саме, що в давньорус. співі "строка"). Назву цієї невми переймає відомий трактат і навч. посібник "Ісон великий" ("Τὸ μέγα 'ἴσον"): його авторство приписують вид. майстрові співу прп. І. Кукузелю (2 пол. 13 — поч. 14 ст.).

Літ.: *Герцман Е.* Византийское музыкознание. — Ленинград, 1988; *Fabricius A.* Bibliotheca graeca, sive notitia scriptorum veterum graecorum. — Hamburg, 1796; *Fleischer O.* Die spätgriechische Tonschrift (Neumen-Studien, III). — Berlin, 1904; *Tardo L.* L'antica melurgia bizantina. — Grottaferrata, 1938; *Devai G.* The Musical Study of Koukouseles in a 14th Century Manuscript // Acta antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae. — [Budapest], 1958. — 6; The Hagiopolites: A Byzantine Treatise on Musical Theory. Preliminary // Cahiers de l'Institute du Moyen Age Grecque et Latin. — Copenhagen, 1983. — 45, тощо. Див. також літ. до ст. *Візантійська музика, Вознесенський І. І., Демественний спів, Нотації безлінійні давньоруські.*

Ол. Шевчук

ІСПАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (І-УМЗ.). За деякими джерелами, перші слов'яни на Піренейському півострові з'явилися ще в 9 ст., у 14—17 ст. там знали про запорозьких козаків, а від полонених татарами й турками українців, проданих до Іспанії, місцеві жителі могли почути й перейняти деякі укр. слова й нар. мелодії. З ін. боку, на Запорозькій Січі свій слід залишили ісп. вояки, зокр. ґранд Мартос. Певні контакти між муз. культурами України й Іспанії, щоправда епізодичні й спонтанні, існували принаймні протягом 2—3-х останніх століть, сформувавши в уяві мас. слухача романт. образ далекої країни на Піренеях. Уже наприкінці 18 ст. до репертуару укр. *рогових оркестрів* входила, напр., Увертюра до опери "Una cosa rara" В. Мартіна-і-Солера, уривки з його *опер* були популярні поміж тогочас. вітчизн. меломанів.

Інтерес до ісп. музики, як і до ісп. тематики взагалі стрімко зріс із серед. 19 ст. і особливо активізувався з його ост. чверті — в добу відродження худ. самобутньої нац. муз. культури Іспанії (т. зв. "Рінасіменто"). Випереджаючи твори власне іспанців — С. Ірадьє, Ф. Тарреги, Ф. Педреля, його учнів і послідовників — І. Альбеніса, Е. Гранадоса, П. Сарасате, М. де Фальї, чи одночасно з ними, широкої популярності набули композиції на ісп. тематику французів Ж. Бізе, Е. Лало, Ж. Массне, М. Равеля (напівіспанця), К. Дебюссі, росіян *М. Глінки*, *М. Римського-Корсакова*, *П. Чайковського*, О. Глазунова та ін. Адже винятково яскравий неповторний ісп. муз. фольклор був і є плідним джерелом для творчої фантазії композиторів. Характерні "знакові" першоелементи цього фольклору (ладоінтонац. звороти, метро-ритм. фігури, фактурні засоби, прийоми гри й манера співу, тембри *гітари*, кастаньєт тощо) є вдячною основою для будьяких наслідувань і стилізацій.

Свідченням прямих персональних І-УМЗ. є такі приклади. 1843 під час Контрактового ярмарку в Києві відбулися концерти артистів балету Мадрид. королівського т-ру — Мануели, Лопес та Коллінтруба. У 1860-х в Іспанії виступали оперні співаки *М. Андреєв*, *М. Коваль*, а 1868 у Мадриді почала свій творчий шлях молода співачка *К. Массіні* (Веденяпіна), яка згодом відзначилась як шанована П. Чайковським вик-ця й вок. педагог у Києві й Одесі (в числі її учнів — *М. Донець*, *Т. Леліва* та ін.). 1879 у Севільї у складі італ. трупи співала *О. Крутикова*, 1870—80 у Королівській опері в Мадриді — *В. Рудницька*, 1891—92 та 1895 гастролювала *Т. Любатович*, у Львів. опер. т-рі працював ісп.

Афіша гастролей балету Київської опери у Мадриді

Х. Кардоса на гастролях у Києві (1997)

диригент У. Рібера. 1881 у Мадриді було поставлено оперу Ф. Педреля "Мазепа". Роком раніше в Одесі (її першим мером, між іншим, був каталонець де Рібас) побував на гастролях видатн. скрипаль і композитор П. Сарасате. Славетна *С. Крушельницька* з тріумфом виступала 1904 у Барселоні, 1908 — у Мадриді, а 1911 кияни захоплювалися мистецтвом М. Ґай — "незрівнянної Кармен". 1912–13 в Іспанії гастролювали *М. Сіяк, К. Кайданов*. 1921 іспанці, зокр. каталонці, були вражені красою і самобутністю укр. нар. *пісні*, високим рівнем хор. мистецтва, що продемонстрував хор *О. Кошиця*. 1922 у Барселоні співала *Н. Єрмоленко-Южина*, 1924 — *П. Цесевич*, у Мадриді — *Є. Ждановський*, 1924 в Іспанії гастролювали співаки *Ю. Закржевський, М. Рейзен, В. Карпатський*.

У 1920–30-х худож. контакти було зведено майже нанівець, хоч інтерес до Іспанії був значно стимульований політ. факторами. У світлі ідей рев. солідарності звучали обробки ісп. пісні, відповідно переакцентовано драму Л. Ф. Лопе де Веґи "Фуенте овехуна" ("Овече джерело") і створений за її мотивами *балет* "Лауренсія" О. Крейна (1939), з'явилася симф. *поема* "Педро" *К. Данькевича*, цикл пісень *Я. Цегляра* (1936), створювалися пісні-плакати тощо. Від укр. роти ім. Т. Шевченка, що входила до складу XIII інтернац. бригади борців проти фашизму, іспанці почули укр. пісні, одну з них "Де ти бродиш, моя доле?" було перекладено ісп. мовою, і вона стала популярною. До кол. СРСР неодноразово (1926–36) приїжджав гітарист і педагог А. Сеґовія, який виступав і в Києві (один з його учнів у Москві О. Іванов-Крамськой, своєю чергою, став вихователем київ. гітариста *В. Петренка*). 1927 в оперних т-рах Іспанії виступав під час свого стажування співак *Ю. Кипоренко-Доманський*. 1928 кияни слухали піаніста Х. Ітурбі.

У 1940–60-х укр. музика поповнилася лише кількома зразками творів на ісп. тематику. Це — комічна опера "Собака на сіні" *О. Сандлера* за твором Л. Ф. Лопе де Веґи (1946), симф. картина "В Іспанії" *В. Гомоляки* (1958), "Іспанський танець" *Ю. Русинова* та обробки ісп. танців *Б. Яровинського* для симф. орк. (1966), "Два іспанські танці" *Е. Черкаського*, п'єси під назвою "Болеро" для *балалайки* з фп. *Н. Шульмана*, для 3-х баянів *А. Мухи, К. Мяскова* та ін. Справжній сплеск інтересу до Іспанії виявився в 1970–2000-х, зачепивши майже всі жанри творчості. Поміж таких творів — балет *В. Губаренка* "Камінний господар" за мотивами драми *Лесі Українки* (пост. у Києві, 1969), оперета "Іспанська рапсодія" *В. Ільїна* (пост. у Сімферополі, 1986), симф. композиції — *сюїта М. Скорика* з музики до назв. драми Лесі Українки, *поема* "Дон Кіхот" *В. Кирейка* (1981), "Дон Кіхот і Дульцинея" *О. Канерштейна*, "Ґерніка" *Я. Фрейдліна* (1984), "Торо" *І. Стецюка* (1995); "Іспанський концерт" для гітари й симф. орк. *М. Стецюна* (1997), Симфонія № 4 "Іспанська" *В. Золотухіна* (2000); кам. — "Іспанська сюїта" для *віолончелі* й *фортепіано* В. Губаренка, серія "Капричос" за картинами Ф. Ґойї, Триптих для *домри* з фп. і п'єси для *баяна А. Білошицького*, конц. п'єса для нар. інстр. "Кубана" *Ю. Алжнєва*, фп. цикл "Алькасар ... дзвони Араґону" (1995), Концерт для хору й перкусії (1996) та "Іспанські фрески" *Л. Дичко, романси* К. Данькевича на сл. Х. Ередіа, цикли романсів на сл. Х. Хіменеса — *М. Дремлюги, Н. Боєвої, М. Денисенко*, музика до п'єс Л. Ф. Лопе де Веґи (*В. Лукашова, Ю. Шевченка, В. Скуратовського, В. Птушкіна*), Г. Тірсо де Моліни (В. Птушкіна) тощо. Особливо щедро представлено творчість, навіяну поезією Ф. Г. Лорки й трагічною долею самого поета. Укр. лоркіану складають — опера "Мар'яна Пінеда" *Ю. Мейтуса* (1978), балет "Лорка" (1987) й одноим. сюїта для симф. орк. *Г. Ляшенка*, (3-а сюїта "Іспанська" з поезії Ф. Г. Лорки для баяна А. Білошицького), кам. *кантати В. Гончаренка, О. Киви, О. Левковича*, хор *Я. Верещагіна*, цикли романсів *С. Бедусенка*, Г. Ляшенка, *Т. Малюкової, Б. Сюти, Є. Іршаї*, романси *В. Зубицького, А. Карнака, С. Луньова, Є. Мілки*, О. Панасюка, *Н. Юхновської*, пісні *Н. Бучель, Н. Матвієнко* та ін. З-поміж персональних контактів вирізняються гастролі в Україні віолончеліста А. Кассадо (1963, 1965), зустріч композитора К. Паласіо з укр. колегами в Києві (1977). У концертах III "*Міжн. форуму музики молодих*" (Київ, 1994) було виконано твори гостей з Іспанії С. Камареро, Х. Торреса, Р. Лацкано, на V "Форумі" (Київ, 1998) — А. Чарлза, на IX "*Київ Музик Фесті*" (Київ, 1998) — Т. Гарбізу.

У 2-й пол. 20 ст. у т-рах України поновилися постановки балетів "Лауренсія" О. Крейна, "Дон Кіхот" Л. Мінкуса, відбулися прем'єри балетів "Іспанське капричіо" на музику *М. Римського-Корсакова*, "Болеро" М. Равеля, "Кармен" Ж. Бізе — Р. Щедріна тощо. Незмінною окрасою оперної сцени залишалася "Кармен" Ж. Бізе. В Іспанії гастролювали співак *Д. Гнатюк*, скрипаль *Н. Будовський*.

Першим з укр. колективів в Іспанії побував *Ансамбль нар. танцю УРСР* п/к *П. Вірського* (1969). Упродовж 3-х місяців він дав концерти в Мадриді, Валенсії, Більбао, Толедо, Севільї, Малазі, Барселоні. Згодом там виступив *Укр. нар. хор ім. Г. Верьовки* п/к *А. Авдієвського* (1975). На повторних його гастролях (1994) щире захоплення викликала "Велика хота" з опери-балету "Долорес" Т. Бретона, наново аранжо-

М. Кабальє і В. Гришко (2006)

вана *А. Мухою* й виконана повним складом (хор, оркестр, балет). В Іспанії виступали також капела *"Думка"* п/к *Є. Савчука* (1992), *Чол. капела ім. Л. Ревуцького* п/к *Б. Антківа*, хор Укр. радіо, Львів. чол. хор *"Гомін"* п/к *О. Цигилика* (1991), хор *"Воскресіння"* п/к *О. Тарасенка* (1999), Мукачів. хор хлопчиків п/к *В. Волонтира* та баг. ін., а також фольк. ансамбль Одес. конс. п/к *О. Соколової-Москетті* (1991), київ. фольк. ансамблі танцю *"Берегиня"* (1992), "Велеста" (1994), *Ансамбль пісні і танцю збройних сил України*, нар. аматор. оркестр "Покутські музики" п/к *В. Дутчак*. Житом. міська хор. капела *"Орейя"* п/к *О. Вацека* 1992 завоювала срібну й бронзову медалі на Міжн. конкурсі, а дит. ансамбль "Веселад" здобув Ґран-прі; жін. хор Київ. муз. уч-ща (худ. кер. *Г. Горбатенко*) — 2 золоті відзнаки в категоріях *"поліфонія"* і "фольклор" (1996) та Ґран-прі за кількістю балів на хор. конкурсі у м. Толоса (2000). На гастролях в Іспанії виступали укр. диригенти *О. Баклан*, *А. Власенко*, *І. Гамкало*, *В. Сіренко* та ін.

Своє мистецтво демонстрували співаки: *Л. Юрченко* (лауреатка 1-ї премії на Міжн. конкурсі вокалістів у Барселоні, 1975), *О. Ворошило* (там само, 2-а премія), *В. Гришко* (Ґран-прі на аналогічному конкурсі, 1989), *Т. Мельниченко* (Ґран-прі, 1997, проживає в Іспанії), *М. Кіт* (1-а премія, 1977), *М. Шопша* (2-а премія на названому конкурсі у Барселоні, 1980), *Л. Давимука*, *Т. Штонда* (3-і премії на Памплона-конкурсі ім. Х. Ґаяре, 1996; 2-а — на Барселона-конкурсі ім. Ф. Віньяса, 1997). Відзначилися також солісти балету Одес. т-ру (1983), піаністи *О. Рапіта* (лауреатка Міжн. конкурсу в Сантандері, 1990), *В. Гладков* (лауреат Міжн. конкурсу, Феролл, 1994), К. Білинська (конкурс "Pilar Bajona", 4-а премія, 1989), а також *О. Ботвинов*, *Л. Марцевич*, *В. Соляник*, скрипалька *А. Коміссарова* (лауреатка конкурсу ім. Н. Забалета, 1992), гітарист з Одеси *А. Шевченко* (лауреат Міжн. фестивалю гітарної музики в Кордові, 1980), кияни гітарист В. Петренко, баяністи *І. Завадський* (лауреат IV Міжн. конкурсу акордеоністів), *П. Фенюк* (1992), *А. Семешко*, бандуристки *Окс.* і *Ол. Герасименко* та ін. Солісти, співаки Київ. опери *В. Грицюк*, *А. Кочерга*, *Л. Юрченко* разом з диригентом *С. Турчаком* виступили на гастролях у Валенсії (1979). Після відеозапису Ісп. ТБ постановки опери "Набукко" Дж. Верді Київ. оперним т-ром (1994, 1995) останній було запрошено до участі в XVI Міжн. фестивалі мистецтв. У Мадрид. т-рі "Орнате Сарсуела" кияни показали опери "Пікова дама" П. Чайковського, "Катерина Ізмайлова" *Д. Шостаковича*, "Хованщина" *М. Мусоргського*, а на XXVIII фестивалі в Лас Пальмасі на Канарських островах — "Борис Годунов" М. Мусоргського і "Євгеній Онєгін" П. Чайковського. Ісп. преса високо оцінила мистецтво хору (гол. хормейстер *Л. Венедиктов*), оркестру (гол. диригент *В. Кожухар*), солістів — *А. Солов'яненка*, *В. Пивоварова*, М. Шопші, *Л. Забілястої*, Л. Юрченко, *О. Вострякова*, В. Гурова, *О. Дяченка*, Т. Кузьминової, *В. Кочур*, О. Яценко. В Іспанії виступали колективи Донец., Одес. та Харків. ("Кармен" Ж. Бізе) т-рів опери та балету, група Київ. т-ру оперети, а балетну трупу й оркестр Нац. опери України було запрошено на відкриття т-ру Л. Ф. Лопе де Веги в ісп. столиці. Кияни показали 5 вистав, поміж яких справжню сенсацію викликало виконання балету "Спляча красуня" П. Чайковського. З успіхом пройшли гастролі *О. Микитенко*.

Гідно зарекомендувала себе укр. школа гітаристів — киян В. Петренка, *В. Шаруєва*, *П. Полухіна*, одесита А. Шевченка, дніпропетровця О. Ренчача та ін. віртуозів, що дало підстави ісп. гітаристові, професору Мадрид. конс., композиторові Х. Кардосі назвати *гітару* "укр. інструментом". За допомогою створеної в Києві укр.-ісп. фірми "КІМА" було проведено перший в Україні Міжн. фестиваль "Гітара—97" (1997) за участі Х. Кардоси. Наступного року в Києві пройшли Дні ісп. і латино-амер. музики. У 3-х концертах виступили Х. Кардоса, гітаристи — уруґваєць Е. Барансано, іспано-уруґвайський музикант Р. Барсело, тріо "Vicente Espinel" у складі К. Усілльоса, Х. Л. де Андреса, Х. Л. Мартінеса (*бандура*, *мандоліна*, *лютня*-тенор, гітара), співачка Л. Родріґес, тріо студентів з Болівії і Перу, які навч. в укр. вузах, іспанець Ч. Сайз. Укр. сторону представили Квартет гітаристів Нац. філармонії п/к В. Шаруєва й Нац. симф. орк. України під орудою В. Сіренка, в супр. якого Х. Кардоса виконав свій гітарний концерт Ґуарані.

В Іспанії виступали співаки *І. Берлізова*, *А. Бойко*, *Л. Величко-Стецюн*, *А. Доронін*, *А. Дуда* та ін. 1974 у Києві й Чернівцях відбулись гастрольні виступи знаної ісп. танцівниці К. Клавіхо. Значний інтерес викликали концерти в столичному НП "Україна" світ. слави співачки М. Кабальє за участю її доньки — Монтсеррат Марті, диригента Х. Колладо, співака-тенора Х. Паласіоса та учениці ісп. співачки — О. Макарової (1998). 2004 і 2006 М. Кабальє виступила з укр. співаком В. Гришком і симф. орк. Нац. філармонії України п/к *М. Дядюри*. У київ. Палаці спорту відбулися концерти естр. співака Х. Іглесіаса (1997) і його сина Енріке (2007). 2008 разом з композитором Е. Сьєрра М. Кабальє виступила на відкритті культурного центру "Опера" в Дніпропетровську.

У 2-й пол. 1940-х у Мадриді дебютував укр. хор. "Обнова" (п/к кол. вояка дивізії "Галичина" О. Білика), пов'язаний з одноим. Тов-вом укр. студентів-католиків. Згодом Хор брав участь у міжн. фестивалях греко-катол. богослужіннях, виступав з концертами.

1996 у Києві відбувся захист канд. дисертації О. Сакало "Іспанія у художньому житті Європи XVII—XIX ст.", історію ісп. муз. вивчає О. Зінченко. В Іспанії працюють музикознавці К. Гейвандова (у Вищій конс. музики в м. Бауехос), Т. Компанієць, співачка Т. Мельниченко, скрипаль Г. Недобора та ін. Скрипаль *Б. Марків* (США) 1955—60 викладав у Королівській конс. у Мадриді, де навч. 1953—55).

Літ.: Київ музичний. — К., 1982; *Нудьга Г.* Українська пісня в світі. — К., 1989; Академічне мистецтво оркестрів народних інструментів і капел бандуристів спеціальних музичних вузів України. —

***К. Болотов. "Еспанська танцюристка"** (1972)*

К., 2005; *Марунич В.* Тема Іспанії в творчості А. В. Білошицького // Академічне мистецтво оркестрів народних інструментів і капел бандуристів спеціальних музичних вузів України. — К., 2005; *Шевченко А.* Невпокорені ігри фламенко // Музика. — 1980. — № 5; *Бродавко Р.* "Вітер з полонини" над Кордовою // Там само. — 1990. — № 6; *Бурак М.* Виступи в Іспанії // Музика. — 1987. — № 1; *Зубко Ж.* Актуальність іспанської тематики в сучасній українській музичній культурі // Молоді музикознавці України: Тези VII Всеукр. наук.-практ. конф. — К., 2005; *Кирейко В.* Висока поезія // Рад. культура. — 1963. — 18 квіт.; [*Б. а.*]. Гість композиторів // Там само. — 1965. — 29 серп.; *Туркевич В.* Еспанці аплодують киянам // Нові дні. — 1995. — Трав.—черв.; *Сикорская И.* "Кумир домохозяек" покоряет Киев // Украина-Центр. — 1997. — 22 авг.; *Петренко В.* (запис *Л. Ямковового*). Гитара — инструмент украинский // Киев. новости. — 1997. — № 7; [*Б. а.*]. Голос гітари // УМГ. — 1998. — Квіт.—черв. (№ 2); *Семененко Н.* Таємниці мадридської гітари // Веч. Київ. — 1998. — 16 лип.; *Конькова Г.* Загадковий світ фламенко // КіЖ. — 1998. — 12 серп.; *Кушнірук О.* Латиноамериканська феєрія в Українському домі // Там само. — 1998. — 2 верес.; *Васильєв С.* Благородна мати // День. — 1998. — 30 лип.; *Вірська-Котляр В.* Сальвадор Далі був у захваті від запорожців // Хрещатик. — 1998. — 7 серп.; *Мокренко А.* Мадрид: гастролі балету Національної опери України // КіЖ. — 1998. — 26 серп.; *Левоненко А.* Испанец Григорий Недобора — скрипач, родом из Харькова // Время (Харків). — 1999. — 13 июля; *Залізняк Б.* Іспанський українець Теодор Барабаш // Укр. слово. — 2007. — 10–16 жовт.; *Козачук Л.* Гришко и Кабалье спелись // Газета по-киевски. — 2006. — 22 апр.

А. Муха

ІССЕРЛІС Юлій Давидович [25.10(7.11).1888, м. Кишинів, Молдова — 23.07.1968, м. Лондон, Вел. Британія] — піаніст. Від 9 років брав уроки гри на фп. у *В. Пухальського* в Києві. Закін. Моск. конс. (1905, кл. В. Сафонова). Удосконалювався в Р. Пюньо у Парижі. Користувався також консультаціями *О. Скрябіна* (1907). Пізніше у Москві брав уроки композиції в *С. Танєєва.* Дебютував 1902 у Москві. Гастролював у багатьох містах Росії, України та Зах. Європи. Піаніст переважно романт. складу. В репертуарі були твори *С. Рахманінова*, О. Скрябіна, *Ф. Шопена*, Р. Шумана, *Ф. Ліста*, франц. імпресіоністів. Брав участь у конц. подорожі співака *П. Цесевича* по Україні (1921). 1911 викладав фп. в Одес. муз. уч-щі, 1913–18 — у Муз.-драм. уч-щі Моск. філарм. тов-ва. Від 1922 — у Лондоні. Автор ряду фп. п'єс.

І. Лисенко

ІСТОРИЧНІ КОНЦЕРТИ (ІК.) — цикли концертів, програми яких розкривають історію розвитку музики, її певного *жанру* (зокр. *соната, симфонія*) або муз. інструменту (див. *Інструменти музичні*; *фортепіано, скрипка* тощо). Започаткування ІК. у зах.-європ. культурі пов'язане з творчою діяльністю Ф. Мендельсона в Лейпцигу в Ґевандгаузі, який 1838 влаштував чотири ІК. з творів композиторів 17–18 ст. Якщо досі конц. програми охоплювали лише твори сучас. музикантів, то відтепер почалося відтворення, популяризація та *інтерпретація* музики старовин. майстрів.

У Росії цикл ІК. започаткував і провів *Ант. Рубінштейн* (1885–86, "Курс литературы фортепианной музыки") в С.-Петербурзі, повторений у Москві та ін. культ. центрах Європи. 1916–17 професор Моск. конс. Є. Богословський провів цикл "История фортепианной литературы", повторений у Чернігові у вузькому колі учнів 1923.

Ідея ІК. в Україні почала реалізовуватися в рамках діяльності *ІРМТ.* Упродовж 1900–01 диригент Київ. відд. *О. Виноградський* провів серію ІК., що охопила чес., нім., норвез., франц. музику. Вел. успіхом у Харкові поч. 20 ст. користувалися т. зв. ІК. п/к Ф. Кучери, що включали твори великого стильового діапазону: від музики *Й. С. Баха*, його сучасників до музики поч. 20 ст. Широкого мист. розголосу набули ІК. під назвою "Цикли публічних *муз.-істор. демонстрацій* професора Г. М. Беклемішева", здійснені ним у Києві в Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (1924–26). Грандіозний курс охоплював фп., симф., оперну, частково вок. музику різних *стилів* і *напрямків* композиторів Європи, Америки, Росії, України 17–20 ст. (з техн. міркувань вок. і оперної демонстрації було замінено фп. транскрипціями).

Г. Беклемішев самостійно провів 52 концерти й виконав бл. 2000 творів. Виняток становили концерти, присв. пам'яті Ф. Бузоні й *О. Скрябіна*, до участі в яких було запрошено *Г. Когана*, ряд студентів і педагогів. 1-й рік циклу (1924–25) ілюстрували муз. твори Вел. Британії, США, Франції та Німеччини; 2-й — зразки італ. скр. музики 18–20 ст. і фп. творчість композиторів Іспанії, Норвегії, Данії, Швеції, Фінляндії, Богемії (тепер складова Чехії), Угорщини, Польщі, Росії, України тощо. Видатним культ. явищем 2-о року демонстрацій Г. Беклемішева став цикл концертів, присв. Й. С. Бахові (до 175-річчя його смерті). В них автор виступив як соліст, концертмейстер та диригент. Муз. ілюстраціям передувало вступ. слово Г. Беклемішева — продумане, інформаційно насичене, доступне за викладом. Укр. музику ілюстрували твори *М. Лисенка* й *С. Людкевича.* Ці концерти Г. Беклемішев повторив у скороченому варіанті в Буд. Червоної Армії, Авіаінституті та

Зібрання у кабінеті Г. Беклемішева (1926). Зліва направо: Д. Ревуцький, В. Золотарьов, М. Фролов, Л. Ревуцький, Г. Беклемішев

Артилер. школі (1933—35). Успішний розвиток *виконавства* в Україні протягом 1990-х і сьогодні прискорив реалізацію ідей ІК., що, зокр., послідовно втілюються у програмах хор. фест. "*Золотоверхий Київ*" (з 1997). Цю тенденцію яскраво репрезентує діяльність Муніципального кам. хору "*Київ*" п/к *М. Гобдича*, в т. ч. здійснені ним проекти "П'ять століть української церковної музики" (1999) "Тисяча років української духовної музики" в конц. виконанні й у записах на CD. Див. також ст. — *Вокально-історичні демонстрації.*

Літ.: *Курковський Г.* Питання фортепіанного виконавства. — К., 1983; *Штундер З.* Станіслав Людкевич: Життя і творчість. — Л., 2005. — Т. 1 (1879—1939); *Ревуцький Д.* Цикл публічних музично-історичних демонстрацій професора Г. М. Беклемішева // Музика. — 1925. — № 7—8; *Юрмас Я.* Цикл вечорів, присвячений Йогану Себастьяну Бахові // Там само. — 1925. — № 9—10; *Лобачова Т.* Музично-історичні демонстрації Г. М. Беклемішева // Укр. муз-во. — К., 1990. — Вип. 25; [*Б. а.*]. Музично-історичні демонстрації професора Г. М. Беклемішева // УМГ. — 1926. — № 4.

О. Шевчук

ІСТОРИЧНІ ПІСНІ (ІП.) — один із найоб'ємніших і найзначніших розділів укр. пісенної *епіки* (після *дум*). В узагальненій формі ІП. відображають іст. події, постаті видат. осіб, дають їм оцінку крізь призму нар. свідомості. ІП. становлять поліжанровий цикл з ядром пісень власне на іст. теми ("В Цареграді на риночку" про Байду, "Ой Богдане, батьку Хмелю", "Пише, пише вельможний Мазепа" тощо) та значним масивом ін. пісень, що прилягають до цього ядра, переважно соціально-побутових (про козацтво, чумацтво, заробітчанство в Україні та за її межами, солдатчину тощо). Добре відома ІП. про засновника Запоріз. Січі Байду-Вишневецького:

Осн. критерієм діахронічної класифікації ІП. за сюжетами є пережита народом історія. Їх можна поділити на кілька стадіальних верств: ІП. з відгомоном подій княжої доби (здебільшого іст. *колядки* — "Що князь Володимир коника сідлає", "Ой гордий, пишний, гречний паничу"); про боротьбу з турец.-татар. лихоліттям ("Да йшли турки з татарами", "Зажурилась Україна, бо нічим прожити");

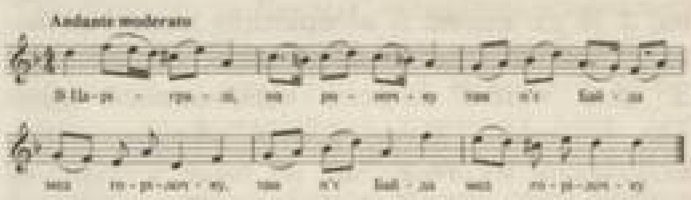

Лисенко М. Збірник народних пісень. І десяток. Ч. 1. (з Херсонщини).

про визв. козацькі війни 15 — поч. 18 ст. проти інозем. поневолення й добу козацько-гетьман. держави ("Ой на горі та женці жнуть", "Заспівали козаченьки", цикли пісень про гетьманів і полководців — *Б. Хмельницького*, Д. Нечая, І. Сірка, І. Богуна, С. Морозенка, *І. Мазепу* та ін.); про ліквідацію Запорозької Січі, гайдамаччину, опришківщину ("Ой горе, горе, не біда, не Гетьманщина", "Максим козак Залізняк", "Виїхав Гонта та з Умані", "Про Довбуша"); про нові антикріпацькі й нац.-визвольні рухи 19—20 ст., 1-у і 2-у світ. війни ("За Сибіром сонце сходить", "Ой летіла панщина", "Ми гайдамаки, ми всі однаки", "Ой там на горі Січ іде" та ін.). Найбільше ІП. виникло на тлі козацьких воян; їх осн. кількість записано на Наддніпрянщині, Поділлі, Волині, про опришківщину — в Карпатах.

Лисенко М. Збірник народних пісень. І десяток. Ч. 1. (з Херсонщини).
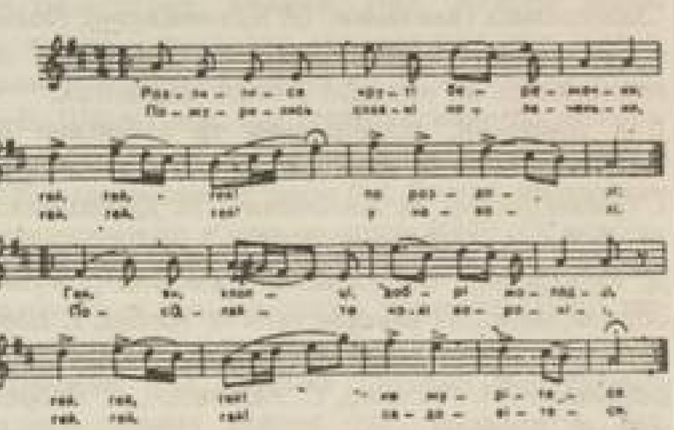
Історичні пісні. — К., 1961. — С. 847

ІП. посідали значне місце в репертуарі кобзарів і лірників; вони базуються на традиціях як сільської, так і міської пісен. культури. Усна творчість у циклі ІП. доповнювалася писемно-авторською ("Ой ґоре тій чайці", "Їхав козак на війноньку").

Для ІП. характерні 3-колінні гетеро-ритмічні вірші типу 4+4+6; 6+6+7; 5+5+7 (8) у сполученні з 2-, 4-рядковими мелострофами; рідкісніші вірші (8+8)2; (4+6)2; зустрічаються внутрістрофні емфатичні вигуки-рефрени "Гей" ("Ой не знав козак та не знав Супрун, як слави зажити, / Гей, зібрав військо славне запорізьке та й пішов орду бити"), строфи заспівно-приспівкового характеру. Переважно чол. гуртові ІП. центр. районів України виявляють тенденцію до ліризації епічної основи й розповідного мелосу, до марш. ритмів ("Гей, не дивуйте, добрії люди"); у західних р-нах України значний пласт опришківської істор. пісенності виконується говірковим речитативом. Багата мелодика ІП. диференційована й позначена характером співу їх територіальної приналежності як у цілих темат. масивах (про козаччину, опришківщину), так і у поширених по всій Україні варіантах ІП., змінюваних у процесі міграції (про Нечая, про Морозенка). Загалом ІП. тяжіють до новітнього муз. мислення, гомофонно-гарм. стилю. Новітні події в історії укр. народу у 20 ст. — громадян. війна, рух опору в Галичині в 1920—30-х, повоєнний визвольний рух 1940—60-х (УПА) — дали поштовх до виникнення нової верстви стрілецьких і повстанських пісень. Всеохопність освіти 20 ст. зумовила підвищення ролі авторства в цих піснях та їх фольклоризації, що належать до усно-писемної творчості. У стрілецькому, повстанському середовищах були широко відомі героїко-патріот. пісні "Гей

там на горі Січ іде" (сл. К. Трильовського, організатора січових товариств), "Чуєш, брате мій" (сл. *Б. Лепкого*, муз *Л. Лепкого*), "Ой у лузі червона калина" (обр. *Я. Ярославенка*), "Ой видно село" (сл. і муз. Л. Лепкого), "Їхав стрілець на війноньку" (сл. *М. Гайворонського*, муз. Л. Лепкого), "Зажурились галичанки" (Р. Купчинський), Повіяв вітер степовий" невідомого автора тощо, що поширились як народні у числ. варіантах.

Для збирання, дослідження та публікації ІП. багато зробили *М. Максимович*, *М. Костомаров*, *І. Срезнєвський*, В. Антонович, *М. Драгоманов*, *М. Лисенко*, *І. Франко*, *Ф Колесса*, *К. Квітка*, *Д. Ревуцький*, І. Березовський та ін. Вліт-рі, музиці образи, мелос ІП. використали *М. Гоголь*, *Т. Шевченко*, *М. Старицький*, Б. Лепкий, І. Ле, М. Загребельний, М. Лисенко, *С. Людкевич*, *Л. Ревуцький*, *Л. Дичко* та ін.

Літ.: Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. — К., 1874–75. — Ч. 1–2; *Ревуцький Д.* Українські думи та пісні історичні. — Х.; К., 1930, ²К., 2001; Історичні пісні. — К., 1961; *Гриця С.* Мелос української народної епіки. — К., 1979; *Павленко І.* Історичні пісні Запорожжя: Регіональні особливості та шляхи розвитку. — Запоріжжя, 2003; *Соневицький І.* Повний збірник пісень Р. Купчинського (Нью-Йорк, 1977) // *Погребенник Ф.* Наша дума, наша пісня. — К., 1991; *Дем'ян Г.* Українські повстанські пісні 1940–2000 років (історико-фольклористичне дослідження). — Л.; К., 2003; *Супрун-Яремко Н.* Українці Кубані та їх пісні. — К., 2005.

С. Гриця

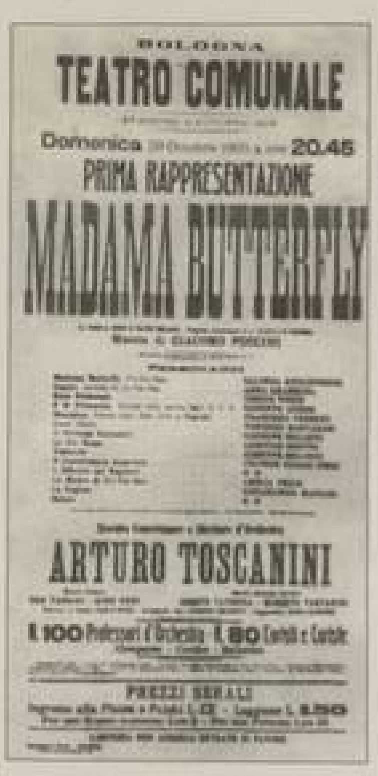

Афіша прем'єри опери "Мадам Батерфляй" Дж. Пуччіні за участю С. Крушельницької (1905)

ІТАЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

(І-УМЗ.). Традиц. зв'язки муз. культур Італії та України зумовлені, крім конкретних соціально-істор. факторів, ще й таким загальним чинником, як притаманна народам обох країн винятскова любов до співу й музики, унікальні краса й сила голосів українців та італійців, милозвучність обох мов, їх фонетична й лексична спорідненість. Ці риси спільності могли закріплювалися в добу Київ. Русі-України завдяки контактам з числ. "торговими гостями" з Ґенуї, Венеції, Риму та ін. За часів польс.-лит. панування разом з лат. мовою в муз. заклади й побут українців проникали світські мелодії італ. походження. У 16–17 ст. свідчення про прямі зв'язки укр. та італ. музикантів невідомі, однак І-УМЗ. могли здійснюватись опосередковано через польс. мист. кола, представники яких здобували освіту в різних навч. закладах Європи, зокр. у Павійському й Болонському ун-тах. Так, мелодію укр. *козачка* зафіксовано

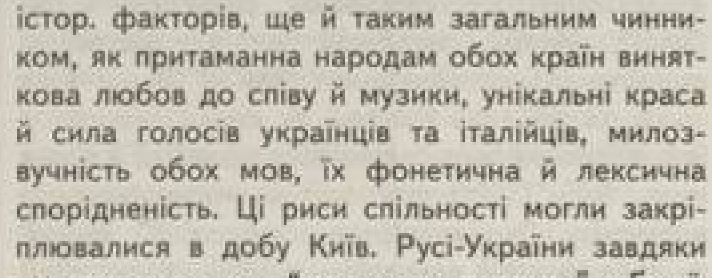

Міланський театр Ла Скала

Фото С. Крушельницької з дарчим написом Дж. Пуччіні

в італ. табулатурі 1640. Вплив італ. музики відчутно позначився на жанрі *партесного концерту* (багаточастинність, тяжіння до циклічності, контрастності, емоц. виразності). Вітчизн. концерт набув специф. відмінних рис, оскільки спирався на можливості виключно хор. співу з відповідним переакцентуванням його засобів. У конструктивних засадах він орієнтувався на нові *напрямки* європ. творчості серед. 17 ст., узагальнені у працях італ. композитора й теоретика М. Скаккі.

Росія, у складі якої після 1654 опинилась Україна, з 18 ст. волею її імператорів дедалі активніше прагнула до якнайшвидшої європеїзації. З цією метою широко відкривалися двері для іноземних діячів у всіх сферах життя, включаючи музичне. Так, не лише у практику придв. концертів, а й у муз. обиход рос. і укр. правосл. церкви певний внесок зробили італ. композитори, насамперед *Дж. Сарті* — вчитель *С. Давидова*, *С. Дегтярьова* та ін. (він очолив муз.-спів. справу в Катеринославі, тепер Дніпропетровськ — запланованій "третій столиці" імперії). У С.-Петербурзі, крім *Придв. спів. капели*, що складалася переважно з українців — у т. ч. вихованців *Глухів. муз.-спів. школи*, діяла світська італ. оперна трупа, працювали відомі тогочас. композитори — Ф. Арайя, Б. Ґалуппі, Дж. Паїзієлло, Д. Чимароза та ін. Дехто з них звертався у своїй творчості до укр. тематики, рос. і укр. мелосу (опера-водевіль "Козак-віршувальник" *О. Шаховського* з музикою *К. Кавоса*, комічна опера "Збитенщик" *Дж. Астаріті*, скр. сонати Л. Мадоніса тощо). Школу італ. педагогів пройшли, зокр., талановиті укр. співа-

ки, вихованці згадуваної Придв. капели — *М. Полторацький*, *Г. Головня*, *Г. Марцинкевич*, *Т. Білоградський*, які часто виступали разом з італійцями на оперній сцені. Для першого з таких вітчизн. артистів — М. Полторацького, який навч. в Італії, а з 1763 став директором Придв. співац. капели, Ф. Арайя писав партії "героїв" і "тиранів" у своїх *операх*. У Капелі починали свій творчий шлях *Г. Сковорода*, *Д. Бортнянський* та *М. Березовський*. Останні продовжили навч. в Італії, вдало виступали там і на Петерб. оперній сцені. М. Березовський, який навч. у Болонській філарм. академії у падре *Дж. Мартіні*, по закінченні отримав звання "maestro di musica" — академіка, став членом Болонського філарм. тов-ва. 1773 у Ліворно виконувалася його опера "Демофонт" на лібр. П. Метастазіо, розпочато оперу "Іфігенія". У 2-й пол. 1770-х у Венеції було поставлено опери Д. Бортнянського "Креонт", "Алкід", у Модені — "Квінт Фабій" (усі — на італ. тексти). Крім назв. композиторів, вплив італ. музики простежується й у духовних хор. *концертах А. Веделя*, хоч йому й не доводилося залишати межі України.

Оперний співак 1-ї пол. 19 ст. *О. Петров*, який спочатку працював у приват. антрепризах Єлисаветграда (тепер Кіровоград) і Миколаєва, удосконалював свою майстерність у С.-Петербурзі у Ф. Далль'Окки, К. Кавоса та ін. Вихованець Придв. співац. капели, учень Д. Бортнянського *М. Іванов* після навчання в Італії пов'язав своє життя й творчу долю з італ. оперною культурою. Вже після дебюту на сцені Неаполітанського т-ру "Сан-Карло" (1832) і виступів у складі італ. опери у Парижі він здобув світ. визнання, був у дружніх стосунках з Дж. Россіні, Г. Доніцетті, В. Белліні та ін. Композитор і співак *С. Гулак-Артемовський*, відібраний *М. Глінкою* для Придв. спів. капели, також продовжив навчання в Італії (у Дж. Аларіта й Р. Романьо), 1841 дебютував у Флорентійському оперному т-рі. В його опері "Запорожець за Дунаєм" своєрідно поєдналися нац. укр. основа і вплив італ. *опери-буффа*.

Від кін. 18 — поч. 19 ст. італ. музикантів запрошували до поміщицьких домашніх т-рів. Так, у кріпацькому т-рі *Й. (Ю.) Ілінського* в м-ку Романові (тепер райцентр Житом. обл.) режисером був *Замбоні* (згодом один з антрепренерів Одес. опери), який поставив кілька рос. і заруб. опер. Й. Ілінський мав італ. (із С.-Петербурга) й нім. (з Угорщини) оперні трупи, хор із 84 співаків, симф. оркестр зі 120-и музикантів (дириг. Кареллі), *роговий оркестр* та кріпацький балет. Кріпацьким оркестром гр. Пшездзецького у м-ку Чорний Острів (тепер Хмельн. обл.) диригував скрипаль Л. Тоніні. У т-рі *О. Будлянського* на Чернігівщині капельмейстером був італієць *Дж. Альбертіні*. Поміж оркестрантів теж зустрічались італійці, напр., контрабасист А. Далль'Окка. Т-р Ширая на Чернігівщині показав балет Мореллі "Венера й Адоніс". Чимало поміщиків посилало своїх музично здібних кріпаків навчатися музики в Італії. Оркестром С. Щ. Потоцького в м. Тульчині (тепер Вінн. обл.) керував *Т. Феррарі* — насправді укр. кріпак Федір, син місцевого коваля, який коштом хазяїна 8 років навч. музики в Неаполі й 4 у Римі. Й. Ілінський відрядив до Риму для навчання музики групу хлопчиків — своїх кріпаків, а молоду романівську кріпачку — до Парижа (вона співала в його італ. оперній трупі під італ. псевд. *Романі*). Італ. *мелодії* звучали також у виставах вільних рос.-укр.-польс. драм. труп *О. Ленкавського*, *Л. Млотковського*, К. В. Шмідтгофа, що гастролювали по невеликих містечках. Силами студентів Харків. ун-ту в 1820-х виконувалися твори Дж. Россіні, до програм міськ. концертів полтав. аматорів (1847—49) включались арії з опер В. Белліні, Ґ. Доніцетті, Дж. Верді, на сімейних муз. вечорах у Чернігові (1850) звучали уривки з опер Дж. Россіні тощо.

Водночас італ. музика активно популяризувалася силами власне італ. музикантів. Так, 1819 у Миколаєві побувала "артистка Анжеліка", на поч. 1820-х у Кременці (тепер Терноп.обл.) виступала Анджеліна Каталані, в Керчі (тепер АР Крим) — 1836 давав концерти оперний композитор М. Ріссо. В Києві гастролювали Аделіна Каталані (1823), Е. Тамберлік (1884), А. Мазіні (1895), Л. Кавальєрі Т. Руффо (1906), О. Боронат (1894—1899), Є. Джіральдоні (1906—08), Дж. Беллінчоні (1910), скрипаль-віртуоз із Сицилії П. Аррабіто, балетна трупа Ф. Бернаделлі (1851—55), в Харкові — Пасторі (1840), Дж. Танзіні (1893, 1897—98), Дж. Беллінчоні (1895, 1900), Т. Руффо (1906). Полковим капельмейстером у Дубно служив Л. Неґрато.

Найсприятливіші умови для розвитку в Україні італ. культура одержала в Одесі, що й будувалася переважно за клас. зразками італ. архітектури. Тут існувала досить числ. італ. колонія, широко звучала італ. мова, друкувались італ. оперні *лібрето*, що розповсюджувалися по всій Росії та поза її межами. В салонах аристократії, починаючи з генерал-губернатора краю М. Воронцова, в гуртках інтелігенції провадилися муз. вечори, концерти у виконанні місцевих аматорів і приїжджих артистів. В Одес. міському т-рі, збудованому за проектом Ф. Фраполлі (1809), з 1812 щотижня виступали італ. трупи, субсидію надавалося т-рові за кошт міста. Щосезону з'являлося 3—6 прем'єр. До репертуару включалися визнані й нові опери Дж. Россіні, Ґ. Доніцетті, В. Белліні, з 1845 молодого Дж. Верді.

На відміну від С.-Петербурга, в Одесі вистави італ. опери відвідували всі прошарки населення, чому сприяла доступність квитків. Улюбленцями

Ансамбль "Salvadei-brass" на гастролях у Києві

С. Крушельницька і Дж. Пуччіні

місцевих меломанів були А. Басседжо, вихованка Мілан. конс. Т. Брамбілла (для неї Дж. Верді написав партію Джільди в опері "Ріголетто"), Г. Замбоні (дочка антрепренера т-ру), А. Арріґі, П. Монтічеллі, Пасторі, Дезіро (баритон), Молінеллі (тенор), А. Моріконі (контральто), тенор Джентілі, баритон Дж. Маріні та ін. Диригував оперним оркестром вихованець Неаполітан. конс. *Л. Джервазі* (замість очікуваного Г. Доніцетті), в ньому грали кваліфіковані музиканти, professori di musica — флейтист А. Ломбарді, гобоїст Ф. Маньяльбо, кларнетист Л. Філліпіні, фаготист Н. Татті. Відбувалися спільні почергові виступи італ. і місцевих артистів у супр. симф. оркестру М. Куликовського (1817), сольні гастрольні майстрів оперного співу — Дж. Ансельмі (1905 — 20 вистав, 1912 — 6), Дж. де Лука (1909, 1911, 1913, 1914), Дж. Беллінчоні (1896, 1898), Е. Джіральдон (1900), Т. Руффо (1904—05) та ін.

Е. Міллер

Муз. життя Одеси висвітлювалось у пресі Одеси, С.-Петербурга, Москви, Харкова. Показово, що 1-й одеський муз. журнал "Трубадур" (франц. мовою) з'явився вже 1822 (тоді як 1-й муз. тижневик у Мілані, "Il Barbiere di Siviglia", засн. відомим нотовидавцем Рікорді, — лише 1832). Діяльність італ. опери сприяла становленню *критики музичної* в Одесі (вищого рівня, ніж в ін. містах) і певною мірою готувала публіку до сприймання рос., а згодом і укр. опери. У Львів. оперному т-рі в 2-й пол. 19 ст. працювали італ. диригенти Ф. Брунетто, В. Подесті, Ф. Спетріно, співали *М. Баттістіні*, Дж. Беллінчоні.

Італ. артисти з поч. 19 ст. вели пед. діяльність. Зокр. в Одесі диригент Дзанотті викладав спів, гру на фп. та *композицію*, диригент і композитор Л. Джервазі, бас Поседзі, композитор Е. Ґалеа — спів. У 2-й пол. 19 — на поч. 20 ст. італ. педагоги вокалу працювали у вищих навч. муз. закладах Рос. імперії: в т. ч. у Києві — *К. Еверарді* (1890—97), *Г. Ґандольфі* (1907—28), в Харкові — Ф. Буґамеллі (1907—18), в Одесі — М. Поллі. Однак основні пед. сили, природно, зосереджувалися в Італії, насамперед у Мілані з його уславленим т-ром "Ла Скала". Поміж них — Дж. Аларі, А. Броджі, А. Буцці, В. Ванцо, Веттуріно, Дж. Ґальвані, Ґалеотті, М. Джованні, Ф. Креспі, Ф. Ламперті, Д. Оксиліа, А. Р. Ромео, Дж. Ронконі, А. Ґоцці, Ч. Россі, Н. Строччарі, Ґ. Танаро та ін.

Майже всі визначні укр. співаки цієї доби так чи інакше пройшли італ. вок. школу в себе на Батьківщині чи за кордоном. Поміж них — *М. Андреєв, В. Астаф'єва, С. Біжеїч*, А. Боначич, *І. Бутенко, О. Герасименко, І. Горді, М. Дейша-Сіоницька, Ю. Закржевський, Г. Зінов'єв, М. Зотова, В. Їжак, Л. Кармаліна, Ф. Комісаржевський, Л. Ко-рецька, П. Кошиць, І. Кравцов, К. Кржижановський, О. Крутикова, М. Левицький, О. Лисенко* (*О'Коннор*), *С. Лисенко, Т. Любатович, Л. Люценко, В. Майборода, К. Массіні, О. Мишуга, К. Прохорова-Мауреллі, О. Пускова, М. Сіяк, Й. Супруненко, Ю. Шакуло.* 1890 І. Горді навіть організував і очолив в Італії Тов-во взаємодопомоги вітчизн. артистам і учням. У передостанніх роках 19 і наступних 2-х 10-літтях 20 ст. такий шлях пройшли *Є. Азерська, Г. Бакланов, К. Брун, В. Войтенко, О. Гвоздецька, Є. Долинін, М. Донець, М. Донець-Тессейр, С. Друзякіна, Н. Єрмоленко-Южина, Н. Забела-Врубель, М. Кропивницька, Г.* і *С. Крушельницькі, Л. Липковська, М. Липовецька, В. Лоський, В. Лубенцов, В. Любченко, О. Петляш-Барілотті, Є. Петренко, Ю. Рейдер, П. Скуба, І. Стешенко* (1-й з-поміж українців лауреат Конкурсу вокалістів у Мілані, 1914), *М. Шекун-Коломійченко*, у 1920-х — *Ю. Кипоренко-Доманський* ("український Таманьо", за висловом *В. Тольби*), зах.-укр. співаки *О. Бандрівська, О. Герасименко, З. Дольницький, О. Руснак, К. Чічка-Андрієнко.*

Майже всі вони певний час співали на оперних сценах Італії. Зокр. Г. Бакланову доводилося виступати разом з Е. Карузо п/к А. Тосканіні, І. Бутенко співав у Мантуї, Мілані, Неаполі, М. Донець-Тессейр 1914 — у Пйомпіно, *Ю. Рейдер* — в Онелійській опері, *З. Рибчинська* гастролювала в м. Лукка й Анкона, *С. Ільяшевич* — у Турині, Модені, Мілані, *О. Каміонський* — у т-рах Неаполя, Сієни, Флоренції, зокр. в опері "Паяци" Р. Леонкавалло п/к автора; Ф. Комісаржевський виступав під італ. псевд. на сценах Рима, Мілана, Опорто; Л. Липковська — в Мілані, Римі, за її участю 1910 було поставлено "Сомнамбулу" В. Белліні в "Ла Скала", 1914 вона співала п/к А. Тосканіні; її ставили в один ряд з А. Патті, М. Малібран, А. Ґаллі-Курчі.

Особливо тривалою і блискучою була діяльність на італ. оперній сцені С. Крушельницької, яка пов'язала свою життєву і творчу долю з Італією. Співачка з тріумфом виступала у багатьох італ. т-рах, насамперед у Ла Скала (Мілан) і "Сан Карло" (Неаполь), гастролювала разом з Е. Карузо й М. Баттістіні, опера її приятеля Дж. Пуччіні "Чіо-Чіо сан" завдяки їй здобула визнання. Спів С. Крушельницької ставили в один ряд з мистецтвом М. Баттістіні, Е. Карузо, *Ф. Шаляпіна*, до неї шанобливо ставилися не лише Дж. Пуччіні, а й Р. Леонкавалло, Р. Штраус. Її сестра Г. Крушельницька з успіхом співала в т-рах Венеції, Риму, Пезаро. О. Мишуга, майстер школи *бельканто*, дебютував 1883 у т-рі Форлі, виступав у Мілані, Турині, Флоренції,

Група українських співаків у Мілані. 1970-і. Справа наліво: А. Солов'яненко, М. Кондратюк, Ю. Гуляєв та ін.

а після переїзду до Італії — в Римі, Мілані, Раміолі. *Г. Мельник*, який удосконалювався в Італії, 1921—43 був солістом Ла Скала, гастролював у більшості вел. міст країни. В "Ла Скала" до 1950 співали *Г. Кравченко, Є. Зарицька, І. Маланюк.* Гастролювали *М. Менцинський, П. Плішка*, а також на поч. 20 ст. В. Андога (В. Журов) разом з дружиною *А. Марчелло* (Н. Фесенко) та ін. У той же час в Україні, як і раніше, досить регулярно виступали відомі італ. співаки — Дж. Ансельмі, М. Баттістіні, М. Гальвані, Г. Ґандольфі, Е. Карузо, Т. Руффо, Р. Страччарі та ін. Мист. взаємозв'язки нерідко перепліталися з товариськими, а то й родинними [як в *Е. Бiанкі-Фабіан*, *П.* Аннато (*Сєтової*), К. Веденяпіної-Массіні, К. Прохорової-Маурелллі, О. Петляш-Барілотті, Джубеліні-Ряднової]. Укр. співаки виступали спільно з італійцями вдома чи за кордоном, включали в сольний конц. репертуар італ. оперні *арії, романси, пісні.* В оперному *оркестрі* італ. труп брали участь і укр. музиканти. В укр. т-рах працювали італ. диригенти Дж. Буфф'є, Е. Еспозіто, Е. Гранеллі, Дж. (Й. А.) Труффі, хормейстер *А. Каваллінi*, балетмейстер Р. Баланотті (1923 він очолив балетну трупу в Одесі), художник П. Фабретто, київ. трубач-педагог А. Бальбоні та ін. Трупа Ф. Кастеллано дала 3 вистави в Харкові (1898), 73 — у Києві за участі Л. Фострем (1899), тоді ж в Умані (тепер Черкас. обл.), Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), у Полтаві, де за 20 днів (1900) показала 16 опер п/к диригента Ґрізані, 1902 провела 20 спектаклів у Миколаєві.

В Італії гастролював піаніст *Генр. Нейгауз* (1909). В ознайомленні італ. громадськості з пісенною культурою України певну роль відіграли знані італ. літератори: тексти деяких пісень переклали Ш. де Домініціс (1825), Д. Чамполі (1888—89), В. Джусті (1924—27), М. А. Каніні (1961). В журн. "La Rivista Europeâ", засн. 1869 у Флоренції проф. А. де Ґубернатісом, його дружина (кол. киянка С. Безобразова) й *М. Драгоманов* писали, зокр., про укр. пісню й *думу*, про кобзаря *О. Вересая* тощо.

За рад. часів в укр. т-рах ішли італ. *опери*, виконувалися клас. зразки ін. *жанрів.* У навч. процесі зберігалися й передавалися традиц. засади італ. вок. *педагогіки.* В широкий мас. побут входили популярні італ. *мелодії*, насамперед неаполітанські (їх співала *М. Литвиненко-Вольгемут* та ін.), так само як і т. зв. неаполітанські інстр. ансамблі. Зокр., 1927 у Києві діяв популярний нар. ансамбль *МіК* п/к *М. Радзієвського.* У 1930-х в Україні гастролював симф. диригент В. Ферреро. Втім, контакти з італ. муз. культурою почали звужуватися вже з 1920-х і зрештою надовго обірвалися внаслідок штучно інспірованої боротьби проти "італійщини", взагалі проти "низькопоклонства перед Заходом", "космополітизму" тощо. В цей час удосконалюватися чи співати в Італії могли лише представники укр. діаспори — *П. Болехівський-Боян, Ф. Борислав-Хітенко, І. Ванджура, І. Синенька-Іваницька, В. Тисяк, П. Черняк*, згодом *В. Мельничин* та ін. Композитор, музикознавець, хор. диригент *М. Бойченко* викладав в Академії "Santa Cecilia" в Римі (1924—29), де видав том своєї праці "Нові принципи музичної композиції" (Рим, 1928), піаніст М. Полевський був професором Рим. конс. (1945—50).

Лише з поч. 1950-х в Україні починають обережно відновлюватися міжкульт. зв'язки, в т. ч. деякі прямі контакти. Це засвідчили гастролі поважного симф. диригента В. Ферреро і юного співака Р. Лоретті. Наступною ланкою стало поновлення практики вдосконалення молодих співаків в Італії, переважно в Мілан. т-рі Ла Скала. Поміж укр. стажистів — *Є. Мірошниченко, М. Кондратюк, А. Солов'яненко, Р. Бобриньова, М. Огренич, Г. Гаркуша, В. Федотов, А. Кочерга, О. Загребельний, Л. Забілясmа, Л. Давимука, О. Журавель, З. Кушплер, Н. Дацько, Н. Куделя* (стажувалась у Рим. муз. академії "Санта Чечілія") та ін. Лауреат. звання вибороли на італ. конкурсах і фестивалях вокалістів *В. Лук'янець, В. Пивоваров*, Л. Давимука, Н. Дацько, *А. Шкурган*, з успіхом виступали *Р. Бабак, Н. Гонтарук, Г. Грицюк, В. Гришко, С. Криворучко, В. Кузьменко, В. Манолов, О. Микитенко* (згодом солістка Рим. опери), *В. Миркотан, Д. Петриненко, І. Пономаренко, Л. Сергієнко, М. Стеф'юк, Л. Шемчук, І. Яценко.* Вихованка Одес. конс. М. Гулегіна з 1987 стала примадонною т-ру Ла Скала, вважається 1-м сопрано в італ. репертуарі, найкращою у світі Тоскою в одноім. опері Дж. Пуччіні, випускник Одес. конс. *Д. Харитонов* — соліст Ла Скала. Визнанням вел. заслуг А. Солов'яненка як співака і громад. діяча, багаторічного голови Тов-ва укр.-італ. дружби стало вручення йому відзнаки Президента Італ. Республіки — Почесний хрест "Командора Італійської Республіки" (1998) Президента Італії; концерт співака в Колонному залі Нац. філармонії 16 черв. 1998 складався виключно з італ. музики. Там само згодом з успіхом прозвучала цікава програма з маловідом. в Україні творів італ. класиків у виконанні *Л. Кондрашевської* (сопрано) й *Е. Пірадової* (фп.). Що ж до укр. інструменталістів, то домровий ансамбль сучас. музики "Фрески" — лауреат Міжн. конкурсу

Хор віденської церкви св. Варвари в Римі (1979)

Обкладинка книжки "Італійці в культурному просторі України" М. Варварцева

ім. К. Соліва (1996), інстр. анс. *"Рідні наспіви"* здобув Ґран-прі на конкурсі у Фівідзано (2001). Лауреатами міжн. конкурсів скрипалів ім. Н. Паґаніні в Ґенуї стали *О. Криса* (1963), *Ю. Корчинський* і *Б. Которович* (1971), М. Могилевський (1986), С. Болотний (1992). Вдало виступили піаністи Г. Дем'янчук (Фівідзано, 2001), *В. Кузьменко* (Палермо), *М. Павлова*, 9-річна М. Народицька (Агрополь, 1997), юні О. Іванченко, О. Чугай (1998) та ін. На міжн. конкурсах баяністів і акордеоністів в Італії відзначились: Ю. Карнаух (1990), Б. Мирончук, *П. Фенюк* (1991), *І. Завадський* (1994, 1995), К. Жуков, В. Першин, В. Пиріг (1995), Д. Султанов (1996), В. Олійник (1997), В. Хаврун (1997, 1999), Є. Капітанов (1998), Л. Падій (1998, 2000), *І. Єргієв* (1998), А. Дунаєв, А. Лисенко, (2000), П. Сіробаба, І. Юрова (2002), Р. Юсипей (2003), Е. Грибан (2006), О. Микитюк (2005–07), В. Годлевський (2004) та ін., зокр. іноземні виконавці укр. педагогів; лауреатами конкурсів стали також домристи О. Дем'яненко (2006), Н. Проценко (2001), І. Полтаригіна (2004), інстр. анс. "Бряц-бенд" (2005).

Італ. фірми допомагають у проведенні конкурсів в Україні, дарують інструменти, організовують закордонні гастролі переможців. Дует *А. Коміссарова* (скр.) — *Є. Басалаєва* (фп.) — лауреати II премії на міжн. конкурсі кам. анс. у Сицилії (1992). Гітаристка й диригентка *В. Жадько* стала дипломанткою Конкурсу ім. А. Тосканіні (Парма, 1993), віолончеліст *В. Ларчиков* — лауреатом конкурсів ім. К. Соліва (1994, 1996), м. П'єтра Лігуре (2005), Премій "Валентіно Буккі" (1997), "Акві Музика" (2000), *Л. Юріна* — лауреаткою Міжн. конкурсу композиторів (2002). Успішно пройшли італ. гастролі симф. диригентів *Б. Афанасьєва, В. Сіренка, К. Карабиця* (лауреата конкурсу в Пескарі, 1999), солістів балету Харків. опери С. Коливанової і Т. Попеску, соліста Одес. філарм. О. Стаховського, піаністів *О. Безбородька, О. Ботвинова*, баяніста *С. Грінченка*, гітаристів *В. Петренка* й *А. Остапенка*, Квартету саксофоністів п/к *Ю. Василевича*, джаз. гітариста *Е. Ізмайлова*, бандуристки *Л. Посікіри*, віолончелістки Т. Поспєлової, флейтиста А. Кушніра, львів. скрипальки А. Пилатюк. Київ. органіста *В. Кошуби*, який з 1995 регулярно виступав в Італії, обрано почесним членом італ. Муз. академії. Л. Юріна — член комітету Міжн. фундації Адкінс Кіті *"Жінки в музиці"* (2003): штаб-квартира знаходиться в Італії. В організованому Фундацією фестивалі прозвучали твори укр. композиторок, *І. Алексійчук, Г. Гаврилець, Ж. Колодуб, Б. Фроляк, Л. Юриної* у вик. Струн. квартету *"Archi" І. Андрієвського*. 1973 до Київ. конс. відвідав проф. Туринської конс. Е. Батталья, який ознайомився з практикою виховання укр. вокалістів і поділився досвідом італ. школи.

1986 в Одесі відбулася зустріч укр. та італ. митців за участю проф. Ґенуезької конс. Ч. Рафаелі, композитора Е. Федеріко, Квартета ім. Н. Паґаніні, ректора Одес. конс. М. Огренича, піаніста Ю. Петренка, симф. орк., з яким виступили Г. Гоциридзе, Г. Оганезов, гість С. Лаурічелло. До складу журі 4-го Міжн. конкурсу юних піаністів *В. Крайнєва* (Харків, 1998) входила П. Вольпе. Одес. оперний т-р гастролював 1995 у Ґенуї (місто-побратим Одеси з 1964) і Перуджі. Восени 1998 в Одесі відбувся І Міжн. фестиваль ім. Е. Карузо за участю найкращих тенорів світу. Двічі на гастролях в Італії побувала Львів. опера, частими є турне трупи артистів Дніпроп. і Донец. опер, гастролював симф. оркестр Донец. філармонії тощо. Широкий резонанс викликала постановка Київ. т-ром опери "Набукко" Дж. Верді (1993). *І. Молостова* поставила оперу "Орлеанська діва" *П. Чайковського* в оперному т-рі Ґенуї (1994). Завдяки дотаціям генерального спонсора Нац. опери — італ. фірми "Ферреро" в Києві відбулася постановка опери "Ріґолетто" Дж. Верді італ. мовою (1998), М. Корраді (режисер з Мілана) поставив опери "Турандот" Дж. Пуччіні (2003), "Фауст" Ш. Ґуно (2006). За підтримки Італ. ін-ту культури в Україні реж. І. Нунціата поставив "Леді Макбет" Дж. Верді (2007). Балетна трупа т-ру виступила на фестивалі в Мачерато (1995), її було запрошено на спільні вистави (1999) разом з відом. укр. сучас. танцюристом В. Малаховим (1995), Нац. симф. оркестр побував на о-в Капрі (1998) і т. п. Перед італ. слухачами виступав *Укр. нар. хор ім. Г. Верьовки* п/к *А. Авдієвського* (1992), *Буковин. анс. пісні і танцю* п/к А. Кушнерика (2002). На оперному фест. до 200-річчя В. А. Моцарта харків. співаки В. Болдарєв і Ю. Кудрявцев виступили в опері "Дон Жуан", орк. Харків. опери акомпанував солістам Флорент. опери в "Так чинять усі" ("Cosi fan tutti"). На міжн. фест. "Lede arts" (Київ, 1994) силами капели "Думка", симф. орк., італ. і укр. солістів вик. ораторію "La Possione" Д. Бартолуччі (проф. Рим. конс.) п/к автора. На гастролях у Римі нац. хор. капела *"Думка"* виконала Реквієм Дж. Верді (1997). Львів. кам. хор *"Ґлорія"* відзначився на конкурсах в Ріо дель Ґарда й Ареццо (1994). Чол. хор "Гомін" п/к *О. Цигилика* (Львів) взяв участь у святкуванні 400-річчя Берестейської унії в Римі. У Києві й Флоренції як містах-побратимах часто проводяться обмінні свята. На одному з Тижнів Києва (1978) у Флоренції виступали група *Ансамблю нар. танцю ім. П. Вірського*, ВІА *"Кобза"*, Тріо бандуристок Київ. філармонії та ін. З концертами в Італії побували нар. хор

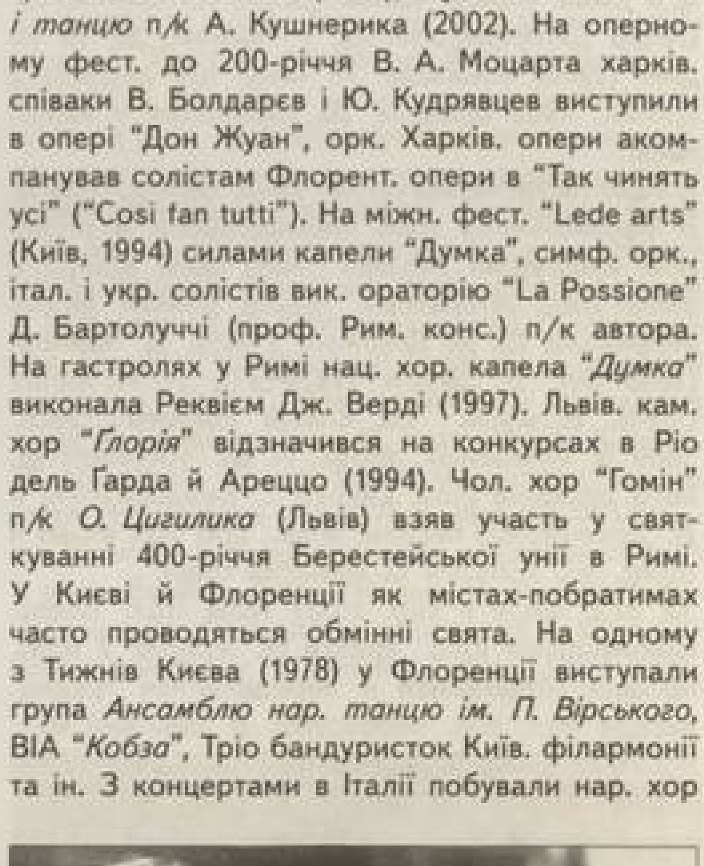

М. Куарта

"Дарничанка" (1968), хор "*Відродження*" п/к *М. Юрченка* (1991), львів. студ. капела "Мрія" (1997), оркестр Івано-Фр. філармонії (1997), Київ. хор хлопчиків "*Дзвіночок*", Хор хлопчиків та юнаків *Чол. хор. капели ім. Л. Ревуцького* (мали аудієнцію у Папи Римського), дит. гурток "Струмочок" із с. Музичі на Київщині та багато ін. Контакти такого роду мають тенденцію до подальшої активізації. Так, у трав. 1999 у Києві пройшов фестиваль італ. культури, де Б. Которович виступив у 2-х концертах (грав на скрипці роботи Дж. Ґварнері).

У серп. 1994 вперше на 10-денні гастролі до Італії виїхав Київ. т-р оперети, що брав участь у XXV Міжн. фестивалі "Bella estata novanta kvarta" ("Чарівне літо 94-го"). Згідно з традиціями фест., трупа Київ. оперети виконала "Веселу вдову" Ф. Легара італ. мовою і дала 4 гала-концерти у містах Мачерато, Полленца, Чивітанова, Фермо та Сан-Бенедетто-дель-Тронто. Трупа отримала почесний приз фестивалю, а її провідні солісти — спеціально замовлені на ювелірній фабриці значки із зображенням скрипкового ключа в лаврах, зроблені із золота й коштовного каміння. Такі відзнаки отримали *О. Камінська*, *Ф.Мустафаєв*, *Т. Тимошко*, *Г. Горюшко*, *Л. Маковецька*, *О. Трофимчук*, Т. Гагаріна, *О. Ширяєва*, В. Лесик, *І. Лапіна*, солісти балету — Н. Белькевич і В. Максимов. В Італії гастролювали амер. піаністки укр. походження *Л. Артимів*, *Л. Крупа* (м. Падуя, 2005), співачка *С. Соловей* (сопрано) взяла участь у постановці "Stabat mater".

Зв'язки в галузі комп. творчості менш досліджені, хоч достатньо показові. Крім згаданих вище прикладів з практики 18 ст., слід відзначити також пізніші звернення до укр. тематики в операх "Мазепа" К. Педротті (пост. 1861 у Болоньї), "Тарас Бульба" А. Берутті (пост. 1895 в Італії й Арґентині), музиці до драм. вистави "Мазепа" Ґ. Піццетті, "Українській сонаті" для фп. Ф. Манніно. З найновіших прикладів — Симф. інтермецо пам'яті жертв Чорнобиля учасника "*Київ Музик Фесту*" К. Колассіо (1996), "Profiles" учасника "*Міжн. форуму музики молодих*" (1998) Я. Б. Скілінджі (1998). Вик. також твори М. Монтальбетті (1993), А. Канепи (пам'яті жертв Сараєва, 1994), А. Каттаньо та М. Б'ясотті (2000).

У доробку укр. композиторів 20 ст. — опери "Два П'єро, або Коломбіна" (1907) і "Флорентійська трагедія" (за О. Вайлдом, 1932) *Б. Яновського*, балет "Міщанин з Тоскани" (за мотивами новел Дж. Боккаччо, 1936) *В. Нахабіна*; симф. сюїта "Ромео і Джульєтта" (1955) *Б. Лятошинського*, муз. комедії "Примхи кохання" (за К. Ґольдоні, 1947) *О. Шаца*, "Ґенуезці" (1968) *С. Жданова*, "Чипполіно" (за казкою Дж. Родарі, 1969) *Б. Алексєєнка*, мюзикл-казка "Пісні Арлекіна" (1971) *М. Скорика*, конц. опера "Діалоги Вінченцо Ґалілея" (1983) *О. Костіна*, мюзикл "Мірандоліна" (за К. Ґольдоні, 1990) *С. Бедусенка*, кам. кантата *О. Левковича* на сл. Мікеланджело (1986), кам. симфонія *В. Птушкіна* на сл. Данте (1991), дит. опера-балет "Буратіно" (1989) і музика до к/ф "Роман і Франческа" (1960) *О. Білаша*, симф. поема "Джордано Бруно" (1981) *Б. Яровинського*, Варіації на тему А. Кореллі для гітари й симф. орк. (2000) *М. Стецюна*, мюзикл (з віршами Р. Альберті) "Коли мені ще немає і п'ятнадцяти" *Є. Толмачова*, його ж "Дві романтичні алюзії" на сл. П. Пазоліні для сопрано і фп., вок. цикли *О. Шипович*, *М. Дремлюги* на сл. Петрарки, "Фрески" на сл. Мікеланджело *В. Бєсєдіної*, пісні на сл. Дж. Родарі *Н. Бучель* та ін. 1993 в Італії прозвучала Симфонія *О. Скрипника*, у Ватикані виконувалася Літургія *В. Камінського* й *О. Козаренка* (2002). Твори італ. композиторів традиційно посідають велике місце в репертуарі укр. виконавців, при тому нерідко в новому цікавому звучанні. Напр., класичні 24 каприси для скр. соло Н. Паґаніні вдало перекладено М. Скориком для симф. оркестру, *М. Давидовим* — для виборного баяну.

Легендарний тенор Л. Паваротті здійснив світ. турне з нагоди завершення своєї спів. кар'єри, завітав до Києва як особистий гість Президента України. 13 квіт. 2005 з вел. успіхом відбувся його концерт у столичному ПК "Україна". Акомпанував співакові симф. орк. Нац. філармонії п/к *М. Дядюри*. Наприкінці Л. Паваротті виступив у тріо разом зі своєю супутницею К. Реміджіо й укр. співаком В. Гришком. 2007 у київ. *Будинку вчених* відбувся концерт молодих віртуозів з України й Італії, влаштований укр., груз. та італ. меценатами. У концерті взяли участь Нац. Президент. оркестр України п/к молодої диригентки Т. Каліниченко, скрипальки О. Савченко й О. Аколішнова, віолончелістка Л. Корецька, О. Шауріна-Личак (*клавесин*), італ. віртуоз А. Казадеї (*віолончель*). Тоді ж у Києві виступали артисти італ. естради Зуккеро (Адельмо Форначинарі), кол. "вундеркінд" тепер поважний Р. Лоретті. Муз. мистецтво Італії досліджували в дис. працях *Г. Куколь* (1989), *І. Драч* (1990), *О. Стахевич* (1993, його ж монографія "Вокальное искусство Западной Европы", К., 1997), *О. Корчова* (2004), О. Журавльова (1999) та ін. В Італії працюють композитори *В. Зубицький*, скрипаль *О. Семчук*, співачка О. Журавель та ін. Під час війни 1941–45 до Італії переїхала уродженка Криму, балерина Л. Герасименко (вийшла заміж за італійця), яка під псевдонімом Ярусская як хореограф стала однією з засновниць сучас. італ. школи танцю.

Із серед. 1990-х до Італії почали переїжджати українці на заробітки, й там почали з'являтись укр. муз. колективи. Від 2005 в Італії щороку провадиться фестиваль укр. нар. творчості "Гілка калини", зініційований Тов-вом українців в Італії. Поміж самод. музикантів укр. діаспори в Італії — *ансамбль* "Калина" п/к О. Тарасюк (м. Салерно, існує з 2002, лауреат 2-о фест. "Гілка калини", учасник Інтернац. фест. фольк. музики й Фест. інтернац. музики в Неаполі, 2004), квартет "Усмішка" (м. Кава ді Террені, співає в супр. *бандури* й *сопілки*), *тріо* "Зорепад" (Неаполь, профес. музиканти, існує з 1994), анс. "Тернівчанка" п/к О. Дудок, регент о. В. Порваткін (існує з 2004, виступав з концертами в м. Арієті, Терні), тріо "Лелеченьки", троїсті музики (тріо, обидва — Неаполь), *квар-*

Титульна сторінка буклету виступів Л. Паваротті у Києві

Р. Муті й М. Гулегіна у театрі "Ла Скала"

тет "Барви України" п/к В. Телепенка (існує з 2006); вок. жін. *дует* "Родина"; співачка А. Падченко (м. Чернйола) та ін.

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний ордена Леніна академічний театр опери та балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1968; *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Її ж.* Український маестро в Києві // Музика. — 1997. — № 3; Олександр Мишуга: Спогади. Матеріали. Листи / Упор. *М. Головащенко.* — К., 1971; Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листи / Упор. *М. Головащенко.* У 2 ч. — К., 1978, 1979; *Терещенко А.* Анатолий Соловьяненко. — К., 1982; *Варварцев Н.* Украина в российско-итальянских общественных и культурных связях. — К., 1986; *Його ж.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII–20-ті pp. XX ст.): Істор.-бібліогр. дослідження: Словник. — К., 2000; *Нудьга Г.* Українська пісня у світі. — К., 1989; *Розенберг Р.* Музыкальная Одесса. — О., 1995; *Архімович Л.* Російська опера в Києві у третій чверті XIX ст. // Київ музичний. — К., 1982; *Лисяна О.* Імені Н. Паганіні // Музика. — 1986. — № 4; *Розенберг Р., Соколова О.* Одеса–Генуя // Музика. — 1989. — № 2; *Шамаєва К.* Музика в Кременецькому музеї // Укр. музична спадщина. — К., 1989; *Герасимова-Персидська Н.* Італійські впливи в українській музиці 17 ст. // Музична культура Італії і Франції: від бароко до романтизму: Проблеми стилю та інтонаційного контексту. — К., 1991; *Жукова А.* Під псевдонімами // Музика. — 1997. — № 2; *Лауро-Вольпі ді.* Голос, що не знає паралелей: уривки з книжки // Там само. — 1998. — № 1; *Апологетов А.* Подкова на счастье, или Рассказ старого одессита // Art-line. — 1998. — № 3; *Зинькевич Е.* Киевский оперный: годы детства // Там само. — 1998. — № 1, 2; *Антонюк В.* До питання історії вокальних зв'язків України та Італії // Теоретичні та практичні питання культурології. — Запоріжжя, 2000. — Вип. 3; *Литвиненко А.* Гастрольно-концертне життя Полтави // Студії мистецтвознавчі. — 2007. — Числ. 4; [*Б. а.*]. Солісти Італійського радіо та телебачення в Києві // Веч. Київ — 1952. — 29 лют.; [*Б. а.*]. Віллі Ферреро // Там само. — 1957. — 13 черв.; *Алова С.* Гості з Італії // Рад. культура. — 1957. — 19 черв.; *Малозьомова О.* Лунають італійські мелодії // Там само. — 13 черв.; *Чорногоров Ю.* Карло Цеккі в Києві // Там само. — 1958. — 16 січ.; [*Б. а.*]. Амнеріс — Міріам Пірацціні // Там само. — 1959. — 3 груд.; *Кладковий М.* Майстер фортепіанної мініатюри // Там само. — 1960. — 29 груд.; *Іваницька Я.* Київська оперета їде до Італії // Веч. Київ. — 1994. — 25 черв.; *Її ж.* Італія вітала золотими лаврами // Там само. — 13 верес.; *Її ж.* На таке здатні тільки актори // Театрально-концертний Київ. — 1994. — № 8; *Бреус С.* Звучала музика різноманітна: і за характером, і за темпоритмом // УМГ. — 1998. — Квіт.—черв., № 2 (28); *Дьячкова О.* Итальянофония // Киев. телеграф. — 2000. — Июль; *Вахрамєєва Р.* Концерт для гітари з оркестром // УМГ. — 2000. — № 1; *Її ж.* Прем'єра "Макбета" у Національній опері України // Говорить і показує Україна. — 2007. — 1 серп.; *Семешко А.* Варіації на баянні конкурсні теми // Там само. — 2005. — № 3–4; *Новосвітній В.* Король верхнього "до" // Хрещатик. — 2005. — 14 квіт.; *Зінченко Н.* "Браво, браво, оркестре!" // Там само. — 2005. — 27 трав.; *Її ж.* Імпровіз на тему Happy birthday // Там само. — 2007. — 2 лют.; *Сороневич М.* Нев'янучий цвіт талантів: у Римі відбудеться III фестиваль української народної творчості "Гілка калини" // Слово Просвіти. — 2007. — 8–14 берез.; *Шевчук Ол.* Весняний розквіт старовинної музики // Культура. Інформація. Творчість: Газ. ректорату НМАУ. — 2007. — № 1(12).

А. Муха

ІЩЕНКО Андрій Венедиктович (20.08.1937, с. Ободівка, тепер Тростянецького р-ну Вінн. обл. — 2.06.2005, м. Київ) — оперний співак (тенор). З. а. УРСР (1968). Закін. Київ. конс. (1965, кл. *Р. Разумової*). 1965–85 — соліст Київ. т-ру опери та балету.

А. Іщенко

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Гнат ("Полководець" Б. Лятошинського), Богун ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Василь ("Милана" Г. Майбороди), Адмірал ("Загибель ескадри" В. Губаренка), Всеслав ("Аскольдова могила" О. Верстовського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Альфред, Кассіо ("Травіата", "Отелло" Дж. Верді), Надір ("Шукачі перлів" Ж. Бізе), де Гріє ("Манон" Ж. Массне), Артур ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Пінкертон ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Люценціо ("Приборкання непокірної" В. Шебаліна).

Літ.: *Миркотан В.* Недопетая песня ободовского самородка // *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Іщенко А.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ІЩЕНКО Юрій Якович (5.05.1938, м. Херсон) — композитор, педагог, музикознавець. З. д. м. України (1991). Канд. мист-ва (1977). Доцент (1981). Професор (1992). Лауреат Премії ім. Б. Лятошинського (2000), Всеукр. конкурсу композиторів "Духовні псалми" (2001), Премії ім. М. Лисенка (2005). Член НСКУ (1963). Закін. Київ. конс. (1960) і аспірантуру при ній (1964), кл. композиції *А. Штогаренка.* Від 1964 — викладач кафедри композиції Київ. конс. Поміж учнів — Жанцанноров Нагайцин (Монголія), Ван Донг, Хо Ван Бонг, Вінь-Бао (В'єтнам), П. Петров (Абхазія, Грузія), У. Хурі (Ліван), О. Антонов (Росія), *В. Рунчак, Г. Овчаренко, А. Загайкевич, В. Журавицький, Б. Стронько, Ю. Бабенко, О. Гнатовська, І. Щупак, О. Леонова, О. Шимко,* В. Гаврик, О. Войтенко, В. Вишинський. Як композитор І. — спадкоємець шкіл *Б. Лятошинського* й А. Штогаренка. У доробку — числ. твори різних *жанрів* і форм. Для вел. інстр. творів характерна масштабність композицій, схильність

до філос.-етичної проблематики, драматургія темат. протистоянь. У кам.-вок. і малих інстр. циклах переважає психол. деталізація образів, вишукана гарм. мова, тонкі емоц. градації лір. сфери. В оперній творчості близькою І. виявилась поетика А. Чехова. У творах 1970—80-х відчутні прояви *неофольклоризму*, *неокласицизму* та *необароко*: використання інтонацій нар. мелосу, об'єктивізація і просвітлення муз. тематизму, звернення до жанрів *партити*, *прелюдії* і *фуги*, анаграми ВАСН, *органа*. Автор перших укр. сонат для флейти (1971), фагота (1975), тромбона, альт-саксофона (обидві — 1987), арфи (1990) та англійського ріжка (1991). У ряді композицій І. використав спробу поєднання принципів тональності й модальності з розвиненими елементами 12-тонової техніки ("тональна *додекафонія*"): "Маленька партита" № 4 (1994), 24 прелюдії для фп. (1996). Широко репертуарними стали Акварелі для *скрипки* й *фортепіано*, Рапсодія для влч. і фп., сонати для скр. і *віолончелі*, струн. *квартети*, твори пед. репертуару, що виконуються як в Україні, так і за її межами. Бл. 80 творів опубліковано у різних виданнях.

Як музикознавець І. розробляє теор. проблеми комп. техніки, методики тембр. аналізу. Ним створено спецкурси з *інструментовки*, історії оркестрових *стилів*, читання партитур із застосуванням тембр. аналізу.

Тв.: опери — "Віронька" (1971), "Водевіль" (1990), "Ми спочинемо" ("Дядя Ваня", 1996) — всі за А. Чеховим; для симф. орк. — 5 симфоній (1963, 1968, 1971, 1976, 1985); симф. поеми "Зачарована Десна" за О. Довженком (1972), "Дар Веделю" (1991), "Тополя" за Т. Шевченком (1998), 4 серенади (1997, 1998, 2001, 2007), "В'єтнамська сюїта" (1962), інстр. концерти з орк.: 3 для скр. (1970, 1981, 1986), 2 для влч. (1968, 1982), 2 для фп. (2001, 2005), для кларнета (1996), для гобоя (2004), для фп. і гобоя (1978), для арфи й клавесина (1986); подвійний концерт для фл. і фагота (2007); кам.-інстр. — 13 струн. квартетів (1967, 1968, 1973, 1981, 1983, 1988, 1993, 1997, 1997, 2000, 2002, 2004, 2006), сонати: 8 для скр. з фп. (1969, 1979, 1989, 1993, 1998, 2001, 2003, 2006), 4 для влч. і фп. (1969, 1978, 1979, 2004), 2 для альта й фп. (1983, 1995), для к.-баса й фп. (1992), 2 для флейти й фп. (1971, 1990), 2 для гобоя й фп. (1984, 2000), для англ. ріжка й фп. (1991), для кларнета й фп. (1984), для фагота й фп. (1985), для саксофона-альта й фп. (1987), для валторни й фп. (1990), для труби й фп. (1992), для тромбона й фп. (1987), для арфи (1990), 3 струн. тріо (1982, 1984, 1995), Фп. тріо (1975, 1986, 1994, 1996), фп. квартети (1977, 1980, 2003), Фп. квінтет (1991), квартети для духових (1982, 1989, 1994), квінтети для духових (1968, 2003); для фп. — 6 сонат (1962, 1962, 1972, 1975, 1999, 2007), 2 сонатини (1977, 2007); "Поетичні настрої" — 3 зошити (1981, 1983, 1990), 24 прелюдії (1996), Варіації *Мі*-мажор (1971), Варіації *Ре*-мажор (1978), Варіації на знаменний розспів (2002), Рондо (1972), "Легенда" (1980), "Маленька партита" № 6 (2001), "Чотири вальси і ледь-ледь Шопена" (2001), "4 мазурки і ледь-ледь Шопена" (2006); для 2-х фп. — "Слов'янське каприччіо" (1973), "Фуга-колаж" на тему ВАСН (1985), "Ранкова музика" (1992); 9 "Маленьких партит" для різних інстр. [1973, 1986, 1991 (№, 3, № 4,) 1993, 2001, 2002, 2003, 2008]; музика для дит. виконання: для фп., влч., скр., фл., кларнета; хори без супр. — "Елегійний концерт" для чол. хору без слів (1979), "Концерт у блакитно-золотавих тонах" для жін. хору без слів (1998), "Вічна пам'ять" для міш. хору без слів (2001), концерт "Блаженна людина, що витерпить пробу" на канонічний текст, диптихи на сл. А. Венцлови (1974), П. Тичини (1974), М. Рильського (1975), Т. Сумманена (1975), В. Брюсова (1980), Ю. Кузнєцова (1980), О. Пушкіна (1980), К. Кулієва (1983), О. Блока (1983), Т. Шевченка (1983, 1988), М. Волошина (1991), Ю. Бабенка (1999), А. Короліва (2004), В. Базилевського (2004); для міш. хору: "Отче наш" (2000), Псалми № 136, № 143 (2000), № 116 (2004), № 24 (2006), № 51 (2007), для жін. хору № 104 (2000); кантати: "Скорботна мати" на сл. П. Тичини для міш. і дит. хорів, сопрано та симф. орк. (1990), "У просвіті хмар" на сл. Л. Костенко для кам. хору й кам. орк. (1987), "Священный сердцу кров" на сл. П. Вяземського і Є. Баратинського для міш. хору без супр. (1978), Кам. кантата на сл. М. Цвєтаєвої для сопрано й кам. орк. (1970), "Кобзареві думи" на сл. Т. Шевченка для баса й кам. орк. (1984), "Доля поета" на сл. О. Пушкіна для тенора й кам. ансамблю (1987), "Чтоб вырвать мысль из каменных объятий" на сл. Мікеланджело для тенора й симф. орк. (1988); 13 кам. вок. циклів, зокр. "Ланцюг з перлин" на сл. К. Вали для сопрано й фп. (1968), "Шість японських віршів" на сл. середньовічних поетів для сопрано й арфи, "Календарні пісні" на укр. нар. тексти для сопрано й фп. (1973), "Багряна таїна" на сл. О. Блока для сопрано й фп. (1976), "Пісні провансальських трубадурів" для баса й фп. (1982), "Рання осінь" на сл. Є. Плужника для сопрано й фп. (1992); для органа — 6 прелюдій і фуг (1988).

Літ. тв.: канд. дис. "Тембровая драматургия в симфониях Б. Лятошинского" (К., 1977); Принципи мелодичних дублювань в оркестрових творах // Укр. муз-во. — К., 1969. — Вип. 5; Трактування дисонансу в оркестрових творах Б. М. Лятошинського // Там само. — К., 1972. — Вип. 7; Темброві експозиції в симфоніях Б. М. Лятошинського // Там само. — К., 1975. — Вип. 10; Некоторые особенности формообразующей роли тембра в "Партизанских картинах" для симфонического оркестра А. Штогаренко // Творчество А. Штогаренко. — К., 1979; Темброве інтегрування в оркестрових творах М. І. Глінки // Укр. муз-во. — К., 1983. — Вип. 18; Темброва модуляція в симфоніях Б. Лятошинського // Там само. — К., 1989. — Вип. 24; Моя гармонія // Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37.

Ю. Іщенко

Ю. Іщенко між А. й М. Загайкевич

Титульна сторінка буклету першого всеукраїнського турне "International New Symphony Orchestra" (2004)

Дискогр.: грамплатівки LP — "В'єтнамська сюїта": Симф. орк. Укр. радіо. — Мелодия, 1968. — Д–023287–88; Квартет № 3: Квартет ім. М. Лисенка. — Мелодия, 1974. — С10–05493–94; Тріо для фп, скр. та влч.: *І. Боровик* (фп.), *Е. Ідельчук* (скр.), *В. Боровик* (влч). — Мелодия, 1978. — С10–11529–30; Adagietto і скерцо: *В. Червов* (влч.), *М. Степаненко* (фп.). — Мелодия, 1980. — С10–14739–40; *О. Пархоменко* (скр.). Маленькая партита для скрипки и арфы. — Мелодия, 1982. — С10–17721–2; CD — Ukrainian Cello. *Yury Ishchenko.* Ukrainian Rhapsody for cello and piano: *J. Pantelyat* (cello), *D. Manelis* (piano). — 1993. — DORIAN Discavery DDD. — DIS–80122; Sonata for violin and piano N 5: *H. Safonov, H. Strogan.* — K.: Comp Music Ltd., 2004; Poetic Moods. *Maria Dolnycky* (Piano). — Canada: Digital audio, 2007.

Літ.: *Конькова Г.* Юрій Іщенко. — К., 1975; *Гуренко А.* Узагальнюючо-контрапунктичне формотворення як категорія сучасного музичного мислення (на матеріалі музики Юрія Іщенка): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2004; *Його ж.* Структурні особливості поліфонічного тематизму в інструментальних ансамблях українських радянських композиторів (на матеріалі струнних квартетів Ю. Іщенка, В. Сильвестрова, Є. Станковича) // Укр. муз-во. — К., 1980. — Вип. 15; *Зінькевич Е.* Якби Чехов був музикантом. — К., 1980; *Її ж.* Юрий Ищенко // Композиторы союзных республик. — М., 1977. — Вып. 2; *Її ж.* А. П. Чехов і українська опера // Укр. муз-во. — К., 2001. — Вип. 6; *Полевой В.* Цілеспрямованість художньої думки // Музика. — 1972. — № 5; *Красюк Л.* Жанр a cappella в хоровом творчестве Ю. Ищенко // Вопросы анализа вокальной музыки. — К., 1991; *Ракунова І.* Роздуми про професію, якої майже не існує // Музика. — 1997. — № 3; *Денисенко М.* До питання про комунікативні (формотворчі) властивості тембрового чинника // Укр. муз-во. — К., 2001. — Вип. 29; *Данг Нкок, Занг Куан.* Пентатоніка як компонент сучасної музичної мови (на прикладі 1 частини "В'єтнамської сюїти" Ю. Іщенка) // Там само; *Щербакова Н.* Слово как детерминант музыкальной композиции в вокальном цикле Ю. Ищенко "Песни провансальских трубадуров" // Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 27; *Червова О.* Проблеми виконання та інтерпретації Рапсодії для віолончелі і фортепіано Ю. Іщенка // Там само; *Луніна Г.* Світлий лірик // Nota: Українське ревю сучасної музики. — 2004. — № 14; *Зав'ялова О.* Театральність у необарокових жанрах української камерно-інструментальної музики (на прикладі восьми "Маленьких партит" Ю. Іщенка) // Історія Української наукової думки і комплексне дослідження духовної культури слов'ян / Упор. *І. Юдкін.* — К., 2005. — Вип. 3; *Її ж.* Штрих до автопортрету (стилістичні ознаки еволюції творчості Ю. Я. Іщенка в контексті вітчизняного музичного мистецтва другої половини XX ст.) // Студії мистецтвознавчі. — К., 2007. — № 2; *Кононова М.* Особливості інтерпретаційних версій маленьких партит № 2 та № 4 Юрія Іщенка // Українська та світова музична культура: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 36.– Кн. 1; *Сикалов В.* Капля росы // Столичные новости. — 2003. — 6 трав.

О. Литвинова, О. Мурзіна

INTERNATIONAL NEW SYMPHONY ORCHESTRA (INSO, до 2002 — Фестивальний Оркестр Львова, ФОЛ) — укр.-швейц. молодіжний оркестр. Засн. 1998 диригентом Ґ. Маттесом. У репертуарі — балет X. В. Ґлюка "Дон Жуан", вечір балетів на музику Г. Ф. Телемана, Б. Бриттена, *І. Стравинського* (1999–2001, Львів. т-р опери та балету, балетм. С. Наєнко), хореогр. програма "Штраус запрошує на вальс" (2001, хореогр. С. Наєнко), конц. програми "Сон літньої ночі" (2000), "Бенджамін Бриттен — дітям" (2000), "Жіночі портрети в музиці" (2001), авт. програма А. Пярта (2001, підготовлена у співпраці з композитором), "Оркестрові картини з України" (2002, соліст Г. Зіґфрідсон, фп.) тощо. INSO гастролює у Швейцарії, Італії, Австрії, Польщі, Японії. 2004 гастролював Україною (Львів, Київ, Кіровоград). Його виступи транслювались укр., швейц. та швед. ТБ-каналами. Від 2001 оркестр записує кіно- й *поп-музику* на студії Балік-Фарм (Швейцарія). Записав CD "Вівальді в Тоскані" (з флейтисткою М. Шауфельбюль, гобоїстом Ґ. Маттесом та клавесиністом Н. Кітая), отримав відзнаку Міжн. радіо Швейцарії.

Р. Стельмащук

Ї

ЇЖАК (псевд. Роберт) Володимир Іванович (1857, м-ко Бережани, тепер Терноп. обл. — 1920) — оперний і кам. співак (баритон). Закін. Львів. ун-т. Вок. освіту здобув у Мілан. конс. (1881–83). Дебютував 1883 в одному з оперних т-рів Мілана. 1883–85, 1887–88, 1891–92 — соліст Львів. (польс.) опери. 1885–87 співав на сценах оперних т-рів Італії. 1888–91 — у складі італ. оперної трупи, що гастролювала у Мілані, Бухаресті, Бєлграді, Софії, Афінах, Константинополі (тепер Стамбул), Одесі. Від 1892 виступав з концертами в Зах. Європі. Як кам. співак широко популяризував творчість укр. композиторів, зокр. *М. Лисенка, Д. Січинського, О. Нижанківського*. 1889–91 виступав з концертами у Львові, Бережанах, Чернівцях, Станіславові (тепер Івано-Франківськ). 1885 гастролював у Варшаві (Великий т-р).

Партії: Альмавіва ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Астон ("Лючія ді Ламмермур" Ґ. Доніцетті), Ренато, ді Луна, Жермон, ді Поза ("Бал-маскарад", "Трубадур", "Травіата", "Дон Карлос" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе).

Літ.: [*Б. а.*]. Їжак Володимир // Діло. — 1887. — № 104; [*Б. а.*]. Концерт Володимира Їжака // Там само. — 1890. — 24 груд.; Їжак Володимир // Буковина. — 1890. — № 25; *Peplowski S.* Teatr polski we Lwowie. — Lwów, 1891.

І. Лисенко, П. Медведик

ЇЖАКЕВИЧ Михайло Іванович (24.01.1909, м. Київ — 17.05.1975, там само) — композитор. Член СКУ. Закін. хімічну профшколу (1929), Київ. конс. (1935, кл. композиції *Л. Ревуцького*). 1929–40 — ст. лаборант, хімік-аналітик. Від 1946 — коректор друкарні Укр. відд. Музфонду СРСР, з 1959 — ред. Укр. респ. відд. вид-ва "Сов. композитор", з 1963 — ст. ред. вид-ва "Мистецтво", з 1967 — вид-ва "Муз. Україна".

Тв.: 2 сюїти для симф. орк. на укр. нар. теми (1938, 1952); Струн. квартет (1938); для фп. — Соната (1935), 8 прелюдій (1934); хор "Ой три шляхи широкії" на сл. Т. Шевченка (1951); 2 романси на сл. О. Блока (1939); мас. пісні.

А. Муха

ЇНДРЖИШЕК (Йиндржишек, Індржишек, Jindřišek) Генрих (Гнат, Ігнатій) Гнатович (Ігнатович) [26.06.1857, с. Поніклая Ілемницького окресу (волості), тепер Чехія — 1924, Чехо-Словаччина] — нотовидавець, торгівець нотами й муз. інструментами, власник і засновник фабрики й майстерні з ремонту й виготовлення муз. інструментів (див. *Інструменти музичні*), співвласник фабрики грамплатівок. Купець Другої гільдії, член київ. міськ. Думи. Голова чес. благодійного тов-ва ім. Я. А. Коменського. Дійсний член Київ. тов-ва швидкої мед. допомоги, засновник київ. спортивного тов-ва "Сокіл", Акціонерного тов-ва "Г. І. Їндржишек" ("Г. И. Индржишек", "J. J. Jindřišek"). За походженням чех. Від 1882 жив у Києві, де відкрив магазин торгівлі муз. інструментами. 1885 заснував невелику майстерню з ремонту й виготовлення переважно струн. муз. інструментів, зокр. *скрипок, віолончелей, балалайок, гітар* тощо, того самого року — фабрику з виготовлення *фортепіано*, з 1887 організував там виробництво гармонік, згодом — фісгармоній. За високу якість муз. інструментів Ї. було нагороджено медаллю на Всерос. виставці (Нижній Новгород, 1895) і малою срібною медаллю на Київ. виставці (1897). Наприкінці 19 ст. Ї. став власником "Депо" — одного з найбільших у Києві магазинів-складів муз. інструментів (вул. Хрещатик, 58) і фабрики муз. інструментів із філіями в Тулі й Баку, 1902 відкрив у магазині нотний відділ, де був широкий вибір муз., у т. ч. нотної літ-ри. 1903 розпочав нотовид. діяльність, став постачальником нотних видань Київ. відд. ІРМТ. Акціонерне тов-во "Г. І. Їндришек" невдовзі стало другим за потужністю муз. вид-вом у Києві (після фірми *Л. Ідзіковського*), 1909 змінило адресу (вул. Хрещатик, 41). Окрім продажу роялів, піаніно (див. — *фортепіано*), фісгармоній, духових, струн. інструментів, прилад до них, грамофонів, патефонів, грамплатівок та нот, магазин надавав додаткові послуги — оренду муз. інструментів, виконання замовлень поштою мешканцям ін. міст, мав б-ку з абонементом.

Ї. був комісіонером Бакинського й Тульського відділень ІРМТ, мав постійні місця розповсюдження нотної продукції в Харкові, Одесі, Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), Воронежі, Ростові-на-Дону, С.-Петербурзі, Москві, Ризі. Поміж партнерів-нотодрукарів — К. Г. Рьодер у Лейпцигу, В. Гроссе у Москві, І. Чоколов у Києві.

За час існування вид-вом Ї. було видано понад 1100 нотних найменувань: п'єси для фп., скр., влч. та ін. інструментів, салонні вок. твори, пед. репертуар укр., рос., центр.- зах.-європ. профес. і аматор. композиторів, зосібна киян *С. Аббакумова, В. Присовського, Є. Риба, І. Рогового*, О. Шефера, *М. Шиповича* та ін., чехів *Е. Валека, Б. (Ф.) Воячека*, Ф. Дрдли, *К. Дуди*, М. Кодейшка, *Б. Сметани* (діяльність більшості з них була пов'язана з Києвом) та ін.

1909 у буд. магазина Ї. відкрив невелику студію звукозапису від берлінського грамофонного тов-ва "Інтернаціональ Екстра–Рекорд" (раніш існувала у С.-Петербурзі), де записувалися найкращі співаки Київ. опери, київ. інструменталісти, хори, а також драм. артисти, декламатори та ін.

1911 разом із компаньйоном, нім. підприємцем Е. Гессе Ї. заснував 1-у в Україні фабрику грамплатівок "Екстрафон". Спершу грамплатівки відпресовувалися з матриць берлін. фірми "Інтернаціональ Естра–Рекорд", а 1912 фабрика почала випускати грамплатівки з власними записами (з етикетками "Аристотипия" й "Экстрафон"), зокр. того самого року укр. нар. пісень у вик. хору *М. Надеждинського*, тенора

М. Їжакевич
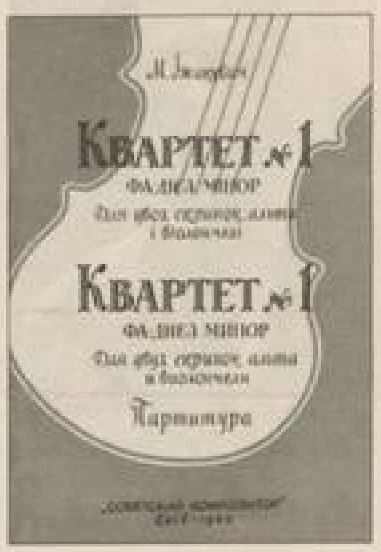
Титульна сторінка видання Квартету № 1 М. Їжакевича

Й. Їранек

Реклама фірми Г. Індржишека "Граммофонный мир". 1912 р.

І. Гриценка, сопрано *О. Петляш* (один з 1-х записів укр. мовою), згодом записами *М. Лисенка*, трупи *М. Садовського*, а також *П. Саксаганського*, *І. Карпенка-Карого*, одес. і харків. артистів, ін. відомих гастролерів. 1915 потужність фабрики становила бл. 500 тис. грамплатівок на рік, що поступалося лише моск. фабриці "Русского акционерного общества граммофонов".

1919 фірму Ї. більшовики експропріювали, а її вид. підрозділ реорганізували у вид-во КМП (Київ. муз. підприємство).

Літ.: *Железный А.* Наш друг — грампластинка. — К., 1989; *Рибаков М.* Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. — К., 1997; Чеські музиканти в Україні: Біобібліогр. словник / Упор. *В. Щепакін.* — Х., 2005; *Кожушко Є.* Київський нотовидавець Генріх Їндржишек: проблема реконструкції видавничого репертуару // Інформаційні ресурси музичних бібліотек / НБУВ. — К., 2008.

Є. Кожушко

ЇРАНЕК (Jiránek) Йозеф (1855—1940, м. Прага, тепер Чехія) — піаніст, педагог, методист. За походженням чех. Навч. у *Б. Сметани* в його приват. муз. школі. 1877—91 — викладач гри на фп. у Харкові, де концертував і писав інструктивні твори, 1891—1923 — Празької конс. Поміж учнів — *В. Новак*, композиції якого входили до конц. репертуару Ї. 1924 дав бл. 50 сольних концертів у тодішніх Чехо-Словаччині та Югославії. Автор наук.-метод. праць і технічних вправ, опубл. англ. фірмою Bosworth.

Літ. тв.: Про фортепіанні твори Сметани і його фортепіанну гру. — Прага, 1932 (чеськ. мовою); Про фортепіанну артикуляцію. — Прага, 1932 (чеськ. мовою); Metodika počatečniho vyučovani hře klavirni. — Praha, 1922 тощо.

Літ.: Чеські музиканти в Україні: Біобібліогр. словник / Упор. *В. Щепакін.* — Х., 2005; *Садова Л.* Виконавсько-методичні засади фортепіанної школи Вілема Курца як джерело розвитку львівської піаністики: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — Л., 2007; *Sykora V. J.* Dejiny klavirnoho uméni. — Praha, 1973.

Л. Садова

Й

ЙОВЕНКО Зоя Миколаївна (16.02.1929, м. Київ) — піаністка, педагог, методистка, музикознавець. Канд. мист-ва (1973). Доцент (1974). Професор (1990). Закін. філол. ф-т Київ. ун-ту (1954), фп. ф-т Київ. конс. (1956). Викладала в Київ. пед. ін-ті (1956–59), конс. (з 1959), зав. кафедри заг. і спеціаліз. фп. (1979–2000). Пед. діяльність пов'язана з розробкою специфіки викладання фп. на різних ф-тах муз. ВНЗ і уч-щ. Ініціаторка відкриття 1-о в Україні відділу заг. фп. на ф-ті підвищення кваліфікації викладачів муз. уч-щ при Київ. конс., де викладала спец. курс методики. Авторка понад 20 програм і метод. розробок. Поміж учнів (понад 150) — *В. Здоренко, М. Михайленко, В. Самітов, І. Семененко, В. Скоромний, Н. Проценко, В. Шейко.* Наук.-дослідницька діяльність пов'язана з історією муз. культури України 1920-х, архівними матеріалами *Всеукр. Тов-ва ім. М. Леонтовича.*

Літ. тв: канд. дис. "Питання розвитку фортепіанного мистецтва Радянської України в 20-ті роки (1918–1932)" (К., 19??); Общее фортепиано: вопросы методики. — К., 1989; Школа ім. М. В. Лисенка. Сьогодні та завтра: Педагогічні роздуми. — К., 2000; Фортепіанна творчість українських радянських композиторів (20-ті роки) // Укр. муз-во. — К., 1968 — Вип. 3; Нейгауз у Києві // Музика. — 1972. — № 3; Нове про Б. М. Лятошинського // Там само. — 1975. — № 1; перекл. з чес. і передм. у кн.: *Штепанова-Курцова И.* Фортепианная техника: Методика и практика. — К., 1986; "Товариство Леонтовича" — перша громадська музична організація Радянської України (1921–1928) // Фонд бібліотеки НМАУ. — Рукоп.; програми, метод. розробки.

О. Литвинова

ЙОВОВИЧ (Jovovich, Jović) Мілла (Міліца Наташа) (17.12.1975, м. Київ) — кіноактриса, модель, поп-співачка, клавішниця, електрогітаристка. Громадянка США. З родини укр. кіноактриси Г. Логінової і серб. лікаря-педіатра Б. Йововича. 1980 з батьками переїхала до Сакраменто (США), тепер мешкає в Лос-Анджелесі, Нью-Йорку та Парижі. З дитинства займалася вокалом і грою на фп., з 1988 — на електрогітарі. Від 1990 записує власні муз. твори й виконання. Муз. кар'єру почала робити за допомогою амер. музиканта К. Бреннера. Записала 2 аудіоальбоми: на 1-у, зокр., заспівала укр. нар. пісню "Ой у гаю, при Дунаю". Авторка й виконавиця пісні "The Alien Song" ("Пісня чужинця") з музики до худож. к/ф "Під кайфом у сум'ятті" (1993). Від 1986 почала виступати як модель, із 1988 — як кіноактриса. Знялась у понад 25 голлівудських худож. к/ф, поміж яких найвідоміші — "П'ятий елемент" (Лілу) й "Посланниця: Історія Жанни д'Арк" (Жанна д'Арк, обидва — реж. Л. Бессон).

Дискогр.: CD — "The Divine Comedy" (1994), "The Peopletree Sessions" (1998).

Літ.: [*Б. а.*]. Milla Jovovich gives birth to baby girl, names her Ever // Daily Times. — 2007. — 11 квіт.; [*Б. а.*]. Йовович Мілла // Вікіпедія.

А. Калениченко

З. Йовенко

ЙОВСА Олег Васильович (15.05.1933, м. Сальник Вінн. обл. — 04.1993, м. Київ) — музикознавець, театрознавець, співак (лір. тенор — альтіно), педагог. Канд. мист-ва (1968). Доцент (1971). Член правління Азербайдж. фонду культури (1991). Закін. філол. ф-т Одес. ун-ту ім. І. Мечникова (1955), Одес. конс. (1960, вок. ф-т). 1960–62 — соліст-вокаліст і кер. муз. лекторію Львів. філармонії. 1962–65 — аспірант (наук. кер. *І. Ляшенко*), 1965–69 — наук. співробітник ІМФЕ. 1965–93 — член Укр. театр. тов-ва (секція муз. т-рів). Виступав з рецензіями, доповідями, провадив наук.-просвітн. діяльність в Україні та ін. тодішніх рад. республіках (Росія, Азербайджан тощо). Як науковець досліджував і вивчав естет., пед. та худож. погляди *М. Лисенка*, віднайшов епістолярії, рецензії та пед. настанови композитора. 1969–93 — викладач Київ. пед. ін-ту: 1970–74 — декан муз.-пед. ф-ту, 1971–92 — зав. кафедри історії та теорії музики. Вів основний курс "Рос. муз. класика". Одночасно 1987–92 — викладач кафедри теорії та методики постановки голосу й історії вок. мистецтва. Провадив також заняття зі слухачами ф-ту підвищення кваліфікації. Одним з перших на кафедрі запровадив викладання фахових дисциплін укр. мовою. Курс історії музики народів кол. СРСР поєднував з пед. практикою, ілюструючи його муз. зразками різних нац. культур. Особливу зацікавленість виявляв до вок. мистецтва Азербайджану. Стажувався у відділі музики Ін-ту архітектури й мистецтва АН Азербайджану (п/к проф. А. Ісадзе), де виступив на міжн. конф. "Архітектура й мистецтво Близького та Середнього Сходу" (Баку, 1992) і досліджував *азерб.-укр. мист. зв'язки.* Вивчав і популяризував майстерність корифеїв оперної сцени, влаштовуючи ювілейні імпрези, присв. співакам, мистецтво яких було тісно пов'язане з Україною (*Л. Собінов, А. Нежданова, М. Бем, М. Гришко* та ін.), працював над спогадами про них. 1977 вийшов подвійний альбом з грунтовною статтею Й. і ним же знайденими й упорядкованими звукозаписами М. Гришка різних часів з держ. і приват. фонохолекцій.

О. Йовса

Дискогр.: альбом з 2-х грамплатівок LP — Искусство М. С. Гришко. — Мелодия, 1977. — М–1–39203.

Літ. тв.: канд. дис. "Ідейно-художні погляди М. В. Лисенка" (К., 1968); Співакам-початківцям: Учб.-метод. посібник для муз.-пед. ф-тів пед. ін-тів. — К., 1985 (у співавт. з *Є. Войтою*); Письма композитора в переводе М. Бажана // Театр. жизнь (Москва). — 1964. — № 16; М. В. Лисенко. Лист-рецензія на твори Е. Еспозіто // НТЕ. — 1965. — № 1; Народна пісня в музично-педагогічних поглядах М. В. Лисенка // Там само. — № 5; Письма композитора // СМ. — 1965. — № 7; Н. В. Лысенко о задачах искусства // Укр. музыковедение. — К., 1966; Новознайдені листи М. В. Лисенка та до М. В. Лисенка // НТЕ. — 1967. — № 2; Ветеран оперної сцени [М. Роменський] // Мистецтво. — 1968. — № 1; М. В. Лисенко — борець за народний театр // Театр. культура. — 1969. — Вип. 6; Посланці з краю Калевіпоегу // Театр. Київ. — 1969. — № 7; Відкриття таємниці вокалу [Засл. арт. Ест. РСР Х. Крум] // Театр. декада. — 1969. — № 10; О некоторых проблемах курса истории музыки народов СССР в педагогических вузах // Совершенствование профессиональной подготовки учителя музыки в условиях реформы школы. — К., 1988; Национальные культуры народов СССР в контексте идейно-профессиональной подготовки учителя музыки // Сборник научных трудов преподавателей музыкально-педагогического факультета. — М., 1990. — Депон.; Азербайджансько-українські мистецькі зв'язки // Сборник докладов науч. конф. "Архитектура и искусство ближнего и среднего востока". — Баку, 1992; Вступ в підгот. до друку та календар до ст.: Лист Павлика М. до Лисенка М. // НТЕ. — 1964. — № 1; Митець і громадянин // Наше слово (Варшава). — 1967. — 23 берез.; Славетна співачка [М. Литвиненко-Вольгемут] // Наша культура (дод. до газ. "Наше слово", Варшава). — 1965. — Лют.; "Отелло" в Київському театрі опери та балету // Правда України. — 1966. — 24 черв.; Соліст опери [С. Козак] // Сільські вісті. — 1967. — 26 серп.; Вигадливо, весело, майстерно [Рец. на постановку опери Д. Обера "Фра-Дьяволо" в Київ. опері] // Київ. правда. — 1969. — № 36; Творча зрілість [Гастролі в Києві Львів. оперного т-ру] // Правда Украины. — 1969. — 28 лип.

К. Луганська

ЙОЙКО Любомир (1905, м. Золочів, тепер Львів. обл. — ?) — кам. співак (героїчний тенор). За фахом адвокат. Вок. освіту здобув у Львів. конс. Мав рідкісний за красою тембру голос широкого діапазону. У 1930–40-х виступав із сольними концертами в містах Галичини (Львів, Тернопіль, Станіславів, тепер Івано-Франківськ, Коломия та ін.), а також у країнах Зах. Європи. В репертуарі були укр. нар. пісні, твори *М. Лисенка, Д. Січинського, Я. Ярославенка, В. Барвінського, С. Людкевича, В. Матюка* і заруб. композиторів (Дж. Верді, Ж. Бізе, Дж. Пуччіні, П. Масканьї, Р. Ваґнер).

І. Лисенко

ЙОРЖ Конон (1898, ст. Челбаська, Кубань, тепер РФ — 1963, м. Алма-Ата, тепер Алмати, Казахстан) — співак-бандурист, флейтист. Виступав з бандурою *О. Корнієвського* на Кубані. Працював флейтистом симф. оркестру Алма-Атинської (тепер Алматинської) опери.

М. Семенюк

ЙОРИШ Володимир Якович [13(25).11.1889, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — 21.06.1945, м. Київ] — оперний диригент, композитор. З. а. УРСР (1932). Член СКУ. Закін. Катериносл. муз. уч-ще, кл. фп (1917), муз. технікум, кл. дириг. *Л. Цейтліна*, композиції *К. Корчмарьова* (1924), до 1929 — його викладач. Дириг. діяльність розпочав 1920 як зав. муз. частини Укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка в Дніпропетровську. Гол. дириг. Першої пересувної укр. опери (1928–31). Диригент Дніпроп. робітн. оперного т-ру (з 1931) і Київ. т-ру опери та балету (1934–44). Дириг.-постановник вистав: "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1935), "Наталка Полтавка" *І. Котляреського–М. Лисенка* (1936), "Шевченко", "Бісова ніч" (1940, 1944), "Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського (1935, 1940), "Алеко" С. Рахманінова (1937), "Русалка" О. Даргомижського (1939), "Демон" Ант. Рубінштейна (1939), "Дубровський" *Е. Направника* (1941), "Севільський цирульник" Дж. Россіні (1935), "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні (1935), "Продана наречена" Б. Сметани (1937), "Аїда", "Травіата" Дж. Верді (1941, 1944).

Тв.: опери —"Кармелюк" за повістю Марка Вовчка (1929), "Поема про сталь" за М. Погодіним (1932), "Щорс" (1936), "Шевченко" ("Доля поета", лібр. С. Голованівського, прем'єра — Київ, 1940); балет "Бісова ніч" (прем'єра — АТОБ України ім. Т. Шевченка, Іркутськ, 1943; Київ, 1944); інстр. музика (симфонія "Укр. базар", Струн. квартет); музика до театр. вистав. Муз. редакція та інструментування опер "Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка, "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського (дописав кілька сцен, арій, хорів).

Дискогр.: грамплатівки (усі — фірма "Мелодия") — *Йориш В.* Обр. укр. нар. пісні "Ой не світи, місяченьку": *О. Петрусенко.* — 1937. — 5120; Обр. укр. нар. пісні "Спать мені не хочеться": *О. Петрусенко.* — 1937. — 5121; Обр. укр. нар. пісні "Ой я нещасний": *І. Шведов.* — 1937. — 5255; Обр. укр. нар. пісні "Дівка в сінях стояла": *З. Гайдай* і *М. Платонов.* — 1939. — 8702 тощо.

Літ.: *Беляєва М.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Литвинова О.* Оперна творчість // Там само; В. Я. Йориш // Театр. — 1937. — № 9; В. Иориш [Некролог] // Лит. газета. — 1945. — 26 июня; [*Б. а.*]. Сторінки яскравого життя // Молода гвардія. — 1980. — 9 січ.

О. Немкович

ЙОСИФ, чернець (1-а пол. 18 ст., Україна — ?) — "басист", композитор. Після переїзду до С.-Петербурга 29 лип. 1740 заступив там придв. *уставника* ієром. Герасима.

Літ.: *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973.

Б. Сюта

ЙОТЕЙКО (Joteyko) Тадеуш (Тадей) [1867, за ін. відом. 1(13).04.1872, с. Почуйки, тепер Житом. обл. — 19, за ін. відом. 20.08.1932, м. Цешин, Польща] — композитор, диригент, віолончеліст, педагог, муз. критик, муз.-громад. діяч. Поляк. Під час навчання в гімназії у Варшаві опановував також музику. 1889—91 навч. у Брюссел. конс. (кл. композиції Ф.-А. Жевера, кл. влч. Е. Якоба), закін. Муз. ін-т у Варшаві (1895, кл. композиції *З. Носковського*, кл. влч. *В. Алоїза*). Випускну Симфонію Й. продиригував К. Майдер на одному з літніх концертів. Згодом мешкав у селі, де організував костьольний хор. 1896—98 — диригент хору й оркестру тов-ва "Лютня" в Радомі. 1898—1902 — у Варшаві: муз. критик "Тижневого огляду" ("Przegląd Tygodniowy"), "Польської газети" та "Театрального кур'єра". Директор Муз. тов-ва: з 1902 — у Лодзі, згодом — у Каліші. 1914 повернувся до Варшави. Опери Й. було поставлено у Львові, Познані та Катовіцах. Поміж творів — фп. п'єси на укр. тематику. Автор монографій про *Ю. Ельснера*, *С. Монюшка*, підручника із засад музики, муз. підручників для загальноосвітніх шкіл, гімназій; молодіжних співаників, порадників для самод. хорів.

Тв.: опери — "Музика-самоук" ("Grajek", пост. 1919), "Зигмунт Август" (за Л. Ридлем, пост. 1925, згодом у кількох містах, у т. ч. у Львові), "Рибалка", "Королева Ядвіга" (лібр. власне), "Самуель Зборовський"; кантата "Сільське весілля"; для симф. орк. — Симфонія C-dur, "Польська сюїта", Конц. увертюра на 3 польс. нар. теми, поема "Сумнів і віра" (вик. 1903, Варшава), "Морські ескізи", "Ювілейний полонез"; кам.-інстр. твори — 2 струн. квартети (1-й вик. у Варшаві, 2-й вид. у Парижі), Соната для влч. і фп., "Прядка" ("Kołowrotek") для скр., для фп. — 2 сонати, "Ґуральська фантазія", прелюдії, п'єси, у т. ч. на укр. теми — "Казка. Українська колискова", *op.* 21, № 6, цикл "Українські мелодії", *op.* 25 ("Туга за Дніпром", "На березі Дніпра", "Хор і танок ельфів", "Кохання", "В степу на горбі" та "Свято в Україні"; всі — вид. *Л. Ідзіковським*); хори; пісні; музика до драм. вистави "Зачароване озеро" В. Ґутовського.

Літ.: *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). — К., 1958; *I. S.* Pamięci Tadeusza Joteyki // Muzyka (Варшава). — 1932. — Nr 10—11; Tadeusz Joteyko // Śpiewak (Катовіце). — 1933. — Nr 1.

А. Калениченко

ЙОХА-БЕРЕЗЕНЕЦЬ (псевд. Березенець — від назви рідного села) Дометій Йосипович [8(20).08.1898, с. Вел. Березне, за ін. відом. Велико-Березне, Чернігівщина — 20.03.1986, м. Едмонтон, Канада] — кам. і оперний співак (бас-баритон), диригент, педагог. Професор. З муз. родини. Батько піаністки В. Березинець-Доброліж. Закін. у Чернігові муз. школу (1920), Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (1931, кл. вокалу *О. Шперлінг*, *М. Чистякової*, кл. фп. *В. Косенка*), навч. у Чернігові в Учит. семінарії (1916—20). Учитель вокалу в муз. школі в Чернігові, водночас — скрипаль місцевого симф. оркестру, диригент і співак тамошніх церк. і семінарист. хорів, згодом хорист капели "*Думка*" в Києві. 1933—39 — соліст Київ. опери, де виконував баритонові партії в "Запорожці за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Наталці Полтавці" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Проданій нареченій" *Б. Сметани*, "Паяцах" Р. Леонкавалло тощо. Від 1933 виступав також у числ. конц. турне по Україні, на радіо. 1940—44 — соліст Львів. філармонії і Літ.-мист. клубу (1942—44). Водночас 1940—44 — доцент вокалу Львів. конс., 1942—44 очолював і вів кл. вокалу й теорії у Львів. ССМШ, де організовував концерти й сам брав у них участь, водночас запрошуючи на "вечори пісні" відомих вокалістів. Співав нові твори *С. Людкевича*, *В. Барвінського*, *М. Колесси*, *Б. Кудрика*, *О. Бобикевича* (1943). 1944 емігрував до Німеччини, де у Мюнхені з 1945 викладав і був диригентом Правосл. духовної академії, навчав вокалу українців (зокр. *Й. Гошуляка*). Виступав з концертами у Берліні і Празі, епізодично співав у Братиславській опері. 1948 переїхав до Канади: спершу до Торонто, згодом — до Едмонтона, де 1960—72 викладав вокал в Альбертському ун-ті, очолював власну Вок. студію інколи виступав як співак. Виконував укр. нар. пісні, солоспіви *М. Лисенка*, *К. Стеценка*, *Я. Степового*, *Я. Лопатинського*, *Я. Ярославенка*, та ін. Записав LP грамплатівку укр. нар. пісень і солоспівів укр. композиторів. Виступав у пресі на муз. теми.

Дискогр.: грамплатівка LP — *Матюк В.* "Крилець, крилець". сл. Б. Кирчіва; *Лепкий Л.:* "І снилося зночі дівчині", сл. його ж; *М. Лисенко* "Мені однаково", сл. Т. Шевченка; *Крижанівський Б.* "Реве та стогне Дніпр широкий", сл. Т. Шевченка; *Січинський Д.* "Як почуєш вночі", сл. І. Франка; нар. пісні: "Ой ти, місяцю-зоре", обр. *М. Лисенка*; "Ой у полі верба", "Ой учора орав", "Ой поїхав за снопами", "Пропала надія", "Як я був молодий": усі вик. *Д. Йоха.* — Канада: "Арка", 1963. — ВМ Р-2.

Літ. тв.: Концерт Й. Гошуляка // Укр. вісті (Канада). — 1972. — 14 груд., тощо.

Літ.: *Гошуляк Й.* Й свого не цурайтесь. — Л., 1995; [*Б. а.*]. Вечір пісні // Наші дні (Львів). — 1943. — № 1; [*Б. а.*]. Вечір пісень О. Лозинської і Д. Йохи // Там само. — № 5; *Ревуцький В.* Дометій Йосипович Березенець // Нові дні. — 1958. — № 9—10; *Його ж.* Зустрічі з Дометієм Березенцем // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Маценко П.*, *Яременко С.* Дометій Березенець // Північне сяйво (Едмонтон). —

Д. Йоха-Березинець

Д. Йоха-Березинець

1965. — № 2; [*Б. а.*]. Дометій Йоха // Укр. голос (Канада). — 1973. — № 42; *Марунчак М.* Йоха-Березинець Д. // *Його ж.* Біографічний довідник до історії українців Канади. — Вінніпеґ, 1986; *Морозюк В.* "Через ту бандуру бандуристом став..." (образок до українського мистецького словника) // *Його ж.* У світі мистецьких чар. — Івано-Франківськ, 2003; [*Б. а.*]. Львівське радіо. Українські пісні: Д. Йоха (баритон), Мар'яна Лисенко (ф-но) // Львів. вісті. — 1942. — 4 лют.; [*Б. а.*]. Концерт в Оперному театрі // Там само. — 6 лют.; [*Б. а.*]. Вечір пісень Ос. Бобикевича // Там само. — 6 берез.

І. Лисенко, В. Медведик

К

КААН З АЛЬБЕСА (Альбеста) (Kaán) Їндржих [25(за ін. відом. 29).05.1852, м. Тернопіль — 27.03.1926, м. Роудна, тепер Чехія] — чеськ. піаніст, композитор, педагог. Навч. у Празі у В. Я. Томашека, у приват. муз. уч-щі Й. Прокша, у Празькій конс. (кл. фп. В. Блодека, композиції Ф. Скутерського). Концертував з *А. Дворжаком* у Лондоні (1884). Піаніст лістівського типу. Хронологічно 2-й професор Празької конс. з фаху фп. (від 1889), 1907–19 — її ректор. Поміж учнів — А. Мікеш, К. Гофмайстер.

Тв.: опера "Жерміналь" (1908), балет "Баяя" ("Bajaja", 1889, пост. 1897), для симф. орк. — поеми (у т. ч. "Сакунтала", 1877), сюїти ("Весняні еклоги", 1901), концерти для фп. з орк., фп. тріо, скр. й влч. сонати, фп. етюди.

Літ.: Чеські музиканти в Україні: Бібліогр. словник / Упор. *В. Щепакін.* — Х., 2005; *Садова Л.* Виконавсько-методичні засади фортепіанної школи Вілема Курца як джерело розвитку львівської піаністики: Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — Л., 2007; *Sykora V. J.* Dejiny klavirnoho uméni. — Praha, 1973.

Л. Садова

КАБАЛЕВСЬКИЙ Дмитро Борисович (30.12.1904, м. Петербург, тепер РФ — 14.02.1987, м. Москва, РФ) — композитор, піаніст, диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Доктор мист-ва (1965). Академік АПН СРСР (1971). Н. а. СРСР (1963). Герой Соц. Праці (1974). Лауреат Ленінської (1972), сталінських та держ. премій СРСР (1946, 1949, 1951, 1980), РРФСР (1966). Вихованець Моск. конс. — учень *М. Мясковського* з композиції (1929), О. Гольденвейзера з фп. (1930), її викладач від 1932, професор (1939). Наук. керівник *А. Караманова* (1964), *М. Скорика* (1964) та ін. Використав укр. муз. фольклор у музиці до к/ф "Щорс" (1939), до драм. вистави "Загибель ескадри" (1939), в опері "Сім'я Тараса" (лібр. за повістю Б. Горбатова, 1950) тощо.

Літ.: *Пожидаев Г.* Д. Б. Кабалевский. — М., 1987; *Скорик М.* В классе Д. Б. Кабалевського // Дмитрий Кабалевский. — М., 1974.

А. Муха

КАБАН Степан Феодосійович (1915 — ?) — актор, бандурист. Член СТДУ. Навч. у Київ. театр. ін-ті. Актор Київ. т-ру ім. І. Франка. Гри на *бандурі* навч. при капелі бандуристів у Київ. палаці культури працівників харч. промисловості п/к *М. Музиченка*, а також у кобзаря *В. Лісовола.* У репертуарі — *думи* "Буря на Чорному морі" (варіант, перейнятий від кобзаря Г. Ільченка) та "Про козака-бандуриста", істор. і нар. пісні (бл. 100): "Зажурилась Україна", "Ой, на горі вогонь горить", "Ой горе тій чайці", "Ой по горі, по горі", "Їхав козак з Січі", "Ой в саду, саду", "Ой ти гора кремінная", "Ой не цвіти буйним цвітом" тощо. Учасник 2-ї світ. війни.

Б. Жеплинський

КАБАНОВА Зінаїда Семенівна (16.11.1932, м. Єнакієве, тепер Донец. обл.) — оперна співачка (мецо-сопрано). Закін. Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс. (1959, кл. О. Кошеварової). 1961–62 — солістка Ленінгр., 1962–63 — Казан., 1963–65 — Куйбишев. (тепер Самар.), 1965–68 — Узбец., 1968–87 — Одес. т-рів опери та балету.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Терпилиха ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Настя ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Любов ("Мазепа" П. Чайковського), Амнеріс, Азучена, Ульріка ("Аїда", "Трубадур", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

Літ.: Автобіографія (рукоп.) // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КАБАНЦІВ Анатолій Григорович [4(16).12.1900, с. Нова Михайлівка, тепер у складі м. Дніпропетровськ — 25.05.1956, м. Буенос-Айрес, Аргентина] — оперний співак (тенор), педагог. Закін. Катеринос. (тепер Дніпроп.) муз. технікум (тепер конс., 1932, кл. *З. Малютиної* й О. Тарловської). 1932–35 — соліст *Дніпроп. обл. філармонії,* 1935–43 — Дніпроп. т-ру опери та балету. 1943–44 — актор Терноп. муз.-драм. т-ру. 1944 емігрував до Німеччини, де виступав з концертами. 1948 переїхав до Аргентини. Провадив пед. діяльність. Виступав у пресі як муз. критик.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського, Петро ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Левко, Аполлон ("Утоплена", "Енеїда" М. Лисенка, Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді).

Літ.: *Слободіна Н.* Анатолій Кабанців // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КАБАРЕ (*франц.* cabaret, букв. — кабачок, шинок) — спочатку імпровізована вистава, що її влаштовували в літ.-худож. кав'ярнях поети, музиканти, актори. Згодом — т-р мініатюр або кафе (ресторан) з естр. виставами. Генетично пов'язане з *вар'єте*, К. як феномен доби *модернізму* в специфічний спосіб втілювало одну з гол. його засад — ідею синтезу і взаємодії мистецтв, тому роль музики в К. була дуже значною. Поміж визначальних рис К. — 1) імпровізаційність, що приваблювала публіку, давала їй можливість бути присутньою при народженні худ. твору; 2) легкість і самоіронія, постійний пошук нових форм, особливо камерних; 3) застосування *пародії* як жанру й пародіювання як прийому; 4) використання нових танц. жанрів, що виникли на поч. 20 ст. (*танго*, фокстрот), а також *романсів*, *мелодекламації*, куплетів та "інтимних пісеньок" (або "пісень настрою"); 5) важлива роль конферансьє.

Д. Кабалевський

А. Алексеев, конферансье театру "Гротеск"

Ю. Морфессі. 1914–1915 рр.

Одеська театральна афіша 1910-х років

Перші К. виникли в 1880-х у Франції, були розповсюджені в Парижі та ін. містах. Найвідоміше — К. "Chat noir" ("Чорна кішка"). На поч. 20 ст. К. поширилися в ін. країнах Європи, дедалі зростала питома вага номерів на політ. злободенну тематику (у Берліні — літ. кабаре Е. Вольцогена, 1907 у Будапешті К. "Бонбоньєр" і "Модерн" тощо). 1901 оркестр "Buntes Theater" у кабаре Е. Вольцогена очолював композитор А. Шенберг, який згодом створив вок. цикл "Пісні кабаре" (виконувався на "Київ Музик Фест'2003").

К. досягло найвищого розквіту перед 1-ю світ. війною. В Росії перші К. виникли 1908 — "Летюча миша" (у Москві з акторів МХТ), "Лукомор'я" і "Криве дзеркало" (обидва у Петербурзі при Театр. клубі). К., організовані актором Б. Проніним ("Бродячий собака", С.Пб., 31 груд. 1911–15; "Привал комедіантів", Петроград, 1916–19), були по суті мист. клубами, місцем спілкування богеми — акторів, поетів, режисерів, де можна було вільно обговорювати творчі плани, демонструвати своє мистецтво для колег-професіоналів, святкувати ювілеї. Митці ("дійсні члени") мали право безкоштовного входу, решта відвідувачів ("буржуа", або "фармацевти") платила за вхід великі суми.

В Україні кінця 1900–10-х К. набули величезного поширення. Перше артист. К. "Бібабо" (або "Бі-ба-бо") виникло 1909 в Одесі п/к О. Алєксєєва, репертуар частково запозичувався в "Кривого дзеркала". Від 1911 мало нову назву — "Зелений папуга". Зі сцени цього К. читали свої твори С. Юшкевич і О. Купрін. Поміж величезної кількості К., що виникли в Одесі 1910-х ("Фарс", "Веселий театр", "Комета", "Гротеск") вирізнялися, зокр., Великий Рішельєвський т-р (1912, глядац. зал на 800 місць) і Малий Рішельєвський т-р. У К. "Гумор" працювали *Л. Утьосов* і Вол. Хенкін. К. "Водевіль" (вул. Вел. Арнаутська) мало профес. дит. оперну трупу — оркестр, хор, балет та солістів віком 6–13 років. Тут 1915 розпочав тв. діяльність співак-куплетист В. Кемпер під псевд. *Кораллі*. У К. "Будинок артиста" на Грецькій пл., що належав вик-цеві циган. романсів *Ю. Морфессі*, 1918–19 щовечора співали *О. Вертинський* (вперше виступив у "Гротеску"), *І. Кремер*, *Н. Плевицька*.

У Харкові 1909–11 існував організований за ініціативою художників-авангардистів зі студії "Блакитна лілія" експеримент. театр-кабаре "Блакитне око", репертуар якого на початку функціонування становила символіст. драматургія (поміж постановок — "Незнайомка" О. Блока). Згодом подібний репертуар витіснила стихія "художнього балагану". 1918 лише на початку вул. Сумської знаходилися К. "Танго" (Сумська, 5), К. "Сумська, 6", ресторан-К. "Румунія" (буд. "Саламандра", Сумська, 17/19), "Будинок артиста" (ін. крило буд. "Саламандра", 19/21).

К. "Будинок артиста", що відкрилося восени 1918, називали "харківською "Летючою мишею". Його розпис здійснили художники-авангардисти з групи "Сімка". Як згадував О. Вертинський, який гастролював 1918 у Харкові, постійної програми вистав не було. До кількох усталених номерів додавалися експромти, куди запрошувалися присутні митці, які співали, танцювали чи розігрували гуморист. сценки. 1919 муз. частиною "Будинку артиста" завідував *С. Покрасс*, який до того працював у К. "Росія". У К. "Сумська, 6" працював *Б. Яновський*, який пізніше згадував, що написав для вистав К. "безліч музики". З тих творів зберігся лише рукопис "Третього зб-ка мелопоезій" (1919–20) — "Пісеньки старого Відня" на сл. М. Бонч-Томашевського й "Пісеньки Коломбіни".

Кількість К. у Києві наприкінці 1910-х була настільки значною, що це дало привід пресі іронізувати: "У Хлестакова було 35 тисяч кур'єрів, у Києві можна говорити про 35 тисяч кабаре" (ж. "Зритель"). Багато з них було засн. 1917 й розміщено на вул. Миколаївський (тепер арх. Городецького): Худ. т-р Кручініна (буд. 4–6), театр-К. "Перепуття" (буд. 9), "КЛАК" (Київ. літ.-арт. клуб, буд. 11), що згодом отримав назву "ХЛАМ" (Художники, Літератори, Актори, Музиканти), К. "Маска" (підвал готелю "Континенталь", буд. 5). Працювали також Великий т-р мініатюр (Фундуклїївська, тепер Б. Хмельницького, 5), К. "Гротеск" (Кругло-Університетська, 15), Інтимний (засн. бл. 1916) та Вільний (засн. у травні 1917) т-ри на Хрещатику, а також К. "Кривий Джиммі". Програми складалися, напр., із 2-х комедій, між якими показувались імпровізовані *інтермедії* — виступи оперних і балет. артистів, гастролюючих митців, виконувалися мелодекламації і т. зв. "інтимні пісеньки" або "пісні настрою" (в цьому жанрі виступали І. Ільсаров, О. Вертинський, І. Кремер, Ю. Морфессі, В. Сабініна), циган. романси, сатир. куплети, революц. *частівки* тощо, Вікт. Хенкін співав "Пісеньки Кінто" й "Пісні Беранже". У К. Києва працював Л. Утьосов. На сцені Інтимного т-ру ставилися пародії І. Руденкова, зокр. "Маестро Капельмаєр", що показує репетицію єврей. оркестру (прийом показу імпровізац. народження музики був згодом використаний Л. Утьосовим).

Письменники А. Каменський і А. Аверченко в Севастополі відкрили К. "Будинок артиста", де було поставлено п'єсу останнього "Гра зі смертю". На поч. 1920 він багато часу й сил віддавав своєму новому т-ру "Гніздо перелітних птахів".

Якщо К. у містах Наддніпрянщини мали своїм прообразом моск. "Летючу мишу" й петерб. "Криве дзеркало", то в Зах. Україні К. з'явилися слідом за краківськими й варшавськими. Перше К. Львова — Літ.-мист. т-р "Вулик" (1911) у буд. Страхового тов-ва "Assicurazioni Generali" по вул. Коперніка, 3 — мало маленьку сцену і бл. 40 столиків, програми складалися з веселої одноактної п'єси ("ревю") й сольних виступів. Від літа 1911 у Львові працювали кілька К., у т. ч. "Львівські маріонетки" (в залі Літ.-мист. гуртка), де ляльки представляли найвідоміших у місті людей. Тексти вистав були сатиричними й коментували актуальні події. Перед 1-ю світ.

Афіші кабареткових вистав та їх учасників у Києві. Початок XX ст.

війною постійні К. у Львові припинили своє існування, однак відбувалися виступи гастролерів, зокр. 2 візити зірки париз. кабаре І. Жільбер (1912, 1913), провідної артистки віден. кабаре М. Марс (груд. 1912).

У післявоєнні часи з відродженням мист. життя відкрилися нові т-ри, близькі до К.: Театр водевілів, вул. Оссолінських, 10 (30 листоп. 1918), "Хохлік" в Єзуїтському Саду та "Ельдорадо" (літній сезон 1920), "Футуристичні маріонетки" (в Офіцерському клубі, вул. Фредра, 1, з листоп. 1920), "Вулик" (вул. Оссолінських) та "Багатель" (1921–23).

У 1920–30-х доля К. напряму залежала від соціокультурної ситуації в різних країнах Європи. Напр., в Австрії набули поширення політ. К., активним діячем яких був уродженець Харкова Ю. Зойфер.

В Одесі після встановлення рад. влади було організовано К. "Крот" ("Конгрегация рыцарей острого театра"), в трупі якого працювали В. Тіпот, В. Інбер, Р. Зелена, *Д. Ойстрах*. 1922 К. переїхало до Москви.

У Зах. Україні цього періоду К. поступово комерціалізувалися, відтак втрачали свою специфіку; змушені орієнтуватися на низькі смаки публіки, вони зраджували мист. орієнтири. Їх місце поступово зайняли ревю ("ревії") та "радіозабави", на ґрунті яких виріс феномен львів. радіокабаре (1932–36). Згодом спадкоємцем традицій К. став театр-"ревія" "Веселий Львів" (1942), до діяльності якого долучились *А. Кос-Анатольський*, *Є. Козак*, *З. Лисько*, О. Курочка.

У жанрі ревю було вирішено виставу т-ру "Березіль" "Алло, на хвилі 477!" (муз. *Ю. Мейтуса* й *Б. Крижанівського*).

Спроби розвитку традицій К. здійснювалися наприкінці 1950-х в Одесі. У січ. 1956 на основі театр. "капусників" було організовано К. "Театр акторів Одеського Будинку актора", у 1-й виставі якого, "Муки творчості", брали участь *Г. Полїванова* й К. Тихонова. 1958–66 працював Одес. міськ. студ. т-р мініатюр "Парнас–2" (поміж учасників — М. Жванецький, В. Ільченко, Р. Карцев). Від серед. 1970-х при готелі "Ялта" (м. Ялта, АР Крим) постійно діє К.

Починаючи з 1980-х творчий досвід К. дедалі частіше привертав увагу митців. 1987–93 в Одесі працював т-р мініатюр "Комедіум". У Львові традиції К відродив т-р-студія *"Не журись"* п/к О. Федоришина. 2004 київ. т-р "Ательє 16", наслідуючи досвід К. "ХЛАМ", презентував виставу в жанрі "рок-кабаре на пісні "Бітлз" "Тригрошова опера". У груд. 2006 з'явився новий проект "Ательє 16" під назвою "Кабаре "ХЛАМ". 1-а вистава називалася "Бритва у киселі" й складалася з мініатюр авторів поч. 20 ст. із виконанням пісень з репертуару О. Вертинського, *Ф. Шаляпіна* та ін.

Весною 2007 у харків. т-рі "Арабески" відбулася прем'єра вистави "Радіошансон (8 історій про Юру Зойфера)" з музикою Kharkiv Klezmer Band за участі соліста групи *"Мертвий півень"* М. Барбари.

Літ.: *Эфрос Н.* Театр "Летучая Мышь" Н. Ф. Балиева. — М., 1918; *Утесов Л.* С песней по жизни. — М., 1961; *Алексеев А.* Серьезное и смешное. — М., 1967, ²1972, ³1984; *Зеленая Р.* Разрозненные страницы. — М., 1981; *Коралли В.* Сердце, отданное эстраде: Записки куплетиста из Одессы. — М., 1988; *Вертинский А.* "Дорогой длинною...". — М., 1990; *Фамарин К.* "Кривой Джимми" и эстрада без парада. — М., 1991; *Юдкін І.* Нариси німецької музичної культури другої половини XX ст. — К., 1994; *Розенберг Р.* Музыкальная Одесса. — О., 1995; *Тихвинская Л.* Повседневная жизнь театральной богемы Серебряного века. Кабаре и театры миниатюр в России. 1908–1917 гг. — М., 2005; *Веселовська Г.* Театральні перехрестя Києва 1900–1910-х рр. (Київський театральний модернізм). — К., 2006; *Конончук В.* Пісенна творчість Анатолія Кос-Анатольського в контексті становлення розважальної музики Галичини: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — Л., 2006; *Харчишин О.* Пісні так званого "легкого жанру" в українському народнокультурному середовищі Львова першої половини XX століття (до питання взаємовпливів професійного і народного творчого начала) // Вісник Львів. ун-ту: Серія філол. — 2006. — Вип. 37; *Бонч-Томашевский М.* Театр пародии и гримасы (Кабаре) // Маски. — 1912–1913. — № 5; *Л. В[икторо]в.* "Дом артиста" // Театр. Журнал. — Харків, 1918. — 29 дек.; Борис Карлович Яновський (Автобіографія) // Музика. — 1927. — № 5–6; *Катасонова Т.* Рік 1917-й. Київ театральний // Укр. театр. — 1987. — № 6; *Її ж.* Київські театри мініатюр // Там само. — 1988. — № 6; *Грінштун І.* У ніч під Новий рік // Там само; *Петровский М.* Ярмарка тщеславия, или что есть кабаре // Московский наблюдатель. — 1992. — № 2; *Яськов В.* Хлебников. Косарев. Харьков // Волга. — 1999. — № 11; *Мельниченко Л.* Любимец публики // Мигдаль Times (Одесса). — 2001. — № 13; *Шидловська М.* Кабаретовий Львів / Перекл. з польс. *Н. Вус* // "Ї". — Л., 2004. — Числ. 36: Галичина — краї-

І. Кремер

Вол. Хенкін

на людей; *Феденев Р.* Рецепты Вертинского // Пассаж (Одесса). — 2005. — № 5; *Стрижак А.* Брехт під "Бітлз" // Україна молода. — 2004. — 24 січ.; *Подлужна А.* Тригрошові пристрасті, або Верстові стовпи нового театру // Дзеркало тижня. — 2004. — 24–30 січ.; *Гупало С.* Українець, котрий підкорив Пітер сміхом // Там само. — 2006. — 1–7 квіт.; *Белякова Л.* Розвеселитися в "ХЛАМ" // Україна і світ сьогодні. — 2006. — 18 груд. (*http://www.uwtoday.com.ua/articlea.asp?Lid=1&NID=3313&JID=191*); *Скочко І.* Кабаре, шансон, трава (Прем'єра вистави театру "Арабески" Радіошансон) // MediaPost. — 2007 (*http://www.mediaport.info/gazeta/print.php?gazeta%20id=257&material%20id=1*).

М. Ржевська

В. Кабачок

В. Кабачок

КАБАЧОК Володимир Андрійович (15.07.1892, с. Петрівці, тепер Миргород. р-ну Полтав. обл. — 15.06.1957, м. Київ) — бандурист-віртуоз, співак, муз.-громад. діяч, педагог. 1900 за сприяння священика І. Варвинського почав співати в полтав. архієрейському хорі. Закін. Полтав. муз. уч-ще. Розпочав навч. у Моск. конс., яку не закінчив через мобілізацію до армії під час 1-ї світ. війни. Професійно грав на *тромбоні*, к.-басі та ударних інстр. 1925 організував і очолив Полтав. капелу бандуристів (див. *Капела бандуристів*), консультантом якої був *Г. Хоткевич*.

1934 був заарештований. Після звільнення працював литавристом у полтав. міськ. оркестрі. Згодом — артист оркестру Великого драм. т-ру в Ленінграді (тепер С.Пб.). Організував укр. хор у клубі "Експортлісу" в Автово, який згодом було перетворено на капелу бандуристів, що виступала в Ленінграді й Ленінгр. обл. У серп. 1937 був удруге заарештований і висланий на Колиму, згодом за станом здоров'я переведений до Ташкенту і звільнений.

1943–44 — соліст-бандурист Ташкент. філармонії, кер. орк. нар. інстр. *Держ. укр. нар. хору Г. Верьовки.* 1945 — викладач Київ. муз. уч-ща й Київ. конс. Поміж учнів —*С. Баштан*, А. Грицай, В. Кухта, В. Лапшин, *А. Омельченко*, Н. Павленко, Т. Поліщук, В. Третякова та ін.

Основоположник *тріо*, *квартетів* та ін. малих ансамблів бандуристів. 1952 створив жін. вок. анс. у складі: Т. Поліщук, В. Третякова та Н. Павленко. У репертуарі — нар. пісні й *думи*. Твори у виконанні К. мали характер конц. вок.-драм. сцен.

Тв.: пісні "Сирітка", "Ой по горі, по горі" тощо.

Літ. тв.: "Школа гри на бандурі". — К., 1958 (у співавт. з *Є. Юцевичем*).

Літ.: Бандуристе, орле сизий...: Вінок спогадів про В. А. Кабачка. — К., 1995; *Кабачок М.* Спогади про батька // Укр. театр. — 1996. — № 3, 4; 1998. — № 1.

Б. Жеплинський

КАБЕЛЛА Едоардо (19 ст.) — диригент. Капельмейстер італ. оперної антрепризи Дж. Кротті. В січ. 1880 на гастролях в Єлисаветграді (тепер Кіровоград) керував сформованим із місцевих музикантів оркестром в операх "Трубадур", "Ернані" Дж. Верді, "Фаворитка" Г. Доніцетті.

В. Кабачок (у центрі) з учасниками Полтавської капели бандуристів. 1920-і роки

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; Хроніка // Елисаветградский вестник. — 1880. — 6 янв.

М. Варварцев

КАБІНЕТ ЄВРЕЙСЬКОЇ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (КЄПК., Кабінет муз. фольклору етногр. секції Ін-ту євр. пролет. культури) — автономна наук. організація ВУАН (1929–49). Початок формування припадає на 1920–30-і — час активізації інституцій ВУАН, зокр. *Етногр. комісії*, Кабінету антропології ім. Хв. Вовка. КЄПК. працював у тісній співдружності з Кабінетом нац. меншин (кер. Є. Рихлик), особливо з *Кабінетом музичної етнографії*, очолюваним *К. Квіткою*. Започаткований і керований *М. Береговським*, КЄПК. співіснував з усіма автономними установами, сприяючи наук. дослідженням автент. фольклору багатонац. населення України. К. Квітка скеровував наук. спостереження і сприяв їх оприлюдненню, напр., першої узагальнюючої праці "Євр. фольклор" (1934) та ін. На час фундації кабінет був єдиним осередком із вивчення євр. муз. культури на всьому пostреволюційному просторі кол. СССР, в Україні та зарубіжжі. У КЄПК. аналітично опрацьовувалася муз.-поет. євр. традиц. нар. творчість, безпосередньо вивчався традиц. нар. муз. побут і створення новітніх пісенних типів сучас. фольклору. Результативність наук. спостережень досягалася також шляхом польових експедицій [м. Біла Церква (Київ. обл.), Славута (тепер Хмельн. обл., 1929), Одеса, Умань (тепер Черкас. обл., 1930)] тощо.

Всі нотації трансформувалися в єдину тональність (G) із вказівкою на першоджерело виконання згідно з типологічно-порівняльними методами. Зафіксовані числ. мат-ли сприяли заснуванню фундамент. наук. архіву КЄПК., до якого долучалися муз. фонди ліквідованих осередків: "Тов-ва євр. нар. музики", муз. секції "Культура Ліги", київ. громад. організації з 1918. Від 1926 М. Береговський очолював дитяче відділення муз. школи "Культурліги". Доповнювались арх. фонди нотними манускриптами, книжками, документами, світлинами клезмерів (див. *Клезмерська музика*), євр. профес. музик та канторів. Але чільне місце в роботі КЄПК. посідає фонотека, заснована М. Береговським.

К. Квітка у наук. доповіді 1929 наполягав на необхідності заснування вел. нац. фонотеки й лабораторного дослідження записів нар. мелосу за допомогою реєструючих апаратів. Засновники фонотеки КЄПК. керувалися настановами К. Квітки: не лише фіксувати на циліндрах Едісона нац. традиц. фольклор, а й записувати на фонограф приклади й епізоди з євр. релігійної обрядовості, євр. муз.-театр. мистецтва в Україні (запис весільного обряду в с. Кам'янка).

На сьогодні фоноархів КЄПК. зберігається у НБУВ. Більшість фонограм відреставровано й переписано укр. вченими *ІПРІ* на сучас. носії аудіоінформації. Перезаписано 800 із 1200 фоноциліндрів новітньою оптико-електронною системою. Упродовж 1997—2004 у такий спосіб частково перезаписано й відтворено колекцію М. Береговського із записами фольклору 1912—47 на 4-х CD "Скарби євр. культури в Україні", що відкриваються виступом Шолом-Алейхема перед народом (1914), також мат-ли 1-ї етногр. експедиції *Ю. Енгеля* (1912—14), в містечкові осередки Київщини (Ружин, тепер Житом. обл., Сквира, Паволоч). За високоякісне відтворення тих фоногр. валиків укр. винахідникам-науковцям, зокр. директорові ІПРІ акад. В. Петрову присвоєно почесну нагороду Ізраїлю "Зірка Давида".

Дискогр.: див. *Інститут проблем реєстрації інформації НАН України (ІПРІ)*.

Літ.: *Береговская Э.* Из биографического очерка // Береговский М. Еврейские народные песни без слов. — М., 1991; Лист Е. М. Береговської до О. Правдюка // ІМФЕ. — Ф. 52—1, од. зб. 8; *Квітка К.* Удосконалення фонографічної техніки // ДЦММК. — Ф. 275, 1019, № 6186, [б. д.]; *Його ж.* Критика грамофонных записей (рукоп.) // Там само. — Ф. 275, 182, [б. д.]; *Його ж.* Отзыв на диссертацию М. Я. Береговского (рукоп.) // Там само. — Ф. 275, 307, [б. д.]; *Рихлик Є.* Лист до Квітки від 15 груд. 1929 // Там само. — Ф. 275, 723; *Харків В.* Окремі нотатки з питань музичного фольклору і фонографування // ІМФЕ. — Ф. 6—2, од. зб. 24 (15).

К. Луганська

КАБІНЕТ МУЗИЧНОЇ ЕТНОГРАФІЇ ВУАН (КМЕ., Кабінет порівняльного музикознавства) — засн. 1922 і очолений *К. Квіткою.* До 1926—27 співробітниками Кабінету були лише позаштатні працівники — *М. Гайдай, М. Некозаченко, Б. Луговський, В. Харків, Д. Ревуцький.* Першим до штату було зараховано *М. Грінченка,* якого невдовзі замінив В. Харків. У КМЕ. сформувався наук. метод К. Квітки, вийшли його найважливіші праці й розвідки, де визначено пріоритети, критерії та напрямки діяльності цієї наук. установи й укр. муз. етнографії загалом. Справж. новизною й наук. вартістю позначено теор. праці К. Квітки, що розвинули порівняльний напрямок ("Ритмічні паралелі в піснях слов'янських народів", "Пісенні форми з удвоє збільшеними ритм. групами", "Первісні тоноряди" тощо). До актуальних завдань КМЕ. у 2-й пол. 1920-х входило "дослідження не лише укр. нар. музики, а й музики ін. народів, як на території України, так і поза нею". Внаслідок

К. Червінський у Кабінеті музичної етнографії ВУАН. 1932 р.

експедиц. роботи в Київ., Житом., Вінн., тод. Кам'янець-Поділ. та Черніг. областях України, а також у Вітеб. і Мінськ. областях Білорусі, в Орлов. обл. Росії було створено фонд звукозаписів обсягом 300 фонограм і зібрано понад 4000 зразків нар. мелодій, записаних К. Квіткою, М. Грінченком, М. Гайдаєм, В. Харковим. Успішна збирацька й наук.-аналіт. робота К. Квітки доповнювалася діячами вел. кореспондент. мережі з провінцій України. Матеріали працівників КМЕ. друкувалися в ж. "*Музика*", у "Збірнику історико-філологічного відділу УАН", "Записках Етнографічного товариства", "Етнографічному віснику УАН", "Первісному громадянстві", "Бюлетені Етнографічної Комісії УАН" та "Повідомленнях Кабінету музичної етнографії".

1929 ВУАН вступила в смугу реорганізації, що завершилася згортанням роботи цієї установи. Фольк. матеріали, зібрані працівниками КМЕ., зберігаються в рукоп. відділі *ІМФЕ.*

Літ.: *Юзефчик О.* Діяльність Кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української музичної фольклористики кінця XIX — першої третини XX ст. — К., 2004; *Квитка К.* Музыкальная этнография на Украине в послереволюционные годы // Этнография. — 1926. — № 1—2; *Його ж.* Кабінет Музичної етнографії ВУАН. Здобутки // Побут. — 1930. — № 6—7; *Иваненко В.* Климентий Васильевич Квитка. Биография, воспоминания. Библиография // *К. Квитка.* Избранные труды. В 2 т. — М., 1973. — Т. 2.

О. Шевчук

КАБОАРА Марко Антоніо (бл. 1824 — ?) — муз. майстер ("органщик"). Сардинський підданий. У лют. 1847 прибув із Константинополя (тепер Стамбул, Туреччина) до Одеси. На поч. червня знаходився в Києві, звідки відправився до Гродна.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; ДАКО. — Ф. 2, оп. 1, спр. 25585 (Про переміну білетів іноземцям.., 1847).

М. Варварцев

КАВАЛЕРІДЗЕ Іван Петрович [1(14).04.1887, хут. Ладанський, тепер с. Новопетрівка Ромен. р-ну Сум. обл. — 3.12.1978, м. Київ] — скульптор, художник, режисер кіно й т-ру, драматург, сценарист. Н. а. УРСР (1969). Закін. Київ.

Титульна сторінка книжки О. Юзефчик "Діяльність кабінету музичної етнографії ВУАН" (2004 р.)

І. Кавалерідзе

Меморіальна дошка Б. Гмирі роботи І. Кавалеридзе

Афіша к/ф "Наталка Полтавка". Режисер І. Кавалерідзе. 1936 р.

Л. Кавальєрі

гімназію Валькера (1905). Навч. у Київ. худ. уч-щі (1907–09), Петерб. Академії мистецтв (1909–10). 1910–11 стажувався у Парижі (майстерня Н. Аронсона). 1911–15 — скульптор і художник-оформлювач к/фірми "Тімман і Рейнгард". 1915 був призваний до армії, після закін. Петергоф. школи прапорщиків направл. до батальйону, що дислокувався в Царському Селі, демобіліз. восени 1817. Від жовт. 1918 працював у Роменському відділі нар. освіти, де 1918 створив пам'ятник *Т. Шевченкові.* 1922 було встановлено пам'ятник *Г. Сковороді* в с. Лохвиці Полтав. обл. (1972 переведено в бронзу), 1977 — у Києві. Від 1923 мешкав у Харкові, де працював як скульптор. Від 1928 працював у кінематографі. 1909 для К. позував *Ф. Шаляпін,* який подарував скульпторові фото в ролі Мельника з "Русалки" *О. Даргомижського* з дарчим написом. Тоді ж К. намалював портрет Ф. Шаляпіна, згодом виліпив його погруддя у тонованому гіпсі, а також увічнив співака в ролі Олоферна з "Юдифі" *О. Сєрова* (на поч. 1960-х переведено в оргскло). 1927 К. з пам'яті виліпив із воску зменшені портрети Ш. в образах Дон Кіхота з одноим. опери Ж. Массне й Івана Грозного з "Псковитянки" *М. Римського-Корсакова,* наприкінці 1950-х вилив їх у бронзі. 1987 відкрито худ.-мемор. музей К. у с. Новопетрівці Сум. обл., 1989 — галерею його скульптурних робіт при Сум. художньому музеї, 1991 — Меморіальний музей-майстерню. Від поч. 2000-х у ньому окрему залу присв. Ф. Шаляпіну.

К. — автор перших укр. фільмів-опер: "Наталка-Полтавка" (1936), "Запорожець за Дунаєм" (1937), к/ф "Григорій Сковорода" (1958). Упродовж усього життя активно працював як скульптор і кінорежисер. Автор ряду портретів, драм. п'єс та спогадів.

Літ.: Іван Кавалерідзе. Збірник статей і спогадів. — К., 1988; *Капельгородська Н., Синько О.* Іван Кавалерідзе. Грані творчості. — К., 1995; *Капельгородська Н., Синько О.* та ін. Іван Кавалерідзе: життя і творчість. — К., 2007; *Косаківська Л.* Василь Авраменко і Іван Кавалерідзе: дуель через океан //Кіно–Театр. — 2003. — № 4; *Анисимов А.* Украинский Микеланджело // Киевский Телеграфъ. — 2007. — 8–15 квіт.; *Синько Р.* За покликом серця // КіЖ. — 2007. — 30 квіт.; *Нікітенко Ю.* Богатирський бас із воску й у бронзі // Там само. — 2007. — 8 серп.

М. Ржевська

КАВАЛЛІНІ (Cavallini) Ахілл (Ахіллій Людвигович) (1857, Італія — 14.12.1932, м. Київ) — хормейстер. За походженням італієць. До переїзду в Україну брав участь в антрепризах Москви й Петербурга, де з 1880-х був хормейстером. 1893–94 — хор. диригент міськ. т-ру в Києві. Влітку 1894 на запрошення театр. комісії Одеси очолив хор тамтешнього міськ. т-ру, де водночас безкоштовно навчав співаків-початківців. У сезоні 1894/95 Одес. італ. опери керував хором (55 осіб) в антрепризі "Тов-во Бедлевич, Гордєєв, Супруненко". Високу оцінку місц. і мілан. муз. критики отримали підготовлені К. 1896 хор. сцени з опери Ф. Галеві "Жидівка", де в партії Рахилі відзначилася *С. Крушельницька.* 1906 — хормейстер київ. гастролей Т. Руффо в *Т-рі Соловцова.* У берез. 1911 п/к К. відбулося 1-е в Києві виконання "Stabat Mater" Дж. Верді. 1914 ініціював створення тов-ва оперних артистів, з якими гастролював Україною (вистави "Казка про царя Салтана" *М. Римського-Корсакова,* "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні). 1907–28 — гол. хормейстер Київ. опери. До 1914 організовував гастролі артистів Київ. опери по Україні.

Літ. *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кін. XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *Муха А., Мазепа Л.* Музично-театральне життя // ІУМ. — 1990. — Т. 3.

М. Варварцев

КАВАЛЬЄРІ (Cavalieri) Ліна (Наталіна) (25.12. 1874, м. Вітербо, Італія — 7.02.1944, м. Флоренція, там само) — співачка, кіноактриса. Свою кар'єру розпочала як вик-ця естр. пісень. 1900 перейшла на оперну сцену, дебютувавши в Неаполі у "Богемі" Дж. Пуччіні. Мала невеликий за діапазоном голос прозорого тембру. Завдяки лір. партіям, що виконувала з надзвичайною щирістю й чарівністю, та красивій зовнішності користувалася гучним успіхом у публіки. Своє мистецтво демонструвала у багатьох т-рах Італії, а також у Лісабоні, Петербурзі, Парижі, Лондоні, Нью-Йорку. 1906 відвідала Україну. Її поява в Києві стала сенсацією тод. оперного сезону. К. виступила у переповненому залі міського т-ру в 6-и виставах (17–26 квіт.), де представила найкращі ролі свого репертуару: Віолетту ("Травіата" Дж. Верді), Мімі ("Богема" Дж. Пуччіні), Маргариту ("Фауст" Ш. Ґуно). 1914–21 знімалася в кіно.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *Каневцов А.* Городской театр // Киевлянин. — 1906. — 19 апр.; *А. К[аневцов].* Городской театр // Там само. — 23 апр.

М. Варварцев

КАВАЧУК Іван (бл. 1905, Галичина — ?) — скрипаль-віртуоз. Муз. освіту здобув у Празі. 1941–42 — соліст оркестру земельного т-ру у Брно. Виступав із власними концертами в містах Чехо-Словаччини та ін. країнах. 1942 брав участь у Шевченківському концерті в Празі. У репертуарі мав твори укр., чеськ. та словац. композиторів.

І. Лисенко

КАВЕРІНА Людмила Костянтинівна (25.08.1931, м. Баку, Азербайджан — 20.04.2003, м. Київ) музикознавець, піаністка, педагог, методистка. З. д. м. України (1997). Невістка письменника О. Копиленка. Закін. Київ. конс.: фп. ф-т (1953, кл. *Є. Сливака*) та істор.-теор. ф-т (1955, кл. *О. Шреєр-Ткаченко*), аспірантуру при ній (1958, кер. *П. Козицький*). Від 1953 працювала в тому самому закладі: 1953–56 — концертмейстер, з 1959 — викладачка кафедри історії музики; з 1965 — ст. викладач; з 1996 — доцент, з 2001 — професор.

Викладала на істор.-теор. і виконавських ф-тах курси історії зах.-європ. класичної і сучас. музики, укр. і рос. муз. мистецтва 20 ст., залучала студентів до розробки складних і малодосліджених проблем. Була визнаною методисткою (вела курс методики викладання муз.-істор. дисциплін, керувала пед. практикою студентів). Надавала метод. допомогу муз. навч. закладам Києва, Львова, Харкова, Донецька, Чернігова, Хмельницького тощо. Провадила вел. просвітн. роботу. Виступала з циклами лекцій, де популяризувала укр. муз. культуру і світ. муз. мистецтво 20 ст. у Болгарії (1975—78, Софія, Хасково, Враце, Пазарджике) й Польщі (1985—89, Варшава, Познань, Лодзь, Зелена Ґура, Білосток) по лінії Спілки рад. тов-в дружби й культурних зв'язків. Брала участь у підготовці і проведенні регіон. конкурсів, зокр. рад. пісні в Зеленій Ґурі, конференцій, симпозіумів, присв. проблемам слов'ян. мистецтва. У сфері наук. інтересів — питання творчості зах.-європ. композиторів, зокр. Р. Штрауса.

Літ. тв.: Л. Бетховен, Р. Вагнер, Р. Штраус. Деякі аспекти творчості: Наук.-метод. посібник. — К., 1996; Музичний театр Р. Штрауса (рукоп.); бл. 30 статей, зокр. — Роль радянського мистецтва та культури у духовному зростанні трудящих Болгарії // Мат-ли симпозіуму. — Хасково, 1976; Опера „Саломея" Р. Штрауса (до проблеми особи та характеру) // Зарубіжна музична культура XVII—XX ст. — К., 1991; Дж. Россини и Р. Штраус: к жанровым истокам "Кавалера роз" // Дж. Россини: Современные аспекты исследования творческого наследия. — К., 1993; Парадокси Ліста: від стереотипів до нового прочитання // Укр. муз-во. — К., 2000. — Вип. 29; Симфонические поэмы Ф. Листа "Орфей" и "Прометей": к трактовке античного мифа" // Ф. Лист и проблемы синтеза искусств. — Х., 2002; "Ариадна на Наксосе". Жанровые причуды Р. Штрауса // Зі спадщини майстрів / Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30 тощо.

Літ.: *Малозьомова О., Некрасова Т.* Каверіна Л. К. // Зі спадщини майстрів / Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30; *Черкашина-Губаренко М., Гнатюк Л., Корчова О.* Наукова школа дослідників історії зарубіжної музики // Академія музичної еліти України. — К., 2004; [*Б. а.*]. Вручення щорічної іменної стипендії ім. Л. Каверіної... // Голос України. — 2006. — 24 жовт.

О. Малозьомова

КАВЕРЗНЄВА Ольга Вікторівна (12.05.1926, м. Одеса — 25.12.2006, м. Москва, РФ) — скрипалька, викладачка. Канд. мист-ва (1954). Професор (1992). З. а. РРФСР (1991). Лауреатка Міжн. конкурсу скрипалів ім. Королеви Єлизавети у Брюсселі (Бельгія, 1951, 5-а премія); дипломантка Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (1945). Закін. Одес. конс. (1949, кл. скр. Ф. Макстман) і аспірантуру при Моск. конс. (1954, кер. *Д. Ойстрах*).

Перша скрипка Квартету аспіранток Моск. конс. — 1-о у кол. СРСР учасника Міжн. конкурсу квартетів ім. Г. Вігана на фестивалі "Празька весна" (1950, 1-а премія). 1950—67 — солістка Моск. філармонії. Гастролювала у багатьох містах СРСР, а також в Угорщині, Болгарії, тод. Чехословаччині, Фінляндії, Німеччині, Китаї, Індії, Ірані. К. вважали продовжувачкою вик. і пед. традицій Д. Ойстраха.

Від 1954 — викладачка, 1972 — доцент, 1992 — професор кафедри скрипки Моск. конс. Поміж учнів (бл. 100) — лауреати міжн. конкурсів, солісти філармоній, засл. артисти, професори та керівники муз. навч. закладів.

Літ. тв.: канд. дис. "Об исполнении советского скрипичного концерта на примере Концерта А. Хачатуряна (Теоретическая часть исполнительской диссертации)" (М., 1954).

Літ.: *Ямпольский И.* Инструменталисты // СМ. — 1953. — № 6; [*Б. а.*]. [Некролог] // Муз. обозрение. — 2007. — № 1.

М. Ржевська

КАВОС Катерино Альбертович [30.10.1776, м. Венеція, тепер Італія — 28.04(10.05).1840, С. Пб., Росія] — італ. композитор, диригент. 1797 запрошений до С. Пб. капельмейстером італ. трупи. Від 1803 — гол. капельмейстер італ. і рос. оперних труп, з 1804 — рос. трупи (до 1840). Викладач театр. уч-ща. Автор музики до театр. творів різних жанрів: *опер*, опер-*водевілів*, *балетів*, як на рос., так і на франц. тексти, у т. ч. опери-водевілю "Козак-віршувальник" (1812, за О. Шаховським), де використано укр. нар. пісні, зокр. "Їхав козак за Дунай" і "Як сказала матуся — ти змилуйся, Маруся". Разом із *С. Давидовим* скомпонував чарівно-казкову оперу "Леста, або Дніпрова русалка" (1804). Дія опери К. з текстом І. Крилова "Ілля-богатир" (1806) відбувається в Чернігові. Вона стала прототипом опери "Руслан і Людмила" *М. Глінки*. І "Леста", й "Ілля" були найрепертуарнішими операми в Росії 1-ї пол. 19 ст.

Літ.: *Гозенпуд А.* Музыкальный театр в России. — Ленинград, 1950; *Грачев П.* К. А. Кавос // Очерки по истории русской музыки 1790—1825. — Ленинград, 1956; *Сычева О.* Кавос и русский музыкальный театр 1-й трети XIX века // Стилевые особенности русской музыки XIX—XX веков. — Ленинград, 1983; *Загайкевич М., Литвинова О.* Музичний театр // ІУМ. — 1989. — Т. 1.

І. Сікорська

КАГАДЄЄВ Леонід Павлович (14.04.1861, с. Михайлівка, тепер Сум. обл. — 9.03.1944, ?) — піаніст, педагог, муз. діяч. Під час навчання в Сум. гімназії брав приват. уроки музики у М. Христенко. Навч. на мед. ф-ті Харків. ун-ту, паралельно відвідував класи *ІРМТ* (від 1883 — муз. уч-ще). Був відрахований з ун-ту за участь у студ. русі. Закін. Харків. муз. уч-ще (1897, кл. фп. *І. Слатіна*). Під час навч. — концертмейстер і хормейстер Харків. оперного т-ру, відомий у місті акомпаніатор. Від 1897 — уповноважений представник Моск. відд. ІРМТ у Сумах. Листувався з ін. відділеннями, окр. музикантами, організував гастролі в Сумах *Л. Собінова*, *І. Алчевського*, *Є. Цимбаліста*, скрипалів *Л. Ауера*, К. Думчева, піаніста *О. Зілоті*, симф. оркестру Полтав. відділення ІРМТ п/к *Д. Ахшарумова*, з багатьма виконавцями виступав як концертмейстер. Сприяв прове-

Л. Каверіна

О. Каверзнєва

К. Кавос

Л. Кагадєєв

Д. Кадников

Д.Кадников у ролі Кончака (опера "Князь Ігор" О. Бородіна)

денню авт. концертів *А. Аренського* й *С. Рахманінова*. Підтримував багаторічні дружні стосунки з О. Зілоті й віолончелістом А. Брандуковим. Товаришував із братами Тобілевичами (див. — *І. Карпенко-Карий*, *М. Садовський*, *П. Саксаганський*), які разом із *М. Кропивницьким* і *М. Заньковецькою* тричі приїздили на гастролі до Сум (1903, 1907, 1914).

К. був ерудованим музикантом, знав кілька іноземних мов. Подорожував по Італії, Франції, Австро-Угорщині, Швейцарії, регулярно відвідував Харків, Москву, Петербург. Мав велику муз. б-ку, якою користувалися музиканти Сум. Займався пед. діяльністю. 1916 (за ін. даними — 1917) разом з Н. Чуриловою відкрив на базі її муз. школи приват. муз. уч-ще. У листоп. 1920 уч-ще було реорганізовано у держ. музпрофшколу, К. — її перший директор. До структури школи входили дит. відділення, середній спец. навч. заклад із 4-річним курсом навчання й курси для дорослих.

У 1920-х у складі тріо (зі скрипалькою І. Воловик і віолончелістом С. Ліницьким) виступав у містах і селах Сумщини. Від 1925 у цих концертах інколи брав участь музикознавець *Я. Полфьоров*.

К. популяризував музику укр. і рос. композиторів, зокр. *П. Чайковського*, *В. Косенка* та ін.

Літ.: Сумська дитяча музична школа № 1. 1877—2007. — Суми, 2007; *Локощенко Г.* Просвітитель, педагог, виконавець // Музика. — 1984. — № 2.

М. Ржевська

КАГАНОВ Михайло Іванович (25.11.1926, м. Костянтинівка, тепер Донец. обл. — 19.03.1976, м. Рівне) — композитор-аматор, педагог. З. пр. культ. УРСР (1974). Закін. Одес. конс. (1957). Муз. керівник Анс. пісні і танцю Тихоокеанського флоту, зав. муз. частини Рівн. обл. муз.-драм. т-ру. Доцент муз.-пед. ф-ту Рівн. пед. ін-ту.

Тв.: для симф. орк. — Увертюра; для баритона з орк. нар. інстр. — думи: "Ой три шляхи широкії" (сл. Т. Шевченка) тощо; хори — "Закувала зозуленька", "Обніміте ж, брати мої" (обидва на сл. Т. Шевченка); пісні — "Рідний мій край" (сл. М. Салатової), "Рівне вечірнє" (сл. Н. Кузьменко) тощо.

Літ.: Митці Рівненщини. — Рівне, 1997.

А. Муха

КАДНИКОВ Дмитро Йосипович [8(20).09.1889, м. Одеса — 3.01.1972, м. Київ] — співак (баспрофундо). Брав уроки співу в І. Россет (1912—14). Закін. Одес. конс. (1916, кл. *Ю. Рейдер*). 1918—23, 1924—26, 1927—41 — соліст Одес., 1923—24, 1926—27 — Харків. оперних т-рів. 1945—53 — октавіст капели "Дойна" (м. Кишинів, тепер Молдова), 1951—71 — Держ. капели бандуристів УРСР. Мав могутній голос з особливо розвиненим нижнім регістром. Знімався в кіно.

Партії: Кирдяга ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Татарський хан ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Голова, Гремін ("Черевички", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), "Кардинал" ("Жидівка" Ф. Галеві), Спарафучільо, Рамфіс ("Ріголетто", "Аїда" Дж. Верді), Марсель ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера).

Літ.: *Кадников Д.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

КАДРИЛЬ (*франц.* quadrille, від *іспан.* cuadrilla — буквально — група з 4-х осіб, від *лат.* quadrum — чотирикутник) — танець франц. походження, поширений у багатьох європ. народів. Попередником К. був контрданс (від *англ.* country-dance — сел. танець), що набув особливої популярності на балах Європи у 18—19 ст. У Німеччині він став відомим під назвою гросфатер, а в Росії та Україні з'явився на поч. 19 ст. у вигляді кадрилі, ланс'є, котильона, матредура. К. має розмір $^2/_4$, складається з 5—6 фігур, кожна з яких має свою назву й супроводжується відповідною музикою. К. розрахована на 4 або 8 пар, розташованих квадратом або каре; перед кожною фігурою — обов'язковий ритурнель з 8—16 тактів. Танц. фігури виконуються почергово різними парами, а в заключній — усі танцюристи зводяться в загальному русі.

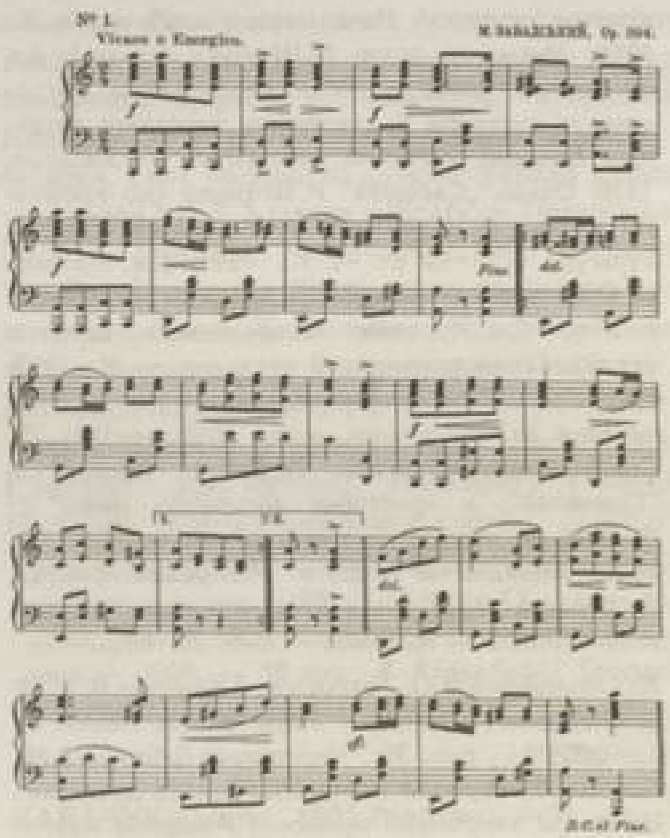

"Українська кадриль" М. Завадського

У Європі К. затрималася до 1830-х, а в Україні набула особливої популярності в 2-й пол. 19 ст., вийшла за межі міськ. муз. побуту (салонні, шкільні бали, домашні вечірки) і стала надбанням танц. культури укр. села. Рукоп. капельмейстерські зошити 19 ст. зберегли багато різноманітних місц. варіантів кадрилей. Муз. основою для К. слугували попул. пісенні мелодії ("Грицю, Грицю до роботи" тощо). Розповсюджені були К. із патріот. назвами, що зумовлювалось істор. обставинами та здебільшого відтворювали муз.-розваж. естетику масового танцю з калейдоскопом жін. імен та дозвіллєвою атмосферою свята.

Літ.: *Друскин М.* Очерки по истории танцевальной музыки. — Ленинград, 1936; Нотная тетрадь К. Бордычевского (Каменец-Подольский, 1877) // ЦДІА у Львові. — Ф. 309, оп. 1, спр. 1115.

О. Шевчук

КАЗАКОВ Георгій Миколайович (17.01.1914, м. Харків — 16.11.1998, м. Львів) — домрист, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. України (1993). Професор (1994). Лауреат І Всесоюз. конкурсу-огляду вик-ців на нар. інструментах (1939, Москва). Закін. Харків. робітн. конс. (кл. нар. інстр. О. Мартинсена), Харків. муз.-драм. ін-т (кл. домри проф. М. Дашкевича), Київ. конс. (1939). Соліст орк. Харків. обл. радіокомітету (1933), оркестру радіо (Київ, 1934). Від 1937 — викладач Київ. муз. уч-ща, 1939 — Київ. конс. Під час 2-ї світ. війни — керівник театр. трупи й конц. групи з обслуговування частин Червоної (згодом Рад.) Армії.

1946 заснував кафедру нар. інструментів Львів. конс. 1947 репресований. Після 8 років ув'язнення був реабілітований і поновлений на посаді викладача конс., від 1967 — доцент, з 1976 — професор кафедри. Підготував 115 спеціалістів по кл. *домри, гітари, балалайки, цимбалів, баяна*, кам. *ансамблю*, поміж них — лауреати респ. конкурсів, засл. артисти, відомі педагоги. Засн. і кер. ансамблів нар. інструментів і кам. оркестру нар. інструментів.

Провадив інтенсивну конц. діяльність як соліст-домрист і керівник анс. нар. інструментів. Консультував самод. оркестри нар. інструментів.

Впровадив у практику домр. виконавства поліуретанові медіатори; як майстер муз. інструментів у співпраці з Львів. муз. фабрикою "Трембіта", Мельнице-Подільською майстернею при Муз.-хор. тов-ві та майстрами Моск. експеримент. фабрики вдосконалив 4-струнні домри. Відповідав за інструментарій кафедри.

Автор оригін. композицій, перекладів, обр., транскрипцій для домри, цимбалів, різних складів ансамблів та оркестру, що вийшли друком у вид-вах "Музика", "Сов. композитор", "Мистецтво", "Муз. Україна", були включені до складу хрестоматій і пед. зб-к. Автор зб-к творів пед. репертуару.

Тв.: для домри й фп. — "Поема на тему Елегії М. Лисенка", "Скерцо"; переклади, обробки, транскрипції, аранжування: для орк. нар. інстр. — "Українська сюїта" З. Дашака, "Козачок" Л. Ревуцького, "Серенада" М. Лисенка; для домри і фп. — "Дві п'єси на українські теми" Р. Сімовича, "Пісня-поема" І. Вимера, "Верховино, мати моя" М. Машкіна, "Київський вальс", "Рідна мати моя" П. Майбороди, "А вже весна" М. Клиновського, "Серенада", "Елегія", "Скерцо", "Концертний вальс" М. Лисенка; для цимбалів і фп. — "Серенада", "Скерцо" М. Лисенка.

Літ.: *Мазепа Л., Мазепа Т.* Шлях до музичної Академії у Львові. — Л., 2003. — Т. 2; *Кужелєв Д.* Кафедра народних інструментів. Оркестр народних інструментів // Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка — Л., 2003; *Боднар Л.* Георгій Казаков — маестро української школи гри на народних інструментах // Записки НТШ. — Л., 2004. — Т. 147: Праці музикознавчої комісії; *Наконечна М.* Львівське музичне училище // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах (українська академічна школа). — К., 2005; *Посікіра Л.* Кафедра народних інструментів ЛДМА ім. М. В. Лисенка // Там само.

В. Сидоренко

КАЗАНЛІ Микола Іванович [5(17).12.1869, м. Тирасполь, тепер Молдова— 23.07(5.08).1916, м. С.-Петербург, РФ] — композитор, диригент, педагог. 1879—83 навч. гри на скрипці в муз. школі Тов-ва красних мистецтв в Одесі. 1891—94 навч у Петерб. конс., кл. композиції *М. Римського-Корсакова* та Ю. Йогансена. Від 1895 — викладач музики 2-го кадетського корпусу й Ніколаєвського інженерного уч-ща в Петербурзі. 1897—1904 — диригент симф. концертів Ф. Кайма в Мюнхені; виступав у Берліні, Празі. Згодом служив в управлінні військ.-навч. закладів як інспектор музики. Консультував із композиції *І. Рачинського*.

Тв.: опера "Міранда" ("Остання боротьба", 1910); Симфонія *f-moll* (вик. 1897), Симфонієта *G-dur* (вик. 1893); для голосу з орк. — "Русалка" (текст Л. Мея, вик. 1897), балада для 4-х солістів, хору симф. орк. "Леонора" (1897); романси на сл. І. Крилова, М. Лермонтова, С. Надсона та ін.

Літ.: *Рачинский И.* "Миранда" Н. Казанли // Известия С.Пб. общества музыкальных собраний. — 1909. — Вып. 5—6.

О. Кушнірук

КАЗАХСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ. Казахстан і Україна упродовж кількох століть перебували у складі Рос. імперії, потім як окремі союзні республіки — в рамках СРСР, з 1990-х співдіють як суверенні держави, об'єднані в СНД. Все це об'єктивно дає підстави й матеріал для висвітлення певних зв'язків їх муз. культур. Поряд із деякими рисами спільності, притаманними обом націям, існують і очевидні відмінності. Казахстан — центральноазійська країна, велика за територією, але відносно мало заселена; казахи, поділені на 3 групи за територіальною й соціально-політ. ознакою (жузи), належать до тюркської мовної групи, за віросповіданням переважно мусульмани (до 19 ст. — православні). При тому, будучи титульною нацією, вони поступаються численністю росіянам та ін. етносам загального населення республіки. Значне, хоч нестабільне місце в ній посідають українці. Їхня числ. діаспора утворилась, як відомо, спочатку шляхом вільного переселення в добу столипінських реформ (регіон розселення українців називався Сірий Клин), а найістотніше (від 300 тис. до 4,5 млн.) поповнилася прибулими в організованому порядку в 1950-х на освоєння цілинних і перелогових земель. Окрім

Ансамбль казахської народної музики на гастролях у Києві

Г. Казаков

М. Казанлі

того, Казахстан віддавна використовувався як місце заслання і примусової праці. Поміж тих, хто опинився тут не зі своєї волі, було багато українців, у т. ч. митців: у далекому Кос-Аралі відбував заслання *Т. Шевченко*, в туркестанському краї перебував полонений під час 1-ї світ. війни *С. Людкевич*, у роки 2-ї світ. війни на відлюдді від актюбінських земель боролася за виживання осиротіла маленька донька репресованих батьків *Б. Фільц*. З ін. боку, Казахстан став місцем порятунку для багатьох евакуйованих, зокр. укр. музикантів, співаків, режисерів тощо, а для декого з майбутніх композиторів і місцем народження (*В. Дикусаров, Е. Емір, М. Степаненко, І. Толстов*). Через ряд причин на поч. 21 ст. число українців у Казахстані істотно скоротилося (називається цифра 465 тис. із 17 млн. усього населення). Тим не менш, продовжується функціонування осередків худ. діяльності, координація яких здійснюється Укр. культ. центром, утворено два нац. орг. об'єднання — Асоціацію "Українці Казахстану" (з 1999) і "Раду українців Казахстану" (2005), нац.-культ. центри у багатьох містах, тов-ва, фолькл. групи, ансамблі тощо.

В останні роки активізуються різнобічні зв'язки Казахстану й України. 2 лют. 2007 в Нац. опері України президенти В. Ющенко і Н. Назарбаєв відкрили Рік Казахстану в Україні, після урочистої частини відбувся великий концерт. 19 верес. 2007 у Київ. т-рі оперети започатковано Дні Астани в Києві (міста-побратими). У гала-концерті взяли участь співак А. Днішев, популярна фанк-група A-Studio та ін. відомі казах. музиканти. В аналогічному плані пройшли Дні Актау у Львові, на черзі Дні Алмати в Одесі.

Зберігаючи й розвиваючи власні культ. традиції, українці, росіяни, представники ін. народів сприяли не тільки економ. розвиткові Казахстану, а й становленню та піднесенню його профес. муз. мистецтва. Оскільки сам процес формування казах. нації розгорнувся лише в кін. 19 — на поч. 20 ст., то й тодішнє її муз. мистецтво було представлене на рівні усної нар. і нар.-профес. творчості. Це — монодійний спів та інстр. п'єси (кюї), переважно програмного змісту, створювані нар. імпровізаторами-домбристами, поетами-акинами, учасниками масових худ. змагань — айтисів. Таке мистецтво й надалі старанно підтримувалось і широко пропагувалося владою, як, напр., творчість акина Дж. Джабаєва, ім'ям якого називались худ. колективи, вулиці,

Державний симфонічний оркестр Казахської ССР п/к Т. Абдрашева на гастролях у Києві. 1984 р.

обл. місто. Разом із тим, починаючи з 1930-х, активно розбудовувалася складна й розгалужена муз. інфраструктура європ. типу як база розвитку нац. профес. муз. культури. Було відкрито мережу муз.-драм. т-рів у обл. центрах, Респ. корейський і уйгурський муз. т-ри, засновано Казах. акад. театр опери та балету ім. Абая, респ. філармонію ім. Джамбула, оркестр нар. інстр. ім. Курмангази, Казах. хор. капелу, Ансамбль пісні і танцю Казахстану, симф. оркестр, кам. оркестр Казах. ТБ і радіо, молодіж. естр. анс. "Гульдер" тощо, організовано Спілку композиторів. Профес. муз. кадри готували Казах. консерваторія (згодом — Ін-т мистецтв ім. Курмангази) в Алма-Аті (тепер — Алмати), пед. ін-ти й ін-ти культури з муз. відділеннями, муз. уч-ща, ДМШ тощо. За короткий час митцями республіки було освоєно різні, в т. ч. найскладніші муз. жанри і форми (*симфонія, опера, балет*), з'явилися талановиті виконавці. Широкої популярності в республіці та поза її межами набули деякі ліричні пісні (як-от "Дві ластівки" Є. Брусиловського, "Казахський вальс" Л. Хаміді), визнано мистецтво співу в особі Р. Багланової, К. Байсеїтової, Є. Серкебаєва, А. Днішева, Р. Римбаєвої та ін.

У процесі становлення нової казах. муз. культури, поліетнічної у своїй основі, відчутним виявлявся й укр. елемент, прямо чи опосередковано. Так, 1919 в Алма-Аті силами напівпрофес. муз. т-ру було поставлено укр. мовою оперу "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*. Уродженець Харкова С. Щабельський 1930—56 плідно працював як диригент, піаніст, композитор (зокр., автор обробок казах. нар. пісень), зав. муз. частини кіностудії "Казахфільм", викладач консерваторії (1954 його удостоєно звання з. д. м. Казах. РСР).

У роки війни й після неї в Казах. акад. т-рі опери та балету послідовно працювали відомі в Україні диригенти: *В. Пірадов* (з 1943 — н. а. Казах. РСР), *Г. Столяров* (від 1947 — з. д. м. Казах. РСР), *І. Зак* (він, зокр., підготував до пост. балет "Дударай" Є. Брусиловського, 1953). Своєю чергою, видат. казах. диригент *Г. Дугашев*, який тривалий час працював у цьому т-рі (де 1970 поставили оперу "Брати Ульянови" *Ю. Мейтуса*), 1959—63 диригував виставами Київ. опери. В Алма-Атин. опері з 1936 співав О. Козакевич, у воєнні роки — *О. Благовидова, О. Воликівська, С. Данченко*, П. Іванов, *Н. Кукліна-Врана* (з 1947 — н. а. Казах. РСР), згодом — *М. Бевза*, М. Буряк, Д. Кириченко, *О. Басенко*, М. Дейнеко, В. Яковенко (н. а. Казах. РСР і лауреат держ. премії ім. К. Байсеїтової, вик-ць ролі Олександра Ульянова в опері Ю. Мейтуса), Т. Сабецька співала у філармонії. У повоєнні роки в Алма-Атин. опері працювала вихованка Київ. конс. Е. Кожевникова. Режисером Алма-Атин. опери певний час був *Е. Юнгвальд-Хількевич*. У роки війни композитором і зав. муз. частини Драм. т-ру в Алма-Аті працював *О. Сандлер* (з 1943 — з. а. Казах. РСР), Казах. муз. т-ру в Караганді — *Л. Соковнін*, Уйгур. нац. т-ру в Алма-Аті — *С. Ратнер*, драм. т-ру в м. Джамбулі — *Г. Фінаровський*.

Жіночий ансамбль української пісні. Форт Шевченка, півострів Мангишлак, Казахстан. 1991 р.

Новостворений Держ. ансамбль пісні і танцю Казах. РСР очолювала н. а. СРСР *Л. Чернишова* (1955—70).

У муз.-навч. закладах викладали *М. Скорульський* та ін. укр. композитори й диригенти, співачка Н. Кукліна-Врана була педагогом, зав. вок. кафедри Алма-Атин. конс. (з 1958 у Київ. конс., професор). Вихованець Моск. конс. (з 1983 живе в Донецьку, член НСКУ) *О. Рудянський* після закін. аспірантури при Алма-Атин. конс. викладав у ній. Уродженець Одеси О. Гейльфус (був членом СКУ, виїхав у ФРН), закін. конс. в Алма-Аті (1959), працював у місц. уч-щі, так само як уродженець Алма-Ати *М. Копитман* (згодом, після проживання в Україні, виїхав до Ізраїля). З ін. боку, *А. Торибаєв*, який закін. Алма-Атин. і Київ. конс., працював диригентом у Києві (1990 — поч. 2000-х), тепер — у Львові.

Казах. тематику відображено в низці творів укр. композиторів: Фп. квінтеті на теми Абая Кунанбаєва (1943 —перший фп. квінтет у казах. музиці), "Степовій поемі" для симф. орк., присв. Амангельди Іманову (1944), музиці на уривок з поеми Джамбула "Ленінградці" та обробці для жін. хору 3-х казах. нар. пісень М. Скорульського, опері "Хитрий Наса" (1944) С. Ратнера, "Казахській рапсодії" для цимбалів і фп. (1942) *Л. Саксонського*, Фп. сюїті на казах. теми (1953) *М. Гозенпуда*, симф. поемі "Кос-Арал" *О. Зноско-Боровського*, відповідних епізодах у творах ін. композиторів, присв. Кобзареві (опери *Г. Майбороди*, *Л. Колодуба*, сюїта з музики до к/ф "Тарас Шевченко" *Б. Лятошинського*, симф. поема *К. Данькевича*, кантати, романси, вок. цикли, інстр. твори). Мелодію казах. колискової використано у Фп. концерті Б. Фільц. Під час перебування в Казахстані О. Рудянський написав балет "Цілина", симф. увертюру на казах. теми, "Кюй-капричіо" для влч. з симф. оркестром, п'єси для орк. казах. нар. інстр.

У Казахстані побувало з концертами багато укр. муз. колективів (*Анс. танцю України* п/к П. Вірського, *Укр. нар. хор* ім. Г. Верьовки тощо) та окр. виконавців (зокр. *В. Винницький*, *М. Григоров*, *О. Криштальський*, *Г. Булибенко*, *С. Дайч*, кам. анс. нар. інстр. "*Рідні наспіви*" п/к А. Мамалиги, тріо "*Вербена*" Черкас. обл. філармонії, *В. Дутчак*, *Ю. Кузнецов* та ін). У 1960-х (7 років поспіль) разом із *В. Бесфамільновим* із концертами на цілину їздила *Т. Калустян*.

Казах. молодіжно-інстр. ансамбль "Гульдер" 1972 виступав у Ворошиловграді (тепер Луганськ). 1973 було влаштовано Тиждень обмінних гастролей: оперу *П. Чайковського* "Євгеній Онєгін" одночасно поставили в Одесі (в гол. ролях — Р. Джаманова і Є. Серкебаєв, диригував гол. диригент Алма-Атин. опери В. Руттер) і в Алма-Аті (в гол. ролях — *Н. Ткаченко*, *М. Огренич*, *Г. Дранов*). 1974 у Казахстані відбувся фест. "Київські зорі" з конц. програмою, яку виконали 2 групи артистів Київ. т-ру опери та балету: до 1-ї групи ввійшли співаки *Д. Гнатюк* (кер.), *А. Іщенко*, *В. Река*, до 2-ї — *Ю. Гуляєв* (кер.), *К. Радченко*, *К. Огнєвий*, *В. Соколик*, *В. Мартиросова*, *Л. Семененко*, до обох — балетні пари.

Вел. група виконавців брала участь у проведенні Днів укр. культури в Казахстані. Поміж нагороджених Почесними грамотами Президії Верховної Ради Казахстану — композитор *Л. Колодуб*, домристка Н. Проценко (1989). У Київ. фест. "Золота осінь—84" взяв участь Держ. симф. орк. Казах. ССР п/к Т. Абдрашева, у фест. "Київська весна—87" — молодіж. естр. анс. "Гульдер". На Всесоюз. конкурсі виконавців на мідних духових і ударних інстр. (Алма-Ата, 1984) 3-і премії здобули українці — валторніст В. Таран, трубач В. Скляренко, тромбоніст І. Соколін. Одес. баяніст — студент В. Олійник (кл. *В. Мурзи*) переміг на Міжн. конкурсі баяністів-акордеоністів "Шабит — (Inspiration) — 2005" в Астані (нова столиця Казахстану); до складу журі цього конкурсу ввійшли *А. Семешко* і його учень, 12-разовий лауреат міжн. конкурсів Д. Султанов (нині зав. кафедри рос. нар. інструментів Ін-ту мистецтв в м. Алмати). Казах. юні піаністи беруть участь у міжн. конкурсах, що проводяться в Києві, молоді артисти балету — у міжн. конкурсах і фестивалях мистецтва балету. 2007 у Києві виступав Молодіж. кам. хор м. Астани.

Членом журі III Міжн. муз. конкурсу ім. М. Лисенка в категорії "скрипка" (2007) був проф. Д. Касеїнов (спец. представник Президента Республіки Казахстан із культурно-гуманітарного співробітництва в країнах СНД).

У Казахстані з 1990-х регулярно провадяться фестивалі мистецтва українців Казахстану. 1991 його учасники — жін. анс. пісні з форту Шевченка (п-в Мангишлак) і солістка І. Карабулатова брали участь у фест. "*Червона Рута*'91" (Запоріжжя).

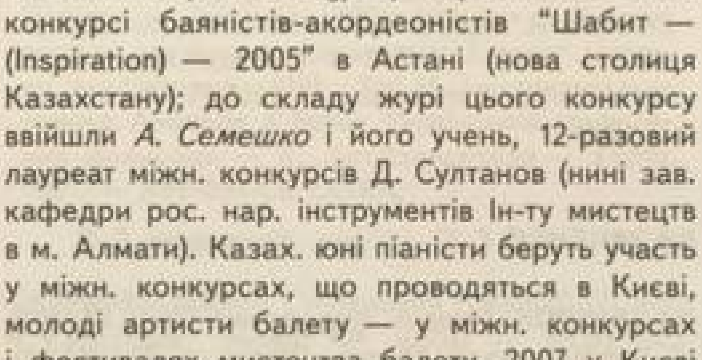

Жіночий ансамбль української пісні. Форт Шевченка, півострів Мангишлак, Казахстан. 1991 р.

А. Казбирюк

К. Кайданов у ролі Галицького (опера "Князь Ігор" О. Бородіна)

Існували зв'язки по лінії комп. спілок. Казах. колег приймали в СКУ, *В. Клин* був гостем 6-о з'їзду Казах. СК, брав участь у виїзному пленумі Правління СК СРСР в Алма-Аті (1984), *В. Подвала* й *М. Сільванський* запрошувалися на тиждень музики для дітей і юнацтва. У творчій зустрічі молодих композиторів СРСР і кол. Югославії (К., 1984) взяла участь Т. Мухамеджанова (Казахстан). На фестивалі-презентації Міжн. асоціації комп. організацій (К., 1995) було виконано твір Б. Джуманіязова.

Казах. і укр. музикознавці брали участь у створенні спільних багатотомних праць типу "История музыки народов СССР". У Києві відбувся захист докт. дис. Б. Каракулова, присв. проблемам симетрології. На засідання спец. вчених рад неодноразово запрошувався в якості офіц. опонента вид. дослідник казах. музики, докт. мист. Б. Єрзакович. У відділі муз-ва *ІМФЕ* було прорецензовано автореф. канд. дис. Н. Кетегенової (1968) тощо.

Літ.: *Ерзакович Б.* Казахская ССР. — М., 1954; Закордонне українство–2003. — К., 2004; *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа). — К., 2005; *Грунівицька Л.* В театрах братніх республік // Музика. — 1972. — № 2; *Старицький Ф.* "Гульдер" — квітка Казахстану // Там само. — № 6; *Фільц Б.* "В степу безкраїм за Уралом" // У боротьбі за волю України: свідки звинувачують "Золотий вересень". — Л., 2004. — Кн. 3; *Семешко А.* Варіації на баянні конкурсні теми // УМГ. — 2005. — № 3–4 (57–58); *Каракат Д.* Астана открывает сердце // "2000". — 2007. — 21 сент.

А. Муха

КАЗАЧЕНКО Г. О. — див. *Козаченко Г. О.*

КАЗБИРЮК Андрій Федорович [7(19).10.1849, м. Тифліс, тепер Тбілісі, Грузія — 27.03(7.04). 1885, м. Київ] — музикознавець, педагог, композитор, диригент. Закін. 1875 Петерб. конс. (кл. композиції й інструментування *М. Римського-Корсакова*, кл. теорії музики М. Заремби, кл. контрапункту Ю. Йогансена). Відтоді — викладач теорії музики, гармонії, контрапункту, сольфеджіо в муз. школі (з 1883 — муз. уч-щі) Київ. відділення ІРМТ. Від 1877 — кер. симф. концертів цього відділення. Автор одних із перших в Україні посібників з гармонії й теорії музики для муз. шкіл і уч-щ, де подавалися початкові відомості з цих дисциплін. У деяких основних положеннях і характері викладу матеріалу дотримувався настанов рімановської школи європ. теор. муз-ва. Автор підручника з сольфеджіо. Його "Популярное изложение основных начал муз. теории, приспособленное к самоизучению" витримало вел. кількість перевидань (останнє — 1930), з 1891 видавалося з доповненням *Є. Риба* "О разрешении диссонансов".

Тв.: для симф. орк. — Увертюра; хори, зокр. — Тропар св. Кирилу і Мефодію; романси, в т. ч. на сл. О. Пушкіна, Ф. Тютчева (більшість рукоп., частину втрачено); п'єси для фп. тощо.

Літ. тв.: Руководство к практическому изучению гармонии. — С.Пб., 1883; Популярное изложение основных начал муз. теории, приспособленное к самоизучению. — К., 1885; 145 сольфеджио для одного голоса. — К., 1887 тощо.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство ХХ ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Загайкевич М.* Музикознавство і музична критика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2, *Кулик Р.* Музикознавство і музична критика // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Піскун В., Розов І.* Забуте ім'я // Музика. — 1991. — № 3; [*Б. а.*]. Казбирюк А. [Некролог] // Киевлянин. — 1885. — 19 марта.

А. Муха, О. Немкович

КАЗЕЛЛА (Casella) Чезаре (19 ст.) — віолончеліст, композитор. Один із провідних представників влч. мистецтва серед. 19 ст. Служив придв. музикантом короля Італії. 1868—69 давав концерти в Одесі. 4 і 13 лют. 1869 виступив у залі київ. Дворян. зібрання, продемонструвавши "співучість смичка, незвичайну свободу і щирість гри" при виконанні творів Ш. Ґуно, *Ф. Шуберта*, ін. композиторів та власної фантазії "Пісня Ромео". У цих вечорах на запрошення К. взяли участь місцеві співаки-аматори Чернишова, Стрілецька, музиканти Михайлівська, Сабателлі. 15 лют. на симф. зібранні Київ. відд. *ІРМТ* репрезентував свою фантазію для влч. у супр. фп.

Літ.: *Миклашевский И.* Очерк деятельности Киевского отделения императорского Русского музыкального общества. — К., 1913; *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. ХХ ст.). — К., 2000; *N.* Одесский листок // Одесский вестник. — 1869. — 4 янв.; На днях приехал в Киев... // Киевлянин. — 1869. — 28 янв.; *Ал. Т-о.* Приятным долгом считаем... // Киевский телеграф. — 1869. — 12 февр.; *Бемоль [Кузьминский И.].* Музыкальная хроника // Новороссийский телеграф (Одесса). — 1869. — 19 марта; [*Б. а.*]. Conzert des Violoncellisten Herrn Cäsar Casella // Odesser Zeitung. — 1868. — 25 dez.

М. Варварцев

КАЙДАНОВ (справж. прізв. — Шматок) Костянтин Євгенович (1879, Україна — 01.1952, м. Париж, Франція) — оперний співак (бас). Закін. Петерб. конс. Вик. діяльність розпочав у складі оперної трупи А. Церетелі у Берліні. 1911—12, 1913—14 — соліст Харків., 1912—13 — Тифліс. (тепер Тбіліс.) оперних т-рів, 1915—19 — Т-ру муз. драми у Петрограді (тепер С.-Петербург), 1919—20 — Маріїн. т-ру. Після еміграції (1920) з вел. успіхом виступав в оперних т-рах Барселони (1922, 1935), Монте-Карло (1924), Парижу (1926—28), Лондона (1927, 1931), Мюнхена (1929), Мілана (1932) тощо. 1929—31 — соліст "Рос. опери" у Парижі.

Мав могутній красивий голос, відзначався артистизмом.

Партії: Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Варлаам, Пімен, Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Галицький, Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Варязький гість, Мороз, Салтан ("Садко", "Снігуронька", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Кочубей, Томський, Гремін, Светлейший ("Мазепа", "Пікова дама", "Євгеній Онєгін", "Черевички" П. Чайковського).

Літ.: Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах / Упор. і передм. *І. Лисенка.* — К., 2008.

І. Лисенко

КАЛАБУХІН (справж. прізв. — Калабуха) Анатолій Васильович (21.06.1930, м. Луганськ) — диригент, педагог. Н. а. УРСР (1991). Голова Харків. відділення Нац. Всеукр. муз. спілки. Лауреат рейтингу "Харків'янин року" (2001—07). Закін. Харків. конс. (1953). Під час навчання працював як асистент диригента П. Баленка в оперній студії Харків. конс. 1954—68 — диригент, 1973—78 — гол. диригент Харків. т-ру опери та балету, 1968—73 — симф. орк. Харків. філармонії. Від 1953 — викладач, з 1982 — професор Харків. конс. — ін-ту мистецтв. К. має тонкий внутрішній слух, його творчій манері притаманне глибоке розуміння природи вокалу. За участі К. здійснювали оперну підготовку співаки *Г. Горюшко, В. Дорошенко, В. Журавльов, Г. Калікін, В. Ломакін, З. Митрофанова, С. Орлова, В. Пазич, Н. Суржина, Г. Ципола.*

Вистави (понад 100 оперних і балетних): у т-рі — "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського, "Наталка-Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка, "Євгеній Онєгін" П. Чайковського, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Спартак" А. Хачатуряна; в оперній студії — "Дон Жуан" (1969) і "Весілля Фігаро" (1998) В. А. Моцарта, "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні (1986), "Продана наречена" Б. Сметани (1966), "Любов до трьох апельсинів" С. Прокоф'єва (1989), "Не тільки кохання" Р. Щедріна (1982), "А зорі тут тихі" К. Молчанова (1980).

Літ.: Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Pro Domo Mea: Нариси. — Х., 2007; *Станішевський Ю.* Сорок років за пультом // УМГ. — 1995. — № 2 (Квіт.-черв.); *Ігнатченко Г.* "Вперед, до нових берегів!" // КіЖ. — 1998. — 1 лип.; *Субота В.* Стала окрасою репертуару театру // Там само. — 2004. — 7 січ.

М. Ржевська

КАЛАНДЬОНОК (Каландьонак) Микола Анатолійович (1.01.1949, с. Мстіж Бегомльського р-ну Мінськ. обл., Білорусь) — композитор. Лауреат міжн. премії ім. В. Михалюка (2001). 1978 закін. комп. ф-т Київ. конс., кл. *А. Штогаренка.* 1982—86 — викладач Київ. муз. уч-ща, керівник колективів худ. самодіяльності Київ. буд. вчителя (1980—87). Від 1985 — член СКУ. Від 1992 — член Нац. ліги укр. композиторів, з 2001 — голова Провідної ради її Київ. організації. Має записи (понад 30 пісень) у фонді Укр. радіо.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія-кантата "Дзвони Хатині" (1979), Концертино (1981); для кам. анс. — Тріо для струн. (1980), Струн. квартет (1983); Соната для фп. (1978); 15 хор. творів (у т. ч. цикл "Осінь" для міш. хору a capella на сл. М. Рильського, В. Сосюри, П. Тичини, Б. Чіпа, 1983—89); пісні й романси (бл. 150, у т. ч. "Білі лілеї", сл. В. Герасимова, "Пересмішник", сл. Б. Чіпа, "Пісня про нашу долю", сл. В. Ковтуна, "Білий кінь", сл. Б. Чіпа тощо); музика до к/ф (7) і театр. вистав (2).

Літ.: *Лісецький С.* Зі своїм обличчям // Укр. культура.— 1999. — № 10; *Його ж.* Пісня не хобі — покликання // Веч. Київ. — 1999. — 11 берез.

С. Лісецький

КАЛАТАЛО (торохкавка, торохкало, калаталка, клепач) — широко розповсюджений свого часу в Європі ударний *ідіофон*, використовувався здебільшого як сигнальний інструмент нічних сторожів. К. — коротка дощечка з ручкою, на верхньому кінці якої закріплений рухомий дерев. молоточок. При рвучкому помахуванні утворює голосне "калатання", що нагадує характерне "клекотання" бусла. В Україні, переважно в Галичині, застосовується як ритуальний інструмент — своєрідна заміна церк. *дзвонів* — у Страсний тиждень, коли справжні дзвони замовкають. Звучання К. часто поєднується із звучанням ін. калатал, *бил* (клепал, клепачок) та пострілами із саморобних самопалів. Іноді використовується як епізодичний ударний інструмент в оркестрах і аматор. інстр. ансамблях.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Донецький І.* Типик Української католицької церкви. — Рим, 1992; *Кушлик Л.* Народні музичні інструменти в календарних обрядах на Гуцульщині // Традиційна музика Карпат: християнські звичаї та обряди. — Ів.-Франківськ, 2000; *Водяний Б.* Народні музичні інструменти в традиційній культурі Західного Поділля // Традиційна народна музична культура Західного Поділля. — Тернопіль, 2001; *Шостак В.* Народні музичні інструменти Закарпаття: Каталог виставки. — Ужгород, 1995; *Хай М.* Інструментальна музика: Анотація // Берви. Український традиційний фольклор. — К.: Арт-Екзистенція — УЕЛФ, 2001. — AVE-004-CD EXTRA.

М. Хай

КАЛАФАТІ Василь Степанович [29.01(10.02).1869, м. Євпаторія, тепер АР Крим — 30.01.1942, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — композитор, педагог-теоретик. 1899 закін. Петерб. конс. (кл. композиції *М. Римського-Корсакова*). 1901—05 — інспектор; 1906—12 — викладач; 1913—29 — професор Петерб. конс., де читав курс теорії композиції. Учасник *Беляєвського гуртка.* Поміж учнів — *Б. Асаф'єв, С. Бога-*

Стоять зліва направо: В. Калафаті, Ф. Якименко, В. Золотарьов; сидять: І. Крижановський, М. Черепнін, М. Римський-Корсаков

А. Калабухін

Ю. Калачов

М. Калашник

П. Калашник

тирьов, М. Мільнер, І. Стравинський та ін. Автор муз. картини "Реве та стогне" на вірш *Т. Шевченка* для хору й симф. оркестру (укр. мовою, після 1917), словника "Спутник музыканта" (С.Пб., 1911), що включає алфавітний покажчик композиторів та муз. терміни.

КАЛАЧЕВСЬКИЙ Михайло Миколайович — див. *Колачевський М. М.*

КАЛАЧИНСЬКИЙ Петро (бл. 1830, Київщина — ?) — скрипаль. Закін. *Київ. духовну академію* (1850-і). Під час навч. організував струн. квартет (виступав на київ. літ.-муз. вечорах), де виконував партію 1-ї скрипки.

Літ.: *Козицький П.* Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування.— К., 1971.

І. Лисенко

КАЛАЧОВ Ювеналій Тимофійович (23.11.1930, с. Завєтноє Ростов. обл., РФ — 30.03.1995, м. Харків) — музикознавець. Член СКУ. Закін. Харків. юридичний ін-т (1953), Краснодар. муз. уч-ще (1960, істор.-теор. відділення), Краснодар. пед. ін-т (1961, істор. ф-т), Саратов. конс. (1969, музикозн. ф-т). 1953—55 — керівник самодіяльних муз. колективів, вчитель СШ № 51 м. Фролово Волгоград. обл. (РФ), 1956—60 — вчитель співів СШ № 28 м. Краснодар. 1960—71 — викл. муз.-теор. дисциплін муз. уч-ща, завуч пед. уч-ща та викл. пед. ін-ту у м. Краснодар. 1969—73 — ст. викл., в. о. доцента муз.-пед. ф-ту Кубанського ун-ту. 1974—77 — зав. кафедри теорії та історії музики муз.-пед. ф-ту Краснодар. ін-ту культури. Від 1978 — ст. викл. кафедри теорії та історії музики Харків. ін-ту культури.

Літ. тв.: Нам песня строить и жить помогает. — Краснодар, 1974; Исаак Осипович Дунаевский. — Краснодар, 1975; Методика подготовки и чтения лекций по музыкальному искусству. — Краснодар, 1977; Анализ муз. произведений. — Х., 1982; Краснодарское отделение Союза композиторов РСФСР: Справочник. — Краснодар, 1977 (у співавт. с *А. Слєповым*); статті у книжках, журналах, газетах. Радіо- й телепередачі.

А. Муха

КАЛАШНИК Марія Павлівна (22.07.1966, м. Харків) — музикознавець, педагог. Дочка *П. Калашника*. З. д. м. України (2007). Канд. мист-ва (1991). Доцент (1995). Професор (2007). Член НСКУ (2003), член Нац. Всеукр. муз. спілки (2005). Закін. Харків. ССМШ (теор. і фп. відділи), Харків. ін-т мист. (1989, кл. *Н. Бабій-Очеретовської*, кл. фп. Н. Руденко). Від 1989 — викладачка кафедри загальн. фп. Харків. ін-ту мистецтв, з 1992 — ст. викл., 1994 — доцент каф. теорії музики, 2001 — професор кафедри теорії музики, з 2004—06 — професор кафедри гармонії та поліфонії. Від 2006— професор кафедри муз.-інстр. підготовки Харків. гуманітарно-пед. ін-ту, з 2007 — Харків. нац. пед. ун-ту. Паралельно з 2002-— викладачка муз.-теор. дисціплин Харків. ССМШ. Артист. директор Міжн. дит. фп. конкурсу "Steinway Junior" (Х., 2005). Досліджувала укр. і зах.-європ. фп. партиту й сюїту, спадщину харків. композиторів і музикознавців.

Поміж учнів — канд. мист-ва Д. Вечер.

Літ. тв. (понад 60): канд. дис. "Інтерпретация жанров сюиты и партиты в творческой практике XX века (на примере фортепианных циклов украинских композиторов)" (К., 1991); Сюита и партита в фортепианном творчестве украинских композиторов XX века. — Х., 1994; Михайло Дмитрович Тіц. — Х., 1995 (у співавт. з *П. Калашником* і *Н. Бабій-Очеретовською*); Галина Олександрівна Тюмєнєва. — Х., 1998 (у співавт. з *П. Калашником*); навч.-метод. праці — Прояви партитних властивостей в інструментальних творах XVIII—XX ст.: Метод. рекомендації. — Х., 1996; Уроки елементарної теорії музики: Навч. посібник. — Х., 2004; Музичні прописи. — Х, 2007; програми з гармонії, сольфеджіо, фп., елемент. теорії музики для середніх та вищих навч. закладів культури й мистецтв II—IV рівнів акредитації; статті (бл. 24) — Партита и партитность (к постановке проблемы) // Пошуки взаємодії сучасної педагогіки, мистецтва та освіти (Проблеми теорії та практики). — К., 1997. — Вип. 2; До проблеми функціонування жанру сюїти в сучасній українській музиці // Укр. муз-во. — К., 1991. — Вип. 26; По прочтении романа Михаила Булгакова "Мастер и Маргарита": жанровые модификации фортепианной партиты в творчестве Марка Карминского // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 15; Принцип партитности в современных инструментальных циклических формах (на примере произведений Антона Лубченко) // Вісник Міжн. слов'янського ун-ту: Серія "Мист-во". — Х., 2004. — Т. 7. — № 1; Хронотоп партити в інструментальних творах сучасності // Там само, 2007.

М. Ржевська

КАЛАШНИК Павло Павлович (17.01.1932, м. Харків — 14.12.1993, там само) — музикознавець, педагог. Батько *М. Калашник*. Канд. мист-ва (1973). Професор (1976). Член СКУ, заст. голови правління Харків. відд. Музфонду України (з 1988). Закін. Харків. муз. уч-ще (1953), Харків. конс. (1957, кл. *М. Тіца*; 1960, кл. фп. *В. Топіліна*). 1956—58 — викладач муз.-теор. дисциплін і фп. Харків. пед. ін-ту. Від 1958 — ассистент, 1960 — викладач, 1963 — ст. викладач, 1970 — доцент, 1976 — професор. 1991—93 — зав. кафедри теорії музики Харків. ін-ту мистецтв.

Поміж учнів (більше 20) — *Л. Царєгородцева*, *І. Коханик*, В. Барановський, Т. Бондаренко, Т. Буяновська, М. Зайончик, О. Єрьоміна та ін.

Тв.: канд. дис. "Народнопесенные основы творчества В. Т. Борисова" (К., 1973), монографії — Черты стиля творчества В. Т. Борисова. — К., 1979; Галина Олександрівна Тюмєнєва. — Х., 1998 (у співавт. з М. Калашник); ред. і упор. — Музична Харківщина. — Х., 1992; Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917—1992. — Х., 1992; статті — К вопросу о разрешении диссонансов в курсе элементарной теории музыки // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2; О народной ладовости в произведениях В. Т. Борисова // Там само. — К., 1972. — Вип. 7; О некоторых особенностях гармонии в произведениях В. Т. Борисова // Вопросы искусствознания. — Х., 1969; навч. посібники — 210 озвученных музыкальных диктантов. — К., 1981;

300 озвученных трехголосных полифонических диктантов (у співавт. з *Л. Решетніковим*). — К., 1982; Музыкальные диктанты. Мелодии для гармонизации (у співавт. з *Л. Булгаковим*). — К., 1982; метод. рекомендацій з гармонії й сольфеджіо; статті в енциклопедіях, журналах, газетах; теле- й радіопередачі.

Літ.: Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917—1992. — Х., 1992; Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Pro Domo Mea: Нариси. — Х., 2007; *Гордійчук М.* Про творчість В. Борисова // Музика. — 1980. — № 6; *Іванченко Г.* Перша ластівка //КіЖ. — 26 черв. 1983.

Н. Семененко

КАЛАШНИКОВ Лазар Пилипович (2-а пол. 19 ст. — поч. 20 ст.) — видавець, педагог. Старообрядець. Знавець і продовжувач спів. традиції попівців білокриниц. ієрархії (див. — *Старообрядці*). На поч. 20 ст. мешкав у Києві, де заснував вид-во "Зна́менноє пѣниє". Видавав для старообряд. ужитку навчальні азбуки (див. — *абетка музична*) та спів. книги *зна́менної нотації* разом із С. Чистовим, іноді, А. Романовим ("Ирмосы", 1908). Упродовж 1909 — редактор щомісячного ж. "Церковноє пѣниє". 1910—17 видавав 2 журнали — "Старообрядческая мысль" (виходили в Києві й Москві) та "Церковноє пѣниє" як додаток до нього. Для використання у старообряд. богослужбах видав майже повний корпус спів. книг і 2 азбуки; майже всіх їх було згодом перевид. у Києві й Москві. Всі київ. видання К. було здійснено двоколірним друком фотолітографією *С. Кульженка*.

Для видання спів. книги К. використовував її власноруч виготовлений взірцевий рукоп. примірник (так, у 1-му виданні "Обиходу" зазначено, що її видано "з рукопису" К.). До деяких друк. книг "Обиходу" включено "Азбуку" як початковий розділ. Худ. оформлення окр. книг належало В. Ейснеру ("Ирмосы", 1908). У наш час деякі рукописи К. ("Обедница", 1904 тощо) зберігаються у б-ці (книжниці) київ. старообряд церкви.

Видання К. певною мірою віддзеркалювали специфіку київ. традиції старообряд. співу, через що моск. Освященний Собор старообряд. архієпископів, вислухавши 27 серп. 1910 доповідь К., зобов'язав його видавати книги лише за моск. оригіналами, збереженими в Рогозькому зібранні, — рукописами й орієнтованими на них друками. Через це у всіх виданнях К., з кін. 1910 є вказівки на проведення звірки. Так виявилася тенденція до уніфікації старообряд. співу попівської згоди. Згодом К. переїхав до Москви (центр патріархії попівців білокриниц. ієрархії), де об'єднав власне вид-во з місцевим — Озорнова й Кучкова — та очолив подальшу роботу. Об'єднане вид-во проіснувало до 1918.

Київ. видання К. і Чистова нині стали раритетами, тоді як їх перевидання мають значне поширення й використовуються на крилосах старообряд. церков: Азбука церковнаго знаменнаго пѣнія. — К., 1908, ²М., 1915, репринт М., 1996 тощо; Обиходъ церковнаго знаменнаго пѣнія. — К., 1909, обкладинка 1910 (відомий також примірник із датою 1904); Обѣдница знаменнаго и демественнаго пѣнія с Архиерейскимъ служеніемъ. — К., 1909; Праздники. — К., 1910; Октай церковнаго знаменнаго пѣнія. — К., 1908, ²К., 1909 [обидва скороченого складу], К., 1911 [повного складу]; Азбука демественнаго пѣнія". — К., 1911; Ирмосы. — К., 1908, 21912; Великая Суббота. — [Б. д.]; Трезвоны. — М., 1914 тощо. Цінними посібниками із знаменного співу є азбуки К., що не втратили свого значення дотепер.

Літ. тв.: Славословие великое [крюковий запис] // Старообрядческая мысль. Приложение: Церковное пение. — 1913. — № 1; По поводу моления о победе // Старообрядческая мысль. — 1914. — № 12.

Літ.: [*Б. а.*]. К альбому портретов старообрядческих деятелей и писателей всех согласий [світлини] // Старая Русь. — 1912. — № 1—5, 9, 13—17; *Вургафт С., Ушаков И.* Старообрядчество. Лица, события, предметы и символы: Опыт энциклопедического словаря. — М., 1999; *Шевчук Е.* Знаменный роспев старообрядцев Киева // Теория и история монодии. — Вена, 2001, передрук. у зб.: Доля старообрядства в ХХ — на початку XXI ст.: історія та сучасність. — К., 2007; *Починская И.* Старообрядческое книгопечатание //virlib.eunnet.net/main.html тощо. Див. також літ. до ст. *Старообрядці*.

Ол. Шевчук

Титульна сторінка видання "Азбука церковного знаменного пения" Л. Калашникова

КАЛЕБЕРДА (Калиберда) Павло Пилипович (бл. 1884, с. Вел. Данилівка на Харківщині — ?) — кобзар. Осліп на 2-у році життя. 2 роки навч. у кобзаря І. Токаря в с. Дементіївка. Мав вел. пісенний репертуар. Добре грав на *бандурі* з 13 струнами "Камаринську", "Ах, вы, сени", "Ой за гаєм, гаєм", "Бичок". Співав "Про смерть Олександра III", декілька духовних пісень, жарт.: "Попадя", "Дворянка", "Міщанка", "Чечітка" тощо.

Літ.: *Крист Е.* Кобзари и лирники Харьковской губернии // Труды Харьков. предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда. — Х., 1902. — Т. 2.

Б. Жеплинський

КАЛЕНДА (ймовірно Коляда, Колода) Іван (17 ст., м. Київ — м. Москва, тепер Росія) — півчий, регент, церк. композитор. Півчий *Києво-Печер. лаври*, регент церк. хору. 3 лют. 1657 прибув на службу до Москви. 1666—72 — регент капели царя Олексія Михайловича у Москві. Автор "сладосних" хор. концертів на 8, 12, 24 та 32 голоси, богослужб. творів.

Літ.: *Разумовский Д.* Церковное пение в России. — С. Пб., 1868; *Дилецький М.* Граматика музикальна. — К., 1971; *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973; *Боровик М.* Становлення багатоголосого хорового співу // ІУМ. — К., 1989. — Т. І.

А. Муха, Б. Сюта

А. Калениченко

КАЛЕНИЧЕНКО Анатолій Павлович (7.06.1955, м. Київ) — музикознавець, піаніст, муз. продюсер, культ.-громад. діяч. Канд. мист-ва (1989). Член НСКУ (1987). Репертуарної колегії з музи-

Н. Боєва, А. Калениченко, О. Рощенко, В. Птушкін

ки в галузі мас. жанрів Мін. культури України (1987—88), правління Муз. фонду України (2005), Комісії з інтеграції культ. стратегій Нац. ради з питань культури й духовності при Президентові України (2007). У дитинстві брав приват. уроки композиції в *Л. Височинської* і став лауреатом респ. конкурсів на найкращу дит. пісню (1963, 2-а премія; 1969, 3-я премія), комп. конкурсу "Наш друг — зв'язківець" (1970, 3-я премія). Закін. Київ. ССМШ (1973, кл. фп. *Д. Юделевича*, відвідував заняття з композиції *В. Кучерова*), істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1979, кл. *Т. Гнатів*) і факультативно фп. ф-т (1978, кл. *Т. Кравченко* й *А. Кривошеїної*), докторантуру при ІМФЕ (2002). Від 1979 — в ІМФЕ: 1979—81 — ст. лаборант, 1982—93 — м. н. співр., 1994—95 — н. співр., 1996—2004 — ст. н. співр., з 2005 — зав. відділу муз-ва. Один з ініціаторів, авторів творчої концепції та організаторів (1989—99 — заст. директора й худ. керівник) фестивалю "*Червона рута*". Співзасновник укр.-канад. СП "*Кобза*", керівник наук.-менеджерського центру, відділів акад. і церк. музики (1989—91). За стипендією ЮНЕСКО стажувався в Ін-ті мистецтва (Instytut Sztuki) Польс. АН (1986). Автор статей з питань держ. культурної політики, історії укр. акад. інстр., насамперед анс. музики, проблем *молодіжної мас. муз. культури*, питань муз. культурології, *естетики*, зокр. *напрямків*, *стилів*, *течій*, естет. ситуацій, музикознавчої методології, муз. фольклору Підгалля, укр.-заруб. муз. зв'язків, творчості сучас. укр. композиторів і виконавців, спадщини укр. музикознавців тощо, опубл. в Україні, Литві, Польщі та Росії. Ввів у наук. обіг поняття "культурна безпека України", "співрежисура композитора й муз. оформлювача драм. вистави", "конкретне муз-во", розробив систему музичної нео- й постстилістики, конкретизував поняття муз. *академізму*, *неоімпресіонізму*, *постромантизму* та *соціалістичного реалізму* стосовно укр. музики, вперше в Україні здійснив дослідження музики *К. Шимановського*; відновив процедуру захисту канд. дисертацій укр. мовою (груд. 1988). Один з ініціаторів запровадження у мист. вищих навч. закладах України кафедр укр. мистецтва (1989). Запропонував і брав акт. участь у створенні національно визначеної і водночас гостро сучасної укр. мас. молодіжної муз. культури, відродженні в Києві традиції живого *вертепу* (разом із *Д. Дувірак, 1998*), ряду проектів, спрямованих на збереження, захист та розвиток укр. мови, нац. культури та ідентичності. Брав участь у підготовці: *Стеценко К.* Стратегія культури України: філософія і менеджмент самоздійснення нації: Концепція інтегрованого стратегічного управління духовно-інформаційною сферою держави. — К., 2005 (разом із *В. Вовкуном, Т. Мельником, О. Репецьким*, затверджена Нац. радою з питань культури і духовності при Президенті України 26.12.2006). Заст. голови редколегії УМЕ (зокр., співголова редколегії 1-о тому), доп. і переоб. видання академічної багатотомної "Історії укр. музики", член редколегії ін. видань. У 1980-х — автор і ведучий кількох теле- і радіопередач, у т. ч. 1-ї укр.-мовної муз. телепередачі в Україні "Суботні зустрічі" (УТ—1, 1987). Брав участь у багатьох теле- й радіопередачах (зокр. Вел. Британії, Канади, Німеччини, Польщі, Словаччини, США, Франції, Угорщини та ін.). У 1960-х про К. знято кілька документ. кіносюжетів (кіножурнал "Рад. Україна" тощо).

Літ. тв.: канд. дис. "Кароль Шимановский и народная музыка Подгалья (к проблеме эволюции композиторского творчества)" (К., 1988); Кароль Шимановський і гуральська музика (на прикладі кантати "Stabat Mater") // Укр. муз-во. — К., 1982. — Вип. 17; Кароль Шимановський і Україна // Укр. календар. 1982. — Варшава, 1982; Лірик-пісняр: Олександр Білаш // Укр. композитори — лауреати комсомольських премій. — К., 1982; Музыка братских республик в Доме композиторов Украины (1977—1981) // Музыкальная культура братских республик СССР. — К., 1982. — Т. 1; Українські сторінки життя і творчості Кароля Шимановського // Проблеми слов'янознавства. — Л., 1983. — Вип. 27; О фольклорных истоках "Stabat Mater" Кароля Шимановского // Кароль Шимановский: воспоминания, статьи, публикации. — М., 1984; Назустріч "Червоній руті" // Червона рута—89. — К., 1989 (у співавт. з *І. Малковичем, Т. Мельником, О. Репецьким*), передрук. цілком або фрагментарно в центр. і обл. газетах (1989—99); Камерно-інструментальна музика // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3 (у співавт. з *О. Костюком*); Симфонічна музика // Там само (у співавт. з *А. Терещенко*); Камерно-інструментальні ансамблі // Там само. — К., 1992. — Т. 4; Інструментальні концерти // Там само (у співавт. з *М. Гордійчуком, В. Клином*); Кароль Шимановський і Україна: нові погляди, матеріали, перспективи // Кароль Шимановський і Україна / Karol Szymanowski a Ukraina / [Упор. *О. Полячок*]. — Кіровоград, 1998, вид. доп. і перероб. у кн.: Україна — Польща: історія і

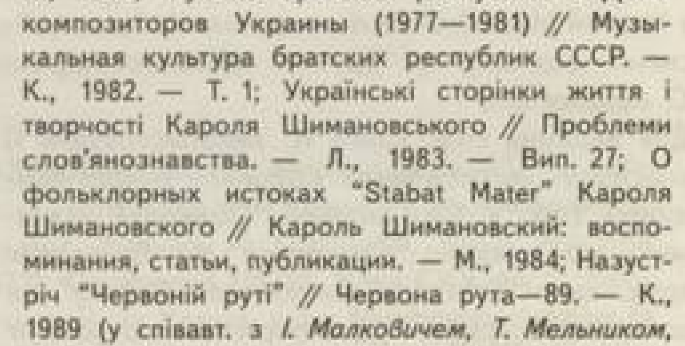

Л. Колодуб, А. Муха, С. Мірошниченко, А. Калениченко

сучасність. У 2 ч. — К., 2003. — Ч. 1; Чи можна вважати Кароля Шимановського також українським композитором? // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; "В Україні не сформовано концепцію розвитку національної культури" // *Конькова Г.* Спрага музики: паралелі і час спогадів / Театр: вхід без квитків. У 2 кн. — К., 2002. — Кн. 2; Міждисциплінарні музикознавчі зв'язки (деякі аспекти) // Мат-ли до укр. мист-ва (пам'яті О. Костюка). — К., 2003. — Вип. 2; Українська музика 1960—90-х рр. (деякі концептуальні проблеми історичного дослідження) // Там само (на пошану А. Мухи). — К., 2003. — Вип. 3; Українська масова музична культура: здобутки, проблеми, шляхи розв'язання // Укр. мист-во: матеріали, дослідження, рецензії. — К., 2004. — Вип. 5; Музика для камерно-інструментального ансамблю // ІУМ. — К., 2005. — Т. 5; Музична нео- і постстилістика: спроба систематизації // Музична україністика: сучасний вимір: Зб. статей на пошану Л. Пархоменко. — К., 2005. — Вип. 1; Я був випускником Тамари Франківни Гнатів // Музика XX століття: погляд із XXI століття: Наук. вісник НМАУ: Зб. наук. праць, присв. ювілею Т. Гнатів. — К., 2006. — Вип. 44; Українська музична культура і держава (нагальні проблеми) // Музика в просторі сучасності: друга половина XX ст. — початок XXI ст.: Наук. вісник НМАУ. — К., 2007. — Вип. 68; Кароль Шимановський і Галичина // Українсько-польські культурні взаємини XIX—XX ст. — К., 2008; Поезія Т. Г. Шевченка і рок-музика // Музична україністика: сучасний вимір: Зб. статей на пошану М. Загайкевич. — К., 2008. — Вип. 2; Про деякі напрямки, стилі, течії та естетичні ситуації в українській музиці // Там само: Зб. статей на пошану Б. Фільц. — Вип. 3 (рукоп.); Інструментальна музика української діаспори у першому наближенні (жанровий аспект) // Там само: Зб. статей на пошану А. Мухи. — Вип. 4 (рукоп.); Ф. Ліст в Україні: біографічний аспект. // Там само: Зб. статей на пошану А. Терещенко. — Вип. 5 (рукоп.) тощо. Упор. і передм.: Українська камерна кантата. — К., 1989. — Вип. 1; ред.-упор., перекл. і уклад. бібліографії П. Калениченка у кн.: Україна — Польща: історія і сучасність. У 2 ч.: Зб. наук. статей і спогадів пам'яті П. Калениченка (1923—1983). — К., 2003 (упор. разом з *Н. Калениченко*). Передмова, наук. редагування й перекл.: Кароль Шимановський і Україна / Karol Szymanowski a Ukraina: Мат-ли наук. конф. / [Упор. *О. Полячок*]. — Кіровоград, 1998. Редагування: *Конькова Г.* Спрага музики: паралелі і час спогадів / Театр: вхід без квитків. У 2 кн. — К., 2001, 2002; статті в енциклопедіях, журналах, газетах, Інтернет-виданнях; розділи буклетів, анотації, теле- й радіопередачі, лекції.

Тв.: Ноктюрн для фп. тріо, п'єси для фп., солоспіви на сл. Лесі Українки, В. Герасим'юка, А. Дубенка, В. Еллана-Блакитного, Н. Калениченко, Д. Луценка, М. Рильського, В. Симоненка, В. Скоморовського, Л. Теглій та ін. [деякі опубл. у зб. "Дмитро Луценко. Пісня вірності" (К., 1981), ж. "Початкова школа", "Україна", г. "Зірка", "Світанок" (дит. додаток до г. "Наше слово", Варшава), "Сільські вісті", "Юный ленинец" тощо].

Літ.: Хто є хто в Україні. — К., 2000; *Znajdzłowska B.* Tola trochę nie taki jak inni // Czerwony Sztandar (Вільнюс). — 1969. — 13 czerwca тощо.

Н. Костюк

КАЛИВОДА (Каллівода, Kallivoda) Андрій (19 ст., Україна) — композитор-аматор. За походженням чех. Автор фп. п'єс на укр. нар. теми — Козацький марш, Сюїта, Кадриль тощо (зб. *А. Коціпінського*, 1863). Автор видання "Первый музыкальный венок из украинских народных песен для скрипки чеха А. Каливоды".

Літ.: *Лисько З.* Матеріяли до бібіліографії та історії української музики. — Мюнхен, 1947—1961 (ксерокопія видання).

А. Муха

"КАЛИНА" — самод. укр. нар. хор Полтав. пед. ун-ту. Засн. 1979, з 1980 — народний. Лауреат обл. премії ім. П. Артеменка (1980), Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1982), Всесоюз. ТБ-конкурсу "Товарищ песня" (1985), Фонду міжн. премії ім. М. Касьяна (1992), міськ. премії ім. В. Короленка. Організатор і незмінний худ. кер. — *Г. Левченко.* Кер. оркестр. групи — В. Бородіна. 1979—98 складався з хор. і орк. груп, з 1998 долучено танц. групу. Налічує понад 100 осіб. У репертуарі — твори укр. і заруб. композиторів минулого й сучасності, зокр. *Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Лисенка, Я. Яциневича, М. Леонтовича, Г. Давидовського, О. Кошиця, А. Авдієвського, І. Кирилiної, Є. Савчука*, Г. Левченка, обр. укр. нар. пісень, муз.-хореогр. композиції на основі полтав. муз. фольклору. Колектив гастролював у Росії (1981, 1985, 1993, 2006), Болгарії (1984, 1989), Польщі (1990, 1993, 1997), Австрії (1991, 1992, 1994, 2000, 2006), Бельгії (1994, 1997, 2003, 2005), Франції (1994, 1997), Швейцарії (1994, 1998, 2000, 2003, 2005), Італії (1996), Туреччині (2003—05).

Дискогр.: грамплатівка LP — "Барви Полтавщини". — М.: Мелодия, 1987; CD — "Voix Ukrainiennes Kalyna". — Франція: Sunset-France—66, 1993, 1995; Ukrainien Volkes. — Швейцарія: La Croix, 2000. — CH-1090; Український народний хор "Калина". — Полтава: Обл. телерадіокомпанія, 2001.

Літ. *Гогоберидзе Г.* Посланцы Полтавщины // Сов. культура. — 1981. — 13 окт.; *Шевченко М.* Квітуча душа народної пісні // Молодь України. — 11 трав. — 1982; *Його ж.* Це — голос наш, це — пісня, це — душа // Комсомолець Полтавщини. — 1982. — 23 січ.; *Здоровило П.* З концертами — у Болгарію // Зоря Полтавщини. — 1982. — 9 верес.; *Черкас В.* Співуча "Калина" // Там само. — 1990. — 10 квіт.; *Фисун І.* Калина зачарувала австрійців // Трудова Полтава. — 1991. — 2 серп.; *Верьовкіна Л., Фисун І.* Диво калино-

Нар. хор "Калина"

З. Калина

ве // Там само. — 1991. — 8 черв.; *Віценя Л.* Компакт-диски Полтавського хору "Калина" популярні в Західній Європі // Молодь України. — 1997. — 16 серп.; *Її ж.* Освідчення в любові: Українському народному хору "Калина" — 25 років // Там само. — 2004. — 28 квіт.; *Ярош Н.* Лейся, песня!.. Полтавський народний хор "Калина" в гостях у сумчан // Ваш шанс. — 2001. — 28 листоп.; *Матяшова З.* Повернення з гастролей: чужі оцінили, а свої? // Полтавський вісник. — 2003. — 16 трав.; *Гайдамака В.* Національний скарб дарує світові "Калина" // Зоря Полтавщини. — 2003. — 12 серп.; *Її ж.* "Калина" полонила вчителів бєлгородщини // Веч. Полтава. — 2005. — 10 жовт.; *Її ж.* Калинові гуляння на пирятинській землі // Село полтавське. — 2007. — 8 черв.; *Дряпак В.* Фурор, овації, вигуки "біс" — таким був для "Калини" кожен виступ // Трудова Полтавщина. — 2005. — 16 верес.; [*Б. а.*]. Дарунок хору "Калина" до дня народження Кобзаря // Полтавська думка. — 2005. — 11 берез.; *Галям Т.* Обдарованих студентів і викладачів об'єднує "Калина" // Там само. — 2006. — 4 трав.; *Steinhagen E.* Grobe Gala für Tchernobyl-Kinder // Neue Kronen Zeitung. — 1991. — 11 Oktober; *Schiel A.* Reisenjeubel bei der Tschernobyl-Gala 91 // Lokales. — 1991. — 15 Oktober; [*Б. а.*]. St. Marienkirchen: Impulse für gemiensames Haus Europa //Bezirk ried. — 1991. — 30 mai; [*Б. а.*]. Studentchor "Kalina": Konzert mit ukrainischen Volksliedern // Anzeigen. — 1992. — 29 September; [*HD*]. Und immer wieder die Liebe. Der Chor "Kalina" aus Poltava: Eigentümlicher Reiz ukrainicher Volkslider // Singen Hegau. — 1992. — 5 Oktober; [*Б. а.*]. Kein Wort beschreibt das Erlebnis // Singen. — 1992. — 12 Oktober; [*G. I.*]. Koor uit Oekraine extra nacht in bus // Westhoek. — 1994. — 25 November; *Kaps J.* Viet Applaus für den Kalina-Chor // Die filder. — 1997. — 12 November; *Crausatz C.* Le chant comme arme contre la dictature: Voix ukrainiennes // La Liberté. — 2003. — 25 April; *Islam M.* Akçakoka // Akşam. — 2003. — 20 Temmuz; [*Б. а.*]. Ülkeler müzikle buluştu // Takvim. — 2004. — 17 Temmuz.

І. Сікорська

"КАЛИНА" (м. Брісбен, Австралія, Kalyna, Ukrainian Dance Ansemble) — ансамбль укр. танцю. Від 1950 при укр. громаді Квінсленда діяв гурток укр. нар. танцю. Поміж учасників (дорослі і старша молодь) провідними були І. Ковтан, І. Биків, А. Новицький та Синенко, який від 1955 до 1969 навч. нар. танців і очолював гурток. У 1970-х гурток працював під проводом Є. Осташ-Бобешко, а 1981 зорганізувався як окрема мист. одиниця під назвою "К." Її періодично консультувал балетм. Н. Тиварська з Сіднею. Інструкторами в ансамблі працювали Є. Бобешко, А. Бринза, Н. Шост, Микола та Марія Дмитерки. "К.", кількість учасників якої складає в середньому 20 осіб, виступає на укр. імпрезах, а також перед австрал. публікою, зокрема, на щорічних фестивалях Спадщини (Heritage Festivals) в м. Долбі (Dalby), Квінсленд, на концерті світ. виставки у Брісбені 1988 (World Expo 88).

Р. Павлишин

КАЛИНА Зоя Мануїлівна (21.12.1908, м. Київ — 6.04.1990, там само) — музикознавець. Член СКУ. Лауреатка Всесоюз. конкурсу фольклористів (Москва, 1946). 1918–22 навч. у *Генр. Нейгауза.* Закін. вечірню конс. при Київ. конс. (1935, кл. вокалу В. Каріна), істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1940). Від 1936 — викладачка муз. школи, згодом вечірньої конс., з 1940 — лекторка й муз. редакторка Київ. філармонії. 1945–47 — наук. співробітн., 1947–49 — зав. відділу муз. фольклору *ІМФЕ.* Записувала нар. пісні Київщини, Донбасу, Закарпаття (зокр., укладачка збірки "100 песен Закарпатья"). 1949–64 — лекторка й ілюстраторка муз. лекторіїв. 1964–76 — викладачка Київ. ДМШ № 27. Від 1976 перебувала на творчій роботі.

Літ. тв.: Советская украинская народная песня // СМ. — 1947. — № 4; статті в газетах, радіопередачі.

А. Муха

КАЛИНИЧ Михайло (бл. 1800 — ?) — 1-й скрипаль, диригент кріпац. капели Г. Тарновського в с. Качанівка (1830-ті). Зображений на картині В. Штернберга "Гра в піжмурки".

Літ.: *Глинка М.* Воспоминания // Русская старина. — 1870. — Сент.; *Ернст Ф.* Кріпацькі капели на Україні // Музика. — 1924. — № 1–3; *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели на Україні за панщини // Там само. — № 7–9, 10–12.

Б. Сюта

КАЛИНІВСЬКІ ПІСНІ (КП.) — цикл паломницьких пісень (за назвою с. Калинівка, тепер Житом. обл.) про чудеса в Осафатовій (Сапатовій) долині. Виникли наприкінці 1920-х під час активізації наступу на т. зв. "релігійні пережитки". Сюжет — із легенди про Калинівське чудо — богоявлення місцевому пастухові Божої Матері з порізаними й обпаленими ногами як засторога проти неправедного життя (богохульства, пияцтва тощо). Манера виконання мелод. речитацій КП. групами паломників під час ходи до Осафатової долини для встановлення Хреста, була близькою до ламентації (*голосіння*, тужіння, причоти тощо).

Легенда про Богоявлення поширювалася в різних варіантах у багатьох областях України (Житомирщина, Одещина, Київщина — зокр. Білоцерківщина). Відбиваючи безперечний вплив церк. співу, КП. виконувалися колективно, але в унісон. На одну мелодію могло виконуватися кільканадцять текстів. КП. вивчали фольклористи В. Левченко, В. Кравченко, *О. Пчілка*, вони були предметом дослідження й наук. осмислення *Етногр. Комісії.* До КП. виявили неабиякий інтерес *К. Квітка, М. Гайдай*, Занотовані на слух від окремих вик-ців, КП. передавалися місцевими записувачами фольклору (поміж них — Н. Дмитрук, 1925, 1929) до *Кабінету муз. етнографії,* де їх коригував *В. Харків* (після коректури нотні зразки було опубліковано в "*Етногр. віснику*", 1929).

Дослідження проблематики КП. вченими *Кабінету муз. етнографії* було кваліфіковане владою як "шкідливе спрямування в науці" і стало однією з причин згортання наук. програм і ліквідації автономних кабінетів УАН (1949).

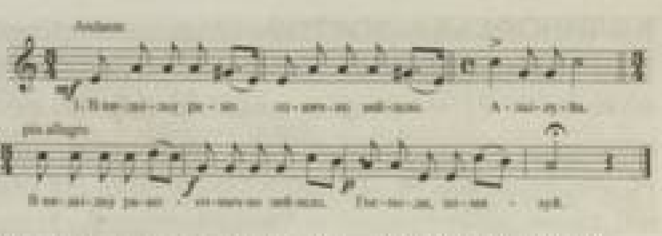

"Ой у неділю рано". Зап. на Житомирщині.— ІМФЕ. — Ф.1, № 1-4, од. зб. 27

Літ.: *Дмитрук Н.* О чудесах на Украине года 1923-го // Етногр. вісник. — 1925. — Кн. 1; *В. Харків* Мелодії так званих "Калинівських пісень" // Етнограф. вісник. — 1927. — Кн. 4. *Дмитрук Н.* Чудеса на Полтавщине 1928 г. // Там само. — 1929. — Т. VIII (ІМФЕ. — Ф. 1–4, од. зб. 126); *Його ж.* Подорож до Калинівки. Зап. на Житомирщині // ІМФЕ — Ф. 1–4, од. зб. 211; *Його ж.* Калинівські пісні (з мел.) // Там само. — Ф. 1–4, од. зб. 216; *Його ж.* Калинівські пісні на Житомирщині з мел. 1924–29 рр.; *Його ж.* Путешествие в Калиновку // Там само. — Ф. 1–4, од. зб. 211; Програма до вивчення укр. релігійного побуту // ІМФЕ. — Ф. 1–3, од. зб. 95; *Правдюк О.* Украинская музыкальная фольклористика (основные этапы и проблематика): Автореф. дисс. доктора искусствовед. — К., 1983; *Луганска К., Рубан О.* Религиозни мотиви в записите на украинския фолклор // Българска Академия на науките, Български фолклор: Християнство и фолклор. — 2000. — Кн. 3.

К. Луганська

КАЛИНОВИЧ Євгенія Іванівна (бл. 1882, Україна — ?) — оперна й конц. співачка (мецо-сопрано). Мала невеликий приємного тембру голос. 1905–07, 1910–12 — солістка Опери Зиміна (Москва), 1907–08 — Харків., 1922–24 — Київ. опер, 1913–17 — Нар. дому в Москві. Від 1924 співала в Москві й популяризувала укр. музику. 1910–17 — активний член муз.-драм. тов-ва "*Кобзар*" у Москві.

Партії: Оксана ("Тарас Бульба" Б. Траїліна), Поліна, Графиня ("Пікова дама" П. Чайковського), Ганна, Весна ("Майська ніч", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Магдалена ("Ріголетто" Дж. Верді), Кармен (одноим. опера Ж. Бізе), Зібель ("Фауст" Ш. Гуно), Малліка ("Лакме" Л. Деліба), Ніклаус ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха).

Літ.: [*Б. а.*]. Концерт из произведений Стравинского // Голос Москвы. — 1912. — 23 серп.; [*Б. а.*]. Бенефис Калинович // Театральная газета. — 1917. — № 5.

І. Лисенко

КАЛИНОВСЬКА Ірина Миколаївна (11.07.1954, м. Сімферополь, тепер АР Крим) — органістка, клавесиністка, піаністка. З. а. України (1996). Лауреатка Укр. нац. конкурсу органістів (1982, 2-а премія, спец. приз за найкраще виконання твору композитора кол. СРСР). Закін. Київ. конс. [1978, кл. органа *А. Котляревського*, кл. фп. *А. Янкелевича*), стажувалась у професорів Ф. Клінди (1979, Братислава, Словаччина), Л. Діґріса (1982, Вільнюс, Литва), В. Шетеліха (1985, Лейпциґ, Німеччина].

1978–80 — органістка Хмельн. філармонії, 1980–83 — солістка-інструменталістка Київ. т-ру поезії, з 1983 — гол. органістка Нац. будинку органної та кам. музики України.

Виступала із сольними концертами по всій Україні, СНД, країнах Балтії і кол. Югославії, Вел. Британії, Італії, Польщі, Німеччині, Словаччині, Фінляндії, Франції, Чехії, Швейцарії та ін. Учасниця багатьох міжн. фестивалів (Італія, Німеччина, Польща, Словаччина, США, Швейцарія та ін.).

Репертуар охоплює широкий діапазон органної музики — твори зах.-європ. *бароко, класицизму, романтизму, нової музики* 20 ст., композиції *І. Ассєєва, М. Колесси*, транскрипції творів *В. Косенка*, обробок укр. нар. пісень *М. Лисенка* тощо. 1-а вик-ця всіх органних творів *В. Назарова* і *Є. Станковича*, багатьох композицій *В. Гончаренка, В. Губи, Л. Дичко, В. Зубицького, В. Кікти, С. Луньова, Є. Льонка, В. Польової, В. Рунчака, М. Шуха*, а також в Україні П. Ебена, З. Кодая, З. Ванчі, органних творів В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта*, А. Гессе, Й. Лабора, Ф. Лахнера, Г. Меркеля та ін., у 4 руки (разом з дочкою М. Кириловою і О. Янченком). Вик. манера К. позначена особливою чутливістю до романт. стилю (Ш. Відор, *Ф. Ліст*, Ф. Мендельсон, С. Франк, Р. Шуман), артистизмом, сцен. темпераментом, глибоким проникненням у комп. задум. Редакторка творів укр. композиторів з власного репертуару. Авторка проекту й вик-ця циклу концертів "Й. С. Бах і його сім'я" (з 2003), де багато творів виконала вперше в Україні. Виступає з темат. циклами концертів "Французька музика", "Італійська музика", "Старовинні німецькі майстри", "Сучасні композитори XX ст." тощо.

Часто виступає із сольними програмами для *клавесина*, часом із оркестром, хором або з кам. ансамблем чи ін. солістом. Співпрацювала з диригентами *Ф. Глущенком, В. Кожухарем, Р. Кофманом, С. Турчаком, А. Шароєвим*, Р. Макмеріном; співаками *О. Басистюк, Г. Грицюком, С. Добронравовою, Л. Забілястою, Л. Юрченко*, Н. Амбразайтіте, Г. Каукайте (обидві — Литва), І. Архиповою, Л. Казарновською (обидві — Росія); скрипалями *А. Баженовим, А. Винокуровим*, З. Зелінським (також як із диригентом), *Б. Которовичем*, А. Мельниковим, віолончелістами Л. Байрамовою, *І. Кучером, В. Потаповим*, флейтистами *А. Вишневським, А. Коганом, О. Кудряшовим*, трубачем *А. Ільковим* та ін. Записала багато творів у Фонд Укр. радіо й УТ.

Дискогр.: CD — "Irina Kalinovskaya". — К., 1998.

Літ. тв.: Я играла для Папы Римского // Единственная. — 2001. — № 8.

Літ.: *Брюховецька Л.* Духовний світ цілого Всесвіту // Укр. культура. — 1990. — № 8; *Шевченко Н.* Органум // Уик-энд (Сумы). — 1995. — Апр.; *Вахремєєва Р.* Його величність орган, який підкорився тендітним рукам... // Хрещатик. — 1996. — 12 берез.; *Москалец А.* Органистка Ирина Калиновская: "В костел я не могу одеваться, как Маша Распутина" // Киев. ведомости. — 1998. — 24 лют.; *Його ж.* Ввіряючи душу звукам органа // День. — 2001. — 30 січ.; *Дружина О.* Органистка Ирина Калиновская зарабатывает деньги, гастролируя на Западе. Тем не менее она не собирается туда переселяться // Факты. — 1999. — 4 листоп.; *Сущенко О.* Нове амплуа композитора Назарова // Веч. Київ. — 2004. — 17 лют.; *Її ж.* У дуеті з донькою // Там само. — 2004. — 20 лип.; *Соломонова О.* Музыкальный клан Бахов: много-

І. Калиновська

вековая популярность одного семейства // Киевский телеграф. — 2004. — 2–8 квіт.; *Таран Л.* Небесним голосом говорить доля // Веч. Київ. — 2005. — 15 берез.; *DF.* Imposante Klänge auf der Hillebrand-Orgel // Schaumburger Nachrichten (Німеччина). — 1989. — 1 серп.; *Gojowy D.* Vampirabile im Exil // Die Welt. — 1991. — N 62; *Vogel R.* Schneidend scharf: Zwei Konzerte in der Sinziger Orgelwoche // Bonner Rundschau (Зінціг, Німеччина). — 1991. — 8 берез.; *Kunert G.* Ukrainische Organisnin nutzt breites Arsenal der Klangfarben // Westfalisches Volksblatt (Падерборн, Німеччина). — 1996. — 4 трав.; *A–S.* Solo-Interpretationen deutscher Werke // Wolfsburg (Вольфсбург, Німеччина). — 1997. — 17 квіт.; *Lienau P.* Im ewigen Jerusalem erklangen alle Pfeifen // Braunschweiger Zeitung (Брауншвейг, Німеччина). — 1997. — 28 квіт.; *Tuschhoff J. von.* Breiiges Pathos wich schöner Transparenz: "Pro Organo" mit Irina Kalinowskaja aus Kiew // Bad Nenndorf (Бад Ненндорф, Німеччина). — 1998. — 1 серп.; *Schröder-Limmer W.* Viel Mut und wahres Können an der Orgel // Wolfsburger Nachrichten (Вольфсбург, Німеччина). — 1998. — 11 груд.; [*Б. а.*]. Jüngstes Gericht fuhr auf das Publikum hernieder // Там само. — 2000. — 2 берез.; *Jaehner D. von.* Geistlich und galant // Musikalische Zeitung (Німеччина). — 2000. — 4 трав.; [*Б. а.*]. Award-winning organist Irina Kalinovskaya to perform in Iselin // The Catholic Spirit (США). — 2005. — 3 лют.

А. Калениченко, В. Кузик

М. Калиновська

КАЛИНОВСЬКА Марія Степанівна (1895, с. Дитятки, тепер Чорнобил. р-ну Київ. обл. — 1966, м. Київ) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Закін. Київ. конс. (1919, кл. вокалу *Г. Гандольфі*). Від 1919 — солістка Київ. муз.-драм. і Київ. оперного т-рів. 1927 була відряджена Наркоматом освіти УСРР до Франкфурта-на-Майні, де репрезентувала укр. муз. мистецтво в концертах на Міжн. виставці. 1929–41 — солістка Київ., 1941–44 — Челябін. філармоній. 1944–50 — викладачка (з 1948 — доцент) Київ. конс. Поміж учнів — Т. Губа, Ю. Хотинська та ін.

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970.

І. Лисенко

Н. Калиновська-Доктор

КАЛИНОВСЬКА Наталія Миколаївна (бл. 1854, м. Київ — ?) — піаністка. Закін. Моск. конс. (1879, кл. фп. М. Рубінштейна, Вел. срібна медаль). Із студ. років брала участь у концертах ІРМТ у Москві й С.-Петербурзі. У жовт. 1879, 1885, 1888 виступала з концертами в Києві, 1879 — в Одесі. Концертувала в різних містах Рос. імперії та закордоном. Гру К. високо оцінював М. Рубінштейн. Як солістка виступала з оркестрами у Москві й Києві.

Літ.: [*Б. а.*]. О концерте Н. Калиновской в Киеве // Киевлянин. — 1879. — 25 дек.; [*Б. а.*]. Концерт пианистки Калиновской // Русский курьер. — 1880. — 13 апр.; [*Б. а.*]. О концерте Н. Калиновской в Москве // Биржевые ведомости. — 1877. — 25 марта; [*Б. а.*]. Концерт Н. Калиновской в Одессе // Одес. вестник. — 1879. — 27 нояб.; *Фаминцын М.* Биографический и исторический словарь русских музыкальных деятелей (рукоп.).

І. Лисенко

Н. Калиновська-Доктор

КАЛИНОВСЬКА-ДОКТОР (справж. прізв. — Калиновська) Наталія Євгенівна [17(29).08.1894, м. Київ — ?] — оперна співачка (лірико-драм. сопрано). Навч. співу в Київ. муз.-драм. школі *М. Лисенка*, кл. *М. Зотової* (1903—06). На оперній сцені дебютувала в Єкатеринбурзі, згодом виступала в Петербурзі (Нар. дім, 1906—07), Києві (1903—04, 1907—08), Москві (Великий т-р, 1908—18; Нар. дім, 1914). Гастролювала в Одесі й Харбіні.

1-а вик-ця на сцені Великого т-ру партій: Сабурової ("Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*), Ґутруни ("Загибель богів" Р. Вагнера). Одна з найкращих вик-ць партій в операх Р. Ваґнера — Зіглінди, Ґутруни, Фрейї.

З великою майстерністю виконувала в концертах твори *М. Лисенка*, з яким приятелювала. 1903 брала участь у відкритті пам'ятника *І. Котляревському* в Полтаві, де виконувала сольну партію в кантаті М. Лисенка "На вічну пам'ять Котляревському" під його орудою.

Активна діячка тов-ва "*Кобзар*", де виконувала твори М. Лисенка. 1911 брала участь у концерті, присв. пам'яті *Т. Шевченка* (Москва). З вел. успіхом виконувала партію Оксани ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*) на сцені Великого т-ру.

Літ.: *Лисенко М.* Листи / Авт.-упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004; Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах / Упор. і передмова *І. Лисенка*. — К., 2008; [*Б. а.*]. Калиновская в Киевской опере // Киев. слово. — 1903. — 12 авг.; [*Б. а.*]. Дебют г-жи Калиновской в Большом т-ре // Моск. ведомости. — 1908. — 3 (16) апр.; [*Б. а.*]. У московському "Кобзарі" // Рада. — 1912. — 10 лют.; [*Б. а.*]. День Т. Шевченка у Москві // Там само. — 3 берез.; *Лисенко І.* Дозвольте співати в судовому порядку // Голос України. — 1996. — 29 лют.

О. Кушнірук

КАЛИНОВСЬКИЙ Соломон Йосипович [18(31).12. 1906, м. Катеринослав, нині Дніпропетровськ — 3.01.1972, м. Москва, РФ] — скрипаль. З. а. РРФСР (1951). Лауреат II Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців у Ленінграді (тепер С.-Петербург, 1935, 3-я премія). Гри на скр. навч. у Катеринославі (1912–20) у *А. Ямпольського*. Закін. Моск. конс. (1929, кл. А. Ямпольського). 1923–28 — соліст оркестрів Моск. к/театрів, 1928–29, 1932–33 — оркестру Моск. філармонії. 1927–49 — кер. Квартету ім. Р. Глієра (в його складі — лауреат Всесоюз. конкурсу квартетів, 1937). 1933–64 — соліст оркестру Великого т-ру в Москві. Гра К. відзначалася красою й співучістю звуку, благородством.

І. Лисенко

КАЛІГАРІС (Caligaris, 19 ст.) — артистка опери (драм. сопрано). 1888–89 з вел. успіхом дебютувала на сцені одес. міськ. т-ру в "Силі долі" Дж. Верді. Там само виступала в "Африканці" Дж. Мейєрбера, "Аїді" Дж. Верді, "Лоенґріні" Р. Вагнера тощо. У лют.–квіт. 1889 у складі одес. італ. трупи Черепенникова гастролювала в Києві, де виконала партії в операх Дж. Верді "Ернані", "Бал-маскарад", та "Гуґеноти" Дж. Мейєрбера.

Літ.: Варварцев М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; [*Б. а.*]. "Аида" в итальянской опере... // Киевское слово. — 1889. — 2 марта; *Чечотт В.* Музыкальная хроника // Киевлянин. — 1889. — 31 марта; *Zankoff.* Da Odessa // Gazzetta dei teatri (Milano). — 1889. — 10 gen., 24 gen.; 7 mar.; *Його ж.* Kieff // Там само. — 28 mar., 15 apr., 18 apr.

М. Варварцев

КАЛІКІН Геннадій Георгійович (9.02.1938, с. Поваликха Барнаульського р-ну Алтайського краю, тепер РФ) — оперний співак (баритон), педагог. Н. а. УРСР (1979). Закін. Харків. конс. (1967, кл. вокалу *Є. Червонюка*). 1967—93 — соліст Донец. т-ру опери та балету. Від 1988 — ст. викладач, з 1993 — доцент, з 2000 — професор каф. акад. співу Донец. конс. Поміж випускників — лауреати й дипломанти міжн. конкурсів (Л. Пудло, С. Шеремет, В. Максимов, М. Ігнатов, І. Тилєєв, М. Іващук, Н. Нарожна).

Г. Калікін у ролі Грязного (опера "Царева наречена М. Римського-Корсакова")

Партії: Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Онєгін, Єлецький, Мазепа ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", однойм. опера, П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Жермон, ді Луна ("Травіата" "Трубадур" Дж. Верді), Генріх ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Літ.: Руссов В. Чистый голос певца // Соц. Донбасс. — 1981. — 13 січ.; *Бірченко Т.* Одкровення простоти // КіЖ. — 1981. — 30 жовт.

І. Лисенко

КАЛІШ Петро Олександрович (12.07.1898, м. Київ — 22.04.1975, там само) — співак, банджоїст. Навч. на вок.-сцен. ф-ті Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка (1923—27). 1916—17 виступав в к/т з оркестром нар. інстр. 1919—21 — військ. музикант. 1924—27 — керівник струн. муз. гуртків у робітн. клубах. Грав у квартеті (1925—27) та оркестрі нар. інстр. Київ. радіоцентру (1927—34). 1927—36 — співак і банджоїст теа-джазів п/к Б. Ренського та Я. Чернявського. 1936 концертував у к/т Харкова у складі "Концертного джазу" *О. Володарського*. 1936—41 виступав у київ. к/т. 1941—45 — кер. колективів худ. самодіяльності Полтав. танкового уч-ща. 1945—47 — начальник вок. і концертмейстерського цехів Укр. Радіокомітету. 1947—48 грав у джаз-оркестрі к/т "Комсомолець України" п/к В. Петруся.

В. Симоненко

КАЛІШЕВСЬКИЙ Яків Степанович [9(21).10.1856, м. Чигирин, тепер райцентр Черкас. обл. — 9.11.1923, м. Київ] — оперний і хор. співак (баритон), хор. диригент, майстер постановки голосу, автор церк. творів. Походив із духовної родини: батько 30 років служив дияконом і регентом у Чигирин. дівочому монастирі. К. навч. у Черкас. бурсі. Завдяки гарному дискантові був переведений до Києво-Поділ. духов. уч-ща, по закін. якого став солістом хору *КДА*. Семінарії не закінчив, з 1871 — регент церкви на Ближніх Печерах *Києво-Печер. лаври*. 1871 відбувся 1-й публ. виступ. За свідченням *М. Лісіцина*, 4 роки працював над записом лаврського наспіву від досвідчених співаків і перекладом їх на 3—4-гол. хор. Записи К. не було надрукувано, щоб уникнути перехоплення унікальної лаврської традиції. Ймовірно, за посередництва ректора Іринея (Орда) Орловського цими записами згодом скористався *Л. Малашкін*: підредагувавши, він опублікував лаврські наспіви під своїм іменем.

Для удосконалення вок. техніки К. 2 роки працював над постановкою голосу зі знаменитим професором співу Р. де Руджієро (R. de Rudgiero). Голос К. мав феноменальну амплітуду і прекрасний вишкіл. Довгий час (понад 20 років) К. як соліст співав на оперній сцені, виступав у 57 італ. і рос. операх. Ролі мав невеликі, але різнохарактерні й "різнорегістрові": тенора (партії Тріке з "Євгенія Онєгіна" *П. Чайковського*, Лорда Артура з "Лючії да Ламмермур" Ґ. Доніцетті), баритона (Сват з "Русалки" *О. Даргомижського*), баса (Князь Гудал з "Демона" *А. Рубінштейна*).

25 берез. 1874 дав 1-й публічний концерт у домі Дворян. зібрання на Хрещатику з хором службовців типографії *С. Кульженка* (твори *П. Турчанінова*, *Д. Бортнянського*, *А. Веделя*, Г. Ломакіна), що пройшов із тріумфальним успіхом і невдовзі був повторений у Києві й Харкові (1875).

Поєднуючи амплуа співака й хормейстера, 1876—77 мандрував із петерб. Столичною італ. оперною трупою. 1878—79 — організатор хору й хормейстер театр. трупи Савіна. 1882—84 — керівник хору працівників фото-ліно-типографії Г. Корчак-Новицького. Ініціював проведення публічних духовних концертів і Київ. конкурсу церк. хорів (1884, не відбувся через пасивність регентів). Працював з дит. хорами вихованців Сулимівських шкіл і уч-ща сліпих. Публічні виступи з цими хорами (1885) і керування зведеними капелами (Софійського й Лаврського соборів, Михайлівського й Миколаївського монастирів) під час освячення Володимир. собору (1886) піднесли авторитет К.: його було запрошено очолити митрополичий хор Софійського собору (1886—1920). Поєднував цю працю з навчанням у себе вдома малих півчих. На поч. 1890-х спів хору Софійського собору став еталоном хор. мистецтва, репрезентував хор. музику перед царськими особами, у прем'єрах вок.-симф. концертів *ІРМТ*, поставлених *О. Виноградським* (IX Симфонія *Л. Бетховена*, "Сон літньої ночі" Ф. Мендельсона, "Потоп" К. Сен-Санса, "Дитинство Христа" Г. Берліоза, Реквієм

Г. Калікін

П. Каліш

Я. Калішевський

Я. Калішевський зі співаками хору Софійського собору. Поч. XX ст.

Ш. Каллош

Л. Керубіні). 1892—94 працював (без оплати) з Хором студентів Київ. ун-ту, даючи світські й духовні концерти. У конц. програмах виконував твори Дж. Палестрини, О. Лассо, Л. Керубіні, *Ф. Шуберта*, на церк. кліросі — Літургії П. Чайковського, *С. Панченка*, твори О. Архангельського, О. Гречанінова, В. Калинникова. Декілька місяців 1919 разом з *Я. Яциневичем* К. керував Хор. капелою ім. М. Лисенка (у концертах 14 і 22 лип. виконувалися твори *М. Лисенка*).

К. вирізнявся вмінням ставити хлоп'ячі голоси, формуючи звук "у маску", подібний до італ. *бельканто*. Такий спосіб співу став ознакою київ. хор. школи кін. 19 — поч. 20 ст. За навченими К. солістами (поміж них — П. Бергамін, *М. Гайдай, І. Козловський, С. Лифар*, П. Толстой, *П. Цесевич*, Гриша Черничук та ін.) полювали київські регенти, керовані ним хори захоплювали знавців красою звуку.

П. Чайковський, приїжджаючи до Києва, завжди відвідував служби Софії, де звучав хор К. Плануючи здійснити свою 2-у подорож до Америки саме з хором К., П. Чайковський листувався з К. (1890—91). У київ. прем'єрі "Пікової дами" звучання дит. хору К. (1891) П. Чайковський називав "кращим, ніж можна собі уявити". Особливості хор. виконання К. — синтез артистизму з новаторською технологією звукоутворення хор. бельканто, відновленою "ядерною тембральністю" (термін *С. Людкевича*) прадавньої київ. традиції — продовжував *О. Кошиць* (в Акад. хорі КДА, Хорі студентів Київ. ун-ту, Укр. Респ. капелі). Сам К. здійснював редагування деяких творів, що виконувалися його хором (зокр., "Покаяніє" *А. Веделя*). Він є також автором церк. хорів (збереглися "Слава", "Потрійна єктенія")

1911 було здійснено фонозапис хору Київ. Софійського собору п/к К.: твори А. Веделя, К., *київ. розспів* в обр. К., *грец. розспів* в обр. *О. Львова* (видано на CD у Москві, 2007).

Дискогр.: Знаменитые церковные хоры старой России: Московский Синодальный хор п/у *А. Кастальского* (запись 1907 г.), Хор Киевского Софийского собора п/у *Я. Калишевского* (запись 1911 г.). — М.: MAXclassic & Company, 2006. — Max-03-CD.

Літ.: *Козицький П.* Спів і музика в Київській академії за 300 років. — К., 1971; Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах / Упор. і передмова *І. Лисенка*. — К., 2008; Любитель церковного пения. Из Киева (Духовные концерты) // Церковный вестник. — 1889. — № 13; *Його ж.* Из Киева (Духовные концерты) // Там само. — 1890. — № 10; *Його ж.* Из Киева (Духовные концерты) // Там само. — 1891. — № 15; *Лисицин М.* Я. Калишевский и его хор // Музыка и пение. — 1903. — № 3; *Крюк на сорочьей ножке.* Король регентов // РМГ. — 1906. — № 48; *Церковный певчий.* 35-летнее служение Я. Калишевского церковно-певческому делу // Боян (Тамбов). — 1909. — № 4; Яків Степанович Калішевський [Некролог] // Музика. — 1923. — № 8—9; *Кошиць О.* Спогади. — Вінніпеґ, 1947 [?]К., 1995; Відгуки минулого. О. Кошиць в листах до П. Маценка. — Вінніпеґ, 1954; *Чайковський П.* Письма к Я. Калишевскому // Чайковський П. — ПСС. — Т. 15 Б. — М., 1977; Т. 16 А. — М., 1978; *Пархоменко Л.* Хор Київського університету // Укр. муз-во. — Вип. 19. — К., 1984; *Її ж.* Легендарний Яків Калішевський в українській хоровій культурі // Музична україністика: сучасний вибір. — К., 2005. — Вип. 1; *Чечотт В.* Концерт капеллы Калишевского // Киевлянин. — 1893. — 7 янв.; *М. Т.* К духовному концерту Я. С. Калишевского // Там само. — 1915. — 23 лют.; *Беляков В.* Божественное пение // Зеркало недели. — 1997. — 1 февр.

Л. Пархоменко

КАЛЛОШ Шандор Ернестович (23.10.1935, м. Чернівці) — композитор, скрипаль, лютніст, диригент. Член СК РФ. Закін. Львів. конс. (1961, кл. композиції й теорії музики *А. Солтиса*), аспірантуру при Моск. конс. (1964, керівники Ю. Шапорін, С. Скребков). 1954—63 — скрипаль у симф. і оперних оркестрах України, виступав як лютніст (з 1971) і диригент (з 1975). Від 1975 — соліст Моск. філармонії. Активно співпрацює з укр. кіностудіями.

Тв.: для симф. орк. — 3 симфонії (1957, 1960, 1961), п'єси; концерти для різних інстр. з орк.; кантата "Шандор Петефі" для 10-и інстр., сопр. та читця; сюїта "Пісня, елегія і танець" для струн.

орк.; кам. анс. — 4 сонати для скр. і фп. тощо; пісні на сл. поетів доби Відродження; музика до театр. вистав, к/ф, зокр. — "Рябий пес, який біжить краєм моря" (1990), "Дафніс і Хлоя", "Дика любов", "По прямій" (1993), "Принцеса на бобах" (1997).

А. Муха

КАЛНИЙ Остап (2-а пол. 19 ст., с. Вел. Сорочинці, тепер Миргородського р-ну Полтав. обл. — поч. 20 ст.) — нар. співак, продовжувач кобзар. традицій. Виконував укр. нар. пісні, *думи* ("Дівка бранка", "Удова і три сини", "Три брати Азовські", історичні пісні) без інстр. супроводу. Як відзначав *Ф. Колесса*, К. був під впливом *М. Кравченка.* Спів К., зафіксований на воскових валках, було розшифровано Ф. Колессою. 1901 *О. Сластіон* зробив портретну зарисовку К.

Літ.: *Сперанский М.* Южно-русская песня и современные ее носители // Сборник историко-филологического общества при Институте акад. Безбородько в Нежине. — К., 1904. — Т. V.; *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум. — Л., 1910—1913, ²К., 1969; Портрети укр. кобзарів О. Сластіона. — К., 1961.

КАЛОМІРИС (Каломіріс, Καλομοίρης) Маноліс [14(26).12.1883, м. Смірна, тепер Ізмір, Туреччина — 3.04.1962, м. Афіни, Греція] — грец. композитор, педагог, піаніст, муз.-громад. діяч. Голова СК Греції (1935—57). Член Афінської АН (1945). Засн. Еллінської й Нац. консерваторій у Греції. Основоположник грец. нац. комп. школи. Закін. Віден. конс. (1906, кл. фп. А. Штурма, пройшов курси теорії музики у Г. Греденера й композиції у *Є. Мандичевського*). Після закін. консерваторії отримав запрошення працювати в Харкові. 1906—10 — викладач фп. у приват. муз. школі сестер Оболенських (за ін. даними — також Харків. муз. уч-щі). Товаришував із *Ф. Якименком.* Високо цінував симф. оркестр харків. відд. ІРМТ і його диригента *І. Слатіна.* Дав сольний концерт у Харкові навесні 1907 (у програмі, зокр., фп. балади К.). У Харкові написав свій перший орк. твір — "Грецьку сюїту". Мемуари К. вважаються важливим джерелом інформації про тогочасне муз. життя Харкова.

1908 К. дав в Афінах сольний концерт з власних творів, що мали виразний грец. нац. колорит. 1911 — викладач Еллінської конс. (Афіни), 1919—26 — її директор. 1926 заснував і очолив Нац. конс. в Афінах.

Поміж творів — опери [зокр. "Протомайстер" або "Перший майстер" ("Першотворець"), прем'єра 1916, Афіни], симф. програмні твори, кам.-інстр. музика.

Камерні твори К. звучали в концерті "Грецькі ліричні кольори" на "Київ Музик Фест'2007". Вони входять до репертуару одес. фп. дуету "Oleyria" (*О.* та *Ю. Щербакови*).

Літ. тв.: Моє життя і моє мистецтво. — Афіни, 1988 (грец. мовою); Греческая музыка в прошлом и настоящем // СМ. — 1956. — № 12.

Літ.: *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — Х., 2004; *Харалампіду Л.* Музична освіта у сучасній Греції: історія, проблеми, перспективи: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2001; *Її ж.* Мемуари грецького музиканта і Україна // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту. — Серія: Мист-во. — Тернопіль, 1999. — Вип. 1 (2); *Її ж.* Оперный жанр в становлении национальной композиторской школы Греции // Наук. вісник НМАУ: Чотири століття опери. — К., 2000. — Вип. 13.

М. Ржевська

КАЛУСТЯН (Калустьян) Олександр Варткесович (6.07.1947, м. Львів) — композитор, музикознавець, педагог, муз.-громад. діяч. Член НСКУ (1991). З. д. м. України (1996). Професор (2001). Закін. комп. ф-т Львів. конс. (1972, кл. *Р. Сімовича*), аспірантуру при Київ. конс. (1978, кл. композиції *А. Коломійця*). Від 1974 — викладач кафедри теорії музики, 1978 — ст. викладач кафедри композиції та інструментовки Львів. конс. Від 1987— ст. викладач, зав. кафедри історії, теорії музики та заг. фп. Рівн. ін-ту культури, голова худ. ради. Від 1991 — доцент кафедри історії, теорії музики та методики муз. виховання Рівн. пед. ін-ту, 1998 — зав. кафедри естр. музики Рівн. гуманітарного ун-ту.

У співпраці з кам. хором "*Воскресіння*" написав хор. концерт "Молитва за Україну". Інтерес до фольк. джерел виявився у триптиху "Спогади" (стрілецькі пісні).

К. розробляє проблеми методики викладання муз.-теор. дисциплін. Автор публікацій у пресі. Поміж учнів — з. а. України О. Громиш, *А. Маренич*, н. а. України *Н. Свобода, В. Зінкевич, І. Білозір.*

Тв.: мюзикли — "Фрак для доцента", "Мапа", "Операція ліквідація"; вок.-симф. — картина "Суд пам'яті" (1987); для симф. орк. — Поема (1986); кам.-інстр. — Струн. квартет ("Дитячий", 1977), Фп. тріо (1982), Соната для влч. і фп. (1983), "Вальс-скерцо" для 2-х скр. і фп.; Вальс для ударних, для фп. — цикл прелюдій, Рондо (1971), Соната (1975), цикл "Маленькі прелюдії" (1976), Танок і Токатина (1984), Варіації (1989); хори без супр. — концерт "Молитва за Україну" (на канон. тексти, 1992), "Пасхальна увертюра", "У перетику ходила", сл. Т. Шевченка (обидва — серед. 1990-х); для голосу з фп. — "Монолог" (1994), триптих "Спогади" (1995); балади, пісні, обр. нар. пісень; музика до театр. вистав.

Літ. тв.: Використання українських клавішних дзвончатих гуслів в процесі позакласної роботи: Учб.-метод. рекомендації. — Рівне, 1988; Музична форма у схемах: Учб.-метод. розробка. — Рівне, 1988; Структурно-теоретичні особливості розвитку ладо-тонального слуху: Навч.-метод. розробка. — Рівне, 1990; Використання струк-турно-функціональних можливостей терцового звукоряду і систематизація акордових структур: Учб.-метод. рекомендації. — Рівне, 1991.

О. Коменда

КАЛУСТЯН (Калустянц) Тамара Седраківна (1.10. 1925, м. Київ) — кам. співачка (мецо-сопрано). Лауреатка Респ. конкурсу вокалістів (1959). Закін. Київ. ун-т (1950, філол. ф-т, романо-герман. відд.), Київ. конс. (1957, кл. вокалу *К. Брун-Каміонської* й *Т. Михайлової*, кл. кам. співу *З. Ліхтман*). 1946—51 навч. співу у вок.-оперній студії *Буд. вчених АН УРСР,*

О. Калний. Рисунок О. Сластіона. 1901 р.

М. Каломіріс

О. Калустян

Т. Калустян

Н. Калуцька

у 1960-х брала уроки в Н. Голубовської та *І. Браудо* (С.Пб., тоді Ленінград). Груд. 1959—72 — солістка Укрконцерту, 1972—88 — Київ. філармонії. 1961—74 — викладачка вокалу в Студії естр.-цирк. мистецтва при Укрконцерті (нині — *Київський державний коледж естрадного та циркового мистецтв*), з 1989 донині — керівник вок.-оперної студії Буд. вчених НАНУ. Як солістка Київ. філармонії виконала низку різнопланових програм з фп., органом, кам. і симф. оркестрами вітчизн. та заруб. вок. літ-ри (досконале знання іноzем. мов сприяло точному відтворенню лексики оригіналів). З органістом *С. Дайчем* щорічно (в 1960—70-х) виконувала твори *Й. С. Баха*, Ґ. Ф. Генделя, Т. Джордані, Дж. Каччіні, Дж. Перголезі та ін. (Київ, Львів, Донецьк, Вільнюс, Рига, Каунас, Таллінн, Ленінград, Новосибірськ, Мінськ). У кам. концертах виконала вок. цикли Р. Ваґнера, Ґ. Малера, Р. Шумана, Г. Вольфа на вірші нім. поетів мовою оригіналу. Перша вик-ця вок. циклів *Д. Шостаковича* в Києві (на сл. М. Цвєтаєвої, "Іспанські пісні", "Сатири", сл. Саші Чорного); В. Гаврилііна, М. Мінкова, М. Таривердієва, Б. Тищенка, 2 цикли *С. Прокоф'єва* (на сл. А. Ахматової й К. Бальмонта). У репертуарі — романси *А. Аренського*, *М. Балакірєва*, *М. Глінки*, *О. Даргомижського*, *Ц. Кюї*, М. Метнера, *М. Мусоргського*, *С. Рахманінова*, *М. Римського-Корсакова*, *П. Чайковського*, *Ант. Рубінштейна*, Г. Свиридова, та ін.

Плідно співпрацювала з укр. митцями, виконала багато їхніх вок. творів (у т. ч. прем'єри). Поміж них — вок. цикли *Б. Лятошинського*, сл. П. Б. Шеллі, *Ю. Мейтуса*, сл. В. Симоненка, *Ю. Рожавської*, сл. В. Коротича "Мудрість"; виконувала романси *М. Лисенка*, *Я. Степового*, *М. Жербіна*, *М. Завалішиної*, *І. Карабиця*, *О. Киви*, *В. Косенка*, Б. Лятошинського, *Г.* і *П. Майбород*, Ю. Мейтуса, *Ф. Надененка*, Ю. Рожавської, *В. Філіпенка*, *І. Шамо*, *А. Штогаренка*. Багаторічні творчі контакти пов'язували К. з *І. Блажковим*; у його вок.-симф. програмах виконала ряд прем'єр, зокр., у С.Пб. (тоді Ленінграді) з кам. складом Симф. орк. Ленінгр. філармонії вперше співала драм. кантату Б. Бриттена "Федра" (1980, до 100-річчя оркестру, здійснила запис на грамплатівку). З ним же брала участь у концертах до 100-річчя *І. Стравинського* (1980—82): конц. виконання опери "Цар Едіп", "Requiem canticles" для контральто, баса, хору та орк., "Три пісні В. Шекспіра" для мецо-сопрано, фл., кларнета та альта; "Кошачі колискові", 2 духовні пісні з "Іспанської книги пісень" Г. Вольфа (інструментування І. Стравинського). З І. Блажковим і орк. "Перпетуум мобіле" виконала прем'єри — кантату "Аріадна на Наксосі" Й. Гайдна, поему "Психея" М. де Фальї, мотет "In convertendo" *Д. Бортнянського*, "Salve Regina" Дж. Перґолезі. У концертах п/к *Ф. Глущенка* співала сольні партії в Реквіємі В. А. Моцарта, Симфонії № 9 *Л. Бетховена*, операх "Мавра" й "Цар Едіп" І. Стравинського (конц. виконання), п/к *Ю. Никоненка* — у симфонії "Пісня про землю" Ґ. Малера. З Київ. фп. тріо солістів (*В. Новиков*, *А. Мельников*, В. Пономарьов) виконала "4 шотландські пісні" Л. Бетховена й пісні *Й. Брамса*, з *Квартетом ім. М. Лисенка*, арфою та гобоєм — цикл Б. Лятошинського "Камыши" на сл. К. Бальмонта. Брала участь у Гайднівських муз. святах (1985), фест. "Київська весна" (1983—85), у Москві до святкування 100-річчя *З. Кодая* виконала прем'єру Трансильванської нар. балади "Ката Кадар" для мецо-сопр. і кам. орк. (дириг. Е. Сєров), 1983 вик. партію міс Беґгот в опері "Маленький сажотрус" Б. Бриттена (пост. *І. Молостової*). У 1960-х разом із *В. Бесфамільновим* їздила з концертами на цілину (Казахстан), у 1980-х брала участь в авт. концертах по Україні *А. Штогаренка*, *В. Філіпенка*, 1986 виступала з концертами на ЧАЕС. Здійснила багато записів до фонду Нац. радіокомпанії України.

Літ.: *Александрова А.* Письма из городов. Киев // СМ. — 1968. — № 7; *Бялик М.* Концертное обозрение. Отмечая 70-летие Д. Д. Шостаковича // Там само. — 1977. — № 2; *Його ж.* У нас на гастролях "Прекрасные образцы" // Веч. Ленинград. — 1980. — 6 мая; *Музыченко О.* Исполнительское искусство. Концертное обозрение: Киев, сезон 1985/86 // СМ. — 1987. — № 3; *Дайч Н.* Вечори камерної музики // Київ. правда. — 1968. — 28 лют.; *Стельмашенко О.* Співає Тамара Калустян // Веч. Київ. — 1974. — 16 лют.; *Комарова-Кримська І.* І звуки голосу чарівного // Прапор комунізму. — 1985. — 31 груд.

В. Кузик

КАЛУЦЬКА (Калуцка, дів. пріз. — Пархоменко) Наталя Борисівна (13.12.1964, м. Київ) — піаністка, педагог, музикознавець. Дочка *Л. Пархоменко*. Канд. мист-ва (2002). Закін. Київ. ССМШ (1983, кл. фп. *Н. Толпиго*), Київ. конс., (1989, кл. фп. *В. Винницького*). 1987 — солістка кам. ансамблю Рівн. філармонії, 1987—91 — концертмейстер ДІТМ ім. І. Карпенка-Карого. За представленням Мін-ва культури СРСР (міждержавний обмін кадрами) з 1991 — викладачка гри на фп. держ. шкіл Польщі. Водночас — концертмейстер Щецінського т-ру опери й оперети, дит. хору "Серденько" (учасника хор. фестивалів у Берліні й Кіллі), співпрацювала з укр. тов-вами. Від 2001 — викладачка фп. кафедри музики Щецінського ун-ту. Досліджує архівні джерела, епістолярій. Авторка розвідок про творчість укр. композиторів, зокр. *О. Кошиця*.

Дискогр.: CD — *Klimek P.* "Siedem słów": кам. орк. "Академія" п/к *Б. Богушевського*, хор Щецінського ун-ту п/к *Т. Мікласа*, соло фп. — *Н. Калуцька*. — Sony, 2005. — CDQ SONY (compact disk supremas, 700 mb).

Літ тв.: канд. дис. "Мистецька діяльність О. Кошиця в контексті музики XX сторіччя" (К., 2001); Празький заспів у світових подорожах капел О. Кошиця // Укр. світ. — К., 1998. — № 4—6; Стильові засади літургійних композицій О. Кошиця // Актуальні проблеми теорії музики. — К., 2000; Українська канонічна творчість, рефлексії митця XX століття ("Догмати" О. Кошиця) // Укр. муз-во. — К., 2000; Тарасівські пісні в етнологічній та мистецькій діяльності О. Кошиця // НТЕ. — 2001. — № 3; Хоровий цикл О. Кошиця "Веснянки" — риси

стилю // Проблеми стилю і форми в музиці. — Л., 2001. — Вип. 4; "Сім слів" П. Клімека: візія євангелістського сюжету // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2005. — Вип. 1; До проблеми дослідження епістолярної спадщини О. Кошиця // Студії мистецтвознавчі. — 2006. — № 2; Приховане буття, або криза Української Республіканської капели // Там само. — 2007. — № 2; 2007. — № 4.

Б. Фільц

КАЛЬНІН Володимир Борисович (4.10.1924, с. Паньківці Петриківського р-ну, тепер Дніпроп. обл.) — бандурист. Гри на *бандурі* навч. у батька (учасника капели бандуристів у Дніпродзержинську), нар. пісень — у матері. Від 1936 — учасник капели бандуристів з-ду ім. Ф. Дзержинського п/к М. Лобка. 1943—45 — учасник 2-ї світ. війни. 1951 повернувся до капели, навч. у муз. школі. 1957—64 — соліст ансамблю бандуристів "Вітерець Поділля" при Вінн. філармонії. 1964—69 — директор БК с. Стадниця на Вінниччині, де вів гурток бандуристів, виступав як соліст-бандурист. 1969—74 — викладач кл. бандури ДМШ № 5 у Кривому Розі, тепер Дніпроп. обл. Виступав із циклом лекцій-концертів "Дзвени, моя бандуро!". 1974—89 — методист Будинку к-ри Криворізького сільського району. Від 1989 вів гурток дит. ансамблю бандуристів при СШ № 26, працював у Буд. піонерів Дзержинського р-ну Кривого Рогу, виступав у складі фольк. ансамблю "Берегиня" БК "Будівельник". У репертуарі — укр. нар. пісні ("Побратався сокіл", "Про Морозенка", "Ой гоп ти-ни-ни!" тощо), твори на сл. *Т. Шевченка*, "Не забуде Україна", сл. і муз. *П. Носача*, інстр. твори (в обр. *С. Баштана*) тощо.

Б. Жеплинський

КАЛЮЖНИЙ Марко (бл. 1890, Харківщина — ?) — бандурист. Разом із Ю. Сенченком 1935 утворив у с. Наталине Красноградського р-ну Харків. обл. анс. бандуристів. У складі ансамблю виступав у селах р-ну й області, учасник районних, обл. та респ. оглядів. Дуже добре володів *бандурою* і співав (бас-октавіст). У репертуарі переважали укр. нар. пісні.

Літ.: *Комаренко В.* Український оркестр народних інструментів. — К., 1960.

Б. Жеплинський

КАЛЮЖНИЙ Павло Петрович (1904, м. Харків — 1955, там само) — оперний співак (тенор). Вик. діяльність розпочав хористом Харків. опери. 1927—55 — соліст Харків. т-ру опери та балету. Мав надзвичайно красивий голос. Відзначався неабиякою музикальністю й артистизмом. Відомий як виконавець характерних партій.

Партії: Возний ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Мисаїл ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Андрій ("У бурю" Т. Хрєнникова), Ремендадо ("Кармен" Ж. Бізе), Ґоро ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Кошніль ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха).

Літ.: *Коваль М.* Спогади про Павла Калюжного // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

КАЛЮЖНИЙ Сергій Володимирович (25.01.1932, с. Іванівка, тепер АР Крим — 5.03.1988, м. Керч) — композитор, педагог. 1971 закін. Білор. конс., кл. композиції М. Аладова. Від 1958 — викладач муз.-теор. дисциплін Керченської ДМШ.

Тв.: вок.-симф. — кантати: "Чарівний край" (1971), "Зірка Аджимушкая" (1979); для симф. орк. — 3 симфонії (1971, 1972, 1974), сюїта "Керченські замальовки" (1977), поема "Пам'ять" (1980), симф. картина "Юність" (1983); для орк. нар. інстр. — "Чумацький шлях" (1980); Фп. тріо (1969); концерти з орк. — для влч. (1974), для баяна (1976, 2-а ред. 1979); хори без супр. — поема "Що є таке ми?" та ін.; романси, пісні для дітей, обр. нар. пісень; музика до театр. вистав.

Літ: *Усиков В.* Звучит песня // Правда Украины. — 1982. — 18 марта.

Н. Семененко

С. Калюжний

КАМЕНЕЦЬКИЙ Данило Семенович [бл. 1830, Глухівський пов., тепер Сум. обл. — 15.11.1880 (за ін. даними 27.10.1881), С.-Петербург, тепер РФ] — видавець. Знавець і вик-ць укр. нар. пісень. Навч. у Новгород-Сіверській гімназії. 1857 закін. Київ. ун-т. 1857—62 — керівник "Друкарні П. О. Куліша" в С.Пб. Підготував 2 випуски укр. нар. пісень (із запланованих 5-и), покладені на ноти *А. Маркевичем* (Укр. пісні з голосами: Десяток перший / Видав *Д. Каменецький*. — С.Пб., 1861; доля 2-о випуску невідома).

Літ.: *Марахов Г.* Каменецький Данило Семенович // *Його ж.* Т. Г. Шевченко в колі сучасників. — К., 1976; *Нахлік Є.* Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель: Наук. біографія. У 2-х т. — К., 2007. — Т. 1.

Р. Пилипчук

О. Каменецький

КАМЕНЕЦЬКИЙ Олександр Петрович (5.03.1902, м. Тирасполь, тепер Молдова — 13.01.1987, м. Харків) — композитор, диригент. Член СКУ. Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) муз. технікум (кл. диригування, 1931). Від 1939 — диригент Молдав. муз. драм. т-ру, 1957—62 — ансамблю "Жок". Від 1977 жив і працював у Харкові.

Тв.: вок.-симф. — поема "Дзвін Хіросими" (сл. Р. Гамзатова, 1977), балади; для симф. орк.: "Молдавський ескіз" (1935), балетна сюїта (1952), увертюра "Квітни, моя Молдавія" (1965), поеми тощо; Сюїта для дух. орк., "Молдавські наспіви" для скрипки з орк.; п'єси для труби з орк.; хори, обр. нар. пісень.

А. Муха

КАМЕНСЬКА Олександра Іванівна (бл. 1795, м. Харків — ?) — піаністка. З родини харків. проф. медицини. Муз. освіту здобула, очевидно, приватно. 1816 брала участь у вел. концерті в Харкові на користь Ін-ту шляхетних дівчат. Періодично виступала й на ін. харків. концертах.

Літ.: *Миклашевський Й.* Музична та театральна культура Харкова у XVIII–XIX ст. — К., 1967.

І. Лисенко

КАМЕНСЬКИЙ Борис Сергійович (15.11.1870, м. Миколаїв — 21.09.1949, м. Париж, Франція) — скрипаль, педагог. Гри на *скрипці* навч. у Харкові в чеського скрипаля С. Неметця. У 9-річному віці його гру почув Е. Ізаї, який пророкував К. вел. майбутнє. К. закін. Петерб. конс. (кл. *Л. Ауера*). На пропозицію герцога Мекленбург-Стерлецького організував струн. квартет. Багато гастролював по Європі. Згодом став професором Рос. конс. у Парижі. Давав також приват. уроки. Поміж учнів — япон. скрипаль Н. Сува.

Літ.: *Янчевский Н.* Б. С. Каменский // Возрождение (Париж). — 1951. — Ч. 13.

І. Лисенко

"КАМЕРАТА ТАВРИКА" (*"Camerata Taurica"*) — "ансамбль ранньої музики" (кер. *С. Крутиков*). Створ. у Ялті 1987. Сцен. життя розпочав 1988. У репертуарі — європ. музика доби *Середньовіччя*, *Відродження* та раннього *бароко*, а також укр. міська музика 16—18 ст. Відтворює вик. манеру, притаманну кожній епосі, на реконструйованих інструментах. Гастролював у багатьох містах України й кол. СРСР.

Б. Сюта

КАМЕРНА МУЗИКА — див. *Музика камерна*.

КАМЕРНА ОПЕРА — див. *Опера камерна*.

КАМЕРНА СИМФОНІЯ — див. *Симфонія камерна*.

КАМЕРНИЙ ОРКЕСТР (КО.) — невеликий за складом оркестр, основу якого складає ансамбль вик-ців на струн. інструментах: 6—8 скр., 2—3 альти, 2—3 влч., к.-бас). Термін КО. з'явився у 20 ст. Існують малий і великий КО. Їх істор. призначення — виконання concerti grossi, конц. *симфоній*, орк. *сюїт*, *серенад*, дивертисментів (17—18 ст.).

Історія формування кам. оркестрів в Україні сягає традиції кам.-інстр. музикування в сільс. побуті, у покоях козацької старшини 17 ст., у маєтках дворян. великопанської верстви 18 ст. та в освічених поміщ. осередках 19 ст.; у шкільному, дом. та муз. побуті укр. міст 18—19 ст. Гра для супроводу співу, танців, для слухання, під час церемоній тощо — відбувалася різними ансамблевими складами за участю *скрипки*, *кобзи*, *сопілки*, дудки, *флейти*, *труби*, скрипкового баса, *цимбал*, *бандури*, *лютні*, *органів*, *бубна*, литавр та ін. До реліктових явищ укр. муз. культури належали *кріпацькі й рогові оркестри*.

Мист. інтерес до КО. у 20 ст. збігся з розвитком форм і *жанрів* кам.-інстр. музики й був викликаний посиленням необарокових і неоклас. тенденцій європ. музики, зумовлений поглибленням інтересу до *поліфонії*, інтелектуалізацією муз. образної сфери, застосуванням нових муз. технік, посиленням эксперимент. можливостей у галузі орк. колориту, нових способів звуковидобування, а також урізноманітненням способів інтерпретації комп. задумів.

Сприятливою для кожного митця виявилась ідея ненормованого інстр. складу КО., що допускає альтернативність, неповторність творчих рішень. Цю властивість демонструють твори укр. композиторів за останні 50 років, зокр. твори *А. Штогаренка*, *І. Шамо*, *М. Скорика*, *В. Сильвестрова*, *Є. Станковича*, *В. Губаренка*, *Ю. Іщенка*, *О. Киви*, *Я. Верещагіна*, *В. Шумейка*, *В. Рунчака*, *А. Загайкевич* та ін.

Сучас. КО. — це склад, де подібно до кам. *ансамблю* кожна партія репрезентована одним виконавцем. Так буває при струн. складі. В ін. випадках беруть участь духові інстр., і тоді склад солістів буває різним — від кількох до 10-и. 2-а пол. 20 ст. викликала значну кількість творів для КО., що зумовлено різними причинами, зокр. тенденцією до "камернізації" сучас. муз. мислення, новаційними діями комп. творчості через оновлення стильових параметрів музики, пошук адекватних худож. реакцій на довколишній світ (Дві характерні п'єси для струн. оркестру; "Маленька камерна музика" № 1 *Л. Грабовського*; Партити для кам. оркестру (№ 1, 2) М. Скорика; "П'ять весільних ладкань з Покуття" й Кантата для нар. голосу та кам. оркестру *О. Козаренка*; "Елегія пам'яті Я. Верещагіна" *В. Гончаренка*; кантата "Спів для рівнодення" для сопрано, баритона та кам. орк. на вірші С.-Ж. Перса *В. Ланюка*; Кам. симфонія № 3 для струнних (пам'яті *Б. Лятошинського*) *В. Зубицького*; "Осіння серенада" В. Сильвестрова; "Aria-passione-2" для альта й кам. орк. *І. Щербакова*; "Рао Ноала" для сопрано й кам. орк. *Л. Юріної* тощо).

Рівень сучас. укр. музики репрезентують також КО. країни. Одним із найперших КО. в Україні став кам. оркестр Львів. конс. (1959). Нову сторінку в історії укр. кам. музики у виконавстві започаткував Київ. кам. орк. п/к *А. Шароєва* (1964). З його появою активізувалася творчість укр. митців у кам. галузі, виникли нові жанри, зокр., кам. симфонія. Пошуковою і репрезентативною була діяльність кам. орк. СКУ «Перпетуум мобіле» п/к *І. Блажкова* (з 1983). Інтенсивно КО. почали з'являтися у 2-й пол. 1980-х і в 1990-х. Сьогодні вони існують у кожному обл. центрі (муніципальні й при обл. філармоніях), при всіх муз. ВНЗ України. У Києві діють *"Київська камерата"* (худ. кер. і дириг. *В. Матюхін*), Ансамбль нової музики НСКУ (дириг. *В. Протасов*, худ. кер. *С. Пілютіков*), кам. оркестр *"ARCHI"* (худ. кер і дириг. *І. Андрієвський*), Київ. кам. оркестр п/к *Р. Кофмана*, *"Київські солісти"* п/к *Б. Которовича*, Кам. оркестр НСКУ (дириг. і худ. кер. *В. Рунчак*).

Літ.: Історія української радянської музики. — К., 1990; Міжнародний музичний фестиваль "Київ Музик Фест": Дайджест. — К., 1999.

О. Шевчук

КАМЕРНИЙ ОРКЕСТР ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ФІЛАРМОНІЇ — див. *"Кантабіле"*.

КАМЕРНИЙ ОРКЕСТР "АКАДЕМІЯ" ("А.") засн. 1959 у Львів. конс. (ЛДМА). 1-й в Україні студ.

кам. орк. Лаур. Всеукр. конкурсу кам. орк. (Київ, 1983, 1-а премія), 1-о міжн. конкурсу кам. музики "Золота осінь" (Хмельницький, 1-а пр.), фест. "Стравинський і Україна" (1994), фест. Р. Вагнера (Байройт, 1994, Вел. срібна медаль), премії "Львівська слава" ім. С. Людкевича (2001). Становленню оркестру сприяли *М. Колесса, А. Котляревський, С. Людкевич.* 1-і кер. *О. Деркач* і *М. Вайцнер.* Від 1991 — *М. Скорик* і *А. Микитка.* У репертуарі — клас. твори 16—20 ст., джаз тощо. 1-й вик. тв. *В. Камінського,* М. Колесси, М. Скорика, *О. Криволап, О. Козаренка, Ю. Ланюка.* З "А." виступали *Б. Которович,* Г. Кремер, Т. Грінденко, *О. Криса,* В. Співаков, *Л. Шутко, Ю. Башмет,* Н. Дацко, Н. Матвієнко, *Й. Ермінь, О. Рапіта, Е. Чуприк* та ін.; диригували Ю. Домаркас, *В. Жадько, В. Іконник,* С. Сондецкіс. Постійний учасник фестивалів "Львівська золота осінь", *"Віртуози"* (з 1990), *"Контрасти"* (з 1995), *"Київ Музик Фест"* (1995, 1998), а також у Байройті, Турнау, Нюрнберґу, Лейпциґу, Лігниці (Лєгніце), Ланьцуті, Варшаві, Ґданьську, Ряшеві (Жешуві), Катовіцах, Москві, Вільнюсі тощо. Записав ряд CD, аудіо-касет, зробив фонд. записи на Укр. радіо, постійно виступає по центр. ТБ України.

Літ.: *Микитка А.* Львівський камерний оркестр. 1959—2000. — Л., 2000; *Дувирак Д.* Музыка украинского зарубежья // СМ. — 1991. — № 10; *Козлов В.* Львівський камерний // Музика. — 1996. — № 3; *Кияновська Л.* Примусити лити сльози, або закон бутерброда // Art-line. — 1997. — № 3.

М. Скорик

КАМІНСЬКИЙ Віктор Євстахійович (8.04.1953, с. Нивра Терноп. обл.) — композитор, педагог, громад. діяч. З. д. м. України (1995). Лауреат Нац. премії ім. Т. Шевченка (2005), обл. комсомол. премії ім. О. Гаврилюка (1981), премій ім. М. Лисенка (2000), ім. С. Людкевича (2004). Професор (2001). Член НСКУ.

Закін. Львів. конс. (кл. композиції *В. Флиса,* 1977), аспірантуру при Моск. конс. (кл. композиції Т. Хрєнникова, 1985). 1977—78 — викладач Рівн. ін-ту культури, з 1978 — ст. викладач кафедри композиції Львів. конс. доцент (1996), професор (1999), проректор з наук. роботи (з 2003). Поміж учнів — *І. Білозір, Б. Вінницька, В. Маник, О. Мануляк, В. Павенський, К. Стеценко.*

К. отримав визнання як автор акад. і естр. творів, театр. музики. Творчій манері К. притаманні точність і лаконічність форми, широке використання елементів *неокласицизму, необароко, неофольклоризму* тощо, тяжіння до поліф. письма, інтенсивність драматург. розвитку.

Тв.: вок.-симф. — поема "Корчагінці" (1978), Симфонія № 2 "Ріка дружби" (сл. Б. Стельмаха, 1983—86), кантата "Іван Підкова" (сл. Т. Шевченка, 1988), 2 кам. кантати (сл. Д. Павличка, 1987; сл. Т. Шевченка, 1988), кантата-симфонія "Україна. Хресна дорога" (сл. І. Калинця, 1992), ораторія для солістів, читця, міш. хору та оркестру "Іду. Накликую. Взиваю..." (на тексти митрополита А. Шептицького в поет. опрацюванні І. Калинець, 1998), Акафіст до Пресвятої Богородиці для хору, солістів та струн. орк. (2002), кантата "Благодатна пора наступає" (сл. І. Франка, 2006); для симф. орк. — поема "Пам'яті Каменяра" (1977), 2 симфонії (1982, 1983); для струн. орк. — "Камерна музика" (1978), "Te deum" (1996), Adagio (1997), концертна п'єса "Репетиція оркестру" (2001), концерти з кам. орк. — для скр. (1979), гобоя (1980), фп. (1995), для 4-х солістів, струн. орк., клавесина та органа (1996), Концерт № 2 "Різдвяний" для скр. (2001); для орк. нар. інстр. — триптих "Карпатські акварелі" (1986); Струн. квартет (1976), для флейти соло — "Urlicht-irlicht" (1997), для гітари соло — Соната (2004), п'єси — для фп., для різних інстр. з фп., для сопілки соло (1982), для 2-х сопілок (1987); для скр. з кам. орк. "Супергармонія в ритмах "Океану" (2007) тощо; для хору — "Гагілка" (сл. І. Калинця, 1993), Літургія Іоанна Златоуста для солістів і міш. хору (2000), Пасхальна Утреня для хору й солістів (2006); пісні (в т. ч. зб. "Від земної краси". — К., 1989), обр. укр. нар. пісень; музика до театр. вистав — "Маруся Чурай" за Л. Костенко, "Народний Малахій" М. Куліша, "Павло Полуботок" за К. Буревієм, "Мазепа" за Б. Лепким.

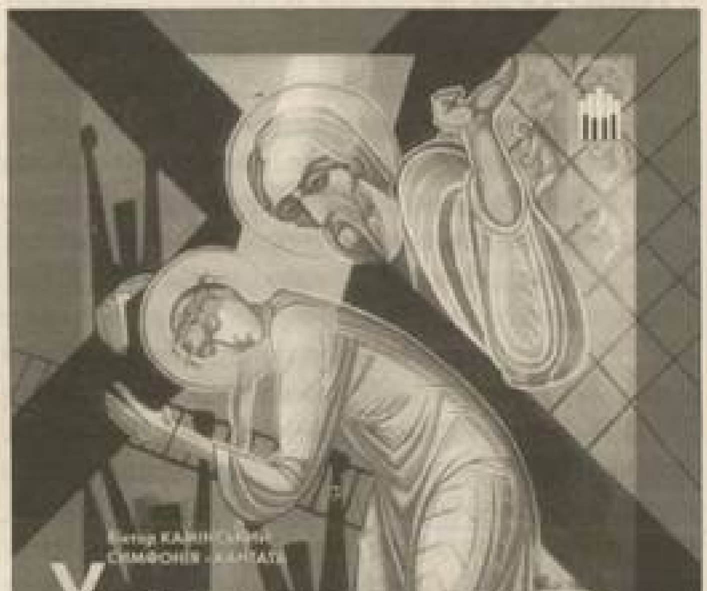

Обкладинка CD "Україна. Хресна дорога" В. Камінського

Літ.: *Конькова Г.* Размышления о молодых // СМ. — 1981. — № 12; *Кияновська Л.* Портрет сучасника в інтер'єрі постмодернізму // Укр. муз-во. — К., 2001. — Вип. 30; *Заранський В.* Скрипкові концерти Віктора Камінського // Музика. — 2003. — № 3; *Дувірак Д.* "Україна. Хресна дорога" // КіЖ. — 1992. — 31 жовт.; *Строй І.* Зоряний час Віктора Камінського // Поступ. — 2003. — 17 трав.

Б. Сюта

КАМІНСЬКИЙ Дмитро Романович (17.08.1907, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — ?, м. Мінськ, Білорусь) — білор. композитор, муз.-громад. діяч. З. д. м. БРСР (1963). Закін. Ростов. муз. технікум, кл. фп. (1930).

Я. Каміньський

О. Каміонський

О. Каміонський у ролі Єлецького (опера "Пікова дама" П. Чайковського)

Композиції навч. у Н. Хейфеца. Зав. муз. частини, концертмейстер т-рів у Ростові-на-Дону, в Мінську (1945). Від 1957 очолював СК Білорусії. Поміж тв. — Фантазія на укр. нар. теми для орк. рос. нар. інстр. (1942).

А. Муха

КАМІНСЬКИЙ (Каменський) Іван (бл. 1720, Україна — після 1799, С.-Петербург, тепер РФ) — музикант. Малолітнім хлопцем вивезений до С.-Петербурга, де 1742 закін. Театр. школу й почав служити у приват. оркестрі імп. Єлизавети Петрівни. Згодом — соліст Придв. оркестру. Звільнений зі служби 1762 (за ін. даними — 1799). Автор комедії "Ноксіон", поставленої 1750 у Смольному палаці.

І. Лисенко

КАМІНСЬКИЙ Федір Тимофійович (бл. 1895, м. Миколаїв — ?) — бандурист, співак. Під час навч. у реальному уч-щі почав грати на *бандурі*. Мав вел. репертуар. Подорожував Україною, бував у *Лесі Українки* в Ялті, де зустрічався з *Г. Гончаренком*. Поетеса подарувала йому бандуру, що тепер зберігається в музеї Лесі Українки в Києві.

Літ.: *Кабан С.* Подарунок від Лесі // Україна. — 1970. — № 29.

Б. Жеплинський

КАМІНЬСЬКИЙ (Kamiński) Ян Непомуцен (16.05.1777, с. Куткір, тепер Буського р-ну Львів. обл. — 5.01.1855, м. Львів) — актор, режисер, драматург, організатор театр. справи. 1796 закін. гімназію у Львові. Навч. на філос. ф-ті Львів. ун-ту. 1802–05 — атрепренер польс.-рос. трупи в Кам'янці-Подільському (тепер Хмельн. обл.), з якою гастролював також у Києві (1803), Миньківцях (між 1804 і 1805, тепер Хмельн. обл.; 1805 тут видав власний переклад "Гамлета" В. Шекспіра), Дубні (тепер Рівн. обл., 1804), Кременці (тепер Терноп. обл., бл. 1805), Мінську (Білорусь). Антрепренер польс.-рос. трупи в Одесі (1805–09). Директор і режисер стаціонарного т-ру у Львові (1810–42, відтоді — режисер), де поставив власну "комічну оперу" "Забобон, або Краків'яни і гуралі" — продовження п'єси В. Богуславського "Удаване диво, або Краків'яни і гуралі" з музикою *К. Курпінського*. Автор *думки* "Вийшов хлопець на берег струмка" ("Wyszedł chłopiec w brzeg strumienia"), опубл. у зб-ках 1820–40-х, театр. адаптацій літ. творів на укр. сюжети, зокр. "Гелена, або Гайдамаки на Україні" (1819; за п'єсою "Hedwig, die Banditenbraut" — "Ядвіга, або Бандитова наречена" нім. драматурга Т. Кернера), де сплюжив гайдамацький рух; "Міщанин-шляхтич, або Турки на Волині" (за Ж.-Б. Мольєром). Як редактор львів. видання "Rozmaitości", присвячував чимало місця музиці.

Літ. тв.: Myśli o umnictwie dramatycznym // Haliczanin. — Lwów, 1830. — T. 2.

Літ: *Паламарчук О.* Музичні вистави Львівських театрів (1776–2001). — Л., 2007; *Гарбузюк М.* Перші вистави "Гамлета" Вільяма Шекспіра на території (кінець XVIII— початок XIX століть) // Записки НТШ. — Л., 2007. — Т. 254: Праці Театрознавчої комісії; *Пилипчук Р.* Перший професійний театр в Одесі — польсько-російська трупа Я.-Н. Камінського (1805–1809) // Поляки на півдні України та в Криму. — О.; Ополє; Вроцлав, 2007; *Lasocka B.* Teatr lwowski w latach 1800–1842. — Warszawa, 1967; *Її ж.* Jan Nepomucen Kamiński. — Warszawa, 1972; *Її ж.* Dramatopisarstwo Jana Nepomucena Kamińskiego // Dramat i teatr postanislawowski. — Wroclaw, 1992; *Komorowski J.* Polskie życie teatralne na Podolu i Wołyniu do 1863 roku. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1985; [*Б. а.*]. Jan Nepomucen Kamiński // Dziennik Warszawski. — 1854. — Nr 16; *K. E.* Jan Nepomucen Kamiński // Tygodnik Ilustrowany. — 1863. — Nr 148.

А. Калениченко, Р. Пилипчук

КАМІОНСЬКИЙ Оскар Ісайович (30.01.1869, м. Київ — 28.08.1917, м. Ялта, тепер АР Крим) — оперний і кам. співак (лір. баритон), педагог. Чоловік *К. Брун-Каміонської*. З купецької родини. У дит. роки навч. гри на *скрипці*, співав у хорі й соло. 1888–91 — навч. у Петерб. конс., кл. вокалу *К. Еверарді* та *С. Габеля*, в оперному кл. О. Палечека. За порадою *Ант. Рубінштейна* й *П. Чайковського* продовжив навч. у Мілані в А. Ронці і Ч. Россі; виступав на оперних сценах Неаполя, Флоренції (партія Тоніо у прем'єрній виставі опери Р. Леонкавалло "Паяци" п/к автора), Афін. Від 1893 виступав на оперних сценах Харкова (1893–94, 1898–1900, 1913–14), Києва (1894–95, 1897, 1902–04, 1914), Одеси (1901, 1913), Катеринослава (тепер Дніпропетровськ), Ростова-на-Дону, Тифліса (тепер Тбілісі), Н. Новгорода та ін. 1904–08 співав у Петербурзі й Москві (приват. антрепризи), гастролював містами Сибіру та за кордоном — у Монте-Карло, Японії, Вел. Британії, Франції, Німеччині. Мав голос не сильний, але красивого тембру й широкого диапазону, відзначався майстерністю кантилени, емоційною виразністю співу, мистецтвом перевтілення у сцен. образ. У вел. різноманітному репертуарі К. переважали твори італ. класики. 1-й вик-ць партій Грязного ("Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*) в Харкові, Гарини ("Каморра" Е. Еспозіто) в Одесі та ін. Виступав також із кам. репертуаром. 1904 — викладач Київ. школи *М. Лесневич-Носової*.

Поміж найкращих партій — Онєгін, Мазепа, Єлецький ("Євгеній Онєгін", одноим. опера, "Пікова дама" П. Чайковського), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), ді Луна, Амонасро, одноим. опера, Ренато ("Трубадур", "Аїда", "Ріголетто", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Вольфрам ("Тангейзер" Р. Вагнера) та ін.

Дискогр.: (бл. 400 тв.) у записах фірм Петерб., Тифлісу, Берліна, Варшави, Києва ("Граммофон", 1902, 1904; "Фаворит", 1912; "Екстрафон", 1913; "Аристотипія", 1913).

Літ.: Оскар Камионский. — К., 1911; *Левик С.* Записки оперного певца. — [2]М., 1962; *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; [*Б. а.*]. О. Камионский [Некролог] // Рампа и жизнь. — 1917. — № 33–34; *Муха А., Мазепа Л.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

А. Муха

КАМУЗ Гаврило Іванович (кін. 19 — поч. 20 ст., с. Старі Санжари, Полтавщина) — лірник. Навч. гри на *лірі* в лірника Бурмота в с. Мачухи. Знав *думи*. В нього навч. *І. Скубій*.

Літ. : *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум. — К., 1969.

Б. Жеплинський

"КАМ'ЯНСЬКИЙ БОГОГЛАСНИК" ("КБ.") — одна із найцінніших рукоп. пам'яток укр. духовної лірики 17 — 1-ї пол. 18 ст. Переписаний 1734 у лемківському с. Кам'яне на Грибівщині (тепер Польща). За добором пісен. репертуару і структурою "КБ." став своєрідним прообразом "*Богогласника*" (Почаїв, 1790—91). Містить чимало рідкісних текстів духовної лірики, зокр. пісні на честь києво-печер. і самбірської богородичних ікон. Уперше "КБ." досліджував *І. Франко*. Тепер зберігається у фондах Ін-ту літ-ри ім. Т. Шевченка НАНУ.

Літ.: *Медведик Ю.* Українська духовна пісня XII—XIII століть. — Л., 2006; *Франко І.* Карпаторуське письменство XVII—XVIII вв. // Зібр. творів. У 50 т. — К., 1981. — Т. 32.

Ю. Медведик

КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (К-УМЗ). Контакти муз. культур 2-х країн, розташованих на різних континентах, відділених океаном, відмінних за своєю історією й сукупним складом населення, тривалий час мали односторонню спрямованість: від України — через її емігрантів чи гастролюючих митців — до Канади. Тільки після того, як на землях останньої зосередилася значна маса прибульців з України, коли їхня муз. культура, не втрачаючи суттєвих первинних і набувши нових самобутніх рис, склала вагому частку поліетнічної муз. культури Канади, з'явилася принципова можливість установлення повномасштабного культ. взаємообміну. Ця можливість переконливо реалізується в умовах незалежної України.

За переписом 2001, у Канаді проживало понад 1 млн. 70 тис. осіб укр. походження (згідно їхньої самоідентифікації), складаючи восьму за чисельністю етнічну групу Канади й посідаючи 2-е місце в укр. діаспорі у світі. Як і всюди, виявляється вплив процесів асиміляції, оскільки укр.-мовне населення Канади складає бл. 35 % у містах і 23 % — у селах, у школах навчання ведеться укр. і англ. (у провінції Квебек — франц.) мовами, існують мішані шлюби тощо. Відтак актуальним, з ін. боку, виступає завдання нац. консолідації. Діяльність різного роду укр. громад. організацій, у т. ч. мист., координує Конгрес українців Канади, що, своєю чергою, є членом Світ. конгресу українців зі штаб-квартирою в Канаді. Природньо, що (як і раніше, з серед. 20 ст.) Україна здійснює різнопланові зв'язки переважно саме з укр. діаспорою. Проте поступово розширюються контакти з ін. етнічними спільнотами Канади.

Перша хвиля масової (бл. 70 тис. осіб) організованої еміграції українців до Канади (1891—1914) включала переважно вихідців із регіонів кол. Австро-Угор. імперії — Галичини, Буковини, Закарпаття. Ці люди, здебільшого найбідніші з іммігрантів, доведені до відчаю вдома, сподівалися втекти від матеріальних злигоднів і політ. сваволі за океан, покращити своє життя. Настрої туги за полишеною Батьківщиною, спогади про трагічні втрати, труднощі утвердження на новому місці помітно відбились у тогочас. емігрант. фольклорі. Прибульцям відводилися малозаселені аборигенами цілинні землі спочатку у степ. провінціях — Манітобі, Саскачевані, Альберті — на півдні країни, побл. кордону зі США. Українці прагнули селитися компактно, утворюючи етнічно однорідні колонії. Тривалий час їх називали "буковинцями", "галичанами", "русинами", "австрійцями", "поляками", і лише 1915 уперше промайнула узагальнена назва "українці", що згодом стала спільною для всіх прибулих із України.

Важливим об'єднуючим чинником за цих умов були першоджерельні традиції укр. нар. музики, що, на думку канад. етнографів і фольклористів Т. Кошиць, Р. Климаша, К. Пікока та ін., дістали тут майже повне відновлення. Укр. нар. побутові й духовні пісні широко виконувалися учасниками родин., обряд. та релігійних свят, жарт. і танц. наспіви звучали в супр. нехитрих сільських муз. інструментів під час нар. гулянь чи весіль. У родинах укр. іммігрантів народжувалися й зростали майбутні профес. музиканти, як-от піаніст І. Кучмій, скрипалька Л. Новак.

Друга еміграц. хвиля (1918—39), що припадає на період між двома світ. війнами, сприяла пожвавленню й збагаченню муз. життя, включаючи появу в ньому ознак професіоналізму. На основі перевтілення глибоко вкорінених традицій нар. гуртового співу утворюються числ. світ. і церк. хори, паралельно виникають інстр. ансамблі й оркестри, організовуються театр. групи й товва, нар.-танц. колективи. Важливим стимулом розвитку хор. справи стали гастролі *Укр. респ. капели О. Кошиця* (1920) та керованих ним хорів під час перебування музиканта у США (з 1924). 1941—44 О. Кошиць плідно працював на літніх вищо-освітніх курсах у Вінніпегу. В Канаді виступали учасники капели О. Кошиця співаки *Г. Шандровський*, *П. Ординський*, концертувала співачка С. Романко. Від 1923 у Вінніпегу жив і працював як муз. педагог диригент, театр. режисер, нотовидавець, композитор, священик *Є. Турула*. Видатний хореограф *В. Авраменко* 1926 заснував у Канаді Головну рухому школу Укр. нац. т-ру, яку 1929 переніс до Нью-Йорка, згодом знану як "Балет Авраменка". 1931 відбувся тріумфальний виступ його великого танц. ансамблю разом з Укр. хором О. Кошиця у "Метрополітен опера" (Нью-Йорк). Від 1936 розгорнув діяльність відомий музикознавець, педагог, хор. диригент і композитор, громад. діяч *П. Маценко*. 1923 у Вінніпегу дебютував скрипаль *Т. Губицький*, згодом він гастролював у Канаді та США, де 1937 й поселився в Детройті. Добре зарекомендував себе піаніст-концертант і композитор *І. Мельник*. Співак *М. Голинський*, відомий успішними виступами на різних оперних сценах світу, з 1938 роз-

Поштова марка "100-річчя переселення українців до Канади"

В. Авраменко, О. Кошиць (сидять). Канада, 1930-і рр.

почав велике конц. турне по містах США й Канади. Тоді ж і в 1940-х пройшли успішні гастролі *М. Сокіл*, сольні концерти піаністки *Л. Колесси*.

Муз. життя Канади набуває особливої інтенсивності під час **третьої** хвилі укр. еміграції (1945—90). Це пояснюється цілою сукупністю факторів, як-от істотне збільшення чисельності підготовлених профес. муз. кадрів, які прибували з Європи; утвердження власної молодої генерації музикантів-уродженців Канади й вихованців її навч. закладів; зростання можливостей радіо, ТБ, звукозапису, видавн. справи; активізація гастрольно-конц. діяльності; організація регулярних міжн. фестивалів, конкурсів тощо. Поміж укр. музикантів старшого й середнього покоління, які прибували на постійне чи досить тривале проживання до Канади, виділяються переважно як хор. диригенти — О. Кошиць, *Н. Городовенко*, *Л. Туркевич*, *В. Кардаш*, Р. Солтикевич, *В. Климків*; композитори — *Ю. Фіала*, *С. Яременко*, *З. Лавришин*; співаки — *Р. Бабак*, М. Голинський, *Д. Йоха-Березенець*, П. Болехівський-Боян, Г. Манько, *В. Тисяк*, *Й. Гошуляк*, співачки С. Романко, *І. Мигаль*, А. Піддубна-Лисенко, І. Туркевич-Мартинець, *Р. Росляк*, С. Федчук. Поміж інструменталістів — видатна піаністка Л. Колесса, а також *Г. Голинська*, *М. Барабаш*, *Л. Мельник*, скрипалі *І. Ковалів*, Л. Яблонський, віолончелістка *Хр. Колеса*. Дехто, як піаністи *І.* й *Л. Жуки*, *О. Бризгун-Соколик*, скрипалька *М. Гробельська*, хор. диригентка *М. Дитиняк*, потрапив у Канаду разом із батьками в дит. чи юнац. віці і вже там здобув муз. освіту. Водночас визначився цілий ряд профес. музикантів, які народилися в Канаді. Це — композитори *Р. Гурко*, *Л. Кузьменко*, *Г. Кулеша*, В. П'юра, музикознавець і композитор *В. Сидоренко*, піаністи Хр. Петрівська, *Хр.-О. Брегент*, І. Ігнатович, І. Кузьмич, Б. Медицький, Я. Сенишин, скрипалі З. Лазарович, *Д. Гресько*, *С. Старик*, Ф. Мудра, Є. Гусарук, *М. Сабат*, Т. Руденська, віолончелістка О. Квасняк, співачки *Л. Зюбрак* (з 1988 — у США), *А. Чорнодольська*, співак *Я. Семчишин* та ін. Вони одержували муз. освіту вдома — в Торонто (Королів. муз. конс. — муз. академія, муз. ф-т Ун-ту, Укр. муз. ін-т), Монреалі (конс. МакГілл), в ін. містах, а також у приват. студіях, дехто вдосконалювався в муз. закладах Лондона, Нью-Йорка тощо. Муз. еліту Канади поповнювали укр. емігранти 1970—90-х: диригент *В. Колесник* з дружиною, співачкою *Г. Колесник-Ратушною*, скрипаль *Ю. Мазуркевич* (невдовзі переселився до США), композитори *О. Яковчук*, *О. Левкович*. музикознавець *Д. Дувірак*. Багато з тих, хто емігрував у США, підтримував творчі зв'язки з Канадою, як-от скрипалі *О. Криса*, *С. Сорока*, піаністи *О. Слободяник*, *М. Сук*, музикознавці *Т. Булат*, *Т. Філенко* та ін.

При багатьох укр. греко-катол. і правосл. церквах Канади існували й існують хори й ансамблі бандуристів. Найістотніші зрушення у світському муз.-хоровому житті відбулись після 2-ї світ. війни. Так, Л. Туркевич, який 1949 прибув до Канади й з 1951 жив у Торонто, керував філією хору Укр. нац. об'єднання (УНО) — жін. хором "Чайка" чол. квартетом "Славута", Хором Спілки укр. молоді (СУМ), з 1954 — чол. хором "Прометей"; паралельно з цим здійснював постановки укр. опер, оперет, диригував ораторіями, організовував і брав участь у концертах зі своїх творів, робив хор. аранжування, обробки нар. пісень, інструментував різні композиції. У Торонто діє жін. хор "*Веснівка*" п/к *К. Зорич-Кондрацької* позначений самобутністю вик. стилю, оригінальністю репертуару, що складається з клас. зразків вітчизн. і заруб. музики та укр. нар. творчості. Зокр., на поч. 2002 "Веснівка" дала в церкві Гамберкрест концерт укр. колядок і щедрівок за участі новоствореного чол. кам. хору й кам. оркестру. 2007 вже Укр. муз. тов-во провінції Альберта організувало в Едмонтоні 28-й щорічний концерт колядок і щедрівок у церкві МакДугал Юнайтед, де взяло участь 5 хорів (дириг. І. Тарнавська, М. Туржон, М. Дитиняк, Є. Лісова-Андерсон, Г. Лазурко), хор учнів-бандуристів (дириг. *А. Горняткевич*), а також чол. вок. ансамбль "Ре мінор". У Монреалі 1949—63 працював аматор. хор "Україна" п/к вимогливого майстра Н. Городовенка, що мав багатий репертуар. В Едмонтоні відомі чол. хор "*Дніпро*" п/к Р. Солтикевича й міш. хор п/к М. Дитиняк; пластовий театр. гурток під її керівництвом поставив "Казку про Червону Шапочку" *В. Безкоровайного*. 2005 М. Дитиняк провела муз. вечір пам'яті названого композитора, учасників вечора привітала голова Укр. муз. тов-ва Альберти Л. Бойко-Белл. У концерті взяли участь тріо "Перлини" у складі М. Захарії, Л. Чумер та О. Талпаш (акомпанувала піаністка, диригентка хору "Верховина" Г. Лазурко),

гостя Едмонтону Л. Качмар (фп.), дует у складі Н. Онищук і Л. Канівець, який виконав дит. пісню, піаністка, диригентка церк. хору св. Юрія І. Тарнавська, струн. тріо Саваринів (батько й сини), які вик. дві укр. думки; на завершення жін. хор "Дніпро" п/к М. Захарії вик. пісню "Лагідні весняні ночі" на сл. *Лесі Українки.* Хор молоді Укр. нац. об'єднання у Ванкувері виник під впливом О. Кошиця 1951; 1967 цей колектив, очолений В. Климківим, змінив назву на "Меморіальний хор ім. О. Кошиця". Багатий репертуар хору складають твори класиків укр. музики, сучас. авторів, обробки нар. пісень. Хор широко гастролював в Америці, Європі, 4 рази побував в Україні. Молодий диригент *Є. Дольний*, керівник хор. і оркестрових колективів Тов-ва об'єднаних українців Канади (ТОУК) у Вінніпеґу (1947—50) після 2-річного навчання у Київ. конс. організував і очолив у Торонто Муз. ансамбль ім. Т. Шевченка (хор і оркестр), що швидко здобув популярність, а також ансамбль нар. пісні "Travellers" ("Мандрівники") тощо. Є. Дольний виступив продюсером і диригентом постановки опери "Катерина" *М. Аркаса* в Торонто (1961). Знаний диригент В. Кардаш очолював хор "Прометей" у Торонто (1965—85), дівочий хор *"Діброва"* (1966—85), дух. оркестр "Батурин" (1967—85) та ряд укр. молодіжних ансамблів (з 1965). 2005 "Укр. молодіжний ансамбль" (УМА — жін. хор "Левада", чол. хор "Оріон", дух. оркестр "Авангард", юні барабанщики та прапороносці) вшанував пам'ять владики К. І. Борецького, який підтримував ансамбль, та свого першого диригента В. Кардаша на концерті до 20-ї річниці існування цього колективу. В ювілейному концерті прозвучали найкращі зразки репертуару УМА — літургійні, класичні, народні, сучасні твори (в т. ч. пісні *А. Пашкевича, П. Майбороди, І. Шамо*) та повстанські пісні п/к диригента Р. Ясінського. (Загалом у Канаді на поч. 1990-х нараховувалося бл. 150 танц. груп і стільки ж хорів). Однак, постійних оперних т-рів не було. На поч. 1970-х у містах Канади гастролював "Укр. оперний ансамбль" із США на чолі з *Н. Носенко*, яка співала також сольні концерти. Г. Мельник поставив у Вінніпеґу оперу "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського.* Досвідчений маестро В. Колесник, перебуваючи 1974—84 у Канаді, запровадив 1976 в Едмонтоні щорічний семінар хор. диригентів і сам керував зведеними хорами. 1978 він організував у Торонто

Н. Городовенко зі своїм хором. Канада, 2-а пол. 1940-х рр.

"Тов-во укр. опери Канади" і за участі ентузіастів цього Тов-ва здійснив постановки опер "Купало" *А. Вахнянина* (1979), "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського (1984), "Алкід" *Д. Бортнянського* (1994), "Роксолана" *Д. Січинського*, а також продиригував ораторію "Неофіти" сучас. укр. композитора з Франції *М. Кузана.* 1993 у вик. хору *"Дніпро"* п/к М. Дитиняк з Торонто, 1996 — у вик. оперного хору п/к В. Колесника з Едмонтону прозвучала ораторія *В. Кікти* на сл. *С. Майданської* "Святий Дніпро" (написана 1992, в Києві вик. 2001). Активно діючі хор. колективи очолювали також *С. Гумініловuч, М. Максимів*, О. Хміль, композитор Ю. Фіала та ін. Досить високий рівень виконання демонстрували церк. хори св. Покрови в Торонто, св. Юрія в Оттаві та ін., а також церк. хор при укр. греко-катол. парафії в Монреалі, там само — міш. хор, дит. і юнац. хор "Діти Богородиці", жін. вок. квартет (всі п/к М. Чопій).

Не менш активну діяльність вели виконавці—солісти укр. походження. Багато з них концертувало вдома й гастролювало за кордоном, насамперед у сусідніх США, а також Європі. Поміж них — вокалісти *П. Гунька, Й. Гушалевич, А. Піддубна-Лисенко*, А. Чорнодольська, І. Мигаль, І. Туркевич-Мартинець, Р. Росляк, С. Федчук, Т. Куліш, *Г. Шерей*, І. Карасевич, Дж. Ковальчук, П. Черняк, І. Коломієць, І. Вельгаш, *Л. Волянська.*

Відомий співак М. Голинський, який свого часу виступав на багатьох оперних сценах світу, згодом поєднував конц. діяльність із участю в канад. фестивалях укр. музики; вдячні співвітчизники обрали його почесним громадянином Оттави й Вінніпеґу, вручили золотий ключ від Торонто (життєвий шлях співака закінчився в Едмонтоні). Кол. примадонна Київ. опери Г. Колесник-Ратушна 1974 здійснила велике конц. турне, що охопило 15 найбільших міст — від Монреаля до Ванкувера. До програми турне входили твори зах.-європ. і вітчизн. класики, арії, романси й пісні сучас. укр. композиторів, обробки укр. нар. пісень. 1975 співачка виступала у США й Канаді з програмою, присв. 150-річчю від дня смерті Д. Бортнянського; 1991, 1996 гастролювала в Україні. Водночас до Канади приїздили на гастролі співаки укр. походження зі США (*Ю. Богачевський, І. Бала, О. Геймур, М. Фабрика*), ФРН (*О. Руснак*), Австрії (*І. Маланюк*), Аргентини (*М. Балук*), Бразилії (*Р. Хоменко*), Вел. Британії (співак і бандурист *В. Луців*) та ін.

До числа канад. інструменталістів, окрім раніше названих Л. Колесси, Г. Голинської, М. Барабаш, І. Коваліва, Хр. Колесси, дуету І. й Л. Жуків та ін., варто додати імена піаністів І. Мельника, Р. Грецька, Хр. Петрівської, скрипалів М. Бартена, *П. Басси*, М. Брата, І. Москалика, Д. Гресько, Є. Гусарука, В. Приставського, *С. Старика*, альтиста Ж. Стадника, віолончелістів О. Квасняк, Р. Бориса, Ант. Лисого. Приїздили на гастролі піаністи зі США — *Р. Рудницький* (дав сольні концерти в Торонто 1956, 1963) *Д. Гординська-Каранович* (з 1952 виступала в Торонто тощо),

М. Голинський. 1950-і.

Л. Артимів, з Франції — *Д. Дрогомирецька*, скрипалі *П. Гуменюк*, В. Баб'як — зі США, А. Чумаченко — з Аргентини, віолончелістка *З. Полевська* — зі США та ін.

Інстр. виконавство українців Канади перебуває в динамічному процесі свого формування. Першими зразками стали духові оркестри, створювані в різних містах, починаючи від колективів "Бандурист" (Вінніпег, 1916), "Дзвін" (Монреаль, 1919) тощо. Вони брали участь у різноманітних громад. святах і нар. гуляннях, стали невід'ємним компонентом муз.-театр. вистав. Після 2-ї світ. війни чимало великих дух. оркестрів було залучено до планомірної діяльності громад. і молодіжних організацій, як-от згаданий оркестр "Батурин" при організації СУМ у Торонто (1970).

Паралельно з поч. 1920-х виникли оркестри *мандолін* при громад. установах, зокр. при тов-ві "Укр. робітничо-фермерський дім"; вперше такий оркестр створено у Вінніпеґу 1921. У повоєнні роки з'являються оркестри симф. типу, складені з професіоналів або талановитих аматорів. До них належать орк. група Муз. ансамблю ім. Т. Шевченка п/к Є. Дольного, укр. оркестр "Євшан" у м. Саскатуні (1974) п/к Б. Вовка, Кам. струн. оркестр Укр. муз. ін-ту ім. М. Лисенка в м. Торонто (1970) п/к І. Коваліва, Укр. кам. оркестр у Торонто (1988) п/к *О. Коваліва* тощо. У черв. 2002 відбулася прем'єра ораторії "Посланіє" (на сл. Т. Шевченка) М. Кузана (в присутності автора) у вик. укр. хорів і Едмонтон. симф. оркестру п/к Гж. Новака.

З числ. естр. колективів і виконавців 1960—70-х набули популярності естр. ансамбль подружжя Склепковичів "Mickey and Bunny" і "D-Drifters—5" у Вінніпеґу, інстр. квартет "Рушничок" у Монреалі, рок-гурт "Люті гуцули" (Торонто), поп-гурт "*Соловей*", в Едмонтоні — джаз. піаніст *Дж. Стеч* (І. Стечишин), естр. співачка *Л. Білаш*, у Монреалі — поп-співачки Л. Ковальчук ("Люба"), Ю. Сисак ("Джульєтта"), естр. співачки Т. Сокирко, Ш. Крев'язюк, співак *Ед Іванко*. У Ванкувері діє Канад. муз. т-р на чолі зі співачкою А. Кохановою, що складається переважно з українців (зокр. *Ю. Китастий*). Акустичний інстр. склад включає також укр. нар. муз. інструменти — *бандуру, сопілку* тощо. У репертуарі, зокр., обробки укр. нар. пісень у стилі world music (світова музика).

Укр. муз. тов-во Альберти організовує мист. зустрічі в "Кафе Івасюк" — Домі укр. молоді в Едмонтоні. 2006 відбулася 3-я зустріч, під час якої в концерті прозвучало кілька пісень *В. Івасюка*, пісні ін. сучас. композиторів та обробки нар. пісень. Поміж виконавців — чол. вок. квартет "Ре мінор", інстр. ансамбль "Чайка" (дириг. Л. Мар'янич), Л. Білаш, жін. ансамбль "Дніпрова хвиля" (з фп. супр. І. Тарнавської), хор "Верховина" (дириг. Г. Лазурко), солісти-інструменталісти. Міцно вкорінені традиції в Канаді має фестивальний рух. На поч. 20 ст. перші вистави й хор. виступи відбувалися на приват. квартирах. Але вже 1939 на І Всекрайовому фестивалі укр. пісні, музики й танцю в Торонто у програмі взяло участь 1500 осіб. Тільки одне згадане тов-во "Укр. робітничо-фермерський дім" об'єднувало 352 свої філії, 87 будинків, де працювало 210 струн. оркестрів, 120 хорів, 170 драм. гуртків. У наступних фестивалях щоразу брало участь бл. 1—1,5 тис. митців і 10—15 тис. глядачів. Фестивалі знайомили з укр. мистецтвом співгромадян Канади — англосаксів, французів та ін., які таким чином залучалися до безпосередньої участі у спільних акціях. У фестивалях брали участь і профес. музиканти. Так, лауреатом Всеукр. фестивалю музики (1938) стала скрипалька Л. Новак, яка згодом, у 1940—50-х виступала із сольними концертами в різних країнах. Від 2-ї пол. 20 ст. широку популярність завоювали укр. фестивалі Канади — "Писанка" у м. Веґревілі (Альберта), у м. Дауфін (Манітоба), "Bilor West Village Festival" у м. Торонто, Етногр. фестиваль нар. творчості у м. Ріджайні, міжн. фестиваль "Фольклорама" у м. Вінніпеґу тощо. У Ванкувері проводиться джаз-фестиваль, співорганізатором якого є І. (Дж.) Орисик, в Оттаві традиц. фестиваль укр. молоді пам'яті В. Івасюка. Гучний резонанс мав Міжн. фестиваль під час проведення світ. виставки "Експо—67" у Монреалі, де відбулася 1-а представницька зустріч майстрів вокалу УРСР з канад. українцями; там само пройшов "Фест—96". Піаністка М. Барабаш (дівоче прізв. Кравців) 1970 організувала муз. тов-во "Укр. муз. фестиваль" у Торонто, в рамках якого провадяться щорічні конкурси дітей і молоді. 1980 вона засн. конкурс ім. С. Людкевича; його лауреатами стали скрипаль М. Сабат (1981), 1990—95 — бандуристи з України О. Симонова, О. Созанський, на фестивалі 2000 виступали *В. Герасименко* і *Окс. Герасименко*, 2004 гітарист Р. В'язовський став лауреатом конкурсу в Монреалі. Престижні звання лауреатів міжн. конкурсів у Монреалі завойовували рос. співак укр. походження *Ю. Мазурок* (1967), піаністка з Франції Д. Дрогомирецька (1968), кол. львів'янин скрипаль Ю. Мазуркевич (1969), київ. піаністи *О. Полянський* (1988) і О. Безбородько (1995), кол. харків'янин *В. Самошко* (1996), співак *А. Воронін* (1995). Значною мірою завдяки участі у фестивалях різних міст Канади ("Веселка" у м. Формлен провінції Саскачеван, "Укр. фестиваль" у Ґардентоні провінції Манітоба, "Писанка" у м. Веґревіль, "Весна" в Саскачевані) утвердив своє місце самобутній інстр.-хор. гурт "Гусла" — популяризатор укр. нар. пісні (засн. 1969—70 В. Зуляком за участі *П. Маценка*; очолювали: В. Зуляк, з 1980 — М. Закалюжний, з 1985 — диригент хору В. Соломон, з 1988 — худ. кер. С. Семчишин; асистентами диригента були М. Ризак з 1999, М. Закалюжний з 2000). На фольк. фестивалі 1988 виступив анс. "Полісянка", на фест. "Мозаїка—78" у м. Ріджайні — гості з Полтави, на міжн. фест. "Фольклорама" у Вінніпеґу (1991) — тріо "*Либідь*".

Першими авторитетними посланцями акад. муз. мистецтва з України у повоєнні роки були *З. Гайдай* та *І. Паторжинський* (1946), згодом — *О. Басистюк, Г. Гаркуша, Д. Гнатюк,*

Й. Гошуляк і Л. Зюбрак під час телепрограми "Рапсодія". Торонто, 1959 р.

Л. Жук у товаристві київських митців. 1990-і.

Т. Дідик, Л. Забіляста, О. Загребельний, А. Кікоть, С. Козак, С. Криворучко, Р. Майборода, Є. Мірошниченко, І. Нагірний, *К. Огнєвой, Д. Петриненко, І. Пономаренко, В. Река, Б. Руденко, А. Солов'яненко, М. Стефюк, С. Фіцич, Є. Чавдар, Є. Червонюк, О. Чулюк-Заграй* та баг. ін., включаючи концертмейстерів — *А. Кухарєва, Е. Пірадову* та ін. Диригент *Ю. Луців* виступив із симф. оркестром м. Калгарі (1961). Диригент *А. Авдієвський*, співаки Д. Гнатюк і Є. Мірошниченко, артисти Київ. т-ру опери та балету провели концерти в 16 містах Канади (1978). Своє мистецтво демонстрували піаністи — *Є. Басалаєва, О. Ботвинов, Й. Ермінь, О. Ліфоренко, Є. Ржанов*, В. Самошко, О. Слободяник, скрипалі *А. Баженов* з дружиною піаністкою *Н. Магометбековою*, О. Криса, *О. Пархоменко, К. Стеценко-мол.*, віолончелістка *Н. Хома*, флейтист *С. Закорський*, валторніст І. Єфремов та ін. Поміж представників укр. акад. школи виконавства на нар. інструментах — вик-ць широкого профілю *Г. Агратіна*, баяністи *С. Грінченко, І. Єргієв, В. Мурза, П. Фенюк*, дует В. Чумак — С. Максимов (Дрогобич), акордеоніст *І. Завадський* (2005 узяв участь у найчисленнішому концерті 644 акордеоністів Канади, занесеному до "Книжки рекордів Ґіннеса"); балалаєчники *Ю. Алексик*, А. Гриценко, гітаристка В. Сидоренко, бандуристи Окс. і *Ол. Герасименко, Р. Гриньків, Л. Дедюх*, Л. Федорова, *Л. Посікіра, К. Новицький*, О. Войт та ін.

Канад. аудиторія тепло сприймала виступи укр. вокальних і кам.-інстр. ансамблів, як-от: тріо бандуристок у складі *Н. Павленко, В. Третякової, Т. Поліщук* (останню згодом замінила Н. Бут-Москвіна), тріо бандуристок у складі М. Голенко, Т. Гриценко, Н. Софієнко, вок. дует "*Доля*" (Т. Буркацька — Л. Стадниченко), чол. квартет "*Явір*", *Струн. квартет ім. М. Лисенка*, ансамбль "*Київська камерата*", струн. оркестр "*Віртуози Львова*" тощо.

Найсильніше враження на масову аудиторію справляли виступи великих конц. колективів, зокр. *Ансамблю нар. танцю України* п/к *П. Вірського* (від 1991 п/к *М. Вантуха*). Його виступи в Канаді привернули до себе увагу й викликали гарячу симпатію тисяч глядачів попри початкове вороже ставлення деяких хибно зорієнтованих кіл (на трупу під час її переїзду влаштували диверсійний замах, коли вогонь знищив реквізит і костюми, але, на щастя, артисти не постраждали). Концерти Ансамблю, проведені 1962 у 6-и осн. містах Канади — Монреалі, Торонто, Вінніпеґу, Калґарі, Едмонтоні, Ванкувері — пройшли з величезним успіхом. Кожна нова зустріч з Ансамблем посилювала інтерес до його творчості. Під впливом творчості Ансамблю виникло багато нових аматорських танц. колективів у Канаді, за їх участі там було урочисто відзначено 100-літній ювілей П. Вірського (2005). П. Вірський, артисти його Ансамблю (багато з них зрештою залишилося в Канаді), хореографи *К. Балог, К. Василенко* та ін. надавали творчу допомогу канад. танцівникам, проводили для них майстер-класи й семінарі в Україні й Канаді. Не менш успішно, навіть тріумфально проходили канад. гастролі *Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки* п/к *А. Авдієвського* (1967, 1981, 1986, 2000). Преса високо відзначала майстерність хору й солістів-співаків, балету й оркестру. Незабутні враження залишили гастрольні виступи Львів. танц. ансамблю "Юність" п/к М. Вантуха (1979), солістів Київ. опери та балету, його хору п/к *Л. Венедиктова*, Одес. балету, Донец. балету п/к *В. Писарєва*, балетної трупи п/к О. Філіп'євої, *Держ. акад. капели бандуристів* (1988, Торонто), *Ансамблю пісні й танцю Збройних сил України* (1992), жін. хору "Гагілка", ВІА "*Кобза*", групи "*Соколи*" з Дрогобича, дит. хору "*Дударик*" тощо. Високу оцінку в пресі одержав дебют молодого піаніста-віртуоза з Донецька С. Салова — лауреата міжн. конкурсів, зокр., володаря Ґран-прі на конкурсі в Монреалі (2004); до програми його сольного концерту в Торонто (2006) увійшли твори *Ф. Шопена*, Р. Шумана, *М. Лисенка, Ф. Ліста*, І. Шамо.

Своєю чергою в Україні гастролювали колективи й солісти (переважно укр. походження) з Канади. Широке зацікавлення викликали виступи (1970) танц.-хор. ансамблю ім. Т. Шевченка ТОУК з м. Торонто (худ. кер. і гол. дириг. Є. Дольний, заст. дириг. М. Шатульський, балетм. М. Пилович, його заст. Ф. Сейчук). Гості виконали укр. нар. пісні й танці, пісні *К. Стеценка, А. Кос-Анатольського*, П. Майбороди, *М. Чайкіна, Д. Шостаковича*, "Поему про Україну" *О. Александрова* (соліст П. Менярка) тощо, показали нар. танці Канади (хореографія М. Картьє): індіанські, ескімоські, "Канадську сюїту" (муз. М. Сурдіна), нар. пісні — англо-канад., франко-канад. (соліст Д. Проців), амер. сучас. пісні (кілька номерів звучали в обр. Є. Дольного). Повторний візит Ансамблю відбувся 1989. Слухачам України добре відомий Хор ім. О. Кошиця п/к В. Климківа, в репертуарі якого — хор. твори укр. класиків, сучас. авторів, обробки нар. пісень. 1992 Хорові та його диригенту було присуджено Нац. премію України ім. Т. Шевченка (заст. дириг. В. Соломон і Л. Івашко). Слухачі Києва та ін. міст тепло вітали жін. укр. хор "Веснівка" п/к К. Зорич-Кондрацької, укр. тріо "Троянди" з Торонто (1990), ансамбль фольк. балету "Євшан" п/к Б. Жеребецького, ансамбль Л. Павличенко (1992). У Львові відбувся концерт із творів канад. композиторів Н. Кариньяк, Л. Кузьменко, Ґ. Кулеші (1994).
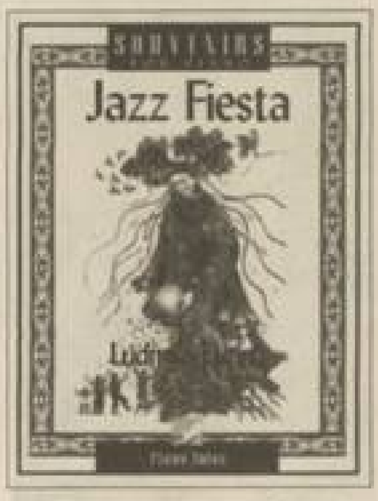
Титульна сторінка видання "Джаз фієста" Л. Юріної.

В. Ревуцький – доповідач на вечорі пам'яті Й. Гірняка. Торонто (1989 р.)

Із сольними концертами виступала піаністка Хр. Петровська (1971). Слухачі Дрогобича зустрілися зі співаком Й. Гушалевичем (2002). Конц. турне по Україні здійснила співачка Л. Волянська (1971). У Києві побували з концертами також канад. піаністка М. Ем. Айрленд (1960) та співачка Л. Маршалл із концертмейстером В. Кільбері (1958), оперна співачка Т. Стратас (1963). Відбулися гастролі по Україні канад. ВІА "Travellers", завітали вони й до артистів Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки (1962). Естр. дует Б. Кервінса й Ч. Остіна виступав у Києві (1951), джаз-квінтет П. Горна — в Одесі, Харкові, Донецьку, Дніпропетровську (1988). У Києві відбулися виступи Канад. муз. т-ру п/к А. Коханої (2005), дит. ансамблю "Пінтеле" п/к Л. Філіпенка разом з учнями канад.-євр. муз. т-ру Кронфмана (1991). Гостями 1-о фестивалю "*Червона рута*" (Чернівці, 1989) були гурти з Канади "Люті гуцули" й "Соловей" та співачка Л. Білаш (брала участь також у "Червоній руті—91" у Запоріжжі, виступала з гастролями по Україні 1991—92).

Творчість профес. композиторів Канади було представлено на престижних міжн. фестивалях, що з 1990-х проходять у столиці України та ін. міст за ініціативи НСКУ. Так, на "*Київ Музик Фестах*" виконувалися ати "Сто літ" С. Яременка й "Великий день" З. Лавришина, Концерт для 2-х фп. В. Арчер, симф. "Еклога пам'яті Дж. Кеннеді" Ю. Фіали, кам. п'єси В. П'юри, М. Метьюза (1990), Д. Скотта (1991). Фп. дует І. та Л. Жуків представив п'єси Г. Кулеші, Ю. Фіали, Д. Кіна, Д. Патрікена, К. Кравлея, (1991, 1992) та Дж. Бірджа (1995); прозвучали також кантата Л. Кузьменко, кам. твори М. Мозетич, Е. Генжі, Г. Кулеші (1993), симф. композиція М. Метьюза (1994), кам. твори А. Саузам (1995), М. Естерлі, Ф. Р. С. Кларка, С. Прово (2000). Церк. твори *Р. Гурка* вик. хор "Видубичі" (регент В. В. Віняр, соліст Т. Коберинка). У концертах "Київ Музик Фесту" прозвучали також твори канад. іммігрантів з України — О. Яковчука (2001) і О. Левковича (2000, 2005). У програму концерту "Великий акустичний перформенс" ("Київ Музик Фест"—2006) було включено твір С. Прово для влч. й електроніки. 1-й відділ концерту на Фесті—1999 було надано для творів композиторів Канади Дж. Гарлі, Ж. Лесажа, С. Прово, Л. Соколовіч у вик. ансамблю солістів "Київська камерата", диригувала В. Лакруа, вона ж як професор Монреал. конс. провела лекцію-зустріч на кафедрі комп'ютерних технологій НМАУ. До програми XII фест. "*Музичні прем'єри сезону*" (2002) увійшов хор В. Пейза. У концертах "Міжн. форумів музики молодих" виконувалися кам. твори А. Перрона (1995), С. Прово (1988), Я. Плямондона (2000). У наук. конф. у рамках "Фесту" з доповіддю виступив Ж. Ж. Натьє. Відомий канад. трубач і диригент, президент Міжн. гільдії трубачів, проф. ун-ту м. Торонто Ст. Шеннет тричі побував у Києві: 1988 під час проведення там конф. Євро-Міжн. гільдії трубачів і Київ. міжн. конкурсу трубачів, 2001 — на святкуванні 100-річчя *Нац. опери України*, 2002 — на запрошення *Укр. гільдії трубачів*. Кожного разу Ст. Шеннет виступав як диригент із *Держ. дух. оркестром України*, зокр. вперше виконав ряд творів амер. композиторів, номери з сюїти *Л. Колодуба*, а також провів зустріч із учнями Київ. ССМШ. Канад. трубач (тепер живе в Німеччині) Р. Стюарт узяв участь у роботі журі конкурсу "Мистецтво XXI ст.", провів майстер-клас (2002); наступного разу (2004) зробив свій внесок у створення якісного макету спільного CD. Неодноразово приїздив і кол. трубач Канад. брас-квінтету Фр. Міллер (тепер живе у США), 2004 виступив у святковому концерті, присв. 10-річчю Укр. гільдії трубачів.

Отже, музику Канади сьогодні репрезентовано не лише творчістю укр. діаспори, а й широким поліетнічним спектром канад. муз. культури.

Активізація К-УМЗ, розпочата з 1990-х, стосується й різних аспектів комп. діяльності. Так, *Є. Станкович*, який певний час жив у Канаді, на замовлення симф. оркестру Вінніпегу написав симф. твір. Ін. канад. симф. оркестри виконували низку його композицій. *Ю. Шевченко*, який працював на студії *електронної музики* в Канаді, на замовлення канад. танц. ансамблю "*Шумка*" з м. Ріджайна, що свого часу виступав на урочистому відкритті зимової Олімпіади в Калгарі, створив музику для сюжет. балетних композицій — "Перун", "Катруся", "Попелюшка" (2000, Торонто). До гастролей у Канаді скрипальки й поетеси С. Майданської (1995—96) *Г. Гаврилець* написала цикл п'єс "Екслібриси". Міський оркестр Торонто вик. п'яту Симфонію *В. Сильвестрова*, твори *І. Карабиця, М. Скорика*. Дует Л. та І. Жуків заграв п'єси *Г. Ляшенка, Б. Фільц* та ін. укр. композиторів, дует М. Фостер — Є. Плавуцький — твори *В. Рунчака*. В. Лакруа диригувала композицію *А. Загайкевич*. На святкування 50-річчя хору "Дніпро" в Едмонтоні було запрошено *Л. Дичко*. У Канаді відбулися творчі зустрічі з членами НСКУ *І. Кирилiною*, К. Стеценком-мол., *А. Гайденком* (він був членом журі комп. конкурсу). Укр. мелос покладено в основу баг. творів канад. композиторів зокр.: С. Яременка (кантата "Завойовники прерій", присв. першим укр. поселенцям у Канаді, романси й пісні на сл. укр. поетів), Ю. Фіали (Концерт-кантата до 1000-ліття хрещення України), Р. Гурка (Реквієм-панахида № 1 "Жертвам Чорнобиля"),

Учасники вечора відзначення роковин смерті С. Петлюри. Торонто (1957 р.)

солоспіви, хори, пісні Є. Турули, *Б. Весоловського*, З. Лавришина, *Л. Мельника*, симф. поема М. Адаскіна "Саскачеванська легенда" тощо. Заруб. членами НСКУ є Р. Гурко, Д. Дувірак, Л. Кузьменко, Г. Кулеша, З. Лавришин, О. Левкович, К. Б. Морозович (Моріс), В. П'юра, Ю. Фіала, О. Яковчук.

Значним є внесок у взаємну популяризацію муз. творчості обох країн сучас. засобами мас. інформації. В Канаді цю функцію виконують, зокр., радіопрограма "Пісні України" П. Наумчука, радіо- й ТБ-програми братів І. та Ю. Клюфасів, укр.-канад. муз. фірма "Євшан" на чолі з Б. Тимцем, що популяризують укр. нар. музику й *мас. муз. культуру*. З останньою співпрацював *І. Білозір* (у Львові), вона випускала CD і аудіо-касети *М. Бурмаки*, фестивалю "*Червона рута*—1991" тощо. В Україні справа планомірної популяризації музики укр. канадців від 1950-х здійснювалась на держ. рівні засобами радіо, згодом і ТБ, а також грамзапису, аудіо- та відеозапису; в останнє 30-річчя до справи підключилися деякі спільні підприємства.

1989—91 у Києві активно діяло укр.-канад. СП "*Кобза*" на чолі з Б. Олійником, *А. Калениченком* та М. Морозом, яке 1990 організувало гастролі в Торонто лауреатів фестивалю "Червона рута—89".

З огляду на різноетнічного споживача в Канаді грамплатівки із записами укр. пісні нерідко видаються з 3-а текстами: укр. (оригінал), англ., франц. мовою, як-от запис концерту (1967) співака оперного т-ру в Торонто Й. Гошуляка. П. Гунька, який виступає на сценах баг. т-рів світу, в т. ч. у виставах Канад. оперної компанії в Торонто, заснував проект укр. худож. пісні, й має намір записати на CD солоспіви відомих укр. композиторів. Першим було реалізовано видання подвійного CD солоспівів *К. Стеценка*. Їх виконавцями, крім П. Гуньки, є канад. музиканти А. Крайволт (піаніст-концертмейстер), Б. Баттерфілд (тенор), Р. Борис (влч., інструменталіст, за походженням українець), а також Р. Браун (баритон); продюсером є Р. Гурко. Альбом "Kyrylo Stetsenko. The Art Songs" включає всі 42 солоспіви, опубл. у київ. вид-ві "Мистецтво" (1963). Текст альбому надруковано англ., укр., франц. та нім. мовами з додатком есе й нотаток В. Сидоренка. 1992 у Торонто вийшов альбом пісень і аудіокасет укр. *колискових*, зібр. М. Онищук. Серію грамзаписів "Золоті голоси України" було організовано В. Колесником. Згаданий гурт "Гуслі" видав 7 аудіоальбомів (1976—2003). З поч. 20 ст. і зараз у Канаді видається чимало укр. муз. газет і журналів. У них оперативно висвітлюються укр. канад. муз. події різного рівня й значущості. Так, повідомлялося, що у різдвяно-новорічному сезоні 2006 у гол. ролі в опереті "Wiener Blut" ("Віденська кров") Й. Штрауса у Торонто виступила К. Чубар, яка привабила "приємним голосом", демонстрацією "гарних театральних манер", "вдосконаленою дикцією". Вказано також, що К. Чубар співала на прем'єрі твору Л. Кузьменко "Голос надії" для сопрано з орк. п/к Г. Кулеші в 70-у річницю Голодомору, виступала в концерті з хором "Веснівка" з нагоди 40-ліття хору. Також у "Архіві новин" канад.-укр. СП за участі *В. Морозова* детально розписано різнобічну діяльність останнього: переклади укр. мовою, виступи, статті, інтерв'ю у різномовній пресі, виступи разом з гуртом "Батяр Бенд Галичина" у Львів. опері, філармонії тощо.

Перші переклади укр. пісень англ. мовою з'явились у Канаді на поч. 20 ст.: згадка про окр. видання міститься у кн. "Бібліографія українського фольклору в Канаді. 1902—1964" (1969). Тоді ж друкувалися перші зб. укр. пісень англ. мовою: "Пісні про Канаду і Австралію. Зібрав Т. Федик" (1908), що витримали кілька перевидань, політичних пісень (1909, 1917). 1916 вийшла ґрунтовна зб. "Пісні України з русинськими віршами" у перекладі Ф. Р. Лайвсей (без мелодій), 1981 видано доповнену зб. Л. Леб з допомогою Л. Лайвсей "Співи віків. Народна література України". З ініціативи О. Кошиця було започатковано публікацію зб. пісень з мелодіями укр. і англ. (інколи й франц.) мовами. Цю справу підтримали *М. Гайворонський*, Г. Евах, І. Дзьобко, Дж. Віра та ін.: подібні зб. з'явилися у Вінніпеґу (1933, 1949—56), Едмонтоні (1947), Саскатуні (1946) тощо. З новіших прикладів — публікація в Канаді фп. п'єси Б. Фільц (2001) у зб. пед. репертуару. Твори О. Кошиця виходили у вид. "Музична Україна" (Київ). Спільно видано "Кобзарський підручник" *З. Штокалка* (Едмонтон—Київ, 1992), за допомогою спонсорів зі США й Канади кілька книжок *І. Лисенка* тощо.

Поміж авторів праць, виданих у Канаді — "Народні звичаї у сучасному побуті" О. Бризгун-Соколик, "Василь Барвінський" І. Коваліва, істор.-метод. розробки скрипаля С. Старика (англ. мовою), дослідження "Історія української музики на території Північної Америки" та "Історія музичних ансамблів при Торонтському університеті" В. Сидоренка. У Сіднеї (Австралія) видано кн. "Українські кобзарі-бандуристи", підготовлену співредактором часопису "*Бандура*" (Торонто) *В. Мішаловим* у співавторстві з дядьком.

Виступ хорової капели "Думка" під час гастролей у Канаді. 1989 р.

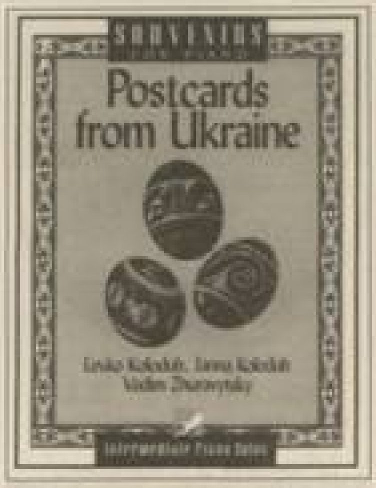

Титульна сторінка видання "Листівки з України" ("Твори українських композиторів", 2005 р.)

В. Мішалов у Торонто створив і очолює капелу бандуристів.

Літ: *Рудницький А.* Українська музика. — Мюнхен, 1963; *Нудьга Г.* Українська пісня в світі. — К., 1989; Українські канадці в історичних зв'язках із землею батьків. — К., 1990; "Будь здорова, землице": Українські народні пісні про еміграцію / Упоряд. *С. Грица.* — К.; Чикаго, 1992; Українська діаспора в світі: Довідник. — К., 1993; Міжнародний музичний фестиваль "Київ Музик Фест" (1990–1999): Матеріали преси, фотодокументи, програми. — К., 1999; Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ ім. П. Чайковського. — К., 2001. — Вип. 17; *Геник С.* 150 видатних українок. — Ів.-Франківськ, 2003; Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *Лисенко І.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Лисенко І.* Музики сонячні дзвони: Статті, рецензії, спогади. — К., 2004; *Його ж.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах. Українська академічна школа. — К., 2005; *Посвалюк В.* Історія виконавства на трубі в Україні. — К., 2006; *Кравчук П.* Художественная самодеятельность украинских канадцев // СМ. — 1956. — № 8; *Лепша І.* По Канаді і США // Музика.— 1977. — № 4; *Кузишин О.* Про музику Івана Коваліва // Сучасність. — 1987. — Числ. 2; *Мохорук Н.* Як би не рідна пісня... // Музика. — 1990. — № 4; *Її ж.* Концерт Андрія Дудича // Свобода. — 1982. — 5 трав.; *Вересень А.* "Троянда" з Торонто // Музика. — 1991. — № 3; *Шиболов Г.* Хормейстерська діяльність Нестора Городовенка // Студії мистецтвознавчі. — 2007. — Числ. 2; *Мацієвич С.* Українці Канади вшанували Каменяра // Рад. культура. — 1956. — 26 серп.; *Бондаренко Г.* Концерти Луїзи Маршалл // Там само. — 1958. — 26 жовт.; *Її ж.* З піснею в мандрівку // Там само. — 1962. — 26 лип.; *Савченко Л.* Очима чесної людини // Там само. — 1958. — 14 груд.; [*Б. а.*]. Концерт канадської піаністки // Там само. — 1960. — 17 квіт.; *Тарновський М.* За океаном // Там само. — 1961. — 9 берез.; [*Б. а.*]. Тереза Стратас. Наші гості // Там само. — 1963. — 30 черв.; *О-ко.* Антоніна-Піддубна-Лисенко // Вісті (Торонто). — 1968. — Числ. 3(26); *Бризгун-Соколик О.* Концерт Дани і Юрія Мазуркевичів // Гомін України (Торонто). — 1975. — 26 берез.; *Її ж.* Анна Чорнодольська в Торонто // Свобода. — 1976. — 12 берез.; *Її ж.* Оперетта "Вінер Блут" — дебют української співачки // Новий шлях. — 2006. — № 6; *Її ж.* Піаніст Сергій Салов дебютував у Торонто // Новий шлях. — 2006. — № 11; *Гамкало І.* Наталка Полтавка з Едмонтону // КіЖ. — 1991.— 17 серп.; *Його ж.* Музичне свято під склепінням столичної опери // Вісті з України. — 1999. — Черв.; *Козак С.* "Я знов з тобою, Україно!" // КіЖ. — 1991. — 21 лют.; *Вжесневська І.* Незабутній концерт з колядок і щедрівок // Новий шлях. — 2002. — № 7; *Саварин П.* В Едмонтоні відбулася прем'єра ораторії "Посланіє" // Там само. — № 28; *Його ж.* В Едмоні відбулася прем'єра ораторії "Посланіє" // Там само. — 2006. — № 7; *Сидоренко В.* Два концерти: Торонто, Вінніпег // Там само. — 2005. — № 12; *Його ж.* Гунька у ролі Воццека // Там само; *Його ж.* The Life of Kyrylo Stetsenko // Там само. — № 38; *Мельник Л.* Бас, від якого тремтять серця і стіни // Там само. — 2005. — № 40; *Чекан Ю.* "Вечірня" композитора Романа Гурка // Там само. — № 42; *Зінченко Н.* "Чим дивувати будемо?"... // Хрещатик. — 2005. — 29 квіт.; *Зорич-Кондрацька К.* Урочистий ювілей хору "Веснівка" // Новий шлях. — 2005. — № 44; *Логвиненко О.* Музичний вечір Василя Безкоровайного // Там само. — № 48; *Присутня І.* Розквітай і живи, наша пісне! // Там само. — № 49–50; *Її ж.* Концерт на пошану Великого Каменяра // Там само. — 2006. — № 45; *Житкевич А.* Правда про вбивство Миколи Леонтовича // Там само. — № 2; *Житкевич А.* Зоря, що звуками палала. До 125-річчя від дня народження Кирила Стеценка // Там само. — 2007. — № 22; *Максимів Л.* Різдвяний концерт при ОУК в Едмонтоні // Там само. — 2006. — № 3; *Дитиняк М.* Концерт юних талантів Едмонтону // Там само. — № 10; *Жолкевич О.* Концерт Соломії Сороки і Артура Ґріна // Там само. — № 15–16; [*Б. а.*]. Молодий львівський фольклорист досліджує канадсько-українську культуру // Там само. — № 18; *Головата Л.* 6+1 = "Піккардійська терція" // Там само. — № 19; *Тиховська Л* Концерт ансамблю "Чайка" у Гамільтоні // Там само. — № 28; *Гринда Л.* Український фестиваль в Торонто // Там само. — № 33–34; *Яремчук Д.* Концерт бандуристів // Там само. — № 44; *Кузьменко С.* [*Л.*]. Український вчений-театрознавець Валеріян Ревуцький // Там само. — № 44–45; *Дувірак Д.* Павло Гунька відкриває світові Стеценка // Там само. — № 49–50; *Її ж.* Свіжі барви традиційних українських колядок // Там само. — 2007. — № 5; *Стадник Н.* Світ музики: для хору "Київ" немає неможливого // Новий шлях. — 2007. — № 2; *Котович Г.* "Кафе Івасюк" в Едмонтоні // Там само. — № 8; *Його ж.* Концерт українських коляд в Едмонтоні // Там само; *Петрова Є.* Для тебе, Україно! Музична присвята: Конкурс молодих виконавців творів українських композиторів у Бурлінгтоні // Там само. — № 16; *Ромах О.* Чудова музика оркестру Big Band "Орфей" // Там само. — № 40; *Жолкевич О.* 37-ий Український Музичний Фестиваль // Там само. — № 46; *Bassa F.* Ukrainian Music Culture in Kanada: Diss. Ph. D., McGill University, Montreal, 1955; *Klymash R.* The Ethnic Folk Festival in North America // Українці в Американському та Канадському суспільствах. — Нью-Джерсі, 1976; Encyklopedia of Music in Canada. — Toronto; Buffalo; London, 1992; *Marunchak M. H.* The Ukrainian Canadians: A History / Ukrainian Academy of Arts and Sciences in Canada. — Winnipeg; Ottava, 1992; *Soroker Y.* Ukrainian Musical Elements in Classical Musik / Transl. by *O. Samilenko.* — Edmonton; Toronto, 1995; *Solomon S.* Zhuk Duo Joins Vesnivka Choir in Upcoming concert // Новий шлях. — 2002. — № 15; *Kohut M.* Canadian Composer's Vespers

Титульна сторінка програми концертної подорожі хору "Київ" під патронатом українсько-канадського СП "Ромир"

Ансамбль українського танцю на фестивалі у Британській Колумбії

Premiered in Kyiv // Там само. — 2005. — № 39; *Wawryshyn O.* Music Rules Composer Gary Kulesha's World // Там само. — № 41; *Його ж.* Hurko's Vespers Reflects Our Times // Там само. — 2006. — № 4; *Його ж.* Hunka to Sing Wozzeck // Там само. — № 12; *Його ж.* Volyn Combines Music and Motion // Там само. — № 26; *Його ж.* Stetch Brings his Jazz to Barrie // Там само; *Його ж.* Quartet Captures the Romance of Lemko Songs // Там само. — № 31–32; *Gula N.* Electrifying Paris to Kyiv // Там само. — 2005. — № 44; *Gula N.* CD Review Okean Elzy's Gloria // Там само. — 2006. — № 10; [*Б. а.*]. Chornobyl 20 Concert to Commemorate Nuclear Disaster // Там само. — № 12; *Tashleetsky R.* Ukrainian Music Begins to Find its Voice // Там само. — № 37; [*Б. а.*]. Donations received for Volyn, Ukrainian Song and Dance Company Benefit Concerts // Там само. — № 39; [*Б. а.*]. Interview: Composer Larysa Kuzmenko // Там само — № 44; [*Б. а.*]. Virtuoso Pianist to Debut in Toronto // Там само. — 2007. — № 3; *Hlynka D.* Ukrainian *Avant Garde* Music on CD // Там само. — № 11; [*Б. а.*]. The Toronto Ukrainian Festival at Harbourfront Centre // Там само. — № 19; *Pidkowich I.* Toronto Ukrainian Festival at Harbourfront // Там само. — № 35; [*Б. а.*]. Нові видання: "Спогади" — біографія світової слави оперного співака Михайла Голинського // Там само. — № 37; *Kuryliw V.* Commemorating the Life of a Music Icon // Там само. — № 41; [*Б. а.*]. Dominion Carillonneur Played Ukrainian Music from Peace Tower // Там само. — № 43; *www.globalserve.net/~victormishalow/index.bak.html*; *www.bandura.org/index.html*; *www.lavra.kiev.ua/lavra/kita/kytast.html*; *http://bandura.kiev.ua*; *www.ifccsa.org/bandura2.html*; *vesnivka choir inc. nykola@vesnivka.com*;

Л. Жук, А. Муха

КАМПАНІНІ (Campanini) Італо (30.06.1845, м. Парма, Італія — 14.11.1896, там само) — оперний співак (тенор). Навч. у Парм. конс. 1863 блискуче дебютував в операх Г. Доніцетті й В. Белліні, відтак одразу був запрошений до міськ. опери Одеси, де виконував провідні партії у "Макбеті" Дж. Верді, "Фаворитці" Г. Доніцетті тощо. Повернувшись 1869 на батьківщину, вдосконалював своє мистецтво у відомого мілан. педагога Ф. Ламперті, виступав на сцені "Ла Скала". У подальшому гастролював по країнах Європи й Америки.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *N. N.* Еще о дебютах г-жи Зангерио // Одесский вестник. — 1865. — 30 сент.; [*Б. а.*]. Городской листок // Там само. — 12 нояб.

М. Варварцев

КАМПІ (19 ст.) — диригент. Працював капельмейстером оркестру в цирку В. Сура. 1874 в Одесі під його диригуванням поставлено "Фауст" — "великий романтично-фантастичний балет у 5-ти діях".

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; [*Б. а.*]. Цирк Сур // Одесский вестник. — 1874. — 7 февр.

М. Варварцев

КАМПІОНІ (Campioni) Антоніо (19 ст.) — учитель музики. Австр. підданий. Брат архітектора К., у помешканні якого в Києві жив на поч. 1850-х. Виїздив за кордон, звідки 1854 привіз через Радзивлівську митницю італ. книги й ноти.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; ЦДІАУК. — Ф. 293, оп. 1, спр. 271 (Про посилки австрійського підданого Антонія Лампіоні, 1854), арк. 1–2; ф. 707, оп. 20, спр. 213 (Про надання п. міністру народної освіти відомостей щодо іноземців, які займаються навчанням дітей..., 1854), арк. 65.

М. Варварцев

КАМПІОНІ (Campioni) Санте (кін. 18–19 ст.) — диригент. Наприкінці 1820-х — капельмейстер оркестру італ. опери в Одесі. Водночас виконував обов'язки концертмейстера. 1828–29 поставив опери "Семіраміда" Дж. Россіні, "Матильда, або Дика" Кочча, "Ніна, або Божевільна від кохання" Дж. Паїзієлло тощо. У виставах п/к К. співали А. Морíконі, Дезіро, Молінеллі та ін. улюбленці одес. публіки.

Літ.: *Лернер О.* Одесская старина. — О., 1902; *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; [*Б. а.*]. Зрелище // Одесский вестник. — 1828. — 6 июня; 1829. — 19 янв.; [*Б. а.*]. Театр // Там само. — 4 мая.

М. Варварцев

CD "Українське Різдво" хору "Київ", виданий у Канаді (1999 р.)

КАНДЕЛАКІ Володимир Аркадійович (30.03.1908, м. Одеса — 11.03.1994, м. Москва, РФ) — артист муз. т-ру, естради, режисер, співак (бас-баритон). Н. а. СРСР (1970). Лауреат Сталінської премії (1951). Закін. вок. ф-т Тбіліс. конс. (1928). 1928 вступив до Центр. технікуму театр. мистецтва (Москва). Від 1929 — соліст Муз. т-ру ім. В. Немировича-Данченка. Паралельно 1954–64 — гол. режисер, артист Моск. т-ру оперети. Дебютував у партії Калхаса ("Прекрасна Єлена" Ж. Оффенбаха). Як режисер здійснював постановки й у ін. т-рах, зокр. в т-рі "Естонія" ("Кето й Коте" В. Долідзе), Великому т-рі Узбекистану ("Витівки Майсари" С. Юдаков), у Тбілісі ("Перикола" Ж. Оффенбаха), Празі ("Москва, Черемушки" *Д. Шостаковича*) тощо. Організатор, худ. кер., один із солістів та адміністратор "голосового джазу" ("Джаз-голу") на кшталт польс. хору Дана (В. Данилевського), що складався з 8-и співаків у супр. фп. Всі учасники "Джаз-голу" чудово імітували джаз. муз. інстр. — саксофон, трубу, гавайську гітару, флейту, к-бас, тубу, ударні тощо. К. імітував удар мідних тарілок. Репертуар складали популярні пісні *І. Дунаєвського*, О. Цфасмана, М. Блантера та ін. Невдовзі колектив здобув неабияку популярність, 1934 здійснив записи на грамплатівки. На сцені Вел. т-ру брав участь у ювілеях *А. Нежданової* й *Л. Собінова*. Під час 2-ї світ. війни виступав у фронтових бригадах, дав тисячі концертів.

В. Канделакі

К. знімався в к/фільмах, виступав на Центр. ТБ з естр. репертуаром, брав участь у "Театральних

зустрічах". 1985 відбулася прем'єра телефільму "Вас запрошує Володимир Канделакі".

Літ.: *Казенин И.* Владимир Канделаки. — М., 1987; *Завадская Н.* Незабываемое // Муз. жизнь. — 1975. — № 9; *Михайлов Л.* Владимир Канделаки. // Театр. — 1978. — № 5; *Вишняков Ю.* В. А. Канделаки // СМ. — 1978. — № 7; *Янко Т.* Владимир Канделаки // Муз. жизнь. — 1978. — № 9.

І. Сікорська

КАНЕВЕЦЬ Іван Григорович (бл. 1710, м. Конотоп, тепер Сум. обл. — ?) — співак при домі князя О. Меньшикова. Син козака Ніжинського полку. Від 1720 — на службі у кн. О. Меньшикова. По смерті імп. Петра I й опали господаря був відвезений до Курляндії в палац майбутньої імп. Анни Іоаннівни, де продовжував служити й після 1730. Батько, який залишався у Конотопі, зберігав універсали від кн. О. Меньшикова й гетьмана І. Скоропадського, де його будинок оголошувався вільним від постою. 1731 він звертався до гетьмана Д. Апостола з проханням про аналогічний універсал.

Літ.: ЦДІАКУ. — Ф. 51, оп. 3, спр. 3605.

Р. Лякіна

А. Канеп-Косенко

КАНЕП-КОСЕНКО Ангеліна Володимирівна (27.01.1893, с. Котельня на Житомирщині — 14.07.1977, м. Київ) — муз.-громад. діячка. Дружина *В. Косенка.* З родини священика. Закін. Житом. гімназію. Від 1938 проживала в Києві. Зберегла увесь архів композитора — під час 2-ї світ. війни вивезла його в евакуацію. Після повернення до Києва у квартирі, де мешкала родина Косенків, організувала приват. (згодом на громад. засадах) музей композитора. Від 1964 він функціонує як "Меморіальний музей-квартира В. С. Косенка". Після смерті К.-К. музеєм завідувала її дочка *Р. Канеп* (до 2007). Завдяки ініціативі К.-К. було видано повне зібрання творів композитора.

Літ.: *Івахненко Л.* У світі чарівної музики. — К., 2007; *Її ж.* "Зробіть так, щоб тут звучала музика". Невмируща пам'ять // Укр. мова і література в середніх школах. — 2006. — № 2; *Її ж.* У родині Косенків // КіЖ. — 2006. — 15 листоп.

О. Кушнірук

Р. і А. Канеп-Косенко (сидять)

КАНЕП-КОСЕНКО (Кудрицька) Раїса Едуардівна (13.11.1910, м. Житомир — 8.05.2007, м. Київ) — журналістка, муз.-громад. діячка. З. пр. культ. України (1991). Лауреатка Премії ім. В. Косенка (2006). Дочка *А. Канеп-Косенко* та прийомна дочка *В. Косенка.* Закін. 36-у трудову школу та Ін-т нар. освіти (фіз.-мат. відділ) у Житомирі. Викладачка школи колгоспної молоді в Богуславі та Житом. школі. Згодом — коректорка г. "Радянська Волинь" (Кам.-Подільська обл.). Від поч. 1930-х — у Києві. Понад 50 років — літ. працівниця г. "Правда України" (у творчому доробку — сотні публікацій на мист. тематику). Разом із матір'ю після смерті В. Косенка організувала музей композитора: збирала, систематизувала матеріали, проводила екскурсії, ініціювала конц. вечори; 1977—2007 — його директорка на громад. засадах.

Р. Канеп-Косенко

Літ.: *Івахненко Л.* У світі чарівної музики. — К., 2007; *Її ж.* Берегиня музею [Р. Канеп-Косенко] // Музика. — 2006. — № 2.

О. Кушнірук

КАНЕПА (Сапера) Луїджі (21.01.1849, м. Сассарі, Італія — 12.05.1914, там само) — композитор, диригент, педагог. Навч. п/к композиторів Дж. Меркаданте й Кости в Неаполі, потім у Мілан. конс. 1876 працював у Харкові диригентом-концертмейстером італ. оперної трупи, прибулої з Таганрога. Перше знайомство харків. публіки з комп. творчістю К. — арією з його опери "Пенценті" (співала Крені) — відбулося 19 берез. у залі Дворян. зібрання на концерті трупи. За час гастролей (квіт. — трав.) поставив "Трубадура", "Травіату", "Бал-маскарад", "Ернані" Дж. Верді, "Норму" В. Белліні, "Іоне" Петреллі. 11 трав. на сцені драм. т-ру керував своєю новою оперою "Гези", присв. боротьбі народу Нідерландів 16 ст. проти іспан. інквізиції. Публіка схвально зустріла виставу, викликаючи на сцену після кожного антракту автора й співаків. 13 травня "Гези" йшли вдруге. У подальші роки займався пед. діяльністю, музикознавством. У рідному місті заснував муз. ін-т (нині консерваторія імені К.).

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; [*Б. а.*]. Вокальный концерт... // Харьковские губернские ведомости. — 1876. — 21 марта; [*Б. а.*]. Наша итальянская опера... // Там само. — 24 апр.; [*Б. а.*]. Назначенная в воскресенье, 9 мая... // Там само. — 11 мая; [*Б. а.*]. Постановка в драматическом театре оперы г. Канепа "Гезы"... // Там само. — 13 мая.

М. Варварцев

КАНЕРШТЕЙН Михайло Маркович (26.07.1902, м. Київ — 12.02.1987, там само) — диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Батько *О. Канерштейна.* Професор (1973). Закін. Муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (1924 — кл. скр. *М. Скоморовського,* 1925 — кл. симф. диригування *М. Малька*). 1924—29 — концертмейстер групи альтів Київ. т-ру опери та балету (з 1919 ще студентом грав у тому самому оркестрі). В літні сезони 1926—29 диригував симф. оркестром курорту Сосновки (тепер у складі Черкас). 1929—30 — диригент Держ. укр. пересувної опери, 1930—41 — засновник і гол. диригент симф. оркестру Київ. радіокомітету. 1939 — поч. 1941 — гол. диригент симф. оркестру Одес. філармонії.
У роки війни 1941—45 був евакуйований до Свердловська (тепер Єкатеринбург), де 1941—43 викладав у консерваторії. 1943 — доцент ф-ту військ. диригентів Моск. конс. Від 1944 — диригент симф. оркестру Київ. філармонії, з 1950 підготував симф. програми з творів *Р. Глієра, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького* за участю *Д. Ойстраха,* М. Ростроповича, *Е. Гілельса, Л. Мюнцера, З. Гайдай, Б. Гмирі, М. Роменського* та ін. Одночасно з 1944 — викладач Київ. конс. (у 1980-х очолив новостворене відділення оперно-симф. диригування). К. здійснив прем'єрні виконання (майже всі твори диригував напам'ять) Симфо-

нії № 2 Л. Ревуцького, "Слов'янського концерту" Б. Лятошинського, "Петра Конашевича-Сагайдачного" *М. Вериківського*, Концерту для голосу з оркестром Р. Глієра (солістка *Д. Пантофель-Нечецька*),* "Степової поеми" *М. Скорульського*, "Лілеї" *Г. Майбороди* тощо. Підготував і провів 23 авт. концерти *А. Штогаренка*. Визначний інтерпретатор Симфонії № 3 *Л. Бетховена*, "Шехеразади" *М. Римського-Корсакова*, Симфонії № 4 О. Глазунова, "Франчески да Ріміні" *П. Чайковського*.

Пед. діяльність розпочав 1928, створив дириг. школу. Автор книжок і статей з теорії і техніки диригування. Поміж учнів — *О. Гуляницький*, *Є. Сєров*, *В. Кожухар*, *Є. Дущенко*, *А. Власенко*, *Р. Кофман*, *Л. Бухонська*, *Ф. Комлєв*, *М. Сєчкін*, диригенти з Канади, Куби, Арґентини.

Р. Глієр і М. Канерштейн

Літ. тв.: Вопросы дирижирования. — М., 1972; Советы дирижерам самодеятельных симфонических оркестров // Соц. культура. — 1964. — № 7, 8.

Літ.: [*Б. а.*]. Мистецтво і майстерність диригента // Музика. — 1974. — № 4; *Власенко А.* Ювілей диригента // Там само. — 1982. — № 5; *Кузик В.* Творець звукової палітри // Там само. — 2002. — № 3.

В. Кузик

КАНЕРШТЕЙН Олександр Михайлович (13.07.1933, м. Київ — 24.12.2006, там само) — композитор, педагог, піаніст. Син *М. Канерштейна*. З. д. м. України (1993). Лауреат премій ім. Б. Лятошинського (1996), ім. *М. Вериківського* (2003). Член НСКУ. Закін. Київ. конс., кл. композиції *Б. Лятошинського* (1955), кл. фп. *К. Михайлова* (1956). Від 1957 — викладач Київ. муз. уч-ща. Як композитор працював здебільшого в жанрах *опери*, *балету* та інстр. музики. Творчість пов'язана зі стилем *нової музики* 20 ст.

Тв.: опери — "Не схиливши голови" (лібр. І. Комарової і *Г. Конькової* за кіносценарієм Д. Сміта, 1967), камерні — "Готель кохання" (лібр. *О. Стельмашенка* за новелою А. Моруа "Готель Танатос", 1994), "Зустріч з минулим" (лібр. О. Стельмашенка за віршами поетів-антифашистів, 1985); балети — "Мальчиш-Кибальчиш" (лібр. І. Канигіна, 1974–77), "Євпраксія" (лібр. О. Стельмашенка за романом П. Загребельного, 1982), "Тривожна юність" (1984); муз.-хореогр. картини — "Перевал", "Дон Кіхот і Дульсінея"; вок.-симф. — кантати: "XX вік" (сл. В. Коротича, 1986) та ін.; для симф. орк. — 7 симфоній (1955, 1959–60, 1976, 1977–78, 1982, "Американська" — 1994, "Quo vadis aevum?" (з хором, сл. В. Коротича, 1997), "Фестивальна увертюра" (1960), симф. фреска "Київська Русь" (1982), сюїти з балетів "Євпраксія" (1983), "Невловимі в місті" ("Тривожна молодість") (1999); для кам. орк. — "Образи" (1973–76), "Епітафія: 29 вересня 1941" (1991); концерти — для фп. (1966–67), скр. (1971), влч. (1989), для гобоя і фагота (1985), для фп., квінтету дух. і ударних (1987, 2-а ред. 2001); кам.-інстр. — Фп. квінтет (1990), струн. квартети (1954, 2002), Фп. тріо (1975); для фп. — Соната (1953), Три фуґи (1956) та ін.; для влч. і фп. — Соната (2000); для брас-квінтету — "In memoriam" (1998), п'єси — для скр., влч., труби, балалайки; для міш. хору, фп. тріо та цимбал — "Київський диптих — спогади" (сл. М. Зерова, 2001); романси; пісні; музика до мультфільмів.

Літ.: *Левченко В.* У камерному жанрі //Музика. — 1978. — № 5; *Деревенко Г.* Троє перед слухачем // КіЖ. — 1978. — 15 берез.; *Грузинська І.* Спеціально для Гілеї // Там само. — 1985. — 4 серп.; *Загайкевич М.* Київські прем'єри // Там само. — 1991. — 2 лют.; *Сікорська І.* Секрет композиторського щастя // Там само. — 1995. — 6 груд.

А. Муха

КАНІВЦЕВ (Канєвцов, псевд.: въ, А. К. К.) Олександр Олександрович [5(17).04.1870 — 10.10. 1929, м. Київ] — піаніст, муз. теоретик і критик, педагог, композитор. Гри на фп. навч. у *М. Тутковського* в Києві (1891 закін. екстерном Київ. муз. уч-ще), викладав у його школі, в 1920-х — у Київ. школі мистецтв. Написав підручник з елементарної теорії музики (К., 1897, [2]1912). Автор п'єс для фп. й етюдів, романсів для голосу з фп. Від 1891 виступав у пресі, 1908–15 — постійний муз. рецензент і критик газ. "Киевлянин". Статті К., позначені глибиною суджень і широтою охоплення муз. явищ, відіграли помітну роль у розвитку укр. муз. культури.

Літ. тв.: Концерт скрипальки О. М. Вонсовської з участю М. Лисенка // Киевлянин. — 1910. — № 77; Музика в Києві за 1913 рік // Там само. — 1914. — № 2; Підсумки муз. життя в Києві за 1914 рік // Там само. — 1915. — № 5 та багато ін.

А. Муха

КАНОН (*грец.* κανών, буквально — прямий шест; правило, закон) — 1. Багатоголоса музика, де всі голоси виконують ту саму мелодію, але вступають не одночасно, а почергово, з певним часовим зміщенням (на півтакта, такт і більше). Муз. розвиток у К. засн. на безперервному проведенні імітації мелодії першого голосу — пропости, ін. голоси — ріспости (*італ.* proposta — речення, risposta — відповідь, заперечення). Вони вступають раніше, ніж закінчується мелодія попереднього голосу. К. поділяються за кількістю голосів (2-гол., 3-гол. тощо), за числом імітуючих тем (простий, подвійний тощо), за інтервалами між голосами (у приму, квінту, октаву тощо), за формою імітування (у збільшенні, зменшенні тощо). Різновидом К. є нескінченний (безкінечний, безконечний) канон, який можна повторювати як завгодно довго, оскільки кінець мелодії К. переходить у її початок, а також поєднується з ним в одночасному звучанні (напр., "Нескінченний канон" Й. Гайдна), а також безкінечний канон-секвенція (каноніч-

М. Канерштейн

О. Канерштейн
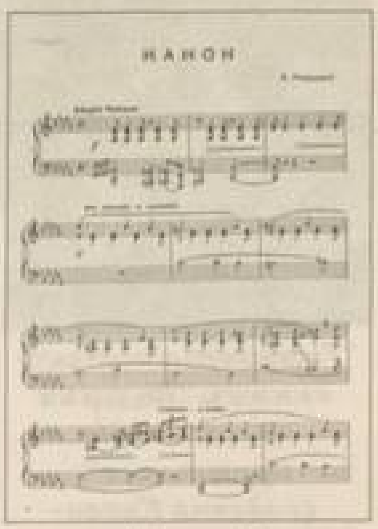
"Канон" Л. Ревуцького

на секвенція). Існують різні способи використання К.:

а) Самостійна форма. У 20 ст. канони писали *Л. Ревуцький* (для фп.), *Л. Левітова* ("Прелюдія у формі канону" для баяна, 1966), *С. Орфєєв* ("Чотири канони", 1970), *Б. Фільц* ("Чорногуз", "Жук-Жученко", сл. В. Лучука для дит. хору a capella, "Облітав журавель", сл. П. Воронька, "Сонце, хлопчик і обруч", сл. Д. Павличка для дит. хору з фп.), *А. Муха* ("Два канони" для баяна), *О. Станко* ("Канонічні дуети" для 2-х скрипок), *М. Ластовецький* ("Канон" для фп.), *М. Денисенко* ("Два канони" для сопрано й інстр. анс.).

б) Структурна складова твору. Один із зразків К. у більшому творі — квартет із інтродукції 1-го акту опери М. Глінки "Руслан і Людмила" — "Какое чудное мгновение" ("Яка чудова мить").

в) Один із засобів поліфон. розвитку, що виконує формотворчу роль.

К. використовується у вок. та інстр. жанрах, зокр. у хор. обробках нар. пісень "Ой співаночки мої", "Я в кватиронці сиджу" *С. Людкевича*, "Болить, болить голівонька" *П. Козицького*, "Лугом іду, коня веду" *Б. Лятошинського*, а також у *Є. Козака*, *М. Вериківського* та ін.

Твори у формі К. широко застосовується як навч. матеріал на заняттях сольфеджіо, а також у дит. хор. колективах. Такий досвід відтворено у зб. "Каноны для детского хора" (упор. Г. Струве, М., 2001), куди, зокр., включено укр. нар. пісню "Сіяв мужик просо".

2. У стародавній Греції — прилад для вимірювання висоти звука.

3. Струн. щипковий муз. інструмент, розповсюджений у Вірменії та країнах Близ. і Серед. Сходу, де він відомий під назвою канун (*перс.* — ґанун).

Титульна сторінка видання "Великого канону Андрія Критського". (початок XX ст.)

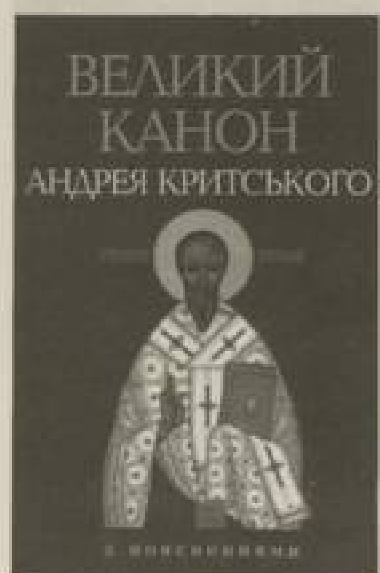

Титульна сторінка книжки "Великий канон Андрія Критського". (видання Києво-Печерської Лаври)
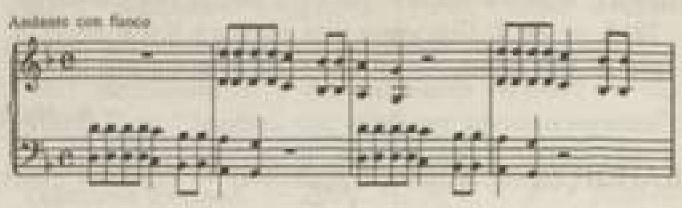
Фрагмент 4-ї ч. IV Симфонії П. Чайковського (канон)

Літ.: *Танеев С.* Учение о каноне. — М., 1929; *Богатирев С.* Двойной канон. — М.; Ленинград, 1947; *Должанский Л.* Краткий музыкальный словарь. — Л., 1959; *Юцевич Ю.* Словник музичних термінів. — К., 1971, [2]1977; *Григорьев С.*, *Мюллер Т.* Учебник полифонии. — М., 1977; *Ивашкин А.* Канон в музыке как эстетический принцип: Автореф. дисс. ... канд. искусств. — М., 1984.

Б. Фільц

КАНОН ЦЕРКОВНИЙ (КЦ.). 1. У давній Греції — звід основних положень або правил з певного фаху, що мав аксіоматичний або догматичний характер (в епоху схоластики — summa, напр., summa philosophiae). У християн. часи — назва правил, що, за переданням, походили від Ісуса Христа й апостолів або були встановлені

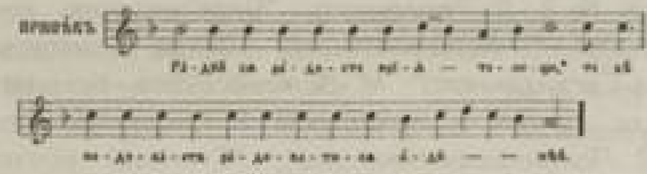

Приспів канону Утрені (Суботи 5 седмиці Великого Посту). Наспів Святоюрський (Львівський). Запис від Микити Гетьмана (1878). Публікація: "Напівник церковний" І. Полотнюка. Станіславів, 1902

церквою в межах її повноважень. Після того як церква стала викладати віровчення в загальноцерковних символах, термін КЦ. набув значення постанови Вселенського собору. Розрізняють КЦ. загальні (kajolikoi, genikoi kanone), часткові або місцеві (topikoi, idikoi kanone), а деякі каноністи, крім цього, — КЦ. особисті (prosopikoi). Іноді пізніші КЦ. тлумачать більш давні; деякі ж визнаються такими, що втратили силу через зміни в церк. житті. Першим кодексом КЦ., що діяв із часів імп. Констянтина Великого, був збірник правил Нікейского собору, доповнений правилами помісних соборів Анкірського, Неокесарійського та Гангрського, пізніше — Антиохійського та ін. Від серед. 6 ст. до складу КЦ. входять апостольські правила. У наш час кодексом чинних КЦ. у грец. церкві служить Підаліон (phdalion — кермо корабля), складений грец. ученими упродовж 1793—1800, на основі, головно, синтагми патріарха Фотія.

2. Один із *богослужб. жанрів*, назва особливої групи християн. богослужб. піснеспівів, що входять до складу Утрені й об'єднані спільною темою (напр., прославлення святого чи події з євангельської історії). КЦ. утворюють найоб'ємніший корпус християн. *гімнографії*. Поміж їх авторів — Андрій Критський, Козьма Маюмський, Федір Студит та ін. (зокр., св. Іоанн Дамаскін склав бл. 64 КЦ.). Значну частину цих КЦ. написано грец. мовою метричними віршами; деякі містять акростихи з початк. літер головних віршів КЦ. (див. *Жанри богослужбово-літургійні*).

Кожен КЦ. складається з пісень, а вони — з *ірмоса* й декількох коротших за нього стихів (*грец.* στίχος). "Повний" КЦ. становлять 9 або 8 пісень; але існують КЦ. з 4-х, 3-х та 2-х пісень (чотирипісниці, трипісниці та двопісниці). Кожному стихові КЦ. передує "приспів" (напр., у КЦ. воскресному — "Слава, Господи, святому воскресінню Твоєму"). Іноді для скорочення співають тільки ірмоси, а приспіви й стихи читають.

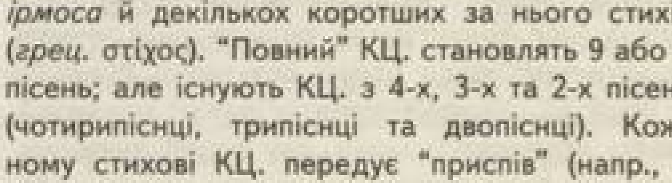

Приспів і тропар Великого Канону Андрія Критського. Публікація: "Напівник церковний" І. Полотнюка – Станіславів, 1902
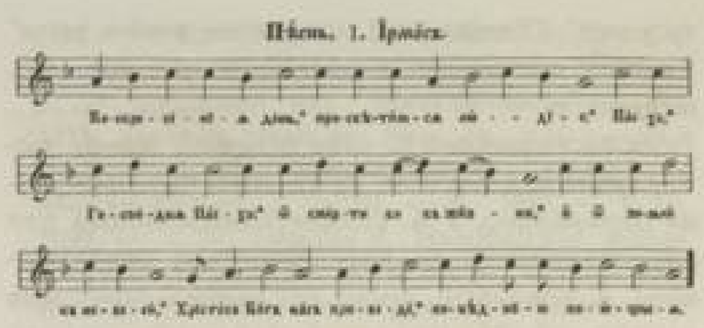
Ірмос першої пісні канону Пасхи. Публікація: "Напівник церковний" І. Полотнюка. Станіславів, 1902

В укр. богослужб. муз. творчості монодійного періоду КЦ. посідають значне місце як центр. жанр Утрені й, частково, Вечірні. КЦ. тижневого циклу фіксувалися в *Октоїху* і згодом увійшли до нотолінійних *Ірмолоїв*. Дослідження укр. і білор. нотолінійних Ірмолоїв (*Ю. Ясиновський*) показали, що на Утрені буднів виконувалося 2 канони: у понеділок — покаянний (молебний, умилений) і безплотним ангелам; у вівторок — покаянний та св. Іоанна Предтечі; у середу й п'ятницю — Ісусові Христу й пресв. Богородиці, у четвер — апостолам і св. Миколаю; у суботу — пророкам, мученикам, святителям, преподобним та заупокійний КЦ. У будні Великого Посту й П'ятидесятниці виконували трипісні, зафіксовані у *Тріоді*. Канони нерухомих свят (*Мінеї*) за регламентаціями Типікону (див. — *Книги богослужбові*) мали додаткову функцію.

У пізніших джерелах зустрічаються вказівки щодо співу всього тексту КЦ., проте нотувалися переважно тільки ірмоси канонів, зрідка — повні КЦ. (зокр. великий покаянний канон св. Андрія Критського, канон на В'їзд у Єрусалим). На практиці пісні КЦ. поєднували у групи, між якими додатково використовували *кондаки*, *ікоси*, *стихири* тощо; пісню Богородиці "Величить душа моя Господа" співали перед 9-ю. Стилістика КЦ. поміж ін. піснеспівів вирізнялася ладоінтонаційною стриманістю.

У "Києво-Печерському Патерику" 13 ст. згадується давньорус. церк. діяч 11–12 ст. *Григорій* — автор канонів. У 17 ст. 8-гол. канони написано *Бишовським*, *М. Дилецьким* ("Воскресенський канон", 1694), *Чернушиним* (його "Різдвяний канон" згадується в реєстрі Ставропігійського братства, 1667). Три церк. канони створив *Шаваровський*, два — *Яжевський* (згадується в реєстрі Ставропігійського братства, 1667). Поміж самостійних творів у формі канону — "Канон Пасхи" *А. Веделя*.

Літ.: *Гарднер И.* Богослужебное пение русской православной церкви. В 2 т. — Нью-Йорк; Джорданвилл, 1978, [2]1982; *Квіракішвілі І.* Композиція гімнографічного канону. — Тбілісі, 1982 (груз. мовою); *Його ж.* Вопрос о второй песни гимнографического канона // Изв. АН Груз. ССР. Серия язык и литература. — Тбилиси, 1977. — № 1; *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973; *Ясиновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть. Каталог і кодиковано-палеографічне дослідження — Л., 1996; *Його ж.* Ірмоси і канони в українських і білоруських нотолінійних Ірмолоях // Православна монодія: її богословська, літургічна та естетична сутність: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 15; *Корній Л., Дубровіна Л.* Болгарський наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України. — К., 1998; *Филарет* (Гумилевский). Исторический обзор песнопевцев и песнопений Восточной церкви. — Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1995; *Wellesz E.* Kontakion and Kanon // Congresso internationale di musica sacra. — Roma, 1950; [2]Tournai, 1952; *Antonowycz M.* Ukrainische geistliche Musik. — München, 1990.

Н. Костюк

КАНОНАРХ — у богослужб. чині правосл. церкви — представник кліру. До обов'язків К. належало починати деякі піснеспіви, оголошувати, що потрібно співати й на який *глас*, читати рядків піснеспівів, що потім повторюються хором. Ці обов'язки регламентовані Типіконом. Див. також *Клір*.

Літ.: Краткие заметки к Уставу Лаврского богослужения: Из воспоминаний архимандрита Спиридона (Лукича). Всенощное бдение в Киево-Печерской Лавре // Печерський Благовісник. — 2005. — № 3; URL: *http://www.lavra.kiev.ua/ua/item/blagovestnik/blago_blank.php?file=blg03_strбu.htm&nomber=003&title=3/2005.* Див. також літ. до ст. *Києво-Печерська Лавра*, *Літургія*.

Н. Костюк

КАНТ (від *лат.* cantus — спів, пісня) — різновид пісенного *жанру*, тісно пов'язаний із виникненням і розвитком поезії. Поширений у Центр. (Польща, Словаччина, Німеччина, Угорщина) і Схід. Європі (Україна, Білорусь, Росія) у 16–18 ст. В Україні існують різні терміни для позначення цього жанру: К., а також — пісня,
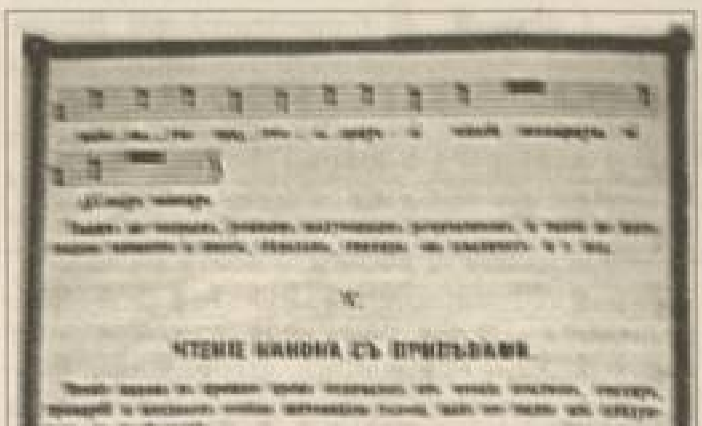
Сторінка з видання "Пособие по церковному чтению" Є. Богданова (М., 1891)

Обкладинка CD "Канти та псальми українського народу" (аранжування О. Кошиця)

Преподобний Геронтій, канонарх Дальніх печер Києво-Печерської Лаври (XIV ст.)

книжна пісня, духовна пісня, *псальма,* коляда. Термін К. ймовірно походить із *шкільної драми* епохи *бароко.* У Схід. Європі, зокр. в Україні, муз. номери шкільних драм називалися "кантами", у Зах. Європі — "cantus". В Україні К. — одноголос. або триголос. пісенний жанр на текст силабічної поезії (з тенденцією до тонізації). Його поява пов'язана з виникненням наприкінці 16 ст. поезії давньоукр. книжною мовою. Дехто з поетів, зокр. К. Транквіліон-Ставровецький (1-а пол. 17 ст.) зазначав, що його вірші можуть співатися. У зб. віршів "Перло многоцінноє" він писав: "хоть співай, хоть читай, тилко світом єго душу свою просвіщай, утішай". К. з'явились у письменних колах міськ. населення в середовищі духовенства, монастирів, братських шкіл, колегіумів, *Києво-Могил. академії,* а потім поширювались у побуті міськ. і сільс. населення.

Спочатку виникли духовні К. (духовна пісня, псальма), згодом — на тексти світської поезії. К. — найчастіше витвір поета й композитора в одній особі — зберігав традицію анонімності навіть у тих випадках, коли автор був відомий (іноді ім'я автора зашифровувалося в акровіршах). К. створювали такі видатні укр. письменники та церк. й культ. діячі, як *Д. Туптало* (*Димитрій Ростовський*), *Ф. Прокопович, Є. Славинецький, Т. Щербацький, Г. Сковорода* та ін. Чимало К. писалося також студентами: вивчаючи курс поетики, вони укладали до віршів мелодію. Студенти ж, а також *мандрівні дяки* поширювали К. серед міськ. і сільс. населення. К. фіксувались у рукоп. зб-ках-*співаниках* (їх називали кантиками, кантичками). В Україні збереглися переважно рукоп. співаники духовних кантів 17—18 ст. Виявленням рукописів та їх описами займалися літературознавці — *І. Франко, М. Грушевський, М. Возняк, В. Перетц*, а з музикознавців — *М. Грінченко, О. Шреєр-Ткаченко, Ю. Медведик* та ін.

Співаники духовних К. складалися з темат. груп пісень, присв. Ісусові Христові, Богородиці та чудотворним іконам, різним святим, а також покаянні та молитовні. Найпоширеніший репертуар духовних К. увійшов до *"Богогласника"*, надрук. у Почаїв. лаврі 1790—91. У ньому зафіксовано й нові зразки, створені наприкінці 18 ст. Духовним К. переважно притаманна лірична й панегірична емоц. сфери.

Рукоп. співаники містять і світські К., здебільшого лір. і жарт. змісту ("Ах злая печаль в серці мені вселила", "Нещаслива доля без милого жити", "Скажи мені, соловейку, правду", "Щиголь тугу має", "Веліла мені мати зелен ячмінь жати" тощо). У світських К. виразні зв'язки з укр. нар. пісенністю.

Любовно-ліричний К. став основою жанру *пісні-романсу*, в 2-й пол. 18 ст. вони функціонували паралельно. У К. сформувалася типова для них стилістика, де простежуються середньовічні й новочасні риси: поєднання принципів середньовічної модальності, лінеарності та функційної мажоро-мінорної системи. 3-гол. К. притаманний паралельний рух 2-х верхніх голосів терціями й *бас*, що створює гармонічну опору; в інтонац. сфері проявляються різні жанр. джерела — укр. церк. *монодії*, народнопісенні й танц. елементи (укр., польс.). Існувала практика виконання К. з різним словесним текстом на одну мелодію.

Укр. К. формувався й розвивався в тісному зв'язку з польським. Деякі зразки останнього включалися в укр. співаники; укр. автори використовували мелодії окремих польс. К. Від 2-ї пол. 17 ст. укр. К. поширився в Росії й відтак зберігся в рос. співаниках.

Існували тісні зв'язки між К. і муз. номерами шкільних і *вертепних драм*. На мелодію відомого К. співалися деякі муз. номери в драмах (у "Комическом действіи" М. Довгалевського, у "Комедії на Успеніє Богородицы" Д. Туптала), окремі з них було зафіксовано в співаниках духовних К.

Духовні К. поширилися в лірницькому середовищі. *П. Демуцький* здійснив записи К. від лірників Київщини (переважно Таращанського пов.) і видав їх 1903. Деякі різдвяні духовні К. увійшли в обряд колядування, поширений донині в традиції укр. народу. Кантову фактуру та інтонаційність використовували композитори партесної музики (17—18 ст.), хор. творів 2-ї пол. 18 — поч. 19 ст. (*М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель*). Зв'язки з К. простежуються в хор. номерах опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського.* Хор. обробки К. здійснювали *М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко, О. Кошиць.* 1916 у Києві відбувся концерт укр. К., організований О. Кошицем. Наприкінці 20 ст. до жанру К. зверталися *В. Губа* ("Закличний кант", "Віват, столице розуму, віват"), *Г. Гаврилець* ("Мати милосердна", "Щиголь тугу має" із муз.-сцен. дійства "Золотий камінь посіємо") та ін.

Літ.: *Израилев А.* Псальмы или духовные канты, сочинения святителя Димитрия Митрополита Ростовського. — М., 1889; *Франко І.* Наші коляди. — Л., 1890; перевид.: *Його ж.* Зібр. тв.

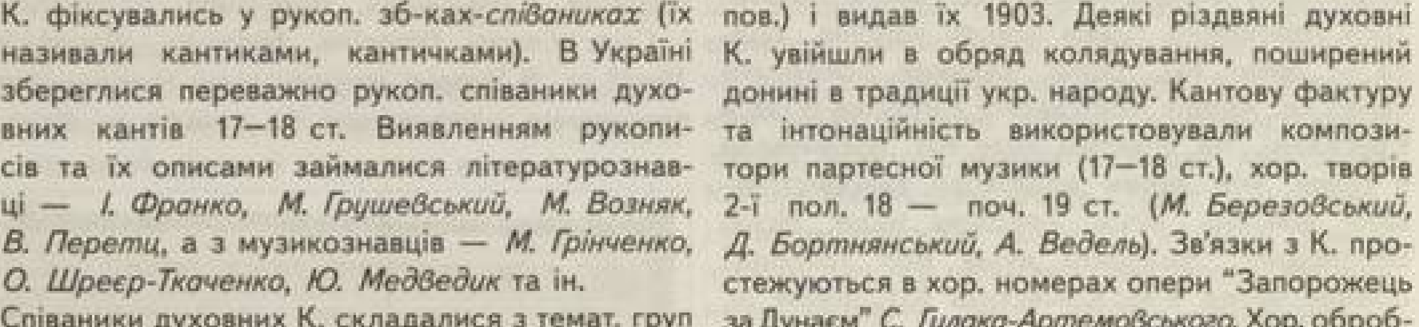

Український кант XVIII ст. "Покинь, Амур, іграти"

у 50 т. — К., 1982. — Т. 28; *Його ж* Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході: Вступ до студій над "Богогласником". — Л., 1913, перевид: *Його ж.* Зібр. тв. у 50 т.— К., 1983. — Т. 39; *Грушевський М.* Співаник з початку XVIII ст. // ЗНТШ. — Л., 1897. — Т. 15, 1899. — Т. 17; *Перетц В.* Малорусские вирши и песни в записях 16–18 вв. — С.Пб., 1899; *Його ж.* Историко-литературные исследования и материалы. — С.Пб., 1900. — Т. 1; *Його ж* Очерки старинной малорусской поэзии" — С.Пб., 1903; Ліра і її мотиви / Зібрав в Київщині *П. Демуцький.* — К., 1903; *Маслов А.* Калики перехожие на Руси и их напевы: Историческая справка и мелодико-технический анализ. — С.Пб., 1904 (Окр. відб. із "РМГ" за 1904); *Щеглова С.* "Богогласник": Истор.-лит. исследование. — К., 1918; Релігійні канти та псальми українського народу / Аранжував *Ол. Кошиць.* — К., Відень, 1920. — Вип. 1; *Яворский Ю.* Новые данные для истории старинной малорусской песни и вирши. — Л., 1921, 1922. — Вып. 1–12, 13–19; *Його ж.* Материалы для истории старинной песенной литературы в Подкарпатской Руси. — Прага, 1934; Канти з Почаївського "Богогласника" в обробці *М. Гайворонського.* — Жовква, 1938; *Livanova Т.* Русская музыкальная культура XVIII в. — М., 1952. — Т. І.; *Нудьга Г.* Пісні та романси українських поетів. — К., 1956. — Т. І.; *Келдыш Ю.* Русская музыка XVIII века. — М., 1965; *Його ж.* Ранний русский кант // Очерки и исследования по истории русской музыки. — М., 1978; *Кошиць О.* Про українську пісню й музику. — Нью-Йорк, 1970, ²К., 1993; *Костюковец Л.* Кантовая культура в Белоруссии. — Минск, 1975; *Шреєр-Ткаченко О.* Історія української музики, — К., 1980. — Т. І; *Маценко П.* Українські канти. — Вінніпег, 1981; Український кант XVII–XVIII ст. (упоряд., вст. стаття *Л. Івченко*). — К., 1990; *Корній Л.* Українська шкільна драма і духовна музика XVII — першої половини XVIII ст. — К., 1993; *Її ж.* Історія української музики. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1996. — Ч. 1, 1998. — Ч. 2; *Гнатюк О.* Українська духовна барокова пісня. — Варшава; К., 1994; Барокові духовні пісні з рукописних співаників XVIII ст. Лемківщини / Вступ, упоряд. і комент. *О. Гнатюк.* — Л., 2000; *Медведик Ю.* Українська духовна пісня XVII–XVIII століть. — Л., 2006, *Його ж.* Побутування духовної пісні на теренах українсько-польського пограниччя // Духовне відродження слов'ян у контексті європейської та світової культури. — Чернівці, 1991. — Т. 1; *Його ж.* "Богогласник" — найвидатніша пам'ятка української духовної лірики XVII–XVIII ст.: Джерелознавчий та етнологічний аспекти // НТЕ. — 1992. — № 5–6; *Колесса Ф.* Ритміка українських народних пісень // ЗНТШ. — Л., 1906— 1907, перевид: *Його ж.* Музикознавчі праці / Упоряд., передм. *С. Грица.* — К., 1970; *Його ж.* До питання про український музичний стиль // Там само; *Його ж.* Наверстування і характеристичні признаки українських народних // Там само; *Смоленский С.* Значение XVII века и его "кантов" и "псальмов" в области современного церковного пения так называемого "простого напева" // Музыкальная старина. — С.Пб., 1911. — Вып. 5–6; *Возняк М.* Матеріали до української пісні і вірші. — Л., 1913, 1914, 1925; *Його ж.* Два співаники половини й третьої четвертини XVIII в. // ЗНТШ. — Л., 1922. — Т. 123; *Івченко Люд.* Взаємодія усної і писемної традицій в жанрі канта // Музичний твір: сутність, аспекти аналізу. — К., 1988; *Її ж.* Кант як сфера взаємодії українського та російського мистецтва XVII–XVIII ст. // Українська музична культура минулого і сучасного у міжнаціональних зв'язках. — К., 1989; *Шеффер Т.* Канти і псальми // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Ясиновський Ю.* Тема Пресвятої Богородиці в давній українській музиці // Образ Богородиці в мистецтві. — Л., 1995; *Герасимова-Персидська Н.* Музика українського пограниччя в добу бароко // Barok: Kwartalnik, 1996. — III; *Її ж.* Псалтир в музичній культурі України XVI–XVII ст. // Музика і Біблія: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4; *Зосім О.* Євхаристичні пісні в українських пісенниках XVIII ст. та їх польські прототипи // IV Міжн. конгрес україністів. — К., 2000. — Кн. 1.

Л. Корній

"КАНТАБІЛЕ" — кам. оркестр *Волин. обл. філармонії* (м. Луцьк, засн. 1993, худ. кер. — з. пр. культ. України Т. Рівець). Дипломант Всеукр. фестивалю євр. пісні "Шалояр" (Луцьк, 1996). Від 1965 існував як струн. квартет (Т. Рівець, Г. Гриценко, В. Алексінцев, І. Бурін), згодом трансформувався у фп. квінтет (партія фп. — Т. Кіньова). 1986 склад розширився, новий кам. ансамбль почав виступати під назвою "Кантабіле" (дипломант Респ. конкурсу кам. ансамблів, Київ, 1988). У різні роки ним керували І. Гриньків, І. Сметанін, В. Шолохов. У репертуарі "К." — твори віден. класиків, *М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Скорика, І. Шамо, М. Гайворонського, І. Стравинського,* волин. композиторів *В. Тиможинського, В. Герасимчука.* З орк. співпрацювали співаки — лауреати міжн. конкурсів ім. С. Крушельницької О. Ленишин та *О. Бень* (Львів), місцеві співаки *В. Чепелюк,* С. Бень, З. Комарук. Колектив гастролював у Польщі (Варшава, 1993), Білорусі (Брест, 1997), Німеччині (1998, 2000). Має записи на Волин. радіо і ТБ.

Літ.: *Філатенко А.* Її величність музика // Волинь (Луцьк). — 1996. — 8 лют.; *Гуменюк Н.* І вічно буде музика // Віче (Луцьк). — 1996. — 3 жовт.; *Філатенко А.* Скрипка грає, серце крає // Волинь. — 1996. — 15 жовт.; *Її ж.* Музика, що очищає душу // Там само. — 1996. — 23 листоп.; *Єфіменко А.* Магія "Кантабіле" // Луцький замок. — 1998. — 4 черв.; *Її ж.* Концерт "Кантабіле" у Києві // Там само. — 1999. — 12 квіт.; *Її ж.* "Кантабіле" підкорило Німеччину // Віче. — 1999. — 23 верес.

О. Кушнірук

КАНТАРЕЛЛІ (Cantarelli) П. — муз. педагог, критик, антрепренер. З його ім'ям пов'язано розвиток муз. освіти в одес. Рішельєвській гімназії, де з кін. 1870-х вів уроки гри на фп. й скрипці. Там само керував дух. оркестром, що завдяки

Титульна сторінка видання кантати "Кавказ" С. Людкевича (1905)

К. досяг "дуже солідних розмірів і чудових результатів". 1891 влаштував концерт на честь перебування в Одесі спадкоємця королів. престолу Італії, від якого отримав лист-подяку. У 1880—90-х організовував оперні сезони в міськ. т-рі Одеси. До програм включав зах.-європ. класику, твори композиторів-сучасників. Неодноразово виїздив до Мілана для ангажування на одес. сцену співаків-солістів, оркестрантів, хористів. Був кореспондентом італ. преси, на шпальтах якої популяризував муз. життя Одеси: оперний репертуар, діяльність оркестру, творчість провідних артистів Антоновського, Кляжминської, італ. гастролерів, диригента Емануеля, художника Реджіо.

Літ. тв.: Da Odessa. Spettacoli musicali // Gazzetta dei teatri (Milano). — 1893. — 12 ott.; Da Odessa. "Pagliacci" // Там само. — 19 ott.; Da Odessa. Al teatro munisipale // Там само. — 26 ott.; Da Odessa. "La Traviata" // Там само. — 4 nov.; Da Odessa // Там само. — 23 nov.; Da Odessa. Adele Borghi // Там само. — 14 dic.

Літ.: *Знойко Н.* Исторический очерк Ришельевской гимназии. — О., 1893; *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті pp. XX ст.). — К., 2000; [*Б. а.*]. Музыкальное образование в Ришельевской гимназии // Одес. вестник. — 1882. — 28 апр.; *Пташников В.* Одесса (От нашего корреспондента) // Театральный мирок. — 1885. — 10 авг.; [*Б. а.*]. Изящные искусства // Одес. новости. — 1891. — 26 июля; [*Б. а.*]. Итальянская опера в Одессе // Там само. — 23 авг.

М. Варварцев

КАНТАТА (*італ.* cantata, від *лат.* cantare — співати) — великий вок.-симф. твір, переважно для солістів (або соліста), хору та оркестру, циклічної (або 1-част.) форми. За вик. складом, структурою, призначенням є близькою до *ораторії*. Відрізняється меншими масштабами, відсутністю драм. розробки сюжету, більш кам., лір. змістом, можливою відсутністю обов'язкового для *ораторії* хор. компоненту. К. зародилася в Італії на зламі 16—17 ст., під впливом постренесансної культури. До серед. 17 ст. так називали вок. сольні твори наскрізної форми, що включали речитативні й аріозні побудови. Перші К. з'явились у творчості А. Ґранді, Б. Феррарі, Л. Россі, в серед. 17 ст. — у Дж. Каріссімі, Ф. Каваллі, А. Честі, А. Страделли, А. Скарлатті та ін. композиторів неаполітан. школи. На той час К. являла собою, як правило, кілька контрастних арій, поєднаних *речитативом* із супр. *basso continuo*. За призначенням К. поділялися на духовні і світські, за змістом і характером — на ліричні, драматичні, розповідні, урочисто-піднесені, прославні, скорботно-елегійні і т. п. Для К. майже обов'язковим є елемент прославлення, віншування, що переважно фокусується на початку та у фіналі або розосереджується по всій формі. Вок.-пісенну природу зберігають як світські К., так і духовні (сольні й хорові), написані на біблійні тексти, що утвердилися на поч. 18 ст. у Німеччині, зокр. у творчості Ґ. Ф. Телемана, *Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя. Збереглося понад 200 бахівських К. на біблійні тексти, позначених філософічністю змісту, образністю, що відтворює широкий спектр людських почуттів. Поміж світських К. Й. С. Баха (бл. 20) — "Кавова", "Феб і Пан", "Селянська" тощо. В добу нім. просвітництва (2-а пол. 18 ст.) духовна К. поступилася місцем світській, переважно пісен. характеру (Й. К. Ф. Бах, абат Г. Й. Фоґлер, "Трагічні кантати" Й. А. Шайбе). У Франції К. стала особливо популярною в роки Вел. франц. революції, коли у творах Ж. Ф. Лесюера, Е. Меґюля, Ф. Ж. Госсека та ін. набрала героїчної пафосності, втілюючи ідею боротьби з тиранією. По суті, кантатами є бетховенські "Морська тиша та щасливе плавання", сл. Й. В. Ґете, й фінал Дев'ятої симфонії, сл. "Оди до радості" Ф. Шиллера. У 19 ст. у композиторів-романтиків жанр К. втратив пріоритетність. Натомість створювалися переважно К. "на випадок" для відзначення видатних дат, подій ("Бетховенська кантата" *Ф. Ліста* до 100-річчя від дня нар. *Л. Бетховена*, "Кантата до 100-річчя від дня народження О. Пушкіна" О. Глазунова) або розповідні, зближені зі сценічними ("Рай і Пері" Р. Шумана, "Перша Вальпургієва ніч" Ф. Мендельсона, "Трапеза апостолів" Р. Ваґнера) й пісенними ("Переможна пісня Міріам" *Ф. Шуберта*, "Тріумфальна пісня" *Й. Брамса*) формами. Рос. композитори писали також кантати поглибленого, філос. змісту ("Дзвони" *С. Рахманінова*, "Іоанн Дамаскін", "Після прочитання псалму" *С. Танєєва*). В європ. музиці 20 ст. у К. відчутним став вплив сцен. форм ("Ми будуємо місто" П. Гіндеміта, "Карміна Бурана" К. Орфа). У рад. музиці помітно акцентувалися сусп.-політ. функції жанру, декларувались ідеолог. гасла соціалізму ("Кантата до 20-річчя Жовтня" *С. Прокоф'єва*, "Над Родиной нашей солнце сияет" *Д. Шостаковича*, "Урочиста кантата" *Б. Лятошинського*). Низку К. створено на сюїтних засадах, переважно на матеріалі сольно-хор. музики до драм. вистав, к/фільмів ("Іван Грозний", "Олександр Невський" С. Прокоф'єва). Починаючи із серед. 20 ст. у творчості рад. композиторів К. помітно зближалася з ін. жанрами: *симфонією*, ораторією, кам.-інстр. циклом.

Зародження й розвиток укр. К. відбувалися в річищі взаємодії багатьох жанрів (*партесний концерт*, панегіричний *кант*, зах.-європ. вок.-симф. цикли). Значний інтерес представляють світські К. *Д. Бортнянського* на тексти Г. Державіна, написані переважно "на випадок", де структурно поєднано речитативні, сольні та хор. розділи ("Любителю художеств", "Стретение Орфеем Солнца", "Страны российски, ободряйтесь"). Активний розвиток К. в Україні розпочався у 2-й пол. 19 ст., коли жанр. статусу набували основні її різновиди: К.-поема ("Слушай!" *П. Сокальського*, 1864, "Б'ють пороги" *М. Лисенка*, 1872) і славильна К., що у творчості М. Лисенка набула філос.-метафоричного змісту ("Радуйся, ниво, неполитая"). У Галичині К. сформувалася протягом 19 — поч. 20 ст. ("Хустина" *Г. Топольницького*, 1895, "Дніпро реве", "Лічу в неволі" *Д. Січинського*, 1902 —

усі на сл. *Т. Шевченка*). Однак, чимало хор. композицій славильного характеру, названі авторами "кантатами", не виходять за межі розгорнутих хорів (*А. Вахнянина, В. Матюка, Й. Кишакевича*). Привертає увагу К. "Тарасова ніч" Й. Кишакевича за поемою Т. Шевченка (1898), де зміст, пов'язаний із подіями визвольної боротьби, зумовлює розгорнуту героїко-драм. композицію з прямою мовою персонажів (монолог Тараса Трясила), зображальними моментами тощо. На поч. 20 ст. славильні К. до визначних ювілеїв написав *К. Стеценко* — "Слава Лисенку", сл. Л. Пахаревського і В. Павловського (1903), "Шевченкові", сл. К. Малицької (1911).

Могутніми стимулами розвитку укр. К. стали поезія Т. Шевченка й етностилістичні особливості укр. *дум*. Епічну традицію в К. втілено в драм. відчутті дійсності, де об'єктивне, позаособисте зливається із суб'єктивним, особистісним. Високий етос задумів втілено в романт. піднесеній, патетичній музиці, коли розповідність поєднується з лір. відстороненням, моментами активної дії, образною персоніфікацією.

На поч. 20 ст. поезія Т. Шевченка визначила естет. і драматург. засади кантати-симфонії "Кавказ" *С. Людкевича*, де композитор уперше в укр. музиці переконливо продемонстрував можливості синтезу вок.-хор. і симф. засобів (1905—13). Грандіозний 4-част. цикл відтворює драм., лір., гротескову, героїчно-пафосну образність. Центральним є образ Прометея, що уособлює оновлення духовних сил народу. Соціально-загострений задум твору, визначений шевченківською ідеєю боротьби проти тиранії, пронизаний вірою в її переможне завершення (фінал "Борітеся — поборете!"). У 1-й пол. 20 ст. набрав подальшого розвитку жанр кантати-*поеми*. Значний сусп. резонанс мала "Хустина" *Л. Ревуцького*, сл. Т. Шевченка (з фп., 1923, 2-а ред. з симф. орк., 1944), де сюжетна колізія, образність, засади формотворення виявляють органічну спорідненість із укр. нар.-пісенною традицією. Сюжетно-дійові, конкретно образні моменти віршів сприяли введенню характеристик образів-персонажів, аріозних побудов, розгорнутих сцен, що наближує драматургію твору до оперної. Натомість у кантатах-поемах С. Людкевича "Заповіт" (сл. Т. Шевченка, 1934, 2-а ред. 1955), "Наймит", "Конкістадори" (сл. *І. Франка*, 1940, 1941) переважають засади симфонізму.

Усі кантатні різновиди, так само як і ораторіальні, об'єднують спільні риси: вик. склад (орк.-вок.-хоровий, з перевагою вок.-хор. засобів), вербальна структура, худ. єдність муз. і словесно-поет. компонентів, масштабна, розгорнута у тривалому часі форма та конц. характер музики. Це обумовлює їх приналежність до однієї жанр. групи — кантатно-ораторіальної або, за ознаками вик. складу, — вок.-симфонічної. Зазначені спільні риси становлять константне ядро жанру. Зміни у структурі ядра призводять до утворення нових модифікацій жанру. В акапельній кантаті відсутній інстр. компонент, у сольно-камерній — хоровий. Натомість уведення драм. акторів, пантоміми, читців-декламаторів, хореографії і т. п. спричинило появу сценічної К., або К.-дійства. При диференціації жанрів усередині означеної цілісності визначальним критерієм стає змістовий аспект ("типізований зміст", за *Л. Мазелем*), що конкретизує характер образності, драматургії, спосіб формоутворення тощо. Якщо ораторія пов'язана зі сферою епічного, втіленням суспільно значущих, масштабних ідей, то К. — переважно з ліричним змістом, що розкривається на рівні чуттєвого сприйняття образів і подій. Драматичне різною мірою виявляють і ораторія, і К. В укр. клас. музиці проникнення драм. начала в кантатний жанр сформував різновид К.-поеми.

Укр. композиторами створено понад 200 творів кантатного жанру, поміж них: К.-поема, -здравиця, -*пісня*, -плакат, -дійство, -*балада*, -новела, -*концерт* тощо. На сучас. етапі композитори, відкидаючи традиц. уявлення про можливості жанру, продовжують створювати його нові модифікації. Комп. визначення жанр. приналежності творів можуть мати умоглядний або суб'єктивний характер, однак відтворюють внутрішню закономірність розвитку жанру: його прагнення до оновлення у сфері жанр. і видової взаємодії. Навіть коли твір названо саме кантатою, його структуру й стилістику значною мірою живлять іншожанрові елементи. До серед. 20 ст. в укр. музиці провідними жанрами були славильна 1-част. і циклічна кантати та К.-поема. Славильна К., що сформувалася за часів зародження жанру, пройшла складний еволюційний шлях, однак її соціальні функції і практика побутування (звернення до широких мас, виконання в урочистих ситуаціях) залишилися незмінними. Зберігся також її "жанровий зміст", в основі якого — оспівування, віншування, ствердний пафос. У творчості композиторів рад. періоду саме ці ознаки нещадно експлуатувалися панівною ідеологією для утвердження переваг соц. суспільства, кон'юнктурного прославлення партійних лідерів, що призвело до штампів, граничної декларативності, спрощеності засобів і нівелювало худ. вартісність творів. Під впливом ідей *пролеткульту*, в пошуках "нового" мистецтва, що мало вповні відповідати запитам та ідеалам суспільства, у 1920-х у славильній К. утверджується т. зв. "виробнича" тематика. Вона втілилась у масштабних синтет. формах, закорінених у традиції пленерних дійств часів Вел. франц. революції, у мас.-агітаційному мистецтві перших рад. років, що об'єднувало ознаки муз. т-ру, *вертепу*, нар.-побут. сцен, а також спортивні змагання, колективну декламацію, образотворче мистецтво тощо — "Дніпрельстан" *В. Нахабіна*, сл. А. Клена, "Три оди Дніпрельстану" *Д. Клебанова*, сл. О. Гатова, М. Бірюкова, *В. Сосюри* (обидві — 1930). Сюїтно-пісенні засади обумовили екстенсивну, монтажну форму цих творів. У їх жанр. структурі принципового значення набувають розповідність (декламац. моменти), колективна образність, фресковість, плакатність, масштабність вик. ресурсів. Стиліст. ознаки 1-част. славильної К. (афористична текстова основа,

Титульна сторінка видання "Українська камерна кантата"

Титульна сторінка видання кантати "Весна" М. Скорика

симетрична повторність форми, пісенні засади тематизму, колективна образність, де особисте злите із суспільним, перевага хор. компоненту тощо) покладено в основу її циклічного варіанту. Однак, можливості багаточастинної форми сприяли розширенню вихідної жанр. моделі, психологічній деталізації, конкретизації образної системи — "Молдавія" *М. Вілінського*, сл. Л. Корніану (1939), "Урочиста кантата" *Б. Лятошинського*, сл. *М. Рильського*, драматургія І. Кочерги (1939). Пісенні засади славильної 1-част. К. формують різновид кантати-пісні, що особливо поширилася в роки війни 1941—45 як вияв загальнолюдських почувань, актуальних проблем ("Клятва" *Ю. Мейтуса*, сл. М. Бажана, 1942, "Гнів слов'ян" М. Вериківського, сл. Р. Стієнського та В. Лебедєва-Кумача, 1941). Їм притаманні перевага пісенного начала, значний рівень образного узагальнення, заощадливість засобів, конструктивність, що базується на симетрії повторів, квадратних побудовах, заспівно-приспівних куплетних формах тощо. Специфіку кантати-пісні виявляють також К.-оди, К.-здравиці, К.-дифірамби тощо (напр., кантати Д. Клебанова, "Переможцям — слава!" *А. Штогаренка*, сл. О. Новицького, 1943, 2-а ред. — "Народу визволителю," 1974). Складніший різновид кантати-пісні представляє форма, де синтезовано ознаки славильної К. і К.-поеми. Приміром, в "Оді пісні" Л. Ревуцького, сл. М. Рильського (1959) елемент оспівування, урочисто-піднесений тонус висловлювання, узагальненість образів, пісенність тематизму, симетричність побудов виявляють специфіку 1-част. К. пісенного типу, натомість романтизоване, муз.-епічне трактування тематичного задуму (пісня — образ-символ розкріпачених сил народу), монотематизм, симф. розвиток драматургії 1-част. форми, яскрава картинність, ілюстративно-зображальні моменти — все це сфера кантати-поеми. До славильних К. належать т. зв. циклічні "колективні" кантати, створені у 1940—50-х. Написані на офіційні замовлення групами композиторів і поетів багаточастинні колективні К. були позбавлені стиліст. однорідності, грішили штампами, кон'юктурною спрощеністю засобів, надмірною патетикою, гіпертрофією урочисто-прославних моментів. Однак, деякі частини цих творів мали певну худ. вартість і пізніше виконувалися як окремі твори ("Дружба народів" *Г. Жуковського*, сл. Т. Масенка, 1949). Відтворення героїко-драм. напруження років війни із загарбниками, конфлікт протиборних сил, а звідси — симфонізм як засіб його вияву й вирішення, знаходять втілення в К.-симфонії А. Штогаренка "Україно моя", сл. *А. Малишка* й М. Рильського, 1942—43.

Титульна сторінка видання "Камерні кантати" О. Киви

Титульна сторінка видання кантати "Слава робочим професіям" Л. Дичко
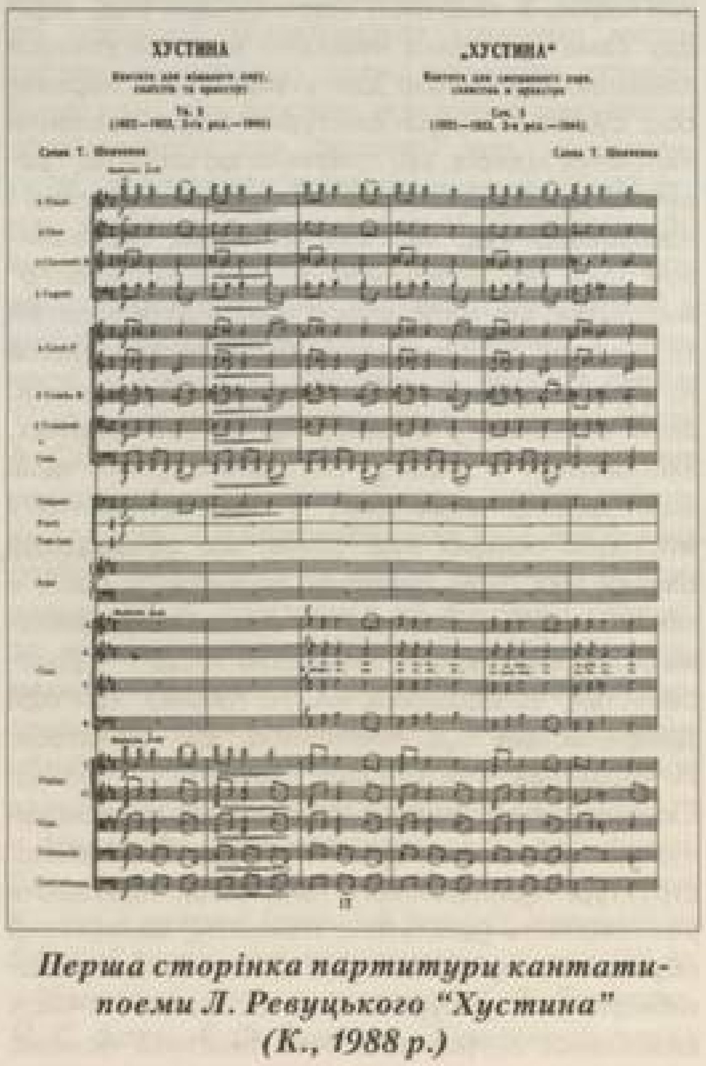
Перша сторінка партитури кантати-поеми Л. Ревуцького "Хустина" (К., 1988 р.)

У 1950-х новий етап розвитку К.-поеми пов'язаний із втіленням сучас. теми. Властиві жанру поєднання дієвості й розповідності, динаміки й статики функцій славильної К. і поемних засад відтворено в К.-поемах "Слався, Вітчизна моя", сл. П. Глазового (1954), "Дружба народів", сл. Т. Масенка (1949), "Свято в Карпатах", сл. М. Стельмаха (1949) Г. Жуковського, "В Карпатах", сл. О. Ющенка (1949), "Квітка щастя й волі", сл. Ю. Шкрумеляка (1960) *Р. Сімовича*, "Переяславська рада" *Л. Колодуба*, сл. М. Рильського, "Росія" А. Штогаренка, сл. болгар. поетів тощо. 1957, до ювілею жовтн. революції 1917, композитори створили значну кількість творів, поміж яких вирізняється масштабна, багаточастинна К. "Жовтневі новели" Г. Жуковського, сл. І. Неходи, де епіко-героїчні засади поєднано із ліричністю, камерністю.

Зрушення, що відбулися в укр. К. 1960-х, були спрямовані на подолання зовнішньої декларативності, заідеологізованості. Визначальними стали новаторський пошук, індивідуалізація *стилів*, виникнення нових оригінальних форм. Ці ознаки особливо помітні в кантатах "Весна", сл. І. Франка (1962) і "Людина", сл. Е. Межелайтіса (1964) *М. Скорика*, в хор. концерті "Сад божествених пісень" *І. Карабиця*, сл. Г. Сковороди (1971) тощо. Тип драматургії цих творів визначається наскрізним розвитком монотематичного розгортання муз. матеріалу, посиленням ролі інстр.-оркестрових засобів та виразністю розспіваного слова. Поряд із цим, у кантатних творах 1960—80-х, особливо "фольклорного" змісту, написаних на тексти нар. пісень — "Червона калина" (1968), "Чотири пори року" (1973), "У Києві зорі" (1982) *Л. Дичко*, "Дума про Довбуша" *В. Бібіка* (1972), "Чумацькі пісні" *В. Зубицького* (1982), "Чотири дійства" *А. Гайденка* (1974) тощо — спостерігається тенденція посилення засад сцен. драматургії, видовищності, конкретизації образності. У сучас. К. посилюється роль індивід. суб'єктивного начала, емоційно-психолог. розкриття почуттів, настроїв, станів. Найбільш переконливо це виявилося у *камерній кантаті* (*В. Бібік*,

О. Кива, І. Кириліна, О. Костін, В. Сильвестров, О. Яковчук та ін.).

Літ.: *Хохловкина А.* Советская оратория и кантата. — М., 1955; *Ширинян Р.* Оратория и кантата. — М., 1960; *Терещенко А.* Українська радянська кантата і ораторія (1945–1974). — К., 1975; *Її ж.* Українська радянська кантата і ораторія (1917–1945). — К., 1980; *Її ж.* Эволюция вокально-симфонических форм // Музыка Советской Украины. — М., 1978; *Конькова Г.* Традиції і новаторство в розвитку жанрів сучасної української музики (симфонія, кантата, ораторія 60–70-ї років). — К., 1985; *Келдыш Ю.* Оратория и кантата // Очерки советского музыкального творчества. — М.; Ленинград, 1947. — Т. 1; *Brausch P.* Die Kantate. — Heidelberg, 1921 (dissertacion); *Lange M.* Die Anfänge der Kantate. — Leipzig, 1938 (dissertacion); *Jakoby R.* Die Kantate. — Köln, 1968; *Tiersot J.* Cantates francaises du XVIII-e siecle // Le Menestrel. —1893. — LXIX.

А. Терещенко

КАНТОР (від *лат.* cantor — співак) — церк. півчий, який брав участь у католицькому богослужінні, згодом — співак придв. капели, вчитель музики в духовних навч. закладах (у т. ч. протестантських) та міських школах. У протестантизмі — кер. муз. виконання, до обов'язків якого входило створення музики для церк. служб і міських урочистостей. Іноді К. керували всім муз. життям міста (до 18 ст.). У євр. синагозі К. — гол. співак хору.

І. Сікорська

"КАНТУС" (від *лат.* "cantus" — спів, пісня, а також назви старовин. вок. жанру *кант*, з 2001 — "Київський кантус") — дит. хор Київ. ДМШ № 5 ім. Л. Ревуцького. Лауреат міжн. конкурсів дит. хор. колективів: "Артеківські зорі" (2000, Ґран прі); "Весняні дзвіночки" (м. Рівне, 2001, Ґран прі); "Весняні голоси" (м. Тисмениця Івано-Фр. обл., 2002, Ґран прі, Е. Виноградову визнано найкращим диригентом дит. хорів). Існував 1999–2003. Створений за ініціативою *Е. Виноградової*, яка була його керівником і гол. диригентом. Хормейстер — О. Суржа, концертмейстер — В. Чернишова. Учасник ряду фестивалів і концертів в Україні й за її межами: різдвяних концертів в Іспанії (1999), у ряді міст Латвії (2001), концертів творчого клуба "*Тоніка*" (Київ, 2001). У репертуарі твори — Ґ. Ф. Генделя, Ф. Пуленка, Й. Мисливечка, *Д. Бортнянського, М. Леонтовича, Б. Лятошинського, Л. Дичко, В. Зубицького, Б. Фільц, Т. Петриненка*, обробки нар. пісень.

Літ.: *Фільц Б.* Українське хорове дитяче виконавство як чинник естетичного виховання // VI Міжн. конгрес україністів. — Д.; К., 2005. — Т. 2.

Б. Фільц

"CANTUS" — кам. хор (м. Ужгород). Лауреат міжн. конкурсів у Дебрецені (Угорщина, 1990, 1992). Створено 1986 в Ужгороді як ансамбль старовин. музики при Буд. учителя. Організатор і худ. керівник — *Е. Сокач.* 1992 реорганізований у профес. колектив Управління культури Закарпат. обл. держ. адміністрації. Учасник багатьох хор. фестивалів в Україні та поза її межами (в Угорщині, Словаччині, Польщі, Словенії, Австрії, Італії, Німеччині, Вел. Британії, Франції, Швейцарії). Активно гастролює США та країнами Європи. Співпрацював із диригентами Г. М. Боерлі, К. Ногано, *Р. Реваковичем, В. Сивохіпом.* Ініціатор Фестивалю сучас. духовної музики та серії міжн. майстер-курсів "Бах-академія" (Ужгород, з 2001). Підготовлено бл. 80 конц. програм, де особливе місце посідає музика *Є. Станковича, В. Сильвестрова, Ю. Ланюка, О. Щетинського.* У репертуарі також музика доби *Відродження*, твори А. Шнітке, А. Пярта, Р. Щедріна, *А. Нікодемовича, К. Регаме*, Д. Лігеті, укр. нар. пісні, спірічуелси та джаз. композиції.

Дискогр.: Українська духовна музика (музика *Д. Бортнянського, А. Веделя, Л. Дичко*). — 1994. — № 072-9; Українська хорова музика (*М. Леонтович, К. Стеценко, І. Мартон, Є. Станкович, В. Зубицький*). — 1996. — ESP 001-1; Колядки. — 1998. — ESP 002-2; Духовна музика XVIII–XX століття (*С. Рахманінов, Г. Гаврилець,*

Хор "Кантус" під керівництвом Е. Виноградової (м. Київ)

С. Капара

Хор "CANTUS" під керівництвом Е. Сокача (м. Ужгород)

М. Вербицький, Л. Дичко, А. Струмскі). — 2000.— ESP 003-1.

Літ.: *Гаврош О.* Хвилина вічності // Ужгород. — 2002. — 2 берез.; *Храмов Г.* Хори обмінялися диригентами // Високий замок (Львів). — 2003. — 20 верес.; *Юсипей Р.* Світлана Глєба співає "Пісні потойбіч людей". Для людей, для себе, для своїх учнів // Україна молода. — 2004. — 6 лип.; *Його ж.* Хто почує голоси обітовані. Диригент Еміл Сокач: "У цілому наші хори переспівують один одного" // Дзеркало тижня. — 2006. — 27 трав.

М. Ржевська

КАПАРА Семен Макарович (1894, за ін. даними — 1896, м. Люботин, тепер Харків. обл. — 20.03.1971, м. Одеса) — оперний співак (тенор). Закін. Київ. конс. (1924, кл. *Г. Гандольфі*). 1923–24 — соліст Київ., 1924–26 — Свердл. (тепер Єкатеринб.), 1926–31 — Одес., 1931–32 — Сибір. (Іркутськ, Новосибірськ), 1932–33 — Сталінського (у Луганську, тепер Донец.), 1933–34 — Вінн., 1936–40 — Білор. т-рів опери та балету. 1945–59, 1963–69 — викладач Одес., 1959–63 — Мінськ. консерваторій.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Рудковський ("Кармелюк" В. Костенка, 1-е вик.), Томазо ("Дума чорноморська" Б. Яновського), Ленський, Герман ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Самозванець, Андрій Хованський ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Садко, Ликов ("Садко", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Каварадоссі ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Стефанович М.* Семен Капара // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КАПЕЛА БАНДУРИСТІВ (*пізньолат.* capella, *італ.* cappella) — нар., самод. або профес. змішаний *ансамбль*, що об'єднує співаків та інструменталістів. Перші згадки про такі об'єднання, зокр. на теренах Полтав. губ., містить листування художника й фольклориста *П. Мартиновича*, який цікавився кобзар. традиціями. У "Спостереженнях над лірниками та кобзарями" *М. Харківа* згадується ансамблева гра *ліри з бандурою*.

Про спільну гру кобзарів наводяться відомості у *К. Ухач-Охровича* "Кобзар *Остап Вересай*, его думы и песни": "Когда несколько бандуристов играют вместе, то одни играют в большинстве случаев на приструнках, другие им вторят на бунтах...". У цій праці йдеться також про існуючий поділ на партії, що вказує на профес. навички колективної гри нар. вик-ців.

Ймовірно, згадки про колективне вик-во в кобзар. середовищі дали підстави *Г. Хоткевичу* створити вок.-інстр. ансамбль, що вперше виступив на конц. сцені XII Археологічного з'їзду в Харкові (1902). До його складу входили 6 незрячих кобзарів — *П. Древченко, П. Гащенко, М. Кравченко, Т. Пархоменко, І. Кучугуру-Кучеренко, І. Нетеса*, 3 лірники — *С. Веселий, І. Зозуля*, Ларіон, 2 скр. та влч. Програма ансамблю складалася з 3-х частин: релігійно-моральної, істор. та побут.-гумористичної.

Започатковане Г. Хоткевичем спільне музикування бандуристів мало продовження в анс. студентів Київ. ун-ту, організованому *М. Домонтовичем*. 1-й виступ — 1908 на вечорі пам'яті *Т. Шевченка* (організований тов-вом "*Боян*"). Схвальні відгуки на його концерти вміщував київ. тижневик "Рідний край".

Після закін. ун-ту М. Домонтович створив у м. Золотоноші (тепер Черкас. обл.) ансамбль бандуристів, які грали черніг. способом на бандурах власного виробництва (за взірцем бандури керівника). В репертуарі переважали укр. нар. пісні ("Про Бондарівну", "Про Морозенка", "Гей не дивуйте", "Чечітка" тощо). 1920–23 ансамбль досяг значного мист. рівня й виховав багато досвідчених бандуристів, які в 1920–30-х стали організаторами і керівниками самод. колективів.

У трав. 1918 *В. Ємець* організував у Києві Першу держ. капелу кобзарів ("Кобзарський хор", згодом переим. у "Капелу кобзарів"), що стала предтечею *Капели бандуристів ім. Т. Шевченка* (Детройт, США). У організац. зборах взяли участь 18 кобзарів, поміж яких були урядовці (А. Слідюк), робітники (Дзюбенко, Андрійчик, Копан, Панченко), інженер *М. Теліга* (бандурист і композитор-аматор), Ф. Діброва та фахові музиканти. Грали черніг. способом. Діяльність капели вітав Гетьман П. Скоропадський.

3 листоп. 1918 капела дала 1-й публ. тріумфальний концерт-звіт у т-рі Бергоньє. До програми увійшли *думи* ("Про Морозенка", "Дума про смерть козака бандуриста", "Козацький похід"), нар. пісні ("Та літав орел", "Гей, на горі женці жнуть", "Ми гайдамаки" тощо), інстр. композиції ("Киселик", "Горлиця", "Гречаники"

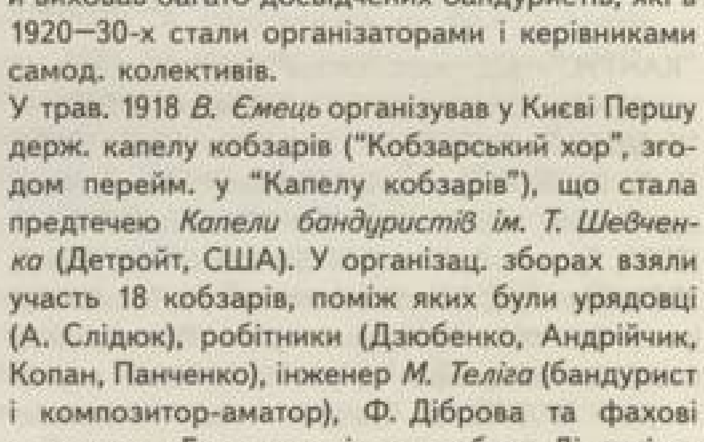

Перша капела бандуристів. 1925 р.

Капела бандуристів "Рух"

тощо), а також автор. твори ("Виклик" і "Гопак" *М. Кропивницького*). Закінчився концерт гімном "Ще не вмерла Україна". Капела отримала ряд запрошень на виступи в "Укр. робітничому домі", "Укр. молодому т-рі" *Леся Курбаса*, в залі "Купецького зібрання". Після виступу на ювілейному концерті письменника Д. Марковича *Л. Старицька*, яка викладала в *Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка*, запросила В. Ємця очолити в ньому клас бандури. Востаннє колектив виступив на бенкеті Директорії УНР, що відбувся в залі гетьман. Мін-ва нар. освіти.

На поч. 1919 В. Ємець з армією УНР залишив Київ, виступав з концертами для бійців УНР, після чого емігрував. Організована ним капела на поч. 1920-х функціонувала при *Муз. тов-ві ім. М. Леонтовича*, з 1924 під назвою 1-а Київ. худ. капела кобзарів, проіснувала до 1934. Від 1923 капелою керував *Г. Копан*, з 1925 — *М. Полотай*, з 1930 — *М. Опришко*, з 1934 — Б. Данилевський.

У 1920—30-х за директивами влади по містах і селах України масово почали створюватись ансамблі й капели бандуристів. До 1927 було організовано понад десять кобзар. капел і багато кобзар. гуртків, 1928 їх чисельність складала бл. 20-и колективів. 1927, продовжуючи роботу над впровадженням анс. вик-ва, Г. Хоткевич організував у Харків. муз.-драм. ін-ті студ. *квартет* бандуристів. 1928 відбувся його 1-й виступ, що довів яскраві худ.-вик. можливості інструмента (зокр., злагоджене звучання однотипних бандур в анс. грі).

Поміж вел. кількості худож. колективів високим рівнем організації та професіоналізму на той час вирізнялися: 1-а Київ. худ. капела кобзарів, (2-а) Харків. худ. капела кобзарів ім. Т. Шевченка та Полтав. капела кобзарів.

1-ї Київ. худ. капела кобзарів дала понад 1000 концертів. Її діяльність підтримували *П. Демуцький, М. Грінченко, Д. Ревуцький, П. Козицький*. До складу входили Г. Андрійчук, *Г. Комаренко*, Г. Копан, М. Полотай, *Ф. Дорошко*, О. Яценко і *О. Дзюбенко*, згодом М. Опришко, Г. Андрійчик, Б. Данилевський, Грисенко, Варченко та ін. Концерти проходили по всій Україні. 1928 на базі капели, що була на межі ліквідації через матеріальну скруту, п/к М. Опришка було організовано анс. бандуристів, у репертуарі якого були думи, істор. та нар.-побут. пісні, твори *В. Верховинця, К. Богуславського, Ф. Попадича* та ін.

2-а Укр. худ. капела кобзарів (або 2-а Харків. худ. капела кобзарів ім. Т. Шевченка) протягом 1920—28 дала понад 1250 концертів у різних містах України, гастролювала по Кубані, в Білорусії та Росії. Поміж учасників — Скиба, Петрусь, Самсоненко, Конопленко, Затинко, Ільченко, Заяць, Глушко. Капела виконувала традиц. кобзар. репертуар, музику укр. композиторів ("Прометей" *К. Стеценка*, "Про Морозенка" *С. Людкевича*, "Наш отаман Гамалія" *М. Лисенка*, твори для бандури).

1925 *В. Кабачок* організував і очолив Полтав. анс. кобзарів (або Укр. показову капелу бандуристів). У становленні колективу брав участь Г. Хоткевич. 1928 репертуар ансамблю складався з 85 номерів. 21 верес. 1928 після перегляду всіх діючих кобзар. капел та ансамблів, організованого з ініціативи Г. Хоткевича, капелу було обрано базовою для організації зразкової студії бандуристів (через рік вона мала стати Центр. капелою кобзарів). Її продовжував очолювати В. Кабачок, а півторарічний курс навч. гри на бандурі вів Г. Хоткевич. Через брак коштів студія кілька разів була на межі закриття, Г. Хоткевич викладання в студії безкоштовно.

22 січ. 1930 в залі Харків. біб-ки ім. В. Короленка відбувся "громад. перегляд" студії Держ. конкурсною комісією п/к П. Козицького (у присутності Наркома освіти М. Скрипника). Капелі було присвоєно звання "Зразкової капели бандуристів Укр. СРР", її зобов'язали давати бл. 20 концертів на місяць. Було кардинально змінено репертуар, Г. Хоткевича відсторонено від занять. У січ. 1934 було заарештовано В. Кабачка. 1935 відбулася формальна ліквідація капели, згодом її об'єднання з Київ. і Харків. капелами. Новостворений колектив отримав назву "Перша зразк. капел бандуристів Наркомосу УСРР", мав базу у Києві. До 1937 капела повністю перейшла на київський спосіб гри, новий ідеологічно витриманий репертуар.

На поч. 1930-х ставлення до кобзар. мистецтва з боку влади змінилося. Було ліквідовано або розформовано майже всі провідні профес. кобзар. колективи: восени 1930 розпалася 1-а Миргород. капела бандуристів (згодом увійшла до складу Укр. хору), Конотоп. капела стала філією 1-ї Укр. худ. капели кобзарів. 1941 було

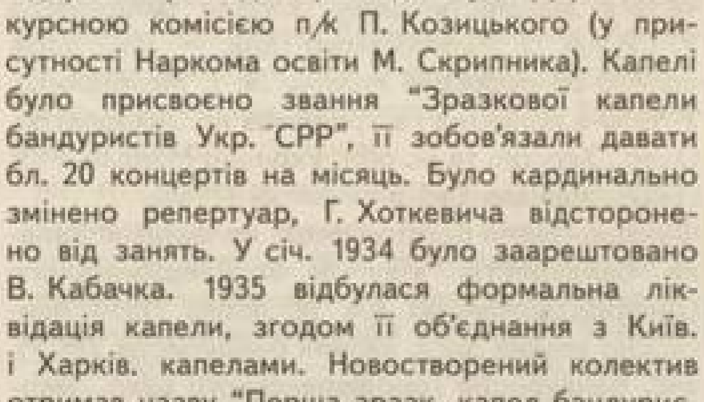

Полтавська капела бандуристів. 1927 р.

Капела бандуристів. 1928 р.

розформовано Київ. держ. засл. капелу бандуристів (кер. *Д. Піка*). Під час окупації ті, хто залишились у Києві, організували "Капелу бандуристів ім. Т. Г. Шевченка" (див. — *Капела бандуристів ім. Тараса Шевченка*).

У Зах. Україні основоположником ансамблевого бандурного вик-ва був *Ю. Сінгалевич*, який разом зі своїм учнем О. Гасюком на поч. 1940-х розпочав формування першої в Україні дит. капели бандуристів при Буд. нар. творчості м. Львова й 1944 організував першу в зах. областях профес. капелу.

У повоєнні роки активізували свою діяльність 6 капел бандуристів. Великим розмахом позначалася діяльність Держ. капели бандуристів УРСР п/к *О. Міньківського* (див. — *Нац. засл. капела бандуристів України ім. Г. Майбороди*). У 1950-х колектив гастролював по Закарпаттю, Одес., Херсон. та ін. обл. України, Молдав. РСР (1952), відвідав Сибір та Алтай (1955).

Функціонувало багато самод. колективів: Капела бандуристів з-ду ім. Ф. Дзержинського (Дніпродзержинськ) п/к *М. Лобка* (1954 присвоєно звання Засл. капели бандуристів УРСР), анс. бандуристів Городищенського цукр. заводу, Капела бандуристок Полтави (учасник VI Всесв. фестивалю молоді й студентів у Москві, 1957), капела бандуристів Струсівського (Терноп. обл.) сільського БК (див. "*Кобзар*").

Від 1980-х бандурний ансамблевий рух став масовим. Нині в кожному муз. навч. закладі діє такий колектив, бере участь у мист. заходах міста чи області. Відомими стали колективи Чернів., Луцьк. та ін. муз. уч-щ.

Активною просв. і метод. діяльністю продовжує займатися Нац. засл. капела бандуристів України ім. Г. Майбороди (худ. кер. і гол. диригент з 1977 *М. Гвоздь*), що гідно представляє традиц. мистецтво України в країнах СНД, Канаді, Франції, Вел. Британії.

Літ.: *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці музиканти на Україні. — К., 1980; *Жеплинський Б.* Коротка історія кобзарства в Україні. — Л., 2000; *Ваврик О.* Кобзарські школи в Україні. — Тернопіль, 2006; *Ухач-Охорович К.* Кобзарь Остап Вересай, его думы и песни // Киев. старина. — 1882. — Авг. — Т. 7; *Самійленко С.* Садиба Скоропадських // Батьківщина (Торонто). — 1956. — 10 берез.; *Ємець В.* Гетьман Скоропадський та перша капела кобзарів // НТЕ. — 2001. — № 4; Доповіді і звіти Харківської художньої капели кобзарів ім. Т. Шевченка про її діяльність за 1926–1927 р. // ЦДА ВОВ. — Ф. 166, оп. 6, од. зб. 592; *Харків В.* Спостереження над лірниками та кобзарями Валківського району на Харківщині: Доповідь, читана на засіданні Етнографічної Комісії ВУАН 1929 р. // ІМФЕ. — Ф. 6-2, од. зб. 23 (2); *Панченко Ф.* Пісні, спогади, газетні вирізки (54 арк.) // Там само. — Ф. 14-к 1, од. зб. 28.

О. Ваврик

КАПЕЛА БАНДУРИСТІВ ім. Г. ХОТКЕВИЧА (м. Торонто, Канада) — організ. 1931 *В. Родак*. 1-а подібна група в Канаді, що об'єднала студентів публічних і середніх шкіл, ун-тів. 1981 налічувала 30 осіб. В. Родак, крім керування капелою, вела укр. програми на радіо, була активним членом культ. і молодіжних таборів для аматорів бандури. Щорічно організовує збір бандуристів в Мускока (Сперроу Лейк). Виступає в Торонто та за його межами, на ТБ, щорічних фестивалях, де посідає високі місця. Часто виступає з хорами "Молода Україна", "*Бурлака*".

КАПЕЛА БАНДУРИСТІВ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (КБШ., м. Детройт, США) — збірний мист. колектив, члени якого мешкають і працюють у різних містах Америки, а у вільний від основної роботи час щодватижні приїздять на репетиції до Детройта. Лауреат Нац. премії України ім. Т. Шевченка (1992). Частина КБШ. — співаки, решта — бандуристи-інструменталісти.

Передтечею КБШ. вважається Капела кобзарів, засн. 1918 у Києві *В. Ємцем*. У верес.— жовт. 1941 кол. учасник капели Д. Черненко почав збирати членів колективу, вишукуючи їх в окупованому нацистами Києві та поза ним. Невдовзі ця звістка поширилася Україною. Деякі бандуристи добиралися до Києва пішки, долаючи сотні кілометрів, утікали з полону. Так повернулися, зокр., *Г. Китастий* і *Г. Назаренко*, згуртувалися О. Дзюбенко, Т. Півко, П. Міняйло, Й. Панасенко, Я. Протопопів, Д. Черненко, І. Китастий, Г. Махиня, І. Павлов та М. Лісківський. Відновлену капелу очолив Г. Назаренко, а згодом Г. Китастий. Восени 1941 Київ. міська управа на прохання членів капели офіційно затвердила її як Капелу бандуристів ім. Тараса Шевченка. Відтоді розпочався новий період у житті КБШ. П/к Г. Китастого було відновлено й поповнено репертуар, що мав кобзар. спрямованість. У важких умовах окупованого Києва нім. влада примушувала КБШ. виступати перед окупантами за шматок хліба. Хитрощами керівництво КБШ. здобуло перепустку, й колектив вирушив з концертами селами Київщини й Волині, проте її примусово повернули до Києва під гестапівський нагляд. 1942 до КБШ. приєдналися бандуристи Є. Цюра й *П. Потапенко*, співаки І. Кагарлицький, І. Яровий та 14-літній учень КБШ. *П. Китастий*. 5 серп. 1942 членів КБШ. заарештували й вивезли до Гамбурґа (Німеччина) у концентраційний табір. Через кілька місяців завдяки клопотанням Укр. комітету в Берліні КБШ. перевели у розпорядження нім. конц. фірми, й відтоді вона виступала з концертами по таборах "ОСТ". Їх пісня дода-

вала в'язням сил вижити в табірних умовах. Під загрозою наближення фронту й репатріації до тод. СРСР КБШ. переїхала до Нотцінґа (Баварія) й Інгольштадта. Там за сприяння амер. влади та завдяки укр. жертводавцям капела поповнилася бандуристами й співаками. До співпраці було запрошено диригента *В. Божика*, пошито новий конц. одяг, зорганізовано майстерню виробництва уніфікованих бандур із техн. удосконаленнями братів *О.* й *П. Гончаренків*, придбано автобус. Репертуар КБШ. поповнився "Піснею про Байду" *Г. Хоткевича*, оригінальними композиціями Г. Китастого патріот. спрямування.

КБШ. виступала перед кількасоттисячною громадою українців, які внаслідок війни й сталінського терору опинилися на території Німеччини, та перед чужинцями. 1948 капелу було переведено до табору в Регензбургу.

Зусиллями відділу З'єднаного укр.-амер. допомогового комітету (ЗУАДК) у Детройті п/к І. Панчука 1949 КБШ. прибула до Детройту (США), де відтоді незмінно базується. Того самого року в місцевому залі Месонік Темпл дала 1-й концерт на амер. континенті. Після того було здійснене успішне конц. турне по США й Канаді, що мало вел. значення для нац. самоідентифікації укр. молоді, народженої на амер. континенті. 1953 при Інтернаціональному ін-ті в Детройті було засновано Тов-во приятелів КБШ. п/к американця Г. Ларсона. Муз. радником став *В. Витвицький*. 1958 Тов-во організувало вел. конц. подорож країнами Європи п/к диригентів Г. Китастого й В. Божика. Концерти відбулися у столичних і вел. містах Іспанії, Франції, Швейцарії, Німеччини, Нідерландів, Швеції, Данії, Бельгії та Вел. Британії й дістали понад 150 схвальних рецензій муз. критиків. 1961 (п/к П. Потапенка), 1962 і 1966 (п/к *І. Задорожного*) здійснено конц. тури по США й Канаді. 1964 КБШ. співала на злеті українців у Вашингтоні, присв. 150-річчю від дня нар. Т. Шевченка та на відкритті його пам'ятника. Було підготовлено окр. програму "Слово Тараса", присв. Кобзареві.

1969 у Залі Форда в Детройті відбувся урочистий концерт КБШ. з нагоди її 50-річчя, де представники Уряду України у вигнанні вручили керівникам капели найвищі відзнаки за її внесок в укр. справу. Після того КБШ. здійснила ювілейну конц. подорож містами Америки й Канади.

Мист. керівником К. до 1984 був Г. Китастий. За цей період було опубл. книжку У. Самчука "Живі струни", присв. історії кобзарства й КБШ., вийшло 5 грамплатівок LP та відбулося 7 конц. поїздок містами Америки й Канади, до Австралії (1980), де концерти КБШ. відвідало загалом бл. 130 тис. осіб. За ініціативи й активної участі Г. і П. Китастих у різних укр. осередках США, Канади, Півд. Америки, Австралії та Зах. Європи щороку відбуваються кобзарські табори, курси та семінари для молоді, де готують нові виконавські кадри, вчителів гри на бандурі, керівників молодіжних ансамблів бандуристів. 1984—97 КБШ. очолював *В. Колесник*, який збільшив її вок. та інстр. склад, чим значно посилив техн. можливості, водночас зберігаючи мист. надбання попередників. Він також доклав багато зусиль до відновлення призабутого харків. способу гри.

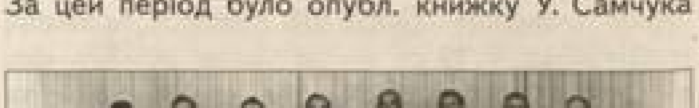

Капела бандуристів ім. Тараса Шевченка. 1960-і рр.

За роки існування на чужині КБШ. дала бл. 600 концертів для понад 4 млн. слухачів, більше 60-и разів виїжджала з гастролями по США, Канаді, Європі, Австралії, записала 22 LP грамплатівки та бл. 10 аудіокасет. У репертуарі — понад 500 творів (укр. нар. пісні, пісні січових стрільців і воїнів УПА, твори Г. Хоткевича, Г. Китастого, духовні твори *Д. Бортнянського*, *М. Леонтовича*, *К. Стеценка*, *А. Гнатишина* та ін., інстр. композиції).

1991 КБШ. вперше повернулася в Україну й упродовж 3-х тижнів виступила з концертами в Києві, Каневі (Черкас. обл.), Полтаві, Харкові, Донецьку, Запоріжжі, Дніпропетровську, Кривому Розі (Дніпроп. обл.), Вінниці, Чернівцях, Івано-Франківську, Тернополі, Львові. 1994 відбулися повторні гастролі.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика: Істор.-критичний огляд. — Мюнхен, 1963; *Самчук У.* Живі струни. — Детройт, 1976; *Майстренко І.* Дещо з історії Капели бандуристів імені Т. Шевченка // Збірник на пошану Григорія Китастого у 70-річчя з дня народження. — Нью-Йорк, 1980, передр. у кн.: *Китастий Г.* Вставай, Україно! — К., 1996; *Дутчак В.* Капела імені Т. Г. Шевченка // Музика. — 1991. — № 5; *Максимюк С.* "Грай, бандуро" — найновіша платівка Капели бандуристів ім. Т. Шевченка // Бандура (Нью-Йорк). — 1981. — № 1; *Головащенко М.* З піснею і Україною в серці // КіЖ. — 1992. — 1 лют.

І. Сікорська

КАПЕЛА (КАПЕЛЯ) **ІНСТРУМЕНТАЛЬНА** — див. *Троїста музика*.

КАПИРІН Дмитро Юрійович (28.02.1960, м. Москва, РФ) — композитор, педагог, музикознавець, муз.-громад. діяч. Член СК Росії (1991). Лауреат Почесної відзнаки 8 Міжн. конкурсу на найкращий муз. твір (1990, м. Безансон, Франція). Закін. Моск. муз. уч-ще ім. Жовтневої революції (1979, кл. композиції, диригування, нар. інструментів), Львів. конс (1984, кл. композиції *Л. Мазепи*). Брав уроки композиції в Е. Денисова. 1984—86 перебував на військ. службі в Ансамблі пісні і танцю Моск. військ. округу, де створив ряд аранжувань, оркестровок та перекладень попул. клас. творів для естр.-симф. оркестру. 1986—91 — худ. кер. ансамблю пісні і танцю об'єднання "Союзхімпроменерго" (м. Москва).

Д. Капирін

Я. Каплун

В. Капрелов

Титульна сторінка "Елегічного капричіо" М. Лисенка

Від 1991 — на творчій роботі. 1995–96 — викладач композиції ДМШ № 46 ім. А. Хачатуряна (Москва), 1995–97 — Моск. конс. 1989 — співорганізатор і учасник фестивалю сучас. музики "Українські мінімалісти" (м. Львів).

Більшість творів К. має виразний лірико-романт. характер. У постмодерн. творах — прихильник синтезу модально-тональної й серійної технік та синтет. стилістики. Експериментує з чвертьтоновою музикою і технікою використання серій динамічних звучань. Твори виходили друком у вид-вах "Композитор" (Москва, РФ) та "Le Chant du Monde" (Париж, Франція). Автор муз. ряду виданої у США серії 5 мультимедійних CD з навч. муз. іграми для дітей дошкільного та шкільного віку.

Поміж учнів — Г. Варламов, В. Карасиков, А. Сафонов (лауреат Міжн. конкурсу композиції ім. А. Дютійє, 1996, Франція).

Постійно підтримує творчі контакти з укр. композиторами. Твори К. виконуються на фестивалях "*Київ Музик Фест*" (Київ), "*Контрасти*" (Львів) та "Два дні і дві ночі нової музики" (Одеса).

Опублікував ряд муз.-теор. статей на теми сучас. муз. творчості, де виявив себе прихильником муз.-теор. концепції Ю. Холопова.

Тв.: 2 симфонії (1984, 2007), "Музика дощу" для симф. орк. (1993), Соната для альта й фп. (1983), Соната для кларнета й фп. (1988), "Пасторалі" для 6-ти магнітофонів, вібрафона, челести та фп. (1992), "Нерв" для 2-х влч. (2001), Три п'єси для арфи (1982), "Вечірня музика" (3 п'єси для гітари, 1987), "Пісня осені" для альт. саксофона (1997) тощо.

Літ.: *www.capyrin.com.*

Б. Сюта

КАПЛАН Арнольд Львович (18.12.1919, м. Черкаси — 02.1996, м. Нью-Йорк, США) — піаніст, педагог. Лауреат Всесоюз. конкурсу піаністів у Москві (1938, 2-а премія), Міжн. конкурсу піаністів у Празі (у рамках Першого міжн. фестивалю молоді, 1947, 1-а премія). Закін. Моск. конс. (1944) та аспірантуру при ній (1949), кл. фп. О. Гольденвейзера. Від 1943 — соліст Моск. філармонії. Виступав із концертами у багатьох містах кол. СРСР, включав до своїх програм твори клас. і сучас. музики. 1953–59 — викладач Моск. конс., з 1959 — Муз.-пед. ін-ту ім. Гнєсіних. У 1970-х (за ін. даними — у 1980-х) емігрував до США, де провадив вик. і пед. діяльність.

Літ.: А. Л. Каплан [Некролог] // Русская мысль (Париж). — 1996. — 15–21 февр.

М. Ржевська

КАПЛУН Яків Львович (9.06.1907, м-ко Голта, тепер смт. Первомайськ Миколаїв. обл. — 1986) — альтист, диригент, композитор. Лауреат Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (Москва, 1935, 2-а премія). Закін. Одес. конс. (1928), кл. скр. (альта) *П. Столярського*, теорії композиції — *В. Золотарьова, П. Молчанова, М. Вілінського*; Моск. конс. як диригент (1945). Від 1932 працював у Великому т-рі (Москва).

Тв.: Поема для голосу з орк. "Рідній українській землі", сл. М. Рильського (1942), муз. до драм. вистав "Гайавата" й "Пінοккіо" (пост. Одеса, 1928) тощо.

Літ.: [*Б. а.*]. Я. Л. Каплун. Памяти ушедших // СМ. — 1986. — № 5.

А. Муха

КАПЛУНСЬКИЙ Тимофій Юхимович (бл. 1907, Полтавщина — ?, там само) — бандурист, співак. За першим фахом коваль. Почав грати на *бандурі* 1930. Виступав у самод. ансамблях, згодом у Полтав. капелі бандуристів (див. *Капела бандуристів*). 1944–51 працював у Держ. укр. нар. хорі, потім у різних філармоніях. Останні роки жив у Полтаві.

Б. Жеплинський

КАПРЕЛОВ Валентин Миколайович (13.03.1927, м. Київ — 11.10.1998, там само) — музикознавець. Член СКУ. Закін. Київ. конс. (1966, істор.-теор. ф-т). 1945–59 — військовослужбовець. 1959–64 — худ. керівник Респ. метод. кабінету худ. виховання дітей. 1964 — зав. муз. частини Укрконцерту. 1964–67 — гол. редактор муз. програм Київ. студії ТБ. 1967–68 — директор Держ. музею театр., муз. і кіномистецтва УРСР. 1968–70 — зав. редакції, заст. гол. редактора вид-ва "Муз. Україна". Від 1970 — лектор-музикознавець Київ. філармонії.

Літ. тв.: Слушание музыки в школе: Хрестоматия. — К., 1961 (у співавт. з *С. Кручиною*); Музика: Підручник. — К., 1969; Как слушать разные по жанрам музыкальные произведения. — К., 1967; методичні праці, статті у збірниках, журналах, газетах. Радіо- й телепередачі.

А. Муха

КАПРИЧІО (капріччіо, капричо, каприс — від *італ.* capriccio, *франц.* caprice — букв. примха, каприз) — загальна назва інстр. творів, характер яких у різні епохи змінювався. У кін. 16 — на поч. 17 ст. так називали інстр. п'єсу вільної форми, побудовану на імітації, близьку до *фантазії*, ричеркара (напр., К. для органа, чембало Я. Свелінка); К. також було одним із джерел *фуги*. У Дж. Фрескобальді (зокр. у "Capriccio sopra il cucu") І. Я. Фробергера К. віртуозні; в деякі введено звукозображальні прийоми. Та сама традиція проявилась і в "Капричіо на від'їзд улюбленого брата" *Й. С. Баха*. У кін. 18–19 ст. К. — віртуозні скрипкові твори (П. Роде, Р. Крейцер, Н. Паганіні); у 19 ст. — це також романт. фп. п'єси (К. М. Вебер, Ф. Мендельсон, *Й. Брамс* та ін.). Наближалися до фантазії "Італійське капричіо" *П. Чайковського*, "Іспанське К." *М. Римського-Корсакова*, "К. на циганські теми" *С. Рахманінова*, сповнені відповідного нац. колориту, використання характерних нац. інтонац. зворотів та ритмоформул. "К." — назва однієї з опер Р. Штрауса (1942).

Відомо, що авторкою Капрису для фп. була австр. піаністка *Ю. Бароні-Кавалькабо-Кастільйоні*, Новелету-каприс *ор.* 19 для фп. написав *Ю. Зарембський*. Під час перебування в Києві 1875–78 *Л. Альбрехт* виконував у

концертах Київ. відділ. ІРМТ Капричіо для влч. В. Ліднера.

Опосередковано відноситься до України мальовнича картина для симф. орк. К. "Близько південного берега Криму" *М. Мусоргського* (1879). В укр. музиці наприкінці 19 ст. салонні "Вальси-каприси" писали *М. Колачевський* і *П. Сокальський*, але до К. як власне до жанру першим звернувся *М. Лисенко* (Елегійне К. для скр. і фп., 1894). Сучас. К. для симф. оркестру являють собою жанр. мініатюри з утіленням принципів т. зв. "картинного симфонізму": використання регіонального, зокр. карпат. (або ін. нац.) фольклору, прийомів звукозображення — пейзажні замальовки, побут. сценки тощо: *С. Людкевич* (1902), *Ч. Марек* (1914), *В. Нахабін* "Українське Капричіо" (1950); *Г. Жуковський* "Гуцульське К." (1967); *М. Вікторов* (1981), *О. Рудянський* "Грецьке К." (1990); *Ю. Золотаренко* "Кримсько-татарське капричіо" (2005, для мал. симф. орк.); К. для скр. з орк. створили *А. Караманов* "Орієнтальне Капричіо" (1961), *В. Губаренко* (1970), *Л. Колодуб* "Слов'янське Капричіо" (1978), *К. Домінчен* "Українське Капричіо" (1983); для влч. з симф. орк. — О. Рудянський "Кюй-капричіо"; для скр. з фп. — *Ю. Коффлер* (бл. 1936), *В. Кіпа* (1966), *І. Вовк* (1977). Іноді К. є частиною цикл. твору, як, напр., у Партиті № 3 для скр. з орк. *М. Скорика* (існує також версія для струн. квартету), де 4-а част. — віртуозне, фантасмагоричне К. Для кам. складу К. написали *Г. Глазачов* (для кларнета, фп. та струн. орк., 1964, 1-й вик-ць *К. Мюльберг*), *М. Канерштейн* ("Capriccio" для брас-квінтету, 1994), *Я. Верещагін* ("Ідилічне капричіо" для кларнета, валторни та струн., 1997), *О. Костін* ("Сербське Капричіо" для труби і струн. орк., 1997), *О. Яковчук* ("Буковинське Капричіо" для фл., кларнета та кам. орк., 2004), *С. Пілютиков* (для бас-кларнета, альта та фп., 2006). Для орк. нар. інстр. "Фантазію-капричіо на теми Дж. Гершвіна" (1993) написав *А. Білошицький*; для домри з фп. — *Г. Ляшенко* (1987). Поміж авторів К. для фп. — *О. Красотов* (Капричіо-бурлеска "Естамп № 2", 1971, вид. К., 1974); *О. Гугель* ("Капричіо на від'їзд", 1989), *І. Соневицький* (1992), для 2-х фп. — Три Капричіо Г. Ляшенка (1972, опубл. 1985), К. *О. Гнатовської* (1991); для скр. соло — *Б. Крижанівський* (1937), *А. Гнатишин*. Три каприси для влч. і фп. (2001) написав *Д. Капирін*.
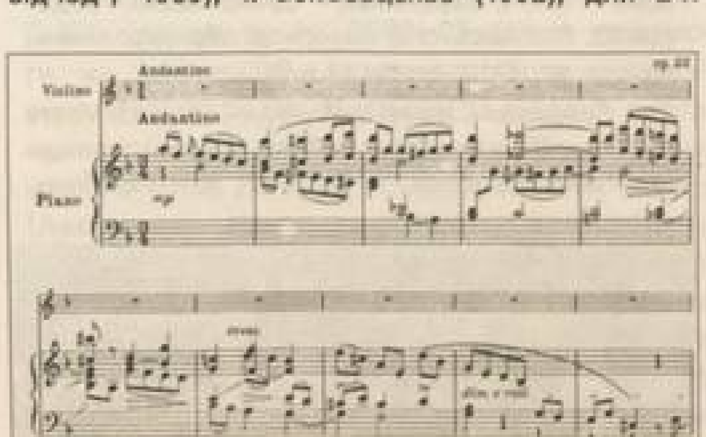
"Елегійного капричіо" М. Лисенка

Як частина сюїти К. фігурує в *Л. Грабовського* ("П'ять характерних п'єс" для фп., *ор.* 11-б, К., 1962) — тут уперше застосовано серійну техніку.

Балет "Капричос" (за циклом Ф. Ґойї) 1995 створив *В. Маник*.

Транскрипцію 2-х Каприсів Н. Паганіні для скр. з фп. на прохання *В. Гольдфельда* (автор редакції партії скр.) створив *К. Шимановський* (1918); редакцію для скр. соло — *М. Скорик* (К., 1982, [2]1983; 1996 *М. Комонько* записав їх на BBC, Вел. Британія). М. Скорику належить транскрипція Каприсів для симф. орк. (1989—98, прем'єра на фест. "Київ Музик Фест' 2005": симф. орк. НМАУ п/к *Р. Кофмана*), де композитор застосував принципи "стильової гри". Перекладення для баяна популярного у виконавців "Рондо-каприччіозо" Ф. Мендельсона зробив *Л. Горенко* (1955).

Дискогр.: CD — *Сен-Санс К.* Концерт *B-moll* № 3, Рондо-каприччіозо: *В. Бродський*. — Хаванез. — T 003 SXT 81.

Літ.: *Гордійчук М.* Українська радянська симфонічна музика. — К., 1969; *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика. — К., 1980; *Кияновська Л.* Мирослав Скорик: творчий портрет композитора в дзеркалі епохи. — Л., 1998; *Юшко В.* І вальс-каприс, і баркарола [До 150-річчя М. Колачевського] // Зоря Полтавщини. — 1996. — 1 жовт.

І. Сікорська

КАПУСТІН Анатолій Трохимович (1940, м. Сальськ Ростов. обл., тепер РФ) — оперний і оперетковий співак (тенор). Н. а. України (1996). Закін. Одес. конс. (1971, кл. З. Добродєєвої-Тарасової). Вик. діяльність розпочав 1962 як соліст Вінн. муз.-драм. т-ру. 1963—68 — артист Одес. муз.-драм. т-ру, 1968—73 — Одес. т-ру муз. комедії, з 1973 — Одес. т-ру опери та балету.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Котко ("Семен Котко" С. Прокоф'єва), Антонов ("В бурю" Т. Хрєннікова), Савва ("Героїчна балада" О. Стирчі), Річард ("Бал-маскарад" Дж. Верді), Пінкертон, Каварадоссі ("Чіо-Чіо сан", "Тоска" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Каменецкая М.* Герман и другие // Знамя коммунизма (Одесса). — 1987. — 30 груд.

І. Лисенко

КАРАБИЦЬ Іван Федорович (17.01.1945, с. Ялта, тепер смт. Донец. обл. — 20.01.2002, м. Київ) — композитор, педагог, диригент, муз.-громад. діяч. Лауреат Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1977), Премії Ленінського комсомолу (1981). Н. а. України (1991). Професор (1992). Член СКУ (з 1972), неодноразово обирався членом правління СКУ й СК СРСР, 1979—81 — голова правління Музфонду України, заст. голови правління СКУ з питань міжн. зв'язків, кер. комісії масових жанрів. Закін. фп. відд. Артемівського
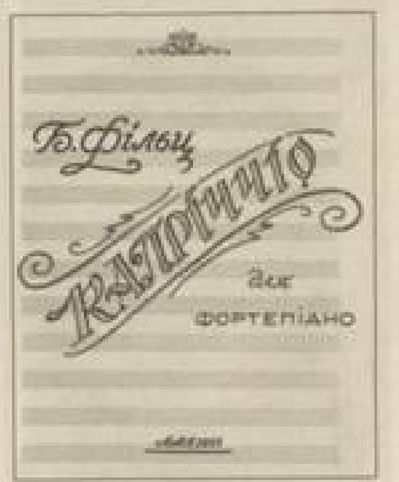
Титульна сторінка "Капричіо" Б. Фільц

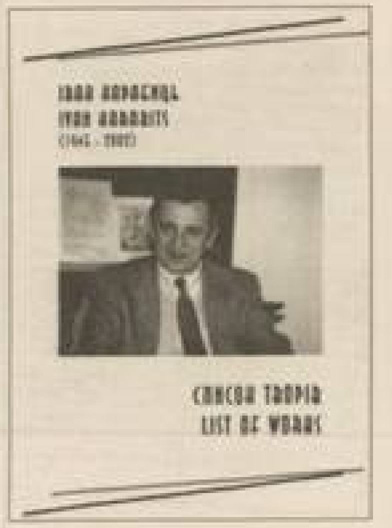
Титульна сторінка каталогу творів І. Карабиця

І. Карабиць

муз. уч-ща (1963, Донец. обл.), Від 1963 навч. у Київ. конс., кл. композиції *Б. Лятошинського*, закін. її 1971, кл. композиції *М. Скорика*, 1975 — аспірантуру при ній у М. Скорика. 1961—63 — концертмейстер студ. хору Артем. муз. уч-ща. тоді ж почав писати музику. 1967—75 — диригент Ансамблю пісні і танцю Київ. військ. округу. 1975—83 — на творчій роботі. Від 1983 — викладач, з 2000 — професор кафедри композиції НМАУ. 1994—2000 — худ. кер. анс. солістів "*Київська камерата*", засн. циклу концертів "Час камерати". Засновник і худ. кер. фестивалю "*Київ Музик Фест*" (1990—2001). Один із засн. Міжн. благодійного фонду конкурсу пам'яті *В. Горовиця*, 1995—2001 — голова журі Міжн. конкурсу молодих піаністів (Київ). Від 1998 — худ. кер. міжн. фестивалю "Київські літні музичні вечори".

Творчість К. охоплює всі муз. *жанри*. Симф. твори, інстр. концерти, вок. композиції, естр. пісні вирізняються яскравим індивідуальним комп. стилем. Для нього характерне вдале поєднання традиц. муз. форм із сучас. засобами муз. мислення. Масштабність ораторіальних творів і симфоній існує поряд із витонченістю інстр. і вок. композицій.

Початк. період творчості позначений вільним використанням *додекафонії*. Твори (1-а соната для влч., Симфонієта для струн. орк., Сонатина для фп.) демонструють експресивний тип висловлення й пошук індивід. стилю. У 1970—80-х визначилося тяжіння К. до концепційної масштабності у втіленні філософ. проблематики, громадян. тематики (теми Батьківщини, пам'яті, морального обов'язку). Визначився пріоритет симф. жанрів у їх взаємозв'язку зі сцен., вок. жанрами, інстр. концертом (Концерт "Сад божественних пісень" на вірші *Г. Сковороди*, опера-ораторія "Київські фрески", 3 концерти для орк.).

У симфонізмі К. виявилося тяжіння до драм. типу як провідного в синтезі різних жанр. начал (у взаємозв'язку *епосу*, драми та лірики в симфонії-епопеї "П'ять пісень про Україну", конфліктно-драматичного — в Третій симфонії). Муз. лексика відображає багатовекторність стильових орієнтирів: різні жнр.-стильові пласти укр. фольклору (*дума*, протяжна пісня, інстр. награвання) і нац. профес. муз. мистецтва (*знаменний розспів*, *кант*, хор. культура *бароко*, стилістика Б. Лятошинського), муз класика 20 ст. (Г. Малер, *Д. Шостакович*, *Б. Барток*, *І. Стравинський*) та новітні тенденції, мас. жанри.

Універсальність муз. мови творів наступного періоду визначилвся синтезом різних елементів сучас. комп. технік (несерійної додекафонії, *пуантилізму*, кластерності, *алеаторики*, *сонористики*) у поєднанні із новотональною й новомодальною звуковисотною організацією, перети ном різних стильових тенденцій (*неокласицизму*, *необароко*, *неоімпресіонізму*), джаз. лексики. В образній сфері посилюється трагічне начало й актуалізується тема покаяння (Концерт № 3 "Голосіння", Концерт-триптих для орк.), по-новому зазвучала пантеїстична тема ("Music from Waterside").

Музика К. широко відома в Україні та за її межами, виконувалась у США, Канаді, Фінляндії, Франції, країнах СНД та ін. Твори К. записано у фонд Укр. радіо, на грамплатівки, CD, видані в Україні та за кордоном. Значним є внесок К. у пісенному жанрі.

За роки пед. діяльності К. виховав плеяду талановитих молодих композиторів, поміж яких А. Бондаренко, А. Гончаров. *О. Ільницька*, *В. Польова*, *В. Ракочі*, *А. Рощенко*, Н. Яремчук-мол. та ін.

Тв.: опера-ораторія "Київські фрески" (лібр. Б. Олійника, 1983); мюзикл "Ніч чудес" (за комедією В. Шекспіра, 1979), муз. комедія "Любов, любов" (за новелами Дж. Боккаччо, 1980); вок.-симф. — Концерт для хору, солістів і симф. орк. "Сад божественних пісень" (сл. Г. Сковороди, 1971), ораторія "Заклинання вогню" (сл. Б. Олійника, 1979), "Земле моя на ймення Донбас" (сл. укр. поетів, 1980), поема для баса й симф. орк. "Vivere memento" (сл. І. Франка, 1970), "Молитва Катерини" (1992), "Урочиста кантата" на честь 100-ліття переселення українців до Америки (1994); для симф. орк. — 3 симфонії (1974 — "П'ять пісень про Україну", 1976, 1979), "Тріумфальна увертюра" (1980), 3 концерти (1981, 1986, 1989 — "Голосіння"); для струн. — Симфонієта (1967), Концерт-триптих (1996); "Віо-серенада" (2000); для фп. з орк. — 2 концерти (1968, 1972), Концертино (1984), 5 муз. моментів (1999), 12 прелюдій, хореогр. картини "Богатирська симфонія" (1982); для кам. анс. — Квінтет (1966), Концертино (1970—72), Струн. квартет (1973), "Концертний дивертисмент" (1975), Концертино (1983), для органа — Триптих-фантазія (1987), для скр. і фп. — "Ліричні сцени" (1970), "Music from Waterside" (1994); для скр. соло — "Музика" (1972), для 2-х скр. і фп. — "Інтродукція і колізії" (1993), для анс. скр. — "Концертна сюїта" (1973), для влч. і фп. — 2 сонати (1964, 1972), 2 сонатини (1968, 1971) тощо; для альта й фп. — Експромт (1973); для фп. — 24 прелюдії (1976) тощо; для естр. орк. — Квінтет (1966), увертюра "Святковий Київ" (1980), "Укр. сувенір" (1980), "Симфонія праці" (1981), "Золоті ворота" (1987); вок. цикли — "Із пісень Хіросіми" (сл. Е. Іонеди, 1973), "Повісті" (сл. А. Куліча, 1975), "Із лірики М. Рильського" (1976), "Мати" (сл. Б. Олійника, 1980), "Пастелі" (сл. П. Тичини, 1970) тощо; романси; пісні — "Заспівай мені, поле" (сл. І. Бердника), "Дніпровська вода" (сл. Ю. Рибчинського) тощо; хор. обр. нар. пісень; музика до театр. вистав та к/ф.

Літ.: *Ермакова Г.* Іван Карабиць. — К., 1983; Vivere memento (Пам'ятай про життя): Статті і спогади про Івана Карабиця. — К., 2003; Іван Карабиць.

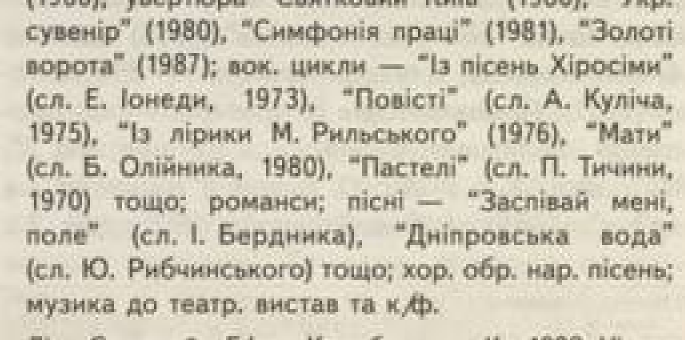

І. Карабиць, хор. капелла "Думка" та ансамбль солістів "Київська камерата"

Список творів. — К., 2006; *Глазунов О.* Земле моя на йменння Донбас // Музика. — 1981. — № 1; *Новикова О.* На авторському концерті // Там само. — 1987. — № 1; *Зінькевич О.* Здобутки української симфонії // Світовид. — 1992. — № 11; *Степанченко Г.* Маестро // Україна. — 2002. — № 1; *Її ж.* Пісенне диво Івана Карабиця // Музика. — 2003. — № 3; *Її ж.* Золотий гомін молодих талантів // Хрещатик. — 1997. — 31 трав.; *Сікорська І.* Ідеї українського композитора втілюються в життя... // Веч. Київ. — 1996. — 24 січ.; *Її ж.* Дві п'ятірки — оцінка життя // Там само. — 2000. — 5 трав.; *Її ж.* Сьогодні Київ прощається з Іваном Карабицем // Хрещатик. — 2002. — 23 січ.; *Її ж* Іванове Водохреща // Там само. — 2003. — 14 січ.; *Конькова Г.* Аура музики Івана Карабиця // КіЖ. — 2001. — 20 січ.; *Зінченко Н.* Диво Івана Карабиця // Хрещатик. — 2003. — 24 січ.; *Бахарева Т.* История любви // Факты. — 2002. — 28 лют.

Т. Бондаренко, Г. Степанченко

КАРАБИЦЬ Кирило Іванович (26.12.1976, м. Київ) — диригент. Син *І. Карабиця* й *М. Копиці*. Лауреат Міжн. конкурсу молодих диригентів ім. М. Малька (1998, приз Данської асоціації диригентів), Австр. спілки А. Швайцера (Відень, 1998), "Європ. фундації" під патронатом принца Генріка Данського (Брюссель, 1998, приз молодому диригентові), Міжн. конкурсу диригентів "Mario Gusella" (2000, Італія); відзнака почесного громадянина шт. Оклахома (США). Закін. Київ. ССМШ (1994), НМАУ (1999, кл. симф. дириг. *Р. Кофмана*, хор. дириг. *Л. Венедиктова*), 1997–2001 навч. у Віден. Академії Музики (кл. проф. У. Лайовіца), відвідував курси диригентів в Академії ім. Й. С. Баха в Штутгарті (Німеччина), міжн. майстер класи диригентів "Мануель де Фалья" у Гранаді (Іспанія), де працював із проф. Х. Крістоферсом та анс. "Шістнадцять". Був запрошений диригентом-асистентом на фестиваль "Sewanee Music Festival" у США. Як диригент дебютував у 19 років з "*Київською камератою*", де працював 4 роки. Постійний диригент "*Київ Музик Фесту*", Міжн. конкурсу юних піаністів пам'яті В. Горовиця. 1998–2000 — диригент-асистент Будапешт. фест. оркестру (Угорщина). Виступав разом із Є. Менухіним, Р. Баршаєм, П. Штайнбергом, Г. Холлігером та ін. 2002–05 (після перемоги на конкурсі) — диригент Філарм. оркестру Франц. радіо. Виступав із Берлін. симф. оркестром, Орк. Франкфурт. радіо, Філарм. орк. м. Токіо (Японія), Філарм. орк. м. Сіднея (Австралія), Нац. симф. орк. м. Сан-Паулу (Бразилія), Ліон. симф. орк. (Франція), Симф. орк. м. Ставангер (Норвегія), орк. "Молода Німецька Філармонія", Філарм. орк. м. Тампере (Фінляндія), Гайдн-оркестр м. Больцано (Італія), орк. м. Люцерна (Швейцарія), Латв. філарм. оркестром та багатьма ін.

У сезоні 2007/2008 запрошений на постановки в оперні т-ри Женеви (Швейцарія), Страсбурга, Нансі (Франція), 2008 — на постановку "Євгенія Онєгіна" *П. Чайковського* на фест. "Ґлайнбурн" (Вел. Британія) за участі Лондон. філарм. оркестру. Гол. запрошений диригент філарм. оркестру м. Страсбург (Франція) і диригент Нац. опери України. Від 2008 — гол. диригент і худ. кер. Борнмудського симф. оркестру.

Літ.: *Леоненко Р.* "Победитель" // Кореспондент. — 2002. — 17 трав.; *Новицький В.* Міжнародна нагорода Кирила Карабиця // Уряд. кур'єр. — 2001. — 8 груд.; *Берегова О.* Таємниця числа 19 або роздуми з приводу одного дебюту // КіЖ. — 1996. — 17 квіт.; *Степанченко Г.* Нове життя класичної опери // Київська пектораль [додаток до ж. "Театр.-конц. Київ"]. — 2002. — Вип. 2.

М. Копиця

К. Карабиць

КАРАВ'Я Галина (бл. 1900, м. Одеса — бл. 1962, там само) — оперна співачка (мецо-сопрано). Закін. Одес. конс. (1926). 1926–27, 1931–41 — солістка Одес., 1927–28 — Харків., 1929–31 — Київ. опер.

Партії: Настя ("Тарас Бульба" *М. Лисенка*), Нежата ("Садко" *М. Римського-Корсакова*), Амнеріс ("Аїда" Дж. Верді) та ін.

Літ.: *Колодуб О.* Галина Карав'я // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

КАРАЇМІВ МУЗИКА. Етнічні караїми-тюрки іудейського віросповідання — один з нечисленних народів України. Батьківщина — Крим. Загальна чисельність — бл. 2-х тис. осіб, з яких у Криму мешкає бл. 700.

Пам'ять народу зберігає пісні, танці, характерне звучання популярних нар. інструментів: дере (бубон), що у будинках караїмів здавна був майже обов'язковим і висів на почесному місці, кзмане, кеманча (скр.), саз (струн. щипковий інстр.), давул (барабан), сантир (цимбали), най, зурна (святкова флейта), кобуз (струн. інстр.), кавал (дух. інстр. пастуха) тощо. Всі ці інструменти в різних комбінаціях входять до складу нац. інстр. ансамблю, що має назву "Чал".

Музика використовується караїмами в *літургії*, пісні й танці супроводжують релігійні й побут. обряди. Неминучим був вплив сусідніх культур: крим.-татарської, турецької, арабо-іранської, вірмен., грец., рос. тощо. Чим старша пісня, тим краще вона зберігає в собі споконвічну тюркську основу, тим менше в ній впливу музики ін. народів з оточення караїмів. При подібності із *крим.-татар.* нар. *музикою* (однакові лад. і ритм. основи), караїм. муз. фольклор є самобутнім. Караїмські пісні чинги, чинлар (частівки) відповідають османо-турецьким ваб і азербайджанським баяті.

Музиці караїмів властива асиметрія. Метр і ритм утворюються залежно від тексту, що має чільне значення. В караїм. мові слова найчастіше мають наголос на останньому складі, тому в музиці порушується чергування сильних і слабких долей у такті, відтак долається рівномірний метр муз. тканини й утворюється мелодія нескінченної довжини. При тому широко використовується орнаментика, часто чергуються складні розміри ($^5/_8$, $^7/_8$, $^9/_8$). Нерідко пісня за жанр. ознаками наближається до танцю (жвавість, швидкий темп тощо).

У крові в караїмів — неперевершене вміння веселитися й жартувати, тому характерним для

А. Караманов

них є частушковий (частівковий) жанр — чин. Із притаманною їм винахідливістю й гумором караїми любили влаштовувати змагання між собою, імпровізуючи нескінченні чинлар (частівки). Шардуван, шербиєт — так називаються деякі йири — обряд. пісні.

На ранньому етапі розвитку тюркських народів існував звичай, коли у період лютого-березня, що має назву бельдерез, молоді люди надягали на себе маски тварин (бика, осла, лева, півня, лисиці тощо) й обходили караїмські будинки, співали агавати — колядні пісні, танцювали, веселилися, збираючи пожертви грішми й продуктами, більшу частину яких роздавали біднякам. За часом і звичаями це збігалося зі святом Ага-думіа, у перекл. — "сановник потонув", і святом Пурим. Згодом молодь перестала наряджатись, але традиція збору пожертв для незаможних у супр. колядних пісень зберігалася до кін. 19 ст.

Караїмське весілля включає цілий ряд барвистих обрядів, збережених із часів кочового періоду розвитку предків караїмів. Існують т. зв. рукодільні вечори, що супроводжуються піснями подруг (цикл "Варілоч"), де імітується легка суперечка або вихваляються дівочі чесноти. Піснею "Кельсен, Кельсен" мати нареченої та її рідні з музикантами зустрічають кудалар (родичів) нареченого. Під час обряду купання нареченої співають зворушливі пісні, темами яких є дівоча свобода й розставання з вільним дівочим життям, розлука дочки з матір'ю, зла свекруха, злі заздрісні язики, майбутні турботи в домі чоловіка. Мати нареченої з близькими плачуть, мимоволі змушуючи плакати наречену ("Аглама, келін" — "Не плач, наречено"). Під час цього обряду виконується також пісня нареченого з дружками — шошбинами. У лазні нареченому співають шардуван ("фонтан, що сильно б'є"). Жартівливі пісні з весільного обряду — "Кайнана" ("Теща"), "Чиракъчи туъркуъсуъ" ("Пісенька чиракчи") — пісенька посередника між батьками нареченого й нареченої під час весільного обряду, "Йенгем" ("Моя наречена").

Караїмська кенаса (храм) у Києві, тепер Будинок актора; вул. Ярославів Вал.

У жалобні дні або під час посту "Недава" (День поминок, припадає на лип.-серп.), коли караїми ходили на цвинтар відвідувати померлих родичів, співаються поминальні пісні (йири), названі шербійет (відспівування небіжчика від імені одного з родичів). Виконувалися вони тільки профес. плакальницями, яких спеціально наймали. Тексти шербійетів імпровізувалися залежно від того, ким і кому їх було адресовано.

У героїчних піснях — дестанах — оспівуються подвигові воїнів фортеці "Джуфт-Кале". Останній дестан було присв. подвигу поручика Тапсашара під час облоги японцями Порт-Артура.

У караїмів не було профес. колективів, але були аматор. ансамблі. Караїмські нар. мелодії залучали профес. композитори: Дж. Верді (танець жриць і фрагмент, що йому передував, в опері "Аїда"), *О. Бородін* ("Половецькі танці" в опері "Князь Ігор", з мелодією композитора познайомив художник І. Айвазовський), *О. Спендіаров* (сюїти "Кримські ескізи")

Караїмський фольклор використовували також профес. композитори — караїми за етнічним походженням. А. Айваз (1899—1982), учень С. Майкапара, член СК СРСР, до "Бахчисарайської сюїти" ввів караїмські нар. пісні — хайтарму. Він також є автором "Поеми про Крим" (в 5-и част.). Нар. творчість караїмів відбилась у музиці В. Капон-Іванова (див. — *Іванов В.*). Поміж відомих музикантів — караїмів за етнічним походженням — також П. Капон-Іванов (див. — *Іванов П.*), С. Майкапар, Т. Обрінська. З відродженням караїмських нац.-культ. тов-в в останні роки активізувалася робота зі збереження й розвитку культурної спадщини крим. караїмів-тюрків. Було створено танц. ансамблі в Сімферополі й Євпаторії (зокр., дит. хореогр. колектив "Фідан" п/к Т. Садовської, що одержав звання народного). Відроджується нар. караїмська пісня. Створюється сучас. естр. караїм. пісня (у цій галузі працюють аранжувальник і виконавець В. Капон-мол., композитор В. Капон-Іванов, поетеса С. Саїтова-Бараш, поети І. Симанчук, Г. Єфетов). Безцінну роль у збереженні караїм. нар. муз. творчості, культивування її в побуті зіграли Б. Ельяшевич, К. Егиз, Е. Бараш, Л. Шпаковська, Г. Балджі, М. Хафуз.

Літ.: *Бейм С.* Свадьба у караимов 100 лет тому назад // Караимская жизнь. — 1911. — № 7.

В. Капон-Іванов

КАРАМАНОВ Алемдар Сабітович (10.09.1934, м. Сімферополь, Крим — 3.05.2007, там само) — композитор, піаніст. З. д. м. УРСР (1989). Н. а. України (1994). Лауреат Нац. премії України ім. Т. Шевченка (2000), Премії ім. Б. Лятошинського (1996), Держ. премії АР Крим (1992, 1994). Член НСКУ та СК Росії. Закін. Крим. муз. уч-ще (1953), Моск. конс. (1958, кл. композиції *С. Богатирьова* й фп. В. Натансона) та аспірантуру при ній (1964, кл. *Д. Кабалевського* й Т. Хренникова). Від 1965 жив і працював у м. Сімферополі.

Творчість К. хронологічно поділяється на 3 періоди. У московський (1953—65) було створено 10 симфоній, стиль яких сам К. визначав як "середньостатистичний, консерваторський", ряд кам. композицій. Авангардний період (1962—64) був позначений експериментами в різних жанрах, використанням сучас. комп. технік — *додекафонії, серійності, серіальності, сонористики, алеаторики, пуантилізму.* Ю. Холопов визначив техніку авангардних творів К. як несерійну додекафонію, наголошуючи на особливій свободі структури й техніці вільної атональності з ритмодинамічними сонорними ефектами. Кримський період (1965—2007) знаменував собою перехід від ідей авангарду до релігійної музики. Метою філос.-естет. прагнень композитора стало відродження духовно-морального начала. В центрі уваги К. — Новий Заповіт і образи Апокаліпсису. Сутність муз.-реліг. концепції К. була багато в чому визначена його дружбою з художником-іконописцем Г. Бостремом.

1982 здійснено запис на CD 2-х симфоній із циклу "Бисть" ("Блаженії мертвії" та "Аз Ісус" (Симф. орк. Всесоюз. радіо п/к В. Фєдосєєва), 1997 — симфоній "Бисть" і "Аз Ісус" (Нім. симф. оркестр).

У листоп. 1996 у Сімферополі засн. Міжн. конкурс молодих піаністів ім. К., він набув статусу академічного, введений до асоціації міжн. конкурсів.

Тв.: муз.-драм. легенда "Фонтан кохання" (1982); балети — "Комсомолія" (співавт. Є. Крилатов, 1957), "Сильніше за кохання" (1961); вок.-симф. — "Stabat mater" (1967), Реквієм (1971—1991), симфонія-кантата "Легенда-бувальщина аджимушкайська", сл. Б. Сермана (1954—89), кантата "Пісня одруженого солдата" (1963), Гімн АР Крим (1992), містерія "Херсонес" (1994) тощо; для симф. орк. — 24 симфонії (1954—84), зокр. № 11—14 "Совершишася" ("Звершилося", 1965—1966), № 15—16 Et in amorem vivificantem ("Вірую в любов животворящу"), № 17 "Америка" (1975), цикл із 6-и симфоній № 18—23 "Бисть" (1976—80 за Апокаліпсисом), № 24 "Аджимушкай", Дитяча сюїта, 4 поеми, 4 увертюри (зокр. "Кримська"), сюїта "Героїчні танці" (1961); Сюїта для джаз-оркестру; для фп. з орк. — 3 концерти (1958, 1961), Ave Maria (1963—1967), для скр. з орк. — 2 концерти (1961, 1964); "Орієнтальне капричіо" (1961); для труби і джаз-оркестру — Концерт (1965); кам.-інстр. — 3 струн. квартети (1953, 1954, 1963); для фп. — 4 сонати (1953, 1955, 1960, 1961), 8 п'єс "Пори року" (1954), триптих "Пролог, думка, епілог" (1962), 2 цикли "Музика" (1962—63), 16 дит. п'єс, 19 фуг тощо; для хору — цикл "Пори року"; вок. цикли — "Африканські пісні" (1962), "Злочин у Гранаді", сл. А. Мачадо (1963), "Зорі", сл. С. Щипачова (1970), Чотири романси на сл. рос. поетів тощо; музика до к/ф — "Звичайний фашизм" (1965—1966), "Стратегія Перемоги" (1985), "Кохання з привілеями" (1989) та ін., театр. музика ("Блистающий мир" за О. Гріном, 1982, мюзикл "Фонтан любви" за О. Пушкіним, 1982 тощо).

Літ.: *Соколов А.* Введение в музыкальную композицию XX века. — М., 2004; Алемдар Караманов. Музыка, жизнь, судьба: Воспоминания, статьи, беседы, исследования, радиопередачи / Сост. *С. Крылатов.* — М., 2005; *Клочкова Е.* Библейские симфонии Алемдара Караманова. — М., 2005; *Полєвой В.* Дебют композиторів Криму // Музика. — 1978. — № 4; *Некрасова Н.* Фонтан кохання // Там само. — 1983. — № 1; *Мірошниченко С.* Поліфонічні цикли // Там само. — 1985. — № 5; *Рахманова М.* А. Караманов. Музыка — проводник звучащего мира // СМ. — 1985. — № 7; *Тевосян А.* Откровение и благовествование Алемдара Караманова // Муз. жизнь. — 1990. — № 17; *Холопов Ю.* Аутсайдер советской музыки: Алемдар Караманов // Музыка из бывшего СССР. — М., 1994. — Вип. 1; *Ржимовська Л.* Ім'я композитора — планеті // Музика. — 1995. — № 1; *Польдяева Е.* Апокриф или послание? // Муз. академия. — 1996. — № 2; *Булкін А.* Шануючи сучасника // Музика. — 1997. — № 2; *Юрченко О.* Його музика випереджає час // Там само. — 2002. — № 3; *Пономаренко Е.* Прочтение евангельских литературных источников в фортепианном концерте "Ave Maria" А. Караманова // Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 28; *Проніна Н.* Тріадність у творчості Алемдара Караманова // Музика. — 2005. — № 5; *Її ж.* Конкурс Алемдара Караманова // Там само. — 2006. — № 2; *Адаменко В.* Алемдар Караманов // РМГ. — 1989. — № 7—8; *Барская Т.* Наш земляк композитор А. Караманов // Сов. Крым (Сімферополь). — 1990. — 21 февр.; *Серикова В.* Партитура набело // Независимость. — 1992. — 5 июля; *Стадниченко В.* Евангелие от Караманова // Зеркало недели. — 2000. — 22 янв.; *Кузик В.* Караманов — запізніле визнання // Уряд. кур'єр. — 2000. — 5 лют.; *Дроздовський Д.* Народження "Євангелія" з духу музики // Слово Просвіти. — 2006. — 21 груд.

А. Муха, Н. Проніна

А. Караманов, 1990-і рр.

КАРАПЕТЯН Гурген Карпович (2.03.1921, м. Кисловодськ, тепер РФ — 1.12.1986, м. Дніпропетровськ) — диригент. Н. а. УРСР (1976). Закін. Єреван. конс. (1952). 1967—86 — худ. керівник і гол. диригент симф. оркестру Дніпроп. філармонії.

Літ.: *Поставная А.* В центре музыкальной жизни // СМ. — 1980. — № 1.

Обкладинка CD "Requiem" А. Караманова

Г. Карапетян

КАРАПЧУК Остап (18 ст., Гуцульщина) — співак, регент. Втратив зір. 1753 у Снятині (тепер Івано-Фр. обл.) навчав 3-голос. і 7-голосого співу.

Літ.: *Козицький П.* Музика і спів у Київській академії за 300 років її існування. — К., 1971.

І. Лисенко

О. Карасько

Й. Карбулька

КАРАСИК Яків Володимирович (3.12.1905, м. Київ — 11.02.1985, там само) — диригент, піаніст. З. а. України (1946). Закін. Київ. конс. (1926). 1926–31 — піаніст-концертмейстер, 1933–58 — концертмейстер і диригент Київ. т-ру опери та балету. 1958–75 — диригент оперної студії Київ. конс.

КАРАСИМ (Карасименко) Матвій Опанасович (бл. 1727, Україна — ?) — півчий. Син козака Новомлинської сотні Ніжинського полку. Під час рос.-турецької війни (1735–39) там залишалася його мати — вдова Агафія Степанівна.
1738–53 — придв. півчий імп. Анні Іоанівні, Єлизавети Петрівни. 1743 співав в одному хорі з *Г. Сковородою* в групі альтів. 4 лип. 1753 одержав звільнення ("Абшит") і повернувся на Батьківщину. У документі було записано про те, що "во время той службы содержал себя без всякого подозрения".

Літ.: ЦДІАКУ. — Ф. 51, оп. 3, спр. 9881, арк. 154, 156.

Р. Лякина

КАРАСЬКО (дів. прізв. — Задорожна) Ольга Володимирівна (19.03.1949, м. Вільнюс, Литва) — скрипалька, педагог. Лауреатка Міжн. муз. фестивалю (1997, Ірак), дипломантка Всеукр. конкурсу скрипалів (1987, Київ), міжн. фест. (Італія, 2006). Закін. Київ. ССМШ (1968), Київ. конс., кл. скр. *В. Стеценка* (1973). 1973–80 працювала в Київ. мюзик-холі. Від 1982 — викладачка кафедри скрипки Київ. конс., з 1995 — в. о. доцента НМАУ, де 1992–2002 вела курс історії скр. виконавства.
Провадить інтенсивну конц.-вик. діяльність. Вик. манера позначена віртуозним володінням інструментом, технічною досконалістю, прекрасним звуком, високою художністю та артистизмом. У репертуарі — зах.-європ., вітчизн. клас. та сучас. музика (понад 200 творів). Здійснила вик. редакції та вперше в Україні як солістка та у складі дуетів, тріо, квартетів, квінтетів виконала твори *Ф. Якименка, В. Барвінського, А. Коломійця, М. Дремлюги, Я. Цегляра, В. Кирейка, Л. Дичко, Л. і Ж. Колодубів, Г. Ляшенка, В. Губи, Б. Стронька* та ін. К. присвячено Концерт для скр. і кам. орк., Тріо *Ю. Шамо*, Чотири мелодії для скр. соло *Ю. Іщенка* тощо. Як солістка співпрацювала з симф. оркестрами п/к *В. Сіренка, В. Блінова, В. Плоскіни, С. Литвиненка.* Брала участь у фестивалях "*Київ Музик Фест*", "*Музичні прем'єри сезону*", "Музичні діалоги", "П'ять столиць", "25 років органного мистецтва в Україні"; виступає в авт. концертах укр. композиторів. Популяризує укр. музику за кордоном: у Росії, Естонії, Польщі, Болгарії, Угорщині, Іраку, США, Італії. Має фонд. записи на Укр. радіо й ТБ. Була поміж засновників фп. тріо "Арт-заповіт" при Культ.-наук. фонді ім. Т. Шевченка (1993–98).

Літ.: *Івахненко Л.* Слово про незабутнього композитора. — К., 2003; *Кирейко В.* Тріо "Арт-заповіт" // Музика. — 1994. — № 4; *Верета Г.* І вплетені барви народні... // КіЖ. — 1992. — 20 черв.; *Кудрицька Р.* Скрипка Ольги Карасько // Правда України. — 1993. — 26 трав.; [*Б. а.*]. Новини фонду Тараса Шевченка // КіЖ. — 1994. — 28 трав.

І. Сікорська

КАРАТОВ (справж. прізв. — Карапетян) Олександр Давалович [2(14).11.1882, м. Астрахань, тепер РФ — 16.07.1956, м. Єреван, Вірменія] — оперний співак (тенор). З. а. Вірм. РСР (1954). Закін. Моск. конс. (1911). 1914–18 — соліст Київ. опери, голова Київ. відд. Рос. театр. тов-ва. Працював у т-рах Харкова, Москви, Тбілісі. 1933–47 — соліст Єреван. т-ру опери та балету.

КАРБОВИЧ Григорій (у чернецтві — Феодосій) (1790 — ?) — півчий церк. хору. З родини паламаря Полтав. єпархії. Навч. у Полтав. семінарії та *Києво-Могил. академії*. 1821 прийняв чернечий постриг. Тривалий час співав на кліросах монастирських храмів. 1832–33 — намісник Почаїв. лаври.

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 чернечі, спр. 177, арк. 87.

К. Шамаєва

КАРБУЛЬКА (Karbulka) Йосип (Йозеф) Йосипович (23.07.1866, м. Прага, тепер Чехія — 14.02. 1920, м. Миколаїв) — скрипаль, педагог, диригент, композитор. За походженням чех. Закін. Празьку конс. (кл. скр. А. Бенневиця, 1885), вдосконалював майстерність у І. Йоахіма у Вищій школі музики в Берліні. Від 1885 (за ін. даними — 1889) виступав як скрипаль-соліст і диригент в Італії, Сербії, Чорногорії, Австрії. Викладав у Загреб. ун-ті (1892–93). Від 1893 — придв. соліст короля Чорногорії.
1894–1904 — педагог муз. класів *ІРМТ* в Одесі; співпрацював з Одес. відд. ІРМТ (у складі квартету й оркестру). Від 1904 жив у Миколаєві, з 1906 — директор муз. уч-ща, концертував як соліст, ансамбліст та диригент. Організував студ. оркестр. 1898–1901 очолював квартет Одес., 1903–16 — Микол. відд. ІРМТ. Дружив з *М. Аркасом*. Поміж учнів — *П. Столярський*, скрипаль і диригент В. Бальсіс, композитор М. Савва та ін. Автор понад 100 муз. тв. для симф., кам. орк., концертів і п'єс для скр. тощо.

Літ.: *Дагилайская Э.* Чешские музыканты в Одессе // Вопросы музыкального искусства. — М., 1969. — Вып. 5; *Фішов Ю.* Йосиф Карбулька // Музика. — 1972. — № 3; *Топоров А.* Чешские музыканты в России // Муз. жизнь. — 1983. — № 2.

А. Муха

КАРГАЛЬСЬКИЙ (спр. Слинько) Сергій Іванович (бл. 1888, с. Ново-Петрівка на Херсонщині — 1938, розстріляний) — актор, режисер, організатор муз.-театр. справи, перекладач, лібретист. Навч. в Олександрівському вчител. ін-ті (тепер Запоріжжя), закін. драм. школу ім. П. Мочалова. Почав актор. шлях у приват. т-рах (до 1917), один із провідних акторів (з 1920) Першого Держ. драм. т-ру ім. Т. Шевченка (Той, що греблю рве в "Лісовій пісні") *Лесі Українки*, 1923–25 — "Березолю", 1925–26 — режисер, згодом директор Держ. опери в Харкові. К. зібрав потужний творчий склад

(*Й. Лапицький, О. Хвостенко-Хвостов*), запрошував очолити муз. справу *О. Кошиця* (1925). Преса зазначала новатор. тенденції, високий рівень оперних вистав у його постановках клас. творів ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта, "Севільський цирульник" Дж. Россіні) вдалі постановки "Тараса Бульби" *М. Лисенка* (1928), "Купала" *А. Вахнянина*, в укр. перекладах — "Русалки" *О. Даргомижського* й "Князя Ігоря" *О. Бородіна*, а також втілення експеримент. сучас. творів, зокр. — "Поеми про сталь" *В. Йориша* (К. брав участь у створенні *лібрето*). 1926 був призначений керівником Одес. оперного т-ру, 1932 — худ. керівником і гол. режисером Дніпропетр. оперного т-ру. Окремі постановки К. здійснив в Одес. опері й Київській опереті ("Продавець птахів" К. Целлєра). У його постановці було поставлено "Тараса Бульбу" М. Лисенка у Тбіліській опері (жовт. 1932) і сценографією *І. Курочки-Армашевського*.

К. переклав укр. мовою п'єси "Савва" Л. Андрєєва, "На параді до діла" О. Островського й Соловйова, "Степовий лицар" Салова.

Літ.: *Квалиашвили Л.* Воспоминания о Сергее Каргальском // *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008.

Л. Пархоменко

КАРДАШ Василь Іванович (22.01.1923, с. Новосілка Бережанського р-ну Терноп. обл.) — диригент. Закін. курс диригування за конс. програмою у Львові. В'язень нім. концтаборів. Від 1948 — у Канаді. Вивчав курс композиції у Торонт. конс. 1965—85 — кер. хору "Прометей" у Торонто, 1966—85 — дівочого хору "Діброва", 1967—85 — дух. оркестру "Батурин", з якими гастролював у різних країнах. Від 1985 — керівник укр. молодіж. ансамблів.

Тв.: кантата "Україні" (сл. М. Боєслава), пісні "На святий вечір" (сл. Б. Лепкого), "Ні сліз, ні прокльонів".

Літ.: *Кириленко В.* Під знаком арфи і меча // Вісті з України. — 1995. — 11—24 трав.

О. Сидоренко

КАРДІНАЛІ (Cardinali) Франко — оперний співак (тенор). 1885 прибув до Одеси в італ. оперу. Відзначався великої сили й водночас ніжним голосом, вишуканим артистизмом виконання. Досконало володів репертуаром з опер Дж. Верді. Дебюти в партіях Манріко ("Трубадур") та Ернані (одноим. опера) супроводжувалися гучними оваціями публіки. У "Ріголетто" запропонував нову для одес. сцени інтерпретацію образу Герцога. З успіхом виступав у "Мефістофелі" А. Бойто. Наприкінці 1897 приїздив на 2 вистави до харків. оперного т-ру, де виконав гол. партії в "Отелло" Дж. Верді та "Самсоні і Далілі" К. Сен-Санса.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *Геника Р.* Харьков (От нашего корреспондента) // РМГ. — 1897. — Дек.; [*Б. а.*]. Odessa // Il mondo artisto (Milano). — 1885. — 12 ott.; [*Б. а.*]. Il debuto di Cardinali ad Odessa // Там само. — 11 nov.; [*Б. а.*]. Ancora di Cardinali ad Odessa // Там само. — 2 dic.

М. Варварцев

КАРЕВИЧ Михайло Іванович [27.03.(08.04.).1895, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл. — 23.10.1957, м. Москва, РФ] — скрипаль. З. д. м. РРФСР (1954). Гри на скр. навч. в *Т. Ганицького* у Кам'янці-Подільському. Закін. Моск. конс. (1916, кл. І. Гржималі). Від 1912 — соліст оркестру МХАТу, одночасно 1930—35 — концертмейстер Симф. оркестру Всесоюз. радіо. 1926 разом із Л. Мироновим (фп.) і С. Бичковим (влч.) організував тріо (існувало до 1938), з яким концертував.

Літ.: *Е. К.* Михаил Иванович Каревич // Работник радио. — 1939. — Ч. 1; Биографический словарь деятелей русской музыкальной культуры под ред. Б. Асафьева и А. Оссовского (рукоп.).

І. Лисенко

КАРЕЛІН Сила Дементійович (2-а пол. 18 — 1-а чверть 19 ст.) — капельмейстер. Очолював найкращі *рогові оркестри* Росії. Бл. 1782 — кер. рогового орк. Ф. Вадковського в С. Пб., 1800—08 — рог. орк. М. Шереметєва у Москві. 1820 — в маєтку Романові (тепер райцентр Житом. обл.) у графа *Ю. Ілінського*. Перекладав для рогового орк. тв. Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Дж. Паїзієлло та ін. Вперше для рогового орк. увів 5-лінійну нотну систему запису музики.

Літ.: *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — М.; Ленинград, 1928. — Т. 2. — Вып. 4; *Елизарова Н.* Театры Шереметевых. — М., 1944; *Вертков К.* Русская роговая музыка. — Ленинград; М., 1948; *Копержинський К.* Театральне та музичне життя на Поділлі // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. — К., 1926. — Кн. VII—VIII; *Komorowski I.* Teatr polski na Podolu i Wolyniu do 1863 roku. — Wroclaw; Warszawa; Krakow; Poznan, Lodz, 1985;

О. Кушнірук

КАРИКОВ Джемаль Енверович (28.07.1960, м. Бекабад, нині Узбекистан) — композитор. Закін. відд. нар. інстр. Сухум. муз. уч-ща (1979) та Ін-т культури по кл. хор. диригування. Від 1986 навч. у Ташкент. конс., кл. композиції М. Таджиєва. 1985—86 працював у крим.-татар. ансамблі "Хайтарма". Від 1992 — муз. редактор телерадіокомпанії "Крим" у Сімферополі.

Тв.: для кам. орк. — Варіації; тв. для кам. анс.; для фп. — Альбом для дітей та юнацтва, Поліфонічний зошит, п'єси; пісні; музика до театр. вистав "Алім", "Одруження".

А. Муха

КАРИШЕВА (псевд. — Татьяна Донская, Т. К., Т. Каліш, Т. Яковлева) Тетяна Іллівна [17(30).06. 1909, м. Київ — ? м. Москва] — музикознавець. Закін. фіз.-мат. ф-т Ленінгр. (тепер С.Пб.) ун-ту (1931), Харків. муз. технікум (1938, кл. вокалу З. Малютиної, кл. історії музики *С. Богатирьова, Г. Тюменєвої, В. Фермана*), 3 курси Харків. конс. (1938—40, істор.-теор. ф-т). 1938—40 — викладачка історії музики Харків. муз. уч-ща. Від 1943 — у Москві на творчій роботі.

С. Каргальський

Літ. тв.: монографії — П. П. Сокальский. — К., 1951; Украинская ССР (серия: Музыкальная культура Союзных республик) (у співавт. з *Л. Архімович*, *А. Шреєр-Ткаченко*, *Т. Шеффер*). — М., 1957. — [2]М., 1961; П. Сокальський. Нарис життя і творчості. — К., 1959; [2]1978; Нариси з історії української музики. У 2 ч. — К., 1964 (у співавт. з *Л. Архімович*, *Т. Шеффер*); статті — Камерно-вокальна творчість Мусоргського // Рад. музика. — 1939. — № 3; Из истории украинской музыкальной культуры [П. Сокальский] // СМ. — 1950. — № 4; В столице Украины // Там само. — 1952. — № 10; П. Сокальский // Из истории русско-украинских музыкальных связей. — М., 1956; Успехи харьковских композиторов // СМ. — 1958. — № 3 (у співавт. з *С. Богатирьовим*); Мусоргский и Украина [Рец. на кн.: *Ефремова Л.* Мусоргский и Украина] // Муз. жизнь. — 1959. — № 4; Иван Сергеевич Паторжинский (1896—1959) // Там само. — 1960. — № 14; Шевченко и музыка [Рец. на кн.: Шевченко и музыка] // Там само. — 1967. — № 18; Великому театру 200 років // Музика. — 1976. — № 2; Найстаріший педагог [З. Калютіна] // Там само. — 1977. — № 4; "Зачарувати музикою, як казкою..." [Спогади про пед. діяльність Г. Карпеки-Артоболевської] // Там само. — 1979. — № 5; збірка народних пісень П. П. Сокальського // НТЕ. — 1980. — № 4; Вечір пам'яті [А. Філіпенка у Москві] // Музика. — 1984. — № 2.

І. Сікорська

КАРЛАШОВ (псевд. Чорноморець) Микола Кирилович (бл. 1890, Полтавщина — 1930, США) — оперний співак (бас). 1907—08 — соліст Тифліс. (тепер Тбіліс.) опери, 1910—13 — т-ру *М. Садовського* в Києві, 1913—17 — Київ. опери. 1918 емігрував до США, де був солістом Нар. дому в Нью-Йорку.

Мав досить сильний голос широкого діапазону, приваблював емоційністю й артистизмом.

Блискучий інтерпретатор укр. музики, зокр. романсів *М. Лисенка*, *Я. Степового*, *К. Стеценка*, нар. пісень. 1912 записав на київ. фірмі "Екстрафон" 4 укр. нар. пісні ("Несе мужик у ночовках", "Ой важу я, важу", "Ой Дніпре мій, Дніпре", "Понад полем іде" в обр. *М. Лисенка*).

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Зевс ("Енеїда" М. Лисенка, 1-е вик.), Батько ("Катерина" М. Аркаса), Блазень ("Роксолана" Д. Січинського), Голова ("Черевички" П. Чайковського), Цар Єгипту ("Аїда" Дж. Верді), граф де Ґріє ("Манон" Ж. Массне), Кецал ("Продана наречена" Б. Сметани).

Літ.: [*Б. а.*]. Вечір полтавського земляцтва // Рада. — 1912. — 13 листоп.

І. Лисенко

П. Кармалюк

П. Кармалюк у ролі Амонасро (опера "Аїда" Дж. Верді)

КАРМАЛЮК Павло Петрович [24.12.1907 (6.01. 1908), с. Осівці, тепер Коростишів. р-ну Житом. обл. — 8.05.1986, м. Львів] — оперний і кам. співак (баритон), педагог, громад. діяч. З. а. УРСР (1948). Н. а. УРСР (1954). Н. а. СРСР (1960). Професор (1969). Нагороджений орденами і медалями. Від 6 років разом з батьком, співав у церк. хорі (також як соліст) в Осівцях. Служив у 10-му козачому кавалерійському полку й у кінному міліц. дивізіоні м. Ніжина, де брав участь у самодіяльності. Закін. Київ. муз.-драм. технікум (1937, кл. вокалу *Д. Євтушенка*), Київ. конс. (1941, у того самого педагога), отримав призначення до Львів. опер. т-ру. З поч. війни був мобілізований до фронт. ансамблю. 1943 був поранений під Курськом, потрапив до шпиталю в Саратові, після демобілізації — артист Саратов., з 1944 — Львів. т-рів опери та балету. Від 1949 — викладач вокалу, 1967—86 — зав. кафедри сольного співу Львів. конс., з 1970 професор. Випустив багато учнів, поміж яких — нар. і засл. артисти, провідні солісти різних т-рів України та ін. країн, педагоги (*М. Галій*, О. Громиш, *Н. Дацько*, *В. Лужецький*, *С. Матвіїв*, *П. Randomчул*, *С. П'ятничко*, *В. Чайка*, *В. Федотов*, *С. Фіцич* та ін.).

В. Лужецький. Портрет П. Кармалюка

К. — майстер співу, володар голосу рідкісного, м'якого оксамитового тембру, рівного у всіх регістрах, мав яскравий актор. талант. Партнери — *М. Литвиненко-Вольгемут*, *І. Паторжинський*, *Б. Гмиря*, *Є. Чавдар* та ін.

У кам. репертуарі — твори *Й. С. Баха*, Ґ. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, Г. Вольфа, *Ф. Ліста*, *Й. Брамса*, *О. Аляб'єва*, О. Гурільова, *М. Глінки*, *О. Даргомижського*, *М. Римського-Корсакова*, *М. Мусоргського*, *О. Бородіна*, *П. Чайковського*, *С. Рахманінова* та ін. Вагому частку репертуару становили укр. клас. і сучас. твори (*М. Лисенко*, *Я. Степовий*, *К. Стеценко*, *Д. Січинський*, *С. Людкевич*, *М. Колесса*, *А. Кос-Анатольський*, *К. Данькевич*, *І. Шамо*, *Ю. Мейтус*, *М. Жербін*, *Д. Задор*), обр. укр. нар. пісень та пісні різних народів світу. Багато гастролював по Україні та кол. СРСР, у Польщі, кол. Чехословаччині, Румунії, Болгарії.

Партії (понад 50): Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Богдан, Гнат ("Богдан Хмельницький", "Назар Стодоля" К. Данькевича), Михайло ("Украдене щастя" Ю. Мейтуса), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ріголетто, Амонасро, Жермон, ді Луна (одноим. опера, "Аїда", "Травіата", "Трубадур" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Скарпія ("Тоска" Дж. Пуччіні), Тоніо ("Паяци" Р. Леонкавалло) та ін.

Літ.: *Терещенко А.* Львівський оперний театр. — Л., 1980; *Ігнатенко В.* На сцені Львівської опери. — Л., 1998; *Паламарчук О., Пилип'юк В.* Львівська опера. — Л., 2000; *Чайка В.* Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя. — Л., 2002; Сторінки історії Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка. — Л., 2003; *Паламарчук О.* Музичні вистави Львівських театрів (1776—2001). — Л., 2007; *Її ж.* Могутня сила таланту // Вільна Україна. — 1978. — 14 січ.; *Деревенко Г.* Співак, актор, педагог // КіЖ. — 1978. — 5 січ.; *Горак Я.* Повернення Кармалюка // За вільну Україну. — 2002. — 14 трав.; *Огорчак А.* На довгу пам'ять про Вчителя (Павла Кармалюка) // Просвіта. — 2002. — № 5; *Киянобська Л.* Пам'яті видатного співака // КіЖ. — 2002. — 16 жовт.

Б. Фільц

КАРМІНСЬКА Ірина (1933, м. Тула, РФ) — піаністка, педагог. Закін. Тульське муз. уч-ще й Харків. конс. (1957, кл. *М. Хазановського*). Від 1957 гастролювала з концертами в Харкові та ін. містах України, а також в Росії й Вірменії. У репертуарі — твори композиторів-романтиків. Виступала з оркестрами п/к диригентів К. Зандерлінґа, І. Гусмана та ін. Брала участь у темат. концертах-лекціях, присв. творчості *Ф. Шопена*, Р. Шумана, *П. Чайковського*.

І. Лисенко

КАРМІНСЬКИЙ Марк Веніамінович (30.01.1930, м. Харків — 19.10.1995, там само) — композитор. З. д. м. України (1980). 1948—49 навч. на філолог. ф-ті Харків. ун-ту. 1953 закін. Харків. конс., кл. композиції *Д. Клебанова*.

Комп. творчість позначена професіоналізмом, продовженням традицій учителя, тяжінням до театр. *жанрів*, знанням законів сцени.

Тв.: опери — "Буковинці" ("Карпатська бувальщина", лібр. І. Муратова, 1957, 2-а ред. 1960), "Десять днів, що приголомшили світ" (лібр. В. Дубровського за Дж. Рідом, 1970), "Іркутська історія" (лібр. В. Дубровського за п'єсою О. Арбузова, 1977), "Лише один день" (лібр. В. Дубровського, 1987); балет "Рембрандт" (1984); муз. комедія "Робін Гуд" (1983); для симф. орк. — "Молодіжна увертюра" (1951), "Українська сюїта" (1953), Симфонія (1967); для струн. орк. — Реквієм (1989); для струн. квартету — Ретро-сюїта (1990); вок.-симф. — сюїта "Робін Гуд" (1969) тощо; п'єси — для анс. скрипалів, скр., альта, для скр. і влч. ("Музикування в старовинному стилі"), для влч., флейти (Сонатина); для фп. — 5 партит, сюїта "Після прочитання "Майстра і Маргарити" (1994), п'єси для дітей; для хору без супр. — "Хорові зошити" (1982—85), скорботний триптих "Лакримоза", "Шлях до храму", "Поминальний плач" (1991); вок. цикли на сл. Г. Гейне, "Лики барокко"; пісні, дит. пісні; музика до театр. вистав (понад 100), худож. кіно- і телефільмів.
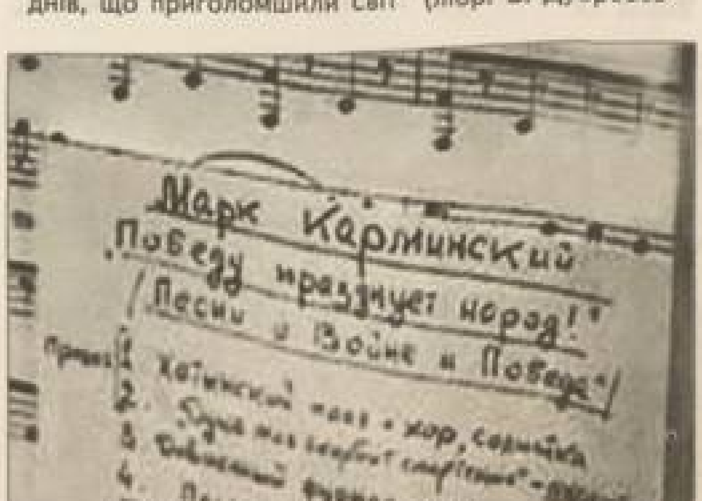
Рукопис М. Кармінського

Літ.: *Мамчур І.* Героїка на оперній сцені. — К., 1977; *Гейвандова К.* Марко Кармінський. — К., 1981; *Її ж.* Песни памяти // Муз. жизнь. — 1985. — № 9; Фестиваль хорової музики Марка Кармінського: Буклет. — Х., 1993; Воспоминания о Марке Карминском / Сост. и авт. предисл. *Г. Ганзбург.* — Х., 2000; *Паламарчук О.* Музичні вистави Львівських театрів (1776—2001). — Л., 2007; *Леонтовская Т.* Харьковские впечатления // СМ. — 1957. — № 12; *Її ж.* Четыре премьеры одной оперы // Муз. жизнь. — 1978. — № 11; *Конькова Г.* Фрески про революцію // Музика. — 1971. — № 1; *Її ж.* "Десять дней, которые потрясли мир" // СМ. — 1972. — № 1; *Фрумина И.* "Десять дней, которые потрясли мир": Театральные премьеры // Муз. жизнь. — 1971. — № 11; *Її ж.* В поисках современной драматургии // СМ. — 1979. — № 5; *Кушаков Є.* Фрески революції в Празі // Музика. — 1973. — № 2; *Тышко Н.* Марк Вениаминович Карминский // Они пишут для детей. — М., 1978. — Вып. 2; *Її ж.* Юнаки сорок першого // КіЖ. — 1975. — 17 серп.; *Її ж.* Марко Веніамінович Кармінський // Про тих, хто пише музику для дітей. — К., 1987; *Архімович Л.* "Іркутська історія" на оперній сцені // Музика. — 1978. — № 1; *Гусарова О., Соловьева Н.* О драматургии оперы М. Карминского "Десять дней, которые потрясли мир" // Муз. современник. — М., 1979. — Вып. 3; *Гозулова Н.* Про перетворення особливостей ораторської мови в українській героїко-епічній опері // Укр. муз-во. — К., 1980. — Вип. 15; *Руднєва О.* Лише один день // Музика. — 1987. — № 3; *Некрасова Н.* Уроки історії // Там само. — 1988. — № 1; *Исаханов Г.* Требуется новое мышление! // СМ. — 1988. — № 6; *Золотовицкая И.* Значительный шаг вперед // Там само; *Гулеско І.* "А співати краще хором!" // Музика. — 1994. — № 2; *Ганзбург Г.* Композитор року // Там само. — 1996. — № 5; *Іванова Ю.* Поетика хорової творчості Марка Кармінського // Теоретичні та практичні питання культурології. — Запоріжжя, 1999. — Вип. 2; *Терещенко А.* Перегортаючи сторінки творчості // Музика. — 2000. — № 4—5; *Кущова Е.* Фортепіанна творчість Марка Кармінського // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 9; *Смаглій Г.* Розквіт творчості // Веч. Харків. — 1969. — 22 жовт.; *Игнатьева М.* Хроника одного дня // Сов. культура. — 1975. — 24 июня; *Її ж.* Один решающий день // Там само. — 1988. — 23 апр.; *Долганов В.* Живые, пойте эту песню // Там само. — 1985. — 9 мая; *Черкашина М.* Двадцять чотири тисячі три дні ввібрав земний шлях композитора Марка Кармінського // День. — 1998. —

М. Кармінський

20 жовт.; *Jirko I.* Opera o rijne // Tvorba. — 1972. — № 11; *Hejzlar T.* Deset dnu, ktere otrasly svetem // Opus musicum. — 1973. — № 1; *Pospisil V.* Karminskeho operni freska o revoluci // Hudebni rozhledy. — 1973. — № 1 (XXVI).

Н. Семененко

А. Карнак

КАРНАК Андрій Миколайович (11.06.1968, м. Василівка Запоріз. обл.) — композитор, музикознавець, педагог, муз. діяч. Канд. мист-ва (2000). Доцент (2001). Лауреат конкурсів "Молода Україна — Прокоф'єву" (Донецьк, 1993, 2-а премія), "Gradus ad Parnassum" (Київ, 1994, 2-а премія). Член НСКУ. Закін. Донец. конс. (1995, кл. композиції *С. Мамонова*, істор.-теор. ф-т, кл. *Т. Філатової*), аспірантуру при НМАУ (наук. кер. *І. Котляревський*, 1998). 1995–96 — викладач комп'ютерної грамоти КДАМ, 1998–2002, з 2003 — директор видавничого дому "Мета-Арт", провів фестиваль сучас. музики "Мета-Арт–97". Від 2000 — викладач кафедри звукорежисури КНУКіМ, 2002–03 — зав. кафедри звукорежисури ДАККіМ.

Тв.: для симф. орк. — "The (Family) poem" (1994); для віртуального орк. — "Libro" (1998–2003), "Crazystance" (2002–03); мультимедія-опера "Дон Жуан — екслібрис" (2000–03); для фп., гобоя, флейти, скр., влч. — квінтет "Автограф" (1992–2002); для скр., гітари і баяна (тріо "SAT") — "SATony" (1996), для 7-и виконавців — Реквієм у 2-х ч. (1995), для 2-х виконавців, підсиленого фп. і магнітної плівки — "Internominis" (1995); п'єси — для туби й фп., для фп., для фагота; для мецо-сопрано й фп. — вок. цикл "Ноктюрни з вікна" (сл. Ф. Г. Лорки (2003).

Літ. тв.: канд. дис. "Традиції експерименту в американській музиці XX століття" (К., 2000).

А. Муха

КАРОББІ — оперний співак (баритон). Провідний соліст італ. оперної трупи Гольдшмідта на гастролях у берез. — квіт. 1894 у Київ. міськ. т-рі. Мав сильний голос із майже теноровим високим регістром. Дебютував 6 берез. на відкритті сезону в ролі Ріголетто. Репрезентував образи Невера ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Карла V ("Ернані" Дж. Верді), жерця ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса) та ін. Найяскравіше враження залишила виконана ним 23 берез. з почуттям глибокого драматизму партія Амонасро в "Аїді" Дж. Верді. Після участі у збірній виставі трупи (7 квіт.) виїхав до Італії.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; [*Б. а.*]. Оперый театр // Киевское слово. — 1894. — 8 марта; *Чечотт В.* Оперный театр // Киевлянин. — 1894. — 8, 25 марта; [*Б. а.*]. Итальянская опера // Киевское слово. — 1894. — 10, 15 марта; [*Б. а.*]. У итальянцев... // Там само. — 22, 26 марта.

М. Варварцев

КАРОЗЕЛЛІ Л. — антрепренер, артист опери. 1873–75 утримував у Житомирі італ. оперну трупу, водночас виступаючи вик-цем деяких партій. На сцені міськ. т-ру поставив "Бал-маскарад", "Трубадура", "Ернані", "Ріголетто", "Травіату" Дж. Верді, "Вільгельма Телля" Дж. Россіні, "Сомнамбулу", "Норму" В. Белліні, "Фаворитку", "Лінду ді Шамуні" Ґ. Доніцетті, "Фауста" Ш. Ґуно, "Гальку" *С. Монюшка* та ін. Восени 1874 влаштував виступи привезеної ним з Астрахані рос. драм. трупи. Упродовж верес. 1874 і верес. 1875 — лют. 1876 гастролював із трупою в Саратові.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; -ъ. Опера в Житомире // Киевский телеграф. — 1874. — 4 дек.; [*Б. а.*]. Русский театр в Житомире // Киевлянин. — 1875. — 30 янв.; [*Б. а.*]. Из Житомира нам пишут... // Там само. — 1 апр.

М. Варварцев

"КАРПАТИ" — укр. мішаний хор м. Кошице (Словаччина). Засн. у жовт. 1985 у словац.-мадяр. середовищі, за відсутності укр. шкіл і установ. Один із організаторів, худ. кер. та диригент хору — Л. Довгович. Учасники хору —українці-русини з різних міст і с-щ Словаччини й Закарпаття. Мета колективу — популяризація укр. пісенності й хор. співу. "К." продовжили справу кошиц. тов-ва "*Просвіта*", при якому 1934–39 успішно діяли хор., танц. та драм. гуртки. Дебют відбувся на шевченк. вечорі 18 берез. 1986. Учасник 21-го фест. фольклору й хор. співу в Камйонці

Хор "Карпати" і симфонічний оркестр "Музіка Ювеналіс"

(приз "За гідне виконання української народної пісні"). Гастролює Словаччиною, а також у Польщі, Болгарії, Україні, Австрії, Чехії, виступає разом із симф. оркестром "Музіка Ювеналіс" (п/к А. Подгаєцького) й піаністом *С. Довговичем.* У репертуарі — укр. нар. пісні в обр. *М. Леонтовича, В. Косенка, К. Стеценка, Л. Ревуцького, Г. Верьовки, Я. Ярославенка, Є. Козака, Д. Задора, І. Мартона, М. Кречка,* літург. твори *Д. Бортнянського, А. Веделя, О. Кошиця, М. Вербицького,* композиції *С. Гулака-Артемовського, П. Ніщинського, М. Лисенка, А. Дворжака,* сучас. укр. композиторів, пісні народів світу, *колядки й щедрівки.*

Літ.: *Кіцера Я.* Без сумніву, успіх! // Наше життя. — 1986. — № 26; *Любимов В.* Для душі і серця // Там само. — 1987. — № 30; *Плішка А.* Українська пісне, яка ти є? // Там само. — 1988. — № 11.

А. Терещенко

"КАРПАТІАНА" ("Carpathiana") — гурт сучас. танц. музики (м. Манчестер, Вел. Британія). Існує з 1996. Автор ідеї та організатор проекту — Ю. Балюк (лідер-вокал, сопілка), згодом приєдналися С. Лінстед, В. Петрик, Н. Ільченко (жін. вокал); як сесійні інструменталісти в концертах і записах беруть участь: Б. Глю, Д. Селбі, Дж. Морган (гітара), Р. Даффі (гітара, продакшн), І. Тітик (скр.), Дж. і М. Діни — діджеї. "К." співпрацює із звукорежисером Дж. Ґріном. Від 1997 гастролює в Україні й країнах Європи — Іспанії, Польщі тощо; учасник фестивалів "Рок-січ" (Київ, 2006), Український ярмарок" (Ґданськ, Польща) та ін. акцій. Співає укр. мовою. Поєднує *стилі* сучас. *танц. музики* (гаус, драм-н-бас, техно, брейк-біт тощо) з автент. укр. фольклором — у Вел. Британії манеру виконання "К." назвали драм-н-фольк або фольк-н-бас. Вирізняється живим виконанням тих вок. партій, що наслідують автент. нар. виконання, замість використання *семплів.* Найпопулярніші пісні — "Гаразд", "Річка". Має відеокліпи, записи на ТБ і радіо.

Дискогр.: CD — Capnathiana. — Warszawa: Koka, 1997. — 028; Love (1998); Eat my borsch! — К.: Атлантік, 2007.

О. Бойко

КАРПАТСЬКА Тетяна Олександрівна (10.03.1928, м. Познань, Польща) — кам. співачка, педагог. Дочка *О. Карпатського.* Дипломантка Респ. конкурсу вокалістів (1959). Навч. в Одес. муз. уч.-щі (кл. *Н. Бартош-Седенко,* 1947—49), Одес. конс. (кл. *О. Благовидової,* 1941—51), закін. Львів. конс. (кл. *О. Карпатського,* 1954), аспірантуру при Ленінгр. (тепер С. Пб.) конс. (кл. Т. Салтикової, 1957). 1955—57 — солістка Львів. філармонії, де співала опер. і кам. репертуар (зокр. 110 вистав "Наталки Полтавки" *І. Котляревського—М. Лисенка*). 1960—95 — викладачка Львів. конс., з 1973 — доцент кафедр вокалу й кам. співу. Поміж учнів — лауреати всеукр. і міжн. конкурсів (Л. Даренська, Н. Козятинська, Б. Хідченко та ін.). У репертуарі — оперні партії: Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Марфа ("Царева наречена" *М. Римського-Корсакова,* пост. в оперній студії Ленінгр. конс., 1960), Тетяна ("Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*). Кам. репертуар охоплює бл. 700 творів заруб. і вітчизн. класики, сучас. композиторів, нар. пісні. Активно популяризувала творчість *М. Лисенка, К. Стеценка, В. Косенка, С. Людкевича, М. Колесси, М. Дремлюги, А. Кос-Анатольського.* Працювала з концертмейстерами О. Карпатською, *З. Максименко,* О. Бартош.

Літ.: Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М.В. Лисенка. — Л., 2003;

А. Терещенко

КАРПАТСЬКИЙ (справж. прізв. — Курдидик) Олександр Васильович [2(14).06.1889, с. Ганівці тепер Галицького р-ну Івано-Фр. обл. — 29.05. 1964, м. Львів] — оперний співак (лір. баритон), педагог. Батько *Т. Карпатської.* Отримав домашню муз. освіту. 1899—1907 під час навч. у польс. гімназії у Станіславові (тепер Ів.-Франківськ) керував гімназ. хором, виконував сольні партії. Закін. філолог. ф-т Ун-ту Яна Казимира у Львові (1912), водночас — кер. і соліст хору бурси "Галицько-Руського ін-ту Ставропігійського". Згодом брав участь у різних хорах (Львівський, хор О. Архангельського). Закін. Петерб. конс. (1917, кл. вокалу М. Чупріннікова, учня *К. Еверарді*). 1917 дебютував в Т-рі муз. драми в Петрограді (тепер С.-Петербург, партія Онєгіна в опері "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*). 1917—19 — соліст різних труп, що мандрували Україною; 1919—22 — соліст Київ., 1922—39 — Познан. (Великий т-р) опер, 1930—31 — Великого театру в Варшаві. 1934 гастролював у Мадрид. опері.

1932—39 — викладач Познан. Великопольс. муз. школи (кл. сольного співу й оперний клас), 1947—51 — Одес., 1951—62 — Львів. конс. Поміж учнів — *О. Врабель,* В. Арбузов, Г. Кузовков, О. Головчук, К. Чернет.

Завдяки тембр. особливостям голосу й винятковим артист. здібностям міг виконувати також партії драм. баритону. Легко оперував високим регістром. Виконанню була притаманна надзвичайна динамічна гнучкість.

Популяризував укр. музику в Польщі. Виконував романси *П. Чайковського, С. Рахманінова,* О. Гречанінова, пісні *Ф. Шуберта,* Р. Шумана, Г. Вольфа. Концертмейстером К. була його дружина, О. Карпатська (Бобарикіна).

Брав участь у діяльності культурницького "Російського товариства" у Познані, також упродовж 2-ї світ. війни, за що 1945 був заарештований НКВС і висланий до м. Сталіногорськ (нині м. Новомосковськ Тульс. обл., РФ). Звільнений 1947.

Виконав вільну обробку і підготував редакції романсів *С. Воробкевича* (вид.: К., 1955). Вводив солоспіви укр. комп. до репертуару своїх учнів. Автор наук.-метод. праць, зокр. вок. вправ з метод. вказівками.

Партії (понад 70): Онєгін, Мазепа, Єлецький ("Євгеній Онєгін", одноім. опера, "Пікова дама" П. Чайковського), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Мізгир ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Демон (одноім. опера Ант. Рубінштейна), Ріголетто,

"Карпатіана"

О. Карпатський

О. Карпатський у ролі Мазепи (опера "Мазепа" П. Чайковського)

Г. Карпенко

Титульна сторінка видання "Великодньої української посполитої малоросійської пісні" для фортепіано Г. Карпенка

Жермон, Ренато, Яго (одноим. опера, "Травіата", "Бал-маскарад", "Отелло" Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Герардо ("Андре Шеньє" У. Джордано), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Тоніо ("Паяци" П. Леонкавалло), Арцезій ("Мертві очі" Е. д'Альбера).

Літ.: Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; *Карпатская Т.* Александр Карпатский: певец и педагог: Монография (рукоп.) // Приват. архів *Т. Карпатської*; *Dziadek M.* Opera Poznańska 1919–2005. Dzieje sceny i myśli. — Poznań, 2002; *Karpacka T.* Aleksander Karpacki — śpiewak i pedagog (Fragmenty monografii) // Kurier galicyjski z grodu revery (Stanisławów). — 2007. — 15 kwetnia.

М. Ржевська

КАРПЕНКО ("Карпенко-другий"; псевд. — Краснянець-Васильківський) Григорій Данилович (1820, м. Васильків, тепер райцентр Київ. обл. — 17.10.1869, м. С.-Петербург, Росія) — письменник, композитор. Брат *С. Карпенка* (Паливоди). Автор повісті "Дмитро Климовський" (у зб. "Барвінок України", К., 1845). Видав 3 вип. зб. "Ландыши Киевской Украины" (С.Пб., 1848–51), де опублікував свої рос. і укр. твори — вірші, байки, оповідання та драму "Дмитро Войнаровський" (один із цих випусків *Т. Шевченко* під час перебування у Новопетровському укріпленні 1855 отримав від Б. Залеського).

Тв.: Великодна українська посполита малоросійська пісня на віковічно-славний дев'ятнадцятий день місяця февраля тисяча вісімсот шістдесят первого року для фортепіано з предисловієм, портретом автора, приложенієм восьми малоросійських національних танців і козак-польки "Малорос" Грицька Карпенка-2 Краснянця-Васильківського. 1862 року. — Санкт-Петербург.

Літ. тв.: Сочинения Григория и Степана Карпенко на русском и малороссийском языках. У 4 кн. — С.Пб., 1860.

Р. Пилипчук.

КАРПЕНКО Марко (у чернецтві — Модест) Маркович, ігумен [1805 (за ін. даними — 1806), с. Мостища, тепер с. Петрівське Козелецького р-ну Черніг. обл. — 21.08.1871, Китаївська пустинь, тепер у складі Голосіївського р-ну м. Києва] — уставник *Києво-Печер. лаври.* З кріпацької родині. Звільнений поміщиком *Г. Ґалаганом.* Від 4 черв. 1819 — послушник, 1830 — монах (за рекомендацією уставника Гаврила — Г. Левицького-Рогаля — як "вельми потрібний клиросу"), ієродиякон та підуставник, 1831 — уставник лівого кліросу Соборної церкви, 1832 — правого кліросу з виконанням першодияконської служби, 1832–44 — першодиякон, 1844 — ієромонах, 1867 — ігумен. Наприкінці життя перейшов на спокій до Китаїв. пустині в Києві, де й похований. 1837–39 — відряджений до Петербурга у складі почту митрополита Київ. як першодиякон для Служби Божої. Брата К. Леонтія (теж кріпака) поміщиця В. Чорбіна відпустила для навч. у Києво-Печер. лаврі, де він працював в іконописній майстерні.

На виконання указу Синоду 1846 про запис і збереження давнього церк. співу (1852) К. зробив нотний запис усього тогочас. співу Києво-Печер. лаври (доповідь датовано 18 квіт. 1849) — зокр., святкові й цілорічні полієлейні (див.) у послідовності від свята Успіння Божої Матері, а також піснеспіви погребіння монахів, що виконувались у Лаврі. Йому допомагали переписувачі нот, послушники І. Михицький, *Р. Коколевський,* Я. Солуха та А. Гиньковський. Активно виступав на користь поліпшення якості співу на крилосах Києво-Печер. лаври. Займався також організацією вишколу й підготовкою муз.-спів. кадрів.

Літ.: *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973; *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; *Її ж.* З музичного побуту Києво-Печерської лаври // Київ. старовина. — 1992. — № 2; *Її ж.* З музичного побуту Києво-Печерської Лаври // Укр. богослов. — 1999, — № 1; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 загальні, спр. 1956, арк. 40, 41, 45, 46, 47–48; оп. 1 послушницькі, спр. К–121, арк. 1–6.

Б. Сюта, К. Шамаєва

КАРПЕНКО (псевд. — Паливода, Васильківський Соловей) Степан Данилович (5.01.1817, м. Васильків, тепер райцентр Київ. обл. — 1886) — письменник, актор, музикант-аматор, співак, збирач і аранжувальник укр. пісень і танців. Брат *Г. Карпенка.* Автор зб-к "Жаворонок киевских полей" (аранж. А. Мельтцера, 1852), "Васильковский соловей Киевской Украины — славянорусский альбом для одного голоса с аккомпанементом фп., составл. из 115 малороссийских и некоторых русских, польских, червонорусских, болг. и молдавских песен, дум и романсов с присовокуплением малорос. и еврейских танцев" (С.Пб., 1864).

Зазначені зб-ки — типові зразки пісенної продукції серед. 19 ст., призначеної для салонного музикування і стилістично спорідненої з обробками *А. Єдлічки, А. Коціпінського, Е. Мертке* та ін. Писав музику до театр. вистав. Автор мелодії на вірш *Т. Шевченка* "Думка" — "Тяжко-важко в світі жити".

Літ.: *Булат Т.* Обробки укр. нар. пісень для голосу з супроводом фортепіано // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Зінків І.* Камерно-інструментальна музика. // Там само; *Лебединська Т.* Забутий друг Т. Шевченка // Літ. Україна. — 1992. — 5 берез.

О. Шевчук

КАРПЕНКО-КАРИЙ Іван Карпович — див. *Тобілевич І. К.*

КАРПЕНЧЕНКО Онуфрій (18 ст.) — *канонарх,* півчий. З родини київ. міщан. 1792 — канонарх Китаїв. пустині в Києві. Згодом співав на кліросі Соборної церкви *Києво-Печер. лаври.*

Літ.: *Шамаєва К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской областей. — К., 1992; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 загальні, спр. 913, арк. 14.

К. Шамаєва

КАРПИЛОВСЬКИЙ Данило Зіновійович (бл. 1890, Україна — ?) — скрипаль, педагог. Закін.

Одес. муз. уч-ще й С.-Петерб. конс. (1917, кл. *Л. Ауера*). Від 1917 виступав із концертами в Україні (Харків, Київ та ін.). Член квартету Харків. філарм. тов-ва. 1918—19 — артист Харків. держ. оркестру. В репертуарі — твори К. Сен-Санса, *П. Чайковського*, укр. композиторів та зах.-європ. романтиків. На поч. 1920-х емігрував.

І. Лисенко

КАРПИНСЬКИЙ Петро (1852, Галичина — після 1910) — співак (тенор). Працював у польс. т-рах, зокр. Львова (1887—83, 1895—96) і Станіславова (тепер Івано-Франківськ, 1898—1900), у Руському нар. театрі у Львові (1877—83, 1891—92).

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Іван ("Чорноморці" М. Лисенка), Микита ("Капрал Тимко" І. Мидловського з муз. В. Матюка), Барінкай ("Циганський барон" Й. Штрауса).

КАРПЮК Михайло Кіндратович (8.06.1925, хут. Лебедянка, тепер Дубнівського р-ну Рівнен. обл. — ?, м. Броди Львів. обл.?) — кобзар. Лауреат обл. конкурсу бандуристів, присв. 160-річчю від дня нар. *Т. Шевченка* (1994, Львів). З дит. років добре співав, грав на *балалайці*, *гітарі*. Працював бухгалтером, а з 1942 — районним референтом Дубн. юнац. сітки ОУН. Був переслідуваний гестапо, перебував у підпіллі, пройшов вишкіл польового зв'язку, деякий час боровся в лавах УПА (полк Ясеня). 27 берез. 1945 був заарештований і засуджений на 20 років. 1950 на засланні у Воркуті познайомився з кобзарем І. Закорою, який разом із столяром із Львівщини С. Скляруком виготовив для нього *бандуру* й навчив на ній грати. Після повернення в Україну К. придбав нову бандуру і став кобзарювати. У репертуарі — бл. 300 нар. пісень і танців, власні твори, зокр. "Ой попливи вутко", "Не співайте півні", "Та забіліли сніги", "Тихо, тихо Дунай воду несе", цікава кобзарська "Дума Мазепи", пісні на сл. Т. Шевченка. Останні роки жив у Бродах Львів. обл.

Б. Жеплинський

КАРТАВЕНКО Іван Маркович [16(29).08.1911, м. Почеп, тепер Брянськ. обл., РФ] — конц.-камерний співак (тенор). З. а. РРФСР (1965). Закін. Мінськ. конс. (1949, кл. Н. Бондаренко). Вик. діяльність розпочав 1932 у капелі *"Думка"*. 1939—41 — соліст Ансамблю Червоноарм. пісні і танцю Білор. військ. округу, 1941—45 — Ансамблю Захід. і 3-о Білор. фронтів, 1946—47 — Білор. т-ру опери та балету, 1949—50 — Червонопрапорного ансамблю пісні і танцю ім. Александрова (Москва), 1950—51 — Моск. філармонії, 1951—72 — Всесоюз. радіо й ТБ. У репертуарі — укр., білор. та рос. нар. пісні, а також романси укр. (*К. Стеценко*, *М. Лисенко*, *В. Заремба*, *О. Чишко*, *В. Косенко*, *А. Штогаренко*, *Г. Майборода*), рос. (О. Гурильов, *О. Варламов*, *М. Балакірєв*, *О. Аляб'єв*, *А. Аренський*, П. Булахов, О. Гречанінов, *С. Рахманінов*, *О. Даргомижський*, *П. Чайковський*), заруб. (Р. Шуман, *Ф. Шуберт*, *Л. Бетховен*, Ш. Ґуно, Е. Ґріґ, Ж. Массне) композиторів.

Літ.: *Картавенко І.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

КАРШМІДТ (19 ст.) — скрипаль, композитор, керівник кріпацького оркестру, який утримував граф О. Ходкевич разом із т-ром у Покальові.

Літ.: *Щербаківський Д.* Оркестри, хори та капели на Україні за панщини // Музика. — 1924. — № 7–9, 10–12.

Б. Сюта

КАСПЕРТ Антоніна Іванівна (26.06.1905, м. Київ — 19.10.1974, там само) — музикознавець, педагог, бібліограф, нотограф. Закін. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка. 1942—43 працювала на київ. з-ді "Арсенал", евакуйованому до Воткінська (РФ) і в місц. муз. школі. Після війни — в Києві: викладачка Будинку худ. виховання дітей, бібліограф відділу муз-ва *ІМФЕ*.

Літ. тв.: Музикознавство на Україні (1917—1958): Бібліогр. покажчик (книги, брошури, збірники, автореферати). — К., 1958; Шевченко і музика: Нотографія та бібліогр. матеріали (1861—1961). — К., 1964; Бібліографія // Микола Лисенко — борець за народність / Відп. ред. *М. Загайкевич*. — К., 1955; Нотографія і бібліографія // М. Рильський і музика. — К., 1969 (у співавт. з *М. Боровиком*, *Т. Булат*, *Т. Шеффер*); упоряд.: Пісні для шкільних хорових гуртків [з фп.]. — К., 1948 (спільно із *З. Лівчак*, *А. Швидак*); Дзвени, наша пісне!: Пісні для дітей. — К., 1950; Збірник пісень для солоспівів та дуетів. — К., 1951 (спільно із *З. Лівчак*, *А. Швидак*); Народні пісні для шкільного хору. — К., 1956 (спільно із *З. Лівчак*); Пісні для молодшого та середнього шкільного віку: [Хори з фп.]. — К., 1956 (спільно із *З. Лівчак*).

О. Галузевська, Б. Фільц

КАСТЕЛЛАНО Ф. — антрепренер. Організатор оперних сезонів в Україні наприкінці 19 — на поч. 20 ст. Наприкінці 1897 на чолі з італ. оперною трупою прибув в Україну з Константинополя (тепер Стамбул, Туреччина). На відміну від ін. мандрівних артист. труп мав сталий колектив висококваліфікованих вик-ців — 17 солісток і солістів, хор (28 осіб), оркестр (30 осіб), власні костюми, реквізит, бутафорію. Репертуар скла-

Театр Соловцова у Києві (нині – театр ім. І. Франка), де відбувалися спектаклі антерпризи Ф. Кастелано. Вигляд початку XX ст.

І. Картавенко

А. Касперт

дався з найкращих творів зах.-європ. авторів — Дж. Россіні, В. Белліні, Ґ. Доніцетті, Дж. Верді, Р. Леонкавалло, П. Масканьї, А. Понкієллі, Дж. Мейєрбера, Ж. Бізе, Ш. Ґуно, А. Тома. Першими відвідувачами вистав К. стали жителі Севастополя, Сімферополя, Маріуполя. У трав. 1898 організував 3 виступи в літньому т-рі харків. комерц. клубу ("Трубадур", "Кармен", "Аїда"). Протягом 24 черв. — 1 серп., 28 серп. — 27 верес. 1899 провів у Києві 73 вистави: спершу на сцені т-ру саду "Шато-де-флер", потім — т-ру "Соловцов". У київ. гастролях трупи К. взяла участь європ. знаменитість А. Фострем. Того самого року влаштував оперні сезони в Умані (тепер Черкас. обл., 17 вистав) і Катеринославі (тепер Дніпропетровськ). 1901 артисти К. грали на сцені полтав. освітнього будинку ім. М. Гоголя з нагоди його урочистого відкриття. У груд. того самого року дав 6 вистав у Харкові. 1902 провів 20 спектаклів у Миколаєві. Тоді ж за контрактом з К. перед меломанами Києва й Харкова співав "король баритонів" *М. Баттістіні.* 1903 К. влаштував виступи трупи в Криму (Феодосія та ін.), 1904 — у Києві, де вперше поставив оперу "Заза" Р. Леонкавалло. 1908 і 1910 співаки й музиканти трупи провадили "необов'язкові сезони" в міському т-рі Одеси. Маршрути гастролей, обраних К., дали змогу прилучити до зах.-європ. муз. культури багатьох жителів України, в т. ч. тих міст, де ніколи раніше не звучала опера. Творчі здобутки трупи високо оцінив у своїх публ. відгуках *В. Пухальський.*

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *Театрал.* Привинциальная летопись. Севастополь // Театр и искусство (С.Пб.). — 1897. — 28 дек.; [*Б. а.*]. Хроника // Крымский вестник (Севастополь). — 1898. — 4 янв.; [*Б. а.*]. Хроника // Театр (Одеса). — 1898. — 6 марта; [*Б. а.*]. Музыка в провинции. Мариуполь // РМГ. — 1898. — Апр.; [*Б. а.*]. Гастроли итальянской оперы под дирекцией Ф. Кастеллано // Харьков. губ. ведомости. — 1898. — 9 мая; *Vir.* Харьков // Театр и искусство. — 1898. — 14 июня.; [*Б. а.*]. Сад Шато-де-флер // Жизнь и искусство (Київ). — 1899. — 20 июня; *Тон* [*Пухальський В.*]. Италианская опера // Киевлянин. — 1899. — 26 июня; *Його ж.* Италианская опера... // Там само. — 1 сент.; *Z.* Итальянская опера // Киевское слово. — 1899. — 29 июня; *Allegro.* Итальянская опера Ф. Кастеллано. // Жизнь и искусство. — 1899. — 5 июля; *Карат.* Итальянская опера Ф. Кастеллано. "Богема", оп. Пуччини // Там само. — 30 авг.; *Його ж.* Итальянская опера Ф. Кастеллано. "Фауст" с г-жей Фострем // Там само. — 26 сент.; *Я. Г-дъ.* Умань // Театр и искусство. — 1899. — 12 сент.; [*Б. а.*]. Италианская опера Ф. Кастеллано // Жизнь и искусство. — 1899. — 16 сент.; [*Б. а.*]. Новый театр "Соловцов" // Там само. — 18 сент.; *Савский.* Провинциальная летопись. Николаев // Театр и искусство. — 1901. — 27 мая; *Тавридов І.* Харьковские письма // Там само. — 1902. — 13 янв., 2 июня, 1 дек.; [*Б. а.*]. Спектакли италианской труппы г. Кастеллано...// Киевлянин. — 1902. — 27 марта; [*Б. а.*]. В Феодосии представление "Евгения Онегина"... // Там само. — 1903. — 7 февр.; [*Б. а.*]. Театр "Соловцов". Гастроли итальянской оперы Ф. Кастеллано // Там само. — 1904. — 11 февр.; Музыка в провинции. Одесса // РМГ. — 1908. — 13–20 июля; [*Б. а.*]. Театральная Одесса в 1910 году // Одесский листок. — 1911. — 4 янв.

М. Варварцев

Б. Каськів

КАСЬКІВ Богдан Дмитрович (3.07.1941, м. Львів) — скрипаль, ансамбліст, педагог. Батько *О. Каськіва.* З. д. м. України (2006). Доцент (1980). Закін. Львів. ССМШ (1959, кл. *П. Макаренка*), Львів. конс. (1964, кл. *Д. Лекгера*), стажувався в Моск. конс. (1970, кл. проф. Д. Циганова). Від 1964 — викладач Львів. конс., з 1973 — доцент, з 1987 — на посаді професора, зав. кафедри скрипки. Підготував понад 70 скрипалів, поміж яких: *І. Пилатюк, П. Терпелюк,* О. Когут, *В. Заранський, А. Микитка, С. Бурко,* Т. Сиротюк, *О. Каськів.* провадить активну конц. діяльність як соліст і 1-й скрипаль струн. квартету педагогів ЛДМА. Виступав у країнах Європи та Америки. 1-й вик-ць і ред. творів *В. Барвінського, С. Людкевича, М. Колесси, В. Задерацького, М. Скорика, В. Кікти.* Брав участь у Міжн. фестивалях "*Віртуози*", "*Контрасти*" (Львів), "Золота осінь" (Київ), "Презентація культур пограниччя" (Польща) тощо.

Літ. тв.: Вивчення оркестрових партій: Навч. посібник. — Л., 2006; Навчальна програма по спеціальності "Скрипка". — Л., 2004; упор., ред.: Пьесы украинских композиторов для скрипки и фортепиано. — М., 1978; *Скорик М.* П'єси для скрипки з фортепіано. — К., 1985; *Його ж.* Соната № 2 для скрипки та фортепіано. — Нью-Йорк, 2000; *Його ж.* Концерт № 5 для скрипки з оркестром. — Л., 2004; *Задерацький В.* Концерт для скрипки з оркестром. — Л., 2004; струн. квартети Д. Бортнянського, М. Березовського, М. Скорика, В. Кікти. — Л., 2006.

Літ: *Кикта В.* Встреча с музыкой Людкевича // Муз. жизнь. — М., 1980. — № 10; *Старух Т.* Львовская золотая осень // СМ. — 1982. — № 2; *Кріль З.* У фонд миру // КіЖ. — 1980. — 11 листоп.; *Шевченко Т.* Українські музики приїхали з Америки // Ратуша. — 1993. — 26 жовт.; *Кузьмович О.* Львів — центр української музики // Свобода (Нью-Йорк, США). — 1993. — 17 верес.; *Hula N.* Quintet led by composer Skoryk of Ukraine tours North America // Ukrainian Weekly. — 1993. — 26 верес.; *Kuzyshyn O.* Concert Review: New York tribute to composer Mykola Kolessa // Там само. — 1994. — 16 жовт.

А. Терещенко

О. Каськів

КАСЬКІВ Олег Богданович (11.11.1978, м. Кременець Терноп. обл.) — скрипаль. Син *Б. Каськіва.* Лауреат багатьох міжн. конкурсів скрипалів, зокр. — ім. Королеви Єлизавети (Бельгія, 2001), у Монреалі (Канада, 2003), ім. Д. Ойстраха (Одеса, 2004), ім. Р. Ліпіцера (Італія, 1999), ім. Л. Шпора (Німеччина, 2003). Закін. Львів. ССМШ (1995, кл. *О. Деркач, І. Шутка*), ВМІ (2000, кл. Т. Сиротюк), асистентуру-стажування при ЛДМА (кл. Б. Каськіва, 2003), міжн. муз. академію ім. Є. Менухіна у Ґштааді (Швейцарія, 2002, кл. *А. Лисого*; з 2003 — його асистент). Провадить активну конц. діяльність як соліст, учасник кам. ансамблів і кам. оркестру "Камерата Лисого" (Швейцарія). Виступає в країнах Європи, Америки, Азії. Грав з Є. Менухіним, А. Лисим, І. Ойстрахом. Брав участь у міжн.

фестивалях "*Віртуози*", "*Контрасти*" (Львів), "*Музичні прем'єри сезону*" (Київ), "Моцартеум" (Австрія), ім. Є. Менухіна (Швейцарія). 1-й викць скр. концертів *В. Задерацького*, 5-о концерту *М. Скорика* (присв. К.).

Літ.: *Фоменко Ю.* Олег Каськів // Дзвін. — 2006. — № 10; *Його ж.* "Я спостерігав за ним, як за бутоном троянди..." // КіЖ. — 2006. — 26 лип.; *Зінків І.* Дарунки від Баха та Вівальді // Високий замок (Львів). — 2000. — 25 січ.; *Мельник Л.* Високий тон "Віртуозів" // Львів. газета. — 2004. — 25 трав.; *Храмов Г.* "І міцніє голос скрипки — наче зріє хлібний квас" // Високий замок. — 2004. — 5 черв.; *Гудима М.* З ім'ям Ойстраха // Дзеркало тижня. — 2004. — 25 верес.; *Flament X., Martin S.* Le triomphe de la musik // Le Soir (Брюссель). — 2001. — 25 трав.

А. Терещенко

КАСЬЯН Григорій (19 ст., с. Волкове Грубешівського пов., тепер Польща — ?) — лірник. Співав твір "Панщина", записаний від нього *М. Корниловичем.*

Літ: *Корнилович М.* Из области местного народного творчества (Из Грубешовского уезда) // Киев. старина. — 1898. — Кн. 1.

Б. Жеплинський

КАСЬЯН Григорій Митрофанович (1896, с. Мануйлівка, тепер Кіровогр. обл. — ?) — бандурист, майстер із виготовлення *бандур*. Гри на бандурі навч. замолоду, сам зробив 18 бандур. Грав на оригінальній бандурі грушовидної форми, де баси, поступово скорочуючися, переходили у приструнки. Відповідно було побудовано гриф, що розширювався й поступово переходив у корпус. У репертуарі — багато старовин. пісень і *дум*. Активно виступав по селах, на районних оглядах. Успішно виступав під час святкувань 150-річчя *Т. Шевченка.*

Літ.: Приват. архів *Б. Жеплинського.*

Б. Жеплинський

КАСЬЯНОВ Олександр Олександрович (29.08. 1891, с. Болобонове, тепер Нижегород. обл., РФ — 1982, м. Горький, тепер Нижній Новгород) — композитор. Н. а. СРСР (1971). Учень С. Ляпунова й М. Соколова. Голова правління Горьков. відд. СК РСФСР (1951—60). Поміж творів — симф. сюїта "Лісова пісня" за тв. *Лесі Українки* (1944).

Літ.: *Елисеев И.* А. А. Касьянов. — М., 1989.

А. Муха

КАТАЛАНІ (Catalani) Аделіна (19 ст.) — оперна й конц. співачка (сопрано). Родичка видатної співачки Анжеліки К. Примадонна одес. італ. опери в антрепризі Г. Бонавольйо (1821—24). Користувалася популярністю серед постійних відвідувачів міськ. т-ру, в числі яких був О. Пушкін. Особливо виділялася в "Семираміді" та ін. творах Дж. Россіні. Місцева франкомовна газ. "Messager de la Russie Méridonale" ("Вісник Південної Росії") друкувала віршовані дифірамби на її честь. 1823 на запрошення антрепренера О. Ленкавського відвідала театр. сезон київ. контрактів (у працях *М. Алексєєва*, О. Коренюк та деяких ін. авторів ці гастролі помилково приписуються Анжеліці К.). Гостя дала 2 концерти між діями вистав драм. трупи в Контракт. будинку на Подолі (24 січ.) і Міськ. т-рі на Хрещатику (17 лют.), виконавши арії з опер Дж. Россіні "Едуард і Кристина", "Турок в Італії", варіації Пучітти, "Арію на російському діалекті", написану з нагоди приїзду до Петербурга імп. Олександра І. Залишивши одеську сцену, переїхала до Москви, де 1824 виступала з концертами.

Літ.: *Скальковский А.* Из портфеля первого историка г. Одессы. — О., 1894.; *Николаев Н.* Драматический театр в г. Киеве: Истор. очерк (1803—1893). — К., 1898; *Вигель Ф.* Записки. — М., 1928. — Т. 2; *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *Зеленецкий К.* Сведения о пребывании А. С. Пушкина в Кишиневе и в Одессе // Москвитянин. — 1854. — Т. 3; *Алексеев М.* Из музыкальной жизни русской провинции первой половины XIX века // История русской музыки в исследованиях и материалах. — М., 1924. — Т. 1; *Кацанов Я.* Из истории музыкальной культуры Одессы (1794—1855) // Из музыкального пришлого. — М., 1960. — Вып. 1; *Коренюк О.* Музыкальная жизнь Киева в первой половине XIX века // Там само. — М., 1965. — Вып. 2.

М. Варварцев

КАТЕНСЬКИЙ Іван (18 ст.) — співак. Малолітнім хлопцем був вивезений із України до С.-Петербурга, де закін. Театр. школу при дворі імп. Анни Іоаннівни (1740). Від 1740 — соліст Придв. оркестру в С.-Петербурзі.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

К. Катеринич

КАТЕРИНИЧ Катерина Семенівна (1885 — ?) — оперна співачка (сопрано). Закін. Муз.-драм. школу *М. Лисенка* в Києві (кл. вокалу). 1913—14 — солістка Єкатеринб., 1916—18 — Одес., 1924—25 — Київ., 1927—28 — Харків. опер.

Партії: Антоніда, Людмила ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Ольга ("Русалка" О. Даргомижського), Волхова ("Садко" М. Римського-Корсакова), Прилєпа ("Пікова дама" П. Чайковського), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Інесса ("Африканка" Дж. Мейєрбера), Євдоксія ("Жидівка" Ф. Галеві).

Літ.: *Колодуб О.* Спогади про Катерину Катеринич // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КАТИШЕВА Лариса Миколаївна (22.01.1958, с. Улянівка Полтав. обл.) — композиторка. Член СКУ (до 1989). Закін. Харків. ін-т мистецтв, кл. композиції *В. Дробязгіної* (1982). 1989 виїхала до Москви.

Тв.: кантати — "Козацькі пісні" (сл. нар., 1983), "Кроки" (сл. Р. Рождественського, 1986); для симф. орк. — картина "Планета весни", "Казка" (1987); для фп. з орк. — Концерт (1982); для орк. нар. інстр. — сюїта "Тобі, Славутич" (1983); Струн. квартет, п'єси — для квартету дерев. дух., квартету тромбонів; для домри — Сюїта; вок. цикл "Черемха" (сл. О. Фокіної); хори на сл. поетів 19 ст.; обр. нар. пісень.

А. Муха

О. Катульська

О. Катульська в ролі Волхови (опера "Садко" М. Римського-Корсакова)

КАТРИЧКО Михайло Онисимович (17.12.1943, с. Юрченкове на Харківщині) — баяніст, диригент, композитор-аматор. З. д. м. України (2002). Закін. Харків. ін-т мистецтв (відд. нар. інстр., 1975), брав уроки із композиції у *М. Дремлюги* в Київ. конс. 1978—82 — викладач Київ. муз. уч-ща, керівник аматор. хорів і оркестрів нар. інстр. Від 1993 — гол. консультант із творчих питань Асоціації діячів естр. мистецтва України.

Тв.: п'єси для баяна; естр. пісні — "Пливе туман" (сл. М. Сингаївського),"Подорождосела"(сл. Л. Полотило), "Небеса очей твоїх" (сл. О. Новаківського) тощо; пісні для дітей — зб. "Дітям в радість", "Шкільна моя пора".

Літ.: *Сингаївський М.* Його незрадлива любов // Київ. правда. — 1988. — 9 трав.

КАТУЛЬСЬКА Олена Климентівна [21.05(2.06). 1888, м. Одеса — 19.11.1966, м. Москва, РФ] — оперна й кам. співачка (лір.-колор. сопрано), педагог. Н. а. СРСР (1965). Лауреатка Сталін. премії за конц.-вик. діяльність (1950). Під час навч. в одес. гімназії відвідувала муз. курси Лаглера (кл. фп.), 1904—05 — курси співу оперних артистів І. Супруненко. Від 1905 — у С.Пб., давала уроки музики й франц. мови, одночасно займалася співом у І. Прянишникова (1905—07). Закін. Петерб. конс. (1909, кл. Н. Ірецької). Дебютувала в конс. виставі 1908 (партія Місіс Форд), присутній при цьому управитель імп. театрів В. Теляковський запросив К. до Маріїн. т-ру (перший виступ — 1909, партія Лакме в одноім. опері Л. Деліба, солістка т-ру до 1913). Влітку 1911—13 гастролювала в різних містах, зокр. у Києві (антреприза О. Брагіна, 1912). 1913—46 — солістка моск. Великого т-ру (дебютувала 1911). Під час роботи у Великому т-рі вдосконалювалась у співі п/к Є. Тер'ян-Корганової, брала уроки у балерини Є. Долинської, 1918—22 займалася в Опер. студії Великого т-ру п/к К. Станіславського. Співала колор., лір. та лір.-драм. партії, у лір.-колор. репертуарі чергувалася з *А. Неждановою* і О. Степановою. Поміж партнерів — *І. Алчевський*, І. Єршов, *С. Лемешев*, *Л. Собінов*, *Ф. Шаляпін* та ін.

1907—58 виступала також як кам. співачка. 1907 співала на сцені Дворянського зібрання в С.Пб. (тепер Вел. зал філармонії), 1910—13 — з Орк. нар. інстр. п/к В. Андреєва. 1911 разом із В. Петровим гастролювала Бесарабією. 1913 брала участь у конц. програмах п/к С. Кусевицького (Москва), "Історичних концертах" *С. Василенка*, після 1917 виступала в симф. концертах п/к М. Голованова, М. Іпполітова-Іванова, Е. Купера, В. Сука, А. Коутса), а також у концертах "Московського тріо" (В. Шор, Є. Пінке, Б. Крейн), квартета Великого т-ру, з арфістками В. Дуловою, *К. Ерделі*. Гастролювала в Зах. Україні, Білорусі, Закавказзі, Польщі, Монголії. Кам. репертуар складав понад 700 творів.

Має фонозаписи на грамплатівки (більше 200 творів, фірми "Грамофон" і РАОГ), фонд. записи на радіо (від серед. 1920-х).

Провадила пед. діяльність. Від 1935 — викладачка Опер. студії Великого т-ру СРСР, 1944—51 — ст. консультант із підвищення вок. майстерності солістів Великого т-ру. Від 1948 — викладачка, 1950—66 — професор кл. вокалу Моск. конс. Поміж учнів (понад 20) — Т. Дроздова, Л. Гриценко, О. Масленников, Т. Мілашкіна, Ю. Якушев, Н. Добриянова (Болгарія), Го Шучжень (Китай).

Мала сильний, рівний в усіх регістрах голос сріблястого тембру (до *фа*[3]), непересічне актор. обдаровання, точне відчуття *стилю*.

Авторка статей про вок. майстерність, спогадів про *А. Нежданову*, В. Петрова, Н. Обухову, *Л. Собінова*, К. Держинську, *Л. Савранського*, *І. Козловського* та ін.

Партії (всього 46): 1-а вик-ця в СРСР партії Лючетти ("Чотири деспоти" Е. Вольфа-Феррарі); найкращі — Снігуронька, Марфа (одноім. опера, "Царева наречена" М. Римського-Корсакова); ін. — Антоніда, Людмила ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Ксенія ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Віолетта, Джільда, Леонора ("Травіата", "Ріголетто", "Трубадур" Дж. Верді), Розіна ("Севільский цирульник" Дж. Россіні), Церліна ("Фра-Дияволо" Д. Ф. Обера), Мімі, Чіо-Чіо сан, Манон ("Богема", одноім. опери Дж. Пуччіні), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло) тощо.

Літ. тв.: Тридцать лет на оперной сцене // Декада московских зрелищ. — 1939. — № 31; Работа с молодым певцом в театре // Мат-лы всесоюз. конф. по вок. образованию, 1940. — М.; Ленинград, 1941; Замечательный русский артист [про Л. Савранського] // Сов. артист. — 1961. — № 19; Соревнование молодых певцов // Сов. искусство. — 1938. — 22 дек.; Расцвет народного творчества // Рабочая Москва. — 1938. — 23 мая; Новый прекрасный мир // Сов. артист. — 1947. — 7 ноября; ред. — 11 зб. вок. творів (1941—66).

Літ.: *Грошева Е.* Катульская. — М., 1957; *Озеров Н.* Оперы и певцы: Высказывания, впечатления. — М., 1964; Елена Климентьевна Катульская: Сб. статей / Ред.-сост. *Е. Грошева*. — М., 1973; *Поляновский Г.* 70 лет в мире музыки. — М., 1981; *Добриянова Н.* Незабываемое... // СМ. — 1963. — № 6; *Козловский И.* Я помню чудное мгновенье // Там само; *Максакова М.* Выдающаяся русская певица // Муз. жизнь. — 1963. — № 12; *Її ж.* Её не забыть никогда // СМ. — 1968. — № 6; *Її ж.* Артистка, художник, педагог // Веч. Москва. — 1963. — 3 июня; [*Б. а.*]. Е. К. Катульская // СМ. — 1967. — № 2; *Масленников А.* Дорогой человек // Там само — 1967. — № 4; *Мирзоева М.* Художник, музыкант, педагог // Там само; *Костецкий Е.* Памяти Катульской // Там само. — 1973. — № 11; *Лемешев С.* Елена Климентьевна Катульская // Муз. жизнь. — 1974. — № 6; *Його ж.* Народная артистка // Сов. культура. — 1958. — 3 июня; *Иванова М.* Одухотворенная колоратура // Театр. жизнь. — 1974. — № 1; *Милашкина Т.* Учительница первая моя // Там само. — 1976. — № 9; *Н. К-в.* Артистка высокой культуры // Сов. артист. — 1939. — 11 окт.; [*Б. а.*]. Творческий путь Е. К. Катульской // Там само; *Е. Г.* 30-летний юбилей Е. К. Катульской // Сов. искусство. — 1939. — 18 дек.; *Мохова А.* Замечательная артистка-педагог // Сов. артист. — 1940. — 17 марта; *Сизов А.* Серьезная концертная работа // Там само. — 1940. — 29 дек.; [*Б. а.*]. Концерт Е. Катульской // Веч. Москва. — 1944. — 9 мая; *Архипова И.* Выдающийся мастер вокального искусства: К 80-летию Е. К. Катульской //

Сов. артист. — 1968. — 7 июня; *Покровский Б.* Большой путь в искусстве // Сов. культура. — 1968. — 20 июня; [*Б. а.*].Памяти народной артистки // Веч. Москва. — 1973. — 30 июня; [*Б. а.*]. Мемориальная доска Е. К. Катульской // Сов. артист. — 1973. — 7 сент.; [*Б. а.*]. Певица редкого дарования: К 100-летию со дня рождения Е. К. Катульской // Сов. артист. — 1988. — 19 июня.

М. Ржевська

КАУЛЬФУС Бернгард Ернестович (1823, Німеччина — 1894, м. Київ) — піаніст, педагог. Муз. та університет. освіту здобув у Бреслау (тепер Вроцлав, Польща). Від 1858 виступав у Києві як піаніст та акомпаніатор, з 1859 — диригент і хормейстер Німецького спів. тов-ва, з 1862 — член Філарм. тов-ва. 1867 виступав у Києві в ансамблі з *М. Лисенком* і *А. Родзянком*. 1866—67 — 1-й викладач фп. Київ. муз. уч-ща, 1867—85 — Ін-ту шляхетних дівчат. Мав власну муз. студію.

І. Лисенко

КАУФМАН Леонід Сергійович [1(14).10.1907, м. Київ — 4.03.1973, там само] — композитор, музикознавець, диригент. Закін. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (1929, кл. композиції *В. Золотарьова*, диригування *В. Бердяєва*). 1933—47 —зав. муз. частини й диригент Дніпроп. укр. драм. т-ру ім. Т. Шевченка, 1947—49 — худ. кер. Дніпроп. філармонії. 1949—51 — зав. муз. відділу газ. "Радянське мистецтво" у Києві, 1951—53 — звукорежисер Київ. Буд. звукозапису, 1962—63 — ст. редактор муз. книжкової редакції Вид-ва образотворчого мистецтва і муз. літ-ри УРСР. Від 1964 — на творчій роботі.

Тв.: балети для дітей — "Казка про веселого метелика" (1965, Київ), "Врятоване знамено" (1966, там само); кантати, присв. звільненню Дніпропетровська (1944); "Класична сюїта" для орк. (1929); хори, романси, пісні, музика до драм. вистав і к/ф; обр. укр., рос. та ін. нар. пісень (бл. 60); редагування муз. творів.

Літ. тв.: М. А. Римський-Корсаков. — К., 1949; М. М. Аркас (1852—1905). — К., 1958; Елизавета Ивановна Чавдар. — К., 1960; С. С. Гулак-Артемовський. — К., 1962, ^{2}1981, М., 1973; М. Т. Васильєв. — К., 1962; Пісня знаходить автора. — К., 1966; Маруся Чурай — дівчина з легенди. — К., 1967; Песни первых лет Октября. — М., 1970; Дмитро Володимирович Ахшарумов (1864—1938). — К., 1971; О популярных украинских народных песнях и их авторах. — М., 1973; упор.: Болгарські народні пісні. — К., 1989.

І. Сікорська

КАУФМАН Леонід Якович (1921—1986, м. Москва) — джаз. піаніст. У кін. 1930-х закін. Київ. муз. уч-ще, кл. фп. У студ. роки грав в "Мелоджазі" п/к *І. Ключарьова* та в джаз оркестрі п/к *О. Палія*, виступав у фп. дуеті з *Б. Клуром*. У повоєнний час — у Москві. 1953—60 — піаніст Держ. естр. оркестру РРФСР п/к *Л. Утьосова*. Один із перших в Україні джаз. піаністів-імпровізаторів.

В. Симоненко

КАУФМАН Ніколай (21.12.1925, м. Русе, Болгарія) — болг. етномузиколог, композитор, педагог, громад. діяч. Доктор мист-ва (1973). Професор Держ. муз. академії (1979). Член-кор. Болг. АН (1997). Член СК Болгарії (1959), з 1965 — її Правління. Автор понад 2000 хор. тв., 240 для оркестру, фп. тощо; 19 монографій, більше 600 статей. Дослідник багатьох етномузикол. проблем — ґенези й форм болг. *багатоголосся*, болг. весільної пісенності й *голосінь*; форм і жанрів нар. музики різних народів, що мешкають у балкан. регіоні. 1968—72 під час фольк.-етногр. експедицій до півд. України й Молдови записав зразки нар. музики від болгар, які переселилися до цих земель за часів Осман. імперії (від серед. 18 ст.) і зберегли нац. традиції. Зібрав, занотував та систематизував записані в Україні й Молдові болг. нар.-піс. та інстр. мелодії, визначив їх фракійське походження, дослідив жанр.-стиліст. ознаки, першим здійснив фундамент. видання (2543 зразки), що склало основу порівняльних досліджень фольклору півд. і сх. слов'ян.

Літ. тв.: дис. "Българската многогласна народна песен" София, 1968; Българска народна музика. — София, 1970; Народни песни на българите от Украинска и Молдавска ССР. В 2 т. / Българска Академия на науките; АН Украины; ИИФЭ им. М. Рыльского. — София, 1982.

Ол. Шевчук

КАУФМАН (Пастернак) Розалія (бл. 1865, м. Одеса — після 1950, м. Москва, РФ) — піаністка, педагог. Дружина художника Л. Пастернака, мати поета Б. Пастернака. Муз. освіту отримала вдома п/к *І. Тедеско*. Від 1875 виступала із сольними концертами в Одесі, містах Росії та Сх. Європи. Бл. 1879 *Ант. Рубінштейн* запросив К. до С.Пб. із концертом, був присутній на репетиції. За рекомендацією Ант. Рубінштейна 1882—86 навч. приватно гри на фп. у *Т. (Ф.) Лешетицького* у Відні (за ін. відомостями — закін. Віден. конс.). 1884—89 — викладачка фп. Одес. муз. школи ІРМТ. 1889 одружилася й виїхала до Москви. Виступала у домашніх концертах, де виконувала нові твори *О. Скрябіна*, *С. Рахманінова*.

Літ.: *Розенберг Р.* Музыкальная Одесса. — О., 1995; *Bachman O.* Rosa Kaufman, eine biografische Scizze. — Odessa, 1985; *Лихт Р.* Черновик био-

Р. Кауфман у родинному колі

Л. С. Кауфман

Р. Кауфман

М. Кацал

О. Качева

графии Бориса Пастернака // Порт-Фолио: Интернет-альманах. *http://www.port-folio.org/2006/part118.html.*

М. Ржевська

КАФАРОВА (Розова) Вероніка Станіславівна (13.01.1953, м. Дніпропетровськ) — композитор, педагог. 1978 закін. Харків. ін-т мистецтв, кл. композиції *В. Борисова*. Від 1978 — викладачка ДМШ, диригент Дніпроп. обл. об'єднання муз. ансамблів.

Тв.: вок.-симф. — кантата "Сквозь сеть алмазную" (сл. М. Волошина, 1993); для симф. орк. — "Молодіжна увертюра" (1981), Концертино (1986); дит. сюїта "Давайте дружить" (1982); для фп. з орк. — Концерт-триптих (1978); для англ. ріжка з орк. — Три п'єси (1993), для флейти з кам. орк. — Концерт-поема (1991); для гобоя, фп. та струн. орк. — "Присвята" (1997); Струн. квартет; для дерев. дух. — Квінтет; для скр. — 2 сонати (1992, 1993); для кларнета — Соната; для флейти — "Лунарія"; для гобоя — "Веснянкові награвання" (1996); для фп. — Соната; п'єси для флейти, кларнета та фп.; вок. цикли — "Снежные пастели", сл. Е. Межелайтіса (1978), "Лучи сквозь ладони", сл. Л. Кудрявської (1979), на сл. М. Луконіна, Ф. Тютчева, Г. Світличної; цикл для дітей — "Я йду малювати" (1981); хори на сл. Л. Костенко; вок. цикли, пісні, обр. нар. пісень.

Літ.: *Щитова С.* Камерно-інструментальна творчість дніпропетровців // Муз-во Дніпропетровщини. — Дн., 2002. — Вип. 2; *Польська І.* Проти стильової уніфікації // КіЖ. — 1979. — 16 верес.

А. Муха, Н. Семененко

КАФІЗМА — див. *Псалм.*

КАФІЗМА Михайло (18 ст.) — співак, інструменталіст. Очолював школу вок. музики й церк. співу, створену 1770 у слободі Орловщина (тепер Дніпроп. обл.) на базі одного з відділень січової школи на Чортомлицькій Січі (засн. 1659).

Літ.: *Корній Л.* Історія української музики. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1998. — Ч. 2; *Пуха І.* Про школи в Запорізькій Січі // Укр. істор. журнал. — 1969. — № 3.

КАХОВСЬКИЙ (псевд. Бемоль, Ленін) Петро Йосипович (1855, м. Київ — після 1916, м. Кишинів, тепер Молдова) — скрипаль, педагог, муз. критик. Закін. Київ. муз. уч-ще (1875, кл. *О. Шевчика*), С.Пб. конс. (1879, кл. *Л. Ауера*). Від 1879 виступав із сольними концертами її різних містах Рос. 1879—86 — викладач кл. скрипки в навч. закладах Києва, з 1886 — Кишинева. Виступав із рецензіями й муз. публіцистикою в кишинів. газ. "Бессарабская жизнь", "Бессарабец".

Літ.: Иллюстрированный словарь современных русских музыкальных деятелей. — С.Пб., 1908. — Вип. 1.

І. Лисенко

КАЦ Сигізмунд Абрамович (4.04.1908, м. Відень, Австро-Угорщина — 06.1984, м. Москва, РФ) — композитор. Н. а. РРФСР (1980). Лауреат Сталін. премії (1950). Учень М. Гнєсіна, М. Жиляєва. Закін. Моск. конс. (1937, кл. композиції В. Бєлого). Поміж творів — вок.-симф. сюїта "Козача слава" (1946), симф. сюїта "В Закарпатській Україні" (1952), сюїта для солістів і орк. нар. інстр. "Донські наспіви" (1968), Квартет для дерев. дух. інстр. на кримські теми.

Літ. тв.: Дорогами памяти. — М., 1978.

Літ.: *Иванова Л.* На юбилейных вечерах... С. А. Каца // СМ. — 1983. — № 9; *Богословский Н.* Об ушедшем друге... // Муз. жизнь. — 1984. — № 17; [*Б. а.*]. Сигизмунд Абрамович Кац // СМ. — 1984. — № 9.

А. Муха

КАЦАЛ Микола Лукич (10.12.1940 м. Проскурів, тепер Хмельницький) — хор. диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Лауреат Нац. премії України ім. Т. Шевченка (1989). З. д. м. України (1999). Закін. Львів. муз. уч-ще (кл. хор. дириг.), Львів. конс. (1973, кл. хор. дириг. *М. Антків*а). 1971 заснував хор хлопчиків *"Дударик"*. Автор хор. обробок нар. пісень, статей і рецензій в ж. *"Музика"* та газ. *"Культура і життя"*. Засновник дит. хор. школи на базі хор. капели хлопчиків і юнаків "Дударик".

У репертуарі — твори на вірші *Т. Шевченка*: "Заповіт" *М. Вербицького, Г. Гладкого*, "Думи мої" *Є. Козака*, кантата "Радуйся, ниво неполитая", хори "Ой нема, нема ні вітру ні хвилі" та "У туркені на тім боці" *М. Лисенка*, "Сонце заходить" *С. Людкевича*, "Тече вода в синє море" *Б. Лятошинського*, "І день іде, і ніч іде" *І. Майчика*, "Садок вишневий" *О. Нижанківського*. Засновник і голова правління Львів. екуменічного християн. братства (з 1991).

Літ.: *Головащенко М.* Ангельський спів "Дударика" // КіЖ. — 1998. — 8 квіт. Див. також літ. до ст. *Дударик.*

Б. Фільц

КАЧЕВА Ольга Феофанівна (5.10.1937, м. Хабаровськ, РФ — 28.07.1996, м. Львів) — піаністка, педагог. Фп. гри навч. приватно у професорів Б. Семенова (м. Баку), *В. П. Задерацького* та *О. Ейдельмана* (м. Львів). Закін. Львів. конс. (1962, кл. фп. О. Ейдельмана). 1962—96 — викладачка, доцент кафедри спец. фп. Львів. конс., паралельно 1959—92 — Львів ССМШ. Виступала переважно як ансамблістка (з В. Лапсюк, Г. Менцінською, Ю. Оніщенко, *Г. Павлієм, О. Деркач*, Ю. Женчуром, О. Андрейко).

Пед. мистецтво К. було спрямоване на становлення вихованця як особистості (постійна праця над розширенням заг. муз. світогляду, ґрунтовний аналіз виконуваного твору в єдності змісту й форми в істор. обгрунтованому стил. та жанр. контексті). Вважала інтерпретацію питанням взаємодії ерудиції вик-ця і його індивідуальності.

Учні К. (понад 150) працюють у муз. закладах України, Росії, Білорусі, Латвії, Польщі, Угорщини, Хорватії, Іспанії, США, Канади. Поміж найкращих — лауреати різноманітних конкурсів Л. Цап (Всесоюз. конкурс піаністів, 1972, Київ, II премія), М. Гумецька (Міжн. конкурс ім. Дваріонаса, 1989, І премія; Всесоюз.

конкурс ім. С. Дягілєва, 1991, Гран-прі; Юнацький міжн. конкурс ім. П. Чайковського, 1992, III премія, Москва), Т. Полянський (Міжн. фестиваль "Імпровізація"—92, Вільнюс, III премія), О. Кушплер, *Д. Онищенко.* У Львові викладають О. Пилатюк, А. Кушплер, О. Стернюк, О. Герега, С. Марко, Т. Денисюк, О. Гасюк, М. Вольський, Н. Юзюк, В. Павленко, О. Лимаренко, Л. Єфименко, Є. Нікітіна, Ю. Фоменко, Т. Мілодан.

Т. Мілодан

КАЧЕНОВСЬКИЙ Олександр Львович [19(31).05. 1884, м. С.-Петербург, Росія — 22.08.1935, м. Воронеж, Росія] — оперний і оперно-кам. співак (бас). Рід К. походив із с. Качанівка (тепер Черніг. обл.). Закін. Петерб. ун-т. 1907—08 приватно навч. вокалу у Р. Нувель-Норді (С.Пб.), 1908 — у Ж. Решке (Париж). 1908—10 — соліст "Опера комік" у Парижі, 1911—12 — Київ. опери, 1913—18 — оперної трупи Нар. дому в Петрограді (тепер С.-Петербург). 1912—13, 1918—22, 1924—25, 1927—28 — соліст Одес., 1922—24 — Харків., 1926—27 — Новосибір., 1928—29 — Саратов., 1923—31 — Казан., 1931—32 — Ташкент. т-рів опери та балету. Від 1932 виступав переважно з концертами як гастролер.

Активний популяризатор укр. музики. У Петрограді був членом *Укр. літ.-муз. тов-ва*, виступав із концертами укр. пісні й романсу. У репертуарі — твори *М. Лисенка, В. Заремби, Я. Степового, К. Данькевича, Ю. Мейтуса* та ін. Гастролював у Польщі й Прибалтиці. Записувався на грамплатівки.

Партії: Тарас ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Варлаам, Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Додон, Собакін ("Золотий півник", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Мефістофель ("Фауст" Ш. Ґуно), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба), Альберіх ("Зігфрід" Р. Ваґнера).

Літ.: Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах / Упор. і передм. *І. Лисенка.* — К., 2008; *Лінде П.* Воспоминания об Александре Каченовском // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003.

І. Лисенко

О. Каченовський у ролі Томського (опера "Пікова дама" П. Чайковського)

КАЧЕНОВСЬКИЙ Федір Іванович (бл. 1680, Чернігівщина — 1753, там само) — співак (бас). 1740-х відправлений до Петербурга, де співав у Придв. хорі (з 1747 — його уставник). 1747 був відряджений до Києва в пошуках співаків, у берез. 1748 привіз до Петербурга *К. Головачевського*, А. Лосенка та І. Саблучка — півчих київ. акад. капели, які пізніше стали славетними митцями. 1748, отримавши чин полковника, пішов у відставку й оселився на Чернігівщині.

Літ.: *Ханенко Н.* Дневник. — К., 1884; *Милорадович Г.* Родословная книга Черниговского дворянства. — С.Пб., 1901. — Т. 1; *Грабарь И.* Останкинский дворец // *Його ж.* О русской архитектуре. — М., 1969.

І. Лисенко

КАЧМАР (Kaczmar) Володимир (Влодзімеж) Михайлович (18.03.1893, м. Львів — 1.12.1964, м. Краків, Польща) — оперний співак (бас). Навч. у Львові (кл. С. Козловської), у Мілані (1913—14, кл. М. Рассела). Дебютував на сцені Львів. опери (1919). Соліст "Ла Скала" (1923—25). Виступав на опер. сценах Італії, Німеччини, Швейцарії, Австрії, Франції, Румунії, тод. Югославії. 1938—39 — соліст Львів. опери. Блискучий вик-ць бас. партій в операх Дж. Верді, Ш. Ґуно, Р. Ваґнера. З вел. успіхом виступав в операх В. А. Моцарта на сцені Віден. опери. 1938—41, 1944—46 — викладач вокалу Львів. конс., 1946—64 — Держ. вищої муз. школи у Кракові. Поміж учнів — *Г. Юровська*, У. Браун, Б. Янковський, В. Мальчевський.

Партії: Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Мефістофель ("Фауст" Ш. Ґуно), Вотан ("Загибель богів" Р. Ваґнера), Стольник ("Галька" С. Монюшка).

Літ.: *Паламарчук О.* Музичні вистави Львівських театрів (1776—2001). — Л., 2007; *Korolewicz-Wajdowa J.* Sztuka i życie. — Warszawa, 1969.

І. Лисенко

КАШКАДАМОВА Наталя Борисівна (26.10.1946, м. Харків) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1979). Доцент (1986). Член НСКУ (2000). Член правл. Асоціації піаністів-педагогів України (1992—94), Дійсний член Наук. тов-ва ім. Т. Шевченка (2006). Закін. Львів. конс. (1970, кл. фп. *О. Ейдельмана*, 1973, кл. *О. Цалай*), аспірантуру при Муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (Москва, 1975, наук. кер. — проф. О. Алексєєв). Від 1970

О. Каченовський

Н. Кашкадамова

Афіша виступу ансамблю пісні і танцю "Каштан"

Афіша концерту оркестру п/к С. Каштеляна

викладає на кафедрі спец. фп. Львів. конс. 1981—90 — кер. СНТТ Львів. конс., зокр. підготувала проведення темат. циклу "Історія фортепіанної музики 20 ст." (11 концертів). Авторка укр. підручника з історії фп. мистецтва (у 2-х част., 1998, 2006). Досліджує фп. культуру Галичини, вперше висвітлила особливості вик. мистецтва *Р. Савицького, Д. Гординської-Каранович, Л. Колесси, Е. Штоєрмана, Т. Маєрського, О. Ейдельмана, С. Дайча, М. Крушельницької, О. Криштальського.*

Літ. тв.: канд. дис. "Токатность в советской музыке послевоенного периода и вопросы ее исполнительской интерпретации" (М., 1979); Мистецтво виконання музики на клавішно-струнних інструментах. — Тернопіль, 1998; Фортепіанне мистецтво Шопена. — Тернопіль, 2000; Фортеп'янне мистецтво у Львові. — Тернопіль, 2001; Історія фортеп'янного мистецтва. XIX ст. — Тернопіль, 2006; Про токатність в музиці радянських композиторів // Укр. муз-во. — К., 1975. — Вип. 10; О сонорике и некоторых проблемах исполнения // Современные вопросы музыкального исполнительства. — М., 1976; Ритмика современной токкатной музыки // Фортепианная педагогика и исполнительство. — М., 1978; М. Крушельницька // Виконавські школи вищих учбових закладів України. — К., 1990; В. Барвінський як фортепіанний педагог // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; Про риси школи у фортепіанній культурі Львова // Фортепіанна культура України. — К., 1993; Виконання фортепіанних творів Лисенка західноукраїнськими піаністами // Українська фортепіанна музика та виконавство. — Л., 1994; Українська фортепіанна музика в репертуарі піаністів Галичини // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII; Василь Барвінський про фортеп'янне виконавство // Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури. — Тернопіль, 2003; Львівська фортепіанна школа: традиції та розвиток // Musica humana. — Л., 2003. — Ч. 1 (у співавт. з *Л. Садовою*); упоряд. і ред. кн. — Українська фортепіанна музика та виконавство. — Л., 1994; Олег Криштальський. Спогади. Статті. Матеріали. — Л., 2000; Марія Крушельницька. Спогади. Статті. Матеріали. — Л., 2004 (у співавт. з *Т. Воробкевич*); Олександр Ейдельман. Данина шани вчителеві. — Л., 2006 (у співавт. з *Т. Милодан*).

Літ.: Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; *Садова Л.* Наталія Кашкадамова // Musica humana. — Л., 2005. — Ч. 2.

Б. Сюта

"КАШТАН" — укр. ансамбль пісні і танцю (м. Аделаїда, Австралія). Засн. у січ. 1989. Колективний член Всеукр. муз. спілки. Засновник і худ. керівник — С. Місяйло, хореографи — Д. Мудроня, Б. Лесів. За 2 роки число хористів зросло з 12-и до 42-х. Кількість танцюристів — 20. Репертуар складається з укр. і австрал. нар. пісень і танців, творів акад. музики, що виконуються a cappella або в супроводі нар. інструментів. Від 1990 постійно бере участь у концертах та імпрезах, іноді разом з однойм. танц. групою та ансамблем бандуристів "Водограй".

Літ.: *Корнійчук В.* Голоси далекої Аделаїди // УМГ. — Січ.—берез., № 1 (11), педрук. у кн.: *Його ж.* Роздуми про театр, музику, літературу... — К., 2007.

В. Корнійчук

КАШТЕЛЯН Сергій Андрійович (1910—1995) — естр. режисер, худ. кер. джаз-оркестрів, педагог. Н. а. РРФСР. Мав муз. освіту. Сцен. дебют відбувся на поч. 1930-х у Моск. мюзік-холі. Під час війни працював в Моск. т-рі мініатюр. 1944—45 — худ. кер. Першого Укр. респ. т-ру мініатюр у Києві (діяв у БК працівників мистецтв), до складу якого входив джаз-оркестр п/к *В. Рождественского.* 1945—46 — худ. кер. Львів. держ. теа-джазу (муз. кер. — *П. Кесслер*), з яким гастролював на Дал. Сході. У повоєнний час працював у Москві.

В. Симоненко

КАШУБА Марко Пилипович (1865, с. Линовиця, тепер Прилуцького р-ну Чернігів. обл. — 1949) — бандурист. Почав навч. гри на *бандурі* й *кобзі* у *М. Кравченка* й *І. Кучугури-Кучеренка.* Жив у Києві. Був ентузіастом кобзар. мистецтва, допомагав влаштовувати виступи кобзарів *П. Древченка*, І. Кравченка, *Т. Пархоменка* та ін. Працював у музеї Терещенка, а також у т-рі *М. Садовського.* 1918 — один із фундаторів Першої Київ. капели бандуристів. 1925 грав у Миргород. молодіж. ансамблі бандуристів, що згодом переріс у "Селянську капелу бандуристів ім. Т. Шевченка". В її складі гастролював Україною.

Літ.: *Яценко Л.* Півстоліття з піснею // Бандура. — 1970. — № 1.

Б. Жеплинський

КАШУБИНСЬКИЙ Дмитро (28.10.1877, с. Пикуличі, побл. Перемишля, тепер Польща — 14.01. 1954, м. Львів) — композитор-аматор, диригент, гітарист. За фахом інженер-будівельник, чоловік сестри *С. Людкевича*, Олени. 1915—18 перебував разом із С. Людкевичем у рос. полоні у Перовську й Ташкенті. Після повернення працював у Ярославі, де заснував хор тов-ва "Родина" й керував ним. Був організатором багатьох хор. гуртків у різних містах Галичини. Подав низку фольк. мелодій до зб-ки С. Людкевича "Галицько-руські народні мелодії". Автор творів, надрукованих у ред. її С. Людкевича. Хори К. на сл. *Т. Шевченка* виконувались також на концертах, присв. творчості

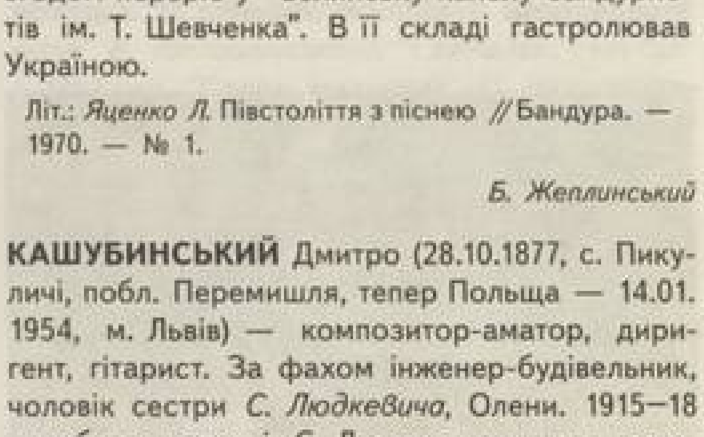

Д. Кашубинський (стоїть крайній ліворуч), С. Людкевич (за шахівницею), Перовськ, 1915

Акварель Д. Кашубинського із зображенням ліплянки, де жив С. Людкевич (Перовськ, Казахстан)

Кобзаря, в Серед. Азії, де організована 1917 "Туркестанська укр. громада" влаштовувала укр. вечори (зокр. Шевченківські свята відбулися 27 трав. і 25 лип. 1917 у Ташкенті). У Перовську намалював 10 акварелей, на одній з яких зображено ліплянку (хату), де мешкав і творив полонений С. Людкевич. 1945 К. переїхав до Львова.

Тв.: хори "У перетику ходила", "І світає, і смеркає", "Гамалія" — сл. Т. Шевченка, хор. картина "Купало", пісні "Санчата", Попурі з українських народних пісень, колядки, щедрівки, "Гуцули у Вифлеємі", "Ой у саду-винограду", церковні пісні, обробки нар. пісень.

Літ.: *Михальчишин Я.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії, виступи. — Л., 1999. — Т. 1; 2000. — Т. 2; *Штундер З.* Станіслав Людкевич: Життя і творчість. — Л., 2005.

Б. Фільц

КАЩЕНКО Алла Владленівна (11.01.1953, м. Солікамськ Перм. обл., РФ) — піаністка, педагог. З. а. України (1993). Професор (2003). Закін. Вінн. муз. уч-ще (1972), Київ. конс. (1977, кл. фп. *М. Степаненка*) та аспірантуру при ній (1983, кер. *В. Сєчкін*). 1993 стажувалась у Франції у професорів Е. Едсіка (Париж, Ліон), Ж. Мутьє (Ліон) та в *О. Александрова* (1998, Москва). Була стипендіаткою уряду Франції. Викладала у Вінн. пед. ун-ті, з 2000 — у НМАУ. Як солістка й ансамблістка концертувала в Нідерландах, Німеччині, Польщі, Росії, США, Франції, активно виступала в Україні. Основу репертуару становить фп. музика *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, *Ф. Шопена*, Р. Шумана, К. Дебюссі та композиторів 20-о ст., поміж яких — *Б. Лятошинський, В. Сильвестров, М. Степаненко.* У вик. манері поєднуються суворість і витонченість, глибина й експресія.

Дискогр.: CD Фортепіанна музика XX століття. — К.: Росток-Рекордз, 2006. — К 783866 ВИ.

Літ.: *Курков Г.* Майстерність і натхнення // Музика. — 1996. — № 3.

А. Калениченко

КВАРТЕТ (*англ.* quartet, *італ.* quartetto, *нім.* Quartett, *франц.* quator; від *лат.* quartus — четвертий).

1. Муз. *ансамбль* з 4-х виконавців. Один з найпоширеніших у муз. культурі. Поділяється на вок. (в акад., нар. та джаз. музиці), інстр. (в акад. і нар.) та вок.-інстр. (в оперних і кантатно-ораторіальних жанрах, у мас. і нар. музиці). Вок. К. може бути чол., жін. та міш. Вок.-інстр. зустрічається також у *рок-музиці* (соло-, ритм- і бас-електрогітари та ударні; рідше ритм-гітару заміняє електроорган чи, пізніше, синтезатор). К. розподіляються на монотемброві, темброво-однорідні та темброво-неоднорідні (напр., для струнних і духових, фп. К. тощо). Інстр. монотембровим К. вважається К. для 4-х виконавців на ударних інстр. тощо, а також — виконавців на однакових інстр.: піаністів, скрипалів, віолончелістів, валторністів, тромбоністів, саксофоністів, бандуристів, сопілкарів, дримбарів, мандоліністів, баяністів, балалаєчників та ін. До темброво-однорідних належать К. струн. смичкових (2 *скрипки*, *альт*, влч.), дерев. духових (*флейта*, *гобой*, *кларнет*, *фагот*), мідних дух. або брас-К. (*труба*, *валторна*, *тромбон*, туба). Темброво-неоднорідними або мішаними вважають фп. К. (найчастіше фп., скрипка, альт, влч., рідше — фп. з 3-ма будь-якими ін. інстр.), К. для струнних і духових та К. для ін. нетрадиц. складів. Показово, що 1-й в історії світ. музики постійний профес. К. (струнний) з Відня 1808—16 перебував на службі в українця, рос. посла у Відні графа *А. Розумовського*. У 1-й пол. 19 ст. у Харкові кілька років існував К., організований князем *М. Голіциним*.

На поч. 20 ст. майже кожний культурний центр України мав власний струн. К.: поряд із Києвом, Львовом, Одесою та Харковом — Житомир, Катеринослав (тепер Дніпропетровськ), Миколаїв, Полтава та ін. міста (у Києві — ще й фп.). Упродовж майже 100 років, від ост. чверті 19 ст. в Україні найпоширенішими були саме струн. К. Найвідоміші з них: у Києві — *Квартет Київ. відділення ІРМТ* (1875—1906), Перший держ. К. (з 1919), К. ім. П. Чайковського (1924—41), *Квартет ВУТОРМу* (1926—32), Київ. смичковий

Обкладинка CD із записами А. Кащенко

Титульна сторінка видання Квартету для двох скрипок, альта і віолончелі Г. Ляшенка
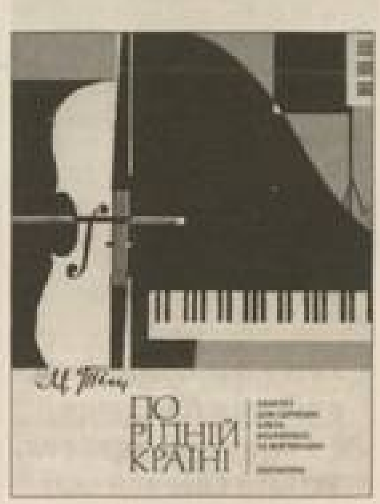
Титульна сторінка видання Квартету "По рідній країні" для скрипки, альта, віолончелі і фортепіано М. Тіца

К. (з 1926), *Квартет ім. Лисенка* (з 1951, до 1962 — К. Київ. філармонії), відроджений К. ім. Леонтовича (1979—89); у Харкові — К. Харків. відділення ІРМТ (1871—1913), *К. ім. Вільйома* (1920—50), *Квартет ім. Леонтовича* (1925—51; ін. К. під цією назвою — 1946—47); К. Харків. конс. (від 1952); в Одесі — *Квартет Одес. відділення ІРМТ* (1887—1916). Від 1946 діє *Квартет баяністів Київ. філармонії*. У міжвоєнне 20-ліття у Львові існував вок. жін. К. легкої музики на чолі з *В. Балтаровичем*. У 1970—90-х у Києві виникли чол. вок. К. (*"Явір"* і *"Гетьман"*) та К. дух. і ударних інстр. — *Київ. квартет саксофоністів*, брас-К. *"Київ"*, К. ударних інстр. "Ars Nova" тощо; у 2000-х — струн. К. *"Archi"*; у Львові — К. флейтистів "ШОНІко ЗАРЕНко". У складі струнних К. виступали визначні скрипалі-солісти — *А. Баженов, В. Безекирський, М. Вольф-Ізраель, К. Горський, В. Гольдфельд, М. Ерденко, І. Карбулька, О. Колаковський, Я. Коціан, О. Кравчук, Е. Млинарський*, О. Фідельман, *О. Шевчик* та ін. першокласні музиканти (як піаніст-ансамбліст брав участь і *М. Лисенко*), а у складі К. духових і ударних інстр. — саксофоніст *Ю. Василевич*, вик-ць на ударних інструментах *Г. Черненко*, флейтист *В. Турбовський*, гобоїст М. Деснов, кларнетист *Ю. Тимець*, фаготист Ю. Дондаков та ін.

2. Муз. твір для 4-х інстр., вок. голосів, виконавців; *жанр*, обумовлений відповідним інстр. складом. Один з найпоширеніших у муз. культурі. Вок. К. культивувався в 2-й пол. 18—19 ст., фп. — за доби *класицизму*, а міш. інстр. — у 20 ст. Існують 2 різновиди вок. К.: a cappella і з супроводом, у т. ч. оркестровим. К. із супр. може бути як окремим твором, так і його частиною (*опери, ораторії, меси, реквієму* тощо). Чол. вок. К. започаткував Й. Гайдн, а до жін. найчастіше звертався *Й. Брамс*. Знаними є, напр., К. *Ф. Шуберта*, міш. оперні К. Дж. Верді. В акад. інстр. музиці найбільшого поширення набув струн. К., що в 2-й пол. 18 ст. прийшов на зміну тріо-*сонаті*. Найвищі здобутки струн. К. пов'язані з *"віден. класицизмом"*, *Б. Бартоком, О. Бородіним*, Й. Брамсом, О. Глазуновим, Е. Ґріґом, К. Дебюссі, *Б. Лятошинським*, М. Равелем, *П. Чайковським, Д. Шостаковичем* та ін. Починаючи від "віден. класиків" протягом 19 ст. струн. К. писали, зазвичай, у формі сонатного циклу.

В Україні вок. К. поширився на Галичині при виконанні старогалицької пісні (чоловічий), у духовній і акад. музиці (*П. Леонтович, В. Матюк*, чол. К. — *Й. Кишакевич*, у 1990-х *Ю. Ланюк* — з фп. і влч. у записі на магнітофонну плівку) і легкій музиці (В. Балтарович — для жін. К.), менше — у схід. діаспорі (*П. Сениця*). В акад. музиці всієї України вок. К. почав особливо розповсюджуватись у 20 — на поч. 21 ст.: *Ю. Гомельська, І. Драго, В. Дроб'язгіна, С. Зажитько, Є. Козак, Л. Ревуцький, О. Яворик*; чол. К. — *Ю. Алжнєв, Б. Сегін*; жін. К. — *Л. Дума, М. Завалішина, П. Товстуха*; жін. К. з орк., часом із хором — *В. Польова, В. Степурко*. Вок.-інстр. К. нерідко зустрічається в рок-музиці (напр., гурт *"ВВ"*), а інстр. — часом у *джазі* (*Ю. Гусєв*).

В акад. музиці інструментальний К. — найпопулярніший з-поміж інстр. ансамблів. Зокр., фп. К. започаткував *Д. Бортнянський* (для фп., *арфи*, скр. та віоли да ґамба — не зберігся), написаний, мабуть, у *стилі класицизму*. Але найпоширенішим став жанр струн. К. Першим до такого складу в 1-й пол. 19 ст. звернулись *І. Лозинський* і *Г. Рачинський*. У 2-й пол. здебільшого романтичні К. створили М. Лисенко, *О. Виноградський, М. Колачевський* (*Калачевський*), *Є. Мандичевський* (дит.), *Р. Пфеніґ, Є. Таборовський*.

У 1-у 20-літті 20 ст. укр. композитори теж переважно в романтичному або пізньоромантичному ключі, часом із відтінком *фольклоризму*, почали активно звертатися до жанру струн. К. або творів для цього складу [зокр. *В. Барвінський, Ф. Блюменфельд, Р. Глієр, П. Глушков, О. Горілий* (*Горєлов*), *О. Губерман, П. Данильченко, С. Земба, В. Золотарьов, В. Івановський, П. Козицький* (незак.), *Л. Лісовський, Б. Лятошинський, В. Маліцевський, П. Молчанов, І. Рачинський, Є. Риб, В. Рожалін, П. Сениця, В. Сокальський, А. Солтис, Л. Фаненштіль, В. Чечотт*]. У струн. квартетах *М. Рославця* переплітаються стилі *модернізму* й *символізму*. Виник програмний струн. К. (№ 2 "Ранкові серенади" І. Рачинського), поновився жанр фп. К. (*П. Глушков*, В. Золотарьов, Б. Лятошинський).

Особливого розвитку жанр К. отримав у міжвоєнне 20-ліття: романт.-фольклористичну (а згодом постромантичну) лінію продовжували струн. К. В. Барвінського, *С. Богатирьова, В. Борисова, М. Вериківського, П. Глушкова, М. Гозенпуда, Г. Гриневича, О. Дашевського, Г. Драненка, Л. Зельдича, В. Йориша, Г. Компанійця, В. Косенка, В. Костенка, Б. Кудрика, Ф. Надененка, М. Пархоменка, Й. Прибіка, С. Орфеєва*, Л. Ревуцького, *О. Рябова*, П. Сениці, *М. Скорульського, Г. Таранова, Л. Хейфец-Поляковського, Г. Хоткевича, Л. Фаненштіля, В. Фемеліді, А. Філіпенка, Ю. (Г). Фоменка, Л. Шишеніна, Л. Шишкіна, В. Штайгера, Л. Штейнберга* й С. Штейнберга, *Т. Шутенко* та ін., модерністку, часом імпресіоністичну й експресіоністичну — твори Б. Лятошинського, а також *М. Бойченка, З. Лиська, А. Рудницького, К. Шиповича, Б. Яновського* та ін. З'явилася низка композицій середньої і дрібної форми для струн. К. (*О. Берндт*, С. Богатирьов, М. Вериківський, П. Глушков, *С. Дрімцов, О. Зноско-Боровський*, П. Козицький, *Й. Коффлер*, А. Солтис, *О. Чишко*, Б. Яновський та ін.), транскрипції (П. Козицький), пед. репертуар (В. Барвінський),

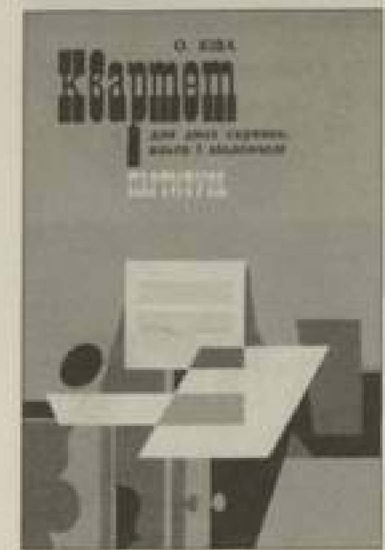

Титульна сторінка видання Квартета для двох скрипок, альта і віолончелі О. Киви

Титульна сторінка видання Квартета № 1 для двох скрипок, альта і віолончелі Я. Верещагіна

Струнний квартет

Струнний квартет

часом для 3-х скр. і фп. (З. Лисько) або влч. (*О. Коган*). Не зникав і фп. К. (*М. Колесса*, *С. Лукіянович-Туркевич*), інколи нетрадиц. складу — з флейтою, кларнетом та фаготом (*В. Томілін*), а в перші повоєнні роки — з 2-ма флейтами й кларнетом (*Г. Жуковський*). Виник К. для дерев. духових інстр. (*О. Левич*, *Л. Ярошевська*), 4-х *мандолін* (*Я. Ярославенко*) і *балалайок* (К. Шипович).

Під час війни й по її закінченню не уривався розвиток струн. К. (П. Глушков, *П. Лазаренко*, Б. Лятошинський, М. Скорульський, *Т. Сидоренко-Малюкова*, Г. Таранов, А. Філіпенко, *І. Беркович* — дит.) та сюїти для нього (М. Вериківський, *А. Водовозов*, *В. Кирейко*, Б. Лятошинський, *К. Мясков*, *Н. Пірковський*, *Р. Сімович*, *К. Скороход*, *О. Теплицький*, *В. Уманець*, *Я. Файнтух*, *І. Шамо*, *С. Шварц*), а також К. для дерев. духових інстр. (М. Вериківський, *Д. Клебанов*, Б. Лятошинський, *І. Мартон*, П. Сениця, А. Солтис, *О. Теплицький*, Г. Фоменко, *О. Шац*, С. Шварц та ін.). Струн. квартет № 2 А. Філіпенка став єдиним твором цього жанру, удостоєним Сталін. премії.

У 1950-х поряд із струн. (П. Глушков, М. Тіц, І. Шамо) і фп. К. (М. Тіц) та К. для дерев. духових інстр. уперше з'явилися твори для К. баяністів (*М. Чайкін*, С. Шварц, *Н. Шульман*), брас-квартету (О. Шац, С. Шварц), 3-х тромбонів і туби (Д. Клебанов, А. Солтис). У цей період майже всі твори були постромантичними.

Від 1960-х струн. К. поряд із традиц. постромантичним тлумаченням митцями тод. старшого і середнього поколінь (*І. Асєєв*, О. Зноско-Боровський, *Ю. Золотаренко*, *Вал. Іванов*, В. Кирейко, М. Колесса, *Б. Крижанівський*, *Я. Лапинський*, *О. Левицький*, *Л. Мазепа*, *О. Носик*, *В. Подвала*, *І. Польський*, *В. Пономаренко*, *С. Ратнер*, *В. Рождественський*, *М. Сильванський*, *О. Стецюк*, *В. Тилик*, *С. Файнтух*, *В. Флис*, *І. Хуторянський*, І. Шамо, А. Штогаренко, *К. Шутенко*, *Н. Юхновська* та ін.) з боку композиторів середньої генерації (*О. Албул*, *Я. Бабинський*, *Й. Базел*, *Я. Верещагін*, *К. Віленський*, *О. Гнатовська*, *В. Годзяцький*, *В. Губа*, *В. Губаренко*, *П. Гергелі*, *Л. Дичко*, *В. Загорцев*, *А. Золкін*, *В. Зубицький*, *Ю. Іщенко*, *М. Каландьонок*, *О. Калустян*, *В. Камінський*, *О. Канерштейн*, *І. Карабиць*, *А. Караманов*, *Л. Катишева*, *В. Кафарова*, *О. Кива*, *І. Кириліна*, *Д. Киценко*, *С. Колобков*, *О. Криволап*, *М. Ластовецький*, *О. Лебедєв*, *Г. Ляшенко*, *І. Мартон*, *В. Мужчиль*, *В. Полевой*, *М. Полоз*, *М. Попов*, *В. Птушкін*, *В. Ронжин*, *В. Сильвестров*, *М. Скорик*, *Є. Станкович*, *М. Степаненко*, В. Степурко, *М. Стецюн*, *К. Троценко*, *Б. Фільц*, *Я. Фрейдлін*, *М. Халітова*, *Т. Хмельницька*, *Чен Баохуа*, *В. Чепеленко*, *Ю. Шамо*, *Ю. Шаріфов*, *В. Шумейко*, О. Яворик та ін.) К. нерідко зазнавав істотних якісних змін у змісті й формі, переважно в напрямі *нової музики*. У цих творах нерідко відчутна неостилітика. Натомість у К. композиторів середнього й молодшого поколінь (*Ю. Бабенко*, *В. Бедрицька*, *О. Белінський*, *В. Бєсєдіна*, *А. Бондаренко*, *Г. Гаврилець*, Ю. Гомельська, *І. Громадський*, *О. Грінберг*, *М. Денисенко*, *О. Дмитрук*, *Є. Дондук*, Л. Дума, С. Зажитько, *М. Іванов*, *Є. Костіцин*, Ю. Ланюк, *В. Ларчиков*, *А. Легкий*, *Г. Леонова*, *В. Маник*, *А. Матвєєв*, *Л. Матвійчук*, *В. Ольшевський*, *В. Павенський*, *В. Пасічник*, *С. Пілютиков*, *О. Протопопова*, *О. Пушкаренко*, *Р. Рамазанов*, *А. Рощенко*, *В. Симонов*, *В. Семкович*, *О. Скрипник*, *В. Скуратовський*, *М. Ф. Старицький*, *І. Стецюк*, *Б. Стронько*, *В. Теличко*, *В. Тиможинський*, *Є. Толмачов*, *О. Томльонова*, *Л. Тур'яб*, *Б. Фроляк*, *Г. Хазова*, *Л. Хитряк*, *К. Цепколенко*, *Р. Цись*, *М. Швед*, *В. Шпаковська*, *О. Щетинський*, *Д. Щириця*, *В. Янцо* та ін.) часом з'являлися риси *постмодернізму*. Інколи до струн. К. додавали магнітофонну плівку (*І. Небесний*) або 2-а скр. заміняли флейтою (Ю. Гомельська).

Розвивався й К. для дерев. духових інстр. (*Б. Буєвський*, Я. Верещагін, Ю. Гусєв, О. Дмитрук, Л. Катишева, Д. Клебанов, А. Легкий, Г. Ляшенко, *В. Мартинюк*, *А. Муха*, *В. Ніколаєв*, С. Орфеєв, В. Польова, В. Пономаренко, *Г. Цицалюк*, І. Шамо, *О. Яковчук* та ін.), брас-К. із традиційним (Я. Верещагін, *В. Золотухін*, В. Чепеленко та ін.) і нетрадиційним складом (напр., труби й 3-х тромбонів — Вал. Іванов, чи 2-х труб і 2-х тромбонів — *Л. Колодуб*) та К. для однакових інстр. — зокр. *баянів* (С. Шварц, *Є. Юцевич*).

З'явилися твори для нових в укр. музиці складів однакових інстр. — квартетів влч. (В. Годзяцький, Д. Киценко, В. Ларчиков, В. Тилик, К. Троценко, *Ю. Щуровський*), флейт (*О. Войтенко*, Д. Киценко, *О. Козаренко*, *С. Крутиков*, С. Пілютиков, *В. Рунчак*, *О. Сєрова*, *Л. Сидоренко*), в т. ч. різних модифікацій (С. Азарова), часом з групою вокалістів та ударних (І. Небесний); кларнетів (*Т. Буєвський*, Л. Колодуб, В. Ніколаєв, В. Рунчак), фаготів (О. Яковчук), валторн (І. Драго, Л. Дума), труб (Т. Буєвський, *Л. Донник*, М. Ластовецький), інколи з орк. (В. Ніколаєв), тромбонів (Л. Катишева, Л. Колодуб, *П. Ладиженський*, М. Ластовецький, В. Мартинюк, *І. Мартон*, О. Протопопова), арф (Д. Клебанов), *гітар* (*В. Антонюк*), *сопілок* (*В. Подгорний*), *домр* (*Г. Шендерьов*), скрипок, інколи із симф. оркестром (В. Золотухін), навіть для К. мелодичних інстр. (О. Козаренко), виконавців (І. Громадський) або солістів (С. Крутиков, *Н. Рожко* — для 18 ударних інстр.), часом із струн. орк., *клавесином* та *органом* (В. Камінський).

Окреме місце посідають твори для К. нар. інстр. (напр., *О. Олексієнко*). Від серед. 1980-х, зокр. зі створенням Київ. квартету саксофоністів, укр. композитори буквально "вибухнули" творами для такого складу (Ю. Бабенко, Г. Гаврилець, В. Годзяцький, В. Губаренко, *Л. Етінгер*, *В. Єфре-*

Титульна сторінка видання Квартета для скрипки, альта, віолончелі і фортепіано М. Колесси

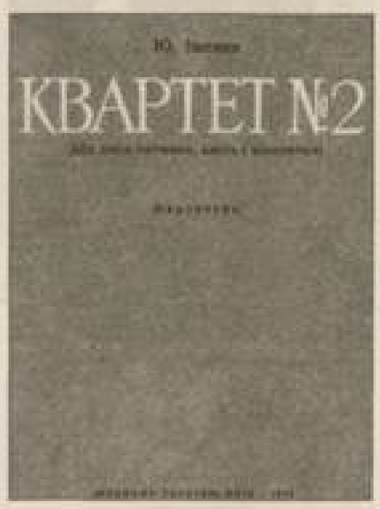

Титульна сторінка видання Квартета для двох скрипок, альта і віолончелі Ю. Іщенка

Титульна сторінка видання Квартета для двох скрипок, альта і віолончелі В. Губаренка

Грамплатівка і зворотній бік її обкладинки "Квартети А. Філіпенка" з дарчим надписом Б. Фільц

мов, М. Золкін, Ю. Іщенко, Є. Костіцин, І. Кириліна, Л. Колодуб, *Ж. Колодуб*, *О. Левкович*, В. Ніколаєв, *В. Пацера*, *М. Пилипчак*, С. Пілютиков, В. Ронжин, *О. Рудянський*, В. Рунчак, Л. Тур'яб, *М. Чемберж*і, В. Шумейко, О. Щетинський), хоча виникли вони в композиторів укр. діаспори (*Т. Микиша*, *Ю. Фіала*). У тому самому ряду стоять Концерт для 4-х *саксофонів* з орк. (*О. Потієнко*), "Майстер і Маргарита" для читця, К. саксофонів та магніт. плівки (І. Небесний).

Поряд з розвитком традиц. за інстр. складом фп. К. (О. Гнатовська, Ю. Іщенко, Ж. Колодуб, Г. Ляшенко, В. Подвала, В. Полєвой, В. Скуратовський, *О. Теплицький*, Б. Фроляк, К. Шутенко та ін.) з кін. 1980-х виникла ціла хвиля фп. К. нетрадиц. складу. Часом до *фортепіано* додавалися 3 скр. (*А. Водовозов*), кларнети (*Г. Успенський*) або саксофони (В. Маник); на відміну від традиц. фп. К. — замість альта вводили кларнет (Ю. Іщенко, *Л. Юріна*), ще одну скрипку (В. Годзяцький), флейту (*П. Глазачов*, Я. Фрейдлін, *Г. Юсим*) або фагот із магніт. плівкою (*А. Загайкевич*); подеколи замість струнних до фп. долучалися дерев'яні (*М. Гржибовський*) і мідні духові, струнні та ударні інстр. у різних сполученнях — флейта, гобой та валторна (Ю. Іщенко), фаґот (В. Тилик) чи влч. замість валторни (Л. Юріна); флейта, саксофон-альт та бас-кларнет (А. Бондаренко); кларнет, тромбон, влч. (О. Щетинський) або флейта зі струн. орк. (*Є. Петриченко*); кларнет, труба та ударні (*І. Гайденко*); флейта, гобой та кларнет із струн. орк. (Є. Станкович); скрипка, влч. та флейта (Ю. Гомельська, *Л. Самодаєва*), часом з ударними замість скрипки (С. Пілютиков) або *контрабасом* замість влч. (*С. Азарова*); флейта, альт та клавесин, подеколи з арфою замість фп. (О. Криволап); тромбон, к.-бас та ударні (Л. Юріна); кларнет, влч. та ще одне фп. (Ю. Гомельська); флейта, гобой, клавесин (*Є. Льонко*), скр. і 2 влч.; кларнет, альт та синтезатор, скр., к.-бас та ударні; ще одне фп. із *дуетом* перкусійників (усі — Л. Самодаєва); флейта, влч. та баян (як варіант акордеон, В. Зубицький) або ж навіть електрогітара, електроорган та ударні (*Я. Губанов*); флейта, гобой та ударні зі струн. інстр. (Г. Хазова); скрипка та 2 влч. або флейта, ударні та орган (К. Цепколенко). Включення до інстр. складу органа виводило К. за межі кам. музики.

Урізноманітнення інстр. складу відбувалось і в ін. спосіб. У традиц. складі К. для дерев. духових один з інструментів замінювався другим: фаґот — альтовим саксофоном (В. Рунчак), гобой — к.-басом (М. Старицький). Інколи гобой і фаґот "витискувалися" тромбоном і ударними (А. Легкий) чи влч. й акордеоном (С. Азарова), а гобой і флейта — к.-басом і аудіозаписом на магніт. плівці (А. Загайкевич). З'явилися твори для саксофона, тромбона, гітари та ударних (О. Щетинський). Зустрічаються й ін. новації: напр., твір писався для 4-х мелодійних інстр. (О. Козаренко) або не для 4-х інстр., а для 4-х виконавців, які могли грати на різних інстр. чи не грати зовсім. Часом К. саксофонів тлумачився як "єдиний муз. інструмент" і

Струнний квартет

долучався до альта й ударних інстр. (О. Канерштейн). Так само до струн. К., інколи з к.-басом (*Л. Грабовський*), додавався вок. голос (*О. Некрасов*, *Г. Цицалюк*, О. Щетинський). Голос міг супроводжувати й К. нетрадиц. складу — арфа, гітара, челеста, ручкові *дзвони* (Л. Грабовський). Інколи К. утворювали й нар. інстр., напр., *бандура з троїстою музикою* (*М. Корчинський*) або тріо бандуристів та ударні інстр. (В. Мартинюк). Виникли композиції для 3-х К. (струн., дерев. духових та ударних) або для 2-х К. (струн. і дерев. духових) із синтезатором (*Ю. Шаріфов*).

Окремі твори для інстр. К. традиційно визначались як *сюїта*, а з 1970-х їх почали називати *партитою* (М. Скорик), *концертино* (Ю. Фіала), кам. *концертом* (І. Громадський), навіть sinfonia piccola (А. Бондаренко) тощо. На ґрунті К. відбувався й синтез жанрів (напр., Кварт-концерт *О. Красотова*); із К. пов'язано й виникнення назви "Квадро-музика" (В. Рунчак). Від 1990-х у музиці для інстр. К. відчутне розширення тематики: з'явилися композиції на духовну тематику (Д. Киценко, В. Рунчак, Б. Фільц), пам'яті жертв Чорнобиля (Б. Фроляк).

У деяких інстр. творах для К. із серед. 1970-х виявлялися тенденції *неокласицизму* й *необароко* (М. Скорик, Є. Станкович, П. Ґерґелі, О. Дмитрук, В. Камінський, О. Олексієнко та ін.), *постмодернізму* (Ю. Гомельська, А. Легкий, О. Ґрінберг, І. Небесний, С. Пілютиков, В. Рунчак, Л. Юріна та ін.), *магнітофонної музики* (А. Загайкевич), *інструментального т-ру* (В. Рунчак, К. Цепколенко) тощо.

Від 1970-х кожен твір для К. мав оригінальну концепцію, що пов'язано із загальною тогочас. тенденцією індивідуалізації авт. задуму в кожному творі. Нерідко з 1990-х вони одержували нетрадиц. оригінальну програмну назву — "Для століть, що приходять і відходять" Є. Станковича, "... Для тебе немає альтернативи?", "Час великих вібрацій", "Слов'янські боги" С. Азарової, "Стималійські птахи" Ю. Бабенка, "...a propos" О. Войтенка, "Reminiscence" Г. Гаврилець і В. Телички, "Zig-Net-Zag", "Musica militare" І. Гайденка, "З низин душі", "Синопсис симетрій" та N-квартет Ю. Гомельської, "Мерехтіння" О. Ґрінберга, "Ora l'Italiana" М. Денисенко, "Музика наприкінці мілeніуму" В. Зубицького, "По той бік Стікса" Ю. Іщенка, "Flauti dolci" й Інвенції О. Козаренка, "...У легкому подиху..." Є. Костіцина, "Obitur dictum" А. Легкого, "Діалог з власним відображенням у дзеркалі" й

"Повітряна музика" І. Небесного, "Білий квадрат" і "Тіні на склі" С. Пілютикова, "Станс" О. Протопопової, "Contra spem spero" й "Мистецтво німих звуків" В. Рунчака, Квазі-квартет і "Моління про сельву" Л. Самодаєвої, "Музика" О. Сєрової, "Повернення на Ітаку" Б. Стронька, "Бомж-квартет" Л. Тур'яба, "Духовні хорали" Б. Фільц, "В тіні забутої величі" Б. Фроляк, "Блукання у просторі трикутника" К. Цепколенко, "Інтервали" й Music Ю. Шаріфова, "Музика тиші" М. Шведа, "Па-де-катр" і "Без ілюзій" О. Щетинського, "Тіні глибокого сну" і "XING" Л. Юріної тощо.

Укр. композитори зах. і схід. діаспори зверталися переважно до складу, а здебільшого й жанру струн. К. (*М. Бойченко, Р. Бородієвич*, Т. Буєвський, *В. Витвицький, І. Вовк, А. Гнатишин, В. Грудін, Г. Дяченко, Ф. Євсевський, Х. Кузьмич, З. Лавришин, Г. Лапшинський, С. Лукіянович-Туркевич, В. Малішевський, І. Мацієвський, Л. Мельник*, Т. Микиша, *І. Недільський, Л. Ніколаєв, В. Овчаренко, П. Печеніга-Углицький, Р. Придаткевич, М. Рославець* — автор 5-и квартетів, *А. Рудницький, Б. Сарамага*, П. Сениця — автор 7-и квартетів, *Д. Семеген, О. Стратичук*, Ю. Фіала, О. Чишко, Л. Штейнберг, *В. Шуть* — автор 7-и квартетів, *Ф. Якименко, С. Яременко* та ін.), часом програмного ("Морозенко" *М. Гайворонського* й "Спомин про рідний край" *М. Фоменка*), до творів ін. жанрів для струн. К. (І. Вовк, *М. Недзведський*). Виняток становили *І. Белза* й В. Овчаренко, які написали також фп. квартети, П. Сениця з Квартетом і *М. Кузан* з твором "Nyaya I" для квартету дерев. духових, Ю. Фіала з Концертином для квартету арф і квартету для саксофонів (до останнього складу звертався й Т. Микиша), Т. Буєвський із Сюїтою для 4-х труб та М. Кузан з програмним твором для квартету електронних інструментів "Шлях до Аврори".

Літ.: *Полфьоров Я.* 5 років художньої діяльності "Всеукраїнського державного смичкового квартету ім. Вільома". — Х., 1926; [*Б. а.*]. Десять років творчого шляху. 1925–35 (Український державний квартет ім. Леонтовича). — К., 1936; *Раабен Л.* Вопросы квартетного исполнительства. — М., 1956; *Його ж.* Инструментальный ансамбль в русской музыке. — М., 1961; *Боровик М.* Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. — К., 1968; *Його ж.* Квартет имени Лысенко. — К., 1980; *Давидян Р.* Квартетное искусство: Проблемы исполнительства и педагогики. — М., 1984; *Александрова Н.* Основные типы музыкального интонирования в украинской камерно-инструментальной музыке 70–80-х гг.: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1987; *Синявская Л.* Струнный квартет в становлении русской музыкальной культуры (1790–1986): Автореф. дисс. ...канд искусств. — Ленинград, 1991; *Боровик И.* Украинский камерно-инструментальный ансамбль: Проблемы исполнительства. — К., 1996; *Дика Н.* Камерно-інструментальний ансамбль в Україні: Творчість і виконавство (1960–80): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2001; *Польская И.* Камерный ансамбль: История, теория, эстетика. — Х., 2001; *Сюта Б.* Проблеми організації художньої цілісності в українській музиці другої половини XX століття. — К., 2004; *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Зінкевич О.* Камерно-інструментальна музика [1917–41] // Історія української радянської музики: Учб. посібник. — К., 1990; *Її ж.* Камерно-інструментальна творчість [1941–60] // Там само; *Її ж.* Камерно-інструментальна творчість [1960–80-і] // Там само; *Каленіченко А., Костюк О.* Камерно-інструментальна музика // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Каленіченко А.* Камерно-інструментальні ансамблі // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Його ж.* Музика для камерно-інструментального ансамблю // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Ehrlich A.* Das Streichquartett in Wort und Bild. — Leipzig, 1898; *Herter Norton M. D.* The art of string quartet playing: practice, technique and interpretation / With the pref. of *I. Stern.* — New York, 1962; *Hanslik E.* Quartett-Production // Geschichte des Concertwesens in Wien. — Wien, 1969. — Bd. 1–2.

А. Каленіченко

КВАРТЕТ БАЯНІСТІВ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІЛАРМОНІЇ (КБ., див. *Білецькі*; *М. Різоль*). Існував 1946–90. До складу входили М. Білецька (1-й *баян*), М. Різоль (2-й баян), Р. Білецька (гармоніка-альт) та *І. Журомський* (баян бас-баритон). 1978 І. Журомського замінив А. Тихончук. Основу репертуару КБ. склала перекладна літ-ра (зокр. 1 ч. симф. № 40 В. А. Моцарта, Менует з музики Ж. Бізе до драми А. Доде "Арлезіанка", "Угорський танець" № 1 *Й. Брамса*, Танець рад. матросів із балету "Червоний мак" *Р. Глієра*; обр. нар. пісень, пісні рад. композиторів. КБ. також виконував твори, написані саме для нього (найзначніший — Квартет *Є. Юцевича*). Колектив виступав також із солістами, зокр. *П. Білинником, Д. Гнатюком, Л. Руденко, Е. Ярошенко*, Г. Долідзе, *Г. Соколовим* тощо. КБ. дав понад 4000 концертів у більш ніж 500-х містах і селах України, ін. республіках кол. СРСР та за кордоном.

Видано кілька репертуарних зб. КБ.: Из репертуара квартета баянистов. Киевская государственная филармония. — Ленинград, 1975. — Вып. 1; Ленинград, 1978. — Вып. 2.

1992 при Нац. філармонії України створено новий КБ., до якого входять вихованці М. Різоля — *С. Грінченко* (худ. кер., 1-й баян), В. Самофалов (2-й баян), А. Тихончук (баян-баритон), В. Одинцов (баян-к.-бас); з 1999 — О. Шиян (баян-баритон), Р. Молоченко (баян-к.-бас). Від 2004 — ім. М. Різоля. Лауреат Міжн. конкурсу Citta di Castelfitardo (1999, 1-а премія) й Міжн. конкурсу Astor Piazolla

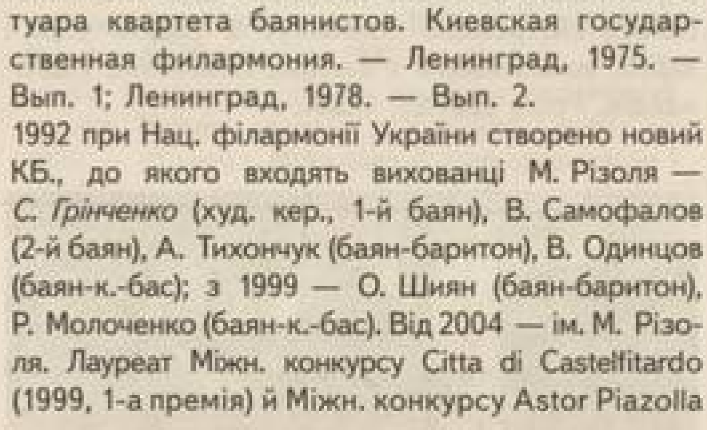

Квартет баяністів: І. Журомський, Р. і М. Білецькі, М. Різоль

(диплом) в Італії. Поміж перекл. творів у репертуарі КБ. — "Сорока-злодійка" Дж. Россіні, танець із шаблями з "Гаяне" А. Хачатуряна, "Картинки з виставки" *М. Мусоргського*, вальси Й. Штрауса, а також оригінальний твір В. Самофалова "Колумбійський карнавал". Виконання вирізняється бездоганним ансамблем, виразним нюансуванням, володінням багатою звук. колористикою та тонким відчуттям *стилю*. Колектив гастролював у Росії, Білорусі, Польщі, Італії, Швейцарії, Німеччині тощо. 2006 відбувся ювілейний концерт до 60-річчя заснування КБ.

Літ.: *Ризоль Н.* Очерки о работе в ансамбле баянистов. — М., 1986; *Акимов Ю.* Николай Иванович Ризоль // Баян и баянисты. — М., 1991. — Вып. 5; *Чайкин Н.* Уникальный ансамбль // СМ. — 1881. — № 11; До 60-річчя створення квартету баяністів приурочено // УМГ. — 1999. — № 1; Життя, віддане баяну. Миколі Різолю — 80! // Там само. — № 4.

О. Шевчук

КВАРТЕТ ВУТОРМУ (Київ, 1926—32). У складі: *М. Вольф-Ізраель* (1-а скр.), М. Бугачевський (2-а скр.), *М. Канерштейн* (альт), *П. Тартаковський* (влч.). Вів активну конц. діяльність. У репертуарі — квартетна літ-ра укр. і заруб. композиторів.

Літ.: *Шевчук О., Якименко Н.* Концертне життя // ІУМ. — 1992. — Т. 4.

КВАРТЕТ "ГАРМОНІЇ СВІТУ" (КГС.) — створений при *Одес. філармонії* 1981 з концертмейстерів філарм. симф. оркестру у складі: Н. Литвинова, Л. Піскун, І. Комарова та С. Шольц (кер.). Паралельно всі учасники К. викладають в Одес. конс. У репертуарі — маловідомі твори 18—20 ст., а також сучас. композиторів. Упродовж багатьох років КГС. співпрацював з А. Шнітке, виконав всі його квартети. Від 1991 КГС. багато гастролює, контактує з рядом укр. і заруб. композиторів з Австрії, Німеччини, Нідерландів, Росії, Швеції, США.

Дискогр.: CD — Твори А. Шнітке. — Нідерланди: Globe; 1990; М.: Мелодия, 1991, 1992; Джазові аранжування для струнного квартету. — М.: Мелодия, 1996.

Літ.: *Бродавко Р.* Квартет "Гармонії світу" // Музика. — 1992. — № 5.

І. Сікорська

КВАРТЕТ ІМ. ВІЛЬЙОМА (Вільома, КВ., Укр. держ. квартет, Всеукр. держ. смичковий квартет) — один з найстарших струн. ансамблів у Рад. Україні. Засн. 1920 у Харкові. Учасник Всесоюз. конкурсу квартетів у Москві (1925). У складі (до 1927): *В. Гольдфельд* (1-а скр.), О. Старосельський (2-а скр.), А. Свірський (альт), П. Кутьїн (влч.). 1921 КВ. було надано комплект інструментів з Держ. колекції муз. інструментів, зроблених франц. майстром Ж. Вільомом; тоді ж колективові було присвоєно його ім'я. Згодом ці інструменти замінили іншими, роботи італ. майстрів 17 ст. А. Страдиварі, Н. Аматі, К. Бергонці та Руджієрі. Провадив активну конц. діяльність у Харкові, 1924 гастролював у Києві, виступав в Україні та за її межами. Протягом 1920—24 дав понад 300 концертів на Донбасі, Катеринославщині (тепер Дніпропетровщині), Київщині, Одещині. У вел. і різнобічному репертуарі, зокр., квартети Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, Р. Шумана, *Й. Брамса*, К. Дебюссі, М. Равеля, П. Гіндеміта, а також струн. секстет "Флорентійський" *П. Чайковського*, Фп. квінтет *Ф. Шуберта*. Гол. завданням вважав популяризацію творчості сучас. рос., європ. та укр. композиторів, зокр. квартетів *Б. Лятошинського, П. Козицького, В. Косенка, М. Гозенпуда, К. Данькевича, Д. Клебанова, Б. Яновського* та ін. Виступав у ансамблі з Е. Петрі, *Генр. Нейгаузом*, І. Барсовою та ін. 1927—50 КВ. очолював М. Сімкін (за участю *І. Вакса* (альт).

Літ.: *Полфьоров Я.* V років художньої діяльності Всеукраїнського державного смичкового квартету ім. Ж. Б. Вільома. 1921—1926. — Х., 1926; [*Б. а.*]. Держквартет ім. Вільйома // Нове мистецтво. — 1925. — № 3; *В. К*[*остенко*]. Ювілей квартету ім. Вільома // Там само. — 1926. — № 27; Український державний квартет ім. Вільома в Ленінграді // Музика масам. — 1930. — № 7—8; *Меєров Є.* Ансамбль великого художнього і громадського значення // Мистецька трибуна. — 1931. — № 7—8; *Белза І.* Концерт квартету ім. Вільома // Комуніст. — 1939. — 21 листоп.; *Його ж.* Державний квартет ім. Вільома (До 20-річного ювілею) // Там само. — 1940. — 15 берез.

О. Шевчук

КВАРТЕТ ІМ. КАРОЛЯ ШИМАНОВСЬКОГО (КШ.) — укр.-польс. кам. колектив, засн. 1995 у Варшаві. Лауреат міжн. конкурсів: "Premio Vittorio Gvi" у Флоренції (Італія, 1997, 1-а премія), "Пам'яті Д. Шостаковича" у Ганновері (Німеччина, 1997, 1-а премія); конкурсів у Мельбурні (Австралія, 2-а премія, приз глядац. симпатій), Осаці (Японія, 2-а премія, приз глядац. симпатій), Веймарі, Мюнхені (Німеччина, 2-і премії), Премії ім. К. Шимановського за популяризацію творчості композитора у світі (2005). Учасник проекту "Артисти нового покоління" радіо BBC (сезон 2001—02). У складі: А. Бєлов — 1-а скр., Г. Котов — 2-а скр., В. Микитка — альт (Україна), М. Сєнявські — віолончель (Польща). Навч. у Вищій школі музики й т-ру в Ганновері (Німеччина, кл. кам. музики Г. Бейєрлє), де працюють з 2000. Вдосконалювали анс. профес. рівень у майстер-класах В. Левіна, І. Стерна, музикантів квартетів "Amadeus", "Juilliard", "Emerson", "Guarneri". Виступають у найпрестижніших залах світу, зокр. Wigmore Hall (Лондон), Carnegie Hall (Нью-Йорк),

Concertgebow (Амстердам), Konzerthaus (Стокгольм), а також у Люцерні, Парижі, Варшаві, Утрехті, Бірмінґемі та Манчестері. Учасник фестивалів: Schlezwig-Holstein Rheingau, Schwetzingen Festival, Würzburger Mozartfest, Bregenzer Festspiele, City of London Festival, Cheltrrharm, Chester, Perth, Lockenhaus; "Володимир Крайнєв запрошує" (Київ, 2002), "*Контрасти*" (Львів, 2006). Репертуар охоплює твори від класики до сучасності, зокр. квартети Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Й. Брамса*, Р. Шумана, *К. Шимановського*, В. Лютославського, *Д. Шостаковича*, *М. Скорика*. Перші вик-ці творів молодих композиторів Німеччини, Швейцарії, Вел. Британії. Інструменти: 1-а скр. роботи А. Страдиварі, решта — Г. Шикера. Виконання вирізняється тембр. збалансованістю звучання, глибиною концептуальних рішень, широкою амплітудою фразування, артистизмом. 2008 у Львові започаткували фестиваль кам. музики "Квартет Кароля Шимановського і друзі".

Про ін. польс.-укр. квартети див. ст. *Польсько-українські музичні зв'язки*.

Літ.: *Дика Н.* Наш гість — українсько-польський квартет // Музика. — 2006. — № 6; *Бентя Ю.* Самотнє плавання... // Дзеркало тижня. — 2008. — 5–11 лип; *Bhesania E.* Moving centre stage // Music magazine. — 2003. — № 3.

Н. Дика

КВАРТЕТ ОДЕСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ ІРМТ (КО.) — засн. 1887 у складі викладачів муз. уч-ща П. Пустарнакова (1-а скр.), Товбича (2-а скр.), Фідмана (альт), З. Глазера (влч.). Щорічно відбувалося в середньому 5 зібрань (найменше — 1 — 1891, найбільше — 10 — 1897). У різні роки в КО. грали Пестель, Г. Фріман, К. Гаврилов, *Е. Млинарський*, *І. Карбулька*, Бродський (1-а скр.); Геніч, Жураківський, А. Попов, Клесс, Гурвич, А. Фідельман, Хаїт, *Ф. Ступка* (2-а скр.); Г. Златогорський, Немировський, Левін, Й. Перман (альт); А. Вербов, *В. Алоїз*, Вульфіус (влч.). Концертував у Києві, Житомирі, Кишиневі. У репертуарі були твори зах.-європ., рос. клас. та тогочас. музики, зокр. *Ф. Шуберта*, *П. Чайковського* та ін. 1894 у річницю смерті П. Чайковського КО. дав благочинний концерт, на кошти від якого (1012 крб.) було споруджено пам'ятник композиторові в Москві. 1907 КО. перестав існувати. 1908 п/к *Я. Коціана* КО. відновив діяльність, але після 7 зібрань знову розпався. 1908–16 КО. працював з перервами п/к *В. Безекирського* (1910–13) і *Н. Блíндера* (1914–16).

Літ.: *Гинзбург Л.* Русская классическая виолончельная школа (1860–1917). — М., 1965; *Розенберг Р.* Музыкальная Одесса. — О., 1995.

І. Сікорська

КВАРТЕТ ІМ. ЛЕОНТОВИЧА (КЛ.) — створений 1925 у Харкові. У складі: С. Бружаницький (1-а скр.), М. Левін (2-а скр.), Є. Шор (альт) та І. Гельфандбейн (влч.). Худ. кер. — А. Нездатний. Виник і працював у річищі конц.-виконавських завдань, накреслених *Всеукр. муз. тов-вом ім. М. Леонтовича*. Виконував тогочас. укр. і заруб. квартетну музику, зокр. *В. Золотарьова*, *П. Сениці*, *Л. Лісовського*, *Й. С. Баха* (транскрипції), Й. Гайдна, *Ф. Шуберта*, П. Гіндеміта, *К. Шимановського*. До 1927 виконав 7 квартет. циклів тогочас. музики, зокр. *П. Козицького* (1), *В. Костенка* (2), *Б. Лятошинського* (2), П. Сениці (1), *С. Богатирьова* (1), а також твори для квартету *Б. Новосадського* (Прелюд), *О. Стеблянка* (Рондо), *К. Богуславського* (Варіації), *В. Павковича* (Анданте), а також Фп. квінтет і органну прелюдію у транскрипції для скр., влч. та 2-х роялів *М. Коляди* тощо. У названому складі КЛ. проіснував до 1930. 1930–35 квартет очолював В. Лазарєв. У повоєнний період (з 1946) діяльність КЛ. поновилася завдяки А. Лещинському. Його партнерами стали: В. Лазарєв (2 скр.), Е. Шор (альт), І. Коган (влч.). 1952 А. Лещинський очолив квартет педагогів Харків. конс. у складі: *Р. Клименської* (2-а скр.), *Ф. Хоміцера* (альт) та І. Гельфандбейна (влч.). 1964 замість Ф. Хоміцера в КЛ. почав грати *С. Кочарян*. У репертуарі — твори заруб. композиторів і квартетна музика харків. авторів, зокр. *Д. Клебанова*, *М. Тіца*, *В. Борисова*, *В. Бібіка*, *Г. Цицалюка*, *Л. Шукайло* та ін.

Літ.: Харьковский институт имени И. П. Котляревского 1917–1992. — Х., 1992; *Алегро.* Концерт нової музики // Нове мистецтво. — 1926. — № 24; [*Б. а.*]. Хроніка // Музика. — 1927. — № 5–6; *Ткаченко Ю.* Нотатки в справі розвитку української музики. Музика камерна // Культура і побут. — 1927. — 21 черв.; *Довженко В.* Про організацію і діяльність камерних ансамблів // *Його ж.* Нариси з історії української радянської музики. — К., 1957. — Ч. 1.

О. Шевчук

КВАРТЕТ ІМ. ЛИСЕНКА (КЛ., Київ). Засл. ансамбль УРСР (1969). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1977), Міжн. конкурсу ім. Л. Вейнера у Будапешті (Угорщина, 1963, перший з укр. кам. ансамблів). Засн. 1951 з ініціативи *Ю. Криха* як струн. квартет Укр. Респ. філармонії (згодом — Нац.), 1962 — присвоєно ім'я *М. Лисенка* (до 120-річчя від дня нар.). 1-й склад: *О. Кравчук* (1-а скр.), А. Сіхалов (2-а скр.), Р. Гураль (альт), *Л. Краснощок* (влч.). Від 1953 — Б. Скворцов (2-а скр.), з 1954 *С. Кочарян* (альт). Згодом у складі — *А. Баженов* (1-а скр., з 1970 худ. кер.), *Ю. Холодов* (альт). 1983, після смерті Б. Скворцова, у складі колективу змінилося кілька скрипалів: Б. Криса, О. Клочков (з 1988), *А. Винокуров* (2-а скр.). 1984 Л. Краснощока змінив В. Гайдук (влч., до 2000). Нинішній склад: А. Баженов, *О. Серединський*, С. Романський (альт, з 1995),

Титульна сторінка видання "Квартет імені Лисенка" М. Боровика (К., 1976)

Квартет ім. Лисенка у складі: А. Баженов, Б. Скворцов, Ю. Холодов, Л.Краснощок

І. Кучер. Уже перші виступи КЛ. (1952), де виконувалися 2-й квартет *А. Філіпенка*, квартет В. А. Моцарта *Ре*-мажор, Пасакалія Ґ. Ф. Генделя та ін. твори, продемонстрували зрілість молодих артистів, тонкий муз. смак. У програмах КЛ. — квартети М. Лисенка, *О. Бородіна, П. Чайковського, С. Рахманінова, Д. Кабалевського.* У берез. 1958 було підготовлено й виконано квартети *Ф. Шуберта* (*ре*-мінор) та Р. Шумана (*Ля*-мажор). До 1958 гастролі колективу відбулися майже в усіх областях республіки й за межами України. 1973 після участі у Всесоюз. муз. фестивалі "Золота осінь" учасники КЛ. отримали звання з. а. УРСР. У 1970-х КЛ. здійснив найбільшу кількість записів на радіо (понад 2000 хвилин) і грамплатівки LP, виконав усі квартети *Л. Бетховена, Д. Шостаковича*, П. Чайковського, *Б. Лятошинського*, музики 20 ст., укр. кам. музики, брав участь у числ. фестивалях і абонементах, гастролював за кордоном (Європа, Африка, Японія). КЛ. Відіграв значну роль у популяризації укр. музики, зокр. творчості *К. Данькевича, О. Зноско-Боровського, В. Кирейка, Д. Клебанова, М. Коляди, С. Людкевича, І. Рачинського, А. Філіпенка, І. Шамо, А. Штогаренка* та ін. Виконав цикли моноконцертів, зокр. квартетів композиторів 20 ст., антологію укр. кам. музики. Тісно співпрацював з багатьма сучас. композиторами, зокр. *Я. Верещагіним, В. Губаренком, Л. Дичко, І. Карабицем, Г. Ляшенком, В. Полевим, М. Скориком, В. Сильвестровим, Є. Станковичем, К. Цепколенко* та ін. Здійснено понад 50 прем'єр. КЛ. присвячено твори *Ю. Іщенка* (Квартети № 3, № 4, Квінтет з арфою пам'яті Б. Скворцова), А. Філіпенка. Вперше в Україні у виконанні КЛ. прозвучали квартетні твори Дж. Камбіні, О. Респіґі, А. Веберна, А. Шенберґа, Е. Денисова, А. Шнітке та ін. Постійно бере участь у міжн. фестивалях, гастролював у Канаді, Вел. Британії, Нідерландах, Данії, Норвегії, Туреччині, Польщі, Німеччині, Кубі, кол. Чехословаччині, країнах Азії, Африки, Півн. і Півд. Америки тощо. Властива квартетові висока культура виконання ґрунтується на вмінні колективу захопитися автор. задумом твору й поєднати природну музикальність учасників ансамблю з їхніми блискучими тех. можливостями та інтелектуально витонченою муз. інтерпретацією. У різні роки К. виступав з піаністами *М. Воскресенським, В. Крайнєвим*, О. Любимовим, *Н. Магомедбековою, Є. Ржановим*, кларнетистом *В. Тимцем*, органістами *В. Булаховською, І. Калиновською, В. Кошубою, Квартетом ім. М. Леонтовича*, Шльонським квартетом. Колектив включає до репертуару ансамблеві зразки, що виходять за межі квартетної літ-ри.

КЛ. записано понад 20 грамплатівок LP, 2 CD з квартетами В. Сильвестрова ("Etcetera", Нідерланди); Фп. квінтетом і Струн. тріо А. Шнітке ("Amati", Німеччина).

Літ.: *Боровик М.* Квартет імені Лисенка. — К., 1976; *Гнатів Т.* Дні музики у Кракові // Музика. — 1997. — № 5; *Конькова Г.* Масштаби камерності // КіЖ. — 1988. — 21 лют.; *Сікорська І.* Ювілей на дві п'ятірки // Уряд. кур'єр. — 2006. — 27 жовт.; *Jakobi D.* Brillantes Musikerlebnis // Norddeutsche Rundschau // 1992. — 9 жовт.; *Syvertsen E. O.* Førsteklasses konsert med edem samspill // Fadrelandevennen (Norway). — 1993.— 13 трав.; *Winter H.* Perfektes Zusammengehen in Rhythmik und in Klang // Buxtehuder Tageblatt. — 1994. — 31 трав.

О. Шевчук

КВАРТЕТ КИЇВСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ ІРМТ Заснований у 1860-х. Від 1869 членами квартету були *К. П'ятигорович*, І. Паліцин, *І. Шадек, А. Альбрехт, С. Сікард*, С. Каспин, *Є. Риб, Ф. Муллерт* та ін. 1910–17 у складі квартету: *М. Ерденко*, С. Каспин, Є. Риб та Ф. Муллерт.

Літ.: Киевское отделение ИРМО и состоящего при нем музыкального училища за 50 лет (1863–1913). — К., 1913; *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

О. Шевчук

КВАРТЕТИ *Всеукраїнського музичного товариства ім. М. Леонтовича*:

а) **струнний**: засн. у січ. 1926 як *Квартет ім. М. Леонтовича*, від 1927 перейменований на ім. *М. Лисенка* (у зв'язку зі змінами владних настанов щодо постаті *М. Леонтовича*). У складі: А. Гдешинський (1-а скр.), Р. Рибчак (2-а скр.), А. Грабовський (альт) та І. Кушаков (влч. та уповноважений квартету). Конц. діяльність Квартету почалася з берез. 1926 закритим концертом у Муз. тов-ві для членів Президії Тов-ва й муз. кіл Києва. Прозвучали квартети Е. Ґріґа, *Л. Бетховена* та *Л. Ревуцького*, після чого колектив отримав дозвіл на виступи. У репертуарі були також струн. квартети *Р. Глієра, В. Золотарьова, П. Козицького, О. Бородіна, П. Чайковського*, О. Гречанінова, В. А. Моцарта, П. Гіндеміта.

б) З **вокальні** квартети: Квартет ім. *К. Стеценка* п/к *С. Дурдуківського* (1922–23); Квартет ім. *Я. Степового* (1922); найбільше відомостей збереглося про Квартет ім. *Л. Ревуцького* (січень 1928). 1-й склад: *З. Гайдай* (сопрано), Демочані-Мурина (мецо-сопрано), Лубенсь-

кий (тенор), *Д. Євтушенко* (бас), концертмейстер — Кампф. Організаційну роботу здійснили за 3 місяці, у квітні відбулися перші концерти. У репертуарі — кам.-вок. твори укр., рос., зах.-європ. авторів, обробки Я. Степового, Л. Ревуцького. З колективом співпрацювали Л. Ревуцький та поети М. Зеров і *М. Рильський* (переклади). 2-й склад: Калмакова, Петрова, І. Боголюбов, Калмаков. Худ. кер. — Д. Євтушенко, концертмейстер — Б. Нижня. Проіснував до 1932.

Всі квартети вели активну конц. діяльність у клубах, заводах, школах та вищих навч. закладах (переважно Київщини). З утворенням Радіокомітету виступали з концертами у прямому ефірі (з коментарями *М. Грінченка, Д. Ревуцького* та ін.).

Літ.: *Боровик М.* Український радянський камерно-інструметальний ансамбль. — К., 1968; *Його ж.* Квартет ім. М. Лисенка. — К., 1976; *Кузик В.* Товариству ім. М. Леонтовича — 75 років. — К., 1996; [*Б. а.*]. Хроніка // Музика. — 1927. — № 2; *Бабій А.* Український вокальний квартет ім. Ревуцького // Музика масам. — 1928. — № 6; *Калениченко А.* Камерно-інструментальні ансамблі // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; [*Б. а.*]. Концерти // Пролетарська правда. — 1930. — 25 лют.

В. Кузик

КВАСНИЦЯ Надія Омелянівна [30.09.(13.10).1915, с. Киселівка, тепер Катеринопільського р-ну Черкас. обл.] — оперна й кам. співачка (сопрано). З. а. РРФСР (1956). Закін. Київ. театр. ін-т (1939), Київ. конс. (1947, кл. вокалу *М. Литвиненко-Вольгемут*). 1947–60 — солістка Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1961–62 — Донец. т-рів опери та балету. 1964–71 — солістка експеримент. опер. ансамблю при Укр. театр. тов-ві. 1965–68 — викладачка сольного співу Київ. муз. уч-ща, 1972–75 — Вінн. пед. ін-ту.

У конц. репертуарі — романси укр. і заруб. композиторів.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Катерина (одноим. опера М. Аркаса), Ганна ("Наймичка" М. Вериківського), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Мілітриса ("Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Ліза, Жанна д'Арк ("Пікова дама", "Орлеанська діва" П. Чайковського), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Аїда, Леонора (одноим. опера, "Трубадур" Дж. Верді), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Тоска (одноим. опера Дж. Пуччіні), Катерина ("Гроза" В. Трамбицького).

Літ.: *Квасниця Н.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

КВАСНЯК Ольга (бл. 1930) — віолончелістка. Закін. Торонт. конс. (Канада). Була стипендіаткою "Eastman School of Music" у Рочестері. Від 1963 — солістка Торонтського симф. оркестру.

І. Лисенко

КВІНТЕТ (*англ.* quintet, quintuor, *італ.* quintetto, *нім.* Quintett, *франц.* quintuor; від *лат.* quintus — п'ятий).

1. Муз. ансамбль з 5-и виконавців. Менш поширений, ніж *квартет*. Поділяється на вок., вок.-

Квінтет музичного товариства ім. М. Леонтовича. Харків, 1927

інстр. та інстр. Вок.-інстр. часом зустрічається в *поп-* і *рок-музиці* (найчастіше соло-, ритм- і бас-гітари, ударні та елетроорган або пізніше синтезатор). В акад. музиці інстр. К. може бути однорідним (струнні смичкові, дерев'яні або мідні духові інстр.) і мішаним. Серед струнних К. найчастіше зустрічається склад струн. *квартету* з доданою 2-ю влч. чи 2-м альтом. У 2000-х в Україні існує кілька фп. квінтетів, К. сопілкарів "Дудаліс" (кер. *М. Корчинський*) тощо. З-поміж мішаних К. найбільш розповсюджений фп. К., коли до *фортепіано* додається квартет струнних (2 *скрипки, альт, віолончель* чи скр., альт, влч., *контрабас*) або дерев. дух. інструментів. Окрім фп. К., поширеним є склад, коли до квартету дерев. духових додається *валторна*. Інколи у струн. К. один з інстр. заміняється *кларнетом*, валторною тощо. Час від часу скликуваний на базі Струнного *квартету Київ. відділення ІРМТ* для виконання конкретних творів фп. К. у Києві на поч. 20 ст. виконував європ. композиції для різного інстр. складу, коли до фп. долучалися струн. К., інколи з кларнетом і валторною замість 2-ї *скрипки* й альта і т. ін. На подібних засадах існував К. і у Львові.

2. Назва струнно-смичкової групи симф. оркестру (1-і та 2-і скрипки, альти, влч., к.-баси).

3. Муз. твір для 5-и інструментів, вок. голосів чи виконавців. Вок. К. зазвичай є частиною *опери*. В акад. музиці К. означає інстр. склад і водночас *жанр*. Струн. К. (також за участю духових) остаточно сформувався у "*Віден. класицизмі*". Найчастіше до нього звертався В. А. Моцарт, в якого зустрічається й фп. К. Останній, як і струнний, особливо поширився в 19–20 ст. (*Й. Брамс*,

Квінтет М. Лисенка (сидить за роялем)

Фортепіанний квінтет "Київ" (1995)

К. Квітка

Б. Лятошинський, С. Франк, *С. Танєєв, Д. Шостакович, Ф. Шуберт*, Р. Шуман).

В Україні К. був менш розповсюдженим, ніж *тріо* і *квартет*. Вок.-інстр. К. вельми поширений у поп- (гурт "*Океан Ельзи*") і рок-музиці (ранній період гурту "*Брати Гадюкіни*"). В акад. муз. культурі найбільше розповсюдження отримав інстр., зокр. фп. К., започаткований наприкінці 18 ст. *Д. Бортнянським*, який написав 2 твори у *стилі класицизму*, де замість 2-ї скрипки включив до складу *арфу*, а функцію альта виконувала, як тоді часто зустрічалося, віола да гамба. Відродження фп. К., щоправда вже в романт. іпостасі, відбулося на поч. 20 ст. (*В. Сокальський*). Тоді ж виник і струнний К. (*В. Золотарьов, В. Малішевський*), де теж відчувався вплив *романтизму*, модерністська п'єса для К. нетрадиц. складу (Ноктюрн для арфи, гобоя, 2-х скр. та влч. *М. Рославця*). У міжвоєнне 20-ліття фп. К. (*М. Коляда, М. Скорульський*, транскрипція *С. Людкевича*) розвивався разом із К. для нетрадиційного інстр. складу (*О. Андреєва, Б. Кудрик* — для струн. К. і *флейти*, *В. Томілін* — для флейти, кларнета, *фагота*, скр. та фп., *О. Чишко* — для скр., влч., кларнета, *домри* та ударних). У цих творах відчутний вплив романтизму й *постромантизму*. Етапними стали також фп. К. воєнної доби: Б. Лятошинського за "Український квінтет" було удостоєно Сталінської премії, а Другий К. М. Скорульського започаткував цей жанр у Казахстані (там композитор перебував в евакуації). Наприкінці 1940 —1950-х здебільшого у постромантичному ключі фп. К. (*Д. Клебанов, Т. Маєрський* — останній у стилі *модернізму*) розвивався паралельно із струнним (Д. Клебанов, *А. Солтис*) та щойно виниклим К. для духових (*В. Гомоляка*, А. Солтис, *Г. Таранов*). Від 1980-х, коли в Україні утвердився стиль *нової музики*, інстр. склад К. для духових, як і для фп. (*Я. Верещагін, В. Губа, О. Канерштейн, І. Карабиць, І. Кириліна, Г. Ляшенко, В. Сильвестров, І. Шамо* та ін.), став одним із найпоширеніших в укр. музиці (Я. Верещагін, *В. Годзяцький, С. Зажитько, Д. Киценко, Ж. Колодуб, Г. Овчаренко, В. Полевой, М. Старицький, С. Турнєєв, О. Щетинський, Л. Юріна, О. Яворик, П. Яровинський* та ін.). Нерідко ці твори позначені неостилістикою. Виникли й постмодерністські К. для духових (С. Зажитько, О. Щетинський, Л. Юріна). Тоді ж різко активізувались експерименти з інстр. складом. З'явилися К. для дерев. дух. інструментів (В. Годзяцький, *І. Мартон*), часом з бас-кларнетом (Я. Верещагін, *О. Левкович*), брас-К. (О. Канерштейн, Д. Клебанов, *О. Носик, Т. Сакаєва-Ротимашенко* та ін.), іноли нетрадиційного складу — 2 *труби*, 2 *тромбони* та туба (І. Мартон). До фп. долучалися квартет дерев. дух. інструментів (*О. Яковчук*), струнне тріо й кларнет (О. Щетинський) або *орган* (*М. Шух*), флейта, кларнет, скр. та влч. (О. Щетинський) або 2 скр. й 2 к.-баси (*Б. Стронько*); а до струн. квартету — арфа (перед 1980-ми — *Ю. Іщенко*, А. Солтис). Виникли К. для флейти, валторни, влч., арфи та челести (*В. Губа*), флейти, *гобоя*, скр., влч. та *клавесина* (*О. Красотов*), 4-х тромбонів та ударних інструментів (*Вал. Іванов, О. Чепеленко*) або литавр (Я. Верещагін), для 4-х *сопілок* і ударних (*Б. Котюк*), 4-х скрипок і *дзвонів* (*Ю. Шевченко*), подвійного К. духових інструментів (О. Яворик) або для 5-и виконавців без позначення назв інструментів (*З. Алмаші, В. Загорцев, В. Рунчак*). До брас-К. в окремих випадках додавався орган (*Є. Льонко*). Від 1970-х кожен твір для К. мав оригінальну концепцію й нерідко програмну назву, що пов'язано із загальною тогочас. тенденцією індивідуалізації авторського задуму.

Укр. композитори в еміграції зверталися до різних інстр. складів К. — для духових (*Г. Лапшинський, С. Яременко*), часом дерев'яних (*З. Лавришин*), або для струн. інструментів (*В. Шуть*).

Літ.: *Боровик М.* Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. — К., 1968; *Александрова Н.* Основные типы музыкального интонирования в украинской камерно-инструментальной музыке 70—80-х гг.: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1987; *Симонова Н.* Фортепианный квинтет. Вопросы становления жанра: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1990; *Боровик И.* Украинский камерно-инструментальный ансамбль: Проблемы исполнительства. — К., 1996; *Дика Н.* Камерно-інструментальний ансамбль в Україні. Творчість і виконавство (1960—80): Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 2001; *Польская И.* Камерный ансамбль: История, теория, эстетика. — Х., 2001; *Сюта Б.* Проблеми організації художньої цілісності в українській музиці другої половини XX століття. — К., 2004; *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Зінькевич О.* Камерно-інструментальна музика [1917—41] // Історія української радянської музики: Учб. посібник. — К., 1990; *Її ж.* Камерно-інструментальна творчість [1941—60] // Там само; *Її ж.* Камерно-інструментальна творчість [1960—80-ті] // Там само; *Костюк О., Калениченко А.* Камерно-інструментальна музика // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Калениченко А.* Камерно-інструментальні ансамблі // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Його ж.* Музика для камерно-інструментального ансамблю // Там само. — К., 2004. — Т. 5.

А. Калениченко

КВІТКА (псевд. — К., К. К., Кл. Кв., Тиміш Борейко, Юхим Бойко) Климент Васильович [23.01 (4.02).1880, с. Хмелів, тепер Роменського р-ну Сум. обл. — 19.09.1953, м. Москва, РФ] — музикознавець, фольклорист. Чоловік *Лесі Українки*. Один з фундаторів укр. муз. *етнографії*, збирач нар. музики, теоретично обґрунтував основи етномуз. соціології та істор.-порівняльного муз-ва, автор нової методики польової роботи фольклориста. Перші уроки музики брав у *Л. Зателя*. 1889—97 навч. у 5-й Києво-Печер. гімназії (директор *В. Петр*), водночас 1895—96 — у Київ муз. уч-щі, кл. фп. *Г. Ходоровського*. Через хворобу муз. освіту не завершив. Закін. правничий ф-т Київ. ун-ту (1902, дипломна робота "О правовых отношениях на средневековых ярмарках во Франции"). Посідав різні служб. посади як юрист на Кавказі, в Чигирині (тепер Черкас. обл.), Києві. 1918 — міністр юстиції уряду УНР, а також співробітник Муз. відділу Гол. управління мистецтв і нац. культури Мін-ва освіти за Гетьманату. Перші записи укр. нар. *пісень*

здійснив на Чернігівщині (1896), Київщині (1897) та Житомирщині (1899). 10 (із запланованих до друку 60-и пісень) було видано у "Збірнику українських пісень з нотами" в гармонізації *Б. Яновського* (1902). Записав мелодії до зб. "Дитячі гри, пісні й казки з Волині", зібрані Л. Косач (1903). Загалом зібрав понад 6 тис. нар. пісень — переважно українських, а також рос., білор., кавказ. народів, приазов. болгар та ін. Разом з Лесею Українкою був організатором експедиції *Ф. Колесси* на Полтавщину для запису *дум*, а також співавтором записів на фонограф дум і пісень з голосу *Г. Гончаренка* (1908). Записані від Лесі Українки пісні К. видав у зб. "Народні мелодії з голосу Лесі Українки" Ч. 1–2, (1917, 1918). Від 1918 — викладач Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка. 1922–33 очолював ним же заснований *Кабінет муз. етнографії* при ВУАН у Києві (Кабінет порівняльного муз-ва). 1922 видав фундамент. зб. "Українські народні мелодії", куди увійшло 743 зразки пісень без повних текстів. Наявність у ньому багатої і рідкісної колекції календарної та обряд. пісенності вирізняє зб. на тлі досягнень тод. муз. фольклористики.

Київ. період життя К. був найбільш плідним і водночас важким для вченого. На базі зібраного ним багатого нар.-пісен. матеріалу було здійснено ряд важливих наук. розвідок і фундамент. праць: "Ритмічні паралелі в піснях слов'янських народів" (1923), "Лисенко як збирач народних пісень" (1923), "Вступні уваги до музично-етнографічних студій" (1925), "Музична етнографія на Заході" (1925), "Професіональні народні співці і музиканти на Україні" (1924), "Первісні тоноряди" (1926), "Фольклористична спадщина Миколи Лисенка" (1930), де було зроблено ряд принципово нових висновків про походження й поширення первісних тонорядів, хроматизмів та ритм. архетипів. На поч. 1930-х у житті й діяльності К. виникла вимушена пауза, викликана політикою рад. режиму стосовно культури і творчої інтелігенції України. Восени 1931 востаннє побував в укр. селі, відтак, намагаючись уникнути репресій, опинився у Москві, а згодом — у Караганді. Від 1933 — на пед. праці. Від 1936 — керівник етногр. сектора Наук.-дослідного муз. ін-ту (НДМІ) при Моск. конс., з 1937 очолив щойно заснований Кабінет з вивчення муз. творчості народів СРСР при істор.-теор., з 1940 — викладач кафедри муз. фольклору істор.-теор. ф-ту Моск. конс. де організовував і здійснював збирацьку, пед. та наук.-досл. роботу в галузі органології на матеріалі рос. нар. інструментів та неросійських народів РРФСР ("Флейта Пана в русских областях", "Флейта Пана у народов Советского Союза").

Під час 2-ї світ. війни жив у Москві, де читав курс лекцій про музику народів Європи, поновив зв'язки з Академією наук УРСР, що перебувала тоді в Уфі, виконував планові теми, пов'язані з укр. муз. фольклором. Після війни вивчав родинно-обряд. і календарні пісні українців і білорусів, запровадив кардинально нову методику дослідження нар. інструментарію з опорою на відомості про нар. *інструменти*, інстр. музику, її виконавців та виконання тощо. Унікальною частиною наук. спадщини К. є його праці, присв. критиці муз. джерел — "Объяснения, поправки и самокритические замечания" (1935), передмови, коментарі та тексти до зб. "Українські народні мелодії" тощо. У своїх працях розробляв фундамент. проблеми історії і теорії муз. етнографії. У статті "Вступні уваги до музично-етнографічних студій" обґрунтував основи, мету та завдання муз. етнографії і порівняльного муз-ва, вважаючи, що вони належать до однієї "порівняльної й еволютивної" науки, предметом котрої є "музика культурно відсталих народів або народів неєвропейської культури в цілому, а в межах європ. культури — лише та музика, що поширюється без нот і без контролю писаного муз. тексту"; обстоював самостійність її як науки, всупереч погляду на неї як на дисципліну прикладного значення (в ролі каталізатора профес. музики); заперечував твердження про те, що нар. музика — це рання стадія розвитку загальної історії музики; обстоював неперевершеність і естет. красу зразків традиц. нар. музики; сформулював визначення нар. музики та її нац. специфіки, вважаючи, що побачити нац. елементи можна лише "після усунення всього того, що є спільним з музикою інших народів".

Фольк. записи К. відіграли значну роль у розвитку *фольклоризму* укр. профес. музики, збагачення її жанр.-темат. властивостей, ладо-інтонац. та метро-ритм. специфіки. Ними скористалися *Ф. Блюменфельд, П. Козицький, М. Вериківський, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, О. Дашевський, Ю. Мейтус* та багато ін. у фп., скр., анс., симф. та оперній музиці.

Літ. тв.: Избранные труды. В 2 т. / Сост., коммент. *В. Гошовского;* общ. ред. *П. Богатырева.* — М., 1971, 1973; Вибрані твори. У 2 т. / Упор. і передм. *А. Іваницького.* — К., 1985, 1986; Народні співці і музиканти на Україні: Програма для досліду їх діяльності й побуту. — К., 1924; Новітня музична етнографія // Рідний край. — 1912. — № 12–15, 18–19; Музыка // Украинский вопрос. — М., 1915; М. Лисенко як збирач народних пісень // Повідомлення Музично-етнографічного кабінету УАН. — К., 1923. — Ч. 1; Пісенні форми з удвоє збільшеними ритмічними групами // Музика. — 1923. — № 2, 3; Потреби у справі дослідження народної музики на Україні // Там само. — 1925. — № 2–3; Філярет Колесса // Там само. — 1925. — № 11–12; Українські пісні про дівчину, що помандрувала з зводителем // Етногр. вісник. — К., 1926. — Кн. 2; Віддих у народних співах // Там само. — К., 1927. — Кн. 5; Українські пісні про дітозгубницю // Етногр. зб. — К., 1927. — Кн. 3; Ангемітонічні примітиви і теорія Сокальського // Етногр. вісник. — 1928. — Кн. 6; Порфірій Демуцький // Україна. — 1928. — Кн. 6; Фольклористична спадщина Лисенка // Зб. Музею діячів науки та мистецтва України. — К., 1930. — Т. 1: Присвячений Миколі Лисенкові, тощо.

Літ.: Памяти К. Квитки. 1880–1953: Сб. статей. — М., 1983; *Сторожук А.* Климент Квітка (людина — педагог — вчений). — К., 1998; *Кошиць О.* Народні мелодії з голосу Лесі Українки / Записав і упорядив Климент Квітка [рец.] // Книгар. — 1918. — № 12–13; *Колесса Ф.* З царини української музичної етнографії // Записки НТШ. —

Титульна сторінка перевидання творів К. Квітки (К., 2005)

Г. Квітка-Основ'яненко. Малюнок П. Бореля

Л., 1925. — Т. CXXXVI–CXXXVII; *Козицький П.* Климент Квітка і сучасна українська музика //Нове мистецтво. — 1928. — № 8; *Привалов Н.* Труды по музыкальной этнографии Климентия Квитки // Музыкальная этнография. — Ленинград, 1929; *Бачинский Л.* К. В. Квитка [Некролог] // Вопросы музыкознания: Ежегодник. — М., 1955. — Вып. 2; *Руднева А.* Климент Васильевич Квитка // Выдающиеся деятели теоретико-композиторского факультета Московской консерватории. — М., 1966; *Іваненко В.* Климент Квітка: До 90-річчя від дня нар. // НТЕ. — 1970. — № 1; *Шевчук О.* Климент Квітка та українська музика // *Квітка К.* Українські народні мелодії. — Ч. 2: Коментар. — К., 2005; Библиография: І. Список опубликованных трудов К. В. Квитки; II. К. В. Квитка в критике и истории фольклористики / Сост. *В. Иваненко* // Памяти К. Квитки 1880–1953: Сб. статей. — М., 1983.

О. Шевчук

КВІТКА (за чол. — Байда-Суховій) Фаїна Іванівна (1905–?) — бандуристка. Працювала як піаністка в к/т в м. Ростов-на-Дону. 1924 одружилася з бандуристом і кінорежисером *Д. Байдою-Суховієм* і стала разом з ним виступати, освоївши гру на *бандурі*. 1944–52 — виступала з чоловіком у Харків. Держестраді й Краснодар. філармонії. Від 1952 і до виходу на пенсію працювала у БК м. Геленджик Краснодар. краю, виступала перед відпочиваючими. Нагороджувалася грамотами. У репертуарі — укр. і рос. нар. пісні, твори укр. композиторів.

Б. Жеплинський

КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО (справж. прізв. — Квітка, літ. псевд. — Грицько Основ'яненко) Григорій Федорович [29(18).11.1778, с. Основа побл. м. Харкова — 20(8).09.1843, м. Харків] — письменник, драматург, культ.-громад. діяч. З відомої на Слобожанщині дворян. родини. Відзначений кількома уряд. нагородами. Початк. освіту отримав удома. Наприкінці 18 — поч. 19 ст. далеко за межами Харкова уславився домашній т-р родини К.-О., де він грав "самі веселі й смішні ролі". Навч. у Курязькій монастир. школі. Мав неабияке муз. обдарування. Здобув певну муз. освіту — грав на *фортепіано* і *флейті*. Любив улаштовувати театр. вистави, для яких компонував музику. Від 1793 записаний вахмістром до лейб-гвардії кінного полку, числився "не при справах" у департаменті герольдії. 1796–97 вважався ротмістром Сіверського карабінерного й Харків. кірасирського полків. 1804–05 відбував послух у Курязькому монастирі, де в келії мав фп. і флейту, на котрих грав, компонував духовні *концерти*. Після повернення додому займався громад.-культ. діяльністю, організатор і кер. Харків. профес. т-ру. Один з видавців і редакторів журн. "Украинский вестник" (1816–19), засновників Харків. публ. біб-ки (1833) і відкритого у Полтаві кадет. корпусу; член Тов-ва наук при Харків. ун-ті. Ініціатор і засновник "Тов-ва добродіяння", на кошти якого було відкрито перший в Україні "Інститут шляхетних дівчат". 1817–29 — предводитель дворянства Харків. повіту, 1832–40 — совісний суддя, голова Харків. палати карного суду.

Будинок Г. Квітки-Основ'яненка в с. Основа

Непогано грав на фп., давав концерти у будинку прокурора губернії. Муз. твори К.-О. користувалися популярністю в харків'ян. Захоплювався укр. *фольклором*, видав "Малороссийские анекдоты" (1822), збирав і записував нар. *пісні*, що потім використовував у своїх драм. творах, як і пісні з існуючих фольк. зб., зокр. *М. Максимовича*. Деякі, записані К.-О. зразки (зокр. колядку "Ой зажурилась крутая гора") опублікував *І. Срезнєвський*.

Своїми "малоросійськими операми" започаткував жанр укр. *опери комічної*: "Сватання на Гончарівці" (1836), що мала досить розвинену муз. драматургію, споріднена з франц. opera comique; "Бой-жінка" (1839–40) — близька до італ. опери-buffa.

Сюжети комедій К.-О. неодноразово використовувались у творах муз. т-ру: "Сватання на Гончарівці" — в одноим. *опереті К. Стеценка* (1909) "Салдацький патрет" (1834) — у комічних операх "Вій" *М. Вериківського* (1946) і "Вернісаж на ярмарку" *В. Кирейка* (1985), "Шельменко-денщик" (1833–35) — у комічній опері *В. Губаренка* "Сват мимоволі" (1982); "Конотопська відьма" (1836) — в однойменному *мюзиклі І. Поклада* (1982); "Турецька шаль" (1829) — в опереті "Турецька блакитна шаль" *В. Філіпенка* (1990).

Тв.: "малоросійські опери" — "Сватання на Гончарівці" (1836), "Купала на Івана" (незак.); "Бой-жінка" (1839); для соліста й хору — "Кадриль" (1816); для фп. — Марш, Пісня (1817).

Літ. тв.: Зібрання творів. У 7 т. — К., 1978–1981.

Літ.: *Данилевский Г.* Украинская старина: Материалы для истории украинской литературы и народного образования. — Х., 1866; *Маценко П.* Давня українська музика і сучасність. — Вінніпег, 1952; *Миклашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII — першої половини XIX ст. — К., 1959, ²1967; *Гончар О.* Григорій Квітка-Основ'яненко: Життя і творчість. — К., 1969; *Луцький Ю.* Драматургія Г. Ф. Квітки-Основ'яненка і театр. — К., 1978; *Зубков С.* Григорій Квітка-Основ'яненко: Життя і творчість. — К., 1978; *Паламарчук О.* Музичні вистави львівських театрів (1776–2001). — Л., 2007; *Мурзіна О.* Красне письменство як джерело музично-етнографічної інформації: Слобідська Україна у творчості Г. Квітки-Основ'яненка // Проблеми етномузикології. — К., 2004. — Вип. 2; *Макухіна І.* Г. Квітка-Основ'яненко і народна музика // НТЕ. — 1978. — № 6; *Смоляга Н.* Квітка-Основ'яненко і музика // Прапор. — 1983.— № 6.

І. Сікорська

КВОДЛІБЕТ (від *лат.* quod libet — будь-що, *франц.* pot-pourri, *нім.* allerlei, *італ.* massanza) — форма муз. жарту, що полягає в одночасному чи послідовному з'єднанні різних мелодій, звуконаслідувань, уривків з муз. творів, викладених повністю або фрагментарно. Ефект такого жарту посилюється контрастом несхожих між собою мелодій реліг., світськ. та нар. походження. Прообразом К. вважають франц. *мотет* 13 ст., де на мелодію григоріан. хоралу накладено фрагмент пісні з репертуару труверів. У 16–17 ст. К. став самостійним *жанром*. Поширився в Німеччині (Л. Зенфль, Л. Гайденхаймер, В. Шмельтцль та ін.). К. скористався *Й. С. Бах* в останній варіації "Ґольдберґівських варіацій", а також В. А. Моцарт у "Galimathias musicum". Композиц. принцип К. знайшов широке застосування в кам. вок. та інстр. музиці й утвердився під назвою різноманітних віночків укр. нар. *пісень*, *танців* та *попурі* у творчості попередників і сучасників *М. Лисенка* ("Первый музыкальный венок из украинских народных песен для скрипки А. Калливоды"), зокр. укр. композиторів чес. і польс. походження — *А. Єдлічки*, *А. Коціпінського*, *Й. Витвицького*, *М. Завадського*, *В. Заремби* та ін. У хор. музиці відомі К. М. Лисенка, де об'єднано, напр., нар. пісні "Гей гук, мати, гук" і "Ой і не стелися, хрещатий барвінку", або *попурі*, куди входить 7 контрастних за жанром, характером та темпоритмом нар. пісень, опрацьованих для різних вик. складів ("Ой я нещасний, що маю діяти", "Тихо, тихенько грай", "Ой казали вражі люди", "Ой козаче, козаченьку" тощо). В ост. трет. 19 — на поч. 20 ст. *жанр* К., як і попурі, належав до найпопулярніших у тод. муз. побуті й відповідав потребам аматор. і напіваматор. музикування. Різноманіття цього жанру для хорового, інстр. музикування й конц. виконання відображає
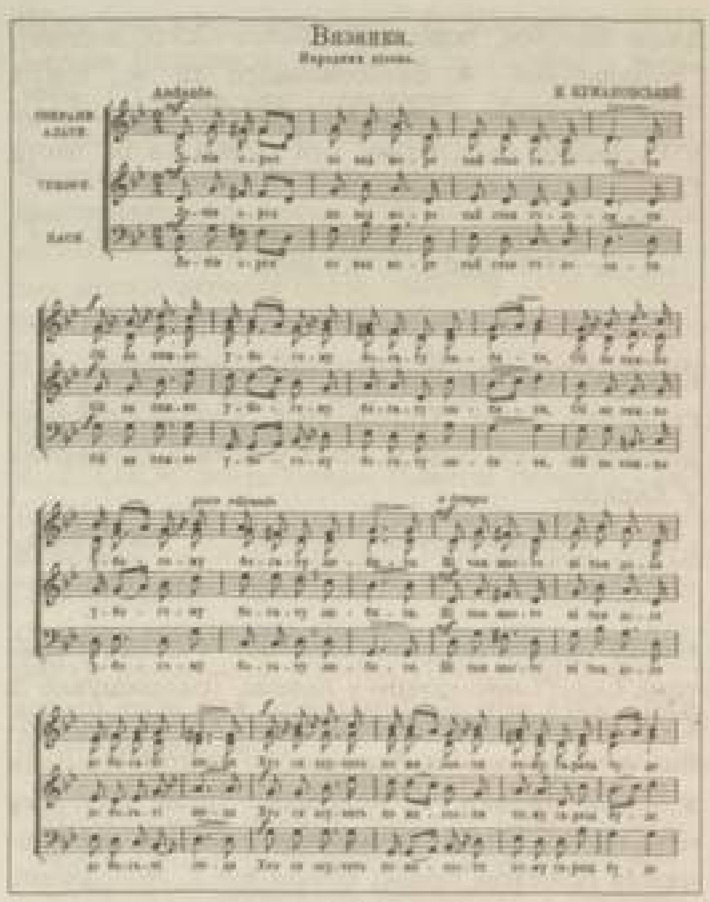
Н. Кумановський. В'язанка народних пісень

нотна продукція вид-ва *Л. Ідзіковського*. Так, укр. муз. колорит властивий Попурі на мелодії з "Наталки Полтавки" А. Артемовського, програмним композиціям "В Малоросії", Попурі № 1, 2 на "Звуки України" *В. Присовського*; на салон. музикування розраховане нотне видання "Современная опера в салоне. Собрание попурри по мотивам самых любимых новых опер, оперетт и балетов". Вел. масив муз. літ-ри в дусі К. створено в зах.-укр. музиці 19 ст. для хору, вок. *квартетів* для різних муз. інструментів, що користувалася популярністю в домашньому міськ. побуті і сцен. виконанні (твори для *цитри М. Кумановського*, *З. Кириловича*, *О. Зарицького* та *Є. Купчинського*, "Улюблені укр. солоспіви" для фп. *П. Любовича* тощо). Поміж хор. композицій відомі "Гимни слов'янські", аранж. *О. Нижанківським* (мелодії хорват., чеськ., польс., болг., словен., серб., укр. та рос. пісень) тощо. До числа перших творів, написаних *С. Людкевичем*, належить "Кводлібет з руських народніх пісень" для чол. хору *a капела*. Хор., ансамблеві — вокальні й інструментальні — К. збереглись у худ.-вик. практиці України донині.
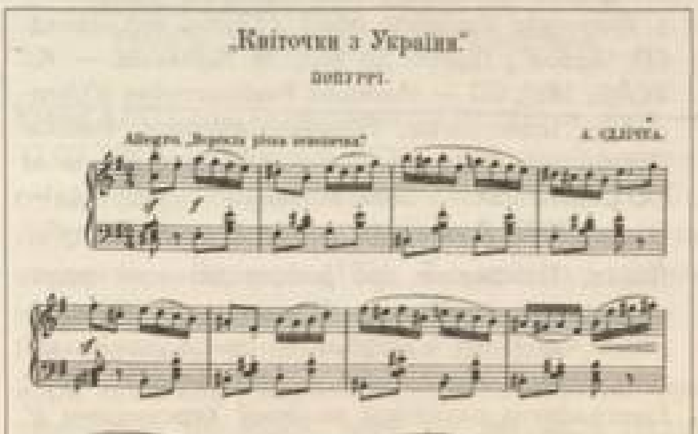
А. Єдлічка. "Квіточки з України". Попурі.

Літ.: *Симакова Н.* Вокальные жанры эпохи Возрождения. — М., 1985; *Штундер З.* Станіслав Людкевич: Життя і творчість. — Л., 2005; *Розеншильд К.* Мотет // История зарубежной музыки до середины XVIII века. — М., 1963; *Зінків І.* Камерно-інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Пархоменко Л.* Хорова творчість. — Там само.

О. Шевчук

КВЯТКОВСЬКИЙ (Kwiatkowski) Вікентій (Вінцент) — диригент оркестру "Театру волинської шляхти" в Житомирі (1859–61) і польс.-рос.-укр. трупи Т. Борковського там само (1861–63). Автор музики до укр. п'єс "Маруся" (інсцені-

зація одноим. повісті *Г. Квітки-Основ'яненка*), "Бувальщина" А. Велісовського та ін., що з 1864 виставляв з цією музикою *О. Бачинський* у Руському народному т-рі (Львів та ін. міста Галичини, 1864–67).

Літ.: *Паламарчук О.* Музичні вистави львівських театрів (1776–2001). — Л., 2007.

Р. Пилипчук

КЕЙКАУТОВ Василь (бл. 1805 — ?) — піаніст і скрипаль. Закін. Харків. ун-т. Здобув блискучу домашню муз. освіту. Брав участь у концертах у Харкові.

Літ.: *Миклашевський Й.* Музична та театральна культура Харкова у XVIII–XIX ст. — К., 1967.

КЕЛЕР (Koehler) Йоганн (1826–95) — співак (баритон). Соліст нім. опери у Львові. Товаришував із *С. Монюшком*, який спеціально для К. переробив з тенорової на баритонову партію Йонтека з опери "Галька" *С. Монюшка*. Після розпуску нім. театру (1872) залишився у Львові, де працював солістом польс. опери п/к *Г. Ярецького*.

А. Калениченко

КЕЛЬБЕРІН Олександр (бл. 1880, Україна — 2.02.1940, Нью-Йорк, США) — піаніст. Закін. Київ. конс. Пізніше вдосконалювався в *О. Зілоті*. Після 1917 емігрував до США. Перший концерт у Нью-Йорку — 1918. Заснував у США Гільдію кам. музики. Провадив пед. діяльність. Певний час був помічником О. Зілоті у Філадельф. конс. Покінчив життя самогубством.

Літ.: [*Б. а.*]. Александр Кельберин [Некролог] // Последние новости (Париж). — 1940. — 3 февр.

І. Лисенко

Н. Кемарська

КЕМАРСЬКА Надія Федорівна [16(28).09.1899, м-ко Старобільськ, тепер Луган. обл. — 08.1984, м. Москва, РФ] — оперна й опереткова співачка (лір.-колор. сопрано), муз. режисер, педагог. Н. а. РРФСР (1940). Лауреатка Сталін. премії (1952). Після закін. Старобіл. гімназії (1917) працювала вчителькою, брала участь в аматор. концертах, де виконувала укр. нар. пісні й старов. романси (мала у м-ку прізвисько "Недда Кемаріні"). Закін. Моск. конс. (1923, кл. вокалу А. Секар-Рожанського й А. Лабінського, за ін. даними — 1924, кл. *В. Зарудної*). У січ. 1923 вступила до 2-ї студії Моск. худ. т-ру (пед.-реж. — К. Котлубай). 1925–52 — солістка цього т-ру (після 1941 — Т-ру ім. К. Станіславського й В. Немировича-Данченка) в Москві. 1925 гастролювала з Т-ром у Німеччині, тод. Чехословаччині, США. Маючи голос красивого світлого тембру, видат. драм. талант та бездоганну дикцію, вирізнялася здатністю правдиво втілювати трагічні, комічні, ліричні образи. Від 1950 — режисер-педагог Т-ру. Реж. дебют К. — участь у постановці опери "Сім'я Тараса" *Д. Кабалевського* (1951, дириг. С. Самосуд).

Партії: Парася ("Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Рашель ("Мадемуазель Фіфі" Ц. Кюї), Іоланта (однойм. опера П. Чайковського), Мерседес ("Карменсита і солдат", пост. В. Немировича-Данченка на муз. Ж. Бізе), Віолетта ("Травіата" Дж. Верді), Єлена ("Прекрасна Єлена" Ж. Оффенбаха), Серполетта ("Корневільські дзвони" Р. Планкетта), Івонна ("Джонні награє" Е. Кшенека), Наталя ("В бурю" Т. Хреннікова), Панова ("Любов Ярова" В. Енке).

Літ. тв.: О себе за двадцать лет // Театр. неделя. — 1940. — № 14; Джульетта и Антония // Там само. — 1941. — № 10; Самые яркие минуты // СМ. — 1962. — № 11; Жизнь, труд, творчество // Сов. культура. — 1958. — 26 апр.

Літ.: *Соболевская О.* Три судьбы // СМ. — 1969. — № 7; *Янко Т.* Надежда Кемарская // Муз. жизнь. — 1979. — № 3; *[Б. а.]*. В гостях у Н. Ф. Кемарской // СМ. — 1984. — № 3; *Хренников Т.* Преданность театру // Сов. культура. — 1984. — 30 авг.

М. Ржевська

Н. Керімова

КЕРІМОВА (за чол. — Хюфнер) Ніна Володимирівна (20.07.1962, м. Красноярськ, РФ) — музикознавець, фольклористка, педагог, муз. критик, співачка (в нар. манері). Лауреатка Кіровогр. обл. краєзнавчої премії ім. В. Ястребова. (1997). 1981 закін. теор. відд. Дніпроп. муз. уч-ща, Київ. конс. (1987, кл. *І. Чижик*), 1996 — аспірантуру при ІМФЕ (наук. кер. — *С. Грица*). 1981–82 — викладачка теор. дисциплін ДМШ м. Жовті Води Дніпроп. обл., 1987–2000 — кафедри історії музики та гри на спец. інструменті Кіровогр. пед. ін-ту; 1990–2000 — Кіровогр. муз. уч-ща. Дослідниця нар. музики (зокр. — пісен. фольклору) Кіровоградщини. Від 1983 — учасниця *ансамблю наук.-етногр. "Древо"*. Організаторка анс. *"Гілка"* (1987), з яким брала участь у Міжн. фестивалі у Бельгії (1994, Dranouter) і Польщі (1996, "Kołysanky", Краків). Здійснила декілька десятків польових експедицій, створила значний фонд аудіозаписів. 1996–97 — авторка циклу фольк. радіопередач на обл. радіо. Упоряд. видань аудіозаписів пісен. фольклору сільських гуртів. Від 2001 мешкає в Німеччині.

Дискогр.: аудіокасета — "Вітер степовий". Музичний фольклор Центральної України (с. Розумівка, с. Липняжка Кіровогр. обл.) / [Запис укр.-канад. СП *"Кобза"*] Підгот. до вид. *Н. Керімова*. — К.: УЕЛФ, 1997; CD — Musiques Traditionnelles d'Ukraine. — 1eme partie: Steppe, Carpathes, Podolie Occidentale, Boikivchtchéna / Réaliz. *H. Boone* et *Ol. Chevtchouk*. — Silex: Mosaique — Y225211. — France, 1993; Див. також дискогр. до ст. *"Гілка"*.

Літ. тв.: Положення про роботу дитячого фольклорного ансамблю. — Кіровоград, 1990; Втілений час: Магія й астральний смисл української традиційної обрядовості. — Кіровоград, 1990; Етнографічна спадщина північної Херсонщини // Культура Херсонщини: Тези наук. конф. — Херсон, 1991; Єлисаветградський та Олександрійський повіти Херсонської губернії в етнографічних дослідженнях 19 — початку 20 ст. // Культура рідного краю: Тези обл. наук. конф. — Кіровоград, 1991; Найкращі пісні голоси // Поріг (Кіровоград). — 1992. — № 4; До питання про український підголосковий спів // Зб. наук. статей Сум. пед. ун-ту. — Суми, 1996; Традиційна музична культура колишніх військових поселень // Метод. вісник. — Кіровоград, 1996. — Вип. 4; Пісня — це пам'ять [співавт. — *О. Полячок*] // Кіровогр. правда. — 1989. — 29 серп.

Літ. *Селецький П.* Гілка та її корені // Народне слово (Кіровоград). — 1992. — 7 лип.; [*Б. а.*].

Претендує "Гілка" (на здобуття премії А. Ткача висунуто ансамбль "Гілка") // Веч. газета (Кіровоград). — 1993. — 4 черв.; *Гончаренко В.* Пісенний цвіт "Гілки" // Там само. — 1997. — 11 верес.; *http://home.arcor.de/kerimova*,(укр., нім. мовами).

Ол. Шевчук

КЕССЛЕР (Kessler) Йозеф Кристоф (26.08.1800, м. Аугсбург — 14.01.1872, м. Відень) — нім. і польс. композитор, піаніст, педагог. 1820–26 — домашній учитель фп. гри у гр. Потоцького у Львові й Ланцуті. 1826–29 перебував у Відні, у 1929–30 — у Варшаві, 1833–55 — періодично виступав і працював у Львові. Як композитор працював у пісен. і хор. жанрах, написав *етюди* для фп. Поміж учнів — *С. Дунецький*, К. Дунецька та ін.

Р. Прутенко

КЕССЛЕР Пилип Максимович (18.06.1922, м. Самбір, тепер Львів. обл. — 15.07.1996, м. Ґлівіце, Польща) — скрипаль, аранжувальник, диригент, керівник естр. і джаз. ансамблів та оркестрів, педагог. Навч. у Львів. конс., кл. скрипки, 1939–41 — у *П. Столярського* в Одесі. 1941 — викладач Тбіліс. конс., 1942 — соліст Львів. філармонії. 1945–46 — муз. керівник Львів. теа-джазу (худ. кер. — *С. Каштелян*), 1946 — Держ. джаз-оркестру УРСР у Києві (худ. кер. — Ю. Тимошенко). Від 1955 — керівник естр. анс. Львів. філармонії. Від 1957 жив у Ґлівіце (Польща).

В. Симоненко

Державний джаз-оркестр УРСР. 1946 р. У центрі — П. Кесслер.

КИБКАЛО Євген Гаврилович (12.02.1932, м. Київ — 12.02.2003, м. Москва, РФ) — оперний і конц. співак (баритон), педагог. Н. а. РРФСР (1970). Лауреат 5-о Всесвіт. фестивалю молоді та студентів у Варшаві (1955, 2-а премія і срібна медаль).

Під час навч. у льотному уч-щі брав участь у хорі, одержав направлення на навчання. Був прийнятий до Моск. конс. — до кл. І. Назаренка як *бас*, згодом був переведений до кл. В. Політковського, де навч. як *баритон*. Закін. Моск. конс. 1956, дипл. робота — партія Грязного з "Царевої нареченої" *М. Римського-Корсакова* 1955 — стажист, 1956–76 — соліст Великого т-ру (Москва). 1963 стажувався в т-рі Ла Скала (Мілан, Італія).

Мав голос широкого діапазону (від *Ля₁*), м'який і рівний в усіх регістрах, з чистим мікстом і фальцетом. Відзначався видатним драм. талантом, рідкісним артистизмом. У репертуарі — всі гол. баритонові партії клас. і сучас. опер, 1-й вик-ць на сцені Великого т-ру партій Петруччо ("Приборкання непокірної" В. Шебаліна, 1957), Андрія Болконського, Олексія ("Війна і мир", 1959; "Повість про справжню людину", 1960, *С. Прокоф'єва*). Гастролював у США, тод. Чехословаччині, Болгарії, Італії.

Виступав як конц. вик-ць. 1976 внаслідок невдалого лікування (хірургічна операція) хвороби голосових зв'язок втратив голос. 1977–79 — кер. оперної трупи Моск. муз. т-ру ім. К. Станіславського й В. Немировича-Данченка. Від 1979 — професор кафедри вокалу Моск. конс.

Мав бл. 160 записів у Держтелерадіофонді Кол. СРСР, зокр. опери "Замок герцога Синя Борода" *Б. Бартока* (1965, Вел. симф. орк. Всесоюз. радіо й ТБ п/к Г. Рождественського), "Приборкання непокірної" В. Шебаліна (1958, солісти, хор та орк. Вел. т-ру, дириг. З. Халабала); романси З. Левіної (1960, партія фп. — автор), пісні рад. композиторів, арії з рос., рад. та зах.-європ. опер.

Партії: Онєгін, Єлецький, Мазепа ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", одноим. опера П. Чайковського), Мізгир, Грязной ("Снігуронька", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Шакловитий ("Хованщина" М. Мусоргського), Фіґаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Марсель ("Богема" Дж. Пуччіні), Деметрій ("Сон літньої ночі" Б. Бриттена) та ін.

Літ. тв.: Встреча с новым героем // СМ. — 1960. — № 4.

Літ.: *Кузнецова И.* Молодые исполнители // Муз. жизнь. — 1958. — № 9; *Її ж.* Евгений Кибкало // СМ. — 1961. — № 5; *Грошева Е.* Евгений Кибкало // Муз. жизнь. — 1960. — № 21; *Мельников Г.* Очами нынешними и свежими // Театр. жизнь. — 1961. — № 17; *Кашигина К.* Стажеры Большого... // Комс. правда. — 1956. — 6 окт.; *Ансимов Г.* Один из самых молодых // Сов. артист. — 1957. — 1 янв.; *Иванова А.* Артист больших возможностей // Там само. — 1959. — 13 мая; *Ужова Г.* Поет Евгений Кибкало // Моск. комсомолец. — 1959. — 16 мая; *Смирнова В.* Талантливый певец, хороший товарищ // Сов. артист. — 1961. — 15 февр.; *Хромченко М.* Певец-актер // Веч. Москва. — 1962. — 20 янв.; *Эйзен А.* Евгений Гаврилович Кибкало // Сов. артист. — 1969. — 7 мая.

М. Ржевська

Є. Кибкало

КИВА Олег Пилипович (5.01.1947, м. Львів — 26.12.2007, м. Київ) — композитор. З. д. м. УРСР (1986). Н. а. України (2001). Лауреат Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1979), Премії ім. М. Лисенка (2004), мист. премії "Київ" (2007). Член НСКУ (1972), Нац. спілки кінематографістів України (1991). Закін. Полтав. муз. уч-ще (1966), Київ. конс. (1971, кл. композиції *М. Скорика*). 1971–72 — викладач Уманського муз. уч-ща (Черкас. обл.), 1972–74 — редактор відділу пропаганди СКУ, 1974–76 — викладач Київ. ДМШ, 1977–80 — муз. редактор вид-ва "Музична Україна". Від 1981 — на творчій роботі. Один із засновників *жанру* кам. вок. *кантати* для голосу й кам. орк. (найвизначніша — № 3 на сл. *П. Тичини*, 1982, сповнена високого трагізму). Один з найкращих творів — кам. симфонія для голосу й кам. орк. (1989) на сл. *Т. Шевченка*, позначена ідеями *неофольклоризму*. Обидва написано з

О. Кива

Я. Верещагін, О. Костін, О. Кива
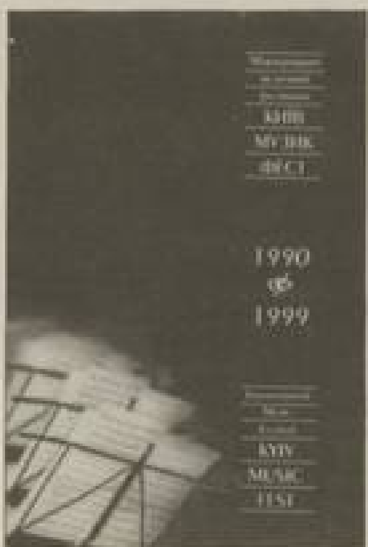
Титульна сторінка дайджесту "Міжнародний музичний фестиваль Київ Музик Фест" (К., 2000)

урахуванням специфіки голосу *Н. Матвієнко*, яка стала їх вик-цею, записала до фондів Укр. радіо. Зазначені твори віддзеркалюють самобутній автор. стиль К. із тяжінням до мініатюризації форми, камерності, яскравий талант лірика. Наскрізна образно-темат. драматургія надає їм рис поемності (Г. Луніна). В ін. композиціях К. відчутно вплив *неоромантизму* (напр., фп. соната № 2 — "Романтична музика"), *неокласицизму* та *необароко* (зокр. сюїта "Українська музика XVI–XVII ст.", дві "Концертні фуги"). Композитор плідно працював у галузях театр. й кіномузики.

Тв.: балет "Олеся" (за О. Купріним, 1984); вок.-симф. — "Ода землі" (сл. М. Рильського, 1976, 2-а ред. 1983), "Дума про Полтаву" (1982) — обидві для голосу й симф. орк., 6 кам. кантат: I — на сл. А. Новочадовської (1977), II — на сл. Ф. Г. Лорки (1981), III — на сл. П. Тичини (1982), IV — на сл. О. Мандельштама й М. Заболоцького (1983, для сопрано, баритона та кам. орк.), V — на сл. О. Пушкіна (1993), VI — на сл. Т. Шевченка (1997), Кам. симфонія на сл. Т. Шевченка (1990) — усі (окрім IV) для сопрано й кам. орк.; для симф. орк. — Симфонія (1971), "Лірична поема" (1977), Увертюра (1982); Фп. концерт (1983); кам.-інстр. — струн. квартет "Пам'яті Дмитра Шостаковича" (1975), сюїта "Українська музика XVI–XVII ст." для 3-х голосів (2-х жін. і чол.), 3-х флейт, альта, влч., клавесина та ударних (1990); для влч. — Соната (1975), для скр. — Два Інтермецо (1975), для фп. — 2 сонати (1969, 1977 — "Романтична музика"), Фантазія (1972), "Український триптих" (1975), дві "Концертні фуги" (1979) тощо; вок. цикл "Музика для дітей" (сл. А. Новочадовської, 1975); для хору — Три хори на сл. О. Пушкіна (1983), Чотири хори на сл. М. Рильського (1984), на сл. Т. Шевченка, П. Тичини, Б. Олійника; романси, зокр. вок. цикл "Три поеми на слова П. Тичини" для баритона й кам. орк. (1982); музика до театр. вистав, к/фільмів (понад 50), зокр. — "Рік теляти", "Карусель", "Вантаж без маркування", "Серця трьох", "Грішник", "Допінг для ангелів", кіносеріалів — "Графиня де Монсоро", "Пороки та їх шанувальники", "Мій особистий ворог", "Лялька", "Попіл фенікса"; до докум., істор.-хронік. та худ. ТБ-фільмів, поміж яких — "Гори димлять", "Далі польоту стріли", "Дорога на Січ", "Козаки йдуть", "Страчені світанки", "Довга дорога до мами", "Людина з команди альфа", "Тупик" та мультфільмів, зокр. — "Тополя" за Т. Шевченком (1995, Київ. к/с., реж. В. Костилєва), "Драма на папері", "Стародавня балада" тощо. Вид.: Твори для голосу з камерним оркестром. У 3 зош. — К., 2007.

Обкладинка CD "Олег Кива. Камерні твори"

Дискогр.: подвійний CD — *Кива О.* "Камерні твори": *"Київська камерата" п/к В. Матюхіна, солісти Н. Матвієнко, І. Семененко, Л. Войнаровська, В. Буймістер, Д. Вишня.* — К.: Атлантік, 2007. — К–961322–ДО.

Літ.: *Зінькевич О.* Олег Кива // Ранок. — 1979. — № 12; *Невінчана Т.* Обличчя виразу незагальний // Українські композитори — лауреати комсомольських премій. — К., 1982; *Її ж.* Кожен твір, як сповідь // КіЖ. — 1984. — 26 лют.; *Ярко М.* Нове в камерному жанрі // Музика. — 1985. — № 4; *Степаненко Н.* "Одчиняйте двері — наречена йде!" // Наука і культура України. — К., 1986. — Вип. 20; *Ланцута Л.* У межах неоромантизму // Музика. — 1998. — № 3; *Конькова Г.* Музичний світ Олега Киви // Спрага музики: паралелі і час спогадів. — К., 2002. — Т. 2; *Луніна Г.* Мікросимволічна образність камерно-вокальної творчості Олега Киви // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. — К., 1982; *Її ж.* Його музика сповнена любові // Музика. — 2007. — № 1; *Некрасова Н.* "Повнометражні" симфонічні // КіЖ. — 1981. — 31 трав.

І. Сікорська

"КИЇВ МУЗИК ФЕСТ" ("КМФ.") — міжн. муз. фестиваль. Започаткований 1990 *І. Карабицем* (1990–2001 — його директор). Мета: піднести ім'я столиці України й репрезентувати її муз. культуру у світі, враховуючи найкращі досягнення й застосування світ. фест. досвіду на укр. ґрунті. Нинішня назва — з 1991. Провідне гасло: "Музика і Світ. Світ і Музика". 1-й директорат: *Є. Станкович, М. Скорик* та *В. Бібік*, організатор — *Центр музичної інформації СКУ* п/к *В. Симоненка* (з 2003 — *О. Голинської*, з 2006 — *І. Небесного*), продюсер — *В. Балей*. Творче кредо: презентація укр. музики у світ. контексті, самоусвідомлення вітчизн. митців у контексті загальних світ. процесів. До 1-ї фест. програми було включено твори, присв. Києву, зокр. — "Київський триптих" *Б. Фільц*, Симфонія № 3 "Дніпрові райдуги" *Г. Ляшенка*. З-поміж 90 творів — 83 укр. авторів, 67 було написано після 1985, 10 виконувалися вперше, зокр. — Літургія для сопра-

но й чол. хору a cappella *Л. Дичко*, Кам. концерт для анс. солістів *О. Левковича*, Концерт для гітари й кам. орк. *К. Віленського*, Квартет для саксофонів *І. Кириліної*, Симфонія № 4 *О. Красотова*, Концерт для бандури й орк. нар. інстр. *Я. Лапинського*, "Поезія випадкового" для електронних звуків і фп. *О. Назарова*, сюїта "Musica rustica" *П. Петрова-Омельчука*. З кожним роком кількість прем'єр зростала: на "КМФ.'02" бл. 70: світ., європ., всеукр. та київських, при тому переважали укр. автори; відбулися прем'єрні виконання: кам. симф. "Музика літа" В. Бібіка (1993), кам. кантати "П'єро мертвопетлює" для *контртенора* й анс. (1994) і "Дон Жуан з Коломиї" (1995) *О. Козаренка*, "Диптих" для хору (1995) й "Гімн 2001 року" для струнних (2001) *В. Сильвестрова*, концерт "Швейцарські фрески" Л. Дичко (2002), 24 Каприси для вел. симф. орк. Н. Паганіні—М. Скорика (2005) та багато ін.

Основне змістовне навантаження на "КМФ." належить найкращим творам сучасників: на 1-у прозвучали моноопера "Ніжність" *В. Губаренка*, "Dictum" Є. Станковича, симфонія "Exegi monumentum" В. Сильвестрова, Концерт № 2 для скр. з орк. М. Скорика, Концерт для оркестру № 3 *І. Карабиця*, IX Симфонія В. Бібіка, IX Симфонія *Б. Буєвського* та ін., що підняли "фестивальну планку" на високий мист. рівень. Завдяки їм "КМФ." став найважливішої подією року в царині акад. музики в Україні.

Водночас, "камертоном" для сучас. музики є світ. і вітчизн. класика з акцентуацією останньої. Так, на 1-у фестивалі прозвучали Симфонія *М. Колачевського*, увертюра до опери "Тарас Бульба" *М. Лисенка — Л. Ревуцького*, хор "Сонце заходить" *С. Людкевича*, Симфонія № 2 *Л. Ревуцького*, "пунктиром" окресливши шлях розвитку укр. музики за попереднє століття. На закритті "КМФ.'95" прозвучала сюїта "У горах" *М. Колесси*. На "КМФ.'97" через 70 років після 1-о вик. і десятиліть заборони відновили "Галицькі пісні" Л. Ревуцького.

Багаторічна "модель" "КМФ.": 30—35 концертів, з яких 5—7 симфонічних, 14—17 камерних, 5—7 хорових, а також сольні, джазові, духової музики, окремі проекти.

Вагоме місце на "КМФ." посідає "гостьова" сторінка: композитори, присутні на виконанні власних творів — Д. Ґоу (Вел. Британія, 1993), Дж. Корільяно (США, 1994), В. Олбрайт, Дж. Крамб (обидва — США, 1995), М. Цур (Ізраїль, 2005), Дж. Різ (США, 2004), В. Ланн (Нідерланди—США, 2004), О. Беннінгоф (Німеччина, 2005), Б. Шаффер (Польща—Австрія, 2005); колективи — хор і орк. "Le Concert Spirituel" (Франція), Анс. нової музики (Швейцарія), квартет "Вілянув" (Польща) — усі 1993, "California E.A.R.Unit" (США, 1995), "Continuum" (США, 2000), кам. анс. Сієтла (США, 2005), окремі виконавці — Р. Кейнс (фп., США, 1992), М. Леонард (саксофон, США, 1993, 1994), С. Сакакібара (дириг., Японія, 1995), Дж. Стеллуто (дириг., США, 2000), Д. Андервуд (саксофон, США, 2000), Е. Ковачич (скр., Австрія, 2001), П. Міллер (мецо-сопрано, США, 2002); А. Бауер (влч., Польща, 2004), Ф. Жанно (саксофон, Франція, 2004), М. Коласа-Гладікова (мецо-сопрано, Польща, 2004).

Щороку на "КМФ." приїздять як представники укр. діаспори, так і наші кол. співвітчизники — композитори *А. Мірошник* (1992, 1993), О. Левкович (1991, 2001), *М. Кузан* (1992, 1993), *Л. Кузьменко* й *Ґ. Кулеша* (1993), *Р. Гурко* (2005), *В. Ільїн*, *О. Яковчук* (2005), Я. Лапинський (2007), і виконавці Є. Плавуцький (фп., Канада), *М. Цісик* (1996), *М. Сук* (2000), *Ю. Мазуркевич*, *Ю. Харенко*, *А. Коган* (2004), *М. Чайковська* (2004), *Е. Ідельчук* (2005), *Л.* та *І. Жуки* (1995).

На першому фестивалі було започатковано традицію обов'язкового звучання музики *Б. Лятошинського*: Київ. кам. хор ім. Б. Лятошинського п/к *В. Скоромного* виконав "Рим уночі" з хор. циклу "З минулого". III Симфонією відкрився "КМФ.'91", IV Симфонією — "КМФ.'94". На наступних фестивалях "момент присутності" музики Б. Лятошинського "виріс" до окремої сторінки. Про початок "КМФ." сповіщають позивні — гол. тема з V Симфонії Б. Лятошинського. Під знаком творчості композитора проходив "КМФ.'94" — ним розпочалося святкування 100-річчя від його дня нар. Планувалося відкрити "КМФ." у Нац. опері його IV Симфонією у виконанні Нац. симф. орк. п/к В. Балея (не відбулося через хворобу оркестранта). Київ. т-р пластичної драми п/к В. Мішньової представив пластично-драм. композицію на музику Б. Лятошинського, де прозвучали фрагменти його III Симфонії та III Квартету. Лірична кульмінація цієї лінії — концерт "Нічні пісні" ("КМФ.'2000", худ кер. — *І. Царевич*) з невідомих романсів, що зберігаються в рукоп. вигляді, з коментарями *М. Копиці* (з особистого листування композитора). На "КМФ.'01" відбувся концерт фп. музики "З нотної бібліотеки Б. Лятошинського", здійснений п/к І. Царевич, із творів М. Регера, Ф. Пуленка, А. Онеггера, П. Гіндеміта, Б. Бриттена та ін. у виконанні Н. Федусів та І. Савчука (Б. Лятошинський у 1920-х очолював секцію сучас. музики й уважно слідкував за новинками). В рамках "КМФ.'02" пройшла презентація щойно виданого 1-о т. 2-томника "Борис Лятошинський. Епістолярна спадщина" (К., 2002, листування з *Р. Глієром*, упоряд. М. Копиця), що супроводжувалася концертом з романсів обох кореспондентів (виконавці — *В. Савенко*, бас, Вел. Британія, О. Блок, фп., Росія).

Від 1991 у рамках "КМФ." проводилися конкурси композиторів ім. *Мар'яна* та Іванни *Коців*. У 1-у брали участь твори, написані упродовж 1960—90 (1-а премія — "Карпатський концерт" М. Скорика). 2-й було присвячено жертвам Голодомору (1992, 1-а Премія — Плач і молитва В. Бібіка), 3-й — Чорнобильській катастрофі (1993), останній — жінкам-композиторкам (1995, премія — "Обпалена мальва" *Г. Овчаренко*).

Від 2000 у рамках "КМФ." проходять міжн. наук. конференції, за матеріалами яких видаються одноим. збірки: "Українська тема у світовій музичній культурі" (2000, доповіді вчених з України, Німеччини, Америки); Пам'яті І. Карабиця

Обкладинка мультимедійного CD "Епоха в історії" (К., 2004)

Титульна сторінка буклету "Київ Музик Фест – 1998"

(2002), "Українська та світова музична культура: нові аспекти дослідження" (2003), "Маловідомі та забуті сторінки музичної історії України" (2004), "Музика III тисячоліття: тенденції та перспективи" (2005), "Українська музика 20–30-х років XX століття" (2006), "Українська духовна музика: традиції і сучасність" (2007).

На сучас. етапі "КМФ." перетворився на масштабну культуролог. акцію, що включає майстер-класи (зокр. Дж. Крамба, США, 2005; Б. Шаффера, Австрія, 2005), творчі зустрічі, круглі столи, семінари тощо. 1990 започатковано традицію залучати до програм КМФ. імпрези з ін. видів мистецтв: к/ф "Лебедине озеро. Зона" (1990, реж. Ю. Ільєнко, композитор В. Балей), худ. проект "Арт-контрапункт" (музика у творах сучас. художників України, 1994), виставки — картин В. Франчука (2000), фоторобіт В. Запорожця й картин Г. Юхимця на теми *джазу* (2004), театр. вистави.

2001 було започатковано проект "КМФ. презентує": "КМФ." у Чернігові (2001), "КМФ." у Житомирі (2002) тощо.

"КМФ.'2002" було присв. пам'яті І. Карабиця: на відкритті прозвучали його Симфонієта, "Голосіння" та Концерт № 1 для фп. з орк. а також Елегія для струн. орк. І. Карабиця–В. Сильвестрова, закінчена останнім за знайденими ескізами; відбулись окремий симф. концерт з меморіальних композицій; серія творів in memoriam: цикл хор. літургій Іоанна Златоустого, "Чичестерські псалми" *Л. Бернстайна* для хору з орк. та вперше в Україні — "Страсті по Іоанну" К. Ф. Е. Баха з архівної колекції Берлінської академії музики (диригент *К. Карабиць*); наук. конференція (були присутні колеги й друзі І. Карабиця з Москви, С.-Петербурга, земляки з Артемівська Донец. обл.). Відтоді твори І. Карабиця звучать на "КМФ." щороку п/к *К. Карабиця* (зокр. концерт для оркестру "Голосіння", 2007).

Від 1992 на "КМФ." працювали прес-групи з музикознавців і фахових журналістів п/к *Г. Степанченко* (до 2000), *І. Сікорської* (2001–06), що висвітлювали перебіг фест. подій у респ. київ. ЗМІ: ТБ- й радіопередачах, журн. і газ. статттях, зібраних у фест. Дайджесті й відповідному розділі фест. мультимедійного CD.

Титульна сторінка буклету "Київ Музик Фест – 2007"

П. Могила

І. Фальковський

Дискогр.: CD "Київ Музик Фест — 14 років історії" (2004);

Літ.: Міжнародний музичний фестиваль "Київ Музик Фест". 1990–1999: Дайджест / Упоряд. *М. Копиця, Г. Степанченко.* — К., 1999; *Швед М.* Тенденції розвитку міжнародних фестивалів сучасної музики в Україні на новому етапі (1990–2005 рр.): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — Л., 2006; *Загайкевич М.* "Київ Музик Фест" // Музика. — 2000. — № 6; *Сікорська І.* Міжнародні музичні фестивалі в Україні як віддзеркалення сучасного культурного процесу // IV Міжн. конгрес МАУ. — К., 2001; *Її ж.* Київ Музик Фест // ПіК. — 2001. — № 37; *Її ж.* Дев'ятий вал "Київ Музик Фесту" // Там само. — 2002. — № 37; *Її ж.* Пам'яті Івана Карабиця // Україна. — 2002. — № 11; *Її ж.* Іван Карабиць і "Київ Музик Фест" // Vivere memento. — К., 2003; *Її ж.* Декада української музики зі світовими вкрапленнями // Студії мистецтвознавчі. — 2005. — Числ. 4; *Її ж.* Тарас Шевченко та музичні фестивалі Києва 1990-х — початку 2000-х років // Там само. — 2006. — Числ. 2; Перший український міжнародний музичний фестиваль (6–13 жовтня 1990 року): Буклет. — К., 1990; *Сюта Б.* Осінні звучання у Києві // Укр. культура. — 2001. — № 11–12; *Його ж.* Київ Музик Фест–2003 // Там само. — 2003. — № 11–12; *Його ж.* Київ Музик Фест — вп'ятнадцяте! // УМГ. — 2004. — № 4; *Його ж.* Осінній ужинок "Київ Музик Фест–2006" // Музика. — 2006. — № 6; *Костюк Н.* "Київ Музик Фест" // Музика. — 2001. — № 6; *Її ж.* "Київ Музик Фест" // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — Числ. 4; *Її ж.* "Київ Музик Фест" // КіЖ. — 2004. — 24 листоп.; *Кушнірук О.* "Київ Музик Фест–13": Ракурс вокальний // Музика. — 2002. — № 6; *Її ж.* Ескізи до "Київ Музик Фесту" // КіЖ. — 2003. — 22 жовт.; *Семененко Н.* Фестивальні вітражі // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — Числ. 2; *Іваницька Я.* Подія, яку чекали // Музика. — 2004. — № 1–2; *Найдюк О., Сачева Т.* Сила нації — її культура // Там само. — 2005. — № 1–2; *Кравченко А.* Музика "До-ре-мі" // Там само. — № 6; *Гончарук І., Гармель О.* "Київ Музик Фест–Millenium" // Дзеркало тижня. — 2000. — № 14; *Копиця М.* "Київ Музик Фест–2005": Футурошок мистецтва нового тисячоліття // Уряд. кур'єр. — 2005. — 14 жовт; *Кондратюк Т.* "Київ Музик Фест–2006" // КіЖ. — 2006. — 1 листоп.

І. Сікорська

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ (КМА.) — провідний центр вищої освіти в Україні 17–18 ст., науково-культ. вплив якого поширювався на весь слов'ян. ареал. Утворена як колеґіум після об'єднання Київ. Єпіфаніїв. братської та Лавр. монастир. шкіл (1632); тоді ж визнано підпорядкування *П. Могилі* як фундаторові школи й покровителю. До її виникнення функції духовно-освіт. центрів в Україні виконували насамперед монастирі Києва, певний час — Остроз. академія, заснована Київ. братством (діяло з 1615) Київ. братська школа.

КМА. спочатку була відома як Києво-братська школа (з 1632 — колеґіум), згодом — Києво-Могилян. колеґіум. 1701 цей освітній заклад офіційно отримав статус академії (за традицією називалася Києво-Могилян. академією або "Могилянським Атенеєм"). Поміж ректорів КМА. були: з 1669 — Варлаам (Ясінський) та 1711–18 — Феофан Прокопович. Викладачами працювали переважно ченці Богоявлен. монастиря, ректорами призначалися архімандрити цього монастиря: Амвросій (Дубневич) — 1731–37; Сильвестр (Думницкий) — 1737–40, Сильвестр (Кулябка) — 9 серп. 1740–45; Сильвестр (Ляскоронський) — 1746–51, Георгій (Кониський) — 30 серп. 1752–55; Манасія (Максимович) — 1755–58, Давид (Ніщинський) — 3 лип. 1758 — 10 лют. 1760; Самуїл (Миславський) — 1759–68, Тарасій (Вербицький) — 1768–74, Никодим (Панкратьєв) — 1774–75, Касіян (Ляхницький/Ліхницький) — 17 трав. 1775 — 1784; Варлам (Миславський) — 1784–91, Ієронім (Блонський) — 1791–95, Феофілакт (Слонецький) — 1795–1803. У період реорганізації КМА. у *Київ. духовну академію* її очолювали Іриней (Фальковський) — 1803–04, Іакинф (Лагановський) — 1804–13 та Іоасаф (Мохов) — 1814–17.

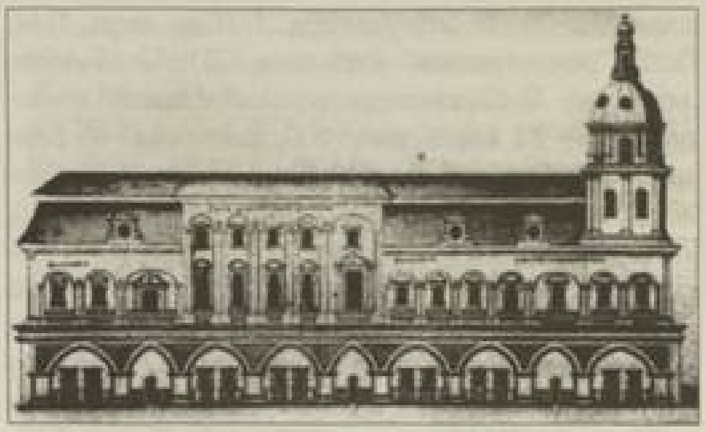

Фасад центрального корпусу Києво-Могилянської академії. XVIII ст.

Студенти Києво-Могилянської академії. Гравюра І. Щирського, 1705 (студенти на фоні будинку Київської академії)

Періодом розквіту КМА. вважаються 1690—1760-і. Проте упродовж усього періоду її існування, незважаючи на титанічні зусилля визначних діячів України, щораз виникали складні проблеми щодо розвою нац. духов. культури. Внаслідок історичних умов (поміж них — боротьба з ідеями нац.-держ. незалежності) діяльність КМА. вже з 1721 було підпорядковано Священому Синоду (до того часу працювала в юрисдикції Київ. митрополита як "Академія Його Високопреосвященства").

Засадничі принципи освіт. системи, значною мірою успадкованої від Остроз. греко-слов'яно-латин. школи, від аналогічних латинських навч. закладів відрізнялись участю спудеїв у літург. практиці. Курс навчання тривав у КМА. 4 роки, охоплюючи в межах нижчого й вищого відділів філос. і теолог. дисципліни в обсязі вищих навч. закладів Європи. Відповідно до закінчених курсів вихованці КМА. отримували звання студента, кандидата, магістра та доктора богослов'я. Поширена практика студент. мандрувань на канікулах (часом і в інший час) споріднювала життя спудеїв з культурою середньовічних європ. вагантів, водночас продовжуючи укр. традицію *мандрівних дяків*. Випускники Академії часто продовжували освіту в європ. наук. центрах — Кракові, Гейдельбергу, Кенігсбергу, Лейпцигу, Падуї, Римі, Парижі та Відні. Це інтегрувало укр. освіту до загальноєвроп. культ. процесу.

Корпоративне середовище й дем. засади організаційно-наук. діяльності КМА. сприяли асиміляції різних культуротворчих чинників, інтенсифікації взаємодії з нар. культурою й культурами ін. народів. Під впливом концепції едукаціонізму, поширюючи її ідеї на всі суспільні сфери, діячі КМА. створили істотно відмінний від неї тип: укр. просвітництво, на відміну від європ., було зорієнтоване на органічне поєднання елементів нар., світської та духовної культур. Це сприяло активізації функцій Академії в наук.-культ. житті України. Водночас істотна у початковий ("могилян.") період "пролатинська" орієнтація, що розширила межі традиц. візант.-слов'ян. спрямування братської школи, за задумом П. Могили повинна була сприяти об'єднанню конфесій у процесі формування Київ. патріархії. Загалом такі передумови відіграли величезну роль у формуванні специф., синтет. рис укр. *бароко*.

У сфері муз. педагогіки співіснували писемна й усна гілки тогочасної муз. традиції. Музика в КМА. була обов'язковою дисципліною в межах квадріуму. Натомість церк. спів в акад. навч. програми офіційно увійшов тільки 1803. Клас "нотного та ірмологійного співу" (викладачі — Й. Ликов, *Г. Баранович*, В. Субжинський, *Г. Августинович*, С. Лобожовский) було відкрито за ініціативи настоятеля Брат. монастиря і професора І. Фальковського на основі Указу, видатного Св. Синодом 1798 (окрім цього, 1801 засновано й клас інстр. музики; капельмейстером призначено Савелія Цесарського). У ньому навч. вихованці латин. класів, з 1800 — т. зв. Рос. школи. У програмах нотного ірмолог. класу — правила для співу нотного *Ірмологіону*, піснеспіви *Всенічної*, *антифони* та догмати літург. богослужінь. Навч. посібники ("Правила нотного та ірмологійного співу" Г. Барановича, "Московський ірмолой простого народного співу", "Ірмолой почаївський", "Ірмолой печерського розспіву" тощо) спиралися на тогочас. муз. практику. У них позначився вплив програм із суміжних гуманітарних дисциплін, зокр. поетики й оратор. мистецтва. Уроки відбувалися двічі на тиждень і тривали по 3 години. В різні роки в класах ірмолог. співу навчалося понад 100 учнів (1800 — 146, 1813 — 184); приблизно така сама кількість учнів нараховувалася в інстр. класах. Викладачами муз. предметів у різний час

Будівля Київського братського монастиря й Києво-Могилянської академії. XVIII ст.

Студент Києво-Могилянської академії (18 ст.)

Печатка Києво-Могилянської академії

КОГЕНЬ ЕЦВЕТНОСТИ. ЛАТИ. МУЗИКА

"Музика". Фрагмент з першої частини Євхаристиріона. Видання Києво-Могилянської академії (XVIII ст.)

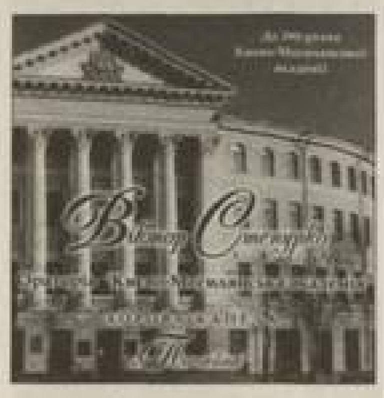

Обкладинка CD ораторії "Києво-Могилянська академія" В. Степурка

були Г. Августинович та Ігнатович (нотн. співу 1809–11); регенти: *Є. Ільковський, М. Бугаєвський*, О. Мазнович, С. Калиновський, Г. Баранович (бл. 1799).

Для акад. хору й оркестру, вик. рівень яких був досить високим, наймалися регент і капельмейстер. Навчання контролювалося суперінтендантом, до обов'язків якого належало спостереження за вибором методики й програмних вимог регентом і капельмейстером, а також догляд за муз. інструментами та нот. біб-кою. 12-річне навчання зумовлювало добрий вишкіл хористів, і, крім цього, забезпечувало присутність у хорі дит. голосів. У репертуарі акад. хору й хору Києво-Брат. монастиря, що брали участь у всіх урочистих подіях, були канон. середньовічні анонімні піснеспіви, *канти*, віншувальні вірші й нар. пісні, а також церк. музика пізніших часів (твори київ. і львів. композиторів — *Колядчина, Гавалевича, С. Пекалицького, М. Дилецького, Г. Завадовського, І. Календи, Й. Загвойського* та ін.). Уже на поч. 17 ст. у репертуарі хору КМА. були *партесні концерти*. Зокр., авторами муз. творів були *Є. Славинецький* і *Л. Баранович*. У різний час в КМА. навч. або працювали: *Базилевич* (1690-і), *З. Дзюбаревич* (на межі 1600–1700), *Є. Завадовський* (1670-і), *Й. Загвойський* (серед. 17 ст.), *О. Мезенець, А. Ведель* (1785–88) та ін. Хори (брат. і конгрегац.) КМА. вважалися найкращими в Києві до поч. 19 ст.

Синтезові засад духов. розспівів і світ. *жанрів* (переважно паралітург. пісень) сприяла позаакадемічна практика спудеїв і їхня праця викладачами церк. співу в духов. семінаріях, повіт. та параф. уч-щах, що вплинуло також на усталення й поширення новочас. побут.-хор. традиції. Особливо помітно ця взаємодія відбивалася на *шкільній драмі*, неофіційних змаганнях хорів, співі *кантів* і нар. пісень під час традиц. рекреацій. Хор. виконавство відігравало важливу роль також при проведенні урочистостей і диспутів (конц.-церемон. функція). Так, при зустрічі поважних гостей співало 2 хори, звучала орк. музика.

Київ. вик. школа співу отримала високе визнання, ставши етапним явищем у розвитку укр. муз. культури Нового Часу.

З діяльністю КМА. тісно пов'язане становлення т. зв. київ. школи музики, що мала високі досягнення у справі розвитку традиц. і новіт. спів. культури й муз. теорії. Одночасно з культивуванням анонім. культури *київського наспіву* тут формувалася нова комп. творчість і *виконавство* в стилі партес. *багатоголосся*. Новий стиль хор. співу, утверджений у "братський" період, набув системних форм. Феномени тогочас. "київ. ноти" (муз. писемність), "київ. азбуки, граматики" (муз. *педагогіка*), "київ. пінія" (школа творчості), "київ. співаків" (школа виконавства), що переконливо підтверджено дослідженнями *О. Цалай-Якименко*, нерозривно пов'язані з розвитком муз. освіти в КМА. Тут було виховано ряд визначних діячів укр. культури, зокр. музичної.

Іноді саме муз. обдарування ставало причиною "виклику" спудеїв до рос. цар. двору, часто попри їхню волю. Так, *Г. Сковороду* було відіслано до Придв. хору з груд. 1741 по серп. 1744. Потім "рекрутування" відбулося 1751–52 (*Г. Абрамовський, П. Бережанський, О. Васильєв*). У наступному — М. Баранович, *А. Барановський*, М. Берлинський, *М. Биковський, Г. Білогородський, Т. Білоградський, Я. Величковський, К. Гловачевський, Т. Данилевський, Г. Дунаєвський, Єлифаній*, І. Максимович та ін. Тільки окремим з них щастило повернутися назад. Таким прикладом є доля *Т. Щербака* (Щербацького), згодом відомого як митрополита Моск. і Калуж., уродженця с. Трипілля (1698, тепер райцентр Київ. обл.). Поміж славетних випускників КМА. 18 ст. — *М. Іванов* (*Корбачевський*), опер. співак, який на поч. 19 ст. виступав у найкращих т-рах Італії, Франції, Вел. Британії, Австр. імперії та ін. країн Європи.

Нац.-патріот. зорієнтованість викладац. складу, й високий рівень питомо укр. наук. традицій стали визначальною причиною (під приводом тимчасового низведения її в ранг семінарії) розформування КМА. Формальним приводом зазначалося "вдосконалення духовних училищ", що проводилося згідно з висновками керованого Новгород. і С.-Петерб. митрополитом Амвросієм (Побєдовим) спец. Комітету про засади відокремлення духовного й світського шкільництва (1808). Реформування позначилося на муз. освіті студентів та їхніх практ. навичках, викликало істотні кризові прояви в розвитку муз. процесів, загальмувавши їх на тривалий час. 1801 у зв'язку із створенням класу інстр. музики викладачем призначено дворянина С. Цесарського. У § 7 інструкції, даній учителеві К. Солоновському, поміж обов'язків вказано на спостереження за вок. та інстр. музикою, регентом і капельмейстером. Уже 1804 при формуванні нового складу викладачів митрополитом Серапіоном заведено правило призначати капельмейстером студента, знайомого з інстр. музикою.

Реформування духов. освіт. закладів Росії, що провадилося на поч. 19 ст., не тільки змінило, а й на тривалий час зруйнувало питому українськість КМА.; у *Київ. духов. академії*, створеній на її основі, цілком запанували рос. традиції. Для нівелювання нац. обличчя закладу в тогочас. і сучас. рос. історіографії щодо 17–18 ст. КМА. фігурує як Київська або Київська духовна академія.

Літ.: *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем Академиею. — К., 1866; *Голубев С.* Киевский митрополит Пётр Могила и его сподвижники. — К., 1883. — Т. 1; К., 1885. — Т. 2; *Його ж.* Киевская Академия в конце XVII века. — К., 1901; *Иконников В.* Киев в 1654–1855 годах. — К., 1904; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. — К., 1905. — Отд. 3. — Т. 1–3; *Петров Н.* Значение Киевской Академии в развитии духовных школ в России с учреждением Св. Синода в 1721 — до пол. XVIII века. — К., 1904; *Його ж.* Киевская академия в царствование Екатерины II (1762–1796). — К., 1906 (відб. з ТКДА. — 1907. — № 7–9); *Титов Ф.* Киевская академия в эпоху реформ 1796–1819 гг. — К., 1912; *Його ж.* Стара вища освіта в Київській Україні 16 — поч. 19 в. — К., 1924; *Козицький П.* Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування. — К., 1971; *Хижняк З.* Києво-Моги-

лянська академія. — К., 1988; *Її ж.* Ректори Києво-Могилянської академії. 1615—1817 рр. — К., 2002; *Її ж.* Києво-Могилянська академія: Істор. нарис. — К., 2002; *Іванов В.* Співацька освіта в Україні. — К., 1992; *Сенченко Н., Тер-Григорян-Демьянюк Н.* Киево-Могилянская Академия: История Киево-Братской школы. — К., 1998; *Нічик В.* Києво-Могилянська академія і німецька культура. — К., 2001; *Цалай-Якименко О.* Київська школа музики 17 століття. — К.; Л.; Полтава, 2002; Києво-Могилянській академія в документах і рідкісних виданнях з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Нац. біб-ка України ім. В. Вернадського; Інститут рукопису — К., 2003. — Ч. 2 (Документи з історії Києво-Могилянської академії за матеріалами фондів Інституту рукопису (1615—1917); *Маньківський В.* Історія Києво-Могилянської академії. — К., 2003; *Линчевский М.* Педагогия древних братских школ и преимущественно древней Киевской Академии // Труды Киев. Духовной Академии. — 1870. — 312; *Максимович М.* О Лаврской Могилянской школе // *Його ж.* Собрание сочинений. — К., 1877. — Т. 2; *Голубев С.* О первых временах Киево-Богоявленского братства и школы при нём // Труды Киев. Духовной Академии. — 1882. — № 3; *Його ж.* Очерки по истории Киев. духовной Академии за 18 столетие // Киев. старина. — 1889. — № 4; *Його ж.* Киево-Могилянская колегия // Труды Киев. духовной академии. — 1890. — № 12; *А. А.* Набор в Киеве певчих для придворной капеллы в 1758 г. // Киев. старина. — 1891. — № 3; *Вишневский Д.* Из быта студентов Киевской академии // Там само. — 1896. — Март; *Лазаревський А.* Заметка Г. А. Полетики о начале Киевской академии // Чтения в историческом об-ве Нестора Летописца. — К., 1896. — Кн. 19. — Отд. 3; *Борзаковский П.* Майские рекреации // Там само. — 1896. — Т. 53; *Вишневский Д.* Киевская Академія в половине 18 ст. // Там само. — 1904. — № 2; *Його ж.* Общее направление образования в Киевской академии в первой половине 18 века // Там само. — 1904. — № 2; Сводный список профессоров Киевской Академии с 1721 по 1750 год // Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. Отд. II (1721—1795 гг.). — Т. 1 (1721—1750 гг.). — Ч. 1. / Со введением и прим. Н. И. Петрова. — К., 1904; *Петров Н.* Киевская академия в гетьманство Кирилла Григорьевича Разумовского (1750—1763 гг.). — К., 1905 (відб.: Труды КДА. — 1905. — № 5); *Його ж.* Списки студентов и профессоров Киевской академии с 1736—1737 по 1756—1786 год // Труды Киев. духовной академии. — 1914. — № 5; *Маслов С.* Могилянська Академія // Україна. — 1945. — № 2; *Іванов В., Шеффер Т.* Музична освіта // ІУМ. — Т. 1. — К., 1989; *Пархоменко Л.* Хорове життя // Там само; *Варварцев М., Міттельман Є.* Іванов, якого я люблю, мов сина // Український музичний архів. — К., 1995. — Вип. 1; *Корній Л.* Музична освіта. Музичне життя і виконавство // Історія української музики. — Ч. 2. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1998; *Пахльовська О.* Києво-Могилянська Академія як фактор формування національної самобутності української культури: парадокси еволюції // ПРОΣΦΩΝΗΜΑ: Історичні та філологічні розвідки, присв. 60-річчю академіка Ярослава Ісаєвича. — Л., 1998.

Н. Костюк

КИЄВО-БОЛГАРСЬКИЙ НАСПІВ — див. *Наспів церковний.*

КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА (КПЛ.) — правосл. монастир у Києві. Засн. св. Антонієм Печерським у серед. 11 ст. поблизу с. Берестове й перенесений на територію сучас. КПЛ. митрополитом Іларіоном (1051). Важливий центр поширення православ'я, що відіграв провідну роль у розвитку освіти, науки та мистецтва в Україні.

Устав співу в КПЛ. запроваджено 1051 ігуменом Феодосієм Печерським згідно з Уставом Студійського монастиря в Константинополі (тепер Стамбул; 8 гласів, безлінійна *нотація* невматичного типу, використання у богослужіннях 2-х хорів — півчих і прихожан). Саме з ним пов'язано запровадження естетики "ангелогласного співу" в муз. церк. мистецтві Київ. Русі—України. Один з відомих імен церк. доместиків і півчих того часу — Стефан, учень Феодосія і згодом ігумен КПЛ. Імовірно, що саме тут на межі 11—12 ст. було створено перші нац. за інтонац. матеріалом співані Служби Божі, присв. пам'яті перших руських святих — Бориса і Гліба, а також Феодосія Печерського. Згодом було створено також числ. піснеспіви цим святим (так, тільки у списках 12 ст. Борису і Глібові присв. 24 *стихири*, 2 *канони*, 3 кондаки, ікос, сідален та світилен).

Св. Феодосій Печерський. Центральний фрагмент ікони

Авторитет спів. традицій КПЛ. був настільки високим, що їх без змін було запозичено такими значними монастирями, як Глинська й Оптина пустині. В Оптиній пустині монахи з КПЛ. також навчали місцевих служителів майстерності виконавства на церк. *дзвонах*. Динаміку поширення спів. уставу КПЛ засвідчує, напр., той факт, що у 12 ст. бл. 50 висвячених тут ієрархів на нових місцях служіння [Новгород, Чернігів, Юр'єв (тепер Тарту, Естонія), Полоцьк, Турів, Ростов, Суздаль та ін.] впроваджували співочий обіход КПЛ. за допомогою числ. крилошан, які їх супроводжували.

При КПЛ. існувало декілька хорів. Найвищим рівнем відзначався хор Успенського собору. Тут співали найобдарованіші півчі, послушники та крилошани. Провідним у хор. ансамблі вважався правий крилос, якому підпорядковувалися хори лівого крилосу і прихожан. Крилосом керував *уставник* або головщик (провідний співак, *регент*, учитель та хранитель нот. біб-ки). Для муз. забезпечення відправ 1844 на пропозицію намісника Лаври було істотно оновлено систему підготовки півчих. Нею передбачалося виховання належного ставлення півчих до Служби Божої, попереднє навчання крилошан (обов'язково — нотна грамота), проведення регулярних репетицій, перекладення на нотолін. систему мелодій стародав. піснеспівів. У про-

Сучасний вигляд Києво-Печерської лаври

Корпус клирошан 1720–1740 роки. Сучасний вигляд

Уставник Києво-Печерської лаври. XIX ст.

цесі навчання півчих ознайомлювали з канон. співом, відмінностями між різними типами розспівів.

Із КПЛ. пов'язано виникнення 2-х пізньосередньовічних різновидів монод. *розспіву — києво-печерського* (лаврського) й *київського*. Вони сприяли усталенню спадкоємного зв'язку давнього й нового періодів у розвитку нац. муз. *стилю*. Печерський наспів (10 ст.) є істор. джерелом київського (назву зафіксовано в 1620-х), що є його частиною. *Київ. наспів* набув загального розповсюдження (хронологічно першими відомими редакціями й варіантами були супрасльські піснеспіви кін. 16 ст.), тоді як лаврський використовувався в монастир. середовищі. Характер. особливостями києво-лаврського розспіву є квінтові й октавні паралелізми, часом нетипові поєднання акордів, недотримання словес. наголосів при співі. Поєднання 1-го дит. і 3-х чол. голосів стало підґрунтям для виникнення наступних різновидів лавр. розспіву (*М. Антонович*). Гербіній засвідчив, що в 17 ст. у багатоголос. київ. співі вирізнялися тембри дисканта, *альта, тенора* та *баса*. Типовим складом, зафіксованим у 19 ст., є 4-голосся: альт (гарм. функція), 2 тенори (провідна партія — 2-го тенору; 1-й тенор — переважно терцева втора) та бас. *І. Вознесенський*, відзначаючи особливу церемоніальність монастир. богослужіння й чисельність хору, характеризував тогочас. києво-лавр. спів як "благоговійний, неквапливий, виразний, з потужною і власною акцентуацією згідно із смислом співаних текстів і священнодій".

Обиходний лавр. спів неодноразово фіксувався в *Ірмологіонах*: 1728 [1851 послушником Іануарієм (Солухою) на його основі було укладено повний Обиход КПЛ. квадратною нотою], 1820—23 та 1865—73 (повний 1-голос. обиход записано регентом А. Фатієвим і послушником Е. Шарком). 1905 створено комісію (за участі регента ієромонаха Ісидора, ієромонахів-уставників Флавіана й Теодорота, ієромонахів-підуставників Прокла й Іоасафа) для перевірки відповідності нотних книжок лавр. співочого обиходу. Відтак 1910 видано доповнений Обиход. Окремий зб-к піснеспівів КПЛ. було видано *Л. Малашкіним*, що містив піснеспіви повного річного кола з властивими лаврського співові інтонац.-фактур. особливостями. Проте видання поч. 20 ст. не змогли відтворити таких важливих особливостей лавр. розспіву, як нюанси голосоведення й імпровізац. гармонізації; втрачено особливості "звучного срібного голосу канонархіста" (І. Вознесенський).

Від 1620-х збереглися *ірмологіони* КПЛ., де використано 5-лінійну нотацію (15 ст.), пристосовану до релятивного методу співу вок. музики за методом сольмізації (т. зв. "київське знамя" й "київська квадратна нотація", див. — *Київська нотація*). У 1850-х за регенства ігумена Модеста запроваджено 4-голос. спів. Найвідомішим уставником КПЛ. у 19 ст. був Марко (у монашестві Модест) *Карпенко* (*Марков*), який бездоганно знав лавр. спів і церк. устав, йому було доручено перевірку записів стародавніх піснеспівів (1837—39). У розвитку традицій церк.-спів. мистецтва КПЛ. важливу роль відіграли вихованці *Києво-Могил. академії*. Поміж них — *Є. Ільковський* (після 1628 — регент КПЛ.), *Й. Загвойський* (1655—56 — півчий і регент в КПЛ.), Ф. Андрієвський (послушник, 1781), *Ієронім* (І. Білявський; з 1806 — півчий Успен. собору КПЛ.), *Ф. Клиновський* (клирошанин КПЛ.), *Л. Лозинський* (клирошанин КПЛ. з 1812), *С. Дорожинський* (півчий КПЛ. з 1815), *Я. Головамівський* (півчий КПЛ. з 1839) та ін. 1799 клирошанином і читцем КПЛ. служив *А. Ведель*.

Керівництво КПЛ. надавало вел. значення збереженню питомих спів. традицій. Із цією метою періодично друкувалися спец. видання. Поміж них — "Молебное пѣние к Пресвятѣй Богородицы, пѣваемого в нашествии варварѣ, и в нахождении языковъ" (КПЛ., 1681); "Послѣдованіе молебных пѣній" (КПЛ., 1786; аналогічні видання — 1802, 1843, 1877, 1898); "Послѣдованіе благодарственного и молебного пѣнія въ день Рождества Спасителя нашего Іисуса Христа" (КПЛ., 1816); "Послѣдованіе молебных пѣній на день святые Пасхи и на всю Свѣтлую Седмицу" (КПЛ., 1836; перевид. — 1867, 1875); "Молебное пѣние во время губительного повѣтрія и смертоносныя заразы" (КПЛ., 1858); "Послѣдованіе молебных пѣній вечерни, полунощницы и утрени" (КПЛ, 1861; перевид. — 1869, 1875, 1884), "Нотный обиход Киево-Печерския Успенския лавры" (К., 1910, ч. 1—4) тощо. У цих зб-ках та ін. нотних виданнях зустрічаються числ. богослужб. розспіви ін. регіонів України, а також зразки піснеспівів з *Богогласника*.

У 19 ст. КПЛ. поступово втрачала значення провідного центру мистецького муз.-церк. життя, функцію якого перебрав хор *Київ. Духов. Академії*. Щодо питомих церк. традицій, то вже 1816, після відвідин КПЛ. імператором Олександром І, останній висловився про необхідність збереження стилю співочого служіння, а також призупинив щодо КПЛ. дію Указу про заборону співу за рукоп. джерелами. Навіть у 1880-х значущість прадавніх спів.-церк. звичаїв КПЛ. відзначав *П. Чайковський*. На поч. 20 ст. професор-юрисконсульт Лаври І. Нікодимов засвідчував особливу потугу й велич лаврського співу, зауважуючи в ньому також риси укр.

ментальності, простоту, строгість *гармонії* та незвичну красу мелодики.

Після розпуску КПЛ. (1929) служіння було перенесено до Ольгінської церкви м. Києва (зараз не існує), згодом — Китаївську пустинь. 1961, після остаточного закриття Лаври, її спів. традиції зберігалися кількома подвижниками — уставником Феодосієм і колишніми півчими, які на великі лаврські свята співали у Володимирському соборі м. Києва.

Відновлення КПЛ. 1988-го зумовило потребу відродження традицій церк. співу в КПЛ., що підтримується керівництвом УПЦ Моск. патріархату. Призначений помічником монастиря Іонафан (Єлецьких) на основі віднайдених магнітофонних записів (фіксація 1958-о й 1960-о), грам. платівок (1912-го), особистого виконання архімандрита Спиридона та рукоп. джерел розпочав роботу з відновлення давніх традицій лаврського співу. За стилістично-тембр. взірці було взято перекази про "переможність" і "громогласність" колишнього монастир. співу. Відновлено також регламентований Уставом спів крилосами та з *канонархом*.

Поміж провідних дослідників і популяризаторів лавр. співу цього періоду — *Д. Болгарський*, регенти крилосів В. Бойко, Б. Орлов, ігумен Спиридон. Найбільш значним муз. виданням КПЛ. остан. років є "Всенощное Бдение. Богослужебные песнопения православной церкви" (К., 2000), здійснене за заг. редагування Д. Болгарського.

Від 1990-х у різних церквах КПЛ. провадяться числ. концерти духовної музики, зокр. — у рамках фестивалів "*Золотоверхий Київ*", "*Київ Музик Фест*" та ін.

Титульна сторінка видання партитури "Обиход Киево-Печерской лавры. Двунадесятые праздники"

Літ.: *Аскоченскій В.* Великіе дни богослуженій въ Кіево-Печерской Лаврѣ. — СПб., 1859; *Разумовский Д.* Церковное пение в России. — М., 1868. — Вып. 2; *Його ж.* Теория и практика церковного пения для воспитанников Московской консерватории. — М., 1886; *Вознесенский И.* Церковное пение православной юго-западной Руси по нотно-линейным ирмологам XVII и XVIII веков. — ²М., 1898. — Вып. 1; *Преображенский А.* Культовая музыка в России. — Ленинград, 1924; *Серёгина Н.* Песнопения русским святым. — СПб., 1994; *Компанієць Т.* Псалтир у традиції партесного співу в Україні (за матеріалами партесного зібрання бібліотек Софійського собору та Києво-Печерської лаври): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1994; *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1995; *Корній Л.* Історія української музики. У 3 ч. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1996. — Ч. 1: Від найдавніших часів до середини XVIII ст.; *Бурбан М.* Українське хорове виконавство. — К., 2005. — Ч. 1: Хори; [*Б. а.*]. Распоряжение по Киевской епархии относительно церк. пения // Правосл. обозрение. — 1865. — № 8; [*Б. а.*]. Ляментация кіево-братских монаховъ конца XVII века // Труды Киевской Духовной Академии. — 1884. — № 10; *Лисицын М.* Упадок киевопечерского распева // Современный театр и музыка. — 1903. — № 13; *Гётц.* Киево-Печерский монастырь как культурный центр домонгольской Руси // Труды Киевской Духовной Академии. — 1904. — № 12; *Сластіонов.* Церковное пение и культура XVII и XVIII столетий в Украине и Московии // Там само. — 1905. — Т. 89. — Кн. 1; *Дановский В.* По киевским хорам // Хоровое и регентское дело. — 1911. — № 8, авг.; *Точиский И.* Церковное пение в Киеве // Там само. — 1911. — № 9, сент.; *Стешко Ф.* Джерела до історії початкової доби церковного співу на Україні // Праці Українського Високого Педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі. — Прага, 1929. — Т. 1; *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973; *Заболотна Н.* З історії києво-печерського наспіву // З історії української музичної культури. — К., 1991; *Кагамлик С.* Українські гетьмани і Києво-Печерська лавра // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку: Матеріали П'ятих всеукр. істор. читань. — К.; Черкаси, 1996; *Антонович М.* Літургійна музика візантійсько-слов'янського обряду // *Його ж.* Musica sacra. — Л., 1996; *Його ж.* Питоменності українського церковного співу // Збірник праць Ювілейного конгресу в 1000-ліття хрещення Руси—України. — Мюнхен, 1989 (передрук у кн.: Musica sacra. — Л., 1996); *Д. С.*[*оловьёв*]. [Рец. на изд.: *Малашкин Л.* По напеву Киево-Печерской Лавры круг церковных песнопений, положенных для хора] // Церк. ведомости. — 1891. — № 45; *Вейнмарн П.* Несколько слов о церковной музыке. По поводу нового сочинения: Всенощное бдение по напеву Киево-Печерския Лавры / Переложение иеромонаха Парфения; положено на четыре голоса // РМГ. — 1896. — Июнь; *Суслов А.* Ещё несколько слов о духовном пении в Киеве // Там само. — 1899. — № 25, 26; *Лисицын М.* Ещё о пении в Киево-Печерской Лавре // Там само. — 1903. — № 37; *Петр В.* О современном состоянии церковного пения в Киево-Печерской лавре // Там само. — 1903. — № 27—28; 45—46; *Исидор, иеромон.* История Киево-печерского лаврского напева // Там само. — 1907. — № 3; *Игумен Спиридон* (*Письменный*). Несколько слов об истории Киево-Печерского Лаврського распева // Регентское дело. — 2005. — № 1 (3); *Herbinius J.* Religiosae Kyoviensis criptae sive Kyo-

va subterranean. — Jena, 1645 (витяг: Труды Киев. Духов. Академии. — 1901. — Июль); *Antonovych M.* Ukrainische geisteiche Musik. — München, 1990.

Н. Костюк

КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ НАСПІВ (КПН.). 1. Корпус церковних піснеспівів, що походять з *Києво-Печер. лаври*. Лаврський спів охоплює повне річне богослужбове коло й складається з баг. циклів різного призначення й часового обсягу, а відтак становить собою замкнену співацьку жанрово-стильову систему (в рос. термінології передається поняттям *розспів*, Киево-Печерский распев).

Києво-Печер. Успенська лавра — найстарший *монастир* України-Русі, церк.-спів. традиція якого було в серед. 11 ст. запозичено з Візантії, згодом асимільовано, творчо розвинено та передано всьому сх.-слов'ян. світові. Попри драматичну укр. історію традиція співу Києво-Печерської Лаври була все ж неперервною — часами згасала, але постійно відновлювалася. Спів. книги лаврського походження збереглися здебільшого з 18 ст. (одиничні від 17 ст.), тоді як давніші до нашого часу не дійшли, зокр. внаслідок декількох пожеж у бібліотеці Лаври (1718 і пізніше, останню пожежу 1941 було влаштовано радянськими підпільниками).

Від 1640-х КПН. упізнається в нотолінійних *ірмологіонах* за атрибуціями "києво-печерскоє", "пєчерскоє" (напр., у примірнику з київ. Межигірського монастиря), у 19 ст. також "лаврскоє". Порівняно з назвою "києв. нап҃ѣл", що зустрічається у дек. сотнях ірмолоїв, на Києво-Печерську лавру посилань у зб-ках порівняно мало (бл. 50). Стосунки КПН. з *київ. наспівом* були неоднозначними. З одного боку, Лавра представляла суто київ. традицію, що об'єднувала десятки (чи й сотні) храмів. З другого, лаврський спів був різноманітним, внутрішньо неоднорідним — через значну кількість церков (надземних і підземних — печерних), що до неї увіходили, й багаточисельність братії, яка прибувала з різних місцевостей. Завдяки активним контактам з іншонаціональними монастирями, спів Києво-Печерської лаври оновлювався у 18—19 ст. дещо швидше, ніж традиційний київський, консервативно збережений на периферії укр. і білор. земель. У 18 ст. зустрічаються києво-печерські й київські наспіви на той самий текст, що суттєво розрізняються. Проте більша частина київських і КПН. являла собою споріднені варіанти чи редакції.

Багатоголосся Києво-Печерської лаври сформувалося ймовірно в 17 ст., але стало достеменно відомим за текстами 19 ст. (Посилання музикознавців на багатоголос. лавр. спів 16 ст. є безпідставними, оскільки такі джерела допоки не виявлено.) Лаврське багатоголосся стало єдиною нац. формою традиц. багатогоголосої обробки давнього монодійного співу, письмово зафіксованої у 18—19 ст. Для відтворення лаврського співу спочатку було потрібно 3 голоси (фактура *канту* — зі стрічковим терцевим сполученням провідного голосу, *тенора*, й допоміжного, дисканта, та самостійною лінією *баса*), що видно за рукоп. лаврськими ірмолоями 2-ї пол. 19 ст. Основну канонічну мелодію викладено в тенорі. Дещо пізніше кантову 3-голосу фактуру було розширено ще одним голосом — баритоном, відтоді типовим для багатоголосого КПН. стало 4-голосся. У записах і виданнях Всенічної й *літургії Л. Малашкіна* кін. 19 ст. лаврське багатоголосся має різну кількість партій (до 6-и) й демонструє застосування декількох басів, різноманітні принципи їх розгалуження і звукового сполучення. Після 1905 основний корпус піснеспівів Києво-Печерської лаври було відредаговано спеціально зібраною лаврською комісією (фактурно уніфікований у вигляді 4-голосся) й видано в низці нотних зб-ків, з поширенням яких КПН. став широко відомим у всій Рос. імперії як Обиход ієромонаха Флавіана. Наприкінці 19 — на поч. 20 ст., завдяки зазначеним виданням, було створено композиторські обробки КПН.

На поч. радянського періоду існування монастиря традицію співу було насильницьки перервано й тимчасово продовжено 1941—43. Після 1961 лаврську біб-ку було частково вивезено й розподілено по сховищах тод. Рад. Союзу. Основою для відродження лаврського співу в 2-й пол. 20 ст. стала Флавіанівська редакція, хоча на крилоси монастир. церков повернулися також різні рукоп. партитури багатоголосих співів. У наш час у Лаврі розрізняються соборна й монастирська традиції, де задіяно різні хор. колективи (відповідно, змішаний і чол.), відмінні за характером виконання й, частково, спів. репертуаром.

Істор. розвиток багатоголосся Києво-Печерської лаври і його співвідношення з давньою київ. *монодією* досліджено частково. Сакральний, богословський сенс КПН. дослідив *Д. Болгарський*, який також упорядкував серію видань (нотних і аудіо) лаврських співів. Храмові будівлі лаври, що відзначаються відмінною акустикою, є місцем аудіозапису баг. піснеспівів, що поширюються у виданнях.

2. Окрема церковна мелодія києво-лаврського походження.

Видання: Литургия св. Иоанна Златоустого: Третье издание по напеву Киево-Печерской лавры / Переложение на 4 голоса *Л. Малашкина*. — М., 1887; *Фатеев А.* "Благослови, душе моя, Господа", "Свете тихий", "Ныне отпущаеши" (К.-печерский роспев) // Русский паломник. — 1893. — № 25, 30; Чин молебного пения Успению пресвятой Богородицы с Акафистом. — [К.]: КПл., 1896; Всенощное Бдение. — [К.]: КПл., 1910; Литургия. — [К.]: КПл., 1910; Праздники. — [К.]: КПл., 1910; Введение в св. Четыредесятницу и Страстную Седмицу. — [К.]: КПл., 1915; Нотный Обиход Киево-Печерской Успенской лавры. — К., 1915; "Алилуйя": Великий печерський наспів // *Корній Л.* Українська шкільна драма і духовна музика. — К., 1993; *Леонтович М.* "Хваліте ім'я Господнє": Наспів Києво-Печерської лаври // *Юрченко М.* Українська духовна музика 20-х років 20 століття: Навч. посібник. — К., 2001 та ін.

Дискогр.: аудіокасета — Хор "Відродження". — К., СКУ, ЛТД, б/р; CD — "Тебе одеющагося": Киево-Печерский напев // Киевский хор "Благовест". Аранжировка церковных песнопений еп. Ионафа-

на (Елецких). — К.; Екатеринбург, б/г [1993]. — CDK–3–01–006; "Тебі поєм": Хор укр. духовної музики "Дзвони". — Єкатеринбург, 1993. — LF—93016.; серія CD (упор. *Д. Болгарський*): Всенощное Бдение: Лаврский распев. — К., 1997; Литургия. — К., 1998. — KPL 003-004; Великий Піст. — К., 1998. — KCD 060; Киев: Историческая энциклопедия [звук. супровід]. — К., 2000; Традиционные песнопения Киево-Печерской лавры. — К., 2001. — JRC–01–078–2; Храми Києва [стаття, упоряд. муз. оформлення]. — К., 2001; Всенощное бдение: Песнопения Киево-Печерской лавры. — К., 2002. — CD 1, 2. — KPL 006–007; Акафіст Успінню Пресвятої Богородиці. — К., 2002. — CD 1, 2. — KPL 005; Св.-Успенская Киево-Печерская лавра: Историческая энциклопедия [стаття, упор., муз. оформлення]. — К., 2003; Великий покаянный канон прп. Андрея Критского (Хор Св.-Троицкого Ионинского монастыря). — К., 2003. — KPL 008-009; Акафист Святителю Николаю Чудотворцу: Анс. "Сретение". — К., 2007.

Літ.: *С[оловьев] Д.* [Рец. на изд.: *Малашкин Л.* По напеву Киево-Печерской лавры круг церковных песнопений, положенных для хора] // Церк. ведомости. — 1891. — № 45; *Веймарн П.* Несколько слов о церковной музыке. По поводу нового сочинения: Всенощное бдение по напеву Киево-Печерския Лавры. / Переложение иеромонаха Парфения; положено на четыре голоса // РМГ. — 1896. — Июнь; *Лисицын М.* Еще о пении в Киево-Печерской лавре // Там само. — 1903. — № 37; *Його ж.* Упадок киевопечерского роспева // Современный театр и музыка. — 1903. — № 13; *Петр В.* О современном состоянии церковного пения в Киево-Печерской лавре // РМГ. — 1903. — № 27–28, 45–46; *Компанейский Н.* Лаврская Херувимская песнь // Музыка и пение. — 1906. — № 1–2; *Иадор, иеромон.* История Киевопечерского лаврского напева // РМГ. — 1907. — 1907. — № 3; *Заболотна Н.* З історії києво-печерського наспіву //З історії української музичної культури: Темат. зб. наук. праць/КДК. — К., 1991; *Шамаєва К.* З музичного побуту Києво-Печерської лаври // Київ. старовина. — 1992. — № 2; *Петр (Спасский), инок.* Песнопения Киево-Печерской лавры // Православная жизнь (додаток до журн. "Православная Русь"). — 1995. — № 12; *Болгарський Д.* Тема покаяння у музичному обиході Києво-Печерської лаври // Духовний світ бароко / НМАУ. — К., 1997; *Його ж.* Киево-Печерский распев как отражение личности // Православна монодія: її богословська, літургічна та естетична сутність: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 15; *Його ж.* Ангелогласие Киево-Печерского распева // Соціально-педагогічні аспекти професійного навчання .— К., 2002; *Його ж.* Киево-печерский распев в контексте мистерии храмового действа // Старовинна музика — сучасний погляд / НМАУ. — Кн. 1. — К., 2003; *Верхняцкая Н.* Распев Киево-Печерской лавры: устная и письменная традиции и их взаимодействие в XIX–XX веках // Там само; *Резниченко Е.* Пение на Подобен по обиходу Киево-Печерской лавры // Ежегодная богословская конференция Православного Св.-Тихоновского Богословского Ин-та. — М., 1998; *Кожан О.* Функции неизменяемых песнопений в циклизации Всенощного Бдения // Наукова думка молодих: Зб-к ст. / НМАУ. — К., 2008. — Кн. 2 та ін.

Ол. Шевчук

КИЄВСКОЄ ЗНАМЯ — див. *Київська нотація*

"КИЇВ" — муніципальний камерний хор, засн. у груд. 1990 у Києві. Директор, худ. керівник та диригент — *М. Гобдич* (лауреат Нац. премії ім. Т. Шевченка, 2007 за проект "1000 років української духовної музики"). Лауреат числ. міжн. хор. конкурсів: І конкурсу хорів ім. Р. Шумана (Цвіккау, Німеччина, 1992, Золотий диплом), XII конкурсу церк. музики (Гайнівка, тепер Гайнувка, Польща, 1993, 1-а премія), VI Міжн. хор. конкурсу (Слайго, Ірландія, 1993, Гран прі), IL Міжн. хор. конкурсу (Ллаголен, Валія, Вел. Британія, 1994, 2-а премія), XV і XX конкурсів лауреатів попередніх років (Гайнувка, Польща, 1996, 2001, Ґран прі). У комплектуванні "К." як хор. ансамблю солістів-віртуозів принциповими критеріями є висока якість і тембр. барва голосів, артист. потенціал та рівень муз. професіоналізму співаків. Досконалу хор. техніку і власну артист. манеру "К". здобув протягом перших років свого становлення, напрацьовуючи належний репертуар. "К." став фаворитом багатьох європ. фестивалів різного профілю — авангарду (Мюнхен, Німеччина, 1993), класичної музики (Руан, Франція, 1994), *бароко* (Київ, 1994), старовинної музики (Кріклейд, Кен-

Емблема камерного хору "Київ"

Муніципальний камерний хор "Київ"

терберi, Вел. Британія, 1995) та ін., де продемонстрував унікальний вокал, вик. універсалізм, різнобічні інтерпретаційні можливості.

Завдяки широкому міжн. визнанню "К." увійшов до складу Київконцерту (1993), здобув статус муніципального (1995), що надало йому певної самодостатності й репетиційну базу. Відтоді гастрольні виступи в різних країнах світу поєднує із заходами, спрямованими на активізацію хор. життя столиці й цілої України.

Розширюючи амплітуду істор. епох і стильові межі нац. репертуару, "К." повернув до життя музику ще донедавна "німих" для нашого суспільства століть. Особливе значення має глобальна концепція освоєння укр. середньовіччя: церк. *монодія*, бароко (*М. Дилецький*, *С. Пекалицький*) та *класицизм* (*М. Березовський*, *А. Ведель*, *Д. Бортнянський*, *М. Вербицький*). Конц. програми "К.", де оживала призабута або знана лише з розшифрованих вченими манускриптів музика, увійшли в духовне життя як події-відкриття. Критика європ. і амер. зарубіжжя в рецензіях на гастрольні програми "К." 1995—98 високо оцінила худ. вартісність укр. стародавньої музики та спосіб її відродження. Невдовзі "К." виявив себе проникливим інтерпретатором нац. романт. музики (*М. Лисенко*, *О. Кошиць*, *М. Леонтович*, *К. Стеценко* *Я. Яциневич*), сучас. майстрів (*Б. Лятошинський*, *М. Скорик*, *Л. Дичко*, *Є. Станкович*, *В. Сильвестров*), творів наймолодшої генерації композиторів (*В. Степурко*, *Г. Гаврилець*, *В. Зубицький*, *О. Козаренко*, *В. Рунчак*, *В. Польова*). "К." виконує також розмаїтий масив аранжувань нар. пісень, низку обряд. дійств укр. композиторів 19—20 ст. Багата колекція хор. творів зах.-європ. композиторів 17—20 ст. і рос. митців довершують репертуарний набуток хору. Конц. програми "К." принципово вирізняє цілісність і органічність драматургії, з вмотивованим жанр., стильовим, істор., автор., ін. мист. ракурсом.

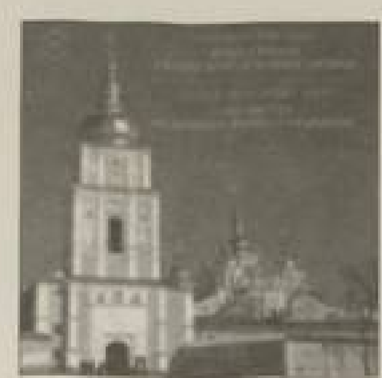

Обкладинка CD камерного хору "Київ" "П'ять століть української духовної музики"

Обкладинка CD камерного хору "Київ" "Хваліте Господа"

За ініціативи "К." й підтримки Гол. управління культури і мистецтв Києва 1997 закладено хор. фест. "*Золотоверхий Київ*" — унікальний за масштабністю проект.

Вагомим здобутком артист. манери "К." є адекватність *стилю* виконання *жанрам* інтерпретованих композицій. У концертах фестивалю наявно декілька вик. манер: спів з *ісоном* у монодіях 16 ст. [солісти — О. Білошапка, О. Бойко, М. Гобдич, В. Овдій (1999); О. Біда, О. Білошапка, М. Гобдич, Р. Походня, Р. Пучко (2006)]; конц.-академічна (вже згаданий бароковий і класичний репертуар); виконання літургіки з внесенням елементів церк. відправи (розспівування єктеній, читання священних текстів, псалмодійно виразне інтонування сольних "партій" за священика чи диякона, зокр. у *літургіях* М. Вербицького, М. Леонтовича, Я. Яциневича, А. Веделя). Твори, що мають нар.-обрядову основу (аранжування фольк. зразків або їх стилізація) виконуються з уведенням елементів сцен. руху й актор. гри ("Українське Різдво" В. Степурка); театралізовані дійства — з відповідною сценографією й декоративним оформленням (хор. концерти *Ю. Алжнєва*, "Купало" Є. Станковича). Найбільший ентузіазм викликала блискуче реалізована ідея хор. антифонів у Трапезній церкві й Успенському соборі *Києво-Печер. лаври* ("Духовні твори укр. композиторів 17—20 ст.", концерт "Не отвержи мене" М. Березовського, Літургії М. Вербицького, М. Леонтовича, Я. Яциневича, А. Веделя). Динамічна драматургія інтонування музики чотирма капелами (разом з "К." виступали *Чол. капела ім. Л. Ревуцького*, "*Павана*", "*Хрещатик*", "*Кредо*"), зіставлення їх тембр. палітр, надзвичайні просторово-акустичні ефекти, виразний діалог солістів і ансамблів підсилюють звучання сакрального слова й музики.

До особливо популярних традиц. концертів "К." належать також щорічні "Різдвяні вечори" й "Різдвяні антифони" — барвисті театралізовані дійства: презентація укр. фольк. зразків пісень зимово-обряд. циклу в давніх і сучас. аранжуваннях та автор. композиції.

Діяльність "К." і його керманича вирізняється різнобічними мист.-громад. ініціативами, напр., проведення конкурсу композиторів "Духовні псалми" (2001). На кошти благодійних фондів при "К." створено Біб-ку хор. партитур (видано понад 300 зразків), що істотно збагатило можливості поширення мист. раритетів серед артист. колективів України. Ряд видань "Бібліотеки", створених у співпраці з музикознавцями, становлять унікальні зб-ки (твори М. Дилецького, А. Веделя, М. Вербицького, Я. Яциневича), повертає у практичний мист. обіг високохудожні твори великих митців. Віднайдені з рукописів і розпорошених стародруків, упорядковані й фахово відредаговані, вони збагачують репертуар хорів і оснащення навч. закладів. Не меншу зацікавленість муз. громадськості викликають студійні записи "К." — 26 CD із записами нац. і заруб. музики, здійснених здебільшого вперше. Це — послідовна реалізація величного задуму окреслити панораму духовної хор. музики тисячолітнього процесу її розвитку.

Продовжуючи традиції мандрівних подорожей по Україні, започаткованих М. Лисенком, "К." протягом верес.–листоп. 2002 здійснив вел. подорож Україною (29 концертів у обл. центрах).

"К." також є активним учасником укр. фестивалів: "*Музичні прем'єри сезону*" (1994, 1995, 2004), "*Київ Музик Фест*" (2003), "*Контрасти*" (Львів), "Різдвяні передзвони" (Кіровоград), "Співочий Собор" (Донецьк — Київ, 2007); зарубіжних — у Копенгагені (Данія, 1996), Вроцлаві (Польща, 1997), "Різдво Христове-97" в Єрусалимі й Назареті (Ізраїль, 1997), Великоднього фестивалю в Інсбруку (Австрія, 2000), Днів культури Києва у Кракові (Польща, 2005), Московського Пасхального фестивалю (Росія, 2007), у Німеччині (Бонн, Берлін, 2000), Музики сакральної в Ченстохові (Польща, 2002), а також Днів культури України у Франції (Париж, 1999), Екуменічного богослужіння з Папою Іоанном Павлом II (Рим, 2000), Днів культури України у Польщі (Сопот, 2000), "Варшавських зустрічей музичних" (Польща, 2001) та ін. "К." провадить інтенсивну конц. діяльність, представляючи хор. культуру України: виступав у найкращих конц. залах США, Канади, Ірландії, Вел. Британії, Франції, Нідерландів, Бельгії, Німеччини, Австрії, Італії, Данії, Швеції, Польщі, Білорусі, Росії, де дав понад 1000 концертів, що мали блискучі відгуки й рецензії.

Дискогр.: CD — "Шедеври українського хорового бароко". Музика XVII–XVIII століть: *М. Дилецький, М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель*. — Німеччина: Sonopress, 1996. — R-0733/KCD010A; "Хваліте Господа", Російська духовна музика кінця XIX — початку XX століть: *С. Рахманінов, П. Чесноков, О. Гречанінов, О. Архангельський, П. Чайковський*. — Німеччина: Sonopress, 1996. — R-4527/ KCD012B; "Іже Херувими". Українська духовна музика кінця XIX — початку XX століть: *М. Лисенко, О. Кошиць, Я. Яциневич, М. Леонтович, К. Стеценко*. — Франція: Kyiv Choir Productions, 1997. — CCK 007/00L7; "Svyati". Музика *Дж. Тавенера* [Спільно з "Віртуозами Москви"]. — США: BMG-Classics, 1997. — 090-266-87612; *Чайковський П.* "Літургія". — Гон-Конг: Naxos, 1998. — 813-518-8-553854; "Різдвяні вечори". Традиційні та сучасні обробки українських композиторів новорічних щедрівок та різдвяних колядок. — К.: Kyiv Choir Productions, 1998. — CCK008<16151>0031; "Вошел єси во Церков". *Дилецький М.* Духовні твори. — К.: Kyiv Choir Productions, 1999. — CCK 009; "Українське Різдво": Традиційні різдвяні колядки та щедрівки в аранжуванні *В. Степурка*. Камерний хор "Київ" та Національний оркестр України. — Канада: Festival Productions international inc., 1999. — CCK 012/CT 1005-1; "П'ять століть української церковної музики". XVI–XX ст. П'ять епох: середньовіччя, бароко, класицизм, романтизм та сучасна музика. — Франція: Kyiv Choir Productions, AED, 1999. — CCK 010; *Березовський М.* Духовні твори. — К.: Kyiv Choir Productions, 2000. — CCK 013; "Ти — моя кріпость, Господи". *Ведель А.* Хорові концерти 21–28. — К.: Kyiv Choir Productions, 2000. — CCK 011; "Українська літургія". Шедеври української церковної музики XVI — початку XX століть. — К.: Kyiv Choir Productions, 2000. — CCK 001; *Дичко Л.* "Урочиста літургія". — К.: Kyiv Choir Productions, 2001. — CCK 15-1; Українська народна музика. — Canada: Dotcom Recordings Inc., 2001. — CCK006/DRI02; Різдво з Камерним хором "Київ". Камерний хор "Київ", Національний симфонічний оркестр України. — Canada: Dotcom Recordings Inc. (p), 2002; Духовні шедеври російського романтизму. — 2002. — CCK 003; Літургія Миру". — К., 2003, CCK 002; "Тисяча років української духовної музики" — К.: Kyiv Choir Productions, 2004. — CCK 001; *Микола Леонтович*. Духовні твори. — К.: Kyiv Choir Productions, 2005. — CCK 34-1.

Літ.: *Костюк Н.* Хорові антифони // Музика. — 2000. — № 6; *Сікорська І.* "Київ" репрезентує не тільки Київ // Веч. Київ. — 1994. — 6 трав.; *Її ж.* Пять программ к пятилетнему юбилею // Украина-центр. — 1995. — 1 дек.; *Її ж.* Слухаємо хор "Київ"... // Київ. вісник. — 1996. — 3 лют.; *Її ж.* Їм аплодувала королева Данії // Рада. — 1997. — 6 лютого; *Її ж.* Радуются уста мои, когда я пою тебе // Киев. ведомости. — 1997. —13 нояб.; *Її ж.* Різдвяні передзвони // КіЖ.— 2007. — 14 лют.; *Степанченко Г.* Сузір'я талантів // Київ. вісник. — 1995. — 28 січ.; *Її ж.* Хорові картини // Дзеркало тижня. — 2004. — 19–25 черв.; *Семененко Н.* Диво Воскресіння // Голос України. — 1996. — 16 берез.; *Пархоменко Л.* Щедрі "Різдвяні вечори" хору "Київ" // Хрещатик. — 1997. — 29 січ.; *Її ж.* Духовний концерт в Трапезній Києво-Печерської Лаври // Там само. — 1999. — № 2; *Булат Т.* Камерний хор "Київ" в Нью-Йорку // Свобода (США). — 1998. — 8 січ.; *Чекан Ю.* Чи є зворотній шлях? // Президентський вісник. — 2000. — 21–27 серп.; *Чекан Е.* Тонкое пение // Столичные новости. — 2001. — 19–25 июня; *Євтушенко О.* Хор "Київ" і "Тисяча років української духовної музики" [Про нові записи відомого коллективу] // День. — 2005. — 26 жовт.; *Шульга Д.* "Київський" ексклюзив у Кіровограді // Весь Кіровоград. — 2008. — 19 січ.; *Шор М.* Кияни зачаровують небесним звучанням // Ганноверська газета (Німеччина). — 1993. — 2 жовт. (нім. мовою); *Його ж.* Плавний режим благозвучань // Бурфдорфська газета (Німеччина) — 1994. — 17 квіт. (нім. мовою); *Райнхардт А.* Для гурманів мистецтва — концерт Камерного хору "Київ" // Вайнблінген (Німеччина). — 1994. — 29 листоп. (нім. мовою); *Блак У.* Дві світові премєри хору "Київ" // Стандарт (Вел. Британія). — 1995. — 12 жовт. (англ. мовою); *Рейнселер Дж.* Камерний хор "Київ" в Університеті Джорджа Мейсона // Вашингтон пост (США) — 1997. — 22 груд. (англ. мовою); *Козін А.* Культурне привітання надходить з височінь // Нью-Йорк таймз (США). — 1997. — 23 груд. (англ. мовою); *Якобю Я.* Українська хорова музика // Політікен (Данія). — 2000. — 20 лип. (дан. мовою).

Л. Пархоменко

"КИЇВ-БРАС" ("К-Б.") — квінтет мідних дух. інструментів при *Нац. будинку орган. та кам. музики України*. Засн. 1999 у Києві на основі

Обкладинка CD камерного хору "Київ" "Українська народна музика"

Обкладинка CD камерного хору "Київ" "П. Чайковський. Літургія св. Іоанна Златоустого"

брас-квінтету "Україна", що існував 1993—96. У складі: *А. Ільків* — труба (ініціатор створення анс. і худ. кер.), М. Желєзняк — валторна, П. Сиротюк — туба (лауреати премії "Перший талант світу" на Міжн. фест. у Тулузі, 1995, Франція), Г. Шепель — труба, С. Кашин — тромбон. У репертуарі музика доби *Відродження, класицизму, романтизму, імпресіонізму*, авангард, фольк., джаз. та *поп-музика*; темат. програми, зокр. присв. *І. Дунаєвському*, Л. Армстронгу, Дж. Ґершвіну, різдвяним святам, муз. культурам (укр., амер., євр., італ., нім., рос.).

Веде активну конц. діяльність, виступає в різних містах України й за кордоном — Вел. Британії, Іспанії, Італії, Німеччині, Польщі, Сербії, Франції. Члени "К.-Б." як виконавці-віртуози виступають також із сольними програмами й у складі симф. оркестрів, провадять пед. діяльність.

Дискогр.: CD "Троянда без шипів" (2005).

Літ.: *Васильєв С.* Праздник высокой музыки // Афиша. — 2005. — 20 июня; *Кучеренко Л.* Слушатели в роли снайперов // День. — 2007. — 17 янв.

В. Кузик

КИЇВСИМФАНС, Музичне товариство Київський симфанс (КС.) — симф. ансамбль, оркестр без диригента. Створений у Києві 1926 на зразок і за підтримки Персимфансу (Першого симф. ансамблю, засн. 1922 у Москві). Громад. організація, метою якої була популяризація найкращих зразків укр. і заруб. симф. музики. Насправді — один з експериментів пореволюційної доби, що ґрунтувався на тезі про спроможність колективу музикантів досягати високих худож. результатів без керівництва ("диктату") диригента. Таким чином, впроваджувалася в життя ідея колективізму як альтернатива т. зв. "бурж. індивідуалізму". Музиканти працювали на громад. засадах, не отримуючи заробітної платні.

Поміж 70 членів колективу були провідні виконавці Києва; його "організаційна п'ятірка" — флейтист *М. Бакалейников*, скрипалі *Д. Бертьє, М. Вольф-Ізраель, Н. Пруслін*, трубач *В. Яблонський*. Секретар правління КС. — альтист Ф. Хелемський.

Перший концерт КС. відбувся 18 берез. 1926 (у програмі — Симфонія В. Калинникова, "Прелюди" *Ф. Ліста*, Скр. концерт *Л. Бетховена*). КС. провадив інтенсивну конц. діяльність. У репертуарі — числ. твори укр. композиторів, зокр. 2-а симфонія *Л. Ревуцького*, "Козак Голота" *П. Козицького*, "Два ескізи" *В. Золотарьова*. Припинив діяльність у серед. 1930-х через неможливість виконання складних за драматургією творів без диригента, і, таким чином, ідея існування подібного оркестру себе не виправдала.

Літ.: *Шамаєва К.* Симфонічні концерти у Києві 20-х років // Музика. — 1971. — № 6.

М. Ржевська

КИЇВСЬКА ДЕРЖАВНА КОНСЕРВАТОРІЯ — див. *Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського*

КИЇВСЬКА ДИТЯЧА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ (КДАМ.), засн. 1994 — профес. вищий мист. навч. заклад нового типу. Засновник, автор концепції та ректор — *М. Чембержі*. В основі концепції освіт. діяльності КДАМ. — ідея безперервної мист. освіти, поєднання 4-х рівнів навчання (підготовча школа — початк. школа — серед. школа — вища школа) в одному закладі.

Здійснюється підготовка фахівців з різних мист. спеціальностей: муз. мистецтво, образотворче й декоративно-прикладне мистецтво, театр. мистецтво, хореографія.

Структура КДАМ.: навч. підрозділи (Вищий мист. коледж /ВМК/, школа мистецтв), спеціалізовані центри (наук.-дослідний, інформ., комп'ютерний, філарм., виставковий, центр конкурсів і фестивалів, медичний, центр харчування). У структурі ВМК КДАМ. — 6 ф-тів: муз., образотв., театр., хореогр. та естр. мистецтв, а також ф-т підготовки юних абітурієнтів, спецкурсів та майстер-класів. Випускники КДАМ. отримують освіт.-кваліфікаційний рівень "бакалавр", "спеціаліст".

Навчається бл. 500 студентів. Поміж викладачів і консультантів ф-ту муз. мистецтва КДАМ. у різні роки — *С. Баштан, В. Блінов, Л. Венедиктов, О. Вериківська, А. Власенко, В. Воробйов, Н. Гріднєва, М. Денисенко, М. Ковалінас, Б. Которович, Г. Ляшенко, Г. Менкуш, М. Ржевська, І. Рябов, Н. Свириденко, Є. Станкович, Г. Степанченко, А. Терещенко, О. Тимошенко, П. Чуприна.*

Навчання здійснюється на засадах ранньої професіоналізації, оптимізації навч. процесу, використання сучас. досягнень наук. думки у сфері мист. педагогіки, методики, істор. і теор.

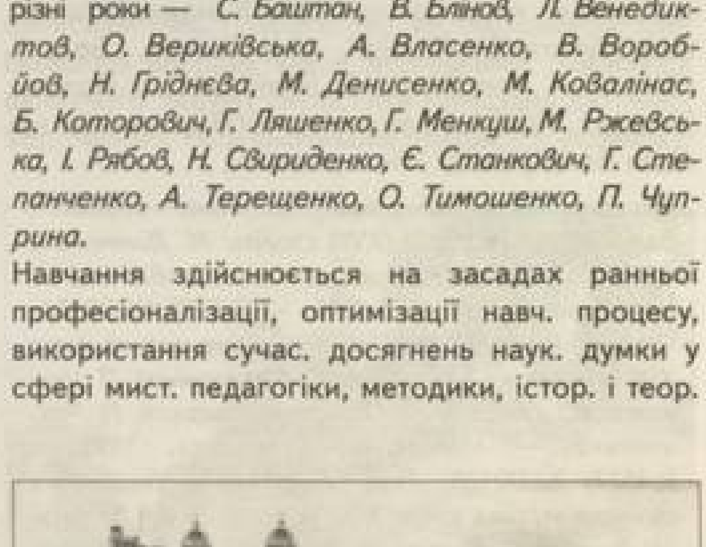

Київська дитяча академія мистецтв

мист-ва, поєднання фундамент. наук. пошуків з проблемами мист. освіти, впровадження сучас. інформ. технологій, всебічної комп'ютеризації, поглибленого вивчення кількох іноземних мов, романтизації навч. процесу, естетизації простору навч. приміщень.

Літ.: *Чемберджі М.* Наближення до високих істин: Статті та інтерв'ю. — К., 2004; *Його ж.* Розвиток творчої особистості у Київській дитячій Академії мистецтв: концептуальні засади та практичний досвід // Мистецтво у розвитку особистості: Монографія. — Чернівці, 2006; *Його ж.* Формувати майбутнє нації // Укр. культура. — 1995. — № 4; *Його ж.* Дитяча Академія мистецтв // Музика. — 1996. — № 6; *Його ж.* Концепція неперервної професійної мистецької освіти — наукова основа практичної діяльності // Педагогічна і психологічна освіта в Україні. — К., 2007. — Т. 5: Неперервна професійна освіта: теорія і практика; *Його ж.* Деятельность Киевской детской Академии искусств в русле современных тенденций образования в области искусства // Эстетическое образование: традиции и перспективы. — Брест, 2007; *Його ж.* Хочу створити Сорбонну, Оксфорд, Кембрідж у галузі мистецтва // Молодь України. — 1995. — 7 квіт.; *Його ж.* Не экономьте на детях, или Оптимистическая соната для ректора с оркестром // Дело. — 1998. — 18 мая; *Його ж.* Академія юних талантів // Уряд. кур'єр. — 1998. — 12 груд.; *Його ж.* У дитячій Академії мистецтв виховують митців // Київ. вісник. — 1999. — 17 квіт.; *Ржевська М.* Київська дитяча Академія мистецтв в інноваційних перетвореннях сучасної освіти // Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології. — К., 2005; *Її ж.* Михаил Чемберджи: сердце, отданное детям // DA (Diyalog Avrasya, Стамбул, Туреччина). — 2006. — № 21; *Її ж.* І літера, і нота, і малюнок // Уряд. кур'єр. — 2003. — 8 лют.; *Жиліна Л.* Два ювілеї // Театр.-конц. Київ. — 2004. — № 4; *Її ж.* За партитурою духовності // Дем. Україна. — 2005. — 27 січ.; *Арсеньева Т.* В художники — с шести лет: Ренессанс! // Веч. Одесса. — 2004. — 4 марта; *Дегтярев А.* Михаил Чемберджи и Госпожа Удача // Зеркало недели. — 2004. — 15 мая; *Третяк О.* Київську дитячу Академію мистецтв тепер знають і в ООН // Нова Оболонь (Київ). — 2004. — Черв.; *Степанченко Г.* Свято духовності // Уряд. кур'єр. — 2004. — 15 черв.; *Хоменко А.* Михаил Чемберджи: "Я не люблю бороться, я люблю преодолевать" // День. — 2004. — 15 июля; *Коскін В.* Михайло Чемберджі: "Зробити дітей щасливими — це об'єктивна необхідність" // Слово Просвіти. — 2006. — 28 верес. Див. також літ. до ст. *Чемберджі М. І.*

А. Терещенко

КИЇВСЬКА ДУХОВНА АКАДЕМІЯ (КДА.) — єдиний в Україні вищий теолог. навч. заклад у 19 ст., потужний центр наук.-культ. життя тод. Рос. імперії. Існувала 1819—1920. Відкрилася 28 верес. 1819 на базі розформованої 1817 *Києво-Могил. академії* (КМА.). Реорганізац. робота відбувалась у 3 етапи. 1804—05 підготовлено перелік предметів для викладання, розпущено числ. кафедри; 1814—16 (ректор І. Мохов), 1817—19 (ректор М. Носков) остаточно знищено структури й методики викладання КМА. З фактичною ліквідацією її специфіки і традицій КДА. поступово нарощувала наук.-виховний рівень у галузі теолог. освіти, готуючи викладачів для духовних семінарій, бурс та шкіл в єдиній системі Рос. імперії. Першим ректором (ректорами КДА. призначалися переважно росіяни за походженням) був архімандрит Мойсей (Богданов-Платонов-Антипов, 1819—24); згодом — Кирило (Куницький; 26 листоп. 1826—28); Смарагд (Крижановський, 23 серп. 1828 — 27 серп. 1830); Інокентій (Борисов; 27 серп. 1830 — 10 жовт. 1839); Ієремія (Соловйов; 6 листоп. 1839 — 8 берез. 1841); Димитрій (Мурєтов; 24 квіт. 1841 — 23 груд. 1850); Антоній (Амфітеатров; 10 січ. 1851—58); Ізраїль (Лукін; 2 трав. 1858 — 5 груд. 1859); Іоаникій (Руднєв; 7 груд. 1859 — 6 жовт. 1860); Філарет (Філаретов; 6 жовт. 1860—77); Сильвестр (Малєванський; 1883 — 5 берез. 1898); Димитрій (Ковальницький; 1898—1902); Платон (Рождественський; 1902); Феодосій (Олтаржевський; 19 груд. 1907 — 13 серп. 1910); Інокентій (Ястребов; 6 жовт. 1910—14); Микола (Забуга; з 1914), Глаголєв Олександр.

Відповідно до ідей імперської асиміляційної політики, діяльність КДА. спрямовувалася на послідовну русифікацію традицій укр. правосл. церкви, *кліру* та населення України. "Антимогилянські" тенденції виявились і в нівелюванні дем. атмосфери, зокр. суворій регламентації дозвілля (заборона співу без нот, нар. пісень, мандрівної позаакад. діяльності тощо). Проте типове для "могилянців" вільнодумство й нац. патріотизм виявлялись і за таких умов. Зокр., 1890 О. Лотоцьким тут організовано підпільну групу, поміж завдань якої було піднесення рівня нац. самосвідомості й пропаганда надбань укр. культури в акад. середовищі.

Незважаючи на брак кваліфікованих викладачів, на початк. етапі функціювання КДА. їх призначали переважно з випускників духов. академій С.-Петербурга й Москви. Існували приписи щодо обмеження вступу до КДА. українцям (їх направляли до Моск., С.-Петерб. та Казан. духов. академій). У першому наборі 1819 було 26 студентів з України, 23 — з Росії (згодом одночасно загальна кількість студентів КДА. не перевищувала 200). На відміну від КМА., до КДА. приймали майже виключно випускників

Будівля Київської духовної академії. Середина 19 ст.

Титульна сторінка видання "Труды Киевской Духовной Академии" (Т. 1; К., 1976)

Титульна сторінка книжки П. Козицького "Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування" (К., 1971)

духов. семінарій, більшість із яких була вихідцями зі священичих родин переважно з т. зв. Центр. Росії (хоча в Статуті було обумовлено вступ усіх осіб правосл. віросповідання, котрі з успіхом закін. курс повної клас. гімназії).

Курс навчання охоплював 4 роки. Нижчий рівень передбачав вивчення філософії (логіка, психологія, метафізика, моральна філософія та історія філософії), заг. словесності, цивільної історії та математики. Вищий — богослов'я (догматичне, моральне, викривальне, співбесідне), герменевтику й канонічне право, церк. історію й старожитності зі священ. хронологією та географією, церк. словесність.

Після призначення 1822 на Київ. кафедру митрополита Євгенія (*Болховітінова*) почав поступово зростати рівень викладання й освіти. 1839 було опубліковано 1-й том творів студентів і викладачів, з 1860 видавалися "Труды Киевской Духовной Академии". Тут також було створено істор.-археолог. тов-во (1843). Після надання духов. академіям статусу університетів (1869) у КДА. було сформовано богослов., церк.-істор. та церк.-практ. відділи. Проте тільки з 1884 КДА. надано право присвоювати не лише ступінь магістра, а й доктора богослов'я. Поміж значної кількості дисертацій з історії церков, патристики та ін. робіт, що висвітлювали проблеми укр. *церк. музики* й побуту, було дуже мало. Поміж них — "Характер православного церковного пения" В. Чумачевського (серед. 19 ст.), "О песнопевцах и песнопении русской церкви в период домонгольский" (1863), "Ктиторские монастырские типиконы" Н. Дмитровського (1893), "Службы страстной седмицы" Ф. Данилевського (1895), "Быт студентов старой Киевской Академии" В. Русанова (1909), "Религиозный быт Слободской Украины" В. Черняховського (1910), "О драматических произведения св. Димитрия Ростовского" Є. Троїцького (1911).

1910 у КДА. було прийнято новий устав; відкрито 5 нових кафедр (у т. ч. історії слов'ян. церков і Румун. церкви, палеографії та історії рос. церкви, церк.-слов'ян. мови).

Муз. дисципліни не належали до обов'язкових: після реформи КМА. спів і муз.-теор. дисципліни виведено з акад. програм, ліквідовано нотний клас і оркестр, заборонено гуртові співи. Внаслідок цього заг. рівень хор. культури істотно знизився й подекуди спостерігався тільки в галузі церк. співу. Проте внаслідок змін у статуті (зокр. суворого адміністр. відокремлення від семінарії та уч-ща) до складу хору (1819—24) не потрапляли дит. голоси, що спричинило різке обмеження можливих для виконання композицій. Заходи, спрямовані на обмеження взаємозв'язків з укр. середовищем, переводили вик. практику в суто акад. русло, гранично ускладнивши зв'язки з фольк. і міськ. побут. музикуванням. Натомість давні вик. традиції в кризовий період культивувалися хором Брат. монастиря. У його репертуарі було збережено числ. твори нац. муз. спадщини; особливе значення мало виконання творів *А. Веделя*.

Найсерйозніша криза виникла після випуску студентів 1823: практично, хор КДА. на деякий час припинив існування. Усвідомлюючи негативні наслідки такого стану речей, ректор КДА. Метелій виступив з пропозицією відновлення хору (15 січ. 1825). З цією метою до хору КДА. з нижчих уч-щ вибрано декількох учнів, яких було переведено на проживання в акад. і монастир. будовах та надано належне грошове утримання. У період мутації такі хористи поверталися до уч-щ.

Основою репертуару були правосл. церк. піснеспіви й комп. твори, дозволені до виконання Св. Синодом. Проте у 2-й пол. 19 ст. коло виконуваних композицій поступово розширювалось. Окрім обов'язкових правосл. духов. і культових композицій, виконувалися й деякі перлини світ. класики: ораторії "Stabat Mater" Дж. Россіні (регент Анулін) і "Пустеля" Ф. Давида (регент П. Калачинський), "Реквієм" Л. Керубіні (регент *Л. Малашкін*). Від 1860-х хористи КДА. брали участь у концертах філарм. тов-ва п/к *Р. Пфеніго*. Проте поступального розвитку хору все ж не було; не відзначався якісними мист. творами і його репертуар. 1882 з різкою критикою репертуару хору виступив у листі до ректора КДА. *П. Чайковський*.

У діяльності хору було декілька періодів піднесення. Успіхи 1830-х і 1860—70-х сучасники пов'язували насамперед з чудовими солістами. У різні часи регентами хору Академії працювали: М. Доросевич (1819—23), В. Борисович і А. Бакулін (1825—27), М. Горбачевич (1827—29), П. Соколов (1829—31), М. Григор'єв (1831—33), С. Бодрухін і В. Лучицький (1833—35), К. Никитський і В. Асконенський (1837—39), С. Кашменський (1939—41), О. Позднощеєв й І. Іноків (1841—43), М. Лорченков (1843—45), *К. Асконенський* (1845—47), О. Песоцький (1847—49), М. Левашов (1849—51), А. Лелявський, *В. Петрушевський*, *М. Лісіцин*. Найвищого профес. рівня хор досяг за часів регентства *О. Кошиця* на поч. 20 ст. Спрямовуючи величезну увагу на добір співаків, він сформував чудовий склад хору, вдосконалив технічні й вик. навички. Завдяки О. Кошицеві було легалізовано культ А. Веделя: з його ініціативи відбулася 1-а лекція-концерт про творчість композитора (трав. 1901), де з доповідями виступили В. Петрушевський ("Про особистість і церковно-музичну творчість Веделя") й І. Сікорський ("Психологічні мотиви творчості Веделя"). Хор припинив існування 1915.

КДА. мала значну біб-ку (у 1899 — бл. 100 тис. одиниць), що ґрунтувалася на біб-ці КМА. До неї як пожертви увійшли значні колекції: рукописів Є. Барсова, 1879 — біб-ка О. Муравйова, 1880 — рукописів митр. Макарія. 1874 до КДА. передано рукописи й стародруки *Почаїв. лаври*, 1879 — стародруки, що належали греко-катол. монастирям Седлецької губернії (тепер Польща). 1872 було відкрито церк.-археолог. музей, де експонувалися пам'ятки рукоп. літ-ри й стародруки. На сьогодні значна частина біб-ки КДА. зберігається у фондах НБУВ, певну частину рукописів, очевидно, вивезено до біб-к і архівів РФ.

У різні роки в КДА. навч. *І. Нечуй-Левицький*, *П. Козицький*, О. Кошиць, С. Воблий, П. Сікорський, О. Лотоцький. Вихованець КДА. *Д. Розумовський* очолив першу в Росії кафедру історії церк. співу в Моск. ун-ті, де 1867 було видано його працю "Церковное пение в России". Ін. випускникові — В. Аскоченському — належать роботи "История Киевской Духовной Академии по преобразовании её в 1819 г." і "Киев со старейшим его училищем — Академией". У семінарії, що діяла при КДА., навч. *С. Гулак-Артемовський*.

КДА. було закрито 1920 одним з декретів більшовицької влади. За різних укр. урядів ініціювалися проекти реформування КДА. як укр. вищого духов. навч. закладу (Духовна Академія УАПЦ — "Український Богословник"; для підготовки священиків УАПЦ при св. Софії діяв навч. заклад, очолюваний митрополитом В. Липківським).

Відновлення КДА. у *Києво-Печер. лаврі* під юрисдикцією Моск. патріархату відбулося 1992 (ректор М. Забуга; обраний покровитель — Нестор Літописець); під юрисдикцією Київ. патріархату — в Михайлівському Золотоверхому монастирі.

Літ.: *Макарий Булгаков, митр.* История Киевской Академии. — С.Пб., 1843; *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем — Академией. — К., 1856; *Його ж.* История Киевской Духовной Академии по преобразовании ее в 1819 году. — С.Пб., 1863; *Петров Н.* Описание рукописей церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. — К., 1875—1879 (3 вип.); *Його ж.* Описание книг и рукописей, пожертвованных Е. В. Барсовым // Труды Киевской духовной академии. — 1868. — Т. 2; *Голубев С.* История Киевской Духовной Академии. — К., 1886. — Вып. 1; *Його ж.* Несколько страниц из новейшей истории Киевской Духовной Академии. — К., 1907; *Крыловский А.* Систематический каталог книг библиотеки Киевской духовной академии. — К., 1890—1906; Систематический каталог книг библиотеки Киевской духовной академии. В 2 т. — К., 1890—1892; Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве: Собрание рукописей Московского митрополита Макария Булгакова, Мелецкого монастыря на Волыни, Киево-Братского монастыря и Киевской Духовной Семинарии Н. И. Петрова. — М., 1892. — Вып. 1; *Чистович И.* Руководящие деятели духовного просвещения в России в XIX столетии. — С.Пб., 1894; Описание рукописных собраний, находящихся в Киево-Печерской Лавре, Киевских монастырей — Златоверхо-Михайловского, Пустынно-Никольского, Выдубицкого, женского Флоровского и Десятинной церкви *Н. И. Петрова.* — М., 1896. — Вып. 2; Описание рукописных собраний, находящихся в Киево-Софийском соборе. — М., 1904. — Вып. 3; *Титов Ф.* Преобразование духовных академий в России XIX ст. — К., 1906; *Його ж.* Киевская Академия в эпоху реформ. — К., 1913; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. Отд. 3 (1796—1869 гг.). — Т. 1 (1796—1803 гг.) / С предисл., введением и прим. проф. прот. *Ф. Титова.* — К., 1910; Т. 2 (1804—1808 гг.) / С предисл., введением и прим. проф. прот. *Ф. Титова.* — К., 1911; Т. 3 (1809—1812 гг.) / С предисл., введением и прим. проф. прот. *Ф. Титова.* — К., 1912; Т. 4 (1813—1819 гг.) / С предисл., введением и прим. проф. прот. *Ф. Титова.* — К., 1913; Императорская Киевская Духовная Академия в ее трехвековой жизни и деятельности (1615—1915 гг.): Истор. записка / Сост. проф. прот. *Ф. Титов.* — К., 1915, [2]2003; *Козицький П.* Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування. — К., 1971; *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви. В 4 т. — Нью-Йорк, Бавнд Брук, 1977. — Т. 3; *Його ж.* Нарис історії української православної церкви. — К., 1998; *Стратий Я., Литвинов В., Андрушко В.* Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской Академии. — К., 1982; Роль Києво-Могилянської Академії в культурному єднанні слов'янських народів: Зб. наук. праць. — К., 1988; *Болховітінов Є., митр.* Вибрані праці з історії Києва / Упоряд. *Ананьєва Т.* — К., 1995; *Кошиць О.* Спогади. — К., 1995; *Степовик Д.* Церква в кайданах. (Боротьба українських християн за свою самобутність у XIX столітті). — К., 1996; *Калуцка Н.* Мистецька діяльність Олександра Кошиця в контексті музики XX століття: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2002; Списки начальников и наставников Киевской духовной академии за 1819—1869 // Труды Киевской духовной академии. — К., 1869. — № 11—12; *Березин В.* Описание рукописей Почаевской лавры, находящихся при Киевской духовной академии // Там само. — 1881. — № 7—9; *Петрушевский В.* О личности и церковном музыкальном творчестве А. Л. Веделя (К истории Киево-Академического хора и к характеристике церковного пения в Киеве в конце XVIII в.) // Чтения в церковном обществе при Киевской Духовной Академии. — К., 1902. — Вып. 4; *Шип Н.* Освітня і наукова діяльність Київської Духовної Академії (XIX — поч. XX ст.) // Всеукр. міжн. христ. асамблея "Заповідь нову даю вам: любіть один одного" (Іоан. 13, 34): Наук.-практ. конф., Київ, 17—18 лют. 1998 р. — К., 1998; *Жуковський А.* Вклад Київської Духовної академії та її "Трудів" на культурному і богословському відтинках // Хроніка—2000. — К., 2000. — Вип. 37—38; *Преловська І.* Організація навчальних закладів УАПЦ в Києві у 1920-х роках (на матеріялах фонду № 3984 ЦДАВО України) // Укр. археогр. щорічник. — К.; Нью-Йорк, 2002. — Вип. 7.

Н. Костюк

"КИЇВСЬКА КАМЕРАТА" ("КК.") — Національний ансамбль солістів України (1993 надано статус державного, з 2000 — національного). Лауреат Премії ім. М. Лисенка (1997). Засн. 1977 як Ансамбль кам. музики СКУ. 1989 об'єднався з філарм. ансамблем старовин. музики "Гармонія" (створ. 1978) і одержав сучас. назву. Худ. кер. і гол. диригент *В. Матюхін* (засн. першого колективу). У різний час худ. керівниками "КК." були *Є. Станкович* (1991—92), *М. Скорик* (1993—94), *І. Карабиць* (1995—2000). Специфікою "КК." є універсалізм її членів, де кожен може грати як в ансамблі, так і соло, а також нетрадиційний (проміжний) склад: струн. група трохи більша, ніж у клас. *кам. оркестрі*, парні дерев. дух. інстр., 2 *валторни*, *труба*, *тромбон*, *арфа*, фп., ударні, при потребі запрошуються додаткові музиканти. Таким чином, "КК." може грати групою у 2—3 особи, а іноді заг. кількість сягає 40—45 осіб, як у малому симф. оркестрі — тобто має великі вик. можливості. Членами "КК." є скрипалі Т. Курочкі-

на, О. Любченко, О. Морозова, *Б. Півненко*, *О. Серединський*, В. Шкіт, *О. Ясько* та ін.; альтисти І. Онищак, В. Погосов, А. Тучапець; віолончелісти *З. Алмаші*, *Л. Мосійчук*, *Л. Хомліченко* та ін.; *Б. Стельмашенко*, *М. Киях* (*флейта*), В. Альфавитський (*кларнет*), *Б. Галасюк* (*гобой*), О. Кукса (*фагот*), *Д. Таванець* (фп.), Д. Ульянов (ударні) та ін. Солістами “КК.” є *Н. Матвієнко* (нар. спів), *О. Василенко* (*баритон*), *Л. Войнаровська* (*сопрано*). У різний час у “КК.” грали *М. Которович* (скр.), В. Зимін (*альт*), *О. Кудряшов* (флейта), *Є. Оркін* (кларнет) та ін. Ансамбль виступав також п/к *І. Блажкова*, *Ф. Глущенка*, *А. Винокурова*, *К. Карабиця*, *В. Кожухаря*, Р. Нігаматулліна, *В. Балея*, Р. Адлера (США), С. Сакакібари (Японія) та ін. У роботі над репертуаром “КК.” володіє високою мобільністю, завдяки чому йому вдається за короткий термін готувати нові різноманітні програми на належному профес. рівні, з урахуванням стильової специфіки виконуваних творів нац. і світ. старов. та сучас. муз. культури (від *бароко* до 21 ст., загалом понад 800). “КК.” належить до відом. інтерпретаторів музики різних епох і стилів, насамперед для нетрадиційних складів, напр.: музика для духових В. А. Моцарта, Септет *Л. Бетховена*, Октет *Ф. Шуберта*, “Зігфрід-ідилія” Р. Ваґнера, “Dumbarton Oaks” *І. Стравинського* тощо. За 30 років “КК.” вдалося підняти престиж укр. акад. музики у світі, про що свідчать успішні гастролі колективу в Австрії, Вірменії, Греції, Грузії, Естонії, Китаї, Латвії, Литві, Німеччині, Польщі, Росії, США, Франції, Хорватії, де виконувалися твори сучас. укр. композиторів, у більшості написані саме для “КК.”: *З. Алмаші*, *Я. Верещагіна*, *Г. Гаврилець*, *В. Годзяцького*, *В. Загорцева*, *В. Зубицького*, *Ю. Іщенка*, *І. Карабиця*, *О. Киви*, *І. Кирилiної*, *В. Сильвестрова*, *М. Скорика*, *Є. Станковича*, *І. Щербакова* та ін. “КК.” — незмінний учасник багатьох муз. фестивалів, зокр. “*Київ Музик Фесту*”, “*Музичних прем'єр сезону*”, вик-ць багатьох прем'єр. Колектив підготував програму до 200-річчя від дня нар. *Ф. Шуберта*, 3 програми з Н. Матвієнко. Від 2004 у “КК.” працює музикознавець Г. Луніна. Див. також — *Матюхін В. О.*

Дискогр.: CD — *Цепколенко К.* Камерна симфонія “Паралелі”, “Лес-рояль” для фп. тріо, “Нічний преферанс” для кларнета, влч., фп. та ударних, Квартет для саксофонів: “Київська камерата” п/к *В. Матюхіна*. — О.: ELCI-records, 1995; *Стравинський І.* “Dumbarton Oaks”, *Вагнер Р.* “Зігфрід-Ідилія”, *Карабиць І.* Концерт для 5-ти інструментів, *Балей В.* “Яблуко Адама”: “Київська камерата” п/к *В. Матюхіна*. — К.: Аркадія-Симфо, 1996; Світова академічна музика: *Моцарт В. А.* Симфонія № 29; *Малер Г.* Симфонія № 10, *Шенберг А.* “Осяяна ніч”: “Київська камерата”, дириг. *В. Балей*. — К.: Аркадія, 1999; “Перлини минулих століть”: Українські романси та народні пісні: *О. Стулак* (*Олеся Чарівна*) та “Київська камерата” п/к *В. Матюхіна*. — К.: Симфокар, 2002. — 053-S-021-2; Музичні діалоги: Україна—Австрія. *Бортнянський Д.* Квінтет для клавіра, скр., альта, влч. та арфи; Концертна симфонія для клавіра, струн. квартета, фагота та арфи; *Моцарт В. А.* Фантазія для механічного клавіра й струн. орк. *f-moll*, K-608. Орк. транскрипція *Є. Станкович*; Концерт для кл. з орк. *A-dur*, K-622. — К.: Оберіг, 2003; *Сильвестров В.* Медитації; Симфонія для влч. та кам. орк.: “Київська камерата” п/к *В. Матюхіна*, *І. Кучер* (влч). — Чернівці, 2004. — К 608209 БМ; *Станкович Є.* Твори для скр. з орк.: “Київська камерата” п/к *В. Матюхіна*, *Б. Півненко* (скр.). — Чернівці, 2006. — К 742794; подвійний — *Кива О.* Твори для голосу з оркестром: “Київська камерата” п/к *В. Матюхіна*, солісти *Н. Матвієнко*, *І. Семененко*, *Л. Войнаровська*, *В. Буймістер*, *Д. Вишня*. — К.: Атлантік, 2007. — К 961322 ДО; *Щербаков І.* Камерні симфонії: “Київська камерата” п/к *В. Матюхіна*, солісти *Б. Півненко* (скр.), *А. Тучапець* (альт). — К.: Атлантік, 2007. — К 959610 ДО; *Станкович Є.* Камерні твори: “Київська камерата” п/к *В. Матюхіна*, солісти *Б. Півненко* (скр.), *А. Тучапець* (альт), *Є. Оркін* (кларнет). — К.: Атлантік, 2007.

Літ.: *Зосім О.* Київська камерата: вчора, сьогодні, завтра // Музика. — 1997.— № 4; *Луніна Г.* Основний критерій — духовність // Там само. — 2005. — № 4; *Її ж.* Чотири століття “Київської камерати” // Голос України. — 2002. — 5 груд.; *Її ж.* Воістину унікальний і універсальний // КіЖ. — 2003. — 11 груд.; *Її ж.* “Київська камерата” (буклет). — К., 2003 (укр. і англ. мовами); *Зіневич Г.* Perpetuum mobile вітчизняної музики // Музика. — 2006. — № 5; *Лук'янчук Г.* “Київській камераті — 30!” // Укр. культура. — 2007. — № 8; *Сікорська І.* Слава і проблеми “Київської камерати” // КіЖ. — 1997.— 15 січ.; *Чиста О.* Світ Камерати //

День. — 2002. — 13 листоп.; *Її ж.* Музика безмежжя // Там само. — 6 листоп.; *Чекан Ю.* Парад оркестрів // Дзеркало тижня. — 2003. — 15 жовт.; *Тимощук О.* "Київська камерата у вимірах різних епох" // Слово Просвіти. — 2006. — № 5; *www.kievkamerata.org.*

І. Сікорська

КИЇВСЬКА НОТАЦІЯ (КН.) — перший у сх. слов'ян вид лінійного письма, розроблений у 2-й пол. (чи наприкінці) 16 ст. у Зах. Україні й Зах. Білорусі. Це нотне письмо отримало назви "КН.", "кієвскоє знамя" тощо лише в серед. 17 ст. після поширення в Московії. Назва "кієвскоє знамя" відома також з трактату 17 ст. "Наука всія мусікії" та ін. муз.-теор. праць про *партесний спів*. Найширше КН. представлена в *Ірмологіонах* кін. 16 — серед. 19 ст. — укр. і білор. церк.-спів. зб-ках, призначених для запису монодійних співів. Час активного застосування Ірмолою і КН. співпадає, тому можна констатувати їх тісний зв'язок. Саме ірмолої відігравали роль навч. посібників, за якими опановували КН. і спів. У 18 ст. у них стали розміщувати спеціальні "*Азбуки* ірмологісанія" з викладом *церк. звукоряду* й назвами його щаблів (див. Почаївські ірмолої 1766, 1775; існують також примірники Львів. друк. Ірмолоїв 1700 і 1709, куди аркуші з "Азбукою" вклеєно пізніше). Ірмолойне письмо демонструє динаміку розвитку КН. і представляє її різновиди, прийняті у певних скрипторіях. Ще один вид укр. церк.-спів. книг, де вжито КН., — *партесні* поголосники, представлені єдиною збереженою пам'яткою поч. 17 ст. (знайдено й описано М. Дещицею на поч. 1970-х) і вел. кількістю творів 2-ї пол. 17 — 1-ї пол. 18 ст.

Розробка українцями й білорусами наприкінці 16 ст. лінійного письма стала поворотним етапом у муз. мистецтві сх. слов'ян. КН. було запроваджено з метою "перекладення" основного масиву укр. монодійного *зна́менного* церк. співу з характерної для нього давньої *нотації безлінійної* (давньорус. походження, візант. ґенези) на сучасну, що не завадило дбайливому збереженню у правосл. церкві питомої традиції *монодії*. Крім того, укр. і білор. співаки наприкінці 16 — на поч. 17 ст. за допомогою КН. записували на слух *грецькі*, *болгарські*, сербські, молдавські та волоські наспіви від півд.-слов'ян. іммігрантів і заїжджих грец. співаків або почуті під час власних подорожей. Тоді ж за допомогою КН. було занотовано перші зразки партес. співу.

Вітчизн. церк. співаки ставилися до нотації передусім як до практичного інструменту запису піснеспівів. Вони були добре обізнані в тогочасній ситуації, коли нот. письмо отримало в Зах. Європі найрізноманітніше застосування. Внаслідок дуже широкого вжитку європ. лінійне письмо не несло на собі певного конфесійного навантаження (тому його некоректно вважати суто "латинською нотою"). Воно постійно застосовувалося й у протестант. канціоналах (зб-ках хоралів, виданих у 2-й пол. 16 ст., зокр. у Білорусі), і для запису світської музики. Окрім рукописів, у Зах. Європі з поч. 16 ст. широко розповсюдилися нотні видання. Зах.-європ. лінійна нотація фактично стала в 16 ст. єдино можливим універсальним засобом фіксації співної музики. Крім того, система мензуральних тривалостей стала обов'язковим елементом зах.-європ. інстр. *табулатур*, де за допомогою нотних знаків позначали муз. ритм. Важливо, що на той час укр. і білор. правосл. населення Речі Посполитої встановило тісні контакти з протестантами (їх об'єднувала активна антилатинська позиція). У братствах, що об'єднали правосл. мирян, прийняли нову систему *освіти*, близьку до запровадженої в реформаційних школах, там само могла виникнути ідея прийняття багатоголосого партесного співу й 5-лінійного нот. письма. В окр. монастир. Ірмолоях КН. застосували для запису монодійних наспівів, а ближче до серед. 17 ст. також для поодиноких партесних гармонізацій (див. напр., Супрасльс. Ірмолой 1638—39, Бібл-ка АН Литви, F-115) чи рідкісних 2-голос. обробок монодійних співів. Швидке повсюдне поширення КН. стало можливим через зв'язки братств із монастирями. Від 2-ї трет. 17 ст. КН. було застосовано в Ірмолоях греко-катол. церкви на території Білорусі, від поч. 18 ст. — на укр. землях. У 17 ст. греко-католики продовжували традицію правосл. нот. книжності. Квадратну КН. широко вживали в 17 ст. на укр. і білор. теренах також для запису паралітургійних духовних пісень у рукоп. пісенниках, а 1790—91 її вжито у друк. "*Богогласнику*", виданому в Почаєві ченцями-василіянами. В Ірмолоях 17 ст. окремі партії багатоголос. пісень і церк. *багатоголосся* записували послідовно, одну за одною (об'єднання їх у "партитуру" не було прийняте, тому виокремити в зоровому відношенні багатоголосий твір з нотного тексту з лінійним записом монод. співів досить складно).

Вже в кін. 16 — на поч. 17 ст. лінійна нотація була настільки досконало розробленою та добре відомою в Україні й Білорусі, що її безлінійна попередниця забулась, а ключ до прочитання зна́менного письма остаточно втратився. (Не виключено, що тоді потреба укр. церкви в крюкових книгах зникла й вони ймовірно були поступово знищені, інакше до нашого часу дійшли би не поодинокі їх примірники, а вел. масив.) КН. була результатом органічного поєднання в єдиному графічному комплексі окр. елементів зах.-європ. нотопису (хорального й мензурального) і давньорус. безлінійного письма та адаптації цього симбіозу стосовно особливостей вітчизн. церк. співу (1-голос. і багатоголосого). Прикметно, що КН. при цьому не збігається з жодним видом європ. нот. письма, тож твердження деяких дослідників про пряме запозичення КН. із Зах. Європи не має підстав. *Д. Разумовський*, порівнявши КН. з письмом Ґвідо д'Ареццо, де Муріса та псалтирем Гусса, особливо наголосив на самобутності КН. і підкреслив її суто сх.-слов'ян. походження. Такої самої думки дотримувався *І. Вознесенський*.

Рос. дослідники розглядали КН. здебільшого на прикладі Ірмолоїв 2-ї пол. 17 — 18 ст. Аналіз письма старших укр. Ірмолоїв дає уяву

про швидкий розвиток форм КН. до того часу, як вона поширилася в Росії. На різних етапах розвитку вигляд КН. дещо змінювався, проте її різновиди базувалися на функціональній єдності системи й відзначалися спадковою спорідненістю графічних форм.

Спільним для всіх форм КН. є її найбільш "громіздкий" елемент — 5-лінійний нотоносець, що виписували окр. рядками (від 6 до 12 на сторінці, залежно від величини й повороту аркуша). У Львів. нотодруках кін. 19 ст. 5-лінійний рядок названо "пяточертієм", "пятичертієм", пробіли між лінійками — "междучертіями" (див., напр., "Гласопіснець", Л., 1893). Для розширення спів. діапазону писарі користалися короткими додатковими лінійками вище й нижче від нотоносця (тотожно сучас. письму). **Обсяг знаків тривалостей** визначався ритмічною системою пізньої мензуральної нотації, однак ряд тривалостей було звужено, оскільки двійковий поділ зупинявся на восьмці (лонґа, бревіс, ціла, половина, чвертка, восьмка). Шістнадцятки в монодії вживалися, але дуже зрідка. Назви тривалостей містились в муз.-теор. працях 17 ст. щодо партесного співу або ірмолойних *азбуках* 18 ст. ("Алфавит ірмологисанія"): двотакт, такт, півтакт, чвартка, осмина. Походження графем тривалостей було різним, до того ж ноти мензуральної нотації використано в дещо інших ритм. значеннях. **Бревіс** КН. (білий) має одну правобічну риску (як у зах.-європ. лонґи, але по-іншому розташовану), іноді дві (ліво- й правобічну). У 17 ст. стали використовувати **лонґу** як довгий звук наприкінці піснеспіву (з 2-а бічними рисками) — часто подвійний чи потрійний, що крім ритм. функції відігравав також синтаксичну (див. фото). Прикінцеві лонґи завдяки особливому графічному вигляду часто виділялись як виразний худ. елемент в оформленні завершення піснеспіву. Для **цілої** було запроваджено подвійну графему без бічних вертикальних елементів — 2 жирні риски (іноді навскісні), розташовані вертикально на відстані терції (одна над іншою), проміжний тон між якими визначав висоту цілої. На вигляд ця графема аналогічна особливому варіантові білого зах.-європ. бревіса (без бічних рисок, застосованого в записах *поліфонії* кін. 15 ст.).

Окрім лонґи і бревіса, всі дрібніші нотні знаки зах.-європ. мензуральної нотації мали ромбічну форму. Проте укр. і білор. писарі у 1-й пол. 17 ст. принципово відмовилися від "ромбів" у КН. на користь "рисок", "квадратів" та "прямокутників". Тогочасні записувачі церк. співу свідомо уникали зорових асоціацій між КН. і зах.-європ. "ромбічною" нотацією.

Від кін. 16 до поч. 18 ст. можна умовно виразнити три форми КН. — **ранню, середню** та **пізню**, що досить швидко змінювали одна одну. **Ранню** КН. кін. 16 — поч. 17 ст. — рископодібну (за *Ю. Ясіновським*, гачкоподібну) — було орієнтовано почасти на вітчизн. безлінійне письмо. Голівки нот мали форму рисок, що зовнішньо споріднювало КН. зі зна́менною: нота

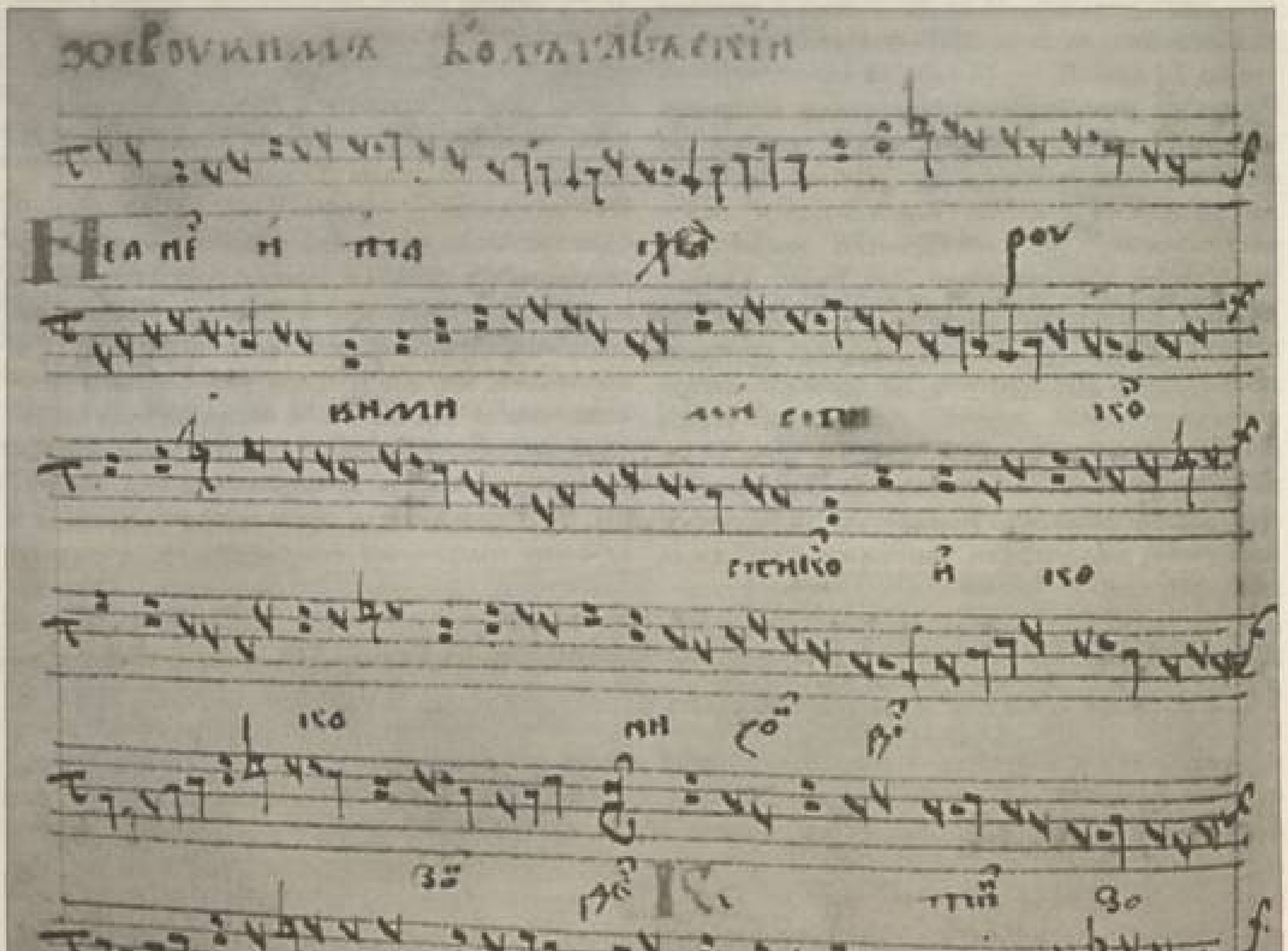

Раннє "гачкоподібне" лінійне письмо. Долинянський ірмологіон. Початок 17 ст. ІЛ НАНУ. Ф. 3, № 4779.

чвертки нагадувала обернену "стопицю", половинна — віддзеркалений вкорочений "крюк"; ціла й бревіс були подібні до "статії" (мабуть, саме для підкреслення цієї подібності у бревісі й лонзі застосовано "прозорі" мензуральні європ. знаки, а не хоральні заштриховані). Вісімка була варіантом накреслення чвертки. Тривалості розрізнялися за штилями (у половинної ноти штиль короткий і йде згори, у чвертки — довгий прямий, у вісімки — довгий "ламаний", зигзаго- чи хвилеподібний). Групи вісімок найчастіше записували "в'язками" — під одним ребром (в окр. *болгарських* і *грецьких* наспівах вони досить довгі, до 8-и й більше нот). Для подовження тривалостей застосовували крапку й фермату, значення яких тоді вже встановилося й відповідало нинішньому.

Додатковими знаками КН., починаючи з кін. 16 ст., були т. зв. "**сторожі**" ("кустоди"), запозичені із зах.-європ. нот. зб-ків (у т. ч. канціоналів) для зручності виконання піснеспівів. Вони ставилися наприкінці кожного нот. рядка, вказуючи на висоту першого звука в наступному рядку. У 18 ст. сторожі втратили звуковисотну функцію й проставлялися винятково з декоративною метою (в кінці всіх рядків на тій самій висоті).

Середня КН., 2-ї чверті 17 ст. (в окр. скрипторіях запроваджена дещо раніше чи пізніше), — це "**квадратна КН.**", що характеризується, відповідно, усталенням квадратної (чи злегка видовженої) форми нот для всіх тривалостей (тогочас. усна назва також — "топірці", рос. "топорики"). Крім "білих" (незаштрихованих) лонґи, бревіса та цілої, ін. знаки лишилися чорними й за графікою віддалено нагадували середньовічну хоральну нотацію. Голівки половинної, чвертки та вісімки стають дуже подібними, тому їх розрізняють лише за штилями. Є підстави припустити, що квадратна КН. перейшла для запису монодії з раннього партесного письма, оскільки саме цей її вид представлений єдиною збереженою пам'яткою партесів кін. 16 — поч. 17 ст. (М. Дещиця). Проте не виключено, що квадратне письмо почали застосовувати водночас для фіксації монодії й багатоголосся. Ірмолоїв із суто квадратною КН. збереглося порівняно небагато, вони з'являлися приблизно до серед. 17 ст. В окр. зб-ках всі ноти КН. мали виразний ромбовидний нахил, що залежало від почерку переписувача. Тут КН. також суттєво відрізнялася від зах.-європ. письма, оскільки писарі відмовилися від зах.-європ. (єдиного) способу прикріплення штилю до ноти-ромба посередині й накреслювали його лише з правого боку голівок — це стало визначальною рисою вітчизн. нотної графіки.

У 2-й пол. 17 ст. у квадратній КН. проявилися деякі зміни, що згодом усталилися. Хоча як графічна система КН. була стабільною, форма **цілої ноти** поступово змінилась. Її обидва елементи (загалом мали у письмі 2-ї чверті 17 ст. рискову чи квадратну форму, в т. ч. з незначним нахилом) упродовж 2-ї пол. 17 ст. "ромбізувалися" (в неохайних почерках взагалі втратили чіткість і набули розпливчастої, обтічної форми). Ромбічний елемент цілої був знайомий за хоральним і мензуральним європ. письмом, але вся ціла нота як подвійна графема не мала в ньому аналогів.

Загальнопоширеною з 2-ї пол. 17 ст. стає **пізня** квадратна КН., що характеризується однаковими квадратно-прямокутними накресленнями абсолютної більшості нот (з можливим навскісним ромбовидним нахилом) і геометрично чітким подвійним ромбічним знаком цілої (2 ромби — один над одним). Така КН. постає у великій кількості регіон. і нац. різновидів — як у рос. рукописних і друк. нот. зб-ках, так і в укр.-білор. пізніших Ірмолоях (правосл. і греко-катол.) приблизно до серед. 19 ст. На знаки ін. тривалостей КН. 18 ст. ромбічна форма, як правило, не переходила. Лише в 1720-х зустрічаються поодинокі винятки із загальноприйнятої системи письма — чвертка як ромб. нота зах.-європ. форми з прикріпленим посередині штилем (див. напівдруковані Ірмологіони *Києво-Печер. лаври* того десятиліття). Така "вільність" передає ставлення правосл. церк. співаків до нотного письма як до засобу фіксації мелосу, не навантаженого конфесійним змістом.

Незвичний вид КН. відтворив 1675 лютеран. пастор Гербіній; але його ілюстрація — не досить надійне джерело для розгляду КН., оскільки графіка передана ним неточно й не стикується з жодним відомим нам нотним джерелом. (Сам пастор мешкав того року в Німеччині, де видав свою книгу, див.: *Herbinius J.* Religiosae Kijovienses Cryptae, sive Kijovia subterranea. — Jena, 1675; перевид. факсиміле: Seventeenth-Century Writings on the Kievan Caves Monastery: With an Introduction by P. Lewin. — Cambridge, 1987; малюнок Гербінія відтворено у працях Д. Разумовського, *О. Цалай-Якименко*, Р. Поспєлової та ін.)

Додаткові елементи графічного комплексу КН. кін. 16 — поч. 18 ст. стисло передавали на письмі особливості *композиції* наспівів. Так, на місці "приспіву", точно повторюваного в рядках чи строфах піснеспіву, ставили кіноварні навскісні риски в оточенні крапок — ⁒, зрідка паралельні двориски з крапками посередині — ⫽ (напр., у псалмі "Блажен муж": ірмолой київ. Межигірського монастиря, 1640-і, ІР НБУВ, ф. 312, № 112/645с; ірмолой з Полісся, 2-а чв. 17 ст., ХДНБ, № 819109), замість довгого розспіву *фіти* — знак θ, зрідка слово θита. Застосовуючи декілька різних приспівів у піснеспіві великого масштабу (напр., у полієлеї), писарі нерідко проявляли винахідливість у розширенні кола графічних засобів, виставляючи різні значки — риски, вертикально видовжені "ґратки" ("решітки"), "квітки" тощо.

При зауваженні помилки — пропуску фрагмента мелодії — його дописували на полі сторінки в супроводі кіноварного "хрестика" (чи восьмикутної "зірки"), розміщуючи той самий значок у середині нотного рядка на місці необхідної вставки. Іноді писар привертав увагу читача до уточнень (скорочень, розширень) словами "зри", "зры", виписуючи їх поряд на полі кіновар'ю (зрідка чорнилом).

Внаслідок нової тенденції церк.-спів. практики у 2-й пол. 17 ст. — скорочення довгих піснеспі-

вів — у КН. було запроваджено додаткові значки. Ті фрагменти композиції, що під час виконання могли виключатися, писарі виокремлювали в тексті круглими чи фігурними дужками ( ) { } або восьмикутними "зірочками" (напр., див. запис грец. херувимських пісень у прикарпат. ірмолої з Манявського скиту, 1676, публікація факсиміле *Є. Тончевої*).

У переданні **звуковисотної системи** церк. співу рання КН. була релятивною. Ті самі піснеспіви виконувалися на різних висотних рівнях (напр., чоловічими й жіночими монастир. хорами), але інтерваліка *церковного звукоряду* завжди зберігалася. Звукоряд, у межах якого розгорталися наспіви, мав 2 різновиди — "дуральний" і "бемулярний" — відповідно, з відсутнім чи наявним бемолем при ключі (♭). Висоту нот у КН. визначали за допомогою т. зв. цефаутного **ключа** (від середньовічної зах.-європ. назви *C-Fa-Ut*), що виставлявся на початку кожного нот. рядка на одній з 5-и ліній і визначав умовний щабель "*до*" (або "*фа*") й півтон секундою нижче нього. Чотирьом найширше вживаним ключам дають умовні назви (знизу вгору: "сопрановий", "мецо-сопрановий", "альтовий", "теноровий"; назви з партесних азбук: "дискант", "альт", "тенор"). Положення півтону регламентувало висотну структуру звукоряду навколо ключа, виходячи з послідовності "2 тони + півтон". Накреслення ключа в ранній КН. було графічно подібним до грец. літери τ (ймовірно, її скорописного варіанту), "опертої" верхньою рискою на необхідну лінію. Це накреслення дослідники часто тлумачать як лат. ключ *C* з "дописаною" верхньою перекладиною. Проте існує не менше підстав для пов'язання його з поствізант. системою сольмізації, де 3-м у гамі був звук "га", що якраз виконував функції щабля *до* (або *фа* — у квартовому зміщенні). У білор. монастир. ірмолої 2-ї чв. 17 ст. (вірогідно, зі Смоленська, Нац. бібл-ка Білорусі, № 091-283) ключ має вигляд слов'ян. літери **Г** (глаголь), що ймовірно підтверджує зв'язок з візант. назвою цього щабля й передає обізнаність вітчизн. кліриків щодо зв'язку між звукорядами поствізантійської і слов'ян. монодії (на думку М. Школьник).

Із **приключових знаків** у ранній КН. найчастіше уживали **бемоль**, записаний секундою нижче від ключа для позначення "бемулярного" звукоряду. Якщо ключ розташовувався на найнижчій лінійці нотоносця, то ♭ — септимою вище. Порівняно з дуральним звукорядом (з півтоном *сі бекар — до*) ♭ демонстрував зміщення півтону в позицію *ля — сі бемоль*, що змінювало інтервальну структуру розташованого навколо звукоряду. **Бекар** був застосовано у поодиноких Ірмолоях від поч. 17 ст., **дієз** — у записі монодії у 18 ст. (у записі партесних творів — у 17 ст.). Внаслідок того, що коло "тональностей" було обмеженим і приключовий бемоль міг проставлятися лише один, зросла функціональна роль релятивного ♭, за допомогою якого позначали і підвищення звуків, і зміну висоти звукоряду. Напр., проставлений поряд з нотою *фа* (квартою вище від ключа *до*) *фа* ♭ визначав півтон знизу — тобто, прилеглий *мі-бекар*; натомість у положенні біля *соль* (квартою нижче від ключа *до*) "бемоль" визначав суміжний *фа-дієз* (усі назви звуків умовні, оскільки реальна висота виконання не сходилася з абсолютною, а щаблі *до* й *фа* означали вершину півтону, а не реальну висоту). Абсолютне значення у висотній ієрархії мала лише чітко визначена інтервальна структура церк. звукоряду, що спиралася на стале чергування півтонів і тонів.

Завдяки різноманітному застосуванню бемолів КН. виявилася досить мобільною у переданні, по-перше, хроматизації щаблів, по-друге, ладових відхилень і модуляцій у наспівах — т. зв. **мутацій**. Їх позначали всередині піснеспіву зміною положення ключа чи бемоля, або ключа разом з бемолем. Зміна вказувала на висотне зміщення півтону і, разом з ним, усього звукоряду. Комбінації ключів і бемолів були спроможні передати як змінність одного ступеня (умовно, *сі бекар — сі бемоль, фа бекар — фа дієз*), так і відхилення й модуляції в ін. тональності, іноді досить віддалені (з різницею від 1-о до 4-х знаків у сучасній системі). Мутації завжди здійснювали через тон, спільний для відправного й похідного (висотно зрушеного) звукорядів. Запис мутацій і ладових відхилень в укр. наспівах призупинився приблизно наприкінці 17 ст. і вийшов з ужитку у 18-у, проте, можливо, мутації певний час продовжували виконувати за традицією, без зміни ключів на письмі.

Важливо, що в рос. зна́менній нотації існували графічні аналоги релятивній КН. — і для висотних коливань одного щабля (напр., для звука *сі* — кіноварні значки "гораздо високо" та "**м** с хохлом"), і для позначення модуляцій (т. зв. крижові й сипаві поміти. — Ю. Холопов, О. Цалай-Якименко). Порівняльне дослідження однофункціональних елементів різних знакових систем доводить спільні риси в ладовій конструкції сх.-слов'ян. церк. мелодій.

Наше дослідження ірмолойного письма свідчить, що для запису складних ладо-звукорядних структур піснеспівів поствізантійської стилістики, зокр. грец. наспіву, укр.-білор. співакам було не досить знаку ♭. Відомо, що висотні шкали візант. *гласів* містять різні варіанти інтервалів (звужені й розширені тони та півтони) й перемінні щаблі (умовно кажучи, з бемолями, бекарами та дієзами) в одному піснеспіві, що варіюються впродовж виконання і є непідвладними для нотолін. європ. і сх.-слов'ян. запису. Через це реконструкція ряду грецьких (і окремих болгар.) співів 17 ст., записаних за допомогою релятивної КН., становить значну складність і може бути здійснена сьогодні лише гіпотетично.

Найскладнішим і найдосконалішим видом КН. був ранній, що деталізовано передавав багатство мелосу знаменного співу. Натомість у 17—18 ст. КН. зазнала суттєвого спрощення. Так, з поширенням нотодруку ритмічна система тривалостей у записі монодії скоротилася до 5-и одиниць (від бревіса до вісімки), а в деяких джерелах і до 4-х (від цілої ноти). Вийшла з ужитку система релятивних ключів, з яких залишився лише один на 3-й лінійці (умовно "альтовий"). Відповідно, наспіви, викладені раніше в ін. ключах, було в

запису "транспоновано". Запис (і, очевидно, вжиток) хроматизмів і мутацій у 18 ст. також майже припинився.

Партесне багатоголосся 2-ї пол. 17 ст. — 1-ї пол. 18 ст. фіксувалося за допомогою КН., що втратила ознаки релятивізму й стала абсолютною (О. Цалай-Якименко), точно передаючи різні тональності. У муз.-теор. трактатах 2-ї пол. 17 — поч. 18 ст., зокр. у *М. Дилецького*, було наочно розкрито особливості запису партесної музики, що передають її ладо-звукорядний, теситурний, ритмічний устрій. У цьому виді КН. елементи нот. письма було значно урізноманітнено (зокр., це ключі для 4-х хор. партій і групи приключових знаків для різних тональностей).

У 19—20 ст. зустрічаються церк.-спів. нотодруки (або рукоп. примірники) з пізньою квадратною КН. поряд з виданнями круглою "італійською нотою". Натомість в греко-катол. зах.-укр. зб-ках спостерігається відмова від застосування квадратної КН. і перехід до не київської **ромбічної нотації** різних видів. (Див., напр., Гласопіснець, Львів, 1893; Ірмологіон, Львів, 1904 тощо.) У 18—19 ст. у Зах. Україні вживали такі назви КН., як *зна́мена* (давня назва) та "ірмолойні ноти" (*І. Полотнюк*). Вони поширилися також на нове ромбічне нотне письмо, що витіснило КН. у цьому регіоні наприкінці 19 ст.

У серед. 17 ст., водночас із посиленням укр. і білор. впливу на рос. культуру, квадратна КН. прийшла до Московії як система запису церк. співу 2-х різних стилів — монодійного й партесного. Офіційна рос. церква під головуванням патр. Никона сприйняла КН. як один з нових елементів докорінного реформування рос. церк.-спів. системи. Натомість рос. старообрядцями КН. було категорично відкинуто вкупі з новим репертуаром. У рос. никонівській церкві КН. пережила у 2-й пол. 17 ст. поступовий період адаптації і вживалася певний час паралельно зі зна́менною. Існували навіть рос. "робочі переклади" партесного співу знаменами (*Н. Герасимова-Персидська*). Наприкінці 17 — на поч. 18 ст. для кращого розуміння КН. у Московії укладали т. зв. **двознаменники** (двоєзнаменники) — своєрідні перекладні й водночас "тлумачні муз. словники", де тексти піснеспівів викладено 2-а видами письма паралельно, рядок над рядком. Існує різний погляд на мету укладання двознаменників і на те, який рядок був перекладним — крюковий чи лінійний. У 2-й пол. 17 — 18 ст. за допомогою КН. у Росії зафіксували не лише традиційний рос. і укр.-білор. репертуар, а й нові грец. співи моск. традиції. Відтак КН. стала основним видом нотопису в офіційній рос. церкві. Нею було переписано церк.-спів. книги всіх видів і видані Синод. нот. зб-ки (з 1772).

Рос. історики музики, яким була відома КН. 2-ї пол. 17 — 18 ст., висловили як позитивні, так і негативні оцінки її історичної ролі в розвитку рос. церк. співу. КН. було визнано неспроможною передати особливості зна́менної нотації як втілення нерозривної єдності духовно-символічного змісту знаків, характеру їх виконання та форми запису. Існує думка, що в КН. неточно було передано і складну ритміку зна́менного співу, первісно насичену гостро асиметричними малюнками. Через це запровадження КН. справило зворотній вплив на спрощення ритму, встановлення рівнодольної й, частково, такто-метричної організації муз. руху в монодії. Старовіри, які не прийняли київ. нотацію, дотепер вживають зна́менну, відповідно зберігаючи характер і стиль знаменного співу.

Рос. історикам церк. музики не був відомим той факт, що рання укр.-білор. КН. кін. 16 — поч. 17 ст. була, навпаки, добре пристосована до ритмічної системи монодії й адекватна в переданні її складних ритміч. малюнків. Окрім того, КН. точно передавала звуковисотність наспівів (відповідність КН. і зна́менної у переданні мутацій уперше довів проф. Моск. конс. Ю. Холопов). Натомість графіку пізнього різновиду КН. 2-ї пол. 17 — 18 ст. було значно спрощено порівняно з раннім укр.-білор. нотописом.

У 1960—70-х релятивну КН. укр.-білор. традиції дослідили О. Цалай-Якименко й *А. Конотоп*, згодом *Ол. Шевчук*. Ю. Ясіновський охарактеризував КН. у контексті загального комплексного опису Ірмолоїв. Факсимільне видання фрагментів ірмолоїв Манявського скиту з КН. було упорядковане Є. Тончевою. Точний переклад КН. сучасною нотою у виданнях укр. і білор. монодії здійснили О. Цалай-Якименко, Ол. Шевчук. Натомість у сучас. публікаціях пам'яток укр. монодії *Л. Корній* і Ю. Ясіновського точно відтворено текст оригіналів і збережено всі особливості релятивної КН., проте переклад сучас. нотацією в них відсутній, тому вони доступні для прочитання лише фахівцям. Порівняно з українським, рос. різновид КН. досліджено мало (окр. його риси стисло характеризували І. Вознесенський, Р. Поспєлова, Ол. Шевчук).

Літ.: *Разумовский Д., прот.* Церковное пение в России: Опыт историко-техническаго изложения. В 3 вып. — М., 1867—69; *Соловьев Д.* Краткое руководство к первоначальному изучению церковнаго пения по квадратной ноте. — С.Пб., 1886, [2]1886, [3]1888; *Вознесенский И., прот.* Церковное пение Православной Юго-Западной Руси по нотно-линейным ирмологам XVII и XVIII веков. — [2]М., 1898; *Гарднер И.* Богослужебное пение Русской Православной Церкви. В 2 т. — Нью Йорк, 1978, 1982; *Тончева Е.* За Болгарский роспев. Манастирът голям Скит — школа на "Болгарский роспев". Скитски "болгарски" ирмолози от XVII—XVIII в. В 2 ч. — София, 1981; *Ясіновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні ірмолої XVI—XVIII століть: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. — Л., 1996; *Його ж.* Сучасний погляд на київську нотацію // Стародавня музика — сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 41; *Корній Л., Дубровіна Л.* Болгарський наспів з рукописних нотолінійних ірмолоїв України кінця XVI—XVII ст. — К., 1998; *Цалай-Якименко О.* Духовні співи України: Антологія. — К., 2000; *Її ж.* Київська школа музики XVII століття. — К.; Л.; Полтава, 2002; *Її ж.* Музично-теоретична думка на Україні в XVII ст. та праці М. Дилецького // Укр. музво. — К., 1971. — Вип. 6; *Її ж.* Київська нотація як релятивна система (за рукописами XVI—XVII ст.) // Там само. — К., 1974. — Вип. 9; *Її ж.*

"Літерні поміти" російських співацьких рукописів XVII ст. — різновид київської релятивної нотації // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXI; Антологія української церковної монодії / Ред. *Ю. Ясіновський, К. Ганнік* — Л., 2002—07 [Серія видань, що триває]; *Поспелова Р.* Западная нотация XI—XIV веков: Основные реформы. — М., 2003; *Її ж.* К изучению генезиса и феномена киевской нотации в контексте западных нотаций // Гимнология. — М., 2000. — Вып. 1. — Кн. 2; *Шевчук Ол.* Божественна літургія [нотне видання]. — К., 2008; *Її ж.* Про деякі особливості білоруської церковно-монодійної традиції кінця XVI—XVIII ст. // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 9; *Її ж.* Структурні ознаки системи осмогласся (за нотолінійними Ірмологіонами кінця XVI — початку XVIII ст.) // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — № 4; *Конотоп А.* К вопросу расшифровки певческих нотолинейных памятников XVII в. // СМ. — 1973. — № 7; *Його ж.* Музыкально-палеографические особенности киевской нотации (на материале одноголосных рукописей XVI—XVII вв.) // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1986. — Vol. VII; *Його ж.* Значение нотолинейных рукописей для понимания древнерусского строчного пения // Муз. академия. — 1995. — № 5; *Никишов Г.* Двознаменные рукописи XVII века как форма разъяснения и пропаганды нотолинейной системы // Теоретические наблюдения над историей музыки. — М., 1978; *Його ж.* Палеография знаменно-нотолинейных учебных руководств // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1982. — Vol. VI; *Холопов Ю.* "Странные бемоли" в связи с модальными функциями в русской монодии // Проблемы дешифровки древнерусских нотаций. — Ленинград, 1987; *Герасимова-Персидская Н.* Переход от "знамени" к "киевской квадратной ноте" в музыке Юго-Западной Руси XVI века // Музыка. Культура. Человек. — Свердловск, 1991. — Вып. 2; *Зінченко В.* Принципи фіксації фітних розспівів в українських нотолінійних ірмологіонах кінця XVI — початку XVIII століть // Старовинна музика — сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 41; *Antonowych M.* Ukrainische geistliche Musik. Ein Beitrag zur Kirchenmusik Osteuropas. — München, 1990. Див. також літ. до ст. *А. Конотоп, Нотації безлінійні.*

Ол. Шевчук

КИЇВСЬКА МІСЬКА КАПЕЛА — існувала в Києві 1627—1811 при озброєному корпусі з міщан та почесних купців. Відновлена указом імп. Катерини II 1768 у складі 18 музикантів і капельмейстера. Обслуговувала всі важливі події та урочистості з життя міста, а також приват. життя міщан та ін. жителів Києва. При капелі діяла муз. школа. 1811—31 — при міськ. магістраті.

Літ.: *Ернст Ф.* Контракти й контрактовий будинок у Києві. — К., 1924; *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капела на Україні за панщини // Музика. — 1924. — № 7—9, 10—12; *Клименко П.* Київська міська капела в першій чверті XIX століття // Музика. — 1925. — № 2, 9—10; *Шеффер Т.* Музика в поміщицькій садибі. Військові оркестри // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1.

Б. Сюта

КИЇВСЬКА СЕРЕДНЯ СПЕЦІАЛЬНА МУЗИЧНА ШКОЛА-ІНТЕРНАТ ІМЕНІ М. В. ЛИСЕНКА при НМАУ ім. П. Чайковського (КССМШ.) — один з провідних навч. закладів України в галузі підготовки музикантів-вик-ців конц. профілю високої кваліфікації. Засн. 1934 за ініціативи *Г. Беклемішева, Д. Бертьє* та ін. Одна з перших шкіл подібного профілю в кол. СРСР. Від 1944 — ім. *М. Лисенка* (з нагоди 100-річчя з дня нар. композитора, 1942).

У навч. процесі сполучаються муз. і загальноосвітній цикли, учні здобувають повну загальну й муз. середню освіту. При КССМШ. існує інтернат, що забезпечує можливість навчання обдарованої молоді з усієї України, а також з ін. країн. Зокр., тут проходять стажування юні музиканти з Китаю, Кореї, Японії, Німеччини.

Навчання в КССМШ. відбувається упродовж 11-и років з усіх інстр.-вик. спеціальностей та істор.-теор. дисциплін. В школі існують відділи: фп., скрипковий, струнний, дириг.-хоровий, духових і ударних інструментів, теоретичний (засн. 1951), функціонують симф. і духовий оркестри, хор хлопчиків (від 1949); провадиться факультативне навчання з композиції.

Суворий конкурсний відбір при вступі до школи, а також при переході до 4-о й 9-о класів сприяє виявленню найталановитіших дітей. Під час навчання більшість учнів неодноразово виступає перед найрізноманітнішою аудиторією, що сприяє вихованню професіоналізму.

КССМШ. має завершений курс навчання й існує в тісному взаємозв'язку з Київ. конс. (нині НМАУ). Це виявляється, зокр., на рівні професорсько-викладацького складу: викладачі НМАУ паралельно працюють у Школі; керівники кафедр, провідні педагоги Академії беруть активну участь у проведенні шкільних екзаменів і акад. концертів, надають закладові метод. допомогу. У КССМШ. викладали чи викладають: піаністи *Б. Архімович*, Г. Беклемішев, П. Бондас, *І. Боровик, Ю. Будницька, Л. Вайнтрауб, Н. Вітте, В. Воробйов, Р. Гіндін, Н. Гриднєва, О. Гринюк, О. Ейдельман*, Й. Глезер, *С. Зубкова, М. Ільницька, І. Лебьодкін, І. Ліпатова, О. Лифоренко, Б. Милич, К. Михайлов, Н. Найдич*, Л. Райко, *Є. Ржанов, І. Рябов, В. Сагайдачний*, А. Скоробогатова, *Є. Сливак*, І. Тамаров, *Н. Толпиго*, Я. Фастовський, Е. Фрейнкін, *Н.* і *О. Холодні*, В. Шапіро, *Д. Юделевич, А. Янкелевич* та ін.; скрипалі Д. Бертьє, *Л. Брагінський, Н. Будовський, В. Гольдфельд, В. Козін, Б. Которович, О. Кравчук, П. Макаренко, О. Манілов, О. Панов, О. Пелих, Г. Пеккер, Я. Рівняк, В. Стеценко* та ін.; альтисти В. Денисько, *С. Кочарян, Є. Лобуренко*; віолончелісти *С. Вільконський*, І. Зарицький, *І. Козлов, Л. Краснощок, Л. Лушева, Ю. Полянський* та ін.; контрабасистка *В. Зайончковська*, бандурист *А. Омельченко*, баяніст *С. Чапкій*, диригенти *Е. Виноградова*, Є. Котельникова, *Ю. Курач, В. Лисенко, С. Протопопов, В. Рожок*; музикознавці *Ф. Аерова, Т. Бондаренко, Н. Горюхіна, О. Корчова, Є. Красовська*, Л. Кухтіна, *А. Писаревський, Л. Спасокукоцький, Н. Шурова* та ін.; флейтисти *В. Антонов, В. Турбовський*; гобоїсти *О. Безуглий, Б. Галасюк*; органісти *В. Балаховська, В. Кошуба*; кларнетист і саксофоніст *Ю. Василевич*, фаготист Ю. Дондаков, трубач *В. Кафельников*, виконавці на ударних інструментах *О. Блінов, Н. Мултанова*; баяніст

Титульна сторінка зб. "Дослідження. Досвід. Спогади" (видання КССМШ)

В. Заяць, композитори *О. Андреєва*, *М. Гозенпуд*, *А. Зайгайкевич*, *В. Кучеров*, *В. Пацукевич*, *М. Сильванський*, *І. Хуторянський* та ін.
По закін. КССМШ. її випускники найчастіше продовжують навчання у НМАУ чи ін. ВНЗ.
За період існування КССМШ. було підготовлено понад 600 лауреатів всеукр. і міжн. конкурсів. Поміж випускників — композитори *В. Бистряков*, *К. Віленський* (Польща), *В. Годзяцький*, *І. Гусєв*, *Л. Дичко*, *С. Зажитько*, *О. Злотник*, *Олекс. Мельник*, *А. Мірошник* (Австралія), *М. Некрасов*, *Д. Перцов*, *Т. Петриненко*, *М. Степаненко*, *Г. Татарченко*, *Ю. Фіала* (США), *Я. Френкель*, *І.* і *Ю. Шамо*, *Ю. Шевченко*; піаністи Б. Архімович, *Є. Басалаєва*, *О. Вериківська*, Н. Вітте, В. Гладков, *Ю. Глущенко*, *Є. Громов*, *С. Дайч*, М. Данченко, *В. Зубков*, Л. Касьяненко, *А. Кутасевич*, *Ю. Кот*, *І. Лебьодкін*, *А. Лисенко*, *Н. Лисенко*, *В. Лисиця*, О. Лифоренко, *Д. Найдич* (Франція), В. Новиков (Фінляндія), *О. Полянський*, *М. Пєтухов* (Москва), *Н. Протопопова*, А. Ребро, Є. Ржанов (Німеччина), *А. Рощина*, І. Рябов, *Св. Рябов*, *С. Рябов*, В. Сагайдачний, С. Сильванський, *І. Сіялова-Фогель* (Німеччина), *С. Скринченко*, *О. Строган*, *М. Сук*, Н. Толпиго, А. Харченко, *С. Чепіга*, *Н. Штаркман* (Москва), *Д. Юделевич*; органісти *О. Дмитренко*, *В. Михалюк*; клавесиністка *С. Шабалтіна*, скрипалі Ф. Андрієвський (учитель Ванесси Мей), *В. Бродський* (Польща), *А. Винокуров*, *О. Карасько*, *А. Коміссарова* (Данія—Німеччина), *М. Которович*, *О. Кравчук*, А. Мельников (Фінляндія), *О. Рівняк*, *Г. Сафонов*, *О. Семчук* (Італія), *К. Стеценко*, *Ю. Харенко* (США), *С. Шотт*, *О. Ясько*; альтист В. Барабанов, віолончелісти Л. Краснощок, *Г. Нужа* (США), Ю. Пантелят (Австрія); контрабасисти А. Апальков, *О. Санько* (Колумбія); арфістка *Н. Ізмайлова*, трубачі *В. Посвалюк*, *О. Потієнко* (Німеччина); вик-ць на ударних інструментах О. Блінов, кобзар і бандурист *Ю. Яценко*, баяністи *Р. Вахрамєєва*, А. Жданов; диригенти Р. Горобець (Москва), *О. Гуляницький*, *К. Карабиць* (Париж), *В. Кожухар*, К. Кримець (Москва), *М. Кузик*, *О. Курій*, *С. Мальований*, *В. Матюхін*, *О. Поліщук*, *С. Протопопов* (Німеччина), *О. Рябов*, *М. Юрченко*; музикознавці *Н. Герасимова-Персидська*, Є. Євпак, *Т. Золозова* (Франція), *Л. Каверіна*, *А. Калениченко*, *Н. Калуцька* (Польща), *М. Копиця*, *К. Луганська*, *Г. Мокрієва*, *О. Мурзіна*, *Б. Неболюбова* (Німеччина), *О. Немкович*, *О. Олійник*, *Л. Пархоменко*, *І. Пясковський*, В. Радзівон, В. Радченко, Л. Сан (Ізраїль), *Т. Філенко* (Канада), *Т. Швачко*, *В. Шульгіна* та ін.; звукорежисер *Ю. Щелковський* (Ізраїль), співаки *П. Зібров*, *Л. Сандуленко*; актриса М. Герасименко; у молодших класах — композитор *Л. Колодуб*, скрипаль *В. Пікайзен*, *Ю. Ситковецький* (обидва Москва), муз.-громад. діячі Ольга Мельник, *О. Репецький* та багато ін.
Від 2004 у КССМШ. видається періодичний зб. наук. статей "Дослідження. Досвід. Спогади".

Літ.: *Шурова Н.* Господарі — юні // Музика. — 1985. — № 5.

Н. Шурова

КИЇВСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ВИЩЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ ІМ. Р. М. ГЛІЄРА (КДВМУ.) — перший профес. муз. навч. заклад України. Засн. 1868 як муз. школа при Київ. відділенні *ІРМТ* для підготовки кваліфікованих музикантів — виконавців і викладачів. 1868 отримало назву "музичне

Випуск КССМШ 1954-55 рр.

Голова Київського літературно-артистичного товариства В. Ніколаєв

Викладачі Київського музичного училища. Початок 20 ст.

училище". 1913 увійшло до складу консерваторії як молодше й середнє відділення, 1928 перетворено на муз. технікум, 1931–34 — муз.-драм. технікум, з 1934 — муз. Уч-ще. 1956 присвоєно ім'я *Р. Глієра*. 1959 при уч-щі відкрито дит. муз. школу-студію. Від 1998 — КДВМУ ім. Р. М. Глієра I–III рівнів акредитації. Від 2008 — Київський інститут музики ім. Р. Глієра.

1868 в уч-щі навч. 11 учнів у класах фп. (з вивченням методики викладання), скр., влч., сольного співу та теорії музики. Існували також класи ансамблю, хору, заг.-осв. та нар. недільний клас хор. співу. Від 1875 — уч-ще повного профілю, 1885 відкрито оперний клас. За статусом і програмою до Уч-ща могли вступати всі, незалежно від віку, статі, віросповідання чи соціального стану.

З діяльністю КДВМУ. пов'язано багато видатних імен діячів муз. культури, зокр. М. та *Ант. Рубінштейнів, П. Чайковського, С. Рахманінова*, які підтримували досягнення КДВМУ., давали концерти для студентів і викладачів. До роботи в КДВМУ. залучалися талановиті музиканти: *Р. Пфеніг* — перший директор уч-ща (1866-1875), *Й. Водольський, К. Еверарді, М. Ерденко, Б. Каульфус, К. Квітка, М. Лисенко, К. Михайлов, Ф. Мулерт, М. Поляничевський, В. Пухальський, В. Хіміченко, Г. Ходоровський, О. Шевчик* та ін. Поміж випускників КДВМУ. — багато видатних музикантів — інструменталістів, вокалістів, композиторів, музикознавців, хор. та орк. диригентів: *Г. Бакланов, В. Буймістер В. Горовиць, М. Дядюра, П. Козицький, Й. Котек, В. Лоський, В. Лук'янець, Г.* і *П. Майбороди, П. Муравський, Л. Ніколаєв, Д. Петриненко, Л. Ревуцький, М. Різоль, І. Сац, С. Тарновський, Б. Яворський* та ін. Станом на 2007 у КДВМУ. навч. 650 студентів, у т. ч. з Венесуели, Китаю, Кореї, Росії, Німеччини, Франції, Польщі, США, Канади, Японії, Сирії, Алжира та ін. держав на 8-и відділах за фахами: "Фортепіано", "Струнні інструменти", "Духові та ударні інструменти", "Народні інструменти", "Спів" (академічний, народний, естрадний), "Хорове диригування", "Теорія музики", "Музичне мистецтво естради" III рівня акредитації. Крім професійної, випускники отримують повну середню освіту й можуть продовжувати її у навч. закладах III–IV рівнів акредитації. Уч-ще готує викладачів дит. муз. шкіл, артистів ансамблів, оркестрів, хорів, концертмейстерів. Студенти уч-ща беруть активну участь у нац. і регіон. вик. конкурсах. 2002–07 бл. 200 студентів здобуло звання лауреатів і дипломантів. Було започатковано: міськ. фестиваль мистецтв "Шевченківський березень" (щорічний творчий звіт Уч-ща), Міжн. конкурс молодих піаністів пам'яті *В. Горовиця* (1995), міжн. благодійний фонд конкурсу В. Горовиця (1998), майстер-класи "Літня музична академія" (1998), Міжн. фестиваль "Київські літні музичні вечори" (1998), щорічна конференція "Молоді музикознавці України" (1999) тощо. Видається періодичний наук. зб. "Київське музикознавство".

Літ.: Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества и учережденного при нем музыкального училища / Сост. *Н. Богданов*. — К., 1888; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; Київ: Енциклопедичний довідник. — К., 1982; 140 років Київському музичному училищу. — К., 2008.

О. Непоседова

КИЇВСЬКЕ ЛІТЕРАТУРНО-АРТИСТИЧНЕ ТОВАРИСТВО (Л-АТ.) — об'єднання літераторів і митців (Київ, 1895–1905). Мало власний статут. У його межах діяло 4 комісії — літературна, театральна, музична та художня (образотворча). Спочатку Л-АТ. об'єднувало 37 осіб на чолі з видавцем газети "Жизнь искусства" М. Країнським. До Правління Л-АТ. у різні роки входили: *М. Лисенко*, В. Науменко, В. Ніколаєв (голова), *Олена Пчілка, В. Пухальський*, Т. Рильський, І. Селезньов, М. Соловцов, *М. Старицький*, І. Стешенко, *М. Тутковський*, Ф. Чужбінов та ін. Постійними членами Л-АТ. були: Б. Грінченко, *М. Заньковецька*, О. Левицький, *Леся Українка, М. Садовський, П. Саксаганський*, М. Пимоненко та ін., у його роботі також брали участь: О. Купрін, Є. Нєдєлін, М. Рощин-Інсаров.

Силами членів Л-АТ. влаштовувалися літ.-муз. та літ.-мистецькі вечори, присв. О. Пушкіну, В. Бєлінському, М. Некрасову, М. Пирогову, Г. Гейне, А. Міцкевичу, С. Надсону, *М. Глінці*, М. Рубінштейну, *Ф. Шуберту, Й. Брамсу* та ін. Переслідувана укр. культура знаходила тут можливості для реалізації її здобутків, здійснення назрілих культурницьких планів: було встановлено календар ювілейних святкувань, відзначення шевченківських роковин, щосуботи відбувалися концерти. Поміж найважливіших подій у діяльності Л-АТ. — відзначення 100-річного ювілею "Енеїди" *І. Котляревського*, 25-річчя літ. праці Олени Пчілки, 35-річчя — *І. Нечуя-Левицького*. Натхненником, організатором та вик-цем баг. муз.-артист. заходів був М. Лисенко. 1903 відбулося святкування 35-річного ювілею його творчої діяльності за участі членів тов-ва й укр. мист. сил. З цієї нагоди було влаштовано вечір у залі Купец. зібрання, вел. концерт у залі Київ. опер. т-ру, поставлено оперу "Різдвяна ніч", здійснено серію концертів у Нар. будинках — Лук'янівському й Галицькому.

У муз. вечорах тов-ва брали участь також *Ф.* і *Ст. Блюменфельди*, М. Тутковський, *М. Черняхівський*, скрипалі — К. П'ятигорович,

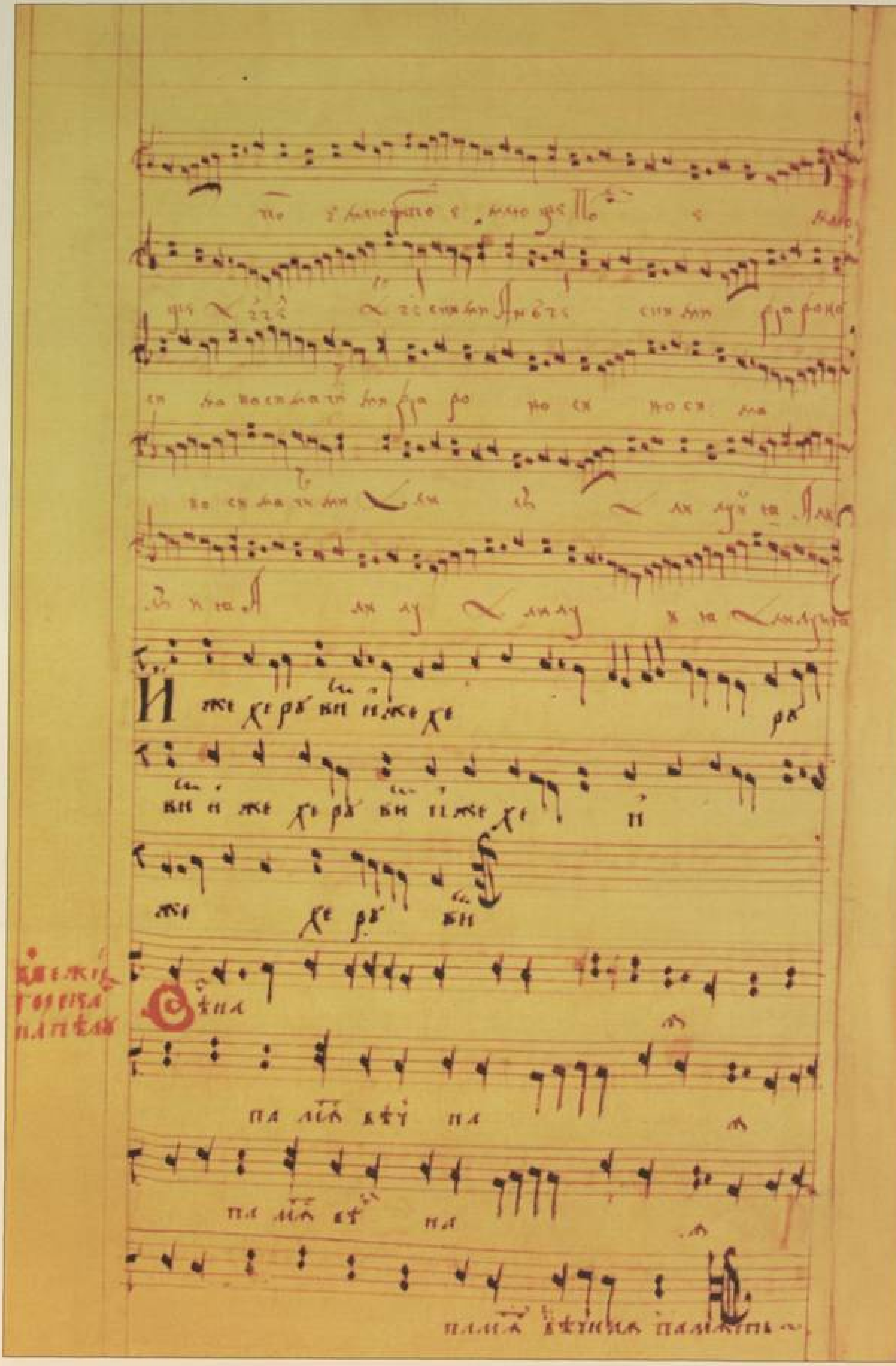

Київська нотація середини (верхня частина арк.) і 2-ї пол. XVII ст. (нижня частина). Межигірський ірмологіон. 40-ві рр. XVII ст. (ІР НБУВ. Ф. 312, №112/645 с.)
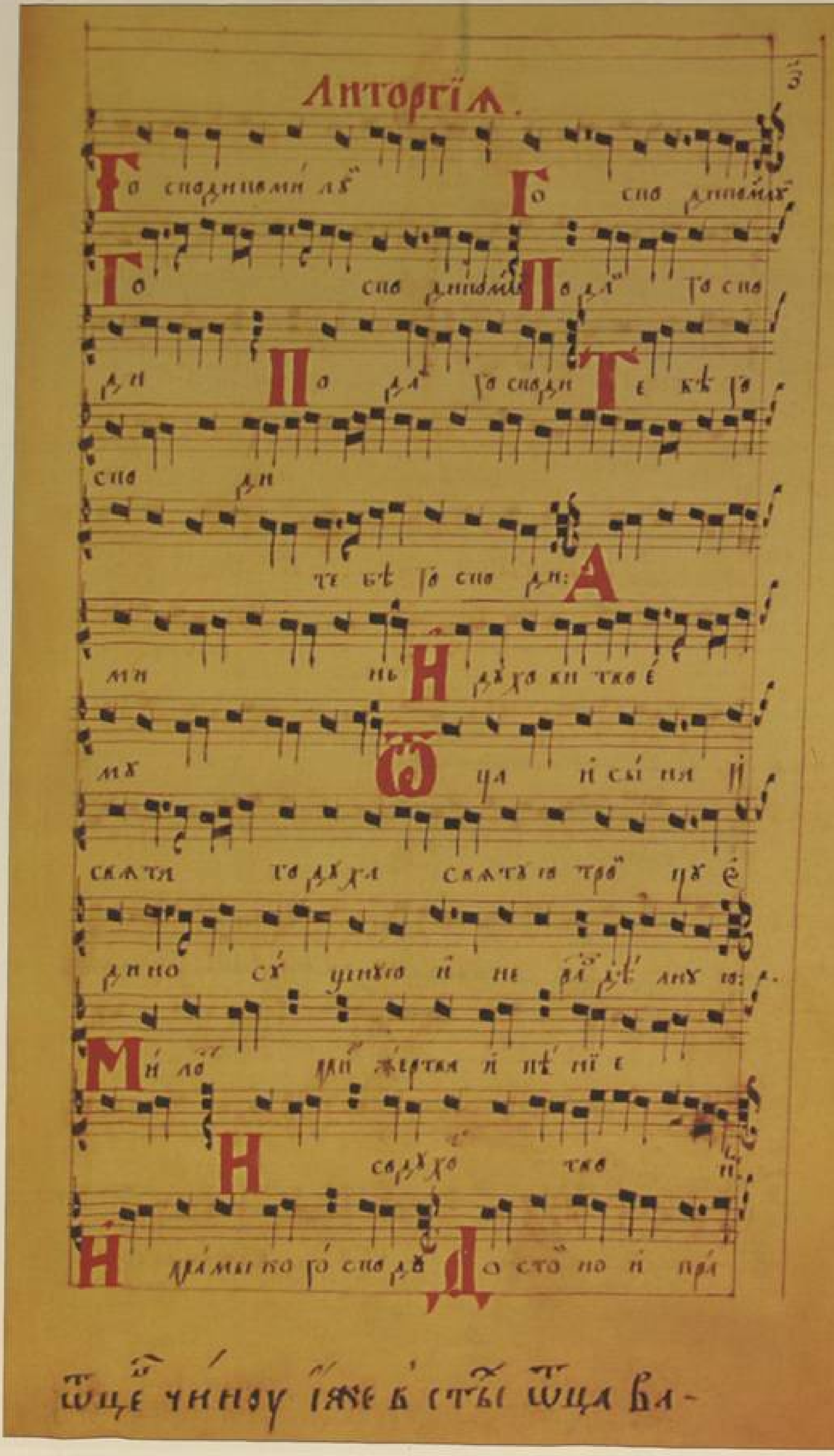
Київська нотація (квадратний нотопис 2-ї чв. XVII ст.). Жировицький ірмологіон. ІР НБУВ. Ф. 1, №3367.

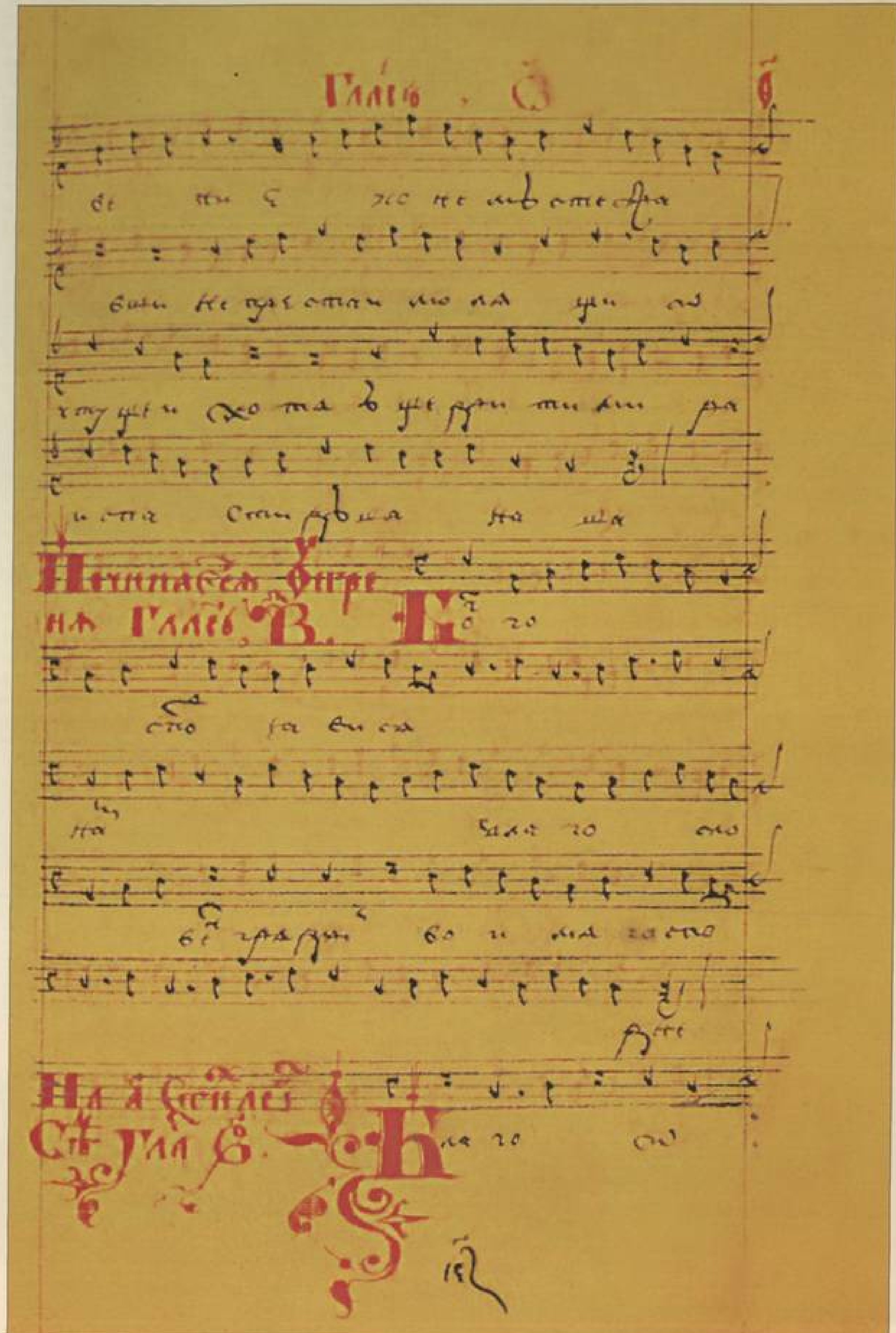

Раннє нотолінійне письмо. Супрасльський ірмологіон. 1596–1601 рр. ІР НБУВ. Ф. 1, №5391
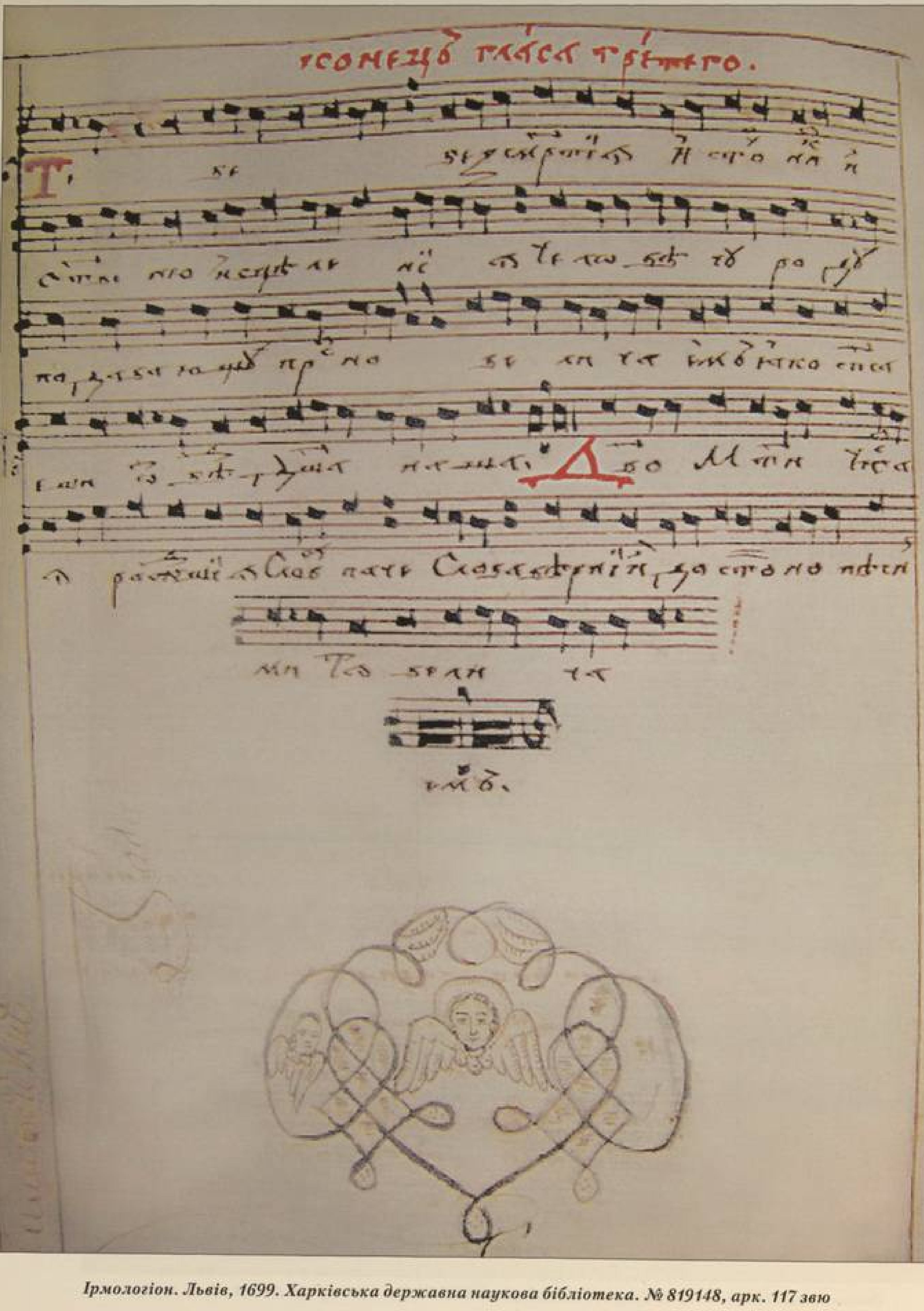
Ірмологіон. Львів, 1699. Харківська державна наукова бібліотека. № 819148, арк. 117 зв

М. Сікард, К. Шадек, Я. Шебелик; піаністи *Г. Бобінський*, *О. Штос-Петрова*, поетеса, письменниця та драматург Леся Українка, актор, письменник та драматург М. Старицький та ін. 1898 п/к М. Лисенка, М. Тутковського та М. Черняхівського відбувся 1-й симф. концерт у т-рі Соловцова. Виконувалися твори *П. Чайковського*, *М. Мусоргського*, В. А. Моцарта, *Ф. Ліста*, К. Сен-Санса, *А. Дворжака*. З метою підтримки Л-АТ. у Києві влаштовувалися благодійні заходи. Напр., у концерті В. Пухальського (1897) виконувались окремі фрагменти його опери "Валерія", твори чес. автора К. Навратіла, а також Р. Шумана, Ф. Ліста, Ф. Мендельсона, *В. Чечотта* та ін. за участю співаків — *Н. Демидової*, *В. Лоського*, Шубіна, піаністки О. Штос-Петрової. Того самого року Тов-во встановило спеціальну премію — Золотий жетон (виготовлений за малюнком арх. В. Ніколаєва й художника І. Селезньова) — за найкращі твори в галузях літ-ри, музики, живопису. 1-і нагороди одержали: М. Лисенко за фп. твір "Пісня без слів", М. Тутковський за "Молитву" для хору на вірш М. Лермонтова "В минуту жизни трудную", А. Бернар за поему "Люсі". Переможницею 1-о літ. конкурсу стала Леся Українка за прозове оповідання "Голосні струни", останнім лауреатом цієї премії — Олена Пчілка.

При Л-АТ. існували біб-ка й картинна галерея, куди надсилали свої твори П. Житецький, Л. Толстой, М. Михайловський, І. Рєпін, І. Селезньов та ін. 1900 силами Тов-ва було опубліковано "Иллюстрированный сборник", куди увійшли найкращі доповіді, прочитані на зібраннях тов-ва, і твори, відзначені Золотим жетоном. Під час реакції, що наступила після революц. подій 1905, діяльність Л-АТ. було заборонено.

Літ.: Устав Киевского литературно-артистического общества. — К., 1895; Записка о деятельности Киевского Литературно-артистического общества за 1898 год. — К., 1899; Театр и искусство. — 1900. — № 33; Отчет Киевского Литературно-Артистического общества за 1902 год. — К., 1902; Отчет Киевского Литературно-Артистического общества за 1903 год. — К., 1903; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Пархоменко Л.* К. Г. Стеценко. — К., 1973; *Рибаков М.* Академія доброго смаку: Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. — К., 1997; [*Б. а.*]. Музыка в провинции // РМГ. — 1897. — № 5–6; *Пчілка О.* Микола Лисенко (Спогади й думки) // М. В. Лисенко у спогадах сучасників. — К., 1968; *Булат Т.* Київське літературно-артистичне товариство // Музика. — 1971. — № 3.

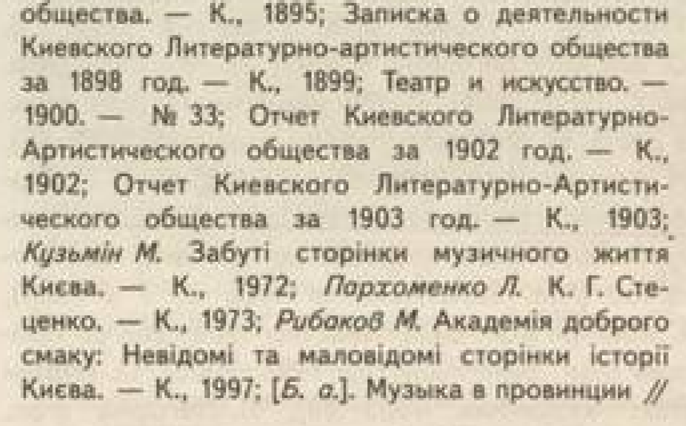

Приміщення, де діяло Київське літературно-артистичне товариство (на розі сучасних вулиць Хрещатик та Інститутська). Початок XX ст.

О. Шевчук

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ КОЛЕДЖ ЕСТРАДНОГО ТА ЦИРКОВОГО МИСТЕЦТВ (КДКЕЦМ.) — вищий мист. навч. заклад, що готує фахівців естрадних ("естр. спів", "естр. танець", "розмовні жанри естради", "ляльки на естраді") і циркових ("циркова акробатика", "циркова гімнастика", "еквілібристика", "жонглювання", "пантоміма", "ілюзія та маніпуляція", "клоунада" і "музична ексцентрика") спеціальностей.

Створено 1975 як Київ. держ. уч-ще естр.-циркового мистецтва з 4-річним терміном навчання на базі Респ. студії естр.-цирк. мистецтва при Укр. гастрольно-конц. об'єднанні з 2-річним терміном навчання (існувала з 1961). Від 1999 — КДКЕЦМ., входить до навч. комплексу разом з *НМАУ* і КДУТКіТ. Від 2005 — єдиний унікальний навч. заклад на пострадянському просторі, що комплексно готує фахівців *естради* й цирку. 2007 рішенням Київ. міськ. ради КДКЕЦМ. було надано дозвіл на реорганізацію у Київ. муніципальну академію естр. та цирк. мистецтв.

Поєднання естрад. і цирк. спеціалізацій в одному навч. закладі вплинуло на специфіку виховання профес. навичок у майбутніх естр. співаків. Від дня заснування КДКЕЦМ. вокалісти навчаються у межах естр.-цирк. спеціалізації "муз. ексцентрика, куплети" як артисти ориг. жанру. Завдяки цьому, окрім спец. муз. дисциплін ("вокал", "муз. грамота", "муз. виховання", "муз. інструмент" тощо), вони опановують і предмети циркового циклу ("історія цирку", "рад. клоунада", "жонглювання", "акробатика", "ілюзія", "техніка трюку" та ін.). 1996 у КДКЕЦМ. з'явилася самостійна спеціалізація і відповідна цикл. комісія "естрадний спів" (у межах спеціальності "муз. мистецтво"). Разом із цикл. комісією муз.-теор. дисциплін від 2005 вони складають окремий муз. сектор коледжу. Проте у профес. підготовці фахівців-вокалістів і створенні естр. шоу-номерів зберігається прагнення до синтезу елементів, виражальних можливостей естр. і цирк. спеціалізацій. З ін. боку, студенти спеціалізацій "естр. танець", "розмовні жанри естради", "ляльки на естраді", "клоунада" та "муз. ексцентрика" опановують ряд предметів муз. циклу, важливих для їхнього профес. становлення.

У різні роки в КДКЕЦМ. працювали з. д. м. України О. Шарварко, провідний фахівець С. Єршова, *І. Попович*, з. а. України І. Кдирова, *В. Степова* (зав. цикл. комісії "естрадний спів"), *Н. Крутова-Шестак*.

Поміж випускників коледжу, які стали популярними виконавцями, — з. а. УРСР Н. Рожкова, *В.* і *Л. Анісімови*, *Е. Баталова*, н. а. України *Н. Могилевська*, Наташа Корольова (Н. Поривай), з. а. АР Крим Л. Османова, Г. й А. Завальські (дует "Алібі"), С. Лобода та ін.

Студенти-вокалісти постійно беруть участь в укр. і зах.-європ. конкурсах та фестивалях, де отримують найвищі оцінки фахівців та завойову-

ють призові місця: ім. В. Івасюка, "Мелодії друзів", "Пісенний вернісаж", "Слов'янський базар", "Світ музики" (Флоренція, Італія), "Bengio-festival" (Беневенто, Італія) тощо.

Літ.: Київський державний коледж естрадного та циркового мистецтв: До 30-річчя. — К., 2005.

О. Гармель

КИЇВСЬКИЙ МУНІЦИПАЛЬНИЙ ДУХОВИЙ ОРКЕСТР (КМДО.) — духовий оркестр, утворений 1994 у складі 75-и осіб, підпорядкований Гол. управлінню культури КМДА. Худ. кер. і гол. диригент оркестру — *В. Охріменко.* Поміж солістів оркестру — лауреати міжн., всесоюз. та респ. конкурсів, з. а. України. У репертуарі — твори клас. і сучас. музики, укр. і зах.-європ. композиторів, зокр. — перекладення і транскрипції увертюри до опери *М. Лисенка* "Тарас Бульба", увертюри "Святкові фанфари" *Є. Станковича,* увертюр до опер Дж. Верді, Угорської рапсодії № 2-ій симф. поеми "Мазепа" *Ф. Ліста,* увертюри-фантазії "Ромео і Джульєтта" *П. Чайковського,* числ. *марші,* танці, оркестрові п'єси тощо. З КМДО. виступали співаки *Д. Гнатюк, Р. Кириченко, А. Кочерга, Є. Мірошниченко, Ф. Мустафаєв, Д. Петриненко, А. Солов'яненко, М. Стеф'юк,* акордеоністка *Є. Черказова* та ін. Колектив постійно виступає в Києві та ін. містах України, гастролює в країнах Європи (зокр. 1994 — у Нідерландах, Німеччині).

Ю. Рудчук

КИЇВСЬКИЙ МУНІЦИПАЛЬНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ТЕАТР ОПЕРИ І БАЛЕТУ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА (КМАТОБ. для дітей та юнацтва), створений за Постановою Ради Міністрів УРСР у черв. 1982 як Держ. дит. муз. т-р. У лют. 1998 згідно з Розпорядженням Київ. міськ. держ. адміністрації Держ. дит. муз. т-р, Київ. театр класичного балету та Київ. міськ. центр мистецтв "Славутич" шляхом злиття було перетворено на Київ. держ. муз. т-р для дітей та юнацтва. 2002 присвоєно звання "академічний". Від 2005 має теперішню назву.

2-й у світі (після Моск.) т-р подібного типу. У складі колективу — оперна й балетна трупи, симфонічний оркестр, хор.

Сцена з вистави "Петрик і вовк" С. Прокоф'єва Київського муніципального академічного театру опери і балету для дітей та юнацтва

Поміж фундаторів Т-ру — директор І. Дорошенко (нині — н. а. України), головні: диригент *Є. Дущенко,* хормейстер *М. Кречко,* балетмейстер з. а. України В. Федотов, художник О. Бурлін (нині з. д. м. України). До роботи було запрошено досвідчених майстрів — з. а. України Є. Костильова й А. Кучерук, з. а. Бурятії С. Павленко, О. Барабаш, В. Жмуденко (нині з. а. України), В. Стрілець, Ю. Круглов, талановитих молодих артистів С. Бондур (нині н. а. України), А. Годуляна, М. Краснова, Л. Грінченко, Т. Юрченко, *Ф. Мустафаєва* (нині н. а. України), В. Кузьменко (нині з. а. України), О. Льовушкіна (нині з. а. України) та ін.

1985 відбулось офіційне відкриття Т-ру трьома виставами: "Зима і Весна" *М. Лисенка* (1 лют.) й опера-казка "Чарівна музика" М. Мінкова (3 лют.) на сцені Оперної студії Київ. конс., балет "Хлопчиш-Кибальчиш" *М. Сильванського* (2 лют.) на сцені палацу "Україна". За 2 перші сезони поставлено 13 вистав, 1988 у репертуарі було 10 опер і 10 балетів.

До 1997 т-р не мав власної сцени, вистави відбувалися майже на всіх театр. майданчиках міста. 1997 було надано приміщення (вул. Межигірська, 2, споруду побудовано в 1930-х як Буд. профспілок працівників харчової промисловості, вона є пам'яткою архітектури). 12 і 14 берез. 1998 Київ. держ. муз. т-р відкрив власну сцену виконанням 9-ї Симфонії *Л. Бетховена* й "Stabat Mater" Дж. Россіні. До листоп. 1998 було здійснено ремонт (у глядацькій залі — 421 місце) й побудовано оркестрову яму.

Поміж творчих керівників КМАТОБ. — І. Дорошенко (1982—89, 1992—2002 — директор, з 2002 — худ. кер.-директор, з 2006 — ген. директор) А. Котко (директор 1989—91), *П. Чуприна* (директор 1991—92), Є. Дущенко (гол. дириг. 1983—89), *І. Палкін* (гол. диригент 1989—95), *О. Баклан* (гол. дириг. з 1995), *М. Мерзлікін* (гол. реж. 1985—2006), Л. Моспан-Шульга (гол. реж. з 2007), В. Федотов (гол. хормейстер 1983—85), М. Кречко (гол. хормейстер 1985—96), *Г. Горбатенко* (гол. хормейстер 1996—2001), А. Масленникова (гол. хормейстер з 2001), *В. Литвинов* (гол. балетмейстер 1985—87 і з 2005), *Г. Ковтун* (гол. балетмейстер 1989—96), *В. Ковтун* (гол. балетмейстер 1998—2005), О. Бурлін (гол. художник 1983—89), Л. Нагорна (гол. художник з 1992), режисер С. Шутько, диригенти А. Бойченко й М. Мороз, балетмейстери н. а. України Р. Клявін, *А. Рубіна.* Поміж запрошених на постановки — режисер *Д. Гнатюк,* диригент С. Юргец (Словенія), балетмейстери н. а. СРСР О. Виноградов, О. Ігнатьєв, *Г. Майоров,* Л. Лебедєв (Росія), *О. Ратманський;* художники *Д. Нарбут, М. Левитська,* Н. Абдулаєва та ін.

Поміж солістів опер. трупи — з. а. України В. Жмуденко, М. Нагорний, Н. Пелех, лауреати міжн. конкурсів Л. Канюка, В. Ченська, В. Осадчук, О. Гребенюк, Т. Странченко, О. Стрюк, О. Фомічова, Т. Ходакова, А. Гурін, Д. Іванченко; провідні солісти балету — н. а. України, лауреат міжн. конкурсів С. Бондур, з. а. України І. Гордійчук і А. Вдовиченко, лауреат Міжн. кон-

курсу А. Кавасакі та дипломант міжн. конкурсів К. Віновой.

У КМАТОБ. здійснено понад 90 постановок *опер, балетів, мюзиклів*, муз. казок, симф. та вок.-симф. творів для глядачів різного віку, з яких 40 — перші постановки. У репертуарі (бл. 50 вистав) — клас. і сучас. оперні й балетні твори, зокр. опери "Казка про царя Салтана" (1987) і "Кощій безсмертний" (2002) *М. Римського-Корсакова*, "Іоланта" *П. Чайковського* (1987), "Маленький сажотрус" Б. Бриттена (вперше в Україні, 1992), "Ріголетто" Дж. Верді (1999), "Історія Кая і Герди" С. Баневича (2006), опера-балет "Дитя і чари" М. Равеля (1990, 2000), балети "Лебедине озеро" (2001), "Спляча красуня" (2006) П. Чайковського, "Червоні вітрила" В. Юровського (вперше в Україні, 1986), "Жізель" А. Адана (2000), "Баядерка" Л. Мінкуса (2000), "Ромео і Джульєтта" (2002), "Попелюшка" (2004) *С. Прокоф'єва*, "Майська ніч" *Є. Станковича* (1997), "Бал у Штрауса" на музику Й. Штрауса (2000), "Візок тата Жюньє" на муз. Р. Штрауса (1997), "Спартак" А. Хачатуряна (2006), "Білосніжка та семеро гномів" Б. Павловського (2006), мюзикл "Як козаки змія приборкували" *І. Поклада* (2001), літ.-муз. композиція "Лісова пісня" за твором *Лесі Українки* на музику *М. Скорульського* (2001), муз. ілюстрації до повісті О. Пушкіна "Заметіль" Г. Свиридова (2000), вок.-симф. твори — "Реквієм" В. А. Моцарта, "Реквієм" А. Шнітке, "Stabat Mater" Дж. Россіні, "Stabat Mater" Дж. Перголезі, сцен. кантата "Карміна Бурана" К. Орфа, симф. концерти "Музика родини Штраусів", "Симфонічна феєрія" тощо.

Здійснено також першопрочитання творів укр. композиторів: опер-казок "Золоторогий олень" *О. Костіна* (1986), "Івасик-Телесик" *К. Стеценка* (1987), "Пастка для Відьми" *І. Щербакова* (1997). Спеціально для т-ру було створено мюзикли "Пригоди Буратіно" *О. Білаша* (1989) й "Таємничі викрадення" *П. Петрова-Омельчука* (1988), балети "Пригоди в Смарагдовому місті" *О. Яковчука* (1988), "Гей, козаки!" *В. Зубицького* (1991), "Демон" (1993) і "Запрошення до страти" (1995) О. Костіна, "Майська ніч" Є. Станковича (1989), "Мауглі" (1989), "Єврейська балада" (1991) та "Распутін" (1990) О. Градського тощо.

За постановку казкової опери "Пастка для Відьми" (1997) композитора І. Щербакова і режисера-постановника М. Мерзлікіна удостоєно Нац. премії України ім. Т. Шевченка в категорії "За найкращий твір для дітей та юнацтва" (1998). Премією "Київська пектораль" відзначено балет "Візок тата Жюньє" на музику Р. Штрауса (1997, балетмейстер-постановник О. Ратманський), мюзикл "Як козаки змія приборкували" І. Поклада (2001, режисер-постановник Л. Моспан-Шульга), опера "Кощій безсмертний" М. Римського-Корсакова (2002, диригент-постановник О. Баклан, режисер-постановник М. Мерзлікін); балети "Мауглі" О. Градського (2003, диригент-постановник А. Бойченко, балетмейстер-постановник В. Литвинов) і "Білосніжка і семеро гномів" Б. Павловського (2006, диригент-постановник О. Баклан, хореографія Г. Майорова, балетмейстер-постановник В. Литвинов).

Перші гастролі відбулись у Севастополі та Євпаторії (1986), Москві (1987), тод. Югославії (м. Нові Сад, 1988). Виступав у Австрії, Німеччині, Італії, Іспанії, Португалії, тод. Югославії, Нідерландах, Франції, Швейцарії, Вел. Британії, Румунії, Японії, Лівані, Тунісі, Півд. Кореї, Канаді, країнах Латин. Америки, де брав участь у гастролях і міжн. муз. фестивалях. Від 1992 триває співдружність т-ру із Словенською Нац. оперою (м. Марібор).

Літ.: *Конькова Г.* Театр: вхід без квитків. — К., 2001. — Кн. 1; *Її ж.* Дитячий музичний // Музика. — 2003. — № 1–2; *Комаровська О.* Театр і школа: виховують однодумці. — К.; Ніжин, 2006; *Її ж.* Мистецтво естетичного виховання // Завуч. — 2002. — № 17–18; *Її ж.* Сцена і публіка: єдність позицій // Шкільний світ. — 2004. — № 24; *Шурова Н.* Первый в республике // СМ. — 1985. — № 7; *Комаровская О., Бондарчук Н.* Эстетическое воспитание детей средствами музыкального театра в государственном детском музыкальном театре УССР (Киев) // Информ. центр по вопросам культуры и искусства. — 1987. — Вып. 11/5; *Коробков С.* "Юноше, обдумывающему житье" // Сов. балет. — 1988. — № 1; *Эльяш Н.* Все музы — детям // Муз. жизнь. — 1988. — № 3; *Мальтер Н.* "Как для взрослых, но лучше" // СМ. — 1988. — № 7; *Сакало О.* Театр-невидимка // Музика. — 1993. — № 3; *Меленчуков В., Станішевський Ю.* Тепер — академічний // Там само. — 2002. — № 6; *Цебенко І.* Гастрольне літо музичного театру // Театр.-конц. Київ. — 2003. — № 5; *Дорошенко І.* З творчим оптимізмом // Там само. — 2004. — № 1; *Бурбан М.* Опера в казці // КіЖ. — 1985. — 17 лют.; *Марковська М.* ...І ожили герої Гайдара // Там само; *Жданов Ю.* "Спасибі, музика, тобі" // Веч. Київ. — 1985. — 20 берез.; *Його ж.* Виховувати — значить вирішувати долю людини // Прапор комунізму. — 1985. — 13 верес.; *Розанов А.* В новом театре // Сов. культура. — 1985. — 24 квіт.; *Жгун В.* Дитячий музичний: труднощі зростання // КіЖ. — 1987. — 29 берез.; *Ховавко І.* Музика в дитячому театрі // Вісті з України. — 1988. — № 1; *Загайкевич М.* Радісні і сумні роздуми на виставах Київського дитячого музичного театру // Там само. — 1992. — 25 лип.; *Річинська М.* "Невидимка" виходить з тіні // Експрес-об'ява. — 1998. — 27 листоп.; *Жиліна Л.* Святе диво сцени // Уряд. кур'єр. — 2002. — 6 лип.; *Москалець О.* Недитяча доля дитячого театру // Дзеркало тижня. — 2004. — 27 берез.; *Тарасенко Л.* 24 мгновения // День. — 2006. — 5 серп.; *Сущенко О.* Сонячні автографи для театру // Веч. Київ. — 2007. — 27 квіт.; *Константинова К.* Недитячі "арії" про майстрів і двірників. Хто захистить від "урізання" єдиний унікальний музичний театр в Україні? // Дзеркало тижня. — 2007. — 30 черв.

І. Цебенко

КИЇВСЬКИЙ НАСПІВ (КН.) — 1) узагальнене визначення укр. церк. *монодії* кін. 16 — серед. 19 ст.; 2) корпус церк. традиц. монодійних піснеспівів (бл. 115-и) з укр. і білор. нот. рукоп. *ірмологіонів* 1620–1850-х і нот. стародруків 18 ст., що часто супроводжувався назвами **нап̑ѣлу києвского, кїєвскоє, по кієвску, н к** тощо (графічне передання назви КН. в рукописах різне). Обсяг і склад КН. дещо відрізняється від *києво-печерського* (печерського, лавр-
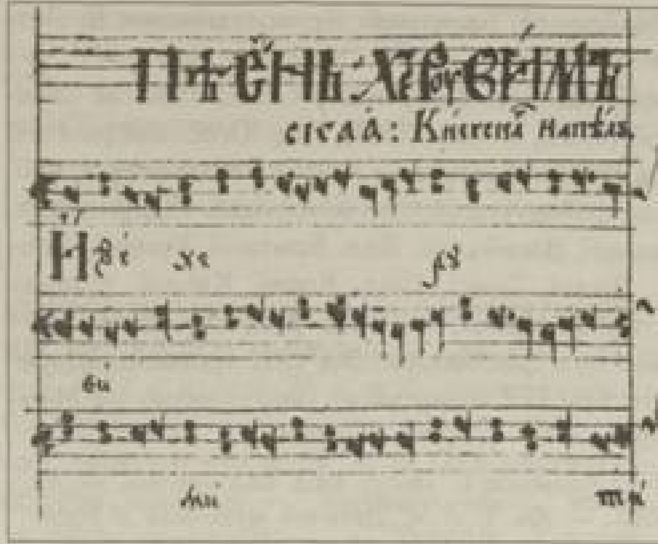
Київський ірмологіон. 2-а чв. 17 ст. (ІР НБУВ. Ф. ДА, № 350 п.)

ського) співу та суттєво — від рос. традиції *київського розспіву* (кієвскоґо распѣва).

Традицію старокиївського співу було запроваджено наприкінці 10 ст. після прийняття Руссю-Україною християнства або, що не виключено, у 9 ст. — за появи в Києві перших християн. церков. Київ. спів постійно розвивався у 2-х формах — як соборний (1036, Київ. Св.-Софійський собор став митрополичою кафедрою) і монастирський (*Києво-Печерська лавра* від серед. 11 ст. — перший у сх. слов'ян центр чернечої культури). Упродовж віків, внаслідок драматичного перебігу історії, традиція київ. співу занепадала, але не переривалась. Її було суттєво стилістично оновлено у 15—16 ст. у річищі 2-го півд.-слов'ян. (греко-балкан.) впливу. Відтак у 17 ст. у КН. синтезувалися різні істор. жанрово-стиліст. верстви: по-перше, найстарші традиц. види силабічного й стихирного церк. співу, генетично пов'язані з осмогласною й неосмогласною старокиїв. *псалмодією*, по-друге, — неосмогласний, т. зв. обиходний спів, почасти інспірований як поствізант. калофонним стилем *грецьких* і *болгарських наспівів* 16 ст. (див. — *Візантійська музика*), так і розвитком сх.-слов'ян. *осмогласся* поспівкової будови. Від кін. 16 ст. КН. фіксують у нотолін. ірмолоях — єдиному виді укр.-білор. церк. зб-ка монодійних наспівів кін. 16 — серед. 19 ст.

Термін "напѣл кієвскій" був елементом профес. укр. і білор. церковно-співної термінології кін. 16—19 ст., представленої текстами нот. ірмолоїв. Прикметник кієвскій є вказівкою на національний (або суто місцевий, залежно від контексту вжитку) стиль; іменник **напѣл** означає певне коло церк. мелодій із сталими жанрово-стиліст. характеристиками (див. — *Наспів церковний*). Термін **напѣл** завжди мав однакову графічну форму, в заг.-укр. вимові це **напіл** (ѣ як [і]), у північноукр. та білор. — **напєл** (ѣ як [є]), дуже зрідка писали **напилу, напілу**. Згідно з дослідженням авторки цих рядків, термін **напѣл** було впроваджено в укр.-білор. церкві з 16 ст. за взірцем традиц. південнослов'ян. церк. термінології (пор.: **запѣл, припѣл**). Словоформу "напіл" — як належну до сакральної церк. сфери — було встановлено як позачасову, канонічно недоторкану, внаслідок чого вона проіснувала в незмінному вигляді до кін. 18 — серед. 19 ст., відтоді її було остаточно зрусифіковано (**напѣв**, напєв) чи витіснено рос. терміном "распєв".

У канонічній творчості 17 ст. наводити в текстах ірмолоїв місцеві назви піснеспівів було необов'язково, тому атрибуція "КН." визначає далеко не всі мелодії цього кола. Їх належність до певної групи визначається фахівцями. Встановлено, що упродовж 1620—1750-х назвою "КН." супроводили бл. 115 традиц. піснеспівів (як окремих, так і у складі циклів), пізніше в рукописах записували вже відомі зразки КН., з кін. 18 ст. — також окр. зразки *київ. розспіву* рос. традиції з моск. друк. видань. Упродовж 200 років назва "КН." поширилася на піснеспіви різних *жанрів богослужбових*, осмогласні й неосмогласні, неоднакові за частотністю виконання. Відтак, поява назви "КН." була зумовлена не так жанрово-функційними ознаками, як типовим для тогочасної церк.-спів. практики багатонаспівним контекстом (**багатонаспівність** — розспівування одного тексту декількома мелодіями, що особливо активізувалось у сх. слов'ян з 16 ст., хоча цей принцип існував і раніше, див. — *Наспів церковний*). Відносно пізня поява назви "КН." (1620-і) пояснюється необхідністю протиставити його в рукописах *грецькому, болгарському*, монастирським співам, а також *партесному*, який майже не записували в Ірмолоях, але вже виконували в окр. осередках. Як свідчать істор. документи, поняття "київський" і "партесний спів" чітко розрізнялися. КН. фіксували в ірмолоях також через його відмінність від поширених місцевих нескладних наспівів усної традиції, що записувати не було прийнято (*Ол. Шевчук*). Фактично до кожного піснеспіву КН. відома його "пара" — інша мелодія на той самий текст. Іноді багатонаспівну групу складало декілька різних мелодій (найбільше для херувимської — загалом до 60, у пересічному рукописі — 1—3, в окремих — 8, 15, 25). З-поміж групи зафіксованих наспівів на один текст переписувачам було важливо виділити основний — питомий, традиц., загальнопоширений, який і позначали "КН.". Тому ця назва є синонімом до атрибуцій "старий", "старожитний", "по дрєвнєму преданію", якими співаки-писарі іноді супроводжували мелодії в ірмолоях.

Вказівка "КН." мала в 17 ст. різні значення (залежно від масштабів зіставлення зі спів. контекстом). **У вузькому сенсі** — це мелодії з Києва й Київщини (для малого кола піснеспівів) — **місцева редакція** традиц. піснеспівів, відома нам з 1620-х (1-а поява надпису "КН."), поширена подекуди на укр. і білор. землях. Існувала для 4-х піснеспівів (2 псалми з Великої Вечірні Всенічної: 103-й — "Благослови, душе моя, Господа" й 1-й — "Блажен муж"; кондак "Возбранной Воєводѣ" з Акафісту Пресв. Богородиці; задостойник "О Тебѣ радуєтся" з *літургії* свт. Василія Великого). Їх мелодику було сформовано, вірогідно, в 16 ст., оскільки вона несе на собі відбиток калофонного поствізант. стилю (див. — *Візантійська музика*). Ці 4 київ. співи

мають в ірмолоях особливий контекст — їх найчастіше зіставлено із зах.-укр. острозькими (або "руськими") на ті самі тексти. Часте парне розміщення київ. і остроз. редакцій підкреслює їх співвідношення (спорідненість і відмінність), що простежується на мелод. і структурно-композиц. рівнях. Початковий сегмент (інципіт) київ. і остроз. наспівів часто однаковий, тому вони розрізняються за подальшим розгортанням мелодії. У 1-й пол. — серед. 17 ст. риси кожної з цих редакцій були досить стабільними, і це дозволяє точно ідентифікувати їх навіть за відсутності назв.

Острозькі наспіви вказаних 4-х піснеспівів мали на укр. землях значно більше розповсюдження, ніж місцевий КН., що вживався локально й представляв суто київ. стилістику. КН. був прийнятий, напр., неподалік від Києва у Межигірському монастирі (звідти збереглося 2 ірмолої 1640-х) і зах.-білор. Супрасльському монастирі, що був засн. наприкінці 15 ст. киянами й підтримував упродовж 16 ст. зв'язки з Києво-Печер. лаврою (Ірмологіон 1596—1601). До серед. 17 ст. редакційні відмінності між остроз. і київ. співами добре усвідомлювались, але згодом призабулись. Ужиток КН. для цих 4-х текстів майже припинився, тож під назвою "КН." наприкінці 17 ст. можна часто зустріти острозький. Осмислення спільних ознак вказаних мелодій привело до вжитку в одному рукописі назви "києво-острозький" ("О Тебѣ радується" з роз'ясненням "староє") і "києвское простое" ("Возбранной Воєводѣ", 1671).

У широкому значенні КН. — система богослужб. співів загальноукр. поширення, що охоплювала як осмогласні цикли піснеспівів, змінних за календарем у *циклах богослужбових*, так і неосмогласні — незмінні. Останні — це 2 основні відправи КН. ("Всенощноє Бдѣнїє напѣлу кієвского" та "Літургія (Служба Божа) напѣлу кієвского"), широко відомі в Україні й Білорусі, часто зафіксовані в Ірмолоях і супроводжені з 1620-х назвою "КН.". Для Всенічної КН. багатонаспівний контекст складали як окремі острозькі наспіви, так і загальнопоширені силабічно-псалмодичні (усної традиції), виконувані на вечірніх і ранкових відправах будніх днів. "Київ. літургію" зіставляли найчастіше з окремими грецькими літург. співами й "літургією болгарською" (остання присутня в рукописах як з атрибуцією, так і без неї) — важливо, що це зіставлення було водночас функціональним (київ. літургія — свт. Іоанна Златоустого, болгарська — свт. Василія Великого).
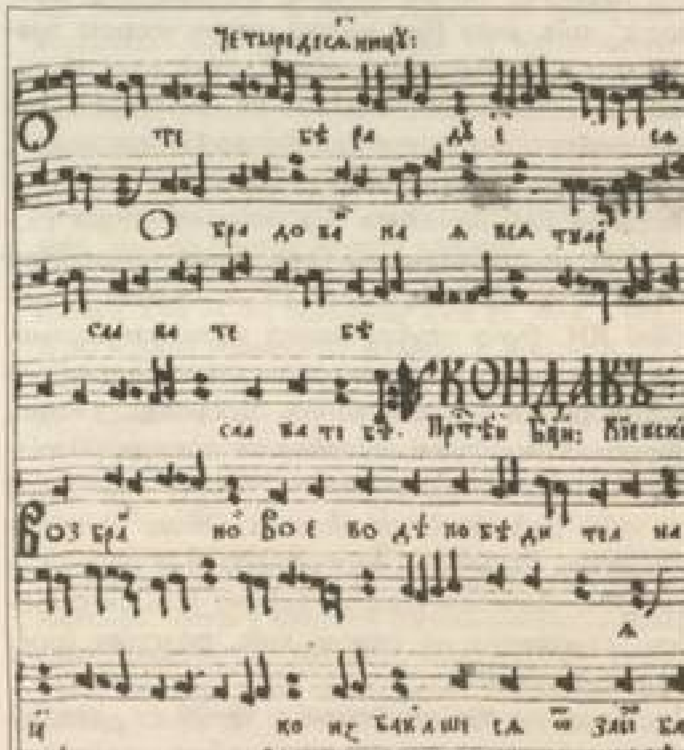
Ірмологіон 1718 р. Київ, Десятинна церква. Переписувач В. Глухий (ІР НБУВ. Ф. 1, № 5565, арк. 248)

Важливою особливістю найтиповішого укр. запису циклів Всенічної і Літургії КН. був їх скорочений склад, наявність у більшості пересічних Ірмолоїв лише ключових піснеспівів. У Всенічній це: 1-й псалом 1-ї кафізми (зі скороченнями), 103-й псалом (київ. мелодіям цих псалмів часто супутні острозькі редакції-"пари"), приспів "Съ нами Бог", приспіви єктеній. Короткий склад літургії КН. такий: приспіви єктеній, пісня "Іже херувими", приспів "Отца і Сина", співи анафори — від "Милость, мир" (у новій редакції — "Милость мира") до "Єдин Свят" та "Поєм Тя" (у новій редакції "Тебе поєм"), причасний вірш неділі "Хваліте Гоcпода съ небес" та приспів *"Алилуйя"* за причасним. Короткий склад літургії КН. присутній у зб-ках різного часу й місця походження, з 1620-х до поч. 19 ст., а також у Львів. друк. ірмологіоні 1709. Коротка літургія КН. — це усталений інтонаційно цілісний співний цикл, муз. єдність якого досягається завдяки опорі мелодики на інтонації осмогласних поспівок (здебільшого парних *гласів* — 2-о, 4-о, 6-о та 8-о, див. — *Осмогласся*) і введенню мелізматичних блоків. У пізніх КН. помітні ознаки інволюції (спрощення, скорочення, схематизація мелодій), зрушення в розташуванні текстів відносно нотного рядка, зміна редакції текстів.

У деяких Ірмолоях 17—18 ст. до основного складу літургії КН. додано "Блаженні" — Євангельські вірші й тропарі, приспів "Алилуйя" за читанням Апостола, "Кіріє, елєйсон" з архієрейської літургії, "Святий Боже", пісня Пресв. Богородиці "Достойно єсть" (із різними наспівами), пісня за причастям "Да ісполняться уста наша", "Нинѣ отпущаєши". Це дуже важливі молитви чину, не пов'язані, на відміну від попередньої групи, з тривалими священнодіями. Вжиток піснеспівів цієї групи на значній часовій і географічній відстані підтверджує їх усталеність у питомій традиції (напр., близькі варіанти "Достойно єсть" КН. у першій і останній чвертях 17 ст.).

В одиничних Ірмолоях 17 ст. до Всенічної і літургії КН. включено дуже рідкісні (унікальних редакцій) піснеспіви: Велике Славослов'я, тропар-гімн "Єдинородний Сине", вхідний вірш "Прийдіте,

поклонимѣся", прокимен у свята Богородиці "Величит(ь) душа моя Господа", відпуст "Утверди, Боже", "Свѣте тихий". Ці піснеспіви мають здебільшого нескладні силабічні мелодії, що не затемнюють текст. Вони повсюдно виконувалися за усним переданням, і тому не було потреби вписувати їх до Ірмолоїв. Ґенеза раритетних наспівів нині не завжди ясна. Так, "Прийдіте, поклонімѣся" й "Да ісполняться уста" близькі до болгарських співів, тоді як "Утверди, Боже" має мелодію нового монод. стилю, близького до *партесної* музики. Поміж піснеспівів на прославу Богородиці "Достойно єсть", найменованих "КН.", є різні за походженням — як давнього (псалмодичного), так і нового (пісенно-кантового) *стилю*. Важливо, що перші зразки рідкісних піснеспівів містяться найчастіше в зах.-укр. і білор. зб-ках, оскільки ранніх Ірмолоїв із Центр. України збереглося відносно мало.

З ост. чверті 17 ст. жанр. склад КН. значно розширився, оскільки відтоді цією назвою почали супроводжувати вже відомі піснеспіви (одиничні й об'єднані в цикли), раніше вживані без атрибуції. У зах.-укр. Ірмолоях назвою КН. супроводжують поминальні *богородичні* (1-й *глас* — "Грѣшних молитви"), причасні вірші будніх днів, катавасію молебну "Ізбави от бѣд", гімн "Всяко дихание". Наприкінці 17—18 ст. назва КН. найчастіше зустрічається в Ірмолоях, переписаних у Білорусі (білорусами) й Росії (українцями й білорусами), де вона супроводжує наспіви, дещо відмінні від прийнятих місцевих російських (стихири Пасхи 5-о гласу, стихири Євангельські на 8 гласів, стихири подобні на 8 гласів, стихири на молебні Пресв. Богородиці). Важливо, що в Ірмолоях, переписаних в Україні, назва КН. біля вказаних циклів не зустрічається. В укр. Ірмолоях 18 ст. назвою КН. надписували традиційні відомі поодинокі піснеспіви зі Всенічної й

Супрасльський Ірмологіон 1596—1601 рр. (ІР НБУВ. Ф. 1, № 5391, арк. 271)

літургії (у тому числі з обох видів літургій Великого Посту). У такий спосіб КН. виокремлювали з багатонаспівного контексту, що безперестанно розширювався.

Існувало 2 способи надання назви "КН." — окремому піснеспівову або всьому циклові — залежно від жанру тексту й структури того розділу книги, куди його зазвичай включали. Так, піснеспіви КН. для Посту й передпісних недільних днів майже завжди йдуть осібно ("На рѣках Вавилонських", "Возбранной Воєводѣ", "Воскресни Боже", "Плотію уснув", канон Вербної Неділі, "О Тебѣ радується"). Назва одиничних співів і циклів не завжди була точною. Окремі піснеспіви з назвою "КН." (напр., 4 згадані вище як місцеві редакції) можуть наприкінці 17 ст. виявитись острозькими; до циклу "Літургія КН." іноді включали поодинокі співи ін. походження, напр., болгар. "Достойно єсть", "Да молчит всяка плоть", грецькі без атрибуції; до "Всенощної КН." — острозький "Блажен муж" тощо. Поряд з традиційною херувимською піснею іноді виписували різні новітні кантово-пісенні мелодії для того самого тексту, те саме — для причасних віршів. Внаслідок відсутності ін. назв усередині циклу КН. є ризик прийняти наспіви різної ґенези за київські, що визначається тільки шляхом порівняльного аналізу.

Час формування мелосу КН. значно випереджає появу в рукописах відповідної назви. Цикли Всенічної й літургії КН. було сформовано не пізніше кін. 16 ст., коли їх не супроводжували заголовками. Для усвідомлення шляхів істор. розвитку монодії на укр.-білор. теренах дуже важливою є тотожність багатьох супрасльс. співів кін. 16 ст. і пізніших київських (*А. Конотоп*, Ол. Шевчук). Напр., кондак "Возбранной Воєводѣ" київ. виду (без назви) також уперше знаходимо в Супрасльс. ірмолої, який тоді зберігав київ. традицію. У 17—18 ст. споріднення з КН. демонструють наспіви Києво-Печер. лаври, хоча зрідка вони суттєво різняться.

Видання КН. почалися від початку епохи сх.-слов'ян. нотодрукування (див. Львів. ірмологіон 1709, літургія). Наприкінці 20 ст. окремі монодійні КН. було опубліковано музикознавцями, що дало змогу композиторам створювати його хор. обробки й аранжування. Щоправда, у комп. обробках монодійні джерела не завжди розрізняються за походженням — КН. (з укр. книг) чи київ. розспів (з російських). Іноді ці назви вживають "навпаки", застосовуючи їх не до тих джерел. Загалом відомо значно більше обробок, створених на основі київ. розспіву (рос. джерел), ніж КН.

Дослідження КН., здійснені в 19—20 ст., давали різні результати залежно від обраного об'єкту — суто українських співів з Ірмолоїв чи київ. розспіву рос. традиції. Рос. вчені, які мали доступ до укр. зб-ків, постулювали самобутність автентичного КН., як і укр. монодії в цілому (прот. *І. Вознесенський*, С. Скребков). На розбіжність між київ. співами укр. і рос. традицій вперше вказав І. Вознесенський. Споріднення київ. і греко-балкан. церк. мелосу було встановлено *О. Цалай-Якименко*, різні масштаби зна-
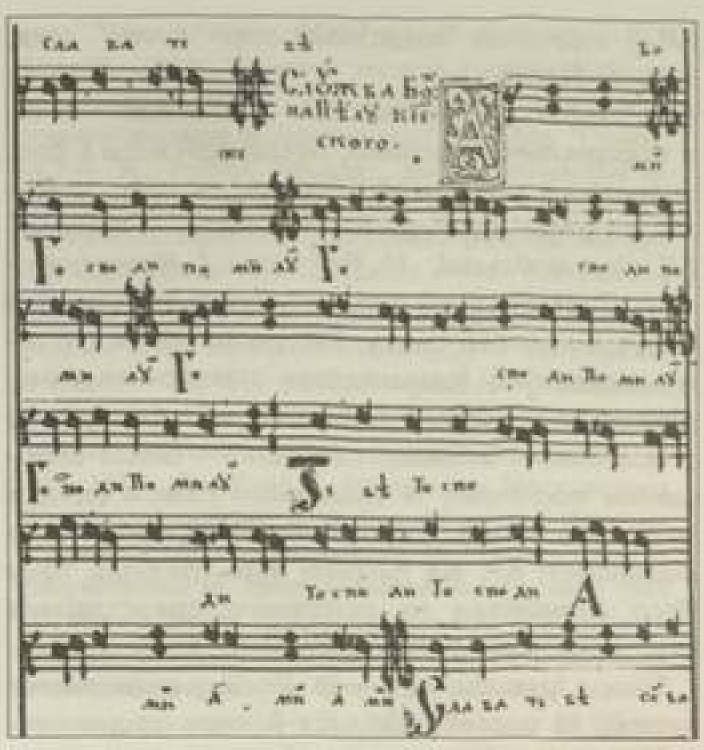
Києво-Видубицький монастир (?). 2-а чверть 18 ст. Переписувач Симеон (ІР НБУВ. Ф. 1, № 5573, арк. 3 зв.)

чення назви "КН." — *Ю. Ясіновським*; обсяг кола зразків цього виду, хронологія надання назви, стосунки в системі багатонаспівності, жанрово-стилістичні прикмети КН. досліджено Ол. Шевчук.

Видання: *Цалай-Якименко О.* Духовні співи України: Антологія. — К., 2000; *Шевчук Ол.* Божественна літургія (Київська, Болгарська, Грецька). — К., 2008; Літургія київського наспіву: Кондак "Возбранной Воєводі" // *Корній Л.* Українська шкільна драма і духовна музика. — К., 1993; *Степурко В.* Архангельський глас // *Його ж.* Київські розспіви: Хорова бібліотека камерного хору "Київ". — К., 1998 та ін. Див. видання до ст. *Київ. розспів.*

Літ. *Вознесенский И., прот.* Церковное пение православной Юго-Западной Руси по нотно-линейным ирмологам XVII и XVIII веков. В 4 вып. — ²М., 1898. — Вып. 1; *Маценко П.* Склад та технічна будова мелодій київського розспіву в Почаєвському ірмолоєві, вид. 1775 року [дисертація 1937 р.] // Павло Маценко. Музиколог, композитор і громадський діяч: Зб-к на пошану 90-ліття народин. — Торонто, 1992; *Корній Л.* Українська шкільна драма і духовна музика XVII — 1-ї половини XVIII ст. — К., 1993; *Її ж.* Історія української музики. У 3 ч. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1996. — Ч. 1 (від найдавніших часів до середини XVIII ст.); *Ясіновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні ірмолої XVI–XVIII століть: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. — Л., 1996; *Його ж.* О напевах в украинских певческих рукописях // Музыкальная культура Средневековья. — М., 1992. — Вып. 2; *Шевчук Ол.* Київський наспів у контексті церковно-монодичного співу України та Білорусії XVII–XVIII ст. (джерела, жанри, риси стилістики): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1999; *Її ж.* Київський наспів у контексті багаторозспівності (за матеріалами півчих книг XVI–XVIII ст.) [дослідження, хронологічна табл.] // Зб-к наукових та наук.-методичних праць кафедри фольклору та етнографії КДІК. — К., 1995; *Її ж.* Об атрибуции киевского роспева в многороспевном контексте украинской певческой культуры XVII–XVIII ст. // Київ. муз-во. — К., 1998. — Вип. 1; ²Гимнология. — М., 2000; *Її ж.* Про деякі особливості білоруської церковно-монодійної традиції кінця 16–18 ст. // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 9; *Її ж.* Протоиерей Иоанн Вознесенский о репертуаре украинских нотолинейных Ирмологионов XVII — нач. XVIII вв. (современный комментарий) // Вестник Православного Св.-Тихоновского гуманитарного Ун-та. — М., 2007; ΚΑΛΟΦΩΝΙΑ. — Л., 2002. — Число 1; *Конотоп А.* Супрасльский ирмологион // СМ. — 1972. — № 2; *Фролов С.* Многороспевность как типологическое свойство древнерусского певческого искусства // Проблемы русской музыкальной текстологии. — Ленинград, 1983; *Заболотна Н.* З історії києво-печерського наспіву // З історії української музичної культури. — К., 1991; *Антонович М.* Дещо про українську церковну монодію та про назви "знаменний і київський розспів" [1983 р.] // *Антонович М.* Musica Sacra: Зб-к статей / Ред., упоряд. *Ю. Ясіновський*. — Л., 1997; *Цалай-Якименко О.* Стилістичні наверствування в українському Ірмолої // *Petrović D.* A Liturgical anthology manuscript with the Russian "hammer-headed" Notation from A. D. 1674 // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1972. — Vol. III.

Ол. Шевчук

КИЇВСЬКИЙ РОЗСПІВ — 1) поширена від серед. 17 ст. у Росії узагальнена рос. назва кола церк. піснеспівів, що надійшли з україно-білор. земель — **роспѣвъ (распѣвъ) кієвскій, киевская** тощо (графічне оформлення назви було різним). Відтоді укр. спів поширився в Московії під час активного реформування рос. церкви патріархом Никоном і утвердження нового зовнішньополіт. курсу царя Олексія Михайловича, зацікавленого у зміцненні грецьких, півд.-слов'ян. та укр.-білор. зв'язків. Освоєння КР. у Московії пройшло в річищі якісних змін у соціокультурному середовищі, що засвідчили посилення впливу укр. мистецтва й науки та асиміляцію їх новітніх досягнень на рос. ґрунті. Відомо про приїзд до резиденції патр. Никона освічених киян, укр. і білор. "воспѣваков", церк. хорів тощо. Тоді ж Москву відвідували й грец. патріархи, митрополичі й патріарші грец. хори. Збереглися свідчення, що грец., київ. та моск. хористи разом брали участь у церк. службах, розподіляючись у храмі на різних крилосах (А. Голубцов). Як і *партесний концерт*, КР. був охоче прийнятий рос. офіційною церквою, але категорично відкинутий рос. старообрядцями, які не визнали результатів никонівських реформ і залишилися прихильниками давнього *зна́менного розспіву* й відповідної йому зна́менної *нотації безлінійної*.

КР. рос. традиції значно відрізняється від поширеного в Україні *київ. наспіву*, що було вперше виявлено прот. *І. Вознесенським*. Починаючи від серед. 17 ст., з укр. традиції до російської прийшла значна кількість піснеспівів різного походження і *стилю* — традиційні укр. **напѣлы** київський, *болгарський*, *грецький* та нові кантово-пісенні *наспіви церковні*. У рос. співацьких книгах їх було занотовано спочатку зна́менною, згодом *київ. нотацією*. Деякі болгар., грец. та новіші співи зберегли власну атрибуцію, проте інші її втратили, отримавши нове узагальнене визначення — "КР.". Через це з часом виникла плутанина, оскільки в рос. джерелах під назвою "КР." можна зустріти болгар. та ін. мелодії з України — ті, що в укр.

Ірмологіонах назвою "КН." ніколи не супроводжувалися. Ймовірно, що в Росії назву "КР." поширили навіть на окр. партії багатоголосих *партесних концертів*. Порівняння київ. наспіву української і КР. російської традицій на один богослужб. текст доводить їх різне співвідношення: іноді це варіанти чи редакції того самого *мелотипу* (тобто мають спільну мелодію з варіантними або редакційними відмінностями), натомість деякі КР. та київ. наспіви — це різні (й тому незіставні) твори. Походження багатьох мелодій КР. донині не встановлено.

Приблизно з серед. до кін. 17 ст. КР. фіксували в рос. спів. книгах безлінійною зна́менною нотацією, що нині піддається розшифровці. КР. був поширений у Росії також у гармонізаціях — 2-, 3-голос. обробках (як болгарський і грецький) і записаний зна́менними партитурами. Після освоєння в Московії київ. нотації КР. стали фіксувати з кін. 17 — поч. 18 ст. за її допомогою.

Значна кількість зразків КР. увійшла до моск. друк. нотного Синод. "Обиходу" (1772) та його пізніших перевидань, що поширилися на всій території Рос. імперії. Від того часу моск. "Обиход" фактично став єдиним репрезентантом в Росії іншонаціонального церк.-монодійного співу. Завдяки цьому виданню КР. став загальнознаним. Виникла значна кількість його багатоголос. обробок як на укр. і рос. землях, так і за їх межами. Після виходу Синод. Обиходу одним з перших до обробок КР. звернувся *Д. Бортнянський* (2 твори КР. було опубл. ще за його життя), який допускав зміни 1-голосих давніх наспівів у багатоголос. обробках; окрім того, він, можливо, спирався на усну традицію й першоджерела різного походження, а не лише на Синодальні (Н. Плотникова). Наприкінці 19 ст. зб-ки обробок Д. Бортнянського вийшли в редакціях *П. Чайковського*, В. Соколова, А. Рожнова та *М. Лисицина*, де вони зберегли посилання на різні розспіви. Як стверджував останній, у 19 ст. гармонізації КР. створили рос. композитори Д. Абламський, Д. Аллеманов, А. Альбанов, *М. Балакирєв*, О. Бєляєв, М. Георгієвський, С. Зайцев, В. Жданов, О. Кастальський, *О. Львов*, *Л. Малашкін*, *В. Металлов*, О. Фатєєв, Д. Яїчков та ін.; у наш час — В. Довгань, І. Вишневський. Було видано також обробки КР. без зазначення авторства. У декількох десятках видань, у т. ч. зб-ках різних творів, знаходяться сотні зразків КР., окремі надруковано в рос. працях з історії церк. співу. В Україні хор. обробки й аранжування КР. створили ієром. Вікторин, ієром. Києво-Печер. лаври Парфеній, *М. Леонтович*, *О. Кошиць*, *К. Стеценко*, єп. Іонафан (Єлецьких), *Д. Болгарський*, *В. Степурко*, *М. Гобдич*, *І. Сахно*, В. Давиденко та ін., значну частину їх не опубліковано. В сучас. аудіовиданнях представлено як КР., так і київ. наспів (без диференціації). Окремі з них стали церк. класикою, поширились у служб. і конц. практиці та були почасти перевидані в радянський і пострадянський час. У церк.-спів. обиході репертуар КР. поширюється як у друкованому, так і в рукоп. вигляді. Тематичну конц. програму КР. і аудіодиск представив хор "*Кредо*" (худ. кер. *Б. Пліш*).

Рос. вчені дослідили КР. у 2-й пол. 19 ст. у порівняльному аспекті, зіставивши його з рос. зна́менним розспівом і болгар. та грец. співами, взятими здебільшого із Синод. "Обиходу" (*Д. Разумовський*, М. Потулов, *І. Вознесенський*). Застосований рос. вченими термін *распев* набув широкого сенсу: КР. розуміли як систему піснеспівів (осмогласних і неосмогласних, різних за жанрами й богослужб. функціями) з особливим інтонац. складом — більш спрощеним порівняно зі зна́менним співом (зрідка тотожним йому). У Росії не було відомо про відмінності КР. від питомої укр. традиції, тому його сприймали як основного представника укр. церк. співу. Джерела київ. співу — укр. і білор. Ірмологіони — в Росії у церковному вжитку не застосовувалися й лише зрідка зустрічалися в окр. монастирських чи приват. колекціях.

2) Назва, вжита стосовно *київ. наспіву* (укр. походження), яку використовують внаслідок впливу рос. термінології.

Видання: Обиходъ церковный нотнаго пѣнія. — М., 1772; Богородичны на Господи воззвах, именуемые догматиками, богородичны на стиховнах, антифоны и ирмосы воскресные всех восьми гласов, кіевскаго роспева / Переложеніе *А. Фатѣева*. — М.; Лейпциг, 1896; *Бахметев Н.* Прокимны на литургии (киевского роспева). — С.Пб., 1899; Сборник главнейших песнопений Божественной Литургии Киевского распева / Переложение на 3 голоса *В. Петрушевскаго*. — М., 1900; Главнейшие песнопения Всенощного Бдения киевского распева в общедоступном переложении на 3 голоса / Сост. *В. Петрушевский*. — С.Пб., 1901; *Витошинскій Е.* Господи, воззвах к Тебѣ: Опыт гармонизаціи кіевскаго роспѣва. Глас 1. — Leipzig, 1902; "Give rest, o Christ (Kieff melody)" [Кондак "Со святыми упокой" в англ. пер.]. — London, 1902; *Кастальский А.* Милость мира. Кіевского роспѣва // Духовно-музыкальныя сочиненія А. Кастальского. — М., б/р; ²1992; *Його ж.* Достойно есть. Кіевское // Там само; *Його ж.* Нынѣ отпущаеши. № 3 // Там само; *Його ж.* Хвалите имя Господне. № 1 // Там само; *Балакирев М.* Достойно есть (киевского распева) // Литургическая музыка русских композиторов / Сост. *П. Левандо*. — Ленинград, 1990; *Кастальский А.* Со святыми упокой (кондак киевского распева) // Там само; *Рахманинов С.* Ныне отпущаеши (киевского распева из "Всенощного бдения") // Там само; *Леонтович М.* Свете тихий: Київський розспів [зі зб-ка: "Учебный Обиход" Синод. изд.] // *Його ж.* Духовні твори. Камерний хор "*Київ*" / Упор. *М. Гобдич*. — К., 2005; *Степурко В.* Услиши мя, Господи. Адам від землі // *Його ж.* Київські розспіви / Камерний хор "Київ". — К., 1998 тощо.

Дискогр.: аудіокасети — Хор "Відродження" п/к *М. Юрченка*. — К.: СКУ, б/р.; *Степурко В.* "Той дивний світ": 1-й хор. фестиваль "Золотоверхий Київ". — К., 1997; CD — Киевский хор "Благовест" п/к *В. Скоромного*: Аранжировка церковных песнопений еп. Ионафана (Елецких). — Екатеринбург, б/г. — CDK 3 01 009; Державна хорова капела ім. Л. Ревуцького, мужеський ансамбль "Боян" п/к *Б. Антківа*. — К.: Філармонія, 1997; Ансамбль "Боян". — К.: Хорус, 2000; "Український Велик-

день". Камерний хор "Київ" п/к *М. Гобдича*. — К.: Atlantic, 2004; "Духовна музика Європи XXI ст.: *Степурко В.* Диптих. Літургія сповідницька. Богородичні догмати (київський розспів)": Хор "Почайна". — К.: Росток Рекордс, 2004; *Леонтович М.* Духовні твори: Камерний хор "Київ". — К., 2005; "Архангельський глас". Київський розспів: Камерний хор "Кредо" п/к *Б. Пліша*. — К.: Глас, 2007.

Літ.: *Разумовский Д., прот.* Церковное пение в России: Опыт историко-технического изложения. В 3 вып. — М., 1867—1869; *Потулов Н.* Руководство к практическому изучению древнего богослужебного пения Православной российской церкви. — [3]М., 1884; *Голубцов А.* Чиновники Московского Успенского собора // Чтения Общества Истории и Древностей Российских. — М., 1908. — Кн. 4; *Вознесенский И., прот.* Осмогласные роспевы трех последних веков Православной Русской Церкви. В 3 вып. — Вып. 1: Киевский распев и древние стихирные напевы на "Господи, воззвах" (техническое построение). — К., 1888; *Лисицын М.* Обзор духовно-музыкальной литературы (110 авторов, 1500 произведений). — С.Пб., 1901, [2]1902; *Скребков С.* Русская хоровая музыка XVII — нач. XVIII вв. — М., 1969; *Успенский Н.* Древнерусское певческое искусство. — М., [2]1971; *Його ж.* Образцы древнерусского певческого искусства. — М., [2]1971; *Гарднер И.* Богослужебное пение Русской Православной Церкви. В 2 т. — Нью Йорк, 1978. — Т. 1, 1982. — Т. 2; Песнопения русской православной церкви. Каталог: Сборники песнопений разных композиторов и песнопения без указания авторства / Рос. гос. библиотека. — М., 2003; *Плотникова Н.* Обработки древних распевов в творчестве Д. Бортнянского // Бортнянский и его время. К 250-летию со дня рождения Д. С. Бортнянского: Мат-лы междунар. науч. конф. — М., 2003. — Сб. 43 (Науч. труды Моск. гос. конс.); *Михаил (Фортунато) прот.* Киевский роспев в восприятии регента // Гимнология. — М., 2003. — Вып. 3. Див. також Літ. до ст. *Київський наспів.*

Ол. Шевчук

КИЇВСЬКИЙ КВАРТЕТ САКСОФОНІСТІВ (ККС.). Створений 1985 за ініціативою *Ю. Василевича* у складі: Ю. Василевич (худ. кер., сопрано), І. Сабат (альт), І. Храпко (тенор), С. Скуратівський (баритон). Від 2003 — М. Мимрик (альт), О. Зарембський (тенор), С. Гданський (баритон). В. Гайсак грає на всіх саксофонах, виступає на заміну або 5-м учасником у квінтеті. ККС. — лауреат Всеукр. конкурсу кам. ансамблів у Києві (1987, 1-а премія), Міжн. джаз. конкурсу у Львові (1989, 1-а премія і приз "Кришталевий Лев"), Міжн. конкурсу дух. оркестрів та кам. ансамблів у Рівному (1996, 1998, 1-а премія), Міжн. конкурсу в Ростоку (Німеччина, 1997), Міжн. фестивалю слов'ян. музики у Парижі (Франція, 1998). Учасник Всесв. конгресу саксофоністів у м. Анже (Франція, 1990), Х Всесв. конгресу саксофоністів у м. Пезаро (Італія, 1992), Європ. конгресу кларнетистів і саксофоністів у м. Будапешт (Угорщина, 1996), XI Всесв. конгресу саксофоністів у м. Монреаль (Канада, 2000), XIV Всесв. конгресу саксофоністів у м. Любляна (Словенія, 2006).

Ю. Василевич, М. Мимрик, О. Зарембський, С. Гданський

Творче кредо колективу сформувалося на перехресті клас., сучас. акад. музики та *джазу*. 1990 ККС. взяв участь у Всесв. конгресі саксофоністів (Анже, Франція), де їх почув П. Сельмер — голова фірми "Selmer", що спеціалізується на виготовленні саксофонів, і, вражений високим вик. рівнем, подарував музикантам комплект інструментів для квартету виробництва своєї фірми. Відтоді ККС. щороку гастролював у Франції. 24 серп. 1991 у м. Феміні (Франція) гімном "Ще не вмерла Україна" у перекладенні *В. Шумейка* ККС. розпочав концерт з творів укр. і франц. композиторів на честь прийняття Акту про незалежність України. ККС. багато концертував по Україні, а також у Бельгії (1991, 1994, 1998, 2004), Білорусі (2004), Греції (1992, 1995, 1997), Італії (1992), Польщі (1990), Росії (1988), США й Канаді (1994, 1995, 2000), Угорщині, Франції (1990, 1991, 1993, 1994, 1996, 1998, 1999, 2004) — усього бл. 1500 концертів. У репертуарі — твори зах.-європ., укр. клас. і сучас. музики, джаз. композиції у перекладеннях. Спеціально для ККС. написали твори *Г. Гаврилець, В. Годзяцький, В. Губаренко, В. Єфремов, І. Кириліна, О. Козаренко, Ж. Колодуб, Л. Колодуб, С. Пілютиков, О. Потієнко, В. Ронжин, В. Рунчак, І. Тараненко, К. Цепколенко, М. Чемберджі, В. Шумейко* та ін.; джаз. композиції *Є. Дергунов*; англ. композитор Д. Ґоу ("Канти" на укр. теми) й Ф. Гансен ("Спогади"). Від 2003 ККС. включено до штату Нац. філармонії України.

Дискогр.: CD — "Bravo, Sax". "Kiev Saxophone Quartet". — 1994, Росія. — 301005; "Перед тим, як...". — К.: Tempora, CaVa Studio, 2004. — К 400526 АФ; потрійний CD — "Bravo, Sax!" (Перед тим, як..., Сучасна музика, Чарівний ритм). — К.: Tempora, 2006. — 17-2-2006 тощо.

Літ.: *Мальцев В.* Bravo, сакс-квартет // Музика. — 1993. — № 5; *Колиця М.* Не лише інструмент ресторанів // КіЖ. — 1993. — 23 жовт.; *Сікорська І.* 10 років як один день // Час/time. — 1995. — 20 жовт.; *Її ж.* Сакс-квартет // Хрещатик. — 2004. — 10 лют.

І. Сікорська

КИЇВСЬКИЙ ТЕАТР КЛАСИЧНОГО БАЛЕТУ — засн. 1980. 1980—86 — худ. кер. і гол. балетмейстер — *В. Вронський* (Надірадзе). Від 1986 балет.-репетитор, 1987—89 гол. балетмейстер — В. Рибій; 1989—98 — гол. балетмейстер і худ. кер. *В. Ковтун*. Перший концерт відбувся 1981 у ПК "Україна". Трупу 1980-х сформовано з

вихованців Київ. хореогр. уч-ща й артистів т-рів України. Поміж них — В. Снєжина, І. Височиненко, Т. Кузьміна, Г. Момот, Г. Желанов, В. Дейниченко, В. Шувалов, С. Семенюк та ін. Пізніше танцювали Н. Хоменко, Н. Костогриз, О. Лисенко, В. Кисельова, І. Михайлова, К. Ярмолинська, М. Воробей, Г. Беспечний, К. Ковтун, Ю. Кузьмінов, В. Солдатенко, Л. Луценко та ін. Педагоги-репетитори: *Г. Березова* (1980—87), Н. Абрамова (1985—90), Т. Ахекян (1990—96), Т. Качалова (1992—98). 1998 трупа Київ. т-ру клас. балету об'єдналася з балетн. трупою *Київ. держ. муз. т-ру для дітей і юнацтва.*

У репертуарі 1980-х — "Укр. клас. Ґран-па", муз. *Ю. Русинова*, сцена "Сніжинок" з балету "Лісова пісня" *М. Скорульського*, уривки з клас. балетів (пост. *В. Вронський*), "Козачок", муз. І. Іващенка (пост. *О. Сегаль*), "Бистрина", муз. *Б. Буєвського* (пост. *Г. Майоров*), сцена "Русалок" з балету "Лілея" *К. Данькевича* (пост. Г. Березова); у 1990-х у постановці В. Ковтуна — "Лебедине озеро" й "Лускунчик" *П. Чайковського*, "Біла сюїта", "Франческа да Ріміні" на муз. П. Чайковського, "Кармен-сюїта" Ж. Бізе—Р. Щедріна, "Болеро", муз. М. Равеля, "Дивертисмент" тощо.

Літ.: *Пасютинська В.* Перші кроки молодого балету // Музика. — 1982. — № 1.

Т. Швачко

Афіша вистави "Весілля в Малинівці" О. Рябова Київського театру оперети

КИЇВСЬКИЙ ТЕАТР ОПЕРЕТИ (КТО.). Розташований у пам'ятці архітектури — споруді кол. Троїцького народного дому, де в конц. залі на 1000 місць 1907 виступала 1-а укр. стаціонарна трупа *М. Садовського* (зведено 1902 за проектом арх. Г. Антоновича). Створений 1934 під назвою "Київ. т-р муз. комедії" на базі пересувної трупи п/к Б. Бенедиктова, що мандрувала по Україні з 1933. Актори — Ю. Адинська, А. Астахов, Л. Огарьов, Р. Робертов, Н. Родошальський, Т. Юдіна, балетмейстер С. Томілін та ін. Відкрито 14 груд. 1935 *оперетою* Й. Штрауса "Летюча миша". 1-а вистава укр. мовою — "Продавець птахів" К. Целлера. У першому складі трупи — Н. Биховська, Я. Гаркаві, *В. Новинська*, Б. Хенкін; режисер *С. Каргальський*, диригент Б. Неймер. Поруч із клас. репертуаром (оперети І. Кальмана, Ж. Оффенбаха, Ф. Легара) йшли вистави за *М. Гоголем* — "Сорочинський ярмарок" (1936) і "Майська ніч" (1937) *О. Рябова*, "Вій" *М. Вериківського* (1936—37), "Кето і Коте" О. Долідзе (1937) у пост. П. Германа. Улюбленою оперетою стало "Весілля в Малинівці" О. Рябова (1938). Наприкінці 1936 С. Каргальського було

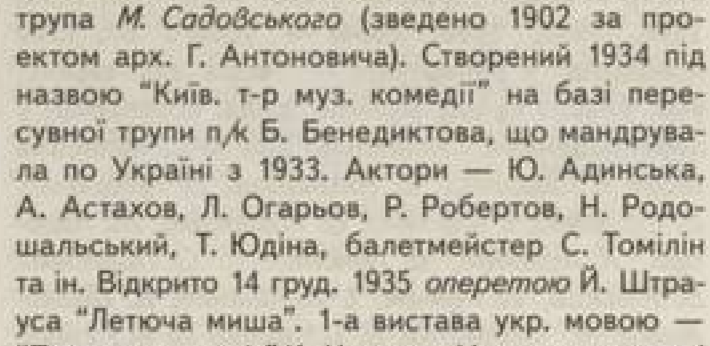

Будинок Київського театру оперети. Вигляд початку 1900-х років

Сцена із спектаклю "Четверо з вулиці Жанни" О. Сандлера (Київський театр оперети)

репресовано, і трупу очолив М. Терещенко, згодом — О. Завина.

У роки 2-ї світ. війни КТО. перебував в евакуації: Уфа (Башкирія, РФ) — Алма-Ата (тепер Алмати) — Чимкент (обидва — Казахстан); гастролював у Казахстані, Узбекистані, Киргизстані, Туркменистані. Як безпосередній відгук на військ. події було поставлено "Блакитний камінь" О. Рябова, реж. О. Сумарокова (1942), "Москвичку" *О. Сандлера*, реж. Б. Балабан (1943). Відбулися прем'єри спектаклів "Пошилися в дурні" О. Рябова (за *М. Кропивницьким*, 1944) і "Наталки Полтавки" *І. Котляревського—М. Лисенка*. Конц. бригади з членів театр. трупи виступали у військ. частинах і шпиталях.

1944 КТО. повернувся до Києва, де було поставлено "Шельменка-денщика" О. Рябова, "Вільний вітер" *І. Дунаєвського*, "Трембіту" *Ю. Мілютіна* (1949), "Серця й долари" О. Сандлера (1949), "Пісню про щиру любов" *В. Рождественського* (1949), "Чудесний край" (1950) і "Червону калину" О. Рябова (1954), "Бажаємо щастя" *Я. Цегляра* (1957), "Володимирську гірку" *В. Лукашова* (1959). Упродовж 1950—60-х до трупи прийшла нова генерація акторів — В. Борисенко, К. Мамикіна, О. Михайлов, *Д. Шевцов*, і режисерів — І. Земгано, В. Харченко, В. Скляренко, Б. Рябікін, О. Барсегян, *С. Сміян*, *Е. Митницький*. Репертуарна політика творилась у 3-х напрямках: сучасна тоді тематика — "Біла акація" І. Дунаєвського, "Суперники" В. Лукашова, "Тютюновий капітан" М. Адуєва; класика — "Весела вдова" Ф. Легара, "Летюча миша" Й. Штрауса, "Фіалка Монмартра" І. Кальмана; традиція нац. муз.-драм. т-ру — поруч зі згадуваними "гоголівськими" оперетами йшли також "За двома зайцями" В. Рождественського (лібр. С. Олійника) і "Сватання на Гончарівці" *К. Стеценка*. Творчими здобутками КТО. стали "Володимирська гірка" В. Лукашова, (лібр. Д. Шевцова, 1958) у пост. В. Скляренка (учня *Леся Курбаса*), "Голий президент" *А. Філіпенка* (лібр. Ю. Бобошка й Б. Степанова за мотивами комедії Я. Мамонтова "Республіка на колесах").

Наступний етап розпочався з приходом худ. керівника *Б. Шарварка* (1966), який оновив арт. склад, збільшив кількість артистів оркестру, хору, балету, залучив до співпраці режисерів *В. Бегму*, В. Шулакова, композиторів *О. Білаша*, *К. Мяскова*, *І. Поклада*. Відтак розширилося глядацьке коло, публіку навіть привозили на спец. автобусах з райцентрів і сіл. Завдяки активності й орг. здібностям Б. Шарварка з

1966 КТО. став називатися "Київ. театр оперети" й отримав статус державного. Було організовано перші гастролі. 1968 розпочалася співпраця з Пряшівським т-ром ім. Й. Заборського (1974, тод. Чехословаччина). 1970 на його сцені Д. Шевцов поставив "Бравого солдата Швейка" В. Лукашова (згодом т-ри обмінялися солістами), 1971 — "Цирк запалює вогні" Ю. Мілютіна. Невдовзі було поставлено "Дівчина і море" Я. Цегляра, "Я люблю тебе" *Л. Колодуба*. На честь 30-річчя визволення Києва і з нагоди Днів Чехословац. драм. мистецтва в тод. СРСР постановча група Пряшів. т-ру поставила на київ. сцені оперету Г. Дусика "Гончарський бал". 1978 колектив КТО. гастролював у тод. ЧССР (було показано 10 вистав і 2 спільно з трупою Пряшів. т-ру).

У 1970—80-х репертуар КТО. суттєво збагатився й урізноманітнився. Так, упродовж 1976—81, коли гол. режисером був В. Бегма (здійснив 22 прем'єрні постановки), КТО. налічував 87 вистав, зокр. 8 для дітей. Майже третину трупи (66 осіб) становила молодь, яка відзначалася надзвичайною мобільністю. На серед. 1970-х припадають прем'єри перших *мюзиклів* на сцені КТО. — "Товариш Любов" (1978) і "Місто на зорі" (1979) *В. Ільїна*, "Суд іде" *В. Бистрякова* (1980). Було також поставлено оперети "Друге весілля в Малинівці" І. Поклада (1973), "Чиста криниця" (1976) і "З піснею у серці" (1977) О. Білаша, "Три мушкетери" М. Дунаєвського (1977), "Пісні Арлекіна" *М. Скорика* тощо.

1982—97 КТО. очолював С. Сміян, який поставив "Легенду про Київ" О. Білаша (1982), "Севастопольський вальс" *К. Лістова*, "Кадриль" В. Гроховського, "Зоряний час" і "Сто перша дружина султана" *В. Філіпенка*, "Поцілунок Чаніти" Ю. Мілютіна, "На світанку" О. Сандлера; для дітей — "Баллада о мальчуганах" *К. Мяскова*, "Малюк і Карлсон" Ю. Тер-Осипова тощо. Від 1983 репертуарні акценти було зміщено на класику ("Маріца" й "Баядера" І. Кальмана, "Весела вдова" Ф. Легара). Відбулися гастролі КТО. в Сімферополі, Дніпропетровську, Москві. В актор. складі вирізнялися *Н. Анникова*, М. Блащук, В. Васильєв, Л. Запорожцева, *Г. Лойко*, В. Новинська, А. Савченко, Д. Шевцов.

Фінансові труднощі 1990-х негативно позначилися на творчій роботі КТО., однак він їх подолав. 1994 трупа вперше виїхала на гастролі до Італії, де взяла участь у XXV Міжн. фестивалі ім. Ф. Легара (Ґран-прі за виставу "Весела вдова" італ. мовою). 1995 з проектом "Vivat, Оффенбах!" КТО. гастролював найбільшими містами Франції (54 вистави у Віші, Ліоні, Турі тощо). 1998 відбулася прем'єра "Порґі і Бес" Дж. Ґершвіна (постановники: режисер П. Ільченко, диригент *В. Шейко*, художник А. Олександрович-Дочевський, балетмейстер *А. Рубіна*). Основні актори: *В. Альошина-Костюкова*, подружжя Бурковських, *Г. Горюшко*, О. Деняков, *Л. Маковецька*, С. Павлінов, Т. Тимошко-Горюшко, О. Трофимчук, В. Чемена, О. Ширяєва.

Нову сторінку КТО. відкрив Б. Струтинський, який очолив т-р із 2005 і почав упроваджувати власну концепцію розвитку т-ру. Було відновлено вистави для дітей: "Карнавал казок в Україні", "Білосніжка і семеро гномів", О. Домшинського, "Дюймовочка" Г. Кудінової (реж. О. Андрієнко), до постановок яких було залучено студентів Нац. ун-ту т-ру, кіно й ТБ ім. І. Карпенка-Карого, оновився колектив. Здійснено прем'єри — мюзиклу "Вогні рампи" Г. Фролова, оперет "Летюча миша" Й. Штрауса (нова постановка), "Моя чарівна леді" Ф. Лоу, "Містер Ікс" І. Кальмана, "Директор театру" В. А. Моцарта.

До 70-річчя КТО. йому було надано звання "академічного". Напередодні ювілею 1-актовою оперетою "Звана вечеря з італійцями" Ж. Оффенбаха було відкрито кам. сцену — "Театр у фойє" (2004, реж.-пост. Б. Струтинський, дириг. *В. Шейко*). 1987—2005 гол. диригент В. Шейко поставив у КТО. 11 творів, був організатором конц.-гастрольної діяльності колективу, фонд. записів на Укр. радіо. Оркестр має у своєму складі 48 музикантів-лауреатів міжн. і всеукр. конкурсів. Концертмейстер і 1-а скрипка — С. Зеленська. Гол. хормейстер — *В. Ворвулєв*, балетмейстер О. Сегаль (понад 25 років, здійснив хореогр. оформлення понад 40 вистав).

Упродовж 70 сезонів КТО. поставив понад 200 вистав. У репертуарі — бл. 20 різноманітних творів (оперети, мюзикли, муз. комедії, муз. казки).

Літ.: *Станішевський Ю.* Барви української оперети. — К., 1970; *Сікорська І.* Оперета // ІУМ. — 1992. — Т. 4; *Її ж.* Оперета // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Новоселицька Л.* Пісня про щиру любов // Рад. мистецтво. — 1949. — 20 квіт.; *Полторацький О.* Серця і долари // Рад. Україна. — 1949. — 11 листоп.; *Михайлов М.* Спектакль, що дихає сучасністю // Там само. — 1950. — 28 черв.; *Высочинская Л.* Заметки об украинской советской оперетте // Правда Украины. — 1952. — 31 трав.; *Гладкова Р.* Вічно молода оперета // УМГ. — 2005. — Квіт.—черв., № 2; *www.kiev-operetta.kiev.ua*

І. Сікорська

Сцена з вистави "Весілля в Малинівці" О. Рябова Київського театру оперети

"КИЇВСЬКІ СОЛІСТИ" ("КС".) — кам. оркестр (повна назва — Держ. кам. ансамбль "КС."). Володар Ґран-прі 30-о Міжн. конкурсу-фест. оркестрів у Відні (Австрія, 2001). Дебютував 29 листоп. 1996 на концерті з нагоди відкриття відреставрованого Колонного залу ім. М. В. Лисенка Київ. філармонії. 2 груд. 1996 відбувся 1-й сольний концерт-презентація. "КС." створено за ініціативою *Б. Которовича*, незмінного худ. керівника й гол. диригента. Складається з колишніх і нинішніх його учнів та провідних музикантів Києва, поміж яких лауреати міжн. конкурсів *С. Шотт*, С. Семчук, *Б. Півненко*, *О. Шутко*, О. Дарбінь, *О. Лагоша*, І. Бугрій, О. Кравцова, *І. Кучер*. У репертуарі — твори зах.-європ. класики, сучас. укр. композиторів, зосібна *Л. Колодуба*, *М. Скорика*, *Є. Станковича* та ін. "КС." постійно гастролюють в Україні та за її межами, беруть участь у числ. фестивалях клас. і сучас. музики, зокр. Міжн. фестивалі симф. музики в м. Ель-Жемі (1999, Туніс), Рурському фестивалі клас. музики (Німеччина), фестивалі "Варшавська осінь" (Польща), "*Київ Музик Фест*" та ін. Солісткою "КС." тривалий час була піаністка *Є. Басалаєва*. Часто солістом виступає і Б. Которович. З "КС." грали піа-

Державний камерний ансамбль "Київські солісти"

Ю. Кипоренко-Доманський у ролі Рауля (опера "Гугеноти" Дж. Мейєрбера)

ніст М. Естрелья (Арґентина), диригував С. Сондецкіс (Литва) тощо.

Дискогр.: CD — подвійний альбом: 1) *Ф. Мендельсон.* Концерт для скр. і струнних; *М. Скорик.* Іспанський танець; *А. Шнітке.* Концерт для фп. і струнних; 2) *Е. Шоссон.* Подвійний концерт для фп., скр. та струнних; *Б. Бріттен.* Варіації на тему Бріджа, *ор.* 10. — Вик. *Є. Басалаєва* та ДКА "Київські солісти". Диригент *Б. Которович.* — К., 1998—1999; Тур по містах Японії: твори *Дж. Россіні, В. А. Моцарта, М. Скорика, П. Чайковського,* wa City Taisetsu Crystal Hall Hokkaido]. — Японія: HARMONY ltd, 2003; ДКА "Київські солісти". Selected... [Презентаційний диск. Записи різних років]: твори *В. А. Моцарта, М. Скорика, П. Чайковського, Д. Шостаковича, Б. Бриттена, А. П'яццолли.* — К., 2005. — 48200727 10012; "Сотворіння": твори *М. Скорика, Р. Шумана, А. Хачатуряна, Є. Станковича.* Вик. *М. Которович* (скр.) та ДКА "Київські солісти" п/к *Б. Которовича.* — К.: Нац. радіокомпанія України, 2006; Богодар Которович, ДКА "Київські солісти". Твори сучасних українських композиторів. Запис концерту зроблено в Radiokulturhaus (Відень, Австрія, 2006). — CD-print СПД Мельничук В. В., 2006.

Літ.: *Чекан Ю.* "Українці на "Варшавській осені" // ПіК. — 2000. — № 41; *Кушнірук О.* "Київські солісти" від "Classic — прем'єр" // *Її ж.* Музична феєрія 1990-х: Статті, рецензії, інтерв'ю. — Луцьк, 2003; *Її ж.* Дарунок С. Сондецкіса // Там само; *Сікорська І.* Дует Которович — Колодуб збирає аншлаг // Веч. Київ. — 1997. — 11 лют.; *Її ж.* Дует Которович — Сондецкіс знає, як зберігаються традиції // Там само. — 19 груд.; *Куришев Є.* Київські солісти: натхнення плюс віртуозність // КіЖ. — 1997. — 25 черв.; *Муратова В.* "Флорентийский сувенир" от "Киевских солистов" // Сегодня. — 1997. — 16 дек.; *Її ж.* От Баха до Скорика // Там само. — 1998. — 14 марта; *Тишко С.* "Коли панує музика, віртуозності не помічаєш" // КіЖ. — 1997. — 24 груд.; *Саква О.* Грають "Київські солісти" // Там само. — 1999. — 13 листоп.; *Курышев Е.* "Киевские солисты": новые программы для новой публики // Зеркало недели. — 2000. — 25 берез.; [*Б. а.*]. "Київські солісти" в Австрії // Уряд. кур'єр. — 2000. — 8 лип.; [*Б. а.*]. На батьківщині Моцарта // Дзеркало тижня. — 2000. — 8 лип.; *Волга Л.* Варшавська осінь "Київських солістів" // Уряд. кур'єр. —2000. — 27 жовт.; *Заграюк А.* Браво, "Київські солісти!" // КіЖ. — 2001. — 15 верес.; *Бентя Ю.* Рождественский концерт "Киевских солистов" // Коммерсант. — 2006. — 15 дек.; *Жукова О.* Незвичайне амплуа "Київських солістів" // День. — 2007. — [*Б. а.*]. Вектори співробітництва // КіЖ. — 2007. — 10 жовт.; [*Б. а.*] Bogactwo odczytu // Ruch Muzyczny. — 2000. — Nr 2.

І. Сікорська

"КИЇВСЬКІ ФРЕСКИ" — див. *"Фрески Києва".*

КИКТЕНКО Яків Григорович (30.04.1899, с. Вел. Писарівка, тепер райцентр Сум. обл. — ?) — бандурист. З дитинства співав у церк. хорі. Учасник громад. війни, був поранений. 1932 переїхав на хут. Петровський (тепер с-ще Радянське). Навч. гри на *бандурі* в *Є. Мовчана.* Грав на одній з його бандур, часто виступав з ним. Інколи співав також зі своїми дочками Марією, Ніною та Галею. У репертуарі переважали укр. нар. пісні: "Засвистали козаченьки", "Тече річка невеличка", "Прощай слава" та ін., пісні на слова *Т. Шевченка* ("Думи мої", "Реве та стогне Дніпр широкий").

Б. Жеплинський

КИНОНИК — див. *Жанри богослужбово-літургічні.*

КИПА Михайло Єрофійович (? — 1944) — педагог, хормейстер, музикант-аматор. Закін. Київ. духовну семінарію, працював шкільним учителем у Златополі, с. Стайки (тепер Київ. обл.), керував хором. У 1940-х репресований. Автор романсів, пісень (сл. і музика), мініатюр для фп.

Літ.: *Чередниченко Д.* Він — Михайло Кипа // Жива вода. — 1993. — № 11.

А. Муха

КИПОРЕНКО-ДОМАНСЬКИЙ (справж. прізв. — Кипоренко) Юрій Степанович [12(24).03.1888, м. Харків — 6.08.1955, м. Київ] — оперний співак (героїко-драм. тенор), педагог. Н. а. УРСР (1936). Лауреат Сталінської премії [1949, за вик.

партії Собініна в опері "Іван Сусанін" ("Життя за царя") *М. Глінки*]. 1905—06 навч. у Харків. муз. уч-щі. Учень С. Лапинського (Москва, 1911—16). Удосконалювався в Г. Танаро (Мілан, 1927). Виступав в укр. муз.-драм. трупах: О. Суслова (1906—07), О. Суходольского (1907—09), *П. Саксаганського* (1909—11), Д. Гайдамаки (1911—13). 1913—19 — соліст Опери С. Зиміна у Москві (після 1917 — Т-р Ради робітн. депутатів); 1919—21 — Саратов.; 1921—22 — Ростов.; 1922—23, 1931—39 — Харків.; 1923—24, 1939—41, 1944—49 — Київ.; 1924—25 — Свердл. (тепер Єкатеринб.); 1926—30 — Одес.; 1941—44 — Тбіліс. т-рів опери та балету. Під час 2-ї світ. війни виступав з концертами у військ. частинах, а у трав. 1945 співав для рад. воїнів на майданах Берліна. Гастролював у Мадрид. опері (1927). Від 1948 — викладач (з 1952 — доцент) Київ. конс. Мав сильний голос благородного тембру широкого діапазону. Виконання відзначалося пристрасністю, експресивністю. Найбільшої сили й виразності досяг у драм. і героїчних партіях.

Партії (бл. 120): Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Андрій, Вакула ("Тарас Бульба", "Різдвяна ніч" М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Матюшенко, Зіновій ("Броненосець "Потьомкін", "Яблуневий полон" О. Чишка — 1-е вик.), Максим ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Годун ("Розлом" В. Фемеліді — 1-е вик.), Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Садко, Туча (одноим. опера, "Псковитянка" М. Римського-Корсакова), Герман, Андрій ("Пікова дама", "Опричник" П. Чайковського), Нерон (одноим. опера Ант. Рубінштейна), Орест ("Орестея" С. Танєєва), Радамес, Отелло, Манріко ("Аїда", одноим. опера, "Трубадур" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Елеазар ("Жидівка" Ф. Галеві), Самсон ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Рауль ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Тангейзер, Лоенгрін, Зігфрід, Тристан (одноим. опери, "Валькирія", "Тристан і Ізольда" Р. Вагнера), Каварадоссі, Калаф, Рудольф ("Тоска", "Турандот", "Богема" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Йонтек ("Галька" С. Монюшка), Григорій Мелехов, Давидов ("Тихий Дон", "Піднята цілина" І. Дзержинського), Льонька ("В бурю" Т. Хрєнникова), Хлопуша ("Орлиний бунт" А. Пащенка).

Літ. тв.: Спогади про творчий шлях // Музика. — 1971. — № 5.

Літ.: *Боголюбов Н.* Шестьдесят лет в оперном театре. — М., 1967; *Скоробагатько Н.* Нотатки оперного концертмейстера. — К., 1973; *Рейзен М.* Автобиографические записки. Статьи. Воспоминания. — М., 1980 (відп. фрагменти перекладено укр. мовою і передрук. у кн.: Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003); *Івановський П., Милославський К.* Юрій Кипоренко-Доманський. — К., 1987; *Маркін П.* Видатний майстер оперної сцени // Мистецтво. — 1958. — № 2; *Лисенко І.* Героїчний тенор // Вітчизна. — 1988. — № 4; *Литвиненко Н., Максименко В.* Героический тенор // Муз. жизнь. — 1989. — № 10; *Бойкиня Н.* На гастролях у Дніпропетровську; *Гужова В.* Мій улюблений партнер; *Димітріаді О.* Унікальний драматичний тенор; *Дольський О.* Тенор Кипоренко-Доманський; *Ебергардт С.* На сцені Свердловської опери; *Жуковська О.* Феноменальний голос; *Казневський М.* Український Таманьо; *Кваліашвілі М.* У гостинній Грузії; *Кухар Р.* Богатир співу; *Стельник З.* На сцені Бакинської опери; *Стефанович М.* Спів — його стихія; *Чишко О.* Згадуючи Юрія Кипоренка-Доманського // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Миркотан В.* Пам'яті видатного співака // КіЖ. — 1978. — 6 квіт.; *Козак С.* Життя корифеїв // Веч. Київ. — 1978. — 8 квіт.; *Тольба В.* Кипоренків голос // КіЖ. — 1985. — 22 груд. (передрук. у кн.: Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003); *Кипоренко-Доманський Ю.* Спогади. Матеріали. Листи // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

КИПРІЯН Іван, о. (1856, м. Сокаль, тепер Львів. обл. — 1920, м. Волочиськ, тепер Хмельн. обл., за ін. джерелами 1924, Сибір, Росія) — диригент, композитор-аматор, греко-катол. священик, громад. діяч. Навч. у гімназії в *А. (Н.) Вахнянина*, Перемишльській і Львів. духовних семінаріях (1879—83). Капелан УГА. Диригував сільськ. хорами, записував нар. пісні (вміщено у зб. "Русько-галицькі народні мелодії" *П. Бажанського*). Автор перших підручників з музики і співу для початківців ("Учебник початкових відомостей і співу"), а також церк. творів, хор. маршу "За Русь" (сл. В. Ференинчака), "Молитви" для сопрано й альта (сл. І. Пасічинського) тощо. Видав партитуру церк. хорів *Д. Бортнянського*.

Літ.: *Горак Я.* Листи Івана Кипріяна // Музика Галичини: Наук. збірник ЛДМА. — Л., 2001. — Т. 6. — Вип. 5; *Його ж.* Листи Івана Кипріяна // ЗНТШ: Праці Музикознавчої комісії. — Л., 2004. — Т. CCXLVII; *Берноцька Г.* Два матеріали о. Івана Кипріяна // Musica Humana: Наук. збірник ЛДМА. — Л., 2003. — Т. 6. — Вип. 8.

А. Муха

КИРДАН Борис Петрович (25.09.1922, с. Ганно-Леонтовичеве, тепер Устинівського р-ну Кіровогр. обл. — 10.08.2006, м. Москва, РФ) — фольклорист, літературознавець. Доктор філол. наук (1968). Професор (1983). Закін. Моск. ун-т (1951). 1953—83 працював в Ін-ті світ. літ-ри АН СРСР. 1983—87 — зав. кафедри рос. літ-ри Моск. пед. ун-ту. Коло наук. інтересів К. пов'язане з дослідженням проблематики укр. нар. *епосу*, зокр. *дум*, а також з висвітленням творчих постатей кобзарів.

Літ. тв.: Украинские народные думы (XV — нач. XVII в.). — М., 1962; Украинский народный эпос. — М., 1965; Собиратели народной поэзии: Из истории украинской фольклористики XIX в. — М., 1974; Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980 (у співавт. з *А. Омельченком*); Талант від Бога: [Є. Адамцевич] // КіЖ. — 2004. — 14 січ.; упор.: Українські народні думи. — К., 1972.

Літ.: *Гайдай М.* Дослідження про думи // НТЕ. — 1966. — № 6; *Плісецький М.* Книга про українське кобзарство // Там само. — 1981. — № 2; [*Б. а.*]. Ювілей фольклориста // Там само. — 1992. — № 4; *Зуева Т.* Б. П. Кирдан — исследователь народных украинских дум // Там само. — 2007. — № 3—4; *Правдюк О.* Слово про кобзарів і лірників // КіЖ. — 1980. — 21 верес.

О. Кушнірук

Ю. Кипоренко-Доманський у ролі Йонтека (опера "Галька" С. Монюшка)

В. Кирейко

Титульна сторінка видання симфонічної поеми В. Кирейка "Дон Кіхот"

Титульна сторінка видання опери В. Кирейка "Лісова пісня"

КИРЕЄВСЬКИЙ Петро В. (1806—56) — етнограф, фольклорист. Уперше видав зб. *псальмів* (у записі П. Якушкіна, 1845), включно з укр. піснями. Зб. "Песни, собранные П. Киреевским" (1860—74, 1929) містить у т. ч. і укр. пісні.

Літ. тв.: Собрание народных песен П. В. Киреевского: Записи Языковых в Симбирской и Оренбургской губерниях. — Ленинград, 1977. — Т. 1; Собрание народных песен П. В. Киреевского / Записи *П. Якушкина*, подготовка текстов, вступ. ст. и коммент. *З. Власовой*. — Ленинград, 1980.

КИРЕЙКО Віталій Дмитрович (23.12.1926, с. Широке, тепер Криворізького р-ну Дніпроп. обл.) — композитор, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1966). Н. а. УРСР (1977). Лауреат премій ім. М. Лисенка (1985), ім. В. Вернадського (2005). Член НСКУ. Канд. мист-ва (1953). Закін. Київ конс. (1949, кл. композиції *Л. Ревуцького*) й аспірантуру при ній (1952). 1949—88 — викладач композиції, читання партитур та інструментовки Київ. конс.: доцент (1961), професор (1978). Поміж учнів — *І. Щербаков*. У комп. творчості, де розвивав традиції *М. Лисенка* й Л. Ревуцького, наближався до *постромантизму* й *фольклоризму*, активно звертаючися до укр. фольклору. Тематика муз. композицій і музикознавчих праць позначена укр. нац. спрямованістю. Автор статей, зокр. про *С. Воробкевича*, Л. Ревуцького, *Б. Лятошинського*, *П. Козицького*, *Г. Майбороду*, *В. Кабачка*, *В. Мальцева*, *Л. Матвійчук*, *В. Антонюк*, багатьох опубл. рецензій на муз. події.

Тв.: опери — "Лісова пісня" (лібр. власне за драмою-феєрією Лесі Українки, 1957), "У неділю рано зілля копала" (лібр. М. Зоценка за повістю О. Кобилянської, 1966), "Марко в пеклі" (лібр. власне за драмою І. Кочерги, 1966), "Вернісаж на ярмарку" (лібр. Е. Яворського й Н. Некрасової-Яворської за п'єсою Г. Квітки-Основ'яненка, 1985), "Бояриня" (за поемою Лесі Українки, 2003, конц. вик. у Нац. опері України — 2008); балети — "Тіні забутих предків" (лібр. Ф. Коцюбинського й Н. Скорульської за повістю М. Коцюбинського, 1960), "Відьма" (лібр. В. Нероденка за поемою Т. Шевченка, 1967), "Оргія" (лібр. Н. Скорульської за драм. поемою Лесі Українки, 1977), "Сонячний камінь" (лібр. Є. Кушакова, 1982); вок.-симф. — кантати "Пам'яті М. Кропивницького" (сл. М. Рильського, 1965), "Навік єдині" (сл. З. Ружин) тощо; для симф. орк. — 10 симфоній (1952, 1964, 1968, 1970, 1975, 1977, 1986, 1992 — "Класична", 1994, 2002), увертюри, сюїта "Українські танці" (1958), поема "Дон Кіхот" (1981) тощо; для струн. орк. — Симфонієта (1971); концерти із симф. орк. — для влч. (1961), скр. (1967), подвійний для скр. і влч. (1971); для альта й фп. з орк. (1998), для фп. з орк. — Поема (1973); кам.-інстр. — Фп. тріо (1976), Фп. квінтет (1989), для стр. квартету — Фантазія і Фуга (1957), Сюїта (1958), 3 квартети (1974, 1984, 1985); для скр. соло — 2 сонати (1968), для скр. і фп. — Соната (1993), для альта й фп. — Соната (1996); для фп. — 24 дитячі п'єси (1962), 9 сонат (1968—2002), Токата (1969), Рапсодія (1977), "Альбом для юнацтва" (2001), 24 прелюдії (2002), етюди, п'єси тощо; п'єси для скр., влч., бандури тощо; хори на сл. Г. Сковороди, Т. Шевченка, П. Куліша, М. Рильського, П. Тичини, Н. Поклад, Ф. Степанова, О. Пушкіна, М. Танка, Г. Гервега та ін.; вок. цикл "Барви легенд" (сл. А. Німенка, 1973); романси на сл. Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, Й. В. Гете, В. Антонюк, В. Борисової, К. Дяченка, Н. Поклад, Б. Списаренка, Л. Тендюка, Я. Чорногуза, С. Шафар, О. Ющенка, Й. В. Гете, М. Емінеску та баг. ін.; пісні на сл. З. Ружин, М. Сніжка та ін.; обр. нар. пісень; музика до театр. вистав.

Літ. тв.: канд. дис. "Українські народні пісні в обробках радянських композиторів для голосу і фортепіано" (К., 1953); Третья симфония Б. Лятошинского // Украинская советская музыка. — К., 1960; Важливі питання хорової творчості [рец. на кн.: *Фільц Б.* Хорові обробки українських народних пісень] // НТЕ. — 1967. — № 2; У добру путь // Музика. — 1970. — № 6; Видатний митець: [Г. Майборода] // Там само. — 1973. — № 6; О Л. Н. Ревуцком // СМ. — 1977. — № 6; Київ музичний // Музика. — 1982. — № 2; Комедія-памфлет // Там само. — 1984. — № 2; [Рец. на зб.: Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки. — К., 1984] // Там само. — № 5; Единство человеческого и творческого // Лев Николаевич Ревуцкий: Статьи. Воспоминания. — К., 1989; Незабутній: [Г. Майборода] // Музика. — 1993. — № 6; Тріо "Арт-заповіт" // Там само. — 1994. — № 4; Слово про невтомного музиканта: [В. Мальцев] // Там само. — № 6; Повернення Сидора Воробкевича // Там само. — 1997. — № 2; Доленосна зустріч // Там само. — 2005. — № 1—2. Статті в газетах (понад 20).

Літ.: *Архімович Л.* Виталий Кирейко. — М., 1968; *Її ж.* Герої Кочерги на сцені // Музика. — 1981. — № 6; *Майбурова К.* Віталій Кирейко / Творчі портрети українських композиторів. — К., 1979; *Єфремова Л.* "Лісова пісня": Опера В. Кирейка. — К., 1965; *Її ж.* Опера "Лесная песня" В. Кирейко // Украинская советская музыка. — К., 1960; Творець чарівних мелодій: Розповіді, вірші, есеї про видатного композитора сучасності Кирейка Віталія Дмитровича / Упор. *І. Лобовик*. — К., 2002; *Гордійчук М.* Добрий дебют // Мистецтво. — 1958. — № 5; *Його ж.* Симфонічна музика // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Левицький О.* Музика В. Кирейка до трагедії "Оргія" // Музика. — 1972. — № 3; *Виноградов Г.* Про формування індивідуальних композиторських стилів // Там само. — 1976. — № 2; *Зінькевич О.* Пошуки і відкриття // Там само. — 1976. — № 6; *Майбурова К.* Провідна тема творчості // Там само; *Мамчур І.* Народна пісня в драматургії опери // НТЕ. — 1977. — № 1; *Його ж.* Гуманізм українського радянського музично-театральногло мистецтва // Радянська Конституція і художня культура. — К., 1983; *Тимошенко Т.* Вечори В. Кирейка та М. Байко // Музика. — 1982. — № 1; *Бобринцев К.* З музики рік та озер // Україна. — 1983. — № 32; *Швачко Т.* У співдружності з композитором. — Музика. — 1984. — № 2; *Юдкін І.* Вірність обраному шляху // Там само. — 1986. — № 6; *Чорногуз Я.* Нехай говорить музика // Укр. культура. — 1997. — № 1; *Антонюк Валент.* І знову — "Лісова пісня"… // Там само. — 1999. — № 6; *Її ж.* Вічні ноти корифея // Літ. Україна. — 2007. — 22 лют.; *Давидова О.* Балет чекає втілення // Музика. — 2001. — № 6; *Її ж.* "Оргія" В. Кирейка // Культурологічні проблеми української музики: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 16; *Пузько Г.* Мистецька висота і людська гідність // Укр. культура. — 2001. — № 11—12; *Белік Н.* Хорова творчість a cappella В. Кирейка // Розвиток інноваційних процесів у навчально-виховних закладах. — Х., 2003. — Ч. 1; *Фільц Б.* Останній романтик // Укр. культура. — 2003. — № 2; *Олійник О.* Опера // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Шестеренко І.* Традиції та нова-

торство в "Симфонічних варіаціях" Віталія Кирейка // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2004. — Вип. 5; *Її ж.* Нова українська опера // Музика. — 2005. — № 5; *Її ж.* Маловідомі сторінки біографії В. Д. Кирейка // Маловідомі та забуті сторінки музичної історії України: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 55; *Її ж.* Нова опера В. Д. Кирейка "Бояриня": Прочитання драми Лесі Українки в контексті часу // Укр. муз-во. — К., 2006. — Вип. 35; *Її ж.* Романтик своєї епохи // Музика. — 2006. — № 6; *Загайкевич М.* Нова опера Віталія Кирейка //КіЖ. — 1966. — 14 серп.; *Її ж.* Третя і найбільш вдала // Там само. — 1989. — 3 груд.; *Її ж.* Митець і доба // Там само. — 1997. — 5 лют.; *Її ж.* Після сорокарічного забуття // Там само. — 1999. — 11 груд.; *Золочевський В.* Ліричні мотиви // Там само. — 1975. — 30 січ.; *Зінькевич О.* Симфонічні прем'єри // Там само. — 1975. — 8 квіт.; *Зінків І.* Виконується вперше // Там само. — 1981. — 15 січ.; *Гриця С.* Люблю і вірую // Там само. — 1984. — 11 берез.; *Колодуб О.* Час ужинку, час зрілості // Там само. — 1985. — 3 берез.; *Приходько Г.* Прозвучали вперше // Веч. Київ. — 1985. — 15 лют.; *Козак С.* Від перших струн // Там само. — 1986. — 30 січ.; *Калениченко А.* Багатогранність // КіЖ. — 1987. — 11 січ.; *Словіковська* [*Сікорська*] *І.* "Лісова пісня" Віталія Кирейка: новорічний подарунок українцям від американського бізнесмена // Веч. Київ. — 1999. — 6 січ.; *Сікорська І.* Опера повернулась на сцену // Уряд. кур'єр. — 1999. — 8 трав.; *Її ж.* Музика лицарського духу // Там само. — 2003. — 25 січ.; ін. числ. статті в газетах.

А. Муха

КИРИК (12 ст.) — музикант. Згадується в літопису під 1134.

КИРИЛЕНКО Віктор Іванович (1931, Дніпропетровщина) — бандурист (лір. баритон). Гри на *бандурі* навч. в *О. Нирка.* Закін. ДМШ і Запоріз. муз. уч-ще (кл. бандури). Кер. капели бандуристів при ПК Півд.-трубного з-ду в Нікополі (тепер Дніпроп. обл.), потім анс. бандуристів у Білій Криниці (Херсон. обл.). Перевагу надає старовинним *істор.* і *козацьким пісням.*

Літ: Лист О. Нирка до Б. Жеплинського від 10 берез. 1969 // Приват. архів *Б. Жеплинського.*

Б. Жеплинський

КИРИЛЕНКО Володимир Васильович [16(28).01. 1892, м. Харків — 27.02.1947, м. Смоленськ, тепер РФ)] — віолончеліст, педагог. З. а. РСФРР (1935). З родини співака. Закін. Петерб. конс., кл. влч. І. Зейферта (1913). 1913—19 — соліст балетного орк. Маріїн. опери у Петрограді (тепер — С.-Петербург, деякий час — соліст балету); 1919—24 — орк. Єкатеринб. опери; з 1924 — Великого т-ру в Москві. Виступав із сольними концертами у Петрограді (тепер С.-Петербург), Єлисаветграді (тепер Кіровоград, 1921), Москві (1940-і, з М. Хованською). У 1930-х концертував з *А. Неждановою.* У репертуарі — твори *П. Чайковського,* К. Давидова, *С. Рахманінова,* К. Сен-Санса, *А. Серве, М. Мясковського* та ін. Гра відзначалася музикальністю, добрим звуком, природністю фразування. Провадив пед. діяльність.

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — М., 1965.

І. Лисенко

КИРИЛЕНКО- ЖИЛА Олександра Петрівна — див. *Жила О. П.*

КИРИЛИЧ Василь Михайлович (5.01.1961, с. Тисовиця Старосамбірського р-ну Львів. обл.) — бандурист, баяніст, редактор. Член Всеукр. (тепер Нац.) спілки кобзарів України (1998). Закін. Дрогоб. муз. уч-ще (1984, кл. *баяна*), екстерном муз.-пед. ф-т Дрогоб. пед. ін-ту (2002). Працював у загальноосвіт. закладах (учитель музики) й установах культури. Інколи виступає із сином, який читає вірші в супр. *бандури.* Учасник багатьох кобзарських свят, зборів, фестивалів, зокр. "Країни мрій". Від 2003 — засн. і ред. газ. "Мій Дрогобич" (виходить разом з часописом "Поступ", м. Львів). У репертуарі — *дума* "Про вдову і трьох синів", *істор. пісні* ("Ой не гаразд, запорожці", "Ой на горі, на могилі", "Про Нечая" тощо), *чумацькі* ("Над річкою бережком", "Ой у полі озеречко", "Ой не шуми, луже" тощо), на сл. *Т. Шевченка* ("Ой нема, нема", "Ой чого ти почорніло" тощо), *псальми* ("Про страсті Христові", "Про Почаївську Матір Божу"), сирітські, *жарт. пісні.*

Дискогр.: CD — *Кирилич В.* "Ой, горе тій чайці"; "Українська епіка у кобзарській традиції: Думи та історичні пісні" [Б. р.].

Б. Жеплинський

І. Кириліна

КИРИЛІНА Ірина Яківна (25.03.1953, м. Дрезден, Німеччина) — композиторка, педагог, продюсерка. З. д. м. України (1999). Член НСКУ (1980). Лауреатка Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1988), числ. муз. фестивалів — Міжн. дит. (Євпаторія, 1992), "Пісенного вернісажу" (Київ, 1993—97, 1998 — Ґран-Прі, володарка премії Президента України), Всеукр. радіофесту "Пісня року" (Київ, 1998, за пісню "От і все"). Закін. істор.-теор. відділ Київ. муз. уч-ща (1972, брала уроки композиції в *Р. Верещагіна*), Київ. конс. (1977, кл. композиції *М. Дремлюги*). Учасниця фестивалів у різних містах кол. СРСР. Творчості К. притаманний ліризм. В акад. музиці надає перевагу кам. жанрам. Її акад. комп. творчість близька стилям *нова музика* й *постмодернізм.* Наприкінці 1980-х здобула популярність як авторка *поп-музики.* Її пісні виконували *В. Білоножко, О. Білозір, А. Кудлай, Н. Матвієнко, Л. Сандулеса* та ін. К. пише

Д. Кириченко

Р. Кириченко

твори для хор. колективів, музику до театр. вистав, для дітей, робить обр. нар. пісень. Твори виконувались як в Україні, так і в Австрії, Вел. Британії, Канаді, Нідерландах, Німеччині, Польщі, США, Франції, Швейцарії, Швеції та ін. Має фонд. записи на Укр. ТБ і радіо.

Тв.: моноопера "Три портрети" для мецо-сопрано й кам. орк. (1988, сл. Л. Костенко); дит. опера "Вовк-чарівник" (лібр. Г. Аронова, 1993); для сопрано й кам. орк. — Арії (2004); для симф. орк. — Симфонія (1977), Симфонієта для 13-и струн. інстр. (1987), сюїта "Дивертисмент" (1978); для кам. орк. — кам. симфонія "Zeifall" ("Розпад", 1990); для естр.-симф. орк. — Концерт; для орк. нар. інстр. — Колискова й Мелодія (1994), "Жартівливі награвання" (1997); для різних інстр. — Квартет для саксофонів (1990), Соната для флейти й фп., Соната для скр. і фп. (1980), Багателі для фп. (1990); кам. кантати № 1 "Из звездного ковша" для сопрано й кам. анс. (1977, сл. М. Цветаєвої), № 2 "Приказки" (1978, на укр. нар. тексти, партитура: К., 1989), № 3 "Знаки памяти" для сопрано й кам. орк. (1986, сл. Ніки Турбіної), № 4 "Memoria" для сопрано й кам. анс. (1988, сл. Г. Ахматової), "Молитва" для сопрано, хору та кам. орк. (1989, на канонічні церк. тексти), "Сверчок" для сопрано, скр., кларнета та фп. (1992, сл. В. Хлєбникова), "Розмите бачене" для чол., дит. хорів та органа (1992—93, сл. П. Мовчана); вок. цикл "Бессонница" (1980, сл. М. Цветаєвої); для т-ру — рок-опера "Що у світі найсильніше?" (1982), рок-мюзикл "Геростратн XX століття" (1986), муз. трагедія "Оргія" (1987, за поемою Лесі Українки, пост. у Дніпроп. муз.-драм. т-рі ім. Т. Шевченка), лір. комедія "Леся Калина — славна дівчина" (1988, за В. Манівцем, пост. там само), мюзикл "Бісеня з дискотеки" (1988, за В. Гольдфельдом, пост. у Київ. т-рі оперети), музика до вистав т-ру ляльок, зокр. "Казка про рибака й рибку" (1-а премія Міжн. конкурсу вистав лялькових т-рів, кол. Югославія); інстр. естр. музика, хори, романси, естр. пісні (понад 300). Опубл. зб. пісень — "Пісні" (К., 1985), "Веселая песенка" (К., 1986), "Мій комсомол" (К., 1989), "Пісні для дітей" (К., 1991).

Літ. тв.: Авторы рассказывают // СМ. — 1984. — № 3; Ответы киевского композитора на анкету, предложенную молодым композиторам // Там само. — 1998. — № 7; В аурі натхнення // Укр. культура. — 2002. — № 7; Ірина Кириліна: "Пісня — то для мене певний компроміс" // Україна молода. — 1998. — 12 серп.

Літ.: *Конькова Г.* Размышления о молодых // СМ. — 1981. — № 12; *Її ж.* Стати майстринею // КіЖ. — 1988. — 19 черв.; *Шкляр В.* Під знаком сонця // Ранок. — 1985. — № 12; *Кулик Р.* Визнання // Музика. — 1986. — № 4; *Ярко М.* Фольклорна символіка в творчості українських композиторів // НТЕ. — 1988. — № 2; *Степанченко Г.* Контуры фестиваля // Муз. академия. — 1993. — № 1; *Михайленко К.* Юні творці мелодій // КіЖ. — 1972. — 1 черв.; *Олександров Ю.* Одна грань творчості // Там само. — 1984. — 20 трав.; *Павлова Н.* Просто музыка // Комсомолькое знамя. — 1985. — 16 июля; *Редько Е.* Жага роботи // КіЖ. — 1986. — 26 трав.; *Щурова Н.* Музика — її життя // Молодь України. — 1986. — 28 трав.; *Кияновська Л.* Без знижки на фемінізацію // КіЖ. — 1988. — 5 черв.; *Владимирова Г.* Алфавит Кирилиной // Правда Украины. — 1997. — 7 марта; *Кириченко Е.* Ирина Кирилина: "Бывает, что ценный Гран-при можно и в луже найти" // Киев. ведомости. — 1997. — 29 окт.; *Половинко В.* Нове життя старої казки // Молодь України. — 1988. — 5 листоп.; *Поліщук Т.* "Кирило" // День. — 2003. — 24 черв.; [*Б. а.*]. The Wedding of Heart and to Lent // News from Ukraine. — 1987. — N 4; *Porajska M.* Piosenka szuka wykonawcy // Przyjaźń. — 1987. — 20 listopada; *Її ж.* Gdy w Łazienkach będziesz // Там само. — 1987. — 4 grudnia.

О. Литвинова

КИРИЛОВИЧ Зенон, о. (23.08.1855, за ін. відомостями 1865, с. Войславичі на Львівщині — 17.02.1919, м. Коломия, тепер Івано-Фр. обл.) — цитрист, композитор, священик УГКЦ. Закін. Львів. духовну семінарію (1891), з 1898 працював у Коломиї. Автор церк. хорів, п'єс для *цитри* (попурі з укр. нар. мелодій, марші "За мою Україну", "Звуки побіди", "Між своїми", танці, зокр. польки тощо).

А. Муха

КИРИЧЕНКО Дмитро Михайлович (4.10.1918, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — ?) — оперний і кам. співак (баритон). З. а. Бурят-Монгольської АРСР (1953). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (1939, кл. вокалу Й. Левіна). 1939—46 — соліст Ансамблю пісні й танцю Одес. військ. округу; 1946—48 — Оперної студії Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс.; 1948—53 — Бурятського; 1953—60 — Ленінгр. ім. С. Кірова (тепер Маріїн.); 1960—72 — Казах. т-рів опери та балету. В репертуарі — укр. нар. пісні, оперні арії, пісні, солоспіви *С. Гулака-Артемовського, П. Майбороди, А. Кос-Анатольського, О. Білаша, Ю. Рожавської* та ін.

Партії: Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Грязной, Веденецький гість ("Царева наречена", "Садко" М. Римського-Корсакова), Мазепа, Онєгін, Єлецький ("Мазепа", "Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Демон (одноим. опера Ант. Рубінштейна), Ріголетто (одноим. опера Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Тоніо, Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Кириченко Д.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КИРИЧЕНКО Олександр Іванович (11.06.1941, с. Михайлівка Запоріз. обл.) — оперний і кам. співак (баритон), літератор. Закін. Моск. муз.-пед. ін-т ім. Гнєсіних (1969, кл. вокалу *П. Норцова*). 1969—70 — соліст Перм. філармонії; з 1970 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.) т-ру опери та балету. В репертуарі — укр. нар. пісні, солоспіви *М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового.*

Партії: Онєгін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно), Белькоре ("Любовний напій" Г. Доніцетті), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Кириченко О.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КИРИЧЕНКО (дів. прізв. Корж) Раїса Панасівна [14.10 (за паспортом — 11).1943, с. Корещина Глобинського р-ну, за ін. відом. с. Землянки

Великокринківського р-ну Полтав. обл. — 9.02. 2005, м. Київ, похована в с. Корещина Глобинського р-ну Полтав. обл.] — співачка (нар. контральто). З. а. УРСР (1973). Н. а. УРСР (1979). Лауреатка Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1986). Герой України (2003). Повний кавалер ордена княгині Ольги. Закін. дир.-хор. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (1978). Почала співати в Нар. самод. хорі Кременчуц. автозаводу (1961–63). Солістка анс. "Веснянка" при Полтав. філармонії (1962), анс. пісні і танцю "*Льонок*" (Житомир, 1963–67), вок.-хореогр. колективу Херсон. філармонії, Черкас. нар. хору (1968–86), де здобула популярність виконанням пісень "Степом, степом" і "Мамина вишня" *А. Пашкевича*; одночасно — солістка створеного спеціально для неї естр. анс. "Росава". Від 1986 жила у Полтаві: солістка ВІА "Чураївна" Полтав. філармонії, викладачка нар. співу в Полтав. муз. уч-щі. У репертуарі — також пісні "Біла хата" й "Пісня про хліб" (обидві — муз. А. Пашкевича, сл. *Д. Луценка*), "Синові" (муз. А. Пашкевича, сл. В. Симоненка), "Елегія" (муз. *П. Майбороди*, сл. М. Стельмаха), "Два кольори" (муз. *О. Білаша*, сл. Д. Павличка), "Журавка" (муз. О. Білаша, сл. В. Юхимовича), "Незабутнє" (муз. *І. Шамо*, сл. Д. Луценка), "Стоять тополі" (муз. *Н. Андрієвської*, сл. А. Драгомирецького), укр. нар. пісні "Гей, Іване!", "На камені стою", "Тиха вода", "Ой кивала молодичка", "Ой гарна я, гарна", "Ой хотіла мене мати" тощо, рос. і білор. нар. пісні. Нерідко концертувала в дуеті з чоловіком — баяністом і співаком М. Кириченком. Виступала з числ. гастролями у містах кол. СРСР, в Австралії, Алжирі, Канаді, Монголії, США (у т. ч. у штаб-квартирі ООН), Тунісі, на Філіпінах та ін. Опубл. зб. пісень "Співає Раїса Кириченко". Про К. знято докум. фільм "І люблю, і сміюсь, і печалюсь..." (реж. В. Артеменко). У Полтаві існує фест. естр. пісні ім. К. "Пісенні крила Чураївни" (з 2005).

Дискогр.: LP грамплатівка "Ой гарна я, гарна". — М.: Мелодія, 1992.

Літ. тв.: "Я козачко твоя, Україно": Книга-сповідь. — К., 2003; Автобіографія // *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; "Без добрых пожеланий трудно работать" // Правда Украины. — 1991. — 4 апр.; "Відродять краса й добро" // Рад. Україна. — 1992. — 12 груд.; "З роду Чураєва" // КіЖ. — 1993. — 23 жовт.; "Спасибі всім, хто відмолив мене у Бога" // Уряд. кур'єр. — 1998. — 1 груд., передрук. рос. мовою в газ.: Факты. — 2003. — 28 окт.; "Я много плакала и страдала, но ради того, чтобы жить" ("Стоит перетерпеть") // Независимость. — 1999. — 8 мая; "Вода свячена" // КіЖ. — 2003. — 12 листоп.; "Так і робимо ось уже 40 років" // Літ. Україна. — 2003. — 13 листоп.

Літ.: *Шамало В.* Народна пісня артистки народної // Україна. — 1980. — № 43; *Михайленко А.* Сповідь митця // Там само. — 2001. — № 7–8; *Яворський Е.* Два ювілеї // Укр. культура. — 2004. — № 6–7; *Колінчук А.* Раїса Кириченко // Київ. — 2005. — № 9; *Токарєв Ю.* Мадонна української пісні // КіЖ. — 2003. — 28 трав.; [*Б. а.*]. [Некролог] // Молодь України. — 2005. — 11 лют.; *Литвин В., Тимошенко Ю., Ющенко В.:* [Некролог] // Уряд. кур'єр. — 2005. — 16 лют.; *Позняк-Хоменко Н.* Козачка // Без цензури. — 2005. — 25 лют. — 3 берез.; ін. числ. статті в газ.

І. Сікорська

КИРИЧЕНКО Юрій (1888–1951) — хор. диригент. Закін. Муз.-драм. школу М. Лисенка в Києві. Хорист Укр. респ. капели. Від 1925 жив у США, де був диригентом церк. хорів. Автор хор. обробок укр. нар. пісень.

КИРИЧЕНКО Юрій Петрович (11.08.1959, м. Суми) — диригент, кер. оркестру. Закін. Сум. муз. уч-ще (1978, кл. кларнета), військ.-дириг. ф-т Моск. конс. (1983). 1983–95 — диригент дух. орк. Військ. ін-ту артилерії при Сум. ун-ті й кер. біг-бенду, що брав участь у фест. "Jazz Fest" (1995, Суми).

В. Симоненко

КИРИЧОК Петро Тихонович [20.11(3.12).1902, м. Верхньодніпровськ, тепер Дніпроп. обл. — 22.01.1968, м. Москва, РФ] — оперний і кам. співак (баритон). З. а. РРФСР (1960). Лауреат 1-го Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (Москва, 1933, 3-я премія). Закін. Дніпроп. муз. технікум (1929, кл. вокалу О. Тарловської), Моск. конс. (1934, кл. вокалу Н. Дорліак). 1934–46 — соліст Великого т-ру СРСР (Москва), 1944–47 — Рос. орк. нар. інстр. ім. М. Осипова; 1947–50 — Гастрольбюро СРСР; 1950–62 — Моск. філармонії. У репертуарі — твори укр. і заруб. композиторів, укр. нар. пісні. Записав на грамплатівку 2 укр. нар. пісні — "Карі очі" й "Ей, гусари" (1945).

Літ.: *Орфенов А.* Петр Киричек // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КИРИШЕВ Микола Олександрович (17.08.1936, с. Марково Новозаїмського р-ну Тюмен. обл., РФ) — оперний співак (бас). Н. а. УРСР (1983). Вок. освіти не має. Вик. діяльність розпочав у хорі Новосибір. т-ру опери та балету. 1963–71 — соліст Горьків. (тепер Нижегород.); з 1971 — Київ. т-рів опери та балету.

Партії: Тарас ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Марсель ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера).

Літ.: *Клякун Г.* Труд і талант // Київ. правда. — 1974. — 8 груд.; *Мокренко А.* Основний // КіЖ. — 1981. — 2 лип.

І. Лисенко

КИРПАНЬ Андрій Євтихійович (16.02.1947, с. Антонів, тепер Сквирського р-ну Київ обл. — 10.02.1998, м. Київ) — валторніст, диригент, педагог, аранжувальник. З. а. УРСР (1985). Лауреат (1976), дипломант (1968) всеукр. конкурсів. Навч. у Київ. обл. культ.-освіт. уч-щі (кл. валторни А. Потока), закін. орк. ф-т Київ. конс. (1971) та аспірантуру при ній (1979, кл. валторни *М. Юрченка*), ф-т оперно-симф. диригування (1993, кл. *В. Кожухаря*). Під час навчання — артист оркестрів Оперної

М. Киришев у ролі Тараса Бульби (однойменна опера М. Лисенка)

А. Кирпань

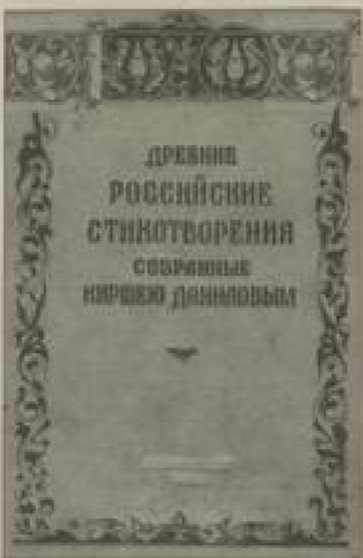

Титульна сторінка видання Кирші Данилова "Древние российские стихотворения" (М., 1938)

О. Кир'ян-Верещинський

студії при конс., Укр. радіо і ТБ, Київ. кам. оркестру, виступав із сольними концертами в Київ. філармонії, згодом — як соліст у багатьох містах України й тод. СРСР. 1972–90 — концертмейстер групи *валторн* Держ. симф. орк. УРСР, 1984–90 — також його диригент. 1990–94 — худ. керівник і гол. диригент Держ. дух. орк. України, з яким гастролював у Нідерландах і Німеччині. 1994–96 — провідний артист симф. орк. Київ. т-ру опери та балету. Від 1976 — соліст Ансамблю кам. музики СКУ, зокр. незмінний учасник його квінтету дух. інстр. (В. Турбовський — *флейта*, М. Деснов — *гобой*, В. Тимець — *кларнет*, Ю. Дондаков — *фагот*), з котрими виконав прем'єри майже всіх квінтетів для духових інструментів композиторів Києва 2-ї пол. 1970-х — 1-ї пол. 1990-х, уперше в Києві — новаторські твори авторів з Росії, країн Балтії та ін. Грав укр. музику 1970—1990-х також у складі "*Київської камерати*". У сольному репертуарі — понад 40 клас. і сучас. творів укр. і заруб. композиторів. Як валторніст виступав з *А. Баженовим, О. Гороховим, Л. Давимукою, Л. Добровольською, О. Кудряшовим, В. Шамо* та багатьма ін. Перший вик-ць обох концертів для валторни з орк. *В. Гомоляки*, валторнової Поеми *В. Губи*, Поеми й Концерту для валторни з орк. *О. Зноско-Боровського*, ряду творів *Ю. Іщенка*, всіх творів для валторни *Л. Колодуба*, партії валторни кам. кантати "Лісова музика" для голосу, валторни та фп. *В. Сильвестрова*. На авт. концерті Л. Колодуба (1992) виступав як диригент і валторніст ("Укр. концертино" для 2-х валторн і орк.). Яскраво індивідуальна манера виконання К. як валторніста позначена благородством звуку, тембр. насиченістю та артистизмом, як диригента — емоц. піднесеністю. 1974–98 — викладач Київ. ССМШ, 1995–98 — паралельно Київ конс. (НМАУ). Поміж учнів — лауреати всесоюз. і міжн. конкурсів. Як інструменталіст і диригент має багато записів на грамплатівках і CD (у т. ч. фірми "Філіпс"), у фонд Укр. радіо (зокр. ансамблів для нетрадиц. складу — "Лісової музики" В. Сильвестрова, Октету *Л. Бетховена*, Тріо для скр., валторни та фп. *Й. Брамса*, Октету й кантати "На стрімнині" для голосу, валторни та фп. *Ф. Шуберта* тощо). Трагічно загинув. 1999 у Києві відбувся вечір-концерт пам'яті К., підготовлено 3 радіопередачі про нього (3-й нац. канал "Культура", програма "Радіо муз", 1998, 1999, 2007).

Літ.: *Калениченко А.* Музыка братских республик в Доме композиторов Украины (1977–1981) // Музыкальная культура братских республик СССР. — К., 1982. — [Вип.] I; *Білоус Л.* Музикант універсального таланту: До 60-річчя від дня народження заслуженого артиста України Андрія Кирпаня (1947–1998) // Укр. культура. — 2007. — № 1; *Загайкевич М.* Чи знаєте ви, що таке духовий оркестр? // Рада. — 1992. — 26 черв.; рец. у пресі України, Нідерландів, Німеччини та ін.

А. Калениченко

КИРПАНЬ Володимир Петрович (2.04.1925, с. Глинське, тепер Сум. обл. — 21.04.1978, м. Москва, РФ) — композитор. Був членом СКУ. Закін. Київ. конс. (1953, кл. композиції *Б. Лятошинського*). 1960–64 — її викладач. Від 1964 жив у Москві, 1970–78 — ст. ред. вид-ва "Сов. композитор".

Тв.: для симф. орк. — Симфонія (1968); 6 сюїт (1952, 1956, 1958 — "Крим", 1960 — "Дитяча", 1972 — "Танцювальна", 1974 — "Романтична"), поеми "Олександр Матросов" (1953), "Павло Корчагін" (1955), "Гоголь" (1959), "Молодіжна увертюра" (1955), Увертюра (1974); для естр.-симф. орк. — Рапсодія (1960), "Весняна серенада" (1962); п'єси для фп.; ліричні пісні, обр. укр. нар. пісень, музика до к/ф (21), зокр. "Голуба стріла" (1958, реж. Л. Естрін, к/ст ім. О. Довженка) та "Як посварились Іван Іванович з Іваном Никифоровичем" (1959, реж. В. Карасьов, Одес. к/с) і радіопостановок. Інструментування творів ін. авторів.

Літ.: [*Б. а.*]. Кирпань В. П. (памяти ушедших) // СМ. — 1978. — № 8; *Михайлов М.* Музична повість про героя // Рад. культура. — 1953. — 16 берез.; *Спасокукоцький Л.* Нові симфонічні твори // Там само. — 1955. — 20 берез.

А. Муха

КИРША ДАНИЛОВ (Кирило Данилович) (18 ст.) — співак-імпровізатор, скоморох. Належав до урал.-сибір. епічної школи. Репертуар включав також *билини* й *скоморошини*, що записав з нотами після 1742 на гірськозаводському Уралі. За цими записами нині можна судити про профес. музику Київ. Русі-України. Наспів К. "Высота ль, высота поднебесная", що побутував і з ін. текстами, використав *М. Римський-Корсаков* в опері "Садко".

Літ. тв.: Древние русские стихотворения / Ред. *А. Якубович.* — М., 1804 (без нот), перевид. з нотами: Древние русские стихотворения / Ред. *К. Калайдович.* — М., 1818; Древние русские стихотворения / Ред. *С. Шамбинаго.* — М., 1938; Древние российские стихотворения, собранные Киршею Даниловым / Ред. *А. Евгеньев, Б. Путилов.* — М., 1958.

Літ.: *Беляев В.* Сборник Кирши Данилова: Опыт реставрации песен. — М., 1969; *Белкин А.* Русские скоморохи. — М., 1975; *Соломонова О.* Искусство скоморохов в контексте отечественной музыкальной культуры (на примере песенного творчества скоморохов): Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — К., 1988; *Її ж* (під прізв. *Панич О.*). До проблеми вивчення музичного мистецтва скоморохів // Укр. муз-во. — К., 1982. — Вип. 17; *Маслов А.* Кирша Данилов и его напевы // РМГ. — 1902. — № 43; *Финдейзен Н.* Сборник российских песен XVIII века // Известия отделения русского языка и словесности АН СССР. — М., 1926. — Т. 31.

КИР'ЯКОВА (дів. прізв. — Марченко, псевд. Т. Ч.) Анастасія Яківна (1830, м. Ковно, тепер Каунас, Литва — 1880, Херсон. губ.) — муз. критик, письменниця. Муз. рецензентка газ. "Одесский вестник".

КИР'ЯН-ВЕРЕЩИНСЬКИЙ Олександр Павлович (23.05.1940, м. Ромни Сум. обл.) — бандурист, педагог. Член Нац. спілки кобзарів України. Очолює її Дрогоб. відділення. Під впливом гри на *бандурі Є. Адамцевича* 1946 вирішив стати бандуристом. 1-й учитель гри на бандурі —

Г. Спиця. Закін. Львів. муз. уч-ще (1963, кл. бандури Ю. Барташевського й *В. Герасименка*). По закінченні — викладач кл. бандури у Дрогоб. муз. уч-щі, деякий час — на муз.-пед. ф-ті Дрогоб. пед. ін-ту; кер. ансамблів бандуристів при них. Як соліст-бандурист виступав у Львів., Івано-Фр., Одес., Микол., Херсон. обл. У репертуарі, крім нар. пісень, — *дума* "Буря на Чорному морі", комп. твори. Підготував ряд бандуристів.

Б. Жеплинський

КИСЕЛЬОВ Григорій Леонідович [6(19), за ін. відом. 8(21).04.1901, м. Овруч, тепер райцентр Житом. обл. — 10.04.1952, м. Київ] — музикознавець. Канд. мист-ва (1947). Доцент (1939). Навч. у Черніг. гімназії, муз. уч-щі (кл. Е. Пляттер і Е. Богословського), Київ. конс. (1921—23, кл. фп. *С. Короткевича*). Закін. наук.-теор. ф-т Київ. муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка (1927, кл. *А. Альшванга*), аспірантуру при Моск. конс. (1935). Викладач теорії й історії музики Київ. муз. технікуму (1930—32), Моск. муз. уч-ща ім. Гнєсіних (1932—35), Свердлов. (тепер Єкатеринб.) *конс.* (1935—39), Київ. конс. (1939—40), Центр. моск. муз.-пед. ін-ту (1940—41). Заст. директора з наук. частини Музею П. Чайковського в м. Клину (1941). Ост. роки жив у Києві, де працював ст. наук. співробітником ІМФЕ, в. о. професора кафедри рос. музики Київ. конс. У сфері наук. інтересів К. — діяльність і творчість *М. Балакірєва*, досліджував також творчість *С. Гулака-Артемовського*, *Л. Ревуцького*, зв'язки *Лесі Українки* з музикою тощо. Автор підручників з муз. грамоти. Значну роль відігравала наук.-популяризаторська робота.

Літ. тв.: канд. дис. "Музика в житті і творчості Лесі Українки" (К., 1946—47); Музична грамота: [Посібник для муз. технікумів] (у співавт. з *Л. Кулаковським*). — Х.; К., 1932; рос. мовою — М., 1934, ²1936; М. А. Балакирев: Краткий очерк жизни и творчества. — М.; Ленинград, 1938; "Могучая кучка" и М. А. Балакирев / Беседы о музыке. — М., 1940; Бетховен и его симфонии. — К., 1940; М. И. Глинка. — М., 1941; Сім струн серця: Музика в житті і творчості Лесі Українки / Ред. *Т. Шеффер*. — К., 1968; Л. М. Ревуцький: Короткий нарис життя і творчості. — К., 1949, рос. мовою — 1951; Людвіг ван Бетховен: [Життя і творчість]. — К., 1949; Короткий виклад нотної грамоти: Навч. посібник для студентів-заочників пед. ін-тів. — К., 1949, ²1962; С. С. Гулак-Артемовский. — К., 1951, укр. мовою — 1955; Державний український народний хор. — К., 1951; Переписка Балакирева и Стасова как музыкально-исторический материал // Переписка М. А. Балакирева и В. В. Стасова. — М., 1935. — Т. 1; О романсах Балакирева // *Балакирев М.* Романсы и песни / Под ред. *Л. Киселёва*. — М., 1937; Мировоззрение М. А. Балакирева. — 1937 (рукоп.); статті в БСЭ, МСЭ, енцикл. словнику "Гранат", періодиці.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006.

КИСІЛЬ Дмитро (2-а пол. 19., Сквирський пов., тепер Київ. обл. — після серед. 1920-х) — лірник. Від 6-и років незрячий. Користувався авторитетом серед колег. Навч. лірницької науки, склав іспит, мав учнів. Більшу частину року жив у селі побл. Сквири, решту часу мандрував "по всіх усюдах". У 1-й пол. 1920-х двічі-тричі на рік бував у Києві, де мешкав по місяцю на Шулявці, неподалік залізниці. Мав великий репертуар, куди входили пісні про Морозенка, про Швачку, "Про Коновченка" тощо. Особливо любив *псальми*, виконував, зокр., всі псальми із зб. "Ліра і її мотиви" *П. Демуцького*. Співав у характерній лірницькій манері, вимовляючи *шелестівки*, з додатковими складами, добрим гармонічним басом. Добре володів інструментом — *лірою* рідкісного типу: 4-струнною, де вів подвійну мелодію на 4-й струні.

Літ.: [*Б. а.*]. Кобзарі і лірники // Етногр. вісник. — К., 1926. — Кн. 3.

О. Богданова

КИТАЇН Михайло Григорович (1863, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — ?) — оперний співак (тенор), педагог, композитор. Вок. освіту здобув у Варшав. конс., удосконалювався в *К. Еверарді* й Арамбуро. Співав на сценах оперних т-рів Варшави, Києва, Харкова, гастролював в Італії. Через хворобу рано залишив сцену і провадив вок.-пед. діяльність в Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), Варшаві та Києві. Поміж учнів — В. Рудницький, М. Ярославський. Автор метод. посібника для співаків.

Літ.: Иллюстрированный словарь современных русских музыкальных деятелей. — О., 1908. — Вып. 2.

І. Лисенко

КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (КУМЗ.). Китай — одна з найдавніших країн Землі, третя у світі за розміром території, найчисленніша за кількістю населення. Сучас. суверенна Китайська Народна Республіка (КНР), швидко долаючи колишнє відставання, активно розвиває різнобічні зв'язки з усіма країнами світу, в т. ч. з Україною. Певне місце тут посідають і муз. зв'язки.

Музика Китаю, що веде свій початок за 3—4 тис. років до н. е., вбирала в себе різноетнічні джерела і справляла на них зворотній вплив. Однак протягом баг. століть контакти з європ. музикою були практично відсутні й почали встановлюватися лише з серед. 19 ст. Окрім певних соціально-політ. причин, це пояснюється психологічною складністю осмислення кит. феномену ззовні представниками ін. типу цивілізації. Азійський Китай має кардинальні відмінності щодо мови (інтонаційної у всіх різноманітних діалектах), писемності (ієрогліфічної), релігії та філософії (даосизм, конфуціанство), істор.-культ. і практично-побутового досвіду, нац. ментальності і традицій світосприймання.

Україна, надто віддалена територіально, впродовж століть не мала з Китаєм безпосередніх взаємин, але з 17 ст. туди потрапляли поодинокі українці у складі торгівельних, релігійних та дипломатичних місій. Від поч. 19 ст. стають відомими імена відповідних укр. науковців, лікарів, мандрівників. Згодом поблизу кордонів

Ансамбль Китайської опери під час гастролей у Києві

Титульна сторінка автореферату канд. дис. Ма Вей "Концепція форми в музиці Китаю і Європи: аспекти композиції та виконавства" (О., 2004)

Росії і Китаю на Далекому Сході розміщуються цілі поселення з укр. переселенців у межах т. зв. Зеленого Клину. Числ. організована еміграція до Маньчжурії (півд.-сх. частина Китаю) відбулася на межі 19—20 ст. у зв'язку з прокладанням Росією Кит.-сх. залізниці (1897—1903) і подальшою її експлуатацією. Велика стабільна колонія українців була в Харбіні (засн. 1898), менші — в центрі Маньчжурії Мукдені (тепер Шеньян) і Гірині. Досить значна кількість прибулих (купців, службовців) із 1905 осіла в Шанхаї, частково в Тянцзіні й Ціндао. У цих містах налагоджувалось укр. громад. життя, видавалися газети, діяли школи, провадилася культ.-просвітницька робота. У Харбіні відкрився "Укр. клуб" (1907), працював оперний т-р (однією з перших його солісток 1905—06 стала *О. Золотницька*). Цій справі, ймовірно, сприяло те, що до 1917 послом Росії в Китаї (Пекін) був українець, уродженець Чернігівщини І. Коростовець.

З поваленням царату й поч. громадян. війни контингент емігрантів "2-ї хвилі" поповнювався політемігрантами з України, а також українцями Сибіру, Далекого Сходу. До 1940 кількість українців коливалася від 30 до 50 тис. (із наступним зменшенням). Склад прибулих був строкатим і мінливим. Напр., у їхньому числі був утікач від більшовиків, київ. кооператор *Й. Сніжний*, який певний час жив у Шанхаї, де організував анс. бандуристів; сліпий мандрівник, письменник, фольклорист та музикант-аматор *В. Ярошенко* викладав в ун-тах Шанхая і Пекіна. У 2-й пол. 1920-х на сцені Харбінської опери виступали *Л. Липковська, О. Спришевська, О. Маринніна, В. Войтенко, В. Любченко, О. Станіславова* (пройшла шлях від хористки до солістки), по кілька концертів дали *Л. Балановська* й *А. Лабінський*. Числ. аудиторію, переважно рос. білоемігрантів, у Шанхаї час від часу збирав *О. Вертинський*. Гастролювали й інструменталісти: піаніст *Й. Брайловський*, скрипаль *М. Ерденко*, віолончеліст, соліст і концертмейстер Рос.-япон. симф. оркестру *Г. Пеккер* (у кін. 1940-х — викладач Київ. конс.). Кол. одесит (з 1920 — американець) *Й. Яссер* 1921 виступав як органіст, муз. кер. і диригент хору "Шанхайські співаки", згодом — тільки як органіст. Скрипаль *О. Дзигар*, який нар. у Харбіні й там само закін. Вищу муз. школу ім. О. Глазунова, 1938—46 працював солістом анс. "Ямата-отель" у Мукдені (тепер Шеньян), 1943—45 — симф. оркестру в Харбіні; він здійснив ряд грамзаписів на фірмі "Віктор у Сіньцзяні", популяризував укр. музику, провадив активну гром. діяльність, очолюючи з 1936 Укр. Далекосхідну Січ. 1946—47 гастролювала оперна артистка *О. Коробейченко*.

Після проголошення 1949 КНР КУМЗ. вийшли на міждерж. рівень, одержуючи офіційне заохочення й підтримку. В Харбіні у виконанні кит. артистів було поставлено оперу "Молода гвардія" *Ю. Мейтуса*. 1952—53 делегація рад. митців, куди від України увійшли *З. Гайдай, Б. Гмиря, К. Данькевич* та ін., протягом місяця перебувала в Китаї. Перші заруб. гастролі новоствореного *Анс. нар. танцю п/к П. Вірського* відбулися в Китаї, зокр. у Пекіні, Ухані, Кантоні, Ханчжоу, Шанхаї, Усі, Чженчжоу, Сіані, Таньцадзіні, Нанкіні. Перед кит. слухачами виступали артисти *Укр. нар. хору п/к Г. Верьовки*, ін. колективи. Деякі інструменталісти й педагоги по кілька років викладали в Китаї. Так, віолончеліст *В. Червов* 1956—58 — у Центр. конс. у Пекіні, водночас виступаючи із сольними концертами; піаністка *Т. Кравченко* 1957—60 — у консерваторіях Пекіна й Шанхая, паралельно даючи концерти і здійснюючи грамзаписи; поміж її кит. учнів — лауреати міжн. конкурсів Лю Шикунь, Гу Жуан, Ін Ченцзун, Лі Мінтян та ін.

Разом з тим укр. аудиторія могла безпосередньо ознайомитися з різними жанрами кит. муз. мистецтва. Одними з перших в Україні виступили артисти цирку КНР (Київ, 1950), згодом гастролювали шанхайський т-р "Пекін. муз. драма" з клас. кит. оперою "Сива дівчина" (вдруге — Київ, 1957), Художній анс. молоді КНР (1952), по цілій Україні — Анс. пісні і танцю Нар.-визвольної армії Китаю під орудою генерала Чень І (1954, 1960), у Харкові — диригент Лі Хелунь (1956) тощо. В укр. газетах і журналах друкувалися матеріали про концерти кит. музики, худ. самодіяльність, отримання кит. студентами дипломів укр. консерваторій тощо. В СКУ побував директор Шанхайської конс., композитор, педагог та громад. діяч Хе Лутін.

КУМЗ., перервані через загострення взаємин кол. СРСР з КНР, відновилися з 1980-х і вийшли на новий рівень після здобуття Україною незалежності та встановлення міждержавних відносин між КНР і Україною. В різних роках у Китаї відбулися гастрольні виступи молодих оперних і кам. співаків — *Г. Олійниченко, Є. Чавдар, Є. Мірошниченко, Г. Сухорукової*, Є. Смоленської, естр. співака *Ю. Богатикова* та ін., балетної групи Донец. т-ру опери та балету, симф. орк. Київ. муз. уч-ща (п/к *Н. Пономарчук*, з участю кит. студентів), Севастоп. т-ру танцю, Одес. дит. хору (на Тайвані, де мешкають китайці), гастролі *О. Злотника* тощо. *Р. Кофман* диригував симф. орк. на Тайвані. Молодий піаніст *О. Гаврилюк* (кол. харків'янин, тепер живе в Сіднеї в Австралії) дав концерти в Шанхаї і на Тайвані. *В. Віардо* (живе у США) провадив майстер-класи на Тайвані. "*Київські солісти*" п/к *Б. Которовича* дали концерти в Сінгапурі в залі "Еспланада" (2005). *І. Гайденко* взяв участь у міжн. цирковому фест. у Пекіні (1996). До Одеси приїздив симф. орк. із Сінгапура, що значною мірою складався з китайців, дириг. Ху Чой (1987). В Одесі й Києві гастролював Анс. старовин. кит. музики з Тяньцзіну в такому складі: Дзянсін Ван (флейта сяо) і Фенг'юн Лі (цін). Проф. Пекін. нац. муз. академії Лю Юнін, виконавець на кит. різновидах *цимбалів* янгчін, ґючін (побутують 300 років), разом з укр. виконавцем на європ. цимбалах *Т. Бараном* виступив на концертах у Львові й Луцьку (2006). Акордеоніст К. Бур'ян здобув 2-у премію на міжн. конкурсі у Пекіні (1997).

Кит. музиканти беруть участь у міжн. конкурсах в Україні, входять до складів журі. Зокр. на 4-у міжн. конкурсі юних піаністів *В. Крайнєва* (Харків, 2006) Ґран-прі у молодшій групі здо-

була Тон Бо (Харків, 1998), на 5-у — 1-у премію в ст. групі завоювали Ван Чун, у молодшій групі — Хуан Нансун, Ґран-прі присуджено 13-річній Сігіан Лі. На 2-у міжн. конкурсі пам'яті *В. Горовиця* (Київ, 1997) лауреатом 1-ї премії стала Лон Ін, 2-ї премії — Чжан Хойоу (серед. група), на 4-у бронзові медалі одержали У Цунь і Ван Евей, на 5-у перемогла Чун Вай Чан Речел з Гонконгу, на 7-у в ст. групі 2-у премію здобув Лю Юньтян, у серед. групі золоту медаль і диплом за найкраще виконання твору укр. композитора завоювала 14-річна Вонвай Інь. На 2-у міжн. конкурсі піаністів пам'яті *Е. Гілельса* (Одеса, 2003) Цянь Чен, а на 4-у (2006) Люй Хаочен посіли 4-і місця; в роботі журі взяв участь Ян Чжун. Кит. музикантів було запрошено на 4-й міжн. конкурс юних піаністів і композиторів "*Віват, музика!*" (Нова Каховка Херсон. обл., 2006). Роуді Лі (влч.) здобула 1-у премію на 3-у міжн. конкурсі ім. М. Лисенка.

1985 голова СКУ *Є. Станкович* виїздив до КНР для встановлення безпосередніх творчих зв'язків між 2-а комп. організаціями. Однією з ефективних форм реалізації такого плану стала участь кит. композиторів у масштабних муз. імпрезах, що з 1980-х почали провадитися силами СКУ–НСКУ. Відтак на міжн. "*Форумах музики молодих*" були представлені: Тан Чан Бун із Сінгапуру), Д. Нен Хсьєнхо (V — 1998) і Чихчун Чі-Сун (VIII — 2003, обидва з Тайваня), на міжн. "*Київ Музик Фестах*" — Чін Ян (XI — 2000), Чен Чжень (XII — 2002), на фестивалях Київ. орг. НСКУ "*Музичні прем'єри сезону*" — Сі Ванчуен, Сі Гуаннан (XIV — 2004), Ван Хайлунь (XV — 2005), Томас Хей Лі, Хань Шюн, студенти НМАУ — Йон Ян (IV — 1993), Чжан Мен (кл. *Г. Гаврилець*, XVI — 2006).

На поч. 1990-х гостем Всеукр. муз. спілки була делегація з КНР, зокр. Ляонінського комітету працівників літ-ри й мист. на чолі із Чжао Джичжоу з метою підписання Угоди про культ. і ділове співробітництво між 2-а творчими установами. Делегація побувала в Житом., Львів., Одес. обл. відділеннях Спілки, відвідала її малі підприємства у Сколе й Стрию (Львів. обл.), Музей нар. архітектури та побуту НАНУ в с. Пирогові (Київ. обл.) та ін. Композитор і генеральний ред. кит. журн. "Муз. життя" Гу Сяодань розповів про його роботу, а перекладачка, різнобічний митець і педагог Цзоу Цусін повідомила, що готує книжку про укр. колег-митців "Мої українські друзі", заплановану пекін. вид-вом "Іноземна книжка".

Проте центр уваги нині перенесено на допомогу України у підготовці молодих музикантів КНР. В укр. муз. академіях та ін. муз.-навч. закладах Києва, Харкова, Одеси, Львова, Донецька тощо провадиться прийом (на платній основі) сотень кит. абітурієнтів практично на всі ф-ти й відділи, включаючи навчання в аспірантурі. Для заруб. студентів вважається престижним навчання насамперед у НМАУ (Київ). Перші студенти й стажисти з'явилися в ній у серед. 1950-х, а з 1980-х їхнє число невпинно зростає. Протягом 2006—07 навч. року на вок., фп. та орк. ф-тах НМАУ перебувало бл. 200 студентів, понад 70 з них отримало дипломи магістрів, 40 — бакалаврів. У кл. композиції Є. Станковича пройшов курс асистентури-стажування Чжу Чанлей (вихованець одесита *О. Красотова*).

Кит. студентів активно залучають до творчої і вик. діяльності, вони демонструють високі результати у міжн. конкурсах. 2007 студентка фп. ф-ту Ляо Сяньцзи (кл. *Б. Архімовича*) виборола 1-у премію на міжн. конкурсі в Італії, а Чжей Ші (кл. *І. Павлової*) став лауреатом 2-х міжн. конкурсів — у Сербії та Італії. Чан Фон (кл. *П. Фенюка*) здобув 3-ю премію на міжн. конкурсі баяністів-акордеоністів у Пекіні (2004). Випускники кафедри мідних дух. інстр. Лю Оумен і Сун Пен здобули перемоги на конкурсах у Рівному й Тернополі. У концертах муз. форуму "Парад віртуозів" (Київ, НМАУ) взяли участь студенти вок. ф-ту Го Вей, Чжан Чун (кл. Г. Кабки) та ін.

Титульна сторінка автореферату канд. дис. Ву Гоулінг "Китайська виконавська інтонація в європейській вокальній музиці XIX – XX століть" (О., 2006)

Для здійснення відбору громадян КНР на навчання у НМАУ остання взаємодіє з Міжн. центром освітніх обмінів при Мін-ві освіти КНР (Пекін). Туди регулярно виїздять творчі делегації провідних викладачів НМАУ на чолі з її проректором з творчих питань і міжн. зв'язків *О. Береговою* для оцінки рівня підготовки кит. абітурієнтів. Паралельно з навчанням у НМАУ провадяться різноманітні творчі зустрічі, концерти за участю відом. кит. музикантів. Одним з найрезонансніших міжн. заходів 2006—07 навч. року став концерт і майстер-клас кит. виконавців на традиц. нар. інструментах сяо й цін, влаштований кафедрою старовинної музики НМАУ спільно з Посольством КНР в Україні.

У лип. 2006 НМАУ уклала угоду про співробітництво із Чженцзянським пед. ун-том (м. Тіньхуа, провінція Чжецзян), у складі якого діє Ін-т мистецтв. Мета угоди — взаємовигідний обмін досвідом у підготовці муз. кадрів, наук.-метод. літ-рою, навч. програмами, студентами, викладачами, муз. колективами, інформацією про міжн. конкурси й фестивалі тощо. Відтак у жовт. 2006 відбулася гастрольна поїздка групи солістів і студ. кам. оркестру НМАУ п/к *І. Андрієвського* на святкування 50-річчя від дня заснування Чженцзян. пед. ун-ту. До складу делегації ввійшли педагоги-виконавці — лауреати міжн. конкурсів *Л. Марцевич* (фп.) і *Д. Ткаченко* (скр.), асистенти-стажисти, лауреати міжн. конкурсів О. Казанцева-Кабка (сопрано), С. Бортник (тенор), Л. Король (бандура) та А. Єрьоменко (баян). Під час гастрольної поїздки вони дали низку концертів у мм. Тіньхуа, Ханчжоу та Шанхай з творів зах.-європ. і укр. сучас. композиторів: зокр. спеціально для цих гастролей Є. Станкович написав "Китайську пісню" для струн. орк., а мол. композитор і піаніст О. Безбородько — Фантазію на теми з опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* для скр., фп. та кам. орк.

Плідну діяльність у тому самому напрямі провадить Одес. ДМА. 1983 між нею (ректор *М. Огренич*) і Конс. м. Ухань (ректор Тун Цунлян) було підписано угоду про співробітництво. Згідно з нею в Одесі стажувалися кларнетисти Лю Бо й Хце Ші. Згодом партнерські стосунки вста-

Титульна сторінка автореферату канд. дис. Чжу Чанлея "Конвергенція східної та західної художньої традиції в композиторській практиці" (К., 2008)

новлено з консерваторіями мм. Пекіна, Шеньяна, Гуанчжоу, Тяньцзіня та Цзиліньським ін-том мистецтв. Продуктивну роль у цьому відіграли візити до Одеси проф. Пекін. конс. Чжао Пінго, представників Тяньцзіньської конс. — ректора Яо Шенчана й проф. кафедри фп. Шен Найфаня. Чимало кит. випускників Одес. ДМА стало лауреатами й дипломантами міжн. конкурсів: напр., піаністи Ван Евей і Лон Ін, Чжо-Юй Бо, Сюй Хубей, У Цунь, Лу Гелін, Чен Чан, Фон Зисян, Чжао Ченсі, Ван Ліло, струнники Хайде Вей, Лю Сін, Ло Ле, Чжан Вейцзі, Лу Єнь, вокалісти Му Хон, Ву Гуолін, Чен Сяо, Хон Чен (здобув 2-у премію на конкурсі вокалістів ім. А. Дворжака, Карлови Вари, Чехія, 2004). 1984 у залі Одес. філармонії відбувся концерт майстрів мистецтв і молодих виконавців КНР: Чжан Феньї (сопр.), Чжан Маньхуа (мецо-сопр.), Сюе Вей (скр.), лауреат міжн конкурсу Фу Ханцзін (баритон), Вей Диньвень (фп.), акомпанував Цуй Шигуан; виконувалися твори класиків, кит. нар. і сучас. музика. Числ. випускники магістратури Одес. ДМА стали професорами консерваторій Китаю, поміж них — Цуй Ке, Луо Вей, Ма Вей. Усього (станом на 2007) в Одес. ДМА навч. понад 180 кит. студентів і аспірантів.

Водночас ширше практикується залучення одес. педагогів для викладання в муз.-навч. закладах Китаю. Від 1990 у КНР працювали викладачі кафедри спец. фп. Одес. конс. — *І. Сухомлинов* (почесний професор Чан Чуньського ін-ту мистецтв), *О. Бугаєвський* (конс. у Гуанчжоу, 1992—95, нагороджений кит. медаллю), Г. Попова, О. Гончаров, М. Крижанівський, В. Сорокін, О. Балан та ін. Вони зробили вагомий внесок у розвиток муз. мистецтва й виконавства Китаю, виховали велику кількість піаністів-солістів і педагогів. Особливо значні результати дала багаторічна діяльність доцента кафедри сольного співу, проф. Е. Летягіної (1995—2003), яка підготувала понад 200 співаків і педагогів, поміж них: Ертемуту — тепер соліст Нац. опери Внутрішньої Монголії, кавалер ордена "Вен Хуа"; Ліу Лі — солістка Пекін. оперного т-ру; Ян Єн — декан вок. ф-ту Конс. у м. Гуанчжоу; Вен Хентай — професор, ректор Ін-ту мистецтв у м. Гуанчжоу; Ліу Дон — професор, декан вок. ф-ту Академії мистецтв Тяньцзіньської конс.; Сі Юань — професор, декан вок. ф-ту Академії мистецтв Внутрішньої Монголії; Чжоу Сяоін — професор, декан муз.-пед. ф-ту Конс. у м. Гуанчжоу, та ін. Е. Летягіна була членом журі міжн. конкурсів вокалістів у Гуанчжоу (2000), Пекіні (2003), Шанхаї (2005), її удостоєно держ. нагород КНР — "Steed award" і "Золотого ордену дружби народів" — за видат. внесок у розвиток мистецтва й культури Китаю.

1999—2007 у Китаї працював О. Красотов, який викладав *композицію, інструментовку*, теорію музики (див. *Музикознавство*), вів майстер-класи у мм. Пекін, Ціннань, Гоцо, його запрошували членом журі фестивалів сучас. музики у Пекіні. Поміж його кит. учнів — лауреат конкурсу композиторів у Шанхаї Лі Чан, викладач Ін-ту мистецтв м. Ціннань, кол. аспірант Одес. ДМА Чжу Чанлей, який згодом закінчив асистентуру-стажування (кер. Є. Станковвич) і аспірантуру при Київ. конс. (наук. кер. *В. Золочевський*), лауреат 1-ї премії Всекит. конкурсу на найкращий твір для баяна Чен Нань, аспірант Шанхайської конс. Ван Мін. *О. Ровенко* читав лекції з *поліфонії*. *С. Шип* у 2005—06 викладав поліфонію і теорію музики в Тяньцзіньській конс.

Поміж числ. вихованців Харків ун-ту мистецтв відзначилися лауреати міжн. конкурсу вокалістів "Алчевський дебют" у рамках фестивалю, присв. С. Рахманінову, вокалісти Лі Сяолун, Хуан Венфень, Чао Хун, Чжоу Чживей, Чжан Лі, лауреати Міжн. фест. слов'ян. фп. музики (Мелітопіль, 2002, 2004) Ян Ціяо, Чень Чун, дипломанти міжн. конкурсу "Fortissimo" (Харків, 2004) Цінь Тяо, Ян Цзіяо. На муз. фест. у Феодосії "В гостях у Айвазовського" успішно виступили Сун Шоу й Цінь Тень, у залі Харків. філармонії з супр. симф. оркестру співали У Хунань і Гуй Ціньлінь.

Укр. музикознавці *Г. Вірановський, О. Маркова, В. Москаленко, І. Юдкін* та ін. у своїх працях зачіпають істор.-теор. питання кит. музики, читають лекції, здійснюють наук. керівництво відповідними дис. працями. *М. Копиця* підготувала цикл радіопередач для КНР "Джерела укр. музики". У НМАУ захистив канд. дис. Вей Цзюнь (наук. кер. В. Москаленко). Згаданий Чжу Чанлей захистив у ІМФЕ канд. дис., де на основі порівняльного аналізу творчості Є. Станковича й Бао Юань Кея порушує проблему конвергенції худож. традицій Сходу й Заходу. У магістерській роботі Ван Хай Луня на прикладах творчості *Л. Колодуба* та ін. укр. авторів розглянуто питання ставлення композитора до фольклору. В Одес. ДМА захистилися Ву Гуолін, Ма Вей, Лю Бінцян, Чжан Сяохао, Лю Сімей (наук. кер. О. Маркова), готуються до захисту У Цзинін, Лю Сунь Пенсян та ін., у Київ. нац. пед. ун-ті — Лінь Хай (наук. кер. *А. Болгарський*), Ши Цзюнь-Бо (наук. кер. Л. Падалка). У Харкові захистила канд. дис. співачка Чжань І (наук. кер. *Н. Гребенюк*) і відтоді працює у м. Ухань. Кит. тематику у творчості укр. композиторів представлено відносно нечисленними, але показовими зразками. *Б. Лятошинському* належать вишукано-колоритні Три романси на сл. стародавніх кит. поетів (1925), кит. танець у його опері "Золотий обруч", оркестрування балету *Р. Глієра*

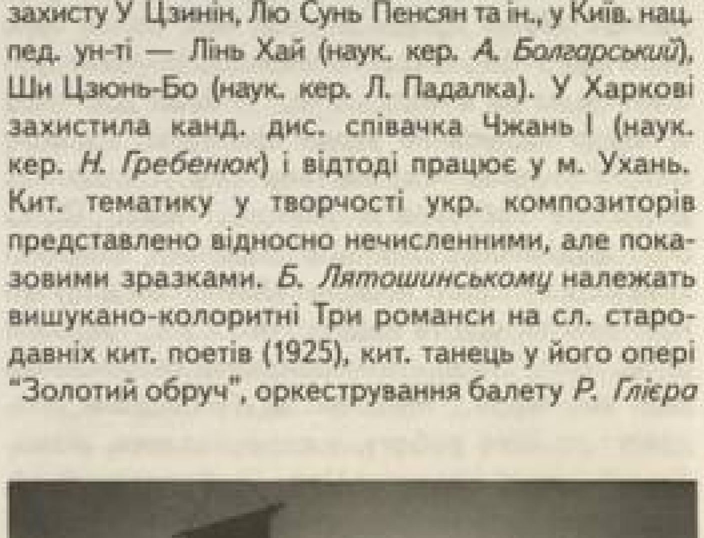

Китайські студенти класу В. Посвалюка (в центрі)

“Червоний мак” (1927). Уродженець Харбіна, згодом київ. театр. композитор *Л. Соковнін* написав (у співавт.) оперу “Ван Ши-бін” (1932) на сюжет, пов'язаний з конфліктною ситуацією довкола Кит.-сх. залізниці. Безпосереднім свідченням КУМЗ. була діяльність крим. композитора (з 1972) *Чен Баохуа* — уродженця Пекіна, члена НСКУ, дипломанта міжн. конкурсу композиторів КНР (Шанхай, 1987), лауреата Держ. премії АР Крим (2001), Премії ім. В. Косенка (2006). У його різножанровому творчому доробку виділяються, зокр., симф. сюїта “Китайські картинки” й Альбом п'єс для дітей. Увагу укр. канад. композитора *Г. Кулеші* привернула клас. збірка кит. фольклору “Книжка вікон” (“Шицзин”) як основа п'єси для 2-х фп. і ударних (1986). Від 1990-х в Україні з'явилися: вок. цикл *Л. Донник* на сл. кит. поетів 11—8 ст. до н. е., 2 хори на сл. Бо Цзюй-І *В. Гончаренка*, вок. цикл “Озеро белых лотосов” *О. Рудянського* на сл. Бо Цзюй-І, перекл. Л. Ейдліна, хор “Сарана” на сл. Конфуція *О. Протопопової*, масштабне медитативне дійство “Пісні весни” на сл. Бо Пу й Сю Цайсі для голосу, флейти, ударних та чтиці *М. Шуха*. Впливи кит. стародавньої поезії і філософії, що позначилися на естетичних і муз.-технологічних засадах сучас. зах.-європ. мистецтва, простежуються й на характері ряду творів ін. композиторів України.

Літ.: *Виноградов В.* Музыка в Китайской Народной Республике. — М., 1959; Одеській музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90. — О., 2003; *Ван Хай Лунь.* Композитор и фольклор: традиции украинской композиторской школы: Магистер. работа. — К., 2005; *Вей Дзюнь.* Жанрова система народно-пісенної культури Китаю: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2006; *Ву Гуолінг.* Китайська вокальна інтонація в європейській вокальній музиці XIX—XX ст.: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — О., 2006; *Ільницька М.* На хвилях музики в минулу далечінь круїз. — К., 2006; *Лю Бін Цян.* Веризм та його аналогії в музичному мистецтві Європи: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — О., 2006; *Полок А.* Україна на Далекому Сході: організації, події, персоналії: Довідник. — К., 2006; *Лінь Хай.* Методичні засади диригентсько-хорової підготовки студентів до роботи в школах Китаю та України: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. — К., 2007; *Чжан Сяохао.* Художньо-стильові принципи тенорового співу в оперному мистецтві: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — О., 2007; *Чжу Чанлей.* Конвергенція східної та західної художньої традиції в композиторській практиці: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2007; *Ши Цзюнь-Бо.* Методика формування мистецької компетентності майбутніх учителів музики в процесі фортепіанної підготовки: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. — К., 2007; Pro Domo Mea: Нариси: До 90-річчя заснування Харківського державного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського. — Х., 2007; [*Б. а.*]. Художня самодіяльність Пекіна //Соц. культура. — 1956. — № 10; *Вертинский А.* Париж—Шанхай // Ф. Шаляпин: Статьи, воспоминания, высказывания. В 2 т. — М., 1958. — Т. 2; *Куришев Є.* Віртуози планети // Музика. — 1970. — № 1; *Вирановский Г.* Музыкально-теоретическая система Древнего Китая //Одесский музыковед'93. — О., 1993; *Степанченко Г.* Сузір'я юних талантів // Музика. — 1998. — № 4; *Горелик Л.* Чешский успех одесситов // Муз. вісник ОДМА. — О., 2004. — Вип. 1; *Лю Пін Чан.* Пекінська опера в контексті європейської музичної семантики Нового часу // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА. — О., 2004. — Вип. 5; *Лю Сі Мей.* Символізм художнього мислення Сходу і формування філософії мистецтва та музично-художньої практики XX століття // Там само; *У Цзин Ин.* Культурологические и философско-эстетические предпосылки связи трагедии и трагического с феноменом оперы // Там само; *Юдкин И.* Особенности китайской вокальной ритмики // Метроритм—2. — К., 2005; *Розенберг Р.* Творчий шлях завдовжки у півстоліття // Музика. — 2006. — № 5; *Алейникова-Сокол Т.* На честь славного одесита // Там само. — 2007. — № 2; *Сунь Пенсян.* Характерні особливості китайських народних пісень // Мистецтвознавчі записки. — К., 2007. — Вип. 11; *Хуан Ге.* Особливості виконавської інтерпретації сцени Сільвіо і Недди з опери Р. Леонкавалло “Паяци” // Там само; *Юрьев В.* Жизнерадостное искусство: Спектакли артистов цирка КНР в Киеве // Правда Украины. — 1950. — 29 берез.; [*Б. а.*]. Приїзд до Києва китайських артистів // Літ. газета. — 1952. — 24 січ.; *Гмиря Б.* На концерті артистів: Мистецтво китайського народу // Рад. Україна. — 1952. — 27 січ.; *Дашенко В.* Хвилююча зустріч // Рад. мистецтво. — 1952. — 30 січ.; *Козицький П.* “Сива дівчина” (співають артисти КНР) // Там само; *Черкашин Ю.* Мистецтво героїчного китайського народу // Соц. Харківщина. — 1952. — 9 лют.; Розповідь про новий Китай [*З. Гайдай* про поїздку до Пекіна] // Рад мистецтво. — 1953. — 11 січ.; *Гайдай З.* Месяц среди друзей // Правда Украины. — 1953. — 30 січ.; *Чень І, генерал.* Братерська дружня зустріч // Київ. правда. — 1954. — 26 лют.; *Данькевич К.* Незабутній вечір, незабутні враження // Рад. культура. — 1954. — 28 листоп.; [*Б. а.*]. Великий успіх китайського ансамблю // Рад. Україна. — 1954. — 3 груд.; *Вікторов Б.* Успіх китайського диригента // Соц. Харківщина. — 1956. — 4 листоп.; [*Б. а.*]. Встреча коллектива китайского театра Пекинской музыкальной драмы с работниками культуры Украины // Правда Украины. — 1957. — 3 січ.; *Жуковський Г.* Спасибі: До гастролей в Києві Шанхайського театру музичної драми // Літ. газета. — 1957. — 8 січ.; *Іванова С.* З дипломами радянських вузів // Рад. культура. — 1959. — 1 жовт.; *Кладковий М.* Вечір музики братнього народу // Там само. — 4 жовт.; *Гончаренко В.* Искусство великого народа // Правда Украины. — 1960. — 25 жовт.; *Бентя Ю.* Нервы не подвели // Столичные новости. — 2007. — № 18.

О. Берегова, А. Муха, С. Шип

Лауреат другої премії XXXVIII Міжнародного конкурсу вокалістів ім. А. Дворжака Хон Чен з концертмейстером Л. Економовою

Г. Китастий

КИТАСТИЙ Григорій Трохимович (17.01.1907, м. Кобеляки Полтав. обл. — 6.04.1984, м. Сан-Дієго, шт. Каліфорнія, США, похов. у Баунд Бруці, шт. Нью-Джерсі, США) — бандурист, хор. диригент, композитор. Дядько *П. Китастого*. Двоюрідний дід *Ю. Китастого*. Лауреат Нац. премії України ім. Т. Шевченка (1992). З родини кравця, що належав до роду збіднілого козацтва. Від 1-о класу навч. у церк.-приходській школі, співав у церк. хорі. У Кобеляках брав приват. уроки музики в М. Манця. Закін. вок.-хор. відділ Полтав. муз. технікуму (1930, директор *Ф. Попадич*), хормейстерсько-капельмейстерський ф-т Київ. муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка (1933, як диригент хору й дух. оркестру, з 1933 навч. на комп.

Г. Китастий

ф-ті), де опанував також гру на *скрипці, трубі* та самотужки на *бандурі*. Під час навчання — хорист Київ. опери, одночасно бандурист у складі агітбригад. Від 1934 — член Київ. капели бандуристів (з 1935 — Об'єднана держ. капела бандуристів УСРР, згодом УРСР, кер. *Ф. Піка*), концертмейстер, асистент диригента, заст. худ. кер. (1937). З початком війни 1941—45 Капелу розформували, і в листоп. 1941 К. створив *Капелу бандуристів ім. Т. Шевченка* і відтоді керував нею. Виступав спершу в Києві, Київ. (Білоцерківщина) і Дніпроп. обл., на Волині, в Галичині. 1942 з Капелою був примусово вивезений до Німеччини, де з листоп. 1942 постійно давав концерти з Капелою в таборах: спочатку для "остарбайтерів", а після війни — для переміщених осіб (DP); 1949 з названою Капелою переїхав до Детройту (США). Щороку гастролював із нею містами США, Канади, Австралії, Зах. Європи. Від 1964 жив у Чикаґо. Був членом Укр. революційної дем. партії. Згодом мешкав у Детройті. Керував зведеним хором бандуристів на 4-у Світ. Конгресі Вільних Українців (Торонто, 4 груд. 1983). Виховав багато музикантів, які створили десятки молодіжних анс. бандуристів у США, Канаді, Австралії. Творчу діяльність К. високо оцінювало багато видат. діячів укр. культури, в т. ч. У. Самчук. Як співак-бандурист К. випустив 2 LP грамплатівки. Велику роль у популяризації творчості К. відіграє Г. Китаста, яка 2000 передала архів К. до ІР НБУВ НАН України (м. Київ) для опрацювання й розміщення в Interneti.

Тв.: для орк. бандуристів — Сюїта (на нар. теми), "Гомін степів"; для чол. анс. бандуристів і міш. хору в супр. бандури або фп. — "Гомоніла Україна", "Грай, кобзарю", "Поема про Запорозьку Січ" (всі — на сл. Т. Шевченка), "Нас ждуть" (сл. О. Олеся), "Пісня про Юрія Тютюника", "Марш "Україна", "Марш української молоді", "Вперед, сини народу!" (гімн ОДУМівської молоді), "Нема тої сили" (юнацька пісня), "Пісня поляглих" (всі — на сл. І. Багряного), "Карпатські січовики", "Наші будні — розгорнена книга" (марш ОДУМівського юнацтва) (сл. Я. Славутича), "Нас ждуть" (сл. О. Олеся), "Не шкодую за літами", "Як давно" (обидві — на сл. О. Підсухи), "Пісня про Америку" (сл. О. Гай-Головка), "Ой червона калинонько" (сл. О. Ільченка), "У нашім серці пульс весни" (пісня пластунів, сл. К. Рошко), "Весняні мрії" (сл. Д. Завертайла), "Задніпрянка" (сл. Ю. Буряківця), "Виший, виший" (сл. М. Пироженка), а також "Львівські фрагменти", "Турбаївське повстання", "Горлиця", обробка "Думи про Симона Петлюру" тощо; для голосу й бандури — "Дума про Сагайдачного", "Нагадай, бандуро" (сл. Н. Калюжної), "Оксана" (сл. Ю. Буряківця); для міш. хору з фп. — "Поема про Конотопську битву" (сл. П. Карпенка-Криниці), "Про Явтуха" (сл. А. Малишка); для дит. хору з фп. — "Пошли нам, Боже" (молитва), "Йдуть дівчатка і хлоп'ятка" (обидві — на сл. К. Перелісної), "Весна зимою" (сл. О. Ярового); солоспіви — "Вітре буйний" (сл. Т. Шевченка), "Прощання" (сл. А. Малишка), "Земле рідна" (сл. В. Симоненка), "Богданова слава" (сл. А. Юриняка), "Конотопська слава" (сл. Яра Славутича), "Не плач, Україно" (сл. І. Овечка), "Любисток" (сл. Г. Черінь), "Лебеді" (сл. М. Ситника), "Колискова", "Великодні дзвони" (обидва — на сл. Б. Олександрова) тощо; духовні тв., зокр. Літургія. Твори К. опубл. у зб.: *Китастий Г.* Вставай, народе!: Твори для капели бандуристів: Хори. Солоспіви. — К., 1996.

Дискогр.: CD — Григорій Китастий. Бій. Перемога. Слава / Dattle. Victory. Glory: Київ. симф. оркестр та хор, дириг. *Т. Миронюк*. — К., 2004; Hryhory Kytasty: Бандура в руках Григорія Китастого / Plays Bandura Renditions of Ukrainian Melodies and His Own Compositions. — [Б. м.], 2006 тощо.

Літ. тв.: Автобіографія (Капеля рід Патронатом Т. Шевченка) // Зб. на пошану Григорія Китастого у 70-річчя з дня нар. — Нью-Йорк, 1980, передрук. у зб.: *Китастий Г.* Вставай, народе!: Твори для капели бандуристів: Хори. Солоспіви. — К., 1996; Автобіографія [1960] // *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008 тощо.

Літ.: Збірник на пошану Григорія Китастого у 70-річчя з дня народження. — Нью-Йорк, 1980; *Приходько Г.* Поезія Івана Багряного в музиці композиторів української діаспори // НТЕ. — 1993. — № 4; *Горняткевич А.* Кобзарське мистецтво Григорія Китастого // Там само. — 1993. — № 5—6; *Самчук У.* Великий бандурист // *Китастий Г.* Вставай, народе!: Твори для капели бандуристів: Хори. Солоспіви. — К., 1996; *Чорногуз Я.* "Взяв би я бандуру"

Капела бандуристів п/к Г. Китастого (в центрі)

Надгробок Г. Китастому. Баунд Брук, США

(Ностальгія серця) // Укр. культура. — 1996. — № 12; *Дейчаківський М.* Проповідник кобзарського мистецтва (До 90-річчя від дня нар. Г. Т. Китастого) // Мистецькі обрії'98. — К., 1998; *Шульгіна В.* Повернення в Україну спадщини Григорія Китастого // НТЕ. — 2000. — № 5–6; *Дутчак В.* Композиторська творчість Григорія Китастого в контексті сучасного репертуару бандуристів // Записки НТШ. — Л., 2004. — Т. CCXLXII: Праці музикознавчої комісії; *Соневицький І.* 70-ліття Григорія Китастого // Детройтські новини. — 1977. — Трав.; *Солонська Н.* З бандурою через пекло — додому // Голос України. — 1997. — 11 січ.; *Іваненко Л.* Повернення Григорія Китастого // Там само. — 1997. — 30 січ.; *Коновал О.* Григорій Китастий повертається в Україну // КіЖ. — 1997. — 26 лют.; Проспект виступів Детройтської капели бандуристів в Україні. — [Б. м.], 1991.

А. Калениченко, А. Муха

КИТАСТИЙ Петро Іванович (11.05.1928, с. Михайлівка Нехворощанського р-ну Полтав. обл.) — бандурист, муз.-гром. діяч. З. а. України (1992). Племінник *Г. Китастого.* Батько *Ю. Китастого.* За фахом інженер. Від 1942 — член Капели бандуристів ім. Т. Шевченка (1991, 1994 в її складі гастролював по Україні), з 1959 — одночасно соліст квінтету бандуристів при ній; з 1968 — референт кобзар. юнацтва Капели. Поміж учнів — В. Родак, Т. Чорний та ін. 1962 організував дит. анс. бандуристів при церкві св. Покрови в Детройті (Анс. молодіжної укр. правосл. ліги), 1972 — вок. анс. "Фіалки" при філії Об'єднання демокр. укр. молоді в Детройті (його репертуар записано на LP грамплатівку). Керує церк. хором при церкві св. Покрови.

Літ.: [*Б. а.*]. // Бандура (США). — 1985. — № 11–12 (січ.–квіт.).

Б. Жеплинський, М. Семенюк

КИТАСТИЙ Юліян Петрович (1958, м. Детройт, шт. Мічиган, США) — кобзар-бандурист, педагог. Син *П. Китастого,* в якого навч. грати на *бандурі.* Двоюрідний онук *Г. Китастого.* Закін. Конкордський ун-т (Монреаль, Канада). Муз. кер. Школи кобзар. мистецтва у Нью-Йорку (з 1980), анс. "Гомін степів", "New York Bandura Ensemble" та експеримент. анс. "Experimental Bandura Trio" (К., *Ю. Фединський*, М. Андрець). Був викладачем кобзар. курсу в Ратгерському ун-ті й керував числ. кобзар. курсами у США, Канаді та Австралії. Соліст *Капели бандуристів ім. Т. Шевченка* й Канад. муз. т-ру п/к *А. Коханої.* У складі Капели бандуристів ім. Т. Шевченка, її тріо та Канад. муз. т-ру неодноразово гастролював в Україні. Виступав також із джаз. музикантами. Має кілька власних CD.

Літ.: *Мішалов В., Мішалов М.* Українські кобзарі-бандуристи. — Сідней, 1986; *Горняткевич А.* Кобзарське мистецтво Григорія Китастого // НТЕ. — 1993. — № 5–6.

Б. Жеплинський

КИТЧЕНКО (Кітченко) Федір Андрійович (8.06. 1811, м. Новгород-Сіверський, тепер райцентр Сум. обл. — 2.01.1899, м. Житомир) — освітній діяч, історик, журналіст, літ. критик. 1829 закін. істор.-філол. ф-т Харків. ун-ту. Здобув особисте дворянство. Мав чин 6-о класу — колезького радника. 1830–32 — викладач логіки й рос. словесності в Черніг., 1832–35 — Кам'янець-Подільській, 1835–43 — Новгород-Сіверській гімназіях. 1843–50 — інспектор Черніг. гімназії. 1850 призначений директором уч-щ Волин. губ. і водночас директором Житом. класичної гімназії. 1861–65 — за сумісництвом редактор газ. "Волынские губернские ведомости (Часть неофициальная)", де друкував і власні краєзнавчі статті. Від 1844 — член Тимчасової комісії для розгляду давніх актів. Автор рецензії на 1-е вид. "Гайдамаків" *Т. Шевченка,* де не тільки високо оцінив мист. вартість поеми, а й став на захист усієї укр. літ-ри від нападників на неї зі сторінок деяких тогочас. рос. журналів. Писав про *Г. Рачинського.*

Літ. тв.: Два слова собратам по прочтении поэмы Т. Шевченка "Гайдамаки" и присловье "Москвитянину" // Москвитянин. — 1843. — Ч. 6. — № 11; О кончине Г. А. Рачинского: Из Новаграда-Северского // Москвитянин. — 1843. — Ч. 6. — № 11; Гавриил Андреевич Рачинский, знаменитый скрипач (биогр. очерк) // Черниг. губ. ведомости (№ 47, 48 — Прибавления). — 1849. — 25 нояб.; 2 дек.; Скрипач Рачинский // Москвитянин. — 1850. — № 5. — Кн. 1.

Р. Пилипчук

КИЦЕНКО Дмитро Дмитрович (24.07.1950, м. Біла Церква Київ. обл.) — композитор. З. д. м. Молдови (2000, Maestru în Arta). Лауреат комп. конкурсів СК Молдови (1998, 2000, 2001). Член СК Молдови (1979–2002), НСКУ (2003). Закін. Кишинів. ін-т мистецтв (1977, кл. С. Лобеля), вдосконалював знання у Бухарест. муз. академії (1991–92, у проф. Т. Олаха). 1977–82 — викладач Кишинів. ін-ту мистецтв, 1982–90 — ст. консультант СК Молд. РСР, 1990–2002 — викладач Молд. конс. Від 2002 — викладач Київ. муз. уч-ща, з 2005 — муз. редактор вид-ва "Муз. Україна". Твори К. виконувалися в Австрії, Болгарії, Вірменії, Данії, Естонії, Італії, Латвії, Молдові, Румунії, США, Таджикистані, Фінляндії. Брав участь у фестивалях "The Contemporary Music Days" (Бакеу, Румунія, 1991),

Ю. Китастий

Д. Киценко

Й. Кишакевич

Й. Кишакевич

"The Days of New Music" (Кишинів, 1991–2001), "Music Nova" (Софія, Болгарія, 1998), "World Music Days" (Румунія і Молдова, 1999), "*Музичні прем'єри сезону*" (К., 2003–07), "*Київ Музик Фест*" (2003–06), "Два дні і дві ночі" (Одеса, 2005). У комп. творчості надає перевагу масштабним творам із симф. мисленням, пошукові нових варіантів розвитку драматургії і формотворення. Тяжіє до *неокласицизму*, експериментуючи із синтезом новаційної лексики й сталих, відпрацьованих попередніми *стилями* епох, прийомів композиторського письма (напр., поєднує *алеаторику* чи *сонористику* з елементами добахівської *поліфонії* чи *віденського класицизму* і т. п.). Центр. тема творчості К. — філософське усвідомлення сенсу людського життя, питання буття й небуття, духовної цінності пошуку митця в розмаїтому (іноді ворожому) сьогоденні ("Літанії", "Плач Ієремії", "De profundis", "Kyrie", "Отче наш" тощо). Вагому роль відіграє духовна тематика, що втілюється у музиці, наближеній за образністю до опусів "старого стилю", переважно в уповільнено-зосереджених темпах, діатонічній ладобудові, тяжінні до використання григоріанського хоралу (Симфонія № 3 і "Stabat Mater"), знаменного розспіву (кантата "Таїнство буття", Струн. квартет № 2) або знаної секвенції 11 ст. ("Mariengebet") чи "органуму" ("Kyrie"). Багато творів К. записано на радіо Молдови, Концерт для гобоя і кам. орк. — на радіо Росії, Тріо для гобоя, фагота та фп. — на радіо Данії; на CD — Симфонію № 3.

Тв.: для симф. орк. — 5 симфоній: Sinfonia in D (№ 1, 1986), Симфонія № 2 (1992), Симфонія № 3 ("День Господній", 1995), "Симфонія чекання" № 4 (1999), Симфонія № 5 для кам. орк. (2002), Дивертисмент (1978), Симф. поема (1979), "Молдовські танці", (2002), Concerto grosso (2004); "Циганський танець" для соло скр. і симф. орк. (2004); концерти: для баяна з симф. орк. (1977), гобоя і кам. орк. (1982), органа і струн. орк. (1982), альта і струн. орк. "Плач Ієремії" (1993), тромбона і струн. орк. "De profundis" (№ 1, 1990), тромбона і струн. орк. (№ 2, 1992), віолончелі й 12 сол. ін. (1992), Sinfonia concertante для влч. і кам. орк. (2005); для кам. орк. — In memoriam (Пам'яті Оскара Нузмана, 1988), "Вічний спокій" (Пам'яті жертв Голодомору, 2005), "Бабин яр" (2006), Concerto grosso (2007); для дух. орк. — Святковий марш (1985), Marche concertante (2002); вок.-інстр. тв. — кантата "Пори року" для дит. хору й симф. орк. (1980), "Mariengebet" для дит. хору й інстр. секстету (1998), "Pater noster" для сопрано, баритона, міш. хору та симф. орк. (2002, варіант церк.-слов'янський: "Отче наш" — 2003), Missa для хору й орк. (2004), "Crucifixus" (Й. С. Бах — Д. Киценко, 2005); інстр. твори: для струн. квартету — 2 квартети (№ 1, 1975, № 2, 1983), 2 п'єси (1979), 4 фольк. мелодії (1978, 2-а ред. 2006), "Епітафія пам'яті С. Лобеля" (1981), Пісня й танець (1986); для кам. анс. — Exodus (1994) "Kyrie" (1997), "Exodus II" (1998), "Три діалоги" для фл. і клавікорда (1982), 6 дуетів для влч. і ударних (1984), "Пасторальні ігри" для дух. квінтету (1988), Соната а la Д. Скарлатті для туби й фп. (1991, варіант для труби й фп.), Стихира для 4-х влч. (1999), "Молитва" для кларнета, тромбона та фп. (2002), "Румунський танець" для влч. і фп. (2003), "Циганський танець" для акордеона й влч. (2003) "Іконіка" — 3 п'єси для 4-х флейт (2004), "Нічна музика" для фл., гобоя та фп. (2007); Сюїта для баяна (1977), для органа — Прелюдія і фуга пам'яті Д. Шостаковича (1979), Сюїта (1980); для голосу — "Літанії" на сл. Г. Вієру для сопрано, кларнета та органа (1986), "Деревня" на сл. М. Зайцева для голосу з органом (1985), Cânt Solemn для колор. сопрано й симф. орк. (1985), "22 июня" на сл. В. Шефнера для голосу з органом (1987), "Stabat Mater" для мецо-сопрано й кам. орк. (1989), "Ave Maria" для сопрано, кларнета та орк. (1993), "Триптих з тінню" на сл. В. Гросу для сопрано, симф. орк. та фп. (2005), "Мати" на сл. С. Пушика для голосу й кам. орк. (2005), Alleluja для сопрано, саксофона та фп. (2005); для акапельного хору: "Таинство бытия" на сл. Р. Тагора для сопрано, тенора та міш. хору, "За тобою сумую" на сл. Г. Вієру, "Дівчина" і "Як убили хлопця" на сл. С. Пушика, "О Беата" (мотет, 1990), Missa для сопрано, тенора та міш. хору (2003), "Хмари" на сл. Є. Плужника (2004), "Чумацька кантата" на нар. сл. для чол. хору (2006); романси, пісні для дітей, естр. пісні, музика до театр. вистав.

Літ.: *Мосейко О.* "Диалоги" для флейты и клавесина // Молодежь Молдавии. — 1982. — 21 дек.; *Аксенов В.* Симфоническая музыка: впечатления и размышления // Веч. Кишинев. — 1990. — 28 февр.; *Його ж.* Exponentul folcloric în spectrul stilistic al muzicii instrumentale a compozitorilor din Moldova (istoria în optica contemporaneităţii) // Cercetări de muzicologie. — Chişinău, 1998; *Столяр З.* Жизнь в музыке // Независимая Молдова. — 1994. — 28 мая; *Олійник Л., Короткова С.* Початок другого десятиріччя "Двох днів і двох ночей" // Дзеркало тижня. — 2005. — 7–13 трав.; Zilele Mondiale ale Muzicii // World Music Days — România. Republica Moldova. — 1999; *Bârliba R.* Un eveniment marcant în viaţa noastră muzicală // Literatura şi arta. — 1996. — № 24; *Її ж.* "Zilele muzicii noi" în Republica Moldova // Там само. — 1997. — № 48.

В. Кузик

КИШАКЕВИЧ Йосиф (Йосип, Осип) Маркелович, о., [27(26?).10.1872, м. Лежайськ Ярославського пов. на Львівщині, тепер Польща — 18.04.1953, м. Львів, похов. на Личаківському цвинтарі] — композитор, диригент, хормейстер, педагог, муз.-громад. діяч, священик. З родини інженера-будівельника, диригента церк. хору. Член СКУ (1940). Один з перших організаторів жін. хорів на Галичині. Навч. у гімназії, 1888 закін. муз. школу в Перемишлі в нім. педагога М. Дітца (теорія музики, композиція), 1895 — Львів. ун-т (теолог. і філос. ф-ти), 1896 — Львів. духовну семінарію. 1896–1900 — у Перемишлі: вчитель Укр. гімназії і Дівочого ін-ту, диригент тов-ва "Перемиський Боян". Від 1901 — у Львові: член правління тов-ва "Львівський Боян" (див. "*Боян Львівський*"), один з організаторів "*Союзу співацьких і музичних товариств*" і *Муз. інституту ім. М. Лисенка.* Автор числ. світських і церк. хорів. Гармонізовував місцеві церк. напіви (Служба Божа, Панахида, колядки).

Тв.: опера "Сон Галі" (пост. 1898, Перемишль), 16 кантат для солістів і міш. хору з фп. або орк. — "Дума" (1894), "Калина" (1898), "Тарасова ніч" (1899), "Гамалія" (1901, усі — на сл. Т. Шевченка), "Шевченкові" (сл. Лесі Українки, 1913), 2 кантати пам'яті І. Котляревського — "На вічну пам'ять Котляревському" (сл. Т. Шевченка), "Великі роковини" (сл. В. Масляка, обидві 1898) тощо; балади "Рута"

(сл. В. Масляка, 1895), "Калина" (сл. Т. Шевченка, 1898), поема "Катерина" (сл. Т. Шевченка, 1896); 28 творів для міш. хору з фп. або орк. — "До моря" (сл. Я. Щоголіва, 1899). "Ой нема ні вітру, ні хвилі" (сл. Т. Шевченка, 1901), "Ой не нам в кайданах ходити" (сл. Марійки Підгірянки, 1903), "Місяць яснесенький" (сл. Лесі Українки, 1922) тощо; лірична сюїта для міш. хору а капела "Сосна" (сл. Олександра Олеся, 1925), "Мімоза" (сл. Х. Алчевської), "Ти не дивуйсь, що в'януть квіти", "Лебедина пісня" (сл. Бальмонт-Левицької); 25 жін. і чол. хорів — "Могила" (сл. В. Чайченка, 1895), "Най пісня лунає" (сл. В. Щурата, 1899), "Сідлай коня вороного" (сл. Я. Щоголіва), "Гей браття-козаки" (сл. С. Руданського, 1900), "Радуйся, мати" (сл. В. Щурата, 1902), "Де Сян пливе" (сл. Г. Цеглинського, 1907), "Спіть герої, спіть" (сл. П. Карманського, 1925) тощо; хори — "Заповіт", "Наша дума" (сл. Т. Шевченка), "До лав "Просвіти" (сл. С. Гординського, 1939), "Ллються звуки" (сл. В. Шульги, 1945), "Ой з-за гаю, з-за діброви", "Народові" (сл. М. Рильського), "Радість перемоги" (сл. В. Сосюри), "Закарпатській Україні" (сл. П. Тичини, 1949) тощо; кант "Все упованіє моє"; романси й пісні "Мене забудь" (сл. невід. автора, 1897), "Не згадаю гадки" (сл. С. Руданського, 1898), "Плила по небу хмаронька" (сл. В. Щурата), "Думи мої" (сл. Т. Шевченка, 1901), "Молодість минула" (сл. Ю. Федьковича) тощо; "Мене забудь" (сл. невід. автора, 1897) тощо; 2 зб. хор. обр. укр. колядок, зб. хор. обр. марійських пісень, вальс "Аврора" для симф. орк., конц. парафраз "З-під неба України" для дух. орк., муз. декламація "Сонні мари" (1901), 2 зб. літургійних пісень.

Літ.: Ілюстрований муз. календар на рік звичайний 1905. — Л., 1905; *Кияновська Л.* Творчість отця Йосипа Кишакевича / Вступ. слово *В. Гордієнка.* — Л., 1997; *Її ж.* Стильова еволюція галицької музичної культури XIX—XX ст. — Тернопіль, 2000; *Її ж.* Творчість Йосипа Кишакевича і галицька музична культура першої половини XX ст. // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи: Матеріали музичної спадщини. — К., 1999. — Вип. 13; *Гордієнко В.* Композитор о. Йосиф Кишакевич: Біогр. нарис. — Л., 1988; *Його ж.* Йосип Кишакевич — композитор і священик, Божий слуга і талановитий музикант // Музика. — 2001. — № 3; *Ханик Л.* Історія хорового товариства "Боян". — К., 1999; *Луганська К., Шевчук О.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Пархоменко Л.* Хорова творчість // Там само; *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // Там само. — К., 1990. — Т. 3; *Булка Ю.* Музична культура Західної України // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Бермес І.* Йосиф Кишакевич — композитор і диригент // Дзвін. — 1997. — № 11–12; *Її ж.* Список творів Й. Кишакевича, складений на основі архіву *В. Яворської* (рукоп.).

А. Муха, Л. Ханик

КИШКО Іван Миколайович (30.04.1904, м. Київ — після 1974, там само) — композитор, муз. редактор. Член СКУ (до 1960). Закін. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (1930, кл. композиції *Б. Лятошинського*). 1930—41 — муз. ред. Київ. кінофабрики, де освоював звук. кіно, музично оформлював кінокартини. Від 1944 — муз. ред. друкарні Укр. відділення Музфонду СРСР.

Тв.: для симф. орк. — Увертюра на укр. теми (1931), для дух. орк. — 4 марші (1939, 1950), для влч. і фп. — Мелодія (1935), для кларнета й фп. — Варіації на укр. тему (1935), для фп. — п'єси різної складності (1944—51); хори (сл. А. Малишка, М. Рильського), романси (сл. Т. Шевченка та ін. поетів), обр. укр. нар. пісень, муз. до худож. к/ф "Возможно завтра" (реж. Д. Дальський).

Літ. тв.: Пісні — провісниці російської революції // НТЕ. — 1957. — № 3; К истории создания одной картины Врубеля // Искусство (Москва). — 1968. — № 10; Автобіографія // *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; С. І. Танєєв // Рад. культура. — 1956. — 25 листоп.; Ніколо Паганіні // Там само. — 1957. — 27 жовт.

А. Муха

КИЯНОВСЬКА Любов Олександрівна (2.02.1955, м. Львів) — музикознавець, педагог. Дружина *В. Камінського.* Матір *Л. Мельник.* Канд. мист-ва (1985). Доктор мист-ва (2000). Доцент (1987). Професор (2001). Член НСКУ (1991). Лауреатка Премії ім. М. Лисенка (2006). Закін. істор.-теор. ф-т Львів. конс. (1979) та аспірантуру при Київ. конс. (1983, кл. *В. Задерацького*-мол.). 1979—87 — викладачка кафедри теорії, історії гри на муз. інструментах Дрогоб. пед. ін-ту ім. І. Франка, 1987 — її зав. 1987—91 — доцент кафедри історії музики ЛДМА, з 1991 — її зав. Досліджує муз. *стилі, течії* та естет. *ситуації; австрійсько-укр., нім.-укр.* та *польсько-укр. муз. зв'язки,* історію укр. музики — творчість *М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя,* церк. музику, муз. регіоналістику, в т. ч. культуру Галичини, зокр. творчість *М. Вербицького, А. (Н.) Вахнянина, Й. Кишакевича, В. Барвінського, С. Людкевича, М. Колесси, М. Скорика, В. Камінського, І. Маланюк, О. Бандрівської, В. Герасименка, Ю. Луціва,* а також *К. Мікулі, М. Солтиса, Ф. Шопена,* музикознавчий доробок *Л. Мазепи, С. Павлишин* тощо, тов-во *"Боян"*, різні аспекти муз. психології, муз.-соціокультурну й гендерну проблематику. Наук. кер. 15 канд. дис., зокр. — І. Антонюк, І. Бермес, В. Драганчук, М. Жишкович, З. Ластовецької, І. Пилатюка, М. Швець. Голова Спеціалізованої вченної ради із захисту канд. дисертацій (з 2004).

Авторка пед.-метод. і публіцист. праць. Опубл. 5 книжок, понад 80 статей і розділів у наук. зб-ках, посібниках та журналах в Україні, (Київ, Львів, Одеса, Тернопіль, Ів.-Франківськ, Чернівці, Дрогобич), Німеччині (Бонн, Хемніц), Польщі [Варшава, Краків, Вроцлав, Лодзь, Перемишль, Ряшів (Жешув)], США (Нью-Йорк), Словаччині (Трнава). Постійно публікується в газ. з критичними виступами й рецензіями (бл. 100), виступає з метод. доповідями, анотаціями концертів, підготувала понад 20 радіо- й ТБ-передач.

Літ. тв.: канд. дис. "Функції програмності у сприйнятті музичного твору" (К., 1985); докт. дис. "Стильова еволюція галицької музичної культури XIX—XX ст." (К., 2001); Мирослав Скорик: Творчий портрет композитора в дзеркалі епохи. — Л., 1998; Українська музична культура: Навч. посібник. — Л., 1999; [2]К., 2002; Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. — Тернопіль, 2000; Син століття: Микола Колесса в українській культурі XX ст. — Л., 2002; Галицька музична культура XIX–XX ст.: Навч. посібник. — Чернівці, 2007; До питання про сприйняття програмного твору //

І. Кишко

Л. Кияновська

Титульна сторінка навчального посібника Л. Кияновської "Галицька музична культура XIX–XX століття"

Укр. муз-во. — К., 1987. — Вип. 22; Музичні жанри в прозі Ольги Кобилянської // Укр. літ-во. — Л., 1988. — Вип. 51; Львівські прем'єри (про кантату-симфонію В. Камінського "Україна. Хресна дорога") // Музика. — 1993. — № 6; Михайло Вербицький // Календар пам'ятних дат. — Л., 1995; Стиль Василя Барвінського в контексті естетичних тенденцій західноукраїнської культури першої третини XX ст. // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1997. — Ч. 1; Сучасний львівський неоромантизм (афористичні міркування про дух сучасної галицької музики) // Арт-line. — 1997. — № 4–5; Вплив австро-німецької культури на формування стилю Станіслава Людкевича // Українсько-німецькі зв'язки минулого і сьогодення. — К., 1998; Музичні силуети сецесійного Львова // Арт-line. — 1998. — № 4; Творчість Василя Барвінського і художні стилі XX ст. // Василь Барвінський і українська музична культура. — Тернопіль, 1998; Галицькі священики-композитори XIX століття та їхня роль в українській і світовій культурі // Київ. церква. — 1999. — № 2–3; Музична діяльність українського товариства "Січ" у Відні // Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини XIX — початку XX століття. — К.; Чернівці, 1999; Польсько-українські зв'язки в галицькій музичній культурі // Musica Galiciana. — Івано-Франківськ, 1999. — Т. 2; Стиль сецесії в українській музиці першої третини XX сторіччя // Там само. — Жешув (Польща), 1999. — Т. 3; Творчість Йосипа Кишакевича і галицька музична культура першої половини XX ст. // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. — К., 1999. — Вип. 13; Артем Лук'янович Ведель (Ведельський) // Українська музична література: Навч. посібник. — Тернопіль, 2000. — Вип. 1; Галицька співогра та її жанрові ознаки // Чотири століття опери. Оперні школи XIX–XX ст.: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 13; Деякі аспекти стильового аналізу регіональних музичних культур (на прикладі Галичини) // Syntagmation. — Л., 2000; Стефанія Павлишин: парадигма життя та енергія духу вченого-музикознавця // Там само. — Л., 2000 (у співавт. з *Д. Дувірак*); Діяльність німецьких, австрійських та польських музикантів в Галичині у XIX ст. // Musica Galiciana. — Жешув (Польща), 2000. — Т. 4; Зоряний час театру // Музика. — 2000. — № 6; Маловідома сторінка з життя Дмитра Бортнянського // Укр. світ. — 2000. — Спецвип.; Михайло Вербицький як український романтик // Український альманах–2000 / Об'єднання українців у Польщі. — Варшава, 2000; Принципи стильової гри у творчості М. Скорика // Мирослав Скорик: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 10; Храм мистецтва // Музика. — 2000. — № 6; Шопен і Барвінський // Фридерік Шопен. — Л., 2000; Барвінський Василь Олександрович // Золота книга української еліти: Інф.-іміджевий альманах. У 6 т. — К., 2001; Вплив астро-німецького театру у Львові на розвиток західноукраїнської музичної культури // Вісник Львів. ун-ту. Серія Мист-во. — Л., 2001. — Вип. 1; Дмитро Бортнянський як український композитор // Український альманах–2001 /Об'єднання українців у Польщі. — Варшава, 2001; Еволюція стилю Станіслава Людкевича у європейському контексті // Питання стилю і форми в музиці: Наук. збірки ЛДМА. — Л., 2001. — Вип. 4; Лешек Мазепа // *Мазепа Л.* Сторінки музичного минулого Львова (з неопублікованого). — Л., 2001; "Мойсей" на порозі нового тисячоліття // Музика. — 2001. — № 4; Музична психологія, її роль і місце в музичній освіті України // Музична освіта в Україні: Сучасний стан, проблеми розвитку. — Л., 2001; Обрії творчості Віктора Камінського // Укр. світ. — 2001. — Спецвип.; Опера Мечислава Солтиса "Українська повість" ("Opowieść ukraińska") в світлі польсько-української взаємодії на пограниччі культур // Na pograniczu kultur / На пограниччі культур. — Перемишль (Польща), 2001. — Т. 1; Притча про "Мойсея" ("Мойсей" Мирослава Скорика на львівській сцені) // ПіК. — 2003. — № 3; Світло і тіні музичного виховання // Музика. — 2001. — № 3; Художньо-естетичні засади творчості Йосипа Кишакевича та її роль у сьогоднішньому музичному житті Галичини // Перемишль і перемиська земля протягом віків. — Перемишль (Польща); Л., 2001. — Т. 2: Видатні діячі Перемищини; Штрихи до портрета митця // Юрій Луців. — Л., 2001; [Вступ] // Одарка Бандрівська: Наук.-метод. статті. — Л., 2002; Мистецький міст — музична академія // Вісник Львів. ун-ту. Серія Мист-во. — Л., 2002. — Вип. 2; Михайло Вербицький (1815—1870) // Українська музична література: Навч. посібник. — Тернопіль, 2002. — Вип. 2; Опера "Мойсей" Мирослава Скорика — тексти, контексти і підтексти (естетико-критичне есе) // Просценіум. — 2002. — № 1; Послухаймо голос її серця (про автобіографію видатної української співачки Іри Маланюк "Голос серця") // Там само. — № 2(3); Портрет сучасника в інтер'єрі постмодернізму // Укр. муз-во. — К., 2002. — Вип. 30; Проблеми і можливості сучасного жіночого руху в Україні в контексті міжнародних організацій // Український жіночий рух: здобутки і проблеми. — Дрогобич, 2002. — Вип. 1; Релігійні теми і образи в творчості Віктора Камінського // Na pograniczu kultur / На пограниччі культур. — Перемишль (Польща), 2002. — Т. 2; Репрезентація української культури у Відні в XIX ст. // Укр. світ. — 2002. — Числа 1–6; Vivat, "Віртуози України" // Музика. — 2002. — № 6; Церковний спів галицької композиторської школи // Калофонія: Наук. зб. статей і матеріалів з історії церк. монодії. — Л., 2002. — Ч. 1; Вершина її джерела // Бандура (Нью-Йорк). — 2002. — № 78; Кобзарська доля на перетині тисячоліть (про 75 років В. Герасименка) // Там само; Львівська музикознавча школа і наукові концепції Стефанії Павлишин // Musica humana: Наук. зб. ЛДМА. — Л., 2003. — Вип. 10. — Ч. 1; Різдвяна тема в українській професійній музиці // Різдво в нашому домі. — Л., 2003; Спадщина Дмитра Бортнянського у вихованні національної свідомості // У вінок шани корифеям. — Дрогобич, 2003; Традиції Барвінського у львівській композиторській школі XX ст. // Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури. — Тернопіль, 2003; Українська опера на сцені Львівського оперного театру після Другої світової війни: спроба соціокультурного аналізу // Musica Galiciana. — Жешув (Польща), 2003. — Т. 7; Успіх українських музикантів у Кракові // Музика. — 2003. — № 3–4; Ювілей "Київських акварелей" // Там само. — № 1–2; "Жіноче" музикознавство: утопія чи реальність? // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2005. — Вип. 1; Anatol Vachnianyn. Komponist, Sanger, Wissenschaftler, Botschaftler, Kulturtrager, Schriftsteller, Chordirigent, Journalist — das Phanomen einer vielseitigen Personlichkeit // Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa: Mitteilungen der internationalen Arbeitgemeinschaft an der Technischen Universitat Chemnitz. — Chemnitz, 1999. — Heft 5 (у співавт. з *Л. Мельник*); Barvins'kyj // MGG (Musik in der Geschifte und Gegenwart). Zweite, neubearbeitete Ausgabe herausgegeben von L. Finsher. Personenteile. — Baerenreiter — Verlag Kassel

u. a. / J. B. Mezler — Verlag Stuttgart u. a., 1999; Rozwój pieśni solowej w muzyce polskiej i ukraińskiej w 90-ch latach XIX — 30-ch latach XX st. — szkice analizy porównawczej // Wokalistyka i pedagogika wokalna. — Wrocław, 1999. — Zeszyt naukowy Nr 74; Soziale Faktore der Oper in Lemberg // Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa: Mitteilungen der internationalen Arbeitgemeinschaft an der Technischen Universitat Chemnitz. — Chemnitz, 1999. — Heft 4; Das kulturelle Umpfeld von Elizavetgrad in der zweiten Halfte des 19. Jahrhunders // Heinrih Neuhaus: Aspekte interkultureller Beziehung in Pianistik und Musikgeschichte zwischen dem ostlichen Europa und Deutschland. — Bonn, 2001. — Band 3; Die ukrainische musikalische Geselschaft "Bojan" und ihre national-aufkluarische Funktion in Galizien am Ende 19. bis die ersten Jahrzehnte des 20. Jahrhunderts // Uloha spolkov, spoločnosti a zdruzeni v hudobnych dejinach Europy / Die Aufgabe der Fereine, Geselschaften und Vereinigunden in der Musikgeschifte Europas: Muzikologicky seminar. — Trnava, 2001; Rozwój słuchu u dzieci 6—7 lat na podstawie studiowania pieśni ludowych (na podstawie eksperymentu, przeprowadzonego we lwowskiej szkole muzycznej Nr 1) // Prace Zakladu pedagogiki muzycznej. — Łódź, 2001. — Zeszyt 5; VII "Musica Galiciana" in Rzeszów (Polen) // Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa: Mitteilungen der internationalen Arbeitgemeinschaft an der Technischen Universitat Chemnitz. — Chemnitz, 2001. — Heft 7; Helmut Loos. Gmachy teatrów i ich symbole // Musica Galiciana. — Жешув (Польща), 2003. — Т. 7; Pieśni Karola Mikulego // Pieśń polska: Rekonesans. Odrębnosci i spokrzewieństwa. Inspiracje i echa: Zeszyty naukowe "Zespol historii i teorii pieśni" / Pod red. *M. Tomaszewskiego.* — Kraków, 2002. — Nr 10; Pieśni Michała Zawadskiego i tradycje "Śpiewników domowych" w polskiej muzyce drugiej połowy XIX wieku // Wokalistyka i pedagogika wokalna. — Wrocław, 2002. — Zeszyt naukowy Nr 79; Religiose Gestalte und Symbole in der ukrainischen Musik des 20. Jahrhunderts- Versuch einer asthetisch-philosofischen Verallgemeinerung // Musikgeschichte zwischen Ost- und Westeuropa. — Bonn, 2002. — Band 7: Kirchenmusik — geistliche Musik — religiose Musik. Статті в енциклопедіях, газетах. Прим. і перекл. ст.: *Льосс Г.* Від "Аве Марія" і "Тиха ніч": Кітч в музиці // Вісник Львів. ун-ту ім. І. Франка. Серія Мист-во. — Л., 2002. — Вип. 2. Редагування: *Мазепа Л.* Сторінки музичного минулого Львова (з неопубл.). — Л., 2001.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006.

Б. Сюта

КИЯШКО Севастьян Григорович (1843, м-ко Березне на Чернігівщині — ?) — кобзар, лірник. Учень *А. Шута* й 1-й учитель ("пан-отець") лірника *О. Гребеня.* Виконував *думи*, знав багато *псальмів.* Про нього говорили, що він "не тільки на всю Чернігівщину, а й на всю Росію" музикант.

Літ.: *Юсов А.* Лирник Гребень. — М., 1961.

Б. Жеплинський

КІҐЕЛЬ Григорій (1901 — ?) — художник-сценограф. Працював у Київ. т-рі опери та балету. Оформив вистави "Снігуронька" *М. Римського-Корсакова* (1936), "Тихий Дон" і "Піднята цілина" І. Дзержинського тощо.

КІКОТЬ (Кикоть) Андрій Іванович (27.06.1929, с. Кам'янка, тепер Диканського р-ну Полтав. обл. — 13.10.1975, м. Київ) — оперний і кам. співак (бас). Н. а. УРСР (1967). Лауреат 6-о Всесвіт. фест. молоді та студентів (Москва, 1957, золота медаль), Міжн. конкурсу вокалістів (Тулуза, Франція, 1958, 3-я премія). Закін. Київ. конс. (1959, кл. вокалу *І. Паторжинського*). 1959—75 — соліст Київ. т-ру опери та балету. Гастролював містами кол. СРСР, а також у Болгарії, Канаді, Польщі, Франції, тод. Югославії тощо. Мав сильний, густий, соковитий і водночас виразний, багатий за тембр. відтінками голос, що рівно й вільно звучав у всіх регістрах, чітку дикцію. Виконував різноплановий репертуар з творів різних істор. періодів і стилів. Однак найрельєфніше творче обдаровання розкрилося в укр. клас. операх, де художньо переконливо розкривав як трагедійно-драматичні, так і жанр., гуморист. муз.-сцен. образи. Один з видат. вик-ців партії Карася ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*) на вітчизн. оперній сцені. Як кам. співак виконував арії з опер укр., рос. та зах.-європ. композиторів, твори *Я. Степового* (зокр. романс "Ой чого ти, дубе"), *П. Майбороди, І. Шамо, К. Мяскова*, укр. нар. пісні (передусім в обр. *М. Лисенка, В. Косенка*), надаючи перевагу жартівливим. Здійснив ряд записів у фонд Укр. радіо, зокр. фрагментів оперних партій Карася ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Тараса ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Сусаніна ["Іван Сусанін", ("Життя за царя") *М. Глінки*], Рене ("Іоланта" *П. Чайковського*), Філіпа ("Дон Карлос" Дж. Верді), укр. нар. пісень. Записав на грамплатівки LP низку творів.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Тарас ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Кривоніс ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Дід Іван, Генерал ("Тарас Шевченко", "Арсенал" Г. Майбороди), Устим, Мамай ("Мамаї" В. Губаренка), Сусанін ["Іван Сусанін" ("Життя за царя") М. Глінки], Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Борис, Іван Хованський ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Гремін, Рене, Кочубей ("Євгеній Онєгін", "Іоланта", "Мазепа" П. Чайковського), Зорастро ("Чарівна флейта" В. А. Моцарта), Рамфіс ("Аїда" Дж. Верді), Марсель ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба) та ін.

Дискогр.: грамплатівка LP — партія Тараса в опері "Тарас Бульба" М. Лисенка. — М.: Мелодия. — 33 С—0389—94.

Літ.: *Третякова В.* З піснею до Канади: Про культурні зв'язки діячів музичної культури України... // Музика. — 1970. — № 2; *Беляєва М., Якименко Н., Муха А.* Музично-театральне життя. — К., 2004. — Т. 5; *Їх же.* Концертне життя // Там само; *Лисенко І.* Державний голос // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. той самий. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Рожановський В.* Могутній голос // Там само; *Фісун М.* Дві зустрічі з Андрієм Кікотем // Там само; *Злодюшко О.* Співає лауреат А. Кікоть // Зоря Полтавщини — 1957. — 8 верес.; [*Б. а.*]. Чувство семьи единой // Ташкентская правда. — 1965. — 30 мая; *Родионова К., Артюхов В.* Искусство роднит сердца // Волгоградская правда. — 1969. — 19 мая; *Крьс-*

А. Кікоть

А. Кікоть у ролі Бориса Годунова (однойменна опера М. Мусоргського)

А. Кікоть у ролі Карася (опера "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського)

тєв В. Гостува ни Киевската опера // Работническо дело (Болгарія). — 1970. — 28 юни; *Сребрев М.* Първи срещи с Киевсите артисти // Полет (Болгарія). — 1970. — 6 юли; [*Б. а.*]. Щира вдячність глядачів // Веч. Київ. — 1971. — 18 лют.; [*Б. а.*]. Оцінка друзів // КіЖ. — 1972. — 9 квіт.; *Бояринцев Л.* Повний діапазон: Ваші давні знайомі // Веч. Київ. — 1974. — 6 серп.; *Козак С.* Витязь оперної сцени // Там само. — 1979. — 24 серп.

О. Немкович

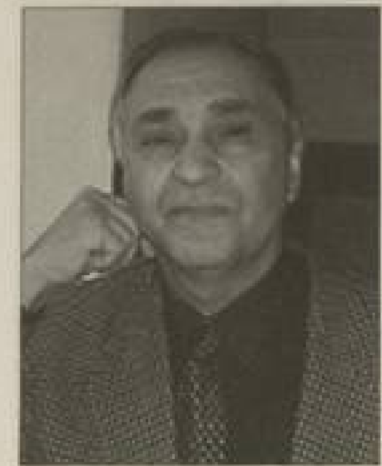

В. Кікта

Обкладинка CD ораторії "Фрески Софії Київської" В. Кікти

КІКТА Валерій Григорович (22.10.1941, с-ще Володимирівка, тепер Волноваського р-ну Донец. обл.) — композитор, педагог. З. д. м. РРФСР (1992). Член СК Росії. Володар Золотої Пушкінської медалі (1999). Член правління фондів В. Сєрова й *І. Козловського*. Від 10 років співав у Ленінгр. (тепер С.Пб.) хор. капелі п/к О. Свєшникова. Закін. Ленінгр. хор. уч-ще (1960), Моск. конс. (1965, кл. композиції *С. Богатирьова* й Т. Хренникова) та в останнього аспірантуру при ній. 1967—92 — ред. вид-ва "Сов. композитор" (Москва). Від 1991 працює в Моск. конс., професор (1998).

Світоглядна система творчості ґрунтується на філос.-індивідуальному баченні картин світу, переплетенні нац. і світ. образності, віддзеркалює різноманітні літ., живоп. смаки й орієнтації митця, пройнята особливим пієтетом до своєї Батьківщини. Худож.-істор. ракурс творчості репрезентує тематика праісторичної доби й початків християнства в Київ. Русі-Україні, її специфіка визначається глибинним зв'язком з прадавньою історією України, архаїчними пластами муз. фольклору, співю традицією укр. *партесної* музики 17—18 ст. Як музикант і композитор сформувався в рос. профес. оточенні, однак у творчості зумів зберегти й пронести худож. відчуття рідної землі, історії та культури. Володіє даром концепційно значного й драматургійно контрастного муз. мислення; йому підвладні масштабні за формою й архітектонікою багаточастинні симф., вок.-симф., інстр. композиції. Майстер хор. письма, оригінально розвиває традиції укр. церк. музики. Інстр. твори позначені сміливими пошуками незвичного тембр. колориту й користуються визнанням закордоном. Талановитий майстер муз.-сцен. мистецтва. У деяких творах простежується вплив укр. *неофольклоризму*. Значну частину композицій написав на сл. укр. мовою. Співпрацює з укр. поетами, зокр. *С. Майданською*. Творча дружба пов'язувала К. з відом. диригентами, композиторами та виконавцями, поміж яких — О. Свєшников, В. Соколов, Г. Рождественський, В. Федосєєв, *І. Козловський*, *С. Людкевич*, В. Дулова, *О. Ерделі* та баг. ін. Співпрацював також з *В. Колесником* (Канада), муз. діячем В. Сальві (США). За проектом *В. Колесника* К. написав ораторію "Святий Дніпро", виконану в Канаді (Едмонтон, 1993, Торонто, 1996) і Україні (Київ, 2001, дириг. *В. Сіренко*).

Тв.: балети (11) — "Золотогора" (1963), "Данко" (1964), "Муха-Цокотуха" (1973—75), "Дубровський" (1977), "Світ мій, Марія" (1984), "Моління про чашу" (1984), "Фрески Софії Київської" (1995), євангельська містерія "Одкровення" (1990), шотландська легенда "Біла кокарда" (1995); вок.-симф. — ораторія "Княгиня Ольга" (1970), ораторіальний літопис "Святий Дніпро" (лібр. С. Майданської, 1992), "Світ мовчазних зірок" (1999); для симф. орк. — концерт "Українські колядки, щедрівки та веснянки" (1967), симф. літопис "Володимир Хреститель" (1990), симф. поема "Викрадення Європи" (за одноим. картиною В. Сєрова, 1990); для арфи з орк. — "Фрески Софії Київської" (1973), концерти (для фп., арфи, гобоя, труби та змішаних складів); для хору, флейти та дзвонів — "Розбійницькі балади Закарпаття" (сл. нар., 1975); для Капели бандуристів ім. Т. Шевченка (Детройт, США) — "Дума про Канаду" (сл. М. Ткача, до 100-річчя укр. еміграції до Канади, 1991); для хору — Божественна літургія св. Іоанна Золотоустого пам'яті великого півчого Івана Козловського (1994), "Хорові Різдвяні фрески" (1995), Різдвяний триптих і Великопісна молитва (1995—96); кам.-інстр. ансамблі; сонати (для фп., арфи, скрипки, литавр); романси; обр. нар. пісень; присвятив С. Людкевичу — Сонату для фагота, органну Хоральну прелюдію (пам'яті), "Романтичні варіації" для арфи (1978); вок. цикли для голоса й інстр анс. — "Плач по потерянному сердцу" (сл. І. Такубоку, 1966), "За гранью темноты" (сл. Я. Контковської, 1968), "Пробуждение" (сл. О. Пушкіна, 1970).

Літ. тв.: Старейшина украинской музыки // Муз. жизнь. — 1975. — № 20; О С. Ф. Людкевиче // СМ. — 1977. — № 9; На юбилейных вечерах [...] Академического мужского хора Эстонии // Там само. — 1980. — № 4; Встреча с музыкой Людкевича // Муз. жизнь. — 1989. — № 8; Чайковский в скульптуре // Там само. — 1990. — № 4; Пушкинская тайна // Там само. — 1999. — № 2.

Літ.: *Николаева Е.* Валерий Кикта: Звуки времени. — М., 2006; *Її ж.* Хоровые литургийные фрески В. Кикты // Муз. просвещение — 1999. — №1; *Її ж.* Валерий Кикта: на рубеже веков // Муз. академия. — 2002. — № 4; [*Б. а.*]. Авторы рассказывают // СМ. — 1980. — № 7; Композиторы Москвы. — М., 1980. — Вып. 2; [*Б. а.*]. Иркутск. "Свет мой, Мария!" // Муз. жизнь. — 1985. — № 12; *Павлов В.* "Свет мой, Мария" // СМ. — 1987. — № 3; *Егорова Б.* Новые балеты на сюжеты Пушкина // Музыка России. — М., 1989. — Вып. 8; *Тевосян А.* История одного посвящения // Муз. академия. — 1997. — № 1; *Майданська С.* Літописець // Укр. світ. — 1999. — Спецвип., передрук у ж.: Сучасність. — 2000. — № 11; *Иноземцева Г.* Волшебная сила воздействия // Балет. — 1999. — № 5—6; *Шум А.* Ораторіальний літопис "Святий Дніпро" // Література, мистецтво (Канада). — 1996. — 17 квіт.; *Загайкевич М.* Музичний літопис боротьби й звитяг // КіЖ. — 2001. — 8 трав.

О. Шевчук

КІЛЬБЕРГ Іван Йосипович (26.11.1918, м. Маріуполь, тепер Донец. обл. — 30.10.1982, м. Одеса) — диригент. З. д. м. УРСР (1972). Закін. Львів. конс. (1953). 1954—82 — гол. диригент Одес. т-ру муз. комедії.

КІНДЗЕРЯВИЙ-ПАСТУХІВ Сергій, о. (1922, Волинь, за ін. відомостями 4.07.1924, Закарпаття) — бандурист, співак, диригент, педагог, муз.-громад. діяч, священик, художник, теолог. Архіпресвітер УАПЦ. Змалку співав у гімназ. хорі церкви Різдва пресв. Богородиці й архієрейському

хорі в м. Холм (Хелм, тепер Польща). Навч. у Луцьку й Холм. гімназії, де 1940 бандурист *К. Місевич* подарував К. *бандуру* власної роботи й навчив грати. Як бандурист дебютував у берез. 1941 на гімназ. Шевченківському вечорі. Далі багато виступав з К. Місевичем і його дружиною, а також самостійно. Виконував *думи*, *істор. пісні*, духовні *канти*. У Вінниці студіював медицину. Закін. ф-ти богослов'я і філософії, висвятився на священика. 1943 після перебування в гітлерівській в'язниці у Вінниці частково втратив голос і припинив конц. виступи, але продовжував опановувати традиц. кобзар. репертуар, деякий час мешкаючи в рідному селі. Диригував церк. хором. Від 1944 — у Німеччині, від 1950 — у США. Від 1965 — священик УАПЦ, настоятель собору св. Трійці у Брукліні (Нью-Йорк), від 1970 — архіпресвітер. Від 1973 — ред. "Кобзарського листка" (Нью-Йорк, з 1981 — ж. "*Бандура*"). До 1980 очолював *Школу кобзарського мистецтва* у Нью-Йорку: поміж випускників — члени Детройтської *капели бандуристів ім. Т. Шевченка*, дочка Ольга та ін. Як художник — автор кількох картин, присв. *кобзарству* ("Кобзар", "Лірник", "Перебендя", "Дума про смерть козака-бандуриста"), а також "Автопортрета" (1966) тощо.

Тв.: обр. для бандури укр. нар. пісень, зокр. духовних.

Літ.: *Волощук Н.* Узяв архіпресвітер бандуру // Укр. слово. — 2004. — 21–27 лип.

Б. Жеплинський, А. Калениченко

КІНДРАТОВИЧ Петро Дмитрович (10.06.1928, с. Бунів, тепер Яворівського р-ну Львів. обл. — 4.11.1996, м. Львів) — бандурист, співак (бас), громад. діяч, публіцист. За фахом інженер-будівельник. Під час навч. у Львів. політех. ін-ті наприкінці 1940-х навч. гри на *бандурі*, грав і співав у створеній *О. Гасюком* інститутській капелі бандуристів. Після виступів 1950 у Москві почалися масові арешти капелян. Через це працював інженером на Сахаліні й у Білорусі, згодом — у Ніжині. Тільки 1956 зміг повернутися до Львова. Від 1970 збирав матеріали про Яворівщину та визначних діячів цього краю (зокр. про о. О. Лозинського, О. Маковея, Ю. Липу та ін.). Один із співзасновників культ.-просвітн. тов-ва ім. О. Маковея в Яворові (тепер Львів. обл.). Автор публікацій у часописах Яворова.

Б. Жеплинський

КІНДРАТЮК Богдан Дмитрович (22.09.1954, с. Прибилів Тлумацького р-ну, тепер Івано-Фр. обл.) — музикознавець, педагог. Канд. пед. наук (1990). Доцент (1993). Закін. Снятинське культ.-осв. уч-ще (1972), муз.-пед. ф-т Івано-Фр. пед. ін-ту ім. В. Стефаника (1979), аспірантуру при Київ. пед. ін-ті ім. М. Горького (1989). Автор першої книжки про муз. культуру Галиц.-Волин. князівства, низки статей про *дзвони* й дзвонарство мистецтво України. Один з фундаторів укр. кампанології. Викладач Ін-ту мистецтв Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника.

Літ. тв.: Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства / Ред., вступ. ст. *Ю. Ясіновський*. — Ів.-Франківськ; Л., 2001; Духовне здоров'я школярів і музика дзвонів: Етнопедагогічний аспект. — Ів.-Франківськ, 2005; Дзвони і дзвонарське мистецтво в Україні // КАЛОФΩΝΙΑ / KALOPHONIA. — Л., 2002. — Число 1; Церковні дзвони й дзвоніння у науковій і музичній спадщині Станіслава Людкевича // Записки НТШ. — Л., 2004. — Т. CCXLVII: Праці музикознавчої комісії; Дзвони і дзвонарське мистецтво як предмет наукових студій // Musica humana. — Л., 2005. — Число 2; Дзвони і дзвоніння в церковному богослуженні // КАЛОФΩΝΙΑ / KALOPHONIA. — Л., 2006. — Число 3.

Літ.: Вчені-краєзнавці Прикарпатського університету імені Василя Стефаника: Біогр. довідник / Уклад. *Б. Гаврилів*. — Ів.-Франківськ, 2000; Науково-методичний центр "Українська етнопедагогіка і народознавство". — Ів.-Франківськ, 2007; *Плугатор Г.* Дзвін — як голос Божий // Експрес. — Л., 2007. — 9–10 черв.

Б. Кіндратюк

КІНДРАЧУК Остап Юркович (13.11.1937, с. Котиківки, тепер Городенківського р-ну Івано-Фр. обл.) — кобзар-бандурист, краєзнавець. Член Нац. спілки кобзарів України. За фахом моряк. Гри на *бандурі* навч. в *О. Нирка*. Живе в Ялті. Учасник Ялтинської нар. самодіяльної капели бандуристів ім. С. Руданського п/к О. Нирка, постійно виступає як соліст-бандурист (зокр. у Львові й Польщі). У репертуарі — *думи* "Буря на Чорному морі", "Про козака Голоту", "Про козака бандуриста", муз.-літ. композиція на сл. *М. Рильського* "Дума про матір Україну", укр. нар. пісні ("Сагайдачний", "Про Морозенка", "Зажурилась Україна", "Тиха Кубань", "Ой ходив чумак" тощо), а також пісні ін. авторів і власні імпровізації. Учасник з'їзду кобзарів і лірників у Києві (1990) та ін. кобзар. заходів. Знімався в т/ф "Шляхами кобзарськими" (Укртелефільм, 1988). Має публікації з історії Козаччини, зокр. козацьких морських походів.

Літ.: *Жеплинський Б.* Кобзарськими стежинами. — Л., 2002.

Б. Жеплинський

О. Кіндрачук

КІОСЕ Василь Васильович (7.10.1925, с. Калачева, тепер Одес. обл. — 11.03.1993, м. Дніпропетровськ, похов. в Одесі) — хор. диригент. З. а. УРСР (1976). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1978). Закін. Одес. конс. (1954). 1959–73 — її викладач. Від 1959 — в Одес. т-рі опери та балету, 1974–93 — гол. хормейстер Дніпроп. т-ру опери та балету. Поміж вистав — "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича* (1977), "Паяци" Р. Леонкавалло (1988), "Пікова дама" *П. Чайковського* (1990).

Г. Степанченко

КІПА Вадим Ієремійович (13.05.1912, Кухмістерська слобідка Черніг. губ., тепер у межах Києва — 31.08.1968, м. Нью-Йорк, США) — піаніст, композитор, педагог, музикознавець, муз.-громад. діяч. Лауреат 1-го Всесоюз. конкурсу піаністів (1937, Москва). Член-кор. Укр. вільної академії наук у Нью-Йорку (США, 1962). З родини залізничника. Закін. Харків. механічний тех-

В. Кіпа

нікум. Гри на фп. навч. у піаністки й співачки Р. Борисової (псевд. Мадлен Буше) й *В. Топіліна.* Навч. у Харків. муз.-драм. ін-ті (1931—33, кл. фп. *П. Луценка*, кл. композиції *С. Богатирьова*, в якого вивчав також теор. дисципліни). Закін. Київ. конс. (1937, кл. фп. *А. Луфера* й *Г. Беклемішева*), аспірантуру при ній (1940). 1937—43 — викладач Київ. конс. (поміж учнів — Є. Зданевич, *А. Лисенко*, Е. Сольська, Л. Чайка). Як соліст виступав з концертами в Києві, Харкові, Полтаві, Одесі, Нікополі (Дніпроп. обл.), Москві, Ростові-на-Дону, на Уралі; як концертмейстер — із співаками *З. Гайдай, М. Донцем, О. Петрусенко, Л. Руденко*; як ансамбліст — із скрипалями М. Гольдштейном (*Михайловським*), *Б. Притикіною* та ін. 1943 емігрував до Німеччини. 1944 дав сольний концерт у Берліні. 1944—45 — професор Консерваторії Кліндворта-Шарвенки у Берліні. 1945—51 продовжував конц. і пед. діяльність на терені Німеччини, виступав також з укр. мист. ансамблями у післявоєнних таборах DP (для переміщених осіб). 1951 переїхав до Нью-Йорку (США), де 1952 організував і очолив власну Муз. школу. Поміж учнів — Р. Рамфель, Д. Вайт. Виступав з концертами у Нью-Йорку (1951, 1964), Філадельфії (1964), Торонто (Канада). У репертуарі — твори *М. Лисенка, В. Барвінського, В. Грудіна, В. Косенка, Л. Ревуцького, М. Фоменка, В. Шутя*, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Ф. Шопена*, Р. Шумана, *Ф. Ліста, Й. Брамса*, С. Франка, *П. Чайковського, О. Скрябіна, С. Рахманінова* та ін. Гра К. відзначалася віртуозністю, монументальністю, одухотвореністю, глибоким розкриттям комп. задуму. Як композитор писав переважно фп. і кам.-вок. твори. Автор музикознавчих праць. Провадив муз.-громад. діяльність.

Тв.: для скр. і фп. — Капричіо (1966); для фп. — Концерт (незакін.), "Тужлива пісня" (1939, перероблена 1959), Етюд (1953), "Спогад" (1953), Скерцино (1956), Багателля (1957), "Фантастичні варіації" (1957), "Гавот, перерваний серенадою" (1959), "Класичні станси" (1964), "Діалог" (1965), 14 дит. п'єс на теми укр. нар. пісень (1953—67); для голосу й фп. — "Україні" (1945, переробл. 1967, вид.: Романси на вірші українських поетів. — К., 1998); Чотири пісні на сл. В. Хойнацького (1950), Дев'ять романсів на сл. Лесі Українки: "Не співайте мені сеї пісні" (1966), "Надія" (1966), "Осінній плач" (1966), "Вечірня година" (1966), "Напровесні" (1966), "Стояла я і слухала весну" (1966), "Пісня" (1966), "Хотіла б я піснею стати" (1966), "Скрізь плач, і стогін, і ридання" (1967); Чотири пісні на сл. В. Лесича: "Нема вже ні дому" (1960), "Впали тіні на години" (1963), "І що ж осталося із мрії" (1963), "День у лісі" (1963); "Спогад" (за поемою А. Малишка "Пісня про Київ", 1967—68); музика до вистави "Боярина" Лесі Українки (1953—54) тощо.

Літ.: *Паламарчук О.* Повернення в Україну // Світ моїх зацікавлень. — Л., 2006; *Булат Т.* Музикант "з дужим інстинктом до звукової барви" // *Кіпа В.* Романси на вірші українських поетів. — К., 1998; *Верещагін Б.* Вадим Кіпа // Музика. — 1998. — № 4; *Дзюпина Є.* Композитор і п'яніст Вадим Кіпа (1912—1968) // Musica Humana: Наук. записки ЛДМА. — Л., 2003. — Вип. 8. — Число 1; *Соневицький І.* Виступ піаніста Вадима Кіпи // Свобода (США). — 1951. — 13 жовт.; *Світлицький В.* [*В. Міяковський*] Вадим Кіпа // Нові Дні (Канада). — 1962. — № 155; *Шевчик В.* Вадим Кіпа грає // Там само. — 1964. — № 179; *Терен-Юськів Т.* Зустрічі з Вадимом Кіпою // Свобода (США). — 1968. — 5 груд.; *Кіпа А.* Пам'яті Вадима Кіпи // Муз. вісті. — 1971. — № 2.

І. Лисенко, А. Муха

КІПЧЕНКО Захар Іванович [5(17).09.1874, м. Феодосія, тепер АР Крим — ?] — гітарист, композитор-аматор, педагог. З родини винороба. За фахом моряк. Гри на *гітарі* навч. приватно в І. Деккера-Шенка. Активно концертував. У 1940-х жив в Одесі, де викладав гру на гітарі. Манера гри К. була позначена доброю технікою і силою тону.

Тв.: для 2-х 6-струн. гітар — Соната; для 2-х 7-струн. гітар — Соната; для гітари — Вальс гітаристів, Ноктюрн, Марш друзів тощо.

Літ.: Биографический словарь деятелей музыкальной культуры / Под ред. *Б. Асафьева.* — Рукоп.

І. Лисенко

КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ (КОФ.). Створена 19 черв. 1944 наказом обл. відділу мистецтв згідно з наказом Управління справами мистецтв при Раднаркомі УРСР і рішенням виконкому обл. ради. Очолив її М. Вермінський. Спочатку складалася з 3-х творчих колективів, що виступали перед бійцями Рад. армії і мешканцями міста. До 1980 у КОФ. було створено і в різний час працювало 45 творчих колективів (у т. ч. хор. капела, різноманітні ансамблі, солісти, зокр. з 1944 скрипаль *Ю. Хілобоков*), які виступили перед 4,5 млн. глядачів і показали понад 40 тис. конц. програм. Гастролювали в найвіддаленіших куточках тод. Рад. Союзу.

У 1980-х успішно виступав анс. "Калейдоскоп" п/к К. Пилип'юка. Музиканти КОФ. гастролювали по Україні, Центр. Азії, Молдові, Білорусі, Краснодар. краю, на Сахаліні, Чукотці, Далекому Сході, Камчатці, у Поволжі, Сибіру, Москві, Ленінграді (тепер С.-Петербург), а також неодноразово у Болгарії, Польщі Німеччині, Франції; брали участь у фестивалях і конкурсах, записувалися на радіо й ТБ.

Від 1988 традиц. конц. сезони відкривалися не лише на сцені КОФ., а й у 10-и її філіях у райцентрах області. Від 1991 в КОФ. діє також Дит. філармонія. Десятки конц. програм щороку, 2 філармонії у школах, концерти для дітей-сиріт і дітей з багатодітних сімей, фест. "Музика й діти", "Степові джерела", "Кіровоградські

Камерний оркестр Кіровоградської обласної філармонії

зіроньки", огляди-конкурси, уроки музики й культури — такий спектр її діяльності.

У КОФ. з 1972 працює кам. орк. "*Концертино*", створений Ю. Хілобоковим і очолюваний його дочкою Н. Хілобоковою.

1984 у КОФ. створено т-р укр. музики, пісні й танцю "*Зоряни*" п/к А. Кривохижі, що сформувався у процесі роботи із самод. засл. анс. танцю України "*Ятрань*". Інстр. анс. "Мелодія" (з 1988 — народний; з 1993 у складі КОФ.), що виник на базі Олександрійського уч-ща культури, (діє з 1980, худ. кер. М. Кузів), виступав на підприємствах міста й у навколишніх селах р-ну. Гастролював у багатьох містах України, записав на ТБ декілька програм, що неодноразово транслювалися по УТ і обл. ТБ.

У КОФ. також діяли конц. група "Наталка" (1992), анс. "Єлисавет-ретро" (1993) із солістами з. артми України В. Стратьєвим (баритон) і Б. Поповим (баян), а також муз.-літ. лекторій тощо. У КОФ. розпочали свій творчий шлях А. й В. Мареничі (див. *Мареничів тріо*).

З концертами в КОФ. виступали *Одес. симф. оркестр*, скрипаль *Д. Ойстрах*, піаністи *С. Ріхтер*, О. Насєдкін, *М. Крушельницька*, *Черкас. нар. хор*, естр. співаки тощо.

Від 1998 на базі КОФ. зусиллями її творчого колективу на чолі з директором, з. пр. культ. України М. Кравченком відбувається щорічний всеукр. фестиваль кам. музики "Травневі музичні зустрічі", з 2006 — хор. фест. "Різдвяні передзвони". Від 2006 у фойє КОФ. діє муз. салон BonUpArt (кер. проекту — худ. кер. КОФ. Н. Бондаренко).

Літ.: *Куманський Б., Дьомін С.* Сонце в зеніті: [Буклет]. — Кіровоград, 1994; *Токарєв Ю.* З глухого кута // КіЖ. — 1988. — 29 трав.; *Воронін О.* До себе запрошує мистецтво // Кіровогр. правда. — 2000. — 12 груд.; *Кравченко М.* 60-й концертний сезон // КіЖ. — 2003. — 2 лип.; *Сікорська І.* Мистецтво золотого поля // Там само. — 2004. — 23 черв.; *Її ж.* На своєму місці // Там само. — 2007. — 9 трав.; *Її ж.* На ювілейних зустрічах // Там само. — 2007. — 20 черв.

І. Сікорська

КІРОВОГРАДСЬКЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ (КМУ.) — серед. навч. заклад, засн. 1959 за ініціативою інтелігенції міста, зокр. диригента *С. Дорогого*. У жовт. 1959 було проведено набір на відділення хор. диригування, фп., нар. інструментів (кл. баяна, домри та балалайки), струн. і дух. інстр.

Викладачі фп. відділу вбачають витоки своєї пiаніст. школи у традиціях школи *Нейгаузів*. У перші роки тут викладали Є. Белінська, Р. Мастеров, Л. Арапов. Майже 20 років відділ очолювала Ю. Смолянська. Її справу продовжили вихованки В. Гордус, В. Шорстка, Л. Медведенко. Завдяки просвітн. і орг. діяльності У. Лірник започатковано фест. "Нейгаузівські музичні зустрічі", Всеукр. конкурс піаністів — студентів муз. уч-щ (1988). У 1970-х до колективу влилися вихованці Г. Рубіної — А. Корсунська, Ю. Калугін, Н. Єрьоменко, концертмейстери Л. Чхеїдзе, О. Матненко. Поруч зі своїм викладачем Є. Пенчковською працювали її вихованки Л. Дорога, І. Заярна, концертмейстер Л. Єфимович. Наставником багатьох поколінь є Д. Голобокова та її випускниця Л. Павленко. На відділі працювали Н. Демешко, Л. Притула, зараз працюють Л. Мельникова (зав. відділу), Т. Гараніна, І. Скибіцька, О. Хабло, О. Беленко.

У першому викл. складі струн. відділу працювали педагоги міськ. ДМШ — А. Корсунський, Г. Шаховцев, Г. Сметанюк, артист оркестру муз.-драм. т-ру Г. Кузьменко. Найвагоміші сторінки пов'язані з діяльністю *Ю. Хілобокова* — одного з організаторів, багаторічного завуча та провідного викладача. Він створив студ. симф. оркестр, котрим керував до кінця життя. У серед. 1960-х до КМУ. приїхали подружжя А. й У. Лірників (*альт*, фп.) та О. й Л. Духовних (скр., влч.) — їхній сімейний квартет заклав підвалини міськ. кам. оркестру. Наприкінці 1970-х викл. склад поповнився вихованцями КМУ. — випускниками консерваторій М. Корсунським, *Г. Єрьоменком*, Н. Хілобоковою, О. Ткаченком, Є. Беленко. В різні періоди на базі відділу виникали творчі колективи — у 1980-х — анс. кам. музики "Бароко", у 1990-х — "Єлисаветградська музична колегія", що мали статус муніципальних. В останнє десятиліття пішло з життя старше покоління, значна кількість викладачів і випускників КМУ. виїхала за кордон та в ін. міста України. На 2007 на струн. відділі працює 5 викладачів: Н. Карабан (зав. відділу), Н. Хілобокова (ініціаторка й худ. кер. студ. кам. оркестру), М. Іванченко, М. Карабан, В. Терновець, кількість студентів скоротилася до 17. 2003 відновлено студ. симф. оркестр (худ. кер. — Л. Голіусова).

Відділ хор. диригування очолив С. Дорогий, який започаткував в області профес. хор. справу. Поміж відом. випускників — *Р. Валькевич*, *Л. Забіляста*, *Ю. Любович* (зав. відділу, завуч уч-ща, директор), *Л. Маковецька*, *А. Червінська*, доценти П. Ніколаєнко, Б. Притула, з. пр. культури України М. Макода, Н. Медведєва. Багато років у відділі працювали А. Шпаченко, О. Смолянський, В. Доронін, І. Зацепило, Н. Піскунова, А. Нацвалова, з. а. України В. Паюхіна, В. Стратьєв. 1995—2005 відділ очолювала А. Сазоненко, з 2006 — О. Трушина. Працюють також викладачі Є. Кузьменко, Н. Шост, В. Дубіна, О. Ізюменко, А. Татарова. На базі відділу створено дит. муніципальний хор (2005), започатковано Всеукр. хор. конкурс дит. хор. творчості "Золотий Орфей" (2005).

Директор Кіровоградської філармонії М. Кравченко

Буклет до 65-річчя Кіровоградської обласної філармонії

Біля витоків відділу народних інстр. стояли викладачі Л. Мороз, Ю. Безрук, А. Жабокрицький, М. Дорошенко, М. Польовий, М. Паюхін (до 1998 — зав. відділу, 1-й вик-ць "Концертино" для баяна й "Фантазії на дві укр. теми" *К. Шутенка*). Після закін. консерваторій до рідного уч-ща повернулися перші вихованці-баяністи В. Золотих, А. Берсан, О. Чумаченко. Від 1998 відділ очолює Ю. Голіусов. У 1980-х розширились інструментальні межі відділу: було відкрито кл. *бандури* (Н. Ліперт), акордеону (Л. Голіусова, з 2002 — директор уч-ща, Т. Солоха), *гітари* (І. Голишев), відновлено кл. *балалайки* (Т. Чудиновських). Нова генерація — В. Онолова (кл. *домри*), І. Смутко (кл. бандури). На базі відділу працює оркестр нар. інстр. (незмінний худ. кер. до 2000 — М. Паюхін. відтоді — Ю. Голіусов). Вихованці відділу — баяністи-віртуози М. Бровченко (лауреат Міжн. конкурсу "Гран-прі", Франція, артист орк. Бременського т-ру, Німеччина), О. Стьопін (соліст Донського козачого ансамблю, РФ), А. Сєрков (лаур. III Міжн. конкурсу "Кубок Кривбасу"), з. а. України *В. Ватаманюк* (*Хор ім. Г. Верьовки*), з. пр. культ. України М. Кваша, І. Демиденко, В. Гаврилюк. Викл. діяльність провадять *Ю. Ткаченко* (Моск. муз.-пед. академія ім. Гнєсіних), канд. пед. наук М. Овчаренко, А. Рубан, Г. Бродський, Л. Бабенко, В. Кривозуб. Випускниками відділу є композитор *О. Польовий* (Одеса), продюсер І. Балан (Київ). Від 1996 на базі відділу відбувається щорічний Всеукр. конкурс "Провесінь".

Буклет до 45-річчя Кіровоградського музичного училища

Відділ духових орк. інструментів спочатку очолював О. Говоров, згодом упродовж багатьох років — Г. Кігель, випускник ф-ту військ. диригентів Моск. конс. Поміж перших викладачів — Г. Шеховцов, В. Коломієць, В. Ростунков, Ю. Нотаріус. Велику навч.-практ. роль у вихованні посідає оркестр дух. інстр. У різні роки його очолювали Г. Кігель, Ю. Нотаріус, М. Каленський, Г. Шорсткий. Упродовж 1970-х колектив поповнили викладачі М. Пасічинський (довги роки очолює відділ), С. Федорак, Т. Беленко, А. Рендаков. До уч-ща повернулися його вихованці М. Кебал, В. Залевський, О. Іваненко, В. Чернишенко. Викл. колектив становить базу муніципального дух. орк., без участі якого не обходиться жодне міське свято. В активі відділу — 150 лауреатських звань різноманітних мист. конкурсів, не лише в Україні, а й Білорусі, Росії та Сербії; доктор пед. наук В. Дряпіка. Випускники відділу працюють у Білор. естр.-симф. оркестрі (В. Семенюк), орк. Нац. опери Сербії (І. Снігур), Нац. симф. орк. Одес. філармонії (С. Іщенко, В. Самійленко, В. Ухов), оркестрах Одес. (Ю. Петелько, В. Мажара) і Астрахан. опер (С. Соколюк), Донец. (О. Гавлієвський), Запоріз. філармоній (з. а. України О. Бренгач) тощо.

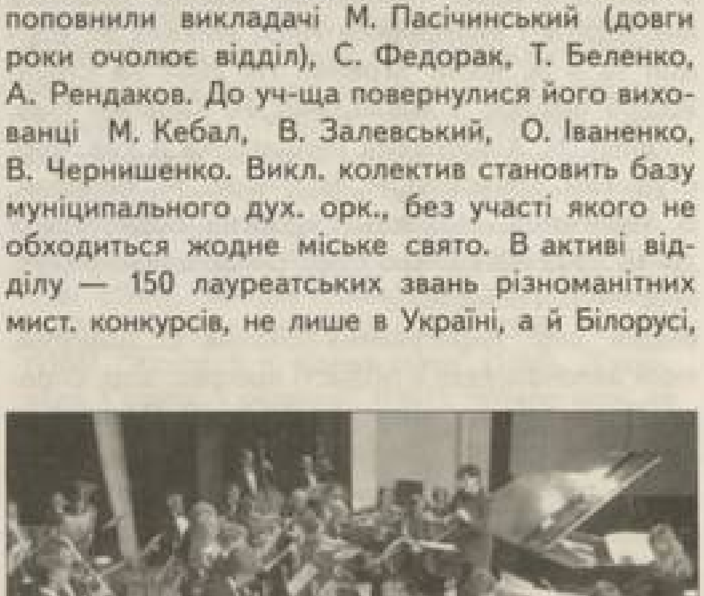

Симфонічний оркестр Кіровоградського музичного училища

1962 із приїздом до Кіровограда К. Шутенка було відкрито відд. теорії музики, що він очолював упродовж майже 40 років. Факультативно вів клас композиції та імпровізації, поміж його вихованців — *І. Крутой*, О. Нагорний (із серед. 1990-х — зав. відділу), Л. Чернявська. Творчо працює молодша генерація педагогів, сполучаючи викладання з різнобічною діяльністю — О. Полячок (муз.-істор. пошуки), О. Паничева (з 2005 — завуч), О. Ієвська (статті у місц. пресі), М. Долгіх (композиція, муз. краєзнавство), *Н. Терещенко* (фольк. дослідження), О. Бойко. З-поміж бл. 200 випускників відділу бл. 70 закін. консерваторії, серед них — *І. Сікорська*, канд. пед. наук Е. Печерська, Ж. Макаренко, композитори О. Щупак, В. Лапко, О. Марченко, оперний режисер Ю. Дудінова, журналістка О. Казарінова.

Від 2005 у КМУ. працює відділ співу (зав. — В. Стратьєв), де викладають Ю. Задорожна, К. Третьякова.

Літ.: 45 років у світі музики. — Кіровоград, 2005; *Долгіх М., Золотих В.* Кіровоградське музичне училище // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах. — К., 2005; [*Б. а.*]. В музичному училищі // Кіровогр. правда. — 1959. — 15 листоп.; *Вощанська А.* Їх полонила музика // Молодий комунар. — 1960. — 3 лип.; *Кальчинська Т.* Чарівні мелодії // Кіровогр. правда. — 1961. — 11 черв.; *Її ж.* Тепла зустріч // Там само. — 1961. — 1 груд.; *Хілобоков Ю.* Вони стануть музикантами // Там само. — 1961. — 2 верес.; [*Б. а.*]. Звітний концерт // Там само. — 1962. — 16 черв.; *Барський М.* Кіровоградщина багата талантами // Там само. — 1965. — 13 січ.; *Миронова Г.* У музичному училищі // Там само. — 1965. — 25 груд.; *Ярош В.* П'ятий випуск: екзамени в музичному училищі // Там само. — 1967. — 14 черв.; *Мальована В.* Вони вчитимуть прекрасного // Там само. — 1968. — 9 черв.; *Смолянська Ю.* Звучить камерна музика // Там само. — 1973. — 4 берез.; *Корінь А.* Озвучені сторінки // Там само. — 1985. — 7 жовт.; *Таранець М.* Звітує музучилище // Там само. — 1986. — 12 лют.; "Ловлю тривогу у ваших словах...": Кіровоградському музучилищу — 35 // Нар. слово. — 1995. — 13 квіт.; Музичному училищу — 40 років // Контр-а-пункт (Кіровоград, ювілейний вип.). — 2000. — № 1; *Здір Л.* Музичне училище відзначає своє сорокаліття // Кіровогр. правда. — 2000. — 23 трав.

І. Сікорська

КІСІЛЬ Тимофій Федорович (4.02.1910, м. Міллерове, тепер Луган. обл. — 1986, м. Дніпропетровськ) — бандурист, майстер із виготовлення *бандур*. За фахом водій трамвая. У Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), куди переїхав після жовтн. перевороту, навч. грати на бандурі й виступав як бандурист у концертах, робив бандури. Син Володимир і дочка Віра теж грали на бандурах.

Літ.: Лист М. М. Кірічко (Дніпропетровськ) до Б. Жеплинського від 14 груд. 1990 // Приват. архів *Б. Жеплинського.*

Б. Жеплинський

КІТ Володимир Іванович (4.12.1939, м. Львів) — джаз. трубач, кер. анс. Закін. Львів. муз. уч-ще (1964, кл. *фагота*). Гри на *трубі* навч. самотужки. Учасник колективів, якими керував *І. Хома* — квінтету (1955—57), естр. орк. "Ритм" (1957—66), анс. "Медікус" (1966—71). Виступав із ними на джаз. фестивалях в Естонії — Тарту (1960) і Таллінні (1966, 1967). Від 1961 періодично концертував зі своїм квартетом. 1971—75 — кер. ВІА *"Арніка"*, з 1992 — анс. "Медікус", з яким виступав на фест. "Jazz Fest" (Суми, 1994) і "Горизонти джазу" (Кривий Ріг, Дніпроп. обл. 1996).

В. Симоненко

КІТ Михайло Іванович (1.03.1943, м. Коломия, тепер Івано-Фр. обл.) — оперний і кам. співак (бас). З. а. РРФСР (1981). Лауреат Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (1973, 3-я премія), Міжн. конкурсу вокалістів ім. Р. Віньєса (1977, Барселона, 1-а премія). Закін. Одес. конс. (1973, кл. вокалу *Є. Іванова*). 1973—88 — соліст Перм.; з 1988 — Кіровського (тепер Маріїн.) т-рів опери та балету в С.-Петербурзі. У конц. репертуарі — твори *М. Лисенка, М. Глінки, П. Чайковського, С. Рахманінова, Л. Бетховена, Ф. Шуберта,* Р. Шумана та ін.

Партії: Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кончак, Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Собакін, Мороз, Сальєрі ("Царева наречена", "Снігуронька", "Моцарт і Сальєрі" М. Римського-Корсакова), Кочубей ("Мазепа" П. Чайковського), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Філіпп, Рамфіс, Спарафучільо ("Дон Карлос", "Аїда", "Ріголетто" Дж. Верді), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба), Борис Тимофійович ("Катерина Ізмайлова" Д. Шостаковича), Тарас ("Сім'я Тараса" Д. Кабалевського).

Літ.: *Кіт М.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КІЧ (Кітч, *нім.* Kitsch — несмак, халтура) 1. Напрямок у сучас. культурі, в т. ч. і музиці, розрахований на невибагливі смаки споживачів, а також дешева мас. продукція, позбавлена худож. смаку. 2. Твори мистецтва, предмети хатнього вжитку тощо, стилізовані й позбавлені смаку. 3. Промислова імітація унікальних виробів і творів мистецтва.

Основні ознаки К. у музиці — орієнтація на найпростіші емоції слухача, його нерозвинуті естет. смаки й культ. запити. К. у сучас. музиці існує у 2-х іпостасях: як складова мас. культури і як частина елітарного мистецтва (т. зв. E-Musik). У першому випадку йдеться про феномен мас. виробництва розважальної муз. продукції, більшість творів котрої, як правило, розтиражована низькопробними кальками модних зразків (як-от, масове виконання й аудіозаписи в 1970—80-х напіваматор. чи аматор. гуртами й вокалістами, напр., пісень "Червона рута" *В. Івасюка,* "Money" гурту "Абба" або на поч. 1990-х пісні "Піду втоплюся" *А. Миколайчука*). Як і в ін. мистецтвах, К. пов'язаний зі снобізмом: у певних соціальних групах вважається "престижним" мати модні записи чи відвідати концерт модного виконавця. Мист. рівень споживаної продукції тут не має жодного значення, як і оригінальність ретрансльованих і тиражованих творів (світ. шлягери, виконувані *М. Поплавським* наприкінці 1990-х). Критерієм соціальної значущості творів К. є їх комерц. успіх і можливість включення до мас. обігу (створення феномену "модного" й отримання певних прибутків). Тож часом в умовах інформац. суспільства кічовими стають також зразки серйозного мистецтва. Так, абсолютно некомерціоналізована й навіть переслідувана в умовах кол. СРСР укр. духовна музика після зняття всіляких ідеологічних обмежень щодо критеріїв її оцінювання й функціонування в 1990-х породила величезну кількість К. Писати духовні твори стало модним, і сам факт такого авторства почав розглядатись як сходинка до успіху, в т. ч. і комерційного (CD і аудіокасети із записами духовних творів, як і їх розтиражовані нотні тексти, прекрасно розкуповуються). К. став неодмінним складником муз. *авангардизму.* Нині створюються сотні композицій, що є фактично блідими копіями небагатьох справді видат. творів муз. *постмодернізму.* Але в умовах недоступності для більшості слухачів таких непересічних зразків і витіснення як комерційно непривабливих на маргінальні ділянки інформаційного простору їх місце впевнено посідають витвори "авангардного", муз.-елітарного К. Їх автори мають більше шансів досягти визнання в середовищі законодавців моди на твори муз. авангарду в багатих країнах Заходу — це автоматично означає досягнення комерційного успіху.

Більшість муз. соціологів і естетиків вважають К. зразком естетизації вульгарного у мистецтві, піднесення низької культури й розваг до рівня його самостійного виду. Краса у творах К. є фактично частиною діалектики огидного, адже до перетворення на К. він колись був нею й тепер їй суперечить, бо не має своєї протилежності. За *Т. В. Адорно,* найпримітнішими рисами К. є "вигадування почуттів, яких нема, а водночас і нейтралізація цих почуттів". Відтак, замість високого мистецтва, відібраного у мас, вони, реагуючи, "озлоблено тішаться тим, що

М. Кіт у ролі Нілаканти (опера "Лакме" Л. Деліба)

створене зреченням, та узурпувало місце зреченого". Деякі дослідники вважають, що К. існує, відколи суспільство почало структуризуватися й виникли марґінальні групи людей, вилучених зі своєї соціальної ніші (переселенці, держ. чиновники, раби, військовополонені, осілі у містах селяни та ін.). Вони, покинувши свій культурний ареал, потребували певних культурних сурогатів, прийнятних для нового оточення й доступних для них самих.

На укр. культ. просторі К. почав активно розвиватися паралельно з процесом утвердження капіталіст. відносин і активним розвитком сучас. міст. Саме міста стали центрами розвитку й розповсюдження творів К. Тут сформувалися *жанри* т. зв. міської *побут. музики*, що фактично були показовими зразками К. У 1920—30-х могутнім стимулом розвитку К. в укр. музиці стала більшовицька індустріалізація з неприродньо швидким ростом великих міських осередків і тюремно-табірної інфраструктури. Звідси — переважна частка у творах К., з одного боку, т. зв. рад. масових жанрів (держава робила спроби контролювати навіть вільно-імпровізаційне за своєю природою мистецтво *джазу* й скеровувати його розвиток у "правильному" напрямі), за допомогою яких здійснювався тотальний ідеологічний вплив на населення, а з другого — невибагливо-примітивної музики побуту, що була фактично дещо видозміненою субкультурою кримінальних і довколакримінальних сфер. У 1930—50-х К. почав посідати помітне місце також в акад. мист. жанрах (показовими є ідеологічно заангажовані твори-"лубки", як-от "Штурм Тракторного партизанами" *М. Коляди*, "Жовтнева кантата" *М. Вериківського*, "Похід" *А. Штогаренка*, "Шляхами слави" *Ю. Мейтуса* тощо).

Починаючи з 1960-х унаслідок майже стовідсоткового панування рос. субкультури у повсякденному муз. побуті міст України муз. К. першого типу набув особливо огидних форм і змісту та загрозливих масштабів поширення, фактично втративши нац. складник. Напр., масове споживання низькопробних рос.-мовних пісень у нефаховому аранжуванні й виконанні з напівкримінальними сюжетами й часто майже неприховуваними нецензурними висловами.

Літ.: Українська художня культура / За ред. *І. Ляшенка*. — К., 1996; *Адорно Т.* Теорія естетики. — К., 2002; *Сюта Б.* Композиторська творчість 1990-х років. — К., 2007; *Давыдов Ю.* Вульгарно-потребительский гедонизм и кризис художественного восприятия // Кризис буржуазной культуры и музыка. — М., 1973. — Вып. 2; *Ермакова Г.* Категория "банальное" и её место в художественной критике // Эстетические очерки. — М., 1979. — Вып. 5; *Greenberg C.* Kitsch // Mass Culture. — Glencoc, Illinois, 1958; Kicz, tandeta, jarmaroczność w kulturze masowej XX wieku / Pod redakcją *L. Rożek*. — Częstochow, 2000.

Б. Сюта

КІШКА (Кошка) Петро (бл. 1896, с. Козла на Чернігівщині — ?) — лірник. Незрячий. У 18 років вже добре грав і співав. У розширенні репертуару допомагав його зрячий брат. Спільно з лірником В. Лімозом популяризував *псальми* книжкового походження. Знав добре творчість *Т. Шевченка* й деякі етнограф. записи, а також багато різних оповідань.

Літ.: *Луговський Б.* Матеріали до ярмаркового репертуару та побуту старцівства в західній Чернігівщині // Родовід. — 1993. — Число 6.

Б. Жеплинський

Клавесин

КЛАВЕСИН — струнно-клавішний інструмент, один із попередників *фортепіано*. Виник у 14 ст., мав 2 різновиди: видовжені у формі крила — чембало (Італія), арпсихорд (Вел. Британія), клавесин (Франція), флюгель (Німеччина), клавіцимбали (Україна); менші за розміром, повздовжної форми — епінет (Франція), спінет (Італія), вірджинал (Вел. Британія). Вершини розквіту К. досяг у 18 ст. в мистецтві франц. клавесиністів (Ж. Ф. Рамо, Ф. Куперен, Д. Дакен). Звуковидобування на К. здійснювалось чіплянням, щипком струни язичком (з пера, шкіри чи металу) товкачика, що основою прикріплювався до клавіші. Силу й тембр К. визначав матеріал, з якого зроблений язичок. Струни в К. — різної довжини й по-різному настроєні. Звучання К. — металево гостре й різко окреслене внаслідок певного обмеження: туше й сила тиску на клавішу не впливають на якість звуку. Згодом для вдосконалення тех. можливостей К. його конструювали з декількома клавіатурами для рук (мануалами) й навіть ніг (педалями), різноманітними регістрами (приводилися в дію ручними або колінними важелями). Користуючися цим, виконавці певною мірою компенсували одноманітність динаміки й тембру, проте зміни у звучанні мали характер лише контрастного зіставлення (т. зв. терасний тип нюансування).

Відродження зацікавлення у світі клавесином у 20 ст. зініціювала польс. піаністка й клавесиністка В. Ландовська, згодом В. Клосевич, які широко його популяризували своєю конц. діяльністю, в Україні наприкінці 20 ст. — *Н. Свириденко* й *С. Шабалтіна*. В Україні, де К. був поширений до появи фп., тепер клавесинні концерти відбуваються в орґанних та деяких ін. конц. залах, гру на клавесині викладають у муз. академіях. Див. також *Клавір*.

Літ: *Музалевский В.* Русская фортепианная музыка: Очерки и материалы по истории русской фортепианной культуры (XVIII — первой половины XIX ст.). — Ленинград; М., 1949; *Алексеев А.* Клавирное искусство. — М.; Ленинград, 1952; *Друскин М.* Клавирная музыка. — Ленинград, 1960; *Зимин П.* История фортепиано и его предшественников. — М., 1968; *Кашкадамова Н.* Мистецтво виконання музики на клавішно-струнних інструментах. — Тернопіль, 1998; *Штелин Я.* Известия о музыке в России // Муз. наследство. — М., 1935. — Вып. 1; *Курковський Г.* Клавесиністка і піаністка Ванда Ландовська // *Його ж.* Питання фортепіанного виконавства. — К., 1983; *Його ж.* Про виконання фортепіанної музики французьких клавесиністів // Там само; *Юрченко М.* Загадки однієї біографії // Музика. — 1983. — № 4; *Степаненко М.* Максим Березовський. Соната для скрипки і чембало // Там само; *Його ж.* Невідомі твори М. Березовського // Там само. — 1986. — № 3;

Иванова И. Специфика клавесинного исполнительства и воспитание пианиста // Современные тенденции в организации высшего музыкального образования / ГМПИ им. Гнесиных: Сб. трудов. — М., 1987. — Вып. 93; *Вахраньов Ю.* Клавір і клавірна музика на Україні середини XVIII — першої чверті XIX століть в історичних та літературних матеріалах // Музична Харківщина / Упор. *П. Калашник, Н. Очеретовська.* — X., 1992; *Шадріна-Личак О.* Італійський і французький типи клавесинів у зв'язку з національними клавесинними школами // Наук. вісник НМАУ. Старовинна музика: сучасний погляд. — К., 2006. — Вип. 41. — Кн. 2; Landowska on Music / Collected by *D. Restou.* — New York, 1969, рос. перекл.: *Ландовска В.* О музыке / Пер. *А. Майкапара.* — М., 1991.

О. Кушнірук

КЛАВІКОРД — струнно-клавішний інструмент, один з попередників *фортепіано*. Перші згадки про К. належать до 13 ст., поширився у 15 ст. Звуковидобування на К. здійснювалось шляхом доторкання до струни т. зв. тангентом (з'єднаним з клавішею наконечником). Мав металеві струни однакової довжини, настроєні в унісон і натягнуті паралельно до клавіатури. Зміни висоти звуку досягалися натисканням танґента, що відмежовував певні відрізки струни. Звучання К. характеризувалося ніжною співучістю, меланхолійністю. Перші К. були невеликого розміру (бл. 12 струн і 20 клавіш) у вигляді переносної дерев'яної скриньки, що при музикуванні ставилася на стіл. У 18 ст. почали створювати великі К. (корпус 1,5 м) для більших приміщень. К. були поширені також в Україні до появи фп.

Див. також *Клавір*.

Літ.: *Зимин П.* История фортепиано и его предшественников. — М., 1968; *Кашкадамова Н.* Мистецтво виконання музики на клавішно-струнних інструментах. — Тернопіль, 1998; *Вахраньов Ю.* Клавір і клавірна музика на Україні середини XVIII — першої чверті XIX століть в історичних та літературних матеріалах // Музична Харківщина / Упор. *П. Калашник, Н. Очеретовська.* — X., 1992; *Шабалтіна С.* До виникнення класу клавесина в Національній музичній академії України ім. П. І. Чайковського // Академія музичної еліти України. — К., 2004.

О. Кушнірук

КЛАВІР — 1) Збірна назва групи ранніх струнно-клавішних інструментів. Головними представниками вважаються *клавесин* або клавіцимбали (від *лат.* clavis — ключ, *англ.* harpsihord, *італ.* cembalo) та *клавікорд* (від *лат.* clavis — ключ, horde — струна). До цієї групи також належать: органіструм (широко розповсюджений в Україні під назвою колісна *ліра* або реля, риля), спінет (малий різновид клавесина, від *лат.* spina — колючка), вірджинал (англ. різновид малого клавесина, від *лат.* virga — паличка). Звуковий обсяг К. постійно розширювався (на поч. 16 ст. діапазон охоплював 3 октави, до серед. 18 ст. — 5 октав). Найвищого рівня розвитку К. досяг до серед. 18 ст., після чого був витіснений новим клавішно-струн. інструментом — *фортепіано* (фп.). Початки розвитку клавірної музики пов'язують із 2-ю пол. 16 (Львів) — поч. 17 ст. (Київ), зокр. з існуванням братств і широкою популярністю у побуті багатих родин музикування на *органі*, клавесині та клавікорді, що було навіть обов'язковою складовою жіночої освіти. Першою найвизначнішою пам'яткою клавірної музики є рукоп. збірка, що зберігається в біб-ці Ягеллонського ун-ту Кракова. Її переплетено в обкладинку "Уставів божественної літургії", датованої 1680 і написаної в Києві для греко-катол. архієпископа К. Жоховського. До зб. увійшли понад 200 творів — світські й реліг. пісні, танці, інстр. твори, партії цифрованого басу (див. — *Генерал-бас*). Більшість із них призначено для виконання на К.; окрім того, спостерігається змішування укр. фольк. мелодій із зах.-європ. впливами. Поміж помітних зразків збірника, хоча й національно нейтральних, — 2-част. Фантазія П. Железовського, де спостерігається контраст між частинами: першою 2-гол. фігуратив. типу й 3-гол. імітаційного типу.

Клавікорд

Після 1654 у зв'язку з істор. обставинами — переходом України під протекторат Росії — культуротворча ситуація змінилася: для піднесення рос. культури, просвітн. цілей у масовому масштабі активізували вивезення до Росії укр. ченців, учителів, музикантів, півчих. Саме перший в Україні спец. муз. навч. заклад — *Глухівську музично-співацьку школу* (1730) — було створено з метою постачання до рос. імп. двору кваліфікованих півчих та інструменталістів. У тогочас. нотних збірках зустрічаються переважно анонім. походження укр. танці *козачок*, дергунець, голубець (див. *Танці народні*). Від 1-ї пол. 18 ст. збереглися імена музикантів, які володіли грою на К. — *Я. Маркович* (1696—1770, генеральний підскарбій, грав на *лютні* й клавікорді), *М. Ханенко* (1691—1769, генеральний хорунжий, грав на клавікорді), О. Македонський (княжий півчий у Глухові, грав на клавіцимбалах), *Є. Білоградська* (1739 — після 1764, співачка, віртуозно володіла клавесином, її твір "Менует [Й.] Штарцера з 6 варіаціями Єлизавети Білоградської" знаходиться в НБУ ім. В. Вернадського (опубл. *М. Степаненком* у зб.: Невідома українська музика. — К., 2002. — Вип. 1). У рукоп. зб. 18 ст. для клавікорда знайдено клавір. обробку *канта* "Кто крепко на Бога уповая" вченого й філософа *Ф. Прокоповича*.

У вел. жанрі першовідкривачем вважається представник епохи укр. *класицизму Д. Борт-*

нянський, котрий протягом 1784—90 активно займався інстр. творчістю, перебуваючи придв. композитором на службі в рос. царя. Відомо, що він написав для чембало 5 сонат (три з них — *C*-dur, *F*-dur, *B*-dur збереглися й опубл.), Концерт із струн. орк., кілька окремих п'єс (Larghetto cantabile, Capriccio, Rondo, Allegro) та ансамблів (Квартет, Квінтет, Септет, 3 сонати для скр. і чембало). Як ранньокласичні зразки, сонати Д. Бортнянського характеризуються структурною чіткістю, традиційними для означеного стилю тональними співвідношеннями гол. і побічних партій, контрастом частин, спрощеністю фактурного тла (альбертієві баси, *basso continuo* в супроводі), нац. аспект дослідники вбачають у загальній наспівності мелодики.

2 клавірні сонати й Сонату для скр. і чембало написав також *М. Березовський*. Від 2-ї пол. 18 ст. К. поступово витісняло фп., що стало причиною появи репертуару для опанування нового інструменту.

Відродження інтересу до клавірної музики в Україні спостерігається від 2-ї пол. 1960-х внаслідок зацікавлення композиторів і виконавців автент. звучанням старов. інструментів, що певною мірою спричинило розвиток тенденції *неокласицизму* та в її рамках — *необароко* (сюїта для клавесина "Кактуси" *Ю. Бабенка*, "Медитація" для фп. і клавесина з орк. *В. Бібіка*, "Маленька класична сюїта" для клавесина *Я. Верещагіна*, Сонатина для флейти й клавесина, "Діалог" для клавесина й органа *В. Гончаренка*, "Книга" для струн. орк., клавесина, вібрафона, маримби та дзвонів Ю. Гофмана, Концерт для струнних і чембало, "Вікна" для клавесина, фагота та магнітної плівки *М. Денисенко*, Концерт для арфи, клавесина та струнних *Ю. Іщенка*, Концерт для 4-х солістів, струн. орк., клавесина та органа *В. Камінського*, 7 мініатюр "Осінній дощ у травні" для голосу, клавесина, фп. та 2-а симфонія для струн. орк., флейти, клавесина *О. Криволап*, сюїта для клавесина соло "Five recollections" *С. Крутикова*, "Камерна музика" для струнних, фп., клавесина та ударних *Ю. Ланюка*, конц. сюїта "Шість грацій Антуана Ватто" *О. Наконечного*; для струн. орк., флейти, клавесина — Сюїта в старовинному стилі *В. Павенського*, клавесинний цикл п'єс "Весняні барви" *Г. Сасько*, "Проекції на клавесин, вібрафон та дзвони" *В. Сильвестрова*, для кам. орк. і клавесина — поема "Суєта суєт" *О. Чернової*, для флейти і клавіра — "Три діалоги" *Д. Киценка* тощо). Поміж укр. виконавців — клавесиністки *Н. Свириденко*, *С. Шабалтіна*.

Клавір, виготовлений 1804 року

2) Переклад партитури муз.-сцен. (орк.) твору для фп. або для голосу з фп., що здійснюється для репетиційного процесу при розучуванні твору. Перекладу підлягають лише орк. партії (вок. партії пишуться кожна на окремому нотному стані). Використовується також для ознайомлення з твором широкого кола музикантів і меломанів. Бувають К. для фп. в 2, 4 та 8 рук (орк. музика).

Літ: *Музалевский В.* Русская фортепианная музыка: Очерки и материалы по истории русской фортепианной культуры (XVIII — первой половины XIX ст.). — Ленинград; М., 1949; *Алексеев А.* Клавирное искусство. — М.; Ленинград, 1952; *Друскин М.* Клавирная музыка. — Ленинград, 1960; *Зимин П.* История фортепиано и его предшественников. — М., 1968; *Кашкадамова Н.* Мистецтво виконання музики на клавішно-струнних інструментах. — Тернопіль, 1998; *Степаненко М.* Фортепианное искусство Украины в долысенковский период: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1989; *Його ж.* Клавір в історії музичної культури України XVI—XVII ст. // Українська музична спадщина / Заг. ред. *М. Гордійчука*. — К., 1989. — Вип. 1; *Його ж.* Клавірне мистецтво України (XVI — поч. XIX ст.) // Українська фортепіанна спадщина: Хрестоматія / Упор. *М. Степаненко*. — К., 1983. — Вип. 1; *Степаненко М.*, *Фільц Б.* Інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Вахраньов Ю.* Клавір і клавірна музика на Україні середини XVIII — першої чверті XIX століть в історичних та літературних матеріалах // Музична Харківщина / Упор. *П. Калашник*, *Н. Очеретовська*. — Х., 1992; *Ісаєвич Я.* Братства і українська музична культура XVI—XVIII ст. // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Курковський Г.* Про виконання фортепіанної музики французьких клавесиністів // *Його ж.* Питання фортепіанного виконавства. — К., 1983; *Шабалтина С.* Особенности стиля исполнения музыки французских клавесинистов // Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37; *Gillespie J.* Five Centuries of Keyboard Music. — New York, 1972; Landowska on Music / Collected by *D. Restou*. — New York, 1969, рос. перекл.: *Ландовска В.* О музыке / Пер. *А. Майкапара*. — М., 1991.

О. Кушнірук

КЛАПОУЩАК (справж. прізв. — Гумілінович) Романа Володимирівна (28.04.1909, с. Топорівка, тепер Топорівці Городенківського р-ну Івано-Фр. обл. — 9.07.1981, м. Коломия тієї самої обл.) — оперна й кам. співачка (драм. сопрано), педагог. Закін. Коломий. муз. школу (кл. *скрипки* й вокалу). Навч. у Львів. конс. ПМТ (1930—32, кл. вокалу З. Козловської); Львів. муз. ін-ті (1932—35, кл. вокалу *М. Сокіл* і *Л. Улуханової*). У студ. роки брала участь у постановці дит. опер *М. Лисенка* на сцені Львів. опери. Подавала надії як оперна співачка. 1935 переїхала до Коломиї, де захворіла на горло. Після цього провадила пед. діяльність: понад 32 роки викладала фп. у Коломий. муз. школі, періодично виступала в укр. операх. У репертуарі — укр. нар. пісні, арії, зокр. Лізи, Жанни д'Арк

("Пікова дама", "Орлеанська діва" *П. Чайковського*) тощо.

Літ.: *Клапоущак Р.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КЛАРНЕТ (*франц.* clarinette, від *лат.* clarus — чистий, ясний) — дерев'яний духовий язичковий інструмент. Має циліндричний совбур і одинарну тростину. Складається із дзьобоподібного мундштука (до нього прикріплено тростину з очерету), короткої частини (т. зв. барило), верхнього й нижнього колін із пальцевими отворами (7) і клапанами (бл. 20) та розтруба. К. виготовляють із гренаділового або ебенового (чорного) дерева та пластику. Довжина каналу — 590—680 мм, діапазон — від *мі* малої до *до* 4-ї октав. Як профес. інструмент створений І. К. Деннером (м. Нюрнберг, Німеччина, поч. 18 ст.), у 19 ст. вдосконалений І. Мюлером та ін. Названий через подібність тембру високого регістру до характерного для стилю *бароко* високого регістру труби-кларіно. Низький регістр К. у 18 ст. називали шалюмо (від назви старов. духового інструменту типу *сопілки*). У сучас. практиці розповсюджені франц. К. системи Бема та нім. — системи Ойлера, також існують австр. К. моделі "Шмід" фірми "Вурлітцер", що сполучають обидва названі типи К.

Видобування звуку на К. досягається при видуванні повітря у стовбур інструменту — тростина то притуляється, то відходить від мундштука, утворюючи коливання, під впливом котрих вібрує повітряний стовп і виникає звук. При передуванні К. дає дуодециму. Це обумовило більш складний клапанний механізм К. і, відповідно, техніку гри (особливо в тональностях із вел. кількістю знаків). Для полегшення гри виготовляються інструменти в різних строях. Найуживаніші К. у строю *сі-бемоль* (in *B*) і *ля* (in *A*). У добу *класицизму* композитори використовували К. у строї *до* (in *C*), але через недосконалість інструменту в епоху *романтизму* надавали перевагу К. in *B* та in *A*. К. — інструмент, що транспонує реальне звучання: К. in *B* — на вел. секунду, а К. in *A* — на малу терцію нижче, ніж нотується. Різниця в тембрі звучання між К. in *B* та in *A* незначна. Регістри К. (більш, ніж в ін. дерев. дух. інструментів) відрізняються між собою звучанням. Низький регістр (шалюмо) — густий, рясний; середній — блискучий, яскравий (звучання сопрано); високий — різкий, кричущий. К. — один із небагатьох дерев. дух. інструментів, здатних разюче змінювати силу звуку (від *ff* до *pp*).

Різновиди К.: 1) малий К. або кларнет-пікколо (*нім.* Kleine Klarinette, *франц.* petit clarinette, *італ.* clarinetto piccolo) у строї *мі-бемоль* і *ре* (in *Es* та in *D*). Найрозповсюдженіший — малий К. in *Es*, що транспонує на малу терцію вгору. Його звучання яскраве, але різке, кричуще; 2) альтовий або теноровий К. у строю *фа* (in *F*), відомий під назвою басетгорн; 3) бас-К. (*нім.* Bassklarinette, *франц.* clarinette basse, *італ.* clarinetto basso). Вперше виготовлений 1772 бас-К. з'явився в оркестрі лише 1836, після усунення механічних недоліків. Найчастіше його виготовляють у строю in *B*, що транспонує на вел. секунду вниз. Звучання дуже суворе, зловісне. К. використовується як сольний, ансамблевий та орк. інструмент (у симф. і духових оркестрах). Має здатність зливатися з тембрами ін. інструментів.

У муз. практиці К. з'явився через 20 років після винаходу І. Деннера. Перший з відомих зараз творів для К. — Концерт І. М. Мольтера (1740—50-і), також відомі концерти Й. і К. Стаміців, Г. Фукса, Ф. Тауша, Ф. Данци та ін. Найвидатнішим досягненням репертуару для К. у добу класицизму є твори В. А. Моцарта — Концерт *A-dur* для К. з оркестром (KV 622), Квінтет для К. і струн. квартету (K581), Тріо для К., скрипки та фп. (KV 498) тощо. Також до "золотого фонду" кларнетового репертуару увійшли твори К. М. Вебера (2 концерти й Концертино для К. з орк., Великий конц. дует для К. і фп.), концерти Л. Шпора, Ф. Крамаржа тощо. Значний вклад до світ. кларнетової спадщини внесли *Й. Брамс* (2 сонати для К. і фп. *фа* мінор і *Мі-бемоль* мажор та Квінтет для К. і струн. квартету *Ре* мажор, *ор.* 115), К. Сен-Санс (Соната для К. і фп. *Мі-бемоль* мажор), К. Дебюссі, *Б. Барток*, Ф. Пуленк та ін. В оркестрах К. почав застосовуватись із серед. 18 ст. (вперше у Мангеймському орк. п/к Я. Стаміца).

Профес. *виконавство* на К. в Україні з'явилось у 2-й пол. 19 ст. із заснуванням київ. муз. школи, потім уч-ща й конс. На початку заснування у цих закладах працювали такі музиканти, як О. Лащенко (уч-ще), О. Ольшанський, П. Бергер (конс.) та ін. На сучас. етапі працюють виконавці й педагоги *К. Мюльберг, С. Ригін, В. Тихонов, Р. Вовк, В. Тимець*, В. Алтухов (дир. Харків. ССМШ), *С. Низкодуб, В. Носов*, В. Гурфінкель (викладач Полтав. муз. уч-ща), *Ю. Василевич* та багато ін. К. Мюльбергом і Р. Вовком захищено канд. дисертації з техніки гри на К.

В Україні для К. написано — Концерт *І. Лозинського* (вид. 1822, Харків), "Маленька балада" *ор.* 19 (1902) і "Маленька поема" *Ф. Якименка*, Романс *П. Сениці* (1909), Поема, Вальс, Галоп, Скерцино та "Східний танець" *ор.* 15, № 2 *О. Зноско-Боровського*, Мазурка *В. Косенка*, Вальс *Б. Лятошинського* (1939), "Лірична пісня" *М. Дремлюги*, Скерцо *Л. Спасокукоцького*, "Конц. вальс" (1981), Романс, Колискова та Пісня (для 3-х К.) *Ю. Щуровського*, Етюд *М. Скорульського*, Рапсодія *П. Ладиженського*, "Конц. п'єса" І. Розентрауера, "Українська гумореска" *П. Бриля*, Капричіо *Г. Глазачова*, Чотири мініатюри *Л. Шукайло*, Скерцо-етюд *О. Красотова*, "Буковинське капричіо" *О. Яковчука*; для квартету дерев. духових — сюїта до казки "Маленький Мук" *Л. Ярошевської* (1939), Скерцо *О. Левича* (1941), Сюїта *І. Мартона* (1951), Квартет *О. Шаца* (1952); а також ін. інстр.-ансамблеві твори за участю К. — Квінтет *В. Гомоляки* (1948), Танок *А. Солтиса* (1953), "Закарпатська рапсодія" й мініатюри *П. Глушкова*, Дует для 2-х К. і П'ять п'єс для дерев. духових О. Зноско-Боровського, композиції *Л. Колодуба, К. Шутенка* тощо.

Кларнет

Титульна сторінка опери Д. Бортнянського "Алкід"

Титульна сторінка видання сонат Д. Бортнянського

У сучас. репертуарі для К. — Концерт для К. з оркестром В. Гомоляки, Концерт для К. з оркестром, Рапсодія для К. і фп. та "Українські витинанки" для К. соло Л. Колодуба, Концерт для К. з оркестром С. Ригіна, "Маленька рапсодія" *Ю. Іщенка*, Кам. симфонія № 5 "Потаємні поклики" для К. з орк. (1995), концерт — "Гра над прірвою" для К. соло (1996), Соната для К. соло й "Диско-хоровод" для К. і фп. *Є. Станковича*, "Гуцульський триптих" і 20 етюдів-мініатюр для К. соло В. Носова, Антисоната № 28.29.53 для К. і фп. та "Homo ludens" для К. соло *В. Рунчака*, Концерт для К. з орк., Танці для К. і фп. та Пастораль для К. соло *С. Пілютикова*, Концерт для К. з оркестром *З. Алмаші*, "Глас" для бас-К. соло *Л. Грабовського*, "Приношення" для К. і фп. *О. Гнатовської*, "Sculptured Birds" для К. і фп. та "Persona II" для К. соло (присв. Б. Лятошинському, 1999—2000) *В. Балея*; інстр.-ансамблеві твори — "Романтична прелюдія" для 4-х К. та Фуґа для 3-х К. Л. Колодуба, Капричіо для бас-К., альта та фп. і "Трени" для 4-х К. С. Пілютикова (2006), "Крапельки" для К., влч. та фп. З. Алмаші, "Навхрест" для К. і влч. *О. Щетинського*, Соната для бас-К. і фп. *Є. Льонка* тощо.

Літ.: *Благодатов Г.* Кларнет. — М., 1965; *Мюльберг К.* Теоретичні основи гри на кларнеті. — К., 1975; *Його ж.* Организация обучения игры на кларнете в духовых самодеятельных оркестрах. — О., 1976; *Його ж.* Исследование некоторых компонентов техники кларнетиста (дыхание, напряжение губ, реакция трости, выразительность штриха легато): Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1978; *Буркацький З.* Інструктивно-художній матеріал в системі формування майстерності кларнетиста: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — О., 2004; *Круль П.* Національне духове інструментальне мистецтво українського народу: малодосліджені сторінки історії. — К., 2000; *Вовк Р.* Історія, акустична природа і виразні можливості аплікатури кларнета: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2004; *Eberst A.* Klarnet i klarnetisti. — Novi Sad, 1937; *Gabucci A.* Origine e storia del clarinetto. — Milano, 1937; *Dunbar R.* Treatise on clarinet. — London, 1939; *Rendall F. G.* The Clarinet. — London, 1957; *Kroll O.* Die Klarinette, ihre Geschichte, ihre literatur, ihre grossen Meister. — Kassel; Basel, 1965; *Bartolozzi B.* New sounds for woodwind. — London, 1967; *Kratochvil J.* Škola hri na klarnet. — Praha, 1971; *Kunitz H.* Die Instrumentation. — Teil 4: Klarinette. — Leipzig, 1972; *Brymer J.* Clarinet. — London, 1976.

О. Бойко

КЛАСИЦИЗМ (від *лат.* classicus — зразковий). **1.** *Стиль* епохи в літ-рі й мистецтві 16 — поч. 19 ст. Зародився в 16 ст. (т. зв. "ренесансний К.", див. *Відродження*), у музиці зазнав розквіту за доби *Просвітництва* в 2-й пол. 18 ст. Визначається гармонійністю світосприймання, раціоналізмом, нормативністю, виваженістю творчих задумів, виструнченістю й довершеністю форм, драматургії і т. ін. Теоретиком К. був Н. Буало (17 ст.). У муз. культурі дехто поділяє К. на ранній (Ж. Б. Люллі) і просвітницький (Х. В. Ґлюк), але його вершиною став *віденський класицизм* (Й. Гайдн, В. А. Моцарт, *Л. Бетховен*, іноді до нього включають і Х. В. Ґлюка). В окремих творах Л. Бетховена, а також (на думку деяких дослідників) Й. Гайдна й В. А. Моцарта відчутні інтонації укр. фольклору. Оскільки К. функціонував зазвичай при дворах монархів, то в Україні, що тоді не мала своєї держави й монарха, вирізнявся особливостями функціонування. З одного боку, він виявився в т. зв. "шкільному К." або травестійно-бурлескному втіленні класицистського *жанру* героїко-комічної поеми в "Енеїді" *І. Котляревського*. З другого, представники укр. К. здебільшого творили у Петербурзі при царському дворі (художники В. Боровиковський, Д. Левицький, А. Лосенко, скульптор І. Мартос та ін., композитори *М. Березовський*, *Д. Бортнянський* та ін.) або в Москві (*І. Хандошкін*, частково *А. Ведель* та ін.). Кількісно муз. спадщина укр. К. невелика, але має світ. значення. Насамперед це — інстр. і оперна творчість М. Березовського й Д. Бортнянського, кам.-вокальна й до певної міри хорова останнього, менше хорова А. Веделя, а також симф. *Е. Ванжури*, невід. автора поч. 19 ст., кам.-інстр. І. Хандошкіна тощо. В одних творах (поодиноких) переважають риси зрілого К., в других — раннього, в третіх наявні також окремі ознаки *бароко*, *рококо* (особливо його галантночуттєвого різновиду) та раннього *романтизму*. Спостерігається засвоєння й переосмислення досвіду передусім італ. і почасти нім. галантного й ранньокласицистського стилю, представників мангеймської і — меншою мірою — віденської комп. шкіл. В оперній музиці відчутні впливи італ. опери-серіа і -семісеріа, -буффа та франц. комічної опери. Особливість укр. К. полягала в тому, що митці розвивали вітчизн. нац. традиції (напр., *партесних концертів*) або — рідше — спиралися на фольклор (напр., симфонії Е. Ванжури й невід. автора поч. 19 ст.). У циклічних і 1-част. кам.-інстр. творах вел. форми звернення до укр. нар. музики майже не простежуються (зрідка — в ритмах нар.-танц. характеру), на відміну від композицій дрібної і середньої форми, що часом являли собою анонімні обробки конкретних нар. танців (дергунець, *козачок*) або *варіації* (нерідко авторські) на фольк. теми. Значна частина муз. набутків укр. К. не збереглась, однак існує припущення, що до репертуару кріпацьких оркестрів входили не лише числ. класицистські композиції зах.- і центр.-європ. авторів, що засвідчує *бібліотека нотна Розумовських*, а й укр. композиторів-кріпаків, нерідко музикантів тих самих оркестрів. У надрах К. в Україні зародилися жанри *опери*, *симфонії*, інстр. *концерту*, *сонати* (фп., скр., влч.), інстр. *квартету*, *квінтету*, варіацій тощо. **2.** Муз. течія кін. 19 — поч. 20 ст. ("2-га хвиля К."), як вважають деякі дослідники. Дехто включає до нього окремі симф. і кам.-інстр. композиції того періоду. В укр. музиці ця хвиля виявилася в інстр. творчості *І. Рачинського*, *Б. Яновського*, оперній *К. Стеценка* тощо й переплітається із стилем *академізму*. Окремі стильові риси К. спостерігаються в укр. нар. інструментальній танц. музиці (козачок, меншою мірою *гопак*).

Літ.: *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России с древнейших времен до конца XVIII века. — М.; Ленинград, 1929; *Ливанова Т.* Музыкальная классика XVIII века. — М.; Ленинград, 1939; *Дремлюга М.*

Українська фортепіанна музика (долисенківський період). — К., 1958; *Буало Н.* Мистецтво поетичне / Перекл. з франц. *М. Рильського.* — К., 1967; *Герасимова-Персидська Н.* Хоровий концерт на Україні XVII—XVIII ст. — К:, 1978; *Наливайко Д.* Направления, течения, стили. — К., 1981; *Раабен Л.* Камерно-инструментальная музыка первой половины XX века: Страны Европы и Америки. — Ленинград, 1986; *Степаненко М.* Фортепианное искусство Украины долысенковского периода: Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — К., 1989; *Кириллина Л.* Классический стиль в музыке XVIII — начала XIX веков: Самосознание эпохи и музыкальная практика. — М., 1996; *Корній Л.* Історія української музики. — Ч. 2, 3. — К.; Нью-Йорк, 1998, 2001; *Овсійчук В.* Класицизм і романтизм в українському мистецтві. — К., 2001; *Івченко Лар.* Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII ст. — К., 2004; *Шеффер Т., Черпухова К.* Нотозібрання Розумовських з фондів ЦНБ АН УРСР — цінний документ музичної культури України XVIII ст. // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Келдыш Ю.* Проблема стилей в русской музыке XVII—XVIII веков // СМ. — 1973. — № 3; *Боровик М.* Хоровий концерт і його творці // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Булат Т.* Камерно-вокальна лірика // Там само; *Загайкевич М., Литвинова О.* Музичний театр // Там само; *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // Там само; *Шеффер Т.* Канти і псальми // Там само; *Калениченко А.* Про деякі напрямки, стилі, течії та естетичні ситуації в українській музиці // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2008. — Вип. 3; *Bucken E.* Die Musik des Rokokos und der Klassik. — Potsdam, 1927; перекл. рос.: *Бюкен Э.* Музыка епохи рококо и классицизма. — М., 1934; *Soroker Y.* Ukrainian Musical Elements in Classical Music. — Edmonton; Toronto, 1995; *Fischer W.* Zur Entwicklungsgeschichte des Wiener Klassischen Stils // StZMw. — 1915. — Jahrg. 3; *Becking G.* Klassik und Romantik // Bericht über 1: Musikwissenschaftlichen Kongres... in Leipzig... 1925. — Leipzig, 1926; *Mies P.* Zu Musikauffassung und Stil der Klassik // ZfMw. — 1930/31. — Jahrg. 13. — H. 8; *Gerber R.* Klassische Stil in der Musik // Die Sammlung. — 1949. — Jahrg. 4.

А. Калениченко

КЛЕБАНОВ Дмитро Львович (25.07.1907, м. Харків — 6.06.1987, там само) — композитор, диригент, педагог, скрипаль, альтист, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1967). Член СКУ. Від 1914 навч. у Харків. муз. уч-щі (кл. скр. *В. Слатіна*). Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (1926, кл. композиції *С. Богатирьова*). 1927–28 — альтист орк. Ленінгр. (тепер Маріїн.) т-ру опери та балету, диригент Харків. т-ру малих форм "Веселий пролетар", Т-ру муз. комедії, симф. орк. Харків. радіокомітету. Від 1934 — викладач Харків. муз.-драм. ін-ту (згодом конс., ін-ту мистецтв), доцент (1940), професор (1960), зав. кафедри композиції та інструментування, з 1973 — професор-консультант. Поміж учнів — *В. Бібік, В. Губаренко, В. Золотухін, М. Кармінський, І. Польський, Б. Яровинський.* 1948–49 — голова Харків. обл. організації СКУ. Учасник створення музики Держ. гімну УРСР (1947). За *стилем* муз. твори наближаються до *постромантизму.*

Тв.: опери — "Лелеченя" (1934), "Одним життям" (у співавт. з *О. Сандлером*, лібр. І. Муратова, 1947), "Василь Губанов" (лібр. В. Сокола й Р. Черкашина за кіносценарієм Є. Габриловича "Комуніст", 1967), "Червоні козаки" (лібр. Ю. Клебанова, 1972), "Маївка" (лібр. О. Чепалова, 1981); балети — "Лелеченя" (лібр. М. Пінчевського, 1937), "Світлана" (лібр. І. Жиги, 1939); муз. комедії — "Амурський гість" (у співавт. з *В. Нахабіним*, 1941), "Мій гвардієць" (у співавт. із *З. Заграничним*, 1942), "Мій хлопчик" (у співавт. з *О. Сандлером*, 1947), "Любить... не любить" (1970); для симф. орк. — 8 симфоній (1945, 1952, 1958, 1958, 1959, 1981, 1982, 1993 — "Поема про хліб" для драм. сопрано, високого баса та орк.), "Укр. концертино" (1940), "Укр. сюїта" (1949), Чотири прелюдії і фуги (1975), "Маленька сюїта" (1982), Увертюра тощо; концерти з орк. — 2 для скр. (1939, 1951), для влч. (1973), для домри (1951), для флейти, арфи, струнних та ударних (1974); для струн. орк. — 2 сюїти (1971, 1975); для кам. анс. — Струн. квінтет (1953), 6 струн. квартетів (1925, 1926, 1933, 1946, 1966, 1968); 2 фп. тріо (1927, 1958); Квартет для дерв. дух. інстр. (1957); п'єси для різних інстр.; вок. цикли на сл. Р. Бернса (1944), Т. Шевченка, Г. Гейне (1957), Е. Хулдена, М. Рильського (1958), І. Муратова, І. Крилова (1959), "Песни западных славян" (сл. О. Пушкіна, 1971); хори, романси, пісні, в т. ч. для дітей; музика до театр. вистав і к/фільмів.

Літ. тв.: Искусство инструментовки. — К., 1972; Эстетические основы инструментовки. — К., 1983; статті у періодиці.

Літ.: [*Б. а.*]. "Аистенок". — М., 1951; *Золотовицька (Фрумина) І.* Дмитро Клебанов / Творчі портрети українських композиторів. — К., 1980; *Фрумина И.* Заметки о мастерстве // Вопросы искусствознания. — Х., 1969. — Вып. 1; *Її ж.* Про тематизм Третьої симфонії Д. Клебанова // Укр. муз-во. — К., 1969. — Вип. 5; *Її ж.* Зрелость таланта // СМ. — 1975. — № 8; *Краснопольська Т.* Третя симфонія Д. Клебанова. — К., 1964; *Її ж.* Симфонічна музика харківських композиторів // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2; *Гейліг М.* Скрипковий концерт Дм. Клебанова // Рад. музика. — 1940. — № 6; *Любимов Б.* Камерні твори харківських композиторів // Українська радянська музика. — К., 1962. — Вип. 2; *Мурзина Е.* Шевченковские циклы Клебанова и Шамо // Укр. музыковедение. — К., 1964, 1966; *Черкашина М.* Дмитро Клебанов // Укр. муз-во. — К., 1968. — Вип. 3; *Її ж.* Майстерність і натхнення // Музика. — 1975. — № 1; *Архімович Л.* Прем'єра молодіжного театру // Там само. — 1970. — № 2; *Колодуб Л.* Посібник інструментування // Там само. — 1975. — № 4; *Некрасова Н.* Присвячено XXV з'їзду партії // Там само. — 1976. — № 6; *Її ж.* Тема зобов'язує // Там само. — 1981. — № 4; *Некрасова Н., Яворский Э.* С позиций высокой требовательности // СМ. — 1980. — № 12; *Очеретовська Н.* Харківські композитори — ленінському ювілею // Музика. — 1980. — № 3; *Тышко Н.* Пора майских грез: Опера Д. Клебанова "Маевка" на харьковской сцене // Муз. жизнь. — 1983. — № 1; *Її ж.* Вечір ветеранів // Музика. — 1984. — № 4; *Тарновская М.* Май. Харьков. Год 1900 // Театр. — 1983. — № 7; [*Б. а.*]. Дмитрий Львович Клебанов: [Некролог] // СМ. — 1987. — № 9; *Скибинский Я.* Из опыта постановки оперы Д. Клебанова "Маевка" // Теория и история музыкального исполнительства. — К., 1989; *Гордійчук М., Калениченко А., Клин В.* Інструментальні концерти // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Загайкевич М.* Балетна музика // Там само; *Терещенко А.* Кантата і ораторія // Там само; *Її ж.* Кантата і ораторія // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Гордійчук М.* Симфонічна музика // Там само; *Калениченко А.*
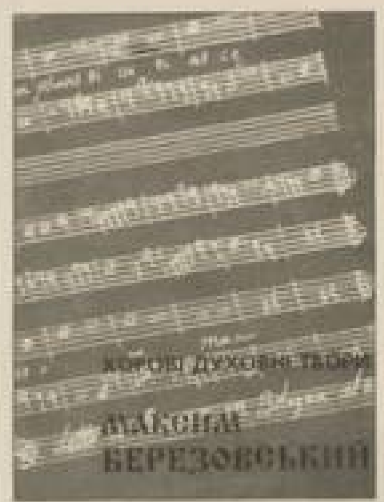
Титульна сторінка видання "Максим Березовський. Хорові духовні твори"

Обкладинка CD "Музика бароко та класицизму"

Д. Клебанов

Музика для камерно-інструментального ансамблю // Там само; *Немкович О.* Інструментальний концерт // Там само; *Іванченко В.* Рівень самодостатньої поліфонії як чинник формотворення у Третій, Четвертій симфоніях Б. Лятошинського та Третій симфонії Д. Клебанова // Мист-во України. — К., 2004. — Вип. 4; *Саварі С.* Всіма кольорами // КіЖ. — 1980. — 8 берез.; *Зіньκевич О.* Повернення симфонії // Там само. — 1991. — 2 груд.; ін. статті в укр. і рос. газ.

А. Муха

КЛЕЗМЕРСЬКА МУЗИКА (КМ.) — євр. інстр. музика в Україні. З *їдишу* клезмер (клейзмер): клей — інструмент і з *івриту* земер — спів, тобто клей-земер — муз. інструмент. У заг. понятті — музикант; ширше, починаючи від давніх мандрівних музикантів, — традиц. манера і способи виконання, орнаментика, супровід весілля і, взагалі, — муз. *стиль* танц. музики міських та містечкових вулиць. КМ. — один з найпоширеніших жанрів євр. нар. музики Схід. Європи (України, зокр. Галичини й Буковини, Польщі, Угорщини, сучас. Молдови, Білорусі та Росії).

Клезмер-цимбаліст М.-І. Гузіеков зі Шклова

Клезмери, згідно з істор. джерелами, були на теренах Європи вже в ранньому середньовіччі. Перші зразки КМ., хоча й були самостійними, подібно до ін. видів євр. нар. муз. творчості, все ж мали значний вплив музики тих народів (укр., румун., польс., болг., угор., циган.), поміж яких вони проживали й весілля яких супроводжували. Адже клезмери належали до стану нар. професіоналів; вони добирали репертуар, що складався з модних тоді зах.-європ. і нац. танців баг. народів. Тому зовнішні впливи в євр. інстр. музиці вагоміші, ніж у пісні.

Клезмерами почали називати музикантів у 16—17 ст. у євр. громадах Німеччини, Австрії та сусідніх країн. Це були здебільшого ансамблі з 3—5-и вик-ців, де провідними були скрипалі. Однією з особливостей КМ. є мелодика, що розкриває характер смутку, туги, задумливості, а також нестримних веселощів, тонкого вишуканого гумору. КМ. на поч. 20 ст. активно творили євр. музиканти по всій Схід. Європі.

У 18 — 1-й пол. 19 ст. КМ. поширилася в Україні, Польщі, Литві та Бессарабії (тепер схід Одес. обл.) і стала складовою фольклору серед.- і схід.-європ. єврейства.

Євреї, які проживали у багатьох регіонах України й сусідніх землях, завдяки міцним релігійним засадам життя спромоглися зберегти давні традиції, мову, побут, обряди, пісні, зокр. клезмер. культуру, надаючи своєрідності й особливого колориту, впливаючи на духовну й матеріальну культуру свого етносу, зосереджену в кол. містечках "смуги осідлості".

До 2-ї пол. 19 ст. клезмери майже не знали нотної грамоти, пізніше прагнули використати будь-яку можливість для ознайомлення з нею. За давніми літ. джерелами, євр. музиканти грали переважно на струн. інструментах (т. зв. оркестри "тихої музики"). Весільні *капели* в різних регіонах України складалися, напр., з 1—2-х перших *скрипок*, 1—2-х других, *віолончелі* або *контрабаса* та *флейти*. У баг. регіонах були й оркестри "гучної музики" — з *трубами*, *кларнетами*, *тромбонами*, цимбалами, к.-басом, турец. *барабаном*.

Наприкінці 19 ст. в Україні набули поширення різноманітні склади клезмер. капел, що мали в основі скрипку, а в багатьох із них був наявний і кларнет: у Полт. губ. — скр., кларнет, труба, бас та барабан; у Львові — скр., *лютня*, *цимбали*, *бас*, *бубон*; у Київ. губ. — скр., кларнет та цимбали. *П. Чубинський* зазначав, що у клезмер. капелах Півд.-Зах. краю України було представлено скр., бас, цимбали та бубон.

В ост. чверті 19 ст., як зазначає *М. Береговський*, в Україні кожна губернія з євр. населенням мала по 50—60 капел, тобто бл. 300 музикантів. Заг. кількість музикантів-професіоналів у 6-и губ., де компактно проживали євреї (Київ., Волин., Черніг., Полтав., Поділ. та Херсонська), сягала 2-х тис. У містах із значною кількістю євр. населення зафіксовано по кілька капел. Напр., в ост. чверті 19 ст. лише у м. Бердичеві (тепер Житом. обл.) було понад 50 клезмерів. Поміж видат. клезмерів — Н. Нотен (м-ко Бершадь, тепер Вінн. обл.), А.-М. Сиротович (м-ко Малин, тепер Житом. обл.), Н. і Р. Вайнштейни (м-ко Радомишль, тепер Київ. обл.). Попул. викцями й авторами клезмер. репертуару були: Й. Друкер (Стемпеню) й А.-М. Холоденко (Педоцер) та В. Чернявський — з Бердичева, Х.-М. Гагнер з Білої Церкви (тепер Київ. обл.), Є. Гойзман (відомий як Алтер з Чуднова на Волині, тепер Житом. обл.), А. І. Березовський зі Сміли (тепер Черкас. обл.) та баг. ін. Предками музикантів-скрипалів Я. Хейфеця, *Д. Ойстраха*, *Е. Фейєрмана* (*Фойєрмана*), *П. Столярського*, диригента Л. Стоковського та композитора М. Гнєсіна були клезмери.

Самобутність і особливість КМ. визначається специфічною метро-ритмікою, зб. інтервалами, низхідними й висхідними звукорядами, характерними інтонац. зворотами. а головне — ладовою сферою. За М. Гольдіним, ладова сфера євр. нар. інстр. музики має нац. та іншонац. витоки, що характеризуються впливами укр., молд., румун. та ін. музики. На лад. сферу КМ. впливали синагогальний *речитатив* і нар. пісня, зокр. з використанням низхідної зб. секунди. У КМ. переважає натуральний мінор, гармонічний часто використовується без 6-о щабля, зустрічається здебільшого у творах, що зазнали впливу музики сусідніх народів. Мажор застосовується обмежено, частіше навіть міксолідійський лад. Спостерігаються "змінений фригійський" і "змінений дорійський" лади (М. Береговський, за М. Гольдіним — "видозмінені"). Крім того, характерною є зміна ладових структур.

В Україні упродовж баг. століть формувався самобутній клезмер. репертуар з творів для слухання й танц. музики. У цих творах використовувалися специф. худож.-виражальні особливості й значні технічні можливості гри на окремих інструментах, зокр. на скрипці, кларнеті. Клезмерам завжди була притаманна експресивна манера гри, прискорення або уповільнення темпів, несподівані *імпровізації*. Усе це посилювало емоц. вплив їхньої музики, що, подібно до мови ідиш, являла муз. діалект, зрозумілий і близь-

кий слухачам. Вик. практика й умови діяльності клезмерів сформували свої специф. жанри й форми, стиль і манеру відповідно до середовища, місця та часу виконання. При відсутності в ансамблі скрипалів, а таких колективів чимало, основну мелодію виконує кларнетист. Часом у регіонах у відповідному середовищі зі специф. особливостями муз. культури змінювалися склад інстр. капел (здебільшого звучали духові муз. інструменти — кларнет, корнет, труба, тромбон, туба) й сама музика, що з роками фольклоризувалася, набуваючи нових рис. Трансформувалися й вик. стилі, проте кожний колектив все ж намагається зберегти специфіку традиц. КМ.

Початки формування сучас. клезмер. вик-ва заклав скрипаль Л. Фельдман (м. Чернівці). Нині його клезмер. ансамбль переріс у оркестр. У багатьох містах України сьогодні звучить традиц. євр. інстр. музика, зокр. після появи на "клезфестах" і конц. естраді клезмер. колективу "Kharkiv Klezmer Band" ("Харків клезмер бенд") п/к скрипаля С. Райка (зараз живе в Німеччині), до складу якого входять традиц. акуст. інструменти: скрипка, кларнет, акордеон, к.-бас, а також співак-соліст.

1994–2000 КМ. звучала на кафедрі фольклору та етнології КНУКіМ, де було створено ансамбль *"Весільні музики"* п/к *Р. Гусак*. Поряд з дослідженням і виконанням традиц. інстр. музики багатьох регіонів України, ансамбль відроджував і КМ., записуючи її у фольк. експедиціях. Так, у репертуарі ансамблю (скр., кларнет, акордеон, цимбали, к.-бас та бубон) з'явилися болгарески, шер, фрейлехс "Хаїм", євр. нар. мелодія "Чабан", числ. зразки старовин. жартів., танц. та гуморист. євр. пісень ("Пісня старого візника", "Ребеню", "Маме", "Йоська від'їжджає", "Флешале", "Кравець", "Свати йдуть" тощо). КМ. у виконанні "Весільних музик" звучала під час урочистостей, традиц. євр. свят, зокр. на Першому міжн. фестивалі євр. муз. мистецтва (м. Луцьк, 1997).

В ост. десятиліття у баг. країнах почалось акт. відродження КМ. Фестивалі КМ. відбуваються в Австрії, Угорщині, Польщі; клезфести — в Росії, США, Канаді. Від 2000 вони щороку відбуваються в різних містах України (Київ, Чернівці, Ужгород, Львів). У цих фестивалях беруть участь вик-ці з Австрії, Німеччини, Молдови, Естонії, Росії, США.

Літ.: *Береговский М.* Еврейская народная инструментальная музыка. — М., 1987; *Гольдин М.* Клезмерская музыка Украины // *Береговский М.* Еврейская народная инструментальная музыка. — М., 1987; *Його ж.* О связях в музыкальном творчестве евреев и соседних народов Восточной и Центральной Европы // Народная музыка: история и типология. — Ленинград, 1989; *Южнева Н.* Мы были... мы жили... // Вестник еврейского университета в Москве. — М.; Иерусалим, 1992. — № 1; *Земцовский И.* В мире еврейской музыки // Там само. — 1993. — № 2; *Алихин А.* Со всего света — на Клезфест в Украину // Эйникайт (Київ). — 2003. — Верес.; *Sokolov P.* Few notes and observations on the theory and performance of Klezmer Music // *Sapoznik H.* with *Sokolov P.* The compleat Klezmer. — New York, 1987.

Р. Гусак

КЛЕЦЬКИЙ (Клецкі, Kletzki, Klecki) Пауль (Павел) (21.03.1900, м. Лодзь, тепер Польща — 5.03.1973, м. Ліверпуль, Вел. Британія) — диригент, композитор. Навч. у Лодзі, де 1914–19 грав у симф. орк.; у Варшав. конс. (кл. Ю. Вертгайма, *Е. Млинарського*), удосконалювався з композиції у Берлін. вищій школі музики (у Ф. Коха). Як диригент зазнав впливу В. Фуртвенґлера, який з 1923 виконував його твори (ними диригував також власноруч у багатьох країнах Європи). 1932–33 — диригент Берлін. філарм. оркестру. Від 1933, після від'їзду з Німеччини, — диригент у Харкові, Венеції, 1935–38 — викладач *композиції* та *інструментовки* Мілан. вищої школи музики. 1939–45 — у Швейцарії: з 1940 — викладач Лозан. конс., виступав на фестивалях у Люцерні. Після війни диригував в Австрії (Зальцбурґ), Австралії (1948), Бельгії (Брюссель), Ізраїлі (1953), кол. СРСР (1966, 1968), Франції (Париж). Від 1954 — гол. диригент Ліверпульського симф. орк. (з 1954), орк. у Далласі (США, 1958), орк. "Оркестрферайн" (Берн, з 1964), орк. "Романської Швейцарії" (з 1964). Репертуар включав твори насамперед романтиків і композиторів 20 ст. Дириг. *стиль* К. вирізнявся внутрішньою стриманістю, виразністю кантилени, щирістю та природністю.

Тв.: 3 симфонії, Симфонієта для струн., концерти з орк. — для скр., для фп.; Струн. квартет, Соната для скр. і фп., ін. твори для інстр. ансамбля; для фп. — Фантазія, прелюдії; пісні тощо.

Літ.: *Юдин Г.* Памяти Пауля Клецки // СМ. — 1973. — № 6; *Blaukopf K.* Grosse Dirigenten. — [2]Teufen; Wien, 1957.

КЛИМ Галина (14.03.1922, м. Тернопіль — 22.10. 2004, м. Черрі-Гіллз, шт. Нью-Джерсі, США) —

Клезмер з Бердичева А.-М. Холоденко (Педоцер)

піаністка, педагог. Закін. Терноп. філію ВМІ (кл. фп. *І. Любчак-Крих*), ВМІ у Львові (1943, кл. фп. *В. Барвінського*). У 1930-х виступала з концертами й викладала фп. у Тернополі, Львові (концертувала також в ін. містах Галичини). Була концертмейстером укр. співаків. 1944 емігрувала до Німеччини. Удосконалювалася в Муз. академії в Мюнхені, кл. В. Ґеорґі (1945–47). Викладала фп. у Мюнхені. Від 1949 — у США: з 1952 — кер. і викладачка фп. відділу філії Укр. муз. ін-ту в м. Ірвінгтон. Поміж учнів — *М. Пелих*. Виступала з доповідями на муз. теми.

І. Лисенко

І. Клименко

КЛИМЕНКО Ірина Віталіївна (20.06.1962, м. Конотоп Сум. обл.) — етномузиколог, збирачка фольклору, співачка (фольк.-автентична манера), педагог. Канд. мист-ва (2001). Закін. Київ. конс. (1987, кл. *Є. Єфремова*). 1983–2003 — учасниця фольклорист. гурту "*Древо*", 1992–95 — укр.-франц. фольклористично-джаз. гурту "Дякую". Засновниця й кер. молодіжних фольклорист. гуртів "*Володар*" і "*Гуртоправці*". 1993–95 — викладачка фольк. дисциплін КНУКіМ і Київ. пед. ін-ту, з 2003 — у НМАУ: викладачка кафедри муз. фольклористики й зав. Проблемної наук.-дослідної лабораторії муз. етнографії. Регіон польових досліджень К. — Зах. і Центр. Полісся (Волин., Рівн., Житом. області), суміжні білор. землі, Підляшшя (тепер Польща). В експедиціях 1984–2002 обстежила бл. 250 населених пунктів, записала понад 300 годин аудіоматеріалів, бл. 10 годин відеоматеріалів (традиц. троїцькі, купальські обряди, вик. традиції, етногр. сюжети).

Основні наук. проблеми, що розробляє К. — ритмо- й мелоструктурна типологія наспівів раньотрадиц. пісень із обряд. циклів, географія типових мелоструктур (мелоареалогія); етномузиколог. картографування обстежених укр.-білор. ареалів, нар.-пісенне виконавство. Співпрацює з "*Арт Екзистенцією*", мист. агенцією "Арт Велес" та ін. інституціями, що опікуються збереженням і популяризацією укр. традиц. мистецтва. Укладачка й авторка супровідних статей до багатьох CD нар. музики у виконанні автент. (з Полісся) і вторинних гуртів ("Древо", "Володар", "Гуртоправці"). В останніх представлено десятки пісень у виконанні К.

Літ. тв.: канд. дис. "Мелогеографія жнивних наспівів басейну Прип'яті" (К., 2001); Жнивні наспіви Пінщини // Конференція дослідників народної музики Червоноруських (галицько-володимирських) земель / Ред.-упор. *Б. Луканюк*. — Л., 1992. — Вип. 3; Західнополіський архів Лабораторії фольклору Київської консерваторії // Там само. — Л., 1994. — Вип. 4; Географія ритмічних трансформацій весільної структури 5+3: алгоритм дольності // Там само. — Л., 1997. — Вип. 7 (у співавт. з *О. Гончаренко*); Наспів "весни-трійці" на Пінському Поліссі // Родовід. — 1995. — № 11; Про один тип літніх трудових пісень // Зб. наук. праць кафедри фольклору та етнографії / Ред.-упор. *А. Іваницький*. — К., 1995 (у співавт. з *Г. Королніченко*); Мелогеографія літніх трудових наспівів Правобережної Прип'яті // Полісся: мова, культура, історія: Матеріали Міжн. конф. — К., 1996; Купальсько-петрівські мелотипи Прип'ятського Полісся: матеріали до Атласу музичних діалектів // Проблеми етномузикології: Зб. наук. праць / Упоряд. *О. Мурзіна*. — К., 1998. — Вип. 1; Раньотрадиційні пісенні цикли Волинсько-Поліського пограниччя: ареалогічний аспект // Народна музика на Волині: Зб. ст. і матеріалів / Ред.-упор. *О. Смоляк*. — Кременець, 1998; Жнивні мелодії Овруччини (у контексті "загальнобілоруського" ареалу) // Полісся України: Мат-ли істор.-етногр. дослідження / Ред. *С. Павлюк, М. Глушко*. — Л., 1999. — Вип. 2: Овруччина. — 1995; Картографирование обрядовых напевов в рамках сублокальных традиций (на материале западнополесского архива НИЛ музыкального фольклора Киевской консерватории // Картографирование и ареальные исследования в фольклористике. — М., 1999. — Вып. 154; Жнивні наспіви ритмомоделі 4+3: типологія і мелоархеологія // Народознавчі зошити. — Л., 2000; Ритмоструктурна систематика весільних мелодій українсько-білоруського мелоареалу (Погляд з Прип'ятського Полісся) // Проблеми етномузикології. — К., 2004. — Вип. 2; Силабічна модель 5+3 у жнивних наспівах Волинського Полісся: мелоареалогічне дослідження // Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна. — Л., 2006. — № 37; Аудіофонд українського фольклору (1982–2007): засади устрою і перспективи електронної архівації // Київ. лабораторія етномузикології (1992–2007): Наук.-інформ. довідник / Упоряд. *І. Клименко*. — К., 2007.

Дискогр.: "Ой, одверни, Боже, хмару": Традиційна музика Полісся. — Ч. 3: Рівненщина. — К.: МНС, 1999; CD "Зелений шум Полісся: Традиційна культура Поліського краю". — К.: УЕЛФ, Арт Велес, Арт Екзистенція, 2002. — AVE 014; див. також дискогр. до статей "*Володар*", "*Гуртоправці*", "*Древо*".

Літ.: *Київська лабораторія етномузикології (1992–2007): Наук.-інформ. довідник / Упоряд. І. Клименко. — К., 2008.*

Ол. Шевчук

КЛИМЕНКО Ніна Яківна (12.01.1940, м. Київ) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Закін. Київ. конс. (1964, кл. вокалу *М. Литвиненко-Вольгемут*). 1965–68 — солістка Одес., 1968–76 — Львів., 1976–82 — Київ. т-рів опери та балету. В концертах виконує твори укр. і рос. композиторів.

Партії: Уля Громова ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Марина Мнішек ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Поліна ("Пікова дама" П. Чайковського), Донна Ельвіра ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Еболі, Маддалена ("Дон Карлос", "Ріголетто" Дж. Верді), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе), Ядвіга ("Зачарований двір" С. Монюшка).

Літ.: *Сингаївський М.* Зачарована піснею // Ранок. — 1971. — № 11; *Сінокіп І.* Рости, рости, тополенько // Веч. Київ. — 1964. — 2 жовт.; *Ярошенко О.* Материнкою закосичена // Молодь України. — 1972. — 21 трав.; *Туркевич В.* Новая грань таланта // Правда Украины. — 1979. — 30 мая.

І. Лисенко

КЛИМЕНКО Ольга Іванівна (бл. 1853 — ?) — піаністка. Закін. Київ. муз. уч-ще (кл. фп. *М. Лисенка* й *М. Альтані*, 1871). 1869 брала участь у концерті скрипаля Ф. Лауба в Києві (вик. "Пісню без слів" Ф. Мендельсона й Етюд *As-dur Ф. Шопена*),

а 1870 на зібранні Київ. відділення ІРМТ виконала Етюд Кеслера й Ноктюрн Ф. Шопена.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

І. Лисенко

КЛИМЕНКО Пилип Васильович (6.11.1887, с. Ярославка, нині Бобровицького р-ну Черніг. обл. — 8.07.1955, м-ко Козелець Черніг. обл.) — історик, джерело- й архівознавець. Дослідник історії *цехів*, укр. міст, муз. капелій. Учень М. Довнар-Запольського. Навч. у Ніжин. гімназії, 1908—12 — на істор.-філол. ф-ті Київ. ун-ту. 1917—18 склав магістер. іспити. Від 1918 — професор Київ. археол. ін-ту. 1918—19 — професор Камя'нець-Подільського ін-ту освіти. У період Директорії очолював Комітет охорони пам'яток старовини й мистецтва в Камя'нці-Подільському. Дійсний член наук.-дослід. кафедри історії України при ВУАН, створеної *М. Грушевським* (1925—30). Співробітник археолог. комісії ВУАН (1924—33), Археолог. комісії Центр. архів. управління УРСР (1931—1932). 1932—33 — зав. відділу феодалізму Всеукр. істор. музею ім. Т. Шевченка (нині Нац. музей історії України).

Зазнав репресій з боку рад. влади: 1921 був заарештований, 1933 — звільнений з роботи, 1938 — знов заарештований НКВС УРСР, 1938 — засуджений до 6-и років позбавлення волі, покарання відбував у Краснояр. краї. 1943 — звільнений, 1959 — реабілітований.

Автор бл. 50-и праць. Його архів зберігається в Ін-ті архівознавства НБУВ. Після війни проживав у притулку для перестарілих у м-ку Козелець. Покінчив життя самогубством.

Літ. тв.: Западнорусские цехи XVI —XVII вв. — К., 1914; Графіка шрифту в Острозькій біблії (українська книга XVI—XVII ст.). — К., 1926; Цехи на Україні. — К., 1929. — Т. 1. — Вип. 1: Суспільно-правні елементи цехової організації; Київська міська капела у першій чверті XIX століття // Музика. — 1925. — № 2—4, 5/6, 7/8, 9/10.

Літ.: *Матяш І.* Особа в українській архівістиці: Бібліогр. нариси. — К., 2001; *Компан О., Суслопаров М.* До 80-річчя з дня народження П. В. Клименка // Укр. істор. журнал. — 1967. — № 6; *Фільц Б.* Київський музичний цех // Київ музичний. — К., 1982; *Дивний І.* Український історик Пилип Клименко (1887—1955): Докум. біограф. нарис // Наук. записки Інституту української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського: Зб. праць молодих вчених та аспірантів. — К., 1996. — Т. 1.

Б. Фільц

КЛИМЕНСЬКА Ревекка Яківна (18.03.1916, м. Первомайськ, тепер Микол. обл. — 01.2006, м. Харків) — скрипалька, педагог. З родини службовців. Лауреатка Всеукр. міжвузівського конкурсу виконавців (1934, 2-а премія), дипломантка Респ. конкурсу музикантів-виконавців (1945, Київ). Початк. муз. освіту здобула в Зінов'євську (тепер Кіровоград), закін. Одес. муз. технікум (1934, кл. *П. Столярського*), Харків. конс. (1945, з відзнакою). Від 1941 працювала в Харків. філармонії і виступала на радіо. Від верес. 1941 — до лют. 1944 — в евакуації в м. Чирчик Ташкент. обл., працювала в Узбец. філармонії 1945—96 — викладачка Харків. ССМШ і конс.: з 1945 — асистент, 1952—67, 1984—96 — ст. викладач, 1967—84 — в. о. доцента. Від 1950 — 2-а скрипка струн. квартету педагогів Харків. конс. (*А. Лещинський* — 1-а скр., *Ф. Хоміцер* — *альт*, І. Гельфандбейн — влч.). Брала участь у новому редагуванні сонат і партит *Й. С. Баха*, перекладі кн.: *Флеш К.* "Проблема звуковидобування на скрипці", досліджувала історію розвитку скр. класів у Харкові.

Л. Бортник

КЛИМКІВ Володимир (3.10.1926, с. Саранчуки, тепер Бережанського р-ну Терноп. обл. — 4.12. 2000, Вінніпеґ, Канада) — хор. диригент. Закін. Пед. ін-т Манітобського ун-ту (історія, англ. літ.). Музики приватно навч. у скрипаля М. Нападія. Як диригент сформувався під впливом *О. Кошиця* на літніх вищо-освітніх курсах у Вінніпеґу 1941—44, ін. амер. педагогів-диригентів. Працював директором держ. основної школи у Вінніпеґу, керував хором філії Укр. Нац. Об'єднання (УНО) у Ванкувері (2-а пол. 1940-х), з 1951 очолював заснований 1946 Г. Хам хор молоді УНО (з 1967 — *Хор ім. О. Кошиця*), що на той час уже поділив разом з хором з Едмонтона перемогу на конкурсі молодіжних хорів (1948, Едмонтон). Від 1947 гастролював з хорами у баг. канад. провінціях — містах Манітобі, Комарному, Босежурі, Вінніпеґу, Ґімлі, Тюлоні, Едмонтоні; з 1967 з Хором ім. О. Кошиця — в Роблині, Йорктоні, Саскатуні, Ріджайні, Брендоні, Ґаліфаксі, Оттаві, Торонто, Монреалі, Вінніпеґу; 1985 — в Арґентині, Бразилії, Параґваї; 1987 — у Бельгії, Німеччині, Франції, де брав участь у Літургіях; а 1978, 1982, 1990 і 1993 — у містах України. 1988 з Хором ім. О. Кошиця виступав у концерті, присв. 1000-літтю Хрещення України-Русі. Під орудою К. цей Хор — перший виконавець "Пальмової сюїти" для тенора, хору та орк. *М. Кузана*; сюїти для хору й орк. "Коли цвіте папороть" *Є. Станковича* (на матеріалі одноим. фольк-опери); його ж "Чорної елегії" на сл. П. Мовчана разом з Вінніпезьким симф. орк.; ораторії "Володимир Київський" канад. композитора укр. походження Д. Щура. У репертуарі Хору — також кантата "Хустина" *Л. Ревуцького*, колядки для хору й симф. орк. У 2-й пол. 1960—70-х виступи К. з Хором ім. О. Кошиця транслювалися по радіо BBC, на телебаченні. При Хорі ім. О. Кошиця К. створив дит. хор, де навч. диригенти В. Соломон, Л. Івашко та ін.

В. Климків

Літ.: *Авдієвський А.* Володів магією зачаровувати людей // УМГ. — 1997. — Січ.—берез.; [*Б. а.*]. Пам'яті друга: [Некролог] // КіЖ. — 2000. — 16 груд.

М. Бурбан

КЛИМОВ Валерій Олександрович (16.10.1931, м. Київ) — скрипаль, педагог. Син *О. Климова*. Н. а. РРФСР (1972). Переможець Міжн. конкурсів ім. Й. Славіка й Ф. Ондржичека (1956, Прага), 1-го Міжн. конкурсу ім. П. Чайковського (1958, Москва), лауреат Міжн. конкурсу ім. Ж. Тібо й М. Лонг (1955, Париж, 6-а премія). Гри на скрипці навч. у В. Мордковича. Закін. Моск. конс. (1956) й

В. Климов

М. Климов у ролі Пристава (опера "Борис Годунов" М. Мусоргського)

О. Климов

аспірантуру при ній (1960, кл. скр. *Д. Ойстраха*). Від 1957 — соліст Моск. філармонії. Активно концертував в Україні, Росії та на Заході. Від 1965 — викладач Моск. конс.: з 1983 — проф., з 1974 — зав. кафедри.

Літ. тв.: Музыка в огнях рампы // Муз. жизнь. — 1984. — № 24.

Літ.: *Баранкин Е.* Стабильность мастерства // Муз. жизнь. — 1976. — № 13; *Руденко В.* Звучит скрипичная музыка // СМ. — 1977. — № 8; *Манілов О.* Перемога Валерія Климова // Рад. культура. — 1958. — 10 квіт.; *Кирейко В.* На концертах лауреатів // Там само. — 1958. — 8 трав.; *Игнатьева М.* Три месяца за экватором // Там само. — 1974. — 24 сент.; *Кожевникова Н.* Позиция мастера // Сов. культура. — 1977. —1 апр.

І. Лисенко

КЛИМОВ Дмитро Дмитрович [21.12.1850 (2.01. 1851), Казан. губ., тепер Татарстан, РФ — 1917, м. Одеса] — піаніст, педагог, диригент, муз.-гром. діяч. Закін. Петерб. конс. (1877, кл. фп. *Т. Лешетицького*). Виступав з концертами у С.-Петербурзі, Москві та ін. містах Росії. 1877 переїхав до Одеси, де провадив виконавську та пед. діяльність. 1878—87 — викладач (з 1884 — професор) кл. фп. Петерб. конс.; 1888—97 — директор і викладач кл. фп. Одес. муз. школи; 1897—1908 — Одес. муз. уч-ща. Очолював і був диригентом симф. концертів Одес. відділення *ІРМТ*.

Літ.: Одеській музичній академії — 90. — О., 2003; *Дагилайская Э.* Д. Д. Климов — пианист и педагог // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник. — О., 2000. — Вип. 1.

І. Лисенко

КЛИМОВ (справж. прізв. — Шмаков) Микола Степанович (1842, м. С.-Петербург, Росія — 15.03. 1918, м. Петроград, тепер С.-Петербург, там само) — оперний і оперетковий співак (бас). Вок. освіту здобув у Безплатній муз. школі. Від 1870 виступав у т-рах різних міст, в оперетах, водевілях та дивертисментах. 1878—81 — соліст Київ. оперного т-ру. Дебютував у Києві партією Івана Сусаніна ("Життя за царя" *М. Глінки*). Від 1881 — соліст Маріїн. т-ру в С.-Петербурзі. Мав рідкісної краси голос широкого діапазону, високу вок. культуру.

Партії: Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Гремін, Томський ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Вільгельм Телль (однойм. опера Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно).

КЛИМОВ Олександр Гнатович [30.08(12.09).1898, м. Кустанай, нині Казахстан — 1974, м. Ленінград, нині С.-Петербург, РФ] — диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Батько *В. Климова*. З. д. м. УРСР (1948). З. д. м. Таджиц. РСР (1945). Професор. Закін. філософ. ф-т Київ. ун-ту (1925), Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (1928, кл. симф. диригування *В. Бердяєва*). 1929—30 — викладач кафедри диригування цього Ін-ту. Диригент у Сталіному (тепер Донецьк, 1933), Харкові (1937—40), Одесі (1940—41), у т. ч. в Одес. т-рі опери та балету (1945—54), а також у Тирасполі (тепер Молдова, 1931—33) і Саратові (1934—37). Гол. диригент симф. орк. УРСР (1942) і Таджиц. т-ру опери та балету в Душанбе (1943, в евакуації), симф. оркестру Одес. філармонії (1945—54), Київ. т-ру опери та балету (1954—61), а також Ленінград. (тепер Маріїн.) т-ру опери та балету (1961—67). Зокр., у Києві поставив опери "Енеїда" й "Тарас Бульба" *М. Лисенка*, "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*, "Паяци" Р. Леонкавалло, "Сільська честь" П. Масканьї. 1945—48 — професор кафедри диригування Одес. конс.; 1948—54 — директор і професор кафедри диригування Київ. конс. Поміж учнів — *І. Блажков*, *В. Гнєдаш*, *Олег Рябов*.

Л. Кауфман

КЛИМОВСЬКИЙ Валерій Львович (19.06.1947, м. Харків) — піаніст, органіст. Закін. Харків. муз. уч-ще (1967, кл. фп. О. Волкова), Харків. ін-т мистецтв (1972, кл. фп. В. Захарченка), Нижегородську конс. (1993, кл. органа Г. Козлової), навч. у Новосиб. конс. (фп. ф-т, 1967—79). Від 1972 — концертмейстер Харків. філармонії. Виступав в анс. з В. Дорошенко, С. Катковою, Г. Лесновською та ін.

Л. Бортник, І. Лисенко

КЛИМОВСЬКИЙ Карпо (у чернецтві — Арсеній) (кін. 18 ст., Богуславський пов. Київ. намісництва, тепер р-н Київ. обл. — 19 ст.) — півчий. З родини священика. Від 1800 навч. у *Києво-Могил. академії*, де закін. повний курс навчання. Від 1816 — послушник, 1824 прийняв чернечий постриг у *Києво-Печер. лаврі*, де співав на клиросі.

Літ.: Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии.— К., 1904 — 1913. — Отделение 2 (1721—1795 гг.), отделение 3 (1796—1833 гг.); *Титов Хв.* Стара вища освіта в Київській Україні XVI — поч. XIX в. — К., 1924.

К. Шамаєва

КЛИМОВСЬКИЙ (Климів, Климов) Семен (між 1690 і 1700, ймовірно Харківщина — після 1724, хут. Припутні, нині побл. с-ща Нова Прага Олександрівського р-ну Кіровогр. обл.) — співак, музикант, поет, філософ. Козак Харків. полку. На думку деяких дослідників, навч. у *Києво-Могилян. академії*. У літ-рі відомий під іменем "харківський козак-піснетворець" (герой комедії *О. Шаховського* "Козак-стихотворец"). К. приписується авторство пісень "Не хочу я нічого" й попул. пісні-романсу "Їхав козак за Дунай" [на поч. 19 ст. її співали нім. (зі словами „Schöne Minka, ich muß scheiden"), угор., франц. та чеськ. мовами]. Мелодія останньої, близька до інтонацій укр. нар. пісні "Що я буду, бідний, діяв", стала основою *обробок* і *варіацій* для *О. Аляб'єва*, *Л. Бетховена*, К. М. Вебера, *С. Давидова*, для багатьох ін. композиторів України, Німеччини, Польщі, Росії, Франції та ін. країн. 1724, через 2 роки після скасування Гетьманщини, підніс Петрові І дві свої дидактичні поеми, де вказав на несправедливість, що панувала в державі, і дав моральні повчання цареві. За це, можливо, К. було заслано. Літ. тв. К. видав *В. Срезневський* (1905), а в 1970-х переклав сучас. укр. мовою і вмістив в одному

з томів „Антології укр. поезії" Вал. Шевчук. На місці ймовірного поховання К. (у 5-и км від хут. Припутні) встановлено пам'ятний знак (2003).

Літ. тв.: Про правду і великодушність благодійників (1724); О смиренії высочайших // Сборник Харьковского историко-филологического общества / Труды Харьковской комиссии по устройству XIII археологического съезда в г. Екатеринославе. — Х., 1905. — Т. 6, О правосудію началствующих, правді и бодрости их // Там само, передр. у кн.: Барокова поезія Слобожанщини / Упор., передм., прим. та комент *Л. Ушкалова*. — Х., 2002.

Літ.: *Срезневський В.* "Козак-стихотворец" и два его сочинения. — Х., 1905; *Гозенпуд А.*, Музыкальный театр в России: От истоков до Глинки. — Л., 1959; *Шаховской А.*, Комедии. Стихотворения. — Ленинград, 1961; *Булат Т.* Український романс. — К., 1979; *Її ж.* Камерно-вокальна лірика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Правдюк О.* Міжнаціональні зв'язки в музичному фольклорі. — К., 1982; *Нудьга Г.* Козак, філософ, поет // *Його ж.* Слово і пісня. — К., 1985; *Його ж.* Українські думи і пісні у світі. У 2 кн. — Л., 1997—98; *Ушкалов Л.* Есеї про українське бароко. — К., 2006; *Левицкий М.* Деревня Припутни (Херсонской губ., Елисаветгр. уезда) // Укр. вестник (Харків). — 1818; *Загайкевич М., Литвинова О.* Музичний театр // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Кутинський М.* Некрополь України // Дніпро. — 1994. — № 1; *Родик К.* Автор німецької народної пісні Семен Климовський // Веч. Київ. — 1993. — 13 листоп.; *Панченко В.* Горацій із Припутнів // День. — 2003. — 24 січ.

А. Муха

КЛИН Віктор Львович (5.11.1936, м. Дніпропетровськ — 13.03.2006, м. Київ) — музикознавець, піаніст, композитор, педагог. З. д. м. УРСР (1990). Канд. мист-ва (1971). Докт. мис-ва (1982). Член НСКУ. Лауреат конкурсу на найкраще оперне й балетне лібрето (3-я премія, Київ). Закін. Саратов. конс. (1960, кл. фп.), аспірантуру при Київ. конс. (1964). 1960—62 — викладач, соліст філармонії в Сочі; 1965—66 — зав. муз. частини Київ. хореогр. уч-ща, викладач Київ. пед. ін-ту. 1966—79 — наук. співробітник ІМФЕ: мол. (1966), ст. (1973). 1979—2002 — викладач, до 2000 — зав. кафедри фп., доцент (1981), проф. (1983) Київ. ін-ту культури (тепер КНУКіМ). Від 2003 — зав. кафедри музики Переяслав-Хмельницького ун-ту ім. Г. Сковороди. Гол. сфери наук.-музикознавчих зацікавлень — історія укр. фп. музики, теорія її *жанрів*, еволюція *новелети, ноктюрна, токати*, творчість *Л. Ревуцького*, а також *Б. Лятошинського, В. Косенка, В. Фемеліді, М. Вериківського, С. Людкевича, В. П. Задерацького, А. Штогаренка*, муз. життя України. У комп. творчості надавав перевагу музиці для фп.

Літ. тв.: канд. дис. "Черты фортепианного стиля Л. Ревуцкого" (К. 1971); докт. дис. "Украинская советская фортепианная музыка: Проблемы жанрово-стилевой эволюции" (К., 1981); Л. Ревуцький — композитор-піаніст. — К., 1972; Українська радянська фортепіанна музика. — К., 1980; Про музику: Зб. ст. — К., 1985; Елементи народної музики в фортепіанних творах Б. Лятошинського // НТЕ. — 1969. — № 1; Аспекти фортепіанного стилю Л. Ревуцького // Музика. — 1971. — № 6; Гордость украинской музыки // Сабчота Хеловнеба. — 1971. — № 6; Знайомство з творчістю В. Задерацького // Музика. — 1972. — № 4; Композитор-интернационалист // Българска музика. — 1974. — № 9; Фортепіанні концерти // Музика. — 1974. — № 3; Фортепіанна спадщина // Там само. — 1975. — № 1; Героїчна тема у творчості Б. М. Лятошинського // НТЕ. — 1975. — № 2; "Романтична соната" В. Фемеліді // Музика. — 1975. — № 6; Токката в XVI—XVIII веках и ее эволюция // Токкаты для фортепиано. — К., 1975. — Вип. 1; М. Вериківський та новоладове мислення // Там само. — 1976. — № 6; Токката конца XVIII—XIX века и ее эволюция // Токкаты для фортепиано. — К., 1976. — Вип. 2; З фортепіанного доробку А. Штогаренка // Там само. — 1977. — № 4; З'їзди композиторів // Там само. — № 5; Неподвластный времени: Из истории советской музыкальной культуры. О Льве Николаевиче Ревуцком // СМ. — 1978. — № 5; Токката в творчестве композиторов XX столетия и ее эволюция // Токкаты для фортепиано. — К., 1978. — Вип. 3; Коломийка в українській радянській фортепіанній музиці // НТЕ. — 1979. — № 3; Некоторые вопросы теории жанра (на материале фортепианной музики) // Музыкальное искусство социалистического общества: Проблемы духовного обогащения личности: Материалы Респ. науч. конф., 1979 г. — К., 1979; Ноктюрн і поема: формування і розвиток // Музика. — 1979. — № 5; Поліфонічні фортепіанні твори // Там само. — № 5; Токката в творчестве советских композиторов // Токкаты для фортепиано. — К., 1979. — Вип. 4; Фольклорні джерела новел і новелет в українській фортепіанній музиці // НТЕ. — 1979. — № 6; Фортепіанні твори С. Людкевича // Музика. — 1979. — № 1; Поліфонічні фортепіанні твори // Там само. — 1980. — № 1; Хорове та кобзарське мистецтво Києва XIX — початку XX ст. // НТЕ. — 1981. — № 4; Музичне життя Києва кінця XIX — початку XX ст. // Київ музичний. — К., 1982; Глубоко волнующий праздник // СМ. — 1985. — № 4; Фортепіанна творчість // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; Відтворення принципів модульного навчання у курсі фортепіано вузів культури // Збірник наукових праць. — К., 1994. — Ч. 2; Етюди В. Косенка // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років. — К., 1997; Музично-теоретичні студії М. Вериківського // Михайло Іванович Вериківський. — К., 1997; Фортепіанна музика // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5 (у співавт. з *О. Кушнірук*); Der ukrainishe Klassiker: Lew Rewuzki // Musik und Gesellschaft. — 1969. — N 7; ін. статті в наук. і нотних зб., у періодиці.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія (1960); для естр.-симф. орк. — Варіації (1990); для фп. — "Естампи" (1958—61), 5 сонат (1962—86), "Метаморфози" (1985—86), "Соната-легенда" (1986), Сюїта (1967), Сонатина (1970), фантазія "Бокораші" (1971), Варіації (1971), цикл "12 гравюр" (1985), 4 віртуозні п'єси (1974), "Автограф" (1974), "Українські фольклорні писанки" (1993—96), транскрипції тощо; для фп. у 4 руки — "Українське музикування" (2004); п'єси для дітей, дуети для різних інстр. з фп.; хори, для голосу і фп. — триптих "Кохання" (сл. І. Драча), романси, пісні.

Літ.: *Свистильникова Т.* У синтезі мистецтв // Музика. — 1995. — № 5; [*Б. а.*]. Пианист, композитор, ученый // Днепр вечерний (Дніпропетровськ). — 1975. — 26 окт.

А. Муха

КЛІОНОВСЬКИЙ Михайло (16.04.1922, м. Київ — 12.03.1987, м. Мельбурн, Австралія) — піаніст,

В. Климовський

С. Климовський

В. Клин

К. Клішевська

В. Клопотовська в ролі Оксани (опера "Черевички" П. Чайковського)

диригент. Закін. Київ. конс. і Вищу муз. школу Моцартеум у Зальцбурґу (Австрія), де з 1945 — концертмейстер Укр. муз.-драм. т-ру, згодом організував там Т-р малих форм. Від 1949 — у Мельбурні (Австралія): з 1950 — муз. кер. т-ру ім. Леся Курбаса (пост. "Жайворонок" Ф. Легара, "Ой не ходи, Грицю" *М. Старицького*, 1957, "Химерне щастя" М. Люсі, 1959); з 1961 — худ. кер. Укр. муз. т-ру ім. М. Лисенка (пост. "Катерину" *М. Аркаса*, 1962; "Сільву" І. Кальмана, 1964, тощо), з яким гастролював у Вел. Британії.

І. Лисенко

КЛІШ Йосафат-Маркіян (21.06.1918, біля м. Ярослав, тепер Польща — 28.12.1990, м. Аделаїда, Австралія) — хор. диригент. Навч. у Перемиській філії Вищого муз. ін-ту ім. М. Лисенка (кл. теорії музики *В. Витвицького*), Львів. конс. ПМТ (з 1936, кл. сольного співу *Р. Любинецького*, муз.-теор. дисципліни й хор. спів вивчав у *М. Солтиса*). Закін. також торговельну школу у Відні (Австрія). Співав у хорах п/к *К. Цепенди*, *В. Божика*. Після війни — в Австралії, де навч. в ун-ті на економічному комерційному відділі (Аделаїда, Австралія), 1949 організував хор "*Гомін*" (Аделаїда), що дебютував під час мист. фест. "З'єднаних націй" у Таун-голлі 22 жовт. 1949 (1956 на основі цього хору утворилися дит. і міш. хори), брав участь у різноманітних заходах в Укр. нар. домі, виступав перед різними осередками українців Австралії (нерідко в Сіднеї), на хвилях радіо ABC, виконуючи твори *М. Леонтовича, К. Стеценка, А. Кос-Анатольського, Є. Козака, П.* і *Г. Майбород, І. Шамо, О. Левицького, С. Сабадаша, Б. Веселовського*.

М. Бурбан

КЛІШЕВСЬКА (справж. прізв. — Веселовська; псевд. — Карлінська) Кароліна (1864, с. Фриштак Ясельського пов. на Лемківщині, тепер Польща — 9.09.1927, м. Катовіце, Польща) — оперна й кам. співачка (сопрано). Учениця Г. Маєрановської. Вик. діяльність розпочала в аматорських виставах (1880). 1882–85, 1896–97 — артистка польс. трупи Г. Лясоцького; 1885–92 — Руського нар. т-ру у Львові; 1893–94 — солістка Великого т-ру у Варшаві; 1895–96 — у трупі А. Лелевича; 1897–1919 — солістка Львів.; 1923–26 — Катовіцької опер. У концертах активно популяризувала в Галичині творчість *М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського*, укр. нар. пісні. 1-а в Галичині виконавиця партії Оксани в опері "Різдвяна ніч" М. Лисенка (1890), за що дістала високу оцінку *І. Франка*.

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Маруся ("Чорноморці" М. Лисенка), Мюзетта ("Богема" Дж. Пуччіні), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї), Галька (одноим. опера С. Монюшка).

Літ.: Słownik biograficzny teatru polskiego. — Warszawa, 1973.

І. Лисенко

КЛОПОТОВСЬКА Віра Соттарівна (бл. 1873, Поділля — ?) — оперна співачка (драм. сопрано). Закін. Муз. школу Л. Люценко в Казані (1895). 1895–96 — солістка Казан. опери; 1897–98 — Опери С. Мамонтова (Москва); 1903–04 — Опери Солодовникова; 1909–11 — Опери С. Зиміна в Москві; 1911–12 — Петерб. нар. дому; 1906–07 — Київ.; 1907–08 — Ростов.; 1912–19 — Єкатеринб. опер. Записувалася на грамплатівки.

Партії: Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ліза, Оксана, Кума, Жанна д'Арк ("Пікова дама", "Черевички", "Чародійка", "Орлеанська діва" П. Чайковського), Купава ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Аїда (одноим. опера Дж. Верді), Валентина ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Рахиль ("Жидівка" Ф. Галеві).

Літ.: [*Б. а.*]. Клопотовская в опере "Снегурочка" // РМГ. — 1896. — № 3; *Мельник О.* "Такі вони гарні, давні мелодії" // Україна. — 1987. — № 19; *Краснодемський В.* Найдорожче віно таланту // Рад. Україна. — 1990. — 1 квіт.

І. Лисенко

КЛУР Борис Маркович (20 ст.) — джаз. піаніст, кер. орк., педагог. Наприкінці 1930-х виступав у Києві у фп. дуеті з *Л. Кауфманом*. 1946 — концертмейстер і піаніст Держ. джаз-оркестру УРСР. 1958–59 — керівник естр. орк. Київ. інженерно-будівельного ін-ту. 1960–70 — артист Укрконцерту, викладач Київ. пед. ін-ту (нині — ун-ту) та Київ. естр.-циркового уч-ща (нині — коледжу).

В. Симоненко

КЛЮЧАРЬОВ Ігор Володимирович (24.08.1911, м. Київ — 18.01.1995, там само) — банджоїст, ст. диригент, керівник джаз. анс., орк. Закін. Київ. муз. уч-ще за фахом диригент-хормейстер (1940). Працював у Києві: 1935 організував джаз-оркестр при БК друкарів. 1937–39 — кер. джаз-оркестру БК заводу "Більшовик", 1936–39 — "Мелоджазу", що виступав у дансінгу БК "Харчовик", 1938–41 — чол. вок. квартету (джаз-голлу) Київ. держ. естради й Укр. радіо. 1944–74 — муз. ред. Київ. к/с худ. фільмів ім. О. Довженка.

В. Симоненко

КЛЯЧКО С. С. (бл. 1870 — ?) — віолончеліст, педагог. Закін. Київ. муз. уч-ще (1903, кл. влч.). Від 1903 — викладач Уман., з 1912 — Одес. муз. уч-ща. Від 1909 — соліст орк. Одес. опери. Після 1917, очевидно, емігрував. Виступав з концертами в Києві, Полтаві (1903), Одесі (1909), Кишиневі (тепер Молдова, 1908). У репертуарі — твори Е. Лало, А. Д. Данкла, Ґ. Форе та ін.

Літ. тв.: Как организовать массовое пение // Музыка и революция. — 1929. — № 1.

І. Лисенко

КНИГИ БОГОСЛУЖБОВІ (КБ.) — корпус книг, за якими здійснюються богослужби. КБ. містять канонічні тексти для різних *циклів богослужбових* на весь церк. рік (громад. Богослужби, відправи на потреби мирян, келійні монастирські та домашні молитви, що співаються й читаються). Більшість КБ. призначено для громад. храмових відправ. Устав Правосл. церкви не

1. Остромирово Євангеліє.
1056–1057.

2. Латинський літургікон.
Книгозбірня Острозької
академії. XVII ст. (?)

Слава Стои и Единосущнои и Животворящои и нераздѣлимои Троцы, всегда и нынѣ и присно, и въ вѣки вѣкомъ.

И намъ отвѣщавшимъ, Аминь.

Начинаетъ по Аминѣ Игуменъ велегласно съ Діакономъ.

Тропаръ, Гласъ, е.

Христосъ воскресе изъ мертвыхъ, смертію смерть поправъ, и сущимъ въ гробѣхъ животъ даровавъ.

Поетъ же Игуменъ, трижды. И братія, трижды.

И абіе Игуменъ глаголетъ, Стихъ, а.

Да воскреснетъ Богъ и расыдутся врази его,

Щ — И да бѣжа

Сторінка з фрагментом текстів Великоднього богослужіння (мале славослов'я, тропар та стих). Стихирар XVIII ст. із зібрання Острозької академії

Лейтургіконъ

или

Служебникъ

Содержай въ себѣ по чину стыя Восточныя Церкве,

Лїтургїи

Иже во стыхъ оцъ нашихъ, Іѡанна Злато-

устагѡ, Васілїа великагѡ и Григорїа двоеслова

Папы Римскагѡ.

Титульна сторінка Служебника з Літургіями св. Іоанна Златоустого, Василія Великого та Григорія Двоєслова

Острозька Біблія (титульна сторінка). 1581 р.

дозволяє служити напам'ять, тож застосування КБ. є обов'язковим.

Св. рівноапостольні Кирило й Мефодій здійснили бл. 863 перші переклади візант. КБ. з грец. на старослов'ян. мову (Устав, вибрані читання з Євангелія і Апостола, Паремійник, Псалтир, Часослов, Служебник, Требник основного складу — з Таїнствами й службою поховання, Октоїх свт. Іоанна Дамаскіна). Учні й послідовники просвітителів зробили рукоп. копії їхніх перекладів, частина яких дійшла до нашого часу. У Давній Русі-Україні КБ. з'явилися, можливо, в часи появи перших правосл. церков (9 ст.), у вигляді повного корпусу — після офіційного хрещення, в 10–11 ст. (збереглися здебільшого з 12-о ст.). Існує 2 основні різновиди КН. — **ненотні** [Устав, Мінея, Тріодь, *Ірмологіон*, Октоїх (Осмогласник), Часослов, Служебник, Требник, Апостол-апракос, Євангеліє-апракос, *Акафістник*, Паремійник тощо] і **нотні** (Тріодь, Ірмологіон, Октоїх, Параклітик, Стихирар, Кондакар, Обиход, Празники, Гласопіснець тощо). Деякі КБ. існують в обох різновидах, без нот і "на нотах". Назви книг вживаються як грецькі, так і слов'янські. Більшу частину КБ. становлять службові ненотні, що містять значно більше молитовних текстів порівняно з нотними й мають різноманітніший склад. Нотні КБ. подають мелодії до вибраних гімнографічних текстів, фіксовані за допомогою певного виду *нотації — безлінійної* нéвменної чи лінійної *київської*. Впродовж тисячі років у сх. слов'ян була у вжитку значна кількість видів КБ.; їх корпус змінювався: одні види існували безперервно, другі, навпаки, виходили з ужитку, треті з'являлись упродовж історії богослужб. книжності.

Службовою книгою для річного неперехідного (нерухомого, сонячного) циклу є **Мінея** (*грец.* Μηναῖον), що містить тексти для всіх днів року, буденних і святкових — у пам'ять святих, мучеників, праведників, до церк. свят. До Мінеї входять як короткі піснеспіви — сідальні, кондаки (іноді з ікосами), так і масштабні цикл. форми (*канони* з ірмосів і тропарів, цикли стихир; див. — *Жанри богослужбові*). Існує 3 види Міней: 1) **Службова** (місячна) — на кожний місяць церк. року (з верес. по серп., *церк.-слов'ян.* Мѣсѧчнаꙗ). Повний річний комплект служб. Міней складає, відповідно, 12 книг; 2) Мінея святкова чи **Празнична**, **Цвітна** (*церк.-слов'ян.* Праздничнаꙗ, пізніші назви — Цвѣтникъ, Цвѣтословъ, Анфологіонъ, Анфологій, Трефологіонъ, Трефологій) включає піснеспіви до свят Господнього (крім Пасхи, Вербниці, Трійці — Тріодного циклу) й Богородичного циклів та особливо шанованих святих, чиї служби відрізняються від поданих у Загальній Мінеї; 3) Мінея **загальна** (*церк.-слов'ян.* Общаꙗ) містить тексти типових послідувань у пам'ять святих відповідно до їхнього поділу (апостолу й апостолам, святителеві й святителям, мученику й мученикам, праведникові й праведникам тощо). У церквах, де немає комплекту місячних Міней, служать за Мінеєю Празничною і Загальною, що доповнюють одна одну. З давньорус. часу Мінея була найпоширенішою книгою: від 12–14 ст. збереглося понад 70 екземплярів Міней. Відомі також Мінеї для читання на кожний день, за місяцями (т. зв. **Мінея четья**), що належать до спец. кола книг із життєписом святих (див. нижче). Усі відомі на середину 16 ст. руські житія було внесено до Великих Четьїх Міней Макарія, митр. Московського (1552). На пропозицію Київ. митрополита *Петра Могили* свт. Димитрій, митр. Ростовський (кін. 17 ст., див. — *Туптало Д.*) уклав Четьї Мінеї (вперше видано 1711–18, перевидано з виправленнями Синоду 1759), до яких включив житія святих укр. землі.

Тріодь (*грец.* Τριῴδιον, *церк.-слов'ян.* трипѣснецъ) — назва 2-х КБ., призначених для зимововесняного передвеликоднього й післявеликоднього перехідного (за календарем місяця) циклу, визначеного у Пасхалії. Грец. назва τριῴδιον означає неповний канон (тобто з 3-х пісень-"од" — замість 9-и у повному каноні). Поряд із 3-пісницями у Тріоді є також 4- й 2-пісниці, окрім канонів — співи баг. ін. жанрів. За календарем Тріодь поділяється на Пісну й Цвітну (у старослов'ян. часи їм відповідали власне Тріодь і Пентикостарій — *грец.* πεντηκοστάριον, *церк.-слов'ян.* патидесѧтница).

Пісна Тріодь (*церк.-слов'ян.* постнаꙗ) включає піснеспіви покаянного змісту; виконується у дні підготування до Великого Посту (неділя митаря й фарисея, неділя блудного сина, субота й неділя м'ясопусні, сирна седмиця), упродовж Посту (четиридесѧтница) й Страсної Седмиці. До **Цвітної Тріоді** (*церк.-слов'ян.* цвѣтнаꙗ) входять співи 8-и тижнів — від Великодня (основне христ. свято — Пасха, Воскресіння Хрис-

Служебник (літургіаріон). Стрятин, 1604 р.

Тріодь цвітна. Почаїв, 1768 р.

тове) до неділі Всіх Святих через тиждень після Трійці (П'ятидесятниці). В 11—14 ст. календарне співвідношення між Пісною й Цвітною Тріодями було іншим: Цвітну починали раніше — за тиждень до Пасхи — службами Лазаревої Суботи або Вербної Неділі (Неділі Вайі).

Сучас. друк. Мінеї і Тріоді є здебільшого службовими (ненотними) КБ., хоча містять багато текстів, призначених для співу. В 11—14 ст., за Студійського Уставу, Мінеї й Тріоді були частково нотованими; проте у період Єрусалимського Уставу (кін. 14 — поч. 15 ст.) застосування нотації в них припинилося. Нині нотні видання Тріодей поновлено, але на крилосах тріодні піснеспіви виконуються й за ненотними книгами. Від давньорус. часу існує усна практика співу текстів Міней і Тріодей "на подобен", за усталеними мелод. моделями.

До кола нотних КБ. 11—14 ст., доби Студійського Уставу, входять **Ірмологіон**, Стихирар та Кондакар, а також Мінея і Тріодь, нотовані частково. Їх було успадковано з Візантії й перекладено слов'ян. мовою; до нашого часу дійшли екземпляри від серед. 12 ст. Ірмологіон і Стихирар — це "одножанрові" книги, що містять, відповідно, ірмоси і стихири. Існував також Ірмологіон розширеного складу — зі змінними й деякими постійними текстами для неперехідних і перехідних днів, вибраними з різних КБ. — ірмосами, піснеспівами *літургії*, деякими *богородичними*, полієлеєм, степенними та троїчними за 17-ю кафізмою, прокименами тощо. **Стихирар** (*грец.* Στιχηράριον) є зібранням стихир на кожний день року, тексти яких узято з Міней і Тріодей (відповідно, існували Стихирар Мінейний, Стихирар Пісний

Требник. Стрятин, 1600-і.

та Празничний). Повний Стихирар включав і стихири Октоїха. Стихирар існував як ненотна й нотна книга. До поч. 17 ст. у рос. традиції сформувалася книга "Праздники" (на основі Стихирарів місячного, пісного й цвітного, Міней і Тріодей), до якої увійшли здебільшого стихири 12-и основних, т. зв. двунадесятих церк. свят. Паралельно з "Праздниками" сформувалася рос. книга "Трєзвон" (різновид місячного Стихираря без двунадесятих свят), що посіла чільне місце на поч. 18 ст.

Особливим давньорус. зб-ком 11—14 ст. був **Кондакар** (*грец.* Κοντακάριον), позначений ужитком оригінальної кондакарної нотації поряд зі зна́менною (див. — *Нотації безлінійні*). До нашого часу дійшло 6 примірників Кондакаря. Найдавніший (кін. 11 ст.) входив до т. зв. Типографського Уставу (див. далі). Кондакар мав змішаний жанр. склад — включав, окрім кондаків (для річного мінейного кола пам'ятей і свят), також ін. співи — причасні вірші літургії, іпакої, стихири, тропарі, світильні, різні молитви, зафіксовані як із нотацією, так і без неї. Групу недільних кондаків було виписано окремо у 8-и частинах-*гласах*. Кондакар — перший давньорус. спів. зб-к змішаного складу, що вважається одним з прототипів пізнього укр.-білор. Ірмологіона (*Ю. Ясіновський*).

Розмаїття візант. церк.-спів. книжності не отримало в Давній Русі-Україні адекватного відтворення, оскільки види книг запозичувалися вибірково. Так, традицію укладання *азматиків* і псалтиконів Великої Константиноп. Церкви в 10 ст. не було перейнято. У 14 ст. не перейняли Аколуфії, Пападики, Матиматарії, Кратиматарії, Іхіматарії та ін. Перекладний репертуар сх. слов'яни включали у звичні для них зб-ки давньорус. походження, до котрих у 15—16 ст. додалися нові нотні КБ. — рос. Октоїх і Обиход та укр.-білор. Ірмологіон як збірник змішаного складу.

Службовий **Октоїх** (*грец.* Ὀκτώηχος, *церк.-слов'ян.* Октоихъ, Осмогласникъ, нотний назив. також — Октай, Охтай) призначено для 8-тижневого осмогласного циклу, піснеспіви якого називаються також "столповими" (*церк.-слов'ян.* столпъ). Тексти Октоїха створено на кожний день тижня й розподілено на недільні (складають окремий цикл) і буденні. Кожен глас починається увечері в суботу і звучить упродовж тижня до ранку наступної суботи, об'єднуючи змінні піснеспіви вечірньої і ранкової відправ. Упродовж року проходить приблизно 6 циклів осмогласника, у час Посту замість нього виконують Тріодь (іноді співи Октоїха й Тріоді у відправах за Уставом сполучаються). Октоїх було укладено у 8—9 ст. У візант. і давньорус. час існував окремий зб-к **Параклітик** — ірмоси канонів недільних днів. Зна́менний Октоїх, що включав здебільшого нотації недільних співів, поширився у Моск. церкві з 15 ст. В укр. рукоп. книжності повний службовий Октоїх зберігся з 15 ст. (Л. Гнатенко). У нотолінійному укр.-білор. Ірмологіоні (збережені примірники датовано кін. 16 ст.) недільні піснеспіви Октоїха

(богородичні, сідальні, степенні антифони, ірмоси канонів) стали окр. розділом.

Постійні молитви для громадських служб денного кола (вечірня, утреня, літургія) складають декілька ненотних зб-ків. **Служебник** або **Євхологіон**, **Євхологій** (*грец.* Ευχολόγιον, *церк.-слов'ян.* Молитвословъ) призначено для священика й диякона, що ведуть за ним відправи. Служебник може бути обмежено текстом літургії (назив. **Літургіаріон**, **Літургіарій**). Церк.-слов'ян. Служебники збереглися з 12 ст. Спеціальні молитви й службові дії, що готують до літургії священиків і мирян, називаються "правило" і входять до "**Правильника**" (міг бути включеним до Служебника чи Псалтирі Слідуваної або укладеним окремо).

Для піснеспівів літургії, виконуваних хором, довгий час не було окр. зб-ка — їх виписували в Кондакарях, Ірмологіонах, блаженни — у складі Октоїха, прокимени й *алилуїарії* — в *Апостолах* і т. п. Лише наприкінці 16 ст. співи літургії і всенічної утворили окремий розділ в укр.-білор. нот. Ірмологіоні, тоді як у Московії їх об'єднали в знáменний обиходъ (15–16 ст.).

Ненотний зб-к, що включає постійні молитви добового кола (крім літургії) від вечірні до зображальних (*церк.-слов'ян.* изобразительныѧ та обѣдница — відправа, що в окремі дні заміняє літургію), назив. **Часослов**, **Орологіон**, **Орологій** (*грец.* Ὡρολόγιον). До його основного змісту приєднуються тропарі, кондаки, богородичні та причасні седмичного й річного циклів, а також довідкові розділи (пасхалія, індиктіон). Від давньорус. часу бере початок традиція виконання піснеспівів за текстами ненотних КБ., що могли виконувати функції співацьких.

Требник (ненотний) призначений для священика й містить молитви для звершення особливих служб — "треб", що правляться на потреби християн: таїнства хрещення, покаяння, причастя, миропомазання, священства, єлеосвячення, вінчання; часто включає також додаткові відправи. Требник є 2-ю частиною грец. Євхологія (Молитвослова), що виділилась у слов'ян в окрему книгу (поряд із Служебником). Прототип Требника походить із Єгипту (4 ст.), церк.-слов'ян. мовою перекладався декілька разів і переглядався у зв'язку зі змінами у богослужінні. Добре відомим був Великий требник київ. митроп. Петра (Могили), вид. 1646.

Канонічною частиною відправ є *читання церковне*, що здійснюється за декількома книгами. Богослужбовий ужиток **Євангелія** та **Апостола** розпочався у 1–2 ст. (часи поширення християнства). Річне коло Євангельських читань встановилось у 4 ст. Вид книги, де тексти розташовано за благовіствуваннями 4-х євангелістів, наз. Тетраєвангеліє (Τετρα-Ευαγγέλιον, Чотириєвангеліє). В Євангелії-апракóс тексти слідують за тижнями (седмицями) й днями у порядку їх читання, починаючи від 1-го дня Пасхи (Євангеліє від Іоанна). Найдавнішим сх.-слов'ян. апракосом є Остромирове Євангеліє 1056 (зі знаками екфонетичної *нотації*, що регламентувала інтонацію читання тексту). На літургії перед Євангелієм прийнято читати книгу **Апостол** (Діяння й Послання св. апостолів), котру також іноді укладали як апракос; над текстом надписували (в 11–14 ст.) екфонетичні знаки для правильної інтонації виголошень. Апостол був однією з перших друкованих сх.-слов'ян. книг (Москва, 1564).

Паремії — тексти для читань зі Св. Письма (Старого й Нового Заповітів) — здійснювалися здебільшого напередодні свят увечері та включалися до **Паремійника** (примірники давньорус. походження збереглися з 12 ст.).

Псалтир є Біблійним зб-ком з давньогебрайськими поет. творами *псалмами*. Ще за царів Давида й Соломона (10 ст. до н. е.) Псалтир став богослужбовою книгою. Ця її функція збереглася й у християн. Читання й спів псалмів як невід'ємна частина вечірньої й ранкової відправ активно практикувалися в монастир. обиході з 4 ст. Тоді ж псалми й окремі псалмові вірші увійшлі до складу літургії під назвами антифони, прокимни, причасні вірші (див. — *Жанри богослужбові*). Окрім звичайної Псалтирі на Русі-Україні розповсюдився її розширений вид ("з возслідуванням", слідувана, *церк.-слов'ян.* Псалтирь слѣдованнаѧ) — з включенням Часослова. В одній книзі також могли поєднуватися Псалтир і Новий Заповіт.

Піснеспіви й молитви на кожний церк. день входять до різних КБ. Щодня обов'язково поєднують співи різних циклів: постійні — однакові для всіх днів календаря (є в Молитвослові, Часослові, Обиході), перехідні — змінні за днями (з річного кола Мінеї і перехідні стовпові з Октоїха або Тріоді), що розподіляються між постійними співами добового кола. У неділю й святкові дні у парафіяльних церквах відправляють всенощну й літургію, основою котрих є постійний репертуар, що сполучається зі змінним. Правила узгодження текстів з різних циклів і КБ. викладено в найважливішому богослужбовому збірнику **Устав** чи **Типік**, **Типікон** (*грец.* Τυπικον). У ньому детально регламентовано церк. закони (правила певного монастиря, собору), порядок і принципи ведення служб, розподіл піснеспівів упродовж року, вибір і комбінування текстів перехідних і неперехідних циклів з різних книг. Устав містить інформацію також про репертуар, склад служб і жанр. циклів, гласи, характер співів (інколи), способи їх виконання тощо. Відповідальним у храмі за добір текстів з різних КБ. є *уставник* (*церк.-слов'ян.* уставщикъ).

Першим давньорус. Уставом був візант. монастирський Студійський, уведений св. Феодором († 826) і прийнятий на Русі-Україні св. Феодосієм приблизно в серед. 11 ст. після заснування *Києво-Печер. лаври*. Унікальним примірником першого давньорус. Уставу є т. зв. Типографський (кін. 11 — поч. 12 ст.; називається так через зберігання його в Типографському зібранні Рос. держ. архіву давніх актів, Москва). За припущенням *В. Металлова*, його було переписано в Києво-Печер. лаврі, натомість, на переконання сучас. рос. вчених він походить з Новгород. Русі (відповідно до рис мовного діалекту). Нині доведено, що в давньорус. Уставі було поєднано риси Богослужіння різних традицій — монас-

Октоїх. Почаїв, 1774 р.

Типікон.
Почаїв, 1710 р.

Служба на Великдень.
Почаїв, 1798 р.

тирської Студійської і соборної Великої Церкви Константинополя (10 ст.).

Від поч. 15 ст. у сх.-слов'ян. церкві поширився Єрусалимський Устав. Він передав ті зміни у Богослужінні й репертуарі, що відбулись у візант. церкві впродовж 13–14 ст. Відповідно до настанов Єрусалим. Уставу, комплекс сх.-слов'ян. нотних книг дещо змінився. Нотну книжність Московії у 15–16 ст. було доповнено Октоїхом і Обиходом, окрім того, там продовжували застосовувати давні види КБ. (всі, крім Кондакаря). Важливим зрушенням у формуванні корпусу книг доби Єрусалим. Уставу стала практика поєднання півчих книг у **збірники змішаного складу** — Обиход і Стихирар, Стихирар та Ірмологіон тощо (відтак виникло поняття "співацький збірник", *рос.* "певческий сборник", що нині застосовується в описі книг). До зб-ків часто включали *азбуки* з переліком осмогласних формул-поспівок і перекладами ("розводами") складних фітних графічних формул "простим зна́менем". На укр. і білор. землях єдиним церк. нотним зб-ком кін. 16 — серед. 19 ст., призначеним для запису традиц. монодійного співу, став Ірмологіон (змішаного складу), що зберіг назву давньорус. книги, але при тому його спів. зміст якісно оновився.

Від поч. 17 ст. нотні Ірмолої почали застосовувати й поширювати в рукоп. списках у Грекокатол. Церкві: у 17 ст. — на білор. землях (здебільшого), з поч. 18 ст. — на зах.-українських. Наприкінці 19 ст. пісneспіви й молитви уніатської церкви було викладено о. *І. Дольницьким* у зб-ку "Гласопіснець". Нині у Греко-катол. церкві співають за різними збірниками, у т. ч. за "Молитвословом" (ненотним) з пам'яті (за усним переданням).

Від кін. 16 ст. в Україні й Білорусі поширилася традиція багатоголос. партесного співу. Багатотомні поголосники *партесних концертів* збереглись у вигляді корпусу книг від 2-ї пол. 17 ст., поодинокі екземпляри — в Україні з кін. 16 ст., у Білорусі — з 1638–39 (другий Супрасльс. ірмологіон). Укр. і білор. співаки перевезли значну кількість партесних зб-ків до Москви та ін. рос. міст, де вони зберігаються донині. Архівний пошук і комплексне дослідження джерел партесного концерту було започатковано і здійснено *Н. Герасимовою-Персидською*, продовжено її ученицями *Н. Заболотною* та *Є. Ігнатенко*.

У поширенні КБ. значну роль відіграло книгодрукування, запроваджене у 15 ст. (нотне в Україні — з 1700). Зацікавленість у виданнях ієрархії Правосл. церкви зах.-укр. земель сприяла тому, що у Кракові було видано книги церк.-слов'ян. мовою (Часослов, Октоїх, пізніше Пісна й Цвітна Тріоді, бл. 1491) нім. міщанином Ш. Фіолем. Його Тріоді, як зазначив З. Копистенський у "Палінодії" (1619–21), зберігались у храмах по всій Україні. Після Ш. Фіоля розвиток друкарства активізувався в чорногор. (м. Цетіньє — Октоїх, 1494), серб., болг. та молд.-волоських землях. Ці видання були добре відомі в Україні; вплив їх змісту, літург. редакцій текстів та графіко-орфогр. особливостей простежується в укр.-білор. рукописних КБ.

Першу в сх. і півд. слов'ян друковану Біблію було видано 1517–19 білор. ученим-просвітителем Ф. Скориною у Празі (тепер Чехія, 20 окр. книг, у т. ч. Псалтир і Апостол). Вона вийшла майже на півстоліття раніше польс. друк. Біблії. 1522–25 Ф. Скорина видав понад 20 книг у Віленській типографії (м. Вільно, тепер Вільнюс, Литва) — першій у сх. слов'ян; віленський Апостол Ф. Скорини — перша сх.-слов'ян. КБ., що має точну дату виходу в світ (1525). У 1540-х почала функціонувати невелика друкарня у Москві, але про її діяльність після 1547 немає даних. У типографії, відкритій у Москві царем Іваном IV Грозним, було видано Апостол (1564) і Часовник (1565). Її керівники — І. Федоров і П. Мстиславець — перевезли типографію до Львова і, як вважалося, започаткували друк. справу на укр. землях (згідно з відомостями останніх наук. розвідок книгодрукування в Україні розпочалося значно раніше). Зокр. 1574 у Львові вони видали Апостол (з *антифонами* й прокименами). 1580 цю типографію викупило Львів. братство, натомість І. Федоров заснував типографію в Острозі, де здійснив видання, що відіграли істор. роль у розвитку правосл. книжності й поширилися поміж усіх слов'ян (Новий Завіт і Псалтир, 1580; Біблія, 1581). 1596 острозьку типографію перемістили до Дерманського монастиря (тепер Рівнен. обл.), де вона діяла до 1612 (Псалтир із возслідуванням, 1598; Часослов, 1598, 1602; Октоїх, 1604; [Требник], 1606; Часослов, 1612). Активно працювала типографія у Вільні (Євангеліє, 1575; Псалтир, 1576), забезпечуючи в 16–17 ст. сх.-слов'ян., півд.-слов'ян. та румунську церкви полемічною літ-рою, творами братчиків, КБ. Через значний попит на КБ. та ін. літ-ру мережа друкарень в Україні й Білорусі розширювалась. 1611 Віленське братство заснувало, крім уже існуючої, ще 2 типографії — у Св.-Духовському монастирі Вільна і в Єв'є (Литва), вони діяли до 1652.

1616 було відкрито типографію *Києво-Печер. лаври*, що видавала праці св. отців, літ. і полемічні твори, КБ. (Часослов, 1616; Анфологіон, 1619; Служебник, 1620, 1629, 1639; Псалтир, 1624, 1629, 1640, 1652; Акафісти, 1625, 1629, Тріодь Пісна, 1627, 1648; Тріодь Цвітна, 1631; Псалтир з Часословом, бл. 1633; Полуустав, 1643; Требник, 1652; Ірмолой, 1674, 1698; Канони, 1697 та ін. вид.). Окрім лаврських, у Києві з 1625 діяли друкарні Соболя (Минея Общая, 1628; Октоїх, 1628) і Вербицького (Часослов, 1625, 1626; Псалтир, 1628).

Від кін. 16 — поч. 17 ст. КБ. видавало Львів. братство (Часослов, 1609; Псалтир, 1615, 1643; Анфологіон, 1632, 1638, 1643, 1651; Служебник, 1637; Часослов, 1642; Октоїх, 1644; Ірмолойчик, 1670 [примірники не збереглися]; Канонник малий, 1670 тощо) і М. Сльозка (Апостол, 1639, 1654; Псалтир, 1639, 1642, 1667; Октоїх, 1640; Тріодь Цвітна, 1642, 1666–67; Тріодь Пісна, 1664 та ін. вид.). 1604 почалося книговидання в Стрятині (Служебник, 1604; Требник, 1606 тощо). Видання книг провадилося також в Уневі (тепер Львів. обл.), зокр. — Псалтир, 1648; Акафисти, 1660; Часослов, 1671, ін. вид. Окр. книги вийшли в Уневі на замовлення молд. мовою (Акафіст і

молебен Богородиці, 1673; Псалтир віршована у перекладі Досифея, митроп. Сучави, 1673). На Лівобережжі 1646–1771 діяла типографія, заснована К.–Т. Ставровецьким у Черніг. Єлецькому монастирі (зокр. — Октоїх, 1682; Тріодь Цвітна, 1685; Служебник, 1697 та ін. вид.). Існували також друкарні у Почаєві, Чернігові, Новгород-Сіверському, на Буковині та ін. землях. Перші у сх. слов'ян нотні Ірмолої вийшли у братській друкарні Львова (1700 і 1709). Напівдруковані-напіврукописні Ірмологіони було укладено в 1720-х у Києво-Печер. лаврі. Згодом нот. друкарню було облаштовано у *Почаїв. лаврі* (тепер Терноп. обл.), що, крім нот. Ірмологіонів (1766, 1775, ін.), видала також *Богогласник* — зб-к духовних пісень паралітургійного й позалітургійного вжитку (1790–91, перевидання). Розвиток книгодрукування не завадив діяльності переписувачів, оскільки попит на рукоп. КБ. не спадав. Видання мали певний вплив на рукоп. книжність, що частково повторювала зміст нот. стародруків. Проте розмаїття місцевих традицій співу було завжди ширше представлено саме рукописами. 1772 св. Синодом було започатковано видання нотних КБ. у Москві (Ірмологіон, Обиход, Октоїх), куди включалися, крім рос., піснеспіви укр. традиції. У рос. *старообрядців* однією з найпотужніших стала типографія у м. Клинці (тепер Брян. обл., РФ); на поч. 20 ст. видання рос. зна́менних КБ. організував у Києві *Л. Калашников*.

Літ.: *Григорьев Н.* Историческое обозрение богослужебных книг Греко-Российской Церкви. — К., 1836; *Никольский К., прот.* Краткое обозрение богослужебных книг Православной Российской Церкви по отношению их к церковному Уставу. — С.Пб., 1858, [3]1892; *Його ж.* О службах русской церкви, бывших в прежних печатных богослужебных книгах. — С.Пб., 1885; *Петров Н.* Описание рукописей Церковно-Археологического музея при Киевской Духовной Академии. В 3 вып. — К., 1875. — Вып. 1; *Його ж.* Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве. В 3 вып. — М., 1901. — Вып. 3: Библиотека Киево-Софийского собора; *Модест, епископ Люблинский.* О церковном Октоихе. — К., 1885; *Мансветов И.* Церковный Устав (Типик): Его образование и судьба в греческой и русской церкви. — М., 1885; *Дмитриевский А., архим.* Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока. — К., 1895. — Т. 1. — Ч. 1: Τυπικά; *Його ж.* Книга Требник и ее значение в жизни православных христиан. — К., 1901; *Його ж.* Служебник — книга таинственная. — К., 1903; *Карский Е.* Западнорусские переводы Псалтири в XV–XVII веках. — Варшава, 1896; *Металлов В., свящ.* Богослужебное пение русской церкви в период домонгольский. — М., 1906, [2]1912; *Карабинов И.* Постная Триодь. — С.Пб., 1910; *Скабалланович М.* Толковый Типикон. В 3 вып. — К., 1910, 1913, 1915; *Його ж.* Несколько поправок к книге прот. М. Лисицына "Первоначальный славяно-русский типикон": Рецензия и результаты коллоквиума. — К., 1912; *Лисицын М.* Первоначальный славяно-русский Типикон. — С.Пб., 1911; *Лебедев А.* Рукописи церковно-археологического музея при Киевской Духовной Академии. — Саратов, 1916. — Т. 1; *Огієнко І.* Історія українського друкарства. — Л., 1925. — Т. 1; *Петров С., Бирюк Я., Золотарь Т.* Славянские книги кирилловской печати в Государственной публичной библиотеке УССР. — К., 1958; *Гепленер М.* Слов'янські рукописи 11–14 ст. у фондах відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки Академії Наук Української РСР. — К., 1969; Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник: Стародруки XVI–XVIII ст.: Каталог / Упоряд. *М. Кубанська-Попова.* — К., 1971; Методическое пособие по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР. — М., 1973; Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні: 16 — перша половина 17 ст. — К., 1975; *Розов Н.* Книга в Древней Руси XI–XIV вв. — М., 1977; *Його ж.* Книга в России. XV в. — Ленинград, 1981; *Сапунов Б.* Книга в Ро́ссии: XI–XIII вв. — Ленинград, 1978; Методические рекомендации по описанию славяно-русских рукописей. В 2 ч. — М., 1976; *Запаско Я., Ісаєвич Я.* Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні (1574–1800 р.). У 2 кн. — Л., 1981, 1984; Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР: XI–XIII вв. — М., 1984; Каталог палеотипов из фондов Львовской научной библиотеки им. В. Стефаника АН УССР / Сост. *Р. Харабадот, Р. Биганский.* — К., 1986; *Гарднер И.* Богослужебное пение русской православной церкви. В 2 т. — Джорданвилль, 1978, 1981; [2]М., 1998; [3]М., 2004; *Немировский Е.* Франциск Скорина: Жизнь и деятельность белорусского просветителя. —

Служебник. Почаїв, 1788 р.

Богогласник. Почаїв, 1790–1791 рр.
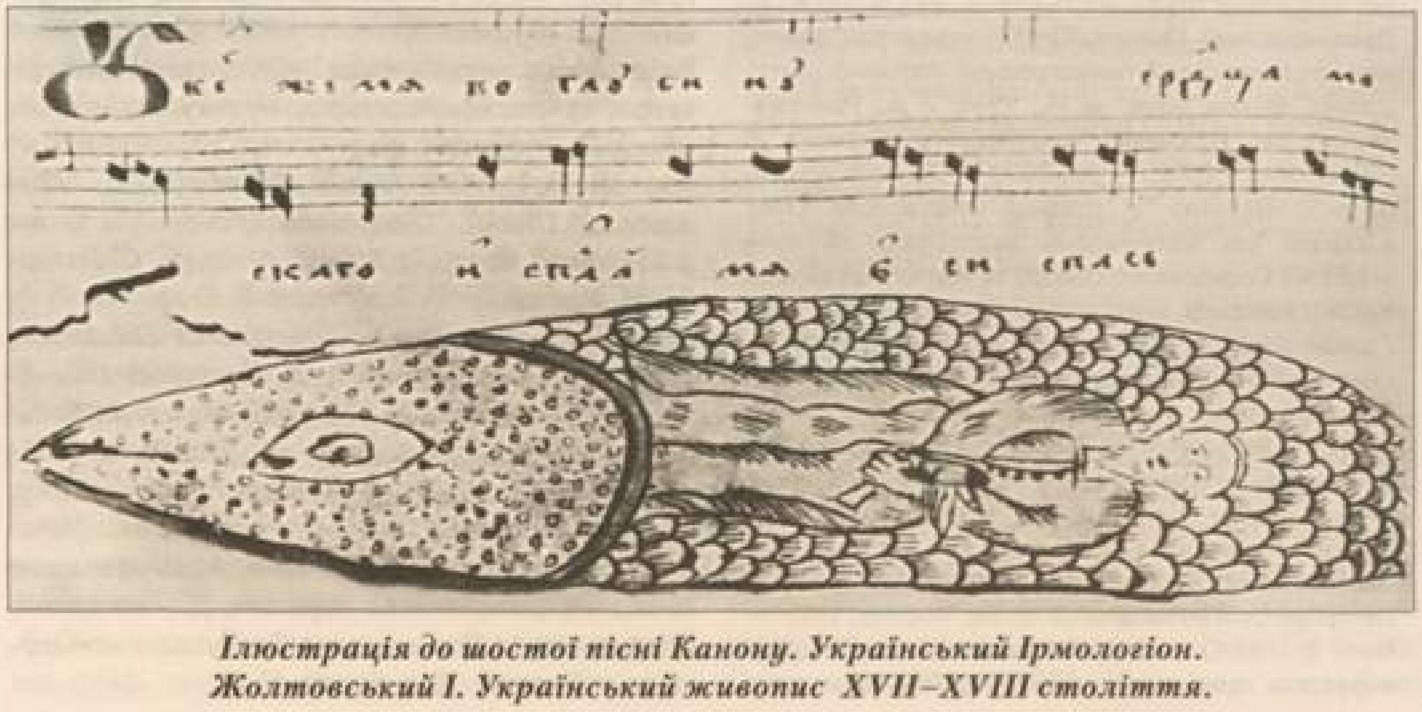
Ілюстрація до шостої пісні Канону. Український Ірмологіон. Жолтовський І. Український живопис XVII–XVIII століття.

В. Кнорозок

Минск, 1990; Книги Франциска Скорини у зібранні Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР. — К., 1991; *Нікалаеў М.* Палата кнігапісная: Рукапісная кніга на Беларуси ў X–XVIII стагоддзях. — Мінск, 1993; *Серегина Н.* Песнопения русским святым: По материалам рукописной певческой книги XI–XIX вв. "Стихирарь месячный" / РИИИ. — С.Пб., 1994; *Її ж.* Основные принципы исторической типологии певческой книги "Стихирарь месячный" с точки зрения развития отечественных праздников // Дни славянской письменности и культуры: Всерос. науч. конференция. — Владивосток, 1998; Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки имени В. И. Вернадского / ЦНБ НАНУ; сост. *М. Шамрай.* — К., 1995; Каталог стародруків Центрального державного історичного архіву у м. Києві (ЦДІАК України): 1494–1764 рр. / ЦДІАК; НАНУ. — К., 1999; *Чернухін Є.* Грецькі рукописи у зібраннях Києва: Каталог. — К.; Вашингтон, 2000; *Заболотная Н.* Церковно-певческие рукописи Древней Руси 11–14 вв.: Основные типы книг в историко-функциональном аспекте. — М., 2001; *Її ж.* Триодь Моисея Киянина в аспекте историко-типологического изучения древнерусских певческих рукописей // Musicae Ars et Scientia: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 6; *Її ж.* Древнерусские певческие рукописи Студийской эпохи в их отношении к богослужебному уставу // Гимнология. — М., 2003. — Вып. 4; *Ісаєвич Я.* Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. — Л., 2002; *Гнатенко Л.* Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Каталог. — К., 2003; *Захарьина Н.* Русские богослужебные певческие книги XVIII–XIX веков: Синодальная традиция. — С.Пб., 2003; *Момина М.* Вопросы классификации славянской Триоди // ТОДРЛ. — Ленинград, 1974. — Т. 37; *Мурьянов М.* Из наблюдений над структурой служебных миней // Проблемы структурной лингвистики. 1979. — М., 1981; *Герасимова-Персидська Н.* Рукописи багатоголосних творів 17–18 ст. у фондах відділу рукописів ЦНБ АН УРСР // Фонди відділу рукописів ЦНБ АН УРСР. — К., 1982; *Ефимова Н.* Октоих: у истоков традиции // Отечественная культура XX века и духовная музыка. — Ростов-на-Дону, 1990; *Крашенинникова О.* Древнерусские Октоихи XIV века // Герменевтика древнерусской литературы. — М., 1992. — Сб. 4; *Її ж.* Октоих и Параклит: К истории двух названий одной литургической книги // Там само. — М., 1994. — Сб. 6. — Ч. 2; *Її ж.* К истории формирования седмичных памятей Октоиха // Богословские труды. — М., 1996. — Сб. 32; *Її ж.* Древнерусский Октоих XII–XIII веков как памятник средневековой гимнографии: Автореф. дисс. ...канд. филол. наук. — М., 1996; *Її ж.* Ранневизантийские источники славянского Октоиха // Гимнология / МГК. — М., 2000. — Вып. 1; *Компанієць Т.* Псалтир у традиції партесного співу в Україні (за матеріалами партесного зібрання бібліотек Софійського собору та Києво-Печерської лаври): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1994; *Гусейнова З.* Особенности описания древнерусских нотированных рукописей XV–XVII веков // Петербургский музыкальный архив. — С.Пб., 1997. — Вып. 1; *Її ж.* Октоих нотированный // Дни славянской письменности и культуры: Всерос. науч. конф. — Владивосток, 1998; *Захарьина Н.* Нотные издания Св. Синода 1772 г.: К проблеме соотношения рукописной и печатной традиции // Петербургский музыкальный архив. — С.Пб., 1997. — Вып. 1; *Її ж.* О понятии "певческая книга" в древнерусских певческих рукописях // Гимнология. — М., 2003. — Вып. 3; *Грузинцева Н.* Триодный Стихирарь в русской певческой практике XII–XVII вв. // Дни славянской письменности и культуры: Всерос. науч. конф. — Владивосток, 1998; *Пожидаева Г.* К типологии служебной певческой книги Демественник // Дни славянской письменности и культуры: Всерос. науч. конф. — Владивосток, 1998; *Лозовая И., Фонкич Б.* О происхождении Хлудовской Псалтири // Искусство рукописной книги: Византия. Древняя Русь: Тезисы докл. междунар. конф. — С.Пб., 1998; *Давыдова С.* Византийский Синаксарь и его судьба на Руси // ТОДРЛ. — С.Пб., 1999. — Т. 51; *Дещиця М.* Найдавніша пам'ятка партесних творів // Καλοφώνια. — Л., 2000. — Число 1; *Андрійчук М.* Про дофедорівське книгодрукування в Україні // Вісник книжкової палати. — 2000. — № 9; *Лозовая И.* Греческая Хлудовская Псалтирь как источник для изучения византийской певческой традиции IX века // Традиционная и духовная музыка: Наследие человечества. — Ереван, 1999; *Її ж.* Древнерусский нотированный Параклитик в кругу Ирмологиев XII — первой половины XV века: мелодические варианты и версии в роспеве канонов // Гимнология / МГК. — М., 2000. — Вып. 1; *Її ж.* Типология древнерусских Параклитов и их отношение к действующему литургическому Уставу // Там само. — М., 2003. — Вып. 3; *Її ж.* О системе пения седмичных канонов Октоиха в ранней литургической традиции // Там само. — М., 2003. — Вып. 4; *Шидловский Н.* Об источниках древнерусского Стихираря в связи с развитием византийской музыкальной культуры // Гимнология / МГК. — М., 2000. — Вып. 1; *Казанцева М.* Ирмологий и древнерусская музыкальная теория XVII в. // Там само. Див. також літ. до ст.: *Акафіст, Візантійська музика, Вознесенський І. І., Жанри богослужбові, Ірмологіон, Цикли богослужбові.*

Ол. Шевчук

КНОРОЗОК Володимир Михайлович (24.10.1954, м. Київ) — піаніст, педагог, концертмейстер. Син *Л. Кнорозок.* Закін. Київ. муз. уч-ще (1974, кл. *О. Орлової*), Київ. конс. (1979, кл. *І. Рябова*), аспірантуру при ній на кафедрі концертмейстерства (1998, кл. *Р. Голубєвої*). 1980 — концертмейстер Нац. філармонії України. Упродовж 1980–90-х гастролював з Л. Кнорозок у числ. містах і м-ках Зах. України. Виступав із сольними концертами в Україні й кол. СРСР, у т. ч. на Далекому Сході й у Середній Азії. 1984–91 грав разом з *В. Бесфамільновим.* Від 1984 працює з *В. Буймістером.* У 1980–90-х постійно брав участь у концертах НСКУ, грав прем'єри творів сучас. композиторів, музику зах.-європ. класиків. Учасник фестивалів "*Музичні прем'єри сезону*", "*Київ Музик Фест*" (Київ), "*Контрасти*" (Львів), "Dimensions" (Лондон), а також у Ташкенті, Єревані, Тбілісі, Мінську, С.-Петербурзі, Москві.

Співпрацював також з вокалістами *О. Басистюк, В. Грицюком, Д. Гнатюком, В. Степовою, І. Семененко, О. Нагорною, К. Столяром, Л. Давимукою, Л. Войнаровською, Н. Дацько,* Н. Мойсеєвою, І. Даценко, *С. Довгань,* М. Буймістер, О. Швидкою, солістами Болгар. опери С. Міневою, В. Петковою, К. Янтковим, А. Шумановою та ін.; із скрипалями *О. Шутком, Д. Ткаченком,* гітаристом *А. Остапенком.* Виступав з концертами у Франції, Вел. Британії.

Від 1980 — соліст, концертмейстер, ансамбліст Нац. філармонії України. Викладав у Київ. муз. уч-щі.
Неодноразово визнавався найкращим концертмейстером на конкурсних виступах молодих артистів України. Останнім часом поєднує ансамблеву гру із сольною.
Має фонд. записи на Укр. ТБ і радіо. Брав участь у зйомках фільмів-концертів: "Станси" (Романси *М. Глінки* співає В. Буймістер, концертмейстер В. Кнорозок, "Укртелефільм", реж. А. Савченко, 1987), "Співає Валерій Буймістер" ("Укртелефільм", реж. О. Бійма, 1993).

Літ.: *Корбач І.* Все життя — у музиці // Співоче поле Чернігівщини. — К., 2003; *Кнорозок Н.* На спомин про Ічнянщину: Нотатки з одного концерту // Літ. Україна. — 1999. — 18 берез.; *Куришев Є.* Музичні одкровення Михайла Степаненка // День. — 2000. — 18 лип.; *Кагарлицький М.* Одержима Лесею // Літ. Україна. — 2001. — 15 берез.; *Кульова В.* Документи та ноти Кирила Стеценка розшукують і досі // Хрещатик. — 2002. — 7 черв.; [*Б. а.*] Хворостовский? Нет, Буймистер // Слава Севастополя. — 2002. — 3 сент.; *Підлужна А.* Загадкова Стефанія [про С. Довгань і В. Кнорозка] // Київ сьогодні. — 2003. — 20 трав. — 6 черв.

Б. Фільц

КНОРОЗОК (дів. прізв. — Чорноусова) Любов Аркадіївна (18.06.1932, с. Нарва Манського р-ну Краснояр. краю, РФ — 6.07.2008, м. Київ) — кам. і оперна співачка (мецо-сопрано). Матір *В. Кнорозка*. Член СТДУ. Після війни 1941–45 переїхала з родиною на хутір в Апшеронському р-ні Краснодар. краю, згодом — до м. Кам'янська-Шахтинського Ростов. обл., пізніше — до м. Прилуки Черніг. обл. У кл. вокалу *М. Єгоричевої* навч. у Київ. муз. уч-щі (1951–52), закін. Київ. конс. (1958), де була солісткою її Оперної студії (1958–63). 1964–68 — учасниця Оперного ансамблю київ. Будинку актора Укр. театр. тов-ва. 1967–89 — солістка Нац. філармонії України. Гастролювала в Україні, Азербайджані, Прибалтиці, Росії (Москва, Карельська АРСР) та ін. Активно співпрацювала з НСКУ, СТДУ та Бюро пропаганди Спілки письменників України. Велике місце в репертуарі посідає укр. музика. У 1960–80-х — перша вик-ця творів багатьох укр. композиторів. У репертуарі — партії з опер *С. Гулака-Артемовського*, *М. Лисенка*, *М. Аркаса*, а також *М. Завалішиної*, *В. Кирейка*, *Ю. Мейтуса*, *П. Полякова*, конц. і кам. солоспіви М. Лисенка, *Я. Степового*, *В. Верменича*, *П. Гайдамаки*, *П. Глушкова*, *В. Годзяцького*, *В. Гомоляки*, *Л. Дичко*, *В. Довженка*, *І. Драго*, *М. Дремлюги*, *М. Жербіна*, В. Кирейка, *П. Козицького*, *А. Коломійця*, *О. Левицького*, *Г. Майбороди*, *Ф. Надененка*, *Ю. Рожавської*, *Т. Сидоренко-Малюкової*, *А.* і *В. Філіпенків*, *Б. Фільц*, Ж. Бізе, Ш. Ґуно, С. Франка, *Ф. Шопена*, *С. Монюшка* та ін., обр. укр. нар. пісень. У серед. 1970-х разом зі своїм концертмейстером Н. Котлярською розшукала в архівах і виконала (деякі у власному укр. перекладі) забуті й напівзабуті твори *В. Заремби*, *Я. Лопатинського*, *Б. Підгорецького*, *Д. Січинського*. У репертуарі — також сольні партії вок.-симф. творів М. Лисенка (кантата "Радуйся, ниво неполитая"), *П. Чайковського*, *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, Дж. Верді, Г. Малера. Записала понад 100 творів у фонд Укр. радіо.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Терпилиха ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Матір Катерини ("Катерина" М. Аркаса), Відьма (одноім. опера М. Вериківського), Килина ("Лісова пісня" В. Кирейка, 1-а вик-ця), Уля ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Жаба ("Теремок" П. Полякова), Півень, Лисичка ("Коли є друзі" М. Завалішиної), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Хивря (Солоха) ("Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Ольга, Няня, Любов ("Євгеній Онєгін", "Мазепа" П. Чайковського), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Берта ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Азучена, Амнеріс ("Трубадур", "Аїда" Дж. Верді).

А. Калениченко

Л. Кнорозок

КНОРР (Knorr) Іван (3.01.1853, м. Меве, Прусія — 22.01.1916, м. Франкфурт-на-Майні, Німеччина) — композитор, педагог, музикознавець. За походженням німець. Дитинство провів в Україні. Навч. у Лейпц. конс. (кл. композиції К. Рейнеке й Г. Ріхтера, кл. фп. І. Мошелеса). У 1874–82 — викладач теорії музики в Харків. муз. уч-щі; з 1883 — композиції в конс. Франкфурта-на-Майні (з 1908 — ректор). Поміж творів — Варіації на укр. нар. пісню для симф. орк. (1882, схвально оцінені *Й. Брамсом*) і "Українські пісні про кохання" для вок. квартету в супр. фп. Автор біографії *П. Чайковського* нім. мовою (1900), посібників з теорії музики, гармонії тощо.

Тв.: опери — "Дуня" (на сюжет із життя рос. селян, 1904), "Весілля" (пост. 1907), "Крізь вікно" (пост. 1908); для симф. орк. — Фантазія, Варіації на тему рос. нар. пісні (1891), Пасакалія і фуга; Фп. квартет, Варіації і фуга на тему рос. нар. пісні для 2-х фп., п'єси для фп., пісні.

Літ.: *Федорчук І.* Український фольклор у творах західно-європейських композиторів // Музика. — 1981. — № 5; *Bauer M.* I. Knorr. — Frankfurt, 1916.

А. Калениченко, А. Муха

КОБА Олена (бл. 1898, м. Київ — ?) — оперна співачка (мецо-сопрано). Закін. Київ. муз.-драм. ін.-т ім. М. Лисенка (1927, кл. вокалу *О. Муравйової*). 1927–36 — солістка Київ., 1936–37 — Вінн., 1937–38 — Білор. опер (Мінськ). 1938 була репресована. Реабілітована посмертно.

Партії: Терпилиха ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Поліна ("Пікова дама" П. Чайковського), Амнеріс ("Аїда" Дж. Верді), Кармен (одноім. опера Ж. Бізе), Аксинья ("Тихий Дон" І. Дзержинського) тощо.

Літ: *Захарченко Н.* Олена Коба // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

КОБАНЧЕНКО Ростислав Борисович [19.03.1957, м. Одеса — 6.12(11?).1995, м. Відень, Австрія] — джаз. гітарист, аранжувальник, диригент, педагог, кер. ансамблю, оркестру. Закін. Одес. конс. (1981). 1981–91 — викладач кл. *гітари* відділу естр.-джаз. виконавства й кер. біг-бенду Одес. муз. уч-ща. 1987–90 — кер. ансамблю

І. Кобець

"Копі банк". У складі цього біг-бенду брав участь у джаз. фест. України (1983, 1987, 1990, Одеса; 1987, Кривий Ріг Дніпроп. обл.), Росії (1987, Москва; 1989, Ленінград, тепер С.-Петербург; 1984, 1987, 1989, Ростов-на-Дону; 1989, Ярославль), Німеччини (1990, Реґенсбурґ). Від 1991 мешкав в Австрії.

В. Симоненко

КОБЕЦЬ Ісак Маркович [19.01.1920, с-ще Гопри (Гола Пристань) Херсон. обл. — 1.09.2007, м. Київ] — трубач, педагог. Батько скрипаля С. Кобця (1-а скрипка *Квартету ім. М. Леонтовича*, з котрим емігрував до США, а згодом самостійно переїхав до Австралії) і трубача О. Кобця (передчасно помер). Закін. Алма-Атинське (тепер Алматинське) муз. уч-ще (кл. Павлова), Київ. конс. (навч. з 1945, кл. труби *В. Яблонського*), паралельно — артист орк. її Оперної студії і викладач муз. школи. Від 1962 — викладач Київ. муз. уч-ща. Поміж учнів — лауреати весоюзн. і респ. конкурсів І. Барановський, П. Веденяпін, П. Жагун, О. Корш, І. Міхей, *О. Потієнко*, І. Сазонов. Один з перших в Україні авторів метод. праць щодо навчання гри на трубі. Учасник війни 1941—45, де втратив ноги.

Літ. тв.: Початкова школа гри на трубі. — 1958, ^{2}1963, ^{3}1970; Система домашніх занять трубача. — К., 1965; Основы обучения игры на трубе. — К, 1985; Щоденні вправи трубача. — К., 1988.

Літ.: *Посвалюк В.* Трубачи Киева: прошлое и настоящее. — К., 2000; *Його ж.* Мистецтво гри на трубі в Україні. — К., 2006.

В. Посвалюк

КОБЗА — старовинний укр. нар. лютне- або грушоподібної форми струнно-щипковий інструмент з хроматизованим строєм. Розповсюджений на Східн. Україні. В різних дослідженнях К. вважають попередником сучас. *бандури* (часто під словами "К." і "бандура" розуміють той самий інструмент). Акорди, на відміну від бандури, набираються не на *приструнках*, а на грифі, притисканням пальцями лівої руки струни до грифа, як на *лютні*. Гра на приструнках застосовується переважно у *перегра*х. Вок. партія інструментом майже не дублюється, а орнаментально розцвічується на фоні набраної на т. зв. бунтах тремолюючої гармонічної педалі. За К. закріпилася традиція виконання переважно *дум* пізнішого "козацького" циклу, що пов'язано з хроматизованим строєм ("додавання жалощів") і порівняно широкими техніко-вик. можливостями інструменту.

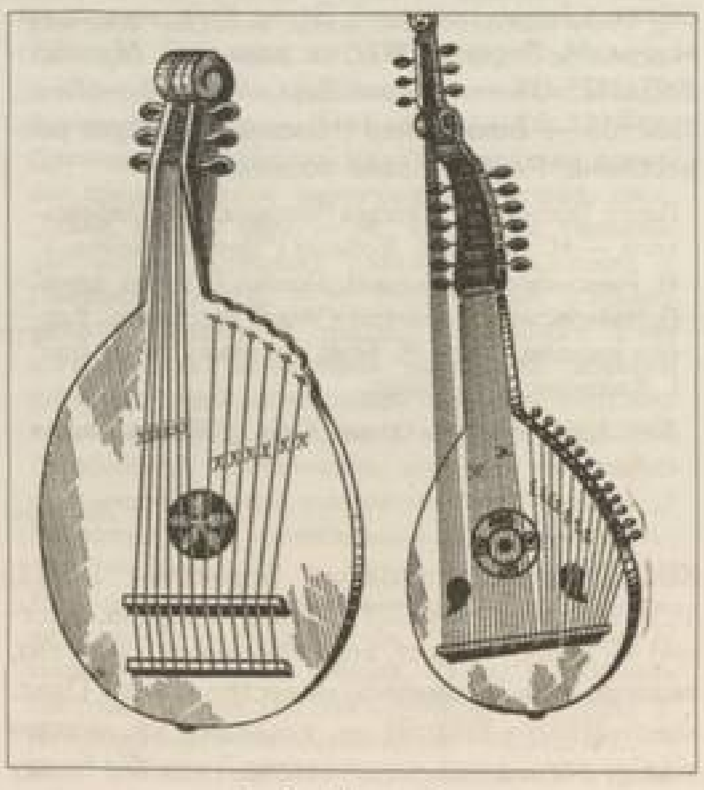

Кобза й торбан

Кобза ладкова

З-поміж 4-х версій походження кобзи-бандури (еволюційної, термінологічної, "раптової зміни" та напливової) найвірогіднішою видається перша (розвиток лютні, що "обросла приструнками"). Ін. версії (О. Фамінцин, *М. Лисенко* та ін.) сучас. етноорганолог. думка вважає малоймовірними й застарілими. На противагу їхнім висновкам *Г. Хоткевич* розвинув власну гіпотезу, що всі укр. муз. інструменти створено українцями поза будь-якими впливами ін. народів. На основі багатьох докум. свідчень він стверджував, що назва "К." віддавна існувала у багатьох народів. Так, 1303 невід. автор склав т. зв. Codex cumanicus, тобто латино-персько-куманський словник. Кумани (половці) в 11 ст. оселилися в укр. степах і вже тоді знали К. Татари називали цей інструмент koboz, турки — kopuz, хорвати — kopuz, угорці — koboz (kobza), румуни — kobza — це все були струн. інструменти типу лютні.

Отже, твердження попередників він вважав такими, що не відповідають дійсності, бо, як свідчать істор. (літ. і графічні) пам'ятки стародавньої культури, з них випливає, що струн. інструменти — прообраз старов. укр. К., існували у схід. слов'ян ще в докиїв. добу, тобто задовго до появи половців на сусідніх з Київ. Руссю-Україною землях. Не мають під собою наук. підґрунття твердження про існування в стародав. русів-українців розвиненого муз. інструментарію на основі зображень на фресках київ. Софійського собору (1037). На думку сучас. дослідників, тут зображено не сцени з побуту давньоукр. княжого двору, а абсолютно чужий йому візант. інструментарій. Малопереконливими є іконогр. матеріали 17—19 ст. із числ. зображеннями українця — *козака Мамая* зі струн. щипковим інструментом, що його можна прийняти за старовинну К.: нар. картина-лубок має властивість багаторазово тиражувати один раз схоплене і

сфантазоване художником без гарантії достовірності зображуваного об'єкта.

Найдавніша К. мала 3 струни, що розміщувалися вздовж ручки. Така К. в 16—18 ст. була розповсюджена в сільських місцевостях і серед запорозького козацтва. Наприкінці 18 — на поч. 20 ст. у неї з'являються додаткові струни (приструнки). Ця К. складалася з круглого або довгастого корпусу з опуклим дном ("спідняк"), верхньої деки ("дейка" або "верхняк"), короткого грифа (ручки) з голівкою, що мала кілочки для натягування довгих струн. Короткі струни ("приструнки") розміщувалися на правому боці деки, посередені якої прорізано отвір — голосник. Кількість струн і приструнків поступово збільшувалась. Поширення набули К., що мали 6 струн і 6 приструнків, хоча траплялися також К. і з більшою (або меншою) кількістю струн.

Довгий час в укр. етноінструментознавстві панувала думка, що кобза—бандура — це той самий інструмент, котрий внаслідок "обростання приструнками" перетворився в сучас. модерну бандуру (Г. Хоткевич, *В. Ємець*, *Ф. Лавров*, *Б. Кирдан*, *А. Омельченко* та ін.). Перші описи 2-х різних типів лютнеподібних інструментів, що на теренах України носили назву кобза—бандура, здійснили М. Лисенко й *Ф. Колесса*. Дещо виразніше окреслили шляхи термінологічного й органологічного розв'язання проблеми *К. Вертков* і *З. Штокалко*. Однак, лише апробування гіпотези *Г. Ткаченка* в експеримент. праці майстра й вик-ця *М. Будника* та *В. Кушпета* над реконструкцією К. і репертуару *О. Вересая* за описами й коментарями М. Лисенка дозволило зідентифікувати цей інструмент як цілком самостійне етноорганологічне й етнофонічне явище. Завдяки зіставленню результатів цієї роботи з теорією спадкоємності давньоукр. думного стилю від билинного епічного (*С. Грица*, *А. Іваницький* та ін.) вдалося відокремити синонімічно-термінолог. погляд на проблему від ін. її аспектів: історико-хронологічного, органологічного, виконавського. Кожна з пропонованих гіпотез небезпідставно претендує на певну слушність як наук. припущення. Про проблемність визначення К. як явища укр. епічної традиції свідчать і сучас. спекуляції навколо цього питання, а саме: поява т. зв. "кобз-мутантів" (термін В. Кушпета) — псевдокобз конструкції *В. Зуляка*, *М. Прокопенка*, *М. Лисенка-Дністровського* та ін. Спираючися на теор. доктрини О. Фамінцина, Н. Привалова, К. Верткова, Є. Бортника та метод. настанови *пролеткульту*, вони спрямовані на апологетику чужого домрово-гітарного *звукоідеалу* на теренах України, на повну заміну ним достеменного колориту звучання укр. К., що, незважаючи на своє дійсно орієнтальне походження, у традиції дійшла до нас у вигляді спорідненої й адаптованої під автохтонну гусельно-бандурну традицію українців — кобзи О. Вересая. Сьогодні автент. К. отримала можливість відродитися. Велику роль тут відіграють вик-ці-реконструктори гри на кобзі О. Вересая — В. Кушпет, *Т. Компаніченко*, С. Захарець, *Т. Силенко*, О. Гусак, *Е. Драч* та ін.

Літ.: *Хвольсон Д.* Известия о хозарах, буртасах, болгарах, мадьярах, славянах и русах Ибн-Даста. — С.Пб., 1869; Сказания мусульманських писателей о славянах и русских (с половины VII века до конца X века по Р. Х.) / Собрал, перевёл и объяснил *А. Гаркави*. — С.Пб., 1870; *Фаминцин А.* Домра й сродные ей музыкальные инструменты русского народа (балалайка, кобза, бандура, торбан, гитара). — С.Пб., 1891; *Ємець В.* Кобза і кобзарі. — Берлін, 1923; *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — Х., 1930; *Його ж.* Підручник гри на бандурі. — Х., 1930; *Лисенко М.* Народні музичні інструменти на Україні. — К., 1955; *Його ж.* Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая. — К., 1978; *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум. — К., 1969; *Грица С.* Мелос української народної епіки. — К., 1987; *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1990; *Штокалко З.* Кобзарський підручник. — Едмонтон; К., 1992; *Кушпет В.* Самовчитель гри на старосвітських музичних інструментах: кобза О. Вересая, бандура Г. Ткаченка, торбан Ф. Відорта. — К., 1997; *Його ж.* Старцівство: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX — поч. XX ст.). — К., 2006; *Привалов Н.* Тамбуровидные музыкальные инструменты русского народа: Очерк их происхождения, появлення на Руси и существования (домра, балалайка, лютня, кобза, бандура, бандурка, торбан, мандолина, гитара) // Известия С.Пб. общества муз. собраний. — 1904/1905. — Вып. 4; *Вертков К.* К вопросу об украинской кобзе // Проблемы музыкального фольклора народов СССР. — М., 1973; *Бортник Є.* Струнний інструментарій Слобідської України в минулому і сучасному // Музична Харківщина. — Х.,

Старий кобзар

Поп-гурт "Кобза"

Т. Шевченко. "Сліпий"

1990; *Нолл В.* Моральний авторитет та суспільна роль сліпих бардів в Україні // Родовід. — 1993. — Число 3; *Хай М.* Гуслі, бандура і кобза як інструменти різних фаз еволюції української епічної традиції // Кобзарсько-лірницькі традиції та їх сучасний розвиток. — К., 1994; *Його ж.* Кобзарсько-лірницька традиція: Маловивчені аспекти дослідження // Українське кобзарство в музичному світі: Традиції і сучасність. — К., 1997; *Його ж.* Генеза і еволюція кобзарського інструментарію у світлі етноінструментознавчої концепції Гната Хоткевича // *Черемський К.* Повернення традиції: Кобзарська катедра. — Х., 1999; *Ткаченко Г.* Основи гри на бандурі // Родовід. — 1995. — Ч. 11; *Тоцька І.* Музики на малюваннях Софії Київської // Пам'ятки України. — 1995. — № 1.

М. Хай

"КОБЗА" (Київ) — укр.-канад. спільне підприємство (СП). Спеціалізувалося на муз. діяльності. Активно діяло 1989–92. Перше в Україні СП з українцями з-за меж України [засновники: Укр. фонд культури — гол. Б. Олійник; кооператив "Кобза" — гол. *А. Калениченко*; "Ластівка" (Торонто, Канада) — президент М. Мороз]. Очолювали або керували окремими напрямками випускники Київ. та ін. конс. О. Репецький, А. Калениченко, *О.* і *Т. Мельники*, Р. Дутко, О. Горностай, Б. Фесюк, *Б. Сюта*, *М. Хай*, *М. Юрченко*, Б. Куць та ін. У "К." існували відділи укр. акад., церк. музики, муз. фольклору, мас. муз. культури та перша в Україні недерж. студія звукозапису (звукорежисери О. Мельник, *В. Лещенко*), що першою в Україні записала й видала бл. 30 аудіокасет укр. акад., духовної, нар. та масової молодіжної музики. "К." провадила фольк. експедиції, організовувала мист. фестивалі [співорганізатор першого фест. "*Червона рута*" (Чернівці, 1989)], конц. турне по Україні [тріо бандуристів з *Капели бандуристів ім. Т. Г. Шевченка* — Детройт, США; кото-ансамблю Кадзуе Саваї з Токіо, Японія; *Р. Рудницького* із США; композитора й піаніста *Л. Мельника* зі Швеції; "*Візантійського хору*" з Утрехту, Нідерланди; брас-квартету з Франції; переможців фест. "Червона рута–89" тощо; окремі концерти акад., нар. та джаз. музики (зокр. фольклорист. ансамблю "*Древо*", нар. співачки *Р. Руснак* з Буковини, кобзаря *М. Будника*, лірника М. Хая, нар. духовика-мультиінструменталіста *М. Тимофіїва* з Коломиї, *Київ. квартету саксофоністів*, піаніста *В. Винницького*, хорів "*Відродження*", "*Фрески Києва*", "*Боян*" та ін.)]; гастролі на Заході укр. музикантів (*Київ. квартету саксофоністів* у Франції, *В. Винницького* й *В. Пивоварова* у США, вок. жін. тріо "*Золоті ключі*" у Вел. Британії і Канаді, окремих кобзарів і бандуристів у Вел. Британії, т-ру "*Не журись!*" і переможців фест. "Червона рута–89" у Торонто тощо), продюсувала їхню участь у міжн. конкурсах і фест., напр., *Л. Давимуки* й *В. Кузьменка* в конкурсі вокалістів "Бельведер" (Відень, Австрія), хору "*Київ*" у Міжн. конкурсі в Ірландії, джаз. тріо у складі *О. Нестерова*, *П. Товстухи* та В. Яремчука у Міжн. джаз. фестивалі (Ванкувер, Канада) тощо, віднаходила й видавала ноти напівзабутих творів укр. композиторів (зокр. духовні хори *М. Лисенка*) і т. п. і т. ін. Організувала і профінансувала наук.-дослідницькі проекти "Українські ірмолої і національна співоча традиція XVI–XIX ст." (Польща, вик. *Ю. Ясіновський*), "Спадок української духовної музики" (Канада, вик. М. Юрченко).

А. Калениченко

"КОБЗА" — фольк-поп-гурт (м. Київ). Існує з 1969. Лаур. Всесоюзн. конкурсу ВІА (1973, Мінськ, 2-а премія), Респ. премії ім. М. Островського (1978). Початковий склад: *В. Кушпет* — електробандура, вокал; *К. Новицький* — електробандура; Г. Гарбар — *флейта*, саксофон, вокал; В. Ткалич — бас-гітара; В. Вітер — лідер-вокал; М. Павлів — ударні; *О. Зуєв* — 1-й худ. кер., автор музики, клавішні. Згодом у складі було багато музикантів (зокр. 12 ударників і 15 бас-гітаристів), у т. ч. О. Ледньов — худ. кер. (з 1974), бас-гітара; Є. Коваленко — худ. кер. (з 1977), клавішні; М. Береговий — *скрипка*, *альт*; С. Жовнірович — електробандура; *Г. Татарченко* — автор музики, вокал, соло-гітара; В. Лащук, В. Татаренко — соло-гітара; І. Шабловський — ритм-гітара; О. Рогоза — бас-гітара; А. Лотюк, В. Колекціонов — ударні, та ін. Ост. склад "К.", що працює при Київконцерті: н. а. України Є. Коваленко; з. арт-ти України М. Правдивий — лідер-вокал, перкусія; П. Коваленко — *гітара*,

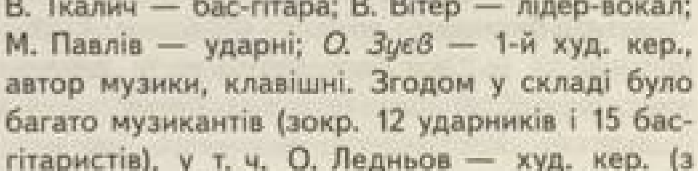

кобза; В. Солдатенко — бас-гітара; О. Муренко — ударні. 1993 В. Вітер і В. Кушпет створили паралельний поп-гурт під назвою "Кобza original", до якого 1995 долучився М. Гарбар. Із "К." співпрацювали співачки *Н. Матвієнко*, *В. Купріна*, *Л. Михайленко*, Л. Гримальська та ін. Від 1973 "К." активно гастролювала в кол. СРСР, майже у всіх країнах Європи, Канаді, США (вперше 1982), Японії (1985, 2005) та багатьох ін. З поч. 2000-х "К." активізувала конц. діяльність в Україні, виступаючи разом з денсовим гуртом "*Танок на майдані Конго*". 2006 дала сольний концерт у Палаці культури й мистецтв "Україна" (Київ) за участю білор. поп-гуртів "Пісняри" й "Сябри". В репертуарі переважають обр. нар. пісень і автор. твори, найпопулярніші з яких — "Ой при лужку, при лужку", "Ой ходила дівчина бережком", "Ой з-за гори кам'яної", "Біля річки, біля озера", "А ми удвох", "Ой ти ніченька" та ін. "К." має багато записів на Укр. радіо і ТБ, зокр. знімалась у телепрограмах "Наша пісня", "Шлягер", "Гутен Морген" (канал "М 1") тощо; відеокліпи "Пісні про рушник" (муз. *П. Майбороди*, сл. *А. Малишка*) і нар. пісні "За нашов стодолов" (2003, реж. В. Якименко). Від 2006 у складі "К.": худ. кер. — н. а. України Є. Коваленко, з. а. України М. Правдивий (вокал, малі ударні) й П. Коваленко (вокал, кобза, *сопілки*), В. Павловський (вокал, *цимбали*, гітара, сопілки, клавішні), В. Солдатенко (бас-гітара), О. Муренко (ударні інстр.).

Дискогр.: грамплатівки LP — "Валентина Купріна і "Кобза". — К.: Мелодия, 1970; "Кобза". — К.: Мелодия, 1971; "Кобза". Вокально-інструментальний ансамбль". — К.: Мелодия, С 6010945-2, 1980; CD — "Кобза". Повернення". — К.: Атлантік, 2001; "Ішов кобзар". — К.: Атлантік, 2002; "Спомин". — К.: Атлантік, 2003.

Літ.: *Сікорська І.* "Кобза" повертається // Укр. культура. — 2000. — № 7–8; *Городецький В.* Слава, як красива жінка // Столиця. — 1998. — 14 квіт.; *Рудаков М.* Чарівний голос "Кобзи" // Уряд. кур'єр. — 1998. — 6 серп.; *Дубовик О.* Кобза жила, Кобза живе, Кобза буде жити!" // Столиця. — 2000. — 23 трав.; *Поліщук Т.* "Кобза": хто є хто?" // День. — 2002. — 13 груд.; *Токарєв Ю.* Лицарі вітчизняного фольк-року // Веч. Київ. — 2003. — 9 квіт.; [*Б. а.*]. Народный артист Украины Евгений Коваленко: "Я с удивлением узнал, что "Кобза" обслуживала свадьбу дочери Юлии Тимошенко..." // Бульвар. — 2005. — Дек.; *www.music.com.ua*; FDR — Радіоцентр.

О. Бойко

КОБЗАР Грицько (Григорій) (серед. 18 ст., с-ще Іржавець, тепер Прилуцького р-ну Черніг. обл.) — легендарний кобзар. Разом із запорожцями потрапив у турец. полон., де втерся в довіру до яничарів, доглядав за 20-ма невольниками, придбав для них турец. одяг та випустив з неволі. За це турки викололи йому очі, але відпустили на волю. Повернувшися в рідний край, став кобзарювати, співаючи, зокр., козац. пісень, описуючи в деяких військові події і втечу з турец. полону. Під час Коліївщини очолив один з гайдамацьких загонів. Одну з легенд про К. записав *П. Чубинський*. У ній ідеться про те, що в Канівському лісі було вбито й поховано ватажків К. і Підкову, відтоді те місце канівці звуть Кобзарів шпиль.

А. Калениченко

КОБЗАР Федір Тимофійович (27.04.1891, с. Никольське Білгород. обл., тепер РФ — 1967, Краснодар. край, тепер РФ) — бандурист, кер. капели. Керував міськ. капелою бандуристів при БК у м. Феодосії.

Літ.: Лист О. Нирка до Б. Жеплинського від 10 квіт. 1969 // Приват. архів *Б. Жеплинського.*

Б. Жеплинський

"КОБЗАР" (м. Москва, Росія) — літ.-муз. тов-во. Існувало 1909–17. Створено як гурток групою укр. діячів культури й науки в Москві. Перший голова — адвокат С. Хвостов. 1910–12 "К." очолював *І. Алчевський*. Гурток популяризував укр. музику й літ-ру. Проводив концерти, де виконувалися романси, хори, кантати, уривки з опер *М. Лисенка*, *Я. Степового*, *К. Стеценка*, *Б. Підгорецького*, *П. Ніщинського*, читалися укр. поет. твори *Т. Шевченка*, *І. Котляревського*, *Олександра Олеся* та ін. Поставив опери "Наталка-Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка (1912), "Чорноморці" М. Лисенка (1914), "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1915), театр. виставу за п'єсою "Назар Стодоля" Т. Шевченка. Найбільш резонансні акції — Шевченківський вечір у Великому залі Моск. конс. (1911), автор. концерт Я. Степового (1911). У діяльності та акціях "К.", окрім І. Алчевського, брали участь *Л. Балановська*, *М. Донець*, *Н. Єрмоленко-Южина*, *Є. Калинович*, *Н. Калиновська-Доктор*, *Ю. Кипоренко-Доманський*, М. Лисенко, *А. Нежданова*, *Ф. Павловський*, *Д. Рознатовський*, *І. Сац*, Я. Степовий, *П. Цесевич*, бандуристи *В. Шевченко*, *І. Кучугура-Кучеренко*, актори й режисери *І. Карпенко-Карий*, *П. Саксаганський*, *М. Кропивницький*, актори *М. Заньковецька*, Г. Хмара, філологи Ф. Корш, В. Пічета, М. Панченко, М. Янчук, політик, воєначальник та театрознавець *С. Петлюра* та ін. "К." провадив благодійні акції на підтримку діячів укр. культури (зібрав кошти на будівництво пам'ятника Т. Шевченкові, на лікування *І. Франка*), ініціював вихід ж. "Укр. жизнь" (ред. С. Петлюра).

Літ.: *Лисенко І.* Музично-драматичне товариство "Кобзар" у Москві // *Його ж.* Музики сонячні дзвони: Статті, рецензії, спогади. — К., 2004.

І. Лисенко

"КОБЗАР" ("К.") — капела бандуристів Струсівського (Терноп. обл.) сільського БК. Нар. самод. капела УРСР (1962). Засл. самод. капела УРСР (1967). Лауреат Терноп. обл. премії ім. С. Крушельницької (1986, 1987), ім. Б. Будного. Учасник міжн. фестивалів у Болгарії (м. Слівен, 1971, 1987) і Польщі (м. Хожув), Литов. РСР (1966, 1969, 1970).

Засн. 1957 за ініціативи В. Обухівського, одного з 3-х перших учасників капели, учнів бандуристки І. Вернигір (див. *Білогуб Г. С.*). 1959 "К." налічував 15 учасників. Худ. керівники —

Титульна сторінка репертуарного зб. капели "Кобзар"

В. Обухівський (1957—59), М. Ляхович (1959—68), В. Верней (1968—70), *Б. Іванонськів* (1970—99). Поміж учасників (усього бл. 50) — з. а. України Р. Бойко, з. пр. культ. УРСР І. Громик, М. Мечник, Я. Рутецький. Від 1990 за ініціативи худ. ради "К." започатковано навчання хлопчиків-бандуристів при Теребовлянській (Терноп. обл.) ДМШ. 1996 перші випускники стали учасниками капели. "К." виступав з концертами у Польщі, тод. Югославії, РРФСР, Литві, Білорусі, Грузії, містах і селах України. Учасник декади укр. мистецтва в Росії (1969), культ. програми XXII Олімпійських ігор у Москві (1980), Респ. свята кобзар. мистецтва, присв. 175-річчю від дня нар. *Т. Шевченка* (Канів, 1989). У репертуарі — твори *М. Лисенка, П. Ніщинського, Д. Січинського, Л. Лепкого, М. Гайворонського*, укр. нар. пісні в обробках М. Лисенка, *М. Леонтовича, О. Кошиця, Ф. Колесси, Л. Ревуцького, М. Вериківського, С. Людкевича, Г. Китастого, К. Данькевича, Р. Сов'яка, А. Авдієвського*, Б. Іванонькова, *В. Захарченка* та ін., *колядки* й *щедрівки* в обр. С. Людкевича, *Є. Купчинського, М. Концевича*, Б. Іванонькова, нар. пісні ін. народів (болг., лит., хорват., рос.).

Літ.: *Губ'як В.* Продовження традиції кобзарства в Галицькому Поділлі // Мат-ли міжн. наук.-практ. конф. "Кобзарство в контексті становлення професійної музичної культури". — К., 2005; *Смоляк О.* Деякі аспекти вокально-хорової роботи Богдана Іванонськіва зі Струсівською заслуженою капелою бандуристів "Кобзар" // Наук. зап. Терноп. пед. ун-ту. Серія: Мист-во. — Тернопіль; К., 2006. — Вип. 1(16); *Ржевська М.* ...І ніякого провінціалізму // КіЖ. — 1997. — 13 серп.; *Кузик Л.* Столиця аплодувала капелянам // Воля (Теребовля). — 1999. — 15 трав.

М. Ржевська

"КОБЗАР" (м. Філадельфія, США) — міш. хор. Засн. 1953 *А. Рудницьким*.

"КОБЗАР" БУКОВИНСЬКИЙ — див. *Буковинський "Кобзар"*.

КОБЗЕЙ Михайло (17.12.1904, с. Солотвине-Зарічне, тепер Івано-Фр. обл. — 5.12.1993, м. Рочестер, США) — бандурист. Під час війни вивезений до Німеччини. Грав у *Капелі бандуристів ім. Т. Г. Шевченка* в Детройті (США).

М. Семенюк

КОБИЛЯНСЬКА Ольга Юліанівна (27.11.1863, м. Гура-Гумора, тепер Гура-Гуморулуй, Румунія — 21.03.1942, м. Чернівці) — письменниця. Почесний доктор УВУ (1931). З родини службовця. Дитинство й молодість пройшли на Буковині: 1863—68 — в Гура-Гуморі, 1868—74 — в Сучаві, 1874—89 — в Кимполунзі (усі — тепер Румунія). 1889—91 мешкала в с. Димка (тепер Глибоцького р-ну Чернів. обл.), з 1891 — у Чернівцях. Закін. 4-класну нім. школу, глибокі знання здобула шляхом самоосвіти.

1894 організувала в Чернівцях "Тов-во руських жінок на Буковині", виступила на його зборах з рефератом "Дещо про ідею жіночого руху". 1898 взяла участь у святкуванні 25-річчя літ. діяльності *І. Франка* у Львові. 1899 на XI Всерос. археолог. з'їзді у Києві познайомилася з *І. Нечуєм-Левицьким, М. Старицьким, М. Лисенком, М. Коцюбинським*, ін. діячами культури й мистецтва; побувала на могилі *Т. Шевченка* в Каневі; відвідала *Лесю Українку* на хут. Зелений Гай побл. Гадяча. Після часткового паралічу, що стався 1903, неодноразово лікувалася на нім. (Бад-Наугайм) і чес. (Франтішкові Лазні) курортах. Наприкінці 1927 — на поч. 1928 у Чернівцях, Коломиї, Львові, Києві, Харкові, Одесі, Празі широко відзначали 40-річчя літ. діяльності К. 1928 проїздом побувала у Празі. У роки рум. окупації Півн. Буковини (1918—40) жила бідно, поневірялася по чужих квартирах, перебувала під наглядом таємної поліції (сиґуранци). К. матеріально підтримували українці Канади і США, 1927 уряд тод. УСРР призначив їй постійну пенсію. На частину гонорару за 9-томне зібрання своїх творів (Х., 1927—1929) 1929 придбала в Чернівцях власний будинок, де з 1944 знаходиться її літ.-мемор. музей.

За рад. влади на Півн. Буковині (1940—41) парт. чиновники встигли використати ім'я К. для ідеолог. пропаганди. Родичі К. остерігалися репресій і давали їй на підпис статті не її авторства, що славили новий режим. 1941 сиґуранца (після повернення румун. влади) планувала арешт К. і військ. суд над нею, чого не сталося через смерть письменниці.

Муз. здібності успадкувала від батьків. У 8-річному віці 2 місяці навч. гри на фп. Мала феноменальний слух. У зрілому віці освоїла *цитру*. Вміла грати на *дримбі*. Збирала й любила співати укр. нар. пісень, зокр. — "Козак коня напував" і "Пою коня при Дунаю", завдяки їм, українка по батькові, напівполька й напівнімкеня по матері, — відчула себе українкою і стала укр. письменницею. Писала спочатку нім. мовою, згодом, — українською, вивчивши її самотужки.

Письменниця модерніст. напрямку, неоромант. світогляду та імпресіоніст. стилю. Крізь усю прозу К. лейтмотивом проходить "меланхолія укр. душі". Потяг до музики реалізувала в літ. творчості. Проза набувала муз. ознак і уподібнювалася за сприйняттям до музики у сфері почуттів, вражень, переживань. Музиці надавала прямого (вид мистецтва, музичний твір) й метафізичного ("музика душі", "музика природи", "основа основ буття") значень.

1886—1913 — "музичний" період у літ. творчості К., що хронологічно й концептуально віддзер-

калюють первісні варіанти повістей — екзальтоване сприйняття музики, побожне ставлення до неї, відчуття спорідненості з нею, бажання компонувати мелодії ["Вона вийшла заміж" (1886), "Лореляй" (1888), "Людина" (1891), "Царівна" (1895)] — в остаточних варіантах підпорядковуються самонастанові авторки на емансипацію, нац. свідомість, людську гідність.

Авторка (разом зі своїми героями) відчуває "себе собою" (новели "Impromt phantasie", 1894, "Valse mélancolique", 1897), природою ("Битва", 1895), селянином (повість "Земля", 1901); імітує гру на фп. у "краснописі акордами" (фрагмент. проза "Акорди", 1898, "Смутно колишуться сосни", 1901, "Мої лілеї", 1901, "Осінню", 1902, "Евеліні С. в пам'ятник", "Не для сього світу" й афоризми (1905); а у повісті "В неділю рано зілля копала..." (1908) приходить до своєрідної теорії музики, муз. онтології (розвиває і в нарисі "Весняний акорд", 1910).

Повість "За ситуаціями" (1913) — останній прозовий твір К., споріднений з музикою за характером, прагненнями, заняттями героїні-піаністки Аглаї-Феліцітас Федоренко (її прототипом була укр. піаністка *Н. Пігуляк*), а також емоційністю й динамікою стилю.

Твори К., написані після 1913, не підпорядковуються музиці, хоч окремі з них містять муз. моменти (новела "Лісова мати", 1915; роман "Апостол черні", 1920-і) й мають муз. назви (нарис "Воєнний акорд", 1917). В укр. письменстві кін. 19 — поч. 20 ст. здійснила синтез мистецтв, передусім — літ-ри й музики; збагатила прозові жанри такими муз. різновидами, як муз. новела й повість-балада, створила новий різновид фрагментарної прози — "акорди"; вивела нову героїню — мисткиню, переважно музикантку, яку наділила своїми муз. уподобаннями, сприйняттям музики, муз. світобаченням; порушила актуальну проблему самореалізації непересічної, творчої жінки; розкрила муз. сутність селянина й укр. нації взагалі. Відхід К. від музики пояснюється як об'єктивними (1-а світ. війна), так і суб'єктивними причинами (втрата тонкого слуху після першого паралічу, загальне погіршення стану здоров'я, життєві негаразди).

Упродовж багатьох років дружила з піаністками М. Нізнер й *О. Окуневською*. Була добре обізнана з творчістю М. Лисенка (зокр. на концертах і у виконанні своїх сусідок — доньок укр. художника Ю. Пігуляка). Новелу "Valse mélancolique" було написано під враженням від його одноим. фп. твору. "Imprompt phantasie" створено під впливом *Ф. Шопена*.

1908 зверталася з проханням до Лесі Українки переробити повість "В неділю рано зілля копала" "будь-то на драму, будь-то на оперу", у зв'язку з чим остання пропонувала М. Лисенкові написати музику (1911). Зберігся план інсценізації Лесі Українки (1913).

Ім'я К. носить Чернів. муз.-драм. т-р. Музику до вистави "Земля" за повістю К. написав *Б. Крижанівський* (автор інсценізації В. Василько; Чернів. муз.-драм. т-р, 1947). Вона насичена нар.-пісен. колоритом буковин. фольклору; її було також використано в кіноверсії х/ф "Земля" (реж. О. Швачко, консультант А. Бучма, 1954). До вистави "В неділю рано зілля копала" музику написали *І. Шамо* (Одес. муз.-драм. т-р, Чернів. муз.-драм. т-р, обидва — 1955), *Ж.* і *Л. Колодуби* (Чернів. муз.-драм. т-р, 1984). До вистави "Вовчиха" (автор інсценізації О. Ананьєв) музику написав *О. Радченко* (Чернів. муз.-драм. т-р, 1963).

За твором К. "В неділю рано зілля копала" *В. Кирейко* написав *оперу* (1966, лібр. М. Зоценка, Львів. т-р опери та балету).

Літ. тв.: Твори. У 5 т. — К., 1962—1963; Слова зворушеного серця. — К., 1982; Твори. У 2 т. — К., 1988; Акорди // Літ.-наук. вісник. — Л., 1898. — Т. II. — Кн. 6; Поезії в прозі // Артистичний вісник. — 1905. — Зош. IX, X; Лісова мати // Шлях. — 1917. — № 4; Воєнний акорд // Нові шляхи. — 1932. — № 3; Привид. Людина з народу // Дзвін. — 2005. — Числ. 9.

Літ.: Ольга Кобилянська: Альманах у пам'ятку її сорокалітньої письменницької діяльности (1887—1927). — Чернівці, 1928; *Рудницький М.* Від Мирного до Хвильового. — Л., 1936; *Його ж.* Письменники зблизька. — Л., 1964; *Нагорна С.* Музичні і звукові моменти в творах Ольги Кобилянської. — Л., 1938; Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. — К., 1963; *Бабишкін О.* Ольга Кобилянська. — Л., 1963; *Томашук Н.* Ольга Кобилянська. — К., 1969; *Панчук Е.* Гірська орлиця. — Ужгород, 1976; *Денисюк І.* Розвиток української малої прози XIX — поч. XX ст. — К., 1981; *Вознюк В.* Про Ольгу Кобилянську. — К., 1983; *Його ж.* Чернівецький літературно-меморіальний музей Ольги Кобилянської. — Чернівці, 2003; *Кузнецов Ю.* Імпресіонізм в українській прозі кінця XIX — початку XX ст. — К., 1995; *Рисак О.* Мелодії і барви слова (Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця XIX — початку XX ст.). — Луцьк, 1996; *Чопик Р.* Переступний вік. — Л.; Ів.-Франківськ, 1998; *Демченко І.* Особливості поетики Ольги Кобилянської. — К., 2001; *Мельничук. Я.* На вечірньому прузі: Ольга Кобилянська в останній період творчості. — Чернівці, 2006; *Пилипчук Р.* М. В. Лисенко на Буковині // Микола Лисенко — борець за народність і реалізм у мистецтві. — К., 1965; *Полякова Л.* Музичні образи в творчості І. С. Тургенєва і О. Ю. Кобилянської // Рад. літ-во. — 1985. — № 11; *Киянобська Л.* Пісні зворушеного серця: Музичні мотиви щоденника, листів та спогадів Ольги Кобилянської // Жовтень. — 1987. — № 10; *Її ж.* Музичні жанри у прозі Ольги Кобилянської // Укр. літ-во. — К., 1988. — Вип. 51; *Лебедівна Л.* Одвічний пошук гармонії (три іпостасі О. Кобилянської в оповіданні "Valse mélancolique") // Слово і Час. — 2003. — № 7; *Мацяк [Баса] О.* Музичний дискурс прози Ольги Кобилянської // Літературознавчі студії. — К., 2004. — Вип. 9; *Її ж.* "Акорди" як різновид фрагментарної прози Ольги Кобилянської // Укр. літ-во. — К., 2005. — Вип. 67.

О. Мацяк, Р. Пилипчук

О. Кобилянська

КОБИЛЯНСЬКИЙ Леонід Леонідович (1929, м. Ізяслав, тепер Хмельн. обл.) — бандурист. Лауреат Респ. конкурсу-фестивалю УРСР (1970). До 1956 працював електриком. Закін. кл. *бандури* вечірньої муз. школи для дорослих у Полтаві (1952) і Запоріз. муз. уч-ща (1971). 1956—60 — кер. гуртка бандуристів у ПК ім. Дроб'язка м. Запоріжжя, 1961—63 — анс. бандуристів Дніпроп. філармонії. 1963—64 — соліст Запо-

різ. філармонії. Від 1965 — викладач ДМШ м. Миргорода Полтав. обл.

Літ.: Приват. архів *Б. Желлинського*.

Б. Желлинський

КОБИЛЯНСЬКИЙ Люцій (Луцій) Ремігійович (1855, м. Золотоноша, тепер райцентр Черкас. обл. — 15.03.1941, м. Прага, Чехо-Словаччина, тепер Чехія) — лікар, культ.-громад. діяч, музикознавець. Доктор філософії. 1871 закін. класичну гімназію в Житомирі, 1877 — мед. ф-т Ун-ту св. Володимира в Києві. 1872–74 співав у хорі *М. Лисенка*, зокр. брав участь у аматор. виставах його оперет "Чорноморці" (1872) і "Різдвяна ніч" (1874) як хорист і танцюрист. Належав до київ. "Громади". Від 1877 працював на Кавказі військ. лікарем, згодом — губ. мед. інспектором, де близько зійшовся з груз. культурними діячами. Періодично приїжджав до Києва, зустрічався з М. Лисенком, який у листі до *Г. Маркевича* від 25 лип. 1903 клопотався про запрошення К. до Полтави на всеукр. свято з нагоди відкриття пам'ятника *І. Котляревському*. Бувши помічником міського лікаря в Баку, К. разом з І. Черняхівським організував 1903 вел. укр. концерт, присв. 35-річчю творчої діяльності М. Лисенка (відбувся в залі місцевого Громад. зібрання, за участі хору, оркестру та солістів, сам К. виголосив доповідь про муз. і громад. діяльність ювіляра). Після 1905 — голова тов-ва "*Просвіта*" у Баку, опікувався культ.-мист. діяльністю українців на Кавказі. З поч. 1-ї світ. війни був мобілізований до рос. армії. Як лікар 8-ї Сибір. стрілец. дивізії Зах. фронту, у серп. 1917 був обраний від Всеукр. ради військ. депутатів до складу Укр. Центр. Ради в Києві. Належав до Партії укр. соціалістів-революціонерів. 1918–20 — на дипломат. роботі (радник Посольства України в Туреччині). Від верес. 1920 — політемігрант у Чехословаччині. Працював лікарем, 1923–24 — зав. санаторію в с. Кваси (тепер Рахівського р-ну Закарп. обл.). Член Тов-ва укр. лікарів у Чехословаччині. Співпрацював з Укр. робітничим ун-том, що діяв з 1927 при Укр. ін-ті громадознавства у Празі способом заочного навчання (з єдиним ф-том сусп. наук): написав курс лекцій "Українська музика", розісланий 1931 студентам. У 1930-х працював в Укр. істор. кабінеті у Празі.

Л. Р. Кобилянський

Літ. тв.: Микола Лисенко: Біогр. нарис. — Л., 1930; Спомини про М. В. Лисенка (з приводу перших роковин смерти батька української музики) // ЛНВ. — 1913. — Кн. 12, передрук: Микола Лисенко у спогадах сучасників / Упор. *Р. Пилипчук*. — К., 2003. — Т. 1; Пам'яті М. Лисенка // Воля (Відень). — 1920. — № 11.

Літ.: *Наріжний С.* Українська еміграція: Культурна праця еміграції між двома світовими війнами. — Прага, 1942. — Ч. 1; *Його ж.* Українська еміграція: Культурна праця української еміграції 1919—1939. — К., 1999. — Ч. 2; Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2 т. — К., 1996–1997; *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. У 2 т. — К., 2002; *Лисенко М.* Листи / Упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004; Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки (1918–1920): Документи і матеріали. У 2 т. — К., 2006.

Р. Пилипчук

КОБІЛЬНИК Лілія Іонівна (3.03.1952, м. Стрий Львів. обл.) — педагог, хор. диригентка, співачиня (співана поезія). Лауреатка й дипломантка конкурсів і фест. "*Червона рута*" (Запоріжжя, 1991), "Золоті трембіти" (Трускавець, 1991), "*Оберіг*" (Луцьк). Закін. Дрогоб. муз. уч-ще (1975, кл. диригування Н. Пономаренко, Н. Шахової), Дрогоб. пед. ін-т ім. І. Франка (1983, кл. диригування *М. Корчинського*), Львів. конс. (1992, кл. диригування *Б. Завойського*). Виступала в Україні, Канаді, Німеччині, Польщі, Словаччині, Угорщині, Франції. 1975–77 — викладачка Доброгостівської ДМШ, 1983–88 — Дрогоб. СШ № 4. Від 1988 — викладачка Дрогоб. пед. ін-ту ім. І. Франка, ст. викладач (1995), доцент кафедри муз. виховання й диригування (2004). 1980–90-і — артистка хору й солістка кам. хорів "Сонорес" і "*Легенда*" у Дрогобичі. 2003–06 — кер. лауреата обл. оглядів і конкурсів нар. хору "Воля" Трускавец. нар. дому. Авторка бл. 200 пісень на сл. *Лесі Українки*, Б.-І. Антонича, Л. Костенко (25), М. Матіос (23), В. Стуса, Р. Братуня, В. Миронюка та ін. Досліджує творчість *В. Івасюка*, популяризує його невідомі фп. і кам.-інстр. твори [ініціаторка й авторка сцен. конц. композиції "Невідомий Івасюк" (вик. Львів, Чернівці, Дрогобич, 2007)].

Тв.: "Вечір холодний" (сл. Б.-І. Антонича), "Роде мій" і "На все життя" (сл. Л. Костенко), "Циганський романс" і "Примадонна" (сл. М. Матіос), "Я ще прийду" (сл. М. Петренка), "Я розгубила всі слова" і "В мені давно ця музика болить" (сл. Л. Лазурко), "Сибірський романс" і "Кажеш, мости" (сл. І. Сеник), "Літанія" (сл. М. Петрик), "Втікає літо босоніж" (сл. В. Слапчук). Деякі опубл. в авт. зб.: Пісні на тексти Л. Костенко для голосу в супр. гітари. — Дрогобич, 2007; "Сонце, скупане у мисці": Зб. дит. пісень для хору й соло на сл. укр. поетів. — Дрогобич, 2007.

Дискогр.: аудіокасети й CD — "Альфреско" (1998), "Доля" (2000), "Свята ніч": колядки, щедрівки, авт. різдвяні твори (2003), "Серце ластівки" (2006).

Літ. тв.: Упоряд. і ред. зб.: *Івасюк В.* Камерно-інструментальні твори: Партитура й голоси. — Дрогобич, 2007; *Його ж.* Фортепіанні твори. — Дрогобич, 2007; *Його ж.* "Я ще не все сказав". — Дрогобич, 2007; "Свята ніч": Зб. коляд і щедрівок для міш. хору. — Дрогобич, 2007; Співає студентський хор "Мелодія": Зб. творів для міш. хору. — Дрогобич, 2007.

В. Грабовський

В. Кобржицький

КОБРЖИЦЬКИЙ В'ячеслав Опанасович [21.03 (3.04).1906, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл. — 30.07.1985, с. Раков Мінської обл., Білорусь] — оперний і кам. співак (тенор), педагог. З. а. УРСР (1949). Доцент (1965). З родини сільського вчителя. Закін. Київ. кооперативний ін-т (1931), Київ. робітн. конс. (1935, кл. вокалу В. Каріна), Київ. конс. (1942, кл. вокалу *О. Брагіна*). 1936–38 — соліст пересувної опери п/к Кучеренка; 1938–41 — Оперної студії Київ. конс.; 1942–43 — артист Укр. драм. т-ру ім. І. Франка й соліст його конц. бригади; 1943–

В. Кобржицький (справа) в ролі Миколи (опера "Украдене щастя" Ю. Мейтуса)

46 — соліст Казах.; 1946—66 — Львів. т-рів опери та балету (в 1967—70-х працював за разовими викликами). 1960—80-і — викладач Львів. конс. У концертах виконував солоспіви *М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, Д. Січинського, В. Косенка, Л. Ревуцького,* романси *М. Глінки, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова.*

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Микола ("Украдене щастя" Ю. Мейтуса, 1-е вик.), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Ликов, Берендей ("Царева наречена", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Володимир ("Дубровський" Е. Направника), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

Літ. тв.: Культура співака // Музика. — 1975. — № 3; Автобіографія // *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008.

Літ.: *Терещенко А.* Львівський театр опери та балету. — К., 1989.

І. Лисенко

КОВАЛЕВСЬКИЙ Іван Васильович (1755, Україна — 4.07.1806, м. С.-Петербург, Росія) — скрипаль. Походив з кріпаків гр. Румянцева-Задунайського, який привіз його до С.-Петербурга. Там закін. Театр. школу, кл. скрипки І. Гюбнера. 1800—06 — соліст 2-о Придв. орк. в С.-Петербурзі.

Літ.: Музыкальный Петербург XVIII ст. — СПб, 1998. — Т. 2.

І. Лисенко

КОВАЛЕНКО Андрій Миколайович (31.10.1924, м. Одеса — 28.06.1989, там само) — оперний співак (баритон). Закін. Одес. конс. (1952, кл. вокалу *О. Карпатського*). 1952—84 — соліст Одес. т-ру опери та балету.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Онєгін, Єлецький ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Веденецький гість ("Садко" М. Римського-Корсакова), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно).

Літ.: *Коваленко А.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОВАЛЕНКО (дів. пріз. — Супруненко) Валентина Іванівна (1.05.1946, с. Йосипівка Магдалинівського р-ну Дніпроп. обл.) — оперна й кам. співачка (сопрано). З. а. УРСР (1978). Закін. Моск. конс. (1974, кл. вокалу Н. Суховицької). Від 1974 — солістка Дніпроп. т-ру опери та балету. У кам. репертуарі — твори *М. Лисенка, М. Глінки, П. Чайковського, С. Рахманінова, М. Мусоргського,* Г. Свиридова, нар. пісні.

Партії: Гелена, Варвара ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Поліна ("Пробудження" Л. Колодуба), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Тетяна, Іоланта ("Євгеній Онєгін", однойм. опера П. Чайковського), Наталія ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе).

Літ.: *Абрамова Т.* Сміливість мрії // Зоря. — 1978. — 6 черв.

І. Лисенко

КОВАЛЕНКО Евеліна Денисівна (21.01.1930, м. Одеса) — піаністка, педагог. Закін. Одес. ССМШ (1948), Одес. конс. (1952, кл. фп. *М. Старкової*) та аспірантуру при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1962, кер. А. Серебряков). Від 1952 — викладачка Одес. конс.: з 1973 — зав. кафедри спец. фп.; з 1996 — професор. Поміж учнів — І. Арапов, О. Єфремова, Я. Кудлик, С. Тимофєєва, Т. Шевченко. Від 1951 виступала із сольними концертами в Одесі, Кишиневі, Ленінграді (тепер С.-Петербург), Кіровограді, Миколаєві, Кривому Розі (Дніпроп. обл.), Севастополі та ін. містах. У репертуарі — твори Д. Скарлатті, віден. класиків, Р. Шумана, *О. Скрябіна, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича* та ін. Виступала в кам. анс. із скрипалями Г. Сандомирським, Л. Лембергським, А. Зіссерманом, альтистом С. Калініним, а також разом із симф. орк. Одес. філармонії.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

І. Лисенко

Е. Коваленко

КОВАЛЕНКО Іван Авксентійович (1887, с. Новолодимирівка, тепер Херсон. обл. — 15.10.1943, м. Москва, РФ) — оперний співак (тенор). Закін. Моск. конс. (1915, кл. вокалу У. Мазетті). 1915—16 — соліст Єкатеринб. опери; 1916—17 — Опери С. Зиміна (Москва); 1917—21 — Казан.; 1921—23 — Одес.; 1923—24 — Київ.; 1925—26 — Моск. вільної опери; 1926—27 — Перм.; 1927—31 — Мандрівної опери (Самара, Казань, Челябінськ, Іваново); 1931—43 — Великого т-ру СРСР (Москва).

Партії: Водемон ("Іоланта" П. Чайковського), Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Ромео ("Клара Мілич" О. Кастальського, 1-е вик.), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Альфред ("Травіата" Дж. Верді).

Літ.: *Коваленко І.* Автобіографія // ЦДАЛМ.

І. Лисенко

КОВАЛЕНКО Ігор Григорович (13.04.1964, м. Макіївка Донец. обл.) — джаз. вик-ць на удар. інстр., педагог, кер. ансамблю. Закін. кл. ударних інстр. Донец. муз. уч-ща (1983) і Донец. муз.-пед. ін-ту (1990). Артист кількох донец. естр. і джаз. ансамблів та оркестрів, з котрими виступав на багатьох фестивалях в Україні й Росії, де став лауреатом 7-о Всесоюзн. конкурсу артистів естради (1983, Москва). Викладач відділу естр.-джаз. виконавства Донец. муз. уч-ща (1987–97) і Донец. конс. (1991–97). Від 1997 — у Москві.

Дискогр.: LP грамплатівка — "Донецк-118". 10-й джаз. фест. в Донецке. — М.: Мелодия, С 90 27905 001, 1987.

В. Симоненко

М. Коваленко

М. Коваленко в ролі Марфи ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова)

КОВАЛЕНКО Марія Володимирівна [1888 (умовно 8.02), с. Аджамка побл. Єлисаветграда, тепер Кіровограда — 1.01.1950, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог. З. а. Республіки (1924). З родини священика. Від 13 років навч. вокалу у свого дядька *Ф. Левицького* (Левитського). Навч. і співала в церк. хорі Одес. єпархіального уч-ща. Закін. з відзнакою Петерб. конс., кл. вокалу К. Ферні-Джіральдоні й С. Цехановської (1906). 1906–08 — солістка Київ. опери, де співала в операх "Русалка" *О. Даргомижського*, "Іоланта" й "Пікова дама" *П. Чайковського*, "Дубровський" *Е. Направника*, "Кармен" Ж. Бізе (разом з Т. Руффо). 1908–29 — солістка Маріін. опери в С.-Петербурзі (згодом — Петрогр., Ленінгр. т-ру опери та балету). Виступала також на сцені Михайлівського т-ру в Ленінграді (тепер С.-Петербург), в симф. концертах *IPMT* разом з орк. Шереметєва. Гастролювала у Москві (Великий т-р, 1909 разом з *Ф. Шаляпіним*, 1911, 1923). 1912 здійснила велике конц. турне разом із С. Кусевицьким по Поволжю. 1913 гастролювала в Києві: співала на сцені Київ. опери й у концерті, виконувала Месу Дж. Россіні. 1924 гастролювала за кордоном. 1929 залишила оперну сцену. 1929–34 — солістка Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) філармонії. 1934–41 — педагог-репетитор Ленінгр. (тепер Маріін.) т-ру опери та балету; 1944–46 — Великого т-ру СРСР у Москві. Популяризаторка укр. музики. У кам. репертуарі — твори *М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського*, укр. нар. пісні, твори рос. і зах.-європ. композиторів. Член *Укр. муз.-драм. тов-ва* у Петрограді (тепер С.-Петербург), незмінна учасниця Шевченківських концертів, влаштованих там укр. громадою. Мала рідкісної краси дзвінкий кришталевий голос теплого тембру, рівний у всіх регістрах; володіла чудовою вок. школою і актор. хистом. Понад 30 творів записала на грамплатівки в С.-Петербурзі ("Граммофон", 1909–12; "Оденон", 1910). Поміж записаних композицій — укр. нар. пісні ("Дощик" та ін.), твори М. Лисенка ("Ой одна я, одна", дует "Коли розлучаються двоє" разом з *Є. Петренко*), С. Гулака-Артемовського ("Ой казала ж мені мати"), романси П. Чайковського, *Р. Глієра* тощо. Авторка

М. Коваленко в ролі Недди (опера "Паяци" Р. Леонкавало)

метод. праць із питань вок. мистецтва ("Про вокальне виховання артиста опери", 1936).

Партії: Антоніда, Людмила ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Панночка, Царівна Лебідь, Снігуронька, Волхова, Шемаханська цариця ("Майська ніч", "Казка про царя Салтана", однойм. опера, "Садко", "Золотий півник" М. Римського-Корсакова), Татьяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Емма ("Хованщина" М. Мусоргського, 1-е вик. у Маріїн. т-рі), Джульєтта, Евридіка ("Орфей і Евридіка" Х. В. Глюка), Маргарита ("Ромео і Джульєтта", "Фауст" Ш. Гуно), Джільда ("Ріголетто" Дж. Верді), Урбан ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Міньйон (однойм. опера А. Тома), Антонія ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха).

Літ.: *Коміссарова К.* На сцені Маріїнської опери; *Наумова О.* Марія Коваленко в Петрограді // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; [*Б. а.*]. Сегодняшний юбилей М. В. Коваленко // Ленингр. правда. — 1924. — 17 мая; *Лисенко І.* Справді народний талант // Кіровогр. правда. — 1984. — 21 лют. (передруки: Талан таланту // КіЖ. — 1988. — 7 лют.; Справді народний талант (Марія Коваленко) // *Лисенко І.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004); *Його ж.* Аджамська коштовність // Голос України. — 1996. — 8 лют.; *Коваленко М.* Автобиографические записки // ПДТМ.

І. Лисенко

КОВАЛЕНКО Микола Васильович (1924, м. Харків) — оперний співак (баритон). З. а. РРФСР (1968). Закін. Харків. конс. (1955, кл. вокалу *П. Голубєва*). 1955–64 — соліст Харків., 1964–76 — Куйбишев. (тепер Самар.), 1976–80 — Дніпроп. т-рів опери та балету.

Партії: Гнат, Богдан ("Назар Стодоля", "Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Онєгін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ді Луна, Жермон ("Трубадур", Травіата" Дж. Верді), Зурга ("Шукачі перлів" Ж. Бізе), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Маркотенко І.* Микола Коваленко — учень П. Голубєва // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

КОВАЛІВ Іван Степанович (2.05.1916, с. Підкамінь, тепер Бродівського р-ну Львів. обл. — 5.05.1987, м. Торонто, Канада) — скрипаль, диригент, музикознавець, поет, літ. критик, журналіст. Батько *О. Коваліва*. Член Спілки письменників "Слово", Спілки укр. журналістів. З родини письменника. Закін. Львів. гімназію (1934) і Вищий

муз. ін-т ім. М. Лисенка у Львові (1937, кл. скр. *Є. Перфецького*). Удосконалювався у Віден. муз. академії (Австрія, 1937–39). 1939–44 — соліст симф. орк. у Львові й орк. Львів. опери; 1939–49 виступав із сольними концертами в Галичині й Зах. Європі. 1944 емігрував до Німеччини, 1949 — до Канади. 1949–50 — соліст симф. орк. у Ванкувері (Канада). Засновник і директор філії Укр. муз. ін-ту в Торонто (Канада, 1953), Молодіжного струн. оркестру (1958). Організатор і диригент хору при церкві св. Миколая в Торонто. Автор зб. поезій "Прелюдії" (1942), "Триптих" (1987), повістей "Поворот" (не закін., 1943), "Мандрівки до Риссохвища" (1987).

Літ. тв.: Василь Барвінський: Короткий нарис життя та праці (1964).

Літ.: Кузишин О. Про музику Івана Коваліва // Сучасність. — 1987. — Число 2; *С. Х.* Струнка оркестра Музичного інституту //Гомін України (Торонто). — 1967. — 18 листоп.

І. Лисенко

КОВАЛІВ Орест Іванович (1944, побл. м. Львова) — диригент, скрипаль, педагог, муз.-громад. діяч. Син *І. Коваліва*. Початк. муз. освіту отримав у батька. Навч. у кл. скр. і хор. диригування в Королівській конс. у Торонто і Джульярд. школі музики в Нью-Йорку. 1959–87 — концертмейстер і соліст Струн. оркестру ЛМІ. 1988–93 — муз. кер. т-ру "Нове покоління" у Клівленді (шт. Огайо, США). Нині живе в Торонто і Нью-Йорку. Від 1987 — засновник і муз. кер. *Укр. кам. оркестру* в Торонто. Включає до програм концертів твори укр. музики, в т. ч. прем'єри замовлених ним і присвячених йому творів.

Б. Сюта

КОВАЛІНАС Микола Анатолійович (30.06.1964, смт. Володимирець Рівн. обл.), композитор, музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1995). Доцент (1999). Член НСКУ (1993), *Укр. тов-ва аналізу музики* (1999). Закін. Рівн. муз. уч-ще (1983, теорет. відділ), Київ. конс. (1990, комп. ф-т), аспірантуру при ній (1994, кер. *Г. Ляшенко*) й докторантуру (2003, наук. консультант — *Н. Герасимова-Персидська*). Від 1997 — доцент кафедри теорії музики, з 2003 — в. о. проф. кафедри композиції та інструментування НМАУ. Від 2003 — вчений секретар експерт. ради з мист-ва ВАК України. Автор симф. і кам.-інстр. музики. Комп. творчість близька до *постмодернізму*. В числ. наук. розвідках досліджує процес комп. творчості на стадії зародження ідеї ("первісна", "допредметна"). Запропонував оригінальний метод дослідження нотних текстів, гранично наближений до перебігу творчого процесу комп'ютера.

Тв.: Концерт для симф. орк. (1990); Concertare-piccolo № 2 для симф. орк. (1992); "Concertino—1991" для фагота й 9-и влч. (1991); "Frutto di abbacare (canzoni dissonanti)" для сопрано, квінтету інструменталістів та магнітної плівки (1991); "Хроматичні варотації—1992..." (1992–97); "Rondo—111 (Антонові Веберну до 111-річчя)" для 12-и виконавців (1994); Recitativo ed arieto для 12-и виконавців (1997); "Електронний Sasha Lagosha" (2001); "Sasha Lagosha" для альта й фп. (2002); "20 лютого" для 2-х фп. (2002); "Canon perpetuus (enigmaticus)" (2002); "Мудреці" для фп. у 6 рук (2003); "Sasha Lagosha та інша музика для альта й фп." (2003).

Літ. тв.: канд. дис. "Сонорне формотворення: логос творчості" (К., 1994); Бісер про логос (з прологосом та епілогосом) // Музикознавство: з 20 у 21 століття: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 7; Эйдосфера музыкального текста // Київ. муз-во. — Вип. 7: Текст музичного твору: практика і теорія. — К., 2001; Иное в музыкальном тексте или попытка анализа интуитивного мышления композитора // Музичний твір: проблема розуміння: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 20; От диалектики творческого процесса к диалектике музыкального произведения // Музичний твір як творчий процес: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; Про просте та зрозуміле "потойбічне" // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 11; Одна страница Вселенной, 21 секунда Вечности и Музыка // Час. Простір. Музика: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 25; Три краплі у морі пошуків музичного сенсу // Слово, інтонація, музичний твір: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 27; От ауры слова к ауре логоса // Семантичні аспекти слова в музичному творі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 28; Гармонія в системі діалектики музичного твору (особливості викладання гармонії для композиторів) // Музична освіта в Україні: теорія і практика: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 29; Про діалектику творчого процесу Бетховена в сонатах ор. 2 // Укр. муз-во. — К., 2003. — Вип. 31; Про новий принцип музично-теоретичної освіти композиторів // Проблеми музичної освіти. — К., 2003; Об одном "микрокосмическом" аспекте музыкального анализа // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 13; Бетховен как "исполнитель" // Стиль музичної творчості: естетика, теорія, виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37; *Бах + Шуман + Шостакович = Вагнер?* (или парадоксы индивидуального стиля) // Музичний стиль: теорія, історія, сучасність: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 38; Логика как предмет музыки // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 16; Про діалектику фа-мінору у творчому процесі Бетховена // Укр. муз-во. — К., 2004. — Вип. 33, тощо.

Літ.: Сюта Б. Музична творчість 1970-х–1990-х років: параметри художньої цілісності. — К., 2006; *Кушнірук О.* Апорія стильової множинності (до питання полістилістики в українській музиці) // Студії мистецтвознавчі. — К., 2003. — Числ. 4.

Ол. Шевчук

М. Ковалінас

В. Коваль

КОВАЛЬ Василь Михайлович (1.05.1966, с. Сваричів Рожнятівського р-ну Івано-Фр. обл.) — етномузикознавець, композитор. Канд. мист-ва (2007). Дипломант конкурсу студентів-композиторів "Gradus ad Parnassum" (Київ, 1992). Член НСКУ. Закін. Івано-Фр. муз. уч-ще (1985, кл. *баяна* О. Новікової), ВМІ ім. М. Лисенка у Львові (1993, кл. композиції *Л. Мазепи*, 1994, кл. етномузикології *Б. Луканюка*). Від 1999 — зав. Проблемної наук.-дослідної лабораторії муз. етнології (ПНДЛМЕ) ЛДМА, з 2007 за сумісництвом — доцент кафедри муз. фольклористики того самого закладу. Здійснив понад 60 фольклорист.-етногр. експедицій по

М. О. Коваль

Зах. Україні, де провів понад 220 збирац. сеансів і записав бл. 500 творів традиц. нар. музики та супутньої етногр. інформації (зберігаються в архіві ПНДЛМЕ). Зробив понад 300 транскрипцій (морфолог. і фонолог.) нар.-вок. творів (зберігаються там само й у відділі фольклористики Ін-ту народознавства НАНУ у Львові). Осмисливши значний експедиц. фонд, дослідив трансформацію типових нар.-пісен. форм у вказаному ареалі, вивчав місцеві нар.-муз. діалекти. Автор наук.-дослід. програми дослідження етнокультурних процесів на Підгорганні й запитальника для використання у польовій роботі. Як композитор надає перевагу симф., кам.-вок. та -інстр. музиці. Твір "Речитатив і Рондо-токата" для готово-виборного баяна був обов'язковим для виконання на Всеукр. конкурсі (1990, Донецьк).

Тв.: для орк. — "Присвята Двом", Кам. симфонія для 27 струнних, арфи, клавішних та ударних (1992), Симфонія на біблійні тексти для сопрано й симф. орк. (1993); 2 струн. квартети (№ 1, 1989, № 2, 1992); "Вознесіння Ісуса" для струн. квартету (1990), Речитатив і Рондо-токата для скр. соло (1992); "Знаки зодіаку: Водолій, Риби, Овен, Тілець" для влч. і фп.; для фп. — "Дит. альбом" (1984—88), Скерцо (1988); Соната для готово-виборного баяна (1991); "Три вірші Марії Ундер" для мецо-сопрано й кам. анс. (1991); Тріо для мецо-сопрано (або альтової фл.), арфи та скр. (1998); для хору — "Похорон" для дисканта й чол. хору, сл. Ґ. Аполлінера, 1992), обр. укр. нар. пісень для міш. хору та інстр. анс. (1993—94), "Пішла Марися" (лемківська) для міш. хору (1998).

Літ. тв.: канд. дис. "Генеза локальної типологічно гетерегогенної народно-вокальної традиції (на матеріалах з околиць на північний захід від Ґорґан)" (Л., 2006); Про тип голосіння на Рожнятівському Підгір'ї // П'ята конф. дослідників народної музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель. — Л., 1994; До питання про т. зв. передладканкову пустку в Галичині // Там само. — Л., 1995. — Шоста конф...; Програма "Етнокультурні процеси на Підгорганні": перші здобутки // Традиційна народна музична культура Бойківщини. — Л., 1996; Обряд "плєскання дружки" у міжріччі Лімниці та Бистриці-Надвірнянської // Наук. записки Терноп. держ. ун-ту ім. В. Гнатюка. — Серія 9: Муз. мистецтво. — 1998. — № 1; До питання про трансформацію колядкових форм: пропуск (випадання). За матеріалами з Північно-Західного Підгоргання // Там само. Серія Мист-во. — 1999. — № 2; До питання поширення та утримання новотворів у народному середовищі // Народознавчі зошити: 2-місячник Ін-ту народознавства НАНУ. — 1998. — № 5 (23); До питання еволюції колядкових форм: декілька спостережень над колядками с. Дуба // Там само. — 1999. — № 3 (27); Про тип голосіння на Рожнятівщині // Там само. — 2000. — № 4 (34); Музичний пошук слідами збирача коломийки с. Верхня // Коломийки з села Верхня / Записи та комент. *М. Климишина.* — Л., 2000; Українське Різдво і музика // Різдво в нашому домі / Ред.-упор. *М. Падура.* — Л., 2003; Обряд "вискакування (вигопкування) вінка" на передгір'ї та північно-західних схилах Ґорґан // Традиційна музична культура Бойківщини. — Л., 2003; Музичний фольклор // Етнографія України: Навч. посібник / Ред. *С. Макарчук.* — [2]Л., 2004; До питання трансформації щедрівкових форм (за матеріалами з околиць на північний захід від Ґорґан) // Етномузика. — Л., 2006. — Число 1; Збірник статей на честь 125-річчя Климента Квітки / Упор. *Б. Луканюк*: Наук. зб. ЛДМА. — Вип. 15; Колекція етнічної музики України в записах на CD // Там само; Друге життя колекції фоноваликів Осипа Роздольського // Там само; Вальсовість в обрядовій народно-вокальній творчості (за матеріалами з околиць на північний захід від Ґорґан) // Нове життя старих традицій: Традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті. — Луцьк, 2007; Етнокультурні процеси на Підгорганні: Наук.-дослідницька програма. — Л., 1994 (рукоп.); Питальник: Додаток до наук.-дослідницької програми. — Л., 1994 (рукоп.).

Ол. Шевчук

КОВАЛЬ (справж. прізв. — Ковальчук) Галина (бл. 1910, м. Одеса — ?) — піаністка. Дружина *М. Михайловського* (Гольдштейна). Закін. Одес. конс. (1938, кл. фп. Б. Гінгбальд). 1938—41 — асистент Одес. конс. Удосконалювалась у Мюнхені у В. Лямпе. Конц. діяльність розпочала в Одесі. Виступала із сольними концертами в Німеччині та ін. країнах; з 1960 — у складі фп. тріо, з яким концертувала у Греції, Німеччині, Туреччині, країнах Скандинавії. Як піаністка виступала на укр. вечорах, радіо та ТБ. Мешкала в Німеччині. У Мюнхені працювала солісткою місцевої радіостанції. Учасниця прем'єри "Української сюїти" М. Михайловського (Ґанновер, Німеччина, 1970).

І. Лисенко

КОВАЛЬ Григорій Іванович (1901, с. Полузір'я, тепер Новосанжарського р-ну Полтав. обл. — 1971, м. Харків) — оперний і конц. співак (баритон), муз. діяч. Закін. Полтав. муз. уч-ще (1922, кл. вокалу *Ф. Левитського* й М. Денисенко), навч. у драм. студії (Полтава). 1924—28 — хорист; 1928—41, 1945—51 — соліст Харків. т-ру опери та балету; під час війни — артист конц. бригади Волховського фронту; 1944—45 — анс. пісні й танцю Харків. військ. округу; 1951—54 — директор капели *"Думка"*; з 1954 — Харків. філармонії.

Партії: Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Єлецький ("Пікова дама" П. Чайковського), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Тоніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Тимошка ("Піднята цілина" І. Дзержинського), Сторожев ("В бурю" Т. Хрєнникова).

Літ.: *Коваль М.* Матеріали до біографії Г. І. Коваля // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОВАЛЬ Микола Олексійович (1.02.1952, с. Оздамичі Брест. обл., Білорусь) — оперний і кам. співак (баритон), педагог. Чоловік *Т. Коваль.* З. а. України (1996). Н. а. України (2001). Дипломант Респ. конкурсу пісні (К., 1985), фестивалю "Русинсько-українське віче" (Загреб, 1990, тепер Хорватія), І міжн. конкурсу опер. співаків ім. С. Крушельницької (Львів, 1991). 1974 закін. Пінський с/г технікум (спец. зоотехніка), як учасник худ. самодіяльності був нагороджений дипломом І ступеню за вок. вик-во (1973, Білор. РСР). Навч. на підготовчих курсах Білор. конс. (1975—76, кл. М. Зюванова, Мінськ), закін.

Моск. конс. (1981, кл. В. Атлантова, потім Г. Тіца). Від 1981 — соліст Київ. т-ру опери та балету. Від 1995 — викладач КНУКіМ, з 2001 — професор. Має сильний яскравий голос благородно-оксамитного багатобарвного тембру, вирізняється високою культурою вокалу, поєднаною з досконалою дикцією і театр. артистизмом. У репертуарі — понад 30 провідних баритонових партій з опер укр. і зах.-європ. композиторів, укр. і білор. нар. пісні. Разом з дружиною підготував і виконав окремі моногр. програми (*М. Лисенко, Л. Ревуцький, П. Чайковський*, "Французька вокальна музика" тощо). Записав у фонди Нац. радіокомпанії України бл. 100 вок. творів, зокр. М. Лисенка, *Б. Лятошинського, Г. Майбороди,* П. Чайковського, Дж. Верді та ін., нар. пісні. Виступав у країнах СНД, Греції, Данії, Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Словаччині, Франції, Чехії, Швейцарії, кол. Югославії.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка) Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Омар-паша ("Купало" А. Вахнянина), Мартин ("Милана" Г. Майбороди), Генріх ("Анна Ярославна" А. Рудницького), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Рангоні, Щелкалов, Циган ("Борис Годунов", "Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Онєгін, Томський, Єлецький, Роберт, Ебн-Хакія ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Іоланта" П. Чайковського), Леандр ("Любов до трьох апельсинів" С. Прокоф'єва), Жермон, Амонасро ("Травіата", "Аїда" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Тельрамунд ("Лоенгрін" Р. Вагнера), Шарплес, Марсель ("Чіо-Чіо сан", "Богема" Дж. Пуччіні), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Альфіо ("Сільська честь" П. Масканьї), Януш ("Галька" С. Монюшка), Христофор ("Третя любов" О. Тактакішвілі) та ін.

Літ.: *Виноградова М.* Запалили іскру таланту // Веч. Київ. — 1984. — 16 січ.; *Кроп Т.* Золотий баритон // Київ. вісник. — 1992. — 25 груд.; *Бобошко В.* Співак, який втілює гармонію // Говорить і показує Україна. — 1999. — 22 квіт.; *Петров И.* "О дайте, дайте мне свободу" // Киев. ведомости. — 2002. — 30 янв.; *Сачевська Т.* Володар чудового баритону // Уряд. кур'єр. — 2002. — 1 лют.

В. Кузик

КОВАЛЬ Микола Петрович (9.05.1946, с. Верхосулка Білопільського р-ну Сум. обл.) — оперний і кам. співак (баритон). З. а. УРСР (1988). Лауреат Респ. конкурсу оперних співаків (Одеса, 1980, 1-а премія). Закін. Харків. ін-т мистецтв (1977, кл. вокалу *Т. Веске*). Від 1975 — соліст Харків. т-ру опери та балету.

Партії: Шельменко, Петро ("Сват мимоволі", "Пам'ятай мене" В. Губаренка), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Онєгін, Томський, Ебн-Хакія, Князь ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Іоланта", "Чародійка" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Амонасро, Ріголетто, ді Поза, ("Аїда", "Ріголетто", "Дон Карлос" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Тоніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Величко Ю.* Вік натхнення // Музика. — 2001. — № 6; *Назар Н.* І всі вони — його герої // КіЖ. — 1985. — 21 лип.

І. Лисенко

КОВАЛЬ Михайло Дмитрович (21.11.1948, с. Великий Хутір Драбівського р-ну Черкас. обл.) — кобзар-бандурист. Член Всеукр. (тепер Нац.) спілки кобзарів (1996). За фахом учитель іноз. мов. 1967 навч. грати на *бандурі* в капелі бандуристів при Будинку вчителя. Працював учителем іноз. мов, музики і співів. Виступає на власній старосвітській бандурі. Учасник багатьох кобзарських сходів, нарад, фестивалів, свят (у Черкасах, Києві, Дніпропетровську, Львові та ін. містах). У репертуарі — *думи* ("Про смерть козака-бандуриста", "Про Марусю Богуславку, "Про Олексія Поповича", "Невольничий плач", "Про трьох братів Самарських"), укр. нар. пісні: *історичні* ("Зажурилась Україна", "Про Супруна", "Про Богуна", "Ой 1791 року" тощо), *козацькі* ("Забіліли сніги", "Ой на горі огонь горить", "Ой пущу я кониченька" тощо), *чумацькі* ("Ой ходив чумак", "Ой чумаче, чумаче", "Да їхав чумак з Криму до дому" тощо), ліричні пісні, *колядки, псальми* ("Про Олексія Божого чоловіка", "По горам, горам сам Господь ходить", "Про грішників"), пісні на сл. *Т. Шевченка* та про нього (в т. ч. "Учітеся, брати мої", мелодія власна).

Тв.: для голосу і бандури — "Моя Україно" (сл. М. Шамрая), "Полон" (сл. Е. Драча), "Про сибірську кобзу", "Яничари" (обидві — на власні сл.) тощо.

Б. Жеплинський

КОВАЛЬ Олекса Семенович (23.03.1909, с. Підгороднє, тепер на Дніпропетровщині — 23.03.1979, там само) — кобзар, майстер з виготовлення бандур. За фахом кіномеханік. У дит. віці — під впливом гри місцевого кобзаря І. Ляшенка (Старченка), згодом власноруч зробив собі *кобзу*. Навч. гри на кобзі й *бандурі* у дніпроп. диригента й бандуриста *Ф. Часника*. Від 1930 виступав у концертах. Після служби в армії (1931—33) організував гурток бандуристів, з яким виступав на оглядах худож. самодіяльності. Під час війни, перебуваючи у Червоній (згодом Рад.) Армії, у смоленських лісах виготовив собі нову бандуру, з якою дійшов до Ельби й виступив у концерті на День Перемоги. Після війни в рідному селі організував і керував анс. бандуристів і заснував музей при місцевому клубі. Виступав також як соліст-бандурист. Виготовив кілька бандур, одну з яких, мистецьки оздоблену, 1971 подарував Музеєві Лесі Українки в Києві. Покінчив життя самогубством.

Літ.: *Шаповал І.* Коваль кобзу витворив // Україна. — 1979. — № 2; *Його ж.* Чародій із Підгороднього // Вітчизна. — 1992. — № 2–3.

Б. Жеплинський

КОВАЛЬ Орест Романович (29.10.1949, м. Львів) — піаніст, органіст, клавесиніст, педагог, продюсер, муз.-громад. діяч. Член президії Асоціації органістів і органних майстрів Нац. всеукр. муз. спілки. Закін. Київ. конс. (1974, кл. фп. *Т. Кравченко*, кл. органа *Г. Булибенко*). 1974—89 — викла-

М. О. Коваль у ролі Бориса Годунова (однойменна опера М. Мусоргського)

Т. Коваль у ролі Наталки (опера "Наталка-Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка)

дач кл. фп. Сум. муз. уч-ща, 1989—91 — соліст-органіст Рівн. філармонії. 1993 започаткував у Сумах Міжн. фестиваль органної і кам. музики "*Organum*". Від 1995 — голова одноим. громад. об'єднання Сум. міськ. організації розвитку органної і кам. музики. 1993—2007 — організатор 33 муз. фестивалів: 14 — органної і кам. музики "Organum" (Суми), 2 — всеукр. джаз. музики "Jazz-fest" (Суми), 12 — міжн. музики *Й. С. Баха* "Bach-fest" (Суми), Міжн. кам. музики (Шостка Сум. обл., 1994), Всеукр. "30 років органного мистецтва України" (108 концертів у 10 містах України, 2000—01), 3 — міжн. органної музики (Ялта, АР Крим, 2005—07). 1998 заснував анс. кам. музики "Органум" і гастролював з ним по Україні. Кер. муз. секції мист. центру "Собор" (Суми), де здійснив проекти "Муз. дарунок", "Срібно дзвенить клавесин" серії концертів силами музикантів Сум та ін. міст України. 2002 за підтримки Посольства Австрії в Україні переклав і видав укр. мовою кн. Н. Харнокурта "Музика як мова звуків". Автор цикл. програми про клас. муз. мистецтво на Сум. обл. ТБ.

Літ.: Земляки: Альманах. — Суми, 2003; Хто є хто на Сумщині. — Суми, 2005; *Муратова В.* Музыка в провинции: каждому городу — свой фестиваль // Зеркало недели. — 1994. — 5–11 нояб.; *Садова В.* Ювілейний Bach-Fest'2000 у Сумах // Поступ (Львів). — 2000. — 9–15 листоп.; *Федорина А.* Історія двох людей і одного фестивалю, або Як у Сумах прописався Бах // Україна молода. — 2003. — 11 листоп.; *www/organum.sumy.ua/allfests.html*. Див. також літ. до ст. "*Organum*".

М. Ржевська

КОВАЛЬ Тамара Омелянівна (6.05.1950, м. Рязань, РФ) — оперна й кам. співачка (лір. сопрано), педагог. Дружина *М. О. Коваля*. З. д. м. України (2008). Лауреатка Міжн. фестивалю мистецтв (1991, Саранськ, РФ). Закін. фп. відд. Пензенського муз. уч-ща (1971); Моск. муз. уч-ще ім. Гнєсіних (1975) та Моск. конс. (1979, кл. сольного співу О. Шумилової). Від 1982 — солістка Київ. т-ру опери та балету; з 1992 — викладачка Київ. муз. уч-ща. Має яскравий голос сріблястого відтінку, філігранно володіє технікою нюансування (особливо вдалим є спів на *pp*). Виконує твори композиторів різних епох і *стилів*, здійснює прем'єри романсів і пісень укр. авторів. Активна популяризаторка музики *Д. Бортнянського, М. Лисенка, Ю. Іщенка, Л. Колодуба, В. Косенка, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, Б. Фільц* та ін. У конц. репертуарі — твори *М. Глінки, С. Рахманінова, П. Чайковського, Д. Шостаковича*, К. Дебюссі, К. Вебера, *Ф. Ліста* та ін. Учасниця кам. концертів фестивалів "*Музичні прем'єри сезону*" й "*Київ Музик Фест*". Ряд філарм. програм провела разом з чоловіком. Від 2002 ініціювала й очолила програму щомісячних концертів "Мистецька вітальня" при музеї "Київ. фортеця". Керувала оперною студією при МЦКМ "Жовтневий" (1999—2007). Зі студентами вок. відділу Київ. муз. уч-ща й Оперної студії Київ. конс здійснила постановки опер "Ноктюрн" М. Лисенка (1997, 2002, 2007), "Наталка Полтавка" *І. Котляревського* — М. Лисенка (2007, з симф. орк.). Записала у фонди Нац. радіокомпанії України бл. 50 тв. укр. авторів, зокр. дуети з М. О. Ковалем. Виступала з гастролями в Німеччині, Польщі, Росії, Франції.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Катря ("Наймичка" М. Вериківского), Юлечка ("Прапороносці" О. Білаша), Дуняша ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Елен ("Лакме" К. Деліба) та ін.

Літ.: *Боридько О.* Святая к музыке любовь // Всеукр. ведомости. — 1996. — 15 мая.; [*Б. а.*]. Букет талантів // Говорить і показує Україна. — 1999. — 16 верес.

В. Кузик

КОВАЛЬВАХ Прокопій Петрович (поч. 20 ст.) — лірник. Товаришував з лірником *Г. Полунцем* з Полтавщини, від якого "перейняв" твір "Вдова".

Літ.: Фонд Н. Білозерського // Нац. фонди ІМФЕ.

Б. Жеплинський

КОВАЛЬОВ Павло Іванович [26.12.1889 (7.01. 1890), м. Миколаїв — 16.11.1951, м. Париж, Франція] — піаніст, педагог, композитор, муз. критик. Член Рос. муз. тов-ва за кордоном (1937). Навч. в Одес. муз. уч-щі (кл. фп. Є. Лялевича). Удосконалювався в конс. — у Львові, Кракові (кл. фп. Є. Лялевича) та Лейпцигу (кл. теорії музики С. Креля, кл. композиції М. Регера, кл. фп. Р. Тайхмюллера). У Відні брав уроки гри на фп. у Л. Ґодовського й *Т.* (Ф.) *Лешетицького*. 1907—10 — кореспондент *РМГ* у Львові, Кракові, Лейпцигу та Відні, 1913—14 — муз. критик газ. "Южная мысль" (Одеса). Як піаніст дебютував в Одесі (1910). Виступав з концертами у Відні. Під час 1-ї світ. війни був інтернований у Німеччині. 1918 повернувся до Одеси: 1919—22 — директор, викладач кл. фп. Нар. конс. 1922—25 — викладач Моск. конс. 1925 здійснив вел. конц. турне по кол. СРСР, після чого виїхав до Японії. На поч. 1930-х оселився у Парижі, де продовжив конц. діяльність. Від 1935 — професор Рос. конс. у Парижі (з 1948 — її директор); з 1940 жив у м. По (Франція), де читав лекції

в літньому таборі Рос. Християнського Руху. Співпрацював з рос. ж. "Возрождение".

Тв.: опера "Аріана", Струн. квартет, твори для фп.

Літ. тв.: Камерная симфония Франца Шрекера // Театр и музыка. — 1923. — № 30; Творчество С. И. Танеева //Сергей Иванович Танеев. Личность, творчество и документы его жизни: К 10-летию со дня его смерти. 1915—1925. — М.; Ленинград, 1925; Письмо из Японии // Жизнь искусства. — 1925. — № 28; Музыкальная жизнь Лейпцига // РМГ. — 1909. — № 11 тощо.

Літ.: *Тиркова-Вильямс А.* Павел Ковалев: [Некролог] // Русская мысль (Париж, Франція). — 1951. — 7 груд.

КОВАЛЬОВА Ганна Григорівна (27.02.1964, м. Ворошиловград, тепер Луганськ) — композиторка, педагог. Член НСКУ. Закін. Ростов. муз.-пед. ін-т (1988, кл. композиції). Зав. муз. частини Ворошиловгр. (тепер Луган.) т-ру ляльок. Викладачка муз.-хор. студії в Ростові-на-Дону, з 1991 — Луган. муз.-пед. ін-ту.

Тв.: опера "Веснянка і Квітень" (за п'єсою М. Старшинова, 1994); кантата "Душа хранит" (сл. М. Рубцова, 1985); для симф. орк. — сюїта "Фрески за Феофаном Греком" (1989), поеми — "Мідної гори хазяйка" (за сказом П. Бажова, 1992—93), "Сказ про Сергія" (1993—94); для кларнета з орк. — Концерт (1988); кам.-інстр. твори — Струн. квартет (1986), Концертино для флейти, кларнета та фп. (1993); для скр. і фп. — Варіації (1991); для альт-саксофона — концерт "Літній вечір" (1982); "Літо" для 2-х фп. (1987); для фп. — фантазія "Острів Валаам" (1981), 24 прелюдії (1983), Соната (1984), Три прелюдії у джаз. стилі (1991); для хору — концерти (сл. О. Фета, П. Лазор), обр. укр. нар. пісень і творів композиторів-класиків для жін. хору; кам.-вок. твори на сл. Я. Кремінського, П. Лазор та ін., на нар. вірші, пісні.

А. Муха

КОВАЛЬСЬКА (Коротя-Ковальська) Валентина Павлівна (27.03.1947, м. Рівне) — нар. співачка (альт), педагог, фольклористка, радіоведуча. Н. а. України (2006). Закін. Вок. студію при *Хорі державному заслуженому українському народному ім. Г. Верьовки* (1968), Київ. ун-т ім. Т. Шевченка (1975, філол. ф-т). 1968—91 — солістка цього хору, вок. тріо *"Золоті ключі"*, з якими виступала у багатьох країнах світу. Від 1994 — наук. співр. Дослідного ін-ту українознавства Мін-ва освіти та науки України, з 2006 — зав. відділу нац. культури. Працює з фольк. ансамблями — жін. "Рідна пісня" й дит. "Чумацькі діти". Авторка понад 50 статей, присв. укр. фольклорові, ролі укр. пісні у світі тощо. Авторка й ведуча радіопередачі "Золоті ключі" (канал "Культура", 2004—05). Знімалась у х/ф "Женці" (реж. В. Денисенко), "Пропала грамота" (реж. І. Миколайчук) — к/с ім. О. Довженка.

Дискогр.: CD — Найкращі українські пісні. "Ой летіли дикі гуси". — К., 1999. — О—015—2; Тріо "Золоті ключі". Пісні українського народу. У 2 вип. — К., 1999. — Вип. 1. — 009—О—004—1, Вип. 2. — 413024 ВН; "Пити чи не пити?". — К., 1999. — 021—О—010—1.

Літ. тв.: Жінки України. — К., 1995. — Т. 3; Українська народно-пісенна творчість в українознавстві — К., 2008; Валеологія в школі // Підготовка педагогічних кадрів і діяльність навчальних закладів нового типу. — Чернівці, 1998; Українська пісня — вселюдська втіха // Рідні джерела. — 1999. — № 3; Українська пісня в світі // Welcome to Ukraine. — 2002. — № 2; Фольклор в культурному просторі українознавства // Українознавство. — 2003. — № 3; Пісня. До виходу у світ книжки Н. Матвієнко "Ой виорю нивку широкую" // Там само. — 2003. — № 4; Про мене ще ніхто не писав: Марія Миколайчук // Там само. — 2004. — № 1; Дорога до порогу Храму // Там само. — 2005. — № 1; Український театр в Криму на зламі XIX–XX ст. // Там само. — 2005. — № 4; Закономірності розвитку фольклорного мистецтва в освітньому процесі в системі українознавства // Вестник Московского университета. — 2005. — № 9; Український фольклор як ознака світогляду народу // Буття українців. — К., 2006; Світоглядне начало веснянково-пісенного циклу в українознавстві // Українознавство. — 2007. — № 2; Тарас Шевченко — духовний взірець нації // Там само. — 2008. — № 1; Земля актора // Час-Time. — 1995. — 30 черв.; Світ пізнає нас через пісню // Освіта. — 1997. — 5–12 берез.; Велична святість коляди // Там само. — 1998. — 1–7 січ.; Хай лунають "Золоті ключі" // КіЖ. — 2004. — 14 січ.

Літ.: див літ. до ст. *"Золоті ключі"* (тріо).

В. Кузик

В. Ковальська

КОВАЛЬЧУК Федір — див. *Ферарі Теодоро.*

КОВАНЬКО Семен Іванович (1810—76) — муз. критик, краєзнавець, педагог. Викладач гімназії в Харкові. 1859 опубл. кілька матеріалів з муз. краєзнавства Харкова в газ. "Харьков. губ. ведомости".

Літ. тв.: Опыт основания русского народного мудрословия. — Х., [б. д.]; Историко-статистическое описание города Харькова. Харьков по восстановлении Слободско-Украинской губернии... Театр... Музыка... // Харьков. губ. ведомости. — 1859. — № 42. — Прибавления; Историко-статистическое описание города Харькова. Харьков по переименовании Слободско-Украинской в Харьковскую губернию... Театр... Суждения о музыке... // Там само. — № 46. — Прибавления; Историко-статистическое описание города Харькова. Бывшие в Харькове общества. Первый благотворительный концерт // Там само. — № 75. — Прибавления.

І. Ковач

КОВАЧ Ігор Костянтинович (2.11.1924, ст-ця Пролетарська, тепер Ростов. обл., РФ — 24.08. 2003, м. Харків) — композитор, педагог. З. д. м. УРСР (1975). Член НСКУ. Лауреат Міжн. конкурсу композиторів ім. Г. Венявського (Познань, 1966), Обл. комсомол. премії ім. А. Зубарєва (1968). Закін. Харків. конс. (1959, кл. композиції *В. Барабашова*). 1947—54 — викладач ДМШ і пед. уч-ща в Ялті. Викладач (1959), доцент (1977), професор (1982), з 1983 — зав. кафедри композиції та інструментовки Харків. ін-ту мистецтв. Комп. манера наближається до *постромантизму*.

Тв.: опера-балет "Та, що біжить по хвилях" (за повістю О. Гріна, 1987), опера "Блакитні острови" (1988, обидві — лібр. А. Горіна та Е. Яворського); балети — "Північна казка" (лібр. В. Гудименка й М. Гольдріна, 1975, пост. Харків, 1977); "Бембі"

(лібр. М. Казневського та Е. Яворського, пост. Харків, 1983); муз. комедії — "Біля самого синього моря" (лібр. С. Михалкова й Р. Левіна, пост. Харків, 1977); "Шлях до сонця" (лібр. А. Горіна та Е. Яворського, пост. Харків, 1981), "Фіктивне одруження" (лібр. Е. Яворського, 1988); вок.-симф. — ораторія "Солдати Ілліча" (сл. Р. Левіна, 1970), "Пісня Ассоль" (1990); для симф. орк. — 4 симфонії (1965, 1981 — пам'яті А. Хачатуряна, 1983, 1984 — "Сни солдатські"), Сюїта (1959), сюїта "Країна Гринландія" (1994), "Святкова увертюра" (1963), поема "Таврія" (1967), "Дифірамб" (1976); Концертино — для домри з орк. (1960); концерти — для скр. з орк. (1966), для колоратурного сопрано з орк. (1972), для фп. з орк. (1974), для влч. з орк. (1976, 1990), для скр. і кам. анс. (1985), для гобоя і кам. орк. (1994); для скр. з орк. — обр. укр. нар. пісень; п'єси (зокр. дит.) для фп., валторни та ін. інстр.; пісні; музика до театр. вистав і к/фільмів.

Літ. тв.: У нашій пам'яті — навічно... // Музика. — 1980. — № 2.

Літ.: *Тишко Н.* Ігор Ковач. — К., 1980; *Її ж.* Прем'єра нового балету // Музика. — 1978. — № 1; *Її ж.* Мистецька щедрість // Там само. — 1984. — № 5; *Її ж.* Набати пам'яті // Там само. — 1985. — № 2; *Її ж.* Опера-балет "Та, що біжить по хвилях" // Там само. — 1987. — № 2; *Калашник П.* Музика І. Ковача // Там само. — 1975. — № 4; *Його ж.* Провідна тема // Там само. — 1983. — № 6; *Ржимовська Л.* Симфонічна казка // Там само. — 1977. — № 3; *Садовский М.* Из истории песни "Расцветай, Отчизна!" // Муз. жизнь. — 1981. — № 6; *Куколь Г.* Шлях до сонця: Ігор Ковач // Українські композитори — лауреати комсомольських премій. — К., 1982. Статті в газетах.

А. Муха, Н. Семененко

КОВАЧ Костянтин Володимирович [12(24).12.1899, м. Севастополь — 6.09.1939, м. Ялта, тепер АР Крим] — композитор, піаніст, етномузиколог. З. д. м. Абхаз. АСРР (1933). Перший збирач абхаз. муз. фольклору. Організатор у Сухумі муз. уч-ща, симф. оркестру та струн. квартету.

Літ. тв.: 101 абхазская народная песня (этнографическая запись с историческими справками). — М., 1929; Песни кодорских абхазцев: Сб. этногр. материалов с нотн. записями. — Сухум, 1930.

КОВБУЗ (справж. прізв. — Гомик) Софія (1886, м. Коломия, тепер Івано-Фр. обл. — 1933, там само) — кам. співачка (сопрано). Вок. освіту

здобула спочатку в Колом. філії Вищого муз. ін-ту, а потім приватно в Італії (Мілан, 1926). Виступала із сольними концертами в Коломиї, Станіславові (тепер Ів.-Франківськ), Тернополі, Львові, Рогатині, Городенці (тепер обидва — Івано-Фр. обл.) та ін. містечках Галичини, а також постійно в концертах "Коломийського *Бояна*". Виконувала укр. нар. пісні, солоспіви *О. Нижанківського* ("Минули літа молодії", "Не видавай мене заміж"), *С. Людкевича* ("Спи, дитинко моя"), брала участь у виконанні кантати *М. Лисенка* "Радуйся, ниво неполитая". Через хворобу рано припинила вик. діяльність.

Літ.: [*Б. а.*]. Концерт пані Ковбузової в Тернополі // Діло. — 1927. — 12 берез.

І. Лисенко

КОВДРА Йосип (поч. 20 ст, с. Худяківці, тепер Зборівського р-ну Терноп. обл. — ?) — лірник. Від нього 1910 записано (мабуть, *І. Роздольським*) кілька пісень.

Літ.: Фонд І. Роздольського // Нац. фонди ІМФЕ.

Б. Жеплинський

КОВЕЛЬКОВА Катерина Георгіївна (21.12.1876, м. Казань, тепер Татарстан, РФ — 1963, там само) — оперна, опереткова та кам. співачка (контральто й мецо-сопрано), педагог. З. а. Татар. АРСР. 1898, 1912 гастролювала в Житомирі, 1901–06 — Києві, 1902 (квіт., трав.) — Одесі разом з *Ф. Шаляпіним* і *Л. Собіновим*, 1913–14 — Харкові (виступала тут також і в *опереті*).

Літ.: *Байрашева З., Лучинина Н.* Большая жизнь в искусстве // Сов. Татария (Казань). — 1956. — 19 дек.; *Огибенин П.* С автографом Баттистини // Звезда (Пермь). — 1983. — 1 марта.

О. Кушнірук

КОВЕНЬ (Ковель) Петро (кін. 19 — поч. 20 ст.) — лірник, гармоніст. Учень *С. Гуменюка*. Спершу грав на *лірі*, згодом на гармоніумі, далі знову на лірі.

Літ.: *Квитка К.* Об изучении быта лирников // *Його ж.* Избр. труды. В 2 т. — М., 1973. — Т. 2.

Б. Сюта

КОВЗАНОВИЧ Євген Васильович (22.12.1946, м. Дніпропетровськ) — джаз. співак, вібрафоніст, контрабасист, бас-гітарист. Закін. Одес. конс. (1970, орк. ф-т). 1968–73 — викладач Дніпроп. пед. уч-ща. Вібрафоніст і бас-гітарист кількох дніпроп. і сімфероп. анс. і оркестрів, соліст джаз. вок. тріо Дніпроп. джаз-клубу. 1986–89 — кер. жін. ВІА ПК Дніпроп. заводу ім. К. Лібкнехта.

В. Симоненко

КОВПАК Зенон Євстахійович (21.04.1952, м. Львів) — саксофоніст (альт), кларнетист, кер. орк. Закін. Львів. конс. (1980, кл. *кларнета*). Саксофоніст кількох естр. орк. і ансамблів. Від 1988 — викладач кл. *саксофона* відділу естр.-джаз. виконавства Львів. муз. уч-ща; з 1996 — кер. джаз-оркестру нічного клубу "Декстер".

В. Симоненко

КОВТУН Анатолій Матвійович (26.08.1931, м. Проскурів, тепер Хмельницький — 29.06.1996, м. Харків) — оперний і кам. співак (бас). Закін. Київ. політехн. ін-т, Харків. конс. (1965, кл. вокалу *Т. Веске*). 1964—96 — соліст Харків. т-ру опери та балету. В концертах виконував твори укр. і рос. композиторів.

Партії: Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Варлаам ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Собакін ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Великий інквізитор ("Дон Карлос" Дж. Верді), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Кецал ("Продана наречена" Б. Сметани), Сторожев ("В бурю" Т. Хрєнникова).

Літ.: *Ковтун А.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОВТУН Валерій Петрович (22.10.1944, с-ще Ясинувата, тепер Донец. обл. — 3.02.2005, м. Київ) — артист балету, педагог, балетмейстер. Н. а. СРСР (1978). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1986), Премії ім. В. Ніжинського Франц. академії танцю, міжн. конкурсів у Варні (Болгарія, 1970), Москві (1977). Закін. Київ. хореогр. уч-ще (1965), Моск. театр. ін-т (1984, балетм. відд.). 1965—68 — артист Харків.; 1968—87 — артист, 1985—87 — гол. балетмейстер Київ. т-ру опери та балету. Гол. балетмейстер: 1987—88 — Укрконцерту, 1989—99 — Київ. т-ру класичного балету, 1998 — Київ. муз. т-ру для дітей та юнацтва.
Гастролював у Вел. Британії, Індії, Угорщині, Італії, Німеччині, Болгарії, Чехії, Словаччині, тод. Югославії, Хорватії, Польщі, Франції, США, Аргентині, Японії, Швейцарії, Колумбії, Венесуелі, Нікарагуа, Коста-Ріці, Панамі, Норвегії, Швеції, Данії, Іспанії та ін. країнах.
Вик. і балетм. *стиль* позначався акад. чистотою, піднесеністю, романт. настроєвістю. Герої К. сповнені поезії, мрійливості, романт. поривань.

Партії: Лукаш ("Лісова пісня" М. Скорульського), Паріс ("Лілея" К. Данькевича), Зігфрид, Дезіре, Принц ("Лебедине озеро", "Спляча красуня", "Лускунчик" П. Чайковського), Жан де Брієнн ("Раймонда" О. Глазунова), Принц, Ромео ("Попелюшка", "Ромео і Джульєтта" С. Прокоф'єва), Красс ("Спартак" А. Хачатуряна), Базиль, Франц, Солор ("Дон Кіхот", "Баядерка" Л. Мінкуса), Альберт ("Жізель" А. Адана), Дафніс, Юнак ("Дафніс і Хлоя", "Болеро" М. Равеля), Граф Вишня ("Чиполіно" К. Хачатуряна), Юнак ("Шопеніана").

Вистави: на сцені Київ. т-ру опери і балету — "Спляча красуня" П. Чайковського (1980), "Баядерка" Л. Мінкуса (1986; 1995, Нац. опера Румунії, Бухарест), "Лебедине озеро" (1986; 1989, Київ. т-р класичного балету), "Лускунчик" П. Чайковського (1986; 1991, м. Нові Сад, тепер Сербія; 1992, "Російський балет", Москва), одноактові балети "Видіння троянди" на муз. К. М. Вебера, "Третя сюїта" на муз. П. Чайковського, "Метелик" на муз. Ж. Оффенбаха, "Шарка" на муз. Б. Сметани тощо, танці в операх; у Київ. т-рі класичного балету — "Жізель" А. Адана (1990), "Сюїта в білому" Е. Лало (1991), "Кармен-сюїта" Ж. Бізе — Р. Щедріна (1995); "Петрик і Вовк" С. Прокоф'єва (1999, Київ. дит. муз. т-р для дітей та юнацтва); на ін. сценах — "Лучаферул" (1983, Молдав. т-р опери та балету); "Жізель" А. Адана, "Коппелія" Л. Деліба (1994), "Спляча красуня" П. Чайковського, "Дон Кіхот" Л. Мінкуса, "Біла сюїта" (1995) — усі в трупі "Павлова — Ніжинський меморіал балет інтернешнл де Очі" (м. Нагоя, Японія).

Літ.: *Мар'янівська Т.* Ілюзія легкості // Україна. — 1971. — № 49; *Її ж.* Мир поэтических образов // Муз. жизнь. — 1973. — № 2; *Суярко Т.* Париж аплодує киянам // Україна. — 1978. — № 3.

В. Туркевич

КОВТУН Георгій Анатолійович (19.02.1950, м. Одеса) — артист балету, балетмейстер. З. д. м. РРФСР (1987). Закін. Одес. хореогр. школу (1969), Воронез. хореогр. уч-ще (1973), Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1983, балетм. ф-т). Танцював у оперних т-рах Одеси, Душанбе, Улан-Уде. 1987—96 — гол. балетмейстер Київ. муз. т-ру для дітей та юнацтва, 1996—98 — С.-Петерб. т-ру ім. М. Мусоргського, з 1998 — Омського муз. т-ру. Поставив у Києві балети: "Пригоди у смарагдовому місті" *О. Яковчука* (1988), "Мауглі" О. Градського (1999), "Вальпургієва ніч" Ш. Гуно (з опери "Фауст", 1991), "Пепі Довгапанчоха" К. Хачатуряна (1992, 1998 — Омськ), "Лускунчик" *П. Чайковського* (1993), "Наслідуючи Петіпа" на муз. Ґ. Доніцетті (1994), "Запрошення на страту" *О. Костіна* (1995), "Різдвяна ніч" *Є. Станковича* (1995).

Літ.: *Конькова Г.* Балет у стилі буфф // *Її ж.* Театр без квитків. — К., 2001; *Поліщук Т.* Георгій Ковтун: "Україна не повинна втратити рівень..." // Україна. Європа. Світ. — 1997. — 24 трав.; *Зубарєва Н.* Возвращение со щитом // Зеркало недели. — 1999. — 20 берез.; Георгій Ковтун: "Там, де я працюю, периферії нема" // День. — 1999. — 31 берез.; *Цимбал Г.* "Периферии не существует там, где есть художник" // Сегодня. — 2003. — 29 марта.

І. Сікорська

КОВТЮХ Лідія Миколаївна (17.05.1948, м. Чимкент, тепер Казахстан) — піаністка, педагог, муз.-громад. діячка. З. д. м. України (2008). Закін. Київ. конс. (1972, кл. *І. Рябова*). Від 1971 — викладач-методист Київ. муз. уч-ща. 1980—85 — зав. денного відділення, 1985—90 — заст. директора з навч.-метод. роботи, з 1990 — зав. фп. відділу. У репертуарі — твори *Б. Лятошинського, М. Сильванського, А. Штогаренка, С. Рахманінова, Д. Шостаковича, Й. С. Баха,* Й. Гайдна, *Л. Бетховена,* С. Франка, Р. Шумана та ін.; концерти для фп. з оркестром: Й. С. Баха (Концерт *d-moll* грала в Нідерландах, 1995), В. А. Моцарта, С. Рахманінова. У фп. дуеті з *М. Зарудянською* виконувала твори *Ж. Колодуб*, Д. Шостаковича, К. Черні та ін. Розробила і втілила ряд навч. програм і положень для муз. уч-щ України. Координаторка Міжн. конкурсу молодих піаністів пам'яті В. Горовиця. Поміж учнів — переможці міжн. конкурсів Л. Гревцова, К. Кляшторна, О. Кохановський, К. Лозовський, Т. Носальська, М. Пухлянко, М. Пустовіт, М. Сидоренко. Ініціаторка записів на CD учнями свого класу творів

В. Ковтун у ролі Дон-Жуана (балет "Камінний господар" В. Губаренка)

Г. Ковтун

Л. Ковтюх

А. Коган

"Мозаїка" *Г. Саська* й "Очима дитини" *В. Ракочі* для фп., ред.-упорядник 8 CD "Грають лауреати Міжнародного конкурсу молодих піаністів пам'яті Володимира Горовиця" (1998–2007), 2-х мультимедійних енциклопедій цього конкурсу (2000–03). Виступала в Австрії, Італії, Йорданії, Нідерландах, Німеччині, кол. Югославії, США.

Літ. тв.: Міжнародний конкурс молодих піаністів пам'яті В. Горовиця (буклети, 1995–2007); Школа виконавської майстерності (буклети, 1997–2000), Репертуарні вимоги [до цього конкурсу] (1995–2007); Конкурсні програми "Горовиць-Дебют" (1995–2007); О. Вериківська // Леля. — К., 2006; Вчимося робити свято // Наша музична марка. — К., 2007; Вериківська О. М., Голембіовський Ю. Й., Кузьмін М. І., Орлова О. Г., Шур Л. Б. // Сторінки історії фортепіанного відділу: Постаті. Особистості: Київ. муз-во. — К., 2008.

Літ.: Фортепіанний відділ // 140 років Київському музичному училищу. — К., 2008.

В. Кузик

КОВШАР Олександр Олексійович (30.08.1905, м. Конотоп, тепер Сум. обл. — ?) — бандурист. Гри на *бандурі* навч. у М. Шуляка й *П. Кононенка*. Грав з 1923. Від 1927 — кер. капели бандуристів, з якою, крім міст і сіл України, виступав у Пензі, Тулі, Саратові, Тамбові, Москві. В репертуарі — укр. нар. пісні й *балади*, пісні на слова *Т. Шевченка*.

Тв.: пісні "Сумщино, моя батьківщино", "Край села над ровом".

Літ.: *Дубравін В.* Комсомольський кобзар Олександр Ковшар // НТЕ. — 1998. — № 5–6.

Б. Жеплинський

КОГАН Анатолій Семенович (12.01.1953, м. Київ) — флейтист. Син *С. Когана*. Лауреат Всеукр. конкурсу музикантів-виконавців на дух. інстр. (1976, 2-а премія). Закін. з відзнакою Київ. муз. уч-ще (1972, кл. *флейти Я. Верховинця*, 1972), Київ. конс. (1977, кл. флейти *А. Проценка*) та асистентуру-стажування при ній (1981, кер. той самий). Від 1984 — соліст Київ. філармонії. Багато концертував із сольними концертами по вел. містах України, а також у Росії, Білорусі, Грузії, Азербайджані, Вірменії, Узбекистані, Таджикистані та ін. країнах. Виступав як соліст з багатьма симф. і кам. оркестрами, зокр. Київ. кам., Харків., Крим. тощо п/к *Ф. Глущенка, А. Шароєва, Р. Гуляницького* та ін. Поміж партнерів — *Квартети ім. Лисенка*, ім. М. Леонтовича, піаністи *Н. Толпиго*, Т. Степанова, *Є. Ржанов, М. Сук, В. Шамо, В. Тюрін, В. Винницький*, органісти *І. Калиновська, В. Михалюк*, Фісейський. Виступав у складі Київ. кам. тріо з *А. Баженовим* (скр.) і *Н. Магомедбековою* (фп.), скрипалями *А. Винокуровим, О. Гороховим, К. Стеценком*, віолончелістами *А. Червовим, Ю. Пантелят*, О. Макаренком, гітаристом *В. Петренком*, арфістками Т. Вимятніною, Г. Мюллеровою (Чехія) та ін. 1-й вик-ць творів *Я. Верещагіна, К. Віленського, В. Губи, Л. Дичко, Л. Етінгера, І. Кириліної, Ж. Колодуб, А. Мухи, В. Степурка, Ю. Шамо* та ін. Має числ. записи на радіо, ТБ, брав участь у т/фільмах "Гра" й "Відлуння" (обидва — Укртелефільм). Ред.-упор. 2-х серій репертуарних зб. "Учень-флейтист" і "Репертуар флейтиста" (К., 1990-і). Від 1990 живе в Ізраїлі. Як соліст грав з Єрусалимським симф. орк., Камератою Ізраїля, Кам. орк. солістів Європи (Франція) та ін. Із сольними концертами і як муз. директор орк. "Камера й Академус" виступав у багатьох країнах Європи й Лат. Америки, брав участь у фестивалях в Аргентині, Вел. Британії, Іспанії, Німеччині, Польщі, Росії, Франції.

Дискогр.: CD — "Влюбленная флейта" (разом з *К. Віленським*), "Тысяча лет еврейской музыки" (разом з *Б. Костенецьким*, контртенор, *А. Шнайдерманом*, фп.).

Літ.: *Лобковенко К.* З циклу "Шедеври кларнетної музики" // Музика. — 1984. — № 2.

І. Сікорська

КОГАН Григорій Михайлович (псевд. К. Гримих, Бекар, Г. К., К. Г., К. Григорьев, К-н, Н. Любимов) [24.06(7.07).1901, м. Могильов, тепер Білорусь — 1979, м. Москва, РФ] — історик і теоретик піанізму, педагог, піаніст, муз. критик. Доктор мист-ва (1940). Дійсний член Держ. академії худож. наук (1927–32, Москва). Закін. Київ. конс. (поч. 1920-х, кл. *фортепіано А. Штосс-Петрової* і *В. Пухальського*, брав уроки композиції в *Р. Глієра*). Під час навчання 1921 входив як постійний член від студентства до худ. ради Київ. конс., пропонував запровадити курс *естетики*, класи дикції, худ. читання, гриму, класів диригування й читання партитур. Від 1920 гастролював у тод. Росії, згодом кол. СРСР та за кордоном. 1920–26 — викладач фп., історії і теорії піанізму (першим у світі 1922 розробив і читав цей курс), історії музики, з 1922 — професор, з 1923 — зав. кафедри історії музики й істор. матеріалізму Київ. конс. (згодом Муз. технікуму) та Муз-драм. ін-ту ім. М. Лисенка: з 1922 — професор; 1922–24 — проректор. 1922 розпочав муз.-критичну діяльність. П/к К. разом з *Г. Беклемішевим* провів Тиждень пам'яті Ф. Бузоні (Київ, 1925), епізодично брав участь у беклемішевських *Муз.-істор. демонстраціях* (1923–24). 1926 переїхав до Москви, де викладав у Моск. конс.: з 1932 — професор; 1936–43 — зав. кафедри історії і теорії піанізму. 1927–32 — дійсний член і вчений секретар соціологічного розряду, заст. голови муз. секції Держ. академії худ. наук, член Держ. вченої ради Наркомосу

Г. Коган (ліворуч), В. Пухальський, Н. Гольденберг, К. Михайлов

СРСР, експертної комісії з музики при ВАК Мін-ва вищої освіти СРСР. 1946–48 — ст. наук. співробітник і зав. сектору теорії і історії НДІ худож. виховання АПН РРФСР. 1949–56 — професор Казан. конс. (Татарстан, РФ; історія і теорія піанізму, фп.), 1932–68 читав курс історії і теорії піанізму також у Ленінгр. (тепер С.-Петерб.), Київ., Харків. та Мінськ. консерваторіях. Поміж учнів — доктори мист-ва О. Алексеєв, О. Ніколаєв та ін.; з фп. — *В. Цуккерман*, С. Губайдуліна та ін. Автор фп. конц. транскрипцій. Ред. ряду фп. творів, зокр. — "Добре темперованого клавіру" *Й. С. Баха* — Ф. Бузоні. Наук. уподобання зосереджувалися навколо історії і теорії піанізму, муз. педагогіки, марксистсько-ленінської естетики. Напр., під час роботи в Києві він виступав проти т. зв. анатомо-фізіологічного методу в піанізмі (після переїзду до Москви опублікував там кілька статей), підносив значення діалектики, піддавав критиці погляди Л. Сабанєєва на роль особи в історії, засуджував теорію т. зв. виробничого мистецтва, але водночас і зробив безуспішну спробу визначити риси *Виконавства музичного соцреалізму*. Автор фп. транскрицій, статей про Ф. Бузоні, *Е. Гілельса*, *С. Ріхтера* та ін., нім. методику підготовки гри на фп., муз.-критичних статей, рецензій, спогадів про В. Пухальського, *О. Скрябіна*, київ. оперних співаків, упор. і ред. багатьох книжок.

Літ. тв.: Школа фортепианной транскрипции. — М., 1937, ^{2}1970; Советское пианистическое искусство и русские художественные традиции. — М., 1948; У врат мастерства: Психологические предпосылки успешной пианистической работы. — М., 1958, ^{2}1961, ^{3}1969 (разом з кн.: Работа пианиста), ^{4}1977 (доп.); О фортепианной фактуре: К вопросу о пианистичности изложения. — М., 1961; Работа пианиста. — М., 1963, ^{2}1969, ^{3}1971 (доп.), ^{4}1979 (доп.), Феруччо Бузони. — [М.], 1964; Вопросы пианизма: Избр. статьи. — М., 1968; Избр. статьи. — М., 1972. — Вып. 2; 1986. — Вып. 3; Марксизм і мистецтво // Музика. — 1924. — № 4–6; Головні напрямки у фортепіанній педагогіці. Школа Лешетицького // Там само. — 1925. — № 1; Головні напрямки у фортепіанній педагогіці. Вчення Деппе // Там само. — № 2–3; Боровский и Петри: Опыт сравнительной характеристики // Музыка и революция. — 1927. — № 5–6; Карло Цекки // Там само. — 1928. — № 3, передр.: Пролетарский музыкант. — 1930. — № 3; Исполнитель и произведение: К вопросу о современном исполнительском стиле // Там само. — 1928. — № 9; Дедушка Рамо, или сказки о пианизме: [Рец. на кн.: *Ивановский В.* Теория пианизма] // Там само; Современные проблемы теории пианизма: Критический обзор русской литературы //Пролетарский музыкант. — 1929. — № 6, 7/8; 1930. — № 1; Теория "инструментального фактора" и проблема французского клавесинизма // СМ. — 1933. — № 2; Григорий Гинзбург: Портрет исполнителя // Там само; Анатолий Доливо: Портрет исполнителя // Там само. — № 3; Техника и стиль в игре на фортепиано: [Рец. на кн.: *Мартинсен К.* Индивидуальная фортепианная техника на основе звукотворческой воли] // Там само; Итоги и уроки // Там само. — № 4; К вопросу о советском исполнительском стиле // Там само; К. Н. Игумнов // Там само; Генрих Нейгауз: Портрет исполнителя // Там само. — № 5; Про критику музичного виконання // Рад. музика. — 1934. — № 5–6; Произведения Баха и Листа в редакции Бузони // СМ. — 1934. — № 7; Игнац Фридман // Там само. — № 12; Артур Шнабель // Там само. — 1935. — № 9; Четыре книги о музыке XVIII: [Про кн. М. Іванова-Борецького, Е. Бюкена, А. Радіге, А. Швейцера] //Там само; Из истории пианизма // Сов. искусство. — 1935. — № 8; Рахманинов-пианист // СМ. — М.; Ленинград, 1945. — Сб. 4; Новая работа по истории русского пианизма: [Рец. на кн.: *Алексеев А.* Русские пианисты] // СМ. — 1948. — № 7; Рубинштейн-пианист // Там само. — 1954. — № 11; Святослав Рихтер // Там само. — 1956. — № 4; Пианистичский путь Листа // Там само. — № 9; Эмиль Гилельс // Там само. — 1957. — № 5; Ценная книга о Листе: [Рец. на кн. *Я. Мільштейна*] // Там само. — № 7; Эмиль Гилельс и Святослав Рихтер: Опыт сравнительной характеристики // Там само. — № 9; О Рахманинове // Там само. — 1958. — № 4; Слушая Ван Клиберна // Там само. — № 7; Заметки об интерпретации Шопена //Там само. — 1959. — № 6; Новое издание Бетховена // Там само. — 1960. — № 1; На концертах Эмиля Гилельса // Там само. — № 2; О доступности культуры и задачах критики // Там само. — № 7; Стихийность и созидательность в исполнительском искусстве // Вопросы народного творчества и музыкального исполнительства. — Казань, 1960; Записи музыкальных призведений в исполнении С. В. Рахманинова // Там само; Встречи и впечатления // М. Ф. Гнесин. Статьи, воспоминания, материалы. — М., 1961; Заметки об этюдах-картинах // СМ. — 1961. — № 9; Из области фортепианной техники // Там само. — 1962. — № 3; Три пианиста // Там само. — № 8; Искусство портрета // Там само. — 1963. — № 3; Живой Рубинштейн // Там само. — № 4; Штрихи к портрету Б. Л. Яворского // *Б. Яворский.* Воспоминания, статьи и письма. — М., 1964. — Ч. 1; На бетховенском концерте //СМ. — 1964. — № 2; Микельанджели // Там само. — № 8; Артур Рубинштейн // Там само. — № 12; Владимир Горовиц // Там само. — 1965. — № 1; Нужны перемены // Там само. — № 9; Альбер, Бузони и современность // Там само. — 1967. — № 1; Свет и тени грамзаписи // Там само. — 1969. — № 6; Искусство аккомпанемента // Муз. жизнь. — 1974. — № 13; Коротко о книгах. — СМ. — 1974. — № 7; Парадоксы об исполнительстве // О музыке: Проблемы анализа. — М., 1974; Странные вещи в серьезных исследованиях // СМ. — 1974. — № 11; Гордость советского искусства // Там само. — 1975. — № 7; Еще раз о неточностях //Там само. — № 8; Об интонационной содержательности фортепианного исполнения // Там само. — № 11; Коротко о книгах и нотах // Там само. — 1976. — № 7; Новый и неизменный // Там само. — № 10; О методе Лаймера-Гизекинга // Муз. жизнь. — 1976. — № 13; Из воспоминаний: На концерте Скрябина [в Києві]. Дореволюционные певцы [в Київ. оперному театрі] // СМ. — 1977. — № 2; [Рец. на зб.: Исполнительское искусство зарубежных стран. — М., 1975. — Вып. 7] //Там само. — № 4; Психотехническая школа и работа над движением при обучении игры на фортепиано //Там само. — 1978. — № 3; Коротко о книгах и нотах // Там само. — № 5; Гилельс сегодня // Там само. — № 10; О работе музыканта-педагога // Вопросы музыкальной педагогики. — М., 1979. — Вып. 1; Виденное и слышанное // СМ. — 1980. — № 8; Классический труд // Там само; Предисловие к

Г. Коган

публикации: *Рубинштейн Арт.* Дни моей молодости: Фрагменты // Исполнительское искусство зарубежных стран. — М., 1981. — Вып. 9; На концерте Скрябина // Пианисты рассказывают. — М., 1988. — Вып. 3; Феруччо Бузони // Там само, тощо. Вступ. ст., комент., ред. та упор. кн.: Школа фортепианной транскрипции. — М., 1937. — Ч. 1. — Вып. 3; вступ. ст., приміт., доп. та ред. нотного вид.: *Бах И. С.* Клавир хорошего строя / Ред. *Ф. Бузони.* — М.; Ленинград, 1941. — Ч. 1; вступ. ст. і ред. кн.: *Беркман Т.* А. Н. Есипова. — М., 1948; вступ. ст., приміт. та ред. кн.: *Гофман И.* Фортепианная игра: Ответы на вопросы о фортепианной игре. — М., 1961; вступ. ст., упор. та ред. нотного вид.: *Бузони Ф.* Избр. соч. для фортепиано. — М., 1969.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство як система наукових дисциплін. — К., 2006; [*Б. а.*]. Книга про Бузоні // Музика. — 1925. — № 2; *Дельсон В., Машистов А.* Григорий Коган // СМ. — 1936. — № 2; *Альшванг А.* Школа фортепианной транскрипции Г. М. Когана // Там само. — 1938. — № 8 (передрук. у кн.: *Альшванг А.* Избранные сочинения. — М., 1965. — Т. 2); *Павлов К.* О пианизме Гр. Когана // Там само. — 1939. — № 2; *Кестенберг Л.* О школе фортепианной транскрипции Гр. Когана // Там само. — № 6; *Николаев А.* Замечательный ученый-музыкант // Сов. музыкант. — 1939. — № 46; *Нейгауз Г.* Несколько слов о Г. М. Когане и его книге // *Коган Г.* У врат мастерства. — М., 1958; *Курковський Г.* Піаністи-педагоги Київської консерваторії (1913–1939 рр.) // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2; *Його ж.* Пианист, ученый, педагог // СМ. — 1977. — № 5; *Майкапар А.* Оригиналы и транскрипции // СМ. — 1973. — № 10; *Григорьев Л., Платек Я.* Коган Григорий Михайлович // Современные пианисты. — М., 1977, 1985; [*Б. а.*]. Г. М. Коган: [Некролог]. — СМ. — 1979. — № 12; *Юзефович В.* Личность истинно разносторонняя // Там само. — 1987. — № 2; *Муха А.* Музикознавство // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Шамаєва К.* З життя Київської консерваторії (1921-й рік) // Маловідомі та забуті сторінки музичної історії України: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 55; *Kochevitsky G.* The Art of Piano Playing. — Evanston, 1967.

А. Калениченко

КОГАН Ісаак Мойсейович [25.03 (7.04).1902, м. Одеса — 2.12.1995, м. Харків] — віолончеліст, педагог. Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1929, кл. влч. О. Тримера). Під час навчання працював в орк. Маріїн. т-ру. 1934–41 — викладач Одес. ССМШ, 1944 — Харків. конс., одночасно концертмейстер групи влч. Симф. орк. філармонії. Учасник 2-х складів фп. тріо (з *Р. Горовиць,* І. Заславським; *Б. Скловським, А. Лещинським*) та повоєнного складу *Квартету ім. Леонтовича* (з А. Лещинським, В. Лазарєвим, Є. Шором).

О. Щелкановцева

КОГАН Леонід Борисович (14.11.1924, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — 17.12.1982, потяг Москва—Ярославль, РФ) — скрипаль, педагог. З. а. РРФСР (1955). Н. а. РРФСР (1964). Н. а. СРСР (1966). Лауреат Ленінської премії (1965). Переможець Міжн. конкурсу ім. королеви Єлизавети (Брюссель, Бельгія, 1951). Почесний академік Нац. італ. академії "Santa

Cecilia" (1982). З родини фотографа. Від 6 років навч. гри на скр. в І. Гольдберга, згодом — у *Ф. Ямпольського* в Дніпроп. муз. уч-щі. Як лауреат обл. конкурсу учнів ДМШ виступав у концертах у Харкові (1933). Від 1934 — учень особливої дит. групи при Моск. конс., від 1936 — Центр. муз. школи у Москві (кл. скр. *А. Ямпольського*). Закін. у кл. скр. А. Ямпольського Моск. конс. (1949) та аспірантуру при ній (1952). Від 1952 — її викладач, з 1963 — професор, з 1969 — зав. кафедри скрипки. 1944–80 — соліст Моск. філармонії. Від 1951 гастролював у містах України, в Австралії, Австрії, Бельгії, Вел. Британії, Канаді, Італії, Німеччині, Новій Зеландії, Польщі, Румунії, США, Франції, країнах Латинської Америки та ін. країнах, у т. ч. з багатьма видат. диригентами світу. Викладав в Італії, Польщі, США, Франції, кол. Югославії та ін. країнах. Мав дуже широкий репертуар. Вик. стиль поєднував високу віртуозність із тонкою музикальністю, відзначався благородством і граційністю *стилю,* емоційною піднесеністю, високим темпераментом, красою і співучістю звуку, тембральним багатством, глибоким проникненням у комп. стиль і задум. Вик. мистецтво К. порівнювали з грою Н. Паґаніні. На концертах К. знято цикл телефільмів-концертів, про нього писали не лише музикознавці, а й композитори (А. Хачатурян, Р. Щедрін) та літератори (І. Андроніков, В. Єрофєєв, В. Катаєв). У Моск. конс. відкрито меморіальну дошку К., провадяться вечори його пам'яті.

Літ. тв.: Воспоминания. Письма. Статьи. Інтервью / Сост. *В. Григорьев.* — М., 1987; Аргентина — Уругвай — Чили — Франция // СМ. — 1956. — № 9; Славные традиции // Там само. — 1961. — № 4; А. И. Ямпольский // Воспоминания о Московской консерватории. — М., 1966; Беседы с мастерами. Леонид Коган / Записали *Л. Гинзбург* и *Я. Платек* // Муз. жизнь. — 1968. — № 14; Новая музыка — новые проблемы // СМ. — 1975. — № 1; Памяти Самуила Фурера // Там само. — 1980. — № 1; Пропагандировать советскую музыку! // Там само. — 1983. — № 1.

Літ.: *Зазовский М.* Леонид Коган. — М., 1956; *Григорьев В.* Леонид Коган. — М., 1975; *Його ж.* Леонид Коган: Творческий портрет. — М., 1984; *Його ж.* Играет Леонид Коган // СМ. — 1964. — № 2; *Його ж.* Магия простоты // Там само. — 1975. — № 1; *Його ж.* Бетховенский цикл Леонида и Нины Коган // Там само. — 1979. — № 5; *Волков А.* Леонид Коган: Творческий портрет. — М., 1978; Леонид Коган (беседы с мастерами) //

Муз. жизнь. — 1968. — № 14; *Астель А.* Леонид Коган // Там само. — 1974. — № 21; *Живов Л.* Играет Леонид Коган // Там само. — 1975. — № 8; *Ромадинов Л.* Скрипка мастера // Там само. — № 14; *Масловский Л.* Триумф скрипача // Там само. — № 18; *Чалаева И.* Концерт Леонида Когана // Там само. — 1976. — № 2; [*Б. а.*]. "Русские блистают..." // Там само. — № 18; *Андроников И.* Волшебный смычок Л. Когана // *Андроников И.* О музыке. — М., 1977; *Урбах Т.* "Скрипичные миниатюры" [...]. Фильм-концерт // СМ. — 1978. — № 9; *Баранкин Е.* Новый ансамбль // Муз. жизнь. — 1979. — № 4; *Його ж.* Династия артистов // Там само. — 1982. — № 6; *Хачатурян А.* Вдохновение, темперамент, мастерство // *Хачатурян А.* Статьи и воспоминания. — М., 1980; Леонид Борисович Коган: [Некролог] // Муз. жизнь. — 1983. — № 4; [*Б. а.*]. Леонид Борисович Коган: [Некролог] // СМ. — 1983. — № 3; *Д. Д.* Его искусство будет вдохновлять советских скрипачей // Там само. — 1984. — № 2; *Рублевская И.* На вечерах памяти [...] Л. Б. Когана // Там само. — 1984. — № 4; *Бурцева Л.* Здесь играл Леонид Коган // Муз. жизнь. — 1984. — № 4; *Володин В.* Художник-патриот // СМ. — 1985. — № 2; *Ерофеев В.* Скрипка Леонида Когана: Из воспоминаний об артисте // Муз. жизнь. — 1986. — № 24; *Ганелина И.* Неизгладимый след в искусстве // Там само. — 1989. — № 14; *Щедрин Р.* Чародей скрипки // Там само. — 2004. — № 11; *Катаев В.* Волшебная скрипка // Сов. культура. — 1983. — 13 окт., тощо. Ін. статті в рад. і заруб. журн. і газ.

І. Лисенко, А. Муха, Н. Семененко

КОГАН Олександр Лазарович (3.12.1895, м. Одеса — 1.05.1980, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — композитор, музикознавець, педагог. Член СКУ. Закін. Одес. конс. (1925, кл. композиції *В. Малішевського* й *В. Золотарьова*). Викладач і зав. навч. частини Одес. муз. уч-ща (1925—32); після реформування його у ССМШ — заст. директора (1933—37). 1932—41 — також викладач і декан Одес. конс. 1941—44 — педагог і зав. навч. частини Куйбишев. (тепер Самар.) муз. уч-ща. 1944—76 — знову в Одес. конс.: доцент, декан (до 1950), зав. кафедри теорії музики (до 1968).

Тв.: для симф. орк. — поема "Одеса" (1946), "Легенда" (1967), 2 увертюри (1952, 1954); для орк. нар. інстр. — Увертюра (1963); Струн. квартет (1950), 2 дит. квартети (1931, 1935); для струн. квартету — Анданте (1931), Алегретто (1958), Скерцо (1959); Фп. тріо (1947); п'єси для фп.; 2 сонатини для скр. й фп. (1950, 1952); для домри й фп. — Соната (1959), Сонатина (1970); хори, пісні.

Літ. тв.: Підручник сольфеджіо (1930—32); Хрестоматія для гармонічного аналізу (1932—33); посібники для розвитку слухових навичок (1935—36) тощо.

Літ.: [*Б. а.*] Пам'яті ушедших // СМ. — 1980. — № 9.

А. Муха

КОГАН Олексій Вадимович (10.11.1957, м. Київ) — джаз. журналіст, радіо- і конц. ведучий, муз. продюсер. Член Міжн. джаз. асоціації журналістів, президії Джаз. асоціації України (1984). Нагороджений почесним знаком "Zasłużony dla kultury polskiej". Закін. ДМШ у Києві (кл. скр.), заочно Київ. ін-т культури. Від 1987 — ред. бюро інформації Київ. джаз-клубу, з 1989 позаштатно, з 1992 штатно працює на радіо. Автор і ведучий понад 3 тис. джаз. радіопередач — зокр. циклових програм "Година меломана" (радіостанція "Промінь" НТРКУ, 1992), "Тема з варіаціями" (FM-радіо "Континент", 1996), "Субота з Олексієм Коганом" (щогодинні включення або ж т. зв. вертикаль) на FM "Мюзикрадіо" (2007), а також низки циклових передач на FM-радіостанціях "Ностальгія", "Супернова", "Радіо Ера FM" та ін. Журн. і газ. статті К. присв. історії і сучасності *джазу*. Ініціатор і організатор багатьох джаз. фестивалів і концертів у Києві (в т. ч. "Джазові вечори з Олексієм Коганом" у нічних клубах, "В гардеробі у Пікассо" в ресторані "Пікассо"), центру "Jazz in Kiev". У Києві відбувся джаз. концерт, присв. 50-річчю К. (2007, Міжн. палац культури і мистецтв), де виступили *Е. Ізмайлов*, *"Менсаунд"*, *І. Закус*, В. Шабалтас, Ю. Шепета, А. Шилкопер та ін.

Літ. тв.: У світі джазу // Музика. — 1995. — № 5; Миф умер вместе с Четом Бейкером // Art Line. — 1996. — № 1; Многодетный Бенсон // Там само. — № 2—3; "Prayer for My Father" ("Молящийся за отца") // Там само; Валерий Волков знает, что он хочет // Luna. — 1996. — Апр., "Якщо виженуть з радіо..." // ПіК. — 2002. — № 34; Майор з тромбоном // Там само. — 2004. — № 10; Пригоди нового Боса або До нас їде Джордж // Там само. — № 16—17, тощо. Статті в газетах. Радіопередачі.

Літ.: *Горячев О.* Кажеш "джаз", маєш на увазі — Коган: У суботу в Жовтневому палаці зберуться найвідоміші джазмени, щоб привітати свого духовного наставника з ювілеєм // Веч. Київ. — 2007. — 9 листоп.; *Константинова К.* Імпровізація на слизькі теми: Олексій Коган: "Серед наших олігархів затятих джазоманів я поки не зустрічав" // Дзеркало тижня. — 2007. — 24 листоп.

А. Калениченко, В. Симоненко

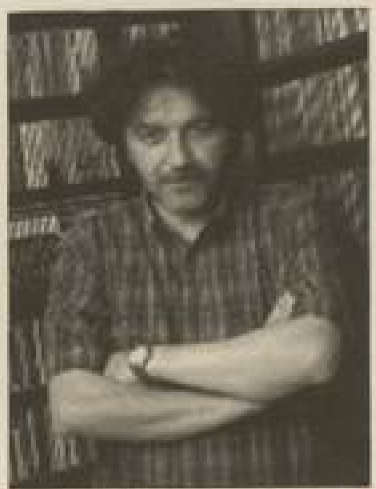

О. В. Коган

КОГАН Павло Павлович [10(22).1899, м. Таганрог, тепер РФ — 28.08.1973, м. Москва, РФ] — конц. діяч, художник. Навч. у Харкові в театр. студії М. Солодовникова. Від 1922 — організатор конц. виступів, гастролей *В. Горовиця*, *Н. Мільштейна*, струн. квартетів ім. О. Глазунова й ім. Комітаса. Очолював конц. групу в системі Наркомосу УСРР (згодом УРСР) "Державні академічні ансамблі та солісти", куди входили, зокр., скрипалі М. Полякін, *Д. Ойстрах*, піаніст *Е. Гілельс*, співачка *З. Лодій*.

Літ. тв.: Встречи с музыкантами. — М., 1964; Очерки о чтецах. — М., 1966; Квартет им. Глазунова // Информационный бюллетень ВОКСа. — 1927. — № 28—29; Зоя Лодий // Зоя Лодий. — Ленинград, 1956; Московские музыканты в Тбилиси // Заря Востока. — 1941. — № 291; Государственный квартет им. Комитаса // Сов. здравница (Кисловодськ). — 1952. — № 224, тощо.

С. Коган у ролі Гвідона (опера "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова)

КОГАН Семен Якович (9.05.1915, м. Гадяч, тепер Полтав. обл. — 1979, м. Київ) — оперний і кам. співак (тенор), педагог. Батько *А. Когана*. З. а. УРСР (1952). Закін. Київ. конс. (1938—46), з перервами, кл. вокалу *О. Брагіна* й *М. Микиші*. 1939—45 — соліст Ансамблю Київ. військ. округу, Укр., Ворон., Сталінгр. фронтів. 1946—61 — соліст Київ. т-ру опери та балету. Провадив активну конц. діяльність — 1-й вик-ць пісень і

романсів *П. Майбороди, Ю. Мейтуса, І. Шамо* та ін. Після 1961 працював у Держ. капелі бандуристів УРСР, провадив пед. діяльність. 1971—79 — муз. ред. Укр. будинку грамплатівок.

Партії: Левко, Кобзар ("Утоплена", "Тарас Бульба" М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Лизогуб ("Богдан Хмельницький", К. Данькевича, 1-е вик.), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Гвідон, Ликов ("Казка про царя Салтана", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Герцог, Альфред, Річард ("Ріголетто", "Травіата", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Турріду ("Сільська честь" П. Масканьї), Пінкертон ("Чіо-чіо сан" Дж. Пуччіні), Йонтек ("Галька" С. Монюшка).

Літ. тв.: Й. Прибік у Києві // Музика. — 1976. — № 3; Оперне товариство // Там само. — 1982. — № 1.

Літ.: *Давиденко Л.* Завжди з музикою // КіЖ. — 1975. — 8 трав.

І. Лисенко

Г. Когут

КОГУТ Геннадій Олександрович (17.03.1944, с. Пустопілля Бобринецького р-ну Кіровогр. обл.) — музикознавець-експериментатор, муз. акустик, педагог, конструктор мікротонових муз. інструментів. Закін. Кіровогр. муз. уч-ще (1963), Київ. конс. як музикознавець-теоретик (1969). 1967—73 — муз. ред. Держтелерадіо УРСР і режисер-постановник муз. програм Палацу культури (тепер Нац. палацу мистецтв) "Україна"; 1973—75 — лаборант кафедри історії музики Київ. конс.; 1975—77 — ІМФЕ (в обох останніх прагнув створити лабораторію муз. акустики); 1977—84 — співробітник Київ. ССМШ, де досліджував звуковисотні властивості муз. слуху в дітей і конструював для цього спеціальну муз. апаратуру (інтонометри); 1985—93 — викладач муз.-теор. дисциплін Київ. муз. уч-ща; 1993—2002 — Київ. держ. ін-ту театр. мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. Від 1966 після знайомства з *О. Оголевцем*, який вважав К. своїм учнем, почав конструювати інтонометри (кілька варіантів) і, слідом за вчителем, мікротонові електромуз. інструменти: 17-щаблевий електроорган, 29-щаблевий [2 варіанти; один з них кол. випускник Київ. конс., музикознавець М. Заливадний використав 1977 для запису ілюстративного матеріалу до курсу "Теорія муз. систем" у Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс.], 41-щаблевий (2-голосий, грифовий), перероблений згодом у 53-щаблевий і 106-щаблевий (2-голосий, грифовий). Від 1999 написав ряд наук. праць із муз. акустики, зокр. мікротоновості. Ініціатор і упор. видання неопубл. праці О. Оголевця "Структура тональної системи" (К.; Л.; Полтава, 2006).

Літ. тв.: Микротоновая музыка. — К., 2005; 41-ступенева темперація та використання її можливостей в сучасній фольклористиці // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка: Серія: Мист-во. — Тернопіль, 1999. — Вип. 2; Акустичні феномени як події // Там само. — Тернопіль, 2003. — Вип. 1 (10); Мікротонові строї та деякі їх моделі // Наук. вісник НМАУ: Музикознавство: з XX у XXI століття. — К., 2000. — Вип. 7; Мікроінтерваліка — чи... знову ті ж самі до-ре-мі... // Укр. муз-во. — К., 2002. — Вип. 31; Мои встречи с А. С. Оголевцом // *Оголевець О.* Структура тональної системи (рос. мовою): Репринтне видання (з дод.) / Упор. *Г. Когут;* Відп. ред. *О. Цалай-Якименко.* — К.; Л.; Полтава, 2006; Автобиография //Там само.

А. Калениченко

КОГУТ-ВАНЬКОВИЧ Ореста Йосипівна (5.08.1947, м. Львів) — скрипалька, педагог. Доцент (1994). Професор (1999). Член Європ. струн. асоціації педагогів "Esta" (1995). Закін. Львів. конс. (1970, кл. скрипки) й аспірантуру при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1977). Від 1969 — викладачка, з 1994 — доцент, 1993—2000 — декан орк. ф-ту, з 1999 — професор Львів. конс. (ЛДМА). Виступає з концертами.

І. Лисенко

КОЖЕВНИКОВ Борис Тихонович [30.11(13.12). 1906, м. Новгород, Росія — 8.04.1985, м. Москва, РФ] — композитор, військ. диригент, педагог. З. д. м. РРФСР (1970). Канд. мист-ва (1942). Професор (1980). Член СКУ, СК РФ. Полковник. Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (1933, кл. композиції *С. Богатирьова*, кл. диригування *Я. Розенштейна*), ад'юнктуру військ. ф-ту Моск. конс. (1942—43). 1931—32 — диригент і композитор у драм. т-рах Харкова, з 1944 — викладач кл. інструментознавства й теор. предметів військ. ф-ту Моск. конс. (з 1944 — доцент), водночас начальник Ін-ту військ. (1950—54) диригентів. Від 1960 — начальник кафедри інструментовки й читання партитур військ.-диригентського ф-ту Моск. конс.

Тв.: для симф. орк. — Танц. сюїта на укр. теми (1935), Симфонієта (1936), Увертюра (1937); Концерт для труби з орк. (1938); для дух. орк. — танці й марші (зокр. на укр. теми); Жалобний марш для фп., пісні, хори тощо.

Літ.: *Рунов Б.* Борис Кожевников //Муз. жизнь. — 1976. — № 3; *Його ж.* Б. Т. Кожевников // *Рунов Б.* О военно-патриотической музыке. — М., 1979; *Його ж.* На юбилейных вечерах [...] Б. Т. Кожевникова // СМ. — 1982. — № 7; *Аксенов Е.* На юбилейных вечерах [...] Б. Т. Кожевникова // Там само. — 1977. — № 4; [*Б. а.*]. Б. Т. Кожевников: [Некролог] // Там само. — 1985. — № 7; *Л. К.* На эстраде ВДК // Там само. — 1986. — № 4; *Іванов В.* Старійшина духової музики // Музика. — 1990. — № 1.

А. Муха

КОЖИЧ Платон Федорович (27.02.1864, за ін. даними 1856 — 1.05.1927) — хор. диригент, педагог. Тривалий час працював учителем музики й хор. диригентом у м. Остер (нині Чернігів. обл.) і Києві. У 1920-х — диригент студ. хору Остерських пед. курсів, згодом — Пед. технікуму. Провадив активну культ.-просвіт. і громад. роботу в роки українізації.

Б. Сюта

КОЖУРА Яків Андрійович [24.10(5.11).1876, м. Київ — 9.06.1963, там само] — гобоїст, педагог. З. а. УРСР (1952). Закін. Київ. муз. уч-ще. Від 1920-х — соліст Держ. симф. орк. УСРР. 1915—34 — викладач Київ. конс., згодом муз. технікуму.

Літ.: *Черных А.* Советское духовое инструментальное искусство. — М., 1989.

О. Кушнірук

КОЖУХАР Володимир Маркович (16.03.1941, м. Вінниця) — диригент. Н. а. РРФСР (1985). Н. а. України (1993). Закін. Київ. ССМШ (кл. *труби*), Київ. конс. (1963, кл. симф. диригування *М. Канерштейна*) й аспірантуру при Моск. конс. (1966, кл. симф. диригування Г. Рождественського). 1965—78 — викладач, з 1993 — професор Київ. конс. 1964—73 — диригент (з 1967 — гол.) Держ. симф. оркестру УРСР; 1973—77 — диригент Київ. т-ру опери та балету; 1977—88 — гол. диригент Муз. т-ру ім. К. Станіславського й В. Немировича-Данченка (Москва), одночасно — викладач Муз.-пед. ін-ту ім. Гнєсіних (Москва). Від 1989 — гол. диригент Нац. опери України. Для вик. *стилю* К. характерне глибинне прочитання комп. задуму і втілення муз. *драматургії* в оригінальній *інтерпретації.* Оркестр п/к К. відзначається органікою загального звучання у поєднанні з яскравим тембровим ансамблем кожної орк. групи. Дириг. техніка позначена виразністю та емоційністю жесту. Поміж учнів К. — *Р. Бабич, М. Прудченко.* Серед вистав — "Золотий обруч" *Б. Лятошинського* (1989), "Тарас Бульба" *М. Лисенка* (1992), "Різдвяна ніч" *Є. Станковича* (1993), "Мазепа" (1991) і "Пікова дама" (1996) *П. Чайковського,* "Петрушка", "Жар-птиця" (2001) та "Весна священна" (2002) *І. Стравинського,* "Манон" Ж. Массне (1974), "Князь Ігор" *О. Бородіна* (1975), "Фауст" Ш. Ґуно (1976), "Набукко" Дж. Верді (1993), "Лоенґрін" Р. Ваґнера (1994), а також "Любов до трьох апельсинів" *С. Прокоф'єва,* "Кармен" Ж. Бізе. Під худ. кер. К. творчим колективом т-ру здійснено виконання вок.-симф. творів, зокр. "Реквієму" Дж. Верді, "Казни Степана Разина" *Дм. Шостаковича,* "Дзвонів" *С. Рахманінова,* "Александра Невского" О. Прокоф'єва, 9-ї симфонії *Л. Бетховена.*

Літ. тв.: Профессионал — дирижер // СМ. — 1980. — № 7; Виконавський аналіз "Карпатського концерту" для оркестру М. Скорика // Укр. музво. — К., 1981. — Вип. 16; Цінуймо талант вдома: [Бесіда *Я. Чорногуза* з *В. Кожухарем*] // Укр. культура. — 1992. — № 6.

Літ.: *Танкіна М.* Барви музики // Вітчизна. — 1973. — № 1; *Туркевич В.* Серце, відкрите для музики // Укр. культура. — 2001. — № 3; *Його ж.* Володимир Кожухар // День. — 2006. — 13 квіт.; *Калиничев С.* Диригент — професія особлива // Музика. — 2001. — № 4—5; *Його ж.* "Не треба напрошуватися в співавтори до Бізе чи Чайковського" // День. — 2004. — 4 лют.; *Москалец А.* Несравненная Турандот // Веч. вести. — 2003. — 24 июня; *Станішевський Ю.* Заключний акорд оперного сезону // Уряд. кур'єр. — 2003. — 5 лип.; *Підлужна А.* Кожна вистава — відкриття // Там само. — 2004. — 31 січ.; *Крюкова О.* Секрет Маестро // Голос України. — 2004. — 5 лют; *Кригель М.* Из рая в ад перелетая // Зеркало недели. — 2008. — 24 янв.; ін. статті в укр. і заруб. журн. і газетах.

Г. Степанченко

Л. Ревуцький і В. Кожухар

КОЖУХІВСЬКИЙ Никон Андрійович (1867, с. Володькова Дівиця Ніжинського пов., тепер Черніг. обл. — ?) — лірник. Грати на *лірі* навч. у с. Галиці в лірника Смаровоза. Часто ходив і співав разом з кобзарем *П. Дубом.* У репертуарі — *псальми* "Ісусе Прелюбезний", "Сон Богородиці", "Про Миколая", "Про П'ятницю", "Про Лазаря", "В славнім граді Єрусалимі", "Блудний син", "Дивна твоя тайна", сатиричні пісні ("Про вдову", "Про тещу", "Міщанка", "Дворянка", "Про Хому і Ярему"), декілька *чумацьких* пісень та танц. музика ("Чечітка", "Щоголь" тощо).

Літ.: *Малинка А.* Прокоп Чуб (переходной тип кобзаря) // Этногр. обозрение. — М., 1892. — Кн. 12.

Б. Жеплинський

Н. Кожуховська

КОЖУХОВСЬКА Ніна Василівна (4.08.1945, м. Тбілісі, тепер Грузія — 4.03.2002, м. Суми) — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог. З. а. УРСР (1978). Доцент (1994). Закін. Тбіліс. муз. уч-ще (1967), Тбіліс. конс. (1972, кл. вокалу н. а. СРСР З. Соткілави, н. а. РРФСР В. Давидової). Впродовж 1973 — солістка Муз. театру Марійської АРСР (м. Йошкар-Ола). 1973—87 — солістка Сум. обл. філармонії. 1987 — викладачка, 1989 — ст. викл., 1993 — доцент Сум. пед. ун-ту. У наук. працях розробляла ідеї нейрохронаксичної теорії Р. Юссона.

У конц. репертуарі — твори укр. і заруб. комп., зокр. "Детская" *М. Мусоргського,* "Еврейские песни" *Д. Шостаковича.*

Мала голос широкого діапазону, сріблястого тембру. Манера виконання вирізнялася музикальністю й артистизмом.

Партії: Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Віолетта ("Травіата" Дж. Верді).

М. Ржевська

КОЖУШКО Григорій Семенович [30.09.(12.10).1880, с. Вел. Писарівка Богодухівського пов., тепер Сум. обл. — 23.01.1924, там само] — кобзар. Осліп у ранньому дитинстві від віспи. Учень *С. Пасюги* з 1902. Отримав "визвілку" і почав кобзарювати 1906. У репертуарі було 4 *думи* ("Про Олексія Поповича", "Про удову", "Сестра і брат", "Івась Коновченко"), переважали *істор.* (зокр. про Морозенка, Нечая, Байду, Залізняка), побут., *ліричні* та *жарт.* нар. пісні, а також патріот. пісні літ. походження (зокр. на сл. *Т. Шевченка*) та власні твори. Разом з кобзарями *П. Гащенком* і *П. Древченком* звертався до Моск. археолог. тов-ва з проханням

виклопотати для кобзарів право вільно кобзарювати. Через активну антиурядову пропаганду в Харків., Катериносл. (тепер Дніпроп. обл.) губ. (у т. ч. у лип. 1911 на запрошення *Д. Яворницького* виступив у Катериносл. музеї) та прилеглих до них укр. етнічних територіях рос. губерній (Вороніж, Курськ, Ростов-на-Дону, Новочеркаськ та ін.), де він мандрував, неодноразово ув'язнювався як інакодумець і порушник громад. спокою. Влітку 1913 разом із С. Пасюгою грав і співав у грязелікарні в Саках. Мав сильний, приємного тембру голос, добре володів *кобзою*. Але поневіряючися по в'язницях, застудився, що призвело до втрати голосу. 1916–17 разом з *І. Кучугурою-Кучеренком* виступав у Петрограді (тепер С.-Петербург), де отримав свідоцтво про "відмінний спів малоросійських пісень" (професор Петрогр. археолог. ін-ту записав його біографію), 1918 разом з *Є. Мовчаном* — у Москві на засіданні одного з наук. тов-в.

Літ.: *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980; *Лавров Ф.* Кобзарі. — К., 1980; *Його ж.* Творці та виконавці українського героїчного епосу // Історичний епос східних слов'ян. — К., 1958; *Черемський К.* Повернення традиції. — Х., 1999; *Його ж.* Шлях звичаю. — Х., 2002.

Б. Жеплинський, Б. Сюта

Є. Козак

КОЗА — див. *Волинка, Дуда, Дутки, Ліра, Реля*

КОЗАК Євген Теодорович (22.04.1907, м. Львів — 27.12.1988, там само) — композитор, хор. диригент, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1957). Закін. Львів. конс. ПМТ (1932, кл. вокалу; 1938, кл. хор. диригування; навч. істор.-теор. дисциплін і композиції у *В. Барвінського*). 1939 — диригент хору Львів. обл. радіо, 1939–41, 1945–51 — його муз. ред. 1951–55 — викладач Львів. муз. уч-ща. 1956–59 — зав. кафедри музики й співів Львів. пед. ін-ту. Від 1959 — доцент, зав. кафедри муз.-пед. ф-ту, 1961–71 — проректор; 1971–75 — зав. кафедри теорії музики й композиції Львів. конс. Від 1952 — відп. секретар, заст. голови, член правління Львів. організації СКУ. Голова Львів. обл. муз.-хор. тов-ва (1960–70). Учасник чол. вок. квартету, автор естр. пісень і обр. укр. нар. пісень для цього колективу. Комп. обдарування особливо проявилось у хор. жанрі. Комп. творчість близька до *фольклоризму* й *постромантизму*. Для комп. манери характерне поєднання фольк. традицій із набутками профес. творчості.

Є. Козак, М. Колесса, А. Кос-Анатольський, С. Людкевич. 1964 р.

Тв.: опубл. — Вибрані хорові твори. — К., 1952; Песни для смешанного хора без сопровождения. — М., 1956; Українські народні пісні без супроводу / Обр. Є. Козака. — К., 1958; Вибрані хорові твори. — К., 1960; Гомін Верховини: Гуцульські, лемківські, бойківські та закарпатські народні пісні в обробці для мішаного та жіночого хорів. — Л., 1962; Хорові твори. — К., 1967; Хорові твори. — К., 1970; для солістів, хору та орк. нар. інстр. — театралізований концерт "Буковинське весілля" (лібр. І. Кутеня, 1956); хори й пісні "Бузок", "Буковинська полька" (сл. І. Кутеня), "Вітер з полонини" (сл. Ю. Гойди, 1956), "На річницю Т. Шевченка" (сл. Лесі Українки), "Під небом України" (сл. Г. Коваля, 1960), "Звела мене не біда" (сл. С. Руданського), "Ой дзвеніть, пісні" (1964), "Верховино, мій ти краю" (обидві на нар. сл.), "Ранок", "Вівчарик", "Цвіти, Україно" тощо; хор. обр. нар. пісень — "Думи мої" (сл. Т. Шевченка), "Стоїть гора високая" (сл. Л. Глібова), "Чорнії брови", пісні про Довбуша, "Віночок лемків. нар. пісень", фантазія на теми укр. нар. пісень "Невдале залицяння" тощо; вок. квартети, терцерти; романси; музика до театр. вистав.

Дискогр.: Грамплатівки *Козак Є.* Обробка укр. нар. пісні "Ой служив я у пана": Держ. хор. капела УРСР "*Трембіта*" п/к *П. Муравського*. — М.: Мелодия, 1956. — 27298; *Козак Є.* "Верховино, мій ти краю" (сл. нар.): Держ. хор. капела УРСР "*Думка*" п/к *О. Сороки*. — М.: Мелодия, 1954. — 2044–45; *Козак Є.* "Над річкою бережком" (*І. Кутень*): сестри *Байко*. — М.: Мелодия, 1962. — Д 0009769-70; "Віночок українських народних пісень" в обр. *Є. Козака*: Держ. капела бандуристів УРСР п/к *А. Міньківського*, солісти — *Д. Петриненко* й *М. Киянець*. — М.: Мелодия, 1962. — Д 00010865-66; *Козак Є.* "Гандзя": тріо бандуристок — *М. Голенко, Т. Гриценко, Н. Писаренко*. — М.: Мелодия, 1980. — С60–14799-800; тощо.

Літ.: *Волинський Й.* Хорова творчість Євгена Козака. — К., 1964; *Його ж.* Хоровое творчество Е. Козака // Украинская советская музыка. — К., 1960; *Фільц Б.* Хорові обробки українських народних пісень. — К., 1965; *Братунь Р.* Високе небо пісень // Україна. — 1977. — № 26; Е. Т. Козак / Памяти ушедших // СМ. — 1989. — № 6; *Баб'юк Л.* Щедрість пісенної душі // КіЖ. — 1977. — 12 трав.; *Її ж.* Майстер хорової пісні // Там само. — 1982. — 26 квіт.; *Єфремова Л.* За майбутнє України // УМГ. — 1982. — Квіт. — черв.; *Павлишин С.* Напийся з чистої криниці // Вільна Україна. — 1987. — 21 квіт; *Зубеляк М.* Закоханий в народну пісню // Митці Львівщини: Календар знаменних і пам'ятних дат на 2007 р. / Упоряд. *Н. Письменна, О. Букавіна*. — Л., 2006, *http://uk.wikipedia.org*.

А. Муха, Г. Степанченко

КОЗАК Іларіон (Ілярій) Іванович? (9.03.1874, с. Синявка бл. м. Ярослава, тепер Польща — ?) — оперний і кам. співак (лір. тенор). Закін. юрид. ф-т Львів. ун-ту (1899), Віден. конс. (1902, кл. вокалу). 1902–04 — соліст Одес.; з 1904 — Віден. опер. Від 1900 постійно виступав з концертами в Галичині (Львів, Тернопіль, Бережани, Рава-Руська та ін.), часто був солістом галицьких "*Боянів*". 1901 взяв участь у Шевченківському концерті у Відні. Працював в оперних т-рах

Австрії (Відень) і Німеччини. У Галичині виступав як кам. співак, співав у Львів. *"Бояні"*. Відомий як інтерпретатор солоспівів *О. Нижанківського*. В концертах виконував твори *М. Лисенка* ("Садок вишневий коло хати", "Ой чого ти почорніло"), *В. Матюка* ("Цвітка дрібная"), *З. Носковського* ("Зів'ялі квіти"), *П. Чайковського* ("Серенада Дон Жуана"), укр. нар. пісні.

Партії: Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фауст (одноим. опера Ш. Ґуно) тощо.

Літ.: *Г. Т.* Ілярій Козак у Тернополі // Діло. — 1901. — 27 листоп.

І. Лисенко, З. Штундер

КОЗАК Павло (бл. 1900, Буковина — ?) — віолончеліст. У 1930-х закін. Чернів. конс. Виступав у Чернівцях у концертах з *Я. Мегасюком*. Разом з останнім був фундатором Театр. оркестру.

І. Лисенко

КОЗАК Сергій Давидович (14.03.1921, с. Кривин, тепер Старий Кривин Славутського р-ну Хмельн. обл. — 13.02.1993, м. Київ) — оперний і кам. співак (баритон), композитор, письменник, поет, муз.-громад. діяч. Н. а. УРСР (1960). Учасник війни 1941—45. Закін. Моск. військ. академію ім. М. Фрунзе (1947), Моск. конс. (1950, кл. вокалу *Л. Савранського*). 1950—83 — соліст Київ. т-ру опери та балету; 1960—73 — голова Муз.-хорового тов-ва УРСР, 1982—87 — худ. кер. Київ. філармонії, 1982—92 — викладач Київ. конс., професор. Гастролював у Болгарії, Вел. Британії, Канаді, Кубі, Німеччині, Польщі, США, Франції. У концертах виконував твори укр. композиторів, укр. нар. пісні. Вик. манері К. була притаманна яскрава образність і акторська майстерність. Записав кілька платівок укр. нар. і мас. пісень. Автор літ. творів, зокр. докум. повістей про *Г. Верьовку*, *М. Гришка*, *М. Донця*, *І. Козловського*, *М. Литвиненко-Вольгемут*, спогадів про *І. Паторжинського*, *В. Третяка*, поет. збірок. Як голова Муз.-хорового тов-ва УРСР брав активну участь у створенні в Києві *Орк. нар. інструментів*, *Чол. хор. капели ім. Л. Ревуцького*, *Київ. кам. хору*; у Дніпропетровську — анс. "Славутич". Започаткував в Україні понад 350 ДМШ, організував 1970 1-й запис від *Є. Адамцевича* "Запорозького маршу", за що зазнав несправедливих звинувачень від влади.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Остап, Еней ("Тарас Бульба", "Енеїда" М. Лисенка), Хмельницький ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Шибак, Мартин (1-е вик.), Горбенко, Шевченко ("Милана", "Арсенал", "Тарас Шевченко" Г. Майбороди), Шакловитий ("Хованщина" М. Мусоргського), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Онєгін, Томський ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ріголетто, Ренато (одноим. опера, "Бал-маскарад" Дж. Верді) та ін.

Тв.: кантата "Дума про Україну" (власні слова й сл. А. Малишка, Я. Шпорти), солоспіви, в т. ч. на сл. М. Рильського ("Яблука доспілі"), І. Франка ("Ви чули ту пригоду"), С. Крижанівського ("Берізка"), В. Бровченка ("Згадай мене"), В. Юхимовича, Б. Олійника, Д. Луценка.

Літ. тв.: Земле моя. — К., 1963; Горинь. — К., 1971; Михайло Гришко. — К., 1978; Я не спав, мамо. — К., 1980; Григорій Верьовка. — К., 1981; Шляхи побратимства. — К., 1982; Пісня серед грому. — К., 1985; Людського щастя два крила // Музика. — 1970. — № 1; Корифей украинской оперы // СМ. — 1976. — № 7; Він завжди був поза конкурсом // *Третяк Л.* Крок у вічність з недоспіваною піснею. — К., 1997, передр.: Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; Чарівний голос // Рад. Україна. — 1982. — 13 лют., передр.: Там само; Дарунок землякам // КіЖ. — 1990. — 2 груд.; Заповіти Григорія Верьовки // Там само. — 2005. — 28 груд. тощо.

Літ.: Співоче поле України. — К., 2004; *Іовса О.* Доля людини // КіЖ. — 1968. — 1 січ.; *Бровченко В.* Пісня серед грому // Прапор комунізму. — 1985. — 27 черв.; *Його ж.* Славний Козак // КіЖ. — 2002. — 6 листоп.; *Його ж.* Подаленіли коні вороні // УМГ. — 2003. — Лип.–верес.; А Козак сміється... / Інтерв'ю *С. Козака* / Розмову вів *О. Переґіденко* // Веч. Київ. — 1991. — 14 берез.; Пам'яті С. Козака // Там само. — 1993. — 16 лют.; *Александрович Є.* Українського дивосспіву витязь // Там само. — 1993. — 29 черв.; *Його ж.* Співак, композитор, письменник, громадянин // Там само. — 1996. — 12 квіт.

І. Лисенко, Г. Степанченко

С. Козак

С. Козак у ролі Т. Шевченка (опера "Тарас Шевченко" Г. Майбороди)

КОЗАК МАМАЙ, козак-бандурист — образ у традиц. фольклорі (представлений у нар. картинах, відомих під назвою "Козак-бандурист" або "Козак-Мамай") та профес. малярстві. Виник в епоху визвольних війн і набув значення гербової емблеми запороз. війська на поч. 17 ст. Нар. картини з цим сюжетом, що не зустрічається у творчості жодного з ін. слов'ян. народів, були поширені на Чернігівщині, Харківщині, Полтавщині й подекуди на Правобережжі.

Образ Козака-Мамая виявляє сталу традицію, розробленість елементів зображення та текстів. Ймовірно, що іконографія "Козака Мамая" має джерела як у схід. (тип обличчя, розташування рук, наявність муз. інструмента, загальний характер), так і в захід. (певна барокова примхливість, декоративність, живописне моделювання обличчя, одягу та ін. деталей, прагнення до індивідуалізації образу) образотворчому мистецтві. Неодмінний атрибут картин "Козак Мамай" — *бандура* або *кобза*, що символізує поетичність, надзвичайну вдачу народу і мрійливість героя. На картинах зображалися різні типи цих інструментів: кобза з 3-а струнами, довгою ручкою (існує припущення, що її назва — бандурка); кобза з більшою кількістю струн та округлим корпусом; інструменти тамбуровидної форми з маленьким округлим корпусом і довгою тонкою ручкою. Вони прикрашалися завитками на головках ручок і різноманітно оздобленими розетками голосників. Кобза-бандура фігурує й у виписаних на картинах текстах: "Сидить козак в кобзу грає, / Що замислить, то все має" або "Гей, гей, гей, бандура моя золотая". Існує варіант зображення козака-бандуриста збоку, а гол.

місце займають 2 запорожці (один танцює, ін. сперечається з хлопцем-скрипалем).

Збагачений побічними сценами "Козак Мамай" чи "Козак-бандурист" сприяв появі нар. сцен з дідами-лірниками або ж дідами-бандуристами у профес. малярстві 19 ст. Укр. *романтизм* в образі козака-музиканта, а в трансформованому вигляді — старця-бандуриста вбачав своєрідну емблему нац. життя. Так, в офорті "Дари в Чигирині" *Т. Шевченко* зобразив "Мамая" на стіні гетьман. будинку, зберігши її семантику як своєрідної нац. святині. Поміж найвідоміших сепій Т. Шевченка — "Сліпий" ("Невольник"), де зображено босого кобзаря у старій свитині (типовий мотив творчості Т. Шевченка-поета — туга за втраченим минулим):

> *"Перебендя старий, сліпий —*
> *Хто його не знає?*
> *Він усюди вештається*
> *Та на кобзі грає.*
> *А хто грає, того знають*
> *І дякують люде:*
> *Він їм тугу розганяє,*
> *Хоть сам світом нудить"*
> ("Перебендя", 1839, С.-Петербург)

Козак Мамай. Двері. Початок 19 ст. Центральна Україна. Дерево, олія. Черкаський обласний краєзнавчий музей

Обкладинка CD "Гей, на Чорному морі"

В. Штернберг в ілюстраціях до 1-о вид. "Кобзаря" Т. Шевченка зафіксував тип старого музиканта з хлопчиком-поводирем, сповнивши свій малюнок глибокою ностальгією за героїчним минулим українського народу.

Одним з найяскравіших проявів мист. зображення кобзарів у 19 ст. є серія картин *О. Сластіона.* Його зацікавлення кобзар. мист. склалося під впливом особистості й гри *О. Вересая.* Одна з перших — портрет *Т. Магадина* (1878): стареча постать у білому одязі на чорному тлі; вгорі на малюнку подано відомості про кобзаря та назви 6 *дум* з його репертуару.

Портрет хлопця Петра, учня *І. Крюковського* (1876), незважаючи на певні відмінності в типажах, також виявляє традиції зображень козаків-бандуристів. Кобзарик сидить біля придорожнього стовпа (з іконою, дашком та верхівкою у формі корсунського хреста), підібгавши ноги й нахиливши голову до грифа 24-струн. бандури й перебирає струни пальцями правої руки.

Наступні портрети кобзарів О. Сластіон створив у 1880-х під час перебування в с. Красилівка на Чернігівщині. Це портрети *С. Зезулі* (1886) й *П. Сіроштана* (1887). Зображення кобзаря С. Зезулі (з перевернутою донизу кобзою за плечима поруч з хлопчиком-поводирем) на чорному тлі в облямуванні квітів нагадує портрети-епітафії. 1901 О. Сластіон малює погрудні портрети *О. Калного* й *М. Дубини* з Полтавщини. Згодом художник використовує у своїх малюнках традиц. зображення кобзарів і лірників на природі чи в хаті. Кобзар. портрети 1900–20-х років різноманітні за характером, мист. рівнем, графічними засобами. Деяких кобзарів він малював декілька разів (зокр., *М. Кравченка* — 5, *О. Савченка* й *С. Пасюгу* — двічі). На одному з портретів М. Кравченка у правому нижньому куті є напис: "Про смерть Барабаша у Вел. Сорочинцях", а зліва — "Дівка бранка", "Плач

Бандурист М. Дубина з Полтавщини. Рисунок роботи О. Сластіона

невільників", "Вдова і три сини", "Три брати озовські", "Буря на Чорному морі" (назви виконуваних ним дум). Етногр. рисами позначені портрети О. Савченка й *П. Ткаченка,* де митець також детально вимальовував вбрання, взуття, бандури. Монументальністю відзначається портрет *П. Гащенка,* ностальгійно-романт. колоритом — портрет "Кобзарь пан-отець м. Миргорода Самійло *Яшний*". У верхній частині картини вказано вік кобзаря — 90 років, а також думи, що почув від нього О. Сластіон — "Три брати Озовські", "Вдова і три сини", "Дівка бранка". Портрети нар. музикантів представлені також у творчості Л. Жемчужникова, П. Мартиновича, В. Маковського, Г. Нарбута, К. Трутовського, С. Васильківського та Е. Андріоллі. У 20 ст. до теми "К. М." зверталися В. Кричевський, А. Дручило, В. Цапко, М. Домашенко, С. Тріпак, В. Перхун, О. Дяченко та ін. Найбільша в Україні колекція "Мамаїв" існувала у Києві й була втрачена під час 2-ї світ. війни. Нині найбільші зібрання картин цієї тематики представлені в експозиціях Дніпроп. музею ім. Д. Яворницького і Київ. музею І. Гончара, поодинокі зразки зберігаються у багатьох краєзнавчих і худ. музеях України. На цих картинах часто зустрічаються нотні фрагменти й тексти укр. пісень і дум.

Традиційна семиструнна кобза К. М., була реконструйована М. Прокопенком на основі народних картин, малюнків О. Рігельмана (1876) й В. Васнєцова (1919), використовувалася ансамблем "*Медобори*", у Капелі бандуристів Полтав. філармонії й Держ. капелі бандуристів.

Образ козака-бандуриста постав у пісні "Козак-Мамай" *З. Штокалка.* Його новітню інтерпрета-

1. Безперчий Д. Бандурист (1860). Національний художній музей України, Київ
2. Красицький Ф. Гість із Запоріжжя (1901). Національний художній музей України, Київ

Штейнберг В. Садиба Григорія Тарновського в Качанівці (1837). Національний художній музей України, Київ

Хор хлопчиків і юнаків чоловічої капели ім. Л. Ревуцького (художній керівник А. Зайцева) на аудієнції у папи Іоанна Павла II

Невідомий художник. Поклоніння волхвів. XVII – початок XVIII ст. Острозький краєзнавчий музей

Колядники. Листівка початку XX ст.

Тріо "Золоті ключі"

1. Забашта В. Коцюбинський слухає Лисенка (1958). Чернігівський державний музей М. Коцюбинського

2. Нарбут Г. Ілюстрація до "Енеїди" І. Котляревського (1919)

3. Епштейн М. Віолончеліст (1919)

Дитячий хор "Зірниця"

Дитячий хор "Зоринка"

Є. Станкович, І. Щербаков, Р. Кофман, В. Матюхін

М. Кацал і капела "Дударик"

Державний ансамбль солістів "Київська камерата"

Муніципальний камерний хор "Київ"

цію створено у к/ф "Мамай" (реж. О. Санін, муз. *А. Загайкевич*).

Літ.: Думи (Історико-героїчний цикл). — К., 1982; *Грушевський М.* Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. — К., 1993. — Т. 4; *Гайдай Л.* Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк, 2000; *Ваврик О.* Кобзарські школи в Україні. — Тернопіль, 2006; *Найден О.* Образ воїна в українському фольклорі. — К., 2006; *Држко О.* Козацькому роду нема переводу або ж Історія козака Мамая // Україна. — 1990. — № 38; *Яворницький Д.* Група кобзарів та лірників на українському ярмаркові // З української старовини. — К., 1991; *Дутчак В.* Бандура в козацькому війську України // НТЕ. — 1994. — № 1; *Черемський К.* Кобзарі і лірники — поводирі козацьких душ // Українська козацька держава: Ілюстрована історія українського козацтва у 5175 світлинах. — К., 2004; *Годенко О.* Образи-коди пам'яті [Скульптурні Мамаї Володимира Наконечного] // Образотворче мистецтво. — 2007. — № 3; *Зінків І.* До походження епоніму "Козак Мамай" // Студії мистецтвознавчі. — 2007. — № 4; *Пошивайло Т.* Народна картина "Козак Мамай" // Історія декоративного мистецтва України. — К., 2007.

Н. Костюк

КОЗАКЕВИЧ Олександр Пахомович (1889, тепер Вітеб. обл., Білорусь — 1959, м. Алма-Ата, тепер Алмати, Казахстан) — оперний співак (бас). Н. а. Казах. РСР (1954). Закін. Петерб. ун-т, Петерб. конс. (1917). Удосконалював вокал у *Л. Сибірякова*. 1917–20, 1933–36 — соліст Маріїн. опери (пізніше — Ленінгр. т-ру опери та балету), 1920–21 — Великого т-ру. Співав також на оперних сценах Харкова, Одеси, Києва, Новосибірська (1927–28), Пермі (1928–29), Свердловська (тепер Єкатеринбурга, 1929–31). Від 1936 — соліст Казах. т-ру опери та балету.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна) та ін.

Літ.: *Басенко О.* Олександр Козакевич // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

КОЗАКЕВИЧ Степан (1905, Білорусь — 1955, м. Нью-Йорк, США) — оперний, конц.-кам. співак (баритон). За походженням білорус. Ще в дитинстві разом з батьками прибув до США, де й здобув вок. освіту. Тривалий час — соліст Чиказької опери й "Summer Opera". У 1940-х — у складі квартету "Cosmopoliten Stars of Opera". 1946 виступав у конц. бригаді з *А. Рудницьким*. Співав з Детройтським і Клівлендським симф. оркестрами. У його конц. репертуарі були твори укр. композиторів, а також нар. пісні.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика. — Мюнхен, 1963.

І. Лисенко

КОЗАКОВ Георгій Миколайович — див. *Казаков Г. М.*

КОЗАРЕНКО Олександр Володимирович (24.08. 1963, м. Коломия Івано-Фр. обл.) — композитор, музикознавець, піаніст, педагог. Лауреат премій ім. Л. Ревуцького (1996), ім. М. Лисенка (2000) та Л. Вітошинського (2004) в галузі композиції; Респ. конкурсу піаністів ім. М. Лисенка (1984), дипломант Респ. конкурсу молодих виконавців (1986). Канд. мист-ва (1993). Доктор мист-ва (2001). Професор (2002). Член НСКУ. Закін. Львів. муз. уч-ще, кл. фп. (1982), Київ. конс., кл. фп. *В. Воробйова*, кл. композиції *М. Скорика* (1989), асистентуру-стажування при ній (1991, кер. — М. Скорик) та аспірантуру з фаху "історія укр. музики" (1992; наук. кер. — *І. Ляшенко*). Від 1992 — викладач Львів. вищого муз. ін-ту — Муз. академії, доцент, професор (2002), проректор з наук. роботи (2002–03), зав. кафедри теорії музики (2005).

О. Козаренко

Глибоке осмислення засад нац. мистецтва — фольклорного, профес., зокр. сакрального — самобутньо проявилось у комп. доробку. У своїх творах з відчутним впливом постромантичних і сентименталістських чинників, К. прагне до синтезування різних мовно-стильових площин. Із перших робіт виявляє інтерес до нар. джерел (особливо гуцул. фольклору) та європ. муз. символіки, експериментування з мовно-виразовими й формотворчими засобами, поліфонічності в різних її проявах, переінтонування, пошуків у галузі інстр. складу. Звернення до давніх основ укр. церк. співу в духовн. творах вирізняється унікальним відчуттям питомого колориту, оригінальним переосмисленням специфіки монодійної стилістики, а також циклічних основ богослужбових ритуалів.

Привабливість стилю К., де поєднуються ознаки *неофольклоризму*, *неокласицизму* та *постмодернізму*, зумовлюється яскравістю творчих концепцій, синтезуванням оригінально трактованих сучас. комп. технік (*алеаторика*, *мінімалізм*) із закономірностями фольклорного (зокр. гуцул.) і сакрального мислення. Імпульсивні, майже експресіоністичні загострення індивідуального вислову співіснують у його опусах з глибоким ліризмом, щирою емоційністю та високою патетикою.

Як піаніст гастролював в Україні та за кордоном (Краків, Ряшів–Жешув, Фрайбург, Таллінн, Братислава, Скоп'є, Москва, Новосибірськ). Активно популяризує укр. музику, що переважає в конц. програмах. Здійснив серію моногр. концертів, присв. *М. Лисенкові*, *Б. Лятошинському*, *А. Кос-Анатольському*, *Й. С. Бахові* та з власних творів. У конц. програмах — твори також *М. Скорика*, *Є. Станковича* та багатьох ін. Виступає не лише як соліст, а й у дуеті з *Л. Шутко*, з Львів. кам. орк.

Тв.: кам. опера "Час каяття" (лібр. С. Ступака за віршами укр. поетів 17–18 ст., 1997), балет "Дон Жуан з Коломиї" (за мотивами творів Д. фон Захер-Мазоха, 1994); вок.-симф. — ораторія "Страсті Господа нашого Ісуса Христа" для читця, солістів, хору та кам. анс. (1996); кам. кантати "Мікросхеми" для голосу з кам. анс. (1989), "П'єро мертвопетлює" для контратенора з інстр. анс. (сл. М. Семенка, 1994); для нар. голосу з кам. орк. — П'ять весільних ладкань з Покуття (1992); мелодрама "Орестея" для читця й інстр. анс. (за трагедіями Есхіла, 1996); для хору й орк. — "Псалом Давидів" (1998); для жін. хору, кам. орк. та органа — "Чотири молебні пісні Діві Марії" (1996); для симф. орк. — Чакона (1990),

"Епістоли" (1991), Концерт для скр. з орк. (1989—94); для кам. анс. — Concerto Rutheno (1991); для стр. інстр. — Ірмологіон (цикл обр. укр. культових напівів доби Бароко, 1988), Sinfonia extravaganza (2001); для органа з орк. — "Сумна пісня" (1994); для 4-х мелодичних інстр. — "Інвенції" (1989); для скр. і фп. — Sonata quasi una Fantasia (1997); для фп., стр. інстр. та флейти — Konzertstük (1990); для анс. ударних — "Оро" (1994); для органа — Пасакалія на галицьку тему (1989); для фп. — "Писанки" (1982—88); для міш. хору — Літургія св. Іоанна Златоустого (1999—2000); "Острозький триптих" (2000), "Пісні Богородиці", "Chansone triste" пам'яті В. Лютославського (1994); хори; романси; музика до театр. вистав.

Літ. тв.: канд. дис. "М. Лисенко — основоположник української національної музичної мови" (К., 1993); докт. дис. "Українська національна музична мова: генеза та сучасні тенденції розвитку" (К., 2001); Феномен української національної музичної мови. — Л., 2000; Деякі тенденції розвитку національної музичної мови у першій третині XX ст. // Укр. муз-во. — К., 1998. — Вип. 28: Музична україністика в контексті світової культури; Національна музична мова в контексті постмодернізму // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка: Серія "Мист-во". — Тернопіль, 1999. — Вип. 1; Львівська філософсько-естетична школа й актуальні проблеми українського музикознавства. // Musica humana. — Л., 2002; Мета- і полікультурний діалог (полілог культур) як ознака Лисенкового музичного тексту. // Музичний твір і проблеми розуміння: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 20; До проблеми взаємодії релігійного і національного в українській духовній музиці (на прикладі творчості М. Лисенка) // Мистецькі обрії — 2001—2002. — К., 2003. — Число 1; Герой людського духа // Musica humana.— Л., 2003; До проблеми нового прочитання текстів національної музичної класики (на прикладі творчості М. Лисенка та С. Людкевича) // Україна та світова музична культура: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 43. Кн. 2; ін. статті в наук. зб.

Літ.: *Конькова Г.* "Дон Жуан з Коломиї..." // *Її ж.* Спрага музики: паралелі і час спогадів. — К., 2001. — Кн. 1; *Слюсар Т.* Камерно-інструментальні сонати у творчості львівських композиторів 90-х рр. (на прикладі творів Ю. Ланюка та О. Козаренка) // Музика Галичини. — Л., 2001. — Т. 6; *Вакула Н.* Стильові аспекти оркестрових концертів О. Козаренка // Наук. записки Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка та НМАУ ім. П. Чайковського. Серія: Мист-во. — 2005. — № 3 (15); *Кашкадамова Н.* Конкурс ім. М. Лисенка. Піаністи // Музика. — 1985. — № 2; *Павлишин С.* Композитори-лірики // Там само. — 1993. — № 3; *Чекан Ю.* Музичний світ Олександра Козаренка // Там само. — 1996. — № 3; Олександр Козаренко: "Напишіть, що я — П'єро з Коломиї". Інтерв'ю // ПіК. — 2000. — № 23; *Сікорська І.* Захер-Мазох допоміг "сплавити" національну музику і модерн балет // Веч. Київ. — 1995. — 19 жовт.; *Загайкевич М.* Оптимістичні нотатки (Київ Музик Фест—97) // КіЖ. — 1997. — 5 листоп.; *Білосвєтова І.* Маленькі відкриття камерного концерту. Розмова з композитором О. Козаренком // Україна молода. — 1994. — 21 жовт.; *Куляєва Н.* Є таке явище — національна музична мова (П'ятий міжнародний форум музики молодих) // УМГ. — 1998. — № 2. — Квіт.—черв.; *Чекан Ю.* Композитор живопетлює... // Україна молода. — 1998. — 31 жовт.; *Його ж.* Відчайдушне прагнення гармонії і краси // КіЖ. — 1999. — 25 верес.; *Колесса К.* Грані таланту Олександра Козаренка // Поступ. — 1999 — 16 лют.; *Десятерик Д.* Брама Дрездена (дні сучасної музики в Дрездені) // День. — 2004. — 22 жовт.; *Ясіновський Ю.* Нова сакральна музика // Там само. — 2007. — 24 січ.

Н. Костюк, А. Муха

КОЗАРИК Іван (1856, с. Самушин, тепер Заставнівського р-ну Чернів. обл. — ?) — нар. скрипаль. З родини бідних селян. У дитинстві втратив зір. Гри на скрипці навч. самотужки. Виступав переважно на Буковині. Інформацію про К. містить газ. "Діло" (1890. — 25 жовт.).

І. Лисенко

КОЗАЦЬКІ ПІСНІ (КП.) — худож. явище соціальної природи, об'єднують різні за жанрами та соціально-побут. тематикою фольк. твори, що, своєю чергою, входять до ширшого кола фольк. *жанрів* (переважно, *істор. пісень*). Виникли й поширились у 16—17 ст. у середовищі запорозького (низового) й реєстрового козацтва. Залишили істор. пам'ятки про видатних ватажків нац.-визв. руху України: гетьманів Вишневецького (Байду), *Б. Хмельницького,* П. Дорошенка, І. Сірка, *І. Мазепу,* П. Полуботка, полковників Д. Нечая, С. Палія та ін. Деякі з КП. набули значення народного *гімну*, гуртували людей у часи нац.-визв. змагань — "Гей, не дивуйте, добрії люди", "Ой у лузі червона калина", "Нумо, хлопці, до зброї". Основні сюжетні мотиви творів циклу КП. — героїка боротьби з ворогами, проводи козака до війська й труднощі подорожування, поради батьків, розлучення з рідними й коханою дівчиною, передбачення подальшої долі, полон, перебування у в'язниці, втеча з неволі, військ. побут, туга за рідною домівкою, смерть на чужині. Окреме місце в сюжетах посідає образ коня — вірного товариша у бою і мандрах.

За муз. особливостями КП. можна поділити на 4 основні групи:

1. Похідні маршові, гуртові 1-гол. (зустрічається гетерофонний і кантовий спів) з парною метрикою, широкими енергійними інтонац. ходами в мелодії ("Ой на горі та й женці жнуть", "Віє вітер, віє буйний"). Темпоритміка маршу має 2 різновиди — як до ходи, так і дещо прискорена, кавалерійська.
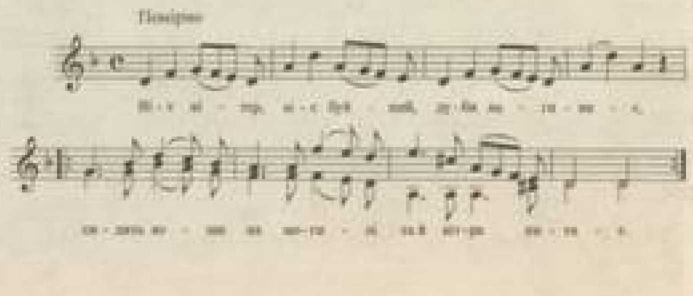
Козацькі пісні. — К., 1991. — С. 26.

2. Ліричні розспівні протяжні пісні сольно-хор. традиції співу з широким діапазоном звучання, огласовками, вигуками "гей", бл. до *протяжної* пісні ("Розлилися круті бережечки", "Ой сів пугач на могилі").
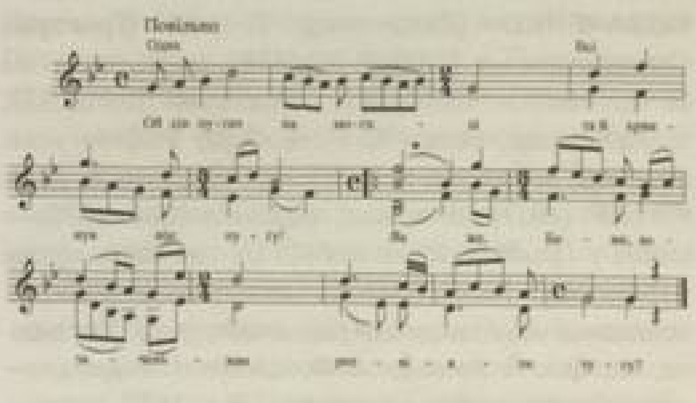
Пісні з Волині. — К., 1970. — С. 208.

3. Багатоголосі сольно-хор. твори подніпров. традиції протяжного співу ("А вже років двісті", "Ревуть, стонуть гори-хвилі", "Ой ви, хлопці-запорожці").
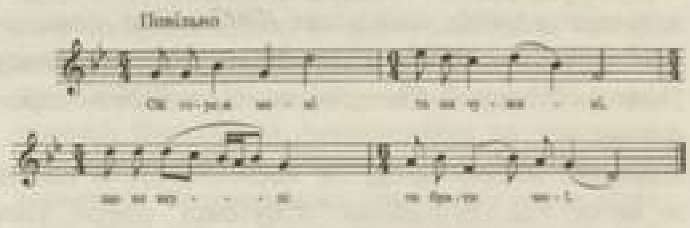
Козацькі пісні. — К., 1991. — С. 31—32.

4. Ліричні КП. сольної традиції ("Я сьогодні щось дуже сумую", "Ой горе ж мені та на чужині", "Гаєм зелененьким").

Внаслідок загальної істор.-політ. ситуації, в якій перебувала укр. фольклористика за рад. часів, КП. сьогодні є одним із найменш вивчених і найсуперечливіших щодо своєї класифікації масивів укр. нар. пісенності. Зокр., щодо тлумачення понять "козак", особливо "запорозький козак", КП. часто ототожнювалися з проявом ідей "буржуазного націоналізму" в укр. громаді й підлягали вилученню з наук. і літ.-публіцист. обігу. Тож цілий ряд укр. фольклористів свідомо вдавався до розміщення зразків КП. у зб. під ін. жанр. атрибутикою, тим самим фіксуючи й зберігаючи цінний фольк. матеріал (як істор. або лір. нар. пісні й навпаки). Відтворення козацького побуту, військ. оточення козака — основної дійової особи, героїчні мотиви КП. дійсно наближають значну їх частину до істор. пісенності. Однак не менша кількість зразків за характером образності, емоц. насиченістю, багатством символіки, поет. особливостями близькі основній масі лір. пісень. З часом вик-ці трансформували деякі КП. у *чумацькі*, гайдамацькі, *рекрутські*, солдатські пісні тощо. Символічно узагальнене трактування постаті козака як молодцюватого парубка, хлопця, чоловіка або й вояка, що, своєю чергою, наклало відбиток на образний зміст багатьох пісень *родин.-побут.* лірики. Тому при створенні каталогу укр. пісенного фольклору більшість КП. вміщено у відповідні розділи родинно-побут. лірики й *епіки*. Зокр., останні мотиви характерні переважно для *балад* із козац. тематикою, хоча в каталозі балад *О. Дея* вони й не виділені в окремий розділ. Однією з гол. постатей у козацько-чумацькому (а іноді й солдатському) середовищі є постать отамана. У баладі "Ой гук, мати, гук, де козаки п'ють" (варіант поч.: "Гей, гук, мати, гук, де жовняри йдуть") козаки (жовніри) чекають на отамана, прагнуть його поради, бо у стані негаразди, але той вмирає, переказуючи останній заповіт дівчині й рідним (зафіксовано у Подніпров'ї, у центр. і зах. областях). В основі пісенної строфи будови ab:cde лежить 5-складовик ееееh та незвична лад. структура — фригійський лад зі змінною терцією й субсекундою, що могла з'явитися тільки у монодійній традиції 1-гол. співу, часто зі значним орнаментуванням у мелодії.

Переважно в зах. областях України, звідки вона, очевидно, мігрувала в середнє Подніпров'я (Полтавщина, Черкащина), побутує козацька балада "Стоїть явір над водою". Козак журиться, ниє серце (записи з Полтавщини). Поїхав на чужину (Московщину — у записі з Полтавщини) й загинув. Наказує насипати могилу, посадити калину, щоб пташки прилітали й приносили з України вісті. У центр. і зах. областях пісня має 6-сегментну 2-рядкову будову (часто з повторенням 2-о рядка) та V $(4+4+6)3_2$ з нестійкою ритмікою у *мелодії*. Перші 2 сегменти об'єднано єдиною інтонац. хвилею, що в записах зі Львівщини спускається до субкварти. Переважають 1-гол. записи, крім подільсько-волинських, що мають розвинену 2—3-гол. фактуру (у 2-й половині 18 ст. авторство цієї пісні приписувалося *С. Гулаку-Артемовському*).

У пісні "Та не жур мене, стара мати" оспівано образ коня — прикметна сюжетна тематика КП. (зафіксовано в центр. областях України). Вона має 5-сегментну пісенну строфу з ампліфікованим V (4+4+6)2, що тут набуває вигляду 5+4+6:4+4+6. За вик. природою пісня багатоголоса протяжна з частими альтераціями основних лад. щаблів і захопленням субтонічного діапазону.
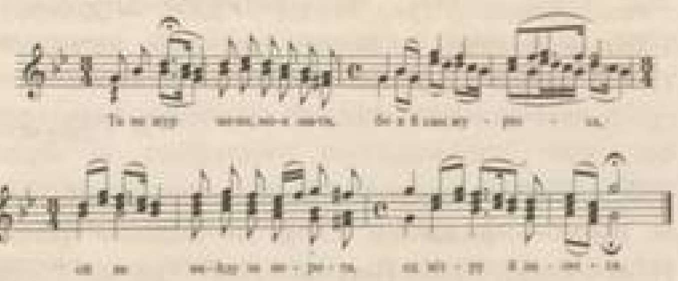
Зап. 1951 *Л. Ященко* в с. Зарубинці Немирівського р-ну Вінн обл. від гурту колгоспників // НАФ ІМФЕ. — Ф. 14—5, од. зб. 243, арк. 20.

У пісні "Ой коню, мій коню, коню вороненький" йдеться про розгульне козацьке життя (поширена переважно у зах. областях, зокр. Чернівецькій). Вона має 4-сегментну структуру 2-рядкової пісенної строфи з повторенням 2-о рядка та 12-складовим V (6+6)3. Записи переважно 1-гол. мелодії рясніють альтераціями VII та IV щаблів мінору ("для додавання жалощів"). У деяких зразках використовується наспів пісні "Ой коли б я знала, де мій милий оре".

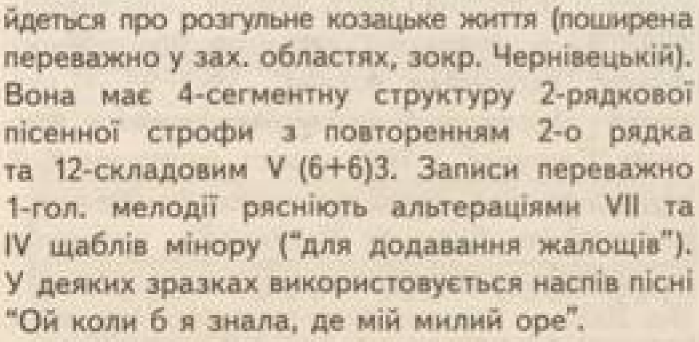

Зап. *Г. Танцюра* на Вінниччині // НАФ ІМФЕ. — Ф. 31—2, од. зб. 38, с. 72, № 2.

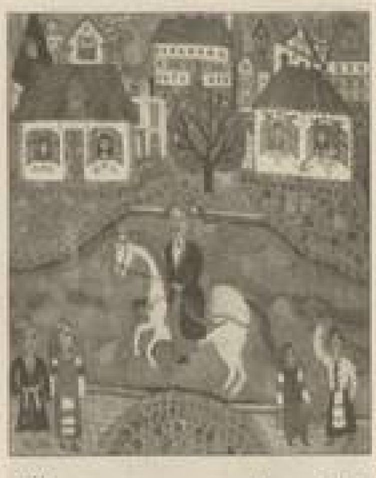

"Їхав козак за Дунай". Малюнок на склі І. Сколоздри

Титульна сторінка видання "Козацькі пісні" (К., 1927)

"Пісня". Малюнок на склі І. Сколоздри

В. Козаченко

У КП. зустрічаються тільки 2-рядкові строфи без приспівів. Строфи укладаються за ізо-метричним принципом, вживаються 2-, 3-, рідко 4-сегментні пісенні рядки. Основна 3-сегментна форма має розмір 4+4+6, що часто ампліфікується (розширюється внаслідок розспівування). У КП. зустрічаються діатонічні й хроматизовані звукоряди, автентичність і плагальність із пізнішими напластуваннями мажоро-мінору, а також різні форми лад. змінності, особливо терцієва, кварто-квінтова.

КП. мають чимало муз. і поет. паралелей, переспівів із родин.-побут. лірикою, піснями про кохання, рекрутськими, історичними, стрілецькими піснями та баладами.

Спеціально вивченням КП. займався *Д. Ревуцький*, який 1927 (в добу т. зв. "українізації") видав їх 2 випуски з розгорнутою післямовою та коментарями, де вміщено обробки *М. Лисенка, О. Сєрова, Я. Степового*, найбільше — *Л. Ревуцького*. Після 1932 з ідеолог. міркувань розробку жанру КП. було обмежено.

Літ.: *Ревуцький Д.* Козацькі пісні. Післямова // Козацькі пісні. — К., 1927. — Вип. 1; Козацькі пісні. — К., 1969; [2]1991; *Іваницький А.* Український музичний фольклор. — Вінниця, 2004; Козацькі пісні / Фольклорні записи та упорядн. Н. Полякової — К., 1991; *Бушок С.* Народно-мистецький образ захисника незалежної України // НТЕ. — 2002. — № 1–2. *Зінов'єва Т.* Культурницька роль козацтва та її усвідомлення в українському вертепі // Питання культурології. — К., 2003. — Вип. 19; [*Б. а.*]. Козацька пісня над Тернопільщиною // Уряд. кур'єр. — 2004. — 30 черв.; Козаки співають (IV Всеукр. фестиваль козацької пісні "Байда") // День. — 2005. — 29 верес.

Л. Єфремова

КОЗАЧЕНКО Валентин Васильович (11.06.1946, м. Київ) — режисер. З. д. м. України (1992). Н. а. України (1998). Лауреат премії "Тріумф" (1999). Закін. Київ. конс. (фп. ф-т, 1969), аспірантуру при ІМФЕ (1976). 1970–73, 1976–79 — режисер-постановник Палацу культури "Україна", 1976–77 — співр. відділу кінознавства ІМФЕ, 1984–88 — худ. кер. Київ. *мюзик-холу*, 1988–92 — гол. режисер дирекції святкових і фест. заходів Київконцерту, 1992–93 — виконавч. директор благодійного фонду "Українська родина", 1993–98 — худ. кер. — директор Київ. міського центру мистецтв "Славутич", з 1998 — заст. директора *Київ. муз. т-ру для дітей та юнацтва*. Режисер-постановник багатьох фестивалів, концертів, сусп.-політичних акцій.

Від 2000 — худ. керівник-директор Укр. акад. фольк.-етногр. анс. "Калина" (засн. 1989, присв. звання академічного — 2004). За цей час колективом було створено вистави: ярмаркове дійство "Боричів тік" (2001), фольк-шоу — оперу-гопак "Карась та Султан" (2004), народну драму "Чарівниця" (2005).

Літ.: *Коскін В.* Фольк-шоу-опера-гопак "Карась та Султан" (постановка вистави за мотивами опери Гулака-Артемовського "Запорожець за Дунаєм" в Театрі оперети) // Слово Просвіти. — 2004. — 8–14 лип.

КОЗАЧЕНКО (Казаченко) Георгій (Григорій) Олексійович — [21.04(3.05).1858, м. Полтава, за ін. даними м. Петербург, Росія — 18.05.1938, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — композитор, диригент, хормейстер, педагог. З. д. м. РРФСР (1937). З поміщ. родини. 1868–1872 — співав у *Придв. спів. капелі* (С.Пб), там навч. музиці в Рибасова й Гунке. Закін. С.-Петерб. конс. (1883, кл. композиції *М. Римського-Корсакова* та Ю. Йогансена, кл. фп. Р. Аменди й Ф. Штейна). Відтоді — хормейстер казенної опери. Від 1889 — гол. хормейстер Маріїнського т-ру в Петербурзі, Викладав теорію музики й хор. спів у хор. класах при ньому, а також в уч-щі правознавства, ін-ті сліпих, інших ін-тах і гімназіях; керував гуртками й тов-вами хор. співу. Виступав як диригент у симф. концертах *ІРМТ* і "Рос. концертах" у Парижі (1898). 1924–38 — кер. хор. класу Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс., з 1926 — професор.

Відомий, насамперед, як хормейстер, а також як автор лір.-комедійної "побутової" опери "Пан Сотник" за *Т. Шевченком*, лібрето якої рос. мовою створив сам, а його укр. варіант — *М. Садовський*. Прем'єра опери й згодом декілька її вистав відбулися в С.Пб. Нар. домі й Маріїн. т-рі п/к автора; ставилася також у Києві — в т-рі М. Садовського й Міськ. оперному т-рі (1912, 1916). Архів К. зберігається у РНБ (С.Пб., ф. 805, оп. 1, од. зб. 133).

Тв.: опери "Князь М. Серебряный" (1883, за ін. даними 1885, за М. Загоскіним і О. Толстим, пост. 1891 у Маріїн. т-рі п/к автора), "Пан Сотник" (1902, за Т. Шевченком, прем'єра в С.Пб. Нар. домі; в т-рі М. Садовського, Київ — 6 жовт. 1911), "Марфинька" (1909); кантата "Русалка" для сопрано, міш. хору та симф. орк.; для симф. орк. — Симфонія *a-moll*, дві "Східні сюїти" (1-а — вірм.), балетна сюїта, "Фантазія на рос. теми" для альта соло й орк.; Струн. квартет; фп. п'єси; хори (чол., жін., міш.), романси на сл. О. Пушкіна, О. Кольцова, І. Нікітіна та ін. Перекладення для фп. (2 й 4 руки) опер "Снігуронька" М. Римського-Корсакова й "Корделія" М. Соловйова.

Літ.: [*Б. а.*]. Г. А. Козаченко: По поводу 20-летнего юбилея // Музыка и пение. — 1903. — № 11 (з хронологічним переліком 1879–1902 муз. творів *op.* 1–35); *Архімович Л.* Оперна шевченкіана // Музика. — 1984. — № 1; *Її ж.* Паралельно з музичними вершинами // Там само. — 1988. — № 4.

А. Муха, І. Сікорська

КОЗАЧИНСЬКИЙ Мануїл (Михайло), ієром. (1699, м. Ямпіль, тепер райцентр Вінн. обл. — 1755, м. Слуцьк, тепер Білорусь) — письменник, педагог, композитор. З родини укр. дрібної шляхти. Закін. Київ. академію (1730), де ще спудеєм викладав риторику. 1730–36 працював у м. Карловцях (Сербія), був засновником, учителем і префектом словено-латинського колегіуму. 1736–46 — викладач риторики й філософії Київ. академії, професор, з 1739 — префект. 1744 студенти співали його *канти*. 1746–48 — ієромонах Видубицького монастиря в Києві, з 1748 — архімандрит Троїцького монастиря в Слуцьку (Білорусь), намісник митр. Київського, Галицького і всієї Малої Русі (територій, що перебували у складі Польщі). Автор *шкільних*

драм, од (одну з од на честь імп. Єлизавети Петрівни було зачитано в Києві в її присутності), панегіриків, навч. літ. творів (деякі писав лат. мовою) тощо. Основоположник сербської нац. драми. Автор трагедокомедії "Трагедія, сиреч печалная повесть о смерти последнего царя сербського Уреша Пятого и о падении Сербського царства" (1745).

Літ. тв.: трагедокомедія „Трагедія, сиреч печалная повесть о смерти последнего царя сербського Уреша Пятого, и О падении Сербського царства" (1745). — Буда, 1798; шкільні драми — Благоутробія Марка Аврелія, кесара Римського... — К., 1744; Образ страстей мира сего...; На тріумфальних дієво-печерських воротах, до ангела, держащего хартію. — К., 1744; Радостные чувствования муз. — К., 1756; навч. твори — Мистецтво риторики у чотирьох книгах іллірико-ретійській молоді, викладена й витлумачена у славено-латинському Карловецькому колегіумі. — Бєлград, 1739 (серб. мовою); Философия Аристотелева по участвованию перипатетиков, изданная [...] Алексию Григорьевичу Разумовскому через Академии киевской префекта и философии троекурсного учителя, иеромонаха Михаила Козачинского. — К., 1745; Cursus philosophicus... — К., 1743; Philosophia Aristotelica... — К., 1743.

Літ.: *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпеґ, 1973; *Ерчич В.* Мануил (Михаил) Козачинскиj и његова трагедокомедиjа. — Нові Сад, 1980; *Трегубенко В.* Мануїл Козачинський (Михайло) // Українська педагогіка в персоналіях. У 2 кн. — К., 2005. — Кн. 1.

А. Калениченко, Б. Сюта

КОЗАЧИНСЬКИЙ Тимофій (18 ст.) — співак. У 1750-х співав у новгородського архієрея Д. Сєченова. 1761 відряжений півчим до рос. посольської церкви в м. Аусбург (Німеччина).

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

КОЗАЧОК (козак) — традиц. укр. 2-частковий *танець* з приспівками жвавого, веселого імпровізаційного характеру. На відміну від метроритмічно й інтонаційно спорідненого з ним переважно сольного *голака* виконується парами. Танці козачкової групи становлять в укр. інстр.-танц. традиції жанрово чи не найчисельнішу її частку, а на переважній частині укр. етнічної території (фактично в усіх етнографічних її зонах, окрім Карпат і прилеглих до них традиційно "коломийкових" регіонів Покуття, Бойківського Підгір'я та Галичини) відіграють також і функцію танцю-приспівки, частково поділяючи її з деякими мелодичними типами *польки*. *Р. Гарасимчук* в основу визначення метроритмічної структури усіх (включно з козачковими) гуцул. танців поклав виведення їх метроритмічної формули, тобто: трохею й амфібрахію щодо *коломийки*, трохею й анапеста щодо *козачка*, анапеста щодо *маршу*, анапеста й спондея щодо *аркана* і т. п. Якщо основу метроритмічної схеми К. становлять трохеїчно-анапестичні структури з особливим вирізненням характерної козачкової ритмофігури з 2-х вісімок і чвертки у прикінцевих (та, рідше, в серединних) кадансах, то мелодична його будова на відміну від ще більш уніфікованої і "спрощеної" голакової значно диференційованіша, як щодо етнографічної визначеності й характерності, так і щодо ритмоструктурних й мелодико-імпровізаційних її видозмін. Навіть просто "на слух" розрізняються (окрім найкраще зафіксованих і досліджених гуцул. і бойків.) ще й полтав., наддніпрян., поділ., волин., поліс., кубан. та, можливо, ін. етнографічні типи укр. К.

Навіть простий перелік сюжетних назв давніх гуцул. і бойків. козачкових танців ("Козак", "Гайдук", "Круглєк", "Джуман", "Джурило", "Голуб", "Ходором", "Метанка", "Ковальський" та новіших — "Козачок", "Тропак", "Тропачок", "Жидок", "Дубельтівка", "Мараморосьий" та ін.) засвідчує досить розгорнуту мережу внутріжанрових різновидів К. у Карпатах. Дані з ін. регіонів значно бідніші, однак, це свідчить про більшу недослідженість, аніж меншу розмаїтість і поширеність у них козачкової лексики.

Найоб'ємніша добірка козачкових інстр. мелодій у зб. "Інструментальна музика" під ред. *А. Гуменюка* вміщує 124 зразки з варіантами, поміж них 20 — з Гуцульщини й Покуття; 15 — з Наддніпрянщини; 14 — з Полісся; 10 — з Поділля; 2 — з Буковини; а решта — без визначення регіонів (переважно це записи *М. Лисенка* з Наддніпрянщини). З найновіших публікацій маємо 14 бойків. нотографічних одиниць у записах *М. Хая*, кілька танців козачкового типу з Поділля Б. Водяного, О. Бута та з Полісся у записах *Ф. Колесси* й *К. Мошинського*.

Поміж найхарактерніших типологічних рис мелодики танців голаково-козачкового типу вирізняються: співвідношення домінуючих у порівняно давніших зразках гармонічних фігурацій із зворотами мелодичного типу, що характеризують пізніші форми інтонаційного мислення; субквартові стрибки до тоніки на поч. мелодичних зворотів зачинкового характеру; схильність до широкоамбітусної структури мелодії; висхідні гамоподібні ходи від субквар-
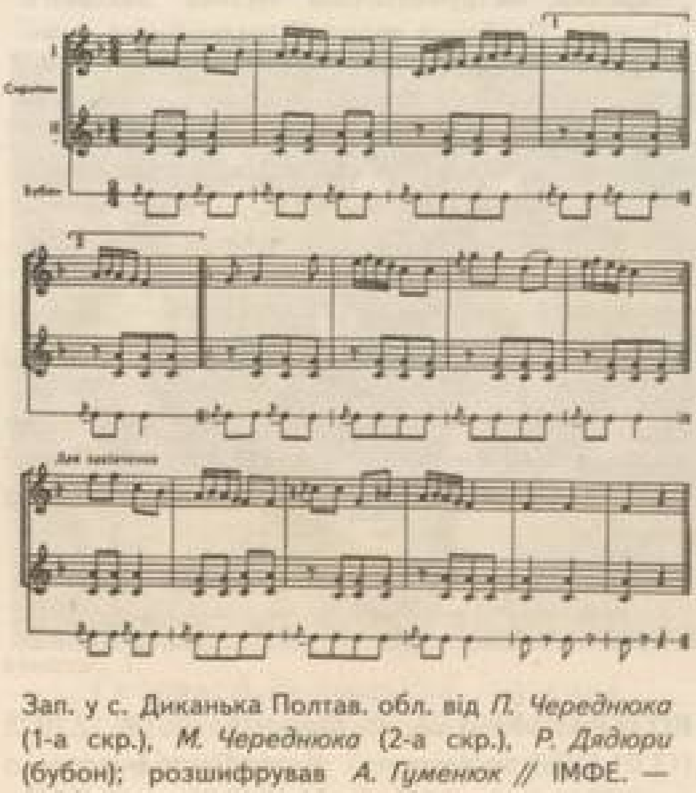
Зап. у с. Диканька Полтав. обл. від *П. Череднюка* (1-а скр.), *М. Череднюка* (2-а скр.), *Р. Дядюри* (бубон); розшифрував *А. Гуменюк* // ІМФЕ. — Ф. 214–10, од. зб. 84.

ти до тоніки; виразна діатонічність у зразках центр.-укр. походження; хроматизована альтерованість (підвищення) IV щабля в зах.-укр. зразках із запозиченою міжжанровою "проміжною" мелостилістикою; наявність епізодичного 2-голосся.

Поміж виразно виокремлених тут 2-х внутрішжанрових підгруп, давні власне козачкові типи танц.-приспівкового й сюжетно-ілюстраційного характеру тяжіють до монотемат. викладу, "помірно" ускладненої темпоритміки, діатоніки та мелодико-гармонічної будови мелодичного контура, тоді як козачкові танці змішаного (коломийково-козачкового) типу мають здебільшого розгорнуту, імпровізаційно розвинуту композицію, порівняно більш загострений і прискорений темпоритм та альтерованішу мелодичну структуру. Стилістика К. 1-ї підгрупи тісніше пов'язана з давніми пісенними й інстр.-танц. шарами півн.-центр.-укр. фольклору, 2-ї — із стилістично пізнішим зах.-укр. і напливовим *мелосом.*

Літ.: Інструментальна музика / Упор., вступ. ст. та прим. *А. Гуменюка.* — К., 1972; Украинские народные наигрыши / Сост. *В. Гуцал,* вступ. ст. *С. Грицы.* — М., 1986; Музичний фольклор з Полісся у записах *Ф. Колесси* та *К. Мошинського* / Упор., вступ. ст., прим., перекл. з польс. *С. Грици.* — К., 1995; *Хай М.* Народное музыкальное исполнительство Бойковщины: Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — К., 1990; *Його ж.* Музично-інструментальна культура українців (фолкльорна традиція). — К., Дрогобич, 2007; *Його ж.* Традиційний музичний інструментарій Полісся (до питання примітиву в музиці //Родовід.—1997. — Числ. 16; *Його ж.* Семантика інструментальних награвань у сучасному весільному обряді с. Зеленьків на Черкащині // Проблеми досліджень усної історії східно-європейських сіл 1920—1940 років. — Черкаси, 1998; *Його ж.* Традиційні народні інструменти українців в аспекті сучасного суспільно-політичного процесу // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — Вип. 1; *Його ж.* Бойківські танки козачкової групи (Спроба структурного аналізу) // Музичний фольклор в системі навчання та виховання молоді. — Тернопіль, 2000; *Водяний Б.* Народна інструментальна музика Західного Поділля. Проблема еволюції традиційного музикування: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1994; *Грінченко М.* Українська народна інструментальна музика // *Його ж.* Вибране. — К., 1959; *Горячева І.* Жанрова класифікація традиційної інструментальної музики // НТЕ. — 1985. — № 3; *Harasymczuk R. W.* Tańce huculskie.— Lwów, 1939; *Mierczyński S.* Muzyka Huculszczyzny. — Warszawa, 1965.

М. Хай

КОЗЕНЕВСЬКИЙ Кирило (18 ст., Полтавщина) — співак. У 1740-х — соліст Придв. хору в С.-Петербурзі. 1746 призначений сотником Лубенського полку.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

В. Козерацький

В. Козерацький у ролі Вакули (опера "Черевички" П. Чайковського)

КОЗЕРАЦЬКИЙ Василь Федосійович [31.12.1905 (13.01.1906), с. Грузьке, тепер Голованівського р-ну Кіровогр. обл. — 29.12.1982, м. Київ] — оперний і оперетковий співак (драм. тенор). Н. а. УРСР (1957). Закін. Одес. муз.-драм. ін-т (1931, кл. вокалу В. Селявіна). 1931—34 — соліст Укр. пересувного муз.-драм. т-ру, 1934—37 — Дніпроп., 1937—51 — Київ. т-рів оперети, 1951—59 — Київ. т-ру опери та балету. Виконав бл. 60-и ролей у різних оперетах. Записав на грамплатівки 2 арії з опер укр. композиторів. 1963—65 — викладач Київ. театр. ін-ту, 1965—82 — Київ. конс.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Андрій, Вакула ("Тарас Бульба", "Різдвяна ніч" М. Лисенка), Богун ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Василь ("Милана" Г. Майбороди), Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Ликов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Радамес, Річард ("Аїда", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе).

Літ.: *Тольба В.* И в оперетте, и в опере // *Його ж.* Статьи. Воспоминания. — К., 1986 (відп. фрагмент укр. мовою передр. у кн.: Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003).

І. Лисенко

КОЗИК Федір Семенович (1914 — ?) — контрабасист, педагог. Закін. Одес. конс. (кл. *С. Херсонського*). 1945—74 — концертмейстер групи *к.-басів* симф. орк. Одес. філармонії, викладач кл. к.-басу Одес. муз. уч-ща. Поміж учнів — В. Шолохов — викл. кл. к.-баса *Луцьк. муз. уч-ща,* Г. Шушман — конц. групи к.-басів симф. орк. Дніпроп. філ.

Б. Столярчук

Д. Козинець

КОЗИНЕЦЬ Дмитро Іванович [26.10(08.11)1906, м. Суми — 20.01.1970, м. Харків] — оперний співак (баритон). З. а. УРСР (1951). Лауреат Сталін. премії (1952, за виконання партії Бориса Годунова в одноим. опері М. Мусоргського). Закін. Харків. конс. (1941, кл. вокалу *П. Голубєва*). 1943—46 — соліст армійського ансамблю пісні і танцю, 1946—58 — Харків. т-ру опери та балету.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Богдан ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Онєгін, Мазепа ("Євгеній Онєгін", одноим. опера П. Чайковського), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Демон ("Демон" Ант. Рубінштейна), Амонасро, Ріголетто ("Аїда", одноим. опера Дж. Верді).

Літ.: [*Б. а.*]. Пам'яті товариша: [Некролог] // Веч. Харків. — 1970. — 22 січ.; *Маркотенко І.* Дмитро Козинець // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОЗИЦЬКИЙ Пилип Омелянович [11(23).10.1893, с. Летичівка, тепер Черкас. обл. — 27.04.1960, м. Київ] — композитор, музикознавець, педагог, муз.-громад. і держ. діяч. З. д. м. УРСР (1943). Професор (1945). З родини священика. Навч. у Київ. духовному уч-щі (з 1902), духовній семінарії (1905), закін. істор. відділ Київ. духовної академії (1917), останній диригент її акад. хору (1914—15), написав дослідження про музику в КДА (1917). Належав до активних членів УАПЦ, виступав із доповіддю "Про українські церковні співи" на

Всеукр. УАПЦ соборі (1921). Закін. Київ. конс., кл. композиції *Б. Яворського*, кл. гармонії та інструментовки *Р. Глієра* (1920). Викладач історії укр. музики *Київ. муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка* (1918–24), Харків. муз.-драм. ін-ту (1925–35) та Київ. конс. (з 1935); в останній очолював кафедри — історії укр. музики (1944–49), історії укр. і заруб. музики (1949–57), історії музики (1957–60). Один із засновників і керівників Комітету пам'яті М. Леонтовича (1921), *Всеукр. муз. тов-ва ім. М. Леонтовича* (1922–28), "*Гарту*" (1923–25), *ВУТОРМу*, згодом *СКУ*. Гол. ред. ж. "*Музика*" (1923–27), заст. гол. ред. ж. "*Музика — масам*" (1928–31), "Рад. музика" (1932–41). У Харкові був також інспектором музики й головою Вищої муз. ради при Наркоматі освіти УСРР (1925–35). 1939–41 — худ. кер. Респ. філармонії в Києві. 1943–48 — заст. голови Комітету у справах мистецтв при Раді нар. комісарів УРСР. 1952–56 — голова правління СКУ; з 1952 — член правління СК СРСР; ініціатор і голова Хор. тов-ва УРСР (1959), згодом Муз. тов-ва (тепер Всеукр. муз. тов-во).

Особливості виховання, різнобічне знання спів. традицій (духовних і світських) зумовили спрямування творчих інтересів К. до хор. музики. В ранніх композиціях для церк. відправ помітне прагнення до новаційного розширення її стильових засад, пошукового поєднання елементів традицій стародавнього *розспіву* з нац. стилістикою, спертою на нар.-пісенну інтонаційність. Ладо-гармонічні особливості й лінеарність фактури виявляють модерне мислення К., прагнення до оновлення муз. мови, хоча *стиль* музики наближався до *романтизму*, згодом до *постромантизму*. Навіть вільний метр у його творах сприймається як алюзія зі знаменними композиціями, *стилізаціями*, характерними для мист. тенденцій поч. 1920-х. Короткочасне функціювання духовних творів, підготовлених К. до друку (за окремими винятками неопубл.) спричинилося до забуття на батьківщині цієї галузі його творчості, на відміну від довгочасного репертуарного життя музики К. в осередках укр. діаспори.

Пед. і хормейстерське обдарування К. виявилось у праці з дит. хором 1-ї Київ. гімназії (згодом — 1-ї трудової школи), що став найкращим дит. колективом міста. На прохання К. для його хору *М. Леонтович* написав декілька *хорів* до шкільної інсценізації казки Б. Грінченка "На Русалчин Великдень". Ентузіазм юних хористів, успіх у публіки надихнули М. Леонтовича на створення одноим. *опери*. Для того самого колективу К. опрацював "50 нар. пісень для школи" (рукоп. втрачено). Тому самому хорові присв. і зб. "Десять шкільних хорів", видана 1922, що містить власні твори К. у "новопісенній" манері на сл. *Т. Шевченка*, Б. Грінченка, П. Куліша, *О. Олеся*, *П. Тичини* та ін. Унаочнення для дітей різних принципів муз. компонування покладено в основу хор. зб. "Волошки" (1926), де з інтонацій однієї теми ("звукограми" імені поета — Basil Ella/h/) вибудовано різні за формотворенням частини *циклу* сюїтного типу.

Цикли конц.-хор. опрацювань нар. пісень К. розвинули здобутки *К. Стеценка* й М. Леонтовича в цій галузі. У хор. циклі "Вісім прелюдів-пісень" (1923, присв. пам'яті М. Леонтовича) — вибагливий добір пісень, цілісна циклічна *драматургія*, психологічне розкриття образів, віртуозна поліфон. техніка, динамізм остинатних розробок ("Ой дуб-дуба", "Ой коляда колядниця"). Цикл одразу ж став репертуарним. Циклам "Чотири нар. пісні" (1927) і "Вісім укр. нар. новел" (1938), де добір зразків здебільшого мотивовано класово-соціальною тематикою, притаманні глибинна настроєвість, лінеарна техніка, синтез нар.-підголоскової та імітаційної поліфонії, ладо-гармонічна динаміка. Еталоном худ. досконалості стала новела-*веснянка* "Не стелися, зелений кудрявчик". Інтерес до циклічних композицій вирізняє також ориг. хор. твори К. Диптихи "Червоний заспів" —"Риємо, риємо" й "На зелені килими", сл. В. Чумака (1925), "Червоним шляхом" — "Голод" і "Нова Атлантида", сл. М. Йогансена й *В. Сосюри* (1925), "Дивний флот" — "Плач Ярославни" й "Дивний флот", сл. П. Тичини (1926) становлять новаторські спроби протиставлення контрастних 2-х картин як антиподів, об'єднаних єдиною худ. ідеєю циклу, а іноді й спільними стильовими елементами, арками. Конструктивна ідея циклів-диптихів знайшла розвиток і в ін. *жанрах* укр. музики. Цьому сприяли неабиякий інтерес до нових можливостей такого типу циклу й худ. цінність композицій К., популярних поміж муз. колективів. Упродовж 1940—50-х К. звертався до жанру *кантат*. Окрім "Кантати пам'яті М. В. Лисенка", сл. *М. Рильського* (співавт. — *М. Вериківський*, 1942) і "Наше майбутнє" (1949), що залишилися в рукописі, ці твори присв. заідеологізованій суспільно актуальній тематиці. Найбільший резонанс мала акапельна кантата "Пам'яті більшовика", сл. М. Рильського. 3-част. цикл для міш. хору за композиційною структурою виростав із традицій давніх *хор. концертів*. У 1-й частині включення опрацьованої М. Леонтовичем пісні "Із-за гори

Сидять: А. Рудницький, дружина П. Козицького, П. Козицький. Стоять: В. Барвінський, Б. Бережницький, С. Людкевич (1927 р.)

П. Козицький

сніжок летить" (без слів) як вступу до трагічного "Голову, друзі, схилімо у тузі" розвивало традиції використання нар.-пісенного матеріалу в музиці для відправ (зокр., "Панахиди" К. Стеценка). На той час кантата К. була поодиноким сміливим нагадуванням про давні нац. традиції для молодшої генерації композиторів. Поміж конц. хорів К. глибиною змісту, етичністю вирізняються "Пісня про пісню" й "Народе мій", обидва на сл. М. Рильського, засвідчуючи високий, не цілком зреалізований потенціал їх автора. Вел. популярність мав свого часу поривний "Юнацький марш" (1925), сл. В. Поліщука. Поодинокими опусами представлено у творчому доробку К. *солоспів* і сольну *пісню*. Неопублікованими лишилися ранні романси на сл. П. Тичини (1920) і *Г. Сковороди* (1944). Видрукувані зразки цього жанру досить різнопланові: пантеїстичне замилування природою, витончений ліризм у солоспівах на сл. П. Тичини ("А я у гай ходила", "Укрийте мене" — 1921), конфліктні зіставлення тематизму, типів вок. артикуляції, ускладненої фактури супроводу в драм. діалозі "Він шепнув мені", сл. Р. Тагора (1928), дисонантна насиченість експресивної "Балади про ката", сл. М. Терещенка (1933) засвідчують експеримент. пошуки індивідуалізованого відтворення худ. образів. Значно традиційнішими видаються пісні повоєнного часу ("Колискова", сл. М. Рильського, "Пісня про Гулю Корольову", сл. Є. Ільїна тощо).

Автор першого в Україні твору для солюючого духового інстр. з орк. — Варіацій на нар. пісню для фагота й малого орк. Цей твір є також одним із перших зразків звернення композиторів Рад. України до лемківської нар. пісні (зокр. "А сова кральова" зі зб. *Ф. Колесси* "Народні пісні з Галицької Лемківщини").

У кам.-інстр. музиці ранні поодинокі спроби компонування фп. *сюїти* ("Сторінки дитинства", 1913) і Струн. квартету (2 част., 1913) виявили найбільш імпонуючі для К. жанри. В його доробку серед. 1920-х для струн. *квартету* створено Варіації на купальську тему (1925) й Сюїту ("Хореофрагменти", 1927, неопубл.). Варіативність, подібну до "Волошок", засновано до теми укр. нар. пісні "Ой на Івана, на Купала", що зазнає трансформацій: експонування у вступі, видозміни у грайливому *скерцо, ноктюрні, марші, колисковій, фузі*, фінальній *варіації* та проведення

П. Козицький, М. Грінченко, М. Вериківський.

автент. теми у післямові. Варіаційний принцип покладено і в основу Сюїти на башкир. тему для струн. квартету (2-а ред. — 1947).

Неопублікованими й непоставленими залишились оперні композиції К.: "Невідомі солдати" за одноим. п'єсою Л. Первомайського (1932), присв. колізіям громадянської війни (2-а ред. — "Жан Жірарден", 1937), а також "За Батьківщину" (1941). Перша опера має ознаки муз. *драми*, наскрізну дію, симф. розвиток, розмаїту лейтмотивну систему, гармонічну загостреність муз. звучання, превалювання декламаційності в мовленні дійових осіб, виразні хор. епізоди.

Автор музики до театр. вистав, у т. ч. у т-рі "Березіль" *Леся Курбаса*.

У серед. 1930-х К. створив музику до к/ф: "Повінь", "Мати", "Тамань", "Сонячний маскарад", "Партизанська донька", згодом — "Квітуча Україна", "Кубанці", "Українські пісні", де вдало ілюстровано зоровий ряд, часто за допомогою фольк. матеріалу або ориг. музики (пісня "Над нами, товаришу, небо прозоре" з к/ф "Квітуча Україна"). Фрагменти театр. та кіномузики композитор використав для орк. творів: з музики до п'єси *Я. Лопатинського* К. скомпонував програмну 4-част. сюїту "Козак Голота" (2-а ред., 1934), з музики до к/фільму "Повінь" — сюїту "П'ять мініатюр" (2-а ред., 1962), з "Партизанської доньки" — одноим. *симф. поему* (2-а ред., 1963).

Музикознавча діяльність К. розпочалася фундамент. дис. дослідженням "Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування", завершеним у берез. 1917. Розкриваючи визначну роль цього закладу для розвитку муз. освіти і професіоналізму в Україні й Росії, молодий дослідник методологічно точно визначив здобутки найпродуктивніших просвіт. етапів його істор. розвитку та стагнацію "пореформенного" (після 1819 КДА) звуження сфери освіт. діяльності. Опрацювавши вел. документ. матеріал, К. схарактеризував постановку муз. освіти у братських школах України 16—18 ст. і принципи фахової підготовки в Академії музикантів-регентів, співаків, теоретиків та композиторів, діяльність її знаменитого хору і його диригентів. Дослідження вважалося загубленим. Віднайдене через 52 роки, вже по смерті К., воно виявилося концепційно й фактологічно багатим здобутком для музико-знавців і культурологів; було підготовлено до друку *О. Шреєр-Ткаченко* (1971). Суголосно до ідей демократичної розбудови муз. культури К. створив низку оригінальних метод. розробок для освоєння специфіки музики, розуміння процесів формотворення, був автором перших цінних нарисів про творчість М. Леонтовича й К. Стеценка, розвідок про укр. нар. пісню, про Т. Шевченка й муз. культуру тощо.

К. перебував у центрі муз.-громад. життя 1920—50-х, провадив активну організаційну, пед., публіцист. та лекторську роботу.

Поміж учнів і аспірантів — музикознавці *М. Гордійчук, Н. Горюхіна, С. Грица, Л. Єфремова, Л. Ївахненко, О. Малозьомова, Т. Некрасова, С. Павлишин*, З. Параско, Г. Парфеновська, *Л. Пархомен-*

ко, В. Таловиря, О. Шреєр-Ткаченко, *Л. Хлєбникова, З. Юферова.*

Тв.: опери "Невідомі солдати" (лібр. Л. Первомайського, 1934, рукоп.); 2-а ред. "Жан Жірарден" (1937, рукоп.); "За Батьківщину" (лібр. С. Кудаша й Х. Ібрагімова, 1941, рукоп.); для симф. орк. — "Пісня" (1913, рукоп.), для фагота й малого оркестру (1929); сюїта "Козак Голота" (Х., 1934), сюїта "П'ять мініатюр" (К., 1962), поема "Партизанська донька" (К., 1963); вок.-симф. твори — кантати "Співцеві народу", пам'яті М. В. Лисенка, сл. М. Рильського (у співавт. з *М. Вериківським*, 1942, рукоп.), "Наше майбутнє" (1949, рукоп.), "Пам'яті більшовика" для міш. хору, сл. М. Рильського (М., 1951); "Здрастуй, весно", сл. Г. Плоткіна (К., 1952); церк. твори: з відправи Всенічної — "Благослови, душе моя"; "Світе тихий (Світло тихе)", "Богородице діво", "Нині відпускаєш", "Від юності моєї", "Хваліте ім'я Господнє"; з Літургії — "Херувимська пісня", "Милість миру"; зі Шлюбу — "Щасливий чоловік"; Канон на Різдво Христове, Христос воскрес (три твори); для хору — Десять шкільних хорів (К., 1922), Вісім прелюдів-пісень (К., 1923); диптихи — "Червоний заспів": "Риємо, риємо", "На зелені килими", сл. В. Чумака // Червоний заспів. — К., 1925. — Вип. 1; "Червоним шляхом": "Голод", сл. М. Йогансена, "Нова Атлантида", сл. В. Сосюри // Там само. — К., 1925. — Вип. 3; "Дивний флот": "Плач Ярославни", "Дивний флот", сл. П. Тичини (Х.; К., 1926); "Юнацький марш", сл. В. Поліщука // Червоний заспів. — К., 1925. — Вип. 2; зб. "Волошки" (Х., 1926), Чотири нар. пісні (Х., б. д.), "Вісім українських народних новел" (М., 1938), "Ми Країни радянської діти": Зб. пісень для дітей (К., 1950), "Москва", сл. П. Тичини (К., 1951); "Народні пісні. Чеські, моравські, словацькі, польські" (К., 1952), "Олександру Пушкіну", сл. П. Тичини (К., 1953), "Пісня про пісню", сл. М. Рильського (К., 1956); "В щасливий зростаємо час": Пісні для дітей (К., 1959); "Українському радянському народові", сл. М. Рильського (К., 1963); для струн. квартету — Квартет (2 част., 1913, рукоп.), Варіації на купальську тему (Х., 1925), сюїта "Хореофрагменти" (1927, рукоп.); Сюїта (тема з варіаціями на башкир. нар. мелодію) (М., 1947); для фп. — сюїта "Сторінка дитинства" (М., 1913), Сім прелюдів (Х., 1926); пісні й солоспіви, всього 23 назви, з них 5 у вид. зб.: "Масовий спів" (Х., 1926); "Він шепнув мені", сл. Р. Тагора (К., 1928); "Коли почую твій співучий голос", сл. П. Филиповича (К., 1928); "А я у гай ходила", сл. П. Тичини (К., 1927); "Укрийте мене", сл. П. Тичини (К., 1928); "Руки", "Балада про ката", "Авіаційний мітинг", всі — сл. М. Терещенка (Х., 1933); Чотири західноукраїнські народні пісні (К., 1934);"Ой ви зорі вранішні", сл. М. Ісаковського (К., 1940); "Ой ти, птичко жовтобока", "Будь здорова, природо", сл. Г. Сковороди, (1944, рукоп.); "Колискова", сл. М. Рильського // Пісні та хори про Велику Вітчизняну війну (М., 1944), "Пісня про Гулю Корольову", сл. Є. Ільїна // Там само; "Пам'яті Леніна", сл. Джамбула (К., 1953); музика до худож. і докум. фільмів: "Дочка партизана" (1934, реж. О. Маслюков, "Українфільм", Одеса, озв. 1937), "Повінь" (1936, реж. Л. Голуб, М. Садкович, "Українфільм", Одеса), "Сонячний маскарад" (1936, реж. Є. Григорович, "Українфільм", Одеса), "Кубанці" (1939, пісні на сл. В. Сосюри, реж. М. Володарський, М. Красій, Київ. к/с), "Стожари" (1939, реж. І. Кавалерідзе, Київська к/с).

Літ. тв.: Спів і музика в Київській духовній академії за 300 років її існування. — К., 1917 (рукоп.), 1971; Музика масам: Зміст, форми й методи музично-політосвітньої роботи. — Х., 1928; Борис Лятошинський і його опера "Золотий обруч" (передм. до лібрето опери). — Х., 1930; Бедржих Сметана. — К., 1949; Тарас Шевченко і музична культура. — К., 1959; понад 70 статей, зокр. — Творчість Миколи Леонтовича // Музика. — 1923. — № 1; Кирило Стеценко // Там само. — № 2; Сутність музичної творчості К. Стеценка // Червоний шлях (Х.). — 1923. — № 6–7; 50 років музично-етнографічної діяльності: [П. Демуцький]; Климент Квітка і сучасна українська музика // Нове мистецтво. — 1925. — № 8; Українська музична культура на 8-му році революції (огляд) // Культура і побут. — 1925. — № 20; Про кризу української музичної творчості // Там само. — 1926. — № 17; Перспективи концертної роботи на Україні // Там само. — № 25; Форми музичного мислення М. Леонтовича // Червоний шлях (Х.). — 1926. — № 4; Всеукраїнське музичне товариство ім. Леонтовича в його минулому, сучасному і майбутньому // Музика. — 1927. — № 4; Форми будови музичних творів // Музика — масам. — 1928. — № 1, 2, 3–4, 6, 8, 9; Музыкальная жизнь в Харькове // СМ. — 1933. — № 2; Украинская народная песня // Там само. — 1936. — № 8; Українська музична культура // Укр. література. — 1941. — № 2; 1942. — № 3–4; Творчий подвиг: До 80-річчя С. Людкевича // Правда України. — 1959. — № 297; Хорове товариство УРСР // Рад. культура. — 1959. — № 61 тощо.

Дискогр.: грамплатівки LP — *Козицький П.* Обр. укр. нар. пісні "Зелений кудрявчик": Держ. хор. капела УРСР *"Думка"*. — М.: Мелодия, 1947. — 15314; *Козицький П.* Обр. укр. нар. пісні "Ой дуб дуба": Держ. хор. капела *"Думка"* п/к *А. Сороки*. — М.: Мелодия, 1956. — Д 3474–75; *Козицький П.* Обробка укр. нар. пісні "Ой коляда-коляда": Держ. хор. капела УРСР "Думка" п/к *А. Сороки*. — М.: Мелодия, 1964. — Д–13807–08 тощо.

Літ.: *Гордійчук М.* П. О. Козицький: Нарис про життя і творчість. — К., 1951, [2]1959; *Його ж.* Пилип Козицький. — К., 1985; *Його ж.* Народ його не забув // КіЖ. — 1993. — 23 жовт.; *Фільц Б.* Хорові обробки українських народних пісень. — К., 1965; *Її ж.* Хорові обробки українських пісень П. О. Козицького // НТЕ. — 1962. — № 2; *Михайлов М.* П. О. Козицький. — К., 1966; *Альшванг А.* Творчество Козицкого // СМ. — 1934. — № 12; *Некрасова Т.* Хорові твори П. Козицького // Укр. муз-во. — К., 1968. — Вип. 3; *Боровик М.* Віднайдене дослідження П. Козицького ("Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування") // Музика. — 1971. — № 6; *Уманець В.* П. О. Козицький — учитель музики і співів // Там само. — 1973. — № 1; *Його ж.* Будівничий музичної культури // Там само. — 1993. — № 6; *Литвинова О.* "Невідомі солдати" // Там само. — 1985. — № 5; *Її ж.* Оперна творчість // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Її ж.* Музика кіно // Там само; *Величко Н.* Деятельность Ф. Е. Козицкого в области музыкального воспитания детей // Теория и история музыкального исполнительства. — К., 1989; *Її ж.* П. О. Козицький і проблеми музичного виховання дітей // Укр. муз-во. — К., 1990. — Вип. 25; *Булат Т.* Солоспіви // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4, 2004. — Т. 5; *Гордійчук М.* Симфонічна музика // Там само; *Гордійчук М., Калениченко А., Клин В.* Інструментальні концерти // Там само; *Калениченко А.* Камерно-інструментальні ансамблі // Там само; *Його ж.* Музика для камерно-інструментального ансамблю // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Муха А.* Музикознавство // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Семененко Н., Шев-*

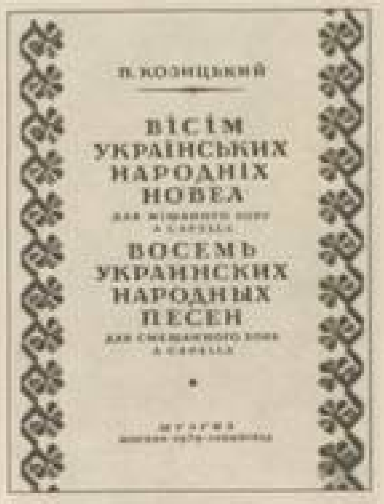

Титульна сторінка видання "Вісім українських народних новел" П. Козицького

В. Козін

В. Козлін

чук О. Концертне життя // Там само; *Фільц Б.* Обробки народних пісень для хору // Там само; *Її ж.* Обробки народних пісень для сольного співу // Там само; *Її ж.* Пісні та хори для дітей // Там само; *Її ж.* Хорові обробки народних пісень // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Її ж.* Пісні і хори для дітей та шкільної молоді // Там само; *Пархоменко Л.* Хорова творчість // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Фільц Б.* Обробки народних пісень // Там само; *Юрченко М.* Духовна музика // Там само; *Його ж.* Духовні твори композиторів 20-х років XX ст. — К., 2004; *Ржевська М.* Творчість П. Козицького у контексті соціокультурних процесів першої третини XX ст. // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту. — Тернопіль, 1999. — Вип. 2 (3); *Олійник О.* Опера // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Герасимова-Персидська Н., Зінькевич О., Котляревський І., Малозьомова О., Мурзіна О., Некрасова-Яворська Н., Черкашина-Губаренко М.* Історико-теоретичний факультет. Спеціалізація "Музикознавство" // Академія музичної еліти України: Історія та сучасність. — К., 2004; *Копиця М., Некрасова Т., Таранченко О.* З історії кафедри української музики // Там само; *Кирейко В.* Доленосна зустріч // Музика. — 2005. — № 1–2; *Леоненко Я.* Сторінками співпраці Леся Курбаса та П. Козицького // Українська і світова музична культура: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 36. — Кн. 1; ЦДАВОУ. — Ф. 3984 УАПЦ, оп. 1, спр. 57. Собор УАПЦ.

Л. Пархоменко

КОЗИЦЬКИЙ Сергій Олександрович (20.10. 1883 — 10.01.1941) — диригент, композитор-аматор, фольклорист. Пед. освіту здобув у Москві. Жив і працював у Луцьку. Згодом переселився в с. Михалківці Острозького р-ну Рівн. обл. На поч. 1920-х — вчитель і регент церк. хору, очолював тов-во *"Просвіта"*, створив анс. нар. інстр. і "світський" напівпрофес. *хор*. Репертуар хорів складався з тв. волин. фольклору й клас. укр. творів. Писав музику до власних поет. творів, обр. нар. *пісень*. Переклав церк. служби з церк.-слов'ян. на укр. мову. Записав і розшифрував понад 100 нар. календарних пісень зимового *циклу* в с. Острів Радивилівського р-ну. Від 1922 переслідувався польс. і радян. владами, незважаючи на те, що був членом Сейму Польщі й належав до Укр. парламентської репрезентації.

Літ.: *Краплич Р.* Сергій Козицький у спогадах просвітян // "Просвіта" і духовне відродження України. — Рівне, 1993.

Б. Столярчук

КОЗІН Вадим Венедиктович (29.06.1939, м. Дніпродзержинськ Дніпроп. обл.) — скрипаль, педагог, працівник муз. освіти. З. д. м. України (1997). Академік Укр. міжн. академії оригінальних ідей (1995). Закін. Дніпроп. металургійний ін-т (1961), Дніпроп. муз. уч-ще (1964). Працював в Ін-ті чорної металургії АН УРСР. Закін. Київ. конс. (1970, кл. *О. Горохова*), там само асистентуру-стажування (1979). 1970–72 — артист оркестру оперної студії Київ. конс., 1972–74 — артист та інспектор Засл. симф. орк. Держтелерадіо України. 1967–68 — викладач Київ. ССМШ, з 1973 — Київ. конс., з 1997 — доцент кафедри скрипки НМАУ. 1981–84 — викладач конс. м. Алеппо (Сирія). Від 1991 — викладач Київ. муз. уч-ща, з 2004 — професор КНУКіМ. Поміж випускників — солісти, артисти симф. орк., інстр. анс., викладачі муз. закладів, лауреати Всеукр. і міжн. конкурсів, у т. ч. *В. Волощук*, керівник фольк. анс. "Дніпро" Л. Матейко, концертмейстер Бостонського симф. орк. (США) О. Патроманова, лауреат міжн. конкурсів А. Катеб (сирієць за походженням) та ін. К. — автор ряду метод. розробок, присв. питанням скрипкого виконавства.

1974–75 — ст. інспектор муз. вузів Мін. культури УРСР, 1975–81 —директор Київ. ССМШ, 1984–91 — Респ. наук.-метод. кабінету навч. закладів мистецтв і культури. 1991–2003 — Київ. муз. уч-ща. За період його керівництва уч-щем було започатковано фестивалі, *конкурси*, цикли концертів, зокр. Міжн. конкурс юних піаністів пам'яті В. Горовиця (1994), міськ. фестиваль мистецтв "Шевченківський березень" (1994).

Літ. тв.: Із славного родоводу // Музика. — 1993. — № 4; Симфонія турботи (інтерв'ю) // Веч. Київ — 2002. — 21 берез.; Принцип суб'єктивності // Дзеркало тижня. — 2003. — 25 січ.

О. Летичевська

КОЗЛІН Валерій Йосипович (28.06.1939, м. Калінін, тепер Твер, РФ) — гітарист, педагог. Канд. пед. наук (1992). Доктор мист-ва (1997). За освітою інженер. У Києві — керівник "Школи гітари" при ПК з-ду "Більшовик" (1970–74), "Школи гітари" й анс. гітаристів при ПК Дарницького залізничного вузла (1974–83), худ. кер. і диригент анс. гітаристів "Аморадо" при Жовтневому ПК незалежних профспілок України (1983–92). Від 1992 — ст. викладач, доцент, професор кафедри гри на муз. інстр., кафедри інстр. та орк. виконавства, кафедри муз.-інформаційних технологій Нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова, де створив кл. *гітари* й орк. кл. гітаристів та Лабораторію муз. біофізики (1997). У цій Лабораторії створено й застосовано прилади й методики вдосконалення й розвитку муз. якостей виконавців різних рівнів (точність інтонування, відпрацювання динаміки, розвиток почуття ритму й поліритму, комп'ютерна постановка опорно-рухового апарату, коригування звуковидобування на смичкових інструментах, постановка тремоло домристів та дихання у вокалістів і виконавців на дух. інстр.). Автор понад 100 наук. та наук.-метод. робіт, 10-и авт. свідоцтв на винаходи; більше 300 комп'ютерних обр. для анс. гітаристів. Наук. інтереси зосереджуються навколо методики викладання музики на межі з використанням досягнень біологічної і медичної кібернетики, інформатики. Анс. "Аморадо" п/к К.— лауреат 4-х всесоюз. і міжн. конкурсів.

Літ. тв.: канд. дис. "Методика формирования двигательных навыков игры на гитаре в работе с подростками" (К., 1992); докт. дис. "Теоретические основы структурно-функциональной организации опорно-двигательного аппарата гитариста" (К., 1996); Фламенко і гітарне мистецтво // Студії мистецтвознавчі. — К., 2005. — Числ. 10 (у співавт. з *В. Грищенко*).

Н. Костюк

КОЗЛОВ Валерій Олегович (18.05.1947, м. Мурманськ, РФ) — піаніст, педагог. З. а. України (1994). Доцент (1989). Професор (1996). Закін. Муз. уч-ще ім. М. Римського-Корсакова при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1966), Київ. конс. (1967) та аспірантуру при ній (1975), кл. *Т. Кравченко*. Стажувався в Л. Власенка в Моск. конс. (1983—84). Від 1975 у Київ. конс. — асистент Т. Кравченко, ст. викладач (1977), доцент (1989), професор (1996). Від 1979 — соліст Укрконцерту (гастролі в республіках кол. СРСР). Вик. манері притаманні масштабність драматург. задуму, пластичність піанізму, виняткова звук. майстерність. У репертуарі — тв. *Є. Станковича, М. Скорика, О. Киви, Я. Верещагіна, О. Костіна* та ін. Виступав із *З. Бузиною, Л. Кнорозок* (10 обр. укр. нар. пісень *В. Кирейка*), *В. Буймістером, В. Червовим*. Давав майстер-клас у Варшаві (Польща, 2001). Має записи у фондах Укр. радіо. Поміж випускників — понад 15 лауреатів міжн. і всесоюз. конкурсів: *Ю. Кот, О. Гринюк*, Л. Акопова, А. Бондаренко.

Літ. тв.: О двух тенденциях в современной фортепианной музыке // Актуальные вопросы развития культуры и искусства. — О., 1982. — Ч. 2; Музикант, педагог, вихователь: [Т. Кравченко] // Виконавські школи вищих учбових закладів України. — К., 1990; Упор. зб. "Легкі сонатіни" (К., 1985, 1987), "Українська фортепіанна соната" (2 вип. — К., 1989, 1990); "Музикантська сутність завжди вирізняла цього великого майстра..." // "Vivere memento": Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 31.

Літ.: Разрешите пригласить: Валерий Козлов. Интервью // АиФ Украина. — 2006. — Окт.

О. Кушнірук

КОЗЛОВ Віктор Миколайович (25.05.1946, м. Чернівці) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1977). Член НСКУ. Закін. Львів. муз. уч-ще, Львів конс. (кл. *С. Павлишин, А. Солтиса, Я. Якуб'яка*, 1970), аспірантуру при Київ. конс. (наук. кер. *Н. Горюхіна*, 1974). 1975—2006 — викладач кафедри теорії музики Львів. конс., з 1983 доцент. Поміж випускників — *Л. Кияновська, О. Кушнірук, Р. Стельмащук*, канд. філос. наук Ю. Юхимик, *М. Ярко*. 1981—98 — зав. відділу муз.-теор. дисциплін Львів. ССМШ. 1987—90 — відп. секретар Львів. організації СКУ. Від 1999 — у Німеччині, згодом у США. Досліджує різні аспекти комп. творчості *В. Барвінського, С. Людкевича, Б. Лятошинського, А. Штогаренка, Б. Янівського*, а також К. Дебюссі, *К. Мікулі, С. Прокоф'єва*, вик. манеру *О. Криштальського*. Автор наук., наук.-метод. та муз.-крит. праць, перекладів. Ред.-упор. нотних збірок.

Літ. тв.: канд. дис. "Принципи організації форми в інструментальній музиці К. Дебюссі" (К., 1977); Розкриття композиції твору у виконавському трактуванні: Метод. розробка. — К., 1983; Українська музика в курсах музично-теоретичних дисциплін. — Дрогобич, 1993; Творчість молодих композиторів України // Музика. — 1973. — № 3 (у співавт. з *Г. Коньковою*); Особливі принципи повторності в інструментальній музиці К. Дебюссі // Укр. муз-во. — К., 1974. — Вип. 9; Особливості тематизму К. Дебюссі // Там само. — К., 1975. — Вип. 10; Вшанування А. Кос-Анатольського // Музика. — 1980. — № 1; Крокувати в ногу з життям: про творчість Б. Янівського // Українські композитори — лауреати комсомольських премій. — К., 1983; Про драматургію форми в творчості С. Людкевича // Укр. муз-во. — К., 1983. — Вип. 12; Музичні форми у XX сторіччі // Syntagmation: Зб. статей [до ювілею С. Павлишин]. — Л., 2000; Про відношення до музики і до життя О. Криштальського — педагога і музиканта // Олег Криштальський. Спогади, статті, матеріали. — Л., 2000; Соната для фортепіано В. Барвінського як відображення провідних ідей романтичної епохи // Питання стилю і форми в музиці. — Л., 2001; Besonderheiten der Musiksprache in Werken von Karol Mikuli // Mitteilungen der internationalen Arbeitsgemeinschaft an der Technischen Universität Chemnitz / Hrsg. von Helmut Loos und Eberhard Möller. — Chemnitz, 2000; Der ukrainische Prokofjew-Wettbewerb // Там само. — Chemnitz, 2001, тощо. Статті у газетах, буклети, анотації; упор.: Хорові твори львівських композиторів. — К., 1987; переклади: *Павлишин С.* Основні тенденції розвитку сучасної американської музики // Syntagmation. — Л., 2000; *Горюхіна Н.* Вчення про музичну форму (рукоп.).

С. Тихий

КОЗЛОВ Ізраїль Ісаакович (1888, м. Київ — після 1960, там само) — віолончеліст, педагог. Доцент (1935). Навч. у Києві в кл. *Ф. Мулерта* — 1905—11 у муз. уч-щі, 1915—18 у конс. Удосконалював майстерність у проф. Л. Аббіате (1911, Петерб. конс.), відом. віолончеліста І. Пресса (1918, Київ. конс.). Різнобічний музикант-виконавець: оркестрант, соліст Київ. філармонії, концертмейстер групи влч. Київ. т-ру опери та балету. Першовик-ць із автором Сонати для влч. *В. Косенка*. Вик. діяльність сполучав із викл. роботою в Київ. муз. уч-щі, ССМШ та конс.: 1924—31 — педагог кл. влч. Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка, 1937—41 — декан оркестрового ф-ту Київ. конс. 1944—58 працював із аспірантами.

Літ.: *Сумарокова В.* История классов виолончели и контрабаса Киевской консерватории в контексте европейского исполнительского искусства // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1996; *Її ж.* Київська струнно-смичкова школа в контексті європейського виконавського мистецтва (віолончель, контрабас) // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К. — 1999. — Вип. 1.

В. Сумарокова

КОЗЛОВСЬКИЙ Іван Семенович (11.03.1900, с. Мар'янівка, тепер Васильківського р-ну Київ. обл. — 21.12.1993, м. Москва РФ) — оперний і кам. співак (лір. тенор). Н. а. СРСР (1940). Н. а. України (1993). Лауреат Сталінської премії (1941 — за досягнення в галузі театр.-вок. мистецтва, 1949 — за створення образу Юродивого в опері *М. Мусоргського* "Борис Годунов"), Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1990). Із селян. родини. Навч. у Києві у школі при Свято-Михайлівському монастирі, закін. Муз.-драм. ін-т (1920, кл. *О. Муравйової*). Співав у хорах Софійського собору п/к *Я. Калішевського, О. Кошиця*. Артист т-ру М. Садовського у Троїцькому домі (Київ), член "Тов-ва укр. артистів" (партнер-

В. О. Козлов

В. М. Козлов

ка — *М. Заньковецька*). 1920–23 — у Полтаві: організував хор червоноармійців, брав участь у виступах армійських самод. колективів, співав у виставах Полтав. мандрівного муз.-драм. т-ру (всі вистави йшли укр. мовою), де вперше виконав партію Фауста в одноим. опері Ш. Гуно (1922). 1923–25 — соліст Харків. (партнери — *М. Литвиненко-Вольгемут*, *П. Саксаганський*), від 1925 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.) оперних т-рів. 1926–54 — провідний соліст Великого т-ру (Москва). Дебютував у партії Альфреда ("Травіата" Дж. Верді), в *ансамблі* з уславленою *О. Катульською*. Мав прозоро-сріблястий, рівний у всіх регістрах, з чудовими верхами (до *мі*[3]) лір. тенор. Притаманні вик. манері щирість, емоційність, прекрасна дикція й блискуче володіння технікою, виняткові акторські дані, майстерність сцен. перевтілення забезпечили йому всенародну любов і шану. Географія гастролей К. охоплює всю територію кол. СРСР, а також Румунії і тод. Чехословаччини (1945). Часто приїжджав до України, де після виступів зустрічався з поетом *А. Малишком*, письменником О. Гончаром, від. артистами, художниками, скульпторами. Багаторічна дружба пов'язувала К. із *М. Рильським*: при кожній зустрічі вони співали дуетом під акомпанемент поета, зокр. їхню улюблену укр. нар. пісню "Ой у полі криниченька". М. Рильський присвятив співакові вірш "Козловському" (Самі творець своєї школи / Ви заповіти берегли, / Що від Садовського Миколи, / Від Саксаганського взяли...).

І. Козловський у ролі Ленського (опера "Євгеній Онєгін" П. Чайковського (Львів, 1947)

Високим артистизмом і професійною довершеністю позначено виконання К. кам. репертуару, що включав романси (зокр. кількасот укр.) *С. Гулака-Артемовського*, *М. Лисенка*, *П. Сокальського*, *Я. Степового*, *К. Стеценка*, *Л. Ревуцького*, *Б. Лятошинського*, *С. Людкевича*, *В. Кікти* ("Плач за втраченим серцем", сл. І. Такубоку, 1-й вик-ць) а також *М. Глінки*, *О. Даргомижського*, *П. Чайковського*, *С. Рахманінова*, *Л. Бетховена*, Р. Шумана, *Ф. Шуберта*, *Ф. Ліста*. У фондах Укр. радіо у вик. К. та *Б. Гмирі* зберігся унікальний своєю артистичною довершеністю запис дуету "Коли розлучаються двоє" *М. Лисенка* (сл. Г. Гейне). К. — тонкий інтерпретатор укр. і рос. нар. пісень, зокр. в обр. *М. Леонтовича*. 1939 створив власний Ансамбль опери, де як худ. керівник поставив "Орфей і Евридика" Х. В. Глюка, "Паяци" Р. Леонкавалло, "Вертер" Ж. Массне, "Катерину" *М. Аркаса* (до 125-річчя від дня нар. *Т. Шевченка*), де виконав партію сіл. парубка Андрія Безверхого (1940), "Наталку Полтавку" *І. Котляревського*—М. Лисенка, де виступав у ролі Петра (1954).

І. Козловський та М. Рильський

За ініціативою К. в його рідному с. Мар'янівка було відкрито ДМШ, яку упродовж життя К. підтримував фінансово (від шефських концертів переказав 5 млн. руб.). На відкритті співав у дуеті з *С. Козаком* у супр. Капели бандуристів УРСР п/к *О. Миньківського*. Від 1969 школа функціонувала як філія Гребінківської ДМШ, а з 1972 отримала самостійний статус. К. брав акт. участь в організації пед. колективу школи, у створенні її матеріальної бази, зокр. придбав комплекти інстр. для симф. і дух. оркестрів, понад 150 картин, книжки, електроорган, рояль, на якому грав С. Рахманінов. 1979 школу очолювала *О. Цалай-Якименко*, яка провадила тут наук.-досл. роботу. Філії Мар'янівської ДМШ працювали в с. Ксаверівка, Агростанція, Кодаки, Митниця, Калинівка, Глеваха. Разом із хором Мар'янівської ДМШ К. виступав у Криму (1982), у Москві (1986), на власних ювілейних концертах у Великому т-рі (1980, 1990). Сьогодні школа естет. виховання (класи вокалу, фп., дух. і нар. інстр., декоративно-ужиткового мистецтва) носить ім'я К. У селі відкрито його мемор. музей-садибу, встановлено пам'ятник (скульптор В. Зноба).

К. майже щороку виступав в Україні: в Києві на Шевченківських святах, в Івано-Франківську на 100-річчі В. Стефаника, в Полтаві на 800-річчі міста.

К. записав на грамплатівки числ. твори оперного й кам. репертуару, поміж яких — 22 укр. нар. пісні, арії з опер укр. композиторів. У 1960-х записав платівку укр. *колядок* на Всесоюз. радіо з хором п/к К. Птиці. Знявся в кількох к/фільмах, є автором спогадів про *О. Петрусенко*, *М. Донця*, *П. Цесевича*, *М. Микишу*, *Б. Гмирю*, *М. Рильського* та ін. *М. Корчинський* присвятив пам'яті К. партесну сюїту "Седмиця" для квінтету сопілкарів. У Києві створено Благодійний фонд підтримки оперн. і балетн. вик-ців "Прем'єра" ім. І. Козловського (1995), Творчу вітальню майстрів оперн. і балетн. мист. "Духовна спадщина", що також носить його ім'я (2001).

І. Козловський у ролі Юродивого (опера "Борис Годунов" М. Мусоргського)

І. Козловський, сестри Байко та Я. Матюха

Партії (бл. 50): Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Левко ("Утоплена" М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Берендей, Звіздар, Індійський гість, Моцарт ("Снігуронька", "Золотий півник", "Садко", "Моцарт і Сальєрі" М. Римського-Корсакова), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Дубровський (одноим. опера Е. Направника), Фауст, Ромео (одноим. опера, "Ромео і Джульєтта" Ш. Ґуно), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Лоенгрін (одноим. опера Р. Вагнера), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Пінкертон, Рудольф ("Чіо-Чіо-сан", "Богема" Дж. Пуччіні), Йонтек ("Галька" С. Монюшка), Принц ("Любов до трьох апельсинів" С. Прокоф'єва) та ін.

Дискогр.: грамплатівки LP — *Чайковський П.* "Євгеній Онєгін", опера: *І. Козловський* (Ленський), солісти, хор та орк. Держ. акад. Великого т-ру СРСР, дириг. *О. Мелік-Пашаєв.* — М.: Мелодия, 1948. — 1312—1331; *Гулак-Артемовський С.* Дует Оксани і Андрія з опери "Запорожець за Дунаєм": *З. Гайдай* і *І. Козловський.* — Мелодія, 1951. — 19447—48; *Заремба В.* Дивлюсь я на небо (*М. Петренко*). — Мелодія, 1957. — Д 4053—1566; перевид. — 1960. — Д 0006449-50; *Бородін О.* "Князь Ігор", опера: *І. Козловський* (Володимир Ігоревич), солісти, хор та орк. Держ. акад. Великого т-ру СРСР, дириг. *Л. Штейнберг.* — М.: Мелодия, 1960. — 1296—1311; міньйон — Я встретил Вас (сл. Ф. Тютчева), Не пробуждай воспоминанья (*П. Булахов — Д. Давидов*): *А. Іванов-Крамской* (гітара), естр. орк. Всесоюз. радіо. Дириг. *Г. Кац, В. Кнушевицький.* — М.: Мелодия, 1961. — 33Д—00016475—76; 5289—61; CD "Іван Козловський. Назавжди з Україною". — К., 2006.

Літ. тв.: Иван Козловский. Воспоминания, статьи / Сост. *Т. Малахова.* — М., 2005; Співак краси й гармонії [про М. Микишу] // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; Унікальний співак [про Л. Савранського] // Там само; Спогади про Л. Цесевича // Там само.

Літ.: *Поляновский Г.* Иван Семенович Козловский. — М.; Ленинград, 1945; *Слетов В.* И. С. Козловский. — М.; Ленинград, 1951; *Кузнецов А.* Страницы жизни и творчества И. С. Козловского. — М., 1964; Іван Козловський // Укр. співаки у спогадах сучасників / авт.-упор. І. Лисенко і т. д.; [*Б. а.*]. Вітаємо, дорогий Іване Семеновичу! // Музика. — 1970. — № 2; *Булат Т.* Українські народні пісні та романси в репертуарі І. Козловського // НТЕ. — 1980. — № 3; *Колодезников В.* Юбилей патриарха оперной сцены // СМ. — 1990. — № 8; *Сікорська І.* Наш Іван Козловський // Укр. культура. — 2000. — № 3; [*Б. а.*]. Трагический тенор эпохи // Муз. жизнь. — 2000. — № 3; *Фільц Б.* Славетний ліричний тенор Іван Козловський — неперевершений майстер вокального мистецтва XX століття // Укр. альманах. 2000. — Варшава, 2000; *Козак С.* Вічний жайвір // С. Д. Козак. — К., 2001; *Близнюк С.* Козловський на Закарпатті // Закарпат. правда. — 1948. — 7 лип.; Корифей оперної сцени, славетний співак І. С. Козловський. [Некролог] // Голос України. — 1993. — 24 груд.; [Некролог] // Уряд. кур'єр. — 1993. — 25 груд.; *Грабовецький В.* Іван Козловський завше був українцем // Вісті з України. — 1994. — 21—27 квіт.; *Терещенко А.* Мар'янівка Івана Козловського // Уряд. кур'єр. — 2000. — 1 квіт.; *Дяченко В.* Невідомий Іван Козловський // КіЖ. — 2004. — 26 трав.; *Медведєв В.* Наша гордість і слава // Там само. — 2005. — 6 квіт.; *Григоренко О.* "Закувала та сива зозуля"... // Веч. Київ. — 2006. — 27 квіт.; ін. числ. статті в газетах; буклети — Иван Семенович Козловский. — М., 1953; До 100-річчя І. С. Козловського. — Мар'янівка, 1997.

А. Терещенко

КОЗЛОВСЬКИЙ (Kozłowski) Ігнаций Платон Прокіп (1786, м. Вінниця — 1861, м. Немирів, тепер райцентр Вінн. обл.) — композитор, піаніст, педагог, муз. критик, муз.-громад. діяч. Поляк за походженням. У зрілому віці навч. у Дж. Фільда в Петербурзі, згодом популяризував положення його піаністичної школи в метод. і муз.-крит. працях, склав муз.-термінологічний словник. 1832 разом із своєю дружиною Терезою, вчителькою співу, повернувся до Вінниці, де кілька років пропрацював учителем музики. Мав намір відкрити пансіон для шляхетних дівчат зі спец. програмою муз. виховання (за ін. відомостями — конс.), але свої плани не здійснив і змушений був залишити Вінницю. Вчитель музики на Волині, в Одесі, Літині (тепер Вінн. обл.), Москві. Від 1859 мешкав у Варшаві. Поміж композицій — "Дума про гетьмана Косинського", "Дума про князя Юзефа Понятовського" (обидві на сл. Ю. У. Нємцевича з "Історичних співів"), орк. фрагмент "Український соловейко", ряд творів (у т. ч. опера "Мариля, або Дожинки") на сл. польс. поета "укр. школи" Ю. Б. Залеського.

Літ. тв.: Практическая метода для фортепиано, руководствующая постепенно от первых оснований до величайших трудностей, с присовокуплением словаря технических употребительнейших слов и проч., составленная по сочинениям славнейших композиторов. — М., 1827; Podróż muzyczna, czyli list p. Kwinty Minorowicza do p. Henryka Ritardanto. — St. Petersburg, 1835.

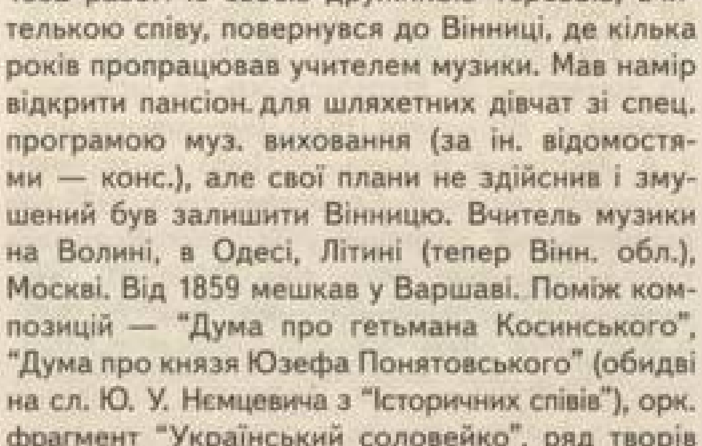

І. Козловський з учнями Мар'янівської школи

Титульна сторінка програми благодійного концерту "У вінок слави Івана Козловського" (К., 2006)

С. Козолупов

С. Козолупов

Бюст І. Козловського роботи В. Зноби

Літ.: *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; *Її ж.* Из истории польско-украинских музыкальных связей. Музыкант-просветитель И. П. Козловский // О Просвещении и романтизме. — М., 1989; *Її ж.* Музикант-просвітитель з Поділля // Укр. муз. архів. — К., 1995. — Вип. 1; ЦДІАК України. — Ф. 707, оп. 1, спр. 503, арк. 1 зв., 2.

М. Загайкевич, К. Шамаєва

КОЗЛОВСЬКИЙ Олексій Федорович (15.10.1905, м. Київ — 9.01.1977, м. Ташкент, Узбекистан) — композитор, диригент, педагог. Н. а. Узб. РСР (1955). Член СК Узб. РСР. Навч. у Київ. конс., кл. композиції і спец. фп. *Б. Яворського* (1916—19), 1-му Моск. технікумі, закін. Моск. конс., кл. композиції М. Мясковського, кл. інструментування *С. Василенка* (1931). Диригування навч. в А. Хессіна й В. Сука. 1931—33 — диригент оперного т-ру ім. К. Станіславського. 1936 був репресований, висланий у Ташкент. Працював там як диригент Муз. т-ру (1936—41), худ. керівник і гол. диригент симф. орк. (з 1949). Викладач (з 1944), професор (1958) Ташкент. конс. 1949—54 — зав. кафедри композиції. Зробив значний внесок у розвиток узб. музики. Поміж перших творів — хор "Заповіт" (сл. *Т. Шевченка*, 1919), кантата для хору і солістів "Пам'яті Т. Шевченка" (на сл. поета, 1921), запис і обр. 100 укр. нар. пісень.

Літ.: *Козловская Г.* Дни и годы прекрасной жизни // Муз. академия. — 1994. — № 3, 4.

А. Муха

КОЗЛОВСЬКИЙ (Kozłowski) Юзеф (Йосип, Осип, Йосиф Антонович) [1757, м. Варшава, Польща — 27.02(11.03).1831, м. Петербург, Росія] — польс. і рос. композитор, диригент, скрипаль, органіст, педагог. Один із творців рос. романсу. Як офіцер рос. армії брав участь у взятті Очакова. У молодості — скрипаль оркестру київ. воєводи Стемпковського в Лабуні. Від 1791 — у Петербурзі. Від 1803 — директор Дирекції імп. т-рів. Автор орк., симф.-хор., кам.-вок. та фп. творів, у т. ч. полонезу "Гром победы, раздавайся" на сл. Г. Державіна з нагоди взяття Ізмаїла. Вчитель польс. композитора М. К. Огінського.

Літ.: *Асафьев Б.* Памятка о Козловском // Музыка и музыкальный быт старой России. — Ленинград, 1927; *Грачев П.* О. А. Козловский // Очерки по истории русской музыки 1790—1825. — Ленинград, 1956; *Левашева О.* Песни Козловского // Русско-польские музыкальные связи. — М., 1963.

КОЗОБАС — див. *Бас*

КОЗОЛУПОВ Семен Матвійович (10.04.1884, станиця Краснохолмська Оренбурзької губ., Росія — 18.04.1961, м. Москва, РФ) — віолончеліст, педагог. Один із засновників рад. влч. школи. З багатодітної родини козака-селянина. Н. а. РРФСР. Доктор мист-ва (1941). Закін. Петерб. конс. (1907, кл. О. Вержбиловича, І. Зейферта). Після смерті матері 1894 був відправлений батьком до військ. хору при штабі Оренб. козачого війська, де отримав початк. муз. освіту (навч. гри на корнеті-а-пістоні, скр., після травми лівої руки — на влч.). За запрошенням О. Вержбиловича вступив до Петерб. конс. (1904). Після перемоги на конкурсі віолончелістів на честь 50-річчя ІРМТ (1911, 1-а премія) і вдалих сольних гастролей по містах Росії й України розпочав пед. діяльність: 1912—16 — у щойно відкритій Саратов., 1916—20 — у Київ. конс. Поміж учнів — І. Буравський, М. Цеделер, Р. Сапожніков, С. Фейгін та ін. Інтенсивна конц., просвіт. та викл. діяльність К. багато в чому сприяла піднесенню профес. освіти й муз. культури киян. Був учасником струн. квартету (скр. — *М. Ерденко*, С. Каспін, альт — С. Пруслін, з 1917 — Д. Ужумецький), з яким виконав багато моногр. програм, присв. композиторам клас. і романт. *стилів*. Партнери К. — піаністи *В. Пухальський, Г. Беклемішев*, диригенти *С. Василенко, Р. Глієр*. Брав участь у сонатних вечорах із творів *Л. Бетховена, С. Рахманінова*, С. Франка, К. Сен-Санса та ін. 1921—22 — у Саратові, з 1922 — у Москві: професор кл. влч., 1936—54 — зав. кафедри влч. і к-баса Моск. конс., кін. 1942—48 — декан оркестр. ф-ту. До серед. 1950-х — соліст орк. Великого т-ру, "Персимфансу", Симф. орк. Держ. філармонії. Давав сольні концерти за участі дружини — піаністки Н. Козолупової, дочок — піаністки Ірини, віолончелістки — Галини та скрипальки Марини Козолупових, своїх учнів. Вик. майстерність К. поєднала найкращі традиції рос. влч. школи й сучас. здобутки, високий техн. рівень. Система й метод роботи К. сприяли вільному й віртуозному володінню інструментом. Школа К. носила системний характер: вик. сторона, педагогіка та методика органічно поєднувалися й закріплювались у його багаторічному вик. і пед. досвіді. Поміж учнів, які продовжили школу К. у Моск. конс. — С. Асламазян, Л. Гінзбург, С. Кнушевицький, Г. Козолупова, М. Ростропович, Ф. Лузанов, Я. Слободкін, В. і С. Фейгіни, Н. Шаховська та ін. відомі вик-ці, а також *В. Сазикін*. Прогресивні принципи методики К. знайшли віддзеркалення у створених ним редакціях влч. сольних *сюїт Й. С. Баха, концертів* К. Давидова, старовинних *сонат*, п'єс, *етюдів*, а також у доповненнях і коментарях (разом із Л. Гінзбургом) до першого рад. видання Школи для влч. К. Давидова (М., 1947).

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — М., 1965. — Кн. 3: Русская классическая

виолончельная школа (1860—1917); *Сумарокова В.* Київська струнно-смичкова школа в контексті європейського виконавського мистецтва (віолончель, контрабас) // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 1; *Її ж.* История классов виолончели и контрабаса Киевской консерватории в контексте европейского исполнительского искусства // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1996.

В. Сумарокова

КОЗУЛЬКЕВИЧ Євген Дмитрович (13.10.1904, м. Снятин, тепер Івано-Фр. обл. — 23.10.1979, м. Івано-Франківськ) — скрипаль, педагог. Закін. Коломийську гімназію, Коломийську муз. школу (1925, кл. скр. О. Рубінгера), конс. ПМТ (1929, кл. Матушевського) та ВМІ у Львові (1932, кл. *О. Москвичіва*). Удосконалювався в Л. на т. зв. Концертних курсах О. Москвичіва (1932—35).

Конц. діяльність розпочав у збірних концертах у Львові. У 1930-х виступав також у Коломиї, Перемишлі (тепер Пшемишль, Польща), Станіславові (тепер Івано-Франківськ), Стрию, Дрогобичі, Галичі (тепер Львів. обл.), Чернівцях та ін. У Перемишлі грав і виступав в інстр. тріо з *І. Негребецькою* (фп.) і Красінським (влч.). У його репертуарі були твори *С. Людкевича*, *Й. С. Баха*, Е. Гріга, *Л. Бетховена*, *П. Чайковського* та ін. 1938—45 — соліст Львів. філармонії.

1932—38 — викладач Перемиської філії ВМІ, 1945—50 — Коломийської муз. школи, 1950—75 — Івано-Фр. муз. уч-ща.

Літ. тв.: Українська скрипкова література // Укр. музика. — 1939. — № 2.

Літ.: *Витвицький В.* Музичними шляхами. — Мюнхен, 1989; *Фільц Б.* Ірина Негребецька — людина, піаністка, педагог (1895—1962) // Перемішль і перемиська земля протягом віків. 2. Видатні Перемищини. — Перемишль—Львів, 2001; *Бабій М.* Нотатки до біографії мого батька // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОЗЯР Пилип Дем'янович [14(27).11.1902, с. Степанівка, тепер с. Комаргород Томашпільського р-ну Вінн. обл.] — оперний співак (бас). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) муз. уч-ще ім. М. Мусоргського (1939, кл. О. Бєляніна). 1941 — соліст Дніпроп., 1941—61 — Донец. т-рів опери та балету.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Батько ("Катерина" М. Аркаса), Варлаам ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Голова, Гремін ("Черевички", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Кецал ("Продана наречена" Б. Сметани), Стольник ("Галька" С. Монюшка).

Літ.: *Козер П.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОЙНИЛО Семко — лірник. Учитель лірницької школи в с. Вимяги біля Бродів на Львівщині (Галичина).

Літ.: Рукоп. фонди ІМФЕ // Ф. 688, оп. 1, о. з. 192/2.

Б. Жеплинський

"КОКА" — фоногр. вид-во укр. музики у Польщі. Засн. 1989 у Варшаві як неформальна установа при андеґраундовому часописі "Відрижка" п/к В. Наконечного й Л. Шост. Від 1995 "К." має юрид. статус. Засновники — В. Наконечний (випускник Ін-ту укр. філології Варшав. ун-ту) та А. Марушечко.

Мета діяльності "К." — популяризація передусім укр. автент. (вок. і інстр.) і альтернативної *рок-* (інді-, панк-) *музики*, аудіовидання (CD/аудіокасети), організація концертів, імпрез, конц. турів, фестивалів за участі виконавців з України. В. Наконечний — автор і ведучий муз. передач укр.-мовної станції варшав. "Радіо Полонія" — "Музика, якої світ не бачить". А. Марушечко — власник рекламної агенції й менеджер реклами творчих акцій.

Дискогр.: CD — "Оселедець", 1989; "Вопли Видоплясова", 1989. — Вип. 1; "Колезький асесор", 1990; "Колезький асесор", В.С.С.И.К.И., Капітуляція, 1990; "Вопли Видоплясова". — Вип. 2, 1991; "Брати Гадюкіни": Наша відповідь Кобзонові, 1992; "Баніта байда", 1993; "Цукор біла смерть": Манірна Музика, 1993; "Іванов даун", 1993; "Валняки під голим небом" ("Stalagmites under a naked sky"), 1993; "Вій", 1994; "Пан кіфаред": Live, 1994; "Sheik HI-FI": Isn't my dream — sonic dream, 1994; "Цукор біла смерть": Село, 1994; "Жаба в дирижаблі", 1994; "The Ukrainians", 1994; "The Ukrainians": Vorony, 1994; "Фоа Хока": Музика без хазяїна, 1994; "Гілка": Пісні українських степів, 1994. — Вип. 1; "Казма-Казма": Комедія Антона, 1994; "Біокорд": High Heaven, 1994; "The Ukrainians": Kultura, 1995; Ігор Цимбровський: Прийди Янголе, 1996; "Неборок": Страхітливі уродини, 1996; "Гілка": Пісні українських степів, 1996. — Вип. 2; "Фоа Хока": Невідомість, 1996; "Древо": Пісні з України, 1998. — Вип. 1; "Carpathiana", 1998; "Актус": No One Comprehends, 1998; Світлана Няньо: Китиці, 1999; Михайло Хай: Українська ліра, 1999; Сім'я Тафійчуків: Музика українських Карпат. — Гуцульщина, 2001. — Вип. 1; "Древо": Пісні з України, 2002. — Вип. 2; Сім'я Тафійчуків: Музика українських Карпат. — Гуцульщина, 2002. — Вип. 2 тощо.

Ол. Шевчук

КОКА Олександр Авксентійович (28.08.1923, с. Піски, тепер Лубенського р-ну Полтав. обл.) — оперний і кам. співак (тенор). З. а. УРСР (1969). Закін. Київ. конс. (1953, кл. *М. Єгоричевої*). 1953—82 — соліст Донец. т-ру опери та балету. У концертах виконував твори *М. Лисенка*, *В. Заремби*, *Я. Степового*, *П. Чайковського*, *М. Мусоргського*, *С. Рахманінова*, нар. пісні.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Григорій ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Семен ("Семен Котко" С. Прокоф'єва), Радамес, Дон Карлос ("Аїда", "Дон Карлос" Дж. Верді), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавало).

Літ.: *Кока О.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОКОЛЕВСЬКИЙ Роман Якович, послушник (1813—49, м. Київ) — *уставник*, співак церк. хору,

Є. Козулькевич

О. Кока в ролі Манріко (опера "Трубадур" Дж. Верді)

М. Кокольська-Мусійчук в ролі Анни Ярославни (однойменна опера А. Рудницького)

Титульна сторінка першого видання "Української симфонії" М. Колачевського

переписувач нот. З родини дяка. Навч. у середньому відділенні Харків. колеґіуму. Після виключення звідти 1834—36 співав на клиросі Старохарківського монастиря; 1836—45 — Києво-Печер. лаври. 1845—47 — уставник Охтирського монастиря. Від 1847 — у Києво-Печер. лаврі, де до кінця життя був одним із переписувачів нот Лаврського співу (1847—49).

Літ.: *Шамаєва К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской областей. — К., 1992; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 послушницькі, спр. К–119.

К. Шамаєва

КОКОЛЬСЬКА-МУСІЙЧУК Марта (25.03.1934, м. Стрий, тепер Львів. обл.) — оперна й кам. співачка (сопрано). Змал. разом із батьками виїхала з України. Муз. освіту (фп., композиція, спів) здобула у "Моцартеумі" в Зальцбургу (Австрія, 1949—54). Удосконалювала спів у проф. Здрайковського й А. Шеретті (Нью-Йорк, США). Від 1961 — солістка оперної компанії "City Centre Opera" (Нью-Йорк). Співала з симф. орк. в м. Балтиморі, Філадельфії, Чикаго, Детройті, а також у залах "Карнеґі-Голл" і "Льюїсон Стадіоні" у Нью-Йорку, в муз. академії у Філадельфії. К. — одна з провідних укр. співачок у США. В її кам. репертуарі — нар. пісні та романси *М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, Я. Лопатинського.*

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Панночка, Марильця ("Ноктюрн", "Тарас Бульба" М. Лисенка), Катерина ("Катерина" М. Аркаса), Анна, Дзвінка ("Анна Ярославна", "Довбуш" А. Рудницького), Розіна ("Весілля Фіґаро" В. А. Моцарта), Аїда, Віолетта, Дездемона (однойм. опера, "Травіата", "Отелло" Дж. Верді), Міхаела ("Кармен" Ж. Бізе), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Баттерфляй, Мімі, Турандот ("Чіо-Чіо сан", "Богема", "Турандот" Дж. Пуччіні), Сантуцца ("Сільска честь" П. Масканьї), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло).

І. Лисенко

КОЛА БОГОСЛУЖБОВІ — див. *Цикли богослужбові.*

КОЛАКОВСЬКИЙ Олексій Антонович [17.(29)06. 1856, Поділ. губ. — 15.(28)09.1912, м. Петербург, Росія] — скрипаль-віртуоз, педагог. Гри на скрипці навч. у батька — скрипаля-аматора. 1873 закін. Київ. муз. уч-ще (кл. скр. *І. Водольського*), 1877 — Петерб. конс. (кл. *А. Ауера*). В дуеті з *Ф. Котеком* виконували Салонний марш Ф. Гаузера й Великий дует для 2-х скр. Д. Алара. Як стипендіат був відряджений для вдосконалення майстерності за кордон. Працював капельмейстером оркестру Б. Більзе у Берліні. 1883 розпочав пед. діяльність у Моск. конс. 1884—97 — соліст оркестру Вел. т-ру в Москві. Одночасно концертував у Росії і на Заході (Лондон, Берлін, Відень). 1897—1906 — викладач гри на скр. Київ. муз. уч-ща. Паралельно очолював струн. квартет при *ІРМТ* і власну школу скрипкової гри. У концертах ІРМТ (сезон 1899—1990) названий квартет виконав Квартет № 8 (*мі*-мінор) і Септет *Л. Бетховена* (у складі з *Г. Ходоровським* або *В. Пухальським*), а також Варіації на тему "Червоний сарафан" *Г. Венявського.* У сезон 1898—90 як соліст виконав Концерт *ре*-мінор для скр. з орк. Л. Бетховена, Концерт *фа*-дієз мінор Г. Венявського. Від 1906 — професор Петерб. консерваторії.

Літ.: Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863—1913) / Сост. *И. Миклашевский.* — К., 1913; *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

О. Шевчук

КОЛАЧЕВСЬКИЙ (Калачевський) Михайло Миколайович [14(26).09.1851, с. Попівка, тепер Кіровогр. обл. — 1907, м. Кременчук, тепер Полтав. обл.] — композитор, громад. діяч. 1872—76 навч. у Лейпц. конс. (кл. теорії і композиції Е. Ф. Ріхтера, кл. фп. К. Рейнеке). Дипломну роботу — "Українську симфонію" — було виконано у Лейпц. конц. залі "Ґевандгауз" (1876). В Україні її було виконано 1901 у концертах Полтав. симф. орк. п/к *Д. Ахшарумова* у Полтаві, Кременчуці (тепер Полтав. обл.), Катеринославі (тепер Дніпропетровськ) та ін. Громад. діяльність пов'язана з Кременчуком, де родина Колачевських жила з 1855. Окрім музичної, мав юрид. освіту й працював у земстві: 1890—1900 — предводитель Кременчуц. земської управи, 1900—03 — почесний мировий суддя. Провадив також інтенсивну муз.-громад. діяльність, створив там фп. *тріо* й організовував кам. концерти. Після 1903 припинив службову діяльність у зв'язку з погіршенням стану здоров'я. Ноти більшості творів К. загубились у роки рев. змагань. На поч. 1930-х *М. Грінченко* знайшов рукопис "Укр. симфонії", що увійшла до репертуару багатьох симф. *оркестрів.* Цей твір вважається етапним у становленні укр. симф. музики; йому властиве широке використання в тематизмі укр. фольк. матеріалу (вияв естетики доби *романтизму*), поєднане з класичними структурно-драматург. засадами *класицизму* (зокр., нім. лейпц. школи).

Тв.: "Українська симфонія" (1876), Фп. тріо *a*-moll, Струн. квартет *Es*—dur, Реквієм для хору, струн. орк. та органа, два "Salvum" для хора a capella, для фп.: Романс, Ноктюрн, Баркарола, Вальс-каприс, романси (всього 19), поміж яких — "Вона співає", "Зови надію сновидінням" тощо.

Літ.: *Гордійчук М.* М. М. Калачевський. — К. — 1963; *Його ж.* "Українська симфонія" М. Калачевського. — К., 1963; *Його ж.* Симфонічна музика. — К., 1960, [2]1962; *Його ж.* Симфонічна музика // ІУМ. — 1989. — Т. 2; *Шреер-Ткаченко А.*.. Музыкальная культура Украины. — М., 1961; *Гринченко М.* Первая украинская симфония М. Калачевского // СМ. — 1946. — № 11; *Шреер-Ткаченко А., Шеффер Т.* Украинская ССР // Музыкальная культура Союзных республик. — М., 1957; *Кузик В.* Листи Д. В. Ахшарумова до Д. М. Ревуцького // Укр. муз. архів. — К., 2003. — Вип. 3; *Юшко В.* І вальс-каприс, і баркарола [До 150-річчя М. Колачевського] // Зоря Полтавщини. — 1996. — 1 жовт.

В. Кузик

КОЛЕКЦІЇ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ (КМІ.). Відповідно до істор. періодів побутування муз. інструментів з'являлося безліч систематизацій і класифікацій різних авторів із розмаїттям ознак, а самі муз. інструменти, розпорошені або згруповані за певними критеріями, заклали основу майбутніх КМІ.

На сучас. етапі існує декілька видів КМІ.: держ. музеї муз. інструментів із клас. і традиц. інструментами (в Україні, на жаль, такий музей відсутній); експозиції або окр. муз. інструменти в регіональних історичних, краєзнавчих та етногр. музеях, колекції на базах творчих колективів, у лабораторіях навч. закладів, приватні колекції. У Києві 2 відомі колекції знаходяться при держ. закладах — у відділі укр. нар. муз. інструментів Держ. музею театр., муз. та кіномистецтва України (ДМТМК). України та в Держ. музеї нар. архітектури та побуту України.

Колекцію відділу укр. нар. муз. інструментів ДМТМК започатковано одночасно з його відкриттям (1969) засновником, збирачем, активним популяризатором та постійним його завідувачем *Л. Черкаським.* Сьогодні в колекції, що складається з унікальних зразків історії укр. інструментознавства, налічується понад 600 муз. інструментів: *кобзи, бандури, торбани*, різновиди колісних *лір*, столовидні *гусла, скрипки, цимбали.* Найстаріші з цих муз. інструментів належать до 18 ст. Особливу частину зібрання складають мемор. інструменти з колекції *М. Лисенка, Ф. Кушнерика, Є. Мовчана, Є. Адамцевича, Ф. Жарка, А. Бобиря, П. Іванова, П. Чемерського, Є. Бобровникова* та ін. діячів укр. культури. Важливе місце в колекції посідають інструменти визначних укр. майстрів: *Л. Добрянського, О. Корнієвського*, Г. Паліївця, А. Паплинського а також майстрів 2-ї пол. 20 ст., які зробили значний внесок у справу відродження й удосконалення укр. муз. інструментарію — Д. Демінчука, *В. Зуляка, І. Скляра*, С. Снєгірьова, В. Тузиченка, *О. Шльончика* та ін. Своєрідною цікавою часткою колекції стали механічні муз. інструменти: катеринка, муз. скриньки, піанола тощо. Інструменти колекції експонувалися на багатьох виставках у Києві, Москві, Польщі. Окр. муз. інструменти презентувалися в Парижі.

У музеї на базі КМІ. створено постійно діючу виставку "Живії струни України", а в *Нац. орк. нар. інстр. України* відкрито її філію. В експозиц. залі провадяться екскурсії з ілюстрацією гри на муз. інструментах, літ.-мист. вечори, кобзар. зібрання, виступи виконавців на нар. інструментах, літ.-мист. композиції тощо. На основі колекції співробітники відділу здійснюють наук.-дослідну роботу, популяризують нар. муз. культуру, готують матеріали для пуб-лікацій у вітчизн. і заруб. пресі, а також для радіо- та телепередач. Створено 3 фільми на студії Укртелефільм. До 30-річчя колекції при підтримці Київ. організації укр. Тов-ва охорони пам'яток історії та культури видано книжку Л. Черкаського "Живії струни України", що містить історію створення колекції та її каталог, складений у співавт. з музикознавцем Т. Сітенко; пізніше — книжку "Українські народні музичні інструменти" (К., 2003). Мат-ли цього видання розміщено також на сайті музею в Інтернеті, де користувачі можуть ще й почути звучання багатьох муз. інструментів.

Колекцію нар. муз. інструментів Держ. музею нар. архітектури та побуту України зібрано упродовж останніх десятиліть. Вона налічує понад 600 одиниць, представляє всі істор.-етногр. регіони й типологію нар. муз. інструментарію. До колекції входять найпростіші, а також складні за конструкцією муз. інструменти — глиняні *свистунці*, колядницькі *дзвіночки, калатала, деркачі, фуркала*, муз. скриньки, *дримби, бубни, бугаї, очеретини*, зубівки, скосівки, *флояри*, пищалки, *сопілки*, пастуші *труби*, вівчарські *роги* й мисливські *ріжки, флейти, кларнети*, кобзи, бандури, цимбали, *балалайки, мандоліни, цитри*, скрипки (одну з них з позначкою Й. Ґварнері датовано 1736), *арфи, гітари, козобаси, віолончелі, баси, альти*, гармонії, акордеони, *трембіти* тощо. Кожний тип муз. інструменту характеризується числ. різновидами (за технологією виготовлення, формою, конструкцією, звучанням). З-понад 100 бандур — твори невід. майстрів, а також інструменти Г. Андрійчика, С. Голівця, О. Корнієвського, М. Олексієнка, Т. Снєгірьова, В. Тузиченка. Духові муз. інструменти представлені майстрами *Є. Бобровниковим*, К. Євченком, В. Зозуленком, Д. Демінчуком, Д. Левицьким. Саме вони вдосконалили та відродили багато муз. інструментів. На жаль, не всі муз. інструменти представлено в експозиції музею (частина їх знаходиться в недоступних для глядачів залах), каталог колекції відсутній.

Колекцію "Народні музичні інструменти Закарпаття" відділу нар. мистецтва Закарпат. крає-знавчого музею — започатковано 1980 співробітниками відділу нар. мистецтва, зокр. В. Шостаком. а 16 трав. 1982 стаціонарна виставка муз. інструментів вперше прийняла відвідувачів. У підготовці експозицій значну допомогу надали *А. Гуменюк* та *І. Мацієвський.* Нинішня виставка є постійнодіючою, побудована за систематизацією Е. фон Горнбостеля й К. Закса і презентує 4 основні групи. Окремо виділені темат. розділи "Дитячі музичні іграшки" й "Сучасні майстри музичних інструментів", що пізнавально доповнюють попередні розділи. Групу *ідіофонів* представлено цікавою колекцією різновидів дримб та різноманітними дзвониками, "клепалами", деркачами, що використовуються в ритуальних *обрядах.* У групі *мембранофонів* привертає увагу інструмент "бубенець", що використовувався у весільному обряді гуцулів, а також різні за розмірами й конструкцією "бербениці", що зустрічаються в побуті гуцулів і угорців Закарпаття. Групу *хордофонів* презентує колекція цимбал, що свідчить про еволюцію цього інструменту, значну кількість різних за розмірами скрипок, 3- і 4-струн. *басоль.* Поміж групи *аерофонів* особливу увагу привертає зібрання нар. флейт: відкриті — *телинки*, флояри; свисткові — різні за розмірами сопілки з 2-, 3-, 5-, 6-грифними отворами, з подвійним грифом, *ребро* ("свиріль"), *"зозуля"*, пищалки. Групу

Колекція музичних інструментів з музею М. Лисенка

Свищик

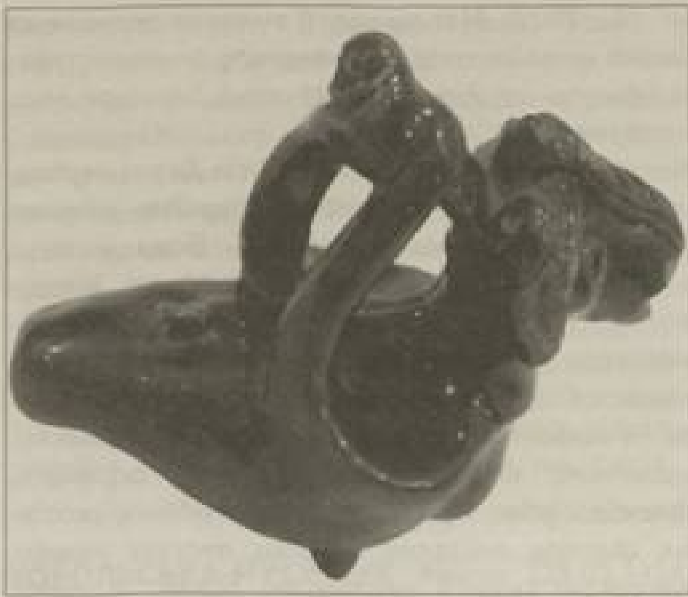

Свищик

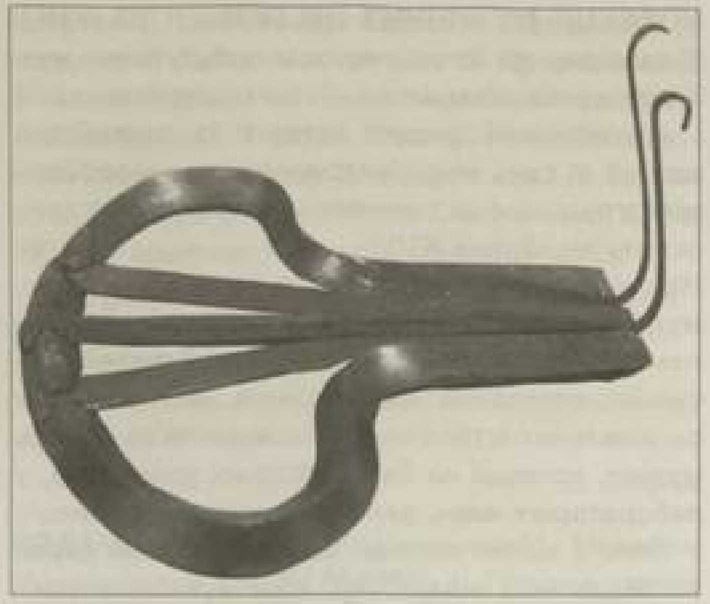

Дримба двоязичкова

Джоломіга

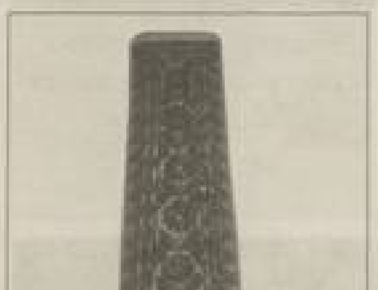

Окарина

шалмеїв презентує *"коза"*, *"кувиці"*, *кларнети* (фловта). Групу труб представлено різновидами трембіт і різних за розмірами та часом виготовлення (18, 19 ст.) інкрустованих рогів. Розділ "Дитячі іграшки" презентує муз. інструменти, виготовлені самими дітьми. Останній розділ присв. народним майстрам. Виставка (238 одиниць) експонувалася в Україні, Словаччині, Угорщині та Румунії.

Колекцію приватну *Р. Гусак* — започатковано 1971 подружжям Р. і П. Гусаків. Нараховує понад 1000 традиц. і фабричних муз. інструментів, переважно українських, а також зразки з 20 країн світу. Поміж муз. інструментів колекції — унікальні зразки муз. культури України, яким 100—150 років: керамічний свистунець з хут. Грабів Оржицького р-ну Полтав. обл., старовинна басоля з с. Мишин Заліщицького р-ну Терноп. обл., флояра й натуральний гуцул. ріг із присілку Царина с. Верхній Ясенів Верховинського р-ну Івано-Фр. обл. тощо. Інструменти колекції складають 4 основні групи за систематикою муз. інструментів Е. фон Горнбостеля й К. Закса. Група ідіофонів — різновиди дит. шумових і муз. знарядь, набір дримб із Гуцульщини, Закарпаття, Буковини, а також Швеції й Австрії. Група мембранофонів — дит. *бубенці*, бубони, *барабани* та бухала з різних регіонів України, рідкісний *бугай* з 2-а хвостами з Буковини. Група хордофонів — скрипка, старовинна 3-струн. басоля, малі поділ. цимбали, старовин. бандура, домри, балалайки, гітари. Найяскравіше представлено групу аерофонів. А/ Підгрупа флейт: глобулярні флейти — набір свисткових керамічних і дерев. свистків та свистунців, різновиди 1-ствольних, 2-ствольних та багатоствольних свисткових і відкритих нар. флейт (сопілки, телинки, *фрілки*, флояри, *жоломіга*, *півтораденцівки*, кавал, різновиди кувиць). Б/ Підгрупа шалмеїв: гармошка, гуцул. дідик, укр., білор. та туніс. ріжки. В/ Підгрупа труб: трембіти, натуральний і дерев. роги. Муз. інструменти використовуються в навч. процесі — у КНУКіМ, НМАУ та на теор.-практ. семінарах серед. і вищих муз. навч. закладів України. Про функціонування колекції інформував Bulletin № 27, 1990 CIMCIM (International Committee of Musical Instrument Museums and Collections).

Колекцію приватну *Л. Кушлика* створено 1989 (деякі муз. інструменти було придбано раніше). Колекція включає також різноманітні звукові знаряддя, побут. речі, що традиційно використовуються в різних аспектах нар. культури: обряд. дійствах, чабанській, мисливській, танц. та дит. сферах, приміром — праники, маглівниці, підкови, кушки тощо. Заг. кількість — бл. 900 (із багатьох країн світу), при тому не лише "музейних експонатів", а й реально діючих муз. інструментів 2-ї пол. 20 ст. Декілька десятків експонатів — гелігонки і струн. муз. інструменти, виготовлені наприкінці 19 — на поч. 20 ст. Є інструменти, вперше зафіксовані з описом їх використання (напр., весільні бойківські *колокільці*, кушки, клепачки). За походженням експонати належать до різних регіонів, хоча переважають зразки карпат. і прикарпат. — Бойківщини, Волині, Гуцульщини, Закарпаття, Лемківщини, Полісся тощо. Є й муз. інструменти зі схід. і центр. України.

Денцівка

Фрілка (фрагмент)

Свищики

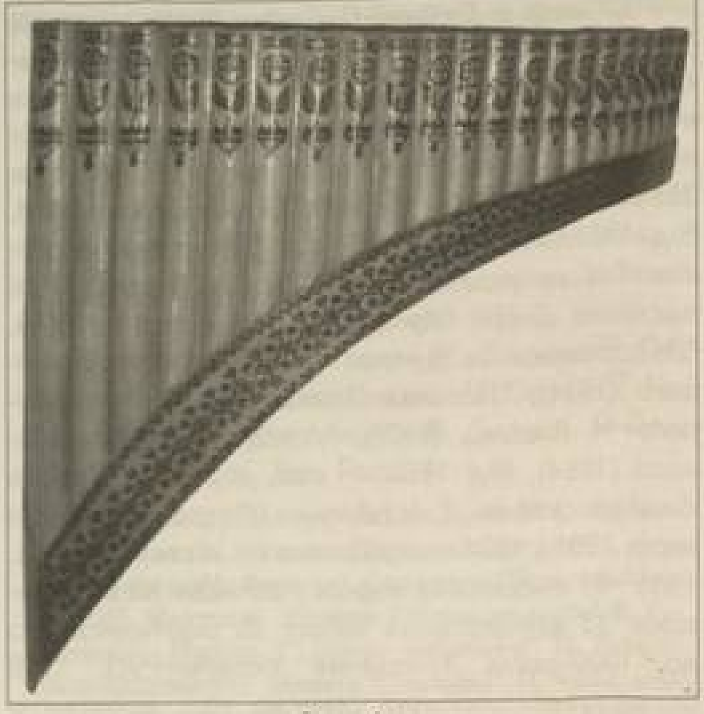

Свиріль

Колекція свистунців *А. Шевчука* (етнографа й історика мистецтва) нараховує понад 1200 зразків дрібної керамічної пластики, зібраної майже з усіх етногр. регіонів України — Поділля, Слобожанщини, Півн. Полісся, Зах. України. Складається із зооморфних, рідше антропоморфних глиняних фігурок, що віддзеркалюють нар.-поет. творчість укр. народу. Для опішнянських свистунів Г. Пошивайло й Г. Діденко характерні образи нар. казок і байок, де почесне місце посідають барани, цапи, кози, лисиці, вовки, собаки, пави, півні та кури, декоровані, як правили, ангобами білого, сиво-зеленого та чорного кольорів. Найпоширенішим жанр. мотивом є "цап-музикант". Зразки родини Денисенків (Васильківська керамічна школа), не вкриті поливою, передають теплу фактуру київ. глини. Червоноградські свистуни здебільшого чорного кольору, без поливи. В них віддзеркалено поклоніння сонцю давніх українців. Найширше представлено доробок Л. Никитюк (7 керам. зразків на тему "Діти у домашньому царстві тварин", цикл свистунів, присв. Різдвяним святам), Ф. Курячі (окарини з трипільськими мотивами птаха з 9-ма, 7-ма або 4-ма отворами) та їхньої дочки Ольги. Багато зразків виготовлено на замовлення колекціонера. Так, графік М. Бутковський зробив корову й коня, засл. майстер нар. творчості, лауреат премії ім. І. Огієнка О. Макаренко створив композицію "Поліські сфінкси", розписану яскравими фарбами у власному стилі "пелюстковізм". Авторство вел. кількості свистунів невідоме, однак визначено регіон походження. Майже всі зразки дзвінкоголосі, мають по 2, рідше — 3 отвори. Колекція неодноразово виставлялася на всеукр. й обл. виставках нар. майстрів.

Роги гуцульські

Літ.: Народні музичні інструменти Закарпаття: Каталог виставки Упор. *В. Шостак*. — Ужгород, 1986; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; Українські народні музичні інструменти на межі тисячоліть / Автор-упор. *Л. Черкаський*. — К., 2007; *Гусак Р.* Керамічний свистунець в Україні // Проблеми етномузикології: Зб. наук. праць. — К., 1998. — Вип. 1; *Її ж.* Варган в Україні // Зб. наук. праць КНУКіМ. — К., 2001; The Vessel Flute in Ukraine (Regional Traditions in Instrument Making). — Leipzig, 1999.

Р. Гусак

КОЛЕСНИК Володимир Андрійович (7.09.1928, м. Дніпропетровськ — 18.11.1997, м. Едмонтон, Канада, перепохов. 2000 на Байковому цвинтарі в Києві) — хор. диригент, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1960). Лауреат Держ. премії України ім. Т. Шевченка (1992). Закін. 1952 Київ. конс., кл. *Г. Верьовки*, 1960—72 — її викладач. Від 1949 — хормейстер, 1953—72 — гол. хормейстер, 1969—72 — директор Київ. т-ру опери та балету. Хормейстер-постановник вистав "Наталка Полтавка" *І. Котляревського—М. Лисенка*,

В. Колесник

"Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Тарас Бульба" М. Лисенка, "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича*, "Катерина Ізмайлова" *Д. Шостаковича*, "Гугеноти" Дж. Мейєрбера, "Чарівна флейта" В. А. Моцарта, "Лоенґрін" Р. Ваґнера. 1973 — диригент опери в Сіднеї (Австралія). Від 1974 — у Канаді. Від 1978 — худ. керівник Тов-ва укр. опери в Канаді (Торонто), де поставив опери "Купало" *А. Вахнянина* (1979), "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського (1981), "Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка (1984), "Алкід" *Д. Бортнянського* (1994). Від 1984 — гол. диригент *Капели бандуристів ім. Т. Шевченка* (Детройт, США), з якою 1991 і 1994 гастролював по містах України. 1985—87 виконав із хором і записав на LP платівки 35 концертів із творів Д. Бортнянського до 1000-річчя Хрещення України-Русі. 1976 організував щорічний семінар хор. диригентів у Канаді (Едмонтон).

Літ. тв.: Хто ми: брати по духу чи яничари? // КіЖ. —1994. — 24 верес.

Літ.: *Дутчак В.* Капела ім. Т. Г. Шевченка // Музика. — 1991. — № 5; *Федоряченко Д., Головащенко М.* Відданість рідному мистецтву // Музика. — 1998. — № 3; *Гамкало І.* Багатогранний талант // Укр. культура — 2003. — № 11, 12; [*Б. а.*]. Колесник В. А. Видатний хоровий диригент, педагог, музичний діяч, організатор музичного життя українців в Канаді [Некролог] // КіЖ. —1997. — 26 листоп.; Те саме // Веч. Київ. — 1997. — 26 листоп.; *Ткач М.* Білий фрак для маестро // Літ. Україна — 1997. — 20 листоп.; *Його ж.* Володимир Колесник // КіЖ. —2003. — 17 груд.

Г. Степанченко

Є. Колесник

КОЛЕСНИК Євдокія Василівна (1.05.1942, с. Пустельникове тепер Олександрійського р-ну Кіровогр. обл.) — оперна й кам. співачка (сопрано). Н. а. УРСР (1978). Лауреатка Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1976), конкурсу ім. П. Чайковського (1970, 3-я премія). Закін. 1968 Київ. конс., кл. *Н. Захарченко*, відтоді — солістка Київ. т-ру опери та балету. Від 1986 — викладачка Київ. конс., професор (2005), зав. кафедри (з 2005). Для вик. манери К. характерні драм. експресія та яскрава образність. Особливе визнання отримала як вик-ця партії Катерини в Київ. оперн. т-рі ("Катерина Ізмайлова" *Д. Шостаковича*, диригент-постановник *К. Симеонов*). У конц. репертуарі — 10 сольних вок. програм, зокр. укр. пісні й романси. Виконувала твори *М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, М. Вериківського, К. Данькевича, А. Кос-Анатольського, Г. Майбороди, О. Білаша* та ін.

1975—82 працювала за контрактом в т-рі "Коміше Опер" (Берлін, тод. НДР), де співпрацювала з дириг. К. Мазуром і режисером В. Фельзенштейном. Виконувала партії Іфігенії ("Іфігенія в Тавриді" Х. В. Глюка), Леонори ("Фіделіо" *Л. Бетховена*), партії сопрано в IX Симфонії Л. Бетховена й "Реквіємі" Дж. Верді. Співпрацювала також із дириг. К. Зандерлінґом та оркестром Берлін. радіо, з якими здійснила записи арій із опер сучас. укр. і рос. композиторів (Г. Майборода, *В. Шебалін*, Т. Хренніков та ін.). Поміж учнів — лауреати міжн. конкурсів, зокр. Г. Павленко — солістка Бєлград. опери (Сербія), М. Рибаківська — солістка капели *"Думка"*, В. Андрєєва — лауреат Міжн. конкурсу ім. М. Лисенка (2007).

Є. Колесник в ролі Амелії (опера "Бал-маскарад" Дж. Верді")

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), 1-а панночка ("На русалчин Великдень" М. Леонтовича), Ліза ("Пікова дама" П. Чайковського), Катерина ("Катерина Ізмайлова" Д. Шостаковича), Леонора ("Трубадур" Дж. Верді), Валентина ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Амелія ("Бал-маскарад" Дж. Верді), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї), Катерина ("Приборкання непокірливої" В. Шебаліна).

Літ. тв.: Є. Колесник: "Ми — найспівучіша нація в світі": Інтерв'ю / Бесіду вела *В. Євтушенко* // Уряд. кур'єр. — 1999. — 23 січ.

Літ.: *Доріченко О.* "Щаслива, коли співаю" // Україна. — 1976. — № 11; *Суярко Т.* Без мрії не можна жити // Там само. — 1986. — № 21; *Москалец А.* Евдокия Колесник // Киев. ведомости. — 2002. — 31 окт.; *Савчук Є.* Євдокія Колесник // Дзеркало тижня. — 2006. — 23 верес.; *Рущинський Ю.* Згадуючи Шостаковича // День. — 2006. — 6 жовт.

О. Летичевська

КОЛЕСНИК Марко Лазарович (1899 — ?) — композитор-аматор, фольклорист. Працював вчителем у Здолбунів. серед. школі № 1. Автор 162 пісень на сл. Л. Глібова, *П. Тичини, М. Рильського*, П. Воронька, О. Пушкіна, С. Михалкова та ін., бл. 15 муз. творів на сл. *Т. Шевченка* й *І. Франка*. Записав 3000 прислів'їв і приказок.

Тв.: "Закувала зозуленька", сл. Т. Шевченка: Обробка для хору *М. Каганова* // Червоний прапор (Рівне). — 1960. — 26 листоп.; "Ой у гаю, гаю", сл. Т. Шевченка // Там само. — 1962. — 24 лют.

Б. Столярчук

М. І. Колесник

КОЛЕСНИК Микола Іванович [25.10(6.11).1887, м. Київ — 1962, м. Львів] — оперний і кам. співак (тенор). Навч. на юрид. ф-ті Київ. ун-ту. Вок. освіту здобув приватно у В. Кружиліної (Київ). 1918 дебютував на сцені Київ. опери. Співав на оперних сценах Києва, Харкова, Одеси, а також у пересувному Дніпроп. робітн. оперному т-рі (1928—32). Від 1938 гасторолював із концертами по тод. СРСР. 1945—58 — соліст Львів. т-ру опери та балету. У концертах виконував твори укр., рос. та заруб. комп., а також народ. пісні.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Берендей ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Джеральд ("Лакме" Л. Деліба), Надір ("Шукачі перлів" Ж. Бізе), Ліонель ("Марта" Ф. Флотова).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; *Кадміна-Колесник В.* Матеріали до біографії Миколи Колесника // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОЛЕСНИК (Колісник) Нестор Данилович (кін. 19 ст., с. Катричівка Валківського р-ну Харків. обл. — поч. 20 ст.) — лірник. Грати на *лірі* навч. у лірника Петрика, від якого перейняв добру техніку "володіння корбою". Спів супроводжував безперервною грою на лірі. Була у К. і власна перегра, що особливо проявлялась у веселих мелодіях.

Виконував *думи* "Про вдову і трьох синів", "Про сестру і брата" (запис. *В. Харківа*, 1930, знаходиться у фондах ІМФЕ), "Втеча трьох братів з міста Азова", *кант* 18 ст. "Што я кому виноват", *псальми* "Про Олексія Божого чоловіка" (запис В. Харківа), "Про Лазаря", "Михайла", спеціальну жебранку "Запрос", жарт. пісні й танці.

Під час виконання на лірі веселих мелодій виявляв велике напруження в рухах тулуба, ніг, плечей, виразі обличчя. Коли під час гри його про щось запитували, відповідав згодом, після закінчення.

Літ.: *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980.

Б. Жеплинський

КОЛЕСНИК Павло Семенович [2(15).01.1904, м. Кобеляки тепер райцентр Полтав. обл. — 14.09.1976, м. Київ] — оперний, оперетковий та кам. співак (бас). З. а. УРСР (1958). Закін. Харків. робітничу конс. (1936, кл. *Л. Новського*). 1931–33 — соліст Т-ру музкомедії Донбасу, 1933–36 — Харків. музкомедії, 1936–41, 1945–46 — Полтав. муз.-драм. т-ру, 1946–51 — Полтав. філармонії, 1951–61 — Держ. засл. капели бандуристів УРСР. Гастролював у складі капели та Держ. нар. хору ім. Г. Верьовки в тод. Югославії, Угорщині, Японії та ін. Учасник війни 1941–45. У репертуарі — укр. нар., зокр., *жартівл. пісні*, твори укр. і рос. композиторів. Наспівав на грамплатівці 2 твори *М. Вериківського*: "Гримить" (сл. *І. Франка*) й пісню Кобзаря з "Гайдамаків".

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" П. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського–М. Лисенка), Батько ("Катерина" М. Аркаса), Черевик ("Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського).

Літ.: Українські жартівливі пісні: З репертуару П. Колесника. — К., 1971; *Шевченко О.* Через ту бандуру // Дніпро. — 1962. — № 7; *Немирович І.* "Я ще, друзі, молодий" // Веч. Київ. — 1974. — 15 січ.; *Міньківський О.* Життя з піснею // КіЖ. — 1976. — 14 листоп.; *Його ж.* Самобутній співак // Там само. — 1979. — 14 січ.

І. Лисенко

КОЛЕСНИК Раїса Самсонівна (8.02.1939, м. Буринь, тепер райцентр Сум. обл.) — оперна й кам. співачка (лір.-колор. сопрано). Н. а. УРСР (1972). Нагороджена орденом "Трудового червоного прапора" (1981). Закін. Київ. конс. (1964, кл. *М. Донець-Тессейр*). 1964–89 — солістка Донец. т-ру опери та балету. Від 1981 — викладачка, з 1989 — зав. кафедрою академ. співу Донецьк. держ. муз. академії, професор (1994).

У концертах виконувала твори *М. Лисенка, Я. Степового, А. Кос-Анатольського, М. Глінки, П. Чайковського, С. Рахманінова*, В. Белліні, Ґ. Доніцетті, Дж. Верді, Дж. Россіні та ін.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського–М. Лисенка), Єлизавета ("Ярослав Мудрий" Ю. Мейтуса), Жаннет ("Крізь полум'я" В. Губаренка), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Іоланта ("Іоланта" П. Чайковського), Джільда, Віолетта ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Лючія ("Лючія ді Ламмермур" Ґ. Доніцетті), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мюзетта ("Богема" Дж. Пуччіні), Енхен ("Чарівний стрілець" К. Вебера), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Соболева Т.* Все краски музыки // Донбасс. — 1980. — № 3; *Її ж.* Спасибо, друзья! // Сов. культура. — 1980. — 13 мая; *Рябий М.* Соловейко з Бурині // Молодь України. — 1968. — 18 верес.; *Бірченко Т.* Кредо актриси // КіЖ. — 1980. — 10 лют.; *Осколков О.* Журавлині ключі // Рад. Україна. — 1980. — 8 берез.

І. Лисенко

КОЛЕСНИК Сергій Віталійович (18.03.1953, м. Київ) — контрабасист, педагог. Закін. Вінн. муз. уч-ще (1977, кл. Ю. Журавльова), Одес. конс. (1982, кл. Ю. Мироненка). Студентом працював арт. симф. орк. Одес. т-ру опери та балету. Після 1982 — викладач кл. бас-гітари Одес. муз. уч-ща, концертм. гр. к.-басів Одес. т-ру муз. комедії, артист симф. орк. Одес. філармонії. Каніфоль, розроблена за рецептом К., користується широким попитом поміж контрабасистів, скрипалів та віолончелістів як в Україні, так і за її межами.

Б. Столярчук

КОЛЕСНИК Станіслав Миколайович (6.03.1936, м. Харків) — джаз. гітарист, кер. ансамблів, педагог. Учень *К. Смаги*. Грав в естр. оркестрі БК Мін-ва внутр. справ УРСР (1957–58), ансамблі *П. Бриля* (1958), Естр. оркестрі Укр. респ. естради п/к *В. Лисиці* (1959–61), джаз-оркестрі *"Дніпро"* п/к *І. Петренка* (1961–64), періодично — в оркестрі Київ. Держцирку п/к *В. Петруся*. Від 1964 — кер. різними ансамблями, у т. ч. в Укрконцерті (1967–69). Учасник джаз. фестивалів "Джем сейшн–67", "Голосієво-88" (Київ), "Джаз на Дніпрі–88" (Дніпропетровськ). Від 1982 — викладач відділу естр.-джаз. вик-ва Київ. муз. уч-ща.

Літ. тв.: упор.: Гитара от блюза до джаз-рока. — К., 1986 (разом із *Б. Дмитрієвським* і *В. Маніловим*).

Літ.: [*Б. а.*]. "Ми із джазу!" // Молодь України. — 1989. — 25 листоп.

В. Симоненко

П. Колесник

Р. Колесник

Р. Колесник у ролі Лючії (опера "Лючія ді Ламмермур" Ґ. Доніцетті)

Г. Колесник-Ратушна

В. Колесников

Г. Колесса

КОЛЕСНИК-РАТУШНА Ганна Михайлівна (3.04. 1935, с. Стила Старобешівського р-ну Донец. обл.) — оперна й конц. співачка (мецо-сопрано). Дружина *В. Колесника.* Закін. Київ. конс. (1963, кл. *З. Гайдай*) . Від 1969 — солістка Київ. т-ру опери та балету. Від 1973 (разом з чоловіком) — в Австралії і США, де займалася конц. діяльністю, виступала в найбільших містах США й Канади, 1975 мала конц. турне по 17 містах Вел. Британії, виступала в Парижі, а також у містах Бельгії, Німеччини, Австрії, 1977 — Австралії. Від 1978 — в Канаді. Брала участь в оперних виставах Тов-ва укр. опери в Торонто, симф. концертах, фестивалях укр. оперної музики, прем'єрах вок.-симф. творів, зокр. — "Неофітів" *М. Кузана.* Гастролювала в Україні (1991 — Київ, Полтава, Львів, Харків, Ів.-Франківськ; 1996 — Київ, т-р ім. І. Франка, прощальний концерт). У конц. репертуарі — твори *М. Лисенка, Д. Січинського, О. Нижанківського, К. Стеценка, Я. Степового, В. Косенка, Г.* і *П. Майбородt*ощо, окремі конц. програми з творів *Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя.* Партнери: *Й Гошуляк, М. Мінський, М. Кокольська* та ін. Співала з *Капелою бандуристів ім. Т. Шевченка* (м. Дейтройт).

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Мати ("Катерина" М. Аркаса), Галя ("Купало" А. Вахнянина), Федора ("Роксолана" Д. Січинського), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Поліна ("Пікова дама" П. Чайковського), Амнеріс, Азучена ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді), Лола ("Сільська честь" П. Масканьї).

Літ.: *М. Д.* Концерт Ганни Колесник // Нові дні. — 1975. — № 10; *Захарович О.* Ви привезли нам свято // Там само. — 1979. — № 6; *Гамкало І.* Ганна Колесник-Ратушна // Укр. культура. — 2005. — № 11–12; *Козак С.* "Я знов з тобою, Україно!" // КіЖ. — 1991. — 21 лют.; *Колотиленко Т.* Нова зустріч // Там само. — 1996. — 22 трав.

Г. Степанченко

КОЛЕСНИКОВ Валерій Володимирович (31.07. 1945, м. Луцьк) — джаз. трубач, кер. ансамблю, педагог. Лауреат Міжн. конкурсу молодих джаз. музикантів соц. країн (Прага, 1971). Закін. Донец. муз.-пед. ін-т (1974, кл. труби *Л. Степановського*). Дебютував у Київ. джаз-клубі (1967). 1967–77 — кер. ансамблю Донец. джаз-клубу "Донбас-67", диксиленду Донец. муз. уч-ща (з 1987) і квінтету (з 1990). Брав участь у джаз. фестивалях в Україні (Горлівка Донец. обл., Дніпропетровськ, Донецьк, Київ, Кривий Ріг Дніпроп. обл., Львів, Одеса, Черкаси), Білорусі (Вітебськ), Грузії (Тбілісі), Естонії (Таллінн), Казахстані (Алма-Ата, тепер Алмати), Латвії (Рига), Росії (Абакан, Архангельськ, Барнаул, Воронеж, Казань, Калінінград, Куйбишев, тепер Самара, Ленінград, тепер С.-Петербург, Москва, Мурманськ, Нижній Новгород, Новосибірськ, Ростов-на-Дону, Ставрополь, Ярославль), Узбекистану (Фергана), Болгарії (Варна), Нідерландах (Бреда, Тілбург), Німеччині (Дрезден, Інгольштадт), Швейцарії (Базель) зі своїми колективами, квартетом *В. Молоткова* (Київ), тріо В. Мисовського (Ленінград), ансамблями В. Кацнельсона (Москва), С. Беліченка та "Золоті роки джазу" п/к В. Толкачова (Новосибірськ), трубачем О. Фішером, піаністом Л. Чижиком, гітаристами О. Кузнєцовим (Москва), Т. Паулусом (Таллінн) та ін. У складі секстету *М. Замороко* брав участь у концерті джаз. музики Пленуму правління СКУ "Світ музики і молодь" (Київ, 1988). Концертував у різних містах України та за її межами. Від 1988 — викладач, згодом декан Донец. муз.-пед. ін-ту, з 1993 — доцент кафедри естр.-джаз. вик-ва Ростов. конс. Згідно з результатами анкетування, що його проводила редакція газети "Советская молодежь" (Рига) за участі джаз. фахівців, посідав 6-е (1981), 5-е (1982, 1986, 1987), 4-е (1983, 1984, 1988), 3-є (1985) місця з-поміж трубачів кол. СРСР.

Дискогр.: грамплатівки LP — "Лирическое настроение". Джазовые композиции (*В. Колесников* — труба, флюгельгорн, *В. Новиков* — фп., *В. Молотков* — гитара, *А. Христидис* — ударные). — М.: Мелодия, 1976. — С—60—09709—10; "Осенние ритмы-83". С концертов Ленинградского фестиваля джазовой музыки (2-а грамплатівка). — М.: Мелодия, 1983. — С 60 — 21539—40; "Донецк—118". — М.: Мелодия, 1987. — С 60-27905; "Алма-Ата—88" — М.: Мелодия, 1988. — С—28673; "XI Международный фестиваль джазовой музыки "Донецк—120" (1-а грамплатівка). — М.: Мелодия, 1989. — С 60 30789 007.

Літ.: А і Б грали на трубі // Комсомольська іскра (Одеса). — 1984. — 17 трав.; *Минкин Л.* Один из джаза // Веч. Донецк. — 1988. — 12 нояб.

В. Симоненко

КОЛЕССА Галина Миколаївна (3.07.1963, м. Львів) — альтистка, педагог, муз. критик. Дочка *Харитини* та онука *М. Колесс.* Закін. Моск. конс. (1987, кл. альта *Ю. Башмета*) й Мангеттенську муз. школу у США (1994). Удосконалювалася у Джульярд. муз. школі у Нью-Йорку (1995). Від 1979 виступала з сольними концертами та в ансамблях у багатьох містах кол. СРСР, а також у США ("Carnegie Hall", "Alice Tully Hall" — Нью-Йорк, "Weiss Recital Hall" — Пенсильванія), Канаді та ін. Виступала також солісткою симф. оркестрів п/к К. Мазура, Д. Китаєнка, С. Скровачевського, Є. Семкова, П. Когана та ін.
Керівник кафедри струн. інстр. Центру вик. мистецтва ім. Т. Джефферсона у Нью-Йорку. Викладачка Укр. муз. ін-ту Америки (УМІА). Виступає також як муз. критик у газ. "Свобода" (Нью-Йорк).

Літ.: *Савицький Р.-мол.* Музика як представник народу (до 50-річчя УМІА) // Альманах Укр. нар. Союзу-2002. — Парсиппані, Нью-Йорк, 2002. — Річник 92; [*Б. а.*]. Напередодні святкування 40-річчя УМІА // Свобода (Нью-Йорк). — 1992. — 20 жовт.; [*Б. а.*]. Український музичний інститут Америки розпочинає відзначення свого 45-ліття // Там само. — 1996. — 7 груд.; [*Б. а.*]. Український музичний інститут Америки відзначає своє 45-ліття // Там само. — 1997. — 19 листоп.; [*Б. а.*]. Концерт в пам'ять славного піаніста і педагога Р. Савицького відбудеться у Нью-Йорку // Там само. — 1998. — 27 лют.

І. Лисенко

КОЛЕССА Іван Михайлович (9.09.1864, с. Сопіт, тепер Сколівського р-ну Львів. обл. — 8.11.1898,

м. Стеневац, тепер передмістя Загреба, Хорватія) — етнограф, фольклорист. За фахом лікар. Брат *Ф. Колесси*. 1891 закін. мед. ф-т Ягеллон. ун-ту в Кракові, засновник і 1-й голова укр. студ. тов-ва "Громада". Етнографію й фольклор вивчав самостійно й п/к І. Коперніцького та Р. Завілінського у Кракові. Записував фольклор у селах Ходовичі, Татарське, Стриганці Стрийського повіту. Автор зб. "Галицько-руські народні пісні з мельодиями" /І. Обрядові пісні; II. Від колиски до гробової дошки; III. Пісні козацькі і жовнярські. Балляди/, де вміщено тексти пісень, 225 мелодій, а також подано опис звичаїв та обрядів, що відправляються при народженні й хрестинах, під час весілля й похорону. К. залишив незавершену етнолог. працю про с. Ходовичі. Писав вірші й оповідання.

Літ. тв.: Галицько-руські народні пісні з мельодиями // Етногр. зб. НТШ. — Л., 1901. — Т. XI; Narodziny i chrzciny, wesele i pogrzeb u ludu ruskiego we Chodowicach, powiecie Stryjskim // Osobne odbicie ze Zbioru wiadomości do Antropologii krajowej. — Kraków, 1889. — Dz. III. — T. XIII.

Літ.: [*Колесса Ф.*] Передмова; Іван Колесса: Біографічна замітка // Етногр. зб. НТШ. — Л., 1901. — Т. XI; *Колесса К.* Від батьківського дому — до слави і шани // Просвіта (Львів). — 1995. — 25 листоп.

С. Грица

КОЛЕССА (псевд. К. Гелитович, Сильвестр Кордин) Ксенія Миколаївна (8.10.1939, м. Львів) — піаністка, педагог. Дочка *М. Колесси*. Закін. Львів. конс. (1963, кл. *О. Ейдельмана*). Відтоді — викладачка гри на фп. Львів. конс. — ЛДМА. У 1960–70-х виступала у Львові як солістка (твори *Л. Бетховена*, М. Колесси) й 1964–67 — ансамблістка у складі тріо сестер Колесс (Харитина — влч., Соломія — скр.; твори Й. Гайдна, *Л. Бетховена*, С. Франка, С. Рахманінова, *С. Людкевича*) та у фп. дуеті з О. Козинським (у 1990-х; твори *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, К. Сен-Санса з симф. і кам. орк.). Авторка статей про мист. життя Львова, про творчу діяльність родини Колесс, арт. діяльність *Любки* й *Христі Колесс*; підготувала до друку працю *Ф. Колесси* "Вірування про душу й загробне життя в українській похоронній і поминальній обрядності" (2001), його листування з *М. Грушевським*, К. Грушевською, *М. Гайворонським*; ред.-упоряд. 1-ї зб. фп. творів *М. Колесси* (1984), співавторка (з О. Фроловим) сценарію т/ф "Колесси. Честь і дяка" (1999). Також досліджувала творчість піаністів *Г. Левицької* й *Л. Мюнцера*, діяльність симф. орк. Львів. філармонії та капели "*Трембіта*", укр.-угор. муз. зв'язки.

Літ. тв.: Львів: музична панорама // Музика. — 1979. — № 4; Життя, віддане музиці // Там само. — 1983. — № 2; Л. Мюнцер — піаніст і педагог // Там само. — 1986. — № 3; Бела Барток і Україна // Жовтень. — 1987. — № 8; Від батьківського дому — до слави і шани // Український родовід. Матли генеалогічної конф. (2–4 груд. 1995). — Л., 2001; Александр Колесса и Украинский свободный университет в Праге (идея, работа, достижения) // Russian, Ukrainian and Belorussian Emigration between the World Wars in Czechoslovakia. Results and perspectives of contemporary Research. Hidings of the Slavonic Library and Prague Archives. — Praha, 1995; Взаємне листування Філарета Колесси і Михайла Грушевського // Записки НТШ: Праці Секції етнографії та фольклористики. — Л., 1995. — Т. CCXXX; Листування Михайла Гайворонського і Філарета Колесси // Записки НТШ: Праці Музикознавчої комісії. — Л., 1996. — Т. CCXXXII; Листування Філарета Колесси і Катерини Грушевської // Записки НТШ: Праці Секції етнографії і фольклористики. — Л., 2001. — Т. CCXLII; Христя Колесса // Митці Львівщини. Календар ювілейних і пам'ятних дат на 2000 рік. — Л., 2000; Галя Левицька. Леопольд Мюнцер. Філарет Колесса // Митці Львівщини Календар ювілейних і пам'ятних дат на 2001 рік. — Л., 2001; Любка Колесса // Митці Львівщини. Календар ювілейниї і пам'ятних дат на 2002 рік. — Л., 2002; Іван Колесса // Митці Львівщини Календар ювілейних і пам'ятних дат на 2004 рік. — Л., 2004; Колесси у скриптах історії (від джерел — до звершень) // Родина Колессів у духовному і культурному житті України кінця XIX–XX ст. — Л., 2005; Любка і Христя Колесси — українські артистки світового значення // Там само; Любка Колесса: "Мої почування і моє серце були все українські". Пам'ятки Великої Артистки // Час / Time. — 1997. — 13–19 листоп.; Мій учитель // Олександр Ейдельман. Данина шани вчителеві. — Л., 2006. Грані таланту Олександра Козаренка // Поступ. — 1999. — 16 лют.

Літ.: Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; [*Б. а.*]. Дочки композитора // Вільна Україна. — 1964. — 29 груд.; *Лежанская З.* Три сестры // Львов. правда. — 1966. — 4 янв.; *Софроненко Р.* Тріо сестер // Вільна Україна. — 1966. — 13 лют.; *Патрушев В.* Мелодії бетховенського ювілею // Ленінська молодь. — 1970. — 22 груд.; *Шапіро О.* Світ музики — світ прекрасний // Там само. — 1971. — 4 груд.; *Романюк П.* Бахівські концерти // Молода Галичина. — 1995. — 1 черв.; *Козлов В.* Звучать шедеври // Високий замок. — 1995. — 22 черв.; *Савицький Р.* Музикознавство у "Рамках НТШ" // Свобода (Нью-Йорк). — 2001. — 12 січ.

Б. Фільц

КОЛЕССА Любка (Любов Олександрівна) (19.05. 1902, м. Львів —15.08.1997, м. Торонто, Канада) — піаністка. Дочка *О. Колесси*. Лауреатка Премії фірми Безендорфер (1918) та держ. премії

Обкладинка CD "Lubka Kolessa Legacy"

К. Колесса

Л. Колесса

М. Колесса

М. Колесса

Австрії на конкурсі Meisterschule при віден. Академії (1921), що стало поштовхом до систематичної конц. діяльності. Муз. освіту здобула у Відні: в муз. школі М. де Джеллі, потім в Академії музики (Universität für Musik und darstellende Kunst) у Л. Терна. Закін. Meisterschule в Е. Зауера (1920) і конц. курс у Е. Д'Альбера (1923). 1940–52 — професор Королів. конс. у Торонто, 1952–73 — Конс. муз. і драм. мистецтва в Монреалі. У 1920-х багато виступала у всіх найбільших містах Європи, з 1925 — щорічно також у Львові, 1929 здійснила конц. поїздку тод. Рад. Україною. Пік вик. діяльності К. — 1930-і — 150 концертів на рік. 1937 в укр. вбранні виступила в одній із передач на Лондонському ТБ із творами *В. Барвінського* й *Н. Нижанківського*. 1938–39 здійснила конц. турне Півд. Америкою. Від 1940 жила в Канаді. Останній концерт відбувся в Карнегі-Голл (Нью-Йорк) 1950.

Виступи К. у 1920–30-х мали широкий резонанс. Гол. місце в репертуарі посідали твори *Ф. Шопена* (критика називала укр. шопеністкою) й В. А. Моцарта, вел. цикли Р. Шумана, орґанні транскрипції *Й. С. Баха*, Концерти для фп. з орк. *Ф. Ліста*. У різних європ. країнах виконувала твори *М. Лисенка*, В. Барвінського, Н. Нижанківського. Вик. манері притаманні назвичайна художність, особиста чарівність, ліричність та елегантність, при потребі енергія й рішучість. Їй була властива тонка музикальність і добрий смак, висока віртуозна майстерність. Задля відтворення комп. *стилю*, К. тонко змінювала манеру звуковидобування, фразування та емоційний стрій *інтерпретації*. Індивідуальність артистки проявлялася в її фп. інтонації — легкій, гнучкій та виразній.

Афіша концерту Л. Колесси у Карнегі-Гол (Нью-Йорк, США)

Першою з укр. піаністів здійснила низку звукозаписів: 1928 — на Вельте-міньйон, твори Н. Нижанківського, Ф. Шопена, *Ф. Шуберта*, Д. Скарлатті та Варіації на укр. тему. На поч. 1930-х випущено її платівки із записами Ф. Шопена фірмою "Електрола". 1939 фірмою "Гіс Местерс Войс" виготовлено низку платівок, поміж яких — запис Третього концерту *Л. Бетховена* п/к К. Бема). 1951 у США було записано й випущено ще 2 грамплатівки LP із творами *Й. Брамса* й Р. Шумана.

Величезна кількість рецензій на концерти К. публікувалася в нім., польс., укр. та амер. пресі. Поміж учнів — провідні музиканти Канади, укр. піаністи *Л.* та *І. Жуки*, *Р. Рудницький*, *М. Цісик*.

Дискогр.: грамплатівки — *Шопен Ф.* Мазурки, *ор.* 33, № 2 і *ор.* 68, № 8. — Ультрафон, 1936. — А-273; *Шопен Ф.* Вальси, *ор.* 42 і *ор.* 70, Ультрафон, 1936. — А-274; *Скарлатті Д.* Сонати Л. 396 і Л. 104. — Гіс Местерс Войс, 1939. — Да-4454; *Моцарт В. А.* Варіації на тему Глюка, К. 455. — Гіс Местерс Войс, 1939. — ДВ-4621; *Моцарт В. А.* Романс, К. 205, *Шопен Ф.* Вальс, *ор.* 18. — Гіс Местерс Войс, 1939. — ДВ-4654; *Бетховен Л.* Концерт № 3 для фп. і симф. орк.: Колесса Л. (соло), Саксонський держ. орк. п/к К. Бема. — Гіс Местерс Войс. — ДВ-5506-10; *Брамс Й.* Варіації і фуга на тему Генделя, Два інтермецо, *ор.* 117 № 1, 3. — Concert Hall Society (США), 1951 — CH 1108; *Шуман Р.* Симфонічні етюди, Токата. — Concert Hall Society, 1951. — CHS 1111; 3 CD — Lubka Kolessa Legacy: Legendary Creatures. — DOREMI, 1999. — DHR-7743-5.

Літ.: Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX–XX століття: Зб. наук. праць. — Л., 2005; *Кашкадамова Н.* Піаністка світової слави // *Її ж.* Фортеп'янне мистецтво у Львові. — Тернопіль, 2001; Національний міф Шопена і українська інтерпретація // Там само; *Тихонюк Б.* "Примадонна століття" в оцінці Василя Барвінського // Дзвін. — 1990.— № 9; *Кашкадамова Н.*, *Бобицька В.* Українська піаністка Любка Колесса в рецензіях польської преси // Musica Galiciana. — Rzeszów, 1999. — Т. 3.

Н. Кашкадамова

КОЛЕССА Микола Філаретович (6.12.1903, м. Самбір, тепер Львів. обл. — 8.06.2006, м. Львів) — композитор, диригент, педагог, муз-громад. діяч. Син *Ф. Колесси*. Брат *Д. Колесси-Залеської* Н. а. України (1972). Н. а. СРСР (1991). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1983). Дійсн. член (академік) АМУ (1997). Навч. у ВМІ у Львові (1913–14, 1917–23) і в Празі: в Укр. високому пед. ін-ті ім. М. Драгоманова (1924–25, гармонія і фп. у *Ф. Якименка*, диригування у *П. Щуровської*); в Консерваторії (1925–29, композиція в О. Шіна — до 1928, диригування у П. Дєдечка, М. Долєжілля, О. Острчіля) та в Школі вищої майстерності (1928–31, композиція у *В. Новака*); окрім того — на філософ. ф-ті Укр. вільного ун-ту (1924–27) і Карлового ун-ту (1924–28, муз-во в *З. Неєдли* й славістика). 1931–39 — викладач ВМІ у Львові, кер. хорів тов-в *Львівський "Боян"*, *Стрийський "Боян"*, *"Бандурист"*, "Український студіо-хор", 1941–42 — хору "Думка" у Станіславові (тепер Івано-Фр.), 1943–44 — хору "Бандурист" у Львові. Від 1940 — доцент, з 1957 професор, 1953–65 — ректор Львів. конс. Одночасно — диригент

Ю. Луців, С. Турчак, М. Колесса

Симф. оркестру Львів. філармонії (1939–41, 1944–53), Львів. т-ру опери та балету (1944–47), худ. керівник і гол. диригент хор. капели "*Трембіта*" (1946–48). Від 1968 — член правління СКУ, 1983–88 — голова правління Львів. відділення СКУ.

Музика К. ґрунтується на укр., зокр. карпатському муз. фольклорі. На основі його образно-емоційного ладу, жанр. ознак, ладо-інтонаційних, метро-ритмічних та структурних особливостей К. створив власний *стиль*, де синтезувалися нац. традиції й досягнення профес. муз. мистецтва 1-ї пол. 20 ст. У ньому відчутні елементи пізнього *романтизму* (згодом *постромантизму*, *неокласицизму* і навіть *модернізму*, об'єднаних потужним струменем *фольклоризму*). Різноманітні за жанрами, твори К. відзначаються яскравістю образно-емоційного змісту, стрункістю форми, худ. завершеністю (окрім того, симф. — майстерністю інструментування, а хорові — своєрідністю поліфон. письма).

Один із визначних укр. диригентів, талановитий інтерпретатор музики *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Й. Брамса*, *А. Дворжака*, Б. Сметани, *П. Чайковського*; постійно виконував твори (деякі вперше) *С. Людкевича*, *В. Барвінського*, *Р. Сімовича*, *А. Солтиса*; 1-й і довголітній викonавець власних творів. Гастролював у Києві, Харкові, Одесі, Москві, Ленінграді (тепер С.Пб.), у містах Прибалтики й Закавказзя. Дириг. мистецтву були притаманні цілісність і змістовність худ. задуму, яскрава, але зовнішньо стримана емоційність, продуманість і відточеність тех. засобів виконання, висока вик. культура.

Фундатор львів. дириг. школи. Поміж його учнів — *Т. Микитка*, *Б. Антків*, *В. Василевич*, *Є. Вахняк*, *І. Гамкало*, *Р. Дорожівський*, *І. Доскоч*, *Ю. Луців*, Я. Скибінський, *С. Турчак*, Р. Филипчук, *І. Юзюк*. Значним внеском у вітчизн. дириг. педагогіку є праця "Основи техніки диригування". Твори К. записано на грамплатівках і CD; у 1960–90-х виконувалися в Німеччині, Польщі, США, Канаді (в т. ч. 1994 — авт. концерти у Нью-Йорку, Філадельфії, Торонто).

Тв.: для симф. орк. — Симфонії № 1 (1950), № 2 (1966), "Українська сюїта" (1928), Варіації (1931); Сюїта для струн. оркестру "В горах" (1972); Фп. квартет (1930); для фп. — 2 сюїти ("Пассакалія. Скерцо. Фуга", 1929; "Картинки Гуцульщини" 1934), "Дрібнички" (1928), Сонатина (1939), Три коломийки (1958), 4 прелюди (1938–81), Три п'єси для дітей (1959); для органа — Пасакалія, Прелюдія і фуга (1977); хори на сл. Т. Шевченка, С. Руданського, П. Тичини, М. Рильського, Л. Костенко, Р. Братуня та ін.; солоспіви, в т. ч. цикли "В краю квітучої вишні", сл. І. Такубоку (1971), "Дитячі сни", сл. народні (1978); обр. лемків. (у т. ч. вок.-інстр. цикл "Лемківське весілля", 1937), волин., поліс., гуцул. нар. пісень, а також білор., чес., словац., угорських; музика для т-ру й кіно.

Літ. тв.: Диригування // Диригентський порадник. — Л., 1938; Основи техніки диригування. — К., [2]1960, [3]1973, [4]К., 1981 (рос. мовою); Сторінки з історії українсько-чеських музичних зв'язків // Українське слов'янознавство: Література та культура зарубіжних слов'янських народів. — Л., 1971. — Вип. 5; Навчання студента-диригента в класі по спеціальності // Укр. музика: Зб. статей. — К. 1972; Диференційовані жести у диригуванні (метод. розробка) // Питання диригентської майстерності. — К., 1980.

Дискогр.: грамплатівки LP — *Колесса М.* Обробка укр. нар. пісні "Гей, видно село": вик. Держ. хор. капела УРСР "*Трембіта*" п/к *М. Колесси*. — М.: Мелодия, 1951. — 19514; *Колесса М.* "Пісня про гуцулку Олену", сл. *Т. Масенка*: Держ. хор. капела УРСР "*Трембіта*", п/к *П. Муравського*. — М.: Мелодия, 1954. — 23603; *Колесса М.* "Ой, зелена Буковино", сл. *П. Голубничого*: Держ. хор. капела УРСР "*Думка*", п/к *А. Сороки*. — М.: Мелодия, 1956. — Д 3516-17; *Колесса М.* "Коло річки, коло броду", сл. *П. Голубничого*: *сестри Байко*. — М.: Мелодия, 1962. — Д 0009769-70; *Колесса М.* "Українська сюїта": Симф. орк. Львів. філармонії п/к *М. Колесси*. — М.: Мелодия, 1976. — С 10-06623-24 тощо.

Літ.: *Волинський Й.* Композитор Микола Колесса. — Л., 1954, [2]1959; Композитор Микола Колесса: Матеріали до нотографії та бібліографії (1929–1971) / Упоряд. *А. Струтинська*. — Л., 1974; *Паламарчук О.* Микола Колесса. — К., 1989; Микола Колесса — композитор, диригент, педагог: Зб. статей,. — Л., 1997; *Кияновська Л.* Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. — Тернопіль, 2000; *Її ж.* Син століття Микола Колесса в українській культурі XX ст. — Л., 2002; *Її ж.* Монологи про мистецтво і життя [запис бесід з *Колессою*] // Музика. — 1994. — № 1; *Її ж.* Свята до музики любов // Там само. — 2003. — № 5–6; *Її ж.* Епоха в особистості і особистість в епосі // Дзвін. — 2003. — № 11–12; *Її ж.* Микола Колесса: рефлексія творчості // Мистецькі обрії'2001–2002. — К., 2003; *Її ж.*

О. Колесса

Ф. Колесса

Культурологічний контекст творчості М. Колесси 20—30-х рр. XX ст. // Мист-во України. — К., 2004. — Вип. 4; *Її ж.* Жива легенда музики // КіЖ. — 1998. — 30 груд.; *Її ж.* Микола Колесса // Там само. — 2003. — 13 груд.; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; *Кальченко С.* Стиль М. Колесси в хорових обробках народних пісень Полісся, Гуцульщини, Лемківщини. — Дрогобич, 2003; Миколі Колессі — у сторічний ювілей (Матеріали міжвузівської наук. конференції). — Дрогобич, 2003; *Тучинська Л.* М. Ф. Колесса — композитор і диригент // Музика. — 1973. — № 6; *Ніколаєва Л.* Камерно-інструментальні твори М. Колесси // Там само. — 1979. — № 1; *Фільц Б.* Вступна стаття // *Колесса М.* Вибрані хорові твори — К., 1983; *Її ж.* Видатний майстер художньої обробки фольклору // НТЕ. — 1989. — № 6; *Її ж.* З когорти визначних діячів української музичної культури: (до 100-річчя від дня народження М. Колесси) // Студії мистецтвознавчі. — 2003. Ч. 4; *Якубяк Я.* Оригінальний и тонкий художник //СМ. — 1984. — № 1; *Дайч С.* Цілісність задуму та втілення // Музика. — 1984. — № 2; *Паламарчук О.* З родини столітніх // Вітчизна. — 1987. — № 2; *Бобер А.* Педагогічні принципи М. Колесси // Музика. — 1988. — № 3; *Лущів Ю.* За пультом — Маестро // Там само. — 1989. — № 4; *Юзюк І.* Секрет педагогічної майстерності // Там само. — 1996. — № 2; *Димченко С.* Диригентська школа М. Колесси в розвитку музично-педагогічної думки України // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. — К., 2003. — Вип. 10; *Його ж.* Патріарх української музики // Музика. — 2003. — № 4; *Мельник Л.* Браво, Маестро! [Інтерв'ю] // Музика. — 2004. — № 1–2.; *Майданська С.* Духовне життя — найвищий закон нації // Укр. культура. — 2006. — № 7; *Романюк П.* Диригент — це трибун у музиці // КіЖ. — 1978. — 15 січ.; *Його ж.* Його музика творить історію // Там само. — 1993. — 25 груд.; *Загайкевич М.* Народні перлини в гідній оправі // Там само. — 1983. — 13 лют.; "Час жити": бесіда з композитором // Там само. — 1989. — 25 черв., 2 лип.; *Єгорова І.* Микола Колесса: "Я щасливий, попри те, що мені якихось сто років..." // День. — 2003. — 11 груд.; [*Б. а.*] Микола Колесса [Некролог] // Там само. — 2006. — 14 черв.

Б. Фільц

КОЛЕССА Олександер (Михайлович) [12(24).04. 1867, с. Ходовичі, тепер Стрийського р-ну Львів. обл. — 23.05.1945, м. Прага, тепер Чехія] — фольклорист, мовознавець, історик літ-ри, громад.-політ. діяч. Брат *І.* та *Ф. Колесс*, батько *Л. Колесси*. Дійсний член НТШ (з 1899). Доцент (1895). 1898—18 — професор Львів. ун-ту, один із засновників УВУ, його перший і кількаразовий ректор (1921—22, 1925—28, 1935—37, 1943—44). 1923—39 — професор Карлового ун-ту в Празі, — його ректор. 1907—18 — посол до австр. парламенту, де боронив права українців у справах освіти, один із засновників і заст. голови Загальноукр. культ. ради у Відні. 1921 — голова дипломатичної місії ЗУНР у Римі. Автор вел. кількості мовознавчих праць, поезій, з яких найвідоміша — "Шалійте, шалійте, скажені кати" (1889), яку прогресивна молодь почала співати на мелодію хору норманів з музики *А.* (*Н.*) *Вахнянина* до істор. драми "Ярополк Святославич" К. Устияновича (1870-і).

Літ.: *Погребенник Ф.* Наша дума, наша пісня. — К., 1991; *Його ж.* Українські пісні-гімни. — К., 1992.

Р. Пилипчук

КОЛЕССА Філарет Михайлович (17.07.1871, с. Татарське, тепер Піщане Стрийського р-ну Львів. обл. — 3.03.1947, м. Львів) — фольклорист-славіст, етномузиколог, літературознавець, композитор. Брат *І.* та *О. Колесс*, батько *М. Колесси*. З родини священика. Мати походила з роду *Менцінських*, її дядьком був *І. Лаврівський*. Доктор слов'ян. філології (1918). Дійсний член ВУАН (1929). Нагородж. Орденом Трудового Червоного Прапора (1946). Дитинство провів у с. Ходовичах. 1891 з відзнакою закін. Стрийську гімназію. Під впливом старших братів почав збирати казки, *пісні*, вірування, Перша публікація — "Людові вірування на Підгір'ї в селі Ходовичах Стрийського повіту" (1898, перед. *І. Франка*). Декілька років диригував гімназ. хором; під впливом творчості *О. Нижанківського*, з яким перебував у безпосередніх творчих зв'язках, і *М. Лисенка* К. здійснив обр. нар. пісень, в'язанок "Вулиця" (1895), "Квартетів на хор мужеський" (І —1896, ІІ — 1898), "Обжинок" (1898) тощо. 1891—92 навч. у духовній семінарії у Відні, тоді ж в ун-ті прослухав курс гармонії в А. Брукнера, брав участь у слов'ян. спів. тов-ві, диригував семінарським хором при церкві св. Варвари. Після закін. першого курсу теології повернувся до Львова і вступив на філос. ф-т Львів. ун-ту. П/к літературознавця О. Огоновського почав студіювати ритміку нар. пісень. 1902—04 підготував понад 50 транскрипцій *інстр. музики* й пісень із Гуцульщини до III і IV частин монографії *В. Шухевича* "Гуцульщина". 1905 завершив монографію "Ритміка українських народних пісень" (вид. 1907 за підтримки І. Франка). 1906—07 здійснив поїздку до Відня, Берліна та Стокгольма, де знайомився з матеріалами фоногр. архівів, із принципами порівняльного муз-ва та його представниками — Е. Горбостелем і Й. Абрахамом у Берліні, брав участь у семінарах славіста В. Ягіча, музикознавця Г. Адлера у Віден. ун-ті. Як член *Етногр. комісії НТШ* співпрацював з І. Франком, *В. Гнатюком*, *С. Людкевичем*, *О. Роздольським*, виступав як транскриптор зібраних комісією фольк. матеріалів. 1909 разом із В. Гнатюком і О. Роздольським видав "Гаївки" (Матеріали до укр. етнології. — Л., 1909 — Т. 12), до якої подав 180 мелодій

гаївок із статтею про їх ритм. і мелод. класифікацію. 1908 з ініціативи *Лесі Українки* й *К. Квітки* виїхав в експедицію для запису *дум* на фонограф на Полтавщину. Зібрані від кобзарів і лірників Полтавщини матеріали, згодом доповнені фоногр. записами *О. Сластіона* й Лесі Українки від кобзаря *Г. Гончаренка* з Харківщини, вийшли в транскрипціях К. у 2-томній праці "Мелодії українських народних дум" (К., 1910–1913). 1909 виступив на III Міжн. конгресі муз. мистецтва у Відні з рефератом "Über den melodischen und rythmischen Aufbau der ukrainischen rezitierenden Gesange, der sogenannten "Kosakenlieder". 1918 у Віден. ун-ті на основі дисертації про вірш. і муз. форму дум К. було присвоєно звання доктора слов'ян. філології. Цикл праць К. про думи доповнили "Українські народні думи. Перше повне видання" (1920), "Про ґенезу українських народних дум" (1921), "Формули закінчення в українських народних думах у зв'язку з питанням про наверстування дум" (1935). Обстоював теорію про походження укр. дум від похоронних *голосінь*, зважаючи, насамперед, на речитативну форму обох *жанрів* (з цим можна погодитися лише частково, з огляду на суттєву відмінність їх змісту та істор. функції). На матеріалі фольк. експедиції К. у півд. р-ни Закарпаття (1910, 1929) було вид. 2 фольк. зб. "Народні пісні з Південного Підкарпаття" (1923) і "Народні пісні з Підкарпатської Русі" (1938); експедиції на Лемківщину (1911, 1912) — фундамент. праця "Народні пісні з Галицької Лемківщини" (1929). До 1929 — учитель гімназій в Австро-Угорщині й Польщі. 1932 на запрошення славіста К. Мошиньського здійснив фольк.-лінгвістичну експедицію на центр. Полісся, де ними було записано 220 поліс. пісень і 26 інстр. мелодій, виданих посмертно ("Музичний фольклор з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського. — К., 1995). На замовлення Міжн. ін-ту інтелектуальної співпраці при Лізі націй підготував *бібліографію* укр. муз. фольклору (Informations du professeur Phil. Kolessa sur la musique populaire ukrainnienne // Musique chanson populaire. — Paris, 1934). Славістичні інтереси К.-теоретика й історика науки знайшли відображення в його розвідках "Балада про дочку-пташку в слов'янській народній поезії" (1937), у фундамент. підсумковій праці "Історія української етнографії" (вид. 2005), де значне місце відведено історії слов'ян. *фольклористики*. Був учасником багатьох славіст. і міжн. конгресів, зокр. — II Конгресу слов'ян. етнографів та етнографів у Польщі, I з"їзду славістів у Празі, Міжн. конгресу нар. мистецтва в Антверпені тощо. У літ-ві вагоме місце посіли праці К. "Студії над поетичною творчістю Т. Шевченка" (1939), новаторська з погляду вивчення ритміки й фольк.-літ. зв'язків поета, а також "Народнопісенна ритміка в поезіях Івана Франка" (1941), "Леся Українка і український музичний фольклор" (1946). Від 1939 — зав. кафедри фольклору та етнографії Львів. ун-ту, керівник Львів. відділу Ін-ту фольклору та етнографії АН УРСР; з 1940 — директор Львів. держ. етногр. музею. 1940 було опубл. статті К. "Об украинском фольклоре" (ж. "Новый мир"), "Хмельниччина в українських народних піснях і думах" тощо. Помітну частину спадщини вченого становить Лисенкіана, багата фактичним, епістолярним матеріалом: "Кілька слів про збирання та гармонізування народних пісень з доданням листів Миколи Лисенка" (1905), "Як розумів Микола Лисенко проблему гармонізації народних пісень" (1937), "Народний напрям у творчості М. Лисенка", "Спогади про Миколу Лисенка" (1947). Наук. спадщина К. стала новим етапом у розвитку укр. фольклористики. Його зб-ки, теор. роботи відзначаються єдиною системою транскрипції та класифікації пісень і дум, впровадженням інноваційних діакритичних знаків, що пояснюють і доповнюють нотний текст, пильною увагою до типології слов'ян. пісенності, впровадженням до кожної його фольк. зб. слов'ян. паралелей. Велика заслуга К. у галузі розробки теор. засад аналізу нар. ритміки ("Ритміка укр. нар. пісень"), дум, їх структурної класифікації, за якою будуються всі його фольклорист. праці; досліджень речитативних форм в укр. поезії й музиці, зокр. — теор. обґрунтування й впровадження в транскрипційну практику аналітичного таксону "словесно-музична стопа" (пісенне *коліно*), розробка аналізу речитативних форм — дум, весільних *ладкань*, голосінь; слідом за *П. Сокальським* розробляв істор. періодизацію ладового розвитку муз. фольклору ("Наверстування і характеристичні признаки українських народних мелодій", 1916, 1918). Фольк. зб-ки К. визначають регіональні особливості муз. фольклору Гуцульщини, Бойківщини, Лемківщини та Центр. Полісся. Видатний систематик словесно-муз. фольклору ("Українська усна словесність", 1938), один із фундаторів структурної типології в слов'ян. фольклористиці, К. вперше підняв проблеми етноґенезу на матеріалі обряд. пісень ("Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті", 1934), де, як і в ін. роботах, обстоював думку про єдність репертуару й мелод. типів фольклору всієї України, незважаючи на її довговікову розірваність штучними кордонами чужих держав та асиміляційну щодо неї політику. Посмертна публікація вел. моногр. розвідки порівняльно-істор. напрямку — "Вірування про душу й загробне життя в українській похоронній і поминальній обрядовості" (ЗНТШ. — Л.,

Ф. Колесса

Ф. Колесса, Л. Ревуцький, В. Барвінський, С. Людкевич

Х. М. Колесса

2001. — Т. CCXLII) є серйозним внеском К. до європ. міфологічної науки. Як композитор сприяв розвитку хор. мистецтва в Галичині, популяризації укр. фольклору шляхом його муз. обробок не тільки в Україні, а й за її межами. Наук. і громад. діяльність К. суттєво вплинула на розвиток вітч. науки та культури.

Літ. тв: Мелодії українських народних дум / Підгот. до друку *С. Грица.* — К., 1969; Музикознавчі праці / Підгот. до друку *С. Грица.* — К., 1970; Фольклористичні праці / Підгот. до друку *В. Юзвенко.* — К., 1970; Музичні твори / Підгот. до друку *М. Колесса.* — К., 1972; Бібліографічний покажчик праць і критичної літератури (1871–1947) / Упор. *М. Мороз.* — Л., 1992; Музичний фольклор з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського/ Підгот. до друку *С. Грица.*— К. 1995.

Літ.: *Квітка К.* Філарет Колесса // Музика. — 1925. — № 11; *Грушевська К.* Праці Ф. Колесси // Українські народні думи. — К. 1927; *Шуст Я.* М. Колесса. — Л., 1958; *Грица С.* Ф. М. Колесса. — К., 1962. *Її ж.* Праці Ф. Колесси і питання українсько-слов'янських фольклорних взаємозв'язків //НТЕ. — 1961. — № 4; *Її ж:* Видатний дослідник фольклору Слов'янщини // Там само. — 1971. — № 4; *Її ж.* Структурно-типологічний напрям у працях академіка Ф. Колесси // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — Вип. 1; *Її ж.* Класифікаційні засади в працях академіка Філарета Колесси в їх зустрічі з сучасною фольклористикою // Родина Колессів в духовному та культурному житті України кінця XIX–XX століття. — Л., 2005; *Іваненко В.* Видання праць Філарета Колесси // НТЕ. — 1974. — № 5; *Фільц Б.* Високоцінний внесок в українську фольклористику // Там само. — 1996. — № 5–6; *Мушинка М.* Академік Філарет Колесса і Чехословаччина; Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX–XX століття. Серія Українська філологія: школи, постаті, проблеми. — Л., 2005. — Вип 5. *Пилипчук Р.* Філарет Колесса про український театр у Галичині // Там само.

С. Грица

КОЛЕССА Харитина Миколаївна (22.07.1942, м. Львів) — віолончелістка, педагог. З. а. України (2001). Лауреатка всеукр. конкурсу віолончелістів (Київ, 1968). Дочка *М. Колесси.* Закін. Львів. ССМШ (1960), Львів. кл. влч. *Є. Шпіцера* (1967), асистентуру-стажування в Моск. конс., кл. М. Ростроповича (1973). Від 1967 — викладачка Львів. конс., з 1983 — доцент, з 1993 — в. о. професора, зав. кафедри струн.-смичк. інструментів. Учасник струн. квартету педагогів Львів. конс. У 1964–67 грала у складі тріо сестер Колесс (Харитина — влч., Соломія — скр., Ксенія — фп.). Поміж учнів — лауреати й дипломанти міжн. і респ. конкурсів (Я. Шимонова, М. Головін, І. Вайзер, М. Лещишин).

Гастролювала в Польщі, Німеччині, Франції, Данії, США, Канаді, Росії, Литві, Азербайджані, Грузії, Вірменії. Автор метод. праць із питань влч. і кам. виконавства. Постійний учасник різноманітних фестивальних, звітних, конц. заходів, передач на радіо й ТБ.

Літ.: Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX–XX століття: Зб-к наук. праць та матеріалів. — Л., 2005. — Вип. 5; *Кикта В.* Старейшина украинской музыки // Муз. жизнь. — 1979. — № 20; *Кушнірук О.* До питання вивчення литовсько-українських взаємин // Мат-ли до укр. мистецтв. — К., 2003. — Вип. 2; *Мариняко Н.* Виступи Олега Криштальського у камерному ансамблі // Олег Криштальський. Спогади, статті, матеріали. — Л., 2000; *Сорока М.* Соната для віолончелі // Веч. Київ. — 1984. — 18 лип.

Б. Фільц

Тріо сестер Колесс. 1960-і роки. Зліва направо: Харитина, Ксенія, Соломія

КОЛЕССА (Герич) Христина Олександрівна (сцен. ім'я — Христя Колесса) (15.10.1915, м. Відень, Австрія — 22.07.1978, м. Оттава, Канада) — віолончелістка, педагог. Дочка *О. Колесси.* Сестра *Л. Колеси.* Гри на влч. навч. у муз. школі М. де Джеллі (1923–24) і Академії музики у П. Гріммера (1924–27) у Відні, у Вищій муз. школі в Кельні (1927–30), вдосконалювала вик. майстерність у Г. Беккера в Мерано (Італія, 1931–33) і Мюнхені (1937). Від 1930 концертувала в Німеччині, Австрії, Швейцарії, Нідерландах, кол. Чехословаччині, Польщі, у 1950-х — в Канаді (де жила з 1948) і США. У 1930-х виступала в ансамблі з сестрою *Л. Колессою.* 1962–70 — артистка кам. оркестру держ. радіо в Оттаві. 1950–63 — викладачка гри на влч. у Торонто, 1961–77 — в Оттаві. Одна із засновниць Укр. муз. ін-ту М. Лисенка в Торонто (1952). Авторка статей з питань муз. життя Канади.

Гра відзначалася ліризмом і поетичністю, багатством звукових барв, техн. майстерністю. У обширному репертуарі К. виділялися інтерпретації творів *Й. С. Баха,* Л. Боккеріні, Дж. Б. Саммартіні, Б. Марчелло, П. А. Локателлі, Дж. Тартіні, Й. Гайдна, *Л. Бетховена, Ф. Шуберта, Й. Брамса,* К. Сен-Сенса, *П. Чайковського;* постійно виконувала твори *В. Барвінського, А. Рудницького, М. Фоменка.* Її гру записано на грамплатівках.

Літ.: *Колесса К.* Христя Колесса // Митці Львівщини. Календар ювілейних і пам'ятних дат на 2000 рік. — Л., 2000; *Її ж* Колесси у скриптах історії (від джерел — до звершень) // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX–XX століття: Зб. наук. праць та матеріалів. — Л., 2005. — Вип. 5; *Барвінський В.* Христя Колесса // Львів. вісті. — 1943. — 19 лют.; *Витвицький В.* Другий концерт Христі Колесси // Там само. — 24 лют.; *Рудницький А.* Христя Колесса // Свобода (Нью-Йорк). — 1950. — 25 берез.; *Гощуляк Й.* Христя Колесса-Герич // Сучасність. Література, мистецтво, суспільне жит-

тя. — Мюнхен — Віолончелістка // Наше слово (Варшава). — 1985. — 6 жовт.

К. Колесса

КОЛЕССА Ярема Іванович (б.04.1965, м. Львів) — диригент, педагог. Син *Харитини Колесси* та *І. Юзюка.* З. а. України (2002). Закін. Львів. ССМШ, кл. влч. і диригування (1983), Львів. конс. (1988, кл. *М. Колесси,* С. Амбарцумян). Від 1988 — викладач Львів. конс., з 2002 — доцент ЛДМА. Від 1990 — диригент симф. орк. Львів. філармонії. Гастролював в Україні й Польщі. Має записи на CD і фонд. записи на радіо й ТБ.

Літ.: Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; *Колесса К.* Колесси у скриптах історії (від джерел — до звершень) // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX–XX століття: Зб. наук. праць та мат-лів. — Л., 2005. — Вип. 5.

КОЛЕССА-ЗАЛЕСЬКА Дарія Філаретівна (25.10. 1906, м. Добромиль, тепер Старосамбірського р-ну Львів. обл. — 21.10.1999, м. Львів) — піаністка, педагог. Дочка *Ф. Колесси.* Сестра *М. Колесси.* Дійсний член *СУПРОМу* (з 1934). Гри на фп. навч. у ВМІ у Львові (1918–26, кл. *В. Барвінського*), в Академії музики у Відні (1928–30, кл. П. Вайнгартена), в Конс. ПМТ у Львові (1926–28, кл. *В. Фрімана,* 1930—32, кл. *Л. Мюнцера*). 1932–34 — асистентка Л. Мюнцера в Конс. ПМТ. 1936–37 — викладачка гри на фп. ВМІ у Станіславові (тепер Ів.-Франківськ), 1939–41, 1944–48 — Львів. ССМШ, 1944–47 — муз. уч-ща, 1944–74 — Львів. конс., 1961–73 — зав. кафедри кам. анс.

У 1930-х виступала у Львові з творами *Й. С. Баха, Ф. Ліста,* М. Равеля, *М. Колесси.* Авторка зб. із 25-и фп. п'єс для дітей (обробки укр. нар. пісень), з яких опубліковано 5 (1954–60). Наук. діяльність К.-З. зосереджена на вивченні творчої спадщини Ф. та *І. Колесс;* брала участь у виданні праці Ф. Колесси "Улюблені українські народні пісні Івана Франка", впорядковувала рукоп. фонд архіву Ф. Колесси у Львові. Поміж учнів — *Б. Фільц, Н. Кашкадамова, К. Колесса, М. Лемішко, Л. Шутко.*

Тв.: Дві українські пісні, "Жартівлива пісня", "Українська пісня", "Перепілонька".

Літ. тв.: Письма Белы Бартока Филарету Колессе // СМ. — 1961. — № 1; Невідомі листи до Івана Колесси // НТЕ. — 1965. — № 3 (у співавт. із *Ф. Погребенником*); Пісенні тексти, записані І. Франком, і мелодії до них, підібрані з галицьких збірників (№ 42–50) // *Колесса Ф.* Улюблені українські народні пісні Івана Франка. — Л., 1946.

Літ.: *Милич Б.* Фортепіанна література українських радянських композиторів для дітей та юнацтва. — К., 1961; *М. Н. (Меланія Нижанківська).* З радіових концертів // Нова хата. — 1932. — № 4; *Мельоман.* Концерт творів Баха // Діло. — 1932. — 18 лют.; Вечір фортеп'янових концертів // Там само. — 1933. — 2 трав.; [*Б. а.*]. Варшавські українці — Шевченкові // Там само. — 1936. — 20 берез.; *Годів-Юзич Х.* Калейдоскоп жіночого життя. Україна // Наше життя (Our life). — 1989. — № 8; *Lissa Z.* Koncert uczniów prof. Munzera // Gazeta Lwowska. — 1932. — 7 lut.; *Neuhauser Fr.* Wieczór koncertów fortepianowych // Gazeta Poranna. — 1933. — 3 maja.

К. Колесса

КОЛИБАБА (Кулибаба, Калибаба) Петро (?, с. Вільшана, тепер Дергачівського р-ну Харків. обл. — 1877, там само) — кобзар. Від нього записано *думу* "Плач невольників". Знав також думи "Про Коновченка", "Про Олексія Поповича", "Про трьох братів, що з неволі утікали", співав *псальми* "Про Лазаря", "Про Олексія Божого Чоловіка", "Ісусе, мій преподобний". У репертуарі також були "Вітцівська та Материнська молитва", "Доля" (до *бандури*), *жарт. пісні* "Чечітка", "Міщанка", "Попадя", "Хома і Ярема", "В понеділок пила", "Дворянка", "Курірочка", "Всякому городу нрав і права", сл. *Г. Сковороди* та ін. У К. навч. кобзар *Г. Гончаренко,* Михайло із Миронівки та Ульян із Валок (за відом. Е. Кріста). Помер трагічно ("Обгорів в хаті, як був пожар").

Літ.: *Крист Е.* Кобзари и лирники Харьковской губернии // Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII археологического съезда. — Х., 1902; ІМФЕ. — Ф. 11-4, оп. 3, спр. 1013, арк. 4.

Б. Жеплинський

КОЛИСКОВІ ПІСНІ (КП., колискові, колисанки, *регіон.* — "кота співати", "діточі коломийки", "дітьом співати", "дітьом співанки" — на Бойківщині) — поліфункціональне явище укр. муз. фольклору. Належить до позаігрового дит. муз. фольклору (ДМФ.). КП. — перші муз. твори, що маля чує в ранньому дитинстві з вуст матері. Співом мати присипляє дитину (в деяких народів і пробуджує її), співом супроводжуються невибагливі перші ігри — *забавлянки* (утішки). У жанр. системі укр. муз. фольклору КП. посідають проміжне місце. Більшість їх належить до дит. фольклору (див. *Дитячий музичний фольклор*), в залежності від тематики, інші — до сімейно-побут. лірики.

Термін "КП." об'єднує різноманітний матеріал не тільки з поетичного боку, а й з музичного. Власне, муз. основа сприяє виявленню жанр. природи КП., оскільки в музиці іноколи зберігаються інтонац. рудименти, що зникли в тексті, й виконують заспокійливу, психотерапевтичну функцію. Першу КП. з нотами записала й видала Марко Вовчок (1867).

Корпус текстів і сюжетів КП. досить різноманітний і віддзеркалює прояв душевних і лагідних материнських почуттів. Поряд із тим зустрічається гуморист.-жартівл. тематика про бабу й діда, рідше пісні-*коломийки* з приколисковими мотивами, подекуди зовсім не дит. спрямування. Осібне місце належить оспівуванню образів природи, сонця, дощу, персоніфікації тварин, птахів, казкових Сна-Дрімоти і, звичайно, кота (котів); співають "кота" переважно в регіонах Центр. і Сх. України, де котик, вкинутий у колиску немовляти, є оберегом від негараздів і хвороб. У цих же ареалах лейтмотивно оспівується образ колиски з різних сортів деревини, пофарбованої в жовтий чи білий колір — символ здоров'я. Втім, домінуючим фактором в КП. залишається

Я. Колесса

Д. Колесса-Залеська

Титульні сторінки видання "Колискові пісні" (К., 1990)

заколисування, присипляння дитини, незалежно від образно-сюжетних колізій.

Головна психофізична функція КП. — впливати на стан і настрій дитини в момент засинання. Досвід народу свідчить, що багаторазове погойдування з повторенням тієї самої фрази-поспівки вузького діапазону в одноманітному темпо-ритмі позитивно діє на дитину й заколисує її. Водночас ці пісні є неусвідомленим початком проникнення малечі у світ мистецтва і є важливим елементом естетичного виховання. За манерою виконання КП. належать до сольних творів. Співаються найчастіше матір'ю й розраховані на одного слухача — дитину 1—5-и років.

Порівняно з текстами, *мелодій* у ДМФ. набагато менше. Кожен автент. вик-ць найчастіше обмежується кількома мелод. кліше. Характерними рисами виконання КП. є переважно низький регістр співу, темпо-динамічна стабільність манери виконання, здебільшого врівноваженої, розрахованої на збереження спокою дитини. В залежності від поведінки дитини динамічна градація співу дещо змінюється, але з неодмінною делікатністю, вишуканістю, виразністю.

Атрибутивних ознак КП. надають вокалізовані емблемні поспівки, побудовані на голосних фонемах "а-а", "е-е", або на лексемах "ой люлі, люлі", "баю-баю" на Зах. Україні — "нинининини", "чучай-беляй" тощо. Ці маленькі інтонац. інтродукції допомагають гіпнотично впливати на засинаючу дитину-слухача.

Поспівка мимоволі діє на композиц.-конструктивний початок муз. мовлення виконавця й підпорядковує його періодичності дихання. В нар. репертуарі існує багато зразків із початковим, кінцевим та серединним розспівом, що створюють зразок 3-част. форми пісні типу А-В-А, де обрамленням служить початок і кінець КП.
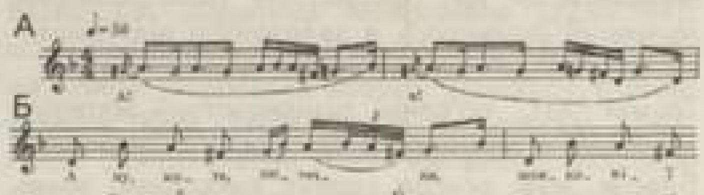
Зап. 1920 *М. Гайдай* у с. Іржавець Прилуцького пов. на Полтавщині від *Д. Ревуцького* //ІМФЕ. — Ф. 8—13, од. зб. 8, арк. 1.

Найтиповішим у мелодіях укр. КП. (як і в деяких ін. піснях, пов'язаних із рухливою динамікою — *жнивних, весільних, танц.*), є інтервал терції із субквартою. Архаїчні рудименти цієї емблеми-поспівки присутні в КП. багатьох слов'ян. народів, що є однією з рис їх генетичної спорідненості. Так, саме інтонація субкварти набуває вел. значення у встановленні муз.-жанр. семантики мелодій КП. Найчастіше вона з'являється на самому початку пісенного мотиву, проте зустрічаються зразки, коли цей інтервал розчиняється у процесі мелод. розгортання, органічно входить, вплітається в загальний потік поступового мелод.-інтонац. збагачення пісні й мелодично наповнюється. При тому субкварта в контексті колискових мелодій поступово набуває атрибутивних ознак: зберігає свою ладо-функціональну і структурну визначеність у мелодіях терцевого, квартового та секстового обсягів, а також і в тих, що розпочинаються ходом по звуках тризвуку.

Значна питома вага в колискових наспівах належить елементам мелод. внутрісkладового розспіву, *мелізматиці* й орнаментиці (форшлаґи, мордენти, групетто). Звичайно, в колисанках вони не такі розмаїті, як в ін. *жанрах*, зокр. *голосіннях*, але деякі зразки КП., завдяки мелізматично витонченому оздобленню мелодії, свідчать про подібність їх інтонац. природи (секундове низхідне глісандо). Колискові — материнські пісні — співаються жінками або няньками-підлітками. Часом КП. можуть співати чоловіки, і їхнім *інтерпретаціям* притаманна висока естетико-худ. сила, про що свідчить запис *В. Гошовського* від В. Дзамулича, 66-и років. Звернення в тексті до хлопчика ("Синку-соколе!") може бути адресоване й дівчинці.
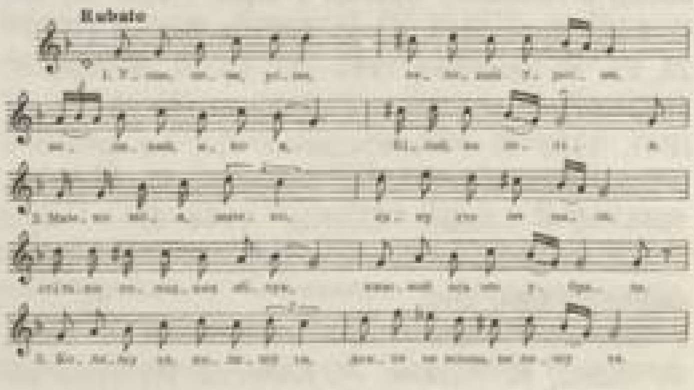
Гошовский В. Украинские песни Закарпатья. — М., 1968. — С. 265—267.

Група КП. у чол. виконанні відзначається звуженим *амбітусом*, зміною теситури, обмеженим використанням прикрас. Інколи ладове мислення наближається до *речитативу*. Водночас зустрічаються КП. досить розгорнутої мелод. структури. Так, КП., записаній *Д. Ревуцьким* від своєї матері, притаманні розгорнуті вокалізації на широкому диханні й розвинена мелодико-інтонац. побудова.
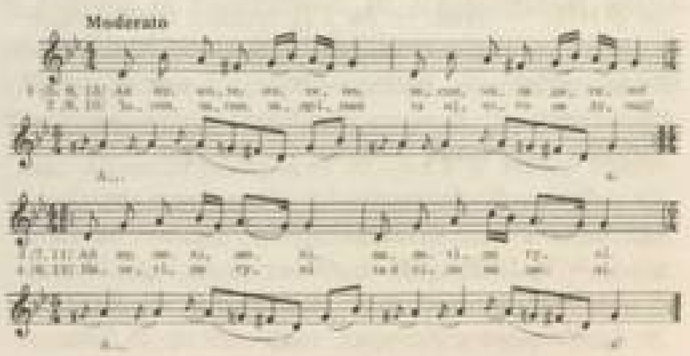
Ревуцький Д. Золоті ключі. — К., 1964. — Вип. 1. — С. 107—108.

Існує ряд лемківських колисанок, що є монополією жін. виконання. Про це свідчать най-

ранніші фоногр. записи *О. Роздольського—С. Людкевича* (1902—06). За їхніми спостереженнями, такі пісні в Галичині зберігають архаїку жанрово-мелод. особливостей у споріднених материнських піснях, де може приховуватися час виникнення цих творів у період матріархату.

Спільним для КП. усіх регіонів є хореїчна будова, викликана синкретизмом *жанру* (рухом гойдання колиски і співом). Момент настроювання на темпоритм припадає на наголошений склад стопи; ямб — рідкісне явище в колисковій пісенності. Ритміці КП. притаманні як стандартні регулярні структури, так і більш різноманітні, особливо у творах імпровізац. характеру. Змінністю ритмоструктур особливо відзначаються пісні, що переходять до колискових із розряду *родинно-побутових*. Драм. події сюжетів спонукають до омузичнення співпереживань, що відбивається й на ритміці КП., де у вільно розвинутій формі спостерігається багатоманітна метроритміка з ускладненням розмірів. Їх мінливість ($^{6}/_{4}$, $^{5}/_{8}$, $^{2}/_{4}$, $^{9}/_{8}$) — наслідок хвилюючої муз.-імпровізац. оповіді материнських хвилювань за долю дітей, розчарування та нездійсненні сподівання.

Поряд із вільною метроритмікою у КП. існує й акцентно-регулярна, насамперед, у співаних *коломийках* із приколисковою тематикою, що домінують у високогірних р-нах Бойківського Закарпаття, в Івано-Фр. обл., в Турівському й Сколівському р-нах Львів. обл. В ін. пригірських р-нах побутують КП. зі структурою 4+4, рідше 5+5+7.

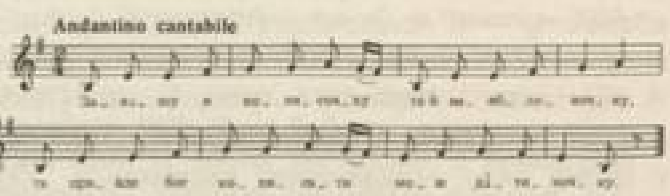

Народні пісні подкарпатських русинов / Зібрали *Д. Задор, Ю. Костьо, П. Милославський*. — Унгвар, 1944. — С. 42.

У схід. регіонах також відбувається трансформація мелодики КП. з характерною коломийковою ритмоструктурою, але в західних вони зберігають всю архаїку співаних коломийок. Поряд зі звичайною будовою коломийки 4+4+6+2 у формі 8-тактового періоду симетричної будови співіснують пісні з мінливою метроритмікою (4+3, 3+4, 3+3 тощо). Речитативний наспів із щедро використаною орнаментикою — досить поширене явище в колисанках, де хвилеподібний рух мелод. фраз нагадує ламентації.

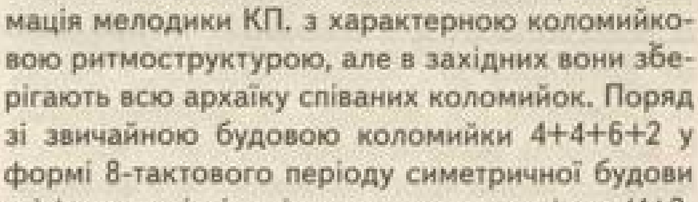

Зап. 1935 в Ужгороді експедицією Чехословац. радіо за участю *І. Даньковича* від *Г. Блашин* з с. Вишні Верецки. Мел. розшифр. *Г. Виноградов* // Ф. 14—10, од.

У залежності від зміни функцій і змісту в піснях коломийкової структури змінюється не тільки ритміка фраз, а й емоц.-виражальні засоби мелодики. Відокремившися від танц. основи, ці нетанцювальні коломийки живуть самостійним життям, наближаючися до т. зв. "жахливих колискових", що свідчить про залишки магічного начала. В музиці й у тексті подібних укр. КП ця тема не подається як категоричний імператив побажання смерті (як у прибалтійських і російських): частіше за все мати хоче кинути дитину в Дунай, у кропиву, прикрити камінцями тощо. Алогізм висловленого жахливого побажання підкреслюється надією матері-"дітозгубниці" бачити в майбутньому своє дитя щасливим. Кілька пісень із подібними сюжетними мотивами походять із зах. регіонів України. Обумовити виникнення цих КП. могла уява прадавніх людей про еквівалентність смерті й сну, з намаганням обдурити хворобу, що мучить дитину. Це небуденне явище зафіксоване також у рос. і прибалт. фольклорі (А. Мартинова, І. Земцовський, А. Горковенко, Л. Івлєва, В. Єлатов).

З муз. боку подібні пісні в Україні характеризуються коломийковою будовою, з інтонуванням glissando, часом поза темперацією, "мерехтливою" *вокалізацією*, низхідною мелізматикою, обмеженим звук. обсягом. Вел. роль у складі виражальних засобів відіграє ладова організація. В основі мелод. розспіву — інтонація малотерцевого трихорду, інколи з ускладненим ввідним тоном, субквартою та ін. допоміжними звуками.

Такі музикознавці-фольклористи, як *В. Гошовський*, І. Земцовський, *О. Правдюк* звернули увагу на регіон. типи родинно-побутових і лірично-жартівливих пісень-коломийок із "приколисковими" мотивами. Зміст окремих таких пісень — повернення жінки після відвідин власної рідні до великої сім'ї чоловіка, де, крім дитини, на неї чекає "парена дубиночка" від свекра й свекрухи та чоловіка-п'яниці, про що співається в піснях.

Співаючись при колисці, вони підсилюють лірико-емоційне материнське начало й відповідають своєму основному призначенню — заспокоюванню, присиплянню дитини. Отже, важко беззастережно відносити ці твори до того чи ін. жанру, оскільки їм притаманна біфункціональність.

На цікавий феномен т. зв. "псевдоколискових" пісень, розповсюджених переважно в зах. областях — на Бойківщині й Гуцульщині, звернули увагу *Л. Кушлик* і *Ю. Сливінський*. За ладоінтонац. і метро-ритм. ознаками пісні зі звертанням до дитини й характерним приспівом "Ой люлі, люлі" на перший погляд нічим не відрізняються від звичайних КП. коломийкової структури. Виявленню ж суперечності між формою й змістом може допомогти тільки паралельний муз. і текст. аналіз. Зміст чужорідних фраз про те, що жінка забула відповідним чином повернути на даху, на воротях чи на дверях "кривулю" (гачок — своєрідний "умовний знак"), стає ясним тоді, коли знати, що пісня співається не дитині, а коханцеві. Мати (чи молода жінка) ніби починає колискову до дитини, насправді адресуючи її

Обкладинка CD "Колискові пісні" (К., 2005)

Титульна сторінка видання "Колискові пісні та забавлянки" (К., 1984)

своєму гостеві, який прийшов невчасно: колискова пісня сама по собі не повиннна викликати ревнощів і підозр у чоловіка. Для доступнішого донесення інформації адресату спів може виконуватися в манері рубато, парландо чи речитандо.

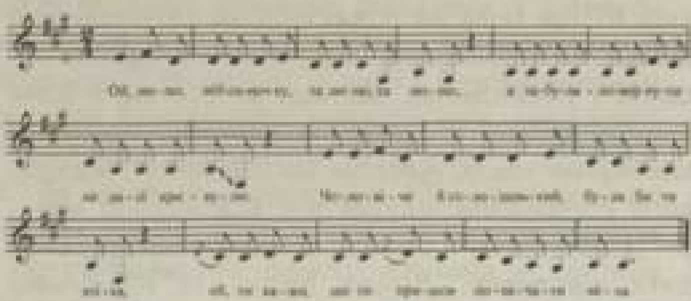

Записали *Л. Кушлик* і *Ю. Сливінський* від *В. Слесарчук*, 18-и років; с. Бистрець Верховинського р-ну Івано-Фр. обл. // Фонд КНТ ЛДК, № 4391.

Обкладинка книжки Л. Горової “Колискові і не тільки” (Тернопіль, 2008)

“Псевдоколискові” пісні про “кривулю” не мають широкого побутування й залишилися в локальному репертуарі жінок як архаїчні зразки, хоча тематика обдурювання нелюба широко розповсюджена і в ін. фольк. жанрах. Подекуди у “псевдоколискових” піснях зустрічаються й “богохульні” мотиви: сподіваючися, що “свята молитва” не викличе підозри, жінка, начебто співаючи “Отче наш”, подає потрібну інформацію своєму гостеві.

На прикладі цієї невеликої групи багатозначних пісень можна простежити притаманне муз. нар. творчості взаємопроникнення і взаємозбагачення тем, сюжетів, мелодики та метро-ритміки. Всі вони є цікавими зразками поетапного розвитку дит. муз. фольклору.

Для КП. більшості регіонів України характерний засіб контамінації його муз.-поет. компонентів. Інколи поєднання різних жанрів відбувається паралельно зі словесним. Характерним прикладом такого явища, вельми поширеного в різних фольк. жанрах, може бути колискова “Коте, коте, вилий воду” записана *М. Лисенком* від *М. Загорської* на Чернігівщині. Пісні притаманна по-дитячому довірлива наївна інтонація, що відповідає прямому призначенню КП.: присипляння й забавляння дитини. Цей твір не можна беззастережно віднести до традиц. КП., а слід розглядати як цікавий приклад поєднання колискових, родинно-побутових та жанр. переосмислених дит. пісень-*закличок* (до сонця, дощу). Аналіз муз. форми пісні дозволяє припустити генетичний зв'язок жанр. різновидів дит. пісень.
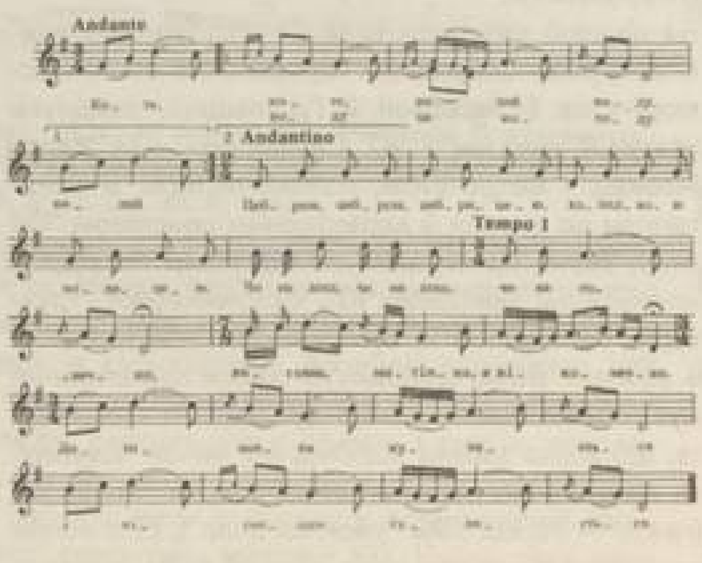
Зап. [у 1870-х] *М. Лисенко* від *М. Загорської* // ІМФЕ. — Ф. 24, од. зб. 30, арк. 42.

Починаючи з 19 ст., жанр К. поступово перейшов із фольклору до сфери комп. творчості. До КП. зверталися М. Лисенко, *Я. Степовий*, *К. Стеценко*, *В. Верховинець*, *Л. Ревуцький*: їх аранжування, гармонізація або використання інтонацій нар. пісень у власних композиціях. Зокр., одна з обробок КП. *О. Кошиця* “Ой ходить сон коло вікон”, де використано гармонізацію фп. наспіву *В. Барвінського*, зазнала світ. слави. КП. відіграють роль жанр. основи тематизму при побудові окремих тем і цілих частин симф. творів, зокр. *Л. Дичко*, *М. Скорика*. Уповільнений рух, остинатність поспівок та ритм. пульсації, глибока інтимність емоц. звернення матері до дитини надихали багатьох митців на створення композицій, розмаїтих за формою і тембр. викладом. Зокр. КП. як окремі номери включались у масштабні твори: *оперу* — колискова матері з “Тараса Бульби” М. Лисенка (1890), *балет* — “Жар-птиця” *І. Стравинського* (1910); кантату-симфонію “Україно моя” *А. Штогаренка* — 2-а ч. (сл. *М. Рильського*, 1943), *кантату* — 2-а ч. колектив. кантати “Слава жінкам-трудівницям”, написана *О. Андреєвою* (1950), або конц. твір для голосу з орк. — *А. Солтиса* (1941) чи поему “Колискова” для *ВІА О. Жилінського* (сл. І. Афанасьєва, 1990). Створювалися К. і як суто інстр. п'єси: для струн. *квартету* — *Г. Компанієць* (1947), для орк. нар. інстр. — *І. Кириліна* (1994); для скр. і фп. — *А. Гнатишин*, *І. Мартон*, *І. Хуторянський* (1955), для фп. — *І. Вовк*, *І. Недільський*, *Я. Степовий*; у цьому ряду найдавнішою вважається “Укр. колискова” *Т. Безуглого* (бл. 1855). Більшість творів написано для голосу в супр. фп.: *В. Барвінський* (сл. Г. Чупринки, 1923), *В. Волонтир* (сл. народні), *В. Івасюк* (сл. власні), *А. Коломієць* (сл. М. *Рильського*, 1965; сл. *В. Сосюри*, 1985), *О. Марцинківський* “Колискова для мами”, *Б. Новосадський* (*сл. Т. Шевченка*), *Т. Петриненко* “Колискова—33”, *Я. Полянський* (сл. І. Райта), *Є. Станкович* (сл. народні), *Л. Штейнберг* (сл. В. Брюсова). Особливий відгук у комп. творчості мав вірш “Колискова”, написаний М. Рильським у воєнному 1942, де було втілено образ матері-України. Його поклали на музику *В. Борисов*, *М. Вериківський*, *К. Данькевич*, *П. Козицький*, *Б. Лятошинський*, *М. Скорульський*. Жанр колискової поширений також у творчості укр. композиторів-аматорів і співців (бардів).

Видання: Двісті українських пісень / Співи і слова зібрав *Марко Вовчок*, у ноти звів *Е. Мертке*. — Лейпціг, 1867; Опыт записи фонографом украинских народных песен: Из музыкально-этнографической поездки в Полтавскую губ. в 1903 г. Евгении Линевой. — М., 1905; Галицько-руські народні мелодії, зібрані на фонограф *Й. Роздольським*, списав і зредагував *С. Людкевич* // Етногр. зб-к. — 1906., 1908. — Т. XXI–XXII. — Ч. I–II; Народные песни, написанные в Полтавской губернии (с нотами). — Полтава, 1915; Мелодії українських народних пісень з Поділля і Холмщини, зібрані *Л. Плосайкевичем* і *Я. Сенчиком* / Ред. *С. Людкевич*, передм. *Ф. Колес-*

си // Мат-ли до укр. етнології. — 1916. — Т. XVI; Українські народні пісні Пряшівського краю. — Martine, 1958. — Кн. 1; *Степовий Я.* Зібр. творів. У 3 т. — К., 1965. — Т. 3; "Золоті ключі": Пісенник / Упор. *Д. Ревуцький*, заг. ред. *М. Гордійчук*. — К., 1964. — Вип. 1—2; *Гошовский В.* Украинские песни Закарпатья. — М., 1968; Народні пісні в записах Лесі Українки та з її голосу / Упор. і прим. *О. Дея* і *С. Грици*. — К., 1971; *Ялатаў В.* Дзіцячая песня // Дзіцячы фальклор. — Мінск, 1972; Пісні Поділля: Записи Насті Присяжнюк в селі Погребище. 1920—70 рр. / Упор. *С. Мишанич*. — К., 1976; Українські народні пісні Східної Словаччини / Запис. і упор. *А. Дулеба*. — [б/м], 1977. — Т. 3; Записи народної творчості: Пісні записані з голосу Лесі Українки // *Українка Леся.* Зібр тв. У 12 т. — К., 1977. — Т. 9; Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич / Упор. *С.* і *М. Мишаничі*. — К., 1982; Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки / Упоряд. *Г. Довженок, К. Луганська*. — К., 1984; Фольклорна веселка: Українські дитячі пісні: Колискові пісні про кота / Упоряд. *К. Луганська*. — К., 1984. — Вип. 3; *Смоляк О.* Український музичний дитячий фольклор. — Тернопіль, 1998; *Пилипчак М.* Мамина колискова: Збірка автентичних народних колисанок. — К., 2003; *Горова Л.* Колискові і не тільки. — Тернопіль, 2008 (із CD-додатком).

Дискогр.: CD — "Мамина колискова": Зб. автентичних народних колисанок / Упоряд. *М. Пилипчак* // Національний заслужений академічний український народний хор ім. Г. Верьовки. — К.: Росток-Рекордз, 2003; (Колискові. / упоряд. і авт. вступної статті А. Коропниченко) — К.: Арт-Екзистенція, УЕЛФ, Арт-Велес, 2005. — К 651087 ВА; *Горова Л.* "Колискові і не тільки" — Тернопіль, 2008.

Літ.: *Мартынова А.* Русская народная колыбельная песня: Автореф. дисс. ...канд. филол. наук. — Петрозаводск, 1976; *Яців Л.* Дитячі календарно-обрядові твори та поезія пестування з Бойківщини (типологія і локальна специфіка): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1998; *Луганська К.* Поповнення фольклорної лисенкіани // НТЕ. — 1981. — № 3; *Кушлик Л.* Лист до К. Луганської з коментарями до колискових пісень (1983) // ІМФЕ. — Ф. 14—1, од. зб. 93; *Кирейко В.* Дитячий фольклор: Колискові, забавлянки [рец. на кн.] // Музика. — 1984. — № 5; *Чорнописький М.* Поезія материнського серця (Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки) [рец. на кн.] // НТЕ. — 1985. — № 5; *Пархоменко Л.* Хорові обробки народних пісень // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Єфремова Л.* Вплив колискових пісень на формування світогляду дитини (істор.-геогр. аспект) // Мат-ли до укр. мист-ва — К., 2003 — Вип. 2.; *Perić-Polonijo T.* Ditjacyj fol'klor, Kolyskovi pisni ta Zabavljanky [рец. на кн.] // Narodna Umjetnost. — Zagreb, 1986. — Nu kng. 23.

К. Луганська

КОЛІНО — 1. Танцювальна фігура, якій відповідає певна більш-менш закінчена музика. **2.** Закінчена чи відносно закінчена частина простої 2- або 3-част. форми. Перше К.— 1-й період; друге — 2-а частина простої 2-част. форми або середина простої 3-част. форми; третє К. — реприза простої 3-част. форми. **3.** У фольклорі — силабічна група тексту, сполучена з відповідною фразою *мелодії*. **4.** Частина корпусу дух. інструмента, напр., *фагота*.

Літ.: *Колесса Ф.* Музикознавчі праці. — К., 1970; Правдюк О. Музична фольклористика // ІУМ. т. II. — К., 1989.

КОЛІСНИЧЕВСЬКИЙ Ілля (18 ст.) — музикант. Муз. освіту здобув, ймовірно, у *Глухів. спів. школі.* Від 1751 — соліст оркестру придв. т-ру *К. Розумовського* у Глухові. 1762 супроводжував гетьмана до Москви. 1763 повернувся до Глухова.

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 269, оп. 1, спр. 3442, арк. 3—4, зв.

І. Лисенко

КОЛІСНИЧЕНКО Мефодій (19 ст. — бл. 1861, с. Коси, тепер Могилів-Подільського р-ну Вінн. обл.) — лірник. Мав у с. Коси свою лірницьку школу, де навч. до 30 учнів. Помер ще "перед волею", згодом школа його розпалася. У нього навч. лірник Мороз.

Б. Жеплинський

КОЛО — див. *Хоровод*

КОЛОБКОВ Сергій Павлович (15.01.1947, м. Харків — 18.01.2005, там само) — композитор, піаніст, педагог, музикознавець. Канд. мист-ва (1994). Доцент (1996). Закін. Харків. ін-т. мистецтв (1970, кл. фп. *Р. Горовиць*, 1972, кл. композиції *Д. Клебанова*); аспірантуру при Ін-ті ім. Гнєсіних (Москва, 1980, кл. кам. анс. Т. Ілюхіної, кл. композиції Г. Літинського); ФПК при Моск. конс. (кер. М. Мільман). Від 1970 — викладач кафедри кам. ансамблю та квартету Харків. ін-ту мистецтв, з 1999 — в. о. професора. 1993—94 — худ. кер. Слобожанського молодіж. симф. оркестру, 1994—95 — автор і ведучий радіопрограми "Жива класика". Має бл. 25 записів у фондах Укр. радіо, телепередачі, виступав із концертами в Москві, С.-Петербурзі, Києві, Львові, Полтаві, Дніпропетровську, Харкові.

С. Колобков

Для творчості К. характерний лірико-філософський напрям, закорінений у стилістику музики *Й. Брамса* й *С. Рахманінова;* лаконізм висловлювання — від А. Веберна, з опорою в муз. мові на нац. особливості мислення. Вик. *стилю* були притаманні блискуча техніка, емоційність, яскрава звук. палітра, анс. чуйність. Виховав понад 200 студентів, поміж учнів — В. Ушкой, Л. Маргаріус.

Осн. напрямок наук. роботи — муз. *естетика*, зокр. сформовані ним вихідні моделі худ. творчості, розглянуті на матеріалі муз. мистецтва.

Тв.: для хору й симф. орк. — 3 симфонії (1968, 1972, 2002), Симф. ескізи (1963), Прелюдія (1977), Маленька сюїта (1979), Триптих (2001); для дух. орк. — марш (1979); для фп. з орк. — Концертино (1965), 2 концерти (1989, 2002); для струн. квартету — Скерцо (1969), 5 квартетів (1975, 1978, 1980, 1982, 1992); 3 інстр. тріо; для скр. і фп. — Соната (1972), Два інтермецо (1973); для альта й фп. — Дві п'єси (1978); для фп. — П'ять п'єс (1981), Дитяча сюїта (1981), Сім прелюдій (1999); романси на сл. С. Маршака (1972), В. Сосюри (1972), Л. Мартинова (1977).

Літ. тв.: Принцип парадоксальності в створенні та виконанні музики. — Х., 1997; Мистецтво камерного ансамблю (2000); Деякі особливості трактування нотного тексту композиторів-класиків (2001); Зачатки парадоксальності в музичному мистецтві. // Мист-во України. — К., 2003. — Вип. 3; статті, метод. розробки тощо.

Літ.: До 50-річчя С. П. Колобкова // Панорама. — X., 1997. — № 6; *Черкашина М.* В ритмах сучасності // КіЖ. — 1976. — 28 берез.; *Польська І.* Проти стильової уніфікації // Там само. — 1979. — 16 верес.

О. Колобов у ролі Грязного (опера "Царева наречена" М. Римського-Корсакова)

КОЛОБОВ Олександр Митрофанович [30.04.(11.05) 1895, м. Єгор'євськ, тепер Моск. обл. — 13.03.1980, м. Одеса)] — оперний співак (бас). Н. а. УРСР (1948). Закін. Моск. ін-т мистецтва (1926, кл. М. Владимирової). 1926–29 — соліст Моск. муз. т-ру ім. Немировича-Данченка, 1929–40 — оперних т-рів Іркутська, Саратова, Куйбишева (тепер Самари), Одеси, 1940–52 — Донец., 1952–54 — Бурятського т-рів опери та балету.

Партії: Комісар ("Перекоп" Ю. Мейтуса, В. Рибальченка та М. Тіца), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Кочубей ("Мазепа" П. Чайковського), Амонасро, Ріголетто, Ренато ("Аїда", однойм. опера, "Бал-маскарад" Дж. Верді), Митька ("Тихий Дон" І. Дзержинського).

Літ.: Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

В. Кологривов

КОЛОГРИВОВ Василь Олексійович (1827–1875, м. Київ) — муз. діяч. Навч. гри на влч. у К. Шуберта, подальшу муз. освіту здобув самостійно. Деякий час був інспектором музики при оркестрах С.Пб. імперат. т-рів. Гол. заслуга — енергійна діяльність по створенню й розбудові *ІРМТ:* був одним з його перших директорів. За декілька років до смерті переселився в Київ, де сприяв відкриттю місц. відділення ІРМТ (влаштував субсидію, місце та побудував приміщення).

КОЛОДА Іван — див. *Календа.*

Я. Колодій

КОЛОДІЙ Ярослава Олександрівна (19.11.1919, с. Мельниця, тепер с-ще Мельниця-Подільська Борщівського р-ну Терноп. обл. — 3.03.1978, м. Львів) — музикознавець, бібліограф., педагог. Закін. Львів. універ., гуманітарний ф-т (1935, кл. музикології *А. Хібінського*). Магістр філософії. Згодом навч. на фіз.-мат. від. Варшав ін-ту "Педагогіум". Від 1945 — наук. співр. Львів. відд. Ін-ту фольклору АН УРСР. Бібліотекар, зав. кабінету істор. музики, викладач загальної історії музики (див. *музикознавство*), *акустики, бібліографії* та бібліотекознавства. 1952–75 — зав. б-ки Львів. конс. Запровадила наук. опрацювання фондів, роботу з обліку архіву. Найважливішими у її діяльності були два напрямки: укладання (разом з бібліографом А. Струтинською) "Матеріалів по нотографії та бібліографії *Є. Козака, А. Кос-Анатольського, М. Колесси*" (вид. 1974) та розробка класифікації музикознавчої літ-ри для муз. бібліотек (кін. 1950-х), за цією класифікацією б-ка розміщує й систематизує свої фонди дотепер. За збереження у фонді заборонених тод. владою тв. укр. композиторів (зокр. гімну *М. Вербицького* "Ще не вмерла Україна") її було звинувачено в бурж. націоналізмі, а в 1975 — звільнено з посади. Підготувала до публікації книжку "Остап Нижанківський" (творчий портрет, 1958), яку було заборонено до видання із звинуваченням "у політичних помилках". Доклала багато зусиль для збереження й поповнення архів. матеріалів, рукописів, нотн. видань. Плідно працювала в галузі бібліографії й нотографії.

Літ. тв.: Композитор А. Кос-Анатольський. — Л., 1972; Композитор Євген Козак. — Л., 1974; Остап Нижанківський. — Л., 1994.

Літ.: *Ясиновський Ю.* Передмова // *Колодій Я.* Остап Нюканківський. — Л., 1994.

Б. Фільц

КОЛОДНИЙ Соломон Пінхусович (1.01.1929, м. Біла Церква Київ. обл. — 7.12.2007, м. Дніпропетровськ) — музикознавець. Член НСКУ. Закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1954). Відтоді — лектор Дніпроп. філармонії. Автор теле- й радіопрограм (цикли "Героїчні сторінки радянської музики", "Українська музична культура").

Літ. тв.: Русская музыкально-критическая мысль XIX в. о зарубежной музыке. — К., 1954; статті й рецензії в період. пресі.

О. Летичевська

КОЛОДУБ Галина Володимирівна (21.11.1918, м. Київ — 19.05.1994, м. Пенфілд, шт. Нью-Йорк, США) — оперна й кам. співачка (сопрано). Закін. Київ. конс. (1939, кл. вокалу *К. Брун* і *М. Донець-Тессейр*). До 1941 працювала в Крим. пересувному оперн. т-рі. Від 1945 — у США.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського— М. Лисенка), Парася ("Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова).

І. Лисенко

КОЛОДУБ Жанна Юхимівна (1.01.1930, м. Вінниця) — композиторка, піаністка, педагог. З родини скрипаля Ю. Брондза — засновника місц. муз. школи, учня й пізніше асистента *П. Столярського*, й В. Войцицької — альтистки, випускниці Київ. конс. З. д. м. України (1996). Лауреатка Премії ім. М. Лисенка (2002), ім. В. Косенка (2004), багатьох міжн. конкурсів як піаністка й композиторка (зокр. Міжн. конкурсу творів для дух. інстр., Рівне, 1990), Міжн. акад. рейтингу популярності та якості "Золота фортуна" (2002). Член НСКУ, Нац. Всеукр. муз. спілки України. 1940 в ансамблі з *Д. Ойстрахом* (однокласником батька) публічно зіграла Концерт для 2-х скр. А. Вівальді. Закін. Київ. муз. уч-ще, кл. скр. і фп. (1949), Київ. конс., кл. фп. *К. Михайлова* (1954). Паралельно — концертмейстер на кафедрах скр., хор. і симф. диригування, нар. і дух. інстр. Відвідувала факультатив з композиції у *Б. Лятошинського.* Потім вчилася у свого чоловіка *Л. Колодуба.* Від 1952 — викладачка, доцент (1985), професор (1997) кафедри спеціалізованого фп., виховала понад 200 студентів різних орк. ф-тів.

У комп. творчості К. продовжує традиції *І. Стравинського, Б. Бартока,* Б. Лятошинського, "переінтоновує" укр. фольклор сучас. муз. мовою. Оркестрові твори — *симфонієти, сюїти, концерти* тощо —вирізняються тембр. барвами гармонією, делікатністю, вишуканістю й витон-

ченістю оркестровки, лаконізмом, економним використанням муз. засобів, класичною ясністю форми, мальовничістю, прозорістю. Окрему сторінку творчості становить тріада "меморіальних концертів": для скр. "Concerto doloroso" ("скорботний" — пам'яті батька), для альта (пам'яті матері) та фп. концертино "Immagini fuggevolli" ("Зникаючі образи"), позначені печаттю трагізму. Поміж творчих уподобань — також музика для різних дух. інстр. і різноманітних ансамблів, зокр. "Драматичний концерт" для труби з орк., "Концертино" для гобоя, струн. орк. та чембало, "Українська сюїта" для квінтету духових, "Калейдоскоп" для флейти, гобоя та фагота, "Музика для чотирьох" для квартету саксофонів, "Ескіз в українському стилі" для гобоя та фп., "Поема", "Легенда", "Слов'янське коло" для флейти з фп. тощо, — написані на прохання концертуючих музикантів, педагогів та студентів; увійшли в конц. і пед. репертуар. Авторка першого в Україні альбому з 16-и оригінальних п'єс для дзвіночків (став хрестоматійним). Вел. частина комп. доробку — музика для дітей. Балет "Снігова королева" упродовж 5 років з успіхом ішов у Донец. т-рі опери та балету (партію Кая танцював *В. Писарєв*). Широковідомі 2 зошити "Обробок пісень народів світу", "Музична абетка" — зб-ка пісень на нар. тексти. "Твори К. видавались у Німеччині, Вел. Британії, Канаді, США. Канаді. Багато років була в складі редколегії музики для дітей вид-ва "*Муз. Україна*"; кер. дитячої комісії НСКУ. Твори К. виконувалися в Україні, Німеччині, Вел. Британії, США, Канаді, Єгипті, країнах СНД, та Сх. Європи. Поміж вик-ців — співаки *І. Кочерга*, *Є. Мірошниченко*, *Д. Петриненко*, диригенти *І. Блажков*, *В. Кожухар*, *Б. Которович*, *В. Сіренко* та ін. Голова журі конкурсу дітей-композиторів "*Віват, Музика*!" Нова Каховка Херсон. обл.).

Авторка числ. публікацій, присв. новітнім технологіям комп. творчості 20 ст., питанням *естетики* і виховання молоді та юнацтва.

Тв.: дит. балети — "Пригоди Веснянки" (лібр. Л. Бондаренко, 1969), "Снігова королева" (лібр. О. Стельмашенка за казкою Г.-Х. Андерсена, 1982), муз. комедія "Веселі дівчата" (лібр. І. Барабаша, 1963), мюзикли "Пригоди на Міссісіпі" (лібр. Д. Кісіна, у співавт. з Л. Колодубом, 1971), "Принцеса" (лібр. Н. Андрос, 2004), "Незвичайні пригоди семи нот" (лібр. Е. Яворського, 2004); для симф. орк. — 2 танц. сюїти (у співавт. з Л. Колодубом, 1962, 1965), сюїти — "Київські ліричні картини" (1976), "Снігова королева" (1982), "Малюнки природи" (1990), "Зоопарк" (1991); "Українська симфонієта" (у співавт. з Л. Колодубом, 2007), 6 п'єс (2001) тощо; для струн. орк. — 2 симфонієти (1965, 1972 — "Молодіжна"), 2 партити (1986, 1987), 6 п'єс (2001), "Настрої" (2004); для флейти й струн. орк. — "Ноктюрн" (1964, версія для флейти й арфи), "Поема" (1965), "Легенда" (1980), "Слов'янське коло" (1985, версія для флейти й фп.), для фп. з орк. — Концерт (1971), концертино "Зникаючі образи" (1997); "В стилі бароко" (2005), "Нові багателі" (2008); для альта, орк. та фп. — Концерт (1995, 2-а ред. 2001, переклад для влч. — 2004), для скр. з орк. — "Concerto doloroso" (1998), для труби з орк. — "Драматичний концерт" (1986), для гобоя, орк. та чембало — Концертино (1988), для влч. з орк. — Концертино (2006); для естр. орк. (1973, 1976); сюїти — для квінтету духових (1983, версія для квінтету саксофонів), для орк. нар. інстр. (1972), "Українська лірична сюїта" для кларнета, влч. та фп. (2005), 3 сюїти для анс. саксофонів (2002); інстр. квартети — фп. — "Диптих" (2001), "Іспанський танець" (2005); струн. — "Катарсис" (2004); для гобоя і фп. — "Ескіз в українському стилі" (1977), для труби й фп. — "Ліричне інтермецо" (1985), для гобоя, гітари та фп. — "Чотири імпровізації в різних стилях" (1992), для флейти, гобоя та фагота — "Калейдоскоп" (1993), для флейти, фагота та фп. — "П'ять ескізів" і "П'ять настроїв" (1999), для гобоя соло — "Три фрагменти" (2000), "Видіння" для 2-х скр. і органа (2001), ноктюрн "Герда" для труби і фп. (2002), "Строкаті картинки" для 2-х труб і тромбона (2002), для 2-х флейт (1996); для органа — Поема (1995); для фп. — цикли п'єс "Весняні враження" (1967) і "Звіринець" (1967), альбом за казкою "Снігова королева" (1978), "Обробки пісень народів світу для дітей" (2 зошити — 1978, 1985), П'ять поліфонічних п'єс (1979), "П'єси для дзвіночків і фп." (1985), "Акваріум пана Левка" (2000) тощо; для 2-х фп. — "Фольклорна сюїта" (1992), "Ретросюїта" (1992), для фп. в 4 руки — 3 п'єси з циклу "Акваріум пана Левка" (2003) тощо; п'єса для домри й фп. (2003); п'єси — для гітари, баяна, синтезатора, дзвоників тощо; хори, романси, пісні, зокр. зб. "Вокальні твори" (1980); для дітей — зб. "Дзвінка пісня" (1977), "Музична абетка" (на нар. тексти, 1991), "Дитячий альбом" (1996) тощо; обр. нар. пісень; музика до театр. вистав і мультфільмів.

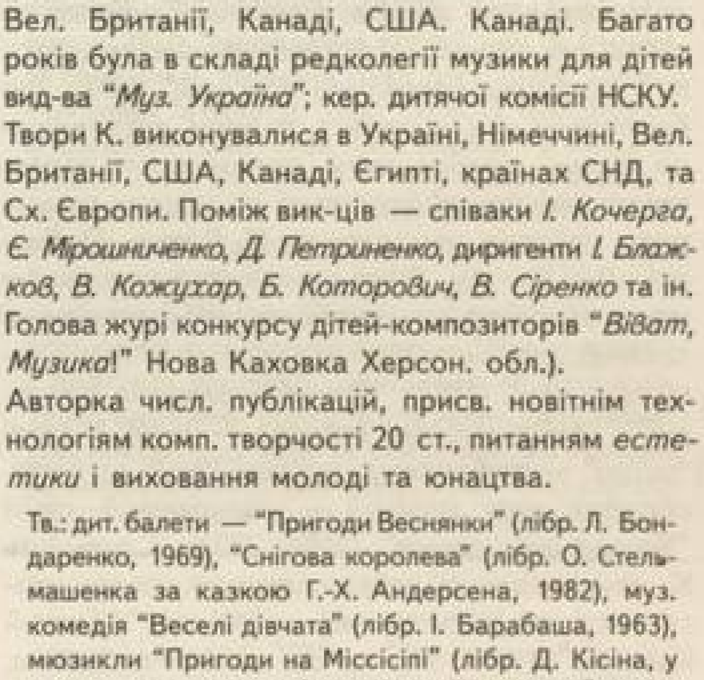

Дискогр.: грамплатівки LP — "З молодіжної танцювальної сюїти" (співавт. *Л. Колодуб*): Кубинський танок, Вальс, Інтермеццо, Галоп-фінал: Симф. орк. Укр. радіо, дириг. *В. Гнєдаш*. — М.: Мелодия, 1969. — Д 24385-86; Поема, Ноктюрн: *О. Кудряшов* (флейта); романси "Де біжить нешвидко", сл. К. Дрока, "Остання весна", сл. М. Рильського: *А. Пономаренко* (баритон), *Ж. Колодуб* (фп.); обр. укр. нар. пісень "Чом, чом не прийшов" і "Як поїхав мій миленький": *Е. Акритова* (сопрано) *Ж. Колодуб* (фп.). — М.: Мелодия, 1971. — Д—00029805—06; муз. казка "Снігова королева": Симф. орк. Укр. радіо, дириг. *В. Гнєдаш*, текст читає *Б. Ступка*. — М., Мелодія, 1984. — С 5021893 004.

Літ. тв.: Естетика фаху // Музика. — 1983. — № 5.

Літ.: *Черкашина-Губаренко М.* Творчі дебюти Жанни Колодуб. — К., 1999; *Клин В.* Фортепіанні концерти // Музика. — 1974. — № 3; *Алексеєва С.* Наша Жанна Колодуб // Розповіді про музику. — К., 1980; Жанна Колодуб: Что завершено, что в работе, что в планах? // СМ. — 1990. — № 11; *Кушнірук О.* Весняні враження взимку (штрихи до портрету Ж. Колодуб) // Хрещатик. — 1997. —

Ж. Колодуб

І. Колодуб

Л. Колодуб

11 лют.; *Сікорська І.* Ж. Колодуб і В. Кузик стали лауреатами премії ім. М. Лисенка // Там само. — 2002. — 3 квіт.; *Її ж.* Вона навчила співати дзвіночки по-своєму // Хрещатик. — 2003. — 10 квіт.; *Її ж.* Діамантове подружжя композиторів // Уряд. кур'єр. — 2005. — 1 лип.; *Коскін В.* Жанна Колодуб: Ми маємо дивовижну духовну скарбницю, яку держава не хоче помічати // Слово просвіти. — 2006. — 19 січ.; *Його ж.* Жанна Колодуб: Музика складається з мелодії любові, віри, надії // Дем. Україна. — 2006. — 8 серп.

А. Муха, І. Сікорська

КОЛОДУБ Ірина Степанівна (26.04.1928, м. Коканд Таджик. РСР) — співачка, вок. педагог. Дружина О. Колодуба. Закін. Київ. інж.-буд. ін-т (1953, фах — архітектура), Київ. конс. (1963, кл. вокалу *М. Донець-Тессейр*). Канд. мист-ва (1975). Від 1966 — викладачка Київ. конс. (2004 — професор). Поміж учнів — з. а. України, лауреати міжн. конкурсів *Ф. Мустафаєв, О. Василенко*, О. Дроб'язко, В. Швець, Л. Стовбун, О. Ширяєва.

Літ. тв.: канд. дис. "К вопросу об украинском вокальном исполнительстве" (К., 1975); О народнопесенных традициях украинской вокальной школы. — К., 1984; Теоретичні основи вокального мистецтва. — Х., 1998; Олександр Колодуб: Життя, творчість, спогади (авт.-упоряд.). — К., 2006; С. М. Колотов (авт.-упоряд.). — К., 2008; Практические советы начинающим вокалистам (рукоп.); Співвідношення ритму вірша і вокальної мелодики в романсах М. Лисенка на силабічні вірші Т. Шевченка // Укр. муз-во. — 1973. — Вип. 8; О новых тенденциях в певческом искусстве и вокальной педагогике // Мат-лы Всесоюз. вокальной конф. "О путях дальнейшего совершенствования подготовки кадров вокалистов". — К., 1982.

Літ.: *Мокренко А.* Колодуб І. С. Питання теорії вокального мистецтва // Музика. — 1997. — № 6.

О. Летичевська

КОЛОДУБ Лев Миколайович (1.05.1930, м. Київ) — композитор, педагог, муз.-громад. діяч. Чоловік *Ж. Колодуб*, племінник *О. Колодуба, О. В. Колодуб.* Батько *О. Л. Колодуб.* З. д. м. УРСР (1973). Н. а. України (1993). Доцент (1977). Професор (1985). Член-кор. АМУ (1997), академік АМУ (2004). Лауреат комп. конкурсу М. та І. Коців (1992), Премії ім. Б. Лятошинського (1997), Премії ім. М. Вериківського (2001). Член НСКУ (з 1959). Голова Асоціації діячів духової музики України. З родини інтелігентів: батько Микола Олексійович репресований і розстріляний органами НКВС 1937, мати Лідія Андріївна — оперна співачка. Навч. у Київ. ССМШ (з 1938); закін. Харків. ССМШ (1949, кл. кларнета), істор.-теор. і комп. ф-ти Харків. конс. (1954, кл. композиції *М. Тіца*), навч. у кл. кларнета (кл. Г. Рикова). Паралельно — артист симф. оркестру (кларнетист) Харків. т-ру опери та балету (1949). Від 1954 — у Києві: режисер Укр. радіо, референт із пропаганди СКУ. 1958—60 — викладач муз.-теор. предметів Київ. театр. ін-ту. 1957, з 1966 — у Київ. конс. веде кл. композиції та інструментування, доцент (1977), професор кафедри композиції (1985). 1997—2002 — керівник кафедри інформаційних технологій, з 2002 — професор кафедри композиції, інструментування та комп'ютерних технологій. У пед. діяльності прагне прищепити знання вітчизн. фольклору, закономірностей розвитку орк. *стилів*, уважне ставлення до тембр. *драматургії*, найновіших комп. технік у поєднанні із нац. традиціями. Поміж учнів — *Г. Сасько, О. Яворик, С. Бедусенко, І. Демарін, О. Жилінський, В. Магдейчук, С. Луньов, В. Польова, Б. Працюк, О. Осадчий, О. Потієнко* (обидва — Німеччина), Х. Лопе-Мартін (Куба).

Від 1962 — постійний член правління, 1968–74 — президії, 1968–79 — член правління СК СРСР, голова правління КО НСКУ (1994–99). Член Нац. Всеукр. муз. спілки України. Активно виступав у пресі, на радіо й ТБ з питань муз. культури.

Комп. доробок позначений високим професіоналізмом, міцним укоріненням у нац. фольклор, схильністю до масштабних форм і просторового муз. мислення, барвистістю муз. мови й віртуозним володінням оркестровою тембр. палітрою. Для нього характерна сучасність муз. мови, глибоке проникнення в тему й майстерне розкриття образів муз. засобами (як епічних, драматичних, так і ліричних), величезна образна амплітуда — від високої трагедії до комедійності, щирість і відкритість, ґрунтовність опрацювання матеріалу.

Пріоритетне місце у творчості належить симф. творам (бл. 30-и, зокр. 11 *симфоній*) з елементами програмності, щедрим використанням темброво-колорист. засобів. Етапною й показовою стала для стильового спрямування творчості К. "Українська карпатська рапсодія" (1960), що багатством орк.-колорист. палітри, зверненням до фольк. джерел, ритм. пружністю та характеристичністю наближається до манери письма таких майстрів звукопису, як М. Равель, О. Респігі, Дж. Енеску. Лінію стильового поєднання жанр. етнографізму, картинної зображальності та симф. муз. висловлення поєднують "Гуцульські картинки" (1967), "Друга українська рапсодія", "Троїсті музики" (обидва — 1974). У стилі "ретро" — популярних на зламі 19—20 ст. інстр. обробок нар. мелодій — написано 5 *сюїт* "Українських танців" (1996—2002). Схильність К. до конкретної зображальності, симф. картинності віддзеркалилась у *поемі* "Великий Каменяр" (1953—55), присв. пам'яті *І. Франка,* і в епіко-драм. симфонії-думі "Шевченківські образи" (1964), зміст якої будується на подвійній асоціативності з віршами Кобзаря й зразками образотворчого мистецтва, створеними на їх основі. Постійний пошук сучас. засобів виразності й оновлення манери орк. письма виразно проявився в Симфонії № 3 "В стилі українського бароко" (1984), у позначеній авангардними віяннями Симфонії № 6 "*C-dur* та А. Шенберг" (1999). Громад. пафосом і драм. насиченістю вирізняється Симфонія № 4, присв. Трагедії Чорнобиля (1986) і Симфонія № 5 "Pro memoria" пам'яті жертв Голодомору й репресій (1990).

Важлива сторінка творчості К. — композиції для муз. т-ру. Побудовані за принципами муз. *драми* опери "Дума про Турбаї" (1951), "Пробудження" (1976), "Незраджена любов" (1985) присвячено громадянській тематиці, світоглядним

конфліктам та трагічним зіткненням людських доль у часи великих сусп. зрушень — революції, 2-ї світ. війни. Масштабна психолог. драма "Поет" (до 175-річчя від дня нар. Кобзаря, 1988–2001) вирізняється розгорнутими монолог. сценами, що сплітаються з жанр. епізодами та узагальненою символікою. Одним із перших в Україні звернувся до жанру *мюзиклу*, створивши яскраві сцен. зразки — "Місто закоханих" (1968), "Кохаю тебе" (1975), дит. *оперету* "Пригоди на Міссісіпі" (1967, пост. *Київ. т-ром оперети*, 1971).

К. належить до композиторів, які особливо багато зробили для розвитку укр. духової музики (бл. 75-и творів). Його масштабні *композиції* й невеликі п'єси для дух. *оркестру* й *ансамблів* різних складів, концерти для солюючих інстр. (*гобоя, фагота, валторни, тромбона, туби*) позначені відмінним знанням специфіки духового виконавства, стали вагомим надбанням конц. естради й пед. репертуару.

К. — автор численних вок. творів — солоспівів (зокр. — цикл на вірші Т. Шевченка), хорів, пісень. Є в комп. доробку й вдалі приклади обробок нар. пісень, зокр. "Турівські пісні", де опрацьовано фольк. зразки, що побутують у місцевості, пов'язаній із дитинством композитора.

Тв.: опери — "Дума про Турбаї" (лібр. О. Колодуба і В. Бичка (1951); "Пробудження" ("Дніпровські пороги"), лібр. Г. Бодикіна (1976, пост. Дніпропетровськ, 1977), "Незраджена любов", лібр. В. Грипича за поемами А. Малишка (1985, пост. Одес., Донец. т-ри опери та балету), "Поет", лібр. О. Біляцького і З. Сагалова (1988–2001, пост. Харків. т-р опери та балету, 2001); мюзикли — "Пригоди на Міссісіпі", лібр. Д. Кісіна за М. Твеном (1967, 1971) — у співавт. з Ж. Колодуб; "Місто закоханих", лібр. Д. Кісіна (1968); "Кохаю тебе", лібр. Д. Шевцова за п'єсою В. Розова "В день весілля"(1975) — усі пост. у Київ. т-рі оперети; балет — "Вічний вогонь" ("Жовтнева легенда"), (1967, пост. П. Вірського, 1968); вок.-симф. поема "Світе ясний, світе тихий" для тенора, чол. хору та симф. орк. на мелодію М. Лисенка (2006); для симф. орк. — 11 симфоній [1958, 1964 — Симфонія-дума "Шевченківські образи", 1980 — "В стилі українського бароко" (варіанти для струн., клавішних та ударних і для 2-х фп); 1986 — "Симфонія'86" (варіант для струн. і челести); 1990 — "Pro memoria" (пам'яті жертв страшних лихоліть в Україні), 1999 — "C-dur та А. Шенберг" для малого симф. орк., 2000 — "Метаморфози", 2-а ред — 2003, 2003 — "Прилуцька" для юних вик-ців, 2004 — "Sensilis moderno" ("Нові відчуття"), 2005 — за ескізами юних літ, 2007], поема "Великий Каменяр" (1953–55), Укр. карпатська рапсодія № 1 (1960, версія для дух. орк.), Укр. карпатська рапсодія № 2 (1974); "Гуцульські картинки" (1967), Урочиста увертюра (1967), "Троїсті музики" (1974, версія для дух. орк.), Симфонієта № 1 (1999), Скерцо (2001), "Українська симфонієта" (разом з Ж. Колодуб, 2007), сюїти з музики — 2 до оперет "Місто закоханих" (1970) і "Пригоди на Міссісіпі" (1972, версія для дух. орк.), до балету "Вічний вогонь" (1970); 5 сюїт "Українські танці" (1996–2002), "Танці старої Європи" (2001), "Фрески стародавнього Києва" (2003; версія для дух. орк.); концерти з орк. — 2 для валторни (1972, 1980 — зі струн. орк.), 2 для труби (1982 — "Suoni passati", з дух. орк., 1996), 2 для тромбона (1986, 1997, версії для дух. орк.), для 2-х скрипок (1988), 2 для скр. і кам. орк. (1992, 2000), для кларнета (1995), для фагота і кам. орк. (1997, переклад для кларнета 2004), для гобоя і струн. орк. (1997), Концертино — для 2-х валторн (Українське, 1985, варіант — для валторни), для туби ("Епічне", 1986), для 4-х саксофонів (1985), для гобоя і струн. орк. ("Романтичне", 2001, варіанти для фагота або труби); для струн. орк. — "Сім українських народних пісень" (1982, переклад для струн. тріо); для скр. і симф. орк. — "Поема" (1971, клавір і парт.), "Слов'янське капричіо", "Ескіз в молдавському стилі"; для струн. квартету — "Мелодія з щоденника Т. Шевченка"; для скр. і фп. — "П'ять п'єс", "Consolatione", "Пограємось в джаз" (усі — 2001), "Троїсті музики"; для скр. і альта — "Жига", "Сарабанда", 2 частини з сюїти "Сім українських народних пісень" тощо; для дух. орк. та анс. (понад 50) — "Святкова увертюра" (1986), "Урочиста увертюра", Концерт для тромбона з орк. (2002); сюїти "Турівські пісні" (1992, версія для струн. орк.), "Сільські вечорниці", "Троїсті музики" (версія для орк. кларнетів та ударних), "Гумористична кадриль" для туби з орк., "Ескіз у молдавському стилі" для солюючої групи кларнетів та орк., цикл п'єс (1988–91), 10 укр. маршів, 9 швидких і колонних маршів, "Крокосмейстерський марш" (у стилі укр. старовинних цехових), "Доротті Гілл" (конц. марш), "Український диксиленд" для брас-квінтету (версія для орк.), "Вечірнє танго", "Нічне інтермецо", Концертино для 4-х саксофонів (або кларнетів, 1995-96) тощо; для дерев. дух. інстр. та анс. (понад 50) — Тріо в старовинному стилі для флейти, гобоя та фагота (2001), Тріо-соната для кларнета, скр. та органа (фп.), "Prefazione" для флейти і ударних, "Un peu d'impressione" для флейти і вібрафону), "Поема" для кларнету і симф. орк., "Ескіз в молдавському стилі", "Сказання", "Танець" для кларнета і фп., "Романтична прелюдія", 4 п'єси з "Дитячого альбому" для 4-х кларнетів, "Інтермецо", "Un peu d'impressione" для 5-и кларнетів і бас-кларнета (фагота), "Вечір у Карпатах" для 5-ии кларнетів, бас-кларнета та ударних, "Народна мелодія", "Контрданс" для гобоя і фп., "Гуцульські старосвіцькі награвання", "Українські витинанки" для гобоя, "В старовинному стилі" для фагота, Прелюдії і фуги для анс. тощо; для мідних дух. інстр. і анс. — Гумористична кадриль для туби з фп. (1971), "Елегія" для валторни (1983), "Грають валторни, грають тромбони" — для 4-х валторн, 4-х тромбонів (1993), 10 п'єс для учня-тубіста (1993), "Ідилія", "Маленьке негринятко" для 4-х тромбонів, "Маленька партита в стилі свінг" для 2-х труб і 2-х тромбонів (2001), "Маски" — Концертино для 3-х солістів (2 труби і тромбон), Концерт для 2-х труб і органа тощо; для анс. ударних — "Прославні дзвони" (2005); для фп. — Альбом для дітей (1981); цикл п'єс (1999), "Танці старої Європи" (версія для фп., 2000), "Tre ludos" (2002) та ін.; для органа — Три п'єси (2001), п'єси для різних інстр.; для хору — цикл "Прилуцькі пісні" (50 обр. укр. нар. пісень для хорів різних складів, 1995), хори a cappella "Виноград" (сл. І. Кутеня), "Розцвітайся, сад зелений" (сл. народні), "Ой діброво, темний гаю" (сл. Т. Шевченка); вок. твори — цикл романсів на сл. Т. Шевченка з фп. або симф. орк. (1963), романси для високого голосу "Зимовий ранок", сл. О. Пушкіна, "Зоряна колискова" сл. Т. Коломійця, обробки укр. нар. пісень; пісні; пісні для дітей; музика до к/ф — "Сім кроків за горизонт" (1968, реж. Ф. Соболєв), "Дума про любов" (фільм-вистава, 1973, реж. В. Грипич, М. Джинжиристий), "Факел" (1974, реж. А. Жулинський), анімаційних — "Маруся Богуславка" (1966), "Каченя Тім" (1970), "Веселе каче-

Л. Колодуб

ня" (1973), "Парасолька і автомобіль" (1975) та ін.; до театр. вистав; транскрипції, дописування, ред. та інструментування творів — *Лисенко М.* "Українська рапсодія" № 2 — оркестрування для вел. симф. орк. (1952), для скр. і симф. орк. (1994), переклад для кларнета і фп.; "Утоплена" — оркестрування і ред.; "Чарівний сон" — балет, створ. на основі фп. творів (лібр. В. Тимофєєва за М. Старицьким, Київ. т-р опери і балету, 1983); *Косенко В.* "Світанкова поема" — балет на основі фп. творів (лібр. В. Тимофєєва, Київ. та Одес. т-ри опери і балету, 1973); *Коляда М.* "П'ять поем", транскрипція обробок укр. нар. пісень для фп. (1994), для симф. орк. (2000); *Вериківський М.* I і II томи симф. творів — ред. і підготовка до друку (1975); *Рудницький А.* "Анна Ярославна — королева Франції" — дописування, ред. та оркеструв. (Нац. опера України, 1995); *Жданов С.* оперета "Генуезькі серенади" — допис., ред., оркеструв. (Київ. т-р оперети, 1970); *Тіц М.* Концерт для фп. — ред. та оркеструв. (2000); *Ревуцький Л.* "Псалми Давидові" — оркеструв. (2000); *Скорульський М.* "Ave Maria" — допис. та аранж. для хору й соло; *Штогаренко А., Клебанов Д.* "Пісня" — ред. для скр. або анс. скрипалів з фп., транскр. для кларнета з фп.

О. В. Колодуб

Літ. тв.: Посібник з інструментування // Музика. — 1975. — № 4; Музика в театрі // Там само. — 1984. — № 2; Глубоко волнующий праздник // СМ. — 1985. — № 4; Камерне мистецтво — сьогодні і завтра // Музика. — 1987. — № 6; Антон Шароев и Киевский камерный // СМ. — 1988. — № 3; Музика і світ... // Музика. — 1991. — № 6; Все ценное в прошлом — сегодняшнему слушателю // Муз. академия. — 1992. — № 2; Деякі думки щодо сучасного стану музики духової // Україна музична 98". — К., 1998; Гармонія солоспіву [про монографію *Б. Фільц*] // КіЖ. — 1980. — 25 верес.; "Кожен керівник, прийшовши у театр, розпочинає з того, що знищує роботи свого попередника" // День. — 2004. — 7 квіт.

О. В. Колодуб у ролі Оксани ("Черевички" П. Чайковського)

Дискогр.: грамплатівки LP — "Українська карпатська рапсодія"; "З молодіжної танцювальної сюїти": Кубинський танок, Вальс, Інтермецо, Галоп-фінал (*у співавт. з Ж. Колодуб*): Симф. орк. Укр. радіо, дириг. *В. Гнєдаш.* — М.: Мелодия, 1969. — Д—24385—86; "Гуцульські картинки", сюїта: Держ. симф. орк. УРСР, дириг. *В. Кожухар.* — М.: Мелодия, 1970. — Д—028157—58; "Урочиста увертюра", Концерт для валторни: Соліст — *Н. Галстян*; Держ. симф. орк. УРСР, дириг. *В. Кожухар.* — М.: Мелодия, 1973. — СМ 03765-66; Святкова увертюра: Держ. симф. орк. УРСР, дириг. *В. Кожухар.* — М.: Мелодия, 1978. — С 60-10569-70; Симфонія № 3 "В стилі українського бароко": Київ. кам. орк., дириг. *А. Шароєв.* — М.: Мелодия, 1982. — С10—16905—6; Обр. нар. пісні "У гаєчку ходила я": *Б. Руденко* (сопрано), *Г. Паторжинська* (фп.). — М.: Мелодия. — 33Д-031355-6; "Троїсті музики": Симф. орк. Чехослов. радіо, дириг. *Я. Шафарік.* — Praha: Panton, 1980. — 81110131; CD — "Сім українських пісень": Орк. Kievkamerakademia, дириг. *О. Беннінгхофф.* — Oberhausen, 2004. — ACA 95004; Концерт № 1 для скр. і струн. орк.: *О. Рівняк* (скр.), орк. Kievkamerakademia, дириг. *О. Беннінгхофф.* — Oberhausen, 2007. — ACA 95005.

О. Л. Колодуб

Літ.: *Муха А.* "Українська карпатська рапсодія" Л. Колодуба. — К., 1963; *Загайкевич М.* Левко Колодуб. — К., 1973; *Її ж.* "Незраджена любов" // Музика. — 1985. — № 5; *Невінчана Т.* Л. Колодуб: буклет ВААП. — К., 1989; Левко Колодуб: Сторінки творчості (статті, дослідження, спогади) / Упоряд. *О. Котляревська*: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 50; *Палійчук І.* Український концерт для мідних духових інструментів (1950—2000): формування, усталення, модифікації жанру: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2007; *Горюхина Н.* Первая симфония Л. Колодуба // СМ. — 1960. — № 2; *Гордійчук М.* Симфонія-дума // *Його ж.* На музичних дорогах. — К., 1973; *Малышев Ю.* Лев Колодуб // СМ. — 1961. — № 6; *Мамчур І., Мишанов М.* Театр невичерпних можливостей // Музика. — 1976. — № 4; *Зинькевич Е.* Авторский концерт Л. Колодуба // СМ. — 1981. — № 5; *Її ж.* Здобутки української симфонії // Світовид. — 1992. — Числ. 11; *Коскін В.* Побачити музику [Композитор Левко Колодуб: "Не один мій твір пройшов колами поневірянь і казусів"] // Дзеркало тижня — 2008. — 23 серп.

М. Загайкевич, І. Сікорська

КОЛОДУБ (справж. прізв. Лейбзон, сцен. псевд. — Березовська) Оксана Володимирівна (1.05.1906, м. Одеса — 8.02.1996, м. Москва) — оперна й конц.-кам. співачка (сопрано), педагог. Тітка *Л. Колодуба.* З. а. РРФСР (1942). Закін. Київ. муз.-драм. ін-т (1927, кл. *М. Чистякова* й *О. Муравйової*) ім. М. Лисенка. Вик. діяльність розпочала в капелі *"Думка"*. Від 1925 виступала як конц. співачка, 1927—28 — у концертах *Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича* (Харків). Разом з *В. Косенком* здійснила ряд конц. турне по Україні, виконуючи твори *М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, В. Косенка, П. Козицького, М. Коляди, Б. Новосадського* та ін. 1930—34 — солістка Київ., 1934—40 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.) т-рів опери та балету, 1940—48 — Великого т-ру СРСР. Мала сильний і красивий голос широкого діапазону, рівний у всіх регістрах. Гастролювала у Польщі, Німеччині, Ірані, Іраку.

Партії: Мирослава ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Ядвіга ("Кармелюк" В. Костенка), Ліза, Тетяна, Марія ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін", "Мазепа" П. Чайковського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Марина ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Лушка ("Піднята цілина" І. Дзержинського), Валентина ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Ортруда, Брунгільда ("Лоенгрін", "Валькірія" Р. Вагнера), Аїда, Єлизавета, Леонора, Амелія (однойм. опера, "Дон Карлос", "Трубадур", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Тоска (однойм. опера Дж. Пуччіні), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна).

Літ.: *Лисенко І.* Музична культура України у спогадах, матеріалах, листах. — К., 2008; [*Б а.*]. Оксана Колодуб // Музика масам. — 1928. — № 2.

І. Лисенко

КОЛОДУБ Оксана Львівна (1.12.1956, м. Київ) — музикознавець, педагог. Дочка *Л.* і *Ж. Колодубів.* Член НСКУ (1994), НВМСУ (2000). Закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1982, кл. *Л. Єфремової*). Викладачка муз.-теор. дисциплін Київ. ДМШ № 14 (1980—87; 1989—93), муз. школи м. Лейпціг (Німеччина, 1987—89); з 1999 лекторка Нац. філармонії України. Досліджувала творчість *В. Журавицького, В. Ільїна, В. Кирейка, П. Сениці* та ін. Авторка муз. радіопередач на Укр. радіо про творчість Ж. Колодуб, *В. Подвали, М. Сільванського, В. Шаповаленка,* О. Беннінгхоффа (Німеччина) та ін. для дітей, радіоциклу "Шкільна дискотека". Як лектор Нац. філармонії проводила лекції, присв. творчості

укр. та заруб. митців минулого й сучасності: *С. Гулака-Артемовського, Л. Дичко*, В. Журавицького, *М. Кармінського*, Ж. і Л. Колодубів, *М. Лисенка, А. Мухи, Л. Ревуцького*, М. Сільванського, *В. Птушкіна*; *М. Римського-Корсакова, С. Рахманінова, П. Чайковського; Л. Бетховена*, Е. Гріга, В. А. Моцарта та ін. Співпрацювала з відомими укр. виконавцями *В. Буймістром, С. Грінченком, Л. Марцевич, А. Остапенком, Е. Пірадовою, О. Рівняк, Ю. Шутком* та ін., а також закордон. композиторами й виконавцями О. Беннінгоффом, Н. Лінке, К.-Г. Штокгаузеном, В. Штокмайєром (всі з Німеччини), А. Шіндлером (Чехія), П. Бароном (Польща). Виступала з лекціями у багатьох містах України, Німеччині та Польщі.

Літ. тв.: З'їзд композиторів Азербайджану // Музика. — 1985. — № 4 (у співавт. з *Ж. Колодуб*); "Товариш Любов" В. Ільїна: До питання про жанрове розмаїття української радянської оперети 70—80-х років // Укр. муз-во. — К., 1986. — Вип. 21; О композиторе П. И. Сенице // Опера: Энцикл. словарь. — М., 1995; П. Сениця — трагічна постать української музичної культури // Повернення культурного надбання України. — К., 1999; Фонд ім. Т. Шевченка презентує "Артзаповіт" // Веч. Київ. — 1994. — 13 квіт.; Завершились "Музыкальные диалоги" // Киев. ведомости. — 1994. — 1 июн.; Фестиваль "Музыкальные премьеры сезона" имел немецкий акцент // Киев. ведомости. — 1995. — 4 мая; "Киев-музик-фест" завершен // Киев. ведомости. — 1995. — 14 октяб.; Конкурс для моцартів // Хрещатик. — 1996. — 27 лют.; "Сурми—96" // УМГ. — 1996. — № 2; "Весняні дзвіночки—96" // Там само. — 1996. — № 2; "Сурми—97" // КіЖ. — 1997. — 30 лип.; Взрослые дяди-композиторы, подвиньтесь: смена идет // Киев. ведомости. — 1998. — 19 мая; Гости из Германии на Киевских "Премьерах" // Там само. — 1998. — 29 апр.; Свято дитячої музики на Луганщині // УМГ. — 2003. — № 1 та ін.

В. Кузик

КОЛОДУБ Олександр Олексійович [25.05.(7.06) 1900, с. Турківка тепер Прилуцького р-ну Полтав. обл. — 29.09.1994, м. Київ] — оперний співак (тенор), режисер, педагог, живописець. Дядько *Л. Колодуба*. 1918–20 — співак, диригент хорів тов-ва "Просвіта", брав участь в організації аматор. муз. т-рів. Навч. у Київ. муз. драм. ін-ті на хормейстер. відділі. Закін. Київ. конс. (1925, кл. Г. Гандольфі, *М. Чистякова*). Навч. також в Укр. Академії мистецтв. 1925–28 — соліст Харків., Одес., 1928–33 — Київ. т-рів опери та балету, рано втратив голос. 1933–48 — режисер Київ. т-ру опери та балету. 1934–75 — педагог-режисер оперної студії (з 1947 — декан вок. ф-ту, з 1949 — зав. кафедри оперн. підготовки, з 1964 — професор) Київ. конс.
Відомий також як живописець (картини експонувалися на київ. худ. виставках).

Літ. тв.: числ. спогади про укр. співаків, зокр. — Її не можна забути (про М. Скибицьку) // Українські співаки у спогадах сучасників. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Кобзар ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Ликов, Вакула, Індійський гість, Гвідон ("Царева наречена", "Ніч перед Різдвом", "Садко", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фауст (однойм. опера Ш. Ґуно), Пінкертон ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Вистави: Київ. оперн. т-р — "Наймичка" М. Вериківського, "Князь Ігор" О. Бородіна, "Русалка" О. Даргомижського, "Алеко" С. Рахманінова, "Каморра" Е. Еспозіто, "Тоска", "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні, "Фауст" Ш. Гуно, "Даїсі" З. Паліашвілі; "Паяци" Р. Леонкавалло (Київ. філармонія, конц. виконня); оперна студія Київ. конс. — "Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка, "Катерина" М. Аркаса, "Наймичка" М. Вериківського (II акт), "Лісова пісня" М. Кирейка, "Іоланта", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського, "Царева наречена" М. Римського-Корсакова, "Русалка" О. Даргомижського, "Алеко" С. Рахманінова, "Фауст" Ш. Гуно, "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні.

Літ.: Олександр Колодуб. Життя, творчість, спогади / Автор-упоряд. *І. Колодуб*. — К., 2006; Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*; *Євтушенко Д.* На сцені і в житті // Веч. Київ. — 1980. — 9 черв.; *Лисенко І.* Співак, режисер, педагог // КіЖ. — 1980. — 15 черв.; *Козак С.* Грані таланту // Веч. Київ. — 1983. — 13 жовт.

О. Летичевська

О. О. Колодуб

КОЛОКІЛЬЦІ (*загальноукр.* — "бубенці", *поліськ.* — шелести, шалястуни, шелегінди, шарахуни) — кулеподібні металеві бубенці із прорізами, наповнені шротинками, що вішали коням на дугу по всій території України. На Поліссі пастухи іноді чіпляли К. "старшій телиці"— вожакові стада корів. На Бойківщині, Закарпатті та Львівщині (зокр., в околицях Сокаля) за допомогою шальової хустини нав'язували на дерев. стержень завдовжки 30—40 см. і використовували як атрибут весільного обряду.

Літ.: Весілля. У 2 кн. / Упоряд. *М. Шубравська, О. Правдюк*. — К., 1970. — Кн. 2.; Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. — К. 1983; *Волицька І.* Театральні елементи в традиційній обрядовості українців Карпат кінця XIX — поч. XX ст. — К., 1992; *Кушлик Л.* Новознайдені музичні інструменти на Бойківщині // Традиційна народна музична культура Бойківщини. — Л., 1996; *Хай М.* Традиційний музичний інструментарій Полісся (до питання примітиву в музиці) // Родовід. — 1997. — Число 16; *Федун І.* Деякі паралелі в традиційній інструментальній музиці Західного Полісся (Україна) і Литви // Фольклористичні візії. — Тернопіль, 2001.

М. Хай

В. Колокольников

КОЛОКОЛЬНИКОВ Володимир Іванович (1.10. 1944, м. Харків) — виконавець на ударних інстр., педагог. З. а. України (1985). Професор (1999). Закін. Харків. ССМШ (1962, кл. ударних інстр. *О. Мултанова*), Київ. конс. (1969, кл. *В. Іванова*). Від 1967 працює в Держ. симф. оркестрі УРСР (тепер *Нац. засл. академ. симф. оркестр України*) — соліст оркестру, концертмейстер групи ударних інстр. (1971); з 1971 — викладач кл. ударних інстр. Київ. конс., доцент (1992), професор (1999). Вик-ць ряду показових творів за участі ударних інстр.: Концерт для 2-х фп. і ударних *Б. Бартока*, Концерт для органа й ударних інструментів М. Заріня, Концерт для

литавр Р. Квістада, Концерт для литавр, труби та оркестру З. Маттуса, Струн. квартет № 3 з литаврами Л. Піпкова тощо. 1-й вик-ць "Фресок" *Л. Грабовського*, "Проекцій" *В. Сильвестрова*, Партити № 2 *М. Скорика* для кам. орк. і ударних, "Цвіту папороті" (2-й акт) *Є. Станковича* та ін. Грав під орудою диригентів К. Зандерлінга, Д. Китаєнка, К. Кондрашина, К. Мазура, Є. Свєтланова, Ю. Симонова, К. Цеккі, *І. Блажкова*, *Ф. Глущенка*, *М. Колесси*, *В. Кожухаря*, *С. Турчака* та ін. Виступав у ансамблі з солістами *Е. Гіллельсом*, Р. Керером, Д. Огдоном, *Д. Ойстрахом*, *С. Ріхтером*, М. Ростроповичем, вокалістами Х. Карерасом, М. Кабальє, Є. Нестеренком, О. Образцовою та ін.

К. здійснив музичне озвучення кн. акад. С. Бібікова "Древнейший музыкальный комплекс из костей мамонта" (К., 1982; з додатком платівки із спец. підготованою композицією, виконаною на інструментах з кісток мамонта. — М.: Мелодия, 1980, М—92—43140); за його участю записано понад 50 грамплатівок і CD, здійснено багато записів у фонди УР. У складі оркестру брав участь у числ. заруб. гастролях. У кл. К. навч. відомі вик-ці на удар. інструментах — лауреати багатьох муз. конкурсів: В. Рогоза, *Г. Черненко*, *С. Хмельов*, *Д. Ульянов*, В. Поляков, О. Волинець та ін.

Літ.: *Соболєв Г.* Конкурс виконавців // Музика. — 1984. — № 4; *Токарєв Ю.* Соло на барабані // Україна. — 1984. — № 52; *Жолдак Б.* На чому грали кроманьйонці // КіЖ. — 1983. — 27 лют.

В. Кузик

Титульна сторінка видання "Коломийки" (Л., 1962)

Титульна сторінка видання "Коломийки для фортепіано" Н. Нижанківського

КОЛОМАК Семен Іванович (5.02.1905, м. Тростянець, тепер Сум. обл. — ?) — бандурист (бас). Закін. початк. школу. Від 14 років пішов працювати на лісопильний з-д. Далі працював на різних роботах у кузні, залізничних майстернях, стрілочником залізниці. Учасник війни 1941—45, нагороджений медалями. На *бандурі* навч. грати в гуртку бандуристів, п/к С. Журмана. Був одним із 1-х учасників цього гуртка, з яким виступав у концертах у сусідніх селах і містах. Сам виготовив собі бандуру, допоміг придбати інструмент братам Олесю й Петру, з якими утворив родинне тріо. Грала на бандурі й дочка К. — Валентина. Тріо братів Коломаків виступало в клубах р-ну, учасник оглядів худ. самодіяльності. У репертуарі К. — укр. нар. пісні, твори класиків та укр. композиторів.

Б. Жеплинський

КОЛОМБАТІ (Colombati) В. — оперна співачка (колор. сопрано). У 1890-х гастролювала в Україні у складі різних італ. труп. Найбільшого вик. ефекту досягла в лір. репертуарі. У лют. — берез. 1895 в оперному т-рі Харкова (антреприза Е. Еспозіто) співала в "Ріголетто" Дж. Верді, "Лючії ді Ламмермур" Г. Доніцетті, "Жидівці" Ф. Галеві, "Гугенотах" Дж. Мейєрбера. У серп. — верес. 1897 брала участь у виступах трупи Луковича на сцені т-ру київ. саду "Шато-де-флер" (Джільда в "Ріголетто", Філіна в "Міньйоні" А. Тома та ін.). У серп. 1898 увійшла до сформованої в Херсоні з італ. співаків трупи, з якою виступала в Євпаторії, Сімферополі, Севастополі, Ялті.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *Неизвестный* [*Смоковский К.*]. Спектакли итальянской оперы // Киевлянин. — 1897. — 11 авг.; [*Б. а.*]. На днях выехало в Крым... // Театр и искусство. — 1898. — 9 авг.; *Г. Э-дъ*. Херсон // Там само. — 23 авг., 8 нояб.; Karkoff // Gazzetta dei teatri (Milano). — 1895. — 15 mar.; *N. G. H.* Da Karcoff // Там само. — 21 mar.

М. Варварцев

КОЛОМИЙКА — традиц. укр. 2-дольний *танець* із приспівками, поширений переважно в зоні укр. Карпат та прилеглих до них під- і закарпат. регіонів (лемківське й бойківське Підгір'я, Покуття, Буковина), також — Надсянні, Холмщині, Підляшші, Волині, Зах. Поділлі та ін. стильових зонах Галичини, Поділля й навіть подекуди на Поліссі. Позаукраїнські обшири К. сягають Словаччини, півд. р-нів Польщі й Угорщини. На архаїчну природу К. вказують яскраво виражені ознаки первісного синкретизму, що проявляються у поєднанні вок., інстр. і танц. компонентів, давньорус. (сягає доби Київ. Руси-України), мовностилістична лексика, худож-образна система, вузько-амбітусна (в найархаїчніших кварто- й квінто-тонічних версіях) структура мелодики. Так, *Р. Гарасимчук* вважає К. та ін. танці коломийкової структури "давніми" танцями на підставі їх назв "старовіцька", "давна", "стародавна" і т. п., а також кроку із "старослов'янською" назвою "плєс" ("плєсати"). Ін. дослідники формування *жанру* К. відносять до 16—17 ст. — часу найперших фіксацій і публікацій пісень коломийкової структури. У структурі коломийкового *мелосу* зустрічаються як архаїчні шари, що зберігають давні ознаки *стилю* (вузькообсяговість і речитативність мелодики, із розлогою парландоподібною ритмоструктурою, імпровізаційністю та розвинутістю форми і т. п.), так і новіші й цілком новітні його наверствування, позначені найсучаснішими рисами (розширеним *амбітусом*, мелодизованою основою інтонац. контура, спрощеною метроритмікою, уніфікованістю й "квадратизацією" форми тощо).

К. — один із найхарактерніших і найактивніших жанрів пісенно-інстр.-танц. традиції в Карпат. регіоні, що помітно впливає на профес. муз. творчість. Ці властивості К. (як і рос. *частушки*) зумовлені її синкретичною природою: органічний сплав слова, музики, танцю та декору — дійовий засіб худож. осмислення навколишньої дійсності, що дозволяє говорити про її (порівняно з ін. жанрами) більшу здатність до синтезу з новітніми стиліст. пластами сучас. муз. фольклору.

Необхідно розрізняти поняття К. як жанру й коломийкової форми вірша, ареал поширення якого *В. Гошовському* вдалося простежити від Карпат чи не до Чукотки. Натомість ареали ж розповсюдження жанру значно вужчі. Найбільше досліджена фольклористами гуцульська частково, лемківська та закарпатська К. Найменше досліджена бойківська К. найвиразніше зберегла інтонац. спорідненість із загаль-

ноукр. мелосом, що є ознакою її самобутності, автохтонності та чистоти стилю. Фактура вок. версій К. вкладається в типову складочислову формулу 14-складового коломийкового вірша (4+4+6). Вок.-інстр. версії К. і т. зв. К. "до співаня" (включно з чисто інструментальними їх варіантами) мають значно вільнішу (але все ще досить прив'язану до силабічного ритму її співаної основи) природу. Чисто інструментальним, а надто вок.-танц.-інструментальним версіям К. "до танцю" притаманний значний ступінь імпровізаційної, темпово-агогічної, ритмо- й інтонац. довільності до повного руйнування строфічної структури й непомітної, але природно-невимушеної її заміни астрофічними побудовами, рясними інкрустаціями іншостильових метроритмічних, мікромелізматичних та мікроальтераційних вкраплень тощо. Існує дещо спрощений погляд на К. як коротку монострофічну пісеньку-куплет, переважно веселого й жарт. змісту. Проте структура й форма коломийкової *імпровізації* спроможна взаємодіяти з ін. жанрами: *ладканкою*, *маршем*, *козачком*, утворюючи при тому складні оригінально трансформовані міжжанрові побудови. Коломийкову основу мають також значна частина "співанок-хронік", покутських *гаївок*, пастуших награвань на карпат. *флейтах*, *скрипці*, *дримбі*, значна кількість ритуально-*обрядових* пісень, награвань "для слухання", "для себе", "хатніх", "вуличних" і т. п. Подібна здатність К. до *ампліфікації* форми й стилю, адаптації до сучас. інтонац. наверствувань і стильових трансформацій забезпечують їй виразну перспективу в майбутньому та рідкісну спроможність зберігати при цьому власну стильову ідентичність і оригінальність.
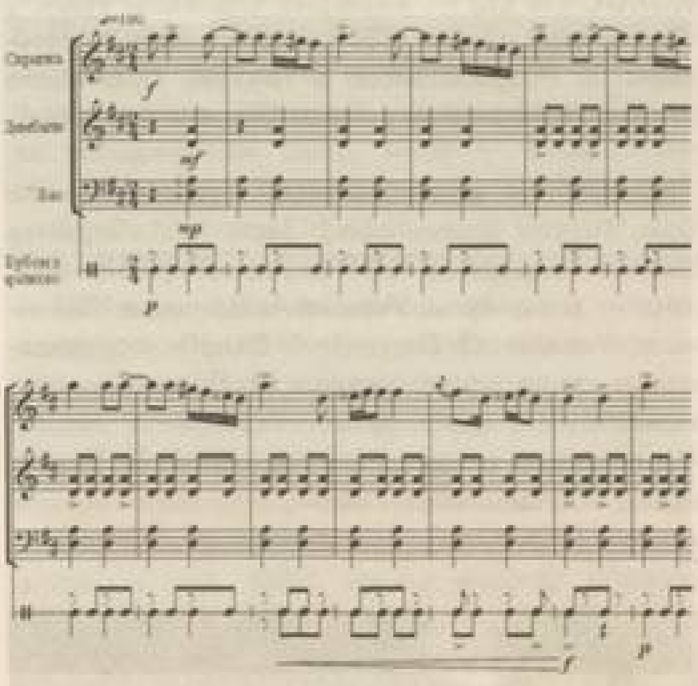
Зап. *М. Хай* від *Ігнатищі В.* (скр.), *Шемелинця М.* (цимбали бурдонові), *Цитрина І.* (бас), *Шемелинця М.* (бубон), с. Лихобора Турківського р-ну Львів. обл.

К. широко використовувались в акад. музиці як основа темат. мат-лу. Переважну більшість композицій із К. в основі створено для фп.: К. для фп. в 4 руки *С. Абрисовського*, "Велика коломийка" *П. Бажанського*, коломийки *Б. Вахнянина*, *Р. Ганінчака*, Три коломийки *М. Колесси*, "Буковинська коломийка" *З. Лиська*, К. "Вітрогони" *О. Нижанківського*, *В. Овчаренка*, *І. Устияновича*, *Я. Ярославенка*. Коломийки для оркестру нар. інстр. написали *В. Польовий* (1970), *В. Шумейко* ("Дума про Довбуша"); Чотири коломийки для домри (мандоліни) і гітари — *Є. Мілка*; для скр. і фп. — *В. Безкоровайний* ("Для розради. Думка і коломийки", 1911), *О. Шац*. Хор "Коломийка" написав *А. Гнатишин*, одноим. естр. пісню — *Т. Ященко*.

Видання: Коломийки / Упор., передм. і прим. *О. Дея*, ред. *Т. Одудька* та *В. Колодія*. — Л., 1962; Коломийки / Упор. і прим. *Г. Литвака*, вступ. ст. *В. Хоменко*. — К., 1969; Коломийки / Упоряд., передм. та прим. *Н. Шумади*, нот. упоряд. *З. Василенко*. — К., 1969; [2]1973; [3]1977; Коломийки підгірського краю. / Збирач і упоряд. *Г. Скрипничук*. — Ів.-Франківськ, 2001.

Літ.: *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1990; *Хай М.* Музика Бойківщини. — К., 2002; *Його ж.* Коломийка у весільному обряді бойків. // НТЕ. — 1984. — № 3; *Гнатюк В.* Старинність коломийки [Свідчення з XVII—XVIII ст.] // ЛНВ. — 1905. — Т. 32. — Ч. III; *Грица С.* Спільність мелодичних типів у слов'янській пісенності Карпат // *Її ж.* Фольклор у просторі і часі. — Тернопіль, 2000; *Зінків І.* Трансформація ритмоструктури коломийки // НТЕ. — 1982.— № 6.; *Омеляшко Р.* Жанрова структура коломийки. // Там само. — 1981.— № 4; *Harasymczuk R. W.* Tańce huculskie. — Lwów, 1939.

М. Хай

КОЛОМИЙСЬКИЙ "БОЯН" див. *"Боян" Коломийський.*

КОЛОМИЙЦЕВА (Коломейцева, справж. прізв. — Бурдюжа) Анна Олексіївна (кін. 19 — 1-а трет. 20 ст.) — оперна й кам. співачка (сопрано). Виступала на оперних сценах Одеси (1914–15), Петербурга (1915), Казані (1916–19), Єкатеринбурга (1924–25). Співала разом із *Г. Боссе*, В. Касторським, *І. Козловським*, А. Паніною, К. Тугариновою, *Ф. Шаляпіним*.

Партії: Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Ксенія ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Пашенька ("Князь Серебряний" П. Тріодіна), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні) тощо.

КОЛОМИЙЧУК Олександр (бл. 1905, Галичина — ?) — цитрист. 1933 брав участь у Міжн. конкурсі музикантів у Відні.

КОЛОМІЄЦЬ Анатолій Панасович (3.10.1918, с. Савинці тепер Миргородського р-ну на Полтавщині — 19.04.1997, м. Київ) — композитор, піаніст, педагог. Канд. мист-ва (1956). З. д. м. України (1994). Член СКУ. Батько *Н. Бучель*. Від 1935 навч. у Полтав. муз. уч-щі, кл. О. Важеніна (учня *М. Римського-Корсакова*, А. Лядова та *Ф. Блюменфельда* в С.Пб. конс.), з 1938 — на істор.-теор. ф-ті Київ. конс., паралельно з 1939 — на комп. (кл. *Л. Ревуцького*). Муз. освіту завершив 1943 у Ташкент. конс., 1951 закін. аспірантуру при Київ. конс. (кер. Л. Ревуцький). 1944–54 — викладач Київ. муз. уч-ща, з 1951 — Київ. конс., ст. викладач (1959), доцент (1961), професор кафедри композиції (1995).

А. Коломієць

О. Колонтирський

Представник комп. школи Л. Ревуцького. Муз.-естет. спрямування творчості знаходились у річищі *постмодернізму* й укр. *фольклоризму*, визначалась укр. тематикою та потребами укр. вик. школи. Муз. редактор видання творів *М. Лисенка, К. Стеценка, В. Косенка*, (в т. ч. Концерту для фп.) *Г. Верьовки*, Л. Ревуцького. Відредагував і завершив дит. опери К. Стеценка "Івасик-Телесик", "Лисичка, Котик і Півник", твори І, ІІ, ІІІ, VIII тт. повного зібр. творів В. Косенка, V, VII тт. — Л. Ревуцького, VI т. — Г. Верьовки. Співпраця з *В. Кабачком* сприяла появі творів для *бандури*, зокр. зб-ки п'єс "Юному бандуристу" (бл. 30 п'єс). Автор багатьох п'єс пед. репертуару.

Вик. можливості К.-піаніста характеризувалися блискучою технікою, худ. експресією та імпровізаційним даром. У репертуарі — твори М. Лисенка, *С. Рахманінова, Ф. Шопена, Ф. Шуберта* та ін. Поміж учнів — *О. Білаш, Є. Станкович, І. Карабиць, М. Степаненко, Л. Дичко, В. Ільїн, О. Кива, О. Костін, О. Осадчий, І. Поклад, В. Філіпенко, В. Тилик* та ін. Лекції К. відвідували студенти з Болгарії, В'єтнаму, Канади, Ефіопії тощо.

Меморіальні дошки на честь К. встановлено на фасадах буд. (Київ, вул. Софіївська 16), Полтав. муз. уч-ща ім. М. Лисенка (архітектор — брат К., з. д. м. В. Коломієць, скульп-тор — В. Зноба) . Ім'я композитора присвоєно ДМШ у м. Миргороді, муз. школі в с. Вел. Сорочинці, вулиці в с. Савинці.

Тв.: (понад 250): балети — "Улянка" (лібр. Н. Скорульської за оповід. О. Донченка "Лісничиха", 1959); для симф. орк. — Поема (1945), Варіації на укр. нар. тему (1956); для фп. — Соната (1941), "Узбецькі танці" (1942), "Укр. танцювальна сюїта" в 5-и част. (1948), Сюїта з муз. до балету "Улянка" (1961), Конц. п'єса-фантазія на теми з оп. "Тарас Бульба" М. Лисенка (ред. Л. Ревуцького, 1952), п'єси для ДМШ (1953—67) тощо; для скрипки й фп. — Укр. соната (1991—93); для бандури — Балада (соло), Фантазія на теми укр. нар. пісень, "Укр. соната" (1968), зб. "Юному бандуристу" (1971), Ноктюрн (дует бандур), Варіації на словацьку тему; хор. — кантата "Іванів гай" (до 200-річчя І. Котляревського, сл. М. Рильського; у співавт. з В. Кирейком, 1969), сюїта "Край наш молодіє" (сл. О. Ющенка), понад 40 хорів для жін., чол., дит. та міш. складів з супр. й а капела, зокр. "Сон" (сл. М. Рильського, 1954), "Гопак" (сл. Т. Шевченка), "Моя любов" (сл. В. Сосюри, 1966), романси та обр. нар. пісень.

Літ. тв.: канд. дис. — 1-а творча частина "Вариации на украинскую народную тему для симфонического оркестра"; 2-а теор. частина "Важнейшие дополнительные эпизоды в новой редакции оперы "Тарас Бульба" М. В. Лысенко. — К., 1956; Незабутні роки // Лев Николаевич Ревуцкий. Статьи. Воспоминания. — К., 1989; Хвилююча музична повість [А. Філіпенко] //Рад. мистецтво. — 1949. — 13 квіт. (у співавт.); Дорогоцінна творчість [Л. Ревуцький] // Рад. культура. — 1960. — 21 квіт.; Щоденник (рукопис, 1948—73).

Літ.: Майборода П. Слово про композитора / упор. *Вінниченко Т., Кузик В.* — К., 1988; *Івахненко Л.* Анатолій Коломієць. — К., 2003; *Її ж.* Композитор характерного, самобутнього стилю // УМГ. — 1999. — січ.—берез. — № 1 (31); *Її ж.* Він присвятив себе музиці // КіЖ. — 1999. — 18 верес.; *Майборода П., Маринович Я.* Композитори України до славного ювілею // Мистецтво. — 1957. — № 1; *Загайкевич М.* "Улянка" // Сучасна українська музика. — К., 1965; *Распутіна Л.* Митець — знайомий і незнайомий // Музика. — 1993. — № 6; [*Б. а.*]. Новий дитячий балет [Блискавочка] // Рад. мистецтво. — 1945. — 9 верес.; *Сюта Б.* Майстер музичних звучань //Веч. Київ. — 1993. — 30 жовт.; [*Б. а.*]. Коломієць А. [Некролог] // КіЖ. — 1997. — 14 трав.; [*Б. а.*]. Коломієць А. [Некролог] // УМГ. — 1997. — Квіт.—черв. — № 2; *Муха А.* Лицар музики // Там само. — 2003. — 10 верес.

В. Кузик, А. Муха

КОЛОНТИРСЬКИЙ Олександр Генріхович (22.04. 1957, м. Київ) — джаз. гітарист, кер. ансамблю, педагог. Закін. Київ. муз. уч-ще (1979, кл. гітари). Від 1982 грав в ансамблі "Квадрат", 1985 створив квартет, з яким концертував, виступав на фестивалях "*Горизонти джазу*" (Кривий Ріг, 1987), "Джаз на Дніпрі—87" (Дніпропетровськ), "Голосієве—88" (Київ), брав участь у концерті джаз. музики Пленуму правління СКУ "Світ музики і молодь" (Київ, 1988). Від 1979 — викладач кл. гітари естр. відд. Київ. веч. муз. школи робітн. молоді ім. К. Стеценка. Від 1988 — у США.

Літ.: [*Б. а.*]Блюз з електричною освітою // Молода гвардія. — 1987. — 31 жовт.

В. Симоненко

КОЛОРАТУРА (*італ.* coloratura прикраса, від *лат.* coloro розцвічую, прикрашаю) — віртуозні, технічно складні пасажі та мелізми у вок.партії.

КОЛОРАТУРНЕ СОПРАНО — високий жін. голос, що має можливості виконувати віртуозні пасажі та мелізми. Див. *Сопрано*.

КОЛОС (18 ст.) — ймовірно скрипаль. Навч. у *Глухів. муз. школі*. 1761 — соліст Капели гетьмана *К. Розумовського* в Глухові. Про нього згадує *Я. Маркович* у своїх "Денних записках".

"КОЛОС" — ансамбль пісні і танцю України (смт. Торчин Волин. обл.). Засн. 1951. Отримав звання "народний" (1964), "засл." (1967). Худ. кер. — з. пр. культ. України А. Шапов; з 1989 — н. а. України *О. Огороднік*. Балетм.-постановник — з. пр. культ. України М. Полятикін, кер. оркестру — з. пр. культ. України *Я. Найда*. У репертуарі — *пісні, танці, хороводи* Волин. краю, обряди, побут. сценки, муз.-хореогр. композиції ("Колядки", "Щедрий вечір", "Ой весна,

весна", "Обжинки", "Волинські вечорниці", "Волинське весілля", "Коровай", "На Івана Купала", "Марусина", "Козаки", "Червона калина", "Волинські забави").

Літ.: *Денисюк В.* Мистецький шлях "Колоса". — Луцьк, 2005.

О. Кушнірук

КОЛОС Людмила Яківна (13.05.1950, м. Чернівці) — оперна й кам. співачка (сопрано). Закін. Київ. конс. (1976, кл. *Є. Чавдар*). 1985 — стажувалася в Мілан. т-рі Ла Скала. Від 1976 — солістка Білор. т-ру опери та балету. У концертах виконує, зокр., твори *М. Кропивницького*, *А. Кос-Анатольського*, *Г. Майбороди*, укр. нар. пісні.

Партії: Марфа, Снігуронька ("Царева наречена", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Серпіна ("Служниця-пані" Дж. Перголезі), Сюзанна ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Джільда, Віолетта ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Норіна ("Дон Паскуале" Г. Доніцетті).

І. Лисенко

КОЛТУН Веніамін Борисович (20.01.1913, м. Красноград, тепер райцентр Харків. обл.) — тромбоніст, кер. оркестру. Закін. Бакинську конс. (1936). 1937–38 грав у теа-джазі п/к З. Глуховського в Ростові-на-Дону. 1939–48 — у Шахтарському анс. пісні і танцю п/к *З. Дунаєвського*. Кер. естрад. оркестру БК "Зоря" (1961), ПК Новокраматор. машинобудівного з-ду (1962–69), Краматорського індустр. ін-ту (1969–79).

Літ.: *Сидоренко А.* Человек, которому аплодировал Сталин // Технополис. — 1996. — № 21.

В. Симоненко

КОЛЬБЕРҐ (Kolberg) Оскар Генрик (22.02.1814, с. Пшисуха Опочно-Келецького воєводства, Польща — 3.06.1890, м. Краків, там само) — фольклорист, етнограф, композитор. Батько за походженням швед, матір — француженка. 1830 закін. Варшав. ліцей. 1831–34 навч. у Варшав. конс., 1834–36 — у Берліні. Був членом Краків. наук. і Львів. пед. тов-в. 1839 почав записувати фольклор, збирати етногр. матеріали. Від 1840 жив у Варшаві, виїжджав у сільську місцевість для збирання нар. *пісень* (запис. понад 15 тис. нар. мелодій). Написав кілька сотень статей і розвідок з питань фольклору, етнографії та мовознавства. Видав "Pieśni ludu polskiego do śpiewu" (для голосу з фп., ч. 1–2, 1842), фольк.-етногр. зібрання "Pieśni ludu polskiego" (23 т., з 1857). Головна праця К., що яскраво характеризує нац. культуру польс. народу — "Lud, jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzika i tańcé" (33 т., 1865–90). 8 томів з неї присв. етногр. матеріалам із Зах. України: "Pokucie" (1882–89, 4 т.), "Chelmskie" (1890–91, 2 т.), "Przemyskie"(1891), "Wolyń"(1907). 1961–80 у Польщі здійснено повне видання творів К. у 70-и Т. Зібраний К. фольклор було використано як ним самим у комп. діяльності, так і в творчості багатьох польс. музикантів, поетів, художників.

Тв.: "Сценічні картинки з музикою": "Янек з-під Ойцова" (1853), "Пастуший король" (1859), "Веслав" (незакін.), муз. драма "Марія" (1883); музика для фп.: танцювальна (вальси, мазурки, полонези, куяв'яки), фантазія, етюди.

Літ. тв.: Казки з Полісся. — 1889; Весільні звичаї та обряди з Полісся. — 1889; Покуття. — 1882—1889; Волинь. — 1907.

Літ.: *Юзвенко В.* Польський фольклорист Оскар Кольберг — збирач і дослідник української народної поетичної творчості. // НТЕ. — 1961. — № 2; *Збир І.* Календарно-обрядова поезія Покуття у записах О. Кольберга: жанрово-тематичний аспект // Вісник Львів. ун-ту. — Серія філологічна. — Л., 2006. — № 37; *Пащук І.* Нетлінне у віках // Вільне слово (Рівне). — 1994. — 19 лют.

Б. Столярчук

О. Кольберг

Титульна сторінка книги О. Кольберґа "Покуття"

КОЛЬНИБОЛОЦЬКИЙ (поч. 20 ст., м. Полтава — ?) — віолончеліст. Початк. муз. освіту здобув, імовірно, у Полтаві, потім навч. за кордоном. Від 1900 жив і виступав у Лондоні. 1903 брав участь у концерті симф. оркестру в Полтаві. Виконував твори К. Сен-Санса. Гра відзначалася чистотою й віртуозністю.

І. Лисенко

КОЛЮШКЕВИЧ Максим (кін. 17 ст., м. Ніжин, тепер Черніг. обл. — поч. 18 ст.) — співак. Закін. Києво-Могил. колегію, де здобув і вок. освіту. Спочатку співав у капелі колегії, потім (до 1701) був придв. співаком *І. Мазепи*. Залишивши гетьмана, подався до Москви, де був звинувачений у злочині.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

КОЛЯДА Іван — див. *Календа*

КОЛЯДА Микола Терентійович (4.04.1907, м. Москва — 30.07.1935, загинув у горах Кавказу, похов. у м. Харків) — композитор, муз.-громад. діяч. У Москві, де пройшло його дитинство, брав уроки в О. Гольденвейзера. Юність пройшла в с. Березівка на Полтавщині. Закін. Харків. муз.-драм. ін-т, кл. композиції *С. Богатирьова* (1929). Під час навчання вирізнявся своїми здібностями, природністю та оригінальністю комп. мислення. У музиці поєднались елементи *фольклоризму* й *соціалістичного реалізму*. Основним джерелом муз. мови К. стала укр. нар. пісенна стихія, велику кількість його творчого доробку становлять обробки нар. пісень. Пізніше захопився франц. муз. *імпресіонізмом*. Вів активну громад. діяльність, був обізнаний із сучасн. худож. тенденціях в ін. галузях мист-ва. Брав участь у театр. житті Харкова (1920—30), співпрацював з Т-ром робітн. молоді, *Лесем Курбасом*. Один із фундаторів *АПМУ*, член оргбюро *СУПРОМу*, голова його творчого відділу, член муз. секції Вищого реперткому НКО УСРР. Захоплювався альпінізмом, брав участь у числ. експедиціях, у т. ч. наукових (Центр. Тянь-Шань). Трагічно загинув при сходженні на гору Ушба (Кавказ).

М. Коляда

Л. Колодуб зробив фп. і орк. версії "П'яти українських народних пісень" для голосу з фп. К., орк. версію записав до фонду Укр. радіо дириг. *В. Блінов*.

Тв.: муз. комедія "Гаврилея", вок.-симф. — поема: "Штурм "Тракторного" (1932); для симф. орк. — Сюїта на укр. нар. теми (1927); кам.-інстр. — Фп. квінтет; Струн. тріо; для скр. і фп. — Соната, Варіації, п'єси; для 2-х фп. — Увертюра (1926); для фп. — прелюдії (1923) та ін.; хори, романси, масові пісні, дит. пісні, обр. нар. пісень; музика до к/ф "Велика гра" (пісні на вірші О. Прокоф'єва, реж. Г. Тасін, "Українфільм", Од., 1934), драм. вистав.

Дискогр.: *Коляда М.* Обробка укр. нар. пісні "Ой у лісі на ялині": Держ. хор. капела УРСР "*Думка*". — М.: Мелодия, 1951. — 019515; *Коляда М.* Соната для скр. і фп. Скерцо. Дует "Пам'яті товарища": *О. Горохов* (скр.) і *В. Сечкін* (фп.). — М.: Мелодия, 1975. — С—10—06565—66 тощо.

Літ. твори: Лист до редакції (з *О. Білокопитовим, Т. Шутенко, Ф. Богдановим, В. Борисовим*) // Література і мистецтво (додаток до г. Вісті). — 1929. — 26 жовт.; Антрацит // За пролетарскую музыку. — 1931. — № 9; Харьковская госопера под влиянием "современничества" по поводу постановки "Машиниста Гопкинса" // Там само.

Літ.: *Арнаутов О.* Микола Коляда. Життя і творчість. — К.; Х., 1936; *Тюменева Г.* Микола Коляда; Життя і творчість. — Х., 2002; *Богатирьов О.* З творчого фронту (з нагоди 10-ліття Харків. муз. театінституту) // Рад. музика. — 1934. — № 4; *Виноградов В.* За творческую перестройку // СМ. — 1947. — № 4; *Гордійчук М.* Мистецтво, любиме народом // Соц. культура. — 1957. — № 6; *Його ж.* Обрії української музики // Рад. культура. — 1963. — 10 січ.; *Тюменєва Г.* Становлення стилю творчості М. Коляди // Укр. музика. — К., 1972; *Її ж.* Микола Коляда // Музика. — 1977. — № 3; *Коляда Ю.* Співець пролетарської культури // Там само. — 1986. — № 3; *Ємець О.* На батьківщині митця // Там само. — 1987. — № 6; *Гожик Ю.* "Талановитий надзвичайно" // Там само. — 2007. — № 6; *Кирейко В.* Джерела невмирущої краси // Рад. мистецтво. — 1952. — 20 серп.

О. Летичевська, Н. Семененко

Титульна сторінка видання Скерцо і Варіацій для скрипки М. Коляди

Титульна сторінка видання "Колядки і щедрівки" К. Стеценка

КОЛЯДКИ — різновид календарно-обряд. пісенного фольклору, що супроводжував зимовий обряд колядування ще з часів давньослов'ян. спільноти. В укр. календарному фольклорі К. посідають одне з провідних місць. Оскільки новий рік у слов'ян, як і в ін. індоєвроп. народів, починався в березні, це свято було тісно пов'язане з підготовкою до весняних польових робіт. Цим пояснюється землероб. тематика більшості К., згадки в них про ластівок, зозуль, сонце та дощ із побажанням багатого врожаю. В К. також спостерігається значна кількість казкових і релігійних сюжетів, а також про княжу добу, часи Київ. Русі.

За ін. версією К. було приурочено до дня зимового сонцевороту, коли "народжувався" новий календарний рік. Дата його початку за ст. стилем (25 груд.) стала згодом відповідати дню свята Різдва Христового (7 січ.) за Юліанським календарем. Увесь корпус К. нині поділяється на язичницькі (давніші за часом створення) і християнські.

К. виконувалися переважно групою чоловіків (хлопців)-колядників у день Різдва (7 січ.). Тематика К. різноманітна: міфолог., істор., землероб., шлюбно-любовна, побут. та жартівлива. Основу колядного репертуару складають *пісні* звеличуваного (прославного) змісту з досить розгорненим сюжетом, що часто закінчуються формулою новорічного вітання ("віншування"), мають постійно повторюваний у кожному рядку рефрен ("Ой дай, Боже!", "Святий вечір!" тощо):

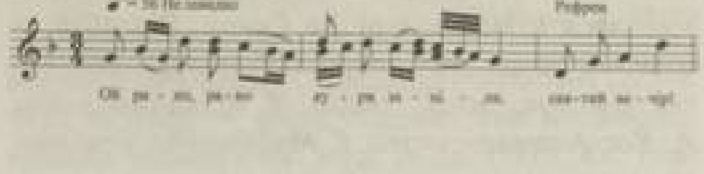

Зап. 1921 *І. Кондратенко* від матері у с. Левків на Житомирщині // НАФ ІМФЕ. — Ф. 6–4, од. зб. 127, арк. 50.

За адресною спрямованістю К. можуть бути присв. усій родині або певній особі (господарю й господині, парубкові, дівчині, вдові), при тому зазвичай називається його (її) ім'я. Сюжетний склад К., присв. родині, включає мотиви, пов'язані з господарським та сімейним добробутом, парубкові й дівчині — шлюбні побажання. К. активно побутують в укр. Карпатах.

К. в укр. календарному фольклорі становлять складне, багатоманітне явище, що його досліджували, зокр., *Є. Єфремов, К. Квітка,* С. Килимник, *Ф. Колесса,* Г. Коропниченко, *Т. Мельник, І. Польський,* О. Потебня, *Н. Якименко.* Від ін. календарних циклів пісень вони відрізняються часовою атрибуцією, засобами пісенної циклізації, особливостями сюжетного розвитку та поетики пісенних текстів. В основі сюжетики зимового циклу календ.-обряд. пісень лежить уславлення й величання. Спостерігається значна питома вага сюжетів княжої доби (цим колядки й *щедрівки* перегукуються з весіллям), казкових і релігійних сюжетів. Стосовно мелотипології К. *В. Гошовський* вважав, що наріжним каменем їх класифікації є ритм. структура вірша, ритм. форма періоду та форма строфи. *Мелотипи* (МТ) колядок і щедрівок значною мірою пов'язані зі структурою 4–6-дольного вірша, що складається найчастіше з 2–3-х силабічних груп (сегментів, *колін*). Для 4-дольного найтиповіше ритмічне втілення ♪♪♪ ♩, для 5-дольного — ♪♪♪♪♪, для 6-дольного — ♪♪♪♪ ♩. Першу й останню ритмоформули науковці умовно відносять до щедрівкових, другу — до колядкових. проте існує думка, що вони є складочисловими варіантами однієї формули десцендентного типу (поступово збільшуваної тривалості). Цей факт можна розглядати як один із доказів спільного походження всього зимового циклу. Крім того, побутують спрощені варіанти 4–5-складових пісень з формульними *наспівами*, виконувані скандованим речитативом, на зразок дит. пісенетворчості, поза контекстом розвиненої сюжетики й складних мелод. утворень ("Щедрий вечір, / добрий вечір", із зупинкою на останньому звуці 5-складовика — "Ой за горою, / за кам'яною", "По мосту, мосту, / по залізному", "Що в полі, полі / сам плужок оре"). У цих зразках напрям мелод. руху передає низхідну мовну інтонацію. Ці пісні в певному сенсі є спрощеною

формою колядкового фольклору, що найближче стоїть до асимільованих дит. середовищем творів. Вірш К. 10-складовий з цезурою посере-дині (5+5) або 13-складовий з 2-а цезурами (5+5+3). Переважно після кожного семантичного рядка звучить 3—4-складовий рефрен або приспів, що дорівнює довжині всього рядка. Деколи зустрічаються К. без приспіву. Будова таких К. строфічна.

За мелодикою К. належать до типових обряд. наспівів. Їх *амбітус* рідко перевищує квінту, не враховуючи приставних та субтонів. Мелодика відзначається структурною чіткістю, перевагою моторності над розспівністю (у дитячих К. переважає мелодекламація).

Для К., як і для щедрівок, також типові рефренні структури, але тут вони набагато різноманітніші. Деяким творам притаманна колядково-щедрівкова дифузія. Ці пісні виконуються то з щедрівковим рефреном, то — з колядковим (напр., пісня "Що за гаєм, гаєм", або "Ой у полі, в полі": ніхто не спіймає коня, тільки парубок). Як і в щедрівках, колядкові рефрени мало пов'язані зі змістом пісень, за винятком окремих творів, таких, як "В пана Івана / умная жона" з рефреном "Бог йому дав, / Бог йому дав / умную жону / та в його дому". А у варіантах зі Львівщини наявний загальнопоширений рефрен "Лелія, / лелія біла / пишно розцвіла, / лелія".

Крім того, у К. з рефреном "Радуйся, / радуйся, земле, / Син Божий / народився" часто лише рефрен вказує на їх приналежність до різдвяних, а текст може мати цілком світський характер, включаючи вже розглянуті сюжети. Цей рефрен віддзеркалює пізніші нашарування в зимовому календарному циклі пісень. Своєрідним символом зимового пісенного циклу є рефрен, хоча він і не має визначальної ролі для класифікації зимових обряд. пісень, а є лише її важливою складовою частиною. Так, з рефреном "Радуйся, земле..." поєднуються різні колядкові сюжети й мелотипи, а він має самостійне значення зі своєю власною оригінальною муз.-поет. будовою: може вільно додаватися до будь-якої колядкової строфи, що в мелодиці завершується нестійким звуком. У колядках "Добрий вечір тобі, / пане господарю" ("Ой там, за горою") до господаря йдуть гості-радості: сонце, місяць, дощ або Різдво, Василь, Іван; у піснях "Пане-господарю, / на твому дворі", "Що в пана Федорка", "Ой у саду, саду" рефрен "Радуйся, земле ..." поєднується з типовою 6-складовою щедрівковою формулою. Це — версії К. „Пане господарю, / уставай, не спи" (до господаря йдуть 3 товариші: сонце, місяць, дощ), що не має єдиного мелотипу.

Цей самий рефрен у К. "Ой у пана, у пана" (святі служать службу за пана Івана, його дружину, дітей) поєднується із щедрівковим 4-складовиком, в інших — також з різними колядковими ритмоструктурами. К. із цим рефреном побутують переважно на Подніпров'ї, Сх. Поділлі та Буковині. На Подністров'ї і Поділлі поширені також К. із рефреном "Славен єси", зокр. у варіантах вже згадуваної К. про 3-х товаришів та ін., напр., "Чи дома, дома / бідная вдова" (вдови немає вдома, вона на небесах віє золото). З рефреном "Радуйся" поєднуються переважно щедрівкові 6-складовики, а з рефреном "Славен єси" — колядкові 5-складові структури. Поміж колядкових 5-складників найпоширеніші 2 (натомість В. Гошовський виділив 3 основних види й 5 підвидів). Перший — із 4-дольним рефреном "Святий вечір" або "Ой дай, Боже" (деякі дослідники розглядають його як деформований приспів язичницької пісенності). Другий — подвійний 5-дольник із рефреном сталої будови: 5+5+R3:5+5+3.

Наспів К. "Ой рано, рано кури запіли" (3 свічки хлопцеві або дівчині) переважно має досить широкий звук. діапазон: від гексахорду до октави мажорного ладового нахилу. В першій фразі будови abr домінує вищий регістр, у другій мелодія спускається до тонічного звуку, як у простому 5-дольнику (отже, це один мелотип). Пісня має рефрен — висхідний вигук із зупинкою переважно на 5-у щаблі мажорного або мінорного ладу, що створює потенційну спрямованість слухового сприйняття на продовження співу, служить інтонац. зв'язком у створенні наскрізного мелод. руху пісні, логічним завершенням якої є поколядь (виголошуване привітання). За змістом це колядка парубкові зі шлюбною тематикою, сюжетними мотивами побуту княжої доби. Вона поширена на Поділлі, Поліссі, Подніпров'ї.

К. дівчині "Ой гула, гула / крутая гора" (дівчина стерегла вино й заснула, налетіли пташки, збудили: брат прийшов із війська) має у змісті християнські мотиви. Поширена на Поліссі, Сх. Поділлі та Волині, ця колядка, порівняно з попередньою, має вужчий діапазон мелодії (переважно мінорний гексахорд, іноді з субсекундою), закінчення рефрену на I, II або III щаблях, більшу розспіваність.

На Поділлі та в прилеглих регіонах зафіксовано числ. варіанти К. "По горі, горі / пави ходили" (дівчина збирає павине пір'я собі на вінок), що за ареалом поширення та муз. особливостями близькі до попередньо розглянутих пісень. Поміж них зустрічаються записи, що їх дослідники відносять до окремої типологічної групи з серединним рефреном типу abrb. На Івано-Франківщині К. Квітка записав цю пісню з рефреном "Йа вій, повій, / вій же, вітроньку, / все потихеньку / на Дунай".

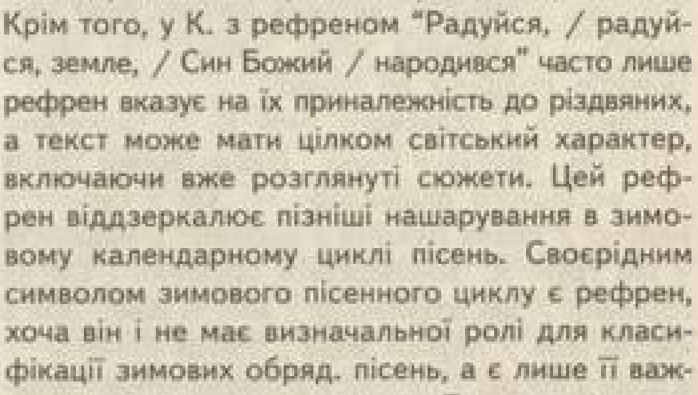

Титульна сторінка видання "Колядки і щедрівки" В. Барвінського (1930-і роки)

Титульна сторінка видання "Колядки і щедрівки"

Титульна сторінка видання концерту для оркестру "Українські колядки, щедрівки та веснянки" В. Кікти (М., 1976)

К. дівчині "Ой красна, рясна / в лузі калина" (дівчину зустрічають пани: "Чи ти царівна, / чи королівна") поєднує в собі сюжетні мотиви попередніх 2-х творів і має подібне регіональне поширення. Ця К. цікава й характерна своїм змістом, мрією юнака знайти собі дружину — гарну, працьовиту, розумну, ласкаву, слухняну, добру порадницю, щоб і "пани у неї радились...". На Чернігівщині вона зберігає риси пісні "Ой гула, гула", а у Вінн. обл. — пісні "По горі, горі".

К. "Ой в ліску, в ліску / на жовтім піску" (сокіл з дерева бачить у морі на кораблі дівчину, яка вишиває милому сорочку) на Прикарпатті має приспів "Славен єси", на Полтавщині — "Рожо моя", на Поділлі — "Ой дай, Боже", на Сумщині та Волині — "Святий вечір". У К. "По горах, горах / сніженьки лежать" (дівчина порівнює себе з квіткою) рефрен має різну будову й іноді розпочинає спів. Різні рефренні форми характерні також для К. "Що загадано, / заповідано" (батьки просять сина не їхати поперед війська) та "Була в батечка / єдна дочечка" (до дівчини приходять троє старостів).

Існує ще чимало К. складочислової будови 5+5+R4, що в сукупності складають єдиний пісенний тип з одним типовим наспівом. Він поширений практично на всій території України, де збереглися найдавніші шари укр. пісен. фольклору: на Чернігівсько-Сумському Поліссі, Волині та Полтавщині з рефреном "Святий вечір", на Житомирщині, Поділлі та Прикарпатті з рефреном "Ой дай, Боже".

Другим найпоширенішим і чітко визначеним колядковим пісенним типом є мелод.-поет. структура з наступним складом компонентів: віршовий розмір 5+5+3, 5+5+3; текст A R; наспів A B:
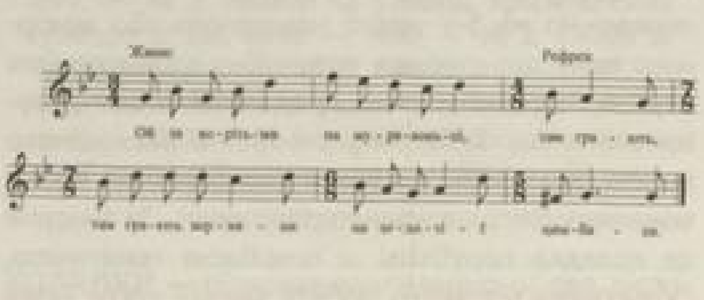
Зап. 1989 *Л. Ногорний* від О. А. Надольної в с. Баламутівка Ярмолинецького р-ну Хмельн. обл.

Можна простежити структурну неузгодженість мелод. і текст. будови строфи, що згладжує цезурні моменти й утворює цілісний і оригінальний колядковий пісенний тип. Тут рефрен здебільшого тісно пов'язаний із текстом (на протилежність уже розглянутим типологічним групам), він набуває тут ролі приспіву, хоча й не у всіх випадках. Так, для колядки "Ой ясна, красна / в лузі калина" як приспів сприймається рефрен "Ягодо, / ой ягідочко, / красна панночко / Оксеню", а для колядки "Пішов наш Олесь / гречку косити" (парубок іде з косовиці лише тоді, коли його кличе дівчина) — рефрен "Бриніла, / бриніла коса / коло покоса, / бриніла".

В той же час, у К., можливо генетично пов'язаний із *козацькою піснею* про розмову козака з конем (кінь просить парубка не продавати його, нагадуючи, як врятував йому життя), рефрен більш абстрагований: "В неділю, / в неділю рано / синєє море / заграло". Цей рефрен та подібні йому з початком "В неділю" досить поширені в колядковій пісенності. Сюжетний зміст цього 2-рядкового колядкового пісенного типу найчастіше варіюється навколо мотивів одруження й "переваги милого (або милої)" у найрізноманітніших варіаціях (дівчина щипала рожу; одруження парубка; дівчина й 3 женихи — "Жала Катруся / шовкову траву"; дівчина пізнає по голосу лише милого — "Там, на гороньці / дві зозуленьці"; дівчина пригощає яблуками лише милого; дівчині волів знаходить лише милий — "Пасла Ганнуся / чотири воли" тощо. Це дає підставу стверджувати, що вони належать до розгалуженої часово-просторової мережі варіантів одного архетипу, що варіювався і поширювався завдяки своїй художньо досконалій формі, легкій для розуміння і запам'ятовування. Це — один із моносюжетних пісенних типів в укр. фольклорі.

Територія розповсюдження цього пісенного типу охоплює Черніг.-Сумське Полісся і Полтавщину, а потім, минаючи Середнє Подніпров'я, поширюється на весь Подільсько-Карпат. регіон та, частково, Волинь. Сюжетний мотив "перевага милої" найхарактерніший для Подільсько-Карпатського регіону. Крім того, числ. записи *В. Дубравіна* на Сумщині показують, що для сюжетів колядок цього типу характерне число 3: косять 3 косарі, 3 парубки сватають дівчину, брат привозить 3 подарунки тощо. Чимало тут також сюжетів, подібних до *балад*.

Поєднання 2-рядкового типу К. із сюжетним мотивом "переваги милої" (характерний також для весільного фольклору — "Ой у суботу й неділю / пішла Любуня в шальвію"), наявність у цій групі К. *жниварської* тематики ("Ой на гороньці / дві зозуленьці / ячмінь жне", "Ой в чистім полі / плужок ходе", "Пішов Семеньо / в поле з косою"), перевага в цілому літньої тематики (зривання яблук, винограду, плавання в Дунаї тощо), а найголовніше — геогр. поширення, що збігається з територією побутування жниварських і найдавніших весільних наспівів дозволяє припустити, що весільні й жниварські пісні разом із цією групою К. мають певні генетичні зв'язки і, можливо, колись мали спільну календарну приуроченість. Це припущення також свідчить про давнє коріння цього пісенного типу, як і майже повна відсутність тут текстів із християнськими мотивами, якими рясніють ін. групи К. Тут спостерігається цікаве явище переходу в зимовий цикл не лише весняних, а й літніх, зокр. жниварських мотивів.

З-поміж варіантів цих К. не спостерігаються яскраво виражені регіональні різновиди. Тільки окремі сюжети (парубок не йде з покосу вечеряти, поки його не покличе мила — поширений у зах. Поділлі) мають регіональне визначення. Інтонац. схема цих К. варіюється в невизначених поки що межах, у той час, як ритмоструктура має цілком стійкі варіантні різновиди. У найпоширенішому вигляді це ритмоструктура (♪♪♪♪♪ | ♪♪♪♪♪ | ♪♪ ♩) двічі. Стійкому варіюванню підлягають колядкові 5-складники, де метричний акцент часто переноситься з 5-ї долі на 4-у: ♪♪♪♩ ♪; таке переакцентування

можна спостерігати протягом усього наспіву, але найчастіше в 2-й його половині, або тільки в останньому сегменті.

Очевидно, пізніше походження має поширена на Поділлі К. із подібним пісенним типом, виконуючи яку, колядники питають дозволу в хазяїна заколядувати чи защедрувати: "Ой добрий вечір, / пане господарю / у тебе".

Більшість т. зв. церковних К. (С. Килимник їх поділяє на апокрифічні й біблійні) з християн. сюжетами співають на Різдво Христове (7 січ. н. ст.) і впродовж 2-х тижнів після нього, в т. ч. у церквах. Деякі виконують також у різдвяній вертепній виставі (див. *Вертеп*). Незважаючи на заборони виконання за часів "войовничого атеїзму", різдвяні К. й досі побутують у живому виконанні. Одна з найпоширеніших — "Нова радість стала". На Волині, Подніпров'ї та Причорномор'ї вона має стійкий до варіювання наспів із характерним затриманням співу на ввідному тоні гармонічного мінору та ритмоструктурою ♪♪♪.♪ ♩ ♩ | ♪♪♪ ♩ | ♪♪♪ ♩ | ♪♪♪ ♪♪♪ ♩. У цій ритмоструктурі легко впізнати складочислову модифікацію колядкового 5-дольника. Цьому наспівові близькі також варіанти з Волин. Полісся і Прикарпаття.

На Поділлі зафіксовано числ. варіанти вертепної К. "Зійшла зірка чудна" (3 царі несуть Христу дари) з щедрівковою ритмоформулою 4+2. До моралізаторських К. належить поширена у схід. і півд. областях України пісня про ключі від раю й пекла, що їх Божа Мати передає Христу й застерігає його не пускати до раю неслухняну дівчину ("У Єрусалимі / рано задзвонили").

Упродовж останніх століть було створено також ряд сатиричних К., поміж яких переважають пародії на церк. К. На Поділлі, зокр., поширена сатир. К. "Ой видить Бог, / видить Творець" (про мужика, який вкрав корець жита). В ній використано мелодію однойменної церк. К. із певним спрощенням ритмоінтонац. складу наспіву. В такий самий спосіб утворено й К. "Пречиста по груші ходила".

Сучас. К. підкреслюють теперішні уявлення про новорічне свято як кінець одного року й початок другого. Їх мелодика наближається до ліричної пісні, особливості якої більш-менш органічно переплавляються з рисами традиц. К. Це ж спостерігається і в особливостях поет. тексту, як у пісні "Старий рік минає".

До основних стильових рис К. належить наявність 2—4-рядкової пісенної строфи з 1—2—4-сегментним рефреном, характерна колядкова ритмоформула 5-складовика (♪♪♪♪♪). У коляд. традиції представлено 2 основних види К.: 1) з 4-складовим рефреном, подібним до щедрівкового у силабічній схемі 5+5+4 або 5+5+4+4 та 2) з віршовим розміром (5+5+3)2 і рефреном-приспівом, що утворює структурну розбіжність із будовою мелострофи. В останній спостерігаємо перевагу 3-сегментних (abc), 4-сегментних (ab+cd) та 6-сегментних (abc+def) структур. Поміж ладових структур переважають мажорний гексахорд (як у щедрівках), мажорний пентахорд, мажорний гексахорд із субквінтою, гемітонні лади. Основна територія поширення К.: Полісся східне й західне, верхнє та частково середнє Подніпров'я, Поділля, Прикарпаття, Буковина.

У нар. традиції К. називають також засівалки, виконувані при новорічному обсипанні житом; дит. пісеньки з проханням винагороди; пісні, що супроводжують обходи з Козою; релігійні пісні про народження Ісуса Христа та деякі ін.
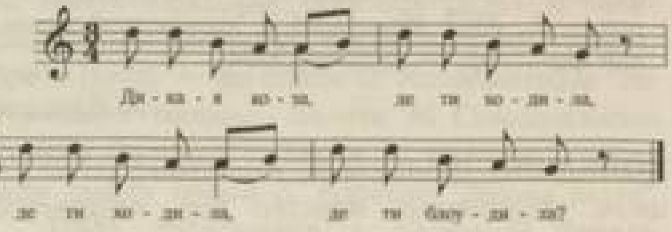
Зап. 1927 *В. Харків, С. Милянович, В. Корчинський, М. Левицький* у с. Гаврилівці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельн. обл. // ІМФЕ. — Ф. 6–3, од. зб. 77, арк. 53 (текст), арк. 57 (мел.), № 44.

Доволі частим є звернення до жанру К. в акад. музиці. Композитори створювали обробки К.: для хору — (*Я. Бобинський, В. Волонтир, Г. Гаврилець, М. Гайворонський, Д. Кашубинський, П. Козицький, О. Кошиць, М. Лисенко, П. Маценко, І. Недільський, Ю. Олійник, В. Павенський, В. Степурко* (аранжування для хору з симф. орк.), *К. Стеценко, В. Ступницький, С. Туркевич-Лукіянович, М. Федорів, Б. Фільц, Ф. Якименко, Я. Яциневич* та ін.), для фп. — (*В. Барвінський, В. Безкоровайний, І. Польський*); оригінальні твори на нар. тексти (*І. Поклад*); авторські К. — хор. цикл на сл. сучас. поетів — *О. Албул*, дит. хор "Колядники", сл. В. Забаштанського (2000) — *А. Гайденко*, пісню "Коляда", сл. В. Романюка — *П. Дворський* та ін. Наспіви К. широко використовувались як основа тематизму творів композиторів (*В. Камінський, Б. Лятошинський* та ін.). Колядки використано, зокр. у творах для симф. орк. — "Українські колядки, щедрівки і веснянки" *В. Кікти* (1967), "Симфонічні колядки" *В. Семковича*, Дві колядки для голосу з орк. *Л. Дичко* (1995). "Коляди" для струн. орк. написав (1942) *М. Гайворонський*, П'ять українських колядок для скр., альта і фп. (1952) — *А. Гнатишин*, попурі "Колядки" для струн. орк. (1992) — *Б. Працюк*, "Концерт-колядку" для гітари — *Я. Лапинський* тощо.

Видання: Колядки. — Петроград, 1914; Колядки, або пісні з нотами на Різдво Христове. — Жовква, 1925; Колядки та щедрівки: Зимова обрядова поезія трудового року. / Упор., передм. і прим. *О. Дея*, нотний мат-л *А. Гуменюка*. — К., 1965; Колядки і щедрівки / Упор., вступ. ст., прим. *М. Глушко*, ред. *В. Пономаренко*. — К., 1991; Колядки і щедрівки у сучасних записах / Упоряд. *С. Китова*. — Черкаси, 2003; Колядки і щедрівки / Підгот. текстів *М. Пилипчак* — К., 2007.

Літ.: *Польский И.* Колядные циклы на Украине и в Белоруссии — и их преемственные связи с новой социалистической обрядовостью: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — Ленинград, 1977; *Курочкін О.* Новорічні свята українців: Традиції і сучасність. — К., 1978; *Якименко Н.* Генезис жанра колядки и его взаимодействие с другими народно-песенными жанрами (на мат-ле укр. муз. фольклора): Автореф.

Обкладинка CD "З Різдвом Христовим! Колядки і щедрівки" (2003)

Обкладинка CD "Українське Різдво" (2005)

Обкладинка CD "Різдвяні дзвони" (2005)

дисс. ...канд. искусств. — К., 1984; *Федас Й.* Український народний вертеп: В дослідженнях XIX–XX ст. — К., 1987; Календарно-обрядові пісні / Упоряд., вст. ст. та прим. *О. Чебанюк* — К., 1987; Восточнославянский фольклор. Словарь научной и народной терминологии. — Минск, 1993; *Килимник С.* Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. — Кн. 1. — Т. 1: Зимовий цикл. — К., 1994; *Гошовський В.* Українські пісні Закарпаття / Пер. з рос. *Р. Мисько-Пасічник, В. Пасічник* — Л., 2003; *Іваницький А.* Український музичний фольклор. — Вінниця, 2004.

Л. Єфремова

КОЛЯДЧИН (Колядчина, Коледчин) (17 ст.) — церк. композитор, майстер хор. *партесного співу*. Автор "Заупокійної" служби. Згадується в "Реєстрі нотних тетрадей" Львів. братства.

КОЛЯНОВСЬКА-БОГОРІО (справж. прізв. — Коляновська, псевд. — Богоріо) Катерина Йосипівна (1863, м. Москва, Росія — ?) — оперна й кам. співачка (колор. сопрано). Співу навч. у Харків. муз. уч-щі (кл. К. Прохорової-Мауреллі). За порадою італ. співака Е. Тамберліка вдосконалювалася в Парижі у П. Віардо. 1886 з вел. успіхом виступала з концертами у Франції (Париж), Італії. Повернувшися, концертувала в Харкові, Києві, Москві. 1886–88 виступала в Італії (Равенна, т-р "Аліґ'єрі", дебютувала в партії Мікаели в опері "Кармен" Ж. Бізе; Турин). 1888–89 — солістка Тифліс. (тепер Тбіліс.) опери. 1888 виступала з сольним концертом у Києві, де їй акомпанував *М. Лисенко*. Мала рівний, дзвінкий, гарно оброблений, але не сильний голос сріблястого тембру, чудову колор. техніку. Виконання вирізнялося легкістю й витонченістю. Критики відмічали в голосі К.-Б. багатство й різноманітність відтінків, порівнюючи його з голосом М. ван Зандт.

Партії: Цариця ночі ("Чарівна флейта" В. А. Моцарта), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно).

Літ.: [*Б. а.*]. Концерт Е. Коляновской // Киевское слово. — 1888. — 30 окт.

А. Пружанський

В. Комаренко

КОМАРЕНКО Володимир Андрійович (15.07. 1887, м. Харків — 19.02.1969, там само) — диригент, музикознавець, педагог, муз.-громад. та культ.-просв. діяч, фундатор акад. нар.-інстр. вик-ва в Україні. 1905 навч. у Харків. муз. уч-щі (кл. кларнета Г. Гека). Закін. екстерном Харків. конс. (1945, диригування оркестру нар. інстр.). Доцент (1935). Ініціатор створення (1905) й диригент балалаєчного оркестру "Прогрес". 1909–15 — організатор і кер. домрово-балалаєчного й духового оркестрів, кл. гри на "великоруських" інстр. при харків. тов-ві "Просветительный досуг". 1914–15 — капельмейстер духового й домрово-балалаєчного оркестрів з-ду "Гельферіх-Саде", кер. балалаєчного оркестру харків. 2-о вищого початк. уч-ща. 1920 організував домрово-балалаєчний оркестр при Харків. губ. відділі нар. освіти, що став першим профес. оркестром нар. інструментів в Україні., до 1952 його очолював. Провадив роботу з удосконалення інстр. складу оркестру; створив групу орк. тембр. гармонік (1924). 1935–62 — організатор і кер. дит. оркестру нар. інструментів при Харків. Палаці піонерів і жовтенят ім. П. Постишева. 1955–59 — організатор у с. Наталине Красногр. р-ну Харківщини орк. укр. нар. інстр. на основі ансамблю бандуристів, якому надавав консультативну допомогу.

1917–19 — викладач гри на балалайці в 7-у міськ. уч-щі та диригент у 3-у вищому початк. уч-щі. Від 1922 — викладач гри на *домрі* в Харків. профес. муз. школі, з 1924 очолював її Основ'янське відд. (з 1929 — 2-а Харків. МПШ). 1924–41 — організатор і директор Муз. курсів для дорослих. 1930 на базі муз.-промислового відділу 2-ї МПШ за ініціативи К. створено перший у кол. СРСР Муз.-промисловий технікум. Під час керівництва технікумом К. брав участь в організації Харків. муз. фабрики і впродовж пускового періоду виконував обов'язки її технічного директора. На замовлення Держ. комісії при Нар. комісаріаті легкої промисловості склав 1-й варіант плану розвитку муз. промисловості в Україні на 2-у п'ятирічку; консультував проект технолог. процесів Черніг. фабрики муз. щипкових інструментів. 1933–41, після переведення Муз.-пром. технікуму до Києва, заклад у Харкові було реорганізовано в Муз. школу ім. П. Чайковського на чолі з К.

1924–26 — професор ф-ту соціалістичного виховання, викладач гри на домрі; 1926–32 — зав. кафедри нар. інстр.; 1932–34 — зав. дириг.-капельм. кафедри Харків. муз.-драм. ін-ту. 1934–37 — зав. хормейст. відділу й голова цикл. комісії Харків. муз. уч-ща. 1937–47 — паралельно зав. дириг. кафедри Харків. держ. конс. 1941 — в. о. заст. директора Харків. конс. із худ. частини. 1941–44 — директор Харків. муз. комбінату, до складу якого входили консерваторія, муз. уч-ще та школа при конс.; 1943–57 — ініціатор відкриття при консерваторії дит. муз. школи-інтернату (пізніше — *Харків. ССМШ*), яку очолював до 1948. 1947 звільнений з консерваторії й муз. уч-ща за політ. мотивами. 1957–65 провадив роботу з організації й метод. забезпечення діяльності кафедри хор. співу та музики Харків. пед. ін-ту ім. Г. Сковороди. 1965–69 повернувся на основну роботу до Харків. ССМШ, де до останніх днів життя керував дух. оркестром.

1927–36 один з організаторів проведення в Харкові різноманітних конкурсів вик-ців на нар. інстр. та оглядів худож. самодіяльності. Входив до складу Муз. бюро, що займалося координацією худ. самод. руху в Україні; 1934–38 Секції мистецтв Харків. міськ. ради.

1924 вийшла друком перша в Україні партитура для домрово-балалаєчного оркестру в *інструментовці* К. — укр. нар. пісня "Закувала та сива зозуля" в обр. *П. Ніщинського*. 1925–38 виступав у харків. періодиці з питань, присв. нар.-інстр. вик-ву в Україні; опублікував твори укр. і рос. композиторів у власній інструментовці для оркестру нар. інструментів. Автор

ряду метод. посібників і зб-ків партитур для оркестру нар. інстр. (1955—67).

Літ. тв.: Робота з самодіяльним оркестром народних інструментів. — К., 1955; Методика навчання гри на чотириструнній домрі: Навч. посібник для студентів пединститутів. — К., 1961.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Лошков Ю.* Творчість В. А. Комаренка і народно-інструментальне виконавство в Слобідській Україні (перша половина XX ст.): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2000; *Його ж.* В. А. Комаренко. — Х., 2002; *Білоненко Г., Нечитайло О.* Професіоналізм — народному мистецтву // Музика. — 1991. — № 2.

Ю. Лошков

КОМАРЕНКО Григорій Іванович (1.11.1892, с. Гребінки, тепер смт. Васильківського р-ну Київ. обл. — 30.11.1975, м. Київ) — бандурист. 1910 переїхав до Києва, де працював робітником на заводах. 1912 — почав навч. гри на бандурі у *В. Потапенка.* 1913 познайомився з *Ф. Дорошком*, з яким почав виступати. 1917—19 навч. співу у *В. Цвєткова* при Київ. веч. конс. 1918 разом з групою ін. ентузіастів створив Першу укр. худож. капелу кобзарів, де грав до 1932. 1933—57 виступав як соліст-бандурист та в ансамблях. Добре виконував *думу* "Про козака Голоту" та багато нар. *пісень.* Разом із Ф. Дорошком створив *мелодію* до твору "Черниця Мар'яна".

Літ.: *Ященко Л.* Державна заслужена капела бандуристів Української РСР. — К., 1970; *Його ж.* Півстоліття з піснею // Музика. — 1970. — № 1.

Б. Жеплинський

КОМАРОВ (псевд. і крипт. — М. К., М. У., Мих., К., М. Комар, М. Неїжмак, М. Уманець) Михайло Федорович [11(23).01.1844, с. Дмитрівка, тепер Петропавлівського р-ну Дніпроп. обл. — 6(19).08. 1913, м. Одеса] — бібліограф, критик, фольклорист, перекладач, громад. діяч. 1867 закін. юрид. ф-т Харків. ун-ту. Від 1887 до кінця життя — активний учасник Одес. бібліогр. тов-ва. Займався ретроспективним і поточним бібліографуванням укр. видань. Був першим упорядником *бібліографії* творів *М. Лисенка.*

Літ. тв.: Бібліографічний покажчик музичної й літературної діяльності М. Лисенка. 1868—1903. — О., 1904; Українська драматургія: Зб. бібліогр. знадобів до історії української драми і театра українського (1815—1906). — О., 1906; До "Української драматургії": Зб. бібліогр. знадібку: До історії української драми і театра за 1906—1912 рр. — О., 1912.

Літ.: *Гуменюк М.* М. Ф. Комаров // *Його ж.* Українські бібліографи XIX — початку XX століття: Нариси про життя та діяльність. — Х., 1969; *Корнєйчик І.* Історія української бібліографії: Дожовтневий період. — Х., 1971; *Швидько Г.* Про увічнення пам'яті видатного земляка М. Ф. Комарова // Гуманітарний журнал. — 2003. — № 1(17).

О. Кушнірук

КОМАРОВА (за чол. — Кримська) Інна Омелянівна (6.07.1924, м. Київ) — музикознавець, педагог. Член СКУ (1995). Закін. Київ. конс. (1951). 1951—68 — викладачка Київ. муз. уч-ща; 1961—2006 — викладачка, ст. викладач, доцент Київ. конс., вела курси рос. і заруб. історії музики. Провадила пед., лектор. та наук. роботу, сполучала муз. професіоналізм із глибоким знанням філософії, історії та літ-ри. 1950—59 — муз. консультант Держ. симф. орк. УРСР, писала анотації до концертів Київ. філармонії. Авторка понад 20 статей і наук. розвідок про муз. життя Київщини, багатьох радіо- й телепередач, слів до пісень, перекладів вок. творів, лібрето (зокр. — до опери *О. Канерштейна* "Не склонившие головы", балета *М. Сильванського* "Валерій Волоков"). Також їй належать переклади тексту опери *В. Кирейка* "Лісова пісня" (К., 1965), фрагментів з опери М. Равеля "Іспанська година", постановку яких було здійснено в оперн. класі Київ. конс. п/к *В. Тольби.*

Літ. тв.: До питання про музику Паризької комуни // Етика і естетика — К., 1971; Читацькому загалу // Музика. — 1977. — № 4; Бах і Гендель — велетні світової культури. // Там само. — 1985. — № 3; Ференц Ліст // Там само. — 1986. — № 6; Легенда про Дон Жуана // Там само. — 1988. — № 1.

О. Летичевська

І. Комарова

КОМАРОВСЬКИЙ Михайло (18 ст., Україна — 1780, м. Москва, РФ) — гусляр. Жив і працював у Москві. Його називали "славним гуслярем". Відомо, що після смерті К. у Москві розпродавалося 40 *гуслів* різних видів. Відомості про К. публікували "Московские ведомости" (1789. — 12 дек.).

І. Лисенко

КОМЕДІЯ МУЗИЧНА — див. *Оперета*

О. Коменда

КОМЕНДА Ольга Іванівна (28.07.1970, смт. Локачі, тепер райцентр Волин. обл.) — музикознавець, муз. педагог, лектор, муз.-громад. діяч. Канд. мист-ва (2004). Член НСКУ (2000). Докт. мистецтв Вашингтон. коледжу та Ун-ту (2003). Закін. Львів. ВМІ (1994, кл. історії музики *Д. Дувірак*), аспірантуру при ІМФЕ (1999, кер. *О. Костюк*). Від 1994 — викладачка Луцьк. муз. уч-ща. Відп. секретар Волин. осередку НСКУ, зав. секції муз. літ-ри Волин. уч-ща культ. і мист. (2001). Наук. інтереси К. пов'язані з дослідженням музики 20 ст., зокр. *М. Рославця,* виступає у періодиці. Розробила цикл спец. освітніх програм для студентів муз. ф-ту екстерн. форми навчання Вашингтон. ун-ту (США).

Літ. тв.: канд. дис. "Творчість М. Рославця в контексті становлення музичного модернізму" (К., 2004); Волинський осередок Національної спілки композиторів України: Навч. посібник (у співавт. з *А. Єфіменко*). — Луцьк, 2006; Творчість Миколи Рославця в контесті становлення музичного модернізму: Навч.-метод. посібник. — Луцьк, 2006; П'ять прелюдій О. Скрябіна ор. 74 і п'ять "харківських" прелюдій М. Рославця: до питання традицій і новаторства ладо-гармонічної мови // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Мист-во. — 1999. — № 2 (3); Микола Рославець (1881—1944): початок творчого шляху в історико-культурному контексті доби // Наук. вісник Волин. ун-ту: Історичні науки. — 2000. — № 3; М. Рославець і А. Шенберг: спроба фенотипологічних паралелей в ракурсі художньо-естетичних передумов ста-

Ф. Комісаржевський

Ф. Комісаржевський у ролі Фра-Дияволо (однойменна опера Д. Обера)

А. Коміссарова

новлення серійності // Київ. муз-во. — 2002. — Вип. 8; Риси стилю творчості М. Рославця // Матеріали до укр. мист-ва (на пошану *А. Мухи*). — К., 2003. — Вип. 3; Микола Рославець у контексті української культури // Наук. записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. — 2004. — Т. 9; Неофольклоризація культового жанру у "Нагірній проповіді" В. Рунчака як продовження практики жанрового синтезу І. Стравинського: музично-інтонаційний та естетично-художній аспекти // Студії мистецтвознавчі. — 2005. — Число 4: Театр. Музика. Кіно; Українська музика межі XX–XXI століть у здобутках композиторів покоління 1990-х: Стан розвитку та перспективи // Проблеми педагогічних технологій. — Луцьк, 2005. — Вип. 30; Камерна кантата в українській музиці 2-ї пол. XX ст: Основні напрямки і тенденції розвитку жанру // Там само. — Вип. 31; Черты символизма в творческом наследии Н. Рославца: эстетический и стилевой аспекты // *www.festival.bryansk.ru*; Духовні теми і жанри в українській музиці кін. XX — поч. XXI ст. // Студії мистецтвознавчі. —К., 2006. — Числ. 4; Традиції І. Стравинського у творчості Віктора Тиможинського // Проблеми педагогічних технологій. — Луцьк, 2006. — Вип. 33.

А. Єфіменко

КОМІНЕК Зденек Рудольфович (8.06.1882 м. Прага, тепер Чехія — 2.11.1952 м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл.) — скрипаль, педагог, диригент. Навч. у Праз. конс., закін. Чесько-Слов'янську академію музики й співів (1902). 1911 переїхав до Кам'янця-Подільського. Працював диригентом військ. *оркестру* 47-о піхотного Укр. полку. Викладав музику в чол. гімназії (1912), з 1913 — викладач муз. школи. Організовував у місті оркестри й керував ними. Виступав як соліст-скрипаль симф. оркестру п/к *Т. Ганицького*. У репертуарі — твори композиторів-класиків, укр. нар. пісні у власному перекладі, аранжування для дух. і кам. оркестрів.

Літ.: *Печенюк М.* Музиканти Кам'янеччини. — Хмельницький, 2003.

КОМІСАРЖЕВСЬКИЙ Федір Петрович (1838, Київ. губ. — 1.03.1905, м. Сан-Ремо, Італія) — оперний і кам. співак (тенор), режисер, педагог. Батько драм. актриси В. Комісаржевської і режисера Ф. Комісаржевського, який 1915–17 був режисером опери С. Зиміна в Москві. Закін. С.-Петерб. ун-т (співав у студ. хорі). Співу навч. у Мілан. конс., кл. П. Репетто. Виступав на оперних сценах Італії. Брав участь у визвольній боротьбі італ. народу п/к Дж. Ґарібальді. 1863–67, 1869–80 — соліст Маріїнського т-ру в С.Пб. 1867–69 гастролював у Пруссії і Баварії (тепер Німеччина). 1882 виступав на сцені Великого т-ру в Москві. 1883–88 — професор Моск. конс. (кл. співу, сцен. вправ, оперний клас, здійснив постановки "Чарівної флейти", 1884, "Весілля Фігаро", 1888, В. А. Моцарта, тощо). 1887–88 — муз. рецензент газ. "Моск. листок". 1888 був у числі засновників у Москві муз.-драм. уч-ща при Тов-ві мистецтва й літ-ри (проіснувало до 1891). 1888–96 — викладач Тифліс. (тепер Тбіліс.) муз. уч-ща. Поміж учнів — *П. Кошиць*. Мав невеликий за силою й діапазоном голос м'якого тембру, що вільно звучав у нижньому й серед. регістрі, дещо напружено у верхньому. Чудово володів прийомами mezzo voce й piano. У драм. партіях вдавався до форсування голосу, що пізніше далося взнаки. Виконання вирізнялось інтонац. чистотою та інтелект. культурою. У роботі над образами добивався синтезу вок.-сцен. мистецтва. Партнери: *Д. Леонова*, О. Палечек, *О. Петров*, Ю. Платонова, *Ф. Стравинський* та ін. *П. Чайковський* присвятив К. романс "Скажи, о чем в тени ветвей?". Товаришував з *О. Даргомижським* і *М. Мусоргським*.

Партії: Князь, Дон Жуан ("Русалка", "Кам'яний гість" О. Даргомижського, 1-й вик-ць), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Вакула ("Коваль Вакула" П. Чайковського), Левко ("Майська ніч" М. Римського-Корсакова), Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Манріко ("Трубадур" Дж. Верді).

Літ. тв.: Совет молодым певцам: Лекция, читанная Ф. Комиссаржевским своим ученикам при открытии курса пения. — С.Пб., 1883.

О. Летичевська

КОМІССАРОВА Аліна Олегівна (11.10.1971, м. Запоріжжя) — скрипалька. Лауреатка міжн. конкурсів у м. Кльостер-Шонталь (Німеччина, спец. приз, 1990), м. Кальтанісетта (Італія, 1991), ім. Н. Забалета (Іспанія, 1992), Є. Менухіна (Вел. Британія, 1993), Р. Молінарі (Швейцарія, 1996). Закін. Київ. ССМШ (1989, кл. *Я. Рівняк*), Київ. конс. (1994, кл. *Б. Которовича*). Удосконалювалася в Інтернац. муз. академії Є. Менухіна в Швейцарії (1994–97, кл. Є. Менухіна). також брала уроки в Д. Менухіна, І. Ойстраха, З. Брона, *А. Лисого*, В. Градова, У. Левіна та ін. Навч. в асистентурі НМАУ (1994–97, кер. Б. Которович). 1994–97 — солістка оркестру "Камерата А. Лисого" в Швейцарії, з яким виступала в Німеччині, Італії, Іспанії, Франції, Арґентині, гастролювала із сольними програмами в Росії, Казахстані, Японії, Швейцарії, Німеччині, Італії, Іспанії, Арґентині, Півд. Африці. У репертуарі — твори Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, Я. Сібеліуса, Н. Паганіні, *Ф. Шуберта*, *Й. Брамса*, *П. Чайковського*, *С. Прокоф'єва*, *К. Шимановського*, *Г. Венявського*, М. Равеля та ін. Від 1999 — солістка оркестру Королів. опери в Копенгагені (Данія), з 2001 — концертмейстер орк.; з 2006 також перша скрипка в Hamburger Streichsextett (Німеччина).

Має записи на укр. радіо й ТБ, аудіозаписи на CD (у т. ч. з анс. сучас. музики "Contemporanea", Данія) тощо.

Літ.: *Янкелевич Е.* Педагогическое наследие Ю. И. Янкелевича // *Янкелевич Ю.* Педагогическое наследие. — М, 1993; [*Б. а.*, б/н.] // Музика. — 1995. — № 2; *Вахрамеєва Р.* Киянка, яка полонила І. Менухіна // Хрещатик. — 1993. — 29 квіт.; *Сикорская И.* В академии Маэстро учится украинская скрипачка // Украина-центр. — 1995. — 17 нояб.; *http://www.hamburger-streichsextett.de.*

О. Коміссаров

КОМОНЬКО Дмитро Миколайович (8.11.1951, *Львів*) — альтист, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. України (2006). Лауреат І Всеукр. конкурсу альтистів та арфістів (Львів, 1976). Дипломант міжн. кон-

курсів в категорії "найкращий педагог" (2001–2003, 2005). Батько *М. Комонька*. Закін. Терноп. муз. уч-ще (кл. Б. Конєва), Львів. конс. (кл. альта *З. Дашака*), асистентуру-стажування при Моск. конс. (1981, кл. проф. Ф. Дружиніна). Вик. діяльн. розпочав під час навч. як концертмейстер-ілюстратор кафедри кам. анс. Львів. конс. 1976–77 — викладач Дрогоб. муз. уч-ща. 1977–85 — ст. викладач Донец. муз.-пед. ін-ту, 1987–2000 — зав. відд. струн.-смичк. інстр. Львів. муз. уч-ща, викладач-методист, від 2000 — зав. струн.-смичк. відд, ст. викладач, з 2004 — директор Львів. ССМШ. Від 2006 — доцент ЛДМА. Поміж учнів — 18 лауреатів міжн. і всеукр. конкурсів, зокр. — А. Чоп, О. Надчевна, А. Тучапець, В. Яремій, В. Лев, У. Жук, В. Пришляк та ін.

1980–87 — соліст-інструменталіст "Укрконцерту". 1980–85 разом з О. Максимовим (фп.) здійснив проект "Антологія альтової сонати" (від старовинної до сучасної) з анотаціями мистецтвознавців. Переважну більшість було записано до фонду Донец. радіо й ТБ. 1994–2004 — помічник концертмейстера кам. орк. "*Віртуози Львова*" Львів. обл. філармонії. Засн. і кер. Всеукр. юнац. конкурсу виконавців на струн.-смичк. інстр. на базі Львів. ССМШ (2000).

Літ. тв.: Програма для спец. кл. альта для ССМШ та вузів I–II рівня акредитації; метод. розробка "Значення педагогічної та творчої діяльності В. Борисовського для розвитку альта"; ред.: *Мілка Є.* Соната, *Шух М.* "Поліфонічна п'єса"; сюїта "Старовинні галантні танці"; *Цись Р.* Концерт, Рапсодія тощо.

Н. Дика

КОМОНЬКО Марко Дмитрович (12.10.1975, м. Львів) — скрипаль. Лауреат і дипломант міжн. конкурсів: ім. Г. Венявського і К. Ліпінського (Люблін, 1991), юнацького конкурсу ім. П. Чайковського (Москва, 1992), Musiförderpreises Gasteig (Мюнхен, Німеччина, нагородж. скрипкою італ. майстра 1-ї пол. 20 ст. П. Бадалоссі), ім. Г. Куленкампфа (Кельн, Німеччина, 2003). Стипендіат фонду "Нові імена" (1989–94), фонду Ю. Янкелевича (1992). Нагороджений премією Craxton Memorial Trust (1997).

Навч. гри на скр. розпочав у 6 років у свого батька *Д. Комонька*. Закін. муз. студію при Донец. муз. пед. ін-ті (кл. С. Євдокимова), з 1985 — у ЦМШ при Моск. конс. (кл. С. Безродної, з 1988 — кл. З. Махтіної). Закін. ЦМШ у Москві (кл. проф. Моск. конс. М. Глезарової), 1994–99 навч. у Лондон. королів. коледжі музики, кл. проф. Ф. Андрієвського, 1999–2000 — кл. О. Войтової у Мюнхені, 2001–05 — у Кельн. вищій школі музики, кл. В. Третькова. Удосконалював вик. майстерність на майстер-класах в І. Ойстраха, Ф. Андрієвського, В. Третьякова. Від 2005 — концертмейстер-асистент Сеул. симф. орк. (Півд. Корея).

Виступав із симф. орк. Вел. Британії: Royal Orchestra Society, Cambridge, Sevemoas, Epsom Symphony Orchestra; Кентським молодіж. орк. (1996), Кройдон. симф. орк., Сеул. симф. орк. Співпрацював з *М. Дядюрою, Р. Кофманом, Р. Филипчуком, І. Юзюком, Ю. Луцівим, Р. Сімовичем, Т. Кучаром, В. Жадько, С. Бурком.* Як соліст виступав у найпрестижніших залах України, Росії, Латвії, Вел. Британії, Швейцарії (презентація у Палаці Націй ООН), Греції, Аргентини, Німеччини, Італії, Японії; в анс. з піаністами: Л. Берманом (Токіо, 1990), В. П'ясецьким (1992–93), Я. Комоньком (Вел. Британія, 1997–98) та в складі кам.-інстр. ансамблів. Під час гастрольного турне по Бельгії і Франції (трав., 1997) користувався ексклюзивним правом грати на колекційному інструменті Дж. Ґварнері.

У репертуарі — твори *В. Косенка, М. Скорика*, А. Вівальді, В. А. Моцарта, *П. Чайковського, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича*, сонати й партити для скрипки-соло *Й. С. Баха*, Сонати Е. Ізаї, Г. Тартіні, М. Равеля, Каприси Н. Паганіні (в оригінальній редакції), віртуозні твори П. Сарасате, Ф. Крейслера, Г. Ернста, К. Сен-Санса, М. Равеля, *Г. Венявського*, кам.-інстр. ансамблеві твори сучас. укр. і заруб. композиторів.

Вик. *стиль* вирізняється природним артистизмом, рельєфністю й цілісністю муз. *драматургії*, гармонією інтелекту й почуття, *романтизмом*, тембр. збалансованістю звучання, віртуозністю тощо.

За участі К. здійснено записи на CD: 2-х концертів П. Чайковського й Д. Шостаковича з Нац. симф. оркестром України п/к Р. Кофмана; на DVD: *Ваксман Ф.* Фантазія "Кармен", *Шнітке А.* "Ala Паґаніні" (Німеччина); на ВВС — *Паганіні Н.* "24 каприси" для скр.-соло.

Літ.: *Швець Н.* На шляху до майстерності // Музика. — 1998. — № 4; *Ожогіна І.* "... наші серця розбилися об стіни філармонії" // Культура. — 1995. — 2 черв.; *Шевченко Т.* Існує особливий світ //Галичина. — 1995. — 11 трав.; *Квасневський В.* Сходження нових зірок // Неділя. —1995. — 2 черв.; *Грабовський В.* Про українського скрипаля //Ukrainska Dumka (Лондон). — 1997. — 3 квіт.; *Маліченко М.* Скрипаль-віртуоз зі Львова // Веч. Київ. — 2000. — 24 бер.; *Чекан Ю.* Февральские скрипки // Зеркало недели. — 2000. — 2 марта; *Його ж.* Два скрипаля — дві традиції // Голос України. — 2002. — 28 берез.; *Dumont-Mergeay M.* Une soiree en dentsde scie, gui finit en beaute // La libre Belgique. — 1997. — 14 May.

Н. Дика

КОМПАНЕЙСЬКИЙ Микола Іванович (23.07.1848, с. Приютино, побл. м. Таганрога, тепер РФ — 30.03.1910, м. С.-Петербург, там само) — композитор, письменник (Росія). Закін. фіз.-мат. ф-т С.-Петерб. ун-ту. Брав уроки співу в *О. Петрова*, теорії музики — в І. Гунке. Один із засновників Нар. консерваторії в Петербурзі. Автор статей, присв. переважно вітчизн. духовній музиці. Поміж тв. — духовні композиції, опери "Тарас Бульба" й "Майська ніч" (обидві незавершені).

А. Муха

КОМПАНІЄЦЬ Григорій Ісакович (16.03.1881, м. Полтава — 16.01.1959, м. Київ) — композитор, хор. диригент, педагог. Член СКУ. Закін. Петерб. конс. (1916, кл. композиції М. Соколова та Я. Вітола). 1904–05 брав уроки співу в А. Броджі в Мілані. Від 1906 — диригент опер. т-рів і симф. орк. 1932–34 — зав. муз. частини Єврейського т-ру

Д. Комонько

М. Комонько

Г. Компанієць

в Харкові, одночасно викладач Харків. муз.-драм. ін-ту. Від 1934 — викладач, 1940—52 — професор Київ. конс. (кл. хор. диригування й читання партитур). 1941—43 — хормейстер в Ульяновську, зав. муз. частини т-ру в Нукусі, Кара-Калпакської автоном. РСР).

Тв.: дит. опери: "Снігова хатка" (К., 1939), "Вовк і семеро козенят" (1939, 2-а ред. 1954), "Рукавичка" (1940), "Кривенька качечка" (К., 1946); вок.-симф.: "Атлан ("У бій, джигіт!"), сл. А. Бикадорова (1942); для дух. орк. — "Узбецькі нар. танці", два марші (1952); для струн. квартету — Квартет (1925), Колискова, "Укр. танець" (1947) тощо; для фп. — Соната (1925), Скерцо (1948), 2 сюїти (1952, 1958), Варіації на укр. нар. пісню (1953) тощо; для скр. і фп. — п'єси, дит. пісні, хор. пісні, обр. нар. пісень; музика до радіопостановок, ред. 2-х муз.-драм. тв. Т. Джалілова.

Літ.: *Волинський Й.* Дитячі опери Г. Компанійця // Рад. музика. — 1940. — № 6; *Берденников М.* Диригентська педагогіка у творчій діяльності Г. Компанійця // Виконавські школи учбових закладів України. — К., 1990.

А. Муха

Т. Компаніченко

КОМПАНІЧЕНКО Тарас Вікторович (14.11.1969, м. Київ) — кобзар, лірник, бандурист (нар. бандура), мистецтвознавець. Представник реконструктивного напрямку в автент. виконавстві. Лауреат Нац. конкурсу кобзар. мистецтва ім. Г. Китастого (2003, 1-а премія), Премії В. Стуса (2004), Премії "Глодоський скарб" (2007). 2000—02 — учасник вид. проекту "Україна — козацька держава" (Нац. премія України ім. Т. Шевченка, 2006). Закін. Київ. ДМШ № 19, кл. бандури, Косів. технікум нар.-худ. промислів (1988), де ґрунтовно вивчав етнографію й нар. малярство Гуцульщини. 1990—92 навч. у Львів. академії мистецтв, майстерні Я. Запаска й В. Овсійчука, на ф-ті мист-ва Київ. худ. ін-ту. 1992—94 — наук. співр. Музею нар. архітектури та побуту в Пирогові. 1999—2000 — 1-й заст. голови Нац. спілки кобзарів України.

Від 1988 — братчик *Київ. кобзар. цеху*. Пройшов вишкіл у *М. Будника* (з 1988, старосвітська *бандура*), *Г. Ткаченка* (з 1989), *С. Радька* (з 1990), від яких перейняв "канонічну" частину репертуару. Учень *В. Кушпета* (з 1997, *кобза О. Вересая*), *М. Хая* (з 1998, *ліра*), *В. Шевчука* (з 1999, ліра). У репертуарі — твори усіх жанрів кобзар. і лірниц. традиції (7 *дум*, *псальми*, *канти*, *колядки*, *балади*, *істор.*, *стрілецькі*, релігійні, побут. пісні, танц. награвання, інстр. музика різ. призначення, *романси*). Спирається на фольк. польові аудіозаписи (напр., від бандуриста *С. Рачка*) та, особливо, на рукоп. пісенники й друк. джерела — "*Богогласник*", зб. *М. Лисенка* (записи від О. Вересая й *П. Братиці*), *П. Демуцького*, М. Сперанського, А. Рубця, *Ф. Колесси*, *К. Квітки*. Значну кількість творів представляє у вигляді власних стильових реконструкцій — напр., тексти дум, взяті з літ. джерел 17 ст., виконує на відомі думні мелодії. Наслідуючи давню традицію, виконує поет. тексти того часу (напр., *І. Мазепи*) "на тони" — відомі тоді мелодії духов. пісень. Є автором творів на сл. укр. поетів 16—18 ст. Д. Братковського, І. Величковського, І. Галятовського, Д. Наливайка, *Ф. Прокоповича*, *Г. Сковороди*. У репертуарі — від жартів до есхатологічних мотивів, виконання позначене зосередженим ліризмом, драматизацією образів, глибоким заглибленням у релігійну образну сферу й медитативним впливом на слухача. Виконує також зах.-європ. вок. твори *Відродження* й *Бароко* польс. (старопольською), нім., франц. та ін. мовами.

Співпрацює з мист. агентством "Арт Велес", громад. організацією "Арт Екзистенція", *Укр. експеримент. лабораторією фольклору (УЕЛФ)*. Співзасновник і соліст етно-рок групи "Карпатіянс" (разом із *Ю. Фединським*) та етногурту "*Chorea kozacky*". 2002—04 мав спільні програми з анс. "*Гуртоправці*". 2006 виступив з лекціями про епічну укр. вок.-інстр. традицію у Schola Cantorum (м. Базель, Швейцарія). Часто презентує мистецтво укр. *епіки* в сольних і збірних концертах і фестивалях в Україні та за її межами: "Baltyka" (Рига, Латвія, 2003); "Країна мрій" (Київ, 2004—08); "Київська Русь" (Київ, 2002—05); "Мазепа-Фест" (Полтава, 2005, 2006); "Ростоки" (Ів.-Франківськ, 2005), Кіровоград — 2006; "Ukrainische Fest" (Базель, Швейцарія, 2004), "Ukraina viva" (Вроцлав, Польща, 2004, 2005); "Drielieren-Fest" (Німеччина, 2004, 2005); "Człowiek kultury Pogranicza" (Польща, 2006) тощо). Має сольний CD та значну кількість аудіозаписів у збірних дисках.

Дискогр.: CD — "Концерт для ангелів: Присвячено героям Крут". — К.: Арт-Велес, 2000; "Кобзарсько-лірницька традиція: Тарас Компаніченко (народна бандура та ліра)". — К.: Арт-Велес, Арт-Екзистенція, УЕЛФ, 2002. — AVE-012; Київська Русь: Перший Всеукраїнський фестиваль. — К.: АВ, 2002; Київська Русь: Другий Всеукраїнський фестиваль. — К.: АВ, 2003; "Ой давно, давно: найдавніша й новіша етнічна музика українців". — К.: "Саме так!", 2003; Українська епічна традиція (Мультимедіа). — К.: AVE 013. — К.: АВ, АЕ, УЕЛФ, 2003 (серія "Моя Україна — Берви"); "Кто кріпко на Бога уповая: псальми, канти. Київський кобзарський цех". — К.: Oberih XXI, 2003. — АДД 16-0-030-2; "Pieśni Rzeczi Pospolitej wielu narodów" — Kraków, 2004; "Країна мрій": Етнофестиваль — К., 2004—2006; "Забуті пісні Київщини". — К.: Oberih XXI, 2005. — 076-0-030-2.

Літ. тв.: Забуті пісні Київщини: "Отава", Київ. кобзар. цех // Забуті пісні Київщини. — К., 2005 [текст до CD, співавт. — *Г. Коропниченко*].

Літ.: *Черемський К.* Тарас Компаніченко // Перший Всеукраїн. огляд автентичного виконавства на традиційних кобзарських інструментах. — Х., 1997; *Його ж.* Тарас Компаніченко // Другий міжнародний конкурс на українських народних інструментах імені Г. Хоткевича. — Х., 2001; *Хай М.* Тарас Компаніченко — бандурист-дослідник, "Божий чоловік" [Вступ. стаття до CD] // Кобзарсько-лірницька традиція. — К.: AVE 12, 2002; *Козловський І.* Як козаки з німцями в дуду дуділи // Веч. Київ. — 2004. — 16 лип.; *Тисячна Н.*, *Василевська О.*, *Івшина Л.* Спадкоємець українських мудреців: кобзар Тарас Компаніченко про енергію пісень і місію просвітництва [інтерв'ю] // День. — 2004. — 10 груд.; *Терен Т.* В компанії з Компаніченком // Україна молода. — 2006. — 8 груд.; *www.ukrfolk.kiev.ua*.

Ол. Шевчук

КОМПОЗИТОР (від *лат.* compositor — укладач; *італ.* — il compositore, *франц.* — le compositeur, *нім.* — der Komponist, *англ.* — the composer) — людина, яка пише (створює) музику; автор муз. творів. Термін К. виник в Італії з кін. 15 ст., у сучас. розумінні повсюдно утвердився в 19 ст. у щільному зв'язку з терміном муз. твір (найближчі його синоніми — *композиція*, опус, res facta — річ зроблена). На противагу *імпровізації* як процесові одночасного творення-виконання музики, муз. твір — це автономний, структурно завершений цілісний результат муз.-інтонац. пошуку, зафіксований у системі умовних нотних знаків або, що рідше — у пам'яті комп'ютера чи безпосередньо у звук. запису. На відміну від деперсоніфікованих зразків нар. музики, твір К. вважається власністю автора й (за прецедентом з 14 ст.) засвідчується його ім'ям. У разі відповідності новотвору певним, історично відносним критеріям оригінальності, худ.-естет. цінності, соціального попиту, він входить у загально-культурний процес, зокр. у товарно-фінансовий обіг, дає підстави на матеріальну винагороду й моральне заохочення, охороняється автор. правом згідно з нормами нац. законодавства.

К. може сам, іноді виключно сам як автор-виконавець, демонструвати свій твір, але, зазвичай, передає його у вигляді нотного запису ін. виконавцям, коло яких теоретично необмежене у просторі й часі. Обов'язком акад. виконавця — майстра своєї справи (йдеться про соліста чи вел. колектив) є точне дотримання "букви" автор. тексту і разом з тим найглибше проникнення в суть автор. задуму й відтворення його "духу". В цих межах вик-ць має можливість і право на власну переконливу худ. *інтерпретацію* твору, претендуючи з належною мірою обґрунтованості на "співавторство" твору, справляючи в кращих випадках враження "першонародження" твору. Несуттєві відступи від тексту (фактурні спрощення чи ускладнення, доповнення, прикраси) допускаються у перекладеннях, *аранжуваннях, оркеструванні, транскрипціях, варіаціях* на теми твору тощо, здійснюваних автором чи його колегами, ін. фаховими музикантами, з відповідним визначенням рівня творчого внеску. Так, зрештою, може вказуватися подвійне авторство, інколи самостійного статусу набуває кожна з нових автор. редакцій твору.

Природна неподільна єдність творення-виконання-сприймання, характерна для реліктових фольк. форм музикування, наслідувана в новочас. муз. побуті й деяких авангардних спробах, неминучо відбивається на прихованих внутрішніх механізмах індивідуального муз.-інтонац. мислення. Разом з тим, на соціальному рівні, в музиці писемної традиції віддавна відбувалося більш чи менш чітке розмежування названих 3-х ланок і зростання ролі нової опосередковуючої ланки — від хейрономії (умовної жестикуляції) до різновидів нотного запису. Зрештою, завдяки суттєвому вдосконаленню останнього і, в цілому, з утвердженням особистісного начала, наочно виокремилися рушійні сили й осн. етапи циклічного музичнотворчого процесу: композитор ("первинний" етап) — виконавець ("центральний") — слухач ("кінцевий"). Ін. словами: в муз. соціумі сформувався особливий "прошарок" профес. композиторів різного рівня й амплуа (з допоміжними службами переписки, друку, розповсюдження, реклами тощо), призначенням якого є поповнення вик. репертуару новими творами. Склалася розгалужена система *виконавства музичного* з його специфічною інфраструктурою; виник феномен відносно стійкої мас. аудиторії, поділеної на групи зі своїми смаками й попитом, локально зосередженої (в рамках собору, оперного т-ру, конц. залу, відкритої *естради*) чи розосередженої (при вільному використанні звучання музики, на радіо, ТБ, в кіно, грамзапису, CD тощо). Така аудиторія, прямо не втручаючись у процес творення й виконання музики, обмежуючися зацікавленим уважним слуховим сприйманням муз. творів, вирішальним чином визначає їх долю, підтримуючи чи відкидаючи їх, зберігаючи в пам'яті чи витісняючи з неї. Кожна з осн. і допоміжних ланок перебуває в динамічних складних взаємостосунках одна до одної. Так, композитори висувають свої побажання-вимоги до виконавців, до слухачів, профес. муз. *критики*, зрештою до влади й суспільства в цілому — і навпаки, але об'єктивно вони є меншиною з обмеженими можливостями впливу, принаймні за свого життя, і більш вразливими за специфікою своєї праці. Тріумф генія часто буває запізнілим.

Спільним способом творчого самовиявлення для композитора й виконавця є *імпровізація* — вільне спонтанне розгортання муз. образу, оперте на якісь попередньо вироблені канони. Однак, якщо в мистецтві нар. чи профес. музиканта-виконавця вона є самодостатньою в своїй основі, то для профес. К. це швидше допоміжний спосіб, коли з необмеженої кількості спроб знайти несподіване вирішення поставленої задачі обирається один варіант як найкращий, що згодом може поступитись іншому. Ні "сирі" емоції, ні "сухі" розрахунки, самі по собі не ведуть до успіху: в горнилі творчої фантазії мають переплавитись воєдино чуття й думка, інтуїція й логіка, натхнення і досвід.

Це особливо важливо й складно при роботі над масштабними формами, при зверненні до синтет. видів мистецтва, розрахованих на узгодження зусиль числ. складу виконавців і співавторів, тим більше — при постановці й розв'язанні монументальних ідейних задумів. К. у таких випадках повинен мати не просто природний муз. талант, широку ерудицію, а й психофізичну витривалість, відповідно приналежності до

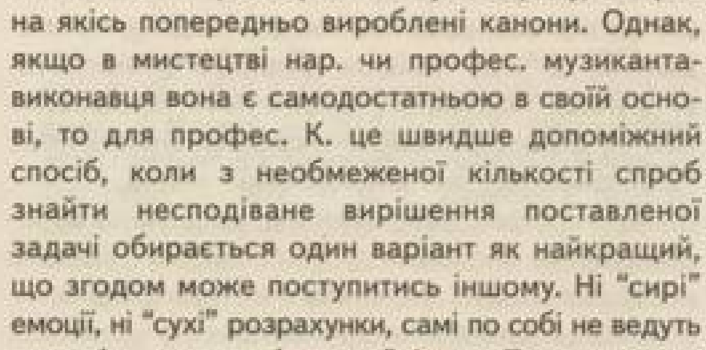

О. Кошиць, М. Лисенко, К. Стеценко

А. Солтис, М. Колесса, Р. Сімович, С. Людкевич, А. Кос-Анатольский

сильного типу вищої нервової діяльності натури. Звичайно, кожному профес. К., незалежно від жанрово-стильових уподобань, потрібно мати ґрунтовну різнобічну фахову підготовку, безупинно вивчати творчий досвід визначних митців минулого й сучасності, розвивати своє худ. світобачення, культуру почуттів, худ. смак, аналітичне мислення, слід збагачувати арсенал муз. технології, враховуючи стрімке розширення контактів з музикою різних епох і народів, отже, все швидше зростаюче в наш час розмаїття муз. *жанрів*, *стилів*, інструментарію, муз.-теор. систем, соціально-естет. запитів і потреб. У процесі творення нової композиції автор співвідносить свої творчі наміри з можливими реакціями майбутніх виконавців, слухачів, критиків, веде своєрідну діалог з минулим, сучасним, майбутнім муз. мистецтва. Через свою творчість він розкриває себе як митця, людину, громадянина, в міру таланта реалізує різнопланові функції мистецтва, акцентуючи психологічний чи філософський, чуттєвий чи аналітичний, "діонісійський" чи "аполонічний" підхід.

Деякі з профес. композиторів, досконало володіючи всіма засобами свого "ремесла", успішно поєднували свою діяльність з ін. муз. фахами — виконавця (співака, інструменталіста), диригента (хор., орк., театр.), музикознавця (критика, теоретика, історика), фольклориста, педагога, науковця (математика, філософа), інженера, громад. діяча. Муз. талант часто сполучається з обдаруванням поета, письменника, художника; відомі приклади й більш рідкісного поєднання (хімік *О. Бородін*, шахіст Ф. Філідор); окремі митці (як *М. Лисенко*) виступали одночасно у кількох іпостасях. Не применшуючи ін. заслуг, нащадки, як правило, ставлять на перше місце саме комп. внесок митців у загальну культурну скарбницю людства, в його духовний прогрес. Цим пояснюються й високі вимоги до К. — як передбачається, людини високих моральних чеснот, гуманіста, демократа. Однак соціальний статус К., престижність і, власне, тлумачення самого цього звання — широко варіюються залежно від особливостей епохи, рівня загальної й музичної культури, як і від якостей самої особистості і спрямованості його творчості. Однією з типологічних ознак в умовній класифікації композиторів може бути жанрово-стильове амплуа К. Найвищим (хоч не численним) зразком вважаються митці універсального типу, здатні однаково успішно виступати практично у всіх, у т. ч. найскладніших видах і жанрах муз. творчості. Інші найяскравіше заявляють себе в окремих, улюблених ними жанрах, що звичайно підкреслюється уточненням типу К.: оперний, хоровий, церковний, симфоніст, піаніст, автор музики вокальної, інструментальної, військової, дитячої, для нар. інстр. тощо; в сучас. музиці поширились як доповнення до терміну К. — пісняр, естрадний, джазовий, кіно-К. Паралельно існує класифікація за стильовими ознаками — у послідовно-історичному плані (*бароко, класицизм, романтизм* і т. п.) і в сучасному синхронному, здрібненому (як-от *серіалізм, мінімалізм* тощо). Певного знижувального відтінку надають означення К.-аматор або самодіяльний К. (при відсутності в автора диплома про вищу комп. освіту), К.-мелодист (який може тільки запропонувати мелодію). Проблематичним, однак, може бути використання терміну К. у ряді сучас. муз. напрямів акад. плану, якщо перебільшується роль випадковості (нерегламентована *алеаторика*), позамузичного компоненту (гепенінґ), ініціативи виконавця (*графічна музика*). Та сама проблема спостерігається в *електронній музиці*, створюваній за участюі комп'ютера, синтезатора, магнітофона тощо, яким К. (він же якоюсь мірою й інженер чи обчислювач) "передоручає" частину своїх функцій, оскільки ж кінцевим результатом є фіксація й реалізація музики у вигляді аудіофайлу, то знімається потреба у виконавцях. Певне звуження прерогатив профес. К. виявляється також у традиц. роботі над оркеструванням, перекладенням свого чи чужого твору, складанням *сюїт, попурі*, компіляцій тощо. При послідовній *стилізації* чи широко застосованих цитуваннях (у т. ч. без зазначення першоджерел) рівень автор. начала може кваліфікуватися, залежно від конкретних обставин, з позицій оригінального концепційного переосмислення чи, навпаки, пасивного наслідування — епігонства. В усіх випадках беззастережно засуджується *плагіат* — свідома крадіжка чужого тексту.

"Таланти створювати не можна, але можна створювати культуру, ґрунт, на якому особливо успішно

Сидять: Є. Козак, А. Кос-Анатольський, Д. Задор. Стоять: М. Лемішко, Л. Мазепа, В. Цайтц

Є. Станкович, В. Сильвестров

вони виростають" (*Генр. Нейгауз*). Таким "стартовим майданчиком" для К. є *консерваторія*. Щоправда, ідея готувати майбутніх творців музики у спец. закладах свого часу викликала серйозні побоювання, що місце неповторної талановитої особистості, хоч би й дилетанта, займе масова дипломована посередність чи вчений схоласт. Характерно, що у вітчизн. консерваторіях дореволюц. часу студента приймали до класу "вільної творчості" винятково після певного проходження курсів елементарної теорії, *гармонії*, контрапункта та форм. У 1920-х студент уже від початку навчався за спеціальністю К., паралельно опановуючи муз.-теор. курси.

В Україні віддавна, в силу несприятливих соц.-істор. умов, існувала складна проблема з підготовкою нац. комп. кадрів. Цю нішу вимушено заповнювали талановиті співаки, хор. диригенти, церк. регенти, окремі інструменталісти, а також числ. аматори та нар. бандуристи. У 18–19 ст. лише кілька укр. митців мало спец. консерваторську освіту, але вже з поч. 1920-х в укр. муз. вузах було відкрито класи *композиції*; з кін. 20 ст. факультативні заняття з композиції проводяться і в муз. уч-щах, ряді ДМШ, у різних гуртках. Перше творче об'єднання укр. композиторів виникло при *Муз. тов-ві ім. М. Леонтовича* (1921), створювалися різні групи й асоціації (*АПМУ, АРКУ, АСМУ, ВУТОРМ* тощо), 1932 реорганізовані в окрему *Спілку радянських композиторів України* як складову СК СРСР. Сучас. *Національна спілка композиторів України* (НСКУ) з її регіональними організаціями та осередками за станом на кінець 2007 нараховує понад 250 профес. композиторів, включаючи заруб. членів (до складу Спілки входять також музикознавці). Паралельно функціонують *Нац. ліга композиторів України*, Асоціація композиторів-піснярів, групи композиторів-аматорів у складі *Нац. Всеукр. муз. спілки, Асоціації діячів естр. мистецтва* та ін. Композиторам присуджуються почесні звання, уряд. нагороди, звання лауреатів премій імені видат. вітчизн. митців, лауреатів різних конкурсів і фестивалів, персональні премії, відзнаки тощо.

Літ.: *Гнесин М.* Начальный курс практической композиции. — Ленинград, 1941, ^{2}М., 1962; *П. И. Чайковский — С. И. Танеев.* Письма. — М., 1951; *Евлахов О.* Проблемы воспитания композитора. — М., 1958, ^{2}Ленинград, 1963; *Тихомиров Г.* Элементы композиторской техники. — М., 1964; *Костюк О.* Сприймання музики і художня культура слухача. — К., 1965; *Месснер Е.* Основы композиции. — М., 1968; *Стравинский И.* Диалоги. — Ленинград, 1971; *Асафьев Б.* Музыкальная форма как процесс. — Ленинград, 1971. — Кн. 1, 2; *Його ж.* О направленности формы у Чайковского // Избранные труды. — М., 1954. — Т. 2; *Моль А.* Социодинамика культуры. — М., 1973; *Блинова М.* Музыкальное творчество и закономерности высшей нервной деятельности. — Ленинград, 1974; *Моль А., Фукс В., Кастлер М.* Искусство и ЭВМ. — М., 1975; *Когоутек Ц.* Техника композиции в музыке XX века. — М., 1976; *Муха А.* Процесс композиторского творчества. — К., 1979; *Його ж.* Композитори України та української діаспори: Довідник. — К., 2004; *Назайкинский Е.* Логика музыкальной композиции. — М, 1982; *Москаленко В.* Творческий аспект музыкальной интерпретации (к проблеме анализа). — К., 1994; Правова охорона авторських та суміжних прав композиторів, виконавців та виробників фонограм в ринкових умовах: Матли міжн. семінару. — К.; Ворзель, 27–28 серп. 1998; Музичний твір як творчий процес // Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; Сучасні композитори України. — О., 2002. — Вип. 1; *Гайденко І.* Роль музичних комп'ютерних технологій у сучасній композиторській практиці: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — Х., 2005; *Богатырев С.* О перестройке композиторского образования // СМ. — 1949. — № 6; *Ревуцький Л.* Виховання композиторської молоді // Мистецтво. — 1956. — № 1; *Чулаки М.* Как же композиторы пишут музыку? // СМ. — 1965. — № 9; *Денисов Э.* Музыка и машины // Художественное и научное творчество. — Ленинград, 1972; *Скорик М., Задерацький В.* Про природу і спрямованість новаторського пошуку в сучасній музиці // Сучасна музика. — К., 1973. — Вип. 1; *Малишев Ю.* До питання про типологію слухачів як проблему музичної соціології // Укр. муз-во. — К., 1973. — Вип. 8; *Полевой В.* Цілеспрямованість художньої думки // Музика. — 1975. — № 4; *Мірошниченко С.* Предмет дослідження — професіоналізм // Там само. — 1978. — № 2; *Ляшенко І.* Композитор і сучасність // Укр. муз-во. — К., 1981. — Вип. 16; *Сильвестров В.* Ми — з шестидесятих // Музика. — 1989. — № 2; *Сыров В.* Типологические аспекты композиторского стиля // Стилевые искания в музыке 70-х — 80-х годов XX века. — Ростов-на-Дону, 1994; *Аллпарова Н.* Меня находит звук. Импровизация на тему: композитор в мире электроники // Муз. академия. — 1994. — № 4; *Завгородняя Г.* Музыкальное произведение как системный феномен // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА. — О., 2002. — Вип. 3; *Станкович Є.* "Музика — це космос понять, ідей,

В. Польова, А. Пярт

Титульна сторінка книжки А. Мухи "Процесс композиторского творчества" (К., 1979)

А. Муха, В. Зубицький

це — всесвіт" // *Конькова Г.* Спрага музики: паралелі і час спогадів. — К., 2002; *Гуревич В.* "Хвалу и клевету приемли равнодушно": Заметки о творчестве Андрея Петрова // Муз. академия. — 2003. — № 3; *Ищенко Ю.* Моя гармония // Стиль музичної творчості: естетика, теорія виконавства // Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37; *Канчели Г.* Шкала ценностей // Муз. академия. — 2004. — № 3; *Слонимский С.* Мысли о композиторском ремесле // Там само. — 2007. — № 1.

А. Муха

КОМПОЗИЦІЯ (від. *лат.* compositio — складання) — 1) Музичний твір, результат творчого акту композитора. Поняття, що склалося в пізньому середньовіччі, коли зменшилася роль імпровізаційного начала в муз. мистецтві, а нотне письмо розвинулося так, що вже давало змогу зафіксувати твір у найголовніших рисах. З часів Ренесансу (а часто — і з Проторенесансу 13—16 ст.) К. вже фіксуються з іменем автора, роль якого в К. неухильно зростала. Історія муз. К. найвидатніших митців значною мірою формує історію музики. 2) Структура, форма муз. твору (див. — *Форма музична*). Один із компонентів худ. цілісності в музиці, де розкриті закономірності розгортання твору в часі. Інколи термін К. вживається як синонім до терміну *драматургія.* 3) Розділ муз. педагогіки й навч. предмет у муз. школах, ліцеях, уч-щах, ВНЗ. Існує вел. кількість спец. праць і посібників з К. Практика розвитку європ. музики спричинилася до використання як посібників з К. найактуальніших праць із *поліфонії* (генерал-баса), *гармонії*, інструментовки, муз. форми та теорії *виконавства.* Найвідомішими й часто вживаними є праці Дж. Царліно, К. Бернгарда, Ж. Ф. Рамо, І. Й. Фукса, К. Ф. Е. Баха, Й. Ґ. Альбрехтсберґера, Ж. Ж. Моміньї, А. Рейхи, А. Б. Маркса, Й. К. Льобе, Е. Праута, Г. Рімана, П. Гіндеміта, О. Мессіана та ін.

Літ.: *Дилецький М.* Граматика музикальна. — К., 1970; *Когоутек Ц.* Техника композиции в музыке XX века. — М., 1976;. *Назайкинский Е.* Логика музыкальной композиции. — М., 1982; *Горюхіна Н.* Композиція музичного твору // Наук. вісник НМАУ: — Музикознавство з XX у XXI століття — К., 2000. — Вип. 7; *Lissa Z.* Über das Wesen des Musikwerkes // *Її ж.* Aufsätze zur Musikästhetik. Eine Auswahl. — Berlin, 1969; 3) *Гнесин М.* Начальный курс практической композиции. — М.; Ленинград, 1941; *Месснер Е.* Основы композиции. — М., 1968; *Fux J.* Gradus ad Parnassum, sive manuductix ad compositionem musicae regularem, metodo nova.... — Wien, 1725; *Marpurg F.* Handbuch bei dem Generalbasse und der Composition. — Tl. 1—3. — Berlin, 1755—58, Tl. 4. — Berlin, 1760; *Kalkbrenner Chr.* Theorie der Tonsetzkunst. — Berlin, 1789. — Bd. 1; *Albrechtsberger J.* Gründliche Anweisung zur Komposition. — Leipzig, 1790; *Richter Fr.* Traité d'harmonie et de composition [rev., corrig. et publ. *Chr. Kalkbrenner*]. — Paris, 1804; *Momigny J.-J. de.* Cours complet d'harmonie et de composition d'après une thèorie neuve et gènerale de la musique. — Paris, 1806. — Vol. — 1—3; *Reicha A.* Traitè de haute compositin musicale. — Paris, 1824—26. — Vol. 1—2; *Marx A. B.* Die Lehre von der musikalichen Komposition. — Leipzig, 1837—47; *Prout E.* Instrumentation. — London, 1878; *Його ж.* Harmony. — London, 1889; *Його ж.* Musical form. — London, 1893; *Його ж.* Applied forms. — London, 1895; *Riemann H.* Grobe Kompositions-Lehre. — Berlin; Stuttgart, 1902—03; Stuttg., 1913. — Bd. 3; *D'indy V.* Cours de composition musicale. — Paris, 1903—33. — V. 1—3; Paris, 1950. — V. 4; *Hindemith P.* Unterweisung im Tonsatz. — Mainz, 1937—39. — Bd. 1—2.

Б. Сюта

КОМПРІМАРІО [*італ.* comprimario, від *лат.* com (cum) — з, разом та *італ.* primario (*лат.* primarius) — перший, головний] — оперний соліст, вик-ць другорядних партій. Напр., *Я. Калішевський, І. Летичевський* у Київ. опері.

"КОМУ ВНИЗ" — рок-гурт (м. Київ). Склад: А. Середа (вокал, клавішні, автор музики та текстів), В. Малюгін (гітара, вокал), В. Макаров (гітара), С. Степаненко (бас-гітара), Є. Разін (ударні). Лауреат фест. "Голосієве" (Київ, 1988, Ґранпрі), "*Червона рута*" (Чернівці, 1989, 2-а премія в жанрі рок-музики). Єдиний із рок-гуртів номінувався на Нац. премію України ім. Т. Шевченка (2007). Існує з 1988. Брав участь у фест. "*Рок-екзистенція*" (Київ, 1996—2003), "Український музичний ярмарок" (Ґданськ, Польша, 1990), "Wave-Gotik-Treffen" (Лейпциґ, Німеччина, 2002, 2004), "Castle party" (Волхов, Польша, 2001), "Рок-альтернатива" (Львів, 2003) та ін. Гастролював у складі лауреатів фест. "Червона рута" в Канаді (1990), а також у Польщі, США. Виступав на мітингах за незалежність України (1990—91), під час „революції на граніті" (Київ, 1990), "помаранчевої революції" на Майдані Незалежності (Київ 2004, соліст гурту А. Середа був її "голосом"), у концертах пам'яті загиблих під Крутами, ін. патріот. акціях та імпрезах. У репертуарі — пісні на сл. *Т. Шевченка*, В. Самійленка та ін. укр. поетів-класиків, а також

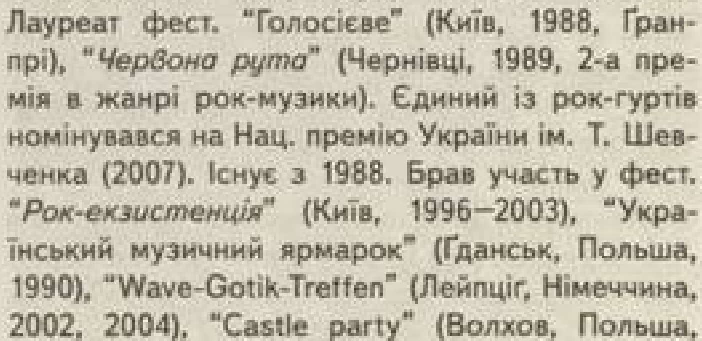

на власні тексти й музику А. Середи. Стиль "КМ." визначається як психоделічний арт-рок, козацька готика, укр. язичницька готика. Лідер гурту А. Середа тривалий час працював ведучим теле- й радіопрограм, учасники гурту знімалися в кіно (к/ф "Кому вгору — кому вниз", "Іван та кобила", МО "Гарба"). Мають відеокліп на пісню "Птаха на ім'я нахтігаль" (2005). Ін. популярні пісні — "Суботів" (сл. Т. Шевченка), "Мамай", "Кленовий вогонь", "Ельдорадо" (сл. В. Самійленка) тощо. Мають записи на радіо й ТБ.

Дискогр.: аудіокасети — "Падая вверх". — К., 1989; "In Kastus". — К., 1994; CD — "In Kastus". — США, OmniSphere, 1997; "In Kastus in Vivo". — К.: Caravan CD, 2000; "Кому вниз. Українська рок-антологія". — К.: Атлантік, 2003; MP-3 — "Кому вниз". — К.: MP3 Рекордз, 2006.

Літ.: *Євтушенко О.* Андрій Середа та "Кому вниз": Музика Високого Духу. — К., 2008; *Сахно Ю.* "Вгору сходами, що ведуть униз?" // Молода гвардія. — 1988. — 28 груд., передрук. у кн.: Легенди "Червоної рути". — К., 2004; *Стах В.* "Кому вниз" до Шевченківської премії: Вперше в історії існування Премії ім. Т. Г. Шевченка на здобуття цієї найавторитетнішої ознаки висунуто рок-гурт // Україна молода. — 2007. — 8 лют.

О. Бойко

КОНДАК — див. *Жанри богослужбові*

КОНДАКАРНА НОТАЦІЯ — див. *Нотації безлінійні давньоруські*

КОНДАКАРНИЙ СПІВ — див. *Спів богослужбовий Православної Церкви*

КОНДАКОВ Андрій Володимирович (14.09.1962, м. Дніпропетровськ) — джаз. піаніст, кер. ансамблю. Після закін. ДМШ навч. на істор.-теор. відділі Дніпроп. муз. уч-ща (1978—81). Від 1981 — у Петрозаводську, де після завершення навч. у муз. уч-щі закін. Петрозавод. філіал Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс., кл. фп. (1987). Нині живе в С.-Петербурзі. Учасник багатьох всесоюз. і міжн. джаз. фестивалів, у т. ч. у Дніпропетровську (1982), Кривому Розі (1987, 1989, 1991, 1993, 1995, 1996), Одесі (1990), Києві (1993, 1995), Вінниці (1997) — зі своїм ансамблем, з гітаристами *А. Рябовим*, С. Блейром (США), контрабасистами *В. Двоскіним*, В. Волковим, валторністом *А. Шилклопером*.

В. Симоненко

КОНДРАТЕНКО Лідія Олександрівна (5.11.1932, м. Харків) — оперна й кам. співачка (меццо-сопрано). З. а. РСФСР (1976). Закін. Харків. конс. (1953, кл. *П. Голубєва*). 1953—55 стажувалась у Великому т-рі в Москві. 1955—60 — солістка Челябін., 1960—87 — Воронезького т-рів опери та балету. Має красивий голос широкого діапазону. У концертах виконує укр. нар. пісні, а також твори *С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, Б. Лятошинського* та ін.

Партії: Марина Мнишек ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Графиня ("Пікова дама" П. Чайковського), Кармен ("Кармен" Ж. Бізе), Амнеріс, Азучена ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді), Зібель ("Фауст" Ш. Гуно), Лаура ("Джоконда" А. Понкієллі).

Літ.: *Кондратенко Л.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОНДРАТОВИЧ Кирило (1703, Україна — бл. 1790, м. Петербург, Росія) — гусляр. Закін. Києво-Могил. академію. Від 1733 служив гуслярем у Петербурзі при дворі імп. Анни Іоанівни. Володів іноземними мовами, 1751—74 — перекладач при Рос. академії наук. Мат-ли про К. містила "Русская старина" (1882. — Ч. 1).

Літ.: *Харламович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

КОНДРАТЬЄВ Валентин Миколайович (7.11.1921, с. Бірюльово Моск. обл., Росія — 10.06.1989, м. Дрогобич, тепер Львів. обл.) — джаз. ударник, гітарист, акордеоніст, аранжувальник, кер. оркестру, диригент, педагог. Навч. у Моск. муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних, закін. Львів. конс. (1973, фах "хорове диригування"). 1938—41 — гітарист джаз-оркестру Мособлкіно. Від 1947 — музикант мережі кінофікації в Дрогобичі, 1952—60 — грав у джаз-орк. к/т "Комсомолець" п/к А. Шраєра. 1960—89 — викладач акордеону в Дрогоб. муз. уч-щі. Упродовж тривалого часу керував естр. оркестрами муз. школи, Нафтового технікуму, міськ. буд. культури в Дрогобичі, муз. школи в Бориславі, працював диригентом Львів. об'єднання муз. ансамблів, керував симфоджазом Дрогоб. муз. уч-ща.

В. Симоненко

КОНДРАТЬЄВ Корній (18 ст.) — співак. Вок. освіту здобув *у Глухівській спів. школі* (1738—41, кл. *Ф. Яворовського*). від 1741 — соліст Придв. хору в С. Петербурзі.

Літ.: *Харламович К.* Малоросссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

КОНДРАТЮК Микола Кіндратович (5.05.1931, м. Старокостянтинів, тепер Хмельн. обл. — 16.11.2006, м. Київ) — оперний і кам. співак (баритон), педагог, муз.-громад. діяч. Н. а. УРСР (1973). Н. а. СРСР (1978). Професор (1979). Почесний академік Міжн. пед. академії (з 2001). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1972), VII Міжн. фестивалю молоді й студентів у Відні (1959, золота медаль). Закін. Київ. конс. (1958, кл. *О. Гродзинського*), 1962—63 стажувався в т-рі "Ла Скала" (Мілан, Італія) у Е. П'яцца й Дж. Барра. 1957—59 — соліст Держ. нар. хору ім. Г. Верьовки, 1959—66 — Київ. т-ру опери та балету, 1966—74 — Укрконцерту й Київ. філармонії.

Мав голос повного діапазону (G—a^1), теплого благородного тембру, володів досконалою вок. технікою, чіткою й виразною дикцією. Художньо переконливо виконував твори різної жанрової і стильової спрямованості. Вів активну діяльність як конц.-кам. співак. У дуеті з дружиною, піаністкою Н. Кондратюк здійснив гастрольні подорожі

А. Кондаков

Л. Кондратенко в ролі Лаури (опера "Джоконда" А. Понкієллі)

М. Кондратюк

45-а заруб. країнами, зокр. Угорщиною, Ірландією, Бельгією, Німеччиною, Австрією, Іспанією, Італією, Вел. Британією, Фінляндією, Канадою, США, Мексикою, Ґватемалою, Панамою, Бразилією, Венесуелою, Перу, Чилі, Аргентиною, Уругваєм, Алжиром, Австралією, Новою Зеландією, Шрі Ланкою, Пакистаном, Індією тощо. Вик. мистецтво співака дістало схвальні відгуки в числ. вітчизн. і заруб. період. виданнях. У конц. репертуарі (понад 500 творів) — арії з опер *М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, К. Данькевича, Г. Майбороди, О. Верстовського, М. Глінки, О. Бородіна, П. Чайковського, Ант. Рубінштейна, М. Римського-Корсакова, М. Мусоргського,* В. А. Моцарта, Дж. Верді, Дж. Россіні, Ґ. Доніцетті, Ж. Бізе, Дж. Ґершвіна, кам. вок. композиції М. Лисенка, *Я. Степового, К. Стеценка, В. Косенка, О. Білаша,* М. Глінки, *О. Даргомижського,* П. Чайковського, М. Мусоргського, *С. Рахманінова,* Г. Ф. Генделя, *Ф. Ліста, Й. Брамса,* Р. Вагнера, Е. Ґріґа, Б. Бриттена, укр. і рос. нар., сучас. популярні пісні. Записав у фонд Укр. радіо ряд творів нац. і зах.-європ. класики, в т. ч. арії з опер, кантат, класичні кам. вок. композиції, нар. пісні, романси.

Від 1968 — викладач, з 1972 — зав. кафедри оперної підготовки, 1974–83 — ректор, з 1979 — професор, 1994–2006 — зав. кафедри сольного співу Київ. конс. Поміж учнів — *В. Антонюк,* Д. Вишня, О. Дика, *В. Ломакін,* А. Орел, *Є. Шокало, М. Шопша* та ін. Провадив муз.-громад. діяльність: 1972–84 — голова Муз. тов-ва України (тепер Нац. всеукр. муз. спілка).

Про творчість К. створено фільми: "Перед концертом" ("Укртелефільм", 1973), "Співає Микола Кондратюк" ("Укркінохроніка", 1977, реж. В. Іванов).

Партії: Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Посол Великої Русі, Гнат ("Богдан Хмельницький", "Назар Стодоля" К. Данькевича), Максим ("Арсенал" Г. Майбороди), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Роберт ("Іоланта" П. Чайковського), Алеко (одноим. опера С. Рахманінова), ді Луна, Жермон ("Трубадур", "Травіата" Дж. Верді), Фіґаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні) та ін.

Дискогр.: грамплатівки LP (усі — фірма "Мелодия") — *Філіпенко А.,* сл. В. Лефтія. "Ой ти, Дніпре повноводний". — М., 1960. — Д–6403–04; *Домінчен К.,* сл. І. Майового. "Краю мій рідний" (у дуеті з *В. Козерацьким*). — М., 1960. — Д–6399–400; *Буєвський Б.,* сл. В. Діденка. "На долині туман"; сл. К. Дрока. "Тече річка дзвінка". — М., 1965. — Д–00016555–56; *Білаш О.,* сл. М. Ткача. "Ясени"; сл. Д. Павличка. "Два кольори". — М., 1967. — Д–00019933–34; *Гулак-Артемовський С.* Обробка укр. нар. пісні "Стоїть явір над водою". — М., 1970. — Д–028433–34; *Заремба В.* (насправді *Л. Александрова*), сл. М. Петренка. "Дивлюсь я на небо". — М., 1970. — Д–028433–34; *Білаш О.,* сл. С. Пушика. "Любисток". — М., 1971. — Д–00030599–600; *Лисенко М.* Арія Остапа з опери "Тарас Бульба". — М., 1976. — С10 — 08129–30; міньйон — *Білаш О.* "Сніг на зеленому листі", сл. М. Ткача: Симф. орк. Укр. радіо п/к *В. Гнєдаша.* — М. — 33ГД–0001993–4.

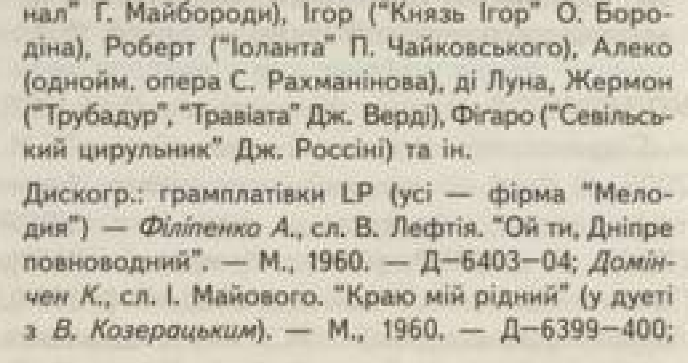

М. Кондратюк (сидить), Н. Кондратюк (концертмейстер, М. Шопша)

Літ. тв.: На вищий ступінь: До з'їзду Музично-хорового товариства // Музика. — 1974. — № 6; Громадська діяльність митців // Там само. — 1976. — № 1; Надбання культури — трудящим // Там само. — 1981. — № 4; Пленум творчих спілок // Там само. — 1982. — № 6; II з'їзду Музично-хорового товариства Української РСР // КіЖ. — 1975. — 23 берез.; Не силою, а красою (про Український конкурс вокалістів в Одесі. Думки після конкурсу) // Там само. — 1979. — 4 січ.

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний ордена Леніна театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1964; *Станішевський Ю.* Національна опера України. — К., 2002; *Білаш О.* Шлях на сцену // Музика. — 1972. — № 3; *Його ж.* Щедрий на пісню // КіЖ. — 1981. — 7 трав.; *Задерацкий В.* В расцвете творчества // СМ. — 1977. — № 10; *Суярко Т.* Хай завжди буде пісня // Україна. — 1981. — № 21; *Антонюк В.* Українська вокальна школа в іменах: Микола Кондратюк // Теоретичні та практичні питання культурології. — Запоріжжя. — 1999. — Вип. 2; *Її ж.* Любимо й пам'ятаємо: сімдесят співучих літ народному артисту України Миколі Кіндратовичу Кондратюку // Укр. культура. — 2001. — № 4–5; *Її ж.* Голос, не підвладний часові // Уряд. кур'єр. — 2006. — 6 трав.; *Її ж.* Микола Кондратюк // Літ. Україна. — 2006. — 30 листоп.; *Бєляєва М., Якименко Н., Муха А.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Сущенко О.* Народний артист [Про М. Кондратюка] // Веч. Київ. — 1974. — 26 верес.; [*Б. а.*]. Мелодії дружби і братерства [Про нагородження медалями Б. Сметани українських діячів мистецтва] // Рад. Україна.— 1975. — 14 лют.; *Золозова Т.* Ще одна сторінка (після перегляду фільму "Співає М. Кондратюк") // КіЖ. — 1978. — 6 лип.; *Майборода П.* Крила пісні // Рад. Україна. — 1981. — 5 трав.; *Його ж.* Миколі Кондратюку — 50 // Там само. — 1981. — 9 трав.; *Горбатюк В.* Але ж в Україні... душа // УМГ. — 2002. — січ.-берез. — № 1; *Омельчук Ю.* Про нього мріяли театри // Веч. Київ. — 2002. — 22 берез.; *Корнійчук В.* Його владний баритон і досі витає наді мною... // УМГ. — 2003. — лип.-верес. — № 3; [*Б. а.*]. Микола Кондратюк. Народний артист України і народний артист СРСР. Співак і педагог... [Некролог] // КіЖ. — 2006. — 29 листоп.; *Прощаков В.* Микола Кондратюк: Вінок пам'яті Народного артиста // Дем. Україна. — 2006. — 9 груд.; *Рущинский Ю.* Памяти Николая Кондратюка // 2000. — 2007. — № 3; [*Б. а.*]. Де жив і творив Микола Кондратюк // КіЖ. — 2007. — 6 черв.; *Панкратьев С.* Николай Кондратюк // Правда Украины. — 2007. — 6 дек.

О. Немкович

КОНДРАЦЬКИЙ Павло (1907, м. Ромодан, тепер Полтав. обл. — ?) — скрипаль. З родини коваля. Змалку виявив хист до гри на скрипці. 1927 закін. Київ. муз.-проф. школу, потім навч. у Київ. муз.-драм. ін-ті. Виступав у концертах.

Літ.: [*Б. а.*]. Павло Кондрацький // Музика масам. — 1929. — Ч. 5.

І. Лисенко

КОНДРАШЕВСЬКА Лідія Іванівна (20.05.1952, с. Смичин, тепер Городнянського р-ну Черніг. обл. — 27.08.2008, м. Київ) — співачка (лір.-колор. сопрано). З. а. УРСР (1983). Н. а. України (1996). Закін. Львів. конс. (1977, кл. вокалу *О. Бандрівської*. Навч. співу в м. Віареджо (Італія). 1977—80 — артистка Рівнен. муз.-драм. т-ру, 1980—81 — солістка Київ. т-ру опери та балету. Від 1986 — солістка Київ. (Нац.) філармонії.
Володіла красивим голосом широкого діапазону й приємного тембру. У конц. репертуарі понад 300 творів різних авторів і стилів, у т. ч. нові сучас. твори, маловідомі перлини клас. музики. Ініціаторка проведення автор. вечорів *Г.* та *П. Майбород*, *Я. Цегляра* та ін.
Гастролювала в Канаді, Аргентині, Руанді, Бурунді, Вел. Британії, Іспанії, Італії, Швейцарії. Виступала в Колонному залі ім. М. Лисенка з програмами "Оперні шедеври", "Вокальна музика *Д. Бортнянського*", "Старовинний романс", "Концерт з творів Дж. Россіні", "Камерна вокальна музика *П. Чайковського*", "Глінка і музика" тощо. Учасниця оперних постановок Нац. філармонії, виступала в партіях Оксани ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*), Марини ("Сокіл" Д. Бортнянського), Віолетти ("Травіата" Дж. Верді) та ін.
На студії "Укртелефільм" створено фільм-концерт за участю К. "Співаночки мої" (1983, реж. О. Бійма).

Літ.: *Яворський Е.* Зоряний шлях Національної філармонії України. — К., 2003; *Бабій Г.* Музика народжується в серці // Музика. — 1992. — № 2; *Маліченко М.* З роду солов'їного // Укр. культура. — 1999. — № 2; *Сингаївський М.* Пісенна доля. Співучі голоси України // Дем. Україна. — 1992. — 10 верес.; *Муратова В.* Споглядаючи реальність, чути звуки таїни // Голос України. — 1997. — 5 верес.; Л. Кондрашевська: "Я давно і безнадійно хворію на ностальгію" (Запис. *Л. Олтаржевська*) // Україна молода. — 1999. — 27 лют.; *Вахрамєєва Р.* Примадонна // Дем. Україна. — 2001. — 7 берез.; *Її ж.* Друзі хороші мої // Там само. — 2002. — 4 черв.; Л. Кондрашевская: "Соловей Алябьева сделал меня народной артисткой" (запис. беседу *С. Панкратьев*) // Правда Украины. — 2006. — 19—25 жовт.

О. Летичевська

КОНИК Євген Тимофійович (1915 Харківщина — 28.11.1969, с. Лідне, тепер у складі Харкова) — бандурист, співак (баритон). Гри на *бандурі* навч. у свого брата Олександра. Користувався порадами *Г. Хоткевича*. Набув високої техніки гри, добре співав. Грав у зразковій капелі бандуристів у Києві. Був солістом-бандуристом Харків. держ. філармонії, потім працював в ін. філармоніях. Керував капелою бандуристів при Будинку культури ім. В. Леніна та вів клас бандури в Харків. ДМШ № 7. Часто виступав як соліст-бандурист, окремі його виступи транслювалися по радіо. У репертуарі були нар. пісні, твори класиків та ін. композиторів.

Б. Жеплинський

КОНИСЬКИЙ (псевд. — А. К-ский, Конисский-Перебендя) Олександр Якович [6(18).08.1836, с. Переходівка, тепер Ніжинського р-ну Черніг. губ — 29.11(12.12).1900, м. Київ] — письменник, поет, історик, драматург. Навч. у Ніжин. дворян. уч-щі й Черніг. гімназії. Організатор Полтав. аматор. т-ру (1861), ряду аматор. вистав (1879, 1883) при Київ. ун-ті. Автор віршованого тексту "*Молитви за Україну*" *М. Лисенка*, статей про укр. нар. інструменти й кобзарів.

Літ. тв.: О музыке дум и песен Остапа Вересая // Киев. старина. — 1882. — № 8; Музыка Павла Дортус // Зоря. — 1884. — № 18, 19; Кобза, бандура, торбан // Правда. — 1892. — № 4; драматург. твори: комедія "Порвалась нитка!"(1884), драми "Журавель у небі", "На пронозу є заноза", "Ольга Носачівна" тощо, статті з історії укр. драматургії й укр. т-ру. Вид. Зібр. творів у 4 т. (1899—1903). Сучас. перевидання: Вибрані твори. — К., 1986; Оповідання, повісті, поетичні твори. — К., 1990; Тарас Шевченко-Грушівський: Хроника його життя. — К., 1991 тощо.

Літ.: *Франко І.* Про житє і діяльність О. Кониського. — Л., 1901.

КОНКРЕТНА МУЗИКА (КМ., *франц.* Musique concrete) — термін, що ввів П. Шеффер (1948) для визначення одного з різновидів т. зв. "технічної музики"; полягає в записі на магніт. плівку, монтажі, трансформації та змішуванні природних чи штучних звучань довкілля, що до цього визнавалися "не музичними". Трансформації, змішування та монтаж звучань мають на меті формування барви звуку та його динамічної форми. При компонуванні перших творів КМ. ["Турнікет" (1948) і "Залізничний етюд" (1948) П. Шеффера] було використано лише спец. магнітофони. Згодом було сконструйовано ряд ін. спец. пристроїв для специф. трансформації звучань і роботи з таким матеріалом (фоноген, морфофон), розроблено спеціальну техніку монтажу, поділу записаних звучань на менші елементи тощо.
Звук. явища, що служать для компонування КМ. П. Шеффер назвав "звуковими предметами". Від 1949 П. Шеффер співпрацював з П. Анрі, створив із ним один з найвідоміших творів КМ. — "Симфонію для однієї людини" (1950), та ін. 1951 вони організували при Франц. радіо "Групу для досліджень в галузі конкретної музики", до якої увійшли також П. Булез, О. Мессіан, А. Жоліве, Ф. Артюїс та ін. 1958 П. Шеффер реорганізував групу в "Групу для музичних досліджень при Франц. радіо й телебаченні". Було значно розширено обсяг роботи й досліджень, написано кількадесят композицій КМ., багато з яких стали класикою музики 20 ст. (напр., "Тавтологія ІІ" Л. Феррарі, "Діаморфози" Я. Ксенакіса тощо). Часто в сучас. практиці КМ. сполучається з традиц. муз. технологією ["Пустелі" (1954) Е. Вареза, "Аналогії А+В" (1960) Я. Ксенакіса], а також

Л. Кондрашевська

О. Кониський

можливостями електронної музики. Композиції КМ. мали значний вплив на розвиток *експериментальної* (зокр., технічної) *музики* 1950—60-х. Сьогодні елементи КМ. часто використовуються композиторами цілого світу (в т. ч. й укр.) переважно як одна з комп. технік при написанні оформлювальної (кіно-, відео-, теле- тощо) та прикладної музики, рідше — як самостійна техніка (часто в синтезі з електронною музикою).

Літ.: *Когоутек Ц.* Техника композиции в музыке XX века. — М., 1976; Теория современной композиции / Отв. ред. *В. Ценова.* — Москва, 2005; *Schäffer B.* Mały informator muzyki XX wieku. — Kraków, 1975.

Б. Сюта

КОНКУРСИ МУЗИЧНІ (КМ., від *лат.* concursus, букв. — збіг, зустріч) — творчі змагання музикантів (вик-ців, композиторів, колективів, майстрів муз. інстр.), що проводяться на завчасно оголошених умовах. Худ. особливості КМ. визначаються характером і змістом їхніх програм. Діапазон може бути досить широким: від змагань, де виконується музика одного композитора (К. ім. Ф. Шопена у Варшаві), до змагань із широким і різноманітним репертуаром, що мають на меті найповніше виявити творчі можливості артистів. Існують КМ., що будують свої програми за темат. принципом: старовинна музика, сучас. музика тощо.

Як худ. явище КМ. відомі ще з часів Стародавн. Греції. Під час Піфійських ігор (бл. 590 до н. е.) в Дельфах змагалися вик-ці на кіфарі й авлосі, автори муз. творів. Переможців нагороджували лавровими вінками й називали "дафнофорами" (ті, що несуть лаври). Подібна традиція продовжилась у Римській імперії. Саме звідти походить слово "лауреат" для визначення найкращих учасників змагання. У Середньовіччі широкого розповсюдження набули змагання трубадурів, труверів, міннезінґерів і мейстерзінґерів, котрі доволі часто ставали складовою частиною придв. і пізніше міських свят. У добу *Відродження* КМ. набули форми змагання відомих музикантів у мистецтві *імпровізації* на різних інструментах —

Член журі Конкурсу пам'яті В. Горовиця В. Козлов вручає приз переможцю переможцю

органі, клавесині, згодом *фортепіано, скрипці.* Так, напр., змагалися між собою Г. Ф. Гендель і А. Скарлатті (1-а пол. 18 ст.), В. А. Моцарт і М. Клементі (кін. 18 ст.), *Ф. Ліст* і *Ф. Шопен* та ін.

КМ. у сучас. формі побутування зародились у 19 ст. Від 1803 Академія красних мистецтв у Парижі щорічно присуджує нагороду композиторам за найкращий твір (*кантата,* одноактна *опера*) — т. зв. Римську премію, володарі якої отримують стипендію для вдосконалення в Римі. Поміж її лауреатів були Ф. Галеві, Г. Берліоз, А. Тома, Ж. Бізе, Ж. Массне, К. Дебюссі.

Своєрідним прологом до міжн. конкурсного руху було муз. змагання композиторів-авторів для *гітари* та майстрів із виготовлення гітари за ініціативою рос. гітариста М. Макарова (1856, Брюссель).

Початком міжн. конкурсного руху слід вважати "Інтернаціональний конкурс для молодих композиторів і піаністів", засн. Ант. Рубінштейном (1890, Петербург), що проіснував бл. 2-х десятиліть і відкрив широкій громадськості імена Ф. Бузоні, М. Метнера, *Б. Бартока,* К. Ігумнова, О. Гольденвейзера, О. Клемперера, Арт. Рубінштейна. Значного розвитку КМ. отримали у 20 ст. у статусі міжн. і нац. змагань. Вони мають дуже вагоме значення у виявленні талановитих музикантів, просуванню їх на конц. *естраді* та оперній сцені.

Для координування зусиль організаторів змагань, обміну досвідом, встановленню загальних норм проведення КМ. було засновано Федерацію міжн. конкурсів (Fédération de Concours internationaux, 1957, Женева). Щорічно Федерація проводить конгреси в різних містах, випускає довідкові матеріали. Від 1959 видається щорічний бюлетень, де містяться відомості про міжн. КМ. і списки їх лауреатів.

В Україні конкурсн. життя почалося в 1950-х: 1950 відбувся Респ. конкурс вик-ців на нар. інстр. (з 1995 як міжн.); 1953 — Респ. конкурс вик-ців на дерев'яних, мідних дух. та ударн. інстр. (з 1990 як міжн.). Особливого резонансу набув синтетичний за характером Респ. конкурс ім. М. Лисенка (засн. 1962, з 1992 — як міжн., змагання за фахами: фортепіано, скрипка, віолончель, сольний спів). Проте переважну більшість становлять вузькоспеціалізовані конкурси, зокр. міжнародні: співаків — ім. С. Крушельницької (Львів, з 1991), ім. І. Паторжинського (Луганськ, з 1997), ім. І. Алчевського (Харків, з 1999); піаністів — *В. Крайнєва* (Харків, з 1992), молодих піаністів пам'яті *В. Горовиця* (Київ, з 1994); скрипалів — юних скрипалів *Б. Которовича* (Харків, з 1992) тощо.

Ряд КМ. було організовано з метою увічнення імен корифеїв укр. культури — вже згадані конкурси ім. М. Лисенка, С. Крушельницької та ін., а також Міжн. конкурс артистів балету ім. С. Лифаря (Київ, з 1994), Нац. конкурс диригентів ім. С. Турчака (Київ, з 1994, з 2006 — міжн.), Всеукр. конкурс юних піаністів ім. Н. Нижанківського (Стрий Львів. обл.).

Пов'язане із відновленням укр. державності (1991) нац. піднесення стимулювало появу на різних рівнях хор. конкурсів. Найвизначнішими є засновані Нац. Всеукр. муз. спілкою Всеукр. хор. конкурс ім. М. Леонтовича (з 1989) і Всеукр. фестиваль-

конкурс колективів нар. хор. співу ім. П. Демуцького (з 1995).

Поряд з акад. муз. в Україні проводяться й конкурси виконавців і творів масової муз. культури (зокр., "*Червона рута*" та ін.).

Літ.: Музыкальные конкурсы в прошлом и настоящем / Сост. *Григорьев Л., Платек Я.* — М., 1966; Музыканты соревнуются. — М., 1975; *Хейзинга Й.* Homo ludens: В тени завтрашнего дня. — М., 1992; *Лясковська Т.* "Горовиць" у коротких штанцях // NOTA. — 2000. — № 4; *Станішевський Ю.* Осяяний ім'ям Бориса Лятошинського // УМГ. — 2007. — жовт.-груд., № 4; *Гуцал В.* Змагаються спадкоємці Гната Хоткевича // Там само; *Бентя Ю.* Посвята Артемію Веделю, або "Золотоверхий Київ" // Там само; *Гребенюк В.* Імені Оксани Петрусенко // Там само; *Андрійчук П.* "Хто співає — той щасливий" // Там само.

О. Кушнірук

КОНОВАЛЬЦЕВ Володимир Федорович (17.07. 1943, с. Нижнє Чуєво Мучкабського р-ну Тамбов. обл., РФ) — джаз. саксофоніст (сопрано, альт, тенор), кер. ансамблю. Навч. у Дніпроп. муз. уч-щі, кл. кларнета (1962—64). 1967—68 — саксофоніст "Приокського молодіж. естр. оркестру" п/к А. Кролла й ансамблю О. Куценка в Тульській філармонії. 1968—69 — учасник квартету М. Левиновського (Саратов). Грав в естр. оркестрах п/к *Е. Рознера* (1969—73), естр.-симф. оркестру Азерб. РСР п/к М. Левиновського (1975—78). 1978—81 — учасник анс. "Алеґро" п/к М. Левиновського. 1982—87 — керівник кам. джаз-ансамблю Москонцерту. Брав участь у джаз. фестивалях у Дніпропетровську (1968, 1969, 1971, 1983) і Донецьку (1969, 1985) — з ансамблями О. Куценка, М. Левиновського та зі своїм колективом.

В. Симоненко

КОНОВСЬКИЙ Клим (середина — 2-а пол. 17 ст.) — церк. півчий, композитор. 1656 вивезений до Москви, де служив "государевим півчим дяком". Представник нового *стилю* в церковному співі. Згадується в "Реєстрі нотних тетрадей" Львів. братства за 1667.

Літ.: *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — Ленинград, 1928. — Т. 1. — Вып. 3; *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпеґ, 1973, *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики — Л., 1937, [2]1995; *Боровик М.* Становлення багатоголосого хорового співу // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1.

Б. Сюта

КОНОНЕНКО Пилип Петрович (1904, с. Великий Перевіз, тепер Шишацького р-ну Полтав. обл. — 1933, м. Сталінград, тепер Волгоград, РФ) — бандурист, співак (тенор), майстер з виготовлення бандур. Батько був столяром, від нього К. перейняв столярську справу. Змалку майстрував муз. інстр., робив гарні *бандури*. Гри на бандурі навч. у Н. Чумака. Був одним із засновників *Полтав. капели бандуристів*. 1925—28 — працював у Харків. капелі. 1928 переїхав до Конотопа (тепер Сум. обл.), де заснував школу гри на бандурі, згодом — капелу бандуристів. Репертуар складався в основному з укр. нар. пісень. Разом із Конотопською капелою об'їздив увесь кол. СРСР.

Літ.: ІМФЕ, Фонд 46-2,0.3.89; Фонд 46-3,0.3.127; Лист Ф. Глушка від 9 берез. 1969 // Приват. архів *Б. Жеплинського*.

Б. Жеплинський

КОНОНОВА Олена Василівна (12.08.1952, м. Харків) — піаністка, музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1985). Лауреатка муніцип. премії ім. І. Слатіна. Член НСКУ (з 1988). Закін. Харків. ССМШ (1970, кл. фп. І. Українець і В. Горенко), Харків. ін-т мистецтв (1975, кл. фп. *В. Захарченка* і проф. Б. Скловського), асистентуру-стажування при Київ. конс., наук. кер. *А. Рощина* (1982). 1975—81 — викладачка спец. фп. і концертмейстер Харків. муз. уч-ща. Одночасно працювала в Харків. ін-ті мистецтв на кафедрах педагогіки, методики та теорії муз. виконавства. Від 1981 — викладачка, ст. викл. (1983), доцент (1991), з 1988 — зав. кафедри заг. та спеціалізованого фп., з 2003 — декан оркестр. ф-ту. Поміж учнів — лаур. міжн. конкурсів С. Калінін і О. Косарєва. Активно популяризує творчість харків. композиторів, досліджує муз. життя Харківщини. Одна з ініціаторок і прес-директор міжн. фестивалю "С. Рахманінов і українська культура" (Харків, з 1999) і Міжн. конкурсу вокалістів ім. І. Алчевського (Харків, Алчевськ, з 1999). Член правління Харків. організації НСКУ (з 1999).

О. Кононова

Літ. тв.: канд. дис. "Піаністична культура Харкова останньої третини XIX — поч. XX ст." (наук. кер. *М. Гордійчук*. К., 1985); В. Я. Подгорний: творчий портрет. — К., 1992 (у співавт. з *О. Назаренком*); Музична культура Харкова кінця XVIII — поч. XX ст. — Х., 2004; понад 100 статей у наук. зб-ках "Укр. муз-во", "Укр. муз. спадщина", фахових виданнях, ж. "Музика", "СМ.", "Березіль", газетах.

Літ: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006.

І. Сікорська

КОНОПЛЬОВА Євгенія Олексіївна [19.11.(2.12) 1917, м. Харків — 10.03.2001, там само] — хор. диригент, педагог. З. д. м. України (1970). Закін. Харків. конс. (1945, кл. *З. Заграничного*). В 1942 — хормейстер Саратов. т-ру опери та балету, 1943—50 — директор і хормейстер, 1950—52 — худ. керівник Харків. держ. укр. хор. капели (в репертуарі: "Вечорниці" *П. Ніщинського*, "Шевченкові" *К. Стеценка*, "Хустина" *Л. Ревуцького*, "На полі Куликовому" Ю. Шапоріна, "Про Батьківщину" О. Арутюняна). 1952—85 — гол. хормейстер Харків. т-ру опери та балету. Як хормейстер брала участь у постановках понад 50 оперн. вистав, серед них світові прем'єри опер "Маскарад" О. Артамонова (1957), "Буковинці" *М. Кармінського* (1957), "Назар Стодоля" *К. Данькевича* (1960), "Павло Корчагін" *Н. Южновської* (1961), "Лейтенант Шмідт" *Б. Яровинського* (1970), "Пам'ятай мене" *В. Губаренка* (1980), "Маївка" *Д. Клебанова* (1981), перше виконання в кол. СРСР опери *А. Дворжака* "Русалка" (1954).

Є. Коноплькова

1943–66 — викладачка Харків. муз. уч-ща, 1943–49 — конс., з 1960 до кінця життя — Харків. ін-ту культури (1970 — доцент, 1982 — професор).

Літ. тв.: Страницы из музыкальной жизни Харькова / Предисл. *М. Манойло*. — К., 1990; Композитор и хоровой дирижер Г. М. Давидовский // СМ. — 1976. — № 6; Композитор і диригент [про З. Заграничного] // Музика. — 1980. — № 5; Різногранна сила таланту [до 60-річчя з дня народження Є. Червонюка] // Прапор. — 1984. — № 6; З плеяди хормейстерів [про хормейстерів Харків. опери] //Музика. — 1985. — № 5.

Літ.: Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского 1917–1992. — Х., 1992; *Манойло Н.* [Б. н.] // Музика. — 1985. — № 5; *Шуманова Н.* Слово про вчителя // Там само — 2000. — № 1–3.

І. Гамкало

А. Конотоп

КОНОТОП Анатолій Вікторович (28.08.1937, м. Харків) — музикознавець, педагог. Доктор мист-ва (1996). Професор (1997). З. д. м. РФ (2002). 1961 закін. Львів. конс. як музикознавець (кл. *Р. Сімовича*) та органіст (кл. *В. Бакеєвої*), 1974 — аспірантуру (наук. кер. *В. Протопопов*; наук. консультант — *М. Бражников*), 1985 — докторантуру при Моск. конс. 1961–64 — викладач Львів. ССМШ і органіст Львів. т-ру опери та балету. 1964–70 — директор Черкас. муз. уч-ща, водночас — викладач муз.-теор. дисциплін. 1970–75 — викладач Київ. конс. 1975–85 — доцент Львів. конс. 1985–2004 — пров. наук. спец. сектору Давньорус. мистецтва Ін-ту мист-ва Мін-ва культури Росії.

Досліджував проблеми, пов'язані з розвитком сх.-слов'ян. церк. співу 16–17 ст.: у 1970-х — *Ірмологіон* зах.-білор. Супрасльського монастиря (1596–1601) і проблеми транспозиції ("мутації") церк. мелодій у ранній формі *київської нотації*, спорідненості супрасльського й *київського наспівів* (реконструкція — відновлення 2-голос. звучання з протягненим нижнім голосом-*ісоном* значної частини піснеспівів Супрасля дозволила К. увести їх до сучас. хор. практики); *демественний спів* 16–17 ст. У 1990-х К. здійснив точні розшифровки (без транспозиції партій) і довів яскраво виражену дисонантність вертикалей у цьому виді співу, а також його зв'язок із фактурою нар. обряд. пісень. Відкриття факту виконання великого корпусу "строчно"-демественних співів 16–17 ст. з ісоном (що позначався у безлінійних рукописах знаком Э) дозволило К. переглянути шляхи розвитку сх.-слов'ян. монодійного мистецтва й пов'язати його з багатоголоссям як основою еволюції профес. музики. Результати праць К. мають значення для майбутніх порівняльних досліджень сх.-слов'ян. (рос. і укр.-білор.) традицій строчного співу й демества 16 ст.

Постійно приділяє увагу дешифровці, реконструкції й обробкам наспівів із монастир. рукописів 16–17 ст. (Супрасльський, Кирило-Білозерський, Соловецький, новгород. Николо-В'яжищський, москов. Новоспаський, Антонієво-Сійський монастирі). Автор викладу канонічних текстів за взірцями ("на подобен") традиц. мелод. моделей (див. CD "Песнопения святым царственным мученикам: На материале мелодических строк Супрасльского ирмология". — АК-05. — М., 2000). Як наук. консультант співпрацює з багатьма хорами (здебільшого з Москви й моск. земель), що відроджують розшифрований ним репертуар у церк. і конц. практиці (чол. хор Синодальної резиденції Святішого Патріарха, хор видавничого відділу Моск. патріархату; хори Данилова монастиря й Троїце-Сергієвої лаври, Чол. хор храму Різдва Пресвятої Богородиці у Крилатському; хор сестер Св.-Троїцького Ново-Голутвина монастиря; хор хлопчиків і чол. хор Академії хор. мистецтва; Дитячий хор Великого т-ру; ансамбль духовної музики "Сирин").

Від 1990-х за ініціативи К. було видано серію аудіозаписів церк. 1-голосся й багатоголосся "Співацькі святині Русі 16–17 ст." (з дотриманням автор. і видавн. прав К. у більшості видань), здійснювалися на виїзді до храмів, що зберегли автент. акустичні умови 16–17 ст.; напр., запис співів Супрасля відбувався у церквах Покрова Богородиці с. Черкізово й пророка Ілії у с. Лемешово (обидві — Моск. обл.); свт. Миколая у польс. м. Бяловєж, Різдва Пресв. Богородиці у Крилатському, Троїцькому соборі Данилова монастиря Москви. Створена К. аудіотека засвідчує процес сучас. відродження давніх наспівів у хор. мистецтві Росії. Наспіви, реконструйовані К., звучали також у гастрольних поїздках колективів до більшості європ. країн, Австралії, Японії, США, а за участі К. як автора лекцій-бесід — у Росії, в Україні, Сербії, Македонії, Польщі. Постійний учасник Міжн. конгресів і конференцій з проблем старовин. музики й церк. співу (Росія, Болгарія, Вірменія, Грузія, Данія, Македонія, Польща, Україна).

Дискогр.: "Церковное многоголосие России XVI–XVII веков". — М., 1994. — АК-01; "Рождество Христово: Монастырские распевы XVI–XVII веков". — М., 1997. — АК-02; "Распевы Супрасльского монастыря XVI века (мужской хор "Древнерусский распев", регент *А. Гринденко*). — М., 1997. — АК-03; "Антифоны Великой Пятницы: Демественное пение Супрасльского монастыря XVI века". — М., 2000. — АК-04; "Литургия Иоанна Златоуста знаменного распева по рукописям Супрасльской Лавры XVI–XVII в.". — М., 2002. — АК-06; "Господские праздники знаменного распева XVI века (по рукописи Ирмология Московского Новоспасского мужского монастыря)". — М., 2002. — АК-07; "Прииди, Свет Истинный: Божественные гимны преподобного Симеона Нового Богослова (X–XI в., Византия)". — АК-08. — М., 2002; "Партесное многоголосие XVII века (по рукописи Новгородского Николо-Вяжищского монастыря)". — М., 2002. — АК-09; "Праздники Пресвятой Богородицы: Распевы Супрасльского монастыря XVI века". — М., 2003. — АК-10; "Неделя Святой Троицы: Распевы Супрасльской лавры XVI века". — М., 2005. — АК-11; "Канон о распятии Господни и на плач Пресвятыя Богородицы" (по певческим рукописям конца XVI–XVII веков)". — М., 2006. — АК-12; "Великий полиелей Мултанский: По рукописному Ирмологиону XVI в. Супрасльской лавры". Хор сестер Ново-Тихвинского женского монастыря / Дешифровка текста: *А. Конотоп*, *Е. Шевчук*. — Екатеринбург, 2007; "Воспою милосердие Твое: Знаменное трехголосие XVII века". — М., 2007. — АК-14; "Распевы Супрасльского монастыря XVI века:

Литургия Иоанна Златоуста, Праздники Пресвятой Богородицы, Рождество Христово, Антифоны Великой Пятницы, Неделя Святой Троицы. — М., 2006. — АК-13 (Формат МР-3).

Літ. тв.: канд. дис. "Супрасльский ирмологион 1598—1601 гг. и теория транспозиции знаменного распева (на материале певческих нотолинейных рукописей XVII в.") (М., 1974); докт. дисс. "Русское строчное многоголосие XV—XVII веков: Текстология, стиль, культурный контекст" (Ин-т т-ра, музыки и кинематографии, С.Пб., 1995); М., 2005 [монография]; Супрасльский ирмологион // СМ. — 1972. — № 2; К вопросу расшифровки певческих нотолинейных памятников XVII в. // Там само. — 1973. — № 7; Проникая в тайны древнерусского распева // Там само. — 1973. — № 9; Древнейший памятник украинского нотолинейного письма — Супрасльский ирмологион 1598—1601 гг. // Памятники культуры: Новые открытия. 1974. — М., 1975; Супрасльский ирмологий 1638—1639 гг. // Там само. 1980. — Ленинград, 1981; О некоторых принципах прочтения русских нотолинейных рукописей XVI—XVII вв. // Теоретические наблюдения над историей музыки. — М., 1978; О "странных голосах" дво-знаменного музыкально-теоретического руководства конца XVII в. // Проблемы истории и теории древнерусской музыки. — Ленинград, 1979; Особенности атрибутации болгарского и других роспевов в практике украинского певческого искусства XVI—XVII вв. // Първи международен конгрес по българистика. — София. 1981. Доклади. Симпозиум "Болгарский роспев". — 1982; Структура супрасльского ирмологиона 1598—1601 гг. — древнейшего памятника украинского нотолинейного письма // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1975. — Vol. 4: Acta scientifica; Об одном музыкально-палеографическом признаке "царского" ирмология 1680 г. // Там само. — 1978. — Vol. 5; К проблеме происхождения и исполнительского воспроизведения строчного пения // Там само. — 1982. — Vol. 6; Строчное пение в контексте Чиновников русской церкви XVII в. // Там само. — 1985. — Vol. 7: Acta scientifica; Новый памятник русской музыкально-теоретической мысли XVIII в. // Там само. — 1986. — Vol. IV. — № 2: Folia musica; Музыкально-палеографические особенности киевской нотации (на материале одноголосных рукописей XVI—XVII вв.) // Там само; "Мусикия" Коренева о звуковысотной организации и стилевой ориентации строчного многоголосия XVII в. // Там само. — 1988. — Vol. 8; Реформа русского церковно-певческого искусства и феномен "строчных" партитур (на материале певческих рукописей XV — нач. XVIII веков) // Старинная музыка и современность. — Шауляй, 1983; Особенности инверсирования гетерофонии народнопесенного склада в русском церковном пении XVII в. // Там само, 1987; Вологодские певческие строки // Памятники культуры: Новые открытия. 1985. — М., 1987; Болгарский распев в невменных партитурах XVII в. // Второй междунар. конгресс по болгаристике: Доклады. — София, 1986. — Т. 17: Театр и кино. Музика. — София, 1987; "Волынка" в храме, или загадка знака Э // РМГ. — 1989. — № 11; Некоторые особенности строчного пения и его связи с народным многоголосием // Традиции и перспективы изучения музыкального фольклора народов СССР. — М., 1989; Новое толкование путно-демественного знака "Э" (к проблеме сохранения и распространения византийской певческой традиции на Руси) // Старинная музыка в контексте современной культуры: Проблемы интерпретации и источниковедения. — М., 1989; Демественное пение — ранняя форма церковного многоголосия (на материале певческих рукописей XV—XVII вв.) // Отечественная культура XX века и духовная музыка. — Ростов-на-Дону, 1990; Некоторые особенности развитых форм демественного многоголосия XVII века в его связях с фольклорным песнетворчеством // Там само; Церковное пение по хирономии с исоном на Руси в X—XVI вв. // XVIII Междунар. конгресс византинистов. — М., 1991; Мусоргский и древнерусская певческая традиция // Муз. академия. — 1993. — № 1 (співавт. з *Г. Головинським*); Из истории монастырских роспевов Древней Руси // Там само. — 1995. — № 3; Значение нотолинейных рукописей для понимания древнерусского строчного пения // Там само. — 1995. — № 5; Литургическое многоголосие в богослужебной практике и идейной полемике XVII в. // Восточнохристианский храм: Литургия и искусство. — С.Пб., 1994; Монодийный генезис строчного пения XV—XVII вв. // Православна монодія: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 15; Херувимская песня Царегородского распева XVI в. // Муз. академия. — 2003. — № 1; Супрасльский Ирмологий 1598—1601 гг., его судьба и историческое значение // Z dziejow monasteru Suprasiskiego. — Suprasl; Bialystok, 2005.

Ол. Шевчук

КОНОФОСЬКИЙ Ришард Йосипович (11.06.1943, м. Стрий Львів. обл.) — саксофоніст (тенор, сопрано), кларнетист, кер. ансамблю, педагог. Закін. Дрогоб. муз. уч-ще (1972, кл. кларнета). Дебютував 1966 в естр. орк. Стрийського БК. 1970—72 — кер. танц. ансамблю в Моршині (Львів. обл.), 1973—74 — саксофоніст Сочинського об'єднання муз. ансамблів. 1974—76 — викладач кл. кларнета ДМШ у Сколе (Львів. обл.). 1976—79 — артист естр. Гроднен. філармонії (Білорусь). 1980 — керівник естр. анс. Львів. з-ду ювелірних виробів. 1981—83 — артист Львів. об'єднання естр. анс., 1983—84, 1990—91 — Львів. т-ру-студії "Фестиваль". 1984—90 — грав у естр. оркестрі Центр. парку культури і відпочинку ім. Б. Хмельницького п/к О. Абахматова, 1991—92 — кер. анс. "Мандри" Львів. естр.-конц. об'єднання "Творчість". Брав участь у Львів. фестивалях "Кришталевий Лев" зі своїм анс. "Експромт" (1988) та в дуеті з піаністом *Т. Бартошевським* (1988, 1989), "Джаз над Волгою" (Ярославль, 1970-і).

В. Симоненко

КОНОЩЕНКО (справж. прізв. — Грабенко, псевд. — Лопух) Андрій Михайлович [1(14).10.1857, с. Обознівка Єлисаветградського пов. Херсон. губ., тепер Кіровогр. р-ну Кіровогр. обл. — 30.06. 1932, м. Київ] — фольклорист-аматор, педагог, статистик. З кріпаків. Навч. у сільс. школі, там вивчив нотну грамоту, співав у шкільному церк. хорі, самотужки навч. гри на скр. і *басолі*. Від 1870 — стипендіат реального уч-ща в Єлисаветграді. Навч. у Петерб. гірничому ін-ті (1877—79). Через хворобу не закін., повернувся додому й витримав іспит на звання сільськ. вчителя. Від 1880 — учитель Обознів. земської школи, 1880—84 —організатор і вчитель початк. школи в с. Рівне Єлисаветгр. пов., з

А. Конощенко

Титульна сторінка видання "Українські пісні з нотами" А. Конощенка

Титульна сторінка видання Українські пісні з нотами" А. Конощенка

1884 — помічник статистика Херсон. губ. земства. За "українофільство" потрапив під "гласний надзор", 1887 був звільнений із посади. Від 1889 — діловод, з 1890 — секретар губ. земської управи. Був добре знайомий з *І. Карпенко-Карим, М. Садовським.* 1927 був обраний членом Етногр. комісії АН УРСР.

Перші записи укр. нар. пісень зробив 1876 — від шкільних товаришів, матері та старшої сестри. 1880 познайомився з *М. Лисенком*, спілкувався з ним із питань методики збирання й запису нар. пісень, був одним із його "адресатів", надсилав свої фольк. записи. Збирав нар. пісні на Херсонщині, Миколаївщині, Полтавщині, Волині, в Таврії (усього записав понад 400, за ін. відомостями — бл. 1000 зразків).

1921–22 у Херсоні робив спроби гармонізації зібраних пісень п/к муз. освіченого Ю. Вілковіра (50 *історичних, родинних, чумацьких, рекрутських* тощо, розбитих на десятки, 10 *веснянок*, 11 *колядок*, 4 *щедрівки* у супр. фп., подекуди розкладених для дит., чол., жін., мішаного хорів). Автор статей на економ. і статист. теми, розвідки про школи на Херсонщині (газ. "Рада", 1908), вірша "В невеселую годину" (ж. "Степ", 1886) тощо.

Літ. тв.: Украинськи писньи. З нотами / Зибравъ *А. Конощенко.* — О., 1900 [101 зразок]; Українські пісні з нотами / Зібрав *А. Конощенко*: [Перша сотня]. — О., 1909. — Вип. 2; Друга сотня. — О., 1909 — Вип. 3; Третя сотня. — К., 1906; Четверта сотня (1908, ненадрук.).

Літ.: *Чернявський М.* Конощенко Андрій // Музика. — 1925. — № 3; *Єфремова Л., Сікорська І.* Лист А. Грабенка до М. Лисенка // НТЕ. — 1990. — № 2.

І. Сікорська

КОНСЕРВАТОРІЯ (*італ.* conservatorio — прихисток, притулок, від *лат.* conservare — зберігати, охороняти). Традиційна у багатьох країнах назва спец. муз. шкіл переважно середнього чи вищого рівня підготовки. Спочатку консерваторіями називали в Італії притулки для бідних дітей дітей-сиріт. У цих закладах дітей навчали різних ремесел, особливо музики. Від 17 ст. інстр. музика і спів стали основною професією, якої набували вихованці К. Першою К. була засн. 1537 "Conservatorio S. Maria di Loreto" в Неаполі. Упродовж 16 ст. було відкрито ще декілька К. у Неаполі й Венеції. Протягом 17–19 ст. було відкрито ряд навч. закладів у різних країнах (Рим, Париж, Стокгольм, Болонья, Відень, Берлін, Лондон, Будапешт, Лейпціг, С.-Петербург, Москва та ін.), що мали різні назви — К., академія, ліцей, вища школа музики, муз. інститут, коледж тощо. З поч. 20 ст. більшість спец. муз. шкіл, що дають вищу муз. освіту, мають назву К., академія, вища школа, коледж, рідше — муз. інститут. У більшості країн К. готують лише музикантів-виконавців, педагогів вик. дисциплін, *композиторів*, натомість музикознавці здобувають освіту в ун-тах. Незважаючи на різні нац. системи освіти й методики в усіх К. проводяться заняття зі спец. дисциплін, історії музики та муз.-теор. предметів (див. *Музикознавство*).

В Україні перші К. було створено у Львові (1854) як інституцію Галиц. муз. тов-ва, а також у Києві й Одесі (1913) на базі уч-щ *ІРМТ*, шкіл Рос. муз. тов-ва. У ході визвольних змагань статусу вищого мист. навч. закладу набув також Муз. ін-т М. Лисенка в Києві. Фактично вищу муз. освіту давали також Львів. муз. ін-т А. Нементовської (засн. 1902, з 1931 перейменований на Консерваторію ім. К. Шимановського), Консерваторія Польс. муз. тов-ва (див. *Галицьке музичне товариство*) та *Вищий музичний інститут* (засн. у Львові 1903, з 1912 — ім. М. Лисенка). 1912 *А. Хибінський* заснував у Львів. ун-ті першу на укр. землях кафедру муз-ва (з 1914 — Ін-т історії музики, з 1920 — Ін-т музикології). Ці заклади стали базою для розбудови системи вищої муз. освіти на укр. землях під юрисдикцією (у різні роки) УНР, УРСР, Польс. Республіки. Консерваторії функціонували також у Львові й Києві в часи нім. окупації 1941–44.

Держ. К., що функціонували під різними назвами в найбільших культурних центрах України за часів кол. СРСР (Київ, Львів, Одеса, Харків, Донецьк), склали після 1991 базову систему вищої муз. освіти незалежної України. Вищу освіту з деяких спеціальностей муз. мистецтва дають також ін-ти (ун-ти) культури та Київ. нац. ун-т культури і мистецтв (*КНУКіМ*). Здобути вищу музикознавчу освіту й набути вищої вик. і комп. майстерності в Україні можна лише у нижчезгаданих закладах консерваторського типу: *Нац. муз. академії ім. П. Чайковського* (Київ), *Львів. нац. муз. академії ім. М. Лисенка, Одес. держ. муз. академії ім. А. Нежданової, Донец. держ. муз. академії ім. С. Прокоф'єва* та *Харків. держ. ун-ті мистецтв ім. І. Котляревського.* 2006 у Дніпропетровську відкрито муніципальну К. (існувала як вищий навч. заклад 1919–24, відновлено як *Дніпроп. конс. ім. М. Глінки*).

Б. Сюта

КОНСТАНТИНІВ Володимир (1904 — після 1950-х, м. Нью-Йорк, США) — балетмейстер. Від 1923 — танцівник Київ. опери, з 1925 — соліст балету. 1936–42 — балетмейстер і соліст Харків. опери. Від 1944 в еміграції. Від 1950 — викладач школи танців у Нью-Йорку.

Б. Сюта

КОНТЕССІНІ — (19 ст.) художник. У 1840-х — театр. декоратор у Харкові. Роботи відзначалися оригінальністю задуму й виконання, яскравими ефектами. Був автором декорацій до опери *О. Верстовського* "Пан Твардовський", що неодноразово ставилась на тамтешній сцені. Величну худож. панораму являло його оформлення опери *К. Кавоса* "Ілля-богатир і Соловей-розбійник муромських лісів" — зображення скель, безодні, підземних галерей у дусі схід. казок, гнізда Солов'я-розбійника й чудовиська, яке обіймало велетенськими лапами діючих на сцені персонажів вистави.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *Н. Ч[ерняев].* Очерки из истории оперы в Харькове // Южный край (Харків). — 1884. — 11 дек.

М. Варварцев

КОНТРАБАС [*італ.* contrab(b)asso, *нім.* Kontrabass, *франц.* contrabasse, *англ.* double bass] — найбільший за розміром (довжиною бл. 2-х метрів), найнижчий за звучанням струнно-смичковий муз. інструмент. Існує декілька версій щодо походження: 1) від 3-струн. "раваностронa", існування якого сягає поч. н. е. (схід. коріння — Індія, Іран тощо) — інструмента, що зберігся до сьогодення у мандрівних жерців буддійських монахів (*Б. Столярчук*); 2) з родини віол (Європа, епоха *Відродження*) — багатострунний "лiроне перфетто" зі строєм: *D, E, A, d, g* (звучить октавою нижче написання) (Б. Доброхотов). Контрабасові віоли довгий час існували поруч із інструментами скрипкової родини, але поєднання їх не було органічним за звуковими якостями (лади, багатострунність, що не сприяла відповідній силі звуку) і потребувало змін. К. сучас. типу з'явився в серед. 17 ст. "Перебіжчиком" із віольної родини в скрипкову називає його нім. інструментознавець К. Закс. Винайдення 4-струнного (як і в усіх інструментах скрипкової родини) К. приписується італ. інстр. майстру М. Тодіні, який 1676 увів цей інструмент до римського оркестру: власноруч виготовив прекрасні К.-баси, ліквідував лади і встановив 4-струнний стрій, що зберігся до наших днів, настроюється по квартах: *E, A, d, g* (звучить октавою нижче написання). Від 1750-х К. остаточно витіснив контрабасову віолу й став обов'язковим учасником більшості оркестрів Європи. Від 2-ї пол. 18 ст. розпочався розвиток сольного виконавства. З використанням К. як сольного інструмента пов'язане виникнення нового його типу — 3-струнного з більшою силою звучання. У Франції К. настроювався по квінтах (стрій *віолончелі* без нижнього *до*). В Італії і Вел. Британії зберігся квартовий стрій (4-струнного К. без нижньої струни *мі*), найбільш розповсюджений для 3-струнного К. у 19 ст. На поч. 19 ст. чеські музиканти створили нові методи гри на К., що дозволили використовувати той самий 4-струнний тип інструмента як для оркестрового, так і для сольного виконавства. Своєрідним відкриттям стало створення нового вдосконаленого різновиду К. 1850 франц. скрипковим майстром Ж. Б. Вільомом, який виготовив велетенський К. висотою в 4 метри й назвав його "октобас". Взагалі виготовленням К. займалися скрипкові інстр. майстри, з-поміж яких — Ґ. да Сало (1540—1609), Д. Маджині (1580—1651), А. Страдиварі (1644—1737), К. Тесторе (1660—1720), Ґ. Ґальяно (1720—75), Ф. Руджері (1670—1714), Л. Ґваданьїні (1695—1745), Д. Ментаньяно (1690—1750), М. Клетца (1656—1743), Ж. Вільом (1798—1875), В. Тарра (1805—91), Л. Отто (1821—87), Ф. Лотта (1775—53), представники родин Аматі, Гранчино, Ґварнері, Архузен. Інструменти цих майстрів унікальні й залишаються неперевершеними за якістю й тембром. Працівники Моск. комбінату з виробництва муз. інструментів Ю. Яковлєв, Б. Ремизов, Д. Демченко та В. Сєров розробили новий промисловий зразок — 5-струнний К. і отримали на нього автор. свідоцтво. В наш час для розширення діапазону й видобування допоміжних нижніх звуків використовуються або клапанний механізм, що "продовжує" нижню струну, або 5-струнні інструменти. К. використовується як в акад. (оркестрове, ансамблеве, сольне вик-во), так і в фольк. та джаз. *виконавстві*. При сольному виконанні та в ансамблі на К. грають, як правило, стоячи, а в оркестрі — сидячи на спец. високих стільцях або табуретах. Від серед. 20 ст. К. зазвичай оснащується металевими струнами. З особливостями смичка пов'язані різновиди вик. шкіл на К.: французька (використовується смичок із низькою колодкою) й німецька (з високою колодкою). Для сольного К. писали твори Й. Гайдн, Ф. Гофмайстер, І. Шпергер, К. Діттерсдорф, В. Піхль, Я. Ваньхаль; сучас. композитори — П. Гіндеміт, Е. Тубін, Л. Вальцель, Х. Генце, С. Парадовський, *Р. Глієр, Ю. Левітін, А. Богатирьов*, К. Іванов та ін. Кам. твори за участі К. створено В. А. Моцартом, *Л. Бетховеном*, Й. Гуммелем, *Ф. Шубертом*, Дж. Россіні, *М. Глінкою, С. Прокоф'євим*, Г. Уствольською, С. Губайдуліною та ін.

Поміж солістів-контрабасистів (як правило, вони також є авторами творів для К.) — Д. Драгонетті, Дж. Боттезіні (Італія); Е. Нанні (Франція); Е. Маденський (Австрія); І. Прюннер (Румунія); Ґ. Ґалліньяні (Італія); С. Кусевицький (Росія); Г. Карр (США); в кол. СРСР — І. Гертович, Р. Азархін, О. Шило; Ю. Голубєв (Росія); І. Квач, Д. Зюзькін (Україна) та ін.

Вел. внесок у розвиток педагогіки й методики гри на К. зроблено Дж. Боттезіні, В. Гаузе, І. Ґраб'є, Ф. Симандлем, Ф. Черні, Е. Нанні, Л. Монтаґом, О. Мілушкіним, В. Хоменком, Б. Доброхотовим, Л. Раковим.

Укр. К.-басове мистецтво своїм становленням завдячує чес. музикантам *Ф. (Б.) Воячеку* (жив і працював в Україні з 1883) і *О. Шперглю* (з 1919). За роки праці в Київ. конс. вони виховали багатьох відомих у майбутньому контрабасистів, поміж яких — Л. Ніколаєв, брати *А.* й В. *Людмиліни*, В. Приємський, М. Смртка, брати *С.* і *Б. Шапіро* (учні Ф. (Б.) Воячека); Л. Білошицький, І. Згуровець, А. Зільпер, Є. Калінін, Я. Мартинов, Д. Мошкович, Я. Погребинський, П. Галіос, *Б. Сойка* (учні О. Шпергля). Б. Сойці (онуку Шпергля) останній передав 1949 клас К., який Б. Сойка очолював бл. 60-и років і створив сучас. укр. контрабасову школу. Учні його класу — високопрофесійні виконавці, лауреати всесоюз. і нац. конкурсів — В. Рябокінь, І. Квач, С. Решетилов, І. Ру; відомі контрабасисти А. Апальков, В. Василенко, В. Волошин, С. Горба, М. Закреницький, О. Мельник, Ю. Черніцов, *Є. Мілка*, Д. Зюзькін, С. Білоусов та ін., які успішно працюють як виконавці (концертмейстери симф. оркестрів, ансамблісти, солісти) та викладачі класу К. консерваторій та ін. муз.-навч. закладів країни. Вагому роль у процесі становлення укр. школи К. відіграв *С. Херсонський* — вик-ць і викладач 3-х консерваторій (Одес., Київ., Мінськ.). Поміж його учнів — *Ф. Козик, В. Бєляков, В. Єремєєв*. У Харкові першими викладачами кл. К. були альтист Ф. Кучера (чес. школа), К. Брінкбок (Амстердам, нідерл.

Контрабас

Глечик із зображенням контрабасиста

школа). Продовжили їхню справу О. Резінкін та І. Углицький, пізніше — В. Герасичкін, Г. і А. Грабовські. Одес. школу К. очолював Ю. Мироненко, спадкоємцем якого у пед. праці є В. Чекалюк, поміж учнів якого — лауреат міжн. конкурсу В. Гречуха. Контрабасові класи Львів. конс. очолювали *Н. Горницький* (1939—69), О. Щеглов — учень С. Херсонського й Н. Горницького (з 1963), О. Лучанок — учень О. Щеглова (з 1981). У Донецьку викладали й займалися виконавством на К. П. Давидов, В. Стариков (учень П. Давидова), В. Криворучко, Л. Буряк, О. Горенштейн (учень В. Криворучка), Є. Мілка.

Співпраця з комп. школою України сприяла поповненню сольного репертуару контрабасистів оригінальними творами, поміж яких — *концерти* для К. з орк. *Й. Ельгісера* (1-й в Україні, 1968), *Г. Глазачова, П. Зіброва, В. Ільїна, Я. Лапинського Г. Ляшенка*, Є. Мілки (№ 1, № 2 — для хору, вібрафона й к.-баса "Хисткі піски", сл. Ж. Превера, обидва — 1979), конц. п'єси та ін. твори *В. Кирейка, А. Коломійця, В. Гомоляки* та ін. У доробку укр. композиторів для К. — кам. твори: сонати й дуети для К. з фп. (*Я. Верещагін*, П. Зібров, *Ю. Іщенко, О. Пушкаренко, С. Шустов*), тріо та ін. твори для нетипових інстр. складів (*З. Алмаші, В. Бедрицька, Л. Грабовський, А. Загайкевич*, П. Зібров, *Є. Іршаї, С. Колобков, О. Криволап, Л. Юріна*). Високий професіоналізм, майстерність найкращих представників контрабасового вик. мистецтва України робить укр. контрабасову школу відомою в Європі.

Літ.: *Доброхотов Б.* Контрабас. История и методика: Уч. пособие. — М., 1974; *Раков Л.* Отечественное контрабасовое искусство XX века 20—80-е годы. — М., 1993; *Сумарокова В.* История классов виолончели и контрабаса Киевской консерватории в контексте европейского исполнительского искусства // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1996; *Її ж.* Київська струнно-смичкова школа в контексті європейського виконавського мистецтва (віолончель, контрабас) // Наук. вісник НМАУ: Муз. виконавство. — К., 1999. — Вип. 1.

В. Сумарокова

КОНТРАЛЬТО — низький жін. співочий голос. Найбільш характерні й виразні у діапазоні — грудний і частково середній регістри: *фа—соль—ля*[1]. Верхні звуки діапазону (*сі*[2]— *мі*[2], *фа*[2]) інколи звучать досить різко. Тембр голосу зазвичай густий, соковитий.

У світ. оперній практиці партії ліричних героїв-юнаків, написані для К. (Керубіно у "Весіллі Фігаро" В. А. Моцарта, Зібель у "Фаусті" Ш. Ґуно) почали з'являтись у 19 ст. Ймовірно, ця практика була продовженням традиції доручення таких партії співакам-кастратам, після того, як останні перестали використовуватися в оперних виставах. Нового змісту використання К. набуло в операх рос. композиторів, де такі партії писались як для втілення образів хлопчиків і юнаків (Ваня в "Житті за царя", Ратмір у "Руслані й Людмилі" *М. Глінки*), так і жінок (Кончаківна у "Князі Ігорі" *О. Бородіна*, Ольга у "Євгенії Онєгіні" *П. Чайковського*). Поміж відом. оперних співачок К. кін. 19 — 1-ї пол. 20 ст., чия вик. діяльність була пов'язана з Україною, — *В. Байкова, Д. Леонова, Є. Ліньова, Л. Звягіна, К. Ковелькова, Г. Нікітіна, Є. Рафалович, Б. Златогорова.* Крім оперних партій, ці співачки уславились як вик-ці в концертах укр. нар. пісень.

В укр. оперному репертуарі партії, написані для К., практично не зустрічаються. Поміж сучас. оперн. вик-ць слід відзначити *Т. Бобошко* й *В. Кочур*, які, маючи голос *меццо-сопрано*, успішно виконують і партії, написані для К. Більшого поширення звучання низького жін. голосу набуло в нар. і естр. виконавстві. Поміж співачок, голос яких можна класифікувати як К., — солістки й вихованки нар. хор. колективів *О. Войнова-Павловська, Р. Кириченко, В. Купріна, Н. Цюпа*, учасниця тріо "*Золоті ключі*" *М. Миколайчук*. Поміж творів укр. композиторів, написаних для К. — Концертино для сопрано, К. та кам. орк. *В. Зюзіна* (1980); "Пісні життя" для К. й струн. орк. *Г. Кулеші* (1985).

О. Летичевська

КОНТРАПУНКТ — див. *Поліфонія*.

КОНТРАТЕНОР — 1. У зах.-європ. музиці 14—15 ст. — поліфон. голос, що рухається в тому самому діапазоні, що й *тенор*. Вперше зустрічається у творі Ф. де Вітрі. В серед. 15 ст. (твори Й. Окегема, Я. Обрехта) з'явився К. 2-х типів — contratenor-bassus чи просто bassus (бас) та contratenor altus чи просто altus (альт). 2. Counter-tenor, також альт — чоловічий альтовий голос, що використовувався в церк. музиці 16—17 ст., а також в оперних виставах. Ним співали чоловіки, які використовували фальцет, або співаки-кастрати. Діапазон *ля* — *мі*[2], *фа*[2], основу діапазону становить грудний регістр. Відомі сучас. укр. виконавці-К. — І. Іщак,

В. Сліпак (контратенор)

О. Рябець, В. Сліпак, В. Мітряєв (соліст *Чол. капели ім. Л. Ревуцького*).

У сучас. виконанні опери "Алкід" *Д. Бортнянського* (дириг. *А. Шароєв*) брав участь К. — Е. Курмангалієв.

Поміж укр. композиторів для К. писали твори *О. Козаренко* — "П'єро мертвопетлює". Кантата для К. й інстр. анс. (1994); *В. Польова* — "Antem-II" для К., хору та кам. анс. (1994).

Літ.: *Дувірак Д.* Повернення "Алкіда" // Молода Галичина — 1992. — 26 трав.; *Сікорська І.* Он говорит мужским голосом, а поет женским // Сегодня. — 1999. — 6 февр.

О. Летичевська

"КОНТРАСТИ" — щорічний (проводиться в листоп.) міжн. фестиваль сучас. музики, засн. у Львові 1995 Львів. відд. НСКУ. Ядро музики, що її презентує фестиваль, складають твори т. зв. *Нової музики*, починаючи від клас. *авангарду* кін. 1940–50-х до найновіших композицій останніх років.

"К." на сьогодні — єдиний в Україні учасник Міжн. конференції промоутерів Нової музики. Концепція фестивалю ґрунтується на прагненні представити сучас. укр. музику в контексті світової. Невід'ємною частиною програми є класика 20 ст. — фундамент багатьох подальших новацій. На "К." поруч із відомими композиторами й вик. колективами мають можливість виступити також молоді музиканти. Організатори не обмежуються традиц. конц. формами, представляють електронні композиції, перфоменси, інсталяції, шукають шляхи синтезу музики з живописом, поезією, т-ром. Разом з тим "К." акцентують увагу на клас. формах презентації сучас. музики й прагнуть стимулювати пошук саме в цій сфері.

Провідне місце у програмах фестивалю посідає укр. музика, зокр. твори *В. Сильвестрова, Є. Станковича, М. Скорика, Ю. Ланюка, О. Щетинського*. Відбуваються виступи укр. колективів і солістів, які спеціалізуються на виконанні сучас. музики (напр., анс. *"Кластер"*, піаністи *Є. Громов, Й. Ермінь*) або регулярно до неї звертаються (анс. *"Київські солісти"*, оркестр *"Віртуози Львова"*).

Водночас львів. публіка отримує можливість ознайомитись із світ. муз. надбаннями: на "К." широко представлені провідні сучас. автори О. Мессіан, К. Пендерецький, Т. Такеміцу, В. Лютославський, Дж. Крамб, Л. Беріо, Д. Куртаг, Г. Голлігер, Е. Денисов, Д. Лігеті, А. Нургайм та багато ін. За понад 10 років існування "К." представив широку панораму явищ сучас. акад. музики. Поміж найвагоміших проектів фестивалю — укр. прем'єри "Польського Реквієму" й "Кредо" К. Пендерецького п/к автора, концерти нім. Ансамблю Решерш і Антон-Веберн-Хору, гастролі Моск. ансамблю сучасної музики. Запам'яталися сольні програми британ. тромбоніста Б. Веба, швейцар. флейтиста Г. Бальмера, франц. саксофоніста М. Сіффера, рос. піаніста Ю. Полубєлова та багато ін. У фестивалі брали участь композитори з різних країн світу: К. Пендерецький і *А. Нікодемович* із Польщі, П. Покорни з Чехії, *Д. Капирін* і Ю. Каспаров із Росії, Е. Бемфорд із Вел. Британії, Д. К. Таккані з Італії, Е. Жюстель із Франції, Ю. Шейкід з Ізраїлю, М. Мет'юз з Канади та багато ін. Фестиваль *"К."* отримав високу оцінку в присутніх заруб. і укр. муз. критиків, схвальні відгуки у пресі, в т. ч. і міжнародній, має вел. громад. резонанс.

Титульна сторінка буклету фестивалю "Контрасти" (1996)

Літ.: *Мельник Л.* Світло і тіні "Контрастів" // Музика. — 1998. — № 1; *Її ж.* На межі епох // Там само. — 2001. — № 1–2; *Її ж.* Десять днів, які потрясли Львів // Укр. форум. — № 37–38; *Її ж.* Осінні марафони "Контрастів" // Там само. — 2000. — № 38–39; *Архипчук Г., Давиденко В.* "Контрасти" // Там само. — 1999. — № 1–2; *Кияновська Л.* "Контрасти" // Там само; *Її ж.* Два погляди на лик Христа // За вільну Україну. — 2000. — 31 жовт.; *Самотіна П.* Львівські "Контрасти" — відлуння сучасної музичної культури // Теоретичні та практичні питання культурології. — Запоріжжя, 2000. — Вип. 3; *Акопян Л.* Львовские "Контрасты" // Муз. академия. — 2000. — № 1–2; *Квасневський В.* Осінь "Контрастів" // КіЖ. — 1997. — 26 листоп.; *Черкашина М.* Музыкальная постлюдия уходящего // Зеркало недели. — 1999. — 30 окт.— 1 нояб.; *Її ж.* Контрасти львівської осені // Там само. — 2000. — № 16; *Сюта Б.* "Контрасти" приємно здивували // КіЖ. — 1996. — 4 січ.; *Його ж.* Другі львівські "Контрасти" // Там само. — 1997. — 5 січ.; *Його ж.* Осінні "Контрасти" Львова //Там само. — 2001. — 17 листоп.; *Szwarzman D.* "Kontrasty": 1 Międzynarodowy festywal muzyki współczesnej we Lwowie // Ruch Muzyczny. — 1995. — № 25.

Н. Костюк, Б. Сюта

КОНТРАСТНО-СКЛАДОВА ФОРМА (КСФ.) — форма, 2 або більше частин якої подібні до частин *циклічної форми,* але менш самостійні, виконуються без перерви й за ступенем злиття близькі до 1-частинної. Поняття введено *В. Протопоповим* (1962). Спорідненість із цикл. формами проявляється в контрастному співвідношенні частин, з 1-частинними — відсутність перерв між ними й неможливість їх виконання як самостійних творів. Специфіка формотворчих процесів на рівні цілого (кількості частин та їх образно-композиц. співвідношення) й часткового (будови і змісту кожної частини зокрема) надає таким формам вел. гнучкості, а тому сфера їх застосування вельми широка. Належність форми до контрастно-складових, одночастинних чи циклічних значною мірою визначається

на основі ступеню самостійності й значимості 1-ї частини. КСФ. можуть бути також частиною циклічних форм.

Виникнення КСФ. пов'язане з розвитком у 17 ст. оперних форм (*речитатив-арія*) та *імпровізації* в інстр. музиці: це деякі зразки *токати* й *фуги*, *фантазії* й фуґи, згодом — фантазії як самостійного твору (Фантазія *до мінор* В. А. Моцарта; Фантазія *фа мінор Ф. Шопена*). Значення архітектонічного фактору в цих формах саме у зв'язку з відсутністю стабільних композиц. схем дуже важливе. До таких чинників належить тональний план, інтонац. зв'язки, репризність, елементи рефренності, темат. повторності чи семантична симетричність крайніх розділів. Значну кількість творів, де виявляється КСФ., написано в 2-част. формі за принципом "повільно-швидко" (арія Руслана з 2-ї дії опери "Руслан і Людмила" *М. Глінки*).

Літ.: *Стоянов П.* Контрастно-съставни форми. — София, 1974; *Мазель Л.* Строение музыкальных произведений. — М., 1979; *Никифорова Н.* Драматургические и композиционные основы контрастно-составных форм // Проблемы музыкально анализа XX века. — М., 1983. — Вып. 69; *Протопопов В.* Контрастно-составные музыкальные формы // *Його ж.* Избранные исследования и статьи. — М., 1983.

Н. Костюк

Г. Концевич

КОНЦЕВИЧ Григорій Митрофанович (29.11.1863, м. Катеринодар, тепер Краснодар, РФ — 1941) — хор. диригент, фольклорист, композитор, педагог. Закін. Нижнестеблїівське станичне уч-ще, Кубанську військ. учител. семінарію, 2-річні регент. курси при Петерб. імп. спів. капелі. Працював у Катеринодарі: 1892—1906 — худ. керівник, з 1910 — вчитель співу й фольклорист Військ. співочого хору; з 1906 — муз. педагог і хормейстер різних навч. закладів, зокр. регент. курсів при муз. уч-щі. 1936—37 — худ. керівник зведеного Доно-Кубанського хору, потім — консультант профес. *Кубанського козацького хору*. Невтомний організатор муз. справи на Кубані: 1906 заснував школу для хлопчиків при Військ. спів. хорі, 1910 був у числі ініціаторів відкриття Катеринодар. відділення Рос. хор. тов-ва. Зібрані К. укр. нар. пісні у власному аранжуванні для хору було надрук. 1904—13 у моск. друкарні В. Гроссе 7-а окремими випусками під рубрикою "Репертуар Кубанского войскового певческого хора" (всього 200 пісень). 1911 до 100-річчя Військ. спів. хору підготував зб-ку, куди, крім означених пісень, увійшло також 20 3-голос. зразків пісень лінійних козаків. Вів дослідн. роботу, аналізував жанр. і мелод. особливості нар. кубанських пісень.

Літ. тв.: Чумаки в народных песнях // Известия ОЛИКО. — Екатеринодар, 1913. — Вып. 6; Волынка / Предисл., обр. для вок. мужского квартета б/сопр. — Краснодар, 1927; Дударик / Предисл., обр. для вок. мужского квартета б/сопр. — Краснодар, 1930; Песни кубанских казаков // Красное знамя (Краснодар). — 1937. — 3 марта; Казачий хор в станицах Кубани // Там само. — 21 июля; упор. —Бандурист: 200 малорусских песен: Репертуар Кубанского войскового певческого хора / Собрал *Г. М. Концевич.* — Екатеринодар, 1910; перевид.: Народные песни казаков. Из репертуара Кубанского войскового певческого хора / Сост. *Г. М. Концевич*; Сбор. мат., подготовка к печати *В. Захарченка.* — Краснодар, 2001.

Літ.: *Супрун-Яремко Н.* Українці кубані та їхні пісні. — К., 2005; *Захарченко В.* Слово о Г. М. Концевиче // Проблемы историографии и культурного наследия народов Кубани дореволюционного периода. — Краснодар, 1991; *Його ж.* Слово про Г. М. Концевича // КіЖ. — 2003. — 31 груд.; *Еременко С.* Предан песне [Деятельность Г. М. Концевича в досоветский период] // Кубань: проблемы культуры и информатизации. — Краснодар, 2000. — № 1 (16).

О. Летичевська

КОНЦЕВИЧ Михайло (Максим?) Прохорович (18 ст.) — диригент, композитор, педагог. У 1770-х був придв. уставником. Від 1773 — викладач музики Харків. колегіуму й диригент оркестру, пізніше — Казенного уч-ща, готував хлопчиків-співаків для *Придв. спів. капели* у Петербурзі. Від 1787 — диригент у харків. т-рах. Відомий виступ як диригента хору й оркестру перед Катериною II під час її зупинки в Харкові (1787). Автор числ. духовних концертів (зокр. "На тя, Господи"), романсів та ін. творів, що виконувались у різних містах України й Росії, зокр. кантати "Гремущу арфу взяв в десницю" (1787).

Літ.: *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики, Вінніпег, 1973; *Іванов В.* Співацька освіта в Україні X—XVIII ст. — К., 1992; *Боровик М.* Хоровий концерт і його творці // ІУМ. — 1989. — Т. 1; *Іванов В, Шеффер Т.* Музична освіта // Там само.

Б. Сюта

КОНЦЕВИЧ Олександр (30.06.1824, м. Львів — 2.10.1894, там само) — оперний співак (бас-баритон), драм. актор. Закін. Львів. духовну семінарію, де здобув і вок. освіту. Удосконалювався у приват. педагогів у Львові. 1857—65, 1870—71, 1872—90 — соліст Львів. (польс.) опери, 1892—94 — Руського нар. т-ру у Львові. Гастролював у Любліні (1867), Кракові (1875, 1884, 1886—90), Варшаві (1878). Виступав також у концертах, де виконував твори *С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, М. Вербицького, І. Лаврівського, Д. Бонковського* та ін.

Партії: Карась (Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Пацюк, Кабиця ("Різдвяна ніч", "Чорноморці" М. Лисенка), Януш ("Галька" С. Монюшка), Куно ("Вільний стрілець" К. М. Вебера), Бартоло, Гесслер ("Севільський цирульник", "Вільгельм Телль" Дж. Россіні), Великий інквизитор ("Дон Карлос" Дж. Верді); Чопорій ("Підгоряни" М. Вербицького), Янош ("Янош Іштенгазі" С. Воробкевича), Гомонай ("Циганський барон" Й. Штрауса).

Літ.: *Паламарчук О.* Музичні вистави львівських театрів (1776—2001). — Л., 2007.

І. Лисенко

КОНЦЕНТРИЧНА ФОРМА (КФ.) — багаточастинна дзеркально-симетрична форма із поступально-інверсійною послідовністю частин і подвійним (або й потрійним) темат. обрамленням композиц. центру. Центр. частина форми є віссю дзеркальної симетрії, за якою частини, що їй

передують, слідують у зворотному порядку, із протилежним відображенням їх початк. (доцентрового) розташування. Ефект обрамлення в КФ. забезпечують темат. "арки", що тісно оточують осьову частину кількома концентричними колами.

Типова схема 5-част. КФ. виражається формулою ABCBA, де частини A утворюють зовнішнє коло обрамлення, а B — внутрішнє, безпосередньо прилеглe до центру *композиції*. Ін. варіанти концентричної структури (7-, 9-част.) містять 3–4 "дуги", що оперізують її центр: ABC**D**CBA, ABCD**E**DCBA. Принципову структурну засаду КФ., із "розходженням" темат. розділів від її центру, моделює формула C+B+**A**+B+C. Концентрична модель знаходить широке й різноманітне відображення в живопису, скульптурі та архітектурі, в орнаменті й вишивці, експериментально застосовується і в поезії, зокр. в будові поет. строфи (напр., у вірші "Десь на дні мого серця" *П. Тичини*).

Термін і поняття КФ. введені в обіг *В. Цуккерманом*. Етимологічне походження терміну — від *італ.* concertrare — "зосереджувати", "притягати до центру", власне "концентрувати". Ін. альтернативні найменування КФ. — "симетрична багаточастинна" (І. Способін), "дзеркально-симетрична" (*Л. Мазель*), "аркоподібна форма"; у *нім.* термінології — "дуга" (за А. О. Лоренцом: vollkommener Bogen — досконала дуга, арка), "форма мосту" (Brückenform). Більшість із цих термінолог. означень орієнтовано на візуальне сприйняття літерної формули-схеми чи геометрично-просторові аналогії, в тісному зв'язку з естет. осмисленням КФ. в її згорнуто-кристалічному, архітектон. вираженні. Домінуванням просторових алюзій позначене принагідне вживання до пояснення специфіки концентричної структури та оглядового коментування її тематичної панорами виразу "права" й "ліва" сторона форми" (В. Цуккерман), що логічно було б експлікувати виразом "експозиційна" та "інверсійна фаза" (або "проекційна", доцентрова і — "дзеркально-ретроспективна", "реверсивна" тощо). Процесуальний бік КФ. краще фіксує визначення "поступально-зворотна форма" (М. Ройтерштейн), що не набуло значення терміну, проте вдало виражає логіку її розгортання й формоутворення: спочатку доцентрову, за тим — відцентрову, інверсійно відображену послідовність структурно-тематичних блоків. У нім. понятійній системі схожий смисловий нюанс містить традиц. тлумачення КФ.: symmetrische Form mit rückläufiger Wiederkehr der Formteile.

Однією із передумов виникнення КФ. і практичного застосування принципу дзеркально-симетричних узгоджень у музиці та ін. видах мистецтва є потяг естет. свідомості до прекрасного [асоціюється передусім з явищами симетрії (співмірності), пропорції та рівноваги], що забезпечують єдність і гармонійність художнього цілого. Системно віддзеркалена повторність у просторовій площині й часовій перспективі, стрункість і збалансованість комп. елементів дозволяють трактувати КФ. як символ досконалої, ідеальної краси. У дзеркально-симетр. ознаках концентричної структури має опосередковане відображення фундамент. якість матерії — впорядкована симетрія і гармонія макро- й мікрокосмосу матеріального світу, досліджуваним у космології, біології, фізиці, кристалографії та ін. природничих науках. Ін. спонукальна причина (зокр. у музиці) — намагання за допомогою концентричного розташування контрастних темат. блоків (подеколи лише в наближенні до ефекту дзеркальної симетрії) зорганізувати архітектоніку композиції, позначеної строкато-мозаїчною темат. драматургією, різнорівневим структурним оснащенням числ. ділянок широкомасштаб. муз. форми (напр., у контрастно-складових чи вільних баладно-поемних формах, у макроструктурі *кантати*, інстр. циклу, оперної сцени, дії чи навіть цілої *опери*). Ідею симетрії як конструктивного фактору в архітектоніці муз. твору широко реалізовано в історії музики — від широкомасштабних кантатно-ораторіальних полотен *Й. С. Баха* до мініатюрних концентричних інкрустацій у пуантиліст. і серіальних композиціях А. Веберна.

Будова складових частин КФ.: тут циркулюють і різноманітно комбінуються *період*, *прості форми* (2- і 3-частинна), іноді нестійкий сполучник-перехід (в окремій комп. ланці). Розгорнутіші комп. форми менш доцільні, бо межують з ризиком переобтяження багаточаст. конструкції КФ. "Моноструктурне" внутрішнє компонування форми — з наскрізним проведенням однієї з перелічених форм — сприяє максимальному увиразненню врівноваженої пропорційності комп. структури. Часто практикується зворотнє, при чому з акцентом на автономності й домінуючій ролі центр. частини чи, навпаки, її ескізності, "швидкоплинності" в архітектоніці та образній логіці концентричної композиції. Вісьовий центр набуває ґрунтовного, структурованого оформлення (напр., 3-част. форма — внаслідок групування середніх частин), оточуваний мініатюрними "арками" або ж, протилежно, — значення фрагментарного "кадру" в процесуальному розгортанні форми й програмно-смисл. контексті певного твору. Задля масштабного збалансування структур. ланок КФ. подеколи вживається подвоєння "малогабаритної" форми однієї з частин, що забезпечує її зростання й наближення до провідного в композиції масштабно-часового модуля (подвійний і потрійний періоди в 1-й ч. фп. "Тарантели" *Ф. Ліста*). Диспропорція складових розділів КФ. може трактуватись і як спеціально спланований худож. ефект. Вибір тієї чи ін. форми для внутрішньої комп. ланки концентр. структури аргументується худож. практикою й, головне, зумовлюється конкретною ідейно-образною концепцією, авт. програмним задумом твору.

Темат. і тонал. реприз и-арки (2 або й 3) надають КФ. особливої врівноваженості, заокругленості, естет. довершеності: 2 збалансовані "крила", симетрично розгорнуті навколо "серцевини" форми. Більша кількість замикаючих форму повторень породжує надмірну статику в процесуальному розгортанні форми, як і

банальне тиражування її темат. фаз. Протидією статиці може виступати динамізація реприз — шляхом декоративного варіювання, масштабно-структурного оновлення, інтонац. перетворення: A — B — C — B¹ — A¹ (1-а ч. 8-о квартету *Д. Шостаковича*). Динамізації та варіюванню підлягають здебільшого обидві репризи або тільки перша. Остання замикаюча реприза часто виявляє елементи темат. синтезу. Супутній інтенсифікуючий форму засіб — рідко вживане тональне варіювання 1-ї темат. репризи ("Долина дзвонів" М. Равеля з фп. циклу "Відображення"). Ефективним засобом у тому ж плані є надання усій формі "крещендуючого", висхідного драматург. профілю, де кожна наступна після центру репризна ланка — щоразу вищий щабель динамічного сходження до кульмін. вершини, що завершує концентр. структуру (фінал 7-ї фп. сонати *С. Прокоф'єва*). Компонування КФ. цілком сумісне з наскрізним розвитком, що "із середини" динамізує конструктивно збалансовану симетричність структури, завуальовує цезури між розділами, сприяючи безперервності її розгортання (вступ до 3-ї дії опери "Нюрнберзькі мейстерзінгери" Р. Ваґнера).

Центр композиції в КФ. є ключовим у плані осягнення її глибинної семантики, показовим і щодо поліваріантності автор. прочитання "сюжетики" концентр. структури. Особливе значення центру підкреслюється в теорії виразами "ядро форми", "смислова вісь" і т. п. Числ. творчі *інтерпретації* КФ. "зашифровують" у ньому найбільш потаємне, загадкове ("розкриття таємниці" в арії Лебідь-птахи з опери "Казка про царя Салтана" *М. Римського-Корсакова*, "образ Русалки" в 3-й баладі *Ф. Шопена*). Часто центр трактується як "острівець суб'єктивного вислову", інтимної сповідальності: "внутрішній план" вісі, позначений ліричною експресією, оточується "зовнішньоекстравертним", об'єктивно-реальним або й фоновим (звернення до Ярославни в арії Ігоря з опери "Князь Ігор" *О. Бородіна*; широке поле лір. кантилени, облямованої мальовничими "туманностями" й вібруючою "дзвоновістю" в "Долині дзвонів" М. Равеля; пасторальна ідилія посеред виру нар. танцю в "Думці" *П. Чайковського*). Розташування в аксіальній фазі структури чогось незвичного (в контексті загального змісту), особливо вагомого чи в певному сенсі рубіжного може "втрутитися" в логіку поступального процесу, зумовлюючи надалі згортання "сувою" подій, їх зворотність (монолог Мудреця в опері-скетчі "Туди й назад" П. Гіндеміта).

Сфера застосування КФ. доволі широка й різнопланова. Зразки цієї форми трапляються практично в усіх муз. жанрах — від *мініатюри* до максимально розгорнутих муз.-сцен. і вок.-симф. композицій. Винятково прикметною є присутність цієї форми в завершеному вок. чи хор. творі (пісня "Притулок" *Ф. Шуберта* з циклу "Лебедина пісня", хори "Соловушко" П. Чайковського, "Вечір" *С. Танєєва*, "Осінь" *Б. Лятошинського* на сл. *М. Рильського*), в окремій інстр. *мініатюрі* (Прелюдія "Арфа" С. Прокоф'єва, п'єси-картини "Долина дзвонів" М. Равеля, "У затінку червоної вежі" Х. Родріго, № 3 з 6-и п'єс для арфи й струн. квартету Р. Леденьова, п'єса *op.* 6 № 3 А. Веберна, "Ноктюрн" для скр. з фп. *К. Шимановського*, фп. Прелюдія *b-moll В. Барвінського*). Окремої згадки заслуговує застосування КФ. в 1-част. кам.-інстр. композиції контрастно-складеного типу (струн. тріо "Звуки з минулого" *М. Полоза*, 13-й квартет Д. Шостаковича), в жанрі 1-част. *концерту* (Влч. концерт Е. Денисова) й 1-част. *симфонії* (2-а симфонія *В. Маника*). У протилежному значенні — як частку масштабнішої комп. структури — КФ. впроваджено в експозицію 2-част. *контрастно-складеної форми* "Тарантели" Ф. Ліста (до появи варіацій Canzona Napolitana), в початк. розділ Allegretto Скр. концерту А. Берга, у вступ 1-ї ч. симф. триптиху "Море" К. Дебюссі, в експозицію Andante 2-о квартету *П. Чайковського*, в 2-у частину балади *As-dur Ф. Шопена*. Особливо частим явищем є застосування КФ. у будові однієї з частин сюїтного, сонатного чи сонатно-симф. циклу. В 1-й частині її презентують симф. сюїта "Туркменія" Б. Шехтера, XI Симфонія "1905 рік" і початкове Largo 8-о квартету Д. Шостаковича, в 2-й ч. — Adagio Другої симфонії *Л. Ревуцького*, "Симфоніета" *Є. Станковича*; у 3-й ч. — Adagio з "Музики для струнних, ударних та челести" *Б. Бартока*, Allegretto 9-о квартету Д. Шостаковича; у фіналі — Precipitato фп. сонати № 7 С. Прокоф'єва, заключна частина VI Симфонії Д. Шостаковича. Контури концентричності виявляє 1-а ч. "Симфонії псалмів" *І. Стравинського*. Оригінально трактована концентричність у рамках моножанрового *циклу* — п'єси 2 і 21 з "24 прелюдій для фортепіано" *І. Карабиця*. Прикладом КФ. в окремій частині *меси* є "Offertorium" з Реквієму Дж. Верді, у вок.-симф. фресці "концертного" плану — 2-й ч. "Поеторії" Р. Щедріна. Класичні зразки КФ. в оперній сцені — центр. арія князя Ігоря з одноим. опери *О. Бородіна*, арія Лебеді з "Казки про царя Салтана" *М. Римського-Корсакова*. Численними є випадки дзеркально-симетричного оформлення масштабних контрастно-складених оперних сцен, навіть актів чи опери в цілому, де обриси концентр. будови простежуються на широкій "дистанції", виступають додатковим чинником архітектонічної організації твору чи специф. фактором драматургії (сцена Сенеки з учнями в 2-й дії "Коронації Поппеї" К. Монтеверді, фінал 2-ї дії. "Весілля Фігаро" В. А. Моцарта; вся І дія "Трістана та Ізольди" Р. Ваґнера, макроплан опери "Золотий півник" М. Римського-Корсакова). Високохудожніми експериментами такого роду позначена творчість В. А. Моцарта, *М. Мусоргського* та, особливо, М. Римського-Корсакова (зокр. в операх казкової тематики). В музиці 20 ст. засади концентричності спостерігаються як на глибинному рівні мікропобудов, так і на обширі цілісної макроспоруди муз. твору, де контури КФ. міцним "обручем" скріплюють велетенську політематичну й поліструктурну панораму.

Пріоритетна образно-жанрова галузь, де КФ. знайшла своє природне вираження — *програмна музика*. Типовим "амплуа" концентр.

структури є епічна оповідність (часто баладного типу), пейзажний живопис, сфера казково-легендарних, іноді фантаст. образів. Ефектне картинно-зображальне тлумачення (іноді й у прихованій програмі інстр. твору) набуває унікальна властивість КФ. змальовувати "пересування" зображуваного об'єкту: поява — наближення — перебування у фокусі — віддалення — щезання. Ці парадигмальні аспекти КФ. творчо продовжено муз. *імпресіонізмом*, часто з вільним перетворенням концентричних засад (прелюдія "Вітрила", "Затонулий собор" К. Дебюссі, "Ноктюрн" К. Шимановського). Новітня комп. практика 20 ст. вносить у концептуальний резерв КФ. нові грані образ. змісту й жанр. *семантики*: глибокий психологізм, філософ. узагальнення, моторошну скерцозність, почасти публіцист., істор. фон (Д. Шостакович), химерну нічну фантастику й суб'єктивну сповідальність (Б. Барток), "екстрім" живильного або й жорстко-навального руху (С. Прокоф'єв), іноді урбаністичний, іронічно-гротесковий чи пародійно-ігровий нюанс, а ще — за "кулісою" сценічної драми — алогічну сміховинність, кумедну абсурдальність, що постає з епатажної демонстрації "зворотності" ходу подій, спостережуваної в абрисі концентричності (П. Гіндеміт, опера-скетч "Hin und zurück" — "Туди й назад"). Протилежним до останнього інтерпретування КФ. є інший, парадоксальний герменевтичний аспект: дзеркальна зворотність як відображення н е з в о р о т н о с т і, надчасової сталості, неуникненного повернення "на круги своя", наче до вихідної точки та першопричини Сущого.

Максимально потужний струмінь у творче прочитання концентр. структури привнесено сучас. укр. композиторами. Різнобічне перетворення ідеї симетрії в масштабних композиціях І. Карабиця (хор. концерт "Сад божественних пісень") і, особливо, Є. Станковича (монументальна симфонія-поема "Dictum" для малого оркестру, вок.-симф. фреска "Панахида" та ін.) набуває глибоко філософського, морально-етичного і навіть глобально-космогонічного сенсу. Укр. ментальність (в особі талановитих художників) з її потягом до духовного, до самопізнання, самоочищення та пошуку Вищої Істини спричинила унікальне поєднання в лоні макроконцентричної форми містеріального дійства, апокаліптичної трагедійності, есхатологічних смислів та сакрального пафосу. На новому витку 300-річної історії функціонування КФ., відлік якої зафіксовано теорією від пошуків К. Монтеверді, знову увиразнюється властива їй ідея замкненого кола, але на вищому рубежі смислу — як символ Вічності, котра упокорює земний буремний світ й примирює всі людські страждання.

Серед спеціалістів з аналізу муз. форм, що на теренах пострад. дотично до формування "теор. образу" КФ., В. Фрайонов, *В. Задерацький*, Т. Кюрегян, С. Гончаренко, В. Холопова та ін.

Літ.: *Цуккерман В.* Анализ музыкальных произведений: Сложные формы. — М., 1983; *Гончаренко С.* Драматургические и композиционные принципы концентрической музыкальной формы. — Новосибирск, 1984; *Її ж.* Зеркальная симметрия в музыке. — Новосибирск, 1993; *Кюрегян Т.* Форма в музыке XVII–XX веков. — М, 1998; *Соколов А.* Музыкальная композиция XX века: Диалектика творчества. — М., 1999; *Зинькевич Е.* Симфонические гиперболы: О музыке Евгения Станковича. — Сумы, 1999.

Л. Анікієнко

КОНЦЕРТ — 1. Публічне комерційне (чи благодійне) виконання музики за наперед оголошеною програмою одним чи декількома музикантами в спеціально пристосованому приміщенні. Утвердився у 18 ст. завдяки зростаючому інтересу до *інстр. музики*. 2. [*нім.* Konzert від *італ.* concerto — буквально змагання (голосів) від *лат.* concerto — змагаюсь] — твір для багатьох вик-ців, де меншу частину інструментів чи голосів (або один інструмент) протиставлено більшій їх частині чи всьому *оркестру*. Партія соліста (чи солістів) вирізняється темат. рельєфністю муз. матеріалу, барвами звучання, фактурними прийомами, максимальним використанням можливостей інструментів чи голосів. Від кін. 18 ст. найбільшого поширення набули К. для одного інструмента з орк., дещо меншого — для декількох інструментів з орк. ("подвійний", "потрійний" тощо). Різновидами жанру К. є концерти для одного інструмента, для оркестру (без строго визначених сольних партій), для голосу (голосів) з оркестром, для хору з оркестром, для хору *a cappella* та *кончерто гроссо* (в старовин. і сучас. музиці).

Назву К. у значенні муз. твору вперше запровадив Д. Ортіз у "Concerto de 5 vihuelas" (1553). Упродовж тривалого часу назву К. використовували стосовно мотетно-кантатних творів з інстр. супроводом (Дж. Ґабрієлі, Concerti a 6–16 voci, 1587; А. Банк'єрі, Concerti ecclesiastici, 1595; Л. Віадана, Cento concerti ecclesiastici, 1602; Г. Шютц, Kleine geistliche Concerten, 1636). Деякі зі своїх *кантат Й. С. Бах* також називав К. У таких концертах використовувались як числ. вок. й інстр. партії, так і декілька вок. партій у поєднанні з *basso continuo*.

Жанр К. широко розповсюдився в укр. *церк. музиці* 17–18 ст. (див. *Хоровий концерт*). Найвищими досягненнями укр. хор. К. стали твори a cappella *Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя*.

Появі "чисто" інстр. К. (1710–20-і) передувало проникнення рис "змагання" в існуючі в 17 ст. інстр. жанри канцони, *сюїти, сонати* (найшвидше в Італії), назви яких часом вживалися одночасно або ж як взаємозамінні (напр., Д. Кастелльо, Sonata concertata in stilo moderno, 1621, 1629; Ф. Меллі, Baletto concertata, 1616). Як і в жанрі сонати, існували 2 різновиди К.: concerto da chiesa з фугатними частинами й concerto da camera з танц. елементами (напр. Т. Меруля, Canzoni, overe Sonate concertate per chiesa, 1637). Твори в таких конц. формах писали числ. композитори: Дж. Ґабрієлі (1597): С. Бернарді (1623), Дж. Б. Фонтане (1630), В. Альбрізі (1654), А. Бертале (1663) та ін. Від 2-ї пол. 17 ст. щораз більшого значення набувають орк. групи, що

Титульна сторінка видання концерту для альта і струнного оркестру І. Хандошкіна (К., 1982)

Титульна сторінка видання "Слов'янського концерту" для фортепіано з оркестром Б. Лятошинського (К., 1982)

Титульна сторінка видання концерту "Музичний дарунок Києву" для симфонічного оркестру І. Карабиця (К., 1986)

призвело до формування жанру concerto grosso, суть якого полягала у протиставленні групи солюючих інструментів (т. зв. Concertino) ансамблеві інструментів орк. складу (т. зв. Concerto grosso або ж ripieni). Одним із найперших зразків цієї форми є Sinfonia piu stromenti А. Страделли (бл. 1645—82). Слідом за ним цей жанр розвивали А. Кореллі, Г. Муффат, Дж. Тореллі, Ф. Джемініані, які в побудові К. орієнтувалися на 4-част. цикл церк. сонати (sonata da chiesa). В кін. 17 ст. виникли перші зразки скрипкових К. Дж. М. Бонончіоні (1667), а згодом — А. Вівальді, Ф. М. Верачіні, Дж. Тартіні, П. А. Локателлі, які почали використовувати віртуозну скрипкову фактуру. Остаточно жанр К. сформувався у творчості А. Вівальді, який запровадив 3-част. структуру циклу: allegro — adagio — allegro (на зразок неаполітан. оперної *симфонії*). В такому вигляді *жанр* К. із незначними змінами дожив до сьогодні. Водночас існують К. із невизначеною структурою циклу, яскравим прикладом яких слугують "Бранденбурзькі концерти" Й. С. Баха.

Перші класичні зразки К. для більшості смичкових і деяких дух. інструментів, створених А. Вівальді, спонукали ін. авторів до компонування К. для різних інструментів. Невдовзі з'явилися К. для *клавіру* (Й. С. Бах, Ґ. Ф. Гендель), *органа* (Ґ. Ф. Гендель), *флейти* (Й. Й. Кванц). Сини Й. С. Баха — К. Ф. Е. Бах і Й. Хр. Бах підготували ґрунт для епохи вищого розвитку К. в мистецтві *класицизму* (В. А. Моцарт, *Л. Бетховен*). У сольному К. до серед. 18 ст. розвиток музики будувався на протиставленні tutti й solo, контраст яких підкреслювався динамічними засобами. Переважала фігураційна фактура рівного ритм. руху. Партія соліста була, як правило, орнаментально-віртуозною. Серед. частина писалась у стилі арії (патетично-аріозні теми соліста на фоні мірного руху акорд. супроводу оркестру).

В епоху класицизму перша частина К. почала компонуватись у сонатній формі, фінал — у формі *рондо*. *Сонатна форма* 1-ї частини отримала другу експозицію (одна для оркестру), всі теми побічної партії викладалися в побічній тональності), а також перед кодою — бравурну каденцію для показу технічних та імпровізац. здібностей соліста. Сам принцип був тісно поєднаним із темат. розвитком. У К. Л. Бетховена помітно зросла роль оркестру, що став навіть чинником розвитку.

У період *романтизму* з К. було вилучено орк. експозицію (Ф. Мендельсон, Р. Шуман та ін.). Виникли 1-част. К. 2-х типів: малі — концертштюки (чи *концертино*) й великі, що наближаються за будовою до симф. *поем*. Вел. значення в цей період набули також лейтмотивні зв'язки в муз. тканині К., як і принцип симф. розвитку. Розквіт віртуозного вик-ва спричинився до виникнення такого різновиду, як віртуозний К. (К. brillant), де основною стала інстр. віртуозність і виразність тембрів та барв (*Й. Н. Гуммель*, К. М. Вебер, Н. Паганіні, Дж. Фільд, *Ф. Шопен*). В романт. епоху з'явилися також поемні віртуозні К. (*Ф. Ліст*). Паралельно йшов розвиток традиц. циклічного К. із симф. типом муз. розвитку (*Й. Брамс, А. Дворжак, П. Чайковський, С. Рахманінов*, Е. Ґріґ). Часом цикл К. ставав 4-част., наближаючися до симфонічного (Й. Брамс, А. Літольф). Каденції в романт. К. композитори почали виписувати в партитурах (від 5-о К. для фп. з орк. Л. Бетховена) і включили в заг. розвиток музики.

Від кін. 19 ст. зародився „концертний" різновид симфонізму ("Дон Кіхот" Р. Штрауса, "Іспанське капричіо" *М. Римського-Корсакова*). У 20 ст. крім сольного К. (М. Равель, *С. Прокоф'єв, Б. Барток, Д. Шостакович*, П. Гіндеміт, *І. Стравинський, В. Косенко, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський*) розвинувся жанр К. для оркестру (М. Реґер, П. Гіндеміт, Е. Кшенек, В. Лютославський, Б. Барток, Я. Ряетс, *М. Скорик, І. Карабиць* та ін.) чи concerto grosso (Е. Тамберг, А. Шнітке, *В. Губаренко* та ін.), що базується на принципі почергового концертування окремих орк. інструментів чи груп інструментів і всього складу оркестру й дуже часто є орієнтованим на барокові зразки. К. отримав широке розповсюдження в музиці 20 ст., в т. ч. українській. До жанру К. (сольного, оркестрового) зверталися *І. Ассєєв* (для фп., 1948 та 1957, для влч., 1974, для скр. "Триптих", 1977, для *труби*, 1986), *В. Барвінський* (для фп., 1937), *В. Бібік* (К. для кам. орк., 1995, для скр., 1980, для фп., 1978 та 1983, для флейти, 1978 та 1983, для влч., 1986, для *альта*, 1986 та 1994, для *валторни*, 1995), *Н. Боєва* (для альта, 2004), *К. Віленський* (для фп., 1975, для джазтріо і симф. орк., 1989), *Г. Гаврилець* (для фп., 1982, для альта, 1984), *А. Гайденко* (К. для орк. "Курські карагоди", 1979), *Р. Глієр* (для *арфи*, 1938, для голосу, 1943, для влч., 1946, для валторни, 1951), *П. Глушков* (К. для скр., 1936, 1944), *М. Гозенпуд* (для фп., 1928, 1935 1938 та 1953, для скр., 1947), В. Губаренко (поема для влч., 1963), *М. Денисенко* (для струнних і *клавесина*, 1990), *М. Дремлюга* (для фп., 1965, для труби, 1966 та 1967, для скр., 1984 та 1991, для *гобоя*, 1992), *Г. Жуковський* (для скр., 1953), *В. Журавицький* (для скр., 1989), *Д. Задор* (для фп., 1965, для *цимбалів*, 1982), *С. Зажитько* (для валторни, 1990), *В. Зубицький* (для скр. і кам. орк., 1981), *Ю. Іщенко* (для влч., 1968 та 1982, для скр., 1970, 1981 та 1986), *В. Камінський* (із кам. орк. — для скрипки, 1979, для гобоя, 1980, для фп., 1995), І. Карабиць (концерти для оркестру 1981, 1986 та 1989 — "Голосіння", для фп., 1968 та 1972), *В. Кирейко* (для влч., 1961, для скр., 1967), *Д. Клебанов* (для скр., 1940), *Ж. Колодуб* (для фп., 1971, "Драматичний концерт" для труби, 1986, для альта, 1995, для скр., 1998), *Л. Колодуб* (К. для скр. з орк., 1992 та 2000), *А. Кос-Анатольський* (для арфи, 1954, для фп., 1955 та 1962), В. Косенко (для скр., 1918, для фп. 1929), *О. Красотов* (для фп., 1958, 1973 — "Кварт-концерт" та 1995, для труби, 1991), *С. Людкевич* (для скр., 1945, для фп., 1950, 1957), Б. Лятошинський ("Слов'янський", для фп., 1953), *Г. Майборода* (для голосу, 1969, для скр., 1977), *А. Муха* (для скр., 1952), *С. Пілютиков* (для *кларнета*, 1999), *В. Пухальський* (для фп., 1881), Л. Ревуцький (для фп., № 2, 1934), *А. Рудницький* (для влч.,

1956), *В. Рунчак* (для альтового *саксофона*, 1987), *Г. Сасько* (для флейти, 1975), М. Скорик ("Карпатський концерт", 1972, для оркестру, К. для фп., 1977, 1982, 1995, для скр., 1969, 1990, 2001, 2002, для влч., 1983), *Р. Сімович* (Концерт для оркестру, 1953, для фп., 1970), *А. Солтис* (К. для оркестру, 1964), Є. Станкович (К. для влч., 1970, для альта, 1999), *В. Степурко* (для флейти, 1982), *Б. Фільц* (для фп., 1958), *І. Шамо* (для фп., 1951, для флейти і струнних, 1977), *А. Штогаренко* (для скр., 1969, "Поема-концерт" для фп., 1977, для влч., 1985), *І. Щербаков* (для фп., 1979 та 1996, для скр., 1999), *О. Щетинський* (для влч., 1982, для флейти, 1993), *Л. Юріна* (для *тромбона*, 1989), *Ф. Якименко* (для влч., 1915), *Б. Яровинський* (для фп., 1941, для труби, 1953, для влч., 1974, для скр., 1983) та ін. Вітчизн. автори компонували також подвійні й потрійні концерти (К. для *балалайки* й *бандури* з орк., 1954 та Concerto Grosso пам'яті Г. Ф. Генделя для флейти, англ. ріжка, *фагота* й симф. орк. *Г. Таранова*, 1976; К. для скр. й влч. з орк. В. Кирейка, 1971; К. для фп., гобоя та струнних, 1978 та для арфи, клавесина і струнних, 1986 Ю. Іщенка; К. для фп. і клавесина з орк. "Медитація" В. Бібіка, 1985; К. для 2-х скр., 1988 та К. для 2-х труб і органа, 2001 Л. Колодуба; для 3-х труб *Я. Лапинського*, 1994; для 2-х влч. із кам. орк. О. Красотова, 1996; К. для скр., альта та влч. Б. Яровинського, 1991; К. для 4-х солістів, струн. орк., клавесина та органа В. Камінського, 1996; поема "Україна" для 3-х бандур *К. Мяскова*, 2000). Часом солюючими обираються інструменти з традиційно орк. амплуа (К. для маримбафона Я. Лапинського, 1990; В. Гомоляки — для валторни, 1972, для труби, 1974, для фагота, 1976, для гобоя, 1977; Л. Колодуба — для валторни, 1972 та 1980, для труби, 1982 — "Suoni passati" та 1996, для тромбона, 1986 та 1997, для кларнета, 1995 та 2004, для фагота, 1997, для гобоя, 1997). Укр. композиторами написано також значну кількість К. для нар. інструментів, поміж яких — К. для орк. нар. інст. І. Ассєєва й К. для бандури (М. Дремлюга, 1985; Я. Лапинський, 1990; К. Мясков, 1976 та 1987), *кобзи* (К. Мясков, 1994, 1995, 1997, 1999), *сопілки* (К. Мясков, 1989), *гітари* (Я. Лапинський, 1985 та 1987; К. Віленський, 1990 — для гітари й кам. орк.), *баяна* (*М. Чайкін*, 1950 та 1972; К. Мясков, 1961 і 1967; А. Гайденко, 1971; Я. Лапинський, 1971, 1972 та 1980 — "Веснянка"; І. Шамо, 1980; *А. Сташевський*, 1995), *домри* (*Д. Клебанов*, 1951; К. Мясков, 1987), балалайки (К. Мясков, 1977, 1987 та 1988 — з естр. орк.) з оркестром та ін.

Популярністю користуються також ін. конц. жанри (зокр., Концертино для різних інструментів В. Журавицького, І. Карабиця, Л. Колодуба та Ж. Колодуб, Є Станковича, А. Штогаренка, К. для валторни з кам. анс. "Тривоги осінніх днів" і К. для кларнета соло "Гра над прірвою" Є. Станковича, Concerto Rutheno для кам. анс. *О. Козаренка*). Часто з'являються твори змішаних "конц.-симф." жанрів: "Елегія" для влч. з орк. *В. Сокальського*, 1896, "Концертні варіації" для фп. з орк. С. Людкевича, 1917, Варіації для фагота з орк. П. Козицького, 1929 та "Колискова" для гобоя з кам. орк. 1938. "Триптих" для альта й К.-симфонія для кларнета з кам. орк. В. Бібіка, "Романтична повість" для альта з орк. *В. Борисова*, Концерт-симфонія та Соната для скр. з орк. *І. Голубова*, Камерні симфонії № 1 і 2 з солюючою скр. та № 3 з 2-а скрипками соло В. Губаренка, Концерт-триптих для струнних І. Карабиця, "Укр. концертино" Д. Клебанова, Konzertstück для фп., струнних та флейти О. Козаренка, *рапсодія* "На верховині" для скр. з орк. А. Кос-Анатольського, Симфонія-концерт для труби з орк. О. Красотова, Симфонія-концерт для фп. з орк. *Г. Ляшенка*, Симф. варіації для влч. з орк. Г. Майбороди, К.-посвята „Widmung" *В. Сильвестрова*, Камерна симфонія № 3 для скр. і 12-и струнних інстр. Є. Станковича, Симфонія-концерт для скр. з орк. *А. Томльонової*, Драма для фп. і симф. орк. *К. Цепколенко*, Симфонієта-концерт І. Шамо, Фантазія "Королькок" для ксилофона з орк. Б. Яровинського).

Літ.: *Тимофєєв В.* Український радянський фортепіанний концерт. — К., 1972; *Заранський В.* Український скрипковий концерт. — Л., 2003; *Мочурад Б.* Концерт для труби з оркестром в аспекті жанрово-стильової еволюції: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — Л., 2005; *Палійчук І.* Український концерт для мідних духових інструментів (1950—2000): формування, усталення, модифікації жанру: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2007; *Лучанко О.* Жанр контрабасового концерту в музично-історичному процесі: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — Л., 2008; *Schering A.* Geschichte des Instrumental-Konzerts bis auf die Gegenwart. — Leipzig, 1905, [2]1927; *Engel H.*, Das instrumentalkonzert. — Leipzig, 1932; *Chomiński J. M.* Formy muzyczne. — Kraków, 1956. — T. 2; *Hutchings A.* The Baroque concerto. — London, 1961.

Б. Сюта

КОНЦЕРТИНО (*італ.* — concertino, букв. — маленький концерт). **1.** Твір для соліста в супр. *оркестру*. Від *концерту* відрізняється меншими масштабами, коротшими частинами *циклу* або застосуванням невеликого за складом оркестру, напр. струнного. Інколи К. може називатися твір, де немає солюючої партії.

В укр. музиці жанр К. представлено широким колом творів для різноманітного інстр. складу. Найбільшу кількість написано для фп. з орк. — твори *С. Колобкова*, *А. Штогаренка*, *Є. Станковича*, *М. Сільванського*, *І. Карабиця*, *В. Кафарової*, *Ж. Колодуб* та ін. Є також К. для декількох інстр. з орк. (для флейти, арфи з орк. *В. Журавицького*, 1991); для солюючих струн.: скрипки (*Л. Шукайло*, *В. Шуть*), альта (*М. Сільванский*), віолончелі (*В. Птушкін*); духових (*В. Пономаренко*, Ж. Колодуб, *Л. Колодуб*, *Г. Кулеша*, *М. Ковалінас*); нар. (*Ю. Шамо*, *А. Рощенко*, *М. Чемберджі*) та ударн. інстр. (*Л. Кузьменко*) тощо. Деякі К, написано для 2-х чи більше однорідних ("Українське" К. для 2-х валторн, 1982, для 4-х саксофонів, 1985, Л. Колодуба) чи різнорідних інстр. (для голосу й бандури *В. Власова*, 1999). Є певна кількість творів для оркестру чи ансамблю без солюючого

Титульна сторінка "Концертино" для двох фортепіано В. Тиможинського

Концертіна

інстр. — "Українське концертино" для симф. орк. *Д. Клебанова*, для кам. анс. *І. Карабиця* тощо. **2.** Група солюючих (концертуючих) інструментів у *кончерто гроссо* та *концертній симфонії*.

О. Летичевська

КОНЦЕРТІНА, концертіно (*італ.* concertina) — пневматичний муз. інструмент. Сконструйований 1827 англ. фізиком Ч. Вінстоном (патент 1829). Джерелом звука є метал. язички. Корпус складається з 2-х частин, між якими знаходиться міх, клавіші у вигляді кнопок розташовані на обох частинах корпусу. Бувають різних розмірів і діапазонів — сопрано, альт, тенор, баритон, бас, к.-бас. Грають на К. трьома пальцями кожної руки (вел. пальці й мізинці тримають інструмент). Поширена, зокр., у Вел. Британії. 1832 К. Уліг сконструював нім. різновид К. Наприкінці 1860-х після деяких удосконалень, зроблених різними майстрами, виник стандартний зразок К. — побут. інструмент, на якому виконують мелодії нар. пісень, танц. музику. Грають, зазвичай, на 2-х, 3-х або 4-х інстр., інколи соло в супр. фп. Пишуться твори спеціально для К. 1927 при Київ. філії *Тов-ва ім. М. Леонтовича* було створено *Ансамбль МІК* (*мандолін* і концертін), що проіснував до 2-ї пол. 1930-х.

"КОНЦЕРТІНО" — кам. оркестр *Кіровогр. обл. філармонії*. Лауреат V міжн. фест. "Зимова фантазія" (2001, Полтава), дипломант міжн. фест. кам. і симф. музики "Амадеус—2007" (м. Херсон). Створений 1972 *Ю. Хілобоковим* зі студентів і викладачів струн. і дух. відділів *Кіровогр. муз. уч-ща* та музикантів міста (2-й після Київського на теренах України кам. оркестр). 1-й концерт відбувся 20 груд. 1972 у БК залізничників м. Знам'янка Кіровогр. обл. 1973 "К." виступав на сцені Палацу "Україна" у Києві. 1992—94 "К." очолював Н. Кочко — випускник Львів. конс., викладач муз. уч-ща; 1994—2002 — *Г. Єрьоменко*. Назву "К." оркестр отримав 1995, з 1997 його було прийнято під юрисдикцію філармонії. Під назвою "Єлисавет" 2002—26 очолював В. Негребецький — випускник Кіровогр. пед. ін-ту. Від 2006 відновлено назву "Концертіно", його худ. кер. і гол. диригент — дочка засновника оркестру — Н. Хілобокова. Упродовж існування "К." дав понад 2 тис. концертів, 1993 гастролював у Німеччині. Від 1984 із "К." плідно співпрацює солістка філармонії *Р. Валькевич* (сопрано). У репертуарі — 10 конц. програм: твори А. Вівальді, *Й. С. Баха*,

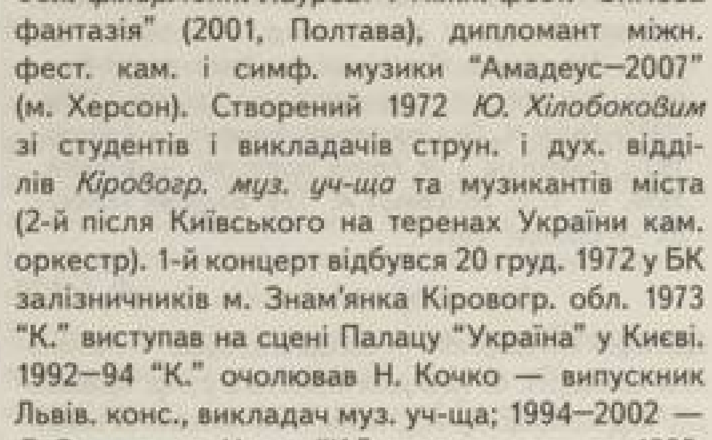

В. А. Моцарта, Г. Ф. Генделя, Б. Бриттена та ін.; 2 присв. укр. темі; твори *М. Лисенка*, *А. Кос-Анатольського*, *М. Скорика*, *І. Шамо*, *Ж. Колодуб*, *К. Шутенка*, обробки нар. пісень. Із "К." виступали *В. Зубицький*, *Л.* і *О. Шутко*, *Л. Вітошинський* (Австрія), Йін Жен (США), А. Сін (Сінгапур) та ін.

Літ.: *Сікорська І.* Мистецтво золотого поля // КіЖ. — 2004. — 23 черв.; *Її ж.* На ювілейних зустрічах // Там само. — 2007. — 20 черв.

І. Сікорська

КОНЦЕРТМЕЙСТЕР (від *нім.* — Konzertmeister, концертмайстер). 1. Музикант, який очолює одну з груп симф. або оперн. *оркестру* (К. перших скрипок, К. віолончелей, К. тромбонів тощо). 2. Найкращий скрипаль — концертмейстер перших скрипок, який є К. усього оркестру й у разі потреби може виконувати функцію диригента. 3. Піаніст, який допомагає виконавцям ін. спеціальностей (співакам, інструменталістам, артистам хору, балету) вивчати партії (корепетитор — *нім.* korrepetitor, *франц.* solorepetitor, *англ.* coach) і виступає з ними в концертах як учасник вок. або інстр. *ансамблю* (виконуючи частину муз. тексту — фортепіанну партію) або, озвучуючи нотний текст повністю, музикою супроводжує *танець*, спортивний виступ тощо. У навч. закладах — також піаніст-ілюстратор, який працює в дириг. класі й виконує клавірний переклад хор., вок.-симф. та оперних творів.

Літ.: див. — *концертмейстерство*.

Л. Ніколаєва

КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСТВО — (*нім.* — korrepetition, *англ.* — coaching, *італ.* — ripetizione, studio, prova) — найпоширеніший вид діяльності піаністів (у театр.-конц. установах, навч. закладах). Часто вживається як синонім слова "акомпаніаторство" ("акомпанування", "акомпанемент"). Проте поняття К. є значно ширшим, бо включає в себе не лише опрацювання й виконання піаністом-ансамблістом своєї партії, а й заняття з партнером-солістом (ансамблем солістів, хором). Піаніст-концертмейстер допомагає виконавцям ін. спеціальностей вивчати репертуар, долати технічні проблеми та вирішувати худ. завдання. У цьому сенсі К. наближається до пед. діяльності. Різновидами К. є оперне й балетне корепетиторство.

Вел. увагу К. приділяли *Ф. Шуберт*, *Й. Брамс*, Е. Гріг, Б. Бриттен, *М. Мусоргський*, *Ант. Рубінштейн*, *С. Рахманінов*, М. Метнер, Г. Свиридов, *Ф. Блюменфельд*, *С. Ріхтер*, К. Ігумнов, М. Голованов, у наш час — О. Любимов. Поміж укр. — *М. Лисенко*, *В. Косенко*, *В. Барвінський*, *Н. Нижанківський*, *А. Рудницький*, *І. Соневицький*, *Ф. Надененко*.

Поміж найвідоміших представників цього роду муз. діяльності — заруб. піаністи Дж. Мур, Дж. Вустман, Дж. Парсонс, Дж. Ньюмарк, Е. Спірі. У Росії фахівцями найвищого рівня стали М. Біхтер, Н. Вальтер, С. Стучевський, О. Єрохін, Б. Абрамович, М. Сахаров, А. Макаров, Є. Шендерович, В. Чачава, Л. Могилевська. В Україні — *Б. Дрималик*, *Л. Острін*, Г. Ельпе-

рін, *Е. Пірадова*, *Н. Скоробогатько*, І. Полян, Г. Ніколаєнко, Р. Ельвова, *З. Ліхтман*, *А. Кухарєв*, Г. Паторжинська, С. Саварі, *Р. Голубєва*, Л. Іванова, *Т. Лагола*, *З. Максименко*, *Я. Матюха*.

Літ.: *Скоробогатько Н.* Нотатки оперного концертмейстера. — К., 1973; О работе концертмейстера: Сб. статей / Ред.-сост. *М. Смирнов*. — М., 1974; *Мур Дж.* Певец и аккомпаниатор. Воспоминания. Размышления о музыке / Пер. с англ. — М., 1987; *Шендерович Е.* В концертмейстерском классе. — М., 1996; *Його ж.* С певцом на концертной эстраде. — Иерусалим, 1997; *Його ж.* Полувековой юбилей профессии // Муз. жизнь. — 1983. — № 21; *Ладыгин Л.* Теоретические основы исполнительской практики концертмейстера балета: Автореф. дисс. ... канд. искусств. — М., 1990; *Молчанова Т.* Мистецтво піаніста-концертмейстера. — Л., 2001; *Кубанцева Е.* Концертмейстерский класс: Уч. пособие. — М., 2002; Концертмейстерська діяльність: історія, теорія, практика / Ред.-упоряд. *Л. Ніколаєва*. — Л., 2005; *Полян І.* З досвіду викладача-концертмейстера // Музика. — 1975. — № 4; *Виноградов К.* О специфике творческих взаимоотношений пианиста-концертмейстера и певца // Муз. исполнительство и современность. — М., 1988. — Вып. 1; *Савари С.* Концертмейстер — интерпретатор камерно-вокальных сочинений // Теория и история музыкального исполнительства. — К., 1989; *Калугіна Т.* Зародження концертмейстерської спеціальності у вітчизняних музичних закладах дожовтневого періоду // Укр. муз-во. — К., 1990. — Вип. 25; Концертмейстер: кто он? // СМ. — 1991. — № 11; *Ніколаєва Л.* Концертмейстерсько-акомпаніаторська діяльність українських музикантів у системі національної культури // Укр. мист-во: матеріали, дослідження, рецензії. — К., 2004. — Вип. 5; *Її ж.* Піаністи-концертмейстери Галичини в культуротворчих процесах І половини ХХ ст. // Маловідомі та забуті сторінки музичної історії України: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 55; *Її ж.* Творча співпраця Соломії Крушельницької з піаністами // Соломія Крушельницька та світова музична культура. — Тернопіль, 2002; *Marchwinski J.* "Kameralistyka i akompaniament" chy "gra zespolowa pianistow?" // Ruch muzychny. — 2004. — № 25; *Його ж.* Uwagi o roli pianisty w ksztalceniu spievakow i instrumentalistow // Там само. — 2006. — № 6.

Л. Ніколаєва

КОНЦЕРТНА СИМФОНІЯ (*італ.* symphonie concertante) — тип симфонії, що поєднує риси *симфонії* й *концерту*, з концертуючою сольною партією, що не протиставляється партії оркестру (як у концерті), а утворює з нею єдине ціле. Форма КС. розвинулась у творчості композиторів мангейм. школи у 18 ст. і поширилась у композиторів-класиків (Й. Гайдна, В. А. Моцарта). У 20 ст. відроджується з появою *неокласицизму*.

Поміж творів укр. композиторів до жанру КС. найбільше наближається "Концертна симфонія" для фп., арфи, 2-х скрипок, віоли да гамба, фагота та влч. *Д. Бортнянського* (1787).

Літ.: *Waldkirch Fr.* Die koncertante Sinfonien der Mannheimer im 18 Jahrhundert. — Halle, 1931.

Б. Сюта

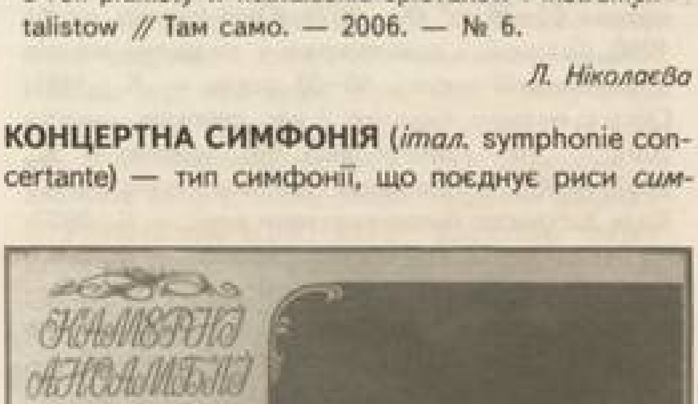

Титульна сторінка видання Концертної симфонії Д. Бортнянського (К., 1978)

КОНЦУР Григорій Васильович (2.05.1941, с. Водяне Кам'янсько-Дніпровського р-ну Запоріз. обл.) — оперний співак (бас). Закін. Одес. конс. (1969, кл. *О. Благовидової*). 1969—77 — соліст Донец. і Воронез., з 1977 — Красноярського т-рів опери та балету.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Черевик ("Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Рене, Кочубей ("Іоланта", "Мазепа" П. Чайковського), Малюта, Собакін ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Лепорелло ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Великий інквізитор ("Дон Карлос" Дж. Верді), Альвізе ("Джоконда" А. Понкієллі), Кецал ("Продана наречена" Б. Сметани).

Літ.: *Концур Г.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

Г. Концур

КОНЧА Олена Олександрівна (бл. 1860 — ?) — оперна співачка (лір.-драм. сопрано), педагог. Закін. Петерб. конс. 1884—85 — солістка Маріін. (С.Пб.), 1885—86, 1887—88 — Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1886—87 — Київ. опер, 1889—90 — Панаєвського т-ру (Петербург), 1890—91 — Казансько-Саратовського оперн. тов-ва, 1893—94 — опери Кононова (Петербург). Мала досить рівний, легкий і водночас сильний голос широкого діапазону, блискучу вок. техніку. Від 1904 — викладачка *Муз.-драм. школи М. Лисенка* в Києві.

Партії: Тетяна, Марія, Наталія ("Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Опричник" П. Чайковського), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Валентина ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

Літ.: *Чечотт В.* Дебют г-жи Кончи // Киевлянин. — 1886. — 5 листоп.; [*Б. а.*]. Бенефис г-жи Кончи // Новое время. — 1890. — 10(22) лют.

І. Лисенко

КОНЧЕРТО ҐРОССО (КҐ., *італ.* concerto grosso, букв. — великий концерт) — жанр старовин. анс. музики. Виник в ост. чверті 17 ст. у Півн. Італії майже одночасно із сольним інстр. *концертом*. Репрезентує ранній вид симф. музики, де віддзеркалилися типові риси стилю *бароко* з притаманним йому широким використанням контрастів. В основі КҐ. лежить

Г. Конькова

динамічний принцип протиставлення "світла" й "тіні" — протистояння невеликої групи солюючих інструментів — *концертино* — та загальної маси ансамблю. *Жанр* КҐ. виник на основі розвитку й оновлення *тріо-сонати* (2 *скрипки*, *віолончель* та basso continuo — типовий склад партій для концертино в КҐ.), розширення її вик. рамок. Перші КҐ. складалися з 5-и й більше частин, виконувалися струн. ансамблем. Пізніше кількість частин звужується до 3–4-х, до складу ансамблю додаються дух. інстр. (*труба*, *флейта*, *гобой*, *валторна*). Цей склад КҐ. безпосередньо підготував формування класичного симф. *оркестру*.

Перший відомий твір, що ґрунтується на засадах КҐ., написав італієць А. Страделла ("Sinfonia...", 1676), аналогічні твори з'явились у майстрів болонської і моденської шкіл. Взірцеві зразки КҐ. було створено А. Кореллі (бл. 1680). Повна назва зб. його творів: "Великі концерти для 2-х скрипок та віолончелі, включених в обов'язковий склад концертино, а також 2-х інших скрипок, *альта* та *баса*, включених за бажанням у склад кончерто ґроссо, з можливим їх подвоєнням". Нові стилістичні тенденції в еволюції жанру пов'язані з А. Вівальді. В Італії КҐ. писали також А. Кальдара, Б. Марчелло, Дж. Валентіні, Т. Альбіноні, Дж. Тореллі, Д. Джеміміані, П. Локателлі та ін., в Німеччині — Г. Ф. Телеман, І. Ф. Фаш, Ґ. Ф. Гендель, *Й. С. Бах* ("Бранденбурзькі концерти", де принцип КҐ. було збагачено новими прийомами контрастування). У 2-й пол. 18 ст. з розвитком *симфонії* жанр КҐ. відмирає. У 1-й пол. 20 ст. у зв'язку з пробудженням інтересу до музики бароко відроджується і КҐ. Твори в цьому жанрі написали: М. Реґер (1912), Г. Камінський (1922), Е. Кшенек (1921, 1924), Б. Мартіну (1937). Близькі до КҐ. твори *І. Стравинського* ("Ебеновий" концерт для джаз-банда й орк., 1945), В. Фортнера ("Фантазія B-A-C-H" для 2-х фп., 9-и солюючих інстр. та орк., 1950). В укр. музиці з появою *неокласицизму* й *необароко* в жанрі КҐ. писали *Г. Таранов* (КҐ. пам'яті Ґ. Ф. Генделя для фл., англ. рожка, фагота та симф. орк., 1976), *А. Гайденко* (для кам. орк., 1980), *В. Губаренко* (для струн. орк., 1981), *І. Стецюк* (для фп., кларнета та кам. орк., 1986), *Б. Кривопуст* (для симф. орк., 1989), *З. Алмаші* (№ 2 для струн. орк., 2000; № 3 для гобоя, влч. та кам. орк., 2002), *Д. Киценко* (для симф. орк., 2004; для кам. орк., 2007) та ін.

Літ.: *Варунц В.* Музыкальный неоклассицизм: Исторические очерки. — М., 1988; *Тукова І.* Функціонування інструментальних жанрових моделей західноєвропейського бароко в українській музиці другої половини XX ст.: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2003; *Мельник Л.* Необарокові тенденції в музиці XX ст.: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2004; *Конькова Г.* Некоторые черты развития советской музыки 60—70 гг. // *Її ж.* Спрага музики: паралелі і час спогадів / Театр: вхід без квитків. — К., 2002. — Кн. 2; *Калениченко А.* Музична нео- і постстилістика: спроба систематизації // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2005. — Вип. 1; *Shering A.* Geschichte des Instrumentalkonzerts. — Leipzig, 1905, ^{2}1927; *Engel H.* Das Instrumentalkonzert. — Leipzig, 1932; *Krger W.* Das Concerto grosso in Deutschland, Wölfenbüttel. — Berlin, 1932.

О. Летичевська

КОНЬКОВА Галина Вікторівна (24.05.1938, м. Полтава) — музикознавець, піаністка-концертмейстер, лекторка, лібретистка, сценаристка, перекладачка, педагог, муз.-громад. діячка. Канд. мист-ва (1978). Член НСКУ (1973) і НСТДУ (1983). Закін. Ужгород. муз. уч-ще (1956, кл. фп. *Д. Задора*), Львів. конс. (1961, кл. фп. *І. Крих*), істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1970, кл. *Ф. Аерової*), аспірантуру при ІМФЕ (1975, наук. кер. *М. Гордійчук*). Приватно брала уроки в доктора мист-ва Ю. Холопова (Москва). 1961—71 — концертмейстер Київ. конс., 1962—82 — концертм. і лектор Київ. філармонії, виступала з авт. програмами на Укр. радіо, ТБ, у конц. залі СКУ, гастролювала по респ. кол. СРСР із відомими вик-цями. 1962—63 — викладачка Київ. ін-ту культури, 1971—82 — театр. ін-ту, Київ. муз. уч-ща. Працювала в Колегії з музики Мін-ва культури УРСР (1971—71), вид-ві "Музична Україна" (1986—98), ІМФЕ (1975—82), Київ. дит. муз. т-рі (1986—98).

Творчість К. як музикознавця, театрознавця, лекторки, досвідченої муз. журналістки (диплом СК СРСР за найкращу муз.-критичну статтю 1979), лібретистки — плідний внесок у розвиток муз. і театр. культури України. Активно досліджувала проблеми *жанрів*, традицій і новаторства, "*композитор і фольклор*" в укр. музиці, творчість сучас. укр. композиторів, зокр. — *Б. Лятошинського*, *Ю. Мейтуса*, *І. Шамо*, *В. Бібіка*, *Л. Дичко*, *В. Сильвестрова*, *М. Скорика*, *Ю. Шевченка*, *О. Канерштейна*, *В. Губаренка*, *Є. Станковича*, *Я. Верещагіна*, *Л. Грабовського*, *О. Красотова*, *Ю. Іщенка*, *І. Ляшенка*, *В. Золотухіна*, *О. Киви*, *В. Шуха*, *В. Теличка*, *О. Томльонової* та ін. Зазнала несправедливої критики з боку тод. керівництва СКУ на поч. 1970-х за підтримку укр. муз. *авангарду*.

Літ. тв.: канд. дис. "Черты нового в преломлении фольклора и развитии жанров в украинской музыке 60—70 гг." (К., 1978); Юрій Іщенко. — К., 1980; Традиції і новаторство у розвитку жанрів в українській музиці 60—70 років. — К., 1985; Спрага музики: паралелі і час спогадів... — К., 2001. — Кн. 1, Театр: вхід без квитків. — К., 2002. — Кн. 2; Серія книг "Діалоги з майстрами": Лідія Забіляста: Голос як струни душі. — К., 2003; На березі життя. Олександр Злотник. — К., 2003; Олена Куц. Будинок творчості композиторів — гармонія музики і природи. — К., 2008; Василь Неволов. Принадність театрального чиновника (у вид-ві); Володимир Кожухар. Диригент за покликанням. (у вид-ві); Свято — моя професія. (співавт. *Д. Мухарський*, у вид-ві); Некоторые тенденции развития современной советской музыки 60—70 гг. // Музыкальная культура братских республик СССР / Упоряд. *Г. Конькова*. — К., 1982; Особливості перетворення фольклору в творчості українських композиторів // Музичне мистецтво. — К., 1982; Симфонічна творчість // Київ музичний. — К., 1985; Андрій Штогаренко // Працею звеличені. — К., 1986; Леся Дичко // Они пишут для детей. — М., 1986; Українська камерна... І симфонічна... Хорова муза України // Київ Музик фест. — К., 1999; Українській музиці —

світовий простір // Не вмирає душа наша. — К., 2002; Магія юності — Дезідерій Задор // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення. — Ужгород, 2005; Аура добра і злагоди // Музична україністика: сучасний вимір. — К. — 2005. — Вип. 1; Ностальгія минулого: Ірина Крих // Спогади. Ірина Крих — особистість, музикант, педагог. — Л., 2005; Патриотическая эпопея Ю. Мейтуса "Ярослав Мудрый" // Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 34; статті в ЕСУ, часописах "Музика", "НТЕ", "Театр.-конц. Київ", "СМ", "Муз. жизнь", період. пресі. Лібрето: опери — Маруся Чурай (за мотивами Л. Костенко, 1982); опера-буф "Гусарські розваги" (за комедією О. Фредро "Дами і гусари", 1994), "Ланцюг" О. Канерштейна (у співавт. з *І. Комаровою*, 1995); "Пастка для Відьми" І. Щербакова (ДМТ, реж. М. Мерзлікін, 1997); хор-опера для Закарпат. нар. хору "Легенда Карпатського краю" *В. Теличка* (за мотивами тв. В. Гренджа-Донського й М. Галиці, 2000); опера-балет "Истории для пользы и забавы" *І. Панова* (за мотивами байок І. Крилова, 1986); опера Є. Подгайця "Аліса у Задзеркаллі" (у співавт. з *Ф. Млинченком*); балети — "Жди меня" І. Панова, 1986); "Бела" (за мотивами повісті М. Лермонтова, 1987); "Сказка-присказка о смехе" М. Броннера (1987), опера-балет "Спокута" (за мотивами Т. Шевченка, 1988); "Казка про синій пролісок" М. Чемберджі (за казкою Г. Химича, 1989); "Чарівні шахи" В. Назарова (1990), "Книга скорби" Е. Садояна (1994), "Катерина Білокур" Л. Дичко (у співавт. з *Е. Яворським*, 2-а ред. — 2000); муз.-поетична фантазія "Поет і Дівчина" (т-р-студія "Побратими", 1979); романт. фантазія "Самотнім псом блукає місяць" Ю. Шевченка (за поезіями Ф. Млинченка, балетм. А. Рубіна, Дит. академія мистецтв, 1986); "Південна ніч" (вистава за поезіями Ф. Млинченка, балетм. А. Рубіна, Київ. буд. актора, 1987); "Возвращение романса" (вок.-хореогр. вистава, Київ. філармонія, 1997) мюзикли — "Казка про живу воду" М. Чемберджі (1992); "Як козаки Змія приборкували" І. Поклада (за п'єсою О. Вратарьова, ДМТ, реж. Л. Моспан, 2002); "Гроші, гроші, гроші..." (за творами І. Карпенко-Карого, 1992); муз. комедія "Последняя теорема Пифагора" Л. Хитряк (1994). Перекл. укр. мовою і ред.: лібр. опери М. Равеля "Дитя і чари" (ДМТ, реж. Л. Моспан, 1990); мюзиклу В. Назарова і Ю. Рогози "Зойчина квартира" (вірші Ф. Млинченка, Микол., Полтав. укр. муз.-драм. т-ри, 1989, 1990); опери Б. Бриттена "Давайте створимо оперу!" (у співавт. з Ф. Млинченком, ДМТ, 1991, Одеський т-р опери та балету, 2001); опери "Червона шапочка" М. Раухвергера (ДМТ, 2001); "Директор театру" В. А. Моцарта (у співавт. із Ф. Млинченком). Сценарії: "Диалог о рок-музыке". Сценарий для муз. гостиных // Молодежь и время. — К., 1987; п'єси — "Лис Микита" (за казкою І. Франка, 1990), "Повелитель мух" (за романом В. Ґолдінга, 1991); "Тікаю! Я мушу! Прощай!" (за мотивами п'єси О. Олеся "Над Дніпром", 1995); кіносценарій "...in retro" (співавт. Н. Абдулаєва, 1982); сценарії т/ф "Георгій Майборода" (1983), "Симфонія пасторалей. Євген Станкович. Монологи. Роздуми." (1988); "Його незакінчена симфонія... Борис Лятошинський" (1994); "Сімейний портрет в інтер'єрі: Михайло Шух" (1995).

Л. Пархоменко

КОПАН (побут. танець) див. — *Танець народний.*

КОПАН Григорій Якович (1887, м. Бориспіль, тепер Київ. обл. — 1937) — бандурист. Гри на *бандурі* навч., ймовірно, у київ. бандуриста *В. Потапенка*. Один із основоположників, учасник і зав худ. частини Першої укр. худ. капели кобзарів, а також кількарічний її голова. Віртуозно виконував *козачки* (у власних варіантах) і нар. *жарт. пісні* (зокр. "Про дворянку"). Одним з перших сконструював важелі для перестроювання струн на бандурі. Страчений більшовиками.

Б. Жеплинський

КОПИЛОВА Тетяна Миколаївна (17.08.1939, м. Київ) — диригент-хормейстер, педагог, муз.-громад. діячка. З. а. України (1985). Закін. Київ. муз. уч-ще (1957, кл. хор. диригування Г. Ткаченко), Київ. конс. (1963, диплом з відзнакою, кл. хор. диригування *М. Берденникова*, 1963—90 — викладачка кафедри оперної підготовки й хормейстер оперн. студії Київ. конс. (вистави — "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулак-Артемовського*, "Наталка Полтавка" *І. Котляревського—М. Лисенка*, "Лісова пісня" *В. Кирейка*, "Молода гвардія" *Ю. Мейтуса*, "Русалка" *О. Даргомижського*, "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*, "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*, "Фауст" Ш. Ґуно тощо). Від 1980 — гол. диригент *Великого дит. хору Нац. радіокомпанії України*. Здійснила багато фонд. записів масштабних вок.-симф. творів з дит. хором, хор. творів *Д. Бортнянського*, *А. Веделя*, М. Лисенка, *М. Леонтовича*, *К. Стеценка*, *Л. Ревуцького*, *В. Косенка*, *Л. Дичко*, *Б. Фільц*, *І. Кириліної*, *В. Степурка*, *В. Шаповаленка*, *К. Мяскова*, *І. Карабиця*, *В. Птушкіна*, *Ю. Алжнева* та ін. (вел. кількість — 1-е вик.), обробок нар. пісень, духовної музики. З хором постійно бере участь у всеукр. і міжн. фестивалях, зокр. — "*Музичні прем'єри сезону*", "*Київ Музик Фест*", хор. асамблеї "*Тоніка*", хор. фест. "*Золотоверхий Київ*", хор. форумах міст України "Співоче поле" тощо, авт. концертах укр. композиторів, зокр. Л. Дичко, Б. Фільц, В. Птушкіна, І. Карабиця та ін. Гастролювала з хором у Чернігові, Рівному, Ніжині, Луганську, а також у кол. Югославії, Франції, Росії. Організаторка багатьох хор. конкурсів і фестивалів, зокр. — ім. М. Леонтовича, К. Стеценка, дит. хор. мистецтва — "Артеківські зорі" (Артек), "Весняні дзвіночки" (Рівне), "Весняні голоси" (Тисьмениця Івано-Фр. обл.), хор. колективів муз. шкіл Києва, хор. колективів заг.-осв. шкіл України. Авторка статей у періодиці, спогадів.

Літ.: *Чередарчук Л.* "Тоніка" — школа досвіду // Музика. — 1982. — № 10; *Сікорська І.* Творчий внесок у скарбницю української науки і культури // НТЕ. — 2001. — № 4; *Її ж.* 35 претендентів на роль повпредів української культури // Веч. Київ. — 1997. — 4 квіт.; *Б. Фільц.* Життя у музиці [про Т. Копилову] // Пам'ять століть. — 2008. — № 1—2.

Б. Фільц

КОПИТМАН Марк Рувимович (6.12.1929, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл.) — композитор, музикознавець, педагог. Лауреат міжн.

Т. Копилова

Р. Сімович (за роялем) і М. Копитман

премії ім. С. Кусевицького (1986). Н. а. Молдови (1992). Від 1947 навч. у Чернів. мед. ін-ті та Чернів. муз. уч-щі, з 1955 — у Львів. конс. (кл. *Р. Сімовича*), закін. аспірантуру при Моск. конс. (наук. кер. *С. Богатирьов*). Упродовж 5-и років працював викладачем муз.-теор. дисциплін в Алма-Атинській конс. (тепер Алматинський), після чого переїхав на роботу до Кишинева. Від 1972 проживає в Ізраїлі, поєднуючи комп. діяльність із викладанням в Єрусалим. муз. академії. Від поч. 1980-х викладає в Єрусалим. ун-ті, в ун-ті Пенсильванії (Філадельфія, США), муз. академії в Канберрі (Австралія), ун-ті в Сеулі (Півд. Корея). Автор муз.-теор. праць.

Тв.: опера "Каса маре"; для симф. орк. — поема "Розповідь Старої фортеці" (1954), Симфонія в 4-х ч. (1955), Концертіно для скр. з орк. (1964), Симфонієта в 4-х ч. (1958), "Шість молдав. мелодій" для скр. з орк. (1965); Струн. квартет, "Кантус-2" для струнного тріо; Дві мініатюри на буковинські теми; П'єси для фп.; вок.-симф., хор., вок., кам.-інстр. тв., музика до драм. вистав.

Літ.: *Печенюк М.* Музиканти Кам'янеччини. — Хмельницький, 2003; буклет "Марк Копытман". — Кишинев, 1970.

Б. Фільц

М. Копиця

КОПИЦЯ Маріанна Давидівна (15.04.1947, м. Київ) — музикознавець, педагог. Дочка письменника й культ.-громад. діяча Д. Копиці. Дружина *І. Карабиця*. Мати *К. Карабиця*. Канд. мист-ва (1974). Член НСКУ (1978). Закін. Київ. ССМШ (1966), істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1971, кл. *Л. Єфремової*) та аспірантуру при ній (1974); з 1975 — її викладачка, доцент (1989), професор (2007). 1996 закін. 2-річні курси в Київ. бізнес-коледжі. Член правління НСКУ (1999), правління КО НСКУ (з 1998), очолювала "Клуб творчої молоді", комісію роботи з ветеранами тощо. У різні часи працювала у складі комісій Мін-ва культури України. Очолювала прес-групи нац. конкурсів і фестивалів, зокр. прес-групи "*Київ Музик Фесту*" (1990–2006). Авторка досліджень з проблем укр. музики, зокр. *Б. Лятошинського*, муз. культурології, джерелознавства, муз. менеджменту, муз. *епістології*. Організаторка шкіл вик. майстерності в м. Ворзель (Київ. обл., 1997–99). Розробила авт. курси із сучас. музики, *критики музичної*, історії музики 20 ст. (Схід. Європа), муз. культури укр. діаспори. Мат-ли листів, мемуарів, щоденників було використано й узагальнено в авт. курсі "Музика 20–21 ст.: Східна Європа та українське зарубіжжя", відображеному в авт. навч. програмі й метод. мат-лах, а також у зб. "Давид Копиця — митець і громадянин" (К., 2006, ініціаторка публікації та авторка проекту); мат-ли джерелознавчо-епістологічного профілю використано у 13-и наук. зб., де виступила як упоряд. і автор вступ. ст. Наук. кер. канд. дис. *О. Берегової*, Д. Каневської, І. Савчука, О. Галузевської, О. Гармель, Ю. Гожик, О. Городецької.

Літ. тв.: канд. дис. "Специфіка протиріччя в драматургічному конфлікті симфоній Б. М. Лятошинського" (К., 1974); Симфонії Б. М. Лятошинського: Епоха колізії, драматургія. — К., 1990; Музика XX–XXI сторіччя. Східна Європа та українське зарубіжжя: Робоча програма та метод. мат-ли для студентів спеціальності 6.020205 "Музичне мистецтво" з усіх спеціалізацій. — К., 2005; Драматургічні колізії симфоній Бориса Лятошинського: Навч.-метод. посібник до курсу "Історія української музики XX сторіччя". Для студентів спеціальності 6.020205 "Музичне мистецтво" усіх спеціалізацій. — К., 2007; Епістологія в лабіринтах музичної історії. — К., 2008; Про драматургічний конфлікт у Четвертій симфонії Б. Лятошинського (до постановки питання) // Сучасна музика. — К., 1973. — Вип. 1; Музика українського вертепу // Музика. — 1976. — № 4; Становлення: Ігор Шамо // Українські композитори—лауреати комсомольських премій. — К., 1982; Б. Н. Лятошинський и А. П. Довженко в период Великой Отечественной войны // Борис Николаевич Лятошинский: Сб. статей. — К., 1987; Київ Музик Фест'93 // Музика. — 1994. — № 1 (у співавт. із *Г. Степанченко*); Джерелознавчий аспект у вивченні спадщини Б. Лятошинського // Музичний світ Бориса Лятошинського: Мат-ли Міжн. теор. конф., присв. 100-річчю від дня нар. композитора. — К., 1995; Епістолярна спадщина Бориса Лятошинського // Мат-ли наук.-теор. конф., присв. 100-річчю від дня нар. Б. Лятошинського. — Л., 1995; Листи Лятошинського // Art-Line. — 1998. — № 1 (у співавт. з *І. Царевич*); Імператив краси // Музика. — 1999. — № 1–2; Епістолярна спадщина Б. Лятошинського з архівів Москви — духовний пам'ятник української культури // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. Матеріали музичної спадщини. — К., 1999. — Вип. 13; Джерелознавчі аспекти історії української музики // Сучасний стан українського мистецтвознавства та шляхи його подальшого розвитку: Мат-ли наук. конф. / АМУ України. — К., 2000; Листи Майстра до Маргарити // Музика. — 2000. — № 6; Творчість М. Скорика в дзеркалі сучасності // Мирослав Скорик: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 10; Англійський композитор Девід Гоу і Україна // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; Громадський діяч, вчений, педагог [вступ. ст.]; Питання джерелознавства XX ст. у світлі ідей музичної україністики І. Ф. Ляшенка // Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 16; Епістолярна спадщина Р. Глієра — Б. Лятошинського в світлі завдань музичної археології // Мат-ли до укр. мист-ва. — К., 2002. — Вип. 1; Епістолярна спадщина в аспекті вивчення музичного твору // Музичний твір як творчий процес: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; Аура пам'яті // Vivere memento (Пам'ятай про життя). Іван Карабиць: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 31; Методологічні інваріанти джерелознавства як складові формування нової концепції історико-музичних процесів XX ст. // Мистецькі обрії'2000: Альманах. — К., 2002; Епістолярій та його роль в трансформації курсів історії музики // Трансформація музичної освіти: культура і сучасність: Мат-ли міжн. музикологічного семінару, присв. К. Данькевичу. — О., 2003; Митець та співавтори його долі // Віталій Губаренко: сторінки творчості. Статті, дослідження, спогади: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 32. — Кн. 4; Олександр Григорович Костюк і Національна музична академія України (з особистих спогадів) // Мат-ли до укр. мист-ва. — К., 2003. — Вип. 2; Епістолярна спадщина Бориса Лятошинського // Музика. — 2004. — № 6; М. В. Лисенко в епістолярній спадщині Р. Глієра та Б. Лятошинського // Микола Лисенко

та українська композиторська школа. — К., 2004; Іван Карабиць — варіації на тему // Теоретичні та практичні питання культурології. — Мелітополь, 2005. — Вип. XXI; Дискурс маловідомого та невідомого в українській музичній історії крізь методологічне скло // Маловідомі та забуті сторінки України: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 55; Митець з ласки Божої [вступ. ст.]; Юлій Мейтус. Сторінки епістолярію // Юлій Сергійович Мейтус. Сторінки життя і творчості. Спогади. Статті. Листи. Матеріали (До 100-ліття від дня нар.): Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 34; История одной переписки // Д. Д. Шостаковичу посвящается. — М., 2007; Н. Рахлін та Україна: Два епізоди з життя маестро // Музика в просторі сучасності: друга половина XX — початок XXI ст. — К., 2007; Dzielo muzyczne: Archetyp// Archetypy w swiecie muzyki ukrainskiej. — Bydgoszcz, 2006; упоряд. — Борис Николаевич Лятошинский. — К., 1987; Музичний світ Бориса Лятошинського: Мат-ли міжн. теор. конф., присв. 100-річчю від дня нар. композитора. — К., 1995; Питання музичного менеджменту. — К., 1996; Шостакович і Україна. — К., 1997; Київ Музик Фест: Дайджест. — К., 1999 (спільно з *Г. Степанченко*); Мирослав Скорик: Зб. наук. пр., присв. 60-річчю від дня нар. М. Скорика; Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 10; Українська тема в світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; Борис Лятошинський. Епістолярна спадщина. У 2 т. — К., 2002. — Т. 1; Культурологічні проблеми української музики (Наукові дискурси пам'яті акад. І. Ляшенка): Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 16; Vivere memento (Пам'ятай про життя). Іван Карабиць: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 31; Українська та світова музична культура: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 36, 43. — Кн. 1, 2; Гмиря і Шостакович. — К., 2006 (разом з *М. Принц* і *Н. Цимбалістою*); Юлій Сергійович Мейтус. Сторінки життя та творчості. Спогади. Статті. Листи. Мат-ли (До 100-ліття від дня нар.): Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 34; статті в журн., газ., радіопередачі.

Дискогр.: мультимедійний CD "Київ Музик Фест". 1990—2003. Епоха в історії /Упоряд. *М. Копиця*. — К., 2004.

Літ.: *Степанченко Г.* Маестро // Україна. — 2001. — № 1; *Пальцевич Ю.* У вирі творчого життя //Музика. — 2007. — № 5; *Бахарева Т.* История любви // Факты. — 2002. — 28 лют.; *Савчук І.* Листи з небуття // Хрещатик. — 2002. — 8 жовт.

Г. Степанченко

КОПЙОВА Катерина Миколаївна (1895, бл. Москви, Росія — 30.08.1930, м. Харків) — оперна співачка (мецо-сопрано, сопрано). Дружина *В. Будневича.* Закін. Київ. конс. (1916, кл. *В. Цвєткова*). 1917—18 — солістка Казан., 1918—19, 1925—26 — Київ., 1919—20, 1921—22, 1926—27 — Одес., 1920—21 — Ростов., 1922—23, 1927—30 — Харків., 1923—24 — Опери С. Зиміна (Москва), 1924—25 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.) опер. Мала гнучкий голос широкого діапазону з безмежними верхніми нотами, драм. талант.

Партії: Настя ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Няня, Графиня, Солоха ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Черевички" П. Чайковського), Ортруда, Венера ("Лоенгрін", "Тангейзер" Р. Вагнера), Кармен (одноім. опера Ж. Бізе), Даліла ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса); Шарлотта ("Вертер" Ж. Массне), Марта ("Долина" Е. д'Альбера), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Милославський К.* та ін. Харківський театр опери та балету. — К., 1965.

І. Лисенко

КОПКО Йосип (2-а пол. 19 ст., Галичина — поч. 20 ст.) — композитор-аматор, працював переважно в галузі театр. музики. Відома сцен. ораторія К. "Ніч Віфлеємська" (сл. І. Луцика, 1900).

А. Муха

КОПКО Максим (1859, с. Борщовичі на Львівщині — 1918, м. Харків) — хор. диригент, композитор-аматор, педагог, муз. діяч, священик. Закін. Львів. духовну семінарію (1884), де був керівником хору. Разом з *Й. Кишакевичем* засновник тов-ва *"Боян"* (1891) у Перемишлі, 1897—1912 — муз. вид-ва. 1892—1907 — учитель музики й диригент жін. семінарії. Від 1917 — у Харкові.

Тв.: кантата "Гамалія" (сл. Т. Шевченка, вид. 1894), хори — "Де срібнолентний Сян пливе", "До Русі" (сл. Г. Цеглинського, 1892); церк. композиції — 2 Літургії, Служба Божа тощо; п'єси для фп.; музика до театр. вистав. Упор. зб. творів, автор посібників.

А. Муха

КОПНІН Микола Якович [9(22).04.1903, с. Артельне, Курськ. губ., Росія — 22.11.1984, м. Дрогобич, тепер Львів. обл.] — оперний і конц.-кам. співак (баритон), педагог. Лауреат II Всесоюз. конкурсу вокалістів у Ленінграді (тепер С.Пб., 1935, 3-я премія). Закін. муз. студію Дорпрофсожу Півд. залізниці у Харкові (1932, кл. вокалу *М. Михайлова*), вдосконалювався у *П. Голубєва*, 1933—34 опановував мистецтво *бельканто* в італ. педагога-вокаліста К. Баррера. 1932—34, 1936—41, 1947 — соліст Харків, 1934—36 — Київ. оперних т-рів. Під час перебування в Києві працював також на радіо, озвучував фільми на кінофабриці. Брав участь у 2-й світ. війні, переніс важке поранення в голову. Відзначений військ. нагородами. Від 1947 — у Дрогобичі: 1947—59 — соліст обл. філармонії. У конц. репертуарі — романси й солоспіви. 1959—63 (після ліквідації Дрогоб. обл.) — викладач постановки голосу на кафедрі музики й співу Дрогоб. пед. ін-ту. До останніх днів життя на громад. засадах навчав молодих співаків у вок. студії при міськ. Буд. учителя.

Поміж учнів — співаки, педагоги, зокр. — *Б. Базиликут*, *І. Кушплер*, М. Шалайкевич, *І. Мацялко*; М. Шуневич, *О. Цигилик*, з. пр. освіти України *К. Сятецький*, з. пр. культ. України Б. Щурик, С. Дацюк, солісти оперного т-ру й філармоній Є. Копнін (син К.), М. Багрій, В. Чебриков, М. Саноцький та ін. За ініціативи учнів К. і викладачів муз.-пед. ф-ту Дрогоб. пед. ун-ту ім. І. Франка у Дрогобичі започатковано регіон. конкурс молодих співаків ім. К. (2003, 2005).

Партії (понад 40): — Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Командарм ("Перекоп" Ю. Мейтуса, В. Рибаль-

К. Копйова в ролі Даліли (опера "Самсон і Даліла" К. Сен-Санса)

М. Копко в колі рідних (крайній ліворуч)

М. Копнін у ролі князя Ігоря (опера "Князь Ігор" О. Бородіна)

ченка, М. Тіца), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Онєгін, Томський, Єлецький ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Демон (одноим. опера Ант. Рубінштейна), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ріголетто, Амонасро, Жермон (одноим. опера, "Аїда", "Травіата" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно), Невер ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Тельрамунд ("Лоенґрін" Р. Вагнера) тощо.

Літ.: *Сятецький К.* Микола Копнін — основоположник академічної виконавсько-педагогічної школи на Дрогобиччині // Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини / Ред.-упор. *А. Душний, С. Карась, Б. Пиц.* — Дрогобич, 2005; *Пиц Б.* Копнін Микола Якович // Бойківщина. — Дрогобич, 2007. — Т. 3; *Бабяк В.* Кузня талантів // Галицька зоря. — 1991. — 25–28 груд.

В. Грабовський

КОПОСОВ Гліб Миколайович (15.04.1921, м. Великий Устюг Вологод. обл. (тепер РФ) — 25.12. 1989, м. Одеса) — диригент, композитор-аматор. З. д. м. УРСР (1962). 1945–72 — керівник військ. ансамблів пісні і танцю, 1972–78 — директор Одес. обл. будинку нар. творчості. Автор військ.-патріот. пісень.

А. Терещенко

В. Копоть

КОПОТЬ Володимир Миколайович (24.11.1951, с. Чишки Буського р-ну Львів. обл.) — джаз. трубач, педагог. З. а. України (1992). Закін. Львів. конс. (1976, кл. труби). 1971–75 грав в естр. оркестрі к/т "Україна", оркестрі Львів. держцирку, вок.-інстр. ансамблі "*Арніка*", 1976–79 — соліст вок.-інстр. ансамблів Львів. філармонії "Ровесник" і "*Ватра*". 1980–94 — трубач оркестру Київ. т-ру естради п/к *О. Шаповала*, з яким брав участь у джаз. фестивалях у Києві й Кривому Розі. Від 1992 грає в джаз. ансамблі "Київ бенд" п/к І. Дяченка. Виступав з ним у Польщі, Німеччині (1994), Нідерландах (1995). Від 1993 — артист Держ. естр.-симф. оркестру України. Від 1986 — викладач відділу естр.-джаз. виконавства Київ. муз. уч-ща.

В. Симоненко

І. Копоть

КОПОТЬ Ірина Євгеніївна (29.10.1952, м. Житомир) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1996). Член НСКУ (1996), Нац. Всеукр. муз. спілки (1996.) Закін. фп. від. Алма-Атин. (тепер Алматин.) муз. уч-ща ім. П. Чайковського (1972); теор.-комп. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (1980, кл. *Г. Тюменєвої*); аспірантуру при Моск. муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (1983). 1972–73 — концертмейстер Алма-Атин. муз. уч-ща, 1973–75 — викладачка Кам'янець-Подільського культ.-осв. уч-ща, 1980–81 — асистентка кафедри історії музики Харків. ін-ту мистецтв, 1984 –95 — ст. викладач кафедри музики з методикою навчання Житом. пед. ін-ту ім. І. Франка, 1995–2003 — викладачка муз.-теор. дисциплін Житом. муз. уч-ща ім. В. Косенка.
Від 2003 — доцент кафедри культури і мистецтв Житом. агроекологічного ун-ту, ст. наук. співробітник Житом. обл. краєзнавчого музею. Від 2007 — паралельно кореспондент інформ.-аналітичного видання "До ладу!" (м. Житомир).

Літ.-тв.: канд. дис. "Оперна творчість Г. Ф. Генделя в контексті ідей європейського Просвітництва" (К., 1996); Трубач Григорій Бєлінський та його виконавська школа: Монографія. — Житомир, 2005; Композитор Александр Стецюк: Творческий портрет. — Житомир, 2006; Массовое воспитание и музыкальная культура // Формирование эстетического отношения к искусству. — М., 1991. — Т. 2; Інтонаційний слух як елемент цілісної системи музичного виховання // Шляхи удосконалення художньої освіти. — К., 1992; Лондонские оперы Генделя как отражения общественно-политических идей его времени // Публицистика эпохи Просвещения: I Междунар. конф. — С.Пб., 1992; К вопросу об эволюции итальянской оперной арии XVII — начала XVIII века // Проблеми історії музики: від бароко до сьогодення: До ювілею М. Черкашиної / За ред. *І. Копоть.* — Житомир, 1998; Некоторые особенности речитативов в итальянской опере XVIII века // Аспекти історичного музикознавства: Дослідження і матеріали. — Х., 1998; Віктор Косенко: Романси житомирського періоду // В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині-Житомирщини: Наук. зб. — Житомир, 2005; Опера "Сулейман і Роксолана" О. В. Костіна: Проблема семантики інтонації // Укр. муз-во. — К., 2006. — Вип. 35.

Літ.: *Порадовська Т.* Копоть Ірина Євгеніївна: Біографічний нарис //Відомі педагоги Житомирщини: Нариси про знаних діячів освітянської ниви. — Житомир, 2003.

І. Сікорська

КОПЧИНЬСЬКИЙ (Korczyński) Ян (Януш) Гнатович (1831, с. Голодьки, тепер Тетіївського р-ну Київ. обл. — ?) — піаніст, педагог, композитор-аматор. За походженням поляк. Початк. освіту здобув у Вінниці й Житомирі, гри на фп. навч. в *І. Козловського.* Від 1857 у Парижі навч. композиції і продовжив фп. студії. Від 1860 виступав із концертами в Києві та ін. містах України. 1874–75 вів курс *гармонії* в Київ. муз. уч-щі. Автор тв. для фп. — сонати, 6 етюдів (вид. у Парижі), Прелюду, Вальсу тощо (вид. у Києві).

А. Муха

Гурт "Коралі"

"КОРАЛІ" — муніципальний дівочий гурт п/к Л. Потіцької (м. Вишгород Київ. обл.). Лауреат Всеукр. хор. конкурсів (К., 1998, 2003), "Пісні незабутого краю" (м. Городок Львів. обл., 2007, Ґран-прі); міжн. — "Лемківська ватра" (м. Ґдиня, Польща, 1998), хор-фесту ім. Ф. Шуберта (Відень, Австрія, 1997 — диплом, 2003 — 1-а премія, приз "Спонсорські симпатії"). Створений 1994 за ініціативи о. Сергія (Прудка) на основі дит. ансамблю (при греко-катол. Церкві св. Андрія Первозванного), з 1997 — муніцип. підлітковий анс., з 1998 — звання "зразковий аматор. колектив". У репертуарі понад 120 тв. *a cappella* — духовна музика, *повстанські* та *стрілецькі* пісні, твори укр. авторів, однак стрижнем програми є календарно-обряд. нар. пісні: *колядки, щедрівки, веснянки, гаївки, купальські*, обжинкові. Більшість виступів відбувається в автент. етногр. костюмах, типових для півн. Київщини. Гурт виступав з гастролями у бага-

тьох містах України, Австрії, Македонії, Німеччині, Польщі, Румунії, Угорщині.

Літ.: *Андрусенко М.* Хормейстер співу душ // Робітн. газета. — 1999. — 18 трав.; *Гожик Ю.* Українська коляда у Румунії // Укр. форум. — 2000. — 28 січ. — 14 лют.; *Олексій К.* Вишгородські "Коралі" підкорили Відень! // Вишгород. — 2003. — 6 груд.; [*Б. а.*]. Висока оцінка журі // Там само. — 2003. — 27 груд.; *Тимошенко Я.* Спів "Коралів" у серці Карпат // Там само. — 2007. — 5 трав.; *Її ж.* Гран-прі у "Коралів" // Там само. — 2007. — 27 жовт.; *http://www.ukrajinci.hu/korali/hor.htm.*

В. Кузик

КОРАЛЛІ (справж. прізв. Кемпер) Володимир Пилипович (5.08.1906, м. Одеса — 14.04.1995, м. Москва, РФ) — куплетист, автор і вик-ць муз. фейлетонів. Чоловік *К. Шульженко.* У 9-річному віці дебютував у дит. опері одес. т-ру "Водевіль" разом з братом Емілем. Від 1916 виступав зі злободенними куплетами. 1924 гастролював у моск. т-рі "Акваріум". Найвідоміший номер у Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) мюзик-холі (1930) — літмонтаж М. Туберовського "Карта Жовтнів" ("Карта Октябрей"), успіху якого сприяло муз. оформлення *І. Дунаєвського.* 1938—39 разом з К. Шульженко працював у джаз-ансамблі *Я. Скоморовського*, 1939—45 створив з нею власний джаз-оркестр, з яким виступав у блокадному Ленінграді (тепер С.Пб.), виїздив на фронт.

Літ. тв.: Сердце, отданное эстраде. — М., 1988; Куплетист из Одессы. — М., 1991.

Літ.: *Набатов Н.* Эстрады гвардии рядовой // Сов. эстрада и цирк. — 1972. — № 7.

І. Сікорська

КОРВІ Джакомо (19 ст.) — музикант. Підданий королівства Парми (тепер Італія). У черв. 1859 прибув з Відня в Україну разом з двома своїми компаньйонами. З прикордонного Радзивілова переїхав до Дубна (тепер Рівнен. обл.), де й залишився на проживання.

Літ.: *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; ЦДІАУК. — Ф. 442, оп. 36, спр. 1695 (Відомості про іноземних підданих, які приїхали з-за кордону до Волинської і Подільської губ., 1859), арк. 16, 17.

М. Варварцев

КОРВІН-ШИМАНОВСЬКА (Korwin-Szymanowska) Станіслава (11.1889, с. Тимошівка, тепер Кам'янського р-ну Черкас. обл. — 7.12.1938, м. Варшава, Польща) — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог. Сестра *К. Шимановського.* Навч. співу в З. Козловської у Львові. Дебютувала 1906 у Львів. опері в партіях Стелли, Олімпії та Антонії ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха). 1907—10 виступала у Львові. Мешкаючи там, виконувала у Львові вок. твори К. Шимановського на його авт. концертах (25 берез. 1912, 17 берез. 1920 та ін.) та прем'єри його творів (19 берез. 1908). Під час 1-ї світ. війни перебувала у Швейцарії. Від 1920 виступала на сценах оперних т-рів Львова, Варшави, Кракова, на ін. естрадах Європи. Мала широкий оперний і кам. репертуар, у т. ч. твори музики 20 ст. Перша вик-ця партії Роксани в опері "Король Роґер" К. Шимановського, виконувала також партії Віолетти, Джільди з опер "Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді, Лакме з однойм. опери Л. Деліба та ін. Виконання було позначено високою музикальністю. У 1930-х викладала в конс. Варшави, Любліна, Катовіц, а також Вільнюса. К. Шимановський присвятив К.-Ш. свої вок. цикли "Чотири пісні" на сл. Р. Таґора, "Слопєвні" та пісню "Далеко лишився цілий світ" *op.* 2. Авторка спогадів про К. Шимановського й метод. праці щодо виконання його вок. творів.

Літ. тв.: Jak należy śpiewać utwory Karola Szymanowskiego. — Warszawa, 1938; Wspomnienia o Karolu Szymanowskim // Muzyka. — 1937. — Nr 4/5.

А. Калениченко

С. Корвін-Шимановська

С. Корвін-Шимановська в ролі Фрикі, дружини Вотана (тетралогія Р. Вагнера "Перстень Нібелунгів")

КОРДА Гервасій, о. (1684, с. Доброве побл. м. Кролевця, тепер Сум. обл. — 1745, м. Москва, Росія) — співак-тенорист, хормейстер, церк. діяч. Син козака з-під Глухова. Був послушником Софійськ. монастиря в Києві, де 1717 прийняв монаший постриг, тенористом-крилошанином у Софійськ. соборі. 1717 чи 1718 був переведений до Олександро-Невського монастиря в С.-Петербурзі (співак-тенорист, водночас служив у Галерній гавані), з 1732 — його намісник. 1737 був висвячений на архимандрита Моск. Симоновського монастиря.

Літ.: *Чудінова І.* Клирошани-українці Олександро-Невського монастиря (до питання ролі українських впливів на становлення петербурзької культури) // З історії української музичної культури: Темат. зб. наук. праць. — К., 1991.

Б. Сюта

КОРДОВСЬКИЙ Георгій (18 ст., Україна) — музикант. Малолітнім хлопцем був спроваджений до С.-Петербурга, де після закін. Театр. школи служив при дворі, виступав у придв. т-рі. Мат-ли про К. містила "Русская старина" (1882. — Ч. 1).

Літ.: *Харламповић К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914;

І. Лисенко

КОРЕЙВО Болеслав Вікентійович (?, м. Вільно — ?) — купець 2-ї гільдії, організатор книжкової торгівлі й нотовидавництва. За походженням поляк. У магазинах К. у Києві (1871, Хрещатик, 35) і Одесі (вул. Дерибасівська, 31) можна було придбати чи віддрукувати на замовлення муз. твори різних *жанрів*, розрахованих як на профес., так і на домашнє чи салонне виконання. Створене К. вид-во завоювало авторитет одного з провідних торгівельно-видавн. підприємств в Україні, стало постачальником нот. видань для Київ. відд. *ІРМТ.* Окрім того, літ-ра постачалася навч. закладам Києва й Одеси, приват. пансіонам, книжк. магазинам. У *Київ. муз. уч-щі* К. встановив і регулярно сплачував щорічну стипендію в 100 руб. найобдарованішому студентові. Підприємство співпрацювало з рос. муз.-вид. фірмами *П. Юргенсона* й "В. Бессель і $К^{о}$", з нотодрукарнями Г. К. Редера та Ґройхена й Ріля в Лейпциґу. Тісні ділові контакти пов'язували К. з одним з перших муз. вид-в Галичини "*Бібліотека музикальна*", з яким було

Титульна сторінка "Малорусских песен" Г. Ходоровського (видавництво Б. Корейва)

укладено договір про розповсюдження видань К. у Галичині. Нотну продукцію К. можна було придбати в спеціалізованих магазинах Й. Завадського у Вільно та К. Будкевича в Житомирі. 1875 К. придбав нотне вид-во *А. Коціпінського* з магазином у Києві та філіями в Житомирі й Кам'янці-Подільську (тепер Хмельн. обл.).

Упродовж чверті століття (до 1897) К. був провідним видавцем творів *М. Лисенка.* Підприємство здійснило видання 1-ї серії "Музики до Кобзаря", творів для фп. ("Сюїта на українські теми"), 3–4 вип. "Збірника українських народних пісень"(1876–77), музики до опер і оперет М. Лисенка "Різдвяна ніч"(1884), "Чорноморці" (1878, 1883), "Наталка-Полтавка" (1890).

Вид-вом К. надрук. "Чорноморці" М. Лисенка (1885, друк. Г. Францкевича), "Вечорниці" *П. Ніщинського* (1887); "Наталка-Полтавка" *І. Котляревського* — М. Лисенка (1886, друк. Т. Бронцевича), "Москаль-чарівник" і "Маруся-Богуславка" (1887, друкарня Г. Францкевича); "Пісні, думки і шумки руського народу" А. Коціпінського (1885, друк. *С. Кульженка*).

К. видав хор. твори М. Лисенка (3–5 десяток, 1889–93), 3-ю серію його "Музики до Кобзаря" (1894), окр. виданням — увертюру до опери "Різдвяна ніч" (1893), до 50-річного ювілею Київ. ін-ту шляхетних дівчат — хор. твір М. Лисенка, сл. Полянської "Матінка цариця сонце наше червоне", "Урочистий марш" для фортепіано у 8 рук (1889) тощо.

Видавалися муз. твори ін. композиторів: *А. Єдлічки* (варіації на тему пісень О. Варламова "Смуток" та ін.), *В. Заремби* (полонези), *А. Каливоди* ("Козацький марш", "Варіації на українські теми"), танц. п'єси (мазурки, полонези) та обр. нар. пісень А. Коціпінського, понад 150 творів (вальси, укр. танці, шумки) *М. Завадського.* У магазині К. можна було придбати "Повне зібрання духовно-музичних творів Д. Бортнянського" під ред. *П. Чайковського* в 10-и томах. Заруб. музику було представлено творами для фп. *Л. Бетховена, Ф. Шопена*, І. Тедеско, *М. Огінського* та ін.

Вид-во і магазин у Києві й 2 в Одесі, що проіснували 1871–97, пізніше було перекуплено фірмою "Леон Ідзіковський" (див. *Ідзіковський Л.*), де К. багато років після цього працював зав. муз. відділу.

Літ.: Отчеты киевского отделения императорского Русского музыкального общества за 1883—1884 гг. — К., 1885; Очерк деятельности киевского отделения Русского музыкального общества за 1863–1888 гг. / Сост. *Богданов Н.* — К., 1888; Одесса за 100 лет: Истор. очерк и иллюстрированный путеводитель на 1894 г. — О., 1894; *Юргенсон Б.* Очерк истории нотопечатания. — М., 1928; *Балакирев М.* Переписка с нотоиздательством П. Юргенсона. — М., 1958; *Дей О.* Книга і друкарство на Україні з 60-х років XIX ст. до Великого Жовтня. — К., 1964; *Вольман Б.* Русские нотные издания XIX — начала XX века. — Ленинград, 1970; *Євселевський Л., Фарина С.* "Просвіта" в Наддніпрянській Україні: Істор. нарис. — К., 1993; *Зеленська Л.* Музично-видавнича діяльність на Наддніпрянській Україні другої половини XIX — початку XX століття: Автореф. дис. ...канд. істор. наук. — К., 2002; *Ревуцький Д.* Микола Лисенко: Повернення першоджерел. — К., 2003; Микола Лисенко. Листи / Авт.-упоряд. *Р. Скорульська.* — К., 2004; *Качеровський М.* Про організацію нотовидавництва // Музика. — 1927. — № 2; *Осадця О.* З історії українського нотодрукування // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII: Праці музикознавчої комісії; *Захаров Ю.* Видавництво Болеслава Корейва: до історії нотовидання у XIX столітті в Україні // Інформаційні ресурси музичних бібліотек / НБУВ. — К., 2008.

Ю. Захаров

КОРЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (К-УМЗ.). Корея (за самоназвою Чосон — "країна ранкової свіжості" або "ранкового покою") упродовж століть зазнавала не просто впливів, а різнобічного тиску аж до вторгнень з боку сусідніх сх.-азійських держав і віддалених вел. країн. Після 2-ї світ. війни її було розділено на 2 частини — Північну й Південну як, відповідно, держави з різним соц.-політ. устроєм: Корейську Народно-демократичну республіку (КНДР) і Республіку Корею (РК). За таких обставин укр. муз. зв'язки з 1950-х обмежувались рамками однобічних відносин з КНДР (прихильною до кол. СРСР), з 1990-х переважають контакти з РК.

Корейській нації, практично моноетнічній, притаманна здатність стійко зберігати риси нац. самобутньої ментальності й культури з одночасним засвоєнням і перевтіленням іншонаціонального досвіду. Відтак, зокр., у КНДР з 1947 плідну діяльність розпочав і активно продовжив навіть у роки війни 1950–53 новостворений Держ. т-р опери та балету у Пхеньяні. Він мав невеликий симф. оркестр (дириг. Кім Гі Дек), співаки освоювали вокал європ. типу, танцюристи п/к Лі Сок Є опановували мистецтво нар. танцю і клас. балету. В умовах воєнного часу на сцені Т-ру було поставлено не тільки перші нац. опери й балети (композитори Лі Мен Сан, Хван Хак Кин, реж. Лі Се Хян, Так Чин, дириг. Пак Вен У), а й традиц. зразки зах.-європ. і рос. класики.

Першою з рад. опер на сцені т-ру було поставлено (1951) оперу українця *Ю. Мейтуса* "Молода гвардія", співзвучну героїко-романт. пафосом настроям воїнів Півн. Кореї. Оперу реж. Лі Се Хян готував у "муз. селищі" побл. Пхеньяна, де тоді жили артисти й добиралися вузькими стежками з ризиком для життя до т-ру, самі

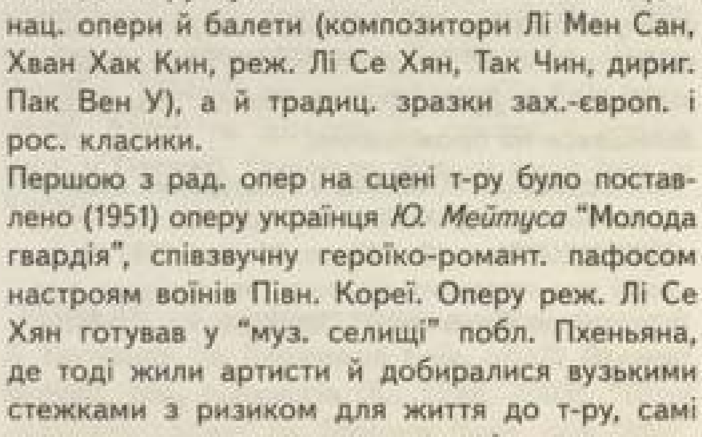

Український танець у виконанні артистів Державного театру опери і балету Кореї

Сцена з опери "Молода гвардія" Ю. Мейтуса в постановці Державного театру опери й балету Кореї

ж вистави відбувалися у підземному залі т-ру Моранбон. Незмінний успіх мав також "Український козачок" у пост. і за участі балерини Цой Єн Ай. Учасники фронтових конц. бригад, крім нац. репертуару, виконували класичні інстр. твори й уривки з опер, у т. ч. з творів укр. тематики — "Майська ніч" *М. Римського-Корсакова*, "Сорочинський ярмарок" *М. Мусорського* тощо, звучали рад. пісні.
Перші гастролі корей. артистів в Україні відбулися в лип. 1950-о. Їхні виступи були тепло сприйняті аудиторією, схвальну оцінку висловили провідні муз. діячі республіки: композитор *Л. Ревуцький*, диригент *Н. Рахлін* та ін. Через 3 роки кияни вітали приїзд великого Ансамблю пісні й танцю Корей. Нар. Армії п/к Лі Чун Хйона; який, зокр., дав концерт у Київ. буд. офіцерів, зустрівся з працівниками мистецтв столиці України. Творчий ентузіазм і худ. майстерність Ансамблю було відзначено у відгуках широких глядац. кіл і кваліфікованих рецензентів — композитора *А. Свєчникова*, музикознавця *Ю. Малишева*, муз. фольклориста *М. Щоголя*. Тривалі гастролі артистів Корей. держ. балет. студії імені балерини Цой Син Хі розпочалися 1956 виступами перед глядачами Києва й Харкова, заключний концерт пройшов у січ. наст. року. 1966 кияни побували на концертах Пхеньянського ансамблю пісні й танцю.
Водночас здійснювалися гастрольні поїздки укр. артистів до КНДР. У Пхеньяні та ін. містах виступали *Анс. нар. танцю УРСР* п/к *П. Вірського, Укр. нар. хор* п/к *Г. Верьовки* (1966—85). У 1980-х до столиці КНДР завітав *Київ. кам. оркестр* п/к *А. Шароєва*, у виконанні якого, крім клас. творів, прозвучала сюїта "Сім українських народних пісень" *Л. Колодуба*. Побували з концертами київ. піаністка *Л. Марцевич*, укр. віолончелістка *М. Чайковська* з Москви, цимбаліст *Т. Баран* зі Львова, анс. "Зоряни" Кіровогр. обл. філармонії та ін.
Мист. контакти розвивалися й по комп. лінії. *Я. Верещагін* написав 3 романси на вірші давньокорей. поетів (1977), концертино на 2 корей. нар. пісні для скр. 1985 СКУ відвідали гості з КНДР, яких цікавило муз. життя міста — композитор Юн Сю Дон, музикознавець Кім Сен Єр, письменник Кан Ен Хун. Тоді ж у Колонному залі столичної філармонії відбувся концерт симф. музики корей. композиторів, де взяли участь автори Лі Ін Ту й Пак Му Тун. 1987 у КНДР перебували у творчому відрядженні *Г. Ляшенко*, завданням котрого було провести творчі зустрічі та інформувати про новини укр. музики, а 1988 — *І. Карабиць* із дорученням встановити регулярні творчі контакти між обома комп. спілками. Надавалася допомога у підготовці корей. музикантів, зокр. Одес. конс. закін. Лу Сінь (кл. фп. М. Крижановського).
Згодом налагоджувалися муз. зв'язки з Півд. Кореєю. Київ. диригент *Р. Кофман*, паралельно з працею в Україні, ряд років був худ. керівником і гол. диригентом Сеульського симф. оркестру, його вихованець *М. Дядюра* був гол. диригентом того самого орк. та Симф. орк. м. Кванґджу. В оркестрах РК грає ряд укр. музикантів. На гастролі приїздив диригент *І. Палкін*, виступали піаністи *К. Арнаутова, О. Гаврилюк, Г. Дем'янчук, Д. Суховієнко*, зі США — *Л. Артимів*. Корей. слухачі вітали у себе колектив Харків. опери (1998), дит. хор "Перлина Одеси" п/к В. Мамонтова (2004) тощо.
Музиканти з Півд. Кореї брали участь у різних муз. імпрезах, що проводили в Україні з поч. 1990-х. Так, Ян Зун Кім (скр.) і Мін Ча Шин (фп.) виступили в концерті "*Київ Музик Фесту*" (1992), на "Міжн. форумах музики молодих" демонстрували свої твори Дже Вук Кім (1994), Асеон Хан (1998), Хонг Сунджі (2003). На 2-у Міжн. конкурсі юних піаністів *В. Крайнєва* відзначилася Соу Янг Ін, якій присуджено Ґран-прі й Золоту медаль. До складу журі 3-о Міжн. конкурсу пам'яті *Е. Гілельса* (2007) входив Кім Мі Кюм.
Останнім часом намічається нормалізація взаємин між Півн. і Півд. Кореями, що відкриває можливості активізації К-УМЗ.

Літ.: *Латов В.* Искусство в свободной Корее: Записки советского журналиста. — М., 1956; Спілка композиторів України між з'їздами 1984—1989. — К., 1989 (ротапринт); *Цвірко Л.* Міжнародні зв'язки Національної музичної академії // Академія музичної еліти України. — К., 2006; *Ільницька М.* На хвилях музики в минулу далечінь круїз. — К., 2006; *Хо Сок Тхе.* Мистецтво корейського народу // Мистецтво. — 1955. — № 6; *Алейникова-Сокол Т.* На честь славного одесита // Музика. — 1950. — 11 лип.; *Строковський М.* На святі мистецтва героїчного народу // Літ. газета. — 1950. — 13 лип.; *Свєчников А.* Мистецтво героїчного народу // Веч. Київ. — 1953. — 15 черв.; *Малишев Ю.* Мистецтво, загартоване в боях // Рад. Україна. — 1956. — 8 груд.; *Кан Сон Ха.* Корейський балет // Рад. культура. — 1956. — 9 груд.; *Скрипниченко О.* Квітка Кореї // Там само. — 16 груд.; *Штоль Г.* Гастролі корейської балетної студії // Соц. Харківщина. — 1956. — 28 груд.; *Шевцов Н.* З країни ранкової свіжості // КіЖ. — 1966 — 18 груд.; [*Б. а.*]. Заключительный концерт артистов корейского балета // Правда Украины. — 1967. — 12 січ.

А. Муха

КОРЕНЕВСЬКИЙ Григорій (18 ст., Чернігівщина) — музикант. Закін. *Глухів. муз. школу*. Від 1751 — соліст оркестру придв. Т-ру гетьмана *К. Розумовського* в Глухові. 1762 у супр. кількох музикантів їздив разом з К. Розумовським до Москви. 1763 повернувся до Глухова.

А. Корещенко

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 269, оп. 1, спр. 3442, арк. 3–4, зв.

І. Лисенко

КОРЕНЕЦЬ Софія (1900, м. Тернопіль — ?) — оперна й кам. співачка (сопрано). Закін. Віден. ун-т. Вок. освіту здобула приватно у Відні. 1925–26 — солістка Віден., 1926–27 — Одес. оперн. т-рів. Від 1927 займалася переважно конц. діяльністю, зокр. популяризувала твори галиц. композиторів. Мала красивий і сильний голос широкого діапазону.

Літ.: *Людкевич С.* Концерт Софії Коренець у Львові // Діло. — 1928. — 16 берез.; [*Б. а.*]. Вечір творів Бетховена у Тернополі // Там само. 1933. — 13 черв.

І. Лисенко

КОРЕС Михайло (1885, м. Київ — 12.06.1934, США) — скрипаль, альтист. Закін. юрид. ф-т Моск. ун-ту. У Москві провадив адвокат. практику. Гри на скр. навч. у Моск. конс., виступав у концертах. Від 1923 жив у США, де працював солістом оркестру Нью-Йорк. філармонії.

Літ.: [*Б. а.*]. Михаил Корес [Некролог] // Новое русское слово. — 1934. — 14 июня.

І. Лисенко

КОРЕЦЬКА Лідія (бл. 1895, м. Київ — ?) — оперна й кам. співачка (сопрано). Закін. Київ. конс. (1919). Удосконалювалась у США й Італії. Вик. діяльність розпочала 1919 солісткою Укр. респ. капели п/к *О. Кошиця*, з якою виступала у багатьох країнах Зах. Європи, Півн. та Півд. Америки. Від 1925 — солістка "Manhatten Opera House" (Нью-Йорк), "Ліричної опери" (Чикаго), "Театро-Лiрико" (Мілан). З успіхом гастролювала на конц. сценах Вашинґтона, Філадельфії, Бостона, Парижа, Барселони, Флоренції, Турина, Берліна та ін. Мала досить сильний голос широкого діапазону чаруючого тембру. Відзначалася першокласною дикцією, винятковим муз. чуттям. Широко популяризувала в Зах. Європі й Америці укр. муз. культуру, зокр. була активною учасницею шевченківських та ін. укр. концертів. Виступала в укр. операх ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Катерина" *М. Аркаса* тощо). Знімалася у фільмах-операх *В. Авраменка* в США ("Наталка Полтавка" *І. Котляревського–М. Лисенка*, та "Вечорниці" *П. Ніщинського*). У Нью-Йорку відкрила власну вок. школу.

Літ.: *В. М.* Розмова з Лідією Корецькою // Укр. вісник (Берлін). — 1942. — 14 черв.

І. Лисенко

КОРЕЩЕНКО Арсеній [6(18).12.1870, м. Москва, Росія — 6.01.1921, м. Харків] — композитор, піаніст, педагог, диригент, муз. критик. З укр. роду. Закін. Моск. конс. (1888, кл. фп. *С. Танєєва*, 1891 — кл. композиції А. Аренського). 1894–96 — зав. муз. відділу газ. "Московские ведомости". 1891–94 — викладач Моск. конс. і Синодального уч-ща (муз.-теор. дисципліни). 1906–19 — професор Муз.-драм. уч-ща Моск. філарм. тов-ва (теорії музики, композиції та фп.). 1919–21 — професор (композиція і фп.) і ректор Харків. конс. (Муз. академії).

Виступав як піаніст-соліст і ансамбліст: у фп. тріо, зі співаками — *Ф. Шаляпіним*, *С. Мигаєм* та ін. Записував і вивчав фольклор народів Кавказу. Був організатором і диригентом концертів вірм. і груз. музики в Москві, де виконувались його обробки пісень для хору й нар. інстр., оригінальні симф. твори на вірм. і груз. теми. Був головою Муз.-етногр. комісії при Моск. ун-ті, писав про музику Сходу.

Тв.: опери — "Пир Валсатара" (1891), "Ангел смерті" (за М. Лермонтовим, 1893), "Крижаний дім" (1900); балет "Чарівне дзеркало" (пост. 1903, 1905); кантата "Дон Жуан"; для орк. — "Лірична симфонія", "Вірменська сюїта", "Фантастична сюїта", 2 симф. картини, Концерт-фантазія для фп. з орк., Струн. квартет; п'єси для фп.; хори, романси, музика до драм. вистав тощо.

КОРИТИНЬСЬКИЙ (Korytyński) Альбін (19 ст.) — польс. композитор, педагог. Учитель співу в Дрогобичі (тепер Львів. обл.). Поміж творів — "Думка про гетьмана Жевуського", "Думка про гетьмана Косинського", "Жаль за Україною" для голосу й фп. (1862) та ін. Твори К. видавались у Львові у 1860-х.

М. Загайкевич

КОРІНЕЦЬ Зеновій Михайлович (16.06.1967, с. Голобутів Стрийського р-ну Львів. обл.) — хор. диригент, педагог. З. д. м. України (1998). Лауреат 2-го Всеукр. конкурсу хор. диригентів у Києві (3-я премія). 1986 закін. Дрогоб. муз. уч-ще, кл. хор. дириг. Я. Бондзяка. Працював у самод. колективах у Дрогобичі й Мукачевому (Закарпат. обл.); 1992–94 — вчитель музики в сільській школі с. Клачаково, 1994–96 — директор Ракотинської ДМШ Мукачівського р-ну (Закарп. обл.). 1996–97 хормейстер, 1997–2001 — худ. керівник і гол. диригент *Закарпат. нар. хору*. Від 2001 — хормейстер *Укр. Народного хору ім. Г. Верьовки*; доцент Нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова у Києві.

Літ.: *Сікорська І.* З "Цвітом папороті" крізь століття // КіЖ. — 2004. — 14 січ.

КОРІНЬ (Korin) Галина Анна (12.051926, с. Климівка Карлівського р-ну Полтав. обл.) — співачка (сопрано), муз. діячка. Дружина *С. Кореня*. Була актрисою в укр. т-рі м. Краснограда на Харківщині. 1944 емігрувала в Німеччину; 1949 переїхала до Аделаїди (Австралія). Від 1951 живе в Мельбурні. Була солісткою чол. хору "*Чайка*". 1978 заснувала й постійно вела ансамбль бандуристок "Кольорит". Брала участь у багатьох концертах, видала 2 грамплатівки солоспівів; скомпонувала 150 пісень, авторка віршів, скетчів та п'єс, що друкувалися в укр. періодиці Австралії і Півн. Америки. Виступала як концертмейстер (фп., *гітара* та *бандура*), як декламатор.

Літ. тв.: З творчости Ганни Корінь. — Мельбурн, 1989.

О. Тарнавська

КОРІНЬ (Koriń Stefan) Степан (30.07.1914, с. Дунаїв Перемишльського пов., тепер Польща) — хор.

диригент. Чоловік *Г. А. Корінь*. Закін. учительську семінарію в Заліщиках (тепер Терноп. обл., 1934) і Варшав. конс. (1939). Диригент церк. хору оо. Василіян у Варшаві (1942–44), студ. хору "*Січ*" у Ґраці (Австрія), церк. хору в м. Кресброн (Kressbronn, Німеччина, 1948–49). Водночас у Кресброні — засновник і диригент міш. хору "*Чайка*" (1945–49). 1949 переїхав до Австралії й поселився в Мельбурні, де 1951 відновив "Чайку". Постійно керував хором і його мист. одиницями, що належали до найповажніших укр. мист. сил Австралії; ініціював концертне турне "Чайки" по США й Канаді (1985). 1966 — муз. директор австрал. ТБ-програми "Укр. сюїта". Працював також учителем нар. шкіл, зокр. вів клас скрипки.

Літ.: *Олійник В. Олійник Г.* Диригент Степан Корінь // Матеріали IX Подільської науково-практичної конференції — Кам'янець-Подільський. — 1995.

О. Тарнавська

КОРМУШИН Микола Іванович (6.12.1913, м. Сорочинськ Самар. губ., Росія — 19.08. 1995) — трубач, кер. оркестру. 1919–47 жив у Китаї. Гри на трубі навч. у приват. школі Кастелло у Шанхаї (1929–33). Виступав з 1931. Грав у джаз. ансамблі Міккі Кея, джаз-оркестрі п/к О. Лундстрема, Шанхай. муніцип. симф. оркестрі. Концертував в Шанхаї, Пекіні, Гонконгу, Сінгапурі. 1947–49 — музикант джаз-оркестру к/т "Жовтень" (Свердловськ, тепер Єкатеринбург). Артист оркестру Всесоюз. шахтар. ансамблю пісні і танцю п/к *З. Дунаєвського* в Донецьку (1949–53, 1960–62, 1967–69). Соліст естр. оркестрів Укр. респ. естради (1957–59) і Укрконцерту (1959–60), Донец. філармонії. Виступав п/к Я. Хаславського (1962–63), В. Корженевського (1963–64, 1967), І. Петренка (1964–66). Грав в оркестрах Саратов. (1969–71) і Донец. (1971–72) Держ. цирків.

В. Симоненко

КОРНІЄВСЬКИЙ Олександр Самійлович (8.03. 1889, с. Данилівка, тепер Менського р-ну Черніг. обл. — 31.01.1988, м. Корюківка тієї самої обл.) — кобзар-бандурист, конструктор і майстер муз. інстр. З родини нащадка запороз. козаків. Бронзова медаль Всерос. виставки за виготовлені *бандури* (1913). З дитинства навч. гри на скрипці, пробував майструвати муз. інструменти. Від 1904 навч. у ремісничому уч-щі, почав робити *скрипки*. Паралельно вивчав принципи будови скрипок і *лір*, на яких грали нар. музики, також — основи нар. виконавства на цих інструментах. 1905,– зустрічався з *Т. Пархоменком*; за зразком його інструменту на замовлення *М. Лисенка* виготовив 3 бандури, а також бандуру для себе, на якій навч. грати. Від того часу кобзарював і займався виготовленням та вдосконаленням муз. інстр. 1910 вперше виготовив дворядну ліру, яку вдосконалив 1918. 1937 був репресований. Від 1947 (після заслання) жив у м. Корюківка, конструював і виготовляв нові інструменти, поміж яких — *арфа* й бандурина (інструмент, новаторський за конструкцією). У 1950-х виготовив *ліру* з хромат. басами. У власному будинку влаштував невеликий музей нар. інстр., переважно власної роботи, поміж яких — кілька скрипок, 6 бандур у футлярах, також — фісгармонія та 2 піаніно, над удосконаленням конструкції яких працював упродовж тривалого часу. 1943 будинок та більшість експонатів згоріли. Протягом життя виготовив понад 180 бандур, оздоблених орнаментами із перламутру, що розійшлися по Україні й за її межами, деякі демонструються в музеях. Виготовив також багато *балалайок*, *гітар* (у т. ч. 2-грифних власної конструкції), *мандолін*, більше десятка скрипок. Чудово грав на бандурі й лірі, вмів грати на ін. інструментах, навчав гри на них. Мав у репертуарі 153 пісні та числ. нар. танці.

Літ.: *Жеплинський Б.* Кобзарськими стежинами. — Л., 2002; *Його ж.* Творець бандурини // Укр. культура. — 1991. — № 12; *Його ж.* О. С. Корнієвський (листівка) // Кобзарі, бандуристи: Набір листівок (текст). — Л., 1997; В рокотанні-риданні бандур / Авт.-упоряд. *М. Шудря, В. Нечепа*. — К., 2006; *Боднарук Л.* Співочі птахи майстра // Музика. — 1989. — № 5; *Калібаба Д., Жеплинський Б.* Майстер бандурини // Бандура. — 1993. — № 43–44; *Орел Л.* Бандури виробу Олександра Корнієвського // Пам'ятки України. — 1995. — № 1; *Назарова З.* Про українського Страдіварі // Деснянська правда (Чернігів). — 2006. — 6 квіт.

Б. Жеплинський, Б. Сюта

КОРНІЄНКО Андрій (1865, м. Васильків, тепер Київ. обл. — ?) — лірник. У дитинстві внаслідок віспи втратив зір. У 10 років К. віддали в науку до лірника-сліпця *О. Шевченка* з Білої Церкви (тепер Київ. обл.). У репертуарі: "Біда", "Теща", "Сирітка", "П'яниця", "Про Соцького", "Про Почаївську Божу Матір", "Миколая", "Спасителя", "Варвара", "Лазар", "Олексія", "Страшний суд" та ін.

Літ.: *Малинка О.* Лірник А. Корнієнко // Киев. старина. — 1895. — № 9.

КОРНІЙ Лідія Пилипівна (5.09.1942, м. Львів) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1980). Доктор мист-ва (1993). Доцент (1990). Професор (1994). Член НСКУ (з 1996). Закін. фп. і муз.-теор. відділи Львів. ССМШ, Львів. конс. (1966, кл. *С. Людкевича*), аспірантуру при Київ. конс. (1975, наук. кер. *О. Шреєр-Ткаченко*). Викладачка Луцьк. муз. уч-ща (1966–67), 1967–69 — викладачка муз. школи при Львів. муз.-хор. тов-ві, 1969–72 — Львів. ССМШ. Від 1975 — викладачка, ст. викл., доцент, професор Київ. конс. (НМАУ). 2004–07 — провідний наук. співробітник відділу муз-ва ІМФЕ. У НМАУ розробила автор. курси: "Історія української музики (від найдавніших часів до початку 20 ст." і "Музичне джерелознавство". Наук. кер. канд. дисертацій *О. Мартиненко, О. Шуміліної* та ін. Наук. інтереси К. охоплюють широку проблематику з історії укр. музики: текстолог. і стиліст. особливості укр. церк. *монодії* 16–17 ст., зв'язки укр. муз. культури 16–18 ст. з ін. слов'янськими (болг., польс., рос., білор.), муз. специфіка укр. *шкільної драми* 17–18 ст., стильові процеси в укр. музиці (*бароко, класицизм, романтизм*), а також

М. Кормушин

О. Корнієвський, Ф. Нирко

Л. Корній

муз. *джерелознавство*. Виступала з доповідями на III–VII Міжн. конгресах україністів: Харків (1996), Одеса (1999), Чернівці (2002), Донецьк (2005), III–VII Київ (2008), білорусистів (Мінськ), на міжн. симпозіумі "Kultura muzyczna pograniczy etnicznych" (Перемишль, 2003), на міжн. конгресі славістів (Македонія, Охрид, 2008).

Літ. тв.: канд. дис. "Болгарський наспів у співацькій практиці України XVI–XVII ст. (до проблеми українсько-болгарських музичних зв'язків)" (К., 1980); докт. дис. "Українська шкільна драма і духовна музика XVII — першої половини XVIII ст." (К., 1993); Програма-конспект з курсу Історії української дожовтневої музики для музичних вузів України. — К., 1985, [2]1993; Українська шкільна драма і духовна музика XVII — першої половини XVIII ст. — К., 1993; Історія української музики. В 3 ч. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1996. — Ч. 1, 1998. — Ч. 2; 2001. — Ч. 3; Болгарський наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України кінця XVI–XVII ст. — К., 1998 (у співавт. з *Л. Дубровіною*); Музичний архів М. Д. Леонтовича: Каталог. — К., 1999 (у співавт. з *В. Клименко*); Музична культура в Україні // Українська культура другої половини XVII–XVIII ст. — К., 2003. — Т. 3; До питання про українсько-польські музичні зв'язки XVI–XVII ст. (за матеріалами побутової, органної та лютневої музики) // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; До питання про українсько-болгарські музичні зв'язки (болгарский напев у рукописах України кінця XVI–XVII ст.) // Там само. — К., 1975. — Вип. 10; Болгарский напев в манявских рукописях XVII–XVIII вв. // Единение народов — единение культур (укр.-болг. культ. связи). — К., 1987; До характеристики особливостей музики в "Наталці Полтавці" І. Котляревського // Творчість І. Котляревського в контексті сучасної філології. — К., 1990; Проблема зв'язку мистецтв в українській художній культурі XVII–XVIII ст. // З історії української музичної культури. — К., 1991; До питання про особливості музики української шкільної драми XVII — першої половини XVIII ст. // Українське бароко та європейський контекст. — К., 1991; "Жіноча" лірика в романсах М. Лисенка на тексти Т. Шевченка // Укр. муз-во. — К., 1992. — Вип. 27; До питання про синтез мистецтв в українському бароко // Українське Бароко. — К., 1993; Турійський Ірмолой початку XVII ст. — стародавня пам'ятка церковного співу в Україні // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 1994. — Вип. 2; Київські латиномовні поетики XVII–XVIII ст. про музику в драмі // Український музичний архів. — К., 1995. — Вип. 1; Артем Ведель у контексті української культури другої половини XVIII ст. // Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 11; Становлення новітнього національного стилю української духовної музики в XIX — на початку XX ст. // Матеріали до укр. мист-ва. — К., 2001. — Вип. 1; М. Лисенко в контексті європейського Романтизму (Західна і Центральна Європа) // Укр. муз-во. — К., 2003. — Вип. 32; Українське національно-культурне відродження другої половини XIX — початку XX ст. і музична культура // Мат-ли V конгресу Міжн. асоціації україністів: Історія. — Чернівці, 2004; Українсько-польські музичні зв'язки XVI–XVII ст.: два напрямки дослідження проблеми // Україна XVII ст.: суспільство, філософія, культура. — К., 2005; Джерела давньої української музики // Мат-ли VI Міжн. конгресу україністів. — К.; Донецьк, 2005; Проблеми джерелознавства української музичної культури (безлінійні нотовані рукописи XII — XVI ст. // Студії мистецтвознавчі. — К., 2005. — № 2; Деякі методологічні проблеми дослідження давньої української музичної культури в міжнаціональних зв'язках // Українська та світова музична культура: сучасний погляд. — К., 2005; Я. Яциневич. Повернення із забуття // *Яциневич Я.* Духовні твори. — К., 2006; Болгарський распев на Украине в конце XVI–XVII вв. // Българско музикознание. — София, 1982. — Год. 6. — Кн. 1; Балгарскі напеў у беларускіх ноталінейных Ірмалоях канца XVI — пачатку XVII ст. з украінскіх кнігасховішчаў // Гісторыя, культуралогія, мастацтвазнаўства. (Беларусіка, 21) — Мінск, 2001; Ukraińsko-polskie kontakty muzyczne w XVI–XVII wieku // Studia polsko-ukraińskie. — Przemyśl, 2006. — T. 1. упоряд. — *Ольховський А.* Нариси історії української музики / Підготовка до друку, наук. ред., вст. ст., комент. — К., 2003.

Літ.: *Дзюба О.* Лідія Корній. Історія української музики // Укр. гуманітарний огляд. — К., 1999. — Вип. І; *Калениченко А.* Науковий подвиг українського музикознавця // Студії мистецтвознавчі. — К., 2004. — № 2; *Гнатюк Л.* Історія однієї книги // Там само. — К., 2005. — № 2; *Ковалевський М.* В національному контексті без імперських табу // КіЖ. — 1997. — 14 трав.; *Загайкевич М.* І підручник, і нотна хрестоматія // Там само. — 1999. — 13 листоп.; *Її ж.* Повертаємо минуле, щоб будувати майбутнє // Там само. — 2003. — № 5.

Б. Фільц

В. Корнійчук

КОРНІЙЧУК Володимир Петрович (24.08.1947, с. Цибулів Монастирищенського р-ну Черкас. обл.) — письменник, журналіст, театр. критик, видавець. Засл. журналіст України (з 2001). Лауреат Премії ім. Д. Нитченка (2000), Міжн. премії ім. С. Гулака-Артемовського (2002), Премії в галузі театрознавства і театр. критики НСТДУ (2006). Член НСПУ, НСЖУ, НСТДУ, Нац. Всеукр. муз. спілки, Нац. хореогр. спілки України, Ради Київ. обл. організації НСПУ.Закін. хореогр. ф-т Київ. культ.-освіт. уч-ща (1967), театрознавчий ф-т Київ. ін-ту театр. мистецтва (1973), аспірантуру при ІМФЕ (1980). 1973–76 — редактор Гол. редакції літ.-драм. передач Держтелерадіокомпанії України. 1982–87 — ст. редактор відд. літ-ри ж. "Україна". 1988–91 — літ. редактор вид-ва "*Музична Україна*". Від 1991 — віце-президент Асоціації діячів хореогр. мистецтва з питань преси. Один із ініціаторів відновлення "*Української музичної газети*", заснування укр.-англомовного альманаху "Україна музична", гол. редактор обох видань (УМГ — з 1993, "Україна музична" — з 1995). Водночас очолює відділ муз. інформації Нац. Всеукр. муз. спілки й прес-центр Київ. муніципальної укр. академії танцю ім. С. Лифаря. Автор новел, повістей, ін. прозових худ. творів, поезій у прозі, творчих портретів, есе, рецензій, інтерв'ю, репортажів, опубл. у вітчизн. і заруб. (зокр. "Herald", Канада; "DUKĽA", Словаччина) виданнях (з 1971), низки театрознавчих досліджень, різнорідних публікацій, присв. явищам укр. муз. культури. Муз. образи втілено в баг. літ. творах К. Літ. редактор низки праць, про вітчизн. і заруб. музику, поміж яких — Платон Майборода. Слово про композитора (К., 1988); *Кончаловская Н.* Эдит Пиаф (К., 1988); *Артемчук І.* Веселий антракт (К., 1989); *Івашкевич Я.* Шопен: Біогр. повість (К., 1989); *Ревуцький Л.* Статті. Спогади (К., 1989); *Паламарчук О.* Микола Колес-

са (К., 1989); *Качкан В.* А. Мокренко: Лірична розповідь про співака (К., 1989); *Коноплева Е.* Страницы из музыкальной жизни Харькова (К., 1990); *Проценко А.* Життєпис. Спогади (К., 1990); *Лисенко О.* Спогади про батька (К., 1991); *Станішевський Ю.* Дмитро Гнатюк: Нарис (К., 1991).

Літ. тв.: Шукачі женьшеня. — К., 1995; "Усе те... бачив". — К., 1999; Театр з аурою сонця. — К., 2001; Ave, Maria!, або Психологічні особливості акторської творчості Марії Заньковецької. — Ніжин, 2004; "Я такий, як кольори у Реріха", або Духовні роси. — К., 2005; Роздуми про театр, музику, літературу... — К., 2007 [увійшли статті про життєвий і творчий шлях *А. Авдієвського, В. Авраменка, Д. Гнатюка, Л. Дичко, М. Заньковецької, М. Кондратюка, О. Кошиця, Н. Матвієнко, Є. Мірошниченко, П. Муравського, Є. Станковича,* Б. Ступку, Вал. Шевчука та ін.]; КольороМузика слова. — Біла Церква, 2008; Ми танцюємо // Вітрила. — К., 1981; Клоун [Передмова редакції] // Ранок. — 1985. —№ 3; Дзвінкий вік. Дромадер [з передмовою *Вал. Шевчука*] // Дніпро. — 1990. — № 3; Вірші у прозі // Київ. — 1999. — № 1–2; На долоні в іронії долі // Вітчизна. — 2000. — № 1–2; Краплини джерельної води // Дніпро. — 2002. — № 11–12; І після мене сходитиме сонце // Дзвін. — 2005. — № 12; Духовні поезії у прозі // Літ. сузір'я. — К., 2006; Білим чорнилом на білому папері // Січеслав. — 2006. — № 9; Душа — мов скрипкова струна // Вітчизна. — 2006. — № 11–12; Притча про сивого Сома // Калинове серце. — К., 2007; Шоста Чайковського // Молода гвардія. — 1981. — 17 жовт.; У дворі злий собака [Передм. *О. Сизоненко*] // Літ. Україна. — 1983. — 24 берез.; Олекса // Київ. правда. — 1986. — 26 верес.; В ніч на Купала // Сільські вісті. — 1987. — 7 черв.; Викрадення // Молода гвардія — 1989. — 28 січ.; Петрові батоги // Сільські вісті. — 1990. — 4 лют.; Абітурієнтка // Освіта. — 1991. — 11 черв.; Хорових справ Маестро: Портрет колективу в новелах // УМГ. — 1993. — Лип.— Верес.; Секрети творчого довголіття "непокірного" Павла // Там само. — 1994. — Лип.— Верес.; Нова сторінка в історії Київського ТЮГу // Там само. — 2000. — Січ.— Берез.; Тріумф Національного хору // Там само. — 2001. — Січ.— Черв.; Його владний баритон і досі витає наді мною... // Там само. — 2003. — Лип.— Верес.; Голос — це від Бога: він або є, або його немає // Там само; Входження театру на Липках у століття XXI // КіЖ. — 2004. — 24 лют.; Кольори // Літ. Україна. — 2004. — 5 серп.; "Лісова пісня..." у дзеркалах // Дем. Україна. — 2006. — 11 лют.; І все-таки ми є: Українській музичній газеті — 80 // Літ. Україна. — 2006. — 8 черв.; Духовні роси // Там само. — 2007. — 30 серп.

Літ.: *Степанченко Г.* Поетичний світ В. Корнійчука // Слово і час. — 1997. — № 7; *Сюта Б.* Побачити усе // Там само. — 2000. — № 12; *Його ж.* З любов'ю до людини // КіЖ. — 1996. — 7 лют.; *Його ж.* Театр з аурою сонця // Літ. Україна. — 2002. — 26 груд.; *Його ж.* Портрет актриси // КіЖ. — 2005. — 23 берез.; *Сікорська І.* Книга про театр з аурою сонця // Укр. театр. — 2003. — № 3; *Її ж.* Українські рими у східних шатах // Дем. Україна. — 2000. — 4 квіт.; *Її ж.* Ave, Maria // Там само. — 2005. — 22 черв.; *Жикол А.* Іпостасі української Мельпомени // Київ. — 2005. — № 6; Корнійчук Володимир Петрович // Хто є хто на Черкащині. — К., 2005; "Українська музична газета" // Хто є хто. Київ та регіони. — К., 2005; [*Б. а.*]. Корнійчук Володимир Петрович // Державні нагороди України. Кавалери та лауреати. — К., 2006; *Мірошниченко М.* Як "Шукачі женьшеня" виходу в світ шукали // Літ. Україна. — 1995. — 17 серп.; *Конельський А.* Прочитайте, як він пише // Освіта. — 1995. — 29 листоп.; *Кириченко Е.* Кто идет на смену Анжелике, или Негосударственные размышления о государственных издательствах // Киев. ведомости. — 1995. — 14 жовт.; *Сікачина В.* Ота стежина в ріднім краю // Новий день. — 1996. — 10 лют.; *Мордань В.* Де шукати корінь життя // Вісті з України. — 1996. — 7 берез.; *Луговик М.* Я такий, як кольори у Реріха [Інтерв'ю] // Літ. Україна. — 1997. — 30 верес.; Володимиру Корнійчуку — 50 // УМГ. — 1997 — Лип.— Верес.; *Розумович С.* Дістати край променя // Дем. Україна. — 1998. — 7 лют.; *Славинський М.* Стає ясніше на душі // Літ. Україна. — 2000. — 8 черв.; *Короненко С.* Лауреати премії імені Дмитра Нитченка [Інтерв'ю] // Нар. газета. — 2001. — 7–13 черв.; *Зубанич Ф.* Краще виходити щоквартально, аніж шістдесят шість років мовчати [Інтерв'ю] // Президентський вісник. — 2001. — 7 верес.; *Григоренко О.* Усі ролі — без фальші // Веч. Київ. — 2004. — 9 груд.; *Михайленко М.* Ave, Maria!, або Психологічні особливості акторської творчості Марії Заньковецької // Освіта України. — 2005. — 18 лют.; *Пінчук З.* Ave, Maria! // Уряд. кур'єр. — 2005. — 26 лют.; *Гриневич В.* Марія, Дарвін і Петлюра // Голос України. — 2005. — 2 берез.; *Немкович О.* Психологія творчості // Укр. слово. — 2005. — 1–7 черв.; *Логвиненко О.* "Тамую душу молитвами" // Літ. Україна. — 2006. — 6 квіт.; *Кульова В.* Слова, що приходять з неба... // Хрещатик. — 2006. — 20 лип.; *Кирилюк В.* Як кольори у Реріха... // Літ. Україна. — 2006. — 27 лип.

О. Немкович

Обкладинка грамплатівки "Пісні Ігоря Корнілевича"

КОРНІЛЕВИЧ Ігор Миколайович (2.02.1956, м. Луцьк) — композитор. 1975 закін. теор. і фп. відділи Луцьк. муз. уч-ща, Київ. конс. (1983, кл. композиції *М. Скорика*. Член НСКУ (1986).

Працює у різних *жанрах*: оперна, симф., кам. музика; до худ., наук.-попул. фільмів та театр. вистав, проте популярність здобув як композитор-пісняр. Написав понад 200 пісень на вірші *В. Сосюри, А. Матвійчука,* І. Мамушева, М. Бровченка, С. Губерначука та ін. Уперше в Україні у пісенному жанрі застосував принцип співу "All stars" (усі зірки) — пісні "Чумацький шлях" (М., 1988), "Ми — українці" — (1990) — обидві на сл. А. Матвійчука. У рок-кантаті "Молитва покаянна" (сл. А. Матвійчука, 1992) уперше в Україні вдало синтезовано різні муз. *стилі*: клас. музику, рок-, поп-, фольк та *джаз*. У дискогр. поміж грамплатівок, аудіо-касет та CD з піснями К. найпопулярніші — грамплатівки у виконанні Л. Доліної (1988, "Мелодія") та "Українці — всюди українці" (К.: 1991, "АудіоУкраїна"). Пісні К. виконували Л. Доліна, І. Понаровська, І. Отієва, *Н. Яремчук, Т. Повалій,* Р. Копов, *Л. Сандулеса, А. Матвійчук,* О. Тищенко, С. Губерначук, *О. Пекун, Н. Шестакова, К. Бужинська,* І. Ситникова, *П. Зібров* та ін.

Тв.: муз.-театр. — фольк.-опера "Зачароване коло" за мотивами творів М. Гоголя (1990), мюзикл "Гончірна лялька" за мотивами творів В. Гібсона (1989), балет "Історія в рамці" (1987), моно-мюзикл

О. Коробейченко

О. Коробейченко в ролі Отелло (одноим. опера Дж. Верді)

О. Коробейченко у ролі Герцога (опера "Ріголетто" Дж. Верді)

"Хочу сказати вам кілька слів" за мотивами п'єси Ж. П. Даланса (1987); вок.-симф. — духовна кантата "Православний час" для сопрано, міш. хору, хору хлопчиків та симф. орк. (2000); для симф. орк. — Концерт для фп. (1983); симфонія-сюїта "Автопортрет" для баса й симф. орк., сл. Е. Межелайтіса (1984); кам. кантата для баритона й кам. орк., сл. В. Маяковського (1987); рок-кантата "Молитва покаяння" (1992); вок. цикли на сл. М. Цвєтаєвої, Г. Табідзе, А. Бландіани (1982—95); Квінтет для духових інстр. (1982); твори для фп.; пісні (понад 200, у т. ч. — "Зоряний блюз", сл. І. Мамушева, "Песочные часы", сл. А. Матвійчука, "Україна молода", "Невыносимо", "Дорогою у зоряний рай", "Любов уві сні" — усі на сл. С. Губерначука.

Дискогр.: грамплатівка LP — Українці — всюди українці. Пісні *І. Корнілевича* на вірші *А. Матвійчука.* — К.: Аудіо-Україна, 1991. — LPP 0004 31895—96.

Літ.: *Бабій Г.* Музика народжується в серці // Музика. — 1992. — № 2; *Антомонова А.* Реггеді Енн, або не дивіться самі // Укр. культура. — 2004. — № 11—12; *Клібус А.* Не чекаючи натхнення // Молода гвардія. — 1986. — 29 листоп.; *Степанченко Г.* Твори нові, хорові // КіЖ. — 1989. — 2 лип.; *Муратова В.* Споглядаючи реальність, чути звуки таїни // Голос України. — 1997. — 5 верес.

О. Кушнірук

КОРНІЛОВ Микола Михайлович (1868, м. Одеса — ?) — оперний співак (драм. тенор). Співу навч. в Одесі у Василенко, потім в Італії у проф. Барбачіні. Дебютував на оперній сцені в Італії. Від 1899 виступав у Москві (приват. рос. опера С. Мамонтова), Харкові (1901), Києві, Петербурзі, Одесі (1904). Вирізнявся могутнім (особливо у верхньому регістрі) голосом широкого діапазону, сцен. темпераментом. Партнери — Н. Ван-Брандт, *Н. Єрмоленко-Южина, І. Тартаков,* К. Тугарінова, О. Фюрер. Співав п/к *Л. Штейнберга.*

Партії: Собінін ("Іван Сусанін" М. Глінки), Самсон Радамес, Манріко ("Аїда","Трубадур" Дж. Верді), Рауль ("Пророк" Дж. Мейєрбера), ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Турріду ("Сільська честь" П. Масканьї).

Літ.: Русский театр /Сост. и изд. *А. Шампаньер.* — К., 1905.— Вып. 1, 2.

КОРОБЕЙЧЕНКО Олександр Миколайович (5.03. 1900, м. Київ — 11.04.1971, м. Донецьк) — оперний співак (драм. тенор), педагог. З. а. РРФСР (1939). Закін *Муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка* (1924, кл. вокалу *В. Цвєткова*). Того самого року розпочав вик. діяльність у Київ. т-рі опери та балету, згодом виступав на оперних сценах Одеси, Харкова, Тбілісі, Баку, Свердловська (тепер Єкатеринбург), Ленінграда (тепер С.-Петербург) та ін. міст кол. СРСР, гастролював на Дал. Сході, в Китаї, Кореї. Співав провідні партії. Партнери — *З. Гайдай, А. Нежданова, Н. Шпіллер, П. Норцов.* У 1930—40-х був дуже популярним, у Києві було випущено серію поштівок із його зображенням у різних ролях (Берендей, Лоенгрін, Радамес, Герцог та ін.). 1944—48 — соліст церк. хору Ісаакіївського собору Ленінграда (тепер С. Пб.). 1948—60 — соліст Донец. опери. Був неординарною особистістю, все життя удосконалював вок. апарат і сцен. майстерність. Поступово перейшов від лір.-драм. партій до репертуару тенора-спінто. 1-й вик-ць партії Калафа ("Турандот" Дж. Пуччіні) на теренах СРСР (1926, Томськ, невдовзі — Омськ, Новосибірськ). У вок. манері був відчутний вплив "неаполітанської школи" *бельканто.* Добре малював, шив сцен. костюми, майстрував реквізит (мечі, кинджали, шоломи), найрізноманітніші прикраси, лагодив спеціальне взуття. Проспівав майже 2 тис. спектаклів, сотні концертів. Поміж учнів — *А. Солов'яненко,* н. а. В. Землянський, *О. Кока,* режисер Л. Качалова, академік В. Пак та ін. Готував до конкурсу в Тулузі *Ю. Гуляєва.* Образ К. відтворено в повісті С. Калиничева "Вызов судьбе" (К., 1985), а також у к/ф "Прелюдія долі", де в ролі Горбаченка (прообраз К.) знявся н. а. СРСР Є. Лебедев (реж. С. Лісецький, оператор В. Онищенко, музика *М. Скорика,* 1984, к/с ім. О. Довженка).

Партії (усього 87): Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Шуйський, Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ленський, Герман, Андрій, Водемон ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Мазепа", "Іоланта" П. Чайковського); Берендей ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фауст (одноим. опера Ш. Ґуно), Хозе, Надір ("Кармен", "Шукачі перлів" Ж. Бізе), Герцог, Манріко, Альфред, Радамес, Отелло ("Ріголетто", "Трубадур", "Травіата", "Аїда", одноим. опера Дж. Верді), Геральд ("Лакме" Л. Деліба), Маріо, Рудольф, Калаф ("Тоска", "Богема", "Турандот" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло); Лоенгрін (одноим. опера Р. Вагнера); Павло Власов ("Мати" В. Желобинського, 1-е вик., 1939, Малий оперн. т-р, Ленінград) та ін.

Літ. тв: Отелло. Робота над роллю. — Сталіно, 1952 (рукоп.) //Приват. архів родини *Солов'яненків*; Щоденник занять із А. Солов'яненком. — Донецьк, 1952—1963 (рукоп.) // Там само.

Літ.: *Терещенко А.* Анатолий Соловьяненко. — К., 1988; *Соколов М.* "Отелло" // Соц. Донбасс. — 1952. — 14 верес.; *Прянишников Д.* Западная классика в театре оперы // Соц. Осетия. — 1952. — 22 серп.; *Соловьев А.* "Пиковая дама" // Днепровская правда. — 1955. — 9 лип.; *Штанько В.* Народ — головний герой // Рад. Крим. — 1958. — 5 трав.; *Герланец В.* Памяти мастера // Веч. Донецк. — 1997. — 23 серп.; *Його ж.* Крёстный отец Соловьяненко // Там само. — 2000. — 28 берез.; *Славичек А.* Маэстро // Город N. — 2000. — 16 берез.; *Яковлев Б.* Тихий юбилей // Донецкие новости. — 2000. — 16 берез.; *Смирнова Е.* Министр культуры Фурцева пообещала Соловьяненко, что народным артистом Советского Союза он станет через её труп // Факты. — 2002. — 4 трав.

А. Терещенко

КОРОБКА Микола Іванович [6.05(24.04).1872, м. Кременець, тепер Терноп. обл. — 1921] — фольклорист, літературознавець. Навч. у Київ., закін Петерб. ун-т (1894). Один із засновників "Товариства дослідження Волині". Зібрав багато фольк. матеріалів на Волині й Поділлі, видав "Пісні Кам'янецького повіту Подільської губернії" (1895), "Колядки та щедрівки..." (1902) та ін. Автор істор.-літ. праць про *М. Гоголя,* О. Пушкіна, М. Лермонтова. Здійснив нове перевидання тв.

М. Гоголя (1912–14). Досліджував творчість рос. письменників В. Вересаєва, Максима Горького та ін.

Літ. тв.: Опыт обзора истории русской литературы для школ и самообразования. — СПб., 1907–14. — Ч. 1–3.

Літ.: *Владиславлев И.* Русские писатели XIX–XX ст.: Опыт библиогр. пособия по русс. лит.-ре. — М.; Ленинград, 1924; *Мандельштам Р.* Художественная литература в оценке русской марксистской критики. — М., 1928; История русской литературы. — М.; Ленинград, 1954. — Т. 10; История русской критики. — М.; Ленинград, 1958. — Т. 2.

В. Палієнко

КОРОБКА Павло Іванович (1890, м. Миргород, тепер Полтав. обл. — ймовірно, 1939) — кобзар-бандурист. Один із зачинателів кобзарства на Миргородщині в рад. період. Після демобілізації з лав Червоної армії грав на *бандурі* в рідному місті. У хаті К. часто збиралися миргородці послухати гру "бритоголового красеня-бандуриста, із хвацько підкрученими вусами". Знав і вміло виконував багато нар. пісень, зокр. "Ой п'є Байда мед-горілочку", "Коли б я був полтавським соцьким", "Місячно-зоряно" тощо. Загинув трагічно, разом із товаришем потрапив під поїзд.

Літ.: *Немирович І.* Народний митець [І. Скляр] // Дніпро. — 1964. — № 37; Лист М. Сарми-Соколовського від 10 лип. 1993 // Приват. архів *Б. Жеплинського.*

Б. Жеплинський

КОРОБСЬКИЙ Андрій (18 ст.) — співак. Закін. *Глухів. спів. школу* (1741, у *Ф. Яворовського*). Відтоді — співак Придв. хору в С.-Петербурзі.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

КОРОВАЙ Федір Гнатович (26.07.1927, м. Суми — 6.03.1989, м. Харків) — домрист, педагог. З. д. м. України (1979). Лауреат конкурсу VI Всесв. фестивалю молоді й студентів у Москві (1957), всесоюз. та респ. конкурсів. 1959 закін. Харків. конс., кл. домри *Н. Лисенка*, кл. диригування проф. К. Дорошенка, 1962 — аспірантуру при Київ. конс., кл. домри *М. Геліса.* Тривалий час працював як виконавець у системі *Укрконцерту.* 1963–89 — викладач кл. домри й ансамблю, професор, 1984–89 — зав. кафедри нар. інстр. Харків. ін-ту мистецтв. Поміж учнів (понад 50) — лауреати респ. конкурсів *Д. Осталенко*, Г. Проценко, О. Лебединський, В. Соломін.

Літ.: Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917–1992. — Х., 1992.

Н. Семененко

КОРОЛЕВИЧ-ВАЙДОВА (Korolewicz-Wajdowa) Яніна (3.01.1878, за ін. відомостями 1880, м. Варшава, Польща — 20.16.1955, за ін. відомостями 1957, там само) — оперна й конц.-кам. співачка (сопрано), муз.-громад. діячка, педагог. Дочка співачки Е. Терашкевич, в якої почала навч. музики. Закін. Львів. конс. ГМТ (1898, кл. вокалу *В. Висоцького*, теорії музики навч. у *С. Невядомського*, фп. — у *М. Солтиса*). 1897 дебютувала у Львів. оперному т-рі в партії Ганни ("Страшний двір" *С. Монюшка*). 1898–1902 — солістка Варшав. опери. Гастролювала в Києві, Одесі, (1905), С.-Петербурзі (1906), Лондоні, Парижі, Берліні, Мадриді, Лісабоні, а також Америці й Австралії. 1917–18, 1934–36 — директорка Варшав. опери, де на її запрошення виступали, зокр., В. Барсова, *М. Максакова* та ін. Одна з 1-х вик-ць на конц. сцені польс. нар. пісень. У репертуарі вел. місце посідали твори *К. Курпінського*, С. Монюшка, *В. Желенського*, *І. Я. Падеревського.* Вик-ця сопранових партій Реквієму В. А. Моцарта, 9-ї симф. *Л. Бетховена*, "Stabat Mater" Дж. Россіні тощо. Досконало володіла ретельно відпрацьованим красивим і рівним голосом широкого діапазону, виконання було позначене віртуозністю, високою культурою співу та музикальністю. Поміж учнів — Ф. Беваль, Е. Чаплицький та ін.

Партії (бл. 70): Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Віолетта, Дездемона, Амелія, Леонора ("Травіата", "Отелло", "Бал-маскарад", "Трубадур" Дж. Верді), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Маргарита ("Мефістофель" А. Бойто), Ельза ("Лоенгрін" Р. Вагнера) та ін.

Літ. тв.: Sztuka i życie. Mój pamiętnik. — Kraków, 1958, рос. перекл. — Жизнь и искусство. Воспоминания оперной певицы. — Ленинград; М., 1965.

Літ.: Janina Korolewicz-Wajdowa... — Warszawa, 1935; [*A. S.*]. 60 lat pracy artystycznej Janiny Korolewicz-Waydowej // Muzyka (Варшава). — 1955. — Nr 3–4.

А. Калениченко

Я. Королевич-Вайдова (1899 р.)

КОРОЛИК Максим (1900, Україна — 1973, м. Чикаго, США) — оперний співак (тенор). Закін. Моск. конс. Удосконалювався в Італії. У 1920-х був запрошений до Чиказ. опери, де виконував провідний репертуар. Мав красивий голос широкого діапазону, рівний у всіх реґістрах, прекрасну вок. техніку, був одним із найславетніших тенорів свого часу. 1932, одружившися з мільйонеркою, залишив оперну сцену, виступав лише в приват. концертах. На схилі віку наспівав грамплатівку оперних арій з творів *П. Чайковського*, Дж. Верді, Дж. Мейербера, У. Джордано. Відомий також як колекціонер картин, перед смертю подарував своє зібрання Бостонському музеєві мистецтв.

Літ.: *Вільямс Ф.* Максим Королик // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

КОРОЛЬ Владислав Едуардович (28.10.1966, м. Київ) — бандурист. Гри на *бандурі* навч. від В. Рудого з Києва. У репертуарі переважають побожні пісні во славу Христа: "Настала на світі", "О Боже, мій Боже", "Якщо візьмеш Хрест на плечі", "Батьку небесний", "Блажен, хто серцем", Ви — Храм Святого Духа". Виконує також пісні "Краю мій!", "Всякому городу нрав і права" *Г. Сковороди*, "У бурях життєвих", "Щоб крила мені журавлині", "Люблю я місяця блиск тихий", "Журавлі", "До Тебе, мій Боже" тощо.

Літ.: Лист від В. Короля (верес. 1993) // Приват. архів *Б. Жеплинського.*

Б. Жеплинський

А. Корольчук

В. Корольчук

Г. Коропніченко

КОРОЛЬКОВ-КОРАЛІС (справж. прізв. — Корольков) Андрій Іванович (бл. 1910, Київщина — ?, США) — піаніст, педагог. Закін. Київ. конс. (кл. фп., 1930-і). Від серед. 1930-х активно виступав з концертами в Києві та ін. містах України. Працював у Києві за часів нім. окупації, виїхав до Афін (?). 1943 емігрував до Австрії. З вел. успіхом виступав у Відні, пізніше в Парижі. Разом з *М. Скала-Старицьким* заснував у Парижі Об'єднання укр. профес. музикантів (1947—48 — його голова). 1948 переїхав до Аргентини, потім до США, де з успіхом виступав у концертах. Провадив пед. діяльність у Київ. і Виден. консерваторіях, в муз. закладах США. Автор Фп. концерту, симф. Рапсодії на укр. нар. теми, для фп. — "Євр. Рапсодії" (вид. К., 1939) та "Рос. рапсодії" (вид. К., 1940), фп п'єс, хорів на сл. *І. Франка* (6), на нар. слова.

Літ.: Нотографія // Рад. музика. — 1940. — № 3, 5, 6; *Лінчевський Г.* Концерт А. І. Королькова // Нове українське слово. — 1942. — 8 серп.; *Б. К.* Андрій Корольков // Гомін України. — 1963. — 8 черв.

І. Лисенко, А. Муха

КОРОЛЬЧУК Афанасій (1927, с. Городище бл. м. Луцьк, тепер Волин. обл. — 6.07.1988, м. Олдгам, Вел. Британія) — хормейстер. Брат *В. Корольчука*. Пройшов дорогами війни в партизанському загоні УПА, був у полоні в Італії (Ріміні), на примусових роботах у Вел. Британії. Від 1958 — керівник чол. групи, з 1973 об'єднаного хору "Дніпро". П/к К. хор зазнав найбільшого успіху, виступав перед укр. і англ. публікою, виконував переважно твори укр. композиторів, зокр. *М. Лисенка, М. Вербицького, К. Стеценка, М. Леонтовича, П. Майбороди* та ін., укр. нар. пісні; був окрасою богослужінь Катедри Автокефальної Православної Церкви в Лондоні, Римо-Католиц. Катедри Манчестера, де співав Літургію на честь приїзду Папи Івана Павла II, католиц. храму Ліверпуля та ін. церков різних конфесій у Вел. Британії, Франції, Нідерландах, брав активну участь у святкуванні 1000-ліття Хрещення України-Русі, записав грамплатівку "Православна літургія за Іваном Золотоустим".

Літ.: *Смерека В.* Славної пам'яті Афанасія Корольчука // Бюллетень Об'єднання Українців у Великій Британії (ОУ у ВБ). — 1988. — Лип.—верес.; З піснею на устах — К., 1999.

А. Терещенко

КОРОЛЬЧУК Василь (17.01.1922, с. Городище бл. м. Луцьк, тепер Волин. обл. —25.03.1973, м. Олдгам, Вел. Британія) — співак (баритон), хормейстер, громад. діяч. Від 13-и років співав у сільськ. церк. хорі. Під час 2-ї світ. війни вступив до ОУН. Разом із братами — *Афанасієм* та Олександром потрапив у табір віськ.-полонених укр. дивізії "Галичина" в Ріміні (Італія), де став солістом засн. в'язнями табору хору *"Дніпро"*. Після ліквідації табору вел.-брит. властями в Ріміні й перевезення його на примусові роботи до м. Олдгам (Вел. Британія) хор відновив свою діяльність. К. — його соліст. 1958—73 — гол. диригент новоствореного міш. хору, що невдовзі став одним з найкращих укр. колективів Вел. Британії. Популяризував укр. світську й духовну хор. творчість, нар. пісні. Брав активну участь у роботі укр. громади в Олдгамі, а також у діяльності Парафії УАПЦ, був активним членом Об'єднання українців у Вел. Британії.

Літ.: *А. К.* Нев'янучими квітами на свіжу могилу // З піснею на устах. — К., 1999.

А. Терещенко

КОРОННИЙ Іван Мартинович (1899, м. Харків — 1964, там само) — кобзар-бандурист. Добре грав і сам складав пісні (переважно *жарт.*) на сучас. тематику ("Катюша про Гітлера", "Сватання або вибір нареченої", "Старе і нове село", "Чи в Києві, чи в Полтаві?", "Як дід спіймав шпигуна" тощо). 1964 — до Шевченківських днів створив пісню "Ой коли б ти встав, Тарасе" (надрук. у газ. "Соц. Харківщина"). Їздив з концертами по селах. В одній із поїздок застудився й незабаром помер. Прокобзарював понад 40 років.

Літ.: Лист кобзаря Г. Ільченка від 10 берез. 1968 // Приват. архів *Б. Жеплинського*.

Б. Жеплинський

КОРОПНІЧЕНКО Ганна Миколаївна (21.06.1956, м. Київ) — етномузиколог, педагог, співачка (в автент. манері). 1978 закін. Київ. муз. уч-ще, 1989 — Київ. пед. ін-т ім. М. Драгоманова. Наук. співр. Проблемної наук.-дослідної лабораторії муз. етнології НМАУ (з 1991), викладачка фольк. дисциплін КНУКіМ (1993—2005) і НМАУ (2003—05), авторка програм лекційних курсів. Активно поєднує наук., вик. та освітню діяльність. Солістка анс. *"Древо"* (1991—2001, 2007), організаторка й кер. молодіжних гуртів *"Отава"*, "Лукині роси".

Має голос широкого діапазону з округлогрудним і водночас яскравим звучанням, наближеним до полтав. манери співу, якою досконало володіє. Виконала декілька десятків нар. пісень соло та в ансамблях (вид. на CD гуртів "Древо" й "Отава").

Від 1989 досліджує муз. фольклор Київщини (записи з понад 120-и сіл у власному фоноархіві), також провадила експедиц. роботу на Полтавщині, Поліссі, Поділлі, Покутті, Підляшші (Польща), Попрадщині (тепер Словаччина) — на всіх теренах ще до 80-ти сіл. Основна наук. проблематика зосереджена навколо т. зв. "перехідної зони" (півд. Полісся, півн. Поділля й Наддніпрянщини), яку детально дослідила за матеріалами лісової й лісостепової смуг правобережжя й лівобережжя Київщини. Розглядає також взаємозв'язок функції та структури у традиц. пісенності, окремі її жанри (зимові й *жнивні* обряд. пісні, *колискові*, *ліричні*, *псальми*). Учасниця числ. фольк. фестивалів в Україні (Харків — "Фольклорна толока"; Луцьк — "Берегиня", Канів — "Фарботони", Київ — "Київджаз", "Країна мрій") та поза нею. Виконує автент. пісні в концертах із ансамблями сучас. музики, у т. ч. *джазу* ("Джаз-клуб" *І. Тараненка*, дек. фестивалів *Д. Найдича* 2005—07 та АРФІ 1992—95 у Франції, див. *франц.-укр. муз. зв'язки*). Від 1998 постійно

керує майстер-класами з укр. традиц. співу в Польщі, засн. фундацією "*Музика кресув*" (Рибáки, Дуб'єнка, Люблін) і продовжені закладами, що розвивають методику спів. терапії (Краків — Instytut psychoterapii krótkoterminowej), театр. студіями (Варшава, Познань, Краків, Вроцлав, Вєнгайти — Ольштин, Ґданськ, Горлиця) тощо. Кер. майстер-класів в Україні (Київ — музей І. Гончара, Центр сучас. мистецтва Л. Курбаса; Слов'яногорськ, Дніпропетровськ, Судак, АР Крим); співпрацює із центром сучас. мистецтва "*Дах*". Ініціаторка, авторка концепції та упорядниця декількох аудіовидань традиц. фольклору з власними експедиц. матеріалами (з 1997).

Дискогр.: CD — "Традиційна музика Київщини: Лівобережжя: Автентичне виконання". — К., 1997. — KCD 031; "Ой як же було ізпрежди віка: Традиційні пісні Правобережної Київщини (автентичне виконання)". — К.: *Г. Коропніченко, О. Захаренко*, 2000. — COMP 102; "Й а ми ходимо, проходжаємо: Забуті пісні Київщини (гурт "*Отава*" та *Київський кобзарський цех*)". — К.: OBERIH XXI, 2005. — 076-О-030-2; "Й а вже років 200, як козак в неволі: Забуті пісні українців (автент. виконання)". — К.: *Г. Коропніченко, О. Захаренко*, 2005. — К447714 БМ; "Колискові (автент. виконання)": Проект "Моя Україна. Берви". — К.: Арт-Екзистенція, Арт-Велес, УЕЛФ, 2005. — К651355 ВА; "Заступнице усердная" (псальми Київщини). — К., 2008.

Літ. тв.: Традиційні зимові пісні на території Київщини (межиріччя Тетерева та Ірпеня) // Проблеми розвитку художньої культури: Всеукр. конф.: Тези. — К., 1994; Про один тип жнивних мелодій // Зб. наук. та наук.-метод. праць кафедри фольклору та етнографії / КДІК. — К., 1995 (у співавт. з *І. Клименко*); До питання про південні кордони Київського Полісся (за матеріалами календарної традиції межиріччя Тетерева та Ірпеня) // Полісся: мова, культура, історія: М-ли міжн. конф. — К., 1996; Експедиції в межиріччі Тетерева й Ірпеня // VII конф. дослідників народної музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель / Ред.-упор. *Б. Луканюк*. — Л., 1996; К вопросу о жанровой атрибуции колыбельных напевов // Традиционное искусство и человек: Тезисы XIX науч. конф. молодых фольклористов памяти А. Горковенко. — С.Пб., 1997; Перехідна зона як об'єкт мелогеографії (за матеріалами весільних наспівів межиріччя Тетерева та Ірпеня) // Проблеми етномузикології / НМАУ. — К., 1998. — Вип. 1; Переходная зона как объект мелогеографии // Музыка устной традиции: М-лы междунар. конференций памяти А. Рудневой / Науч. труды Моск. гос. конс. — М., 1999; Рання лірика Київщини, приурочена до жнив // Проблеми етномузикології / НМАУ. — К., 2003. — Вип. 2; Українські колискові [стаття при CD] // Колискові. — К., 2005; Традиційні зимові наспіви Київщини: Колядки (в контексті вивчення перехідних зон) // Проблеми етномузикології. — К., 2008. — Вип. 3.

Ол. Шевчук

КОРОСТОВЕЦЬ Іван (2-а пол. 18 ст.) — співак. У 1750-х вчився в *Київ. академії*, де був солістом акад. капели. 1761 був відряджений до Пруссії (м. Кенігсберг, тепер Калінінград, РФ), де співав у рос. посольській церкві.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

КОРОСТЕЛЬОВ Валерій Валентинович (16.08. 1949, м. Харбін, КНР) — органіст, піаніст, педагог. Закін. Львів. конс. (1972, кл. фп. *С. Дайча*), Київ. конс. (1978, кл. органа *А. Котляревського*), аспірантуру Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс. (1983, спеціальність "історія виконавства та муз педагогіка"). Викладач кафедри спец. фп. Львів. (1974—76) і Донец. (1977—96) конс. (1993 — доцент). 1984—86 — викладач фп. й теор. дисциплін у Республіці Куба. Від 1997 працює в НМАУ, від 2003 — професор кафедри історії і теорії вик-ва й муз. педагогіки, з 2005 — заст. декана і член ради фп. ф-ту.

Соліст-органіст Донец. філармонії (1980—96) і Нац. будинку органної та кам. музики (1998—2000). Гастролює в Органних залах України, Росії, Молдови, Білорусі та ін. країн, бере участь у міжн. фестивалях органної музики. Співпрацював із провідними солістами (*О. Басистюк, А. Захаровою*- Коробко, *М. Момотом*) й творчими колективами (хор. капелами "*Думка*", "*Трембіта*" та ін.). У репертуарі — твори старовинних майстрів 16—18 ст., *Й. С. Баха*, композиторів 19—20 ст. У концертах і на радіо "Орфей" популяризує твори укр. авторів, підготував CD із записами органних творів *М. Колесси, Т. Маєрського, М. Степаненка, М. Шуха* та ін. 1997—2007 очолював Асоціацію органістів і органних майстрів Нац. всеукр. муз. спілки.

В. Коростельов

Літ. тв.: Програма курсу "Історія фортепіанного мистецтва" для консерваторій України: обґрунтування концепції // Актуальні питання педагогічної підготовки студентів вищих учбових закладів. — Донецьк, 1993 (у співавт. з *В. Бойковим* та *А. Вітовським*); Тема "Робота над музичним твором" у вузівському курсі методики: можливості розширення навчального матеріалу // Там само; Про один з педагогічних методів Й. С. Баха і шляхи його використання сучасною фортепіанною педагогікою // Українська фортепіанна музика та виконавство: стильові особливості, зв'язки з музичною культурою Західної Європи. — Л., 1994; Художественные идеалы западного христианства и некоторые особенности средневекового органостроения // Музыкальное искусство и религия. — М., 1994; Музично-педагогічна концепція Конрада Паумана // Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 29; З історії німецької музичної педагогіки // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції. — К., 2004; Професор Арсеній Котляревський та сучасна українська органна школа // Академія музичної еліти України. — К., 2004 (у співавт. з *Г. Булибенко*); Маловідомі музично-педагогічні праці доби Ренесансу // Наук. вісник НМАУ. — К., 2007. — Вип. 54.

Літ.: Играет Валерий Коростелёв // Веч. Донецк. — 1991. — 21 янв.; На концертах фестивалю "Прокоф'євська весна" // Соц. Донбас. — 1995. — 27 квіт.

А. Терещенко

КОРОТКЕВИЧ Сергій Йосипович (1871—1948, м. Київ) — піаніст, педагог. Закін. Київ. муз. уч-ще (1890-і, кл. *В. Пухальського* й *Г. Ходоровського*). Удосконалювався (в літні періоди) в Т. (Ф.) Лешетицького у Відні. Виступав з концертами в Києві та ін. містах України. Виконання відзначалося неабиякою технікою. У 1930-х — викладач Київ. конс.

Літ.: *Курковський Г.* Педагоги-піаністи Київської консерваторії // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2.

І. Лисенко

КОРСУНОВ (справж. прізв. — Корсун) Онисим Андрійович [28.02(12.03)1893, м. Ізюм, тепер Харків. обл. — 25.03.1950, м. Київ)] — оперний і конц.-кам. співак (бас). Учень В. Касторського і Сепягіної. Вик. діяльність розпочав солістом капели *Д. Агренєва-Слав'янського.* 1919—23 — соліст Микол. політпросвіти, 1923—25 — Моск. пересувної естради, 1935—34 — Укр. муз.-драм. т-ру в Москві, 1948—49 — Київ. т-ру опери та балету. В концертах виконував твори рос., укр. та зах.-європ. композиторів, укр. нар. пісні.

Партії: Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Султан, Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Малюта Скуратов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Спарафучільо ("Ріголетто" Дж. Верді), Сашка ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Фрол ("В бурю" Т. Хрєнникова), Старий каторжанин ("Катерина Ізмайлова" Д. Шостаковича).

І. Лисенко

В. Кортацці

М. Корчинський

КОРТАЦЦІ Валентин Андрійович — [7(20).10. 1913, м. Одеса — 14.01.2001, м. Київ] — диригент. З родини інженера. Закін. Одес. (1941, кл. хор. диригування) і Київ. (1949, кл. симф. диригування *О. Климова*) конс. 1941—47 —диригент Одес. оперного т-ру. 1944—46 — викладач оперного класу Одес. конс. Під час окупації утримував в Одесі конспіративну квартиру для підпільної групи С. Масолова й В. Молотова. 1947—48 — диригент і хормейстер Кишинів. т-ру опери й драми. 1949 — диригент філарм. оркестру в м. Сталіно (тепер Донецьк). 1950—74 — асистент диригента, диригент та концермейстер Київ. т-ру опери та балету. Від 1949 — викладач оперного класу Київ. конс. і диригент оперної студії.

Вистави: "Пан Коцький", "Зима й весна" (постановник), "Тарас Бульба" М. Лисенка, "Катерина" М. Аркаса, "Богдан Хмельницький" К. Данькевича, "Руслан і Людмила" М. Глінки, "Борис Годунов" М. Мусоргського, "Князь Ігор" О. Бородіна, "Пікова дама", "Євгеній Онєгін", "Спляча красуня" П. Чайковського, "Демон" Ант. Рубінштейна, "Війна і мир" С. Прокоф'єва, "Аїда", "Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді; "Кармен" Ж. Бізе, "Фауст" Ш. Гуно, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Богема", "Тоска", "Чіо-чіо сан" Дж. Пуччіні, "Лоенгрін" Р. Вагнера, "Паяци" Р. Леонкавалло, "Сільська честь" П. Масканьї, "Галька" С. Монюшка тощо.

О. Венедиктова

КОРЧИНСЬКА Марія Олександрівна [5(17).10. 1895, Україна — після 1970, Вел. Британія] — арфістка. Закін. Моск. конс. (1911, кл. арфи О. Слєпушкіна). Від 1911 виступала в концертах у Москві, Петербурзі та містах України. 1919—24 — солістка оркестру Великого т-ру в Москві. Перша арфістка, яка відмовилася від салонного репертуару, виконувала твори клас. і сучас. музики.

Мистецтво гри відзначалося віртуозним блиском, інтерпретації були пройняті вдумливим і бережливим ставленням до авт. задуму. Багато композиторів писало для неї твори. 1919—24 — професор Моск. конс. Поміж учнів — В. Дулова, Д. Рогаль-Левицький та ін. Від 1924 проживала у Вел. Британії. Одна з керівників щорічних міжн. тижнів арфи в Нідерландах.

І. Лисенко

КОРЧИНСЬКИЙ Мирослав Титович (1.07.1941, с. Крушельниця Львів. обл.) — композитор, педагог, сопілкар, баяніст. Лауреат Респ. конкурсу на кращу пісню (1987, 1-а премія). Член НСКУ. Племінник *Юл. Корчинського.* Закін. Львів. конс. (1965, кл. баяна *А. Онуфрієнка*, 1969, кл. композиції *С. Людкевича* й *М. Скорика*). 1959—60 — баяніст анс. пісні й танцю *"Верховина"*, 1965—68 — викладач Львів. культ.-осв. уч-ща. Від 1986 — ст. викладач Львів. конс. Засновник укр. профес. сопілкової школи й спец. класу *сопілки* Львів. конс. (1971). Організатор 1-о в системі муз. освіти *оркестру* укр. нар. інструментів (1970) і Львів. сопілкового *квінтету* "Дударіс" (1981) — учасника багатьох міжн., всесоюз. та укр. фестивалів, зокр. — "Свято мови Латвійської РСР" (Рига, 1987), Всесоюз. турнір співаків, поетів і музикантів (Ашхабад, тепер Ашгабад, 1988), "Мала Хортиця"(Запоріжжя, 1992), "Струни душі нашої" (Дрогобич, 1993, 1997), "Музыкальные династии" (Москва, 1994), "Bach Fest" (Суми, 2002), "Поліська рапсодія" (Шостка Сум. обл., 2003). Від 1983 — член правління Львів. організації СКУ, 1995—2001 — голова Львів. обл. відділення Нац. Всеукр. муз. спілки. Записав від С. Людкевича й оркестрував його останню симф. *поему* "Танець кістяків", хор на сл. *Т. Шевченка* "У тієї Катерини", солоспів, присв. *М. Менцинському* "Якби ви знали, дрібні пташечки", сл. Г. Гейне, перекл. С. Людкевича та фп. п'єси *М.* і *В. Дідинських.*

Тв.: вок.-симф. — сюїта "Рожеві промені", сл. І. Нижника, О. Олеся, В. Ладижця, 1969, ораторія "Мандрівка по Львову" (за М. Хоросницькою, 1977), "Весняне рондо малюків", сл. В. Ладижця, "Ой не сійтесь сніги", сл. О. Олеся, "Ми ступаєм до бою нового", сл. І. Франка, різдвяна композиція "Ой славен-славен", сл. І. Калинця; для симф. оркестру — "Щедрівка" для сопрано з орк., сл. І. Котляревського (1970); для голосу з фп. — "Жита" сл. О. Олеся, "Втік зелений олівець, сл. В. Лучука; для скр. — Пісня-поема (1965) Сонатина (1969); для фп.— п'єси: "Присвята", "Вальс", Фуга на тему Ж. Массне; для нар. інстр. — цикл "Зошит для сопілки"(1979); для бандури з троїстою музикою — "Концертна імпровізація в народних ладах" (1980); для баяна — Парафраз "Сусідка"; для ансамблю сопілкарів з дзвіночками — Сюїта (1982); для сопілкового квінтету — Партесна сюїта "Седмиця" на основі прикладів із "Граматики музикальної" М. Дилецького (пам'яті І. Козловського), Сюїта на укр. теми (пам'яті Я. Орлова); для сопілки соло — "Казка про неньчину сопілку і батіжок", 10 складних етюдів для сопілки, Дума, Дві народні мелодії (з бандурою), парафраз на хор. тему Є. Козака "Коломийка" з фп., "Вівчарський триптих" із записів С. Людкевича (зі скрипкою); хори, романси, обр. нар. пісень, цикл, запис. І. Франком для високого голосу й фп.; вок. та інстр. обр. пісень різних народів.

Літ. тв.: Мистецтво, але яке? //Музика. — 1980. — № 6; Актуальні напрямки розвитку академічного народно-інструментального мистецтва // Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. — К., 1998; Віхи

життя, грані таланту // Юліан Корчинський: життя і творчість. — Дрогобич, 2003; Академічне сопілкарство — предмет мистецтва і науки // Академічне народно-інструментальне мистецтво України XX–XXI ст. — К., 2003; Розраховувати на перспективу // КіЖ. — 1988. — 10 лип.

Літ.: Спроба історичного вивчення сопілки // Музикознавчі студії Львівської держ. конс. ім. М. Лисенка. — Вінниця. — 2006. — Вип. 11; *Мірошніченко М.* А над Ригою — Дайна // Літ. Україна. — 1987. — 6 квіт.

Б. Фільц

КОРЧИНСЬКИЙ Юліян Олексійович (27.02.1921, с. Крушельниця, тепер Львів. обл. — 12.01.1990, м. Дрогобич тієї самої обл.) — хор. диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1969). Дядько *М. Корчинського.* Закін. Дрогоб. пед. ін-т (1970), 1970–90 — його викладач, зав. кафедри хор. диригування. 1950–70 — худ. кер. ансамблю пісні і танцю *"Верховина"*, з яким брав участь у респ. конкурсі худ. колективів (К., 1957, I місце), VI Всесв. фестивалі молоді та студентів (Москва, 1957, лауреат і бронзова медаль), Всесв. форумі миру (Москва, 1962), Всесоюз. конкурсі мист. колективів (Москва, 1967), фест. "Лемківська ватра" (1956, 1960).
Записував і опрацьовував для хору нар. пісні Прикарпаття, зокр. з його рідного с. Крушельниця від членів родини. Аранжував твори для дит. хору ("Вічний революціонер" *М. Лисенка* на сл. *І. Франка*). Ініціював написання композиторами нових творів на сл. І. Франка до 130-річчя від його дня нар., зокр. хори "Червона калино, чого в лузі гнешся" й "Земле моя, всеплодющая мати" *Б. Фільц*, "Зелений явір" *А. Мухи*.

Літ. тв.: зб. — Бойківські та лемківські народні пісні / Запис і обробка для хору б/супр. *Ю. Корчинського.* — К., 1970; Українські народні пісні; Обробки для хору в супр. баяна. — К., 1973; Карпатські струмочки. — К., 1979; Пісні Львівщини. — К., 1988.

Літ.: Юліян Корчинський: Життя і творчість / Упоряд. *Л. Радевич-Винницька.* — Дрогобич, 2003.

Б. Фільц

КОРЧИНСЬКИЙ Юрій Іванович (1953, м. Львів) — скрипаль. Закін. Львів. ССМШ (1970), Львів. конс. (1975, кл. скр. О. Вайсфельда). Виступати в концертах почав ще учнем муз. школи. Лауреат Респ. та Всесоюзн. конкурсів, Міжн. конкурсу скрипалів у Генуї (Італія, 1975, 1-а премія. Як лауреат конкурсу грав на скрипці Н. Паганіні). З вел. успіхом гастролював в Україні й за кордоном. Згодом переїхав працювати до Москви. У репертуарі — твори *П. Чайковського* (Концерт), *Й. С. Баха*, Ф. Мендельсона, К. Сен-Санса та ін. Гра відзначається красивим, теплим і співочим звуком, блискучою віртуозною технікою.

Літ.: *Доленко В.* Лауреати зі Львова // Музика. — 1976. — № 1; *Романюк П.* Соната для скрипки Паганіні // Жовтень. — 1977. — № 1; [*Б. а.*]. Скрипка Паганіні в руках українського скрипаля // Нові дні (Торонто). — 1978. — Числ. 5; *Руденко А.* Юрій Корчинський // Вільна Україна. — 1976. — 7 лют.

І. Лисенко

КОРЧМАРЬОВ Климент Аркадійович [21.06(3.07). 1899, м. Верхньодніпровськ, тепер Дніпроп. обл — 7.04.1958, м. Москва, РФ] — композитор. З. д. м. Туркмен. РСР (1944). Лауреат Сталін. премії (1951). 1919 закін. Одес. конс., кл. фп. Г. Бібер, кл. композиції *В. Малішевського.* До 1923 займався пед. діяльністю й концертував по Україні, з 1923 — у Москві. Входив до Об'єднання революційних композиторів і муз. діячів (ОРКіМД). Писав твори на революц. тематику ("Лівий марш", сл. В. Маяковського, 1924 тощо). 1939–47 працював у Туркменії, вивчав туркмен. фольклор, записав понад 200 нар. пісень, створив 1-й туркмен. нац. балет "Веселий обманщик".

Тв.: опери — "Иван-солдат" (1927), "10 дней, которые потрясли мир" (1929–31), комічні — "Счастливая молодость" (1942), "Дитя радости" ("Седая девушка", 1955); балети — "Крепостная балерина" (1927), "Веселый обманщик" (1942), "Девушки моря" (1944), "Юные патриоты" (1949), "Аленький цветочек" (1949); оперети — "Опасный квартал" (1934), "Ганна" ("Ранняя красавица", 1939), "Пан-забияка" (1945); кантата "Свободный Китай" (сл. М. Матусовського, 1950); 3 вок. симфонії — "Октябрь" (1931), "Голландия" (1933), "Народы Советской страны" (1935); симф. твори; кам.-інстр. музика, романси, пісні, 2 зб-ки укр. нар. пісень (М., 1925).

Літ.: *Некрасов Ю., Гузеева В.* Сподвижники и последователи В. Малишевского: В. Сапельников, К. Корчмарёв // Одесская консерватория: Забытые имена, новые страницы / Ред.-сост. *Е. Маркова.* — О., 1994.

О. Кушнірук

КОРЧОВА Олена Олександрівна (3.08.1964, м. Кривий Ріг Дніпроп.-обл.) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (2004). Доцент (2005). Закін. Полтав. муз. уч-ще ім. *М. Лисенка* (1983), Київ. конс. (1990, кл. *Т. Гнатів*), аспірантуру при НМАУ (2003). Від 1990 — викладачка Київ. ССМШ, з 2003 — ф-ту муз-ва Київ. муз. уч-ща, НМАУ. Досліджує проблеми розвитку муз. т-ру, зокр. — творчість Дж. Пуччіні, його оперну естетику, напрями мист. пошуків, а також питання розвитку укр. клас. опери, нац. оперної драматургії.

Літ. тв.: канд. дис. "Музичний театр Джакомо Пуччіні в мистецькому контексті першої чверті 20 ст. (на матеріалі пізньої творчості композитора)" (К., 2004); Діалектика оперно-ораторіальної еволюції // Дослідження. Досвід. Спогади / КССМШ. — К., 1999. — Вип. 1; Вагнер і Пуччіні // Київ. муз-во. — К., 2002. — Вип. 8; Дж. Пуччіні в роботі над оперним лібрето // Слово, інтонація, музичний твір: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 27; Наукова школа дослідників історії зарубіжної музики // Академія музичної еліти України. — К., 2004 (у співавт. з *М. Черкашиною-Губаренко, Л. Гнатюк*).

Ол. Шевчук

КОР'ЮС (Korius) Міліца (1909 — після 1950, США?) — швед., ест., укр. та амер. співачка й кіноакторка. Муз. освіту здобула приватно. У 1-й пол. 1920-х навч. у *Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка* у Києві, кл. *О. Муравйової*, паралельно співала в церк. хорі. Від 1927 співала в Держ. хор. капелі *"Думка"*. Активно займалася самоосвітою. Від кін. 1920-х виступала з концертами в Естонії, Німеччині та ін. країнах Європи. Основу репертуару становили твори муз. *класицизму* й *романтизму*. З появою звукового кіно почала

Титульна сторінка книжки "Юліан Корчинський: життя і творчість" (Дрогобич, 2003)

Ю. І. Корчинський

О. Корчова

А. Кос-Анатольський

А. Кос-Анатольський

Титульна сторінка видання збірки пісень і романсів А. Кос-Анатольського (К., 1961)

зніматись у муз. стрічках, з яких найбільшу популярність здобув голлівудський к/ф "Великий вальс" (реж. Ж. Дювів'є, 1937), де К. зіграла роль Карли Доннер. Від кін. 1930-х постійно мешкала в Голлівуді (США). Після 2-ї світ. війни концертувала як співачка у країнах Півн. і Півд. Америки.

Літ.: *Шибанов Г.* Нестор Городовенко. — К., 2001; *Кальницький М., Малаков Д., Юркова О.* Нариси з історії Києва. — К., 2002.

Б. Сюта

КОС-АНАТОЛЬСЬКИЙ (справж. прізв. — Кос) Анатолій Йосипович (1.12.1909, м. Коломия, тепер Івано-Фр. обл. — 30.11.1983, м. Львів) — композитор, педагог, піаніст, музикознавець, муз.-громад. діяч. Н. а. УРСР (1969). Лауреат Сталін. премії (1951), Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1980), депутат Верховної Ради СРСР (1970, 1978). Від 1952 — незмінний голова правління Львів. обл. орг. СКУ. Закін. юрид. ф-т Львів. ун-ту (1931). Музики навч. у філії ВМІ ім. М. Лисенка у Станіславові (тепер Ів.-Франківськ, 1922—27) та у ВМІ у Львові (1928—29). Закін. Львів. конс. ім. К. Шимановської (1934, кл. фп. *Т. Шухевича*, кл. теорії музики *С. Лобачевської*), 1934—37 навч. композиції в *С. Барбага*. 1935—37 — викладач теор. предметів Стрийської філії Львів. конс., з 1940 — Львів. муз. уч-ща, з 1944 — Львів. ССМШ. Від 1952 — викладач Львів. конс., доцент (1954), професор (1973). У 1950—70-х очолював культурно-мист. процес у Зах. Україні. Поряд із пед. діяльністю провадив активну культ.-осв. роботу, організовував авт. концерти композиторів, гастрольні турне провідних колективів і солістів, сприяв створенню нових колективів, поповнював репертуар концертуючих музикантів власними, спеціально написаними для них творами, читав лекції, друкував наук. розвідки й статті в періодиці, опікувався пам'ятками культури. У співпраці з капелою "*Трембіта*", тріо сестер *Байко*, піаністами *О. Криштальським, М. Крушельницькою*, скрипалькою *О. Деркач*, арфістками *К. Ерделі, В. Полтарєвою*, диригентами *Я. Вощаком, І. Лацаничем, П. Муравським*, балетмейстером М. Трегубовим, співаками *П. Кармалюком, В. Кобржицьким, Н. Шевченко* та ін. митцями Львівщини К. написав найкращі вок., хор., інстр. та сцен. твори. К.-А. не лише володів вродженим відчуттям поет. слова, а й сам був поетом. Поряд із творами на сл. *Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки*, сучас. поетів — Р. Братуня, Д. Павличка, І. Кутеня, П. Воронька та ін. значне місце у його творчій спадщині посіли *пісні, романси*, хори на власні тексти.

А. Кос-Анатольський і С. Людкевич

Стильова прикметність творчості композитора закорінена в нац. джерелах: нар. пісні, творчості галиц. композиторів (*І. Воробкевича, М. Вербицького, В. Матюка, О. Нижанківського, Д. Січинського* та ін.). Водночас у ній наявні ознаки поширеної на польс. і австр. теренах салонно-розважальної музики, а також естетики естр. жанру, *джазу*, франц. шансон, популярної кіномузики (М. Легран, *І. Дунаєвський*, М. Таривердієв, А. Петров та ін.). В умовах властивого для того часу акад. мовно-стильового канону творчість К.-А., зокр. вок. та інструментальну, вирізняє проникливий ліризм, зворушлива, майже інтимна інтонація, чудовий мелодизм, романт. забарвлення. В його оригінальних хор. творах, у числ. обробках нар. пісень автор. інтонація органічно поєднана із стилістикою першоджерела. Творчості й пам'яті К.-А. присв. організовані *О. Козаренком* щорічний міжн. муз. фестиваль і наук. конференції (з 1900, м. Коломия).

Тв.: опера "Назустріч сонцю" (лібр. Р. Братуня, 1957, 2-а ред. "Заграва", 1959); балети — "Хустка Довбуша" (лібр. П. Ковинєва, 1950), "Сойчине крило" (лібр. О. Гериновича за І. Франком, 1956), "Орися" (лібр. О. Гериновича, 1964, 2-а ред. 1967); оперета "Весняні грози" (лібр. Є. Кравченка, 1960); вок.-симф. — кантати: "Давно те минуло" (сл. Т. Шевченка, 1961), "Безсмертний заповіт" (сл. власні, 1963), ораторія "Від Ніагари до Дніпра" (сл. Р. Братуня, 1969), поема "Львівська легенда" (сл. Р. Братуня, 1970) тощо; для симф. орк. — сюїти з власних балетів (1950—64), конц. увертюра "Гаудеамус" (1961), Поема (1966); для фп. з орк. — 2 концерти (1955, 1962), для арфи з орк. — Концерт (1954), для скр. з орк. — рапсодія "На верховині" (1982); для скр. — "Закарпатська рапсодія" (1952), Поема (1962); для фп. — "Гомін Верховини" (1954), 12 прелюдій (1955), "Гуцульська токата" (1958), Скерцо (1959), "Буковинська сюїта" (1982); хори; романси — "Солов'їний романс" (сл. власні, 1954), "Ой ти, дівчино, з горіха зерня" (сл. І. Франка, 1956), "Ой піду я межи гори" (сл. власні, 1958) тощо; пісні — "Думи німі" (сл. Лесі Українки), "На горах Карпатах", "Зустріч на стерні" (обидва на сл. П. Воронька, 1949), "Коломия-місто" (1954), "Ой коли б я сокіл" (обидва на власні сл., 1957), "Гей, браття опришки" (сл. М. Устияновича, 1965); естр. пісні — "Білі троянди" (сл. Р. Братуня), "Зоряна ніч" (1965) тощо; обр. нар. пісень; музика до театр. вистав — "На сьомому небі" М. Зарудного, "Ніч на полонині" О. Олеся (1969), "Дами і гусари" О. Фредро (1976).

Дискогр.: *Кос-Анатольський А.* Соловей і троянда: *Є. Чавдар* (сопрано), *Р. Трахман* (фп.). — М.: Мелодия, 1963. — 39942; *Кос-Анатольський А.* Крило сойки, сюїта; Хустка Довбуша, фрагменти з балету: Симф. орк. Укр. радіо п/к *К. Симеонова*. — М.: Мелодия, 1960. — Д—6851—52; *Кос-Анатольський А.* Від Москви до Карпат (сл. П. Воронька); Карпатська зозулиця (сл. нар.): Держ. хор. капела УРСР "*Трембіта*"; "Недоспівана пісня" (сл. А. Пашка): сестри *Байко*; Ой ти, дівчино (сл. І. Франка): *Д. Гнатюк*; Ой коли б я сокіл (сл. нар.): Держ. хор. капела УРСР "*Трембіта*", соліст *І. Антоненко*; Ой ішов миленький (сл. нар.): Держ. капела УРСР "*Трембіта*"; Нова Верховина: Держ. хор. капела УРСР "*Трембіта*", соліст — *Белевинський*. — М.:

Мелодия, 1960. — Д–6999–7000; *Кос-Анатольський А.* Ой ти, дівчино (сл. І. Франка): вик. *А. Солов'яненко.* — М.: Мелодия, 1970. — Д–027929–30; *Кос-Анатольський А.* Ой піду я межи гори (сл. нар.): *Є. Мірошниченко.* — М.: Мелодия, 1971. — Д–030965–66; CD — Невідомий А. Кос-Анатольський у виконанні Марії Крушельницької та Богдана Козака. — Л.: LMC ATYABA, 2001. — 20 тощо.

Літ. тв.: С. Людкевич. Життя і творчість. — К., 1951; Спогади про С. Крушельницьку // Славетна співачка. — Л., 1956; бл. 100 статей у періодиці.

Літ.: *Сусловський О.* Митці Львова. — Л., 1959; *Волинський Й.* Анатолій Йосипович Кос-Анатольський. — К., 1965; *Його ж.* Украинский песенник А. Кос-Анатольский // Украинская советская музыка. — К., 1960; *Колодій Я., Полек В.* Композитор Кос-Анатольський. — К., 1974; *Гоян Я.* Славичі. — К., 1979; *Терещенко А.* А. Кос-Анатольський. — К., 1986; *Її ж.* Пісня — життя моє // "Жовтень". — 1985. — № 4; Архівна спадщина композитора Анатолія Кос-Анатольського: Каталог рукописів / Укладач *О. Мельник-Гнатишин.* — Л., 1998; *Дубровний Т.* Фортепіанна творчість А. Кос-Анатольського в проекції стилю доби. — Л., 2007; *Кононҹук В.* Пісенна творчість А. Кос-Анатольського в контексті становлення розважальної музики Галичини: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — Л., 2006; *Загайкевич М.* Балети сучасних композиторів останніх років // Сучасна українська музика. — К., 1965; *Її ж.* Дівоча доля // Мистецтво. — 1965. — № 1; *Її ж.* Співець Прикарпаття // Музика. — 1971. — № 2; *Її ж.* "Зачароване джерело". Музика А. Кос-Анатольського // Дзвін. — 2005; *Козлов В.* Вшанування А. Кос-Анатольського // Музика. — 1980. — № 1; *Жофчак З., Мармон С.* "Сонечко" (Рецензії, огляди) // Музика. — 1984. — № 2; *Мельник-Гнатишин О.* Обробки народних пісень А. Кос-Анатольського // НТЕ. — 1999. — № 5–6; *Козаренко О.* Творчість А. Кос-Анатольського в контексті становлення національного музичного стилю // Питання стилю і форми в музиці. — Л., 2001; *Кононҹук В.* Танцювальні жанри в творчості А. Кос-Анатольського (фокстрот, румба, твіст, чарльстон) // Молоде муз-во. — Л., 2002. — Вип. 7; *Його ж.* Невідомий А. Кос-Анатольський: забуті сторінки розважальної музики композитора // Мистецькі обрії: Альманах. — К., 2004; *Ермінь Й.* Невідомий А. Кос-Анатольський у виконанні Марії Крушельницької та Богдана Козака // Musika humana. — Л., 2003. — Число 1; *Харченко В.* "Хустка Довбуша" А. Кос-Анатольського // Львовская правда. — 1951. — 23 берез.; *Козак Е.* "Навстречу солнцу" // Правда Украины. — 1957. — 21 жовт.; *Павлишин С.* Співець оновленого краю // Рад. культура. — 1959. — 29 листоп.; *Кашкадамова Н.* Фортепіанна прем'єра Марії Крушельницької // КіЖ. — 2001. — 6 січ.

А. Терещенко

КОСАЧ Олена Петрівна — див. *Пчілка Олена*

КОСЕНКО Віктор Степанович [11(23).10.1896, м. С.-Петербург, Росія — 3.10.1938, м. Київ] — композитор, піаніст, педагог. Чоловік *А. Косенко-Канел.* Член СКУ. Музику вивчав з дитинства у Варшаві, де проживав до 1914. Першою вчителькою була його сестра Марія, згодом піаніст Юдицький та відомий вик-ць творів *Ф. Шопена* проф. А. Міхаловський. 1918 закін. Петрогр. конс. (кл. композиції М. Соколова, кл. фп. І. Миклашевської, кл. інструментування *М. Штейнберга,* диригування М. Черепніна, з композиції консультувався в О. Глазунова). 1918–28 — викладач фп. у муз. школах та муз. технікумі Житомира, виступав там як піаніст у складі фп. тріо та як соліст. Тоді створив багато кам.-інстр. творів для фп., влч., скр. (автор одного з перших укр. скр. концертів), кам.-інстр. ансамблів, романсів на вірші укр. і рос. поетів, пісень, хорів та обр. нар. пісень. 1928–38 — викладач спец. курсу фп. й ансамблю, професор (1932) Київ. муз.-драм. ін-ту (з 1934 консерваторії), де також викладав аналіз муз. форм на істор.-теор. і комп. ф-тах. Провадив активну творчу, муз.-громад. та конц. діяльність, популяризуючи укр., рос. та заруб. класику, а також твори композиторів-сучасників (*С. Рахманінов, О. Скрябін* та ін). У 1920–30-х успішно виступав в авт. концертах у Харкові (1927), Москві (1929), Києві (1930-і). Образне коло творчості К. та засоби його втілення суголосні *романтизмові,* в ній відчутне засвоєння творчого досвіду *М. Лисенка* (найяскравіше в "11-и етюдах у формі старовинних танців"), С. Рахманінова (особливо в "Класичному тріо" й Сонаті для влч. і фп.), О. Скрябіна (у фп. поемах, легендах тощо, меншою мірою "Героїчній увертюрі"). Глибоке знання специфіки фп., бездоганне володіння різноманітними піаніст. прийомами та ефектами фп. звучання дали змогу К. всебічно використати можливості інструменту й створити майстерні зразки укр. фп. музики. Глибоко ліричні, емоційно виразні, інколи з героїко-драм. пафосом твори завжди зігріті теплим, щирим почуттям людяності. Вони приваблюють багатством і розмаїттям фп. фактури та гарм. палітри. Особливої популярності набула фп. сюїта "11 етюдів у формі старовинних танців" (оркестрував *Л. Бильчинський,* запис. на Укр. радіо — симф. орк. п/к *В. Сіренка*) та фп. цикли "24 дитячі п'єси" й "Чотири дитячі п'єси" для юних музикантів-початківців. Останні належать до кращих зразків укр. дит. муз. літ-ри. В них відчувається близький зв'язок із нар. мелодикою, муз. мова позначена яскравим колоритом, гарм. і фактурним багатством, різноманітністю змісту.

1964 у Києві, у квартирі, де 1938 проживав митець, створено "Меморіальний музей-квартиру В. С. Косенка". Тут зберігаються особисті речі, рукописи, фотоархів, епістолярна спадщина композитора, видання та грамзаписи його творів. На будинку встановлено меморіальну дошку (скульптор Г. Кальченко). На Байковому

В. Косенко, М. Грінченко, Л. Ревуцький

Обкладинка CD "Невідомий А. Кос-Анатольський у виконанні М. Крушельницької та Б. Козака" (Л., 2006)

В. Косенко

Титульна сторінка видання "Героїчної увертюри" В. Косенка
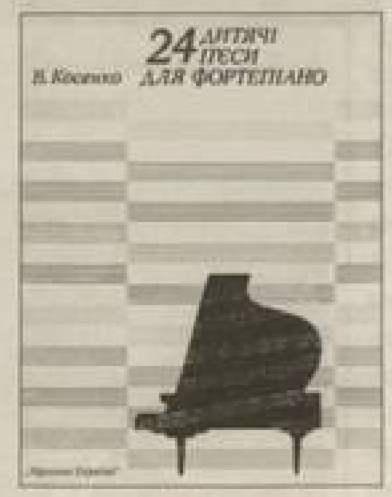
Титульна сторінка видання творів В. Косенка

цвинтарі, де похований К., — пам'ятник роботи скульптора Л. Шервуда, архітектора А. Ігнащенка. Ім'я К. присвоєно Житомирському муз. уч-щу, Київ. ДМШ № 3, ним названо вулиці в Києві (Подільський р-н), Житомирі.

На фп. музику К. створено балет "Світанкова поема" (1973, оркестрування, згодом — Симф. сюїта *Л. Колодуба*, лібр. *В. Тимофеєва*), пост. у Київ. і Донец. т-рах опери та балету. 2001 Мін-вом культури і мистецтв України й НСКУ засновано мист. премію ім. В. Косенка за значні творчі досягнення в галузі музики для дітей та юнацтва. Її лауреатами стали *В. Подвала* (2001), *Г. Сасько* (2002), *Б. Фільц* (2003), *Ж. Колодуб* (2004), директорка Музею В. Косенка в Києві *Р. Канеп-Косенко* (2005), *Чен Бао Хуа* й *В. Ронжин* (2006), *В. Птушкін* (2007).

Тв.: для симф. орк. — "Героїчна увертюра" (1932), "Молдавська поема" (1937); для фп. з орк. — Концерт (1928–37, оркестрування *Л. Ревуцького* і *Г. Майбороди*); для скр. й орк. — Концерт (1918, оркестрування *Г. Майбороди*, кін. 1930-х, згодом *В. Рибальченка*, кін. 1940); для фп. тріо — "Класичне тріо" (1927); для фп. — 3 сонати (1922, 1924, 1926–30), 24 дит. п'єси (1936), 2 поеми-легенди (1921), 6 поем (1915–21), 2 конц. вальси (1931); сюїта "11 етюдів у формі старовинних танців" (1928–30) та ін.; для скр. і фп. — Соната (1927); для влч. і фп. — Соната (1923); романси (36) на сл. укр. і рос. поетів (3 на сл. П. Тичини, 1927), 5 на сл. О. Пушкіна, а також на сл. О. Блока, О. Апухтіна, К. Бальмонта та ін. (1930); пісні (37), обр. укр. нар. пісень для чол. квартету без супр. (1929–36), цикл із шести дит. ялинкових пісень (1936–37); музика до к/ф "Останній порт" (1934, реж. А. Курдюм), театр. вистав, аранжування і гармонізація укр., рос., білор., татар. нар. пісень.

Літ. тв.: "Тарас Бульба" // Рад. музика. — 1936. — № 6–7; "Продана наречена" Б. Сметани // Там само. — 1937. — № 1; Концерт піаністки Тетяни Гольдфарб // Там само. — 1937. — № 5; Автобіографічні записки // Там само.

Дискогр.: грамплатівка LP — *Косенко В.* Класичне тріо. Вик. тріо у складі: *Н. Будовський* (скр.), *П. Кравцов* (влч.), *Д. Юделевич* (фп.). — М.: Мелодия, Д–6343–44; CD — *Косенко В.* 11 етюдів у формі старовинних танців для фортепіано у виконанні *М. Крушельницької*. — К., 2004. — Вип. 7: Серія "Персональ"(Михайло Перун). — М. С–018.

Літ.: *Довженко В.* В. С. Косенко. — К., 1949, [2]1951; *Його ж.* "Героїчна увертюра" В. С. Косенка. — К., 1963; *Фільц Б.* Фортепіанна творчість В. Косенка. — К., 1965; *Її ж.* Український радянський романс. — К., 1970; *Її ж.* Гармонія солоспіву. — К., 1979; В. С. Косенко у спогадах сучасників (упоряд. *А. Косенко*). — К., 1967; *Гордійчук М.* Українська радянська симфонічна музика. — К., 1968; *Його ж.* Симфонічна музика // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Боровик М.* Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. — К., 1969; *Вахраньов Ю.* Фортепіанні етюди В. Косенка. — К., 1970; *Тимофеєв В.* Український радянський фортепіанний концерт. — К., 1972; В. С. Косенко. Спогади, листи. — К., [2]1975; *Олійник О.* Фортепіанна творчість В. Косенка. — К., 1977; *Її ж.* Композитор і сучасність // Музика. — 1971. — № 6; *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика. 1917–1977. — К., 1980; *Його ж.* Фортепіана творчість // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Стецюк Р.* Віктор Косенко. — К., 1989; Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років / Упоряд. *К. Шамаєва*. — К., 1997; В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині — Житомирщини: Наук. зб. / Ред.-упоряд. *Н. Качоровська*, *П. Даценко*. — Житомир, 2005; *Івахненко Л.* У світі чарівних мелодій. — К., 2007; *Вакулович Н.* Віктор Косенко і його творчість // Музика. — 1927. — № 3; [*Б. а.*] 50 камерних концертів за чотири роки. Житомир. Дописи // Музика масам. — 1928. — № 5; *Барвінський В.* Віктор Косенко // Укр. музика. — 1939. — № 1; *Ревуцкий Л.* Памяти В. Косенко // СМ. — 1939. — № 5; *Його ж.* О моём младшем современнике // Там само. — 1971. — № 2; *Хінчин Л.* "Героїчна увертюра" В. Косенка // Рад. музика. — 1940. — № 5; *Довженко В.* Фольклорні мотиви у творчості В. С. Косенка // НТЕ. — 1967. — № 1; *Гордейчук Н.* Художник чистой и глубокой души // СМ. — 1971. — № 12; *Загайкевич М.* Балет на музику В. Косенка // Там само. — 1974. — № 1; *Зандрок С.* Фортепіанні сонати В. Косенка та Б. Лятошинського // Укр. муз-во. — К., 1975. — Вип. 10; *Блок В.* Детские пьесы В. Косенко // Муз. жизнь. — 1978. — № 5; *Сильванский С.* Соната В. С. Косенко для скрипки и фортепиано // Вопросы инструментального музыкального исполнительства: Сб. науч. трудов. — К., 1982; *Витте Н.* Исполнительская деятельность В. С. Косенко // Там само; *Її ж.* Композитор і громадянин // Музика. — 1986. — № 5; *Костюк О., Калениченко А.* Камерно-інструментальна творчість // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Булат Т.* Солоспіви // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Гордійчук М., Калениченко А., Клин В.* Інструментальні концерти // Там само; *Калениченко А.* Камерно-інструментальні ансамблі // Там само; *Литвинова О.* Музика кіно // Там само; *Шевчук О., Якименко Н.* Концертне життя // Там само; *Ржевська М.* Про діалектику соціального контексту мистецтва та еволюції композиторського стилю на прикладі творчості В. Косенка // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту. Серія: Мист-во. — Тернопіль, 1999. — № 1 (2); *Іванова О.* Відтворення жанру колискової у доробку Віктора Косенка // Там само, 2000. — № 1 (4); *Басса О.* До проблеми втілення російськомовної поезії в романсах Віктора Косенка // Там само. — 2003. — № 1 (10); *Менцінський Т.* Віолончельна соната В. Косенка (до проблеми композиційно-образної цілісності) // Наук. вісник НМАУ. Художня цілісність як феномен музичної творчості та виконавства. — К., 2005. — Вип. 48; *Ільницька М.* Вправи для фортепіано В. Косенка // *Її ж.* На хвилях музики в минулу далечінь. — К., 2006.

В. Косенко зі студентами

Б. Фільц

КОСЕНКО-КАНЕП Ангеліна Володимирівна — див. *Канеп-Косенко А. В.*

КОСЕНКО-КАНЕП Раїса Едуардівна — див. *Канеп-Косенко Р. Е.*

КОСИНІН (псевд. Коссіні) Іван (8.11.1883, м. Львів — 1.04.1959, там само) — скрипаль, художник, письменник. Гри на скр. навч. у проф. Львів. конс. А. Вольстафа, в Італії (як стипендіат Львів. крайов. виділу), а також — Варшав. конс. (1900, паралельно навч. у худ. школі Герсона). Як скрипаль удосконалювався у Парижі (Хайо), Брюсселі (Арлотті). Концертував у Галичині, Буковині, Бессарабії, а також Бельгії, США, Канаді, Італії (Рим), Вел. Британії (Лондоні), Індії. Останні виступи К. відбулися у Відні (1915). Як художник був учасником нідерланд. наук. експедиції в Індії. 1911—13 — художник-ілюстратор ж. "Неділя", "Ілюстрована Україна", брав участь у виданні дит. літ-ри, календарів, пошт. листівок. 1913—14 — викладач гри на скр. Київ. конс., 1920—21 — у ВМІ ім. М. Лисенка у Львові, а також у Муз. школі ім. Ф. Шопена в Ярославі. Згодом поєднував діяльність скрипаля, художника та літератора у Львові, зокр. працював у майстерні художника Львів. оперного т-ру З. Балька, виготовляв декорації для т-рів Рівного, Бережан (тепер Терноп. обл.), писав п'єси, повісті, перекладав. Частина спадщини К. загинула під час війни 1941—45.

Тв.: для скр. — "Танець чарівниць" і "Русалка" (1904); п'єси за мотивами індійськ. мелодій; "Балет Косинина".

Літ. тв.: перекл. ст.: "Гігієна скрипки, альта і віолончелі", "Творчість і смерть Страдіваріуса" (з франц. мови) та п'єси "Комедіанти" Я. Арнольда.

Літ.: Молода Муза: Антологія. — К., 1989; *Нога О.* Іоанн Косинін — пророк анти-сюрреалізму зі Львова. — Л., 1999; *Його ж.* Хроніки міста театрів. — Л., 2006; *Його ж.* Пророк антисюрреалізму — невідомий літератор "Молодої Музи" // Дзвін. — 2000. — № 1; *Його ж.* Ним захоплювався світ і забула батьківщина // День. — 1998. — 28 жовт.; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; *Пачовський В.* Скрипка Івана Оксинина // Ілюстрована Україна. — 1913. — № 6.

П. Медведик

І. Косинін

КОСМАЧЕВСЬКИЙ Антон (1799, с. Сухий Ташлик Звенигород. пов. Київ. губ., тепер с. Ташлик Смілянського р-ну Черкас. обл. — ?) — диригент. З родини священика. 24 трав. 1807 вступив до *Києво-Могил. академії.* 1807—08 — учень початк. граматичного класу. Регент хору митрополита Київського, Галицького та всієї Малої Русі.

Літ.: Акти і документи, относящиеся к истории Киевской Академии. — К., 1911. — Отд. 2, Т. 2; ЦДІАК України. — Ф. 1711, оп. 1, спр. 304.

Р. Лякіна

КОССАК Василь Андрійович (12.02.1886, м. Чортків, тепер Терноп. обл. — 23.05.1932, м. Стрий, тепер Львів. обл.) — драм. актор, оперний співак (тенор) і режисер. Брат *К. Рубчакової* і *М. Коссака.* Навч. в учит. семінарії і муз.-драм. студії при тов-ві "Руська Бесіда". 1904—14 — соліст його т-ру. 1915 очолював т-р мініатюр та сатири, 1915—18 — т-р "Укр. Бесіди", 1919—24 — трупу "Укр. театр. дружина" в Коломиї (тепер Івано-Франк. обл.), 1929—32 — Укр. т-р ім. М. Старицького в Стрию (тепер Львів. обл.). 1925—27 — працював в "Укр. театрі" Й. Стадника. Партнерками К. були співачки К. Рубчакова, *Ф. Лопатинська, С. Стадникова.* Поставив оперні вистави "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського,* "Галька" *С. Монюшка.*

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Вакула ("Різдвяна ніч" М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Еней ("Еней на мандрівці" Я. Лопатинського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Пінкертон ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Леопольд ("Жидівка" Ф. Галеві); партії в оперетах Й. Штрауса, Ф. Легара, Ж. Оффенбаха тощо.

Дискогр.: Пісня Хоми Брута з оперети "Вій" М. Кропивницького. — "Концерт Рекорд Грамофон", 1912. — 2026.

Літ.: *Чарнецький С.* Нарис історії українського театру в Галичині. — Л., 1934; *Кривицька Л.* Повість про моє життя. — К., 1958; Український драматичний театр. — К., 1967. — Т. 1; *Медведик П.* Катерина Рубчакова. — К., 1989; *Боньковська О.* Львівський театр товариства "Українська Бесіда". 1915—1924. — Л., 2003; *Молчко У.* Творчий шлях Василя Коссака // Наук. записки Терноп. нац. пед. ун-ту. Серія: Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2005. — № 2 (14); *Крушельницький А.* Гостина театру в Коломиї // Діло. — 1910. — № 61; *Чарнецький С.* "Галька" // Там само. — № 243; *Його ж.* "Фауст" // Там само. — № 252; *Волошин М.* "Роксоляна" // Там само. — 1912. — № 37; *Вінцковський Я.* [Ярославенко Я.] "Роксоляна" // Нове слово. — 1912. — № 134; *Його ж.* "Травіата" // Там само. — № 24; [*Б. а.*]. Ювілей театрального артиста В. Коссака // Жіноча доля. — 1930. — № 129; *Медведик П.* Із сузір'я Коссаків // Вільне життя (Тернопіль). — 1987. — 11 лип.; *Колесса Ф.* Еней на мандрівці // ЦДІА України у Львові. — Ф. 514, оп. 1, спр. 140.

П. Медведик

В. Коссак

КОССАК Любов Олексіївна — див. *Баб'юк Л. О.*

КОССАК Михайло Андрійович (8.04.1874, с. Вигнанка, тепер у складі м. Чорткова Терноп. обл. — 15.06.1948, Приуралля, РФ) — театр. диригент, композитор, співак, педагог. Брат *В. Коссака* й *К. Рубчакової.* 1906 закін. кл. хор. співу Львів. конс. 1893—96 — хормейстер Т-ру оперети Ю. Мошковського в Східн. Галичині й Польщі, 1896—1914 — дириг. і хормейстер т-ру "Руська Бесіда" у Львові, 1899—1907 — педагог співу й музики Драм. студії при ньому. 1917—18 — керівник хору військовополонених австр.-угор. армії в Ташкенті разом із *С. Людкевичем;* 1918—20 — дириг. Т-ру ім. М. Садовського, 1922—38 — учитель музики Кам'янець-Подільського пед. ін-ту й муз. школи. До 1914 К. разом з *Й. Стадником* вперше поставив на укр. сцені багато творів світ. оперної класики. Автор музики до укр. театр. вистав і оркестровки опери "Роксоляна" *Д. Січинського.* Аранжував укр. нар. пісні, писав марші, п'єси для скр., салонного (кам.) орк.

М. Коссак

Тв.: для симф. орк. — "Український марш" (1905); для струн. орк. — в'язанка нар. пісень "Що краще?" (1909), в'язанка укр. нар. пісень "Зоря" (1912) — рукописи // ЦДІАУ у Львові. — Ф. 514, оп. 1, од. зб. 172.

Дискогр.: "Подорож Ронбулі до Америки", "Враження Ронбулі в Америці". Комічні куплети. Співає *М. Коссак* у супр. оркестру. — "Граммофон", 1912. — У 4-102451/52.

Літ. тв.: *Коссак М.* Автобіографія [1936 р.] // Кам'янець-Подільський архів: Особові справи викладачів пединституту.

Літ.: Український драматичний театр. — К., 1967. — Т. 1; Мистецтво франківців. — К., 1970; *Медведик П.* Катерина Рубчакова. — К., 1989; *Назаренко Є.* Подвижник мистецтва // Матеріали IX Подільської наук.-практ. конф. — Кам.-Подільський, 1995; Афіші, протоколи, рецензії театру "Українська бесіда" // ЦДІА України у Львові. — Ф. 514, оп. 1, спр. 52, 140.

П. Медведик

К. Коссак-Рубчакова

КОССАК-РУБЧАКОВА (дівоче прізв. — Коссак, за чоловіком — Рубчакова) Катерина Андріївна (17.04.1881, м. Чортків, тепер Терноп. обл. — 22.09.1919, с. Зіньківці, тепер Хмельн. обл., похов. у Тернополі) — оперна співачка (сопрано), драм. актриса. Сестра *В.* і *М. Коссаків.* Співу навч. приватно. 1896—1918 — артистка Руського нар. т-ру у Львові (1917—18 — директорка). 1918—19 з власною трупою гастролювала по Галичині, Буковині та Поділлю. Сцен. мистецтво К.-Р. було позначене драматизмом, глибиною психол. трактування образів.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Катерина (одноакт. опера М. Аркаса), Дідона, Лавинія, Евридіка ("Еней на мандрівці" Я. Лопатинського), Галька (одноакт. опера С. Монюшка), Маженка ("Продана наречена" Б. Сметани), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно). Ролі: Маруся ("Маруся Богуславка" М. Старицького), Ярина ("Невольник" М. Кропивницького), Анна ("Украдене щастя" І. Франка), Марина ("Влада темряви" Л. Толстого) та ін.

Літ.: *Чарнецький С.* Нарис історії українського театру в Галичині. — Л., 1934; Український драматичний театр. — К., 1967. — Т. 2; *Медведик П.* Катерина Рубчакова. — К., 1989; *Боньковська О.* Львівський театр товариства "Українська Бесіда". 1915—1924. — Л., 2003; *Ревуцький В.* Унікальний талант // Сучасність (Мюнхен). — 1981. — Лип.—серп.; *Пилипчук Р.* Славетне ім'я (до 100-річчя від дня народження) // Рад. жінка. — 1981. — № 12.

І. Лисенко

В. Г. Костенко

КОСТЕНКО Валентин Григорович [16(28).07.1895, с. Уразове на Харківщині, тепер Білгород. обл., РФ — 14.07.1960, м. Харків] — композитор, педагог, муз. критик. Із родини сільського регента. Юнаком співав у петерб. *Придв. спів. капелі.* 1921 закін. Петрогр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. теорії музики і композиції М. Соколова). Від 1923 — професор Харків. муз.-драм. ін-ту, муз. керівник радіостанції. К. належав до плеяди харків. композиторів, які активно включилися в культ.-мист. і сусп.-політ. життя Рад. України в 1920-х. Після перетворення *Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича* на *Всеукр. тов-во революц. музик* (*ВУТОРМ*) К. 1928 створив і очолив у Харкові *Асоціацію рев. композиторів України (АРКУ)* й зайняв критичну позицію стосовно ВУТОРМу; тоді ж розв'язав у пресі дискусію довкола теми про ідейні, класові та нац. особливості укр. музики, зокр. про місце й роль творчих спілок у сусп.-культ. житті. Програмні засади організації, як і самого К., відображали тогочасні європ. тенденції у творчості, орієнтацію на потреби розвитку вел. форм і різноманітних *жанрів* та нац. природи укр. музики. У дискусії з представниками Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича несправедливо звинуватив їх у "націоналістичній обмеженості та орієнтації на муз. Захід". Твори К. виконувалися на концертах Харків. філії ВУТОРМу. У 1930-х на сцені Харків. т-ру опери та балету в муз. редакції К. було поставлено оперу "Наталка Полтавка" *І. Котляревського—М. Лисенка.* В роки війни 1941—45 перебував у Харкові, виступав у місц. пресі. 1946 був засуджений на 10 років. Реабілітований.

Започаткував в укр. музиці жанр *сонатини* для влч. і написав перше *тріо* для 2-х скр. і альта. Музика К. здебільшого позначена рисами *постромантизму* й *фольклоризму.*

Як музикознавець виступав із статтями в журналах, на муз. з'їздах, зібраннях. Під політ. тиском К. вимушено засудив власні світоглядні засади й музикознавчий набуток на нац. основі.

Тв.: опери — "Кочубеївна" (1924), "Кармелюк" (1929—30), "Карпати" (1932), "Наталка Полтавка" (1935), "Сава Чалий" ("Народна помста", за І. Карпенко-Карим, 1937), "Назар Стодоля" (1937); балет "Оживлений степ" ("Саїд", за романом І. Ле "Міжгір'я", 1933); кантати — "Громадянський похорон" ("Смерть людини", сл. Х. Алчевської) для хору, дух. орк. та солістів, "1905" для хору, солістів та орк. (1925); для симф. орк. — "Сюїта на українські теми" (1924), симфонія "1917 рік" (1925), Концерт для скр. з орк. (1927), Andante (1947), поема "Тайга" (1956), "Жалібний марш" (б. д.); кам.-інстр. — 8 струн. квартетів (1924, присв. Квартетові ім. Вільйома 1925, 1934, 1937, за поемою "Сон" Т. Шевченка 1939, присв. І. Франкові 1941, 1949, 1957), 2 Тріо — для 2-х скр. і альта; для фп., скр. і влч. (обидва 1942), для скр. і фп. — "Козачок" (1924), "Українська тема з варіаціями" (1924), для влч. і фп. — Сонатина, "Мелодія" (обидва 1937); для фп. — Соната (1915), Етюд, "Етюд-імпресія", "Етюд-експресія" (всі 1925), "Проліски" — 50 п'єс для початківців (1950—56); хори — "Океан" на сл. Х. Алчевської (1923), "Сійте в рахманний чорнозем" на сл. П. Тичини (1924), "Червоний бенкет", сл. Т. Шевченка з поеми "Гайдамаки", "Червоний подарунок", сл. О. Донченка (обидва 1925), "Дума про козака Степана" (1926), "Наша пісня" на сл. Дригалка (1928), "Зріст. Гудки. Паротяги" на сл. С. Голованівського, "Жіноче свято" на сл. М. Кожушного, "Лена" на сл. Д. Бєдного (всі 1930), 5 обр. укр. нар. пісень для хору і фп. — "Ой у полі курно" (1922), "Повій вітре" (1946), "Поміж трьома дорогами", "Сусідка", "Ой з-за гори" (всі 1948); "Твоє ім'я" — худ. читання для хору або голосу в супр. фп. на сл. І. Микитенка з поеми "Епохи" (1927); 12 солоспівів на сл. Лесі Українки, присв. Л. Костенко (1949—50), романс "Шумить Нева" на сл. І. Микитенка з поеми "Епохи" (1927); "Патетичний момент" (кінозбірник), муз. до к/ф

"Каховський плацдарм" (разом з І. Овадіс, 1933, реж. О. Штрижак).

Літ. тв.: Музикознавчі праці. Статті. Матеріали / Упоряд. *І. Беренбейн.* — К., 1996; Народна пісня та музика українська (Стислий огляд). — Х., 1928; Павло Сениця. До 25-річчя композиторської діяльності: Критико-біогр. нарис. — Х., 1930; Практичний підручник з елементарної теорії музики. — Х., 1930; 25 статей, поміж яких — До розвитку української музики // Культура і побут. — 1926. — 28 берез.; Про музичну профосвіту // Там само. — 11 квіт.; Критичне дослідження музики // Там само. — 29 серп.; Експресіонізм і правдизм в музиці // Там само. — 7 верес.; Дрібнобуржуазні течії в українській музиці // Нове мистецтво. — 1926. — № 37; 1927. — № 1; Характерні властивості народньої української пісні // Критика. — 1928. — № 3; Опера "Самійло Кішка" Б. Яновського // Там само. — 1929. — № 4; Німецький експресіонізм і впливи його на українську музику // Там само. — 1930. — № 4; Пролетарський фронт у музиці АРКУ // Мистецька трибуна. — 1930. — № 12–13; Націоналістичні концепції в моїх музично-критичних роботах // Рад. музика. — 1934. — № 10.

Літ.: *Довженко В.* Нариси з історії української радянської музики. — К., 1967; *Архимович Л.* Шляхи розвитку української радянської опери. — К., 1970; *Ржевська М.* На зламі часів. — К., 2005; *Юрмас Я.* Музично-громадська робота та її критика // Музика. — 1927. — № 1; [*Б. а.*]. Композитор В. Костенко // Мистецька трибуна. — 1931. — № 1; *Кравцевич Г.* Пророк Дажбога // Музика. — 1995. — № 6; *Беренбейн І.* Досі незнаний світові // Укр. культура. — 1996. — № 5; *Її ж.* Творча спадщина Валентина Костенка: сучасні проблеми дослідження та збереження // Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 16; *Її ж.* Валентин Костенко. Ідея творчості — ідея життя (на матеріалі філософської спадщини) // Там само. — К., 2005. — Вип. 36. — Кн. 1; *Шульгіна В.* Композитор Валентин Костенко // КіЖ. — 1995. — 19 лип.

О. Шевчук

КОСТЕНКО (псевд. — Костенко-Київський) Володимир Степанович (22.11.1922, м. Київ) — композитор-аматор. Лауреат фестивалю самод. мистецтва УРСР (1972, золота медаль), всесоюз. фестивалів самод. худ. творчості трудящих (1977, 1987), переможець пісенних конкурсів. Лауреат літ.-мист. премії ім. Д. Луценка "Осіннє золото" (2003). Дипломант редакції ж. "Україна" "Золоте перо" (1981, 1985). Член НЛУК (1993), Асоціації діячів естр. мистецтва України НВМСУ (1997). Ветеран 2-ї світ. війни. За фахом інженер. Закін. Київ. технол. ін-т легкої промисловості (1952), Київ. нар. конс., кл. композиції *Ф. Надененка* (1960–64), *М. Дремлюги* (1965). Керівник вок. ансамблю "Незабудки" з-ду "Більшовик" (1955–90). Пісні К. набули популярності у 1960–80-х, неодноразово звучали за кордоном, деякі записано на фірмі "Мелодія".

Тв.: інстр. п'єси; хори, вок. анс.; романси; пісні (бл. 900), поміж них — бл. 35 на сл. П. Перебийноса — "Україночко моя", "Лелеки над Києвом", "Циганочка-душа", "Осипається цвіт", бл. 35 на сл. Г. Коваля — "Сніг", "Флояри звуки", "Зелена пісня", "Деснянська акварель", "Понеси мене, доле!", 20 на сл. Д. Луценка — "Україно, любов моя!", "Невідомий солдат", "Де живуть солов'ї?", "Осінні квіти"; 20 на сл. В. Юхимовича — "Де ти, легінь?" тощо, бл. 20 на сл. Г. Лебедя — "Золота моя столиця", "Йде весна по Києву", "Ніч колисає зорі", "Вечірній вальс", 20 на сл. І. Кутеня — "Чудова дівчина", "Стежечка моя", на сл. І. Драча "Ой ти дівчинонько", "Квітує серце", на сл. Д. Павличка "За Україну!", "Є жінки — немов зірки небесні" тощо; видано 5 пісенних зб. — "За борами синіми" (1968), "Незабудки" (1972), "Пісні" (1976, 1983), "Музика серця" (1993), "Квітує серце" (2003).

Літ.: *Кирейко В.* Творча співдружність заводських інженерів // *Костенко В.* Музика серця: Пісні на слова Г. Лебедя. — К., 1993; *Лісецький С.* Передмова // *Костенко-Київський В.* Квітує серце. — К., 2003; *Драбина С.* Заквітло серце ветерана // Машинобудівник (Київ). — 2004. — 29 груд.; *Камінчук А.* Жайвір — пташка весняна // Літ. Україна. — 2007. — 11 січ.

О. Кушнірук

КОСТЕНКО Ніна Вікторівна [3(16).12.1912, м. Київ — 31.03.1985, там само] — співачка (сопрано). З. а. УРСР (1951). Закін. Київ. (1941, кл. М. Бріан) та Свердлов. (тепер Єкатеринб.) (1943, кл. М. Баталової) конс. Учасниця конц. бригад у період 2-ї світ. війни [під Москвою, Волховом, Ленінградом (тепер С.-Петерб.), на Третьому Укр. фронті]. 1944–59 — солістка Київ. т-ру опери та балету. Гастролювала в Монголії, Польщі, кол. Чехословаччині, Румунії, Австрії, Німеччині. 1956 наспівала на платівку укр. нар. пісню "А до мене Яків приходив".

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Панночка, Марильця ("Утоплена", "Тарас Бульба" М. Лисенка), Любов Шевцова ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Марфа, Царівна Лебідь ("Царева наречена", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Віолетта, Джильда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Зоф'я ("Галька" С. Монюшка).

Н. Семененко

КОСТІН (справж. прізв. — Костина) Олександр Васильович (22.09.1939, м. Самарканд, Узб. РСР) — композитор. З. д. м. УРСР (1990). Лауреат Держ. премії України ім. Т. Шевченка (1992). Н. а. України (1996). Закін. орк. відд. Київ. муз. уч-ща, кл. баяна *І. Журомського*, факультативно — кл. композиції *В. Подвали* (1962), Київ. конс. (1971, кл. композиції *А. Штогаренка*). 1971 — худ. керівник відділу пропаганди СКУ, 1973–78 — зав. муз. частини Київ. рос. драм. т-ру ім. Лесі Українки, 1978–81 — зав. редакції вид-ва "Музична Україна". 1981 — худ. кер. Будинку органної та кам. музики України. Від 1997 — викладач композиції НМАУ. Голова Правління Музфонду України (1971–73).

Основна галузь творчості К. — композиції для муз. т-ру (*опери й балети*). Театральність як важлива риса творчості притаманна й ін. *жанрам*: *ораторії, кантаті*, фп. *циклам*. Характерною рисою є тяжіння до епічності — звернення до жанрів опери, ораторії, містерії, фрески. Ліричній темі присв. кам. кантати, вок. цикли, балет "Русалонька". Комп. *стилеві* К. властива яскрава образність, що походить від театр. природи його обдарування.

В. С. Костенко

Н. Костенко в ролі Марильці (опера "Тарас Бульба" М. Лисенка)

О. Костін

Є. Костіцин

М. Костомаров

Тв.: опери — "Діалоги Вінченцо Галілея" (1983), "Золоторогий олень" за поемою Д. Павличка (1985), "Оргія" за драмою Лесі Українки (1993), "Сулейман і Роксолана" (1995), "Незвичайна чайна, або Жовтий лелека" (1996); мюзикл "Графиня Софія Потоцька" (1994); балети — "Русалонька" за казкою Г. К. Андерсена (1988), "Демон" за поемою М. Лермонтова (1990), "Запрошення до страти" за романом В. Набокова (1993), "Гранатовий браслет" за повістю О. Купріна (2001), "Пригоди Незнайка" (2002), "Бузкове вино" (2003); симфонія-поема "Іван Вишенський" за мотивами однойм. поеми І. Франка (1994), симф. драма "Родіон Раскольников" за Ф. Достоєвським (2007); вок.-симф. твори — 3 кантати: "Вахлацькі пісні" за поемою М. Некрасова "Кому на Руси жить хорошо" (1971), "Велика перемога" на сл. Л. Горлача й Б. Списаренка (1985), "Ноктюрн" на сл. Р. Кофмана (2000); 3 кам. кантати: № 1 "Вірність" на сонети М. Рильського (1979), № 2 "Тріолети" на сл. В. Морданя (1981), № 3 "Лицо Земли" на сл. Р. Кофмана (2000); містерія "Поклик Всесвіту" (1986), "Драматична ораторія" на сл. Л. Щусева (1983), сцен. ораторія "Йосиф Флавій — пори року" (лібр. І. Мамчура, 1999), "Ода Рідному краю" на сл. Б. Чіпа (2004); інстр. концерти — для фп. з орк. № 1 (1987), для фп. і кам. орк. № 2 (1992), Сербське капричіо для труби і струн. орк. (1997), для скр. з орк. за "Божественною комедією" Данте (2000), для тромбона з орк. "SOS" (2000), для баяна і кам. орк. (2002); кам.-інстр. — 2 сонати для влч. і фп. ("Соната-метафора", 1979, № 2, 2003), "Сказання про руських богатирів" для унісону скрипок та інстр. анс. (1982), Інтермецо для труби і тромбона (2003); для фп. — цикл "Російський лубок" (1976), фрески "Таємниці степових курганів" (1978), зб. п'єс "Дмитрикове сонце" (1978), цикл "Андрійкова карусель" (1998), Три етюди-картини (1999), "Три монограми" (2000), зб. п'єс "Андрійкові витівки" (2001), "Музичний портрет" (2003), альбом п'єс "СМАК" (Сімейний муз. альбом Костіна, 2006); кам.-вок. — триптих "Дзвони" для баса і фп. на сл. О. Киви, О. Хлєбникова, В. Курінського (1979), цикл "Міражі" для баса й фп. на сл. Н. Хікмета (1981), цикл "Оберіг пам'яті" для баритона й фп. на сл. В. Матвієнка (1999); пісні; хор. сюїта "Лелеча пісня" на сл. В. Матвієнка (2001); музика до театр. вистав та к/ф "Благі наміри" (1984, реж. А. Бенкендорф).

Літ.: *Зінькевич О.* Концерт О. Костіна // Музика. — 1982. — № 1; *Козлов В.* "Русский лубок". Цикл пьес для фортепиано А. Костина // Вопросы инструментального музыкального искусства: Сб. науч. трудов. — К., 1982; *Пясковский И.* Принимая эстафету поколений // СМ. — 1982. — № 12; *Колоть І.* Спектакль про добро й красу // Музика. — 1986. — № 4; *Її ж.* Олександр Костін // КіЖ. — 2005. — 7 верес.; *Її ж.* Опера "Сулейман і Роксолана" О. В. Костіна: проблема семантики інтонації // Укр. муз-во. — К., 2006. — Вип. 35; *Ярко М.* Фольклорна символіка в творах українських композиторів // НТЕ. — 1988. — № 2; *Сакало О.* "Русалонька". Казка на сучасній сцені // Музика. — 1994. — № 1; *Мамчур І.* Парадокс як втеча від розпачу // Укр. театр. — 1997. — № 2; *Рощина Т.* Жовтий лелека щастя // Там само. — 1998. — № 2; *Яворський Е.* Прем'єра на філармонійній сцені // Музика. — 1998. — № 1; *Георгиев С.* Концерт для старости с оркестром // Art-line. — 1999. — № 4; *Шурова Н.* Дещо про фортепіанні твори Олександра Костіна // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2004. — Вип. 5; *Списаренко Б.* Натхненний володар октав // Вітчизна. — 2006. — № 7–8; *Конькова Г.* Музика для дітей // КіЖ. — 1992. — 22 лют.

Г. Степанченко

КОСТІЦИН Євген Юрійович (29.07.1963, м. Харків) — композитор, піаніст. Закін. Харків. ін-т мистецтв, кл. композиції *В. Бібіка* (1988). Студіював композицію в Моск. конс. в Е. Денисова (1985). Керівник кам. анс. сучас. музики. Директор приватної студії звукозапису. Переклав на рос. мову працю Е. Кршенека "Дослідження 12-тонового контрапункту". У творчості освоює і популяризує прийоми й засоби *авангардизму*.

Тв.: для симф. орк. — 2 симфонії; для фп. з орк. — Концерт; квартети — 2 струн., для кларнета, фп., скр. та влч.; для 4-х саксофонів — "У легкому диханні" (1993); Квінтет для 4-х саксофонів, фп., гонга і кроталій; Октет для 2-х дух. квартетів; сонати — для скр., влч., фп., фагота та арфи; фагота, альта, магнітофона та кіно; для дух. інстр. і фп. — "Три вектори" тощо.

Літ.: Полёт шмеля над гнездом кукушки / Интервью *Т. Чебровой* с Е. Костицыным // Независимость. — 1999. — 12 июня.

А. Муха

КОСТОМАРОВ (псевд. і крипт. — Ієремія Галка, Иван Богучаров, Николай Н., Равви, Н. К., Н. К-ва та ін.) Микола Іванович [4(16.05).1817 с. Юрасівка Острогозького пов., тепер Воронез. обл., РФ — 7(19).04.1885, м. С.-Петербург, Росія] — історик, громад.-політ. і культ. діяч, письменник, публіцист, критик, етнограф, фольклорист. Чл.-кор. Петерб. АН (1876). Магістр рос. словесності (1844). Чоловік *А. Костомарової*. З родини рос. поміщика, матір — українка з кріпаків. 1837 закін. історико-філол. ф-т Харків. ун-ту, по закінченні якого деякий час служив юнкером в улан. полку, потім викладав історію в гімназіях Харкова, Рівного (1844), Києва, зокр. 1845 — ст. учитель Першої київ. гімназії, з 1846 — ад'юнкт-професор кафедри рос. історії Київ. ун-ту. Під впливом укр. фольк. зб-к захопився збиранням і вивченням нар. поезії. 1845–46 разом з М. Гулаком і В. Білозерським заснував Кирило-Мефод. братство, де брав активну участь у складанні програм. документів — "Книги буття українського народу", "Статуту Слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія", відозв "До братів-українців", "До братів-росіян", "До братів-

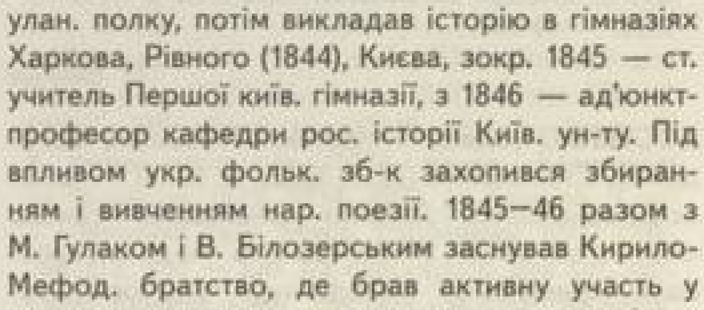

Маєток родини М. Костомарова в с. Юрасівка

поляків"; автор записки про об'єднання слов'ян. народів. Навесні 1847 був заарештований, після річного ув'язнення в казематі "Третього відділу", а потім у Петропавлів. фортеці (С.Пб.) був висланий до Саратова: 1848—57 служив у Статист. комітеті, 1848—50 — перекладач при губерн. управлінні, редактор неофіц. частини "Саратовских губернских ведомостей", товаришував із М. Чернишевським, О. Пипіним, Д. Мордовцем. 1856 був амністований. Від 1858 жив у Петербурзі. 1859—62 — екстраординарний професор кафедри рос. історії Петерб. ун-ту. Влаштовував літ. "вівторки", куди сходилися земляки-українці (П. Куліш, О. Стороженко, *В. Горленко* та ін.). Підтримував тісні зв'язки з М. Добролюбовим, В. Стасовим, М. Ге, *О. Бодянським*; співпрацював у ж. "Современник", "Вестник Европы" (один з його засновників), "Отечественные записки", "Русское слово", "Русская старина", "Киевская старина" та ін. Виступив із статтею "Україна" в ж. "Колокол" (Лондон). Брав активну участь у створенні ж. "Основа", у виробленні його нац.-культурної програми. На поч. 1862 залишив працю в ун-ті і зосередився на наук. роботі. Був чл.-редактором Київ. археогр. комісії; за його ред. 1863—84 видано 12 т. "Актов Южной и Западной России" з історії України й Білорусі 14—17 ст. У ст. "Две русские народности" (1861) К. вирізнив визначальні риси нац. характеру українців і росіян. Автор істор. праць: "Начало Руси" (1860), "Мысли о федеративном начале в древней Руси" (1861), "Севернорусские народоправства во времена удельно-вечевого уклада" (1864), "Вече и вечевое устройство в древней Руси" (1864) та ін. Написав "Русскую историю в жизнеописаниях ее главнейших деятелей" (т. 1—7, 1873—88). Праці з історії України присв. здебільшого періодові 15—17 ст.: "Иван Свирговский, украинский гетман XVI века" (1855), "Богдан Хмельницкий и возвращение Южной Руси к России" (1857), "Черты народной южнорусской истории" (1861), "Южная Русь в конце XVII века" (1867), "Руина" (1879—80), "Мазепа" (1882) тощо. Почес. член Півд.-слов'ян. академії наук і мистецтв, серб. вченого тов-ва "Друшество".

Зробив великий внесок у вітчизн. фольклористику, заклавши її наук. підвалини: захистив першу в Україні дисертацію в галузі, записував нар. пісні, вивчав побут і звичаї народу (зб. "Народные песни, собранные в 1844 году в западной части Волынской губернии", де вперше опубл. тексти укр. *дум*, "Народные песни об эпохе Богдана Хмельницкого", де вміщено 52 думи та *істор. пісні*). У найважливішій народозн. праці "Историческое значение южнорусского песенного творчества" К. запропонував власну періодизацію народнопісен. творчості на мат-лах суто укр. пісні: 1) первісний (доісторичний); 2) дружинно-козацький (докозацький); 3) козацький; 4) післякозацький або селянський періоди, наголосивши на особливій ролі козацтва в укр. історії.

В історію укр. літ-ри увійшов як письменник-романтик: віршові зб. "Украинские баллады" (1839), "Вітка" (1840), істор. п'єси. Один з перших укр. літ. критиків. З його істор. і сусп. поглядів випливає розуміння нар. поезії як втілення нац. духу, а також інд. творчості як продовження фольк. процесу на новому рівні (ст. "Об историческом значении русской народной поэзии", 1843; рец. на "Кобзар" *Т. Шевченка*, 1860). З діяльністю К. пов'язана поява в Україні культурно-істор. школи в літ-ві. Ст. "Обзор сочинений, писанных на малороссийском языке" (1843) є першою профес. крит. працею в укр. літ-ві. 150-річчя від дня нар. К. за рішенням ЮНЕСКО широко відзначено у всьому світі. До 190-річчя від дня нар. К. у Рівному відбулася Всеукр. наук.-практ. конф. "Микола Костомаров у вимірах сучасності" (2007).

Літ. тв.: 1-а магістер. дис. "О причинах унии в Западной России" (1842), 2-а магістер. дис. "Об историческом значении русской народной поэзии" (1844); Литературное наследие Н. И. Костомарова. — С.Пб., 1890; Исторические монографии и исследования. В 8 т. — С.Пб., 1903—06; Науково-публіцистичні і полемічні писання М. Костомарова. — К., 1928; Етнографічні писання Костомарова. — К., 1930 (репринт. вид. — К., 2006); Твори. У 2 т. — К., 1967, [2]1990; Исторические произведения. Автобиография. — К., 1989; "Закон божий" (Книги буття укр. народу). — К., 1991; Две русские народности. — К.; Х., 1991; Слов'янська міфологія. — К., 1994; "Старосветский Бандуриста" (рец.) // Вестникъ Европы. — 1868. — Кн. 4 та ін.

Літ.: *Карпов Г.* Костомаров как историк Малороссии. — М., 1871; *Драгоманов М.* Микола Іванович Костомаров. — Л., 1901; *Дорошенко Д.* М. Костомаров. — Лейпціг, 1924; *Полухін Л.* Формування історичних поглядів М. І. Костомарова. — К., 1959; *Попов П.* М. Костомаров як фольклорист і етнограф. — К., 1968; *Пинчук Ю.* Исторические взгляды Н. И. Костомарова. — К., 1984; *Його ж.* Заборонена стаття М. Костомарова // Укр. істор. журнал. — 1990. — № 7; *Його ж.* М. І. Костомаров. — К., 1992; Микола Костомаров і проблеми суспільного та культурного розвитку української нації. — Рівне, 1992; Энциклопедия жизни и творчества Н. И. Костомарова. — К.; Донецк, 2001; Микола Костомаров: Віхи життя і творчості: Енц. довідник / Авт.-упор. *Смолій В., Пінчук Ю., Ясь О.* — К., 2005; Микола Костомаров у вимірах сучасності (до 190-річчя від дня нар.) / Упор. *С. Шевчук.* — Рівне, 2007; *Антонович В.* Н. И. Костомаров как историк // Киев. старина. — 1885. — Кн. 5; *Грушевський М.* Українська історіографія і М. Костомаров // ЛНВ. — 1910. — Кн. 5; *Барвінський О.* Погляди М. Костомарова на задачі української інтелігенції й літератури // ЗНТШ. — 1918. — Т. 126—127; *Шабліовський Є.* М. Костомаров і Україна // Жовтень. — 1967. — № 5; *Іванова Р.* М. І. Костомаров у суспільно-політичному русі XIX ст. // Укр. істор. журнал. — 1967. — № 5; *Федченко П.* Шевченко, Куліш і Костомаров у Кирило-Мефодіївському товаристві // Рад. літ-во. — 1989. — № 7; *Скупейко Л.* Категорія характеру як форма національної самосвідомості літератури в естетиці М. Костомарова // Там само; *Астаф'єв А.* Художня історіософія: від М. Костомарова до Є. Маланюка // СіЧ. — 1997. — № 2; *Козачок Я.* Публіцистика М. Костомарова і українська ідея в 60-х рр. XIX ст. // Наук. записки Терноп. Держ. пед. ун-ту Літературознавство. — 1999. — Т. 2(5). — Вип. V; *Ковальчук О.* Міфопоетичне начало в історіософській кон-

М. Костомаров

УКРАИНСЬКІИ

БАЛЛАДЫ.

Титульна сторінка видання "Українські балади" М. Костомарова

цепції М. Костомарова // Наук. записки Ін-ту укр. археографії та джерелознавства. — 1999. — Т. 3; *Сондерс Д.* Микола Костомаров і творення української етнічної ідентичності // Київ. старовина. — 2001. — № 5; *Prymak T.* Mykola Kostomarov. — Toronto, 1996.

О. Кушнірук, І. Лисий

А. Костомарова

КОСТОМАРОВА (дів. прізв. — Крагельська, за першим чол. — Кисіль) Аліна Леонтіївна [1831, м. Вільно, тепер Вільнюс, Литва — 14(27).02. 1908, м. Київ] — піаністка. Дружина *М. Костомарова* (з 1875). 1847 закін. київ. пансіон де Мельян, де навч. також музики, зокр. фп. у *Й. Витвицького.* Виступала в аматор. концертах. На випускному вечорі пансіону виконувала Варіації А. Герца на Марш з опери "Отелло" Дж. Россіні в супр. оркестру міськ. т-ру п/к учителя. 1846 в Одесі брала уроки у піаніста й композитора чеськ. походження К. Черні. 1847 у Києві, прослухавши її гру, *Ф. Ліст* рекомендував їй навч. у Віден. конс. У репертуарі — сонати *Л. Бетховена*; його ж ораторії, "Лісовий цар" *Ф. Шуберта*, "Stabat Mater" і увертюра з "Вільгельма Телля" Дж. Россіні — всі в транскрипції Ф. Ліста. Авторка спогадів про зустріч із Ф. Лістом і його перебування в Києві.

Літ. тв.: Николай Иванович Костомаров: Из воспоминаний А. Л. Костомаровой // Вестник Европы. — 1910. — № 6–9; Лист в Киеве: Воспоминания // Музыка. — 1911. — № 46; [Записки] // Автобиография Н. И. Костомарова. — М., 1922.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Зінькевич О.* Ференц Ліст у Києві // Українська музична спадщина: Статті, матеріали, документи. — К., 1989. — Вип. 1; *Її ж.* В Киеве шумели контракты... // *Її ж.* Концерт и парк на крутояре. — К., 2003.

Л. Вольська

В. Кострижс

КОСТРИЖ Віктор Семенович (30.10.1949, с. Гвоздівці Сокирянського р-ну Чернів. обл. — 10.07. 2007. м. Барселона, Іспанія) — диригент, педагог. З. д. м. України (1994). Лауреат літ.-мист. премії ім. С. Воробкевича (1993). Член Нац. Всеукр. муз. спілки. Закін. дир.-хор. відд. Чернів. муз. уч-ща (1969) і Львів. конс. (1975, кл. симф. диригування *М. Колесси*). Під час навч. у консерваторії — асистент диригента студ. симф. оркестру, з яким виконував твори Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Й. Брамса, П. Чайковського, Д. Шостаковича* тощо. 1975 успішно дебютував у Ворошиловграді (тепер Луганськ) із симфонією "З Нового Світу" *А. Дворжака*, 1975–81 — гол. диригент симф. оркестру Ворошиловгр. філармонії, що п/к К. став дипломантом Всесоюз. огляду-конкурсу (1978). Сприяв пожвавленню муз.-культурного життя міста: виконав майже всі симф. твори П. Чайковського (зокр. І, ІІІ, IV симфонії, увертюру "1812 рік", "Італійське капричіо", Увертюру-фантазію "Ромео і Джульєтта", "Франческу да Ріміні"); вперше у Ворошиловграді продиригував XIV Симфонію Д. Шостаковича, Симфонію-поему А. Хачатуряна, II Симфонію М. Колесси, поему "Каменяр" *С. Людкевича*, "Карпатський" концерт для орк. *М. Скорика*, симфонію *Є. Станковича* "Я стверджуюсь" (з капелою *"Думка"*); а також Реквієм Дж. Верді, Ноктюрни К. Дебюссі, III Симфонію *С. Рахманінова.* Здійснив конц. постановки опер "Іоланта" П. Чайковського, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Травіата" Дж. Верді. К. провів також авт. вечори *А. Кос-Анатольського, М. Сильванського.* 1981–82 — диригент Держ. симф. орк. України. 1983–88 — гол. диригент Держ. орк. Таджикистану (Душанбе), здійснив записи до фонду Тадж. радіо й ТБ. Від 1988 — у Чернівцях: викладач Чернів. муз. уч-ща, де організував оркестр укр. нар. інстр. 1992–97 — засновник і гол. диригент Чернів. симф. оркестру, з яким гастролював в Україні, Італії, Польщі, Румунії, Болгарії. Від 1995 — викладач, з 2003 — доцент кафедри музики Чернів. нац. ун-ту. Керівник кам. орк. Чернів. філармонії (2006–07), виступав з гастролями по Україні. Муз. критика відзначала високий професіоналізм виконання, добре володіння дир. технікою, чітку і владну жестикуляцію, вміння збалансувати звучання оркестру. У творчому доробку — понад 400 програм з різними оркестрами країн СНД, Польщі, Румунії, Австрії, Німеччини, Італії.

Літ. тв.: Буковинська інструментальна музика: Метод. посібник. — Чернівці, 2002; метод. розр. "Розвиток навиків хорового диригування студентів-інструменталістів кафедри музики з 3-річним терміном навчання" (рукоп., 2000); Навч. програма з курсу "диригування" для студентів 3–5 курсів спец. "Муз. педагогіка й виховання" (рукоп., 2001).

Літ.: *Богайчук М.* Література і мистецтво Буковини в іменах: Словник-довідник. — Чернівці, 2005; *Михалкова Є.* Головний диригент // КіЖ. — 1978. — 1 січ.; *Вишневецький Г.* Диригує Віктор Костриж // Там само. — 1983. — 3 квіт.; *Пустельник Л.* Український віртуоз європейського значення // Молодий буковинець. — 1993. — № 140; *Чайка О.* Зберегти вогонь душі // Буковинський вісник. — 1994. — 16 лют.; *Русинська О.* Повернення // Час 2000. — 2006. — № 48; *Залуцький О.* Кантата для матері // Буковина. — 2006. — 9 черв.; *Його ж.* Запрошує маестро // Час. — 2006. — 15 черв.; *Гринюк В.* У Барселоні відійшов у вічність відомий диригент Віктор Костриж // Молодий буковинець. — 2007. — 19 лип.

О. Кушнірук, О. Шевчук

КОСТРИНСЬКИЙ Григорій Ісакович (7.05.1942, м. Шахтарськ, тепер Донец. обл.) — фаготист, педагог. З. а. УРСР (1981). Лауреат Респ. конкурсу музикантів-виконавців (Київ, 1968). 1961 закін. Донец. муз. уч-ще (кл. І. Кочуєва), 1961–63 навч. у Моск. конс., кл. фагота Р. Терьохіна. 1969 закін. Донец. муз.-пед. ін-т, кл. *Є. Носирєва*, 1975 асистентуру-стажування при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кер. Г. Єрьомкін). Від — соліст симф. оркестру Донец. філармонії, одночасно кер. і учасник Квінтету дух. інструментів. Від 1967 — викладач Донец. муз.-пед. ін-ту (з 1985 доцент). Професор (з 1991).

Літ.: *Черных А.* Советское духовое инструментальное искусство. — М., 1989.

О. Кушнірук

КОСТЮК (Каленик) (19 ст., Волинь — ?) — лірник. В останні роки 19 ст. ходив лірникувати разом із *С. Гуменюком*. Незрячий. Кілька разів обирався "старшим" лірницької братії.

Літ.: *Квитка К.* Об изучении быта лирников // Избранные труды. В 2 т. — М., 1973. — Т. 2; *Оришкевич О.* Лірницька традиція на Волині (2-а пол. XIX — поч. XX ст.) // Житомирщина на зламі тисячоліть: Наук. зб. "Велика Волинь": Праці Житомирського наук.-краєзнавчого тов-ва дослідників Волині. — Житомир, 2000. — Т. 21.

КОСТЮК Марта Тимофіївна (5.01.1951, с. Озеряни Борщівського р-ну Терноп. обл.) — оперна й кам. співачка (колор. сопрано). Лауреатка VII Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (1975, Тбілісі, 3-я премія). Закін. Львів. конс. (1975, кл. вокалу М. Сиверіної). 1975—78 стажувалась у Великому т-рі в Москві, з 1978 — його солістка. У концертах виконує твори укр. і заруб. композиторів, нар. пісні. 1986 виступала з концертом у Києві.

Партії: Снігуронька (однойм. оп. М. Римського-Корсакова), Прилепа ("Пікова дама" П. Чайковського), Лізанька Манілова ("Мертві душі" Р. Щедріна), Джільда, Оскар ("Ріголетто", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Барбарина ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта).

КОСТЮК Наталія Олександрівна (22.01.1968, м. Івано-Франківськ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1998). Доцент (2003). Член НСКУ (2000). По лінії матері внучата племінниця *Г.* і *М. Павловських, В. Рожаліна, К. Стеценка*. Закін. теор. ф-т Івано-Фр. муз. уч-ща ім. Д. Січинського (Івано-Фр., 1987), муз.-пед. ф-т Прикарпат. ун-ту (1993), аспірантуру при КНУКіМ (1997, наук. кер. *Л. Пархоменко*) й докторантуру при ІМФЕ (2005, наук. конс. *Л. Пархоменко*). 1993—2000 — викладачка муз.-пед. ф-ту Прикарпат. ун-ту, з 2000 — мол. наук., 2005 — наук., 2008 — ст. наук. співробітник відділу муз-ва ІМФЕ. Одночасно: 2000—02 — ст. викладач, 2003 — доцент Київ. нац. ун-ту театру, кіно й телебачення ім. І. Карпенка-Карого. У сфері наук. інтересів — історико-культуролог. і стильові проблеми укр. муз. культури, хорова (особливо богослужбова) творчість, а також тенденції сучас. хор. *виконавства*. Від 2003 — відп. секретар журн. "Студії мистецтвознавчі" (серія "Музика. Театр. Кіно"). Як муз. критик висвітлює фестивальне й конц. життя Києва, особливості творчості за канон. мотивами укр. композиторів (*Г. Гаврилець, Л. Дичко, О. Козаренко, В. Камінський, Г. Ляшенко, О. Щетинський* та ін.), досліджує специфіку творчих процесів у сучас. хор. виконавстві.

Літ. тв.: канд. дис. "Музична культура Західної України: ідея поступу і розвиток національних традицій" (К., 1998); Проблема українського музичного стилю в публікаціях галицьких музикознавців і критиків // Музика Галичини. — Л., 1999. — Т. 2; Неотенденції в камерно-інструментальній творчості Нестора Нижанківського // Там само. — Л., 1999. — Т. 5; Літургія Іоанна Златоустого: еволюція і семантика жанру // Укр. муз-во. — К., 2000. — Вип. 29; Хорова творчість (у співавт. з *Л. Пархоменко*) // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; Хорові антифони // Музика. — 2000. — № 4; Літургія Іоанна Златоустого: проблеми жанру в українській музиці // IV Міжн. конгрес україністів. Мистецтвознавство. — О.; К., 2001. — Кн. 2; Варіабельність періодизації історії української музичної культури: проблемні аспекти // Наука — навчанню: Зб. наук. праць присв. пам'яті чл.-кор. НАН України М. Гончаренка. — К., 2001. — Вип. 1; Музик-Фест—2001: обрії духовності // Музика. — 2001. — № 4; Пісня-спогад про митця (Пам'яти Володимира Климківа) // Укр. світ. — 2001; Християнські богослужбові канони та етнокультурні чинники у сучасній українській духовній творчості // Матеріали до укр. мист-ва. — К., 2002. — Вип. 1; "Фрески" за мотивами іспанського мистецтва: міжвидові паралелі та алюзії // Наук. вісник НМАУ: Леся Дичко: грані творчості. — К., 2002. — Вип. 19. — Кн. 3; Сучасні інтерпретації християнської традиції // Укр. культура. — 2002. — № 11–12; Дмитро Бортнянський і українська культово-літургійна традиція // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — К., 2003. — № 1; Тенденції сучасної духовно-музичної творчості в українській музиці // Матеріали до укр. мист-ва. — К., 2003. — Вип. 2; До проблем жанрової типології сучасної української духовно-музичної творчості // Там само. — К., 2002. — Вип. 4; Федір Стешко // Укр. муз. архів. — К., 2003. — Вип. 3; Хоровий процес очима виконавця: київський муніципальний хор "Хрещатик" // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — Число 2; Ave, "Золотоверхий"! // Там само; Ескіз до характеристики (аспекти сакрального у музиці Ганни Гаврилець) // Там само. — 2004. — Числ. 2; Дискусія про дискурс сущого // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2005. — Вип. 1; Тим, хто славу творить ("Золотоверхому Києву" — 10!) // Студії мистецтвознавчі. — 2006. — Число 2; Музичні жанри: класифікаційні проблеми // Там само. — 2007. — № 2; ст. у газ. (понад 40); анотації до CD.

А. Калениченко

КОСТЮК Олександр Григорович (14.04.1933, м. Київ — 8.11.2000, там само) — музикознавець, культ.-громад. діяч. Канд. мист-ва (1965). Докт. мист-ва (1988). Член-кор. НАНУ (1990). Академік НАНУ (1998). Член НСКУ. 1955 закін. Київ. ун-т (відділ логіки та психології філол. ф-ту), 1956 — Київ. конс. (фп. ф-т, кл. *К. Михайлова*). 1958—2000 — в *ІМФЕ*: аспірант, наук. співробітник, ст. наук. співробітник, заст. директора (з 1974), директор (1987—2000). Від 1990 — гол. редактор ж. "*Народна творчість та етнографія*". 1991—2000 — зав. відділу муз-ва ІМФЕ. Під його кер. були захищені канд. (*І. Юдкін, Д. Дувірак*, Є. Власова, Т. Компанієць, *О. Котляревська* та ін.) і докт. (І. Юдкін, *Б. Деменко, О. Рудницька*) дисертації. Відродив в Україні муз.-психологічну науку й створив наук. школу, за допомогою нового методу комплексного систем. дослідження розробив оригінальний напрямок (обґрунтував залежність сприймання музики від рівня худ. культури слухача, простежив складність та ієрархічність цього процесу; як окреме явище досліджував проблему сприйняття мелодії). Налагоджував наук.-творчі контакти з ученими з-за кордону (брав участь у роботі над проектом ЮНЕСКО з охорони фольклору), діячами укр. діаспори (зокр. науковцями ун-ту Альберти, Канада, Нью-Йорка, США).

М. Костюк

Н. Костюк

О. Костюк

Ініціював створення колективом відділу муз-ва ІМФЕ "*Української музичної енциклопедії*". Сприяв утворенню філій ІМФЕ в обл. центрах України. Разом з *І. Ляшенком* та *І. Котляревським* працював над створенням Центру муз. україністики при НМАУ. Очолював спец. вчену раду із захисту дисертацій при ІМФЕ, був членом відповідної ради при НМАУ. Автор циклів лекцій "Проблеми муз. сприйняття" (1995), "Музикознавство у сучасній системі наук" (1997), спецкурсу "Проблеми музичної інтерпретації" (1995) у *Київ. дит. академії мистецтв*.

Літ. тв.: канд. дис. "Музично-естетична культура слухача" (К., 1965); докт. дис. "Восприятие мелодии: Мелодические параметры восприятия музыки" (К., 1987); Сприймання музики і художня культура слухача. — К., 1965; Сприймання мелодії. — К., 1988; Деякі риси сучасного авангардизму // Музика. — 1971. — № 5; Теория музыкального воспитания и некоторые проблемы мелодизма музыки // Музыкальное искусство и формирование нового человека. — К., 1982; Про теорію музичного виховання // Музичне виховання як предмет комплексного дослідження. — К., 1986; Камерно-інструментальна музика // ІУМ. — 1990. — Т. 3; редагування — УМЕ: Словник (реєстр гасел). — К., 1993; зб. — Музыкальное искусство и формирование нового человека. — К., 1982; Художня і традиційно-побутова культура народу. — К., 1983; Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования. — К., 1986; Мистецтво і духовне збагачення суспільства. — К., 1989; заст. голови редколегії ІУМ.

Літ.: Матеріали до українського мистецтвознавства: Пам'яті академіка О. Г. Костюка. — К., 2003. — Вип. 2; [*Б. а.*]. О. Г. Костюк [Некролог] // НТЕ. — 2000. — № 5–6; *Юдкін-Ріпун І.* Олександр Григорович Костюк — видатний український вчений // НТЕ. — 2001. — № 5–6; *Його ж.* Вчений і організатор науки // Мист. обрії'2000. — 2002. — Вип. 3; *Його ж.* Вічна тема // Жива вода. — 2000. — № 12; Українська музична енциклопедія — унікальний проект Національної Академії наук (інтерв'ю вела *О. Кушнірук*) // УМГ. — 1998. — № 1.

О. Кушнірук

Титульна сторінка книжки "Сприймання музики і художня культура слухача" О. Костюка

КОСТЮК (справж. прізв. Костьо) Юрій Юрійович (13.03.1912, с. Сирма, тепер Дротинці Виноградівського р-ну Закарп. обл. — 12.07.1998, м. Пряшів, тепер Прешов, Словаччина) — диригент, фольклорист, педагог. Доктор філософії. 1935–38 навч. у Празькій конс. і ун-ті (ф-т муз-ва). 1936–38 — керівник укр. хору в Празі. 1941–44 — викладач музики в Ужгород. учит. семінарії. 1953–55 — організатор і кер. укр. ансамблю в Межилаборцях, з 1956 — Піддуклянського укр. нар. ансамблю в Пряшеві (Словаччина). Зав. кафедри муз. виховання на пед. ф-ті Ун-ту ім. П. Шафарика [Кошиці (Кошице), 1958–82]. Записував укр. муз. фольклор на Закарпатті, в Галичині, на Пряшівщині, в кол. Югославії, Румунії. Автор фольк. зб. "Народні пісні Підкарпатських русинів" (1944), "Українські народні пісні Пряшівського краю" (1958) і муз. творів.

Ю. Костюк

Ю. Костюк зі своїм ансамблем

Літ.: *Любимов В.* Юрій Юрійович Костюк. — Пряшів, 1982; *Мушинка М.* Музикант з абсолютним слухом і широким серцем // Народознавчі зошити (Львів). — 1998. — № 6; *Його ж.* Без хліба я проживу, без музики — ні // Закарп. правда. — 1992. — 18 берез.

О. Кушнірук

КОСТЮЧЕНКО Грицько (бл. 1866, с. Козероги, тепер Чернігівського р-ну Черніг. обл. — ?) — лірник. Осліп на 54-у році життя. Науку лірництва вивчав у лірника Якима в Колпиті. У репертуарі *псальми* — "Лазар", "П'ятниці", "Когда б же я знав", "Зійшла зоря" (Почаївська), "Самарянка", "Предвічний Бог", "Цару Христе", "Створив Бог Адама", "Ісусе, мій прелюбезний" тощо (понад 23); приспівки — "Теща", "Щиголь", "Бариня", "Про Хому та Ярему", "Дворянка", "Киселик", "Дудочки", "Чоботи", "Гречаники"; *думи* — "Удова", "Азовські брати" (фрагмент). "Удову" перейняв від лірника Тита з с. Сорокошичі Черніг. повіту. Думу "Азовські брати" записав від нього 1924 у Чернігові Б. Луговський. На заробітки К. ходив з дочкою (поводир), деколи з дружиною та молодшим сином.

Літ.: *Луговський Б.* Матеріали до ярмаркового репертуару та побуту старцівства в Західній Чернігівщині // Родовід. — 1993. — Ч. 6.

Б. Жеплинський

КОСЬКО Олег Ігоревич (26.05.1943, м. Ташкент, Узбекистан) — джаз. піаніст, кер. ансамблю. Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (1979, дир.-хор. відділ). Грав в естр. оркестрах Дніпроп. держ. ун-ту п/к Ю. Біленка (1959–64) й з-ду ім. К. Лібкнехта ("ЗКЛ–69") п/к В. Малховського (1969–74). Протягом 1974–79 — учасник ВІА "*Водограй*" Дніпроп. філармонії. Від 1980 — кер. джаз. ансамблю "Кредо" (з 1983 — колектив Дніпроп. філармонії). Учасник джаз. фестивалів у Дніпропетровську, Донецьку, Одесі, Воронежі, Горькому (тепер Нижній Новгород), Ленінграді (тепер С.-Петербург), Ярославлі.

Літ.: *Золкина С.* История джаза в Днепропетровске (2003) // *http://gorod.dp.ua/history/doc/jazzhistory.pdf*

В. Симоненко

КОТ Уляна Петрівна (26.10.1936, с. Крупове Дубровицького р-ну, тепер Рівн. обл.) — нар. співачка (альт), майстриня нар.-ужиткового мистецтва. З родини репрес. голови сільради. Засл. майстер нар. творчості УРСР (1981). Лауреатка І телетурніру "*Сонячні кларнети*", радіоконкур-

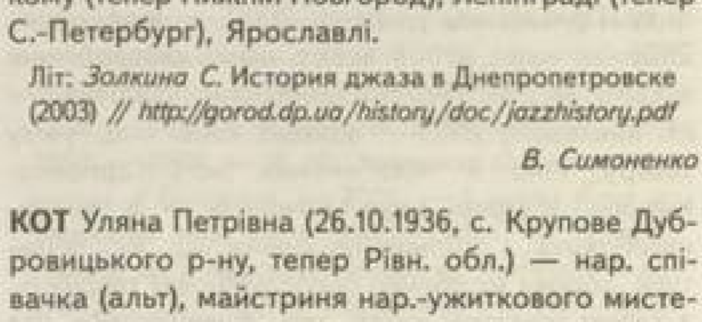

У. Кот з матір'ю за ткацьким верстатом

сів "*Золоті ключі*", респ. і обл. оглядів нар. творчості. Володарка золотої медалі ВДНГ у Москві. Перейняла від матері понад 1000 укр. поліських нар. пісень. Носійка місцевої автент. нар. манери співу. Учасниця сільського фольк.-етногр. ансамблю "Берегиня" (1986—91 — кер.). 1991—96 керувала дит. гуртком "Серпанок". На запрошення Смітсонівського ін-ту брала участь у фольк. фестивалі нац. меншин США. Із серед. 1970-х від неї записували нар. пісні *Є. Єфремов*, *К. Смаль* (зробив бл. 1050 записів, 150 із них видав у своїй зб. "Ой, зозулько, сива пташко". — Дубровиця, 2005, Чернівці, 2006), *Л. Ященко*, *В. Матвієнко*, фіксували нар. обряди й вироби нар.-ужиткового мистецтва етнографи Л. Орел, В. Скуратівський, фахівці з Канади, Москви, С.-Петербургу та багато ін. Має записи у Фонді Укр. радіо, на радіо "Свобода". Виготовляє вишиті рушники й серпанки, що зберігаються в музеях і приват. колекціях Білорусі, Казахстану, Канади, Польщі, Росії, Словаччини, США, Чехії, а також Києва, Львова та ін. Мала автор. виставки. Учасниця Днів ткацтва в Музеї нар. архітектури та побуту України в Пирогові під Києвом.

Дискогр.: грамплатівка LP — Співає Уляна Кот. — М.: Мелодия, 1985.

Літ.: *Козаков Г.* Душа Поліського краю // Пам'ятники України. — 1986. — № 2; *Столярчук Б.* Співає Уляна Кот // З дзвінкого джерела. — Рівне, 1991; *Гриця С.* Традиційне виконавство поліської співачки Уляни Кот // Поліссєзнавство. — Рівне, 2005; *Шевчук С.* Тисяча пісень Уляни Кот // Робітнича газета. — 1988. — 24 верес.; *Позняк-Хоменко Н.* "Ой, зозулько, сива пташко..." // Україна молода. — 2006. — 3 листоп.

А. Калениченко

КОТ Юрій Миколайович (22.01.1966, м. Красноармійськ Донец. обл.) — піаніст, педагог. Чоловік *І. Алексійчук*. З. а. України (1995). Лауреат Премії ім. Л. Ревуцького (2000), Нац. конкурсу піаністів ім. М. Лисенка (Київ, 1988, 2-а премія); Всесоюз. конкурсу піаністів ім. С. Рахманінова (Москва, 1990, диплом); І міжн. конкурсу піаністів ім. С. Прокоф'єва (С.-Петербург, 1992, 2-а премія). У складі фп. дуету з І. Алексійчук — лауреат І Міжн. конкурсу виконавців кам. музики "Золота осінь" (Хмельницький, 1993, 2-а премія); VL Міжн. конкурсу фп. дуетів ARD (Мюнхен, Німеччина, 1996, 2-а премія); VI Міжн. конкурсу фп. дуетів Murray Dranoff (Майамі, США, 1997, 3-я премія). Закін. Київ. ССМШ (1984, кл. фп. *Н. Найдич* і *Л. Вайнтрауба*), Київ. конс., (1991 з відзнакою, кл. *В. Козлова*) та асистентуру-стажування при ній (1993). Від 1994 — викладач кафедри спец. фп. НМАУ. У репертуарі — твори *М. Лисенка*, *В. Косенка*, *Л. Ревуцького*, *Є. Станковича*, *Ю. Іщенка*, *Л. Дичко*, *Б. Фільц*, І. Алексійчук, *Я. Лапінського*, *С. Луньова*, а також *Й. С. Баха*, Д. Скарлатті, *Л. Бетховена*, Й. Гайдна, *Ф. Шопена*, Р. Шумана, *Ф. Шуберта*, *П. Чайковського*, *С. Рахманінова*, *О. Скрябіна*, *С. Прокоф'єва*, *Й. Брамса*, К. Дебюссі та ін. Виступає як соліст та у складі фп. дуету з І. Алексійчук, з *І. Андрієвським* (скр.), з ансамблем "*Київські солісти*", багатьма симф. оркестрами України, Росії, Німеччини та США. Багато концертує в Україні (Київ, Львів, Одеса, Тернопіль, Дніпропетровськ, Кіровоград, Донецьк, Хмельницький), а також у Росії (Москва, С.-Петербург), Казахстані, кол. Югославії, Польщі, Словаччині, Німеччині, Японії та США. Має числ. записи на ТБ й Укр. радіо, радіо Росії, кол. Югославії, Німеччини, США. Член Укр. Рахманіновського тов-ва й Укр. асоціації піаністів-лауреатів міжн. конкурсів. Брав участь у міжн. муз. фестивалях "*Київ Музик Фест*", "*Музичні прем'єри сезону*", Пам'яті Володимира Горовиця (Київ); "Musiksommer—97" (Дрезден); "Two Pianos Plus" (Майамі); фестивалі музики С. Прокоф'єва (С.-Петербург); XIII Міжн. фестивалі музики краків. композиторів (Краків, 2001); "Richter-Fest" (Одеса); фестивалі сучас. музики у Словаччині тощо. Від 1995 провадить майстер-класи вик. майстерності в Сербії, 2000—02 — в Японії (Токіо, Кіото, Мацуяма, Хіросіма, Ямагучі). За період роботи в НМАУ підготував 13 випускників, які працюють у муз. навч. закладах і конц. організаціях України та за кордоном. Поміж учнів — лауреати міжн. конкурсів С. Коміренко, Н. Чепуренко, М. Прилипко.

Літ.: *Аріскіна Н., Берденникова К.* Іпостасі Юрія Кота // Музика. — 1997. — № 2; *Юсипей Р.* Юрій Кот: "Я остерігаюсь популярної музики" // Там само. — 2005. — № 5; *Белова Є.* "Та й для чого всі слова, як плаче музика?" // Подільські вісті (Хмельницький). — 1992. — 10 груд.; *Кульбовський М.* Спочатку був Рим та... бабуся // КіЖ. — 1997. — 5 листоп.; *Шаранац А.* "Клавирски дијалози" // Независна Светлост (Крагујевац). — 1998. — 8 січ.; *Маліченко М.* "А ми такі паровані" // Веч. Київ. — 1998. — 7 лют.; *Пирогов С.* Совершенству нет предела // Независимость. — 1998. — 3 квіт.; *Крстич Д.* Музика као судбина // Независна Светлост. — 1999. — 11 лют.; *Синадинов А.* "Сања, Валериј, Јуриј, Ирена" // Там само. — 2000. — 18 січ.; *Його ж.* "Успешан наступ Јурија Кота" // Там само. — 20 січ.; *Морева Є.* Три ментальності — зустріч різних світоглядів // Дзеркало тижня. — 2002. — 16 берез.; *Zietsch H.* "Der Marabu und seine Uhus" // Darmstädter Echo. — 1997. — 13 січ.; *Böhm G.* "Hochkarätiges Spiel an zwei Klavieren" // Dresdner Neueste Nachrichten. — 1997. — 5 August.

Б. Фільц

Ю. Кот

Й. Котек

КОТЕК Йосип Йосипович (25.10.1855, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл. — 4.01. 1885, м. Давос, Швейцарія) — скрипаль, композитор. Закін. Київ. муз. уч-ще (1872, кл. *І. Водольського*) й Моск. конс. (1876, кл. композиції *П. Чайковського*, кл. скр. В. Лауба); згодом брав уроки у скрипаля Й. Йоахіма (Берлін), був його ад'юнктом в королівській "Hochschule für Musik" (1882). У 14-річному віці був членом-виконавцем *ІРМТ* у Києві (соліст і акомпаніатор). Від 1880-х концертував у Берліні, Дрездені, Лейпцігу, С.-Петербурзі та ін. містах Росії й України. Автор тв. для скр., романсів.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Людоговский И.* Концерт И. Котека // Киев. листок. — 1880. — 1 марта; [*Б. а.*]. Концерт Котека в Одессе // Одесс. вестник. — 1880. — 16 марта.

Н. Костюк

Д. Котко

Титульна сторінка збірника пісень з репертуару Наддніпрянського хору

О. Котляревська

КОТЕЛЕВЕЦЬ Йосип Андрійович (1897, Полтавщина — ?) — музикант, бандурист, диригент. Закін. курси диригентів при Полтав. відділі освіти. Грав на *мандоліні, гітарі, балалайці, фортепіано, бандурі, скрипка*. Худ. керівник аматор. капели бандуристів групкому будівельників Полтави (у складі — 20 робітників-будівельників). Капела здобувала перші місця на міських і обл. олімпіадах Полтавщини. Також керував аматор. капелою бандуристів з вантажників залізн. станції Полтава-Київська. 1934 капела здійснила турне містами кол. Рад. Союзу. 1937 був безпідставно репресований. Реабілітований після смерті. Фотографії робітничих капел К. представлено в краєзнавчому музеї Полтави.

Літ.: *Тобольченко Л.* Бандуристи // Більшовик Полтавщини. — 1937. — 9 січ.

Б. Жеплинський

КОТКО Дмитро Васильович (17.01.1892, с. Балки, тепер Василівського р-ну Запоріз. обл. — 18.11. 1982, м. Львів) — диригент, композитор, педагог, муз. діяч. У дитинстві самотужки опанував нотну грамоту і гру на скр. 1910—13 навч. в Ардонській (Півн. Осетія) дух. семінарії, дир.-хор. клас С. Стоянова. В студ. хорі, де К. працював помічником регента, виконувалися духовні твори *Д. Бортнянського, А. Веделя*, А. Архангельського, *П. Чайковського*, в концертах — часом світські *композиції*, зокр. укр. пісні. Еталоном хор. виква стали для К. мистецтво *О. Кошиця* й *Г. Давидовського*. Під час учителювання у школі (Прохладне, Кабардино-Балкарія), керував учн. хором. Наприкінці 1920 як сотник армії УНР опинився у польс. таборах інтернування вояків (Ланцут, Каліш та Стшалково на Помор'ї). Тут створив декілька хорів, до чоловічого залучив досвідчених кол. співаків з капел *Я. Калішевського* й *В. Надєждинського*. Феноменальні голоси, особливо басів-октавістів, добірний укр. нар. пісен. репертуар, майстерне виконання уславили колектив. Як керівник профес. чол. хору 1922 здобув дозвіл концертувати та проживати поза табором у півн. воєводствах. Мужність виживання на чужині, популяризація укр. пісні, видатний мист. успіх зумовили легендарну славу Хорові К. Успіх на гастролях 1923—24 у Познані, Кракові, Варшаві, Вільно (тепер Вільнюс), Любліні сприяв скасуванню заборони на гастролі в Галичині. Тут концерти Наддніпр. хору мали надзв. сусп. резонанс: вабили добра ансамблевість, насиченість *тембру*. Збагачуючи згодом репертуар новими авт. композиціями та *аранжуваннями*, К. дбав про адекватність відтворення колективом складніших *партитур*. Зміни сфер діяльності (хор Малої духовної семінарії, 1931—34), складів конц. хорів, що мали різні назви ("Український хор Д. Котка", 1935—37, "Гуцульський хор", 1937—39) та оновлення репертуару — свідчення мист. пошуків диригента. 1939 К. заснував Держ. мандрівну капелу "*Трембіта*" (75 співаків, міш. склад), що мала декілька виступів. Невдовзі її худ. кер. було призначено *П. Гончарова*, згодом *О. Сороку*, К. став другим диригентом. 1945 К. відновив діяльність *Гуцульського ансамблю пісні і танцю* в Станіславі (тепер Ів.-Франківськ). Після безпідставних репресій і заслання в Казахстані (1951—56) К. очолював львів. капелу сліпих (1962—76) і хор ветеранів при Буд. вчених (1956—61), працював з кафедр. хором церкви св. Юра. Худ. досвід К. мав відчутний вплив на діяльність багатьох хор. колективів Зах. України.

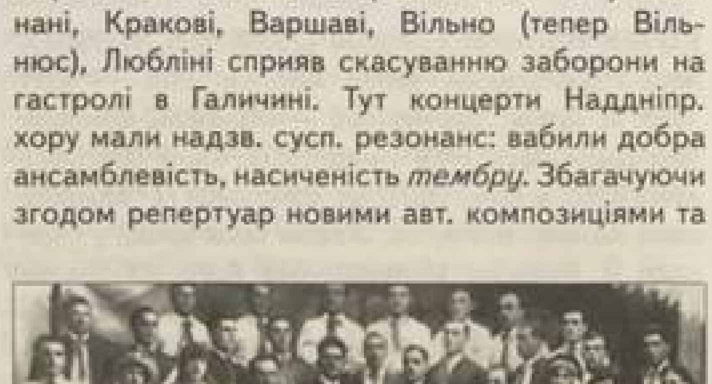

Хор Д. Котка у Стрию, 1925 р.

Літ.: Дмитро Котко та його хори. Статті, рецензії, спогади, документи / Ред.-упор. *С. Стельмащук*. — Дрогобич, 2000; *Кирчів Р.* На концерті хору Дмитра Котка // НТЕ. — 1992. — № 5—6; *Паздрій В.* Сіяч всеукраїнського єднання // Дзвін. — 1993. — № 7—9; *Кметюк Т.* Мистецька діяльність українського професійного хору під керівництвом Дмитра Котка // Культуротворча парадигма українського націєтворення. — Ів.-Франківськ, 2006; *Колесса Ф.* З приводу концертів Українського Наддніпрянського хору // Новий час. — 1925. — 7 січ.; *Барвінський В.* Наддніпрянський хор Дмитра Котка // Діло. — 1925. — 29 берез.; *Людкевич С.* Хор Котка // Укр. рада (Львів). — 1925. — 3 трав.; *Стельмащук С.* З козацької родини // КіЖ. — 1992. — 29 серп.

Л. Пархоменко

КОТЛЯРЕВСЬКА Марія (18 ст.) — оперна співачка. Вок. освіту здобула у Петербурзі, куди була привезена з України в дит. віці. У 1770—80-х виступала в італ. виставах Придв. т-ру (до 1783).

Літ.: *Финдейзен Н.* Очерки по истории русской музыки. — М.; Ленинград, 1929. — Т. 2.

КОТЛЯРЕВСЬКА Олена Іванівна (5.01.1968, м. Новосибірськ, РФ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1997). Доцент (2002). Дочка *І. А. Котляревського*, онука *А. Котляревського* й *В. Бакєєвої*. 1992 закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. (кл. *Д. Терентьєва*). 1992—95 навч. в аспірантурі відділу муз-ва ІМФЕ (кер. *О. Костюк*), 1995—99 — мол. наук. співробітник ІМФЕ. Від 1997 одночасно — викладачка НМАУ, КНУКіМ, Київ. муз. уч-ща, Київ. коледжу естр. та цирк. мистецтва, КДІТМ. Авторка спецкурсів "Етнопсихологія", "Вікова психологія" тощо. Поміж учнів — канд. мист. О. Дерев'янченко.

Наук. інтереси пов'язані з філософ.-естет., психол. та культурол. аспектами сприйняття й *інтерпретації* муз. явищ. Продовжує традиції шкіл А. та І. А. Котляревських.

Літ. тв.: канд. дис. "Вариативный потенциал музыкального произведения: культурологический аспект интерпретирования" (К., 1996); У пошуках сенсу музичного твору // Філософська і соціологічна думка. — К., 1994. — № 7—8; Интерпретирование как специфическая форма творческой деятельности // Київ.

муз-во. — К., 1998. — Вип. 1; Методика аналізу варіативного потенціалу музичного твору // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту: Серія мист-во. — Тернопіль, 1999. — № 1 (2); Біфункціональність музичного тексту у процесі пізнання художньої картини світу // Там само. — 1999. — Вип. 2 (3); Феномен "діалогу" в культурологічному контексті (до проблеми визначення) // Наук. вісник НМАУ: Культурологічні проблеми української музики (наукові дискурси пам'яті академіка І. Ф. Ляшенка). — К., 2002; Об'єктивно-суб'єктивні параметри буття музичного твору // Теоретичні та практичні питання культурології: Зб. ст. — К., 1997. — Ч. 1; Ритмо-інтонаційний комплекс як інформаційно-смислова одиниця // Теоретичні та практичні питання культурології: українське музикознавство на зламі століть. — Мелітополь, 2002. — Вип. 9; Левко Миколайович Колодуб — митець сучасності. — К., 2005 (буклет), статті в УМЕ.

О. Кушнірук

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ Арсеній Миколайович (15.01.1910, м. Петербург, Росія — 18.12.1994, м. Київ) — музикознавець, органіст, педагог. Батько *І. А. Котляревського*, чоловік *В. Бакеєвої*, дід *О. Котляревської*. Засновник органної вик. школи в Україні. З. д. м. УРСР (1954). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс., істор.-теор. (1935, кл. Р. Грубера) та фп. (1933—38, кл. органа *І. Браудо*) ф-ти. Викладач Ленінгр. (1947—50, заст. директора, зав. кафедри історії музики, доцент), Львів. (1951—60, заст. директора з наук. роботи, зав. кафедри історії музики, доцент), Новосиб. (1960—68, ректор, з 1964 професор, зав. кафедри історії музики) конс., Донец. муз.-пед. ін-ту (1968—70, професор, зав. кафедри історії музики). Засновник органного осередку в Азії (Ташкент). 1970 заснував кл. *органа* в Київ. конс. 1980 директор та худ. кер. Респ. Буд. органної та кам. музики. Член держ. комісії з орган. будівництва. Поміж випускників — *Г. Булибенко*, З. Самосват, *В. Михалюк*, *Н. Висич*, *І. Калиновська*, *В. Коростельов*, *О. Дмитренко*, *В. Кошуба*, Г. Мокрова, С. Кирилов, *В. Півнов* та ін. Багато концертував. Автор оригінальних орган. *транскрипцій*, талановитий інтерпретатор орган. творів. Виконував темат. конц. програми, репертуар становили твори А. Кабельсона, Х. Морено-і-Поло, А. Солера, А. Резона, Д. Ґабріелі, Дж. Фрескобальді, Я. Свелінка, Яна з Любліна, Д. Букстегуде, І. Пахельбеля, *Й. С. Баха*, *Ф. Ліста*, С. Франка, З. Кодая, А. Онеґґера, В. Одоєвського, *М. Глінки*, *С. Танеєва*, О. Глазунова, Г. Мушеля, також транскрипції для органа творів Л. Гурільова, *М. Римського-Корсакова*, *М. Колесси*, *С. Людкевича* та ін.

Літ. тв.: Магнификат И. С. Баха (у співавт. з *В. Бакеєвою*). — Ленинград, 1938; "Иуда Маккавей" Г. Ф. Генделя. — Ленинград, 1938; Творчество М. А. Юдина // Очерки по истории и теории музыки. — Ленинград, 1939. — Вып. 1; Орган на Україні // Музика. — 1972. — № 2; Звучить органна музика // Там само. — 1977. — № 3; Концертний зал // Там само. — 1981. — № 3; Київ музичний // Там само. — 1982. — № 2; Новый концертный зал // Муз. жизнь. — 1982. — № 10; Ялта // Музика. — 1989. — № 2; рукоп. — История органа в России и советская органная культура: очерк; Иоганн Себастьян Бах, краткий очерк жизни и творчества; розшифровка партії чембало за авт. цифрованим басом у концерті *ля*-мінор Дж. Тартіні, розшифровка цифрованого баса (партія органа) в Реквіємі В. А. Моцарта (у співавт. з *В. Бакеєвою*) та ін. праці з реалізації "бассо континуо" у старов. музиці (рукописи); пояснення до концертів Ленінгр. філармонії; числ. лекції до тов-ва "Знання", радіо-, ТБ-, філарм. концертів.

Літ.: [*Б. а.*]. Памяти Арсения Котляревского // Муз. обозрение. — 1995. — № 4; *Булибенко Г.* Арсеній Миколайович Котляревський. Київський період життя // Укр. муз-во. — К., 2000. — Вип. 29; *Романець Д.* Україна без органів // ПіК. — 2000. — № 3; *Котляревська О.* Велична постать української музичної культури // Мист. обрії'2000. — К., 2002. — Вип. 3; *Маслова Н.* Органна музика, поезія, танець — концертний тиждень на всі смаки // Веч. Київ. — 1978. — 4 лют.; [*Б. а.*] Котляревський А. М. [Некролог] // КіЖ. — 1994. — 24 груд.; *Зосім О.* Підходжу до органа, як до знайомого... // УМГ. — 2000. — № 1 (січ.—берез.); *Куляева Н.* Первому органисту посвящается // Сегодня. — 2000. — 13 янв.; *Кульбовський М.* Перший Подільський // КіЖ. — 2001. — 3 лют.; *Сарміна О.* Котляревський Арсеній // День. — 2005. — 1 лют.

О. Котляревська

А. Котляревський

А. Котляревський зі студентами

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ Іван Арсенійович (7.11.1941, м. Ташкент, тепер Узбекистан — 13.06.2007, м. Ялта, похов. у Києві) — музикознавець, педагог. З. д. науки і техніки України (1993). Канд. мист-ва (1970). Докт. мист-ва (1985). Доцент (1970). Професор (1986). Чл.-кор. АМУ (1997). Син *А. Котляревського* і *В. Бакеєвої*, батько *О. Котляревської*. Навч. у Львів. (1960, кл. валторни) та Новосиб. конс. (1961—66, істор.-теор. ф-т). Викладач кафедр теорії музики й композиції консерваторій Новосибірська (1966—68), Києва (з 1968, проректор з наук. роботи 1984—95, зав. кафедрою теорії музики 1995—2007). Відремонтував і підтримував у робочому стані *орган* у Малому залі Київ. конс. Знанням у цій галузі зобов'язаний своєму батькові, стажуванню у майстрів орган. фірми "Зауер". К. були притаманні широта інтересів, енциклопедичність знань, філософ. рівень мислення. Завдяки його діяльності з модернізації і комп'ютеризації науки та муз. освіти в НМАУ було відкрито інформ.-обчисл. центр, наук.-творчу лабораторію з укр. фольклору, кабінет укр. муз-ва. Активний популяризатор вітчизн. муз. спадщини й творчості сучас. укр. композиторів, К. створив свій *напрямок* в укр. муз-ві, власну наукову школу. Підготував вел. кількість музикоз-

І. А. Котляревський

І. А. Котляревський зі студенткою

І. П. Котляревський

Афіша вистави "Наталка Полтавка" І. П. Котляревського

навців [35, зокр. 23 кандидати — *М. Денисенко, І. Ігнатченко, І. Коханик, О. Маркова*, С. Салдан, *В. Сумарокова*, Аюб Башар (Сирія) та ін. і 4 доктори мист-ва — *Д. Терентьєв, О. Рощенко* та ін.]. Упродовж багатьох років очолював спец. раду із захисту дисертацій, редколегію наук. зб. "Укр. муз-во".

Літ. тв.: Діатоніка і хроматика як категорії музичного мислення. — К., 1971; Введення у класифікацію музично-теоретичних систем. — К., 1974; Музыкально-теоретические системы европейского искусствознания. — К., 1983; Загальні основи науково-дослідної роботи: Навч. посібник. — К., 2008; До питання про вивчення простих одночастинних форм у курсі аналізу музичних творів // Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів. — К., 1983; Темп и его обозначения в произведениях И. С. Баха // Бах и современность. — К., 1985; Резервы науки // СМ. — 1986. — № 4; К вопросу о понятийности музыкального мышления // Музыкальное мышление: сущность, категории, аспекты исследования. — К., 1989; Константи теоретичного музикознавства: історія та еволюція // Укр. муз-во. — 2004. — Вип. 33 тощо.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Самохвалов В.* [Рец. на кн. "Музично-теоретичні системи..."] // Музика. — 1984. — № 6; *Гусарчук Т.* Риси стилю професійної діяльності І. А. Котляревського у світлі соціонічної теорії // Теоретичні і практичні питання культурології: українське музикознавство на зламі століть. — Мелітополь, 2002. — Вип. 9; *Маркова О.* Культурологічний аспект цілісності музичного твору як розвиток ідеї музичної системології // Там само; *Коханик І.* Іван Котляревський (до 60-річчя від дня народження) // Мистецькі обрії 2001: Альманах. Наук-теор. праці та публіцистика. — К., 2003; *Хлебникова Т.* Котляревские создают вокруг себя поле добра // Киев. ведомости. — 1999. — 2 нояб.; *Берегова О.* З династії славетних митців // Уряд. кур'єр. — 2001. — 17 листоп.

О. Котляревська

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ Іван Петрович [29.08(9.09). 1769, м. Полтава — 29.10(10.11).1838, там само] — письменник, драматург, військовий. Навч. у Полтав. семінарії (1780–89). 1819–21 — директор Полтав. т-ру. Його "малоросійська опера" "Наталка Полтавка" й водевіль "Москаль-чарівник" (обидві 1819) започаткували укр. муз.-театр. *драматургію*. За змістом і формою вони повністю відповідали жанру європ. комічної *опери* (введення нар. *пісень* як арій — муз. характеристик, *ансамблів* — рушів дії, хор. фіналів, розмовних діалогів тощо). Ці твори входили до репертуару всіх укр. труп і завжди користувалися величезною популярністю на території всієї кол. Рос. імперії, виконувалися за кордоном. Композитори неодноразово зверталися до муз. редагування "Наталки Полтавки". Свій внесок у цю справу зробили *О. Барцицький* (1833), *А. Єдлічка* (1850-і), *О. Маркович* (1857), *М. Васильєв* (1882), *В. Костенко* (1935), *В. Йориш* (1936). Незважаючи на муз. нашарування, основні муз. номери (пісні) залишалися недоторканими. Загальновизнаною і класичною вважається редакція *М. Лисенка* (1-а ред. 1864, 2-а — 1889). Композитор написав *увертюру*, здійснив інстр. обробки нар. пісень. Саме "Наталкою Полтавкою" М. Лисенка (з *М. Заньковецькою* в гол. ролі) розпочав роботу 1-й укр. стаціонарний т-р п/к *М. Кропивницького* в Єлисаветграді, тепер Кіровоград, 1882). У складі рос. драм. трупи в С.Пб. у ролях Чупруна ("Москаль-чарівник", 1851) і Виборного ("Наталка Полтавка", 1852) з вел. успіхом виступав *С. Гулак-Артемовський*. Упродовж 19 ст. сюжети й принципи драматургії цих творів були об'єктом наслідування для багатьох укр. літераторів. У Зах. Україні була поширеною практика т. зв. "перелицьовування" "Наталки" й "Москаля" — надання їм регіонального колориту завдяки перейменуванню персонажів і залученню місцевого фольклору, зокр., п'єси "На милування нема силування" й "Жовнір-чарівник" *І. Озаркевича* (1848) тощо. За мотивами поеми К. "Енеїда" М. Лисенко написав одноійм. сатиричну оперу, *Я. Лопатинський* — комічну оперу "Еней на мандрівці" (обидві 1911). До 100-річчя першого видання "Енеїди" М. Лисенко створив *кантату* "На вічну пам'ять І. Котляревському" (1895). Муз.-драм. версію "Енеїди" *С. Бедусенка* (1985) поставлено в Нац. акад. драм. т-рі ім. І. Франка (Київ). Композитор визначив її жанр як "бурлеск-оперу" (музику написано для рок-гурту). *М. Скорик* написав музику до м/ф "Енеїда". К. присв. також кантату *Й. Кишакевича* "Великі роковини" (1898). 1903 у зв'язку з відкриттям пам'ятника К. у Полтаві членами *Літ.-арт. тов-ва в Києві* на чолі з М. Лисенком було організовано концерт. 1952 у Полтаві створено літ.-мемор. музей К. Ім'я К. присвоєно Харків. конс. (згодом — ін-т мистецтв, тепер ун-т мистецтв). 1990 встановлено Премію імені К. у галузі драматургії й театр. мистецтва.

Літ. тв.: *Котляревський І.* Повне зібрання творів. — К., 1969.

Літ.: *Яценко М.* На рубежі літературних епох. — К., 1977; *Сікорська І.* Українська комічна опера: генезис, тенденції розвитку: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1994; *Корній Л.* До характеристики особливостей музики в "Наталці Полтавці" І. Котляревського // Творчість І. Котляревського в контексті сучасної філології. — К., 1990.

І. Сікорська

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ Петро, ігумен (в миру Прокопій) (1718, м. Великі Будищі Полтав. пов. — 1734) — співак, уставник і головщик. До чернецтва навч. у латин. школах. 1710 прийняв постриг в Осмачевському Батуринському монастирі, за ін. відом. Рихловському Пустинно-Миколаївському монастирі (1713), у січ. 1714 посвячений в ієродиякони, в лют. того самого року — в ієромонахи. Незабаром перейшов до Троїцько-Іллінського Болдинського монастиря (Чернігівщина), а звідти — Богоявленського (Москва). Подорожував святими місцями Угорщини, Італії та Іспанії. Повернувся до Богоявленського монастиря. Разом з клірошанином *Г. Завадовським* 1717 був відправлений до Олександро-Невського монастиря, з 1718 служив його клірошанином. Після спроби втечі 1722 із Завадовським виконував кліросний послух і був головщиком того

самого монастиря. 1727 звернувся з проханням про призначення священиком на флот і згодом відбував декілька воєнних кампаній на кораблях Рос. флоту (1727, 1728, 1730, 1733 та 1734). Після останньої флотської кампанії 1734 К. був призначений ігуменом Моск. Стрітенського монастиря.

Літ.: *Чудинова И.* Пение. Звоны. Ритуал. — С.Пб., 1994; *Її ж.* Клирошани-українці Олександро-Невського монастиря (до питання ролі українських впливів на становлення петербурзької культури) // З історії української музичної культури. — К., 1991.

Н. Костюк

КОТОРОВИЧ Богодар Антонович (3.07.1941, м. Грубешів, тепер Польща) — скрипаль, педагог, диригент. Н. а. УРСР (1979). Чл.-кор. АМУ (1997). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1985), міжн. конкурсів скрипалів (2-і премії) ім. Дж. Енеску (Бухарест, 1967) та ім. Н. Паганіні (Ґенуя, 1971), всеукр. премії "Людина року" (1999), Премії ім. В. Вернадського (2000). Батько *М. Которович*. Створив власну вик. школу. Поміж учнів — лаур. міжн. і всесоюз. конкурсів П. Бондас, Т. Печений, *К. Стеценко*, В. Кузнєцов, *О. Рівняк, О. Семчук, Б. Півненко, А. Комісарова, А. Пилатюк* та ін. Закін. Львів. ССМШ (1961, кл. скр. *П. Макаренка* й *Д. Лекгера*), Моск. конс. (1966, кл. скр. *Ю. Янкелевича*) та аспірантуру при ній (1969, кер. той самий). 1966—69 — концертмейстер Держ. симф. орк. УРСР, одночасно (з 1967) соліст Київ. філармонії та викладач Київ. конс., з 1982 — зав. кафедри струн. інструментів, з 1985 професор.

Вик. *стилю* К. притаманні блискуча віртуозність, романтична емоційність, майстерність у проведенні кантилени, чіткість у відтворенні архітектоніки твору. К. здобув найширше визнання як яскравий вик-ць музики А. Вівальді, *Й. С. Баха*, віртуозних творів Н. Паганіні (1999 зіграв 2 сольн. *концерти* на скрипці Паганіні роботи Ґварнері, що спеціально до Києва привозив мер Ґенуї, де вона зберігається). Етапним стало виконання концертів для скр. з орк. *П. Чайковського*, Я. Сибеліуса, *Д. Шостаковича*. Найяскравіші досягнення К. пов'язані зі створенням цикл. концертів: "Сонати й партити для скрипки соло Баха", "10 сонат Бетховена", "Генрик Венявський", "Віртуозна скрипкова музика XIX ст.",

"Віртуозний романтичний концерт". Деякі сучас. укр. композитори написали твори спеціально для К., враховуючи його блискучі вик. можливості, зокр. *В. Бібік, В. Губаренко, К. Домінчен, Л. Колодуб, М. Скорик, Є. Станкович* та ін. Здійснив числ. конц. тури по Італії, Франції, Нідерландах, Вел. Британії, Німеччині, Канаді, Півд. Кореї, Японії, країнах СНД тощо. К. провадив міжн. скрипкові майстер-класи у Польщі (Ланцут, 1989, 1991, 1992), Канаді (Монреаль, 1990—91), Італії (Ассізі, 1990; Ґоріція, 1991).

Засн. і худ. кер. держ. кам. анс. "*Київські солісти*" (з 1996). 1995 у Харкові було започатковано Конкурс юних скрипалів Богодара Которовича.

Б. Которович

Дискогр.: грамплатівки LP — *Сибеліус Я.* Концерт для скр. з орк., *Бетховен Л.* Два романси для скр. з орк.: *Б. Которович* (скр.), Симф. орк. п/к *В. Кожухаря.* — М.: Мелодия, 1972; *Паганіні Н.* Чотири сонати для скр. і гітари, *де Фалья М.* Іспанська народна сюїта, *Скорик М.* Іспанський танець: *Б. Которович* (скр.), *П. Полухін* (гітара). — М.: Мелодия, 1976. — С10 07881—82; *Вівальді А.* Концерти для: скр. з орк. *a-moll op.* 3 № 6, 2-х скр. з орк. *a-moll op.* 3 № 8, 3-х скр. з орк. *F-dur* № 34, 4-х скр. з орк. *B-dur op.* 3 № 10. *О. Криса* (2,3,4), *Б. Криса* (4), *Б. Которович* (1,2,3,4), *О. Которович* (3,4) — скрипки, Кам. орк. п/к *Р. Кофмана.* — М.: Мелодия, 1978. — С10-10463-64; *Вівальді А.* Концерти *E-dur op.* 3 № 12 RV 265, *c-moll* RV 256 "I'l Ritiro" для скр. з орк., *Шпор Л.* Концерт № 8 *C-dur op.* 47 для скр. з орк.: *Б. Которович* (скр.), Литовський кам. орк. п/к *С. Сондецкіса.* — М.: Мелодия, 1980. — С 10-17211 (також див. дискогр. "*Київські солісти*").

Літ.: *Задерацький В.* У виконанні Которовича // Музика. — 1973. — № 2; *Доріченко О.* І скрипки голос чарівний // Україна. — 1979. — № 45; *Бєляєва М.* Завжди в пошуку // Музика. — 1985. — № 3; *Павлий Г.* Богодар Которович // СМ. — 1987. — № 5; *Заранський В.* Грає Богодар Которович // Музика. — 1987. — № 5; *Юсов С.* Видатні викладачі скрипкових класів Київської консерваторії // Укр. муз-во. — К., 1990. — Вип. 25; *Чекан Ю.* Українці на "Варшавській осені" // ПіК. — 2000. — № 41 (листоп.); *Сікорська І.* Перша скрипка // Укр. культура. — 2001. — № 6; *Спренцис О.* В класі Богодара Которовича // Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 22: Муз. виконавство. — Кн. 8; К., 2003. — Вип. 26. Кн. 9; *Ушков В.* Бесіди з Б. Которовичем // Там само; *Спренцис О.* Богодар Которович (до 60-річчя від дня нар.) // Мистецькі обрії 2001—2002: Альманах. Наук.-теор. праці та публіцистика. — К., 2003; *Поздняков Э.* На скрипке Паганини // Сов. культура. — 1972. — 6 июня; *Зорін Я.* Естафета братів // КіЖ. — 1977. — 6 лют.; *Стеценко В.* Паганіні у новому аспекті // Там само. — 1980. — 18 груд.; *Черкашина М.* Романтик думки // Там само. — 1985. — 3 лют.; *Виноградов Г.* Про що розповіла скрипка // Там само. — 1987. — 17 трав.; [*Б. а.*]. Незабутній концерт // Там само. — 1995. — 22 лют.; *Тишко С.* Коли панує музика, віртуозності не помічаєш // Там само. — 1997. — 24 груд.; *Білоусов А.* Колір гармонії // Там само. — 1998. — 4 лют.; *Квасневський В.* І знову "Віртуози" // Там само. — 1998. — 29 лип.; *Конькова Г.* Українська камерна // Там само. — 1998. — 18 листоп.; *Саква О.* Ґрають "Київські солісти" // Там само. — 1999. — 13 листоп.

І. Сікорська

М. Которович

Титульна сторінка видання "Дві Domenico-сонати" Б. Котюка для 2-х цимбалів (Л., 2002)

О. Кофман

КОТОРОВИЧ Мирослава Богодарівна (1.11.1974, м. Київ) — скрипалька. Дочка *Б. Которовича* й *Н. Кметь*. Лауреат міжн. конкурсу "Золота осінь" (Хмельницький, 1993, Гран-прі). Закін. Київ. ССМШ (1992, кл. П. Бондаса, *Я. Рівняк*), НМАУ (1997) та аспірантуру (2000) при ній, кл. Б. Которовича. Брала участь у майстер-класах "Międzynarodowe Kursy Muzyczne w Łańcucie" у кл. М. Яшвілі (Польща), "Internationale sommer akademie Mozarteum" (лип. та серп. 1994) у Р. Річчі й Т. Цейтмайєра (Зальцбург, Австрія), була стипендіатом "Моцарт-Академії" (Краків, Польща). Від 1993 — солістка "*Київської камерати*". 1998–2006 — у складі кам. орк. "Кремерата Балтика" п/к Г. Кремера гастролювала у багатьох країнах, виступала на фестивалях в Австрії і Швейцарії. Від 2001 — у складі "*Київських солістів*", з 2003 — концертмейстер, з 2005 — заст. директора з творчих питань. З оркестром гастролювала у Парижі, Кракові, Токіо, Сінгапурі, Брюсселі. Виступала з Нац. симф. оркестром України, симф. оркестрами Одеси, Луганська. Від 2001 — викладачка кафедри скрипки НМАУ. 2005 започаткувала цикл студ. зустрічей і концертів "Violino solo". Авторка циклу муз.-театр. проектів у жанрі муз. новели: "Роль для скрипки", "Сотворіння", "Скрипкові капризи", "Сходами", "Намисто з дитячих мрій" тощо. 2004 взяла участь у міжн. проекті "Britten festival Kyiv". Разом з *В. Вовкуном* працювала над постановкою конц.-театр. версії "Воєнного реквієму" Б. Бриттена. Має фонд. записи на Укр. радіо. Про К. знято док. фільм "Варіації на тему" (ТБ-канал "Тет", реж. М. Панкова). Грі К. притаманні віртуозність, виразність інтонації, артистизм, потяг до театралізації.

Дискогр.: CD — "Сотворіння". Твори М. Скорика, Р. Шумана, А. Хачатуряна, Є. Станковича: *М. Которович* (скр.) і Держ. камер. анс. "*Київські солісти*", дириг. *Б. Которович*. — НРУ, 2006. — № 127–Л–0906 (див. "*Київські солісти*").

Літ.: *Юсипей Р.* Дитячі мрії скрипальки // Музика. — 2005. — № 7; *Товстопят Н.* Мирослава Которович: "Я чувствовала себя главарём банды" // Art line. — 1999. — № 5–6; *Висоцький Ю.* Містерії театру скрипки // Дзеркало тижня. — 2000. — 22–28 квіт.; [*Б. а.*]. *Петров И.* "Бычок Фердинанд и соло для скрипки" // Киев. ведомости. — 2002. — 20 берез.; *Вахрамєєва Р.* Мистецький всесвіт Мирослави Которович // Дем. Україна. — 2005. — 17 лип.; *Сікорська І.* "Травневі музичні зустрічі" // Уряд. кур'єр. — 2007. — 1 черв.

І. Сікорська

КОТЮК Богдан Миколайович (21.08.1951, м. Львів) — композитор, муз.-громад. діяч, педагог, диригент. Переможець всесоюз. конкурсів кам. ансамблів (1978, 1979, Кишинів, як кер. колективу). Член СКУ (1985). 1969 закін. Львів. ССМШ (відділи теорії музики і фп.), 1974 — істор.-теор. (кл. *С. Павлишин*), 1983 — комп. (кл. *Д. Задора*) ф-ти Львів. конс. 1971–93 працював у різних ланках муз. освіти (Львів. конс., Дрогобицький пед. ін-т, Луцьке та Львів. муз. уч-ща). Від 1975 — диригент і керівник кам. ансамблів та оркестрів, з 1992 гастролював в Австрії, Німеччині, Польщі, Канаді, Італії, Португалії, Угорщині, виконуючи власні твори. 2003 — засновник ансамблю "Leopolis Duo", де на електрон. клавішних виконував власні *композиції* та *аранжування* творів різних *стилів* у *дуеті* з цимбалістом *Т. Бараном*. Співзасновник і директор першого в Україні відділення Тов-ва Р. Вагнера (1993), засновник і шеф-редактор муз. вид-ва "Collegium musicum" (2001) у Львові. Багато творів написав у стилі *неофольклоризму*.

Тв.: дит. опера "Котигорошко" (1986), рок-опера "Кармен" (1991); для симф. орк. — Симфонія (1983), Фантазія для 2-х фп. з орк. (1984), Гімн Світової асоціації цимбалістів (2001); вок.-симф. — Два вірші Р.-М. Рільке для мецо-сопрано й струн. орк. (1977), кантати — "Славте землю молодості" на сл. В. Маяковського (1979), "Армія миру" на сл. М. Рильського (1980), для хору хлопчиків "Дивина" на сл. О. Палійчука (1987), "Дзвоник" на сл. молодих укр. поетів (1988), поема "З далекого походу" на сл. П. Тичини (1990), ода "Похвала поезії" на сл. П. Русина (1993); церк. музика — Псалми і молитви для солістів, хору та інстр. ансамблю (1990), Літургія (1992), "Cantata chiesa" для солістів, міш. хору, органа та орк.; кам.-інстр. — 2 "Domenico-sonate" in *D* & in *C* (1975, фп. ред. 2002), Тріо-соната для альта, цимбалів та к.-баса (1978), "Розмарія" для фл. і гітари (1979), Квінтет для 4-х блок-флейт і ударних (1980), "Ехо" — 6 варіацій для блок-флейти на власну тему (1982), "All you need is music" для струн. орк. (1996), "Діалог" для фл. і гітари (1998), 2 рапсодії для цимбалів соло (1999), "Леся" для гітари соло (2000), Концертштюк "DJ" (2003); вок. твори естр. композиції та пісні: пісні для big-beat на слова різних авторів і власні (1965–69), "Чумацька співанка" на власні сл. для співака-бандуриста й комбо (1977), "Сніг в Карпатах", "Смак солоних хвиль", "Олімпійський марафон" для солістів і combo, або естр.-симф. орк. (1978–79), "Про Довбуша" — співанка-хроніка на нар. тексти для співака-бандуриста, хору, електрон. клавішних та дримби й трембіти ad libitum (1979), 2 пісні для дуету бандуристок на сл. зах.-укр. поетів (1981), "Кобзар на вечорницях" — цикл пісень на нар. тексти для співака-бандуриста (1982), "Пісні ветеранів" — цикл пісень на сл. сучас. укр. поетів для співака й естр. анс. (1982); музика до драм. вистав "Лісова пісня" (1985), "Роксоляна" (1987), "Мина Мазайло" (1989).

Літ.: *Зінків І.* Зустрічаючи видатну подію // Музика. — 1986. — № 2; *Баран Т.* Інструменталізм Богдана Котюка у світлі тріади композитор—виконавець—слухач // Студії мистецтвознавчі. — К., 2005. — Число 6 (10): Театр. Музика. Кіно; *Гулянич Ю.* Дуальність композиторської взаємодії з пластом музики нефіксованої традиції (із творчого доробку Богдана Котюка) // Студії мистецтвознавчі. — К., 2006. — Число 2 (14): Театр. Музика. Кіно; *Його ж.* Естетика фольклоризму у творчості Богдана Котюка // НТЕ. — 2007. — № 5; *Єгорова І.* "Звідки ви? Пробачте, не розібрали, — з Уганди?" // День. — 2003. — 3 жовт.; *http://wagner-lviv.ridne.net*

О. Кушнірук

КОФМАН Олександр Семенович (Ісай Сюневич) (19.05.1949, м. Київ) — джаз. тромбоніст. Гри на тромбоні навч. у В. Синька й А. Разумика. Виступає з 1963. 1963–64 грав в естр. оркестрі

БК "Арсенал" п/к Ю. Касаткіна. Тромбоніст ансамблю Укрконцерту п/к В. Рязанцева (1967–68). 1968–70 — учасник ансамблів кафе "Мрія" й "Хрещатик". 1970 переїхав до Москви. Грав в естр. оркестрі п/к Е. Рознера (1970–71), виступав у кафе "Молодіжне" у складі анс. В. Клейнота та навч. по кл. тромбона в Моск. муз. уч-щі ім. Гнєсіних (1971–73). Від 1973 жив в Ізраїлі, з 1974 — у США, де грав у нонеті Л. Конітца, біг-бендах Т. Джонса, М. Льюїса, Б. Річа, Т. Акійоші, Л. Табакіна, в орк. С. Гемптона. Виступав також як піаніст.

В. Симоненко

КОФМАН Розалія (бл. 1850, м. Одеса — ?) — піаністка. Гри на фп. навч. приватно в І. Тедеско в Одесі. Вперше виступила із сольним концертом у 7-річному віці. 1880 з вел. успіхом гастролювала в Києві, а також у Франції, Австрії, Німеччині. В Одесі брала участь у кам. зібраннях місц. відділення *ІРМТ*. Вик. манера відзначалася емоційністю, співучістю тону, свободою й легкістю при виконанні складних пасажів, гнучкістю ритму. Мистецтво К. високо оцінювали *М. Лисенко* й *В. Пухальський*. Репертуар охоплював твори М. Лисенка, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Ф. Шопена*, Ф. Мендельсона, *Ф. Ліста*.

Р. Кофман і Л. Колодуб

Літ.: [*Б. а.*]. Концерт Р. Кофман // Одес. вестник. — 1862. — 20 янв.

І. Лисенко

КОФМАН Роман (Аврам) Ісаакович (15.06.1936, м. Київ) — диригент, скрипаль, педагог, композитор. З. д. м. України (1994). Н. а. України (2003). Міжн. премія "Echo klassik–2007" за найкращий запис класич. музики. Навч. у Новосиб. конс., кл. скр. В. Португалова. Закін. Київ. конс., кл. скрипки (1961), кл. оперно-симф. диригування (1971). Від 1966 — другий диригент орк. *Анс. нар. танцю П. Вірського*, з 1978 — викладач кафедри оперно-симф. диригування Київ. конс., професор, гол. диригент її орк., *Київ. кам. орк.* та Донец. філармонії. Як диригент виступав у країнах Зах. Європи, у США, Мексиці, Канаді, Півд. Кореї (гол. дириг. Сеульського симф. орк.), Тайвані. 2002–07 — гол. диригент оперного т-ру й симф. орк. у Бонні (Німеччина). Організатор серії філарм. концертів "Роман Кофман та його друзі" за участю видатних вик-ців світу.

Тв.: симф. поема "Світ Антуана де Сент-Екзюпері"; хор. цикл "Країна семи кольорів" (сл. О. Дріза), дит. хори; музика до к/ф "Лише три тижні" (1971, реж. М. Літус), "Лаври" (1972, реж. В. Горпенко), вистав т-рів Києва, Москви, С.-Петербурга, Мінська, Вітебська, Сімферополя, Львова, Казані, Владивостока та ін.

Дискогр.: *Вівальді А.* Концерти для: скрипки з оркестром *a-moll op.* 3 № 6, двох скрипок з оркестром *a-moll op.* 3 № 8, трьох скрипок з оркестром *F-dur* № 34, чотирьох скрипок з оркестром *B-dur op.* 3 № 10. *О. Криса* (2,3,4), *Б. Криса* (4), *Б. Которович* (1, 2, 3, 4), *О. Которович* (3, 4) — скрипки, камерний оркестр п/к *Р. Кофмана*. — М.: Мелодия, 1978. — С 10-10463-64 тощо.

Літ. тв.: Виховання диригента: психологічні особливості. — К., 1986; Нюансы. Стихи. Проза. — К., 1990; Лицо Земли. Стихотворения. — К., 1996; Книга небытия. — К., 2004.

Літ.: *Павлов І.* Ансамбль солістів // Музика. — 1979. — № 2; *Подгайц Е.* Роман Кофман // СМ. — 1989. — № 6; *Рибников О.* Роман Кофман та його друзі // Галас. — 1997. — № 4; *Ларіна О.* Роман Кофман та його друзі (інтерв'ю) // Музика. — 1997. — № 5; *Дегтярьов А.* Німецька гастроль Романа Кофмана // Там само. — 2003. — № 1–2; *Козлова О.* Свято струнних // ПіК. — 2003. — № 44 (листоп.); *Юсипей Р.* Роман Кофман: "Академічна музика — мистецтво елітарне" // Музика. — 2006. — № 5; *Дьячкова Е.* Роман Кофман // Киев. телеграф. — 1994. — 10 трав.; *Тимошкіна С.* Вечір французької музики // КіЖ. — 1998. — 8 квіт.; *Моргун Т.* Роман Кофман за пультом і в кулуарах (інтерв'ю) // Там само. — 1999. — 16 жовт.; *Чекан Е., Чекан Ю.* Этот мистификатор Кофман // Зеркало недели. — 2000. — 19–25 февр.; *Макарович М.* Чарівний бал напівтонів // Там само. — 2001. — 9–15 черв.; [*Б. п.*] Кофман Роман. "Віват, Камерний!" // УМГ. — 2004. — № 2 (квіт.—черв.); *Гладкова Р.* "Золоті сторінки італійської музики" // Там само. — 2006. — № 1 (січ.—берез.); *Русинський Ю.* Визнання // КіЖ. — 2006. — 27 груд.

А. Муха

Р. Кофман

КОФФЛЕР (Koffler) Юзеф (Ісаак) (28.11.1896, м. Стрий — 1943, м. Львів) — композитор, публіцист. Навч. у Віден. ун-ті у Ґ. Адлера (музикологія) й Ґ. Ґреденера (контрапункт). Професор конс. Польського Муз. тов-ва у Львові (див. *Галицьке муз. тов-во*), де викладав *гармонію*, аналіз муз. форм, *інструментування*, атональну *композицію*. Виступав як муз. публіцист, гол. редактор видань "Orkiestra" (Перемишль, тепер Пшемисль, Польща, 1930–38) та "Echo" (Львів, 1936–37). Загинув у нацист. застінках.

Ю. Коффлер

Прихильник естетики *нововіден. школи*. Творчість К. поділяється на три періоди: у ранньому домінують принципи пізн. *романтизму*, середній позначений рисами *неокласицизму* й експериментами у *12-тоновій техніці*, останній показовий спрощенням муз. лексики та відмовою від *додекафонії*. У контексті галиц. муз. культури творчість К. засвідчила чутливість вітчизн. митців до сучас. європ. тенденцій творчого експерименту.

Тв.: балет-ораторія "Alles durch M.O.W." на тексти А. Руста (1932); для симф. орк. — 4 симфонії (1930, 1933, бл. 1935, 1940), Концерт для фп. з орк. (1932); для струн. орк. — "15 варіацій" (1931,

орк. версія фп. твору); кам.-інстр. — Струн. тріо (1928), Капричіо для скр. і фп. (бл. 1936), кантата "Любов" для голосу, альтового кларнету та влч. (1931), "Українські ескізи" для струн. квартету (1941); для фп. — "Chanson slave" (1917), "Musique de ballet" (1926), "Musique. Quasi una Sonata" (1927), "15 варіацій дванадцятитонового ряду" (1927), Сонатина (1930), Варіації на тему вальсу Йогана Штрауса (1935), 4 дитячі п'єси (1940); кам.-вок. — 2 пісні для сопр. і фп. (1917), 40 польс. нар. пісень для голосу і фп. (1925), 4 поеми для голосу і фп. (1935).

Літ.: *Кияновська Л.* Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. — Л., 2000; *Нідецька Е.* Творчість польських композиторів Львова в контексті українсько-польських зв'язків (1792–1939): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2003; *Gołąb M.* Józef Koffler. — Kraków, 1995; *Його ж.* Dodekafonia Józefa Kofflera // Muzyka. — 1972. — Nr 4; *Його ж.* Uwagi o dodekafonii Józefa Kofflera // Ruch Muzyczny. — 1982. — Nr 4; *Його ж.* Twórczość Józefa Kofflera. Problem kształtowania się stylu // Muzyka. — 1993. — Nr 2; Muzyka / Do 100-lecia wrodzin Józefa Kofflera. — Warszawa, 1996; *Mazepa L.* Okres radziecki w życiu i twórczości Józefa Kofflera // Muzyka. — 1983. — Nr 2; *Його ж.* Relacje prasy lwowskiej o wykonaniach utworów Józefa Kofflera // Там само. — 1996. — Nr 2; *Folga Z.* Zwölftontechnik bei Józef Koffler. Ein polnischer Beitrag zur Geschichte der Dodekaphonie in der ersten Hälfte des 20. Jahrhundert // Musik des Osters. — 1986. — Т. 10.

О. Кушнірук

І. Коханик

КОХАНИК (дів. прізв. Щеголевська) Ірина Миколаївна (24.12.1957, м. Харків) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1988). Доцент (1994). Закін. Запоріз. муз. уч-ще (1976), істор.-теор. ф-т Харків. ін-ту мистецтв, кл. *Н. Бабій-Очеретовської* (1981), аспірантуру (1985) та докторантуру (2005) при Київ. конс. — НМАУ (наук. кер. і консультант — *І. Котляревський*). Від 1985 — редактор, зав. редакції, згодом гол. редактор вид-ва "*Музична Україна*". Від 1991 — доцент Київ. конс., вчений секретар спеціалізов. вченої ради НМАУ із захисту дисертацій. Досліджує *стиль* у контексті муз. культури 20 — поч. 21 ст. (сутність, принципи стилеутворення, худ. цілісність). Член *Укр. тов-ва аналізу музики*. Поміж учнів: Ф. Крижанівський.

Літ. тв.: Некоторые черты индивидуального стиля Е. Станковича (гармония как стилевой фактор) // Исторические и теоретические проблемы музыкального стиля. — К., 1993; Стилевой гармонический анализ в современной украинской музыке (проблемы методики) // Київ. муз-во. — К., 1998. — Вип. 1; Інтертекстуальність та проблема стильової єдності музичного твору // Київ. муз-во. Текст музичного твору: практика і теорія. — К., 2001. — Вип. 7; Музичний твір: взаємодія стабільного і мобільного в аспекті стилю // Наук. вісник НМАУ: Музичний твір: проблема розуміння. — К., 2002. — Вип. 20; Сонатина для тромбона і фортепіано К. Сєроцького: риси неокласичної стилістики та виконавська інтерпретація // Наук. вісник НМАУ: Музичний твір як творчий процес. — К., 2002. — Вип. 21 (у співавт. з *Ф. Крижанівським*); До проблеми музичного стилю в сучасному теоретичному музикознавстві // Теоретичні та практичні питання культурології: українське музикознавство на зламі століть. — Мелітополь, 2002. — Вип. 9; Слово как фактор стилеобразования в музыке В. Сильвестрова // Наук. вісник НМАУ. Слово, інтонація, музичний твір. — К., 2003. — Вип. 27; Методологічні та теоретичні проблеми стильового аналізу сучасної музики // Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 29; Про деякі тенденції стильового розвитку української музики рубежа XX–XXI століть // Київ. муз-во: Проблеми культурології та мистецтвознавства. — К., 2004. — Вип. 13; Современная украинская музыка на перекрестке эпох и стилей (о соотношении художественной практики и теории стиля) // Музика у просторі культури: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 33; Проблемы стиля и стилеобразования в дискурсе постмодерна // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА. — О., 2004. — Вип. 4, кн. 2; К вопросу о диалектике стилевого и внестилевого в процессе стилеобразования // Стиль музичної творчості: естетика, теорія, виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 37; К проблеме смысла в стилеобразовании // Музичний стиль: теорія, історія, сучасність: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 38; К проблеме художественного единства в современном стилеобразовании // Художня цілісність як феномен музичної творчості та виконавства: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 48; "Стильова гра" у проекціях сучасної композиторської творчості та музичного виконавства // Виконавське музикознавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 47. — Кн. 11; Про можливості інформаційного підходу у вивченні музичного стилю як системи // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА. — О., 2005. — Вип. 6. — Кн. 1; Динамика смыслообразования в музыкальном стиле // Теоретичні та практичні аспекти музичного смислоутворення: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 60; Про детермінанти індивідуального стилю Анни Гаврилець // Музика XX століття: погляд із XXI: Наук. вісник НМАУ: Зб. наук. праць, присвячений до ювілею Т. Гнатів. — К., 2006. — Вип. 44; Стилевой знак и его функция в современной музыке // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА. — О., 2007. — Вип. 7. — Кн. 2; Стиль Моцарта як об'єкт художньої інтерпретації в сучасній музиці // Культура України: Зб. наук. праць. — Х., 2007.

Ол. Шевчук

О. Кохановський

КОХАНОВСЬКИЙ Олександр Олександрович (3.03.1969, м. Київ) — композитор, піаніст, аранжувальник. Лауреат конкурсу піаністів ім. С. Рахманінова (Київ, 1992, 1-а премія), премії НСТДУ "Київська пектораль" (2002). Закін. Київ. муз. уч-ще (1988, кл. фп. *Л. Ковтюх*), Київ. конс. (1995, кл. фп. *О. Рощиної*, композиції *М. Денисенко*). Від 2000 — зав. муз. частини Київ. т-ру "Вільна сцена". Бере участь у концертах і фестивалях сучас. музики, зокр. Brandshof festival, Fusion festival (2004, Гамбург, Німеччина), проектах записів альбомів та CD сучас. гуртів. Комп. доробок охоплює переважно музику до театр. вистав, кіно. Муз. експерименти К. охоплюють етно-джаз, драм-енд-бас, ambient, реґґі, *електрон. музику*. Активно співпрацює з реж. Д. Богомазовим.

Тв.: муз. до вистав "Філоктет-концерт" за Софоклом (Продюс. Центр "Думекс" і Київ. т-р драми і комедії, 1998), "Фауст-фрагмент" за Й. В. Ґете (Фундація Фауст-Фемелі, 1999), "Горло "SANCTUS" за Є. Гофманом (Одес. муз.-драм. т-р укр. драми ім. В. Василька, 2001), "Морфій" за М. Бул-

гаковим і В. Кандинським (2002), "Morituri te salutant" за В. Стефаником (2003), "Едип" за Софоклом (спільно з О. Другановим і *О. Курієм*, Нац. акад. Рос. драм. театр ім. Лесі Українки, 2003), "Роберта Зукко" за Б. М. Кольтесом (спільно з О. Другановим і О. Курієм, 2004), "Сон літньої ночі" В. Шекспіра (2004) для т-ру "Вільна сцена", всі пост. реж. Д. Богомазова; муз. до німих фільмів "Носферато — симфонія жаху", реж. Ф. Мурнау, "Потомлена смерть" (проект "Класика експресіоністичного кіно" Нім. культ. центру Ґете-інституту, Київ, 2002), "На мосту", "Петля Нестерова" (обидва — реж. І. Сауткін, кінокомпанія "Фільм.UA", "Pronto production", 2007).

О. Литвинова

КОХАНСЬКИЙ Д. П. (кін. 19 — поч. 20 ст.) — музикант-аматор. Автор пісень для міш. хору ("Одинокий човен", "Вітер з гаєм розмовляє", обидві на сл. *Т. Шевченка*, "Сіра кобила", "Навгороді коло броду").

Літ.: [*Б. а.*]. Последние новинки // Музыка. — 1923. — Числ. 8–9; *Липко Г.* Нотографія // Музика. — 1924. — Числ. 1/3.

КОХАНЬСЬКА-ЗЕМБРІХ Марцеліна-Пракседа — див. *Зембріх М.*

КОХАНЬСЬКИЙ (Kochański) Вацлав (2.05.1878, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл. — 5.06.1939, м. Варшава, Польща) — скрипаль, педагог. Закін. Петерб. ун-т (природничий ф-т), а також конс. (1899–1903, кл. *Л. Ауера* і Й. Йоахіма). Удосконалювався в *О. Шевчика* в Празі (1903–06). 1906–14 — викладач Муз. ін-ту у Варшаві й Муз. школи Г. Оттавової у Львові, 1914–18 — *Муз. школи М. Тутковського* у Києві, 1921–23 — Львів. конс., 1923–39 — професор Варшав. і з 1936 Львів. (ПМТ) конс. Багато концертував як соліст у різних країнах Європи та у США.

КОХАНЬСЬКИЙ (Kochański, справж. прізв. Каган) Павло (Павел) [2(14).09.1887, м. Одеса — 12.01.1934, м. Нью-Йорк, США] — скрипаль, педагог. Кавалер Ордена Почесного Легіону (Франція), офіцер Хреста Полоніка Реститута (Польща). 1894–97 навч. в Одес. муз. уч-щі (кл. скр. *Е. Млинарського*). 1898 разом з викладачем переїхав до Варшави. Був вундеркіндом. 1901–03 — концертмейстер симф. орк. Варшав. філармонії. Від 1903 навч. у Брюссел. конс. (Бельгія), закін. як лауреат 1-ї премії із спец. відзнакою (кл. С. Томсона). 1914–20 — викладач Петрогр. (тепер СПб.) конс., 1919–20 — професор Київ. конс. Від 1921 мешкав у США, з 1924 — викладач Джульярд. муз. школи (Нью-Йорк). Часто концертував, зокр. виступав в Україні: напр., у Києві — разом зі своїм другом *К. Шимановським*, 5 квіт. 1915 (зал Купецького зібрання, нині Колонний зал ім. М. Лисенка Нац. філармонії); разом з *Ф. Блюменфельдом* 6 листоп. 1918; згодом — з К. Шимановським, *Генр. Нейгаузом, Ю. Турчиньським, М. Ерденком* (востаннє 9 лют. 1919), у Львові в авт. концерті К. Шимановського 17 берез. 1920 (зал Польс. муз. тов-ва), в Умані (10 квіт. 1915). Приблизно за 5 місяців дав у Києві майже 90 концертів, де виконав майже всю існуючу тоді скр. літ-ру — від *Й. С. Баха* до К. Шимановського. 1915–16 К. на запрошення власника маєтку с. Заруддя (тепер Оратівського р-ну Вінн. обл.), цукрозаводчика й мецената Ю. Ярошинського, котрий подарував йому скрипку А. Страдиварі, час від часу співпрацював з К. Шимановським; меншою мірою — також у с. Рижавка (нині Уманського р-ну Черкас. обл.). У результаті їхніх творчих знахідок (Ноктюрн і Тарантела, *op.* 28, цикл "Міфи" *op.* 30 та Концерт для № 1 для скр. з орк. *op.* 35) було значно оновлено й розширено виражальні можливості скрипки. Згодом роботу в цьому напрямі К. продовжив із *С. Прокоф'євим* (1-й скр. концерт, 1916–17), *І. Стравинським* (скр. транскрипції фрагментів балетів, 1920-і) та ін. композиторами. Редактор скр. партій, каденцій та 1-й вик-ць багатьох ін. етапних творів того періоду, зокр. М. Равеля, М. де Фальї. Багато композиторів присвячувало К. свої твори: напр., С. Прокоф'єв — 1-й скр. концерт; К. Шимановський — обидва скр. концерти та ін. опуси, О. Глазунов. Гра К. вирізнялася винятковою музикальністю, тонким смаком, бездоганним чуттям міри й *стилю*, максимальною підпорядкованістю блискучої техніки та дивовижного багатства й краси звуку розкриттю авт. змісту виконуваного твору, м'якістю *тембру*, зворушливістю й теплотою, ніжністю (надто у верхньому регістрі), осмисленістю кожного звуку. Мав творчі контакти з композиторами О. Гречаніновим, Дж. Енеску, диригентами Х. Ітурбі, Л. Стоковським, скрипалями *Л. Ауером*, Е. Ізаї, Ф. Крейслером, Є. Менухіним, Ж. Тібо, піаністом *О. Зілоті* та багатьма ін. тогочас. митцями (музикував навіть із фізиком А. Ейнштейном).

П. Коханський

Літ.: *Ямпольский И.* Избранные исследования и статьи. — М., 1985; *Його ж.* Павел Коханский // СМ. — 1959. — № 7; *Його ж.* Павел Коханский в России // Мастерство музыканта-педагога. — М., 1975; *Калениченко А.* Кароль Шимановський і Україна: Нові погляди, матеріали, перспективи // Україна — Польща: історія і сучасність: Зб. наук. ст. і спогадів пам'яті П. Калениченка (1923–1983). — К., 2003. — Ч. 1; *Його ж.* Кароль Шимановський і Галичина // Українсько-польські культурні взаємини XIX–XX ст. — К., 2008; Dzieje przyjaźni: Korespondencja Karola Szymanowskiego z Pawłem i Zofią Kochańskimi / Opracowała *T. Chylińska*. — [Kraków, 1971]; *Iwaszkiewicz J.* Spotkania z Szymanowskim. — [Kraków, 1947]; Szymanowski Karol. Korespondencja: Pełna edycja zachowanych listów od i do kompozytora. — T. 1: 1903–1919 / Opracowała *T. Chylińska*. — [Kraków], 1982; *W. T. D.* [*Дешевов В.*]. Z teatru i sztuki: Koncert Karola Szymanowskiego i Pawła Kochańskiego // Dziennik Kijowski. — 1915. — 8/21 kwietnia; *Szymanowski K.* Pamięci Pawła Kochańskiego // Wiadomości Literackie. — 1934. — 4 lutego.

А. Калениченко

КОЦАЙ Адам Казимирович (19 ст., с. Велика Бубнівка, тепер Чорноострівського р-ну Хмельн. обл. — ?) — лірник. Учасник Респ. наради кобзарів і лірників при Інституті укр. фольклору АН УРСР (прибув 15 квіт. 1939).

Літ.: Фонди ІМФЕ НАН України. 36–3 (325).

Б. Желлинський

Я. Коціан

А. Коціпіньський

Титульна сторінка видання "Писни, думки и шумки руського народа на Подолі, Украини та Малороссіи" А. Коціпіньського, 1899

КОЦІАН (Kocian) Ярослав (22.02.1883, с. Усті над Орлиці, тепер Чехія — 8.03.1950, м. Прага, похов. в с. Усті) — скрипаль, педагог. За походженням чех. Змалку навч. гри на скр. у батька. Закін. Празьку конс. (1896—1901, кл. скр. *О. Шевчика*). Вивчав композицію в *А. Дворжака*. Вперше виступив у 5-річному віці. Гастролював з концертами у багатьох країнах. Від 1907 жив і працював в Одесі, де створив "Одеський квартет" (Я. Коціан, *Ф. Ступка*, Й. Перман, *Л. Зеленка*), викладав в Одес. муз. уч-щі (1908—10). Виступав до 1928. 1919—43 — викладач Школи вищої майстерності Празької конс. (з 1921 — асистент О. Шевчика, 1939—40 — ректор). Автор тв. для скр. і метод. посібників для скрипалів.

КОЦІПІНЬСЬКИЙ (Коципинский, Коципінський, Kocipiński) Антон (Антоні) Гіацинтович [1816, м. Андрихів, бл. Кракова, Польща — 14(26).05. 1866, м. Київ] — фольклорист, композитор, видавець, співак (тенор). За походженням поляк. Навч. гри на фп., орґані, а також композиції у свого батька, орґаніста й керівника орк. Львів. кафедр. собору. 10 років прослужив в австр. військ. оркестрі в Чернівцях. 1845 переїхав до Кам'янця-Подільського (тоді Рос. імперія, тепер Хмельн. обл.), де давав уроки музики, а з 1847 працював у нот. магазині. Водночас К. захопився *фольклористикою*, почав активно збирати й записувати укр. нар. *пісні*. 1849 через політ. мотиви був висланий з Рос. імперії, жив у Відні. 1853 повернувся до Кам'янця-Подільського, з 1855 постійно проживав у Києві, займаючися видавн. справою. Відкрив нотні магазини в Кам'янці-Подільському, Києві, Кишиневі, 1858 — "магазин музики, інструментів музичних і всякого роду приборів артистичних" у Житомирі (згодом ним завідував його брат Ю. Коціпіньський).

К. брав актив. участь у муз. житті Києва як організатор аматор. муз. вечорів, виконання масштабних тв. (Меси До-мажор *ор.* 86 *Л. Бетховена*, 1859), а також як співак-виконавець (тенор). Видав. діяльність К. мала вел. значення для популяризації в Україні муз., насамперед фп. і пісен. літ-ри, особливо творів місц. композиторів, поширених у побут. середовищі — *М. Завадського, В. Заремби, Й. Витвицького, Ф. Яроньського, Д. Бонковського* та ін. Поміж видань К. — кілька пісень Л. Бетховена.

К. — автор зб. "Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і в Малоросії" (1861, [2]1862). Це одна з перших спроб наук.-етногр. публікацій укр. муз. фольклору й водночас матеріал для домашнього музикування. Пісенні зразки підтекстовані слов'ян. і лат. шрифтами. У збірці використано власні записи К., а також ін. музикантів (*М. Вигорницького*, Й. Витвицького, Й. Шпека), деякі взято зі зб-ки *В. Залеського, М. Маркевича*. Зб. К. містить 45 пісень, 42 *думки* і 13 *шумок*. Виданий у 2-х варіантах: один із записами лише мелодій, другий — у вигляді обр. для голосу з фп. Передмову до 2-го вид., написану К. польс. мовою, було перекладено укр. мовою О. Гулаком-Артемовським. *В. Зентарський* здійснив інстр. *транскрипцію* матеріалів зб. для фп.

Внаслідок наступу на укр. мову, репресій, спрямованих проти польс. і укр. визвольних рухів, у 1860—70-х зб. К. було вилучено з продажу й заборонено. Перевид. 1885, 1891 (під. ред. *Г. Ходоровського*), 1899.

Комп. спадщина К. охоплює типові для салон. музикування того часу жанри: фп. *полонези, мазурки; романси, пісні*. К. записав на ноти, гармонізував, склав фп. супровід пісні "Гандзя" *Д. Бонковського*. Низка тв. К. засн. на укр. нар. піснях. Поміж них — "Ярмарок на Україні" (для голосу з фп., також існує фп. варіант з підзаголовком "козак-полька"), "Мазур з Українкою" для фп. тощо.

Тв.: кантата "Śpiewak w obcej stronie" *ор.* 13 на сл. Ю.-Б. Залеського для голосу в супр. фп. або влч., валторни, альта або кларнета; "Weneckie i polskie zapusty" на сл. А. Мальчевського з повісті "Марія" для 4-гол. хору, квартету солістів та фп.; для фп. — 2 полонези *ор.* 5, 4 мазури *ор.* 8, Полонез і 3 мазурки *ор.* 12, Запрошення до танцю; вок. — 3 пісні *ор.* 14: "Róże" (сл. Е. Василевського), "Muszka, komar i motyl" (сл. Ф. Ковальського), "Nieźli są ludzie" (сл. В. Поля), "Tęsknota" (сл. Ф. Шиллера), "Łódka" (сл. Е. Василевського) тощо.

Літ. тв.: Фельетон: Заметка редактору "Киевлянина" // Киев. телеграф. — 1864. — 22 нояб.

Літ.: *Правдюк О.* Українська музична фольклористика. — К., 1978; *Марахов Р.* "Визнати людиною неблагонадійною" (Невідомі сторінки з життя Антона Коціпінського) // Вісник АН УРСР. — 1969. — № 6; *Правдюк О.* Музична фольклористика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Загайкевич М.* Творчість українсько-польських композиторів 30—60-х років XIX століття // Київ. полоністичні студії: "Українська школа" в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. — К., 2005. — Т. 7; *Шульгин В.* Юго-Западный край в последнее двадцатипятилетие (1838—1863) // Киевлянин. — 1864. — 5 жовт.; [*Б. а.*]. Коципинский А. [Некролог] // Там само. — 1866. — 26 трав.; [*Б. а.*]. Коципинский А. [Некролог] // Киев. телеграф. — 1866. — № 58; *Kraszewski I.* Listy // Gazeta Warszawska. — № 64, 66; *Doroszenko J.* [*Ясінський М.*] Listy z Kijowa // Ruch muzyczny. — 1858. — № 35; 45; 1859. — № 14.

М. Загайкевич

КОЦЬ Мар'ян (29.06.1922, м. Львів) — видавець, меценат, колекціонер, муз.-громад. діяч, журналіст. Лауреат премії ім. Є. Чикаленка (1998). Член Асоціації дослідників голодоморів, представник Ради асоціації у США. Навч. у філії Акад. гімназії (Львів). 1939 виїхав на Підляшшя, де був директором укр. школи в с. Ганна (тепер Польща). 1941 закін. Холм. гімназію, згодом студіював філологію, журналістику. Від 1944 — емігрант у Німеччині, де був співробітником Укр. нац. ради й зав. відділу статистики Гол. квартири Міжн. організації біженців, навч. в Ерленґенському ун-ті. 1952—2002 мешкав у США: голова фундації Укр. Вільної академії наук у Нью-Йорку, директор Укр. кооперативного банку "Самопоміч", співзасновник Укр. соціологічного ін-ту (Нью-Йорк), засновник першої офсетної укр. друкарні у США. Зробив вел. внесок у видання укр. муз.

і музикознавчої літ-ри: за його фінансової підтримки було опубл. багатотомне зібрання укр. нар. пісень *З. Лиська*, "Історію української музики" *Л. Корній* (3 томи), зб. духовних творів *О. Кошиця*, перевидано "Нарис історії української музики" *А. Ольховського*, довідники про укр. співаків *І. Лисенка* тощо. Разом з дружиною Іванною Коць (відомою громад. діячкою укр. діаспори у США) — один із ініціаторів і меценатів проведення в рамках *"Київ Музик Фесту"* конкурсу композиторів (відбулося 5 конкурсів, 1991—95). Сприяв перевезенню праху й архіву *В. Авраменка* в Україну. Один з ініціаторів створення *"Української музичної енциклопедії"*. Від 2002 проживає у Львові. К. — власник унікальної колекції укр. малярства (понад 200 творів), яку подарував Палацу мистецтв ім. Т. і О. Антоновичів Львів. наук. б-ки ім. В. Стефаника. У ЛНБ відкрито відділ період. видань імені Мар'яна та Іванни Коців.

Літ.: *Колодуб О.* "Киев Музик Фест'95" завершён // Киев. ведомости. — 1995. — 14 окт.; *Муратова В.* На фестивальном ковчеге — от Моцарта до Скорика // Зеркало недели. — 1995. — 14 окт.; *Загайкевич М.* Конкурс імені Мар'яна та Іванни Коць // КіЖ. — 1995.— 22 листоп.; *Грабовський В.* З когорти вітчизняних меценатів // УМГ. — 2003. — Лип.—верес. — № 3; *Лащенко С.* А у Львові "Світлиця" — на видному місці // Кримська світлиця. — 2003. — 28 листоп.; *Слабошпицький М.* Мар'ян та Іванна Коць // Літ. Україна. — 2006. — 2 листоп.

О. Кушнірук

КОЦЮБА Артемон (19 ст., с. Микулинці Літинського пов., тепер Хмельн. обл. —?) — лірник.

Літ.: *Боржковский Б.* Лирники // Киев. старина. — 1889. — Т. XXVI.

КОЦЮБИНСЬКИЙ Михайло (1-а третина 20 ст.) — київ. вуличний музика, сопілкар, майстер з виготовлення сопілок. Грав на *сопілках* власної роботи по київ. вулицях і базарах. У репертуарі — *вальси, польки, мазурки*, часто (за походженням мелодій і манерою виконання — з Херсонщини). Наприкінці 1920-х ще виступав на вулицях Києва, іноді — разом з ін. вуличними музиками.

Літ.: *Бахтинський Ф.* Київські вуличні співці // Музика. — 1927. — № 3.

КОЦЮБИНСЬКИЙ Михайло Михайлович [5(17).09. 1864, м. Вінниця — 12 (25).04.1913, м. Чернігів] — письменник, публіцист, громад. діяч. К. змалку зазнав впливу домашнього музикування інтелігентської родини, звучання нар. пісень, мистецтва сліпого лірника Купер'яна. Під час навч. у Шаргородському духов. уч-щі, а згодом у Кам'янець-Подільській семінарії (незакін.), де одержав елементарні знання з муз. грамоти, пізнав красу церк. співу. 1891 — нар. учитель у с. Лопатинцях Ямпільського пов., тепер Вінн. обл. 1892—97 працював у т. зв. філоксерній комісії у Молдавії, активно цікавився фольклором, записував нар. пісні. Особливо виразно фольклорний слід у житті й творчості К. залишило його перебування 1910, 1911, 1912 у гірському с. Криворівня (тепер Івано-Фр. обл.), куди приїжджав на запрошення *В. Гнатюка*.

У сім'ї К. музика була невід'ємною частиною дом. побуту. Нерідкими гістьми тут були нар. музиканти — бандуристи, лірники, цимбалісти. Дружина письменника Віра Устимівна була доброю піаністкою, володіла значним фп. репертуаром, для сім'ї та гостей часто виконувала п'єси Р. Шумана, *Ф. Шопена*, Е. Ґріґа, популярні твори тогочас. салонних композиторів *М. Завадського* та ін. Про зацікавленість музикою свідчить наявність у Черніг. садибі К. вел. нотної бібл-ки, де були фп. твори зах.-європ. класиків, *клавіри* опер *М. Римського-Корсакова, П. Чайковського*, "Утопленої" і "Наталки Полтавки" *І. Котляревського—М. Лисенка*, перекладів для фп. симфоній *Л. Бетховена* тощо. У вітальні стояв рояль, грамофон, була чимала фонотека, складена з попул. оперних арій, *романсів, пісень*.

Родина К. брала активну участь у муз.-конц. і театр. житті Чернігова: постійно відвідувала кам. концерти, влаштовувані муз. класами місц. відділення *ІРМТ* (з 1908, див. *Муз. товариства*), виступи трупи *М. Садовського* (1910—11) тощо. Зближенню К. з муз. світом сприяли його особисті знайомства і стосунки. Тісні взаємини, листування, зумовлені передусім актив. працею на культурницькій ниві, поєднували К. з М. Лисенком. Спільні заходи стосувалися влаштування щорічних Шевченк. свят, спорудження пам'ятника *І. Котляревському* 1903 у Полтаві тощо. К. склав текст привітання черніг. Муз.-драм. гуртка М. Лисенкові з нагоди його 35-літнього ювілею творчої праці (1903). За ініціативи К. 27 лют. 1906 у Чернігові відбувся великий концерт, де прозвучали уривки з опер М. Лисенка, його числ. романси й фп. твори. У концерті, крім самого композитора (як соліста й акомпаніатора), брали участь *О. Мишуга, М. Дейша-Сіоницька* та ін. Поміж представників укр. муз. мистецтва, що близько спілкувалися з К., були *Г. Хоткевич, М. Микиша*. К. добре знав творчість *С. Крушельницької, М. Менцинського*, турбувався про їхнє залучення до участі в Шевченк. концертах. Перебуваючи на о. Капрі, познайомився з *Ф. Шаляпіним*, який часто гостював у М. Горького.

Стиль прози К., поетика його повістей і оповідань пройняті муз. колоритом. Муз. враження письменника знайшли втілення в образ. сфері багатьох його творів. На фольк. сюжетній основі побудовано "Казки з народного поля" ("Про двох цапків", "Дві кізочки", "Завидющий брат" тощо). *Чумацькі пісні*, окремі пісен. цитати, введені у поворотних моментах розповіді, лягли в основу оповідання "На крилах пісні". Зображення нар. співу займає центр. місце в оповіданні "Як ми їхали до Криниці", пісен. образами щедро насичена повість "На віру". В акварелі "На камені" звучання татар. зурни відіграє роль сюжет. *лейтмотиву*. У багатьох випадках (повість "Fata morgana", новели "Intermezzo", "В дорозі") саме звукові образи допомагають К. створити картини, сповнені тонких імпресіоніст. барв. Один з "наймузикальніших" творів К. — повість "Тіні забутих предків". Її поет. атмосфе-

М. Коць

Б. Фільц і М. Коць

М. Коцюбинський

Вітальня у будинку М. Коцюбинського

Танець Чугайстра. Ілюстрація до повісті "Тіні забутих предків" М. Коцюбинського

ра, одухотворені постаті героїв Івана й Марічки нерозривно пов'язані з відчуттям звуково-муз. атмосфери гуцул. побуту.

Незважаючи на труднощі перевтілення у муз. формах прозової літ-ри, змістовне й образне багатство, витонченість поетики й музикальність письменницької спадщини К. сприяли появі муз. *інтерпретацій* його творів. Спроби створити опери на сюжет повісті "Fata morgana" *М. Вериківського* (1956, зберігся розгорнутий монолог Хоми Гудзя "Ти мені скажи, скільки літ прожив") та *А. Свєчникова* залишилися незавершеними. За мотивами цієї самої повісті написав оперу — нар. муз. драму "Багряні зірниці" *С. Жданов* (1967, лібр. *М. Рильського* й О. Галабуської, сценарій Ф. Коцюбинського, непост.). Оповідання "Дорогою ціною" лягло в основу кам. опери "Втікачі" М. Вериківського (клавір 1948, партитура 1953). За повістю "Тіні забутих предків" створено одноим. балет *В. Кирейка* (лібр. *Н. Скорульської* і Ф. Коцюбинського, пост. Львів, 1960, балетм.-пост. Т. Рамонова; 1963, Київ, балетм.-пост. Н. Скорульська). Значний вклад в укр. муз. мистецтво внесла музика до к/ф за мотивами творів К.: "Кривавий світанок" (1956, реж. О. Швачко, музика *Б. Лятошинського*), "Дорогою ціною" (1957, реж. М. Донськой, музика Л. Шварца), "Подарунок на іменини" (1991, сцен. і реж. Л. Осика, музика *В. Губи*). Створене в стилі *неофольклоризму* муз. оформлення *М. Скориком* фільму "Тіні забутих предків" (1964, сценарій І. Чендея, реж.-пост. С. Параджанов, оператор Ю. Ільєнко, худ. Г. Якутович) особливо органічно вписалося в поетику стрічки, що стала знаковим явищем укр. кіномистецтва. Поміж міжн. нагород, якими відзначено цей фільм, є й спец. премія за муз. оформлення. До біогр.-худ. фільму "Родина Коцюбинських" (1970, реж. Т. Левчук, Держ. премія ім. Т. Шевченка, 1971) музику, зокр. пісні на сл. *Д. Луценка*, створив *Г. Майборода*. Поміж орк. творів, написаних на основі літ. спадщини К. — *симф. поема* "Інтермецо" *Л. Грабовського* (1958), "Гуцульський триптих" (1965, за мотивами "Тіней забутих предків") М. Скорика, оригінальна за жанром дует-симфонія "Fata morgana" для влч. і органа В. Губи (1972, 1-і вик-ці В. Потапов, влч., та *І. Калиновська*, орган).

М. Коцюбинський, І. Франко, В. Гнатюк

Літ. тв.: Твори. В 6 т. — К., 1961–62.

Літ.: *Грицюта М.* М. Коцюбинський і народна творчість. — К., 1958; *Погрібна Л.* Твори М. Коцюбинського на екрані. — К., 1961; *Коцюбинська І.* Спогади і розповіді про М. М. Коцюбинського. — К., 1965; *Потупейко М.*, *Прокопенко Л.* Михайло Коцюбинський: Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах. — К., 1970; *Герасимова-Персидська Н.* М. І. Вериківський. — К., 1972; *Шурова Н.* Михайло Вериківський. — К., 1972; *Її ж.* "Я весь був як пісня...": Михайло Коцюбинський і музика. — К., 1986; Михайло Іванович Вериківський / Ред.-упоряд. *О. Торба*. — К., 1997; *Кияновська Л.* Мирослав Скорик: творчість митця у дзеркалі епохи. — Л., 1998; Микола Лисенко. Листи / Авт.-упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004; *Загайкевич М.* Михайло Коцюбинський і музичне мистецтво // У вінок Михайлу Коцюбинському. — К., 1967; *Бучко Н.* З інтересів М. М. Коцюбинського до фольклору та етнографії // НТЕ. — 1959. — № 3; *Толошняк Н.* Камерна опера М. Вериківського // Музика. — 1986. — № 6; *Кирейко В.* Немеркнуча зірка // Рад. культура. — 1964. — 17 верес.

М. Загайкевич

С. Кочарян

КОЧАРЯН Сурен Гарникович (3.05.1920, м. Єреван, тепер Вірменія) — альтист, диригент, педагог. Вірменин за походж. З. д. м. УРСР (1990). Доцент (1971). Професор (1991). 1937 закін. муз. технікум (Єреван), 1950 Київ. конс., кл. альта *І. Вакса*. 1950–64 — викладач Київ. ССМШ, 1961–64 — Київ. конс. 1948–50 —артист струн. оркестру Київ. філармонії, 1950–53 — оркестру оперної студії, 1953–51 — *Квартету ім. М. Лисенка* Київ. філармонії. Від 1964 працює у Харків. ін-ті мистецтв. Зав. кафедр кам. ансамблю (1970–89, 1986 — професор), струн. інструментів (1989–2000) Харків. ін-ту мистецв. Виступав у складі квартету викладачів і як соліст з орк. *Харків. філармонії*, кам. оркестром ін-ту. Організатор (1975), худ. кер. та диригент студ. кам. оркестру (лауреат 1-ї премії Респ. конкурсу творчих колективів, 1983, дипломант Міжн. фестивалю музики на Мальті, 1989). Оркестр постійно співпрацює з НСКУ, 1-й інтерпретатор багатьох творів укр. авторів. Разом з оркестром грали О. Янченко, *М. Сук*, *Б. Которович*, *О. Криса*, *В. Червов*, Д. Вальтер (Франція), О. Фірман (США) та ін.

Поміж учнів — Г. Вайнштейн, дипломант Респ. конкурсу Є. Амстебовський, В. Ковальчук, педагоги Харків. ін-ту мистецтв Н. Удовиченко, Є. Купріяненко та ін.

Літ.: Харківський державний університет імені І. П. Котляревського. Pro Domo Mea: Нариси / Ред. *Т. Веркіна*. — Х., 2007.

Л. Шубіна

КОЧЕНОВСЬКИЙ Олександр Львович — див. *Каченовський О. Л.*

КОЧЕРГА Анатолій Іванович (9.07.1949, с-ще Самгородок Козятинського р-ну Вінн. обл.) — оперний і конц. співак (бас). З. а. УРСР (1975). Н. а. УРСР (1979). Н. а. СРСР (1983). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1989), V Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (1971, 1-а премія), X Всесв. фестивалю молоді та студентів (Берлін, 1973), Міжн. конкурсу ім. П. Чайковського (1974, V премія), Респ. комс. премії ім. М. Островського (1980). Депутат ВР СРСР 11 скликання (1984—89).

Закін. 1973 Київ. конс. (кл. вокалу *Р. Разумової*), 1975—76 стажувався в т-рі Ла Скала (Мілан, Італія), з 1972 — стажист, з 1974 — соліст Київ. т-ру опери та балету, з 1988 працює за контрактами на оперних і конц. сценах світу.

Володіє унікальним сильним і тембрально яскравим голосом широкого діапазону. Природньо-досконале опанування вок. технікою доповнює бездоганне інтонування й довершена дикція. Музикальність і органічність вок. виконання у поєднанні з рідкісним обдаруванням співака-актора утвердили "баса з України" поміж провідних оперних співаків сьогодення.

Вок.-актор. майстерність опановував у Київ. оперному т-рі, де його партнерами були *Б. Руденко, Є. Мірошниченко, Д. Гнатюк, Ю. Гуляєв, А. Кікоть, А. Солов'яненко, Г. Ципола, Л. Юрченко*. Співав п/к *К. Сімеонова, С. Турчака, Л. Венедиктова, В. Кожухаря*. Співпрацював з режисерами *Д. Смоличем, І. Молостовою*, сценографом *Ф. Ніродом*. 1988 був запрошений К. Аббадо для виконання партій Шакловитого ("Хованщина" *М. Мусоргського*) й Великого Інквізитора ("Дон Карлос" Дж. Верді). Після того брав участь у низці проектів п/к К. Аббадо: Досифей ("Хованщина"), "Песни и пляски смерти" М. Мусоргського, Борис Ізмайлов ("Леді Макбет Мценського повіту" Д. Шостаковича), "Король Лір" *Д. Шостаковича*. К. — один з найкращих інтерпретаторів партії Бориса (в опері "Борис Годунов М. Мусоргського), яку виконав понад 300 разів.

А. Кочерга в ролі Бориса Годунова (однойменна опера М. Мусоргського)

Виступає на сценах т-рів і конц. залів Відня, Парижа, Мілана, Венеції, Мюнхена, Берліна, Дрездена, Турина, Рима, Тулузи, Монпельє, Брюсселя, Барселони, Зальцбурга, Брегенца, Мадрида, Единбурга, Буенос-Айреса, Мехіко, Нью-Йорка, Сан-Франциско тощо. Співпрацював з диригентами К. Аббадо, Д. Конлоном, К. Нагано, К. Петренко, В. Ашкеназі, Р. Шалі, Мун-Вун-Чунгом, З. Метою, Л. Маазелем, М. Ростроповичем, С. Озавою, Н. Ярві. Працював з філарм. оркестрами Берліна й Мюнхена, Симф. орк. Гетенберга, Оркестром Академії Санта-Чечілія в Римі, Ізраїльським філарм. оркестром.

У конц. репертуарі — арії, романси та пісні *С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, В. Косенка, Б. Лятошинського, К. Данькевича, Г. Майбороди, П. Чайковського, С. Рахманінова*, Г. Свиридова, *Ф. Шуберта, Й. Брамса*, Ж. Массне та ін., укр. нар. пісні. Особливе місце у вик. практиці К. займають твори М. Мусоргського й Д. Шостаковича.

Творчості К. присв. к/ф "Портрет, написаний голосом" (реж. В. Бунь, 1984).

Партії: Сильвестр ("Ярослав Мудрий" Г. Майбороди), Князь Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Борис, Пімен, Варлаам, Досифей, Шакловитий ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Собакін, Полкан, Сальєрі ("Царева наречена", "Золотий півник", "Моцарт і Сальєрі" М. Римського-Корсакова), Гремін, Кочубей ("Євгеній Онєгін", "Мазепа" П. Чайковського), Кутузов ("Війна і мир" С. Прокоф'єва), Борис Ізмайлов, Старий каторжанин ("Катерина Ізмайлова", "Леді Макбет Мценського повіту" Д. Шостаковича); Командор ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Мефістофель ("Фауст" Ш. Ґуно), Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Рамфіс, Філіпп, Великий інквізитор, Пістоль, Спарафучільо, Банко, Фієско, патер Гуардеан ("Аїда", "Дон Карлос", "Фальстаф", "Ріголетто", "Макбет", "Симон Бокканегра", "Сила долі" Дж. Верді), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба); де Гріє ("Манон" Ж. Массне), Абімелек ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Креон ("Цар Едіп" І. Стравинського).

Дискогр.: грамплатівки LP — *Рахманінов С.* Каватина Алеко з однойм. опери: *А. Кочерга*, симф. орк. Укр. ТБ і радіо, дир. *В. Гнєдаш*. — М.: Мелодія, 1976. — 08129; *Майборода Г.* Ярослав Мудрий, опера: солісти *В. Манолов, Л. Кравченко, І. Захарко, А. Мокренко, А. Кочерга, В. Третяк*, Орк. Держ. т-ру опери та балету УРСР, дириг. *С. Турчак*. — М.: Мелодия, 1982. — С–10–17729–34; Українські народні пісні: *А. Кочерга* у супр. анс. нар. інстр. "Рідні наспіви" п/к *Є. Чорнокондратенко*. — М.: "Мелодія", 1987; CD — *Верді Дж.* "Фальстаф": Пістоль, дириг. *К. Аббадо*. — DGG. — 471 194–2; *Моцарт В. А.* "Дон Жуан": Командор, дириг. *А. Ломбард*. — FORLANE; *Мусоргський М.* "Борис Году-

А. Кочерга

А. Кочерга в ролі Мефістофеля (опера "Фауст" Ш. Ґуно)

А. Кочерга й З. Мета (зліва)

А. Кочерга й К. Аббадо (зліва)

нов": Борис, дириг. *Р. Сатановський.* — CAPRICCIO. —14116; *Мусоргський М.* "Хованщина": Шакловитий, дириг. *К. Аббадо.* — DGG, 1990. — 028942975828; *Мусоргський М.* "Борис Годунов": Борис, дириг. *К. Аббадо.* — Sony Classical, 1994. — 58977; *Мусоргський М.* "Песни и пляски смерти", дириг. *К. Аббадо.* — Sony Classical; *Рахманінов С.* "Алеко", "Скупой рыцарь", дириг. *Н. Ярві.* — DGG, 1997. — 028945345222; *Малер Г.* Симфонія № 8. — дириг. *Г. Геншен,* UFSL; *Шостакович Д.* "Катерина Измайлова": Старий каторжанин, дириг. *С. Турчак.* — М.: Мелодія, 1978, [2]"Le chant du monde", 1992; *Шостакович Д.* "Леди Макбет Мценского уезда": Борис, дириг. *Мун-Вун-Чунг,* DGG, 1993. — 028943751124; *Шостакович Д.* Симфонія № 13 "Бабин Яр", дириг. *Н. Ярві.* — DGG, 1996. — 028944918724; *Чайковський П.* "Мазепа": Кочубей, дириг. *Н. Ярві.* — DGG, 1994 — 028943990622.

Відео-DVD — *Моцарт В. А.* "Дон Жуан": Командор, дириг. *К. Аббадо.* — SONY, 1991; *Мусоргський М.* "Хованщина": Шакловитий, дириг. *К. Аббадо.* — VL — VIDEO LAND CLASSIC, 1989; *Мусоргський М.* "Борис Годунов": Борис, дириг. *К. Аббадо.* — ARTE FRANCE, 1998; *Прокоф'єв С.* "Война и мир": Кутузов, дириг. *Г. Бертіні.* — FRANCE—2, FRANCE—3—MEZZO. RADIO FRANCE, 2000; *Шостакович Д.* "Леди Макбет Мценского уезда": Борис. — SEMPEROPER, 1999; *Чайковський П.* "Мазепа": Кочубей, дириг. *Н. Ярві.* — NPS CULTUUR, 1995; *Малер Г.* Симфонія № 8, дириг. *З. Мета.* — ISRAEL.

Фільми-опери: *Гуно Ш.* "Фауст": Мефістофель. — К.: Укртелефільм, 1982; *Мусоргський М.* "Борис Годунов": Борис. — К.: Укртелефільм, 1987.

Літ.: *Щербак С.* Щораз більша жага польоту // Театр.-конц. Київ. — 1973. — № 9; *Олексієнко Т.* Успіх мистецької молоді // Музика. — 1974. — № 5; *Житниченко Л.* Голос незвичайної сили // Театр.-конц. Київ. — 1980. — № 13; *Суярко Т.* До маминих троянд // Україна. — 1984. — № 7; *Калиничев С.* Голос // Огонёк. — 1984. — № 26; [*Б. а.*]. Орбіти у музики // Музика. — 1985. — № 1; *Шрамко І.* Виховувати піснею // Наука і культура. — 1986. — Вип. 20; *Линник М.* Щедрість таланту // Арії, романси та пісні з репертуару А. Кочерги. — К., 1987; *Його ж.* Його стихія — Мусоргський // Музика. — 1989. — № 2; *Його ж.* Бас з України // Там само. — 2005. — № 4, 5; *Його ж.* Натхнення // Веч. Київ. — 1985. — 17 жовт.; *Його ж.* Коли Париж заздрить Києву // Там само. — 1988. — 12 груд.; *Його ж.* На вершині майстерності // КіЖ. — 1989. — 12 лют.; *Його ж.* Анатолій Кочерга — засекречений? // Там само. — 1993. — 14 серп.; *Макарович М.* Безперервний ланцюг... Хто наступний? // Art-line. — 1998. — № 1; *Мельниченко О.* Ваш вихід, солісте! // Молодь України. — 1975. — 2 лют.; *Гордійчук Я.* Шлях на сцену // КіЖ. — 1975. — 17 квіт.; *Кошара Н.* Опера — моя стихія // Робітнича газета. — 1977. — 20 берез.; *Деревенко Г.* Борис, Пимен, Самозванець... // КіЖ. — 1980. — 13 лип.; *Туркевич В.* Творчий неспокій — це дуже важливо // Вісті з України. — 1983. — Серп.; *Його ж.* Анатолій Кочерга: "Відчувати неспокій пошуку" // Життя і слово. — 1987. — 28 верес.; *Сидоренко Р.* Фундамент злету // КіЖ. — 1984. — 5 лют.; *Драго И.* Постоянство // Сов. культура. — 1984. — 9 февр.; *Мацієвич Б.* Анатоль Кочерга у Варшаві // Наше слово (Варшава). — 1984. — 12 лют.; *Першин А.* Покорил сердца варшавян // Сов. культура. — 1984. — 21 февр.; *Ануфрієнко Т.* Дорога правди і любові // Молодь України. — 1984. — 1 берез.; *Борищенко В.* Майстер, спадкоємець майстрів // Веч. Київ. — 1989. — 5 січ.; *Петров І.* Контракт // Прапор комунізму. — 1989. — 16 квіт.; *Вернер А.* Голос твой теряется вдали... // Киев. ведомости. — 1997. — 1 февр.; *Жиліна Л.* Неначе дзвін, неначе флейта // День. — 1997. — 9 лип.; *Поліщук Т.* Анатолій Кочерга: "Зірки є на небі. А на сцені — артисти..." // Там само. — 2000. — 21 верес.; *Левандовський С.* Принадність і гіркота Заходу очима першої зірки // Дзеркало тижня. — 2001. — 18—25 серп.; *Макаревич М.* Свій серед чужих, чужий серед своїх... // Там само. — 2002. — 12 січ.; *Подільський Е.* Голос його душі // Уряд. кур'єр. — 2004. — 21 верес.; *Вишнева А.* Звання голосу не додають // День. — 2006. — 13 лип.; *Кадырова А.* Кочерга — это звучит громко (Шаляпинский фестиваль) // Веч. Казань. — 2007. — 5 апр.; *Левандовський С.* Підкорювач світових сцен // Персонал-плюс. — 2007. — 12 верес.; Portraits. Anatolij Kotscherga // Music journal (Berlin). — 1986; [*Б. а.*] Großes Theater kommt in die Waldbühne // Der Tagesspiegel. — 1986. — 10 juli; Spotkanie na szczycie muzycznych sław światowych // Dziennik Ludowy (Warszawa). — 1986. — 16 lipca; *Fournier G.* Boris super tsar a Paris // Le Parisien. — 1987. — 9 juin; *Rey A.* "Boris" géant et pétrifié // Le Monde. — 1987. — 9 juin; [*Б. а.*]. Heureusement, il y a Boris... // Le match de Paris. — 1987. — 12 juin; *Endler F.* Mütterchen Rußland leidet // Kurier (Wien). — 1989. — 23 Jänner; *Geitel K.* Vollkommener "Boris Godunov" // Berliner Morgenpost. — 1993. — 29 nov.; [*Б. а.*] Berlin: "Boris" — Triumph mit Claudio Abbado // Kurier. — 1993. — 30 nov.; *de Caunes L.* Un sacre pour Don Carlo // L'Opinion (Toulouse). — 2005. — 10 oct.

М. Линник

КОЧЕРГА Дмитро (1811, с. Більське, нині Опішнянського р-ну Полтав. обл. — ?) — кобзар. Навч. у *І. Хмеля.* У К. навч. *С. Зубко, І. Кравченко-Крюковський* та *Ф. Гриценко-Холодний.* Від нього зробив запис репертуару *П. Мартинович.* У репертуарі — *думи:* "Про Марусю Богуславку", "Самарські брати", "Дівка-бранка", "Три брати Азовські", "Олексій Попович", "Удова", "Сестра і брат".

Літ.: *Гримич М.* Виконавці українських народних дум // Родовід. — 1992. — Числ. 4; ІМФЕ. — Ф. 11—4, од. зб. 1013, арк. 1, 54; ЦДІА (Львів). — Ф. 688, од. зб. 191, арк. 12.

Б. Жеплинський

КОЧУБЕЙ Єлизавета Василівна (1821—1897) — київ. композитор-аматорка. З князівського роду. Авторка романсів на сл. М. Лермонтова, Ф. Тютчева, А. Дельвіга, О. Кольцова ("Я очи знал...", "Ты волна моя морская", обидва вид. С.Пб., 1861), Я. Полонського, Є. Растопчиної та ін.; романс "Скажите ей" (1857) входив до репертуару італ. співака Е. Тамберліка. Проживала постійно в Петербурзі.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

КОЧУБЕЙ Маркур Пилипович (кін. 19 ст., стан. Абінська на Кубані — 1-а пол. 20 ст.) — бандурист, співак. З козацького роду Кочубеїв, нащадки яких переселилися із Запорожжя до

Чорногорії. Був наймол. із 6-и братів, всі мали добрі голоси, співали в церк. хорі, грали в станичному дух. оркестрі. К. займався переважно побут. музикуванням. Поміж улюблених — пісня "Не бий мене, муже, не карай". Виконання відзначалося безпосередністю, щирістю, задушевністю, мав талант імпровізатора. Нар. танці виконував із власними *варіаціями*. Родина К. потрапила під розкуркулення, братів було репресовано. К. кілька разів утікав із Сибіру.

Літ.: *Польовий Р.* Кубанська Україна. — К., 2002.

Б. Жеплинський

КОЧУР Валентина Олексіївна (5.09.1941, м. Сталіно, тепер Донецьк) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано), педагог. Н. а. України (1991). Лауреатка респ. конкурсу музикантів-вик-ців (Київ, 1968), театр. премії "Образ мрії" в категорії "Найкраща акторська робота театрального сезону" (1995, за виконання партії Ортруди в опері "Лоенгрін" Р. Вагнера). Закін. Київ. конс. (1970, кл. *Л. Руденко*). 1970—72 — стажистка Київ. т-ру опери та балету, 1972—74 — солістка Новосиб., 1974—76 — Дніпроп., з 1976 — Київ. оперних т-рів. Від 2000 — викладачка Київ. конс., з 2004 — доцент, з 2007 — в. о. професора. Має сильний, вел. діапазону голос із насиченим, соковитим нижнім, дзвінким і легким верхнім регістрами. Це дозволяє співачці виконувати партії контральто й мецо-сопрано, водночас лір. репертуар, що потребує тонкого емоційно-психол. нюансування, тембр. багатства співу, майстерного mezzo voce. Вик. мистецтву притаманні виразні міміка й жест, кінематогр. рельєфність сцен. втілення різноманітних муз.-худ. образів. За результатами соціолог. опитування слухачів К. зараховано до найкращих артистів театр. сезону 1995—96. У конц. репертуарі — вок. композиції *Л. Ревуцького, В. Косенка, І. Шамо, Ф. Надененка, Г. Майбороди, М. Жербіна, М. Глінки, О. Даргомижського, О. Бородіна, М. Мусоргського, П. Чайковського, С. Рахманінова*, Р. Щедріна, Б. Марчелло, А. Понкіеллі, А. Страделли, Х. В. Глюка, Г. Ф. Генделя, *Й. С. Баха*, Р. Вагнера, *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, *Ф. Ліста*, К. Сен-Санса, старовинні рос. романси, укр. і рос. нар. пісні. Здійснила фонд. записи на Укр. радіо арій з опер М. Мусоргського, Г. Перселла, А. Страделли, Дж. Верді, К. Сен-Санса, романсів П. Чайковського, С. Рахманінова, а також укр. і рос. нар. пісень, фольк. творів ін. народів світу з оркестром нар. інструментів. На ТБ записано опери за участю К. — "Пікова дама" П. Чайковського (Графиня), "Аскольдова могила" *О. Верстовського* (Вахромеєвна), "Анна Ярославна, королева Франції" *А. Рудницького* (Графиня Монморансі), К. було спеціально присв. ряд ТБ-передач. Гастролювала у Польщі, Румунії, кол. Югославії, Німеччині, Франції, Швейцарії, Данії, Нідерландах, Іспанії, Італії.

Партії: Настя, Вакханка ("Тарас Бульба", "Ноктюрн" М. Лисенка), Русалка ("На русалчин Великдень" М. Леонтовича), Мавра ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Соломія ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Настя ("Наймичка" М. Вериківського), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Марфа, Хівря, Шинкарка, Марина Мнішек ("Хованщина", "Сорочинський ярмарок", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Любаша, Любава, Нежата ("Царева наречена", "Садко" М. Римського-Корсакова), Ваня ("Іван Сусанін" М. Глінки), Графиня, Ольга, Няня, Любов ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін", "Мазепа" П. Чайковського), Орфей ("Орфей і Евридіка" Х. В. Глюка), Ульріка, Маддалена, Еболі, Амнеріс, Азучена ("Бал-маскарад", "Ріголетто", "Дон Карлос", "Аїда", "Трубадур" Дж. Верді), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе), Зібель ("Фауст" Ш. Гуно), Шарлотта ("Вертер" Ж. Массне).

Дискогр.: грамплатівки LP (усі — фірма "Мелодія") — партія Русалки в опері *М. Леонтовича* "На русалчин Великдень". — М., 1980. — С—10—177737—38; партія мецо-сопрано в кантаті *К. Домінчена* "Переяславські дзвони". — М.: 1983. — С—10—20049; партія мецо-сопрано в ораторії "Київські фрески" *І. Карабиця*. — М., 1988. — С—10—27045—48; CD — "Музыка души моей". — К., 2004.

Літ. тв.: Спомин про мого улюбленого режисера // Олександр Колодуб. Життя, творчість, спогади / Упоряд. *І. Колодуб*. — К., 2006; [*Б. н.*] // Її життя — сцена / Упоряд. *Л. Третяк*. — К., 2007; упоряд. — Педагогічний репертуар для мецо-сопрано. — К., 2007.

Літ.: *Апанасенко В.* Валентина Кочур. — К., 2000; *Рогальський В.* Моя омріяна Кармен // Театрально-концертний Київ. — 1977. — № 5; *Стеблянко І.* Монолог принцеси Еболі // Там само. — 1990. — № 16; *Некрасова Н.* Здобутки є, а перспективи? // Музика. — 1995. — № 2; *Її ж.* Співаю за всю родину // Укр. культура. — 1996. — № 11; *Її ж.* Образ мрії // Музика. — 1998. — № 2; *Її ж.* Возрождая возвышенные идеалы // Всеукраинские ведомости. — 1995. — 4 февр.; *Жилкіна Л.* Мій дивовижний і радісний сон // Театрально-концертний Київ. — 2006. — № 7; *Томенчук З.* Звучала музыка // Днепр вечерний. — 1974. — 23 нояб.; *Архангельская Н.* Сцена — любовь моя // Комсомольское знамя. — 1976. — 11 янв.; *Абрамова Т.* Сьогодні співає Кочур // Зоря. — 1976. — 8 трав.; *Молостова І.* Театр великих можливостей // КіЖ. — 1977. — 2 листоп.; *Приходько Г.* "Дон Карлос" на київській сцені // Київ. правда. — 1986. — 12 берез.; *Кошара М.* На сцені "Дон Карлос" // Робітнича газета. — 1986. — 22 берез.; *Бродавко Р.* "Дон Карлос" на сцене филармонии // Знамя коммунизма. — 1987. — 13 июня; *Курышев Е.* "Лоэнгрин" в зеркале оперного ренессанса // Зеркало недели. — 1995. — 4 февр.; *Афонина А.* "Образ мечты". Награждают зрители // Киев. вестник. — 1995. — 25 нояб.; *Її ж.* 20 лет любви и преданности оперной сцене // Там само. — 1996. — 17 дек.; *Іваницька Я.* Усе підвластно їй // Хрещатик. — 1997. — 8 лют.; *Її ж.* Бенефіс // Злагода. — 1997. — 6 берез.; *Її ж.* Вечір старовинного романсу // Молодь України. — 1997. — 11 груд.; *Москалец А.* В. Кочур: Моя мечта сбывается // Зеркало недели. — 1998. — 14 февр.; *Його ж.* Метаморфози "Пікової дами" // День. — 2000. — 11 жовт.; *Його ж.* Золотий диск Валентини Кочур // Дзеркало тижня. — 2005. — 11—17 січ.; *Його ж.* Валентина Кочур // Голос України. — 2005. — 10 груд.; *Денисенко Л.* Графиня серьезного искусства // 2000. — 2008. — № 1—2.

О. Немкович

В. Кочур у ролі Кармен (однойменна опера Ж. Бізе)

КОШВАНЕЦЬ Олексій (1961, м. Харків) — скрипаль, педагог. Лауреат міжн. конкурсів ім. Й. С. Баха (Лейпціг, 1984, 1-а премія), ім. Н. Паґаніні (Ґенуя, 1987, 3-я премія), ім. К. Нільсена (Копенгаґен, 1988, 1-а премія), в м. Оденсе (Данія, 1988). Закін. Харків. ССМШ, муз. уч-ще при Моск. конс. (1980) і Моск. конс. (1985), кл. В. Бєлєнького, аспірантуру при ній (1988, кер. *В. Климов*). Від 1990 — її викладач. Від 1985 активно гастролює. Від 1994 — соліст Моск. філармонії. Брав участь у програмах укр. ТБ "Classic-прем'єр" (1994, 1995).

Літ.: [*Б. а.*]. Успех москвича // Сов. культура. — 1988. — 18 июня; *Кузик В.* Запомните имя: Алексей Кошванец. Этот человек играл на скрипке Паганини // Новости. — 1994. — 8 дек.; *Її ж.* Скрипка Алексея Кошванца ("Классик-премьер") // Правда Украины. — 1995. — 16 марта; *Її ж.* "Классік-прем'єр" — навесні // Україна-Business. — 1995. — 27 лип.

Н. Кошиць

Н. Кошиць у ролі Жермен (оперета "Корневільські дзвони" Р. Планкета)

КОШИЦЬ (справж. прізв. Порай-Кошиць) Ніна Павлівна [18(30).12.1894, м. Київ — 14.05.1965, м. Санта-Ана, шт. Каліфорнія, США] — оперна й кам. співачка (лір.-драм. сопрано), педагог. Дочка *П. Кошиця*, племінниця *О. Кошиця*. 1913 закін. Моск. конс., кл. вокалу У. Мазетті (на поч. 1920-х удосконалювалася в Парижі у Ф. Литвин), кл. фп. Н. Шишкіна й К. Ігумнова. Мала сильний, рівний, рідкісної краси й тембру голос, вибагливий худ. смак, природну музикальність й артистизм. 1913 дебютувала в партії Татьяни в Моск. оперному т-рі С. Зиміна, де співала до 1917. У Петерб. Маріїнській опері дебютувала в партії Донни Анни, одночасно 1917—18 виступала в кол. моск. опері С. Зиміна. Брала участь як солістка у прем'єрі кантати *С. Танєєва* "По прочтении псалма" (1915). Бл. 1914 гастролювала в Казані, Києві, Баку, Тифлісі (тепер Тбілісі). 1915—17 мала низку сольних кам. концертів із супр. *С. Рахманінова* у Петрограді (тепер С.-Петербург), Москві, Києві, Кисловодську, що мали надзвичайний успіх.

За контрактом виїхала до США, виступала як солістка з укр. репертуаром у концертах Нац. хору України п/к О. Кошиця в гастр. подорожі по Америці (1922). Брала участь у першій виставі опери *С. Прокоф'єва* "Любов до трьох апельсинів" (партія Фати Моргани, Чикаґо, 1921). З успіхом виступала в гастр. спектаклях Приватної рос. опери (1922), на оперних сценах Буенос-Айреса (1924), Парижа (т-р Гранд Опера 1925, 1927) Брюсселя, Амстердама, Риги, Вільно (тепер Вільнюса), Стокгольма, Канн, Ніцци, Сан-Ремо. На конц. естраді дебютувала в Детройті, брала участь у симф. концертах п/к Л. Стоковського у Нью-Йорку, Бостоні, Філадельфії, Вашингтоні та ін. містах США. 1926 у Нью-Йорку організувала концерти з творів рос. композиторів, де виступала з С. Рахманіновим, О. Глазуновим, О. Гречаніновим, М. Метнером. 1929—30 разом з М. Метнером концертувала у Нью-Йорку й Філадельфії. Співачка мала величезний кам. репертуар, куди зокр. входили найкращі твори рос. композиторів — *М. Глінки, О. Даргомижського, М. Мусоргського, О. Бородіна, М. Балакірєва, М. Римського-Корсакова, П. Чайковського*, С. Рахманінова, М. Метнера, С. Прокоф'єва, О. Гречанінова, *І. Стравинського, М. Мясковського.*

Мистецтво К., її артист. шарм, творчу, ініціативну натуру високо цінували колеги й композитори. К. присвятили твори С. Рахманінов (зокр., Шість романсів *ор.* 38), М. Метнер, С. Прокоф'єв. К. — авторка декількох романсів на сл. І. Буніна й С. Надсона, що виконувала в концертах. Записи її виконання на грамплатівки здійснювали фірми "Артистотипія" (1914, Київ), "Брунсвік" (1922), "Віктóр" (1920—30), "Ширмер" (Нью-Йорк, 1939). Останні роки життя проживала в Голівуді, де викладала і знімалась у звук. фільмах.

Поміж найкращих оперних партій — Татьяна, Кума Настасья ("Євгеній Онєгін", "Чародійка" П. Чайковського), Електра ("Орестея" С. Танєєва), Клара Міліч (однойм. опера О. Кастальського), Донна Анна ("Дон Жуан" В. А. Моцарта).

Літ.: *Кошиць О.* Спогади. — Вінніпеґ, 1948. — Ч. 2, [2]К., 1995; *Хессин А.* Из моих воспоминаний. — М., 1959; А. И. Зилоти. 1863—1945: Воспоминания и письма. — Ленинград, 1963; *Энгель Ю.* Глазами современника: Избранные статьи о русской музыке. 1898—1918. — М., 1971; *Келдыш Ю.* Рахманинов и его время. — М., 1973; Воспоминания о С. В. Рахманинове. В 2 т. — М., 1974; *Марков П.* Книга воспоминаний. — М., 1983; *Сац Н.* Новеллы моей жизни. — М., 1985; *Нарбут А., Порай-Кошиц Г.* Порай-Кошицы. Родословные росписи. — М., 2001. — Вып. 15; *Вишневская Г.* Американские впечатления // СМ. — 1962. — № 2.

Л. Пархоменко

КОШИЦЬ Олександр Антонович (12.09.1875, с. Ромашки, тепер Миронівського р-ну Київ. обл. — 21.09. 1944, м. Вінніпеґ, Канада) — хор. диригент, композитор, муз. етнограф, педагог, муз.-громад. діяч. Із давнього козацько-священицького роду Порай-Кошиців, що мав свій герб. Двоюрідний брат *П. Кошиця*, дядько *Н. Кошиць*. Почесний доктор філософії (doctor Honoris Causa) Празького ун-ту (1937). Здобув духовну освіту: 1890 закін. Богуслав. уч-ще, 1896 Київ. духовну семінарію, 1901 Київ. духовну академію (КДА), захистив канд. дисертацію. Закін. Муз. школу *М. Лисенка* (1910, кл. теорії музики та композиції *Г. Любомирського*). 1912—16 — хормейстер театру *М. Садовського*, 1916 — капельмейстер

Київ. оперного т-ру, 1913–19 — викладач хор. дисциплін Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка.

Семінаристом К. почав збирати пісні у с. Тарасівка (тепер Звенигород. р-ну тепер Черкас. обл.). Його багатоголосі записи (1894–96) схвалив М. Лисенко й опрацював для хору низку мелодій. Як фахового етнолога К. було запрошено записати фольклор військ. станиць Кубані (1903–05). Упродовж 3-х літніх експедицій у 13-и станицях укр. чорномор. козаків К. зібрав бл. тисячі пісень (переважно істор., військ.). За розшифровки 500 зразків, представлених на Кубанській крайовій виставці 1908, нагороджений золотою медаллю (записи втрачено). Принагідної фольклорист. праці К. не полишав до кінця життя. Феноменальна пам'ять допомагала йому в доборі досконалих зразків. Архів К. зберігає декілька сотень рідкісних пісень у його записах.

Талант К.-хормейстера привернув увагу київ. музикантів, коли К. очолив хор КДА (1898–1901). Стрімке піднесення артист. форми хору, фаховий вишкіл малих півчих, поміж яких були солісти з феномен. голосами, а особливо худ. довершеність виконання, принесли славу колективові й диригенту. Паломництво на виступи хору КДА дало змогу К. збагатити репертуар духов. музики 18–19 ст. творами улюбленого ним *А. Веделя*, до того часу заборонених Священним Синодом. Досконале виконання найкращих духовних композицій минулих століть (*Д. Бортнянського*, *М. Березовського*, А. Веделя, *П. Турчанинова*, *А. Рачинського*), генетично пов'язаних з давніми укр. інтонац. джерелами, мало важливе значення не лише для підвищення муз. культури тогочасного суспільства, а й для мист. самоідентифікації майбутніх творців нац. духовної музики.

Особливе значення для вдосконалення хормейстер. почерку К. мала праця зі Студ. хором Київ. ун-ту (1908–18). Високі інтелектуальні запити студентів і прекрасні голоси дали можливість К. виконувати музику будь-якої складності. Крім вивчення клас. зразків світ. літ-ри, йому пощастило зацікавити студентів ідеєю підтримки нац. мистецтва. Помітним явищем у концертах об'єднаних хорів студентів Ун-ту й Вищих жін. курсів (1913) стали програми: "Колядки й щедрівки" (з 1913), "Канти і псальми" (з 1915), "Веснянки" (з 1916), блискуче поставлені з елементами обряд. театралізації. Це стимулювало молодих укр. композиторів до *аранжування* фольклору. Концерти хорів К. викликали мист. захоплення, громад. ейфорію, мали фантастичний успіх не лише в Україні, а й на гастролях у Москві, Воронежі, Кишиневі тощо.

Потреба прорвати рос. інформ. блокаду, гідно представити укр. народ з його етніч. особливостями, історією, духов. культурою стимулювала уряд УНР відрядити *Укр. Респ. капелу* п/к К. як мист. посланців до країн Європи. Попри всі труднощі й перешкоди підготовлена К. за 2 місяці конц. програма виявилася максимально репрезентативною й художньо довершеною. Тріумф Празької прем'єри (9 трав. 1919) і найвищі оцінки чеськ. муз. критики стали своєрідним прологом до конц. виступів Капели в країнах Європи: Австрії, Швеції, Франції (1919), Бельгії, Нідерландах, Вел. Британії (1920), Німеччині, Польщі, Франції, Іспанії (1921). Концерти Капели відкрили для європейців мист. скарби укр. народу, майстерність співаків і диригента викликала небачений ентузіазм фахівців та публіки. 1922–26 гастролі Хору К. тривали у Півн. Америці, Бразилії, Канаді, Кубі, Мексиці, Уругваї, Аргентині, утверджуючи світ. славу капел К. Перебуваючи в Італії, 1927 К. підняв клопотання про повернення в Україну. 3-річне листування з урядовим чиновництвом не увінчалось успіхом. Повернувшися до Півн. Америки, К. виступав з окр. концертами збірних укр. хорів на важливих громад. акціях — З'їзді вчителів, Світовій виставці (1939), І Конгресі українців (1940), Шевченкових святах та випусках слухачів Диригентсько-вчительських курсів у Канаді, де він викладав.

У сфері композиції К. надавав перевагу хор. творам, зокр. аранжуванням нар. пісень, де спершу, сповідуючи Лисенкові принципи, ретельно підкреслював самодостатню природу фольк. зразка. Згодом, захопившися пошуком мист. розвитку муз. сенсу нар. пісні, разом з молодими композиторами пішов шляхом поглибленого розкриття образності чи колізій. Так було створено десятки досконалих аранжувань пісень різних жанрів: *колядок* — "Була вдовойка", "Три товариші", *кантів* — "Ангелу хранителю", *веснянок* — "Царівна", героїчної епіки — "Пісня про Байду", лірики — "Ой ходить сон", "Тихо, тихо Дунай воду несе", характеристичних сценок — "Вийди, Грицю, на вулицю", "Ой піду", ліричної замальовки — "На вулиці скрипка грає", жартівливих — "Кулик

О. Кошиць, М. Лисенко, К. Стеценко

О. Кошиць

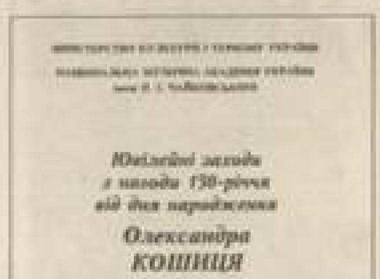

Ювілейні заходи з нагоди 130-річчя від дня народження

Олександра КОШИЦЯ

1875 1944

ВСЕУКРАЇНСЬКА ХОРОВА АСАМБЛЕЯ

21–25 листопада 2005 року

Титульна сторінка програмки ювілейних заходів до 130-річчя від дня народження О. Кошиця (К., 2005)

Титульна сторінка видання "Релігійні твори" О. Кошиця (Нью-Йорк, 1970)

Титульна сторінка видання "Українських народних пісень" в аранжуванні О. Кошиця для хору

П. Кошиць у ролі Елеазара (опера "Жидівка" Ф. Галеві)

О. Кошиць (праворуч) з В. Авраменком (у центрі)

чайку любив", "Щигликове весілля", *скерцо* — "Ченчик".

Ін. сфера творчості К. — духовна канонічна музика. Крім окремих начерків, записаних у Києві, основний її масив було створено за кордоном. Доробок складають 5 літургій (1922, 1930, 1935, 1938, посмертно надрук. 1950), цикл Богородичних догматів, багато окр. композицій (бл. 250 назв). Літургії К. написано переважно для міш. хору (крім останньої, 3-гол. для чол. складу). Канон. музику К. засн. на традиц. наспівах різних регіонів України, опрацьованих із глибоким осягненням нац. традицій. Окр. композиції виконувались у Вінніпез. православному храмі (Канада), в Україні почали використовуватись у відправах і концертах з кін. 1980-х.

К. мав блискучий літ. хист. Його перевидані "Спогади" й щоденникові нотатки "З піснею через світ" належать до цінних документів епохи, худ. свідчень, яскравих проявів мист. індивідуальності автора.

Літ. тв: Відгуки минулого: О. Кошиць в листах до П. Маценка. — Вінніпег, 1954; Спогади. — Вінніпег, 1947–52; ²К., 1995; З піснею через світ. — Вінніпег, 1970–74; ²К., 1998; Листи до друга. 1904–1931 / Упоряд. *Л. Пархоменко.* — К., 1998.

Дискогр.: CD — "Канти і псальми українського народу". Запис і обр. *О. Кошиця.* Вик. хор студентів НМАУ п/к О. Тарасенка. — К., 2006.

Літ.: Українська пісня за кордоном. Світова концертова подорож Українського Національного хору під проводом Олександра А. Кошиця (Голос закордонної музичної критики). — Париж, 1929; *Щербаківський В.* Олександр А. Кошиць. — Лондон, 1955; *Антонович М.* Кошиць О. А.: Композитор церковної музики. — Вінніпег, 1975; *Булат Т.* О. А. Кошиць і народна пісня // НТЕ. — 1966. — № 2; *Фільц Б.* Видання хорових обробок Олександра Кошиця // Там само. — 1967. — № 4; *Василько В.* Уривки зі спогадів про О. Кошиця // Музика. — 1972. — № 5; *Гордійчук М.* Чародій української музики // Україна. — 1989. — № 27; *Уманець В.* Хорові обробки Олександра Кошиця // НТЕ. — 1990. — № 1; *Герасимова-Персидська Н.* Спадкоємець "Великого Веделя" // Хроніка. — 1994. — № 3–4; *Кікис І.* Джерела церковної музичної творчості Олександра Кошиця // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту. Серія: Муз. мистецтво. — Тернопіль, 1999. — № 1; *Шевчук О.* Епістолярій Олександра Кошиця // Укр. культура. — 1999. — № 6; *Пархоменко Л.* Листи Олександра Кошиця до Олександра Олеся // Укр. муз. архів. — К., 1999. — Вип. 2; *Її ж.* Творчість А. Веделя і Кошицева місія // Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 11; *Пархоменко Н.* Догмати Олександра Кошиця — рефлексії митця і канонічна творчість // Укр. муз-во. — К., 2000. — Вип. 29; *Її ж.* Хоровий цикл Олександра Кошиця "Веснянки": Джерела, риси стилю // Питання стилю і форми в музиці. — Л., 2001; *Зьола Мих., Зьола Мар.* Грамзаписи хорів Кошиця // Музика. — 2001. — № 1; *Калуцка Н.* Стильові засади літургійних композицій Олександра Кошиця // Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання. — К., 2000; *Її ж.* "Тарасівські пісні" в етнологічній та мистецькій діяльності Олександра Кошиця // НТЕ. — 2001. — № 3; *Її ж.* Драматургічні аспекти аранжування обрядового фольклору (канти і псальми Олександра Кошиця) // Укр. муз-во. — 2001. — Вип. 30; *Її ж.* До проблеми дослідження епістолярної спадщини О. Кошиця // Студії мистецтвознавчі. — К., 2006. — Числ. 4: Театр. Музика. Кіно; *Масенко П.* Олександр Кошиць як виконавець народних пісень // НТЕ. — 2002. — № 1–2; *Підківка О.* О. Кошиць // *Його ж.* Після довгих років забуття. — Л., 2003; *Паранюк Є.* Розповідь про фільм "Маруся" і славетного Олександра Кошиця // Берегиня. — 2003. — № 2; *Лисько З.* Олександр Кошиць // Укр. самостійник (Мюнхен). — 1954. — № 46–52, 1955. — № 1–2; *Кречко М.* Олександр Кошиць про пісню // КіЖ. — 1993. — 14 серп.

Л. Пархоменко

КОШИЦЬ (справж. прізв. — Порай-Кошиць) Павло Олексійович [14(26).01.1863, с. Кирилівка, тепер с. Шевченкове Звенигород. р-ну Черкас. обл. — 2(15).03.1904, м. Москва, Росія] — оперний і кам. співак (ліричний, лір.-драм. тенор), педагог. Батько *Н. Кошиць,* двоюрідний брат *О. Кошиця.* З давнього священицького роду, що мав герб Порай-Кошиць. Освіту отримав у богуслав. та київ. духов. семінаріях. У 1880-х співав у Нижегород. капелі купця В. Рукавишникова. 1886 навч. співу в Моск. конс. (кл. *Ф. Комісаржевського*), 3 роки вдосконалювався в Мілані (в маестро Поцці), дебютував 1887 на сцені т-ру м. Ворчеллі, мав успіх в оперних т-рах Італії (1887–89), Греції, Гватемали. 1890 — соліст Тифліської (тепер Тбіліської) опери. Високо оцінений *П. Чайковським* за партію Германа у "Піковій дамі". 1891–92 виступав у Київ. опері, де блискуче дебютував у ролі Отелло (одноймен. опера Дж. Верді), мав великий успіх у партіях Ленського, Рауля та Іоанна Лейденського ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського, "Гугеноти",

"Пророк" Дж. Мейєрбера). Витримавши конкурс, став солістом Великого т-ру (1893–1903). Мав красивий, сильний голос широкого діапазону з багатою тембр. палітрою, був артистичним, імпозантним як актор, улюбленцем публіки. Брав участь у прем'єрних виставах, не відмовляючися від ризикованого розширення власного амплуа, — "Паяци" Р. Леонкавалло (Каніо), "Зігфрід" Р. Ваґнера (1894, Зігфрід), "Троянці в Карфагені" Г. Берліоза (Еней). В кам. концертах виконував романси П. Чайковського й *М. Лисенка* ("Огні горять"). Нещадно використовуваний дирекцією Вел. театру в драм. ролях, К. зірвав голос. Отримавши мізерну пенсію, приватно викладав спів, але глибоко переживав власну катастрофу. Звільнений з театру (1904), покінчив життя самогубством.

Партії: Фінн ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Ленський, Герман, Вакула ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Черевички" П. Чайковського), Берендей ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Макс ("Вільний стрілець" К. М. Вебера), Едгар ("Лючія ді Ламмермур" Ґ. Доніцетті), Отелло, Герцоґ, Альфред (одноим. опера, "Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Роберт-диявол (одноим. опера Дж. Мейєрбера), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Лоенґрін, Тангейзер, Зігмунд (одноим. опери, "Валькірія" Р. Ваґнера) та ін.

Літ.: *Кошиць О.* Спогади. — Вінніпеґ, 1947. — Ч. 1, ²К., 1995; Леонид Витальевич Собинов: Письма. — М., 1970. — Т. 1; *Гозенпуд А.* Русский оперный театр между двух революций. 1905–1917. — Ленинград, 1975; *Нарбут А., Порай-Кошиц Г.* Порай-Кошицы. Родословные росписи. — М., 2001. — Вып. 15; *Станішевський Ю.* Національна опера України. — К., 2002; [*Б. а.*]. [Некролог] // Ежегодник имп. театров. Сезон 1903–1904. — Вып. 14, прилож.; Homo novus. Судьба тенора // Театр и искусство. — 1904. — № 11; *Лисенко І.* Трагедія співака // Музика. — 1995. — № 6; *Його ж.* Фатальний Тангейзер // *Його ж.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004; *Кошиць О.* Спогад про Павла Кошиця // Українські співаки у спогадах сучасників / Авторупор. *І. Лисенко.* — К., 2003; *Кротевич Є.* Трагедія співака // Там само.

Л. Пархоменко

КОШУБА Володимир Вікторович (29.07.1948, м. Ново-Борисів, БРСР, тепер Білорусь) — конц. орґаніст, педагог. З. а. УРСР (1987). Н. а. України (2007). Президент Всеукр. асоціації орґаністів (2007). Почесний член Італ. Академії музики (1995). Включений Амер. біогр. ін-том при конгресі США у Всесв. каталог музикантів нового тисячоліття (1999). Закін. Київ. конс. (1972, кл. фп. *Т. Кравченко*; 1979, кл. органа *А. Котляревського*). 1979–81 — соліст Київ. філармонії, з 1981 — соліст *Буд. органної та кам. музики України.* 1985 стажувався в орґаніста, проф. Х. Лепнурма (Естонія, Таллін). Викладач гри на орґані в Київ. ССМШ (1983).

Виконує твори визнаного орґан. репертуару (*Й. С. Бах*, Й. Альбрехтсберґер, М. Регер та ін.), сучас. укр. композиторів (*В. Губа, Л. Дичко*), також супроводжує на орґані вок. програми співаків (укр: *О. Басистюк, Є. Колесник*, М. Лілінської, *Л. Остапенко, В. Пивоварова, М. Стеф'юк, Г. Туфтіної*; з Молдови — М. Бієшу, В. Мунтяну) та інструменталістів — *А. Баженова* й *Б. Которовича* (скр.), *І. Кучера* й *В. Потапова* (влч.), *В. Бесфамільнова* (баян), *К. Новицького* (бандура). К. брав участь у Міжн. семінарі орґаністів у Мюнхені (1989). Від 1994 ініціював проведення щорічних міжнар. орґан. фестивалів в Україні, з-поміж яких відбулися 1-й швед. (1998) та 3-й амер. орґаністів (від 2001). Багато гастролює в Україні та країнах СНД і Балтії, а також у Німеччині, Швейцарії, Франції, Нідерландах, Італії, Вел. Британії, Швеції, Фінляндії, Австрії, Сербії, Хорватії, Угорщині, Чехії, Словаччині, Польщі, Болгарії, на Болеарських о-вах, Іспанії, Бразилії, Уругваї, Арґентині, Канаді, США, Японії та ін.

Дочка К. — Вікторія (23.03.1992) — піаністка, з 1999 навч. у Київ. ССМШ, володарка 2-х Гран-прі конкурсів обдарованих піаністів за програмою ЮНЕСКО (Париж, Франція — 2002, Турин, Італія — 2002), виступала з гастролями в Україні та США, має 2 CD (США, 2003, 2005).

Дискогр.: 3 грамплатівки LP з органної музики. — М.: Мелодия, 1985; 5 CD (4 у США — Чикаго, 1998, 2003, 2005, 2007; 1 у Швейцарії — Цюрих, 1999).

Літ.: *Муратова В.* Діапазон творчих інтересів // Музика. — 1987. — № 4; *Рябініна І.* І біль Чорнобиля, і плач Вірменії // Україна. — 1991. — № 16; *Мельник О.* У пошуках цікавого тандему // Музика. — 1994. — № 1; *Суторихіна М.* Київський органіст у Каунасі // КіЖ. — 1985. — 14 лип.; *Вахрамєєва Р.* Володар 3960 металевих і дерев'яних труб // Хрещатик. — 1995. — 31 берез.; *Її ж.* Його любов — орган // УМГ. — 1999. — Лип. — верес., № 3; *Татарський Г.* Концерт для... Назарія та органа // Буковин. віче. — 2002. — 10 лип.; *Заславець Г.* Володимир Кошуба // КіЖ. — 2003. — 17 груд.

В. Кузик

КРАВЦОВ Іван Никифорович [7(19).01.1833, м. Петербург, Росія — 13(25).03.1895, м. Одеса] — оперний співак (тенор), педагог. Вок. освіту здобув у Ф. Ронконі (1851–53, Петербург), потім у Дж. Рубіні. Від 1853 навч. в Італії, 1857 дебютував у Неаполі в партії Манріко ("Трубадур" Дж. Верді). 1857–60 виступав в Італії і Франції. 1860 співав в Італ. опері в Петербурзі, згодом знову в Італії. 1867–78 — соліст Київ. рос. опери.

Від 1868 займався пед. діяльністю: 1870 у Києві відкрив вок. студію, 1877–78 — викладач Київ., згодом Одес. муз. уч-ща. К — один з перших професійних педагогів співу в Україні. Поміж учнів — *М. Дейша-Сіоницька*, К. Кржижановський, *М. Медведєв.*

Партії: Полліон ("Норма" В. Белліні), Фауст (одноим. опера Ш. Гуно), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Собінін ("Життя за царя" М. Глінки, 1-й вик-ць у Києві) та ін.

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; [*Б. а.*]. [Некролог] // РМГ. — 1895. — № 441; *Бастунов Э.* Калейдоскоп сценических воспоминаний // Истор. вестник (С.Пб.). — 1904. — Нояб.

О. Кушнірук

КРАВЦОВ Петро Іванович (1856, м. Харків — 28.10. 1928, там само) — муз.-громад. діяч, педагог,

В. Кошуба

П. Кравцов серед хористів

П. Кравцов

Т. Кравцов

просвітитель, медик. Професор медицини. З. пр. науки й мистецтва (1927). 1881 закін. мед. ф-т Харків. ун-ту. Під час навч. — соліст гімназіального хору п/к А. Литинського. Окрім лікарської практики, займався пед. і сусп.-громад. діяльністю: викладав психологію, гігієну та постановку голоса в драм. школі Маслової. Брав участь у виставах т-рів М. Синельникова й Дюкова. Викладав музику і спів у Безплатній недільній школі *Х. Алчевської.*

1896 з метою популяризації мистецтва поміж найбідніших верств населення заснував у Харкові Муз. гурток, що протягом 10 років був центром муз. життя міста. На його базі було започатковано т. зв. "Народні концерти" за участі симф. орк., оркестру мандоліністів і балалаєчників, хору, співаків-солістів та інструменталістів. У Муз. гуртку К. розпочали свій творчий шлях співаки *І. Алчевський, О. Лавров,* співачки *М. Алешко, О. Нестеренко.* К. разом із своїми сподвижниками заснував безкоштовні оперні класи. 1909 було поставлено опери "Фауст" Ш. Ґуно, "ЄвгенійОнєгін" *П. Чайковського,* "Демон" *Ант. Рубінштейна,* "Русалка" *О. Даргомижського* тощо. К. був керівником хору в жін. Ремісничій школі "Товариства грамотності" Х. Алчевської, диригував виступами Об'єднаного хору міськ. гімназій у складі 250 співаків у т-рі "Мусурі" (нині — Т-р музкомедії). На основі вивчення й узагальнення праць європ. філософів, біологів та психологів, власних експеримент. дослідів щодо впливу окр. звуків і гармоній на людський організм К. розробив авт. метод викладання музики дітям. Від 1918 на запрошення Комітету установ просвітництва Півд. залізниці К. — лектор з питань муз. мистецтва, засновник, режисер та диригент Держ. дитячої опери. 1922 —28 — зав. кафедри соціальної гігієни Харків. муз.-драм. ін-ту, автор курсів "Біологічні основи музики", "Фізіологічні основи міміки", оригін. методики викладання шкільного співу. Працював на харків. радіостанції, був членом харків. філії *Тов-ва ім. М. Леонтовича, ВУТОРМу,* друкувався в ж. "*Музика — масам*". За Постановою Раднаркому УСРР від 3 черв. 1922 вулиця, де мешкав К., носить його ім'я.

Літ. тв.: Мир звуков как элемент воспитания. — Х., 1922; Збірник біологічних начерків. — Х., 1932.

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Берлін В.* Запрошення до тайни. — Х., 1995; *Його ж.* Врач, музыкант, просветитель // Красное знамя (Харків). — 1990. — 10 янв.; *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — Х., 2004; *Луганська К., Семененко Н.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Коган-Ясный В.* Харьков // Врачебное дело. — 1928. — № 5; *Неаминов В.* Очерк 50-летней музыкально-сценической деятельности П. И. Кравцова. — Х., [Б. д., рукоп.].

Н. Семененко

КРАВЦОВ Тарас Сергійович (22.10.1922, м. Харків) — музикознавець, композитор, педагог. З. д. м. України (2003). Канд. мист-ва (1964). Доктор мист-ва (1989). Лауреат Муніципальної премії ім. І. Слатіна (2000). Член НСКУ. Закін. істор.-теор. ф-т Харків. конс. (1952). 1952—65 — її викладач, доцент (1966), 1970—86 — зав. кафедри теорії музики, професор (1992). Поміж учнів (понад 50): *Н. Бабій-Очеретовська, Г. Ігнатченко,* Г. Полтавцева. У творчості дотримується традиціоналізму.

Тв.: вок.-симф. — кантата-дума "На могилі Шевченка" (сл. В. Сосюри, 1962), 3 п'єси-картинки за поезіями М. Лермонтова (1964), кантата-поема "Червона зима" (сл. В. Сосюри, 1967); для симф. орк. — Варіації на укр. тему (1957); для орк. нар. інстр. — Сім укр. нар. пісень (у співавт., 1961); для дух. орк. — Марш; для хору без супр. — "Три романтичні хори" (сл. О. Пушкіна, А. Майкова, М. Горького), "І небо невмите" (сл. Т. Шевченка), цикл "Хорові акварелі" (сл. В. Сосюри та ін.); вок. цикли на сл. В. Сосюри (1962), різних поетів (1975), П. Глазового (1980), С. Єсеніна (1981); пісні, обр. нар. пісень.

Літ. тв.: канд. дис. "Полифония А. Я. Штогаренко" (К., 1964); докт. дис. "Гармоническая интонация" (К., 1988); Поліфонія А. Штогаренка. — К., 1964; Посібник з гармонії. — К., 1965, [2]1972; Гармонія в системі інтонаційних зв'язків. — К., 1984; Гармонія як музично-інтонаційний феномен. — К., 1988; Прихована імітаційна поліфонія в українських народних піснях // НТЕ. — 1962. — № 3; Українська народна поліфонія у творчості А. Штогаренка // Там само. — 1964. — № 1; Г. Н. Цицалюк // Харківські асамблеї. — Х., 1997; Мендельсон і Слобожанщина // Там само; Мой первый и единственный консультант (Воспоминания о *З. Д. Заграничном*) // Истоки (Харьков). — 2001. — № 8; Минав він дешеву моду // КіЖ. — 1995. — 12 лип.

Літ.: Біографія і бібліографія вчених-музикознавців / Авт.-укл. *Г. Ігнатченко, Н. Очеретовська.* — Х., 2002; *Бабій (Очеретовська) Н.* Тарас Сергійович Кравцов. — Х., 2002; *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Юферова З.* Два авторських концерти // Музика. — 1972. — № 5; *Семененко Н.* "Хорові акварелі" Т. Кравцова // Там само. — 1975. — № 4; *Чулок О.* На авторських вечорах // Там само. — 1983. — № 2; *Калашник П.* Провідна тема // Там само. — № 6; *Швидка С.* Стан постійного пошуку // КіЖ. — 1978. — 23 квіт.; *Ганзбург Г.* Діапазон дослідника // Там само. — 1985. — 22 груд.

А. Муха

КРАВЧЕНКО (сцен. псевд. — Даверін) Василь Олексійович (бл. 1865, Україна — 25.03.1924, м. Петроград, тепер С.-Петербург, РФ) — оперний співак (тенор), режисер. 1891—96 — соліст Київ., 1896—1917 — Маріїн. (Петербург) опер. Співав також в оперному т-рі Прянишникова (Москва). Від 1906 — режисер Маріїн. опери у Петербурзі. Мав невеликий, але приємний, добре поставлений голос. Створив цілий ряд характерних образів, насамперед комед. плану. В концертах виконував нар. пісні і твори укр. композиторів.

Партії: Боян ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Єрошка ("Князь Ігор" О. Бородіна), Чаплинський ("Пікова дама" П. Чайковського), Бомелій, Сопель ("Царева наречена", "Садко" М. Римського-Корсакова), Дурак ("Рогнеда" О. Сєрова), Гришка ("Дубровський" Е. Направника), Родріго ("Отелло" Дж. Верді), Брабантський дворянин ("Лоенгрін" Р. Вагнера).

Літ.: [*Б. п.*]. В. А. Кравченко-Даверін [Некролог] // Ленингр. правда. — 1924. — 30 берез.

І. Лисенко

КРАВЧЕНКО Михайло Степанович (1858, с. Сорочинці Миргородського пов., тепер Полтав. обл. — 21.04.1917, там само) — кобзар. Втратив зір у 14 років, з 17 років навч. у *С. Яшного, Ф. Холодного.* Автор *дум* "Про сорочинські події 1905 року" й "Чорна неділя в Сорочинцях". Багато нар. пісень і дум записали від нього *О. Сластіон*, В. Короленко, *Ф. Колесса.* Учні — *Ф. Кушнерик*, П. Гудзь.

Рисунок О. Сластіона

Літ.: *Кирдан П., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1982; *Лавров Ф.* Кобзар Михайло Кравченко // Бандура. — 1993. — № 43–44; *Жаботинський П.* Славетний краянин // Освіта України. — 2005. — 21 січ.

А. Муха

КРАВЧЕНКО Олександр Іванович (30.06.1949, с. Прачі, Борзнянського р-ну Черніг. обл.) — оперетковий співак (ліричний баритон), актор. Лауреат Всеукр. (1972, 1978, 1989, 1996) та міжн. конкурсів читців (1989, 1996). Н. а. України (1997). Професор (1999). Закін. Київ. ін-т театр. мистецтва. (1971, кіноактор. відділення, майстерня Б. Ставицького), Микол. пед. ін-т (1989, філол. відділення). Працював у т-рах Миколаєва (1971, 1983–97), Севастополя (1972). Від 1997 — соліст Київ. т-ру оперети. Одночасно з 1971 — викладач КНУКіМ (1971–97 — Микол. філіалу).

Партії: Левко, Писар ("Майська ніч" М. Лисенка), Максим ("Сто перша дружина султана" А. Філіпенка), Чорт, Юліан ("Ніч перед Різдвом", "Засватана — невінчана" І. Поклада), Ніколка ("Баб'ячий бунт" Є. Птичкіна), Хома Брут ("Вій" В. Уреса), Кальдеро ("Вогні рампи" Г. Фролова), Барінкай ("Циганський барон" Й. Штрауса), Містер Ікс, Едвін ("Містер Ікс", "Сільва" І. Кальмана), Данило, Корнішон ("Весела вдова", "Кльо-Кльо" Ф. Леґара), Дулітл ("Моя чарівна леді" Ф. Лоу) тощо.

Літ. тв.: Риторика: Підручник. — К., 2007.

Літ.: Николаевцы. Энциклопедический словарь. — Николаев, 1999; *Жадько В.* Як дерева сонце дістають // А степ, як море. — К., 2003; *Чернецька Н.* Віват, артист, віват! // Освітянські вітрила: Гуманітарний альманах. — К., 2004; *Храпачова М.* Опереточный театр // Афиша. — 2004. — № 20; *Шлапак Ю.* З любов'ю до глядача // Укр. культура. — 2005. — № 7–8; *Нежигай А.* Четыре вечера и вся жизнь Александра Кравченко // Веч. Николаев. — 1996. — 13 янв.; *Данюк І.* "Веселу вдову" оновили // Веч. Київ. — 2006. — 15 черв.

В. Кузик

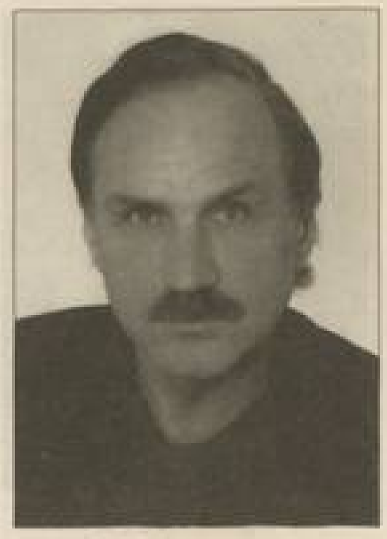

О. Кравченко

КРАВЧЕНКО Тетяна Вікторівна (17.07.1970, м. Одеса) — піаністка, педагог. Лауреатка конкурсу кам. ансамблів в Одесі (1990), VI Міжн. конкурсу кам. ансамблів в Італії (1996, 2-а премія). 1988 закін. Одес. ССМШ (кл. фп. Т. Куверзіної), 1993 — Одес. конс. (кл. *В. Дашковського*), 2004 — асистентуру-стажування при ній (кл. *Е. Коваленко*). Удосконалювалась у Вищій школі музики Фрайбурга (Німеччина, кер. Д. Евері й Л. Лейшнер). 1991–93 — солістка анс. "Фрески", з 1997 — *квартету "Гармонія світу"* (Одеса). Учасниця багатьох міжн. фестивалів сучас. музики: "Два дні і дві ночі" (Одеса, 1995–2001), "Європа–Азія" (Татарстан, 1993), "Звукові шляхи" (Росія, 1994). Популяризує твори сучас. композиторів. Має записи на радіо і ТБ. Від 1993 — викладачка Одес. конс.

Літ.: Одеській музичній академії — 90. — О., 2003.

І. Лисенко

КРАВЧЕНКО Тетяна Петрівна (30.04.1916, м. Астрахань, Росія — 20.03.2003, м. Санкт-Петербург, РФ) — піаністка, педагог. З. а. РРФСР (1962). Н. а. РРФСР. Канд. мист-ва (1954). Професор (1965). Від 1920 — у Москві, де закін. Жовтневе муз. уч-ще (1934, кл. скр.), Моск. конс. (1939) і аспірантуру при ній (1941), кл. фп. проф. Л. Оборіна. Під час війни виступала з концертами у військ. частинах і госпіталях, а в перші повоєнні роки — в Берліні (1945, учасниця 1-ї рад. делегації), Китаї та Кореї (1949, теж учасниця 1-х рад. делегацій). 1945–50 — солістка Моск. філармонії; 1950–56 — викладачка Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс.; 1957–60 — у Китаї: професор Пекін. і Шанхай. конс., де записала й випустила кілька грамплатівок із своїми записами; 1960–67 — професор Ленінгр. конс. 1967–77 — зав. кафедри спец. фп. Київ. конс. і солістка Нац. філармонії. 1977–2003 — зав. кафедри кам. анс. і професор кафедри спец. фп. Ленінград. конс.

Активно концертувала як солістка й ансамблістка. Поряд з музикою зах.-європ. романтиків, імпресіоністів, рос. композиторів-класиків, *С. Прокоф'єва* та *Д. Шостаковича* грала твори *Л. Ревуцького, М. Сильванського* та деяких ін. укр. композиторів, але обережно ставилася до творчості авангардистів. Виконання було позначене масштабністю та ясністю драматург. втілення, барвистістю звук. палітри, досконалістю піанізму, тонкою музикальністю, схильністю

до середніх темпів, концепційною вибудованістю конц. програм. Напр., протягом того самого сезону Київ. філармонії виконала разом з *О. Гороховим* і *О. Пархоменко* всі скр. сонати *Л. Бетховена*. Часто виступала також із віолончелістом *В. Червовим* і співачкою *Г. Сухоруковою*.

Як педагог створила власну піаніст. школу, чиї представники працюють у найбільших культ. центрах України та цілого світу. В Києві її асистентами були спершу А. Кривошеїна, *І. Павлова* та Г. Цекало, згодом — *Валер. Козлов*. Пед. діяльність позначена особл. увагою до краси звуку, кантилени, драматургії, автор. аплікатури, природності інтонування й фразування; довершеністю власного показу, вимогою приносити вже на перший урок твір напам'ять. К. виховувала в учнях сцен. впевненість, витримку, артистизм, формувала конц. досвід, особливу вагу приділяючи репетиціям, де колективно обговорювалося виконання програми. Прихильниця темат. концертів студентів її класу (напр., франц. музика поч. 20 ст., всі фп. концерти *Л. Бетховена* й *С. Рахманінова*, всі сонати С. Прокоф'єва, фп. дуету) та їхніх сольних концертів (зокр., всі балади й скерцо *Ф. Шопена*, фп. цикли *П. Чайковського* й *М. Мусоргського*, фп. сонати). Провадила відкриті уроки, інколи читала лекції для студентів і викладачів, напр., про піанізм і комп. творчість *Ф. Шопена*, Р. Шумана, *Ф. Ліста*; про своє навчання в Л. Оборіна; про інтерпретацію "Карнавалу" Р. Шумана чи "Ліричних п'єс" Е. Ґріга і т. ін. Поміж учнів — понад 40 лауреатів міжн., всесоюз. та респ. конкурсів, зокр.: Ін Ченцзун (Китай), Н. Трулль (РФ), Н. Міщук (усі троє — лауреати міжн. конкурсу ім. П. Чайковського, Москва, 2-а премія); Гу Шуан (Китай) — ім. Ф. Шопена, Варшава, 4-а премія); Лі Мінтян (Китай) — ім. Дж. Енеску (Бухарест, перемога); *В. Бистряков*, В. Денисенко, Л. Донець, Вол. Муравський — ім. Б. Сметани (Прага); ін. міжн. конкурсів — Ур'яш, Е. Марголіна, П. Зарукін (всі троє — РФ); лауреат Всесоюз. конкурсу *Ю. Глущенко*; лауреати й дипломанти респ. конкурсів В. Бойков, *О. Бугаєвський*, *Валер. Козлов*, Л. Набедрик-Дишнієва, О. Смоленський, Т. Степанова, О. Ковальова-Тимошкіна, М. Чорноруцький, *В. Шамо*; відомі музиканти Лю Шикунь (Китай), Д. Григоре (Румунія), *Ю. Дикий*, М. Добін, Л. Каравацька, С. Кривонос, А. Кривошеїна (США), Д. Кубишкін, *Г. Курков*, *О. Лисоконь*, Ю. Лотаков (Австрія), Ол. Мельник, І. Павлова, В. Портной (РФ), Свят. Рябов, Л. Сан, Р. Сахновська (обидві — Ізраїль), Г. Цекало, органісти *В. Кошуба* й *Ор. Коваль*, музикознавець *А. Калениченко* та ін. Редагувала для вид-ва "Муз. Україна" фп. твори П. Чайковського.

Літ. тв.: канд. дис. "Второй и Третий концерты для фортепиано с оркестром П. И. Чайковского" (Ленинград, 1954); О редакции Второго концерта для фортепиано с оркестром П. И. Чайковского // Вопросы муз.-исполнительского искусства. — М., 1958. — Сб. 2; Проблеми підготовки піаністів // Музика. — 1973. — № 5; Сходинки до майстерності: [Піаніст і педагог Валер. Козлов] // Музика. — 1979. — № 4; У класі фортепіано // Питання фортепіанного виконавства. — К., 1981.

Літ.: *Хентова С.* Пианисты Московской школы // *Її ж.* О музыке и музыкантах наших дней. — Ленинград; М., 1976; *Козлов Валер.* Музикант, педагог, вихователь // Виконавські школи вищих учбових закладів України: Темат. зб. наук. праць Київ. конс. — К., 1990; *Бугаєвский А.* В классе Татьяны Петровны Кравченко // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник. — О., 2000. — Вип. 1; *Глущенко Ю.* Творець талантів: Спогади про Бабу Таню та студентів її класу // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2005. — Вип. 6.

А. Калениченко, Валер. Козлов

КРАВЧЕНКО (справж. прізв. — Шнайдер) Юрій Оттович (1926, м. Київ — 1956, там само) — оперний і кам. співак (бас). Закін. 1952 Київ. конс., кл. сольного співу *Д. Євтушенка*. Був запрошений солістом Київ. т-ру опери та балету. В репертуарі — партія Валька ("Молода гвардія" *Ю. Мейтуса*), готував партії Мефістофеля ("Фауст" Ш. Ґуно), Івана Сусаніна (одноим. опера *М. Глінки*) та ін. Виступав також у концертах. Мав чудові зовнішні дані, сильний повнокровний голос красивого "оксамитового" тембру. Виконання К. відзначалось щирістю й глибоким проникненням у зміст твору, високою культурою співу. За короткий час своєї вик. діяльності встиг завоювати визнання з боку профес. критики й широкої аудиторії.

А. Муха

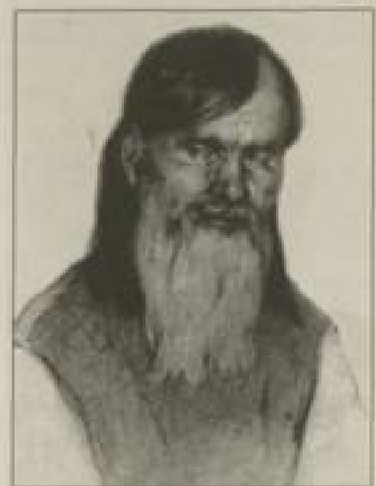

І. Кравченко-Крюковський

КРАВЧЕНКО-КРЮКОВСЬКИЙ (справж. прізв. — Кравченко) Іван Григорович (1820, м. Лохвиця, тепер Полтав. обл. — 1885, там само) — кобзар. З родини кріпаків. На 3-му році життя був відданий до покоїв пана Крюковського (звідси його 2-е прізвище). На 15-му році життя осліп і був відданий в науку до кобзаря І. Кравченка. К.-К. — визначний представник кобзар. мистецтва, талановитий імпровізатор *дум* і *пісень* (вносив до них певні зміни й доповнення). У репертуарі К.-К. було 12 дум (поміж них — "Дума про Самійла Кішку", "Про Федора Безродного", "Про трьох братів Самарських", "Про Олексія Поповича", "Про сестру і брата", "Про Івана Коновченка", "Про трьох братів азовських", "Про правду і неправду"), багато нар. пісень і *псальм*. 9 із них записав *В. Горленко*, решту — *П. Мартинович* і *О. Сластіон*. Знав бл. 70 поет. творів. Мав *бандуру* на 28 струн. Користувався вел. авторитетом серед кобзарів, обирався керівником кобзар.-лірн. організації. Зі своєю бандурою обійшов усю Лівобереж. Україну, Дон,

Причорномор'я. Вик. майстерність відзначалася багатством супроводу на бандурі й глибокою виразністю співу. Мав кількох учнів.

Літ.: *Кушпет В.* Старцівство: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX — поч. XX ст.). — К., 2007; *Горленко В.* Бандурист Иван Крюковский // Киев. старина. — 1882. — № 12; *Даниско О.*Кобзар І. Г. Кравченко // Зоря Полтавщини. — 1970. — 31 трав.; *Мартинович П.* Кобзар Іван Кравченко (Крюковський) // ІМФЕ. — Ф. 11–4, од. зб. 565.

КРАВЧУК Олександр Миколайович (8.02.1925, м. Умань, тепер Черкас. обл. — 20.11.1994, м. Київ) — скрипаль, диригент, педагог. Лауреат VII Міжн. конкурсу кам. музики ім. Л. Вейнера (Будапешт, 1963). Доцент (1986). Закін. Уманську муз. школу, Київ. ССМШ (1941, кл. *Д. Бертьє*) та Київ. конс. (1951, орк. ф-т, кл. *О. Манілова*). 1951—69 — худ. кер. й артист (перша скрипка) *Квартету ім. М. Лисенка*. У його складі гастролював у багатьох містах України та за її межами. У репертуарі були тв. В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Й. Брамса*, К. Сен-Санса, *Б. Бартока, П. Чайковського, М. Лисенка, Б. Лятошинського, С. Людкевича, В. Косенка, Є. Станковича* та ін. 1952—56 — викл. кл. скрипки та зав. струн. відділом Київ. ССМШ. Від 1958 викладав у Київ. конс.: 1958—59, 1963—64 — викл. кл. квартету, 1969 — ст. викл. кафедри струн. інстр., 1972 — доцент, 1991 — професор кафедри скрипки. Поміж учнів у кл. квартету: *А. Винокуров*, Б. Криса, А. Мельников, *К. Стеценко*; у кл. скр.: Т. Гулей, О. Коломієць, О. Копистянська, Г. Онопрієнко, М. Пушик.

1971 засн. і худ. кер. студ. камер. орк., з яким як диригент брав участь у фестивалях "Київ. весна", "Золота осінь", виступав з концертами по Україні. У репертуарі орк. були твори *М. Скорика, А. Штогаренка, Й. С. Баха*, А. Вівальді. З орк. виступали: *Е. Акритова, О. Горохов, Н. Ізмайлова, Б. Которович, О. Криса, О. Кудряшов, Є. Ржанов, М. Чайковська*.

Тв.: Концерт для скр. з орк. (К., 1973).

Дискогр.: грамплатівка LP — Й. С. Бах. Кантата № 209. Камерний оркестр Київської консерваторії п/к *О. Кравчука*. Солісти *Е. Акритова, О. Кудряшов*. — 33 СМ-04420.

Літ. тв.: Квартетний клас //Музика. — 1973. — № 2; Некоторые вопросы воспитания первичных ансамблевых навыков в квартетном классе (1975, рукоп.); Некоторые вопросы преподавания в классе камерного оркестра (1976, рукоп.).

Літ.: *Боровик М.* Квартет імені Лисенка. — К., 1976.

О. Кушнірук

О. Кравчук

КРАЄЗНАВСТВО МУЗИЧНЕ (КМ.). Краєзнавство — комплекс наук. дисциплін, що забезпечує всебічне наук. пізнання певної території: природи, населення, господарства, історії та культури краю, області, району, міста тощо з пізнавальною, наук., навч., виховною та практ. метою. Розрізняють комплексне й галузеве краєзнавство.

В Україні краєзнавство виростає з народного, упродовж 19—20 ст. розвивалося в діяльності укр. істориків, етнографів, письменників — *М. Максимовича, Т. Шевченка, І. Вагилевича, М. Костомарова, М. Драгоманова*, В. Антоновича, О. Лазаревського, *І. Франка, В. Модзалевського*, Я. Новицького, *М. Грушевського*, М. Біляшівського, Д. Багалія, *Д. Яворницького* та ін. На ранніх етапах формування істор. краєзнавства збирацьку роботу проводили Тимчасова комісія для розгляду давніх актів Істор. тов-ва Нестора-літописця, Півд.-Зах. відділення Геогр. тов-ва, комісії для опису губерній Київ. навч. округу тов-ва "Древностей и искусств", музеї закритого типу при Київ., Одес., Харків. ун-тах, КДА, приват. колекціонери А. Поль, В. Тарновський, В. Ханенко, Київ. музей старовини та мистецтв, комісії порайонної розробки історії України, створені М. Грушевським. Подальший розвиток К. пов'язаний із відкриттям краєзнавчих музеїв, підготовкою 26-том. видання "Історія міст і сіл України", створенням відділу історико-краєзн. досліджень в Ін-ті історії України НАНУ, виданням ж. "Краєзнавство", проведенням Всеукр. і регіон. наук. конференцій, створенням координац. ради "Історичне краєзнавство" та Всеукр. спілки краєзнавців України, Центрів регіонального вивчення історії України.

КМ. — складова історії музики. Висвітлюючи різноманітні аспекти муз. культури окремих регіонів, воно суттєво збагачує уявлення про муз.-істор. процес у цілому. Поміж аспектів КМ. — фольклор і етнографія, міське побут. музикування, історія *освіти музичної*, муз. *виконавства*, театр. і конц. життя, діяльність укр. і заруб. музикантів у їхніх зв'язках з історією та культурою певного регіону або населеного пункту. КМ. важливе не лише з точки зору дослідження заг. розвитку муз. культури країни, а й з огляду на проблеми формування творчої особистості митця, глибокого розуміння витоків його творчості (образ "малої батьківщини", об'єкти культури, творчі здобутки місцевих музикантів, їхня приналежність до певної мист. школи тощо).

У Мелітополі програму спецкурсу лекцій для вузів "Музичне краєзнавство" розробила *Т. Мартинюк*.

Титульна сторінка книжки "Музична і театральна культура Харкова XVIII – XIX ст." Й. Миклашевського

Літ.: *Тюменєва Г.* Чайковський і Україна. — К., 1955; *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; *Майбурова К.* Чайковський на Україні. — К., 1965; *Її ж.* Рахманінов у Києві // Наука і культура. Україна. 1983. — К., 1984. — Вип. 18; *Її ж.* Глінка у Качанівці // Наука і культура. Україна. 1985. — К., 1986; *Її ж.* Прем'єри опер П. І. Чайковського на київській сцені // П. І. Чайковський та Україна. — К., 1991; *Її ж.* Музыкальное краеведение и его роль в концепции истории музыки // Музично-історичні концепції в минулому і сучасності. — Л., 1997; *Миклашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII — першої половини XIX ст. — К., 1967; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Демочко К.* Музична Буковина. Сторінки історії. — К., 1990; *Локощенко Г.* Музыкальная жизнь Сумщины (середина XVIII — 80-е годы XX вв.): Дисс. ... канд. искусств. — К., 1991; *Киреева Т., Савари С.* Композиторы Донбасса (очерки жизни и творчества). — Донецк, 1994; *Милонов Н., Кононов Ю., Разгон А., Черноморский М., Завадьев А.* Историческое краеведение. — М., 1996; *Васюта О.* Музичне життя на Чернігівщині у XVIII–XIX ст.: історико-культурологічне *Кирєєва Т.* Донбас: культура і мистецтво. — Донецьк, 1999; дослідження. — Чернігів, 1997; *Костюк Н.* Музична культура Західної України 20–30-х років

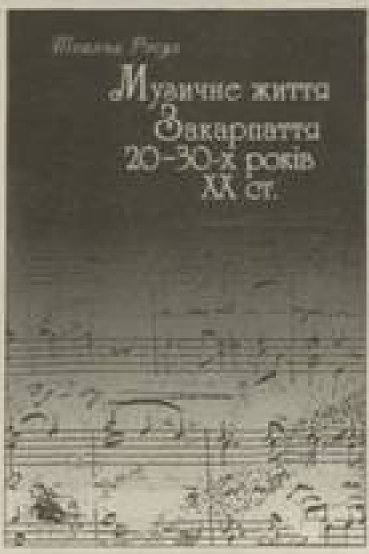

Титульна сторінка книжки "Музичне життя Закарпаття 20–30-х років XX ст." Т. Росул

В. Крайнєв із "золотим" диском "Твори С. Прокоф'єва"

XX ст. (ідеї поступу та розвиток національної традиції). — К., 1998; *Шиманський П.* Музичне життя Волині. — К., 1999; *Його ж.* Музичне мистецтво Волині у 20–30-х роках XX ст. // Наук. вісник ВДУ. — Луцьк, 1997. — Вип. 11; *Тышко С., Мамаев С.* Странствия Глинки. Комментарии к "Запискам". — К., 2000. — Ч. I. Украина; К., 2004; *Тышко С.* Украинские впечатления Глинки и их влияние на замысел оперы "Руслан и Людмила" // Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 13; *Мітлицька В.* Музичне життя Катеринославщини середини XIX — початку XX ст. — К., 2000; *Росул Т.* Музичне життя Закарпаття 20–30-х років. — Ужгород, 2002; *Станішевський Ю.* Національний академічний театр опери та балету України імені Т. Г. Шевченка: історія і сучасність. — К., 2002; *Мартинюк Т.* Музичний професіоналізм Північного Приазов'я XIX–XX ст. (П'ять поглядів на геосоціокультурну динаміку Запорізького краю). — Мелітополь, 2003; *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — Х., 2004; *Її ж.* Шляхи формування великих культурних центрів на Україні дожовтневого періоду (на прикладі музичного життя Харкова) // Укр. муз-во. — К., 1991. — Вип. 26; *Шамаєва К.* Митці. Освіта. Час (З архівних джерел). — Житомир, 2005; Из музыкального прошлого: Сб. ст. / Сост. *Б. Штейнпресс.* — М., 1960. — Вып. I; М., 1965. — Вып. II; Київ музичний / Відповід. ред. *М. Гордійчук.* — К., 1982; Музична Харківщина: Зб. наук. праць колективу авторів Харківського інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського / Упор. *П. Калашник* та *Н. Очеретовська.* — Х., 1992; *Пирогова Н.* З історії музичного життя Харкова // Укр. муз-во. — К., 1968. — Вип. 3; *Этингер М.* Внимание музыкальному краеведению // СМ. — 1983. — № 1; *Зіньке́вич О.* П. І. Чайковський у концертному житті дореволюційного Києва // П. І. Чайковський та Україна. — К., 1991; *Її ж.* Ференц Ліст в Україні // Укр. муз. архів: Документи і матеріали з історії української музичної культури. — К., 1995. — Вип. I; *Її ж.* Немецкие музыканты в Киевском отделении РМО // Россия — Украина — Германия: музыкальные связи в прошлом и настоящем. — СПб., 1996; *Її ж.* Киевский оперный: годы детства // Art-line. — 1997. — № 10–12; 1998, № 1–3; *Її ж.* Німецькі диригенти у дореволюційному Києві // Українсько-німецькі зв'язки минулого і сьогодення. — К., 1998; *Її ж.* Киевские дни Ференца Листа: Мифы и реальность // Зеленая лампа. — 1999. — № 3–4; *Її ж.* Концерт и парк на крутояре... // Киев музыкальный XIX — начала XX ст. — К., 2003; *Кавунник О.* Ніжин музичний // Література та культура Полісся. — Ніжин, 1996. — Вип. 8; *Рудий Г.* VIII Всеукраїнська наукова конференція "Історичне краєзнавство і культура" // Укр. істор. журнал. — 1998. — № 2; *Юдкін-Ріпун І.* Периферія як фактор перманентності культурогенезу // Musicae art et scientia: Книга на честь 70-річчя Н. О. Герасимової-Персидської: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 6; *Лихачев Д.* Необходим справочник "Литературные места России" // Лит. газета. — 1980. — 12 марта; *Тронько П.* Краєзнавство на межі тисячоліть // КіЖ. — 1999. — 18 верес.

Т. Гусарчук

КРАЙНЄВ Володимир Всеволодович (1.04.1944, м. Красноярськ, РФ) — піаніст, педагог, муз.-громад. діяч. З. а. РРФСР (1978). Н. а. РРФСР (1984). Н. а. України (2000). Лауреат Премії Ленінського комсомолу (1976), Держ. премії СРСР (1986), РФ (2002). Приз Всесоюз. фірми грамплатівок "Золотий диск" (1985). Лауреат міжн. конкурсів — ім. Ж. Віани да Моти (Лісабон, 1964, 1-а премія), ім. П. Чайковського (Москва, 1970, 1-а премія), Міжн. конкурсу піаністів у Лідсі (Вел. Британія, 1963, 2-а премія).
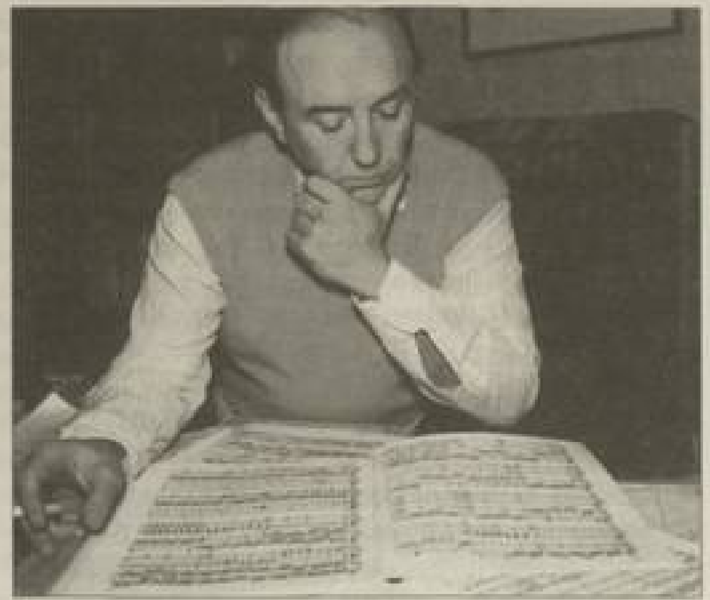
Навч. у Харків. ССМШ (кл. фп. М. Ітігіної з 1949), Моск. ЦМШ, кл. А. Сумбатян (з 1959). У 8-річному віці виконував Концерти *D-dur* Й. Гайдна й *C-dur Л. Бетховена* для фп. з орк. *Харків. філармонії.* На регіональному конкурсі юних піаністів (1956) здобув 1-у премію. *М. Сильванський* присвятив К. "Піонерську сюїту". 1964 заграв у Києві свій 1-й сольний концерт. Закін. Моск. конс. (1967) і аспірантуру при ній (кл. фп. *Генр.* і С. *Нейгаузів*). 1987–91 — викладач Моск. конс. Неодноразово гастролював у Києві, грав з *Н. Рахліним, С. Турчаком, Р. Кофманом.*

Критика називала обдарування К. універсальним, наголошуючи на багатогранності профес. арсеналу й всеохопності репертуарних інтересів. Відомий інтерпретатор творів *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, Л. Бетховена, *Ф. Ліста, П. Чайковського, С. Рахманінова,* М. Равеля, *С. Прокоф'єва, Б. Бартока,* П. Гіндеміта, *Д. Шостаковича.* Тяжіє до моногр. програм, зокр. сонатних циклів. У трактуванні музики *Ф. Шопена* його вирізняє емоційна насиченість, теплота, витонченість, багата колорист. палітра.

Від 1991 проживає в Ґанновері (Німеччина): професор кл. фп. Вищої школи музики й т-ру. В класі К. навч. учні з України, зокр. М. Данченко, *І. Четуєв,* М. Кім та ін. 1992 заснував Міжн. конкурс юних піаністів у Харкові, що відбувається кожні 2 роки. В Україні діє Укр. відділення Міжн. благодійного фонду допомоги юним піаністам Володимира Крайнєва (з 1995). Від 1997 щоосені в Києві проводиться мист. фестиваль "Володимир Крайнєв запрошує" за участі музикантів і артистів з різних країн. У рамках фестивалю діє "Школа виконавської майстерності Володимира Крайнєва". На честь 10-річчя Укр. центру творчості дітей та юнацтва й 5-річчя Міжн. благодійного фонду допомоги юним піаністам К. (1999) у рамках Всеукр. фестивалю "Тобі, Україно" відбулися виступи К. і його учнів у Львові, Одесі, Севастополі, Харкові, Дніпропетровську, Донецьку, Києві за участю *Нац. симф. орк. України* п/к *В. Сіренка.*

Літ.: *Цыпин Г.* Портреты советских пианистов. — М., 1982; *Його ж.* Музыкант — сцена — время // Муз. жизнь. — 1994. — № 3; *Паперно Д.* Когда виртуозность — союзник //СМ. — 1973. — № 9; *Баранкин Е.* В динамике творческого роста // СМ. — 1978. — № 10; *Його ж.* Дар музыкального общения // Муз. жизнь. — 1984. — № 6; *Його ж.* Сонатный вечер // Там само. — 1984. — № 8; *Яковлев М.* Владимир Крайнев // Там само. — 1980. — № 11; *Пасхалов В.* Поэзия мастерства // Там само. — 1980. — № 12; *Його ж.* Мусоргскому посвящается // СМ. — 1981. — № 9; *Орлова Е.* Все концерты Моцарта // Сов. Союз. — 1986. — № 10; *Зив Н.* Радость встречи // Муз. жизнь. — 1990. — № 10; *Степанченко Г.* Володимир Крайнєв: "Я — за конкурси" // Art line. — 1998. — № 5–6; *Фещенко О.* Пастка для маестро // Україна. — 1999. — № 1; *Воскова О.* Суцільна "крайнєвіана" // ПіК. — 2002. — № 12; *Кучеренко Л.* Фестиваль запалює зірки // Там само. — 2002. — № 40; *Фахми Ф.* Во имя музыки // Сов. культура. — 1977. — 2 дек.; *Вершинина И.* Русский романс // Там само. — 1986. — 11 марта; *Скорська І.* "Покажи мені, як ти граєш Бетховена" // Веч. Київ. — 1997. — 28 жовт.; *Її ж.* Володимир Крайнєв запрошує // КіЖ. — 1998. — 11 листоп.; *Її ж.* Зоряне турне // Веч. Київ. — 1999. — 2 жовт.; *Муратова В.* Созвездие Крайнева // Зеркало недели. — 1997. — 1 листоп.; [*Б. а.*] Владимир Крайнев: Я освободил СССР от Политбюро // Сегодня. — 2000. — 23 окт.; *Дьячкова Е.* Об умении повторять // Зеркало недели. — 2002. — 26 окт.; *Чуприк Е.* Спілкування з великим майстром // КіЖ. — 2003. — 14 трав.; *Жукова О.* Тиждень високої музики // Слово Просвіти. — 2004. — 28 жовт. — 3 листоп.

І. Сікорська

"КРАЛИЦЯ" — фольк. гурт (м. Київ). Засн. 1991 при кафедрі укр. нар. хорового співу й фольклору (тепер кафедра нар. муз. вик-ва КНУКіМ). Організатор і керівник — *І. Синельников.* Лауреат Міжн. премії "Дружба" (1994), Всеукр. огляду-конкурсу студ. фольк. колективів (Київ, 1993), Міжн. фестивалю "Салют Победы" (Владивосток, 1995), III Всеукр. фестивалю-конкурсу хор. колективів ім. П. Демуцького (Київ, 2001, Ґран-прі), Всеукр. молодіжного фестивалю "Перлини сезону" (Київ, 1999, солістка Т. Школьна — володарка Ґран-прі), II Регіон. конкурсу виконавців укр. нар. пісні "З народного джерела" (Рівне, 2002, солістка О. Видрич, лауреатка 3-ї премії), III Міжн. радіоконкурсу фольк. записів "Світозар Страчина" у Братиславі (Словаччина, 2007, Ґран-прі), VIII Міжн. фестивалю-конкурсу ім. В. Підгірного у м. Губкин (Білгород. обл.,

РФ, 2007, 1-а премія), Програми Укр. фонду культури "Нові імена України" (2007, диплом), IX Міжн. конкурсу молодіжних фольк. колективів "Красная горка" (Брянск, РФ, 2008, 1-а премія). "К." гастролювала по містах України й Росії. За час існування дала понад 400 концертів. В основі репертуару — фольк. матеріали, зібрані керівником в експедиціях до укр. і рос. старообрядних сіл Житом. і Рівн. Полісся. По опрацюванні аудіозаписів пісенно-обряд. автентики створено конц. програми "Щедрий вечір", "Весняночка-паняночка", "Уберемо куста", "Російські карагоди" тощо. До фондів Нац. радіо увійшло понад 80 зразків нар. муз. творчості, записаних "К.", декілька програм знято для укр. ТБ. Від 1991 в ньому перебувало близько 60 осіб, здебільшого студентів КНУКіМ. Деякі учасники "К." (О. Асталаш, В. Короленко, Н. Єрмолаєва) нині є керівниками дит. і молод. фольк. гуртів у різних містах України. Солістка анс. (1991–94) І. Бонковська — хормейстер анс. "Яворина" Київ. дит. школи мистецтв, випускники якої, вступаючи до КНУКіМ, постійно поповнюють склад "К."

Дискогр.: CD — Український рік з фольклорним гуртом "Кралиця": Літо. — К.: Росток рекордс, 2002. — RRCD–288; "Ой у Києві": Календарно-обрядові, побутові пісні, балади. — К., 2003. — CD–0121; за участі "К." — З народного джерела: 2-й регіональний конкурс молодих виконавців нар. музики. — Рівне: РДГІ, 2002; *Спаринський О.* "Виходьте, веснянки" (3 пісні). — К.: Kobzar, Atlantic, 2003. — 266 ATL CD-A; Казківник: Літ.-муз. композиції за мотивами укр. нар. казок [муз. оформлення]. — К.: Етнодиск, 2003. — CD–011–03; Фольклорный ансамбль "Кралица". Ходила пава. — К.: Етнодиск, 2004. — CD–039–04.

Літ. *Ваницький А.* Українська музична фольклористика. — К., 1997; *Валькова В.* Ой зав'ю вінки... // Говорить і показує Україна. — 1995. — № 23; *Верховинець Г.* Пісні — та які! // Там само. — 1997. — № 50; *Її ж.* Золоті ключі // Там само. — 1998. — № 39.

Ол. Шевчук

КРАМАРЕНКО Віктор Євгенович (5.03.1931, м. Кіровоград — 22.06.2006, м. Харків) — піаніст, педагог. Лауреат регіон. конкурсу піаністів (Україна–Молдавія, 1960, 2-а премія). Закін. Кисловод. муз. школу, Ставропол. муз. уч-ще (кл. Е. Месик), Харків. конс. (1958, кл. М. Хазановського). Стажувався у Моск. (1973, кер. В. Мержанов) і Київ. конс. (1978, кер. *Т. Кравченко*, 1984, кер. *Є. Ржанов*). Виступав з концертами в Україні. В репертуарі — твори *Ф. Шуберта*, *Ф. Ліста*, *С. Рахманінова*, М. Мясковського, *Й. С. Баха*,

В. Крамаренко

С. Крапива

Т. Краснопольська

Л. Краснощок

Р. Шумана, Е. Гріга, *О. Скрябіна*, К. Дебюссі, М. Равеля, *С. Прокоф'єва*. Від 1959 — викладач Харків. конс. Виховав бл. 100 учнів.

Літ.: Харківський державний університет імені І. П. Котляревського. Pro Domo Mea: Нариси / Ред. *Т. Вєркіна*. — Х., 2007.

КРАМЕР Данило Борисович (21.03.1960, м. Харків) — джаз. піаніст. З. а. РФ (1997). Закін. Харків. ССМШ (кл. фп., 1978). Муз.-пед. ін-т ім. Гнєсіних (1983). Виступає як соліст і в дуеті з трубачем О. Фішером. Учасник багатьох всесоюз. і міжн. фестивалів, поміж яких — "Горизонти джазу" (Кривий Ріг), "Кришталевий Лев" (Львів), "Перший Всесоюзний джазовий фестиваль пам'яті Леоніда Утьосова" (Одеса).

В. Симоненко

КРАПИВА Сергій Олексійович (Акакійович) (22.09. 1923, с. Новоандріївка Ольгінського р-ну, тепер Донец. обл.) — баяніст, педагог, хормейстер, композитор-аматор. З. а. УРСР (1973). Закін. Сталінське, тепер Донецьке муз. уч-ще (1951, кл. баяна І. Миргородського, хор. диригування С. Фельдмана), Київ. конс. (1959, кл. баяна *М. Геліса*, кл. нар.-орк. диригування *Ю. Тарнопольського*, факультативно навч. у кл. композиції *А. Свєчникова*, 1958). Від 1959 — викладач, доцент (1977) Київ. конс. Виступав у складі тріо баяністів з *В. Паньковим* і *М. Давидовим*. Від 2007 — в. о. професора НМАУ. Поміж учнів — *А. Лащенко*, *В. Сіренко*, М. Буравський. 1959—77 — керівник Укр. нар. анс. пісні і танцю БК трамв.-тролейб. управління Києва. Поч. 1960-х — 1980-і — ректор Нар. конс. у Києві.

Тв.: п'єси, етюди (бл. 10) для баяна, бл. 50 пісень, зокр. — "Говорят, у нас в Донбассе" (сл. С. Цванга), "Поёт гармонь" (сл. В. Шутова), "Пісня про рідну землю" (сл. М. Карпенка), "Ой за річкою, за широкою" (сл. Є. Доломана), "Невідомий солдат" (сл. Д. Луценка) тощо.

Дискогр.: грамплатівки LP — "Говорят, у нас в Донбассе", сл. С. Цванга: вок. анс. Укр. Радіо п/к *Г. Куляби*, солісти *Т. Стеценко*, *А. Радіонова*; "Запевала девушка", сл. П. Безпощадного: вок. анс. Укр. радіо п/к *Г. Куляби*, *М. Гаренко* (баян). — М.: Мелодия, 1950. — В—19147—48.

Літ.: *Ратнер С.* Шахтёры-композиторы // Мастер угля (Донецьк). — 1952. — № 11; *Ионов А.* Шахтёрский квинтет // Советский Союз. — 1953. — № 6; *Кураєв В.* Стигле колосся // КіЖ. — 1973. — 7 жовт.; *Овчаренко С.* Композитор, музыкант, педагог // Киев. правда. — 1973. — 8 дек.; *Цвірко Л.* Баяна звуки чарівні // КіЖ. — 1974. — 13 січ.

А. Муха

КРАСНОПОЛЬСЬКА Тамара Всеволодівна (6.07. 1937, м. Харків) — музикознавець. 1960 закін. істор.-теор. ф-т Харків. конс. 1960—62 — зав. кабінету історії музики, викладачка історії рос. музики та історії рад. кіно в Харків. конс. 1962 — асистент, 1965 — викладачка Харків. ін-ту мистецтв.

Літ. тв.: Третя симфонія Д. Клебанова. — К., 1964; Віталій Губаренко // Українська радянська музика. — К., 1962. — Вип. 2; Первые находки // СМ. — 1962. — № 10; Симфонічна музика харківських композиторів // Укр. муз-во. — К., 1963. — Вип. 2.

КРАСНОЩОК Леонтій Антонович (6.10.1921, с. Забілоччя Радомишльського р-ну Житом. обл. — 17.06.1996, м. Київ) — віолончеліст. З. а. УРСР (1973). Н. а. УРСР (1980). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1977). Доцент (1991). Навч. у Київ. ССМШ (1937—41, кл. *Г. Пеккера*), Київ. муз. уч-щі (1944—45). 1950 закін. Київ. конс. (кл. Г. Пеккера). 1947—51 — артист Держ. симф. оркестру УРСР п/к *Н. Рахліна*, *К. Симеонова*. 1950—60 — викладач кл. влч. у Київ. ССМШ. 1984—96 — викладач кл. струн. квартету кафедри струн.-смичк. інструментів, 1985 — ст. викладач, 1988 — доцент, 1994 — професор Київ. конс. 1951—86 — учасник *Квартету ім. М. Лисенка*. У його складі відвідав ряд міст України, Росії, Прибалтики, Закавказзя, побував з гастр. поїздками у Польщі, Німеччині, кол. Чехословаччині, кол. Югославії, Фінляндії, Франції, Японії, Алжирі та ін. Ансамбль здобув високу оцінку світової муз. критики. Особливою заслугою К., а отже квартету є високохудожнє інтерпретування кам. партитур сучас. укр. композиторів (див. — *Квартет ім. М. Лисенка*). В його складі записав квартети *Б. Лятошинського*, *А. Штогаренка*, *А. Філіпенка*, *В. Кирейка*, *Ю. Іщенка*, *Г. Ляшенка*. Переклав для струн. квартету твори — "Поетична полька" Е. Ґріґа, "Елегія" *М. Лисенка*, "Українська пісня" *В. Косенка*, "Колискова" *В. Кирейка* (усі — 1985), для 12 влч. — "Вокаліз" *С. Рахманінова*.

Дискогр.: грамплатівки LP — *Лятошинський Б.* Квартет № 2, *Філіпенко А.* Квартет № 3: Квартет ім. М. В. Лисенка. — М.: "Мелодия", 1972. — С—10—03537—38; *Філіпенко А.* Квартети № 1, 3: Квартет ім. М. В. Лисенка. — Ташкент.: "Мелодия", 1972. — СМ03537—38; *Кирейко В.* Фантазія і фуга для стр. квартету, *Ляшенко Г.* Квартет, *Іщенко Ю.* Квартет № 3: Квартет ім. М. В. Лисенка. — М.: "Мелодия", 1974. — С—1005493—94; *Філіпенко А.* Квартет № 2: Квартет ім. М. В. Лисенка. — М.: "Мелодия", 1974. — С—30—05129; *Моцарт В. А.* Квартет № 15 *d-moll*, *Барток Б.* Квартет № 2: Квартет ім. М. В. Лисенка. — М.: "Мелодия", 1975. — С—10—05851—52; *Іщенко Ю.* Квартет № 3: Квартет ім. М. В. Лисенка. — М.: "Мелодия", 1975. — С—10—06518; *Лятошинський Б.* квартет № 2: Квартет ім. М. В. Лисенка. — М.: "Мелодия", 1976. — 06645; *Гайдн Й.* Квартет № 72 *C-dur*, *Веберн А.* 5 п'єс для струн. квартету, *Станкович Є.* Ноктюрн, Престо: Квартет ім. М. В. Лисенка. — М.: "Мелодия", 1977. — 07743—44; *Барвінський В.* Квартет *g-moll*: Квартет ім. М. В. Лисенка. — М.: "Мелодия", 1978. — 09838; *Лисенко М.* Квартет *d-moll*, Тріо *a-moll*: Квартет ім. М. В. Лисенка. — М.: "Мелодия", 1982. — С—10—17569—70.

Літ.: *Боровик М.* Квартет ім. М. В. Лисенка. — К., 1976; *Філіпенко А.* Ювілей ансамблю // Музика. — 1981. — № 5; *Бондаренко Л.* Сезон Лисенківців // КіЖ. — 1975. — 20 лип.

О. Кушнірук

КРАСОВСЬКІ: Євгенія Михайлівна (11.11.1906, м. Бобруйськ, Білорусь — 1999, м. Київ, похов. у смт Боярка Київ. обл.) — піаністка, педагог. Як піаністка навч. у школі *К. Регаме*. Вищу муз.-теор. освіту здобула в Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка

(кл. *Б. Яворського*). 1935–36 — викладачка Томського муз. уч-ща (Сибір, Зауралля); 1937–41, 1944–80-і — муз.-теор. дисциплін Київ. муз. уч-ща й ССМШ. Поміж учнів — *І. Блажков, Л. Грабовський*, Г. Виноградов, М. Сабініна, С. Фільштейн та ін.

1961–91 працювала над створенням підручників. Співавторка 3-х книжок з елемент. теорії музики й *гармонії*. Простота викладу, використання нац. муз. матеріалу вигідно вирізняє ці видання від ін., вид. до 1961. Метод. видання для педагогів і студентів муз. закладів — "Курс гармонії за фортепіано" — спирається на муз.-пед. настанови *Б. Яворського*, гармонія подається в практ. межах її опанування. У "Цікавій музичній теорії" (1991) автори звернулися до часів Давнього Єгипту й Греції, зокр. Піфагора, коли було здійснено перші спроби синтезу математ. методів аналізу із чуттєво-слуховим сприйняттям. Відтак було запропоновано багаторівневу систему звуко-клавішної симетрії на основі єдності візуального (клавіатура фп.), слухового (будь-які звук. комбінації) та формотворчого параметрів муз. цілого.

Юлія Євгенівна (11.10.1933, м. Київ — 1.09.2000, м. Москва, РФ, похов. на Щербинському кладовищі) — етномузиколог. Дочка *Є. Красовської*. Член СК СРСР. Навч. у Київ. ССМШ (1948, кл. скрипки). Закін. теор. відд. Київ. муз. уч-ща (1953), теор.-комп. ф-т Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1958). Осн. праці присв. рос. фольклору Півночі ("Сказители Печоры", "Сказители Пинежья"), викця рос. фольк. обрядів, низки рідкісних плачів, пісень тощо.

Юліан Євгенович (1937, м. Київ — 2005, там само). Син *Є. Красовської*. Закін. Київ. ССМШ (1955). Навч. на фп. ф-ті Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. *В. Нільсена*). Згодом викладав у Київ. муз. уч-щі спец. фп. й методику викладання гри на фп.

Літ. тв.: *Красовська Є.* Елементарна теорія музики. — К., 1961 (у співавт. з *П. Глушковим*); *Її ж.* Курс гармонії за фортепіано: Методичні поради для педагогів та студентів музичних училищ і консерваторій. — К., 1983 (у співавт. з *Г. Виноградовим*); *Її ж.* Занимательная теория музыки. — М., 1991 (у співавт. з *Г. Виноградовим*).

Літ.: *Виноградов Г.* Фортепиано: Универсальная формула. Очерк по теории аппликатуры в связи с "Формулой Шопена" и всеобщим законом симметрии. — Иркутск, 1990; *Його ж.* Мікрофільм "Світ звукоклавішної симетрії". — К., 1991.

К. Луганська

КРАСОТОВ Олександр Олександрович (5.05.1936, м. Одеса — 5.10.2007, м. Тяньцзінь, Китай, похов. в Одесі) — композитор, педагог. З. д. м. УРСР (1987). Лауреат Одес. обл. премії ім. Е. Багрицького (1967), всеукр. конкурсів у Києві (1967, 1971, 1983), Міжн. конкурсу пісні в Берліні (1973), Міжн. конкурсу в Токіо (1992). Член НСКУ (1966). Закін. Одес. конс., кл. композиції *Т. Малюкової*, кл. фп. Б. Чарковського, кл. теорії музики *О. Когана* (1959). Відтоді — її викладач, доцент (1983), професор (1991). Поміж учнів — *І. Голубов, Ю. Гомельська, Л. Самодаєва, Ю. Успенський, К. Цепколенко, Чжу Чанлей*. Від 1999 — викладач консерваторії м. Тяньцзінь (Китай).

Музика вирізняється динамічністю, потужною енергетикою, авангард. пошуками з елементами конструктивізму. Одним із 1-х в укр. музиці звернувся до жанру *мюзикла*, оперети-ревю.

Тв.: опери — "Конец сказки" (лібр. В. Тимофєєва за Дж. Лондоном, 1959, пост. Одеса, 1966), "Таежная песня" (лібр. Р. Розенберг за Ю. Нагібіним, 1977, пост. 1979, Одеса), "Михаил Воронцов" (лібр. Р. Бродавка, 1993–94, пост. Одеса, 1994); оперета-ревю "Пропала девочка" (1966, пост. Київ, 1966); мюзикли — "Пятый лишний" (лібр. О. Каневського, 1974), рок-мюзикл "Дев'ятнадцятий" (лібр. О. Вратарьова, 1977), "Вірити та чекати" (1986), "Зірка кохання та надії" (лібр. Р. Феденьова й Р. Бродавка, 1991); вок.-симф. — ораторія-фреска "Огонь" (1975), ораторія "Верность" (1983) — обидві на сл. Ю. Михайлика, кантати — "Апрель–100", сл. Ю. Михайлика (кантата-сюїта), "Ленин — наш!", сл. Лади Реви (обидві 1970), "Дума про Україну" сл. Р. Бродавка (1996), "Біль і пам'ять" для баса, кам. орк. та органа сл. М. Луківа (1987), "Все тобі, кохана Батьківщино" сл. Р. Бродавка (1986), поема "Ода солнцу" сл. І. Рядченка (1965); для симф. орк. — 4 симфонії (1966; 1977; для хору, читця, 2-х фп. та арфи на сл. О. Сулейменова 1980; для кам. орк. 1990), поема "Жизнь взаймы" (за Е. М. Ремарком, 1961), симф. етюд "Farewell" (1997), "Yestershell" (2000); для труби з орк. — Симфонія-концерт № 2 (1977), Концерт (1991), для тромбона з орк. — Скерцо-остинато (1985); для фп. з орк. — 3 концерти (1958, 1973 — "Кварт-концерт", 1995); для 2-х влч. з кам. орк. — Concertino grosso (1996), для дух. орк. — "Патріотична увертюра", "Ретро-марш", "Частушки" (всі 1982), "Марш війська України" для чол. хору й дух орк. (1993); для орк. нар. інстр. — "Українська рапсодія" (1993); кам.-інстр. — струн. квартет "Consequences" (1998), Квінтет для фл., гобоя, влч., фп. та чембало (1983), "Despite" для 4-х фл., влч. та фп. (1999), Чакона, танець, пісня для анс. скрипалів і фп. (1968), "Джазові п'єси" для фп., гітари та к.-баса (1968); сонати — 3 для скр. (1957, 1965, 1968), для влч. (1960), для кларнета (1981); для скр. і фп. — "Романс і скерцо-токата" (1982); для кларнета й фп. — рапсодія "Скочна" (1989), "Скерцо-етюд" (1974), "Ранкова прелюдія" (1974); для труби й фп. "Marcato" (1985); для фп. — "Прелюдії та етюди" (1957), Три речитативи (1961), "Естампи" (1964, 1971), Сонатина (1964), "Три ескізи на укр. теми" (1972), Балада-токата (1965), Токата (1976), Варіації (1971); для 2-х

Є. Красовська

Ю. Красовська

О. Красотов, І. Шаврук

О. Красотов

фп. — "Антифони" (1992); "Ескіз" — конц. п'єса на тему япон. нар. пісні (1993), для 2-х фп. у 8 рук — "Коморіута" — варіації на тему япон. нар. пісні (1993), Сюїта на теми Г. Свиридова (1993); нарис-поема "Людино, поможи собі сама" для соліста, хору та рок-анс. (сл. Р. Бродавка, 1989), хор. цикл "Інкрустації" для міш. хору a cappella (сл. Л. Костенко, 1993), монолог-кантата "Роздум" для баса й фп. (сл. Р. Бродавка, 1993), цикли романсів на сл. Т. Шевченка, Р. Бернса, Ж. Превера ("Зыбучие пески", 1963), Н. Гільєна ("Жизнь начинает свой бег", 1964), Ю. Друніної ("Океан", 1976), Л. Ашкіназі ("Очередь за счастьем", 1967) та ін.; окремі романси; пісні (бл. 300); обр. нар. пісень; музика до театр. вистав, к/ф "Компаньєрос" (1962, реж. Ю. Романовський), "Анетта" (1966, реж. Г. Шмованов), телефільмів.

Літ. тв.: навч.-метод. посібники — Вариационный цикл — приёмы и принципы построения. — О., 1981; Вопросы тембровой драматургии при оркестровке для духовых инструментов. — О., 1982; Сочинение песни: методика и направление работы. — О., 1982; статті у періодиці.

Літ.: Українські композитори — лауреати комсомольських премій. — К., 1982; *Розенберг Р.* Олександр Красотов. — К., 1984; *Її ж.* Творчий шлях завдовжки у півстоліття // Музика. — 2006. — № 5; *Зимко І.* Девіз — солідарність // Там само. — 1973. — № 4; *Клин В.* Фортепіанні концерти // Там само. — 1974. — № 3; *Бурименко Г.* Опера О. Красотова "Пісня тайги" // Там само. — 1977. — № 5; [*Б. а.*]. Поставлено в оригинале // СМ. — 1978. — № 4; [*Б. а.*] Авторы рассказывают // Там само. — 1980. — № 6; *Крейнина Ю.* На авторских вечерах // Там само. — № 12; *Александрова Н.* Перша в жанрі // Музика. — 1984. — № 2; *Чередниченко В.* Радість творення // Там само. — 1986. — № 2; *Гудима М.* Одеський ювіляр // Там само. — 1997. — № 1; *Малишев Ю.* Перші враження // КіЖ. — 1972. — 16 листоп.; *Шварцман Ю.* На вірші Ніколаса Гільєна // Літ. Україна. — 1978. — 3 жовт.; *Бірзін В.* Мелодія його творчості // Чорноморська комуна. — 1989. — 10 груд.

А. Муха

КРАТЦЕР (Kratzer) Казімеж (1844, м. Краків, тепер Польща — 6.11.1890, там само) — композитор. З відомої родини польс. музикантів. Один із них, композитор і педагог Ф. Кратцер, працював учителем гри на фп. у Кам'янці-Подільському. Автор фп. і кам.-вок. творів, у т. ч. опубл. *думок* "У голос думка сердечна" ("W głos dumka serdeczna", вид. 1866), "Знаю я пісеньку" ("Znam ja piosnkę") та "Люди кажуть" ("Ludzie mówią"). Остання — можливо, гармонізація укр. пісні.

А. Калениченко

КРАУЗЕ Домінік (1786, м. Карлсбад, тепер м. Карлові Вари, Чехія — ?) — диригент, педагог. Чех за походженням. Закін. Празьку конс. У 2-й пол. 1830—40-х — капельмейстер симф. оркестру з 50-и музикантів *П. Галагана* в с. Дігтярі на Полтавщині (тепер у Срібнянському р-ні Черніг. обл.), що виконував симфонію та увертюру *П. Селецького* (1840-і), симф. твори *Л. Бетховена*, К. М. Вебера, Г. Берліоза. Водночас навчав майбутніх оркестрантів різним муз. дисциплінам.

Літ.: *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели на Україні за панщини // Музика. — 1924. — № 7–9, 10–12; ЦДІАК України. — Ф. 1475, — оп. 1, спр. 1396, арк. 5.

К. Шамаєва

"КРЕДО" — камерний хор (м. Івано-Франківськ). Лауреат Міжн. муз. конкурсів (1998, Ллангоeffen, Вел. Британія, диплом), духов. хор. музики (2000, Ам'єн, Франція, лауреат; 2005, Рим, Італія; золота медаль), Шостого міжн. конкурсу хор. музики (2001, Бад-Ішль, Австрія, золоті дипломи в категоріях класичної хор. і нар. музики), III світ. хор. олімпіади (2004, Бремен, Німеччина, срібна медаль у категоріях "сакральна музика"). Засн. 12 лют. 1991 при кафедр. соборі УГКЦ св. Воскресіння з викладачів, студентів та випускників муз. закладів. Керівник — *Ж. Зваричук*. У репертуарі хору — твори *М. Дилецького, А. Веделя, М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Вербицького, М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, В. Степурка, Л. Дичко, Г. Гаврилець* та заруб. композиторів. Підготовлено програми "Благослови, душе моя, Господа" (1996, 2001, 2006), "Христос родився, славіте" (щорічно з 1997), щорічні програми

Камерний хор "Кредо"

духов. музики в рамках фест. "Від Різдва до Великодня". Гастролював у Німеччині (1996, 1998), Угорщині (1996, 2000), Словаччині (1998). Колектив — активний учасник концертно-громад. акцій і конкурсів в Україні: академії з нагоди відзначення 50-х роковин з дня смерті митрополита *А. Шептицького* (1994, Івано-Фр.), 125-річчя з дня нар. *Б. Лепкого* (1997, Ів.-Франківськ); конкурсі хор. музики ім. С. Крушельницької (1997, Тернопіль), міжн. фестивалях хор. музики "Мрія" (1998, Львів), "Передзвін" (2000, 2002, 2004, 2006, Івано-Фр.), Всеукр. конкурсі хор. музики ім. Д. Січинського (2003, 2005, Ів.-Франківськ). Учасник фестивалів духов. музики в Ніредьгаза (1996, Угорщина), духов. пісні Візантій. обряду (1998, Кошиці, тепер Кошіце, Словаччина). "К." представляв укр. дух.-хор. мистецтво в ювілейних святкуваннях 400-ї річниці Берестейської Унії (1996, Рим, Італія) і концерти укр. хор. музики в конц. залі Ватикану, а також Урочистій Літургії з нагоди приїзду Папи Римського Іоанна Павла II (2001, Київ).

Дискогр.: аудіо касети: "Архієрейська Служба Божа". — Ів.-Франківськ: Студія Духовної семінарії, 1996; "Благослови, душе моя, Господа". — Ів.-Франківськ: Студія "Галичина", 2000.

Літ.: [*Б. а.*]. Благодійна місія хору катедри // Милосердна Україна. — 1996. — Квіт.; *Турковська Е.* Чотири дні в Римі // Галичина. — 1996. — 24 лип.; *Луців В.* Під знаком віри, духовності та культури // Америка-Філадельфія. — 1996. — 14 серп.; [*Б. а.*]. Вгору піднесімо серця // Галичина. — 1998. — 26 трав.; [*Б. а.*]. Нові перемоги в Уельсі // Там само. — 1998. — 6 серп.; *Костюк Н.* Хорові духовні фестини — це не попурі, але й не одноманітність // Там само. — 1999. — 25 лист.; *Назарук Д.* Велика честь для Івано-Франківська мати такий хор // Галичина. — 2001. — 15 лют.; *Зваричук Ж.* Німецьке "срібло" дісталося Україні // Там само. — 2004. — 7 серп.; *Бодак В.* "Кредо" здобуває світове визнання // Нова зоря. — 2004. — 17 верес.; [*Б. а.*]. Konzert in Demmin // Demminner Zeitung. — 1996. — 14 märz; [*Б. а.*]. Chorkonzert in der St. Bartholomaei Kirche // Demminer — Nachrichter. — 1996. — 26 märz.

Н. Костюк

КРЕМЕНЕЦЬКИЙ Михайло Пилипович (1823, Херсон. губ. — бл. 1905, м. Петербург) — скрипаль, хормейстер, півчий. Початк. муз. освіту отримав у дядька — микол. капельмейстера М. Коршикова. Від 1835 — півчий *Придв. спів. капели* в Петербурзі, де також навч. гри на скрипці у *Ф. Бема*, 1858 — її викладач (скр.). 1845–77 — соліст оркестру (1-а скрипка) Італ. опери у Петербурзі. 1849–61 — вчитель церк. співу в комерційному уч-щі. 1858–1902 — викладач гри на скр. у Придв. спів. капелі, з 1870 одночасно в Костянтинівському уч-щі.

КРЕМЕНЕЦЬКИЙ НАСПІВ — див. *Наспів церковний*

КРЕМЕНЧУЦЬКА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ (КМА.). Функціонувала в Катеринославі (тепер Дніпропетровськ, кін. 1786 — поч. 1787), згодом — у Кременчуці (тепер Полтав. обл., 1787–92). За проектом Г. Потьомкіна у план майбутнього міста Катеринослава було включено відкриття Ун-ту з "Академією художеств і музики". Наказ Катерини II від 13 жовт. 1786 затверджував проект Академії у переліку просв. і навч. закладів. Програму, розроблену Г. Потьомкіним, було викладено в спеціальному "Ордері" за № 593 від 16 берез. 1787. Директором Академії призначено італ. композитора *Д. Сарті*, який наприкінці 1786 прибув до Катеринослава й розпочав адміністр. і творчу роботу. Але через відсутність приміщення для Академії, навесні 1787 всі справи було переведено до Кременчука. На поч. 1788 в КМА. налічувалось 44 музиканти (п/к капельмейстера К. Іберaля) й 44 півчих (п/к регента І. Дмитрієва, інспектора І. Селецького, вчителів А. Солці та І. Львова). Фактично, працювало два самостійних відділення КМА. — інструментальне й хорове, що, відповідно, мали вик. колективи — оркестр і хор. Музикантів набирали з полкових оркестрів армійських частин Г. Потьомкіна. Існували духовий, симф. та *роговий оркестри*. Особливу увагу на орк. відділенні приділялося розвитку рогової музики — великої і малої. У складі першого колективу було 25 дорослих інструменталістів, у другому — 19 хлопчиків. Хор. відділення також формувалося з полкових співаків. Загалом ці півчі складали ядро хор. колективу, на базі якого разом із оркестром комплектували великі орк.-хорові групи. Список хору за 1788 свідчить, що кожну подібну групу очолював "свій" найдосвідченіший півчий (його ім'я зазначалося першим у груповому списку), поміж яких — Я. Разборський (з Кременчуцького полку), С. Соколов (з Кірасирського), С. Легкий (з Ахтирського), Я. Симулевич (з Кінзбурзького), Г. Вишневський (з Полтавського), І. Манжура (з Єлисаветградського). Вик. діяльність півчих із числа рядових, канцеляристів, вахмістрів була їхнім служб. обов'язком, що полегшувало набір співаків безпосередньо в армійських підрозділах. Однак комплектування співацького штату в такий спосіб не завжди виправдовувалося, тому невдовзі почали запрошувати цивільних осіб, т. зв. "вільних". Ця практика виявилася плідною, і вже наприкінці 1791 налічувалося 21 вільнонайм. співака, що складало майже половину штату всього акад. хору. Від кін. 1791 діяльність КМА. помітно загальмувалася внаслідок від'їзду Д. Сарті у зв'язку із закінченням терміну договору і смерті Г. Потьомкіна, який фінансував діяльність закладу. Від поч. 1792 жодних відомостей про КМА. не знайдено.

Літ.: *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел / Вступ, коментарі, упоряд. *В. Кузик.* — К., 2003; *Іванов В.* Перша музична академія // Музика. — 1991. — № 1; *Щітова С.* Катеринославська музична академія: віртуальність та дійсність // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. Серія: Мист-во. — Луганськ; Х., 2006.

І. Рябцева

КРЕМЕР (Креймер) Ізабелла (псевд. Іза) Яківна [7.07.1889, м. Бєльці Бессараб. губ. (тепер Молдова) — 7.07.1956, м. Кордова, Аргентина] — співачка *опери, оперети, кабаре* (лір. сопрано). Брала приватні уроки вокалу у викл. Одес.

І. Кремер

Етикетка грамплатівки із записом І. Кремер

муз. уч-ща навч. у Л. Ронці в Мілані (Італія). Завершила муз. освіту в Італії, де 1910 дебютувала в 2-х оперних т-рах (партія Мімі у "Богемі" Дж. Пуччіні). 1911 мала кілька виступів у Києві. В Одес. оперному т-рі дебютувала 21 лют. 1911 теж партією Мімі (партію Рудольфа виконував Д. Ансельмі). На поч. 1910-х виступала в опереті. Поміж партнерів — *О. Каченовський, О. Каміонський, М. Днепров.*

Виконавиця "інтимних пісеньок" (або "музичних посмішок") на сценах одес. кабаре (переважно на власні слова). У репертуарі також — укр. і рос. пісні, циганські романси, франц., італ., нім., ісп., євр. пісні мовою оригіналу або у власному перекладі. 1915–17 гастролювала у Петрограді (тепер С.-Петерб.), Москві, Баку та ін. містах, здобула славу найвідомішої естр. співачки Рос. імперії.

Вирізнялася надзвичайним артистизмом. Вільно володіла італ., франц., нім., англ., ісп. мовами. Писала й публікувала вірші, драм. п'єси.

1919 емігрувала до Константинополя (Туреччина), де працювала в артистичному закладі *Ю. Морфессі,* 1921 — до Франції. Гастролювала у багатьох країнах Європи й Америки, отримала світ. визнання як виконавиця пісень і романсів, а також як кіноактриса. Дружила із *Ф. Шаляпіним.* Антрепренер К. у 1930-х — С. Юрок (S. Hurok, справж. С. Гурков; працював також із Ф. Шаляпіним, Арт. Рубінштейном, Я. Хейфецем та ін., балеринами А. Павловою і А. Дункан).

1943 за запрошенням В. Черчилля разом із М. Дітріх, М. Шевальє та *В. Козіним* виступала на Тегеранській конференції "Великої трійки" (кол. СРСР, США, Вел. Британія). Давала концерти в найкращих залах Нью-Йорка, США: 19 листоп. 1944 у "Карнеґі-голі", 25 квіт. 1947 — у "Таймс-голі". Брала участь у *мюзиклах* на Бродвеї. Записувалася на грамплатівки фірм "Brunswick" (1927–28) і "Columbia" (1929).

В останнє 10-ліття життя мешкала у Бразилії і Арґентині.

"Прямою спадкоємицею мистецтва Ізи Кремер" називали *К. Шульженко.*

Партії: в операх — Тетяна, Прилєпа, Іоланта ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", однойм. оп. П. Чайковського), Віолетта ("Травіата" Дж. Верді), Зібель ("Фауст" Ш. Ґуно), в оперетах — Жермена ("Корневільські дзвони") Р. Планкетта , "Пташки співочі" Ж. Оффенбаха, "Ідеальна дружина" Ф. Легара, "Циган-прем'єр" І. Кальмана та ін.

Літ.: *Нежный И.* Былое перед глазами: Театральные воспоминания / Лит. запись *Н. Лейкина.* — М., 1965; *Алексеев А.* Серьезное и смешное. — М., 1967, ^{2}1972, ^{3}1984; *Гершуни Е.* Рассказываю об эстраде. — Ленинград, 1968; *Коралли В.* Сердце, отданное эстраде: Записки куплетиста из Одессы. — М., 1988; *Вертинский А.* "Дорогой длинною...". — М., 1990; *Розенберг Р.* Музыкальная Одесса. — О., 1995; *Савченко Б.* Эстрада ретро: Юрий Морфесси, Александр Вертинский, Иза Кремер, Петр Лещенко, Вадим Козин, Изабелла Юрьева. — М., 1996; *Сосудин Ю.* Незабываемые певцы. — СПб., 2000; *Близнюк М.* Прекрасная Маруся Сава...: Русская эмиграция на концертных площадках и в ресторанах Америки. — М., 2007; *Галанов Б.* Раньше... // Театр. — 1990. — № 9; *Максименко В.* Любимица Одессы и не только // Тыква (Одеса). — 2006. — 21 июня.

М. Ржевська

М. Кречко (1960-і роки)

М. Кречко (1990-і роки)

КРЕЧКО Михайло Михайлович (5.09.1925 с. Порошкове, тепер Перечинського р-ну Закарп. обл. — 25.02.1996, м. Київ) — хор. диригент, композитор, педагог, журналіст, муз.-громад. діяч. Н. а. УРСР (1960), професор НМАУ. Закін. Учительську семінарію в Ужгороді (1944), Київ. конс. (1954, кл. хор. дириг. *Е. Скрипчинської,* кл. вокалу *І. Паторжинського*). Від 1972 — її викладач, професор (1990). Очолював *Закарпат. нар. хор* (Ужгород, 1954–69), підніс мист. рівень колективу, здобув міжн. визнання. 1969–83 — худ. керівник і гол. диригент капели *"Думка"* (Київ). Розширив стильовий діапазон репертуару, підніс тех. майстерність, увиразив нац. обличчя колективу, підготував програми "З народної криниці", укр. класики. Від поч. 1970-х розпочав освоєння музики зах.-європ. відродження 17–18 ст., вітчизн. духовн. творів 18 ст., 1-й інтерпретатор ряду кантатно-ораторіальних творів — "Червона калина" *Л. Дичко,* "Сад божественних пісней" *І. Карабиця,* "Я стверджуюсь" *Є. Станковича.* Здійснив низку записів до фонду Укр. радіо, на грамплатівки. 1983–96 — гол. хормейстер Київ. дит. муз. т-ру, підготував вистави "Зима і весна" *М. Лисенка,* "Івасик Телесик" *К. Стеценка,* "Золотий олень" *О. Костіна,* "Казка про царя Салтана" *М. Римського-Корсакова,* "Іоланта" *П. Чайковського,* "Дуенья" *С. Прокоф'єва,* "Ріголетто" Дж. Верді.

Дискогр.: грамплатівки-гранд: Укр. нар. пісня "Співаю, співаю": Держ. закарп. нар. хор, худ. кер. *М. Кречко.* — К.: ДБЗ, 1956. — 27298–99; Укр. нар. пісня "Іванку, Іванку", танець "Дубкани-скакани": Держ. закарп. нар. хор, худ. кер. *М. Кречко,* кер. орк. *П. Милославський.* — К.: ДБЗ, 1957. — 28082–83; Укр. нар. пісня "Ой не ті ми вже сьогодні": Держ. закарп. нар. хор, худ. кер. *М. Кречко.* — К.: ДБЗ, 1957. — 28160–61; Укр. нар. пісні "Посадила'м черешеньку", "Верховино, мати моя": Держ. закарп. нар. хор, худ. кер. *М. Кречко.* — М.: Мелодия, 1958. — 31650–51; платівки-міньйон: Укр. нар. пісня "Посадила'м черешеньку": Держ. закарп. нар. хор, худ. кер. *М. Кречко.* — М.: Мелодия, 1959. — 0032354–55; Укр. нар. пісні "Працьовиті ми", "Покладу, покладу значок на віконце": Держ. закарп. нар. хор, худ. кер. *М. Кречко.* — М.: Мелодия, 1963. — 0039873–74; платівки-гранд: *Машкін М.,* сл. і муз., Верховино, мати моя: Держ. закарп. нар. хор, худ. кер. *М. Кречко.* — М.: Мелодия, 1960. — Д–6393; Віночок з буковин. нар. пісень: Держ. закарп. нар. хор, худ. кер. *М. Кречко.* — М.: Мелодия, 1963. — 39877–78; Укр. нар. пісні "Тече вода каламутна", "Ой Мигалю, Мигалю": Держ. закарп. нар. хор, худ. кер. *М. Кречко.* — М.: Мелодия, 1963. — 40015–16; LP: *Майборода П. — Луценко Д.* Рідна земле моя: соліст *В. Гурець,* Держ. акад. хор. капела "Думка", худ. кер. *М. Кречко.* — М.: Мелодия, 1981. — С–30–16567–68; *Домінчен К.* Переяславські дзвони, кантата, сл. *А. Демиденка*: *А. Решетников* (худ. читання), солісти *В. Оберенко, В. Кочур, В. Заславська,* Держ. акад. хор. капела "Думка", худ. кер. *М. Кречко, В. Мальцев,* симф. орк. Укр. радіо і ТБ, дир. *В. Гнєдаш.* — М.: Мелодия, 1983. — С–10–20049; *Карабиць І.* Заклинання вогню, ораторія, сл. *Б. Олійника*: соліст *В. Оберенко* (бари-

тон), Держ. акад. хор. капела "Думка", худ. кер. *М. Кречко*, ДСО УРСР, дир. *Ф. Глущенко*. — М.: Мелодия, 1984. — С10 20853—007.

Літ. тв.: Спогади про вчителя (До 75-річчя І. С. Паторжинського) // Музика. — 1971. — № 2; Художник, наставник, человек // И. С. Паторжинский. — М., 1976; Лірична тема композитора [Г. Майборода] // КіЖ. — 1979. — 21 трав.; Олександр Кошиць про пісню // Там само. — 1993. — 14 серп.; упор. і автор творів у зб.: Гей, на високій полонині. — К., 1959; Ми з Верховини. — К., 1964, Тобі, Вітчизно. — Ужгород, 1972; Співає Закарпатський народний хор. — К., 1973; обробок нар. пісень у зб. "З народної криниці".

Літ.: *Лисецкий С.* Разговор художника с аудиторией // СМ. — 1979. — № 8; *Його ж.* З Шевченком у серці // КіЖ. — 1996. — 21 лют.; *Його ж.* Композиторський спадок Михайла Кречка // Хрещатик. — 1997. — 29 берез.; *Кутузова М.* Диригент // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення. — Ужгород, 2005. — Вип. 1; *Мокану Л.* Покликання // Там само; *Пархоменко Л.* Маестро хорового мистецтва // Хрещатик. — 1995. — 18 жовт.; М. М. Кречко [Некролог] // КіЖ. — 1996. — 6 берез.; *Кобаль В.* Одержимий піснею // Новини Закарпаття. — 2000. — 5 верес.

Л. Кушнірук, Л. Пархоменко

КРЕЩЕНКО Володимир Хрисанфович (16.09.1946, м. Нижній Тагіл Свердлов., (тепер Єкатеринб. обл., РФ) — композитор, викладач, піаніст. Член НСКУ. Навч. в Уральській конс. (Свердловськ, тепер Єкатеринбург, 1971), закін. ВМІ у Львові, кл. композиції *М. Скорика* (1991). Виступав як вик-ць (1973—82); викладач кл. фп. у Н.-Тагілі (Урал, РФ), ДМШ с. Шпітьки (1982—87), с. Чабанівка Київ. обл. (1991—93), ДМШ № 29 у Києві (1993—96).

Тв.: Симфонія, Концерт для фп. і симф. орк., Концерт для альта з кам. орк.; Струн. квартет, п'єси для інстр. ансамблів; для фп. — Соната, Варіації, прелюдії; хори, романси, пісні, обр. нар. пісень.

А. Муха

КРЖИЧКА Ярослав (27.08.1882 — 23.07.1969, м. Прага, тепер Чехія) — композитор, диригент, громад. діяч, викладач, публіцист. Чех за походженням. Навч. у Праз. конс. (кл. композиції К. Штекера, кл. органа Я. Клічки). 1905—06 студіював фп. в Берліні у Р. Поля. Впродовж 1906—09 мешкав у Катеринославі (тепер Дніпропетровськ): працював у муз. уч-щі Катериносл. відд. *ІРМТ*, організував симф. оркестр. Активно популяризував творчість О. Глазунова, С. Танєєва, Б. Сметани, *А. Дворжака.* 1909 повернувся до Праги, де понад 10 років очолював хор. тов-во "Глагол". Як хормейстер підготував прем'єрні виконання творів Л. Яначека, *В. Новака*, О. і Я. Йереміаша. 1918 був обраний професором Праз. конс., в роки нім. окупації був її ректором, після 1945 продовжував викладати *композицію.* Поміж учнів — відомі чес. композитори В. Капралова (1915—40), К. Анчерл (K. Ančerl, 1908-1973), Д. Амфітеатров (1852—1938).

Як композитор у ранній період зазнав впливу творчості *М. Римського-Корсакова* й *М. Мусоргського* [Перший струн. квартет "Російський" (1907), "Північні ночі" (1910), Елегія пам'яті Римського-Корсакова (1908), Три байки для сопрано з фортепіано (1917)]. Найвідоміші твори — увертюра "Синій птах" (за М. Метерлінком, 1911), опера "Іполита" (1910—1916).

Тв.: опери — "Іполита" (пост. 1917), "Сільські хлопці" (1919), "Білий пан" (1929), "Товстий прадід" (1932), "Йоахим та Юліана" (1915); оперети (дати постановок) — "Чеський Паганіні, або Славко та Шопен" (1951), "Колискова" (1951), "Шарлотта та розбійники" (1915), "Загожанське полювання" (1953), "Полька перемогла" (1954), "Цирк Умберто" (1955); для симф. орк. — 2 симфонії (№1 "Молодість", 1906—42; № 2 "Літня", 1908), "Ідилічне скерцо" (1909), "Пам'яті Римського-Корсакова" (1909), увертюра "Синій птах" (за М. Метерлінком, 1912), симф. поема "Пришестя" (1921), "Гірська сюїта" (1935), симфонієта для струнних (1941), увертюра "Мая — ліс" (1942); Концерти для скр. з орк. (1944), для валторни з орк. (1951), сюїти з музики до театр. вистав — "Дон Кіхот" (1914), "Король Лір" (1937) та ін.; 3 струн. квартети, кам.-інстр. твори, кантати, хори, цикли пісень, дит. пісні, обр. нар. пісень, музика до театр. вистав та к/фільмів.

Літ.: *http://www.az-dir.ru/Persons/*; *http://cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_K*

І. Рябцева

КРИВОЛАП Ольга Григорівна (11.01.1951, м. Білгород-Дністровський Одес. обл.) — композиторка. Лауреатка Всесв. фестивалю молоді й студентів "Студентська весна—78" у Єревані (Вірменія, 2-а премія). Член НСКУ. Закін. Вінн. муз. уч-ще (1974, кл. фп.), Львів. конс. (1979, кл. композиції *В. Флиса*). Від 1979 — концертмейстер кафедри диригування Львів. конс., 1980 — викладачка, 1986 — ст. викладач, 1999 — доцент кафедри композиції ЛДМА. Твори К. увійшли до репертуару оркестрів *"Київська камерата"*, *"Віртуози Львова"*, *Київського камерного оркестру* п/к *М. Скорика*, Київ. кам. оркестру п/к *Р. Кофмана* (Київ), кам. оркестру Львів. філармонії, Львів. симф. оркестру, струн. квартету Львів. філармонії п/к *В. Дуди*, лауреата міжн. конкурсів струн. квартету "Талан-квартет" (Москва, Росія); виконувались у Німеччині, Польщі, Вірменії, Росії, Узбекистані, звучали на фестивалях *"Київ Музик Фест"*, *"Контрасти"* (Львів), Академія музики "Российское передвижничество" (Ростов-на-Дону), сучас. музики (Ташкент), всесвіт. "Студентська весна—78" (Єреван). Стиль музики — неоромантичний. У ранній період творчості К. надавала перевагу лірико-драм. образам (Струн. квартет, 2-а симфонія), у зрілому періоді переважає світ лірико-рефлексивних емоцій, забарвлених особистісними медитативним і водночас гостро-експресивним переживаннями (Елегії, "Симфонія марень", "5 маленьких симфоній", "La belle musique"). Інтонаційна палітра включає елементи побут. пісенності, естр. музики.

Дискогр.: Симфонія № 2 для струн. орк., фл., клавесина, литавр, Елегії для струн. орк., "Симфонія марень", "3 маленькі симфонії", "La belle musigue", Фп. тріо, Струн. квартет, "Триптих" для альта, фл., арфи та клавесина, Квартет для альта, фл., арфи та фп.

Тв.: вок.-симф. — кантата "Ave Sol", сл. Я. Райніса (1975); для симф. орк. — 3 симфонії (1978, 1985,

"Песнь о ночи" — 2002), "Симфонія марень" (1995), "5 маленьких симфоній" (1997); кам.-інстр. — Струн. квартет (1984), Соната для скр. й фп. (1984), "Арія і Хорал" пам'яті В. Флиса (1987), Квартет (1988) для альта, флейти, арфи та фп.; 2 прелюдії для струн. орк. (1989), 2 вальси для струн. орк. (1990), "Триптих" для альта, флейти, арфи та клавесина (1990), Ноктюрн і Вальс для альта й фп. (1991), Елегії (1992), Речитатив для к.-баса і струн. (1993), "La belle musique" (1998), "Самотня флейта" для флейти соло (1999), "Камерна музика" для фп. і струнних (2000); для фп. — Сюїта на укр. нар. пісні (1973), Прелюдії (1975, 1988), Багателі (1987); для хору кам. кантата "Калинові коні", сл. В. Романюка (1976, a capella); "Дитяча музика" для голосу й фп. (1978); романси на сл. О. Фета, О. Блока, Ф. Тютчева (1980); обробки нар. пісень для баритона й фп. (1979); музика до к/ф "Красный остров" (к/с "Мосфільм", 1988).

Літ.: *Зінків І.* Зустрічаючи видатну подію // Музика. — 1986. — № 2; *Кияновська Л.* Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. — Л., 2000; *Її ж.* Творчість львівських композиторів-жінок 70–90-х років // Трансформація музичної освіти і культури в Україні. — О., 2004; *Її ж.* Композитор Ольга Криволап // КіЖ. — 1989. — 7 трав.

І. Зінків

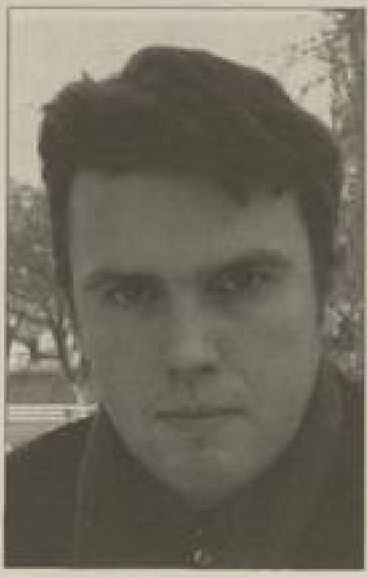

Б. Кривопуст

КРИВОПУСТ Богдан Леонідович (24.05.1975, м. Запоріжжя) — композитор, піаніст, викладач. Лауреат міжн. студ. конкурсу ім. М. Лисенка (1992, 1-а премія з композиції), премії ім. Л. Ревуцького (2005). Член НСКУ (2000). Стипендіат Мін. культури і мистецтв Польщі "Gaude Polonia" (2003, кер. проф. А. Ласонь). Закін. Запоріз. муз. уч-ще (1993, як композитор і піаніст), НМАУ (1998, кл. композиції *Л. Колодуба*, 2000, кл. фп. *Т. Рощиної*), аспірантуру НМАУ (2004, кл. композиції *Г. Ляшенка*). Від 2004 — викладач кафедри музикології Держ. академії керівних кадрів культури і мистецтв і кафедри композиції НМАУ. Виступає як піаніст-соліст і кам. ансамбліст. Твори К. виконувалися в Україні ("*Київ Музик Фест*", "*Музичні прем'єри сезону*", "*Міжн. форум музики молодих*"), Польщі ("Фестиваль нової музики", Битом). Надає перевагу *жанрам* симф. і кам. музики, широко використовує сучас. комп. техніки, експериментує з різними типами нової лексики. Автор музики до канон. текстів.

Тв.: "Сканер" — кам. балет для флейти, влч., фп. та ударних (2007); для симф. орк. — Псалмодія для орк. і фп. (2000), Клавірштюк № 1 (2001), Симфонія-концерт для симф. орк. і фп. (2003), Клавірштюк № 2 (2003), Кам. симфонія (2004, присв. А. Ласоню), Капричіо (2006); "Вокаліз" для дит. хору і кам. орк. (2002); "Книга сновидінь" для кам. орк. (2007); Тріо для скрипки, влч. та фп. (2001); "Рух" для флейти, кларнета, скр., влч. та фп. (2003); Соната для флейти й фп. (1999), Прелюдія для скр. соло (2005), Соната для скр. і фп. (2006), "Увертюра" для влч. соло (2002), для міш. хору — 2 хори на канон. тексти (2000), псалом "Над річками вавілонськими" (2001); музика до к/ф "Кохання — це світло у вікні навпроти" (2004).

В. Кузик

КРИВОРІЗЬКЕ ДЕРЖАВНЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ (КДМУ.). Засн. 1961 на базі філії *Дніпроп. муз. уч-ща* ім. М. Глінки (існувала 1959–61). Директори: М. Ромасенко (1959–70), Ю. Зайцев (1970–79), В. Тимченко (1979–2002), Л. Рокитянська (від 2002). У КДМУ. функціонують 9 відділів: фп., теорії музики й муз. літ-ри, струн.-смичкових ін-тів, хор. диригування, нар. ін-тів, дух. та ударних ін-тів, муз. естр. мистецтва, естр. співу. Поступово в ньому сформувався колектив музикантів-педагогів, що заклав підвалини формування й розвитку профес. *освіти музичної* на Криворіжжі. Першими викладачами уч-ща були випускники Моск., Мінськ., Ленінгр. (тепер С.-Петерб.), Київ. (тепер НМАУ), Одес., Саратов. консерваторій — К. Любимова, Н. Тульчинська, Г. Боброва, Б. Дорін, С. Строганова, Р. Шмідт, Ф. Чепель, Р. Христич, А. Улахли, Ю. Ярута.

Пізніше колектив викладачів поповнили М. Кратінова, Л. Тряскова, Д. і О. Ільїни, В. Онуфрієнко, В. Токарєва, Т. Симонова, *А. Семешко*, Л. Суханова, Ю. Шильман, Г. Дубінін, Е. Зайцева, О. Ващенко, Т. Любенко, Л. Красильникова, В. Заволгін, В. і Л. Замишляєви, В. Добротушко та ін.

Викладачі КДМУ. є організаторами фест. руху в місті. Ними започатковано фестиваль духовної акад. музики "Чарівна флейта" (організатор — В. Онуфрієнко); фестиваль-конкурс "Юний скрипаль" (орг. — Н. Чернійчук); конкурс піаністів "Юний віртуоз" (орг. — Л. Тряскова); фестиваль хор. музики "Співоча весна" (орг. — В. Корєва, Т. Месропова); дит. джаз. фестиваль "Джаз і юність" (орг. — С. Папієв, І. Курило); фестиваль нар. музики "Україно моя" (орг. — Д. Ільїн, О. Ващенко); Міжн. конкурс акордеоністів і баяністів "Кубок Кривбасу" (орг. — А. Семешко). Від 1999 на базі КДМУ. проводиться єпархіальний фестиваль духовної музики "Від Різдва до Різдва" (орг. — архієпископ Криворізький та Нікопольський Єфрем і Криворізьке міське управління культури, з. пр. культ. України В. Берлін).

Поміж випускників КДМУ. — *В. Зубицький*, *Н. Белявіна*, О. Долінський, А. Семешко; 1-й заст. голови НВМС, з. д. м. України П. Заїка; член СК Ізраїля, артист Нац. симф. орк. О. Поволоцький; концертмейстер симф. орк. Канзас-Сіті (США) Г. Сандомирський; професор Сідней. конс. (Австралія), артист і диригент симф. орк. Ов'єдо (Іспанія) С. Максимов; артисти міжн. симф. орк. *INSO* А. Шмагайло й Гугнєва; концертмейстер кам. орк. "Російська камерата" О. Ушакова та ін. Поряд з музикантами-практиками традиції КДМУ. представляють канд. мист., доценти *В. Бєлікова*, І. Власенко, О. Чеботаренко, канд. філос. наук, доценти Л. Аза, І. Шевченко, О. Шрамко, канд. пед. наук, доценти С. Брус, Л. Філатова та ін.

Літ.: *Ракитянська Л.* Криворізькому музичному училищу — 40 // УМГ. — 2001. — Січ.–черв., № 1–2.

В. Бєлікова

КРИВУСІВ (псевд. Борецький) Віктор Іванович (12.05.1884, Полтавщина — ?) — хор. диригент, музикознавець, муз. діяч, композитор. Навч. на істор.-філол. ф-ті Петерб. і Київ. ун-тів. Закін. Муз.-драм. школу *М. Лисенка* (1910). Диригент,

акомпаніатор, лектор на диригент. курсах. Від 1918 працював у муз. відділі Гол. управління мистецтва й нац. культури. Співпрацював із ж. "Сяйво" (1913–14), досліджував історію укр. музики й муз. етнографії. Був репресований.

Літ. тв.: Словник українських діячів музичного мистецтва / Склали *В. Кривусів, П. Козицький*. — К., 1919 (машиноп.)

Тв.: хори — "Народна слава" (сл. П. Куліша, 1910), "До праці", "Пий кубок життя" (обидва — на сл. Б. Грінченка, 1918); солоспіви — "Весняна ніч" (сл. Н. Кибальчич) тощо; церк. композиції, музика до театр. вистав.

А. Муха

КРИВЧЕНЯ Олексій Пилипович [30.07(12.08).1910, м. Одеса — 10.03.1974, м. Москва, РФ] — оперний співак (бас). Н. а. СРСР (1956). Лауреат Сталін. премії (1951, за виконання партії Івана Хованського в опері *М. Мусоргського* "Хованщина"). Закін. Одес. конс. (1938, кл. вокалу В. Селявіна). 1936–38 — соліст Одес. філармонії, 1938–40 — Сталін., (тепер Донец.), 1940–44 — Дніпроп., 1944–49 — Новосиб. т-рів опери та балету, 1949–62 — Великого т-ру СРСР. 1956 брав участь у прем'єрі "Тараса Бульби" *М. Лисенка* (Київ). Гастролював у Румунії, Болгарії, Польщі, Франції, Японії, Угорщині, тод. Югославії і НДР.

Знявся у фільмах-операх "Борис Годунов" (1956, Варлаам) і "Хованщина" (1959, Іван Хованський). Записав на грамплатівки фрагменти з опер рос. і зах. європ. композиторів, укр. нар. пісню "Ой важу я, важу" (обр. *О. Чишка*), солоспів *М. Лисенка* "Доля" на сл. *Т. Шевченка*.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Тарас ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Руслан, Сусанін ("Руслан і Людмила", "Іван Сусанін" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Кутузов, Комісар ("Війна і мир", "Повість про справжню людину" С. Прокоф'єва — прем'єра), Пестель, Бестужев ("Декабристи" Ю. Шапоріна), Сторожев ("В бурю" Т. Хрєнникова), Микита Вершинін (однойм. опера Д. Кабалевського, прем'єра), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

Дискогр.: грамплатівки-гранд: *Степовий Я.* "Степ", сл. М. Чернявського; *Гулак-Артемовський С.* Арія Карася "Тепер я турок, не козак" з опери "Запорожець за Дунаєм": *О. Кривченя* (спів), *Н. Вальтер* (фп.). — М.: ДБЗ, 1948. — 16373–74; *Мусоргський М.* Опера "Хованщина": *О. Кривченя* (Іван Хованський), *М. Максакова* (Марфа), *М. Рейзен* (Досифей), хор, орк. Держ. акад. Великого т-ру СРСР, дириг. *В. Небольсін*. — М.: Мелодия, 1954. — Д–01712–01719; *Лисенко М.* "Доля", сл. Т. Шевченка; Укр. нар. пісня "Ой важу я, важу", обр. *О. Чишка*: *О. Кривченя* (спів), *В. Іванова* (фп.). — М.: ДБЗ, 1955. — 24630–31; грамплатівки LP — *Даргомижський О.* Фрагменти з опери "Русалка": Арія Мельника та Дует Наташі й Мельника з 1-ї дії, Сцена Князя й Мельника з 3-ї дії: *О. Кривченя, Є. Смоленська, І. Козловський*, орк. ДАВТ СРСР, дир. *Є. Свєтланов*; *Мусоргський М.* Фрагменти з опери "Хованщина": Вихід Івана Хованського і Сцени на площі з 1-ї дії, у Кабінеті Голіцина з 2-ї дії, у Стрілецькій слободі з 3-ї дії (*О. Кривченя, В. П'явко, А. Масленников*, орк. ДАВТ СРСР, дириг. *Б. Хайкін*). — М.: Мелодия, 1976. — М–1038591–92.

Літ.: *Полякова Л.* Алексей Кривченя // СМ. — 1956. — № 5; *Покровский Б.* А. Ф. Кривченя как явление современного оперного искусства // Там само. — 1976. — № 5, передр.: Явище оперного мистецтва // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К., 2003; *Берченко Р.* Подлинно народный артист // Муз. жизнь. — 1986. — № 6; *Бойкиня Н.* У Дніпропетровській опері // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К., 2003; *Орфьонов А.* У Великому театрі // Там само.

О. Кушнірук

О. Кривченя

КРИЖАНІВСЬКА Людмила Дмитрівна (29.09. 1908, с. Янівка, тепер смт Іванівка Одес. обл. — ?) — оперна й кам. співачка (лір. сопрано). З. а. УРСР (1946). Закін. Одес. муз.-драм. ін-т (1932, кл. *В. Селявіна*). 1932–56 — солістка Одес. т-ру опери та балету. У концертах виконувала твори *К. Данькевича, М. Мусоргського, О. Бородіна, М. Балакірєва, П. Чайковського, С. Танєєва, Ф. Шуберта*.

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Татьяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Баттерфляй, Турандот, Мімі ("Чіо-Чіо сан", "Турандот", "Богема" Дж. Пуччіні), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Наталья ("Тихий Дон" І. Дзержинського).

Б. Крижанівський

КРИЖАНІВСЬКИЙ Богдан Володимирович (24.07. 1894, м. Львів — 20.04.1955, м. Чернівці) — композитор, диригент, організатор театр. справи, педагог. З родини юриста. Член СК УРСР (1932). З. а. УРСР (1943). Після закін. Львів. гімназії (1912) і конс. ГМТ (кл. фп. 1916) вступив на юрид. ф-т ун-ту. 1916–17 продовжив муз. освіту у Віден. конс., кл. теорії музики й композиції проф. О. Недбаля. Після вимушеного повернення до Львова через смерть батька розпочав трудову і творчу діяльність хормейстера, композитора, піаніста та диригента в різних т-рах (Новий Львівський театр та ін.).

1918 К. переїхав до Вінниці разом з Укр. т-ром, до складу якого входили: А. Бучма, *М. Крушельницький, І. Рубчак*. Після злиття його з трупою Г. Юри утворився Укр. т-р ім. І. Франка, з яким К. гастролював на Поділлі, Черкащині, Херсонщині, Чернігівщині. 1923–25 — зав. муз. частини Т-ру ім. М. Заньковецької (Львів). 1922–26 провадив муз.-просв. і пед. діяльність, організатор міськ. хор. капели ім. М. Леонтовича, муз. студії гри на фп., дит. хору, вечірніх курсів навчання теорії музики. 1926–30 — зав. муз. частин. Харків. т-ру "Березіль", диригент. 1930 — організатор 1-о укр. т-ру муз. комедії (Харків), 1931–34 — гол. диригент Хаборов. т-ру опери та балету, здійснив муз. оформлення низки п'єс у Владивостоці. 1934–45 — у Харків. драм. т-рі ім. Т. Шевченка (у т. ч. евакуації під час війни до Фергани, Узбекистан). 1946–55 — у Чернівцях: директор і худ. кер.
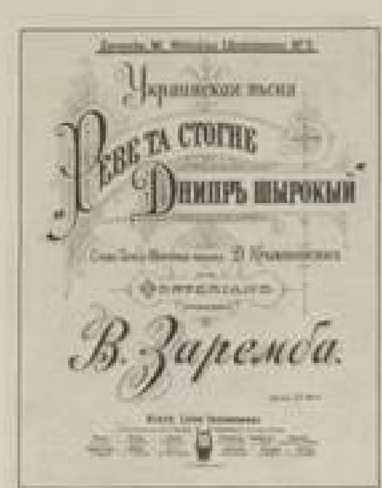
Титульна сторінка видання пісні "Реве та стогне Дніпр широкий". Музика Д. Крижанівського. (К., 1886)

філармонії, муз. уч-ща, диригент і зав. муз. частини муз.-драм. т-ру ім. О. Кобилянської.

Сприяв розвитку укр. муз.-драм. мистецтва, написав музику до бл. 100 муз.-драм. вистав, зокр. — "Диктатура" І. Микитенка, "Яблуневий полон" І. Дніпровського, "Провінція і реконструкція" Г. Мізюна (пост. у Харків. т-рі ім. Т. Шевченка). Виступав також як актор і композитор. Яскравим досягненням є вок.-симф. поема у 2-х част. "Данило Галицький" (1943), присв. пам'яті загиблого сина-воїна, що засвідчило володіння К. багатобарвною палітрою симф. оркестру. Осібне місце посідає музика до драм. постановки "Земля" за романом *О. Кобилянської* (Чернів. муз. драм. т-р її імені, 1947), насичена нар.-пісен. колоритом буковин. фольклору; використано також у кіноверсії х/ф "Земля" (реж. О. Швачко, консультант А. Бучма, 1954).

Укр. муз. фольклор К. записував, вивчав, художньо опрацьовував та використовував у власних творах, виставах ("Дай серцю волю, заведе в неволю" була в репертуарі Харків. т-ру ім. Т. Шевченка понад 20 років, 1953 пост. Київ. т-ром ім. І. Франка). 1953–55 — методист обл. будинку нар. творчості. Тоді ж його було звинувачено у "бурж. націоналізмі й відхиленні від реалістичного мистецтва", а його творчість піддано гострій критиці й обструкції, що і спровокувало самогубство композитора.

Тв.: опера "Богдан Хмельницький" (збереглися 1-а й 4-а дії, уривки, партитура 1939–40); оперети "Мікадо" (1926), "Королева невідомого острова", "Я — веселий буржуа", "Алло, на хвилі", "Із-за гори кам'яної" (ін. назва — "Гірська криниця", 1946, партитура); для симф. орк. — Симфонія (1939), вок.-симф. поема "Данило Галицький" (у 2-х част.) на сл. М. Бажана (1946), Концерт для фп. з орк. *f-moll* у 2-х част. (1934, 2-а ред. 1950); "Сюїта на буковинські теми" (1947–49); кам.-інстр. — 2 струн. квартети (*d-moll*, 1940, *a-moll*), Тріо для скр., влч. та фп. (1953); для скр. — скерцо "Росте зіллячко романець" (1934), Капричіо (1937), для 2-х скр. і фп. — Вальс (1940), Мелодія (1941), Інтермецо, Серенада (1948); для влч. і фп. — Мелодія *Fis-dur* (1935, 2-а ред. 1939); для фп. — Етюд (1937), Прелюди *cis-moll, e-moll* (1939), *g-moll, h-moll* (1940), Вальс (1940), "Дитяча сюїта" (у 4-х част., 1940), Полька (1943, 1946), "Легенда" (1948), "Марш Москви", "Сумна пісенька", Полонез (у 4 руки, 1949); для духових — оркестрування пісні "Единая, могучая, стальная", сл. О. Сафронова, для кларнета — Два ноктюрни (1950, 1953); для хору й фп. — "Хорові твори" (1949, партитура), "Ой у саду, у садочку", "Біжи, біжи, Черемоше", "Буковинські коломийки" (К., 1958); романси й пісні (1920–55), 10 вокалізів на укр. нар. теми (1920–45), муз. до драм. вистав — "Мікадо" (за А. Салліваном, 1927), "Пан де Пурсоньяк" Ж.-Б. Мольєра (1933), "Марія Тюдор" (за В. Гюго, 1936), "Дай серцю волю, заведе в неволю" М. Кропивницького (1940), "Олекса Довбуш" Л. Первомайського, "Талан" М. Старицького, "Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка — всі 1941, "Фронт" О. Корнійчука (1942), "Наталка Полтавка" І. Котляревського (1943), "Марійчина доля" З. Прокопенка (1947), "Правда" й "Загибель ескадри" О. Корнійчука (1947, 1948), "Підступність і кохання" Ф. Шиллера (1948), "Мірандоліна" К. Ґольдоні (1948), "Весняний потік" З. Прокопенка (1949), "Щастя" П. Павленка, "Два капітани" В. Каверіна (1950), "Честь змолоду" О. Первенцева (1951), "Анджело" за В. Гюго (1952), "Лук'ян Кобилиця" М. Балковенка й Г. Мізюна (1953), "У неділю рано зілля копала" В. Василька за О. Кобилянською, "Загублене життя" за романом "Повія" П. Мирного, "Як гартувалася сталь" за М. Островським, "Назар Стодоля" Т. Шевченка (1954), "Отелло" В. Шекспіра (1955); обр. укр. нар. пісень; музика до х/ф "Земля" (за О. Кобилянською, у співавт. з *В. Гомолякою*, 1954). Більшість названих творів зберігається в НАФ ІМФЕ ім. М. Рильського НАНУ. — Ф. 37, од. зб. 1–112.

Літ. тв.: Про легкий жанр у музиці // Нове мистецтво. — 1928. — № 8; Моя робота над поемою (симф. поема "Данило Галицький") // Рад. Буковина. — 1946. — 17 трав.; лекції і доповіді (1948–52).

Літ.: Мистецтво франківців. — К., 1970; *Горбенко А.* Харківський театр ім. Т. Шевченка. — К., 1979; Музична комедія за романом Вотеля // Червоний шлях. — 1928. — № 3; *Журов Г.* Музика в кінофільмі // Мистецтво. — К., 1954. — № 3; *Беляєва М.* Музично-театральне життя; *Калениченко А.* Камерно-інструментальні ансамблі; *Гордійчук М., Калениченко А., Клин В.* Інструментальні концерти // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Немкович О.* Інструментальний концерт; *Сікорська І.* Оперета; *Беляєва М., Якименко Н., Муха А.* Музично-театральне життя // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Михальчишин Я.* Данило Галицький у Львові // *Його ж.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; *Луганська К.* Крижанівський Б. В. // Путівник по особових фондах Архівних наук. фондів рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України. — К., 2005; [*Б. а.*]. Появився "Збірник народних пісень" Б. Крижанівського // Діло. — 1923. — 18 квіт.; *Речмедін В.* Симфонічна поема "Данило Галицький" // Рад. Україна. — 1946. — 1 черв.; *Фесенко Т.* Симфонічна поема "Данило Галицький" // Вільна Україна. — 1946. — 16 лип.; *Білоштан Я.* "Данило Галицький": Літературно-музична композиція М. Бажана на сцені Львівської філармонії // Там само. — 20 листоп.; [*Б. а.*]. Праця і пісня // Там само. — 1951. — 31 січ.; *Пулинець О.* Образи страшного минулого ("Загублене життя" В. Крайниченка за романом П. Мирного "Повія") // Рад. Буковина. — 1954. — 2 жовт.; *Зелінська М.* Окрилена юність ("Як гартувалася сталь" на сцені Чернівецького драматичного театру ім. О. Кобилянської) // Там само. — 1954. — 24 листоп.; *Прохоренко К.* "Лук'ян Кобилиця" // Рад. культура. — 1955. — 14 груд.; *Хоменко В.* Музыка в театре // Правда Украины. — 1957. — 11 січ.; *Селезенкін В.* Золотої нитки не згубіть (про творчість Б. Крижанівського) // Молодий буковинець. — 1988. — 31 груд.

К. Луганська

КРИЖАНІВСЬКИЙ Данило Якович [17(29).12. 1856, Херсонщина — 26.02.1894, м. Одеса] — педагог, композитор-аматор. Закін. Новорос. ун-т в Одесі (1882). Викладач Болградської гімназії, з 1889 — службовець Одес. навч. повіту. Автор первинного варіанту мелодії пісні "Реве та стогне Дніпр широкий". Авторську (або за ін. версіями народну) мелодію у процесі побутування було вдосконалено, вона набула яскравих нац. рис і найширшої популярності. Використовувалася багатьма композиторами. Існують версії для хору, вок. анс., фп. тощо.

Тв.: хори — "Молитва духу святому", ода для хору з фп. "Памятник" на честь О. Пушкіна (1887); романси — "Чи у полі, чи у борі", "Спи, крепко спи",

"Реве та стогне Дніпр широкий" на сл. Т. Шевченка (вид. 1886).

Літ.: *Правдюк О.* Пісні Великого Кобзаря. — К., 1964; *Кауфман Л.* Пісня знаходить автора. — К., 1966; *Погребенник Ф.* Наша дума, наша пісня. — К., 1993; *Гордійчук М.* Шевченкова пісня // Фольклор і фольклористика. — К., 1979; *Лепша І.* Реве та стогне Дніпр широкий // Україна. — 1984. — № 41; *Бурбела В.* "Неначе човен в синім морі..." // Київ. правда. — 1987. — 11 лют.; *Капустін В.* Полонила світ // УМГ. — 2004. — Січ.—берез., № 1.

А. Муха

КРИЖАНІВСЬКИЙ Іван Іванович [24.02(8.03).1867, м. Київ — 9.12.1924, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — композитор, муз. фізіолог, педагог, муз. діяч. За фахом медик. Навч. у Київ. муз. уч-щі (кл. скр. *О. Шевчика*, кл. теорії музики *Є. Риба*). Від кін. 1890-х — у Росії (С.-Петербург). Закін. мед. ф-т ун-ту й Петерб. конс. (1900, кл. композиції *М. Римського-Корсакова*). Учасник *Бєляєвського гуртка*. Один з ініціаторів Вечорів сучас. музики в С.-Петербурзі. Давав приват. уроки гармонії *М. Мясковському*, допомагав юному *С. Прокоф'єву*. Викладав у Петрогр. (тепер С.Пб.) конс. та Ін-ті історії мистецтв. У комп. творчості переважали інстр. і кам.-вок. твори. Як науковець досліджував біологічні, зокр. фізіолог. засади музики й *виконавства*.

Тв.: симф., кам.-інстр. твори, концерти для скр. з орк., фп. п'єси, романси тощо.

Літ. тв.: Физиологические основы фортепианной техники. — Петроград, 1922; Biological bases of evolution of music. — London, 1928 (перекл. з рос. за рукоп.: Биологические основы эволюции музыки, 1926).

Літ.: *Вейсберг Ю.* Памяти И. И. Крыжановского // Современная музыка. — 1926. — № 13—14; *Яковлев В.* И. И. Крыжановский // Там само.

А. Муха

КРИЖАНОВСЬКИЙ Стефан Климентійович (29.10.1930, Пісчанський р-н Вінн. обл.) — хор. диригент. З. д. м. УРСР (1987). Закін. Одес. конс. (1963, кл. хор. диригування *Д. Загрецького*). 1963—66 — хормейстер Одес. т-ру опери та балету. 1965—68 — викладач Одес. муз. уч-ща й кафедри хор. диригування Одес. конс. Від 1968 — директор Одес. школи хор. мистецтва. Автор "Вправ для розспівування" (1977), багатьох хор. перекладень і опрацювань, а також упор. числ. зб. творів для дит. хору.

Літ.: [*Б. а.*]. Богатства музыки — народу // Правда Украины. — 1975. — 26 берез.

КРИКУН-ДУМА (справж. прізв. — Крикун) Павло Михайлович — див. *Дума П. М.*

КРИМОВИ, подружжя — джаз. дует (Дніпропетровськ — Київ). Дипломанти мист. конкурсу "Культурний герой" (2002). Засн. 1991 у Дніпропетровську. Від 2006 — у Києві. **Людмила Василівна** (18.02.1961, м. Житомир) — скрипка, вокал, перкусія; педагог. Лауреатка конкурсу комс. пісні (1979, Хмельницький, 3-я премія), Всеукр. конкурсу артистів естради (1982, Чернівці, 3-я премія). 1980 закін. Житом. муз. уч-ще (кл. скрипки), 1986 — Рос. творчі майстерні естр. мистецтва (Москва, кл. вокалу Н. Дорди, Л. Ніколаєвої). Після закін. за рекомендацією диригента Ю. Силантьєва працювала солісткою-вокалісткою Дніпроп. обл. філармонії і джаз-рок-групи "*Кредо*";
Михайло Євгенович (25.08.1958, м. Алатир, тепер Чувашія, РФ) — бас-гітара, скет, сопілка, комп'ютер; звукорежисер. 1981 закін. Житом. муз. уч-ще (дир.-хор. відділ). Як бас-гітарист грає також на 5-струн. гітарі. Після закін. працював у джаз-рок-групі "Кредо". Дует К. працює у стилях етноджаз, world music, використовує елементи джаз-року. Віртуози-інструменталісти, вони водночас пишуть власні композиції й аранжують оригінальні джаз. твори ін. авторів (Г. Генкока, Дж. Ґершвіна, Дж. Косми), а також укр. фольклор.
Дует виступає у джаз-клубах і на фестивалях в Україні та за її межами, зокр. на джаз. фестивалях "Solo Duo Trio" (1991, Краків, Польща), "Осінній джазовий марафон" (1993, Київ), "Latin Spirit Music" (1995, Інгольштадт, Баварія, Німеччина).

Тв.: композиції "Магія", "Неспокійне серце", "Берег Надії", "Тінь", "Затамована печаль", "Тисяча і одна ніч", "Болгарин", "Там, де нас немає", "Давай помиримось", "Все буде добре", "Різдвяна" та ін.

Дискогр.: CD — "Там, где нас нет" (1997); "Там, где нас нет—II" (2006).

Літ.: *Євтушенко О.* Там, де нас нема // Галас. — 1997. — № 12; e-mail: krymovduo2@mail.ru.

О. Кушнірук

Кримови Л. і М.

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА МУЗИКА (КТМ.). Має тривалу історію розвитку, бере початок від часів Кримського ханства. У тогочас. КТМ. існувала низка *напрямків*, що відрізнялися поміж собою за етикетом, жанр. і формальними особливостями: світська за змістом класична (придворна); релігійно-суфійська, що розвивалась у стінах мечетей, медресе та суфійських обителей; ашикська — творчість нар. виконавців (ашиків); військ.-похідна (мехтер музикаси); театральна, що використовувалась у виставах т-ру ляльок (тіней) — карагез.
Класична інстр. КТМ. має 2 форми — пешрев і саз семаїсі. Пешрев (Piþrev, від перс. Piþ — попереду, rev — йде) є складовою частиною крупної цикл. форми традиц. тюркської класичної вок.-інстр. музики — фасил (Fasil) і виконується на початку циклу. За формою пешрев нагадує *рондо* і складається з розділів (епізодів) т. зв. хане (Hane), після кожного з яких звучить розділ теслім (Teslim) чи мюлязіме (Mülazime), що виконує функцію рефрена. Переважно пешреви складаються з 4-х хане: (A+B) (C+B) (Д+B) (E+B) або (A) (B+A) (C+A) (Д+A). Окрему групу становлять пешреви Карабатак (Qarabataq peþrevleri, див. Segah Qarabataq Peþrevi). Їх осн. особливість — побудова за формулою "питання — відповідь", де інстр. соло батак (Bataq) протиставляється ансамблеві, що звучить в унісон, — берабер (Beraber — разом).

Титульна сторінка автореферату дисертації С. Керімової "Становлення кримсько-татарського театру кінця XIX – початку XX століття"

Титульна сторінка видання "Песни и танцы крымских татар" (М., 1931)

Назви пешревів тісно пов'язані з ладами тюрк. музики й нерідко відображають геогр. поняття (Ісфахан, Шираз, Ірак, Ніхавенд тощо), образні уявлення (Раст — прямий, правильний, Гюлістан — квітник троянд), реальні істор. події (напр., облога й завоювання турец. і кримсько-татар. військами Бєлграда, 1595, напр., Fethi Belgrad Peþrevi).

Традиц. класична музика країн Сходу супроводжується певними остинатними метроритм. формулами — усулями (Usul) у виконанні ударних інстр. (деф, нагора, даре, думбелек тощо). В пешревах використовуються усулі з постійними й перемін. метрами, що об'єднуються у великі цикли (24, 32, 48 та більше долей) і мають певні назви Хафіф (Hafif — легкий), Сакіль (Sakil — важкий).

Саз семаїсі також складається із 4-х хане й тесліма. Осн. відмінність від пешрева — обов'язковий (за рідким винятком) супровід перших 3-х хане й тесліма усулем аксак семаї (aqsaq semai) й вільне щодо метроритму і темпу 4-е хане, що супроводжується усулями семаї (semai), юрюк семаї (yürük semai), деврі хінді (devri hindi). Інколи зустрічаються саз семаїсі, де функцію тесліма виконує перше хане. В таких випадках кількість хане скорочується до 3-х.

Ритмоформули усулі поділяються на прості (basit usullar) і складні (birleþik usullar). Метроритм. основу простих складають розміри 2/8, 2/4, 3/8, 3/4, складних — сума декількох простих: 4/8 = 2/8 + 2/8, 5/4 = 2/4 + 3/4 чи 3/4 + + 2/4, 7/8 = 3/8 + 4/8 чи 4/8 + 3/8 тощо.

У КТМ. тон ділиться на 9 частин (комм). В таблиці наведено назви інтервалів, кількість комм, що їх утворюють, графічне написання відповідних їм знаків альтерації та буквенні позначення.

Музика релігійного напрямку в КТМ. суто вокальна, представлена піснеспівами іляхи. У сфері реліг. мусульм. обрядів утвердились її три різновиди: речитація корана, заклики муедзинів — езан та давній культовий обряд — зікр. Піснеспіви іляхи — це пісні плакальниць, жреців-аскетів, місіонерів та паломників, що прославляли верховне божество. За характером виконання іляхи поділяються на 2 види: хорові (в унісон) — іляхи тевхіди й сольні — іляхи вакуфи. Іляхи тевхіди (в перекл. з араб. — божественне єднання або злиття з богом) виконуються групою людей, осн. частина яких підспівує рефрен чи супроводжує спів вигуками "гъу, хай", цим зумовлено його чіткий, одномірний ритм. Іляхи вакуфи (з араб. — божественне стояння чи зупинка на шляху до бога) виконуються соло, оскільки їх інтонац. орнаментика складніша, а метроритміка вільна.

Муз. фольклор крим. татар — самобутня гілка культури тюркомовних народів. У КТМ. розрізняють 2 основних *стилі* фольклору — степовий і гірський. Піснямстепових татарів (йир) притаманні відносна простота й лаконічність мелодики, діатонізм, сувора, аскет. манера виконання. Характерні для гірських і південнобережних татарів пісні (тюркю) вирізняються багато орнаментованою розвинутою мелодикою, хроматизованою лад. основою, емоц. насиченістю. Лад. сторона муз. фольклору різноманітна: для йир характерна діатонічність, у тюркю переважають лади зі збільшеною секундою. Діапазон мелодій раннього походження не перевищує октави, пізнішого — досягає 1,5 октави. Окрім натурального мажора й мінора часто зустрічаються дорійський, фригійський, міксолідійський, давньогрец. лади. Пентатоніка в КТМ. не зустрічається. Показова риса значної кількості пісень — наявність інстр. вступу, витриманого в характері пісні (виконуються повним складом ансамблю: як правило, *скрипка, кларнет, труба* та бубон). Метроритм. сторона різноманітна. Нар. пісні крим. татарів 1-голосі, але при унісон. грі інстр. *ансамблю* з'являються риси *гетерофонії*.

Крим. нар. музика має багато своєрідних *жанрів* і форм, поміж них — йир, тюркю, дестан, такмак, бейіт, чин, мане, макам, іляї. Дестан — епіч. оповідь, побудована на чергуванні розмовного тексту (з речитативним ухилом) і муз. фрагментів. Його виконують ашиклар (ашуги). Такмак — коротка, швидка пісня, приповідка речитат. характеру. Як правило, це — веселі, життєрадісні куплети типу *частівок* з танц. ритмом і чіткою ударною римою, бувають і сумного, трагічного змісту. Бейіт — різновид речитатив. пісень жителів степових районів Криму (ногьай бейітлері) сатир. чи гумор. характеру. Чин — пісня імпровіз. характеру типу частівок. Має коротку мелодію (на 8 тактів), невеликий діапазон, темп помірний чи повільний. Виконуються під час своєрідних інд. чи груп. пісен. змагань між юнаками й дівчатами. Мане — розвинута лір. пісня, була поширена в прибереж. і гірському р-нах Криму. Виконується хором і одночасно танцюється як хоран. Макам — вок.-інстр. п'єса імпровізац. х-ру з ознаками *сюїти*, притаманна мешканцям гірського й півд.-береж. р-нів Криму. Іляї — реліг. піснеспів повчального х-ру, що виконується наприкінці молитви.

Нар. інстр. музика крим. татарів поділяється на декілька видів: 1) Той мерасімі авалари — інстр. п'єси, що виконуються під час весілля. Найпоширенішою є цикл. форма "Таксім" (*Прелюдія*) — "Пешраф" (*Інтермецо*), де таксім виконується скрипкою соло у вільній манері, проте з точно відшліфованою мелодією, ін. інструменти підтримують її на тоніці, контрастна до неї пешраф виконується всім складом ансамблю в середньому чи швидкому темпі; 2) Долулар — застольні інстр. мелодії

Назви интервалів	Кількість комм	Дієзи	Бемолі	Буквенні позначення
Комма "fazla"	1	𝄲	𝄳	F
Eksik bakiye	3	—	—	E
Bakiye	4	♯	♭	B
Küçük mücenneb	5	♯	♭	S
Büyük mücenneb	8	♯	♭	K
Tanini	9	𝄪	𝄫	T
Artık ekili	12-13	—	—	A_{12}-A_{13}

на весіллі, виконуються всім складом ансамблю; 3) Агир авалар — повільні танці; 4) Кайтармалар — швидкі танці (хайтарми); 5) Чешит оюн авалари — різні танц. мелодії (хороводні, пастуші награвання тощо); 6) Кьонушма ве еглендже авалари — мелодії розважальні. Поміж них поширеною є група інстр. варіантів нар. пісень для різних. інструментів і ансамблів. Визначними нар. вик-ми були кларнетисти І. Меджит, М. Абібуллаєв, скрипалі-співаки А. Меджит, Е. Німетуллаєв, трубач Ч. Ібриш.

До старов. нар. муз. інструментів крим. татарів належать: у групі духових — зурна, тулуп-зурна (волинка або *дуда*), кавал або хавал (свисткова *дудка*); у групі струнних — сантр (рід *цимбалів*), саз (щипковий), кеманче (смичковий); у групі ударних — давул (вел. барабан), чубук давул (вел. *барабан*), даре — дойра, думбелек (парні литаври).

У муз. фольклорі виявляється давня культурна взаємодія сусідніх крим.-татар. і укр. народів. Поширені свого часу саме в степових р-нах Криму й р-нах укр.-крим.-татар. пограниччя поет. епічні оповіді крим. татар ("Чора-батир", "Едіге" та ін.) образним ладом і ритмомелодикою (поєднання епіч. піднесеності з драм. експресивністю й лір. проникливістю, розлогість, речитативність, наскрізне, часто дієслівне римування) близькі до укр. *дум*. Незважаючи на всю виразність сх. ритм.-мелодичної основи переважної більшості крим.-татар. нар. пісень (змішані й перемінні розміри, тяжіння до синкоп. ритміки, розлогі розспівування тощо), багато спільних ознак з українськими спостерігається в *лір. піснях*: широке звернення до поет. паралелізму, переважання лагідної мелодійності, поєднання ліризму й гумору тощо ("Сен юруген йоли..." — "Там, де ходиш ти..."), "Гюндюз варалмайман, яврум" — "Вдень ніяк не прийти, пташенятко моє"). Про особливості крим.-татар. пісні, насамперед про її ладове багатство, зумовлене не в останню чергу відчутною в Криму плідною взаємодією культур Сходу й Заходу та укр. впливами писали, зокрема, *К. Квітка* і крим.-татар. дослідники Я. Шерфедінов, М. Веліджанов.

Один з перших збирачів крим.-татар. нар. пісень — фольклорист О. Олесницький, укладач виданої 1910 в Москві Лазаревським ін-том східних мов зб. "Песни крымских турок", згодом співробітник А. Кримського у сходознавчому відділі ВУАН. У передмові до зб-ки він подав жанрово-тем. класифікацію й характеристику пісень крим. Південнобережжя. 1930—32 у греко-татар. селах Приазов'я крим.-татар. пісні записував на фонограф *М. Гайдай*, який звертав увагу на їх муз. особливості, зокр. на перевагу діатон. ладового стилю. Крим.-татар. муз. реалії відіграють помітну роль у худож. світі крим. прози *М. Коцюбинського*: в новелі "На камені" (1902) важливою є сугестивна сила монотонності звуків нар. муз. інструменту зурни (різновиду *сопілки*), на якій грає персонаж; в оповіданні "Під минаретами" (1904) йдеться про іляхи — церк. співи (їх тексти навіть цитуються крим.-татар. мовою), про виняткову впливовість, своєрідну експресивність співочих засобів під час релігійної відправи мусульм. дервішів.

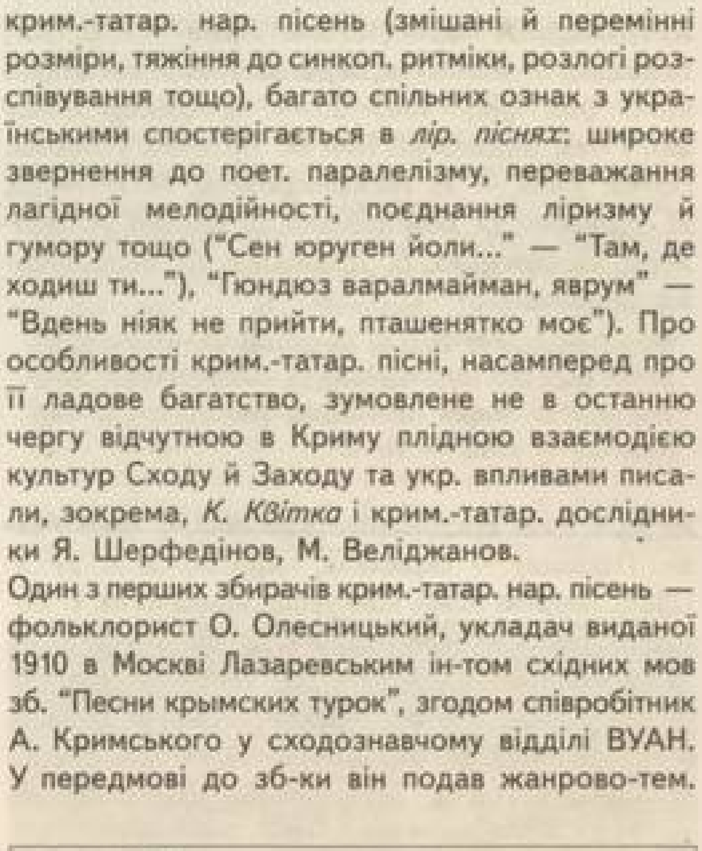

Зурна

Формування профес. мистецтва крим. татарів розпочалося з 1920-х. Першими музикантами, які здобули вищу муз. освіту, були Я. Шерфедінов (у Москві), А. Рефатов (у Баку), середню — *І. Бахшиш*, А. Каврі, Р. Амзаєв (у Симферополі). Основоположник крим.-татар. профес. музики, автор 1-ї зб-ки нар. музики, першої крим.-татар. опери "Чора Батир" — А. Рефатов. На сучас. етапі КТМ. представляють композитори *Е. Налбандов*, І. Бахшиш, *М. Халітова*, *Е. Емір*, *Дж. Кариков* та ін. Вони широко звертаються до творчого переосмислення фольк. мелосу, зокр. в опері А. Рефатова на основі епічної оповіді "Чора-батир" (співавтор лібр. О. Акчокракли), музиці І. Бахшиша до драм. вистави "Бахчисарайський фонтан" використано елементи укр. мелосу; Е. Налбандовим здійснено хор. обробку жарт. нар. пісні "Чал хораз" ("Зозулястий півень").

У час відродження нац. культури, спричиненого поверненням крим. татар на істор. батьківщину (від поч. 1990-х), Крим. відділення НСКУ поповнилося новими членами — представниками ККТМ., які беруть активну участь у муз. житті Криму й усієї України. Так, до нац. традицій, пов'язаних, зокр., з орієнтальною колористикою, звертається Е. Емір. В її творах, написаних у співдружності з крим. поетесою М. Шевченко (балада для голосу з фп. "Благослови", романс "Поверни мені", пісні "Друзям", "Сиве волосся"), відчутне використання укр. муз. традицій. Е. Емір — авторка музики до к/ф "Татарський триптих" за мот. творів М. Коцюбинського (реж. О. Муратов, к/с ім. О. Довженка, 2004). До сучас. інтерпретацій кримськотатар. і укр. муз. фольклору вдається *Р. Рамазанов*, якому належить інстр. п'єса, побудована на інтонаціях знаменитої укр. щедрівки "*Щедрик*", призначена для квартет. виконання — 2-х скр., фагота та фп. На вірші укр. поетів пишуть пісні з. а. АРК У. Кінжекаєва — "Ми не пара" (І. Грабовський), Е. Асанов — "Україна" (М. Мірошниченко), "Келих любові" (Л. Гнатюк), лауреат Премії АРК, з. д. м. України С. Кокура "Мій любий Крим" (О. Голубєва). Важливий вклад у розвиток і крим.-татар., і укр. муз. мистецтва вніс *А. Караманов* (увертюра "Кримська", містерія "Херсонес"), а також М. Халітова ("Атта евлер базар бутун" для хору на вірші І. Абдурамана, для голосу з фп. "Зустріч з Коктебелем" на

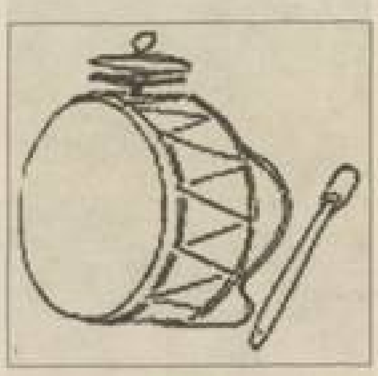

Давул

Саз

Титульна сторінка книжки “Страницы истории крымскотатарского довоенного театра и драматургии” С. Керімової

Титульна сторінка автореферату дисертації “Народна хореографічна культура кримських татар XIX – першої половини XX століття (до 1941 р.) у Криму” А. Підлипської

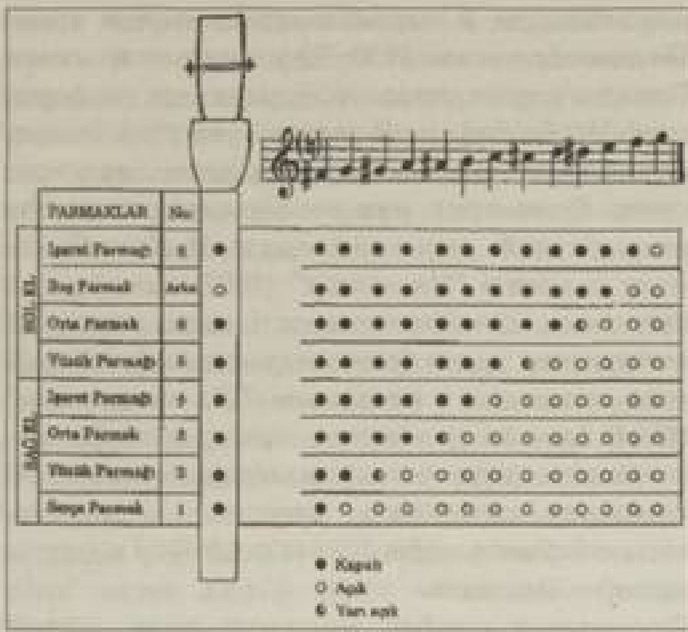

Нотна система к'авала

сл. Г. Печаткіної, “Кезлевим” на сл. І. Абдурамана, “Сельбілер” на сл. Ю. Кандима).

У квіт. 2002 у Крим.-татар. акад. муз.-драм. т-рі (Сімферополь) відбулася прем'єра постановки “Лісової пісні” *Лесі Українки* (перекл. Ю. Кандим). Реж.-пост. А. Сейтаблаєв тут широко й тактовно використав крим.-татар. фольк. танц. мелодії, елементи нар. обрядовості.

Для своїх числ. джаз. *імпровізацій* елементи фольклору різних народів, у т. ч. крим.-татар. і українського, активно залучає гітарист *Е. Ізмайлов*.

Крим.-татар. поезія привертає увагу укр. композиторів. Л. Ульянова написала пісні “Чорне море”, “Бахчисарай”, “Степ” на сл. А. Велієва, ці пісні *Е. Баталова* виконує крим.-татар. і укр. мовами (перекл. О. Тимохіної). На слова А. Велієва *М. Мозговий* написав пісню “Білий пароплав”. Молода ялтинська композиторка й бандуристка Л. Іващенко створила пісню на сл. Лесі Українки “Татарочка”, виконує її укр. і крим.-татар. мовами (перекл. А. Велієва).

Літ.: *Олесницкий А.* Песни крымских турок: Текст, пер. и музыка / Под ред. *Вл. Гордлевского.* — М., 1910; *Шерфединов Я.* Песни и танцы крымских татар. — Симферополь; М., 1931; *Його ж.* Звучит кайтарма — Янърай къайтарма. — Ташкент, 1979; *Квитка К.* Избр. труды. В 2 т. — М., 1971. — Т. 1; Деятели крымскотатарской культуры (1921—1944): Био-библиогр. словарь / Гл. ред. и сост. *Д. Урсу.* — Симферополь, 1999; Антология крымской народной музыки / Упор. *Алиев Ф.* — Симферополь, 2001; *Керимова С.* Страницы истории крымскотатарского довоенного театра и драматургии. — Симферополь, 2002; *Її ж.* Становлення і розвиток кримсько-татарського театру кінця XIX — початку XX століття: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2004; Къырымтатар халкъ йырлары [Кримськотатарські народні пісні] / *И. Бахшыш.* — Симферополь, 2004; *Підлипська А.* Народна хореографічна культура кримських татар: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2005; *Пасхалов В.* Музыкальная структура крымских песен // Песни Крыма / Собраны и записаны *А. Кончевским.* — М., 1929; *Налбандов Э.* Бахт йылдызы: Хор эсерлери — Звезда счастья: Хоровые произведения. — Ташкент, 1985; *Велиджанов М.* Къырымтатар халкъ йырларынынъ сёзлери акъкъында // Къырымтатар халкъ йырлары / *Ил. Бахшыш, Э. Налбандов.* — Акъмесджит, 1996 [*Веліджанов М.* Про слова кримськотатарських народних пісень // Кримськотатарські народні пісні / *Іл. Бакшиш, Е. Налбандов.* — Сімферополь, 1996]; *Гайдай М.* Фольклор кримських татар // Під одним небом: Фольклор етносів України / Упоряд. *Л. Вахніна.* — К., 1996; *Гуменюк В.* “Лісова пісня” в постановці кримськотатарських митців // СіЧ. — 2005. — № 3; *Ковальська В.* Український театр в Криму на зламі XIX–XX ст. // Українознавство. — 2005. — № 4; *Гуменюк О.* Особливості поетики кримськотатарської народної епічної оповіді “Чора-батир” // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. — 2005. — Т. 18 (57). — № 3: Филология; *Її ж.* Жіноча любовна пісня в кримськотатарській фольклорній ліриці // НТЕ. — 2007. — № 2; *Її ж.* Чистих вод прозорий плин [Кримськотатарська народна пісня] // Крим. діалог. — 2006. — № 37 (4 лист.).

О. Гуменюк, Г. Мамбетова

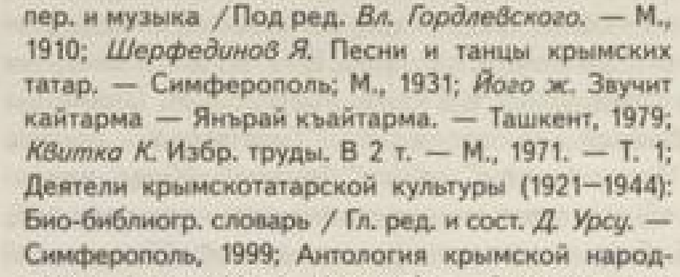

Диванна музика

КРИНИЦЬКА Марія (1878, м. Львів — 8.12.1937, там само) — піаністка, педагог. 1901 закін. Віден. конс. (кл. фп.). 1903—35 — професор класу фп. і муз. педагогіки ВМІ ім. Лисенка у Львові. Поміж учнів — *Н. Нижанківський, М. Колесса, Л. Туркевич, О. Бандрівська, З. Лисько, М. Байлова, О. Бірецька, Б. Дрималик, О. Лагодинська, О. Яцишин.*

Літ.: *Волошин М.* Вищий музичний інститут у Львові // Ілюстр. муз. календар. — Л., 1904; *Барвінський В.* Марія Криницька [Некролог] // Укр. музика. — 1938. — № 1.

КРИСА Олег Васильович (1.06.1942, с. Малі Ухави, Польща) — скрипаль, педагог. З. а. УРСР (1968). Лауреат Міжн. конкурсів скрипалів ім. Г. Венявського в Познані (Польща, 1962, 2-а премія), ім. Н. Паґаніні в Ґенуї (Італія, 1963, 1-а премія), ім. П. Чайковського у Москві (1966, 3-я премія), у Монреалі (1969, 2-а премія), Премії ім. Ленін. комсомолу (1970). Закін. Львів. ССМШ (1960, кл. скр. *К. Михайлова*), Моск. конс. (1965, кл. *Д. Ойстраха*) та аспірантуру при ній (1967, кер. той самий). 1968—73 —викладач Київ. конс., 1973—75 — Муз. ін-ту ім. Гнєсіних у Москві, 1975—89 — Моск. конс. 1977 очолив Квартет ім. Л. Бетховена, з яким виконав усі *квартети* композитора, а також Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта, Й. Брамса,* К. Дебюссі, *Б. Бартока,* П. Гіндеміта, А. Берга, *Д. Шостаковича, М. Скорика, В. Сильвестрова* і продемонстрував високі інтерпретац. можливості ансамблевого виконання.

Від 1988 К. — професор Укр. муз. ін-ту, 1990—94 — Manhattan School of Music (Нью-Йорк, США), від 1993 — Eastman School of Music (Рочестер,

США). Тут разом з *О. Слободяником* започаткував серію концертів. Активно концертує в країнах США та Європи. Концертмейстер — його дружина Т. Чекіна. К. — соліст-віртуоз, підготував окр. програму "Н. Паганіні та його сучасники", інтерпретатор концертів *Й. Брамса*, сонат В. А. Моцарта, усіх скрипкових і кам.-анс. творів *Б. Лятошинського*, 10 сонат для скр. і фп. *Л. Бетховена* в дуеті з *М. Суком;* поміж сучас. композицій — "Секвенція для скр. соло" Л. Беріо, "Знаки Зодіака" К. Г. Штокгаузена, "Капричіо" К. Пендерецького, "Постлюдія" В. Сильвестрова, "A la Paganini" А. Шнітке. Винятковий і багатогранний талант віртуоза, працьовитість органічно доповнюються романт. темпераментом К. і класичною виваженістю. Грав в анс. з І. Монігетті ("Подвійний концерт" Й. Брамса), з І. Монігетті й Т. Чекіною ("Потрійний концерт" Л. Бетховена), Л. Ісакадзе й *Т. Гріnденко* ("Кончерто ґроссо" А. Шнітке) тощо. Від 1990-х входить до 10-и найвідоміших скрипалів світу.

Брав участь у муз. фестивалях "Московські зірки", "Празька весна", "Wiener Fest" (Австрія), "Oregon Bach Festival", "Peninsula Music Festival" (США), "Віртуози" (Львів), "*Київ Музик Фест*" (Київ) тощо. Поміж учнів — лаур. міжн. конкурсів. Викладає на Міжн. курсах вик. мистецтва у Франції, Польщі.

Вик. мистецтво К. зафіксоване в числ. дискографії фірм: BIS; Triton; Russion Disk; Amadis; TNC — бл. 50 позицій (понад 80 комп. імен).

Дискогр.: грамплатівки LP — *Бах Й. С.* Концерт № 2 для скр. з орк., *Гендель Г. Ф.* для арфи з орк., *Гранжані М.* Арія в клас. стилі для арфи і струн. орк.: *О. Криса* (скр.), *Н. Ізмайлова* (арфа), Кам. орк., дириг. *В. Кожухар.* — М.: Мелодия, 1971. — 030979—80; *Скорик М.* Токата з Концерту для скр. з орк.: *О. Криса* (скр.), ДСО УРСР, дириг. *В. Кожухар.* — М.: Мелодия, 1972. — 032022; *Паганіні Н.—Крейслер Ф.* Кампанелла: *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — М.: Мелодия, 1977. — 09089—90; *Вівальді А.* Концерти для: скр. з орк. *a-moll op.* 3 № 6, 2-х скр. з орк. *a-moll op.* 3 № 8, 3-х скр. з орк. *F-dur* № 34, 4-х скр. з орк. *B-dur op.* 3 № 10: *О. Криса* (2, 3, 4), *Б. Криса* (4), *Б. Которович* (1, 2, 3, 4), *О. Которович* (3, 4) — скр., Кам. орк. п/к *Р. Кофмана.* — М.: Мелодия, 1978. — С 10—10463—64; *Бах Й. С.* Партита № 1, *Паганіні Н.* Каприси: *О. Криса* (скр.). — М.: Мелодия, 1983. — С 10 — 18223—4; *Бах Й. С.* Соната № 1, *Паганіні Н.* Каприси № 5, 6, 13, 16, 17, 23: *О. Криса* (скр.). — М.: Мелодия, 1984. — С10 — 08887—88; *Скорик М.* Концерти для: скр. з орк., влч. з орк.: *О. Криса* (скр.), *М. Чайковська* (влч.), Вел. симф. орк. Держтелерадіо СРСР, дириг. *Ю. Никоненко.* — М.: "Мелодия", 1986.— С—10—24385—86001; CD — *Моцарт В. А.* Концерти № 3, 5 для скр. з орк., Адажіо *E-dur* К. 261, Рондо *C-dur* К. 373: *О. Криса* (скр.), Держ. симф. орк. України п/к *Т. Кучара.* — Amadis, 1994. — 7145; *Барток Б.* Сонати для скр. і фп. — Triton, 1996; *Брамс Й.* Сонати для скр. і фп.: *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — Russian Disc, 1996; *Прокоф'єв С.* П'ять мелодій, Сонати № 1, 2 для скр. і фп.: *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — Triton, 1998; *Равель М.* Твори для скр. і фп.: *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — Triton, 1998; *Бетховен Л.* Сонати для скр. і фп.: *О. Криса* (скр.), *М. Сук* (фп.). — Triton, 1999; *Венявський Г.* Polonaise brillante: *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — Triton, 1999; Подорожі зі скрипкою — Італія (*Н. Паганіні*): *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — Triton, 1999; Подорожі зі скрипкою — Росія (*М. Афанасьєв, О. Львов, О. Гречанінов, А. Аренський, С. Рахманінов, С. Прокоф'єв, Р. Глієр, П. Чайковський, Д. Шостакович, М. Зів, Р. Щедрін, І. Стравинський*): *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — Triton, 1999; Подорожі зі скрипкою — Східна Європа (*С. Прокоф'єв, В. Баркаускас, Є. Станкович, В. Сильвестров, К. Шимановський, Й. Сук*): *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — Triton, 1999; Подорожі зі скрипкою — Франція (*К. Дебюссі, О. Мессіан, Ф. Пуленк, С. Франк*): *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — Triton, 1999; Подорожі зі скрипкою — Америка (*Ч. Айвз, А. Копленд, С. Барбер, Л. Фосс, А. Біч, С. Джоплін, Дж. Гершвін*): *О. Криса* (скр.), *Т. Чекіна* (фп.). — Triton, 2000; *Лятошинський Б.* Соната для скрипки і фортепіано, Два фортепіанних тріо. — 2000; *Шостакович Д.* Концерт № 1 для скр. з орк., Симфонія № 5: *О. Криса* (скр.), Нац. симф. орк. України, дириг. *Т. Кучар.* — Amadis, 2000. — 7194; *Шнітке А.* Концерти № 3, 4 для скр. з орк.: *Й. Флінге* (альт-саксофон), *Н. Ульнер* (влч.), *І. Суслак* (фп.), *О. Криса* (скрипка), Симф. оркестр Мальмо, дириг. *Е. Клас.* — BIS-CD-517; *Губайдуліна С.* Offertorium / Rejoice! Freue dich: *М. Сьогрен* (влч.), *Т. Тедін* (влч.), *Т. Сандквіст* (альт), *О. Криса* (скр.), Струн. орк. Стокгольм. філармонії п/к *Дж. Де Пріста.* — BIS-CD-566; *Шнітке А.* Концерт № 2 для влч. з орк., Concerto Grosso № 2, *Т. Тедін* (влч.), *О. Криса* (скр.), Симф. орк. Мальмо, дириг. *Л. Маркіз.* — BIS-CD-567; *Блох Е.* Концерт для скр. з орк., Симфонічна сюїта, "Поеми моря": *О. Криса* (скр.), Симф. орк. Мальмо, дириг. *О. Сакарі.* — BIS-CD-639; *Шульгоф Е.* Камерна музика: *Т. Тедін* (влч.), *С. Бойштен* (фп.), *Т. Чекіна* (фп.), *О. Криса* (скр.). — BIS-CD-679; *Шнітке А.* Фортепіанне тріо, Мадригали, В стилі Паганіні, Стильна музика: *Т. Тедін* (влч.), *Т. Чекіна* (фп.), *А. Фішер* (скр.), *О. Криса* (скр.). — BIS-CD-697 тощо.

О. Криса, Т. Чекіна

Літ.: *Черкашина-Губаренко М.* "Зигфрид-идиллия" на украинско-американский лад // *Її ж.* Музика і театр на перехресті епох. — К., 2002. — Т. 2; *Ганін Є.* Щедрий талант // Мистецтво. — 1969. — № 1; [*Б. а.*] Виступи в Словаччині [інтерв'ю] // Музика. — 1972. — № 6; *Шохман Г.* О личном отношении к исполняемому // СМ. — 1973. — № 2; *Баранкин Е.* Играет Олег Крыса // Муз. жизнь. — 1976. — № 7; *Ивашкин А.* Семейный портрет в

О. Криса. 1970 р.

О. Криса

інтерьере // Там само. — 1981. — № 11; *Його ж.* Диалог со слушателем // Там само. — 1983. — № 6; *Його ж.* Десять сонат Бетховена // Там само. — 1987. — № 2; *Григорьев В.* Бетховенский цикл // СМ. — 1987. — № 5; *Кузишин О.* Криса в "Карнегі-Голл" // Світовид. — 1990. — Вип. 2; *Колиця М., Карабиць І.* Америка —Україна: Мости спілкування // Музика. — 1991. — № 5; *Давыдов Е.* Душа обязана трудиться // Муз. жизнь. — 2005. — № 6; *Зноско-Боровський О.* Перлинна гра // КіЖ. — 1967. — 10 груд.; *Гончаренко Л.* Грає Олег Криса // Там само. — 1970. — 22 лют.; *Задерацький В.* Утвердження таланту // Там само. — 28 трав.; *Стеценко В.* Таїнство натхнення // Там само. — 1972. — 10 серп.; *Дереденко Г.* Поет скрипки // Там само. — 1973. — 29 квіт.; *Зорін Я.* Естафета братів // Там само. — 1977. — 6 лют.; *Колотиленко Т.* І концерт, і компакт-диски // Там само. — 1994. — 25 черв.; *Поліщук Т.* Олег Криса: Київська прелюдія напередодні гастролей у Англії // День. — 2000. — 22 груд.; *Поліщук Ю.* Музика завжди залишається музикою... [Інтерв'ю з О. Крисою] // Укр. слово. — 2002. — 13–19 черв. — Ч. 24; *Кушнірук О.* Феномен Олега Криси // КіЖ. — 2003. — 11 черв.; *Храмов Г.* Золотистий звук скрипки Ґваданіні [Інтерв'ю з О. Крисою] // Високий замок (Львів). — 2004. — 15 трав.; *Oestreich J. R.* Ukrainian Violinist Returns // The New York Times. — 1990. — January 26; *Mc Cardell Ch.* Krysa's Unflappable Artistry // The Washington Post. — 1990. — March 2.

О. Кушнірук, О. Шевчук

Титульна сторінка збірника "На музичних дорогах" М. Гордійчука (К., 1973)

КРИТИКА МУЗИЧНА (КМ.) — (від *грец.* χριφιχ — мистецтво судити, розбирати). У широкому розумінні — розгляд явищ муз. мистецтва, *естетики музичної* та історії музики з метою судження про них, у вужчому — та сама діяльність, що виконується професійно й виносить ці відомості на суд громадськості через засоби інформації та мас. комунікації (газети, журнали, книжки, радіо, ТБ, інтернет, комп'ютерні технології). КМ. виростає з муз. естетики й музикознавчої науки (див. *Музикознавство*), межа між ними часто досить умовна. Найчастіше КМ. розглядають як важливий допоміжний матеріал для історії музики й соціології, а не як окрему наук. дисципліну, але у 20 ст. її часто підносять до найвищого наук. рівня (*Т. В. Адорно*, Е. Ансерме та ін.). Найголовнішим завданням КМ. вважається інформування й формування громад. думки у справах муз. мистецтва й культури.

Титульна сторінка збірника "Музична критика і сучасність" (К., 1978. – Вип. 1)

Осн. цариною КМ. прийнято вважати оцінку явищ сучасності. Тому, незважаючи на загалом суб'єктивний характер КМ., вона є продуктом певного середовища й періоду розвитку суспільства, а також виразником тих чи ін. ідейно-худож. засад. КМ. має вел. вплив на суспільство, зважаючи на злободенність її деяких *жанрів* (репортажі, огляди, рецензії тощо), хоча критичні судження не завжди враховують попередній аналіз худож.-мист. явищ. Муз. критик повинен мати муз. чи культорологічно-муз. *освіту*; високорозвинуте худ. чуття і смак; літ. чи журналістське обдарування; широке коло зацікавлень у галузі філософії, естетики, культурології; здатність до критичних суджень; почуття моральної відповідальності й такту.

КМ. адресовано слухачам, виконавцям, *композиторам*, музикознавцям, представникам різних галузей індустрії шоу-бізнесу й засобів мас. інформації та реклами, тому її функції дуже різноманітні. Через загальноприйняті поняттєві категорії КМ. покликана допомогти слухачам осягнути естет. цінності музики, донести до її авторів вмотивовані судження про твори, до виконавців — про переконливість їхньої *інтерпретації*, а також дати обґрунтовану оцінку як творів, так і їх виконання. Осн. жанрами КМ. є критичні і проблемні статті, рецензії, нотографічні замітки, огляди, нариси, репортажі, інтерв'ю, фейлетони, репліки тощо.

КМ. зародилася в античні часи (полемічні виступи прихильників різних філос. шкіл). У добу *Середньовіччя* КМ. розвивалася в тісній взаємозалежності з теологією. В епоху *Відродження* на сторінках муз. і філос. трактатів спостерігаються елементи КМ. переважно гуманістичного спрямування (В. Ґалілей, Дж. Царліно, Дж. Б. Доні, Дж. Артузі та ін.). Одним з найцінніших зразків КМ. ще до її фактичного формування став "Додекахордон" (1547) Ґлареана. Сучас. КМ. сягає 18 ст.: 1711 в Англії було започатковано щоденне період. видання "Spectator" Дж. Аддіссона, 1722 Й. Матезон заснував у Гамбургу перший муз. часопис "Critica Musica", де було опубл. переклад трактату П. Парене (Parene) "Паралель між італійцями і французами щодо музики й опер" (1702), що поклав початок новочасній франц. КМ. Відтоді еволюція КМ. стала невід'ємною від розвитку періодики й муз. преси. Від 1738 Т. Шайбе почав видавати спец. часопис "Der Kritische Musicus" (виходив до 1740), розрахований не лише на музикантів, а й на ширший загал.

Поява регулярних серій публ. концертів спричинилася до заснування різних видань муз. *періодики*. Від 1756 у Франції почали з'являтися регулярні муз. часописи. Зростання культурно-мист. потреб та інтересів ширших демокр. шарів суспільства, що було спричинене розповсюдженням ідей Великої франц. революції, викликало 2-у хвилю появи в різних країнах нових муз. часописів. Найпомітнішим з них стала заснована в Лейпцігу Ф. Й. Рохліцом "Загальна музична газета" (1798–1819). Й. К. Ф. Рельштаб (1803–13), а згодом його син Г. К. Ф. Рельштаб (1826–48) започаткували регулярну муз. журналістику. Рельштаб-ст. — першорядний літератор — з 1821 виступав як муз. критик на сторінках "Берлінської музичної газети". 1826–27 його було заарештовано за гостроту й незалежний тон опубл. матеріалів. Одними з перших муз. критиків у Вел. Британії були рецензент "Атласу" (з 1826) Є. Голмс і тесть Ч. Діккенса Дж. Гогарс. У Франції перші муз. фейлетони, що регулярно друкувалися на шпальтах париз. "Journal des debats", писали А. Ж. Кастіль-Блаз, а після нього Г. Берліоз (1823 уперше виступив у пресі).

У добу *романтизму* КМ. займалася переважна більшість видат. композиторів (К. М. Вебер, Р. Шуман, Г. Берліоз, *Ф. Ліст*, Р. Вагнер, Г. Вольф, К. Дебюссі), а також багато письменників-романтиків (Е. Т. А. Гофман, Г. Гейне, Ж. де Нерваль та ін.). Помітну роль відігравали спеціалізовані

муз. видання — "Новий музичний журнал", засн. Р. Шуманом (1834) і "Паризька музична газета", засн. М. Шлезінґером (1834) на противагу ретроградним "Музичному ревю". (1827) і "Менестрелеві" (1833); з 1835 після об'єднання з першим з них — "Ревю й паризька музична газета".

У 2-й пол. 19 ст. КМ. бурхливо розвивалася практично в усіх країнах Європи, а з кін. 19 ст. — і в Америці. З'явилася вел. кількість нових період. видань, що завдяки високій кваліфікації, талантові та особистостям авторів стали беззаперечними авторитетами в царині КМ. Це — "Revue des Deux Mondes", "Die Presse", "Neue Freie Presse", "The Times", "The World", "The Star", "Manchester Guardian", "Sunday Times", "Kurier Warszawski", "Ruch Muzyczny", "Hudebni Listy", "Zencszeti Lapok" тощо. Виникла плеяда блискучих муз. критиків, поміж яких — Е. Ганслік ("Бісмарк музичної критики", за висловом Дж. Верді), Й. Корнгольд, Б. Шоу, Е. Ньюмен, О. Сєров, В. Стасов, Г. Ларош, Л. Сабанєєв, В. Каратигін, К. Ф. Брендаль, Л. Ескюдьє, Т. Візєва, Ш. Малерб, Ф. Філінні, Дж. Депаніс, О. Гостиньський, Ю. Сікорський, М. Карасовський, Я. Клечиньський та ін.

У 19 ст. почала формуватись укр. профес. муз. критика. У підросійській Україні КМ. аж до останньої чверті 19 ст. за відсутності укр.-мовної преси могла розвиватися лише на шпальтах рос.-мовних газет, а з кінця століття, частково, на сторінках наук.-попул. зб., альманахів тощо. В основному вона продовжувала традиції, закладені у перших період. виданнях, що друкувались у Львові ("Gazette de Leopol", з 1776), Харкові ("Харьковский еженедельник", з 1812), Одесі ("Одесский вестник", з 1828). Репортажний тип КМ. розвинувся на сторінках "... губернских ведомостей", заснованих в усіх губернських центрах підросійської України (1838). Окремі зразки укр. КМ. зустрічаються в часописах "Основа" й "Русская музыкальная газета" (С.-Петербург), "Киевская старина" й "Киевлянин", "Южный край", "Одесский листок" та "Новороссийский телеграф" (Одеса), "Мета", "Правда", "Діло" (Львів), а з 1892 також у "*Записках НТШ*". У перші десятиліття 20 ст., окрім "Діла", виходили також "Руслан", "Свобода", "Буковина" та ж. "*Літературно-науковий вісник*" тощо.

Найвизначнішими укр. муз. критиками того періоду були брати *Петро*, Микола та Іван *Сокальські*, *В. Сокальський*, *М. Тутковський*, *В. Чечотт*, *В. Чаговець*, *Й. Миклашевський*, Б. Тюнєєв, *К. Стеценко*, *Б. Підгорецький*, *Б. Яновський*, *М. Вербицький*, *В. Матюк*, *І. Воробкевич*, *А. Вахнянин* та ін.

У 20 ст. із розвитком муз-ва й істотними змінами в сусп. і культурному житті зросли вимоги до кваліфікації муз. критиків та широти їхнього світогляду. КМ. за глибиною аналізу й широтою охоплення явищ муз.-культурного життя дедалі більше наближалася до муз-ва й культурології. Найчастіше відомі муз. критики були водночас видатними музикознавцями, як-от П. Беккер, Г. Мерсман, А. Ейнштейн, М. Ґраф, К. Ростан, Ролан-Манюель, М. Ґатті, Е. Ньюмен, О. Даунс, *А. Хибіньський*, *Б. Асаф'єв*, І. Соллертинський, *З. Неєдли*, *В. Новак*, Т. В. Адорно, Г. Штуккеншмідт та ін. Вони друкувались у багатьох виданнях, найзначнішими з яких були "Musikblätter des Anbruch" (з 1920, з 1929 — під назвою "Anbruch"), "Melos" (1920–34, з 1946), "Ruch Muzyczny", "Musical Quarterly", "Music Analysis", "Muzyka", "Musica", "Music and Letters", "Österreichische Musikzeitschrift", "Hudební rozhledy", "Звук", "Българска музика", "Neue Zeitschrift für Musik", "Советская музыка" (з 1993 — "Музыкальная академия").

Кін. 19 — поч. 20 ст. був часом бурхливого розвитку преси на укр. землях, що у свою чергу спричинило розвиток вітчизн. КМ. Більшість видань співпрацювала з постійними муз. оглядачами й критиками — тенденція, що зберігалась до кін. 1920-х, а у підпольській Україні — до 1939. Так, Б. Яновський співпрацював з "Южным музыкальным вестником", К. Стеценко — з "Радою", *Я. Степовий* — з ж. "Музыка" (Москва), *Н. Нижанківський* — з "Українськими вістями", *В. Барвінський* — з "Новим часом", *С. Людкевич* — з "Ділом", *А. Рудницький* — з "Назустріч". Ґроно непересічних критиків співпрацювало з часописом "*Музика*" (1923–25, 1927), "*Українською музичною газетою*" (1926), що їх видавало *Музичне тов-во ім М. Леонтовича*: *П. Козицький*, *М. Грінченко*, *В. Костенко*, Й. Миклашевський. У 1930-х повною мірою розкрився талант таких критиків, як *Д. Ревуцький*, *В. Анісімов*, *О. Білокопитов*, *Г. Тюменєва*, *В. Довженко*, *С. Дрімцов*, *С. Богатирьов*, *Г. Коган*, *Я. Юрмас*, *А. Ольховський*, у Галичині — *Б. Кудрик*, Н. Нижанківський, *В. Витвицький* та *З. Лисько*. Все частіше з КМ. виступали композитори — *Л. Ревуцький*, *М. Вериківський*, *М. Вілінський*, *І. Белза*, *М. Коляда*, *Л. Лісовський*, *М. Скорульський*, *М. Тіц* та ін. Немало цінних матеріалів про укр. музику й муз. життя на укр. землях публікувалося в укр. та польс. періодиці, що видавалась у Львові, де працювали такі талановиті муз. критики, як С. Людкевич, В. Барвінський, А. Рудницький, А. Хибіньський, *А. Солтис*, *Т. Маєрський*, *Ю. Кофлер* (останній видавав також муз. часописи "Оркестр", з 1929, і "Ехо").

У рад. Україні в 1930-х профес. КМ. збереглася значною мірою на шпальтах часописів "Музика —масам" (1928–32; 1932 — "Музика мас") і "Радянська музика" (1933–34, 1936–41). Центром розвитку новочасної КМ. в Зах. Україні став Львів, де крім числ. укр. газет виходили спеціалізовані видання: "Музичний вісник" (1929–30; орган Муз. тов-ва ім. М. Лисенка), "Музичні вісті" (1934–36), орган *СУПРОМ*у ж. "*Українська музика*", а також ж. "*Боян*" (1929–30), що виходив у Дрогобичі.

Укр. КМ. розвивалася також на сторінках укр. періодики, що виходила в кол. СРСР поза межами УРСР (Кубань, Вороніжчина, Зелений Клин; 1932–33 всі ці видання було ліквідовано внаслідок розпоряджень з Москви), а також на укр. землях кол. Чехо-Словаччини. КМ. розвивалася також у середовищі укр. еміграції — у Празі, Варшаві, Берліні, Відні, Парижі, також — у кол. Югославії, Вел. Британії, США, Канаді, Бразилії.

Після 2-ї світ. війни КМ. активно розвивалася в обл. центрах України та в осередках укр. діаспори за кор-

Титульна сторінка книжки "О Музыке" В. Клина (К., 1985)

Титульна сторінка книжки "Музика і театр на перехресті епох" М. Черкашиної-Губаренко (К., 2002)

Титульна сторінка книжки "Музична феєрія 1990-х" О. Кушнірук (Луцьк, 2003)

Титульна сторінка книжки "Музична критика: теорія та методика" О. Зінькевич і Ю. Чекана (К., 2008)

І. Крих

доном. Упродовж 1940–60-х оформилася когорта провідних вітчизн. муз. критиків (*Л. Архімович, М. Білинська, Т. Булат, М. Гордійчук, Лен. Єфремова, М. Загайкевич, Ю. Малишев, В. Клин, Е. Яворський* та ін.), які заклали підвалини сучас. укр. КМ. У 1970–80-х у КМ. активно виступали *В. Беляков, М. Головащенко, Я. Гордійчук, В. В. Задерацький, О. Зінькевич, Г. Конькова, М. Копиця, В. Кузик, К. Майбурова, Р. Розенберг, Ю. Станішевський, Г. Степанченко, А. Терещенко, М. Черкашина, Т. Швачко* та ін. На поч. 1990-х із започаткуванням муз. *фестивалів* КМ. розвивалась у прес-групах при *Центмузінформі* (кер. Г. Степанченко). На поч. 2000-х у НМАУ було відкрито кафедру історії музики етносів України та муз. критики. Активно розвивається муз. радіо- й тележурналістика (тільки на респ. держ. теле- і радіоканалах — М. Амосов, *С. Артеменко*, Г. Бабій, *А. Бутук, Н. Бучель, О. Васильєв*, А. Вишнева, В. Мотінова, О. Горський, В. Давиденко, *О. Євтушенко, О. Коган*, Т. Колотиленко, З. Коробова, Н. Куляєва, *Т. Кумановська*, В. Ліфанчук, В. Маковій, Т. Міленіна, *Н. Околот*, О. Прилипко, Г. Рознюк, Ю. Сімеонова, Р. Стецюк, Я. Скуратівська, *О. Шамонін* та багато ін.). За роки незалежності (з 1991) КМ. в Україні позбулась обов'язкової за комуніст. режиму опори на т. зв. "марксистсько-ленінську методологію" і без ідеолог. обмежень висвітлює різноманітні процеси розвитку муз. життя країни. Осередками спеціалізованої КМ. з 1990-х стали ж. "*Музика*", "Укр. культура", "Art-line", "Нота", "*Галас*", г. "Культура і життя", "*Укр. муз. газета*", "*АУТ*", "Говорить і показує Україна", альманах "Театр.-конц. Київ". Укр. критики активно виступають в періодиці сусідніх країн ("Сов. музыка", "Муз. академия", "Муз. жизнь", "Ruch Muzyczny"), а також на сторінках інтернет-видань. Нині укр. КМ. представлена такими іменами: Ю. Бентя, *О. Берегова, О. Дьячкова, Л. Кияновська*, О. Кізлова, *Н. Костюк*, Л. Кучеренко, *О. Кушнірук*, В. Муратова, *І. Сікорська, Б. Сюта, Ю. Токарєв, Ю. Чекан, Н. Швець*, К. Щоткіна та ін.

Літ.: *Кремлёв Ю.* Русская мысль о музыке. — Ленинград, 1954–60. — Т. 1–3; *Ливанова Т.* Оперная критика в России. — М., 1966–73. — Т. 1–2 (Т. 1, Вип. 1, у співавт. з *В. Протопоповим*); *Гордійчук М.* На музичних дорогах. — К., 1973; *Його ж.* Музика і час. — К., 1984; Музична критика і сучасність. — К., 1978. — Вип. 1; К., 1984. — Вип. 2; *Клин В.* О музыке. — К., 1985; *Гордійчук Я.* Становление украинского оперно-балетного театра и критика: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1991; *Кушнірук О.* Музична феєрія 1990-х... — Луцьк, 2003; *Зинькевич Е.* Память об исчезающем времени. Страницы музыкальной летописи. — К., 2005; *Немкович О.* Українське музикознавство XX століття як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Зінькевич О., Чекан Ю.* Музична критика: теорія та методика. — Чернівці, 2007; *Шавердян А.* Права и обязанности советского критика // Сов. искусство. — 1938. — 4 окт.; *Кабалевский Д.* О музыкальной критике // СМ. — 1941. — № 1; *Сохор А.* О методологии музыкальной критики // Современные вопросы музыкознания. — М., 1976; *Чередниченко Т.* Ценностный подход к искусству и музыкальная критика // Эстетические очерки. — М., 1979. — Вып. 5; *Загайкевич М.* Музикознавство і музична критика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Кулик Р.* Музикознавство і музична критика // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Муха А.* Музикознавство // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Його ж.* Музикознавство // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Сікорська І.* Українська музична критика у 90-х рр. XX ст.: публіцистичний ухил // Мат-ли до укр. мист-ва. — 2003. — Вип. 2; *Calvocoressi M. D.* The Principles and methods of musical criticism. — London, 1923; *Friedland M.* Kritik als kulturphilosophisches Problem // Allgemeine musikalische Zeitung. — 1925. — N 1, 31, 51, 75, 97, 119; *Newmann E.* A musical critic's holiday. — London, 1925; *Schering A.* Aus der Geschichte der musikalischen Kritik in Deutschland // Jahrbuch der Musikbibliothek Peters. — Leipzig, 1928; *Kolodin J.* The critical composer: the musical writings of Berlioz, Wagner, Schumann, Tschaikovsky and others. — New York, 1940; *Boyd M. C.* Composer and critic: 200 years of musical criticism. — New York, 1946; *Graf M.* Composer and Critic. — New York, 1946; *Machabey A.* Traité de la critique musicale. — Paris, 1946; *Scholes P. A.* The mirror of music 1844—1944. — London, 1947. — Vol. 1–2; *Demuth N.* An anthology of musical criticism. — London, 1948; Music and Criticism. A Symposium / Bug. *R. F. French.* — Boston, 1948; *Thomson V.* The art of judging music. — New York, 1948; *Mies P.* Von Sinn Praxis der musikalischen Kritik. — Kevelaer, 1949; *Syckra A.* Parteilische Musikkritik. — Berlin, 1959; "Melos". — 1953. — N 7–8 (присв. КМ.); *Slonimsky N.* Lexikon of musical invective. — New York, 1953; *Jarociński St.* Antologia polskiej krytyki muzycznej XIX i XX wieku do roku 1939, Kraków, 1955; *Stuckenschmidt H. H.* Glanz und Elend der Musikkritik. — Berlin, 1957; *Abendroth W.* Die Fundamente der Musikkritik... // Jahrbücher der freien Akademie der Künste. — Hamburg, 1959; *Ghislanzoni A.* La Critica musicale. — Roma, 1959; *Della Corte A.* La Critica musicale el critici. — Torino, 1961; Beiträge zur Geschichte der Musikkritik / Hrsg. von *Becker H.* — Regensburg, 1965; *Eckart-Böcker U.* Frankreichs Musik zwischen Romantik und Moderne. Die Zeit im Spiegel der Kritik. — Regensburg, 1965; Über Musik und Kritik / Hrsg. von *R. Stephan.* — Darmstadt, 1971 (Veröffentlichungen des Instituts für Neue Musik und Musikerziehung, Bd. 11); *Braun W.* Musikkritik. — Köln, 1972.

Б. Сюта

КРИХ (Любчак-Крихова, дів. прізв. — Любчак) Ірина Іванівна (16.10.1906, м. Львів — 16.11. 1984, там само) — піаністка, педагог. Дружина *Ю. Криха*, матір *Л. Крих* і *М. Крих-Угляр*. Закін. *ВМІ* (1926, кл. фп. Є. Волошин і *В. Барвінського*), Муз. ін-т (згодом Конс. ім. К. Шимановського) у Львові (1930, кл. фп. М. Домбровського і Є. Шимановського). 1928–39 — засновниця, директорка, викладачка муз.-теор. дисциплін Терноп. філії ВМІ. 1930–32 одночасно продовжувала удосконалюватись як піаністка у В. Барвінського у Львові, 1932–34 — в *Є. Штоєрмана* у Відні. У 1930-х — 1-й пол. 1940-х провадила активну конц. діяльність (сольні й анс. програми разом з Ю. Крихом), що мала високу оцінку в рецензіях В. Барвінського, *Н. Нижанківського, С. Людкевича* та ін. Популяризувала в Галичині укр. музику. 1939–41 — викладачка ДМШ і вечірньої школи для

дорослих в Тернополі, 1941–44 давала приват. уроки гри на фп. На запрошення В. Барвінського працювала у Львів. конс.: 1944 — викладачка, 1946 — в. о. доцента, декан, 1949 — доцент, 1952–55 — зав. кафедри спец. фп., 1956 — в. о. професора Львів. конс. Викладала гру на фп. у Львів. ССМШ. Редагувала фп. рукописи творів С. Людкевича, Н. Нижанківського, *М. Скорика*, *А. Кос-Анатольського*, *Р. Сімовича*, *М. Колесси*. Поміж учнів — *Я. Матюха*, *А. Мюлер*, Р. Голубєва, *Б. Фільц*, *Г. Конькова*, А. Звонко, І. Малишева, *І. Сіялова*.

Літ.: Юрій Крих: Спогади. Статті. Рецензії. Листування / Упоряд. *Т. Крих*. — Коломия, 1996; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка. — Л., 2003; Ірина Крих — особистість, музикант, педагог / Ред.-укладач *В. Цайтц*. — Л., 2005; *Конькова Г.* Ностальгія минулого: Ірина Крих // Спрага музики: паралелі і час спогадів. — К., 2001; *Нижанківський Н.* Юрій Крих // Укр. вісті. — 1936. — 14 квіт.; *Барвінський В.* Хроніка й рецензії // Укр. музика. — 1939. — 17 квіт.; *Його ж.* Юрій Крих — скрипак. З концертової салі // Краківські вісті. — 1942. — 16 груд.

Б. Фільц

КРИХ Лідія Юріївна (19.10.1938, м. Тернопіль) — піаністка, педагог. Доцент (1990). Професор (1995). Дочка *Ю.* та *І. Крихів*, сестра *М. Крих-Угляр*. 1956 закін. Львів. ССМШ (кл. фп. *О. Бережницької* й Л. Голембо), 1961 — Львів. конс., кл. *О. Ейдельмана* (з відзнакою). 1970 підвищувала пед. кваліфікацію в Києві, кл. *О. Александрова*, 1976 — у Москві, кл. В. Горностаєвої. Від 1962 — викладачка кафедри спец. фп. Львів. конс. і ССМШ. 16 років грала у складі фп. тріо (скр. — Л. Цьокан, влч. — Р. Залеська), гастролювала в Україні й Росії. Репертуар охоплював понад 50 творів.

Випустила понад 70 студентів, які працюють в Україні й за її межами (США, Канада, Вел. Британія, Австралія, Німеччина, Словаччина, Польща, Росія, Білорусь), поміж яких — лауреати міжн. і респ. конкурсів *О. Рапіта*, *М. Драган*, Х. Гудзій, Г. Климків, О. Дражниця, К. Кун, *Б. Дашак*, докт. пед. наук З. Квасниця (Одеса), канд. мист-ва С. Павленко, *М. Герега* (Львів). Авторка 5-и друк. метод. розробок, присв. пед. проблематиці викладання фп.

Літ.: *Кашкадамова Н.* Фортеп'янне мистецтво у Львові: Статті. Рецензії. Матеріали. — Тернопіль, 2001; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка. — Л., 2003; Ірина Крих — особистість, музикант, педагог / Ред.-укладач *В. Цайтц*. — Л., 2005; *Павлишин С.* Дім Лідії Крих має в собі творчий дух // Високий замок (Львів). — 1998. — 11 листоп.; *Горак Я.* Подвійний портрет композитора-олімпійця // Поступ (Львів). — 2000. — 29 берез.; *Його ж.* Українська фортепіанна соната // Там само. — 29 груд.; *Mazepa L.* Muzycy lwowscy w Rzeszowie // Kamerton (Польща). — 1999. — № 3–4 (36–37); *Kut J.* Koncert fortepianowy // Bardo (Польща). — 1999. — 26 жовт.

Б. Фільц

КРИХ Юрій Дмитрович (23.06.1907, с. Рогузни на Холмщині, тепер Томашівського пов. Люблін. воєводства, Польща — 22.02.1991, м. Івано-Франківськ) — скрипаль, диригент, педагог. Професор. Депутат Верх. Ради СРСР (1939). Чоловік *І. Крих*, батько *Л. Крих* і *М. Крих-Угляр*. 1913–14 навч. у школі с. Рогузни, 1914–22 — у Гадячі Полтав. обл., після повернення в Галичину — в Перемис. (тепер Польща) муз. школі; 1927–33 — на скр. і дириг. відділах *ВМІ* у Львові (кл. Зимгаймера). 1933–34 — викладач кл. скрипки й теор. дисциплін філій ВМІ в Тернополі і Львові. Від 1934 — слухач Вищих мист. курсів інтерпретації в Ж. Тібо у Парижі. 1934–41 провадив активну конц. і пед. діяльність — кер. учнів. струн. квартету, ансамблю, оркестру в Тернополі, брав участь у святкових вок.-муз. вечорах; 1939–41 — педагог і директор муз. школи. Під час війни переїхав до Львова, де викладав, виступав із сольними концертами. 1943–44 здійснив конц. турне по Австрії, Німеччині, Чехії, Франції, Польщі. 1944–50 — педагог Львів. конс. і проректор з наук. роботи. 1950–59 — професор Київ. конс., зав. кафедри музики і співу Івано-Фр. пед. ін-ту. Організатор і кер. різних кам.-інстр. ансамблів і симф. орк. на Прикарпатті. Автор спогадів про *С. Крушельницьку* й *М. Менцинського*.

Дискогр.: *Людкевич С.* "Чабарашка" для скр., обр. *Ю. Криха*: *О. Деркач* (скр.), *І. Поляк* (фп.). — М.: Мелодия, 1960. — 35141.

Тв.: обр. для скр. — "Верховино, світку ти наш" (1940), "Чабарашка" С. Людкевича (1941) тощо; "Школа гри на скрипці" (у співавт. з *В. Лужним*). — К., 1968.

Літ.: Юрій Крих: Спогади. Статті. Рецензії. Листування / Упоряд. *Т. Крих*. — Коломия, 1996; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка. — Л., 2003; Ірина Крих — особистість, музикант, педагог / Ред.-укладач *В. Цайтц*. — Л., 2005; *Лисенко І.* Натхненний музикант // *Його ж.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004.

Б. Фільц

КРИХ-УГЛЯР Марія Георгіївна (Юріївна) (13.11.1934, м. Тернопіль) — піаністка, педагог, культ.-осв. діячка. Дочка *Ю.* та *І. Крихів*, сестра *Л. Крих*. З. д. м. України (1994). Лауреатка Респ. конкурсу піаністів (Київ, 1957). Навч. у Львів. ССМШ, кл. фп. *В. Барвінського*, потім *І. Негребецької* та Л. Голембо. Закін. Львів. конс. (1957, кл. фп. *О. Ейдельмана*). Відтоді — викладачка Львів. ССМШ (1963–77 — зав. фп. відділу) і Львів. конс. — доцент (1967), зав. кафедри фп., (1977), професор (1988). Як піаністка особливо активно виступала в 1950–60-х, поміж найвагоміших здобутків — програми з творів *Ф. Шопена* й *Л. Бетховена*. Провадила культ.-просв. діяльність, готувала моновистави Львів. дому актора. Авторка низки праць із методики викладання гри на фп., ініціаторка міжн. симпозіумів і конф. з проблем фп. педагогіки. Поміж учнів — числ. лауреати міжн. конкурсів з. а. України *Е. Чуприк*, канд. мист-ва *Г. Брилинська-Блажкевич*, І. Пижик, *М. Драган*, Ж. Микитка та ін. Новаторство пед. системи К.-У. ґрунтується на засадах поступового опанування *стилів* у мистецтві як еволюц. процесу, усвідомлення стильових особливостей укр. музики

Л. Крих

Ю. Крих

М. Крих

як невід'ємної частки європ. культури, а також урахування інд.-психол. особливостей кожного учня й на цій основі — творчого розвитку його здібностей.

Літ.: *Кашкадамова Н.* Фортеп'янне мистецтво у Львові: Статті. Рецензії. Матеріали. — Тернопіль, 2001; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; Марія Крих: Портрет піаністки: Зб. ст. / Упоряд. *Г. Блажкевич, Х. Чаплін.* — Л., 2004; Ірина Крих — особистість, музикант, педагог / Ред.-укладач *В. Цайтц.* — Л., 2005.

Л. Кияновська

КРИЧЕВСЬКИЙ Юхим (18 ст.) — співак (тенор). Вок. освіту здобув у *Глухів. муз.-спів. школі* (1738–41, кл. *Ф. Яворовського*). Від 1741 — соліст Придв. хору в С.-Петербурзі.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

КРИШТАЛЬСЬКИЙ Олег Романович (8.09.1930, м. Львів) — піаніст, педагог, муз.-громад. діяч. Син *Р. Криштальського.* Професор (1977). Н. а. УРСР (1990). Лауреат міжн. конкурсу на VI Всесв. фестивалі молоді та студентів у Москві (1958).

Закін. Львів. ССМШ (1947, кл. *В. Барвінського*), Львів. конс. (1952, кл. *Л. Уманської*) та аспірантуру при Моск. конс. (1955, кер. *С. Фейнберг*). Від 1956 — працює у Львів. конс.: викладач, зав. кафедри фп. (1966), проректор з наук. роботи (1971–90). К. — піаніст акад. типу, який надає великої ваги логічності, майстерності та тех. довершеності виконання й досяг тут визначних здобутків. У 1960–80-х гастролював у республіках тод. СРСР, Чехословаччині, НДР, а також у Польщі. Поміж улюблених творів — "Апасіоната" *Л. Бетховена*, Експромти *ор.* 90 *Ф. Шуберта*, Полонез *Ля-бемоль* мажор *Ф. Шопена*. До конц. програм К. завжди входили твори *А. Кос-Анатольського, М. Колесси, В. Косенка, Л. Ревуцького*, 1-й вик-ць фп. концертів *М. Дремлюги* й № 2 А. Кос-Анатольського, № 2 О. Тактакішвілі, Сонати В. Барвінського (1994, вважалася втраченою). Поміж найкращих інтерпретацій — Друга укр. рапсодія *М. Лисенка* (фонд. запис Укр. радіо).

Виступав із Львів. квартетом (твори В. Барвінського, М. Колесси, *Д. Шостаковича*). З фп. класу К. вийшло багато піаністів, які концертують і викладають в Україні та за її межами, поміж яких — лауреат Конкурсу ім. М. Лисенка *М. Попіль.*

Дискогр.: CD — "Олег Криштальський. Краще...". Л.: LMC ATYABA, 2001. — 21; *Колесса М.* Вибране. — Ч. 2: "Картинки Гуцульщини", Пасакалія, "Фантастичний прелюд", "Дрібнички": *О. Криштальський.* — Л.: ЛОД ТРК, 2003.

Літ. тв.: С. Е. Фейнберг об исполнении прелюдий и фуг из "Хорошо темперированного клавира" Баха // *Фейнберг С.* Мастерство пианиста. — М., 1978; Спогади про видатних львівських піаністів // Бібліографія українознавства. — Л., 1994. — Вип. 2.

Літ.: Олег Криштальський. Спогади. Статті. Матеріали: До 70-річчя від дня нар. / Ред.-упоряд. *Н. Кашкадамова* // Наук. зб. ВДМІ. — Л., 2000. — Вип. 3; *Кашкадамова Н.* Фортеп'янне мистецтво у Львові: Статті. Рецензії. Матеріали. — Тернопіль, 2001; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка. — Л., 2003; *Бабюк Л.* Вітаємо ювілярів // Музика. — 1981. — № 2; *Старух Т.* Отмечаем юбилей О. Криштальского // СМ. — 1981. — № 7; *Булка Ю.* На творчому злеті // Музика. — 1987. — № 2; *Ермінь Й.* Музична колекція Львова: грає Олег Криштальський // Musica humana: Наук. зб. ЛДМА. — Л., 2003. — Вип. 8. — Ч. 1; *Зелінський О.* Промовляє музикою // Вільна Україна (Львів). — 1973. — 4 листоп.; *Булка Ю.* Творчий портрет О. Криштальського // КіЖ. — 1980. — 7 листоп.; *Лисенко Р.* З настроєм замріяності // Там само. — 1987. — 15 лют.; *Гордійчук М.* Шедевр повернуто в Україну // Там само. — 1994. — 5 лют.

Н. Кашкадамова

КРИШТАЛЬСЬКИЙ Роман (1.12.1899, м. Львів — 16.10.1963, там само) — скрипаль, педагог. Батько *О. Криштальського.* Закін. львів. гімназію, навч. на юрид. ф-ті Краків. ун-ту та у *ВМІ* (кл. скр. *Є. Перфецького*), 1930–38 — його викладач. 1939–45 — артист оркестру Львів. опер. т-ру, філармонії та викладач Львів. ССМШ. Від 1912 брав акт. участь у конц. житті Львова. У 1930-х очолював інстр. *тріо* (з *П. Пшеничкою* (влч.) і *Р. Савицьким* (фп.). Від 1936 — у складі секстету (з *Б. Задорожним*, альт, П. Пшеничкою, влч., *Є. Козулькевичем*, скр., та *Н. Горницьким*, к.-бас). 1937–39 виступав у концертах по радіо з *Н. Нижанківським, В. Барвінським*, Р. Савицьким та *М. Сабат-Свірською, Є. Зарицькою.*

Літ.: *Барвінський В.* Вечір української пісні у виконанні М. Сабат-Свірської // Укр. музика. — 1937. — № 3; *Його ж.* Святочний концерт в честь Шуберта // Діло (Львів). — 1928. — № 283; [*Б. а.*]. Концерт 100-річчя "Русалки Дністрової" // Укр. музика. — 1937. — № 3; *Лисько З.* Ювілейний концерт В. Барвінського // Там само. — 1938. — № 4.

КРІПАЦЬКІ КАПЕЛИ Й ОРКЕСТРИ. Інстр.-оркестрове й хор. музикування, що до 1-ї трет. 18 ст. зосереджувалось у полкових капеліях, монастир. хорах, міськ. ратушах та навч. закла-

дах, у часи запровадження кріпацтва на кол. Гетьманщині (поетапно: 1723, 1731, 1744, 1763, 1783—1861) набрало ін. особливостей і охопило ширший ареал, з'явившися в осередках палацового й поміщицько-садибного побуту. Невелика частка орк. і хор. капелій зберегла офіц. церемоніальний статус при держ. інституціях, міськ. управах, *Київ. Духовній академії*, колегіумах, згодом — ун-тах. Більша частина спиралася на традиції домашньої музики, культ. побуту та спілкування магнатів і поміщиків у власних маєтках, садибах, палацах. Певний час тут переважала мода на приїжджих артистів з іноземним репертуаром. Згодом, використовуючи наявність обдарованого покріпаченого люду і владу над ним, магнати створювали (за допомогою фахових музикантів, капельмейстерів) у своїх помістях різні власні артист. колективи (інстр. і вок. *ансамблі*, *оркестри*, спів. капели, театр. і балет. трупи), вишколювали дітей своїх кріпаків для муз. вик-ва часом вельми високого рівня. Нагромадження в помістях осередків музичення й винесення їх здобутків на ширший міськ. огляд відіграло помітну роль у поступові муз. культури, розширенні та піднесенні рівня муз. досвіду тогочас. суспільства. Прикрашаючи свій і довколишній муз. побут, засвоюючи та популяризуючи модний на той час репертуар (переважно з творів зах.-європ. авторів), мимохіть створюючи умови для опрацювання музикантами місцевих фольк. мелодій у різних *попурі*, *варіаціях*, панство об'єктивно інспірувало формування помітного прошарку освічених музикантів і слухачів, освоєння європ. форм музичення. Нині ці мист. осередки (капелії, оркестри, т-ри) розрізняються переважно за прізвищами власників маєтків, тоді як самі митці й музиканти, їхня творчість здебільшого залишилися безіменними.

В Україні муз. колективи мали гетьмани *Б. Хмельницький*, І. Брюховецький, *І. Мазепа*, І. Скоропадський, Д. Апостол, *К. Розумовський*. Їхній престижний досвід (як і придв. петерб. або польс.-королівський) намагалися наслідувати козац.-шляхетська старшина, найбільші магнати, вельможі того часу (Полуботок, Рєпніни, Любомирські, Браницькі, Ганські, Лукашевичі, *Галагани*, Маркевичі, Трощинські, Кочубеї), а також дрібніше дворянство — Булюбаші, Попови, Будлянські, Капністи, Сологуби тощо.

Найдавніша інформація про наявність музикантів у часи поїздок Хмельницького, Брюховецького чи Мазепи, що наводять *Ф. Ернст* і *Д. Щербаківський*, пов'язана з регламентним почтом, складеним із військ. музикантів (див. — *Військова музика*). Втім, знайдені Д. Щербаківським свідчення стосуються й фактів із міськ. побуту (йдеться про винагороду київ. музикам і трубачам, а також капелі пана М. Корсака — відомого стародубського багатія, на весіллі полковника Ганського з дочкою А. Миклашевського в Стародубі, 1731). До тих самих років належить запис М. Ханенка (січ. 1732) про винагороду півчим гетьмана Д. Апостола. В камер-фур'єрському журналі 1744 зазначено, що під час подорожі імп. Єлизавети з Москви до Києва в Глухові (тепер Сум. обл.), Ніжині, Козельці (тепер Черніг. обл.) грала "малороссийская музыка"; згадано глухів. регента Туровського з півчими, яким цариця подарувала 200 крб., "інструментальну і співальну музику" в Ніжин. та Козелецьк. палацах *О. Розумовського*. За багатьма авторит. свідченнями Капела О. Розумовського була найкращою приват. капелою часів Єлизавети.

До екзотичного виду музикування, розквіт якого став можливим саме за кріпаччини, належали *рогові* (ріжкові) *оркестри*. Як відомо, однозвукові ріжки походили з мисливської музики й були удосконалені валторністом Наришкіна І. Марешем (1751): з них видобували вже не один, а 2—3 звуки, отже набір інструментів охоплював діапазон 3—4-х октав, достатній для виконання інстр. п'єс (див. *Інструментальна музика*). Попри вкрай важку муштровану виучку творів, звучання ансамблю ріжкових інстр. мало особливу тембр. красу, надто на пленері (паркова музика, музика на воді). Роговими оркестрами виконувалися навіть віртуозні твори (увертюра до опери "Вільний стрілець" К. М. Вебера).

Ф. Ернст вважав, що в Україну ріжкова музика й оркестри потрапили з музикантами Г. Потьомкіна (1760—70-і). Однак Д. Щербаківський наводить свідчення, що ще за правління Єлизавети Розумовські мали вел. ріжковий оркестр (поряд з ін.). Існує припущення, що із супроводом одного з них у Петербурзі виконувалась опера Г. Раупаха "Альцеста" (1758), де в гол. ролі виступав малий півчий *Д. Бортнянський*. До серед. 20 ст. у *бібл-ці Розумовських* зберігалися 2 зб-ки для ріжкового ансамблю, датовані 1790-ми (нині залишилась 1). У ній містилися сюїта-попурі з 12-и пісень, де процитовано наспіви "На бережку у ставка", "Ой гай, гай зелененький", а інші (крім № 2 і 5) зберегли укр. прикмети. Для того самого ансамблю було перекладено й увертюру до опери В. Мартіні (Мартін-і-Солер) "Una Cosa rara" ("Рідкісна річ", 1786).

Бл. 1785 Г. Потьомкін купив у К. Розумовського роговий оркестр, вишколений і керований капельмейстером *К. Лау*, й використав його та італ. капелу *Дж. Сарті* для проведення парадного концерту на честь імп. Катерини II. У ньому виконувалась Ораторія Дж. Сарті для 2-х хорів і оркестру (понад 100 музик). За ін. джерелами Г. Потьомкіну належав і невеликий оркестр (із 27 осіб), що прибув до Херсона 1783. Оркестр, вірогідно, мав статус полкового: найманий капельмейстер одночасно був денщиком, а ін. музиканти за сумісництвом мали виконувати обов'язки вахмістрів, канцеляристів, отримуючи, ймовірно, й платню з полкової казни. Від 1791 після смерті Г. Потьомкіна (збереглося "прошение" оркестрантів про звільнення) оркестром володів керівник канцелярії князя Таврійського, полтав. поміщик В. Попов, який перевіз його до Решетилівки (тепер райцентр Полтав. обл.). Там оркестр у складі 40 осіб функціонував до 1818, згодом перейшов до власника розкішного маєтку в Хотині (Чернів. обл.) М. Комбурлея, відомого любителя музики, який мав декілька муз. колективів, запрошував до себе музикантів-віртуозів.

Призначений генерал-губернатором на Волинь (бл. 1805) Комбурлей влаштовував у Житомирі блискучі прийоми, де грала надвірна музика (120 осіб) і співав хор.

Загалом на укр. теренах рогові оркестри існували коротший час і в меншій кількості, ніж у Росії. Здебільшого про них згадують разом із струн.-духовими. Таке поєднання, зокр., засвідчено 1817 на Київщині, ймовірно у маєтку Безбородька, який віддав своїх музикантів у посаг за дочкою князеві О. Лобанову-Ростовському (того самого року вони виступали на контрактовому ярмарку в Києві). Змішаний струн.-духовий і роговий оркестри, що налічували до 100 музикантів (капельмейстер *І. Добжинський*), та хор мав у Романові на Волині сенатор, гр. *Ю. А. Ільїнський* (про нього — далі). На Київщині, в маєтку Козацькому в С. Голіцина 1798 функціював роговий орк. із 40 осіб. Імовірно, про його участь у маскараді (палац кн. Голіцина) давали анонс "С.Пб. відомості" на поч. 1791.

На території Гетьманщини помітно переважали оркестри або ансамблі міш. складу, здебільшого струнно-духові, а також співочі капелії, часто територіально пов'язані зі значними культурними осередками (Глухів, Батурин — тепер Черніг. обл.) або братськими чи полковими школами, монастир. центрами. Функціювали вони і як конц. колективи, і в складі балетно-театр. труп, і як паркова музика: така різнопрофільність спостерігалася зокр., у маєтках Розумовських. У Яготині (тепер Київ. обл.) в О. Розумовського (славився любов'ю до укр. пісенності, свого часу навіть інспірував "моду" на неї в середовищі придв. Петербургу), очевидно, помітне місце посідала укр. пісня (як і у згаданій зб. для ріжкового ансамблю). Водночас його артисти й співаки хору залучалися до постановок на імп. сцені перших опер на рос. текст (Ф. Арайя "Селевк", 1744, "Цефал і Прокріс", 1755—56). За спогадами сучасників, капельмейстер італ. опери композитор Ф. Арайя, помітивши популярність нар. наспівів, написав декілька творів, де використав укр. і рос. фольклор. У Глухів. резиденції К. Розумовського з 1753 функціював струн.-духовий оркестр п/к капельмейстера *А. Рачинського* й т-р з оперною і балетною трупами, що 1753 з вел. успіхом виступав у Москві. У Батурині в К. Розумовського працював італ. композитор *Дж. Астаріта*, автор 40 опер, який присвятив йому ораторію "Смерть Авеля". Його довго вважали автором коміч. опери "Збитенщик" (за новими даними, автор музики — А. Буллант, 1784, лібр. Я. Княжніна; пост. т-ром К. Розумовського 1786). На думку *А. Ольховського*, вона мала істотний вплив на формування *опери комічної* в Росії, а також на *С. Гулака-Артемовського* в його опері "Запорожець за Дунаєм".

Вел. струнно-духовий оркестр мав генерал-губ. П. Румянцев-Задунайський у маєтку Вишеньки на Чернігівщині (1783). За відомостями *М. Кузьміна*, оркестр грав на балах і брав участь у постановці в Києві духовної ораторії Дж. Паїзіелло ("Passione di Gesu Cristo").

З 2-ї пол. 18 ст. простежується потужна традиція музикування у помістях Сокиринці (на Прилуччині, тепер Черніг. обл.) та Дьоґтярі (Дегтярі, Дігтярі на Полтавщині) нащадків відомого козацького роду Ґалаґанів. Хор. капела й оркестр в Сокиренцях перейшли від майора Г. І. Ґалаґана до його сина Павла Григоровича. *Регентом* тут був кол. співак капели князя Потьомкіна Петро Нікитич, в її репертуарі були лаврські *літургії*, виконувалися малорос. пісні. Оркестр із Дьогтярів належав Петру Ґалаґанові (1792—1855) високоосвіченому меценату, суспільно-культ. діячеві. П/к диригента Д. Краузе (з 1830-х) оркестр здобув славу ансамблю віртуозів. Його концертмейстер, кріпак *Артем Наруга*, по 3-х роках навчання в *К. Ліпінського*, виступав як соліст у концертах разом із знаменитими віолончелістом *А. Галенковським* і піаністом *К. Ф. Т. Бертольдом*, грав на скрипці роботи Ґварнері й віолончелі роботи А. Страдиварі. Дивовижний талант кріпака надихнув *Т. Шевченка* на повість "Музикант".

Палац С. Щ. Потоцького в Тульчині

Увічнивши описом зовнішність артиста і враження від натхненного варіювання скрипалем нар. теми-мелодії ("Котилися вози з гори"), поет підкреслив трагізм приниження геніального артиста обов'язками лакея. Успішно виступаючи на контрактових концертах у 1840—50-х, оркестр П. Ґалаґана мав у своєму репертуарі симф. твори *Л. Бетховена*, *Ф. Шуберта*, К. М. Вебера, Ф. Мендельсона, Дж. Мейєрбера, Г. Берліоза.

Від 1770-х вів родовід оркестр с. Срібне на Полтавщині, що належав небожеві гетьмана К. Розумовського М. Будлянському. Через 20 років, у сина поміщика, полковника О. М. Будлянського (с. Чемері на Київщині), оркестр п/к капельмейстера *Дж. Альбертіні* набув репутації колективу високої муз. культури, блискуче виступав на контрактовому ярмарку 1812 у Києві разом з іменитими гастролерами Б. Ромберґом і учнем Л. Бетховена Ф. Рісом.

Загалом, як випливає з досліджень І. Ямпольського й *К. Шамаєвої*, у 1-й пол. 19 ст. помітно збільшилася кількість кріпац. оркестрів, діяльність яких виходила за межі садибної розваги, набувавши ширшого сусп. звучання. Це пов'язано не лише з престижністю меценатства, а й піднесенням просв. тенденцій. Окрім уже згаданих, з початку століття капелії музикантів утримувалися на Полтавщині у помістях Муравйових-Апостолів (с. Хомутинець Миргородського пов.), Рєпніних, М. Милорадовича (у Полтаві), Галецького (в Миргороді), маєтках Масюкова й Черниша (в Гадяцькому пов.), П. Горленка (на Прилуччині), поміщиці Сушкової, ротмістра Шашина і повіт. маршалка Чарби (в Кобеляцькому пов.), Д. Трощинського (в с. Кибинці, де у театр. виставах брав участь *В. Гоголь*); В Одесі — відомий оркестр у *М. Овсянико-Куликовського*, на Харківщині — у поміщика Г. Шидловського (м. Старий Мерчик), в маєтку В. Донець-Захаржевського (с. Бугаївці). На Київщині 1-ї трет. 19 ст. змішані струн.-духові оркестри утримували Давидови (родичі *П. Чайковського*) в с. Кам'янці (тепер Черкас. обл.), Т. Г. Волконська в с. Мосієвці, Лопухіни в Києві (1852); на Чернігівщині — Маркевичі в с. Сваркове, Мороз в с. Рогозин, В. Кочубей в с. Ярославці, В. Гудович в с. Вайтенки.

За дослідженням Я. Комаровського оснащення магнатського дозвілля муз. "забавами" спостерігалося також на теренах Волині й Поділля. Так, в Острозі для цього тримав муз. ансамблі воєвода брацлав. і київ. О. Завадський і його син. У серед. 18 ст. інстр. капелії утримували потомки лит.-укр. княжих родів Санґушки: в Дубні — П. Ф. Сангушко і його син, в м-ку Заславі (тепер Ізяслав Хмельн. обл.) — Я. Санґушко, в м-ку Славуті (тепер Хмельн. обл.) — І. Санґушко. Мали муз. капелії та хори поміщики К. Стецький і його син у м-ку Межирічу Корецькому, кн. М. Любомирський у Дубно (тепер обидва — Рівн. обл.), С. Любомирський у Рівному, Л. Калиновський у Вінниці, С. Щ. Потоцький (з 1770-х) у Тульчині (тепер Вінн. обл.), М. Вієльґорський у Горохові (тепер Волин. обл.).

Надзвичайною розкішшю й вишуканістю вирізнялися муз. імпрези сенатора, мецената, композитора, почесного попечителя Київ. ун-ту *Ю. А. Ільїнського*. У своєму маєтку в Романові на Житомирщині (на межі 18—19 ст.) побудував палац "Новий Рим", де п/к *І. Добжинського* працювало 100 оркестрантів, 30 співаків хору (хормейстер Гречків, учень Д. Бортнянського), а також оперна й балетна трупи. Для оперних вистав граф, залежно від репертуару, запрошував то італ., то франц. артистів. Улюбленою оперою, що ставилися в Романові, був "Дон Жуан" В. А. Моцарта. Згодом іноземних музикантів замінили власні кріпаки. Найталановитіших із них Ю. А. Ільїнський відряджав навчатися до Італії. Згодом на час контрактів (у Житомирі, Бердичеві, Києві) своїх артистів граф віддавав у найми театр. антрепренерам.

Відомий банкір Прот Потоцький мав театр і 2 оркестри: в Махновцях (капельмейстер *М. Бернард*) і в Ямполі, де було організовано муз. школу (рідкісне явище на ті часи). На Київщині в маєтках гр. Браницьких (Біла Церква) було побудовано приміщення для капели й конц. будинок. У с. Миньківцях (тепер Хмельн. обл.) бл. 1797—1827 діяла засн. поміщиком І. С. Мархоцьким "музична академія", де, ймовірно, навчали гри на муз. інструментах. У 2-й пол. 1850-х такі спроби робив і поміщик Я. Чечель у муз. школі в с. Самчиках (теж Хмельн. обл.). Унікальна школа торбаністів (після смерті гр. В. Ржевуцького) функціювала в пом. кн. Я. Санґушка в с. Славуті (зокр. *Ф. Відорт*, 1849—81).

У Києві (1821) мішаним струн.-духовим оркестром Ганських керував капельмейстер *Авг. Герке*. Відомо, що 1823 оркестр виїжджав на гастролі до Німеччини. Об'єднані оркестри Комбурлея й Ганського (80 музик) п/к Авг. Ґерке брали участь у церемонії зустрічі імп. Олександра І у Житомирі.

На межі 18—19 ст. двірську музику мали поміщики І. С. Мархоцький у згаданому с. Миньківцях, Ю. Годзький у м-ку Тинні й с. Дашківцях (тепер усі 3 — Хмельн. обл.), Подоський (дід Ж. Є. К. Зайн-Вітгенштейн — нешлюбної дружини *Ф. Ліста*) у м-ку Монастирищі (тепер Черкас. обл.), К. Івановський у с. Кирилівка (Літинського пов. Поділ. губ., мав 27 музикантів-кріпаків), А. Ришевський у с. Жеківцях (тепер Терноп. обл.), А. Ходкевич у с. Пекалові (тепер Дубненського р-ну Рівн. обл.), Вітт у м. Тульчині, К. Пшездзецький у м-ку Чорний острів (тепер Хмельн. обл.), А. Схабідзький у с. Пражові (тепер Житом. обл.). Від 1858 функціював оркестр і в м. Летичеві (тепер Хмельн. обл.).

Поміж капельмейстерів, які працювали з кріпац. капелами й оркестрами, були переважно фахові музиканти, з іменами яких пов'язані визначні етапи в розвитку істор. муз. осередків різного масштабу — Кшиштофа, згодом Єнджея Косовичів (Острог, 1 а пол. 17 ст.), Я. Левандовського (Острог, з 1740), скрипалів Антоні Ліпінського, Каменського (Межиріч-Корецький), І. Добжинського (Вінниця), його сина *І. Ф. Добжинського* (Романів), Я. Орловського (Тульчин), Т. Віргінського (Немирів), Собо-

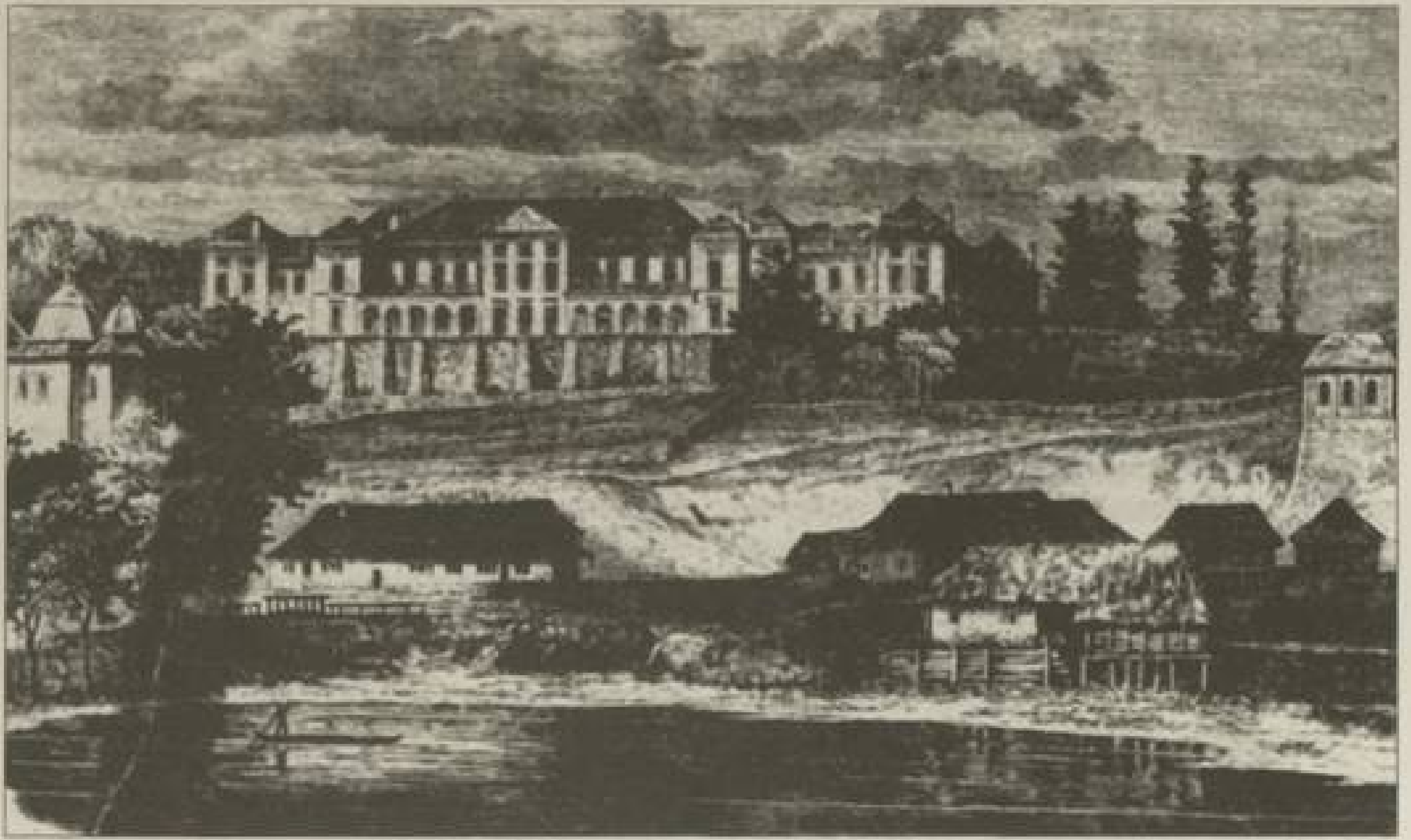

Вишневець. Замок Мнішеків

тецького (Жуківці), скрипаля Л. Тоніні (Чорний Острів), Кареллі (Романів), Й. Ф. Кірнбергер (Рівне), *Р. А. Браун* (с. Самчики), Губер (Славута), Лендвер (Немирів). Водночас поміж диригентів були й обдаровані кріпаки-українці. До таких належав син тульчинського коваля Федір, якого граф Потоцький послав навчатися до Італії. Повернувшись віртуозом скрипалем і навчений композиції, він на забаганку графа виступав під прізвищем *Теодоро Феррарі*, очолював його оркестр у Тульчині (1778—1805), мав репутацію блискучого компоніста. До вихованих власних талантів належав і вже згадуваний А. Наруга, знаний з концертування на Київ. контрактах, і Рудницький, капельмейстер (1792) з Габріелівки, що, до речі, зберегла пам'ять також про обдарованого кріпака-бандуриста й акробата — Павла, сина Вінників. З мемуарів того часу постає й ім'я чудового скрипаля Віталія Сурдини (з оркестру в Старому Мерчику).

До прихильників "старосвітських" звичаїв належали нащадки стародавніх козацьких родів — Булюбаші (с. Гриньки, духовий оркестр), Лизогуби, Томари, Ґалаґани (Сокиренці й Дігтярі — оркестри і хор), Селецькі (див. — *П. Селецький*), Лукашевичі (Київщина, помістя "Кинь печаль"), що шанобливо ставилися до укр. історії, мови, пісні, нар. звичаїв, літ-ри. У своїх маєтках вони плекали музику, створювали хори й оркестри з кріпаків, наймали для їхнього навчання фахових музикантів. На Чернігівщині (помістя Спиридонова Буда), С. Ширай, шануючи козацькі вольності, звільняв своїх кріпаків-музикантів від ін. побут. праці. 1811—16 вистави т-ру Д. С. Ширая в Києві вирізнялися профес. рівнем постановок опер і балетів, розкішним оздобленням спектаклів. Перед смертю (1809) він дав відпускну своїм артистам (бл. 200 осіб) і подарував їм майно зі свого дому.

З козац. старшини вели родовід Тарновські — урядовці, поміщики, меценати. Володар Качанівки на Ічнянщині (Чернігівщина) Г. Тарновський (1788—1853) збудував палац-театр, церкву, зібрав багату біб-ку, розкішну картинну галерею. Господарі особливо пишалися кріпац. хором і оркестром (капельмейстер М. Калинич) з винятково обдарованими музикантами, які задовольняли високий рівень муз. запитів уславлених митців-гостей Качанівки. Їм випала честь 1838 уперше виконати ("з листа") перед *М. Глінкою* щойно створені ним Перський хор і Марш Чорномора з "Руслана і Людмили", співати духовні концерти Д. Бортнянського у власній церкві разом зі співаками, набраними М. Глінкою для Петерб. *Придв. спів. капели*. У качанівських муз. вечорах за участі М. Глінки звучали сольні (С. Гулак-Артемовський і П. Скоропадський) та хор. укр. пісні. Ці худож. враження надихнули М. Глінку на створення тут укр. пісень-романсів на сл. *В. Забіли* "Гуде вітер вельми в полі" й "Не щебечи, соловейку". Для багатьох митців Качанівка стала місцем душевного відпочинку й плідних творчих спілкувань. У різний час тут перебували і творили *М. Гоголь*, Л. Жемчужников, *М. Максимович*, Т. Шевченко, записували фольклор подружжя Маркевичів (див. — *М. Маркевич*), малювали В. Штернберг, М. Врубель, М. Ге, О. Маковський, І. Рєпін, відвідували *М. Костомаров*, *Д. Яворницький*. Кріпац. театр Качанівки поряд із п'єсами рос. і заруб. авторів ставив "Наталку Полтавку" й "Москаля-чарівника" *І. Котляревського*, "Сватання на Гончарівці" *Г. Квітки-Основ'яненка*. Тарновські зберегли багато худ. пам'яток, мист. раритетів, стали фундаторами ряду музеїв укр. старожитностей та історії в Чернігові.

Важливим чинником призвичаювання міськ. публіки до муз. розваг стала традиція виступів кріпац. оркестрів у київ. Міському саду. Цю роль виконували як оркестри-гастролери (кн. П. Лопухіна), так і колективи іменитих киян, напр., генерал-губ. (В. В.) І. Гудовича, О. Голо-

винського, Ганських (1821), П. Лукашевича (1838). У серед. 19 ст. у Києві вел. успіх мали виступи концертуючого струн.-духового оркестру Лопухіна (1852 складався з 24 музик). За відомостями М. Кузьміна, після реформи 1861 оркестр залишився в Києві, брав участь у концертах Київ. відд. *ІРМТ* та у виставах італ., згодом — рос. опери.

Очевидно, після розпущення кріпац. оркестрів 1861, їхні музиканти працювали в київ. міськ. оркестрі. Деякі ноти, що збереглися з архіву Київ. міського оркестру (він мав власну печатку, яка стоїть на кожному аркуші зшитків партій), становлять цінне джерело для уявлень про тогочас. репертуар (а, ймовірно, й репертуар кріпац. часів). Зб-ки поголосників для струн. і дух. інстр. здебільшого являють собою підшивки європ. видань для оркестрів відповідного складу. Вони дають підстави для припущень стосовно популярності певних авторів та їхніх творів на київ. міськ. концертах. У поголосниках струн. інструментів (скр., влч.) переважають видання концертів Ф. Кроммера (Krommer), де часто зазначається опус, напр. Перший концерт *op.* 35 (друк. 1801), концерт *op.* 37 (друк. 1803); Перший концерт Р. Крейцера (Kreutzer), Концерти *op.* 10, *op.* 105 і 107 В. А. Моцарта; Концертино *op.* 39 П. Враніцкого (Wranitzki). В ін. збірнику партій — симфонія Андре, *op.* 13, Перша і Третя симфонії для 2-х скрипок Р. Крейцера, Концерт *op.* 44 Кроммера, Концерт *op.* 8 Френцля (Fraenzl). У зб-ку 1819 (дату паперу встановлено *Лар. Івченко*) поміж поголосників увертюр зустрічаються імена авторів: В. А. Моцарт — № 1, 2, Е. Меґюль — № 6, Л. Керубіні — № 7, А. Ромберг — № 14 і 21, інколи лише назви "Calif Bagdad" № 11, "Lodoiska" № 29, решта — йде за номерами. Аналог. зб-ка поголосників для труби дає імена авторів увертюр: Дж. Россіні, ді Ніколо, Андре, Е. Меґюль, А. Ромберґ, В. А. Моцарт, решта — за номерами, проте зустрічаються й назви — з опери "Athalia", "Delia Camilla". Так само записано зміст і в поголосниках симфоній для вел. оркестру — І. Плеєля, Нойбауера (Neubauer), Ф. А. Розетті, Рігеля, К. Діттерса, Ф. Кроммера та ін. Це джерело (на відміну від хронікальних повідомлень лише про подію і власників) дає досить повне уявлення про репертуар київ. міського оркестру й потребує глибшого вивчення. При тому, що для домашніх оркестрів у панських садибах конче мала бути танц. музика (репертуар для багатогодинної забави), для кам. музичення вживалися спрощені аранжування популярних п'єс і фрагментів із опер та балетів. У добірках Міського оркестру переважає суто конц. репертуар. Дослідивши нотну біб-ку Розумовських, *Т. Шеффер* наводить автуру з різних епох, що включалися до конц. виконання: твори Й. С., Ф. Е., Й. Х. Бахів, Г. Ф. Генделя, Й. Гайдна, Л. Боккеріні, А. Кореллі, Ф. Ж. Госсека, Й. Мислівечека, В. А. Моцарта, К. М. Вебера, Л. Бетховена, Г. Доніцетті, В. Белліні, Дж. Россіні, А. В'єтана та ін.

Палаци, резиденції вельмож, панські садиби, де систематично провадилося музикування, перетворювалися на потужні осередки культури, що підносили рівень освіченості краян, сприяли формуванню нац. виконавських кадрів, відігравали важливу роль в освоєнні традицій європ. муз. практики та адаптуванні до неї суспільства.

Літ.: *Шаликов В.* Путешествие в Малороссию. — М., 1803; *Штаффорд В.* История музыки с примечаниями, поправками и прибавлениями Г. Фетиса. — С.Пб., 1838; *Лазаревский О.* Указатель источников для изучения Малороссийского края. — С.Пб., 1858; Рассказы о польской старине. — С.Пб.: Изд. И. Крашевского, 1874. — Т. 2; *Ханенко Н.* Дневник генерал-хорунжего. — К., 1884; *Перепелицын В.* История музыки в России. — С.Пб., 1888; [*Б. а.*] 25-летие коллегии Павла Галагана в Киеве. 1871—1896. — К., 1896; *Горленко В.* Украинские были. — К., 1899; *Иванов М.* История музыкального развития в России. — С.Пб., 1910; *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914; *Ернст Ф.* Кріпацькі капели на Україні // Музика. — 1924. — Числ. 1—3, 4—6; *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели за панщини на Україні // Музика. — 1924. — Числ. 7—9; *Грушевський М.* Історія української літератури. — К., 1927. — Т. 5; *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России... до конца 18 в. — М.; Ленинград, 1928—29; *Елизарова Н.* Театры Шереметевых. — М., 1944; *Вертков К.* Русская роговая музыка. — М.; Ленинград, 1948; *Ямпольский И.* Русское скрипичное искусство. — Ленинград, 1951; *Гозенпуд А.* Музыкальный театр в России: От истоков до Глинки. — Ленинград, 1952; *Ливанова Т.* Русская музыкальная культура 18 в. в её связях с литературой, театром и бытом. — М., 1952—53; *Вольман Б.* Русские печатные ноты 18 в. — Ленинград, 1957; *Міклашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова XVIII—XIX ст. — К., 1967; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Горяйнов Ю.* Я. Ломакин. — М., 1984; *Костомаров М.* Очерки домашней жизни и нравов великорусского народа в 16 и 17 ст. — М., 1992; *Іванов В.* Співацька освіта в Україні X—XVIII ст. — К., 1992; *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні у першій половині XIX ст. — К., 1996; *Корній Л.* Історія української музики. В 3 ч. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1998. — Ч. 2; *Лисюк О.* Театрально-музичне життя Києва кін. 18 — перша пол. 19 ст.: Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 1998; Історія української культури. В 5 т. — К., 2001. — Т. 2: Українська культура XIII — першої пол. XVII століть; *Івченко Лар.* Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII ст. — К., 2004; *Її ж.* Карел Лау — капельмейстер ексгетьмана К. Розумовського // Хроніка—2000. — К., 1999; *Ернст К.* Кріпацькі капели на Україні // Музика. — 1924. — № 1—3; *Дзбанівський О.* Минуле музичної культури на Україні // Червоний шлях (Харків). — 1927. — № 11; *Штелин Я.* Известия о музыке в России // Музыка и балет в России XVIII в. — Ленинград, 1935; *Гейліг М.* До історії рогової музики на Україні // Муз. спадщина. — К., 1940; Из музыкального прошлого: Сб. ст. / Сост. *Б. Штейнпресс.* — М., 1960; *Шеффер Т.*, *Черпухова К.* Нотозібрання Розумовських з фондів ЦНБ АН УРСР — цінний документ музичної культури України XVIII ст. // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Шамаєва К.*

Побут Дегтярів // Музика. — 1984. — № 6; *Саверкина И.* Неизвестные источники о быте Петровского времени // Памятники культуры. Новые открытия: Ежегодник. — 1985. — М., 1986; *Модзалевский В.* Малороссийский родословник (т. 1–4, 1908–1914) // ІР ЦНБ; *Komorowski J.* Polskie życie teatralne na Podolu i Wołyniu do 1863 roku. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1985.

Л. Пархоменко

О. Кровицька

КРОВИЦЬКА (дів. прізв. — Ярема) Оксана Романівна (25.07.1958, м. Львів) — оперна й кам. співачка (драм. сопрано). Племінниця *Н. Горницького.* Володарка звання "Діва" (Нью-Йорк, США, 2000). 1961–76 навч. вокалу в Н. Горницького. 1976 закін. Львів. ССМШ, кл. фп., 1984 Київ. конс., кл. *Л. Лобанової.* 1984–92 — солістка Львів. філармонії. Від 1993 — солістка Нью-Йорк Сіті Опера (США). Виступала в різних опер. т-рах і конц. залах світу — Карнеґі-Голл, Укр. ін-ті Америки (Нью-Йорк), Кеннеді-Центрі, Лінкольн-Центрі (Вашингтон), Денверському конц. залі (шт. Колорадо, США), конц. і опер. сценах Франції, Італії, Швейцарії, Австрії, Іспанії, Німеччини, Вел. Британії, Росії, Монако, Мексики, Чилі, Японії.

Партії: Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Агнес, Іоланта, Ліза, Татьяна ("Орлеанська діва", однойм. опера, "Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Донна Ельвіра ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Адріана ("Адріана Лекуврер" Ф. Чілеа), Віолетта, Амелія, Аліса, Дездемона ("Травіата", "Бал-маскарад", "Фальстаф", "Отелло" Дж. Верді), Сента ("Летючий Голландець" Р. Вагнера), Чіо-Чіо сан, Мімі, Ліу, сестра Анжеліка ("Мадам Баттерфляй", "Богема" "Турандот", однойм. опера Дж. Пуччіні), Маженка ("Продана наречена" Б. Сметани), Рената ("Вогняний Ангел" С. Прокоф'єва), Катя ("Катя Кабанова" Л. Яначека).

Дискогр.: CD — Oksana Krovytska. Soprano arias. Opera scenes. — HAM Recording, 2006.

О. Кровицька в ролі Чіо-Чіо сан (опера "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні)

Літ: *К. О.* Тріюмф Оксани Кровицької // Свобода (Нью-Йорк). — 1999. — 1 жовт.; *Рубель Я.* Співачка з України виступить на полуденку УІА // Там само. — 1999. — 10 листоп.; *Козловський Б.* Оксана Кровицька: "На Заході тебе навчать співати хоч униз головою" // Високий Замок (Львів). — 2005. — 27 верес.; *Скира М.* Оксана Кровицька: "Ти вмираєш на сцені, аби воскреснути в житті" // Молода Галичина (Львів). — 2005. — 29 верес.; *Мельник Л.* Примадонна та її коронні ролі // Львів. газета. — 2005. — 30 верес.—2 жовт.; *Волощак Ю.* "Вона стала об'єктом загальної уваги і захоплення" // Mikroskop pana Jurka (Львів). — 2005. — 30 верес.—6 жовт.; *Baker D. J.* "Butterfly" lands with great flair at the Shubert // New Heaven Register. — 1994. — 9 Febr.; *Anstead A.* Puccini`s "Butterfly" enthralls MCA crowd // Bangor Maine. — 1994. — 14 Febr.; *Levinson A.* Poor Old Butterfly // New Heaven. — 1994. — 14 Febr.; *Partridge D. L.* Madam Butterfly a soaring success // The Maine Campus. — 1994. — 14 Febr.; *Kozinn A.* The "Butterfly" Puccini Wanted // The New York Times. — 1998. — 10 March; *Teachout T.* It's Simple: City Opera's "Madam Butterfly" Soars // Daily News. — 1998. — 19 Nov.; *Tommasini A.* "Butterfly" From Upstate, Staged Strikingly // The New York Times. — 1998. — 19 Nov.; *Holland B.* "Madam Butterfly"// The New York Times. — 1999. — 19 Sept.

Б. Фільц

О. Кропивницька

КРОПИВНИЦЬКА Олександра Марківна [20.05(1.06). 1888, м. Єлисаветград, тепер Кіровоград — 20.04.1969, м. Петропалац, побл. Ленінграда, тепер Петергоф, побл. С.-Петербурга, похов. у С.-Петербурзі] — оперна й кам. співачка (лірико-драм. сопрано), педагог. Дочка *М. Кропивницького.* В дитинстві навч. гри на фп. п/к матері й бабусі, брала участь у домашніх виставах. 1901–05 навч. у Харків. гімназії і приватно брала уроки гри на фп. в *А. Бенша.* 1905 дебютувала у публ. концерті. За рекомендацією К. Сен-Санса брала уроки співу в Р. Карон і фп. гри у проф. С. Тальберга (1905, Париж). 1907–10 вивчала актор. майстерність у В. Давидова й В. Петрова на Імп. драм. курсах у С.-Петербурзі. Від 1909 брала уроки співу в С. Гладкої, згодом в А. Томської, з 1912 — в А. Котоньї в Римі, де 1914 дебютувала на сцені т-ру "Констанці" (партія Аїди в однойм. опері Дж. Верді). Від 1915 у Петрограді (тепер С.-Петербург) розпочала постійну вик. діяльність як солістка Т-ру муз. драми (1915–16), Нар. дому (з 1916), виступала в Ростові-на-Дону (1920–22, 1923–24), Харкові (1918, 1922–23), Ленінграді (1925, "Таврійський сад", оперета; з 1929 — у Нар. домі). У складі трупи Л. Сагайдачного гастролювала містами Росії (1925–29). У 1930-х викладала спів у ленінгр. Т-рі муз. комедії та приватно.

Мала голос великої сили й краси, приємного тембру, широкого діапазону, гарну вок. школу. Поміж партнерів — *І. Алчевський, Ю. Кипоренко-Доманський,* О. Петренко, *П. Цесевич.*

Партії: Ліза, Марія, Татьяна ("Пікова дама", "Мазепа", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Купава ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Аїда (однойм. опера Дж. Верді), Рахиль ("Жидівка" Ф. Галеві), Тоска (однойм.

О. Кропивницька в ролі Татьяни („Євгеній Онєгін" П. Чайковського)

опера Дж. Пуччіні), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ: Из музыкального прошлого: Сб. очерков / Ред.-сост. *Б. Штейнпресс*. — М., 1965. — Т. 2; *Кропивницький В.* Із сімейної хроніки Марка Кропивницького. — К., 1968; *Його ж.* Спогади про мою сестру // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К., Л., Нью-Йорк, 2003; *Лисенко І.* З родини Кропивницьких // Вітчизна. — 1978. — № 1; [*Б. а.*]. Дочка Кропивницкого // Руслан (Львів). — 1914. — 10 квіт.; *Горовиц А.* [О концерте А. М. Кропивницкой] // Южный край (Харьков). — 1918. — 10 мая; *Ярош В.* Олеся // Кіровогр. правда. — 1990. — 4 лют.

О. Кушнірук

КРОПИВНИЦЬКИЙ Марко Лукич [10(22).05.1840, с. Бежбайрак, тепер Кропивницьке Новоукраїнського р-ну Кіровогр. обл. — 8(21).04.1910, у потязі побл. ст. Голта Харків.-Микол. залізниці (тепер м. Первомайськ Микол. обл.), похов. у Харкові] — драматург, актор, режисер, співак, композитор-аматор, художник-декоратор. 1856 закін. Бобринец. (тепер Кіровогр. обл.) повіт. уч-ще. Музики навч. у матері, грав на фп., скр., влч., укр. нар. інструментах. 1861—71 (з перервами) — канцелярський службовець у Бобринці та Єлисаветграді (тепер Кіровоград). 1862—63 — вільний слухач юрид. ф-ту Київ. ун-ту. 1863—71 брав активну участь в аматор. драм. гуртках у Бобринці та Єлисаветграді як актор, режисер, художник, композитор та хормейстер, розпочав драматург. творчість. Цікавився укр. муз. фольклором, записував нар. мелодії. У листоп. 1871 дебютував на профес. сцені в рос. трупі І. й Д. Моркових та М. Чернишова в Одесі в ролі Стецька ("Сватання на Гончарівці" *Г. Квітки-Основ'яненка*), де очолив укр. секцію, ставив майже весь наявний тоді укр. муз.-драм. репертуар (*І. Котляревський*, Г. Квітка-Основ'яненко, Я. Кухаренко, *Т. Шевченко*, Д. Дмитренко, А. Ващенко-Захарченко, П. Лютостанський, О. Стороженко та ін.). До укр. вистав залучав створений ним вел. хор із студентів Новорос. (Одес.) ун-ту й семінаристів. Володів гарним баритоном широкого діапазону. Виконував не тільки відповідні сольні номери у драм. ролях, а й укр. пісні та гуморист. *куплети* в дивертисментах ("Цій розумній голові", "Ой випив козак", "Годі тобі журитися"). У доброчинних концертах керував хором, який виконував нар. пісні ("Вилітали орли з-за крутої гори", "Дощик, дощик крапає дрібненько"). 1873 перейшов до рос. трупи А. Колюпанова-Александрова в Харкові, де відновив укр. вистави і створив хор зі студентів ун-ту й ветеринарного ін-ту. На чолі власної укр. трупи й чол. хору здійснив перші укр. гастролі в С.-Петербурзі, де упродовж 15 трав. — 30 серп. 1874 у приміщенні Крестовського т-ру давав муз.-драм. вистави й концерти (зокр. доброчинний концерт у Літньому саду на користь інвалідів), виконуючи укр. нар. пісні із зб-ків *М. Лисенка*. Як соліст співав пісні "Ой не пугай, пугаченьку", "Удовицю я любив", "Догулявся чумачина", "Куріпочка", "Оцей світ", "Був Грицько мудрий". Квіт. — трав. 1875 — режисер і актор Руського нар. т-ру в Галичині: ставив, зокр., перекладні (франц. і віден.) *оперети* й виконував у них окремі ролі. У період заборони укр. т-ру в Рос. імперії 1876—81 працював у рос. (переважно опереткових) трупах: Л. Яковлєва в Сімферополі й Ю. Медведєвої в Мелітополі (1876—77), Г. Виходцева в Єлисаветграді (1877—78), утримував власну рос. трупу в Кременчуці (1878—79, тепер Полтав. обл.) і там само працював режисером у трупах О. Лавровської (1879—80) і Г. Ашкаренка (1880—81). 1879 *Й. Сєтов*, почувши К. у Кременчуці в ролі Невідомого в опері "Аскольдова могила" *О. Верстовського*, запропонував йому служити у своїй Київ. антрепризі. Відтак у Києві К. прослуховувався в *І. Альтані* (але не прийняв запропонованих Й. Сєтовим умов). Тоді ж познайомився з М. Лисенком, у його помешканні перед членами київ. "Громади" співав укр. нар. пісень ("Щука-риба в морі гуляє доволі" тощо). Від осені 1881, коли було пом'якшено дію *Емського указу* (дозволено укр. вистави й виконання вок. творів укр. мовою), сценічний і, зокр., муз. талант К. розкрився на повну силу. 1881—82 — режисер і актор укр. трупи Г. Ашкаренка, восени 1882 створив власну трупу (влітку 1883 передав її *М. Старицькому*). 1885 відновив власну трупу й керував нею до 1888. 1888—93, 1894—1900 створював нові трупи. 1900—03 очолював об'єднану трупу п/к *П. Саксаганського* й *М. Садовського* за участі *М. Заньковецької*. Згодом гастролював у різних укр. мандрівних трупах (Ф. Волика, *Л. Сабініна*, О. Суслова, Т. Колесниченка). У власних трупах утримував оркестри, якими керували профес. диригенти [*М. Васильєв* (*Святошенко*), *О. Олексієнко*]. Був синтет. актором. Виконав вел. кількість співочих ролей в укр. *водевілях*, оперетах, *мелодрамах*. Співав партію Карася у власній постановці опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*. Виступав у дивертисментах і антрактах з виконанням сольних вок. номерів. Майстерно володів грою на *бандурі*, працював над удосконаленням її конструкції. Широкі мист. інтереси К. сприяли його щільним контактам з *П. Ніщинським* (ставив муз. картину "Вечорниці" до драми "Назар Стодоля" Т. Шевченка), *П.* і *В. Сокальськими*, *М. Аркасом* (вперше поставив його оперу "Катерина", 1889) та, особливо, М. Лисенком (ставив "Чорноморців", "Утоплену", посилав свої записи мелодій для його пісенних зб-ків).

Комп. творчість К. нерозривно пов'язана з його театр. діяльністю. Автор понад 40 п'єс, біль-

М. Кропивницький

М. Кропивницький у ролі Шельменка („Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка)

М. Кропивницький

П. Круль

шість з яких належить до муз.-драм. *жанрів* з відповідними автор. визначеннями: нар. *опера*, опера-жарт, *оперета*, комедія зі співами тощо. Важливе місце поміж творами К. посідає водевіль ("Помирились", "За сиротою і Бог з калитою, або ж Несподіване сватання", "По ревізії"), нар.-побут. оперета ("Пошились у дурні"), мелодрама ("Дай серцю волю, заведе в неволю"). Їх *драматургія* пісенно-діалогічного типу, засн. на широкому використанні фольк. матеріалу, застосуванні методу характеристики ситуацій і персонажів за допомогою різних жанрів нар. пісень (*ліричні, героїчні, жартівливі*) або ж створення в їх дусі власних композицій.

Водевільний характер мали й популярні "*Куплети*" К. ("Удовицю я любив", "Тере-ферекуку" тощо) — переважно сатир. роздуми на різні злободенні теми. Автор часто їх виконував на сцені. Музику до них, за винятком 2-х текстів, озвучених М. Лисенком і В. Сокальським, добирав сам К.

Специф. різновид укр. муз. драматургії являє собою твір "Зальоти соцького Мусія (Пісні в лицях)", де сюжет. лінія розкривається через дивертисментне зіставлення нар. ліричних і жарт. пісень та власних композицій автора. Центр. місце в муз.-драм. спадщині митця посідає інсценізація повісті *М. Гоголя* "Вій" (автор. визначення — фантаст. комедія з апофеозом, оркестровка *Ф.* (*Б.*) *Воячека*), що у багатьох місцях наближається до оперних форм (Сцена на базарі у 1-й дії з орк. вступом, чергування хорів перекупок, бурсаків, арія Панни та її дует з Нянькою; арія Хоми "Вже вся природа погрузилась" і Панни "В той мент, як тебе я пізнала" тощо).

Автор комічної оперети-феєрії "Вергілійова Енеїда" (за І. Котляревським, лібрето власне, оркестровка А. Брандорфа, 1904, музику не знайдено). Окр. муз. номери з драм. творів К. живуть самостійно на конц. естраді: здобули популярність солоспіви "Соловейко" ("Ой у саду на вишеньці") з оперети "Зальоти...", дует "Де ти бродиш, моя доле" з "Вія", хори "Ревуть, стогнуть гори-хвилі", "Гей нумо, братці, до зброї" з драми "Невольник" та ін. До муз. спадщини К. входить "Літургія", де опрацьовано одноголосний вірм. культовий спів, перетворено його на багатоголосий. Іноді К. з різних причин обмежувався записом тільки мелодії, до якої підставляв основні гармонічні функції, а *інструментовку* доручав іншим. Відтак *партитури* і *клавіри* переписувалися для різних театр. колективів, диригенти інколи робили свої варіанти, аж до зміни автор. задуму. Особистий архів К., що зберігався на хут. Затишок на Слобожанщині, згорів ще за його життя, тому до нас дійшли не всі його муз. твори, а лише музика до вистав п'єс "Невольник" (за Т. Шевченком), "Пошились у дурні", "По ревізії". Автор п'єс для дітей "Івасик-Телесик" та "По щучому велінню" (обидві — 1907). До тексту першої написав дит. оперу *К. Стеценко* (1911).

На могилі в Харкові 1910 встановлено погруддя К. (скульптор Ф. Балавенський). У Кіровограді діє memор. музей К., його ім'ям названо обл. муз.-драм. т-р, вулицю, встановлено пам'ятник. 1964, 1989 на базі Кіровогр. пед. ін-ту проводилися респ. і всеукр. наук. конференції.

Літ. тв.: Твори. — К., 1929–31. — Т. 1–7; Твори. — К., 1958–60. — Т. 1–6.

Тв.: Музика до вистав. — К., 1967–68. — Т. 1–3.

Дискогр.: грамплатівка LP — Творчий портрет М. Л. Кропивницького. *Рильський М.* Пам'яті Кропивницького (читає *М. Кропивницька*), сцени з вистав "Дай серцю волю — заведе неволю", "По ревізії" (виконують артисти Харків. і Одес. драм. т-рів), пісня Виборного з опери "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Думи мої", "Минають дні" (співає *М. Кропивницький*), *Глібов Л.* Байка "Горлиця та горобець" (читає *М. Кропивницький*). — Д–031863–4.

Літ.: *Мар'яненко І.* Минуле українського театру. — К., 1953; *Його ж.* Сцена, актори, ролі. — К., 1964; Марко Лукич Кропивницький: Зб. статей, спогадів і матеріалів / Упоряд. *П. Долина, П. Перепелиця.* — К., 1955; *Ревуцький В.* П'ять великих акторів української сцени. — Париж, 1955; *Йосипенко М.* Марко Лукич Кропивницький. — К., 1958; *Лисенко М.* Листи / Упор. *О. Лисенко.* — К., 1964; *Його ж.* Листи / Авт.-упоряд. *Р. Скорульська.* К., 2004; *Кропивницький В.* Із сімейної хроніки Марка Кропивницького. — К., 1968; *Смоленчук М.* Марко Кропивницький і його рідний край. — К., 1971; *Киричок П.* Марко Кропивницький. — К., 1985; *Його ж.* "І сяде правда на покуті..." // Вітчизна. — 1990. — № 5; Спогади про Марка Кропивницького. — К., 1990; *Новиков А.* Марко Кропивницький і Харківщина: Розвідки, статті, документи. — Х., 2000; *Його ж.* Художній універсум Марка Кропивницького. — Х., 2006; Театр Марка Кропивницького: минуле і сучасне: Альбом. — Кіровоград, 2004; М. Л. Кропивницький в Одесі: Бібліогр. покажчик / Упор. *О. Нуньєс.* — О., 2006; [*Б. а.*]. Марк Лукич Кропивницкий // Корифеи украинской сцены. — К., 1901; *Перепелиця П.* У колисці Російської сцени // Вітчизна. — 1979. — № 1; *Станішевський Ю.* Джерела музичної режисури // Музика. — 1982. — № 5; *Пилипчук Р.* Марко Кропивницький // *Кропивницький М.* П'єси. — К., 1990; *Шубравська О.* М. Л. Кропивницький і фольклор // НТЕ. — 1990. — № 2; *Загайкевич М.* Музичний світ Марка Кропивницького // Музика. — 1990. — № 4; *Купленник В.* Творчість М. Л. Кропивницького як джерело дослідження українського народного танцю // *Його ж.* Козацький танець. — К., 1999.

М. Загайкевич, Р. Пилипчук

КРУЛЬ Петро Франкович (24.04.1959, с. Середній Майдан Надвірнянського р-ну Івано-Фр. обл.) — валторніст, педагог, музикознавець. Канд. пед. наук (1991). Доктор мист-ва (2001). Професор (2003). 1982 закін. орк. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (кл. валторни *І. Якустіді*). Відтоді — викладач Івано-Фр. пед. ін-ту (тепер — Прикарпат. нац. ун-т), зав. кафедри акад. інстр. виконавства Ін-ту мистецтв при ньому (1992). 2000 закін. докторантуру при НМАУ (кер. *І. Ляшенко, В. Апатський*). Наук. інтереси охоплюють періоди становлення й розвитку укр. інстр. *виконавства* (духові й ударні інструменти), включаючи джерелозн. і археогр. проблематику. Автор спец. методики археогр. опрацювання рукоп. матеріалу.

Літ. тв.: канд. дис. "Комплексне поєднання гри зі співом як умова ефективної підготовки студентів музично-педагогічних факультетів" (К., 1991); докт. дис. "Генезис духового та ударного виконавства України" (К., 2001); Синтезоване виконавство — єдиний творчий процес. — К., 1995; Національне духове інструментальне мистецтво українського народу (малодосліджені сторінки історії). — К., 2000; Східнослов'янська інструментальна культура: історичні витоки і функціонування. — Ів.-Франківськ, 2006; бл. 70 статей у наук. зб. і періодиці.

Літ.: Наукова еліта Прикарпаття / Ред. *І. Миронюк.* — Ів.-Франківськ, 2007; *Кройтор В.* Свято мистецтва // Укр. культура. — 2007. — № 7.

О. Кушнірук

КРУПА Лариса Теодорівна (2.06.1956, м. Ірвінгтон, США) — піаністка, педагог. З родини укр. емігрантів. Дружина *О. Слободяника.* Лауреатка амер. муз. конкурсів. Муз. освіту розпочала у 5-річному віці у Філадельфійській муз. академії (кл. фп. *А. Рудницького*) й Укр. муз. ін-ті в Нью-Арку, завершила в консерваторії Пібоді у Балтиморі (кл. Ю. Естебан і Ф. Лаїрес). Удосконалювалась у Франції в Л. Флайшнер і Ю. М. Дарре в Італії та Австрії. Консультувалась у *Д. Каранович-Гординської.* 1980—81 концертувала в Італії, де була також солісткою кам. ансамблю Римського фест. оркестру. 1983 виступила в "Карнеґі голл" (Нью-Йорк), згодом гастролювала у великих містах США й Канади (як солістка й у дуеті з О. Слободяником), Німеччині, Швейцарії, Польщі, Україні (Львів). 1984 заснувала кам. ансамбль "Нова", з яким виступала у США й Канаді. 1991 концертувала з *Квартетом ім. Лисенка* у США. Викладає гру на фп. та історію музики у шт. Нью-Джерсі та Нью-Йорку. Від 1993 — співзасновниця й керівниця Міжн. фестивалю мистецтв у Моррістауні.

Літ.: *Ільницька І.* Концертна піаністка Лариса Крупа виступить у Філадельфії // Америка. — 1987. — 10 лип.

І. Лисенко

КРУПЕЙ Михайло Васильович (5.03.1955, с. Нагірянка Чортківського р-ну Терноп. обл.) — саксофоніст і кларнетист, педагог. Канд. мист-ва (2007). Дипломант III Респ. конкурсу вик-ців на духових інстр. (*кларнет,* 1980). Учасник фестивалів духової музики, де отримував відзнаки журі за високу профес. майстерність гри на *саксофоні.* Закін. Терноп. муз. уч-ще (1975, кл. кларнета Г. Гевояна, кл. диригування Г. Марченка), Одес. конс. (1980, кл. кларнета *К. Мюльберга*), асистентуру-стажування при Моск. муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (1985, кл. кларнета з. д. м. РФ, проф. А. Федотова, кл. саксофона з. а. РФ, проф. М. Шапошникової). 1979 započаткував 1-й у ВНЗ України спец. клас саксофона (Одес. конс., асистент К. Мюльберга).

Від 1980 — викладач, 1991 — доцент кафедри духових і ударних інстр. (кл. саксофона, кларнета). Водночас з 1990 — викл. Одес. ССМШ, де організував кл. саксофона.

Поміж учнів (понад 70) — лауреати й дипломанти всеукр. і міжн. конкурсів, джаз. фестивалів: І. Продан, О. Басс, Г. Степанова, О. Новосельський, Т. Шмиглик, С. Матвієнко, Д. Каушанський, С. Горбань. Випускники працюють в муз. уч-щах і худож. колективах України, в Росії, Німеччині, Австрії, Ізраїлі.

Провадить вик. діяльність як кларнетист-саксофоніст. Мав сольні концерти в муз. уч-щах Одеси, Тернополя, Миколаєва, Кіровограда, Херсона, Кривого Рога (Дніпроп. обл.) тощо. Як соліст виступав з Оркестром штабу Одес. військ. округу, Одес. Муніципальним духовим оркестром, виконував сольні партії в концертах Одес. нац. симф. оркестру; у складі цих колективів гастролював у Нідерландах та Іспанії.

1-й вик-ць багатьох творів *В. Власова, Л. Колодуба, Р. Свірського,* а також в Україні — заруб. композиторів.

Автор транскрипцій, редакцій партії саксофона та перекладень для різних ансамблів саксофонів творів *Й. С. Баха,* В. Белліні, Ф. Дев'єна, Ф. Крейслера, Р. Шумана, *П. Чайковського,* Ф. Мендельсона, В. Монті та ін.

Літ. тв.: канд. дис. "Стильові основи формування виконавської майстерності саксофоніста (у контексті музичної творчості XIX—XX століть)" (О., 2006); Концерт Ля мажор для кларнета з оркестром В. А. Моцарта: Метод. рекомендації. — О., 1983; Підготовка саксофоністів у самодіяльних естрадних ансамблях і духових оркестрах. — О., 1988; Саксофон у контексті розвитку музичного виконавства // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 26. — Кн. 9; Шляхи формування художньо-виразного мислення виконавця-саксофоніста // Муз. мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА ім. А. В. Нежданової. — О., 2003. — Вип. 4. — Кн. 2; Основні теоретико-технологічні аспекти формування виконавської майстерності саксофоніста // Там само. — 2004. — Вип. 40. — Кн. 10; Структура репродуктивної процедури сукупності виконавець—саксофон // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту. Серія: Мист-во. — Тернопіль, 2005. — Вип. 1 (13); програми з фаху "Саксофон" і з дисципліни "Методика навчання гри на духових інструментах".

Літ.: *Маркова Е.* Юбиляции профессионалу // Наук. вісник ОДМА ім. А. В. Нежданової. — О., 2005. — Вип. 3—4.

М. Ржевська

КРУПЕНКО Ігор Васильович (31.01.1938, м. Армавір Краснодар. краю, тепер РФ) — оперний і кам. співак (бас), педагог. З. а. України (1998). 1963 закін. Львів. муз. уч-ще (1963, кл. *П. Колбіна*), Львів. конс. (1970, кл. *О. Дарчука*). 1963—70 — соліст Львів. т-ру опери та балету, 1970—92 — Київ. філармонії, з 1992 — Нац. капели бандуристів. 1993—94 — викладач вокалу КНУКіМ. Високий бас, рідкісний за красою тембру, чистота інтонації, вирівнена у всіх регістрах звучність, природна музикальність та гарні сцен. дані сприяли створенню переконливих образів оперного репертуару й проникливому виконанню кам. творів.

1-й вик-ць партії Андронаті в опері *В. Кирейка* "В неділю рано...", Андрія Волика в опері "Фата Моргана" *С. Жданова* та ін. Виконував сольні партії в кантатах, месах, ораторіях, симфоніях: зокр. у "Реквіємах" В. А. Моцарта, Дж. Верді,

І. Крупенко в ролі Філіпа (опера "Дон Карлос" Дж. Верді)

І. Крупенко в ролі Гудала (опера "Демон" Ант. Рубінштейна)

С. Крутиков

симфонії *Л. Дичко* "Привітання життя" (прем'єра), ораторії-опері *В. Губаренка* "Згадаймо, братія моя" (прем'єра), кантаті *К. Стеценка* "У неділеньку, у святую" та ін. Значним є кам. репертуар співака, що обіймає пісенно-романсову творчість *М. Лисенка*, К. Стеценка, *Б. Лятошинського*, *К. Данькевича*, *Ю. Мейтуса*, *І. Шамо*, Л. Дичко, В. Губаренка, *Б. Фільц*, *П. Чайковського*, *С. Рахманінова*, *Ант. Рубінштейна* та ін. Має записи на Львів. і Нац. радіо.

Партії: Грємін, Кочубей, Томський, Рене ("Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Пікова дама", "Іоланта" П. Чайковського), Гудал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Філіп, Феррандо ("Дон Карлос", "Трубадур" Дж. Верді), Стольник ("Галька" С. Монюшка) та ін.

Літ.: *Терещенко А.* Львівський державний театр опери та балету ім. І. Франка. — К., 1989.

А. Терещенко

КРУПИЦЬКИЙ Василь Єгорович (1819, Чернігівщина — 1875, м. С.-Петербург, Росія) — співак (бас). 1838 був відібраний *М. Глінкою* під час його перебування в Україні для *Придв. спів. капели* у С.-Петербурзі. За свідченням композитора, К. мав дуже красивий голос і відразу ж його було туди зараховано. Упродовж тривалого часу — її соліст. Брав участь також в укр. концертах в С.-Петербурзі.

Літ.: *Кауфман Л.* С. Гулак-Артемовський. — К., 1962.

КРУПИШЕВ (Бокру, Бокру-Крупишев) Борис Іванович (1903 — ?) — гітарист, банджоїст, аранжувальник. Керівник джаз. оркестрів і ансамблів. 1928 організував у Ленінграді (тепер С.-Петербург) "Пересувний концертний джаз-банд". 1929 — кер. (спільно з Г. Ландсбергом) і банджоїст "Ленінградської джаз-капели", 1930 — ансамблю "Блакитний джаз". 1930—33 грав у харків. теа-джазі п/к *Б. Ренського*. Написав для цього колективу п'єсу "Джаз-етюд" (1931). У 2-й пол. 1930-х — керівник Червоноарм. теа-джазу, ансамблю, з яким записувався на грамплатівки співак В. Козін. Під час війни організував джаз-оркестр, виступав з ним на Зах. фронті.

В. Симоненко

КРУПНИК Семен Самійлович (5.04.1928, м. Вінниця) — актор оперети, співак (баритон). Н. а. України (1993). Закін. Моск. театр. уч-ще ім. Б. Щукіна при Т-рі ім. Є. Вахтангова (1955). 1955—60 — актор Челябін. муз.-драм. т-ру, 1960—90 — Одес. т-ру муз. комедії. Від 1990 — в Одес. шоу-т-рі "Рішельє".

Ролі: Сусик, Кавалькада ("Трембіта", "Поцілунок Чаніти" Ю. Мілютіна), Князь Воляпюк ("Сільва" І. Кальмана), Сервантес, Дон Кіхот ("Людина із Ламанчі" М. Лі), Герцог Рішельє, Гетьман, Ісус Христос ("Кабаре Бені Крика" Г. Голубенка). В кіно: матрос Фукс ("Ескадра повертає на захід", 1966, Київ. к/с худ. фільмів) та ін.

Літ.: *Аркіна Н.* Семен Крупник // Театр. — 1972. — № 11; *Новоселицька Л.* Палітра сміху // КіЖ. — 1967. — 6 лип.; *Ілюшин І.* Завжди на вахті // Там само. — 1969. — 21 верес.

КРУТИКОВ Святослав Леонтійович (19.05.1944, м. Тбілісі) — композитор. Член НСКУ. 1962 закін. муз.-пед. ф-т, 1963—65 навч. у Київ. конс., кл. композиції *Б. Лятошинського* Від 1964 працював на Київ. студії хронікально-докум. фільмів, в ДМШ на Київщині та в аматор. колективах. Організатор і керівник анс. старовин. музики "Ренесанс" (Київ), "Camerata Taurica" (Ялта). Від 1994 — концертмейстер анс. *Києво-Могил. академії.* У творчості тяжіє до поміркованих відгалужень *модернізму*, зокр. *авангардизму*.

Тв.: кантата "Слово про Ігорів похід" для баса, читця та анс. старов. музики; кам.-інстр. — дві "Маленькі камерні симфонії" (1997, 2003), Концерт для 5-и інстр. (1965), Квартет для дух. інстр. (1965), для 3-х флейт — "Ступени" (1966), "Стереомузика": № 1 — для 4-х вик-ців, № 2 — для 11-и вик-ців, сл. Дж. Кітса, № 3 — для 19-ти вик-ців, сл. Дж. Кітса, "Utsana" — для 4-х груп вик-ців, "Формула світанку" — для 6-и вик-ців; для ударних і дух. — "Ekagra"; для клавесина — "П'ять спогадів"; музика до наук.-поп., хронікальних, теле- та мультфільмів.

А. Муха

КРУТОВА-ШЕСТАК Надія Василівна — див. *Шестак Н. В.*

КРУТОЙ Ігор Якович (29.07.1954, м. Гайворон Кіровогр. обл.) — композитор, шоумен. Н. а. Росії (1999). Лауреат Премії ім. Ленінського комсомолу (1988). Закін. теор. відд. Кіровогр. муз. уч-ща, кл. *К. Шутенка* (1974), дириг. ф-т Микол. муз.-пед. ін-ту (1980). Під час навч. в ін-ті разом з *О. Сєровим* створив ВІА "Поющие юнги", з яким грав у місц. ресторанах. У серед. 1980-х переїхав до Москви, де працював в анс. П. Бюль-Бюль-огли, акомпанував естр. співакам, зокр. В. Мігулі, Л. Сметаннікову, В. Толкуновій, з якою як баяніст гастролював по Канаді. Паралельно закін. комп. ф-т Саратов. конс. (1988). Писав кам. твори, сонати, пісні. Міжн. успіх принесла пісня "Мадонна" (1987, сл. Р. Казакової), з якою О. Сєров став лауре-

І. Крутой зі своїми викладачами з Кіровоградського музичного училища К. Шутенком, Г. Рубіною та Ю. Любовичем

атом фестивалю "Золотий Орфей" (Болгарія). Популярним став 1-й рос. відеокліп на пісню К. "Ты меня любишь" (1987, сл. Р. Казакової). 1988 очолив молодіж. центр АРС, метою якого стало продюсування конц. і ТБ програм ("Пісня року", "Доброго ранку, країно" тощо). Від 2-ї пол. 1990-х через свою фірму "АРС-Україна" спричинив експансію моск. поп-співаків в Україну. Автор понад 100 естр. пісень (вик-ці — провідні рос. естр. співаки). Володіє яскравим мелод. обдаруванням. Пісням притаманні лірика, драматизм, романтика, елементи патетики, яскрава образність. Від 1997 проходять щорічні авт. вечори К., оформлені як барвисті шоу, з прем'єрами нових пісень, де композитор акомпанує вик-цям. Від 2002 разом з латв. композитором Р. Паулсом відродив щорічні ТБ конкурси естр. пісні "Нова хвиля" в Юрмалі (Латвія). Часто виступає зі співаками в Україні.

Літ.: *Хрипин А.* Крутой // Муз. жизнь. — 1997. — № 7; *Варденга Р.* Как стать Крутым // АиФ. — 1995. — № 26; *Зарицкая Ю.* Игорь Крутой: "Меня интересуют не деньги, я ценю работу" // Всеукр. ведомости. — 1996. — 12 дек.; *Марголис М.* Беседа с И. Крутым // Неделя. — 1997. — № 13; *Полищук Т.* Игорь Крутой: "Денег за песни не беру" // День. — 1997. — 6 нояб.; *Неїжмак В.* Крутой — хлопець із Гайворона // Україна молода. — 1997. — 13 груд.; *Голон С.* Позади — "крутой" поворот // Киев. ведомости. — 1997. — 24 дек.; *Кучеренко Л.* Крутого и Аллегрову наградили памятным знаком // Там само. — 1998. — 7 окт.; *Архангельский А.* Опять Крутой наехал красотой // Факты. — 1998. — 20 нояб.; *Меньшикова С.* Серед "крутих" не було Кравчука // Україна молода. — 1998. — 24 листоп.; *Грабенко Л.* Игорь Крутой // Бульвар. — 2004. — № 4; *Говоров В.* Игорь Крутой // Веч. вести. — 2004. — 5 окт.; *Вареник Н.* Найкрутіший учень Кіма // Дзеркало тижня. — 2005. — 13—19 серп.

І. Сікорська

КРУЧКО Микола (18 ст., Галичина) — співак, диригент. Вок. освіту здобув у Почаєві (тепер Рівн. обл.), де навч. 3-голос. і 7-голос. співу. Від 1742 — регент церк. хору в Тернополі.

Літ.: *Бажанський П.* Історія руського церковного пінія. — Л., 1890; *Козицький П.* Музика і спів у Київській академії за 300 років існування. — К., 1971.

КРУШЕЛЬНИЦЬКА Ганна (Анна) Амвросіївна (18.08. 1887, с. Біла, тепер Терноп. обл. — 13.05.1965, м. Львів) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). З родини, що мала козацько-старшинську генеалогію і герб. Сестра *С.* і *А. Крушельницьких*. Навч. гри на фп. у батька, 1895—96 — у сестри Соломії. Закін. муз. школу тов-ва "Musikverein für Vörderung der Musik" у Тернополі. 1903—06 навч. у *ВМІ* у Львові (кл. співу О. Ясеницької, кл. фп. *М. Криницької*, теорії музики — *А. Вахнянина*); з 1904 — співу в С. Козловської. Закін. Мілан. конс. (1912, кл. Д. Ларі). Навчання у Львові поєднувала з конц. діяльністю як солістка хорів "*Бояна*" й "*Бандуриста*". 1903 брала участь у ювілейному концерті з нагоди приїзду до Львова *М. Лисенка*; в шевченківських вечорах (1904—06) у Львові, Стрию (тепер Львів. обл.), Заліщиках (тепер Терноп. обл.), Чернівцях, де виконувала твори "З мого тяжкого суму", "Зацвіла у лузі червона калина", "Дівчино кохана", "Якби мені, мамо, намисто", "Садок вишневий" М. Лисенка; "Не видавай мене заміж" *О. Нижанківського*, "Ой, гляну я, подивлюся" *М. Волошина*, "Кому веселощі" і "Вже гасли по хатах огні" *П. Чайковського*, арії Сантуцци з "Сільської честі" П. Масканьї та Оксани із "Запорожця за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*. 1904—05 — актриса Оперного гуртка при "Бояні" і Драм. тов-ві ім. І. Котляревського у Львові (дириг. О. Доманик, реж. Л. Лопатинський); співала партії Оксани ("Запорожець за Дунаєм"), Наталки й Марусі ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка, "Чорноморці" М. Лисенка). З *Є. Перфецьким*, *Т. Шухевичем*, *М. Микишею* та *Лесем Курбасом* з участю хорів "Бояна" й "Бандуриста" брала участь у ювілейних концертах з нагоди 40-річчя літ. і громад. діяльності *І. Франка*. 1912 дебютувала у партії Мікаели ("Кармен" Ж. Бізе) у мілан. т-рі "Лiрико". Через рік співала партію Мімі ("Богема" Дж. Пуччіні), Мікаели у Варшав. і Львів. операх. Солістка оперних т-рів в Італії: у Вероні (1913—14), Венеції, Феррарі (1914), Реджо (1914—16), Сассарі (1915), Анконі й Римі (1916). Поміж партій — Зіглінда і Єлизавета ("Валькирія" і "Тангейзер" Р. Ваґнера), Ірис (однойм. опера П. Масканьї), Манон ("Манон Леско" Ж. Массне) тощо. У т-рі "Муніципаль" (Реджо, Емілія) 16 квіт. 1914 дебютувала у "Валькирії". 1921—22 — педагог вокалу й фп. ВМІ у Львові, 1923—25 — Дрогоб. муз. школи. До 1929 виступала на концертах у Львові, Дрогобичі та Гребеневі (тепер обидва Львів. обл.), зокр. з *В. Барвінським* (партія фп.). 1939—52 проживала із сестрою С. Крушельницькою по вул. Чернишевського (нині С. Крушельницької), 23, у Львові, де тепер функціонує Муз.-мемор. музей Соломії Крушельницької (див. — *Музеї музичні*).

Г. Крушельницька

Г. Крушельницька в ролі Мімі (опера "Богема" Дж. Пуччіні)

Дискогр.: "З мого тяжкого суму"; "Ой місяцю, місяченьку" з "Наталки Полтавки" І. Котляревського—М. Лисенка. — 23566/65; "Широкий лист на дубочку" — нар. пісня. — 2–230005 (обидві — Л.: Грамофон, 1909).

Літ.: *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973; *Його ж.* Другий з ряду концерт "Бандуриста" // Діло. — 1912. — № 93; *Медведик П.* Славетна сестра великої Соломії // Жовтень. — 1982. — № 9; [*Б. а.*]. Шевченкове свято в Заліщиках // Діло. — 1905. — № 78; [*Б. а.*]. Шевченкові роковини // Буковина. — 1906. — № 20, 24; *Волошин М.* З концертної залі // Руслан (Львів). — 1906. — № 134; [*Б. а.*]. Концерт на ювілейний дар для Івана Франка // Діло. — 1912. — № 101, 104; *Домет* [*Садовський В.*]. Концерт "Бандуриста" // Там само. — 1912. — № 103, 113.

Б. Фільц

КРУШЕЛЬНИЦЬКА Марія Тарасівна (31.12.1934, м. Харків) — піаністка, педагог, муз.-громад. діячка. З відомої зах.-укр. мист. родини. Лауреатка І Всеукр. конкурсу ім. М. Лисенка (1962). З. а. УРСР (1989). Н. а. України (2005). Професор (1991). Закін. Львів. ССМШ (1952,

М. Крушельницька й Генр. Нейгауз (1960)

кл. *О. Процишин)*, фп. ф-т Моск. конс. (1957) та аспірантуру при ній (1960), кл. *Генр. Нейгауза*. Консультувалась у *В. Барвінського* (1959–63). Від 1960 — викладачка Львів. конс., 1991–99 ректор ВМІ. Артистка Львів. філармонії.

Від дит. років виявила непересічне обдарування й величезну цілеспрямованість у роботі. У 1960–80-х вела активну конц. діяльність в Україні. У репертуарі — твори *В. Косенка*, *Л. Ревуцького*, *С. Людкевича*, В. Барвінського, *М. Колесси*, *Р. Сімовича*, *М. Скорика*, а також *Л. Бетховена*, Р. Шумана, *Й. Брамса*, *О. Скрябіна*. Надавала перевагу великим формам і монументальним циклам. Визначальні риси вик. стилю — масштабність і драматизм та романт. спрямування. Як інтерпретаторка й популяризаторка укр. музики посідає особливе місце поміж піаністів 2-ї пол. 20 ст. Вик. манера є нац. визначеною, з майстерним виявленням м'якої співучості укр. мелодики. Зокр. унікальним є відтворення у трактуваннях К. гуцул. інтонацій у музиці М. Колесси і своєрідної експресії галиц. тематизму С. Людкевича. Одні з найхарактерніших засобів — темпоритм, детальні агогічні відтінки, що служать виразності мелодії, завжди впізнаються як своєрідна риса гри К. Здійснила прем'єрне виконання концертів для фп. з орк. Р. Сімовича (1974), В. Барвінського (1995); циклів "Київський триптих" (1982) і "Дві фортепіанні фрески" (2007) *Б. Фільц* та ін. Ініціаторка створення фп. циклу Б. Фільц "Музичні присвяти" (2002). Від серед. 1970-х підготувала серію моногр. концертів: усі фп. твори Л. Ревуцького (1974), "Етюди у формі старовинних танців" В. Косенка (1976). Вперше створила цілісні "фп. портрети" укр. композиторів, що стало новим етапом у вик. мистецтві. Поміж учнів — *Й. Ермінь*, лаур. міжн. конкурсів Я. Боженко та ін.

Записала на грамплатівки й CD більшість фп. творів С. Людкевича (1979), всі фп. твори М. Колесси (1984), програми з творів *Н. Нижанківського* (1985), В. Барвінського (1988), М. Лисенка (1992).

Літ. тв.: Слово про вчительку. — Л., 2002; Стильові особливості виконання фортепіанних творів М. Колесси // Українська фортепіанна музика та виконавство. — Л., 1994; Її музика — промінь сонця [Про Б. Фільц] // Студії мистецтвознавчі. — 2007. — Числ. 4; редакції — фп. циклу "Київський триптих" Б. Фільц (К., 1984); ред. і упоряд. фп. творів Н. Нижанківського (К., 1989), зб. "Для молоді" С. Людкевича (1998, у співавт. з *Г. Блажкевич*, *Т. Воробкевич*), фп. творів А. Кос-Анатольського (2002).

Дискогр.: грамплатівки LP — *Ревуцький Л.* Фортепіанні твори: *Марія Крушельницька*. — М.: Мелодия, 1976. — С–10–06615-16; *Людкевич С.* Вибрані фортепіанні твори: Грає *Марія Крушельницька*. — М.: Мелодия, 1983. — С10–18007–10 (комплект з 2-х платівок); CD — "Невідомий Анатолій Кос-Анатольський". Грає *М. Крушельницька*. — Л.: LMC ATYABA, 2001. — 20; *Косенко В.* "11 етюдів у формі старовинних танців" для фортепіано у виконанні Марії Крушельницької / Персоналії. — К., 2004. — Вип. 7. — М–С–018 (*Михайло Перун*). — К536452 БВ.

Літ.: *Кашкадамова Н.* Фортеп'янне мистецтво у Львові: Статті. Рецензії. Матеріали. — Тернопіль, 2001; *Її ж.* Грає Марія Крушельницька // Музика. — 1985. — № 5; *Її ж.* Марія Крушельницька // Виконавські школи вищих учбових закладів України. — К., 1990; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; Марія Крушельницька: Статті. Спогади. Матеріали / Упоряд. *Т. Воробкевич*, *Н. Кашкадамова*. — Л., 2004; *Кияновська Л.* Мандрівні есе: Враження з поїздки до США та Канади М. Колесси та М. Крушельницької // Музика. — 1995. — № 3; *Кушнір М.* Дочка "Розстріляного Відродження" // Дзвін. — 1995. — № 6; *Кушнірук О.* Марія Крушельницька представляє... // Art Line. — 1998. — № 5–6; *Медведникова Т.* Фортепіанні шедеври на CD // Музика. — 2007. — № 4; *Білинська М.* Речиталь Марії Крушельницької // КіЖ. — 1987. — 23 серп.; *Гель І.* Піаністка Марія Крушельницька // Україна молода. — 2005. — 18 січ.; *Попович Ж.* Двічі народжена із Крушельницьких // Дзеркало тижня. — 2005. — 29 жовт. — 4 листоп.

Н. Кашкадамова

С. Крушельницька

С. Крушельницька в ролі Джоконди (однойменна опера А. Понкієллі)

КРУШЕЛЬНИЦЬКА Соломія Амвросіївна (23.09. 1872, с. Білявинці, тепер Бучацького р-ну Терноп. обл. — 16.09.1952, м. Львів) — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог. З козацько-старшинської (мала герб) і священичої родини. З. д. м. УРСР (1951). Сестра *А.* й *Г. Крушельницьких*. Здобула світ. визнання, поруч з Е. Карузо, *М. Баттістіні*, Т. Руффо, *Ф. Шаляпіним*. Виконувала різнопланові партії, була неперевершеною в драм. насичених, зокр. з опер Р. Вагнера, Р. Штрауса, Дж. Пуччіні. Останній вважав її "найпрекраснішою й найчарівнішою Баттерфляй". Володіла дуже сильним, дзвінким голосом із специфічним "оксамитовим" тембром, широким діапазоном у 3 октави, чудовою дикцією, яскравим актор. хистом та артистизмом. Мала надзвичайну муз. пам'ять (могла вивчити оперну партію за 2–3 дні), визначну віртуозну техніку, чудову зовнішність, співала 7-а європ. мовами. Замолоду виявила великі муз. здібності: навч. гри на фп., брала участь у хорах і виставах аматор. т-рів, хору при тов-ві "Руська бесіда" в Тернополі, диригувала хором, вивчала нар. пісні. Закін. Львів. конс. як мецо-сопрано (1893, кл. *В. Висоцького*). 1893–94 вдосконалювалася в Мілані (як ліріко-драм. сопрано, кл. Ф. Креспі), 1895 — у Відні (кл. Й. Генсбахера, вивчала опери Р. Вагнера). Артист. діяльність розпочала в концертах *Львів.* *"Бояна"*. 1893

дебютувала на сцені Львів. опери у партії Леонори ("Фаворитка" Г. Доніцетті). Виступала на сценах багатьох оперних т-рів світу, зокр. Кремони, Трієста (1895), Одеси (1896–97), Буенос-Айреса (Колон, 1906–13), Варшави (Великий т-р, 1898–1902), С.-Петербурга (1899, 1900, 1901), Парижа (Ґранд-Опера, 1902), Неаполя (Сан-Карло, 1903), Ґенуї (1904), Мілана (Ла Скала, 1904, 1906, 1909, 1915) тощо. 1904 на запрошення Дж. Пуччіні блискуче виконала партію Баттерфляй в його опері "Чіо-Чіо сан" (т-р "Гранде", Півн. Італія), після чого ця опера здобула світ. визнання.

У серед. 1920-х залишила оперну сцену, виступала в кам. концертах (країни Зах. Європи, Канада, США, 1923–28). Була тонким, глибоким інтерпретатором творів К. Монтеверді, Х. В. Глюка, В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, *Й. Брамса*, М. Равеля, *М. Мусоргського*. 1928 гастролювала в Галичині.

Активно популяризувала укр. музику. 1900 на сцені т-ру Скарбека (Львів) разом з *О. Мишугою* виступала в опері "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*. Блискуче виконувала укр. нар. пісні, твори *С. Людкевича*, *Д. Січинського*, *М. Лисенка*. Неодноразово брала участь у вшануванні пам'яті *Т. Шевченка*.

Світогляд сформувався під впливом *І. Франка* й М. Павлика, з якими підтримувала дружні стосунки. Товаришувала з В. Стефаником, *О. Кобилянською*, Н. Кобринською, М. Лисенком, Д. Січинським, О. Мишугою, *Ф. Шаляпіним*, *М. Менцинським*, А. Тосканіні, Дж. Пуччіні. Поміж партнерів по сцені — М. Баттістіні, *А. Дідур*, В. Флоріанський, Е. Карузо, Т. Руффо та ін.

1910 одружилася з італ. адвокатом Ч. Річчоні (1868–36), мешкала у Віареджо (Італія), 1939 повернулася до Львова, де активно включилась у муз. життя. 1944–51 — професор Львів. конс. Поміж учнів — *О. Бандрівська*, *О. Білявська*, Н. Богданова, К. Чернет.

1963 у с. Біла Терноп. обл. у будинку, де минули дит. і юнацькі роки К., відкрито Білецький мемор. музей С. Крушельницької. Її ім'я присвоєно Львів. держ. акад. т-ру опери та балету (2001), Терноп. муз. уч-щу (1963) та Львів. ССМШ (1963), вулицям у цих містах. 1989 у власному будинку К. у Львові (вул. Чернишевського, тепер С. Крушельницької), де вона жила останні роки, відкрито мемор. музей К., а також встановлено мемор. дошку (скульптор Е. Мисько, 1978). Прижиттєвий портрет К. роботи Я. Музики зберігається в Муз.-мемор. музеї К. у Львові (див. *Музеї музичні*). Існують також скульптурні портрети К. (В. Власов, Л. Біганич, Я. Мотика, В. Одрехівський, Е. Мисько), медаль скульптора Фарнезі з зображенням співачки в ролі Саломеї з одноим. опери Р. Штрауса. Про К. знято к/ф: "Пісня подолянки" (реж. Р. Фощенко, 1966, Київ. к/с хронік.-докум. фільмів), "Повернення Баттерфляй" (реж. О. Фіалко, муз. *М. Скорика*, 1983, Київ. к/с ім. О. Довженка), "Соломія Крушельницька" (реж. В. Кузнєцов, 1994, "Укртелефільм"); написано роман-біографію В. Врублевської (1979), драму-легенду Б. Мельничука й І. Ляховського (Тернопіль, 1994) та балет М. Скорика "Повернення Баттерфляй" (Львів, 2006) за мотивами опери Дж. Пуччіні "Чіо-Чіо сан". Видано зб. "Українські народні пісні з репертуару С. Крушельницької" (упор. *І. Майчик*, К., 1971).

1997 на відзначення 125-річчя від дня нар. К. було випущено ювілейну монету з її зображенням номіналом у 2 гривні; у Тернополі було засновано газету "Соломія" культ.-мист. спрямування. 1988 на честь К. було започатк. фестиваль оперного мистецтва у Львові. 1991 в Україні засн. Міжн. конкурс оперних співаків ім. С. Крушельницької (1-й відбувся у Львові, 20 листоп. — 1 груд. 1991). У Муз.-мемор. музеї К. систематично провадяться мист. вечори, наук. читання, презентації книжок, зустрічі з митцями, виставки. Наук. співробітники Музею публікують каталоги, що висвітлюють усі важливі мист. події.

Партії (бл. 60): Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Татьяна, Ліза ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Аїда, Дездемона, Леонора, Амелія (одноим. опера, "Отелло", "Трубадур", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Рахиль ("Жидівка" Ф. Галеві), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Інес, Валентина ("Африканка", "Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Шарлотта ("Вертер" Ж. Массне), Джоконда (одноим. опера А. Понкієллі), Тоска, Баттерфляй, Мімі (одноим. опера, "Чіо-Чіо сан", "Богема" Дж. Пуччіні), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї), Ельза, Єлизавета, Брунгільда ("Лоенгрін", "Тангейзер", "Валькирія" Р. Ваґнера), Саломея (одноим. опера Р. Штрауса), Галька, Графиня, Ганна (одноим. опери, "Зачарований замок" С. Монюшка), Ґоплана (одноим. опера В. Желеньського).

Дискогр.: грамплатівки — Варшава: "Грамофон", 1903: *Бойто А.* Арія Маргарити "L'altra notte" з

С. Крушельницька

С. Крушельницька в ролі Саломеї (одноименна опера Р. Штрауса)

С. Крушельницька в ролі Селіки (опера "Африканка" Дж. Мейєрбера)

опери "Мефістофель". — 23355; *Падеревський І.* "Pieśnia dudarza". — 23365; *Тості П.* Вальс "Ti rivedro". — 23356; *Монюшко С.* Арія Броні "Zbudzić się z ułudnych snów" з опери "Графиня". — 23357; *Млинарський Е.* Колискова "Na ramię mię rzuciła". — 23358; *Тості П.* Вальс "Amore". — 23359; *Монюшко С* Арія Гальки "Gdyby rannym słonkiem" з опери "Галька". — 23368; *Квадранта.* "Melodia" ("Lasciali dir, tu m'ami"). — 23360; *Гріг Е.* "Pieśń tęsknoty" (Пісня Сольвейг). — 23361; *Пуччіні Дж.* Молитва Тоски "Vissi d'arte" з опери "Тоска". — 23362; Мілан: "Фонотипія", 1906: *Бойто А.* Арія Маргарити "L'altra notte" з опери "Мефістофель". — 39921; *Чілеа Ф.* Арія Адріани Лекуврер "Io son l'umile ancella" з одноим. опери. — 39922; *Квадранта.* "Lasciali dir, tu m'ami". — 39920; *Верді Дж.* Арія Леонори "Pace, pace, mio Dio" з опери "Сила долі". — 74025; *Пуччіні Дж.* Монолог Чіо-Чіо сан з одноим. опери. — 39974; *Каталані А.* Арія Валлі "Ebben? Ne andro lontana" з одноим. опери. — 39919; *Тості П.* Вальс "Ti rivedro". — 74026; *Оддоне Е.* "Capelli d'oro". — 39909; *Квадранта.* "Si dice". — 39908; там само, 1907—08: *Верді Дж.* Арія Аїди "Ritorna vincitor" з одноим. опери. — 92086; *Верді Дж.* Арія Аїди "I sacri nomi" з одноим. опери. — 92087; *Чілеа Ф.* Арія Адріани Лекуврер "Poveri fiori" з одноим. опери — 92089; *Чілеа Ф.* Арія Адріани Лекуврер "Io son l'umile ancella" з одноим. опери. — 92088; *Ган.* "Si mes vers avaient des ailes". — 62265; *Гріг Е.* Пісня Сольвейг, іт. мовою. — 62264; *Каталані А.* Арія Лорелеї "Da che tutta" з одноим. опери. — 92939; *Вагнер Р.* Крик Валькирії з одноим. опери. — 92937; *Вагнер Р.* Арія Брунгільди "Tanto fu triste" з опери "Валькирія". — 92938; *Пуччіні Дж.* Арія Чіо-Чіо сан "Un bel di vedremo" з одноим. опери. — 92940; *Мейєрбер Дж.* Арія Селіки "Di qui si vede il mare" з опери "Африканка". — 92941; *Мейєрбер Дж.* Арія Селіки "Quai soavi concenti" з опери "Африканка". — 92942; Чикаго: "Колумбія", 1927: укр. нар. пісні "Вівці мої, вівці", "Через садвиноград". — 27132; "Ой де ти їдеш", "Ой летіли білі гуси". — 27133; магнітофон. запис 22 обр. укр. нар. пісень. — Л., 1951; архів. записи — Торонто: Рококо Рекордс, 1964; поміж перевид.: Salomea Kruscelniski. — Canada: Rococo, 1963; альбом з 2-х платівок "Соломія Крушельницька". Реставрація записів 1902, 1903, 1906, 1909, 1927 рр. / Реставратор *Т. Павлова,* ред. *І. Орлова.* — М.: Мелодия, 1968. — 33Д-034521, 034522, 034523, 034524 гост 5289-68; CD — Salomea Kruscelnicki. — Sussex: Pearl, 1996; Перлини світового вокалу: Соломія Крушельницька. — К.: Вавілон-Рекордз, 2001; Модест Менцинський, Соломія Крушельницька, Михайло Голинський, Олександр Мишуга — Золоті голоси України. — Л.: Гал Рекордс, 2003. — GAL0137; деякі архів. записи зберігаються в ГЦММК.

Літ. тв.: Принципи виконання сольних вокальних творів М. Лисенка (рукоп.).

Літ.: Славетна співачка: Спогади і статті / Упоряд. і вступ. ст. *І. Деркача.* Ред. *А. Кос-Анатольський.* — Л., 1956; *Герета Й.* Музей С. Крушельницкой: Очерк-путеводитель. — Л., 1978; Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування. У 2 ч. / Вступ. ст., упор. і прим. *М. Головащенка.* — К., 1978. — Ч. І. Спогади; К., 1979. — Ч. ІІ. Матеріали. Листування; *Врублевська В.* Соломія Крушельницька. — К., 1979; Віночок Соломії Крушельницької: Поезії і музичні твори. Висловлювання визначних діячів культури / Зібрав і упор. *П. Медведик.* — Тернопіль, 1992; Народні пісні з села Соломії Крушельницької: Запис в с. Біла Тернопільської області / Упор. *П. Медведик, О. Смоляк.* — Тернопіль, 1993; Соломія Крушельницька: Бібліогр. покажчик / Упоряд. *А. Ленчишин.* — Тернопіль, 2007; Соломія Крушельницька та світовий музичний простір / Ред.-упор. *О. Смоляк.* — Тернопіль, 2007; *Деркач І.* Шлях трояндами стелився // Вітчизна. — 1958. — № 9; *Павлишин С.* Замечательная украинская певица // СМ. — 1959. — № 2; *Пилипчук Р.* Рідні пісні Соломії Крушельницької // НТЕ. — 1964. — № 4; *Його ж.* Життям і словом натхненна // Літ. Україна. — 1973. — 21 верес.; *Головащенко М.* Чарівниця співу // Музика. —

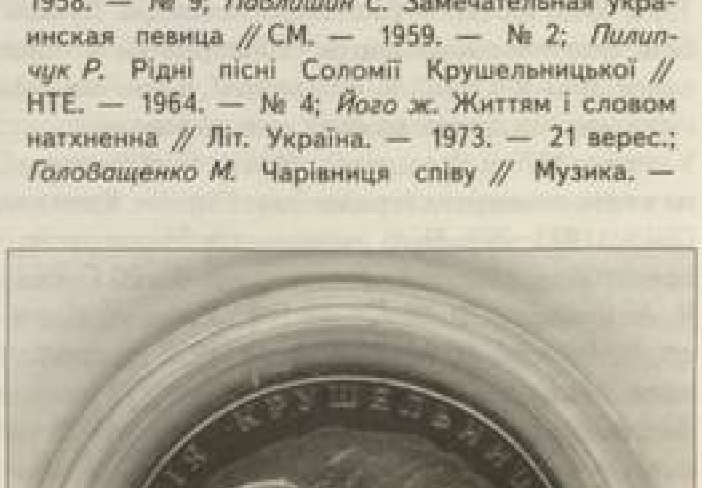

Ювілейна монета до 125-річчя від дня народження С. Крушельницької (1997)

1973. — № 4; *Його ж.* Соломія Крушельницька в "Ла Скала" // Там само. — 1978. — № 5; *Кортопассі Р.* "Мадам Баттерфляй" — тріумф Соломії Крушельницької // Там само. — 1973. — № 4; *Зелінський О.* Безсмертя співу // Жовтень. — 1973. — № 9; *Загайкевич М.* Великій артистці // Музика. — 1980. — № 4; *Паламарчук О.* Краса таланту і душі // Театр. Львів. — 1988. — № 4; *Її ж.* На честь славетної співачки // Вільна Україна. — 1988. — 18 листоп.; *Її ж.* Імені незабутньої Соломії // Вірую. — 1995. — 29 груд.; *Муха А., Мазепа Л.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Мелех-Яросевич Л.* Українські співаки на польських оперних сценах // Дзвін. — 1996. — № 8; *Фільц Б.* Родовід Григорія Савчинського, священика і письменника зі Звенигорода (діда Соломії Крушельницької) // Мат-ли 6-ї наук. геральд. конф., 27–29 берез. 1997 р. — Л., 1997; *Її ж.* Славетна співачка — гордість України // Україна музична'98. — К., 1998; [*Її ж*]. Внесок старовинного роду Савчинських в культурно-мистецьке і духовне життя України // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. — К., 1999. — Вип. 6; *Її ж.* Мирослав Скорик — нащадок старовинного галицького роду // Наук. вісник НМАУ: Грані духовного творчого злету: До 60-річчя М. Скорика. — К., 2000. — Вип. 10; *Процев'ят М.* Багатогранність акторсько-драматичного таланту Соломії Крушельницької // Вісник Львів. ун-ту: Серія Мист-во. — Л., 2001. — Вип. 1; *Тихобаєва Г.* Особливості драматичного таланту С. Крушельницької (за матеріалами критики) // Там само; *Мисько-Пасічник Р.* Матеріали до літопису життя Соломії Крушельницької // Там само. — Л., 2002. — Вип. 2; *Горак Я.* Львівські виступи Соломії Крушельницької 1903 року у музично-критичній оцінці Анатоля Вахнянина // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2005. — Вип. 1; *Людкевич С.* Геніальна артистка // Рад. культура. — 1958. — 25 верес.; *Гай А.* Судьба, похожая на легенду // Сов. культура. — 1980. — 20 трав.; *Теплицкий К.* Кого выбирает судьба // Там само. — 1983. — 20 сент.; *Білавич Д.* Пізній період сценічної діяльності Соломії Крушельницької // Соломія. — 2007. — № 4.

Б. Фільц

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ Антін Амвросійович (1866, м. Козова, тепер Терноп. обл. — 1895, м. Львів) — співак (бас), диригент, видавець, збирач фольклору. Брат *Г.* і *С. Крушельницьких.* Навч. у терноп. і львів. гімназіях. Основи нот. грамоти і гри на фп. засвоїв від батька й *О. Нижанківського.* Учасник конц. поїздки студентів по Галичині й Буковині, очолюваної О. Нижанківським (1885, 1889). 1885–86 входив до складу редколегії вид-ва "*Бібліотека музикальна*" у Львові.

Літ.: *Волошин М.* "Львівський Боян" // Ілюстрований музичний календар. — Л., 1904; *Студинський К.* Наставник галицької молоді // М. Лисенко у спогадах сучасників. — К., 1968; *Медведик П.* Пісні Соломіїного краю // Народні пісні з села С. Крушельницької. — Тернопіль, 1993; Протоколи редакції вид-ва "Бібліотека музикальна" за 1885–1886 рр. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, спр. 2803.

КУБА (Kuba) Людвік (16.04. 1863, м. Подебради, Чехія — 30.11.1956, м. Прага, там само) — славіст, етнограф, музикознавець, художник. Н. а. Чехосл. Республіки (1945). Навч. в органній школі Ф. Скугерського (1877–79), в Учител. ун-ті в м. Кутна-Гора. Вдосконалював студії з живопису в Парижі, Мюнхені (п/к словенця А. Ажбе). З молодих літ виявляв зацікавлення до слов'ян. етнографії, пісен. фольклору, об'їздив майже всі слов'ян. землі, записував чес., морав., словен., укр., чорногор., болг. *пісні.* 1884 за підтримки професорів-славістів П. Аннєнкова із С.-Петербурга й А. Степовича з Києва виїздив у Полтав. і Черніг. губ., де записував пісен. фольклор від сільських гуртів, робітн. хорів, особливу увагу приділяв нар. *багатоголоссю.* У 6-й кн. праці "Слов'янство у своїх піснях" ("Slovanstvo ve svých zpěvech", 1885–88) опублікував укр. пісні поряд з білор. і рос. Одним з перших відзначив специф. риси укр. підголоскового співу — свободу й самостійність голосів, "заспівну" партію, розщеплення *мелодії* на підголоски, квінтові паралелізми, вказав на його відмінність від зах.-європ. гармонічного співу, де переважає вторування провідному голосові в терцію, сексту. Крім автент. зразків багатоголосся, публікував власні обр. слов'ян., у т. ч., укр. пісень. Зафіксував пісні й *псальми* від кобзарів *П. Дубенка* й *П. Братиці* з Чернігівщини, лірника *П. Сидоренка* з Полтавщини. Написав нариси "Мандрівка за українською піснею", "Співучою Україною", "У Британах", "Південноруський робітничий хор", "На Галицькій Русі"," Лірник", доповнивши фольк. нотації цікавими спостереженнями про нар. вик-ців, ескізами їхніх портретів, етногр. замальовками побуту. Листувався з *М. Лисенком* і *Ф. Колессою.*

Літ. тв.: Людвік Куба про Україну / Упор. *М. Мольнар.* — К., 1963; Slovanstvo ve svých zpěvech. — Pardubice (Podebrady); Praha, 1884–1929. — [Sv.] 1–15; Na Černé Hoře. — Praha, 1892; Čtení o Lužici. — Praha, 1925; Čtení o starém Srbsku. — Praha, 1932; Čtení o Makedonii. — Praha, 1932; Čtení o Dalmacii. — Praha, 1932; Čtení o Bosně a Herzegovině. — Praha, 1937; Cesty za slovanskou písní. — Praha, 1933–35. — Sv. 1–2; Zaschlá paleta. — [2]Praha, 1958.

Літ.: Письма П. Чайковского к Людвигу Кубе // *Бэлза И.* Из истории русско-чешских музыкальных связей. — М., 1956; *Грица С.* Чеський вчений про Україну // НТЕ. — 1964. — № 3; *Її ж.* Про Л. Кубу // Українська фольклористика кінця XIX — поч. XX ст. і музичний фольклор. — К.; Тернопіль, 2007; *Páta J.* Ludvík Kuba. — Praha, [2]1926; *Stech V. V.* Ludvík Kuba. — Praha, 1949; *Stanislav J.* Ludvík Kuba, zakladatel slovanské hudební folkloristiky. — Praha, 1963; *Doležal J.* První cesty Ludvíka Kuby za slovanskou písní ve svoětle jeho korespondence s Jelínkem // Český lid. — 1954. — Nr 1; *Brozek J.* Ludvík Kuba // Journal of the International Folk Music Council. — 1958. — Vol. 10.

С. Грица

КУБАНСЬКИЙ КОЗАЦЬКИЙ ХОР (ККХ., м. Краснодар, Кубань, тепер РФ). Повна сучас. назва — "Держ. наук.-творча установа "Кубанський козацький хор". Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1987). Дипломант Міжн. фольк. фестивалю в Болгарії (1971). Худ. кер. і гол. диригент *В. Захарченко* (від 1974); гол. балетмейстер — з. д. мист. Росії, України та Республіки Адигея

А. Крушельницький

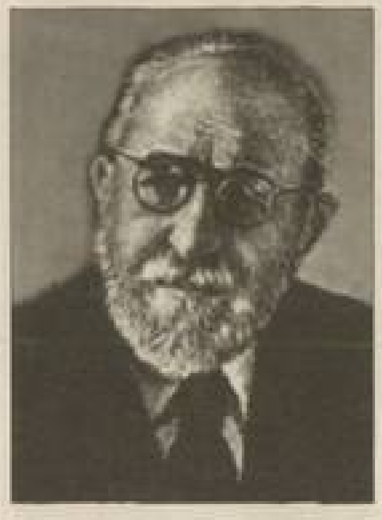

Л. Куба

РФ М. Кубар; кер. орк. групи — з. а. України Б. Кочур. Засн. 1810 наказом Військового отамана Чорномор. козацького війська Ф. Бурсака на клопотання протоієрея козацького війська К. Россінського. 1810—1921 функціонував як "Козацький військовий співочий хор" (1-й регент — К. Кречинський). У тогочас. репертуарі були укр. і рос. нар. пісні в обр. *Г. Концевича, Я. Бігдая*, духов. твори *Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Львова*, хор. композиції *М. Глінки, О. Даргомижського, П. Чайковського*, В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта*. 1921 розпався. 1936 був відроджений у сучас. назві п/к Г. Концевича. 1938 сформовано танц. групу, відтоді — Держ. ансамбль пісні і танцю кубан. козаків (функціонує як фольк. колектив, у складі якого — хор, танц. група, оркестр). 1968—74 — худ. кер., з. д. мист. РФ С. Чорнобай. На трав. 2007 у складі — бл. 70 хористів, 40 танцюристів, бл. 30 оркестрантів. У репертуарі — понад 1000 творів: бл. 50 % авторських (В. Захарченка, Г. Свиридова та ін.), духовна музика (зокр. Різдвяна, Великодня, Недільна збірні служби). Значне місце посідає фольклор українців Кубані, зокр. — пісні "Їхали козаченьки", "Як служив я в пана", "Понад лугом шлях-доріженька", "Молодичка", "Ой мій милий вареничків хоче", а також на сл. *Т. Шевченка* "Думи мої", "Заповіт" тощо. Поміж хористів — з. а. України М. Гомченко, О. Каражова, О. Кушковська та ін. При ККХ. з 1998 діє Крайова дит. експеримент. школа нар. мистецтва (з 2008 — ім. В. Захарченка), де навч. бл. 600 учнів, існує дит. хор; функціонує наук.-досл. відділ фольклору й етнографії (20 співроб., записано понад 1000 пісень); організовано ансамблі "Яро-хміль", "Козача душа", кам. орк. "Благовість".

Н. Куделя в ролі Маргарити (опера "Гугеноти" Дж. Мейєрбера)

Н. Куделя в ролі Віолетти (опера "Травіата" Дж. Верді)

Дискогр.: CD — In the Kuban [folk songs of the Black Sea and Linear cossacks]: Kuban Cossack Chorus. — М.: Мелодия, 1990—92. — MEL CD 3000610; Кубанский казачий хор: Песни Великой Победы [1945—2005]. — Краснодар, 2005; Музична культура України [народні чорноморські пісні Кубанських станиць]. — К.: Ukrmusic, 2007. — UM CD 147—150; DVD "Вспомним, братцы". — Краснодар, 2007.

Видання: Народные песни Кубани: Из репертуара Кубанского казачьего хора / Ред. *В. Захарченко*. — Краснодар, 1987. — Вып. 1; 1997. — Вып. 2; *Бигдай А.* Песни кубанских казаков. — Краснодар, 1992. — Т. 1: Песни черноморских казаков; Песни станицы Казацкой, записанные от Анастасии Ивановны Сидоровой. — Краснодар, 1993; Народные песни казаков из репертуара Кубанского войскового певческого хора / Сост. *Г. Концевич*. — Краснодар, 2001; *Захарченко В.* Поет кубанский казачий хор [нар. песни, записанные в станицах Краснодар. края в обр. для нар. хора]. — Краснодар, 2002. — Вып. 1.

Літ.: *Супрун-Яремко Н.* Українці Кубані та їхні пісні. — К., 2005; *Сушинський Б.* Всесвітня козацька енциклопедія. — О., 2007; *Зубков А.* Козаки з Кубані // Музика. — 1990. — № 3; *Бурбан В.* Гомін України над Малиновим клином // КіЖ. — 2003. — 31 груд.; *www.kkx.ru*

І. Сікорська

"КУБАНСЬКІ КОЗАКИ" ("КК.", Kuban Cossaks, м. Мельбурн, Австралія) — профес. танц. ансамбль. Створ. 1956. Засн. і худ. кер. — В. Коваленко. Муз. кер. — Д. Мошняга. 1-й склад: В. Коваленко, О. й М. Кумпани (1956—73), Л. Ященко (1956—59); з 1973 — В. і Л. Коваленки. До 1989 "КК." мали понад 13 тис. виступів, гол. у казино, клубах та готелях і майже 160 на ТБ в Австралії, США, Канаді, Вел. Британії, Франції, Німеччині, Швейцарії, Іспанії, Ізраїлі та ін. країнах. Виступали в лондон. "Палладіумі", "Палаці Голлівуд", тричі брали участь у концертах для англ. королівської родини (Royal Command Performances). Здійснили турне на користь Укр. наук. ін-ту Гарвард. ун-ту. Згодом хореогр. програму збагатили інстр. і вок. елементами. Концертували з укр. тематикою в *жанрі кабаре*.

М. Павлишин

КУДЕЛЯ Надія Павлівна (15.10.1936, с. Ругулі Апанасенківського р-ну Ставроп. краю, тепер РФ) — оперна й кам. співачка (колор. сопрано). Лауреатка Всесв. фестивалю молоді та студентів у Відні (Австрія, 1959, золота медаль), Міжн. конкурсу вокалістів у Бухаресті (Румунія, 1964, V премія). З. а. УРСР (1972). 1961 закін. Київ. конс. (кл. вокалу *М. Донець-Тессейр*). 1962 стажувалась у муз. академії "Санта Чечілія" (Рим, Італія). 1960—89 — солістка Київ. т-ру опери та балету. Вик. манера К. відзначалася ліричною наповненістю, блискучою віртуозністю, досконалою технікою. Від 1989 — викладачка Київ. пед. ін-ту ім. М. Драгоманова, з 1992 — доцент. Протягом 3-х років провадила майстер-класи в Німеччині.

Партії: Ярина, Йолан, Єлизавета ("Арсенал", "Милана", "Ярослав Мудрий" Г. Майбороди), Стася ("Перша весна" Г. Жуковського), Людмила, Антоніда ("Руслан і Людмила", "Життя за царя" М. Глінки), Шемаханська цариця ("Золотий півник" М. Римського-Корсакова), Папагена ("Чарівна флейта" В. А. Моцарта), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Віолетта, Джільда, Оскар ("Травіата", "Ріголетто", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Маргарита ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Лейла ("Шукачі перлин" Ж. Бізе), Лючія ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Лакме (однойм. опера Л. Деліба), Мюзетта ("Богема" Дж. Пуччіні), Маріха ("Абесалом і Етері" З. Паліашвілі) та ін.

Літ.: *Стефанович М.* Київський театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1968; *Станішевський Ю.* Національна опера України. — К., 2002; [*Б. а.*]. Лауреати VII Всесвітнього Віденського фестивалю 1959 // Зміна. — 1959. — № 9; [*Б. а.*]. Спасибі за пісню // Україна. — 1966. — № 5; *Черченко Н.* Щасливий неспокій // Там само. — 1967. — № 5;

[*Б. а.*]. Солов'ї співають на світанку // Театр.-конц. Київ. — 1968. — № 18; *Цегляр Д.* Успіхи, удачі, надії // Там само. — 1972. — № 6; *Лисенко І.* Співаки київської сцени: Н. Куделя // Там само. — 1973. — № 4; *Його ж.* Щастя творчості // КіЖ. — 1978. — 26 січ.; [*Б. а.*]. Гастроли в Москве. "Орфей и Эвридика" // СМ. — 1979. — № 11; *Ярова І.* З трепетом серця // Театр.-конц. Київ. — 1986. — № 18; *Шпаковська В.* Мелодія на три голоси // Контрамарка. — 2005. — № 5; *Кузнєцов В.* В надійних руках // Правда України. — 1959. — 7 трав.; [*Б. а.*]. С победой, друзья! // Комс. правда. — 1959. — 4 авг.; *Озерянська А.* Символічне ім'я // Молодь України. — 1965. — 18 трав.; *Вайль Д.* Українські митці на Камчатці // КіЖ. — 1966. — 21 серп.; *Гринишин М.* Успіх // Там само. — 1967. — 2 лют.; *Бікс Р.* Н. Куделя // Народна культура (Софія). — 1967. — 8 лип.; *Ренерт В.* Музыка братской Украины // Кавказская здравница. — 1976. — 28 янв.; *Козловський І.* Родник талантов // Сов. культура. — 1976. — 3 авг.; *Маслова Н.* Розмаїття талантів // Веч. Київ. — 1978. — 18 лют.; *Кагарлицький М.* Мов чистий струмочок // Сільські вісті. — 1978. — 19 лют.; *ТБондаренко В.* Талант певицы // Правда Украины. — 1978. — 25 лют.; *имко Л.* Співає Надія Куделя // Прапор комунізму. — 1978. — 28 лют.; *Суторихіна М.* Чарівний світ музики // Київ. правда. — 1978. — 4 берез.; [*Б. а.*]. Кавалер ордену "Знак Пошани" // Прапор комунізму. — 1983. — 5 черв.; *Тулянцев А.* И вновь "Севильский цирюльник" // Днепр вечерний. — 1984. — 11 листоп.; *Попов В.* Н. Куделя // Сов. Абхазия. — 1989. — 4 лип.; *Кучеренко Л.* Соловьиная колоратура // Киев. ведомости. — 2006. — 21 жовт.; *Щербина Г.* Як стають примами сцени // День. — 2006. — 11 листоп.

Н. Семененко

КУДЛАЙ Алла Петрівна (23.07.1954, с. Лосинівка Ніжинського р-ну Черніг. обл.) — естр. співачка (сопрано). З. а. УРСР (1987). Н. а. України (1997). Представниця традиц. укр. естради. 1975 закін. Ніжин. пед. ін-т. 1976—83 — солістка *Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки*. Від 1974 виступає як вик-ця укр. сучас. пісні й нар. пісень на Укр. радіо й ТБ, з 1983 — солістка. До фонду Укр. радіо записано бл. 600 естр. пісень укр. авторів і 25 маловід. укр. нар. пісень у супр. орк. нар. інстр. Укр. радіо. Професор КНУКіМ (2001). У виконанні К. стали шлягерами пісні "Пахне м'ята" й "Любов чаклунка" *Г. Татарченка*, сл. В. Крищенка, "Чуєш мамо" *О. Злотника*, сл. Мих. Ткача, "Квітка дитинства" В. Ярцева, сл. Б. Касієва, "Хлопці кучеряві" *Р. Бабича*, сл. А. Драгомирецького, "Три поради" *І. Шамо*, сл. Ю. Рибчинського, "Хай щастить" *І. Поклада*, сл. В. Крищенка, "Мій генерал", муз. і сл. Ю. Рибчинського, "Красива жінка незаміжня" *О. Морозова*, сл. *А. Матвійчука*, "Коханка" сл. і муз. А. Матвійчука, "Друзям" муз. Ніколо, сл. О. Мороза та багато ін. Гастролювала у США, кол. Югославії, Чехії, Німеччині, Канаді, Китаї. Знялася у відеофільмі "Веселка" (1986), де виконувала укр. нар. пісні. Було знято кілька відеокліпів на пісні "Актриса", муз. В. Засухіна, сл. Ю. Рибчинського, "Спасибо за любовь", сл. В. Іваницького, "Друзям", сл. О. Мороза, "46 букетов", сл. Ніколо, "Слава Україні", сл. М. Діденка (усі — муз. Ніколо).

Дискогр.: грамплатівка LP — "Роксолана". — К.: Аудіо Україна, 1991. — 0005 31893—94; аудіокасета "Казковий полон", 1995; CD — "Красива жінка незаміжня". — К.: Diskman, 1995; "Мій генерал" (1987); "Гуцулка Ксеня" (1988); "Коханка" (1998); "Актриса" (2001); "Колискова для коханого" (2003, CD і касета); Золота колекція української естради: Алла Кудлай. — К.: Artur-music, 2002; Алла Кудлай. Спасибо за любовь. — К.: NAC, 2004. — 1244; "Друзям". — К.: Artur-music, 2007.

Літ.: *Поплавський М.* Антологія сучасної української естради. — К., 2003; *Суярко Т.* Квітка нашого дитинства // Україна. — 1986. — № 31; [*Б. п.*] Алла Кудлай: озорена піснею // Соц. культура. — 1987. — № 7; *Матушек О.* Душі пісенний камертон // Дніпро. — 1987. — № 7; *Шахова Л.* Співає Алла Кудлай // НТЕ. — 1991. — № 5; *Гатненко А.* ...І пісні молоде вино // Дніпро. — 1991. — № 8; *Куроленко Н.* Музыка — на всю жизнь // Комс. знамя. — 1980. — 29 июня; *Талабан В.* Пісні Алли Кудлай // Прапор комунізму. — 1985. — 20 берез.; *Токарєв Ю.* З голосу Попелюшки // КіЖ. — 1985. — 15 груд.; [*Б. а.*]. Матіола — квітка душі нашої // Київ. правда. — 1990. — 25 листоп.; *Краснодемський В.* Княгиня вийде із Золотих воріт (інтерв'ю) // Голос України. — 1993. — 26 берез.; *Панкратьєв С.* Алла Кудлай: "Співаю те, що відчуваю серцем" // Правда України. — 2006. — 13 лип.

В. Кузик, О. Кушнірук

А. Кудлай

КУДРИК Борис Павлович (10.06.1897, м. Рогатин, тепер Івано-Фр. обл. — 29.03.1952, станція Пітьма, Добровлаг МВС, Мордовська АРСР, РФ) — музикознавець, композитор, фольклорист, педагог. Доктор музикології (1932). Член СУПРОМу (1934). Член СРКУ (1940). Закін. 7 класів Рогатин. гімназії, 8-й — у Відні, куди переїхали батьки з початком 1-ї світ війни (1914). Навч. у Віден. ун-ті (1915—18, філос. ф-т) і муз. академії (кл. *Є. Мандичевського*). 1918 разом із сім'єю повернувся на Батьківщину. 1920—26 — вчитель Рогатин. гімназії; 1926—39 — викладач історії музики й теор. дисциплін ВМІ у Львові. Закін. Львів. ун-т (кл. музикології *А. Хибіньського*). Від 1933 — викладач історії укр. церк. музики у Богословській академії. 1939—44 — професор Львів. конс. 1942—44 — муз. керівник інстр. ансамблю в т-рі легкого жанру й малих форм "Веселий Львів" (див. — "*Веселий театр*"), з яким 1944 виїхав до Відня. 1945 був заарештований, засуджений до 10 років ув'язнення. Реабілітований посмертно (1991).

Б. Кудрик

Муз.-теор. спадщина К. охоплює істор. *музикознавство*, фольклористику, *критику музичну* та публіцистику. Значну частину доробку присв. вивченню *церк. музики*. Жанр. діапазон комп. спадку різноманітний, проте переважає хор. та інстр. *жанри*. Прагнення поєднати укр. муз. тематизм з духом і формою клас. музики витворило особливість автор. *стилю* К., що полягає в синтезі *віден. класицизму*, пізнього *романтизму*, *символізму* та укр. пісенності, що позначені рисами вторинності. Твори К. часто виконувалися провідними колективами Галичини (*Львів.* і *Коломийський* "*Бояни*", "*Бандурист*", "*Трембіта*", "*Сурма*").

Літ. тв.: Українська народна пісня і всесвітня музика. — Л., 1927; Огляд історії української церков-

ної музики. — Л., 1937, ^{2}1995; Йосиф Гайдн // Дзвони. — 1933. — № 7–8; Й. Брамс // Там само. — № 8–9, № 10; Гендель і Бах // Там само. — 1935. — № 5; Сидір Воробкевич — музик // Життя і знання. — 1936. —№ 5; М. Вербицький // Богословія. — 1937. — Т. XV. — Кн. 4; Поезія Шевченка в музиці // Життя і знання. — 1937. — № 3; Чужі впливи в українській музичній культурі // Укр. музика. — 1937. — № 5—6; Українські народні пісні в хоровій обробці наших композиторів // Там само. — № 10; Участь духовенства в галицько-українській музичній культурі // Богословія. — 1938. — Т. XVI. — Кн. 4; Відносини українських поетів і письменників до музики // Життя і знання. — 1938. — № 7—8; Два італійські музичні драматурги (з приводу 150-річчя народження Россіні й 100-річчя смерті Керубіні) // Наші дні. — 1942. — № 5.

Титульна сторінка книжки "Огляд історії української церковної музики" Б. Кудрика (Л., 1995)

Тв.: кантата "Вибір Гетьмана", сл. Т. Шевченка, для міш. хору з фп. у 4 руки у 2-х ч. (1934); хори — "За рідний край", сл. Р. Купчинського, для міш. хору без супр.; "Народний гімн", сл. В. Самійленка, для жін. хору й фп. (1923); Гімн пластунів "Відродження" для чол. хору (1924); "Заклик до Черча" для чол. або жін. хору з соло сопрано або тенора (1929); "Гримить!", сл. І. Франка (1930); "Ненаситець" — обидва для міш. хору (1930); "Ой стрічечка до стрічечки" (1931); "Думи мої" (1932); "Ой маю, маю я оченята" (1932); "Похід" — усі для жін. хору без супр.; Уривок з поеми "Хустина" (1932) — усі на сл. Т. Шевченка; "Вільна Україна", сл. Ю. Шкрумеляка, для чол. хору (1934); "Гей, дрожіть, прокляті злидні.....", сл. А. Курдидика (1934); "Поетова доля". З "Окрушків", Ч. XIII, сл. Ю. Федьковича, (1934); "До Зорі Галицької" — усі 3 для міш. хору, сл. М. Устияновича (1936); "Вечірня година", сл. Лесі Українки, для жін. хору із соло сопрано; "Весна", сл. Я. Головацького, для міш. хору із соло сопрано (1937); казка "Рій і Трутень", сл. М. Устияновича (1937); "Шлях мільйонів" сл. А. Курдидика — обидва для міш. хору, (1938); церк. хори — Псалом 132, сл. Т. Шевченка, для жін. хору в супр. фп. (1927); Панахида пам'яті Анатоля Вахнянина для міш. хору a cappella (1928); "В память вічну буде праведник..." для жін. хору (1933); мотет "Блажен муж...", сл. Т. Шевченка, для міш. хору a cappella (1938); "Псалми Давидові". — Ч. 1. У 950-ліття хрещення Русі-України 988—1938; "Буди Імя Господне і Відпуст"; "Єдин Свят" — обидва для міш. хору (1942); "Пасли пастирі". Почаївський кант 17 ст. (1938); "Псалми Русланові" 1."Великий єсть Бог", сл. М. Шашкевича, — обидва для міш. хору без супр.; "При шелесті стягів і лент...", сл. У. Кравченко, для жін. хору без супр. (1937); "Радуйся, царице!" для жін. хору (1938); мотет "Хваліть, діти, Господа". Псалом 112, сл. Т. Шевченка, для чол. хору; інстр. — для малого орк. "Гей, гук, мати, гук", "Гей, не дивуйтесь, добрії люди", Марші, "Марш Кубанських козаків", "Перший запорізький марш", "Цяпка-Марш"; (усі — 1937); для дух. орк. — "Козачок" Ч. 1, "Коломийка" Ч. 1, "Просвітянська торжественна увертюра" (усі — 1937); варіації "Ой горе тій чайці" для 3-х скр., фп. та гармоніума; фп. твори; муз. до драм. вистав: "Камінний господар" Лесі Українки (1942), "Ніч на Івана Купала" М. Старицького (1942), "Невільник" М. Кропивницького (1935), "Облога" Ю. Коссака (1943), "Самодур" та "Хитра вдовичка" К. Гольдоні (обидві 1943); обр. нар. та стрілецьких пісень; солоспіви; аранжування.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Березовський О.* Після років забуття // Музика. — 1990. — № 3; *Витвицький В.* Життєвий шлях Б. Кудрика // Бібліографія українознавства. — Л., 1994. — Вип. 2. *Толошняк Н.* Борис Кудрик // Музика. — 1997. — № 5; *Її ж.* Борис Кудрик у контексті галицької музичної культури // Musica Galiciana. — Rzeszów, 1999. — Т. III; *Її ж.* Наукові студії Бориса Кудрика в галузі церковної музики // Музика Галичини: Наук. записки ЛДМА. — Л., 2001. — Т. 6. — Вип. 5; *Її ж.* Борис Кудрик — корифей Рогатинської землі // Наук. записки Терноп. нац. пед. ун-ту. — Тернопіль, 2005. — № 2; *Підківка О.* Б. Кудрик // *Його ж.* Після довгих років забуття. — Л., 2003; *Німилович О.* Варіаційні цикли Василя Барвінського і Бориса Кудрика... // Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 35; *Ясіновський Ю.* Борис Кудрик — дослідник і композитор церковної музики // Калофонія: Наук. зб. з історії церк. монодії та гимнографії. — Л., 2004. — Ч. 2.

Н. Толошняк

КУДРИЦЬКА Раїса Едуардівна — див. *Канеп-Косенко Р. Е.*

О. Кудряшов

КУДРЯШОВ Олег Сергійович (6.05.1936, м. Сталінград, тепер Волгоград, РФ) — флейтист, педагог. З. а. УРСР (1969). Доцент (1989). Професор (1994). Лауреат Всесоюз. (Ленінград, тепер С.-Петербург, 1963, 2-а премія) і міжн. конкурсів у Франції (2-а премія), Фінляндії (Гельсінки, 1962, 1-а премія). Навч. у Моск. муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (1954—56, орк. ф-т), Моск. конс. (1956—59), Паризькій нац. конс. (1958—59), аспірантурі при Моск. конс. (1959—62). 1963—70 — соліст Держ. симф. орк. України, 1970—88 — Укрконцерту й філармонії. 1979—89 — організатор і худ. кер. інстр. анс. старовин. музики "Гармонія". Гастролював у Чехії, Фінляндії, Німеччині, Польщі, різних містах кол. СРСР. Від 1965 — викладач Київ. конс. (кл. кам. ансамблю, спец. клас *флейти*, курс методики гри на дух. інструментах, з 1972 — постійно). Переважну більшість прем'єр конц. творів укр. композиторів для флейти виконав із *Київ. кам. оркестром*, "*Київ. камератою*" та ін. колективами. Поміж учнів — лауреати конкурсів: В. Дмитрієв, О. Тищева, І. Тютюнников, А. Вільгутський. Автор обробок і редакцій творів для фл. Записав бл. 60 творів у фонд Нац. радіо.

Дискогр.: грамплатівки LP (усі — М.: Мелодия) — *Пуленк Ф.* Соната для флейти й фп.: *О. Кудряшов*

(флейта), *М. Воскресенський* (фп.). — ГОСТ 5289–61, 33 Д–9040; *Бах Й. С.* Партита *c-moll* для флейти й фп., *Мійо Д.* Сонатина для флейти й фп., *Казелла А.* Сициліана і бурлеска для флейти й фп.: *О. Кудряшов* (фл.), *М. Воскресенський* (фп.). — ГОСТ 5289–61, 33 Д–20397–98; *Телеман Г.* Сюїта *a-moll* для флейти з орк., *Моцарт В. А.* Концерт для флейти з орк.: *О. Кудряшов* (флейта), *Н. Ізмайлова* (арфа), Кам. орк. п/к *В. Кожухаря.* — ГОСТ 5289–68, 33 СМ–01965–66; *Штогаренко А.* Дивертисмент для флейти й кам. орк., *Губаренко В.* Концерт для флейти і струн. орк.: *О. Кудряшов* (флейта), Київ кам. орк. п/к *А. Шароєва.* — ГОСТ 5289–61, 33 Д–021531–32; LP — *Зноско-Боровський А.* Концерт для флейти і струн. орк.: *О. Кудряшов* (флейта), Київ. кам. оркестр п/к *І. Блажкова.* — М.: "Мелодия", 1974. — С 30–05121–22; *Колодуб Ж.* Поема. Ноктюрн: *О. Кудряшов* (флейта), *Ж. Колодуб* (фп.). — ГОСТ 5289–68. — 33 Д–00029805; *Пауман К.* П'єса для клавікорда, *Вівальді А.* Концерт *g-moll* для флейти, скр., влч. та клавесина, *Каччіні Дж.* Amarilli, *Джордані Т.* Caro mio ben, *Перголезі Дж.* Tre giorni son che Nina, *Невід. автор XVIII ст.* Andante із симфонії, *Сковорода Г.* Стоїть явор над водою, Ой ти, птичко жовтобока, *Невід. автори XVI ст.* Частини з Львівської табулатури (оркестрування *М. Скорика*): Кам. анс. "Гармонія", худ. кер. *О. Кудряшов, К. Огнєвой* (тенор), *М. Майдачевська* (сопрано). — ГОСТ 5289–73. — С–10–10395–96; *Невід. автори XVI ст.* Частини з Львівської табулатури (оркестр. *М. Скорика*), сюїта з Львівської табулатури (обр. *М. Скорика*), *Невід. автор XVII ст.* Дума про Хмельницького та Барабаша, *Невід. автор XVIII ст.* Канти з рукоп. зб. Держ. істор. музею (обр. *О. Кудряшова*), старов. рос. нар. пісні "Круг куста", "Уж я золото хороню", "Помнишь ли меня, мой свет", "У речки птичье стадо я с утра стерегла": Кам. ансамбль "Гармонія", худ. кер. *О. Кудряшов, В. Буймістер* (баритон), *А. Яриш* (сопрано). — ГОСТ 5289–73. — С–10–11951–52; *Куперен Ф.* Тріо-соната *c-moll* для флейти, скр. та цифр. баса, *Телеман Г. Ф.* Тріо-соната *C-dur* для фл., скр. та цифр. баса, *Бах Й. С.* Тріо-соната *G-dur* для фл., скр. та цифр. баса, *Гендель Г. Ф.* Арія Клеопатри з опери "Юлій Цезар", *Бах Й. С.* Арія з кантати № 68, *Страделла А.* Pieta, Signore, *Гайдн Й.* Речитатив і арія Самсона з ораторії "Пори року": Кам. анс. "Гармонія", худ. кер. *О. Кудряшов, В. Буймістер* (баритон), *А. Яриш* (сопрано). — ГОСТ 5289–80. — С–10–15651–52; *Бах Й. С.* Кантата № 209: Кам. орк. Київ. конс. п/к *А. Кравчука, Е. Акритова* (сопрано), *О. Кудряшов* (фл.). — ГОСТ 5289–68. — 33 СМ–04420.

Літ.: *Корній В.* Звучать камерні твори // Прапор комунізму. — 1980. — 28 жовт.; *Маліченко М.* Чарівна флейта Кудряшова // Веч. Київ. — 1985. — 29 лип.

О. Кушнірук

КУЗАН Мар'ян (Степанович) (29.09.1925, с. Ісаї, тепер Самбірського р-ну Львів. обл. — 12.04. 2005, м. Париж, Франція) — композитор, диригент. Заруб. член НСКУ. Дворічним із сім'єю виїхав до Франції, жив у Парижі. Навч. гри на скр. у О. Мессіана (дружив з ним), закін. Париз. конс. (1947, кл. композиції Ж. Дандло). У роки 2-ї світ. війни був учасником Руху опору. 1966 — організатор і диригент орк. "Альфа-Омега" А. Лемке, потім — орк. Люксембурз. компанії ТБ. Твори К. виконувалися на фестивалях "Музика українського зарубіжжя", "*Київ Музик Фест*", "*Контрасти*".

Тв.: опери — "Солодке божевілля" (кам. опера, лібр. Г. Віллана, 1970), "Спокуса св. Антонія" (лібр. Ф. Тристана, 1990–91); балети — "Неділя" (на 1 дію, 1950), "Велике вигнання" (хореогр. С. Бурже, 1990), "Квітка для Венери"; вок.-симф. — ораторії "Неофіти" (сл. Т. Шевченка, 1985, до 1000-ліття хрещення Русі–України), "Посланіє" для мецо-сопрано, баритона, міш. хору та орк. (за поемою Т. Шевченка, 1992), кантата "Любов до людини" для дит. і чол. хорів та орк. (сл. власні, 1983), сюїта "Псалми" для тенора, міш. хору та орк. (сл. Т. Шевченка, 1987), "Шляхи повернення", "Чорнобиль-реквієм" (сл. В. Барки, 1987–93); для орк. — "Symphonie percutante" для вел. орк. і 5-и ударних (1964), сюїта-етюд "Криниця" з балету "Квітка для Венери" для малого орк. (1969), "Велич" (1970), увертюра "Свобода" (1992); кам.-інстр. — "Маленька сюїта" для гармоніки й кам. орк. (1963), "Танцювальна сюїта" для кам. анс. (1965), "Дивертисмент" для флейти, малого органа, арфи та влч. (1965), "Симфонія духових" для дух. анс. (1965), "Le musée de Biot" для кам. анс. (1966), "Хроніки № 1, 2, 3, 4" для струн. квінтету (1967, 2-а ред. 1984), "Gethsemani" для анс. духових і ударних (1967), "Вівця у лісі" для фл., скр., альта та ударних (1971), "Хроніка № 5" для струн. тріо (1972), "Nyaya 1" для квартету дух. інстр. (1973), "Nyaya 2" для скр. соло (версії для скр. з фп., для скр., електро-групи та органа, 1975), септет "Сім сходинок до невідомого" (1976), квінтет для дух. інстр. "Corvus Saturni" (1977), "Тубал" для цимбалів (1979), "Supplique" для скр. і органа (1980), квартет для електронних інстр. "Шлях до Аврори" (1981), "Pour une Renaissance" для електрон. інстр. і ударних (1981), октет "Дивний світ Якова Гніздовського" (1978); для фп. — 2 сонати (1970, 1980), "Афоризми" (1978), 3 сонатини (1969–71), "Конструктор" (1974), "Ліси" (1975), для 2-х фп. — Соната (1970–72), "Діахронія" (1980) тощо; вок.-інстр. анс. — "Метал" для баритона соло, вок. квартету, 2-х танцюристів та інстр. анс. (1967), "Крок за кроком" для соліста й інстр. анс. (1972), "Пошуки" для міш. вок. квартету й фп. у 4 руки на тексти 10 поем Д. Вільхома (1975), "До моїх коренів" для міш. хору й інстр. анс. (1979), "Les chemins du retour" для тенора й фп. у 4 руки (1984), "Nunc dimittis" для дит. хору й органа (1990); хори без супр. "Давидові псалми" № 1, 12, 53, 132, 149, сл. Т. Шевченка (1986); солоспіви, зокр. — "Пісні любові" (сл. власні, 1980); музика до театр. вистав ("На руїнах" Лесі Українки тощо), теле- і к/фільмів; оркестрування — опера *Д. Січинського* "Роксолана".

Літ.: *Павлишин С.* Мар'ян Кузан. — Л., 1993; *Її ж.* Маестро з Парижа // Музика. — 2000. — № 6; *Її ж.* Український композитор у Франції — Мар'ян Кузан // Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; *Горлиця Л.* Мар'ян Кузан // Вісті/Gerald. — 1970. — № 4; *Станішевський Ю.* Маестро з Парижа // Музика. — 1991. — № 2; *Його ж.* Мар'ян Кузан з козацькою люлькою // Голос України. — 1992. — 9 верес.; *Дувирак Д.* Музыка украинского зарубежья // СМ. — 1991. — № 10; *Грабовський В.* Парижанин з Бойківщини // Бойки. — 1992. — № 2; *Його ж.* "Французький українець" // Музика. — 1995. — № 6; *Захарчук О.* Українець з Парижа // КіЖ. — 1996. — 17 січ.; *Cadieu M.* "Les tentations de Saint Antoine" // Opera international: Le magazine de l'art lyrique. — 1992. — April.

С. Павлишин

М. Кузан

С. Павлишин і М. Кузан

КУЗИК (дів. пріз. — Працюк, псевд. — Гетьман) Валентина Володимирівна (2.01.1944, смт. Чаплинка Херсон. обл.) — музикознавець, піаністка. Дружина *М. Кузика*, сестра *Л. Працюк*. Канд. мист-ва (1982). Лауреатка премії ім. М. Лисенка (2002). Член НСКУ (1978). 1962 закін. Херсон. муз. уч-ще, 1967 — Київ. конс. (кл. теорії музики *Н. Горюхіної*). Паралельно 1959—62 — піаністка-концертмейстер і викладачка теор. дисциплін Херсон. муз. уч-ща, 1964—67 — Київ. пед. ін-ту ім. М. Горького, 1967—69 — Студії при *Хорі ім. Г. Верьовки*. Від 1969 — в *ІМФЕ*, з 1992 — ст. наук. співробітник, 2000—02 — провідний наук. співробітник. 1972—73 як піаністка працювала за контрактом у Німеччині. Від 1991 — член правління НСКУ, КО НСКУ, 1995—99 — заст. голови КО НСКУ.

В. Кузик

Авторка, упоряд. бл. 20 книжок з питань укр. культури, зокр. мас. жанрів, понад 50 наук. і бл. 200 статей у періодиці, понад 200 статей до енциклопедій. У центрі уваги — постаті *М. Лисенка, М. Леонтовича, Б. Лятошинського, М. Скорульського, М. Закревського, К. Квітки*. Від 1990-х гол. темою стала творчість братів *Д.* і *Л. Ревуцьких*. Ініціювала повернення із забуття й перевидання праць Д. Ревуцького; з 1994 розробляє істор.-генеалогічний напрямок в укр. муз-ві.

Від 1974 К. провадить активну муз.-просв. діяльність. 1990 започаткувала цикл з 9-и концертів "Муз. просвіта". 1991 ініціювала всеукр. програму "Муз. меморіал" (за архів. матеріалами кол. КДБ). Від 2005 веде при Київ. буд. вчителя темат. програму "За куртиною часу" (невідомі твори) й щорічні Різдвяні зустрічі "У промінні Вифлеємської зірки". Підготувала на Укр. ТБ цикл т/фільмів про укр. симф. музику (1992), авторка сценарію й ведуча освітньо-докум. фільмів "Ревуцькі" (2 ч.) і "Симфонічна і камерна музика" ("Музикія", 1998) тощо. Виступала з наук. доповідями і як піаністка у Колумбії, Німеччині, Польщі, Росії, Словаччині.

Літ. тв.: П. Майборода. — К., 1978, [2]1983, [3]1987, [4]1988, [5]2008; Українська радянська лірична пісня. — К., 1980; П. Майборода: Слово про композитора. — К., 1988 (разом з *Т. Винниченко*); Товариству ім. М. Леонтовича 75 років. — К., 1996; Левко Ревуцький. — К., 2008; Забутий фольклорист Микола Закревський // Укр. календар. 1973. — Варшава, 1972; Пісні про Київ // Київ музичний. — К., 1982; Лірична пісня // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; Климент Квітка: Коментарі до біографії // Укр. муз. спадщина. — К., 1989; Обробки народних пісень для голосу з інструментальним з супроводом // ІУМ. — К., 1989. — Т. 3; Масова пісня // Там само. — К., 1992. — Т. 4; Автобіографія Н. Городовенка // Музика. — 1993. — № 5; Архівна знахідка [листи Д. Ахшарумова] // Там само. — 1994. — № 2; Справа Радіокомітету. Рік — 1937 // Там само. — 1994. — № 3; Юнацькі твори Л. Ревуцького // Там само. — 1994. — № 4; Пам'яті Майстра [Б. Лятошинського] // Укр. культура. — 1995. — № 4; Ставимо крапку над "і" [про загибель М. Леонтовича] // Музика. — 1996. — № 3; Ювілей Всеукраїнського товариства Миколи Леонтовича // НТЕ. — 1996. — № 4; Романтична подорож [Пам'яті Л. М. Ревуцького] // Art Line. — 1997. — № 5—6; Що чекає український фоноархів на фірмі "Мелодія" // Там само. — 1998. — № 7—8; Вона знає "Гру в бісер" [до ювілею Н. Горюхіної] // Там само. — 1998. — № 9; З історії утворення Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича // Укр. муз. архів. — К., 1999. — Вип. 2; No comment! / За рядками архівних документів [про М. Леонтовича] // Там само; Про неї писав великий Кобзар (історія ікони Іржавецької Богоматері) // Вітчизна. — 1999. — № 11—12; Свято мистецтв у Каневі [3-й фестиваль "Фарботони"] // Музика. — 2000. — № 4—5; Україна як феномен геогенетичних зон та геогенетичних вузлів // Укр. родовід. — Л., 2001; Педагогічні засади Дмитра та Левка Ревуцьких у контексті формування музичної освіти України // Мистецтвознавчі записки. — К., 2001. — Вип. 1; Дмитро Ревуцький: 1881—1941 (Біогр.-культурolог. нарис) // Вісник Львів. ун-ту: Серія "Мист-во". — Л., 2002. — Вип. 2; Творець звукової палітри: До 100-річчя від дня нар. М. Канерштейна // Музика. — 2002. — № 3; Ревуцькі — Хмельницькі — Ржевуські // Укр. муз. архів. — К., 2003. — Вип. 3; До історії створення Київської організації НСКУ // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — Числ. 2; Шлях до пророка довжиною у 20 років [опера "Поет"] // Левко Колодуб: Сторінки творчості: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 50; Дмитро Ревуцький. Коментарі до біографії // НТЕ. — 2006. — № 3; Митець і система: До 80-річного ювілею В. П. Польового // Музика. — 2007. — № 5; Щедрий жовтневий ужинок [ювілей Б. Фільц] // Студії мистецтвознавчі. — 2007. — № 4; Симфонія митця, який пережив жахіття 33-го // Там само; "Заплакала Матір Божа сльозами святими..." // Музична україністика: Сучасний вимір. — К., 2008. — Вип. 2; Мудрі уроки доброзвичності // Там само. — Вип. 3; понад 200 ст. до енциклопедій; Rewucki — Rzewuski / W poszukiwaniu związków genealogicnych // Krynica: Kwartalnik Polski. — 1998. — № 17; Z rodu Koštiuszków: Z okazji 160 rocznicy šmerti Karola Mikołaja Koštiuszki-Waliouzynycza // Там само. — 2007. — Nr 56; Nieśmiertelne ofiary stalinowskich represji 1937 roku // Там само. — 2007. — № 58; упоряд.: нотні зб. — Лебединий спів. — К., 2004; М. Леонтович. Хорові твори. — К., 2005; Платон Майборода. Вокальні твори. — К., 2008; Упоряд.: Л. Н. Ревуцкий. Статьи. Воспоминания. — К., 1989; Пісні Великої Вітчизняної війни (2 вип.). — К., 1986, 1989; *Ревуцький Д.* Українські думи та пісні історичні. 1919 (вступ. ст., коментарі). — К., 2001; *Його ж.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел (вступ. ст., комент.). — К., 2003.

Літ.: Хто є хто в Україні. — К., 2000; *Яненко У.* Валентина Кузик: Творчий доробок. — К., 2003; *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Сікорська І.* Повернення біблії бандуристів // Укр. культура. — 2002. — № 3; *Її ж.* Перевидання книги Д. Ревуцького про український епос і

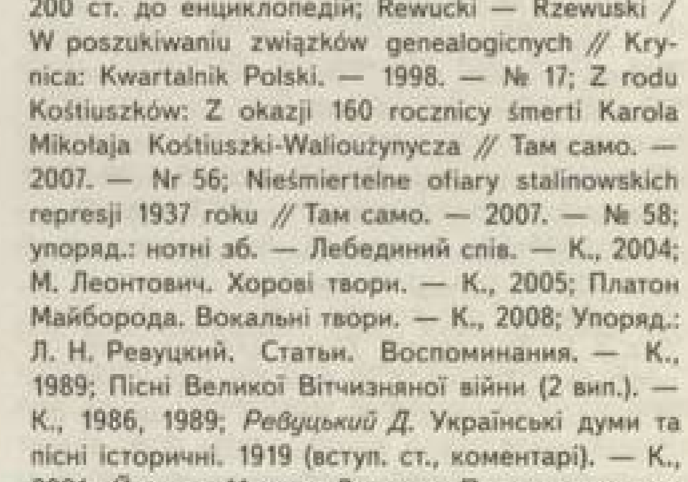

Є. Ревуцький, В. Кузик, В. Ревуцький

мистецтво бандуристів // НТЕ. — 2002. — № 4; *Її ж.* Повернений Дмитро Ревуцький // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — Числ. 2; *Її ж.* Ж. Колодуб і В. Кузик стали лауреатами премії ім. М. Лисенка // Хрещатик. — 2002. — 3 квіт.; *Юдкін І.* Досліджується доля пісні // КіЖ. — 1980. — 3 жовт.; *Зінченко Н.* Сигнальний екземпляр праць Д. Ревуцького... // Хрещатик. — 2004. — 19 січ.; *Загайкевич М.* Відновлені сторінки Лисенкіани: Дмитро Ревуцький про Миколу Лисенка // КіЖ. — 2004. — 19 трав.; *Сюта Б.* Шанувальникам музичної старовини // Там само; *Иванова Е.* Конкурс, дарящий счастье // От А до Я. — 2005. — 1 черв.

У. Яненко

КУЗИК Микола Ярославович (4.01.1946, м. Львів) — муз.-громад. діяч, хор. диригент. Чоловік *В. Кузик.* Навч. у Київ. ССМШ, закін. Київ. конс. (1969, кл. хор. дириг. *М. Щоголя*). 1970–74 — диригент військ. ансамблю в Німеччині. 1976–91 — гол. редактор Укр. філії Всесоюз. студії грамзапису фірми "*Мелодія*". За час роботи на студії було записано понад 600 муз. (акад., нар., естр., дит. музика), літ. та навч. грамплатівок і аудіокасет. Поміж найвідоміших — хор. твори *М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Дилецького, М. Леонтовича* та *Б. Лятошинського*, конц. програми скрипалів *О. Горохова, Б. Которовича*, піаністів *М. Крушельницької, Є. Ржанова*, віолончелістів *М. Чайковської, В. Червова*, співаків *Є. Мірошниченко, А. Солов'яненка*, симф. та оперні твори укр. композиторів, п/к диригентів *В. Гнєдаша, М. Колесси, Ю. Никоненка, С. Турчака* та ін. На платівках записано програми *Хору ім. Г. Верьовки, Капели бандуристів України, Буковин. ансамблю пісні і танцю* та ін.; естр. програми *С. Ротару, Н. Яремчука, тріо Мареничів*, пісні *П. Майбороди, В. Івасюка.* Ряд цих записів було видано також фірмою "Євшан" (Канада). Від 1994 поєднує організаційну діяльність з випуску CD і аудіокасет (програма чол. анс. "*Боян*", альбом з пісень *І. Шамо*, нові програми Б. Которовича) з роботою режисера й відеооператора у власній теле- й аудіостудії.

Літ. тв.: Перлини хорової музики // Музика. — 1977. — № 4; "Аудіо Україна" // Там само. — 1991. — № 3; Тепло його щедрої душі (Сьогодні Назарію Яремчуку виповнилося б 50 років) // Народна армія. — 2001. — 30 листоп.; Відлуння Крутів [за сторінками К. Паустовського] // НТЕ. — 2005. — № 1; Сонати для душі (дует Г. Сафонов та О. Строган) // Укр. слово. — 2002. — 19–25 груд.; Kyjiw architekta Horodeckiego // Kryniса. — 2000. — № 27 та ін.

Літ.: Хто є хто в Україні. — К., 2000.

У. Яненко

КУЗНЄЦОВ Юрій Анатолійович (11.07.1953, м. Одеса) — піаніст, композитор, педагог. З. д. м. України (2006). Закін. Одес. ССМШ (1972), Одес. конс. (1978, кл. фп. *І. Сухомлинова*), 1979–84 — її викладач кл. фп. імпровізації. Від 1980 — один із засн. і викладач джаз. відд. Одес. муз. уч-ща. 2005–06 — нач. управління культури й туризму Одес. обл. держадміністрації. 1973 розпочав конц. діяльність. Від 1980 — соліст Одес. філармонії. Виступає із сольними програмами і в ансамблях з вітчизн. і заруб. музикантами, поміж яких — трубачі В. Гайворонський, О. Фішер (Росія), саксофоністи А. Вапіров (Болгарія), П. Вишняускас, В. Лабутіс (Литва), В. Чекасін, О. Козлов, В. Резицький (Росія), А. Боярський (США), Д. Файлер (Швеція), піаністи В. Міллер (Вел. Британія), О. Молокоєдов (Литва), І. Бриль, А. Кролл та Л. Чижик (Росія), контрабасист В. Волков (Росія), ударники Г. Лауринавічус, В. Тарасов (Литва), співаки *Т. Боєва* (Україна), В. Пономарьова, С. Манукян (Росія) та ін. Брав участь у джаз. фестивалях в Україні (Донецьк, Одеса), Білорусі (Мінськ), Грузії, Казахстані (Алмати), Латвії (Рига), Росії [Абакан, Архангельськ, Вологда, Красноярськ, Ленінград (тепер С.-Петербург), Москва, Новокузнецьк, Новосибірськ, Томськ, Ярославль], Болгарії (Варна), Італії (Больцано, Ноці), Німеччині (Берлін, Гамбург, Лейпциг, Саарбрюкен), Франції (Нант, Париж), Швейцарії (Цюріх). Гастролював в Італії, Франції (1996), Німеччині (1997). Брав участь у "Днях Української культури" в Німеччині (1993). Знявся зі співачкою Т. Боєвою у к/ф "Summertime" (реж. С. Стасенко, 1992, Одес. к/с). Президент одес. "Клубу високої музики", арт-директор міжн. "Джаз-карнавалу".

Для творчості К. характерне переосмислення традиц. і авангард. джазу, спадщини майстрів минулого, електронної й комп'ютерної музики. Найбільш близька — сольна й анс. *імпровізація.*

Тв.: джаз. композиції; муз. до к/ф "Запах осені" (1993, реж. В. Ноздрюхін-Заболотний), "Summertime" (1993, реж. С. Стасенко), "Вишивальниця в сутінках" (2002, реж. М. Сєднєв).

Дискогр.: грамплатівка LP — "Свет осенней листвы". Джазовые композиции *С. Терентьева* и *Ю. Кузнецова.* — М.: "Мелодия", 1983. — С–60–19401–005.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Рудин И.* Серьезность джаза // Сов. эстрада и цирк. — 1980. — № 12; *Змієвський С.* Юрій Кузнєцов // КіЖ. — 2003. — 17 груд.; *Воронков В.* Усе добре на світі творить любов // Голос України. — 2005. — 13 трав.; *Гудима М.* Етноджаз в Одесі // Дзеркало тижня. — 2006. — 23 верес.; *Сікорська І.* Класична прозорість у поєднанні з особливим романтичним піднесенням // КіЖ. — 2008. — 25 черв.

І. Сікорська

КУЗОВКОВ Георгій Васильович (24.04.1926, с. Івої Дятківського р-ну, тепер Брян. обл., РФ) — оперний і оперетковий співак (баритон). З. а. УРСР. Закін. вок. відділ Львів. муз. уч-ща (1959, кл. *П. Колбіна*), Львів. конс. (1964, кл. вокалу *О. Карпатського*). У студ. роки дебютував на сцені Львів. оперного т-ру, 1963–91 — його соліст. Від 1991 — соліст Держ. кам. муз. т-ру "Санкт-Петербурзька опера" (С.Пб.), також виступає в концертах укр. земляцтва в С.Пб. Має міцний, рівний у всіх регістрах голос, володіє артист. темпераментом, сцен. пластичністю та гарною дикцією.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка Полтавка"

М. Кузик

Ю. Кузнєцов

Г. Кузовков

В. Кузьменко в ролі Калафа (опера "Турандот" Дж. Пуччіні)

Л. Кузьменко

І. Котляревського—Лисенка), Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Каліграф ("Олеська балада" Б.-Ю. Янівського), Шакловитий ("Хованщина" М. Мусоргського), Жермон, Ріґолетто, Родріго ("Травіата", однойм. опера, "Дон Карлос", Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Бітерольф ("Тангейзер" Р. Вагнера); в оперетах — Зупан ("Циганський барон" Й. Штрауса), Калхас ("Прекрасна Єлена" Ж. Оффенбаха).

Літ. *Терещенко А.* Львівський оперний театр опери та балету ім. Івана Франка. — К., 1989.

А. Терещенко

КУЗЬМЕНКО Володимир Миколайович (29.04. 1956, с. Довжик Охтирського р-ну Сум. обл.) — оперний співак (тенор). З. а. України (1992). Н. а. України (2006). Закін. дириг. ф-т Київ. ін-ту культури (1980), Київ. конс. (1986, кл. *В. Тимохіна*). 1982—84 — соліст Ансамблю пісні й танцю КВО, 1984—88 — Держ. дитячого муз. т-ру, 1988—96 — Київ. т-ру опери та балету, з 1996 — Вел. т-ру (Варшава, Польща). Має голос блискучого тембру великого діапазону, рівний у всіх регістрах. Виразне виконання відзначається багатим нюансуванням, широким фразуванням.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ленський, Водемон ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Ґвідон ("Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Оттавіо ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно).

Літ.: *Степанська О.* Творчий вечір // Веч. Київ. — 1988. — 17 лют.; *Її ж.* Вдалий дебют // Там само. — 1989. — 6 черв.; *Кунгурцева О.* Ведущий тенор... // Бульвар. — 2002. — Сент.; *Петров И.* Возвращение "блудного" тенора // Киев. телеграф. — 2004. — 26 марта—1 апр.

О. Кушнірук

КУЗЬМЕНКО Лариса (23.01.1956, м. Торонто, Канада) — композиторка, піаністка, диригентка, педагог. Дружина *Г. Кулеші.* Дійсний член Канад. асоціації жінок-композиторок. Член Канад. ліги композиторів. Закін. Торонт. ун-т (кл. композиції О. Моравеця, В. Бучинського, 1979, 1981; кл. теорії муз. Е. Лауфера, Л. Клайна; кл. диригування В. Фелдбріна), Королів. муз. конс. у Торонто (кл. теорії і композиції С. Доліна, кл. фп. К. Гаррісона й К. Пула). Від 1978 — викладачка фп. Провінційної конс., з 1981 — Королів. муз. конс., (і композиції там само), 1989 — Ун-ті (фп., теорія та історія музики) — усі в Торонто, диригентка хору Космополітен Опера (1979), майстерні Шекспірівського фестивалю в Стратфорді, Онтаріо (1982).

Тв.: для симф. орк. — "Мара" (1976, 2-а ред. 1986); Концерт для фп. (1981—82); "Рух" для фп. і духових (1981); вок.-інстр. — Елегія для сопр., флейти, вібрафона та арфи (1978—79), Ноктюрн і Танець для сопр., флейти та фп. (1980); Молитва для струн. орк. (1993); "Імпровізація" для альт. саксофона й ударних (1981), "Тарабарщина", квінтет для мідних інстр. (1982); "Містерія" для кларнета й фп. (1976); Концертино для вібрафона, маримби та кам. орк. (1986—87); для дух. орк. "Ритуал" (1978), Фантазія (1981); "Helloween dance" для марімби й туби (1985); "Пропорції" для флейта і кларнета (1977); Соната для влч. і фп. (1992); "Атлантіс" для органа (1992); п'єси для фп. — "Traveller on a dark wind" для 2-х фп., Елегія (1974), "Маленька сюїта" (1982), "Сріблясті птахи" (1977); хори "Україна" (1978), "Молитва" (сл. Б.-І. Антонича, 1988), "Душі померлих" (сл. Е. По, 1991); "Три пісні" (1980), "Фауст", "Пісня кохання" (обидва 1985) — усі для сопрано й фп. тощо.

Літ.: *Дувірак Д.* Музыка украинского зарубежья // СМ. — 1991. — № 10; *Cohen A.* International Encyclopedia of Women Composers. — New York, 1987.

А. Муха

КУЗЬМИЧ Ірина Василівна (бл. 1945, Канада) — піаністка. 1976 закін. Торонтську конс. і пед. студії в Лондон. ун-ті (Вел. Британія). 1964—74 — піаністка хору "Луна—Лисенко" (Судбурн), з яким гастролювала по Канаді і США. Учасниця багатьох муз. фестивалів. Від 1976 — викладачка гри на фп. в Етобікоук (Канада).

І. Лисенко

КУЗЬМИЧ Христина (24.01.1954, м. Перт, Австралія, за ін. відом. м. Денвер, шт. Колорадо, США) — композиторка. Лауреатка конкурсу Міжн. ліги жінок-композиторок (1985, 1-а премія). Закін. Індіана ун-т у Блумінґтоні (бакалавр, 1976; магістр композиції, 1977). Директорка WFIU-FM радіо й телецентру Індіана ун-ту в Блумінґтоні.

Тв.: для орк. — "Ashtoform", "Archipian" для фп. і струнних (1978), "Haiku" для сопр., флейти та орк.; кам.-інстр. — 3 струн. квартети (1977, 1980, 1986); "3х3 альтернативи" для гобоя, влч. та арфи (1980); "Мікротріо" для струн. тріо (1974); "Три рухи" для 3-х флейти (1978); Фп. тріо (1980); "Потрійні фантазії" для флейти й саксофона (1983); "Далекі стріли осені затихли" для влч. і литавр (1977); "Фрагменти" для влч. (1977); "Три рухи" для кларнета (1978); "Геометричне" (1975); "Глухі враження" для саксофона й фп. (1990); "Композиція" для гобоя з електронними ефектами; Сюїта для арфи; "Поетичне опівночі" для кларнета (бас-кларнета), труби, тромбона, ударних та фп.; вок.-інстр. — "Шість мініатюр" для сопр. з кам. анс. (1974); "Форми і звуки" для сопр. з різними інстр. (1976, 1979, 1981, 1982), "До праху" для сопрано, фп. та сопрано-саксофона (1985).

Літ.: [*Б. а.*]. Кузьмич Х. здобула перше місце в міжнародній компетиції // Свобода (Джерсі Сіті, Нью-Йорк). — 1985. — 30 лип.; *Cohen A.* International Encyclopedia of Women Composers. — New York, 1987.

А. Муха

КУЗЬМІН Микола Іванович [19.10(1.11).1911, м. Москва, Росія — 28.08.1988, м. Київ] — піаніст, педагог, муз. краєзнавець. З родини інженера. Від 1924 — у Києві. Після 1927 навч. у Муз. школі *М. Тутковського.* 1938 закін. Київ. конс. (кл. фп. *А. Луфера*). 1938—40 — худ. кер. Вінн. філармонії, викл. ДМШ. Від 1946 — викладач кл. фп. Київ. муз. уч-ща (1947—65 — зав. фп. відділу) й Нар. конс. при Київ. конс. Поміж учнів (понад 130) — *Л. Цвірко, І. Иващенко, Л. Ященко.* Від 1948 — позаштат. автор Укр. комітету Радіоінформації (підготував 50 передач),

г. "Правда Украины", "КіЖ". Досліджував історію муз. життя й освіти в Києві.

Тв.: "Українська рапсодія" для симф. орк.; п'єси для фп.; романси.

Літ. тв.: История Киевского музыкального училища. — К., 1968, [2]Украинская школа музыкального мастерства. — К., 2007; Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; Глиэр в Киеве // СМ. — 1975. — № 9; Музично-драматична школа М. В. Лисенка // Укр. муз-во. — К., 1984. — Вип. 19; Жизнь Р. М. Глиэра (рукоп.); Очерки по истории музыкального просвещения в Киеве (рукоп.).

Літ.: Архів КВДМУ.

О. Кушнірук

КУК (псевд. Юрко Леміш, Василь Коваль та ін.) Василь Степанович [2(11).01.1913, с. Красне Золочівського пов., нині Буського р-ну Терноп. обл. — 9.09.2007, м. Київ, похов. на батьківщині] — політ. і військ. діяч, історик. Член "Пласту" (1925), "Просвіти" та "Соколу" (1928), ОУН (1929). Навч. на юрид. ф-ті Люблін. ун-ту в Польщі (з 1932), 1934 був заарештований. Від трав. 1938 до поч. 2-ї світ. війни перебував на нелегальному становищі. 1941 закін. військ. школу ОУН у Кракові. У серп. 1941 був заарештований гестапо, втік. Від 1942 служив в УПА, 1944 — кооптований член УГВР, командир групи УПА-Південь (1944–49), 1947 на пропозицію Голови Проводу ОУН Р. Шухевича обраний його заступником, після його загибелі очолив Провід, був гол. командиром УПА в ранзі полковника й головою Ген. секретаріату УГВР. 1950–54 керував нац.-визв. боротьбою в Україні. 23 трав. 1954 захоплений спецвідділом КДБ. На підставі постанови Верх. Ради СРСР від 21 лип. 1960 звільнений з ув'язнення. 1961–69 — наук. співробітник, ст. наук. співробітник ЦДІА УРСР (Київ). 1964 закін. істор.-філос. ф-т Київ. ун-ту. 1969–72 — в. о. ст. наук. співробітника відділу історіографії та джерелознавства Ін-ту історії АН УРСР. Досліджував історію укр. муз. культури 18 ст. (зокр. автор 1-ї монографії про *А. Веделя*) й аграрну історію України поч. 20 ст., політ. історію Зах. України 1918–41. Підготував канд. дис. "Роль Селянського поземельного банку у проведенні аграрної столипінської реформи на Україні", але до захисту не був допущений. Працював над темою "Українське національне питання і українські політичні партії та організації на західних українських землях, 1918–1941" (1971 тему знято, оскільки К. не мав дозволу для роботи зі спецфондами архівів). Разом з істориком Я. Дзирою з січ. 1972 почав готувати до друку літопис Г. Граб'янки. У черв. 1972 звільнений з роботи (за офіційною версією — не пройшов за конкурсом, фактично — за 1-й розділ монографії "Марксизм-ленінізм про українське національне питання"). 1972–86 — товарознавець у пром. об'єднанні "Побутреклама". 1993–95 — наук. співробітник Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. У рідному с. Красне відкрито Музей К., туди ж передано його архів.

В. Кук

Літ. тв.: А. Л. Ведель: Лекція. — К., 1971; Нові дані про Артема Ведельського-Веделя // Укр. муз-во. — К., 1969. — Вип. 5; М. П. Ділецький та його музична спадщина // Наша культура (Варшава). — 1969. — № 6; Харківські школи — Колегія та Додаткові класи // Укр. істор. журнал. — 1970. — № 7; Невідомий твір // Музика. — 1991. — № 2 (у співавт. з *Т. Гусарчук*); Рукописна партитура творів Артема Веделя // Укр. муз. архів. — К., 1995. — Вип. 1; Про аутентичність рукописної збірки А. Веделя // Муз. спадщина. — К., 1996. — Т. 2; Артем Ведель-Ведельський (1767–1808): Арешт та ув'язнення (1799–1808) // Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 11; Уточнення життєпису: До 250-річчя від дня народження Г. С. Сковороди // Літ. Україна. — 1971. — 16 лип.; Артем Ведель — геній і великий мученик // КіЖ. — 1998. — 14 жовт.

Літ.: *Содоль П.* Українська Повстанча армія. 1943–1949: Довідник. — Нью-Йорк, 1994; *Коляннчук О., Литвин М., Науменко К.* Генералітет Українських визвольних змагань. — Л., 1995; Коротка автобіографія Василя Кука — полковника УПА Коваля. — К., 1996; Вчені Інституту історії України: Біобібліогр. довід. / Серія "Українські історики" — К., 1998. — Вип. 1; *Кентій А.* Нариси історії організації українських націоналістів (1929–1941 рр.). — К., 1998; *Його ж.* Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956). — К., 1999; *Його ж.* Нариси історії організації українських націоналістів в 1941–1942 рр. — К., 1999; *Його ж.* Українська Повстанська Армія в 1942–1943 рр. — К., 1999; Українські архівісти: Біобібліогр. довід. У 3 вип. — К., 2002. — Вип. 2: 1940–1960-ті рр.; *Яремчук А.* Ти на землі — людина // Укр. культура. — 1997. — № 2; *Старожицкая М.* "Немцы — не освободители, русские — не враги" // Огонёк. — 2007. — № 19; *Муратов О.* Про УПА — від першої особи // Дзеркало тижня. — 2007. — 10–16 лют.; *Солодько П.* Василь Кук: "Тепер я один, але зберігаю найдорожче — пам'ять..." // Газета по-українськи. — 2007. — 9 трав.; *Кулиняк Д.* Василь Кук. Життя, віддане Батьківщині // Голос України. — 2007. — 20 жовт.; *Гальченко С., Гамаш Д.* Помер Василь Кук // Газета по-українськи. — 2007. — 29 листоп.

О. Кушнірук

Титульна сторінка книжки В. Кука "Артем Лук'янович Ведель (Ведельський)" (К., 1973)

КУКЛОВСЬКИЙ Кир Григорович (31.01.1913, м. Луцьк — ?) — композитор, диригент. Закін. Париз. конс., кл. композиції і диригування. 1941–43 — диригент "Театру малих форм" у Києві, симф. орк. у Парижі, Мюнхені, Укр. профес. т-ру в Нью-Йорку (у США жив з 1950).

Тв.: дит. мюзикл "Лисячий базар" (лібр. Л. Полтави, 1986); для симф. орк. — 2 симфонії, Сюїта на укр. теми, поема "Море" та ін.; для скр. і фп. — Елегія і Ноктюрн; для влч. і фп. — Ноктюрн; для фп. — Експромт, Andantino cantabile, прелюдії, 3 зб. п'єс для дітей, у т. ч. "20 мініатюр" на укр. теми; хори, романси (17), пісні-ігри для дітей.

А. Муха

КУЛАКОВ Сергій Володимирович (30.08.1949, м. Київ) — альтист, педагог. Канд. мист-ва (2000). Лауреат Всеукр. конкурсу альтистів у Львові (1976). 1968 закін. Київ. муз. уч-ще (кл. Л. Костенка), 1973 — Київ. конс. (кл. *А. Венжеги*). Від 1973 — концертмейстер симф. орк. Київ. т-ру опери та балету. Від 1986 — викладач (1993 — доцент) Київ. конс. Поміж учнів — А. Погорєлов, М. Бакєєв.

Титульна сторінка брошури Л. Кулаковського "Музыка как искусство"

Г. Кулеша

Літ. тв.: канд. дис. "Альтова інтерпретація 6 сюїт Й. С. Баха для віолончелі соло" (К., 1999); Методика виховання альтиста. — К., 1993; статті, метод. розробки.

О. Летичевська

КУЛАКОВА Оксана Альбертівна (16.05.1971, м. Іжевськ, Удмуртія, РФ) — джаз. і поп-співачка, кіноактриса, фотомодель. Від 1986 жила в Херсоні. Навч. у Микол. культ.-осв., згодом закін. Київ. муз. уч-ще, кл. естр. вокалу *Л. Прохорової* (1990). 1987 дебютувала з біг-бендом п/к *А. Шарфмана.* Виступала з джаз-оркестром п/к *М. Голощапова* в Одесі (1987). Від 1989 — учасниця київ. Т-ру сучас. пісні п/к *Д. Найдича,* виступала на джаз. фестивалях "Горизонти джазу" (Кривий Ріг, Дніпроп. обл., 1988), "Джаз на Дніпрі-88" (Дніпропетровськ), "Донецьк—120" (1989), "Соло-дуо-тріо" (Краків, Польща, 1989), "Дніпрогастроль" (1991); з біг-бендом А. Шарфмана на фест. "Кришталевий Лев—88" (Львів), "III Міжн. донському фестивалі естр. й інстр. джазової музики" (Ростов-на-Дону, 1989), Першому Всес. джаз. фестивалі пам'яті Л. Утьосова (Одеса, 1990); з тріо *Є. Дергунова* — Русе (Болгарія, 1989); з польс. тріо "Дискомфорт" — Міжн. фестивалі джаз. вокалістів (Замосць, Польща, 1989). 1991 концертувала в кол. Югославії (з Джаз-орк. Белград. радіо й ТБ, квартетом М. Блама, ансамблем С. Гута), Німеччині, Угорщині, згодом надовго полишила сцену. 1994 завдяки своєму продюсерові й тод. чоловікові, телережисерові О. Зиріну повернулася на естраду, з 1995 працює з *І. Стецюком.* Дотримується стилю fascination music (поп-джаз у супр. струн. біг-бенду чи виготовленої за спец. технологією фонограми). 1998 знялась у к/ф "Дві Юлії" (реж. О. Дем'яненко, переможець фест. "Молодість-98"); 1999 дебютувала як манекенниця.

Дискогр.: CD-Extra "Чарующая музыка". — К.: Династія, 1999, тираж. — К.: Росток Рекордс, 1999.

Літ.: *Стецюк И.* Чарующая музыка под девизом "шедевр"// Art-line. — 1997. — № 7–8; *Кунгурцева О.* Домохозяйка, которая намерена покорить мир. С помощью джаза // Киев. ведомости. — 1996. — 16 окт.

А. Калениченко

КУЛАКОВСЬКИЙ Лев Володимирович [31.10(12.11). 1897, м. Волочиськ, тепер Хмельн. обл. — 24.10.1989, м. Москва, РФ] — музикознавець, фольклорист. Навч. 1916—22 на відділі біології Київ. ун-ту, 1923—24 — у Київ. театр. технікумі, 1924—27 — Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (кер. *А. Альшванг*). 1925—30 — викладач Київ. 5-ї муз. профшколи, 1926—29 — ф-ту муз. виховання Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка. Від 1930 — наук. співробітник Держ. академії мист-ва (Москва, РФ). 1938—56 брав активну участь у фольклорист. експедиціях по Росії. Автор низки праць з питань фольклору, педагогіки, теорії лад. ритму, муз. *естетики.*

Літ. тв.: Теоретичні основи музичного виховання. — Х.; К., 1930; Музична грамота (у співавт. з *Г. Кисельовим*). — Х.; К., 1932; Русские, украинские и белорусские песни. — М., 1937; Строение куплетной песни. — М.; Ленинград, 1939; Музыка как искусство. — М., 1960; Как научиться собирать и записывать народные песни. — М., 1962; Песня, её язык, структура, судьбы (На материале русской и украинской народной, советской массовой песни). — М.; Ленинград, 1962; Песнь о полку Игореве: Опыт воссоздания модели древнего мелоса. — М., 1977; Деякі твердження зі вчення Б. Л. Яворського // Музика. — 1924. — № 10–12; Ритмічна гімнастика Ж. Далькроза та її значіння // Там само. — 1925. — № 5–6; Короткі нариси з теорії ладового ритму // Музика масам. — 1928. — № 1; К вопросу о строении народных мелодий // Муз. образование. — 1928. — № 6; Анализ выразительности народных мелодий // Муз. образование. — 1930. — № 6; Жизнь и творчество Рихарда Вагнера // Муз. самодеятельность. — 1933. — № 2–3; О методологии анализа мелодии // СМ. — 1933. — № 1; К проблеме изучения ладового строения музыкальных произведений // Там само. — № 2; Опера и звуковое кино // Там само. — № 4; За синтетичность массовой песни // Сов. музыкант. — 1935. — № 5; Заметки об истоках формализма // СМ. — 1936. — № 5; Музыкально-этнографические заметки // Там само. — 1940. — № 8; Заметки о советском музыкознании // Там само. — 1941. — № 3.

О. Кушнірук

КУЛЕША Ґеррі (22.07.1954, м. Торонто, Канада) — композитор, диригент, піаніст, органіст, педагог, радіокоментатор. Чоловік *Л. Кузьменко.* Заруб. член НСКУ. Закін. "Trinity College" у Лондоні (Вел. Британія) і Королів. муз. академію в Торонто (Канада), кл. фп. (1973), композиції (1978), органа, альта, теорії музики. Продовжував навч. приватно у Вел. Британії у Дж. Мак-Кейба та в США у Дж. Корільяно. 1976—78 — органіст і диригент церков Св. Стефана й баптистської Даферін в Торонто, керівник Скарборського дух. оркестру тощо. Від 1974 — викладач фп. й теорії музики, керівник Анс. сучас. музики в Ун-ті Торонто. 1983—85 — гол. диригент Шекспірівського фестивалю в Стратфорді (пров. Онтаріо), 1981—85 — фестивалю Майстерні кам. музики, Канад. майстерні сучас. музики (арт-директор з 1987). Муз. продюсер Канад. радіокорпорації, 1989—92 — штатний композитор симф. орк. "Kitchener Waterloo", з 1990 — фестивалю кам. музики "Sound in Pery Sound" (Онтаріо). Твори К. виконували симф. оркестри Торонто (Канада), Клівленда (США),

орк. Центру Нац. мистецтва, Кам. ансамбль Канади, Канад. дух. оркестр та ін.

Тв.: для симф. орк. — "Брама часу" ("Gates of time: overture for Armenian", 1990), поема "Опівнічний шлях" ("The midnight road", за Д. Томасом, 1990); для струн. орк. — Дивертисмент (1975), "Перша спроба" (1977); для дух. орк. — Варіації (1975), "Ансамблі" (1979), Кам. концерт № 1 для духових і ударних (1981), Кам. концерт № 2 для труби, фп. та духових (1982), Кам. концерт № 3 для бас-кларнета й духових (1982—83), Кам. концерт № 4 для 10 духових, струн. квінтету і ударних (1988), "Друга спроба" (1985), Святкова увертюра (1985), Романс (1991); для кам. орк. — Ноктюрн (1985); концерти — для туби з орк. чи духових (1978—81), для магнітофона й малого орк. (1992), для маримби, бас-кларнета та малого орк. (1989), для скр. і кам. орк. (1992); для флейти й дух. орк. — Концертино; для кам. анс. — Струн. тріо (1971), Соната для валторни, туби та фп. (1975), Соната для туби й органа (1976), "Mysterium conjunctionis" для кларнета, бас-кларнета та фп. (1980), "Пасакалія, Каденція і Фінал" для труби, туби та фп. (1981), "Гімни" для дух. квінтету й органа (1982), "Ангели" для марімби й магніт. стрічки (1983), "Jazz music" для дух. квінтету, марімби та фп. (1985), "Complex" для електро-бас-гітари і магніт. стрічки (1986), Соната для влч. і фп. (1986—87), "Демони" для туби й магніт. стрічки (1988), "Політичні імплікації" для квартету кларнетів (1988), Фп. тріо (1990), для скр. і фп. — "Fantasia quasi una sonata"; для фп. — 3 сонати (1970, 1980, 2-а ред. 1984, 1986), Соната для 2-х фп. (1970—72), "Афоризми" (1978), "Монумент" для фп. у 4 руки (1978), "Міфології" для 2-х фп. (1987), "Книга Дзеркал" для 2-х фп. і ударних (1986); вок. — "Пісні життя" для контральто і струн. орк. (1985), "Чотири канадські фольклорні пісні" для голосу й 5-и саксофонів (1989), цикл "Дикі лебеді" для голосу, арфи, фп., маримби та влч. (сл. В. Йєтса, 1991), музика до театр. вистав і к/ф.

Літ.: *Slonimsky N.* Baker's Biographical Dictionary of Musicians. — [8]New York, 1991.

А. Муха

КУЛИК Олена Андріївна (15.02.1954, с. Малі Миньки Народицького р-ну Житом. обл.) — нар. і акад. співачка (лір. сопрано), збирачка укр. муз. фольклору. З. а. України (2001). Лауреат респ. телефестивалю "Сонячні кларнети" (поч. 1970-х), 1-го Всесоюз. конкурсу молодих виконавців (1976), 1-го Всес. фестивалю самод. худож. творчості, Київ. міськ. огляду-конкурсу солістів вокалістів, присв. 1500-річчю Києва (обидва — 1980), міжн. конкурсу вокалістів "На найкраще виконання національної пісні" в рамцях 11-го Міжн. муз. фестивалю "Мелодії Сходу" ("Sharq Taronalary", 1999, Самарканд, Узбекистан). Закін. Житом. культ.-освіт. уч-ще (1972, з відзнакою), Київ. ін-т культури (1976, з відзнакою, кл. вокалу Л. Третяк). 1981—88 — солістка фольк. ансамблю "Калина" (Укрконцерт), 1988—94 — фольк. т-ру пісні "*Берегиня*", 1994—96 — анс. "Злагода" (також його худож. кер.). 1995 заснувала ансамбль укр. музики "Дніпро" (лауреат міжн. конкурсів, 1999, 2000, володар Ґран-прі міжн. фестивалю нар. культур "Истоки"), його солістка і худож. керівник. Часто виступає в Україні. Гастролювала в Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Росії, Румунії, Узбекистан, Франції, Швеції, кол. Югославії.

У репертуарі — укр. народні, зокр. обряд. пісні з супр., багато з яких зібрала й розшифрувала власноруч, *балади*, пісні літ. походження й пісні-*романси*, твори акад. музики, зокр. *В. Павліковського* тощо. Вик. манера позначена поєднанням елементів автент. нар. співу Житом. Полісся (філігранна мелізматика й широка розспівність) і акад. вок. прийомів. Має характерний дзвінкий сріблястого відтінку голос широкого діапазону, добру вок. техніку (зокр. володіє способом змішаного звуковидобування), сцен. темперамент і водночас тонкий смак, осмислено і яскраво трактує муз. образи.

Має записи у фонді Нац. радіо в супр. бандуриста *Р. Гриньківа*, анс. "Троїсті музики" п/к В. Гуденка, анс. нар. інструментів Нац. радіо п/к *Ю. Яценка*; радіопередачі (напр., "Співає Олена Кулик", 1-й канал Нац. радіо, 1996), числ. радіоінтерв'ю, відеокліп (укр. нар. пісня "Пряля", 1998, реж. С. Рябець), знімалася в муз. телепередачах, здебільшого у складі "Дніпра", на каналах: 1-у Національному, ТРК "Київ" та "Міст" (Львів). На УТ—1 знято т/ф "Пісні Чорнобильської зони співає Олена Кулик" (1994, автор В. Мельник, реж. Н. Рабчук). Пісні в її виконанні з 1998 часто транслюються різними держ. радіостанціями.

Дискогр.: CD і 2 аудіокасети — "Жива вода" (2000), CD "Ті, що походять від Сонця" (гол. партія), муз. *В. Павліковського* (2006), однойм. відеокасета (2008).

А. Калениченко

О. Кулик

КУЛИК Юрій Іванович (2.06.1937, с. Решетилівка, тепер смт Полтав. обл. — 17.10.1988, м. Харків) — хор. диригент, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1985). Голова Харків. відділення НСКУ (1971). 1956 закін. Моск. хор. уч-ще, 1961 закін. Харків. конс. (дир.-хор. ф-т, кл. *К. Греченка*, А. Мірошникової). 1960—62 — диригент хору укр. пісні Харків. філармонії. Від 1962 — асистент кафедри муз.-пед. ф-ту Харків. конс., 1965 — викладач кафедри хор. диригування, 1986 — професор, 1973—83 — зав. кафедри хор. диригування, 1983—88 — проректор з навч. роботи. Поміж учнів — Е. Кузьма, В. Матюхін, Д. Бондаренко, Є. Кучерова. Активно працював зі студ. хор. колективами, в репертуарі — Реквієм Ґ. Форе, "Хустина" *Л. Ревуцького*, "Курські пісні", "Ладога" Г. Свиридова, "Gallia" Ш. Ґуно, "Червона зима" *Т. Кравцова*, "Вершник" *Г. Майбороди*, "Тече вода в синє море" *Б. Лятошинського*, обр. *М. Леонтовича* укр. нар. пісень "Котилася зірка", "Піють півні", "Гра в зайчика".

Тв.: обр. укр. нар. пісень "Летіла зозуля", "Оріхове сіделечко", "Ой, у полі верба", хор. аранжування романсів О. Бородіна, Романсу Женьки з опери К. Молчанова "А зори здесь тихие"; зб. "Співає академічний хор" (упорядкування). — К., 1987.

Літ.: Pro Domo Mea: Харківський державний університет імені І. П. Котляревського: Нариси / Ред. *Т. Вєркіна*. — Х., 2007.

О. Кушнірук

КУЛІШЕВСЬКИЙ Дмитро (18 ст.) — співак. Малолітнім хлопцем був відправлений до С.-Петербурга, де здобув вок. освіту. В 1750-х — соліст Придв. хору в С.-Петербурзі. 1760—70 співав у рос. посольській церкві в Кенігсберґу. 1770 повернувся до С.-Петербурга.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

С. Кульженко

КУЛЬЖЕНКО Стефан Васильович [5.01(24.12).1836, м. Баришівка Переяслав. пов. Полтав. губ., тепер райцентр Київ. обл. — 16.01.1906, м. Київ] — видавець, діяч культури. З козацької родини. Почес. громадянин Києва (за доброчинність і активну просв. діяльність).

Закін. 3 класи Софійського духов. уч-ща. З дитинства наполегливо навч. видавничій справі, з 1848 — у київ. типолітографії угорця І. Вальнера, 1857 — у Гаммершмідта. Від 1858 — кер. типографії історика Сементовського (чиновник з особливих доручень у київ. генерал-губернатора). 1862 перейшов до типографії І. Давиденка (кол. Вальтера), через 2 роки вони разом орендували типографію П. Барського: поновили її тех. обладнання й відкрили палітурну майстерню. 1874 орендував типографію самостійно, наприкінці 1875 відкрив книгарню на Хрещатику, де згодом були також магазини його синів. У лип. 1879 розпочав будівництво будинку й типографії на Ново-Єлизаветинській (нині Пушкінській) вул., 4, що згодом прославилася в Росії. У 1880—90-х видавнича діяльність К. набула більшого масштабу, він придбав типографії Розенталя й Завадського, 1886 купив фототипію та здійснив ряд високоякісних худож. видань (альбоми, календарі, газети, журнали). 1897 викупив типографію ун-ту, обладнав її 6-ма електричними машинами для швидкого друку. Київ. типографія К. вважалася однією з найкращих у Рос. імперії, була відома художніми, наук., навч. та нотними виданнями, що своїм рівнем не поступалися європейським. Різноманітна типографічна, літографічна, фототипічна та ін. продукція типографії К. здобувала числ. нагороди на книжкових Всерос. виставках: у Москві (1882), Петербурзі (1895) — Вел. срібні медалі; Одесі (1886, Вел. срібна й бронзова медалі), Ниж. Новгороді (1896, Золота й срібна медалі). 1897 разом з І. Чоколовим, Г. Фронцкевичем та К. Мілевським відкрив 3-річну типогр. школу для дітей 12—16 років з низькою платнею, гол. меценатом якої став промисловець М. Терещенко. Робітники й службовці типографії К. та він особисто співали в хорі, яким 3 роки керував *П. Калішевський.* У складі хору виступав у концертах, також брав активну участь у спектаклях Київ. драм. тов-ва. Невісткою К. була оперна й кам. співачка *Є. Мусатова-Кульженко.*

Помічник К. — старший син Василь (1865—1934) — продовжив справу батька. Від 1908 К.-мол. видавав церк.-співацькі книги, азбуки, журнали київ. старообрядців, упор. *Л. Калашниковим.* (див. список видань у статті про нього). У типографії К. виходили також наук. праці з історії України *М. Грушевського,* Ф. Титова, з церк. співу — *І. Вознесенського* та ін.

Літ.: *Рожановський В.* Книговидавець Кульженко // Дзеркало тижня. — 1996. — № 50; *Гамоля Н.* "Печатная слава" Стефана Кульженко // Галицкие контракты. — 2003. — № 12; *Махун С.* Стефан Кульженко — некоронований цар друкарської справи // Дзеркало тижня. — 2004. — № 32.

Ол. Шевчук

КУЛЬТОВА МУЗИКА — див. *Церковна музика*

КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР ПРИ ЦЕРКВІ СВ. ВАРВАРИ (Барбареум, м. Відень, Австрія) — спочатку храм і обитель, декретом австр. імператриці Марії Терези передані греко-катол. громаді Відня (1775) для освіти молодого укр. кліру. Зусиллями перших пасторів — отців Є. Стрілецького, *І. Снігурського* та ін. — набула значення культурного й духов. центру греко-католиків Зах. України. Особливим піднесенням діяльності Центру позначений період після 1852 — з часу відновлення центр. Духовної семінарії. Від перших років існування церкви при ній функціонував хор. Деякий час тут працювала капела *А. Розумовського.* Виконуючи твори укр. композиторів — зокр. *Д. Бортнянського,* — вона істотно вплинула на світогляд багатьох тогочас. студентів Барбареуму. За деякими даними, Барбареум відвідав Д. Бортнянський, коли повертався з Італії до Росії. Упродовж наступних 40 років тут було виховано 4 єпископи (І. Олошану, І. Гранілович, Ю. Пелеш, Ю. Фурцак), 26 докторів богослов'я, 3 доктори філософії, 29 гімназіальних професорів. Семінарію було закрито 1892. Як культурний центр продовжує існувати до сьогодення. У роки 2-ї світ. війни при Барбареумі діяло тов-во "Національно-культурне об'єднання". 1944—45 орґаністом працював *Б. Кудрик.* Від 1958 повернено в опіку Центру св. Варвари, влаштовано суботню школу, активізовано працю хору, яким у різні роки керували *П. Маценко* (1930-і), *А. Гнатишин* (1956—95). У репертуарі — твори укр. богослужб., духов. та нар. музики, зразки різноманітних розспівів у хор. аранжуванні (зокр., *києво-печерського, грецького,* галицького тощо). Стиль хор. виконання зорієнтовано на укр. нац. засади. Упродовж існування, особливо у 20 ст., хор церкви був учасником найрізноманітніших сусп.-громад. культурних та церк. акцій, що поряд з освіт. і наук. діяльністю її керівництва й *кліру* піднесло

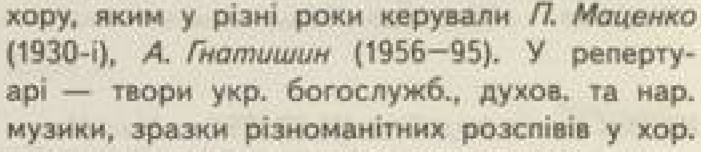

Настоятелі церкви св. Варвари і учасники хору (1933)

Хор церкви св. Варвари. 1994 р.

значущість цього укр. осередку до рівня нац. культурного центру в Австрії.

Дискогр.: див. *Гнатишин А.*

Літ.: *Гординський Я.* Віденська греко-католицька духовна семінарія у рр. 1852—1855. — Л., 1913; *Горникевич М.* Церква св. Варвари у Відні. — Л., 1929; Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини XIX — початку XX ст. — К., 1999; *Остгайм-Дзерович О.* Греко-католицька парафія у Відні //СіЧ. — 1997. — № 7; *Ploch's W.* St. Barbara zu Wien: die Geschichte der Griechisch — Katholichen Kirche und Zentralpfarre St. Barbara, 1975. Див. також літ. до ст. *Гнатишин А.*

Н. Костюк

КУМАНОВСЬКА Тетяна Миколаївна (13.11.1958, м. Звенигородка Черкас. обл.) — співачка (сопрано), муз. тележурналістка. Закін. Київ. конс. (1987, кл. *І. Колодуб*). Солістка Кам. хору ім. Б. Лятошинського (1987—89), хору "*Фрески Києва*" (1989—95), Ансамблю солістів "*Благовість*" (з 1992, з 1996 — худ. кер.). Брала участь у перших в Україні конц. постановках опер: "Сестра Анжеліка" Дж. Пуччіні й "Алкід" *Д. Бортнянського.* У репертуарі — партії сопрано у "Ґлорії" А. Вівальді, Кантаті № 4 *Й. С. Баха*, "Маріацельській месі" Й. Гайдна, "Реквіємі" й "Коронаційній месі" В. А. Моцарта, "Реквіємі" Л. Веббера, а також укр. і заруб. пісні й романси. Гастролювала в кол. Чехословаччині, Італії, Вел. Британії, Ірландії, США, Канаді, Німеччині, Франції, Нідерландах, Бельгії, Естонії, Болгарії, Росії. 1997—2007 — співавторка (з Ю. Симеоновою) і ведуча муз. програми "Київ класичний" на ТРК "Київ". Від 2007 веде автор. програму "Тільки класика".

Партії: Аретея ("Алкід" Д. Бортнянського), Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Сестра Розпорядниця ("Сестра Анжеліка" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Климовський Я.* "Благовість" у Філадельфії // Свобода (Нью-Йорк). — 1994. — 28 квіт.; *Колесса Г.* Ансамбль "Благовість" — це чудо срібного багатоголосся // Там само. — 5 трав.; *Дупляк М.* Концерт "Благовісті" в Олифанті // Народна воля (Креонт). — 1994. — 28 трав. *Самійленко Л.* Ансамбль солістів "Благовість" // Час (Time). — 1996. — 8 берез.

Б. Фільц

КУМАНОВСЬКИЙ Микола, о. (1846, с. Іванє, тепер с. Іване Золоте Заліщицького р-ну Терноп. обл. — 18.11.1927, с. Німшин, тепер Галицького р-ну Івано-Фр. обл.) — цитрист, композитор-аматор, священик. Закін. Львів. духовну семінарію (1880). Грав на *цитрі*, виступав у концертах, керував хорами.

Тв.: духовні композиції — Заупокійна служба Божа, Панахида (1911); 4 в'язанки нар. пісень для хору (1880—1909); 2 в'язанки нар. пісень для цитри (1882); обр. нар. пісень; п'єси для фп. — "Первоцвіт" (1874), "У нашому гаю" (1881).

Літ.: Шематизм Станіславівської єпархії. — Л., 1887; *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1937; *Булат Т.* Хорові обробки народних пісень // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Німилович О.* Композитор, дослідник, виконавець — отець Микола Кумановський // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту: Серія Мист-во. — Тернопіль, 2003. — № 2; *Її ж.* Творча постать отця Миколи Кумановського та його збірка коляд "З уст народу" // Там само. — Тернопіль, 2005. — № 2.

КУМКА Матвій (2-а пол. 17 ст.) — півчий. У 1670-х співав у Хорі государевих півчих дяків у Москві, де його звали "верховним півчим". Мав вплив на царя й одержував від нього нагороди. Після його смерті (1682) повернувся в Україну.

Літ.: *Широцький К.* Знамениті українські артисти-співці XVII—XVIII ст. // Рада. — 1914. — 18 лип.

КУМЛИК Роман (24.12.1948, с. Верхній Ясенів, тепер Верховинського р-ну Івано-Фр. обл.) — нар. скрипаль. З. пр. культ. України. Лауреат Респ. конкурсу "*Золоті ключі*" (1987). У м. Верховина створив нар.-інстр. капелу. Брав участь у 2-й Міжн. зустрічі карпатських гуцулів у Кракові, Міжн. фестивалі фольклору у Франції. Автор гуцул. співанок. Знімався в докум. фільмах про Гуцульщину.

Літ.: [*Б. а.*]. Співанки Р. Кумлика // Гуцульщина. — 1997. — Числ. 1 (49).

І. Лисенко

Т. Кумановська

КУПАЛЬСЬКІ (ПЕТРІВСЬКІ) ПІСНІ (КП.) — народновокальні твори, що супроводжують день літнього сонцестояння й період Петрівського посту, симетричні в річному колі Різдву і Святкам. Це одне з найвизначніших свят звичаєво-обряд. комплексу європ. народів, відоме в нар. традиції сх. слов'ян як свято Івана Купала. Святкується в ніч з 23 на 24 черв. за ст. ст., із 6 на 7 липня — за новим. Назва свята є симбіозом язичницького найменування "Купала" з христ. "Івана", оскільки цей день збігається з церк. святом Різдва св. Іоанна Хрестителя, проголошеного христ. церквою в 4 ст. н. е.

Святкування літнього сонцестояння у всій Європі, ймовірно, не було одноденним, а вбирало в себе час від передодня св. Іоанна до свята св. ап. Петра й Павла. (Сучас. свідчення про це зафіксовано на Подесенні в Сосницькому р-ні Черніг. обл., мат-ли ПНДЛ муз. етнографії НМАУ.) У Зах. Європі відповідний фольк. жанр визначають як "пісні середини літа" (midsummer night songs). Внаслідок християнізації нар. календаря приуроченість КП. до Петрів. посту

Титульна сторінка видання "Купальські пісні" (К., 1989)

закріпила за ними паралельні нар. назви: "петрівські", "петровки" (Полісся), "петрівчані" тощо. Часто назви "купальська" й "петрівка" нар. вик-ці вживають як синоніми. У тих етногр. зонах, де купал. обрядовість занепала, сезонне визначення пісень ("петрівка" та ін.) вийшло на перший план.

Міфологічна основа свята й етногр. контекст. Купал. обрядовість слов'ян добре досліджено сучас. етнолінгвістикою (школа М. Толстого). У сх. слов'ян період повороту сонця на зиму усвідомлюється як межа весни й літа, що оформлюється спец. обрядами троїцько-купал. комплексу. Якщо на Півночі України (київ.-черніг. Полісся) й у Росії його домінантою стала Трійця з культом предків і рослинним кодом, то на решті територій України й у Білорусі головний акцент припадає на Купала. Як і Святки, дні літнього сонцевороту вважаються часом, коли "відчиняються" небеса й земля. Це момент найвищого розквіту сил природи: сонце "грає", рослини стають цілющими, звірі й зілля розмовляють, земля відкриває скарби тощо. Тоді ж активізуються і усі "нечисті сили", особливо відьми — вони збираються на шабаш, перетворюються на кішок чи жаб, крадуть молоко і врожай з поля. Разом з тим, у природі відбувається кардинальний перелом, пов'язаний з поворотом до зими: у рослин завершується вегетативний цикл, вони переходять до плодоношення, птахи перестають співати, жаби — кумкати, світловий день починає зменшуватись. Як будь-яка кризова межа в річному циклі, ці дні характеризуються розмиканням межі між "цим" і "тим" світами, приходом на землю душ предків. Для безпечного прожиття цього періоду було вироблено ритуальні правила поведінки, обов'язкові для всіх членів соціуму — переважно заборони певних видів діяльності. Тоді люди здобувають можливість зазирнути у майбутнє (напр., широковідомі ворожіння з купал. вінками), вплинути на сили природи магічними засобами.

Найважливіше ритуальне навантаження припадає на ніч Івана Купала: вона вважається часом найбільшого розгулу нечистої сили, яка після цього дня втрачає свою шкідливість. Через це домінантою купал. обрядів є захист від нечисті, позбування її, що ритуально реалізується у знищенні старих речей, знаному на всьому сх.-слов'ян. і, ширше, європ. просторі (італійці, іспанці, австрійці та ін.). У зах. Поліссі цей мотив виступає у формі знищення опудала чи ін. зображення "відьми" (спалювання жердини з колесом, жаби тощо). Демонологічний персонаж, опудало, ритуальний символ чи просто стара річ являють собою сублімацію старого часу, що занепадає — тому в цей пограничний період календаря належало позбутися його задля оновлення природи й світу. Традиц. засоби знищення усоблень старого часу — спалювання їх на купал. вогнищі, потоплення, розривання.

Купал. вогнище відоме в широкій сх.-слов'ян. зоні, що охоплює всю Білорусь, Північ і Центр України, Південь (Курська, Воронезька, Тамбовська обл.) і Захід (Смоленська, Псковська, Брянська обл.) Росії. На цих територіях вогнище стає кульмінацією розвиненого обряд. комплексу, акумулює більшу частину міфологічних мотивів і епізодів свята [вигнання відьом, ворожіння, матримоніальна (шлюбна) тематика]. Вогнище, що було загальносільським, розкладалося в місцях, що сприймалися як пограничні між світами: на вигоні, на узвишші, над річкою, біля лісу, поля, на перехресті доріг. Участь у ритуалі була обов'язковою для всіх, відсутність на святі окремих осіб викликала підозру у відьомстві й привселюдно висміювалася. За нар. уявленнями вогонь мав також продукуючу семантику. Вогонь і горіння як метафори любовного акту інспірували розвиток любовної теми: скакання хлопців і дівчат через вогонь мало на меті наближення шлюбу. Деякі ритуальні дії, напр., розкидування головень від вогнища на городі — сприяли підвищенню плодючості.

На значних територіях України запалювання купал. вогню було замінене ін. діями. В етногр. зонах Поділля й сх. Волині (південь Житомирщини, Рівненщини), а також у серед. Поліссі (Овруч, Олевськ Житом. обл.), на серед. Подніпров'ї, центр. і схід. Лівобережжі головним атрибутом Купала є обрядове деревце. Його прикрашають, носять селом, а основним способом його ритуального знищення є не спалювання, а руйнація або ж потоплення. Деревце в цих теренах повністю витіснило традицію запалювання вогню і стало специфічною ознакою купал. свята українців. Перехідними (щодо основного купал. символу) можна вважати півд.-поліські традиції: ходіння із запаленим деревцем (воно обмотувалося берестою, що її підпалювали), встромляння деревця у вогнище, зрідка — запалювання живого дерева. На Лівобереж. Україні, зокр. Чернігівщині й на півдні Росії вогонь замінено т. зв. "букетом" — кущем кропиви, трави, реп'яхів, квітів, що встромлюються в груду піску. Навколо них водять танки (хороводи) — так само, як навколо купал. вогню; через кропиву перестрибують, а в кінці обряду "букет" теж знищують. Лівобереж. ритуал. традиції також властиві опудала з жін. іменами Купайли, Марени, Катерини, але без натяків на їх колишню демонологічну природу.

Значну ритуальну роль відіграє купал. зелень. На Лівобережжі вінки, що прикрашають голови дівчат в обряді, й саме купальське деревце використовують як засіб для покращення здоров'я (напаром купають дітей, миють голову), для підвищення врожаю (кладуть на городі). Ритуали з вогнем і його пізнішими замінниками (деревцем, кущем кропиви тощо) є соціально значущими для всієї сільської громади, й саме вони супроводжуються співом характерних КП. Важливий епізод обряду — купальська хода з деревцем до місця проведення загальносільських ритуалів. Хода обов'язково озвучується ритуал. мелодіями, що позначають переміщення учасників обряду в просторі. Звук. код підкреслює важливість категорії дороги, пов'язаної з досягненням виконавцями "кордону між світами". Цей кордон розташовувався в ритуально позначених пунктах населеного простору (див.

вище), де засобом голосного співу можливе встановлення контакту з мешканцями ін. світу — звук проникає через кордон і спонукає їх до "діалогу".

Тематика поет. текстів КП. На думку багатьох етномузикологів, зміст більшої частини КП. мало пов'язаний з обрядодіями й міфолог. змістом свята. Серед різножанр. текстів купал. циклу чимало *лір. пісень* любовної і родинної тематики, *балад*. Їх приналежність до КП. визначається за специфічними "купальськими" *мелотипами* наспівів та їх приуроченістю до відповідного періоду календаря (в ін. час ці пісні не виконувались). Традиція зберегла до сьогодні також окр. елементи колишніх ритуал. мотивів. Групу текстів КП. марковано специфічними купал. рефренами: "Купала на Йвана", "Іване-Йвашеньку" тощо. Кілька текстів коментують початок і закінчення купал. збору: "Наше Купайло з верби, з верби, / а ти, Іване, прийди-прийди"; "Пора вам, дівчата, / з Купайла додому...". Трапляються описи виготовлення й потоплення купал. деревця ("Ізвили веху із низу до верху. / Купайла на Йвана"; "Щоб нашеє Купайло / за водою поплило"). Зв'язок з обрядом більшою мірою виявляють білорус. і поліс. КП., що розробляють "відьомську тематику" — вислів про підозру у відьомстві тих односельців, які не приходять до купал. вогню ("Хто не вийде на це диво / — ото вєдьма справедлива!"), прокльони відсутнім ("Хто не вийде на Купало / — то щоб його розорвало!/ Хто не прийде дивитися / — той не дожде женитися!"); спроби захиститися від відьми ("Тепер Купайло, а взавтра Йван, / повбирай, чорте, очі відьмам, / щоб по ночах не ходили, / чужих коровок не доїли"; "Що на Купайлі вогонь горить, / а нашой вєдьмі живот болить"; "Наша відьма на дуб лізла, кору гризла"). Домінантність цього персонажу в традиціях Погориння (Рівненщина) спричинилася до оригінальної локал. назви КП. — "видьма", (напр., про переспівану купал. мелодію вик-ця сказала: "Ето видьма. От гарна видьма!").

Деякі тексти відображають спостереження, що після Купала перестає кувати зозуля ("Хоч куй же ти, зозулько, хоч не куй, / — недалеко, зозулько, Петро твуй!" або "Ой Петро-Петро-Гаврило, / а вже нашу зозульку вдавило").

Жартівл. дошкульні клини-передирки між хлопцями й дівчатами, властиві купальській і ранньовесняній творчості, акцентують тему шлюбних ігор неодруженої молоді. Ці пісні мають продукуюче значення, оперте на уявлення про взаємопов'язаність плодючості землі із сек-

Титульна сторінка книжки "Купальська обрядовість на Україні" Ю. Климця (К., 1990)

АРЕАЛИ ПОШИРЕННЯ ОСНОВНИХ КУПАЛЬСЬКИХ МЕЛОТИПІВ УКРАЇНИ ТА БІЛОРУСІ

Таблиця основних купальсько-петрівських ритмоформ					
Код	РИТМОФОРМУЛА	ЛОКАЛІЗАЦІЯ	Семантична форма	РИТМІЧНА МОДЕЛЬ	Приклад
А	‹♩Р33;44;Р33›	Лівобер. Україна, Білор. Подніпров'я	рр; аб; рр	♩♩♩ | ♩♩♩ ‖ ♩. ♩♩♩ | ♩. ♩ ♩♩ ‖ ♩♩♩ | ♩♩♩ ‖	1
Б	‹♩44; 33›	Поділля східне, Полісся середнє	аб; рр.	♩. ♩. ♩♩ | ♩. ♩. ♩♩ ‖ ♩♩♩ | ♩♩♩ ‖	3,4
В	‹♪54^2› Класичний	Поділля, Полісся	аб; вг	♪♪♪ ♩♪ | ♪ ♩ ♪♩ :‖	5
	‹♪$5_{36}4^2$›	Полісся середнє, Білорусь	аб; вг	(♪)♪♪ ♩ (♪) | ♪♩ ♪ ♩ ‖ ♪ ♪♪♩♪ | ♪ ♩ ♪♩ ‖	
	‹♪$5_{64}6^2$›	Подніпров'я: Сула, Псел	аб; вг	♪♪♩ ♩ ♩ | ♩. ♩ ♩ ♩ ‖ ♩. ♩ ♩♩♩♩ | ♩. ♩ ♩(♪) ‖	6
Г	‹♩$\underline{53}^2$›	Поділля східне, Східна Волинь, Полісся середнє	аб; вг	♩. ♩. ♩ ♩ ♩ | ♩. ♩. ♩ :‖	7
Д	‹♫4; 66›	Полісся: басейни Случі-Уборті	а; аб; вг. в; вг; дв.	♩ ♩ ♩ ♩ ‖ ♫ ♫ ¦ ♩. ♩. ♩ ♩ ‖ ♫ ♫ ¦ ♩. ♩. ♩ ♩	8,9

Титульна сторінка видання "Купальські пісні" (К., 1970)

суальною активністю людей ("Ой на Купайлі вогонь потух, / а в Катерини живіт напух"). На Житомирщині зафіксовано звичай у Петрівку встановлювати гойдалки (Малинський р-н, мат-ли *І. Клименко*). Гойдання є відомим прийомом продукуючої магії, чому присвячено, зокр., середньополіські купал. тексти ("Ой в ліску в ліску / там повєсів Іванко колиску. Ой гойдайтесь, дєвочки, вище всєх, / Щоб було віднењко дальше всєх...").

Мелотипологія. Купал.-петрів. наспіви охоплюють територію України не всуціль; етномузикологи встановили великі етногр. зони, де не виявлено ритуалів і пісень, закріплених за періодом від Великодня до жнив. Як класичні джерела (зб-ки *Й. Роздольського — С. Людкевича*, Л. Плосайкевича, Я. Сєнчика, *О. Кольберга* та ін.), так і сучас. польові матеріали не подають жодного купал. зразка з теренів зах.-укр. етнічної території (Підляшшя, Холмщина, Галичина, Карпати, Буковина). Винятком є Лемківщина з її індивідуальними формами (ще С. Людкевич зазначав, що лемківські пісні за своїми типовими формами дуже відрізняються від ін. галицьких і не надаються до спільного типологічного порядкування). Не знають КП. також на просторі Прип'ят. правобережжя між Турією і Горинню, на бл. 200-кілометровому проміжку між Дніпром (лівобережна — полтав. традиція) і Синюхою (Сх. Поділля) та ін. теренах. Пошук кордонів цих "купальських порожнин" і причина їх утворення залишаються допоки не розв'язаними.

Основи мелотипологічної систематики КП. розроблено за попередніми начерками *К. Квітки А. Завальнюком* і доповнено І. Клименко на підставі сучас. польових даних. Упродовж 1995–2005 спец. дослідження окр. купал.-петрів. мелотипів і їх ареалів провели: І. Клименко, *М. Скаженик* (Прип'ят. Полісся), О. Карапата (Лівобережжя), *О. Терещенко* (Сх. Поділля, Подніпров'я).

У межах укр. території купал. ритуали й сезон Петрів. посту обслуговуються 4-ма осн. мелотипами й кількома менш поширеними мелоформами; обидві групи широко представлені у джерельних і аналітичних етномуз. працях. Кожній з мелоструктур відповідає індивідуальний геогр. простір. Ритмосхеми основних купал.-петрів. мелотипів див. на таблиці.

Типи **А** і **Б** — споріднені, складені з тих самих компонентів (здвоєного 4-дольника й подвійного 3-складового рефрену). 4-дольні фігури часто піддаються силаборитмічному дробленню (*прикл. 1, 2, 3*). Визначальна риса типу А (*прикл. 1*) — т. зв. обрамлена композиція: строфа з 2-а приспівами — вступним і заключним. Найпоширеніше лексичне наповнення приспіву — "Купала на Йвана!", "Іване-Йвашечку" та похідні від них тексти. У мелічному (звуковисотному) плані заключний приспів відрізняється від вступного. На цей тип уперше звернув увагу К. Квітка, який 1923 записав його на берегах Десни, окреслив пункти його локалізації на Лівобереж. Україні за тогочас. публікаціями та відзначив напрям продовження ареалу на білор. території (див. карту). Пізніші записи й дослідження обрамленого мелотипу сучас. етномузикологами (білор. — Г. Костюковець, Г. Тавлай; укр. — Т. Сопілка-*Зачикевич*, *Г. Коропніченко*, О. Карапата, М. Скаженик; рос. — О. Пашина) уточнюють його ареал так, як показано на карті (Лівобереж. Україна вище р. Ворскла, Серед. Подніпров'я, Подесення).

Як і будь-який мелотип з великим ареалом поширення, купал. тип А має кілька локальних лад. різновидів. З-поміж них виділяються: а) сх.-поліський (Сіверщина, півд. Брянщина) з такими ознаками, як трихорд у кварті, гетерофонна фактура, опозиція кластер-унісон у каденціях; б) деснян.-дніпровський з переважанням мінор. нахилу й виразним кадансуванням на 2-у щаблі звукоряду (*прикл. 1*); в) білор. (центр.-сх. Білорусь), що характеризується тетрахордом у квінті (2-й щабель вживається як прохідний) з провідним значенням висхідних квінтової і квартової інтонацій та ін. локал. різновиди. Г. Тавлай висловила припущення, що ареал КП. типу А у Білорусі колись був

ширшим і рівномірніше заповненим. Сьогодні масив "підвищеної щільності" КП. типу А існує в центр.-сх. Білорусі й відзначається чіткими кордонами та принциповою несумісністю з ін. купал. типами, має осередкові вкраплення на Могильовщині. 2003–07 М. Скаженик зафіксувала автономний осередок типу А в басейні Прип'яті у 5-и селах Лельчицького р-ну Гомел. обл.

На укр. частині ареалу типу А відбуваються значні руйнівні процеси. Мат-ли останніх 15–20 років з експедицій ПНДЛ муз. етнографії НМАУ засвідчують дуже швидке зникнення цього типу з пам'яті носіїв традиції та пісен. практики. У типі А, поширеному на укр. Лівобережжі, відзначається "випадіння" початк. приспіву й долучення його до кінцевого, або ж просто відсутність зачину-рефрену, що приводить до зникнення обрамленої композиції і зближення типу А з типом Б (див. напівзафарбовані квадратики на карті). У Подесенні (Глухів, Сосниця, Козелець Черніг. обл.) такі КП. повністю збігаються з місцевими *жнивними* — їх розрізняють лише за поет. текстами. Повну відсутність означеного типу засвідчено у межиріччі Дніпра й нижньої течії Сули (Чорнобаївський р-н Черкас. обл., мат-ли О. Вовка).

У лівобереж. ареалі типу А розпорошено побутують також КП. тирадної композиції на основі 4-дольника. Деякі з них нагадують описану *Б. Луканюком* т. зв. велику кільцеву форму, де рефрени виконують роль зачину або кінцівки (*прикл. 2*). Матеріали Г. Коропніченко й О. Карапати дозволяють позначити місця локалізації таких мелодій (на карті — літера "Т").

Стан збереження Лівобереж. традиції не дозволяє охарактеризувати її однозначно. Можливо, що у Подніпров'ї й Подесенні тип А з його архаїчними обряд. ознаками був основним; однак сьогодні він дуже занепав, окрім того, у півд. частині ареалу (на Полтавщині) його активно заступив тип В у розспіваних багатоголос. версіях.

Тип **Б** має основний мелорядок, представлений ритмофігурою здвоєного 4-дольника з постійним дробленням (найуживаніша формула вірша 6+6 скл.), і характерний рефрен — т. зв. "класичний" "На Йвана Купала" (*прикл. 3*) чи розширений (*прикл. 4*). Розлогі рефрени властиві регіону Поділля. Ареал поширення типу Б — сх. Поділля, сх. Волинь (Житомирщина), Серед. Полісся (на карті — чорні квадратики). Варіант типу Б, подібний до його поліс. версій, локалізується на півдні Вітебської і півночі Мінської областей Білорусі.

Тип **В** — найвідоміший з-поміж купал. мелодій у більшості етногр. регіонів України й Білорусі (за винятком вищеназваних зон повної відсутності КП.). Має в основі 2-рядкову ізометричну строфу, складену віршами по 5+4 скл., що майже не ампліфікуються (розширюються) й розспівуються за ритмосхемою, побудованою на чергуванні ямбів і хореїв (див. табл.). Це одна з найуніверсальніших поліжанрових ритмоформул: на Поліссі (басейни Прип'яті й Десни) вона, крім Купала, виконується у весняний сезон (локуси за течією р. Турії; в Погоринні; по всій нижньоприп'ят. частині — Київщині, Мозирщині, Гомельщині, Сіверщині), на півночі Гомельщини — це *троїцько*-русальний цикл, на Берестейщині й Підляшші — весіл. обряд (див. — *Весільні пісні*).

Спільний ареал різножанр. побутування формули 5+4 охоплює Поділля, Волинь та Полісся на Правобереж. Україні (*прикл. 5*), на Лівобережній — басейни Псла, Сули та Ворскли, а також майже всю Білорусь. На Прип'ят. Поліссі ритмоформула В координується зі значним числом ладоінтонаційних варіантів (див. дискогр.) і має "розсіяний" характер побутування. Тип В активно мігрує в ін. жанр. версіях (*веснянки*, весільні), проникаючи і в зах.-поліську "купальську пустку". На Полтавщині виконавці називають пісні типу В "петрівками". На відміну від Поділля, вони практично не пов'язані з купал. обрядом, але приурочені до Петрів. посту. Їх характерна риса — постійне орнаментальне дроблення перших складонот кожної силабічної групи, тож лівобережний вірш має 6+5 скл. замість типових 5+4 (*прикл. 6*). Числ. складні локальні модифікації ритміки належать до виду некомпенсованих вільноагогічних (*М. Мишанич*, Б. Луканюк), тобто включають значні вкорочення / подовження окремих складонот і темпові контрасти частин строфи, що надає ритмоформулі рубатного вигляду. Їй відповідає малотерцевий звукоряд із розвиненою зоною субкварти. Субквартовий тон (кварта нижче основної опори) може набувати рис побічної лад. опори (такі КП. поширені на зах. Полтавщині). Ближчими до основного виду є зразки, що побутують на берегах Псла й Ворскли. Рубатні видозміни властиві також середньополіс. зразкам. На Житом. Поліссі 5-складник нерідко скорочується до 4-складової диямбіч. силабогрупи. На півночі й півн. заході ареалу типу В (зах. р-ни Білорусі, півд. Псковщина) побутують версії, споріднені з формулою 5+3. Величезний ареал типу В і значний діапазон його модифікацій приваблює дослідників, які по-різному трактують походження цієї ритмомоделі й непрості обриси зони її поширення.

Тип **Г**, як і тип В, є 2-рядковою ізометричною строфою, в основі якої лежить вірш 5+3 скл., проте, внаслідок активного дроблення, він часто реально виглядає як 3-елементний $[4+3]+3_{4,5}$, $[4+4]+3_{4,5}$, $[3+4]+3_{4,5}$. Тоді замість базового ритму виникають різноманітні похідні рисунки (*прикл. 7*). Ареал типу Г наближений до типу Б: це Поділля й потужна міграційна хвиля на північ (з чіткими геогр. обрисами) через сх. Волинь і серед. Полісся. У всьому ареалі мелотип Г, на відміну від типу В, тримається однієї ладомелод. формули. Для неї характерна певна послідовність лад. опор (щаблі 2–3 // 2(4,VII)–1), що зберігається при міграції цього типу на далекі відстані: вона впізнається й у подільських зразках і на Полтавщині (р-ни Гадяча, Миргорода), і в мелодіях із Брест. Полісся (білор. етномузикологи зафіксували "острівний" осередок цього типу в р-ні Пінська–Івацевич), де, на відміну

Купальські пісні. Малюнок на склі І. Сколоздри

від "метрополії" типу, збереглася модельна ритм. формула.
Майже в усьому ареалі вик-ці називають мелодії цього ритмотипу "петрівками". Для нього характерний поет. зачин "Ой Петре-Петре, Іване, / вже твоя петрівка минає". На Київ. Поліссі ритмоформула Г змінює функцію: зі сходу до петрівської ізомели Г прилягає *"русальний"* ареал, де формула 5+3 набуває ін. ладоінтонаційного втілення й отримує нові поет. тексти.
Цікаву локальну мелоформу (тип **Д**) зафіксовано у 112 насел. пунктах серед. Полісся (басейни річок Случ і Уборть). Це строфа, утворена двократним повтором 6-дольної моделі (вірш завжди має т. зв. вторинний, тобто похідний вид $4+4_{5,6}$ скл.) із відокремленим 4-складовим зачином (використовує текст 1-о вірша строфи, тобто аАБ, *прикл. 8*). Її ареал заповнює проміжок між зах.-поліською "купальською пусткою" і житом. частиною центр.-укр. петрівчаного ареалу. Цей тип у деталях вивчено І. Клименко й М. Скаженик. На своїй компактній території він утворює систему оригінальних варіантів сублокального масштабу (кожен варіант побутує в 10—20-и сусідніх селах). Два острівки "відірваного" побутування типу Д знайдено Г. Коропніченко на Правобереж. Київщині (Бородянка) й Н. і О. Терещенками на Кіровоградщині. Подібні ритмокомпозиції відомі у весіл. мелотипології — це версія 3-рядкового 6-дольника в межах його поліського субареалу (див. — *Весільні пісні*).
Багатоголосся. Як і весь шар календарно-обряд. пісень, КП. виконуються голосним "відкритим" звуком. Тип *багатоголосся* в КП. — здебільшого *гетерофонія*, наближена до унісону. Подільські й деякі "навколоподільські" зразки репрезентують розвинену гетерофонію. На Житом. Поліссі зустрічається 2-голосся бурдонного типу. У Подесенні існує традиція завершувати строфу характерним *"гуканням"*. У Подніпров'ї і на Полтавщині активно проявляє себе 2-рівневе багатоголосся, близьке до підголоскового (описане Т. Сопілкою-Зачикевич): нижні голоси рухаються переважно в терцію, сходячись у точках ладових опор в унісон, верхній голос дублює нижню лінію октавою вище, відтворюючи її особливим "тонким голосом" — фальцетом (*прикл. 2, 6*). Яскравим явищем є полтав. спів "із перехватом": сольний заспів на півслові перехоплює інша солістка, а гурт вступає лише з 2-о рядка (*прикл. 6*).
Мелогеографія. В одних місцевостях за обрядами Купала й Петрів. постом закріплено 2—3 типи наспівів, в інших — лише один. К. Квітка вважав, що відмінності муз. оформлення язичницьких культів засвідчують субетнічну диференціацію носіїв цих мелоформул у минулому. На його думку, обриси області побутування кожного типу вказують на суспільні зв'язки, що існували в епоху, коли даний тип створювався й засвоювався. Територіальні суміщення кількох купал. мелоформ вивчено на Прип'ят. Поліссі (І. Клименко). Тут мономелодичні традиції переважають над полімелодичними й мають визначені ареали. До мономелодичних належать: Подесення з його "обрамленим" типом А, зах. зона ареалу типу В (зах. Волинь, Берестейщина), компактна традиція типу Д (див. вище). До територіально визначених ареалів належить і "купальська пустка" між річками Прип'ять і Горинь. Ці регіони утворюють мелогеографічні масиви з усталеними межами без дифузії елементів сусідніх традицій, тобто розташовані за принципом ареального протиставлення. Репертуарні комбінації з 2-х (зрідка 3-х) купал. мелотипів на Поліссі не є сталими, а з'являються, коли до ареалу певного типу петрівок "вливаються" наспіви сусіднього типу. Такі складні геогр. стосунки демонструють петрівки Житом. Полісся. Картографування поліських обряд. наспівів встановило нетотожність купал.-петрів. ізомел із жнивними й весільними.
Іншу картину спостерігаємо на Поділлі й у сх.-волин. регіоні: це зони тотального поширення 3-х типів КП. — Б, В, Г. Відносно дослідженим є сх. Поділля — окрім опублікованих мат-лів із Погребища й Гайсина (Вінниччина), фронтально вивчено Вінниччину, захід Черкащини й Кіровоградщини (А. Завальнюк, *Є. Єфремов*, С. Копил, О. й Н. Терещенки). Тут встановлено повсюдне поширення мелотипів В і Г та менш щільне — типу Б. Зах. межа цієї традиції окреслюється приблизно за кордоном між Терноп. і Хмельн. областями. Від цього меломасиву відходять 2 "міграційні коридори": 1) потужна хвиля всіх 3-х типів просунулася Житом. Поліссям у напрямку Прип'яті (можливо, її наслідком треба вважати появу мелодій типу Г на Пінщині); 2) тип В утворив самостійний субареал у басейнах Псла—Сули—Ворскли, де спостерігаються його значні стилістичні видозміни; у менш значній кількості тут виявлено тип Г.
Поліфункційність купал. ритмоформ. Майже всі купал.-петрів. ритмоформи є поліфункційними, тобто виступають також в ін. жанр. циклах. Переорієнтація структур В і Г з петрівських на весняно-троїцькі (русальні) відбувається на межі Київ. і Житом. Полісся (цей кордон також дублюється жмутом розмежувальних ліній, проведених діалектологами й етнологами). Поліжанр. використання форми В (купало — *веснянка*) спостерігається в острівкових традиціях навколо райцентру Дубровиці (Рівненщина). На Берестейщині форма В побутує ще й у весільному циклі. Менш відомі жанр. переорієнтації форм Б і Д, пов'язані з тими самими обряд. циклами: тип Б фіксується як весняний (з тим самим ладоінтонац. вирішенням) у Кременецькому р-ні (Тернопільщина); тип Д, майже ідентичний петрівському, побутує як весільний у Рокитнівському (Рівненщина), Олевському (Житомирщина) р-нах.
В акад. музиці до КП. зверталися: у муз.-сцен. жанрах — *С. Гулак-Артемовський* (*водевіль* "Ніч під Івана Купала", 1852), *М. Лисенко* (*опера* "Утоплена", 1883), *А. Вахнянин* (опера "Купало", 1892), *О. Домерщиков* (муз. до вистави "Ніч під Івана Купала", разом із *М. Кропивницьким*), *Б. Підгорецький* (опера "Купальська іскра",

Козак Мамай. 19 ст. Полотно, олія. Національний художній музей України (Київ)

Козак Мамай (1850). Полотно, олія. Національний художній музей України (Київ)

"Козака з ляхом разговор". Початок 19 ст. пгт. Градизьк Кременчуцький р-н Полтавської обл. Полотно, олія. Національний художній музей України

Козак Мамай (1810–1820). Полотно, олія. Національний художній музей України

Козак Мамай. Початок 18 ст. пгт. Полтавська обл. Полотно, олія. УНК "Музей Івана Гончара"

Козак-бандурист. 19 ст. Полотно, олія. Національний художній музей України (Київ)

Козак-бандурист. 19 ст. Полотно, олія. Національний художній музей України

1900), *М. Леонтович* (опера "На Русалчин Великдень", 1919), *Є. Станкович* (фольк-опера "Цвіт папороті", 1979), *О. Жилінський* (*мюзикл* "Купальські бувалиці", лібр. Б. Жолдака, 1984); для симф. орк. — *В. Губаренко* (симф. картина "Купало", 1971), *Л. Грабовський* (Симфонія-легенда "Вечір на Івана Купала" за *М. Гоголем*, 1976), *С. Острова* ("Купальські сцени", 1992), *В. Золотухін* (мініконцерт "Купальські ігрища", 1997); для орк. нар. інстр. — *В. Шумейко* ("Купальські досвітки", 1980); для кам. анс. — *П. Козицький* (Варіації на тему нар. купальської пісні для струн. квартету, 1925), *Я. Лапинський* (диптих "Купальська ніч" і "Купальські ігрища" для анс. скрипок, 1979), *Я. Ласовський* ("Купальський триптих" для флейти, скр. та фп., 1985), *Т. Парулава-Оскоменко* ("Купальська сюїта"), *А. Гаврилець* ("Купальські пісні" для голосу й кам. анс., 1997); для хору — *Д. Кашубинський* (хор. картина "Купало"), *В. Птушкін* ("Купальські пісні" для хору a cappella, 1971), *І. Гайденко* (кам. кантата "Шість жіночих пісень" на нар. тексти, 1992); для фп. — *І. Алексійчук* (конц. фантазія "В ніч на Івана Купала", 1997); муз. до хореогр. композицій — Т. Парулава-Оскоменко ("Купало", 1994), *М. Халітова* ("Купало"); у поп-музиці — *К. Стеценко-мол.* Композитори здійснили числ. обробки нар. пісень, зокр. — зб. "Купальська справа" М. Лисенка (1897).

нотні приклади:

Всі приклади зведено до висоти g1 і викладено із застосуванням вертикального ранжиру (за Є. Гіппіусом): принципу, коли подібні частини форми розташовуються одна під одною.

Прикл. 1.
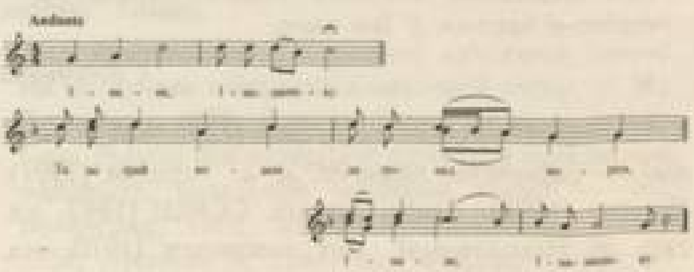
Запис. *М. Лисенко* в м. Бориспіль // Українські народні пісні в записах М. В. Лисенка. К., 1992. — Ч. 1. — С. 136; Ред. *О. Карапати, І. Клименко.*

Прикл. 2.
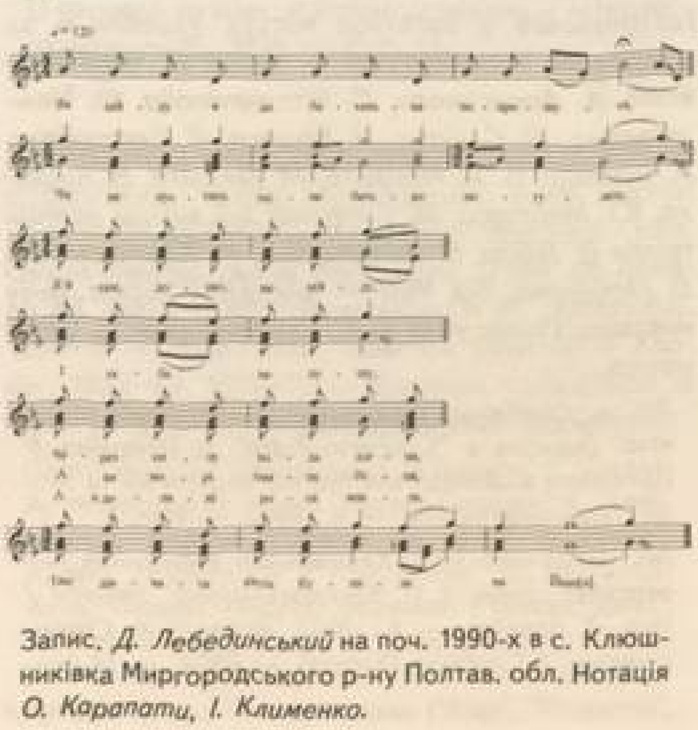
Запис. *Д. Лебединський* на поч. 1990-х в с. Клюшниківка Миргородського р-ну Полтав. обл. Нотація *О. Карапати, І. Клименко.*

Прикл. 3.
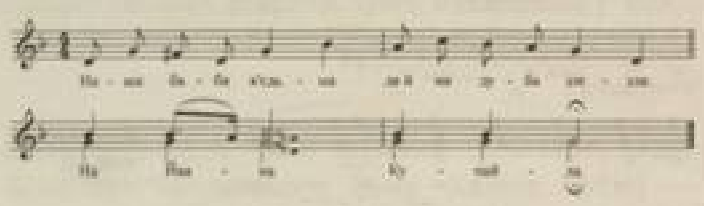
Запис. *І. Клименко* 1996 у с. Іванівка Малинського р-ну Житом. обл. від 4-х жінок. Нотація *І. Клименко.*

Прикл. 4.
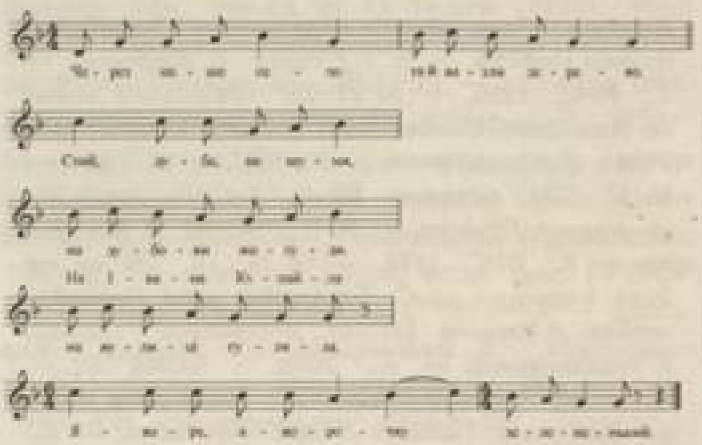
Запис. *Є. Єфремов* 1988 у с. Колодисте Уманського р-ну Черкас. обл. від групи жінок. Нотація *С. Копил.*

Прикл. 5.
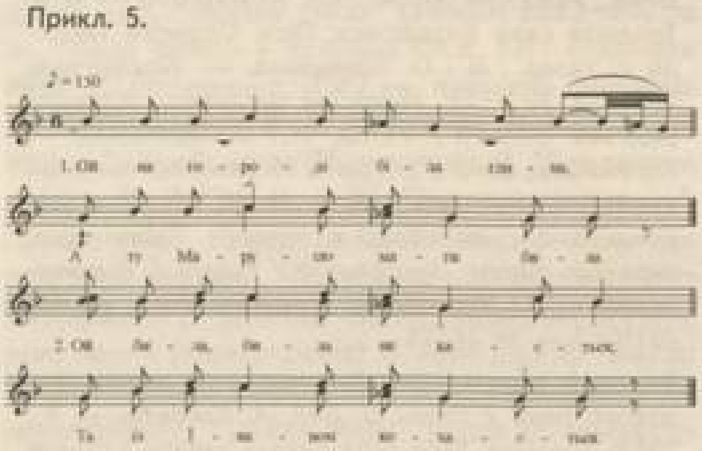
Запис. *Н.* і *О. Терещенки* в с. Кидрасівка Бершадського р-ну Вінн. обл. від групи жінок. Нотація *О. Терещенка.*

Прикл. 6.

Запис. *Т. Сопілка* в с. Вовча Долина Лубенського р-ну Полтав. обл. від групи жінок. Нотація *Т. Сопілки.*

Прикл. 7.
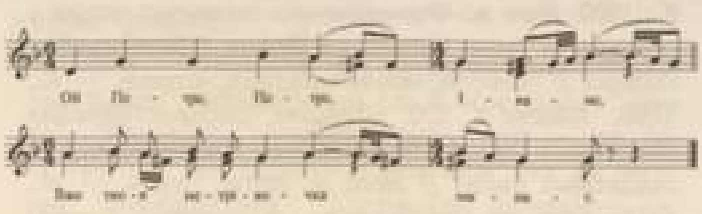
Запис. *Ол. Шевчук* 1985 у с. Нова Гребля Жашківського р-ну Черкас. обл. від групи жінок. Нотація *С. Копил.*

Прикл. 8.
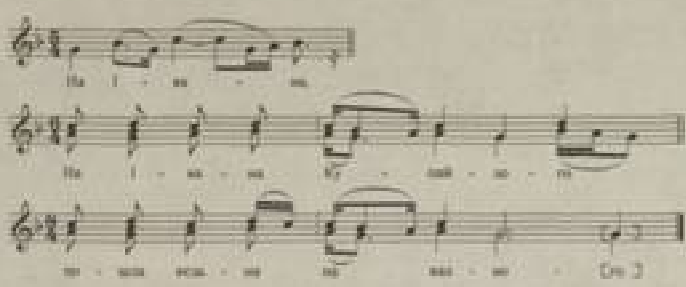
Запис. *І. Клименко* 1993 у с. Рокитне Рокитнівського р-ну Рівнен. обл. від 3-х жінок Нотація *І. Клименко.*

Дискогр.: "Рано-рано да зійду на гору": Традиційна музика Полісся. — Ч. 1 / Уклад. *Є. Єфремов.* — К.: МНС, 1996. — № 21—25; Традиційна музика Київщини: Лівобережжя (автент. виконання) / Уклад. *Г. Коропніченко.* — К., 1997. — KCD 031: — № 17; "Ой, одверни, Боже, хмару": Традиційна музика Полісся. — Ч. 3 / Уклад. *І. Клименко.* — К.: МНС, 1998. — № 10, 11; "Ой як же було ізпрежди віка": Традиційні пісні Правобережної Київщини (автент. виконання) / Уклад. *Г. Коропніченко.* — К., 2000. — COMP 102. — № 12—14; "На нашій юлойци": Традиційна музика Західного Полісся / Укл. *Ю. Рибак.* — К., 2003. — № 10; "Вєночок рутьвянєнький": Традиційна музика Берестейщини / Уклад. *Л. Лукашенко.* — № 22; "Зелений шум Полісся": Традиційна культура Поліського краю. — К.: УЕЛФ, Арт Велес, Арт Екзистенція, 2002. — AVE 014. — № 8; Традиція села Кидрасівка: Пісні Східного Поділля / Уклад. *Н.* і *О. Терещенки.* — Кіровоград, 2001. — № 9—13; Музичний фольклор Кіровоградської області / Уклад. *Н.* і *О. Терещенки.* — Кіровоград, 2005 (Програма збереження пам'яток нематеріальної культури) — № 41, 45; "Й а вже років двісті, як козак в неволі": Забуті пісні українців (автент. виконання) / Уклад. *Г. Коропніченко.* — К.: Укр. ДіВіДі Компанія, 2005. — JRC 05110—2 — № 24, 25.

Видання: Ігри та пісні: Весняно-літня поезія трудового року / Упор. *О. Дей, А. Гуменюк.* — К., 1963; *Українка Леся.* Фольклорні записи з голосу Лесі Українки: Купала на Волині // *Її ж.* Твори. У 12 т. — К., 1977. — Т. 9; Купальскія і пятроўскія песні / Серія: Беларуская народная творчасць. — Мінск, 1985; Купальські пісні: Пісенник / Упоряд. *О. Чебанюк.* — К., 1989;

Літ.: *Завальнюк А.* Типология украинских летних обрядовых песен и их восточнославянский субстрат: Автореф. дисс. ...канд. искусств. — К., 1983; *Його ж.* Основні типи українських літніх обрядових пісень та їх мелодіалектні різновиди // П'ята конф. дослідників народної музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель. — Л., 1994; *Тавлай Г.* Белорусское купалье: Обряд, песня. — Минск, 1986; *Її ж.* Функцыянальная прырода сучаснай купальскай абрадавай традыцыі і тыпы замацаваных за ёю песень // Купальскія і пятроўскія песні. — Минск, 1985; *Климець Ю.* Купальська обрядовість на Україні. — К., 1990; *Його ж.* Функціональна семантика вогню у святкуванні Івана Купала на Волині і Волинському Поліссі // Полісся: мова, культура, історія. — К., 1996; *Квітка К.* Об областях распространения некоторых типов белорусских календарных и свадебных песен // *Його ж.* Избр. труды. — М., 1971; *Його ж.* Про наспіви українських лівобережних купальських пісень // *Його ж.* Вибрані статті. У 2 ч. / Упор., автор передм. та комент. *А. Іваницький.* — К., 1985. — Ч. 1; *Толстая С.* Вариативность формальной структуры обряда (Купало и Марена) // Труды по знаковым системам. — Тарту, 1982. — Т. 15; *Костюковец Л.* Об одном типе купальских песен // Памяти К. Квитки / Ред.-сост. *А. Банин.* — М., 1983; *Виноградова Л., Толстая С.* Мотив "уничтожения — проводов нечистой силы" в восточнославянском купальском обряде // Исследования в области балтославянской духовной культуры. — М., 1990; *Іваницький А.* Русальні та царинні пісні. Купальські і петрівчані пісні // *Його ж.* Українська народна музична творчість. — К., 1990; *Коропніченко Г., Клименко І.* Про один тип літніх трудових пісень // Зб-к наук. та наук.-метод. праць кафедри фольклору Київ. держ. Ін-ту культури / Упор. *А. Іваницький.* — К., 1995; *Агапкина Т.* Очерки весенне-летней обрядности Полесья: ритуальные костры // Полісся: мова, культура, історія. — К., 1996; *Коропніченко Г.* До питання про південні кордони Київського Полісся (за матеріалами календарної традиції межиріччя Тетерева та Ірпеня) // Там само; *Клименко І.* Петрівки у Прип'ятському Поліссі // Традиційна народна музична культура Західної Волині та Західного Полісся / Ред.-упор. *Т. Брилинський.* — Л., 1997; *Її ж.* Купальсько-петрівські мелотипи Прип'ятського Полісся: матеріали до Атласу музичних діалектів // Проблеми етномузикології / Упоряд. *О. Мурзіна.* — К., 1998. — Вип. 1; Купальські та петрівчані пісні (запис *В. Ковальчука*) // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся / Упор. *В. Ковальчук.* — Рівне, 2001. — Вип. 1; *Давидюк М.* Календарна обрядовість Західного Полісся: картографічно-джерелознавчий аспект (купальська жертва) // Фольклористичні зошити / Ред. *В. Давидюк.* — Луцьк, 2002. — Вип. 5; *Терещенко О.* Купальські наспіви східних кордонів Поділля (механізм варіантності) // Проблеми етномузикології / Упоряд. *О. Мурзіна.* — К., 2008. — Вип. 3; *Скаженик М.* Мелогеографічне вивчення Уборті: купальсько-петрівські наспіви // Там само.

І. Клименко

Г. Куперман

КУПЕРМАН Григорій Мойсейович (22.10.1944, м. Харків) — скрипаль, педагог. З. а. України (1997). Доцент (1998). Закін. Харків. ССМШ (1962, кл. скр. В. Міхелевича), Ін-т мистецтв (1970, кл. *А. Лещинського* й Р. Клименської). 1959—80 — соліст Харків. філармонії, з 1980 — концертмейстер оркестру Харків. т-ру опери та балету, з 1992 (одночасно) Молодіж. симф. орк. Грає в кам. ансамблях різного складу. Гастролював у багатьох містах України й за кордоном. У репертуарі — твори *П. Чайковського, А. Аренського, С. Рахманінова,* Ф. Мендельсона, *Й. С. Баха, Й. Брамса, Л. Бетховена,* А. Вівальді, В. А. Моцарта, *М. Лисенка, В. Косенка, Ю. Мейтуса, М. Скорика*; 1-й вик-ць деяких творів *В. Бібіка, В. Золотухіна, М. Кармінського, В. Птушкіна.* Від 1987 — викладач Харків. ін-ту мистецтв. Поміж учнів — С. Старжинський, С. Сазоненко.

Літ. тв.: Особливості виконавських прийомів солюючої скрипки в "Concerto-Buffo" В. Птушкіна // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. — К., 2002. — Вип. 8.

Літ.: Pro Domo Mea. Харківський державний університет імені І. П. Котляревського: Нариси / Ред. *Т. Вєркіна.* — Х., 2007; *Чепалов А.* Струны скрипки // Слобода (Харків). — 2004. — 14 дек.

О. Кушнірук

КУПЛЕТ (*франц.* — Couplet) — поняття з арсеналу вок. або вок.-інстр. музики, що в процесі еволюції набуло 2 значення. **1.** Формотворче — те саме, що й строфа розспіваного поет. тексту (період, здебільшого квадратний на 8 або 16 тактів), де ряд різних за змістом поет. строф виконується на ту саму мелодію. Така структура має назву куплетна форма. Іноді можливі незначні зміни в наспіві або фактурі супроводу — т. зв. куплетно-варіаційна форма. Той тип структури, де період оновленого тексту поєднується з повторенням періоду зі сталим текстом, утворює 2-част. форму — *заспів* і приспів (рефрен), — типова для пісенних жанрів. Часто заспів виконується солістом, а приспів — хором. (В інстр. побут. музиці адекватно поняттю К. — *коліно.*) Походження терміну належить до часів *Середньовіччя*, де К. означав поняття "парочка": старовин. танці виконувалися під спів, поєднаний з танц. рухом — соло і хоровод.

2. Вживається тільки у множині — Куплети. Окремий жанр вок. музики — жарт. або сатир. характеру, що звучить переважно в т-рах *естради, кабаре*, кафе-шантанах, *мюзикхоллах*. Як складова входить до драматург. канви *оперет, мюзиклів*, рідше — *опер*: К. Тріке ("Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*), К. Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), К. Мефістофеля ("Фауст" Ш. Ґуно). Особливість виконання К. — пряме звернення соліста до групи людей на сцені або безпосередньо слухачів. Музика К. завжди легко запам'ятовується, близька до побутової (відомі К. *М. Кропивницького* "Тере-терекуку", "От тобі, Гандзю, книш", "Удовицю я любив" тощо).

Літ.: *Кулаковский Л.* Строение куплетной песни: На материале народной и массовой песни. — М.; Ленинград, 1939; *Його ж.* Песня, её язык, структура, судьбы (На материале русской и украинской народной, советской массовой песни). — М.; Ленинград, 1962; *Мазель Л.* О мелодии. — М., 1952; *Нестьев И.* Советская массовая песня. — М., 1952; *Булат Т.* Інтонаційно-образний склад масової пісні // Проблеми української радянської музики. — К., 1969; *Зак В.* О некоторых "секретах доходчивости" мелодики массовых песен // О музыке: Проблемы анализа. — М., 1974; *Сохор А.* О масовой музыке // Вопросы теории и эстетики музыки. — М., 1974. — Вып. 13.

В. Кузик

КУПРІЄНКО Олександр Гаврилович (12.11.1925, с. Кам'янка, тепер Ріпкинського р-ну Черніг. обл. — 31.05.1983, м. Харків) — оперний і кам. співак (тенор). Закін. Київ. конс. (1954, кл. вокалу *Ю. Кипоренка-Доманського* й *М. Зубарєва*). 1954—57 — соліст Київ., 1958—64, 1969—70 — Харків., 1964—69, 1970—72 — Туркмен. т-рів опери та балету, 1973—76 — Бєлгородської філармонії.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Назар ("Назар Стодоля" К. Данькевича), Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Андрій Хованський ("Хованщина" М. Мусоргського), Герман, Андрій, Водемон ("Пікова дама", "Опричник", "Іоланта" П. Чайковського), Гвідон ("Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Радамес, Герцог, Манріко ("Аїда", "Ріголетто", "Трубадур" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Фауст (однойм. опера Ш. Ґуно), Каварадоссі ("Тоска" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

І. Лисенко

КУПРІНА Валентина Іванівна (1.10.1934, с-ще Кочеток Чугуївського р-ну Харків. обл.) — естр. співачка (контральто), авторка пісень. Лауреатка VI Всесв. фестивалю молоді і студентів (Москва, 1957, у складі октету, диплом II ступеню і срібна медаль) та Всесоюз. конкурсу нар. співу (1957, диплом I ступеню). Член Всеукр. жін. тов-ва ім. О. Теліги (1998). 1953 закін. Чугуєво-Бабчанський лісний технікум за фахом "лісничий". 1954—55 — солістка обл. анс. пісні і танцю Херсон. філармонії. 1956—61 — артистка *Держ. укр. нар. хору* (тепер ім. Г. Верьовки). 1967—82 приватно брала уроки вокалу в А. Дзюблик, учениці *О. Муравйової.* 1961—62 — солістка Держ. естр. орк. РРФСР п/к О. Лундстрема (Москва), 1961—64 — джаз. орк. *"Дніпро"* п/к М. Гринька й *І. Петренка* (Київ). Солістка Целінконцерту (Казахстан, 1963—64), Укрконцерту (1964—70), Муз.-хор. тов-ва України (1970—79). Виступала з сольними концертами, з поп-гуртом *"Кобза"* (з ним випустила першу в Україні LP грамплатівку *поп-музики*), вок. тріо *"Либідь"* (записи 2003), джаз. анс. "Beauty Band" (записи 2003—04) та ін. Брала участь у заходах СКУ: 1971 виконала пісні *В. Верменича*, 1982 — прем'єри романсів *П. Сокальського* й *В. Чечотта.* Вик-ця естр. пісень *Б. Буєвського* ("Все при мені", "Два потоки в Чорногорі", "Зоряні лілії", "Подаруй мені весну", "Стало тихо" тощо), *Б.-Ю. Янівського* ("Балада про двох лебедів", "Голубівна"), Л. Вербицького ("Жоржина", "Далека пісня"), власних пісень, вок. партій (саунд-треків) *В. Губи* до к/ф "Захар Беркут" (Плач Мирослави) й Б. Буєвського до мультфільму "Трубка миру" тощо. Ін. найпопулярніші гіти з репертуару К. — "Червона троянда", сл. Л. Татаренка й "Троянди на пероні", сл. О. Богачука (обидві — *А. Горчинського*), "Квіти ромена" В. Толмачова, сл. Б. Демківа, "Поїзд із Варшави", сл. Л. Костенко й "Ромашки", сл. М. Сингаївського (обидві — В. Верменича). Одна з перших представниць укр. трад. *естради*, найбільшої популярністю користувалась у 1960-х — на поч. 1970-х. Добре володіє оригінальним сильним контральто (діапазон *Сі — до²*) красивого неповторного тембру. Співачці притаманні пластичність, виразність та завершеність виконання. Має записи бл. 200 пісень укр. композиторів у фондах Укр. радіо і всесоюз. фірми "Мелодія". Про К. знято док. фільм "Соло для "невідомої співачки" (2006, реж. А. Соколовський, Київ. студія хронік.-докум. фільмів).

Тв.: пісні — "Чоловіче мій, запрягай коня", "Пісня про Байду" (обидві — на сл. Л. Костенко), "Танго", "Весняне", "Липневий день" (усі — на сл. О. Теліги), "Гей, та доки ж сумувати" (сл. Д. Загула), "Будущий век", "Старушка" (обидві — сл. П. Ж. Беранже).

Дискогр.: грамплатівки-міньйони — "Червона троянда", "Київ чудесний": *В. Купріна* в супр. естр. анс. п/к *Л. Зайдермана.* — М.: Мелодия, 1961. — 44879—

О. Купрієнко в ролі Назара Стодолі (однойменна опера К. Данькевича)

В. Купріна

Є. Купчинський

Титульна сторінка видання "Руський цитрист" Є. Купчинського (Л., 1903)

Р. Купчинський

80; "Червона троянда". Співає *В. Купріна.* — К.: Укр. відділення пропаганди радянського кіномистецтва, 1961. — 33Д—00017546; "Кожного ранку": *В. Купріна* в супр. інстр. анс. п/к *Л. Зайдермана.* — М.: Мелодія, 1968. — 33Д—0002644; Пісні *Б. Буєвського*: *В. Купріна.* — М.: Мелодия, 1968. — 33Д—00029175—76; "Ти прийди", "Троянди на пероні": *В. Купріна* в супр. інстр. анс. п/к *Л. Зайдермана.* — М.: Мелодия, 1968. — 33Д—00026935—36; грамплатівка LP — "*Кобза*", *В. Купріна* ("Балада про двох лебедів", "Голубівна", "Водограй"). — М.: Мелодия, 1973. — 33Д—032263; м'які (гнучкі) платівки — муз. сувенір "Червона троянда": *В. Купріна.* — Л.: Ф-ка паперово-білових виробів, 1967. — 33Д—17546; "Квіти ромена": *В. Купріна* в супр. анс. п/к *Л. Вербицького.* — [б/д, б/№]; "Чекаю". Співає *В. Купріна.* — [б/д]. — ГД 0002297—8; CD — "Українські танго". "Танго", сл. О. Теліги: *В. Купріна.* — К.: Держрадіо, 2003. — К 913083 БП.

Літ.: *Гараєва М.* Джерела // Україна. — 1970. — Січ.; *Токарєв Ю.* Пісні доспілі // КіЖ. — 1980. — 21 груд.; *Його ж.* Валентина Купріна: — Співатимемо, аби не заплакати! // Там само. — 1997. — 9 квіт.; *Його ж.* "Я не ощущала недостатка в поклонниках" // Киев. регион. — 2002. — 11—17 апр.; *Його ж.* Людину забули... // Дзеркало тижня. — 2005. — 19 листоп.; *Стреляная А.* Кочетокский соловей // Красная звезда. — 1992. — 21 авг.; *Буєвський Б.* Без гарантій на успіх // Літ. Україна. — 1992. — 5 листоп.; *Бакштаєва М.* Співачка Валентина Купріна: "Не розучитися б любити" // Робітнича газета. — 1993. — 24 лют.; *Корниевская Т.* Ретро как синоним элегантности // Киев. вестник. — 1998. — 17 февр.; *Денисенко Л.* "Любимая женщина механика Гаврилова" // Сегодня. — 1998. — 26 сент.; *Кунгурцева О.* Валентина Куприна // Бульвар. — 2002. — № 50; [*Б. а.*]. "Червона троянда — це квітка кохання" // Киев. регион. — 2003. — 24 янв.; *Сущенко О.* Пісні-квіти Валентини Купріної // Веч. Київ. — 2004. — 12 жовт.; *Чіп Б.* Садила ліс і дарувала квіти // Віче (Чикаго). — 2004. — 25 жовт.; *Лисниченко И.* Чтобы помнили // Факты. — 2006. — 25 янв.; *Іваницька Я.* Парадокси долі // День. — 2007. — 15 лют.

О. Кушнірук

КУПЧИНСЬКА (за чол. — Геррісон) Меланія (20.11.1962, м. Нью-Брунсвік, США) — скрипалька. З родини укр. емігрантів. 1985 закін. конс. Нової Англії. Виступає як солістка симф. орк. Нью-Йорка, Піттсбурга, Бостона, Гартфорда, а також із сольними концертами на фестивалях. Від 1989 — солістка Чиказького симф. оркестру.

І. Лисенко

КУПЧИНСЬКИЙ Євген Іванович (19.06.1867, с. Оглядів, тепер Радехівського р-ну Львів. обл. — 28.08.1938, с. Сороцьке, тепер Теребовлянського р-ну Терноп. обл.) — композитор, цитрист, диригент, священик. З родини священика. Брат *Т. Купчинського.* Навч. у початк. школі в Золочеві (тепер Львів. обл.), гімназії та греко-катол. духовній семінарії у Львові (1886—90). Після закінчення висвятився на священика й обіймав парафії в селах Ріпневі, Білківцях, з 1905 — Сороцькому на Львівщині й Тернопільщині, одночасно був засновником сільських хорів і читалень тов-ва "*Просвіта*". Гри на *цитрі* навч. у В. Зарицького й Ф. Капітонової, теорії муз. — в *О. Нижанківського.* Увійшов в історію муз. життя Галичини як цитрист-віртуоз. Виступав як соліст і в цитрових ансамблях. Учасник конц. мандрівок укр. молоді, член т. зв. хору "Дванайцятки", очолюваного *Й. Партицьким* і *О. Нижанківським,* (1888—89) тов-ва "Академічне братство" (1888—89, 1891, 1897) у виступах містами й селами Галичини й Буковиною, 1905—13 — постійний учасник гастрольних турне хору тов-ва "*Бандурист*". Одночасно — незмінний учасник багатьох концертів, присв. *Т. Шевченкові* (1894 виступав у Львові разом із *С. Крушельницькою* і *О. Мишугою*), М. Шашкевичу, *І. Франкові, М. Лисенку* та масових вечорів, влаштованих тов-вом "Просвіта". 1889 почав писати власні твори, став секретарем "*Бібліотеки музикальної*". У репертуарі — попул. оригінальні композиції і перекладення творів *Л. Бетховена, С. Монюшка, Ф. Шопена,* Р. Шумана та ін. для цитри та власні: обр. укр. нар. пісень (попурі), жанр. різноманітні програмні п'єси для цитри, нерідко салон. характеру. Майстерність виконання, добре відчуття муз.-худ. специфіки Галичини кін. 19 — поч. 20 ст., типові форми компонування сприяли популярності музики К. у найширших колах. На поч. 20 ст. удосконалив цитру, наблизивши її до фп. строю.

Тв.: обр. нар. пісень для міш. хору; солоспіви з фп. "Три пісні" ("Єсть на світі доля", сл. Т. Шевченка; "Моя пісня", сл. М. Бачинського; "У садочку", сл. К. Студинського), "Не тополю високую" для тенора (сл. Т. Шевченка); для цитри — "Руський цитрист": Зб. композицій на цитру. У 10-и зош. — Відень, 1902—1904; перекл. для цитри тощо; Музичні твори Євгена Купчинського / Упоряд. *О. Гнатишин, О. Осадця.* — Л., 2004.

Літ.: *Домет* [*Садовський В.*] Дещо з споминів про перші артистичні прогулки співацькі в Галичині // Альманах музичний. — Л., 1904; *Домет—Людкевич* [*Садовський В., Людкевич С.*] Наші видавництва, музикалії за останні літа (1900—1905) // Артистичний вісник. — Перемишль.; Л., 1905. — Рік 1. — Зош. IV; *Антонович О.* Уславлений талант // Наша культура [дод. до г. "Наше слово", Варшава]. — 1968. — № 8 (124); *Його ж.* Уривок щоденника цитриста та композитора Євгена Купчинського з 1888—1889 років. // ЗНТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII; *Його ж.* Рецензія на кн.: Музичні твори Євгена Купчинського. — Л., 2004 // Там само. — Л., 2004. — Т. CCXLVII; *Булат Т.* Солоспіви // ІУМ. — К., 1989. — Т. 4; *Загайкевич М.* Українська музична культура // Історія української культури. — К., 2005. — Т. 4. — Кн. 2; [*Б. а.*]. Некролог // Новий час (Львів). — 1938. — 31 серп.; [*Б. а.*]. Некролог // Діло (Львів). — 1938. — 4 верес.; *Герета І.* Його ніжна і буремна цитра // Свобода (Тернопіль). — 1992. — 15 верес.; *Медведик П.* Незабутній світ його цитри // Свобода (Нью-Йорк). — 1997. — 21 черв.; *Батицький Р.* Озвалася пам'яті струна // За вільну Україну (Львів). — 1997. — 5 лип.

О. Антонович

КУПЧИНСЬКИЙ (псевд. — Галактіон Чіпка, Мусій Гак, Мирон Доля) Роман Григорович (24.06. 1894, с. Розгадів, тепер Зборівського р-ну Терноп. обл. — 10.11.1976, м. Оссінг, США) — письменник, журналіст, композитор-аматор. 1913

закін. Перемишльську гімназію, де здобув знання з музики, співав у хорі. Навч. у Львів. духов. семінарії перервала 1-а світ. війна. Вступив добровольцем до легіону Укр. Січових Стрільців, брав активну участь у нац.-визвольних змаганнях 1914—20. Окрім участі у бойових операціях, працював у прифронтовій Пресовій Квартирі УГА разом з *Л. Лепким*, *М. Гайворонським*, *І. Баландюком* і поетами-піснярами А. Лотоцьким, О. Бабієм, В. Бобинським, Ю. Назараком, Ю. Шкрумеляком. Про творчу діяльність друзів у Пресовій Квартирі та історію своїх пісень К. опублікував статтю "Стрілецька пісня" (1934). Перша пісня К. — "Ой там при долині" (1915) — складена в Карпатах і присв. загиблому десятникові Луцику. Після закін. війни був інтернований поляками в таборі Тухоля (1920—21). Після звільнення навч. на філол. ф-ті Віден. і Львів. укр. ун-тів. Входив до літ. групи "Митуса", 1922 видавав (з В. Бобинським і П. Ковжуном) одноим. журнал. 1924—39 — редактор газ. "Діло" у Львові, співвидавець. У 1920—30-х друкував поезії, пісні, фейлетони, воєнні спогади, статті у виданнях: "Діло", "Неділя", "Літ.-наук. вісник", "Дзвони", "Нові шляхи", "Календар "Червоної Калини", "Назустріч", "Світ", "Ілюстровані вісті". 1934—39 — голова Тов-ва письменників і журналістів ім. І. Франка у Львові. Емігрував до Польщі (Краків, 1939—44), Німеччини (1944—52), згодом — США. В еміграції працював у редакції газ. "Свобода" (1952—54), писав пісні. Автор багатьох маршово-похідних, обозних, ритуальних, ліричних, жартівл. *стрілецьких пісень* (текстів і мелодій до них). 12 з них стали широко популярними в побуті й конц. виконанні. Твори К. позначено романт. характером. Вик-цями пісень К. були *О. Бандрівська*, *М. Сабат-Свірська*, *М. Скала-Старицький*, *В. Тисяк*, хори п/к *Д. Котка*, "*Бандурист*", "*Сурма*", "*Боян*", укр. хори діаспори та сільські хори Галичини й Буковини. В рідному селі К. відкрито музей (1991) і споруджено пам'ятник (1992).

Пісні К. обробляли *В. Барвінський*, *Б. Вахнянин*, *М. Вериківський*, *М. Гайворонський*, *Є. Козак*, *П. Козицький*, *Ф. Колесса*, *Б. Кудрик*, *М. Леонтович*, *З. Лисько*, *С. Людкевич*, *А. Рудницький*, *Я. Ярославенко*. Вони ввійшли до 4-х вип. стрілецьких пісень вид-ва "Сурма" Я. Ярославенка (1920-і), зб. "Великий співаник "Червоної Калини", "Альбом стрілецьких пісень" Б. Вахнянина (обидва — Львів, 1937), зб. "Стрілецькі пісні Р. Купчинського" (Тернопіль, 1990).

Тв.: пісні (бл. 60 на власні тексти), зокр. — "Човен хитається" (1917), "Не сміє бути в нас страху" (1917), "Мав я раз дівчиноньку" (1918), "Засумуй, трембіто" (1920); "Зажурились галичанки", "Лети, моя думко", "Як з Бережан до Кадри", "Пиймо, друзі", "Ірчик" тощо; духовних пісень — "Боже великий", "Творче Всесвіту" тощо; зб. пісень "Ми йдемо у бій". — Нью-Йорк, 1977.

Літ. тв.: трилогія "Заметіль", поеми "Великодень"; "Скоропад"; Терпкі думки // Березіль. — 2003. — № 11—12.

Дискогр.: "Як стрільці йшли з України", сл. і муз. *Р. Купчинського*: міш. квартет з бандурами; "Зажурились галичанки", сл. і муз. *Р. Купчинського*, "Не сміє бути в нас страху", сл. і муз. *Р. Купчинського* (фірма "Арка").

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика. — Мюнхен, 1963; Стрілецька Голгофа: Спроба антології / Упор. *Т. Салига*. — Л., 1992; Стрілецькі пісні / Упоряд. *О. Кузьменко*. — Л., 2005; *Федорів Р.* Чотири поети з Коша Січових Стрільців // Жовтень. — 1989. — № 5; *Правдюк О.* Музичний фольклор // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Булка Ю.* Музична культура Західної України // Там само; *Чоповський В.* "Ой у лузі червона калина" // Укр. культура. — 1993. — № 7; *Погребенник Ф.* "За твої, дівчино..." //Там само. — 1999. — № 7; *Його ж.* "Не сміє бути в нас страху" // Літ. Україна. — 1997. — 4 груд.; *Підківка О.* Р. Купчинський // *Його ж.* Після довгих років забуття. — Л., 2003; *Салига Т.* Бард української пісні... і не тільки бард // Дзвін. — 2004. — № 8; *Петренко М.* Співець стрілецької справи // Літ. Україна. — 1994. — 1 груд.; *Доценко Р.* Терпка пісня і проза // Веч. Київ. — 1999. — 10 груд.

О. Кушнірук

КУПЧИНСЬКИЙ Тадей Іванович (13.09.1879, с. Оглядів, тепер Радехівського р-ну Львів. обл. — 9.05.1938, м. Львів, похов. на Янівському кладовищі) — хор. диригент, актор, режисер, композитор-аматор, муз. діяч. З родини священика. Брат *Є. Купчинського*. Член президії тов-ва "*Руська бесіда*" у Львові, 1909—12 — її секретар. Навч. у Золочеві (тепер Львів. обл.), в гімназії у Львові. Працював у Львові як службовець Галицької фінансової палати. Від кін. 1890-х — активний учасник спів. тов-в у Галичині, 1902 — заст. диригента "*Львів. Бояна*", керував також хорами при Тов-ві укр. ремісників "Зоря" і тов-ві "*Просвіта*" на Жовківському передмісті у Львові. Засновник і дириг. 1927 чол. хору "*Сурма*" у Львові (згодом міш.), що відіграв значну роль у муз. житті Львові (епізодично дириг. *Т. Охримович*, О. Плешкевич). Завдяки К. хор завжди мав ориг. репертуар: обр. чес. і словац. пісень, твори *Е. Шмигельського*, *О. Нижанківського*, *Б. Сметани*, Й. Галлена, Л. Нідермайєра, Г. Песталоцці, В. Кіндля, А. фон Отеґравена, старогалиц. пісні, духовна музика. В останні роки життя — диригент церк. хору у церкві Преображення Господнього у Львові. Співкерівник (разом з О. Утриськом) аматор. театр. трупи "Український людовий театр" (1909—14), що працював у Жовківському передмісті Львова, епізодично діяв у 1920-х — на поч. 1930-х. У ньому брав участь як режисер, актор та композитор. Виступав з ним, окрім Львова, у Стрию, Золочеві, Любіні, Перемишлі. Поставив п'єси "Верховинці" Ю. Коженьовського, "Безталанна" *І. Карпенка-Карого* тощо, у 1920-х — оперу "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*.

Партії: Іван ("Чорноморці" М. Лисенка), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка); поміж ролей — Коваль ("Невольник" М. Кропивницького).

Тв.: Літургія (рукоп.); пісні духов. тематики "Не плач, Рахиле" (рукоп.), "Святий Боже" (рукоп.), "Бог предвічний народився": Популярна збірка коляд на мішаний хор. — Л., 1924; "Вселенная, веселися": Зб-ка українських коляд і щедрівок. — Л., 1928.

Т. Купчинський

В. Курач

Ю. Курач

В. Курбанов

Літ.: *Чарнецький С.* Вибране. — Л., 1959; *Волошин М.* Львівський Боян // Ілюстрований музичний календар. — Л., 1904; Некролог // Життя і знання (Львів). — 1938. — Числ. 6; *Булка Ю.* Музична культура Західної України // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; [*Б. а.*]. [*Б. а.*]. Некролог // Діло (Львів). — 1938. — 11 трав.; ЦДІАУ у Львові. — Ф. 514 (Руська бесіда), оп. 1, спр. 12, 15, 31-а, 33, 66; Ф. 408 (Греко-катол. митрополичий ординаріят), оп. 1, спр. 1063.

О. Антонович

КУРАЧ Володимир Володимирович (6.09.1958, м. Золочів Львів. обл.) — хормейстер. Брат-близнюк *Ю. Курача.* З. д. м. України (1998). Закін. кл. хор. диригування Дрогоб. муз. уч-ща (1981, кл. Є. Бернацької), Київ. конс. (1986, кл. хор. дириг. *М. Берденникова*). Від 1985 — диригент хор. капели "*Думка*", з 1991 — *Чол. хор. капели України ім. Л. Ревуцького.* У репертуарі — "Реквієми" Л. Керубіні, В. А. Моцарта, "Ацис і Ґалатея" Г. Ф. Генделя, "Цар Едіп" *І. Стравинського,* 13-а симфонія "Бабин Яр" *Д. Шостаковича,* кантати — "Індія Лакшмі", "Червона калина" *Л. Дичко,* "Сад божественних пісней" *І. Карабиця,* "Весняний вітер" *О. Білаша,* "Калинонька" *О. Яковчука,* "Ладога" Г. Свиридова, обробки нар. пісень, твори *В. Зубицького, Є. Станковича,* К. Орфа.

Дискогр.: грамплатівки LP — *Стравинський І.* "Цар Едіп", опера-ораторія: Хор. капела "*Думка*". — М.: Мелодия, 1984; Укр. нар. пісні в обр. *М. Лисенка*: Хор. капела "*Думка*". — М.: Мелодия, 1987; CD — "Українська духовна та народна музика": *Чол. хор. капела України ім. Л. Ревуцького.* — Вел. Британія, 1993; "Українська духовна музика". — Бельгія, 1993, 1998; "Зажурились козаченьки". — К., 1998; "Всенічна" з циклу "Слов'янська православна хорова скарбниця". — К., 1999; "Українська духовна та народна музика". — Брістоль, 1999; "Різдвяні колядки". — Канада, 2002; "10 років потому". — К., 2002.

Б. Сюта

КУРАЧ Юрій Володимирович (6.09.1958, м. Золочів Львів. обл.) — хормейстер. Брат-близнюк *В. Курача.* З. д. м. України (1998). Закін. кл. хор. диригування Дрогоб. муз. уч-ща (кл. Є. Бернацької), Київ. конс. (1986, кл. хор. дириг. *В. Дженкова*). Від 1988 — диригент *Нац. чол. хор. капели України ім. Л. Ревуцького.* Паралельно — анс. бандуристів НМАУ. У репертуарі — "Реквієми" Л. Керубіні, В. А. Моцарта, "Ацис і Ґалатея" Г. Ф. Генделя, "Цар Едіп" *І. Стравинського,* 13 симфонія "Бабин Яр" *Д. Шостаковича,* кантати — "Індія Лакшмі", "Червона калина" *Л. Дичко,* "Сад божественних пісней" *І. Карабиця,* "Весняний вітер" *О. Білаша,* "Калинонька" *О. Яковчука,* "Елегійний концерт" *Ю. Іщенка,* "Балади Закарпаття" *В. Кікти,* "Іван Вишенський" *І. Тараненка,* "Ладога" Г. Свиридова, обробки нар. пісень, твори *В. Зубицького, Є. Станковича,* К. Орфа. церк. музики, обробки нар. пісень. З колективом *Чол. хор. капели України ім. Л. Ревуцького* записав 11 CD. Див. також дискогр. до ст. *Нац. чол. хор. капела України ім. Л. Ревуцького.*

Б. Сюта

КУРБАНОВ Валерій Білялович (9.02.1939, м. Чита, РФ) — оперний і кам. співак (бас-баритон), режисер, педагог, театрознавець. Онук висланих з України жителів с. Дягова Черніг. губ. З. а. Азерб. РСР (1967). З. д. м. України (2004). Професор (1999). Дипломант Всесоюз. огляду худ. самодіяльності (Москва, 1955). Закін. Моск. конс. (1962, кл. вокалу О. Батуріна). Відтоді — соліст Азерб. т-ру опери та балету ім. М. Ахундова (Баку). Красивий, великого діапазону голос дозволяв К. співати басові й баритональні партії. Його партнерами були співаки: В. Атлантов, В. П'явко, Т. Синявська, З. Анджапарідзе, З. Паллі, О. Черней, *Є. Мірошниченко,* М. Бієшу та ін. Як оперний співак брав участь у виставах багатьох т-рів кол. СРСР, а також виступав на театр. і конц. сценах кол. НДР, Польщі, Болгарії, Туреччини, Австрії, кол. Югославії та ін. країн. Записувався на Всесоюз. радіо.

Реж. дебют — постановка "Богеми" Дж. Пуччіні в Азерб. т-рі опери та балету ім. М. Ахундова (Баку). 1970—72 стажувався у Великому т-рі (Москва), де також відвідував Вищі курси реж. майстерності у Б. Покровського.

Від 1973 — у Києві, де закін. реж. ф-т Київ. театр. ін-ту (1978). Працював там само на кафедрі режисури й актор. майстерності, поєднував пед. працю з виконавською як соліст Київ. філармонії (1978—84). 1980—85 — худ. кер. реж. курсу студентів-іноземців, поміж випускників — Ле Дай Чік і Данґ Ту Май (В'єтнам). Худ. керівник першого в Україні курсу муз. режисерів (1990—95), декан театр. ф-ту (1983—86), зав. кафедри муз. виховання (з 1986). Від 1995 одночасно викладає й на кафедрі оперної підготовки НМАУ як худ. керівник курсу муз. режисерів. Поміж випускників — н. а. України О. Камінська й О. Кужельний, з. д. м. України І. Барковська, з. а. України В. Пилипчак, В. Баша та ін.

Був худ. керівником постановок: "Богема" Дж. Пуччіні (1994), "Телефон" за оперою Дж. Менотті (2001), "Кавова кантата" *Й. С. Баха* (2001) у Нац. опері України; "Давайте ставити оперу" Б. Бриттена (2002) в Одес. нац. акад. т-рі опери та балету; *мюзиклу* "Софія Потоцька" *О. Костіна* (2001) у Київ. держ. т-рі оперети. Працював як реж.-пост. у т-рі "Молода опера" при НМАУ ("Лісова пісня" *В. Кирейка,* 1999; "Травіата" Дж. Верді, 2000; "Любовний напій" Г. Доніцетті, 2002; "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова,* 2004) і навч. т-рі КДУТКТ ("Пошились у дурні" *М. Кропивницького,* 1994 та ін.).

Партії: Мельник ("Русалка" *О. Даргомижського*), Ігор ("Князь Ігор" *О. Бородіна*), Борис ("Борис Годунов" *М. Мусоргського*), Мендоза ("Дуенья" *С. Прокоф'єва*), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Ґуно) та ін.

Літ. тв.: Музична режисура та майстерність актора. — К., 1982; Введення до основ музичної режисури (опера). — К., 1988; Введення до основ музичної режисури (оперета і мюзикл). — К., 1988; Введення до основ музичної режисури (про досвід роботи К. С. Станіславського і В. І. Немировича-Данченка у музичному театрі). — К., 1988; Вокальне виховання актора театру і кіно. — К.,

1989; Фундамент музичної вистави // Укр. театр. — 1983. — № 1; Драматургия романсового творчества Кара Караева // Гобустан: Респ. науч. сб. — Баку, 1983. — № 1; Мюзикл як театральний різновид // Мистецтво. — К., 1986. — № 12; Вступ до музичної режисури (оперета, мюзикл і музичний театр України): Конспект лекцій. — К., 1994; Не подобатись, а хвилювати // КіЖ. — 1982. — 11 квіт. тощо.

Літ.: *Фархадова Р.* Болгарская опера на бакинской сцене // СМ. — 1966. — № 8; [*Б. а.*]. Дебют молодого солиста // Правда. — 1963. — 7 янв.; [*Б. а.*]. Дебют молодого солиста // Бакинский рабочий. — 1963. — 8 янв.; [*Б. а.*]. Обаяние подлинного искусства // Правда. — 1963. — 30 марта; [*Б. а.*]. От Базилио до Бориса // Баку. — 1967. — 14 янв.; [*Б. а.*]. Де ви, трояндові шляхи? // Молода гвардія. — 1970. — 22 серп.; *Сікорська І.* "Лісова пісня" Віталія Кирейка: новорічний подарунок українцям... // Веч. Київ. — 1999. — 6 січ.; *Загайкевич М.* Після сорокарічного забуття: Опера В. Кирейка "Лісова пісня" на сцені оперної студії НМАУ ім. П. І. Чайковського // КіЖ. — 1999. — 11 груд.

А. Терещенко

КУРБАС (справж. прізв. — Янович) Лесь (Олександр-Зенон Степанович) (25.02.1887, м. Самбір, тепер Львів. обл., хрещений і вписаний до метричної книги 8.01.1888, м. Перемишль, тепер Пшемисль, Польща — розстріляний 3.03. 1937, ГУЛАГ на Соловках, РФ) — режисер-реформатор, актор, теоретик т-ру, драматург, публіцист, перекладач. Н. а. Республіки (1925). З родини акторів т-ру тов-ва *"Руська бесіда"* *С. Яновича* й В. Тейхман-Яновичевої. Любов до музики прищепила мати, яка навч. К. гри на фп. Закін. Терноп. класичну гімназію (1907), навч. на філос. ф-ті Віден. (1907—08, 1911 — германістика й славістика) і Львів. (1908—10) ун-тів. За спогадами сучасників, в юності добре грав на фп., вільно читав з листа та імпровізував. Співав друзям під власний акомпанемент укр. нар. пісень, твори *М. Лисенка*, *Д. Січинського*, *С. Людкевича*, *А. Вахнянина*, польс. авторів, а також арії із зах.-європ. опер, грав п'єси для фп. *Л. Бетховена*, Р. Шумана, *Ф. Шопена*, Ф. Мендельсона, *Ф. Ліста*, *П. Чайковського* та ін. [з 2-том. нім. альбому "Sang und Klang" ("Пісня і Звук")]. Добре знав опери Дж. Россіні, Дж. Верді, Ж. Бізе, *М. Глінки*, *П. Чайковського*, Р. Ваґнера (особливо захоплювався тетралогією "Перстень нібелунгів"). Поклав на музику вірші свого улюбленого поета Г. Гейне (в оригіналі), надалі ставив *опери*, писав оперні *лібрето*.

1912 — адміністратор і режисер "Гуцульського театру" п/к *Г. Хоткевича*, 1912—14 — артист львів. т-ру тов-ва "Руська бесіда" п/к *Й. Стадника*, де виконував провідні ролі, брав участь у фарсах, танцював, навіть співав в оперетах і операх (Лютер у "Казках Гофмана" Ж. Оффенбаха, Моралес у "Кармен" Ж. Бізе). 1915—16 — засн. і худ. кер. трупи "Тернопільські театральні вечори".

1916 на запрошення *М. Садовського* переїхав до Києва, де в керованій ним трупі укр. артистів грав провідні ролі драм. репертуару (1916—17). 1917—19 — засн. і худ. кер. "Молодого театру", де, поряд з драм. виставами, поставив дит. оперу М. Лисенка "Коза-дереза" (прем'єра 22 квіт. 1919); одночасно від черв. 1919 — в Т-рі муз. драми, де готував до постановки опери "Галька" *С. Монюшка*, "Тарас Бульба" М. Лисенка (за обставин воєнного часу прем'єри не відбулися); керував Київ. драм. т-ром "Кийдрамте" (1920—21); мист. об'єднанням "Березіль" (Київ, 1922—26) та Держ. т-ром "Березіль" (Харків, 1926—33).

Викладав у Київ. (1924—26) і Харків. (1926—33) муз-драм. ін-тах. Заснував худ. майстерні "Березоля" в різних містах України. Виховав плеяду видат. акторів і режисерів. Писав статті з питань теорії і практики театр. мистецтва. Перекладав для т-ру з нім., польс., рос., франц., норвез. мов. Після звільнення з "Березоля" переїхав до Москви, де працював у євр. т-рі С. Міхоелса над виставою "Король Лір" В. Шекспіра (1933).

26 груд. 1933 був заарештований, депортований до Харкова, засуджений на 5 років. Наприкінці 1934 призначений гол. режисером Центр. театру ГУЛАГУ в Медвежогорську, де були драм., оперна та балетна трупи, симф. оркестр (керівник муз. частини — кол. ректор Моск. конс. Б. Пшибишевський). К. готував виставу "Інтервенція" Л. Славіна, однак перед генеральною репетицією його відправили до табору на Соловки. Тут заснував т-р, де поставив п'єси "Весілля Кречинського" О. Сухово-Кобиліна, "Аристократи" М. Погодіна, "Слава" В. Гусєва, "Учень диявола" Б. Шоу. Реабілітований посмертно (1957).

В естет.-театр. програмі К. важливою є ідея самодостатньої значимості т-ру (поза літ-рою), що досягається в результаті синхронної дії різних сцен. засобів: актор. гри, пантоміми, танцю, живопису, світла, музики. В цьому синтезі мистецтв виняткову роль мала посідати музика, оскільки К. розумів величезну силу впливу муз. мистецтва, пророкував йому роль гегемона в процесі створення т-ру нової доби. Знання системи Е. Жака-Далькроза, муз.-ритм. засад постановок М. Рейнгарда, В. Мейєрхольда, О. Таїрова сприяло створенню цілісних *партитур* як муз.-звукового, так і пластично-зорового вирішення вистав. Уже в "Молодому театрі", а згодом у "Березолі" з К. співпрацювали художники М. і Т. Бойчуки, *А. Петрицький*, В. Меллер, В. Шкляєв, Є. Товбін, Д. Власюк та ін., хореографи М. Мордкін, *Б. Ніжинська*. Музику до вистав писали: *А. Буцької* ("Газ" Г. Кайзера, "Джіммі Гіґґінс", 1923, "Макбет", 1924, "Жакерія" П. Меріме, разом з *М. Вериківським*, 1925); *П. Козицький*, ("Сава Чалий" *І. Карпенка-Карого*, "Король бавиться" В. Гюго, 1927), *Б. Крижанівський* ("Мікадо", за А. Салліваном, 1927, "Пан де Пурсоньяк" Ж. -Б. Мольєра, 1933); *Ю. Мейтус* ("Жовтневий огляд", 1927, "Народний Малахій" М. Куліша, 1928, "Алло, на хвилі 477", на текст М. Йогансена та ін. у співавт. з Б. Крижанівським, "Мина Мазайло" М. Куліша, 1929, "Диктатура" І. Микитенка, за участю *М. Коляди*, "97", 1930, "Чотири Чемберлени", 1931, "Тетнулд" Ш. Дадіані, "Хазяїн" *І. Карпенка-Карого*, 1932). До вистав і концертів К.

В. Курбанов у ролі Мефістофеля (опера "Фауст" Ш. Гуно)

В. Курбанов у ролі Бориса Годунова (однойменна опера М. Мусоргського)

Л. Курбас

О. Добровольська – Едріка, Л. Курбас – Леон ("Горе брехуну" Ф. Грільпарцера. 1918)

Л. Курбас (1930-і рр.)

В. Курдиновський

залучав також музику Ф. Шопена, М. Лисенка, *К. Стеценка, Р. Глієра, Н. Прусліна* та ін. Для Р. Глієра написав оперне лібрето "Леіле Ханум" ("Маруся Богуславка", 1927). Знаковою виставою К. стала "Диктатура", що її режисер зорієнтував на оперний жанр. Муз. партитура складала 400 стор. і включала, поряд з вок. номерами — *аріями, хорами, ансамблями,* — розвинені інстр. форми (сонатну, 3-част., *варіації, рондо, фугато* тощо). Гол. засобом виражальності в "Диктатурі" є *речитатив*, засн. на інтонаційно-ладових засадах укр. нар. музики. Також у партитурі присутні розгорнуті цитати нар. пісень, натуралістичне відтворення орк. засобами шуму поїзда, заводського цеху тощо, що переконливо передає конкретні сцен. образи й положення.

Про К. знято докум. фільм у 2-х част. "Лесь Курбас — після прем'єри — розстріл" (реж. Н. Зозуля, композитор *Я. Одрін*. — К.: Творче об'єднання худ. і док. фільмів. Нац. телекомпанія України, 2007).

Ролі: Гонта ("Гайдамаки", за Т. Шевченком), Гурман ("Украдене щастя" І. Франка), Корней Каневич, Жандарм ("Чорна пантера і Білий ведмідь", "Гріх" В. Винниченка), гетьман Дорошенко ("Сонце Руїни" В. Пачовського), Астров ("Дядя Ваня" А. Чехова), Хлєстаков ("Ревізор" М. Гоголя), Едіп ("Цар Едіп" Софокла), Макбет (одноим. п'єса В. Шекспіра) та ін.

Постановки: "Цар Едіп" Софокла (1918), "Гайдамаки" Т. Шевченка (1921), "Джіммі Гіґґінс" за Е. Сінклером (1923), "Макбет" за В. Шекспіром (1924), "Напередодні" за О. Поповським (1925), "Золоте черево" Ф. Кроммелінка (1926), "Пролог" і "Жовтневий огляд" (1927), "Народний Малахій", "Мина Мазайло", "97", "Маклена Граса" М. Куліша (1928, 1929, 1930, 1933), "Диктатура" І. Микитенка (1930) та ін. На кіностудії ВУФКУ поставив фільми "Вендетта", "Макдональд" (1924), "Арсенальці" (1925), зняв кінокадри до постановок "Джіммі Гіґґінс" (1923), "Диктатура" (1930).

Літ. тв.: Литературное наследие / Пер. *Л. Танюка* // Лесь Курбас: Статьи и воспоминания о Л. Курбасе / Сост. *М. Лабинский, Л. Танюк*, вступ. ст. *Н. Кузякина*. — М., 1987; З режисерського щоденника, лекції, доповіді, статті, виступи, переклади, драматичні твори // "Березіль". Лесь Курбас: Із творчої спадщини. — К., 1988; Статті і листи // Лесь Курбас у театральній діяльності, в оцінках сучасників: Документи / Заг. ред. *В. Ревуцького*. — Балтимор; Торонто, 1989. — Розд. 1; Філософія театру / Упор. *М. Лабінський*. — К., 2001.

Літ.: Лесь Курбас: Спогади сучасників / Упор. *М. Лабінський*. — К., 1969; Лесь Курбас: Статьи и воспоминания о Л. Курбасе. Литературное наследие / Сост. *М. Лабинский, Л. Танюк*, вступ. ст. *Н. Кузякина*. — М., 1987; Лесь Курбас у театральній діяльності, в оцінках сучасників: Документи / Заг. ред. *В. Ревуцького*. — Балтимор; Торонто, 1989; Елементи майстерності актора і режисера у дефініціях системи Л. С. Курбаса: Зб. ст. — К., 1994; *Волицька І.* Театральна юність Леся Курбаса. — Л., 1995; *Корнієнко Н.* Лесь Курбас: репетиція майбутнього. — К., 1998, [2]2007; *Її ж.* Лесь Курбас і новий український театр: від "модернізму" до "фантастичного реалізму" // Український театр XX століття. — К., 2003; *Її ж.* Лесь Курбас і духовні засади українського авангарду // Дзеркало тижня. — 2007. — 3–10 лют.; *Веселовська Г.* Театральні перехрестя Києва. 1900–1910-ті рр. (Київський театральний модернізм). — К., 2006; *Танюк Л.* Під знаком Леся Курбаса // Україна. — 1987. — № 9; *Його ж.* Лесь Курбас і світова культура // Всесвіт. — 1987. — № 6; *Його ж.* Лесь Курбас і молодь // Молодь України. — 1987. — 25 лют.; *Кузякіна Н.* Олександр Довженко та Лесь Курбас // Дніпро. — 1994. — № 9–10; Укр. театр [присв. Лесю Курбасу, до 100-річя від дня нар.]. — 1997. — № 1; *Черкашина М.* Ріхард Вагнер. Лесь Курбас. Театр майбутнього // Art-line. — 1997. — № 2; *Ермакова Н.* Лесь Курбас и новейшие театральные течения // Русский авангард 1910–1920-х годов и театр. — С.Пб., 2000; *Алейнікова І.* Експресіонізм у творчості Леся Курбаса // Мист-во України. — К., 2003. — Вип. 3; *Леоненко Я.* Сторінки співпраці Леся Курбаса та Пилипа Козицького // Наук. вісник НМАУ. — 2005. — Вип. 36. — Кн. 1; *Лопандя В.* Спадщина Леся Курбаса в сучасній театральній школі // Культуро-творча парадигма українського націєтворення. — Ів.-Франківськ, 2006; *Терещенко А.* Юлій Мейтус. Сторінки співтворчості із Лесем Курбасом у харківському театрі "Березіль" // Юлій Сергійович Мейтус: Сторінки життя і творчості: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 34.

А. Терещенко

КУРБАС Степан Пилипович — див. *Янович С. П.*

КУРДИНОВСЬКИЙ (сцен. псевд. — Соловйов) Віктор Васильович [2(14).02.1868, с. Жуки, тепер Полтав. р-ну Полтав. обл. — 24.04.1938, м. Кисловодськ, тепер РФ] — оперний і кам. співак (баритон), педагог, муз.-громад. діяч. Закін. Моск. конс. (1899, кл. *К. Еверарді*). 1899–1904 — соліст Опери С. Мамонтова, 1904–09 — Опери С. Зиміна в Москві.

Активний діяч муз.-драм. тов-ва "*Кобзар*" у Москві, на зібраннях якого виконував твори *М. Лисенка* й укр. народні пісні. Виступав також з укр. концертами в Полтаві. У зв'язку з хворобою рано зійшов зі сцени. 1910–37 — педагог Кисловод. муз. уч-ща. Автор метод. посібників для учнів муз. шкіл (рукописи).

Партії: Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Онєгін, Томський ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Каленик ("Майська ніч" М. Римського-Корсакова), Амонасро, Ріголетто ("Аїда", одноим. опера Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Тоніо, Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

І. Лисенко

КУРЕНКО (Куренкова, Куценко-Гонцова) Марія Михайлівна [2(14).01.1890, м. Томак Томської губ., Росія — 17.05.1980, м. Нью-Йорк, США] — оперна й кам. співачка (лір.-колор. сопрано). Закін. Моск. ун-т і Моск. конс. (1913, кл. співу У. Мазетті). 1914 дебютувала на сцені Харків. опери в партії Антоніди ("Життя за царя" *М. Глінки*). 1918–22 — солістка Великого т-ру в Москві, 1922–23 — Київ. опери. 1923 емігрувала. Від 1924 — солістка Ризької опери. Згодом переїхала до США, де виступала в оперних т-рах (Чикаго, Лос-Анжелес, Нью-Йорк), на конц. естраді. Гастролювала у Парижі (1926), Празі (1932).

Поміж партій — Марфа, Снігуронька ("Царева наречена", одноім. опера М. Римського-Корсакова), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Джільда, Віолетта ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Лакме (одноім. опера Л. Деліба) та ін.

Дискогр.: Запис на грамплатівки в Києві ("Артистотипія", 1913, 8 творів), у США ("Колумбія", "Віктор", "Лірикорд", до 1955).

Літ: *Макаев С.* Русское искусство за рубежом (рукоп., 1967—68) // ЦГАЛИ. — Ф. 2645, оп. 1, ед. хр. 2, л. 145—146.

О. Кушнірук

КУРІЙ Олександр Дмитрович (8.12.1956, м. Київ) — звукорежисер, хор. диригент, педагог. Чоловік *Ол. Шевчук*. Закін. Київ. ССМШ (1975), дир.-хор. ф-т Київ. конс. (1980, кл. *В. Дженкова*). Член НСТДУ (1990). Лауреат премії "Київська пектораль" (2000, 2001, 2007 — "за найкраще муз. оформлення театр. вистави", багато разів був її номінантом). Від 1980 — зав. муз. частини Київ. т-ру драми і комедії (ТДіК), з 2000 водночас — викладач Ін-ту кіно й ТБ КНУКіМ. Автор муз. вирішення понад 100 вистав в Україні та за її межами (Болгарія, Литва, Латвія, Німеччина, Росія, Словаччина). Оновив стилістику театр. постановок ТДіК, запровадив виступи автент. фольк. ансамблів і хорів за участю театр. акторів. В окремих спектаклях бере участь як диригент. Вивчав нар. манеру співу безпосередньо під час фольк. експедицій до різних регіонів України (Наддніпрянщина, Поділля, Карпати та ін.), частину яких здійснив разом з гуртом *"Древо"*. Опанував мистецтво звукозапису п/к *Ю. Вінника*. Записав хор. музику у виконанні колективів Києва (худ. керівники *Д. Болгарський*, О. Бондаренко, *М. Гобдич*, *В. Скоромний*, *Д. Радик*, В. Шовкун та ін.), що стало основою декількох аудіовидань.

Дискогр.: "Тебе поем": хор укр. духовної муз. *"Дзвони"*. — Єкатеринбург, 1993. — LF 93016; "Диво дивнеє": кам. хор *"Київ"*. — Germany, 1996. — SSK 006; "З Різдвом Христовим": хор духовної муз. *"Фрески Києва"*. — К.: Росток Рекордс. — 1998. — ТУ 43032891; Традиционные и новые песнопения Русской Православной Церкви: хор *"Благовест"* / Киево-Печер. лавра. — Екатеринбург, [1993]. — CDK 301006; Divine Liturgy of Holy John Chrisostom: кам. хор *"Київ"*. — Sacem, CNITBP 41392053; "Богородице Діво, радуйся": хор церкви Благовіщення *КМА*. — К., 2000 (звукореж. *Ю. Вінник, О. Курій*). — KCD 301; Великий покаянный канон прп. Андрея Критского: хор Св.-Троицкого Ионинского монастыря. — К., 2003. — KPL 008-009; "Музика молитв": анс. клас. співу "Голоси України". — К.: Етнодиск, 2004. — LDCD 037 04.

Літ. тв.: Найбільша подія в моєму житті — театр Едуарда Митницького // *Конькова Г.* Театр: вхід без квитків. — К., 2002. — Кн. 2.

Літ.: *Підлужна А.* Миттєвості тиші Олександра Курія // Театр.-конц. Київ. — 2006. — № 12; *www.drama-comedy.kiev.ua*; *www.filippovartsfoundation.com.ua*; *www.olvia.com.ua*.

Ол. Шевчук

КУРІН Віктор Миколайович (24.02.1934, м. Свердловськ, тепер Алчевськ Луган. обл. — 14.05.2005, м. Київ) — співак (баритон), педагог. З. а. УРСР (1964). Н. а. Молд. РСР (1974). Професор (1992). Лауреат 2-о Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (Москва, 1962, 4-а премія), Всеукр. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (Київ, 1962). Закін. Київ. конс. (1964, кл. *Д. Євтушенка*); з 1982 — її викладач, з 1996 — професор. 1978—82 — викладач Київ. пед. ін-ту.
1954—65 — соліст Ансамблю пісні і танцю КВО, 1965—75 — Молд., 1975—88 — Київ. т-рів опери та балету. Гастролював за кордоном. Поміж учнів — О. Гурець, М. Вишняк, О. Багмат, В. Мурга, *П. Зібров*, В. Капшук, О. Сичов, Д. Агєєв, Л. Тищенко, Н. Кречко, І. Житинська. Про К. знято т/ф "Співає Віктор Курін" (1974, "Молдовафільм").

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Земнухов ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Роберт, Єлецький, Онєгін ("Іоланта", "Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ріголетто, Амонасро, Жермон (одноім. опера, "Аїда", "Травіата" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Гнидь Б.* Виконавські школи України. — К., 2002.

Г. Степанченко

КУРКОВ Георгій Володимирович (16.06.1954, м. Хмельницький) — піаніст, органіст, диригент, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. України (1995). Доцент (1991). Закін. Хмельн. муз. уч-ще (кл. фп. Є. Аппар, 1973), Київ. конс. (1978, кл. фп. *Т. Кравченко*), аспірантуру при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1984, кер. Т. Кравченко, Н. Оксентян, орґан, С. Хентова, історія піанізму). Від 1978 — викладач фп. Вінн. муз. уч-ща, згодом також Вінн. пед. ун-ту (1980—82, з 1984). Підготував 6 лауреатів всеукр. конкурсів студентів-піаністів. Організатор, незмінний худ. кер. та диригент першого у Вінниці профес. кам. оркестру *"Арката"* (1993), з яким брав участь у числ. укр. і заруб. фестивалях. Значно активізував муз. життя Вінниці: за його ініціативи на базі *Вінн. філармонії* відбулися фестивалі "Бах та його епоха" (1995), "Амадеус" (1996), "Арката плюс" (1997), "Шопеніана — вік XX" (1999). К. — муз. кер. міжн. фестивалю орґан. і кам. музики "Музика в монастирських мурах" (з 1999), де взяли участь 53 органісти з 10-и країн Європи й кам. колективи. Активно концертує як піаніст і орґаніст, дав понад 300 сольних концертів. Виступав в Одесі, Донецьку, Дніпропетровську, Житомирі, Харкові, Луганську, Рівному, Львові, Хмельницькому а також у Росії (Петербург), Молдові (Кишинів), Білорусі (Мінськ, Пінськ), Польщі (Варшава, Бидгощ, Ольштин, Лодзь, Кельце, Холм, тепер Хелм), Німеччині (Хемніц), Австрії (Грац) та ін. Виконанню притаманні віртуозність і майстерне володіння звуком, витончене *pp* й потужне *ff*. Здійснив запис орган. і кам. музики на CD, зокр. разом з польс. органістом П. Грінгольцем у Кам'янець-Подільському кафедр. соборі (2003) й співачкою М. Коласа-Гладіковою (мецо-сопрано) — вок. цикли

О. Курій

В. Курін, О. Суслов

Г. Курков

Г. Курковський

В. Курц

А. Дворжака, Б. Мартіну та *Л. Яначека* (до 20-ї річчя вінн. органа). 1985, 1987 видав низку фп. творів для дітей (К., "Муз. Україна"), книгу австр. диригента Н. Харнонкурта "Музика як мова звуків" у власному перекладі (Суми, 2002), здійснив бл. 200 аранжувань і перекладень творів для струн. оркестру та органа.

Дискогр.: CD — Орган Кам'янець-Подільського Кафедрального собору. Твори *М. Заріня, Т. Альбіноні, М. Леонтовича, Ф. Шуберта, Г. Куркова, П. Грінгольца, Й. С. Баха, Г. Янга.* Грає *Г. Курков* (орган). — Вінниця: Clara Studio, 2002. — К 717285АЖ; Орган матері Божої Ангельської у Вінниці. Твори *Й. С. Баха, М. Сужиньського, Т. Альбіноні, А. Г. Ріттера, Ф. Нововейського, Л. Бьолманна, М. Скорика.* Грає *Г. Курков* (орган). — Вінниця: Clara Studio, 2007. — К 244561 ГЛ.

Літ.: *Кимак Л.* "Арката": дійсність і сон // Камертон (Вінниця). — 1993. — 16 квіт.; *Кушка Н.* Струни духовності // Там само. — 11 черв.

Б. Фільц

КУРКОВСЬКИЙ Григорій Васильович (27.06.1898, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл. — 1.03.1982, м. Київ) — піаніст, педагог, музикознавець, лектор. Канд. мист-ва (1940). Доцент (1946). Професор. (1973). 1917 закін. гімназію і приват. муз. школу. 1917—19 навч. на юрид. ф-ті Харків. ун-ту (не закін.). Закін. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (1929, кл. *Г. Беклемішева*). 1930-і —1978 — викладав курс лекцій з історії і теорії піанізму в Київ. конс. 1941—44 перебував в евакуації у Свердловську (тепер Єкатеринбург): начальник навч. частини, заст. директора з навч. роботи конс. Підтримував творчі контакти з *В. Косенком, Л. Ревуцьким, Б. Лятошинським.* 1977 стажувався в *ІМФЕ* за темою "Музична діяльність Г. Беклемішева". Одним із перших досліджував проблеми теорії і історії піанізму.

Літ. тв.: Бетховен—пианист. — К., 1940; М. В. Лисенко. Піаніст-виконавець. — К., 1973; Питання фортепіанного виконавства. — К., 1983; Бетховен—піаніст // Рад. музика. — 1939. — № 1; Рапсодії Лисенка // Там само. — 1945. — № 3; В. В. Пухальский и Г. Н. Беклемишев // Научно-методические записки. — К., 1957; Й. Ф. Вітвицький // Науково-методичні записки. — К., 1964. — Вип. 2; Перша спроба організації в Києві філармонічного товариства // Там само; Педагоги-піаністи Київської консерваторії (1913—1933 рр.) // Укр. муз-во. — 1967. — Вип. 2; "Спланована" емоційність // Музика. — 1970. — № 5; Пианист, учёный, педагог [Г. М. Коган] // СМ. — 1977. — № 5; К. М. Михайлов — радянський музичний діяч // Укр. муз-во. — К., 1981. — Вип. 16; Умное мастерство // Лев Николаевич Ревуцкий: Статьи. Воспоминания. — К., 1989; Аннотации к "Арии с различными вариациями" И. С. Баха в исполнении Г. Гульда // Зі спадщини майстрів: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30. — Кн. 1 тощо.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; Г. В. Курковский [Некролог] // СМ. — 1982. — № 7; *Лісецький С.* Дослідник і педагог // Музика. — 1985. — № 1; Архів НМАУ.

О. Кушнірук

КУРОЧКО Йосип Семенович (28.01.1911, м. Львів — 25.02.1968, м. Варшава, Польща) — хор. диригент, композитор, педагог. Закін. Львів. ун-т (1940), навч. у Львів. конс. 1939—41 — керівник вок. квартету Львів. філармонії. Від 1943 жив у Польщі. Від 1956 з перервами — організатор і диригент міш. хору Укр. сусп.-культ. тов-ва Польщі у Варшаві. Автор "Пісенника" й підручника для укр. шкіл.

Літ.: *Бєляєва М., Якименко Н., Муха А.* Музично-театральне життя, Концертне життя // ІУМ. — 2004. — Т. 5.

КУРЦ (Kurz) Вілем (23.12.1872, м. Гавлічков Брод, тепер Чехія — 25.05.1945, м. Прага, там само) — піаніст, педагог. З родини гімназійного вчителя. Від 1884 — у Празі, де закін. нижчий курс гімназії, 1884—86 приватно навч. музики у школі Ю. Гьоґра при чес. культ. осередку "Міщанська бесіда". Від 1886 приватно навч. гри на фп. у Я. В. Ґольфельда, муз.-теор. предмети вивчав у професора органної школи К. Кніттля, слухав лекції О. Гостінського. 1886—87 відвідував курси органістів. 1892 з відзнакою закін. конс. Відтоді виступав в осередку "Міщанської бесіди", 1897 дав сольні концерти у Відні й Берліні, гастролював в Австро-Угорщині й Німеччині як ансамбліст і концертмейстер.

1898 на запрошення *Галицького муз. тов-ва* переїхав до Львова, де 1898—1919 викладав гру на фп. у конс. та інтенсивно концертував як соліст, кам. вик-ць, акомпаніатор. Створив і успішно впровадив власну пед. систему. 1911 за ініціативою К. у Львів. конс. було відкрито курс вищої вик. майстерності, курси з фп. *педагогіки*, фп. *ансамблю.* Виступав з публ. лекціями про муз. мистецтво, займався критичною діяльністю (дописував у газ. "Kurier Polski"). Поміж учнів — *Т. Шухевич, В. Барвінський, А. Рудницький,* Д. Шухевич-Старосольська, *І. Шмериковська-Прийма, М. Віханська.* 1919 повернувся в Чехію. 1919—28 викладав у конс. Брно, концертував, редагував нові фп. видання, опублікував кілька метод. статей і праць. Від 1928 — професор Праз. конс. (1936—37, 1938—39 — ректор, 1939—40 — почес. проф.) і директор школи вищої вик. майстерності. Поміж учнів у цей період — О. Приходько, *Р. Савицький, Д. Задор, Д. Герасимович, Н. Біленька.*

Літ. тв.: Postup pri vyucovani hre na klavir. — Brno, 1920, [2]1930; O klavirnich metodach staršich a novejšich. — Brno, 1922; Technicke zaklady klavirni hry. — Praha, 1924; O zazracnych detech // Listy hudebni matice // Red. *B. Vomačka* // Ročnik čtvrty. — Praha, 1925; Ze starych vzpominek na hudebni večery Umelecke Besedy // Semdesat let Umelecke Besedy 1863—1933. — Praha, 1933; понад 50 зб-к редакцій різностильової фп. музики.

Літ.: *Попіль М.* Вілем Курц — один з засновників Львівської фортепіанної школи. — Л., 1992; *Старух Т.* Музичне мистецтво у Львові: Становлення фортепіанного виконавства і педагогіки у другій половині 19 — першій третині 20 століть. — Л., 1997; *Її ж.* Правда і міфи про львівських піаністів — основоположників фортепіанної школи. — Л., 2002; *Кашкадамова Н.* Фортеп'янне мистецтво у Львові: Статті. Рецензії. Матеріали. — Тернопіль, 2001; *Її ж.* Львівська фортеп'янна школа: традиції

та розвиток // Musica Humana. — Л., 2003. — Вип. 8 (у співавт. з *Л. Садовою*); *Блажкевич Г., Куржева Т.* Польські піаністи у Львові та їх внесок у розвиток фортепіанного виконавства та педагогіки (80-і рр. XIX ст. — 40-і рр. XX ст.). — Л., 2006; *Садова Л.* Вплив методичних поглядів Вілема Курца на розвиток української фортепіанної школи XX ст. // Ференц Ліст та піаністична культура XX ст: Зб. статей та мат-лів. — Кіровоград, 1999; *Її ж.* Чеський піаніст-педагог Вілем Курц (1872—1945) про виховання виконавської техніки піаніста (за мат-лами його метод. праці "Технічні основи фортепіанної гри") // Київ. муз-во. — К., 2000. — Вип. 5; *Її ж.* Про джерела фортепіанної педагогіки Романа Савицького // Музика Галичини. — Л., 2001. — Вип. 5; *Її ж.* Методичні погляди В. Курца в контексті сучасної йому фортепіанної педагогіки // Наук. записки Терн. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка: Серія "Мист-во". — 2001. — № 2 (7); *Її ж.* Роль школи Вілема Курца у формуванні виконавської та педагогічної діяльності Едварда Штоєрмана // Молоде муз-во: Зб. статей ЛДМА. — Л., 2002; *Її ж.* Василь Барвінський — визначальна постать у львівській фортепіанній педагогіці 20—30-х років XX ст. // Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури: Статті та мат-ли. — Тернопіль, 2003; *Барвінський В.* 60-ліття професора Вілєма Курца // Новий час (Львів). — 1933. — № 5; *Bohmova-Zahradničkova Z.* Vilem Kurz. — Praha, 1954; *Sykora V. J.* Dejiny klavirnoho umeni. — Praha, 1973; Hudebni počatky mistra Vilema Kurza // Hudebni narod. časopis pro mladez. — Brno, Česka, 1933: V. Ročnik Hudebni Besidky 1932—1933; *Steuermann E.* Vilem Kurz (k 60. narozeninam) // Tempo. — 1933. — Nr 5; *Holzknecht V.* Otevreny dopis hudebnim školam // Hudebni Roshledy. — 1962. — Nr 21; *Hurnik I.* Na pamet Vilema Kurza // Там само. — 1962. — Nr 22; Suk Josef v korespondenci Ilone a Vaclavu Štepanovym a Vilemu Kurzowi // Sbornik studii a materialovych stati hudebne historickych III. Akademia. — Praha, 1976.

Л. Садова

КУТАСЕВИЧ Андрій Валентинович (31.07.1973, м. Київ) — піаніст, педагог. Лауреат Міжн. конкурсу ім. В. А. Моцарта у м. Брюгге (Бельгія, 1992, 2-а премія), дипломант II Міжн. конкурсу ім. М. Лисенка (2002). Закін. Київ. ССМШ (1991, кл. *Д. Юделевича*), НМАУ (1996, кл. *В. Воробйова*) та асистентуру-стажування при ній (1999, кер. той самий). Від 2000 — викладач НМАУ. Від 1996 активно концертує як соліст, у т. ч. у супр. симф. оркестру. У репертуарі — твори *М. Лисенка, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, В. Косенка, Й. С. Баха,* Г. Ф. Генделя, *Ф. Шуберта, Ф. Шопена,* Р. Шумана, *Ф. Ліста,* К. Дебюссі, *С. Рахманінова, Д. Шостаковича* та ін. Має записи на Укр. радіо.

Літ. тв.: Якою мовою співати Веделя? // Art-line. — 1997. — № 12; Інтерпретаційні аспекти Реквієму ре мінор KV 626 В. А. Моцарта // Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 5: Муз. вик-во. — Кн. 4; Анотований покажчик творів Артема Веделя: Проблеми музичної та мовної текстології // Там само. — К., 2001. — Вип. 11; ред. — Анотований покажчик творів Артема Веделя / Укл. *Т. Гусарчук.* — К., 1997.

О. Кушнірук

КУХАРЄВ (справж. пріз. Вонс-Вонсович) Альфред Вячеславович (9.05.1925, м. Красний Луч, тепер Луган. обл.) — піаніст-концертмейстер, композитор. З. а. УРСР (1980). Н. а. України (2003). Член НСТДУ. Закін. Краснодар. муз. уч-ще (1945), Київ. конс. (1951, кл. фп.). 1951—52 — концертмейстер конс., 1952—59 — Укр. респ. естради, 1959—72, 1975—2000 — Київ. філармонії, 1972—75 — Центр. ансамблю пісні і танцю групи рад. військ у Німеччині. Співпрацював з *Ю. Гуляєвим, Б. Руденко, Д. Петриненко, А. Солов'яненком, К. Огнєвим, В. Ілляшевичем,* ін. вик-цями, а також *К. Даньковичем, П.* і *Г. Майбородами, І. Шамо, О. Білашем, В. Кирейком,* О. Пахмутовою та ін. Гастролював у Фінляндії (1958, 1977), Угорщині, Албанії (1959), Німеччині (1960, 1972—75), США, Канаді (1968), кол. Чехословаччині (1969).

Тв.: для фп. — "Концертна фантазія на теми пісень П. Майбороди", "Імпровізація на теми старовинних укр. романсів", "Попурі на теми пісень І. Шамо", "Попурі на теми пісень Великої Вітчизняної війни", "Мелодії на теми Г. Міллера "Серенада сонячної долини"; романси, пісні на сл. Г. Чубач, М. Луківа, М. Свириденко.

Літ.: *Полатаймо О.* Концертмейстер... від бога // Хрещатик. — 1995. — 26 лип.; *Казаковцева О.* Альфред Кухарєв зривав овації в Карнегі-холлі... // Там само. — 2001. — 20 лют.; *Сущенко О.* Альфред Кухарєв: "Музика спогадів звучить..." // Веч. Київ. — 2005. — 1 листоп.; *Вахрамєєва Р.* Секрет його молодості // Дем. Україна. — 2005. — 22 листоп.

О. Кушнірук

КУЦЕНЬ (Кучень, Koutzen, Kout'zen) Борис (1.04.1901, м. Умань, тепер Черкас. обл. — 10.12.1966, за ін. від. 1976, м. Нью-Йорк, США) — скрипаль, педагог, композитор. Початк. муз. освіту здобув удома. Згодом навч. композиції і гри на скр. у Київ. і Моск. конс. (кл. композиції *Р. Глієра,* кл. скр. проф. Л. Цейтліна). 1922—23 продовжував навч. у Берлін. вищій школі музики. Виступав у Німеччині як скрипаль-соліст. Після 1924 виїхав на проживання до США. 1924—27, 1945—50 — скрипаль Філадельф. симф. оркестру, 1937—45 — симф. оркестру NBC. Від 1924 — викладач кл. скрипки Філадельф. конс., після 1950 — зав. відділення; з 1944 — також Vasser College (Нью-Йорк). Виступав у США як соліст-скрипаль, а також перша скрипка створеного й очолюваного ним Струн. квартету.

Тв.: для орк. — Симфонія in C, "Solitude", Ноктюрн, симф. поема "Valley Forge" (Громадська нагорода Джульярд. школи); концерти для інстр. з орк., у т. ч. — Концерт для 5-и інстр. і струн. орк.; "Симфонічний рух" для скр. і фп., скр. п'єси; 2 струн. квартети (№ 2 відзначений нагородою США).

Б. Сюта

КУЦИНСЬКИЙ Валерій Вікторович (8.08.1940, м. Дніпропетровськ) — джаз. контрабасист, кер. ансамблю. 1959—60 — учасник естр. ансамблю Дніпроп. філармонії п/к І. Чебана. Пізніше грав в естр. оркестрах Дніпроп. ун-ту п/к *Ю. Біленка* й БК машинобудівельників

А. Кутасевич

А. Кухарєв

п/к *Ю. Півака* (1964–66), оркестрі Дніпроп. цирку (1967). 1966–68 періодично концертував у різних містах кол. СРСР. Керівник Тріо, з яким брав участь у Дніпроп. джаз. фестивалі "Юність–68". 1968–71 у Москві грав в естр. орк. "Чангі" й у тріо Б. Ричкова. 1971–72 — артист естр. орк. "Гармонія" п/к Ю. Саульського. Грав в ансамблі *А. Герасимова* (1973), Держ. естр. орк. РРФСР п/к *Л. Утьосова* (1973–78), ансамблі "Каданс" п/к Г. Лукьянова (1978–79). 1980–91 — контрабасист естр. оркестру п/к О. Лундстрема. Учасник багатьох всесоюз. і міжн. джаз. фестивалів, у т. ч. у Донецьку — із секстетом А. Герасимова (1969, 1971, 1973), з ансамблем *М. Левиновського* (1971).

В. Симоненко

Т. Кучар

КУЧАР Теодор (30.05.1960, м. Клівленд, шт. Огайо, США) — диригент, скрипаль, альтист. 1980 стажувався як диригент у Танглвуді й Клівленді (п/к Л. Маазеля). 1982 закін. Клівленд. муз. ін-т (кл. скр. Р. Вернона), працював 1-м скрипалем провідних симф. оркестрів Клівленда й Гельсінкі (Фінляндія). 1987 дебютував в Австралії: худ. кер. Брісбен. філарм. симф. оркестру й балету Зах. Австралії у Перті, з 1990 — арт-директор Австрал. фестивалю кам. музики. 1992–94 — гостьовий диригент, 1994–2000 — худ. кер. і гол. диригент *Нац. симф. оркестру України*, з яким провів бл. 20 міжн. гастрольних турне. 1996–2001 — худ. керівник і гол. диригент філарм. оркестру м. Боулдер (шт. Колорадо, США). Від 2001 — худ. керівник симф. оркестру філармонії м. Фресно (шт. Каліфорнія, США). Записав понад 90 CD (компанії "Brilliant Classics", "Naxos", "Marco Polo"), з них бл. 70 — з Нац. симф. оркестром України. Поміж них — твори *Б. Лятошинського, Є. Станковича* (запис Симфоній № 2, 3 Б. Лятошинського було визнано Австрал. радіокомпанією найкращим міжн. записом 1994).

Дискогр.: CD — *Лятошинський Б.* Симфонії № 4, 5: Держ. симф. оркестр України (ДСОУ) п/к *Т. Кучара.* — Marco Polo, 1993. — 8.223541; *Бах Й. С.* Концерти *a-moll, E-dur, g-moll* для скр. з орк., Концерт *d-moll* для 2-х скр. з орк.: *С. Сорока* (1, 4), *К. Стеценко-мол.* (2), *А. Коміссарова* (3, 4), ДСОУ п/к *Т. Кучара.* — Marco Polo, 1994; *Прокоф'єв С.* "Попелюшка". Сюїти № 1, 2: ДСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1994. —8.550968; *Прокоф'єв С.* "Попелюшка" — Сюїта № 3, "Скіфська сюїта", "На Дніпрі": ДСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1994. — 8.550969; *Чайковський П.* Серенада для струнних, *Дворжак А.* Серенада для струнних: ДСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1994; *Прокоф'єв С.* "Попелюшка" — Сюїта № 1: ДСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1994. — 8.553273; Те саме. — 8.554610; *Лятошинський Б.* Симфонія № 1, симф. поема "Гражина": ДСОУ п/к *Т. Кучара.* — Marco Polo, 1994. — 8.223542; *Щедрін Р.* Концерт № 1 для орк. "Озорные частушки", "Кармен-сюїта": ДСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1994. — 8.5530384; *Моцарт В. А.* Концерти № 3, 5 для скр. з орк., Адажіо *E-dur* К. 261, Рондо *C-dur* К. 373: *О. Криса* (скр.), ДСОУ п/к *Т. Кучара.* — Amadis, 1994. — 7145; *Прокоф'єв С.* "Ромео і Джульєтта" — Сюїта № 2, "Попелюшка" — Сюїта № 1: Нац. симф. оркестр України (НСОУ), дириг. *А. Могрелія, Т. Кучар.* — Naxos, 1994. — 8.554057; *Беріо Ш.* Концерти № 6, 7 для скр. з орк.: *М. Бісенгалієв* (скр.), НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1994; *Калинников В.* Симфонії № 1, 2: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1994. — 8.553417; *Прокоф'єв С.* Симфонії № 3, 7: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1994. — 8.553054; *Прокоф'єв С.* Симфонія № 6, Вальс-сюїта: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1994. — 8.553069; *Прокоф'єв С.* Симфонія № 5, симф. сюїта "1941 рік": НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1995. — 8.553056; *Станкович Є.* Симфонії № 1, 2, 3: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Marco Polo, 1995. — 8.223792; *Шостакович Д.* Сюїти "Овод", "П'ять днів, п'ять ночей": НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1995. — 8.553299; *Шостакович Д.* Романс до к/ф "Овод": НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1995. — 8.553216; *Прокоф'єв С.* "Ромео і Джульєтта". Танець лицарів, *Шостакович Д.* Романс до к/ф "Овод": НСОУ, диригенти *А. Морелія, Т. Кучар.* — Naxos, 1994–95. — 8.554246; *Прокоф'єв С.* "Блудний син", балет, Симфонія № 4: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1995. — 8.553055; *Прокоф'єв С.* Симфонії № 1, 2, симф. поема "Мрії", симф. ноктюрн "Осіннє": НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1995–96. — 8.553054; *Прокоф'єв С.* Симфонія-концертанте для влч. з орк., Концертино для влч. з орк., два "Пушкінських вальси": *О. Рудін* (влч.), НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1995. — 8.553624; *Прокоф'єв С.* Симфонії № 1, 5: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1995–96. — 8.554058; *Прокоф'єв С.* The Best: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1995. — 8.556681; *Шостакович Д.* The Best: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1995. — 8.556684; *Шостакович Д.* Концерт № 1 для скр. з орк., Симфонія № 5: *О. Криса* (скр.), НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Amadis, 2000. — 7194; *Лііз Б.* Симфонія № 4 "Memorial Candles": *К. Вілер* (мецо-сопрано), *Дж. Басвел* (скр.), НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1998. — 8.559002; *Пістон В.* Концерти № 1, 2, Фантазія для скр. з орк.: *Дж. Басвел* (скр.), НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1998. — 8.559003; *Антгайль Дж.* Увертюра "Mc Konkey's Ferry", Симфонії № 4, 6: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1998. — 8.559033; *Крестон П.* Симфонії № 1, 2, 3: НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1998. — 8.559004; *Бернстайн Л.* Симф. танці з "Вестсайдської історії": НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1999. — 8.559051; *Гоулд М.* "Stephen Foster", "Американський салют", "Американські балади": НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1999. — 8.559005; *Гоулд М.* "Американський салют": НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1999. — 8.559147; *Гарріс Р.* Симфонії № 7, 9, Епілог до "Profiles in Courage — J.F.K.": НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 1999. — 8.559050; Американська класика: *М. Гоулд, Дж. Ф. МакКей*: НСОУ п/к *Т. Кучара, Дж. МакЛафліна Вільямса.* — Naxos. — 8.559118; Американська класика: Celebrate The American Spirit. *Гоулд М.* Stephen Foster Gallery: Camptown Races. *Дж. Ф. МакКей.* From A Moonlit Ceremony: Evocation: НСОУ п/к *Т. Кучара, Дж. МакЛафліна Вільямса.* — Naxos. — 8.540024; *Чайковський П.* Гопак з опери "Мазепа", антракт до опери "Орлеанська діва", танці з опер "Опричник", "Черевички", інтродукція до опери "Чародійка", увертюри до опер "Воєвода", "Пікова дама", симф. поема "Фатум": НСОУ п/к *Т. Кучара.* — Naxos, 2000. — 8.554845; Невідома російська музика: Краковяк з опери "Життя за царя" *М. Глінки*, Танець з 4-ї дії опери "Русалка" *О. Даргомижського*, інтродукції до опер "Майська ніч", "Садко" *М. Римського-Корсакова*, Половецькі танці з опери "Князь Ігор" *О. Бородіна*, Гопак з опери "Сорочинський ярмарок" *М. Мусоргського*,

увертюра до опери "Сон на Волзі" *А. Аренського*, Чоловічий танець з опери "Алеко" *С. Рахманінова*, танці з опери "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*: НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2000. — 8.554843–4; *Елгар Е.* Концерт для влч. з орк.: *К. Оу* (влч.), НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Chi-Mei Fine Art, 2000. — OR–01039; *Мендельсон Ф.* Концерт для скр. з орк., *Брамс Й.* Концерт для скр. з орк.: *О. Криса* (скр.), НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2000; *Чайковський П.* Увертюра "1812", "Ромео і Джульєтта", "Італійське капричіо", "Слов'янський марш": НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2001. — 8.555923; *Мусоргський М.* "Картинки з виставки" (оркестр. *М. Равеля*); Ніч на Лисій горі (оригінал та в оркестр. *М. Римського-Корсакова*): НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2001. — 8.555924; *Мусоргський М.* "Картинки з виставки" (оркестр. *М. Равеля*), "Ніч на Лисій горі" (оркестр. *М. Римського-Корсакова*), Гопак із опери "Сорочинський ярмарок": НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2001. — 6110061; Adagio Chillout. *Мусоргський М.* "Картинки з виставки". Cum mortuis in lingua morta: НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2001. — 8.556783; *Хачатурян А.* Концерт, Рапсодія-концерт для скр. з орк.: *М. Мартін* (скр.), НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2001. — 8.555919; *Бородін О.* Фрагменти з опери "Князь Ігор", "У степах Центральної Азії": НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2003. — 8.557456; *Чедвік Дж.* Симфонія № 2, "Симфонічні скетчі": НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2003. — 8.559213; Класика від NAXOS CINEMA. *Чайковський П.* Увертюра "1812": НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Naxos, 2001. — 8.556813; *Шостакович Д.* Сюїти з балетів "Золотий вік", "Світлий струмок", "Болт", з к/ф "Овод", "Гамлет", 2 сюїти для джаз-орк., Увертюра на рос. і киргиз. нар. теми, Увертюра "Фестивальна", "Новоросійські дзвони": НСОУ п/к *Т. Кучара*. — Brilliant Classics, 2004. — 6735.

Літ.: *Микитюк Л.* Сталкер // Голос України. — 1994. — 21 трав.; *Колотиленко Т.* І концерт, і компакт-диски // КіЖ. — 1994. — 25 черв.; *Лукомська І.* ABC визнали перемогу української класики // Веч. Київ. — 1994. — 24 груд.; *Її ж.* Американець Теодор Кучар... // Там само. — 1995. — 29 берез.; *Кононова Т.* Грядут ли перемены в Национальном симфоническом? //Всеукр. ведомости. — 1995. — 25 янв.; *Шкляренко Н.* Твори на компактдисках // КіЖ. — 1995. — 15 лют.; *Неболюбова Л.* "Я могу есть раз в сутки" [Інтерв'ю] // Всеукр. ведомости. — 1995. — 7 июня; *Зинькевич Е.* Тридцать лет спустя // Зеркало недели. — 1996. — 3–9 авг.; *Петров И.* Теодор Кучар... // Киев. ведомости. — 1997. — 17 апр.; *Бобик Ю.* Лунали "біс" і "браво" // Уряд. кур'єр. — 1998. — 6 черв.

О. Кушнірук

КУЧЕНКО Іван Абрамович [10(22).06.1900, м. Юзівка, тепер Донецьк — 10.10.1965, м. Київ] — оперний співак (тенор). З. а. УРСР. 1920 вступив до конц. трупи при політвідділі 4-ї армії, відтоді систематично навч. співу. Вок. освіту здобув приватно у проф. Біршерта (Москва, 1923). Творчу кар'єру розпочав у 1920-х роках. Працював в оперних т-рах Києва (1924–25, 1926–27, 1944–54), Харкова (1925–32, 1933–41), Баку (1932–33), Тбілісі (1941–44).

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Грицько, Берендей, Гвідон ("Майська ніч", "Снігуронька", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Фауст (одноим. опера Ш. Гуно).

Дискогр.: грамплатівка LP — *Гулак-Артемовський С.* "Запорожець за Дунаєм": *М. Литвиненко-Вольгемут, І. Паторжинський, З. Гайдай, І. Козловський, М. Гришко, І. Кученко*; орк. Держ. т-ру опери та балету УРСР, дириг. *В. Тольба*. — М.: Мелодия, 1960. — 06781–87.

Літ.: *Гужова В.* Спогади. — К., 1971.

І. Лисенко

КУЧЕНЬ Борис — див. *Куцень Б.*

КУЧЕР Іван Йосипович (28.05.1966, м. Вінниця) — віолончеліст, педагог. З родини музикантів. З. а. України (1996). Доцент (2003). Лауреат Всесоюз. конкурсу молодих виконавців у Даугавпілсі (Латвія, 1983), Нац. конкурсу кам. ансамблів (1-а премія у складі дуету й 2-а премія у складі квартету, 1990), Міжн. конкурсу ім. М. Лисенка в Харкові (1992, 2-а премія), Міжн. конкурсу "Золота осінь" у Хмельницькому (1993, 1-а премія). Навч. в Одес. ССМШ (1973–81, кл. влч. П. Бедусенка), закін. Микол. муз. уч-ще (1985, кл. В. Терентьєва), Київ. конс. (1993, кл. *І. Сотничука* й *Ю. Полянського*) та асистентуру при ній (1996, кл. *В. Червова*). Виступав на міжн. муз. фестивалях у Стамбулі (Туреччина), на Днях культури України в Білорусі тощо. Проводив у м. Крагуєвац (Сербія) майстер-класи з влч. виконавства. Соліст Київ. Будинку орган. та кам. музики (з 1993). Від 1994 — викладач НМАУ, зав. кафедри влч. (до 2007), учасник *Квартету ім. Лисенка*, Кам. оркестру країн Чорномор. регіону (Туреччина), міжн. фестивалів, концертів та авт. вечорів.

Дискогр.: CD — *Бетховен Л.* Соната № 3 *A-dur* для влч. і фп., *Брамс Й.* Фп. квінтет: *І. Кучер* (влч.), *Чіеко Ягі* (фп.), Квартет ім. Лисенка (*А. Баженов*, скр., *О. Серединський*, скр., *С. Романський*, альт, *І. Кучер*, влч.). — Voicelle (Японія), 2003. — VXD-2C1 951; *Гайдн Й.* "Сім останніх слів Христа": Квартет ім. Лисенка (*А. Баженов*, скр., *О. Серединський*, скр., *С. Романський*, альт, *І. Кучер*, влч.), *Д. Штюдеманн* (читець). — К.: Атлантик, 2003. — К 222030AI; *Сильвестров В.* "Медитація" для влч. і кам. орк.: *І. Кучер* (влч.), "*Київська камерата*" п/к *В. Матюхіна*. — К.: Interval, Ukrainian Records, 2004. — К 608 239БМ.

Літ.: *Ракунова І.* Кілька поглядів на одного виконавця // Музика. — 1997. — № 4; *Кирейко В.* Дует віолончеліста і піаніста [І. Кучер і Т. Арсенічева] // Веч. Київ. — 1996. — 8 жовт.; *Сікорська І.* Українсько-японське тріо. — браво! // Веч. Київ. — 2002. — 4 лип.; *Кізлова О.* Голос віолончелі // День. — 2003. — 12 листоп.; *Стельмашевська О.* Віват, маестро! // Там само. — 2007. — 28 берез.

В. Романко

КУЧЕРОВ Валентин Михайлович (25.09.1925, м. Нова Одеса, тепер Микол. обл. — 28.03.2001, м. Київ) — педагог, композитор. Закін. Київ. конс. (1953, кл. композиції *М. Вілінського*), відтоді — її викладач, ст. викладач (1960–90), доцент (1991), декан істор.-теор. ф-ту (1959–61).

І. Кученко

І. Кученко в ролі Альмавіви (опера "Севільський цирюльник" Дж. Россіні)

І. Кучер

В. Кучеров

І. Кучугура-Кучеренко

Л. Кушлик

Паралельно — викладач гармонії й факультативу з композиції в Київ. ССМШ.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія; для фп. — сюїта "Пісня батьків"; п'єси для дух. інстр.; хори, романси, обр. укр. нар. пісень.

КУЧМА Микола Федорович [1(14).01.1914, с. Чапаївка, тепер Таращанського р-ну Київ. обл. — ?] — оперний співак (тенор). Вок. освіту здобув у Моск. муз. технікумі ім. М. Римського-Корсакова (1937—40, кл. О. Палмазан). 1940—41 — соліст Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) Малого, 1946—47 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1948—59 — Сталін. (тепер Донец.) т-рів опери та балету.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Богун ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Боян ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ленський, Юрій, Андрій ("Євгеній Онєгін", "Чародійка", "Мазепа" П. Чайковського), Берендей ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Єник ("Продана наречена" Б. Сметани).

КУЧМІЙ Іван Васильович (28.06.1912, м. Вінніпег, Канада — ?) — піаніст. Чоловік відомої у Вел. Британії піаністки Корделії Гайовської. Муз. освіту здобув у Канаді як піаніст і скрипаль. Учень Л. Гітон і Д. Вотергауз. Удосконалювався в Королів. муз. академії (Лондон, Вел. Британія). Працював солістом кількох симф. орк. і ансамблів у Лондоні. Був учасником муз. фестивалю "Tales of Hoffman".

І. Лисенко

КУЧУГУРА-КУЧЕРЕНКО (справж. прізв. — Кучеренко) Іван Йович [1869 (за ін. даними 7.07.1874 чи 1878, с. Мурафа, тепер с-ще Краснокутського р-ну Харків. обл. — 1943, Гулаг] — бандурист, співак (лір. баритон). З дитинства незрячий. Н. а. Республіки (1925). Учень *П. Гащенка.* 1902 дебютував на сцені під час Археолог. з'їзду в Харкові. Виступав у Полтаві (перед депутатами Полтав. земства, серп. 1903, 1912 — разом з *Г. Хоткевичем*), у С.-Петербурзі—Петрограді (1903, понад 40 концертів — 1910, 1913, а також 1916—17), Катеринославі (тепер Дніпропетровськ, 1906). 1908 переїхав до Києва. Перший викладач кл. бандури в *Муз.-драм. школі М. Лисенка* в Києві (1908—10). Концертував також на етногр. виставці у Варшаві (1910), Охтирці (тепер Сум. обл., 1911), Харкові (1915), на Шевченківських концертах у Києві (вчительські курси), Курську (разом з М. Лисенком, 1911), разом з анс. бандуристів п/к *В. Шевченка* на запрошення тов-ва *"Кобзар"* — у Москві (1913).

Під час Укр. революції 1917—21 їздив з агітаційними концертами по України, збирав кошти на підтримку тогочас. уряду. Виступав перед учасниками *Полтав. капели бандуристів* (1925), давав їм уроки гри на бандурі.

Був одним з найкращих для свого часу виконавців *дум* (понад 10) — "Про Барабаша та Хмельницького", "Про Олексія Поповича", "Про Федора Безродного", "Про смерть козака-бандуриста", "Буря на Чорному морі" (обидві перейняв від Г. Хоткевича; від К., своєю чергою, вивчив Ф. Глушко, який зробив їх обробки для сучас. конц. київ. *бандури*), "Про смерть Богдана Хмельницького", "Про вдову і трьох синів", "Про сестру та брата", "Про Озівських братів", "Плач невольника" (перейняв від *О. Сластіона*). Співав також понад 300 нар. пісень, зокр. — *істор., жарт., пісні літ. походження.* Компонував і власні твори ["На високій дуже кручі" (про похорон *Т. Шевченка*), "Сподівали ми Шевченка на Вкраїні", "Дума про Петлюру", "Гайдамацький марш" тощо]. Віртуозно володів інструментом і голосом. Спів відзначався глибокою експресивністю і яскравою образністю. Поміж учнів — *В. Ємець.* Був репресований 1939. На батьківщині К.-К. відкрито мемор. дошку (лип. 2008).

Літ.: *Лисенко М.* Листи / Авт.-упоряд. *Р. Скорульська.* — К., 2004; *Кушпет В.* Старцівство: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX — поч. XX ст.). — К., 2007; *Лавров Ф.* Славетний кобзар //Музика. — 1978. — № 4; *Його ж.* Страницы биографий: И. И. Кучугура-Кучеренко — кобзарь Украины // СМ. — 1979. — № 8; *Омельченко А.* Кобзарська діяльність І. І. Кучугури-Кучеренка // НТЕ. — 1978. — № 4; *Мішалов В.* Діяч із бандурою // Україна молода. — 2008. — 8 лип.; *Мартинович П.* Кобзар Іван Кучугура-Кучеренко. 1929 р. // НАФ ІМФЕ. — Ф. 11—4, од. зб. 940.

Б. Сюта

КУЧЧІНІ (Cuccini) Аліче — оперна співачка (мецо-сопрано). У 1890-х співала в італ. опері Одеси. Привертала увагу меломанів красивим і великим за діапазоном голосом, темпераментним співом. 1894—95 — солістка антрепризи "Тов-во Бедлевич, Гордєєв, Супруненко", 1897—98 — трупи італ. артистів п/к Сибірякова. Виконувала провідні партії в операх "Джоконда" А. Понкієллі, "Іоанн Лейденський" Дж. Мейєрбера, "Андре Шеньє" У. Джордано, "Гамлет" А. Тома, "Самсон і Даліла" К. Сен-Санса. 1899—1900 виступала в С.-Петербурзі в "Аїді" Дж. Верді, "Лоенґріні" Р. Ваґнера разом із *С. Крушельницькою.*

Літ.: Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування. — К., 1978. — Ч. 1; *Варварцев М.* Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). — К., 2000; *А. М-дъ.* Одесса. (От нашего корреспондента) // Артист (Москва). — 1895. — Янв.; [*Б. а.*]. Городской театр // Одесский листок. — 1898. — 1, 6 янв.; Театр и музыка // Там само. — 20 янв.; [*Б. а.*]. Городской театр // Там само. — 21 янв.; [*Б. а.*]. Театр и музыка // Там само. — 4 фев.; [*Б. а.*]. Опера и концерты // РМГ. — 1900. — 6 февр.; Odessa // Gazzetta dei teatri (Milano). — 1895. — 24 gen.; A Odessa // Там само. — 7 mar.

М. Варварцев

КУШЛИК Любомир Миколайович (8.12.1946, м. Львів) — музикознавець, етномузиколог, етноінструментознавець. Член ІСТМ (Міжн. ради традиц. музики, що діє при ЮНЕСКО), НСКУ. Дипломант III Міжн. телефестивалю укр. пісні й музики "Горицвіт". 1966 закін. теор. від-

діл Львів. муз. уч-ща, 1971 — істор.-теор. ф-т Львів. конс. Від 1973 — у Львів. конс.: ст. лаборант, зав. кабінету нар. творчості (з 1974), викладач, ст. викладач (1979) кафедри теорії музики; з 1991 — ст. викладач, доцент (2002) кафедри муз. фольклористики. Одночасно 1995—2005 — викладач військ.-дириг. кафедри Військ. ін-ту ім. гетьмана П. Сагайдачного Нац. ун-ту "Львівська політехніка". 1982—98 — організатор і кер. ансамблю й оркестру укр. нар. інстр. СШ № 8 м. Львова, для яких робив оркестровки. Від 2006 — викладач ф-ту культури й мистецтв Львів. ун-ту. Провів понад 70 фольк. експедицій, у т. ч. 2 на території Польщі. Ініціатор створення й учасник ансамблю вик-ців на автент. *трембітах*. Протягом 1977—91 — постійний ведучий і автор окремих сюжетів щомісячного тележурналу Львів. ТБ "Барви веселки", присв. нар., самод. та профес. мистецтву. Зібрав унікальну приват. колекцію автент. муз. інстр., головно українських (понад 700 експонатів), що її час від часу експонує перед спеціалістами й громадськістю. Додатково колекціонує окремі дитячі й сувенірні муз. іграшки, експонати, де зображено муз. інструменти різних народів. Див. також ст. *Колекції інструментів музичних*.

Літ. тв.: Викладання фольклору у мистецьких вузах (на прикладі диригентського факультету академічної спеціалізації) // Мат-ли II Всеукр. наук.-практ. семінару викладачів муз. фольклору. — К., 1993; Новознайдені музичні інструменти на Бойківщині // Традиційна народна музична культура Бойківщини. — Л., 1996; Колодчані пісні на Волині // Традиційний музичний фольклор Волині. — Кременець, 1997; Характерні особливості деяких народних музичних інструментів Бойківщини // Бойківщина. — Дрогобич, 2002; Традиційні та модернізовані різновиди музичних народних інструментів у культурі українців // Укр. культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Наук. записки Рівн. ун-ту. — Рівне, 2005. — Вип. 10; Голосове звуковидобування інструментального типу в українській народній традиції // Етномузика: Наук. зб. ЛДМА. — Л., 2006. — Вип. 12; публікації записів нар. пісень: *Дей О.* Спілкування митців з народною поезією. — К., 1981 (III-й розділ, 20 пісень); Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки / Упоряд. *Г. Довженок, К. Луганська.* — К., 1984 (12 пісень); Пісні Тернопільщини: Календарно-обрядова та родинно-побутова лірика / Упор. *С. Стельмащук, П. Медведик.* — К., 1989. — Вип. 1 (3 пісні); Пісні Тернопільщини: історичні, баладні, жартівливі / Упор. *С. Стельмащук, П. Медведик.* — К., 1993. — Вип. 2 (2 пісні); Народні пісні з села Соломії Крушельницької: Запис в с. Біла Тернопільської області / Упор. *П. Медведик, О. Смоляк.* — Тернопіль, 1993 (24 пісні).

Літ.: *Руднєва С.* Трембіта сповіщала новину // Високий замок (Львів). — 1999. — 29 верес.; *Шевченко Т.* Жива магія народних інструментів // Експрес (Львів). — 1999. — 16—17 груд.; *Березяк О.* Любомир Кушлик знає як "звучала" підкова // Молода Галичина (Львів). — 2001. — 9 серп.; *Коваль Я.* Про інструменти "у фраках" і без них // Незалежність. — 2001. — 20—27 груд.; *Кос О.* [Інтерв'ю з Л. Кушликом] "Для мене музичні інструменти, немов діти" // Ратуша (Львів). — 2006. — 5—11 жовт.; *Піщула Г.* Обереги духовності // Аудиторія (Львів). — 2006. — 30 листоп. — 6 груд.

О. Кушнірук

КУШНЕРИК Федір Данилович [7(19).09.1875, с. Велика Багачка, тепер смт. Полтав. обл. — 23.07.1941, там само] — кобзар. Осліп у 6-річному віці. Учень *М. Кравченка*, від якого перейняв *думи* "Про втечу трьох братів з Азова", "Маруся Богуславка", "Про Олексія Поповича", "Про вдову і синів", "Про Самійла Кішку", "Про трьох братів Самарських", "Невольницький плач", "Про Барабаша". Виконував також *істор., родинно-побут.* та *жарт. пісні*. Автор пісень, зокр. "Про революцію".

Ф. Кушнерик. Рисунок О. Сластіона

Кобзарював Полтавщиною (Полтава, Кременчук, Хорол, Лубни, Лохвиця, Пирятин, Миргород), Сумщиною (Ромни, Суми), співав у Києві. Мистецтво К. високо оцінювали *М. Грінченко* й *П. Тичина*.

Літ.: *Грінченко М., Лавров Ф.* Кобзар Федір Кушнерик. — К., 1940; *Кушпет В.* Старцівство: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX — поч. XX ст.). — К., 2007; *Грінченко М.* Музика пісень і дум кобзаря Ф. Кушнерика // Народна творчість. — 1940. — № 6; *Лавров Ф.* Радянські українські співці-кобзарі (портрети й характеристики) // Мистецтво. Фольклор. Етнографія: Наук. записки. — К., 1947. — Т. I–II; *Його ж.* Федір Кушнерик // НТЕ. — 1965. — № 5; *Його ж.* Співець народної долі // Там само. — 1975. — № 5; *Його ж.* Кобзарева слава // Літ. Україна. — 1975. — 19 верес.; *Панасенко М.* Вечір пам'яті Ф. Д. Кушнерика // Музика. — 1970. — № 6; *Омельченко А.* Співець радянського життя // Там само. — 1975. — № 4.

Н. Костюк

КУШНІР Антон Ярославович (21.02.1979, м. Чернігів) — флейтист, педагог. Лауреат XV Всеукр. конкурсу (Донецьк, 1998, 1-а премія), Міжн. конкурсу Jeunnesses Musicales (Румунія, 2000, диплом), Міжн. конкурсу "Мистецтво XXI століття" (Ворзель, 2003, 1-а премія), програми Укр. фонду культури "Нові імена" (Київ, 2003), Міжн. конкурсу WMC (Нідерланди, 2006). Закін. Луган. муз. уч-ще (1998, кл. Я. Кушніра). НМАУ (2004, кл. *В. Антонова*), 2006 — асистентуру-стажування при кафедрі кам. ансамблю НМАУ (кл. *Л. Цвірко*). 2000 навч. у Королівській конс. музики м. Льєж (Бельгія, кл. проф. Д. П. Жюстіна). Засновник і керівник анс. солістів "Solo Плюс".

Від 2006 — викладач кафедри дерев. дух. інструментів НМАУ. Як соліст співпрацює з Луган.

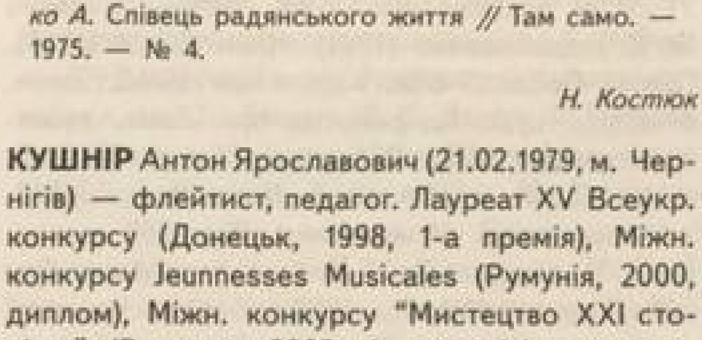

симф. орк., симф. орк. "Філармонія" (м. Чернігів), Нац. Президент. оркестром України, кам. орк. Херсон. філармонії *"Гілея"*, Нац. симф. оркестром України.

Як соліст і в складі кам. ансамблів гастролює в Україні й за кордоном, зокр. у Бельгії, Білорусі, Хорватії, Румунії, Італії, Німеччині, Півн. Кореї, Туреччині, Франції, Нідерландах, Росії.

Брав участь у міжн. фестивалях: "Квітнева Весна" (Пхеньян, Корея), "Лютневі вечори" (Чернігів); "Київські літні музичні вечори"; "Слов'янський базар" (Вітебськ, Білорусь); *"Київ Музик Фест"*; "Chamber Music Session" (Київ); "Органум Фест" (Суми); "Histria Festival" (Пула, Хорватія); Фестиваль майстрів мистецтв ім. С. Ріхтера (Житомир); "Музичне сузір'я Закарпаття" (Ужгород).

Я. Іваницька

А. Кушніренко

КУШНІР Богдан (1921) — диригент, музикознавець, педагог, композитор. Доктор філософії. Навч. у Віден. ун-ті і в Ерлаґені (Німеччина), Віден. муз. академії (дириг. ф-т). Від 1948 — диригент церк. і світ. хорів (зокр. хору "Трембіта") в Детройті (США). Автор 2-х Літургій, хор. обробок церк. і нар. пісень.

А. Муха

КУШНІРЕНКО Андрій Миколайович (17.10.1933, с. Великі Загайці, тепер Терноп. обл.) — диригент, композитор, педагог, фольклорист, муз.-громад. діяч. З. а. УРСР (1965). З. д. м. УРСР (1969). Н. а. УРСР (1973). Чл.-кор. АМУ (1997). Професор (1994). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1984), Літ.-мист. премії ім. С. Воробкевича (1993). Член НСКУ (1997). Голова Президії обл. відділення НВМС. Закін. 6-місячні курси диригентів при Львів. культосвіт. уч-щі (1954), 1957 навч. у Львів. муз.-пед. уч-щі. Закін. з відзнакою Львів. конс. (1962, кл. хор. дириг. *М. Антковa*). Від 1962 — худ. кер. і гол. диригент *Буковинського ансамблю пісні і танцю України.* 1988 проводив 1-місячні семінари в Канаді (Торонто, Вінніпеґ, Едмонтон, Ванкувер) для диригентів. Від 1991 неодноразово брав участь у підготовці уряд. концертів до днів Незалежності України; гол. хормейстер і дириг. зведених хорів Всеукр. свят нар. творчості на співочих полях у Києві, Полтаві, Львові, Тернополі; худ. кер. творчих звітів майстрів мистецтв і художн. колективів Чернів. обл. в ПК "Україна" (1999, 2001). 1992 заснував кафедру музики в Чернів. ун-ті.

М. Колесса, А. Кушніренко

Популяризує творчість *М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, С. Людкевича, С. Воробкевича, Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя, М. Колесси, М. Скорика, Л. Дичко, Є. Станковича* та місц. буковин. авторів — *Б. Крижанівського*, Г. Шевчука, *С. Сабадаша, В. Михайлюка, Л. Затуловського* та ін. Записав понад 1000 нар. пісень, більше 100 з них опрацював для хору й орк. ("Чом, чом, земле, моя", "Ой у лузі червона калина", "Заповіт", "Садок вишневий коло хати" на сл. *Т. Шевченка*, "Подоляночка", "На камені стою", "Глибока кирниця", танці: "Буковинський аркан", "Метелиця", хоровод "Червона калина"), що увійшли до репертуару Буковин. ансамблю пісні і танцю України та ін. колективів.

Твори К. записано на 10-и грамплатівках LP фірми "Мелодія", знято в 6-и кіно- й телефільмах, записано на Укр. радіо й ТБ.

Тв.: нар. опера "Буковинська весна" (1968, лібр. А. Добрянського); кантата "Молюсь за тебе, Україно" (1993, сл. власні); "Буковинська сюїта" для симф. орк. (1982); пісні для хору й солістів — "Ранок Верховини", сл. В. Колодія (1970), "Україно, любов моя" ("Батьківщино моя", 1977), прославний кант "У вінок Федьковичу" (1987), сл. Мих. Ткача, молитва "Отче наш" (1993), "Любіть Україну", сл. В. Сосюри (2001) та ін.; солоспіви — "Хотіла б я піснею стати", сл. Лесі Українки (1989), "Очі — то вікна душі", сл. В. Симоненка (1975); вок.-хореогр. композиції — "Щедрий вечір, добрий вечір" (1978), "Весна красна" (1990), "Обжинки" (1966); інстр. твори — Балада для 2-х скр. і фп. (1998), Експромт для фп. (1993) тощо; обр. укр. нар. пісень — "Виглядала мати сина" (1974), "Чия та долина" (1977), "Подоляночка" (1979), сл. Т. Шевченка — "Садок вишневий коло хати" (1971), "Заповіт" (1979), "Реве та стогне Дніпр широкий" (1984), "Плавай, плавай, лебедонько" (1988); пісні — "Мир народам" до 100-річчя укр. еміграції (1983, сл. власні), "Дума про Сагайдачного" (1991, сл. власні), "Гімн Чернівецького університету" (1997, сл. Б. Мельничука), "У космосі — Україна" (1998, сл. Т. Севернюк); музика до героїко-романт. драми за п'єсою С. Снігура "Полум'я" (1977) та ін.; упор. і ред. зб. — "Буковинський розмай", "Співає Буковина", "Українські буковинські народні пісні в обробці А. Кушніренка", "Українські візерунки", "Хорові твори С. Воробкевича" та ін.

Літ. тв.: Деякі нові ладово-інтонаційні явища в сучасному музичному фольклорі // НТЕ. — 1967. — № 1; Сидір Воробкевич і сучасність // Мистецтвознавство України. — К., 2001; Характерні особливості музичного фольклору с. Бітля на Бойківщині (рукоп.) тощо.

Літ.: *Ярошенко І.* Мистецтвом вестелені шляхи. — Чернівці, 2004; *Її ж.* Талант і невсипучість // Університетський вісник. — Чернівці, 1998; *Її ж.* Анатолій Кушніренко (до 70-річчя від дня нар.) // Мистецькі обрії'2003: Альманах. — К., 2004; *Головащенко М.* З глибокої криниці народної // Україна. — 1984. — № 9; *Його ж.* Доля, піснею закосичена // КіЖ. — 1984. — 22 січ.; *Гордійчук Я.* Буковинські візерунки // Музика. — 1993. — № 1; *Пулинець Л.* На крилах пісні (портрет А. Кушніренка) // Рад. Буковина. — 1965. — 17 лют.; *Климчук О.* Почерк Кушніренка //КіЖ. — 1973. — 26 лип.; *Лепша І.* Шанувальник буковинської пісні // Життя і слово (Торонто) — 1983. — 31 січ.; *Ткач Мих.* Піснями колисана доля // КіЖ. — 1983. — 16 жовт.; *Його ж.* Маестро (до

60-річчя А. Кушніренка) // Там само. — 1994. — 12 берез.; *Добрянський А.* Зачарованість піснею (до 60-річчя А. Кушніренка) // Рад. Буковина. — 1983. — 26 груд.; *Терещенко А.* Из чистых родников // Правда Украины. — 1984. — 17 февр.; *Яцків О.* Повернення із забуття (Концерт із творів С. Воробкевича під керівництвом А. Кушніренка) // КіЖ. — 1993. — 17 квіт.; *Сюта Б.* Повернення Сидора Воробкевича // Там само. — 1996. — 18 груд.; *Його ж.* "Веселкові передзвони" // Там само. — 2005. — 23 лют.; *Гнєдаш Р.* Він дарує музу людям (А. Кушніренку — 65) // Там само. — 1998. — 11 верес.; *Його ж.* Все життя з піснею // Там само. — 2003. — 26 листоп.; *Його ж.* На верховині життя // УМГ. — 2003. — Жовт.—груд.; *Савчук О.* Корифей пісні // Там само. — 2002. — Лип.—верес.

Б. Фільц

КУШНІРУК Ольга Панасівна (8.08.1967, м. Луцьк) — музикознавець, педагог, муз. критик. Канд. мист-ва (1996). Член НСКУ (1998). Закін. Львів. конс. (1991, істор.-теор. ф-т, кл. *Д. Дувірак*, 1992 — фп. ф-т, кл. Т. Шупяної, *Н. Бабинець*), аспірантуру (1995, наук. кер. *А. Муха*) й докторантуру (2006, наук. конс. *І. Юдкін*) при *ІМФЕ*. Від 1996 — мол. наук. співр., 2000—03, з 2007 — наук. співробітник відділу муз-ва ІМФЕ. Водночас 1994—2006 — викладачка Київ. обл. уч-ща культури та мистецтв, 1998—99 — ст. викладач КНУКіМ, 1999—2000 — Ін-ту театр. мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. 2004 за Tempus-програмою від Європ. комісії перебувала в ун-ті м. Дарем (Вел. Британія), де співпрацювала з проф. Дж. Дібблом (*імпресіонізм* у британ. і укр. музиці). Сфера наук. зацікавлень пов'язана з дослідженням стильових процесів в укр. музиці 20 ст. (зокр. імпресіонізму). Як муз. критик висвітлює фестивальне й конц. життя Києва з серед. 1990-х, аспекти творчості укр. композиторів (*О. Ґуґеля, М. Коваліназа, Б. Фільц, Ю. Шевченка*) і виконавців (*О. Вострякова, О. Криси, Н. Матвієнко, А. Шкургана* та ін.).

Літ. тв.: канд. дис. "Риси імпресіонізму в українській музиці (джерела, прояви, тенденції розвитку)" (К., 1996); Музична феєрія 1990-х: Статті, репортажі, інтерв'ю. — Луцьк, 2003; статті (понад 50) — Стравинський. Українські імпресіоністи. Стильові перегуки // Стравинський та Україна. — К., 1996; Імпресіонізм в українській музиці // Мова і культура: 5-а Міжн. конф. — К., 1997. — Т. IV; Марія Крушельницька представляє... // Art-line. — 1998. — № 5—6; Бандуро моя, мальованая // Бандура (Нью-Йорк). — 2001. — № 75; Епістолярна спадщина І. Рачинського // Мат-ли до укр. мист-ва. — К., 2002. — Вип. 1; До питання вивчення литовсько-українських музичних взаємин // Там само. — К., 2002. — Вип. 2; "Київ Музик Фест—13": ракурс вокальний // Музика. — 2002. — № 6; Апорія стильової множинності (до питання полістилістики в українській музиці) // Студії мистецтвознавчі. — К., 2003. — Числ. 4; Мріяв про тихі липи (до 150-річчя від дня нар. О. Мишуги) // Укр. культура. — 2003. — № 8; Пізній період творчості М. Лисенка в ракурсі синхронізму // Укр. муз-во. — К., 2003. — Вип. 32; Фортепіанна музика // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5 (у співавт. з *В. Клином*); Прояви мінімалізму у доробку Олександра Ґуґеля // Студії мистецтвознавчі. — К., 2005. — Числ. 2; Діалогічність дихотомії неокласицизм — постмодернізм у творчості Богдани Фільц // Укр. мист-во. — К., 2005. — Вип. 6; статті в газетах, зокр. — Феномен Олега Криси // КіЖ. — 2003. — 11 черв.; до енциклопедій ЕСУ, УМЕ, упоряд. — зб. Стравинський та Україна. — К., 1996; Антон Муха: Бібліогр. покажчик. — К., 2008; Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2008. — Вип. 4.

Н. Костюк

О. Кушнірук

КУШПЕТ Володимир Григорович (6.04.1948, м. Вязьма Смолен. обл., РФ) — інструменталіст, режисер, етноінструментознавець, педагог. З родини військового. З. д. м. України (2006). Член Нац. спілки кобзарів України (2002—05 — заст. голови) й Київ. кобзар. цеху. Лауреат мист. премії ім. І. Нечуя-Левицького (1999). Закін. орк. ф-т Київ. конс. (1972. кл. бандури *С. Баштана*). Під час навч. брав участь у числ. конкурсах. Від 1989 — викладач *Стрітів. вищої пед. школи кобзар. мистецтва*. Від 2003 — ст. викладач кафедри кобзарства та *бандури* КНУКіМ.

Ініціатор створення електробандури (1969, за участі О. Зарубінського). Один із засн. ВІА "*Кобза*", з яким записав 2 грамплатівки LP. 1977 створив ВІА "Мальви" (бандурист, гітарист, реж.-постановник). У репертуарі — рок-композиції "Пам'яті Ф. Шопена" (муз. Ю. Денисова за темою Д. Брубека, постановка К.) і "Хлопчик з обородькою" (до 1500-річчя Києва, муз. Ю. Денисова, текст, сценарій та пост. К.), що були першими на укр. теренах зразками муз.-сцен. форм, наближених до рок-опер.

В. Кушпет

Виступав у *дуеті* бандуристів (разом з *К. Новицьким*), у репертуарі якого були твори світ. класики в перекл. для 2-х бандур (Л. К. Дакен, Ф. Куперен, В. А. Моцарт, *Д. Бортнянський*), оригінальні композиції *К. Мяскова, А. Коломійця, М. Дремлюги* та авт. твори учасників дуету. Співпрацював з дуетом *"Два кольори"*, *М. Гнатюком, М. Кондратюком, О. Таранцем, А. Кочергою, А. Кудлай* та ін.

Як реж.-постановник фольк. програм Київ. об'єднання муз. ансамблів створив кілька фольк-шоу гуртів з конц. програмами в ресторанах "Братислава", "Русь", "Хрещатик" тощо. Від 1988 — худ. керівник Київ. т-ру естради, один із співавторів рок-опери "Суд" за поемою Б. Олійника "Сім" (муз. *С. Бедусенка*, лібр., пост. К.).

Титульна сторінка книжки В. Кушпета "Старцівство" (К., 2007)

Знайомство з *Г. Ткаченком, М. Будником, М. Товкайлом* спричинило захоплення реконструкцією зниклих з муз. нар. побуту кобзар.-лірн. муз. інстр. За наук. і архів. документами опанував старосвіт. *бандуру, кобзу О. Вересая*, колісну *ліру, торбан*. Поміж учнів — дипломанти й лауреати нац. і міжн. конкурсів С. Захарець, М. Плекан, Т. Шушайло, О. Гусь, А. Шароєвський, П. Ласкавчук та ін.

Виконує нар., клас., джаз. та *рок-музику*.

Гастролював в Україні (Київ, Харків, Полтава, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Кривий Ріг Дніпроп. обл., Ужгород, Мукачево Закарп. обл.) та за кордоном (Німеччина, Франція). Автор радіоциклів з проблем укр. традиц. культури

"Думки уголос" (Укр. радіо й радіо "Свобода"). Популяризує традиц. вик-во в укр. діаспорі.

Дискогр.: CD — "Лісова пісня": Співає *"Кобза"*. — К.: Атлантік, 2001; "Ішов кобзар": Співає *"Кобза"*. — К.: Атлантік, 2001; "Повернення": Співає *"Кобза"*. — К.: Атлантік, 2001; "Виконавська традиція співців-музик 18 — поч. 20 ст: кобза, ліра, торбан, бандура": *В. Кушпет.* — К.: Темпора, 2002; "Кобзарський монолог Сергія Захарця". — К.: Темпора, Етнодиск, 2003; "Міст із минулого": Учні *В. Кушпета.* — К.: Темпора, Етнодиск, 2003.

Літ. тв.: Самовчитель гри на старосвітських народних музичних інструментах. — К., 1997; Старцівство: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX — поч. XX ст.). — К., 2007; Національне музикування і війна самих з собою // Пам'ятки України: історія та культура. — К., 1995. — № 108; Кобзарство та нові концертні форми у мистецтві бандуристів // Укр. кобзарство в музичному світі: Традиції та сучасність. — К., 1997; Духовність — основа кобзарства // Бандура (Нью-Йорк). — 1998. — № 63–64; Чи є у нас справжнє народне мистецтво? Чи зручно стояти на голові? // Вісті з України. — 1996. — 16 серп.

Літ.: *Черемський К.* Володимир Кушпет // Перший Всеукраїнський огляд автентичного виконавства на традиційних кобзарських інструментах. — Х., 1997; *Його ж.* Кушпет Володимир // Другий міжнародний конкурс на українських народних інструментах ім. Гната Хоткевича. — Х., 2001; *Клековкін О.* Рок-апокаліпсис // Молода гвардія. — 1989. — 24 берез.; *Олійник В.* Володимир Кушпет // День. — 2005. — 18 серп.; *Немиров Ю.* Высшая педагогическая школа искусства // 2000. — 2006. — 10–16 берез.; *Константинова К.* Володимир Кушпет // Дзеркало тижня. — 2006. — 19 серп.

О. Кушнірук

З. Кушплер

КУШПЛЕР Зоряна Ігорівна (21.04.1975, м. Львів) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Дочка *І. Кушплера.* Лауреатка міжн. конкурсів вокалістів: ім. Е. Майєр (1999, Гамбург, Німеччина, 1-а премія), ім. Дж. Б. Віотті (1999, Верчеллі, Італія, 3-я премія), Асоціації Радіо Німеччини (ARD, Мюнхен, 2000, 1-а премія). Закін. Львів. ССМШ (1993, кл. скр.), Львів. конс. (1998) та асистентуру-стажування (2001), кл. вокалу *І. Кушплера*; аспірантуру при Вищій школі музики й театру (Гамбург, Німеччина, 2003, кл. вокалу Ю. Бекман). 2004–06 — солістка Нац. оперного т-ру Швейцарії (Берн), з 2007 — Нац. опери Австрії (Відень). Має фонд. записи із симф. орк. Баварського радіо, Штуттгарта, Потсдама, Мюнхена, Бонна. Брала участь у муз. фестивалях Німеччини (Берлін, Мюнхен, Гамбург, Ганновер, Дюссельдорф, Бремен, Любек, Кельн), Швейцарії (Базель, Цюріх, Женева), Італії (Венеція, Мілан, Рим, Флоренція, Феррара), Австрії (Відень, Інсбрук), Вел. Британії (Лондон), Чехії (Прага), Іспанії (Мадрид, Валенсія, Сараґоса), Латвії (Рига), України (Львів) та ін. Виступала в ансамблі з сестрою — піаністкою, лаур. міжн. конкурсів О. Кушплер і з берлін. інстр. квартетом "Petersen", з яким записала цикл *Д. Шостаковича* "П'ять віршів М. Цвєтаєвої" (2006).

Партії: Нерон ("Коронація Поппеї" К. Монтеверді), Сесто ("Юлій Цезар" Г. Ф. Генделя), Секстус, Дорабелла, Амінта ("Милосердя Тита", "Так чинять всі", "Король-пастух" В. А. Моцарта), Розіна, маркіза Мелібеа ("Севільський цирульник", "Подорож до Реймса" Дж. Россіні), Маддалена, Прецезілла ("Ріголетто", "Сила долі" Дж. Верді), Кармен, Мерседес ("Кармен" Ж. Бізе), Лола ("Сільська честь" П. Масканьї), Аделаїда ("Арабелла" Р. Штрауса), Маша ("Три сестри" П. Отваші) та ін.

Дискогр.: *Shostakovitch D.* String Quartet No. 8, Poems of Marina Tsvetaeva; *Auerbach L.* String Quartet No. 3. Performers: *Petersen Quartet, Z. Kushpler.* — Capriccio, CAP71104. — 2006.

Літ.: *Кияновська Л.* Зіркові шляхи Зоряни Кушплер // Музика. — 2007. — № 1; *Домбровська Д.* Гамбург виводить на велику сцену фройляйн Зоряну і фройляйн Олену // Високий замок (Львів). — 1998. — 31 лип.; *Доможирова Г.* Музична ідилія родини Кушплерів // Тиждень (Львів). — 1999. — 9–15 верес.; *Марченко О.* Ми "кочуємо", як цигани // Високий замок. — 1999. — 10 листоп.; *Горак Я.* У романтичних тонах музичної класики XX століття // Поступ (Львів). — 2001. — 27–28 жовт.; *Веселка С.* Завжди львів'янка: і в Гамбурзі, і в опері, і вдома // Високий замок. — 2001. — 7 листоп.; *Budweg H.* Marathon ohne Mühsal // Frankfurter Allgemeine. — 2001. — 17 лип.; [*Б. а.*]. Künstler der Saison — Zoryana Kushpler // Hörsaal (Гамбург). — 2003. — No. 5.

А. Терещенко

І. Кушплер

КУШПЛЕР Ігор Федорович (2.01.1949 с. Покрівці Жидачівського р-ну Львів. обл.) — співак (баритон), педагог. Батько *З. Кушплер.* З. а. УРСР (1985). Н. а. України (1999). Доцент (1993). Професор (1999). Лауреат обл. премії ім. О. Гаврилюка (1978), Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1982). Закін. Львів. конс. (1978, кл. вокалу *П. Кармалюка* й *О. Дарчука*; 1979, кл. симф. дириг. *Ю. Луціва*). 1978–80 — соліст Львів. філармонії, з 1980 — Львів. т-ру опери та балету. В репертуарі — понад 40 баритонових партій в операх укр. і заруб. композиторів. Учасник оперних фестивалів в Україні, Росії, Польщі. Гастролював у США, Канаді, Бразилії, Аргентині, Іспанії, Австрії, Польщі, Угорщині Росії, Білорусі. Значну частину кам. репертуару складають твори укр. композиторів. Має фонд. записи на Укр. радіо й ТБ. Знявся в телеоперах "Маестро капели" Дж. Чімарози, "Телефон" Дж. Менотті. Випускники класу К. працюють солістами оперних т-рів Львова, Варшави, Битома (Польща); Гамбурга (Німеччина); Торонто (Канада). Поміж них — з. а. України Г. Кульба, лауреати міжн. конкурсів *А. Шкурган*, О. Савран, О. Сидір, *З. Кушплер*, М. Загорулько, Н. Кулагіна.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Гурман ("Украдене щастя" Ю. Мейтуса), Онєгін, Роберт ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Андрій Болконський ("Війна і мир" С. Прокоф'єва), Жермон, Яго, ді Луна ("Травіата", "Отелло", "Трубадур" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Вольфрам ("Тангейзер" Р. Вагнера) та ін.

Тв.: солоспіви, ансамблі, обр. нар. пісень. Вид. зб. "Із глибинних джерел", "Шукай любов" (Л., 1999).

Літ. тв.: Ювілей митця // Музика. — 1986. — № 5; Мені поталанило (штрихи до портрету В. Івасюка) // Жовтень. — 1988. — № 10; Сорок років з піснею // Дзвін. — 1994. — № 2; Цінності справжні

й умовні // Вільна Україна. — 1987. — 11 лют.; Сюрпризи з музикою // Львів. правда. — 1988. — 29 груд.; "Я не прагну спочивати на лаврах" // День. — 1998. — 26 жовт.; Оперний театр — це престиж культурного міста // Високий замок. — 1998. — 29 груд.

Літ.: *Горбовий В.* Принципи гармонії // Висота: книга про лауреатів Республіканської комсомольської премії ім. Островського. — К., 1987; *Максимчук Л.* Лауреат премії // Музика. — 1982. — № 6; *Церлюк-Аскадська С.* Малерівські вечори // Там само. — 1985. — № 4; *Ніколаєва Л.* Зрілість таланту // Театр. бесіда. — 1999. — № 2; *Її ж.* Полудень віку // Музика. — 2000. — № 1–3; *Її ж.* Талант і майстерність // Молода Галичина. — 1980. — 5 жовт.; *Її ж.* На порозі творчої зрілості // Вільна Україна. — 1982. — 13 черв.; *Її ж.* Осягнення // КіЖ. — 1986. — 27 квіт.; *Миколаєнко Л.* Щасливий дар // Вісті з України. — 1982. — 3 черв.; *Паламарчук О.* Розкрилля таланту // Життя і слово. — 1982. — 5 лип.; *Її ж.* Пісня у лавах борців // Ленін. молодь. — 1982. — 28 жовт.; *Терновий В.* Дні, як кроки // Там само. — 1983. — 1 жовт.; *Веселка С.* Золотий колос (портрет бенефіціанта в сімейному інтер'єрі) // Арт-Поступ. — 1999. — 26 лют.

Л. Ніколаєва

КШИЖАНОВСЬКА (Krzyżanowska) Галина (1860 — ?) — польс. піаністка, композиторка. Далека родичка матері *Ф. Шопена.* У Парижі як піаністка навч. у А. Ф. Мармонтеля, як композиторка — в Е. Жиро. Працювала в конс. у Ренні (Франція). Виступала з концертами, зокр. у Парижі й Польщі. В числі фп. творів — *Думка.*

КЮЇ Цезар Антонович [6(18).01.1835, м. Вільно, тепер Вільнюс, Литва — 26.03.1918, м. Петроград, тепер С.-Петербург, РФ] — рос. композитор, муз. критик, інженер у галузі фортифікації. 1850 брав уроки теорії музики й композиції в *С. Монюшка.* Тоді ж переїхав до С.-Петербурга, де 1857 закін. Військ.-інженерну академію (з 1891 — її засл. професор). Фортифікаційній справі у К. навч. *В. П. Задерацький.* Член "Могучої кучки". Як композитор дебютував у кін. 1850-х. Від 1864 займався муз.-крит. діяльністю. Був постійним муз. співробітником газ. "С.-Петербургские ведомости", згодом друкувався в газ. "Голос", "Гражданин", "Новости и Биржевая газета". 1885–88 — ред. журн. "Муз. обозрение", 1889–95 працював у редакції журн. "Артист". У муз.-крит. статтях відгукувався про творчість *П. Чайковського* (зокр. про його опери на укр. сюжети), виступи *М. Лисенка* з хором у С.-Петербурзі тощо.

1896–1904 — директор Петерб. відділення *ІРМТ.*

Постановкою опери К. "Кавказький бранець" 1909 дебютував у Вел. т-рі реж. *В. Лоський.* 1910 як член Гуртка любителів рос. музики з К. познайомився *М. Донець.* Відомим інтерпретатором кам. творів К. був *Й. Супруненко.*

Тв.: опери — "Кавказский пленник" (1857–58, 1881–82), "Сын мандарина" (1859), "Вильям Ратклиф" (1861–68), "Анджело" (1871–75), "Флибустьер" (Пират, 1888–89), "Сарацин" (1896–98), "Пир во время чумы" (1895–1900), "Мадемуазель Фифи" (1903), "Матео Фальконе" (1907), "Капитанская дочка" (1907–09); для голоса з орк. — "Два призрака" (сл. Ришпена, 1890), "Будрыс и его сыновья" (сл. А. Мицкевича, 1916), "6 песен западных славян" (сл. О. Пушкіна, 1916); кам.-інстр. — 3 квартети (1890, 1905, 1913) та ін.; для голоса з фп. — понад 300 романсів (на сл. О. Пушкіна, М. Лермонтова та ін.).

Літ. тв.: "Кольцо Нибелунгов": Тетралогия Р. Вагнера. — С.Пб., 1889; История литературы фортепианной музыки: Курс А. Г. Рубинштейна. — С.Пб., 1889; Русский романс: Очерк его развития. — С.Пб., 1896; Музыкально-критические статьи. — Петербург, 1918. — Т. 1; Избр. статьи. — Ленинград, 1952; Избр. письма. — Ленинград, 1955; La musique en Russie. — Paris, 1880.

Літ.: *Коптяев А.* Ц. А. Кюи как фортепианный композитор. — С.Пб., 1895; *Веймарн П.* Ц. А. Кюи как романсист. — С.Пб., 1896; *Ларош Г.* Один из наших шуманистов // Русский вестник. — 1885. — Т. 180; *Mercy-Argenteau L. de,* Cesar Cui. — Paris, 1888.

Ц. Кюї

КЮСС Макс Авелійович (кін. 19 ст., м. Одеса — 1941, там само) — військ. музикант, капельмейстер. За походженням грек. Автор понад 300 творів для дух. орк., зокр. широко популярного вальсу "Амурские волны" (1-е вид. — Владивосток, 1903). Був розстріляний нім. окупантами при захопленні Одеси.

Літ.: *Шилов А.* Три русских вальса // Сов. эстрада и цирк. — 1965. — № 11; *Филипецкий Н.* "Амурские волны" // Муз. жизнь. — 1979. — № 18.

А. Муха

ВИДАВНИЦТВО ІНСТИТУТУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ЕТНОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Том 2

Київ

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України

Науково-редакційну підготовку 2 тому
"Української музичної енциклопедії" здійснив
відділ музикознавства Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України

Завідувач відділу — Калениченко А. П.
Комп'ютерний набір — Кушнірук О. П., Летичевська О. М., ЛіснякІ. М.
Підбір ілюстрацій — Костюк Н. О., Кузик В. В., Кушнірук О. П., Муха А. І.,
Сікорська І. М., Фільц Б. М.
Обробка ілюстрацій — Ільницький Є. О., Костюк Н. О., Жигун В. В.
Обкладинка — Дронюк А. М.

Комп'ютерна верстка — Костюк. Н. О., Одайник Д. А.

Бібліографію перевіряли і доповнювали
співробітники відділу музикознавства ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

Підписано друку 21.08.2008. Формат 60×90 1/8.
Папір офсетний. Гарнітура Ukrainian TextBook. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 85. Тираж 1000 прим.
Замовлення № 8-278.
Віддруковано ТОВ "Друкарня "Бизнесполіграф".
м. Київ, Україна, 04107, вул. Віскозна 8.

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія ДК № 1831 від 07.06.2004 р.